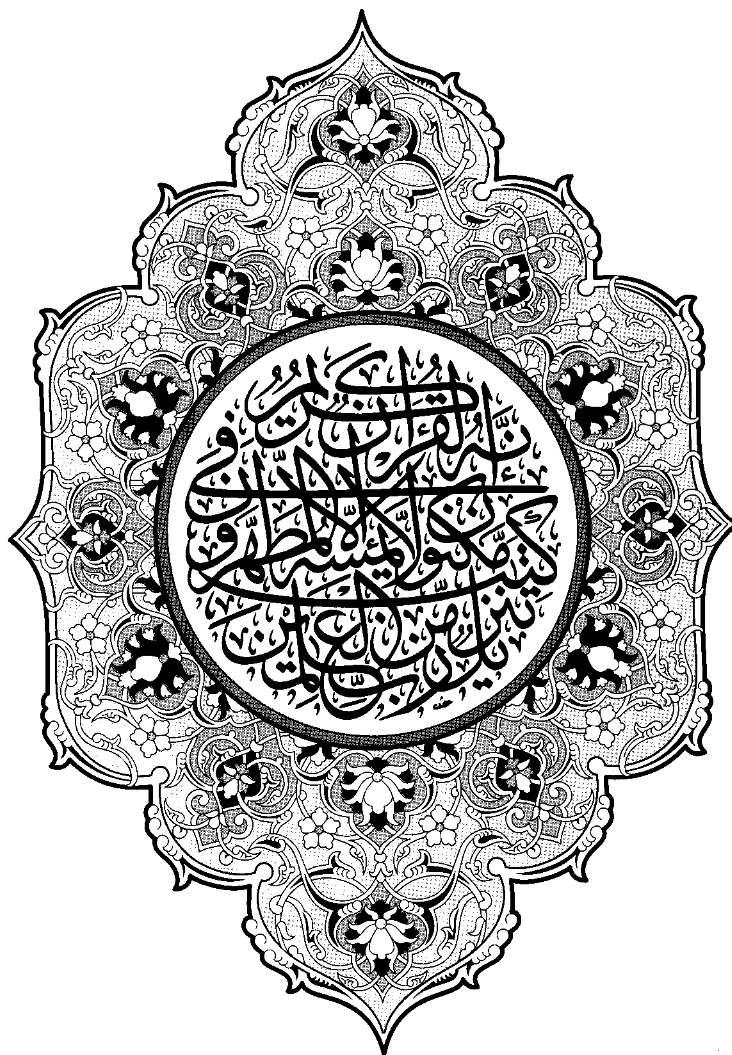
دَ
قُرْآنِ كَرِيم

ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه کښې

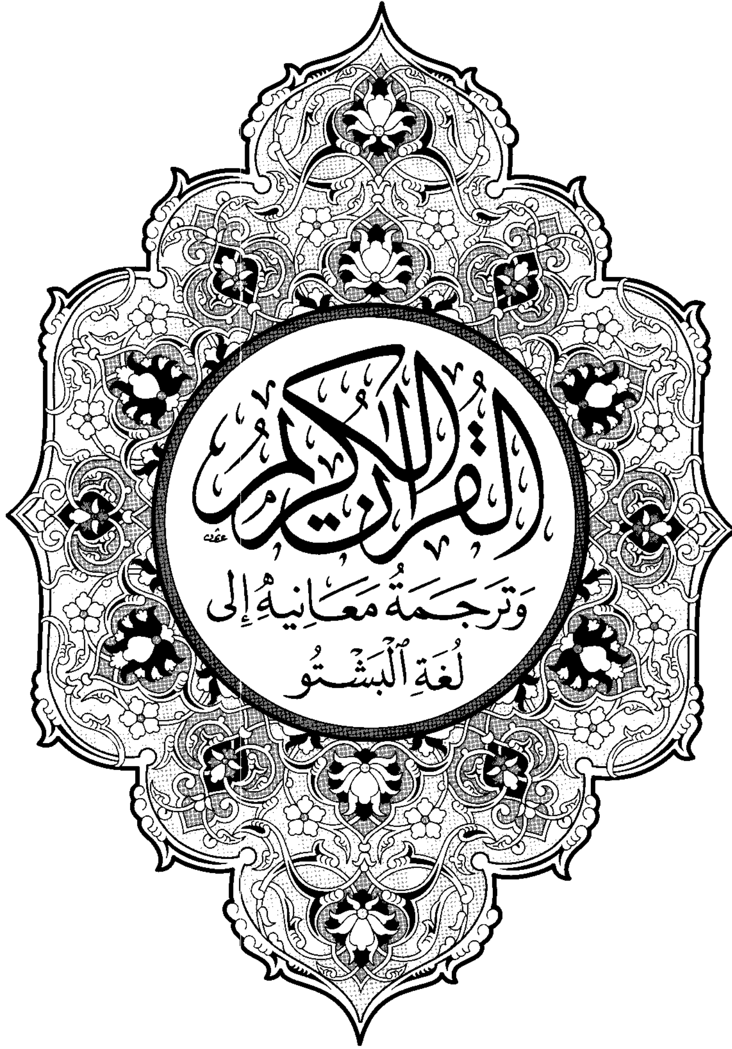
إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

ددې قرآنکریم او ورسره دپښتو ترجمې او تفسیر دچاپ د امر سعادت د
حرمینو شریفینو خادم پاچا سلمان بن عبد العزیز آل سعود ته حاصل شو

تَشَرَّفَ بِالأَمْرِ بِطِبَاعَةِ هَذَا المُصْحَفِ الشَّرِيفِ وَتَرْجَمَةِ مَعَانِيهِ
خَادِمُ الحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ المَلِكُ سَلْمَانُ بْنُ عَبْدِ العَزِيزِ آلُ سُعُودٍ
مَلِكُ المَمْلَكَةِ العَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ

وقف لله تعالى من خادم الحرمين الشريفين
الملك سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ولا يجوز بيعه
يوزع مجانا

المجلد الأول

من بداية سورة الفاتحة إلى نهاية سورة الكهف

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف

دا قرآنکریم د پښتو ترجمې او تفسير سره د خادم
الحرمين الشريفين پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
لخوا د الله تعالى د رضا لپاره وقف دى
خرڅول يې منع دي
وړيا ويشل کيږي

دقرآنكريم
د معانيو پښتو ترجمه
او تفسير

لومړی ټوک
د سورة الفاتحة له پيل څخه د سورة الكهف تر پاي پورى

په مدينه منوره کښې دقرآنکريم د چاپ لپاره د پاچافهد چاپخانه

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

مقدمة

بقلم معالي الشيخ: صالح بن عبدالعزيز بن محمد آل الشيخ
وزير الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد
المشرف العام على المجمع

الحمد لله رب العالمين، القائل في كتابه الكريم:

﴿... قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ﴾.

والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، نبينا محمد، القائل:

«**خيركم من تعلَّم القرآن وعلَّمه**».

أما بعد:

فإنفاذاً لتوجيهات خادم الحرمين الشريفين، الملك سلمان بن عبدالعزيز آل سعود، -حفظه الله-، بالعناية بكتاب الله، والعمل على تيسير نشره، وتوزيعه بين المسلمين، في مشارق الأرض ومغاربها، وتفسيره، وترجمة معانيه إلى مختلف لغات العالم.

وإيماناً من وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد بالمملكة العربية السعودية بأهمية ترجمة معاني القرآن الكريم إلى جميع لغات العالم المهمة تسهيلاً لفهمه على المسلمين الناطقين بغير العربية، وتحقيقاً للبلاغ المأمور به في قوله ﷺ: «بلِّغوا عني ولو آية».

وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو يطيب لمجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة أن يقدم للقارئ الكريم هذه الترجمة لمعاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو المسماة بـ «تفسير كابلي» وهي التي أعدّها هيئة من علماء أفغانستان بتحويلها من اللغة الأردية، وقد راجعها من قبل المجمع لجنة مؤلفة من الدكتور محمد بلال محمد أمين، والدكتور عبد السميع عبدالأول، والدكتور إسماعيل محمد عبد الغفار.

ونحمد الله سبحانه وتعالى أن وفق لإنجاز هذا العمل العظيم الذي نرجو أن يكون خالصاً لوجهه الكريم، وأن ينفع به الناس.

إننا لندرك أن ترجمة معاني القرآن الكريم -مهما بلغت دقتها- ستكون قاصرة عن أداء المعاني العظيمة التي يدل عليها النص القرآني المعجز، وأن المعاني التي تؤديها الترجمة إنما هي حصيلة ما بلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم، وأنه يعتريها ما يعتري عمل البشر كلّه من خطأ ونقص.

ومن ثم نرجو من كل قارئ لهذه الترجمة أن يوافي مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة النبوية بما قد يجده فيها من خطأ أو نقص أو زيادة للإفادة من الاستدراكات في الطبعات القادمة إن شاء الله.

والله الموفق، وهو الهادي إلى سواء السبيل، اللهم تقبل منا إنك أنت السميع العليم.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سریزه

د اسلامي چارو، اوقافو، دعـوت او ارشاد وزیر او په مدینه منوره
کښې دقـرآنکـریـم د چـاپ لـیاره د پـاچا فهـد مرکـز د اعلـی
سرپرست عالیقدر شیخ صالح بن عبد العزیز بن محمد آل الشیخ لیکنـه

الحمد لله رب العالمین، القائل في كتابه الكريم: ﴿... قَدۡ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٞ وَكِتَٰبٞ مُّبِينٞ﴾ المائدة: ١٥، یعني بې شکه تاسو ته د الله تعالی لخوا رڼا او داسې کتاب راغلې دې چه پخپله هم واضح او د حق او باطل واضح کونکې هم دې، یعنی قرآنکریم.

والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، نبينا محمد القائل: «خَيْرُكُمْ مَنْ تعلّمَ القُرآنَ وَعَلّمَه»، یعنی په تاسو کښې بهتر او غوره هغه څوک دې چه پخپله قرآنکریم زده کړي، او هم یې نورو ته وښایي... أما بعد:

د سعودی عربستان پاچا خادم الحرمین الشریفین سلمان بن عبد العزیز آل سعود حفظه الله دهغه امر په اساس چه په قرآنکریم دي هر اړخیز اهتمام وشي، او د نړۍ په شرق او غرب کښې دی مسلمانانو ته قرآنکریم او د هغه د معانیو ترجمه او تفسیر په بیلابیلو ژبو سره خپور او ورورسول شي.

همداراز د اسلامي چارو، اوقافو او دعوت وارشاد وزارت پدی باور دې چه د قرآنکریم د معانیو ترجمه او تفسیر د نړۍ مهمو ژبو ته ژباړل خورا ډیر اهمیت لري، تر څو چه غیر عرب مسلمانان په قرآنکریم او د هغه په معنی او تفسیر او په هغې کښې په رالیږل شوو احکامو باندې په آسانی سره پوهه شي، او د رسول الله ﷺ هغه حکم عملي شي چه فرمایي: «بلّغوا عَنّي ولو آية»، یعنی څما لخوا ددین احکام نورو خلکو ته ورسوی اګر که یو آیت کریمه هم وي.

نو په همدی خاطر د پښتنو او پښتو لوستونکو ورونو سره د خواخوږۍ او د هغوئ د خدمت لپاره په مدینه منوره کښی د قرآنکریم د چاپ لپاره د پاچا فهد دچاپونی مرکز ډیر په خوشحالی سره پښتنو او دپښتو ژبی لوستونکو ورونو ته دقرآنکریم د معانیو دا ترجمه او تفسیر وړاندی او (ډالی) کوي.

دا ترجمه او تفسیر په اصل کښی په اردو ژبه لیکل شوي وو، او بیا د افغانستان دعلماؤ د یو ټولي لخوا پښتو ژبی ته ژباړل شوې، چه په «کابلي» تفسیر شهرت لري، او د «مجمّع» لخوا د یو علمي هیئت (دکتور محمد بلال «امینی»، دکتور عبد السمیع، او دکتور اسماعیل) لخوا د هغی مراجعه او نظر ثاني شوې دې.

د الله جل جلاله ډیر شکر ګزار یو چه ددي لوي کار د پوره کیدو توفیق یي راکړ، اود الله سبحانه وتعالی څخه امید لرو چه زمونږ دا عمل خالص د خپلی رضا لپاره وګرزوي، او ددي جوګه شي چه خلک ورڅخه استفاده وکړي.

مونږ پوهیږو چه د قرآنکریم دمعانیو ترجمه او ژباړه- که هر څومره دقیقه هم وي- کله د هغو لویو معانیو ترجماني کولې شي کوم چه د قرآنکریم په الفاظو کښی نغښتی وي؛ ځکه دا ترجمه خو یواځی د هغو معانیو تعبیر او ژباړه ده چه دمترجم او ژباړن علم د قرآنکریم په پوهه او فهم کښی ورته رسیدلی دې.

نو دا ترجمه او تفسیر هم لکه د هر انساني او بشري عمل په څیر د خطا او نقصان څخه محفوظ نه ده، نو له دی کبله له هر محترم لوستونکي څخه هیله کوو چه که پدي ترجمه کښی ورته کومه خطا کمې او یا هم زیاتي په مخه ورشي، نو په نبوي مدینه کښی د قرآنکریم د چاپ مرکز «مجمع الملک فهد» ته دي راواستوي، تر څو چه په راتلونکو چاپونو کښی ورڅخه استفاده وشي إن شاء الله تعالی، والله الموفق وهو الهادي الى سواء السبيل، اللهم تقبل منا إنك أنت السميع العليم.

د قرآنکریم د ترجمې او تفسیر په هکله لنډ معلومات

تمهید

قرآنکریم د الله تعالی هغه کلام دی چه حروف او معاني یي په خپل پیغمبر محمد ﷺ باندي رالیږلي دي، داسي پیغمبر چه د ټولو عالمونو لپاره رحمت دی، او هم مؤمنانو ته په نعمت او راحت زیری ورکونکی او سر غړوونکو ته له عذاب او جهنم څخه ویروونکی دی، چه د الله تعالی په امر باندی دالله تعالی دین ته بلونکی او د عالم لپاره رڼا کوونکی ځیراغ دی.

په راتلونکو څو صفحو کښی دقرآنکریم او دهغه د پیغام لنډه پیژندنه د لوستونکو مخی ته وړاندی کوو:

د قرآنکریم پیژندنه:

لومړی: د قرآنکریم پیژندنه، او دهغه د نومونو او صفتونو بیان:

قرآنکریم د الله جل جلاله هغه کلام دی چه پخپل پیغمبر محمد ﷺ یي نازل کړی دی، او دقرانکریم لفظ او معنا دواړه رسول الله ﷺ ته د وحیی په واسطه راغلي دي، په مصاحفو او قرآنکریمونو کښی لیکل شوی دی، او په تواتر سره له محمد ﷺ څخه تر اوسه پوری رانقل شوی دی، تلاوت او لوستل یي عبادت ګرزول شوی، او په لمونځونو کښی لوستل یی هم متعین دی.

او دا ډول وحیی چه الله سبحانه وتعالی په محمد ﷺ باندی نازله کړی ده، الله جل جلاله په قرآنکریم باندی نومولی ده، لکه چه فرمایي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا﴾ الدهر: ۲۳، یعني بیشکه مونږ په تا باندی -اې محمده- قرآنکریم لږ لږ او د ضرورت او حاجت په مناسبت رالیږلي دی؛ ځکه د قرآنکریم شان دا دی چه ولوستل شي، تلاوت یي وشي او مهمل پرینښودل شي.

همداراز الله جل جلاله ورته «الکتاب» هم ویلی دی، لکه چه فرمایي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ النساء: ۱۰۵، یعنی الله عز وجل فرمایي: بیشکه لیږلي مو دي تا ته -أې محمد ﷺ- دا کتاب - قرآنکریم - په حقه؛ نو کتاب ورته ځکه ویل شوی چه د قرآنکریم شان دا دی چه ولیکل شي، او مهمل پرینښودل شي، تر څو له ضایع کیدو څخه وژغورل شي.

همدارنګه الله تعالی د قرآنکریم مختلف صفتونه بیان کړي دي، لکه:

«فرقان» یعنی: د حق او باطل ترمنځ فرق کونکی او بیانوونکی.

«ذکر» یعنی: پند او نصیحت.

«هُدًى» یعنی : پخپله هدایت، او هم هدایت کوونکی.

«نور» یعنی: پخپله رڼا، او مؤمنانو ته رڼا کوونکی.

«شفاء» یعنی: د روحي او بدني مرضونو لپاره روغتیا او شفا ده.

«حکیم» یعنی: د حکمتونو کتاب.

«موعظة» یعنی: د وعظ او نصیحت کتاب.

او همداسی نور ډیر صفتونه چه د قرآنکریم په لوی شان او دهغه درسالت په کمال باندي دلالت کوي، الله تعالی پخپل قرآنکریم کښی یاد کړي دي.

قرآنکریم ته «مُصْحَف» ځکه ویل کیږي چه د«مصحف» کلمه له هغه صحیفو څخه اخستل شوی ده چه قرآنکریم به وربانډی لیکل کیدلو.

او د«مصحف» نوم دصحابه کرامو رضي الله عنهم لخوا په هغه لیکل شوي کتاب باندي ایښودل شوې چه قرآنکریم پکښی لیکل شوې دې.

قرآنکریم د الله جل جلاله لخوا هغه وحیی ده چه جبریل علیه السلام د الله تعالی لخوا زمونږ د پیغمبر محمد ﷺ په زړه باندی نازل کړې دې، لکه چه الله جل جلاله فرمایي: ﴿وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ * نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ * عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ * بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ﴾ الشعراء: ۱۹۲ – ۱۹۵.

ترجمه: بیشکه ددی قرآنکریم نازلیدل دعالمیانو دپالونکي لخوا شویدي، او راوړونکې یي جبریل أمین علیه السلام دې، او نازل کړې یي دې ستا پر زړه - أی محمد ﷺ -؛ ددي لپاره چه ته د الله سبحانه وتعالی له عذابونو څخه د ویروونکو له جملي ځینی شی، او دا قرآنکریم په واضحه عربي ژبه باندی دې.

او زمونږ خوږ پیغمبر محمد ﷺ له نورو پیغمبرانو علیهم الصلاة والسلام څخه بدل او نا آشنا کوم شي نه دي راوړي؛ ځکه دده وروڼو مخکنیو پیغمبرانو علیهم الصلاة والسلام ته به هم جبریل علیه السلام له الله تعالی څخه وحیی راوړله، او الله جل جلاله پخپله ددي لوي امانت د اداء لپاره هغه څوک غوره کوي چه ورته خوښه یي شي، الله سبحانه وتعالی فرمایي: ﴿ٱللَّهُ يَصْطَفِى مِنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ ٱلنَّاسِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ﴾ الحج: ۷۵.

ترجمه: الله سبحانه وتعالی غوره کوي له فرښتو نه رسولان، او هم یي غوره کوي -پیغمبران- له انسانانو څخه، بیشکه الله جل جلاله اوریدونکې او لیدونکې دې.

او الله عز وجل هغه څوک ډیر ښه پیژني چه د رسالت او نبوت لپاره صالح او مناسب وي، او هم هغه څوک چه ددي امانت لپاره صالح نه وي؛ ځکه دا ټول خلک د الله تعالی مخلوق دي، او هم هغه یي ښه پیژني، الله سبحانه وتعالی فرمایي: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ﴾ القصص: ۶۸.

ترجمه: ستا رب جل جلاله پیدا کوي هغه څه چه و یي غواړي، او غوره کوي هغه څوک چه و یی غواړي.

دوهم: د قرآنکریم نزول:

په پیغمبر محمد ﷺ باندي د وحیی نزول د دوشنبی په ورځ د رمضان د میاشتي په اوولسم تاریخ، شپږ سوه لسم میلادي کال باندي په غار حراء کښی شروع شو، چه حراء دمکی مکرمی له غرونو څخه یو غر دې، کله چه جبریل علیه السلام محمد ﷺ ته غار حراء ته راغلو او دا آیاتونه یي وربانډي نازل کړل چه: ﴿ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ * خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ * ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ * ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ * عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ العلق: ۱ – ۵.

ترجمه: ولوله ! په نوم د هغه رب او پالونکي چه دا هر څه يي پيدا کړي دي، او انسان يي له يوي ټوټي وينی څخه پيدا کړې دې، ولوله، او ستا رب او پالونکې ډير عزتمند او د مهربانۍ خاوند دې، هغه الله چه ښودنه يي کړی ده په قلم باندي، او انسان ته يي هغه څه ښودلي دي، چه مخکی له دي څخه پري نه پوهيده.

او دقرآنکريم همدا آياتونه لومړني آياتونه دي چه په رسول الله ﷺ باندي نازل شوي دي.

بيا پيغمبر ﷺ له دغه آيتونو سره خپل کور ته په داسی حال کښی لاړ چه زړه يي له ويری څخه رپيده، او خپله قصه يي خپلی بي بي أم المؤمنين خديجه بنت خويلد رضي الله عنها ته وکړه، او ورته يي وويل: «بي شکه چه زه خو پخپل ځان باندي ووريدم».

هغی ورته وويل: «هيڅکله داسی نه ده، ته مه ويريږه، بلکه ته خوشحاله او مطمئن شه؛ زما دی په الله تعالی قسم وي چه الله تعالی هيڅکله تا نه شرموي؛ ځکه ته له خپلوانو سره خپلوي پالی، او له هغوي سره نيکي او ښيګړه کوی، او په خبرو کښی رښتيا وايی، او ټپ شوی او کمزوری له ځان سره په سورلۍ سوروی، او ميلمنو ته ميلمستيا ورکوي، او په هر ډول پيښو کښی له خلکو سره مرسته او کومک کوی».

بيا يي هغه ورقة بن نوفل ته بوتلو؛ ځکه هغه يو عالم او هوښيار سړې وو، نو خديجی رضي الله عنها ورته وويل: «أي کاکا ! ته خو دي ددي وراره قصه واوره» چه دې څه وايي؟

کله چه پيغمبر ﷺ خپله قصه وکړه، او هغه څه چه يي ليدلي وو ورته يي وويل، ورقة بن نوفل ورته وويل: «همدا ناموس يعنی جبريل عليه السلام همغه پرښته ده چه موسی عليه السلام ته يي هم وحيي راوړی وه، اي ارمان چه زه په هغه وخت کښی يو تکړه ځوان واي، او ارمان چه زه په هغه وخت کښی ژوندې واي کله چه تا خپل قوم له خپل کلي کور څخه وباسي» يعنی ما به ستا مرسته او کومک کړې وو.

نو رسول الله ﷺ ورته وويل: (آيا دوي به ما له خپل کلي هم وباسي؟)، ورقة ورته وويل: «هو، هيچا دغه ستا په خير دين نه دي راوړې مګر له هغه سره دښمني شوی ده، او که زه هغه وخت ته ورسيدم چه ته پکښی ددغه دين اعلان کوی نو زه به ستا په کلکه مرسته او کومک وکړم»، خو ورقة بن نوفل بيا لږ وخت وروسته وفات شو.

او قرآنکريم په رسول الله ﷺ باندي ټول يو ځل نه دې نازل شوې، لکه چه مخکني کتابونه په پخوانيو پيغمبرانو عليهم الصلاة والسلام باندي ټول يو ځل نازل شوي وو.

بلکه قرآنکريم ددرويشتو کلنو په زمانه کښی لږ لږ او ټوټه ټوټه نازل شوې دې، کله به پوره سورت نازليده، او کله به د کوم سورت يو څو آياتونه نازليدل.

د قرآنکريم په لږ لږ او ټوټه ټوټه نازليدو کښی حکمت دا وو چه د خوږ پيغمبر محمد ﷺ زړه ورباندي کلک او قوي شي، او کله چه جبريل عليه السلام ورته وحيي راوړي نو ده ته ورباندی قوت حاصليږی او ملا يي پری کلکيږي؛ تر څو د پيغمبرۍ په لمړنيو شپيو کښی د مشرکانو د سرغړونی او سر تمبګی، او دهغوي ددي دين سره ددښمنی په مقابل کښی ورته قوت او ثابت قدمي حاصله شي.

لکه چه الله سبحانه وتعالی فرمايي: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا﴾ الفرقان: ٣٢.

ترجمه: او وايي كافران چه: ولى نه نازلولې شي په محمد ﷺ باندي قرآنكريم ټول يو ځلى؟ نو فرمايي الله جل جلاله چه: نازل كړې مو دې دا قرآنكريم لږ لږ ددي لپاره چه قوي كړو پدي قرآنكريم سره زړه ستا- په حفظ او فهم د معنى سره- او لوستلې دې مونږ دا قرآنكريم پر تا باندي لږ لږ په آرام لوستلو سره.

همداراز د قرآنكريم په لږ لږ نزول كښى يوه بله تربوي او روزنيزه ګټه شته او هغه دا چه مؤمنان هم د قرآنكريم په زده كړه او د هغه د احكامو په پوهيدو كښى په تدريجي شكل سره اشنا شي، چه پدي توګه د هغى زده كول په هغى باندى په عمل كولو كښى وار او تدرج وكړې شي؛ ترڅو د هغى زده كول او پرى پوهيدل، او هم په هغى باندي د كفر او شرك له تيارو څخه د ايمان او توحيد رڼا طرف ته وتل ورته آسان وي.

دريم: د قرآنكريم تدوين او ليكنه:

د نصوصو د حفظ او ساتني تر ټولو ښه وسيله د هغه ليكل دي، او هغه نص او خبره چه ونه ليكل شي د هيريدو امكان او احتمال يي ډير وي، او هر كله چه قرآنكريم دقيامته پورى د خلكو د هدايت او لارښوونى لپاره نازل شوې وو، نو ډير ضروري او اړين وو چه وليكل شي.

نو ځكه خو قرآنكريم د پيغمبر محمد ﷺله ځانګړى اهتمام څخه برخمن وو، پدي غرض يي خپلو ځينو هغو ملګرو او اصحابو رضي الله عنهم ته -چه ليك لوست يي زده وو- امر كړې وو چه قرآنكريم وليكي، او هغوي يي د قرآنكريم لپاره خپل كاتبان او ليكوالان ټاكلي وو، چه په هغوئ كښى ډير مشهور زيد بن ثابت الأنصاري رضي الله عنه وو.

په رسول الله ﷺ چه به كله د قرآنكريم وحيى راغله، نو لومړې به يي هغه پخپله حفظ كولو، او بيا به يي دغه وحيى يو كاتب او ليكوال صحابي باندي ولوستلو چه ويى ليكي، او ويل به يي: (ضعوا هذه الآيات فى السورة التي يُذكَرُ فيها كذا وكذا).

يعنى دا آياتونه په هغه سورت كښى كيږدئ چه فلانى فلانى شي يادونه پكښى شوى ده.

نو هغوئ ته به يى ددغه آياتونو لپاره همغه ټاكلي سورت او دهغو ځاي وريه ګوته كړ، او امر به يى وكړ چه دغه آياتونه پكښى وليكل شي، بيا به يى د هغه نازل شوي قرآنكريم په هكله خپلو صحابه كرامو رضي الله عنهم ته امر وكړ چه په دغو آياتونو ځان پوهه كړي، او هم دغه آياتونه حفظاً له يادو زده كړي، او په همدي توګه ټول قرآنكريم زمونږ دخوږ رسول الله ﷺ په ژوند كښى په ټوټو او خرمنو كښى وليكل شو.

او جبريل عليه السلام به له رسول الله ﷺ سره هر كال يو ځل قرآنكريم اړولو، او په هغه كال چه رسول الله ﷺ وفات كيدلو دوه ځلى يي ورسره واړولو، او دا اړول د سورتونو او آياتونو په همدى ترتيب سره وو چه اوس په مصاحفو كښى ليكل شوې دې، او د مسلمانانو په لاس كښى وجود لري؛ تر څو د الله تعالى هغه وينا رښتينى او محققه شي چه فرمايي: ﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ * فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ﴾ القيامة: ١٧ – ١٨.

ترجمه: بیشکه پر مونږ باندي راجمع کول او راټولول ددي قرآنکریم دي په سینه ستا کښې، او لوستل ددی قرآنکریم دي پر ژبه ستا، نو کله چه مونږ ولوست دا قرآنکریم په ژبه د ملائکو، نو ته یي متابعت وکړه ددغه لوستلو، یعنی غوږ ورته نیسه.

همدارنګه الله سبحانه وتعالی فرمايلي دي: ﴿سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ﴾ الأعلى: ۶.

ترجمه: زر دې چه مونږ به ولولو پر تا باندي قرآنکریم په ژبه د جبریل اې محمد ﷺ نو بیا به یي ته نه هیروی.

څلورم: په صحیفو او ورقو کښې د قرآنکریم راجمع کول او راټولول:

د رسول الله ﷺ له وفات څخه وروسته لومړني راشد خلیفه ابوبکر الصدیق رضي الله عنه امر وکړ چه قرآنکریم په منظمو او مرتبو صحیفو کښې راټول شي؛ ځکه که د قرآنکریم حافظان وفات شي او یا هم هغه ټوټې او څرمنی چه قرآنکریم ورباندي لیکل شوې دې، تلف شي، نو چه دقرآنکریم کومه برخه له منځه ولاړه نشي، او ددي کار مشري د وحیی پخواني کاتب او لیکوال زید بن ثابت رضي الله عنه په غاړه واخستله.

او کله چه قرآنکریم راټول شو، او د هغی دوباره کتنه او له صحت څخه ښه تأکد وشو چه دا لیکلې مصحف له هغه قرآن سره بلکل موافق او مطابق دې کوم چه په ټوټو او څرمنو کښې لیکل شوې او له هغه سره چه خلکو حفظاً په یادو یاد کړې وو، بیا نو دغه مصحف د ابوبکر الصدیق رضي الله عنه په کور کښې وساتل شو.

او کله چه هغه وفات شو، نو بیا ددوهم خلیفه عمر بن الخطاب رضي الله عنه په کور کښې وساتل شو، او کله چه هغه هم وفات شو، نو د أم المؤمنین حفصة بنت عمر رضي الله عنهما په کور کښې وساتل شو.

او کله چه د اسلام مقدس دین په نړۍ کښې خپور شو، او مسلمانان دی ته اړ شول چه له دوي سره دی لیکل شوي قرآن کریمونه وي چه په هغو کښې قرآنکریم لولي، نو ځینی صحابه کرامو رضي الله عنهم دریم خلیفه عثمان بن عفان رضي الله عنه ته مشوره ورکړه چه د ټولو مسلمانانو لپاره یو مصحف ولیکل شي، او په هغی باندي ټول مسلمانان سره راټول شي، او د اوسنو او روستنو مسلمانانو لپاره د امام او معتمدی نسخي په توګه وټاکل شي، نو عثمان بن عفان رضي الله عنه د صحابه کرامو هغه یو ټولي ته امر وکړ چه د قرآنکریم له حافظانو څخه وو، او لیکل یي هم زده وو، چه دغه کار په غاړه واخلي، چه ددوي سر کښې هم زید بن ثابت رضي الله عنه راتلو.

او په دی کار کښې ددوي اعتماد به په هغه مصحف او صحیفو باندی وي چه د أبوبکر الصدیق رضي الله عنه په وخت کښې پکښې قرآنکریم لیکل شوې وو، نو هغوئ دغه ټولی صحیفی په یو مصحف کښې راټولی کړی، او له هغی څخه یي څو نسخی ولیکلی، او هر یو لوي اسلامي ښار ته تری یوه یوه نسخه ولیږل شوه، او بیا یي نورو مسلمانانو ته امر وکړو چه له دغی معتمدی نسخی څخه ځانته نور مصاحف ولیکي.

اوس په نړۍ کښې ټول مصحفونه - هغه که خطي نسخي وي، او که چاپ شوي مصحفونه وي - ددي ټولو اصل همغه مصحفونه دي چه د عثمان بن عفان رضي الله عنه په زمانه کښې لیکل شوي او

بیا نورو غتو غتو اسلامي ښارونو ته لیږل شوي دي، او ټول له هغو سره یو شان دي، او له هغو سره هیڅ اختلاف - په نص او ترتیب کښې - نلري.

او تر نن ورځې همدا لړۍ روانه ده چه مسلمانان د مصحف شریف په چاپولو ډېر ښه اهتمام کوي، او د چاپ دنوو وسایلو او نوی ټکنالوژۍ سره برابر او له هغو څخه په استفاده مسلمانان کوښښ کوي چه دقرآنکریم د نص ضبط په ډیره ښه اعلی درجې سره وشي، او په هغه رسم او طرز باندي ولیکل شي په کوم چه د عثمان بن عفان رضي الله عنه په زمانه کښې لیکل شوې وو، کوم چه په رسم عثماني باندي پیژندل کیږي.

په نبوي مدینه کښې د قرآنکریم د چاپ لپاره د ملك فهد مركز هم ددغی لړۍ یوه ښکاره ننښه ده، چه په قرآنکریم او دهغی په خدمت باندي د مسلمانانو عموماً او سعودي عربستان د حکومت خصوصاً د ډېر زیات اهتمام او حرص ښکارندوي دې، چه دوي خپل نهایي کوښښ او زیار باسي چه په ډیر ښه ډول د قرآنکریم خدمت وشي او د نړۍ مسلمانان په آسانی سره وکولي شي چه قرآنکریم ورته په ډېر ښایسته چاپ، مزیدار شکل، ښه تجلید او په پوره حفظ او اتقان سره په لاس ورشي.

پنځم: د مصحف شریف ترتیب او تقسیم:

قرآنکریم د «الفاتحة» په سورت باندی شروع کیږي، او د «الناس» په سورت باندي پاي ته رسیږي، او ټول سورتونه یي (۱۱۴) یو سل او څوارلس دي، او دا ترتیب یي توقیفي دې، یعنی له رسول الله ﷺ څخه رانقل شوي دې، او همدا موجوده مصحف په نزولي ترتیب باندي مرتب نه دې؛ ځکه په نزول کښې لومړنې سورت د «العلق» سورت دې، او هغه په مصحف کښې (۹۶)م سورت دې، او صحابه کرامو رضي الله عنهم به د آیاتونو او سورت ترتیب د رسول الله ﷺ له قراءت څخه پیژندلو، کله چه به هغه ﷺ قـرآنکریم لوستلو.

او اوسني مصاحف (۳۰) دیرش پارو ته ویشل شوې دې، او هره پاره یي دوه (نصفونو، نیمو) او څلورو پاوونو ته ویشل شوی ده، او دا تقسیم اکثر یي د علماوو د اجتهاد په اساس دې، او غرض یي دا دې چه د قرآنکریم لوستل ورته پدی شکل آسان وګرزي، او په تلاوت او حفظ کښې مسلمانان وکولې شي اندازه یي کړي، او په آسانه یي اندازه وپیژني.

شپږم: د قرآنکریم زده کول:

مسلمانانو د قرآنکریم په زده کولو او دهغی د نص په حفظ کولو او دهغی په تلاوت او لوستلو باندي ډېر سخت اهتمام کړې دې، تر څو هغه شان یي ولولي لکه چه په رسول الله ﷺ باندی نازل شوې دې، دصحابه کرامو رضي الله عنهم قاریانو او حافظانـو دغه قرآنکریم - هغه شان چه یي له رسول الله ﷺ څخه زده کړې وو- خپلو شاګردانو تابعینو ته ورزده کړ، ترڅو دقرآنکریم نص یی ورته ضبط کړ، او په هر آیت کریمه کښې به یي ودرول ترڅو په معنا یی ښه پوهه شي، چه په دې توګه تابعین رحمهم الله په قرآنکریم ښه پوهه شول، او هم یی پری عمل کول زده کړل.

بیا د تابعینو حافظانو او دقرآنکریم متخصصینو علماو د قرآنکریم د لوست او لولولو لپاره مدرسی جوړې کړې، او په هغه طریقه به یي خپلو شاګردانو ته قرآنکریم ورزده کولو کومه طریقه چه دوي له

صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه زده کړی وه، لکه په مختلفو وجوهو سره دقرآنکریم تلاوت کول، د نص ضبط او حفظ، د حروفو او کلماتو شمار، د سورتونو او آیاتونو ترتیب، د قراءت اتقان او دترتیل کیفیت، نو پدي ډول همغه شان چه دوي قرآنکریم زده کړې وو، همغه طریقه مسلسله پاتی شوه، چه قرآنکریم لفظ او معاني زده کیږي، او الفاظ یي حفظاً یادیږي، او په همغه ډول لوستل کیږي، او هر زده کونکې یي له خپل شیخ او معلّم او قاري څخه مخامخ خوله په خوله په عربي فصیحه ژبه ترو تازه - لکه څرنګه چه په رسول الله ﷺ باندی نازل شوې وو - زده کوي.

قرآنکریم په بیلا بیلو قراءتونو باندي لوستل کیږي، چه په حقیقت کښی دا د قرانکریم د کلماتو، حروفو، او په هغه د نطق د طریقی څرنګوالي ښایي.

او دا قراءتونه هم تابعینو رحمهم الله له خپلو استاذانو حافظانو او قاریانو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه زده کړي وو، او هغوي هم له رسول الله ﷺ څخه مخامخ زده کړي وو، او هغوي ته یي په دغه قراءتونو باندي د قرآنکریم د لوستلو اجازه هم ورکړی وه.

له دغه قراءتونو څخه په دی وخت کښي ډیر مشهور یي:

۱/ د عاصم رحمه الله قراءت دې کوم چه دهغه شاګرد حفص بن سلیمان رحمه الله یي روایت کوي.

۲/ د نافع رحمه الله قراءت دې کوم چه د هغه شاګرد عثمان بن سعید یی - چه د «ورش» په لقب شهرت لري- روایت کوي.

او له دوي څخه یو دُوْرِي رحمه الله روایت دې چه له عَمْرو البصريّ رحمه الله څخه یي نقل کوي، او همدا شان د قالون روایت چه له نافع رحمه الله څخه یي نقل کوي.

اووم: د قرآنکریم تفسیر:

د قرآنکریم د تفسیر معنی: یعنی د هغی د معانیو وضاحت او بیان، او دیو کلام او خبری څخه هدف او مقصد هم تر هغه په لاس نه راځي تر څو چه اوریدونکې دهغه په معانیو او مفهوم پوهه نشي؛ نو ځکه خو الله تعالی د قرآنکریم لوستونکي دي ته هڅولي دي چه د قرآنکریم د معانیو په فهم او تدبر کښی سوچ او فکر وکړي، او هغه په پوره کوښښ زده کړي، لکه چه الله سبحانه وتعالی فرمایي: ﴿كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ﴾ ص: ۲۹.

یعنی الله تعالی فرمایي: دا قرآنکریم داسی کتاب دې چه مونږ تاته- اي محمد ﷺ - در نازل کړې دې، د برکت والا کتاب دې، او ددي لپاره مو درلیږلي دې چه دا خلك یي په آیاتونو کښي سوچ تدبر او فکر وکړي،او بل ددي لپاره چه عقلمند خلك ورڅخه پند او نصیحت واخلي.

او د تدبر معنی: په هغه پوهیدل او په هغه کښي سوچ او فکر کول.

کله چه به صحابه کرامو رضي الله عنهم ته د کوم آیت کریمه په معنی کښی اشکال پیدا شو او پوهه به پری نشو، نو رسول الله ﷺ به ورته د هغی تفسیر او توضیح کوله، خو لدي کبله چه هغوئ په هغه وخت کښی په لغت عربي کښی ښه مهارت لرلو، او قرآنکریم هم د هغوئ په ژبه نازل شوې وو، نو د قرآنکریم د ډیرو آیاتونو د تفسیر له پوښتنی څخه مستغني وو؛ ځکه دغه ډیر څه هغوئ ته معلوم

او ورځرګند وو، خو څومره چه کلونه او زمانه تیره شوه، او د نبوت د زماني نه خلك لرې شول، نو هغومره د خلکو تفسیر ته ضرورت زیات شو.

نو هغه څه چه د قرآنکریم د آیاتونو په تفسیر کښې له رسول الله ﷺ، صحابه کرامو رضي الله عنهم او دهغوئ له شاګردانو تابعینو څخه رانقل شوي دي د علم تفسیر لومړنۍ أساس تشکیلوي، چه هغې ته د علم تفسیر په اصطلاح کښې تفسیر بالمأثور وایي، کوم چه د قرآنکریم په فهم او پوهه کښې ډیره مهمه وسیله ګڼل کیږي.

ځکه دا ډول روایات مونږ ته د قرآنکریم په هکله د لومړنیو پیړیو فهم او پوهه څرګندوي؛ ځکه هغه پخوانی پیړۍ د قرآنکریم په فهم او د الله تعالی او درسول الله ﷺ په مراد باندي تر نورو ښه پوهیدل؛ پدي سبب چه یو خو هغوئ په لغت عربي کښې ډیره پوهه لرله، او بل دا چه دوئ هغه واقعات پخپله پخپلو سترګو لیدلي وو د کومو د حکم د بیان لپاره چه دغه آیاتونه نازل شوي وو.

١/ د تفسیر انواع او ډولونه:

د علم تفسیر د علماو نظرونه دعلمي اهتمام په سبب بیلابیل دي، لدي کبله مختلف ډول تفسیرونه لیکل شوي دي، چه ځیني یي د قرآنکریم په لغوي اړخ زیات اهتمام کوي، ځیني نور یي بیا په قرآنکریم کښې د فقهي احکامو اړخ زیات څیړي، او ځینی نور یي نور اړخونه څیړي، لکه: تاریخي، عقلي او سلوکي او داسې نور اړخونه، نو لدي کبله علماء تفسیرونه دوه ډولو ته ویشي:

لومړی: تفسیر بالمأثور: او دا هغه تفسیر دی چه د آیت کریمه تفسیر په هغو روایاتو سره کوي چه له رسول الله ﷺ یا دصحابه کرامو رضي الله عنهم او یا د تابعینو رحمهم الله څخه نقل وي.

دوهم: تفسیر بالرأي والاجتهاد: او دا هغه تفسیر دی چه په قرآنکریم کښې له فکر، تدبر او اجتهاد په وسیله وي، او په صحیح علمي اصولو باندي ولاړ وي.

٢/ د تفسیر ښه طریقه او د هغې قواعد او ضوابط:

د تفسیر په تیرو یادو شوو ډولونو کښې تفسیر بالمأثور لمړیتوب لري؛ ځکه دا هغه تفسیر دی چه له رسول الله ﷺ یا صحابه کرامو رضي الله عنهم او یاهم لـه تابعینو رحمهم الله څخه رانقل شوی وي، او همدوي د الله جل جلاله په مراد له بل هر چا ښه پوهیږي، او کله چه د قرآنکریم د آیاتونو تفسیر لازیات وضاحت او بیان ته حاجتمند شي، او په تفسیر بالمأثور کښې دغه مقصد نه وي اداء شوی، نو یو مفسر باندی لازم دي چه لاندیني قواعد او ضوابط په نظر کښې ونیسي:

١/ د آیاتونو د تفسیر په وخت کښې د هغه څه مراعات کول چه په تفسیر بالمأثور کښې ثابت وي، نو داسې تفسیر دې نکوي چه د تفسیر بالمأثور سره ټکر ولري.

٢/ تفسیر باید د شریعت له هغه عامو أصولو او قواعدو سره موافق وي چه د قرآنکریم په نورو آیاتونو کښې راغلي وي، او یا هم د پیغمبر ﷺ په صحیحو سنتو کښې بیان شوي وي، نو یو مفسر باید پخپل تفسیر کښې داسې څه راوړلو څخه ځان وساتي چه له دغه عامو أصولو او قواعدو سره ټکر ولري؛ ځکه د قرآنکریم ځینی آیاتونه د ځینی نورو تفسیر او توضیح کوي، خو دغه آیاتو پخپل منځ کښې سره ټکر او تعارض نلري، او همدارنګه نبوي سنت هم د هغه څه توضیح او بیان کوي چه په قرآنکریم کښې په اجمال سره ذکر شوي وي، نه دا چه دهغې معارضه کوي.

۳/ مفسر باید د لغت عربي قواعدو باندي پوره علم ولري، لکه دالفاظو دلالتونه، د جملو ترکیب، د یو لفظ یا دجملی استعمال او په هر ځاي کښی د هغی مقصود او معنی؛ ځکه قرآنکریم په عربي ژبه نازل شوي دي، نو باید د عربي ژبی د قواعدو په رڼا کښی تفسیر او توضیح شي.

۴/ اړینه اوضروري ده چه دمتشابهاتو آیاتونو تفسیر دمحکمو آیاتونو په رڼا کښی وشي؛ ځکه د قرآنکریم ځینی آیاتونه د ځینو نورو تفسیر او توضیح کوي، او د قرآنکریم أکثر آیاتونه محکم او د معانیو په لحاظ واضحه او څرګند دي، خو ځینی آیاتونه یي متشابه دي، چه معاني یا دلالت یي ښه واضح نه وي، کله کله په ځینو لوستونکو باندي د هغی تفسیر ګرانیږي، نو کله چه د دغه متشابه آیاتونو تفسیر په نورو محکمو آیاتونو سره وشي، نو معنا یي ښه واضحه کیږي، الله سبحانه وتعالی فرمایي: ﴿هُوَ الَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ مِنْهُ اٰيٰتٌ مُّحْكَمٰتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتٰبِ وَأُخَرُ مُتَشٰبِهٰتٌ ۖ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشٰبَهَ مِنْهُ ابْتِغَآءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا اللَّهُ ۗ وَالرّٰسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُولُوا الْأَلْبٰبِ﴾ آل عمران: ۷.

ترجمه: الله جل جلاله هغه ذات دي چه نازل کړي یي دي پر تاباندی کتاب(قرآن)، چه ځینی له دغه قرآنکریم څخه محکم آیاتونه دي، چه معاني یی ښکاره دي، دا محکم آیاتونه د کتاب (قرآن) اصل دي، او ځینی نور آیاتونه یي متشابهات دي، چه معاني یي ښه واضحه او ښکاره نه دي، نو هغه کسان چه دهغوي په زړونو کښی کوږوالی وي، نو هغوي ورپسی کیږي په هغو آیاتونو پسی چه هغه متشابهات وي، او معاني یي ښه واضح نه وي له دي قرآنکریم څخه؛ لپاره د فتنی لټولو، او دهغی د حقیقي معنی پیژندلو په خاطر، او دهغه متشابه آیت تأویل او تفسیر د خپل خواهش موافق وګرزوي، حال دا چه په حقیقي معنی ددی متشابهاتو باندی بل څوک نه پوهیږي پرته له الله تعالی او راسخینو علماو څخه، هغوئ وایي: مونږ ایمان راوړي دي په دی قرآنکریم چه هغه محکم وي او که متشابه؛ ځکه ټول زمونږ د رب له لوری رانازل شوي دي، او پند نه اخلي مګر خاوندان د خالصو عقلونو.

۵/ علمي ثابت حقائقو باندی د کوني آیاتونو د تفسیر په مهال استئناس کولی شي، خو مفسر باید ددغه شان علمي نظریاتو د قرآنکریم په تفسیر کښی له ننباسلو څخه اجتناب وکړي او له دغه کار څخه ځان وساتي، تر څو د قرآنکریم په تفسیر کښی هغه څه ونه ویل شي چه قرآنکریم هغی ته هیڅ تعرض نه وي کړې.

۶/ مفسر ته اړینه اوورباندی لازمي ده چه ډیر احتیاط وکړي او ځان له هغو فاسدو تأویلاتو څخه وساتي چه د الله جل جلاله د کلام معاني له هغو شرعي معانیو څخه لری باسي چه زمونږ پاک شریعت راوړي دي، او یا یي د عربي ژبی له قواعدو څخه وباسي، او په دي کښی دده نیت ته اعتبار نشته، چه دده نیت ددغه آیتونو تحریف او له خپلی صحیح معنی څخه بلی معنا ته اړول وي، او که دغه نیت یی نه وي، خو سبب یي د عربي قواعدو او دلالتونو او د استعمال په وجوهو باندی د ناپوهی له کبله وي، او یا هم د هغه فاسدو معانیو له کبله وي چه مفسر یي توهم کوي، او په حقیقت کښی د الله کلام له هغی څخه منزه او پاک وي.

اتم: دقرآنکریم اعجاز:

اعجاز په اصطلاح کښی هغه صفت دې چه د یو کار کولو یا رأي یا تدبیر کښی له انساني قدرت او توان څخه پورته وي.

او معجزه یوه حادثه اصطلاح ده چي په متاخرینو کښې یې اطلاق د پیغمبرانو د نبوت او رسالت په نښو، آیتونو، او براهینو باندي کیږي، په قرآنکریم کښې دا لفظ ددي معنی لپاره نه دی استعمال شوی، بلکه ددي معنی لپاره نور ألفاظ استعمال شوي دي، لکه «آية»، «برهان» او داسې نور.

او قرآنکریم د الله جل جلاله کلام دی، په معانیو کښې یې داسې کمال، او په آیتونو، کلماتو او الفاظو کښې یې داسې کمال جمال او ښایست دی چه مخلوقات له دغسې آیتونو له راوړلو څخه عاجز دي، الله سبحانه و تعالی فرمايي: ﴿الٓرۚ كِتَٰبٌ أُحۡكِمَتۡ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتۡ مِن لَّدُنۡ حَكِيمٍ خَبِيرٍ﴾ هود: ۱.

ترجمه: قرآنکریم یو داسې کتاب دی چه محکم کړې شوي دي آیاتونه یې، بیا په تفصیل سره بیان شوي دي دغه آیاتونه، (او رالیږل شوی دی دا قرآنکریم) له طرفه دهغه الله تعالی چه ډیر د حکمت خاوند دی، او ډیر ښه خبردار دی.

مشرکانو ډیر کوښښونه کړي دي چه د قرآنکریم د مصدر په هکله خلکو ته شکونه پیدا کړي، او په دې لاره کښې یې ډیر دروغ جوړ کړي دي، او شبهات یې راپارولي او خوری کړي دي.

نو ددوئ په مقابل کښې الله سبحانه وتعالی داسې آیاتونه نازل کړل چه دغه مخالفینو ته چیلنج ورکوي چه که دوی کولې شي نو ددي قرآنکریم په څیر دي یو کتاب جوړ کړي، یا دي ددي په شان لس سورتونه راوړي، که دا هم نشي کولې نو یو سورت دي راوړي، که چیری دوی پخپلو دعواو کښې ربښتینی وي، خو دوئ ددي ټولو څخه عاجز او کمزوري شول، او پدي قانع شول چه قرآنکریم که څه هم په عربي ژبه دی، خو د هغه څیر کتاب جوړول ممکن کار نه دی، الله تعالی فرمايي: ﴿أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۖ قُلۡ فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّثۡلِهِۦ وَٱدۡعُواْ مَنِ ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ﴾ یونس: ۳۸.

ترجمه: آیا وایی دوي چه(محمد) له ځانه جوړ کړې دی دغه(قرآن)، ووایه (ای محمده دوي ته): چه نو راوړئ یو سورت په شان دده (په اعجاز کښې)، او راوبولی تاسې هغه څوک چه ستاسې له لاسه کیږي (دی معارضې ته لپاره د معاونت خپل) غیر له الله تعالی څخه که یي تاسې صادقان (ربښتینی په دغه دعوا د افتراء کښې).

بیا قرآنکریم یو ډاګیزه اعلان وکړ او دا خبره یې ورسره زمزمه کړه چه بشر خو لا څه چه پیریان هم د قرآنکریم په شان د کوم کتاب د راوړلو او جوړولو څخه عاجز او ناتوانه دي، بلکه که دا انسانان او پیریان سره راټول شي او یو له بله سره مرسته هم وکړي، نو دا کار نشي کولې، الله سبحانه و تعالی فرمايي: ﴿قُل لَّئِنِ ٱجۡتَمَعَتِ ٱلۡإِنسُ وَٱلۡجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأۡتُواْ بِمِثۡلِ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ لَا يَأۡتُونَ بِمِثۡلِهِۦ وَلَوۡ كَانَ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٖ ظَهِيرٗا﴾ بنی اسرآئیل: ۸۸.

ترجمه: اي پیغمبره ! ته خلکو ته ووایه: کچیری انسانان او پیریان په دي خبره سره راټول شي چه ددي قرآنکریم په څیر یو کتاب راوړي او جوړ یې کړي، نو هیڅکله یي نشي جوړولې، اګر که ددوي ځینی له ځینی نورو سره کومکیان او ملاتړي هم شي.

او قرآنکریم څکه معجِز دی چه د الله تعالی کلام دی، او د مخلوق کلام له هغه سره هیڅ مشابهت او یو رنګوالي نلري، بلکه دا قرآنکریم د لغت، کلماتو ، آیاتونو په اعتبار او د هغه بلاغي او بیاني صورتونو، او په دي کښې د پخوانیو او روستنیو اخبارو او ربښتینو قصصو او حکایاتو، او احکامو او

تشريعاتو، او د نفسي او وجداني تأثير، او علمي حقايقو په اعتبار د رسول الله ﷺ په رسالت او ددي قرآن په صداقت يوه معجزه او نښه ده.

او قرآنکريم ځومره د طبيعي علومو علماء، د فلکياتو، ژويو او طب او داسې نورو علماء او متخصصين په دهشت او حيرانتيا کښې اچولي دي؛ ځکه قرآنکريم د علمي حقايقو او هغه کوني اشاراتو څخه چه دغه علماء پکښې مشغول وي په داسې دقيق علمي عباراتو بحث او خبرې کوي چه د چا په خيال کښې نه راځي چه له داسې امي شخصيت څخه دي صادر شي پخپله هم په يوه امّي امت کښې لوي شوې وي، او په يو داسې عالم کښې پاتې شوې وي چه له دغه معلوماتو څخه هيڅ درک ورته نه وي.

همدا سبب وو چه يو شمير خلکو چه پکښې سوچ او فکر وکړ نو مسلمانان شول؛ ځکه هغوي پدې پوهه شول چه هغه څه چه قرآنکريم کښې راغلي دي ممکن نه ده چه هغه دي د بشر کلام وي، بلکه هغه د بشر د خالق، او ددي ټول کون د خالق او پيدا کوونکي کلام دې.

په قرآنکريم کښي ځومره ډير دلايل دي چه هغه په دي خبره دلالت کوي چه الله تعالی په ربوبيت، الوهيت او اسماو صفاتو کښې يو لا شريک له دې، چه ځومره نا آشنا او غير مسبوق کون يي پيدا کړې دې، الله تعالی فرمايي: ﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ حٰمٓ السجدة: ۵۳.

ترجمه: زر دې چه وبه ښايو دوئ ته خپل دلايل د اسمانونو او ځمکې په اطرافو او څنډو کښې، او ددوي په ځانونو کښې به يي هم ورته وښايو، تردې چه دوي ته ښه واضحه او څرګنده شي چه دا قرآنکريم حق او رښتيني دې، آيا ستا رب او پالونکې (الله تعالی) کافي او بس نه دې چه هغه په هر څه باندې ګواه او شاهد دې؟.

نهم: د قرآنکريم د معانيو ترجمه او ژباړه:

ترجمه دې ته وايي چه يو کلام او خبره د يوې ژبې څخه بلې ژبې ته وژباړل شي، او هيڅ ترجمه له مشکلاتو څخه خالي نه وي؛ ځکه د يو کلام لغوي صياغت او جوړښت د يو نص له مکوناتو څخه مهم عنصر دې، او کله کله بيا د يو نص په ژباړه کښې همغه لغوي صياغت ساتنه ګرانه وي، اګر که دغه ترجمه د هغو نصوصو هم وي چه انسانانو يي صياغت او تأليف کړې وي.

نو که دغه ژباړه د قرآنکريم د نصوصو وي نو دا ګرانوالې نور هم زياتيږي؛ ځکه قرآنکريم د الله سبحانه وتعالی کلام دې، او هم له هغه څخه په عربي ژبه نازل شوې دې، چه لفظ او معنا دواړه يي د الله تعالی لخوا د وحيې په واسطه راغلي دي، او د يو انسان له وسه پوره نه ده چه دا دعوا وکړي چه هغه د قرآنکريم په ټولو پوره معانيو باندې احاطه کړې ده، او يا دا چه ژباړن کولې شي چه د قرآنی نص او الفاظو دوباره صياغت او جوړونه په هغه طريقه کولې شي په کومه طريقه چه هغه الله تعالی په عربي ژبه راليږلي دې.

نو سره له دې چه د قرآنکريم ترجمه او ژباړنه يو ډير ګران کار دې، خو سره له دې هم د مسلمانانو علماء په دې خبره ډير تاکيد کوي چه د نړۍ ټولو خلکو ته - چه هغوي په هره ژبه خبرې کوي- د قرآنکريم او په هغې کښې د راغلو پيغامونو رسّول هم يو ډير ضروري کار دې، او دا کار پرته له دې چه دقرآنکريم ترجمه وشي، او وژباړل شي په بله طريقه سر ته نه رسيږي.

او نورو ژبو ته د قرانکریم ژباړه په څو ډوله ده:

۱/ دا چه د قرآنکریم د معانیو ترجمه او ژباړه وشي پرته له کوم تفسیر څخه، یعنی یواځې د قرآنکریم دالفاظو معاني بلې ژبې ته وژباړل شي.

۲/ دا چه د ترجمې او ژباړې برسیره څه توضیح او تفسیر هم ورسره ذکر شي، نو دا به داسې وي لکه چه له عربي ژبې پرته پر بله ژبه د قرآنکریم تفسیرونو څخه یو تفسیر وي.

خو د قرآنکریم د معانیو ترجمه او ژباړه که هر څومره دقیقه وي، او هر څومره که مترجم او ژباړن په دواړو ژبو ښه مهارت ولري، او د قرآنکریم د آیاتونو په معانیو باندې ښه احاطه هم ولري، خو سره له دې ټولو دغه ترجمې او ژباړې ته قرآن نه ویل کیږي، ددې خبرې لاملونه دوه دي:

لومړې دا چه قرآنکریم د الله تعالی کلام دې او د الله تعالی لخوا په عربي ژبه نازل شوي دې، او هغه د بیان، ضبط او قوت په اعلی درجه کښې دې، نو ددې د آیاتونو په بله ژبه صیاغت او تألیف ددې لپاره کافي ده چه دغه ترجمې ته قرآن ویل او په قرآن نومول یو باطل کار دې.

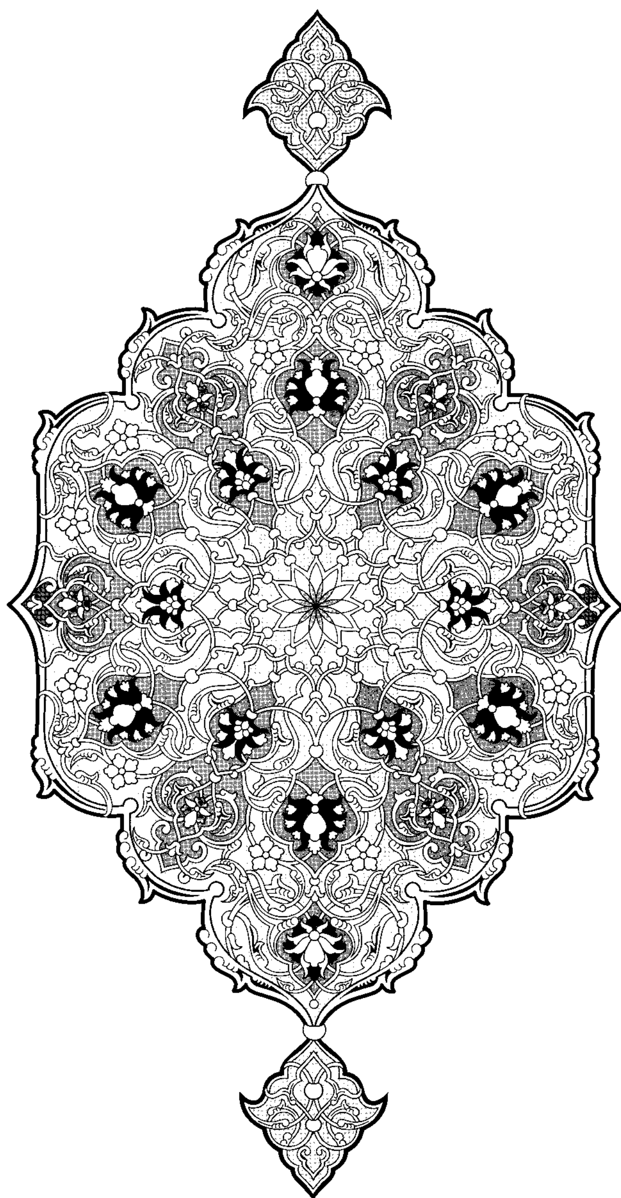
دوهم دا چه ترجمه او ژباړه د مترجم او ژباړن لـه هغه فهم او پوهـې څخه تعبیر دې چه دې یې د قرآنکریم له معانیو څخه فهموي، نو لکه څرنګه چه په عربي ژبه یو تفسیر ته قرآن نه ویل کیږي، نو همدارنګه دقرآنکریم د معانیو ترجمې او ژباړې ته هم قرآن ویل ممکن نه دي.

خو ددې لپاره چه د قرآنکریم د معانیو یوه ترجمه او ژباړه مقبوله او د علماو په نزد منل شوې ترجمه او ژباړه وي باید هغه ضوابط او قواعد چه علماو د قرآنکریم د معانیو د بیان لپاره ایښي دي په دغه ترجمه او ژباړه کښې مو جود وي.

او په عین وخت کښې مترجم او ژباړن له دې څخه ځان وساتي چه د قرآنکریم د ترجمې په وسیله خلکو کښې غلطې او محرّفې معناګانې خپرې کړي، او یا ترجمه په هغه څه باندې مشتمله وي چه دمسلمانانو شعایرو او مقدساتو ته پکښې سپکاوې او بد وضعیتي وي، او دا داسې څه دي چه په یو شمیر هغو ترجمو کښې شته کومې چه دمستشرقینو او یا اسلام ته په درواغو منسوبو خلکو لخوا لیکل شوې دي، دوي په اصل کښې فاسدې عقیدې لري، چه له دې کبله کوشش کوي ددې عظیم اسلام نښې او شعارونه ونړوي، او د مقدس دین اسلام صحیح عقیدې او غوره شریعت کښې طعن ته لار پیدا کړي.

له همدې کبله د قرآنکریم د چاپولو لپاره دملك فهد مرکز د قرآنکریم د موثقو او صحیحو ترجمو او ژباړو چاپ او خپرونه په غاړه واخستله، ترڅو وکولاي شي د قرآنکریم لوړ او اعلی پیغام هغه خلکو ته – چه په عربي ژبه نه پوهیږي،– په ښه شان د هغوي په خپلو ژبو ورسول شي.

والحمد لله رب العالمین، وصلی الله علی نبینا محمد وعلی آله وصحابته أجمعین، والتابعین ومن تبعهم بإحسان إلی یوم الدین.

سُورَةُ الفَاتِحَة

اول جزء اول منزل

«د«الفاتحة» سورت مکي دی، (۷) آیتونه لري»

«د«المدثر «سورت نه وروسته نازل شوی دی، په تلاوت کې (۱) او په نزول کې (۵) سورت دی، او (۱) رکوع لري»

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝١

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان او ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: «رحمن» او «رحیم» دواړه دمبالغې صیغې دي، مګر په «رحمن» کې له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کې ددغو ټولو نکتو لحاظ شوی دی.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ

ټولې ستاینې (د کمال صفتونه) خاص الله لره دي.

تفسیر: تر ټولو ښې او غوره ستاینې (صفتونه) چې له پیله تر آخره پورې شوې دي، یا کیدونکې دي هغه واړه خاص الله تعالی لره ښایي، ځکه چې الله تعالی د هر نعمت او هر څیز پیدا کوونکی او بخښوونکی دی، او ښښنه یې عامه ده که بې واسطې وي او که په واسطې سره وي.

تنبیه: دفاتحې په سورت کې الله تعالی د (۷) څیزونو یادونه کړې ده:

(۱) دنعمت یادونه لکه چې فرمایي:

رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ۝٢

چې پالونکی دټولو مخلوقاتو دی.

تفسیر: دمخلوقاتو جمعې ته (عالم) ویل کیږي، نو لدې کبله دجمعې په شکل نه راوړل کیږي، مګر په دې آیت کې دعالم دهر جنس دښودلو لپاره دجمعې په شکل راغلی دی، لکه دملائکو عالم، دانسانانو عالم، دپیریانو عالم، او نور تر څو چې دا خبره ښه روښانه شي، چې دعالم ټول افراد دالله تعالی مخلوق دی.

(۲) دښو ښو څیزونو د ورکولو او بخښلو تمه او هیله (امید) لکه چې فرمایي:

الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝٣

ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی

تفسیر: یعنې ټولې ستاینې (صفتونه) خاص الله تعالی لره دي، چې دټولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کوونکی) دی، او ډېر زیات مهربان دی چې هر ساکښ (ذي روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکوونکی دی، او پوره رحم کوونکی دی چې یواځې مؤمنانو ته داجر او ثواب، دجنت دنعمتونو او خپلې رضا او دیدار بخښوونکی دی.

(۳) درب العزت «**جل شأنه وأعظم برهانه**» په عظمت او قدرت کې فکر کول لکه چې فرمایي:

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ۝

څښتن (مالك) (دټولو امورو) دورځې دسزا دی.

تفسير: دسزا د ورځې (قيامت) دتخصيص لومړی وجه داده: چې په هغه ورځ به داسې لويې او ويرونکې پېښې (حادثې) واقع شي چې دهغو په شان به نه پخوا تېرې شوې وي، او نه به وروسته راشي، بله وجه يې داده: چې په هغه ورځ به د الله تعالی دپاک ذات له حقيقي حکومت څخه پرته دبل هيچا کوم ظاهري او مجازي واک (اختيار) او حکومت هم هيڅ نه وي ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ؕ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲ رکوع، دالمؤمن (غافر) سورت).

(۴) په عبادت کې اخلاص لرل لکه چې فرمايي:

اِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو.

تفسير: مونږ يوازې ستا عبادت کوو، او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چې دغسې خطاب پر اختصاص ډير ښه دلالت کوي.

(۵) دمرستې (مدد) غوښتنه لکه چې فرمايي:

وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ۝

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو.

تفسير: له دې آيت شريف څخه معلومېږي چې بې دالله تعالی له پاک ذات څخه بل چا څنې ما فوق الأسباب مرسته غوښتل بيخي روا نه دي.

(۶) دهغې سمې او روښانې لارې د ښودلو غوښتنه چې مقصود ته رسوونکې ده، لکه چې فرمايي:

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ۝ صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

وښيه مونږ ته لاره سمه، لاره دهغو کسانو چې انعام کړی تا پر هغو باندې

تفسير: پر هغو کسانو چې انعام شوی دی څلور طايفې دي:

(۱) پيغمبران. (۲) صديقين. (۳) شهداء. (۴)صالحين. ددغو څلورو طايفو تصريح دپاک قرآن په بل ځای کې شوې ده، لکه د النساء سورت په ۶۹ آيت کې چې فرمايي: ﴿فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا﴾ ځينو علماوو ويلي دي: چې مطلب له ﴿الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «يهود» او له ﴿الضَّآلِّيْنَ﴾ څخه «نصاری» مراد دي، چې ددې مطلب دتاييدولو لپاره ډېر آيتونه او روايتونه شاهد دي، له ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾ يعني له مستقيمې لارې څخه پاتې کسان دوه ډوله دي: يو ډول هغه کسان چه په ناپوهۍ سره له سمې لارې څخه محروم او بېرته پاتې وي، بل هغه کسان دي چې دوی سره له پوهې قصدا سرکشي غوره کړيده، پخواني او وروستني ګمراهان له دغو دوه وو طايفو څخه وتلی نشي، «نصاری» په لومړۍ او «يهود» په دويمه طايفه کې داخل دي.

(۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه دځان ساتلو غوښتنه او دپاکۍ او عصمت اميد لکه چې فرمايي:

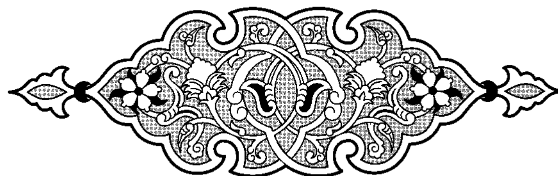
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

نه «لاره دهغو بدو کسانو چې» غضب کړی شوی پر هغو باندې او نه «لاره دهغو بدو کسانو چې» ګمراهان دي.

تفسیر: (یعنې مونږ ته دهغو کسانو سمه او صافه لاره وښیه چې په هغو باندې انعام شوی دی، او له هغو کسانو له کږو وږو لارو مو چې پرې غضب شوی او ګمراهان دي چپ (بچ) کړه، او له بدانو له متابعت څخه مو وساته).

الله تعالی دغه سورت دخپلو بندګانو له ژبو څخه فرمایلی دی، یعنې کله چې تاسو زمونږ دربار ته حاضریږئ نو له مونږ څخه دا رنګه سوال وکړئ، نو ځکه ددې سورت یو نوم «تعلیم المسئله یعنې دغوښتلو ښودنه» هم دی.

ددې سورت په لومړۍ برخه کې دالله تعالی ثنا او صفت دی، دویمه برخه یې دبندګانو ددعا لپاره ده.

سُورَةُ البَقَرَة

«د «البقرة» سورت مدني دی، پرته له (۲۸۱)م آیت څخه چې د «حجة الوداع» په کال په منی کې نازل شوی دی».

«دوه سوه شپږ اتیا (۲۸۶) آیتونه او څلویښت (۴۰) رکوع لري».

«د » المطففین «له سورت څخه وروسته نازل شوی دی، په تلاوت کې (۲) او په نزول کې (۸۷) سورت دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان او پوره رحم کوونکی دی.

الٓمّٓ

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وايي، ددغو حروفو په اصلي معنا باندې پرته له الله تعالی څخه بل هیڅوک نه شي پوهیدی، او څوک وائي چه دغه حروف د الله تعالی او دده درسول صلی الله علیه وسلم تر منځ مخصوص رموز دي، چې مونږ ته دځینو مصالحو او حکمتونو لامله نه دي راښکاره شوي.

ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کې (چې د الله تعالی له لوري نازل شوی دی).

تفسیر: یعنې په دې خبره کې هیڅ شک او شبهه نشته چې قرآن د الله تعالی کلام دی، او ټول مضامین یې رښتیني او واقعي دي.

هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: له دغه ځایه دعظیم الشان قرآن تر آخره پورې د ﴿اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾ ځواب دی، چې دبندګانو له خوا غوښتل شوی وو.

یعنې دغه کتاب هغو بندګانو ته لار ښیي، چې له الله تعالی څخه وېره لري، ځکه هغه څوک چې د الله تعالی څخه ویرېږي هغه خامخا د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلټنه (لټون) کوي، او د چا په زړه کې چې د الله تعالی وېره نه وي، نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت څنې به څه اندیښنه ولري؟.

الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ وَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ

هغه کسان چې ایمان (باور) لرونکي دي په غیب باندې او قائموي دوی (سم اداء کوي سره د ټولو حقوقو) لمونځ او ځینې له هغو شیانو چې ورکړي مونږ دوی ته صرفوي یې (د الله تعالی د رضا لپاره).

تفسیر: یعنې هغه شیان چې دهغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دي لکه وحدانیت، رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالی او دهغه درسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره

سم حق او يقيني ګڼي، له دې څخه دا راښکاره شوه چې ددغو غايبو او پټو شيانو منکران د هدايت له فيضه محروم او بې برخې دي.

دلمانځه له اقامت څخه مطلب دادی چې هغه تل دخپلو ټولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په ټاکلو (مقررو) وختونو کې اداء کړی شي.

دټولو عباداتو اصل درې شيان دي:

(١) هغه امور چې دزړه سره تعلق او اړه لري.

(٢) هغه امور چې په بدن پورې متعلق او تړلي وي.

(٣) هغه امور چې په مال پورې مربوط وي.

په دې مبارک آيت کې دا درې واړه اصول په ترتيب سره ياد شوي دي.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَبِالْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝٤

او هغه کسان چې ايمان لري (دوی) په هغه (کتاب) چې نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چې نازل کړی شوي دي له مخه د تا او په آخرت دوی يقين کوي (چې ضرور راتلونکی دی).

تفسير: په تير آيت کښې دهغو کسانو يادونه وه چه له شرک نه وتلی او مسلمانان شوي دي، لکه دمکې خلک، او په دغه آيت کښې هغه کسان ياد شوي دي چه أهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوی دی لکه يهود او نصاری.

أُولَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ ۖ وَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝٥

دغه (ستايل شوي) کسان (دي) په هدايت له (جانبه) درب خپل او دغه (ستايل شوي) کسان دي هم دوی په مراد رسېدلي، (يا) او دغه (ستايل شوي) کسان هم دوی په مراد رسېدلي دي.

تفسير: يعني دايماندارانو دغو دواړو ډلو ته چې پاس يادې شوې؛ په دنيا کې دوی ته هدايت ور په برخه شو، او په آخرت کې خپلو مرادونو ته رسيږي، له دې څخه معلوم شو؛ چې هر هغه څوک چې دايمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بې برخې دی؛ د هغه دنيا او آخرت دواړه بربادېږي اوس دمؤمنانو د دغو دوه ډلو له يادونې څخه وروسته د کافرانو دحالاتو يادونه کيږي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝٦

بېشکه هغه (خاص) کسان چې کافران شوي دي؛ برابر دي په دوی وېرول ستا دوی لره او نه وېرول ستا دوی لره؛ دوی ايمان نه راوړي، (يا دا خبره) که ووېروې ته هغوی يا که ته نه وېروې هغوی؛ ايمان نه راوړي.

تفسير: له دې کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دي، چې هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او دايمان له دولت څخه تل بې برخې دي (لکه أبو جهل، أبو لهب، او نور) که نه، نو ښکاره ده چې ډېر کسان له هغو خلقو څنې چې کافران وو په اسلام مشرف شوي دي، او وروسته له دې نه هم مسلمانيږي.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ ؕ وَعَلٰۤى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ؗ وَّلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ؑ ۷

مهر لګولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوږونو د دوی، او پر سترګو د دوی (یوه ځانته) پرده ده، او دی دوی لره عذاب ډېر لوی.

تفسیر: دهغوی پر زړونو مهر لګول شوی دی (یعنې دحق پر خبرو باندې نه پوهیږي) او پر غوږونو باندې یې مهر لګولی شوی دی (یعنې رښتیا خبرو ته په غور سره غوږونه نه ږدي) او پر سترګو باندې یې پرده ده (یعنې دحق لاره نه ویني) دکفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دریارلسو آیتونو کې دمنافقانو حالات راځي:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِيْنَ ۘ ۸

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې وایي ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستۍ (چې قیامت او د جزا وخت دی)، حال دا چې نه دي دوی مؤمنان.

تفسیر: یعنې د زړه له کومې یې ایمان نه دی راوړی؛ چې هغه ته حقیقي ایمان ویلی شي، یواځې په ژبې سره دمسلمانانو دتېر ایستلو لپاره دایمان اظهار کوي.

يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ وَمَا يَخْدَعُوْنَ اِلَّاۤ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ؕ ۹

ټګي کوي دوی (په خپل ګمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی حال دا چې نه کوي ټګي دوی مګر له ځانو خپلو سره، حال دا چې دوی شعور نه لري، (او نه پوهیږي چې ضرر یې هم دوی ته رسېږي).

تفسیر: یعنې ددوی دا تېر ایستل نه په الله تعالی باندې چلیږي چې عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندې څه اثر اچولی شي، ځکه هغوی دخپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او نورو دلائلو او قراینو په وسیله د دوی له فریبکارۍ او دغابازۍ څخه خبریږي، بلکه ددې فریب وبال او دهغې خرابي په حقیقت کې هم دوی ته بېرته ورګرځي، خو سره له دې دوی دخپل غفلت، ګناه، او جهالت له امله په غور سره ورته نه ګوري، او دهغې په نقصان او زیان نه پوهیږي.

«او دغه منافقان دخپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږي چې»:

فِىْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ ۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا ۚ

په زړونو ددوی کې مرض (دشك او نفاق) دی، نو زیات کړ دوی لره الله مرض.

تفسیر: دهغوی په زړونو کې دنفاق، او داسلام له دین څخه دنفرت او له مسلمانانو سره د کینې او عناد مرض لا له پخوا موجود وو، اوس دقرآنکریم د نزول، او داسلام دشوکت د ظهور، او دمسلمانانو د ترقی، نصرت، او لوړتیا (اوچتوالی) له کبله د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۢ ۙ بِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ۱۰

او (مقرر) دی دوي ته عذاب ډېر دردناك په سبب ددې چې وو دوی چې دروغ به یې ویل (په اظهار د ایمان سره).

تفسیر: له دې دروغو ویلو څخه هماغه داسلام په اړه ددروغو دعوی چې ویل به یې ﴿اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ﴾ مراد ده، چې پاس تېره شوه، یعنې ﴿عَذَابٌ اَلِيْمٌ﴾ په حقیقت کې د دوی دنفاق سزا ده، نه دمطلقو دروغ ویلو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾

او کله چې وويلی شي دې منافقانو ته: فساد مه کوئ په ځمکه کې نو وايي دوی بېشکه هم دا خبره ده چې مونږ هم دغه اصلاح کوونکي يو.

تفسير: لنډه دا چې منافقانو به ډول ډول فسادونه خپرول (خورول):

(١) په نفساني خواهشونو کې غرق او دشرعي احکامو له منلو څخه نفرت کوونکي او سستي کوونکي وو.

(٢) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به يې تګ راتګ درلود (لرلو) دخپل قدر او منزلت د لوړتيا (ترقی) لپاره به يې دمسلمانانو خبرې کافرانو او دکافرانو به يې مسلمانانو ته رسولې، او يو بل ته به يې چغلي او شيطاني کوله.

(٣) له کافرانو سره يې په ډېر دار او مدار سره ګډون، ملاقات او معاملې کولې.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾

خبردار اوسئ ! بېشکه دوی دي هم دوی فساد کوونکي مګر نه لري دوی شعور (پخپل فساد).

تفسير: هغه چارې چه منافقان يې دمصلحت او صلح په بهانې او پلمې سره کوي، هغه ټولې په حقيقت کې فساد او نفاق دی، مګر دوی نه پرې پوهېږي او شعور نه لري.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

او کله چې وويلی شي دوئ ته چې ايمان راوړئ لکه چې ايمان راوړی دی نورو خلقو؛ نو وايي دوی: آيا ايمان راوړو مونږ لکه چې ايمان راوړی دی ناپوهانو؟ !

تفسير: دا خبرې به يې په خپلو زړونو کې راګرځولې، يا به يې يو له بل سره کولې، يا به يې له هغو ضعيفو مسلمانانو سره يادولې، چې په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کې شريک وو، دا کسان چې دمنافقانو په نظر «سفهاء» ورځي، په حقيقت کې داسې ريښتيني مسلمانان دي چې د الله تعالی په احکامو باندې خپل ځانونه جاروي، او دخلکو له مخالفت څخه هيڅ انديښني او پروا نه کوي، ددوئ پر عکس منافقانو به له مسلمانانو او کافرانو دواړو سره ددنيوي ګټو په خاطر ظاهر داری کوله، او دآخرت فکر ورسره نه وو نو ځکه يې اسلامي شريعت ته غاړه ايښودل ناپوهي ګڼله.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

خبردار اوسئ ! بېشکه دوی دي هم دوي ناپوهان، مګر نه پوهېږي دوی (په ناپوهی خپلې).

تفسير: په حقيقت کې همدا منافقان ناپوهان دي، چې ددنيوي بې ثباته او فنا کيدونکې اغراضو او ګټو (فائدو) له امله يې آخرت تر شا کړی، او ورڅخه بې پروا شوي دي، د فاني شي غوره کول او د باقي شي پرېښودل څومره حماقت دی؟ خو منافقان تر دې درجې پورې ناپوهان دي چې په دې ښکاره حقيقت هم نه پوهېږي.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾

او کله چې ملاقات وکړي (منافقان) له هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړی دی، نو وايي دوی: ايمان مو راوړی دی، او کله چې يواځې شي له شيطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وايي دوی: بېشکه مونږ له تاسو سره يو، بېشکه همدا خبره ده چې مونږ مسخرې کوونکي يو (په مؤمنانو پورې).

تفسیر: له شیاطینو (شریرانو) څخه یا هغه کفار مراد دي: چې ټولو خلقو ته به یې خپل کفر ښکاره کاوه، یا هغه منافقین مراد دي، چې دمنافقانو غټان او رئیسان ګڼل کېدل، یعنې منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چې: په کفر او نورو دیني معتقداتو کې مونږ بیخي له تاسو سره یو او له تاسو څخه هیڅکله نشو جلا (جدا) کېدی، او څمونږ دغه ظاهري موافقت چې له مسلمانانو سره یې کوو، داسې ونه ګڼئ چې ګوندې مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملنډې (پسخند) وهو، او مسخرې پرې کوو.

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِیْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۱۵﴾

الله ټوقې او مسخرې کوي په دوی پورې، او مهلت ورکوي دوی ته په سرکشۍ د دوي کې، حال دا چې دوی حیران دي (په خپل کار کې).

تفسیر: څرنګه چې الله تعالی مؤمنانو ته فرمایلي دي چې له منافقانو سره هم دمسلمانانو په شان معامله وکړئ، او دهغوی دمال او ځان سره څه غرض ونکړئ، نو ځکه منافقانو دخپلې ناپوهۍ له امله داسې ګمان وکړ، چې دایمان له راوړلو څخه هغه فائدې چې مسلمانانو ته وررسیږي همغه ګردې مونږ ته هم د خولې په تشو خبرو رارسیږي، او داسلام په ظاهري اظهار سره بیخي ډاډه او هوسا (مطمئن) شوي یو، حال دا چې دا کار په پای (آخر) کې منافقین په یوې سختې بلا اخته کوي، او دهغوی انجام ور خرابوي، نو اوس انصاف وکړئ، چې په حقیقت کې دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟.

تنبیه: په دې آیت کې ﴿فِیْ طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مګر په ځینو نورو ډیلوي ترجمو کې له ﴿يَعْمَهُوْنَ﴾ سره تړل شوی دی، چې له هغه څخه معنی خرابه او دمعتزله وو له مسلک سره موافقه او دسنیانو له اصولو او دعربو له استعماله بیخي مخالفه او غلطه ده، چې پوهان پرې ښه پوهیږي.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اشْتَرَوُا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰی فَمَا رَبِحَتْ تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ﴿۱۶﴾

دا هغه کسان دي چې پېرودلې (اخیستلې، غوره کړې) یې ده ګمراهي په هدایت سره، نو هیڅ ګټه (فائده) ونه کړه سوداګرۍ د دوی (بلکه زیان یې وکړ) او نه وو دوی لار موندونکي (حق ته).

تفسیر: له تجارت څخه مراد هماغه د هدایت په ځای د ګمراهي او ضلالت غوره کول دي، چې اوس یې ذکر وشو، یعنې منافقانو په ښکاره ډول ایمان ومانه، او په زړه کې یې کفر غوره کړ، چې دهغه له امله په آخرت کې خوار او په دنیا کې بې اعتباره شول.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِی اسْتَوْقَدَ نَارًا ۚ فَلَمَّآ اَضَآءَتْ مَا حَوْلَهٗ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُوْرِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِیْ ظُلُمٰتٍ لَّا يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کې) په شان د مثال د هغه چا دی، چې بل کړی وي اور (په تپو تورو تیارو کې) نو کله چې روښانه کړي دغه (اور) هغه ځایونه چې چاپېر د هغه دي، نو مړه کړي الله رڼا د دوی او پرېږدي دوی په تیارو کې په دی حال کې چې هیڅ نهویني.

تفسیر: د منافقانو حال داسې دی، لکه چې څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کې د لارې د موندلو او له ضررناکو شیانو څخه د ځان په امن کولو له امله اور بل کړي، او په لوی بیابان کې یوه نرۍ لاره ځانته پیدا کړي، کله چې په رڼا کې لار

ورښکاره شي، نو الله تعالی هغه رڼا ترې مړه کړي، او هغه په همغه توره تیاره شپه او ډاګ میدان کې وچ کلک ولاړ وي، او هیڅ څیز الله نه ورښکاروي، همداسې منافقانو هم د مسلمانانو له وېرې د شهادت د کلمې له رڼا څخه غوښته چې کار واخلي، خو سم د لاسه یې لږ څه فایده (لکه د ځان او مال ساتنه) ترې واخیسته، چې ناڅاپه د شهادت د کلمې رڼا او نور منافع ګرد ورک شول، نو وروسته له مړ کېدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

(دوی) کاڼه دي، ګونګیان دي، ړانده دي، نو بېرته نه راګرځي دوی (له ګمراهی نه)

تفسیر: یعنې کاڼه دي چې رښتیا او حقه خبره نه شي اورېدی، ګونګیان دي دحق له اقراره او رښتیا ویلو، ړانده دي دحق له لیدلو، او دخپلې ګټې (فائدې) او تاوان له کتلو نه چې څوک کوڼ هم وي، ګونګی هم وي، نو هغه به په څه ډول په لار راشي؟ هو ! که یواځې ړوند وای، نو یا به یې چاته غږ کاوه، یا به یې د کوم سړي خبره اورېده، نو له دوی څخه هیڅ هیله او توقع نه کېږي، چې له ګمراهی او بې لارتوب څخه مخ واړوي او په سمه لار شي.

اَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَآءِ فِيْهِ ظُلُمٰتٌ وَّرَعْدٌ وَّبَرْقٌ ۚ يَجْعَلُوْنَ اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ۗ وَاللّٰهُ مُحِيْطٌۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿١٩﴾

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاڅکي باران دی (چې اوري) له طرفه د آسمانه، چې وي په دې کې تیارې، تندر، او برېښنا، نو ننه باسي دوی ګوتې خپلې په غوږونو خپلو کې له امله د سخت آواز د تندرونو له وېرې د مرګه، او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل).

تفسیر: دویم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی، چې پر دوی له آسمانه یعنې له بره -د پاسه- نه په ډېر شدت سره باران اوري، او څو ډوله تیارې هم په هغه کې وي.

همداسې منافقان هم له یو لوري د خپلو دنیوي اغراضو او مصالحو له امله په یوه عجیبه پریشانی، وېره، او کشمکش کې اخته دي، او په خپلو چټي تدبیرونو سره دخپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړي، مګر د الله تعالی قدرت له هر لوري کافران چار چاپېر نیولي او احاطه کړي یې دي، او دهغه له نیولو او له عذابه په هیڅ ډول نشي خلاصیدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ ۭ كُلَّمَآ اَضَاۗءَ لَهُمْ مَّشَوْا فِيْهِ ڎ وَاِذَآ اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوْا ۭ وَلَوْ شَاۗءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٠﴾

نژدې ده چې برېښنا وتښتوي (نور) د سترګو د دوی، کله چې رڼا کړي (برېښنا) دوی ته لاره؛ نو روان شي دوی پکې، او کله چې تیاره کړي په دوی نو ودرېږي، او که اراده کړې وای الله (د دوی د کوڼوالي او ړوندوالي) نو خامخا زائل کړي به یې وو (ظاهري قوت) د اورېدلو د دوی، او (ظاهري قوت) د لیدلو د دوی، بېشکه الله په هر څیز ښه قادر دی (چې ځینې یې کڼول او ړندول دي).

تفسیر: حاصل یې دا چې منافقان په خپل ضلالت او ظلماتي خیالاتو کې مبتلا دي، خو کله چې د اسلام د نور غلبې او د قوتناکو معجزو ظهور ته ګوري، او شرعي تهدید او تاکید اوري، نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول د «صراط مستقیم» په لوري متوجه کېږي، او هر کله چې څه دنیوي اذیت او مشقت په نظر ورشي، نو خپل کفر باندې ټینګېږي، لکه چې

د باران په شدت او تپه (توره) تياره کې د برېښنا له برېښېدلو سره په تللو باندې شروع کوي، او بيا بېرته وچ کلک دريږي، مگر څرنگه چې الله تعالی په هر شي باندې پوه او عليم دی، او هيڅ څيز د هغه له قدرت څخه د باندې نه دی، نو دوی ته له داسې هيلو او تدبيرونو څخې هيڅ يوه گټه (فائده) نه ور رسيږي.

(فائده): ددې سورت له شروع څخه تر دې ځايه پورې يې ددريو ډلو ذکر وفرمايه، لمړی: دمؤمنانو، دويمه: د کافرانو چې دهغوی پر زړونو باندې داسې مهر لگول شوی دی چې هيڅکله به ايمان رانه وړي، دريمه: دمنافقانو، چې په ظاهر لکه مسلمانان ښکاري، مگر دهغوی زړونه په هيڅ يو لوري نه دي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

ای خلقو ! عبادت وکړئ درب خپل هغه (رب چې) پيدا کړي يې يئ تاسې، او (پيدا کړي يې دي) هغه کسان چې وو پخوا له تاسې څخه؛ لپاره ددې چې تاسې ځان وساتئ (له عذابه د الله)، هغه (رب) چې گرځولې يې ده تاسو ته ځمکه فرش، او (گرځولی يې دی) آسمان چت، او نازلې کړې يې دي له (طرفه) د آسمانه اوبه، پس راوېې ايستې په دې (اوبو) سره له هر ډول ميوو څخه روزي تاسې ته، نو مه گرځوئ له الله تعالی سره شريکان حال دا چې تاسې پوهيږئ (چې الله شريک نه لري).

وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ

او که چېرې يئ تاسې په شک کې له هغه قرآنه چې ټوټه ټوټه نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندې) نو راوړئ تاسې يو سورت په شان دده !

تفسير: ديوه کلام په نسبت شبهه يا له دې جهته کېدای شي چې څه خلل او ريب په کې وي، نو دهغه دفعه يې په ﴿ذَٰلِكَ ٱلْكِتَـٰبُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ ۛ﴾ سره وفرمايله، يا يې دا صورت کېدای شي چې د چا په زړه کې دپوهې له لږوالي يا د عناد د زياتوالي له امله څه شک او شبهه پيدا کيږي، نو څرنگه چې دا صورت ممکن بلکه موجود وو، نو ددې د لرې کولو عمده او آسان صورت يې بيان وفرمايه، چې که تاسې ددې کلام په نسبت داسې خيال لرئ چې د بشر کلام دی؛ نو تاسې هم د دی قرآن د يوه سورت د درې آيتونو په اندازه همداسې فصيح او بليغ يو سورت جوړ او ورسره يې مقابل کړئ، کله چې تاسې سره لـه ډير فصاحت او بلاغت، د پاک قـرآن د يوه وړوکي سورت له مقابلې څخه عاجز يئ، نو باور وکړئ چې دا د الله تعالی کلام دی، او د هيڅ کوم بنده خبره نه ده، په دی آيت کې د محمد صلی الله عليه وسلم نبوت لا ښه څرگند او مدلل شو.

وَٱدْعُوا۟ شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٢٣﴾

او راوبولئ (ای مشرکانو !) مددگاران خپل بې له الله څخه که يئ تاسې رښتيا ويونکي (په دې دعوی کې چې دا د انسان کلام دی).

تفسير: يعنې که تاسې په دې دعوی کې رښتيني يئ چې دا د بنده خبره ده، نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء، او بلغاء چې موجود دي پرته له الله تعالی؛ له ټولو څخې مدد او کومک وغواړئ، او معاونت ترې واخلئ ! او په دې سره يې ولمسوئ چې ټول سره کيني او يو لنډ سورت دقرآن دځو آيتونو په شان جوړ کړئ ! يا يې دا مطلب دی چې

له الله تعالی نه په غیر ستاسې هومره معبودان چې دي؛ له ټولو ځنې په ډېره تضرع او زارئ او په دعاګانو سره غوښتنه وکړئ ! چې په دې مشکل کې له تاسو سره مدد وکړي، او څه آسانتیا در ورسوي.

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۲۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یې ونه کړی شئ، پس وساتئ تاسو (ځانونه) له هغه اوره چې خس (خاشاک) د هغه بنیادمان او تیږي (ګټې) دي، چې تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا

او زیرئ ورکړه (ای محمده) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کړي یې دي ښه (عملونه) په دې چې بېشکه دوی ته جنتونه دي چې بهیږي لاندې (تر ماڼیو او ونو) دهغو ویالې، هر کله چې روزي ورکړه شي دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره دخوړلو؛ نو وایې دا (جنتیان): دا همغسې میوه ده چې راکړای شوې وه مونږ ته پخوا له دې نه، او را به وړه شي دوی ته میوه همرنګه (او په خوند کې سره بېله).

تفسیر: دجنت مېوې به د دنیا له مېوو سره مشابه وي، چې په شکل او صورت کې به عینا بیخي همغسې ښکاري، مګر په خوند، مزه، رائحه، خوږوالي، لطافت، او نزاکت کې به ډېر زیات فرق سره لري، او د دې دواړو په مینځ کې به د ځمکې او آسمان توپیر (فرق) وي.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۵﴾

او وي به دوی لپاره په دغو (جنتونو) کې ښځې ښې پاکې ستره، او دوی به وي په دغو (جنتونو) کې همیشه.

تفسیر: د جنت ښځې به له ظاهري او باطني نجاساتو (او رذیله ؤ اخلاقو) ځنې ټولې پاکې، صافې وي.

فائده: تر دې ځایه پورې یې ددرې شیانو ذکر وفرمایه، چې په هغو پوهیدل ضروري وو:

اول: «مبدأ» یعني چې مونږ له کومه راغلي یو؟ او تر دې پخوا څه شی وو؟

دویم: «معیشت» چې څه خورو، او چېرې اوسو؟

دریم: «معاد» چې ځمونږ پای او انجام به څه کیږي؟

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا

بېشکه الله حیا نکوي (نه شرمیږي ددې خبرې نه) چې بیان کړي یو مثال (له مثالونو څخه) په میاشي سره یا چې پورته وي ترې.

تفسیر: کفارو وویل چې: «مونږ په بل دلیل سره ددې خبرې دشهادت وړاندې کوو، چې دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی، چې یو لوی عظیم الشان سړی تل پخپلو خبرو اترو کې د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو ځنې ځان ساتي، او له سره ژبه نه پرې خوځوي، نو حق تعالی چې له ټولو لویانو ځنې اعلی، اعظم، او اکبر دی، څرنګه په

خپل پاک کلام کې د میاشي، یا له هغه څنې د کومې لوېې خوځندې (حشرات الأرض) لکه مچ او غنې (جولاګې) مثال بیانوي، ځکه چې له (مثال) نه د (ممثل له) توضیح او تفصیل مطلوب دی، او په هغه کې د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وي، او دا مطلوب به هلته حاصلېږي چې د (مثال) او د (ممثل له) په منځ کې پوره مطابقت وي، که (ممثل له) حقیر وي، نو ښایي چې د هغه (مثال) هم حقیر وي، که نه هغه (تمثیل) بېکاره ګڼل کېږي» د ﴿فَمَا فَوْقَهَا﴾ معنی داسې هم کیدی شي، چې له میاشي څنې په حقارت او صغارت کې زیات وي، لکه چې په څینو احادیثو کې ددنیا مثال دمیاشي د وزر سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۘ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا ۚ

پس هر هغه کسان چې مؤمنان دي، پس پوهېږي (په یقین سره) چې بېشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه، او هر هغه کسان چې کافران شوي دي نو وایي: (له ډېرې ناپوهۍ او عناد نه) چې د څه څیز اراده کړې ده الله په دې مثال سره (داسې کړی ده الله چې:) ګمراه کوي په دې مثال سره ډېر خلق، او سمه لار ښیي (دحق) په دې سره ډېرو خلقو ته.

تفسیر: یعنې مؤمنان داسې مثالونه حق او مفید ګڼي، او کافران د حقارت په ډول وایي چې: «له داسې حقیرو او سپکو مثالونو څنې الله تعالی څه مطلب او اراده لري؟» ځواب ورکړی شوی دی چې: دغه کلام له سره تر پایه پورې هدایت دی، خو د ده نه اوربدلو څخه ډېر خلق د ګمراهۍ په کنده کې لوېږي، او ډېر خلق د هغه په مرسته د هدایت په سمه لاره درومي، یعنې دې څخه دحق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلاوالی (جداوالې) مقصود دی، چې هغه خورا مفید او ضروري شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾ الَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾

او نه ګمراه کوي (الله) په دې مثال سره مګر فاسقان، هغه کسان چې ماتوي دوی عهد د الله وروسته د محکموالي د هغه عهد او پرې کوي هغه چې حکم کړی دی الله په هغه سره، چې پیوند دې کړی شي، او فساد کوي دوی په ځمکه کې، او دغه کسان هم دوی دي زیان کاران (په دنیا او عقبی کې).

تفسیر: د ﴿مَا أَمَرَ اللَّهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاوو، علماوو، واعظانو، مؤمنانو، لمونځو، او نورو خیریه وو امورو نه مخ اړول چې د الله تعالی د رضا په خلاف دی، له فساد نه مراد دا دی چې: خلق به یې له ایمان څنې زړه توري کول، او د هغه نفرت او کرکه به یې د هغوی په زړونو کې ور اچوله، او د اسلام مخالفان به یې په دې باندې تیزول چې له مسلمانانو سره مقاتله وکړي، او د مؤمنانو مقاتلې ته ملا وتړي، او د لویو اصحابو او د امت د صلحاوو عیوب ولټوي، یا یې پرې وتړي، او بیا یې مشهور کړي، چې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او د محمدي دین بې احترامي د خلقو په زړونو کې کیني، او راز راز رسوم او بدعتونه به یې خپرول (خورول)، او داسلام په مخالفت کې به یې زور لګاوه.

مطلب دا دی چې د دې نا مناسبو حرکتونو له امله خپلو ځانونو ته زیان رسوي، چې له هغو څنې نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاوو څه تحقیر کیدای شي.

كَيۡفَ تَكۡفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمۡ أَمۡوَٰتٗا فَأَحۡيَٰكُمۡۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ٢٨

څرنګه کافران کيږئ په الله باندې، حال دا چې وئ تاسې مړه، بيا (الله) ژوندي کړی تاسې (دروح په درکولو سره) بيا به (الله) مړه کړي تاسې، بيا به (الله) ژوندي کړي تاسې (په بعث سره) بيا به خاص هم ده ته وګرځول شئ (دخپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسير: يعنې په اوله کې تاسې بې ځانه اجسام وئ، چې حس او حرکت در کې نه وو، لومړی عناصر وئ، وروسته د مور او پلار خواړه او غـذا شوئ، او بيا نطفه او رېسې کلکه وينه او بيا يوه ټوټه غوښه شوئ، له لومړنيو حالاتو څخه وروسته په تاسې کې روح (سا) پو کړی شو، چې د هغه له امله لومړئ دمور په رحم کې او بيا په دنيا کې ژوند کوئ، کله چې په دنيا کې د مرګ وخت راشي، او مړه شئ بيا به په قيامت کې ژوندي کيږئ چې حساب ورکړئ او خپلې عملنامې واخلئ، يعنې له قبرونو څخه به ووځئ، او د الله تعالى په حضور کې به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شئ، نو اوس تاسې خپله انصاف وکړئ، هر کله چې تاسې له اوله تر آخره پورې د الله تعالى د احساناتو او فائدو ګرو يئ، او په هر حالت او حاجت کې ورته محتاج يئ، او هم ده ته اميد او هيله لرئ، نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک الله جل جلاله نافرمانی ته ملا تړل څومره د تعجب، افسوس، او حيرانی خبره ده.

هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ٢٩

الله هغه ذات دی چې پيدا کـړی يـې دي تاسې ته هغه شيان چې په ځمکه کې دي ټول، بيا يې قصد و کړ آسمان ته (دپيدا کولو) نو برابر يې کړل دوی اووه آسمانونه، او دې په هر څه باندې ښه عالم دی.

تفسير: په دې آيت کې دبل نعمت بيان وفرمايه، يعنې الله تعالى تاسې پيدا کړي يئ او ستاسې د بقاء او ګټې لپاره يې په ځمکه کې هر ډول شيان خورا زيات پيدا کړل، لکه دخوړلو، څکلو، او آغوستلو شيان، هو، دهر شي لپاره يې جلا جلا سامانونه او وسيلې، او وروسته له هغه يې متعدد آسمانونه پيدا کړل، چې په هغو کې تاسې ته راز راز منافع او ګټې (نفعې) شته دي.

وَإِذۡ قَالَ رَبُّكَ لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ خَلِيفَةٗۖ قَالُوٓاْ أَتَجۡعَلُ فِيهَا مَن يُفۡسِدُ فِيهَا وَيَسۡفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحۡنُ نُسَبِّحُ بِحَمۡدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۖ

او (ياد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وويل پروردګار ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پيداکوونکی يم په ځمکه کې د يوه خليفه، نو وويل پرښتو: آيا پيدا کوې ته په ځمکه کې هغه څوک چې فساد به کوي په دې ځمکه کې او تويوي به (په ناحقه سره) وينې، حال دا چې مونږ تسبيح وايو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته.

تفسير: دا خبره چې پرښتو ته د بنيادمانو احوال څرنګه څرګند شوي وو؟ په دې کې ډېر احتمالات شته، يا به يې په پيريانو باندې قياس کړی وي، يا به الله تعالى پوهولې وي، يا به پوهيدلې وي چې خليفه ته خو هلته ضرورت پيښيږي، چې ظلم، فساد، او تجاوز موجود وي.

قَالَ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿۳۰﴾

وويل (الله): بېشکه زه پوهېږم په هغو اسرارو چې تاسې پرې نه پوهېږئ.

وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلۡأَسۡمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمۡ عَلَى ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِي بِأَسۡمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿۳۱﴾
قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ لَا عِلۡمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمۡتَنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿۳۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (دپاسنيو او ځمکنيو شيانو) بيا يې وروړاندې کړل هغه ټول شيان پرښتو ته، نو ويې ويل: خبر راکړئ تاسې ما ته په نومونو ددې شيانو سره که يئ تاسې رښتيا ويونکې (پخپلې دغې وينا کې) وويل پرښتو: نسبت دپاکۍ کوو تاته (له ټولو عيبونو او اعتراضونو) نشته هيڅ علم مونږ لره مګر په هغه شي چې ښودلی دی تا مونږ ته، بېشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند يې.

تفسير: لنډه يې دا چې حق تعالی آدم عليه السلام ته د هر شي نوم او د هغه حقيقت او خاصيت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود، وروسته له دې چې ددې لپاره چې د هغه خاص حکمت او اساسي مصلحت پرښتو ته څرګند شي، ددغو پاسنيو ياد شوو شيانو پوښتنه يې له پرښتو څخه وفرمايله، مګر هغوی په ځواب کې پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ، او ښې وپوهېدلې چې بې له دې عمومي معلوماتو څخه هيڅوک پر ځمکه خلافت نشي کولای.

قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئۡهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡۖ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡ قَالَ أَلَمۡ أَقُل لَّكُمۡ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ غَيۡبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضِ وَأَعۡلَمُ مَا تُبۡدُونَ وَمَا كُنتُمۡ تَكۡتُمُونَ ﴿۳۳﴾

وويل (الله) ای آدمه ! خبر کړه دوی په نومونو ددې شيانو، نو کله چې آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو دهغو شيانو، وويل (الله): آيا نه وو ويلي ما تاسو ته، چې بېشکه زه پوهېږم په پټو شيانو د آسمانونو او د ځمکې او پوهېږم پر هغو شيانو چې ښکاره کوئ يې تاسې (په ژبه) او په هغو شيانو چې يئ تاسې چې پټوئ يې (په زړونو کې).

تفسير: وروسته له دې د آدم عليه السلام څخه د عالم د ټولو شيانو په نسبت سوال وشو، نو هغه ژر تر ژره هغه ټول ملائکو ته وربيان او ټولې پرښتې يې داسې متعجبې او حيرانې کړې، چې دده په علمي احاطه يې تحسين او آفرين وويل، نو دلته الله تعالی ملائکو ته وفرمايل: «آيا تاسو ته مو نه وو ويلي، چې بېشکه زه ښه پوهېږم په پټو شيانو د آسمانونو او دځمکې، او ښه خبر يم په هغه شيانو چې يې څرګندوئ، او پټ يې ساتئ په خپلو زړونو کې».

فائده: له دې څخه پر عبادت باندې دعلم فضيلت ثابت شو، وګورئ چې په عبادت کې پرښتې دې حد ته رسېدلې وې، چې معصومې دي، مګر څرنګه چې په علم کې د انسان څخه کمې دي، نو ځکه يې د خلافت مرتبه انسان ته داسې ورکړه چې پرښتې هم ورته تسليمې شوې.

وَإِذۡ قُلۡنَا لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ ٱسۡجُدُواْ لِأٓدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبۡلِيسَ أَبَىٰ وَٱسۡتَكۡبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿۳۴﴾

او (ياد کړه ای محمده !) کله چې وويل مونږ پرښتو ته چې: سجده وکړئ آدم ته (دتحيې) پس سجده وکړه دوی (ټولو) مګر (سجده ونکړه) ابليس، منع يې راوړه (له سجدې نه) او لويي يې وکړه او وو دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کې) له کافرانو څخه).

تفسیر: کله چې د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو، نو پرښتو او پیریانو ته امر وشو چې د آدم علیه السلام په لوري د تحیې (تعظیم) سجده وکړئ او هغه د خپلې سجدې قبله وګرځوئ، ددې امر دمنلو له امله ټولې پرښتې په سجده ولوېدې، مګر یواځې (ابلیس) له سجدې کولو څخه سر وغړاوه، چې په اصل کې له پیریانو څخه وو.

دالله تعالی په علم کې له اوله دی کافر وو، مګر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا یې داسې وبوله چې اوس کافر شو، ځکه چې د پاك الله امر یې د تکبر او لویي له امله ونه مانه، او دالله جل جلاله حکم یې له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننګ او عار موجب وګاڼه، او یواځې له دې جهته کافر نه شو چې سجده یې ونکړه.

وَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٥﴾

او وویل مونږ ای آدمه ! واوسیږه ! ته او ښځه ستا په جنت کې، او خورئ ! له میوو د جنته (څه چې مو زړه غواړي) پرېمانه هر چېرته مو چې خوښه وي، او مه نږدې کیږئ دې ونې ته (دمېوې خوړولو لپاره) (که نږدې شوئ) نو شئ به له ظالمانو څخه.

فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ ۖ وَقُلْنَا ٱهْبِطُوا۟ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونې نږدېوالي په واسطه) نو ویې ایستل دواړه له هغه جنت څخه چې وو دوی په هغه کې، او وویل مونږ چې کوز شئ (له جنته ځمکې ته) حال دا چې ځینې ستاسې به له ځینې نورو سره دښمنان وي، او شته تاسې ته په ځمکه کې ځای دهستوګنې او اسباب د ګټې (فائدې) اخستلو تر یوه وخته پورې (چې اجل قیامت دی).

تفسیر: یعني په دنیا کې به تل نه اوسیږئ، بلکه تر یوې ټاکلې مودې پورې به هلته اوسیږئ، او د هغه ځای له شیانو څخه به ګټه (فائده) اخلئ، بیا به له ما سره مخامخ کیږئ، او هغه ټاکلی وخت هر چا لره د مړینې وخت دی، او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعي ډول دقیامت ورځ ده.

فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

پس زده کړل آدم له پروردګار خپل څخه څو کلمې پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندې (په رحمت سره) بېشکه هم دې دی ښه توبه قبلوونکې ښه مهرباني کوونکی.

تفسیر: کله چې آدم علیه السلام د الله تعالی دا عتاب واورېد، او له جنت نه ووت، نو د ندامت او پښېماني په حالت کې په ژړا او واویلا او په زاري مشغول شو، په دې وخت کې حق تعالی په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمې د القاء او الهام په توګه ورزده کړې، چې دهغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه، هغه کلمې دادي: ﴿رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ﴾ د (الأعراف سورت لمړی رکوع، ۲۳ آیت).

قُلْنَا ٱهْبِطُوا۟ مِنْهَا جَمِيعًا ۖ

(بیا) وویل مونږ چې: کوز شئ له جنته ټول.

تفسیر: مطلب دا دی چې حق تعالی د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خوجنت ته یې سمدلاسه ورتګ امر ورنکړ، بلکه امر یې وکړ چې په دنیا کې هستوګنه وکړي، ځکه چې دهغه حکمت او مصلحت اقتضاء همداسې وه، ښکاره خبره

ده چې دې يې د ځمکې لپاره «خليفه» ټاکلی وو، نه د جنت لپاره، او الله تعالی همداسې فرمايلي دي: هر هغه څوک چې زما تابع او منونکی وي نو هغه ته به د دنيا هستوګنه هيڅ ضرر نه رسوي، بلکه ګټه ورته لري، هو ! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه وو متضادو عنصرونو د بيلوالي او امتحان لپاره همدا دنيا مناسب ځای دی.

﴿فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ ۳۸

پس که راغی تاسې ته له ما ځنې کوم هدايت پس هر څوک چې پيروي وکړي د هدايت زما پس نه به وي هيڅ قسم وېره پر دوی باندې او نه به دوی (هيچېرې) خپه کيږي (او جنت ته به ځي).

تفسير: هغه صدمه او اندېښنه چې چاته د کوم مصيبت له پېښيدو څخه پخوا پېښيږي هغې ته خوف وايي، او هغه غم او خپګان چې انسان ته له مصيبته وروسته رسيږي، هغه ته حزن وايي، مثلا هغه کيفيت ته چې د يوه مريض د مړ کېدلو له تصور نه چاته ورسيږي خوف دی، او هغه کيفيت ته چې د هغه له مړ کېدلو څخه وروسته پيدا کيږي حزن وايي، مثلا د هغه خوف او حزن نفي چه په دې آيت کې شوې ده، که له هغه څخه دنيوي (خوف) او (حزن) مراد شي، نو د هغه معنی به داسې کيږي: هغه کسان چې زما له هدايت سره سم تګ کوي نو دوی ته هيڅ ددې اندېښنې ځای نشته چې دا به حق هدايت نه وي، او د شيطان له لوري به فرېب او مغالطه وي، او نه به دوی د دې له امله غمجن وي، چې اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخيستی شوی دی، ځکه د هدايت لار مونددونکي ته ژر تر ژره جنت ور رسېږي او که اخروي «حزن» او «خوف» مراد وي، نو به يې مطلب داسې وي چې په قيامت کې به د هدايت خاوندانو ته نه (خوف) وي، او نه (حزن) مګر د (حزن) په نشتوالي کې خو هيڅ دشک او شبهې ځای نشته، ځکه د (خوف) له نفي څخه دا اندېښنه په زړه کې رالويږي چې دجزا په ورځ کې تر انبياوو عليهم السلام پورې به هم په (خوف) او وېره کې وي، او هيڅ څوک به بې وېرې نه وي خبره داده چې (خوف) په دوه ډوله دی: کله د خوف باعث او مرجع په وېريدونکي کې ليدل کيږي لکه چې پاچاهي مجرم له پاچا ځنې وېريږي، نو د (خوف) موجب جرم دی چې نسبت يې ورته کيږي، او کله د خوف منشأ (مخوف منه) وي، يعنې لکه چې يو بې ګناه شخص چې د بادشاه يا د زمري له هيبت څخه وېريږي، نو د دې وېرې سبب دا نه دی چې ګواکې دغه شخص د پاچا يا د زمري په مقابل کې کومه ګناه کړيده، بلکه د پاچا قهر او جلال، يا د زمري سبعيت، غضب او هيبت، ددغه خوف موجب ګرځېدلی دی، چې منشأ يې د پاچا خلاف يا د زمري هيبت دی، نو په دې آيت کې يې لومړی ډول (خوف) نفي کړ نه دوهم ډول، دا شبهه خو هلته وارد بېدله چې د ﴿فَلَا خَوْفٌ﴾ په ځای يې (لا خوف فيهم) يا ﴿لا يخافون﴾ فرمايلي وی.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ۳۹ ﴿يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾ ۴۰

او هغه کسان چې کافران شوي دي او دروغ ګڼي آياتونه ځمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دي، هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کې همېشه وي. ای بني اسرائيلو ! (اولاد ديعقوبه !) ياد کړئ نعمت زما هغه چې انعام مې کړی دی پر تاسې او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبي) چې زه هم وفا وکړم په عهد ستاسې (په دخول د جنت) او خاص له ما نه پس وويرېږئ (له مناهيو ځان وساتئ، او د دنيوي منافعو له لاس وتلو څخه مه وېرېږئ !).

تفسير: اول ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا﴾ عام خطاب وو، او په هغه کې د هغو نعمتونو ذکر وو، چې ګردو بنيادمانو ته په عمومي ډول ورکړی شوی وو، مثلا د ځمکې، آسمان، او نورو ګردو شيانو پيدايښت، بيا د آدم عليه السلام د پيدايښت، او د

هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه، اوس له بنیادمانو څخه خاص بني اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه یې ور په یاد کړي دي چې په وخت او پشت په پشت یې پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکري چې دوی د نعمتونو په مقابل کې کړې ده، د هغو ګردو یادونه په مفصل ډول سره کولی شي، ځکه چه بنی اسرائیل دبنیادمانو په ټولو فرقو کې ممتاز وو، د علم خاوندان د آسماني کتابونو، انبیاوو، او دنبوت پیژوندونکي او لرونکي وو، او دګردو عربو سترګې د هغوی په لور وې چې آیا بني اسرائیل زمونږ د پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوي که نه؟ نو له دې امله یې د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلې ده چې دوی ښه پرې متأثر شي او د خجالتۍ په سبب ایمان راوړي، او که نه نور خلق خو به په دې وسیله د دوی له دې حرکاتو څخه واقف شي، او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوي.

اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چې معنی یې بنده د الله یعنی عبد الله ده.

﴿اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ﴾ الآیة - یاد کړئ ای بني اسرائیلو ! نعمت زما هغه چې انعام مې کړی دی پر تاسې، چې په زرګونو انبیاء یې په دوی کې مبعوث کړي دي، (تورات) او نور کتابونه یې پر دوی نازل فرمایلي دي، دوی یې د فرعون له عذابه ژغورلي دي، د دوی تصرف او تسلط یې د شام پر هیواد قائم کړی دی، پر دوی یې د (من) او (سلوی) خواړه نازل کړي دي، له یوې تیږې څخه یې د اوبو دولس چینې دوی ته بهولي دي، او هسې نعمتونه او د عاداتو خوارق یې ور په برخه کړي دي چې د نورو خلقو په برخه شوي نه دي.

﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِي﴾ الآیة - او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبي چې زه هم وفا وکړم په عهد ستاسې په دخول د جنت.

په (تورات) کې هسې امر شوی وو، چې تاسې د (تورات) پر احکامو ټینګ اوسئ !او په هر نبي علیه السلام باندې چې در ویې لیږم ایمان راوړئ !او له هغه سره ملګرتیا وکړئ ! چې د (شام) هیواد ستاسو په قبضه کې پاتې شي، بني اسرائیلو دا ګردې خبرې منلې وې، مګر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل، په بد نیتی یې پیل وکړ، په رشوتونو باندې یې خبرې او مسئلې اړولې او غلطې یې ورښوولې -او حق به یې پټاوه- وروسته له دې چې خپل ریاست یې قائم کړ، د انبیاوو له اطاعت څخه یې سر وغړاوه، بلکه د ځینو په وژلو یې لاس هم پورې کړ، د (تورات) په هر ځای کې چې د محمد صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینې وې هغه یې بدلې کړې، نو ددې شیانو له امله ګمراهان شول.

وَآمِنُوا بِمَا أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ ۖ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾

او ایمان راوړئ ! په هغه کتاب چې نازل کړی دی ما حال دا چې (تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب) چې تاسې سره دی، او مه کیږئ ! اول کافر (نه منونکي) په دې (قرآن) باندې او مه پیرئ (مه آخلئ) په آیتونو زما قیمت لږ، او خاص له ما نه وویریږئ ! (دا کار مه کوئ !) او مه ګډوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د «تورات» سره) او (مه) پټوئ ! حق حال دا چې تاسې پوهیږئ (په دې خلط او پټولو سره).

تفسیر: په (تورات) کې لیکل شوي وو، هغه پیغمبر چې د (تورات) تصدیق وکړي هغه صادق دی، نو تاسې یې ومنئ او که (تورات) ونه مني دروغ وایي.

(تنبیه): قرآني احکام په اوامرو، نواهیو او د انبیاوو په عقایدو، سوانحو، اخبارونو، او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کې له (تورات) او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی، هو ! د هغوی ځینې اوامر او نواهي منسوخ شوي دي،

مګر هغه د تصديق ځنې مخالف نه دي، د تصديق مخالف تکذيب دی، او د الله جل جلاله د کتابونو تکذيب بيخي کفر دی، ځينې قرآني آيتونه هم منسوخ شوي دي، مګر (نعوذ بالله) هغه ته څوک تکذيب نه وايې، ځکه چې نسخ په انشاء او تکذيب په اخبار کې راځي.

﴿وَلَا تَكُونُوٓا۟ أَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهِۦ﴾ الآية — او مه کيږئ اول کافر نه منونکي په دې قرآن باندې، يعني تاسې سره له پوهې لومړني تکذيب کوونکي مه شئ ! چې تر قيامته پورې به د منکرانو ګناه ستاسوپه غاړه کې لويږي، که د مکې مشرکان تکذيب او انکار کوي، خو هغه د دوی له جهل او بېخبرۍ ځنې دی، او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهې اول منکران تاسو يئ !او دا کفر له لومړني کفر څخه ډېر سخت دی.

وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُوا۟ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

او سم قائموئ (په ښه ترتيب سره ادا کوئ) لمونځ !او ورکوئ زکات !او رکوع وکړئ !سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسير: يعنی په جماعت سره لمونځ وکړی، خلاصه دا چه په ټولو أصولو کښې دآخر الزمان نبی صلی الله عليه وسلم پيروي وکړئ او لمونځ هم دهغه په طريقه أدا کړئ.

أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

آيا امر کوئ تاسې نورو خلقو ته په نېکۍ سره او هېروئ ځانونه خپل؟ حال دا چې تاسې لولئ کتاب (چې په کې د قول او عمل په نه سمون وعيد دی) آيا تاسې نه پوهيږئ(دخپلو افعالو په بدۍ).

تفسير: ديهودانو ځينو عالمانو به داسې کول، چې نورو خلقو ته به يې ويل چې «داسلام دين ښه دی، او دوی به په خپله نه مسلمانېدل» دې يهودي پوهانو او نورو ظاهربينو خلقو ته به په دغسې مواردو کې داسې شبهې پيدا کېدې «کله چې مونږ د شريعت د احکامو په تعليم کې قصور نه کوو او حقه خبره نه پټوو نو دېته به څه ضرورت پاتې وي، چې مونږ په خپله هم پرې عمل وکړو، لکه چې زمونږ له هدايت سره سم ډېر خلق شرعي احکام ادا کوي نو د (الدال علی الخير کفاعله) په حکم سره د دوی د عملونه ځمونږ دي»، نو په دې آيت کېددې دواړو مفکورو بطلان فرمايل شوی دی.

ددې آيت مطلب دا دی چې واعظ ته ښايې چې په خپل وعظ باندې خامخا عمل وکړي، او دا غرض نه دی چې فاسق دې چا ته نصيحت نه کوي.

وَٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلْخَٰشِعِينَ ﴿٤٥﴾ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختۍ کې له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقيق دا لمونځ خامخا ډېر درونددی مګر (نه دی درون‌د) په عاجزي کوونکو (خوند آخيستونکو له طاعته). هغو کسانو چې يقين کوي چې بېشکه دوی مخامخ کيدونکي دی له پروردګار خپل سره او په تحقيق سره دوی هم ده ته (په آخرت کې) بېرته ورتلونکي دي.

تفسير: د اهل کتاب عالمانو چې د حقانيت له ښرګندېدلو نه وروسته يې هم په محمد صلی الله عليه وسلم ايمان نه راووړ، د هغه لوی سبب دمال او جاه سره مينه او محبت وو؛ چې الله تعالی ددې دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر

کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځي، او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږي، او د لویوالي مینه کمیږي، او په تحقیق لمونځ ډېر درووند دی مګر نه دی درووند په عاجزي کوونکو خوند اخیستونکو له طاعته، یعنې صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډېر درووند او سخت کار دی، مګر دا سخت کار یواځې په هغه چا آسان دی چې عاجزي کوي او له الله تعالی نه ویریږي، او ددوی خیال او فکر په همدې لوري وي چې مونږ خامخا له الله تعالی سره مخامخ او د هغه الله په لوري ورتلونکي یو، یعنې په لمانځه کې د الله تعالی تقرب حاصلیږي، ګواکې (ګویا کې) له هغه سره کتنه ده، یا به په قیامت کې د حساب او کتاب لپاره ور وړاندې کیدونکي یو.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٤٧

ای بني اسرائیلو (دیعقوب اولادې !) یاد کړئ نعمت زما هغه چې انعام مې کړی دی په تاسې او (بل دا یاد کړئ ! چې) بېشکه ما غوره کړي یئ تاسې (نیکونه ستاسې) په خلقو (د زمانې خپلې).

تفسیر: څرنګه چې تقوی او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور، او په عبادت کې د غرق کیدلو په وسیله سخت وو، نو آسانه لاره یې ښیي چې هغه شکر دی، نو څکه حق تعالی خپل هغه انعامات او احسانات ور په یادوي چې وخت په وخت یې په دوی باندې کړي دي، او هم د دوی د ناوړو (ناروااوو) کارونو ذکر کوي، دا یوه فطري مسئله ده، چې یواځې انسان، بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لري، او د هغه پیروي کوي، هم دغه مضمون په څو رکوع ګانو کې په مفصل ډول بیان شوی دی.

فائده: په عالمیانو باندې دبني اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چې دوی د پیدایښت له ابتدا څخه ددې خطاب تر نازلېدو پورې په نورو ګردو فرقو فضیلت درلود، او هیڅوک د دوی ساری (سیال) نه وو، کله چې هغوی د پاک قرآن او د آخرې زمانې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کې ودرېدل، نو د دوی فضیلت له منځه لاړ، او د ﴿ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ﴾ او ﴿ٱلضَّآلِّينَ﴾ لقب ور په برخه شو، او د محمد صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ﴾ صفت ورکړ شو.

وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ۝٤٨

او ووېرېږئ (له عذابه) د هغې ورځې چې لرې کولی به نه شي هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به منل کیده شي له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستئ شي له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به له دوی سره مدد وکړی شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: کله چې څوک په کومه بلا اخته کیږي؛ نو د هغه دوستان زیاتره له دې وسیلو څخه کار اخلي، لومړی د هغه د حق د ادا کولو لپاره زیار (محنت) کوي، که په دې وسیله کار ونه شو، نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوي چې هغه له دې بلا نه وژغوري (وساتي)، که یې په دې سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره ټولوي، څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړي، که په دې تو ګه هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیه وروړاندې کوي چې خپل عزیز له هغې بلا نه خلاص کړي، که په دې څلورو طریقو هم څه ونه شي، نو خپل مرستیالان (مدد ګاران) راټولوي، څو چې د متو په زور او قوت سره هغه وژغوري، حق تعالی هم له پورتني ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایي چې: کوم سړی که په هره اندازه وي، د الله تعالی دښمنانو ته له دې څلور ګونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت کې څه ګټه نشي رسولی.

بني اسرائيلو به ویل: که مونږ هر څومره زیاته ګناه هم وکړو، الله تعالی په مونږ عذاب نه نازلوي، او نه له مونږ څخه پوښتنه کوي، ځکه چې څمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تېر شوي دي، هغوی له الله تعالی څخه څمونږ مغفرت او برائت حاصلوي، نو الله تعالی فرمايي چې: ستاسې دا خیال غلط دی.

ددې آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږي، چې په هغه باندې مونږ (اهل السنت والجماعت) قائل یو لکه چې په نورو آیتونو کې مذکور دي، دغه آیت سره د ظاهري تعمیم او نور قرآني آیتونه د ﴿فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ﴾ (الشعراء سورت سلم آیت) په اساس یواځې په هغه شفاعت پورې تخصیص لري؛ چې شافع یا مشفوع له یا شفاعت کې کفر، شرک، او یا له مړو څخه شفاعت غوښتل شوی وي.

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې نجات درکړی وو، مونږ (نیکونو) ستاسې ته له عملې د فرعون څخه؛ چې رساوه به یې تاسې ته سخت عذاب، چې ذبح کول به یې ځامن ستاسې او ژوندي به یې پرېښودې (دخدمت لپاره) ښځې (لونړې) ستاسې، او په دې (حلالولو یا خلاصولو یا ټولو کې مصیبت یا نعمت یا ...) کې امتحان وو له (طرفه) د پرودګار ستاسې ډېر لوی.

تفسیر: ﴿بَلَاءٌ﴾ څو معنی ګاڼې لري، که د ﴿ذَٰلِكُم﴾ اشاره د ذبحې په لورې واخیستلی شي، نو معنی به یې «مصیبت» وي، که نجات ته اشاره وي نو د ﴿بَلَاءٌ﴾ معنی به «نعمت» وي، او که د ذبحې او نجات دواړو په لوري اشاره وي، نو له ﴿بَلَاءٌ﴾ څخه به مطلب «امتحان» او ازموینه وي.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې څیري کړ مونږ د تاسې لپاره بحر؛ نو نجات درکړ مونږ تاسې ته، او غرق کړل مونږ عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چې تاسې ورته کتل.

تفسیر: یعنې ای بني اسرائیلو یاد کړئ هغه لوی نعمت چې ستاسې پلرونه او نیکونه د فرعون له وېرې وتښتېدل، او داسې یو ځای ته ورسېدل، چې وړاندې مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسې د فرعون لوی لښکر راته، چې هغوی را چاپېر او ټول سره ګیر او په لوی عذاب او ویر کې اخته کړي، نو مونږ تاسې ته نجات او خلاصی درکړه، او د فرعون لښکر مو ټول ډوب کړ، دا قصه وروسته په تفصیل سره راځي.

وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې وعده کړې وه مونږ له موسی سره څلوېښت شپې، بیا ونیوه تاسې خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسی (طور ته) او وئ تاسې (په دې کار کې په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چې مونږ له موسی علیه السلام سره د (تورات) د ورکولو وعده څلوېښت شپې او ورځې کېښوده، وروسته له دې چې موسی د (طور) غره ته تشریف یووړ، بني اسرائیل د خوسي (سخي) په عبادت مشغول او لګیا شول، نو تاسې ډېر بې انصاف یې چې خوسی (سخی) مو په خپلې خدایی وټاکه (ونیوه) دا قصه هم په تفصیل سره راځي.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾

بیا عفوه وکړه مونږ له تاسې نه وروسته له دغه (دخوسي «سخي» دعبادت کولو نه) لپاره ددې چې تاسې شکر ګذار شئ.

تفسیر: مطلب دا چې مونږ ستاسې له دې ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسې له دې ګناه نه تېر شو، او ستاسې توبه مو ومنله، او تاسې مو سمدلاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ، که څه د هغوی ګناه نسبت تاسو ته لږه هم وه، خو هلاك مو کړل چې تاسې یې شکر ادا کړئ، او څما احسان ومنئ.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او بیلوونکی (دحق او باطل) لپاره ددې چې تاسې سمه لاره ومومئ (په تورات سره).

تفسیر: کتاب خو (تورات) دی، له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دي چې د هغوی له مخې جائزې او نا جائزې مسئلې راڅرګندیږي، یا له (فرقان) نه مقصد د موسی علیه السلام معجزې دي، چې دهغوی له مخې به د رښتیا او دروغو او دمؤمن او کافر تمیز کېده، یا به (فرقان) د همغه کتاب (تورات) بدل وي، چې په هغه سره هم حق او نا حق جلا (جدا) کیږي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ !) هغه وخت چې وویل موسی قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دي، چې هغوی خوسي (سخي) ته سجدې کولې.

يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُم بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ

ای قومه زما ! بېشکه تاسې (چې یئ) ظلم کړی دی تاسې پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسې خوسي (سخي) لره (په الوهیت سره) پس توبه وباسئ (ټول) خالق خپل ته نو ووژنئ ځانونه خپل؛

تفسیر: یعنې هغه کسان چې خوسي (سخي) ته یې سجده نه ده ایښې، هغوی دې هغه کسان ووژني چې خوسی (سخی) یې معبود ګڼلی، او سجده یې ورته کړې وه.

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

دغه (ځان وژل) ستاسې بهتر دي تاسې ته په نزد د خالق ستاسې، پس قبوله یې کړه توبه ستاسې ! بېشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دې خبره کې سره اختلاف لري چې آیا همدا وژل کېدل توبه وه؟ او که د توبې تتمه وه؟ لکه چې څمونږ په «محمدي شریعت» کې د عمد د قاتل د توبې د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروري ده، چې قاتل دې د مقتول د ورثې په لاس کې وسپارلی شي، د مقتول وارثان واك او اختیار لري چې هغه قاتل ووژني، که یې بخښي.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾
ثُمَّ بَعَثْنَٰكُم مِّنۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او (یاد کړئ !) هغه وخت چې وویل تاسې: ای موسی ! له سره به باور ونکړو مونږ په خبره ستا تر هغه پورې چې په خپله ووینو الله ښکاره، پس ونیولئ تاسې تندر حال دا چې تاسې (ورته) کتل، پس له هغه بیا ژوندي کړئ مونږ تاسې پس له مرګه ستاسې لپاره ددې چې تاسې شکر ګذار شئ.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ ! چې سره له دومره احسانونو او ښیګڼو تاسې موسی علیه السلام ته وویل چې: «مونږ په دې خبره تر هغه پورې باور نشو کولی چې دا د پاک الله خبرې دي، ترڅو مونږ پخپلو سترګو الله تعالی ونه وینو» ستاسې دهمدې غوښتنې په سبب وو چې د برېښنا په وسیله ووژل شوئ، بیا د موسی علیه السلام په دعا سره بېرته ژوندي شوئ.

دا د هغه وخت قصه ده چې موسی علیه السلام اویا (٧٠)تنه غوره سړي له ځانه سره د (طور) غره ته بیولي وو، چې د الله تعالی کلام واوري، کله چې دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبرې واورېدلې نو د بني اسرائیلو هم دې اویا تنو منتخبو سړیو وویل چې: «مونږ په داسې خبرو باندې چې ویونکی یې نه راښکاري او نه یې وینو؛ باور نشو کولی، مونږ ته الله تعالی راوښیه ! چې په خپلو سترګو یې په عین المشاهده ووینو، او په غوږونو سره د هغه خبرې واورو، ددې غوښتنې له امله و چې ورباندې تکه (تندر) ولوېده، او د تندر له اثره ټول سره مړه شول.

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ ٱلْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ ٱلْمَنَّ وَٱلسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ ۖ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې سوری ګرځولی وو مونږ په تاسې وریځ (د تیه په میدان کې) او نازل کړی وو مونږ په تاسې من (ترنجبین) او سلوی (مرځان) وخورئ ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چې در کړې دي مونږ تاسې ته، او ظلم نه وو کړی دوی پر مونږ باندې (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چې په ځانونو خپلو به یې ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چې فرعون ډوب شو او بني اسرائیل د الله تعالی په امر سره له (مصره) نه د (شام) په لوري رهي (روان) شول، په یوه سپېره ډاګ (صفا میدان) کې د هغوی خیمې وشلېدې، او دوی د لمر له تودوالي نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالی په فضل سره دوی باندې د وریځې سوری وشو، څرنګه چې دوی ته دخوړلو لپاره څه شی نه پیدا کېده، د پاک الله له لوري د دوی د خوړلو لپاره (من) او (سلوی) ورنازل شول، (من) لکه نبات یو ډېر خواږه خواړه وو، او داني به یې ترنجبین (دځوزو ګوړی) ته ورته وې، کله چې دوی د شپې له مخې ویده کېدل، سحر (ګهیځ) به ددې لښکر په شاوخوا کې د (من) انبارونه پراته وو، چې هر چا به له هغی څخه دخپل حاجت سره سم اخیسته، او «سلوی» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرځ وایو، چې هر ماښام به ددې مرځانو په زرهاوو داني سره ټولېدلې، چې د لږ څه تیارې څخه وروسته به هر سړي له هغو ځنې خپل ضرورت سره سم نیول، وریتول او خوړل به یې، تر ډېرې مودې پورې ددوی خواړه همدا (من) او (سلوی) وو.

﴿كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ﴾ - خورئ تاسې له پاکیزه د هغو شیانو چې روزي درکړې ده مونږ تاسې ته، یعنې په دې لطیفې او خوندورې غـذا باندې اکتفاء وکړئ، او په ډېره خوښی سره یې وخورئ، او د بلې ورځې لپاره یې د ذخیرې (زېرمې) په ډول مه ساتئ، او له نورو سره د هغه د مبادلې غوښتنه مه کوئ.

﴿وَمَا ظَلَمُوْنَا﴾ الآیه – او هیڅ ظلم نه وو کړئ دوی پر مونږ باندې په دغه عصیان سره، لیکن دوی په خپلو ځانونو باندې ظلم کوي په کفران او عصیان سره، اول یې داسې ظلم وکړ چې ددې په زېرمه (ذخیره) کولو یې پیل (شروع) وکړ، چې هغه به ورستېده، بدبويي به یې ختله، دوهم یې د هغې د مبادلې غوښتنه وکړه چې نسک، هوږه، پیاز، او نورې غلې او ترکاري راکړی شي، چې ددې له امله په راز راز تکلیفونو اخته شول.

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُوْلُوْا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطٰيٰكُمْ ۚ وَسَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٥٨﴾

او (یاد کړئ !) هغه وخت چې وویل (مونږ بني اسرائیلو ته د موسی په ژبه) چې ننوځئ ! دغې قریې (أریحا) ته، پس خورئ ! له (میوو د) دې څخه هر چېرته چې مو خوښه وي (څه چې مو زړه غواړي) پرېمانه او ننوځئ ! په دروازه (ددې ښار) کې سجده کوونکي او ووایئ ! (ای ربه وبخښه څمونږ ګناهونه !) چې وبخښو تاسې ته ګناهونه ستاسې، او ژر ده چې زیات به کړو نېکانو ته (اجر).

تفسیر: کله چې بني اسرائیل په دې پاس ډاګ کې له ډېرو ګرځېدلو څخه تنګ شول، او د ډېر (من) او (سلوی) له خوړلو ستړي شول، نو پر دوی امر وشو چې په هغه ښار کې ننوځئ ! چې نوم یې (اریحا) وو، او په هغه کې د (عمالقه) قوم چې د (عاد) له قومه څخه وو هستوګنه درلوده (لرله)، ځینې وایي چې: دا ښار بیت المقدس وو.

﴿وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُوْلُوْا﴾ او ننوځئ په دروازه ددې ښار کې سجده کوونکي (یعنې) ددې ښار په دروازه کې د شکر سجده وکړئ !، او بیا په کې ننوځئ، دا خو بدني شکر شو، ځینې وایي چې: د تواضع او عاجزی له امله خپل ملاوې لږ څه کږې کړئ ! او په ژبه سره د خپلو ګناهونو بخښنه وغواړئ ! دا خو لساني شکر شو، هر هغه څوک چې دا دواړه کارونه کوي، دهغه ګردې خطاوې بخښلی کیږي، او د نیکو بندګانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٥٩﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چې ظلم یې کړی وو (په خپلو ځانونو) خبره په بل شان له هغې خبرې څخه چې ویلې شوې وه دوی ته؛ پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چې ظلم یې کړی وو عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب ددې چې وو دوی چې سر به یې غړاوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسې تبدیلي یې په کې وکړه، چې د (حطة) په ځای یې دټوکو او مسخرو په ډول (حنطة) وویل (چې معنی یې غنم دی) او دسجدې په ځای به په خپلو کوناټیو ښوئیدل، کله چې هغه ښار ته ورسېدل، نو په هغوی کې طاعون ور ګډ شو، او په یوه ماسپښین کې اویا زره یهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقٰى مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ

او (یاد کړئ !) هغه وخت چې اوبه وغوښتې موسی خپل قوم ته (په میدان د تیه کې) پس وویل مونږ (موسی ته) چې ووهه په همسا خپلې سره تیږه (ګټه) (نو چې ویې وهله تیږه) پس وخوټېدلې (رواني شوې) له هغې تیږې څخه دوولس چینې.

تفسیر: دا قصه هم دهغه میدان ده، کله چې هغوی اوبه ونه مېندلې، نو موسی علیه السلام پر یوه تیږه باندې خپله همسا ووهله، نو دولس چینې وبهېدې، حال دا چې د بني اسرائیلو قبیلې هم دولس دي، دځینو قبیلو سړي زیات او دځینو قبیلو سړي لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه، او دپېژندګلوۍ نښه یې هم دغه موافقت وو، یا داسې ټاکلی (مقرر) شوی وه چې ددې تیږې له فلانی خوا چې په فلاني لوري کومې اوبه بهېږي، هغه به د فلاني قوم اوبه وي، هغه لنډه نظره چې له هسې معجزاتو ځنې انکار کوي، نو (سړي نه دي، دوی دي چپ له سړیتوبه) وګورئ ! چې «مقناطیس» په څه ډول سره اوسپنه خپل لوري ته کشوي (را کاږي) نو دې تیږې ته هم الله تعالی هسې یو قوت وربخښلی وو چې له هر لوري ځنې به یې اوبه ځانته کشولې (رابنکلې) او بیا به یې خپلو شاوخواوو ته بهولې.

قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشۡرَبَهُمۡۖ كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ مِن رِّزۡقِ ٱللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ۝٦٠

په تحقیق سره وپېژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ ! او څښئ ! له (خاصې) روزی د الله څخه (بې له واسطې د اسبابو) او مه تېرېږئ له حده په ځمکه کې حال دا چې ورانې کوونکي اوسئ تاسې (په خپل فساد اچولو سره).

تفسیر: یعنی بیا الله تعالی وفرمایل چې: له (من) او (سلوی) ځنې خورئ، او ددغو چینو له اوبو ځنې څښئ، او په جهان کې فساد مه اچوئ !

وَإِذۡ قُلۡتُمۡ يَٰمُوسَىٰ لَن نَّصۡبِرَ عَلَىٰ طَعَامٖ وَٰحِدٖ فَٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ يُخۡرِجۡ لَنَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلۡأَرۡضُ مِنۢ بَقۡلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَاۖ

او (یاد کړئ) هغه وخت چې وویل تاسې ای موسی ! هیڅکله صبر نشو کولی مونږ پر طعام یو (قسم د من او سلوی) باندې، پس وغواړه ځمونږ لپاره له خپل پروردګار نه چې راوباسي مونږ ته له هغو شیانو څخه چې زرغونوي یې ځمکه له سابو (ساګو) ددې، او له بادرنګو (ترو) ددې، او له هوږې (یا غنمو یا نخودو) ددې او له نسکو ددې، او له پیازو ددې.

تفسیر: دا قصه هم د همغه میدان ده، بني اسرائیلو چې د هغو غیبي طعامونو له خوړلو څخه ماړه شول نو یې په داسې وینا شروع وکړه.

قَالَ أَتَسۡتَبۡدِلُونَ ٱلَّذِي هُوَ أَدۡنَىٰ بِٱلَّذِي هُوَ خَيۡرٌۚ

نو وویل (موسی) آیا بدلوئ ! (آخلئ) تاسې هغه شی چې هغه ناکاره دی په هغه شي چې هغه ډېر غوره دی.

تفسیر: یعنې هغه (من — ترنجبین) او (سلوی — مرغان) چې له هره حیثه تاسې ته ښه دي په هوږو، پیازو، او نورو سره یې ولې بدلوئ؟

ٱهۡبِطُواْ مِصۡرٗا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلۡتُمۡۗ

(کله چې مو داسې وکړل نو) کوز شئ (دشام له تیه نه) یوه ښار ته پس بېشکه تاسې ته شته دي هغه شی چې غواړئ یې.

تفسیر: که ستاسې زړه همداسې شیانو ته کیږي، نو کوم ښار ته لاړ شئ چې ستاسې دا مطلوبه شیان ټول دروړسیږي لکه چې بیا همداسې وشول.

وَضُرِبَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلذِّلَّةُ وَٱلۡمَسۡكَنَةُ وَبَآءُو بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِۗ

اومقرر كړى شو پر دوى (دنعمت دكفران او په خپل قسمت د نارضايى په سبب) ذلت او محتاجى، او اخته شول دوى په غضب له (جانبه د) الله.

تفسير: ذلت او خواري هم دا ده چې يهودان تل د مسلمانانو او نصارى وو رعيت او محكوم دي، كه څه هم له دوى سره ډېر مال وي، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل كيږي، نو دا مال د هغو دخواريځ سبب او ددوى د ځان وبال ګرځي، يهودان له حكومت او خپلواكۍ ځنې چې د پت او عزت سبب دى، بيخي بې برخې دي، ولې چې دوى له هغه عظمت او عزت څخه چې الله تعالى دوى ته وربخښلي وو مخونه واړول، او رجوع يې ترې وكړه، نود الله تعالى په دې قهر او غضب اخته شول.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَانُواْ يَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقۡتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعۡتَدُونَ ٦١

دا (خواري او عاجزي) په سبب ددې وه چې بېشكه دوى وو كافران (منكران) په آيتونو د الله او وژل به يې انبياء په نا حقه سره، دا (كفر او قتل) په دې سبب وو؛ چې سركشي يې كوله (له احكامو د الله نه) او وو دوى چې له حدودو به تېريدل (دعصيان په سبب).

تفسير: يعني ددې ذلت او مسكنت او دالهي غضب باعث د دوى كفر او د انبياوو عليهم السلام وژل وو، او د كفر او قتل باعث؛ دالله تعالى د احكامو مخالفت او نافرماني او دشريعت له حدودو څخه وتل وو.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ مَنۡ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَلَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ٦٢

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او هغه كسان چې يهودان شوي دي، او نصرانيان او بې دينان؛ هر هغه چا (له دوى ځنې) چې ايمان راوړى دى په الله او په ورځ د قيامت باندې او عمل يې كړى دى د نېكو (سم له محمدي شريعت سره) نو وي به دوى ته ثواب ددوى په نزد د رب ددوى او نه به وي (هيڅ قسم) وېره په دوى باندې او نه به دوى هيچېرې خپه كيږي (په وخت د جزا كې).

تفسير: يعني دا عنايت په كومې خاصې فرقې پورې موقوف نه دى، ايمان راوړل شرط دي، نېك عمل چې د هر چا په برخه شو، همغه ثواب به مومي، نو ځكه يې وفرمايل چې: بني اسرائيل په دې خبره مغرور وو چې: «مونږ د انبياوو عليهم السلام اولاده يو مونږ له هره خوا الله تعالى ته نږدې او ښه يو».

فائده: د موسى عليه السلام امت ته (جهود) يا (يهود) او د عيسى عليه السلام امت ته (نصارى) يا (ترسا) وايي، (صابئين) داسې فرقه ده چې هغوى په خپل ګمان سره ښه ښه شيان له هره دينه خپلو ځانونو ته غوره كړي دي، لكه چې دوى ابراهيم عليه السلام مني، د پرښتو عبادت كوي، زبور لولي، د كعبې شريفې په لوري لمونځ كوي.

وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَكُمۡ وَرَفَعۡنَا فَوۡقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيۡنَٰكُم بِقُوَّةٖ وَٱذۡكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ٦٣

او (ياد كړئ) هغه وخت چې واخيست مونږ محكم عهد ستاسې څخه، او پورته كړ مونږ په سر

ستاسې د طور (غر) واخلئ هغه څه (احکام) چې در کړي دي مونږ تاسې ته په ښه کوښښ سره، او یاد کړئ هغه (احکام) چې په هغه کې دي؛ لپاره ددې چې تاسې ځانونه وساتئ (له ګناهونو څخه).

تفسیر: وایي کله چې (تورات) نازل شو، نو بني اسرائیلو له شرارته ویل: «د (تورات) حکم درونډ او مشکل دی، د هغه تعمیل ځمونږ له لاسه نه دی پوره»، ددې وینا له امله الله تعالی یوه غره ته امر وکړ چې د دوی په سرونو باندې راتیټ شي، نو په شاوخوا کې یې اورونه بل شول، او دوی ته هیڅ یو داسې فرصت او موقع پاتې نه شوه چې د (تورات) له منلو نه سر وغړوي، نو یې مجبورا د هغه احکامو ته غاړه کېښوده.

پاتې شوه دا شبهه چې د (تورات) په منلو کې د هغوی په سر باندې د غره ځړېدل څرګنده اکراه او اجبار دی چې د ﴿لَآ اِكۡرَاهَ فِى الدِّيۡنِ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدې نه بیخي خلاف دی، ځکه چې د تکلیف بناء خو په اختیار باندې ده، او اکراه له اختیار سره مناقضه ده.

نو ددې شبهې ځواب دادی چې: بني اسرائیلو د موسی علیه السلام دین لا له پخوا څخه منلی وو، او څو څو ځلې یې له موسی علیه السلام ځنې غوښتنه کړېوه چې «کوم هسې آسماني کتاب مونږ ته راوړئ، چې مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو» او پر دې باندې یې معاهده سره کړې وه، نو کله چې (تورات) راغی، او هغوی ته وسپارل شو، عهد ماتولو ته یې ملاوې وتړلې، دلته پر دوی باندې د غره تعلیق د وعده خلافۍ له امله وشو، نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيۡتُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ ذٰلِكَ‌ۚ فَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهٗ لَكُنۡتُمۡ مِّنَ الۡخٰسِرِيۡنَ ۝٦٤

بیا شاه کړه تاسې (د الله له فرمانه وګرځېدئ) پس له دغه عهده؛ نو که چېرې نه وای فضل د الله پر تاسې او رحمت (مهرباني) دده (دتوبې په قبلولو او یا تاسې ته د محمد په درلیږلو) نو هرومرو (خامخا) به شوي وئ تاسې له زیانکارانو څخه.

تفسیر: یعنې وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالی فضل په تاسې باندې نه وی شوی، نو بیخي به پنا کېدئ، یعنې په همغه وخت کې به هلاکېدئ، یا دا چې سره له توبې او استغفاره او د آخر الزمان نبي صلی الله علیه وسلم له متابعته سره به مو هم هغه ګناهونه نه معافېدل.

وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ الَّذِيۡنَ اعۡتَدَوۡا مِنۡكُمۡ فِى السَّبۡتِ فَقُلۡنَا لَهُمۡ كُوۡنُوۡا قِرَدَةً خٰسِـِٕيۡنَ‌ۚ ۝٦٥

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلي دي تاسې هغه کسان چې تجاوز یې کړی وو له تاسې څخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځې د) شنبې کې نو وویل مونږ دوی ته چې: شئ ! بیزوګان ذلیلان (خوار شوي).

تفسیر: بني اسرائیلو ته په (تورات) کې حکم شوی وو چې «دشنبې ورځ عبادت ته مقرره ده، په دې ورځ کې د ماهي (کب) ښکار مه کوئ !» دې خلقو په چل او فرېب سره د شنبې په ورځ هم ښکار کاوه، نو الله تعالی دوی مسخ کړل، او د هغوی صورتونه یې د بیزوګانو په شان واړول، په دوی کې که څه هم انساني پوهه او شعور وو، او یوه به بل ته کتل، مګر خبرې یې نه شوې سره کولی او ژړل به یې، له درې ورځو وروسته ټول مړه شول، دا واقعه د داود علیه السلام په زمانه کې شوې ده، ددې پېښې تفصیل د (الأعراف) په سورت کې راځي.

فَجَعَلْنٰهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۶۶﴾

نو وګرځاوه مونږ دا (عقوبت او مسخه) عبرت پند لپاره د هغو خلقو چې حاضر وو (ددې عقوبت په زمانه کې) او لپاره د هغو خلقو چې وروسته له دې (عقوبت څخه تر قيامته راځي) او پند لپاره د پرهېزګارانو.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖٓ اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً ؕ

او (ياد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وويل موسى خپل قوم ته چې بېشکه الله امر کوي تاسې ته چې حلاله کړئ يو غوا (چې قاتل در معلوم شي).

تفسير: يعني ياد کړئ هغه وخت چې په بني اسرائيلو کې يو سړی ووژل شو، او د هغه وژونکی نه وو معلوم، او دوی هغه يو په بل باندې سره اړاوه، نو موسى عليه السلام وفرمايل: «د الله تعالى دا امر دی، چې يوه غوا حلاله کړئ او دهغې يوه ټوټه په هغه مړي ووهئ ! نو دا مړی به ژوندی شي او خپل قاتل به په خپله دروښيي»، الله تعالى په همدې ډول هغه مړی ژوندی کړ، او هغه خپل قاتل چې وارث يې وو وروښود چې د ده د مال په طمع يې وژلی وو، په نتيجه کې قاتل په قصاص ورسېد، او ورثه يې له ميراثه محروم پاتې شول.

قَالُوْٓا اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ؕ

وويل (بني اسرائيلو) آيا ګرځوې ته مونږ مسخره؟

تفسير: يعني له مونږ سره مسخرې کوې؟ څکه چې د غوا په حلالولو کله قاتل معلوميږي؟ او مونږ دا نه ليدلي دي، او نه مو اورېدلي دي؛ چې د غوا د غوښې ديوې ټوټې له وهلو څخه به مړی ژوندی کيږي.

قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿۶۷﴾

وويل (موسى) پناه غواړم په الله له دې نه چې شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسير: يعني ټوکې او مسخرې کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی، په تېره بيا دا کار په شرعي احکامو کې نشته، او له (نبي) څخه هيڅکله کيدونکی نه دی.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ؕ

وويل (بني اسرائيلو) چې وغواړه لپاره څمونږ له پروردګار خپل چې بيان کړي مونږ ته چې څنګه ده هغه غوا.

تفسير: يعني څرنګه ده هغه غوا چې مړی پرې ژوندی کيږي، يعني د هغې عمر څومره دی؟ او د هغې حالات څرنګه دي؟ زړه ده که وړه ده؟ او په څه ډول يې ومومو؟

قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ ؕ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذٰلِكَ ؕ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿۶۸﴾

وويل (موسى) چې: بېشکه الله وايي: بېشکه هغه يوه غوا ده؛ چې نه ډېره زړه ده، او نه ډېره وړه ده، ميانه حاله ده په منځ ددغو (زوړوالي او وړوکوالي) کې، پس وکړئ هغه څه چې پرې مامور شوي يئ !.

تفسير: يعني هغه غوا حلاله کړئ.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ۝٦٩ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ

بیا وویل (بني اسرائیلو) چې وغواړه (اې موسی) لپاره څمونږ له پروردګار خپل، چې بیان کړي مونږ ته چې څرنګه دی رنګ یې؟ وویل (موسی) چې بېشکه الله وایي: بېشکه هغه یوه غوا ده زېړه چې تک زیړ دی رنګ یې، چې خوشالوي (زړونه د) دلیدونکو وویل (بني اسرائیلو) چې وغواړه لپاره څمونږ له پروردګار خپل چې بیان کړي مونږ ته چې څه قسم ده دغه غوا؟ (کار کوونکې ده که صحرایي ده؟).

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره یې راوښیئ چې هغه غوا څه قسم ده، او د څه کار لپاره ده ؟ .

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ۝٧٠

بېشکه غوا شبهه اچولې پر مونږ (ځکه زېړې غواګانې ډېرې دي) او بېشکه مونږ که اراده وکړي الله، خامخا لار موندونکي یو.

تفسیر: یعنې ددغې غوا یا قاتل موندونکي یو، په حدیث کې راغلي دي چې که «ان شاء الله» یې نه وی ویلي، نو هیچېرې به یې دغه غوا نه وه موندلې.

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا ۚ

وویل (موسی) بېشکه الله وایي: بېشکه دا یوه غوا ده چې نه ربړ (تکلیف) ایستونکې ده چې قلبه کوي ځمکه، او نه اوبه کوي (په ارټ سره) کښت (فصل)، ساتلې شوې ده (له کارونو، عیبونو، یا له نورو رنګونو) نشته هیڅ یو داغ په رنګ ددې کې.

تفسیر: یعنې په اعضاوو کې یې هیڅ نقصان نشته، او په رنګ کې یې د بل کوم رنګ هیڅ یو داغ او خال نشته، بلکه تکه زېړه ده.

قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ۝٧١

وویل (بني اسرائیلو موسی ته چې) اوس دې راوړه روښانه خبره، نو حلاله کړه دوی هغه غوا، او نه وو نږدې دوی (دې خبرې ته) چې دا کار به یې کړی وی. (دقیمت له ډېروالي یا د قاتل د پیدا کېدو له شرمه).

تفسیر: دا غوا د داسې یوه نېکبخت سړي وه، چې دخپلې مور خدمت به یې زیات کاوه، خلقو هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخیسته، چې دهغې غوا په پوستکي کې ځائیدل، او بیا یې حلاله کړه، دوی داسې نه ګڼل چې دا غوا به په دومره ګران قیمت سره په لاس راځي، او که پوهیدلي وای نو نږدې وو چې لاس یې ترېنه اخیستی وای.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ۝٧٢

او (یاد کړئ !) هغه وخت چې مړ کړ (پلرونو) ستاسې یو سړی نو په جګړه شوئ په هغه (مقتول) کې، او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شي چې وئ تاسې چې پټاوه به مو هغه (قتل).

تفسیر: یعنی ستاسې پلرونو یو سړی وژلئ وو، بیا یې د هغه وژل یو په بل اړول، او هغه شی چې تاسې پټاوه یعنې ایماني ضعف یا د وژونکي احوال؛ الله تعالی دربنکاره کړ.

فَقُلۡنَا اضۡرِبُوۡهُ بِبَعۡضِهَا ؕ

نو وویل مونږ چې: ووهئ دا مړي په یوې پوټې د غوا (بیا ژوندی شو هغه مقتول)

تفسیر: یعنې کله چې یې د هغې غوا یوه ټوټه غوښه په هغه مړي ووهله، هغه مړی د پاک الله په حکم ژوندی شو، او وینې د هغه له پرهارونو وبهېدې، او د خپل وژونکي نوم یې وروښود چې د هماغه مقتول ورېرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه یې په بیدیا (صحراء) کې هغه وژلی وو، وروسته له هغه چې ژوندی شو، او خپل قاتلان یې وښودل، بېرته ولوېد او مړ شو.

كَذٰلِكَ يُحۡىِ اللّٰهُ الۡمَوۡتٰى وَيُرِيۡكُمۡ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ۝

همداسې (لکه چې دغه مړی یې ژوندی کړ) ژوندي کوي الله مړي (په قیامت کې) او دربنیي تاسې تـه آیتونه د (قدرت) خپل لپاره ددې چې تاسې غور وکړئ.

تفسیر: یعنې همداسې چې هغه مقتول یې ژوندی کړ، الله تعالی په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کې ټول خلق هم ژوندي کـوي، او دخپل کامـل قـدرت آیتونه تاسې ته دربنیي، څو تاسې غور و کړئ او وپوهیږئ چې پاک الله مړي هم ژوندي کولی شي.

ثُمَّ قَسَتۡ قُلُوۡبُكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ ذٰلِكَ فَهِىَ كَالۡحِجَارَةِ اَوۡ اَشَدُّ قَسۡوَةً ؕ وَاِنَّ مِنَ الۡحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنۡهُ الۡاَنۡهٰرُ ؕ وَاِنَّ مِنۡهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخۡرُجُ مِنۡهُ الۡمَآءُ ؕ وَاِنَّ مِنۡهَا لَمَا يَهۡبِطُ مِنۡ خَشۡيَةِ اللّٰهِ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُوۡنَ ۝

بیا سخت شول زړونه ستاسې پس له دغه (ژوندي کولو د مړي) نو دغه (زړونه) په مثال دتیږې دي (په سختوالي کې) بلکه ډېر زیات دي په سختوالي کې، او بېشکه چې له ځینو تیږو ځنې خامخا هغه دي چې خوټیږي (بهیږي) له هغو څخه لویې لویې ویالې، او په تحقیق سره ځینې له دې تیږو څخه خامخا هغه دي؛ چې چوي نو راوځي له هغو څخه اوبه، او بېشکه ځینې له دې تیږو څخه خامخا هغه دي؛ چې رارغړي (دغره له سره) له وېرې د الله، او نه دی الله بې خبره له هغه څه چې کوئ یې تاسې (ای یهودانو !).

تفسیر: یعنې له ځینو تیږو څخه ډېرې ګټې رسیږي، چې ډېرې اوبه او ویالې ور څخه وځي، او له ځینو تیږو څخه لږ اوبه وځي، او د هغه لومړني قسم په نسبت لږه فائده ور څخه اخیستل کیږي، که څه هم له ځینو تیږو څخه چاته څه فائده نه رسیږي، خو په هغو کې یو ځانته اثر او تأثر موجود وي، مګر د دوی زړونه له دې درې ډولو تیږو څخه سخت دي، نه په هغو کې فائده او نه په کې د خیر کومه خبره شته، ای یهودانو ! الله تعالی ستاسې له اعمالو څخه هیڅکله بېخبره نه دی.

اَفَتَطۡمَعُوۡنَ اَنۡ يُّؤۡمِنُوۡا لَـكُمۡ وَقَدۡ كَانَ فَرِيۡقٌ مِّنۡهُمۡ يَسۡمَعُوۡنَ كَلٰمَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُوۡنَهٗ مِنۡۢ بَعۡدِ مَا عَقَلُوۡهُ وَهُمۡ يَعۡلَمُوۡنَ ۝

آیا نو تمه کوئ تاسې (ای مسلمانانو) چې ایمان به راوړي دوی (په وینا ستاسو او بېشکه چې وه

یوه ډله (دپخوانیو) له دوی چې اورېده به یې کلام د الله، بیا به یې اړوله هغه خبره وروسته له هغه چې پوه به شول په هغې؛ حال دا چې دوی به پوهېدل (په دی تحریف او افتراء).

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دي چې د طور غره ته له موسی علیه السلام سره د الله تعالی د خبرو د اورېدلو لپاره تللي وو، هغوی د طور څخه د بېرته راتګ په وخت کې له ځانه داسې خبرې تحریف او جوړې کړې، او ویې ویل: «څه چې مو له لاسه کېږي هغه وکړئ! او په څه چې مو وس نه رسیږي د هغه پرېښودل ستاسې په اختیار کې دي»، ځیني وایي چې: الله تعالی د کلام څخه مراد (تورات) دی، او له تحریف څخه دا مراد دی چې د هغه په آیاتو کې یې لفظي او معنوي تحریفونه کول، کله به یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه، کله به یې د رجم او نور آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوٓا آمَنَّا ۖ وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوٓا أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوكُم بِهِۦ عِندَ رَبِّكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

او کله چې ملاقات وکړي (یهودان) له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي، وایي چې: ایمان راوړی دی مونږ، او کله چې یواځې شي ځینې د دوی له ځینو نورو سره نو وایي دوی: آیا خبروئ تاسې (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شي چې پرانستلی دی الله په تاسې (په تورات کې) ددې لپاره چې جګړه وکړي له تاسې سره مؤمنان په نزد د پروردګار ستاسې، آیا نو نه پوهېږئ؟ (په دې چې دښمن ته حجت ورښیئ).

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توګه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبرې چې د دوی په مذهبي کتاب کې وې، مسلمانانو ته ویلې، نورو یهودانو به دوی ملامتول چې «د خپل کتاب سند ولې د نورو په لاسو کې ورکوئ؟ آیا تاسې نه پوهېږئ چې مسلمانان به ستاسې د پروردګار په مخ کې په همدې خبرو پر تاسې الزام اړوي؛ چې یهودان سره له دې چې ګرد سره آخر الزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژني، خو بیا هم ایمان نه راوړي، نو دلته تاسې بې ځوابه کېږئ».

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾

آیا نه پوهیږي دغه (یهودان) چې بېشکه الله تعالی عالم دي په هغه څه (کفر او نفاق) چې پټوي یې دوی، او په هغه څه (ایمان) چې ښکاره کوي یې.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د دوی ټول ظاهري او باطني احوال معلوم دي، او د دوی د کتاب له ګردو حجتو څخه خبر ورکوي، او وخت په وخت هغوی پرې پوهوي، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پټ کړی وو، خو الله تعالی هغه مسلمانانو ته ورښکاره کړ، او دوی یې رسوا کړل، دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال وو چې له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾

او ځیني له دغو (یهودانو) څخه آمیان دي، چې نه پوهیږي په کتاب (تورات) باندې مګر خو (پوهیږي) په هیلو (آرزوګانو) د خپلو نفسونو او نه دي دوی مګر خو بې دلیله ګمان کوي.

تفسیر: او هغه کسان چې جاهلان دي، هغوی خو په هیڅ نه پوهیږي چې په (تورات) کې څه شی لیکل شوي دي؟

مګر په هغو څو آرزوګانو خبر دي؛ چې له خپلو پوهانو څخه يې په دروغو اوريدلي دي، لکه چې وايي: جنت ته به بې له يهودانو بل څوک نه ورننوځي، ځمونږ پلرونه او نيکونه هرومرو (خامخا) ځمونږ لپاره مغفرت غواړي، دا د هغوی هسې بې اصله خيالات دي چې هيڅ دليل ورته نه لري.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ يَكْتُبُوْنَ الْكِتٰبَ بِاَيْدِيْهِمْ ثُمَّ يَقُوْلُوْنَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوْا بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيْهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُوْنَ ﴿۷۹﴾

نو عذاب (هلاک او خرابي) دی لپاره د هغو کسانو چې ليکي کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بيا وايي دغه (محرفين خلقو ته) چې دا (ليکل شوي) له طرفه د الله دي، لپاره ددې چې واخلي په دغه کتاب (اړولي) ليک قيمت لږ، نو (عذاب او) خرابي ده دوی ته له سببه د هغه شي چې ليکلي دي لاسونو د دوی او بيا خرابي ده دوی ته له سببه د هغه کار چې کوي يې (چې رشوت اخيستل دي).

تفسير: دا هغه کسان دي چې هغوي د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمې خبرې له خپل لوري جوړوي، ليکي يې، او الله تعالی ته يې نسبت کوي، مثلا په (تورات) کې ليکلي وو چې «آخر الزمان رسول صلی الله عليه وسلم ښکلی مخ، تکې تورې ګڼې ولول تاو شوې څڼې، تورې سترګې، ميانه قد، غنم رنګ لري» ، دوی دا خبرې واړولې او داسې يې وليکل چې: «قد يې اوږد، سترګې يې شنې، او څڼې يې ساده، سمې او ځوړندې او زېړې دي»، چې عوام الناس د ده تصديق ونه کړي، او د هغوی په دنيوي منافعو کې څه نقصان پيدا نه شي.

وَقَالُوْا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّآ اَيَّامًا مَّعْدُوْدَةً

او وايي دوی (يعنې يهودان) هيچېرې به ونه رسيږي مونږ ته اور د (دوزخ) مګر څو ورځې شميرلې شوې (لږې).

تفسير: ځيني وايي: اوه ورځې، او ځيني څلويښت ورځې؛ هومره ورځې چې دوی د خوسي (سخي) په عبادت کې بوخت وو، او ځيني څلويښت کاله؛ هومره وخت چې دوی د تيه په ميدان کې سرګردان وو، ځيني وايي: هر يوه ته دومره وخت اور رسيږي، چې په دنيا کې يې ژوند کړی وي.

قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهٗٓ اَمْ تَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۰﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) آيا اخيستی دی تاسې په نزد د الله عهد (چې عذاب به نه در کوي؟) نو له سره مخالفت نه کوي الله له عهد خپل، يا وايئ (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چې نه پرې پوهيږئ (بلکه داسې نه دي لکه چې تاسې يې وايئ).

تفسير: يعنې دا خبره بيخي غلطه ده چې يهودان به تل په دوزخ کې نه پاتې کيږي، ځکه د «خلود في النار» او «دخول في الجنة» هغه کليه قاعده چې وروسته له دې څخه يې بيان فرمايي؛ له ټولو سره به سم له هغې قاعدې سره معامله کيږي، او يهودان له دغې عمومي قاعدې نشي وتلی.

بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَّاَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيْٓئَتُهٗ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۸۱﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۸۲﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِيْٓ

إِسْرَآءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَّذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَقُوْلُوْا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَّأَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۗ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيْلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۸۳﴾

بلکه (رسیږي تاسې ته دائمي اور) هر چا چې کسب کړه بدي او چاپېره شوه پر ده ګناه دده (چې تر مرګه پورې کفر دی) نو همدغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، دوی به په هغه اور (د دوزخ) کې تل وي.

او هغه کسان چې مؤمنان دي، او عملونه کړي دي دوی د نیکی؛ همدغه کسان صاحبان د جنت دي، دوی به په هغه جنت کې تل وي.

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې واخیست مونږ عهد محکم له بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چې عبادت مه کوئ ! مګر یوائې د الله او (نیکي کوئ) سره له مور او پلار نیکي ! او له خپلوانو سره، او له یتیمانو سره ! او له مسکینانو سره ! او ووایئ خلقو ته (ښې خوږې) ښایسته خبرې، او سم قائموئ لمونځ ! (ادا کوئ یې د ټولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوئ زکات ! بیا وګرځېدئ تاسې (له دې عهده) مګر (ونه ګرځېدل) لږ له تاسې څخه حال دا چې همدا تاسې مخ ګرځوونکي یئ (له الهي احکامو نه).

تفسیر: د ګناه احاطه کول یا له چا څنې چار چاپېر ګناه تاوېدل دا معني لري چې: ګناه په هغه داسې غلبه وکړي چې هیڅ خوا یې داسې نه وي؛ چې ګناه هلته انبار نه وي، تر دې که یوائې د چا په زړه کې د ایمان او تصدیق لږ اثر وي، هم ګناه په هغه احاطه نه کوي، نو دا صورت یوائې په کافرانو صادق کیدی شي، او بس.

یهودو ته خطاب جاري دی؛ چې له الهي احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسې عادت بلکه په طبیعت کې داخل شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيْثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُوْنَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُوْنَ أَنْفُسَكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُوْنَ ﴿۸۴﴾

او (یاد کړئ ای بني اسرائیلو) هغه وخت چې واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسې په (تورات) چې مه تویوئ وینې خیلی او مه باسئ ځانونه خپل (یعنې یو بل په ظلم سره) له کورو خپلو، بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسې حال دا چې تاسې شاهدان یئ (په خپلو نفسونو په دې چې عهد تړلی وو پلرونو ستاسې او همدا مو دین دی).

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ، او مه یې له وطنه د باندې شړئ.

ثُمَّ أَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُوْنَ فَرِيْقًا مِّنْكُمْ مِّنْ دِيَارِهِمْ تَظٰهَرُوْنَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۗ

پس (له دې عهده) تاسې هغه کسان یئ چې وژنئ ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقرباء خپل) او وباسئ تاسې یوه ډله خپله (چې مغلوبه شي) له کورونو د دوی څخه، مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره په دوی باندې په ګناه او ظلم.

تفسير: په مدينه منوره كې د يهودانو دوه فرقې وې، يوه (بني قريظه)، دويمه (بني نضير)، دوى يو له بل سره جنګېدلې، د مشركانو هم هلته دوه ډلې وې، يوه (اوس) دويمه (خزرج)، دې دواړو به هم په خپلو منځو كې جګړې كولې، د(بني قريظه) ملګرى د (اوس) ټبر وو، او د (بني نضير) ملګرى د (خزرج) ټبر وو، د جنګ جګړو په وخت كې هره يوه ډله د بلې موافقې ډلې مرستې ته ورتله، او د هغې اعانت او حمايت به يې كاوه، كله به چې يوې ډلې پر بلې ډلې نصرت او برى وموند، نو هغه مغلوبه ډله به يې له وطنه د باندې شړله، او د هغو كورونه به يې لوټل، كه كوم (كتابي، يهودي) سړى به دوى ته په دې جګړو كې په لاس ورته؛ بندي كېده به، نو د هغه ملګرو به پيسې سره ټولولې او بسپنه (فديه) به يې كوله، او هغه به يې له بنده خلاصاوه، لكه چې ددې كيفيت او چارې په نسبت په لاندنې آيت كې څه اشاره راځي.

وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَٰرَىٰ تُفَٰدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ۚ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ

او كه راشي دوى تاسې ته بنديان نو فديه وركوئ تاسې د دوى په ځاى، شان دا چې حرام كړى شوى دى پر تاسې ايستل د هغو، آيا پس (منئ او) ايمان راوړئ تاسې پر ځينو (احكامو) د كتاب (چې فديه ده) او كافران كېږئ په ځينو نورو (احكامو د كتاب چې بې ګناه وژنئ، په ګناه سره مرسته كوئ، د دوى مغلوبان له وطنه شړئ).

تفسير: يعنې كه د بل ټبر او قوم په لاس كې بندي شئ، نو د هغه په خلاصولو كې په ډېره مېړانه (بهادرى) ټول سره ولاړېږئ، او ملاوې تړئ، مګر په خپله د هغه د وينې د څښبنلو او مرى غوڅولو لپاره شنه ناست يئ، نو كه غواړئ چې د الله تعالى په احكامو باندې عمل او ټګ وكړئ، ښايي چې په دواړو ځايو كې له هغه سره معاونت او مرحمت وكړئ، او د هغه له اعانت او حمايت څخه سر ونه غړوئ !.

فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ الْقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ الْعَذَابِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۸۵﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چې كوي دا (كارونه) له تاسې څخه مګر خو رسوايي ده، په ژوند د دنيا كې، او په ورځ د قيامت كې ګرځول كيږي دوى ډېر سخت عذاب (د دوزخ) ته او نه دى الله غافل له هغه څه چې كوئ يې تاسې (اى يهودانو !).

أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿۸۶﴾

دا هغه كسان دي چې آخيستى دى دوى ژوند د دنيا په (بې انتها نعمتونو) دآخرت، سپک به نه كړى شي له دوى څخه (دنيوي او اخروي) عذاب، او نه به له دوى سره مرسته وكړى شي (په دفع د عذاب كې).

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنْۢ بَعْدِهِۦ بِالرُّسُلِ ۖ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ

او خامخا، بېشكه وركړى وو مونږ موسى ته كتاب (تورات)، او پر له پسې استولي وو مونږ پس له موسى نور رسولان (لكه يوشع، داود، سليمان، يحيى، او زكريا)، او وركړې وې مونږ عيسى

ځوی د مریمې ته (معجزې) ښکاره او قوي کړې وو مونږ عیسی په روح پاک سره (چې جبریل یا انجیل یا عیسوي روح دی).

تفسیر: د مړي ژوندي کول، د أکمه، او أبرص او د نورو رنځورانو روغول، او دیټو خبرو ښوول، د عیسی علیه السلام له ښکاره وو معجزاتو څخه دي، له (روح القدس) څه به جبرئیل علیه السلام مراد وي، چې تل به له مسیح علیه السلام سره وو.

أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

آیا نو هر کله چې را به غی تاسې ته کوم رسول په هغو احکامو سره چې نه به خوښول نفسونو ستاسې، نو تکبر (لویي) کاوه تاسې (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاوو یوه ډله دروغجنه وبلله تاسې (لکه محمد، عیسی، او موسی)، او بله ډله (دانبیاوو) ووژله تاسې.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَل لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او وایي (تمسخراً) زړونه مو په پردو کې دي (وینا پرې اثر نه کوي، داسې نه ده) بلکه لعنت کړی دی پر دوی الله په سبب د کفر ددوی، نو ډېر لږ (له دوی څخې) ایمان راوړي.

تفسیر: یهودانو دځپلو نفسونو د ستایلو په وخت کې داسې ویل چې: څمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کې ساتلی شوي دي، او پر ته څمونږ له دین څخه بل کوم دین په کې نشي ننوتلی، او نه بله کومه خبره څه اثر وربانديې اچولی شي، مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی، او کرشمی نه غولیږو، او نه یې تابعداري کولی شو، حق تعالی فرمایي: «دوی بیخي دروغ ویونکي دي» ځکه چې دوی دځپل کفرپه سبب الله تعالی له خوا ملعون او د ده له رحمته شړل شوي دي، نو له دې امله په هیڅ ډول د حق منونکي نه دي، او له دوی څخه ډېر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږي.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُم مَّا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

او هر کله چې راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له طرفه د الله، چې مصدق دی د هغه کتاب چې له دوی سره دی، حال دا چې وو دوی پخوا له دې چې فتح به یې غوښته (له الله دقرآن او محمد په راتلو سره) په هغو کسانو چې کافران وو، نو کله چې راغی دوی ته هغه رسول چې پیژندلی وو دوی (هغه رسول د تورات په ستایلو سره) کافران شول پرې، نو لعنت د الله دی په کافرانو (چې حق یې پټ او باطل یې څرګند کړ).

تفسیر: هغه کتاب چې نازل شوی دی قرآن دی، او هغه کتاب چې له دوی سره پخوا له دی نه موجود وو (تورات) دی، د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چې یهودان د کافرانو په مقابل کې مغلوبېدل، نو دعا به یې کوله، او ویل به یې: ای الله، آخر الزمان نبي صلی الله علیه وسلم مبعوث کړه چې مونږ د هغه ملګري شو، او مشرکین مړه کړو او ..

او یا دا چې دوی به مشرکانو ته ویل: چې آخر الزمان رسول مبعوث شي، نو مونږ به د هغه ملګري او په تاسو به غالب شو، کله چې محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت ټولې نښې یې ولیدلې، نو ترې منکر او ملعون شول.

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَّكْفُرُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُّنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۚ

بد دى هغه څه چې پلورلى (خرڅ كړي) دي دوى په هغه سره ځانونه خپل، (او هغه دا دى) چې كافران كيږي په هغه قرآن چې نازل كړى دى الله، (دا كفر) په سب ددې حسد او كينې دى، چې (ولې) نازلوي الله له فضله خپله په هغه چا چې اراده وكړي له بندګانو خپلو.

تفسير: يعنې هغه شى چې دوى د هغه په بدل كې خپل ځانونه خرڅوي؛ هغه د سپيڅلي پاك قرآن په مقابل كې د كفر او انكار غوره كول دي، حال دا چې د دوى دا كفر او انكار هم يواځې د دوى له ضد، كينې، او حسد نه پيدا شوى دى.

فَبَآءُوْ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ ۭ

نو اخته شول په يوه غضب (چې كفر دى په محمد او قرآن) له پاسه د بل غضب (چې كفر دى په عيسى او انجيل).

تفسير: يعنې غضب دا چې نه يواځې په قرآن، بلكه په خپل كتاب هم سره كافران او منكران شول، او بل غضب دا چې يواځې د حسد او ضد له امله يې د هغه وخت له رسول سره مخالفت وكړ، او ورځنې وګرځېدل.

وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝٩٠

او (مقرر) دى لپاره د كافرانو عذاب سپكوونكى.

تفسير: له دې څخه معلوميږي چې هر عذاب د ذلت لپاره نه وي، بلكه هغه عذاب چې مسلمانانو ته وركول كيږي، هغه د دوى د ګناهونو له امله دى؛ چې ترې پاك شي، نه د سپكتيا او تذليل لپاره، يواځې هغه عذاب چې كفارو ته وركول كيږي هغه د تذليل عذاب دى.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اٰمِنُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُوْنَ بِمَا وَرَآءَهٗ ۤ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ۭ

او كله چې وويل شي دوى ته چې ايمان راوړئ په هغو (كتابونو) چې نازل كړي دي الله، وايي دوى: ايمان راوړو مونږ په هغه (كتاب) چې نازل كړى شوى دى پر مونږ (يعني تورات) حال دا چې كافران كيږي په هغو كتابونو چې بې لـه هغـه دي (يعنـي انجيل او قـرآن) حال دا چې دا (نور كتابونه هم) حق دي، تصديق كوونكي دي د هغه كتاب چې له دوى سره دى (چې د الله تعالى له خوا نازل شوى دى).

تفسير: هغه كتابونه چې بې له هغه دي، يعنې (انجيل) او (قرآن)، او هغه چې نازل شوى دى پر مونږ يعنى (تورات)، مطلب دا چې پرته له (تورات) څخه له نورو كتابونو په ښكاره ډول منكران دي، د(قرآن) او (انجيل) منونكي نه دي، حال دا چې دا كتابونه هم رښتيا حق او د (تورات) تصديق كوونكي دي.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُوْنَ اَنْۢبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝٩١

ووايه (اى محمده ! دغو يهودانو ته) نو ولې به وژل تاسې انبياء د الله (لكه شعيب، زكريا، او يحيى) پخوا (له دې څخه) كه چېرې وئ تاسې ايمان لرونكي (په تورات).

تفسیر: یعنې یهودانو ته ووایه: «که تاسې په تورات ایمان لرونکي یئ، نو بیا مو ولې انبیاء ووژل؟ ځکه چې په (تورات) کې داسې حکم شته: «هر هغه نبي چې د (تورات) تصدیق وکړي، تاسې له هغه سره مرسته وکړئ، او خامخا وربانديې ایمان راوړئ !» او هغه انبیاء مو وژلي دي؛ چې پخوا له دې څخه تېر شوي دي، لکه زکریا او یحیی علیهما السلام، چې د (تورات) په احکامو يې عمل کاوه، او د (تورات) د ترویج او تاکید لپاره رالېږل شوي وو، په دې خبره کې هیڅ ناپوه ته کومه اندېښنه او شک نه پیدا کیږي، چې دې پیغمبرانو د (تورات) تصدیق کاوه.

وَلَقَدْ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقیق سره راوړې وې تاسې ته موسی ښکاره (معجزې) بیا ونیوه تاسې خوسی (سخی) (په ألوهیت او معبودیت سره) پس د تللو د موسی (د طور غره ته) حال دا چې تاسې وئ ظالمان (پر ځانونو خپلو په دې معبود نیولو دخوسي).

تفسیر: یعنې پخپله موسی علیه السلام چې تاسې د هغه د شریعت دعوه لرونکي یاست، ددغې دعوا له امله د نورو شرائعو او حقه وو ادیانو څخه انکار کوئ، تاسو ته يې ډېرې ښکاره نښې او معجزې دروښودې، لکه همسا، ید بیضاء، د سیند څیرول او نور؛ مګر کله چې موسی علیه السلام د څو ورځو لپاره د طور غره ته لاړ، نو تاسې د هغه په غیاب کې خوسی (سخی) خپل معبود وټاکه، حال دا چې موسی علیه السلام ژوندی او دنبوت خاوند وو، نو په هغه وخت کې پر موسی علیه السلام او د هغه په شریعت ستاسې ایمان چېرې وو، چې نن آخر الزمان رسول صلی الله علیه وسلم سره د بغض، او حسد له امله تاسې موسوي شریعت داسې ټینګ نیولی دی، چې د الله تعالی احکامو ته هم غوږ نه ږدئ، بېشکه چې تاسې ظالمان یئ، او ستاسې پلرونه او نیکونه هم ظالمان وو، دا وو د بني اسرائیلو احوال د موسي علیه السلام سره، وروسته له دې د (تورات) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوي.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱسْمَعُوا۟ ۖ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا۟ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ ۚ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې واخیست مونږ عهد محکم دتاسې (په منلو د تورات) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسې د طور (غراو حکم مو ورته وکړ چه)، واخلئ هغه (احکام) چې درکړي دي مونږ تاسې ته په ښه کوښښ، او واورئ (په تدبر سره)، وویل (یهودانو) اورېدلې ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ(ستا حکم)، او ورځښلې شوې وه په زړونو ددوی کې (مینه د) خوسي (سخي) په سبب دکفر ددوی، ووایه (ای محمده ! دوی ته) بد دی هغه شی چې امر کوي تاسې ته په هغه (چې کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسې که چېرې یئ تاسې ایمان لرونکي.

تفسیر: یعنی د (تورات) د احکامو په نسبت چې کوم احکام درکړی شوي دي، هغه په پوره همت او استقلال سره ټینګ ونیسئ !، څرنګه چې غر مو په سر ځوړند وو، نو د خپل ځان له وېرې خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کې وویل: ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنې د (تورات) احکام مو واورېدل، او په زړه کې یا وروسته له هغه مو ویل: ﴿وَعَصَيْنَا﴾ یعنې هغه احکام مو ونه منل.

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِّنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صٰدِقِيْنَ ﴿٩٤﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) که چېرې وي تاسې ته دار آخرنى په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره يواځې) بې له (نورو) خلقو نو تمنا وکړئ د مرګ که چېرې يئ تاسې صادقان (په دعوى د خالصوالي د جنت کې خپلو ځانو ته).

تفسير: يهودانو به ويل: «پر ته له مونږ به جنت ته بل هيڅ څوک نه داخليږي، او مونږ ته هيڅ يو تکليف او عذاب نشته»، الله تعالى فرمايي: «که په رښتيا سره تاسې جنتيان يئ، نو له مړينې څخه ولې وېرېږئ؟».

وَلَنْ يَّتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ
النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ ۚ وَمِنَ الَّذِيْنَ أَشْرَكُوْا ۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ ۚ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ
مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُّعَمَّرَ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٦﴾

او له سره به هيله (اميد) ونه کړي د مرګ هيڅکله په سبب د هغو عملونو چې وړاندې ليږلي دي لاسونو ددوى (لکه د انبياوو او نورو قتل او تکذيب) او الله ښه عالم دى په (احوالو) دظالمانو.
او خامخا به مومې ته هرومرو دوى ډېر حرصناک دخلقو نه په ژوندانه باندې، او (ډېر حارصان) له هغو کسانو څني (هم) چې مشرکان دي، خوښوي هر يو د هغوى (يهودانو) که عمر ورکړى شي (او اوږد شي عمر يې) زر کاله، او نه دى دا کس خلاصوونکى دده له عذابه دا چې عمر ډېر ورکړ شي، او الله ښه ليدونکى دى دهر څه چې دوى يې کوي.

تفسير: يعنې يهودانو داسې خراب کارونه کړي دي چې له مرګه ډېر لرې تښتي، او وېرېږي چې وروسته له مړينې مونږ ته هيڅ يوه ګټه نه رسيږي، تر دې حده پورې چې له مشرکانو څخه هم دوى ډېر په ژوندي پاتې کيدلو باندې حريصان دي، په دې سره د هغوى د دعوى تغليط په ښه ډول سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيْلَ فَإِنَّهٗ نَزَّلَهٗ عَلٰى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٩٧﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَرُسُلِهٖ وَجِبْرِيْلَ وَمِيْكٰلَ فَإِنَّ
اللّٰهَ عَدُوٌّ لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿٩٨﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) هر څوک چې وي دښمن د جبريل (نو مړه دې شي له قهره) ځکه چې بېشکه هغه (جبريل) نازل کړى دى قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله، حال دا چې تصديق کوونکى دى (دا کتاب) د هغو کتابونو چې پخوا له ده دي، (لکه تورات، او انجيل) او لارښوونکى دى، او زيرى ورکوونکى دى مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره).
هر څوک چې وي دښمن د الله او دملائکو دده او درسولانو د ده او(خصوصا) د جبريل او د ميکائيل پس بېشکه الله دښمن دى د کافرانو.

تفسير: يهودانو به ويل: «هغه پرښته جبريل عليه السلام چې پر(محمد صلى الله عليه وسلم) باندې وحي راوړي له مونږ سره دښمني لري، او ځمونږ پلرونو ته دده له لاسه لوى تکليفونه پېښ شوي دي، که پر ته له جبرئيل عليه السلام بلې کومې پرښتې دوى ته وحي راوړي وى، نو مونږ به په (محمد صلى الله عليه وسلم) ايمان راوړى واى»، نو د دوى ددې

وينا په نسبت الله تعالی داسې فرمايي: «کردې پرښتې همغه شيان کوي چې د پاک الله له لوري دوی پرې ماموري شوي وي، او له خپله ځانه هيڅ شی نه شي کولی، نو هغه کسان چې له دوی سره دښمني کوي، بېشکه چې الله تعالی د هغوی دښمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ۖ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا
نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾

او خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ تاته آيتونه روښانه، او نه کافران کيږي په دې باندې مګر فاسقان (چې د الله له فرمانه وتونکي دي).
آيا هر کله چې کولو به دوی يو عهد؛ نو غورځاوه (هيراوه او ماتولو به) دا عهد يوې ډلې له دوی څخه، بلکه اکثره د دوی ايمان نه راوړي.

تفسير: يعنې دا د هغوی پخوانی عادت دی؛ کله چې دوی له الله تعالی يا رسول الله صلی الله عليه وسلم يا له بل چا سره عهد او پيمان وتړي، نو بيا يوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترګې پټوي، او تر شا يې غورځوي، بلکه ډېر داسې يهودان هم شته چې په (تورات) باندې يې هم لا ايمان نه دی راوړی، نو داسې کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندې نه درېدل کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

او هر کله چې راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چې تصديق کوونکی دی د هغه کتاب (تورات) چې له دوی سره دی؛ نو وغورځاوه يوې ډلې له هغو کسانو چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب؛ کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هيڅ عمل يې پرې ونه کړ) لکه چې دوی نه پوهيږي (چې دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلي دي، يا په هغه کې څه صفت دی د محمد).

تفسير: له «رسول» څخه محمد صلی الله عليه وسلم مراد دی، او له «ما معهم» څخنې مطلب (تورات) او له (کتاب الله) نه مقصد همدا (تورات) دی، يعنې کله چې رسول الله صلی الله عليه وعلی آله وأصحابه وسلم تشريف راوړ، نو دوی د (تورات) او نورو آسماني کتابونو تصديق کوونکی وو، نو د يهودانو يوې ډلې په پخپله (تورات) خپلو شاوو ته داسې وغورځاوه لکه چې بيخي يې نه وي ليدلی، او هيڅ ورنه خبر نه وي؛ چې آيا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او څه اوامر او نواهي هم پکې شته که نه؟ کله چې دوی په خپل کتاب عقيده او ايمان نه لري، نو له هغوی څخنې د نورو الهي احکامو په نسبت څه اميد کول پکار دي؟.

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ ۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا
يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ
حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ ۚ
وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۚ وَلَقَدْ

عَلِمُوْا لَمَنِ اشْتَرٰىهُ مَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ۣ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ ۭ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝ وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَمَثُوْبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ ۭ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝

او متابعت وکړ يهودانو د هغه څه چې لوست به شيطانانو په (زمانه د) باچاهۍ دسليمان کې، او نه وو کافر شوی سليمان، وليکن شيطانان کافران شوي وو، حال دا چې ښوده به يې خلقو ته سحر او (متابعت به يې کاوه) د هغه شي چې نازل کړی شوی وو په دوو پرښتو په (ښار د) بابل کې (چې نوم د يوې) هاروت او (دبلې) ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هيچا ته تر هغه پورې چې وبه ويل دواړو: بېشکه همدا خبره ده چې مونږ ازميښت يو (له جانبه د الله) نو مه کافر کېږه (په زده کولو د سحر) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چې بيلتون به يې کاوه په هغه سره په منځ د مېړه (خاوند) او ښځې د هغه کې؛ او نه وو دوی ضرر رسوونکي په دغه سحر سره هيچا ته مګر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوي دوی (يعني يهودان) هغه څه چې ضرر رسوي دوی ته او نفع نه رسوي دوی ته، او خامخا په تحقيق پوهېدل دوی چې خامخا هغه څوک چې اخلي (زده کوي) سحر؛ نشته ده لره په آخرت کې هيڅ برخه (دنيکی)؛ او خامخا ډير بد دی هغه شی چې خرڅ کړی دی دوی په هغه شي سره (حصه د) ځانو خپلو که چېرې وای دوی چې پوهېدلی (په بد انجام د سحر نو نه به يې زده کاوه)، او که په تحقيق دوی ايمان راوړی وای، او پرهيز يې کړی وای (له سحر او له يهوديته) نو خامخا ثواب له طرفه د الله څخه ډېر غوره دی (له دې سحر او رشوت د تورات په تحريف)؛ که وای دوی چې پوهېدلی (په بهتری د «تورات» نو سحر به يې نه زده کاوه، او له پاك الله ځنې به وېرېدل، او له مناهيو به لرې ګرځېدل).

تفسير: لنډه يې دا چې يهودانو دين او کتاب پرېښود، او د سحر، جادو، او کوډو تابع شول، او جادو له دوو خواوو په خلقو کې خور شو:

(۱) : د سليمان عليه السلام په زمانه کې په دې سبب چې پيريانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، نو بنيادمانو له شيطانانو ځنې کوډې زده کولې، او دا به يې سليمان عليه السلام ته منسوبولې؛ چې دا کوډې مونږ ته له ده ځنې رارسېدلې دي، او ده دهمدې کوډو په زور پر خلقو حکمونه چلول، نو ځکه الله تعالى فرمايي چې: «دا کار کفر دی، او د سليمان نه دی».

(۲) (هاروت) او (ماروت) دوه پرښتې چې (بابل) په ښار کې د بنيادمانو په صورت اوسېدلې، او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم وو، د سحر هر طالب به چې دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصيحت کاوه چې «سحر مه زده کوه! چې د سحر له امله سړی کافر او ايمان ته يې زوال وررسيږي»، که سره له دغه نصيحته به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخيست، نو يې ورښود، پاك الله د (هاروت او ماروت) په ذريعه د خپلو بندګانو آزموينه کوله، نو ځکه فرمايي چې: «له هسې علومو ځنې آخرت ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي، بلکه ډېر نقصان رسوونکي دي، او په دنيا او آخرت کې پرته له نقصانه بل څه فائده په لاس نه ترې راځي، او بې د الله تعالى له حکم او ارادې هيڅ اثر نه پرې مرتبيږي، که دوی د دين علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارينو اجر او ثواب به يې په برخه کېده، کله چې دين او کتاب يې پرېښود. ﴿خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ﴾ شول.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقُوْلُوْا رَاعِنَا وَقُوْلُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوْا ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) مه وايئ تاسې (لفظ د) «راعنا» (رسول

الله ته) او ووايئ (په ځاى د «راعنا» لفظ د) «انظرنا»، او واورئ تاسې (حق د زړه په غوږو)، او شته دى لپاره د کافرانو عذاب دردناك (د دوزخ).

تفسير: يهودان به چې کله رسول الله مبارك په مجلس کې کېناستل او د دوى خبرې به يې اورېدلې، په ځينو خبرو به چې ښه نه پوهېدل، يا به يې نه اورېدلې؛ د هغو تحقيق به يې بيا په تکرار سره کاوه، او ويل به يې: ﴿رَاعِنَا﴾، يعني ځمونږ په لورې توجه وفرمايئ ! او رعايت مو وکړئ ! ددې کلمې د اورېدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسې ويل، نو پاك الله منع کوي چې داسې مه وايئ، او که وايئ هم نو ﴿انْظُرْنَا﴾ ووايئ، چې د هغه معنى هم همغه ده، او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ ! چې بيا پوښتنې ته محتاج نه شئ ! يهودانو دا خبره د فريب او بد نيتى له امله ويله، او دا کلمه به يې په داسې ژوولې ژبه ادا کوله چې «راعينا» تورې به هم ترې وخوت، چې معنى يې آى ځمونږ شپونه ! ده، برسېره په دې د يهودانو په نزد ﴿رَاعِنَا﴾ احمق او ناپوه معنى هم ورکوي.

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

نه خوښوي (دوست نه ګڼي) هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چې نازل کړي شي په تاسې کومه ښه خبره (لکه وحي، نصرت) له ربه ستاسې (د کينې له مخې)، أو الله خاصوي په رحمت خپل سره هغه څوك چې اراده (يې) وکړي (د تخصيص په رحمت سره)، او الله خاوند د فضل ډېر لوى دى.

تفسير: يعني کفار که يهودان دي، که د مکې مشرکان؛ په دې نه دي خوشحال چې پاك قرآن په تاسې باندې نازل شوى دى، بلکه يهودانو داسې غوښتل او هيله يې درلوده، چې وروستى نبي صلى الله عليه وسلم په (بني اسرائيلو) کې مبعوث شي، او د مکې د مشرکانو خوښه دا وه، چې د دوى له ټبره دې وي، مګر دا خو د الله تعالى لوى فضل او مرحمت دى؛ چې وروستى نبي صلى الله عليه وسلم يې ستاسې د اميانو په ټبر کې پيدا کړ.

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا ۗ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾

هغه چې منسوخ کوو مونږ له کوم آيته يا هېروو يې (له زړونو) د مؤمنانو څخه؛ نو راوړو بهتر له هغه (پخواني څخه په سهولت او کثرت د اجر کې) يا په مثل د هغه (په تکليف او ثواب کې)، آيا نه پوهېږې ته چې بېشکه الله په هر څه ښه قادر دى (نو راوړي بهتر له منسوخه يا د هغه په مثل)؟.

تفسير: دا هم د يهودانو پيغور دى، کله چې ستاسې په کتاب کې ځينې آيتونه منسوخ کيږي؛ نو وايي: «که دا کتاب په رښتيا د پاك الله له لوري وي، نو کله چې الله تعالى دهغې نسخې له سببه چې مونږ او تاسې اوس پرې خبرېږو ؛ لا له پخوا څخه خبر وو؛ نو ولې به يې يو داسې آيت لېږه؟» نو الله تعالى فرمايي چې: نه په لومړنى خبره کې څه عيب وو، او نه په وروستى خبره کې کوم عيب شته، خو ﴿أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ﴾ د وخت په تناسب او ل هغه حکم مناسب و ګڼه، او بيا يې دغه حکم لازم وباله (وګڼه).

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾

آيا نه پوهېږې ته چې بېشکه الله (چې دى) همده لره دى سلطنت (او پاچاهي) د آسمانونو او د ځمکې (سره له آسمانونو او ځمکې و ما فيهما ملکا، خلقا، وعبيدا)، او نشته تاسې ته غير له الله نه هيڅ دوست؛ (چې ومو ساتي له بلياتو) او نه مددګار (چې له نازله عذاب مو خلاص کړي).

تفسیر: یعنې دلته خو د الله تعالی قدرت او ملکیت په ګردو باندې شامل دی، او هلته په خپلو بندګانو اعلی درجه عنایت او مرحمت لري، نو اوس دبندګانو په منافعو او مصالحو باندې غیر دده له ذاته بل څوک پوهېدی شي؟ او څوک دده په اندازه بندګانو ته منافع او ښېګنې رسولی شي؟.

اَمْ تُرِيْدُوْنَ اَنْ تَسْـَٔلُوْا رَسُوْلَكُمْ كَمَا سُىِٕلَ مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ ؕ وَمَنْ يَّتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ۝۱۰۸

آیا اراده لرئ تاسې چې سوال و کړئ له رسول خپله (محمد څنې) لکه چې سوال کړی شوی وو له موسی څخه پخوا له دې (راز راز نا مناسبو طریقو)، او هر څوک چې بدلوي (او غوره کوي) کفر په ایمان (چې ایمان ورکوي او کفر اخلي)؛ نو په تحقیق ورکه یې کړه سمه لاره (او له حقې لارې څخه چپ او بې لارې شو).

تفسیر: یعنې د یهودو په شان بې ضرورته او د سرکشی پوښتنې مه کوئ، څکه داسې پوښتنې د کفر او ګمراهی لار ده.

وَدَّ كَثِيْرٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَوْ يَرُدُّوْنَكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ اِيْمَانِكُمْ كُفَّارًا ۚ حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ فَاعْفُوْا وَاصْفَحُوْا حَتّٰى يَاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ؕ

خوښوي (او دوست ګڼي) ډېر د اهل کتابو څخه (دا) چې وګرځوي دوی تاسې پس له ایمان راوړلو ستاسې کافران؛ دحسد (له سببه)، چې (لـه خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی، وروسته له هغه چې ښکاره شو دوی ته حق (چې رسول، قرآن، او داسلام دین دی)، نو عفوه وکړئ ! (دوی ته) او مخ ترې وګرځوئ ! (او جزا مه ورکوئ !) تر هغه پورې چې راولیږي الله امر خپل (په جهاد ددوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه).

تفسیر: یعنې تر هغه پورې تاسو دهغوی په خبرو صبر او تحمل وکړئ ! چې څمونږ له لوري تاسو ته کوم حکم راشي؛ لکه چې په پای (آخر) کې محمد صلی الله علیه وسلم ته داسې حکم راغی چې ټول یهودان دمدینې منورې له چار چاپېره څنې وشړئ !.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۱۰۹

بېشکه چې الله په هر شي ښه قادر دی (نو هرومرو له دوی نه انتقام اخلي).

تفسیر: یعنې له خپل ضعف له امله اندېښنه او تردد مه کوئ !، څکه چې پاك الله په خپل قدرت سره تاسې غالب او عزیز، او یهودان مغلوب او ذلیل کوي، یا دا چې ډیل او تعطیل د عجز له امله نه دی.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ؕ وَمَا تُقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝۱۱۰

او سم دروئ (ادا کوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ، او ورکوئ زکات، او هغه شی چې مخکې لېږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله رحمي، او صدقه) وبه مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله، بېشکه الله په هغه شي چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږي اعمال ستاسې، او جزا یې درکوي).

تفسیر: یعنې د هغوی په ضرر او ایذاء باندې صبر وکړئ، او په عباداتو کې بوخت (مشغول) او لګیا اوسئ !، ځکه چې الله تعالی ستاسې له کارونو څخه هیڅکله غافل او بېخبر نه دی، ستاسې هیڅ یو ښه کار نشي ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ

او وایي: (اهل کتاب) له سره به نه ننوځي جنت ته مګر هغه څوک (به ننوځي) چې وي یهودي یا نصراني؛

تفسیر: یعنې یهودان خو وایي چې: «پرته له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشي ننوتلی»، او نصرانیان وایي چې: «پرته له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشي ننوتلی».

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ ۗ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِندَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

دا نفساني غوښتنې د دوی دي، ووایه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دې خبره) که چېرې یئ صادقان (په دې وینا کې، نه ده داسې) بلکه هر څوک چې وسپاري ځان خپل الله ته حال دا چې دی نیکوکار وي، نو دی ده لره اجر دده په نزد د رب دده، او نه به وي هیڅ (قسم) وېره په دوی باندې، او نه به دوی (هیچېرې) خپه کیږي (دجزا په وخت کې).

تفسیر: یعنې چا چې د الله تعالی احکام ومنل، او د هغو متابعت یې وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبي له لوري ورته رسیدلي وي، او په خپل قومیت او اصولو باندې یې د یهودانو په شان تعصب ئي ونکړ، نو هغوی لره ښه اجر دی، او نه په هغوی کې داسې کومه خبره شته چې د هغې له امله به دوی په وېره کې وي، او نه به دوی غمجن وي.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَىٰ لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ

او وایي یهودان چې: نه دي نصرانیان په هیڅ شي (له حق دین څخه) او وایي نصرانیان چې: نه دي یهودان په هیڅ شي (له حق دین څخه) حال دا چې دغه (یهودان او نصرانیان) لولي دوی کتاب (دالله).

تفسیر: یعنې کله چې یهودانو (تورات) لوستلو؛ نو پوهه شول چې نصرانیان عیسی علیه السلام د الله جل جلاله ځوی بولي، او په دې مسئله ښه پوه شول چې دوی بېشکه کافران دي، او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو ځنې په دې ښه وپوهېدل، چې یهودان د عیسی علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله کافران شول.

كَذَٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾

همدارنګه ویل هغو کسانو چې نه پوهېدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو ددغو (کتابیانو) نو الله به حکم وکړي په منځ ددوی کې په ورځ د قیامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به یې اختلاف (او جګړې) کولې.

تفسیر: له دې جاهلانو څخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دي، یعنې همغسې چې یهود او نصاری یو بل کافر او

ګمراه ګڼي؛ همداسې بت پرستان هم پرته له خپلو ځانو نور ټول ګمراهان او بې دينان بولي، نو دوی دې په دنيا کې هسې خبرې کوي، په قيامت کې به د هغو په نسبت فيصله وشي.

فايده: دلته داسې يوه شبهه پيدا کيږي، کله چې يې ﴿كَذٰلِكَ﴾ وفرمايل، نو بيا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمايلو ته څه حاجت وو؟ ځينې مفسران هسې ځواب وايي چې: ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذٰلِكَ﴾ توضيح او تاکيد دی، او ځينې وايي چې دلته جدا جدا دوه تشبيه ګاني دي؛ نو ځکه يې دوه لفظونه وفرمايل، له يوې تشبيه څخه دا غرض دی چې د دوی او د دوی د وينا په منځ کې مشابهت سره شته، يعنې څرنګه چې دوی نورو ته ګمراه وايي، دوی پخپله هم ګمراهان دي، او له بلې تشبيه ځنې دا غرض دی: لکه چې کتابيانو دا بې دليله دعوی د خپلو نفساني اغراضو او عداوتونو له امله کوله، همداسې بت پرستان هم بې دليله يواځې د نفساني غوښتنو له امله داسې دعوی کوي.

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسٰجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُّذْكَرَ فِيهَا اسْمُهٗ وَسَعٰى فِيْ خَرَابِهَا﴾

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چې بندوي مسجدونه د الله له دې چې ياد کړی شي په هغو کې نوم د الله، او کوښښ کوي په ورانولو (او شاړولو) د هغو کې.

تفسير: که څه هم ددې آيت د نزول سبب نصاری دي؛ چې دوی له يهودانو سره مقاتله وکړه (تورات) يې وسوځاوه، او بيت المقدس يې خراب کړ، يا د مکې مشرکان دي، چې هغوی د بغض، عناد، او تعصب له کبله مسلمانان په (حديبيه) کې ستانه کړل، او د بيت الله له زيارت نه يې محروم وګرځول، مګر هغه کسان چې هر کوم مسجد ورانوي، نو هغوی هم په دې حکم کې داخل دي.

﴿أُولٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَّدْخُلُوْهَآ إِلَّا خَآئِفِيْنَ﴾

دغه کسان نه دي لايق دوی ته؛ دا چې ننوځي دغو مسجدونو ته مګر وېرېدونکي (له مؤمنانو څخه).

تفسير: يعنې له دې کفارو سره خو لايق داسې وو چې د الله تعالی مساجدو ته سره له وېرې او تواضع، ادب، او تعظيم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی؛ چې کفارو هلته بې حرمتي وکړه، يا يې مطلب دا دی: چې په عزت او حکومت دوی په دې ملک کې د اوسېدلو وړ نه دي، لکه چې همداسې هم وشول؛ چې د الله تعالی له لوري مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

﴿لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ﴾ ﴿۱۱۴﴾

دوی ته په دنيا کې ذلت دی، او (شته) دوی ته په آخرت کې عذاب ډېر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی).

تفسير: يعنې په دنيا کې مغلوب شول، او په قيد کې و لوېدل، او مسلمانانو ته به يې جزيه ورکوله.

﴿وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ﴾

او خاص الله لره دی مشرق او مغرب، نو هر لوري ته چې مخ وګرځوئ (په لمانځه کې) نو همدغه لوري ته د الله مخ يا قبله ده.

تفسير: ځينې وايي چې: «په سفر کې په سورلو باندې د نوافلو د ادا کولو په نسبت، يا کله چې په سفر کې قبله مشتبه شوې وه؛ دا آيت نازل شوی وو».

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۱۵﴾

بېشکه چې الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعني د هغه رحمت هر چېرې عام دی، تر یوه ځای پورې څه اختصاص نه لري، د دوی له نیتونو، مصالحو، او اعمالو څخه په ښه ډول خبر دی، او ښه پوهېږي چې د بندګانو په حق کې کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروي، هر څوک چې سم له هغه سره عمل کوي هغه ته ښه جزاء او هر څوک چې له هغه څخه مخالف تګ کوي هغه ته بده سزا ورکوي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَل لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ ﴿۱۱۶﴾ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿۱۱۷﴾

او وايي (کفار: يهودان او نصرانيان داسې چې) نيولی دی الله ځوی، پاکي ده ده لره (له ځوی څخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیان چې په آسمانونو او ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکی: ملکًا، خلقًا، وعبیدًا)؛ ټول ده لره حکم منونکي (او مغلوب) دي.
نوی (بي له نمونې) پيدا کوونکی د آسمانونو او دځمکې دی؛ او هر کله چې اراده وکړي د یوه کار نو بېشکه همدغه خبره ده چې وايي هغه کار ته چې وشه ! نو هغه وشي.

تفسیر: يهودانو عزير عليه السلام ته او نصرانيانو عيسى عليه السلام ته د الله تعالى ځوی و يل، الله تعالى فرمايي چې: د ده ذات له ټولو هسې خبرو څخه پاک او منزه دی، بلکه ټول موجودات بېخي د ده مملوک، مخلوق، او مطيع دي.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ

او وايي هغه کسان چې دوی نه پوهېږي (يا ځان نه پوهوي) ولې خبرې نه کوي له مونږ سره الله (پخپله) يا ولې نه راځي مونږ ته يوه نښه (دقدرت (معجزه) په صدق ستا).

تفسیر: يعني هغه جاهلان يا متجاهلان چې په کتابيانو او بت پرستانو کې دي؛ هغوی ټول سره وايي چې الله تعالى ولې بې وسيلې له مونږ سره خبرې نه کوي؟ يا کومه يوه داسې نښه نه راښيي چې مونږ د هغې له اورېدلو يا ليدلو څخه ستا د رسالت تصديق وکړو.

كَذَٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿۱۱۸﴾

همدارنګه به ويل هغو کسانو (چې وو) پخوا له دوی څخه په شان د خبرې د دوی؛ يو رنګ شوي دي زړونه ددوی؛ په تحقيق سره بيانې کړي دي مونږ معجزې (نښې دتوحيد او نبوت) هغو خلقو ته چې دوی يقين کوي (او هيڅ شبهه او عناد په کې نشته).

تفسیر: الله تعالى فرمايي چې: «پخوانيو خلقو هم داسې د جهالت خبرې کولې» ، دا کومې نوې خبرې نه دي، او هغو کسانو ته چې يقين او باور کوونکي دي مونږ د بر حقه نبي نښې بيان فرمايلې دي، او هغه کسان چې په خپل ضد او عداوت باندې ټينګ ولاړ دي، او انکار کوي؛ نو دا يوائې حسد او عناد دی.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۖ وَلَا تُسۡـَٔلُ عَنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

بېشکه مونږ لېږلی يې ته (ای محمده !) په حقه سره زېری ورکوونکی (په نعيم) او وېرووونکی (له جحيم)، او ته به ونه پوښتل شې له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسير: يعنې پر تاسې باندې ددې خبرې هيڅ الزام نشته؛ چې هغوی مو ولې په اسلام نه دي مشرف کړي.

وَلَن تَرۡضَىٰ عَنكَ ٱلۡيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمۡۗ

او هيڅ کله به راضي نه شي له تا نه (ای محمده !) يهودان او نه نصرانيان؛ تر هغې پورې چې متابعت وکړې ته د دين د دوی؛

تفسير: يعنې يهودان او نصرانيان دحق له منلو سره هيڅ علاقه او کار نه لري، دوی په خپل ضد باندې کلک ولاړ دي، او له سره ستاسې دين نه مني، که بالفرض تاسې د هغوی تابع شئ نو خوښيږي، او دا ممکنه او کيدونکي خبره نه ده، نو اوس دې د هغوی د موافقت اميد ونه کړی شي.

قُلۡ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلۡهُدَىٰۗ

ووايه (ای محمده ! دوی ته چې) بېشکه هدايت د الله (اسلام) هم دغه هدايت دی (او بس).

تفسير: يعنې په هره زمانه کې همغه دين معتبر او هدايت وو چې د هغه وخت نبي به د هغه هدايت کاوه، او اوس هغه دين؛ د اسلام پاکه طريقه ده، نه ديهودانو او نصرانيانو دود (رواج) او دستور.

وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم بَعۡدَ ٱلَّذِي جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾

او قسم دی که چېرې پيروي وکړې ته دخواهشاتو د دوی وروسته له هغه چې راغلی دی تا ته له علمه نو نه به وي تا لره له (عذابه د) الله هيڅ دوست (ساتونکی له بلياتو) او مددګار (خلاصوونکی له نازله وو عذابونو).

تفسير: دا يوه فرضي خبره ده، يعنې که بالفرض تاسې داسی وکړئ؛ نو له الهي قهره هيڅوک خپل ځان نه شي ژغورلی (بچ کولی) يا يې منظور د امت تنبيه ده؛ چې که کوم سړی مسلمان شي، او په قرآني احکامو پوهيږي، او بيا له اسلامه مخ واړوي، نو هيڅوک دې له عذابه نشي ژغورلی (ساتلی).

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَتۡلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولي (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب په حق لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ايمان راوړي په دغه (کتاب پر ته له محرفينو)؛ او هغه څوک چې کافر شي په ده نو دغه کسان هم دوی دي زيانکاران (چې ايمان په کفر بدلوي).

تفسير: په يهودانو کې لږ کسان منصفان هم وو چې خپل کتابونه يې داسې لوستلي او پرې پوهيدلي وو؛ چې په الفاظو کې يې تحريف نه کاوه، په معنی د هغه کې يې فکر چلاوه، او په مقتضی يې عمل کاوه، او په پاک قرآن يې ايمان راوړی وو، لکه (عبد الله بن سلام رضي الله عنه)، او د هغه ملګری، يعنې دوی (تورات) په غور سره لوست، او هم دوی ته ايمان په برخه شو، او هغه کسان چې له خپل کتاب څخه يې انکار وکړ، او په هغو کې ئي ګوتې ووهلې، او سره واپې ړاوه، او تحريف يې وکړ، نو دوی زيانکاران، خائنان، او خاسران شول.

يٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿۱۲۲﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿۱۲۳﴾

ای بني اسرائیلو (اولاده د یعقوبه !) یاد کړئ نعمت زما هغه چې انعام کړی دی ما پر تاسې، (او بل دا یاد کړئ چې) بېشکه ما غوره کړي يئ تاسې (یعني نیکونه ستاسې) پر خلقو (د زماني ستاسې). او ووېر بېږئ له (عذابه د) هغې ورځې چې لرې کولی به نشي هيڅ نفس له هيڅ (کافر) نفس څخه هيڅ شی (له عذابه)، او نه به شي قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوي ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا)، او نه به له دوی سره مدد وکړی شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چې په شروع کې بني اسرائیلو ته شوې وه، اوس بیا د هغو ټولو حالاتو د یادولو ځنې وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویښولو له امله کړی شوې ده، چې ښه یې په زړه شي او د هدایت په لوري راواوړي، او لا ښه ځرګنده شي چې له دې قیصې څخه اصلي مقصد همدا دی.

وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وازمایه ابراهیم لره پروردګار د ده په څو خبرو؛ نو ده پوره کړې هغه (خبرې).

تفسیر: لکه اوامر - نواهي - او سنن - د حج افعال - ختنه - سر بېلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چې ابراهیم علیه السلام د الله تعالی د احکامو سره سم هغه ټول په ډېر اخلاص سره په ځای راوړي دي، او ټول یې په ډېر ښه ډول سره ادا او انتها ته رسولي دي، او له همدې امله د خلقو امام او پیشوا ګرځول شوی دی.

قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامٗاۖ

وویل (الله) چې بېشکه زه ګرځوونکی یم تا لره لپاره د خلقو مقتدا (په دین کې).

تفسیر: یعنې ټول (راتلونکي) انبیاء به ستاسې په متابعت باندې ټګ وکړي.

قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِيۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهۡدِي ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿۱۲۴﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادې مې هم (مقتدیان وګرځوه)، نو وفرمایل (الله) نه رسیږي عهد زما کافرانو ته.

تفسیر: (بني اسرائیل) په دې ډېر مغرور وو؛ چې مونږ د ابراهیم علیه السلام اولاد یو، او الله تعالی له (ابراهیم علیه السلام) سره وعده فرمایلې ده؛ چې نبوت او مشري به ستا په اولاده او نسل کې پاتې وي، او مونږ د (ابراهیم علیه السلام) په دین باندې یو، او ګرد دهغه دین منو، اوس پاک الله دوی پوهوي، چې د الله تعالی هغه وعده له هغو کسانو سره وه، چې د نیکۍ پر لار یې ټګ کاوه.

(ابراهیم علیه السلام) دوه ځامن درلودل (لرلو)، تر یوې مودې پورې د (اسحاق علیه السلام) په اولاده کې مشري او نبوت وو، اوس د (اسماعیل علیه السلام) خیلخانې او اولادې ته رسېدلې دي، ځکه چې ده د خپلو دواړو ځامنو په نسبت دعا کړېده، او فرمایلي یې دي چې: داسلام دین تل یو دی، ښایي چې ټول رسولان او امتیان په همغې یوې لارې لاړ شي، او هغه دا ده: کوم حکم چې پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږلی؛ ومنل شي، چې اوس په دغه دین

باندې يواځې مسلمانان تګ کوي، او تاسې له دې طريقې څخه مخ اوړولی دی، په لومړنيو آياتو کې يې خپلې ښېګڼې (فائدو) او انعامات را و ښوول، او س د هغوی هغه شبهه ردوي او دفعه کوي، چې بني اسرائيل خپل ځانونه د ټول عالم امام او متبوع او له ټولو څخه ښه او افضل ګڼل، نو ځکه يې د بل هيچا متابعت نه کاوه.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (ياد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وګرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن.

تفسير: يعني هر کال د حج لپاره خلق هلته سره راټوليږي، او هلته د حج ارکان ادا کوي، نو دا خلك له دوزخ له عذابه ساتلي او مأمون کيږي، يا هلته په بل هيچا څه تجاوز او تېری نه کيږي.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

او ونيسئ (ای مؤمنانو !) له ځای د (درېدلو د) ابراهيم څخه ځای دلمانځه (أو طواف او دعا).

تفسير: «مقام ابراهيم عليه السلام» هغه تيږه ده، چې ابراهيم عليه السلام د کعبې شريفې د ودانولو په وخت کې پرې درېده، په دې تيږې باندې د ابراهيم عليه السلام د پښو نښې دي، او دی په همدې تيږې باندې د حج د دعوت لپاره درېدلی وو، اوس حکم دی، چې له دې تيږې (ګټې) نږدې لمونځ وکړل شي، او دا حکم استحبابي دی.

وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

او حکم کړی وو مونږ ابراهيم ته او اسماعيل ته؛ چې پاك کړئ ! (او پاك وساتئ ! تاسې دواړه پلار او ځوی) کور (د عبادت) ځما لپاره د طواف کوونکو او معتکفينو (يا دمسافرانو او مقيمانو) او (لپاره د) رکوع کوونکو، سجده کوونکو، (لمونځ کوونکو).

تفسير:يعني دلته دې خلق خراب کارونه ونه کړي !، او د هغه په چپ چاپېر (چار چاپېره) کې دې ناولي ونه ګرځي، او طواف دې په طهارت سره وکړي !، او له ټولو چټليو (ګندګيو) څخه دې بيت الله شريف پاك، صفا وساتل شي !.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا آمِنًا

او (ياد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وويل ابراهيم: ای ربه ځما ! وګرځوه دا ښار (چې کعبه مې په کې ودانه کړېده) ځای دامن.

تفسير: د کعبې شريفې د ودانولو په وخت کې ابراهيم عليه السلام داسې دعا کړې وه، چې دا ميدان دې ودان او مأمون ښار وي !، لکه چې همداسې هم وشول.

وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او روزي ورکړه اوسيدونکو ته يې له هر راز ميوو نه، هر هغه چا لره چې ايمان يې راوړی دی له دوی څخه په الله او په ورځ آخره باندې (چې د قيامت ورځ ده).

تفسير: يعني ددې ځای هغو اوسيدونکو ته چې مسلمانان وي، رزق او روزي وررسوه !، او مېوې ور ډېرې کړه !، او کافرانو ته يې دعا ونه فرمايله، چې هغه پاك ځای د کفارو له پليتی او ګندګی څخه پاك او صاف پاتې وي.

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

وفرمايل (الله): او هر څوك چې كافر شو، نو فايده به وركړم هغه ته لږه بيا به په زور (او خوارۍ) بوځم دى عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد ځاى د ورتلو دى (هغه اور).

تفسير: حق تعالى فرمايي چې په دنيا كې كفارو ته رزق وركاوه شي، او د رزق حال لكه (امامت) داسې نه دى؛ چې هغه ما سوا له ايمان لرونكي بل چا ته نه وررسيږي.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا ۖ إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

او (ياد كړه اى محمده !) هغه وخت چې پورته كړل ابراهيم تاداوونه (بنيادونه) د كعبې او اسماعيل (هم ، او دواړو به ويل) اى ربه ځمونږ ! ته قبول كړه (دا كار) له مونږ څخه، بېشكه ته چې يې همدا ته ښه اوريدونكى، ښه پوهېدونكى يې.

تفسير: يعنى دا كار مونږ ته په خپل دربار كې قبول كړه !(چې د كعبې ودانول دي)، ته د ټولو دعاوې اورې، او د دوى په نيتونو باندې پوهېږې.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

اى ربه ځمونږه ! او وګرځوه مونږه حكم منونكي ستا، او (وګرځوه) له اولادې ځمونږ يوه ډله حكم منونكي ستا، او وښيه مونږ ته احكام د حج زمونږ، او قبوله كړه توبه ځمونږ، بېشكه ته همدا ته چې يې ښه توبه قبلوونكى، ښه مهربان يې.

اى ربه ځمونږ ! پيدا كړه (وليږه) په دوى كې يو رسول له دوى ځنې؛ چې دې لولي پر دوى باندې آيتونه ستا (چې دتوحيد او نبوت دلايل دي)، وښيي دوى ته كتاب (قرآن) او حكمت (شرعي احكام) او پاك كړې دوى (له ګناهونو)، بېشكه ته همدا ته يې ښه غالب دحكمت خاوند (په خپل كار كې).

تفسير: دا دعا ابراهيم او دده ځوي اسماعيل (عليهما السلام) دواړو كړېده، چې ځمونږ په نسل كې يوه حكم منونكې ډله پيدا كړه !، او يو داسې رسول په دوى كې وليږه ! چې هغو ته كتاب او حكمت وښيي !، نو داسې يو نبي چې د دوى دواړو له اولادڅخه دى پرته له خاتم المرسلين محمد صلى الله عليه وسلم څخه بل څوك نه دى، نو ددې له امله د يهودانو د پخوانيو خيالاتو پوره ترديد وشو.

له (علم الكتاب) ځنې قرآن او دهغه ضروري مطالب او معاني مراد دي، چې له عبارت څخه واضح او ښكاره كيږي، او له (حكمت) څخه سنت او د دين فهم مراد دى.

وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ ۚ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ ۖ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

او څوک دی چې مخ ګرځوي له دين دابراهيم څخه (هيڅوک يې نه ګرځوي) مګر هغه څوک چې احمق ګرځولی وي ده ځان خپل، او البته په تحقيق غوره کړی وو مونږ ابراهيم په دنيا کې (په نبوت، خلت، او دبيت الله په تعمير سره)؛ او بېشکه دې په آخرت کې له (خاصو) نېکانو څخه دی.

او (ياد کړه) کله چې وويل ابراهيم ته رب د ده، چې غاړه کېږده (ځما احکامو ته) نو وويل (ابراهيم): غاړه مې اېښې ده رب د عالميانو ته.

او وصيت کړی وو په دېن خپل سره ابراهيم ځامنو خپلو ته، او يعقوب (هم)، چې ای ځامنو ځما ! بېشکه چې الله غوره کړی دی تاسې دين (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسې مګر په هغه حال کې چې تاسې مسلمانان يئ، چې (پر اسلام تر ځنکدن او مرګ ثابت اوسئ !).

تفسير: د هغه ملت او مذهب چې شرف يې ذکر شو، د همدې ملت وصيت ابراهيم او يعقوب (عليهما السلام) خپلو اولادو ته فرمايلی وو، نو هر هغه څوک چې دا وصيت ونه مني، نو دی د هغو له ويناوو څخې هم سر غړوي.

يهودان وايي چې: «يعقوب عليه السلام خپلو اولادو ته د (يهوديت) وصيت فرمايلی دی»، دا وينا بالکل دروغ ده، لکه چې په وروستني آيت کې راځي.

له دې آيت څخه مقصد نهي ده له ترکه د اسلامه، نه له مرګه. لکه چې ويلی شي: «**لا تصل إلا وأنت خاشع !**» يعنې لمونځ مه کوه ! ای لمونځ کوونکيه ! مګر په هغه حال کې چې يې ته ويرېدونکی د الله څخه.

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ إِلَـٰهَكَ وَإِلَـٰهَ ءَابَآئِكَ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ إِلَـٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۳﴾

آيا وئ تاسې حاضران په هغه وخت کې، چې راغي يعقوب ته (اسباب د) مرګ، کله چې وويل (يعقوب) ځامنو خپلو ته چې: د څه شي عبادت به کوئ پس له (مرګه) ځما؟ نو وويل دوی چې: عبادت به کوو د معبود ستا، او د معبود د پلرونو ستا چې ابراهيم او اسماعيل او اسحاق دي، هغه الله ته چې يو دی (شريک نه لري) او مونږ ټول هغه ته غاړه اېښودونکي يو.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۴﴾

دغه يو ټولي وه چې په تحقيق تېر شوې دي، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چې کړي يې وي، او تاسې ته ده (جزا د) هغه څه چې کړي دي تاسې، او نه به تاسې پوښتل کېږئ له هغه څه چې وو دوی چې کاوه به يې (هغه).

تفسير: يعنې يهودانو او نصرانيانو يقين درلود (لرلو) چې «د مور او پلار په ګناهونو به ځامن نيول کېږي، او د هغوی په ثوابو کې به هم برخه آخلي»، دا وينا بيخي غلطه او چټي (بېکاره) ده، بلکه د هر چا عمل د ده د لارې مل، او چاره يې تر غاړه ده، څه يې چې کړلي وي، هغه به ريبي، او هر څه يې چې کړي وي؛ هغه به يې په مخ کې راځي، ښه وي که بد.

وَقَالُوا۟ كُونُوا۟ هُودًا أَوْ نَصَـٰرَىٰ تَهْتَدُوا۟ ۗ

او وايي دوی (کتابيان مسلمانانو ته): چې شئ ! يهودان يا (شئ) نصرانيان چې سمه لاره ومومئ.

تفسیر: مطلب دا دی چې یهودان مسلمانانو ته وایي چې یهودان شئ ! او نصرانیان دوی ته وایي چې: نصرانیان شئ چې هدایت مو په برخه شي.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرٰهِمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۳۵﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته چې مونږ داسې نه کوو) بلکه (متابعت کوو) ددین د ابراهیم چې په یوه لوري وو (یعنې ټینګ ولاړ وو پر حق او بیزار وو له باطل څخه)، او نه وو دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنې ای محمده ! (صلی الله علیه وسلم) دوی ته ووایه چې ستاسې دا وینا هیڅ د منلو وړ نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو؛ چې له ګردو خرابو مذاهبو څنې بېل دی. په دې خبره کې چې نه وو دی له شرک کوونکو څنې؛ دې خبرې ته اشاره ده چې تاسې دواړه فرقې په شرک کې اخته یئ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چې د ابراهیمي مذهب مدعیان وو، د شرک او کفر په سیند کې لاهو وو. له دې آیته په هغو هم رد وشو. له انصاف له مخې اوس له دې دوه وو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمي مذهب باندې نه ده، او یواځې مونږ مسلمانان په ابراهیمي مذهب پاتې یو.

فائده: په هر شریعت کې درې خبرې وي:

(۱) عقاید، لکه توحید، نبوت، او نور مؤمن به شیان، نو په دې کې ټول آسماني دین لرونکي شامل، شریک، او موافق دي، او اختلاف له سره په کې ممکن نه دی.

(۲) د شریعت کلیه قواعد، چې له هغو څنې جزئیات او فرعي مسائل حاصلیږي، او په ټولو جزئیاتو کې تل هماغه کلیات ملحوظ او تر کتنې لاندې وي، او في الحقیقه ملت دهمدې اصولو او کلیاتو نوم دی، او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمي ملت توافق او اتحاد هم په همدغو کلیاتو کې دی.

(۳) د ګردو کلیاتو او ټولو اصولو او فروعو مجموعه چې هغه ته شریعت وایي، چې ددې خلاصه داسې شوه چې د محمد رسول الله او ابراهیم خلیل الله (علیهما الصلاة والسلام) ملت سره یو دی، او د دوی شریعتونه سره بېل بېل دي.

قُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ إِلَىٰٓ إِبْرٰهِۦمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَآ أُوتِىَ ٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۶﴾

ووایئ (ای مؤمنانو !) چې ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (صحیفو) چې نازل کړی شوي دي، ابراهیم ته، او اسماعیل، او اسحاق، او یعقوب، او اولادې (ددوی) ته، او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چې ورکړی شوي موسی ته، او (ورکړي شوي دي) عیسی ته، او (پر) هغو (کتابونو) چې ورکړی شوي دي (نورو) انبیاوو ته له ربه د ددوی نه، حال دا چې نه کوو فرق په منځ د یوه تن له دوی څنې (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه اېښودونکي یو.

تفسیر: یعنې مونږ په ټولو انبیاوو او کتابونو ایمان لرو، او ټول حق ګڼو، او هر یو له دوی څنې په خپله زمانه کې واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالی حکم منونکي یو، او وایو چې په هره زمانه کې هر نبی علیه السلام چې هر الهي حکم له ځانه سره راوړی دی؛ د هغو منل او اتباع ضروري دي، پر ته له کتابیانو څنې چې له خپل دین څخه په غیر د نورو

ټولو اديانو تكذيب كوي، اګر كه د دوى دين منسوخ شوى هم و ي، او د انبياوو هغه احكام دروغ ګڼي، چې د الله تعالى احكام دي.

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنتُم بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوا ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾

نو كه ايمان راوړي (دا يهود او نصارى) لكه چې تاسې ايمان راوړى دى په هغه (مؤمن به شيانو بې له فرقه) نو په تحقيق يې وموندە سمه لاره، او كه يې مخ وګرځاوه (له ايمانه) نو بېشكه خبره همدا ده چې دوى (له تاسې سره) په مخالفت كې دي، نو ژر ده چې كافي به شي په (دفع د شر) د دوى كې تا لره الله، او هم دې دى ښه اوريدونكى (داقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسير: يعنې ددوى له دښمنى او ضد څخه مه وېرېږه !، پاك الله د هغوى له شر او ضرر څخه ستاسې ساتونكى دى، هغوى تاسې ته هيڅ ورانى نه شي رسولى، الله تعالى د ټولو خبرې اوري، او په ټولو احوالو او نيتونو خبر او پوه دى.

صِبْغَةَ اللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً ۖ وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾

(او وايئ: اى مؤمنانو ! چې مونږ الله رنګ كړي يو) په رنګ د الله، او څوك ښه دى له الله څخې له جهته د رنګه (ددين)، او مونږ خاص ده لره عبادت كوونكي يو.

تفسير: يهودان له دې آيتونو څخې واوښتل او اسلام يې ونه مانه، او نصرانيانو هم انكار وكړ، او د لافو او باټو په ضمن كې به يې ويل چې: «له مونږ سره داسې يو رنګ شته چې له مسلمانانو سره نشته».

دنصرانيانو دا دود (رواج) وو چې يو ډول زېړ رنګ يې جوړ كړى وو، او كله به چې په دوى كې كوم وړوكى پيدا كېده، او يا به كوم سړى د دوى په دين كې داخلېده، نو دوى به په هغه رنګ رنګاوه، او په هغه كې به يې غوټه كاوه، چې سوچه او ستره نصراني شي، نو پاك الله فرمايي چې: «اى مسلمانانو ! ووايئ چې مونږ د الله تعالى په رنګ سره رنګ شوي يو؛ چې ايمان دى، حق دين مو منلى دى چې ددې حق دين له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولې ناپاكى او ناولتياوې او نور كثافات (خيري) بيخي لري كيږي، او هر مسلمان په كې پاك، صاف كيږي».

قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا جګړه كوئ تاسې له مونږه سره په (دين) د الله كې؛ حال دا چې هغه دى رب څمونږ او رب ستاسې، او مونږ لره دي عملونه څمونږ، او تاسې لره دي عملونه ستاسې، او مونږ خاص الله لره په اخلاص (عبادت كوونكي) يو.

تفسير: يعنې د الله تعالى په نسبت ستاسې داسې نزاع او جګړې كول او داسې ګڼل چې د الله تعالى د رحمت او عنايت لايق او مستحق پرته له مونږ څخې بل هيڅوك نشته؛خوشې بېكاره خبره ده، او هغه پاك ذات همغسې چې ستاسې رب دى، څمونږ رب هم دى، او مونږ څه عملونه چې كوو، خالص الله تعالى لره يې كوو، مونږ تاسې غوندې پواځې په خپلو پلرونو او نيكونو افتخار نه كوو، او په تعصب، نفسانيت، او حسد كې اخته نه يو، نو بيا به ولې څمونږ عملونه د پاك رب په دربار كې نه منل كيږي؟ !

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصٰرٰى ۗ قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللّٰهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۴۰﴾

آيا وايئ تاسي (اى كتابيانو !) چې بېشكه ابراهيم او (دده ځامن او لمسي) اسماعيل او اسحاق او يعقوب او اولاد (د دوى) وو دوى (ټول) يهوديان يا نصرانيان؛ ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا تاسي ښه پوهيږئ كه الله؛ او څوك دى زيات ظالم له هغه چا نه چې پټوي له خلقو (ثابته) شاهدي په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دى الله بې خبره له هغه څه چې تاسې يې كوئ.

تفسير: د ابراهيم او اسماعيل او نورو انبياوو (عليهم السلام) په نسبت چې كتابيانو داسې دعوى كوله چې: دوى يهوديان يا نصرانيان وو؛ ښكاره او صريحه دروغ ده، برسېره پر دې حق تعالى فرمايي: ﴿مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا﴾ (د آل عمران سورت ۶۷ آيت) نو اوس راوښيئ ! چې ستاسې پوهه او علم زيات دى، كه د هغه (علام الغيوب الله تعالى)؟ .

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَّا كَسَبْتُمْ ۚ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۴۱﴾

دغه يوه ډله وه چې په تحقيق تېره شوې وه، هغوى لره ده (جزا) د هغه څه چې كړي يې وي، او تاسې لره ده (جزا) د هغه څه چې كړي دي تاسې، او نه به تاسى پوښتل كيږئ له هغه څه چې وو دوى چې كول به يې.

تفسير: همدا آيت وړاندې تېر شوى دى، هر كله چې ددې كتابيانو په زړونو كې تكبر او غرور ځاى نيولى وو، او داسې يې ګڼل چې څمونږ أعمال هر څومره چې خراب وي، بيا به هم څمونږ پلرونه شفاعت كوي، او بخښنه به راته غواړي، نو ځكه دداسې چټي خيالاتو د لا ښه ترديد كيدلو لپاره يې هغه آيت بيا مكرر بيان وفرمايه، داسې وپوهيږئ چې په پخواني آيت كې كتابيانو ته خطاب وو، او په دې آيت كې (محمدي) امت سره مخاطبه ده، چې په دې چټي خيال كې د هغوى متابعت او پيروي مه كوئ !، ځكه چې دا راز هيلې او توقعات هر سړى د خپلو مشرانو او مړو ځنې په خپل زړه كې كولى شي، چې داسې تخيلات او توقعات بيخي غلط او چټي دي، اوس وروسته له دېنه د يهودانو او نورو مشركانو ديوې بلې ناپوهۍ او حماقت څخه اطلاع وركول كيږي، چې د قبلې د تحويل په نسبت عنقريب راتلونكې ده.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰىهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ۚ

ژر ده چې وبه وايي ناپوهان له خلقو چې څه شي وګرځول دوى (يعنې رسول صلى الله عليه وسلم او مؤمنان) له قبلې د دوى څخه، هغې نه چې وو دوى په هغې باندې؟

تفسير: كله چې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مكې شريفې څخه مدينې منورې ته تشريف راوړ، تر ۱۶ — ۱۷ مياشتو پورې يې د بيت المقدس په لوري لمونځ كاوه، وروسته مامور شول، چې د كعبې شريفې په لوري خپل مخ وګرځوي، دلته يهودان اومشركان، منافقان او ځينې ضعيف الاعتقاد مسلمانان په انديښنو او شبهو كې ولوېدل، او مخالفانو په ټوقو او مسخرو لاسونه پورې كړل، او داسې به يې ويل: «دوى خو تر اوسه پورې د بيت المقدس په لورې چې د ټولو انبياوو قبله وه، لمونځ كاوه، نو اوس په دوى څه وشول، چې هغه د پخوانيو انبياوو قبله يې پرېښوده؟ او دكعبې په لوري يې مخ وګرځاوه؟»، چا به ويل چې: «ديهودانو د عداوت له امله يې داسې وكړل»، ځينو به ويل چې: «دې په خپل دين كې متردد او متحير دى، چې له دې چارو ځنې د ده تذبذب او عدم نبوت راښكاره كيږي»، نو الله تعالى ځواب وركړ چه:

قُلْ لِّلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿١٤٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه ټول جهات) هدایت کوي هغه چا ته چې اراده (دهدایت یې) وکړي (طرف) د لارې سمې ته (چې اسلام دی).

تفسیر: یعنې ای محمده ! دغو ناپوهانو ته ووایه چې: نه مونږ دیهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفساني تعصب له امله، او نه له خپلې شخصي رایې له متابعته، خپله قبله بدله کړېده، بلکه مونږ یواځې د الله تعالی د فرمان په اثر، چې ځمونږ د حق دین اساس دی، دا قبله بدله کړه، تر هغه وخته پورې چې مونږ مامور وو چې دبیت المقدس په لورې لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چې مونږ مامور شوي یو، چې د کعبې شریفې په لورې مخ وګرځوځ ! نو مونږ دزړه له کومې دا حکم هم ومانه، نو ددې په نسبت له مونږ ځنې داسې پوښتنې، او پر مونږ دا راز اعتراضونه کول سخت حماقت دی.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا ۗ

او همداسې (لکه چې هدایت مو درته کړی دی) ګرځولې یئ مونږ تاسې یوه ډله غوره لپاره ددې چې شئ شاهدان په نورو خلکو (دجزا په ورځ د انبیاوو له خوا) او چې شي (محمد) رسول (د الله) پر تاسې (ای محمدي امته !) شاهد.

تفسیر: یعنې هماغسې چې کعبه ستاسو قبله ده، او د ابراهیم علیه السلام قبله ده، او له ټولو قبلو ځنې افضله ده، همدا راز مې تاسې هم له ټولو امتونو ځنې افضل، او ستاسې رسول مې هم له ټولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی، چې ددې فضیلت او کمال له سببه تاسې د نورو ټولو امتونو په مقابل کې داسې شاهدان چې مقبول الشهادت وي منل کیږي، او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسې په عدالت او صداقت شاهدي ورکوي، لکه چې په احادیثو کې راغلي دي «کله چې د پخوانیو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذیب وکړي، او وایي چې: مونږ ته په دنیا کې د هیچا له خوا هدایت او لار ښوونه نه ده شوې، نو په دغه وخت کې محمدي امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندې شاهدي ورکوي»، او محمد صلی الله علیه وسلم ددوی په صداقت او عدالت باندې شاهدي ورکوي، دلته به نور امتیان وایي چې: «دوی نه ځمونږ په زمانه کې وو، او نه بیخي مونږ او دوی سره لیدلي دي، نو د دوی شاهدي په مونږ څرنګه اوربدله کیږي؟؟» دلته به محمدي امت داسې ځواب ورکوي چې: «مونږ ته دا ټولې خبرې د الله تعالی له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونې څخه را څرګندې شوې، او دغه امر مونږ ته د (علم الیقین) تر حده رسیدلی دی، نو ځکه مونږ پر تاسې شاهدي لولو.

فائده: د (وسط) معنی یعنې معتدل، مطلب دا دی چې: محمدي امت بیخي په سمه لار دی، چې په هیڅ ډول د هیڅ شانې کوږوالي شائبه په کې نشته، او له افراط او تفریط څخه بیخي پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِىْ كُنْتَ عَلَيْهَآ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ الرَّسُوْلَ مِمَّنْ يَّنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ ۗ

او نه ده ګرځولې مونږ (دا) قبله هغه چې وې ته (پخوا له هجرت نه) په هغې باندې مګر لپاره ددې چې مونږ معلوم کړو هغه څوک چې پیروي کوي د رسول له هغه چا چې بېرته ګرځي په پندو خپلو (کفر ته).

تفسیر: یعنې اصلي قبله خو همدغه کعبه وه، چې د ابراهیم علیه السلام له زمانې را هیسې پاتې ده، د څو ورځو له مخې چې ستاسې قبله بیت المقدس ټاکلې (مقرر) شوې وه، یواځې د امتحان لپاره وه، چې څوک له تاسې امر منونکي

پاتې کيږي؟ او څوک مخ اړوي؟ نو هر څوک له دوی څخه چې پر ايمان باندې قائم پاتې دي، د هغوی درجې لوړې دي.

فائدة: په دې آيت کې ﴿لِنَعْلَمَ﴾ چې د مستقبل صيغه ده، او په ﴿حَتّٰى نَعْلَمَ﴾ ﴿فَلَيَعْلَمَنَّ﴾ ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ﴾ ﴿وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ﴾ ﴿اِلَّا لِنَعْلَمَ﴾ او نورو آيتونو کې چې د مستقبل کلمې راغلي دي، محققين هغه علم حالي بولي، چې له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کيږي، او په هغه باندې جزا او سزا – مدح او ذم مترتب کيږي، او همدا يې غوره کړی دی.

وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ

او بېشکه دی دا ګرځېدل (کعبې ته) هرو مرو (خامخا) ډېر درانه، مګر نه دي (درانه) په هغو کسانو چې سمه لاره ورته ښوولې ده الله.

تفسير: لومړی ځمونږ د رسول صلی الله عليه وسلم لپاره بيت الله شريف قبله مقرره شوې وه، بيا د څه وخت لپاره د امتحان په توګه بيت المقدس قبله مقرره شوه، او ټول پوهيږي چې امتحان په هغه شي کې وي؛ چې په نفس باندې درونډ وي، نو پاک الله فرمايي چې: بېشکه د کعبې شريفې په ځای بيت المقدس قبله ګرځول په خلقو ښه ونه لګېدل، په عوامو مسلمانانو له دې سببه چې هغوی عموما عرب او قريش او د کعبې شريفې په افضليت معتقد وو، کله چې په دوی د دوی له خيال، عادت، رسم، او رواج څخه مخالف کار تحميل شو، نو متأثر شول، او د خواصو وېرېدلو سبب دا وو، چې د ابراهيمي دين څخه دا عمل مخالف وو، چې دوی د هغه په موافقت مامور وو.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ

او نه دی الله چې ضايع کړي ايمان (لمونځ) ستاسې (ای مؤمنانو !) بېشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندې خامخا ډېر مهربان دی (پوره رحم کوونکی دی).

تفسير: يهودانو ويل: کله چې مو اصلي قبله بيت الله وه، نو ستاسې ددومره مودې هغه لمونځونه چې د بيت المقدس په طرف مو کړي دي؛ ټول ضايع شول، ځينې مسلمانانو ته داسې شبهې ورولوېدې، کله چې بيت المقدس ځمونږ اصلي قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چې په هغه حالت کې مړه شوي دي، د هغوی په ثواب کې به هم نقصان واقع شوی وي، البته ژوندي مسلمانان به په راتلونکې زمانه کې د هغه تلافي وکړي، نو دا آيت نازل شوو: کله چې تاسې يواځې دخپل ايمان او د پاک الله د اطاعت له کبله دبيت المقدس په لوري لمونځ کړی دی، نو ستاسې اجر او ثواب ته څه زيان نه پېښيږي.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

په تحقيق سره وينو مونږ (بيا بيا) ګرځول دمخ ستا په (طرف د) اسمان، نو مونږ به وګرځوو خامخا تا هغې قبلې ته چې ته يې خوښوې.

تفسير: کله چې مسلمانانو ته يهودانو طعنې او پيغورونه ورکول او ويل يې: «دا نبي چې ځمونږ له شريعت څخه مخالف او له ابراهيمي دين سره سم کار کوي، ولې ځمونږ د قبلې په لوري لمونځ کوي؟»، نو ځکه ددغو سببو له امله په هغه زمانه کې چې دوی د بيت المقدس په لوري لمونځ کاوه، نو دهغه په زړه کې تل داسې خبرې ګرځېدلې، که د الله تعالی له لورې حکم راکړی شي، چې بيا د کعبې په لوري لمونځ وکړم، او په دې شوق کې به يې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، او هر طرف ته به يې کتل، چې ښايي په هغې پرښتې باندې يې سترګې ولګيږي، چې داسې زيری ورکړي، نو په دې مناسبت پر دوی دغه آيت نازل شو، او د کعبې شريفې د استقبال دا حکم راغی.

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ

نو وګرځوه مخ خپل په لوري د مسجد الحرام (کعبې ته په لمانځه کې).

تفسير: يعني د کعبې شريفې په لورې، مسجد الحرام يې ځکه بولي؛ چې هلته مقاتله کول، د حيواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پرې کول او نور شيان حرام دي، کله چې د قبلې د تحويل دا حکم نازل شو، صحابه کرامو رضي الله عنهم د قباء په مسجد کې د سهار لمونځ کولو، مخونه يې شام خوا ته وو، هغوی ته يو سړی راغی، ورته ويې ويل چې: په رسول الله صلی الله عليه وسلم آيتونه نازل شول، چې په کې قبله د کعبې شريفې خوا ته وګرځول شوه، نو لمونځ کوونکو په لمانځه کې کعبې شريفې ته مخونه را وه ګرځول، (صحيح البخاري، حديث (۴۴۹۰).

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۗ

او په هر ځای کې چې اوسئ نو وګرځوئ (تاسې) مخونه خپل (په لمانځه کې) په لوري دهغې (کعبې).

تفسير: يعني په سفر يا په حضر کې په مدينې منورې يا په بل ښار کې، په وچه يا په درياب کې، په غره يا په ډاګ (صحرا) کې، يا پخپله بيت المقدس، يا په بل کوم ښار کې، هر چېرې چې يئ دبيت الحرام په لوري لمونځ ادا کړئ !.

وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

او بېشکه هغه کسان چې دوی ته ورکړل شوی دی کتاب خامخا پوهيږي دوی چې بېشکه دا (استقبال الکعبة) حق دی له لوري د رب د دوی، او نه دی الله ! غافل له هغو کارو ځنې چې کوي يې دوی.

تفسير: يعني هغه اعتراضونه چې کتابيان يې د قبلې د تحويل په نسبت کوي، هغوی ته هيڅ غوږ مه ږدئ !، ځکه چې د هغوی په آسماني کتابونو کې دا خبره ښکاره ده، چې خاتم المرسلين صلی الله عليه وسلم به د څه مودې له مخې بيت المقدس په لوري لمونځ کوي، او په پای (آخر) کې به د کعبې شريفې په لوري لمونځ کوي، او دا هغو ټولو ته معلوم دی، چې د محمدي امت اصلي او دائمي قبله به د ابراهيمي دين سره سمه وي، نو ځکه هغوی دا د قبلې تحويل هم حق ګڼي، خو د حسد له مخې هر څه يې چې په خوله راځي هغه وايي، الله تعالی ددوی په ټولو خبرو ښه عالم دی، او د دوی د ويناوو نتائج به يوه ورځ هغوی ته څرګند کړي.

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ

او قسم دی خامخا که ته راوړې هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دليل سره؛ نه به شي تابع دوی د قبلې ستا، او نه يې ته (ای محمده !) تابع کېدونکی د قبلې د دوی، او نه دي ځيني د دوی تابع کېدونکي دقبلې دځينو (نورو).

تفسير: يعني دوی داسې معتصب دي، که ته هغه ټولې ممکن الوقوع نښې دوی ته وښيې، خو بيا هم ستا قبله نه مني، دوی خو په دې غوښتنه او آرزو کې دي، چې په څه ډول تاسې د خپل ځان تابع وګرځوي، مګر د دوی دا خيال چټي او باطل دی، ته هيڅکله د هغوی د قبلې متابعت نشې کولای، ځکه چې دا د کعبې استقبال تر قيامته پورې نشي منسوخ

کیدای، أو کتابیان هم یو له بله سره د قبلې په امر کې ډېرې جګړې او خبرې لري، د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده، او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقي خوا ده، چې د عیسی علیه السلام د روح نفخ په کې شوی وو، کله چې دوی په خپلو مینځو کې نه جوړیږي، نو له مسلمانانو ځنې ددې نقیضو متابعت غوښتل، یوائې جهل او حماقت دی.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۴۵﴾

او خامخا که بالفرض تابع شې ته دخواهشاتو د دوی وروسته له هغه چې راغی تاته له علمه (چې وحیې ده) بېشکه ته به په دغه وخت کې خامخا یې له ظالمانو ځنې.

تفسیر: یعنې قطع نظر له دغو دلائلو ځنې که د لږې مودې له مخې دا ومنل شي، چې (نعوذ بالله) ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلې متابعت د وحیې له نزوله او یقیني علم څخه په خلاف وکړي، نو په دې محال تقدیر دوی بېشکه د بې انصافانو له ډلې ځنې شمېرل کیږي، او له یو نبي ځنې دداسې شنیع امر کېدل ممکن الوقوع نه دي، نو ښکاره شوه چې د کتابیانو د قبلې متابعت له تاسې ځنې له سره ممکن نه دی، ځکه چې بیخي له علمه چپ دی، یعنې جهل او ګمراهي ده.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۱۴۶﴾
الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿۱۴۷﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب؛ پیژني دوی هغه (یعنې محمد او اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چې پیژني دوی ځامن خپل، او په تحقیق چې یوه ډله له دوی ځنې خامخا پټوي حق (وصف د محمد) حال داچې دوی پوهیږي (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله علیه وسلم»).
حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیږه ته خامخا له شک کوونکو څخه !.

تفسیر: یعنی کتابیان تا ډېر په ښه شان سره پیژني، او ستا د نسب، قبیلې، مولد، مسکن، شکل، اوصاف، او له ټولو احوالو ځنې په ښه شان سره پوه او خبر دي، چې ددې علامو او ښه پیژندګلوۍ له امله هغوی ستاسې په موعوده نبوت ښه علم او باور لري، او داسې مو ښه پیژني لکه چې په ډېرو هلکانو کې خپل ځامن بې له تردده او تأمله پیژني، مګر د دوی له مخالفت ځنې هیڅ اندېښنه مه کوه ! او هیڅ تردد په کې مه لره !.

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿۱۴۸﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده، چې هغه مخ ګرځوونکي دي هغې ته (په لمانځه کې)، نو تاسې وړاندې شئ ! (یو تر بله) نیکیو ته، هر چېرته چې یئ (تاسې) رابه ولي تاسې الله ټول (په قیامت کې لپاره د جزاء د اعمالو)، بېشکه چې الله په هر شي باندې قادر دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی هر ملت لره یوه قبله ټاکلې (مقرره کړې) ده، چې د هغې په لوري د عبادت په وخت کې مخ وګرځوي، یا هغه مسلمانان ملتونه چې د کعبې په بېلو بېلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال، او جنوب کې پراته دي؛ نو په دې باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندې جګړې ته ملا تړل، عبث او خوشې خبره ده، هو ! هغه نیکي چې مطلوب او مقصود ده، د هغې په لوري پېش قدمي او وړاندې تګ کول په کار دي.

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۴۹﴾
وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او هر ځاي ته چې ووځې ته (اى محمده !) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوري د مسجد حرام (په لمانځه کې) او بېشکه دا مخ ګرځول کعبې ته خامخا حق دي له طرفه د رب ستا، او نه دى الله بې خبر له هغه شي چې تاسې يې کوئ.

او هر ځاي ته په هر وخت کې چې ووځې ته (اى محمده ! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړې) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوري د مسجد حرام (په لمانځه کې) او په هر ځاى او هر وخت کې چې يئ (اى مؤمنانو) نو وګرځوئ (تاسې) مخونه خپل په لوري د هغې (کعبې).

تفسير: د قبلې تحويل يې مکرر او بيا بيا ځکه وفرمايه چې د هغه علل او عوامل متعدد دي، نو د هر علت د ښرګندولو لپاره دغه حکم تکرار شوى دى، له ﴿قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ﴾ الآيه - ښخه معلوميږي چې د خپل رسول د خوښې او رضا او دهغه د تکريم لپاره يې هم دا حکم کړى دى.

﴿وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا﴾ ځنې معلوميږي چې د الله عادت په همدې باندې جاري دى، چې هر ملت او هر پيغمبر ته چې د مستقل شريعت خاوند وي، د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله ټاکي (مقرروي).

او د ﴿لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ﴾ ښخه معلوميږي چې ددې ذکر شوي حکم علت دا دى چې د مخالفانو الزام عائد نشي، يا به د دې تکرار سبب داسې وي؛ چې اول: د قبلې مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده، دويم: په الهي احکامو کې نسخ واقع کېدل، د ناپوهانو له پوهې ځنې خورا (ډېر) لوړ کار دى، دريم: د قبلې تحويل اوله نسخه ده چې په محمدي شريعت کې ظاهره شوې ده، نو ځکه د هغې بيا بيا تکرار او تأکيد عين حکمت او بلاغت دى، يا به دا وجه وي چې په اول آيت کې د احوالو تعميم، او په دويم آيت کې د امکنه وو تعميم، او په دريم آيت کې د ازمنه وو تعميم مراد دى.

لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

ددې لپاره چې نه وي خلقو (يعنې يهودانو او مشرکانو) ته په تاسې هيڅ اعتراض، مګر (اعتراض) د هغو کسانو چې ظالمان دي له دوى ځنې، نو مه وېرېږئ له (اعتراضو) د دوى ښخه او وو يرېږئ له ما ځنې (او زما نافرماني مه کوئ !).

تفسير: يعنې کعبې ته مخ ګرځول؛ ددې لپاره چې په تورات کې ذکر شوي وو، چې د ابراهيم عليه السلام قبله بيت الله دى، او دآخرې زمانې نبي صلى الله عليه وسلم ته به هم د هغه په لوري د مخ ګرځولو حکم کيږي، که په محمد صلى الله عليه وسلم باندې د قبلې د تحويل حکم نه کېدى؛ نو يهودانو به خامخا په دوى الزام اړاوه، له بل لوري به د مکې مشرکانو داسې ويل چې: د ابراهيم عليه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبي چې د ابراهيمي دين مدعي دى، نو د هغه له قبلې ځنې ولې مخالفت کوي؟ نو اوس د قبلې د تحويل د حکم له کبله دوى دواړو ته د اعتراض ځاى پاتې نه شو، مګر بې انصافان اوس هم پر تاسې باندې په څه نا څه الزام اړولو کې بوخت (مشغول) دي، نو د دغسې اعتراضاتو هيڅ پروا ونکړئ ! او تل ځمونږ د حکمونو تابع اوسئ !.

وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۵۰﴾

او لپاره د دې چې پوره کړم زه نعمت خپل په تاسې باندې (په هدايت سره) او ښايي چې تاسې لار وموميئ (حق ته).

تفسير: يعني دا قبله مو تاسې ته ددې له امله مقرره کړېده، چې د دښمنانو له پيغورونو څنې خلاص شئ، او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو، مستحق او د انوارو او هداياتو پوره وړ شئ.

كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

لکه چې لېږلی دی مونږ په تاسې کې رسول له جنس د تاسې (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چې لولي په تاسې آيتونه (قرآن) زمونږ، او پاکوي تاسې (له کفره) او ښيي تاسې ته کتاب (قرآن)، او (دهغه عميق اسرار او) احکام، او ښيي تاسې ته هغه شيان چې نه وئ تاسې چې پرې پوهېدئ.

تفسير: يعني د نعمت د اتمام، او د هدايت تکميل پر تاسې داسې شوی دی، لکه چې پخوا له دې نه په تاسې کې داسې يو رسول مبعوث شوی دی، چې تاسې ته د الله تعالی احکام در ښيي.

فَٱذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ وَٱشْكُرُوا لِى وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

نو ياد کړئ (تاسې) ما (په قلبي او بدني طاعت سره) نو زه به هم ياد کړم تاسې (په ثواب سره) او شکر وباسئ ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کيږئ په ما باندې (په معصيت سره !).

تفسير: کله چې څمونږ د لوري په تاسې مکررًا د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسې هم لازم دي، چې ما په ژبه، زړه، ذکر، فکر، او هر ډول سره ياد کړئ !، او حکم مې ومنئ !، چې مونږ به هم تاسې يادوو، او نوي نوي رحمتونه او عنايتونه به پر تاسې کوو، او زما د نعمتو شکريه په ښه شان سره ادا کړئ !، او زما له نا شکرۍ او معصيت څنې ځانونه وژغورئ (محفوظ کړئ) !.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا ٱسْتَعِينُوا بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) مدد وغواړئ (تاسې) له (الله څخه) په صبر (له معصيته او مصيبت په طاعت) او لمانځه سره، بېشکه چې الله له صبر کوونکو سره دی.

تفسير: کله چې ذکر، شکر، او د کفران ترک چې په لمړي آيت کې يې ذکر راغلی دی، ټولو شرعي طاعاتو او منهياتو ته شامل دی، چې د هغوی په ځای کول ډېر سخت کار دی؛ نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره يې دا طريقه را ښوولې ده، چې د) صبر او صلاة (په وسيله، او د هغو د مداومت په ذريعه ټول کارونه په تاسې آسانيږي، او په دې آيت کې دې خبرې ته اشاره ده، چې په جهاد کې زيار (محنت) باسئ ! او په هغه کې صبر لويه درجه لري، چې د هغه ذکر وروسته راځي.

وَلَا تَقُولُوا لِمَن يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

او مه وايئ تاسې هغه چا ته چې ووژل شي په لاره د الله (جهاد) کې چې (دوی) مړه دي، (دوی مړه نه دي) بلکه ژوندي دي، وليکن تاسې نه پوهېږئ (د دوی په ژوندانه).

تفسير: يعني هغه څوک چې د الله تعالی په لار کې ووژل شي هغه مړ نه دی، بلکه ژوندی دی، مګر تاسې د هغه په برزخي ژوندانه خبر نه يئ !، او نه يې کيفيت در ښکاره دی، او دا هم د صبر نتيجه ده.

وَلَنَبۡلُوَنَّكُم بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلۡخَوۡفِ وَٱلۡجُوعِ وَنَقۡصٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِۗ

او خامخا مونږ آزمويو تاسې په يوه شي چې هغه عبارت دی (ددښمن) له وېرې، او له لوږې (قحط) او له کموالي د مالونو (په راز راز آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض، او نورو) او د مېوو (په آسماني او ځمکني آفتونو سره).

تفسير: يا به مراد د الله خوف، د روژې لوږه، د زکات نقصان، د بدن امراض، او د اولاد موت وي چې (ثمرة الفؤاد(يې بولي، لومړی د هغو کسانو ذکر وو، چې د صبر لوړې مرتبې يې حاصلې کړې دي، يعنې «شهيدان»، اوس فرمايي چې: الله تعالى عموما په لړ لړ تکليف او مصيبت سره وخت په وخت له تاسې څخه امتحان اخلي، او د صبر آزموينه مو کوي، ځکه چې د صابرينو په ډله کې داخلېدل څه آسان کار نه دی، نو له همدې امله يې لا له پخوا څخه تنبيه وفرمايله.

وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتۡهُم مُّصِيبَةٞ قَالُوٓاْ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ صَلَوَٰتٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَرَحۡمَةٞۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُهۡتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

او زېری ورکړه صبرکوونکو ته (په جنت سره، صبر کوونکي) هغه کسان دي؛ کله چې ورورسېږي دوی ته څه مصيبت، نو وايي دوی: بېشکه مونږ (مملوک) د الله يو، او بېشکه مونږ هم دغه (الله ته) بيا ورتلونکي يو (په آخرت کې)، دغه کسان په هم دوی ده ثناء او صفت او په نېکه يادونه (له طرفه د) رب د دوی، او مهرباني ده، او دغه کسان هم دوی دي سمه لاره موندونکي (حق ته).

تفسير: د ﴿صَلَوَٰتٞ مِّن رَّبِّهِمۡ﴾ مراد: د الله تعالى لخوا ثناء ويل، د هغه نوم نښان پورته کول، اوچتول، او ځان ته نژدې کول دي، لکه په جلاء الأفهام لابن القيم کې چې راغلي دي (ص۷۸).

إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ

بېشکه صفا او مروه (چې په مکه کې دوه غرونه دي) له نښو (د عبادته) د الله څخه دي.

تفسير: مخکې د قبلې د تحويل او په نورو قبلو باندې د کعبې د افضليت ذکر وو، اوس دهغه د محل او د حج او عمرې د ادا کولو ذکر فرمايي؛ ځو چې د ﴿وَلِأُتِمَّ نِعۡمَتِي عَلَيۡكُمۡ﴾ تصديق او تکميل په ښه ډول سره وشي، يا دا چې پخوا له دې يې د صبر د فضيلت ذکر وفرمايه، اوس فرمايي: وګورئ ! صفا او مروه چې په (شعائر الله) کې داخل دي، او په حج او عمره کې د دوی په منځ کې له دې سببه «سعي» کول ضروري دي، چې همدا د صابرينو يعنې «بي بي هاجرې» د ځوی «اسماعيل» عليهما السلام لـه آثارو څخه دي.

فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

نو هر څوک چې (اراده د) حج وکړي د بيت الله يا (اراده د) عمرې (وکړي) نو نشته هيڅ ګناه په ده باندې چې طواف وکړي په دې دواړو، (يعنې ددواړو ترمنځ سعي وکړي) او هر څوک چې وکړي په خپله خوښه څه نيکي نو بېشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسير: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کې دوه غرونه دي، د مکې خلق د ابراهيم(على نبينا وعليه الصلاة والسلام) له زمانې راهيسې همېشه حجونه کوي، او د حج کولو په وخت کې د دغو غرونو تر منځ سعي کوي، د کفر په زمانه کې کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولي وو، چې د هغو تعظيم به يې کاوه، او داسې به يې ګڼل، چې دا طواف

او سعي د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی، کله چې د اسلام پاك دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی څنې تائب شول؛ نو داسې خیال وشو، چې د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره وو، نو څرنګه چې د بتانو تعظیم حرام شو، نو ښایي چې د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شي، ځکه چې دا خبره هغوی ته معلومه نه وه، چې د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کې د حج لپاره وو، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندې بتان درولي وو؛ هغه ترې لرې کړل شول، کله چې د مدینې منورې انصارو د کفر په زمانه کې هم د «صفا» او «مروه» طواف بد ګاڼه، نو داسلام په زمانه کې هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندېښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارك څخه یې په دې باره کې داسې هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، او س د هغه په نسبت څه هدایت راکوئ؟» په دې مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول؛ چې د «صفا» او «مروه» تر منځ به سعي طواف کې کومه ګناه او خرابي نشته، بلکه دا په اصل کې د الله تعالی نښې دي، او د هغوی طواف کول په کار دي.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ ۙ

بېشکه هغه کسان چې پټوي (دوی له خلقو څخه) هغه شی چې نازل کړی دی مونږ له ښکاره وو (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبرې) پس له هغه چې بیان کړي دي مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنې بني اسرائیلو) په کتاب (تورات) کې.

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دي، چې دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلې د تحویل خبره او نور چې په په تورات کې وو؛ پټول، او همدا راز هغه کسان چې د دنیوي اغراضو له امله یې د پاك الله حکمونه پټول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کې داخل دي.

أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾

دغه کسان چې دي لرې کوي دوی لره الله له رحمت خپل، او لعنت وایي پر دوی لعنت ویونکي (له پرښتو، انسانانو، پیریانو، او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکي له جنیاتو، انسانانو، ملائکو، بلکه له ټولو ذي روحو شیانو څخه عبارت دی، ځکه چې د دوی د حق پټولو له وبـاله په عالم (نړۍ) کې قحط، وبا، طاعون، او نورې راز راز بلاګانې خپرېږي (خورېږي)، نو له دې سببه: نه یواځې حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پورې هم تکلیف او صدمه ورپېښېږي، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندې لعنت کوي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾

مګر هغه کسان چې بېرته وګرځېدل (له شرکه او پټولو د نعمت)، او نېك یې کړ عمل خپل، او بیان یې کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چې دي) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندې، او همدا زه ښه توبه قبلوونکی، پوره رحم کوونکی یم (دتوبې په منلو او د رحمت په نزول).

تفسیر: یعنې که څه هم د دوی د حق پټولو له امله ځینې خلق په ګمراهۍ کې لوېږي، خو کله چې دوی د حق پټولو څخه توبه وباسي، او د حق اظهار په ښه ډول سره وکړي، نو مونږ د لعنت پر ځای په هغوی باندې خپل رحمت نازلوو، ځکه چې مونږ تواب او رحیم یو.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شي او مړه شوي دي حال دا چې دوی کافران وو (په وخت د مرګ کې)؛ دغه کسان (چې دي) پر دوی باندې دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو ټولو (يعنې د ټولو هغو مخلوقاتو چې لعنت ته يې اهميت ورکاوه شي).

تفسير: يعنې هغه څوک چې پخپله حق پټ کړي، يا د بل چا د حق پټولو له سببه ګمراه شي، او تر آخره پورې کافر پاتې شي، او توبه يې په برخه نه شي، نو هغه تل ملعون او جهنمي دی، وروسته له مرګه د هغه توبه نه قبليږي.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

حال دا چې همېشه به وي دوی په لعنت (يا اور) کې، نه به سپکاوه شي له دوی څخه عذاب، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي (د توبې، يا به په رحمت سره ورته نه کتل کيږي).

تفسير: يعنې په دوی باندې به عذاب يو رنګ او دوام لرونکی وي، او داسې به نه کيږي چې د دوی په عذاب کې څه لږوالی پېښيږي، يا کومه شېبه به د هغوی عذاب لږ کيږي.

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

او معبود ستاسې معبود يو دی، نشته بل څوک لايق د عبادت مګر همدی خورا (ډېر) مهربانه پوره رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې ستاسې د ټولو حقيقي معبود داسې يو ذات دی، چې د تعدد احتمالات له سره په کې نشته، نو هر هغه څوک چې د هغه له احکامو څخه سر غړوي، هغه بيخي مردود او تباه دی.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ
وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ
وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

بېشکه په پيدا کولو د آسمانو او (په پيدا کولو) د ځمکې کې، او په اختلاف د شپې او د ورځې کې (چې اوږديږي، لنډيږي پر له پسې رڼا او تياره راځي، يخيږي او ګرميږي)، او په بېړيو هغو کې چې رواني وي په درياب کې، په هغه سره چې فائده رسوي خلقو ته، او په هغه څه کې چې نازلې کړي دي الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو څخه، نو ژوندی (زرغونه) کړې يې ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرګه (وچوالي) د هغې، او خپاره (خواره) کړي يې دي په دې ځمکه کې له هر قسمه خوځېدونکو (حيواناتو) څخه، او په ګرځولو (بدلولو) د بادو کې، او په هغې وريځې چې مسخّره کړی شوې ده په مينځ د اسمان او د ځمکې کې، خامخا دليلونه دي (په وحدانيت د الله باندې) لپاره د هغه قوم چې د عقل څښتنان (خاوندان) دي.

فائدة: په ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ کې دالوهيت او عبادت د توحيد، او په ﴿الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ﴾ کې د صفاتو، ثبوت دی، او په ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ﴾ الآيه - کې د ربوبيت د توحيد ثبوت دی، چې ددغو ستاينو او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولې شبهې په کلي ډول سره رد شوې.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْدَادًا

اوځيني له خلقو څخه هغه څوک دي چې نيسي بې له الله څخه شريکان (په عبادت کې).

تفسير: يعنې په بنيادمانو کې چې په عقل او شعور کې له ټولو مخلوقاتوڅخې افضل دي، ځيني داسې هم دي، چې سره له ښکاره او سابقه دلائلو بيا هم غير له الله تعالى څخې نور شيان د حق تعالى سره په عبادت کې شريک ګڼي، او د ده جل جلاله سره يې برابروي.

يُّحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ ؕ

چې مينه او محبت کوي دوى د هغوى سره لکه چې مينه کوي د الله سره.

تفسير: يعنې يواځې په اقوالو او اعمالو کې خپل شريکان د حق تعالى سره نه برابروي، لکه آن تر قلبي محبت پورې چې د اعمالو د صدور اصل او اساس دى، د دوى شرک او مساوات رسيدلى دى، چې د شرک اعلى درجه ده، او شرک في الأعمال د هغه فرعه او تابع دى.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ؕ

او هغه کسان چې ايمان يې راوړى دى، ډېر ټينګ دي له جهته د مينې له الله سره.

تفسير: يعنې هغه محبت چې مشرکين يې له خپلو باطلو معبودانو سره لري، مؤمنان له هغه څخې خورا زياته مينه له الله تعالى سره لري، ځکه چې د مشرکانو مينه ددنيا په مصائبو کې زائليږي، او د آخرت د عذاب د ليدلو په اثر دوى له خپلو باطلو معبودانو څخې بيخي بېزاره کيږي، لکه چې په وروستي آيت کې راځي، بالعکس د مؤمنانو محبت او مينه له خپل پاک الله سره په راحت او مصيبت، روغتيا او ناروغتيا، په دنيا او آخرت، په پټه او ښکاره کې برابره، او هيڅ تغيير نه مومي، او تل دوامداره او باقي وي، او هم هغه محبت چې اهل الايمان يې له الله تعالى سره لري، له هغه محبت څخې خورا ډېر او زيات دى؛ چې مؤمنان يې له ما سوى الله يعنې انبياوو، اولياوو، ملائکو، عابدانو، صالحانو، علماوو، فضلاوو، آباوو، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنيا او ما فيها سره لري، ځکه چې مؤمنان له الله تعالى سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالأصاله او بالاستقلال مينه او محبت لري، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالى له حکم سره سم له هر يوه سره د هغه د مرتبې او مقام په ميچ (اندازه) مينه کوي.

هو ! د الله تعالى او د ما سوى الله جل جلاله په محبت اومينه کې مساوات او برابري کول، که هر څومره هغه لوى سړى هم وي، نو خالص شرک او د مشرکانو کار دى.

په تعظيم ادب کې زيار کاږي صديق *** د رتبې نه کوي فرق چېرې زنديق

وَلَوْ يَرَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ ۙ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

او که ووينې هغه کسان چې ظلم يې کړى دى (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کې چې ووينې دوى عذاب (هلته به وپوهيږي) چې بېشکه ټول قوت خاص الله لره دى ، او بېشکه چې الله سخت عذاب ورکوونکى دى (نو د الله تعالى پرته د بل چا عبادت به يې نه کاوه).

اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِيْنَ اتُّبِعُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾

کله چې بېزاره شي هغه کسان چې متبوعان (مشران) دي؛ له هغو کسانو څخه چې تابعان (او کشران) دي، او ووينې دوى عذاب، او منقطع (غوڅ) شي په دوى (هغه ټول) اسبابونه (د خپلوى علايق).

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ؕ

او وايي هغه كسان چې تابعان وو: كاشكې واى مونږ لره بيا ورتلل (دنيا ته) نو بېزاره به شو مونږ له دې متبوعانو څخه، لكه چې بېزاره شوي دي دوى له مونږ څنې.

كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

همداسې (لكه چې وښوده پاک الله دوى ته د عذاب سختي او د يوه بل نه بېزاري) وبه ښيي دوى ته الله (ناكاره) عملونه د دوى افسوسونه په دوى باندې، او نه به وي دوى وتونكي هيڅېرې له اور (د دوزخ) نه.

تفسير: يعنې د هغوى ښې او بدې چارې ټولې د حسرت او ارمان موجبات كيږي، او له هيڅ عمل څنې به دوى ته هيڅ يوه ګټه او فائده ونه رسيږي، او تل به په دوزخ كې اوسيږي، بالمقابل موحدين او د ايمان خاوندان كه د خپلو ګناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شي؛ په پاى (آخر) كې ترې ووځي، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ

اى خلكو ! خورئ تاسې له (ځينو هغو) شيانو څخه چې په ځمكه كې دي، حلال پاک (بې شبهې)، او پيروي مه كوئ تاسې د (اثر د) قدمونو د شيطان ! (شيطان پسې مه ځئ، او دده په وسوسه د هوى او هوس متابعت مه كوئ).

تفسير: عربانو به بت پرستي كوله، او د بتانو په نامه به يې حيوانات سرخوشې ايله (آزاد) پرېښودل، او له هغو ايله خوشې شويو حيواناتو څنې به يې ګټه او فائده اخيستل حرام ګڼل، چې دا هم يو راز شرک دى، ځكه چې د حلال او حرام ټاكل او ببلول داالله تعالى كار دى، او پرته (بغير) له الله تعالى څنې په داسې كارونو كې د بل چا خبرې ګواكې شرک ته تمايل او ترجيح ده، نو له همدې سببه يې په لومړني آيت كې د شرک خرابي بيان كړه، اوس د حلال د تحريم څنې ممانعت فرمايي، چې خلاصه او لنډه يې داده: هر هغه شى چې په ځمكه كې پيدا كيږي، تاسې له هغه څنې خورئ !، په دې شرط چې شرعا حلال، طيب، او روا وي، يعنې نه (في نفسه) حرام وي، لكه مرداره او خنزير، او ﴿مَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ يعنې هغه ساكنبان (ذي روح) چې د هغو د حلالولو په وخت كې پرته د الله تعالى له نامه څنې د بل چا نوم پرې ويلى شوى وي، او د هغو له حلالولو څنې يې غير الله ته قربت مقصود وي، او نه كوم عارضي امر له سببه په هغه كې حرمت پيدا شوى وي، لكه د غصب، غلا، رشوت، او د سود مالونه، چې له دغو ټولو څنې اجتناب او ځان ساتل ضروري دي، او دشيطان پيروي هيڅكله مه كړئ ! چې په خپل سر هر شي چې مو زړه غواړي؛ حلال يې وګڼئ لكه ﴿وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ او هر شى چې مو زړه غواړي حرام يې وبولئ لكه (بحيره، سائبه، وصيله، او حام).

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

بېشكه چې شيطان تاسې لره دښمن دى ښكاره. بېشكه همدا خبره ده چې حكم كوي شيطان تاسې ته په بد او قبيح كار سره (چې عقلا او نقلا منفور وي)، او (امر كوي تاسو ته) چې ووايئ تاسې په الله هغه خبرې چې تاسې پرې نه پوهېږئ.

تفسير: يعنې مسئلې او شرعي احكام له خپل لورې جوړوئ، لكه چې په ډېرو ځايو كې ليده كيږي، چې سربېره پر جزئي امورو، په اعتقادي امورو كې هم له شرعي نصوصو څخه ستركې پټوئ، او له خپله ځانه نوي حكمونه جوړوئ، او په قطعي نصوصو او د سلفو په اقوالو كې تحريفونه، اړول راړول كوئ.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۗ أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

او كله چې وويل شي دوی ته چې: پيروي وكړئ تاسې د هغه حكم چې نازل كړی دی الله (چې قرآن او سنت دی) نو وايي (چې د قرآن پيروي نه كوو) بلكه پيروي كوو د هغه حكم چې موندلي دي مونږ په هغه پلرونه خپل (آيا دوی د خپلوپلرونو متابعت كوي؟) اګر كه وو پلرونه د دوی چې نه پوهېدل په هيڅ شي (د دين له احكامو څخه) او نه يې لاره موندلې وه (حق ته).

تفسير: يعني دوی وايي چې د حق تعالى د احكامو په مقابل كې، د خپلو پلرونو او نيكونو پيروي او متابعت كوو، او دا هم شرك دی، لكه چې ځينې ناپوهه مسلمانان د كونډو په نكاح او د ښځو د ميراث په نسبت او نورو باطلو رسومو كې هم داسې خبرې كوي، او ځينې كه څه هم په ژبه داسې چټي (ببكاره) او فضولې خبرې نه كوي، مګر د هغوی له عمل څخه دا خبرې ښكاره او څرګندېږي، حال دا چې داسې اقوال او افعال داسلام له اصولو چپ او مخالف دي.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً ۚ

او حال د هغو كسانو چې كافران شوي دي (او حق پرست يي حق ته رابلي) لكه حال د هغه چا دی چې ناري وهي هسې يو شي ته، چې نه اورې هيڅ مګر تشه بلنه او غږ.

تفسير: يعني هدايت ته د كافرانو رابلل داسې دي لكه چې كوم شپون (شپونكی) يا غوبه څريدونكو ساكښانو (ذي روحو) ته په بيديا كې نارې وهي، چې هغوی پرته له آوازه بل په هيڅ شي نه پوهېږي، همدارنګه حال د كافرانو دی، چې نه دوی پخپله پوهېږي، او نه د پوهانو او عالمانو خبرې مني.

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

(دوی) كاڼه دي، ګونګيان دي، ړانده دي، نو دوی هيڅ عقل نه لري (چې حق ته لاره ومومي).

تفسير: يعني دا كافران كاڼه دي، چې د حق خبرې بيخي نه اوري، او ګونګيان دي، چې د حق خبرې نه وايي، او ړانده دي، چې سمه لار نهويني، لنډه يې دا چې: دوی په هيڅ شي نه پوهېږي، ځكه چې د دوی دا درې حواس او قوي فاسدې شوي دي، نو د علم تحصيل، او د پوهې زده كول به څرنګه صورت ومومي؟ .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

ای هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی ! (يعني ای مؤمنانو) خورئ تاسې ! له پاكو حلالو هغوشيانو چې دركړي دي مونږ تاسې ته، او شكر وباسئ ! الله لره (په دغو حلالو شيانو) كه چېرې يئ تاسې چې خاص ده لره عبادت كوئ.

تفسير: اوس پاك الله له كافرو څخه اعراض وفرمايه، او په خاصه توګه يې مسلمانانو ته توجه وكړه، او دوی يې مأمور كړل چې له روا او بې شبهې پاكو شيانو څنې وخوري !، او خپل انعام يې ښكاره كړ، او د شكر د ادا كولو امر يې وفرمايه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بېشكه همدا خبره ده چې حرام كړي دي (الله) په تاسې باندې (خوراک) د مردارې.

تفسیر: مرداره هغه ده چې دا په خپل سر ومري، یعني حلال نه شي، یا له شرعي طریقې څخه پرته حلال یا ښکار کړای شي، لکه چې زندۍ کړی شي، یا د کوم ژوندي ساکښ (ذي روح) کومه عضوه (غړی) پرې کړی شي، یا په لرګي، تیږې، او ټوپک سره وویشتل شي، یا له پاسه ولوېږي او مړ شي، یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شي، یا یې کوم داړونکی یا څیروونکی ځناور وداړي، یا یې وڅیري، یا د حلالولو په وخت کې قصدا پرې تکبیر ونه وایي او مړ شي، دا ټول سره په مردارو کې داخل او حرام دي، البته دوه ساکښان (ذي روح) بې له ذبحې مونږ ته حلال دي، چې کب (ماهي) او ملخ دي، او د استثناء دا امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وأصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالدَّمَ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینې (بهېدونکې).

تفسیر: له وینې څخه مراد هغه وینه ده چې له رګو څخه وبهېږي، او د ذبحې په وخت کې داري ووهي، او راووځي، پاتې شوه هغه وینه چې په غوښه کې وي، یا ور پورې لګېدلې وي، هغه ناروا نه ده، بلکه حلاله او پاکه ګڼل کېږي، نو که څوک کله غوښه بې له مینځلو (وینځلو) پخه کړي، خوراک یې ناروا نه دی، خو دنظافت او سپېڅلتیا (پاکۍ) له اصولو څخه لرې کار دی، د «ینې» او «توري» (چې تړلې شوې وینې دي) خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وأصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوي دي.

وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوښې د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وي که مړ، له شرعي قاعدې سره سم حلال شوی وي که نه، په هر صورت سره قطعا حرام دی، او د خنزیر ټول اجزا لکه غوښه، پوستکی، هډوکي، وینښتان، نوکان، پلې، غړي، وازده، او نور ټول ناپاک دي، او له هغوی څخه فائده او کار اخیستل ناروا او حرام دي.

کله چې په دې ځای کې د خوراکي شیانو ذکر دی نو ځکه یواځې د غوښې حکم راښودلی شوی دی، مګر په دې خبره باندې د ټول امت اجماع ده، چې خنزیر بېشکه «نجس العین» دی، ځکه چې په بېغیرتي، بې حیایي، او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کې له ټولو ساکښانو (ذي روحو) څخه وړاندې دی، او له همدې امله الله تعالی د خنزیر په نسبت فرمایي: ﴿فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ نو د هغه هیڅ یو جز نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدې اخیستلو وړ دی، هغه کسان چې د خنزیر غوښې ډېرې خوري، یا یې له نورو اجزاوو څخه فائدې اخلي، په هغو کې هم د خنزیر رذیله افعال ډېر په واضح ډول سره لیدل کېږي.

وَمَآ أُهِلَّ بِهٖ لِغَيْرِ اللّٰهِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چې آواز کړی شوی وي په هغه باندې (په وخت د ذبحې کې) بې له پاک الله.

تفسیر: له ﴿وَمَآ أُهِلَّ بِهٖ لِغَيْرِ اللّٰهِ﴾ څخه دا مطلب دی چې: پر دې ساکښانو (ذي روحو) باندې پرته د الله تعالی له نامه د بل کوم بت یا بل شي نوم واخیستل شي، یعني پرته د الله تعالی له نامه دکوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبي، یا دنورو په نامه وټاکي (مقرر کړي)، او د هغه ساکښ (جاندار) روح هغه ته نذر کړي، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنې په نیت یې ذبح کړي، او محض د ده دخوښې په غرض یې د هغه ساکښ (جاندار) ساه اخیستل مقصود وي، نو ددې ټولو

حيواناتو د غوښو خوړل حرام دي، که څه هم د دوی د ذبحې په وخت کې تکبير هم وويل شي، او د الله تعالی لوی نوم هم پرې واخيستل شي، ځکه چې پر ته د روح له پيدا کوونکي څخه بل چا ته د روح نذر او نياز کول له سره درست نه دی، نو د هر جاندار روح چې «غير الله» ته نذر کړی شي، د هغه د مرداری او خباثت مرتبه د مردارې له خباثت څخې زياته ده، ځکه چې په مرداره کې فقط دومره خرابي شته، چې د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی، او دلته د هغه روح د غير الله په نامه نذر شوی دی، چې عين شرک دی، هماغسې چې خنځير او سپی د ذبحې په وخت کې د تکبير ويلو له امله نه حلاليږي، په مرداره باندې هم د الله تعالی د نامه له ويلو څخې څه فايده نه حاصليږي، همداسې د هر جاندار روح چې غير الله ته نذر شي، يا يې په نامه کړی وي، نو د ذبحې په وخت کې په هغه باندې د الله تعالی د نامه له اخيستلو څخې له سره هيڅ فايده نه حاصليږي، او نه حلال کيدای شي، که د غير الله په نامه باندې له ټاکلو څخه وروسته نذر کوونکی له خپل دې نيت څخې رجوع او ترې توبه وکړي، او بيا يې ذبحه کړي، نو د هغه په حلالوالي کې هيڅ شک او شبهه نه پاتې کيږي.

عالمانو تصريح فرمايلي دي: که د کوم پاچا د راتګ په وخت کې د تعظيم په نيت ساکښ (ذي روح) ذبح کړ شي، يا د کوم جن (پيري) له اذيت څخه د نجات له امله، د هغه په نامه کوم ذي روح حلال کړ شي، يا د توپ ويشتلو، يا د نذر پخولو، يا د کوم نياز ورکولو په وخت کې ساکښ (ذي روح) ذبح کړ شي، اګر که د ذبحې په وخت کې د الله تعالی نوم هم پرې ياد کړی شي، دا جاندار بيخي مردار او حرام او فاعل يې سخت ګناهګار دی.

په حديث شريف کې هم راغلي دي: «لعن الله من ذبح لغير الله» يعنې په هغه چا د پاک الله لعنت دی چې غير الله ته د تقرب او تعظيم په نيت ذي روح ذبح کړي؛ که د ذبحې په وخت کې د الله تعالی نوم پرې ياد کړي، يا يې ياد نه کړي، هو ! په دې کې هيڅ حرج نشته چې ذي روح د الله تعالی په نوم ذبح، او د هغه غوښه فقيرانو ته ورکړي، او ثواب يې کوم قريب ته وروبخښل شي، ځينی کاږه تلونکي په هسې مواقعو کې داسې پلمې جوړوي چه دپيرانو او نورو په نيازونو او نذرونو کې زمونږ مقصود دادی چې فقيران ماړه شي، او ثواب يې مړو ته صدقه شي، نو لومړی بايد دوی وپوهيږي چه دالله تعالی په مخکې داسې پلمې پرته له ريا نه بل څه نفع نه رسوي، دوهم داچې که ددغه نذر شوي حيوان پر ځای هغو سره غوښه واخيستل شي، او فقيرانو ته ورکړل شي او يا هم ورباندې پخه وخوړل شي نو دغه خيرات او صدقه به پرې ادا شي آيا دا ښه کار نه دی.

فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چې اړ (ضرورتمند) شي (د دې حرامو خوړلو ته) حال دا چې نه ظلم کوونکی او نه تجاوز کوونکی وي (له قدر د کفافه) نو نشته ګناه په ده باندې.

تفسير: يعني دا ذکر شوي شيان خو حرام دي، مګر که څوک د لوږې له امله مرګ ته نږدې شوی وي، او د ناچارۍ په وخت کې يې وخوري، په داسې سړي باندې هيڅ ممانعت نشته، په دې شرط چې هيڅ نافرماني او زياتوالی ونه کړي، نا فرماني داده چې: د اضطرار او ناچارۍ له پيښيدلو څخه پخوا د هغو د خوړلو لپاره ملا وتړي. زياتوالی دا دی چې د ضرورت له اندازې څخې ډېر وخوري، او خپله ګېډه ښه پرې وپړسوي، بلکه ښايي چې دومره وخوري، چې ونه مري، او يا يې هم له ځان سره زخيره او بل وخت ته وساتي.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۷۳﴾

بېشکه چې الله لوی بخښونکی پوره رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې پاک الله ډېر لوی بخښونکی دی، د بندګانو هر راز ګناهونه بخښي، نو بيا به نو دداسې ناچار او مضطر سړي ګناه ولې نه بخښي؟ !، او په خپلو بندګانو باندې ډېر مهربانه دی، چې د مجبورۍ په حالت کې يې دوی ته ښکاره اجازه ورکړې ده.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بېشکه هغه کسان چې پټوي (دوی) هغه څه چې نازل کړي دي الله چې کتاب دی.

تفسير: يعنې هغه حکمونه چې الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړي دي، يهودانو پټ کړل، او له خپل لوري يې په هغو کې زياتوالی او کموالی وکړ، لکه چې په پخواني آيت کې ذکر شو، همداسې د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم هغه صفتونه چې په آسماني کتابونو کې ليکلي شوي وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه يې تغيير په کې وکړ، چې دا دواړه لويه ګناه ده.

وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

او دوی (اخلي) د پټولو په عوض کې قيمت لږ.

تفسير: يعنې د الله تعالی په نافرمانی او د خلق الله په ګمراهی باندې يې بسوالی ونه کړ، بلکه د هغه حق پټولو په عوض کې به يې له هغو کسانو څخه چې د ګمراهی په کندو کې يې غورځول؛ رشوت او بډې هم اخيستلې، او په هغو مالونو باندې به يې د هديې، نذرانې، او شکرانې نومونه ايښودل، حال دا چې داسې حرامخوري د مردارو او د خنزيرو د خوړلو څخه هم ډېره بده ده، نو اوس ښکاره ده چې د هسې بدو حرکاتو سزا هم خورا (ډېره) سخته ده، لکه چې وروسته بيانيږي.

أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چې د حق پټوونکي دي) نه خوري (نه اچوي دوی) په ګېډو خپلو کې مګر اور (د دوزخ او د اور موجبات).

وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او نه به خبرې وکړي له دوی سره الله په ورځ د قيامت کې (په خوښۍ سره).

تفسير: له دې آيت څخې داسې شبهه لوېدی شي، چې له نورو آيتو څخه هسې ښکاري چې الله تعالی به د قيامت په ورځ کې له دوی سره کلام کوي، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ جواب: يعنې د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوي، او د تخويف، تذليل، تهديد، او وعيد په ډول به له دوی سره غږيږي، چې له دې غږېدلو څخې به دوی ته ډېر ربړ او تکليف پېښيږي.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ

او نه به پاک کړي (الله) دوی (له کفره).

تفسير: يعنې اهل د ايمان هر څومره چې ګناهګار وي، نو بيا هم په دوزخ کې د خپلې ګناه په اندازه يوه ټاکلې موده تېروي، او هر کله چې له ګناه څخه پاک شي، خامخا جنت ته داخليږي، پرته له کفارو چې هغوی تل تر تله په اور کې پاتې کيږي، او بيخي نه پاکيږي، او د جنت د داخلېدلو وړ او لايق نه ګرځي، ځکه چې دوی د شرکيه امورو په سبب

داسې «نجس العين» ګرځېدلي وي، چې هغه نجاست په هيڅ ډول له دوی څخه نه جلا (جدا) کيږي، او د عاصي مسلمان حال داسې و ګڼئ ! لکه چې په يوه پاک شي نجاست لوېدلی وي، هر کله چې هغه زايل شي، نو هغه شي بيا پاکيږي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾

او دی دوی لره عذاب دردناک.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ

دوی هغه کسان دي چې پېرودلې (اخيستې) (غوره کړې) يې ده ګمراهي په بدل د هدايت، او عذاب په بدل د مغفرت کې.

فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾

نو (ځای د تعجب دی چې) څومره صبر کوونکي دي دوی (يعنې کفار) په اور (د دوزخ).

تفسير: يعنې په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختياروي، ګواکې اور د دوی په نېز دومره ډېر مرغوب او محبوب دی، چې په خپلو ځانونو او مالونو يې اخلي، که نه په دې خبره باندې خو هر څوک پوهيږي چې د اور په عذاب باندې صبر کول څرنګه دی؟ .

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ۗ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چې بېشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتيا سره، او بېشکه هغه کسان چې اختلاف يې کړی دی په کتاب کې خامخا په (هسې) مخالفت کې دي (چې له حقه) لرې دي.

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نيکي (يواځې دا کار) چې وګرځوئ مخونه خپل (په لمانځه کې) طرف د مشرق يا مغرب ته.

تفسير: «غوره او ښه نيکي چې د مغفرت او هدايت لپاره کافي وي، يواځې دا نه ده، چې تاسې تش خپل مخونه په لمانځه کې د مشرق يا مغرب په لوري وګرځوي، او د صحيحو عقايدو او ضروري اعمالو بيخي پروا ونه کړئ».

وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا ۖ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ

وليکن غوره نيکي (نيکي) د هغه چا ده چې ايمان يې راوړی وي په پاک الله او (ايمان يې راوړی وي) په ورځ آخري، او په (ټولو) پرښتو، او په (ټولو) کتابو، او (ايمان يې راوړی وي) په (واړو) انبياوو، او ورکوي (خپل) مال سره د محبت د مال نه (فقيرانو) خپلوانو ته، او (ورکوي) خپل مال (فقيرانو) يتيمانو ته او مسکينانو ته، او (ورکوي خپل مال) مسافرانو ته او نادارو سوالګرو ته، او په آزادولو (د مريو) کې، او سم دروي (په ترتيب ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ (خپل)،

او ورکوي زکات، او (بل خاوند دنېکۍ) وفا کوونکی دی په وعدو خپلو کله چې دوی وعده کوي (له خالق يا له مخلوق سره)، او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختيو او په رنځونو کې او په وخت د جنګ (په لاره د پاک الله) کې.

تفسير: يعني هغه نيکي او ښېګڼه دهدايت او مغفرت سبب کيدای شي چې په ټولو ايمانياتو ايمان ولري، او هم ددين نور ارکان پر ځای کړي.

کله چې يهودان او نصرانيانو په دغو ښو عقايدو، اعمالو او اخلاقو کې قاصر او ناقص وو، او په راز راز ډولو يې په دې ستايلو صفاتو کې خلل او نقصان پېښاوه، لکه چې په قرآني آيتونو کې دغه ذکر شته، نو اوس که يهودان او نصرانيان يواځې د قبلې په استقبال باندې نازېږي، او خپل ځانونه د هدايت په طريقې باندې مستقيم ګڼي، او ځانونه د مغفرت لايق بولي، نو دا د هغوی ناپوهي او چټي (بېکاره) خيال دی، تر هغه پورې چې دا کتابيان په دغو انتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چې په دې کريمه آيت کې مفصلا ذکر شوي دي ټينګ ونه درېږي، او عمل پرې ونه کړي، يواځې د قبلې له استقبال څخه هغوی ته هدايت نه په برخه کيږي، او نه د الله تعالی له عذابه څخه نجات مومي.

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ ۱۷۷

او دغه (ستايلي شوي) هغه خلک دي چې صداقت يې کړی دی (په دين، متابعت دحق، او غوښتنې د نېکۍ کې) او دغه کسان همدوی دي پرهېزګاران (ځان ساتونکي له ناوړو (بدو) اعمالو څخه).

تفسير: يعني هغه خلک چې په ذکر شويو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دي، همدغه خلک په اعتقاداتو، ايمان او دين کې، يا په خپل قول او اقرار کې، يا په خپلواخلاقو او اعمالو کې رښتوني دي، يا له ګناه او خرابو خبرو څخه، يا د الله تعالی له عذاب څخه ځان ژغورونکي (ساتونکي) دي.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ۖ﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) فرض کړی شوی دی په تاسو باندې قصاص (برابروالی) په وژلي شويو کې (که عمدا وي).

تفسير: د جاهليت په زمانه کې په عربو او يهودانو کې داسې دستور وو، چې د شريف النسب کسانو د وژل شويو غلامانو په بدل کې به يې د کمزور نسبه خلقو آزاد سړی، او د شريفانو د وژل شويو ښځو په بدل کې به يې نارينه، او د يو آزاد شريف سړي په بدل کې به يې دوه تنه قصاصول او وژل، نو پاک الله په دې آيت کې داسې حکم و فرمايه چې: «ای ايمان لرونکو ! مونږ په تاسې باندې په مقتولينو کې برابري او قصاص فرض کړی دی»، د «قصاص» معنی په لغت کې برابري او مساوات دی، نو دا دستور چې تاسې له ځانه ايستلی دی، چې د شريف نسب او د کمزوري نسب په منځ کې فرق کوئ، خوشې او فضول کار دی.

فائده: په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ۖ﴾ کې اشاره ده، چې يهودان او نور کسان چې په کوم دستور باندې په قصاص عمل کوي، هغه د دوی بې بنياده ايجاد دی، چې د الله تعالی له احکامو ځنې بيخي چپ (غلط) دی، چې د دوی له هسې چارو ځنې دا راښکاريږي، چې دوی د پخوانيو ياد شويو اصولو له کبله (وجهې) نه په کتابونو، او نه په پيغمبرانو په سم ډول سره ايمان لرونکي دي، او نه د الله تعالی په عهد باندې وفادار دي، او نه د سختۍ او مصيبت په حالت کې له صبر او تحمل سره څه علاقه لري، او نه د خپل کوم عزيز او قريب د وژلو په وخت کې له صبر او تحمل

څخه کار اخلي، او نه د نفسي غوښتنو څخه ځان ژغوري (ساتي)، بلکه د الله تعالی له احکامو او دانبیاوو له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څخنې غاړه غړوي، او د بېګناهو خلقو په وژلو حکم ورکوي.

اَلۡحُرُّ بِالۡحُرِّ

اصیل په اصیل باندې (قصاصیږي).

تفسیر: دا توضیح د هغې برابرۍ دې چې حکم یې صادر شو، مطلب یې دا دی: د هر آزاد نارینه په «قصاص» کې یواځې همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شي، چې د هغه وژونکی دی، داسې نه چې د یوه قاتل په عوض کې له یوې قبیلې څخنې دوه تنه یا زیات له هغو څخه په خپله خوښه ووژل شي.

وَالۡعَبۡدُ بِالۡعَبۡدِ

او مریي په مریي باندې (قصاصیږي).

تفسیر: یعنې د هر مقتول غلام په مقابل کې هماغه غلام وژل کیږي، چې قاتل یې دی، داسې به نه کیږي چې د کوم شریف سړي د غلام په قصاص کې دهغه قاتل په ځای چې د کم نسبو خلقو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شي.

وَالۡاُنۡثٰى بِالۡاُنۡثٰىؕ

او ښځه په ښځه باندې (قصاصیږي).

تفسیر: یعنې د هرې ښځې په «قصاص» کې یواځې همغه ښځه وژل کیږي، چې د هغې قاتله ده، داسې نه شي کېدی، چې د کومې شریفې ښځې په «قصاص» کې هغه کم نسبه ښځه ژوندی پرېښوده شي، چې قاتله ده، او د دې له تېر څخنې کوم نارینه وواژه (قتل) شي.

خلاصه یې داسې شوه چې هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایي چې په قصاص کې هم مساوات وي، او هغه تعدي او تجاوز چې کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه، بیخي ممنوع دی.

فَمَنۡ عُفِىَ لَهٗ مِنۡ اَخِيۡهِ شَىۡءٌ فَاتِّبَاعٌ ۢ بِالۡمَعۡرُوۡفِ وَاَدَآءٌ اِلَيۡهِ بِاِحۡسَانٍ ؕ

نو هغه څوک چې عفوه وکړه شي (مصلحتا) ده ته له (قصاصه د اسلامي) ورور د ده نه څه شی، نو لازمه ده (په دې عفو کوونکي) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره، او ورکول (د دیت دي) هغه (عفوه کوونکي) ته په ښه وجه سره.

تفسیر: یعنې که د مقتول له وارثانو څخنې کوم وارث خپل حق وبخښي، نو قاتل نه پرې قصاصیږي، بلکه ګورو به چې هغو وارثانو په څه ډول سره هغه قاتل بخښلی دی؟ بې له مالي معاوضې څخه یواځې د ثواب په غرض؟ یا د شرعي دیت په مقابل کې؟ یا د مصالحې په توګه د څه مال په مقابل کې؟ یعنې له «قصاص» څخنې څرنګه تېر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کې په څه شي راضي شوی دی؟ په اول صورت کې قاتل د وارثانو له مطالبې څخنې بیخي خلاصیږي، او په نورو صورتونو کې قاتل لره ښایي چې هغه معاوضه په ډېر ممنونیت او خوښې سره ادا کړي !.

ذٰلِكَ تَخۡفِيۡفٌ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ وَرَحۡمَةٌ ؕ

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفوه) آساني ده له (طرفه) د رب ستاسې، او مهرباني ده (چې اختیار یې تاسې ته درکړ).

تفسير: يعني دا اجازه چې «په قتل عمد» كې كه غواړئ قصاص واخلئ، كه غواړئ ديت واخلئ، كه مو زړه غواړي وې بخښئ، دا د پاك الله له خوا تاسې ته يو لوى سهولت او خورا (ډېره) مهرباني ده، يعني د مقتول په وارثانو او قاتلانو په دواړو باندې داسې يوه اساني او لوربينه (پېرزوينه) ده، چې په پخوانيو خلقو باندې نه وه، لكه چې په يهودانو «قصاص» او په نصرانيانو «ديت» يا عفو مقرره وه.

فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۷۸﴾

نو هر چا چې زياتوالى وكړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دې فيصلې (چې ديت يا عفوه ده) نو ده لره دى عذاب دردناك (د دوزخ په عقبى كې، او قصاص په دنيا كې).

تفسير: يعني كه وروسته له دې تخفيف او رحمت څخه هم څوك بيا مخالفت او د جاهليت په دود (رواج) او دستور باندې تګ كوي، يا د عفوې او ديت له منلو څخه وروسته قاتل وژني، نو ده ته په آخرت كې سخت عذاب دى، يا اوس هم هغه وژل كيږي.

وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ

او تاسې لره دى په قصاص كې (لوى) ژوندون.

تفسير: يعني اګر كه «قصاص» په ښكاره سره سخت او دروند ښكاري، مګر پوهان ښه پوهيږي، چې دا حكم د يو لوى ژوندون سبب دى، ځكه چې هيڅوك د «قصاص» د وېرې د بل قتل ته هيڅكله اقدام نه كوي، نو ددې له امله د دواړو ځانونه محفوظ پاتې كيږي، او د قصاص په وسيله د قاتل او مقتول د دواړو ټبرونه هم له وژلو او د وينې له تويولو او بديو څخه محفوظ او مطمئن كيږي.

په عربو كې (لكه دېښتنو په شان) داسې يو دود (رواج) او دستور وو چې هغوى به د قاتل او غير قاتل فرق نه كاوه، او په هر چا باندې به يې چې لاس بر كېده؛ هماغه به يې واژه، او په دواړو ډلو كې به دهمدې له امله تل جنګ او جګړه وه، او د يوه تن د وينې د تويولو په سبب به په زرهاوو كسان وژل كېدل، كله چې د اصلي قاتل څخه «قصاص» واخيستل شي، نو دا ټول انسانان محفوظ او مصون پاتې كيږي.

يٰۤاُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۷۹﴾

اى خاوندانو د عقلونو ! لپاره ددې چې تاسې ځان وساتئ (له ناحقو وينو څخه).

تفسير: يعني د «قصاص» له وېرې د بل چا له وژلو څخه ځانونه وساتئ، يا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتئ، يا كله چې تاسې ته د «قصاص» د حكم حكمت در ښكاره شو، نو د هغه له مخالفت څخه چې د «قصاص» ترك دى؛ ځانونه وساتئ !.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرَا ۨالْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ بِالْمَعْرُوْفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۸۰﴾

فرض كړى شوى دى په تاسې باندې كله چې حاضر شي يو له تاسې ته (اسباب) د مرګ؛ كه پرې ايښې يې وي څه مال: وصيت كول لپاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره، دا حكم لازم دى په پرهيزګارانو باندې.

تفسير: په خلکو کې داسې دود (رواج) اودستور وو، چې د مړي ټول مال به يې د هغه ښځې او اولادې ته ورکاوه، بلکه مخصوصا به هلکانو ته ورکاوه کېده، مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بې برخې پاتې کېدل، په دې آيت کې ارشاد وشو چې: مور او پلار او ټولو خپلوانو ته په انصاف سره وصيت کول پکار دي، او په مړ کېدونکي (محتضر) باندې سم له هغه سره وصيت کول فرض شول، او دا وصيت تر هغه وخته پورې فرض وو؛ چې د ميراث آيت نه وو نازل شوی، کله چې د (النساء) په سورت کې د ميراث احکام نازل شول، او پاک الله د ټولو برخې بيان کړې، نو اوس په ميت باندې په خپله متروکه کې وصيت فرض نه دی، او ضرورت ورته نشته، هو ! د مستحب په اندازه منلی شوی دی، خو د وارث لپاره وصيت کول جائز نه دي، او هم د مال له يوه ثلث څخه زيات وصيت کول نه دي روا، او که وصيت د سړي د پور (قرض)، امانت، وديعت، او نورو راکړو ورکړو په متعلق وي؛ نو د هسې چارو وصيت اوس هم فرض دی.

فَمَنۡۢ بَدَّلَهٗ بَعۡدَ مَا سَمِعَهٗ فَاِنَّمَاۤ اِثۡمُهٗ عَلَى الَّذِيۡنَ يُبَدِّلُوۡنَهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ﴿۱۸۱﴾

نو هر چا چې بدل کړ دا وصيت وروسته له هغه چې وايې ورېده هغه، نو همدا خبره ده چې ګناه د دې (بدلولو) په هغو کسانو باندې ده چې بدلوي دا (وصيت) بېشکه چې الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوهيدونکی دی (په ټولو احوالو).

تفسير: يعنې مړي خو له انصاف سره سم وصيت وکړ او مړ شو، مګر ورکوونکي (وارث) په هغه وصيت باندې عمل ونه کړ، نو په دې صورت کې په مړي باندې هيڅ ګناه نشته، مړي خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان ګناهګار کيږي چې له وصيت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوي.

فَمَنۡ خَافَ مِنۡ مُّوۡصٍ جَنَفًا اَوۡ اِثۡمًا فَاَصۡلَحَ بَيۡنَهُمۡ فَلَاۤ اِثۡمَ عَلَيۡهِ ؕ

نو هغه څوک چې وېرېږي له وصيت کوونکي څخه د ظلم (په خطا سره) يا د ګنا (په قصد سره) نو اصلاح وکړي په مينځ د دوی (د موصي او موصی له) کې، نو نشته هيڅ ګناه په ده باندې.

تفسير: يعنې که چاته د مړي په وصيت کې داسې شبهه ور ولوېږي، يا يوه شي چې دا مړی له کوم سببه غلط شوی دی، او بې ځايه يې د کوم سړي رعايت کړی دی، او د بل سړي حق يې تر پښو لاندې کړی، يا يې د پاک الله له حکم څخه مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مينځ کې د شريعت له حکم سره سمه برابره مصالحه وکړي، نو په دغه مصلح باندې هيڅ ملامتي او ګناه نشته، او په وصيت کې داسې تغيير او تبديل جايز بلکه بهتر دی.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۱۸۲﴾

بېشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم کوونکی دی (په هغه چا چې د الله د احکامو په اجراء کې ډېر احتياط کوي).

تفسير: يعنې حق تعالی ګناهګاران بخښي، نو هر څوک چې دا اصلاح په غرض يوه خرابي له مينځه لرې کوي، ده ته هرومرو مغفرت کوي، يا يې معنی داده چې د هغه وصيت کوونکي بخښونکی دی، چې نا جائز وصيت يې کړی وي، او بيا په خپل نا جايز وصيت باندې پوه شوی وي، او له هغه وصيت څخه په خپل ژوند کې بېرته ګرځېدلی وي.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ

ای هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) فرض كړی شوې ده په تاسې باندې روژه؛ لكه چې فرض كړی شوې وه په هغو كسانو چې پخوا له تاسې څخه وو (لكه پخواني امتونـه او پيغمبـران تر آدمه پورې).

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾

لپاره د دې چې تاسې ځان وساتئ (له ګناهونو څخه او پرهېزګاران شئ، ځكه چې روژه د شهواني قوې ماتوونكې ده).

تفسير: يعنې روژه مسلمان د نفسي خواهشونو پرېښودلو سره عادي كوي، او په دې وسيلې سره كولی شي چې خپل نفس له هغو نفساني خواهشونو او شرعي محرماتو څخه وساتي، چې نفس ته ډېر عزيز او ګران وي، روژه د انسانانو په نفسونو كې د شهواني قواوو په ضعيفولو كې ډېر ښه اثر كوي، او په انسانانو كې د تقوی او پرهېزګاری روحيه تقويه كوي، په روژه كې لوی حكمت: د سركښ نفس اصلاح، او د شريعت د هغو احكامو آساني او سهولت دی، چې د هغو كول پر نفس باندې ګران او درانه وي، تر څو چې روژتي متقي شي.

أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ

يو څو ورځې شمېرلې شوې (لږ چې د رمضان ٢٩ يا ٣٠ ورځې دي).

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

پس هر څوك چې وي له تاسې څخه ناجوړ يا وي په سفر (او روژه وخوري) نو (پر ده باندې لازم دي روژه نيول) په شمار (د خوړليو شويو ورځو) له ورځو نورو.

تفسير: بيا په دې لږه موده كې يې دومره سهولت او آساني فرمايلې ده، چې كه څوك داسې ناروغ وي، چې روژه نيول ورته تكليف پېښوي، يا مسافر وي، نو واك او اختيار لري چې روژه ونه نيسي، بيا دې د هغو ورځو قضايي وروسته له رمضان المبارك څخه ونيسي، چې په رمضان المبارك كې يې د معذرت له كبله (وجهې) خوړلې وې، خوښه يې چې دا قضايي جلا جلا (جدا جدا) راوړي او كه يو ځای.

وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

او په هغو كسانو باندې چې د روژې نيول طاقت نه لري فديه وركول دي، (يا) او په هغو كسانو باندې چې د روژې نيولو طاقت لري فديه وركول دي (او دا حكم په اول كې وو بيا منسوخ شو) طعام د يوه مسكين (د يوې روژې په برابری).

تفسير:

(١) د ﴿يُطِيقُونَهُۥ﴾ ترجمه په «چې طاقت نه لري» سره په دې سبب ده، چې همزه لپاره د سلب شي، يا د «لا» كلمه په كې مقدره شي، يعنې چې طاقت ترې سلب شوی وي لكه شيخ فاني.

(٢) او د ﴿يُطِيقُونَهُۥ﴾ ترجمه په «طاقت لري» سره بنا په ظاهر د آيت سره ده، يعنې هغه خلق چې د روژې نيولو طاقت لري، خو په اول د اسلام كې د بيخي عادت نه لرلو په سبب، دوی ته د يوې كاملې مياشتې

پرله پسې روژه نيول ډېر ګران او دروند کار وو، نو د دوی د آسانۍ لپاره داسې فرمايل شوي وو چې: که تاسې ته کوم عذر لکه مرض يا سفر په مخ کې نه وي، مګر يوائې د عادت نه لرلو په سبب تاسې ته روژه سخته وي، نو تاسې اختيار لرئ چې روژه نيسئ، يا دروژې فديه ورکوئ. د يوې روژې فديه يوه مسکين ته په مړه ګېډه د دوه وختو طعام ورکول دي، بيا نو کله چې خلق له روژې سره عادي شول، دا حکم منسوخ او اجازه پاتې نه شوه، چې ددې نسخې بيان په ورستني آيت ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کې راځي، ځينې له ﴿طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ څخه «صدقة الفطر» هم مرادوي، چې په دې تقدير سره يې معنی داسې کيږي «هغه کسان چې د فديې ورکولو طاقت لري، دوی دې د يوه مسکين د خوراک په اندازه طعام ورکړي !» چې اندازه يې د خوراکي شيانو يو پيمانه ده، په دغه تقدير لکه اوله ترجمه دا آيت منسوخ نه دی، هغه خلق چې اوس هم داسې وايي: «خلق په رمضان کې اختيار لري چې روژه نيسي يا په فديه اکتفاء کوي، او روژه قطعي حکم نه دی» نو دا د جهل او ناپوهۍ وينا ده، يا يې ويونکي بې دين دي.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ ؕ

پس هر څوک چې پخپله خوښه (زيادت) وکړي کومه نيکي کې، نو دغه بهتره ده ده لره.

تفسير: يعني د يوې ورځې له خوراک څخه زيات يوه مسکين ته ورکړي، يا د څو تنو مسکينانو ګېډې مړې کړي، نو سبحان الله دا ډېره ښه ده.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۸۴﴾

او روژه نيول ستاسې (سره د افطار له رخصته) ډېر بهتر دي تاسې ته (له خوړلو څخه) که چېرې يئ تاسې چې پوهيږئ (دروژې په فضيلت).

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ ۚ

مياشت د روژې هغه مياشت ده چې نازل کړی شوی دی په دې کې قرآن چې هدايت دی لپاره د خلقو، او دليلونه دي ښکاره (له جنسه د هغو شيانو) چې هغه لاره ښيي، او بېلوونکی د حق او باطل دی.

تفسير: پاک قرآن رمضان المبارک کې له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره يو ځای نازل شوی دی، بيا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضی په محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په (۲۳) کلونو کې ټوټه ټوټه (لږ لږ) نازل شوی دی، او « جبريل عليه السلام» د سيد المرسلين خاتم النبيين صلی الله عليه و علی آله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کې د نازل شوي قرآن عظيم ختم کاوه، او بيا بيا يې د تکرار په ډول ځمونږ رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته اوراوه، چې له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضيلت او له قرآن عظيم الشان سره د هغې مناسبت او خصوصيت ښه ښکاريږي، او د همدې له امله په همدې مياشت کې «تراويح» هم مقررې شوې دي، نو ښايي چې په دې مياشت کې د پاک قرآن خدمت په ډېر شوق او ښه اهتمام سره وشي ! ځکه چې دا مياشت د همدې لپاره مقرره او معينه شوې ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ؕ

نو هر څوک چې ومومي له تاسې (ای مکلفينو) دا مياشت نو ضرور دې روژه ونيسي د هغې (مياشتې).

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوك چې وي ناجوړه يا په سفر کې بوزه وي، نو (پر ده باندې دې روژه نيول) په شمار (د خوړليو شويو ورځو) له ورځو نورو.

تفسير: له دې عام حکم څخه دا معلوميږي چې ښايي مريض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وي پاتې، او لکه چې د روژې توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، همداسې به مسافر او مريض هم له افطار څخه منع شوي وي، نو ځکه يې د مسافر او مريض ذکر بيا په صاف ډول وفرمايه، چې دوی ته په رمضان المبارك کې د افطار کولو، او په نورو ورځو کې د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقي پاتې ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

اراده لري الله په تاسې د آسانتيا، (چې مسافر او مريض يې مخير کړ)، او اراده نه لري په تاسې باندې د سختۍ، او لپاره د دې چې پوره کړئ (تاسې په قضا سره) شمار (دروژې د مياشتې) او چې په لويي سره ياد کړئ الله، په دې چې هدايت يې کړی دی تاسې ته، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ (د رخصت، آسانۍ او په نعمتونو باندې).

تفسير: مطلب دا دی: الله تعالی چې په اول کې د رمضان المبارك د روژې د نيولو حکم وفرمايه، او د معذرت له سببه يې مريض او مسافر ته د افطار کولو اجازه وفرمايله، او په نورو وختونو کې يې د هغو قضا شويو ورځو په شمار د هغو قضايي په مونږ او تاسې باندې واجبه وګرځوله، او پـه دې قضايي کـې يـې د يو ځاى يا سره جلا جلا (جدا جدا) نيولو قيد له مينځه وويست، نو په دې کې يې ځمونږ او ستاسې د سهولت او د آسانۍ لحاظ وکړ، چې په مونږ او تاسې باندې څه تکليف واقع نه شي، او دا هم منظور دی چې: تاسې د خپلې روژې شمير پوره کړئ، څو چې په ثواب کې مو څه لږوالی رانشي، او دا مو هم تر نظر لاندې وي، چې تاسې د دې خير او خورا ښې طريقې په هدايت د پاك الله لويي او عظمت بيان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت، او کبريا يادونه وکړئ !، او دا هم مطلوب دی چې پر دغو نعمتونو باندې شکر وباسئ !، او د شکر کوونکو په ډله کې ننوځئ !.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

او کله چې پوښتنه وکړي (اى محمده !) له تا څخه بندګان ځما (له لريوالي او نږديوالي) ځما، نو بېشکه زه نژدې يم (دوی ته په علم او اجابت سره) قبلوم زه سوال د غوښتونکي په هغه وخت کې چې وبولي ما، نو ښايي چې دوی هم ومني حکم زما (اطاعت) او ټينګ دې اوسي په ايمان په ما باندې؛ ښايي چې دوی په سمه لاره محکم پاتې شي.

تفسير: په لومړنې آيت کې د الله تعالی د لويي او عظمت حکم بيان شوی وو، نو په دې نسبت ځينو خلقو پوښتنې وکړې چې: «ځمونـږ رب که لرې وي نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو، او که نژدې وي نو ورو ورو به ورسره وغږيږو»، په دې سبب د آيت نازل شو، يعنې الله تعالی نژدې دی، هره خبره اوري، که ورو ورو وغږيږئ !، او که په چيغو ورناري کړئ !، هغه ټول اوري، په هغو ځايو کې چې په زور سره د تکبير ويلو حکم شوی وي؛ د هغو وجوه او اسباب نور په همغو ځايو پورې محدود او خاص دي، او سبب يې دا نه دی چې الله تعالی (معاذ الله) ورو خبره نه اوري.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ

حلال کړی شوی دی تاسې ته په شپه د روژې کې یو ځای والې (جماع) ښځو خپلو سره.

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کې چې وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو ښځو سره نژدې کېدل حرام وو، په هغه کې یې هم آساني وفرمایله، اوس که د شپې په هره برخه کې مو هرې مشروعې او مرغوبې چارې ته زړه کیږي، هغه وکړئ !.

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ ۗ

دوی لباس دي تاسې لره، او تاسې لباس یئ دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (ډېر) اتصال او ډېر اختلاط مقصود دی، یعنې همغسې چې ستاسې په وجود کالي نښتي او پیوست دي، همدارنګه ښځه او نارینه هم ډېر سره نژدې او د شودو او شکرې په شان یو له بل سره ګډون او امتزاج لري.

عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ

معلوم دي الله ته چې بېشکه تاسې یئ چې خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو څنې مطلب دا دی، چې له ویدیدلو څخه وروسته تاسې خپلو ښځو ته نژدې کیدئ !، او د پاک الله د حکم د مخالفت له سببه ستاسې نفس د عقاب مستحق ګرځېده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسې معاف کړئ، او وروسته له دې تاسې ته اجازه وشوه، چې په ټوله شپه کې هر هغه حلال عمل چې مو زړه غواړي ویې کړئ !.

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۖ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ

پس رجوع یې په رحمت سره وکړه په تاسې باندې او عفوه یې وکړه له تاسې (د تېر خیانت) نو اوس جماع کوئ ! له خپلو ښځو سره (د روژې په شپو کې) او وغواړئ هغه شی چې لیکلي (مقرر کړي دي) الله ستاسې لپاره.

تفسیر: یعنې هغه اولاد چې په لوح محفوظ کې ستاسې لپاره د الله تعالی له لوري مقدر شوي دي، ښایي چې د ښځو په مباشرت کې همغه مطلوب وي، او تش شهواني کارونه مو مقصود نه وي، په دې کې د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده.

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ

او خورئ ! او څښئ ! تاسې تر هغه پورې چې ښکاره شي تاسې ته تار سپین (جدا) له تاره توره (چې سپین تار) له سبا څنې (دی).

تفسیر: یعنې همغسې چې په ټوله شپه کې د مجامعت اجازه ورکړی شوې ده، همداسې د رمضان المبارک په شپو کې هم تر سپیده داغه پورې د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوې ده.

ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى الَّيْلِ

بیا پوره کړئ ! روژه (خپله) تر شپې پورې،

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

او مه نژدې کیږئ ! ښځو ته (په جماع سره) حال دا چې تاسې معتکفان یئ په مسجدو کې.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

دا احکام او حدود د الله دي، نو مه نژدې کیږئ دوی ته (په ماتولو سره)، همداسې (لکه چې دا یې درته بیان کړل) بیانوي الله آیتونه خپل لپاره د خلقو چې دوی ځان وساتي (د دې حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چې د روژې او اعتکاف په نسبت تېر شول، د الله تعالی له خوا مقرر شوي دي، ښایي چې له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدې کیږئ ! یا یې مطلب دا دی چې پخپله رأیه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه ویښته په اندازه هم ځنې مه لرې کیږئ !.

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ مالونه خپل په خپل منځو کې په ناحقه سره.

تفسیر: د حرام مال نه خوړل، او روژه ترې نیول، د ژوند په ټول عمر کې یو ضروري امر دی، او د هغه لپاره کومه ټاکلې زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت، ټګي، رشوت، غصب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چې په دغه ډول د مال ګټل بالکل حرام او نا جایز دي.

وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

او مه رسوئ ! دا مال تر حاکمانو پورې لپاره د دې چې وخورئ (تاسې په دې رسولو سره) یو څه له مالو د خلقو ځنې په ظلم (نا حقه سره) او تاسې پوهیږئ (چې دا ظلم دی).

تفسیر: «مه یې رسوئ تر حاکمانو پورې»: یعنې د کوم سړي د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ، یا خپل مال د رشوت په ډول حاکمانو ته مه ورکوئ ! چې حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ، همدا راز د دروغو په شاهدي، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ ! او حال دا چې تاسې په خپله ناحقي هم پوهیږئ.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ

پوښتنه کوي خلق له تا څخه (ای محمده !) له حاله د نویو میاشتو.

تفسیر: خلقو د سپوږمۍ د دې زیاتوالي او کموالي په نسبت څمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم څخه پوښتنې وکړې، نو دا آیت نازل شو.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې دا میاشتې ټاکلې (مقرر) شوي وختونه دي لپاره د خلقو او دحج.

تفسير: يعني اى محمده ! دوى ته ووايه چي د سپوږمۍ په ختلو او بدلون سره ډېرې چارې او معاملې تعلق لري، او د سپوږمۍ په وسيله ديني ورځې، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجارې، حمل، رضاعت، روژې، زكات، عدت، عقود، شروط، مزدوري، او د نورو شيانو نېټې څرګندېږي، او هره يوه نېټه او تاريخ له هغې څخه پر ډېر ښه شان سره ښكارېږي، په تېره بيا د «حج» د تخصيص بله وجه همدا ده چې: «ذو القعدة الحرام، ذو الحجة الحرام، محرم الحرام، او رجب المرجب» دا څلور مياشتې حرامې مياشتې بللې كېدې، چې په دغو مياشتو كې جنګ او وژل حرام وو، كه په دغو مياشتو كې به عربو ته كوم جنګ پېښېده، نو هغوى به تاريخونه سره وړاندې وروسته كول، او په يوه پلمه (تدبير) او بهانه سره به يې په هماغو حرامو مياشتو كې جنګونه كول، مثلا كه په «ذو الحجة» يا «محرم» كې به له جنګ سره مخامخ كېدل، نو هغه به يې په «صفر» سره تعبير كاوه، او كله چې به «صفر» كې كوم كار د دوى په مخ كې راته، نو هغه به يې په «ذو الحجة» يا «محرم» ياداوه، نو د دوى د دې خيال د ابطال له امله يې دلته د «حج» تصريح وفرمايله، هغه ورځې چې حق تعالى جل وعلى شأنه د «حج» لپاره ټاكلي دي، په هغو كې وړاندې وروسته كول، هيڅكله جايز نه دي، اوس له دې نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احكام تر ډېر ځاى پورې ذكر كيږي.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

او نه ده نيكي (دا كار) چې راځئ (تاسې) كورو ته د شا له لوري د هغو، او ليكن (خاوند) د نيكۍ هغه څوك دى چې ويرېږي (له الله په ترک د مخالفت كې)، او راځئ ! كورو ته له طرفه د دروازو د هغوى، او وويرېږئ له الله څخه د دې لپاره چې تاسې خلاص شئ (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسېږئ.

تفسير: د جاهليت په زمانه كې داسې دود (رواج) او دستور وو، چې كله به دوى د «حج» احرام وتاړه، او له خپلو كورونو څخه به وتل، او بيا به اتفاقا هغوى ته كوم هسې ضرورت پېښېده چې بېرته به د خپل كورو ورتګ ته اړ كېدل، نو د دروازو له لارې به نه ورتلل، او په بام باندې به ورختل، او له هغې لارې به خپلو كورو ته ورننوتل، يا به د شا له خوا پكې ننوتل، يا به يې د شا له لوري سورى واهه، او پكې به ننوتل، او دا كار به يې نيكي او ښېګڼه ګڼله، نو څكه پاک الله دا كار غلط وښود.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

او جنګ كوئ (اى مؤمنانو !) په لاره د الله كې ! له هغو كسانو سره چې جنګ كوي له تاسې سره.

وَلَا تَعْتَدُوا ۚ

او مه كوئ تيرى، زياتى (پر هيچا باندې اى مؤمنانو !).

تفسير: يعني تېرى مه كوئ، ددې معنى دا ده چې په جنګ كې دې وړو كي، ښځې، او سپينږيري قصدا ونه وژل شي ! او دننه په بيت الحرام كې دې په جګړو باندې لومړى پيل (ابتدا) ونه كړل شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

بېشكه چې الله تعالى محبت نه كوي تېري كوونكو سره له حده. او ووژنئ ! دوى په هر ځاى كې چې مومئ دوى، او وباسئ ! دوى له هغه ځايه چې ايستلي دي دوى تاسې لره.

تفسير: هر چېرې چې يې مومئ ويې باسئ، يعنې په «حرم» کې وي يا پر ته له حرمه، له هغه ځايه چې تاسې يې ايستلي يئ، يعنې له مکې معظمې څخه يې وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ

او فتنه (شرک او له دين څخه اړول) ډېر سخت دي له وژلو څخه.

تفسير: يعنې له دين څخې ګرځېدل، يا له دين څخې د بل چا ګرځول، له هغو وژلو څخه چې په أشهر الحرم کې واقع شي؛ ډېره لويه ګناه ده، مطلب يې دا دی چې د مکې معظمې په حرم کې د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوري لارښوونه کول ډېر قبيح کار دی.

وَلَا تُقَٰتِلُوهُمْ عِندَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَٰتِلُوكُمْ فِيهِ ۖ فَإِن قَٰتَلُوكُمْ فَٱقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾

او جنګ مه کوئ ! له دوی سره د مسجد الحرام په خوا کې تر هغه پورې چې وجنګېږي دوی له تاسې سره په دغه (حرم) کې، پس که جنګ وکړي دوی له تاسې سره نو وژنئ ! دوی، همداسې (لکه تېرې شوې جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسير: يعنې مکه معظمه خامخا د امن ځای دی، ولې که هغوی پر تاسې باندې بريد وکړي، يا په ظلم باندې لاس پورې کړي، او په ايمان راوړلو کې له تاسې سره دښمني وکړي، چې دا خبره له وژلو څخې هم سخته ده، نو بيا هغوی لره امان نه پاتې کيږي، او هر چېرې چې يې ومومئ ويې وژنئ ! آخر ته چې مکه معظمه فتح شوه، رسول اکرم صلی الله عليه وسلم همداسې امر وفرمايه: «هغه څوک چې د مسلمانانو په مخ کې توره په لاس ودرېږي، ويې وژنئ ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ».

فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾

پس که منع راوړي (له شرکه، نو الله به يې وبخښي) نو بېشکه الله ډېر بخښونکی، پوره رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ايمان راوړي، او له کفر او شرک څخې توبه وباسي، نو د هغوی توبه منله کيږي.

وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾

او جنګ کوئ تاسې ! له دوی سره تر هغه پورې چې پاتې نشي فتنه (شرک او فساد)، او شي دين (حکم) خاص الله لره، پس که چېرې وګرځېدل (دوی له شرکه نو تاسې تجاوز مه کوئ پر دوی باندې) نو نشته هيڅ تېری مګر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندې.

ٱلشَّهْرُ ٱلْحَرَامُ بِٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ وَٱلْحُرُمَٰتُ قِصَاصٌ ۚ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱعْتَدُوا۟ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتې حرامې کې ده، او تعظيمونه (د دې شيانو) سره برابر دي، پس هر چا چې تېری وکړ پر تاسې باندې نو تاسې هم تېری کوئ ! په هغوی باندې په شان د هغه

چې تېرۍ یې کړی وو پر تاسې باندې، او وویرېږئ له الله څخه ! او پوه شئ ! چې بېشکه الله له پرهېزګارانو سره دی (په علم او نصرت سره).

تفسیر: دا د حرمت میاشت یعنې «ذو القعدة الحرام» چې د عمرې لپاره پکې درومئ، د هغه حرمت میاشتې په ځای ده، چې د پروسږ کال په «ذو القعدة الحرام» کې تاسې د کفارو له خوا د عمرې او د بیت الله شریف له زیارت څخه ممنوع شوي وئ، او پرې یې نه ښودئ چې مکې معظمې ته لاړ شئ.

وَاَنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوْا بِاَيْدِيْكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کې ! او مه غورځوئ ځانونه خپل په هلاکت کې (چې جهاد ترک کړئ ! او خپل مالونه په غزا کې ونه لګوئ !).

وَاَحْسِنُوْا ۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٩٥﴾

او نیکي کوئ ! (له هر چا سره مخصوصا له غازیانو سره) بېشکه چې الله دوستي کوي له نېکو کارانو سره.

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ ؕ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ وَلَا تَحْلِقُوْا رُءُوْسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهٗ ؕ

او پوره ادا کړئ حج ! او عمره خاص الله لره، بیا که چېرې منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمرې) نو (واجب دی پر تاسې) هغه څه چې آسان دي له هدیې څخه (چې مذبوحه ده) او مه خریئ ! (ای محصرانو !) سرونه خپل تر هغه پورې چې ورسیږي هدیه (چې مذبوحه ده) ځای د حلالې خپلې ته.

تفسیر: مطلب دا دی: کله چې څوک «حج» یا «عمره» شروع کړي یعنې احرام وتړي؛ نو پر هغه باندې دا خبره لازمه ده، چې پوره یې کړي، او روا نه ده چې هغه په نیمایي کې پرېږدي، او له احرام څخه ځان وباسي، مګر که کوم دښمن یا مرض ورپېښ شي، او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای ته ونشي رسولی، نو پر ده باندې دم اوړي، چې له خپل توان سره سم حیوان حلال کړي، چې ادنی یې یو پسه دی، او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکې شریفې ته لیږي، او دا دې هم ورته ووایي چې: تر دغې ورځې پورې دا مذبوحه د حرم ځمکې ته ورسوه ! او هلته یې ذبحه کړه ! او هر کله چې ډاډه شي، چې اوس د ده مذبوحه ذبحه شوې ده، نو هلته دا خپل ویښتان لنډ یا وخریي، او پخوا له هغه دې هیڅکله ځان نه حلالوي، داسې وینې ته د «حصار وینه» وایي، چې د «حج» یا د «عمرې» د نه تمامولو له سببه پر «حاجي» یا «معتمر» باندې اوړي.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيْضًا اَوْ بِهٖۤ اَذًى مِّنْ رَّاْسِهٖ فَفِدْيَةٌ مِّنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ ۚ

نو هر څوک چې وي له تاسې ځنې ناجوړه، یا وي په ده باندې تکلیف له (طرفه) د سر د ده، نو لازمه ده په ده باندې فدیه له روژې څخه، یا له خیراته، یا له حلالولو (د پسه).

تفسیر: یعنې که د «احرام» په حالت کې څوک رنځور شي، یا د هغه په سر کې درد یا زخم وي، نو هغه لره د ضرورت له امله د احرام په حالت کې هم سر خریيل، یا د ویښتانو لنډول روا دي، مګر د هغه «فدیه» دې ورکوي، چې هغه د

درې ورځو روژه نيول، يا شپږو تنو مسکينانو ته طعام ورکول دي، يا د يوه پسه (ګډ) حلالول دي، دا وينه د «جنايت وينه» بولي، چې د «احرام» په حالت کې د ناچارۍ له کبله د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندې لازمیږي.

﴿فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلْعُمْرَةِ إِلَى ٱلْحَجِّ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْيِ﴾

نو هر کله چې په امن شئ پس هر چا چې نفع واخيسته په عمرې سره (چې يو ځای يې کړه) له حج سره نو (واجب) دي پر ده باندې هغه چې آسان وي له هديې څخه (چې مذبوحه ده).

تفسير: يعني هغه «محرِم» چې د دښمن اومرض له خوا مطمئن وي، اعم له دې نه چې هغه ته له سره کومه اندېښنه ورپېښه نه شي، يا خو دښمن يا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپېښه شوي وي، خو په خير سره زائله او له مينځه ورکه شوي وي، او د هغه له امله د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کې څه خلل ورپېښ شوی نه وي، هغه لره ښايي چې فکر وکړي که «حج» او «عمره» يې دواړه سره يو ځای ادا کړي وي، يعنې «قِران» يا «تمتُّع» يې کړی وي، او «اِفراد» يې نه وي کړی، نو په ده باندې يو پسه يا د غويي يا د اوښ اومه برخه قرباني اوړي، چې دې وينې ته د «قران» او «تمتع» وينه وايي.

﴿فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٍ فِى ٱلْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ ۗ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ۗ﴾

هر چا چې ونه موندله هديه (چې مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندې روژې د درې ورځو په (ورځو د) حج کې، او اوه ورځې (نورې) کله چه وګرځئ (تاسې) دا لس ورځې دي پوره.

تفسير: يعني هغه څوک چې «قران» او «تمتع» يې وکړه، او مذبوحه ورته ميسره نشوه، نو هغه لره ښايي چې درې ورځې د «حج» په ورځو کې روژه ونيسي، چې د «عرفې» يعنې د «ذي الحجې» په نهمه ورځ کې پای (آخر) ته ورسيږي، او اوه ورځې د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونيسي، چې دا ټولې لس ورځې شوې.

﴿ذَٰلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُۥ حَاضِرِى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۚ﴾

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی، چې نه وي عيال د ده اوسېدونکی په (حوالي «احاطه» د) مسجد حرام کې.

تفسير: يعني قران او تمتع يا وجوب د هديې يا د لسو ورځو روژو حکم په نادار؛ هغه چا لپاره دی چې په مسجد الحرام کې يعنې په مکه معظمه کې يا هغې ته نږدې نه اوسيږي، بلکه د «حل» يعنې له «ميقات» څخه د باندې هستوګنه ولري.

﴿وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ﴾

او وويريږئ له الله څخه او پوه شئ ! چې بېشکه الله ډېر سخت عذاب ورکوونکی دی. (وخت د) حج (څو) مياشتې معلومې دي.

تفسير: د شوال المکرم له اول څخه نيولې د لوی اختر يعنې د «ذي الحجة الحرام » د لسمې شپې تر سهاره پورې، ددې مياشتو نومونه (أشهر الحج) دي، ځکه چې د حج احرام د همدې مودې په منځ کې وي، که پخوا له دې څوک د حج «احرام» وتړي، نو هغه ناجائز يا مکروه وي، يعنې د حج لپاره څو مياشتې مقررې دي، او ټولو ته ښکاره دي، هغه تغيير او تبديل چې د عربو مشرکينو به د خپل ضرورت له مخې په دې مياشتو کې کاوه، او د هغو په نسبت په بل آيت کې داسې فرمايلي شوي دي: ﴿إِنَّمَا ٱلنَّسِىٓءُ زِيَادَةٌ فِى ٱلْكُفْرِ﴾ هغه بيخي بې اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ

نو هر چا چې فرض کړ (په خپل ځان) په دې میاشتو کې حج؛ نو نه دې کوي جماع (او نه دواعي د هغې) او نه ګناهونه او نه جګړې په (ورځو) د حج کې، او هر څه چې کوئ (تاسې) له نیک کار څخه، نو پوهیږي په هغه باندې الله.

تفسیر: «حج» یې لازم کړ یعنې «احرام» یې وتاړه په داسې ډول چې په زړه یې نیت وکړ، او په خوله یې «تلبیه» وویله.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

او توښه واخلئ (له ځانو سره) نو بېشکه بهتره توښه ځان ساتل دي له سواله، او وويرېږئ! له ما څخې ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسې غلط دود او دستور په کفر کې دا هم وو، چې بې د لارې دخرچه د تش لاس «حج» ته تلل یې ثواب ګڼل، او هغه ته به یې «توکل» وایه، او هلته به تلل، له هر چا څخې به یې سوال او غوښتنې کولې، نو الله تعالی هغو کسانو ته چې قدرت لري؛ امر ورکوي چې هغوی دی د لارې خرچه له ځان سره اخلي، او بیا دې «حج» ته ځي، او بې له زاد او راحلې دې لاړ نه شي، چې هم پخپله دی سرګردانیږي، او نورو ته هم سرګرداني پېښوي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ۚ

نشته په تاسې باندې هیڅ ګناه په دې کې چې غواړئ روزي له فضل د رب خپل.

تفسیر: که د «حج» په سفر کې سوداګیري هم وکړی څه ګناه نه لري، بلکه مباح ده، خلق له دې خبرې څخه په شبهه کې وو، چې ښايي له تجارت کولو څخه به په «حج» کې څه نقصان پېښیږي، نو اوس داسې هدایت صادر شو: هغه څوک چې اصلي مقصود یې «حج» وي، او د هغه په ضمن کې سوداګیري هم وکړي، نو د هغه په ثواب کې به څه نقصان نه راځي.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ

نو هر کله چې راکوز شئ له عرفات څخه نو یادوئ الله په مشعر الحرام (مزدلفې) کې.

تفسیر: په ټوله مزدلفه کې هر چیری ودریدل جائز او روا دي، پرته دوادي محسر څخه، چې هلته دي نه ودریږي.

وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾

او یادوئ دي (یعنې الله) لکه چې لاره یې در ښودلې ده تاسې ته، او بېشکه چې وئ تاسې پخوا له هدایته خامخا له ګمراهانو څخې.

تفسیر: یعنې کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مګر په شرک سره، نو ښايي چې هسې ذکر دې ونه کړی شي، بلکه سره له توحیده یې همغسې ذکر وکړئ، چې تاسو ته یې هدایت در کړی دی.

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾

بیا راکوزېږئ! (ای قریشو د طواف لپاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چې راکوزیږي (نور) خلق (مزدلفې ته)، او مغفرت وغواړئ له الله څخه (د خپلو ګناهونو)، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی (د ګناهونو) پوره رحم کوونکی دی.

تفسير: د كفر په زمانه كې يوه غلطي دا هم وه، چې مكيان (مكې والا) به تر عرفاته پورې نه تلل، ځكه چې عرفات له حرم څخه د باندې دى، بلكه د حرم په حد كې به چې مزدلفه ده، دربدل، او د مكې شريفې له قريشو څخه پرته نور ټول به تر عرفات پورې تلل، او بيا به له عرفات څخه د طواف لپاره مكې شريفې ته راتلل، نو ځكه يې وفرمايل: «له هغه ځايه چې ټول خلق دطواف لپاره راځي، تاسې هم همغه ځاى ته ورشئ، او له هغه ځايه (له عرفات) د طواف لپاره بېرته راشئ، او په خپلو پخوانيو ګناهونو باندې نادم اوسئ !».

فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

نو هر كله چې ادا كړل تاسې افعال د حج خپل، نو يادوئ الله لكه چې يادول تاسې پلرونو خپلو لره (په جاهليت كې په فخر سره) بلكه يادوئ الله په ډېر زيات يادولو سره.

تفسير: يعني د «ذي الحجة الحرام» په لسمه كې چې د «حج» د افعالو يعني د جمرو ويشتلو، قرباني كولو، سر خرييلو، يا د ويښتانو لنډولو، د كعبې شريفې د طواف، او د صفا او مروى له سعيې فارغ شوئ، نو د منى د قيام په وخت كې د الله تعالى ذكر وكړئ !، لكه چې د كفر په زمانه كې تاسې د خپلو پلرونو او نيكونو ذكر كاوه، بلكه له هغه څخه دې هم زيات ذكر وكړى شي !.

دوى له قديمې زمانې راهيسې داسې عادت درلود، چې د «حج» له فراغت څخه وروسته به درې ورځې په منى كې دېره كېدل، او لوى بازار به يې جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نيكونو ستاينه او يادونه به بې كوله، او د دوى لوينې او فضائل به يې بيانول، نو ځكه پاك الله له هسې ويناوو څخه هغوى منع كړل، او ويې فرمايل چې: په دې ورځو كې د الله تعالى ذكر ډېر وكړئ، او د هغه الله جلت عظمته د لويې او عظمت يادونه وكړئ !.

فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا ۚ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

نو ځينې له خلقو څخه هغه څوك دي چې وايي اى ربه ځمونږ ! راكړه مونږ ته په دنيا (لږ ژوند) كې (ځمونږ برخه، مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت كې هيڅ برخه، او ځينې له دوى څخه هغه څوك دي چې وايي: اىَ ربه ځمونږ ! راكړه مونږ ته ! په دنيا (لږ ژوند) كې نيكي (نعمت) او په آخرت كې نيكي (جنت)، او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ)، دغه كسان شته دوى لره لويه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چې كړي دي دوى (هغه)، او الله ژر اخيستونكى د حساب دى (چې ډېر ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصوي).

تفسير: غوښتونكي په دوه ډوله دي: يو خو هغه دي چې د هغوى مطلوب يوازې دنيا ده، او د هغوى دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چې مونږ ته راكول كيږي، په همدې دنيا كې دې راكړ شي»، نو داسې خلق د آخرت له نعمتونو څخه بې برخې دي، بل هغه دي چې د هغوى مقصود آخرت دى، چې د دنيا ښېګڼې (فائدو) او نيكي يعني د عبادت توفيق او نور، او د آخرت ښېګڼې (فائدو) او نيكي يعني ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړي، نو داسې كسانو ته په آخرت كې د هغوى د حج او دعا او حسناتو پوره برخه وررسيږي.

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ؕ

او یادوئ ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمېرل شویو (د تشریق) کې.

تفسیر: له ﴿اَيَّامًا مَّعْدُوْدٰتٍ﴾ څخه د «ذي الحجة الحرام » یوولسمه، دولسمه، او دیارلسمه ورځ مراد ده، چې په دې ورځو کې خلق له «حج» څه فارغیږي، او مامور دي چې په «منی» کې واوسیږي، په دې ورځو کې د جمرو ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل اجراء کړئ ! او په نورو وختونو کې هم دلته تکبیر او تهلیل په ډېر محبت سره ووایئ !، او د پاک الله په ذکر کې کثرت او مداومت وکړئ !.

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِيْ يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ؕ

نو هر چا چې بیړه (تلوار) وکړه (په تلو کې له منی مکې ته) په دوو ورځو کې (چې «۱۱» «۱۲» د ذي الحجې دي) نو نشته هیڅ ګناه پر دغه تلوار کوونکي، او هر چا چې تأخیر وکړ (او درېِ ورځې په منی کې پاتې شو) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندې، دا بېګناهي هغه چا لره ده، چې پرهېز یې کړی وي (له مناهیو څخه).

تفسیر: ګناه خو دا ده چې له شرعي ممنوعاتو څخه پرهېز ونه کړئ، او هغه څوک چې له الله تعالی څخه ووېریږي، او په تېره بیا د «حج» په وخت کې تقوی او پرهېزګاري هم وکړي، نو بیا په دې خبره هیڅ نه ګناهګاریږي ؛ چې په «منی» کې دوه ورځې هستوګنه وکړي، یا درې ورځې پکې واوسیږي، ځکه چې الله تعالی دا دواړه جایز فرمایلي دي، ولې افضل او بهتر خو په «منی» کې د درې ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۰۳﴾

او (تل) ووېرېږئ ! له الله څخه، او پوه شئ چې بېشکه تاسې خاص الله ته ورټولېږئ (په قیامت کې د مکافاتو «جزا او سزا» لپاره).

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّعْجِبُكَ قَوْلُهٗ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِيْ قَلْبِهٖ ۙ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿۲۰۴﴾
وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيْهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿۲۰۵﴾
وَاِذَا قِيْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهٗ جَهَنَّمُ ؕ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۲۰۶﴾

او ځیني له خلقو څخه هغه څوک دي چې په تعجب کې آچوي تا خبره د ده په (کارو د دې) ژوندون لږ کې، او شاهد کوي دې الله په هغه شي چې په زړه د ده کې دي، حال دا چې دی ډېر سخت دی په جګړه او عداوت کې، او کله چې بېرته وګرځي (له تانه ای محمده !) نو ګرځندی ګرځي په ځمکه (د مدینې) کې لپاره د دې چې فساد وکړي په ځمکه کې، او هلاکوي کښت (فصل) او ساکښان (ذي روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چې الله نه خوښوي فساد (او معصیت).

او کله چې وویل شي ده ته: چې ووېرېږه له الله ! نیسي دی غرور (عار او ننګ په کولو د) ګناه، بس کافي دی ده لره (عذاب د اور) د دوزخ او هرومرو (خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ).

تفسير: دا حال د منافق دی، چې په ښکاره سره خوشامندي او تعلق کوي، او الله تعالی ځانته شاهد ګرځوي، او وايي چې: زه «رښتين يم، او په زړه کې مې د اسلام محبت دی»، خو د جګړې، داړې، غلا، لوټ او تالان ځنې هم خپل مخ نه اړوي، او که له هسې چارو يې څوک منع کړي؛ نه منع کيږي، بلکه ضد او مخالفت کوي، او په خپلو بدو چارو کې ترقي کوي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْرِيْ نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ۝

او ځنې له خلقو څخه هغه څوک دي چې خرڅوي نفس خپل لپاره د طلب د رضا د الله (چې له خپله ځانه او ماله تېرېږي)، او الله ډېر مهربان دی پر بندګانو باندې (چې د ده په توفيق له ځانه او ماله تېرېږي).

تفسير: وايي چې صهيب رومي (رضي الله عنه) غوښتل چې د هجرت په اراده د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شي، په لار کې د مشرکينو په لاس کنبيوت (راګېر شو)، صهيب رضي الله تعالی عنه هغوی ته وويل: «زه خپل کور او ټول مال تاسو ته په دې شرط درکوم، چې ما خوشې کړئ ! چې مدينې ته لاړ شم، او له هجرت څخه مې مخه مه نيسئ !»، په دې باندې هغوی راضي شول، او صهيب رضي الله تعالی عنه يې پرېښود چې د رسول صلى الله عليه وسلم په حضور مشرف شي، نو دا آيت د مخلصينو په تعريف کې نازل شوی دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً ۪

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) ننوځئ ! په اسلام کې (دهغه له ټولو شرايطو سره) ټول.

تفسير: يعنې په ظاهر او باطن، او په عقيده او عمل کې يواځې د اسلام د احکامو متابعت وکړئ !، او نه چې په خپل سر او عقل، يا د بل چا په خوله کوم حکم ومنئ !، يا کوم کار وکړئ !، نو له دې ځنې «بدعت» قلعه او قمعه او له بېخه ويستل مقصود دي، ځکه چې «بدعت» په حقيقت کې همدا شی دی، چې د بل چا کومه عقيده يا کوم عمل چې ښه او مستحسن وګڼلی (وګڼلې) شي، هغه له خپل لوري په دين کې داخل کړی شي، مثلا لمونځ او روژه چې أفضل د عبادتونو دي، که بې له شرعي حکمه يې څوک له خپله ځان مقرر کړي بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عيدګاه کې په نفلونو باندې امر ورکول، يا د اخترونو په ورځو کې د روژې نيول.

وَلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ۝

او مه کوئ پيروي د قدمونو د شيطان ! بېشکه دا (شيطان) تاسې لره دښمن دی ښکاره.

تفسير: يعنې په خپلې وسوسې سره بې اصله شيان ستاسو په زړونو کې اچوي، او په دين کې بدعتونه شاملوي، او دين مو خرابوي، او تاسې هم هغه غوره کوئ.

فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْكُمُ الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝

بيا که وښوييدئ تاسې وروسته له هغه چې راغلي دي تاسې ته ښکاره دلائل؛ نو وپوهېږئ چې بېشکه الله ډېر غالب دی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۲۱۰﴾

انتظار نه کوي دوی مګر د دېته چې راشي دوی ته الله په سيورو کې له وريځو څخه او (راشي دوی ته) پرښتې (د عذاب) او خلاص شي کار (د اهلاک د دوی) او (خاص) الله ته بېرته ګرځول کيږي ټول کارونه (په قيامت کې د مجازاتو لپاره).

تفسير: يعني هغه کسان چې د حق تعالی له دې صافو او ښکاره وو احکامو څخنې مخالف کار کوي، او له خپل کاره تګه نه اوړي، او سمې صافې لارې ته نه راځي، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله عليه وسلم باندې يقين او باور نه لري، اوس ګواکې دوی دې خبرې ته سترګې نيولي دي، چې خپله الله تعالی او د هغه پرښتې پر دوی باندې راشي، او د جزا او سزا کومه واقعه چې په «قيامت» کې راتلونکې ده، هغه په همدا نن ورځ پای (آخر) ته ورسيږي، او فيصله شي، خو بالآخره د ټولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب، او د ورتګ ځای همغه رب الأرباب دی، او د ټولو مرجع او مآب همغه عزيز الوهاب دی، او ټول احکام د همغه الملک القادر له حضوره صادريږي، او په دې کې هيڅ يوه د تردد خبره نشته.

سَلْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ كَمْ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ اٰيَةٍۭ بَيِّنَةٍ ؕ

پوښتنه وکړه (ای محمده !) له بني اسرائيلو څخه: چې څومره ورکړي دي مونږ دوی ته له دلائلو ښکاره ګندو څخه؟.

تفسير: له دې نه يې پخوا فرمايلي وو چې د حق تعالی د صاف حکم له ښکاره کېدلو څخه وروسته، له هغه څخنې مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تاييد کې فرمايي چې: په خپله له بني اسرئيلو اولاده د يعقوب څخنې پوښتنه وکړې، چې مونږ دوی ته څومره ښکاره آيات او صريح او واضح احکام رالېږلي دي؟ کله چې دوی له هغو څخنې منحرف او چپ شول، نو څمونږ په عذابو اخته شول، او داسې نه دی چې مونږ پخوا له نافرمانۍ څخه هغوی په عذاب اخته کړي وو.

وَمَنْ يُّبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ ۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۱۱﴾

او هر څوک چې بدل کړي نعمت د الله (په نا شکرۍ سره) وروسته له هغه چې راغلی وو دا (نعمت) ده ته، نو بېشکه الله؛ سخت دی عذاب (د ده).

تفسير: يعني دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چې د پاک الله له احکامو او هداياتو څخه مخالفت کوي، يا يې آيات بدلوي، او د هغه د احساناتو او انعاماتو کفران کوي، نو بيا د هغه عذاب ډېر سخت دی، په داسې ډول چې په دنيا کې دې ووژل شي، يا دې کور او مال لوټ کړ شي، يا دې جزيه پرې کېښوده شي، چې تل خوار او ذليل واوسيږي، په عقبی کې همېشه تل تر تله په دوزخ کې پاتې کيږي.

فائدة: له نعمت رسېدلو څخه دا مطلب دی چې په هغه باندې يې علم حاصل شي، يا بې له تکلفه يې په لاس ورشي.

زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُوْنَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۘ

ښايسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چې کافران شوي دي دغه ژوند لږ خسيس، او مسخرې کوي دوی پر هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنی خپلې).

تفسير: هر كله چې به د مشركانو مشران پر «بلال رضي الله تعالى عنه» يا «عمار رضي الله تعالى» عنه يا «صهيب رضي الله تعالى عنه»، يا د مهاجرينو پر نورو فقراوو رضوان الله تعالى عليهم أجمعين باندې تېرېدل، يا به يې دوى ليدل، نو پر دوى باندې به يې تمسخر كاوه، او خندل به يې، او ويل به يې چې: «دغه ناپوهانو ته وګورئ ! چې د آخرت په خيال د دنيا تكاليف، او مصائب پر ځانو باندې اخلي، او محمد صلى الله عليه وسلم ته وګورئ ! چې ددغو فقيرانو په ملګرتوب غواړي چې د عربو پر مشرانو برى ومومي، نو ځكه دوى تل د غلبې په فكر كې لګيا، او د دنيا د اصلاح په چورت كې مشغولتيا لري».

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

او هغه كسان چې يې ساتلي دي (ځانونه له شركه) د پاسه د دوى (يعني كفارو) به وي په ورځې د قيامت كې، او الله روزي وركوي هغه چا لره چې اراده وكړي بې له حسابه (ډېره پراخه).

تفسير: الله تعالى د هغوى په ځواب كې ارشاد فرمايي: دوى نه پوهېږي چې همدا فقيران او غريبان به د قيامت په ورځ له دوى ځنې اعلى او لوړ وي، او الله تعالى په دنيا او عقبى كې هغه چاته چې اراده وفرمايي بېشماره رزق او روزي وركوي.

كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۗ فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۪ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيْمَا اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ؕ وَمَا اخْتَلَفَ فِيْهِ اِلَّا الَّذِيْنَ اُوْتُوْهُ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ۚ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَا اخْتَلَفُوْا فِيْهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهٖ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٢١٣﴾

وو ټول خلك (په ابتدا كې) ټولى يو په يوه حق دين (بيا ځنې كافران او ځنې مسلمانان پاتې شول) پس ولېږل الله انبيا زيري وركوونكي (مؤمنانو ته په نعيم سره) او وېرووونكي (كافرانو ته په جحيم سره)، او راوليې لېږه له دوى سره كتاب (بيانوونكى ددين) په حقه سره، لپاره ددې چې حكم وكړي (الله يا نبي يا كتاب) په مينځ د خلكو كې په هغه كار كې چې اختلاف كړى دى دوى په هغه كې، او اختلاف نه دى كړى په هغه (حق يا كتاب يا اسلام) كې مګر هغو كسانو چې وركړى شوى وو دوى لره كتاب، (اختلاف يې چې كړى وو) وروسته له هغه چې راغلي وو دوى ته دليلونه ښكاره په سبب د كينې په مينځ د دوى كې، پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى هغه شي ته چې جګړه كړې وه دوى په هغه كې (چې عبارت دى له حقه) په اذن (حكم) خپل سره، او الله هدايت كوي هغه چا ته چې اراده (يې د هدايت) وكړي طرف د لارې سمې ته.

تفسير: د آدم عليه السلام له وخته راهيسې همدا يو حق دين پاتې دى، وروسته له هغه څخه تر يوې مودې پورې هغه دين پاتې وو، او بيا خلقو په هغه كې اختلاف وكړ، نو پاك الله د هغو د اختلافاتو د لرې كولو لپاره خپل انبياء ولېږل.

فائدة: له دې آيت ځنې دوه خبرې معلومېږي:

(١) دا چې الله تعالى هغه رسولان او متعدد كتابونه چې رالېږلي يې دي، ددې لپاره نه دي چې د هرې فرقې لپاره بېله لاره وښيي، بلكه ټولو لره الله تعالى اصلا هماغه يوه لاره مقرره كړېده، كله چې دوى له هغې سمې لارې ځنې وښوئېدل، نو الله تعالى دوى ته بيا رسول صلى الله عليه وسلم او كتاب ورولېږل، چې

سم د هغو له احکامو سره ټکر وکړي، کله چې وروسته له هغه هغوی بیا ګمراهان شول، بیا بل نبي علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته وروستول شو، چې دوی په یوه لاره باندې قائم پاتې شي، ددې خبرې مثال داسې دی چې روغتیا یوه ده، او ناروغي ګڼاني بېشمارې دي، کله چې یوه ناروغي پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره یې یوه دوا او پرهېز وفرمایه، څه وخت چې بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره یې بله دوا او پرهېز وټاکه (مقرر کړ)، اوس یې په آخر کې هسې یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چې په هغې سره له ټولو ناروغیو نجات ممکن دی، او د ټولو په بدل کفایت کوي، او هغه د اسلام پاکه طریقه ده، چې د هغې لپاره آخر الزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لېږلی شوی دی.

(۲) دا خبره معلومیږي چې د الله تعالی همدا سنت جاري دي، چې بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کې کار کاوه، او د هر آسماني کتاب په نسبت به یې اختلاف درلود (لرلو)، او د حق او حقانیت په نسبت به یې تل جنګ او جګړې کولې، او په همدې کې به بوخت (مشغول) او لګیا وو، نو اوس نه ښایي چې د ایمان اهل د کافرانو له بد سلوکۍ او فساد څخه زړه تنګي او خفه شي.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

آیا ګمان کوئ تاسې(ای مؤمنانو !) چې ننه به وځئ تاسو جنت ته، حال دا چې راغلي به نه وي په تاسې باندې په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې نه، چې رسیدلې وه دوی ته سختي (لکه فقر) او رنځ، او ګرځول شوي وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پورې چې ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چې ایمان یې راوړی وو سره له ده چې: کله به وي نصرت د الله؟ خبردار شئ ! واورئ ! چې بېشکه نصرت د الله نږدې دی (مؤمنانو ته).

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ

پوښتنه کوي له تا نه (ای محمده ! مؤمنان) چې څه شی خرڅ کړي دوی (په لاره د الله کې؟).

تفسیر: په پخوانیو آیتو کې په کلي ډول دا مضمون په ډېر تاکید سره بیان شو چې کفر او نفاق پرېږدئ !، او په اسلام کې په پوره ډول سره ننوځئ، او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کې بل د هیڅا خبرې ته غوږ مه ږدئ !، او د الله تعالی په خوښۍ کې خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ !، او هر راز شدت او تکلیف پر ځان باندې واخلئ !، له دې ځای نه وروسته ددې کلیې په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیږي، چې د ځان او دمال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق، او نورو پورې تعلق لري، چې ددې کلیې تحقیق او تاکید په ښه ډول سره په زړه کې کښیني.

قُلْ مَا أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

ووایه (ای محمده !) هر شی (لږ یا ډېر) چې صرفوئ (خرچ کوئ) تاسې له مالو څخه؛ نو (یې صرف کړئ) لپاره د مور او پلار او (لپاره د) خپلوانو او (لپاره د) یتیمانو او مسکینانو (چې څه شی

نه لري) او (لپاره) مسافرانو، او هر هغه څه چې (يې) کوئ تاسې له نېک کاره؛ نو بېشکه چې الله په هغه باندې (لکه په نورو اشياوو) ښه عالم دی.

تفسير: ځينې اصحاب چې مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم څخه يې پوښتنه وکړه چې: له مال څخه مونږ څه صرف کړو؟ او په څه شي باندې يې ولګوو؟ نو ځکه داسې حکم وشو، چې لږ يا ډېر هر څه چې د الله تعالی لپاره صرفوئ (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار او أقاربو او يتيمانو، او محتاجانو او مسافرانو لپاره دي، يعنې که د ثواب د حصول لپاره يې ښندل او صرفول غواړئ، نو هغومره مو چې زړه غواړي صرف يې کړئ !، د هغه لپاره څه تعيين او تحديد نشته، هو ! دا ضروري ده چې هغه په همغو مواقعو باندې صرف کړ شي، چې مونږ يې درښيو !.

كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡقِتَالُ

فرض کړی شوی دی پر تاسې باندې جنګ کول (له کفارو سره).

تفسير: يعنې د دين له دښمنانو سره جنګېدل فرض کړی شوي دي.

فائده: تر هغه وخت پورې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم په مکې شريفې کې اوسېده، په جنګ سره مجاز نه وو، کله چې يې مدينې منورې ته هجرت وفرمايه، نو دوی ته د مقاتلې اجازه وشوه، مګر يواځې د هغو کفارو په مقابل کې چې له مسلمانانو سره جنګېږي، وروسته تر دې له ټولو کفارو سره د مقاتلې اجازه وشوه، او «جهاد» فرض شو، او که د دين دښمنان پر مسلمانانو بريد او تعرض وکړي، نو پر مسلمانانو باندې «جهاد» فرض عين ګرځي، که نه فرض کفايي دی، ولې په دې شرط سره چې د «جهاد» هغه ټول شرطونه وموندلی شي، چې په فقهيه وو کتابونو کې راغلي دي، هو ! هغه خلق چې له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړي، يا له دوی سره معاهده ولري، يا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن لاندې راشي؛ نو له هسې کفارو سره جنګېدل، يا د دوی په مقابله کې د دوی له مخالفينو سره مرستې (مدد) کول؛ مسلمانانو ته هيڅکله روا نه دي.

وَهُوَ كُرۡهٞ لَّكُمۡۖ

حال دا چې دغه (جنګ) بد ښکاري تاسې ته.

تفسير: د بد ښکاره کېدلو مطلب دا دی چې: پر نفس باندې سخت او دروند معلومېږي، دا نه چې د رد او د انکار وړ په نظر راځي، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف ورښکاري، او د تنفر او خفګان موجب وي، نو په دومره خبره باندې پر هيچا باندې هيڅ الزام نشته، ځکه چې انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډېر عشق او مينه لري، او بل هيڅ شی له ژوندانه سره نه برابروي، نو ځکه جنګ او مقاتله انسانانو ته فطرتا درونده او سخت کار ښکاري.

وَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـٔٗا وَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّواْ شَيۡـٔٗا وَهُوَ شَرّٞ لَّكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ٢١٦

او ښايي چې بد ګڼئ تاسې يو شی حال دا چې هغه ډېر بهتر وي تاسې لره، او ښايي چې ښه وګڼئ تاسې يو شی، حال دا چې هغه به ډېر بد وي، تاسې ته، او الله عالم دی (په خير ستاسې) او تاسې نه پوهېږئ (په خير خپل).

تفسير: يعنې دا خبره ضروري نه ده، چې هر هغه شی چې تاسې يې خپل ځان ته نافع يا مضر وګڼئ، هغه په رښتيا سره هم ستاسې په حق کې همغسې وي، بلکه کيدای شي، چې تاسې يو شی د خپل ځان لپاره بد وګڼئ، او هغه په واقع کې

مفيد وي، يا كوم شی تاسې ښه وګڼئ، او هغه په حقيقت کې مضر وي، دا چې تاسې وايئ: «په جهاد کې د ځان، او مال دټولو شيانو نقصان دی، او د (جهاد) په پرېښودلو او ترک کې د ټولو حفاظت دی»؛ خوشې يو چټي او فضول خيال دی، تاسې نه پوهېږئ چې په جهاد کې د دنيا او آخرت لوی لوی منافع شته، او د جهاد په ترک کې ډېر ډېر نقصانات دي، ستاسې په ګټه او تاوان، نفعه او نقصان باندې يواځې الله (تعالى جلت كلمتُه) ډېر ښه پوهيږي، او تاسې نه پرې پوهېږئ، نو ځکه هر هغه حکم چې الله تعالى يې پر تاسې کوي، هغه خامخا حق دی، او تاسو يې د زړه له کومي ومنئ، او په هسې چټي (بېکاره) خيالاتو پسې مه ګرځئ !.

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيْهِ ؕ

پوښتنه کوي خلق له تا نه (ای محمده !) له مياشتې حرامې څخه له جنګ کولو په دې کې (چې روا دی که ناروا؟).

تفسير: فخر عالم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو يو ټولی د کفارو د مقابلې لپاره ولېږه، دوی کفار ووژل، او مالونه يې په غنيمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهېدل چې هغه د «جهاد» وخت د جمادی الأخرى وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده، کافرانو ددې په نسبت په طعنې ويلو باندې پيل (شروع) وکړ: چې محمد صلى الله عليه وسلم حرامه مياشته حلاله کړه، او خپلو امتيانو ته يې حکم ورکړی دی چې په اشهر الحرم کې دې هم له خلکو سره جګړې وکړي، او د دوی مالونه دې په ولجه (غنيمت) او لوټ يوسي، په دې ملحوظ مسلمانان د رسول أكرم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم په حضور کې حاضر او پوښتنه يې وکړه چې: «اوس څه حکم دی؟ له مونږ څخې خو اشتباها دا کار صادر شوی دی؟» په دې تقريب دا آيت نازل شو.

قُلْ قِتَالٌ فِيْهِ كَبِيْرٌ ؕ

ووايه (ای محمده ! دغو سائلينو ته) چې جنګ کول په دې (أشهر الحرم) کې (عمدا) لويه ګناه ده.

تفسير: يعني په حرامه مياشته کې جنګېدل، خو بېشکه د ګناه خبره ده، ولې لويو أصحابو رضي الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثاني کې «جهاد» کړی وو، او په حرام مياشته کې يې چې رجب المرجب دی؛ نه وو کړی، نو د دې له امله (وجهې) د عفوې مستحق دي، او په دوی باندې هيڅ يو الزام نه اوړي، نو په هغوی داسې الزام لګول بې انصافي ده.

وَصَدٌّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌۢ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۗ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ

او منع کول له لارې (دين) د الله څخه، او کافر کېدل په الله، او (منع کول له) مسجد حرام نه، او ايستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) ډېره لويه ده، په نزد د الله (له قتاله په أشهر الحرم کې).

تفسير: يعني د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او پخپله د اسلامي ديانت څخه بغاوت، او د بيت الله شريف د زيارت څخه د خلکو مخ نيول، او د مکې معظمې اوسيدونکې د باندې شړل؛ دا خبرې د أشهر الحرم له مقاتلې څخه هم لويې ګناوې دي، او حال دا چې کفار پرله پسې هسې کارونه کوي، لهذا يې دا چې «په حرامه مياشته کې بې سببه او نا حقه جنګېدل خو بېشکه لويه ګناه ده، مګر هغه خلق چې په حرم شريف کې کفر خپروي (خوروي)، او لوی لوی فسادونه په کې کوي، او په اشهر الحرم کې هم د مسلمانانو د (آزارولو) څخه لاس نه اخلي، نو له هسې کفارو سره د جنګېدلو

ممانعت نشته، برسېره په دې کله چې پخپله مشرکان په داسې بدو أمورو کې لګيا دي، نو په داسې يوه وړوکې ګناه باندې، چې هغه هم د لا علمی له امله واقع شوې ده، پر مسلمانانو باندې دداسې ظالمانو او متجاوزو (حد نه تېرېدونکو) کافرانو له لوري طعنې وهل؛ د شرم او تعجب خبره ده».

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ

او فتنه (له دين څخه د خلقو ايستل) ډېره لويه (ګناه) ده له جنګ څخه.

تفسير: يعنې په دين کې فتنه او فساد اچول چې خلق له دين څخه وګرځي، له هغه قتل نه چې له مسلمانانو څخه سهوا په حرامه مياشت کې واقع شوی دی؛ په څو درجو بد دی.

مشرکانو داسې عادت درلود، چې د اسلامي دين په خبرو کې يې راز راز شبهې او خدشې پيدا کولې، څو نور خلک په شبهو کې ولوېږي، او د اسلام دين ونه مني، لکه چې په همدې پېښه کې چې دځينو مسلمانانو له لوري سهوا په أشهر الحرم کې واقع شوې وه، مشرکانو ډېرې خبرې وکړې، او له دې ويناوو ځنې د هغوی مقصد دا وو چې نور خلک د اسلام له قبلولو ځنې متنفر کړي، نو يې لنډه داسې شوه: «په هغه قتل باندې چې د مسلمانانو له لاسه صادر شو؛ مشرکان پيغورونه ورکوي، چې خلق د حق دين له لارې واړوئ، حال دا چې دا د دوی فتنه، او له حق دين ځنې لغځول (ښويول) له قتل څخه په څو درجو مذموم او شنيع دی».

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ۚ

او همېشه به وي دوی (يعنې کافران) چې جنګ به کوي دوی له تاسې سره تر هغه پورې چې بېرته وګرځوي دوی تاسې له دينه ستاسې که يې لاس ورسيږي (او موقع ومومي).

تفسير: يعنې تر څو چې تاسې په حق دين باندې قائم اوسېږئ، دا مشرکان په هيڅ يوه حالت او په هيڅ يوه موقع کې، ستاسې له مقاتلې او مخالفت څخه لاس نه اخلي، اګر که د مکې معظمې په حرم شريف او أشهر الحرم کې هم وي، لکه چې د حديبيې په عمره کې يې همداسې وکړل، چې کافرانو نه د مکې شريفې حرمت وساته، او نه يې د حرامو مياشتې څه لحاظ وکړ، او بې سببه يې يواځې د بغض او عناد له امله قتل او جدال ته ملاوې وتړلې، او مسلمانان يې مکې شريفې ته له ورتګ څخه ستانه کړل، او پرې يې نه ښودل چې عمره ادا کړي، بيا نو دداسې معاندينو طعنې او بد ويلو ته نه ښايي چې څه اهميت ورکړ شي، او نه ښايي چې له هغوی سره په أشهر الحرم کې له مقاتلې کولو څخه ډډه (ځنګ) وشي.

وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾

او هر څوک چې ګرځي له تاسې نه له دينه خپل، پس مړ شي حال دا چې دی کافر وي، نو دغه کسان ضايع شوي دي (تېر) عملونه د دوی په دنيا او آخرت کې، او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي هم دوی به په دې (اور) کې همېشه وي.

تفسير: يعنې له اسلامي دين څخه غاړه غړول او په کفر باندې تر آخره پورې ټينګ پاتې کېدل داسې يوه سخته بلا ده، چې د ګرد عمر نيکي له منځه وړي، په دنيا کې د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتې کيږي، نکاح يې فسخ کيږي، له ميراث ځنې بې برخې پاتې کيږي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او هغه كسان چې هجرت يې كړى دى، او جهاد يې كړى دى په لاره (دين) د پاك الله كې، دغه كسان اميد لري دوى د رحمت (مهربانۍ) د الله او الله ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) پوره رحم كوونكى دى.

تفسير: له لومړني آيت څخه پورتنيواصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چې پر مونږ باندې په دې باره كې هيڅ مؤاخذه نشته، مګر په دې تردد كې پاتې وو چې: آيا مونږ ته د هغه «جهاد» چې مونږ كړى دى ثواب رارسيږي كه نه؟ نو دا آيت نازل شو، هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى، او هجرت يې كړى دى، او د الله تعالى لپاره بې د كوم شخصي غرض څخه يې د هغه له دښمنانو سره «جهاد» كړى دى، نو دوى بېشكه د الله تعالى د رحمت اميدوار، او د هغه مستحق دي، او پاك الله د خپلو بندګانو خطاوې بخښي، او پر دوى باندې رحم كوونكى دى، نو الله تعالى به هسې مطيعان او حكم منونكي بندګان نه محروموي.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ

پوښتنه كوي دوى له تا نه (اى محمده !) (له حكمه د څښلو) د شرابو، او (له كولو د) قمار نه.

تفسير: د شرابو او قمارو (جواري) په نسبت څو آيتونه نازل شوي دي، او په هر يوه كې د هغو خرابي راښكاره شوې ده، آخر يې د (المائدة) په (۹۰) آيت (۱۲) ركوع كې په ښكاره ډول سره ممانعت وكړ شو، نو ټول هغه شيان چې نشه راوړونكي دي له يوه مخه حرام دي، او هغه شرطونه چې په كوم شي باندې تړل كيږي، او ګټل او بايلل په كې وي؛ حرام دي، او يوه طرفه شرط تړل حرام نه دي.

قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) په دې دواړو كې ګناه لويه ده، او ګټې دي لپاره د خلقو، او ګناه د دې دواړو ډېره لويه ده له ګټې دى دواړو نه.

تفسير: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چې انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پرې ژغوري (ساتي)، زائل كيږي، او سړى د «مأمور به» پرېښولو او د ممنوع عنه كولو ته باعث كيږي، چې جنګ، قتل، او نورې خرابۍ ترې پيدا كيږي، او راز راز هسې روحاني او جسماني ناروغۍ ورځنې ځيږي، چې ډېر ځلې د هلاكت موجب ګرځي، او په قمار كې د حرام مال خوړل، غلا كول، او د مال او عيال تضييع او يو له بل سره دښمني مينځ ته راځي، او راز راز ظاهري او باطني مفاسد ترې پيدا كيږي، هو ! په دوى كې څه سرسري ګټې هم شته، مثلا د شرابو له څښلو څخه مؤقتا خوند، لذت، خوښي او سرور ورحاصليږي، او له قمار وهلو ځنې بې له مشقته ويړيا مال او شته په لاس ورځي.

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ۗ

او پوښتنه كوي دوى (اى محمده !) له تا ځنې چې څومره خرڅ كړي دوى (په لاره د الله كې؟)
ووايه (اى محمده ! دوى ته: صرف كړئ هغه چې وي) زيات (ستاسې له خرڅ نه).

تفسير: ځمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځخه خلقو داسې پوښتنې کړې وې چې: «د الله تعالی لپاره څومره مال صرف کړ شي؟» حکم وشو چې: «هغه مال د پاک الله په لاره کې صرف کړئ ! چې ستاسې له ضروري مصارفو څخه زيات وي»، ځکه څنګه چې د آخرت فکر يو ضروري او حتمي کار دی، ددنيا فکر هم يو ضروري کار دی.

هو ! که تاسې خپل ټول مال په يوه لاره کې صرفوئ، نو خپل ضروريات به څرنګه پوره کړی شئ؟ او هغه حقوق چې په تاسې باندې لازم دي، هغه به څنګه ادا شي؟ او په دې تقدير: الله تعالی خبر دی چې د دنيوي او اخروي په څه راز راز خرابيو کې به اخته کېږئ.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱۹﴾ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ

همداسې (مخکني بيان په شان) بيانوي الله تاسې تـه احکام لپاره د دې چې تاسې فکر وکړئ د (الله تعالی په دلائلو او احکامو کې) په (کارونو د) دنيا او آخرت کې.

تفسير: يعنې فاني دنيا خو د حوائجو ځای دی، او باقي عقبی خو د ثوابونو ځای دی، نو ځکه په ډېر فکر او اندېښنه سره ښايي چې په هر امر کې سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شي ! او اخروي او دنيوي مصالح دې دواړه په نظر کې ونيول شي.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى ؕ

او پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده ! له معاملاتو د) يتيمانو؛

تفسير: ځينو خلقو به د يتيمانو په مالو کې احتياط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسې حکم صادر شو ﴿وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِىْ هِىَ اَحْسَنُ﴾ او ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ يَاْكُلُوْنَ اَمْوَالَ الْيَتٰمٰى ظُلْمًا﴾ الآيه — دلته هغه کسان چې د يتيمانو پالنه يې کوله وو ېرېدل او د هغوی ډوډۍ او نور لګښت (خرچه) يې له خپله ځانه بېخي جلا کړه، ځکه چې د يتيمانو مالونه د شرکت په حالت کې خوړل کېدل، دلته داسې يوه سختي پېښه شوه چې کوم شی به يتيم لپاره تيارېده د هغه پاتې برخه به غوځارېده، او په دا رنګه احتياط کې د يتيمانو نقصان کېده، نو ځمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور کې دا خبره عرض شوه؛ نو ددې په نسبت دا آيت نازل شو:

قُلْ اِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ؕ وَاِنْ تُخَالِطُوْهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ؕ

ووايه (ای محمده ! دوی ته چې سمول (برابرول) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دي (له بېزارۍ نه)، او که يو ځای کړئ (خرڅ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی ورونه ستاسې دي، او الله ته معلوم دی ضايع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکي نه.

تفسير: يعنې مقصود خو يواځې هم دا خبره ده؛ چې د يتيم د مال اصلاح، اداره، او ساتنه دې په ښه ډول سره وکړی شي !، نو هر وخت چې په جداوالي کې د يتيم ګټه وي، هغه دې اختيار او غوره کړی شي ! او چېرې چې په شرکت کې د يتيم خير او ښېګڼه (فائده) وليده شي، نو د هغه خرڅ هم د خپل ځان له خرڅ سره ګډ کړی شي !، په دې کې هيڅ يوه مضائقه او خبره نشته چې کله تاسې د هغوی له خوړو څخه وخورئ !، او کله په دوی باندې له خپلو خوړو ځنې وخورئ !، ځکه چې هغه يتيمان خو ستاسې ديني يا نسبي ورونه او خويندې دي، او د ورونو ګډون په خوړلو کې څه بده خبره نه ده، هو ! دا يوه ضروري خبره ده چې ديتيمانو د اصلاح او ګټو رعايت دې په پوره ډول سره وکړی شي !، او پاک الله ښه عالم دی چې په دې شرکت کې د چا مقصود خيانت او د يتيم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د يتيمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دي؟

وَلَوۡ شَآءَ اللّٰهُ لَاَعۡنَتَكُمۡ

او كه اراده كړي وای الله (دمشقت ستاسې) نو خامخا به يې مشقت راوستلی وو په تاسې باندې.

تفسير: مشقت راوستل يعني په خوړلو او څښلو كې به يې د يتيمانو مشاركت د اصلاح په توګه (طور) هم مباح نه ګرځاوه، يا دا كه بې علمه او بې قصده به په كې كوم كموالی يا ډېر والی پېښېده؛ په هغه كې به يې هم مؤاخذه كوله.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ ﴿۲۲۰﴾

بېشكه چې الله ښه غالب (د احكامو په انفاذ كې قوي) ښه تدبير والا دی (چې هر كار په حكمت او مصلحت سره كوي).

وَلَا تَنۡكِحُوا الۡمُشۡرِكٰتِ حَتّٰى يُؤۡمِنَّ ؕ وَلَاَمَةٌ مُّؤۡمِنَةٌ خَيۡرٌ مِّنۡ مُّشۡرِكَةٍ وَّلَوۡ اَعۡجَبَتۡكُمۡ ۚ وَلَا تُنۡكِحُوا الۡمُشۡرِكِيۡنَ حَتّٰى يُؤۡمِنُوۡا ؕ وَلَعَبۡدٌ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٌ مِّنۡ مُّشۡرِكٍ وَّلَوۡ اَعۡجَبَكُمۡ ؕ

او په نكاح مه آخلئ! مشركې ښځې تر هغه پورې چې ايمان راوړي دوی، او خامخا وينځه مؤمنه بهتره ده له مشركې اصيلې ښځه، اګر كه ښه درښكاره شي تاسې ته هغه (كافره)، او په نكاح مه وركوئ (مسلمانانې ښځې) كافرانو ته تر هغه پورې چې ايمان راوړي دوی، او خامخا مريي مؤمن بهتر دی له كافر سړي نه، اګر كه ښه درښكاره شي تاسې ته (هغه كافر).

تفسير: لومړی د مسلمان نارينه له كافرې ښځې سره او د كافر له مسلمې سره د نكاح اجازه وه، په دې آيت سره هغه امر منسوخ شو، كه نارينه يا ښځه مشركه وي، نو د هغې نكاح له مسلمان سره روا جائز نه ده، يا كه وروسته له نكاح څخه يو له زوجينو څخه مشرك شي؛ نو پخوانۍ نكاح ماتېږي.

او مشرك دېته وايې چې: يا خو د الله جل جلاله سره د هغه په ذات يا په صفاتو كې بل څوك مشابه او يو شان وګڼي، او يا هم د الله تعالى سره د بندګۍ او عبادت په يو ډول او نوع كې بل څوك شريكوال او برخمن وګڼي، لكه په سجده، سرټيټولو، په غياب كې چيغه وهلو، نذر او منښته منلو، او هر نوع ما فوق الأسباب حاجت غوښتلو او را بلنه كې.

فائدة: د اهل كتابو ښځو سره د مسلمان نارينه نكاح روا ده، ځكه دا د نورو آيتونو څخه ثابته ده.

اُولٰٓئِكَ يَدۡعُوۡنَ اِلَى النَّارِ ۖۚ وَاللّٰهُ يَدۡعُوۡٓا اِلَى الۡجَـنَّةِ وَالۡمَغۡفِرَةِ بِاِذۡنِهٖ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُوۡنَ ﴿۲۲۱﴾

دغه (كافر) كسان بولي (خلق په بد عمل سره) په لوري د اور (د دوزخ)، او الله بولي (خلق) په لوري د جنت او مغفرت په اذن (حكم او ارادې) خپلې سره، او بيانوي احكام خپل خلقو ته لپاره د دې چې دوی نصيحت ومني (پند واخلي).

تفسير: يعني له مشركينو نارينه وو او مشركانو ښځو سره اختلاط او دهغوی أقوالو ته غوږ نيول، او دهغوی أفعالو ته كتل له هغوی سره نفرت كموي، او دهغوی سره دمينې او محبت سبب ګرځي، او ددې كار انجام دوزخ دې، نو ځكه له مشركانو سره نكاح بيخي حرامه او له هغې څخه اجتناب لازم كار دی.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ ۖ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ

او پوښتنه کوي دوی له تا نه (ای محمده !) له (احکامو د) حيض څخه، ووايه (ای محمده ! دوی ته) دا يوه پليتي ده، نو په څنګ (جدا) شئ (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حيض کې، او مه نژدې کيږئ ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پورې چې (ښې) پاکې شي.

تفسير: «حيض» هغو وينو ته وايي چې له ښځو څنې د هغو له عادت سره سم بهيږي، په دې حالت کې مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل ټول ناروا دي، خو هغه وينه چې بې له عادت څخه ليدل کيږي، هغه ناروغي ده، نو په دې ناروغی کې چې د فقهاوو په اصطلاح «استحاضه» وايي؛ دغه پاس ټول ممنوعه شيان راو دی، او د هغې وينې حال هسې دی لکه چې له کوم زخم يا پوزې يا رګ وهلو څنې وينه بهيږي.

يهودانو او مجوسيانو د «حيض» په وخت کې له ښځو سره ډوډۍ خوړل، او په يوه کور کې هستوګنه کول، او نور شيان هم ناجايز ګڼل، مګر نصرانيانو حتی د حائضاتو له مجامعت څنې هم ځانونه نه ژغورل (ساتل)، مسلمانانو په دې مورد کې له رسول اکرم صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وکړه، نو دا آيت نازل شو، پيغمبر صلی الله عليه وسلم په ښکاره ډول سره فرمايلي دي چې: د «حيض» په حالت کې مجامعت حرام دی، ليکن له دوی سره خوړل، څښل، هستوګنه، ناسته ولاړه ټول روا دي، او د يهودانو افراط او د نصرانيانو تفريط دواړه مردود شول.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ۚ

نو هر کله چې ښې پاکې شوې دوی؛ نو راځئ دوی ته (په جماع سره) له هغه ځايه چې حکم کړی دی تاسې ته الله.

تفسير: له هغه ځای څخه چې د مجامعت اجازه په کې ورکړی شوې ده، يعنې د مخ له خوا چې له هغه ځايه کوچنيان (بچي) زيږي، او بل ځای ته راتګ (يعنې لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

بېشکه چې الله خوښوي بيا بيا توبه ايستونکي (له ګناهونو څخه) او خوښوي ځان ساتونکي (له پليتيو څخه).

تفسير: يعنې هغه کسان چې توبه کوي له هغې ګناه څنې چې له دوی څنې اتفاقا صادره شوي وي؛ مثلا د «حيض» په حالت کې د «وطي» مرتکب شوي وي، او هغه کسان چې له ناپاکی يعنې له ګناهونو او د «حيض» په حالت کې: له «وطي» او د نجسې موقعې له «وطي» څنې ځان ژغوري (بچ کوي).

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ

ښځې ستاسې ځای د کرلو (د نسل) ستاسې دي، نو راځئ ځای د کرلو خپلو ته (چې قُبُل دی) په هرې طريقې سره چې خوښه وشي ستاسې.

تفسير: يهودانو د شا له لوري په روا ځای کې له ښځو سره مجامعت کول ممنوع ګڼل، او ويل به يې: «که څوک داسې مجامعت وکړي؛ هغه کوچنی (بچی) چې له هسې مجامعت څنې پيدا کيږي احول (کوږ سترګی) (چپی) به وي»، کله چې څمونږ پاک رسول الله صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم څنې په دې مورد کې پوښتنه وشوه، نو دا آيت نازل شو، «يعنې ستاسې ښځې تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسې دي، چې په دوی کې نطفه د تخم په شان او اولاد

د پیداوار غوندې دي، یعنې له هغه ځنې مقصد د نسل پاتې کېدل، او اولاد زېږېدل دي، نو تاسې واک (اختیار) لرئ چې: له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه، یا په اړخ، یا د شا له لوري، د مخ په خوا په هر ډول مو چې زړه غواړي مجامعت وکړئ !، مګر دا خبره ضروري ده، چې تخم شیندل دې په همغه خاصه موقع کې وي، چې له هغه څخه مولود موجودېږي، یعنې مجامعت دې هرومرو (خامخا) په فرج کې وشي !، او له لواطت ځنې دی خامخا ځان وژغوري ! (وساتي)، ځکه چې هغه ځای د مرداري او نجاست دی، د یهودانو دا خیال غلط دی چې؛ له هسې مجامعت ځنې احول «چپی» مولود موجودېږي».

وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ

او په مخ کې ولېږئ تاسې ! د پاره د ځانو خپلو (نیک عمل) !

تفسیر: یعنې صالحه اعمال تل د ځان لپاره کوئ ! یا دا چې له «وطي» ځنې مو ښایي صالح اولاد مطلوب وي، او یوائې نفساني حظ مو مقصود نه وي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُم مُّلَاقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۗ

او ووېرېږئ ! له الله څخه او وپوهېږئ ! چې بېشکه تاسې ملاقات کوونکي يئ له الله سره، او زیری ورکړه (ای محمده !) مؤمنانو ته(دجنت). او مه ګرځوئ ! (نوم د) الله نښانه لپاره د قسمونو خپلو پر دې چې (نه) به نیکي کوئ، او (نه) به پرهېزګاري کوئ او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کې.

تفسیر: یعنې د کوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالی قسم یادوئ، مثلا له خپلې مور او پلار سره به خبرې نه کوم، یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم، یا له هیچا سره به مصالحت یعنې روغه نه کوم، یعنې په هسې قسمو کې چې د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله ګرځوئ، نو وروسته له دې هسې قسمونه مه خورئ ! که څوک بیا داسې قسمونه یادوي، نو د هغه ماتول، او «کفاره» یې ورکول پرې واجبېږي.

وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعنې هر څوک چې قسم یادوي الله تعالی یې اوري، که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له وېرې له قسم خوړلو څخه ځان ساتي، نو (سمیع علیم الله) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی، ستاسې هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره له الله تعالی څخه پټه نه ده، نو ځکه د زړه په نیت او د ژبې په خبرو او نورو کارونو کې ډېر زیات احتیاط په کار دی.

لَّا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نیسي الله تاسو لره په لغوه او بیهوده قسمونو ستاسو باندې.

تفسیر: لغو او چټي (بېکاره) قسم هغه دی: چې له خولې ځنې سم له عادته یا عرفه سره چټي پټي ووځي، او د زړه له کومي او په عمدي او ارادي ډول سره نه وي، له هسې قسم یادولو ځنې نه په چا باندې «کفاره» اوړي، او نه پرې ګناهګارېږي، هو ! که څوک په قصد او ارادې سره د قسم الفاظ لکه «والله» «تالله» ووایي، او له دې قسم ځنې یې یوائې تاکید مقصود وي، او قسم خوړل یې په زړه نه وي، نو پرې «کفاره» اوړي، د «کفارې» بیان وروسته راځي.

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوْبُكُمْ

او لېکن نیسي (الله) تاسې په هغه (قسم) چې قصد کړی وي (د هغه) زړونو ستاسې (پس له حنثه).

تفسیر: یعني هغه قسم چې عمدي او په قصد سره وي، او په هغه کې زړه او ژبه سره بیخي یو شی وي؛ نو دهسې قسم په ماتولو باندې هرومرو (خامخا) «کفاره» اوړي.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ۝۲۲۵

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) دی ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» یعني مغفرت کوونکی دی، چې په لغو او چتې (بېکاره) قسمو باندې مؤاخذه نه کوي، او «حلیم» دی چې په مؤاخذه کې تلوار نه کوي، ښایي چې بنده توبه وکړي.

لِلَّذِيْنَ يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ ۚ فَاِنْ فَآءُوْ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۲۲۶ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝۲۲۷

دی هغو کسانو لره چې قسمونه کوي له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقا یا تر څلورو میاشتو پورې) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بېشکه چې الله ښه بخښونکی (د خطیئاتو) پوره رحم کوونکی دی. او که قصد وکړ دوی د طلاق (او رجوع یې ونه کړه) پس بېشکه چې الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: ایلاء قسم او سوګند خوړولو ته وایي، که څوک قسم وخوري چې خپلې ښځې ته به تر ټاکلې مودې نه نژدې کېږم، نو دا موده که له څلورو میاشتو کمه وه، نو ورته روا ده چې ددغې مودې تر پایه انتظار وکړي، او بیا وروسته ورسره جماع وکړي، په دغه موده کې ښځه حق نه لري چې د رجوع مطالبه ورځخه وکړي، لکه چې دا صورت د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه بخاري شریف او صحیح مسلم کې ثابت دی.

او که دغه موده تر څلورو میاشتو زیاته وه، نو د څلورو میاشتو په پوره کېدو سره ښځې ته روا ده، چې له سړي څخه وغواړي چې یا ورته طلاق ورکړي، او یا ورته رجوع وکړي، نو د جمهورو مذهب دا دی چې تش د څلورو میاشتو په تېرېدو سره طلاق نه واقع کیږي، او بعض علما وایي چې په بائن طلاق سره طلاقیږي.

وَالْمُطَلَّقٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوْٓءٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ

او طلاقې کړی شوې ښځې دې انتظار کوي په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) درېو حیضو (کاملو) پورې، او نه دي روا دوی لره چې پټوي به دوی هغه شی چې پیدا کړی دی الله په ارحامو د دوی کې (له ولده یا حیضه) که وي دوی چې ایمان لرونکي وي په الله او په ورځې آخرې (چې قیامت دی).

تفسير: کله چې نارينه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پورې خپله نکاح نشي تړلی، څو چې درې «حيضه» يې پوره نشي، دا د دې لپاره که چېرې حامله وي، حمل به يې ښکاره شي، او د يوه اولاد، به د بل چا نه شي، نو ځکه پر ښځې باندې فرض دي چې هر هغه شی چې د هغې په ګېډه کې وي؛ هغه ښکاره کړي، حمل وي، او که حيض وي، او دې مودې ته په شرع کې «عدت» وايي.

فائده: دلته له مطلقاتو څنې خاص هغه ښځې مراد دي، چې هغوی ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) يا «شرعي خلوت» نوبت وررسېدلی وي، او دې ښځو ته «حيض» هم ورځي، پر هغې ښځې باندې چې ورسره مجامعت يا «صحيحه خلوت» نه وي شوی، وروسته له طلاقه بيخي «عدت» نشته، او هغه ښځه چې بيخي نه حائضه کيږي، مثلا وړه يا داسې بوډۍ او زړه وي چې له وينې پاکه وي، يا حامله وي، نو په دوه وو وړاندنيو (اولنو) صورتونو کې؛ د دوی د عدت موده درې مياشتې ده، او د اولاد لرونکې (حاملې) عدت، د هغې د اولاد زېږول (د حمل وضعه) ده، هغه ښځه چې خپلواکه (آزاده) نه وي، بلکه وينځه وي، که حائضه کيږي؛ نو د هغې د عدت موده دوه حيضه دي، که نه حائضه کيږي، نو د صغارت او کبارت په صورت کې د هغې عدت يو نيمه مياشته ده، او په هغه صورت کې چې حامله وي، نو د اولاد زېږول (د حمل و ضعه) ده، دا تفصيلات له نورو آيتونو او احاديثو څخه ثابت شوي دي.

وَبُعُوْلَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِيْ ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوْٓا اِصْلَاحًا ؕ

او ميړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (حقدار) دي په بيا کولو د ددې ښځو په دې موده کې که اراده لري دوی د جوړښت (په خپلو منځو کې).

تفسير: يعني که نارينه د عدت په موده کې وغواړي چې هغه ښځه بېرته ځان ته وګرځوي؛ کولی شي، که څه هم د هغې ښځې خوښه نه وي، خو ښايي چې په دې ګرځولو کې مقصود ښه سلوک او اصلاح وي، او ښځه ونه ربړوي، او ويې نه وېروي، او په دې يې نه مجبوره وي چې خپل «مهر» ورپرېږدي، چې دا ټول ظلم او تېری دی، که داسې کوي ګناهګاريږي، که څه هم رجعت يې صحيح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِيْ عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۪ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ؕ

او شته دي ښځو لره (حقوق په ميړونو (خاوندانو) باندې) په شان د هغو (حقوقو) چې په دوی دي (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره، او شته نارينه وو لره په دې ښځو باندې بهتروالی (فضيلت).

تفسير: يعني دا امر خو حق دی، همغسې چې د نارينه وو حقوق پر ښځو باندې دي، همغه شاني د ښځو حقوق په نارينه وو باندې هم دي، چې سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل؛ پر دواړو باندې ضروري دي، نو اوس نارينه لره ښايي چې له خپلې ښځې سره په هيڅ ډول (طريقه) بده ګذاره او خراب سلوک ونه کړي، بلکه د ښځې هر راز حق تلفي ممنوعه ده، مګر دا يو فضيلت او فوقيت نارينه پر ښځو باندې لري، چې د رجعت واک او اختيار خامخا نارينه لره دی.

وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝۲۲۸

او الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ) او د حکمت والا دی.

اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ ۠ فَاِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ تَسْرِيْحٌۢ بِاِحْسَانٍ ؕ

(رجعي) طلاق دوه کرته دی، نو بيا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره، يا پرېښودل دي (ددې ښځو) په ښه وجه سره.

تفسير: پخوا له اسلام څخه داسې دود (رواج) او دستور وو، چې لس شل ځلې هر څومره چې د نارينه زړه غوښته، خپلې ښځې ته به يې طلاق ورکاوه، مګر پخوا د عدت له ختمېدلو څخه به يې بيا رجعت ورته کاوه، او بيا به يې طلاق کوله، او په دې ډول ځينو نارينه وو خپلو ښځو ته زيات تکليف او زحمت ورپېښاوه، نو بنا پر دې دا آيت نازل شو، هغه طلاق چې رجعت په کې کيدی شي، ټول سره دوه ځلې دی، چې په هغه کې نارينه واکمن دي چې د «عدت» په شپو کې بېرته له سره رجعت وکړي، يا يې په ښه ډول سره خوشې کړي، وروسته د «عدت» له تېرېدلو څخه «رجعت» نه پاتې کيږي، هو ! که دوی دواړه بيا سره خوښ وو، بيا نکاح تړلی شي، او که درې طلاقه ورکړي، نو بيا سره له خوښې هم دوی نکاح نشي سره تړلی، تر څو چې هغه ښځه بل مېړه (خاوند) ونه کړي، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړي.

فائده: له «امساك بمعروف» او له «تسريح باحسان» څخه دا غرض دی چې که رجعت کوي نو ښايي چې د موافقت او حسن معاشرت لپاره وي، او د ښځې بند ساتل او ربړول (ازارول) مقصود نه وي، لکه چې د دوی په منځ کې دستور وو، که نه په سهولت او ښه ډول سره دې پرېږدي.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوْا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّآ اَنْ يَّخَافَآ اَلَّا يُقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ ؕ

او روا نه دي تاسو ته (ای خاوندانو) چې واخلئ تاسې له هغه مال څخه چې ورکړی وي تاسې دوی ته (په «مهر» کې) هيڅ شی، مګر که وېرېږي دوی (يعنې مېړه «خاوند» او زوجه) چې وبه نشي ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسير: يعنې نارينه وو لره دا روا نه ده؛ چې له ښځو څخه د طلاق په بدل کې هغه مهر بېرته واخلي چې ورکړی يې دی، هو ! دا هلته روا دی چې څه نا چاري وي، او په هيڅ ډول د دوی په منځ کې موافقت سره رانشي، او دوی له دې خبرې څخه وېرېږي، چې دمخالفت له شدته د الله تعالی په احکامو باندې ټينګ نه شي پاتې کېدی، او په ښه ډول يو له بله سره معاشرت او ژوندون نشي کولی، او د نارينه له جانبه د زوجې د حقوقو په ادا کې څه تېری او قصور هم نه وي، که نه دهغه مال اخيستل نارينه لره ناروا او حرام دي.

فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ ۙ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيْمَا افْتَدَتْ بِهٖ ؕ

پس که وېرېږئ تاسې چې وبه نشي ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په زوجيه وو امورو کې) نو نشته هيڅ ګناه په دوی دواړو باندې په هغه شي کې چې فديه ورکړي په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص کړي).

تفسير: يعنې ای مسلمانانو ! که تاسې له دې نه وېرېږئ چې د نارينه او ښځې په منځ کې داسې جګړې او مخالفتونه دي؛ چې د هغوی په ژوندون کې موافقت نه سره راځي، نو په دې صورت کې په دوی باندې څه ګناه نشته، چې ښځه څه مال ورکړي، او خپل ځان د هغه د نکاح له قيده جدا کړي، او نارينه د هغې مال واخلي، دېته «خلع» وايي، کله چې د ضرورت په حالت کې د مېړه (خاوند) او د زوجې لپاره «خلع» روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښايي چې په دې کې سعي وکړي.

فائده: يوه ښځه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه، او ويې ويل: چې زه له خپل ميړه (خاوند) څخه خفه يم، او نه غواړم چې د هغه سره واوسم، رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د دې موضوع تحقيق وفرمايه، هغې ښځې وويل چې: ميړه (خاوند) مې نه زما د حقوقو په ادا کولو کې کمي کوي، او نه زه د هغه په اخلاقو او ديانت باندې څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعا بدې شي، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغې ښځې څخه «مهر» بېرته واخيست، او ميړه ته يې ورکړ چې طلاقه يې کړه، نو په دې مناسبت دا آيت نازل شو.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوْهَا ۚ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذکر شوي احکام) حدود د الله دي، نو تاسې مه تېرېږئ ! له حدودو د الله، او هر (هغه) څوک چې تېريږي له حدودو د الله نه، نو دغه کسان هم دوی دي ظالمان.

تفسير: يعني دا ټول مذکوره احکام: طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد دي، د پاک الله مقرره اصول دي، نو د هغو تعميل او پابندي ډېره ضروري ده، او ښايي چې هيڅ يو قسم مخالفت تغيير او کوتاهي په هغه کې ونه کړه شي !.

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهٗ مِنْۢ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهٗ ۗ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يَّتَرَاجَعَآ اِنْ ظَنَّآ اَنْ يُّقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٢٣٠﴾

نو (وروسته له دې دوو طلاقو څخه) که بيا يې طلاقه کړه دا ښځه (درېم ځلې) پس بيا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دې نه)، تر هغه پورې چې په نکاح واخلي دا ښځه ميړه (خاوند) بل پر ته له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم ميړه (هم) دا ښځه (او عدت يې تېر شو) پس نشته هيڅ ګناه په دغو دواړو ښځه او لومړني ميړه، چې بيا سره رجوع وکړي دواړه، که ګمان وي ددې خاوند او ښځې په دې چې قائم به کړي دوی احکام د الله (او په ځای به يې کړي)، او دا (ذکر شوي احکام) حکمونه د الله دي چې بيانوي يې (دهغه) قوم لپاره چې پرې پوهيږي (او په مقتضی دعلم عمل کوي).

تفسير: يعني که ميړه (خاوند) خپلې ښځې ته درېم ځلې «طلاق» ورکړي، نو بيا به هغه ښځه ده ته هيڅ نه روا کيږي، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړي سره خپله نکاح ونه تړي، او هغه بل خاوند له دې سره صحبت (جماع) ونه کړي، او بيا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نکړي، او د هغه دويم ميړه عدت هم پوره نشي، وروسته له دې نه چې د «فقهاوو» په اصطلاح ورته «حلاله» وايي د هغه لومړني خاوند سره دويمه نکاح هلته تړل کيږي، چې د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وي، يعنې هر يو د بل حقوق په ښه شان سره وساتي، او پخپلو نفسونو باندې په ښه شان سره اعتماد او اطمينان ولري، که نه خامخا بيا د دوی په منځ کې جنګ جنجال او شور ماشور پېښيږي، او بيا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسيږي، او په ګناه کې اخته کيږي، حال دا چې د نکاح اساس په محبت، مينه، الفت او ښه ژوندون د نکاح غرض او غايه ده، اګر که د صحت شرط يې نه دی.

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ سَرِّحُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ ۠ وَلَا تُمْسِكُوْهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوْا ۚ

او کله چې طلاقې کړئ تاسې ښځې پس ورسيدی دوی (آخر د) عدت خپل ته (يعنې چې د عدت ختمېدلو ته نژدې شي) نو وساتئ ! دوی په ښه ډول سره (يعنې رجوع ورته وکړئ !) يا

خوشي کړئ ! دوی په معروف (ښه ډول سره) او مه ساتئ تاسو ! دا ښځې (په رجعت سره) لپاره د ضرر رسولو له جهته ددې چې (پر دوی باندې) تیری و کړئ !.

تفسير: يعنې د عدت تر ختمېدلو پورې مېړه (خاوند) واکمن او مختار دی، چې له هغې ښځې سره بيا موافقت او اتحاد وکړي، او رجوع ورته وکړي، یا يې په خوښې او خوشالی سره بيخي پرېږدي، دا هيڅکله ورته روا نه ده چې په بند کې يې وساتي، او د ربړولو (ازارولو) لامله بيا رجوع ورته وکړي، لکه چې ځينو سړيو همداسې کول.

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوْٓا اٰيٰتِ اللّٰهِ هُزُوًا ۚ وَّاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنَ الْكِتٰبِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٢٣١﴾

او هر څوک چې وکړي داسې کار نو په تحقيق سره ظلم يې وکړ په ځان خپل، او مه ګرځوئ ! آياتونه د الله (داسې چې په اعراض او تهاون سره) مسخرې (پرې وکړئ !) او ياد کړئ ! نعمت د الله (چې اسلام دی) په تاسې باندې، او (یاد کړئ !) هغه چې نازل کړی دی (الله) په تاسې باندې چې کتاب دی او حکمت (سنت د رسول الله صلی الله علیه وسلم) دی، چې پند درکوي الله تاسې ته په هغو (نازل شوو احکامو) سره، او وویرېږئ ! له الله نه او پوه شئ ! تاسې چې بېشکه الله په هر شي باندې ښه پوه دی.

تفسير: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کې لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دي، په دوی کې پلمې (تدبيرونه) او بهانې کول، او د بيهوده او چټي اغراضو لامله مداخله کول؛ داسې دي لکه چې څوک د پاک الله جل وعلی شأنه په احکامو باندې مسخرې او ټوقې کوي (نعوذ بالله من ذلک) ! مثلا چې څوک رجعت وکړي، او مقصود يې داسې وي، چې ښځه وربړوي (تکليف کړي)، نو پاک الله ته داسې خبرې او ارادې ټولې ښکاره دي، او له داسې پلمو (فريبونو) ځنې پرته له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځي.

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوْهُنَّ اَنْ يَّنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ ۗ

او هر کله چې طلاقې کړئ تاسې ښځې، پس ورسېدې دوی ټاکلې (مقررې) مودې خپلې ته (په دې شانې چې عدت يې تېر شي) نو مه منع کوئ تاسې دوی ! له دې نه چې په نکاح واخلي دوی مېړونه خپل کله چې دوی سره خوښ وي په خپلو منځو کې په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسير: يوې ښځې ته د دې خاوند يو يا دوه طلاقه ورکړل، او بيا يې «عدت» کې «رجعت» هم ورته و نه کړ، کله چې د دې ښځې د عدت موده ختمه شوه، نو د نورو غوښتونکو په منځ کې د دې مخطوبې ښځې هغه پخوانی مېړه هم د خپلې نکاح پيغام ورولېږه، ښځه هم په دې خبره باندې خوښه وه، مګر د دې ښځې ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح يې معطله کړه، په دې خبره باندې دا حکم نازل شو، چې ښايي د ښځې خوشالي او هوسايي (آرام) تر نظر لاندې ونيوله شي !، او لازم دي چې هغې له خوښې سره سم نکاح وتړله شي !، او نه ښايي چې د کوم بل چا خيال او ناخوښي پکې مداخله وکړي، دا خطاب عام دی، او ټولو هغو کسانو لره شامل دی، چې د ښځو د نکاح مخه نيسي، عام له دې نه چې دا منع کوونکی همغه لومړنی خاوند وي، چې دې ښځې ته يې طلاق ورکړی دی، او اوس د ښځې مخه نيسي چې له بل چا سره نکاح ونه تړي، يا د دې ښځې کوم ولي او وارث وي، چې دا ښځه نه پرېږدي چې همغه خپل پخوانی مېړه

یا بل کوم خاوند وکړي، خو ددې مقصد دا نه دی چې د ولي له اجازې پرته نکاح کولی شي، ځکه چې د ولي اجازه په نکاح کې شرط ده، لکه چې په صحیحو أحادیثو کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ثابت دي.

ذٰلِكَ يُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږي، په ده سره هغه چاته چې وي دی له تاسې نه؛ چې ایمان لري په الله او په ورځې آخرې باندې.

تفسیر: یعنې له هغه حکمه چې مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شي، ځکه چې له دې پند څخه هم دوی ګټه اخلي، او که نه دا پند ورکول د ټولو خلقو لپاره دی، او په هغه کې د هیڅا څه خصوصیت نشته، او دمؤمنانو له اختصاص څخه ضمنا نورو ته تهدید او دهغو تحقیر هم ترې څرګندیږي.

ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَ اَطْهَرُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۳۲﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسې (او دوی) ته، او ښه پاکیزه دی، او الله عالم دی (پر هر شي) او تاسې نه پوهیږئ (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنې د هغې ښځې په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح څنې او د هغې ښځې په نکاح کې داسې ښېګڼه (فائده) او پاکیزګي ده چې د نکاح په ممانعت کې هغه هیڅ کله نشته، کله چې ښځه خپل لمړني مېړه ته راغبه وي، نو ښایي چې له هغه سره یې نکاح وتړله شي، ځکه په دې نکاح کې هسې ښېګڼه او پاکیزګي ده چې د بل چا په نکاح کې داسې ښېګڼه هیڅ نشته، الله تعالی ته د هغوی د زړه خبرې او راتلونکې ګټې او تاوان داسې ښه معلوم دی، چې تاسې پرې نه پوهیږئ.

وَالْوَالِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُّتِمَّ الرَّضَاعَةَ ؕ

او میندې (مورګانې) دې شودې (پی) ورکوي اولاد خپل ته دوه کاله پوره، دا (حکم) هغه چا لره دی چې اراده لري د دې چې پوره کړي (نېټه د) تي ورکولو.

تفسیر: یعنې په میندو باندې حکم دي چې خپل اولاد ته دې تر دوو کلو پورې شودې ورکړي !، او دا موده هغه چا لره ده چې مور او پلار یې وغواړي؛ چې هغه موده پوره کړي، که نه په دې موده کې لږوالی هم روا دی، لکه چې په وروستنې آیت کې راځي، او په دې حکم کې هغه میندې هم داخلې دي، چې د هغوی نکاح باقي وي، یا طلاقې شوې وي، او یا د هغوی د «عدت» موده تېره وي، هو ! دومره فرق شته چې په هر حال مېړه (خاوند)به نفقه او کالي (جامې) منکوحې ته او معتدې ته ورکوي، عام له دې نه چې ښځه هغه مولود ته شودې ورکوي، یا یې نه ورکوي، او کله یې چې «عدت» ختم شو، نو بیا به نفقه او کالي (جامې) د شودو ورکولو لامله ورکوي، او له آیت څنې دا معلومه شوه چې د شودو ورکولو د مودې انتهاء پوره دوه کاله ده، چې ښایي هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندې پوره شي !، او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کې مجبور دی چې د خپل وړوکي د شودو اجرت اداء کړي !، او دا تر ښه معلومیږي چې د شودو ورکولو موده له دوه کلونو څنې زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُوْدِ لَهٗ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ؕ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَالِدَةٌ ۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُوْدٌ لَّهٗ بِوَلَدِهٖ ۗ

او ده پر هغه چا باندې چې بچي زیږول شوی دی ورته (یعنې پلار)، روزي د دوی (یعنې د میندو) او کالي (جامې) د دوی (یعنې د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره، او زور نشي کولی په

هیڅ نفس باندې مګر په اندازه د توان د ده سره، نه دې ضرر رساوه کیږي مور ته په سبب د ولد ددې سره، او نه (دې ضرر رساوه شي) پلار ددې ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنې پلار ته ښایي چې د ورږوکي مور ته ډوډۍ او کالي (کپړې) په هر حال کې ورکړي ! په اول صورت کې ددې لامله چې هغه د ده په نکاح کې ده، او په دویم صورت کې د دې لپاره چې په «عدت» کې ده، او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت په ده باندې کیږي، او نه ښایي چې د وړوکي مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکي لامله څه ربړ (آزار) او تکلیف ورکړي، مثلا مور ته لازم نه دي چې بې سببه له شودو ورکولو څخه مخ واړوي، یا پلار بې سببه وړوکی له مور څخه جلا (جدا) کړي، او د بلې کومې ښځې په شودو یې وروزي، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کې څه تنګي وکړي.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندې په شان د هغه (نفقه چې په پلار وه).

تفسیر: یعنې که پلار مړ شي، نو په وړوکي او د وړوکي په وارثانو باندې هم دا خبره لازمه ده چې د شودو رودلو په موده کې د هغه مور ته د ډوډۍ او کالیو (جامو) مصارف ورکړي، او هیڅ څه تکلیف ورته ونه رسوي !، او له وارث ځنې هغه وارث مراد دی چې محرم هم وي.

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که غواړي دوی دواړه (مور او پلار) بېلول (دماشوم له تي ځنې پخوا له دوه کلونو څخه) په خوښۍ سره چې وي له دوی دواړو نه او په مشورې (د دواړو سره) پس نشته هیڅ ګناه پر دوی باندې (په دې کې).

تفسیر: یعنې که مور او پلار د کوم مصلحت له امله د دوه کلونو په منځ کې له مشورې او رضامندۍ څخه وروسته؛ وړوکی له تي بېلوي، او شودې نه ورکوي، نو پکې څه ګناه نشته، مثلا چې دمور شودې ښې نه وي.

وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسې چې دایي ونیسئ ! (بله ښځه لپاره) د تي ورکولو اولاد خپل ته؛ نو نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندې کله چې وسپارئ تاسې هغه شی چې قصد د ورکولو کړي وي تاسې دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یعنې ای نارینه وو ! که تاسې د کوم مصلحت او ضرورت لامله علاوه له موره د بلې کومې ښځې په شودو باندې خپل وړوکی وروزئ (وپالئ) نو په دې کې هم څه ګناه نشته، مګر داسې نه چې د مور له برخې او حق ځنې کوم شی کم شي، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شي ورکول چې مور لره وي؛ هغه پوره ورکړئ ! او دا مطلب هم کېدی شي چې د دایي حق پوره ورکړئ !.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝٢٣٣ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

او وویرېږئ ! له الله، او پوه شئ ! چې بېشکه الله په هغو شیانو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی

دی. او هغه کسان چې مره شي له تاسې نه او پرېږدي دوی ښځې؛ انتظار دې کوي دا ښځې (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتې او لس (ورځې).

تفسیر: پخوا له دې نه دا خبره تېره شوه چې د طلاق په عدت کې د درې حیضونو انتظار دی وکړی شي !، اوس فرمايي چې د مرګ په عدت کې دې د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسي !، په دې موده کې که دا خبره ښکاره شوه، چې هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح تړلو اجازه ورته شته، که نه وروسته د اولاد زېږولو څخه ورته اجازه ده؟، ددې تشریح به د «الطلاق» په سورت کې راشي، په حقیقت کې درې حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کېدلو لپاره تاکلی شوی دی، (او د وینځې عدت د اصلیې نیمايي دی).

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ

نو کله چې ورسیږي دوی مودې د عدت خپل ته، پس نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندې په هغه کار کې چې کوي يې دا ښځې په (حق د) نفسونو خپلو کې په ښه توګه (سم له شرعي اصولو) سره.

تفسیر: کله چې کونډې ښځې خپل عدت پوره کړي، یعنې غیر حامله ښځه څلور میاشتې او لس ورځې، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پورې معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح تړلو اجازه شته، او نه پرې ګناهګارېږي، زینت، عطر وهل، او د خوشبويي استعمالول ټول ورته جائز دي.

وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِۦ مِنْ خِطْبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُوا۟ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْزِمُوا۟ عُقْدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْكِتَٰبُ أَجَلَهُۥ ۚ

او الله په هغو شیانو چې کوئ (یې) ښه خبردار دی (نو جزا به پرې درکړي). او نشته هیڅ ګناه په تاسې باندې په هغه (کار) کې چې اشاره کوئ تاسې په هغه سره، چې غوښتل (دهغو) ښځو دې (چې په عدت کې وي) یا (یې) پټ ساتئ په زړونو خپلو کې، معلوم دی الله ته چې بېشکه تاسې ژر به یاد کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا ښځې، ولیکن وعده مه کوئ ! له دوی سره (د نکاح) په پټه مګر (همدا) چې ووایئ تاسې ویل ښه ! (نېک له شریعت او رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د تړلو) د غوټې د نکاح (د دوی) تر هغه پورې چې ورسیږي تاکلی (مقرر) عدت انتها د نېټې خپلې ته.

تفسیر: ددې آیت خلاصه داده: کله چې ښځه د خپل مېړه (خاوند) له نکاح څخه جلا شوه، نو تر هغه پورې چې د دې «عدت» پوره شوی نه دی، بل چا ته دا خبره جائزه نه ده، چې له هغې سره خپله نکاح وتړي، یا صافه وعده له هغې څخه واخلي، یا په ښکاره ډول سره پیغام ورولیږي، لیکن که په زړه کې نیت وکړي، چې وروسته له عدته به له هغې سره خپله نکاح وتړم، یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوروي، چې بل څوک له ده نه وړاندې پیغام ور ونه لیږي، کله چې هغې ښځې ته واوروي چې: «ستا غوندې مېرمنې ته قدر او عزت هر څوک ساتي، یا زه غواړم چې له کومې پتمنې (غیرتي) مېرمنې سره خپله نکاح وتړم» نو دی په هسې خبرو باندې هیڅ نه ګناهګارېږي، مګر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه لیږي.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

او پوه شئ تاسې ! چې بېشكه الله معلوم دى ده ته هغه څه چې په زړونو ستاسې كې دي، نو ووېرېږئ ! له ده نه (او د نا مشروع شي قصد مه كوئ !) او پوه شئ تاسې ! چې بېشكه الله ښه بخښونكى (د خطيئاتو) ډېر تحمل والا دى (د عقوبت په تأخير لپاره د انابت).

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

نشته هيڅ تكليف (ګناه) په تاسې باندې كه طلاقې كړئ تاسې ښځې (خپلې) تر څو چې صحيح خلوت مو نه وي كړى له دوى سره، او مقرر كړى مو (نه) وي له پاره د دوى ټاكلى مهر، او څه خرڅ وركړئ ! دوى ته (واجب) دى پر غني (مېړه) باندې په اندازه (د توان) د ده، او (شته) په فقير (مېړه) په اندازه (د توان) د ده، خرڅ چې په معروف (سم له اصولو) سره وي، حق (لازم) دى په نيكي كوونكو (مسلمانانو) باندې.

تفسير: كه د نكاح تړلو په وخت كې د مهر ذكر ونشو، او بې د مهر له ټاكلو څخنې نكاح وتړله شوه، نو دا نكاح صحيح او روا ده، او مهر به وروسته له نكاح څخه مقررېږي، ليكن په دې صورت كې كه پخوا له صحيحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه مېړه طلاق وركړي، نو څه مهر پرې نشته، خو په مېړه باندې لازم دي چې له خپله طرفه هغې ښځې ته څه شى وركړي، هغه دا چې لږ تر لږه درې كالي (جامې)، كميس، پرتوګ، او ټكرى دى سم له خپله حاله سره په ډېره خوښى او خوشالى سره وركړي !.

وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّآ أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِۦ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوٓا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

او كه طلاقې كړئ تاسې دوى (يعنې ښځې) پخوا له مسه كولو د دوى (يعنې د ښځو) او په تحقيق سره ټاكلى مو وو لپاره د دوى مهر، نو (لازم) دي (په تاسې باندې) نيمايي د هغه څه چې ټاكلي مو وي، مګر كه عفوه وكړي دا ښځې (چې ټول مېړه ته ورپرېږدي) يا عفوه وكړي هغه سړى (مېړه) چې په لاس د ده كې ده غوټه د نكاح (چې كامل مهر وركړي)، او دا چې عفوه وكړئ تاسې (اى ښځو او مړونو دغه عفوه) ډېره نږدې ده پرهېزګارۍ ته، او مه هېروئ تاسې فضل (احسان كول) په خپلو منځو كې، بېشكه الله پر هغه څه چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكى دى.

تفسير: كه د نكاح په وخت كې مهر مقرر شوى وي، او له لاس وروړلو څخه پخوا مېړه (خاوند) خپلې ښځې ته طلاق وركړي، نو نيمايي مهر پرې لازمېږي، مګر كه ښځه يا هغه نارينه چې د نكاح د غوټې ټينګول او پرانيستل د هغه په اختيار كې دي؛ له خپل حقه تېر شي؛ ښه دى، د ښځې ښېګڼه داده چې هغه نيم مهر هم ورپرېږدي، او د نارينه ښېګڼه داده چې هماغه مقرر مهر پوره ور ورسوي، او كه پوره مهر يې رسولى وي، نو نيم دې ترې بېرته وانخلي، بلكه ټول مهر دې ورپرېږدي، بيا يې وفرمايل: «كه نارينه ور تېر شي، نو له (تقوى) سره ډېر وړ او مناسب دى، ځكه چې پاك الله نارينه ته لويي وركړې ده، او د نكاح د ساتلو، او دطلاق وركولو واكمن او مختار يې ګرځولى دى»، كله چې د نكاح په سبب په ده باندې ټول «مهر» لازمېږي، او اوس دې غواړي چې په لاس نه وروړلو او په طلاق وركولو سره

ځان د نیمايي مهر څخه خلاص کړي، نو دا کار له تقوی سره مناسب نه دی، ځکه چې د ښځې له پلوه هيڅ قصور نه دی شوی، او هر څه چې شوي دي، د نارينه له خوا شوي دي، نو بنا په دی نارينه لره ښايي چې له عفوې او مېړانې (بهادرۍ) څنې کار واخلي.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾

ساتنه کوئ تاسې ! پر (ټولو) لمونځونو باندې او (خصوصا) په لمانځه منځنې باندې (چې مازدیگر دی)، او ودرېږئ تاسې ! الله ته وېرېدونکي (په ادب سره).

تفسیر: له منځني لمانځه څنې مراد د مازديگر لمونځ دی، چې د شپې او ورځې په منځ کې دی، ددې لمانځه تاکيد يې ځکه زيات وفرمايه، چې په دې وخت کې دنيوي مشاغل او کارونه ډېر پېښېږي، او ويې فرمايل چې ودرېږئ په ادب سره !، یعني په لمانځه کې هسې کوم حرکت ونه کړئ، چې له هغه څخه داسې څرګند شي، چې ګواکې تاسې لمونځ نه کوئ، يا مو لمونځ پرې مات شي، لکه خوړل، او څښل، يا له چا سره خبرې کول، يا خندل، يا يې د ټولو حقوقو ساتنه کوئ، لکه: طهارت، اذان، اقامت، جمعه او جماعت، د نيت خلوص، حضور، خشوع، خضوع، طمأنيت، فرائض، واجبات، سنن، او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کې د لمانځه د حکم بيانول، يا دا وجه لري چې نه ښايي دنيوي معاملې، او يو له بله سره جګړې تاسې د پاک الله له یاده غافل کړي، يا يې دا وجه ده، چې د هوا او هوس بندګانو ته د حرص او بخل د غلبې له امله د عدل پوره کول، او له انصاف څخه کار اخيستل، او بيا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کې، ډېر سخت او درانه دي، بيا په داسې صورت کې چې: د ﴿وَأَن تَعْفُوا﴾ او د ﴿وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ﴾ رعايت هم په کې وشي، له هغوی څنې د هسې تعميل توقع او هيله (اميد) لرل، بيخي مستبعد او لرې په نظر راځي، نو چاره يې داسې وفرمايله چې: د لمانځه محافظت او دهغه ساتنه، او تل ادا کول، او د هغه د ټولو حقوقو او شرايطو رعايت، د هغو عمده علاج دی، ځکه چې لمونځ د فضايلو په تحصيل او د رذائلو په ازاله کې لوی اثر لري.

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَا أَمِنتُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

نو که وېرېدئ تاسې (له دښمنه يا له بل شي نه) نو (لمونځ کوئ تاسې !) په پياده تګ يا په سورلۍ سره، نو کله چې په امن شئ تاسې، نو يادوئ تاسې ! الله لکه چې ښوولی يې دي تاسې ته هغه څه چې نه وئ تاسې چې (پرې) پوهېدئ.

تفسیر: يعني د جنګ او ددښمن د وېرې په وخت کې له مجبوريته په سورلۍ او پياده تګ کې هم په اشاره سره لمونځ کول روا دي، اګر که د هسې لمونځ کوونکي مخ د قبلې په لوري هم نه وي.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَاجِهِم مَّتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ۚ

او هغه کسان چې مړه شي له تاسې نه او پرېږدي دوی (خپلې) ښځې (لازم دی پر دوی باندې چې) وصيت دې وکړي لپاره د ښځو خپلو، د خرڅ ورکولو تر يوه کاله پورې، بې له ايستلو (له خپلو کورونو څخه).

تفسیر: دا حکم پخوانی دی، کله چې د ميراث احکام نازل شول، او د ښځو برخې څرګندې شوې، او د ښځې د «عدت» موده څلور مياشتې او لس ورځې وټاکلی شوې، نو وروسته له هغه د دې آيت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾

نو که پخپله ووتلې (دا ښځې له خپلو کورونو څخه) نو نشته هيڅ ګناه (او نفقه او مسکن) په تاسې باندې په هغه شي کې چې کوي يې دوی په خپلو ځانو کې له معروفه (له ښو کارونو چې پاکي او زينت دی) او الله ډېر غالب (قوي په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې که هغه ښځه په خپله خوښه د کال له ختمېدلو څخه پخوا له کوره ووځي، نو ای وارثانو ! په دې کار کې چې ښځه يې سم له شريعته سره د خپلو ځانو لپاره وکړي، په تاسې باندې هيڅ ګناه او وبال نشته، يعنې که وغواړي چې مېړه وکړي، يا ښه کالي واغوندي، او عطر استعمال کړي، په دې کې په دوی باندې هيڅ يو حرج نشته.

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾

او شته طلاقې کړی شويو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفې (نېکې طريقې) سره، چې مقرر لازم کړی شوی دی په پرهېزګارانو باندې.

تفسير: پخوا له دې نه د خرڅ يعنې د کاليو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی وو، چې نه «مهر» ټاکلی شوی وي، او نه مېړه لاس وروړی، اوس په دې آيت کې همدغه حکم د نورو لپاره هم صادر شو، مګر دومره فرق شته، چې ټولو طلاق ورکړی شويو لره کالي (جامې) ورکول يواځې مستحب دي، او کوم ضروري امر نه دی، او په لومړني صورت کې ضرور دی.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

همداسې (لکه چې دا احکام يې بيان کړل) بيانوي الله تاسې ته آيتونه (احکام) خپل، لپاره ددې چې تاسې وپوهېږئ ! (او شرعي احکامو ته عقل متوجه کړئ) !.

تفسير: يعنې څرنګه چې الله تعالی دلته د نکاح، طلاق، او عدت احکام بيانوي، همدا راز خپل احکام او آيتونه واضح فرمايي، څو چې پرې وپوهېږئ !، او عمل پرې وکړئ.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

آيا نه دي ليدلي تا (يعنې نه دی رسېدلی علم ستا ای عبرت آخيستونکيه) قصې د هغو کسانو ته چې وتلي وو له کورونو خپلو نه، حال دا چې دوی په زرګونو وو، (او وتلي وو) له وېرې د مرګه، پس وفرمايل دوی ته الله، چې مړه شئ (پس مړه شول) بيا يې ژوندي کړل دوی، بېشکه الله خامخا څښتن (خاوند) د فضل (مهرباني) دی په خلکو باندې، وليکن ډېر د خلکو شکر نه باسي (لکه چې ښايي، او پند ترې نه اخلي).

تفسير: دا ديوه پخواني امت قصه ده چې څو زره سړي له خپلو کورنيو سره له خپل هيواد څخه ددې له امله وتښتېدل، چې له دښمن ځني وېرېدل، او له جنګ څخه يې خپل ځانونه ګوښه کول، يا له وبا ځني وېرېدل، او په تقدير او توکل باندې يې يقين او باور نه وو، بيا کله چې دوی يوه ځای ته ورسېدل، د الله تعالی په حکم ټول سره مړه شول، او وروسته

د خپل نبي علیه السلام په دعا او غوښتنې سره بېرته ژوندي شول، چې له خپلو پخوانیو ګناهونو څخه توبه وکړئ، او وروسته له دې نه په ښو کارونو مشغول شئ، د دې پېښې قیصه ځکه دلته فرمایي، چې د کافرانو له «جهاد» یا د في سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینې او محبت له سببه نه ښایي چې سرې مخ واړوي، او ودې پوهیږي چې که الله تعالی حکم وکړي، نو له هغه څخه د ژغورنې هیڅ یو صورت او چاره نشته، او که د ژوندون اراده وفرمایي، نو مړی په یوه سلګۍ کې بیا ژوندی کولی شي، د مرګ څخه د ژوندیو ژغورنه کومه لویه خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تعمیل کې له مرګ څخه وېرېدل، او له «جهاد» څخه ځان ایستل یا د افلاس له وېرې له خیراتونو او صدقاتو څخه لاس نیول او پر نورو باندې د احسان او فضل او عفوې ورونه تړل، برسېره په بد نیتۍ پوره ناپوهي او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۚ وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

او جنګ کوئ (ای مؤمنانو !) په لاره د الله کې (ددین د ترقۍ لپاره) او پوه شئ تاسې ! چې بېشکه الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالِم (په ټول احوالو) دی. څوک دی هغه سړی چې قرض ورکوي الله لره قرض نېک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره په صرفولو سره) نو زیات به کړي الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالي ډېر، او الله تنګوي (رزق) او پراخوي (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولي کیږئ ! (د اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعني کله چې دا خبره ښکاره شوه چې: ستاسې ځان او مال د پاک الله په حکم کې دی، نو اوس تاسې ته ښایي چې د الله تعالی د دین لپاره د کافرانو سره جنګ وکړئ !، او وپوهیږئ چې پاک الله ټول شیان ګوري، او د بهانو کوونکو او د نورو ټولې خبرې اوري، او پرې پوهیږي، او ښایي چې د الله تعالی په لاره کې مال صرف کړئ !، او له تنګسی او فقیرۍ څخه هیڅ اندېښنه ونه لرئ، او وپوهیږئ چې تنګسه او پراخي او نور شیان ټول د پاک الله په واک او اختیار کې دي، او د ټولو مرجع او ورتګ دده په لوري دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وایي چې له ورکولو څخه وروسته د هغه د بېرته اخیستلو زیاته تقاضا ونه کړای شي، او پور (قرض) ورکوونکی په پوروړي باندې خپل منت او احسان کښېنږدي، او عوض او بدل یې ونه غواړي، او هغه ته په سپکه سترګه ونه ګوري، او الله تعالی ته د مال ورکولو څخه دا مراد دی، چې سړی د «جهاد» او «غزا» په لاره کې خپل مال صرف کړي، او په اخلاص یې وښندي، یا یې محتاجانو ته ورکړي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ

آیا نه ده کتلي تا (یعني نه دی رسېدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه په قیصې د !) ډلې له بني اسرائیلو وروسته له موسی نه.

تفسیر: له دې قصې څخه د حق تعالی هغه قبض او بسط ښه ثابتیږي، چې ذکر یې پخوا له دې نه وشو یعنې فقیر ته پاچایي ورکوي، او له پاچایانو څخه پاچایي اخلي، ضعیف قوي ګرځوي، او قوي ضعیف.

إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۖ قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

کله چې وویل دوی یوه نبي ته (چې راغلی وو) دوی ته چې: مقرر کړه مونږ ته یو پاچا چې جنګ وکړو (مونږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کې، (نو) وویل (نبي): آیا نږدې یاست

چې (یعنې توقع شته) که فرض کړی شي په تاسو باندې جنګ؛ چې ونه کړئ جنګ (بلکه دا توقع شته)؟ وویل دوی: څه (مانع) دی مونږ لره چې وبه نه کړو جنګ په لاره د الله کې؟ حال دا چې په تحقیق سره ایستلي شوي یو مونږ له کورونو خپلو او له ځامنو خپلو (په ظلم سره او دا سبب د جنګ دی) نو کله چې فرض کړی شو په دوی باندې جنګ نو وګرځېدل دوی (ټول له جنګه) مګر (ونه ګرځېدل) لږ له دوی نه، او الله ښه عالم دی په ظالمانو باندې (نو جزا ورکوي دوی ته).

تفسیر: له موسی علیه السلام څخه وروسته تر یوې مودې پورې د بني اسرائیلو چارې ښې وې، بیا کله چې د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندې یو ظالم کافر پاچا چې جالوت نومېده، مسلط شو، دوی یې له ښاره وویستل، او د دوی کورونه یې لوټ کړل، او مریان یې وګرځول، بني اسرائیل وتښتېدل، او په بیت المقدس کې سره ټول شول، په دې وخت کې دوی له خپل نبي څخه وغوښتل، چې یو پاچا مونږ ته مقرر کړه! چې مونږ د هغه په ښوونه او ملګرتیا سره في سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوٓا أَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ۖ وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾

او وویل دوی ته نبي د دوی، چې بېشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسې ته طالوت پاچا، وویل دوی (یعنې بني اسرائیلو) چې: څرنګه به وي ده لره (یعنې طالوت لره) پاچاهي پر مونږ باندې؟ حال دا چې مونږ ډېر مستحق یو په پاچایي سره له ده نه، او نه ده ورکړی شوې (ده ته) پراخي له مال څخه، وویل (نبي): چې بېشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسې باندې او زیات کړی یې دی هغه له جهته د پراخۍ په علم او (په) جسم کې، او الله ورکوي ملك (سلطنت) خپل هر چا ته چې اراده وکړي (د ورکولو یې)، او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت، د ده) ښه عالم دی، (په استعداد او مراتب د هر چا).

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ءَايَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ ءَالُ مُوسٰى وَءَالُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَءَايَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادې ته) نبي د دوی چې بېشکه علامه د پاچایۍ د ده (د طالوت) دا ده، چې رابه شي تاسې ته (یو) صندوق «چې وي به» په هغه کې اطمینان او ډاډ د زړه، له (طرفه د) رب ستاسې او باقي پاتې شوي له هغه شیانو چې پرېښي وو اولادې د موسی او اولادې د هارون، حال دا چې بار کړي به وي هغه (صندوق) پرښتو، بېشکه چې په دې (راتلو د دې صندوق) کې خامخا علامه ده (په پاچایۍ د طالوت) تاسې ته که چېرې یئ تاسې مؤمنان (یقین لرونکي — نو ویې منئ).

تفسیر: په بني اسرائیلو کې له پخوا زمانو راهیسې یو صندوق موجود وو، چې د هغه په منځ کې به د موسی او هارون اونورو انبیاوو علیهم السلام ځینې ترکه او پاتې شوي شیان وو، کله چې جالوت برئ وموند، نو دا صندوق یې هم له دوی څخه واخیست، خو څرنګه چې د الله تعالی اراده داسې وه، چې هغه صندوق بېرته بني اسرائیلو ته ورکړي، نو

داسې وشوه چې دا صندوق ملائکو واخيست، او آسمان ته يې پورته کړو، او بېرته يې راکوز کړ، او د طالوت په مخ کې يې په داسې حال کې کېښود، چې بني اسرائيلو ورته کتل، بني اسرائيلو ددې علامو په ليدلو؛ د طالوت په پاچايي باندې باور وکړ، او په نتيجه کې طالوت د جالوت پر لښکر باندې سره له خپل فوځه حمله او يرغل ور ووړ، خو په دې وخت کې موسم خورا ګرم وو، او تودوخه (ګرمي) ډېره زياته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ ۚ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۚ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

نو کله چې راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وويل طالوت چې: بېشکه الله ازمويونکی ستاسې دی په يوه وياله (نهر) سره، نو هر هغه څوک چې (اوبه) وڅښي له هغې ويالې (نهر) څخه؛ نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چې ونه څکي دا (اوبه) نو بېشکه دی له (تابعانو) زما دی، مګر (خو له تابعانو څما دي) هغه څوک چې اخلي يو ورغوی اوبه په لاس خپل، نو ويې څښلې (دوی اوبه) له هغې (ويالې، تېرلو) مګر (ونه څښلې زيات له يوه ورغوي نه) لږو له دوی نه، نو کله چې تېر شو له هغه ويالې نه دی (يعني طالوت) او هغه کسان چې ايمان لرونکي وو (تېر شول) له ده سره وويل دوی (متخلفينو) (وروستو پاتې کېدونکيو) چې: نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنګ کولو)، وويل هغو کسانو چې يقين يې وو (په دې) چې بېشکه دوی ورتلونکي دي الله ته: ډېر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړې وه (دغې لږې مؤمنې ډلې) په ډلې ډېرې (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره، او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت).

تفسير: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نيت ټول سره تيار شول، بيا طالوت وغوښتل، چې دوی وازمويي، په لومړي مزل کې اوبه نه وې، خو کله چې په دوهم مزل د اوبو ويالې ته ورسېدل، نو طالوت حکم وکړ: «هغه ځلمي مجاهد چې له يوه ورغوي (لپې) څخې زياتې اوبه وڅښي، له ما سره دی نه درومي !» په نتيجه کې له دوی څخې يواځې «٣١٣» تنه ځلميان پاتې شول، او نورو ډېرې اوبه وڅښلې او جلا شول، هغه ځلميان چې له يوه ورغوي څخه يې زياتې اوبه نه وې څښلې، د هغوی تندې بيخي ماتې شوې، خو د هغو کسانو چې زياتې اوبه يې څښلې وې، د هغو تندې لا پسې زياتېدې، او د وړاندې تللو توان يې نه درلود (لرلو).

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾

او کله چې راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره د (جنګ) د جالوت او دلښکرو د ده، نو وويل دوی (يعني مؤمنانو): ای څمونږ ربه ! نازل (را توی) کړه پر مونږ صبر، او کلک کړه قدمونه څمونږ (په جنګ کې) او مرسته وکړه له مونږ سره ! په قوم کافرانو !. مات کړل مؤمنانو دوی (يعني کافران) په اذن (حکم) د الله سره او مړ کړ داود جالوت لره، او ورکړ ده ته (يعني داود ته) الله سلطنت او حکمت (نبوت) او ويې ښودل ده ته له هغو شيانو چې اراده يې کوله، او که چېرې

نه وي دفع (منع) كول د الله خلقو لره، ځينو د دوی لره، په ځينو نورو سره، (نو) خامخا به خرابه شوې وه ځمكه (هيواد په ظلم سره)، وليكن الله څښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندې (نو ځينې په ځينو نورو سره له فساد څخه منع كوي).

تفسير: داود عليه السلام له دې پخوا يو عادي سړی وو، كله چې هغه د طالوت په لښكر كې د جالوت مخې ته د غزا لپاره لاړ، او د جالوت په وژنه بريالی شو، نو په دې سره د جالوت لښكر ماته وخوړه، او الله تعالى داود عليه السلام ته نبوت، پاچاهي، د زغرو جوړول، او د مرغانو په خبرو باندې پوهه وركړه.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ؕ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۲۵۲﴾

دا چې تېر شول آيتونه (دلائل) د الله دي چې مونږ يې لولو پر تا باندې (ای محمده !) په حقه سره، او بېشكه ته چې يې (ای محمده !) هرو مرو (خامخا) (ځمونږ) له مرسلانو څخه يې.

تفسير: دا دبني اسرائيلو قصه وه، چې تېره شوه، يعنې د زرهاوو سړيو وتل، او د هغوی ناڅاپه مړه كېدل او ژوندي كېدل، او دطالوت پاچا كېدل، دا ټول د الله تعالى د قدرت علامې دي، چې تاته اورولی كيږي، او ته ای محمده ! «صلى الله عليه وسلم» بېشكه د الله تعالى له رسولانو (استازو) څخه يې، يعنې همغسې چې پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوي دي، ته هم د هغوی په شان په حقه او يقين مرسَل يې، چې د پخوانيو زمانو قصې په خورا (ډېر) ښه ډول بيانوي !، حال دا چې دا خبرې تا نه په كوم كتاب كې ليدلې دي !، او نه دې له چا څخه اورېدلې دي.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۘ مِنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجٰتٍ ؕ وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ؕ

دا ټول رسولان (چې له آدم تر محمده پورې ياد شول) فضيلت وركړی دی مونږ ځينې د دوی ته پر ځينو نورو، ځينې له دوی څخه هغه دي چې خبرې كړي دي الله (له دوی سره چې آدم، موسى، او محمد دي) او پورته كړي يې دي ځينو د دوی ته درجې (لكه محمد) او وركړی دی مونږ عيسى ځوی د مريمې ته ښكاره معجزې، او قوي كړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبريل) سره.

تفسير: دې رسولانو ته چې ذكر يې وشو، مونږ فضيلت وركړی دی؛ ځينو ته پر ځينو نورو باندې (د رسالت نه برسېره په نورو صفاتو سره)، ځنې په دوی كې داسې دي چې الله جل جلاله له هغوی سره كلام كړی دی، لكه آدم، موسى او محمد عليهم السلام، ځينې د ګرد جهان لپاره ټاكلي (مقرر) شوي دي، لكه ځمونږ محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم چې په دغه شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی، او د ځينو درجې يې لوړې كړي دي، لكه چې ځينې د يوه كلي او ځينې د يو ښار، او ځينې د يوه قوم لپاره مقرر شوي دي، او عيسى عليه السلام ته ښكاره معجزې ورعنايت شوې دي، لكه: مړی ژوندی كول، د أكمهو (مورزاد ړندو) أبرصو(برګو) او نورو روغول، او مرسته وركړه مونږ هغه ته په پاك روح سره يعنې جبريل عليه السلام مو د هغه د مرستې لپاره ولېږه.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوْا فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَّنْ كَفَرَ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوْا ۫ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۲۵۳﴾

او كه اراده كړې وی الله (د ټولو خلقو د هدايت) نو نه به وو كړی جنګ (او اختلاف) هغو كسانو چې وروسته له دې رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه

چې راغلي دوی ته ښکاره معجزې، ولیکن دوی اختلاف (او جګړې) سره وکړې، نو ځینې له دوی څخه هغه څوک دي چې ثابت پاتې شوي دي په ایمان، او ځینې له دوی څخه هغه څوک دي، چې کافران شول، او که اراده کړي وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه وو کړی (مخالفت او) مجادله، ولیکن الله کوي هغه کار چې اراده لري (د چا د هدایت او ضلالت).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا بَيۡعٞ فِيهِ وَلَا خُلَّةٞ وَلَا شَفَٰعَةٞۗ

ای هغو کسانو ! چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو) خرچ کړئ (په زکات یا په جهاد یا په نورو واجبو صدقاتو کې) ځینې له هغو مالونو څخه چې درکړي دي مونږ تاسې ته پخوا د راتلو د هغې ورځې نه چې نه پېردول (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) په کې شته (چې سړی مال پیدا کړي بیا پرې ځان له عذابه خلاص کړي)، او نه دوستي او نه شفاعت (او نه بې د الله د اذن او اجازې نه سپارښت پکې شته).

تفسیر: یعنې د عمل کولو وخت همدا دی په آخرت کې نه عمل پلورل (خرڅول) او نه پېردول (اخیستل) کیږي، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنایی سره په لاس راځي، او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شي، تر څو یې چې پاک الله پرې نه ږدي، چې د هغه نیوونکی دی، یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړي.

وَٱلۡكَٰفِرُونَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

او کافران هم دوی دي ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسې د دوی په شان مه کېږئ !).

تفسیر: یعني په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندې ظلم وکړ، چې د هغه له شامته، په سختو عذابونو ککړ شول، چې په آخرت کې نه د چا دوستي او خپلوي دوی ته ګټه او نفع رسولی شي، او نه یې سپارښت په ښه ورتلی شي.

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُۚ

الله (چې دی)؛ نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی، چې تل ژوندی، په یو حال باقي، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: له لومړني آیت څخه د حق تعالی عظمت او شان هم معلومیږي، وروسته له هغه دا آیت نازل شو، چې د ذات توحید، او د هغه تقدس، جلال، او د عظمت غایت په ډېر وضاحت سره په کې بیان شوی دی، ددې آیت لقب «آیة الکرسي» دی، چې په مبارک حدیث کې د کتاب الله خورا (ډېر) لوی آیت ښودل شوی دی، او ډېر فضیلت او ثواب یې منقول دی، اصلي خبره دا ده چې حق تعالی پخپل کلام کې درې ډوله مضامین ځای په ځای بیان کړي دي:

(۱) د توحید او صفاتو علم.

(۲) د احکامو علم.

(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چې له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تایید مقصو دی، یا د علم الأحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی، چې یو د بل لپاره لکه علت او علامت داسې دي، د حق تعالی صفات د شرعیه وو احکامو لپاره منشأ او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسې دي، «آیة الکرسي» د توحید او صفاتو په موضوع کې یو ممتاز حیثیت لري، او په دې سره یې د ګردو

(ټولو) حکمونو اساس او ريښې (رېښې) په زړونو کې داسې ټينګې او مضبوطې کړې، چې که څوک يې د ايستلو کوښښ وکړي، ايستلی يې نه شي.

لَا تَأْخُذُهُۥ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىْءٍ مِّنْ عِلْمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

نه نيسي ده لره پرکالي د خوب (يعنې نه راځي په الله د خوب پرکالي او پرېشاني)، او نه په خپله خوب، الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً، خلقاً، وعبيداً)، څوک به وي هغه چې سپارښت (سفارش) وکړي په نزد د ده؟ (هيڅوک يې نشي کولی !) مګر (خو کولی شي) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شيانو چې په مخ د مخلوقاتو کې دي (د دنيا له امورو) او په هغو شيانو چې وروسته له دوی دي (د عقبی له امورو) او نه شي احاطه کولی دوی په هيڅ له معلوماتو د ده، مګر (احاطه کولی شي) په هغه شي چې اراده وکړي (الله د هغه شي د معلومولو دوی لره)، پراخه ده کرسی د ده په ټولو اسمانونو او ځمکې باندې، او نه ستومانه کوي ده لره ساتنه د اسمانونو او ځمکې، او هم دی (الله) دی (له ګردو ځنې) خورا (ډېر) پورته، خورا (ډېر) لوی دی.

تفسير: په دې آيت کې د پاک الله د ذات د توحيد او د صفاتو د عظمت بيان شوی دی، چې الله يو او تل دی، او هيڅوک د هغه شريک نه دي، د ګردو مخلوقاتو موجد او مالک همدی دی، له ګردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنې پاک او منزه دی، په ګردو شيانو باندې ددې علم کامل او په ټولو باندې پوره قدرت لري، خورا لوړه درجه او عظمت ورته حاصليږي، هيچا ته دومره مجال نشته، او نه حق لري چې بې د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شي، او هيڅ يو داسې کار او امر نشته چې د هغه کول ده ته کومه سختي او مشکلات ولري، په ټولو شيانو لوړ او اوچت او لوی دی، د الله تعالی د کبرياء او لويي په مقابل کې ګرد (ټول) حقير دي، له دې ځنې دوه په زړه پورې مضمونونه څرګنديږي:

(۱) دحق تعالی ربوبيت او حکومت او ځمونږ او د نورو مخلوقاتو محکوميت او عبوديت، چې د هغه له مخې د حق تعالی ګرد ذکر شوي، او نا ذکر شوي احکام بې له څرنګه، او څه ويلو ځنې واجب التصديق او واجب التعميل کېدل، او د هغه په احکامو کې د هيڅ يو راز شک او شبهې اعتبار نه کول معلوم شول، او يواځې دداسې کمالي صفتونو خاوند ددې مستحق دی چې يواځې د همغه عبادت او بندګي وشي.

(۲) کله چې له پخوانيو ذکر شوو ډېرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له ليدلو ځنې چاته داسې شبهه پيدا کېده، چې د هر سړي دومره زيات معاملات او عبادات دي، چې هغه ګرد دومره زياتيږي، چې د حساب او کتاب او انضباط لاندې د هغو راتلل محال، بلکه نا ممکن په نظر راځي، بيا د هغو په مقابل کې هر يوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله وتلي او نا ممکنه په نظر راځي، نو په دې آيت کې حق سبحانه وتعالی څو داسې خپل مقدس صفات بيان کړل، چې هغه ګرد خيالات او چرتونه په اسانی لرې شو، يعنې د هغه علم او قدرت داسې کامل دی، چې هيڅ يو شی داسې نه دی، چې د هغه ځنې بهر او خارج وي، د هغه کثير الصفات ذات علم او قدرت چې دومره لوړ او غير متناهي او تل يو شان قائم او باقي دی،

نو هغه ته د جهان د ګردو جزئیاتو انضباط، او دهغوی د ثواب اوعقاب ورکول کوم سخت او ګران کار نه دی، بلکه ډېر اسان دی.

لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۖ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کې، په تحقیق سره ښکاره شوې ده سمه لار (د ایمان) له ګمراهی (کفر) څخه.

تفسیر: کله چې د توحید ګرد دلائل په ښه شان سره بیان شول، چې له هغو څخه هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتې نه شو، نو اوس په زور او زیاتي سره د هیچا مسلمانولو ته حاجت پاتې نه شو، ښايي چې عاقلان خپله وپوهیږي، او په شریعت کې هم داسې حکم نشته، چې په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شي: د ﴿أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ [سورت یونس ۹۹ آیت]، د نص په اساس هغه څوک چې «جزیه» مني، د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتې کیږي.

ځینې وایي چې: «دا اخبار دی په معنی د نهي، یعني په زور او زیاتي سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ !، دغه نهيي یا خو عامه او د «التوبه» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چې ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ دی، منسوخه ده، یا خو تر اهل کتابو پورې خاصه ده، چې په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شي، نو په دغه تقدیر سره به نه وي منسوخ».

فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

پس هر څوک چې کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو، او ایمان یې راوړو په (وحدانیت) د الله باندې، نو په تحقیق سره یې ټینګه نیولې ده کړۍ کلکه چې له سره نشته پرې کېدل هغې لره، او الله ښه اوریدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: یعني کله چې هدایت او ضلالت په منځ کې تمییز وشو، نو اوس څوک چې له ضلالت څخه مخ اړوي، او هدایت خوښوي نو هغه داسې یوه ټینګه او مضبوطه کړۍ نیولې ده، چې د هغې د شکېدلو او خوشې کېدلو هیڅ خوف او وېره نشته، او حق تعالی ګرد (ټول) ښکاره اقوال ښه اوري، او په ټولو پټو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندې ډېر ښه عالم دی، او له ده څخه د هیچا خیانت او بد نیتی پټې نه پاتې کیږي.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ ۗ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ ۖ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

الله دوست (مددګار) دی د هغو کسانو چې مؤمنان دي، چې باسي دوی له تیارو (د کفر او ګمراهی نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوري ته، او هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دي، دوستان د دوی شیطانان دي، چې باسي دوی له رڼا (د فطري ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او ګمراهی)

لورې ته دغه کسان (چې فطري ایمان يې په عملي کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دي، هم دوی په دې اور کې تل پاتې کیدونکي دي، آیا نه دی لیدلی تا (یعنې ای محمده ! ستا علم نه دی رسېدلی قصې د) هغه سړي (نمرود) ته چې جګړه (حجت بازي) يې کړې وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کې، له دې جهته چې ورکړی وو ده ته الله ملک (سلطنت)، کله چې وویل ابراهیم: رب زما هغه ذات دی چې ژوندي کول کوي او مړه کول کوي، وویل (نمرود): چې زه (هم) ژوندي کول کوم (واجب القتل په عفوې سره) او مړ کول کوم (بېګناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم: «نو بېشکه الله راولي لمر له (لوري د) مشرقه، نو ته (ای نمروده !) راوله هغه (لمر) له (لوري د) مغربه !»، نو حیران (او شرمنده) شو هغه څوک چې کافر شوی وو (یعنې نمرود)، او الله نه ښيي (د خیر سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: په لومړي آیت کې د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر وو، اوس د هغو د تایید لپاره څو مثالونه راوړي، په لومړي مثال کې: د «نمرود» پاچا ذکر دی، چې ده د خپلې شهنشاهۍ په غرور خلق دې ته مجبورول چې سجدې ورته وکړي، کله چې ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو، ابراهیم علیه السلام وویل چې: «زما رب هغه ذات دی چې ژوندي کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کې دي»، «نمرود» وویل چې: «دوه تنه بندیان چې یو واجب القتل او بل بېګناه وي ژر را حاضر کړئ !» نو سمدلاسه «نمرود» حکم وکړ، چې: «واجب القتل بندي دې خوشې (آزاد) شي ! او بې ګناه بندي دې ووژل (قتل) شي !» او په پای (آخر) کې يې ابراهیم علیه السلام ته وویل: «ودې لیدل، چې زه هم هر سړی چې و غواړم؛ وژنم يې، او هر څوک چې وغواړم؛ ژوندی کوم يې»، دلته ابراهیم علیه السلام د لمر دلیل ور وړاندې کړ، او هغه مغرور احمق يې ساکت او بې ځوابه کړ، خو هدایت يې په برخه نه شو، یعنې سره د بې ځوابه پاتې کېدو د ابراهیم علیه السلام ارشاد ته يې غوږ کښېنښود، او ایمان يې رانه وړ، یا داسې ووایئ چې د ابراهیم علیه السلام ددویم سوال ځواب يې ونشو ویلی، حال دا چې همغسې لکه نمرود چې د ده اول سوال ځواب ورکړی وو، د هم داسې ځواب ورکولو امکان دلته هم وو، چې داسې يې ویلي وای: (چې د مشرق نه يې زه راخېژوم، ستا معبود دې له مغربه راوخېژوي).

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ

یا (آیا ستا علم نه دی رسېدلی قصې د) هغه سړي (عُزَیر) ته چې تېر شو په یوې قریې او هغه (قریه) پرېوتلې وه (دیوالونه يې) پر بامو د دوی باندې، (نو عزیر) وویل: څرنګه به (بیا ودانه او) ژوندی کړي الله دا (قریه یا يې خلق) وروسته له (ورانېدا او) مړ کېدو (د اهل) دهغې؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ يې پرېښود) سل کاله، بیا يې پورته (ژوندی) کړ دې.

تفسیر: هغه سړی چې عُزَیر علیه السلام وو، چې په لاره کې په یوه وران ښار باندې تېر شو، چې د هغه ګرد دیوالونه برسېره پر چتونو باندې لویدلي وو، نو د ده په زړه کې دا خبره تېره شوه، چې د دې ښار ګرد اوسېدونکي مړه شوي دي، نو دوی به څرنګه د حق تعالی له لوري بیا ژوندي شي؟ او دا ښار به بیاڅرنګه ودان شي؟ دلته د ده روح قبض او سا يې الله تعالی ته وکښله، او خر يې هم مړ شو، سل کاله همداسې مړ پاتې شو، عُزَیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو، ګوري چې د ده د خوړلو او څښلو شیان همغسې صاف، پاک، او تازه ورته پراته دي، او د ده خر چې مړ شوی وو، هډوکې يې ګرد سره وراسته شوي، او کوټه پراته وو، اوس همغه هډوکي د ده تر سترګو لاندې بیا ژوندي شول،

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ

وویل (الله عُزیر ته چې): «څومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)»، وویل (عُزیر): «ځنډ (تاخیر) مې کړی دی یوه ورځ، یا یوه برخه د ورځې».

تفسیر: کله چې عُزیر علیه السلام مړ کېده، لمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی وو، او کله چې بیا ژوندی شو، لا مابنام شوی نه وو، نو لمړی یې داسې خیال کړی وو، که زه دلته پرون ویده شوی یم، خو یوه ورځ، او که همدا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تېره.

قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَانظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ ۖ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۚ

وویل (الله داسې نه ده لکه چې ته وایې): بلکه ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته) سل کاله، نو وګوره خوړو خپلو ته، او (شیانو) د څښلو خپلو ته، چې هیڅ نه دي خراب شوي (سره له تېرېدلو د سلو کلونو)، او وګوره خره ته دې (چې هډوکي یې څرنګه تک سپین ځلیږي)، او لپاره ددې چې مونږ وګرځوو تا دلیل (د قدرت) لپاره د خلقو (په بیا ژوندي کېدو سره) او وګوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چې څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه، بیا ورآغوندو هغوی ته غوښه.

تفسیر: عُزیر علیه السلام په مخ کې هغه ګرد (ټول) هډوکي د بدن له ترکیب سره سم ټول کړل شول، بیا هغوی باندې غوښې زرغونې شوې، او پوستکي پرې وغوړېدل، بیا د الله تعالی په قدرت په هغه کې سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاڅېده ! او ودرېده، او ویې هنګل (اواز یې وکړو).

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

نو کله چې ور ښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وویل (عُزیر چې اوس) پوهېږم (په مشاهده سره هم) چې بېشکه الله په هر شي باندې ښه قادر دی.

تفسیر: کله چې عزیر علیه السلام دا ګردې (ټولې) پېښې په خپلو سترګو ولیدې، نو ویې ویل: چې لا مې ښه باور او یقین راغی چې پاک الله په هر شي باندې ښه قادر دی، یعنې په دې خبره باندې خو پخوا له دې نه هم معتقد وم، چې د مړي ژوندي کول الله جل جلاله ته ډېر آسان کار دی، خو اوس مې د ده دا قدرت په خپلو سترګو ولید، «دا یې مطلب نه دی چې پخوا یې په یقین کې څه کمی وو، هو ! داسې ننداره یې په خپلو سترګو نه وه لیدلې».

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وویل ابراهیم: ای ربه زما وښیه ماته چې څرنګه ژوندي کوې ته مړي؟ وویل (الله): آیا ستا لا باور نشته (په ژوندي کولو د مړو؟ بیا) وویل (ابراهیم): چې هو ! (باور مې شته) ولیکن (غواړم دا) د دې لپاره چې مطمئن شي زړه زما.

تفسیر: لنډه یې دا چې یقین یې پوره وو، خو یوائې د مشاهدې او د عین الیقین غوښتونکی وو، چې هغه خامخا په کتلو باندې موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَاْتِيْنَكَ سَعْيًا ؕ

وويل (الله): نو ونيسه ! څلور له مرغانو نه، پس رانږدې کړه ! دوی ځان خپل ته، (بيا يې حلال کړه !) بيا يې کېږده ! په هر يوه غره باندې له دوی څخني يوه يوه برخه، بيا راوبوله ! (اې ابراهيمه !) دوی (يعنې دغه مرغان) رابه شي دوی تاته(اې ابراهيمه !) په منډو.

تفسير: د پاک الله له ارشاد سره سم ابراهيم عليه السلام څلور مرغان واخيستل، او څلور واړه يې له خپله ځانه سره آموخته کړل، چې په بللو باندې به هر يو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پيژندګلوي هم له هغو سره ډېره زياته شوه، بيا يې د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو يې د دې مرغانو اجزاء سره وويشلې، او دې په خپله د دې څلورو واړو غرونو په منځ کې ودرېده، او يوه مرغه ته يې غږ وکړ، نو د هغه سر د يوه غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښې، ځانګونه، او تنې هم ورسره والوتې، او په هوا کې سره ونښتلې، او روغ رمټ بېرته په ځمکه کې کيناست، او د ابراهيم عليه السلام مخ ته په خپلو پښو راغی، همداسې د دويم، دريم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلې، او په هوا کې سره پيوند کېدلې، او د خپلو جثو له جوړېدولو وروسته د خليل الله ابراهيم په مخ کې په خپلو پښو راتلل، يا دا چې ځان ته يې رانژدې کړه !، او حلال يې کړه، او غوښې، هډوکي، بڼې، او پښې يې ټول سره وټکوه، او سرونه يې له ځان سره وساته !، دا ګډه غوښه يې سره کلوله کلوله کړه !، او په څلورو غرونو باندې يې کېږده، بيا ورنارې کړه ! نو رابه شي دوی تاته بېرته په تلوار سره.

وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۶۰﴾

او پوه شه ! (اې ابراهيمه !) چې بېشکه الله ډېر غالب دی(د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِيْ كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ؕ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۶۱﴾

مثال (صفت د نفقې او ورکړې) د هغو کسانو چې صرفوي مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کې په مثل د يوې دانې (د تخم) دی چې زرغونه کړي دا (دانه) اوه وږي، په هر يوه وږي کې سل (سل) دانې وي، او الله زياتوی (اجر) لپاره د هغه چا چې اراده وکړي (د اجر دزياتولو)، او الله پراخ دی (احسان، فضل، او رحمت دده)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: يعنې د الله تعالی په لاره کې د لږ مال ثواب هم ډېر دی، لکه چې له يوې دانې څخني اوه سوه دانې پيدا کيږي، او الله تعالی چې هر چا ته اراده وفرمايي لا يې پسې زياتوي، او له اوو سوو څخني اوه زره او له دې نه يې هم زياتوي، او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د هر صرف کوونکي په نيت، او د هغه د صرف شوي مال په مقدار، او د مال په کيفيت او په نورو شيانو باندې ښه عالم دی، او د هر يوه سره مناسبه معامله کوي.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُوْنَ مَآ اَنْفَقُوْا مَنًّا وَّلَآ اَذًى ۙ لَّهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۶۲﴾

هغه کسان چې صرفوي مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کې بيا نه ورپسې کوي (دوی) په هغه شي پسې چې خيرات کړی يې دوي (بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر،

(شته) لپاره د دوی اجر (د نفقې ثواب) د دوی، په نزد د رب د دوی، او نه به وي هيڅ ډول ويره په دوی باندې او نه به دوی (هيڅکله) غمجن کيږي (د ثواب په نقصان سره).

تفسير: هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کې مال مصرفوي، او دهغه صرف شوي مال په نسبت نه په ژبه چا باندې احسان ږدي، او نه چاته د هغه په مقابل کې په پيغور ورکولو او خدمت اخيستلو، او تحقير کولو، زحمت پېښوي (يعنې هيڅ ډول قولي، يا فعلي رنځ او آزار نه ور رسوي)، نو د هغوی لپاره کامل ثواب شته دی، او نه د ثواب له کمېدلو څخه به دوی ته څه ويره او انديښنه نه وي، او نه د ثواب له نقصانه غمجن کيږي.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَّمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَّتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿۲۶۳﴾

خبره معروفه نېکه (خوږه پسته فقير ته) او عفوه (ده ته که الحاح يا شور وکړي) ډېره ښه ده له خيراته چې په هغه پسې وي ضرر (رسونه په منت يا په پيغور د سوال سره)، او الله غني دی (بې پروا له هر چا او له هر شي) نهايت تحمل والا (د عذاب په وروسته والي د پښېمانتيا لپاره).

تفسير: يعنې سوالګر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له ټينګار او بدخويي څخه تېرېدل له هغه خيرات څخه ښه دی چې ځو ځلې يې سپک کړي، او ويې شرموي، يا پيغور ورکړي، يا احسان پرې کېږدي، او الله تعالی «غني» دی، چې د هيچا (انفاق ته چې په من او اذی وي او) مال ته څه حاجت او اړه (احتياج) نه لري، هغه خيراتونه او «صدقې» چې تاسي يې د هغه په لاره کې ورکوئ، وپوهېږئ چې خپلو ځانونو ته يې ورکوئ، او «حليم» دی چې په هسې ربړولو (تکليف ورکولو) باندې د عذاب په مقررولو او لېږلو کې تلوار نه کوي.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقٰتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى ۙ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۖ

ای هغو کسانو ! چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) مه باطلوئ تاسې خيراتونه خپل (مه ضايع کوئ ثوابونه يې) په احسان باروِلو او ايذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب او د انفاق) د هغه (سړي) چې صرفوي مال خپل لپاره د ښودنې د خلقو او ايمان نه لري په الله، او په ورځې آخرې باندې (چې قيامت دی).

تفسير: دا ارشاد چې هغه په الله تعالی او د قيامت په ورځې يقين نه لري؛ نو دا د «صدقې» د ابطال لپاره قيد او شرط نه دی، څکه چې «صدقه» خو يواځې له رياء څخه باطله کيدی شي، اګر که صرف کوونکی يې مؤمن هم وي، مګر دا قيد يې يواځې د دې لپاره زيات کړ، چې معلومه شي، چې رياء کاري د مؤمن له شانه لرې ده، بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِينَ ﴿۲۶۴﴾

نو مثال د دې (ريا کار په صرفولو د مال کې) په شان دصفت د هغې ښوئې تيږې (ګټې) دی، چې پرتې وي په هغې باندې څه خاورې، پس ورسيږي هغې ته زورور باران، نو پرېږدي دغه تېږه (ګټه) پاکه (صافه له ګرده)، نه به قادريږي (دا ريا کاران) په هيڅ شي باندې (له ثوابه د) هغه شي چې کسب کړی دی دوی، او الله نه ښيي (سمه صافه لار د خير او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکې وویل شول چې: په اخلاص سره خیرات ورکول هسې دي؛ لکه چې له یوې کرلې شوې دانې څخه (۷۰۰) دانې پیدا شي، اوس فرمایي چې: په «خیرات» کې نیت شرط دی، که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړي، نو د هغه مثال هسې وګڼئ لکه چې څوک کومه دانه پر یوه داسې ښویه تیږه (ګټه) باندې وکري، چې پر هغې باندې لږ څه خاوره پرته وي، خو کله چې باران ودریږي، نو هغه بیخي صافه او پاکه شي، نو په هغې باندې به هغه دانه څنګه زرغونه شي؟ هم داسې به په صدقاتو کې ریاکارانو ته څه ثواب ورسیږي؟ بلکه نه ورسیږي.

وَمَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيْتًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۚ فَاِنْ لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۲۶۵﴾

او مثال د هغو کسانو چې صرفوي (لګوي) مالونه خپل لپاره د طلب د رضا د الله، او لپاره د ثبات (د زړه او صدق چې پیدا دی) له نفسونو ددوی څخه (په ایمان باندې) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعده مامونه) باندې، چې ورسیږي دې (باغ) ته زورور باران؛ نو ورکړي میوې خپلې دوچنده، نو که ونه رسیږي (باغ) ته زورور باران نو نری باران (یا پرخه پرې اوري هم) کافي ده، او الله په هغو شیانو چې تاسې یې کوئ ښه لیدونکی دی.

تفسیر: له زورور باران څخه مراد ډېر مال صرفول دي، او له نري څخه د لږ مال صرفول مقصد دي، د زړونو له تثبیت څخه مطلب داد دی، چې ثابت کړي زړونه په ثواب میندلو کې، یعنې یقین ولرئ چې د خیرات ثواب خامخا دوی ته رسېدونکی دی، که د دوی نیت سم وي، نو له ډېرو صرفولو څخه به دوی ته ډېر ثواب ور رسیږي، او په لږ خیرات سره د ثواب فائده ورحاصلیږي، لکه چې په خالصې (مستعدې، هوارې، معتدلې، هواداري، او لمریزې) ځمکې (یو ښکلی ښه میوه دار) باغ وي، نو څومره چې باران (متدرجا) ووریږي، هغومره ګټه به ور ورسیږي، که یې نیت سم نه وي، په هره اندازه چې زیات مال صرف کړي، هغومره مال یې ضایع، او دې زیانمن کیږي، څکه چې په زیات مال ورکولو کې به ریا او ځان ښوول هم زیات وي، لکه چې په ښویه تیږه باندې دانه نه زرغونیږي، نو څومره زورور باران چې ووریږي، هغومره زیان رسوي.

اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُوْنَ لَهٗ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ لَهٗ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ۙ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهٗ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ۖۚ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيْهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۶۶﴾

آیا خوښوي یو له تاسو څخه دا چې وي دې ده لره یو باغ له خرماوو څخه، او له انګورو څخه، چې بهیږي له لاندې (د ونو) د هغو ویالې، چې وي ده لره په دغه (باغ) کې له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو، او ورسیږي ده ته زوړوالی، او وي ده لره اولاد ضعیفان، پس ورسیږي هغه (باغ) ته سخت باد، چې وي په هغه کې اور؛ نو وسوځي دا (باغ) هم داسې (په شان د دې تېر شوي بیان)، بیانوي الله تاسې ته دلائل (د خپل قدرت) لپاره د دې چې تاسې فکر وکړئ! (په هغه کې او ترې پند واخلئ!).

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چې د ریا او ځان ښکارولو، او د خلقو د خبرولو لپاره خیر او خیرات کوي، یا د خیرات ورکولو په مقابل کې پر مسکینانو باندې خپل منت او احسان ږدي، یا ایذاء، او ضرر وررسوي، یعنې دا داسې دی لکه چې یو سړی د خپل ځلمیتوب، او قوت په وخت کې یو ښه باغ (بڼ) تیار کړي، چې د ضعف

او زړښت په وخت کې یې مېوې وخوري، او د ضرورت په وخت کې یې په ښه او کار ورشي، نو کله چې دی ضعیف او سپین ږیری شي، او د هغه باغ مېوې هم خپلې ترقی او زیاتوالي ته ورسېږي، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کې وسوځي، یعنې خیر خیرات او صدقات لکه مېوه دار باغ داسې دی، چې د هغه مېوه په آخرت کې په کار ورځي، کله چې د چا نیت خراب وي، نو د ده دا باغ سوځي، نو بیا د هغه مېوه چې ثواب دی، په آخرت کې څرنګه د هغه په ښه ورشي؟ حق سبحانه و تعالی داسې په ښکاره او صاف ډول سره خلقو ته پند ورکوي، او دوی پوهوي، څو ښه وپوهیږي، او د ده د قدرت په علائمو او آثارو ښه غور، او فکر وکړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الْأَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

ای هغو کسانو ! چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) خرچ کوئ ! له حلالو (پاکو، غورو) دهغو مالونو چې (په کسب سره) تاسې ګټلي او له هغو (شیانو) چې ایستلي دي مونږ تاسې لره له ځمکې څخه (د حلالو،پاکو، غورو شیانو)، او قصد مه کوئ تاسې د (ورکولو) دخبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چې لګوئ یې تاسې (د الله په لاره کې) حال دا چې نه یئ تاسې اخیستونکي د هغه (ناکاره شي په خپل حق کې) مګر (خو یې داسې اخلئ) چې سترګې پټې کړئ په (اخیستو د) هغه کې، او پوه شئ ! چې بېشکه الله غني دی (بې پروا له هر چا او هر شي، ورته تل ښه ستاینه «صفت» او) ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعني دالله تعالی په نزد دصدقاتو دمقبولیت شرط دا دي چې خیرات دې دحلال مال څخه وي او هیڅ شبهه دې په کې نه وي او هم په مال ښه او غوره شیان باید خیرات او صدقه شي لکه څرنګه چې یو خراب مال قبلول ستاسې زړه نه غواړي، دالله په لار کې یې هم مه ورکوئ نو الله تعالی هم ښه او غوره شي خوښوي.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ ۖ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾

شیطان وعده درکوي تاسې ته دخوارئ (او وېروي مو چې خوار به شئ)، او حکم کوي تاسې ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو، (لکه بخل)، او الله وعده کوي له تاسې سره د مغفرت (د ګناهونو) له خپله (لوري) او د فضل (د انفاق په بدل کې)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل، او احسان د ده)، ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: که د چا په زړه کې داسې خیال وګرځي: «که خیرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم»، نو ښایي چې دې یقین او اعتماد ولري: چې دا خبره د شیطان له خوا دهغه په زړه کې لوېدلې ده، او داسې دې نه وایي چې: «ما خو د شیطان شکل په سترګو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږي؟» او که دا خیال یې په زړه کې وګرځي، چې د «صدقې» او خیرات په وسیله یې مغفرت ور په برخه کیږي، او په مال کې یې زیاتوالی او برکت پیدا کیږي، نو ودې پوهیږي، چې دا خبره د الله تعالی له خوا د هغه په زړه کې لوېدلې ده، نو دالله جل جلاله شکر دې وباسي، او د الله عم نواله په خزانه کې د هیڅ شي کمی نشته، او د ګردو په ظاهر او باطن «خبیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَنْ يُّؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوْتِيَ خَيْرًا كَثِيْرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿۲۶۹﴾

ورکوي (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چې اراده وکړي (د ورکولو يې) او هر چا ته چې ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقيق سره ورکړی شو (ده ته) خير ډېر، او نه اخلي پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چې د وهم او نفسي غوښتنو شوائب په کې نه وي).

تفسير: يعني هر هغه چا ته چې الله اراده وکړي، علم تحقيق، د عمل تدقيق، او د ديني خبرو او خيرات ورکولو پوهه ورکوي، چې په کوم نيت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول سره يې محتاج ته ورکړي؟، او هر چا ته چې پوهه ورکړی شوې ده، هغه ته د دنيا او عقبی لوی نعمت او ښېګڼه په برخه شوې ده، ابو الليث رحمه الله وايي چې: «الله جل جلاله دنيوي مال ته ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيْلٌ﴾ او علـم ته ﴿خَيْرًا كَثِيْرًا﴾ فرمايلي دي، نو ښايي چې علم او پوهنې ته ډېر اهميت ورکړی شي !».

وَمَآ أَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِّنْ نَّذْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهٗ ۗ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۲۷۰﴾

او هغه شی چې صرف کړئ تاسې له نفقې (لکه زکات او خيرات، لږ يا ډېر) يا (يې) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره، نو بېشکه الله تعالی ته معلوم دی هغه، او نشته لپاره د ظالمانو (چې بې ځايه مال صرفوي) هيڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله).

فائده: «نذر» په منلو سره واجبيږي، نو که بيا يې ادا نه کړي ګناهګاريږي، «نذر» پرته د الله تعالی په نامه؛ د بل چا په نامه روا نه دی.

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقٰتِ فَنِعِمَّا هِيَ ۚ وَإِنْ تُخْفُوْهَا وَتُؤْتُوْهَا الْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِّنْ سَيِّاٰتِكُمْ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۲۷۱﴾

که ښکاره کوئ تاسې خيراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه، او که پټوئ يې تاسې (په وخت د ورکولو کې) او ورکوئ يې تاسې فقيرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خير دی تاسې ته، او لرې به کړي (الله) له تاسې نه ځينې د ګناهونو ستاسې، او الله په هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار دی (او هيڅ شی ترې پټ نه دی).

تفسير: که خلقو ته د ورښوولو په نيت نه وي، نو خيرات ورکول په ښکاره ډول سره بهتر دی، چې د نورو شوق او رغبت هم ورته وشي، او په پټه سره هم خيرات ورکول ښه دي، چې اخيستونکي ته حيا ورنشي، لنډه يې دا چې اظهار او اخفاء دواړه بهتر دي، مګر د هرې موقع او مصلحت لحاظ يوه ضروري خبره ده.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنْفُسِكُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُوْنَ إِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ۗ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۲﴾

نشته پر تا باندې (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی، وليکن الله (په سمه صافه لاره) برابروي هغه څوک چې اراده وکړي (د برابروالي يې) او هر هغه شی چې صرفوئ (يې) تاسې له خيره (له مال

نه) پس لپاره د نفسونو (ځانونو) ستاسې دي، او نه صرفوئ تاسې (کوم شي اې مؤمنانو !) مګر (صرفوئ يې) خاص لپاره دليدو د مخ د الله جل جلاله، او هر هغه شی چې صرفوئ (يې) تاسې له خيره (له مال نه) نو پوره به درکړ شي تاسې ته (ثواب د هغه) او په تاسې به ظلم ونه کړ شي (د ثواب په کموالي سره).

تفسير: کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ؛ چې له مسلمانانو څخه پرته بل هيچا ته خيرات مه ورکوئ !، او په دې امر سره دا مصلحت وو چې د مال او شتو له امله کافران د اسلام په لوري راغب شي، نو وروسته له دې نه يې داسې امر وفرمايه چې: دا ثواب به هلته دررسيږي، چې له خيرات ورکولو څخه د الله تعالی خوښي مطلوبه وي، نو دا آيت نازل شو، او په دې کې عام حکم راغی، چې د پاک الله په لاره کې چې هر چا ته مال ورکړئ؛ د هغه ثواب تاسو درکاوه کيږي، د مسلم او غير مسلم څه تقييد نشته، يعنې هر چا ته صدقه ورکوئ، ښايي چې يواځې د پاک الله په نامه وي، په هغه کې د مسلمان او نا مسلمان څه تخصيص نه دی پکار، يواځې په صدقه ورکولو کې دغه خبره ضروري ده، چې محض «لوجه الله» وي.

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۲۷۳﴾

(خيراتونه) ستاسې لپاره د هغو فقيرانو دي چې بند کړی شوي دي په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کې، چې توان نه لري دوی د ګرځېدلو په ځمکه کې (لپاره د معاش او تجارت، د الله په اطاعت او عبادت کې د مشغولتيا په سبب)، ګمان کوي په دوی باندې ناپوه (په حال د دوی) د غنيانو، په سبب د نه سوال کولو په کوښښ سره، پيژني به ته (ای سامعه !) دوی، په څېرو (علائمو د تواضع او اثر د مجاهدې) د دوی سره، نه کوي دوی سوال له خلقو څخه په سختۍ (په الحاح او کوښښ) سره، او هر شی چې تاسې صرفوئ (يې په هر شي کې) له خيره (له مال نه) پس بېشکه الله په هغه باندې (هم) ښه عالم دی.

تفسير: يعنې داسې خلقو ته صدقه ورکول ډېر ثواب لري، چې د الله جل وعلی شأنه په لاره کې او دهغه د دين په کار کې مشغول او مقيد وي، او د تګ او راتګ او د خوړو، لباس، او نورو له ګټلو څخه پاتې وي، او هيچا ته خپل حاجت او اړتيا (محتاجي) نه ښکاروي، لکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځينې اصحاب داسې هم وو؛ چې دوی خپل کور کهول خوشې کړی وو، او د (صفې) په اصحابو کې شامل شوي وو، او پخپله خوښه او رضا سره د پاک محمد صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت يې خپلو ځانو ته غوره کړی وو، ديني علوم به يې زده کول، مفسدينو او شر اچوونکو سره به يې «جهاد» کاوه، همداسې اوس هم پر مسلمانانو باندې د هغو کسانو امداد او مرسته حتمي او ضروري ده، چې د قرآن عظيم الشأن په يادولو، يا د ديني علومو په تحصيل کې بوخت او مشغول دي، د څېرې له پېژندلو څخه دا مطلب دی چې د هغوی څېرې ډېرې ژېړې او بدن يې نری را بربښي، او د جد او جهد آثار د هغوی په مخونو کې له ورايه ښکاريږي.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۷۴﴾

هغه کسان چې صرفوي مالونه خپل (د الله په لاره کې) په شپه او ورځ کې په پټه او په ښکاره؛ پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی، په نزد د رب د دوی، او نشته (هيڅ ډول) وېره په دوی باندې، او نه به دوی هيڅکله غمجن کيږي (د ثواب په نقصان سره).

اَلَّذِيْنَ يَاْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِيْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ الْمَسِّ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا ۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ؕ

هغه كسان چې خوري (يعنې اخلي) سود (له خلقو)؛ نه پاڅيږي دوی (د قيامت په ورځ كې) مگر (پاڅيږي داسې) لكه چې پاڅيږي هغه څوك چې حواس يې خراب كړي وي شيطان له (خپله) اثره، دا (حال د دوی) په سبب د دې دی، چې دوی ويل چې: بېشكه هم دا خبره ده، چې تجارت خو هم داسې دی(په جواز كې) لكه سود، حال دا چې حلال كړی دی الله تجارت او حرام كړی يې دی سود.

تفسير: سود خور په قيامت كې داسې له خپل قبر څخه پورته كيږي، لكه لېونی او هغه څوك چې حواس يې خراب شوي وي، او دا حالت به د دې له امله وي، چې ده حلال او حرام سره گډول، او دا يې ځكه كول چې په دغو دواړو كې يې گټه مقصوده وه، او دا دواړه يې حلال گڼل، حال دا چې د «بيعې» او «ربا» په منځ كې ډېر فرق شته، «بيع» دالله تعالى لخوا حلاله، او «ربا» حرامه ده.

فائده: هغه نفع چې په «بيع» كې ده؛ هغه د مال په مقابل كې ده، لكه څوك چې د يوې درهمې جامه په يوه نيمه درهمه خرڅه كړي، او «سود» هغه دی چې څوك پكې بلا عوضه نفع واخلي، لكه چې د يوې درهمې په عوض كې دوې درهمې واخلي، په لومړني صورت كې كله چې جامې او درهمې دواړه سره بېل بېل شيان دي، او د دوی د هر يوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی، نو ځكه د هغوی په منځ كې موازنه او «مساوات في نفسه» صحيح نه دی، او كله چې خرڅولو او اخيستلو ته حاجت پيدا شي، نو د موازنې او مساوات لپاره دخلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته بل كوم شی نشته، او د دوی د هر يوه ضرورت او رغبت له حده زيات مختلف دی.

فَمَنْ جَآءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ ؕ وَاَمْرُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ ؕ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۷۵﴾

پس هر څوك چې راشي ده ته پند له (طرفه د) رب د ده؛ پس منع شو (له سوده) پس معاف دی ده ته هغه شی چې پخوا يې اخيستی دی، او معامله يې الله ته (سپارلې شوې) ده، او هر څوك چې بېرته وگرځېده (سود ته او حلال يې وگاڼه) نو دغه كسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، چې دوی به په دې اور كې تل وي.

تفسير: يعنې هغه سود چې له حرمت څخه يې پخوا اخيستی دی په دنيا كې؛ د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه وركاوه كيږي، يعنې تاسې حق نه لرئ چې د هغه مطالبه وكړئ، او په آخرت كې حق سبحانه وتعالى اختيار لري؛ چې هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښي، خو وروسته له حرمته، كه بيا هم څوك د سود له اخيستلو څخه لاس وانخلي، بلكه بې پروا يې وخوري، نو هغه دوزخي دی، او د الله تعالى د حكمونو په مقابل كې د خپلو عقلي دليلونو د وړاندې كولو سزا يې همغه ده چې پاك الله يې فرمايي.

يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقٰتِ ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيْمٍ ﴿۲۷۶﴾

وركوي الله (بركت د) سود، او زياتوي (ثواب د) خيراتونو، او الله محبت نه كوي له هر سخت كافر گناهگار سره (بلكه دغه ناشكر د حرامو حلالوونكی معذبوي هم).

تفسير: الله تعالى د سود مال نابود او تباه كوي، يعنې په هغه كې هيڅ خير او بركت نه وي، بلكه د هغه اصل مال هم ضائع كيږي، په حديث كې راغلي دي، چې: «د سود مال په هره اندازه چې زيات شي؛ آخر يې افلاس او تاوان دی»،

او دخيرات د مال له زيادت ځني دا مطلب دی چې په هغه مال کې زيادات راځي، او پاك الله په هغه کې خير او بركت ږدي، او د هغه ثواب ډېروي، لکه چې په احاديثو کې هم راغلي دي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۲۷۷﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی (په ټولو مؤمن به شيانو) او کوي دوی ښه (عملونه) او قائموي دوی (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو په ترتيب) لمونځ، او ورکوي دوی زکات، شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هيڅ ډول) وېره په دوی باندې، او نه به دوی (هيڅکله) غمجن کېږي (د ثواب په نقصان سره).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۲۷۸﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) ووېرېږئ ! له الله نه، او پرېږدئ ! هغه چې پاتې شوي دي له سوده؛ که يئ تاسې مؤمنان (ايمان لرونکي په شريعت په رښتيا سره).

تفسير: يعنې پخوا له دې ممانعت ځنې؛ څه سود مو چې اخيستی ده بلا پسې، خو وروسته له دې ممانعته هغه سود چې اوښتی دی، مه يې اخلئ !.

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿۲۷۹﴾

پس که ونه کړ تاسې (دا کار) نو آګاه شئ (او ځان تيار کړئ) تاسې جنګ ته له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه ګاره شوئ تاسې (له اخيستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسې، مه کوئ تاسې ظلم (چې سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شي پر تاسې (چې له رأس المال څخه مو څه ستون کړی شي).

تفسير: يعنې هغه پخوانی سود مو چې اخيستی دی، که هغه په خپل رأس المال کې حساب او له رأس المال ځنې يې کم کړئ، نو پر تاسې باندې ظلم او تېری کېږي، او وروسته له ممانعته که تاسې اوښتی سود وغواړئ، نو دا ستاسو ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۸۰﴾

او که وو پوروړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسې لازم دی انتظار پوروړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخی - د پوروړي (قرض وړونکي) او دا چې بخښنه وکړئ تاسې (دی پوروړي ته) خير (ډېره بهتره) ده تاسې ته که يئ تاسې چې پوهېږئ (په هغه خير).

تفسير: يعنې کله چې د سود ممانعت وشو، او د هغه اخيستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسې خپل پور (قرض) له مفلس پوروړي ځنې درګرده غواړئ، داسې غوښتنه نه ده پکار، بلکه ناداره لره مهلت ورکړئ ! او که مو د لاسه کېږي هغه (قرض) وروبخښئ !.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

او وویرېږئ تاسې له (عذابه د) هغې ورځې چې بېرته بېول کیږئ تاسې په هغې کې طرف د الله ته، بیا به پوره ورکړی شي هر نفس ته (جزا) د هغه عمل چې (ده له خیره یا شره) کړی وي، او په دوی به ظلم ونه کړ شي (د عذاب په ډېروالي یا د ثواب په لږوالي سره).

تفسیر: یعني په قیامت کې به د ګردو اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږي، نو اوس دې هر څوک فکر وکړي چې ښه کار کوي که بد؟ ګټه او سود اخلي؟ یا خیرات ورکوي؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَن يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا ۚ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) کله چې یو له بله سره معاملې کوئ تاسې په پور (قرض) سره تر نېټې ټاکلې (مقرر کړې) شوې پورې؛ نو ولیکئ تاسې هغه (پور – قرض) ! او ودې لیکي (کاغذ د پور – قرض) په منځ ستاسې کې یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعا، نه کم او نه زیات)، او منع دې نه راوړي (هیڅ یو) کاتب (د دې کاغذ) له لیکلو څخه، (او ښایي چې ولیکي دا معامله) هغسې چې ښوونه کړېده کاتب ته الله، نو ودې لیکي، او بیان دې وکړي (کاتب ته) هغه څوک چې په ده باندې حق (پور – قرض) دی، او ودې ویرېږي (کاتب) له الله چې رب د ده دی، او نه دې کموي له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنې دی دې هم په اقرار کې هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغییر او تبدیل نه کوي).

تفسیر: د پور (قرض) په نسبت داسې معلومیږي چې دا ډول معامله جائزه ده، مګر هر کله چې دا معامله په راتلونکې مودې پورې اړه لري، او د هېرې، مړینې (مرګ)، نشتوالي، او د نورو جنګ جګړو احتمال هم په کې شته، نو ځکه ضروري ده چې د هغې د ادا کولو نېټه په داسې اهتمام سره وټاکله (مقرره) شي !، چې وروسته له هغه داسې کومه جګړه او مخالفت په کې پېښ نه شي، او د هغې صورت همدا دی چې دا خبره پر یوه کاغذ باندې ولیکئ، او د بېرته وررسولو نېټه وټاکله (مقرره) شي !، او د پور (قرض) ورکوونکي او پوروړي (قرض وړونکي) نومونه او ښکاره پېژندګلوی، او د هغې معاملې پورې نور ټرلې تفصیلات او لازمي خبرې په صاف او ښکاره ډول سره ولیکلی شي !، او لیکونکي (کاتب) لره ښایي چې بې له انکاره همغسې چې د شرعې شریفې حکم دی؛ له هغه سره یې سم او برابر ولیکي !، او له عدل او انصاف څخه لرې نه شي !، ښه خو دا دی چې دا حجت خپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکي !، یا یې لیکونکي ته ووایي، چې هغه یې سم د ده له وینا سره ولیکي، او د بل چا په حق کې هیڅ ډول نقصان او تاوان پېښ نه کړي !.

فَإِن كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ۚ

پس که وو هغه څوک چې په ده باندې حق (پور یا قرض) دی؛ کم عقل (مبذر، بې وقوف، او لیونی) یا ضعیف (لکه ووړ، یا ډېر زوړ «بوډا»)، یا یې توان نه وي چې اقرار وکړي (چې ګنګ

وي، یا د کاتب په ژبه نه پوهیږي) دی پخپله، نو بیان دې وکړي ولي (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چې سمه خبره ووایي، نه کمه نه زیاته).

تفسیر: یعنې هغه مدیون او پوروړی چې کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بېړا وي، لکه چې ووړ، یا زوړ، او د معاملې د پوهېدلو پوهه نه لري، یا د هغې معاملې لازمي خبرې لیکونکي ته نشي ویلی (لکه چې ګونګی وي، یا د کاتب په ژبه نه پوهیږي) نو په داسې صورت کې د مدیون - واکدار یا وارث یا ولي یا وصی دې هغه معامله په عدل او انصاف سره بې له زیاتوالي او کموالي پای ته ورسوي !، او لیکونکي ته دې ووایي چې ویې لیکي.

وَاسْتَشْهِدُوْا شَهِيْدَيْنِ مِنْ رِّجَالِكُمْۚ فَاِنْ لَّمْ يَكُوْنَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَّامْرَاَتٰنِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰىؕ

او شاهد ونیسئ تاسې (په خپلو معاملاتو کې) دوه شاهدان له سړیو ستاسې (چې مسلمانان، عاقلان، او بالغان وي) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دې وي او دوه ښځې له هغو کسانو چې تاسې ترې راضي یئ (د عدالت له کبله) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دې لپاره دی که) هېره کړي (دا شاهدي) یوه له دې دواړو؛ نو ور په یاد به کړي هغه یوه له دې دواړو (چې ور په یادوي) هغې بلې (هېر زړې ته).

تفسیر: او تاسې ته ښایي چې په دې معاملې کې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوې ښځې شاهدانې ونیسئ !، (ځکه چې په ښځو کې عقل کم او هېره ډېره وي) او شاهد هم ښایي د غوره کولو وړ یعنې لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وي «له سړیو ستاسې»؛ یعنې هغه دوه تنه مسلمانان، عاقلان، بالغان، او اصیلان وي، او د کافر شاهدي قبوله نه ده».

وَلَا يَاْبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوْاؕ وَلَا تَسْـَٔمُوْٓا اَنْ تَكْتُبُوْهُ صَغِيْرًا اَوْ كَبِيْرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖؕ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُوْٓا

او نه دې منع راوړي شاهدان کله چې وبلل شي دوی (شاهدي ته)، او مه خوابدي کیږئ (ای معامله دارانو !) له دې چې ولیکئ دا (حق که) لږ وي او که ډېر وي تر نېټې د هغې پورې، دا (لیکل) ستاسې پوره عدل دی په نزد د الله، او ښه مرسته کوونکی (ډېر محکم) دی لپاره (د اداء) د شاهدۍ، او ډېر نږدې دی دې ته چې شکمن نه شئ تاسې (د دې معاملې په نېټه او مقدار کې).

تفسیر: یعنې هر کله چې څوک د شاهد کېدلو یا د شهادت د اداء کولو لپاره وغوښتل شي، نو منع دې نه راوړي، او نه دې انکار او نه دې په کې سستي کوي !، او ښایي چې د معاملاتو په لیکلو کې هیڅ ډول قصور او اهمال ونه کړ شي ! (تر دې چې نېټه دې هم په کې ولیکلی شي !) عام له دې نه چې هغه معامله وړوکې وي، که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په همدې کې دی، او په شهادت کې هم زیات ډاډ په همدې لیک باندې دی، او د نه هېرېدو او نه تېروتلو او د هیچا د حق د نه ضایع کېدلو اطمینان او تسلي هم په همدغه لیک باندې ده.

اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيْرُوْنَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوْهَاؕ وَاَشْهِدُوْٓا اِذَا تَبَايَعْتُمْ۪ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَّلَا شَهِيْدٌ ؕ

مګر که وي (دا معامله) ستاسې تجارت په حضور (لاس په لاس) چې چلوئ یې تاسې (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کې پس نشته پر تاسې باندې هیڅ ګناه چې ونه لیکئ تاسې دا

(معامله)، او شاهدان ونیسئ تاسې ! کله چې یو له بله سره اخیستل او یا خرڅول کوئ تاسې !، او نه دې رسوي نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنې په کتابت او شهادت کې دې څه زیاتوالی او کموالی نه کوي - یا) او ضرر دې نه رسولی شي کاتب ته، او نه شاهد ته (یعنې که معذور وي، زور دې پر هیڅا و نه کړ شي).

تفسیر: یعنې که د سوداګرۍ معامله لاس په لاس وي، د جنس په بدل کې جنس یا نغده معامله وي، او د پور (قرض) معامله نه وي، نو په دې صورت کې یې نه لیکل وبال نه دی، خو شاهد نیول په هسې معاملو کې ضرور دي، چې په هغې کې وروسته له دې نه کومه جګړه او جنجال پېښ نه شي، او ښایي چې لیکونکی او شاهد هیڅا ته کوم تاوان ورپېښ نه کړي، یعنې نه دې مدعي او نه دې مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوي، بلکه همغه حق دې ادا کړي، چې د ده په غاړه واجب دی (او هم داسې کاتب او شاهد ته دې هم څه ضرر نه رسوي).

وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۲۸۲﴾
وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ
أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
عَلِيمٌ ﴿۲۸۳﴾

او که وکړ تاسې (دا کار د اضرار) نو بېشکه دا ګناه ده (لاحقه) په تاسې پورې، او وویرېږئ تاسې له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوي تاسې ته الله، او الله په هر شي باندې ښه عالم دی، (او ګرد شیان ورته ښه معلوم دي). او که یئ تاسې په سفر باندې او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلئ) ګروې قبض کړی شوې، پس که امین (معتبر) وګڼل ځینو ستاسې ځینې (نور، چې ګروي یې وانه خیستله) نو اداء دې کړي هغه څوک چې امین ګرځولی شوی وي امانت د ده (یعنې د پور ورکوونکي)، او ودې ویرېږي له الله څخه چې رب د ده دی، او مه پټوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو ! چې ګویا اقرار هم په خپل ځان باندې شاهدي ده)، او هر چا چې پټه کړه دا (شاهدي) نو بېشکه شان دا دی چې: ګناهګار دی زړه د ده، او الله (په هغو کارونو) چې کوئ (یې تاسې) ښه عالم دی، (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنې که په سفر کې د قرض او پور معامله درپېښه شي، او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وي، او لیکونکي مو په لاس درنشي، نو پوروړی (قرض وړونکی) دې د خپل پور (قرض) په عوض کې کوم شی ګرو (ګاڼه) ورته کېږدي.

فائده: په «سفر» کې د «حضر» په نسبت ګروي (ګاڼې) ته زیات ضرورت پېښېږي، ځکه لیکل او شاهدي په «حضر» په اسانۍ سره صورت موندلی شي، او پور (قرض) ورکوونکي ته په اسانۍ سره اطمینان او تسلي پیدا کېږي، نو ځکه په سفر کې د «رهن» او ګروۍ (ګاڼې) اخیستلو حکم وشو، که نه په «حضر» او د لیکونکي او شاهدانو په موجودیت کې هم د ګروۍ (ګاڼې) اخیستل روا دي، که پور (قرض) ورکوونکی پخپل پوروړي (قرض وړونکي) باندې اطمینان او اعتبار لري، او پرې ډاډه وي، او ترې ګروي (ګاڼه) ونه غواړي، نو پر پوروړي لازم دي چې د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل ادا کړي !، او له الله تعالی جل جلاله څخه ووېرېږي !، او د حق د خاوند په حق کې دې په امانت سره معامله وکړي !.

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ؕ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۸۴﴾

(خاص) الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي: (له مواليدو، عناصر، او نورو ټولو علوياتو او سفلياتو، سره له اسمانو او ځمکې ملکاً وخلقاً وعبيدًا)، او که ښکاره کړئ تاسې هغه (ارادې او بد نيتونه) چې په زړونو ستاسې کې دي، يا پټ کړئ تاسې هغه، حساب به وکړي له تاسې سره په هغه باندې الله، پس مغفرت کوي هغه چاته چې اراده وکړي (الله د مغفرت يې) او په عذابوي به هغه څوک چې اراده وکړي (الله د عذابولو يې) او الله په هر شي باندې ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حسابه هم).

تفسير: هغه پاک ذات چې پر مونږ باندې د عبادت استحقاق لري، ښايي چې مالك وي، هغه ذات چې ځمونږ د ټولو پټو او ښکاره وو کارونو حساب او کتاب اخيستی شي، ښايي چې په ګردو امورو باندې ښه «عليم» او «خبير» وي، او هغه ذات چې ځمونږ د تمامو شيانو حساب اخيستی شي، او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کې جزا او سزا راکولی شي، ښايي چې په ګردو شيانو باندې قدرت ولري، او ښه قادر وي، نو دلته يې بيا هم دا درې واړه کمالات بيان کړل؛ چې هغه «ملک، علم، قدرت» دی، او د همدې صفاتو ذکر يې په «آيت الکرسي» کې هم فرمايلی دی.

مطلب يې دا دی (**حق سبحانه وتعالی**) د ګردو شيانو مالك او خالق دی، د ده علم په ګردو مخلوقاتو او موجوداتو باندې محيط دی، د ده قدرت پر ټولو حاوي او شامل دی، نو بيا د هسې مالك الملك، عليم، بصير، او قدير ذات احکام نه منل عام له دې نه چې د الله **تعالی** دغه نافرماني په پټه سره وي که په ښکاره سره، څرنګه به مناسب وي؟ او بيا به دا نافرمان بنده څنګه د الله **تعالی** له عذابه ځان ژغوري (ساتي)؟

اٰمَنَ الرَّسُوْلُ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ؕ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۚ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿۲۸۵﴾

ايمان راوړی دی رسول په هغه شي چې نازل کړی شوی دی ده ته له (طرفه د) رب د ده، او مؤمنانو (هم ايمان راوړی دی) ټولو (دوی) ايمان راوړی دی په الله باندې، او په پرښتو باندې د ده، او په کتابونو د ده، او په رسولانو د ده (په داسې حال کې چې وايي دوی) فرق نه کوو په منځ د هيڅ يو (رسول) له رسولانو د الله کې، او وايي (رسول الله او مؤمنان): واورېده مونږ (پيغام ستا)، او قبول کړ مونږ (حکم ستا، غواړو) مغفرت ستا ای ربه ځمونږ، او (خاص) تا ته دي درتلل (د هر چا).

تفسير: کله چې له لومړني آيت څخه دا خبره ښکاره شوه چې د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب اخيستل کيږي؛ چې په زړونو کې ګرځي، نو أصحاب کرام رضي الله عنهم وويرېدل، او له دې آيت څخې داسې زيات متأثر شول، چې د هغه په شان له هيڅ يوه بل آيت څخې نه وو متأثر شوي، نو دوی پاک رسول صلی الله عليه وسلم ته شکايت ور ووړ، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: ﴿وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ يعنې که څه سختې مو په نظر درځي، يا څه خپګان درپېښ شي، نو د حق تعالی د دې امر او ارشاد په منلو او تسليم کې لږ څه توقف او ډيل مه کوئ !، او د زړه له اخلاصه عرض ورته وکړئ چې ﴿سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ دوی د رسول الله صلی الله عليه وسلم امر او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوی پر ژبو باندې جاري شول، چې د هغه مطلب دا

دي چي: مونږ ايمان لرونكي يو پر الله تعالى چي (واحد، احد، صمد، لا شريك له، ازلي، ابدي، د كمال په ټولو صفاتو موصوف، او له هر عيب او نقصان څخه پاک دی، او يوازې همدې د عبادت او بندګۍ مستحق دی)، او ايمان لرونكي يو پر ملائكو د الله چې: مقربې بندګانې د الله تعالى دي، نه ذكور دي، نه اناث، او د الله تعالى ډېرې مطيعې او حكم منونكې، او يوه «طرفة العين» هم د الله تعالى له عبادت، تسبيح، او تقديس څخه نه غافلېږي، او ايمان لرونكي يو په ټولو كتابونو د الله تعالى چې دغه ټول كتابونه د الله تعالى له طرفه لېږل شوي دي، او ايمان لرونكي يو په رسولانو د الله چې ګرد په حق دي، او بيخي له دروغو معصوم دي، هر څه چې وايي او راوړي يې دي؛ هغه ټول له الله جل جلاله څخه دي، او فرق نه كوو مونږ په اصل د رسالت كې په منځ د هيڅ يو له دغو رسولانو، او د الله تعالى د حكم اطاعت مو وكړ، يعني خپګان، خطره، او نورې ګردې خرخشې مو پرېښودې، او د الله تعالى ارشاد مو تعميل كړ، او د هغه لپاره مو خپله تياري او چمتوالى ښكاره كړ، حق تعالى دا خبره قبوله كړه، نو دا دواړه آيتونه نازل شول، اول: ﴿اٰمَنَ الرَّسُوۡلُ﴾ الآيه - چې حق سبحانه وتعالى په ده كې د رسول صلى الله عليه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چې هغوى ته ذكر شوى تشويش پېښ شوى وو، او په دې سره يې دفع وشوه، د ايمان مدح او ستاينه (صفت) په تفصيل سره وفرمايله چې: له هغې څخه د هغوى زړونه ډاډه او اطمينان يې ترقي وكړي، او هغه پخوانى خطرې يې وركې شي، او وروسته له دې نه په بل آيت كې چې ﴿لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفۡسًا اِلَّا وُسۡعَهَا﴾ الآيه - دى فرمايي چې: له توان او مقدرت زيات هيڅا ته تكليف نه وركاوه كيږي، او كه د چا په زړه كې د ګناه خيال او كومه خطره وګرځي، خو په هغه باندې عمل نه كوي، نو پر ده باندې هيڅ ګناه نشته، او سهو او تېرواته يې هم معاف دي، لنډه يې دا چې صاف يې وفرمايل چې: له هغو خبرو څخه چې ځان ژغورل (ترې سخت دي)، لكه د خراب كار خيال، خطره، تېرواته، او سهو په هغو باندې هيڅ مؤاخذه نشته، هو په هغو خبرو باندې چې د بنده په واک (قبضه) او اختيار دي نيول كيږي، نو پخوانى آيت چې ورڅخه د اصحابو تشويش پيدا شوى وو، ښايي چې د هغه معنى هم د دويمې قاعدې سره سمه واخيستله شي، لكه چې هم داسې وشوه، او دغه ياده شوې خطره داسې بيخي له منځه لاړه، سبحان الله !.

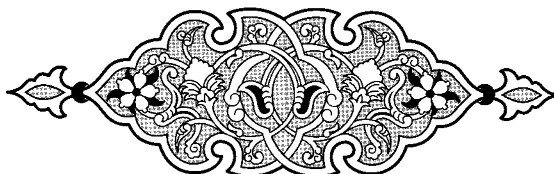
فائده: له دې چې «نه كوو فرق په منځ د هيڅ رسول له رسولانو د الله كې» دا مطلب دى، چې مونږ د يهودانو او نصرانيانو په شان نه يو، چې هغوى يو رسول مني، او بل رسول نه مني.

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفۡسًا اِلَّا وُسۡعَهَا ؕ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَعَلَيۡهَا مَا اكۡتَسَبَتۡ ؕ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَاۤ اِنۡ
نَّسِيۡنَاۤ اَوۡ اَخۡطَاۡنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحۡمِلۡ عَلَيۡنَاۤ اِصۡرًا كَمَا حَمَلۡتَهٗ عَلَى الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِنَا ۚ رَبَّنَا
وَلَا تُحَمِّلۡنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَاعۡفُ عَنَّا ٙ وَاغۡفِرۡ لَنَا ٙ وَارۡحَمۡنَا ٙ اَنۡتَ مَوۡلٰٮنَا فَانۡصُرۡنَا
عَلَى الۡقَوۡمِ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿٢٨٦﴾

تكليف نه وركوي، او نه مكلف كوي الله هيڅ نفس مګر (په اندازې د) طاقت د ده، (دى) دې نفس لره (ثواب د) هغه نيک عمل چې كړى (يې) دى، او (شته) په ده باندې (وبال د هغه بد عمل) چې كړى يې دى، اى ربه ځمونږه ! مه نيسه مونږ كه هېر كړو (حكم ستا)، يا په خطا سره وكړو (ګناه) اى ربه ځمونږه !، او مه باروه پر مونږ باندې دروند بار ! لكه چې بار كړى وو تا دغه (بار) پر هغو كسانو چې وو پخوا له مونږ، اى رب ځمونږه ! او مه باروه ته په مونږ باندې هغه (تكليف) چې نه وي هيڅ طاقت مونږ ته په هغه سره، او محوه كړه (ګناهونه) له مونږه، او مغفرت وكړه مونږ ته، او رحم وكړه پر مونږ باندې، هم ته يې مولى (مددګار) ځمونږ؛ نو مدد وكړه له مونږ سره ! پر قوم كافرانو باندې.

تفسیر: په هغو دعا وو او غوښتنو سره چې مونږ مامور شوي یو، دهغو مقصود دا دې چې: «بېشکه ته پر مونږ باندې د هر ډول حکومت حق او دعبادت استحقاق لرې، مګر ای څمونږ ربه ! ښایي په خپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسې حکم صادر کړې چې د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندې سخت او درونډ نه وي، او نه مونږ په تېروتلو او سهو باندې ونیسې !، او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندې شدید حکمونه نازل کړې ! او نه څمونږ له طاقته څني زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کړې، سره له هسې آسانی او سهولته که له مونږ څني کومه خطا او تقصیر څرګند شي له هغه څني را تېر شه !، او ومو بخښه ! او پر مونږ رحم وکړه»، په حدیث کې راغلي دي چې دا ګردې دعاوې ومنلی شوې، او په هغو سختیو پسې چې لویو اصحابو رضي الله تعالی عنهم ته ورپېښې شوې وې؛ اوس د الله تعالی په فضل او کرم او رحمت سره څمونږ له هرې یوې سختې څني ډاډ، امن او سلامتي په برخه شوې ده، نو اوس مونږ د دومره یوې خبرې هیلمند (امیدوار) یو چې د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندې هم بری ومومو، او پاک الله دې پر مشرکینو باندې هم مونږ ته بری او غلبه را عنایت کړي !، که نه د دوی له لوري راز راز زحمتونه او تکالیف، دیني او دنیوي هر ډول زحمتونه راوړاندې کیږي، او له هغه صعوبت او سختی څني چې د الله تعالی په فضل او کرم سره ژغورلي (ساتلي) شوي یو، د کفارو د غلبې په حالت کې به بیا هم همغه اندېښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپګان موجب ګرځي.

تمت سورة «البقرة» بفضل الله رب البرية، يا من لك الكبرياء في الدنيا والآخرة، أدخلنا بكرمك في عبادك الكرام البررة.

سُورَةُ آلِ عِمۡرَانَ

«د«آل عمران« سورت مدني دی، دوه سوه آیتونه او شل رکوع لري، په تلاوت کې دریم، او په نزول کې (۸۹) یم سورت دی، د «الأنفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ﴿۱﴾ اللّٰهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الۡحَيُّ الۡقَيُّومُ ﴿۲﴾

الله «چې دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دې دی، چې تل ژوندی، په یو حال باقي، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپېته کسیزه جرګه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضره شوه، په دوی کې دري تنو ډېر شهرت او امتیاز درلود: (۱) »عبد المسیح عاقب«، په امارت او سیادت کې، (۲) »أیهم السید«، په رأیه او تدبیر کې، (۳) »أبو حارثة بن علقمة«، په مذهبي علومو کې د نصرانیانو لوی عالم، »أبو حارثة« اصلاً له مشهورې قبیلې (بني بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصراني شو، د روم سلاطینو د ده د مذهبي صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله یې زیات تعظیم او تکریم کاوه، او ډېره مالي مرسته یې ورسره کوله، او یوه کلیسا یې ورته جوړه کړه، او د مذهبي چارو په اعلی منصب یې مأمور کړی وو، دا جرګه د رسالت په دربار کې په ډېر شان او شوکت سره حاضره شوه، او په متنازع فیها مسایلو کې یې له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبرې وکړې، چې د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحاق رحمه الله په «سیرت» کې منقول دی.

د آل عمران د سورت اتیا، یا نوي لومړني آیتونه ددې واقعې په نسبت نازل شوي دي، عیسایانو لومړنی او بنیادي عقیده دا وه چې مسیح علیه السلام کټمټ (هو بهو) پخپله الله یا د الله ځوی، او یا له دریو معبودانو څنې دی (معاذ الله).

ددې سورت په لومړني آیت کې د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حي» او «قیوم» کوم صفات چې ذکر شوي دي، په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول باطله شوې ده، لکه چې څمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظرې په دوران کې دوی ته وفرمایل: «آیا تاسې نه پوهیږئ چې الله تعالی حي «ژوندی» دی، او هغه لوي ذات ته مرګ هیڅکله نه پېښیږي، او پاک الله ګردو مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی، او د دوی د ژوندانه اسباب یې ور پیدا کړي دي، او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی.

په خلاف د دې په عیسی علیه السلام باندې به د مرګ او فنا وار خامخا راتلونکی وي، او دا یوه ښکاره خبره ده؛ هغه څوک چې خپله هستي او ژوندون نشي ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستي به په څه ډول سره وساتلی شي؟ هر کله چې هغو نصرانیانو، څمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واورېده، نو ګردو سره وویل: بېشکه رښتیا ده، ښایي چې دوی به دا غنیمت ګڼلی وي، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د «عیسی یأتي علیه الفناء» سوال کوي، یعنې په عیسی علیه السلام باندې خامخا فنا راتلونکې ده، که یې مونږ ځواب په نفي ورکړو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم څمونږ د عیسایانو له عقیدې سره سم چې «ډېره موده کیږي، چې عیسی علیه السلام مړی شوی دی» مونږ په صریح ډول سره لا زیات ملزم، مفحم، او ساکتولی شي، نو ځکه یې مصلحت ونه لید چې په لفظي مناقشه کې خپل ځانونه وغورځوي.

او ممکن دی چې دا نصرانیان له هغو فرقو څنې وي، چې له اسلامي عقیدې سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب څنې انکار کوي، او د جسماني رفعې قائلان وي، لکه چې «حافظ ابن تیمیة» په «الجواب الصحیح» کې او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړې ده، چې د شام او د مصر نصرانیان لومړی په عمومي ډول سره په همدې عقیده باندې وو، وروسته له ډېرې (زمانې) «پولوس» نومي د «صلب» د عقیدې اشاعت وکړ، بیا دا خیال له اروپا څخه مصر، شام او نورو ځایو ته ورسېد، په هر حال د نبي صلی الله علیه وسلم له لوري د «ان عیسی أتی علیه الفناء» په ځای «یأتي علیه الفناء» فرمایل، په داسې حال کې چې په لومړنۍ جملې سره د مسیح د ألوهیت تردید په ښه ډول سره کیږي، او په هغه موقع کې ښه ښکاره او مسکت جواب کېده، دا خبره دې ښکاره وي، چې څمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کې هم دا لازمه ونه ګڼله چې په مسیح علیه السلام باندې پخوا له مړ کېدو د مرګ اطلاق وکړي.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (ټوټه ټوټه لېږلی) دی په تا باندې کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلائلو).

تفسیر: یعني قرآن کریم چې عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کې سره له رښتیا او انصاف راښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ ۝ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چې تصدیق کوونکی دی د هغو (کتابونو) چې پخوا له ده نه دي، او نازل کړی (یو ځلې لېږلی) دی تورات او انجیل پخوا (له دې قرآنه) لپاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعني قرآن عظیم الشأن د پخوانیو أسماني کتابونو تصدیق کوونکی دی، او هغو پخوانیو کتابونو تورات، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی وو، او د ده د راوړونکي په لوري یې خلقو ته لارښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره یې سم خلقو ته احکام او هدایات ورکول.

ګواکې دا یې راښکاره کړه چې د مسیح علیه السلام د «ألوهیت» یا د «ابنیت» عقیده په هیڅ یوه اسماني کتاب کې نه وه، څکه چې د دین د اصولو په اعتبار ګرد اسماني کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دي، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کې نشته.

وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ ۝

او نازل کړی یې دی فرقان «یعنې هسې کتابونه چې د حق او باطل بېلوونکي دي».

تفسیر: یعني د هرې زمانې سره یې سم داسې شیان را نازل کړل، چې د حق او باطل، حلال او حرامو، دروغو او رښتیا په منځ کې فیصله کوونکي دي، په دې کې قرآن کریم، سماوي کتابونه، او د انبیاوو علیهم السلام معجزات ګرد سره داخل دي، او په دې لوري هم اشاره وشوه چې په هغو مسایلو کې چې یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسې جګړې کوي، د دې اختلافاتو فیصله هم د همدې پاک قرآن په وسیله کیږي.

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ۝٤﴾

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي په آياتونو د الله (چې قرآن او نور حقاني كتابونه دي) شته دوى لره عذاب سخت، او الله ډېر غالب (قوي د احكامو په انفاذ) څښتن (خاوند) د انتقام (او د سخت عذاب) دى.

تفسير: يعني داسې مجرمان؛ نه بې سزا پاتې كيږي، او نه دوى د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلى (ساتلى) او نه ترې تښتېدلى شي، په دې كې هم د مسيح عليه السلام د الوهيت د ابطال په لوري يوه لطيفه اشاره وشوه، ولې هر كله چې پوره اقتدار او اختيار الله تعالى لره ثابت شو، نو ښكاره ده چې هغه په مسيح عليه السلام كې نه موندل كيږي، بلكه مسيح عليه السلام به د نصرانيانو د عقيدې په اساس څرنګه كولى شي چې نورو ته سزا وركړي، هر كله چې پخپله ده سره له زياتې تضرع او الحاح د ظالمانو له مُنګلو څنې خپل ځان ونه شو ژغورلى (ساتلى)، نو بيا دې پخپله الله ! يا د الله ځوى ! څرنګه كېدى شي؟ ځوى هغه څوک كيدي شي، چې د پلار له نوعې څخه وي، نو څكه ښايي چې د الله جل جلاله ځوى خامخا لكه الله جل جلاله غوندې وي، يوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوى ويل؛ په حقيقت كې پر الله تعالى او عيسى عليه السلام دواړو باندې سخت عيب لګول دي، العياذ بالله.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۝٥﴾

بېشكه الله؛ پټ نه دى په ده باندې هيڅ شى په ځمكه او په اسمان كې (د مخلوقاتو له ټولو احوالو).

تفسير: يعني همغسې چې د هغه اختيار او اقتدار كامل دى، علم يې هم محيط دى، همدې سره تنبيه وركړه شوه چې مسيح عليه السلام هم دومره پوهيده چې الله تعالى ورښوولي وو، لكه چې څمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ځواب كې هم د نجران نصرانيانو اقرار وكړ، او نن د مروّجو انجيلو له مخې هم ثابته ده.

﴿هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝٦﴾

الله هغه (ذات) دى چې جوړوي صورتونه ستاسې په رحمو (د ميندو) كې، په هغه ډول چې اراده وكړي (د جوړولو يې)، نشته بل هيڅ لايق د عبادت مګر هم دې دى، ډېر غالب (قوي د احكامو په انفاذ) ښه تدبير والا (چې هر كار په حكمت او مصلحت سره كوي).

تفسير: يعني الله تعالى له خپل علم، حكمت، كامل قدرت او كمال سره سم هر څنګه چې يې اراده وكړه، همغسې يې د مور په نس كې ستاسې صورت جوړ كړ، او جوړوي يې، نارينه يا ښځه، ښايسته يا بدرنګه، او څرنګه چې يې اراده وه، پيدا كوي يې له يوه څاڅكي اوبو څنې، په څو ډولو تحولاتو يې د بنيادم ښه (شكل) راباسي، او هغه ته پوهه او عقل وركوي، هغه ذات چې قدرت او صنعت يې داسې وي؛ نو د هغه په علم كې به څه نقصان وي؟ يا هر هغه انسان چې ده پخپله د خپلې مور د ګېډې په څو تيارو كې هستوګنه كړې وي، او د نورو وړوكيو غوندې خوري، او څښي، او له وړاندې او وروسته څنې اودس ماتي ته كښيني، نو داسې يو شخص ته به د پاک الله شريک يا ځوى يا لمسى ويل څرنګه وي؟ ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۚ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ عيسايانو به داسې پوښتنې كولې: «هر كله چې مسيح عليه السلام په ښكاره ډول پلار نه لري، نو پرته له الله تعالى به يې څوک پلار وي؟» نو په ﴿يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ كې ددې خبرې ځواب هم وشو، يعني الله تعالى قدرت لري چې په رحم كې، چې په هر ډول سره يې اراده وي، د انسان شكل تياروي، عام له دې نه چې د مور او پلار له يو ځاى كېدلو څخه وي، يا كه يوازې د مور څنې، نو څكه يې

وروسته له دې نه وفرمايل: ﴿هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ يعني الله تعالى هسې لوى زورور ذات دى، چې د هغه قدرت هيڅ څوك نشي محدودولې، او د داسې يوه حكمت څښتن (خاوند) دى، چې هر چېرې هر شى مناسب وګڼي، هغه كوي، «بي بي حواء» يې بې موره، او مسيح عليه السلام يې بې پلاره، او آدم عليه السلام يې بې له موره او پلاره پيدا كړل، د الله تعالى په حكمتونو باندې څوك احاطه كولى شي؟

هُوَ الَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۗ

الله هغه (ذات) دى چې نازل كړى (لېږلى) يې دى پر تا باندې كتاب (قرآن)، چې ځينې له ده نه آيات محكمات دي (چې معاني يې ښكاره دي)، دا (محكم آيات) اصل د كتاب دي (چې د شرعيه وو احكامومبنى دي) او نور (ځينې آيات) متشابهات دي (چې معنى يې معلومه او معينه نه ده)، نو هر چې هغه كسان دي چې په زړونو د دوى كې كوږوالى دى؛ پس پيروي كوي دوى د هغو (كلماتو) چې متشابه وي له دې (قرآنه)، لپاره د طلب د فتنې (او ګمراهي) او لپاره د طلب د معنى د هغو.

تفسير: يعني هغه كسان چې د هغوى په زړونو كې له حق څخه باطل خوا ته ميلان دى، لكه بدعتيان او زنديقان، نو هغوى په قرآن كريم كې په متشابه ځايونو پسې ګرځي، په كوم كې چې دوى خپل هغه خطا احتمال ويني؛ چې د دوى د شبهو او د خطا عقيدې لپاره دليل شي، لكه «كلمة الله» د عيسى عليه السلام په هكله، او همدارنګه «روح منه» د هغه په هكله، او حروف مقطعات د ځينو علماوو په نظر، او يا هم د الله تعالى د ذات او د صفاتو د كيفيت پېژندل، چې ددغه كيفيت علم د الله تعالى څخه پرته بل چا ته نشته، ځكه د دوى اصلي هدف ګمراهي او د فتنې لټول دي.

او هر چې د الله تعالى صفات دي، لكه «يد الله» يعني د الله تعالى لاس، «وجه الله» يعني د الله تعالى مخ، د الله تعالى استواء يعنې په عرش بلكه په ټولو مخلوقاتو اوچتوالى او پورته والى، په قيامت كې د قضاء ميدان ته د الله تعالى راتلل، او د خلكو تر منځ فيصلې كول، دا او داسې نور هغه صفتونه دي چې الله تعالى په خپل كتاب قرآن شريف او يا هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم په صحيحو احاديثو كې د الله تعالى لپاره ياد كړي وي نو مونږ ايمان لرو چې هغه دالله تعالى صفتونه دي، معنى يې ښكاره ده، هيڅ نوع اشكال نه لري، چې «يد الله» يعنې د الله تعالى لاس، او «وجه الله» يعنې د الله تعالى مخ، او داسې نور، خو څرنګه چې د الله تعالى له شان سره لايق او مناسب وي، ځكه حتى د مخلوقاتو د لاسونو، مخونو، سترګو، قوتونو، او نورو صفاتو تر منځ سره توپير شته، او سره يو شان نه دي، نو الله تعالى چې د ټولو مخلوقاتو خالق او پيدا كوونكى دى، په طريق اولى سره په ذات او صفاتو كې د مخلوق د ذات او صفاتو څخه جلا او له هغوى څخه توپير لري، نو د الله تعالى سره په ذات او صفاتو كې هيڅ شى يو شان نه دي، نو مونږ په كې نه تمثيل كوو، نه تحريف، نه تعطيل، او نه تأويل.

تمثيل دېته وايي چې د الله تعالى سره په ذات او يا په صفاتو كې بل څوك يو شان وګڼل شي.

تحريف دېته وايي چې د الله تعالى د صفاتو لفظ يا معنى له خپل اصل حقيقت څخه واړول شي.

تعطيل: دېته وايي چې په قرآنكريم او صحيحو أحاديثو كې د الله تعالى لپاره ثابت شوي نومونه يا صفتونه نفي او له هغه څخه انكار وشي.

تكييف: دېته وايي چې د الله تعالى د ذات او يا دصفاتو كيفيت بيان كړى شي، او دا ځكه چې د الله تعالى ذات مخلوقاتو نه دى ليدلى، او نه د هغه په شان بل څوك شته؛ چې قياس يې ورباندې وشي، او نه هم الله او رسول صلى الله عليه وسلم دغه كيفيت بيان كړى دى، چې مونږ پرې اعتماد وكړو.

تأویل: دېته وايي چې د الله تعالی د صفاتو نصوص له خپلې صحيح معنی څخه ديو نوع شبهی له کبله بلې بدلې معنا ته واړول شي.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چې نه پوهيږي په (حقيقي معنی او) مطلب د هغه مګر الله «چې دغه متشابهات هم لکه نور ټول شيان ور معلوم وي).

تفسير: يعنې ددې متشابهاتو حقيقي کنهه او کيفيت بل هيڅ چا ته معلوم نه دی، مګر يواځې الله جل جلاله ته دا هر څه ښکاره دي، ځکه چې دهغه لفظ مراد چې ظاهر الدلالت نه وي، هغه پرته له متکلمه بل هيچا ته معلوم نه وي.

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ۝

او هغه کسان چې پاخه دي په علم کې وايي دوی چې: ايمان راوړی دی مونږ په دې (متشابه، په مثل د ايمان څمونږ په محکم باندې چې دواړه حق دي، ځکه) دا ټول (محکم او متشابه) له طرفه د رب څمونږ دي، او پند نه اخلي (په دې) مګر (خو پند اخلي) خاوندان د عقلونو (خالصو).

تفسير: هر کله چې د نجران نصرانيان له ګردو دلائلو څنې عاجز شول، نو د معارضې په ډول يې وويل: «آخر تاسې خو مسيح «کلمة الله» او «روح الله» ګڼئ، نو څمونږ د مدعی داثبات لپاره همدومره الفاظ کافي دي»، دلته د هغې تحقيقي ځواب د يو عام اصل، قاعدی او ضابطې په صورت ورکړ شوی دی، چې د هغه له پوهېدلو څنې وروسته د زرګونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کېدی شي، داسې وپوهيږئ چې نه يواځې په عظيم الشأن قرآن کې بلکه په ټولو اسماني کتابونو کې دوه ډوله آيتونه شته:

(۱): هغه آيتونه دي چې مراد يې ښکاره او ټاکلی (مقرر) وي، يعنې د عبادت، لغت، ترکيب، او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کې څه اجمال او ابهام نه وي، او نه يې عبارت د ځو معناګانو احتمال لري، او نه يې هغه مدلول چې ورڅخه پوهېدلی شوی دی له عامو مسلّمو قواعدو څنې چپ وي، نو داسې آيتونو ته (محکمات) وايي، او په حقيقت کې د کتاب د ګردو تعليماتو او احکامو بېخ او د اصولو اصل همدا محکمات آيتونه دي.

(۲) د «متشابهاتو» آيتونه دي، چې د هغو مراد ښکاره نه دی، او بايد چې د متشابهاتو آيتونه دې محکماتو آيتونو ته راجع کړل شي !، او ودې کتل شي چې هغه معناګانې چې لـه محکماتـو څنې مخالفې وي، د هغو دې بيخي نفي و کړه شي، او د متکلم مقصد همغه شی واخيستل شي چې د محکماتو له آيتونو څنې مخالف نه وي، او که سره له اجتهاده او ډېر کوښښ د متکلم مراد په پوره ډول سره متعين نه کړ شي، نو د هر شي د پوهيدلو دعوی دې پرېښوده شي !، او له حده څنې دی وړاندې تېری ونه کړل شي !، ځکه چې د علم لړوالی او د استعداد د قصور له امله په ډېرو حقايقو باندې څمونږ فکر نشي رسېدی، او څمونږ عقل د هغه له پوهيدلو څنې قاصر دی، او دا دې هم په همغه فهرست کې شامل کړل شي !، خبردار چې داسې تأويلات او وړاندې وروستوالی دې ونه کړل شي ! چې د دين د مسلّمو اصولو او محکمو آيتونو څنې مخالف وي.

دقرآن چې څوک له ځانه کړي تأويل *** چې دشرعې پکې نه وي هيڅ دليل

په مرض د ګمراهی سره عليل دی *** په عقبی به يې رب سپک کړي ډېر ذليل

مثلا قرآن حکيم د مسيح عليه السلام په نسبت تصريح فرمايلې ده: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ﴾ يا ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ﴾ الآيه - يا ﴿ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ يا ﴿مَا كَانَ لِلَّهِ أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ﴾ او ځای په ځای

يې د هغه د الوهيت او ابنيت ترديد كړى دى، اوس كه يو سړى له دې ګردو محكماتو آياتونو څخه سترګې پټې كړي، او په ﴿وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ﴾ او نورو متشابهاتو پسې منډې وهي، او د دغو معنى چې له محكماتو سره سمه وي؛ پرېږدي، او هسې يوه سطحي معنى غوره كوي، چې د كتاب الله له عمومي تصريحاتو او متواترو بياناتو څخه منافي وي، نو دا كه كاږه تلل او سرزوري نه ده، نو څه ده؟ ځينې سخت زړي خو غواړي چې دا راز مغالطې واچوي، او خلق د ګمراهۍ په كنده كې نسكور كړي، او ځينې متزلزل او سست عقيده كسان له داسې متشابهاتو څخه له خپلې رايې او غوښتنې سره سم تأويلات كوي، او غواړي چې په ډېر كوښښ او سعي سره څه نا څه مطلب ترې راواخلي، حال دا چې د هغوى صحيح مطلب خو يواځې الله تعالى ته معلوم دى، او همغه پخپل فضل او كرم سره هر چا ته چې هر څومره اراده وكړي همغومره ورښيي، هغه كسان چې مضبوط علم لري، دوى محكمات او متشابهات دواړه حق ګڼي، او يقين لري چې دا دواړه له يوې چينې راوتلي دي، او په دوى كې د تناقض هيڅ امكانات نشته، نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهات محكماتو ته راجع كوي، او د هغو له مخې په مطلب يې ځان پوهوي، او هغه برخه چې د دوى د پوهې له دائرې څخه وتلې وي، د هغې معنى او تأويل الله تعالى ته پرېږدي، او وايي چې: د دې په معنى باندې پاک الله ښه پوهيږي، څمونږ كار هم دا دى چې ايمان پرې راوړو.

كوم اجمال چې په كلام كې عارضيږي

خپل قائل پرې له هر چا نه ښه پوهيږي.

﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ⑧﴾

(وايي دغه راسخون) اې ربه څمونږه ! مه كږوه ! زړونه څمونږ وروسته له دې نه چې په سمه صافه لاره دې برابر كړي يو، او وبخښه (عنايت كړه) مونږ ته له نزده خپله رحمت، بېشكه ته همدا ته ډېر بخښونكى يې (د نعمت او رحمت).

تفسير: يعني «راسخين في العلم» په خپل ايماني قوت او علمي كمالاتو باندې نه مغرور او نه ډاډه كيږي، بلكه تل له حق سبحانه وتعالى څخه د لا زيات استقامت او د لا زيات فضل او عنايت غوښتونكي دي، چې ګټلې پانګه (سرمايه) يې له لاسه ضايع نشي، او الله دې نه كړي چې د زړونو له سمېدلو څخه وروسته بيا دوى كاږه شي، په حديث شريف كې راغلي دي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم خپل امت ته د تعليم په توګه زياتره داسې دعاوې كولې «يا مقلب القلوب، ثبت قلبي على دينك»: اې اړونكيه د زړونو ! ثابت وساته زړه زما پر دين خپل !.

﴿رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ ٱلنَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُخْلِفُ ٱلْمِيعَادَ ⑨﴾

اې ربه څمونږه ! بېشكه ته يو ځاى كوونكى د (ټولو) مخلوقاتو يې (په بعث سره په محشر كې) لپاره د (حساب د هغې) ورځې، چې نشته هيڅ شک شبهه په (راتلو د) د هغې كې، بېشكه چې الله نه كوي مخالفت له وعدې «خپلې» نه.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ ٱلنَّارِ ⑩﴾

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي له سره به دفعه نه كړي له دوى څخه مالونه د دوى او نه اولاد د دوى؛ له (عذابه د) الله نه هيڅ شى (نه لږ، نه ډېر، نه په دنيا نه په عقبې)، او دا كسان همدوى دي خس د اور (د دوزخ).

تفسير: د قيامت له ذکر سره يې د کافرانو انجام هم راوښود، چې هيڅ شی دوی په دنيا او آخرت کې د الله تعالی له عذاب څخه نشي ژغورلی (ساتلی)، لکه چې د دې سورت په اوله کې وليکل شو، په دې آيتونو کې اصلي خطاب د نجران جرګې ته دی، چې ښايي هغې ته د نصرانيانو د مذهب او د نصرانيانو د قوم لوی نماينده وويل شي.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۱۱﴾

(حال د دوی داسې دی) لکه حال (عادت) د تابعانو د فرعون او (لکه حال عادت) د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، (لکه عاديان او ثموديان) چې نسبت د دروغو به يې کاوه آيتونو ځمونږ ته، پس ونيول دوی لره الله (په عذاب مهلک سره) په سبب د ګناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب (د ده، يعنې پر کافرانو يې عذاب سخت او عقاب يې تل دی).

تفسير: يعنې د هيچا پلمې (منصوبې) او بهانې نشي چلېدی، او لکه چې هغوی نيولي شوي دي، تاسې هم د الله تعالی له نيولو څخه ځان نشئ ژغورلی، او نيولي کيږئ.

قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَتُغْلَبُوْنَ وَتُحْشَرُوْنَ اِلٰى جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۱۲﴾

ووايه (ای محمده !) هغو کسانو ته چې کافران شوي دي: ژر به مغلوب کړی شئ تاسې (په وژلو يا شړلو سره په دنيا کې)، او جمع به کړی شئ تاسې (شړلی به شئ په عقبی کې) طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنې دی (دغه دوزخ).

تفسير: يعنې هغه وخت راتلونکی دی، چې ژر به تاسې ګرد يهودان، نصرانيان او مشرکين د الله تعالی د لښکرو په مخ کې مغلوب شئ، او خپله وسله به ور واچوئ، دا خو د دنيا سپکتيا ده، د آخرت هغه خورا سور ځای چې تاسې ته تيار شوی دی؛ هغه خو بېل دی.

په ځينو روايتونو کې دي، چې د بدر له بري څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم يهودانو ته وفرمايل: «تاسې هم حق دين ومنئ، که نه ستاسې حال به هم همغسې شي لکه چې د قريشو شو !» دوی وويل: «ای محمده ! تاسې په دې باندې مه تېروځئ چې د قريشو په خو بې تجربو سړيو باندې مو بری موندلی دی، که ستاسې مقابله له مونږ سره وشي نو هلته به وپوهيږئ، چې مونږ څرنګه جنګياليان يو؟ نو په دې مناسبت دا آيتونه نازل شول.

ځينې وايي چې: د بدر د بري ليدلو په اثر ځينې يهودان د تصديق لوري ته متمايل شول، خو ځينو نورو دوی ته وويل: ګورئ تلوار مه کوئ ! او صبر وکړئ ! چې وروسته له دې نه څه پېښيږي؟، په دوهم کال کې د احد د عارضي ماتې له ليدلو څخه د دوی زړونه لا پسې سخت شول، او حوصله يې زياته شوه، تر دې چې پخپل تړون باندې هم ونه دريدل، او د مسلمانانو د جنګ لپاره يې تيارۍ وکړ، کعب بن أشرف له شپېتو تنو سپرو (سورو) سره مکې معظمې ته لاړ، او د ابو سفيان او د قريشو د نورو غټانو سره ملګري شول، او ويې ويل: مونږ له تاسې سره متحد يو، او ښايي چې ګرد سره يو محاذ قايم کړو، او له محمد صلی الله عليه وسلم سره وجنګيږو !، نو په دې باره کې دا آيت نازل شو، والله أعلم.

په هر حال ! له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالی دا راوښووله، چې په «جزيرة العرب» کې به د مشرکانو نوم پاتې نشي، بني قريظه عهد ماتوونکي يهودان په خپله سزا ورسېدل، بني نضير له مدينې منورې څخه وشړل شول، د نجران نصاری داسې خوار او سپک شول، چې کلنی «جزيه» ورکول يې ومنل، او نړدې تر زرو کلونو پورې د دنيا ډېرو مغرورو او خورا (ډېر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذيب، تعليم، او ترقي اعتراف کاوه، فالحمد لله علی ذلک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِيْ فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ؕ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَيْهِمْ رَاْيَ الْعَيْنِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿۱۳﴾

په تحقيق سره دى تاسې ته لوى عبرت (نمونه اى ناظرينو !) په هغو دوو فرقو کې چې سره مخامخ شولې (په «بدر» کې لپاره د جنګ)، يوه فرقه داسې وه چې جنګ يې کاوه په لاره د الله کې، او بله فرقه داسې وه چې کافره وه، ليدل به دوى هغوى لره دوه چنده د هغوى، په ليدلو د سترګو سره، او الله قوت ورکوي په نصرت (مرستې، مدد) خپل سره هر چا ته چې اراده وکړي (د نصرت)، بېشکه په دې (زيات او کم ليدلو) کې خامخا عبرت (پند) دى لپاره د خاوندانو د بصيرت.

تفسير: د بدر په غزا کې د کافرانو شمېر نږدې زر ته وو، چې له دوى سره اوه سوه اوښان، سل آسونه هم وو، په بل لوري کې مجاهدين له درې سوو څخه لږ زيات وو، چې له هغوى سره اويا اوښان، دوه آسونه، شپږ زغرې، اته توري يا چړې وې، او يوه ننداره (تماشه) دا وه، چې هر يوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوه چنده په نظر ورته، چې د هغه نتيجه داسې شوه؛ چې کافرانو په زړونو د مسلمانانو د دې ډېروالي له تصوره وېره ور ولوېده، او مسلمانانو ته د کافرانو له دې دوه چنده شمېر څخه په پاک الله باندې لا ډاډينه (تسلي) او اعتماد پيدا شو، او د ده په لوري متوجه، او په پوره توکل، صبر، او استقلال سره يې د الله تعالى په دې وعدې باندې چې ﴿فَإِنْ يَكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوا مِائَتَيْنِ﴾ ده، اعتقاد او اعتماد وو، او د برې او نصر هيلمند (اميد کوونکي) وو، که پوره شمېر دوى ته وربښکاره کېدى، چې درې چنده وو، نو ممکن وو چې وېره به دوى ته پېښېده، او دغو دواړو ډلو ته دوه چنده ښکارېدل په ځينو احوالو کې وو، که نه په ځينو احوالو کې هر يوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته، لکه چې د «الأنفال» په سورت کې به راشي.

په هر حال د هغسې يوې لږې، او بې سرو سامان ډلې، د داسې يوې مضبوطې او پياوړې (محکمې) ډلې په مقابل کې، دهغې پخوانۍ وينا سره سم چې په مکې معظمې کې شوې وه، دا رنګ بريالي (کامياب) کېدل د بصيرت او عقل خاوندانو ته يوه لويه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ

ښايسته کړى شوي دي خلقو ته محبت (مينه) د مرغوبو خوندورو شيانو چې ښځې دي.

تفسير: يعني کله چې سړى له هغو سره علاقمند (تعلق لرونکى)، او له الله تعالى څخه غافل شي، نو بناء پر دې په حديث کې راغلي دي: «ما ترکت بعدي فتنة أضر على الرجال من النساء»: «ما نه ده پريښې وروسته له خپله ځانه يوه فتنه چې زياته ضرر رسوونکې وي نارينه وو ته له ښځو څخه».

هو ! که له ښځو څخه مقصود عفت او د اولادو کثرت وي، نو مذموم نه – بلکه مطلوب او مندوب دي، لکه چې رسول الله مبارک صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «د دنيا ډېر ښه متاع هغه ښه ښځه ده، چې که هغې ته وګورې؛ خوښ شې، که حکم ورته وکړې؛ حکم دې ومني، که ور څخه غايب شې؛ نو مال دې او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتي».

همداسې هومره شيان چې وروسته له دې نه د دنيا د متاع په سلسله کې ياد شوي دي، د هغو ګردو ښه والى او بدوالى دنيت او عمل په تفاوت سره متفاوت کېږي، خو څرنګه چې په دنيا کې هسې افراد ډېر دي، چې د عيش او عشرت په سازونو او سامانونو کې ډوب پراته دي، او الله تعالى او خپل انجام هيروي، نو ځکه د «زين للناس» کلام په ظاهر کې عام راوړل شوى دى.

وَالْبَنِيْنَ وَالْقَنَاطِيْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ

او ځامن دي او ډېر مالونه چې راټول کړی شوي دي له سرو زرو نه، او سپينو زرو نه، او آسونو نه؛ چې نښان داره (يا ښايسته) کړی شوي وي.

تفسير: يعنې هغه آسونه چې لمبر يا نښان پرې اېښود شوی وي، يا هغه ښايسته او ښکلي اسونه چې په لاسونو، پښو، او تندې باندې يې نښې وي، يا هغه آسونه چې په څر ځای (چراګاه) ورشو کې د څر لپاره خوشې پرېښودل شوي دي.

وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ؕ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ⑭

او نور چارپايان (لکه اوښ، غويی، پسه) او کښت (يا مزرعه) دي، دغه (۶ واړه شهوتونه) فايده اخيستل د ژوندون د دنيا دي، او (خاص) دالله په نزد دی ښه ځای د ورتللو(چې جنت دی).

تفسير: يعنې ابدي فلاح له دې شيانو څخه په لاس نه راځي، يواځې د دنيا د څو ورځو موقتي ګټه ترې اخيستل کيږي، که ډېر له برې او کامیابی مستقل او ښه ځای غواړې؛ نو هغه د الله تعالی سره مونډل کيږي، نو تل د الله جل جلاله د خوښې او د قرب د حصول په فکر کې ووسئ! په وروستني آيت کې دا راښيي چې هغه ښه ځای کوم دی، او هغه کومو خلقو ته ور رسيږي؟

قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذٰلِكُمْ ؕ لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَاَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووايه (ای‌محمده ! دوی ته) آيا خبر درکړم تاسې ته په بهتر (څيز) له.دغو (۶ واړو دنيوي خوندونو) نه؟، (شته) لپاره د هغو کسانو چې متقيان دي (د الله احکام تعميلوي) په نزد د رب د دوی؛ جنتونه چې بهيږي به لاندې له (ماڼيو او ونو د) هغوی ويالې، چې تل به وي (دوی) په دې (جنتونو) کې، او (دوی لپاره) ښځې به وي ښې پاکې.

تفسير: يعنې له هر راز صوري او معنوي نجاستونو او ګندګيو څخه به «چې دنيوي ښځې طبعا يا أخلاقا په هغو ککړې او ناولې کيږي» پاکې او صافې وي.

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ ؕ

او رضامندي (لويه به وي له کريمه ربه دوی ته) له جانبه د الله.

تفسير: آيا له دغه څخه به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وي؟ نه ! په حقيقت کې جنت د دې لپاره مطلوب او مرغوب دی، چې د رضا محل، او د الله د ليدلو ځای دی.

وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ⑮

او الله ښه ليدونکی دی دبندګانو (نو هر چا ته به د خپل عمل جزا ورکړي).

تفسير: په حديث کې راغلي دي چې رسول الله مبارک فرمايي: «کله چې الله تعالی ته کوم بنده محبوب وي، نو دې له دنيا څخه داسې لرې ساتي، او ترې پرهېزوي يې، لکه چې تاسې خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړه (ګنده) خوړو څخه پرهېزوئ».

اَلَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْلَنَا ذُنُوْبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۶﴾

هغه (متقیان) چې وايي: «اې ربه څمونږه! بېشکه مونږ ایمان راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو)، نو مغفرت وکړه مونږ ته د ګناهونو څمونږ، او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ)».

تفسیر: معلومه شوه چې د ګناه د مغفرت لپاره ایمان راوړل شرط دي.

اَلصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْمُنْفِقِيْنَ وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴿۱۷﴾

(هسې متقیان چې) صبر کوونکي دي، (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دي (ربښتیني دي په ایمان) او په ځای راوړنکي دي د حکم (د الله) او خیرات ورکوونکي دي په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکي دي په آخر د شپو کې.

تفسیر: یعني د الله تعالی په لاره کې لوی لوی ربړونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلي، او د الله تعالی د احکامو په منلو کې ټینګ ولاړ وي، او له ګناه او معصیت څنې تل ځان ژغوري (ساتي)، په ژبه، نیت، زړه، او په معامله کې بیخی ربښتینی وي، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالی ګرد احکام په ځای کوي، او د الله تعالی له خوا ورکړی شوی مال د هغه په ښوونې سره لازمو ځایو کې صرفوي، او د شپې په آخره برخه کې (چې د طمأنینت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کې له خوبه پاڅېدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب څنې د خپلو ګناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړي، لکه چې د ۲۶ جزء د (الذاریات) د لومړی رکوع په ۱۷ آیت کې راغلي دي: ﴿كَانُوْا قَلِيْلًا مِّنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُوْنَ﴾ یعني د شپې زیاته برخه په عبادت کې تېروي، او د سبا ختو نه مخکې وخت کې استغفار وايي چې؛ ای الله! څمونږ هغه تقصیرات او نیمګړتیاوې چې په عبادت کې رانه شوي دي، پخپل فضل او کرم سره یې وبښه!.

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

شاهدي ادا کړې ده الله (د وحدانیت) په دې شان چې نشته هیڅ مستحق د عبادت مګر هم دې دی.

تفسیر: په ابتداء کې د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډېر لطیف صورت سره یې د مسیح علیه السلام د ألوهیت د عقیدې ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب یې ورکړ، په منځ کې یې د هغو موانعو ذکر وفرمایه چې د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بې برخې کوي، چې مال، اولاد، او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی.

په دې آیتونو کې د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلي مضمونونو په لوري رجوع وشوه، یعنې د خالص توحید په منلو کې څه تردد او اندېښنه کېدی نه شي ځکه چې په خپله الله تعالی په خپلو کتابونو کې پرله پسې د همدې مضمون په حقانیت باندې شاهدي لولي، او د هغه د فعلي کتاب (د کائناتو پاڼی) هر یوه پاڼه، بلکه هره یوه نقطه شاهدي ورکوي، چې له رب العالمین جل وعلا شأنه څخه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ (لایق) نه شي کېدی.

«وفي كل شيء له آية ***** تدل على أنه واحد»

«په هر شي کې دی دلیل، چې الله دی بې مثیل».

﴿سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ؕ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيْدٌ﴾ (۲۵م جزء، د حم السجده ۶ مه رکوع، ۵۳م آیت).

وَالْمَلٰٓئِكَةُ

او (شاهدي اداء کړې ده) پرښتو (د وحدانيت په اقرار سره).

تفسير: ښکاره ده چې د پرښتو شاهدي د الله جل جلاله له شاهدي ځنې هيڅکله مخالفه کېدی نشي، پرښته خو د هغه مخلوق نوم دی، چې د صدق او د حق له لارې ځنې غاړه نشي غړولی، لکه چې د پرښتو ټولې تسبيح او ګرد تمجيد په عمومي ډول د باري تعالی په توحيد او تفريد باندې مشتمل دي.

وَاُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدي اداء کړې ده) خاوندانو د علم (له انبياوو او مؤمنانو د وحدانيت په اعتقاد سره).

تفسير: علم والا په هره زمانه کې د توحيد شهادت ورکوي، او نن ورځ په عمومي ډول سره د توحيد په خلاف يو لفظ ويل، له مطلق جهل سره مرادف ګڼل کيږي، مشرکان هم په خپلو زړونو کې د توحيد اصول مني، او علمي اصول هم د شرك د عقائدو مؤيد نه دي، (له دې نه د علم فضيلت، او د پوهنې په لوري تشويق او رغبت ثابت شو، نو ښايي چې هر مؤمن د علم او معرفت په تحصيل کې بيړه (تلوار) او کوښښ وکړي !).

قَآئِمًا بِالْقِسْطِ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١٨﴾

په دې حال کې چې ثابت دی (الله) په عدل سره، نشته هيڅ مستحق د عبادت مګر همدی دی، ښه غالب (قوي په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د عدل او انصاف کولو لپاره دوه خبرې ضروري دي.

(۱) دا چې منصف داسې زوررور غالب وي، چې هيڅوك د هغه له فيصلې نه سر ونشي غړولی.

(۲) حکيم وي، چې په حکمت او پوهې سره د هر شي تدقيق او څېړنه (تحقيق) له هرې خوا ځنې وکړلی شي، او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شي، چې خپله فيصله صادره کړي، او هيڅ يو نا مناسب او بې موقع حکم ونه کړي، څرنګه چې حق سبحانه وتعالی عزيز او حکيم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هيڅ يوه شبهه نشي واردېدې.

غالبا په دې لفظ د «قائما بالقسط» سره د نصرانيانو د کفارې مسئله هم ترديده شوه، په رښتيا سره دا څه عدل او انصاف دی، چې د نرې جرمونه يواځې پر يوه سړي باندې بار کړل شي، او همغه يو مجرم چې سزا وومومي، نور ټول مجرمان د تل لپاره پاك او بري شي، حال دا چې د عادل او حکيم الله تعالی لوی دربار له هسې ګستاخی او سپين سترګی ځنې خورا (ډېر) لوړ دی.

اِنَّ الدِّيْنَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ۗ

بېشکه (غوره او مقبول) دين په نزد د الله دين د اسلام (يعني محمدي شريعت) دی.

تفسير: د «اسلام» اصلي معنی ځان سپارل او غاړه کېښودل دي، اسلام ته هم له همدې امله «اسلام» ويلی شي، چې هر مسلمان بېخي خپل ځان الله تعالی ته سپاري، او د ده ګردو احکامو ته غاړه ږدي، او په وحدانيت باندې اعتقاد او اقرار کوي.

ګواکې «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلماني د احکامو د منلو بل نوم دی، هسې خو له شروع څخې د آخر الزمان رسول الله صلى الله عليه وسلم تر زمانې پورې ټولو پیغمبرانو علیهم السلام همدا د «اسلام» دین راوړی، او په خپلو زمانو کې یې خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولي، او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد، احد، صمد) د خالص پېژندلو او عبادت کولو په جانب یې خلق بللي، خو په دې سلسله کې څمونږ خاتم الأنبياء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ګرد عالم ته داسې یو اکمل او ډېر جامع او عالم شموله (ټول جهان ته شامل) او نه نسخ کېدونکی هدایت راوړی دی، چې دا مبارک دین نه یواځې ګردو سابقه وو او حقه وو شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښېګڼو او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چې دا لاړښوونې پخپل دې خصوصي رنګ سره د «اسلام» په نامه موسومې او ملقبې شوي دي.

په هر حال په دې آیت کې د نجران دنصرانیانو په مخ کې عموما اعلان کړی شوی دی، چې دین او مذهب یواځې د همغه شي نوم کېدی شي، چې بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاري، او په هر وخت کې هر هغه حکم چې د هغه له جانبه وررسیږي؛ هغه بې له وړاندې او وروسته کولو، او څه ویلو څخې ژر تر ژره ومني، او تعمیل یې کړي، او تل د خپل تسلیم غاړه الله ته کېږدي.

نو هغه څوک چې الله تعالى ته ځامن او لمسي ټاکي، او مسیح او مریمی علیهما السلام دتصویرونو او دصلیب دشکل عبادت کوي او دخنزیر (سوډر) غوښه خوري، انسان ته الله وائی او الله لکه دانسان په شان ګڼي، او دانبیاو او اولیاو وژل ورته آسان کار ښکاري، دحق دین دمحو کولو لپاره کوششونه کوي، او دهغه رسول قصداً او عمداً تکذیب کوي، چې دموسی او عیسی علیهما السلام دبشارتونو سره سم مبعوث شوي او یا هغه ناپوهان چې دتیګو، ونو، ستورو، لمر، او سپوږمی او نورو عبادت کوي او دحلالو او حرامو معیار یواځی خپل نفساني خواهشات ګڼي، آیا له دوی څخه څوک ددی خبري وړ دي چې ځان ته مسلم ووائي او دابراهیمی ملت دپیروۍ دعوه وکړي؟.

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ إِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چې یهودان او نصرانیان دي) مګر وروسته له هغه چې راغی دوی ته علم (په توحید د الله او نبوت د محمد باندې) په سبب دضد، حسد، کینې، چې وه په منځ د دوی کې.

تفسیر: یعنې «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی، هغه دلایل چې ثابتوي؛ چې موسی او عیسی علیهما السلام پیغمبران دي، او «تورات» او «انجیل» آسماني کتابونه دي، له هغو څخې خورا ښه، ټینګ، قوي، او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د القرآن العظیم په کلام الله توب باندې شته، بلکه پخپله همغه کتابونه د دوی په حقانیت باندې شاهدي ورکوي، خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چې د هغه په خلاف د ځوی او دپلار مفکوره یوه داسې چټي (بېکاره) دعوی ده، چې هیڅ علمي اصول د هغه تایید نه کوي، اوس چې کتابیان له اسلام سره مخالف شوي دي، نو د دې روڼو حقائقو تکذیب ته یې ملاوې تړلي دي، او د الله تعالى له حکم منلو څخې غاړه غړوي، نو د دې مخالفت سبب پرته له ضد، حسد، عناد، او د مال او جاه له حرصه بل شی نشي کېدی.

وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَإِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾

او هر څوک چې کافر کیږي (انکار کوي) په آیتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانیت علامې ونه مني) پس بېشکه الله ډېر ژر حساب والا دی (نو یې ژر په سزا رسوي).

تفسير: په دنيا کې هم، او په آخرت کې خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوي، بيا به يې هرومرو د عمل په قدر په سزا رسوي.

فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ ۚ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوا ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

پس که بيا جګړه کوي دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه: (ای محمده ! دوی ته چې) ما خالص تابع کړی دی مخ خپل (يعني ځان خپل احکامو د) الله ته، او هر هغه څوک چې متابعت کوي زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی)، او ووايه (ای محمده !) هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (يعني يهودانو او نصرانيانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته: آيا اسلام راوړی تاسې؟ (يعني اسلام راوړئ !) پس که اسلام راوړ دوی، پس په تحقيق چې وموندله دوی سمه صافه لاره، او که وګرځېدل دوی (له اسلامه) پس بېشکه همدا خبره ده چې پر تا تش تبليغ (د هدايت) دی، او الله ښه ليدونکی دی د بندګانو.

تنبيه: د عربو مشرکانو ته يې ځکه اُمّي (ناپوه) وويل، چې له دوی سره د سماوي کتابونو څه پوهه او تعليم نه وو.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران کيږي پر آياتونو (احکامو) د الله باندې، او وژني دوی انبياء په ناحقه سره، او وژني هغه کسان چې حکم کوي هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه؛ پس زيری وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دي چې باطل (ضائع) شوي دي (نېک) عملونه د دوی په دنيا کې (له لعنت او مذلت څخه يې پرې نجات ونه موند) او (هم) پـه آخرت کې (چې له دوزخه پرې خلاص نشول) او نشته دوی ته هيڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کې).

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ

آيا نه ګورې ته هغو کسانو ته چې ورکړی شوی وو دوی ته څه برخه له کتابه (تورات) نه.

تفسير: يعني هغه لږه يا ډېره برخه د «تورات» او «انجيل» او نورو چې له لفظي او معنوي تحريفاتو او اړولو ځنې پاتې ده، يا د کتاب هغه لږه يا ډېره برخه چې د هغې پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

حال دا چې وباله شي دوی طرف د کتاب د الله ته لپاره د دې چې حکم وکړي (دا کتاب) په منځ د دوی کې؛ بيا مخ ګرځوي يو ډله له دوی نه، حال دا چې دوی تل ځنګ کوونکي دي (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسير: يعني كله چې دوى را وبلل شي، چې د هغه لوى قرآن په لوري راشي ! چې ستاسې د منل شويو كتابونو له زيري سره سم راغلى دى، او ستاسې د ټولو جګړو فيصلې په ښه ډول سره كوي، نو د هغوى د پوهانو يو ډله ځان ناګاره (ناخبره) اچوي، او په تغافل سره ترې مخ ګرځوي، حال دا چې د لوى قرآن په لوري بلنه په حقيقت كې د «تورات» او «انجيل» په لوري بلنه ده.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودٰتٍ وَّغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۲۴﴾

دغه (ګرځېدل د دوى) په سبب د دې دي؛ چې بېشكه دوى (يهودان) وايي: له سره به ونه رسيږي مونږ ته اور (د دوزخ) مګر يو څو ورځې شمېرلې شوې (لږې)، او غره كړي (تېر ايستلي) دي دوى په دين خپل كې هغه شي چې وو دوى چې دروغ به يې جوړول (په دين كې).
تفسير: يعني د هغو د تمرد او طغيان او په ګناهونو باندې د زړورتيا علت دا دى چې د سزا څخه وېره نه لري، د دوى خورا (ډېر) لوى دروغ چې له خپل ځانه يې جوړ كړي دي دا دي: «كه مونږ ډېره سخته ګناه هم وكړو، نو فقط له شمېرلو ورځو څخې زياته موده به نه په عذابيږو» لكه چې تفصيل يې اول جزء د «البقرة» سورت په ۸۰ آية ۸ ركوع كې تېر شو.
او همدا راز يې نور دروغ او چټي (بېكاره) خبرې له خپلې ګېډې څخه رايستلي دي، مثلا چې مونږ د الله منلي ځامن يو، يا د انبياوو له اولادې څخې يو، او الله تعالى له يعقوب عليه السلام سره وعده كړېده، چې د هغه اولادې ته به سزا نه وركوي، او كه سزا يې هم وركوله، د قسم په ځاى كولو لپاره به يو جزئي او مؤقتي عذاب وي.
نصرانيانو خو د كفارې مسئله را ايستلې ده، او د خپلې ګناه او سوال او ځواب خبرې يې بېخي خلاصې كړي دي، «اللهم أعذنا من شرور أنفسنا».

فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۲۵﴾

نو څه حال به وي هغه وخت كله چې يو ځاى كړو مونږ دوى لپاره د (حساب د هغې) ورځې چې نشته هيڅ شك په (راتلو د) هغې كې، او پوره به وركړه شي هر نفس ته جزا د هغه عمل چې كړى يې وي، حال دا چې په دوى به ظلم ونه كړى شي (د حسناتو په كمولو يا د سيئاتو په زياتولو).

تفسير: يعني په وهمي جرائمو باندې به سزا نه وركوله كيږي، بلكه پر هغو چارو باندې به دوى ته سزا وركوله كيږي، چې د هغه جرم ثابت وي، او دوى يې په خپله هم مني، او هومره چې دوى استحقاق لري، له هغې څخې زياته سزا هغوى ته نه وركوله كيږي، او نه به د چا خورا لږه نيكي ضايع كېدى شي.

قُلِ اللّٰهُمَّ مٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَآءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۶﴾

ووايه (اى محمده !) يا الله (اى) مالكه د سلطنت (واكداره د پاچاهى !) وركوې ته سلطنت هر هغه چا ته چې اراده وكړې (يا الله د وركولو يې) او بېرته اخلې سلطنت له هر هغه چا څخې چې اراده وكړې (دبېرته اخيستو يې) او عزت وركوې هر هغه چاته چې اراده وكړې (يا الله د عزت

يې) او خوار ذليل كوې هر هغه څوك چې اراده وكړې (دذلت يې)، په لاس ستا كې (هر راز) خير (ښېګڼې) دي، بېشكه ته (يا الله) پر هر شي باندې ښه قادر يې (هم په وركولو، هم په اخيستلو، هم په عزت، هم په ذلت).

تفسير: يهودانو او منافقانو په مسخرو او د ټوكو په ډول سره ويل: «وګورئ ! دا خواران چې د قريشو د حملې او يرغل له وېرې د مدينې په چارچاپېر كې خندقونه كندي، د (قيصر) او (كسرى) د تاج او تخت د نيولو خوبونهويني»، مګر الله تعالى د څو كلونو په منځ كې دا ټولې وعدې ټولو ته وروښودې، چې د (روم) او (پارس) د خزانو هغه ګردې كيليګانې (كنجيانې) يې چې د هغو وعده يې له پاك رسول صلى الله عليه وسلم سره كړې وه، د عمر فاروق اعظم رضي الله عنه په زمانه كې يې څرنګه د مسلمانانو لاس ته وروسټلې، او په څه ډول سره د اسلامي مجاهدينو په منځ كې وويشلى شوې؟

اصلي خبره خو داده چې دا مادي عزت او سلطنت څه شى نه دى، ګواكې دا دعا يو راز پېشګويي وه چې عنقريب د دنيا نقشه بدليدونكې ده، هغه قوم چې له دنيا څخه لرې او جلا پروت وو، د دنيا د لويو سلطنتونو او عزتو خاوند به شي، او هغه كسان چې پاچاهي يې كوله، دوى به د خپلو بدو عملونو له امله د خوارۍ او ذلت په كندو كې وغورځول شي.

تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ

ننه باسې (ته يا الله) شپه په ورځ كې (چې تل په پسرلي كې له شپو كموې، او په ورځو كې يې زياتوې) او ننه باسې (ته يا الله) ورځ په شپه كې (چې تل په منى كې له ورځو كموې، او په شپو كې يې زياتوې).

تفسير: يعنې كله چې شپه لنډه وي ورځ اوږده وي، او كله ددې عكس كوې، مثلا په يوه موسم كې (د جدي اوله) شپه ۱۴ ګړۍ، او ورځ لس ګړۍ كوې، او څو مياشتې وروسته (د سرطان اوله) كې له شپې څنې ګړۍ لنډوې، او په ورځ باندې يې زياتوې، او شپه لس ګړۍ كوې، څكه چې لمر او سپوږمۍ او ګرد ستوري او نور بې ستا له ارادې څخه يو ذره هم حركت نشي كولى.

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

وباسې (ته يا الله !) ژوندى له مړي نه (لكه حيوان له نطفې نه، مرغه له هګۍ، كامل له ناقص) او وباسې (ته يا الله !) مړى له ژوندي نه (لكه نطفه له حيوان، هګۍ له مرغه، ناقص له كامل نه).

تفسير: يعنې لكه هګۍ له چرګې څنې او چرګه له هګۍ څنې، بنيادم له نطفې څنې، او نطفه له بنيادم څنې، له جاهل څنې عالم، او له عالم څنې جاهل، له كامل څنې ناقص، او له ناقص څنې كامل ايستل او جوړول همدا ستا كار دى.

وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۷﴾

او روزي وركوې (ته يا الله) هر هغه چا ته چې اراده وفرمايې (د روزي وركولو يې ډېره زياته) بې حسابه.

تفسير: «يهودانو هسې ګڼله هغه لويي چې پخوا په موږ كې وه؛ هغه به تل پاتې وي، او د الله تعالى له قدرت څنې غافل وو، چې الله تعالى هر هغه چاته چې اراده وكړي، عزت او سلطنت وركوي، او هغه چا ته چې اراده وكړي، ذلت او

نکبت ورکوي، په جاهلانو کې کامل پیدا کوي (لکه چې د عربو په امیانو کې یې محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو څنې جاهلان پیدا کوي، (لکه چې په بني اسرائیلو کې یې وکړ) او هر هغه چا ته چې اراده یې وشي، (حسي او معنوي) بې حساب رزق ورکوي».

﴿لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً﴾

نه دې نیسي مؤمنان کافرانو لره دوستان بې له مؤمنانو (یعنې مؤمنان دې یو له بله سره دوستي وکړي)، او هر څوک چې وکړي دا (کار یعنې دوستي له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د) الله یا د دوستۍ د) الله سره په هیڅ شي کې، مګر (خو روا ده دغه دوستي) که ځان ساتئ تاسې له دوی نه په ځان ساتنه سره.

تفسیر: یعنې کله چې د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واګې یواځې د پاک الله په لاس کې دي، نو هغو مسلمانانو لره چې په صحیحه معنی سره باور لرونکي دي، نه ښایي چې دخپلو دوستانو په دوستۍ او د خپلو اسلامي ورونړو په وروروليٰ اکتفا ونه کړي، او خامخا د الله جل جلاله د دښمنانو سره دوستي او مدارات وکړي، ځکه چې الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیچېرې د مسلمانانو دوستان نه شي کېدی، هو ! د تدبیر او انتظام په درجه کې د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلې ضروري ژغورنې (ساتنې) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم څنې په دې ډول سره مستثنی دي، لکه چې د ۹م جزء (د الأنفال په ۱۶ آیت ۲ رکوع) کې له ﴿وَمَنْ يُّوَلِّهِمْ يَوْمَىِٕذٍ دُبُرَهٗ﴾ څنې ﴿اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ﴾ مستثنی کړی شوی دی، همغسې چې هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کې حقیقتا «فرار من الزحف» نه وي، او یواځې صورتًا وي، دلته هم ﴿اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً﴾ حقیقي موالات نه دی، او تش صوري «موالات» دې وګڼل شي ! چې مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو، ددې مسئلې تفصیل دې (۶ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دې ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کې وکتل شي !) ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ﴾ الآیة.

﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ۝۲۸﴾

او ویروي تاسې لره الله له نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دې ورتله (ستاسې او د ټولو).

تفسیر: یعنې د مؤمن په زړه کې ښایي اصلي وېره له پاک الله څخه وي، او داسې کومه خبره دې نه کوي، چې د الله تعالی د ناراضۍ سبب شي، لکه چې له اسلامي جماعت څنې تجاوز وکړي، او بې له ضرورته له کافرانو سره ظاهري یا باطني «موالات» وکړي، یا د ضرورت په وخت کې د موالاتو د غوره کولو په صورت کې له شرعي حدودو څنې تېرۍ او تجاوز وکړي، یا یواځې موهوم او حقیر خطرونه یقیني او مهم ثابت کړي، یا دا ډول مستثنیات یا شرعي رخصتونه د خپلو نفساني غوښتنو آله وګرځوي، نو داسې کسانو لره ښایي چې دا خبره هم په یاد ولري چې دوی ګرد دپاک الله لوی دربار کې حاضریدونکي دي، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو، او پلمو (منصوبو) جزا مومي.

ښایي د قوي مؤمن شان، او دصحیح مسلمان ایمان داسې وي، چې له رخصت څنې تېر شي !، او عزیمت او فعالیت ته متوجه او ځیر شي !، او له مخلوق څنې ونه ویرېږي، او تل تر تله له خالق جل و علا څنې ووېرېږي.

قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که پټ کړئ تاسې هغه شی چې په سینو (زړونو) ستاسې کې دی، یا ښکاره کړئ تاسې هغه؛ معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته.

تفسیر: یعنې ممکن دی چې بنیادم خپل نیت او د زړه خبره له نورو څخه پټه کړي، ولې په دې ډول الله تعالی نشي ترې ایستلی، ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ﴾، د (۱) جزء د «البقرة» سورت ۲۷ رکوع، ۲۲۰ آیت.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۹﴾

او معلوم دی (الله ته ټول) هغه شیونه چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو) او هغه شیونه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو، نو الله ته ستاسې پټ او ښکاره هم معلوم دي) او الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې څینې یې د داسې متخلفینو تعذیب دی).

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا

(او وویرېږئ له) هغې ورځې چې مومي به هر نفس (په کې) هر هغه څه چې کړي وي له خیره (له نیکی په خپل مخ کې) حاضر کړی شوی، او هر هغه څه چې کړي وي ده له بدی نه، آرزو به کوي دا (نفس) د دې چې کاشکې په منځ د دې (نفس کې) او په منځ د دغه (بد عمل) کې مسافه وی لرې (اوږده).

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿۳۰﴾

او ویروي تاسې الله له نفس خپل نه، او الله ډېر مهربان دی پر بندګانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی څخه ده؛ چې د هغې لویې ویروونکې ورځې له راتګه تر مخه تاسې ور څخه ډاروي، او په تکرار سره مو خبروي، چې له خرابو چارو څخه مخصوصا د کافرانو له دوستی څخه مو ځانونه وژغورئ (وساتئ) ! او د ښېګڼې (خیر) په لاره باندې سم لاړ شئ، او د قهار پروردګار له قهر څخه مو ځانونه لا له پخوا وساتئ !، د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی، چې عموما له خوف سره د رجا مضمون ګډ اوروي، دلته یې هم د ترهیب او ویرې د مضمون د معتدل کولو له امله ﴿وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کې راوړ، یعنې له الله جل جلاله څخه وویرېږئ، او خراب او بد کارونه پرېږدئ !، نو د ده مهرباني به بیا تاسې د استقبال لپاره تیاره ده.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چېرې یئ تاسې چې محبت کوئ له الله سره، پس متابعت وکړئ زما، چې محبت به وکړي الله له تاسې سره، او مغفرت به وکړي تاسې ته د ګناهونو ستاسې، او الله مغفرت کوونکی د (خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: د الله تعالی د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالی د مینې او محبت معیار راښیي، یعنې که په دنیا کې څوک د خپل حقیقي مالک د محبت دعوی یاخیال لري، نو لازم دي چې هغه د محمدي (صلی الله وسلم علی محمد) دین د متابعت په محک (کسوټی) باندې وسولولی شي، چې دده دروغ او رښتیا ښکاره شي،

هر سړی په هره اندازه چې د محمد صلی الله علیه وسلم په شریعت باندې سم ځي، او د اسلامي دین رڼا د خپلې لارې مشعل ګرځوي، نو ښایي په همغه اندازه سره د الله تعالی په محبت کې صادق او سوچه وپېژندل شي، او په هره اندازه چې دی په دې دعوی کې رښتین وي، په همغه اندازه سره هغه د محمد صلی الله علیه وسلم د شریعت په پیروی کلک او ټینګ ګڼلی شي، چې د هغه مېوه به ده ته داسې په لاس ورځي، چې پاک الله به د ده سره مینه کوي، او د الله تعالی د مینې، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخواني ګناهونه معاف، او وروسته له هغه به، د پاک الله د راز راز ظاهري او باطني مهربانیو مورد وګرځي.

ګواکې د توحید له بیان څخه وروسته له دې ځایه د نبوت په بیان شروع کیږي، او د آخر الزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږي.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چې اطاعت کوئ تاسې د الله او د رسول (د الله چې محمد دی)، پس که وګرځېدل دوی (له دې اطاعت نه) پس بېشکه الله دوستي نه کوي له کافرانو سره (نو په عذابوي یې).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چې: ﴿نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ﴾ «مونږ د الله تعالی ځامن او دوستان یو»، دلته دا ښکاره شوه چې کافر هیڅکله د الله تعالی محبوب نشي کېدی، او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت پکار وي، نو د هغه د احکامو په تعمیل کې زیار (محنت) وکړئ، او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ، او د الله تعالی د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ!.

د نجران جرګې همداسې ویلي وو، چې مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم اوعبادت د الله تعالی د تعظیم او د محبت لپاره کوو، په دې سره د هغو ځواب هم ورکړ شو.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ

بېشکه چې الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده دعمران (او عمران).

تفسیر: «یعني بېشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماوو په تعلیم، د ملائکو په سجده، په بي له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو پـه پلارتـوب سره، او غوره کړئ یې دی نـوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږدوالي، او د پخواني شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چې اسماعیل علیه السلام او اسحاق علیه السلام او د دوی اولاده؛چې څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کې داخل دی، او آل د (عمران) چې موسی او هارون، او بي بي مریمه او عیسی علیهم السلام په کې شامل دي؛ په خلت، رسالت، او نورو مفاخرو او محامدو سره».

عمرانان دوه دي: یو د موسی علیه السلام پلار، دویم د مریمې رضي الله تعالی عنها پلار، زیاتره پخواني او وروستني علما له دې (عمـران) څنې ثاني (عمـران) مـرادوي، څکـه چې ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ﴾ د همغه دویم (عمران) له کورنۍ څخه قصه کوي، او غالبا ددې سورت نوم به هم له همدې امله (آل عمران) ایښودل شوی وي، چې په هغه کې د ثاني (عمران) د کورنۍ (یعني د عیسی علیه السلام او مریمې رضي الله تعالی عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوې ده.

عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ۝٣٣ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝٣٤

پر ټولو خلقو (د زماني خپلې په رسالت او روحاني او جسماني خصائصو سره). حال دا چې اولاده وو ځيني د دوی له ځينو نورو څخه، او الله ښه اوريدونكى دى (د ګردو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو احوالو).

تفسير: د آدم عليه السلام دا انتخاب او غوره والى، فضل او شرف چې مونږ يې په «نبوت» سره تعبيروو، د ده په شخصيت پورې محدود نه وو، بلكه د ده په اولاده كې نوح عليه السلام ته هم ورسېد، بيا له ده ځني د ده په اولاده كې ابراهيم عليه السلام ته ورسېد، له دې ځايه يې يو نوى صورت پيدا كړ، له آدم او نوح عليهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چې په جهان كې پيدا شوي دي، دوى ګرد د همدې دوو معظمو رسولانو له اولادې ځني وو، او الله تعالى په خپل محيط علم او كامل اختيار سره په راتلونكو پيړيو كې هم د زرهاوو كورنيو په منځ كې، د دې لوى منصب لپاره د ابراهيم عليه السلام كورنى مخصوصه كړه، څومره انبياء او رسولان چې له ابراهيم عليه السلام څخه وروسته مبعوث شوي دي، هغه ټول د ده د دوو ځامنو « اسحاق عليه السلام، او اسماعيل عليه السلام» له اولادې څخه وو.

څرنګه چې د نسب سلسله عموما پلار ته منسوبيږي، او مسيح عليه السلام بې پلاره پيدا شوى وو، نو داسې وهم كيدى شو چې د ده نسل به د ابراهيم عليه السلام له نسل ځني مستثنى وي، له دې كبله الله تعالى آل دعمران او ﴿ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ﴾ وفرمايه، او په دې سره يې تنبيه وركړه: چې هر كله مسيح عليه السلام يواځې د خپلې مور له ګېډې ځني پيدا شوى دى، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوري اخيستل كيږي، نه چې معاذ الله د الله تعالى له لوري، او ښكاره ده چې د ده د مور صديقې مريمې رضي الله تعالى عنها د پلار د نسب سلسله بالآخره ابراهيم عليه السلام ته رسيږي، نو د (عمران) آل او د ابراهيم عليه السلام آل دواړه سره يو دي، او هيڅ يو رسول له ابراهيمي كورنى ځني د باندې پاتې نه شو.

إِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ اِنِّيْ نَذَرْتُ لَكَ مَا فِيْ بَطْنِيْ مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝٣٥

(ياد كړه اى محمده !) هغه وخت چې وويل ښځې د عمران چې: اى ربه زما ! بېشكه ما، نذر كړى مې دى تاته هغه شى چې په ګېډه زما كې دى، حال دا چې هغه به آزاد وي (له نورو مشاغلو د بيت المقدس خدمت ته)، پس قبول كړه ته (اى ربه ! دا نذر) له ما نه، بېشكه ته چې يې هم دا ته يې ښه اوريدونكى (د ګردو اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسير: د «عمران» ښځې دخپلې زمانې له دوده (رواجه) سره سم پخپل ځان باندې نذر منلى وو، چې «اى ربه ! هغه هلك چې زما په ګېډه كې دى، ستا په نامه دې آزاد او خوشې وي»، د دې خبرې مطلب دا دې چې هغه له ګردو دنيوي مشاغلو او له نورو شيانو ځني خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت كې بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت كې به لګيا وي، اى الله جل جلاله ! ته له خپلې مهربانى ځني زما دا نذر قبول كړه ! ته زما عرض اورې، او زما نيت او اخلاص تاته ښه معلوم دى، ګواكې په دې لطيف ډول سره يې وغوښت چې هلك ور په برخه شي، ځكه چې جينى د هغه خدمت لپاره نه قبلېده.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّيْ وَضَعْتُهَاۤ اُنْثٰى ۗ

پس كله چې ويې زېږاوه هغه (نذر) نو وويل (ښځې دعمران) چې: اى ربه زما، بېشكه زه چې يم ومې زېږاوه هغه (نذر) حال دا چې ښځه (جينى) ده.

تفسير: دا يې په حسرت او افسوس سره وويل، ځکه چې هغه پېښه د دې له توقع او هيلې څخه پرته پېښه شوې وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کې نه وو.

وَاللّٰهُ اَعۡلَمُ بِمَا وَضَعَتۡ ؕ وَلَيۡسَ الذَّكَرُ كَالۡاُنۡثٰى ۚ

او الله ښه پوه دی په هغه شي چې زېږولی وو دې (د عمران ښځې)، او نه دی نارينه (چې هغې غوښتی وو لپاره د خدمت د بيت المقدس) په شان د دې ښځې (جينۍ).

تفسير: دا د الله جل جلاله کلام دی، چې د حکايت په منځ کې د معترضې جملې په ډول نازل شوی دی، يعنې هغې ته ښکاره نه وه چې څه يې زېږولي دي؟ د دې جينۍ قدر او قيمت الله تعالی ته ښه معلوم دی، هغه هلک چې دې غوښت دې جينۍ ته کله رسېدی شي، دا جينۍ بالذات مبارکه ده، او د دې په وجود کې يو عظيم الشأن مبارک هلک پروت دی.

وَاِنِّىۡ سَمَّيۡتُهَا مَرۡيَمَ وَاِنِّىۡۤ اُعِيۡذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيۡطٰنِ الرَّجِيۡمِ ۝۳۶

او بېشکه ما نوم کېښود د دې مريمه، او بېشکه زه پناه نيسم دې لپاره تا پورې او اولاد د دې (مريمې ته) له شيطان مردود (رټلي شوي) نه.

تفسير: حق تعالی دا دعا قبوله کړه، په حديث شريف کې دي: «هر کله چې د بنيادمانو اولاده د زېږېدلو په وخت کې له موره جلا شي، او په ځمکه ولوېږي، نو شيطان يې مس کوي، مګر عيسی عليه السلام او مريمه رضي الله تعالی عنها له دې مس څخه مستثنی دي»، ددې حديث مطالب دنورو احاديثو له يو ځای کولو سره داسې کېږي، چې هر مولود اصلا په صحيح فطرت پيدا کېږي، چې دغه فطرت له لويني او د ده د عقل او تميز له ظهور څخه وروسته ځرګندېږي، و لې د شاوخوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله ډېر ځلې د هغه اصلي فطرت ورکېږي، چې د دغه مطلب تعبير په حديث کې په «فأبواه يهودانه و ينصرانه» سره شوی دی، بيا څنګه چې د ايمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کې پټ او په غير مرئي ډول ايښود شوی دی، حال دا چې په هغه وخت کې ايمان لا څه، چې د غتو غتو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وي، په همدې توګه د ولادت په وخت کې په غير محسوس ډول د شيطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کېږي، دا ضروري نه دی چې هر څوک د شيطان د مس کولو اثر قبول کړي، يا که يې قبول نه کړي، نو وروسته له هغه؛ هغه اثر همغسې پاتې هم وي.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُوۡلٍ حَسَنٍ وَّاَنۡۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا ۙ وَّكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ؕ

پس قبول کړه دا (مريمه) رب د دې (د نارينه په ځای) په قبلولو ښو سره، او زرغونه (لويه) يې کړه په زرغونولو (لويولو) ښو سره، او (الله) کفيل وګرځاوه دې لره زکريا عليه السلام.

تفسير: يعنې اګر که جينۍ وه، خو الله تعالی هغه له هلک څخه زياته وګرځوله، او ويې منله، د بيت المقدس د مجاورينو په زړونو کې يې د اخبره واچوله، چې له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته هغه جينۍ د بيت المقدس په خادمانو کې شامله کړي، او همغسې يې مريمې رضي الله تعالی عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلي بنده زکريا عليه السلام ته يې په کفالت ورکړه، او په خپل دربار کې يې په ښو منلو سره سر لوړي ورکړه، په جسماني، روحاني، علمي، اخلاقي، او له هر حيثه يې زياته ترقي ور په برخه کړه، کله چې په مجاورينو کې د دې د پالنې په نسبت جګړه پېښه شوه، نو د انتخاب قرعه د زکريا عليه السلام په نامه وخته، چې دا جينۍ د خپلې ترور د شفقت په غېږ کې تربيت

ومومي، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه ګټوره شي، زکریا علیه السلام د مریمې رضي الله تعالی عنها په تربیت او مراعات کې څومره یې چې د لاسه کېده هم هغومره یې کوښښ کاوه، کله چې بي بي مریمه رضي الله تعالی عنها پېغله شوه، نو مسجد سره یې نږدې ورته یوه ځانته حجره مخصوصه کړه، چې دې بي بي به ټوله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپې له مخې به بېرته خپلې ترور کره ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا

هر کله به چې ننوت دې ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کې نو موندله به یې له (مریمې) سره څه روزي (یعني مېوې د ژمي په اوړي، او مېوې د اوړي په ژمي کې).

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) څنې مراد ظاهري خواړه دي، وایې چې له بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها سره بې موسمه مېوې پیدا کېدې، د اوړي تازه مېوې په ژمي کې، او د ژمي تازه مېوې به په اوړي کې له دې سره تل پرتې وې.

قَالَ يَٰمَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَا ۖ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۷﴾

وويل (زکریا): ای مریمې له کومه (راغلې) ده تاته دا روزي؟ وویل (مریمې زکریا ته): چې دا (روزي) له طرفه د الله ده، بېشکه چې الله روزي ورکوي هغه چا ته چې اراده وفرمایي (د روزي ورکولو یې ډېره پرېمانه) بېحسابه.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ ۖ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۖ إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿۳۸﴾

په دغه ځای (یا وخت) کې دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا): ای ربه راوبخښه ! (راکړه) ما ته له نزده خپل اولاد ښه پاکیزه ! بېشکه ته ښه اورېدونکی (قبلوونکی) د دعا یې.

تفسیر: زکریا علیه السلام بیخي سپین ږیری او (۱۲۰) کلن شوی وو، ښځه یې (۹۸) کلنه او بیخي شنډه وه، دوی ته د اولاد پیدا کېدلو هیڅ یوه ښکاره هیله نه وه، د بي بي مریمې د دې فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناڅاپه د زکریا علیه السلام په زړه کې یو جوش پیدا شو، او سمدلاسه یې دا په زړه کې وګرځېده، چې ماته هم ښایي چې اولاد په نسبت د پاك الله په دربار کې دعا وکړم، هیله شته چې ماته به همدا مېوه بې له موسمه راکړه شي، یعني په دې زړښت (بوډا والي) کې به د پاك الله په مهرباني اولاد را په برخه شي، د «ذرية» اطلاق په واحد او کثیر یو رنګ کاوه شي.

فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ

نو ور ناري کړې ده ته (زکریا ته) پرښتو (جبریل) حال دا چې دې ولاړ وو، لمونځ یې کاوه په محراب کې (عبادت خانه) کې چې بېشکه الله زېرئ کوي په تا د یحیی (چې ستا ځوی به وي).

تفسیر: دعا یې ومنله شوه، زېرئ ور ورسېد چې ستا په کور کې یو هلك پیدا کېږي، چې د هغه نوم یحیی علیه السلام اېښود شوی دی، د «الملائکة» کلمه د جمعې په صورت سره راوړل یا به تعظیما وي، یا به د ملائکو جنس ور څخه مراد وي.

مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ

حال دا چې تصديق کوونکی به وي په يوه کلمه سره چې (له طرفه د) الله ده.

تفسير: له يوې کلمې څنې دلته مسيح عليه السلام مراد دی، چې د الله تعالی د حکم سره سم بې له پلاره پيدا شوی دی، يحيی عليه السلام لا له پخوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه، چې مسيح عليه السلام پيدا کيدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَّحَصُوْرًا

حال دا چې سردار به وي (د خپل قوم په علم، حلم او تقوی سره) او ډېر منع راوړونکی به وي (له شهواتو سره له قدرته).

تفسير: يعني له لذاتو او شهواتو څنې به زيات ځان ساتونکی وي، او د الله تعالی په عبادت کې به دومره لګيا وي چې د ښځې په لوري به د التفات کولو وار هم نه ورته رسيږي، دا د يحيی عليه السلام د مخصوص حال بيا ن وو، چې له هغه څخه د محمدي امت لپاره کومه قاعده نشي کېدی، څمونږ د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم پوره امتياز دا دی چې د عبادت له کمال سره يې د معاشرت کمال يو ځای کړ.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۳۹﴾

او نبي به وي له (ډلې د) صالحانو نه (چې نه به خطا کيږي، او نه به ګناه ته قصد کوي).

تفسير: د صلاح او رشد په اعلی مرتبه باندې به فائز کيږي، چې هغه ته «نبوت» ويل کيږي، يا د «صالح» معنی نېک عمله وي، چې په هغه تقدير به د هغه معنی خورا (ډېر) نيک عمل کيږي.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِيْ عَاقِرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿۴۰﴾

وويل (زکريا) «ای ربه څما ! څرنګه به پيدا کيږي ما لره هلك؟ حال دا چې په تحقيق رسېدلی دی ماته زوړوالی او ښځه مې (هم) شنډه ده»، وويل (جبريل): همداسې (له زوړ او زړې شنډې ښځې څخه د اولاد پيدا کول په شان) الله کوي هغه کار چې اراده وفرمايي (د کولو يې که مخالف وي له عادته يا موافق).

تفسير: يعني د هغه قدرت او مشيئت د اسبابو په سلسلې پورې تړلی نه دی، اګر که په دې عالم کې د هغه عادت همداسې دی چې له عادي اسبابو څخه مسبّبات پيدا کوي، خوکله کله د عادي اسبابو په خلاف په غير معمولي طريقې سره د يوه شي پيدا کول هم د هغه خاص عادت دی، اصل دا دی چې مريمې صديقې رضي الله تعالی عنها ته په خارق العاده ډول رزق رسېدل، او ډېر غير عادي واقعات ورڅرګندېدل، د دې وضعيت په ليدو سره د بي بي مريمې په حجره کې ناڅاپه د زړه له کومې د زکريا عليه السلام دعا کول بيا ده ته او د ده شنډې ښځې ته په عين زړښت کې په غير عادي توګه اولاد ورکول، بايد د الله تعالی دغه ګردې (ټولې) علامې د هغه عظيم الشأن آيت تمهيد وګڼلی شي، چې د بي بي مريمې رضي الله تعالی عنها له وجوده بې د زوج له نږدې کېدلو په قريب مستقبل کې ظاهر کېدونکی وو.

ګواکې د يحيی عليه السلام په غير معتاد ولادت باندې ﴿كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ﴾ فرمايل تمهيد وو لپاره د ﴿كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ﴾ چې وروسته له دې نه د مسيح عليه السلام د غير معتاد ولادت په سلسله کې راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْ اٰيَةً ؕ

ويل (زکريا) اې ربه څما ! وګرځوه ما لره څه علامه (د حمل چې لا زما د شکر کولو سبب شي).

تفسير: يعنې چې له هغه ځنې ځرګند شي چې اوس حمل قرار نيولی دی، تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نږدېوالي د ليدلو له کبله يوه نوي خوشالي هم حاصله او د نعمت په شکر کې زياتره لګيا شي.

قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا ؕ

نو ووېل (جبريل): «علامه» ستا داده چې خبرې به نه کوې ته له خلقو سره درې ورځې (او شپې) مګر په اشاره سره.

تفسير: يعنې هلته به تاته دا حالت درپېش شي چې تر درې ورځو او شپو پورې به له خلقو سره پرته له اشارې هيڅ خبرې ونشې کړی، او ستا ژبه به يوائې د پاک الله په ذکر کې لګيا اوسي، نو وپوهيږه چې اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله ! هسې علامه يې ټاکلې (مقرر کړې) ده چې د علامو علامه وي، او د خبرېدلو ځنې کوم غرض چې د نعمت شکر دی، هغه هم علی وجه الکمال حاصل شي، ګواکې که وغواړې چې پرته د الله تعالی له ذکر او فکر ځنې کوم شی ووينې، نو په خپله ژبه سره يې نشي ويلی.

وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿۴۱﴾

او يادوه رب خپل ډېر (لپاره د شکر) ! او تسبيح وايه (لمونځ کوه) ! په آخر د ورځې کې، او په اول د ورځې کې.

تفسير: يعنې په دغه وخت کې ښايي چې ډېر زيات د الله تعالی په ذکر او فکر کې مشغول، او سبا او بېګا په تسبيح او تهليل کې مصروف اوسې ! معلوميږي چې له بنيادمانو سره خبرې نه کول يو اضطراري کار او د دې لپاره وو، چې هغه ورځې يوائې د پاک الله ذکر، شکر، او فکر ته فارغې او تشې پاتې شي، مګر په ذکر او شکر بوختېدل او مشغولېدل اضطراري نه وو، بلکه په هغه مأمور شوی وی.

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰىكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۲﴾

او (ياد کړه اې محمده !) هغه وخت چې ووېل پرښتو (يعنې جبريل): اې مريمې ! بېشکه چې الله غوره کړې يې ته (په کرامت اوعبادت) او پاکه کړې يې ته (له بدو اقوالو او احوالو څخه) او غوره کړې يې ته په ګردو (ټولو) ښځو د عالميانو (يعنې پر ښځو د زمانې خپلې).

تفسير: يعنې پرښتې بي بي مريمې رضي الله تعالی عنها ته ووېل: چې ته د پاک الله له خوا ځنې لا پخوا غوره شوې يې، چې سره له جلتوبه (جينکتوبه) د بيت المقدس په خادمانو کې د نذرانې په توګه منلې شوې يې، او راز راز لوړ احوال او عالي کرامات در عنايت شول، ښه اخلاق، پاک طبيعت، ظاهري او باطني نزاهت يې دروبانبه، او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائقه) يې ورګرځولې، او تا ته يې د ګرد (ټول) جهان پر ښځو په ځينو وجوهو کې فضيلت درکړ، مثلا په تا کې يې هسې يو استعداد کېښود، چې بې د بشر له مس کولو څخه يوائې د پاک الله په کامل قدرت لکه عيسی عليه السلام غوندې يو اولو العزم رسول له تا څخه پيدا شي، چې په دنيا کې داسې سرلوړې او امتياز د هيڅ يوې بلې ښځې په برخه شوی نه دی.

يٰمَرۡيَمُ اقۡنُتِيۡ لِرَبِّكِ وَاسۡجُدِيۡ

اې مريمې فرمان برداره شه !(ولاړه شه !بندګي کوه) لپاره د رب خپل !او سجده کوه !

تفسير: يعنې کله چې الله تعالى داسې عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه، نو ښايي چې ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کې سر ښکته کړې !او د عبوديت د وظائفو په انجامولو کې لا زياته لګيا او مشغوله اوسې !څو هغه لوی امر چې د هغه د ظهور لپاره ته د وسيلې په ډول درولې شوې يې؛ ښکاره شي.

وَارۡكَعِيۡ مَعَ الرّٰكِعِيۡنَ ﴿۴۳﴾

او رکوع کوه !له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه !).

تفسير: لکه چې رکوع کوونکي د پاک الله په مخ کې «رکوع» ته ځي، ته همغسې «رکوع» ته ولاړه شه !يا يې دا مطلب چې په جماعت سره لمونځ ادا کړه !، او ځنګه چې لږ تر لږه په رکوع کې له امامه سره شامليدونکي، د هغه رکعت نيوونکي ګڼل شي، نو ښايي د دې له امله (وجې) لمونځ د رکوع په عنوان سره ياد کړی شوی وي، په دې تقدير سره که په «اقنتي» کې له «قنوة» ځنې «قيام» مراد شي، نو د «قيام» رکوع، او سجود يعنې د لمانځه د درې واړو هيئتونو ذکر به په آيت کې راغلی.

(تنبيه): امکان لري چې په هغې زمانې کې به ښځې په عمومي ډول سره په جماعت کې شريکېدې، يا خاص له فتنې ځنې د مأمون پاتې کېدلو په صورت به دوی ته اجازه شوې وي چې جماعت وکړي، يا به دا د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها خصوصيت وي، يا به بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها پخپله حجره کې يواځې، يا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسې اقتداء کوله، او لمونځونه به يې کول، دا ګرد احتمالات شته، والله أعلم.

ذٰلِكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ نُوۡحِيۡهِ اِلَيۡكَ ؕ

دا (د مريمې، زکريا، او د يحيى ذکر شوې قصې) له اخبارونو د غيبو څخه دي، چې مونږ يې په وحيې سره درليږو تاته (اې محمده !).

تفسير: يعنې په ظاهره کې ته لوستونکی او ليکونکی نه يې، او نه پخوا له دې نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ صحبت کړی دی، چې د هغه په وسيله د تېرو پېښو داسې تحقيقي معلومات ولري، او که هغوی سره صحبت وکړی شي، نو بيا هم له هغو ځنې نه شي مستفيد کېدی، ځکه چې هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تيارو کې لويدلې دي.

وَمَا كُنۡتَ لَدَيۡهِمۡ اِذۡ يُلۡقُوۡنَ اَقۡلَامَهُمۡ اَيُّهُمۡ يَكۡفُلُ مَرۡيَمَ ۖ وَمَا كُنۡتَ لَدَيۡهِمۡ اِذۡ يَخۡتَصِمُوۡنَ ﴿۴۴﴾

او نه وې ته (اې محمده !حاضر) په نزد د دوی (يعنې احبارو د بيت المقدس) کله چې دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کې چې په دې قرعې سره معلوم کړي) چې کوم له دوی ځنې تربيه وکړي د مريمې، او نه وې ته په نزد د دوی کله چې دوی جګړې سره کولې (په کفالت د مريمې کې).

تفسير: کله چې بي بي مريمه رضي الله تعالى عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کې سره جګړه شوه، چې د دې روزنه د چا په برخه شي؟ تر څو چې خبره قرعې اچولو ته ورسېده، ګردو مجاورانو

خپل هغه قلمونه چې په هغو سره به يې «تورات» ليکه، په بهېدونکې اوبو کې واچول، او دا يې سره وويل: «د هر چا قلم چې د دې بهيدونکو اوبو په سر ودرېږي، او اوبه يې يونسې، بلکه د اوبو د جريان په ضد لاړ شي، ښايي همغه د دې بي بي پالونکى وپېژنده شي»، په دې کې قرعه د زکريا عليه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسېده.

اِذۡ قَالَتِ الۡمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرۡيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنۡهُ ۖ اسۡمُهُ الۡمَسِيۡحُ عِيۡسَى ابۡنُ مَرۡيَمَ وَجِيۡهًا فِى الدُّنۡيَا وَالۡاٰخِرَةِ وَمِنَ الۡمُقَرَّبِيۡنَ ۝

(ياد کړه اى محمده !) هغه وخت چې وويل ملائکو (يعني جبريل): اى مريمې ! بېشکه الله زېرى درکوي تاته په يوې کلمې سره چې له طرفه د ده ده، نوم د هغه مسيح عيسى ځوى د مريمې دى، په دې حال کې چې مرتبې والا دى؛ په دنيا کې (په طاعت او نبوت) او آخرت کې (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دى.

تفسير: عيسى عليه السلام ته دلته او دقرآنکريم په نورو آيتونو کې «کلمة الله» له دې کبله ويل شوى دى چې د هغه ځېږېدل د عام عادت په خلاف پرته د پلار له واسطې څخه يواځې د الله تعالى په حکم سره وو، نو ځکه يې نسبت مستقيما د الله تعالى حکم ته وشو، لکـه د الأنفال سورت په ۱۷ آيت کې چې فرمـايي: ﴿وَمَا رَمَيۡتَ اِذۡ رَمَيۡتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى﴾
تنبيه: د «مسيح» لفظ اصلا عبراني دى، چې لومړى له دې نه «ماشيح» يا «مشيحا» وو، چې د هغه معنى «مبارک» او معرب يې «مسيح» دى، پاتې شوه دا خبره چې «دجال» ته مسيح ولې ويل کيږي؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربي دى، چې د هغه د تسميې وجه پخپله موقع کې په ځو ډولو سره بيان شوې ده، د مسيح عليه السلام بل نوم يا لقب عيسى عليه السلام دى، چې په عبراني ژبه کې «ايشوع» وو، او د هغه معرب «عيسى» شو، چې معنى يې «سيد» دى.

دا خبره په خاص ډول د توجه وړ ده، چې دلته لوى قرآن د «ابن مريم» کلمه مسيح لره د عَـلَم او نوم د جزء په ډول استعمال کړه، ځکه چې پخپله يې بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها ته د زيري ورکولو په وخت کې داسې وويل: چې تاته د «کلمة الله» زېرى درکول کيږي، چې د هغه نوم به «المسيح عيسى ابن مريم» وي.

ورسته يې ﴿وَجِيۡهًا فِى الدُّنۡيَا وَالۡاٰخِرَةِ﴾ وويل، او دا يې ورکړ؛ چې الله تعالى به يې نه يواځې په آخرت کې بلکه په دنيا کې به يې د لوى عزت او وجاهت او مرتبې خاوند کړي، او د دښمنانو الزامات به دروغ کړي، د «وجيه» په لفظ باندې دلته داسې ويوهـېږئ ! لکه چې د موسى عليه السلام په نسبـت الله فرمايلـي دي: ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَكُوۡنُوۡا كَالَّذِيۡنَ اٰذَوۡا مُوۡسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوۡا ؕ وَكَانَ عِنۡدَ اللّٰهِ وَجِيۡهًا﴾ (۲۲ جزء، د احزاب سورت ۶۹ آيت، ۹ رکوع).

ګواکې هغو کسانو ته «وجيه» وايي چې دوى په خصوصي ډول له دروغو، طعنو، او بدو الزاماتو څخې د الله تعالى په مهربانۍ برائت حاصلوي، هغه د باطني خبث څښتنان (خاوندان) چې د مسيح عليه السلام د نسب په نسبت طعنې کوي، يا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولي، يا يې د واقع په خلاف مصلوب يا مقتول يا يې د ژوندانه په حالت کې مړ بولي، يا د ألوهيت او ابنيت او نـورې باطلې عقيدې او د مشرکانو تعليمات ده ته منسوبوي، نو پاک الله به مسيح عليه السلام له دې ګردو الزاماتو څخې په دنيا او آخرت کې په ښکاره ډول سره پاک او بري وګرځوي.

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الۡمَهۡدِ وَكَهۡلًا وَّمِنَ الصّٰلِحِيۡنَ ۝

او خبرې به کوي له خلقو سره په مهد (د مور په غېږ يا په ځانګو يا په طفوليت) کې او په کهولت (پوره عمر) کې، او له صالحانو څخه به وي.

تفسیر: یعني خورا (ډېر) ښایسته او په اعلی درجه نېکث به وي، اول به دمور په غېږ کې، او بیا به په لویوالي کې عجیبې او غریبې خبرې کوي، په دې الفاظو سره په حقیقت کې د بې بې مریمې رضي الله تعالی عنها پوره تسکین وکړ شو، له پخوانیو بشارتونو او زیرو ځنې ممکن وو چې هسې خیال وکړي چې دغه وجاهت خو به یو وخت ورته حاصلیږي، مګر د طعن او د پیغور سلسله د ولادت څخه وروسته سمدستي شروع کیږي، نو په دې وخت کې به په څه ډول سره ځان بري او پاک کړم؟، ددې خبرې ځواب یې ورکړ، چې مه ویرېږه ! تاته به د ژبې خوځولو هیڅ ضرورت نه پاتې کیږي، بلکه ته دا ور ښکاره کړه چې «زه نن روژه یم، او له خبرو ځنې مې خوله تړلې ده، زما هلکث به پخپله ژبه تاسې ته ځواب درکوي»، لکه چې دا مطلب د «مریم» په سورت کې په پوره تفصیل سره راځي.

قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ۖ

وویل (مریمې): «ای ربه ځما ! څرنګه به پیدا شي ما لره ځوی؟ حال دا چې مس کړې نه یم هیڅ بشر (نارینه، نه په نکاح سره، نه په سفاح «بدکاری» سره)».

تفسیر: معلومه شوه چې بي بي مریمه رضي الله تعالی عنها له دې زیري ځنې داسې وپوهېده، چې هلکث په همدې موجوده حالت کې پیدا کېدونکی دي، که نه د تعجب هیڅ یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

وویل (جبریل) همداسې (بې د نارینه له مس څخه) الله پیدا کوي هغه چې اراده وفرمایي (د پیدا کولو یې) هر کله چې اراده (حکم) وکړي (الله) د یوه کار، پس بېشکه همدا خبره ده چې ووایي هغه شي ته چې (پیدا) شه ! پس (پیدا) شي.

تفسیر: یعني په همدې ډول بې د بشر د «مس» او لاس لګېدلو ځنې پیدا کیږي، د ده دعادت له مخالفت ځنې تعجب مه کوه !، الله تعالی د هر شي په هر رنګث چې اراده وکړي؛ هغه کېدونکی دی، د ده د قدرت تحدید امکان نه لري، د هر کار د کولو اراده چې وکړي، همغه کیږي، الله تعالی جل جلاله و أعظم شأنه نه مادې ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لري.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾

او ورزده کوي هغه ته (الله) کتاب (لیکث) او حکمت (د شرعي احکامو علم، ژورې خبرې) او «تورات» او «انجیل».

تفسیر: یعني ډېر ښه لیکل به ور زده کړي، یا به د ټولو کتابونو هدایت او د «تورات» او «انجیل» علم ده ته په خصوصي ډول سره ورښيي، او خورا (ډېر) زیاتې د حکمت ژورې خبرې وریادوي، او ممکن دی چې له کتاب او حکمت ځنې قرآن او سنت مراد وي، ځکه چې مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته څمونږ د پاکث قرآن او د رسول الله مبارکث له سنتو سره سم کار کوي، او حکم به صادروي، او دا هم په هغه صورت کې امکان لري، چې ده ته ددغو شیانو علم او پوه ورکړه شي. والله أعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ

او (لیږو یې) رسول طرف د بني اسرائیلو (اولادې د یعقوب) ته (چې وایي دوی ته) بېشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسې ته په لویه علامه (دخپل صدق سره) له ربه ستاسې نه.

تفسير: يعنې له مبعوث کېدلو څخه وروسته خپل قوم بني اسرائيلو ته به هسې وايي.

أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ

بېشکه زه جوړوم تاسې ته (اې بني اسرائيلو) ! له خټو څخه په شان د شکل د مرغه؛ نو پو کړم په دې (شکل) کې، پس کيږي (هغه شکل) مرغه (الو تونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسير: يواځې د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبير کول، تش ظاهري حيثيت دی، لکه چې په صحيح حديث کې معمولي تصوير کښل په «خلق» سره تعبير شوی دی: «أحيو ما خلقتم»، يا په الله باندې د «احسن الخالقين» اطلاق دا راوښوول چې دا لفظ يواځې د ظاهري صورت په لحاظ د ما سوی الله په نسبت ويل کېدی شي، که څه هم د تخليق په لحاظ له الله تعالی څخه پرته بل هيچا ته خالق نشي ويل کېدی، ښايي چې له همدې کبله يې داسې نه دي فرمايلي: «أني أخلق لكم من الطين طيرا» «زه له خټو څخه مرغه جوړوم» او داسې يې وفرمايل چې: «زه له خټو څخه د مرغه د شکل په شان جوړوم، او په هغه کې پو کوم، نو بيا هغه خټه د الله تعالی په حکم سره الوزي»، په هر حال دا معجزه يې دوی ته وروښوده.

وَأُبۡرِئُ ٱلۡأَكۡمَهَ وَٱلۡأَبۡرَصَ وَأُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ

او روغوم مورزادې (پيدائشي) ړوند، او پيس (برګ) او ژوندي کوم مړي په اذن (حکم) د الله سره.

تفسير: په هغه زمانه (پېړۍ) کې د طبيبانو او حکيمانو ډېره ترقي او زور وو، نو مسيح عليه السلام ته داسې معجزې مرحمت شوې، چې د خلقو په منځ کې پر ګردو (ټولو) لويو طبيبانو باندې د ده تفوق او لويوالی ثبت کړي، او ګرد طبيبان د هغو له معالجو څخه عاجز وي، بلا شبهه د مړي ژوندي کول؛ د الله تعالی له صفاتو څخه دی، لکه چې د «باذن الله» له قيده صافه ښکاره ده، مګر د دې له امله چې مسيح عليه السلام د هغه وسيله ګرځېدلی دی، نو يې توسعا په خپل لوري نسبت کوي.

تنبيه: «معجزه» هغه ده چې د پاک الله د عمومي عادت په خلاف د نبوت د مدعي له خوا د خپل تصديق لپاره ښکاره شي، نو که داسې نصوص واخيستی شي، چې د کوم شي په نسبت د الله تعالی عمومي عادت په کې بيان شوی وي، او بيا ترې داسې استدلال وکړي؛ چې په دې سره د معجزاتو نفي کيږي، بيخي له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی، که «معجزه» له عمومي قانون او عادت سره برابره راشي، نو هغې ته به څوک «معجزه» وايي؟ د مسيح عليه السلام بې پلاره پيدا کېدل د ابرص او اکمه روغول، د مړي ژوندي کول، او د نورو معجزاتو ورښوول، د مسلمانانو په ګردو اخلافو او اسلافو کې يوه منلې شوې خبره ده، د اصحابانو رضي الله تعالی عنهم او تابعينو (رحمهم الله) په اقوالو کې يوه خبره هم داسې نشته، چې د مسيح عليه السلام د دې معجزاتو په نسبت څه تردد په کې ښکاره شوی وي.

وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأۡكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمۡۚ

او خبروم زه تاسې په هغه شي چې تاسې (يې) خورئ ! او (خبروم زه تاسې) په هغه شي چې تاسې (يې) ساتئ په کورونو خپلو کې.

تفسير: وروسته له دې نه په ځينو غيبي شيانو باندې عام له دې چې د ماضي وي، که د مستقبل؛ تاسې خبروم، له عملي معجزې څخه وروسته د يوې علمي معجزې ذکر فرمايي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بېشکه په دې (معجزو) کې خامخا نښانه ده تاسې ته، که يئ تاسې مؤمنان (يقين لرونکي زما په نبوت) حال دا چې مصدق يم د هغه (کتاب) چې پخوا له ما (نازل شوی) دی چې تورات دی، او (بل راغلی يم تاسې ته) لپاره د دې چې حلال کړم لپاره ستاسې ځينې له هغو شيانو چې حرام کړی شوي وو په تاسې باندې.

تفسير: يعنې د «تورات» تصديق کوم، چې د پاک الله کتاب دی، او د هغه عمومي اصول او احکام پخپل حال باندې قايم پاتې دي، او د الله تعالی په حکم د دې زمانې په تناسب سره څه جزئي او فرعي تغييرات پکې کيږي، مثلا د هغه ځينې احکام چې ډېر سخت او درانه وو لري کيږي، (لکه چې په موسوي شريعت کې د خالي د ورځې تعظيم، د ماهي او د اوښ د غوښې او د وازدې تحريم چې د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۴۷) آيت او (۱۸) رکوع کې راغلي ، هغه ورته حلال شول، نو واک (اختيار) لرئ چې د هغه نوم نسخ ږدئ ! او که تکميل؟

وَجِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾

او راغلی يم تاسې ته په (هر قسم) معجزې له (طرفه د) رب ستاسې، نو وويرېږئ تاسې له الله او ومنئ (وينا) زما (د الله په توحيد او زما په اطاعت کې).

تفسير: يعنې کله چې تاسې زما د صداقت دلائل وليدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وويرېږئ ! او د هغه بندګي وکړئ ! او زما خبرې ومنئ !.

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه چې الله رب څما دی او رب ستاسې دی؛ نو بندګي کوئ تاسې د ده ! هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکې مقصود ته).

تفسير: يعنې له ګردو خبرو ځنې يوه خبره، او له ګردو اصولو يو اصل هم دا دی: هغه دا چې پاک الله ومنئ ! چې زما او ستاسې يو شان رب او پالونکی دی، (او د پلار او ځوی تعلقات او نور) په کې مه پيدا کوئ ! او دهغه بندګي وکړئ ! د الهي رضا موندلو سمه لاره هم دا توحيد، تقوی، او د رسول اطاعت دی، بنايي چې تاسې پرې لاړ شئ ! چې هغه ته په ښه ډول سره ورسېږئ.

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چې معلوم کړ عيسی (په محسوس ډول) له بني اسرائيلو څخه کفر (چې د مسيح د قتل اراده يې وکړه !).

تفسير: يعنې مسيح عليه السلام وپوهېده چې دغه يهودان څما دين نه مني، بلکه څما په دښمنۍ او ضرر رسولو پسې لوېدلي دي.

قَالَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ

وويل (عيسی عليه السلام چې) څوک دي مددګاران څما په طرف (لاره) د الله کې؟.

تفسیر: يعني ځما مله او ملګري شئ ! او دپاك الله د دين انتشار او تعميم او ترويج كې له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وكړئ ! او زما له انصارو ځنې شئ !.

قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ

وويل حواريونو: مونږ يو مددګاران د (دين د) الله !

تفسیر: له الله تعالى سره مدد كول دا دي چې د هغه دين ته راشئ، او د هغه دين ومنئ، او د انبياوو مرسته (ملګر تيا) او مدد وكړئ، لكه چې د مديني منورې انصارو ځمونږ د محمد رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم او د حق دين په منلو كې خپلې مرستې ښكاره كړې.

اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿۵۲﴾

ايمان مو راوړى دى په الله، او شاهد شه ته (اى عيسى !) په دې چې بېشكه مونږ مسلمانان يو.

تفسیر: «حواريون» كومو كسانو ته ويل كيږي؟ مشهوره داده چې لومړى هغه دوه تنه چې د عيسى عليه السلام تابعان شول، دوبيان وو، او د كاليو (جامو) وينځلو له امله به خلقو دوى ته «حواريون» ويل، عيسى عليه السلام دوى ته وويل چې: كالي وينځل پرېږدئ ! راشئ ! چې زه تاسې ته د زړه وينځل دروښيم ! دوى له ده سره ملګري شول، وروسته له دې د ده دنورو ملګرو لقب هم داسې شو.

رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۵۳﴾

اى ربه ځمونږ ! ايمان راوړى دى مونږ په هغه كتاب (انجيل) چې نازل كړى دى تا، او پيروي مو كړې ده د رسول (ستا عيسى عليه السلام) نو وليكه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانيت او رسالت).

تفسیر: وروسته له دې نه چې د رسول په مخ كې يې اقرار وكړ، د الله جل جلاله په حضور كې يې هم داسې اقرار وكړ، چې «مونږ پر انجيل باندې ايمان راوړى دى، او ستا د رسول متابعت مو هم كړى دى، نو ته پخپل فضل او توفيق او كرم سره ځمونږ نومونه د منونكو په فهرست كې وليكه ! او ځمونږ د ايماندارى تصديق وفرمايه، او هسې توفيق را په برخه كړه چې تل په ايمان باندې ټينګ اوسو، او ځمونږ د بيا كافر كېدلو احتمال له سره پاتې نشي».

وَمَكَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۗ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ﴿۵۴﴾

او مكر وكړ كفارو (په عيسى باندې) او مكر وكړ الله، او الله خير (بهتر) د ماكرينو دى.

تفسیر: «مكر» لطيف او خفيه تدبير ته وايي، كه دا پټ تدبير د ښو كارونو لپاره وي، ښه دى، او كه د بدو كارو لپاره وي، نو بد دى، نو ځكه په ﴿وَلَا يَحِيْقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِهٖ﴾ كې يې له «مكر» سره «سيئ» قيد زيات كړى دى، او دلته الله جل جلاله ته «خير الماكرين» ويلى شوي دي، مطلب دا دى: يهودانو د عيسى عليه السلام په مخالفت كې راز راز پلمې (منصوبې) او سازشونه او د پټو تدبيرونو جوړول شروع كړل، تر دې چې د پاچا غوږونه يې د مسيح عليه السلام له مخالفت نه ډك كړل، او داسې يې وويل: «دا سړى معاذ الله ملحد دى، او غواړي چې «تورات» بدل كړي، او ګرد خلق د يهودانو له دين ځنې واړوي»، پاچا د مسيح عليه السلام د نيولو امر صادر كړ، هلته داسې خبرې كېدې، او دلته د الله تعالى لطيف او خفيه تدبير د هغوى په ماتولو كې خپل كار كاوه، چې د هغه ذكر وروسته راځي، بېشكه د الله تعالى تدبير له ګردو ځنې داسې ښه، كلك، بهتر او مضبوط دى، چې هيڅوك هغه تدبير نشي ماتولى.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَىٰٓ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ
اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿۵۵﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنْ
نّٰصِرِينَ ﴿۵۶﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ ﴿۵۷﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وویل الله: ای عیسی ! بېشکه زه اخیستونکی یم تا لره (له ځمکې) او پورته بېوونکی یم تا لره طرف ځما ته، او پاکوونکی (لرې کوونکی) یم تا لره له هغو کسانو څخه چې کافران (منکران) شوي دي او ګرزونکی یم دهغو کسانو چې متابعت یې کړی دی ستا؛ د پاسه د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي؛ تر ورځې د قیامته پورې، بیا (خاص) طرف ځما ته دی راتګ ستاسی، او زه به حکم وکړم په منځ ستاسې کې په هغه شي کې چې وئ تاسې چې په هغه کې اختلاف به مو کاوه.

نو هر هغه کسان چې کافران شوي دي، نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره، په دنیا او په آخرت کې، او نه به وي دوی ته هیڅ مدد کوونکی (د عذاب په دفع کې).

او هر هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) نو پوره به ور کړي (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او الله محبت نه کوي ظالمانو سره.

تفسیر: کله چې یهود سره را ټول شول، او د هغوی پاچا د عیسی علیه السلام د وژنې او په دار کولو فیصله وکړه، نو الله تعالی ددې په مقابل کې عیسی علیه السلام ته ډاډ ورکړ، چې دوی تاته هیڅ ضرر نشي رسولی، بلکه تا به زه روغ رمټ اسمان ته پورته کړم، او بیا به په مقرر وخت کې بېرته ځمکې ته راشې، او هغه مقصد به پوره کړې، د کوم لپاره چې ته لېږل شوی یې، او هغه څوک چې ستا پیروان دي؛ په نورو به یې سر لوړي کړم، او بیا به په اخرت کې ستاسو تر منځ په خلافي مسائلو کې فیصله وکړم.

د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا﴾ څخه معلومېږي، چې دا وعده په دنیا کې تر سره کېږي، او مؤمنانو ته به دنیوي او أخروي أجرونه ورکول کېږي، د «اهل السنت والجماعت» عقیده دا ده چې کله چې یهودو د عیسی علیه السلام د وژنې پرېکړه وکړه، نو الله تعالی هغه ژوندی اسمان ته پورته کړ، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم متواتر أحادیث په دې دلالت کوي چې کله دنیا له کفر او ظلم څخه ډکه شي، نو الله تعالی به عیسی علیه السلام د محمد صلی الله علیه وسلم په شریعت او دهغه دنفاذ لپاره دنیا ته راوه لیږي، بیا به عیسی علیه السلام دجّال او د هغه پیروان یهود مړه کوي، تر دې چې کاڼي او بوټي به مسلمان رابلي، چې راشه، زما تر شا یهودي پټ دی، مړ یې کړه.

عیسی علیه السلام به صلیب مات کړي، خنزیران به ووژني، او د مسلمانانو تر منځ به خلاف ورک شي، او د الله تعالی حق دین به په نړۍ کې نافذ شي.

د ﴿مُتَوَفِّيكَ﴾ په اړه د یادونې وړه ده چې «أبو البقاء الكفوي» په خپل کتاب «کلیات» کې وایي چې: «توفي» په عام استعمال کې د مړ کولو، او روح اخیستلو په معنی استعمال شوې ده، او د بلغاوو په استعمال د پوره اخیستلو په معنی دی، او «توفّي» د مرګ په معنی هم ځکه راځي چې په مرګ سره کوم خاص غړی نه بلکه روح له پوره بدن څخه اخیستل کېږي، لکه چې څرنګه چې د بلغاوو اصطلاح ده، نو د عیسی علیه السلام روح د بدن سره پوره آسمان ته خېژول شوی دی، خو هر کله چې داسې واقعات کم وي؛ چې روح او بدن دواړه دې الله تعالی پورته کړي، لکه د عیسی علیه السلام په شان، او په مقابل کې یې یواځې دروح اخیستل غالب وو، نو ځکه د «توفي» استعمال په مرګ کې ډېر کېږي،

او غالبا ورسره د «موت» لفظ ذکر کيږي، لکه په: ﴿اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا﴾ (الزمر ۴۲)، دلته د توفي النفس دوه صورتونه ياد شوي دي، يو مرګ، او بل خوب، همدا راز په ﴿يَتَوَفّٰكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ﴾ دلته د «توفي» اطلاق په خوب باندې شوی دی، چې د پوره روح قبض هم په کې نشته، نو له دې کبله که د «آل عمران»، او «المائدة» سورتونو په دوو آيتونو کې ((توفي)) د رفع الروح مع البدن په معنی شي، نو کوم ناشونی کار نه دی، او خصوصا همدا د جمهورو قول هم دی، او د ابن عباس رضي الله عنهما څخه په صحيح روايتونو کې ثابت دي، چې عيسی عليه السلام ژوندی اسمان ته خېژول شوی دی، او د هغه له ژوندي پورته کېدو او په آخره زمانه کې بېرته دنيا ته راتللو څخې انکار له هيچا سلف او خلف څخې منقول نه دی، بلکه امام ابن حجر عسقلاني په تلخيص الحبير کې په دې باندې اجماع نقل کړېده، او له ده څخه پخوا امام ابن کثير، او نورو د عيسی عليه السلام د نزول احاديثو ته متواتر ويلي دي.

ذٰلِكَ نَتْلُوْهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيٰتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيْمِ ﴿۵۸﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ؕ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۵۹﴾

دا (چې تېر شول) مونږ يې لولو پرتا (ای محمده !) له آيتونو او دين (يا پند ياقرآن يا لوح محفوظ) محکم څخه (چې هيڅ تغيير او تبديل نه لري).

بېشکه مثل (صفت) د عيسی په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چې (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بيا يې وويل ده (آدم) ته (بشر) شه ! پس (بشر) شو.

تفسير: نصرانيانو په دې خبره څمونږ له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره ډېرې جګړې وکړې چې عيسی عليه السلام بنده نه دی، بلکه د الله تعالی ځوی دی، نو په آخر کې يې وويل: «که عيسی د الله ځوی نه دی نو ته ووايه چې پلار يې څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کې دا آيت نازل شو چې آدم عليه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور، نو که اوس عيسي عليه السلام پلار نه لري، نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کې کومه عجيبه خبره نه ده «موضح القرآن»، نو په دې حساب سره ښايي چې آدم عليه السلام ته د الله جل جلاله زوي ووايه شي، ځکه چې ستاسې په زعم دلته زورور دلائل شته، حال داچې د دې خبرې ويونکی هيڅوک نه دي.

اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿۶۰﴾

حق (هغه دی چې) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عيسی په شان کې) نو مه کېږه له شک کوونکو څخه.

تفسير: يعنې د مسيح عليه السلام په نسبت کومه خبره چې الله جل جلاله فرمايلې ده هغه داسې حقه ده، چې د شک او شبهې هيڅ ځای په کې نشته، او په صحيح او حقيقي خبره باندې په پوره ډول سره دوی وپوهول شو.

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَآءَنَا وَاَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ۟ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَّعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكٰذِبِيْنَ ﴿۶۱﴾

نو هر څوک چې جګړه کوي له تا سره په (باره د) عيسی کې وروسته له هغه چې حاصل شو تا ته (صحيح) علم (د عيسی په بندګۍ او نبوت) نو ووايه (ای محمده ! دوی ته) راځئ ! چې راوبولو ځامن څمونږ، او ځامن ستاسې، اوښځې څمونږ، او ښځې ستاسې، او ځانونه خپل، او ځانونه ستاسې، بيا به التجا عاجزي وکړو (په دعا کې) نو وبه ګرځوو مونږ (وبه وايو) لعنت د الله په دروغجنانو باندې.

تفسیر: الله تعالی حکم وفرمایه: که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږي، نو له دوی سره «مباهله» وکړه ! چې د هغې لپاره داسي یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو، چې دواړه ډلې دې له خپل اولاد سره حاضرې شي !او د زړه له کومې دې په ډېر اصرار او عاجزۍ سره داسي دعاوې وکړي: «هر یو له مونږ ځنې چې دروغ وایي په هغه باندې دې دالله تعالی لعنت او عذاب ولوېږي !».

دا د «مباهلې» اقدام په اول سر کې د دې خبرې اظهار کوي چې کومه ډله تر کومې اندازې پورې په خپلو زړونو کې پخپل صداقت او حقانیت باندې باور او یقین لري؟ لکه چې د «مباهلې» د دعوت له اورېدلو ځنې وروسته د نجران جرګې مهلت واخیست، او ویې ویل چې: «مونږ په دې مورد کې مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو»، د مشورې په معرکې کې د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چې: «ای د نصرانیانو ډلې ! تاسې پخپلو زړونو کې په یقین سره پوهېږئ؛ چې دا محمد نبي مرسل دی، او مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافې فیصلې او ښکاره خبرې کړې دي، او تاسې ته دغه خبره هم څرګنده ده، چې الله د اسماعیل علیه السلام په اولاده کې د نبي د لېږلو وعده کړې ده، او هیڅ لرې نه ده چې دا به همغه نبي وي، نو له نبي سره د کوم قوم د مباهلې او ملاعنې کولو همدا نتیجه کېدی شي چې د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالی له عذاب ځنې نه خلاصیږي، او د نبي د لعنت اثر تر ډېرو نسلونو پورې پاتې کیږي.

ښه خو به دا وي چې اوس مونږ له ده سره روغه وکړو، او د خپلو کلیو په لوري بېرته لاړ شو، ځکه چې له ګردو عربو سره د جنګ کولو قوت په مونږ کې نشته».

د نجرانیانو د جرګې ګردو سړیو همدا تجویز ومانه، او ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوري ورروان شول، په هم دې وخت کې محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم سره له حسن، حسین، فاطمې، او علي المرتضی رضي الله تعالی عنهم اجمعین د باندې وتل.

کله چې د نجرانیانو د لوی پادري سترګې په دې نوراني صورتونو باندې ولګېدې، بې واکه یې وویل چې: «زه هسې پاک نوراني صورتونه وینم، چې د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنې وخوځولی شي، هسې نه چې د دوی له «مباهلې» ځنې مونږ هلاک شو، او نه چې د دوی د ښېرا له امله یو نصراني هم په ځمکه کې پاتې نشي»، بالآخر دوی مقابله پرېښوده او روغه یې سره وکړه، او کلنی «جزیه» یې ومنله، او صلحه یې سره وکړه، او بېرته ولاړل، د نبي صلی الله علیه وسلم حدیث دی: «که نصرانیانو «مباهله» کړې وی نو دا ګرده وادي به اور ګرځېدلې وای، او پر دوی باندې به اور اورېده، او الله تعالی به نجرانیان په کلي ډول له منځه وړي وای، او د یوه کال په منځ کې به ګرد نصرانیان مړه شوي وای».

تنبیه: لوی قرآن دا نه دي راښوولي چې وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلې» صورت اختیاراوه شي، که نه؟ او دا چې د «مباهلې» اثر به همغسې ظاهرېږي لکه چې د محمد صلی الله علیه وسلم له «مباهلې» ځنې ظاهرېدونکی وو؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقې او د ځینو حنفي فقهاوو رحمهم الله له تصریحاتو ځنې معلومیږي چې: د «مباهلې» جواز تر اوسه پورې هم باقي دی، مګر په هغو شیانو کې چې د هغوی شرعي ثبوت بیخي قطعي وي، او دا خبره ضروري نه ده چې په «مباهلې» کې دې کوچنیان (ماشومان) او ښځې هم شاملې کړلی شي، او نه پر «مباهله» کوونکو باندې د هغه ډول عذاب راتلل ضروري وي، چې ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلې» له امله راته، بلکه دا یو ډول د حجت اتمام دی، چې وروسته له هغه ځخه د مناقشې ابواب تړل کیږي.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ

بېشکه دا (حال د عیسی او د مریمې چې تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مګر یواځې الله دی.

تفسیر: د «مباهلې» له بلنې څخه دا راڅرګنده شوه، چې مباهله د دې لپاره وي چې هر هغه څه چې په قرآن کې د مسیح علیه السلام په باره کې ویلې شوي دي، هغه حق او رښتیا دي، او د الله تعالی دربار له هر ډول شرک او پلار او ځویتوب او نورو تعلقاتو څخه بیخي مبرا او پاک دی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

او بېشکه الله خامخا هم دې ډېر غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ کې) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغسې معامله وکړي، چې د هر یوه له حاله سره هغه وړ او مناسبه وي.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

نو که وګرځېدل دوی (ایمان ته یې شا کړه او اسلامي احکام یې و نه منل) پس بېشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړي دوی ته).

تفسیر: که نه یې په دلائلو سره منې او نه «مباهلې» ته تیارېږي، نو پوه شه چې د دوی مقصود د حق اثبات نه دی، او نه پخپلو زړونو کې د خپلو عقایدو پر صداقت باندې څه یقین او باور لري، یواځې فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی، نو ته ښه وپوهېږه چې ګرد مفسدان د الله تعالی تر نظر لاندې دي (او بې له مجازاتو یې له سره نه پرېږدي).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ۚ

ووایه (ای محمده !) چې ای اهل کتابو ! راشئ تاسې په طرف د یوې کلمې (خبرې)، چې برابره ده په منځ ځمونږ او ستاسې کې (او هغه دا ده) چې عبادت به نه کوو مګر یواځې د الله، او شریک به نه نیسو په الله پورې هیڅ شی، او نه به نیسي ځینې ځمونږ ځینې نور معبودان غیر له الله (لکه چې تاسې کتابیان احبار او رهبان نیسئ).

تفسیر: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم اهل کتاب توحید او د یوه الله عبادت ته راوبلل، نو هغوی وویل چې: مونږ خو الله تعالی منو، او مسلمانان یو، نو ځکه یې ورته وویل: چې کله مونږ او تاسو په دعوا کې او د الله تعالی په منلو کې شریک یو؛ نو راځئ چې په نصوصو کې تحریف پرېږدو، او د الله تعالی څخه پرته د بل هیچا بندګي او عبادت ونکړو، او د الله تعالی سره په بندګۍ کې او نورو مخصوصو صفاتو کې بل شی شریک نه کړو، که هغه نبي وي، ولي وي، مرشد او پیر وي، او که فقیر وي، او دوی ته د ألوهیت حقوق او صفات ورنکړو، لکه: حلالول، حرامول، کوم چې د اهل کتابو خاص صفت وو، لکه چې الله تعالی فرمایي: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ﴾ (د التوبه سورت، ۳۱ آیت).

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

نو که وګرځېدل دوی (له توحید، او اسلامي احکامو ته یې شا واړوله) پس ووایئ تاسې (ای مؤمنانو کتابیانو ته چې) شاهدان شئ تاسې په دې چې په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسې نه یئ).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو ! تاسو د توحید او داسلام له دعوي سر ه دالله تعالی ځینی غاړی غړوی، او مونږ مسلمانان الحمد لله په هغی باندی ټینګ ولاړ یو، او خپل ځانونه یو الله ته سپارو او دهغه فرمان منو، او تاسي د خپل نبی حکم نه منی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنجِيلُ إِلَّا مِن بَعْدِهِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُم بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

ای اهل د کتابو ! ولې جګړه کوئ تاسې (په شان د) ابراهیم کې (په دې شان چې هر یو له تاسې یې پخپل دین ګڼئ) حال دا چې نه دی نازل کړی شوی «تورات» او «انجیل» مګر (په سلهاوو کلونو) وروسته له ده، آیا نو هیڅ عقل نه لرئ تاسې (چې داسې چټي (بېکاره) خبرې کوئ؟). خبردار شئ ! تاسې هغه کسان یئ چې جګړه مو کړې ده (له ډېره حماقته) په هغه شي کې چې وو تاسې په هغه کې څه علم، نو ولې جګړه کوئ تاسې په هغه شي کې چې نشته تاسې لره په هغه کې هیڅ علم، حال دا چې الله پوهېږي (په هغه شي هم چې تاسې په کې جګړه کوئ) او تاسې نه پوهېږئ (جاهلان یئ).

تفسیر: لکه چې په توحید او د اسلام په دعوی کې ګرد سره مشترک وو، هم داسې د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کې هم ټول سره شریکان وو، او له یهودانو او نصرانیانو ځنې هرې ډلې بېله دعوی کوله چې ابراهیم علیه السلام ځمونږ په دین وو، یعنې (معاذ الله) یهودي یا نصراني وو، ددې ځواب یې داسې ورکړ چې «تورات» او «انجیل» چې د هغو پیروانو ته یهودي او یا نصراني وایې، په سلهاوو کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنې نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودي یا نصراني څرنګه ویلی شي؟ بلکه په دې ډول چې تاسې یهودي یا نصراني یئ، په دې وصف او معنی پخپله موسی یا عیسی علیهما السلام ته هم یهودي یا نصراني نه ویل کیږي، او که دا مطلب وي چې د ابراهیم علیه السلام شریعت ځمونږ له مذهب سره ډېر نږدې وو، نو دا هم غلطه ده، ځکه چې تاسې په دې باندې له کومه پوه شوئ؟.

دا خو ستاسې په کتابونو کې نشته، نو تاسې ولې په هغو مواردو کې جګړه کوئ؟ چې تاسې بیخي له هغو څخه بېخبره یئ، او له سره پرې نه پوهېږئ؟ الله تعالی ته ښه معلومه ده، چې ابراهیم علیه السلام څه وو؟ او نن په دنیا کې د کومې ډلې مسلک هغه ته ډېر نږدې دی؟

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالي په باره کې فرمایي چې) نه وو ابراهیم یهودي او نه نصراني، ولیکن وو دی حنیف (په حق ټینګ ولاړ، او له باطل څخه بېزاره) مسلمان (حکم منونکی د الله) او نه وو (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعني ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله، د «حنیف» معنی دا ده چې د حق په سمه لاره باندې برابر درومي، او نورې ګردې باطلې لارې پرېږدي، او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی، نو اوس تاسې پخپله اټکل وکړئ! چې نن کومې ډلې له ګردو ځنې خپل غیر مشروع تعلقات شکولي (پرېکړي) دي؟ او د الله تعالی لاره یې ټینګه نیولې ده؟ او خپل ځان یې بیخي الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات اشبه او نږدې وي.

تنبیه: دلته په «مسلماً» کې د اسلام څخه خاص محمدي شریعت مرادول ضروري نه دي، ځکه چې معنی یې تش تسلیم، تفویض، او فرمان منل دي، چې هغه د ګردو انبیاوو دین دی، خو ابراهیم علیه السلام په دې خصوصیت سره دا نوم او لقب زیات روڼ کړی دی.

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا

بېشکه ډېر نږدې له خلقو نه ابراهیم ته خامخا هغه کسان دي، چې متابعت یې کړی وو د ده (یعني خپل امت یې) او دا نبي (محمد) دی، او هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی (له محمدي امته).

تفسیر: الله تعالی راوښوده چې له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانې امت زیات مناسبت درلود (لرلو)، او په وروستنیو امتونو کې یې محمدي امت، د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کې له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لري، او د دې امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خَلْقا (په پیدایښت) خُلُقا (په عادت) صورت او سیرت کې له ابراهیم علیه السلام سره ډېر زیات شبیه دی.

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ۝٦٨

او الله ولي (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چې له دوی سره مرستې کوي، او ښه اجر ورکوي).

تفسیر: یعني د خپلې لارې په حقانیت باندې د بل موافقت او مشابهت یواځې هلته دلیل راوړل کیږي، کله چې پخپله په ده باندې وحي نه راځي، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولي» دی، چې دوی (مستقیما او په سمه لاره) د ده په حکم باندې درومي «موضح القرآن».

وَدَّت طَّائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝٦٩

دوست ګڼي هیله کوي یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دې چې (په کوم قسم وښویوي) ګمراه کړي تاسې، او نه ګمراه کوي (په واقع کې، نه ښویوي) دوی مګر نفسونه خپل (چې عذاب او وبال یې هم دوی ته راجع کیږي) او (په دې) نه پوهیږي دوی.

تفسیر: پخوا یې ویلي وو: ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾ دلته یې راوښوده، لکه چې د مؤمنانو «ولي» الله تعالی دی، نو ستاسې مکر او پلمې (منصوبې) پر دوی باندې هیڅ نشي چلېدی، بېشکه چې ځینې کتابیان غواړي چې د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمې لارې ځنې واړوي، خو مسلمانان د دوی په جال کې نه نښلي، هو! دغه خلق خامخا پخپله ګمراهي او وبال کې زیادت کوي، او د دوی د دې اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بېرته ور رسیدونکی دی، چې په هغه باندې دوی اوس نه پوهیږي.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمۡ تَشۡهَدُونَ ۝٧٠

ای اهل کتابو ! ولې کافران (منکران) کیږئ تاسې په آیتونو د الله (قرآن) باندې حال دا چې تاسې شاهدان يئ (اقرار کوئ په حقانيت د کلام الله او نعمت د رسول الله).

تفسير: يعنې تاسې په «تورات» او نورو باندې قائلان يئ ! چې په هغو کې د «محمد صلى الله عليه وسلم» او دلوی قرآن په نسبت بشارتونه او زيري شته، او په هغو باندې تاسې ښه خبر يئ، او په پټو مرکو کې تاسې پر دې شيانو باندې اقرار او تصديق هم کوئ ! نو بيا ظاهرا او په ښکاره ډول ولې له هغو څخې مخالفت کـوئ؟ او پر پاک قـرآن باندې ولې ايمان نه راوړئ؟ او د خاتم الأنبياء تصديق د څه لپاره نه کوئ؟ ښه وپوهېږئ چې له قرآن عظيم الشأن څخې انکار په حقيقت کې له ټولو پخوانيو اسماني کتابونو څخې انکار دی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَلۡبِسُونَ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝٧١

ای اهل کتابو ! ولې ګډوئ تاسې حق له باطلو (خپل دروغ له رښتيا آسماني کتابونو) سره؟ او پټوئ تاسې حق (د محمد نبوت) حال دا چې تاسې پوهېږئ (په دې خلطولو او پټولو).

تفسير: دوی د «تورات» څينې حکمونه د دنيوي غرضونو او مالونو له امله بيخي لغوه کړي وو، په څينو آياتو کې يې لفظي تحريفات او د څينو معنی يې بدله کړې، او څينې شيان يې لکه د آخر الزمان نبي صلى الله عليه وسلم بشارتونه بيخي پټ کړي وو، او څوک يې پرې نه خبرول.

وَقَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ ءَامِنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَجۡهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكۡفُرُوٓاْ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ۝٧٢

او وويل يوې طائفې له اهل کتابو (بلې طائفې ته) چې ايمان راوړئ په هغه (قرآن) ! چې نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چې مؤمنان دي، (يعنې ای کتابيانو ايمان راوړئ) په اول د ورځې کې او کافران شئ (ای کتابيانو بيا) په آخر د ورځې کې؛ لپاره د دې چې دوی (يعنې مؤمنان هم لکه کتابيان) (له ايمانه) وګرځي.

تفسير: په دې آيت کې د کتابيانو د چالاکيو او د خيانتونو ذکر کيږي، چې يو له هغو څخې دا وو، چې د دوی څينې سړي د ګهيځ (سهار) په وخت کې په ښکاره ډول سره مسلمانېدل، او له مسلمانانو سره به يې لمونځونه کول، او د ماښام په وخت کې به يې ويل: «مونږ له خپلو لويو لويو علماوو څخې تحقيق کړی دی، چې دا هغه رسول نه دی چې زيرئ يې راکړی شوی دی، او د تجربې له مخې هم د ده حالات د اهل الحق په شان را څرګند نه شول، نو ځکه له اسلامه څخې بېرته اوړو».

ښکاره ده چې نتيجه به داوی چې د هسې اوضاعو له امله به نور ډېر ضعيف الايمان کسان هم بېرته واوړي، او داسې به وګڼي چې ضرور به د اسلام په دين کې دوی څه نه څه عيب او نقص ليدلی وي، چې دې خلقو وروسته د هغه له منلو څخې له هغه څخه مخ واړاوه، او هم د عربو په جاهلانو کې د کتابيانو د علم او فضل لوی شهرت وو، نو ځکه داسې يو خيال هم پيدا کېده، چې که دا نوی مذهب حق وای، نو داسې پوهانو به غاړه ترې نه غړوله، بلکه له ګردو څخې به يې پخوا هغه منله.

﴿وَلَا تُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ﴾

اومه منئ تاسي (اى کتابیانو د هیچا) مګر د هغه چا چې متابعت یې کړی وي د دین ستاسې (چې یهودیت دی).

تفسیر: یعني هغه یهودان چې مسلمانانو ته د نفاق په ډول خپل ځانونه مسلمانان څرګندوي، دوی ته دې دا ښه معلومه وي، چې هغوی په رښتیا مسلمانان شوي نه دي، بلکه همغسې یهودان دي، او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبرې اوري؛ چې د هغوی په دین باندې رهي (روان) دي، او د موسوي شریعت د اتباع دعوی کوونکي دي.

ځینو د ﴿وَلَا تُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ﴾ معنی داسې کړې ده چې: «په ظاهري ډول سره تاسې ایمان راوړئ ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ ! دا دې یواځې د هغو خلقو لپاره وي چې ستاسې پر دین باندې ټګ کوي»، یعني په دې تدبیر سره ښایي د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وي، چې دوی مسلمانان نشي، یا هغه کسان چې مسلمانان شوي، په دې چل او تدبیر سره بېرته مرتدان شي.

﴿قُلْ إِنَّ ٱلْهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ﴾

(فرمایي الله چې ای محمده دوی ته) ووایه: بېشکه هدایت (حق دین) همدا هدایت د الله (اسلامي دین دی).

تفسیر: یعني هدایت خو د الله تعالی په ورکولو سره مونده کیږي، د هر چا په زړه کې چې الله تعالی د هدایت رڼا واچوي، هغه ستاسې په هسې چلونو او فریبونو نه ګمراه کیږي.

﴿أَن يُؤْتَىٰٓ أَحَدٌ مِّثْلَ مَآ أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ﴾

او دا (تدبیرونه ستاسې اى کتابیانو د حسد له مخې دي، په دې) چې ولې ورکړی شي یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چې در کړی شوي دي تاسې ته، او (لپاره د بد ګڼلو د دې خبرې چې مؤمنان) حجت قائم کړي، او غالب شي پر تاسې په نزد د رب ستاسې (د حجت له مخې).

تفسیر: یعني هسې مکرونه او تدبیرونه یواځې د حسد له امله کوئ، هغه دا چې نورو ته داسې شریعت او نبوت او رسالت ولې ورکول کیږي؟ لکه چې پخوا دوی ته ورکړی شوی وو، یا په مذهبي او دیني جد او جهد کې نور خلق ولې پر تاسې باندې غالب او وړاندې ځي؟ او د الله تعالی په مخکې تاسې ملزم کوي.

یهودانو تل داسې خیالات شائع کول چې «په دنیا کې یواځې هم دا ځمونږ قوم د شرعي علومو اجاره داران دي، «تورات» پر مونږ باندې رانازل شوی دی، موسی علیه السلام غوندې یو أولوا العزم نبي په مونږ کې مبعوث شوی دی، نو د عربو امیانو له دې فضل او کمال سره څه تناسب لري؟».

مګر د «تورات» د (سفر استثناء) هغه عظیم الشأنه پخوانی وینا نشي غلطېدی چې په هغې کې دا راښوولي شوي وو چې الله تعالی به د بني اسرائیلو په ورونو بني اسماعیلو کې موسی علیه السلام غوندې د مستقل شریعت خاوند یو نبي راولیږي، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کې واچوي ﴿إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾ (۲۹ جزء د المزمل سورت ۱۵ آیت، ۱ رکوع) لکه چې بني اسماعیلو ته دا لوي دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، فضل، حجت، برهان، او د مذهبي جد او جهد په میدان کې نه یواځې له بني اسرائیلو ځني، بلکه له ټولو نړیوالو ځنې وړاندې تللي دي، فالحمد لله علی ذلک.

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۷۳﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۷۴﴾

ووايه (اى محمده !) چې بېشكه فضل (علم او حكمت) د الله په لاس كې دى، وركوي يې هغه چا ته چې اراده يې وكړي، او الله پراخ دى (رحمت، فضل، او احسان د ده)، ښه عالم دى (د احسان په اهل هم). خاصوي په مهربانى خپلې (چې اسلام يا قرآن يا نبوت دى) هغه څوک چې اراده وكړي، او الله څښتن د فضل (مهربانى) ډېرې لويې دى (پر مؤمنانو باندې).

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا

او ځيني له اهل كتابو څخه هغه څوك دي، كه امين كړې ته دې په ډېر مال باندې، نو بېرته به وسپاري دا (مال) تاته، او ځيني له دوى څخه هغه دي، كه امين كړې ته هغه په يوه دينار باندې، نو اداء به نه كړي دې دا دينار تاته، مګر كه يې ته هميشه په ده ولاړ (لپاره د غوښتلو).

تفسير: د اهل كتابو د ديني خيانت او نفاق په سلسله كې د دنيوي خيانت ذكر هم راغى، چې له هغه ځنې دا خبره هم راڅرګنديږي، هغه كسان چې د لږ شي له امله خپل نيتونه خرابوي، او د امانتدراى رعايت نه كوي، نو له دوى ځنې څرنګه داسې هيله اوتوقع كېدى شي، چې په ديني معاملاتو كې امين ثابت شي، په دوې كې ډېر داسې كسان شته دي، چې كه له هغو سره زيات مال لا څه؟ كه يو دينار په اندازه طلا هم امانته كېښوده شي، نو لږ موده وروسته پرې منكريږي، او تر څو چې څوك د غوښتلو او تقاضا لپاره هر وخت د دوى په سر باندې ولاړ نه وي، نه يې ادا كوي.

مګر په دې كې شك نشته، چې دوى ټول سره يو شان نه دي، په دوى كې ځيني داسې كسان هم شته، كه له هغوى سره د سرو زرو يوه لويه ډېرى هم كېښوده شي، نو يو بخركى به هم ترې خيانت نه كړي، خو هم دا ښه معامله داران او امين كسان دي چې له يهوديت ځنې بېزار كيږي، او د اسلام په دائره كې ننوځي، لكه (عبد الله بن سلام) او نور رضي الله تعالى عنهم أجمعين.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ

دغه (په امانت كې خيانت) په سبب د دې دى، چې بېشكه دوى (كتابيانو) وويل: نشته پر مونږ باندې په (حق) د دې اميانو كې هيڅ ګناه (چې مالونه يې وخورو).

تفسير: يعني د پرديو د حق خوړلو لپاره يې دا مسئله جوړه كړېده، چې «د عربي اميانو د مالونو خوړل چې څمونږ په دين كې نه دي داخل، په هر ډول سره چې څمونږ لاس ته راشي؛ روا دي، كه د نورو مذاهبو په امانت مال كې خيانت وكړ شي، نو په هغه كې هم هيڅ ګناه نشته، مخصوصا هغه عرب چې د خپلو پلرونو له دين څخه ګرځيدلي او مسلمانان شوي دي، الله تعالى د هغوى مال مونږ ته حلال ګرځولى دى»، نو الله «جل وعلا شأنه» د دغو كتابيانو عتاب كې چې د داسې شيانو نسبت الله جل جلاله ته كوي، داسې فرمايي:

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۷۵﴾

او وايي دوى (كتابيان) پر الله باندې دروغ (په دې دعوى كې) حال دا چې دوى پوهيږي (پخپلو دغو دروغو تړلو باندې).

تفسير: يعني سره له پوهې په قصد سره دروغ خبرې الله جل جلاله ته منسوبوي، په امانت کې د خيانت کولو اجازه هيځکله الله تعالى نه ده فرمايلې، نن هم ځمونږ د فقهي کتابونو مسئله همدا ده چې: «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کې خيانت جائز دی»، (بيا الله تعالى فرمايي):

بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ الْمُتَّقِیْنَ۝

(ولې نشته عذاب) بلکه شته ! هو هر څوک چې وفا وکړي په عهد خپل (چې ايمان په نبي او د امانتونو ادا کول دي) او پرهېزګاري وکړي (ځان وساتي له کفر او خيانته) نو بېشکه الله مينه او محبت کوي پرهېزګارانو سره.

اِنَّ الَّذِیْنَ یَشْتَرُوْنَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَیْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِیْلًا اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِی الْاٰخِرَةِ وَلَا یُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا یَنْظُرُ اِلَیْهِمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ وَلَا یُزَكِّیْهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ۝

بېشکه هغه کسان چې اخلي دوی په عهد د الله باندې (چې ايمان په نبي او اداء د امانت دی) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندې قيمت لږ (دنيوي، د هغه د نه منلو په عوض)، دغه کسان نشته هيڅ برخه د دوی لپاره په آخرت کې، او نه به خبرې وکړي له دوی سره الله (په خوښی) او نه به وګوري دوی ته (الله په رحم سره) په ورځې د قيامت کې، او نه به پاک کړي دوی (الله له کفره) او (شته) دوی ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوی).

تفسير: دا د يهودانو صفت وو چې «الله تعالى له دوی څخه اقرار اخيستی وو، او دوی ته يې قسمونه ورکړي وو، چې له هر نبي سره به مرستې کوي !» بيا دوی د دنيوي مقاصدو له امله له هغه څخه واوښتل، او هر هغه څوک چې د دنيوي ګټې اخيستلو لپاره په دروغو قسمونه خوري؛ د ده حال هم دا دی.

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِیْقًا یَّلْوٗنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتٰبِ لِتَحْسَبُوْهُ مِنَ الْكِتٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتٰبِ ۚ وَیَقُوْلُوْنَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ

او بېشکه ځينې له دوی څخه خامخا يو فريق دی، چې اړوي دوی ژبې خپلې په (لوستلو د) کتاب کې لپاره ددې چې وګڼئ تاسې دا (محرف عبارتونه) له کتاب (حق منزّل نه) حال دا چې نه دي (دا محرف عبارتونه) له کتاب (منزل) څخه، او وايي دوی چې دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دي، حال دا چې نه دي دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله.

تفسير: يعني په اسماني کتاب کې يې ددغسې شيانو زيادت او حذف وکړ، او هغی ته به يې بيا دالله کلام ويلو او عوام به يې ورباندې تير ايستل، خو دوئ پخپله هم دا تحريف شوی کتاب په مجموعي هيئت دالله تعالى کتاب نه ګاڼه ځکه په هغی کې يې قسم قسم تصرفات کړی وو، د (بايبل، انجيل) نسخې چې نن ورځ په دنيا کې شته، د هغوی په منځ کې هم داسې شديد اختلافات موندل کيږي، چې سړی ورته حق حيران پاتې کيږي، او داسې مضامين هم په کې لوستل کيږي چې سړی له واره پرې پوهيږي؛ چې دا هيڅکله د الله تعالى له جانبه نه دي نازل شوي.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ۝ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِّي مِنْ دُونِ اللّٰهِ

او وايي دوی (يعنې کتابيان) په الله باندې دورغ، حال دا چې پوهيږي دوی (پخپلو دروغ ويلو). نه ښايي هيڅ بشر ته چې ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعي احکام او سنت) او نبوت، بيا ووايي خلقو ته چې: شئ تاسې بندګان (عبادت کوونکي) ما لره بې له الله څخه.

تفسير: د (نجران) د جرګې د خبرو او اترو په ترځ کې ځينو يهوديانو او نصرانيانو ويلي وو: «اې محمده! آيا تاسې دا غواړئ چې مونږ ستاسې همغسې عبادت وکړو، لکه چې نصرانيان د عيسی بن مريم عليه السلام عبادت کوي؟» رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «معاذ الله چې مونږ د غير الله عبادت وکړو، يا نورو ته د هسې کارونو دعوت ورکړو، حق تعالی مونږ د دې کار لپاره نه يو راليږلي»، نو د دې خبرې په نسبت دا آيت نازل شو.

يعني هر هغه بشر ته چې حق تعالی کتاب او حکمت او د فيصلې قوت ورکړي، او د رسالت په منصب باندې يې سر لوړی وګرځوي، چې دې په ډېر ښه ډول سره د الله تعالی پيغام نورو خلقو ته ورسوي، او د بندګۍ او د وفادارۍ په طرف يې متوجه کړي، د هغه کار هيڅکله داسې نشي کېدی، چې خلق د الله تعالی له خالصه بندګۍ څخه واړوي، او د خپل ځان يا د بل کوم مخلوق بندګۍ ته يې وبلي.

له همدې ځايه د انبياوو د عصمت مسئله څرګنديږي «کما نبه عليه أبو حيان رحمه الله في البحر».

کله چې انبياء عليهم السلام له ادنی عصيان څخه هم پاک دي، نو بيا د شرک او د پاک الله په مقابل کې د بغاوت امکان چېرې پاتې کيږي؟ له دې ځنې د نصرانيانو د هغې دعوی ترديد هم وشو، چې ويل به يې: «د مسيح عليه السلام د ابنيت او د ألوهيت عقيده مونږ ته پخپله مسيح عليه السلام راښوولې ده»، او هغو مسلمانانو ته هم نصيحت وکړل شو، چې هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی وو، چې مونږ ته اجازه راکړئ! چې د سلام اچولو په ځای تاسې ته سجده وکړو، او پر کتابيانو باندې هم تعريض وشو، چې هغوی خپلو احبارو او رهبانو ته د ألوهيت درجه ورکوله، العياذ بالله.

تنبيه: په ﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ الآيه - کې د أبو حيان «رحمه الله» په نزد هم داسې نفي ده، لکه چې په ﴿مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا﴾ کې، يا په ﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ﴾ کې ده، وهو أصوب عندي (يعنې نفي د امکان).

وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتٰبَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ۝

وليکن (وايي چې) شئ تاسې عالمان عاملان په سبب د دې چې يئ تاسې چې ښوونه کوئ (خلقو ته) کتاب (شرعي أحکام) او په سبب د دې چې يئ تاسې چې تدريس کوئ (او درس اخلئ، پخپله دا کتاب لولئ، او نورو ته يې هم لولوئ).

تفسير: يعني: «هر هغه څوک چې د الله تعالی له جانبه په نبوت سره وستايل شي، او دې خلق له کفر او شرک څخه راباسي، او د مسلمانۍ په لوري يې راولي، نو بيا به دې څرنګه هغو ته کفر ورزده کوي؟ هو! تاسې ته (اې کتابيانو) داسې ويل کيږي، چې له تاسې ځنې هغه کسان چې پخوا له دې نه ديندار وو، اوس د هغوی په شان ديندار او د کتاب لوستونکي او زده کوونکي نه دي پاتې، او زما په صحبت کې اوس ممکن دي چې همغه کمال بيا حاصل کړئ! او عالم، حکيم، فقيه، مدبر، عارف، متقي، او ښه الله پرست شئ!، او دا شرف تاسې ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهېدلو څخه په لاس درتلی شي.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ أَرْبَابًا ۗ

او نه کوي امر تاسې ته (الله یا نبي) د دې چې ونیسئ تاسې پرښتې او انبیاء معبودان.

تفسیر: لکه چې نصرانیانو مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام ته او ځینو یهودانو عُزیر علیه السلام ته او ځینو مشرکینو پرښتو ته معبودان ویل، هر کله چې پرښتې او رسولان له الله جل جلاله سره په عبادت کې نشي شریکېدی، نو تیږې، صلیب اونور په کوم شمېر کې راځي.

أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۰﴾

آیا امر کوي (الله یا نبي) تاسې ته په کفر سره، وروسته له دې نه چې یئ تاسې مسلمانان (غاړه اېښودونکي شرعي احکامو ته).

تفسیر: یعنې لوړی نبیانو کوښښ وکړ چې خلق رباني د الله خاص بندګان، موحدین، او مسلمانان وګرځوي، هر کله چې خلقو هغه ومانه، نو آیا هغوی بیا دوی د کفر او شرک په لوري بیايي، او خپل زیار (کوښښ) او ګرد زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بربادوي، دا خبره فهم ته نشي راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ ۗ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِيْ ۗ قَالُوْٓا اَقْرَرْنَا ۗ قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۸۱﴾

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې واخیست الله عهد محکم له ټولو انبیاوو چې خامخا هغه شی چې درکړم زه تاسې ته، چې هغه کتاب او حکمت (شرعي احکام او سنت) دی، بیا راشي تاسې ته رسول (محمد)، چې مصدق (رښتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چې له تاسې سره دی، نو هرومرو به ایمان راوړئ تاسې خامخا په هغه، او هرومرو مدد به کوئ تاسې خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته): آیا اقرار وکړ تاسې په دغه (ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کړه) تاسې پر دې (ایمان او نصرت) ټینګه وعده ځما؟ وویل دوی: اقرار وکړ مونږ (په دې)، وفرمایل (الله): نو تاسې شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسې سره له شاهدانو ځنې یم (پر تاسې او په هغوی باندې په دې اقرار کې).

تفسیر: یعنې هیڅ یو نبي د خپلې بندګۍ تعلیم نشي ورکولی، بلکه د یوه الله جل جلاله بندګي ورښیي، هو ! رسولانو ته دا حق شته چې خلق دې پر دوی باندې هم ایمان راوړي، او د دوی خبرو ته دې غوږ کېږدي، او له دوی سره دې هر راز مرستې (مدد) وکړي، عام خلق لا څه بلکه الله تعالی له خپلو انبیاوو علیهم السلام ځنې هم داسې ټینګ عهد او پیمان اخیستی دی؛ چې هر کله له تاسې ځنې وروسته کوم نبي راشي، چې یقینا د پخوانیو انبیاوو علیهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوي، نو ضروري خبره ده، چې لوړی نبي دې د وروستني نبي پر صداقت باندې ایمان راوړي، او د هغه مرسته دې وکړي !، که عمر یې د هغه زمانې ته ورسېږي، نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دې پوره هدایت ورکړي، چې په وروستني راتلونکي نبي باندې هرومرو ایمان راوړئ، او د هغه نصرت او اعانت وکړئ، ځکه چې داسې وصیت کول، هم د هغه په مرسته کې داخل دی.

له دې عامې قاعدې څنې د سپېنې ورځې په شان ښکاره ده، چې ځمونږ په خاتم الأنبياء محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ايمان راوړل او د هغوی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له ګردو پخوانيو انبياوو عليهم السلام څنې اخيستى شوى وي، او دوى له خپلو امتيانو څنې دا قول او اقرار اخيستى دى.

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۸۲﴾

نو هر څوک چې بېرته وګرځېد وروسته له دې (د ايمان او نصرت له عهده) نو دغه (شا ګرځوونکي کسان) هم دوى فاسقان دي (چې عهد ته يې شا کړې ده).

اَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا

آيا نو غير له دين د الله څنې غواړي (دوى بل دين) حال دا چې (خاص) الله ته غاړه اېښې ده، هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي (له علوياتو) او په ځمکه کې دي (له سفلياتو، سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه يا په زوره.

تفسير: يعني هر کله چې د حق تعالى کوم حکم د صادق القول رښتين رسول په وسيله تاسې ته در ورسيږي، د هغه په مقابل کې غاړه کېږدئ! نو اوس کوم احکام او هدايات چې سيد المرسلين خاتم النبيين محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم راوړي دي، هغه هم د الله تعالى دين دى، آيا تاسې هغه پرېږدئ؟ او د نجات او فلاح بله کومه لاره لټوئ؟.

بنيادم ته نه ښايي چې پخپل شوق، مينه، رغبت، او خوښى سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوي، چې د هغه د تکويني حکم لاندې آسمان او ځمکه او ګرد موجودات دي، او د هغه دحکم په اثر موجود شوي دي، عام له دې نه چې هغه تکويني حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښې سره وي، لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندګانو په اطاعت کې، يا په مجبورۍ او ناچارۍ سره وي، لکه د دنيا په ذره ذره کې د هغو آثارو او حوادثو ظهور چې د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشيئت او ارادې څنې پرته وي، او يواځې د پاک الله د احکامو او مشيئت او ارادو تابع وي.

وَّاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴿۸۳﴾

او بيا (خاص) همدې الله تعالى ته بېرته بيولي کيږي (د ټول خلق د مجازاتو لپاره، نو ښايي چې ټول هدايت او اسلام ځانته غوره کړي).

تفسير: د ګردو لومړنيو او وروستنيو ورتګ د همغه پاک الله په لوري دى، نو عقلمن ته ښايي چې له پخوا څخه خپل ځان تيار کړي! او تل د الله تعالى په اطاعت اوعبادت کې مصروف اوسي! که نه په آخرت کې به بې مخه، مايوسه، شرمنده، او تيټ سترګى وي.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ
وَمَآ اُوْتِىَ مُوْسٰى وَعِيْسٰى وَالنَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۴﴾

ووايه (اى محمده! کتابيانو ته چې) ايمان راوړى دى مونږ په الله، او په هغه کتاب چې نازل کړى شوى دى پر مونږ (چې قرآن دى) او پر هغو (صحيفو) چې نازلې کړى شوي دي پر ابراهيم او (پر) اسماعيل او (پر) اسحاق او (پر) يعقوب او (پر) اولاده (د دوى) باندې، او (پر) هغو چې ورکړى شوي دي موسى ته (چې تورات دى)، او عيسى ته (چې انجيل دى)، او نورو انبياوو ته

(چې نور آيتونه دي)؛ له (جانبه د) رب د دوی، (حال دا چې) نه کوو فرق په منځ د هيڅ يوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کې، او داسې نه کوو چې ځينې به منو او ځينې به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ايښودونکي يو.

تفسير: يعنې هر هغه څه چې په هره زمانه کې د الله تعالى له جانبه نازل شوي، يا کوم رسول ته ورکړی شوي دي، مونږ هغه ګرد بلا تفريق منو، دا خبره د يوه حکم منونکي مسلم له وصف او شان څخه لرې ده، چې لکه کتابيان ځينې رسولان ومني، او ځينې ونه مني.

ګواکې په آخر کې يې د ﴿وَنَحۡنُ لَهُۥ مُسۡلِمُونَ﴾ له ويلو څخه د اسلام حقيقت راوښود، او خبر يې راکړ چې اسلام د هيڅ يوه حقاني رسول او د هيڅ يو آسماني کتاب تکذيب نه کوي، بلکه ګرد شرعي احکام په ډېر محبت او اهتمام سره قبلوي، او د اسلام په نزد څرنګه چې د لوی قرآن او د عربي نبي عليه السلام نه منل کفر دی، هم داسې له بل کوم نبي عليه السلام او آسماني کتاب څخه انکار کول هم کفر دی.

بېشکه د نبي آخر الزمان صلى الله عليه وسلم شان ښايي چې هم داسې وي؛ چې دې د ګردو پخوانيو کتابونو او رسولانو مصدق شي، او په دې ډول سره هغه ګردو اقوامو ته چې د دوی لپاره محلي او مقامي (نذير) او (هادي) راغلي وو، د «جمعية الكبرى» تر لويې جنډې لاندې دجمع کېدلو لاره وروښيي.

تنبيه: همداسې يو مضمون په اول جزء د «البقرة» سورت په (۱۳۶) آيت ۱۶ رکوع کې تېر شوی دی، ښايي چې دلته دې هم له همغه څخه استفاده وشي.

وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ۝٨٥

او هر څوک چې غواړي غير له اسلامه (چې توحيد او د الله احکامو ته انقياد دی) بل دين، نو له سره به ونه منل شي له ده نه، حال دا چې وي به دی په آخرت کې له زيانکارانو (چې د اسلام د پرېښودلو په سبب به تل په دوزخ کې پاتې کېږي).

تفسير: يعنې هر کله چې د الله جل جلاله دين «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راورسېد، نو وروسته له هغه هيڅ څوک کوم د دروغو يا نا مکمل دين نشي منلی، د لمر د راختلو څخه وروسته د تيلي، ډېوې، يا ګيس لګول يا د برېښنا او د ستوري د رڼا لټول چټي کار او ناپوهي ده، د محلي نبيانو د هدايت رڼا تېره شوه، اوس له ګردو څخې لوی او وروستني او عالمګير نبوت او هدايت څخه رڼا اخيستل په کار دي.

كَيۡفَ يَهۡدِي ٱللَّهُ قَوۡمٗا كَفَرُواْ بَعۡدَ إِيمَٰنِهِمۡ وَشَهِدُوٓاْ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقّٞ وَجَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٨٦

څرنګه به سمه صافه لار وښيي الله (بلکه نه ښيي هغه) قوم ته چې کافران شوي دي وروسته له ايمان راوړلو د دوئ، حال دا چې شاهدي ورکړې ده دوی په دې چې بېشکه رسول حق دی، او راغلي دي دوی ته معجزې ښکاره، او الله نه کوي هدايت (نه ښيي سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چې اسلام په کفر بدلوي).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د حق له ښکاره کېدو څخه وروسته سره له پوهې کفر اختيار کړي، يعنې په زړه کې يقين لري، او په سترګو يې ګوري، بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرګو) کې اقرار کوي چې؛ دا رسول رښتين دی، د ده

د حقانیت او صداقت روښانه دلیلونه، ښکاره علامې، او څرګند زیري دوی ته رسېدلي دي، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب د جاه او مال او نو ر د اسلام له منلو څخه د دوی مخه نیسي، او د کفر او عدوان له پرېښودلو څخه مانع کیږي، لکه چې د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال وو، له هسې معاندینو څخه چې سرزوري او ضدیت لري؛ څه توقع او هیله کېدی شي، چې سره له هسې رویې به دوی ته د الله تعالی له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږي؟ او دوی به په هسې لاره باندې بیایي چې دی ترې خوښ او دوی جنت ته رسوي؟

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾

دغه کسان جزا د دوی دا ده چې بېشکه پر دوی دی لعنت د الله (چې لرې کوي دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو او (لعنت) د خلقو د ټولو (مخلوقاتو).

تفسیر: یعنې الله تعالی، پرښتې، او مسلمانان ګرد لعنت پرې وایي، بلکه هر انسان حتی پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندې لعنت وایي، یعنې کوم وخت چې دوی داسې وایي: «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندې دې د الله لعنت وي !» اګر که دوی په هغه وخت کې په دې باندې نه پوهیږي، چې دا لعنت پخپله پر دوی باندې هم واقع کیږي.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٨٩﴾

حال دا چې تل به وي دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کې، نه به سپکولی شي له دوی څخه عذاب (د دوزخ)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، (د توبې، یا به نه کتلی کیږي دوی ته په رحمت سره). مګر هغه کسان چې توبه یې وکښله (بېرته اسلام ته راوګرځېدل) وروسته له دې (ارتداده)، او نېک یې کړل (عملونه خپل)، نو بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾

بېشکه هغه کسان (له یهودو) چې کافران شوي دي (په انجیل او عیسی) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسی)، بیا یې زیاتوالی وکړ په کفر کې (په نه منلو د قرآن او محمد)؛ له سره به نه قبلیږي توبه د دوی (چې دوی توبه ونه کړي تر غرغرې پورې)، او دغه کسان هم دوی ګمراهان دي.

تفسیر: یعنې هغه کسان سره له دې چې په حق پوهیږي، او بیا په قصد سره ترې منکران شوي دي، اوتر آخره پورې په همغه انکار کې ترقي او پرمختګ کوي، نه له کفر څخه د مخ ګرځولو نوم اخلي، او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نیسي، بلکه حق خوښوونکو سره بحث، مناظره، جنګ او جنجال کوي، او کله چې د مرګ وخت ورسیږي، او پرښته د دوی سا راکاږي، دلته نو د توبې په فکر کې ولویږي.

یا کله د کوم شخصي مصلحت له امله په ښکاره ډول او په رسمي صورت سره توبه کوي، یا په کفر باندې پوره ټینګ ولاړ وي، خو له ځینو هغو اعمالو څخه توبه وباسي چې دې یې پخپل زعم سره ګناه ګڼي، نو له دغې توبې څخه هیڅ ګټه نه اخیستله کیږي، او نه د الله جل جلاله په دربار کې د هغې د منلو امید او انتظار کیږي، او داسې خلقو ته په رښتیا سره هسې توبه نه ور په برخه کیږي، چې د قبلولو وړ وي، تل تر تله د دوی کار: د ګمراهی په بیدیا (صحرا) کې لالهانده او سرګردان ګرځېدل دي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او مړه شوي دي، حال دا چې دوی کافران دي؛ نو له سره به قبول نشي له يوه د دوی څخه په اندازه د ډکوالي د ځمکې سره زر.

تفسیر: يعني لکه د دنيوي حکومتونو په شان هلته د سرو او سپينو زرو په رشوت سره کار نه چلېږي، هلته خو يواځې د ايمان دولت پکار راځي، فرض يې کړئ ! که له يوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امبارونه پراته وي، چې له هغو څنې د ګردې ځمکې مخ ډک شي، او هغه بېخي خيرات کړي، نو د الله تعالی په دربار کې د يوې ذرې په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهميت نه لري، او نه په آخرت کې له داسې اعمالو څنې څه فايده وررسيږي، ځکه چې د عمل روح ايمان دی، نو هر عمل چې له ايمان څنې تش وي، هغه د مړ عمل په شان ګڼل کيږي، چې د آخرت په ابدي ژوندون کې هيڅ کار نه ترې اخيستل کيږي.

وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٩١﴾

او اګر که فديه ورکړې دې دغه (ټول سره زر) سره، دغه کسان (چې په کفر مړه دي) شته دوی لره عذاب دردناک، او نشته دوی لره هيڅ مددګاران (چې مرسته ورسره وکړي).

تفسیر: يعني فرض يې کړئ ! که له کافرو سره هلته دومره مال وي، او پخپله دی له خپل لوري دا وغواړي، چې هغه د فديې په ډول الله جل جلاله ته وړاندې کړي، چې دا له ما څنې واخله ! او ما پرېږده، نو بيا هم دا فديه ترې نه منله کيږي، دا مقصدپه ۶ جزء المائدة ۳۶ آيت، شپږمه رکوع کې هم راځي.

لَن تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

له سره به ونه مومئ تاسې (پوره) نېکي، تر هغه پورې چې خرچ کړئ تاسې (په لاره د الله کې) ځيني له هغو شيانو چې ستاسې خوښ وي، او هغه چې خرچ کوئ (يې) تاسې له يوه شي (لږ وي که ډېر) پس بېشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: يعني الله جل جلاله ته معلوم دي چې تاسې څه شی او له کوم ځايه او د څه مقصد لپاره خرڅ کړی دی؟، څومره محبوب او په زړه پوري شيان چې په هره طريقه په اخلاص او ښه نيت سره چې د الله جل جلاله په لاره صرفوئ ! سم له هغه سره د الله تعالی له لوري تاسې ته هم د هغه بدل درکول کيږي، چې تاسې يې هيلمن (اميدوار) يئ ! که د اعلی درجې نيکي حاصلول غواړئ؟؛ نو له خپلو ډېرو محبوبو او ډېرو ګرانو شيانو څنې څه شی د الله تعالی د لارې لپاره وټاکئ ! (مقرر کړئ).

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ ۗ

ټول طعام (د خوړلو شيان) وو حلال بني اسرائيلو (ځامنو د يعقوب) ته مګر هغه (طعامونه) چې حرام کړي وو اسرائيل (يعقوب) پر ځان خپل (د اوښانو له غوښو او شودو) پخوا له هغه چې نازل (لېږل) کېده تورات.

تفسیر: يهودانو ځمونږ (رسول الله صلی الله عليه وسلم) او مسلمانانو ته ويل چې: «تاسې خپل ځانونه د ابراهيم عليه السلام د دين تابعان بولئ ! حال دا چې تاسې داسې شيان خورئ چې هغه د الله تعالی له جانبه په ابراهيم عليه السلام او

د ده په کورنۍ حرام شوي وو، لکه د اوښې شودې او غوښې»، الله جل جلاله فرمايي: ټول هغه شيان چې اوس يې خلق خوري د ابراهيم عليه السلام په وخت هم حلال وو، او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوي، هو ! په «تورات» کې ځينې شيان په خاص ډول سره پر بني اسرائيلو باندې حرام شول، مګر د اوښ له غوښې ځنې پخوا د «تورات» له نزوله اسرائيل (يعقوب) عليه السلام قسم کړی وو، چې د ده په پيروۍ ګردې اولادې يې د اوښ د غوښې د خوړلو ځنې ځانونه وساتل.

قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾

ووايه (ای محمده ! يهودانو ته) نو راوړئ تاسې (صحيح) تورات، پس ويې لولئ تاسې (د خپل تصديق لپاره) که يئ تاسې صادقان.

تفسير: يعنې که تاسې (ر‌ښتين يئ چې دا شيان د ابراهيم عليه السلام په وخت کې حرام وو، نو راشئ ! او دا حکم پخپل منلي کتاب «صحيح تورات» کې راښکاره کړئ ! که په هغه کې مو راونه ښوده؛ نو په دې خبره کې د هيڅ شک او شبهې ځای نشته، چې تاسې کاذبان او مفتريان يئ !.

په روايتونو کې راغلي دي چې يهودان د دې زورور اعلان او بلنې استقبال ته حاضر نشول، او په دې طريقه سره ځمونږ د «نبي صلى الله عليه وسلم» په صداقت باندې يو بل دليل هم قائم شو.

فَمَنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾

(نو فرمايي الله) پس هر چا چې وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چې د حرمت، حجت، اوجهت يې ښکاره شو) پس دغه کسان (چې حق پر پرېږدي او باطل خوښوي) هم دوی دي ظالمان.

تفسير: يعنې دا به لويه بې انصافي وي؛ که د دې حجت له ظهوره مو وروسته بيا هم تاسې په همدې باندې ټينګ اوسئ او وايئ چې: دا شيان د ابراهيم عليه السلام له زمانې راهيسې حرام دي، او مونږ د ابراهيمي دين اصلي پيروان يو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ ۗ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) ر‌ښتيا فرمايلي دي الله (په دې تحليل او تحريم کې هم) نو متابعت وکړئ تاسې د دين د ابراهيم چې حنيف وو (په حق ټينګ ولاړ او له باطل څخه بېزاره) او نه وو له مشرکانو.

تفسير: يعنې الله تعالى د حلالو او حرامو په نسبت او هم د محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم او د اسلام په باب کې هسې صافې صافې او ر‌ښتيا ر‌ښتيا خبرې اورولې دي، چې هغه هيڅوک دروغولی نشي، اوس ښايي چې تاسې هم د مسلمانانو په شان د ابراهيم عليه السلام د اصلي دين تابعان شئ ! او د ابراهيمي اصولو متابعت وکړئ ! چې په هغه کې ډېر لوی شی خالص توحيد وو، او د عُزير عليه السلام، مسيح عليه السلام احبارو (علماء) او رهبانانو (پيرانو) عبادت پرېږدئ ! او پاخه موحدان مسلمانان شئ !.

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بېشکه لومړنۍ کوټه (بيت الله) چې جوړه شوې ده (له ګردو نه پخوا د عبادت لپاره) خلقو ته خامخا (هغه کوټه) هم دا ده چې مکه کې ده.

تفسیر: د مسلمانانو په دې دعوی چې: مونږ له هر چا څیني زیات ابراهیم علیه السلام ته نږدې یو؛ یهودو اعتراض کولو چې «د ابراهیم علیه السلام او د هغه د اولاد څخه رالیږل شوي پیغمبران خو په شام کې استوګن او بیت المقدس یې قبله وه، او تاسو په حجاز کې استوګن او کعبه مو قبله ده، نو د ابراهیم علیه السلام پیروي او نږدیوالې مو له کومه شو؟»».

جواب وشو چې له ټولو څني لومړنی برکتي خونه (کور) چې د خلکو د مخ ګرځولو لپاره جوړه شوې ده؛ هغه همدا کعبه ده، چې په مکه مکرمه کې ده، او همدا د ابراهیم علیه السلام قبله وه، او مقام ابراهیم په هغې کې دی.

مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٦﴾ فِيْهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِيْمَ ۚ وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا ؕ

حال دا چې برکت ناکه او لاره ښوونکې ده خلقو ته (د جنت). (شته) په دې کوټه کې آثار ښکاره (څیني یې) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چې ننوت په دې (کعبه) کې نو شي به په امان کې.

تفسیر: حق تعالی له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهري او باطني، حسي اومعنوي برکاتو سره معمور کړی دی، او د ګرد جهان د هدایت سرچینه یې ګرځولې دی، همدې ځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو لپاره دجهان ګرد (ټول) انسانان ور دعوت شوي دي، د اسلام د جهان نیوونکي دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال اوجنوب کې مامور دي چې د هم دې (بیت الله شریف) په لوري خپل مخونه وګرځوي، او لمونځونه اداء کړي، د دې په طواف کوونکو باندې د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوري، پخواني انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو لپاره په ډېر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکي له همدې شمعې پروانه کېدل، او تل تر تله د دې داخلېدونکي مأمون او مصون ګڼل کېدل، له دې سره نږدې د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا راښیي چې دلته د ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسېدلی دی، او د هغه روڼ تاریخ (چې د ګردو «ټولو» عربو په نزد بې له انکاره منل شوی دی) دا راښيي، چې دا هم هغه تیږه (ګټه) ده، چې ابراهیم علیه السلام پرې درېده، او د (کعبې شریفې) دیوالونه یې جوړول، پر دغې تیږې (ګټې) باندې د ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځې پورې محفوظ پاتې دی.

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ۭ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٧﴾

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دې) بیت (الله، دا) دی پر هغه چا چې قدرت لري طرف د ده ته د لارې، او هر څوک چې کافر شو (ویې نه مانه) نو بېشکه الله بې پروا دی له ټول عالم (یعني له هر چا او هر شي).

قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ شَهِيْدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده !) ای اهل کتابو ! ولې کافران (منکران) کیږئ تاسې په آیتونو د الله، او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چې تاسې یې کوئ.

تفسیر: یعنې د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسې رښتیا او پخو خبرو له اورېدلو څخه وروسته په تاسې باندې څه شوي دي، چې سره له کتابیت پرله پسې د کلام الله او د هغه د راوړونکي په انکار باندې ټینګ ولاړ یئ؟.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

ووايه (اى محمده !) چې اى اهل د كتابونو ! ولې تاسې منع كوئ (اړوى) له لارې د الله څخه هغه څوک چې ايمان يې راوړى؟ لټوئ تاسې لارې د الله ته كوږوالى (عيب) حال دا چې تاسې يئ شاهدان (عالمان په حقانيت د محمدي دين)، او نه دى الله بې خبره له هغه شي نه چې تاسو يې كوئ (نو تاسې ته جزا دركوي).

تفسير: يعني نه يواځې دا چې تاسې پخپله د ايمان د سعادت له حاصلولو څخه محروم يئ، بلكه غواړئ چې نور هم د الله تعالى له لارې څخه ستانه (واپس) كړئ ! او تاسې دا حركتونه يواځې د جهل او ناپوهى له امله نه كوئ !، بلكه سره له پوهې په قصد سره يې كوئ، او سمې خبرې كږوئ، او تل د هم داسې نا مناسبو حركاتو د جوړولو په فكر كې مشغول يئ، الله تعالى ستاسې له دې ګډو وډ، او كږو خبرو څخه بې خبره نه دى، او په مناسب وخت كې به د دې ګردو خبرو سزاوې يو ځاى در كړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تُطِيعُوا۟ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (اى مؤمنانو !) كه تاسې حكم ومنئ د يوه فريق له هغو كسانو چې وركړى شوى دى دوى ته كتاب، نو بېرته به وګرځوي تاسې وروسته له ايمانه ستاسو كافران.

تفسير: دلته مسلمانانو ته نصيحت كيږي، چې تاسې ولې د دې مفسدانو په دې اشارو باندې فرېب خورئ؟ د دوى له دې تېر ايستلو څخه ځان وساتئ ! كه نه دا اندېښنه شته چې ورو ورو به تاسې د ايمان له رڼا څخه باسي، او د كفر په توره تياره كنده كې به مو غورځوي.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

او څرنګه به تاسې كافران كيږئ، حال دا چې لوستل كيږي پر تاسې آيتونه د الله، او دى په تاسې كې رسول د الله، او هر څوک چې منګولې خښې كړي (د الله په دين) نو په تحقيق ښودنه وشوه ده ته په طرف د لارې سمې.

تفسير: يعني هغه قوم چې د دوى په منځ كې پيغمبر صلى الله عليه وسلم تشريف لري، او شپه او ورځ د الله تعالى له جانبه دوى ته په زړه پورې خبرې آوروي، او د هغه روح پالونكي لوى آيتونه او مهم دلائل ښكاروي، نو ډېره لرې ده چې وروسته له ايمان راوړلو څخه داسې قوم بيا كافر شي، يا د كافرانو په شان كار وكړي.

فائده: د مديني منورې د انصارو دوو قبيلو «اوس» او «خزرج» پخوا له اسلامه پخپلو منځونو كې سخت عداوت او دښمني درلوده (لرله)، په ډېرو وړو وړو خبرو باندې به په داسې سختو جنګونو او وينو تويولو سره نښتل، چې تر كلونو كلونو پورې دا جنګ اوږدېده.

لكه چې د «بعاث» مشهور جنګ «۱۲۰» كلونو پورې اوږد شو، آخر د اسلام د تعليم او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحبت په اثر دغه دواړه قبيلې سره ملې، او پخپلو منځونو كې لكه شودې او شكرې شولې، او د اخوت او صميميت (دوستى) ډېر ټينګ تعلقات د دوى په منځ كې سره قائم شول.

د مدينې منورې يهودان د دې دواړو دښمنو او غليمو قبيلو په دې طريقه مينه او محبت ډېر خپه او غمجن وو، يو ړوند يهودي (شماس بن قيس) يو فتنه اچوونکی سړی ولمساوه چې ته په داسې يوې لوئې جرګې کې چې دا دواړه قبيلې سره په کې ناستې وي، په يو چم (چل) د (بعاث) د جنګ خبره وښوروه ! کله چې هغه فتنه اچوونکي سړي يوه مناسبه موقع پيدا کړه او د (بعاث) څو غيرت پاروونکي اشعار يې ولوستل، د دې اشعارو له اورېدلو ځنې سمدلاسه خبره د خولې له خبرو ځنې تېره او تر تورو او نېزو پورې ورسېده، مګر پخوا له دې نه چېويني تويې شي، رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د معظمو مهاجرينو له يوې ډلې سره پر موقع وروړسېدل، او ويې فرمايل: «ای د مسلمانانو ډلې ! له الله تعالی څخه وويرېږئ ! زه ستاسې په منځ کی موجود يم، بيا دا د جاهليت خبرې او بلنې د څه لپاره کيږي؟ الله تعالی تاسې ته هدايت وکړ ! او په اسلام يې مشرف کړئ، او د ناپوهی له تيارو ځنې يې وويستئ، نوآيا بيا تاسې د هغو کفرياتو او لغوياتو په لوري ژر بېرته ګرځئ؟ چې له هغو تورو تيارو څخه هم دا اوس د باندې وتلي يئ؟»، د رسول الله صلی الله عليه وسلم د دې رسالت د مؤثرې وينا په اثر (اوس) او (خزرج) دواړو خپلې وسلې وغورځولې، او يو له بله سره يې په ډېره مينه، روغبړ، معانقه، او مصافحه وکړله.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) وويرېږئ له الله نه په حق وېرې د ده !، او مه مرئ مګر په دې حال کې چې يئ تاسې مسلمانان (موحدان).

تفسير: يعنې ستاسې مسلمانانو په زړونو کې ښايي د الله تعالی پوره وېره وي، او سم له خپله توانه د پرهېزګاری او تقوی له لارې لرې ولاړ نه شئ ! او تل د الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکي اوسئ.

وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ

او منګولـې ولګوئ (ای مؤمنانو !) په رسئ د الله (چې قرآن دی) ټول او مه سره مختلف کيږئ (وروسته له اسلامه).

تفسير: يعنې ګرد سره يو شئ ! او د پاک قرآن احکام ټينګ ونيسئ ! چې د پاک الله کلکه رسی ده، د «تمسک بالقرآن» مطلب داسې نه دی، چې پاک قرآن د خپل ځان او د خپلو آراوو ، هواوو، او د هوسونو تابع وګرځولی شي، بلکه د لوی قرآن صحيح مطلب هم هغه دی، چې د صحيحو احاديثو او د صالحينو اسلافو له متفقو تصريحاتو ځنې مخالف نه وي.

وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ كُنتُمۡ أَعۡدَآءٗ فَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِكُمۡ فَأَصۡبَحۡتُم بِنِعۡمَتِهِۦٓ إِخۡوَٰنٗا

او ياد کړئ تاسې (ای مؤمنانو !) نعمت (احسان) د الله پر تاسې، کله چې وئ تاسې دښمنان نو ألفت (مينه) يې پيدا کړه په منځ د زړونو ستاسې کې، نو وګرځېدئ تاسې په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامي) وروڼه.

تفسير: يعنې د سلهاوو کلونو عداوتونو او کينې يې له منځه ورکې کړې، او الله تعالی د خپل محبوب رسول الله صلی الله عليه وسلم په سبب تاسې اسلامي خواږه وروڼه سره وګرزولی چې د هغه په اثر ستاسې دين او دنيا سم شول.

وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِّنْهَا ۗ

او وئ تاسې په غاړه د کندې له اوره (د دوزخ، په سبب د ګمراهۍ او کفر) نو خلاص یې کړئ تاسې له هغه (اور په اسلام سره).

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿۱۰۳﴾

هم داسې (لکه چې د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر يې بيان کړل) بيانوي الله تاسې ته دلائل خپل لپاره د دې چې تاسې په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ !

تفسیر: یعنې د دې خبرو له داسې ښکاره او صاف ویلو څخه دا مقصود دی، چې تاسې تل په سمه او صافه لاره باندې لاړ شئ ! او دهسې مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پرې نه ږدئ !.

وَلْتَكُنْ مِّنْكُمْ اُمَّةٌ يَّدْعُوْنَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۰۴﴾

او وي دې (تل) له تاسې څخه يوه ډله چې بولي (خلق) په طرف د خير (اسلام) او امر (حکم) کوي (خلقو ته) په معروف (نېکۍ) سره او منعه کوي (خلق) له منکر (بدۍ) نه، او دغه (آمرين بالمعروف ناهين عن المنکر) هم دوی دي په مراد رسيدلي او کامياب.

تفسیر: یعنې تقوی، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، او اسلامي مؤاخات دا ټول هلته باقې پاتې کېدی شي، چې په مسلمانانو کې یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد لپاره وي، او د دې ډلې وظیفه هم دا وي، چې د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوري وبولي، او کله چې خلق په ښو کارونو کې سست یا په خرابو کارونو کې اخته ووینې، نو دوی د نېکۍ په لوري وبولي، او متوجه یې کړي، او له بدو کارونو څخه یې وژغوري (وساتي)، او په دې کار کې د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهي ونه کړي !.

ښکاره ده چې دا کار هم هغه کسان کولی شي چې د معروف او منکر په علم باندې خبر وي، او د قرآن او سنت له پوهې سره، هوښیار، ذکي، موقع پېژندونکی هم وي، که نه امکان لري، چې یو جاهل سړی به معروف منکر، او منکر معروف وګڼي، او د اصلاح په ځای به ګرد (ټول) نظام خراب او مختل کړي.

یا به د یوه منکر اصلاح داسې کوي، چې له هغه څخه نور ډېر منکرات پیدا کیږي، یا د نرمۍ په ځای به سختي او د سختي په ځای کې به نرمي کوي.

ښایي له همدې امله له مسلمانانو څخه یو مخصوص جماعت د همدې کار لپاره مأمور کړی شوی دی، چې له هره پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهي عن المنکر» وړ او لایق وي، چې نبوي حدیث کې راغلي دي، «کله چې خلق په منکراتو کې اخته شي، او هیڅوك نه وي چې دوی له هغو څخه وژغوري (وساتي)، نو د عمومي عذاب د راتګ اندېښنه شته».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَٰتُ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

او مه کېږئ تاسې په شان د هغو کسانو چې سره جلا (جدا) شول، او اختلاف (جګړې) يې وکړې د دين په اصولو کې وروسته له هغه چې راغلي وو دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقيقت)، او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ).

تفسير: يعني لکه يهودانو او نصرانيانو غوندې مه کېږئ چې د الله تعالی د صافو او ښکاره وو احکامو له رسېدلو څخه وروسته بيا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولوېدل، او د شرعې په اصولو کې سره متفرق او په فروعو کې سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای کې ګوند او ګوند بازۍ د دوی مذهب او قوميت وران او ويجاړ او تباه کړ، او ګرد (ټول) سره د الله تعالی په عذاب ببل ببل ککړ شول.

تنبيه: له دې آيت څخه د هغو اختلافاتو او ډلې ډلې کېدلو مذموميت او تباهي معلومه شوه؛ چې د شريعت د صافو احکامو له خبرېدلو وروسته پيدا شي، د افسوس ځای دی چې د ننيو مسلمانانو په منځ کې په سلهاوو ګوندونه (ډلې) د اسلامي شريعت له ښکاره وو صريحو، مسلّمو او ټينګو اصولو څخه جلا (جدا) شوي دي، او د دوی په منځ کې اختلافونه اچول شوي دي، او د دې اختلاف او انشقاق عاملين د همدې عذاب لاندې راغلي دي.

بيا هم د شکر ځای دی، چې د دې بې تميزۍ په طوفان کې د الله تعالی او د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم له وعدې سره سم يو عظيم الشأن جماعت د پاك الله دا رسۍ ټينګه نيولې ده، او د «ما أنا عليه وأصحابي» په مسلك باندې قائم دي، (الحمد لله) او د قيامت تر ورځې به قائم وي.

پاتې شول هغه فرعي اختلافونه چې د لويو اصحابو رضي الله عنهم او د مجتهدينو ائمه وو په منځ کې شته، هغه له دې آيت سره هيڅ تعلق نه لري، د دې فرعي اختلافونو پر اسبابو باندې شاه ولي الله «رحمه الله» په خپلو تصانيفو کې کافي او شافي بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ

په هغه ورځ چې سپين به شي (ځينې) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شي (ځينې) مخونه (د کافرانو).

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

پس هر هغه کسان چې تور شوي دي مخونه د دوی (نو و به ويل شي دوی ته) آيا کافران شوي يئ تاسې وروسته له ايمان راوړلو ستاسې؟.

تفسير: د دې الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتابيانو، او عامو کافرانو يا پر ګردو مبتدعينو، فساقو، او فجارو باندې کيږي:

«مرتد» هغه ته ويل کيږي، چې وروسته له ايمان راوړلو څخه بيا کافر شي.

«منافق» هغه دی چې په ژبې سره اقرار کوي، خو په زړه کې ترې انکار لري، او کافر وي.

«کتابي»: پخپلو انبياوو او کتابونو باندې د ايمان لرلو مدعي وي، چې د دې مطلب داسې کيږي چې دوی هغه ګرد زيري چې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په نسبت ورکړی شوي دي؛ ومني، او سم له هغو هداياتو سره څمونږ پر

رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړي، مګر دوی په خپل انکار کې له ګردو ځنې په مخ لاړل، ګواکې دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبي بیا کافرېږي.

«مبتدع» هغه دی چې تش په خوله دعوی کوي چې مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو، او پر نبي کریم صلی الله علیه وسلم باندې مو ایمان راوړی دی، مګر وروسته له هغه ډېر بې اصله او باطل شیان په دین کې شاملوي، یا د دین له ځینو ضروریاتو ځنې انکار کوي، او له اصلي دین څخه د باندې وځي، همدا طریقه دوی هم تر یوه درجې پورې په ﴿اَكَفَرۡتُمۡ بَعۡدَ اِيۡمَانِكُمۡ﴾ سره مخاطبوي.

پاتې شول «فساق» چې د هغو ی عقیده صحیحه وي، که دغه خطاب هغوی ته وي، نو مطلب به یې داسې وي چې د ایمان له راوړلو ځنې وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولې وګرځاوه؟ ګواکې له کفر څخه به عملي کفر مراد وي.

او که د عامو کفارو په حق کې دا خطاب ومنل شي، نو حاصل یې دا دی: پاك الله ګرد د فطرت په دین باندې پیدا کړئ، نو تاسې هغه ایماني فطرت ولې ضائع کړی دی؟ او ولې کافران شوي یئ؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه را معلومېږي چې دلته کفر فعلي کفر، یعني مذموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوۡقُوا الۡعَذَابَ بِمَا كُنۡتُمۡ تَكۡفُرُوۡنَ۝ وَاَمَّا الَّذِيۡنَ ابۡيَضَّتۡ وُجُوۡهُهُمۡ فَفِىۡ رَحۡمَةِ اللّٰهِ‌ؕ هُمۡ فِيۡهَا خٰلِدُوۡنَ۝

نو وڅکئ عذاب په سبب د دې چې وئ تاسې کافران کېدلئ. او هر هغه کسان چې سپین شوي دي مخونه د دوی نو وي به دوی په رحمت د الله (کې)، چې دوی به په هغه کې تل وي.

تفسیر: څکه چې جنت یواځې په عمل سره نه موندل کیږي، او سره له عمله د الله تعالی رحمت او فضل هم ورته پکار دی، او جنت همداسې یو ځای دی، چې هلته الله تعالی د هوسایی (قرارۍ) او آرامۍ او ښه ژوندون هر راز اسباب او سامان مهیأ (تیار) کړی دی.

تِلۡكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتۡلُوۡهَا عَلَيۡكَ بِالۡحَـقِّ‌ؕ وَمَا اللّٰهُ يُرِيۡدُ ظُلۡمًا لِّلۡعٰلَمِيۡنَ۝ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ‌ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرۡجَعُ الۡاُمُوۡرُ۝

دا (چې تېر شول) آیتونه د الله دي، مونږ یې لولو پر تا باندې (ای محمده !) په حقه سره، او نه دی الله چې اراده به کوي دظلم لپاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالي یا د ثواب په لږوالي). او (خاص) الله لره دي هر هغه څهٍ چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي، (سره له اسمانونو، ځمکو، ملکاً، خلقاً، او عبیداً) او (خاص) الله ته بېرته ګرځول کیږي ګرد کارونه (نو هر چا ته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوي).

كُنۡتُمۡ خَيۡرَ اُمَّةٍ اُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ

یئ تاسې (ای محمدي امته !) خیر (بهتر د هر هغه) امت چې ایستلي شوي دي لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو ! الله تعالی تاسې له ګردو (ټولو) امتو ځنې افضل او بهتر ګرځولي یئ ! د الله تعالی په ازلي علم کې له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوي وو، چې د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاوو علیهم السلام ته هم ورکړی

شوی وو، څرنګه چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ګردو (ټولو) انبیاوو علیهم السلام څخه افضل او بهتر دی، د ده امت هم له ګردو (ټولو) امتونو او اقوامو څخه ښه او بهتر دی، ځکه چې له ګردو (ټولو) څخه اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی، او ډېر زیات پاتې کیدونکی او ښه کامل یې په نصیب دی.

تنبیه: د دې آل عمران سورت په ۸۱ آیت ۹ رکوع په ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ﴾ الآیة ـ کې څمونږ د نبي کریم (علیه أفضل الصلاة والتسلیم) د کبری امامت او جامعیت بیان شوی وو، د آل عمران سورت په ۹۶ آیت ۱۰ رکوع کې په ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا﴾ الآیة ـ کې د ده امت د قبلې علویت او لوړه مرتبه وښوولە شوه، د آل عمران سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کې په ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾ الآیة ـ کې یې د ده امت د کتاب او د شریعت مضبوطي ښکاره کړه، او د لته د دې آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع کې د دې مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کولی شي.

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چې حکم کوئ تاسې (هر چاته) په معروف (نېکۍ) سره، او منع کوئ تاسې (هر څوک) له منکر (بدۍ) څخه.

تفسیر: په «منکر» کې خراب کارونه: لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز بد اخلاق، او غیر معقولې خبرې شاملې دي، له دې منکراتو څخه ممانعت هم په څو ډولونو وي، کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او ټوپک لکه په «اکبر جهاد» سره، الغرض هر راز جهاد په دې کې داخل دی، دا صفت په داسې عمومیت او اهتمام سره چې په محمدي امت کې لیده کیږي، په پخوانیو امتونو کې د هغه مثال او نظیر نه موندل کیږي.

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

او ایمان لرئ په الله باندې (په دوام او ثبات سره).

تفسیر: په الله جل جلاله باندې په ایمان لرلو کې د ده پر توحید، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شیانو باندې ایمان لرل هم داخل دي، رښتیا خو دا ده چې د خالص توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دې اندازې سره چې «لله الحمد» په محمدي شریعت کې شته؛ په نورو امتونو کې نه وو، عمر رضي الله عنه فرمایلي دي: «هر سړی چې له تاسې څخه غواړي چې په دی امت (خیر الأمم) کې داخل شي، ښایي چې د الله تعالی شرط پوره کړي !»، یعني «امر بالمعروف، نهي عن المنکر» او «ایمان بالله» چې د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دې غوره کړي، چې دا کار د صحابه وو «رضوان الله تعالی علیهم أجمعین» له شان څخه دي.

وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾

او که ایمان راوړی واي اهل کتابو (په قرآن او محمد نو) خامخا به وو (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، څخه له دوی څخه مؤمنان دي، او زیات د دوی فاسقان دي (نافرمانان متمردان په کفر).

لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى ۖ وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾

له سره به ضرر ونه رسوي تاسې ته (دغه فساق په هیڅ باب کې) مګر په (لږ) تکلیفولو (د ژبې)، او که جنګ وکړي دوی له تاسې سره نو وبه ګرځوي دوی تاسې ته شاوې (خپلې تېښتې ته)، بیا به له دوی سره مرسته ونه کړه شي، (بلکه له تاسې سره به د خالق مرستې وي).

تفسیر: لله الحمد دغه پخوا و یل حرف په حرف ثابت شول، او دلویو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین په زمانه کې دا ګردې پېښې پر کتابیانو باندې اجراء او تطبیق شوې، کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامۍ او تباهۍ لپاره ډېر زیات تکلیفونه وګالل، او راز راز پلمې او دسیسې یې جوړې کړې، او زیات زور یې ولګاوه، مګر د مسلمانانو یوه ویښته ته یې هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی، هر چېرې چې مقابله وشوه، د «حمر مستنفره» په شان تښتېدل، او په هر ځای کې به د الله تعالی نصرت او امداد د همدغه خیر الأمم په نصیب وو، او دښمنان به د بد حواسۍ او بېکسۍ په حال کې مقهور او مخذول کېدل، هر لوري ته به تښتېدل، یا به بندیان کېدل، یا به یې د تسلیم غاړه کېښوده، یا به جهنم ته رسېدل، فلله الحمد والمنه.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړی شو په دوی باندې ذلت (خواري په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کې چې وموندلی شي دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وي) مګر (چې منګولې ولګوي) په رسۍ د الله او په رسۍ د خلقو (پناه د مسلمانانو).

تفسیر: دا آیات د کتابیانو له جملې څخه خاص په یهودانو پورې متعلق ښکاري، لکه چې د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو څخه ظاهر دی، یعنې خورا (ډېر) دولتمندان یهودان هم پـه آزادۍ او خپلواکۍ سره د خپل ځان او مال حفاظت نشي کولی، ځکه چې دوی هیڅېرې د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دي، او په ګرده دنیا کې بې پته او بې عزته پراته دي، او یواځې ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسایي (آرام) او ژوندون کوي، ځینو مفسرینو له ﴿إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ﴾ او له ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ څخه د الله تعالی ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړی دی، یعنې پرته له دې چې له مسلمانانو سره عهد وکړي، او د الله تعالی په ذمه کې راشي.

وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۚ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۚ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿۱۱۲﴾

او وګرځېدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرر کړل شو پردوی باندې مسکنت (محتاجي) دا (محتاجي او غضب) په سبب د دې دي؛ چې بېشکه دوی وو چې کافران کېدل په آیتونو د الله، او وژل به یې انبیاء په نا حقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب وو چې سرکښي کوله، او وو دوی چې له حدودو به تېرېدل (د عصیان په سبب).
تفسیر: همدغه مضمون د «البقرة» سورت په ۶۱ آیت ۷ رکوع کې تېر شوی دی، د هغه فائده دې دلته هم ولوستل شي !.

لَيْسُوا سَوَآءً ۗ مِّنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ أُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَّتْلُونَ اٰيٰتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿۱۱۳﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرٰتِ ۗ وَأُولٰٓئِكَ مِنَ الصّٰلِحِينَ ﴿۱۱۴﴾

نه دي دوی (ټول اهل کتاب سره) برابر، ځینې د اهل کتابو یوه فرقه ده، چې سمه ولاړه ده (په حق باندې) چې لولي دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپې، حال دا چې دوی سجدې کوي. ایمان راوړي په الله باندې او په ورځې آخرې، (د قیامت) باندې، او امر (حکم) کوي (خلقو ته) په معروف (نیکۍ) سره، او منعه کوي (خلق) له منکر (بدۍ) څخه، او تلوار کوي په ښو کارونو کې (تاخیر نه کوي)، او دغه کسان له صالحانو څخه دي.

تفسیر: د دې ګردو (ټولو) کتابیانو حال یو شان نه دی، د دومره بدانو په منځ کې څه ښه کسان هم شته، او د دې مسخه شویو اشقیاوو په منځ کې ځینې سعید ارواح هم موجود دي، چې دوی ته (حق سبحانه وتعالی) د حق منلو توفیق ورکړی دی، او د اسلام په غېږ کې ننوتلي دي، لکه عبد الله بن سلام او د هغه ملګري (رضي الله تعالی عنهم).

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ

او هر څه چې کوي دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضایع نه کړی شي، د دوی (ثواب د) هغه کار.

تفسیر: بلکه دوه مثله اجر به مومي، لکه چې د «القصص» په ۵۴ آیت ۶ رکوع کې داسې یو آیت لولو: ﴿أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا﴾ او په صحیح حدیث کې نبي کریم «علیه الصلاة والتسلیم» د هغه تشریح فرمایلې ده.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهېزګارانو (هم).

تفسیر: د همدې له امله چېرې چې د یهودانو د خرابیو ذکر راځي، حق سبحانه وتعالی دا پرهېزګاران ترې مستثنی کوي، او سم د دوی له تقوی او پرهېزګارۍ سره په دنیا او آخرت کې له هغوی سره بېخي ممتازه معامله کوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي له سره به دفعه نه کړي له دوی څخه مالونه د دوی، او نه اولادونه د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی !، او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دي)، دوی به په هغه (اور) کې تل وي (بې انتهاء، بلا انقطاع)، مثال د هغه مال چې صرفوي (يې کافران د الله په لاره کې) په دې ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کې؛ په شان د مثال د هغه باد دی، چې وي په دې باد کې ډېره یخني (یا اور) چې ورسېږي (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چې ظلم يې کړی دی پر ځانونو خپلو، پس هلاک کړي دغه کښت (فصل).

تفسیر: د صالحانو او د متقیانو په مقابل کې د لته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمایي: کافران هر څومره چې مال او قوت په دنیا کې ولګوي، اګر که دوی يې پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وګڼي، په آخرت کې يې هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږي.

پر ته له ایمان د هر عمل مثال داسې وګڼئ، لکه چې کوم شریر یا ظالم فصل وکري، یا په باغ کې نیالګي کیږدي، او د هغه له څو ورځو زرغونتیا او ښکلي ننداري ځني خوښ شي، او راز راز هیلي او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کې وګرځوي، چې ناڅاپه د هغه دشرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلۍ ولګیږي، او پر هغو شینکو باندې دومره واوره او ږلۍ ولویږي، چې یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړي، او ويې سوځوي، او دې په پای (آخر) کې د دې تباهۍ په نسبت خپلې ګوتې وچیچي، او خاورې په سر باد کړي، نه يې امیدونه په ځای شي، او نه د اړې او احتیاج په وخت کې د هغه له پیداواره منتفع شي.

او کله چې دا تباهي دظلم او د شرارت سزا وه، نو ځکه پر دغه مصيبت باندې څه اخروي اجر هم لکه چې مؤمنانو ته په داسې مواردو کې ور رسیږي؛ په لاس نه ورځي، کټ مټ (هو بهو) همدا د هغو کفارو احوال دي، چې په شرک او کفر باندې ټینګ ولاړ دي، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) ډېر خیر او خیرات ورکوي.

پاتې شول هغه کمبختان چې د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنۍ، یا په فسق او فجور کې لګیږي؛ نو د دوی د حال پوښتنې نه دي پکار، ولې چې دوی نه یواځې خپل مال خوشې چټي (فضول) صرفوي، بلکه په دې مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او وبال هم اړوي، دې ګردو ته ښایي چې په یاد یې ولري، «مال وي، که اولاد، هرشی چې وي، د الله تعالی د عذاب مخه نشي اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کې دوی پخپلو هیلو باندې بری مومي.

تنبیه: «ریح» مفرد لفظ په قرآنکریم کې عموما د عذاب په مورد کې مستعمل شوی دی، لکه ﴿رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا﴾ او ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا﴾ الآیة ـ او د «رحمت» په موقع کې د جمعې لفظ «ریاح» راغلی دی ﴿يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾ او ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ﴾ الآیة ـ او ﴿يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا﴾ الآیة ـ کذا ذکره أبو حیان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۱۱۷﴾

او نه دې ظلم کړي پر دوی باندې الله، ولیکن پر ځانو خپلو ظلم کوي دوی (په کفر سره چې د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر: داسې دې ونه ګڼل شي، چې «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکي نه منله کیږي، نو پر دوی باندې معاذ الله د الله تعالی له جانبه ظلم او تېری شوی دی»، داسې نه ده ! ځکه چې دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندې پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی، نو دغه بده ورځ به ورته نه پېښېده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۱۱۸﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو !) مه نیسئ تاسې دوستان د راز (له هیڅ فرقې نه چې وي) غیر له تاسې (مؤمنانو)، هیڅ کمی نه کوي دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست ګڼي دوی ضرر ستاسې، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دښمني له خولو د دوی نه، او هغه بغض چې پټوي یې سینې (زړونه) د دوی؛ ډېر لوی دی (له هغه چې په خوله یې وایي)، په تحقیق بیان کړي دي مونږ تاسې ته علامې (د نفاق د دوی)، که یئ تاسې عقل چلوئ پکې (پوهیږئ).

تفسیر: حق تعالی دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه، چې مسلمانان دې د خپل حقیقي مسلمان ورور ځنې پرته بل چا ته د خپل د زړه خبره او پټه مرکه (راز) نه ورښیي، ځکه که یهودي وي یا نصراني، منافق وي که مشرک؛ له دوی ځنې هره یوه ډله چې وي ستاسې حقیقي خیر غوښتونکي نه دي، بلکه دا خلق تل په دې کوښښ کې لګیا دي، چې تاسې تېر باسي، او په هر فریب سره چې وشي، څه زیان در ورسوي، او په دیني او دنیوي خرابیو کې تاسې اخته کړي، د دوی خوښه همدا ده چې تاسې په تکلیف کې اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسې ته کوم دیني یا دنیوي نقصان درورسیږي.

هغه دښمني او بغض چې د دوی په زړونو کې دی، هغه خو ډېر زیات دی، لیکن ډېر ځلې داسې هم کیږي، چې دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کې مغلوبیږي، د همدې حسد او دښمنی له امله د دوی ژبې د دوی په واک (قبضه) او اختیار کې نه دي.

نو د عقلمند سړي دا کار نه دی، چې هسي خبيث باطن دښمنان خپل رازداران وګرځوي، حق تعالى د دوست او دښمن علامې، او د موالاتو او نورو احکامو په ښکاره ډول سره بيان فرمايلي دي، په هر هغه چا کې چې عقل وي، له هغه څخه به کار اخلي، (د کفارو د موالاتو په نسبت څه تفصيل پخوا له دې نه په همدې سورت کې تېر شوی دی، او څه نور په «المائده» او نورو کې راځي.

هَٰٓأَنتُمْ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِٱلْكِتَٰبِ كُلِّهِۦ

واورئ خبردار شئ ! تاسې هغه کسان يئ چې دوستي کوئ له دوی سره، او نه کوي دوستي دوی له تاسې سره، او تاسې ايمان لرونکي يئ پر ټولو کتابونو.

تفسير: يعني دا څومره بې موقعه خبره ده چې تاسې د هغوی په دوستۍ باندې نازېږئ ! او هغوی ستاسې دوستان نه دي، بلکه ستاسې بيخ ايستونکي دښمنان دي، او عجيبه لا دا ده چې تاسې آسماني کتابونه اعم له دې چې هغه د هر قوم وي، او په هره زمانه کې معمول وي، پر هر نبي الله باندې چې نازل شوي وي؛ ګرد منئ، (پر هغو باندې چې حق تعالى يې نومونه راښودلې دي بالتفصيل، او پر هغوی باندې چې نومونه يې نه دي راښودلي بالاجمال ايمان لرئ)، په خلاف د دې دا خلق ستاسې کتاب اونبي عليه السلام نه مني، بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبياوو باندې هم صحيح ايمان نه لري، په دې لحاظ سره ښه خو به داسې وو چې هغوی به له تاسې سره مينه او محبت کولی، او تاسې به له دوی څخه لرې ګرځېدئ ! او نفرت او بېزاري به مو ښکاروله، مګر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا

او کله چې يو ځای شي دوی له تاسې سره نو وايي دوی: ايمان مو راوړی دی.

تفسير: منافقينو خو به تل هم داسې ويل: «عامو يهودانو او نصرانيانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کې آمنا ـ مونږ مؤمنان يو !» ويل، له دې وينا څخه د هغو مقصد دا وو چې مونږ په خپلو کتابونو باندې ايمان لرو، او هغه منو !.

وَإِذَا خَلَوْاْ عَضُّواْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ مِنَ ٱلْغَيْظِ

او کله چې يواځې شي دوی نو چيچي دوی په تاسې باندې سرونه د ګوتو له (ډېره) قهره.

قُلْ مُوتُواْ بِغَيْظِكُمْ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) مړه شئ په قهر (او بغض) خپل سره.

تفسير: يعني الله تعالى اسلام او مسلمانانو ته لا زيات ترقيات او فتوحات ور په برخه کوي، نو تاسې پخپل غيظ، غضب، او غصه کې ومرئ ! که له ډېرو لغتو وهلو څخه مو سا وخيژي، خو بيا به هم ستاسې دا هيلې او آرزوګانې نه پوره کيږي، او الله تعالى هرو مرو اسلام غالب او مسلمانان بريالي کوي.

إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿۱۱۹﴾

ببشکه چې الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چې په سينو (زړونو) کې دي (نو دوی ته پرې جزاء ورکوي).

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

که ورسیږي تاسي ته کومه ښېګڼه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوي دوی، او که ورسیږي تاسي ته کومه بدي (خپګان، لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالیږي دوی په سبب د هغه.

تفسیر: که ستاسي لږ څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شي، مثلا ستاسي اتحاد یو جهتي، پر دښمنانو باندي غلبه، او نور وويني، نو د رخې (کینې) او حسد په اور کي نيني نيني کيږي، او که چيرې پر تاسي کوم مصيبت يا خپګان راشي، نو دوی له ډېرې خوښۍ او خوشالۍ پخپلو کاليو (جامو) کي نه ځاييږي.

وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿۱۲۰﴾

او که صبر وکړئ تاسي (پر اضرارو د دوی) او ځان وساتئ تاسي (له دوستۍ د دوی) نو ضرر به ونه رسوي تاسي ته مکر، فريب د دوی هيڅ شی، بېشکه چي الله په هغو کارونو چي دوی (يې) کوي (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شي ورته معلوم) دی.

تفسیر: ممکن وو چي چاته دا خيال پيدا کېده، چي که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو، نو دوی ته به لا زيات غيظ او غضب ورځي، او څمونږ په خلاف به تدبيرونه کوي، او لا زيات زيان به راورسوي، ددې ځواب يې داسي ورکړ چي: که تاسي په صبر او استقلال، تقوی او طهارت باندې ټينګ ولاړ اوسئ، نو د هغوی به هيڅ ډول مکر او فريب پر تاسي نه چليږي.

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۲۱﴾ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱۲۲﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۲۳﴾

او (ياد کړه ای محمده !) چي راووتې ته په اول د ورځي کي له کوره خپله چي تيارول دې مؤمنانو ته (په احد کي) ځايونه لپاره د جنګ، او الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ګردو احوالو). کله چي قصد وکړ دوو طائفو له تاسي د دې خبرې چي بې زړه شي دوی (له جنګه) حال دا چي الله ولي (مددګار) د دوی وو، او خاص پر الله دې نو توکل وکړي مؤمنان. او خامخا په تحقيق مرسته (مدد) کړی وو له تاسي سره الله په (جنګ) د بدر کي، حال دا چي تاسي کمزوري وئ، نو ووېرېږئ له الله نه، لپاره د دې چي شکر وکړئ تاسي (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر: په دې آيت کي د (احد) د غزا واقعه ياده شوې ده، دا واقعه داسي وه، چي د هجرت په (۲) کال د رمضان المبارک په مياشت د (بدر) په مقام کي د مسلمانانو او قريشو د فوځونو په منځ کي لوی تصادم واقع شو، چي په هغه کي د مکي معظمي له کفارو (۷۰) نوميالي سرې مقتول او (۷۰) تنه بنديان شول، له دې تباه کوونکي او سپکوونکې ماتې څخه د قريشو د انتقام لمبې پورته شوې، او د هجرت په (۳) کال له قريشو سره نورې قبيلې هم پر (مدينې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلې، تر دې چي له دوی سره ښځې هم د جنګ په نيت او د دې لپاره چي د ضرورت په وخت کي نارينه وو ته غيرت ورکړي، او د دوی د ماتې مخه ونيسي؛ رواني شولې.

کله چي دغه درې زريزه لښکر په وسلو او تجهيزاتو (تيارو) سره له مدينې منورې څني (۳) يا (۴) ميله لرې (د احد) د غره سره نږدې د چهارشنبې په ورځ د شوال (۱۲) د هجرت په درېم کال واړول، نو رسول اکرم صلی الله عليه وسلم

له خپلو اصحابو سره جرګه او مشوره وکړه، د رسول الله مبارک رایه داسې وه، چې پخپله په مدینې منورې کې اسلامي مجاهدین پاتې شي، ځکه چې په هم هغه ځای کې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډېر آسانی سره غزا کېدی شي،او د دې فکر تایید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی وو.

دا لمړی ځل وو چې له رئیس المنافقین (عبد الله بن أُبيّ) څخني هم رایه واخیسته شوه، چې د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رایې سره موافقه وه، مګر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چې د بدر په غزا کې نه وو شامل شوي، او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو، په دې باندې ټینګ شول چې مونږ ته ښایي چې له ښاره د باندې ووځو، او هلته له کفارو سره مقابله وکړو، تر څو دښمن د ضعف او د وېرې ګمان پر مونږ باندې ونه کړي، د آراوو اکثریت په وتلو باندې غوټه شو.

په همدې شور ماشور کې رسول الله صلی الله علیه وسلم کورته ولاړ او ځغره یې واغوسته، او خپله وسله یې واخیسته، او د غزا په نیت د باندې ووت، د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم په غیاب کې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چې «مونږ ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ، چې د غزا لپاره د باندې ووځي !» نو ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور څخني د راوتلو په وخت کې د دوی په لوړ حضور کې عرض وشو: «یا رسول الله ! کله چې ستاسې پاکه اراده پر دې باندې ده چې هم دلته مدافعه وکړو، نو راځئ چې هم دلته سنګر ونیسو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «یو نبي ته دا خبره مناسبه نه ده، کله چې دې ځغره واغوندي، او وسله په لاس واخلي، او غزا ته خپله ملا وتړي، بیا بې له قتاله وسله له ځانه لرې کړي».

کله چې دوی له مدینې منورې څخني د باندې تشریف یووړ، نږدې زر تنه مجاهدین له دوی سره وو، مګر عبد الله بن أُبَيّ نږدې سره له (۳۰۰) سړیو (چې ځینې مسلمانان هم په کې وو) له لارې بېرته وګرځېدل، او ویل به یې: «کله چې ده زما په خبره باندې غوږ کښېنښود، او زما په مشوره یې عمل ونه کړ، نو مونږ هم دې ته اړ نه یو چې وجنګیږو، او خامخا خپل ځانونه مړه کړو»، ځینو مشرانو (ابن أَبَيّ) ویوهاوه چې «راځه ! چې غزا ته ولاړ شو ! چېرې ځې» خو (ابن أبي) ونه منله، او ټول سره ستانه (واپس) شول.

په پای کې رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنګ ډګر (میدان) ته ورسېدل، او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل، او هر یو ټولی یې په مناسب ځای کې وټاکه (مقرر کړه)، او هغوی ته یې خپل وظیفې وروښودلې، او امر یې وفرمایه: «تر څو چې زه د جنګ حکم در نه کړم ؛ تاسې مه جنګیږئ !، او په خپلو ځایونو کې منتظر اوسئ !».

په دې منځ کې د عبد الله بن أُبَی د جلا والي او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کې څه کمزوري ورپیدا شوه، او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله یې زړونه سره ورېږدېدل، او داسې خیال ورپیدا شو چې د جنګ له ډګره ځان بېرته وکاږي، مګر «حق جل وعلی شأنه » د دوی لاس ونیوه، او له دوی سره یې مرسته وکړه، او زړونه یې ټینګ کړل، او دا یې ور په زړه کړ، چې د مسلمانانو اعتماد او ډاډینه ښایي یواځې په الله تعالی باندې وي، او ښایي تل تر تله د الله تعالی په اعانت او نصرت باندې متوکلان وي، تعداد، سامان، لوازم اوتجهیزات او نور دومره اهمیت نه لري، کله چې الله تعالی څوک غواړي چې مظفر او منصور وګرځوي؛ نو له ګرد ساز او سامان څخني یې مستغني او بې پروا کوي، او غیبي تایید «فتح مبین» ور په برخه کوي، لکه چې د «بدر» په غزا کې داسې وشو.

نو مسلمانانو ته ښایي چې تل له الله تعالی څخني ووېرېږي، څو د الله تعالی له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډېر شکر کولو موقع په لاس ورشي، د «بدر» دغزا پوره تفصیل د «الأنفال» په سورت کې راځي، د هغه په فوائدو کې دې وکتل شي.

تنبیه: له دوو فرقو څخه مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دي، اګر که په دې آیت کې دوی ته نرۍ شانته «اخطار» ورکړی شوی دی، مګر ددې قبیلې ځینو مشرانو به فرمایل چې: «د دې آیت په نه نازلېدو مونږ نه وو خوښ، بلکه پر نزول یې خوښ یو» ځکه چې ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا﴾ زېری د ده له و پرې څخه لوی دی».

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾

(یاد کړه ای محمده !) کله چې ویل تا مؤمنانو ته چې: آیا کافي (بس) به نه شي ستاسي دا چې مرسته (مدد) وکړي له تاسې سره رب ستاسې په درې زرو له پرښتو چې رالېږلی شوي وي (له آسمانه).

تفسیر: یعنې چې له آسمانه خاص د همدې کار لپاره نازل کړی شوي وي، د اکثرو علماوو په نزد دا راجح دی، چې دا واقعه د «بدر» د غزا ده، کله چې مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحې او تجهیزاتو له لیدلو څخه اندېښنې او تشویش پیدا شو، نو رسول الله مبارك د دوی د تسلی لپاره داسې وفرمایل، او داسې وشوه، لکه چې د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسېده، د «الأنفال» په سورت کې ددې مفصل بیان راځي.

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

هو ! (درې زره بس کېږي) ! که تاسې صبر وکړئ او وویرېږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسې؛ په دغه ساعت (بې له ځاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړي له تاسې سره رب ستاسې په پنځو زرو سره له پرښتو چې علامې لرونکې به وي.

تفسیر: څرنګه چې په «بدر» کې د کفارو شمېر یو زر ته وو، لومړی یې د هغه په تناسب د یو زر پرښتو وعده وفرمایله، لکه چې د «الأنفال» په سورت کې راځي، بیا یې د مسلمانانو د وېرې د لرې کولو لپاره د دوی شمېر درې چنده وفرمایه، ځکه چې د کفارو شمېر د مسلمانانو د شمېر په نسبت درې چنده وو.

وروسته له دې نه د (شَعبي) له روایت سره سم کله چې مسلمانانو ته دا خبره ورسېده چې (کرز بن جابر) د لوی کومك سره د مشرکانو په مرسته راځي، نو یو نوې اضطراب پیدا شو، په دې وخت کې الله تعالی د زیات تسکین لپاره وعده وفرمایله: که له صبره او تقوی څخه کار واخلئ، نو مونږ به پنځه زره پرښتې ستاسې د مرستې لپاره درولېږو، که د مشرکانو مرسته ناڅاپه وررسېده، نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ ! ځکه چې الله تعالی سم د لاسه په عین وخت کې بیا تاسې سره مرسته کوي.

ښايي چې د پنځو زرو شمېر ددې له امله ویلی شوي وي، چې لښکر په پنځو برخو ویشلی کېږي، نو هرې برخې ته یو یو زر مرسته ورکوله کېده، څرنګه چې د (کرز بن جابر) مرسته ونه رسېده، نو ځکه ځینې وایي چې: د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړې شوه، ولې چې هغه وعده په ﴿وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا﴾ پورې معلقه وه.

د ځینو قول داسې دی چې پنځه زره پرښتې نازلې شوې. والله أعلم.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۗ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

او نه ده ګرځولې الله دا مرسته مګر لپاره د خوشالتیا ستاسې، او لپاره د دې چې تسکین ومومي زړونه ستاسې په دې سره، او نه ده مرسته مګر له (جانبه د) الله چې ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې دا ګرد غيبي سامان په فوق العاده ډول سره د ظاهري اسبابو په صورت يواځې دې لپاره مهيأ کړې شوی دی، چې ستاسې له زړونو ځنې وېره او اضطراب لرې شي، سکون او اطمينان ستاسې په برخه شي، که نه د الله تعالی مرسته په هسې شيانو باندې محدود او مقصور نه دی، او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه او تعلق لري، که الله تعالی اراده وفرمايي، نو يواځې پخپل قوي قدرت سره بې د پرښتو له اشتراکه هم تاسې بريالي کوي، يا بې ستاسې له جهاده او رېړ ګاللو (تکليف تېرولو) څخه کافران نا مراد او زيانمن کوي، يا له يوې پرښتې ځنې همدا کار اخلي، چې اوس يې له (۵۰۰۰) ځنې اخلي.

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿۱۲۷﴾

(الله کومک درکړ) څکه چې هلاک کړي ځينې له هغو کسانو چې کافران شوي دي، يا يې ذليل (خواروزار) کړي، پس بېرته ولاړ شي (په ماتې سره) محروم.

تفسير: يعنې د پرښتو له لېږلو ځنې ستاسې امداد مقصود وو، چې ستاسې زړونه ډاډه او کلک شي! او د الله تعالی له جانبه پوره بشارت او اطمينان وموميءَ! او په سکون سره په ډېره بهادرۍ د دښمن مقابله وکړئ! چې له هغه ځنې دا غرض وو چې دا د کفارو زور مات شي، او د دوی مټونه پرې شي او څه نوميالي (نامور) ووژلی شي، او څه ترې په ذلت سره بنديان شي.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَىْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿۱۲۸﴾

نشته تا لره له امره هيڅ شی (بلکه الله اختيار لري دهر شي) يا به رجوع وکړي (الله په قبلولو د توبې سره) په دوی باندې، يا به عذابوي (الله) دوی، پس بېشکه دوی ظالمان دي.

تفسير: د (احد) په غزا کې (۷۰) تنه لوی اصحابان شهيدان شوي وو، چې په هغوی کې څمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم تره سيد الشهداء حمزه رضي الله تعالی عنه هم وو، مشرکانو په ډېره وحشيانه ډول سره شهدا مثله کړي هم وو، يعنې پوزې، غوږونه، او نور اعضاء يې ترې پرې او ګېډې يې ورڅيرې کړې وې، تر دې چې د حمزه رضي الله تعالی عنه زړه او ځيګر هم هندې (د أبو سفيان ښځې) وايستل، او ويې ژوول، ددې غزا مفصله واقعه به وروسته راشي، لنډه يې دا چې نبي کريم «عليه افضل الصلاة والتسليم» ته په دغې غزا کې د سترګو د بد نظر ضرر ورسېد، او له مخنيو خلور غاښونو ځنې لاندې نبی غاښ په شهادت ورسېد، د (خول) کړۍ يې ماتې شوې، او دده مبارک په مخ کې ننوتې، او د ده مبارک تندی زخمي شو، او دده مبارک وجود په وينو تک سور شو، په همدې وخت کې د ده مبارک پښه هم وښوييده، او پر څمکه ولوېد، کافرانو دا مشهوره کړه (ان محمدا قد قتل)، «بېشکه محمد ووژل شو»، د دې خبرې له اورېدلو ځنې ګرد مسلمانان وارخطا شول، په دغه وخت کې د ده له مبارکې خولې ځنې دا جمله ووته: «هغه قوم به څنګه فلاح ومومي چې د خپل هغه رسول مخ يې په وينو سور (ژوبل) کړ، چې دوی د الله جل جلاله په لوري بولي؟»، هو! دمشرکانو د وحشيانه شدائدو او ظلمونو دليدلو په اثر دوی متأثر شول، او د کفارو څو نوميالیو (نومورو) متجاوزينو ته يې د ښېرا کولو اراده وفرمايله.

څه موده وروسته الله جل جلاله دوی ګرد سره په خپلو کړو پښيمانه کړل، او د اسلام په سر تېرو لښکرو کې شامل شول، الغرض په ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَىْءٌ﴾ کې يې محمد صلی الله عليه وسلم ته تنبيه وفرمايله، چې بنده لره اختيار نشته او نه د هغه علم محيط دی، د هر شي اراده چې الله تعالی وفرمايي هم هغه کوي، که څه هم کافران ستاسې دښمنان دي، او پر تاسې ظلم کوي، خو که الله جل جلاله اراده وفرمايي هغوی ته هدايت کوي، او که يې اراده وشي عذاب ورکوي، نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښېرا مه کوه!.

په ځينو روايتونو کې د دې آيتونو په شان نزول کې بل رنګ معلوميږي چې دلته د هغوی د تفصيل د ليکلو ځای نشته، په «فتح الباري» کې څو ځايه پر هغه باندې پوره بحث شوی دی، فليراجع.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاۗءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲۹﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي او هر څه چې په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبيداً)، بخښنه کوي الله هر هغه چاته چې اراده وفرمايي د بخښنې يې، او په عذابوي الله هر چا ته چې اراده وفرمايي د عذاب يې، او الله ښه بخښوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

يٰٓاَيُّھَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰٓوا

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) مه خورئ سود !

اَضْعَافًا مُّضٰعَفَةً ۠

په دې حال چې دوه چنده پر دوه چنده وي.

تفسير: د دې مطلب داسې نه دی چې لږ سود اخلئ ! خو دوه چنده او درې چنده يې مه اخلئ !؛ خبره داده چې د جاهليت په زمانه کې به خلقو سود او سوايي اخيستل، لکه چې نن ورځې په عامو او اکثرو بينکونو کې رواج دی، همدا صورت يې په ﴿اَضْعَافًا مُّضٰعَفَةً﴾ سره تعبير وفرمايه، يعنې اول خو سود مطلقاً حرام او قبيح دی، او بيا دا صورت خو يې ډېر زيات شنيع او بد دی، لکه چې څوک ووايي: «خانه ! په مسجد کې ښکنځلې مه کوه !» نو ددې خبرې مطلب داسې نه کيږي، چې له مسجد د باندې د ښکنځلو اجازه شته، بلکه داسې الفاظ د زيات تقبيح او تشنيع په موقع کې ويل کيږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۱۳۰﴾

او وويرېږئ له الله څخه ښايي چې په مراد به ورسيږئ (خلاص به شئ تاسې د الله له قهره).

تفسير: يعنې په سود خوړلو کې هيڅ نيکي نشته، بلکه ښېګڼه (ښه والی) په دې کې ده، چې له الله جل جلاله څخه وويرېږئ ! او د سود خوراک پرېږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْٓ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۳۱﴾

او وويرېږئ ! له اوره چې تيار کړی شوی دی لپاره د کافرانو.

تفسير: يعنې سود خور دوزخ ته ځي، چې هغه اصلاً د کفارو لپاره جوړ کړی شوی دی.

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ) د رسول (د الله)، لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړی شي.

تفسير: د رسول الله صلی الله عليه وسلم د حکم منل هم په حقيقت کې د الله جل جلاله حکم منل دي، ځکه چې همده حکم راکړی دی، چې مونږ د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم حکم هم ومنو، او د هغه پوره اطاعت وکړو،

هغه احمقان چې د اطاعت او عبادت په منځ کې څه فرق نه کوي، دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیروي، څرنګه چې د أحد په غزا کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه مخالفت شوی وو، لکه چې وروسته راځي، نو ځکه د راتلونکې زمانې لپاره تنبیه ورکوله کیږي، چې د الله تعالی د رحمت او د فلاح او بري هیله هلته کیدلی شي، چې د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندې عمل او ټګ وکړی شي.

وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چې سبب د) مغفرت د رب ستاسې او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنې دهغو اعمالو او اخلاقو په لوري منډې ووهئ ! چې د الله تعالی له وعدې سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لایق) او د جنت مستحق ګرځئ.

عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ

چې پلنوالی د هغه جنت (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکې دی.

تفسیر: څرنګه چې د بنیادمانو په مغزو کې د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشي راتلی، نو ځکه یې د پوهولو لپاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ، ګواکې دا یې راوښودل چې د جنت عرض له دې څخه زیات وګڼئ، کله چې د جنت عرض (سور) دومره وي، نو الله تعالی ته ښه معلوم دی، چې د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وي؟

أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) لپاره د پرهېزګارانو. هغه کسان چې نفقه ورکوي (مال لګوي د الله په نامه) په خوښۍ (یا ارزانۍ یا شتمنۍ کې) او تکلیف (یا قیمتي یا تنګسه کې).

تفسیر: یعنې نه په عیش او خوښۍ کې الله تعالی هیروي، او نه دتنګسې اوتکلیف په وخت کې د الله تعالی په نامه باندې له ورکړې څخه ځان ساتي، په هره موقع او په هر حال کې سم له خپله توانه د خیراتو او صدقاتو لپاره تیار وي، او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دي، ګواکې سره له بدني جهاده مالي جهاد هم کوي.

وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾

او چې زغمونکي د قهر دي (سره له قدرته) او عفوه کوونکي دي له خلقو (چې پرې وکړي زیاتی او ظلم) او الله خوښوي نیکي کوونکي.

تفسیر: د قهر او غوصې زغمل لوی کمال دی، برسېره پر هغه دا ډېر ښه او لوی کار دی، چې د خلقو تجاوزات او غلطیانې هم بیخي معافوي، او نه یې یواځې معافوي، بلکه له هغوی سره احسان، او نیکي هم کوي، غالبا پخوا له دې نه د کومو خلقو په نسبت چې د نه ښېرا کولو امر، ارشاد، او اشاره ورته شوې وه، دلته د هغوی په نسبت د غصې او د قهر زغمل، او دعفوې او د تېرېدلو څخه د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی.

وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چې وکړي دوی کومه لویه ګناه یا ظلم وکړي دوی پر ځانونو خپلو باندې (په کولو د وړو ګناهونو).

تفسیر: یعنې بیخي په ښکاره ډول سره که څوک داسې د بې حیایۍ کوم کار وکړي، چې د هغه اثر متعدي وي، او نورو ته هم ورسیږي، یا د کوم داسې خراب حرکت مرتکب شي، چې د هغه ضرر لازمي او یوائې د ده په ځان پورې محدود وي.

ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوْا لِذُنُوْبِهِمْ ۪ وَمَنْ يَّغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اللّٰهُ ۪۠ وَلَمْ يُصِرُّوْا عَلٰى مَا فَعَلُوْا وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳۵﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَّغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَجَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ وَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۱۳۶﴾

نو یاد کړي دوی الله پس مغفرت وغواړي دوی لپاره د ګناهونو خپلو، او څوک دي چې مغفرت کوي د (ټولو) ګناهونو (هیڅوک یې مغفرت نه کوي) مګر (مغفرت یې کوي) الله، او نه کوي مداومت دوی پر هغه ګناه چې کړې ده دوی، حال دا چې دوی پوهیږي (چې مونږ بد کړي دي)، همدا (متقیان چې ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی (له جانبه) د رب د دوی، او جنتونه دي چې بهیږي لاندې له (ونو او ماڼیو د) هغو ویالې، چې تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، او ښومره ښه دی اجر دعاملینو (دغه مغفرت او جنت).

تفسیر: یعنې د الله تعالی عظمت او جلال، د ده عذاب او ثواب، د ده حقوق او احکام، د ده د عدالت سره مخامخ کېدل، او د ده وعد او وعید په زړه کې یاد کړي، او د ده یادونه په ژبه سره هم شروع کړي، ورځخه وویریږي، او په نامه سره یې وبولي، او د ده د لویي او کبریاء په مقابل کې سر په سجده کېږدي، بیا په هغې شرعي طریقې چې د ګناهونو د استغفار لپاره مقرره ده؛ عفوه او مغفرت وغواړي، مثلاً چې دحقدارانو حق أداء کړي او یا هم ورځخه عفوه وغواړي او د الله تعالی په حضور کې توبه او استغفار وکړي، او په هغې ګناه باندې چې دبشریت په مقتضا ترې صادره شوي ده مداومت ونکړئ بلکه په دې باندې وپوهیږي، چې حق تعالی د بندګانو ربښتیانی توبه مني، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه وباسي، او د ده په حضور کې په خلوصیت او انابت سره حاضر شي، نو دغه خلق هم په دویمه درجه متقیانو کې داخل دي، چې د هغوی لپاره جنت تیار شوی دی، حق تعالی د دې تائبینو ګناه عفوه کوي، او دوی ته پخپل جنت کې ځای ورکوي، او هغه توبه او نېک عمل چې دوی کړی وي، دوی ته د هغه ډېر ښه عوض ورکول کیږي.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ ۙ فَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۳۷﴾

په تحقیق تېرې شوي دي پخوا له تاسې ډېر طریقې (د کفارو د هلاک) نو وګرځئ ! (تګ وکړئ) تاسې په ځمکه (جهان) کې پس وګورئ ! چې څرنګه وو عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر: یعنې پخوا هم له تاسې څخه ډېر اقوام او ملل تېر شوي دي، او لویې پېښې شوي دي، او د الله تعالی عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی، که له دوی ځنې هغه کسان چې د انبیاوو علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب لپاره یې ملاوې تړلې دي، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه یې مخ اړولی دی، او

په حرامخوری، ظلم او عصیان باندې یې اصرار کړی دی، دهغوی انجام څومره خراب شوی دی ! او د دوی د تباهی علائم او آثار وګورئ، چې نن هم ستاسې د مملکت په شاوخوا کې نږدې موجود دي.

هٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَّمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۳۸﴾

دا (قرآن) بیان دی لپاره د (ټولو) خلقو او هدایت (لارښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهېزګارانو ته.

تفسیر: یعنې د عامو خلقو د غوږونو د خلاصولو لپاره دغه قرآني مضامین بیانیږي، چې د هغو د اورېدلو څخه له الله تعالی څخه ویرېدونکي خلق هدایت او پند اخلي، مګر هغه کسان چې د دوی په زړونو کې د الله تعالی خوف نه وي، نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاتو څخه څه ګټه واخلي؟

وَلَا تَهِنُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳۹﴾

او مه سستېږئ تاسې ! او مه خپه کېږئ تاسې ! او هم دا تاسې غالبان یئ که یئ تاسې مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (أحد) د غزا په باره کې نازل شوي دي، کله چې مجاهدین د ډېرو زخمونو له لاسه ټوټې ټوټې وو، او د دوی د ډېرو لویولویو جنګیالیو او نومیالیو شهیدانو غوږونه او پوزې او نور اعضاء پرې کړی شوي او مثله وو، او د دوی جنازې تر سترګو لاندې پرتې وې، محمد «علیه الصلاة والسلام» هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندي په وینو رنګ په نظر راته، ظاهرا له هر لوري د ماتې او شکست منظره ښکارېده، د دې نا امیدیو او سختیو په هجوم کې د الله تعالی دا زورور او مؤثر بشارت غوږونو ته ورسېد: ﴿وَلَا تَهِنُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ﴾ وګورئ ! چې له ډېرو سختیو څخې مه ویرېږئ ! او د الله تعالی د دښمنانو په مقابل کې نامردي، سستي، او بې زړه توب مه کوئ !، او په دې درپېښو شویو حوادثو او مصائبو باندې مه غمجن کېږئ ! او مات زړه او ورانه خوله مه کېنئ، چې دا له تاسې سره وړ او د مؤمنانو دستور نه دی ! او په یاد ولرئ چې هم دا نن هم دا تاسې معزز، سرلوړي، او غیرتمن یئ ! چې د حق په حمایت کې تکلیفونه تېروئ، او ځانونه قربانوئ ! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسې دی، او په پای (آخر) کې هم دا تاسې غالب او کامیاب یئ، خو په دې شرط سره چې د ایمان او ایقان په لاره مستقیم ووسئ ! او د الله تعالی پر وعدو پوره باور ولرئ ! او له «جهاد» في سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بېرته وانخلئ !.

اِنْ يَّمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهٗ ؕ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ

که ورسیږي تاسې ته زخم نو په تحقیق رسېدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسې، او دا ورځې (د ژوندون) اړوو راړوو یې (په وار) په منځ د خلقو کې.

تفسیر: هغه شدید نقصان چې مسلمانانو ته په جنګ کې رسېدلی وو، دوی له هغه څخې ډېر خپه او غمجن وو، برسېره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډېرې طعنې څخه هم ډېر په ربړونو کې وو، منافقانو به ویل: «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وای، نو دومره نقصانونه به ولې ورته رسېدل؟ یا دلږې مودې له مخې به ولې ماتې ورته پېښېدې؟.

په دې آیتونو کې الله تعالی مسلمانانو ته تسلي ورکړه، چې که په دې غزا کې تاسې ته ربړ او تکلیف در پېښ شو، نو تر دې د مخه همدا راز تکلیفونه مقابل لوري ته هم رسیدلي دي، د «احد» په غزا کې ستاسې (۷۵) سړي شهیدان او ډېر غازیان زخمیان شول، حال دا چې یو کال پخوا له دې نه د «بدر» په غزا کې د کفارو اویا سړي مردار، ډېر سړي

يې زخميان، اويا تنه يې گرفتار شول، او لومړی په هم دې «أحد» کې د دوی ډېر جنګيالي مقتول او مجروح شول، لکه چې د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهٗٓ إِذْ تَحُسُّوْنَهُمْ بِإِذْنِهٖ﴾ له الفاظو څخه ښکاره ده، لنډه يې دا چې خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پرتله کړئ ! څو دغه خبره له ورا درښکاره شي، چې تاسې ته د غم او خپګان هيڅ يوه موقع نه ده پاتې.

وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

او لپاره د دې چې معلوم کړي الله هغه کسان چې ايمان لرونکي دي.

تفسير: يعني د دې لپاره چې الله تعالى رښتين ايمان لرونکي له منافقانو څخه جلا (جدا) کړي، او د دواړو رنګونه او بڼې جلا جلا په نظر راشي.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۴۰﴾

او (بل د دې لپاره چې) ونيسي (الله) له تاسې څخه شهيدان، او الله محبت نه کوي ظالمانو (کافرانو) سره.

تفسير: له ظالمانو څخه که د مشرکانو هغه ډله مراد وي، چې د «احد» په غزا کې د مسلمانانو په مخامخ کې ولاړ وو، نو مطلب به يې داسې کيږي چې: د دوی د دې عارضي بري سبب دا نه دی چې پاک الله له دوی سره محبت لري، بلکه دا بری نورو اسبابو باندې بنا دی، او که له ظالمانو څخه هغه منافقين مراد وي چې په عين موقع کې له مسلمانانو څخه جلا (جدا) شول، نو دا راښکاروي: چې دوی د الله تعالى په نزد مبغوض دي، نو ځکه د ايمان او شهادت له لوېې درجې څخه بې برخې او لکه مرداره لرې وغورځول شول.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۴۱﴾

او (بل لپاره د دې چې پاک او صاف کړي) الله (له ګناه څخه) هغه کسان چې ايمان لرونکي دي او هلاک کړي (الله) کافران.

تفسير: يعني ماتې او بری دواړه بدليدونکي شيان دي، خو په دې غزا کې يې مسلمانانو لره د شهادت د لوړې درجې ورکړه مطلوب وه، او د مؤمنانو او منافقانو آزموينه اومعلومول يا له ګناهونو څخه پاکول مقصود وو، او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور وو، چې هغوی په عارضي غلبې او مؤقتي بري باندې مسرور اومغرور شي، او په کفر او طغيان کې له پخوا نه لا زياته ترقي او پرمختګ وکړي، او ښه په کې بوخت او لګيا شي، او د الله تعالى د قهر او غضب ښه وړ او مستحق وګرځي، نو د دې له امله دا عارضي ماته د مسلمانانو په برخه شوه، که نه پاک الله له کفارو څخه خوښ او راضي نه دی.

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جٰهَدُوْا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۴۲﴾

(بلکه) آيا ګمان کوئ تاسې د دې چې ننه به وځئ جنت ته، حال دا چې معلوم کړی به نه وي الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چې جهاد يې کړی دی له تاسې څخه، او (نه وي په علم الظهور سره) معلوم کړي (الله) صابران (ثابتان په سختيو کې).

تفسير: يعني الله تعالى تاسې د جنت دغه اعلى مقاماتو او لوړو درجو ته رسوي، نو آيا تاسې داسې ګڼئ چې هم داسې بې له هيڅ سختی تېرولو څخه آرام هم هغه ځای ته رسېږئ؟ او الله تعالى به له تاسې څخه پوښتنه نه کوي؟ او امتحان

به له تاسې څخه نه اخلي؟، چې څومره کسان له تاسې څنې د الله تعالی په لاره کې جنګېدونکي دي؟ او څومره کسان د جنګ په وخت کې ثابت قدم پاتې کېدونکي دي؟ داسې خیال مه کوئ، ځکه چې لوړو ځایونو ته هم هغه سړی رسېدلی شي، چې د الله تعالی په لاره کې هر ډول مصائب او متاعب پر ځان اخلي، مشکلات تېروي، او دځان قربانو لو او مصاعبو لپاره تل تیار ولاړ وي.

وَلَقَدۡ كُنتُمۡ تَمَنَّوۡنَ ٱلۡمَوۡتَ مِن قَبۡلِ أَن تَلۡقَوۡهُ فَقَدۡ رَأَيۡتُمُوهُ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾

او خامخا په تحقیق وئ تاسې چې آرزو به مو کوله د مرګ پخوا له هغه چې تاسې پېښېدئ پر دغه (مرګ) نو په تحقیق ولید تاسې دا (مرګ) حال دا چې تاسې (ورته) کتل.

تفسیر: هم هغه اصحاب کرام رضي الله عنهم چې د «بدر» د غزا له شرکته بې برخې پاتې وو، دوی د «بدر» د شهیدانو د ډېرو فضائلو له اورېدلو څنې داسې تمنا او ارزو کوله، چې کاشکې الله جل جلاله بیا موقع راولي، چې مونږ هم د الله په لاره کې ووژلی شو، او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو، هم دوی د «أحد» په غزا کې دغه مشوره وړاندې کړې وه، چې راځئ له مدینې منورې نه د باندې ووځو ! او هلته له غلیم سره وجنګیږو، دوی ته فرمایي: هغه شی چې تاسې یې تمنا کوله، ستاسې تر سترګو لاندې راغی، نو اوس د پرمختګ په ځای، بېرته ولې ځان باسئ؟، په حدیث کې راغلي دي چې: «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ ! مګر که ورسره مخامخ شئ، نو ثابت قدم اوسئ».

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٞ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِ ٱلرُّسُلُۚ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوۡ قُتِلَ ٱنقَلَبۡتُمۡ عَلَىٰٓ أَعۡقَٰبِكُمۡۚ وَمَن يَنقَلِبۡ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيۡـٔٗاۗ وَسَيَجۡزِي ٱللَّهُ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

او نه دی محمد مګر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تېر شوي دي له ده نه پخوا (ډېر) رسولان، آیا نو که مړ شي (محمد) یا شهید کړی شي نو بېرته به وګرځئ تاسې پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چې بېرته وګرځېد، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوي الله ته هیڅ شی، او ژر به جزاء ورکړي الله شکر ګذارانو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر: واقعه داده چې د «احد» په غزا کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د جنګ نقشه جوړه کړه، د ګردو صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتې شوه، چې له هغې درې (وټ) څخه اندېښنه وه چې د کفارو لښکر د شا له لوري یرغل (حمله) رانه وړي، نو د دې درې په یوې لوړې څوکې کې رسول مبارک صلی الله علیه وسلم پنځوس تنه زورور غشي ویشتونکي وټاکل، چې د هغوی رئیس عبد الله بن جُبیر رضي الله عنهم وو، او پر دوی یې زیات تاکید وکړ چې «مونږ په هر حالت چې یو، ودې اوسو خو تاسې هرو مرو (خامخا) همدا څوکه وساتئ ! او پخپلو غشو سره د همدغې درې ساتنه وکړئ ! اعم له دې نه چې نور مجاهدین غالب وي، که مغلوب، تر دې که تاسې ووینئ چې مرغان د هغوی غوښې خوري، خو بیا هم له خپله ځایه مه خوځیږئ !.

خو کله چې دښمن مات شو، او مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندې قبضه کول شروع کړل، کله چې دغه ننداره هغو (۵۰) تنو غشو ویشتونکو ته ورخرګنده شوه، نو یې داسې ګومان وکړ چې ګواکې فتح کامله شوه، او دښمن تښتي، نو څمونږ دلته چټي (بېکاره) کیناستل څه پکار دي؟ ښه خو داده چې د غلیم تعقیب وکړو، او په غنیمت کې هم خپله برخه واخلو، عبد الله بن جُبیر (رضي الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسې وګڼل چې لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلي مقصد او هدف بیخي پوره کړی دی، اوس نو په دې ځای کې ولې وزګار کینو.

په دې خيال کې ګرد تېروتل، يواځې عبد الله بن جبير رضي الله تعالى عنه له (۱۱) تنو نورو ملګرو رضوان الله تعالى عليهم سره د هغې درې د ساتنې لپاره پاتې شول، د مشرکينو سواره د خالد بن وليد په رياست چې تر دغه وخت پورې په اسلام لا مشرف شوى نه وو، د تېښتې په منځ کې يو ځلې بېرته واپس شوه، او د هم دغې درې له لورې يې پر مسلمانانو حمله (يرغل) يووړ، لسو دولسو غشو ويشتونکو ونشو کولى چې د هغو سورو مخه ونيسي، خو سره له هغه هم عبد الله بن جُبير سره د خپلو ملګرو رضي الله تعالى عنهم ښه په بهادرۍ سره تر دې حده پورې مدافعه وکړه، چې ځانونه يې ګرد سره قربان کړل.

مسلمانان مجاهدين چې د شاه له جانبه بيخي مطمئن وو، ناڅاپه پر دوى باندې د مشرکانو سواره ورغلل، او دمخې له لورې د مشرکينو هغه فوځونه هم بېرته وروګرځېدل چې پخوا له دې نه تښتېدلي وو، او سخت جنګونه سره ونښتل، او مجاهدين د کفارو له لورې محصور او سخت ويروونکي جنګ ته مجبور شول، نو ځکه ډېر مسلمانان سره شهيدان او زخميان شول.

په همدې تهلکه او پرېشانۍ کې (ابن قميئه) يوه غټه تيږه (ګټه) د رسول الله مبارک په لورې ورووېشته، چې د هغې په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهيد او منوره څېره يې زخمي او ژوبله شوه، (ابن قميئه) غوښتل چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړي، مګر اسلامي علَم وړونکى «مصعب بن عُمير رضي الله عنه» مدافعه وکړه، خو رسول الله مبارک د زخم له شدته پر ځمکه ولوېد، کوم شيطان غږ وکړ، چې «محمد ووژل شو»، د دې بدې خبرې په اورېدلو سره مسلمانان وارخطا شول، او پښې يې سستې شوې، او لاس تر زنې پاتې شول، ځينې مسلمانان مبهوت او حيران کيناستل، ځينو ضعفاوو ته هسې خيال پيدا شو، چې د مشرکانو له رئيس ابو سفيان څخه پناه وغواړي، ځينو منافقانو وويل: «کله چې محمد ووژل شو، نو موږ اسلام بيخي پرېږدو، او خپلو پخوانيو مذهبونو ته بېرته ګرځو».

په دې وخت کې أنس بن النضر د أنس بن مالک تره وويل: «که محمد صلى الله عليه وسلم په شهادت ورسېد، نو د محمد صلى الله عليه و سلم رب خو ژوندى دى، او وروسته د محمد صلى الله عليه وسلم له شهادت څخه ځمونږ ژوند څه پکار دى؟ په دې مبارکه لاره کې چې رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړى دى، ښايي چې موږ هم ځانونه قربان کړو !»، دا يې وويل او پر کفارو يې حمله او يرغل ورووړ، او د جنګ ډګر ته لکه زمرى ور وړاندې شو، او تر هغه پورې په بهادرۍ وجنګېد، چې په شهادت ورسېد، رضي الله عنه !.

په دې وخت کې د رسول الله مبارک غږ پورته شو:

«إلي عباد الله ! أنا رسول الله» «ځما په لورې راشئ ! اى د الله بندګانو، زه د الله رسول يم» کعب بن مالک رضي الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپېژاند او چيغه يې وکړه: «اى مسلمانانو ! زيرى مې درباندې، چې رسول الله مبارک لله الحمد ژوندى دى !»، دلته ددې غږ د اورېدلو په اثر ګرد مسلمانان هم هغه لور ته ورټګ شروع کړ، او سمدلاسه (۳۰) تنه اصحاب د ده مبارک په ګرد چاپېر کې غونډ شول، او په سخته مدافعه يې شروع وکړه، او د مشرکانو فوځ يې بيا سره تيت او پرک (منتشر) کړ، په دې موقع کې سعد بن أبي وقاص، طلحه، أبو طلحه، قتاده بن النعمان، او نورو أصحابو رضي الله عنهم أجمعين ډېر زيات ربړونه وګالل (تکليفونه تېر کړل)، او خپل سرونه يې پخپلو ورغويو کې ونيول، او سخت جنګونه يې له کفارو سره وکړل، تر دې چې مشرکانو بيخي ميدان پرېښود، او بيا تېښتې ته اړ او مجبور شول، او دا آيت نازل شو: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآيه ـ يعنې محمد صلى الله عليه وسلم هم يو بنده او رسول د الله دى، الله خو نه دى، له ده څخه پخوا ډېر رسولان تېر شوي دي، چې وروسته له هغوى څخه هغوى تابعانو د هغوى دين ساتلى دى، او خپل ځان او مال ترې جار (قربان) کړى دى، مګر هغه دين يې له لاسه نه دى ايستلى، او تل يې قائم ساتلى دى.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم انتقال له دې فاني دنيا څخه کومه د تعجب خبره نه ده، که دا وخت نه وي نو په بل کوم وخت کې خو هرو مرو (خامخا) دې وفات کيږي، که کوم وخت دې وفات يا بالفرض په شهادت ورسيږي، نو

آيا تاسې به د دين له خدمت، يا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بېرته ګرځئ؟ او له «جهاد» في سبيل الله ځنې به مخ اړوئ؟ لکه چې اوس د ده د قتل د خبر له اورېدو ځنې ډېر کسان بې حوصلې شول، او له پښو ولوېدل، يا د منافقينو له مشورو سره سم -العياذ بالله- بېخي مخ اړوئ؟ او بېرته کافران کېږئ؟ له تاسې ځينې داسې هيله هيڅکله نه کېږي، که څوک داسې وکړي نو خپل ځان ته به نقصان ورسوي، اوالله تعالی ته هيڅ زيان نشي رسولی، الله جل جلاله ستاسې مرستې (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسې شکر وکړئ که هغه تاسې ته د دين لار نه وي درښودلې، او د دين په خدمت کې يې نه وئ مشغول کړي نو ستاسې حال به څه و؟

«او شکر هم دا دی چې مونږ لا زيات د دين په خدمت کې مضبوط او ثابت قدم اوسو»، په دې کې اشاره ده چې د رسول کريم صلی الله عليه وسلم د وفات په تقريب کې به ځينې خلق له دين څخه اوړي، او هغه کسان چې په دين باندې قائم پاتې وي، هغوی ته به لوی اجر وي، لکه چې هم داسې پېښه هم وشوه، چې ډېر خلق مرتدان شول، او د صديق اکبر رضي الله تعالی عنه په وسيله بېرته په اسلام مشرف شول، او ځينې ترې ووژل شول.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَٰبًا مُّؤَجَّلًا

او نشته هيڅ نفس لره دا چې مړ شي مګر په اذن (حکم) د الله سره، چې ليکلی شوی دی (دا مرګ) په يوه مقرر وخت کې (چې نه وړاندې او نه وروسته کېږي).

تفسير: نو هر کله چې هيڅوک بې د الله تعالی له حکمه نه شي مړ کېدای، اګر که د موت ډېر اسباب هم سره غونډ شوي وي، او د هر سړي موت په مقرر وخت کې راتلونکی دی، نو پر الله تعالی باندې توکل کوونکو ته له دې مرګه ويرېدل نه ښايي، او نه د کوم لوی يا واړه د موت د اورېدلو له خبره ښايي چې سړی مايوس او نا اميده شي، او بېخي غمجن کيني.

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چې غواړي (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دې دنيا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنيوي بدل).

تفسير: يعنې که الله جل جلاله اراده وفرمايي، لکه چې په (۱۵) جزء د (بني اسرائيل سورت) په ۱۸ آيت ۲ رکوع کې مونږ داسې يو آيت لولو: ﴿عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ﴾.

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چې غواړي (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت، نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (أخروي ثواب).

وَسَنَجْزِي الشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر ګذارو (احسان منونکو) ته.

تفسير: يعنې هغه کسان چې پر دغه دين ثابت قدم پاتې کېږي، هغوی ته هم په دين او هم په دنيا کې اجر ور په برخه کېږي، خو که څوک د دې لوی نعمت په قدر باندې پوهېږي (کذا في الموضح).

وَكَأَيِّنْ مِّنْ نَّبِيٍّ قٰتَلَ مَعَهٗ رِبِّيُّوْنَ كَثِيْرٌ فَمَا وَهَنُوْا لِمَآ اَصَابَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوْا وَمَا اسْتَكَانُوْا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۴۶﴾

او ډېر له انبياوو څخه وو چې د دوى په مرسته (مدد) جنګېدلي وو رباني سړي ډېر، نو هيڅ قدر به نه سستېدل هغوى له سببه د هغه تكليفه چې رسېدلي به وو دوى ته په لاره د الله كې، او نه ضعيفان كېدل (په جنګ كې) او نه به سر ټيټاوه دوى (دښمن ته)، او الله محبت كوي صبر كوونكو سره.

تفسير: يعنې له تاسې څخه پخوا ډېر د الله تعالى خاص بندګان له انبياوو عليهم السلام سره مله شوي، له كفارو سره يې جنګ كړى دى، چې په هغو كې ډېر زيات تكاليف او ربړونه يې ګاللي دي، خو په دغو شدائدو او مصائبو كې هم دهغوى په ارادو كې هيڅ يوه سستي نه وه واقع شوې، نه يې همت بايلودلى وو، نه يې خپل ځان كمزورى ښكاراوه، نه يې د دښمن په مخ كې سر ښكته كاوه، الله تعالى له هسې ثابت قدمو بندګانو سره خاص محبت لري.

په دې سره هغو مسلمانانو ته تنبيه وركوي او په غيرت يې راولي، چې په «اُحُد» كې له دوى څخه كمزوري ځرګنده شوې وه.

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوْا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِيْٓ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۴۷﴾

او نه وه وينا د دوى (يعنې وينا د مجاهدينو) مګر دا چې ويل دوى: اى ربه څمونږه! وبخښه مونږ ته ګناهونه څمونږ! او له حده تېرېدل څمونږ! په (دې) كار څمونږ كې، او ثابت (ټينګ كړه) قدمونه څمونږ (په طاعت خپل كې)! او مرسته (مدد) وكړه له مونږ سره په قوم كافرانو!.

تفسير: يعنې د مصائبو او شدائدو په هجوم كې يې نه د وېرې كومه خبره وويله، او نه له مقابلې څخه ستانه (واپس) شول، او نه يې د دښمن اطاعت ومانه، نه يې يوه خبره له خپلې خولې څخه وويسته، كه يې وويل، خو همدا يې وويل: «اى الله! ته څمونږ ټول تقصيرات عفوه كړه! او څمونږ ګرد تېري را معاف كړه! او څمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! څو څمونږ قدمونه د حق له لارې څخه ونه ښويېږي، او مونږ ته د كافرانو په مقابله كې مرسته (مدد) راكړه!».

دوى هسې ګڼي چې ډېر ځلې د مصائبو په راتګ كې د خلقو ګناهونه او د هغوى تقصيرات دخل لري، او له مونږ څخه كوم سړى دا سې دعوى كولى شي، چې له هغه څخه هيڅكله هيڅ يو تقصير نه دى صادر شوى.

په هر حال د دې په ځاى چې له مصيبت څخه سړى وويرېږي، او خلقو ته پناه يوسي، ښه خو داده چې پاك پروردګار ته پناه يوسي، او هغه مالك الملك والملكوت صاحب الكبرياء والجبروت ته دې سر ښكته كړي!.

فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۴۸﴾

نو وركړل دوى ته الله ثواب د دنيا او ښه ثواب د آخرت، او الله محبت كوي د نيكي كوونكو سره.

تفسير: يعنې په دنيا كې يې د هغوى فتحه او ظفر په برخه كړ، وجاهت او قبول يې ورعطا كړ، او د آخرت لوى ثواب يې په برخه شو، وګورئ! هغه كسان چې له الله تعالى سره خپله معامله په ښه ډول سره ساتي، او ښه كارونه كوي. له هغوى سره الله تعالى داسې محبت كوي، او هغوى ته داسې ثمره وركوي.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) كه اطاعت وكړئ تاسې د هغو كسانو چې كافران شوي دي؛ نو بېرته به وګرځوي دغه (كفار) تاسې په پوندو ستاسې (د كفر خوا ته) نو وبه ګرځئ تاسې زيانكاران (يعني بيا به مو كافران كړي).

بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾

بلكه الله مولى مرسته كوونكى، يا (دوست لرونكى) ستاسې دى، او هم دى ډېر ښه د ټولو مرسته كوونكو دى.

تفسير: نو څكه ښايي د هم دغه الله تعالى چې څمونږ مولى او (خير الناصرين) دى؛ خبره ومنله شي ! او په مرسته باندې يې اطمينان وشي !، د هرچا چې مددګار الله تعالى وي، هغه به دې ته څه احتياج لري، چې د الله تعالى د دښمنانو د معاونت او مرستې انتظار ولري، يا به د هغوى په مخ كې د اطاعت غاړه ږدي.

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا ۖ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۚ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾

ژر به وغورځووو مونږ په زړونو د هغو كسانو كې چې كافران شوي دي رعب (هيبت ـ وېره) په سبب د شريك نيولو د دوى د الله سره هغه شي چې نه دى نازل كړى (الله) په (شريك نيولو د) هغه كوم برهان (دليل) او ځاى د هستوګنې د دوى اور (د دوزخ) دى، او بد ځاى د هستوګنې د ظالمانو دى (دا اور د دوزخ).

تفسير: يعنې څرنګه چې أبوسفيان سره له خپلو فوځونو د جنګ له ميدانه نا أميده وتښتېد، په لار كې داسې خيال ورته پيدا شو چې: «مونږ ولې يو اسلامي سترى ستومان ژوبل فوځ همغسې پرېښود؟ او ولې ترې راغلو؟ راځئ ! چې بېرته وګرځو، او د دوى كار سره تمام كړو»، مګر د حق تعالى د هيبت او د اسلام د رعب په اثر يې همت ونشو كړى، چې دا خيال عملي كړي، پر ته له دې مسلمانانو مجاهدينو تر (حمراء الأسد) پورې كفار تعقيب كړل، او وروسته له هغه يې بيا كفارو ته هيڅ موقع ورنه كړه چې د «أحد» واقعات بيا اعاده شي.

تنبيه: تر هغه چې مسلمانان حقيقي مسلمانان وو، تل كفار له دوى څخه خائف او مرعوب وو، بلكه تر نن پورې مونږ مشاهده كوو چې د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف، او تنزل سره سره د دنيا ګرد كافران له دوى ويدو څمريانو څخه ويرېږي، او تل په دې فكر كې دي چې دا توريالى قوم بيا ويښ نه شي، په علمي او مذهبي مناظرو كې هم د اسلام همدا رعب مشاهده كېږي، په حديث شريف كې راغلي دي چې: «زما رُعب د يوې مياشتې له مسافې څخه د دښمنانو په زړونو كې اچول شوى دى»، بېشكه د هم هغه اثر دى، چې مسلمه أمت ته هم په برخه شوى دى: فلله الحمد على ذلك والمنة.

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ ۖ

او خامخا په تحقيق رښتيا كړه تاسې ته الله وعده خپله په هغه وخت كې كله چې وژل تاسې كافران په اذن (حكم) د الله سره.

تفسير: لکه چې الله تعالی خپله وعده د «أحد» د جنګ په ابتداء کې ربښتيا ښکاره کړه، او مسلمانانو د الله تعالی په امر باندې کافران تار په تار او ډګر يې په وينو سور کړ، (۷) يا (۹) هغه سړي چې د هغوی په لاسونو کې د مشرکانو بيرغ وو، پرله پسې يې ووژل، او ځای په ځای يې کوټه کړل، او د ګردو ککړی هلته په وينو سړې او ککړې شوې، په آخر کې کفار د ډېرې وېرې له لاسه بد حواسه شول، او ګرد وتښتېدل، مسلمانانو د فتح او برې خيره صافه وليدله، او په مخ کې ورته د غنيمت د اموالو انبارونه پراته وو.

حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلۡتُمۡ وَتَنَٰزَعۡتُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ وَعَصَيۡتُم

تر هغه وخته پورې چې بې زړه شوئ تاسې او (پخپلو منځونو کې) سره مخالف شوئ په امر (د نبي) کې او نافرماني وکړه تاسې (د خپل نبي).

تفسير: يعني رسول الله صلی الله عليه وسلم چې کوم حکم غشو ويشتونکو ته ورکړی وو، له هغه ځنې مخالف کار وکړ شو، او دوی پخپلو منځونو کې په جګړو سره اخته شول، ځنيو وويل چې: «مونږ لره ښايي چې هم دلته ټينګ ودرېږو، او هيڅ ترې ونه خوځيږو»، ډېرو کسانو وويل چې: «اوس هيڅ ضرورت نشته، چې دلته وزګار کينو، ځئ ! چې څو غنيمت حاصل کړو»، آخر زياترو غشو ويشتونکو خپل سنګرونه (مورچې) پرېښودل، او مشرکانو له هم هغه ځايه ناڅاپه پرې حمله (يرغل) راوړ، له بلې خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو، دغو شيانو د دوی پر زړونو کې کمزوري پيدا کړه، چې د هغه نتيجه د بې زړه توب (فشل) په صورت ظاهره شوه، ګواکې د بې زړه توب سبب جګړه، او دجګړې سبب عصيان وو.

مِّنۢ بَعۡدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنۡيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۚ

له هغه وروسته چې دروښود تاسې ته (الله) هغه شی چې ستاسې خوښ وو (له نصرت او غنيمت څخه) ځينې له تاسې هغه دي چې خوښوي دنيا (دا ژوندون لږ خسيس) او ځينې ستاسې هغه دي چې خوښوي آخرت.

ثُمَّ صَرَفَكُمۡ عَنۡهُمۡ لِيَبۡتَلِيَكُمۡۖ

بيا (الله) وګرځولئ تاسې له کافرانو څخه (په تېښته سره) لپاره د دې چې وازمويي تاسې.

تفسير: يعني پخوا خو کفـار ستاسې لـه مخې تښتېدل، او اوس خو تاسې مسلمانان د هغوی په مخ کې تښتئ ! ستاسې د غلطۍ او قصور له امله دغه معامله سرچپه شوه، او په دې کې ستاسې آزموينه ده، څو مخلص او غير مخلص مسلمانان صاف پکې ښکاره شي.

وَلَقَدۡ عَفَا عَنكُمۡۗ

او خامخا په تحقيق عفوه وکړه (الله تاسې ته).

تفسير: يعني کومه غلطي چې شوې وه هغه پاک الله تاسې ته بيخي معافه کړه، اوس دغه هيچا ته جائزه نه ده، چې د دې حرکت له سببه پر بل چا باندې طعن او تشنيع ووايي.

وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۵۲﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهرباني، احسان) دی پر مؤمنانو باندې.

تفسير: يعنې الله تعالی د داسې مهرباني او فضل څښتن (مالک) دی چې د مؤمنانو تقصيرات معافوي، او په عتاب کې هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وي.

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ

(ياد کړئ) هغه وخت چې تلئ منډې وهلې تاسې (بېرته مو شا ګرځوله)، او نه مو کتل هيڅ ته، حال دا چې رسول (د الله) بللئ تاسې وروسته ستاسې.

تفسير: يعنې تاسې تنبتېدئ او پر غرونو او ميرو باندې ختلئ، او منډې مو وهلې، او له وارخطايي مو شا ته نه کتل، په دې وخت کې رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقيم ولاړ وو، او تاسې يې له دې قبيح حرکت څخه منع کولئ، او تاسې يې خپل لور ته بللئ، مګر تاسې د ډېر تشويش او اضطراب له امله د هغه آواز کله اورېده؟ تر څو چې کعب بن مالک رضي الله تعالی عنه چيغې وکړې، او خلقو دا چيغې واورېدې، او بېرته ستانه شول، او د خپل مقدس رسول صلی الله عليه وسلم په شاو خوا کې سره راټول شول.

فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ

نو سزا يې درکړه تاسې ته يو غم په سبب د بل غم، لپاره د دې چې خپه نه شئ تاسې په هغه شي چې پاتې شو له تاسې (له غنيمت څخه) او نه په هغه شي چې ورسېد تاسې ته (د جنګ له تکليف نه).

تفسير: يعنې تاسې د خپل رسول الله صلی الله عليه وسلم زړه تنګ کړ، چې د هغه په بدل پر تاسې باندې هم تنګي راغله، هو ! د غم په عوض غم دروورسېد تر څو چې وروسته له دې نه مو دا په ياد وي، چې په هر حالت کې بنايي د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر حکم باندې ټګ وکړئ ! اعم له دې چې کوم منفعت لکه غنيمت او نور څه ستاسې له لاسه ووځي، يا کومه بلا ستاسې په مخه درشي.

تنبيه: اکثرو مفسرينو د ﴿فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ﴾ معنی داسې کړېده چې: الله تعالی تاسې ته د يوه غم د پاسه بل غم درکړ، يعنې يو غم د لومړنۍ فتحې او بري له لاسه وتلو له امله، او بل غم ستاسې د سرېو د وژل کېدلو، او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د شهادت د خبر خورېدلو په سبب وو.

ځينو داسې مطلب اخيستی دی چې د فتحې او غنيمت له لاسه وتلو، او د مالي او بدني نقصان ګاللو کوم غم چې وو، دهغه د پاسه يو بل لوی غم تاسې ته دروورسېد؛ چې د هغه له امله هغه پخواني غمونه ګرد له تاسې څخه هېر شول، يعنې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د شهادت آوازه چې د دې غم له شدته وړاندنۍ وروستنۍ ګردې خبرې له تاسې هېرې شوې، تر دې چې د رسول کريم «عليه أفضل الصلاة والتسليم» غږ مو هم وانه ورېد، لکه چې پر يوه لوري د بيخي ملتفت کېدلو په وخت کې له بل لوري څخې طبعا غفلت او ذهول پېښېږي.

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۵۳﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شي چې تاسې يې کوئ (لکه نور شيان).

تفسیر: یعنې ستاسې له احوالو او نیتونو څخه ښه خبردار دی، او سم له هغو سره به درسره معامله کوي.

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ۖ

بیا یې نازل کړ (راولېږه) پر تاسې باندې وروسته له دې غمه امن (بېغمي) پرکالي د خوب چې لاندې یې کړه یوه طائفه له تاسې (چې مؤمنان وو).

تفسیر: یعنې په دې غزا کې د هر چا په برخه کې چې شهادت وو شهیدان شول، او د هر چا په برخه کې چې ماتې وه ماتې یې وکړه، او هغه مخلص مجاهدین چې د «جهاد» په میدان کې باقي پاتې شول، حق تعالی په هغوی باندې یو راز داسې د خوب پرکالي راوستله، چې په عین ولاړه کې پرکالي یوړل، د طلحه رضي الله تعالی عنه له لاسه څو ځلې چاړه پر ځمکه ولوېده، د ایو حسي اثر له هغه باطني اطمینان او سکون څخه وو، چې په هسې لویه هنګامه او ډېر سخت شور ماشور کې د مؤمنانو پر زړونو باندې محض د الله تعالی په فضل او مرحمت سره وارد شو، او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او وېره بیخي ورکه شوه، دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کې ورپېښ شو، چې د مجاهدینو په لښکر کې څه نظم او نسق قائم نه وو، او ډېر شهیدان په خاورو او وینو رنګ پراته وو، مجاهدین د ډېرو زخمونو له امله ټُکر ټُکر وو، د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی ګرد فکر، هوښ، حواس وړي وو، ګواکې دغه خوب د وینښېدلو لپاره وو، پر مؤمنانو باندې پرکالي راغله، او د دوی هغه ګرده ستوماني او ستړتیا یې له منځه ورکه کړه.

وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسې چې منافقان وو) په تحقیق په فکر کې غورځولي وو دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا وېریدونکي او خائفان منافقان چې له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبي اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد وو، له دوی سره یوائې د دوی د ځان فکر وو، او په هغه کې بیخي ډوب تللي وو، او په خپلو زړونو کې به یې دا فکرونه کول، نه چې د أبو سفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړي، او مونږ ته بیا کوم جنګ او جنجال راپېښ کړي، که داسې وشي نو څمونږ حال به هلته څه وي؟ نو په هسې وېره، اندېښنو، او چرتونو کې پر دوی باندې نه پرکالي او نه خوب راته.

يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ۖ

چې ګمانونه به کول دوی په الله باندې (ګمان) نا حقه (لکه) ګمان د جاهلیت.

تفسیر: یعنې داسې ګمان کوي چې د الله تعالی وعدې چېرې ولاړې؟ معلومیږي چې اوس د اسلام قصه پای (آخر) ته ورسېده، اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بېرته تلونکي نه دي، ګرد هم دلته شهیدان کیږي، لکه چې په ۲۶ جزء د «الفتح» سورت په ۱۲ آیت ۲ رکوع کې فرمایي: ﴿بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ ٱلرَّسُولُ وَٱلْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰٓ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا﴾.

يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ مِن شَىْءٍ ۗ

وایي دوی چې آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته).

تفسیر: یعنې آیا څمونږ کار څه لا باقي دی، یا بیخي خلاص شوی دی، یا دا چې مونږ ته چې د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو شخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟.

یا دا معنی څه چې د الله تعالی اراده وه، هغه یې وکړه، څمونږ یا د بل په هغه کې څه واک دی؟ دا د الفاظو ظاهري معنا وه، لیکن هغه چې د دوی د زړونو نیت وو، وروسته له دې نه راځي.

قُلۡ إِنَّ ٱلۡأَمۡرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته چې) بېشکه امر (د نصرت یا هزیمت کار) ټول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږي).

تفسیر: یعنې دا د منافقانو قول «کلمة حق أرید بها الباطل» دی، بېشکه دا صحیح ده چې ستاسې په لاسونو کې هیڅ نشته، او ټول کارونه د الله تعالی په قدرت او اختیار کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمایي، د هغه حال سنبالوي، یا یې له جنجاله ډکوي، غالب یا یې مغلوبوي، آفت ور رسوي، یا راحت برې یې په برخه کوي، یا ناکامي، هم دا یوه واقعه د یوه قوم لپاره رحمت او د بل قوم لپاره زحمت ګرځوي.

يُخۡفُونَ فِيٓ أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبۡدُونَ لَكَۖ يَقُولُونَ لَوۡ كَانَ لَنَا مِنَ ٱلۡأَمۡرِ شَيۡءٞ مَّا قُتِلۡنَا هَٰهُنَاۗ

پټوي دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کې هغه (خبرې) چې نه یې درښکاروي تاته (ای محمده!)، وایي دغه (منافقان یو تر بله): «که چېرې وای مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی، نو نه به وو وژلي شوي مونږ دلته (په دې غزا د «أحد» کې).

تفسیر: د دوی د زړه پټه خبره دا وه چې ﴿هَل لَّنَا مِنَ ٱلۡأَمۡرِ مِن شَيۡءٖ﴾ به یې ویل، او په زړه کې به یې د هغه معنی داسې کوله ﴿مَّا قُتِلۡنَا هَٰهُنَا﴾ او له مخلصو مسلمانانو څنې به جلا کېدل، او پخپلو منځونو کې به یې سره ویل: «خانه! دوی په اول کې څمونږ خبرو ته غوږ کېښنبود، او د ځو سرتېرو او نا تجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدینې څخه د باندې د غزا لپاره ووتل، آخر یې پخپلو مخونونو باندې سختې څپېړې وخوړلې، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار څمونږ په لاس کې وی، او څمونږ په مشورو باندې یې عمل کړی وای؛ نو دومره نقصانونه به یې ولې ګالل (تېرول)، او څمونږ له ګوند څنې به ولې دومره سړي وژل کېدل؟ (زیاتره منافقین نسبا د مدینې منورې له انصارو سره شامل وو، نو ځکه یې په ﴿مَّا قُتِلۡنَا هَٰهُنَا﴾ کې د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل)، یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو لپاره وای، نو دا د قتل او جرحی مصیبت به ولې پر مونږ باندې راته.

قُل لَّوۡ كُنتُمۡ فِي بُيُوتِكُمۡ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَتۡلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمۡۖ

نو ووایه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسې په کورونو خپلو کې (نو) خامخا به راوتلي وو هغه کسان چې مقرر شوی وو په دوی باندې وژل طرف د ځایو د پرېوتلو خپلو ته.

تفسیر: یعنې له دې افسوس څخه هیڅ په لاس نه درځي، الله تعالی د هر چا د اجل او سبب وخت لیکلی دی، هیڅکله هغه نه بدلیږي، که تاسې پخپلو کورونو کې هم پټېدئ، او فرض یې کړئ که ستاسې رایه هم آورېده کېدی، نو بیا به هم هغه کسان چې د هغوی وژل کېدل د «أحد» په نږدې ځایونو کې مقدر وو، خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل، او هم هغلته به وژل کېدل، دا د الله تعالی انعام دی په کوم ځای کې چې د هغوی وژل مقدر وو، هم هغلته ووژل شول، مګر د الله تعالی په لاره کې په ډېره زړورتیا او خوښی سره شهیدان شول.

وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

او (دغه معامله الله تعالى په أحد كې وكړه) لپاره د دې چې وازمويي الله هغه شی چې په سينو (زړونو) ستاسې كې دى، او لپاره د دې چې ښكاره كړي (الله) هغه شی چې په زړونو ستاسې كې دى، او الله ښه عالم دى په هغو خبرو چې په سينو كې پرتې دي (لكه نور شيان).

تفسير: مقصود دا وو چې ستاسې له ګردو څخه يو امتحان واخيستل شي، تر څو هر هغه شيان چې ستاسې په زړونو كې دي هغه د باندې ووځي، د امتحان په بټۍ كې سره او ناسره پخپله سره بيل كړي، مخلصين د خپلو بريو صله او انعام ومومي، او د هغوی زړونه د سبا لپاره له وسوسو او كمزوريو څخه پاك او صاف شي، او د منافقانو د زړونو نفاق ښكاره شي، او خلق په ښكاره ډول د دوی له باطني پليتۍ څخه خبر كړي.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

بېشكه هغه كسان (له تاسې) چې وګرځېدل دوی (له جنګ نه) په هغې ورځې كې چې مخامخ شول سره دواړه فوځونه، بېشكه همدا خبره ده چې ښويولي وو دوی لره شيطان په سبب (د شامت) د ځينو هغو ګناهونو چې كړي وو دوی، او خامخا په تحقيق عفوه كړېده الله دوی ته، بېشكه الله ښه مغفرت كوونكی (د خطياتو) ښه تحمل كوونكی دی (د عقوبت په تأخير د رجوع لپاره).

تفسير: له مخلصينو څخه هم ځني وختونه څه وړه يا لويه ګناه صادريږي، همغسې چې له يوه طاعت څخه د بل طاعت توفيق زياتيږي، هم داسې د يوې ګناه له نحوسته شيطان ته موقع په لاس ورځي، او سړی د نورو غلطيو او ګناهونو په لوري ښويوي، او ورته چمتو (تيار) كوي يې.

د «احد» په غزا كې هم هغه مخلص مسلمانان چې خپل سنګرونه (مورچې) يې پرېښې وو، دا كار يې د كومې پخوانۍ ګناه له شامته وو چې شيطان دوی تېر ايستل، او ويې ښويول يوه ګناه خو دا وه، چې ډېرو غشو ويشتونكو د رسول كريم صلى الله عليه وسلم د حكم اطاعت و نه كړ، مګر د الله تعالى فضل وګوره چې د هغې مقابلې كې يې دوی ته د كومې سختې ماتې سزا ور نه كړه، برسېره پر هغه د دې حضراتو ګرد ګناهونه يې معاف كړل، چې هيڅ يو تن له دوی ځنې ګناهګار پاتې نه شو، او هيڅوك حق نه لري چې په هغوی باندې طعن يا څه ملامتي ووايي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا

ای هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) مه كېږئ تاسې لكه هغه كسان چې كافران شوي دي.

تفسير: يعنې تاسې لكه دا كافر منافقان هسې لغو او چټي خيالاتو ته پخپلو زړونو كې ځای مه وركوئ، چې كه مونږ پخپلو كورونو كې ناست وای؛ نو نه به وژل كېدلو.

وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ

او ويل به دوی په (حق د) ورونو خپلو كې.

تفسیر: څرنګه چې منافقان په ظاهره کې مسلمانان شوي وو، نو ځکه يې مسلمانانو ته ورونه ويل، يا دا چې په نسبي ډول دوی د مدينې منورې د انصارو له ورونو څخه وو، او څنګه يې چې دا خبرې د خير خواهۍ او همدردۍ په دود کولې، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره يې تعبير وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَّوْ كَانُوا عِندَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ

کله به چې سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک کې) کې، يا به وو دوی غزا کوونکي، که چېرې وای دوی له مونږ سره؛ نو نه به وو مړه شوي دوی، او نه به قتل کړی شوي وو دوی، لپاره د دې چې وګرځوي الله دا (ګمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کې.

تفسیر: يعنې که دا شهيدان شوي مسلمانان له مونږ سره پخپلو کورونو کې او سېدی نو ولې به وژل کېدل؟ دا وينا د دې له امله ده چې د آورېدونکو مسلمانانو په زړونو کې حسرت او افسوس پيدا شي، مګر مسلمانان داسې ناپوهان نه وو، چې په هسې فريبونو به غوليدل، بلکه له هسې خبرو څخه بالعکس د منافقانو غيرت او اعتبار لاړ.

ځينو مفسرينو چې په ﴿لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ﴾ کې «لام» د عاقبت لپاره اخيستی، نو داسې معنی يې کړېده: «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندې ځکه داسې خبرې جاري وې، چې الله تعالی تل دوی د افسوس او حسرت په اور کې وسوځوي، او په کې پرې يې ږدي»، او د دوی بل حسرت به دا وي چې مسلمانان ولې ځمونږ په شان نه شول، او ځمونږ په خبرو باندې ولې چا غوږ کېنښود؟ ګواکې په دې تقدير سره د ﴿لِيَجْعَلَ﴾ تعلق د ﴿لَا تَكُونُوا﴾ الآيه ـ سره هم کېدی شي.

وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ

او الله ژوندي کول (ژوندي پرېښودل) او مړه کول کوي.

تفسیر: يعنې ژوندي کول او مړه کول د الله تعالی کار دی، خورا ډېر کسان په خپل ګرد عمر کې سفرونه کوي، او په جنګونو کې شامليږي، مګر مرګ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کې وررسيږي، مګر بيا هم هم دوی وايي: «سړی په خپل کور کې له هر ډول مصيبتونو او اندېښنو څخه ساتلی وي»، ډېر کسان داسې شته دي، چې عادتاً په خپلو کورونو کې اوسيږي، مګر په پای (آخر) کې داسې يوه وسيله وربرابريږي، چې دوی له خپله کوره وځي، او هم هغلته د باندې مړه يا ووژل شي، د بندګانو په هسې تدبيرونو مرګ بېرته کېدونکی او بچ کېدونکی نه دی.

خالد بن وليد رضي الله عنه د خپل وفات په وخت کې وويل: «زما په بدن کې هسې يوه لوېشت ځای نشته چې د تورو، او غشو له زخمه خالي وي، مګر زه نن لکه يو اوښ غوندې په خپل بستر او کور کې مرم».

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾

او الله پر هغو (ټولو) شيانو چې تاسې يې کوئ ښه ليدونکی دی.

تفسیر: يعنې الله جل جلاله ته معلوم دي چې منافقان او کافران پر کومه لاره باندې درومي؟ او مسلمانان تر کوم ځای پورې د دوی له تشبه او پيروی څخه ځانونه ساتي؟ نو هر يوه ته الله تعالی د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوي.

وَلَئِن قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۱۵۷﴾ وَلَئِن مُّتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿۱۵۸﴾

او قسم د ی خامخا که ووژلی شوئ تاسې په لاره د الله کې یا مړه شوئ تاسې (په لاره د الله کې) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهرباني د الله) خیر (ډېر ښه) دی له هغو (مالونو) چې دوی یې جمع کوي. او قسم دی که مړه شوئ تاسې یا ووژلی شوئ تاسې نو خامخا به الله ته راجمع کړی شئ تاسې (ټول).

تفسیر: یعني فرض یې کړئ چې که تاسې سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ ! او في الحال په یو چل ځان له مرګه وساتئ، مګر دا خبره ضروري ده چې کله نه کله به تاسې مرئ !، یا به وژل کیږئ، بیا به په هر حال سره تاسې ټول د الله تعالی په مخ کې حاضریدونکي او ګرد سره جمع کیدونکي یئ، هلته به تاسې و پوهېږئ، چې هغه بختور کسان چې د الله تعالی په لاره کې او په ښو کارونو کې مري یا وژل کیږي، دوی ته د الله تعالی له مغفرت او مهرباني څخه څومره ډېره برخه ور په برخه کیږي؟ چې د هغې په مقابل کې د نیوي ګټې او ګرد جمع کړی دولت او ثروت هیڅ دی.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿۱۵۹﴾

نو په سبب د رحمت د الله (چې پر تا شوی دی ای محمده ! تل) نرمي کوې ته دوی ته، او که وې ته (ای محمده !) بد خوی سخت زړی نو خامخا به تار په تار شوي وو (اصحاب) له چاپېره ستا څخه (ای محمده !)، نو عفوه وکړه دوی ته (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی)، او مشوره وکړه له دوی سره (په کار) امر کې، نو کله دې چې ټینګه اراده وکړه (ای محمده ! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندې، بېشکه الله محبت کوي توکل کوونکو سره (چې بریالي کوي یې او د رشد او صلاح لاره ورښیي).

تفسیر: الله تعالی مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندې تنبیه وفرمایله، او د عمومي عفوې د اعلان له اورولو څخه وروسته یې دوی ته نصیحت وکړ، چې بیا د دې ډلې په خبرو باندې چې د لستوڼي ماران دي؛ مه تېروځئ ! په دې آیت کې یې د هغوی د تقصیر د عفوې تکمیل وکړ.

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ﴾ یعني د الله تعالی څومره زیات رحمت پر تاسې او دوی باندې دی، چې تاسې یې دومره خوش اخلاق او خوش خوی وګرځولئ، که کوم بل څوک وي نو الله تعالی خبر دی، چې په دغومره یوه لویه واقعه کې به یې څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسېره په دې دا د الله تعالی څومره مهرباني ده، چې تا غوندې شفیق او نرم زړه رسول یې هغوی ته وراستولی دی، فرض یې کړئ که په مزاج کې مو شدت وای، نو دا قوم کله ستاسې په خواوو شا کې ټولېدلی شو، که له دوی څخه کومه غلطي کېدی، او تاسې له دوی سره سختي کولی، نو د شرم او دهشت له امله به ستاسې مخ ته نشوی راتلی، نو له دې امله به دوی له ډېر خیر او سعادت څخه بې برخې پاتې کېدل.

إِن يَنصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنصُرُكُم مِّن بَعْدِهِ ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

که مرسته وکړي له تاسې سره الله (لکه چې په بدر کې يې وکړه) نو نشته (هيڅ) غالب پر تاسې باندې، او که مرسته ونه فرمايي له تاسې سره (الله لکه چې په أحد کې يې پرېښودئ) نو څوک دی هغه چې مرسته به وکړي له تاسې سره وروسته له هغه (خذلان د) الله؟(هيڅوک نشته !) او خاص پر الله دې پس توکل (اعتماد) وکړي مؤمنان.

تفسير: پخوا يې رسول صلی الله عليه وسلم ته فرمايلي ووچې «په الله تعالی توکل وکړئ !» دلته دا راښيي، چې د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چې له ګردو(ټولو) څني قوي او غالب دی، ګردو (ټولو) مسلمانانو ته ښايي چې د ده پر مرستې (مدد) باندې توکل وکړي، پاک الله وروسته له دې نه له خپل لوري د مسلمانانو د تقصيراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله عليه وسلم باندې يې د هغو د معافولو نصيحت هغوی ته فرمايي، چې د هيچا په خبرو باندې مه خطا وځي ! او خالص پر الله تعالی باندې توکل او اعتماد ولرئ ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسيږي، او هيڅ يو طاقت به پر تاسې باندې نه غالبيږي، لکه چې د «بدر» په غزا کې مو وليد، او که د کوم مصلحت له امله ستاسې مرسته ونه کړي، نو بيا هيڅوک تاسې ته مرسته نشي دررسولی، لکه چې د «احد» په غزا کې تاسې ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَغُلَّ ۚ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

او نه ښايي هيڅ نبي ته چې څه شی پټ کړي، او هر څوک چې څه شی پټوي نو را به وړي (دا پټوونکی) په هغه سره چې ده پټ کړی وي، په ورځې د قيامت کې، بيا به پوره ورکړی شي هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چې کړی وي ده، او پر دوی به ظلم ونه کړی شي، (په تزييد د عذاب، يا تنقيص د ثواب کې).

تفسير: له دې څني غرض د مسلمانانو پوهول دي، چې د پيغمبر صلی الله عليه وسلم له عظمت، عصمت، او امانت څخه ځان خبر کړئ، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په نسبت هيڅکله چټي (فضول) او بيهوده خيالات په زړه کې ونه ګرځوئ ! مثلاً، داسې ګمان ونه کړئ ! چې له غنيمت څني به يې څه مال پټ ساتلی وي، العياذ بالله، ښايي دا يې ځکه فرمايلي وي چې هغو غشو ويشتونکو ته چې د غنيمت لپاره يې خپل سنګرونه (مورچې) پرېښودل؛ ګوندې داسې خيال په زړه کې ګرځېدلی وي، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوي، يا به ځينې شيان له مونږ څني پټ ساتي.

تنبيه: د «غلول» اصلي معنی د غنيمت په مال کې خيانت کول دي، خو که د مطلق خيانت په معنی هم راځي، خو که محض د يوه شي په پټولو باندې هم د هغه اطلاق کيږي، لکه چې ابن مسعود رضي الله عنه فرمايي: «غلُّوا مصاحفکم».

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَن بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

آيا نو هغه څوک چې متابعت کوي د رضامندی د الله، په شان د هغه چا دی چې اخته شي په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله دغوصې مورد وګرځي؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې رسول الله مبارک چې په هر حال کې نه یواځې د الله تعالی د مرضی تابع دی، بلکه غواړي چې نور خلق هم د الله تعالی د مرضی تابع وګرځوي، آیا دې د هغو خلقو کار کولی شي چې د الله تعالی د غضب وړ او د دوزخ مستحق وي؟ ممکن نه دی !.

هُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

دوی (د الله تعالی د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دي په نزد د الله کې، او الله ښه لیدونکی دی په هغو شیانو (هم) چې دوی (یې) کوي.

تفسیر: یعنې نبي علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دي برابر، له طمعې او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لري، الله تعالی ته ټول معلوم دي، چې څه درجې لري؟ او ټول کارونه ورڅرګند دي، آیا الله تعالی به هسې ټیټ طبیعت لرونکو سړیو ته د نبوت منصب څرنګه ورکوي؟ (العیاذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ

خامخا په تحقیق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندې کله چې مبعوث کړ (راولېږه الله) په دی (مؤمنانو) کې رسول له نفس (جنس) د دوی نه.

تفسیر: یعنې د هم دوی له جنسه او له قومه یې یو بنیادم رسول ورلېږلی دی، چې له هغه سره کیناستل، خبرې اترې کول په ژبه یې پوهېدل آسان دي، او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو، امانت، دیانت، طهارت او د الله تعالی څنې له وېرې څخه یې خبر یئ، او کله چې ستاسې د هم دې قوم او قبیلې له یوه سړي څخه معجزه ښکاره شي او تاسې هغه وګورئ نو په یقین راوړلو کې زیات سهولت راځي.

فرض یې کړئ که کوم پېری (جن) یا پرښته (ملک) د رسول په صفت لېږل کېدی، نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کې هسې خیال ممکن وو: څرنګه چې هغه د بشر له جنسه جلا مخلوق دی، ښایي چې دغه خوارق د ده دملکی او جنّي طبیعت او د نوعي صورت خاصه نتیجه وي، څمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دلیل نشي کېدی.

يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾

چې لولي (دغه رسول) پر دوی باندې آیتونه د الله، او پاکوي دوی (په توحید سره له ګناه، کینې، او شرکه) او ښیي دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (نبوي سنت او شرعي احکام) او بېشکه وو دوی (له دې نه) پخوا هرو مرو په ګمراهی ښکاره کې.

تفسیر: هم دا مضمون د البقرې د سورت په (۱۲۹) او (۱۵۱) آیتونو کې تېر شوی دی، خلاصه یې داده چې څلور شیان یې بیا ن کړي دي:

(۱) د آیتونو «تلاوت»: چې د هغو په ظاهري معنی باندې د دې له امله چې د ژبې خاوندان دي، پوهېږي او عمل پرې کوي.

(۲) د نفسونو «تزکیه» (د نفساني ککړو او د شرك او معصیت له ګردو مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کېدل): دا شی د «آیات الله» د عمومي مضامینو له تعمیل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او په آیات الله کې له تدبر څخه باذن الله حاصل شوی وو.

(۳) «تعليم الكتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل، مثلا که اصحابو کرامو به يو لفظ د ظاهري مدلول، عمومي تبادر او محاورې له لحاظه تفسيرولو، او د مشکلاتو سره به مخامخ شول، په دې وخت کې به پيغمبر صلی الله عليه وسلم د کتاب الله اصلي مراد بياناوه، او د دوی اشتباه به يې لرې کوله، لکه چې په ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَلَمْ يَلْبِسُوٓا۟ إِيمَـٰنَهُم بِظُلْمٍ أُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلْأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ﴾ الآية ـ او نورو ځايونو کې دغه طريقه عملي شوې وه.

(۴) د «حکمت» تعليم، يعنې د قرآن او سنت ښودنه او د هغې وضاحت او بيانول، او د غير واضحو نصوصو تفسير او توضيح کول.

رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالی په اعانت او توفيق دا پاتې قوم د علم او عمل په اعلی مراتبو باندې فائز کړ، چې له سلهاوو پېړيو را په ديخوا په انتهايي جهل او وحشت او ښکاره ګمراهی او ضلالت کې ډوب وو، د رسول الله صلی الله عليه وسلم د څو ورځني تعليم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضي الله عنهم أجمعين د ګردې دنيا لارښوونکي او معلمان شول، نو دوی لره ښايي چې د دې لوی نعمت قدر وپيژني، او هيڅکله په هېره سره هم هسې کوم حرکت ته اقدام ونه کړي، چې له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متألم شي.

أَوَلَمَّآ أَصَـٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَـٰذَا ۖ

آيا کله چې در ورسېد تاسې ته (په احد کې له کفارو څخه) يو مصيبت چې په تحقيق سره رسولی وو تاسې (کفارو ته په بدر کې) دوه چنده له دې غمه، نو وويل تاسې: له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) يا رسېدلي وئ تاسې په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کې) نو وويل تاسې له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟).

تفسير: يعنې د «احد» په غزا کې هغه تکليف او نقصان چې تاسې وګاله، د هغه په نسبت په تعجب سره وايئ چې: مونږ مسلمانان مجاهدين وو، او د الله تعالی په لاره کې د ده له دښمنانو سره د جنګېدلو لپاره وتلي وو، او الله تعالی د پاک رسول الله صلی الله عليه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستې وعده هم راکړې وه، نو بيا دا مصيبت پر مونږ باندې ولې نازل شو؟.

د هسې وينا کولو په وخت داسې فکر په کار دي، چې هومره تکليف تاسې ته رسېدلی دی، د هغه تکليف دوه چنده ستاسې له لاسه کفارو ته هم رسېدلی دی، په «احد» کې تقريبا ستاسې (۷۰) تنه شهيدان شول، او په «بدر» کې د کفارو (۷۰) تنه ووژل شول، او (۷۰) تنه نور کافران داسې بنديان شول چې د هغوی وژل ستاسې په پوره واک (قبضه) کې وو.

بيا په «احد» کې هم لومړی د کفارو زيات له شلو تنو مقتولان شول.

که د لرې مودې له مخې تاسې مغلوبان شوئ ! نو په «بدر» کې تاسې کفارو ته سخته ماته وررسولې وه، او په «احد» کې هم کله چې تاسې خپلې پښې ټينګې او په مېړانه وجنګېدئ ! نو کفار وتښتېدل، او د جنګ ډګر يې پرېښود، نو په داسې صورت کې انصافا تاسې لره له خپلو تکاليفو څخه شکايت کولو او زيات خپه کېدلو موقع نه ده پاتې.

قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ۗ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې دا (مصيبت او تکليف) له جانبه د نفسونو ستاسې دی !

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۶۵﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۶۶﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا

بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او کوم (غم) چې دررسېدلی دی تاسي ته په هغې ورځې کې چې سره یو ځای شوي وو فوځونه پس (هغه) په اذن (حکم) د الله سره (وو)، او لپاره د دې چې معلوم (ښکاره) کړي (الله) مؤمنان، او (بل) لپاره د دې وو چې معلوم (ښکاره) کړي (الله) هغه کسان چې نفاق یې کړی وو.

تفسیر: کله چې الله تعالی اراده وفرمایي بری ورکوي، او کله چې اراده وفرمایي ماتې ور په برخه کوي، مغلوبیت د دې له امله نه دی چې الله تعالی په هغه وخت کې پر بري ورکولو باندې قادر نه وو، بلکه د دې لپاره دی چې ستاسی له کسب او اختیار څخه داسې یو صورت پیدا شوی دی، چې په کلي غلبې ورکولو کې مصلحت نه وو، په هر حال هر څه چې شوي دي د الله تعالی په حکم او مشیئت سره شوي دي، چې د هغه سبب تاسې و ئ، او په هغه کې حکمت دا وو، چې له یوه لوري د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص، او له بل لوري د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شي، کامل او ناقص سره جدا، او د مخلص او غیر مخلص په منځ کې هیڅ التباس پاتې نشي، او دا ګرد په علم شهودي سره هم همغسې معلوم کړي، لکه چې په علم غیبي سره ورته معلوم دي.

وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا

او وویلی شي دغو (بېرته تلونکو منافقانو) ته چې راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کې یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!).

تفسیر: د جنګ له شروع کېدلو څخه پخوا کله چې رئیس المنافقین عبد الله بن أُبي غوښتل چې له (۳۰۰) سړیو سره بېرته ستانه شي، نو په دې وخت کې هغو ته وویل شول چې: «د جنګ په عین موقع کې چېرې تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کې صادق یئ؟ دالله تعالی په لاره کې جنګ وکړئ! که د الله تعالی په لاره کې د دین لپاره نه جنګېږئ نو د وطني او قومي حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت لپاره خو د دښمن مدافعه وکړئ، ځکه که دښمن بری وموند، نو په انتقام اخیستلو کې به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې هیڅ تمیز او تفریق نه کوي، او د نورو مسلمانانو په شان به تاسې ته هم نقصان دررسیږي».

قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَاكُمْ

نو وویل دې (منافقانو) که مونږ پوهیدئ په جنګ نو خامخا به مونږ متابعت کړی وو ستاسې.

تفسیر: یعني جنګ پېښېدل مونږ ته یقیني په نظر نه راځي، او دا خوشې چتي یوه اوازه ده، که مونږ پوهېدو چې په رښتیا سره جنګ پېښېدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسې ملګرتیا کوله، یا دا مطلب که کومه منظمه او با قاعده مقابله وای، نو مونږ به له تاسې سره پاتې کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چې له یوه جانبه (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانبه یواځې (۱۰۰۰) بې وسلې او بې سامانه مسلمانان وو، دا خو جنګ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کې غورځول دي.

«یا له ﴿لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا﴾ څخه یې داسې ښکارول چې خانه! که مونږ په جنګي فنونو، اصولو، او ترتیباتو پوهیدئ، نو له تاسې سره به پاتې کېدو، ګواکې په زړه کې یې طعنې ورکولې، چې څمونږ په مشورو باندې تاسې تګ ونه کړ، او د نورو په نظریو باندې تاسې عمل وکړ، نو مونږ ستاسې په نزد د جنګ له اصوله ناپوهان یو، او تاسې پوهان یئ! نو د

څه لپاره مونږ له خپلو ځانو سره بیایئ؟»، لنډه یې دا چې د دروغو پلمې یې جوړې کړې، او بېرته لاړل، الله تعالی د منافقانو په تکذیب کې وایي:

هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ

دوی کفر ته په دغې ورځې کې (چې دغه خبره یې کوله) ډېر نږدې وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر: منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو، او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو، د «احد» د جنګ په عین موقع کې دوی له نبي علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جدا او بېرته شول، او حیلې او پلمې یې جوړې کړې، د دې دوه کارونو څخه د دوی نفاق ښکاره شو، او په ظاهر کې هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډېر نږدې شوي دي، او پخپل دې فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوي.

يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿۱۶۷﴾

وایي دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چې نشته (پرې تصدیق) په زړونو د دوی کې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چې پټوي یې دوی (په زړونو خپلو کې له حسد او کفره).

تفسیر: یعنې په ژبه خو دوی ﴿لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ﴾ ویل، او هغه شی چې د دوی په زړونو کې دی صاف یې نه وایي، د دوی په زړونو کې دا وو: «ښه دی چې مسلمانان مغلوب او ذلیل شي، او مونږ له ډېرې خوښۍ څخه اتڼونه واچوو».

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۗ

هغه (منافقان) چې ویل یې په (حق د) ورونو خپلو کې حال دا چې دوی (پخپله) ناست وو (له جنګه): که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبرې منلې وې، نو نه به وو وژل شوي.

قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۶۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) نو لرې کړئ تاسې له ځانونو خپلو څخه مرګ که یئ تاسې صادقان (رښتیني په دې خبره کې چې تاسې سره د مرګ دفعه شته).

تفسیر: یعنې که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کیږي، نو کورو به چې د مرګ مخه به تاسې څرنګه نیسئ، چې تاسې کورو ته ننوځئ، که سره له دې چې په کورونو کې پاتې شوي یئ، بیا هم د مرګي له منګولو څنې ځانونه نشئ ژغورلئ (بچ کولئ) نو بیا ولې د توریالیو غوندې د جنګ په میدان کې د عزت مرګ نه غوره کوئ.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿۱۶۹﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۷۰﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۷۱﴾

او له سره ګمان مه کوئ (ای محمده یا ای سامعه !) پر هغو کسانو چې وژل شوي دي دوی په لاره د الله (جهاد) کې د مړو (مړه نه دي)، بلکه ژوندي دي په نزد درب خپل رزق ورته ور کولی

شي (له جنتي مأكولاتو او مشروباتو څخه). په دې حال کې چې خوشاله دي دوی په هغه شي باندې چې ورکړې دي دوی ته الله له فضله خپله، او خوشالیږي دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندې چې لا نه دي رسیدلي دوی تر هغو پورې وروسته د دوی نه، په دې شان سره چې نه به وي (هیڅ قسم) وېره په دوی باندې، او نه به دوی (هیڅېرې) غمجن کیږي (د ثواب په نقصان سره). خوشالیږي دوی په نعمت باندې له (جانبه د) الله، او (دده په) فضل باندې، او (په دې چې) بېشکه الله تعالی نه ضایع کوي اجر د مؤمنانو (بلکه پوره یې ورکوي).

تفسیر: یعني د کور ناستي د مرګ مخه نشي نیوی، هو ! سړی له هغه مرګه بې برخې کوي، چې د مرګ په ځای ورته ابدي ژوندون ویلی شي، شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص ډول ژوند ور په برخه کیږي، چې نورو مړو ته هغسې ژوند نه ورکول کیږي، دوی ته د الله تعالی ممتاز قرب حاصلیږي، او په ډېرو لویو درجاتو او مقاماتو باندې فائز کیږي، د جنت رزق دوی ته په ازادئ سره وررسیږي.

څرنګه چې مونږ په یوه طیاره کې کینو، او په ډېر لږ وخت کې هر چېرې چې مو زړه وغواړي؛ الوځو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د شنو مرغانو په ججورو کې د جنت ننداري کوي، د دې شنو مرغانو کیفیت او لویوالی الله تعالی ته معلوم دی، د هغه ځای شیونه ځمونږ د خیال په احاطه کې کله راتلی شي، په دې وخت کې شهیدان به بېشانه خوشحال وي، بیا نه یواځې دا چې دوی پخپلو احوالو باندې دومره خوښ او خوشحال دي، بلکه د هغو مسلمانانو غم هم ورسره وي چې له دوی څخه وروسته پاتې دي، او په في سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه وو امورو کې مشغول دي، هغوی هم که ځمونږ په شان د الله تعالی په لاره کې ووژل شي، یا اقلا د ایمان له دولت سره ومري، د دوی له ایماني رتبې او حیثیت سره سم همداسې خوندور او بې وېرې ژوندون به ور په برخه کیږي.

په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې د «احد» یا د «بئر معونه» شهیدان جنت ته رسیدلي دي، له الله تعالی څخه یې تمنا کړې: «کاشکې ځمونږ د دې عیش او تنعم خبر ځمونږ نورو وروڼو ته څوک ورسوي، چې هغوی د دې خوندور ژوند په لوري ژر راوځغلي، او ځانونه له مونږ سره ونښلوي، او له «جهاد» ځنې خپل ځانونه هیڅ ونه ساتي»، حق تعالی وفرمایل: چې زه یې ور رسوم، نو یې دا آیت نازل او دوی یې هم مطلع کړل، چې مونږ ستاسو له امیدونو سره سم دا خبر دنیا ته وررساوه، نو هغه شهیدان له دې ځنې لا خوشاله شول.

ٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعۡدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡقَرۡحُۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ مِنۡهُمۡ وَٱتَّقَوۡاْ أَجۡرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾

هغه کسان چې حکم یې منلی دی د الله او (حکم یې منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چې رسېدلی وو دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته لپاره د هغو کسانو چې نیکي یې کړې له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهېزګاري یې کړې ده؛ اجر ډېر لوی (د جنت). (دوی) هغه کسان دي چې وویل دوی ته (ځینو) خلقو چې : بېشکه (دمکې) خلق په تحقیق سره راټول شوي دي ستاسې (د جنګ) لپاره، نو وویرېږئ ! له دوی نه (یا) په تحقیق سره ټول کړی یې دی (سامان د مقابلې) ستاسې لپاره؛ نو وویرېږئ له دوی نه، پس (دغو ویرولو) لا زیات کړ ایمان د دوی(یقین زړورتوب)، او وویل دوی: بس دی مونږ ته الله، اوڅومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسير: کله چې ابو سفيان له «احد» څخه د مکې معظمې په لوري بېرته روان شو، نو په لاره کې دا خيال ورته پيدا شو، چې له مونږ څخې لويه غلطي وشوه، چې مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم همغسې پرېښودل، او بېرته ترې راغلو، نو يې جرګه سره وکړه، او دا يې سره غوټه کړه چې راځئ ! بېرته مدينې ته لاړ شو، او د هغو قصه بيخي پای ته ورسوو، کله چې دا خبر رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ورسېد، نو اعلان يې وکړ، «هغه غازيان چې پرون له مونږه سره په غزا کې شريکان وو، نن دې بيا د دښمن د تعقيب لپاره تيار شي !».

مجاهدين سره له دې چې ستړي او ستومان او له زخمونو څخې يې وينې بهېدې، د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د دې دعوت ځواب يې په (لبيک) سره ووايه، رسول الله مبارک د مجاهدينو د لښکر سره تر يو ځای پورې چې (حمراء الأسد) نومېږي، او له مدينې منورې څخه تقريبا اته ميله لرې دی؛ لاړل، د ابو سفيان په زړه کې د دې خبرې له اورېدلو څخه چې مسلمانان ځمونږ د تعقيب لپاره را درومي، سخته وېره ولوېده، او د خپلې دويم ځلي حملې اراده يې فسخ کړه، او په ډېر تلوار د مکې معظمې په لوري په منډو شول.

د عبد القيس يوه تجارتي قافله د مدينې منورې په لوري راتله، ابو سفيان د دې قافلې سړيو ته څه رشوت ورکړ، چې: «تاسې په مدينې منورې کې داسې اخبار نشر کړئ، چې د هغو له اورېدلو څخه مسلمانان له مونږ مکيانو څخې وويرېږي، کله چې هغوی په مدينې منورې کې دا خبر مشهور او خور کړ، چې «مکيانو بيا يو لوی لښکر او ډېر سامان د مسلمانانو د بېخ ويستلو په نيت سره ټول کړی دی»، ددې د اورېدلو په اثر مسلمانانو د خوف او وېرې په ځای وويل: ﴿حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ﴾ د ټولې دنيا په مقابل کې مونږ لره يواځې الله تعالی کافي دی ! نو په دې مناسبت دا آيت نازل شو.

فَٱنقَلَبُواْ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ لَّمۡ يَمۡسَسۡهُمۡ سُوٓءٞ وَٱتَّبَعُواْ رِضۡوَٰنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

نو بېرته راوګرځېدل (دا مؤمنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل (احسان او رحمت سره له الله نه) چې ونه رسېده دوی ته هيڅ بدي (نه زخم نه قتل نه هزيمت) او تابعان شول دوی د رضامندۍ د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان، رحمت) ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې د الله تعالی فضل ته وګورئ ! چې نه جنګ او جګړه ورپېښه شوه، نه کوم اغزی د دوی په پښو کې مات شو، او ويړيا يې ثواب وګاټه، او له تجارت څخې يې ګټې واخيستلې، او پر دښمنانو باندې يې خپله وېره کېښوده، او خپل شان او شوکت يې ور څرګند کړه، او د الله تعالی له خوښۍ سره بېرته صحيح سالم او (روغ، رمټ) خپلو کورونو ته وګرځېدل

تنبيه: د «حمراء الأسد» په غزا کې له يوې تجارتي قافلې سره د مالونو بيع او شراء شوې وه، او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډېره ګټه اخيستې وه، اغلبا له «فضل» څخه همدغه مالي نفع مراد ده.

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ يُخَوِّفُ أَوۡلِيَآءَهُۥ فَلَا تَخَافُوهُمۡ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

بېشکه دا سړی شيطان دی چې ويروي تاسې (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چې کفار دي) نو مه ويرېږئ تاسې له کفارو ! او وويرېږئ زما (د أحکامو له ترک) څخه، که يئ تاسې مؤمنان (په حق سره).

تفسير: په ﴿يُخَوِّفُ أَوۡلِيَآءَهُۥ﴾ کې اول مفعول محذوف دی، «أي يخوفکم أولياءه الکفار»، يعنې څوک چې له هغه لوري څخه راغی او ويروونکي خبرې خپروي هغه شيطان دی، يا د شيطان په اغواء سره داسې کوي، چې له دې نه د هغه

مقصد د ادی چې د خپلو لويو ملګرو او د نورو خپلوانو خوف او وېره پر تاسې باندې واچوي، نو که تاسې مؤمنان يئ، نو له دې شيطانانو ځنې بيخي مه وېرېږئ ! او يواځې له ما ځنې وويرېږئ !.

وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ۗ يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۷۶﴾

او غمجن دې نه کړي تا هغه کسان چې منډې وهي (جلتي کوي) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو)، بېشکه دوی به له سره هيڅ ضرر ونه رسوي الله ته د هيڅ شي (بلکه ضرر رسوي ځانونو خپلو ته)، اراده لري الله د دې چې مقرر نه کړي د دوی لپاره هيڅ برخه (نعمت) په آخرت کې او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډېر لوی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۷۷﴾

بېشکه هغو کسانو چې اخيستلی يې دی (بدل کړی يې دی) کفر په ايمان سره؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوی الله ته هيڅ شی، او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسير: دغه تکرار د تاکيد لپاره دی، او د منافقانو او مرتدانو له تخصيص څخه وروسته ټولو کفارو ته شامل دی، يعنې هغه کسان چې فطري ايمان يې بدل او کفر يې اختيار کړ، اعم له دې نه چې يهودي وي که نصراني وي، مشرک وي که منافق، يا بل څوک، او دوی ټول سره يو ځای هم شي، خو بيا هم دوی د الله تعالی هيڅ شی نشي خرابولی، هو ! دوی په خپل لاس خپله پښه په تبر وهي، چې په نتيجه کې به د دردناک عذاب مورد ګرځي.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۱۷۸﴾

او ګمان دې نه کوي هغه کسان چې کافران شوي دي؛ چې بېشکه دا چې مهلت ورکوو مونږ دوی ته خير (غوره) دی لپاره د ځانونو د دوی، (داسې نه ده بلکه) بېشکه هم دا خبره ده چې تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته لپاره د دې چې زياته کړي د دوی ګناه، او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: يعنې امکان لري چې کافران خپل اوږد عمر، خوښي، خوشالي، دولت، ثروت، عزت، او د نورو شيانو زيادت ته وګوري، هسې اټکل وکړي: «که مونږ په رښتيا سره مغضوب او مطرود وای، نو دومره پراخي او مهلت ولې راکاوه کيږي؟ او دهسې ښه ژوندون او ارام په حالت کې د څه لپاره شپې او ورځې تېروو؟» نو واضحه دې وي، چې دغه مهلت ورکول د دوی په حق کې کومه ښه خبره نه ده، او د مهلت ورکولو نتيجه به هم داسې وي، چې دوی به بيخي په ګناهونو کې ډوبيږي، او د کفر په حالت کې به مري دوی هسې فکر کوي چې مونږ په خورا لوی عزت کې يو، حال دا چې ډېر ذليل او خورا سپکوونکی عذاب د دوی لپاره تيار دی، نو اوس قضاوت او ښه فکر په کې وکړئ ! چې دغه مهلت د هسې کسانو په حق کې ښه دی که ؟ (نعوذ بالله من شرور أنفسنا).

مَّا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاءُ ۖ

نه دی الله چې پرېږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چې يئ تاسې (ای خلقو !) پر هغه، تر څو چې جلا کړي (الله) ناپاکه له پاکه ځنې، او نه دی الله چې خبر کاندي تاسې په غيب باندې (چې

د منافقانو تميز دی له مخلصانو څخه)، وليکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو څخه چې اراده وفرمايي (د غوره کولو يې).

تفسير: يعنې همغسې چې د دنيا خوشالي ا و مهلت د کفارو په حق کې د مقبوليت دليل نه دی، همداسې که مخلصو مسلمانانو ته مصيبتونه ورپېښ شي، نو هغه هم د دې خبرې دليل نشي کېدی، چې هغوی د الله تعالی په نزد مغضوب دي.

خبره داده چې الله تعالی مسلمانان هسې بې خبره نه پرېږدي، چې تر اوسه پاتې دي، يعنې ډېرو کفارو به د نفاق له لارې د اسلام کلمه ويله، او د تېر ايستلو لپاره به له دوی سره ګډېدل، چې د دوی د ظاهري احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ويل ورته مشکل وو، نو ځکه ضروري ده چې الله تعالی داسې واقعات او حالات وړاندې کړي چې د هغو په وسيله پاک، ناپاک، اومه، او پاخه په ښکاره ډول سره جلا شي.

بېشکه چې الله تعالی ته آسان وو، چې ګرد مسلمانان بې له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړي، ليکن د هغه حکمت او مصلحت د دې مقتضي نه دی، چې ټول خلق له دې غيبي امورو څنې خبر کړي، هو ! دهسې کارونو لپاره خپل رسولان انتخابوي، او د څومره غيبي اطلاعاتو او يقيني اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چې وفرمايي هم هغومره ور کوي.

خلاصه يې داسې شوه چې «عامو خلقو ته بې واسطه د کومې پټې خبرې يقيني اطلاع نه ورکوله کيږي، او انبياء عليهم السلام ته هومره اطلاع ور کوي، چې د الله تعالی اراده وي».

فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

نو ايمان ولرئ تاسې (ای مؤمنانو !) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ايمان قائم پاتې اوسئ ! او پرهېزګاري وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسې ته اجر ډېر لوی (په جنت کې).

وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا۟ بِهِۦ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ

او ګمان دې نه کوي له سره هغه کسان چې بخيلي کوي دوی په هغه شي چې ور کړی دی دوی ته الله له فضله خپله، چې دا بخل خير دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل ډېر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کې ورته اميل کړ شي هغه چې بخيلي کړې ده دوی په هغه شي کې؛ په ورځې د قيامت.

تفسير: يهودان، او منافقان هم هغسې چې د جهاد په موقع کې تښتي، د مال د صرفولو په وخت هم ځان بچ کوي، خو څرنګه چې له «جهاد» څنې تښتېدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کې چندان ښه نه دي، هم دا راز د بخل او شومتيا له امله ډېر مال غونډول هم دوی ته هيڅ ګټه نشي ورسولی.

که په دنيا کې کوم مصيبت دوی ته ورپېښ شو، نو د قيامت په ورځ کې به يقينا دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کې طوق (غاړکۍ) غوندې ورلويږي، په دې ضمن کې يې مسلمانانو ته هم يادونه وکړه چې د «زکات» په ورکولو او د نورو ضروري مصارفو په صرفولو کې هيڅکله نه ښايي چې ځانونه وسپموي (بچ کړي)، که نه هر هغه چا چې په بخل او حرص او نورو سپکو خصلتونو کې د يهودانو منافقانو دستور اختياروي، هغه ته به د

هغه د درجې سره سم سزا ورکوله کیږي، دوی دې منتظر اوسي لکه چې له صحیحه وو احادیثو څخه ثابته ده، «چې د زکات د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکي مار په صورت متمثل کیږي (جوړیږي) او د دوی تر غاړې به چاپیریږي»، نعوذ بالله منه !.

وَ لِلّٰهِ مِیْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکې (د دغو دواړو د اهل فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقي وارث او مالک ته پاتې کیږي).

تفسیر: یعنې آخر تاسې مرئ، او ستاسې ګرد مال د هغه په لاس کې پاتې کیږي.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ ﴿۱۸۰﴾

او الله پر هغو (کارونو هم) چې کوئ (یې) تاسې ښه خبردار دی (نو د ټولو جزا به درکړي).

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِیْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِیْرٌ وَّنَحْنُ اَغْنِیَآءُ ۘ

خامخا په تحقیق اوریدلي ده الله خبره د هغو کسانو چې ویلي یې وو: بېشکه الله فقیر دی، او موږ غنیان یو (چې له موږه قرض غواړي).

تفسیر: یعنې یواځې هم دومره نه ده چې یهودان د ډېر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندې نه پوهیږي، بلکه هر کله چې د الله تعالی په لاره کې د صرفولو حکم اوري، نو ټوکې کوي او د حق تعالی په جناب کې سپین سترګي کوي، او له چټي خبرو څخه نه شرمیږي، لکه څه وخت چې د ﴿مَنْ ذَا الَّذِیْ یُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ آیت نازل شو، ویې ویل چې: الله تعالی له موږ څخه قرض غواړي، نو الله تعالی فقیر او محتاج او موږ غنیان یو، حال دا چې یو ناپوه او جاهل هم په دې خبره باندې پوهیدی شي، چې د (انفاق في وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د انتهایي رحمت او شفقت اظهار دی، او دا ښکاره خبره ده چې الله تعالی موږ ته امر کوي چې د هغه له راکړي مال څخه د خپلو مصالحو، دیني، او دنیوي ګټو لپاره مصرف وکړو، او د ده لوی ذات ته څموږ له دې صرفولو هیڅ یوه فائده نه رسیږي، دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چې د هغو د صرفولو ډېر ښه معاوضه ورکول یې هم پخپله ذمه نیولي دي، او هغه یې د قرض (پور) په لفظ سره اداء کړې ده، او دا لزوم یې لا زیات مؤکد کړی دی، مګر یهودان د خپل باطني خبث په سبب د الله تعالی دې احسان منلو په ځای په داسې الفاظو پورې خاندي، نو ځکه الله تعالی فرمایي چې: ما ستاسې دا ګردې خبر اوریدلي دي، او د هغو په نسبت هره کاروایي چې لازمه وي کوم یې، تاسې منتظر اوسئ !.

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوْا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْۢبِیَآءَ بِغَیْرِ حَقٍّ ۙ وَّنَقُوْلُ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِیْقِ ﴿۱۸۱﴾

ژر به موږ لیکلي و ساتو هغه خبرې چې دوی ویلي دي او (لیکلي به وساتو) وژل (د نیکونو) د دوی انبیاوو لره په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم)، او وبه وایو موږ (دوی ته چې) وڅکئ عذاب د اور سوځوونکي !.

تفسیر: یعنې له عامې ضابطې سره سم ستاسې دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کې لیکو؛ چې هلته ستاسې د قوم ملعون او ناپاکه افعال هم درج دي، لکه د معصومو انبیاوو علیهم السلام په نا حقه سره وینې تویول، ځکه همغسې چې دا نا مناسبه جمله ستاسې د الله تعالی د پېژندلو یوه نمونه ده، هغه نامناسبه کار هم ستاسې د انبیاوو له تعظیم

ځخه یوه نمونه ده، کله چې ستاسې دا پوره عملنامه در وړاندې کړه شي، نو هلته به وويل شي: چې اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وڅکئ! او همغسې چې تاسې په طعن او تمسخر سره د اولياء الله «رحمهم الله» زړونه سوځول، نو اوس تاسې هم د الله تعالی د عذاب په بټۍ کې وسوځئ!.

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۱۸۲﴾

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چې پخوا لیږلي دي (کړي دي) لاسونو ستاسې او بېشکه چې الله نه دی ظلم کوونکی په بندګانو.

تفسير: يعني هر څه چې يې ګټلي وو؛ هم هغه يې په مخه ورغلل، د الله تعالی له جانبه د يوې ذرې په اندازه هم ظلم نه کيږي، لکه د «النساء» په (۴۰) آيت (۶) رکوع کې داسې لولو: ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾.

اَلَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَآ اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُوْلٍ حَتّٰى يَاْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَاْكُلُهُ النَّارُ ؕ

هغه کسان چې وايي: بېشکه الله پيغام (وصيت) کړی دی مونږ ته چې ايمان به نه راوړو مونږ په هيڅ رسول تر هغه پورې چې راوړي مونږ ته (هسې) قرباني چې يې وخوري اور.

تفسير: له ځينو رسولانو څخه داسې معجزې ظاهرې شوې دي، چې قرباني يا بل کوم شی به يې د الله تعالی په نامه نذر کاوه، نو له آسمانه به اور راته، او هغه به يې خوړ، او دا به د قبول علامه وه، اوس يهودان بهانه کوي چې مونږ ته داسې حکم شوی دی، چې له هر چا څخه چې دا معجزه ونه وينئ! په هغه باندې يقين مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانې دي، ځکه چې دا راز حکمونه هيچېرې د هغو په کتابونو کې نه وو، او نه نن ورځ په کې شته، او نه د ټولو پيغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کېدی شي، چې هغوی ته هسې کومه معجزه ورکړی شوې وه، هر رسول عليه السلام ته الله تعالی د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبې معجزې ورکړي دي، او دا لازم نه دي چې هر نبي عليه السلام ته دې هم هغه يوه معجزه ورکړي، چې د هغه له ورښودلو څخه د هغه صداقت ثابت شي.

قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِيْ بِالْبَيِّنٰتِ وَبِالَّذِيْ قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوْهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۸۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) په تحقيق راغلي وو تاسې ته (ډېر) رسولان پخوا له ما په ښکاره وو معجزو او په هغه شي سره چې ويلي دي تاسې (چې قرباني ده بيا) نو ولې ووژل (نيکونو) ستاسې هغوی که يئ تاسې صادقان (چې هم هغه رسول به منئ چې قرباني يې په اور کې وسوځوي).

تفسير: يعني که په رښتيا سره پخپلې دې دعوی کې تاسې رښتين يئ؟ او پر دې خاصې معجزې باندې ستاسې ايمان راوړل موقوف دي، نو تاسې پخوا له دې د هسې انبياوو عليهم السلام په وژلو باندې ولې جرأت وکړ، چې د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره وو معجزاتو سره دا معجزه يې هم درښوولې وه، ستاسې د اسلافو دا فعل چې تاسې هم پر هغه باندې راضي يئ، او تر نن ورځې پورې پرې خوښي کوئ، آيا د دې خبرې دليل نه دی چې دا ټولې ستاسې پلمې (بهانې) حيلې، فساد او سرزوري ده چې وايئ: هر رسول عليه السلام تر څو همدا خاصه معجزه را ونه ښيي؛ مونږ به يې نه منو.

فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ جَآءُوْ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتٰبِ الْمُنِيْرِ ﴿۱۸۴﴾

پس که نسبت د دروغو وکړي دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه کيږه! ځکه) پس په تحقيق

نسبت د دروغو کړې شوې وو ډېرو رسولانو ته پخوا له تا، چې راغلي وو دوی په ښکاره وو معجزو او په صحیفو (د شرعي احکامو) او په کتاب روښان (بیانوونکی د حلال او حرام).

تفسیر: تاسې ته تسلي او ډاډ درکولی شي، چې د دې ملعونانو له دې کړو بحثونو او سر زوریو ځنې مه خپه کېږئ ! او مه د نورو مکذبینو څه پروا کوئ ! له تاسې ځنې پخوا نور داسې رسولان هم دروغجن بلل شوي دي، چې معجزې او ورکې صحیفې او لوی کتابونه یې له ځانه سره راوړي وو، د صادقو انبیاوو علیهم السلام تکذیب د معاندینو پخوانۍ عادت دی، او تاسې ته ای محمده ! «صلی الله علیه وسلم» کومه نوې خبره نه ده دروړاندې شوې.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ

هر یو نفس څکونکی د مرګ دی، او بېشکه همدا خبره ده چې پوره به درکړې شي تاسې ته اجرونه ستاسې په ورځ د قیامت کې.

تفسیر: یعنې د مرګې خوند به هر څوک څکي، وروسته له هغه به په قیامت کې هر مصدق او مکذب (ټول نیکانو او بدانو) ته د هغه دعمل پوره بدل ورکول کیږي، له کامل او پوره څخه ممکن دا مطلب وي چې د هغه لږ څه بدل به د قیامت څخه د مخه مثلا په دنیا یا په قبر کې به هم ورته رسیږي.

فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿۱۸۵﴾

نو هر څوک چې لرې کړې شو له اوره (د دوزخ) او داخل کړې شو جنت ته، نو په تحقیق مراد یې وموند (بریالی شو)، او نه دی ژوندون لږ خسیس مګر پنګه د غولېدلو، (چې نفعه یې لږه او فنا یې ژر ده).

تفسیر: یعنې د دنیا دا مؤقتي بهار (سمسور) ډول او سینګار ډېر تېر ایستونکي شیان دي، چې په هغو باندې ډېر ناپوهان تېروځي، او بیخي په دنیوي امورو کې مشغول او له اخروي چارو ځنې غافلیږي، حال دا چې د هر انسان اصلي برۍ په دې کې دی چې پخپل دنیوي ژوندانه کې د خپل آخرت لپاره ګټې او هسې عملونه وکړي، چې د الله تعالی د عذاب ځنې سړی وژغوري (وساتي)، او جنت ته یې ورسوي.

تنبیه: په دې آیت کې د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو، چې دوی هسې ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو، او نه له دوزخه ویرېږو» معلومه شوه چې له دوزخ ځنې ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلي کامیابي او اساسي برۍ دی، او هیڅ یوه ډېره اعلی کامیابي د جنت له هستوګنې ځنې د باندې د هیچا په برخه نشي کېدی، په حدیث کې راغلي دي: «وحولها نُدَنْدِن». او د الله تعالی د لیدلو نعمت هم په جنت کې حاصلیږي.

الله تعالی دې له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا برۍ او رحمت را په برخه کړي ! آمین.

لَتُبْلَوُنَّ فِيٓ أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ۗ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوٓا أَذًى كَثِيرًا ۗ وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿۱۸۶﴾

قسم دی چې خامخا وبه ازمویل شئ تاسې خامخا په مالونو خپلو (په زکات) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسې بالضرور له هغو کسانو چې ورکړې شوی دی دوی ته کتاب

له تاسې څخه ښخوا، او له هغو کسانو چې شریکان نیسي (په الله پورې)؛ ضرر (بد ويل) ډېر، او که صبر و کړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهېزګاري وکړئ تاسې (له بدو کارونو) نو بېشکه دا (صبر او تقوی) د همت له کارونو څخې دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چې وروسته له دې به هم په ځان او مال ستاسې ازموینه کیږي !، او هر راز ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږي ! وژل کېدل، زخمي کېدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان ګالل، ناروغېدل، د مالونو زیانیدل، له خپلو خپلوانو څخې جلا کېدل، او همدا راز د نورو مصیبتونو ګالل به درپېښیږي، او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبې ډېرې زړه دردوونکې خبرې آورئ !، چې د دغو ګردو علاج په صبر او تقوی سره کیږي، که تاسې په صبر او استقلال او پرهېزګارۍ سره د دغو سختیو مقابله وکړئ؛ نو دا به د ډېر همت او د اولوالعزمی کار وي، چې د هغه تاکید حق تعالی فرمایلی دی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو څخې چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، چې خامخا به بیانوئ تاسې دا (کتاب) خلقو ته، او نه به یې پټوئ تاسې، نو وغورځاوه دوی دا (کتاب) وروسته له شاوو خپلو، او وایې خیست په (عوض د) دې (کتاب) قیمت لږ، نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دي (یا نو څومره بد دی هغه شی چې دوی یې اخلي).

تفسیر: یعنې د اهل الکتاب له علماوو څخې عهد اخیستی شوی وو، هغه احکام او بشارتونه چې په کتاب الله کې دي؛ ښایي هغه په ښه ډول نورو خلقو ته وروښیئ ! او هیڅ یوه خبره مه ترې پټوئ ! او مه یې معناګانې بدلوئ ! مګر دوی هیڅ څمونږ د دې امرونو پروا ونه کړه، او د لږې ګټې لامله یې هغه ګرد عهدونه او پیمانونه مات او شرعي حکمونه یې بدل، او د الله تعالی په آیتونو کې یې لفظي او معنوي تحریفات وکړل، د هغه شي ښکاره کول چې ډېر زیات ضروري وو، یعنې د فخر الأولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت یې بیخي پټ کړ.

دلته یې ضمنا څمونږ اسلامي علماوو ته هم تنبیه وفرمایله، چې که تاسې د دنیا په مینه کې اخته شوي یې هسې مه کوئ ! (بلکه په هر وخت ، هر ځای او د هر چا په مقابل کې امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوئ ! او هیڅکله او هیچېرې شرعي احکام له خلقو څخې مه پټوئ ! څکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هم فرمایلي دي: «هر چا چې پټ کړ علم له اهل د علم څخه؛ قیضه به شي په قیضه د اور سره».

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

له سره مه کوه ګومان (ای محمده !) په هغو کسانو چې خوشالیږي په هغه کار چې کړی دی دوی (د خلقو له بې لارې کولو څخه) او مینه کوي دوی په دې؛ چې وستایل شي دوی په هغه کار چې نه وي کړی (له تمسکه په حق، او دوی ګمراهان دي)، پس له سره مه ګڼه ته دوی خلاصیدونکي له عذاب (بلکه په دوزخ کې دي)، او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطې مسئلې ښوولې، رشوتونه (بډې) یې خوړلې، د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه یې عمداً پټول، او بیا به خوښ وو چې مونږ ښه کار کړی دی، او هیڅوک څمونږ هسې چالاکی نشي نیولی، او امیدوار وو چې خلق هم څمونږ تعریفونه (ستاینې) وکړي، او ووایي چې: لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکي دي.

د بل لوري د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) وو، کله چې د «جهاد» موقع راتله؛ دوی پڅپلو کورونو کې پټېدل، او پخپل دې پټ کښېناستلو باندې هم خوښېدل، او یو له بله سره به یې ویل: «وګورئ چې مونږ په ښه چالاکی سره خپل ځانونه وژغورل (بچ کړل)».

تنبیه: اګر که په دې آیت کې د یهودانو او منافقانو یادونه ده، مګر ضمنا مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کیږي چې، د خرابو کارونو په کولو باندې مه خوښیږئ ! او د ښو کارونو په کولو سره مه مغروریږئ ! او کوم کار چې ښه نه وي، د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ !.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۱۸۹﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکې (سره له آسمانونو او ځمکې ملکًا وخلقاً وعَبیداً)، او الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب، او کافرانو ته عذاب ورکوي).

اِنَّ فِیْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّیْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰیٰتٍ لِّاُولِی الْاَلْبَابِ ﴿۱۹۰﴾

بېشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکې کې (سره له هغو شیانو چې په دې دواړو کې دي) او په اختلاف د شپې او ورځې کې (چې تل اوږدیږي، لنډیږي، پرله پسې ځي او راځي، کله رڼا کله تیاره، کله یخ او کله تودیږي) خامخا دلائل دي (د الله) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنې کله چې هوښیار انسان د آسمان او د ځمکې په پیدایښت، د هغوی په عجیبو غریبو احوالو او روابطو، او د شپې او د ورځې په مضبوط او محکم نظام کې غور کوي، نو یقین کوي چې دغه مرتبه او منظمه سلسله خامخا د یو کل اختیار، مطلق قادر، او د لوی خالق په لاس کې ده، چې په خپل عظیم قدرت او اختیار سره یې د هر وړو کي او لوی مخلوق حد بندي کړېده، او هیڅ یو شي ته د دې خبرې مجال نشته، چې د خپل حد او د عمل له دائرې ځنې د باندې پښه کېږدي، که د دې عظیم الشأن مشین یوه پرزه، یا د دې لویې کارخانې یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، او اختیار ځنې د باندې وای، نو د ټول عالم دا مکمل نظام به له سره ټینګ نه پاتې کېده.

(لنډه دا چې ددې دنیا په ټولو موجوداتو کې د هغه الله جل جلاله په یووالي او یواځې د هغه د بندګی په استحقاق څو څو قسمه دلائل دي، او په دې چې الله تعالی بلا شک او شبهه حکیم، علیم، أحد، صمد، رحیم، قادر او قاهر دی، نو یواځې همغه د عبادت د ټولو أنواعو مستحق دی.

اَلَّذِیْنَ یَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِیٰمًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دي چې یادوي الله په ولاړې او په ناستې او په اړخونو خپلو (چې پراته وي).

تفسیر: یعنې په هیڅ حال کې له الله تعالی ځنې نه غافلیږي، او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاري وي، لکه چې په حدیث کې د رسول الله مبارک په نسبت عائشې صدیقې رضي الله عنها فرمایلي دي: «کان یذکر الله علی کل

أحيانه»، چې په ولاړې لمونځ نشي کولی، په ناستې سره دې لمونځ اداء کړي، او که په ناستې لمونځ نشي کولی، نو په ملاستې دې لمونځ ادا کړي.

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

او فکر کوي دوی په پيدايښت د آسمانونو او ځمکې (او د ما فيهما) کې، (نو وايي) ای ربه ځمونږه ! نه دی پيدا کړي تا دا مخلوقات عبث (بې حکمته)، پاکي ده تا لره (له ټولو عيبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه) !.

تفسير: يعنې له ذکره او فکره وروسته اشاره يې وفرمايله چې: هر هغه ناپوه او احمق چې د هسې صافو او صريحو دلائلو او آثارو له ليدلو څخه وروسته بيا هم الله جل جلاله نه پيژني، يا د الله تعالی شان وړوکی ګڼي، يا د عالم دا کارخانه چټي (بېکاره)، عبث، او لوبې بولي، نو د الله تعالی دربار له دې ټولو هزلياتو، خرافاتو، او چټي (فضول) خبرو ځنې پاک او صاف دی.

له دې آيت ځنې دا راښکاره شوه، چې په آسمان او ځمکه او نور قدرتي مصنوعاتو کې غور او فکر کول هلته محمود کېدی شي، چې نتيجه يې د پاک الله يادول، او د آخرت په لوري توجه وي، پاتې شول هغه ماده پرستان چې د دې قدرتي مصنوعاتو د تارونو په حلقو کې نښتي دي، او د خالق تر صحيح معرفت پورې نشي رسېدی، اګر که دنيا هغه لوی محقق او د ساينس ښه عالم وبولي، مګر د پاک قرآن په ژبه هغه له «أولوا الألباب» ځنې نه دی، بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ ۖ

ای ربه ځمونږه ! بېشکه ته هر څوک چې داخل کړې اور (دوزخ) ته نو په تحقيق رسوا کړ تا هغه (ای ربه !).

تفسير: څومره چې په دوزخ کې څوک پاتې شي، هومره خوار او رسوا ګڼه شي، نو د دې قاعدې سره سم د کفارو لپاره دائمي رسوايي ده، پطه هغو آيتونو کې چې له عامو مؤمنانو څخه د خزي (رسوايۍ) نفي کړی شوې ده، هلته دې د هغې ځنې هم داسې وفهميږي ! (چې مسلمان ته دائمې رسوايي نشته).

وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هيڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کې).

تفسير: يعنې الله تعالی چې د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمايي، بل څوک د هغه حمايت نشي کولی، او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شي، هو ! د هغو لپاره به چې په اول يا په آخر کې يې پرېښودل، يا معافول مقصود وي (لکه ګناهګاران مؤمنان) د هغوی لپاره به شفعاوو ته اجازه ورکړی شي، او وروسته له شفاعته بخښل کيږي، او دا مطلب له دې آيت نه مخالف نه دی، بلکه له نورو آيتونو او صحيحو احاديثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا ۚ

ای ربه ځمونږه ! بېشکه مونږ واورېده (غږ) د يوه آواز کوونکي (چې قرآن يا محمد دی)، بللی يې (خلق) ايمان ته (داسې) چې ايمان راوړئ ! په رب خپل نو ايمان راوړ مونږ (په رب خپل).

تفسير: يعني نبي كريم (عليه أفضل الصلاة والتسليم) چې په ډېر جگ آواز سره يې تولې دنيا ته غږ وکړ، يا لوى قرآن چې د هغه غږ هر كور ته رسېدلى دى، لومړى د عقلي ايمان ذكر وو، اوس په «آمنا» كې سمعي ايمان دى، چې په هغه كې ايمان بالرسول او ايمان بالقرآن هم درج دى.

رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿۱۹۳﴾

اى ربه څمونږه ! نو مغفرت وكړه مونږ ته گناهونه (لوى) څمونږ ! او لرې كړه له مونږه، گناهونه (واړه) څمونږ، او وفات كړه مونږ (په داسې حال كې چې دا خل اوسو) سره له ډلې د نيكانو.

تفسير: يعني څمونږ لويه گناه را عفوه كړه ! او په وړوكو خرابيو مو پرده واچوه ! او كله چې مونږ بيا ژوندي كوې، د ښو بندگانو په ډله كې مو شامل كړه !.

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ

اى ربه څمونږه ! او راكړه مونږ لره هغه چې وعده دې كړې ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو، اومه رسوا كوه مونږ په ورځې د قيامت كې.

تفسير: يعني كومې وعدې چې تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندې د ايمان او تصديق څخه وروسته كړې دي، په هغو سره مونږ خوښ او مستفيد كړه !، مثلا په دنيا كې مونږ مسلمانان بالآخره پر اعداء الله باندې غالب او منصور وگرځوه ! او په آخرت كې مونږ په جنت رضوان سره سرلوړي كړه ! او د قيامت په ورځ مو د دوى په لاړښوونه بيخي له ادنى رسوايى او لږې بې عزتى څخه هم وساته !

اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿۱۹۴﴾

بېشكه ته (اى ربه) نه كوې مخالفت له وعدې (خپلې) نه.

تفسير: يعني اى ربه ! ستا په لوى دربار كې د وعده خلافى هيڅ يو احتمال نشته، او په مونږ كې دا احتمالات شته، نه چې كومه داسې غلطي له مونږ څخه څرگنده شي، چې د هغې له سببه ستا له وعدو څخه مستفيد نه شو، نو ځكه دعا كوو چې مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسې يو توفيق راكړه ! چې پر هغه ستا له گردو وعدو څخه فائده واخلو !.

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّىْ لَاۤ اُضِيْعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى ۚ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ ۚ

پس قبولې كړې دوى لره (دا دعاوې) رب د دوى (په دې شان چې) بېشكه زه نه ضايع كوم عمل د هيڅ عمل كوونكي له تاسې نه، نارينه وي (دا عامل) يا ښځه وي، (ځكه چې) ځينې ستاسې دي له ځينو نورو (او ماته په مكافات كې ټول سره يو يئ).

تفسير: يعني نارينه وي كه ښځه، څمونږ په دربار كې د هيڅا خواري او تكليف نه ضايع كيږي، هر څوک چې هر كار وكړي، د هغه ثمره به مومي، دلته عمل شرط دى، د نېک عمل په وسيله ښځه هم د خپل استعداده سره سم د آخرت هغه لويې درجې حاصلولى شي، چې نارينه يې حاصلولى شي، كله چې تاسې نارينه او ښځې د انساني يوې نوعې افراد يئ، او له يوه آدم عليه السلام څخه پيدا شوي يئ ! او په اسلامي رسۍ كې سره تړلي يئ، او يو اجتماعي ژوندون لرئ، او د معاشرت په چارو كې گرد سره شريكان يئ؛ نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم يو شى وگڼئ !.

په روايتونو کې راغلي دي چې رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمه رضي الله تعالی عنها عرض وکړ: «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! په قرآن کې هیڅېرې ځمونږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی»، نو د هغې ځواب په دې آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چې هجرت کړی دی دوی (لپاره د دین) او ایستلي شوي دي دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کې) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته په لاره زما کې، او جنګونه یې کړي دي (له کفارو سره) او وژل شوي دي (په غزا کې)، نو خامخا به لرې کړم له دوی نه ګناهونه د دوی، او خامخا به داخل کړم دوی په جنتونو کې، چې بهیږي له لاندې د (ماڼیو او ونو د) هغو ویالې.

تفسیر: یعنې کله چې د کوم عمل کوونکي هیڅ یو وړوکی او لوي عمل نه ضایع کیږي، نو بیا د الله تعالی خاصو هغو بندګانو ته زیاته خوښي او اجر په برخه کیږي، چې د کفر او عصیان په پرېښودلو سربېره وطن او خپلوان یې هم پرېښې، او له (دار الکفر) ځنې وتلي، او له خپلو اقاربو او دوستانو ځنې جلا (جدا) شوي، له اهل او عیال، مال او منال ځنې یې سترګې پټې کړې، او د (دار الاسلام) په لوري روان شوي دي، ځکه چې کفارو پر دوی دومره ظلم، تېری او تجاوز وکړ، چې پخپلو کورونو کې د دوی پاتې کېدل مشکل شول، د وطن له پرېښودلو او د کور او کورنیو له جدا والي سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره په آرام نشول، او راز راز تکلیفونه یې د کفارو له لاسونو څخه ګالل، او دا ګرد ددې له امله وو، چې هغوئ د الله تعالی نوم یاداوه، او د توحید کلمه یې ویله، لکه چې د «الممتحنة» سورت په (۱) آیت (۱) رکوع کې راغلي دي: ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ﴾ او د البروج سورت په (۸) آیت کې لولو: ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾، په پای کې دا بندګان چې زما په لاره کې وجنګېدل، د دې بندګانو ګرد تقصیرات معاف کړی شوي دي، او جنت د دوی په انتظار کې دی.

ثَوَابًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

(جزا د نېکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نېکو) سره له نزده د الله، او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نېکه جزا).

تفسیر: یعنې ښه بدل خو الله تعالی سره دی، او بل په هیڅ ځای کې نه پیدا کیږي، یا یې دا مطلب دی: چې له دې بدل ځنې ښه بدل له الله تعالی سره دی، چې هغه د الله تعالی د لوی ذات لیدل او رضاء ده (ای الله ! خپله لقاء دې ځمونږ او د ګردو (ټولو) مؤمنانو په برخه کړه !)، آمین.

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

نه دې تېرباسي له سره تا (ای سامعه !) تلل راتلل د هغو کسانو چې کافران شوي دي (او تصرف د دوی) په ښارونو کې، (دا) فائده ده لږه، پس (له مرګه) ځای د دوی دوزخ دی، او بد ځای د هستوګنې دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې کفار چې دې خوا او هغې خوا د تجارت او نورو کارونو لپاره په ډېر تکبر او غرور سره په ګټې او فائدې پسې ګرځي، مسلمانانو ته نه ښایي چې پر دوی باندې تېروځي، ځکه چې دا د هغوی د څو ورځو بهار دی، که سړي

ته د څو ورځو لپاره ښه ډوډۍ او مکلف خواړه ورکړل شي، او بیا یې په دار وځړي، یا یې په دائمي حبس محکوم کړي، نو آیا دې ته عیش ویلی شي؟ عیش هغه دی چې سړی د څو ورځو له مخې لږ ډېر زحمت او تکلیف په ځان وګالي، او د خپل دائمي راحت او خوشالي اسباب په اعلی درجه سره مهیأ کړي.

لٰكِنِ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چې ویریږي دوی له ربه خپله، شته دوی لره جنتونه چې بهیږي له لاندې د (ونو او ماڼیو د) هغو ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې.

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ

په دې حال کې چې (دغه جنتونه ځای د) میلمستیا (یو پیشکشي) ده له جانبه د الله.

تفسیر: له دې کبله یې ورته په میلمستیا سره تعبیر وکړ چې له میلمه سره د خوړلو څښلو فکر نه وي، او په عزت او آرامی سره ناست وي، او په خوشالی کې هر شی ورته تیار وررسیږي. (والله أعلم).

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْاَبْرَارِ ﴿۱۹۸﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَمَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خٰشِعِيْنَ لِلّٰهِ ۙ لَا يَشْتَرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ

او هغه (باقي شی) چې په نزد د الله دی؛ خیر (ډېر غوره) دی لپاره د نېکانو. او بېشکه ځینې له اهل کتابو څخه خامخا هغه څوک دي چې ایمان لري پر الله او پر هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاسې ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چې نازل کړی شوی دی دوی ته، حال دا چې ویریدونکي (متواضع) دي الله لره، نه اخلي دوی په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی.

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو، اوس په کتابیانو کې چې کوم متقیان دي د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمایي، یعنې هغو کتابیانو چې پر الله تعالی باندې یې په ښه ډول سره ایمان راوړی او قرآن عظیم الشأن یې منلی دی، او څرنګه دا عظیم الشأن قرآن بالذات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی، نو دوی ګواکې هغه هم ومنل، مګر نه په دې ډول چې دنیا خوښوونکي (احبار) یې مني، چې د لږ دنیوي ګټې لپاره د الله تعالی آیتونه پټوي یا یې بدلوي، بلکه د الله تعالی په مخکې په ډېره عاجزۍ او اخلاص سره غاړه ږدي، او هم هغه ډول چې د الله تعالی له درباره کتاب را نازل شوي دي، هغه یې په هم هغه اصلي رنګ سره ومنل.

اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۱۹۹﴾

بېشکه چې الله ډېر ژر دی حساب (د ده یعنې ډېر ژر حساب آخلي).

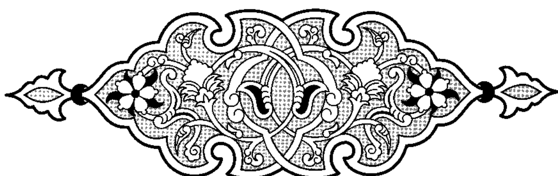
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اصْبِرُوْا وَصَابِرُوْا وَرَابِطُوْا ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۲۰۰﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو !) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت، او له معصیته) او ټینګ اوسئ ! په صبر (د کفارو په مقابل کې) او محکم اوسئ (په اسلامي سرحداتو کې) ! او وویرېږئ له الله ! لپاره د دې چې په مراد ورسېږئ ! (بریالي شئ ! اود دوزخه نجات ومومئ !).

تفسير: الله تعالى د دغه سورت په پای کې مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ، چې په واقع کې د دې ګرد سورت حاصل دی، یعنې ای مؤمنانو ! که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسېدل غواړئ ! نو سره د سختی تېرولو په طاعت کې ټینګ اوسئ ! او له معصیت څنې ځان وساتئ ! او دښمنانو په مقابله کې خپله مضبوطي، ثابت قدمي، او مېړانه (بهادري) څرګنده کړئ ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کې تل مشغول او لګیا اوسئ ! له هر ځایه چې د دښمن د تعرض (یرغل) اندېښنه وي، همله د اوسپنې د دیوال په شان خپل ځترونه سپر کړئ ! او پښې مو ټینګې کړئ !.

﴿وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الأنفال سورت ۶۰ آیت، ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کې له الله جلت کلمتُه څخه وویرېږئ ! که تاسې داسې وکړل، نو وپوهېږئ چې په خپل مراد ورسېدئ.

تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نسأله الرحمة والغفران وخلود الجنة والرضوان ونصلى ونسلم الف الف مرة علىٰ رسوله وحبيبه سيد الإنس والجان.

سُورَةُ النِّسَاءِ

د«النساء« سورت مدني دی، (۱۷۶) آيتونه او (۲۴) رکوع لري، په تلاوت کې څلورم، او په نزول کې ۹۲ يم سورت دی.
وروسته د «الممتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً

ای خلقو (تل) وويرېږئ له ربه خپله ! هغه (رب) چې پيدا يې کړئ تاسې له نفسه يوه نه (چې آدم عليه السلام دی) او پيدا يې کړه له دې (نفسه) جوړه د ده (چې حواء ده) او خپاره (خواره) يې کړل له دې دواړو څخه سړي ډېر، او ښځې (ډېرې).

تفسير: لومړی يې د آدم عليه السلام له کيڼې پښتی څخه بي بي حواء پيدا کړه، بيا يې له دوی دواړو څخه ګرد نارينه او ښځې پيدا او په ځمکه کې يې خپاره (خواره) کړل، نو په حقيقت کې الله تعالی ټول انسانان له يوه نفس او يوه سړي څخه پيدا کړي دي، مطلب يې دا دی: کله چې له عدم څخه ستاسې د ګردو پيداکوونکی او بيا ستاسې باقي او قائم ساتونکی هم هغه يو ذات دی؛ نو ښايي چې تاسې له هغه څخه وويرېږئ ! او د هغه د امر منل يو ډېر ضروري کار وګڼئ ! له دې څخه دوه مضمونونو ته اشاره وشوه:

(اول): دا چې الله تبارک وتعالی ستاسې د ټولو خالق او موجد دی.

(دويم): دا چې د ګردو انسانانو د وجود سبب هم هغه يو نفس دی، چې له هغه څخه الله تعالی نور ګرد انسانان پيدا کړل، يعني أبو البشر آدم عليه السلام.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ

او وويرېږئ له الله ! هغه (الله) چې سوال کوئ تاسې يو تر بله په (نامه د) ده سره، او (وويرېږئ له پرېکولو) د خپلوۍ څخه.

تفسير: سربېره پر دې چې الله جل جلاله ستاسې خالق او رب يعني موجد او بقاء درکوونکی دی، د ده د اطاعت د وجوب يوه وجه دا ده، چې تاسې د ده په وسيله ګرځولو په خپلو منځونو کې خپل حقوق او فوائد غواړئ ! او يو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ !، وروسته له دې دا حکم دی چې له قرابته وويرېږئ ! يعني د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ ! او د خپلوۍ له پرېکولو او بد سلوکۍ څخه ځانونه وژغورئ ! (وساتئ).

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيْبًا ①

بېشکه الله دی پر تاسې ساتونکی (نو هيڅبېرې او هيڅکله ترې غافل نه شئ چې جزا درکوي).

تفسير: يعنې الله جل جلاله ستاسې له ګردو (ټولو) اعمالو، افعالو، او احوالو څخه واقف دی، که د هغه د حکم متابعت وکړئ؛ نو ثواب به ومومئ، که نه د عذاب مستحق کيږئ، او ستاسې د ارحامو او خپلوئ په تعلقاتو او مراتبو، او د هر يوه په مناسبو حقوقو باندې هم ښه پوهيږي، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چې الله جل جلاله در کړی، هغه حق وګڼئ ! او عمل پرې وکړئ !.

وَءَاتُوا۟ ٱلْيَتَٰمَىٰٓ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا۟ ٱلْخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَٰلِكُمْ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾

او ورکړئ (ای د يتيمانو اولياوو !) يتيمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده)، او مه اخلئ تاسې خبيث (بد، حرام مال) په طيب (ښه، حلال مال !)، او مه خورئ تاسې مالونه د دوی (يعنې د يتيمانو، ګډ) له مالونو خپلو سره، (ای وليانو ! او وصيانو !) بېشکه دا (د يتيمانو د مال خوړل) ګناه لويه ده.

تفسير: ديتيمانو او لياوو او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چې هغوی بالغ شي، نو د هغوی مال دې پرې وسپاري !، او د سرپرستی په وخت کې دې د يتيمانو يو ښه شی نه اخلي !، او نه دې په معاوضه کې خراب او ښکته شی د هغه په مال کې شامل کړي ! او نه دی دهغوی مال له خپل مال سره ګډ کړي !، چې ويې خوري، مثلا «ولي» لره اجازه شته چې د يتيم خواړه له خپلو خوړو سره مشترك او شامل کړي، مګر دا خبره ضروري ده چې د يتيم مال ته دې څه نقصان ونه رسوي !، او داسې دې ونه شي، چې د شرکت په پلمه (بهانه) د يتيم مال وخوري، او ورڅخه استفاده وکړي، ځکه چې د يتيم د مال خوړل لويه ګناه ده.

ښايي له دې امله به د يتيم حکم په هغو احکامو کې چې په ارحامو پورې تعلق لري مخکې ذکر شوی وي، چې يتيم د خپلې بېکسی، بې سرو سامانی، مجبوری، بېچاره ګی له کبله د زيادت رعايت، شفقت او حفاظت محتاج وی لکه چې له همدی جهته په تبديل او شرکت سره د يتيم د مال خوړل ممنوع ګرځول شوي، او په راتلونکو متعددو آيتونو کې هم د يتيمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوي دي، چې له هغو ځنې په يتيمانو باندی لا زيات اهتمام را څرګنديږی او دا اهتمام د ګردو (ټولو) يتيمانو په حق کې دي.

هو ! هغه يتيم چې قريب او خپلوان وي، د ده په باره کې زيات تأکيد شوی دی، او همدا شان نزول او د دې آيتونو د ربط سبب هم دی، چې له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چې د يتيمانو (اولياء) غالبا هغه کسان وي چې د هغوی سره زياته خپلوي لري.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا۟ فِى ٱلْيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُوا۟ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۖ

او که وويريږئ تاسې چې به ونه کړئ شئ عدل او انصاف په (حق د) يتيمانو کې نو په نکاح سره واخلئ تاسې (نورې) هغه ښځې چې خوښې (او حلالې) وي تاسو ته له ښځو؛ دوه دوه، او درې درې، او څلور څلور.

تفسير: په صحيحو احاديثو کې راغلي دي، هغه يتيمې جينکۍ چې د خپلو اولياوو تر تربيت لاندې به وې، او د هغې يتيمې او دهغې د ولي په مال او ځمکه او باغ کې به د خپلوئ له لامله (له وجې) شرکت وو، نو دلته به دوه صورت وړاندې کېده:

(۱) كله به داسې پېښېده چې «ولي» ته به د دې جمال او مال دواړه مرغوب وو، او د دې ولي به د لږ څه مهر په بدل كې له دې سره خپله نكاح تړله، ځكه چې دې جينی به بل څوك نه درلود (لرلو)، چې د دې د حق غوښتنه يې كړي وای:

(۲): كله به داسې كېده چې د دې يتيمې جنۍ جمال به مرغوب نه وو، مگر «ولي» د دې خيال له امله: كه زه د دې نكاح له بل چا سره وتړم، نو د دې جينۍ مال به زما له لاسه ووځي، او زما په مال كې به بل څوك راسره شريك شي، نو د دې مصلحت له مخې به يې په يوه ډول له دې سره خپله نكاح تړله، خو له دې منكوحې سره به يې په زړه كې څه مينه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آيت نازل او اولياوو ته ارشاد وشو: «كه تاسې له دې خبرې څخه ويرېږئ چې د يتيمو نجونو په نسبت انصاف نشئ كولئ، او د دوی په مهر او حسن معاشرت كې له تاسې څخه تقصير پېښيږي، نو تاسې له هغوی سره نكاح مه تړئ! بلكه نورو مرغوبه وو ښځو څخه له يوې څخه نيولې تر څلورو پورې تاسې ته اجازه شته، چې د شريعت له قاعدې سره يې سم نكاح كړئ! چې له دې جهته يتيمو جونو ته څه نقصان ونه رسيږي، ځكه تاسې چې د هغوی د حقوقو حامي يئ؛ نو نه ښايي چې د حمايت لامله په كومې خرابۍ او ګناه كې ولوېږئ!».

تنبيه: د آزاد مسلمان لپاره له څلورو ښځو او د مريي لپاره له دوو ښځو څخه زياتې په نكاح اخيستل جائز نه دي، او په احاديثو كې هم د دې په نسبت تصريحات موجود او ديني أئمه وو هم پر دې باندې اجماع كړېده، او ګرد (ټول) امت ته هم دا حكم راغلی دی، يواځې د رسول الله صلی الله عليه وسلم خصوصيت او امتياز وو، چې له دې څخه د زياتو اجازه هم دوی ته وه.

فائده: د يتيمو جونو د نكاح دريم صورت هم په حديث كې راغلی دی: هغه يتيمه جينۍ چې د دې د مال او جمال د دواړو په نسبت د دې «ولي» بې رغبته وي، او د دغه عدم رغبت لامله د دې ولي د هغې نكاح له بل چا سره تړي، مگر ښكاره خبره ده، چې د دې آيت تعلق له دې صورت سره نشته.

په ﴿وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ﴾ كې «و» په معنی د «او» دی.

د دې آيت حاصل ځينو مفسرينو داسې هم بيان كړی دی چې: «كه د يتيم له مال څخه ويره كوئ! نو له ما څخه هم سخت وويرېږئ! او له ښځو سره معامله په نكاح سره وكوئ! نه په سفاح سره! او له ډېرو ښځو هم ويره وكړئ! او له څلورو ښځو څخه زياتې مه كوئ!».

﴿فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾

نو (بيا كه) وويرېږئ تاسې چې عدل (انصاف برابري) به ونه كړئ شئ (د ښځو په منځ كې په نفقه، نوبت، او نورو كې)؛ نو يوه (اصيله كوئ) يا هغه وينځې چې مالكان شوي دي د هغو (وينځو) ښې لاسونه ستاسې (تاسې يې ملكان يئ).

تفسير: يعني كه تاسې له دې خبرې څخه ويرېږئ، چې په څو ښځو كې به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ كړئ؛ نو بيا فقط په يوې نكاح قناعت وكړئ! يا يواځې پر وينځو باندې يوه وي، كه ډېرې اكتفا وكړئ! او كه مو زړه غواړي له يوې منكوحې سره څو وينځې هم وساتئ!.

﴿ذٰلِكَ أَدْنٰى أَلَّا تَعُولُوا ۝﴾

دا (نكاح د يوې اصيلې يا د ډېرو وينځو) ښه نږدې ده دې ته چې ظلم ونه كړئ تاسې (او يو جانب ته متمائل نشئ تاسې).

تفسير: يعني يواځې له يوې ښځې سره له نكاح كولو څخه يا فقط په خپلې يوې وينځې يا ډېرو وينځو باندې په قناعت كولو كې يا له يوې نكاحي ښځې سره د يوې وينځې يا د څو وينځو په جمع كولو كې د دې خبرې اميد او توقع شته، چې تاسې له بې انصافۍ او بې عدالتۍ څخه محفوظ پاتې شئ !، ځكه هغه حقوق چې زوجات يې لري، هغسې يې مملوكې وينځې نه لري، د هغوى په منځ كې د عدالت په نه كولو سره تاسې نه مؤاخذه كېږئ، نه هغوى لره مهر شته، او نه يې د معاشرت لپاره كوم حد مقرر دى.

فائده: هر هغه څوك چې څو ښځې لري، نو په ده باندې واجب دي، چې د دوى په خوراك، پوښاك، راكړه وركړه او نورو كې مساوات وكړي، او د شپې له مخه د ويد يدلو لپاره هم سم له نوبته له هرې يوې ښځې سره بېل بېل هستوګنه، او جلا جلا (جدا جدا) شپه تېره كړي، كه كوم مېړه (خاوند) د خپلو ښځو په حقوقو كې عدالت او برابري نه كوي، نو هغه به د قيامت په ورځ كې مفلوج (ګوزڼ وهلى) پاځيږي، او داسې به درومي چې له خپله ځانه سره به يو لاس او يوه پښه او نور نيمايي بدن كش كاږي، او كه د چا په نكاح كې يوه اصيله ښځه او يوه وينځه وي، نو وينځې ته د اصيلې ښځې نيمايي نوبت او وار دى، او هغه وينځه هيڅ د نوبت حق نه لري، چې د خپل مالك په ملك كې وي بلكه له دوى سره ناسته او ملاسته د دې د بادار په خوښې پورې مربوطه ده.

وَاٰتُوا النِّسَآءَ صَدُقٰتِهِنَّ نِحۡلَةً ؕ

او وركوئ تاسې ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوى په وركړه د خوشالۍ سره (چې فرض شوي دي له طرفه د الله پر تاسې).

تفسير: يعنې د هغو ښځو مهرونه چې تاسې نكاح ورسره تړلې ده، په خوښۍ او رغبت سره پخپله اداء كړئ، بې له دې چې د هغوى كوم حامي يا بل څوك له تاسې ځنې د حصول څه تقاضاء وكړي، كه تاسې پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه وركوئ ! نو بيا د يتيمو نجونو په نكاح كولو كې هيڅ كوم حرج او ممانعت نشته، بلكه حرج او ممانعت خو به هلته وي، چې د دوى د مهر يا د بل كوم حق په اداء كولو كې څه دروندوالى وليدل شي.

فَاِنۡ طِبۡنَ لَكُمۡ عَنۡ شَىۡءٍ مِّنۡهُ نَفۡسًا فَكُلُوۡهُ هَنِيۡٓــًٔا مَّرِيۡٓــًٔا ۝۴

نو كه راضي شوې دا (ښځې) تاسې ته (په بخښنه) له كوم شي له دې (مهره په خوشالۍ) د نفس خپل؛ نو خورئ تاسې دغه شى په داسې حال كې چې خوندوره حلاله بې ضرره وي.

تفسير: يعنې كه ښځه پخپله خوښه له مهر ځنې څه شى خپل مېړه (خاوند) ته معافوي، يا يې اخلي، او بيا يې ور هبه كوي، نو په دې كې هيڅ حرج نشته، او مېړه (خاوند) دې هغه په خوښۍ سره وخوري، «هنيء» هر هغو خوړو ته وايي چې خوندور او لذيذ وي، او طبيعت يې په خوښۍ او رغبت سره قبول كړي، «مريء» هر هغو خوړو ته وايي چې په زړه پورې هضم او په ډول سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شي.

وَلَا تُؤۡتُوا السُّفَهَآءَ اَمۡوَالَكُمُ الَّتِىۡ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمۡ قِيٰمًا وَّارۡزُقُوۡهُمۡ فِيۡهَا وَاكۡسُوۡهُمۡ وَقُوۡلُوۡا لَهُمۡ قَوۡلًا مَّعۡرُوۡفًا ۝۵

او مه وركوئ (مه سپارئ) تاسې !بې عقلانو ته مالونه خپل هغه چې ګرځولي دي الله لپاره ستاسې سبب د ګزران، او روزي وركوئ دوى ته په دې مالونو كې، او جامې وركوئ دوى ته، او ووايئ دوى ته خبره معروفه (نېكه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسير: يعنې د ناپوهو هلکانو (ليونيانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کې د دوی هغه مالونه مه ورکوئ ! چې ستاسې په تصرف کې وي، او الله تعالی هغه انسانانو لره د معيشت سامان جوړ کړی دی، بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ ! او د هلاکت له اندېښنې څخه يې وژغورئ (وساتئ) !، او تر څو پورې چې دوی پخپله نفع او نقصان باندې ونه پوهيږي؛ تر هغه وخته پورې ورته له همغه ځنې خوراک او کالي (جامې) ورکوئ ! او تسلي ورکړئ چې دا ګرد مال ستاسې دی، مونږ ستاسې فائده غواړو، کله چې تاسې پوه شوئ؛ دا ګرد مال تاسې ته درکاوه کيږي.

(يا دا معنی چې مه سپارئ کم عقلو، ليونيانو، يتيمانو، او ښځو خپلو ته، مالونه خپل د دوی د بلوغ تر وخته پورې، او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوئ ! او د لاسه کوئ يې ! او نه ښايي چې مالونه بې ځايه ولګول شي، ځکه چې مالونه د بدن د قوام او د ټولو کارونو د سرته رسولو سبب دی، يعنې د مالونو په وسيله په دنيا کې مأکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دين کې زکات، خيرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځي).

وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ

او وازمويئ تاسې يتيمان تر هغه پورې کله چې ورسيږي دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسې له هغو نه هوښياري (په معاملاتو او د مال په ساتنه کې) نو وسپارئ تاسې هغوی ته مالونه د هغوی !.

تفسير: يعنې يتيمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموينه د بلوغ تر وخته پورې کوئ !، که وروسته له بلوغه په دوی کې د ګټې او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تميز وموميء ! نو د دوی مال وروسپارئ ! د يتيمانو د ورښوونې او ازموينې عمده صورت همدا دی، چې د معمولي او د کم قيمت شيانو بيع او شراء په دوی باندې وکړل شي !، او د هغو طريقه دې دوی ته وروښوول شي !.

وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا ۭ

او مه خورئ تاسې دا (د يتيمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چې له ضرورته زيات وي) او په جلتۍ سره (پخوا له حاجته، د ويرې د دې) چې دوی به لوي شي (نو وابه يې خلي).

تفسير: يعنې د يتيمانو مال له ضرورته زيات صرفول منع دي، لکه چې د يوې پيسې په ځای دوه پيسې صرف کړي، او دا هم منع ده، چې له دې خبرې ځنې وويريږي ! که دا يتيم لوی شي، نو خپل مال به له ما ځنې بېرته واخلي، نو په صرفولو کې يې تلوار په کار دی، خلاصه يې داسې شوه، چې بايد د يتيم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنې سره سم صرف شي.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيْرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ

او هر څوک چې وي مالداره نو ښايي ځان پاک وساتي (د يتيمانو له مالونو څخه) او هر څوک چې وي فقير، نو خوري دې له دې مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدورۍ په اندازه) سره.

تفسير: يعنې «ولي» دی د يتيم مال د خپل ځان لپاره نه خرڅوي، او که د يتيم پالونکی او تربيه کوونکی محتاج وي، کولی شي چې د خپل خدمت په اندازه د يتيم له مال ځنې خپله مزدوري واخلي ! مګر غني ته له سره څه اخيستل روا نه دي.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝

نو کله چې ورکړئ (وسپارئ) تاسې دغو (يتيمانو) ته مالونه د دوی، نو شاهدان ونيسئ تاسې پر دوی باندې، او کافي دی الله په دې حال کې چې ښه حساب کوونکی (او جزا ورکوونکی) دی.

تفسير: کله چې د کوم وړوکي پلار مړ شي، نو ښايي چې د څو مسلمانانو په مخ کې د يتيم مال وليکل شي ! او بيا يې امانتدار ته وسپاري ! کله چې دا يتيم بالغ او هوښيار شي، نو سم له هغه ليک سره دې د هغه مال بېرته ورکړي ! او څومره شی چې صرف شوی وي، د هغه حساب دې هم وروښيي، او هغه شی چې پر يتيم باندې سپاري، ښايي چې په هغه باندې هم شاهدان ونيسي، او ور ويې ښيي، څو د راتلونکي اختلاف او جګړې په وخت کې خبره په سهولت سره صافه، او شخړه ورکه شي.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ۝

شته نارينه وو لره (هم، لوي وي که واړه) نصيب د دوی له هغه ماله چې پريښی وي مور او پلار او خپلوانو، او شته ښځو لره (هم، لويې وي که وړې) نصيب (برخه) له هغه ماله چې پريښی وي مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغ) چې لږ وي له دې ماله او که ډېر وي، نصيب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه).

تفسير: د رسول اکرم صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلم له زمانې څخه پخوا دا رسم وو، چې لويو او وړو جينکو او نابالغانو هلکانو ته به يې ميراث نه ورکاوه، او يواځې هغو نارينه وو ته به يې ميراث رسېده، او وارثان ګڼل کېدل؛ چې لويان او د دښمنانو د مقابلې او مقاتلې لياقت به يې درلود، چې په دې سبب وړو يتيمانو ته له ميراث څخه هيڅ شی نه ورکول کېده، نو د دوی په نسبت دا آيت نازل شو، چې خلاصه يې داده: «دمور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څخه نارينه وو يعنې ځامنو لره اعم له دې نه چې وړوکي وي يا ځلمي د دوی برخه رسيږي، او ښځو لره يعنې لوڼو ته اعم له دې چې وړوکې وي يا پېغلې د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکې څخه د دوی برخه ورکولی کيږي، او دا برخې ټاکلې شوې دي، هغه متروکه مال لږ وي، که ډېر؛ د هغو ورکول ضروري دي، په دی سره د جاهليت د بد رسم ابطال وشو، او د يتيمانو او د نورو د حقوقو حفاظت يې وفرمايه، او د دوی د حق تلفی مخه يې بېخي ونيوله.

فائده: په دې آيت کې د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعيين بالاجمال راښوول شوی دی، په وروستنی رکوع کې د وارثانو د برخې تفصيل راښوول کيږي.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝

او کله چې حاضر شي ويش (تقسيم د ميراث) ته خاوندان د خپلوۍ (چې وارثان نه وي) او يتيمان او مسکينان؛ نو روزي ورکوئ تاسې دوی لره له هغه (ميراثه) او ووايئ تاسې دوی ته خبره معروفه (خوږه معقوله).

تفسير: يعنې د ميراث د تقسيم په وخت کې چې ټول خپلوان يو تر بله سره ټول شي، که له دې خپلوانو څخه ځينې داسې وي چې هغوی ته ميراث نه ورسيږي، يا يتيم او محتاج وي، نو دوی ته څه خواړه ورکړئ ! او رخصت يې

کړئ ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکې ځنې ورته ورکړئ ! ځکه چې داسې سلوك مستحب دی، که د میراث په مال کې د خوراك وړ شی نه وي، یا یې موقع نه وي، لکه چې هغه د یتیمانو مال وي، او مړي وصیت هم نه وي کړی، نو له دې خپلوانو سره ښې مناسبې او معقولې خبرې وکړئ ! او رخصت یې کړئ ! یعنې په پسته ژبه سره له دوی ځنې معذرت وغواړئ ! او داسې ورته ووایئ چې: «دا مال د یتیمانو دی، او مړي وصیت هم نه دی کړی، نو ځکه مونږ مجبور یو، چې له تاسې ځنې معذرت وغواړو».

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

او ودې ویرېږي (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پرېږدي دوی پس له (مرګه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویرېږي به دوی په دغو (اولادونو چې وروسته له مونږ به دوی هم داسې شي) پس ودې ویرېږي دوی له الله څخه او ودې وایي دوی ته خبره سمه خوږه.

تفسیر: په اصل کې دا ارشاد د یتیم د «ولي» او «وصي» لپاره دی، نورو ته هم درجه په درجه ښایي چې د دې خبرې خیال وساتي، مطلب دا چې هر سړي سره دې دا اندېښنه وي، «نه چې زما له مرګه وروسته زما له اولادې سره څه سخته معامله وکړه شي»، نو ددې لامله تاسو لره هم ښایي چې له یتیمانو سره همغسې معامله وکړئ، چې تاسې یې خپلو ځامنو ته پس له مرګه غواړئ، او له الله تعالی ځنې وویرېږئ ! او له یتیمانو سره سمې ښې خوږې خبرې کوئ ! یعنې هسې معامله له دوی سره وکړئ، چې په هغې باندې د دوی زړه مات نشي، او نه دوی ته څه تاوان ورسیږي، بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښېګڼې (ښه والي)، تعلیم، تربیې، تأدیب، او تهذیب خیال ولرئ، (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ ! چې په وصیت کې د ورثې د حقوقو له تضییع ځنې ځان وساتئ، او د شهادت کلمه او توبه په خوله کې ورکړئ ! او د ترکې او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او مېړانې وضعیت وکړئ !.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

بېشکه هغه کسان چې خوري دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بې له شرعي اذنه) خبره دا ده چې خوري دوی (اچوی) په ګېډو خپلو کې سور اور، او ژر به ننه وځي دوی اور سخت ګرم ته.

تفسیر: هر هغه څوك چې د یتیم مال بلا استحقاقه خوري، هغه خپله ګېډه د جهنم له اوره ډکوي، یعنې د هسې خوراك انجام به داسې کیږي، او دا یې په آخره جمله کې راښکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ ۚ

حکم کوي تاسې ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسې کې چې (تاسې مړه شئ)، شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخو د دوو ښځو.

تفسیر: که د کوم میت په اولاده کې هلك او جینۍ دواړه وي، نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده، چې یوه هلك ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږي، مثلاً که یو هلك او دوه جینکۍ وي، نو نیمایي مال هلك ته او بله نیمه یې هغو دوو جونو ته ورکوله کیږي، او که یو ځوی او یو لور ترې پاتې وي، نو دوه ثلثه هلك ته او یو ثلث جینۍ ته ور رسیږي.

فَإِنْ كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۚ

نو که وو دا (اولاد خالصې) ښځې پورته له دوو څخه (یا دوه) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوه دریمې برخې) د هغه مال چې پرېښی وي (مړي)، او که وه دا (مولوده لور) یوه؛ نو هغې لره نصف (یعنې نیمایي د ترکې دی).

تفسیر: یعنې او که د کوم مړي په اولاده کې یواځې ښځې یعنې لوڼې پاتې شي، او ځوی نه وي ترې پاتې، نو که دا جونه له دوه څخه زیاتې، یا دوه وي، بیا هم هغو ته همدا دوه ثلثه (دوه دریمې) رسیږي، او که یواځې یو جینۍ ترې پاتې وي، نو دې ته د پلار نیمایي ترکه ور رسیږي.

تنبیه: د ﴿لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ په ذیل کې دا راڅرګنده شوه، چې یوې جینۍ ته له یوه هلک سره یو ثلث ور رسیږي، نو له دې ځنې معلومه شوه چې یوې جینۍ ته به له بلې جینۍ سره په طریق الأولی یو ثلث ور رسیږي، ځکه چې د هلك حصه د جینۍ له حصې ځنې زیاته ده، نو کله چې د هلك په سبب د دې برخه له یوه ثلث څخه کمه نشوه، نو د بلې جینۍ له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کېدی شي؟ کله چې د دوو جونو حکم په پخواني آیت کې معلوم شوی وو، نو ځکه په دې کې له دوو ځنې د زیاتو لوڼو حکم هم راښیي، چې چاته داسې کومه شبهه پیدا نشي، کله چې د دوو لوڼو حق د یوې جینۍ له حق ځنې زیات وي، نو ښایي د درو او څلورو او د ډېرو برخې به له هغه زیات وي، حال دا چې خبره داسې نه ده، بلکه کله چې لوڼې له یوې ځنې زیاتې وي، دوه وي، که لس، که زیاتې، هغو ګردو ته به همغه دوه ثلثه رسیږي.

فائده: د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کې ذکر شول:

(۱): دا چې هلك او جینۍ دواړه نوعه اولاد موجود وي.

(۲) دا چې لوڼې ولري، او دا دوه صورتونه لري، چې یوه لور وي، یا له یوې زیاتې وي، نو اوس یواځې یو صورت پاتې دی چې یواځې هلکان ولري، نو دهغه حکم دادی چې ګرد میراث به هغوی ته وررسیږي، اعم له دې چې یو وي که ډېر.

وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ

او شته مور او پلار د ده (مړي) ته لپاره د هر یوه له دې دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چې پرېښی وي (مړي) که وي مړي لره ولد (ځوځات).

تفسیر: او س د مور او پلار د میراث درې صورتونه بیان فرمایي: د اول صورت خلاصه داده: «که د میت اولاده ځوی یا لور وي، نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکې ځنې هر یوه ته سدس، شپږمه برخه ور رسیږي».

فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ

نو که نه وي ده لره ولد (ځوځات) حال دا چې میراث اخلي له ده (مړي څخه یواځې) مور او پلار د ده؛ نو دې مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکې، او نوره ټوله د پلار ده).

تفسیر: د دوهم صورت خلاصه دا ده: «که میت هیڅ اولاد ونلري، او یواځې مور او پلار یې وارث وي، نو د هغه مور ته یو ثلث «دریمه» ور رسیږي، یعنې نور پاتې دوه ثلثه د هغه پلار ته ور رسیږي.

فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ

نو كه وي مړي لره ورونړه (يا خويندې) نو شته مور د ده لره سدس (د تركې شپږمه برخه).

تفسير: دربم صورت دا دى: كه د ميت له يوه څخه پورته ورونړه او خويندې وي، كه سكني وي، كه د پلار له لوري يا د مور له لوري وي، او اولاد هيڅ ونه لري، نو په دې صورت كې د ده مور ته سدس (شپږمه) برخه ور رسيږي، يعنې باقي ګرد د هغه پلار ته پاتې كيږي، ورور او خور ته هيڅ نه ور رسيږي.

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ

پس له (اداء كولو د) وصيت څخه چې وصيت وكړي ميت په هغه سره، يا پس (له ادا كولو) د دَين څخه.

تفسير: يعنې هومره چې د وارثانو برخې ذكر شوي دي، دا ټولې د ميت د وصيت، او د هغه د قرض له اداء كولو څخه وروسته وارثانو ته وركولى كيږي، او د وارثانو حق فقط په هغومره مال كې كيږي، چې د وصيت او د قرض د مقدار له ايستلو څخه وروسته پاتې كيږي، او نصف (نيمايي) او ثلث (دريېمه برخه) او نور له همدې پاتې مال څخه مراد دي، نه له ګرد مال څخه.

فائده: د ميت مال دې اول د ده په ګور او كفن كې ولګاوه شي ! څه چې له هغه څخه پاتې شي، له هغه څخه دې د ده قرض وركړ شي ! څه چې د ده له قرض څخه پاتې شي، له هغه څخه تر يوه ثلثه پورې (درېي يمې برخې) پورې دې د مړي په وصيت كې صرف كړ شي !، وروسته له ګور او كفن او قرض او پس له أداء د وصيت څخه (د مال په ثلث كې): په پاتې متروكه كې ګرد وارثان شريك دي، او هغه تركه پر دوى باندې ويشله كيږي.

اٰبَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِّنَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

پلرونه ستاسې او ځامن ستاسې نه پوهيږئ تاسې چې كوم يو له دوى زيات نږدې دى تاسې ته له جهته د نفعې، (دا برخې فرض شوي دي) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بېشكه چې الله دى ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: په دې آيت كې يې دوه ډوله (قسمه) ميراث بيان كړ، د اولاد ميراث او د مور او پلار، اوس فرمايي: څرنګه چې دا خبره تاسې ته معلومه نه ده، چې له كوم يوه څخې به تاسې ته نفع؟ او څومره نفع در ورسيږي؟، نو ځكه په دې كې تاسو ته نه ښايي چې څه مداخله وكړئ، هره برخه او حصه چې الله تعالى هر چا ته مقرره كړېده، د هغه رعايت وكړئ ! ځكه چې الله تعالى پر هر شي باندې ښه خبردار او لوى حكمت والا دى.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ

او شته تاسې ته نيم د هغه مال چې پريښى دى ښځو ستاسې كه نه وي دې ښځو لره ولد (ځوځات)، نو كه وي دې ښځو لره ولد (ځوځات) نو تاسې لره شته څلورمه برخه له هغه ماله چې پريښى وي دې ښځو پس (له ادا كولو) د وصيت نه چې وصيت يې كړى وي (دې ښځو) په هغه سره يا (پس له اداء كولو د) دين څخه (چې وي په دې ښځو باندې څه قرض).

تفسير: اوس د زوجينو د ميراث بيان كاوه شي، چې مېړه (خاوند) لره د ده د ښځې له مال ځني نيمايي ور رسيږي، كه دا ښځه اولاد ونه لري، او كه اولاد ولري، اعم له دې چې يو ځوى يا يوه لور يا ډېر ځامن او لونې، له دې مېړه (خاوند) ځنې، يا له بل مېړه (خاوند) ځنې ولري، نو مېړه (خاوند) ته د دې له مال ځنې ربع (څلورمه برخه) وروسته له وركولو د قرض او وصيت څخه ور رسيږي.

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم ۚ مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ

او شته دې ښځو لره څلورمه برخه له هغه مال چې پرېښى وي تاسې كه نه وي تاسې لره ولد (ځوځات)، نو كه وو تاسې لره ولد (ځوځات) نو دې ښځو لره ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چې پرېښى وي تاسې پس له ادا كولو د وصيت چې وصيت كوئ تاسې په هغه سره، يا پس له اداء كولو د دَين (قرض، چې وي پر تاسو اى خاوندانو).

تفسير: او هم داسې ښځې لره چې مېړه (خاوند) يې اولاد نه لري، د دې د مېړه (خاوند) له مال څخه ربع (څلورمه برخه) ور رسيږي. كه اولاد لري اعم له دې چې له همدې ښځې څخه وي كه له بلې ښځې څخه؛ نو ښځې ته ثمن (اتمه برخه) د دې د مېړه (خاوند) له هغه مال څخه ور رسيږي، چې د وصيت او قرض له ادا كولو څخه وروسته پاتې وي، له هر قسم مال څخه نغد وي كه جنس، وسله وي كه ګاڼه (زېور)، سراى وي كه باغ، پاتې شو د ښځې مهر، هغه له ميراث ځنې جلا او په قرض كې داخل دى، دا ټول دوه صورتونه لري، لكه چې د نارينه د ميراث صورتونه هم دا دوه وو.

وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ ۚ

او كه وو يو سړى چې ميراث ترې وړل كيږي كلاله (بې ولده بې والده) يا ښځه وه (هم داسې كلاله) حال دا چې وي دې مړي لره (يو اخيافي) ورور يا (اخيافي) خور پس شته هر يوه لره دې (اخيافي) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د تركې).

تفسير: له دې ځايه د «اخيافي» ورور او خور ذكر دى، چې يوازې په مور كې سره شريكان وي، نو ښايي وپوهيږئ ! چې د پلار او ځوى د پاتې كېدلو سره ورور او خور ته هيڅ نه ور رسيږي، هو ! كه والد او ولد نه وي، نو ورور او خور ته به ميراث ورسيږي، ورور او خور په درې ډوله دي:

(۱): سكني چې په مور او پلار كې سره شريكان وي، چې دوى ته «عيني يا أعياني» وايي.

(۲) «علاّتي» چې يوازې په پلار كې سره شريكان وي.

(۳) «أخيافي» چې يوازې په مور كې سره شريكان وي.

په دې آيت كې د «أخيافي» ذكر دى، كله چې د متعددو اصحابو كرامو په قرائتونو كې د ﴿وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ﴾ څخه وروسته د «من الأم» كلمه په تصريح سره شته، او په دې باندې د ګردو اصحابو اجماع ده، چې په دې ځاى كې له (أخ) څخه أخيافي ورور مراد دى.

د دې آيت مطلب دا دى چې هر هغه ميت نارينه وي كه ښځه چې مور او پلار او لور او ځوى هيڅ نه لري، او يوازې يو «أخيافي» ورور يا خور ولري، نو له دې دواړو څخه هر يوه ته سدس (شپږمه برخه) ور رسيږي، او د نارينه او ښځې يعنې د «أخيافي» ورور او خور برخه برابره ده، او هيڅ زيادت او كمى په كې نشته، پاتې شو دوه ډوله ورور

او خور: يعنې «عيني» او «علاتي» نو د دې دواړو حكم لكه د اولاد داسې دى، په دې شرط چې د مړي پلار او ځوى هيڅ نه وي، مقدم «عيني» دى، كه هغه نه وي نو «علاتي» دى، د «النساء» د سورت په آخر كې د دې دواړو د ميراث ذكر هم راځي.

﴿فَإِنْ كَانُوٓا۟ أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى ٱلثُّلُثِ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ﴾

نو كه وو (ورونه خويندې د كلالې) زيات له دغه (يو ورور او خور څخه) نو دوى ګرد سره شريكان دي په ثلث (دربمه برخه د تركې) كې وروسته له (اداء كولو د) وصيت چې وصيت كولى شي په هغه سره، يا پس (له اداء كولو) د دَين، په دې حال كې چې (نورو ته) نقصان ونه رسوئ (په دې وصيت كې).

تفسير: يعنې كه د «أخيافي» ورور او خور له يوه څخه زيات وي، نو دوى ګردو (ټولو) ته همغه يو ثلث (دربمه برخه) په ميراث ور رسيږي، او په لومړني صورت كې هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستني صورت هغه «ثلث» چې وركاوه كيږي، له وصيت او قرض څخه وروسته څه مال چې باقي پاتې كيږي؛ له همغه څخه دا «ثلث» يا «سدس» وركاوه كيږي، او وصيت هلته صحيح او پر ميراث باندې مقدم كېدى شي، چې په هغه كې د نورو څه زيان نه وي، او دا زيان دوه صورتونه لري:

(۱): دا چې له يوه «ثلث» څخه يې د زيات مال وصيت كړى وي.

(۲): دا چې د هغه وارث لپاره چې هغه ته له ميراث څخه هم برخه ور رسيږي؛ څه وصيت وكړي، په دې دواړو صورتونو كې وصيت صحيح نه دى، هو ! كه ګرد ورثه هغه وصيت سره مني، نو ښه ! كه نه هسې وصيتونه ګرد مردود دي.

فائده: څرنګه چې له وارثانو څخه انديښنه وه، چې د ميت له تركې څخه به د ميت وصيت او قرض اداء نه كړي، بلكه ټول مال به د خپلو ځانونو لپاره وساتي، نو ځكه يې له ميراث سره هر ځلې د وصيت او د دين د حكم تأكيد بيان كړ، او كله چې وصيت تبرع او احسان دى، او ډېر ځله يو معين سړى د دې مستحق نه وي، او له دې سببه د هغه د ضايع كېدلو احتمال قوي وو، نو ځكه يې د اهتمام او احتياط لامله په هر ځاى كې له دين (پور) څخه د وصيت ذكر د مخه فرمايلى دى، حال دا چې د وصيت درجه له دين څخه وروسته ده، لكه چې پخوا تېره شوه، (يعنې لكه چې هيڅوك د دين په اداء كې غفلت نه كوي، همداسې دې په وصيت كې هم نه كوي !) او هم وصيت د مورث حق دى لكه تجهيز او تكفين، پرته له وراثت او قرض څخه چې هغه د نورو حق دى، نو له دې حيثيته به وصيت له قرض څخه مقدم وي، اګر كه له بلې وجې قرض په وصيت باندې وړاندې دى، او دلته د ﴿غَيْرَ مُضَآرٍّ﴾ قيد زيات شوى دى، همدا قيد به په نورو سابقه ځايونو كې هم معتبر وي.

﴿وَصِيَّةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ۝١٢﴾

وصيت كوي الله تاسې ته وصيت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دى (په ټولو احوالو) ډېر تحمل والا (په تأخير د عقوبت لپاره د انابت).

تفسير: هغه ميراثونه چې د دې ركوع له شروع څخه تر دې ځايه پورې بيان شوي دي، پنځه دي:

(۱) ځوى، لور (۲) مور، پلار (۳) مېړه (خاوند) (۴) ښځه (۵) أخيافي ورور، خور.

همدې پنځو واړو ته ذوي الفروض یعنې د معلومو برخو خاوندان وايي (په استثناء د ځوی چې عصبه دی) د دې پنځو واړو د میراث أحکام یې بیان کړل، په پای کې یې د تاکید په ډول وفرمایل: «دا حکم د پاك الله دی، او تعمیل یې ضروري دی، او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی، چې کوم یو اطاعت کوي، او کوم یو غاړه غړه وي؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او قرض کې له حق او انصاف سره سم کار کوي، او کوم یو بې انصافي کوي، او ضرر رسوي؟ او په دې خبره دې هیڅوك ونه غولیږي، چې د ظلم او بې انصافی په سزا کې ولې تأخیر کیږي؟ ځکه چې د الله تعالی حلم ډېر کامل دی.

فائده: ښايي وپوهیږو چې پرته له «ذوي الفروضو» څخه چې د هغو ذکر په همدې رکوع کې تېر شو، یو بل قسم وارث هم دی، چې هغه ته «عصبه» وايي، او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمایي) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخې له درې برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرره، بلکه هر هغه شی چې له «ذوي الفروضو» څنې کوم یو نه وي، نو د هغه ټول مال (عصبه) ته ور رسیږي، او که «ذوي الفروض» او «عصبه» دواړه وي، نو اول «ذوي الفروضو» ته او که ترې پاتې نشو «عصبې» ته هیڅ نه ور رسیږي، او اصلي «عصبه» هغه دی چې نارینه وي، ښځه نه وي، او د ده او د مړي په مینځ کې د ښځې واسطه هم نه وي، او د دوی درجې څلور دي:

(۱) ځوی او لمسی.

(۲) پلار او نیکه.

(۳) ورور او وراره.

(۴) تره او د تره ځوی یا د ده لمسی.

که څو تنه «عصبه» موجود وي، نو میراث همغو عصبه وو ته رسیږي؛ چې مړي ته نږدې وي، لکه د لمسي په مقابل کې ځوی، او د وراره په مقابل کې ورور وړاندی دی، نو بیا د «أخیافي» او «علاتي» په مقابل کې «أعیاني» مقدم دی، ددې څلورو واړو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږي، دا اصلي «عصبه» نه دي، بلکه غیر اصلي دي، پرته له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه وو سره ښځې نه «عصبه» کیږي، مثلا د تره ځوی «عصبه» دی، مګر ده سره د تره لور «عصبه» نشي کېدی.

فائده: د دې پاس ذکر شویو قسمونو یعنې «ذوي الفروضو» او «عصبه وو» څخه علاوه ځمونږ د امام أبو حنیفه «رحمه الله» په نزد دریم قسم وارث «ذوی الأرحام» هم شته، یعنې داسې قرابت لرونکي چې د ده او دمړي په منځ کې د ښځې واسطه وي، چې نه «ذوي الفروض» وي، او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خوریي، ماما، ترور، توړی او د دوی اولاده، کله چې له کوم مړي څخه نه «ذوي الفروض» او نه «عصبه» یو هم نه وي پاتې، نو د هغه میراث «ذوو الأرحامو» ته ور رسیږي، د دې تفصیل په کتابونو کې مذکور دی.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ
وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا ۠
وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٤﴾

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت، او د دین تېر شوي حکمونه) حکمونه د الله دي، او هر څوك چې ومني حکم د الله او د رسول د ده؛ نو داخل به کړي الله دغه (مطیع په هسې) جنتونو کې چې بهیږي به له لاندې د (ماڼیو او ونو د) هغو ویالې، همیشه به وي (دوی) په دې (جنتونو) کې، او

دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دي ډېر لوی، او هر څوک چې نافرماني کوي د الله، او د رسول د ده، او وځي له حدوده د الله؛ نو داخل به کړي (الله) دغه (معتدي) اور ته چې همېشه به وي (دې) په هغه (اور د دوزخ) کې او (شته) ده ته عذاب ډېر سپکوونکی.

تفسیر: یعنې دا پخواني ټول ذکر شوي احکام (چې د یتیمانو حقوق،وصیت او میراث دی) د الله جل جلاله مقررې کړی شوې ضابطې او قاعدې دي، هر هغه څوک چې اطاعت کوي، او د الله تعالی احکام مني، چې په هغو کې د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی، نو د هغه لپاره تل جنت دی، او هر هغه څوک چې سر غړوي، او د الله تعالی له حدودو څخه بیخي خارجیږي (یعنې حلال یې حرام او حرام یې حلال ګڼي) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کې پاتې کیږي.

وَالّٰتِيْ يَاْتِيْنَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوْا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِي الْبُيُوْتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا ﴿١٥﴾

او هغه (مېرمني) ښځې چې راځي فاحشې (د زنا قبیح کار) ته له ښځو ستاسې، نو شاهدان وغواړئ (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندې څلور تنه له تاسې (مسلمانانو نه)، نو که شاهدي وویله (شاهدانو پر زنا) نو بندي کړئ تاسې دا (ښځې) په کوټو کې تر هغه پورې چې وفاتې کاندي دوی لره موت، یا وګرځوي (مقرر کړي) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصې له بنده).

تفسیر: «د ښځو تأدیب او سمول یو ضروري امر دی، خو پر دوی باندې هیڅ قسم ظلم او تعدي کول ښه کار نه دی»، د جاهلیت په زمانه کې په دې دواړو مواردو کې پر ښځو باندې ډېر تېری او بې اعتدالي کېده، او په دې آیت کې د هغو د تأدیب په نسبت حکم دی: «که د کومې زوجې په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو، نو د دې لپاره څلور تنه شاهدان چې هر یو یې مسلمان، عاقل، بالغ، او آزاد وي، ونیسئ !، که دا څلور واړه پر زنا یې شاهدي ورکړي؛ نو دا ښځه دې په کوټه کې مقیده وساتي، او هسې انتظام دې وکړي ! چې له کوره ونه وځي، او له چا سره کتنه ونه کړی شي، تر څو چې هغه ښځه مړه شي، یا الله تعالی د هغې لپاره کوم حکم او سزا مقرره وفرمایي، د دې آیت د نزول تر وخته یې د زانیې لپاره کوم حد نه وو مقرر فرمایلی، بلکه د تعیین وعده یې کړه، کله چې څه موده وروسته یې په (۱۸) جزء د «النور» د سورت په (۲) آیت، اوله رکوع کې د هغې حد نازل کړه، چې د باکرې لپاره یې سل دُرې او د ثیبې لپاره «رجم» یعنې په ګټو سره ویشتل دي، تر څو چې مړه شي.

وَالَّذٰنِ يَاْتِيٰنِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوْهُمَاۚ

او هغه دوه سړي چې راځي دې (قبیح کار ته) له تاسې، نو ایذاء ورسوئ دوی ته !.

تفسیر: یعنې که دوه تنه اعم له دې چې یو نارینه وي او بل ښځه وي، یاکه دواړه نارینه وي، یا دواړه ښځې (من حیث السحق) وي، او د بد فعل مرتکب شي، نو د هغوی سزا یې مجملا په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله، په ژبه سره وي، که په خوله سره، هومره چې مناسب وي، د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی.

د لواطت لپاره یې کوم جدا بیان ونه فرمایه، او په هغه کې د عالمانو سره اختلاف دی، چې د «لواطت» لپاره هم هغه حد مقرر دی، چې د «زنا» لپاره ټاکلی شوی دی، یا د «لواطت» همغه سزا باقي پاتې ده چې پخوا وه، یا دهغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دي.

فائده: اکثر علما دا آیت پر زنا محمولوي، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځیني يې پر دواړو شامل ګڼي، (ځیني وايي: ﴿وَالّٰتِيْ﴾ - ﴿مِنْ نِّسَآئِكُمْ﴾ ...» پر سحاقاتو، او ﴿وَالَّذٰنِ﴾ - ﴿مِنْكُمْ﴾ ...» په لواطت کوونکو او ﴿اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ﴾ په زانیانو پورې مخصوص دی، نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ).

فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿١٦﴾

نو که توبه ویستله دې دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنګ وکړئ (مخ واړوئ) تاسې له دې دواړو نه، بېشکه چې الله دی ښه توبه قبلوونکی (د ګناهګارانو) ډېر رحم کوونکی.

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السُّوْٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوْبُوْنَ مِنْ قَرِيْبٍ فَأُولٰٓئِكَ يَتُوْبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٧﴾

بېشکه (قبلول د) توبې په الله (د وفاء له مخې) دي لپاره د هغو کسانو چې کوي دوی ناکاره عمل په ناپوهۍ سره، بیا توبه وباسي دوی، په نږدې زمانه کې (له موت نه پخوا) نو دغه کسان رجوع به کوي په رحمت سره الله په دوی باندې، او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره وو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې توبه خو بېشکه داسې شی دی، چې په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالی معافوي، لکه چې له پخواني آیت څخه مفهوم شو، لیکن د دې خبرې لحاظ هم ښايي خامخا وکړو، الله تعالی په خپل فضل او کرم سره د توبې د قبلولو وعده فرمایلې ده، هغه اصلاً په هغو خلقو پورې مخصوصه ده، چې په بې خبرۍ او ناپوهۍ سره کومه کبیره یا صغیره ګناه ترې صادره شي، مګر هر کله چې په خپلې خرابۍ باندې منتبه او مطلع شي، نو سمدلاسه پښېمانه او توبه وکړي، نو الله تعالی داسې خطاوې خامخا (تفضلا) ور معافوي، او پاک الله پر هر شي باندې پوهیږي، او دا خبره ورته ښکاره ده چې کوم یوه په ناپوهي سره ګناه کړې ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلې ده؟ او د حکمت څښتن (خاوند) دی، د هر چا توبه چې سم له حکمته سره وي قبلوي يې.

فائده: د «جهالت» او د «قریب» له قیدونو معلومیږي، هر څوک چې د ناپوهۍ لامله ګناه کوي، او وروسته له تنبیه ژر توبه کوي، نو (تفضلا) د عدالت او د حکمت له قاعدې سره سم د هغه توبه قبلوي، او هر څوک چې په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو څنې د غاړې غړولو جرأت وکړي، یا وروسته د خپلې ګناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کې تأخیر او په همغه پخواني حالت باندې قیام او دوام کوي؛ نو د عدل او انصاف له قاعدې سره سم د هغه خطا اصلا د معافولو وړ نه ده، او د هغې قبلول یواځې د الله تعالی فضل او کرم دی، چې په خپلې مهربانۍ سره د دوی دواړو توبې قبلوي، دا خو د پاک الله احسان دی، او (تفضلا) ذمه واري فقط په اول صورت کې ده، او په نورو کې نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ۚ حَتّٰٓى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّيْ تُبْتُ الْئٰنَ وَلَا الَّذِيْنَ يَمُوْتُوْنَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۗ أُولٰٓئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيْمًا ﴿١٨﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبې لپاره د هغو کسانو چې کوي دوی ګناهونه، تر هغه پورې چې راحاضر شي یو د دوی ته مرګ، نو وايي: چې بېشکه ما توبه وویسته اوس، او نه (قبلېدی شي توبه) لپاره د هغو کسانو چې دوی مړه شي حال دا چې دوی کافران وي، دغه کسان (چې د کفر په حالت کې مري، په عین غرغره کې توبه کوي) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې د داسې خلقو توبه نه قبلیږي، چې پر له پسې ګناه کوي، او له ګناه څنې مخ نه اړوي، تر څو چې د مرګ علامې او اسباب په نظر ورشي، نو په هغه وخت کې وايي چې: زه اوس توبه کوم، او نه د هغه چا توبه قبلیږي چې د کفر په حالت کې مړ شي، او وروسته د اخروي عذاب له ليدلو څخه توبه کوي، د داسې خلقو لپاره شديد عذاب تيار دی.

تنبیه: دا دواړه آیتونه چې د توبې د قبول او د توبې د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دي، د دوی کوم مطلب چې مونږ پاس بیان کړ، هغه د ځينو لويو محققينو له تحقيقاتو سره سم دی، او په هغه کې دا ښه والی دی چې د «جهالت» قيد او د «قريب» لفظ دواړه په خپلې ظاهر ي معنی باندې قائم پاتې دي، او د «على الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه، او په دې موقع کې د توبې د قبول او عدم قبول د ذکر فرمايلو مقصد هم په ښه شان سره عيان شو، یعنې د «کيفما اتفق» توبه مقبوله نه ده، او د توبې څو صورتونه دي، او د دې په مقبوليت کې هم فرقونه شته، تر څو چې د توبې په اعتماد څوک پر ګناهونو باندې جرأت ونه کړي، او دا مقصد هم په دې صورت سره ښه حاصليږي.

مګر نورو مفسرينو حضراتو چې على العموم د دې آيتونو مطلب يې ارشاد فرمايلی دی، د «جهالت» قيد يې «احترازي» او «شرطي» قيد نه دی اخيستی، بلکه (واقعي) قيد يې ګڼلی، او وايي چې: ګناه تل له جهله او حماقته څرګنديږي، او د «قريب» معنی داسې کوي چې: د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چې وي، هغه ګرد ته «قريب» ويلی شي، ځکه چې د دنيا ژوندون قليل دی.

نو په دې صورت کې يې مطلب داسې کيږي چې: «د الله تعالی هغه وعده چې د توبې د قبلولو په نسبت يې فرمايلې ده، له هغو سره ده، چې د ناپوهۍ او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله ګناه کوي، او بيا د موت له راتګه څخه پخوا تائب کيږي، او هغه کسان چې موت يې ليدلی او د نزعې حالت ته رسېدلي دي، يا هغه کسان چې کافران مړه شوي دي، نو د دوی توبه له سره نه قبليږي، له دې تقريره سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بين بين صورتونه چې په لومړني تقرير کې مذکور شوي دي، په اول شق (د توبې په قبول) کې شمېرل کيږي».

فائده: کله چې د موت يقين راشي، او بل عالم په سترګو وکتلی شي، نو په هغه وخت کې توبه نه قبليږي، هو ! د اخروي عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبليږي، چې له لومړني تفسير سره په اول صورت کې د توبې قبول د عدل او انصاف له قاعدې سره سم دی، او په نورو صورتونو کې د توبې قبول يواځې د هغه په فضل او کرم سره دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُوا۟ ٱلنِّسَآءَ كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا۟ بِبَعْضِ مَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) نه دی حلال تاسې لره دا (کار) چې په ميراث به اخلئ تاسې ښځې په زور سره، او مه منع کوئ تاسې دا (ښځې) د نکاح کولو نه لپاره د دې چې يوسئ (ترې واخلئ) تاسې ځينې د هغه مال چې ورکړی وي تاسې دوی ته (په مهر کې) مګر چې راشي (وکاندي) دوی فاحشه (قبيح کار: نشوز يا زنا) ښکاره.

تفسیر: په پخوانې بيان کې يې د ښځو د بد افعالۍ او د تأديب او سمولو حکم ورکړی وو، اوس د اهل جاهليت له هغه ظلم او تعدی څخه منع فرمايي، چې په ډول ډول صورتونو پر ښځو باندې اجراء کېدل، د هغو صورتونو له منځه يو صورت دا هم وو: «کله چې به څوک مړ کېده نو د دې مړي ښځه به د علاتي ځوی يا ورور يا د بل کوم وارث له لوري بندي ساتله کېده، بيا به يې که زړه غوښتل له هغې سره به يې نکاح تړله، يا به يې همغسې بې نکاح په خپل کور کې ساتله، او د هغې ټول مهر يا څه برخه به يې ترې اخيسته، يا به يې تر مرګه پورې هلته بندۍ ساتله، او د هغې د مال به وارث کېده»، نو د دې په نسبت دا آيت نازل شو، چې خلاصه يې دا ده: «کله چې څوک مړ شي نو د هغه

مړي وړور يا بل كوم وارث لره دا اختيار نشته، چې هغه ښځه په زور سره په خپله نكاح كې كې راولي، او نه هغه ښځه د بل چا له نكاح منع كولی شي، هو ! كه هغې كومه صريحه بد عملي وكړله، نو له هغې بد عملی څخه د هغې منع كول په كار دي».

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

او ګزران كوئ تاسې (ای مړونو) له دې (ښځو) سره په نېكې طريقې سره !، پس كه خوښې نه وې ستاسې دا ښځې نو (صبر وكړئ) ښايې چې نه به خوښوئ تاسې يو شی حال دا چې ګرځولی به وي الله په دې شي كې خير ډېر .

تفسير: يعنې له ښځو سره په خبرو اترو (په افعالو او احوالو، په نفقه او كسوت، په مسكن او مأمن) او نورو معاملاتو كې په ښو خويونو سره معامله وكړئ ! د جاهليت په شان (چې د ذلت او د سختې سلوك له ښځو سره كېده) له هغوی سره خراب سلوك مه كوئ ! بيا ستاسې د كومې ښځې كوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وي، نو صبر وكړئ، كېدي چې په هغې كې كومه فائده هم وي، او ممكن دی چې تاسې ته كوم شی ښه نه درښكاري، او الله تعالی په هغه كې ستاسې لپاره ديني يا دنيوي كومه ګټه ايښې وي، نو تاسې لره تحمل كول په كار دي، او له بد خوی سره بد خويي نه ښايي چې وكړه شي.

وَإِنْ أَرَدتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا ۚ أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾

او كه اراده وكړئ تاسې (ای مړونو) د بدلولو د يوې ښځې په ځای د بلې ښځې (چې يوه طلاقه او بله نكاح كړئ !) حال دا چې وركړی وي تاسې يوې ته د دوی ډېر مال (په مهر كې هم) نو مه اخلئ تاسې (ای مړونو ! بېرته) له هغه مال نه هيڅ شی، آيا اخلئ به تاسې دغه (مال) په نا حقه (په دروغو بې موجبه) او په ګناه ښكاره (ظلم ظاهر سره).

تفسير: له اسلام څخه پخوا داسې هم كېده، كله چې به كوم مېړه (خاوند) غوښتل چې خپله پخوانۍ ښځه پرېږدي، او له بلې كومې ښځې سره نكاح وتړي، نو پر پخوانۍ ښځه باندې به يې تهمت لګاوه، او راز راز ظلم تېرۍ او سختې به يې پرې راوستې، تر څو هغه مجبوره شي، او خپل مهر بېرته وركړي، چې مېړه يې هغه مهر په خپلې نوې نكاح كې ولګوي، دا آيت د دې كار څخه د منعې راوړلو لپاره نازل شو.

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

او څرنګه به اخلئ تاسې هغه مال، حال دا چې په تحقيق سره رسېدلي دي ځينې له تاسې ځينو (نورو) ته (په طريقه د مباشرت سره)، او اخيستئ دی (ښځو) له تاسې نه عهد كلك (د صحبت او ممازجت «قربت» په حق كې).

تفسير: يعنې كله چې نارينه او ښځه له نكاح څخه وروسته يو ځای شي، او د ناستې ملاستې وار راشي، نو د هغې په معاوضه كې ټول مهر وركول په مېړه باندې واجبېږي، نو اوس مېړه هغه مهر له دې ځنې په كوم سبب اخيستی شي؟ ! او كه يې مهر نه وي ور رسولی نو د هغې مهر څرنګه معطلولې شي؟ اوس پرته له دې نه چې هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه سره ورپرېږدي د نجات او د ژغورنې (بچ كېدلو) بله كومه لاره نه ده پاتې.

فائده: ښايي چې وپوهيږو: لکه چې وروسته له مجامعته ټول مهر د مېړه (خاوند) په غاړه لازميږي، هم داسې که مجامعت ته وار ونه رسيږي، مګر صحيحه خلوت يې ورسره کړی وي، نو بيا هم پوره مهر واجب الأداء ګرځي، هو ! که صحيحه خلوت ته هم وار نه وي رسېدلی، او مېړه (خاوند) يې طلاق ورکړي؛ نو بيا د مسمی مهر نيمايي ورکول پرې لازميږي.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ؕ اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً وَّمَقْتًا ؕ وَسَآءَ سَبِيْلًا ﴿۲۲﴾

او مه اخلئ تاسې په نکاح سره هغه (ښځې) چې نکاح کړې دي پلرونو ستاسې له ښځو، مګر هغه چې پخوا له دې تېرې شوي دي، بېشکه چې دا (کار) دی فاحش (ډېر ناکاره) او ډېر مبغوض (شرعې ته)، او بده (ده دا) لاره (عُرف ته).

تفسير: د جاهليت خلقو له خپلو ميرو ميندو، او نورو ځينو محرماتو سره هم نکاح کوله، چې د هغې ذکر اوس تېر شو، نو دلته له هسې نکاح څخنې هم ممانعت کاوه شي، چې تاسې له هغو ښځو سره چې ستاسې پلرونو نکاح ورسره تړلې وي؛ نکاح مه تړئ ! ځکه چې دا بېحيايي او د الله تعالی د غضب سبب، او ډېر منفور کار، او ډېره بده طريقه ده، او د جاهليت په زمانه کې هم پوهانو هغه مذموم ګاڼه، او هسې نکاح ته يې د (مقت نکاح) او له دې نکاح څخه چې به کوم وړوکی پيدا کېده هغه ته به يې «مقتي» ويل، هسې نکاح هومره چې شوي دي، شوي دي، وروسته له دې نه دې بيخي ونه کړه شي !.

فائده: کوم حکم چې د پلار د منکوحې په نسبت دی، په همغه حکم کې د پلارنيو او مورنيو نيکونو منکوحې هم داخلې دي، اګر که د ډېرو پورته نيکونو هم وي.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهٰتُكُمْ وَبَنٰتُكُمْ وَاَخَوٰتُكُمْ وَعَمّٰتُكُمْ وَخٰلٰتُكُمْ وَبَنٰتُ الْاَخِ وَبَنٰتُ الْاُخْتِ

حرامې کړی شوي دي پر تاسې ميندې ستاسې او لوڼې ستاسې او (حرامې شوي دي پر تاسې) خويندې ستاسې، او عمې (ترورياني) ستاسې، او خالې (توړياني) ستاسې، او لوڼې د ورور (وريرې ستاسې)، او لوڼې د خور (خورځې ستاسې).

تفسير: د ميرې د نکاح د حرمت له بيانولو نه وروسته اوس د هغو ګردو ښځو بيان کوي، چې له هغوی سره نکاح تړل جائز نه دي، او دا ښځې (۱۴) قسمه دي، ۷ نسبي، او ۷ سببي.

اول د هغو بيان کاوه شي، چې د نسب د علاقې له سببه حرامې دي، او هغه اوه دي: (۱) مور (۲) خور (۳) لور (۴) ترور (۵) توړی (۶) وريره (۷) خورځه، چې له دوی څخنې له هيڅ يوې سره نکاح تړل جائز نه دي، (او حرمت يې ابدي دی).

فائده: د مور تر حکم لاندې مورنی او پلارنی نياګانې تر آخره پورې ګردې داخلې دي، هم داسې د لور تر حکم لاندې لمسی، کړوسی تر آخره پورې ټولې داخلې دي، او په خور کې عيني (سکه چې مور او پلار يې يو وي) علاتي (چې پلار يې يو او مور يې بېله بېله وي) او أخيافي (چې پلار يې بېل بېل وي، او مور يې يوه وي) ګردې داخلې دي، او په ترور (عمې) کې د پلرونو، نيکونو، خويندې تر پورتنيو پېړيو پورې عيني وي، که علاتي يا أخيافي؛ ګردې داخلې دي، او په توړی (خالې) کې د مور نيا، د نيا نيا او د ګردو خويندې سره له درې واړو قسمونو داخلې دي، او په وريره کې د درې قسمونو وروڼو أولاد، أولاد الأولاد ټول داخل دي، او په خورځه کې د درې قسمه خويندو أولاد، أولاد الأولاد ګرد سره داخلې دي.

وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِيٓ أَرۡضَعۡنَكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ

او (حرامې کړی شوي دي پر تاسې) ميندې ستاسې هغه چې تی يې درکړی وي تاسې ته، او خويندې ستاسې له جهته د تي رودلو.

تفسير: په «نسبي» محرماتو پسې اوس د «رضاعي» محرماتو ذکر کيږي، او هغه دوه دي، (۱) رضاعي مور. (۲) رضاعي خور، او په دې کې اشاره ده چې اوه واړه خپلوۍ چې په نسب کې سره بيان شوي، په رضاعت کې هم حرامې دي، يعنې رضاعي لور، ترور، توړى، وريره، او خورځه، ګرد سره محرماتې دي، لکه چې په احاديثو کې دا حکم شته.

وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمۡ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِي دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمۡ تَكُونُواْ دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ وَحَلَٰٓئِلُ أَبۡنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنۡ أَصۡلَٰبِكُمۡ وَأَن تَجۡمَعُواْ بَيۡنَ ٱلۡأُخۡتَيۡنِ إِلَّا مَا قَدۡ سَلَفَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٢٣﴾

او (حرامې کړی شوي دي پر تاسې) ميندې د ښځو ستاسې، او پرکټيانې ستاسې هغه چې په غېږو ستاسې کې (يې تربيت موندلی، او پيدا شوي) دي؛ له ښځو ستاسې هغه چې دخول (مجامعت) کړی وي تاسې له دوی سره، پس که نه وئ تاسې چې دخول (مجامعت) کړی دی تاسې له دوی سره؛ نو نشته هيڅ ګناه پر تاسې باندې (په نکاح) د پرکټيو کې، (او حرامې کړی شوي دي پر تاسې) ښځې د ځامنو ستاسې، هغه چې له شاګانو ستاسې (پيدا) دي، او (حرامې کړی شوي دي پر تاسې دا کار) چې جمع وکړئ په منځ د دوه وو خويندو کې مګر هغه چې په تحقيق پخوا تېرې شوي دي، بېشکه چې الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: اوس د «مصاهرې» د محرماتو ذکر دی، يعنې د نکاح د علاقې له سببه چې له چا سره نکاح حراميږي، او هغه په دوه قسمه ده:

(اول): هغه چې له دې سره د تل لپاره نکاح نا جائزه ده، هغه د زوجې د مور او د دې زوجې لور ده، چې د هغې له موره سره تاسې جماع کړې وي، او په دوی کې تر لاندې پورې د لمسې او کړوسې ښځې هم داخليږي، او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.

(دويم): قسم هغه ده، چې له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وي، بلکه تر هغه پورې چې کومه ښځه ستاسې په نکاح کې وي، تر هغه پورې د دې ښځې نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وي، خو کله چې هغې ښځې ته طلاق ورکړئ ! يا وروسته مړه شي، نو بيا له هغو سره به مو نکاح تړل روا کيږي، او دغه د هغې زوجې خور ده چې د زوجې په شتوالي کې له هغې سره نکاح نه ده روا، او وروسته له هغې ورسره نکاح جائزه ده، او همداسې د زوجې د عمې، خالې وريرې او خورځې حکم دی.

فائده: دا يې چې وفرمايل: ښځې ستاسې د هغو ځامنو چې ستاسې له شاګانو وي، د هغه مطلب دا دی چې: ستاسې ځامن يا لمسي نسبي وي، نه د خولې، يعنې تش ستاسې په غېږو کې لوی شوي نه وي، چې هغه ته «متبنى» وايي، او له «رضاعي» ځنې احتراز نه دی.

او د ﴿اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ﴾ مطلب دا دی چې د جاهلیت په زمانه کې او له دې حکم څخه پخوا هغه اجتماع چې د دوه وو خویندو په منځ کې شوې ده، هغه معاف ده.

او ﴿فِیْ حُجُوْرِکُمْ﴾ له فرمایلو څخه دا مطلب دی «هغه چې تاسې یې پخپلې غېږې کې روزنه او پالنه کوئ»، یعنې د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ»، ګواکې د زړه له کومې یې اولاد ګڼئ، له دې څخه د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو، او دا مطلب نه دی چې د هغوی د حرمت لپاره د هغوی پالل او روزل په غېږ کې ضروري دي.

﴿وَّالْمُحْصَنٰتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَکَتْ اَیْمَانُکُمْ ۚ کِتٰبَ اللّٰهِ عَلَیْکُمْ ۚ﴾

او (حرامې کړی شوي دي پر تاسې) مېړوښې (منکوحې) له ښځو مګر هغه (مېړوښې ـ منکوحې) چې مالکان شوي دي (د هغو) ښي لاسونه ستاسې، فرض کړی دی الله پر تاسې (تحریم د دې پورته محرماتو).

تفسیر: د محرماتو له ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بیان فرمایي؛ چې د بل چا په نکاح کې وي، یعنې هغه ښځه چې د بل چا په نکاح کې وي د هغې نکاح له بل سره نه روا کیږي، تر څو چې هغه په طلاق یا وفات له خپل مېړه جدا او د طلاق یا موت عدت یې پوره نشي، نو تر دې وخته پورې هیڅوک له دې سره خپله نکاح نشي تړلی، که کومه مېړوښه (منکوحه) ښځه ستاسې په «ملك الیمین» کې راشي، نو هغه له دې حکم څخه مستثنی او پر تاسې باندې روا ده، اګر که مېړه (خاوند) یې ژوندی هم وي، او دې ته یې طلاق هم نه وي ورکړی، او صورت یې دا دی چې یو کافر نارینه له یوې کافرې ښځې سره نکاح تړلې وي، او مسلمانان پر «دار الحرب» باندې یرغل (حمله) وروړي، او هغه مېړوښه (منکوحه) ښځه اسیره کړي، او «دار الاسلام» ته یې راولي، نو دا ښځه چې د هر مسلمان په لاس ورغلې وي هغه ته حلاله ده، آګر که د هغې مېړه په «دار الحرب» کې ژوندی موجود وي، او خپلې دې ښځې ته یې طلاق هم نه وي ورکړی.

د ګردو محرماتو له بیانولو څخه وروسته تأکید فرمایي چې دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسې باندې لازم دي، (کتاب الله د محذوف فعل مصدر دی، یعنې کتب الله علیکم حرمة هذه المحرمات، لیکلي دي الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسې باندې په لیکلو سره، او تقدیر یې کړی په تقدیر کولو سره).

﴿وَاُحِلَّ لَکُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِکُمْ اَنْ تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِکُمْ مُّحْصِنِیْنَ غَیْرَ مُسٰفِحِیْنَ ؕ﴾

او حلالې کړی شوي دي تاسې ته (ټولې ښځې) چې پرته له دوی څخه دي (په دې شرط) چې طلب وکړئ تاسې (د هغو) په مالونو خپلو (چې مهر دی)، په دې حال کې چې ساتکوني شئ (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کوونکي.

تفسیر: یعنې بې له هغو (۱۵) اقسامو ښځو څخه د دوی د حرمت بیان وشو، نورې ګردې ښځې په څلورو شرطونو حلالې دي:

(۱): دا چې طلب یې کړئ ! یعنې په ژبې سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشي.

(۲) دا چې مهر ورکول ومنئ !.

(۳) دا چې د هغې ښځې پخپل واك (اختیار) کې راوړل او په قید او قبضه کې ساتل مقصود وي، او تش ورسره شهوت پرستي مقصود نه وي، لکه چې په زنا کې وي، یعنې د همیشه لپاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شي، او بې له

پر ښنودلو او طلاقولو له خپل مېړه څخه بېلېدلی نشي، مطلب دا چې کومه موده نه وي مقرره شوي، نو له دې څخه د «متعه» حرمت ښکاره شو، چې د حق د خاوندانو پرې اجماع ده، (چې پر همدی داهل حقو اجماع هم ده).

(۴) شرط چې په نورو آیتونو کې مذکور دی، دا چې په مخفي ډول سره دوستي نه وي، یعنې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوې ښځې د دې نکاح په معامله کې شاهدان وي، که بې له شاهدانو ایجاب او قبول وشي، نو هغه نکاح نه صحیحه کیږي، او زنا بلله شي.

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ فَرِيْضَةً ۚ

پس هر هغه ښځه چې نفع واخیسته تاسې په هغې سره له دې (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی، په دې حال کې چې فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنې له هغې ښځې سره چې نکاح وتړله شوه، او مېړه له هغې څخه تر لږې یا ډېر تاکلې مودې پورې نفع هم واخیسته، یا لږ تر لږه یو ځلې «وطي» یا صحیحه خلوت ته وار ورسېد، نو د دې ښځې پوره مهر ورکول لازمیږي، تر څو چې هغه ښځه خپل مهر ور ونه بخښي، نو په هیڅ ډول هغه د ده له غاړې څخه نه خلاصیږي، که ښځه بیخي په کار ورنشي، او پخوا له صحیحه خلوت مېړه یې طلاق ورکړي، نو د مقرر مهر نیمایي پرې لازمیږي.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا تَرٰضَيْتُمْ بِهٖ مِنْۢ بَعْدِ الْفَرِيْضَةِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۲۴﴾

او نشته ګناه پر تاسې باندې (ای مېړونو او ښځو !) په هغه شي کې چې راضي شوي یئ تاسې په هغې باندې پس له مقررولو (د مهر)، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په پټو او ښکارو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندې سره راضي شول، مثلا ښځه په خپله خوښه له مهر څخې څه شی لږ کړي، یا نارینه پخپله رضا سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړي، نو مختار دی او په دې کې هیڅ وبال نشته، او داسې دې ونه کړي چې له مقرر مهر څخه مېړه څه شی لږ کړي !، یا ښځه له هغه څخه څه زیات وغواړي، هو ! د دواړو خواوو رضا شرط ده.

(یا دا معنی چې د نفقې، صحبت، مفارقت او نورو په کیفیت کې په هر شان چې بیا سره راضي شول).

په آخره کې یې وفرمایل چې: الله تعالی ته ستاسې ګرد مصالح او هر راز نفع او نقصان ښه معلوم دی، او هر حکم چې فرمایي هغه بیخي له ګټې او حکمت څخه ډک وي، د هغه په متابعت کې ستاسې د دارینو منافع او ښېګڼې او په مخالفت کې یې ستاسې نقصان او تاوان دی.

وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَّنْكِحَ الْمُحْصَنٰتِ الْمُؤْمِنٰتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ فَتَيٰتِكُمُ الْمُؤْمِنٰتِ ۚ

او هغه څوک چې توان نه لري له تاسې له جهته د غنی د دې چې په نکاح واخلي اصیلي مؤمني ښځې، نو (په نکاح دې واخلي) له هغو ښځو چې مالکان شوي دي (د هغو) ښې لاسونه ستاسې، له (هغو) وینځو ستاسې چې مؤمني وي.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې د دې خبرې قدرت نه لري، چې له آزادې ښځې سره خپله نکاح وتړي، او د هغې د مهر او د نفقې تحمل وکړی شي، نو داسې سړي لره دا بهتره ده چې له کومې داسې مسلمانانې وینځې سره خپله نکاح وتړي، چې د هغې مهر لږ او نفقه یې هم آسانه وي، او که مالك یې په خپل کور کې وساتي (لکه چې اکثر یې ساتي

هم) نو مېړه (خاوند) يې د هغې له نفقې څخه فارغ البال ګرځي، او که مېړه ته يې ور وسپاري، نو بيا هم د اصيلې د نفقې په نسبت د دې وينځې په نفقه کې خامخا تخفيف شته.

وَاللّٰهُ اَعۡلَمُ بِاِيۡمَانِكُمۡ ؕ بَعۡضُكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡضٍ ۚ

او الله ته ښه معلوم دی ايمان ستاسې، ځينې ستاسې له ځينو نورو يئ ! (يعني ټول د يوه پلار آدم اولاده يئ !).

تفسير: يعني الله تعالى ته ستاسې د ټولو د ايمان اصلي کيفيت معلوم دی، تاسې لره ښايي چې په ښکاره باندې اکتفاء وکړئ !، د ځينو وينځو ايمان د الله تعالى په نزد د ځينو آزادو ښځو له ايمان څخه بهتر او افضل کېدی شي، نو د ايمان له حيثيته د وينځې په نکاح کولو کې نه ښايي چې څه انکار وکړئ، ځکه تاسې په خپلو منځونو کې ګرد سره يو او له يوه اصله پيدا شوي يئ ! او په يوه دين کې سره شريکان يئ، نو بيا له وينځو سره نکاح تړل ولې عيب او ننګ او عار ګڼئ؟ په دې کلام سره د وينځو د نکاح په لوري توجه ورکول او له دوی څخه د نفرت د احساس لرې کول مطلوب دي.

فَانۡكِحُوۡهُنَّ بِاِذۡنِ اَهۡلِهِنَّ وَاٰتُوۡهُنَّ اُجُوۡرَهُنَّ بِالۡمَعۡرُوۡفِ مُحۡصَنٰتٍ غَيۡرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخۡدَانٍ ۚ

نو په نکاح واخلئ (د بل چا) وينځې په اذن د بادارانو مولاګانو د دوی، او ور کړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نېکه وجه) سره، چې وي دوی عفيفې ساتلې شوې له زنا، چې نه وي زنا کوونکې په ښکاره، او نه وي نيوونکې د پټو يارانو.

فَاِذَاۤ اُحۡصِنَّ فَاِنۡ اَتَيۡنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيۡهِنَّ نِصۡفُ مَا عَلَى الۡمُحۡصَنٰتِ مِنَ الۡعَذَابِ ؕ

نو کله چې مېړوښې (واده) کړی شوې دوی، پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره؛ نو په دوی باندې نصف (نيمائي) د هغه څه دی چې په اصيلو ښځو باندې دی د عذاب (له حده چې پنځوس دُرې دي).

تفسير: يعني هر هغه آزاد نارينه يا ښځه چې له نکاح څخه يې فائده اخيستې وي، يعني روا مجامعت يې کړی وي، او بيا زنا کوي، نو دا زاني دې سنګسار او په ګټو سره دې وويشتلی شي ! او که نکاح يې نه وي شوې، او پخوا له نکاح څخه يې زنا وکړه، نو د هغه لپاره حکم دی چې يو سل دورې دې وواهه شي، او مريي او وينځې لپاره مخکې او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کې يواځې د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذٰلِكَ لِمَنۡ خَشِىَ الۡعَنَتَ مِنۡكُمۡ ؕ وَاَنۡ تَصۡبِرُوۡا خَيۡرٌ لَّكُمۡ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ۲۵

دا (په نکاح اخيستل د وينځو) لپاره د هغه چا دي چې وېرېږي له ضرره (چې زنا ده) له تاسې نه، او دا چې صبر وکړئ تاسې (له وينځو) خير (غوره) دی تاسې ته، او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني په تاسې کې له وينځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سړي په حق کې دی، چې له مشقت تکليف او ضرره يعني د زنا له اخته کېدو وېرېږي، که تاسې صبر و کړئ ! او له وينځو سره نکاح ونه کړئ ! نو دا ستاسې په حق کې ډېره ښه ده، ځکه چې ستاسې اولاد به آزاد وي، هو ! له هر چا سره چې څه انديښنه وي، چې صبر او تحمل به ونشي کولی، نو هغه ته دا بهتره ده چې په هسې حالت کې کومې وينځې سره خپله نکاح وتړي، او الله ښه بخښونکی دی لپاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

اراده لري الله چې بيان کړي تاسې ته (شرعي احکام) او وښيي تاسې ته لاره د هغو کسانو چې پخوا له تاسې وو (له انبياوو، او بوځي تاسې په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسې باندې، او الله ښه عالم دی (په پټو او ښکاره وو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې د الله تعالى اراده د دې احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چې تاسې ته د حلالو او حرامو حال معلوم شي، او د پخوانيو انبياوو لاره در په برخه شي، لکه ابراهيم عليه السلام او نورو او مغفرت ستاسې په برخه کړي، او الله جل جلاله ته ستاسې مصالح او نور ګرد حالات پوره څرګند دي، او د الله جل جلاله په هر حکم او تدبير کې حکمت دی، که اوس د هغه د حکم اطاعت و نه کړئ؛ نو له هدايت څخه محرومېږئ، او د پخوانيو پيغمبرانو له سنتو څخه هم مخالفت کوئ ! او د الله تعالى له رحمت او مغفرت نه هم بې برخې کېږئ، (نو ځکه تاسې ته بيانوي هغه څه چې مخفي وو له تاسې نه چې هغه د وينځو احکام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اکتساب قيود، اخروي وعد او وعيد، او د دنيوي ژوند د اصلاحاتو تحديد دی، څو چې تاسې ته د هغو انبياوو او صالحانو لاره در وښيي، چې پخوا له تاسې نه تېر شوي دي، او تاسې هغوی پسې اقتدا وکړئ !.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾

او الله اراده لري چې رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسې باندې، او اراده لري هغه کسان چې متابعت کوي د شهواتو (د نفس د آرزوګانو) د دې چې کاږه شئ تاسې (د حق له لارې څخه) په کږېدلو ډېرو لويو او لرې سره.

تفسير: يعنې دا مختلف قيود چې پخوا له دې نه تېر شول، له هغو څخه پر تاسې باندې رحمت فرمايل مطلوب دي، او هغه کسان چې په خپلو شهواتو کې اخته دي، دا غواړي چې تاسې له سمې لارې لرې ولوېږئ، يعنې د هغوی په شان تاسې د خپلو شهواتو اتباع وکړئ، او ګمراهان شئ.

يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

اراده لري الله ددې چې سپک کړي (بار) له تاسې نه، او پيدا کړی شوی دی انسان ضعيف (کمزوری چې د درونده بار طاقت نه لري).

تفسير: يعنې الله تعالى انسان ضعيف پيدا کړی دی، او الله تعالى ته ښه معلومه ده، چې انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر کومه ځايه پورې صبر کولی شي، او له هغه څخه زيات صبر نشي کولی، نو ځکه يې په هر حکم کې د تخفيف لحاظ هم فرمايلی دی، داسې نه ده چې هر هغه شی چې د انسان لپاره مفيد ليدلی شوی دی، همغه يې ور په غاړه کړی دی، سخت وي که آسان، مثلا له ښځو څخې ځان ساتل او له شهوت نه صبر کول د انسان لپاره ډېر سخت وو، نو ځکه الله تعالى جل وعلا شأنه د ده د خواهش د پوره کولو لپاره جائزې طريقې ور وښوولې، چې په هغو سره خپل مطلب حاصل کړی شي، او داسې يې نه دي فرمايلي چې: انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بيخي منع کړی شوی دی، حق تعالى په خپل رحمت سره په شريعت کې تنګي نه ده فرمايلې، چې خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لوري وځغلي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ

اې هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اې مؤمنانو !) مه خورئ تاسې ! مالونه د يو بل په منځونو خپلو كې په ناروا سره ! مگر (خورئ يې) كه وي دا (مالونه چې خورئ يې اموال د) تجارت (چې صادر وي) په خوښى سره له تاسو نه.

تفسير: مطلب دا دى چې هيڅا لره د هيچا مال په ناحقه سره خوړل مثلا په رشوت، دروغ ويلو، ټگى او غلا كولو (يا په قمار يا په غصب، يا په ناحقه دعوى، يا په فاسدو عقودو او نورو) سره بيخي روا نه دي، هو ! كه سوداگري يا بيع او شراء د جانبينو په خوښې سره وشي، نو په دې كې هيڅ حرج نشته، او له دې مال ځنې وخورئ !.

وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

او مه وژنئ تاسې سره ځانونه خپل (يعني يو بل، يا مه كوئ تاسې هغه كار چې ستاسې د هلاك سبب وي) بېشكه چې الله دى پر تاسې باندې ډېر مهربان.

تفسير: يعنې په خپلو منځونو كې يو له بله سره مه وژنئ، بېشكه چې الله تعالى پر تاسې باندې ډېر مهربان دى، چې د بل چا په مال او ځان باندې له بې سببه تصرف كولو څخه يې منع فرمايلې ده، او تاسې ته يې داسې احكام درليږلي دي، چې په هغو كې بيخي ستاسې ښېگڼه او خير دى.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

او هر څوك چې وكړي دغه (تېر منهيات) په تېرېدلو سره له حقه او ظلم (تعدې) سره، نو ژر به مونږ داخل كړو دې اور (د دوزخ) ته، او دي دا (د دوزخ اور ته د دوى ننه ايستل) پر الله باندې ډېـر آسان.

تفسير: يعنې هر څوك چې له ظلمه او تيري څخه لاس نه اخلي، بلكه په ناحقه سره د نورو مالونه خوري، يا په ظلم سره بل څوك وژني، نو د ده د هستوگنې ځاى دوزخ دى، او د هسې ظالمانو په اور كې اچول الله ته څه سختي نه لري، بلكه بيخي سهل او آسان دي، نو اوس دې څوك داسې گمان نه كوي، چې مونږ خو مسلمانان يو، نو څرنگه به په دوزخ كې لويږو؟ الله تعالى مالك او مختار دى، او هيڅوك دې له عدل او انصاف ځنې نشي اړولى.

إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

كه ځان وساتئ تاسې له لويو د (هغو) گناهونو څخه چې منع كولى شئ تاسې له هغو نه؛ نو لرې به كړو مونږ له تاسې نه (صغيره) گناهونه ستاسې، او ننه به باسو مونږ تاسې په ځاى د ننوتلو ډېر ښه كې (چې جنت دى).

تفسير: هغه څوك چې له كبيره وو گناهونو څخه ځان وساتي، چې د هغو ذكر اوس تېر شو (لكه رشوت) د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل، او نور) نو د هغه به گرد صغيره معاصي بخښل كيږي.

په دې آيت كې ځو خبرې بحث طلبي دي، مگر د گردو اصل هم دا دى چې د دې آيت عمده او اصلي مطلب معلوم شي، تر څو په هغه سره د گردو امورو پوهېدل آسان شي.

«معتزله» او د دوی نور ملګري په سرسري ډول سره د دې آيت په مضمون باندې داسې پوهيدلي دي: «كه له كبيره وو ګناهونو ځنې ځان وژغوئ (وساتئ) يعنې يوه كبيره ګناه هم ونه كړئ، نو بيا كه يواځې صغيره ګناه هر څومره وكړئ! هغه به ضرور دربخښل كيږي، او كه له صغائرو سره كبيره هم يوه يا دوه شاملې شي، نو بيا يې معافي ممكنه نه ده، بلكه د ګردو سزاوې خامخا در رسيږي».

«اهل سنت» وايي چې: «په دې دواړو صورتونو كې الله تعالى ته د معافى او مؤاخذې اختيار بيخي محقق دى»، نو په اول صورت كې د معافى لزوم او په بل صورت كې د مؤاخذې وجوب د معتزله وو بد فهمي او ناپوهي ده، او په دى آيت كريمه باندى دمعتزله و داستدلال په ځواب كې ځينى علماء داسې وايي: «د شرط له انتفاء ځنې د مشروط انتفاء كوم ضروري امر له سره نه دى».

ځينې داسې وايي چې: «د «كبائر» له دې لفظه چې په دې آيت كې مذكور دى، أكبر الكبائر يعنې خاص شرك مراد دى، او د كبائر د لفظ د جمعې راوړلو سبب د شرك د انواعو تعدد مراد دى».

مګر مونږ له هغو ټولو څخه تېرېږو، او يواځې د همدې آيت داسې محققه او عمده معنى بيانوو چې د محققينو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وي، نو په غور يې واورئ:

دا خو ښكاره خبره ده چې د ﴿إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ الآيه - ارشاد چې دلته موجود دى، اود ﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾ ارشاد چې د (۲۷) جزء د «النجم» سورت په (۳۲) آيت (۱) ركوع كې موجود دى، د دواړو ارشاداتو مطلب يو شى دى، او يواځې په لفظونو كې يې لږ څه فرق سره شته، «عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه قال: ما رأيت شيئا أشبه باللمم مما قال أبو هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم: إن الله كتب على ابن آدم حظه من الزنا، أدرك ذلك لا محالة، فزنى العين النظر، وزنى اللسان المنطق، والنفس تتمنى وتشتهي، والفرج يصدق ذلك و يكذبه. انتهى»، د پوهېدلو په شرط له دې حديث څخه د دې دواړو پخوانيو آيتونو د واقعي او تحقيقي مطلب پوره پته ولګېده، مونږ د توضيح په غرض د ذكر شوي حديث خلاصه ليكو، عبد الله بن عباس رضي الله عنه فرمايي چې: «د (لمم) لفظ چې په (النجم) كې راغلى او د هغه د معافى وعده شوې ده، د هغه د تعيين او تحقيق په نسبت مونږ د ابو هريره رضي الله تعالى عنـه د حديث څخه بهتر كوم بل شى نه دى معلوم، چې خلاصه يې داده، چې رسول كريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: الله تعالى د بني آدم په ذمه باندې د زنا كومه برخه چې مقرره فرمايلې ده، هغه هرو مرو ده ته رسيدونكې ده، نو د زنا په فعل كې د ستر ګو برخه ليدل دي، او د ژبې برخه د هغو خبرو ويل دي چې د زنا د فعل مقدمات او اسباب پيدا كوي، او د نفس حصه دا ده چې د زنا تمنا او د هغه غوښتنه كوي، مګر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلا د فرجينو په عمل پورې موقوف دى، يعنې كه د فرجينو ځنې د زنا صدور محقق شو، نو د ستر ګو، ژبې، او نفس او د نورو ګردو په زنا كې واقع كېدل محقق شول.

كه د ټولو وسائلو د شتوالي سره د فرجينو فعل متحقق نشي، بلكه له «زنا» ځنې يې «توبه» او اجتناب په نصيب شي، نو اوس د زنا هغه ګرد وسائط د مغفرت لايق شول، يعنې كله چې د فرجينو زنا كول باطل شو، ګواكې د دوى ماهيت قلب شوى: د ګناه په ځاى عبادت وګرځېد، مثلا يو سړى د غلا په نيت تر مسجد پورې ورسېده، مګر په مسجد او په عين موقع كې متنبه او ويښ شو، او له غلا يې توبه وايسته، او ګرده شپه يې د الله تعالى په عبادت كې تېره كړه، نو ښكاره ده هغه ورتګ چې د غلا وسيله په نظر راته؛ اوس همغه د توبې وسيله او د لمانځه سبب وګرځېد.

نو د ابو هريره رضي الله عنه د دې حديث له اورېدلو څخه عبد الله بن عباس رضي الله عنه وپوهېد، چې «لمم» هغه خبرې دي چې په اصل كې لويه ګناه نه ده، مګر د ګناه د سبب كېدلو لامله ګناه ګرځي.

نو د آیت مطلب به داسې شي: هغه کسان چې له لویو او ښکاره وو ګناهونو څنې ځانونه ژغوري (ساتي) خو (لمم) ورڅنې صادریږي، مګر د لویې او اصلي ګناه له صدور څخه پخوا دوی له خپل قصور څنې تائب او مجتنب کیږي، نو اوس لکه چې ابن عباس رضي الله عنه د ابو هریره رضي الله عنه د حدیث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندې پوهېدلی دی؛ مونږ لره هم ښایي چې همغه معنی د ابن عباس رضي الله عنه له ارشاده سره سم د «النساء» د سورت د آیت په مطلب کې هم بې له تکلفه واخلو.

وروسته له هغه (الحمد لله) نه مونږ ته د دې خبرې ضروت پاتې کیږي چې د دې آیت په توضیح کې د صغیرې ګناه او د کبیرې ګناه مختلف تفسیرونه نقل کړو، او نه به راسره د معتزله وو د استدلال د ځواب ورکول څه فکر وي، د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځي، او د اجتناب معنی هم ظاهریږي، او نورې ګردې وړې خبرې ان شاء الله تعالی په لږ تدبر سره حل کیږي.

د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضي الله تعالی عنه له بیان سره سم داسې شوه: «هغه کسان چې خپل ځانونه له هسې ګناهونو څنې ژغوري (ساتي) او د هغو د ارتکاب څنې خپل نفسونه ساتي؛ چې د ګناهونو په سلسله کې مقصود او لویه ګڼل کیږي؛ نو د هغه اجتناب او ژغورنې (ساتنې) په وجه سره د دوی هغه بد کار چې د کومې لویې ګناه د حصول په طمعه یې کړی وي؛ معافیږي، او د ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ﴾ لـه ارشاد سره سم دا کسان پـه جنت کې داخلیږي، ولې په واقع کې مطلقا صغائر په حسناتو سره بخښل کیږي، کما قال الله تعالی: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ﴾.

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ

او ارمان مه کوئ تاسې د هغه شي چې غوره ګرځولی دی الله په هغه شي سره ځینې له تاسې پر ځینو نورو.

تفسیر: یعنې حق تعالی چې چاته پر بل چا په کوم صفت کې شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسې د هغه هوس او حرص مه کوئ !، چې د هغه دې نه وي، زما دې وي، ځکه دا هم ګواکې همغسې دی، چې د چا په خاص مال او ځان باندې له کوم سببه منګولې خښې کړئ ! چې د هغه حرمت اوس تېر شو، او هم له دې څنې ستاسې په منځو کې حسد او بغض پیدا کیږي، او د الله تعالی له حکمت څخه هم مخالفت لازمیږي.

ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې عرض وکړ چې: «څه سبب دی چې په هر ځای کې الله تعالی نارینه وو ته خطاب فرمایي، او هغوی باندې حکمونه کوي، او د ښځو ذکر نه کیږي، او په میراث کې نارینه ته دوه برخې ورکولی شي؟» په دې آیت کې د دغو ګردو پوښتنو ځواب ورکړ شوی دی.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا ۖ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۚ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

شته نارینه وو لره نصیب (برخه، مقرره) په سبب د هغه عمل چې کړی وي دوی، او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرره) په سبب د هغه عمل چې کړی وي دوی، او سوال وکړئ تاسې له الله نه د فضل (او مهربانی) د ده، بېشکه چې الله دی پر هر شي ښه عالم (ډېر دانا).

تفسیر: یعنې هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسیږي، او په هغه کې هیڅ قسم کمی نه کیږي، چې چا ته د شکایت موقع پاتې نه شي، هو ! خبره بله ده چې الله تعالی سم له خپل حکمت او رحمت سره چا ته چې خاصه لویي او فضیلت عنایت کړي، نو د هغه په نسبت حرص او شکایت کول بیځایه هوس دی.

هو ! که د خپل عمل په معاوضه نور زيات ثواب او انعام وغواړئ؛ دا بهتره او مناسبه ده، او هيڅ تاوان او خرابي په کې نشته، که څوک د فضل طالب وي، نو ده ته لازم دي، چې د عمل په وسيله دې د هغه طلب وکړي !، او د حسد او تمنا له پلوه دې د فضل طالب نشي ! او الله تعالى ته هر شي پوره معلوم دى، او د هر يو شي درجه او د هغه استحقاق د پر ښه ورخرګند (ورښکاره) دى، او له هر يوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله کوي، نو که چاته الله جل جلاله فضيلت ور په برخه کوي، دا عطا يې بيخي د علم او حکمت سره سمه ده، او هيچا ته نه ښايي چې د خپلې ناپوهۍ له امله د هغه په نسبت څه اندېښنه وکړي.

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

او لپاره د هر يوه (له نارينه وو او ښځو) ګرځولي دي مونږ وارثان (چې واخلي خپلې برخې) له هغه (ماله) چې پريښى وي مور او پلار او نورو اقاربو (خپلوانو، نو مه يې ورکوئ پرديو ته) او هغه کسان چې غوټه شوي دي قسمونه ستاسې (په دوستى د دوى) نو ورکړئ نصيب (برخه) د دوى بېشکه چې الله دى پر هر شي باندې ښه خبردار.

تفسير: اى مسلمانانو ! مونږ ستاسې د هر يوه لپاره: نارينه وي که ښځه، له هغه مال څخه چې مور او پلار او خپلوانو پريښى دى؛ وارثان ګرځولي دي، او هيڅوک ورځنې بې برخې ګرځول شوي نه دي، او له هغو خلقو سره چې ستاسې معاهده شوې ده، هغوى ته برخې يې خامخا وررسوئ ! الله تعالى ته ښه معلومه ده، چې وارثانو ته څومره برخې ورکړى شي؟ او هغو ته چې معاهده ورسره شوې ده، څه ورکړى شي؟ او څمونږ دا احکام څوک عملي کوي؟ او څوک ترې غاړه غړوي؟

فائده: د پرو خلقو ځان ځانته په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ايمان راوړى وو، او کورنۍ او نور خپلوان يې همغسې کافران پاتې شوي وو، نو په دې وخت کې رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره وروڼه او ملګري کړل، او هم دوى دواړه به يو د بل وارث کېدل، کله چې د دوى خپلوان هم مسلمانان شول، نو دا آيت نازل شو چې ميراث د اقرباوو او خپلوانو حق دى، پاتې شول هغه ايماني وروڼه نو هغوى ته ميراث نه ور رسيږي.

هو ! په ژوندانه کې له هغوى سره ښه سلوک لازم دي، او که د مرګ په وخت کې هغوى ته څه وصيت وکړئ، ښه او مناسب دى، مګر په ميراث کې دوى هيڅ برخه نه لري.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ

سړي حاکمان (مقرر شوي) دي پر ښځو باندې په سبب د دې چې فضيلت ورکړى دى الله ځينې د دوى ته پر ځينو نورو باندې، او په سبب د دې چې نفقه (لګښت) کوي دوى (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو.

تفسير: په دې آيت کې د نارينه او د ښځې درجې راښيي چې د نارينه درجه د ښځې له درجې څخه لوړه ده، د درجو د فرق لامله کوم فرق چې په احکامو کې وي، هغه بيخي له حکمت سره سم او د رعايت کولو وړ دى، ښځه او نارينه د حکمت له قاعدې سره سم له سره برابرېدى نه شي، د ښځو دا غوښتنه بيخي بېځايه ده، خلاصه دا چې الله تعالى نارينه پر ښځو باندې په دوه وو وجهو سره حاکم او د حال کتونکى ګرځولى دى:

(۱): لویه او موهوبه وجه داده چې: الله تعالی په اصل کې ځینو ته پر ځینو نورو یعنې نارینه وو ته پر ښځو باندې په علم او عمل سره (چې دا دواړه د ګردو کمالاتو مدار دي) فضیلت عطا فرمایلې دی، چې د هغو تشریح په احادیثو کې شته، (یعنې په عقل، علم، صبر، حلم، پوهې، عصوبت، سهم، اذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحي، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالی نارینه ته پر ښځو باندې فضیلت او لویي ور عطا کړېده).

(۲): کسبي وجه دا ده چې نارینه پر ښځو باندې خپل مال صرفوي، او د مهر، خوړو کالیو او د نورو ضروریاتو تکفل کوي، مطلب دا دی چې ښځو لره ښایي چې د نارینه حکمونه ومني.

فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ۚ

نو نیکی ښځې هغه دي چې ، حکم منونکې دي (د مېړونو خپلو) ساتونکي دي په غیاب د مېړونو (خپلو کې د ځانونو خپلو او د خپلو مېړونو د کورونو، مالونو، او اولادونو) په سبب د هغه چې ساتلي دي الله (دوی ته له حقوقو پر مېړونو).

تفسیر: یعنې هغه ښځې چې نېکې دي، دوی د خپلو مېړونو اطاعت کوي، او سم د الله تعالی له حکمه د خپل مېړه په غیاب کې د هغه په خوښې او رضا خپل ځان، او د مېړه د مال او اولاد حفاظت کوي، او پخپل ځان او د مېړه په مال او اولاد او نورو کې هیڅ ډول خیانت نه کوي.

وَالّٰتِىْ تَخَافُوْنَ نُشُوْزَهُنَّ فَعِظُوْهُنَّ وَاهْجُرُوْهُنَّ فِى الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوْهُنَّ ۚ

او هغه ښځې چې ویرېږئ تاسې له سرکشۍ (بد ګزرانۍ) د دوی نه، نو نصیحت وکړئ دوی ته، او پرېږدئ تاسې دوی په ځای د خوب کې (که په نصیحت سمې نه شوې) او ووهئ تاسې دوی (که په بېلتون هم سمې نه شوې).

تفسیر: یعنې که کومه ښځه له خپل مېړه سره بد ګزراني وکړي، نو ښایي (چې مېړه دې دغه ښځه د ځېښتنانو په حقونو او تعظیم) په ژبه وپوهوي، چې نور دې هسې نه کوي، که یې ونه منله، نو بیا دې په همغه خونه (کور) کې په ګوښې (یواځې) بستره کې پرېږدي، او که په دې هم سمه نه شوه، نو داسې دې ووهي، چې د دې په وجود کې د وهلو اثر پیدا نشي، یا یې هډوکي مات نشي، د هر تقصیر لپاره یوه درجه وي، نو سم له هغې سره د هغې د تأدیب او تنبیه اجازه شته، چې دهغې درې درجې په ترتیب سره په آیت کې مذکوري دي، وهل وروستنۍ درجه ده، په معمولي او سرسري قصور باندې دې نه وهي، هو ! که قصور یې زیات وي، نو بیا یې په وهلو کې هیڅ حرج نشته، او څومره چې مناسب وګڼي هغومره دې ووهي، مګر د دې خبرې لحاظ په کار دی، چې هډوکې یې مات نشي، او داسې یو پرهار ورته ونه رسیږي، چې د هغه اثر باقي پاتې شي.

فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوْا عَلَيْهِنَّ سَبِيْلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيْرًا ﴿۳۴﴾

نو که اطاعت یې وکړ (غاړه یې کېښوده) تاسو ته نو مه لټوئ تاسې پر دوی باندې لاره (د ضرر او اذیت) بېشکه الله دی ډېر پورته، ډېر لوی (له ټولو اشیاوو).

تفسیر: یعنې که هغه ښځې ستاسې په نصیحت یا بیلتون (جدایۍ) یا تأدیب یا وهلو سمې شوې، او له نافرمانۍ ځنې یې لاس واخیست، نو تاسې هم لاس ترې واخلئ، او خامخا د دوی په پړ کولو پسې مه ګرځئ ! او له الله څخه وویرېږئ !

بېشکه الله جل جلاله پر تاسې ټولو غالب او په ګردو باندې حاکم دی، مه د ښځو په معاملو کې هرو مرو له بد ګمانی څخه کار اخلئ ! او مه په لږ قصور باندې دوی ته سخته سزا ورکوئ ! بلکه د هر قصور لپاره یو حد او اندازه ده، او د ښځو په تأدیب کې وهل وروستنۍ درجه لري.

وَاِنۡ خِفۡتُمۡ شِقَاقَ بَيۡنِهِمَا فَابۡعَثُوۡا حَكَمًا مِّنۡ اَهۡلِهٖ وَحَكَمًا مِّنۡ اَهۡلِهَا‌ۚ

او که وویرېږئ تاسې له مخالفت څخه په منځ د مېړه او ښځې کې؛ نو ور ولېږئ (مقرر کړئ تاسې) یو منصف له خپلوانو د دې سړي او بل منصف له خپلوانو د دې ښځې نه.

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو ! که تاسې ته اندېښنه وي چې په مېړه (خاوند) او ښځې کې ضد او مخالفت دی، او دوی پخپله جګړه نشي پرېکولی، نو تاسې ته ښايي چې یو منصف د مېړه له خپلوانو نه، او یو منصف د ښځې له خپلوانو څخه مقرر کړئ ! او د فیصلې لپاره يې زوجینو ته ولېږئ ! ځکه چې اقاربو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وي، او له دوی څخه د خیر غوښتلو امید هم ډېر کاوه شي، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوي، او د هر چا چې هومره قصور وي؛ هغه به پوهوي، او د دوی په منځ کې به د موافقت فضا پیدا کوي.

اِنۡ يُّرِيۡدَاۤ اِصۡلَاحًا يُّوَفِّـقِ اللّٰهُ بَيۡنَهُمَا‌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا خَبِيۡرًا ۝۳۵

که اراده لري دغه (زوجین یا حکمین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړي الله د دغو (زوجینو) په منځ کې، بېشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعنې که دواړه منصفان د زوجینو په منځ کې د اصلاح قصد کوي، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله د زوجینو په منځ کې موافقت پیدا کوي، بېشکه چې الله تعالی ته د ګردو شیانو علم شته، د نزاع د لرې کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات ګرد هغه ته ښه معلوم دي، نو ځکه د زوجینو د نزاع په لرې کېدو به هیڅ سختي نه پېښیږي ان شاء الله تعالی.

وَاعۡبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشۡرِكُوۡا بِهٖ شَيۡــًٔـا‌

او عبادت کوئ تاسې د الله ! او مه شریکوئ تاسې له ده سره هیڅ شی !

تفسیر: په الله تعالی باندې ایمان ولرئ، او د آخرت د ثواب په امید یې عبادت او بندګي وکړئ، فخر (ویاړ) او ریاء او ښودنې سره مال ورکول هم شرک دی، مګر په لږه درجه.

وَّبِالۡوَالِدَيۡنِ اِحۡسَانًا وَّبِذِى الۡقُرۡبٰى وَالۡيَتٰمٰى وَالۡمَسٰكِيۡنِ وَالۡجَـارِ ذِى الۡقُرۡبٰى وَالۡجَـارِ الۡجُـنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالۡجَـنۡۢبِ وَابۡنِ السَّبِيۡلِ ۙ وَمَا مَلَـكَتۡ اَيۡمَانُكُمۡ‌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنۡ كَانَ مُخۡتَالًا فَخُوۡرَا ۝۳۶

او (نیکي کوئ) له مور او پلار سره په نیکي کولو او (نیکي کوئ !) له خپلوانو سره، او (نیکي کوئ !) یتیمانو سره او (نیکي کوئ !) له مسکینانو سره، او (نیکي کوئ !) له همسایه ګانو سره چې قریب وي (په نسب یا په همسایګۍ کې)، او (نیکي کوئ !) له همسایه سره چې بعید وي

(په نسب یا په همسایګۍ کې) او (نیکي کوئ !) له هغه ملګري سره چې په څنګ کې وي او (نیکي کوئ !) له مسافر سره، او (نیکي کوئ !) له هغو (وینځو، مریو) سره چې مالکان وي (ور لره) ښې لاسونه ستاسې، بېشکه چې الله محبت نه کوي هغه چا سره چې وي کبر کوونکی، ډېر فخر کوونکی.

تفسیر: د یتیمانو، ښځو، وارثانو، او زوجینو حقوق او له دوی سره حسن معامله یې بیان کړه، اوس داسې ارشاد فرمایي چې: د هر یوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوۍ او احتیاج په تناسب ادا کړئ !، له ګردو څخه پخوا د الله تعالی حق دی، بیا د مور او پلار، بیا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو.

قریب او غیر قریب همسایه (ګاونډي) څخه به نسبي یا مکاني قرب او بعد مقصود وي، په نسبي قرب کې دا مطلب دی، چې د خپلوانو همسایه حق له پردي همسایه څخه زیات دی، او په مکاني قرب کې به دا مدعا وي چې: د نږدې همسایه حق د لرې همسایه له حق څخه زیات دی، یعنې چې په لرې فاصله کې اوسیږي.

په ﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ﴾ کې د سفر، حضر، او د کاروبار رفیقان اوشریکان او د یوه بادار (آقا) دوه نوکران او د یوه استاذ دوه شاګردان، دوست، شاګرد، او نور ټول داخل دي، په مسافرۍ کې مېلمه او غیر مېلمه دواړه راغلل، او مملوک برسېره پر مریې او وینځې نورو حیواناتو ته هم شامل دی.

په آخر کې یې وفرمایل: د هغو په مزاج کې چې تکبر (لویي) خودپسندي وي، هغه بل هیڅوک له خپل ځان سره برابر نه ګڼي، او په خپل مال باندې مغرور، او په عیش کې مشغول وي، نو هسې کسان چې دا حقوق نه اداء کوي، له دوی څخې احتراز وکړئ، او ځانونه ترې وژغورئ (بچ کړئ !).

﴿الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ۝٣٧﴾

هغه کسان چې بخیلي کوي دوی او امر کوي (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلۍ (شومتیا) سره، او پټوي دوی هغه شی چې ورکړی دی دوی ته الله له مهربانۍ خپلې، او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنې الله تعالی هغه متکبر سړی نه خوښوي، چې بخیلي کوي او خپل مال او دالله جل جلاله ورکړی علم له خلقو څخې پټوي، او هیچا ته نفع نه رسوي، او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلۍ ترغیب ورکوي، او د دې کافرانو لپاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی.

فائده: دا آیت د یهودانو په حق کې نازل شوی دی، چې د في سبیل الله د خرڅ په صرفولو کې یې هم پخپله بخیلي کوله، او هم به یې مسلمانان ترې منع کول، او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه یې چې په «تورات» کې موجود وو؛ پټول، نو مسلمانانو لره له دې نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده.

﴿وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ۝٣٨﴾

او هغه کسان چې صرفوي دوی مالونه خپل لپاره د ښودنې خلقو ته، او نه لري ایمان په الله باندې، او نه په ورځې آخرې (د قیامت) باندې، او هر څوک چې وي شیطان د ده ملګری؛ نو بد ملګری دی (دا شیطان).

تفسیر: او دا متکبران هغه کسان دي؛ چې خپل مالونه نورو خلقو ته د ځان د ښوولو لپاره صرفوي، يعنې د الله تعالی لپاره له صرفولو څخه دې پخپله هم بخيلي کوي، او نورو ته هم د بخيلی ترغيب ورکوي، ليکن خلقو ته د ځان ورښوولو لپاره خپل مالونه صرفوي، دوی نه پر الله جل جلاله باندې ايمان لري، او نه په قيامت باندې باور لري؛ چې د حق تعالی د رضا حصول او د اخروي ثواب تحصيل د دوی مقصود وي، او د الله تعالی په دربار کې خوښ او مقبول کار دا دی، چې دا مال هغه حقدارانو ته ورکړ شي، چې د هغوی ذکر وشو، او په ورکولو کې يې د الله تعالی خوښي او د آخرت د ثواب توقع وي.

له دې ځنې ښکاره شوه چې د الله تعالی په لاره کې همغسې چې بخل کول خراب کار دی، هم داسې رياکاري او د خلقو د ښوولو لپاره مال لګول هم خراب کار دی، او داسې کار همغه کسان کوي، چې د دوی رفيق شيطان وي، چې دوی پر هسې کارونو لمسوي، او تياروي يې.

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

او څه نقصان به وو په دې کفارو (باندې) که ايمان راوړی وای دوی په الله او ورځې آخرې (د قيامت) باندې، او صرف کړی وای دوی ځينې د هغه شي چې ورکړی دی دوی لره الله، او دی الله په (ټولو اعمالو د) دوی باندې (هم) ښه عالم.

تفسير: يعنې د کافرانو په دې کې هيڅ نقصان نه وو که دوی د کفر په ځای پر الله تعالی او د قيامت په ورځ باندې ايمان راوړی وای، او د بخل او ريا په ځای يې د الله تعالی په لاره کې خپل مال صرفولی، بلکه بيخي د دوی نفع وه، ضرر او زيان خو په دې کې دی چې دوی يې اوس غوره کوي، او الله تعالی ته معلوم دي چې دوی يې په څه؟ او په کوم نيت کوي؟ د همغه عوض به هغوی ته ورکاوه شي.

په پخواني آيت ﴿وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ کې د مال نسبت د هغوی په لوري شوی وو، اوس د ﴿وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ﴾ په فرمايلو کې داسې يوه لطيفه اشاره ده، چې هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی، په هر څه يې چې زړه غوارې لګوي يې، دوی ته دا مناسب وو، چې هغه مال يې د الله تعالی مال ګڼلی، او همغه لاره کې يې لګولی چې الله جل جلاله له حکمه سره سم وای.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

بېشکه چې الله نه کوي ظلم په اندازې د يوې ذرې، او که وي دا (ذره) نيکي (نو) دوه چنده به کړي هغه (نيکي) او ور به کړي (محسن ته الله) له نزده خپله ثواب ډېر.

تفسير: يعني الله تعالی د هيچا حق د يوې ذرې په اندازه هم نه ضايع کوي، نو په دې کافرانو باندې چې عذاب مسلط کيږي؛ عين انصاف دی، او د دوی د بد عملی بدل دی، او که د يوې ذرې په اندازه څوك نيکي ولري نو «اضعافا مضاعفه ـ څو چنده» به د هغه اجر مومي، او پاك الله به له خپل لوري عظيم ثواب د انعام په طور هم ور عنايت کوي.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

نو څرنګه (حال) به وي په هغه وخت کې چې راولو مونږ له هر يوه (پخواني) امت څخه يو شاهد (د دوی له انبياوو څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده !) پر دغه (محمدي امت باندې) شاهد (احوال ويونکی).

تفسير: يعني د دې کافرانو به څرنګه بد حال وي، کله چې مونږ له هر امت او هر قوم څخه هسې شاهدان راولو چې د دوی د حالاتو بيان کوونکی او د دوی د واقعي معاملاتو ظاهر کوونکی دی.

له دې نه مراد د هر امت نبي او د هر عهد صالح او معتبر خلق دي، چې دوی به د قيامت په ورځ کې د نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بيانوي، او په ګردو حالاتو باندې به شاهدي لولي، نو ای محمده ! صلی الله عليه وسلم تا به هم پر دوی يعنې ستاسې پر امت لکه د نورو انبياوو عليهم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهدي لوستونکی دروو.

او داسې احتمال هم لري چې د «هؤلاء» اشاره د پخوانيو انبياوو عليهم السلام يا د پورته ذکر شويو کافرانو په لوري وي.

که انبياء عليهم السلام مراد شي؛ نو د هغوی پر صداقت باندې هغه وخت شاهدي لولي چې د دوی امتيان د دوی تکذيب کوي.

که کفار ترې مطلب شي نو مدعا به يې داسې کيږي: همغسې چې پخواني انبياء عليهم السلام د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندې شاهدي لولي، ته به هم ای محمده ! صلی الله عليه وسلم د هغوی پر بد عملی باندې شاهد کيږې، چې له دې شهادت څخه به د دوی خرابي او بدي لا ښه محققه کيږي.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

په دغه ورځ کې به آرزو کوي هغه کسان چې کافران شوي وو او نافرماني يې کړې وه له رسوله، دا چې کاش که همواره کړی شوي وای پر دوی باندې ځمکه، او نه به پټوي دوی له الله څخه هيڅ خبره.

تفسير: يعني په همغه ورځ کې چې له هر امت څخه به د دوی د حالاتو بيان کوونکي وبللی شي، نو کافران او نافرمانان به داسې تمنا کوي، چې کاشکې مونږ له ځمکې سره برابر او په خاورو کې ګډ او بيخي فنا وای، او نن پيدا نه وای، چې له مونږ سره حساب او کتاب نه کېدی !، دا خلق به هيڅ يوه خبره له الله تعالی څخه نشي پټولی، او د ذرې ذرې حساب به له دوی څخه اخيستل کيږي.

په آخر کې بيا مسلمانانو ته صريح خطاب فرمايي او مخصوصا د لمانځه په نسبت چې: «له ګردو عباداتو څخه اولی، اعلی، او افضل دی، او په شريعت کې چې هومره د هغه اهتمام شوی، او د هغه ارکان، شرايط، آداب او نور مفصل ښودلی شوي دي، د نورو عباداتو په دې اندازه سره اهتمام نه دی شوی» نو دلمانځه په اړه يې د دوه وو خبرو تاکيد فرمايلی دی، چې د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی، او پر نفس باندې ډېر اهم او شاق او درانه ښکاري:

(۱): دا چې د نشې په حالت کې لمانځه ته مه نږدې کيږئ ! تر څو د هغو الفاظو په معانيو ښه وپوهيږئ چې ستاسې له خولو څخه وځي.

(۲): د جنابت په حال کې هم له لمانځه څخه لرې اوسئ ! تر هغه پورې چې ولامبئ ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ ! ځکه چې په لمانځه کې دوه امره مهتم بالشأن دي، چې يو يې حضور او خشوع دی، او بل يې طهارت، نظافت، او د لمانځه د متعلقه وو امورو په منځ کې هم دا دوه امره پر نفس اهم او درانده هم دي،

نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی، او جنابت له طهارت او نظافت سره منافي دی، ددې خاص تاکيد او تقييد د ارشاد له فرمايلو څخنې دوه نفعې هم معلوميږي:

(اول): څرنګه چې د پاسنيو ډېرو ذکر شويو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدني او مالي عبادات) او له بخل، رياء، تکبر څخنې ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندې سخت دي، نو د دې سختی علاج راښيي، يعني که لمونځونه د هغو له ظاهري او باطني شرائطوا او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دې پاسنيو ګردو اوامرو او عباداتو کې سهولت او رغبت او له ګردو منهياتو او معاصيو څخنې نفرت پيدا کيږي.

(دويم): هر هغه څوک چې د لمانځه په کولو کې اهتمام او د هغه التزام کوي؛ هغه ته به د نورو مالي او بدني احکامو په تعميل کې هم آساني ورپېښيږي، او هر هغه څوک چې په نورو احکامو کې بې پروايي کوي؛ له هغه څخه د لمانځه په کولو کې هم قصور بعيد نه دی، والله أعلم.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) مه نږدې کېږئ تاسې لمانځه ته حال دا چې تاسې مست يئ (له نشې) تر هغه پورې چې پوه شئ تاسې پر هغه شي چې (يې) وايئ تاسې، او نه په داسې حال کې چې تاسې جنب اوسئ، مګر په هغه حال کې چې اوسئ تېرودونکي د لارې (نو لمانځه ته مه نږدې کيږئ) تر هغه پورې چې تاسې غسل وکړئ.

تفسير: د کفارو او د کتابيانو دوه عيبونه په خاص ډول سره ذکر شول:

(۱): په الله تعالی باندې ايمان نه راوړل.

(۲): خپل مال د الله تعالی په لار کې نه لګول، بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرګندولو لپاره يې لګاوه، او ښکاره ده چې د لومړنی خرابی او عيب منشأ، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستی خرابی علت او سبب هواء، هوس، او ځان خوښی ده، چې له هغې څخه دا راښکاره شوه چې د ګمراهی سببونه دوه دي:

(اول): جهل چې په هغه کې د حق او باطل تميز بيخي نشي کېدی.

(۲) نفسي غوښتنه او شهوت، چې د هغو لامله د حق او باطل له تميزه سره؛ له حق سره سم عمل نشي کولی، ځکه چې له شهوت سره ملکي صفات ضعيف او بهيمي قواوې قوي کيږي.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

او که وئ تاسې مريضان (رنځوران) يا په سفر باندې (په حالت د بې اودسی يا جنابت کې) يا راشي يو له تاسې له بيديا (له بولو) نه، يا جماع وکړئ تاسې ښځو سره نو ونه مومئ تاسې اوبه (يا يې نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسې مخ د ځمکې (خاورې) پاکې ته، نو مسحه وکړئ تاسې په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنګلو پورې).

تفسیر: یعني دجنابت په حالت کې دې لمونځ نه کوي، بلکه وروسته له غسل او لمبلو څخه دې ادا کړ شي !، دا حکم هلته دی چې کوم عذر نه وي، که یو داسې عذر پیښ شي، چې د اوبو استعمال د هغه لامله ممکن نه وي، او ترې معذور شي، او د طهارت حصول ضروري وي، نو په داسې وخت کې تیمم وهل کافي دي، د اوبو د استعمال معذوریت درې صورتونه لري:

(۱): ناروغي چې د اوبو استعمال ورته ضرر پیښوي.

(۲): چې په سفر کې وي، او دومره اوبه ورسره وي، چې یواځې خپله ګزاره پرې کولی شي، او که اودس پرې وکړي، تنده به ورته ضرر ورسوي، او نورې اوبه له ده څخې لرې وي.

(۳): دا چې اوبه بیخي موجودې نه وي، د اوبو د نشتوالي په تقدیر یې د طهارت د ضرورت دوه صورته ښودلي دي:

(اول): له بولو او غائطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کې.

(دویم): له مجامعت څخې وروسته د غسل او د لمبلو ضرروت په وخت کې.

فائده: د تیمم صورت دا دی چې پاکه ځمکه باندې دې دواړه لاسونه ووهي !، بیا دې پر خپل ټول مخ او لاسونو باندې په ښه ډول سره مسحه کړي ! خاوره طاهره ده، او د ځینو شیانو لپاره د اوبو په شان پاکوونکې هم ده، مثلا: موزه، بوټ، ماسې، چاړه، هنداره او نور.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿۴۳﴾

بېشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چې داسې سختي یې را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصیراتو).

تفسیر: یعني الله تعالی د ضرورت په وخت کې د تیمم اجازه راکړې ده، او خاوره یې د اوبو قائم مقام درولې ده، ځکه چې هغه سهولت او معافي ورکوونکی او د بندګانو د خطاوو معافوونکی ذات دی، او د خپلو بندګانو نفع او هوسایي (آساني) خوښوي، چې له دې څخې دا هم ښکاره شوه، چې په لمانځه کې د نشې په حالت کې چې د یوه شي په ځای بل شی لوستلی شوی وو، هغه یې هم معاف کړی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿۴۴﴾
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿۴۵﴾

آیا نه دي کتلي تا (نه یې خبر له حاله د) هغو کسانو چې ورکړی شوی ده دوی ته څه برخه له کتابه، چې پیري (اخلي) دوی ضلالت (ګمراهي په عوض د هدایت کې)، او اراده لري دوی د دې: چې ورکه کړئ تاسې (هم) لاره (د حق)، او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسې (هم، نو خبروي مو پرې چې ترې په څنګ شئ !) او کافي (بس) دی الله ولي (دوست حمایت کوونکی ستاسې) او کافي (بس) دی الله مددګار (ستاسې).

تفسیر: یهودانو ته له کتاب څخې څه برخه ورکړی شوې ده، یعنې د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ورکړی شوې ده، او د عمل کولو برخه چې اصلي مقصود ده، نه ده ورکړی شوې، او ګمراهي اخلي یعنې د (آخر الزمان نبي صلی الله علیه وسلم) له حالاتو او اوصافو څخې به یې د دنیایي عزت او رشوت لامله خلق نه خبرول، او پټول یې، او عمدا

به يې ترې انکار کاوه، او غوښتل يې چې مسلمانان هم له دين څخه واړوي؛ چې ګمراهان شي، او الله تعالى تاسې ته ارشاد فرمايي چې ای مسلمانانو ! ستاسې دښمنان داسې ښه معلوم دي، چې تاسې ته نه دي معلوم، نو د الله تعالى په دې ارشاد باندې اطمينان ولرئ ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کړئ !) الله تعالى تاسې ته د نفعې رسولو او د زيان څخه د ساتلو لپاره کافي دی، نو ځکه له دښمنانو څخه هيڅ ډول انديښنې مه کوئ ! او په دين باندې قائم اوسئ !.

مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّيْنِ ؕ

ځينې له هغو کسانو چې يهودان شوي دي اړوي دوی خبرې (د شريعت او محمدي اوصاف) له ځايو د دې (خبرو) څخه او وايي دغه (يهودان) واورېدله مونږ (وينا ستا) سر غړونه مو وکړه د (حکم ستا)، او (وايي يهودان)واوره (ته) په داسې حال کې چې نه يې اورولی شوی، او (وايي يهودان لفظ د) «راعنا» په تاوولو د ژبو خپلو، او په عيب ويلو سره په دين کې.

تفسير: په يهودانو کې داسې خلق هم دي، چې هغه «تورات» چې د الله تعالى له خوا نازل شوی دی؛ له خپله ځايه اړوي، يعنې لفظي او معنوي تحريفونه په کې کوي، (﴿وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ او وايي وامو ورېده سر غړونه کوو)، يعنې کله به چې رسول الله صلى الله عليه وسلم يهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوی به په ځواب کې وويل: وامو ورېده ! يعنې ومو منلو، خو ورو به يې وويل چې: مونږ نه دی منلی، يعنې يواځې مونږ په غوږ اورېدلی دی، او په زړه مو هغه نه دی منلی.

(﴿وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾ او وايي يهودان: واوره په داسې حال کې چې نه يې اوروليی شوی) يعنې کله چې يهودان له محمد صلى الله عليه وسلم سره مخاطبه کوي، نو وايي: «واوره ! دروا دې نه اورول شي !» يعنې داسې خبرې کوي، چې دوه معناګانې لري، که د يوې معنى په اعتبار دعا يا تعظيم وي، نو د بلې معنى په لحاظ ښېرا او تحقير هم کېدی شي، لکه چې دا خبره په ظاهره کې د خير دعا ده، مطلب دا چې: «ته تل غالب او معزز اوسې، هيڅکله دې تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه اورولی شي !»، او په زړه کې به يې هسې نيت کاوه چې ته کوڼ شې ! (العياذ بالله).

(﴿وَّرَاعِنَا﴾ او وايي لفظ «راعنا» يعنې کله چې يهودان د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې راتلل، نو «راعنا» به يې هم ويل، چې د هغه معناوې هم دوه دي، يوه ښه او بله خرابه، چې د هغه بيان په اول جزء د البقره سورت په (۱۰۴) آيت (۱۳) رکوع کې شوی دی.

ښه معنى يې داده چې: «ته څمونږ رعايت وکړه ! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمايه ! چې ستا پر مطلب باندې ښه وپوهيږو، او د څه شي پوښتنه کول چې غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو.

او بده معنى يې داده چې د يهوديانو په ژبه دا د تحقير کلمه وه، يا به يې په ژوولې سره «راعينا» ويل، چې د هغه معنى «څمونږ شپون» دی، او دا د هغوی شرارت وو، ځکه چې هغوی ډېر ښه پوهېدل چې موسى عليه السلام او نورو انبياوو عليهم السلام هم پسونه څر ته بيولي وو.

(﴿لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ﴾ په تاوولو د ژبو خپلو...) يعنې يهودانو به دا کلمې پخپلو خبرو کې سره ګډولې، او په داسې يو ډول سره به يې ويلې، چې د اوريدونکي فکر به يې ښې معنى ته اړاوه، او د هغو بدې معنى ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کېده، او پخپلو زړونو کې به يې همغه خرابه معنى قصدوله، او بيا به يې پر ده باندې داسې عيب لګاوه، چې که دا سړی په رښتيا سره نبي وای؛ نو څمونږ په دې فرېب به هرو مرو (خامخا) پوهېده، نو الله تعالى د دوی دا فريبونه مسلمانانو ته په ښه ډول سره څر ګند کړل.

وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۴۶﴾

او كه بېشكه دوى ويلي واى: واورېده مونږ (وينا ستا) او ومانه (حكم ستا په بدل د «عصينا» كې) او (كه دوى ويلي واى) واوره (بې له «غير مسمع») او نظر لره پر مونږ (په بدل د «راعنا» كې) نو خامخا به خير وو دوى ته، او ډېره سمه (وينا)، وليكن لري كړي دي دوى الله (له خپله رحمته) په سبب د كفر د دوى، پس نه راوړي ايمان (له دغو يهودانو) مګر لږ خلق.

تفسير: حق تعالى د يهودانو د دغو دريو مذمومو اقوالو له بيان كولو څخه وروسته اوس د ملامتيا او د هدايت په ډول ارشاد فرمايي: چې كه يهودانو د﴿وَعَصَيْنَا﴾ په ځاى ﴿وَاَطَعْنَا﴾ او د﴿وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾ په عوض يې يوائې ﴿وَاسْمَعْ﴾ او د ﴿وَرَاعِنَا﴾ په ځاى ﴿وَانْظُرْنَا﴾ ويلى؛ نو دا به د دوى په حق كې بهتر وو، او دا خبره به په ځاى او سمه وه، او هسې بېهودګۍ او شرارت ته به ځاى نه وو پاتې، چې له پاسنيو كلماتو څخه يهودان په خپلو زړونو كې بدې معناګانې اخيستلې، ليكن څرنګه چې الله تعالى دوى د خپل كفر په سبب له خپل رحمت او هدايت څخه بې برخې ګرځولي دي، نو ځكه دوى په سمه لاره باندې نه راځي، او په ګټورو خبرو باندې نه پوهيږي، او ايمان نه راوړي، مګر لږ خلق دي چې له دغو شرارتونو او خباثتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت ځنې محفوظ پاتې دي، لكه (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګري رضي الله تعالى عنهم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحٰبَ السَّبْتِ ۭ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿۴۷﴾

اى هغو كسانو چې وركړى شوى دى دوى ته كتاب ! (اى كتابيانو !) ايمان راوړئ تاسې ! په هغه (قرآن) چې نازل كړى دى مونږ، حال دا چې تصديق كوونكى دى د هغه كتاب چې تاسې سره دى، پخوا له هغه چې هوار كړو مونږ ډېر مخونه، نو وګرځوو دا (هوار مخونه) په شاګانو د دوى، يا پخوا لـه دې چې لعنت وكړو پر دوى لكه چې لعنت كړى وو مونږ په اصحابو (د ورځې) د شنبې، او دى امر (حكم) د الله واقع كېدونكى (خامخا).

تفسير: «اى اهل كتابو ! ايمان راوړئ ! په هغه «قرآن» چې احكام يې له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دى، ايمان راوړئ ! پخوا له هغه څخه چې مونږ ستاسې د مخ علامې يعنې سترګې، پوزې، او نور بدل كړو.

مطلب دا چې كه تاسې ايمان را نه وړئ، نو ستاسې څېرې بدلوو، او بيا يې د شا په لوري اړوو، يعنې ستاسې مخ له چيت پيت كولو څخه وروسته د څټ په لوري او ستاسې څټ د مخ په لوري اړوو، (يا دا چې) ايمان راوړئ ! پخوا له دې نه چې مونږ ډېر مخونه محوه كړو، او د څټونو په شان يوه تخته يې وګرځوو»، يا به د شنبې د ورځې د مسخ شويو خلقو په شان تاسې هم مسخ كړو، او له تاسې ځنې به ځناوران جوړ كړو.

د﴿اَصْحٰبَ السَّبْتِ﴾ قصه د «الأعراف» په سورت كې مذكوره ده.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيْمًا ﴿۴۸﴾

بېشكه چې الله نه بخښي دا چې شريك ونيولى شي له (الله سره) او بخښي هغه (ګناه) چې ښكته وي له شركه (لويه وي كه وړه) هغه چاته چې اراده وفرمايي (د مغفرت يې)، او هر هغه

څوک چې شريک ونيسي له الله سره نو په تحقيق ويې تړل (په الله) دروغ لوی (او ويې کړه) ګناه ډېره لويه.

تفسير: يعنې مشرک ته له سره مغفرت نشته، بلکه دوزخ يې دائمي سزا ده، هو ! له شرک څخې ښکته چې کوم صغيره ګناهونه دي يا کبيره، هغه ګرد د مغفرت وړ دي، الله تعالی د هر چا دمغفرت اراده چې وفرمايي؛ د هغه صغيره او کبيره ګناهونه سره له څه عذاب ورکولو يا بې له عذاب ورکولو معافوي، او دا د دې په لوري اشاره ده: څرنګه چې يهودان په کفر او شرک کې مبتلا دي؛ نو دوی دې د مغفرت توقع او هيله نه کوي !.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

آيا نه دي کتلي تا (نه يې خبر له حاله د) هغو کسانو چې پاک ګڼي دوی ځانونه خپل (او په واقع کې داسې نه دي) بلکه (خاص) الله پاکوي هغه څوک چې اراده وفرمايي (د پاکی يې)، او ظلم به ونه کړی شي پر دوی په اندازه د يوه نري تار (هم).

تفسير: يعنې يهودان سره له دومره خرابيو بيا هم خپل ځانونه پاک او مقدس ګڼي، تر دې چې خپل ځانونه «أبناء الله» او «أحباء الله» هم بولي - چې بيخي چټي او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وفرمايي هغه مقدس او پاکيزه کوي، او د يهودانو په تشه وينا سره هيڅ نه کيږي، د دغو متکبرانو په ډله باندې به لږ ظلم هم نه کيږي، يعنې دغه ډله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کيږي، او په دوی باندې به هيڅکله په ناحقه سره عذاب نه وارديږي.

فائده: يهودانو چې خوسي (سخي) ته عبادت کولو، او (عُزير عليه السلام) ته يې د الله تعالی ځوی ويل، کله چې هغوی دا آيت ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ﴾ الآيه - واوريده، نو يې ويل چې: «مونږ خو مشرکان نه يو، بلکه د الله تعالی خاص بندګان او د انبياوو ځامن يو، او پيغمبري ځمونږ ميراث دی»، نو الله تعالی د دوی دغې لويی او ځانمنی په مقابل کې دا آيت نازل کړ.

(فتيل هغې نری پردې ته وايي چې د تارونو په شان د خرماوو د زړو په چاودنو کې وي).

انظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

وګوره ای (محمده !) چې څرنګه تړي دوی په الله باندې دروغ او (بس) دي دا (دروغ) ګناه ښکاره.

تفسير: يعنې څومره دتعجب خبره ده چې په الله تعالی باندې دا ډول تهمتونه کوي، او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالی دوستان وايي، او د الله تعالی په نزد د مقبوليت مدعيان دي، او داسې سخت تهمت کول د دوی د صريح ګناهګار کېدلو لپاره بيخي کافي دي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

آيا نه دي کتلي تا هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی دوی ته څه برخه له کتاب څخه، ايمان راوړي دوی په بت او په شيطان او وايي دوی په حق د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي: دا (کفار) ښه لاره موندونکي دي له هغو کسانو څخه چې مؤمنان دي، له جهته د لارې.

تفسیر: په دې آیت کې هم د یهودانو د شرارت او خباثت اظهار دی، خبره داده کله چې د یهودانو په زړونو کې د محمد صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د مکې معظمې د مشرکانو سره متفق شول، او د مشرکانو د خوښې او د ضرورت له مخې یې د بتانو تعظیم وکړ، او ویې ویل چې: «ستاسې دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی»، او د دې کار سبب یواځې حسد وو، او غوښتل یې چې نبوت او دیني ریاست پرته له مونږ څنې بل چاته ولې ورکړی شوی دی؟ نو په دې مناسبت الله تعالی په دوی باندې الزام اړوي، او په دې آیتونو کې هم دا خبرې مذکوري دي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

دا (حکم کوونکي په غوره والي د کفارو) هغه کسان دي چې لعنت کړی دی (په دوی باندې) الله، او هر هغه څوک چې لعنت (پرې) وکړي الله، نو له سره نه مومې (ته) ده لره کوم مددګار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنې دا خلق سره له دې چې اهل کتاب دي، د نفساني اغراضو له سببه یې د بتانو تعظیم وکړ، او د کفر طریقه یې د اسلامي طریقې څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالی لعنت دی، او په هر چا باندې چې الله تعالی لعنت وکړي، د هغه حامي او مددګار په دنیا او آخرت کې هیڅوک نشي کېدی.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنې نشته ! او که شي) نو په دغه وخت کې به ور نکړي دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسې خیال کاوه چې نبوت او د دین سرداري څمونږ میراث دی، او یواځې مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به یې د عربي نبي صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کولو، او یو له بل سره به یې ویل، بالآخر حکومت او پاچاهي مونږ ته رسیږي، که د څو ورځو له مخې دا مشرتوب نورو ته هم ور ورسیږي؛ هیڅ پروا نشته، نو په دې نسبت دا آیت نازل شو، چې مطلب یې دادی «آیا یهودانو ته په سلطنت کې څه برخه شته؟ یعنې له سره دوی په سلطنت کې څه برخه نه لري، که دوی ته سلطنت ته ورورسیږي؛ نو خلقو لره د یوې ذرې په اندازه هم فائده نه رسوي، یعنې دوی داسې بخیلان دي چې پخپله پاچاهي کې هم فقیرانو ته یوه ذره شی نه ورکوي، (حال دا چې له سلطنت سره عطاء سخاء او ورکړه لازمه ده).

(نقیر هغه داغ ته وایي چې د خورما د زړي په شا باندې وي).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

بلکه آیا حسد کوي دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یې) پر هغه شي چې ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان، رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادې د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعي علوم، ژورې خبرې) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډېر لوی.

تفسیر: یعنې آیا که په محمد صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو باندې د الله تعالی (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت، او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډېرې رخې او حسده مري؛ نو دا بیخي د دوی

لېونتوب او ناپوهي ده، ځکه چې مونږ د ابراهیم علیه السلام کورنۍ ته (چې اسحاق، اسماعیل، یعقوب، یوسف، موسی، داود، سلیمان، عیسی، محمد صلی الله علیه وسلم او نور انبیاء علیهم السلام دي) کتاب، علم، حکمت، او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخې د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت باندې حسد او له دوی څخه انکار کوي؟ ځکه چې اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنۍ کې دی.

فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ﴿۵۵﴾

نو ځینې له دغو یهودانو هغه دي چې ایمان یې راوړی دی په محمد، او ځینې له دغو (یهودانو) هغه دي چې مخ یې اړولی دی له محمد څخه، او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب لپاره) ځوښ وهونکی.

تفسیر: یعنې د ابراهیم علیه السلام کورنۍ ته الله تعالی تل تر تله بهتري او فضیلت ورکړی دی، او محمد صلی الله علیه وسلم هم له همغې کورنۍ څخه دی، نو که څوک بې سببه یواځې د کینې او حسد لامله محمد صلی الله علیه وسلم نه مني؛ نو دهغه د سوځولو لپاره د دوزخ لمبې وهونکی اور بس او کافي دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهِمْ نَارًا ۗ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ۗ

بېشکه هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دي په آیتونو څمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چې په کې سوځولي شي)، هر کله چې پاخه شي (وسوځیږي) پوستکي د دوی (په اور کې نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکي غیر له هغو، لپاره د دې چې وڅکي دوی (تل تر تله نوی نوی) عذاب.

تفسیر: یعنې د کافرانو په عذاب کې د نقصان او کمي د نه راتللو له سببه؛ د دوی د پوستکي له سوځېدو څخه وروسته دوی ته بل پوستکی ورآغوندو، او د هغه په عوض یې ور شین کوو، مطلب دا چې کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کې آخته او مبتلا وي.

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿۵۶﴾

بېشکه چې الله دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې بېشکه الله تعالی ډېر زبر دست او غالب دی، د کافرانو په هسې سزا ورکولو کې الله تعالی جل جلاله ته هیڅ کومه سختي نشته، او د حکمت خاوند دی، چې کافرانو ته خپل د حکمت سره سمه دا سزا ورکوي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۗ لَهُمْ فِيْهَآ اَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۙ وَّنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيْلًا ﴿۵۷﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کې چې بهیږي له لاندې د (ماڼیو او ونو) د دوی ویالې، همېشه به وي دوی په دغو

(جنتونو) کې تل (بې انتهاء بلا انقطاع)، وي به دوی ته په دې جنتونو کې ښځې پاکې کړی شوې (له ټولو ناپاکیو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په گڼو سیورو (په دائمي نعمت او راحت) کې.

تفسیر: یعنې مؤمنان به تل تر تله په جنت کې اوسیږي، او دوی ته به هسې ښایسته ښځې ور په برخه کیږي، چې له حیض، نفاس، او نورو دنیوي ککړتیاوو څنې به بیخي پاکې، صافې، او ستره وي، دوی به په ډېرو گڼو سیورو کې داخل کړو، چې د لمر له تودوخې او نورو څنې به بیخي محفوظ وي.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بېشکه الله امر کوي په تاسې (ای مؤمنانو !) د دې چې وسپارئ تاسې امانتونه اهل د اماناتو ته، او کله چې حکم کوئ تاسې (ای قاضیانو ! ای حاکمانو !) په منځ د خلقو کې نو (امر کوي الله چې) حکم وکړئ په انصاف سره !.

تفسیر: په یهودانو کې دا عادت وو چې په امانتونو کې به یې خیانت کولو، او د خصوماتو په فیصلو کې به یې رشوتونه اخیستل، او په نورو اسبابو سره به یې د یوه پلو خاطر، لحاظ، او رعایت کولو، او د حق په خلاف به یې حکمونه کول، نو ځکه مسلمانان له هسې چارو څنې ممنوع گرځول شوي دي.

منقول دي چې د مکې شریفې د فتحې په ورځ رسول الله مبارك اراده درلوده (لرله) چې (بیت الله) شریف ته دننه ننوځي، د کعبې شریفې کلي ساتونکي (عثمان بن طلحة رضي الله تعالی عنه) د کعبې شریفې د کلي له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (علي رضي الله عنه) د ده له لاسه کلي (چابي) په زوره واخیستله، او ور یې پرانیست، کله چې د الله تعالی جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبې شریفې نه د باندې ووتلو، عباس رضي الله تعالی عنه وغوښتل چې دا د (بیت الله شریف) کلي (چابي) دې ماته راکړه شي !، دلته دا آیت نازل شو، او کلي (چابي) بېرته همغه (عثمان بن طلحة رضي الله تعالی عنه) ته وروسپارل شوه، «او تر نن ورځې پورې هغه کلي (چابي) همغې کورنۍ سره پاتې ده، عثمان بن طلحة رضي الله تعالی عنه به تل ویل: که زه پوهېدی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم کلي (چابي) غواړي؛ نو کلي به مې ترې منع کړي نه وای».

إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

بېشکه الله ښه پند درکوي تاسې ته په هغه سره (چې د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دي)، بېشکه چې الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو)، ښه لیدونکی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ۖ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو !) حکم ومنئ تاسې د الله ! او حکم ومنئ تاسې د رسول (د الله) او (حکم ومنئ) د خاوندانو د حکم له تاسې (مسلمانانو یعنې حاکمانو او مشرانو !).

تفسیر: په پخواني آیت کې یې قاضیانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمایه، اوس نورو ته د حاکمانو او قاضیانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکولو کیږي، چې له دې څخه دا راښکاري چې د حکامو او قاضیانو حکم منل به هلته واجبیږي، چې دوی د حق اطاعت وکړي.

فائده: د اسلامي پاچا او د ده د وزیرانو، حاکمانو، قاضیانو، لښکري مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضروري دي، تر څو چې دوی د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څنې مخالف کوم حکم ونه کړي، مگر

که د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صریحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکوي؛ نو د دغه حکم منل له سره نه دي پکار !.

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

نو بیا که خلاف مو پیدا شو په یوه شي کې نو وګرځوئ تاسې (فیصله ددی کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته) او رسول ته (د رسول الله حدیث ته) که یئ تاسې چې (په اخلاص سره) ایمان لرئ تاسې په الله، او په ورځې آخرې (قیامت) باندې.

تفسیر: یعني که تاسې او د أولو الأمر په منځ کې کوم اختلافات پېښ شي، چې د حاکم دا حکم د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ ! او د هغو له مخې د دې خبرې فیصله وکړئ ! چې آیا هغه حکم في الحقیقت د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هره هغه خبره چې محققه شي، نو ښایي چې هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وګڼئ ! او ښایي چې اختلاف له منځه ورک کړئ !که تاسې په الله تعالی او د قیامت په ورځې باندې له زړه نه ایمان لرئ، نو خامخا به د اختلاف په صورت کې د الله تعالی او د رسول الله مبارک د حکم په لوري رجوع وکړئ ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څخه به خامخا ویرېږئ ! چې له دې ځني دا حکم را څرګند شو، هر هغه څوک چې د الله تعالی او د رسول الله مبارک له حکم څخه تښتي؛ مسلمان به نه وي، نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کې کومه جګړه پېښه شي، او یو د دوی هغه بل ته ووایي: راځه چې شریعت ته لاړ شو، او دا بل ووایي چې: زه شریعت نه پېژنم (نستغفر الله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم، نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (ډېر غوره دی تاسې ته له ناقصه فکر ستاسې) او دا (رجوع) ډېره ښه ده د عاقبت له جهته.

تفسیر: یعني خپل منازعات او اختلافات الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دي، له دې نه چې پخپلو منځونو کې سره جګړې او شخړې (جنګونه) وکړئ ! یا له خپلې رایې سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چې د شریعت په لوري د رجوع کولو انجام بهتر دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

آیا نه دي کتلي تا هغو کسانو ته چې (ظاهري) دعوی کوي دوی چې بېشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده !) او په هغو (کتابونو) چې نازل کړی شوی دی پخوا له تا نه (ای محمده !)؛ اراده لري دوی چې وروړي (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب بن أشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چې له دغه طاغوت څخه انکار وکړي (ویې نه مني)، او اراده لري شیطان دا چې ګمراه کړي دوی په ګمراهی لرې سره (له حقه).

تفسير: په (مديني منورې) کې د يوه يهودي او د يوه منافق په منځ کې په کومه خبره باندې جګړه پېښه شوه، يهودي چې په رښتيا وو، ويې ويل: «راشه ! چې محمد ته لاړ شو !»، منافق چې په نا حقه وو ويې ويل: «راځه چې (کعب بن أشرف) ته لاړ شو !»، چې د يهودانو عالم او مشر وو، بالآخر دوی دواړه د رسول الله مبارك مخې ته حاضر شول، رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د جګړې د پېښې له اورېدلو څخه وروسته د يهودي حق ثابت کړ، کله چې دوی دواړه د رسول الله صلی الله عليه و سلم له حضوره د باندې ووتل، منافق وويل: «راځه ! چې عمر رضي الله عنه ته ولاړ شو، هره فيصله چې عمر رضي الله عنه وکړه همغه به سره ومنو !، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په فيصله راضي نشو، او قناعت يې ونه کړ.

اغلبا ده به هسې ګڼلې وي چې څرنګه زه د اسلام مدعي يم، نو خامخا به عمر رضي الله عنه د دې يهودي په مقابل کې څما رعايت کوي، نو عمر رضي الله عنه ته ولاړل، کله چې عمر رضي الله عنه دغه جګړه واورېده، او د يهودي له بيان څخه ورښکاره شوه چې دا جګړه د رسول الله مبارك حضور ته هم رسېدلې، او رسول الله صلی الله عليه وسلم د هغې قضيې په نسبت خپله فيصله هم صادره کړېده، او د نبی صلی الله عليه وسلم له فيصلې سره سم په دغه جګړه کې هغه يهودي رښتينی او غالب پېژندل شوی دی، نو عمر رضي الله تعالی عنه دغه منافق وواژه، او ويې فرمايل: «څوك چې د داسې يو حقاني قاضي فيصله ونه مني، نو د هغه فيصله دې په دې ډول سره وکړه شي !»، د دې منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله عليه وسلم حضور ته راغی، او په عمر رضي الله تعالی عنه باندې يې د قتل دعوی دائره، او قسمونه يې ياد کړل، چې دې عمر رضی الله تعالی عنه ته د دې لامله تللی وو، چې ښايي هغه په دې معامله کې د دوی په منځ کې روغه او صلح وکړي، او داسې نه وو چې هغه د رسول الله مبارك له فيصلې څخه انکار او غاړه غړولې وه، نو دلته دا آيتونه نازل شول، او په دې آيتونو کې اصل حقيقت ښکاره کړی شو، او د عمر رضي الله تعالی عنه لقب «فاروق» وټاکل شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

او کله چې وويل شي دې (منافقانو) ته راځئ ! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چې نازل کړی (رالېږلی) دی الله (يعني قرآن ته)، او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جګړې د فيصلې لپاره) نو ګورې به ته منافقان چې ګرځي به له تا (له ډېرې دښمنۍ) په ګرځېدلو سره.

تفسير: يعني که په کومه جګړه کې منافقانو ته وويل شي چې: «د هغه حکم په لوري راشئ !چې د الله تعالی له لوري نازل شوی دی، او د هغه د رسول په مخ کې خپلې جګړې وړاندې کړئ !» کله چې دوی ظاهرا د اسلام مدعيان دي، نو څکه په صاف ډول سره انکار نشي کولای، مګر ستاسې په حضور کې د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوري، او بېرته ستنېږي، او غواړي چې په کوم چل او فرېب سره ځان ترې ګوښه کړي، او له رسول الله مبارك څخه پرته بل کوم ځای ته چې د دوی زړونه يې غواړي لاړ شي، او هلته خپلې جګړې فيصله کړي.

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

نو څه به وي (حال د دوی) کله چې ورسېږي دوی ته کوم مصيبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (ګناهونو) چې وړاندې لېږلي دي لاسونو د دوی (چې د رسول الله د حکم نه منل دي) بيا

به راشي دوی تاته (ای محمده !) چې قسمونه به خوري په الله چې اراده نه وه کړې مونږ (عمر ته په ورتلو) مګر د ښېګڼې (اصلاح) او موافقت (د جګړه کوونکو ـ نه مخالفت ستا).

تفسیر: کله چې پر دوی باندې عذاب نازل شي، نو هلته به دا منافقان څه وکړی شي، پرته له دې چې د رسول الله مبارک په خدمت کې راشي، او قسمونه وخوري، چې مونږ د عمر رضي الله تعالی عنه خدمت ته یوائې د دې مقصد لپاره تللي وو، چې ښایي هغه څمونږ په منځ کې صلحه (روغه) وکړي، او څمونږ مقصود د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد څخه ځان ژغورل یا غاړه غړول او اعراض نه وو.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دي چې معلوم دي الله ته هغه شی (هم) چې په زړونو د دوی کې دی، نو څنګ (تغافل) وکړه ! (مخ واړوه) له دوی څخه (او ناحقه معاذیر «عذرونه» یې مه منه !) او پند ورکړه دوی ته او ووایه (ای محمده !) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کې خبره بلیغه (تأثیرناکه).

تفسیر: یعنې د دوی نفاق او دروغ او نورې پلمې (تدبیرونه) ډېرې ښې ورته معلومې دي، نو اوس د الله تعالی پر حکم باندې اکتفاء او د منافقانو له خبرو څخه تغافل وفرمایه ! او د دوی په خبرو باندې هیڅ غوږ مه ږده ! مګر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورښوولو کې هیڅ تقصیر مه فرمایه ! او د دوی له هدایت څخه مه نا امیده او مه مأیوس کېږه !.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾

او نه دی لېږلی مونږ هیڅ رسول مګر (لېږلی مو دی) د دې لپاره چې حکم ومانه شي د ده په اذن (حکم) د الله سره، او که بېشکه دغه (منافقان) کله چې ظلم وکړي دوی پر ځانونو خپلو راغلي وی تاته، پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وای دوی ته رسول (د الله هم)؛ نو خامخا به موندلی وو دوی الله ښه قبلوونکی د توبې ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې الله جل جلاله هر هغه رسول چې د خپلو بندګانو په لوري لېږي، نو په دې غرض یې لېږي، چې د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد بندګان د هغه خبرې و مني، نو دا ضروري وه چې دې خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومې، بې تأمله لا له پخوا څخه منلی وی، او که له ګناه او خرابۍ کولو څخه وروسته هم ویښ او منتبه شوي وای، او له الله تعالی څخه یې معافي غوښتي وی، او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی لپاره د معافی دعا کړې وی، نو الله تعالی به د دوی توبه قبوله کړي وی، مګر دوی داسې خراب کار وکړ، چې اول یې د (رسول الله) له حکم څخه چې هغه هم د الله تعالی په حکم وو؛ غاړه وغړوله، نو کله چې د هغه وبال پر دوی باندې ولوېد، بیا هم منتبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونو یې لاسونه پورې کړل، او په بې ځایه تأویلاتو پسې ولوېدل، نو د داسې کسانو مغفرت به په څه ډول سره وشي؟

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

پس قسم دی په رب ستا، چې نه مؤمنان کیږي دوی تر هغه پورې چې فیصله کوونکي او حَکَم کړي دوی تا په هغه جګړه کې چې پېښه شوې ده په منځ د دوی کې، بیا ونه مومي دوی په

نفسونو (زړونو) خپلو کې خپګان (تنګي ـ ناراضګي) له هغه شي چې حکم (فیصله) کړې وه تا، او (ویې) مني دوی په منلو سره «بې له جګړې په خوښۍ سره».

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوْا مِنْ دِيَارِكُمْ مَّا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِيْلٌ مِّنْهُمْ ؕ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوْا مَا يُوْعَظُوْنَ بِهٖ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيْتًا ﴿۶۶﴾ وَّاِذًا لَّاٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ لَّدُنَّآ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۶۷﴾ وَّلَهَدَيْنٰهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿۶۸﴾

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چې مړه کړئ تاسې ځانونه خپل ! یا ووځئ تاسې له کورونو خپلو ! (لکه چې بني اسرائیلو ځانونه وژلي او وتلي وو) نو نه به وو کړی دوی هغه (قتل او جلا وطني) مګر لږو کسانو له دوی نه.
او که په تحقیق دوی کړی وی هغه کار چې پند ورکولی شو دوی ته په هغه سره؛ نو خامخا به وو دا کار خیر (ډېر غوره) دوی ته، او ډېر به کلک وو له جهته د محکموالي (د ایمان). او په دغه وخت کې به خامخا ورکړی وو مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) ډېر لوی (جنت او نور).
او خامخا به برابر کړي (بیولی) وو مونږ دوی لارې سمې ته (او رسېدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: دوی وپوهوه ! کوم حکم چې مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یوائې د دوی د پند او خیر غوښتلو لپاره دی، نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی، او نه له وطن ځنې د جلا کېدلو، که دوی په دې سهل او آسانه حکمونو باندې ټګ وکړي، نو نفاق به بیخي ورک شي، او دوی به خالص مسلمانان شي، مګر افسوس چې دوی نه پوهیږي، او موجوده حالت غنیمت نه ګڼي، چې په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښېګڼې ور په برخه کیږي.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا ﴿۶۹﴾

او هر څوک چې حکم ومني د الله او د رسول (د الله)؛ نو دغه کسان به له هغه چا سره وي (په جنت کې) چې انعام کړی دی الله پر دوی باندې، چې انبیاء دي، او صدیقان دي، او شهیدان دي، او صالحان دي، او ښه دي دغه کسان له جهته د رفاقته (چې ښه ملګري دي).

تفسیر: «نبي» هغه دی چې د الله جل جلاله «وحي» پرې راځي، یعنې پرښته ظاهرا د پاک الله پیغام ورته وایي، «صدیق» هغه دی چې هغه پیغام او احکام چې د الله تعالی له لوري رسولانو ته راځي؛ د ده زړه پخپله په هغه باندې شهادت ورکړي او پرته له چون و چرا څخه د هغه تصدیق وکړي.

«شهید» هغه دی چې د الله تعالی او انبیاوو علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوي، او تل ورته حاضر وي.

«صالح» او نېک بخت هغه دی چې له خرابو خبرو ځنې یې خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وي.

مطلب دا چې دا څلور واړه یاد شوي قسمونه د امت له نورو افرادو ځنې افضل دي، ځکه چې د دوی ګرد اقوال، افعال، او احوال له شرعي سره موافق دي، او پرته له دوی ځنې نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کې برابر نه دي، خو که د الله تعالی او د پاک رسول په امر منلو کې مشغول وي، نو دا کسان به هم د همدوی په ذیل

کې راځي، او د دې حضراتو رفاقت د ډېرې ښېګڼې او د فضیلت خبره ده، او هیڅوک دې هغه حقیر ونه ګڼي.
فائده: په دې آیت کې دې ته اشاره ده، هغه منافقین چې دهغوی ذکر شوی یا کیږي؛ له دې رفاقت او معیت څخه بې برخې دي.

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًا ۝

دا (ملګرتیا) فضل (احسان، رحمت) د ی له (جانبه د) الله نه، او کافي دی الله ښه پوه (په ټولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنې الله تعالی او دپاک رسول حکم منونکو ته د انبیاوو (علیهم السلام) او صدیقانو (رضي الله تعالی عنهم) او شهیدانو (رحمهم الله) او صالحانو (رحمهم الله) رفاقت میسر کېدل د الله تعالی لوی انعام او د ده محض فضل دی، او د دوی داطاعت په عوض کې نه دی، نو له هغه څنې منافقان بیخي محروم دي، او الله کافي دی ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی، چې د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلي استحقاق او د فضل مقدار مفصلا ور معلوم دی، نو اوس دې هیچا ته د دې امورو د تفاصیلو له امله د الله جل جلاله د وعدې په پوره کېدلو کې څه اندېښنه او خلجان پیدا نشي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا خُذُوْا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوْا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوْا جَمِيْعًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی (ای مؤمنانو !) واخلئ تاسې وسلې خپلې (یا ځان له کفارو وساتئ ! او ورته هوښیار اوسئ !) بیا ووځئ تاسې (غزا ته) ډلې ډلې (جلا جلا فوځ) یا ووځئ تاسې ګرد سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږي، یعنې: «ای مسلمانانو ! د منافقانو کیفیت خو تاسې ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی، او ستاسې خیر په دې کې دی، چې تاسې د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړئ، او له با خبرئ او احتیاط څنې کار واخلئ ! اعم له دې نه چې دا کار د وسلې په قوت سره وي، که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله، او د دښمنانو د مقابلې لپاره له کوره د باندې ووځئ ! په متفرق صورت، یا د جمعیت په ډول، څنګه چې موقع وي.

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيُبَطِّئَنَّ ۚ

او بېشکه ځینې له تاسې خامخا هغه څوک دي چې خامخا تأخیر به کوي (په تللو کې غزا ته).

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو ! ستاسې په جمعیت کې ځینې هغسې کسان هم نوتلي دي، چې «جهاد» ته په تللو کې ځنډ کوي، او بېرته ترې پاتې کیږي، او د الله جل جلاله د حکم تعمیل نه کوي، بلکه دنیوي منافعو ته یې سترګې نیولې دي، او له دوی څخه مراد منافقان دي لکه (عبد الله بن أبي) او د هغه ملګري، چې دې خلقو په ښکاره سره اسلام منلی وو، مګر د دوی مقصود له دې خبرو څخه فقط دنیوي منافع وو، او د الله تعالی له امر منلو سره یې هیڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُّصِيْبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَّعَهُمْ شَهِيْدًا ۝

نو که ورسیږي تاسې ته کوم مصیبت (لکه قتل یا هزیمت) نو وایي دا (متخلف منافق): په تحقیق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندې ځکه چې نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کې).

فرمايي: وروسته د غزا له ورتللو به كه مسلمانانو ته په «جهاد» كې كوم ربړ ورپېښېده، لكه چې زخميان يا شهيدان كېدل، يا به يې ماتې موندله، نو منافقان به ډېر خوشالېدل، او ويل به يې چې: د الله تعالى لوى فضل وو چې په جنګ كې مونږ له دوى سره يو ځاى نه وو، كه نه ځمونږ هيڅ خير په كې نه وو، (الحمد لله) چې په ښه چم (چل) سره ترې خلاص شو.

وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُن بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

او كه ورسيږي تاسې ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لكه فتح يا غنيمت) نو خامخا هرو مرو به وايي دا (متخلف منافق) ګواكې چې نه وه په منځ ستاسې او په منځ د ده كې هيڅ دوستي (او وايي به): اى كاشكې زه (هم) وى له دوى سره، نو بريالى شوى به وم په بري ډېر لوى سره (له غنائمو).

تفسير: يعنې كه په مسلمانانو باندې د الله تعالى فضل وشي، لكه چې برى ومومي، يا د غنيمت ډېر مال لاس ته ورشي، نو منافقان ډېر خپه كيږي، لاسونه سره مښي (مروړي)، غاښونه چيچي او لكه د ښمنان د حسد د غلبې له كبله وايي: «هى ! د افسوس ځاى دى ! چې مونږ ولې له مسلمانانو سره په «جهاد» كې شريكان نه شو، او له دې لويې ولجې (غنيمت) او بري څخه خوشې چټي بې برخې پاتې شو، كه مونږ له مسلمانانو سره ملګرتوب كړي واى؛ نو زيات مال به مو په لاس راغلى وى»، يعنې منافقانو ته به يواځې په خپله محرومي باندې افسوس نه وي، بلكه له خپلې محرومى څخه به زيات د مسلمانانو په بري باندې لا ډېر زيات د حسد په رنځ او اضطراب كې لويږي، نو الله تعالى فرمايي:

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

پس جنګ دې وكړي په لاره د الله كې هغه كسان چې خرڅوي دوى حيات دنيوي (ژوندون لږ خسيس) په آخرت، او هرڅوك چې جنګ وكړي په لاره د الله كې (د دين د ترقى لپاره) پس شهيد كړى شي، يا غالب (غازي او بريالى شي پر دښمن)؛ نو ژر به وركړو مونږ ده ته اجر ډېر لوى.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

او څه شوي دى پر تاسې چې جنګ نه كوئ تاسې په لاره د الله كې (د دين د ترقى لپاره) او په (خلاصولو) د ضعيفانو كې چې سړي دي، او ښځې دي، او هلكان دي، هغه كسان چې وايي دوى: «اى ربه ځمونږه ! وباسه مونږه له دې كلي (د مكې) څخه ! چې ظالمان دي اوسيدونكي د هغې، او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره كوم ولي (حامي، ساتونكى) ! او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره كوم مددګار !».

تفسير: يعنې ستاسې جنګېدل له کفارو سره له دوه جهته ضروري دي:

(۱): د الله تعالی د دين د لوړولو او غالبولو په غرض.

(۲): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو لپاره؛ چې د کافرانو په لاسونو کې خوارو زار پراته دي، په مکې معظمې کې ډېر داسې مسلمانان وو، چې څمونږ له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره يې د مدينې منورې په لوري «هجرت» ونشو کړی، او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ربړول (کړول)، او دې ته يې مجبورول چې بېرته کافران شي، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چې تاسې ته له کافرانو سره جنګېدل ضروري دي.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ الطَّاغُوْتِ فَقَاتِلُوْٓا اَوْلِيَآءَ الشَّيْطٰنِ ۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطٰنِ كَانَ ضَعِيْفًا ۝٧٦

هغه کسان چې ايمان لرونکي دي جنګ کوي دوی په لاره دالله کې (د دين د ترقی لپاره)، او هغه کسان چې کافران شوي دي جنګ کوي دوی په لاره د شيطان کې، نو جنګ وکړئ تاسې له دوستانو د شيطان سره !، بېشکه چې مکر د شيطان ضعيف دی.

تفسير: يعنې څنګه چې دا خبره ښکاره ده چې مسلمانان د الله تعالی په لاره کې او کافران د شيطان په لاره کې جنګيږي، نو بيا مسلمانانو ته د شيطان له دوستانو يعنې کافرانو سره بلا تأمل جنګېدل ضروري دي، هر کله چې الله جل جلاله د دوی مددګار دی؛ نو نور هيڅ ډول تردد نه دی پکار، او وپوهيږئ چې د شيطان حيله او فريب کمزوری او ضعيف دی، او پر مسلمانانو باندې نه چليږي، له دې څخه مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغيب او تشجيع ده.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ قِيْلَ لَهُمْ كُفُّوْٓا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ

آيا نه دي کتلي تا (نه دی رسېدلی تاته حال د) هغو کسانو چې وويل شو دوی ته: ونيسئ تاسې لاسونه خپل (له جنګه په مکه کې) او قائم کړئ (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو) تاسې لمونځ او ورکړئ ! تاسې زکات !.

تفسير: په مکې معظمې کې پخوا له هجرته کافرانو په مسلمانانو باندې ظلم او تېری کول خپل کار ګرځولی وو، مسلمانان به څمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل، او شکايتونه به يې وړاندې کول، او اجازه به يې غوښتله چې له کفارو سره مقاتله وکړي، رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلې څخه منع کول، او ويل به يې چې: «ماته لا د مقاتلې حکم نه دی راکړی شوی، تاسې صبر وکړئ ! او حوصله له لاسه مه باسئ ! څکه پر مونږ باندې د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی، او د لمانځه او زکات هغه حکمونه چې په تاسې باندې شوي دي؛ هغه برابر په ځای راوړئ ! څکه تر څو چې انسان د الله تعالی په اطاعت کې له خپل نفس سره «جهاد» ونه کړي، او د جسماني تکاليفو په ګاللو او دخپل مال په صرفولو زړور نشي، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان ځارول ډېر درونډ وي»، همدا خبره مسلمانانو هم منلې وه (چې لمونځ کوو، زکات ورکوو، او «جهاد» ته منتظر يو).

فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوْا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ ۚ لَوْلَآ اَخَّرْتَنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۗ

نو کله چې (په مدينه کې) فرض کړ شو په دوی باندې (له کفارو سره) جنګ، په دې وخت کې يوه ډله له دوی نه ويرېدله له خلقو نه په شان د ويرې (د دوی) له الله نه، بلکه ډېر زيات له جهته د

وېرېږي، او وويل دوى: اى ربه ځمونږه ! ولې دې فرض كړ په مونږ باندې جنګ، ولې دې وروسته نه كړو مونږ تر هغې نېټې نږدې پورې.

تفسير: يعنې له هجرت وروسته كله چې مسلمانانو ته له كفارو سره د جنګېدلو حكم ور كړ شو؛ نو بايد چې مسلمانان خوشحاله شوي وى، چې ځمونږ غوښتنې ومنلې شوې، او خپلو مرادونو ته ورسېدو، مګر ځنې ناقص مسلمانان د كفارو له مقاتلې ځنې داسې ويرېدل لكه چې څوک د الله تعالى له عذابه ويرېږي، يا له هغه څخه هم زيات ويرېدل، او هيله او آرزو به يې كوله كه د لږ څه مودې له مخه بيا هم د قتال امر (وروستو شي) ښه به وي، چې مونږ ژوندي پاتې شو.

(ځيني مفسرين ليكي چې: له مرګ څخه دا وېره د طبيعي كراهت له امله وه، نه د الله تعالى له حكم څخه د غاړې غړولو له كبله).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ۝

ووايه (اى محمده ! دغو ويرېدونكو ته) متاع (فائده) د دې دنيا ډېره لږه ده، او آخرت ډېر غوره دى هغه چا ته چې ويريږي (له الله نه)، او ظلم به ونه كړى شي پر تاسې (په اندازه) د يوه ډېر نري تار.

تفسير: يعنې څرنګه چې د ژوندانه او د دنيوي منافعو د رغبت له امله دې خلقو ته د «جهاد» حكم درونډ ښكاره شو، نو ځكه حق تعالى فرمايي چې: دوى ته ووايه، دنيوي ګرد منافع حقير او سريع الزوال دي، او اخروي ثواب هغو ته ښه او بهتر دى، نو ښايي چې تاسې په پوره شوق او همت سره په «جهاد» كې مصروف اوسئ، (او يقين وكړئ چې پر تاسې باندې به په اندازه د هغه ډېر نري تار چې د خرما د زړو په چاودونو كې دى، او د ګوتې په منبلو سره څرګندېږي، ظلم ونه كړى شي).

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ

هر چېرته چې اوسئ تاسې وبه مومي تاسې لره مرګ، اګر كه اوسئ تاسې په برجونو (په كلاګانو، ماڼيو) ډېرو لوړو محكمو مضبوط كړى شويو كې.

تفسير: يعنې كه هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون، او بې ويرې ځاى كې واوسېږئ، خو بيا هم د مرګ له لاسه ځان نه شي ژغورلئ، او خامخا مرګ تاسې ته در رسيږي، ځكه چې هر يوه لره موت مقرر شوى دى، او په خپل وخت كې خامخا هر چاته هر چېرې راتلونكى دى، نو كه «جهاد» ته هم لاړ نشئ، خو بيا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلى، خو اوس له جهاده مه ويرېږئ !، ځكه چې له موت او د كافرانو له مقاتلې څخه ويرېدل بيخي ناپوهي او په اسلام كې د مسلمانانو د نقصان دليل دى.

وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ

او كه ورسيږي دوى ته څه نيكي (لكه پراخي) نو وايي: دا (نيكي) له (جانبه) د الله ده، او كه ورسيږي دوى ته څه بدي (لكه قحط) نو وايي دوى: دا (بدي) له جانبه ستا ده.

يعنې د دې منافقانو يوه بله عجيبه خبره واوره ! كه د جنګ تدبيرونو ښه نتيجه ور كړه، او فتح او برى حاصل شو، او مسلمانانو ته د غنيمت او ولجې مالونه په لاس ورغلل، نو وايي: «دا د الله له

لوري دي»، يعني يوه اتفاقي خبره پيښه شوې ده، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تدبيرونو څخې انکار کوي، او که تدبير په ظاهر کې نتيجه ورنه کړه، او د هغه له امله هزيمت او نقصان پيښ شو، نو دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تدبيرونو باندې الزامات لګوي، (يهودانو) به ويل: «له هغه کال څخه چې د محمد قدم په مدينه کې ايښود شوی دی، د غلو نرخونه پورته او د ځمکې او د باغونو حاصلات ښکته شوي دي !».

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۖ فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ حَدِيْثًا ۝٧٨

ووايه (ای محمده ! دوی ته) دا ټول (خير او شر) له (جانبه) د الله دی، پس څه سبب دی، دې قوم لره چې نه دي نږدې (دې ته) چې پوه شي دوی په هيڅ خبره باندې.

تفسير: الله تعالی فرمايي چې ای محمده ! (صلی الله علیه وسلم) دوی ته هسې ځواب ورکړه چې ښه او بد (تنګي او پراخي، قحطي او ارزاني بلکه هر خير اوشر) ګرد د الله تعالی له لوري دی، په هسې خبرو کې بل هيڅوک ګوتې نشي وهلی، او نه څوک په کې مداخله کولی شي، ستاسې دا الزام په نبي باندې بيخي غلط او له يوې مخې ناپوهي ده، کوم تدبير که ظاهري نتيجه ورنه کړي، خراب يې مه ګڼئ ! دا د الله تعالی حکمت دی چې تاسې ته ښوونه کوي، په سمه صافه لاره مو راولي، او ستاسې ازموينه کوي.

مَآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ۖ وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَّفْسِكَ ۗ وَاَرْسَلْنٰكَ لِلنَّاسِ
رَسُوْلًا ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ۝٧٩

هر هغه شی چې ورسېد تاته (ای انسانه !) له نېکی راحت، او خوشحالی څخه نو (هغه) له (جانبه د) الله دی، او هر هغه شی چې ورسېد تاته (ای انسانه !) له بدی، زحمته، او مصيبته نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی، او لېږلی يې مونږ ته (ای محمده !) لپاره د (ټولو) خلقو رسول، او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده !).

تفسير: يعني اصلي خبره خو همدا ده چې د ګردو نېکيو او بديو موجد اګر که الله جل جلاله دی، مګر بنده لره ښايي چې نيکي او ښېګڼه د الله تعالی انعام، فضل، او احسان وګڼي، او بدي، خرابي، او سختي د خپلو اعمالو له شامته وبولي، او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وا نه چوي، ځکه چې رسولان د هسې امورو موجد او سبب نشي کېدی، بلکه موجد يعني د دې خبرې پيدا کوونکی الله تعالی دی، او سبب يې ستاسې اعمال دي.

مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۝٨٠

هر چاچې حکم ومنلو د رسول (د الله) نو په تحقيق چې حکم ويې ومنلو د الله، او هر څوک چې وګرځېد (له اطاعته نو مه خپه کېږه ای محمده ! ځکه چې) نه يې لېږلی مونږ ته په دوی باندې ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

وَيَقُوْلُوْنَ طَاعَةٌ ۡ فَاِذَا بَرَزُوْا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِيْ تَقُوْلُ ۗ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ
مَا يُبَيِّتُوْنَ ۚ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ۝٨١

او وايي دوی (ځمونږ کار ستا) اطاعت دی، نو کله چې راووځي دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وايي) يو ډله له دوی غير له هغې خبرې نه چې وايې (دا طائفه تاته)، او الله ليکي هغه

خبرې چې د شپې يې (په مشوره سره) وايي دوى، نو په څنګ شه ته ! له دوى نه (او ترې تغافل وكړه ته !) او توكل (اعتماد) وكړه په الله باندې ! او بس دى الله وكيل (كار جوړوونكى).

تفسير: د دغو منافقانو يوه بله مكاري واورئ ! ستاسې به مخكې وايي: ستاسې حكم مو ومنلو، او چې د باندې لاړ شي؛ ستاسې په مخالفت مشورې سره كوي، يعنې ستا په نافرمانۍ او مخالفت په خپلو منځونو كې سره جرګې كوي، او د الله تعالى په دربار كې د دوى دا ګردې مشورې هم ليكلې كيږي، او دوى ته د دوى د ګردو اعمالو او اقوالو سزا وركوله كيږي، نو اى نبي عليه السلام ! ته له دوى ځنې خپل مخ وګرځوه ! او د دوى د هيڅ خبرې پروا مه لره ! او خپل ټول كارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاك الله تاته كافي او بس دى.

«طاعةٌ» د محذوفي مبتدأ خبر دى، چې هغه «أمرُنا» دى.

ځينې مفسرين وايي چې: ﴿تَقُولُ﴾ د غائب مؤنث صيغه او فاعل يې ﴿طَآئِفَةٌ﴾ دى، لكه چې په دغه پاس ترجمه او تفسير كې يې ګورئ.

ځينې مفسرين يې په مخاطب مذكر سره ترجمه كوي، چې فاعل يې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دى.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

آيا نو فكر غور نه كوي دوى په دې (فصيح بليغ معجز) قرآن كې، او كه وي (دا قرآن) له جانبه د غير د الله څخه نو خامخا موندلى به وو (دوى) په هغه كې اختلاف ډېر (لكه چې د بشريت كلام كې د معنا ګانو تناقض او د الفاظو تفاوت موندل كيږي).

تفسير: دا خلق په قرآن كريم كې غور نه كوي، چې دوى ته په صاف ډول سره دا ورځر ګنده شي، چې قرآن عظيم د الله تعالى كلام دى، وګورئ ! كه لوى قرآن د الله تعالى كلام نه وى، لكه چې تاسې ګمان كوئ؛ نو ضرور به د (قرآن شريف) په ډېرو مواقعو كې راز راز اختلافونه ليدل كېدل.

وګورئ ! انسان له هر حالت سره سمې خبرې كوي، او له هغه حالت سره موافقې خبرې كوي، هر نوې حالت چې پيښيږي؛ د هغه بل حالت خيال انسان ته نه پاتې كيږي، كه دا قرآنكريم د الله تعالى كلام نه وي، نو د غصې په حالت كې به يې د مهربانۍ وړ كسانو ته توجه نه كوله، او د مهربانۍ په وخت كې به يې د غصې خبرې هيرولې، او د دنيا په بيان كې به يې د آخرت لحاظ نه ساته، او د آخرت په بيان كې به يې د دنيا څه خبرې نه كولې، په بې پراويۍ كې به د عنايت څه ذكر نه وى، او په عنايت كې به د بې پروايۍ فكر نه وى، بالجمله د هر حال كلام به يې وايه، او د يوه حال كلام به يې د بل حال كلام ځنې مختلف په نظر راته، ليكن څرنګه چې (قرآن عظيم الشأن) د خالق كلام دى، نو په دې كې د دغو ګردو حالاتو او جوانبو لحاظ شته، او تر نظر لاندې نيولى شوى دى، له غور او فكر څخه وروسته معلوميږي چې په (قرآن شريف) كې د هر شي بيا د هر مقام په اقتضاء په همغه يو اسلوب سره دى.

فائده: په دى كې دې خبرې ته هم اشاره وشوه، هر څوك چې له تدبر او فهم څخه كار وانخلي، نو ده ته په دې قرآن عظيم كې د شبهاتو او اختلافاتو وهم هم لوېدى شي، مګر پوه او فهيم سړى له سره داسې نه كوي، په دې مقام كې كه څوك له فهم او تدبر څخه كار وانخلي، نو ويلى شي چې اول يې وفرمايل: ﴿قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ﴾ بيايې وفرمايل: ﴿وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغى، (حال دا چې مونږ له هغه پاس تقرير سره هيڅ يو اختلاف نشته) والله أعلم.

وَإِذَا جَآءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِۦ

او كله چې راشي دې (منافقانو) ته كوم امر (خبره) له امن (نصرت) يا (كوم خبر له) ويرې (هزيمت) نو مشهوروي دوی هغه (خبر).

تفسیر: يعنې په دې منافقانو او ناقصو مسلمانانو كې داسې خرابي شته، كله چې د امن كومه خبره ورځندې شي، لكه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له چا سره د صلحې او روغې اراده وفرمايي، يا د اسلامي لښكرو د برې زېرى واوريدل شي، يا كومه ويروونكې خبره واوري، لكه چې دښمنان چېرې سره ټول شوي وي، يا د مسلمانانو د ماتې خبره واوري؛ نو داسې خبرې بې له تحقيقه مشهوروي او خوروي يې، چې له هغو څخه على الأكثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پېښېږي، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله داسې كوي.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُولِى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنۢبِطُونَهُۥ مِنْهُمْ

او كه دوی وررسولې (او پرېښې) وی دا خبر رسول (د الله) ته او حاكمانو خپلو ته له دوی نه؛ نو خامخا معلوم به وی (تدبير) د دې كار هغو كسانو ته چې ايستلی (او بېلولی شي ښه له بدو) له دوی څنې (رسول الله او اُمراء، نو تحقيق به يې شوی وی).

تفسیر: يعنې كه له كوم ځای څخه كوم خبر وررسېږي، نو ښايي چې لومړی يې خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووايي، كله چې دوی د دې خبرې تحقيق او تسليم وكړي، نو بيا دې د دوی له وينا او فيصلې سره سم د هغه نقل دې بل چا ته وكړي، او پر هغه باندې دې عمل وكړي.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَٰنَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

او كه نه وی فضل د الله پر تاسې (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو خامخا به متابعت كړی وو تاسې د شيطان مګر (متابعت به نه وو كړی له تاسې څخه) لږو.

تفسیر: يعنې كه الله جل جلاله پخپل فضل ستاسې د اصلاح او تربيت لپاره احكام نه وی لېږلي، او تاسې ته يې وخت په وخت سم له ضرورته هدايت اوتنبيه نه وی فرمايلې، لكه چې په دې موقع كې يې رسول الله صلى الله عليه وسلم او مشرانو ته د رجوع كولو هدايت وفرمايه؛ نو تاسې به ګمراه شوي وئ، مګر څو خواص چې كامل العقل او كامل الايمان دي، همغسې به په ايمان قائم او ثابت پاتې وای، (د الله تعالى دا تنبيهات) انعام وګڼئ ! او په شكر ايستلو سره د هغه پوره تعميل وكړئ !.

فَقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَن يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا

نو جنګ وكړه ته په لاره د الله كې (لپاره د ترقۍ د دين پخپله اای محمده ! كه بل چا درسره ملګرتيا نه كوله)، نه يې مكلف كړی شوی ته مګر په حق د ځان خپل او تېزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغيبوه يې !)، نږدې ده چې الله بنده كړي (سختي د) جنګ د هغو كسانو چې كافران شوي دي.

تفسیر: يعنې كه د كافرانو له جنګ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چې د هغوی ذكر پاس تېر شو) ويرېږي، نو ای رسوله ! ته يواځې بالذات په خپل سر په «جهاد» كولو كې توقف مه كوه ! الله جل جلاله ستا مددګار دی، او مسلمانانو

ته د «جهاد» تاکید وکړه ! هغه کسان چې له تاسې سره ملګرتیا نه کوي، د دوی هیڅ پروا مه کوه ! هیله (امید) شته چې الله تعالی د دې کافرانو د جنګ مخه ونیسي.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا ﴿٨٤﴾

او الله ډېر سخت دی له جهته د هیبت، جنګ، او ډېر سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسیر: یعنې د الله تعالی عذاب او له کافرانو سره د هغه جنګ ډېر سخت دی، نو هغه کسان چې د کافرانو له جنګ او د هغوی له لاسه له وژل کېدو ځخه ویرېږي، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول سره وکړی شي؟

مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا ؕ

او هر څوک چې سپارښت وکړي سپارښت نېک (له شرعې سره سم) نو وي به دې (سپارښت کوونکي) لره یوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سپارښت سره، او هر څوک چې سپارښت وکړي سپارښت ناکاره (له شرعې خلاف) نو وي به دې (سپارښت کوونکي) لره یو بار «برخه د ګناه» په سبب د هغه سپارښت سره.

تفسیر: یعنې که څوک په نېکو کارونو کې سعي او سپارښت وکړي، لکه چې نبي صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغیب ورکوي، یا څوک په خرابو چارو کې کوښښ کوي، لکه چې منافقان او سست مسلمانان چې هم پخپله له جهاده ویرېږي، او هم د نورو د ویرولو اسباب برابروي، نو په لومړي صورت کې به د ثواب او په وروستني صورت کې به د ګناه برخه دوی ته وررسېږي، هم داسې که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړي، او له کوم دولتمن ځنې څه ورته واخلي، نو دې به هم د هغه خیرات په ثواب کې داخلېږي، که څوک د کوم کافر یا مفسد یا سارق او نورو سپارښت وکړي، او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړي، او هغه بیا فساد او غلا وکړي نو دې هم په هغه فساد او غلا کې ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيْتًا ﴿٨٥﴾

او دی الله پر هر شي باندې قدرت لرونکی (نو وربه کړي جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنې الله تعالی پر ټولو شیانو قادر او د هر شي د برخې تقسیم کوونکی دی، نو د نېکۍ او بدۍ په حصه کولو کې ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پېښېږي.

وَاِذَا حُيِّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوْا بِاَحْسَنَ مِنْهَآ اَوْ رُدُّوْهَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيْبًا ﴿٨٦﴾

او هر کله چې سلام وکړه شي تاسې ته په یوه سلام سره؛ نو تاسې هم (جواب د) سلام وکړئ (هغه ته) په سلام ښه سره له هغه نه، یا ور وګرځوئ همغه (سلام)، بېشکه چې الله دی پر هر شي باندې ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوي او جزا در کوي).

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو ! کله چې کوم مسلمان تاسې ته دعا وکړي یا سلام واچوي، نو تاسې هم خامخا د هغه ځواب ووایئ ! یا همغه کلمه تاسې هم هغه ته وایئ ! یا له هغه ځنې ښه او بهتره دعا وکړئ ! مثلا که څوک «السلام

علیکم» ووايي؛ نو پر تاسې باندې واجب دي چې د هغه په ځواب کې «وعليکم السلام» ووايئ، او که زيات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پرې زيات کړئ، او که هغه دا لفظ زيات کړي، نو تاسې پرې «وبرکاته» زيات کړئ ! او د الله تعالی په دربار کې به د هر هر شي حساب وي، او د همغه اجر به يې در رسيږي، سلام او د هغه ځواب هم په همدې کې راغلل.

فائده: په دې کې د شفاعت حسنه پوره ترغيب وشو، او د شفاعت سيئه خرابي او مضرت هم معلوم شو، ځکه الله جل جلاله هغه چا ته چې نېک شفاعت يې کړی وي، ثواب ورکوي، او هغه چاته چې په حق يې شفاعت شوی وي؛ امر کوي چې له شفاعت کوونکي سره نېکه معامله وساتي، په خلاف د سيئه شفاعت، چې له هغه څخه د محروميت او معصيت نه پرته بل هيڅ شی نه په برخه کيږي.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۗ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿۸۷﴾

الله چې دی، نشته هيڅ لايق د عبادت مګر يواځې هم دی دې، خامخا راجمع به کړي، هرومرو تاسې ورځې د قيامت ته، چې نشته هيڅ شک په هغې (ورځې يا په دې جمع) کې او څوک دي ډېر رښتيني له الله نه له جهته دخبرې؟ (هيڅ څوک نشته !).

تفسير: يعنې د قيامت راتګ او د ثواب او عقاب د ګردو مواعيدو پوره کېدل ټول حق او رښتيا دي، او په کې به له سره تخلف نه وي، نه ښايي چې دا خبرې دې معمولي او سرسري وګڼلی شي.

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ؕ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿۸۸﴾

نو څه شوي دي پر تاسې په (معامله) د منافقانو کې چې دوه ډلې (شوي يئ)، او الله نسکور کړي دي دوی (رد کړي يې دي کفر ته) په سبب د هغو بدو اعمالو چې کړي دي دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق کېدل)، آيا اراده لرئ تاسې (ای مؤمنانو !) د دې چې په سمه صافه لاره برابر کړئ تاسې هغه څوک چې ګمراه کړي دي الله، او هر څوک چې ګمراه (يې) کړي الله؛ پس نه به مومې ته ده ته هيڅ لاره (د هدايت).

تفسير: په دې منافقانو کې هغه خلق هم داخل دي، چې په ښکاره ډول سره يې ايمان نه وو راوړی، بلکه ظاهراً او باطناً په کفر باندې ټينګ ولاړ وو، ليکن د (محمد صلی الله عليه وسلم) او د مسلمانانو سره به يې په ښکاره ډول سره ناسته ولاړه او د مينې او محبت معامله درلوده (لرله)، او د دوی غرض دا وو چې که دمسلمانانو لښکر ځمونږ په قوم باندې يرغل (حمله) راوړي، نو ځمونږ مال او ځان به په دې چم (بهانه) او حيله سره محفوظ پاتې شي، هر کله چې مسلمانانو ته معلوم شو چې د دوی تګ او راتګ په دې مقصد دی، او مونږ سره د زړه مينه او محبت نه لري، نو ځينو مسلمانانو وويل چې: «ښايي له داسې شريرانو سره ناسته ولاړه پرېښودل شي، تر څو دوی له مونږ ځني جلا شي»، او ځينو وويل چې: «ښايي له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، ګوندې ايمان راوړي»، نو دا آيت نازل شو چې: «هدايت او ضلالت د الله تعالی په اختيار کې دی، تاسې د هغه په فکر کې له سره مه اوسئ !، ښايي له دې خلقو سره بالاتفاق همغسې معامله وکړل شي چې وروسته له دې راځي، او په خپلو منځونو کې دوه ډلې مه کيږئ».

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَآءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوهُمْ ۖ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيرًا ﴿۸۹﴾

دوست ګڼي دوی (او غواړي دا مرتدان) که تاسې (هم) کافران شئ لکه چې کافران شوي دي (دوی) نو شئ به تاسې او دوی (ګرد سره) برابر (په کفر کې)، نو مه نیسئ تاسې (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چې (د زړه نه ایمان راوړي او) هجرت (هم) وکړي په لاره د الله کې، نو که وګرځېدل دوی (له لارې د الله) نو ونیسئ تاسې دوی (او بندیان یې کړئ) او ویې وژنئ تاسې دوی، هر چېرې چې ومومندل تاسې دوی، او مه نیسئ تاسې (هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددګار (په خپلو نورو دښمنانو باندې).

تفسیر: یعنې دا منافقان په کفر باندې داسې ټینګ ولاړ دي، چې پخپله خو ایمان نه راوړي، بلکه دا غواړي چې تاسې هم د هغوی په شان کافران او واړه سره برابر او یو شان شئ، نو اوس تاسې ته ښایي تر څو چې دوی ایمان رانه وړي، او خپل ګرد نفساني اغراض پرې نه ږدي، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره روان نشي)، تر هغه پورې تاسې له دوی سره دوستي مه کوئ ! که دا خلق د زړه له کومې ایمان رانه وړي، او د الله جل جلاله په لاره کې هجرت ونه کړي، نو دوی بندیان کړئ ! او هر چېرې چې وموموئ ویې وژنئ ! او له دوی څنې په کلي ډول سره اجتناب وکړئ ! او څانونه ترې وژغورئ (بچ کړئ) او هیڅ راز تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ !.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلٰى قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَاقٌ أَوْ جَآءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُّقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۗ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقٰتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ ۙ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿۹۰﴾

مګر (مه وژنئ او مه بندي کوئ) هغه کسان چې وترې دوی څانونه خپل (او امان وروړي) هغه قوم ته چې په منځ ستاسې او په منځ د دوی کې عهد، پیمان وي، یا راشي دوی تاسې ته حال دا چې تنګې شوي وي سینې (زړونه) د دوی، (او بد ګڼي دا خبره) چې جنګ وکړي له تاسې سره (د خپل قوم په مرسته)، یا جنګ وکړي دوی له قوم خپل سره (ستاسې په مرسته)، او که اراده کړي وای الله نو خامخا زورور کړي به یې وی دوی په تاسې نو خامخا به جنګېدل له تاسې سره، نو که څنګ وکړ دوی له تاسې، پس ونه کړ جنګ دوی له تاسې سره، او دروړاندې کړه دوی تاسې ته روغه (او امان وغواړي له تاسې نه)؛ نو نه ده ګرځولې الله تاسې ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو).

تفسیر: یعنې د دې ظاهري او باطني مینې او محبت له امله د دوی له قید او قتل څخه څانونه مه ژغورئ (ساتئ) ! مګر په دوه حالتونو کې:

(۱): له هغو خلقو سره چې تاسې روغه کړې وي، له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولري، نو دوی هم په صلح کې داخلیږي.

(۲): هغه کسان چې له جنګ څنې عاجزان شي، او له تاسې سره صلح وکړي، او د دې خبرې عهد او پیمان وکړي؛ چې نه به د خپل قوم په طرفدارۍ له تاسې سره جنګ وکړي، او نه به له تاسې سره ملګري شي چې له خپله

قومه سره وجنګيږي، او پر دې عهد باندې ټينګک هم پاتې شو، نو له هسې خلقو سره مه جنګيږئ، او د دوی مصالحه منظور کړئ ! او دا د الله تعالی له احسانه وګڼئ، چې دوی ستاسې له جنګک څخه مخ اړوي، که الله تعالی اراده فرمايلې وی، نو دوی به يې پر تاسې باندې زړور، زورور او غالب ګرځولي وای.

سَتَجِدُونَ اٰخَرِيْنَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّاْمَنُوْكُمْ وَ يَاْمَنُوْا قَوْمَهُمْ ؕ كُلَّمَا رُدُّوْٓا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوْا فِيْهَا ۚ فَاِنْ لَّمْ يَعْتَزِلُوْكُمْ وَيُلْقُوْٓا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ ؕ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿۹۱﴾

ژر به ومومئ تاسې يو بل (قوم) چې اراده به لري دوی د دې، چې په امان شي له تاسې (هم) او په امان شي له قومه خپله (هم)، هر کله چې وبلل شي دوی فتنې (فساد، کفر) ته نو نسکور پريوځي په فساد کې، بيا که ونشول په څنګک دوی له تاسې نه او دروړاندې يې نکړه تاسې ته روغه (او د امان طلب) او بند يې نه کړل لاسونه خپل (له جنګه) نو ونيسئ تاسې دوی (او بندي يې کړئ) او ووژنئ تاسې دوی په هر ځای کې چې ومومئ تاسې دوی، او دا ټول خلک ګرځولي دي مونږه تاسې لره پر دوی باندې برهان (دليل) ښکاره (د دوی په قتل، او بند چې د دوی د ټګۍ په سبب وررسيږي).

تفسير: يعنې ځينې خلق داسې هم دي چې له تاسې سره عهد کوي، چې نه به له تاسې سره جنګيږي، او نه به له خپله قومه سره، تر څو ستاسې او د خپل قوم له لوري يعنې د دواړو خواوو څخه مأمون او ډاډه شي، ليکن دوی په دې عهد باندې ټينګک نه پاتې کيږي، بلکه هر کله چې د خپل قوم برې او غلبه وګوري، له هغوی سره مرسته کوي، نو د هسې خلقو له تجاوز څخه تاسې هم مه تېرېږئ ! ځکه چې ستاسې لاس ته خو صريح حجت راغلی، او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَّقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا ۚ

او نه ښايي (يا نه دي روا) هيڅ مؤمن ته (يا نه دی د مؤمن کار) دا چې مړ کړي (بل) مؤمن مګر په خطا سره.

تفسير: په دې موقع کې د خطا د قتل احکام بيان فرمايي، او دا را څرګندوي چې د اسلامي کلمې د ويونکي وژل لويه ګناه ده، هو ! که چېرې په خطا سره ووژل شي؛ نو دا د مجبورۍ خبره ده، او د هغه احکام بيانيږي، او په دې ضمن کې د مجاهدينو فضيلت او (دار الکفر) څخه د (دار الاسلام) په لوري د هجرت کولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو کيفيت هم بيانيږي.

فائده: د خطا قتل يعنې د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لري، لکه چې پر کوم مسلمان باندې د ښکار په ګمان په غلطه ګزار وکړي، او ويې وژني، يا ګولۍ يا غشی يا نور له ښکار څخه وتلی، يا ختلی، پر کوم مسلمان باندې ولګيږي.

د خطا قتل يو صورت دا هم کېدی شي، چې يو مسلمان له (دار الاسلام) څخه د خپلو چارو لپاره (دار الحرب) ته لاړ شي، او د کافرانو په منځ کې وي، او پر هغه باندې کوم بل مسلمان د کافر ګمان وکړي، او په بې خبرۍ سره يې ووژني، او دلته د همدې صورت بيانول مقصود دي، ځکه چې مجاهدينو ته علی الأکثر داسې پېښې ورپېښې دي.

وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَصَّدَّقُوا۟ ۚ فَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَـٰقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۹۲﴾

او هر څوک چې مړ کړي کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړې (د مريي) مؤمن، او (بل) ديت دی سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته، مګر دا که معاف کړي دا (وارثان دغه قاتل)، پس که وو (دا مقتول) له (هسې) قومه چې دښمن وي تاسې لره، حال دا چې دا (مقتول) مؤمن وي؛ نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړې (د مريي) مؤمن (بې له ديته)، او که وو دا مقتول له (هسې) قومه چې په منځ ستاسې او په منځ د هغه قوم کې عهد وي، نو (شته پر قاتل يو) ديت سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته، او (بل) آزادول د غاړې (د مريي) مؤمن دي، پس هر څوک چې ونه مومي (مريي يا مال چې پرې مريي واخلي)؛ نو (پرې) روژه نيول د دوو مياشتو دي پرله پسې (بلا انقطاع، لپاره د قبلولو د) توبې له (جانبه د) الله، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي).

تفسير: په دې آيت کې د خطا قتل دوه جزاګانې ښوول شوي دي:

لومړی د مسلمان مريي آزادول، او که له قدرت يې پوره نه وي، نو دوې مياشتې متصلې روژه نيول دي، دا د الله تعالی په دربار کې کفاره او د قاتل د خطا تلافي ده.

دويم د هغه مقتول وارثانو ته د وينو بدل او ديت ورکول دي، چې دا د هغوی حق دی، او دغه ديت د دوی په معافولو سره معافېدی هم شي، مګر کفاره د چا په معافولو سره نه معافيږي.

او د خطا قتل درې صورتونه لري، څکه هغه مسلمان چې په خطا سره وژل شوی دی، د ده ورثه به يا مسلمان وي، يا به کافر، که کافر وي، نو له ده سره به يې مصالحه وي، يا دښمني، په ړومبنيو دواړو صورتونو کې د مقتول وارثانو ته د وينې بدل ورکول لازميږي، په دريم صورت کې د وينې بدل نه لازميږي، او کفاره به په درې واړو صورتونو کې لازم الأداء وي.

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَـٰلِدًا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿۹۳﴾

او هر څوک چې مړ کړي کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وګڼي) نو جزا د ده دوزخ دی، (په داسې حال کې) چې تل به وي دی (دغه حلال ګڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کې، او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندې، او لرې کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه، او تيار کړی يې دی ده ته عذاب ډېر لوی.

تفسير: يعني که يو مسلمان بل مسلمان په غلطی سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دې چې ښه يې پېژني چې مسلمان دی، خو وژني يې؛ نو د ده لپاره په آخرت کې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی، او په کفاره سره ترې نه خلاصيږي، او دنيوي سزا يې همغه ده چې په (۲) جزء د البقره سورت په (۱۷۸) آيت (۲۲) رکوع کې تېره شوې ده، (چې هغه قصاص او کسات اخيستل دي).

فائده: د ګردو عالمانو په نزد (خلود في النار) هغه چا لره دی چې د مسلمان وژل حلال ګڼي، څکه چې د هغه په کفر کې شک نشته، يا به له «خلود في النار» (تل تر تله) څنې تر اوږدې مودې پورې په جهنم کې هستوګنه مراد وي، يا

خو به داسې قاتل مستحق د همداسې لويې سزا وي، وروسته الله تعالى پخپله مالك او مختار دى، او «خلود في النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده كار دى، هر څه چې اراده يې وي؛ همغسې كوي، والله أعلم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوْا وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًاۚ تَبْتَغُوْنَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيْرَةٌ ؕ

اې هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (اې مؤمنانو !) كله چې سفر كوئ تاسې په لاره د الله كې (جهاد ته) نو ښه تحقيق وكړئ، او مه وايئ تاسې هغه چا ته چې در اچوي تاسې ته سلام چې: نه يې ته مؤمن (او د اسلام كلمه دې له ويرې ويلې ده)، غواړئ تاسې مال (اسباب) د دې حيات دنيوي (ژوندون لږ خسيس، او كه واقعي غنيمت غواړئ) پس دې الله سره غنيمتونه ډېر.

تفسير: رسول اكرم صلى الله عليه وسلم يو لښكر د غزا «جهاد» په غرض پر يوه قوم باندې ورواستاوه، په دې قوم كې يو سړى (مرداس نامه) مسلمان وو، چې له خپل مال اسباب او مواشي سره له كفارو څنې جلا شوى او بېل ولاړ وو، كله چې دى له مسلمانانو سره مخ شو نو «السلام عليكم» يې وويل، مگر أسامه بن زيد رضي الله تعالى عنه داسې گومان وكړ چې دا هم كافر دى، او د خپل مال او ځان د خلاصولو لپاره ځان مسلمان راڅرگندوي، نو هغه يې وواژه، او هغه مال او اسباب او مواشي يې گرد ترېنه واخيستل.

(ځينې وايي: كله چې مقداد رضي الله تعالى عنه هغه سړى ووژاه، چې كلمه يې ويله، او د قتل سبب يې دا وباله، چې ده غوښتل چې په دې حيلې سره مال، عيال، او ځان خلاص كړي) نو دا آيت نازل شو، او مسلمانانو ته تنبيه او تاكيد وفرمايل شو، كله چې تاسې د «جهاد» لپاره سفر كوئ، له تحقيق څخه كار اخلئ !، او بې له فكره او پوهې څخه كوم كار مه كوئ ! او هغه څوك چې تاسې ته خپل ځان مسلمان درښكاره كړي، نو د ده د اسلام په منلو كې له سره انكار مه كوئ ! او له الله جل جلاله سره ډېر زيات غنائم شته، نو هسې حقير سامان ته له سره مه گورئ !.

(وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې واقعې لـه اورېدلـو سخت خپه شو، او پـه هغې صحابي باندې په قهر شو، او د دغه بې موجبه قتل د سبب له اورېدلو څخه وروسته يې وفرمايل: «هلا شققت قلبه» ـ آيا د ده زړه دې څيرې كړى وو؟ چې ته وپوهېدې، چې دې رښتيا وايي كه دروغ؟).

كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوْا ؕ

همداسې وئ تاسې (هم چې يواځې د اسلام په اظهار سره مأمون شوي وئ) پخوا له دې، نو فضل وكړ الله په تاسې، نو ښه تحقيق كوئ (او هيچا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ !).

تفسير: تاسې پخوا له دې همداسې وئ، يعنې پخوا له اسلامه د دنيوي اغراضو له امله تاسې هم داسې په ناحقه وينې تويولې، ليكن اوس سره له اسلامه داسې له سره مه كوئ !، بلكه د هغه چا په وژلو كې هم احتياط كوئ، چې دهغه د مسلمان كېدو احتمال وي.

يا يې دا مطلب دى چې له دې نه پخوا د اسلام په شروع كې تاسې هم د كافرانو په ښارونو كې اوسېدئ، او تاسې د كوم مستقل حكومت او د كوم مستقل ځاى خاوندان نه وئ، نو لكه چې په هغه حالت كې هم ستاسې ظاهري اسلام اعتبار درلود او ستاسې د ځان او د مال حفاظت او رعايت شوى وو، نو همداسې په تاسې باندې هم لازم دي، چې د نورو ظاهري مسلمانانو د مال او د ځان رعايت او حفاظت وكړئ، او بې له تحقيقه څوك ونه وژنئ ! او ښايي چې له احتياط دقت او غور څخه كار واخلئ !.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

بېشکه الله دی په هغه څه چې تاسې (يې) کوئ ښه خبردار (نو پرې جزا درکوي).

تفسير: يعنې الله تعالی ستاسې په ظاهري اعمالو او زړونو په ټولو خبرو باندې خبر دی، نو وروسته له دې که څوک وژنئ محض (د الله تعالی) په حکم سره يې وژنئ ! او اصلا په هغه کې خپل هيڅ غرض ته مداخله مه ورکوئ ! او دا مقصد دې که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ويرې ستاسې په مخ کې د اسلام اظهار وکړي، او تاسې تېر باسي، او په چم (بهانه) او فرېب سره خپل ځان وژغوري (بچ کړي)، نو الله تعالی ته ټول شيان معلوم دي، او د هغه له عذاب څخه هيڅوک خپل ځان نشي ژغورلی، (ساتلی) مګر تاسې هغه ته هيڅ مه وايئ ! دا ستاسې کار نه دی، مونږ به له هغو سره ګورو.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ

نه دي برابر (الله ته) کيناستونکي (په کور کې) له مؤمنانو نه (له جهاده) -بې له خاوندانو د عذره- او جهاد کوونکي په لاره د الله کې (د دين د ترقۍ لپاره) په مالونو خپلو سره او ځانونو خپلو سره، فضيلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لګولو د) مالونو خپلو سره، او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کيناستونکو باندې (له معذرته) په درجه کې، او له ټولو سره (که مجاهد وي که معذور ناست) وعده کړې ده الله د ښې جزا (جنت)، او فضيلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کيناستونکو (له معذرته) په اجر عظيم ډېر لوی سره؛ چې مرتبې دي (لوېې چې په عزت او کرامت کې سره متفاوتې دي) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی.

تفسير: له دې نه پخوا يې مسلمانانو ته د خطا او ناپوهۍ د قتل په نسبت عتاب او تنبيه فرمايلې وه، نو هسې احتمال کېدی شو چې څوک به له زړه «جهاد» ونشي کولی، ځکه چې مجاهدينو ته داسې پېښې ډېرې ورپېښيږي، نو ځکه يې د مجاهدينو د فضيلت بيان وفرمايه، او دوی ته يې د «جهاد» رغبت ورکړ.

ددې آيت خلاصه دا ده چې په ګوډو، شلو، ړندو، ناروغو او معذورو خلقو باندې د «جهاد» حکم نشته، باقي په نورو ګردو مسلمانانو کې د مجاهدينو درجې داسې لوېې دي، چې د «جهاد» تارکين له سره هغسې درجې نه لري، اګر که هغوی هم جنتيان دي، له دې ځنې دا ښکاره شوه، چې «جهاد» فرض کفايي دی، او فرض العين نه دی، يعنې که د مسلمانانو يو تعداد د جهاد لپاره کفايت وکړي، او په هغوی باندې ضرورت رفع شي، نو پر «جهاد» نه کوونکو باندې هيڅ يوه ګناه نه اوړي، او که نه دوی ټول ګناهګاريږي.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

او دی الله ښه ښښونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې حق تعالی غفور او رحيم دی، د «جهاد» کوونکو په باره کې د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدې چې شوي دي؛ خامخا پوره کوي، يا دا که د مجاهدينو له خوا کوم مسلمان سړی په ناپوهۍ سره ووژل شو، نو دوی به حق تعالی معافوي، نو د دې اندېښنې له امله تاسې له جهاد څخه مه ستنيږئ !.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا ۚ فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

بېشکه هغه کسان چې وفات کړي وي دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسې حال کې چې وي دوی ظلم کوونکي په ځانونو خپلو، وايي ورته (ملائکې): په کوم حال کې وئ تاسې (په خپلو ديني چارو کې؟) وايي دوی چې: وو مونږ ضعيفان کړی شوي په ځمکه کې (د کفارو په لاس، بيا ملائکې ورته) وايي چې: آيا نه وه ځمکه د الله ارته (پراخه)؛ پس چې هجرت کړی وای تاسې په دې (ځمکه کې)، نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی، او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مګر (نه عذابيږي) هغه څوک چې په رښتيا سره ضعيفان دي له نارينه وو او له ښځو او له ماشومانو چې نه توانيږي (او نه لري هيڅ) حيله (تدبير) او نه پيژني دوی لاره (د چېرې تللو له دار الحربه). پس دا عاجزان (چې دي) ښايي چې الله (يعني هيله ده له الله چې) عفوه وکړي (ګناهونو د) دوی نه، او دی الله ښه عفوه کوونکی (د معذورانو) ښه بخښونکی (د خطياتو).

تفسير: دآيت خلاصه داده «هغه کسان چې پر خپلو ځانونو باندې ظلم کوي، يعنې له کافرانو سره يو ځای اوسيږي، او هجرت نه کوي، نو پرښتې به له دوی څخه د ځنکدن په وخت کې پوښتنې کوي، چې په کوم دين وئ تاسې؟» دوی به وايي چې: «مونږ مسلمانان يو، مګر په دنيا کې مو د ضعف او کمزورۍ له امله د دين خبرې نشوې کولی»، نو بيا پرښتې ورته ووايي چې: «د الله تعالی ځمکه خو ډېره پراخه او ارته وه، او ستاسې له واکه (اختياره) هم دا پوره وه، چې له هغه ځايه مو هجرت کړی وای»، نو د هسې خلقو ځای دوزخ دی.

هو ! هغه کسان چې په رښتيا سره ضعيفان دي، لکه ښځې او ماشومان چې نه هجرت کولی شي، او نه هغوی ته د هجرت تدبير او لاره معلومه وي، نو دوی د معافۍ وړ دي.

فائده: له دې څخه راښکاره شوه: په هر هغه ملک کې چې مسلمانان په ښکاره ډول سره شرعي ژوندون نشي کولی، له هغه ځايه هجرت کول پر دوی باندې فرض دي، پرته له هغه کسانو چې بېخي بې وزله او معذوران دي، نور هيچا ته اجازه نشته، چې هلته پاتې شي.

وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِن بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾

او هر څوک چې وطن پرېږدي او (او لاړ شي) په لاره د الله کې، نو وبه مومي (دی) په ځمکه کې (په مقابل د هجرت کې) د آرامۍ ځايونه ډېر، او پراخي (د روزۍ)، او هر څوک چې ووځي له کوره خپله په داسې حال کې چې هجرت کوونکی وي طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بيا ومومي (لاندې کړي) ده لره مرګ (بهر له کوره)؛ نو په تحقيق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندې، او دی الله ښه بخښونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: په دې آیت کې د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلي او ډاډینه ورکوله شي، یعنې هر هغه څوک چې خاص د الله تعالی لپاره هجرت کوي، او خپل وطن (هیواد) پرېږدي (او د جهاد یاعلم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق لپاره سفر کوي) نو د ده د هستوګنې لپاره به ډېر ځایونه پیدا کیږي، او د ده په روزۍ او خوړو کې به ډېره پراخي راشي، نو د هجرت کولو په وخت کې له هسې خبرو ځنې مه ویرېږئ ! چې مونږ به چېرې اوسیږو؟ او څه شی به خورو؟ او له دې ځنې هم اندېښنه مه کړئ ! نه چې په لاره کې مړه شو، او نه چې د دې لوري او هغه لوري له دواړو څخه بې برخې پاتې شو، ځکه چې په هسې صورت کې هم د هجرت پوره ثواب در رسیږي، او موت خو پوره په خپله نېټه راځي، او له خپل مقرر وخت څخه وړاندې او وروسته کیږي نه.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ ۖ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

او کله چې سفر کوئ تاسې په ځمکه (په ملکونو) کې پس نشته پر تاسې هیڅ ګناه (وبال) په دې کې چې څه لنډوالی وکړئ تاسې له لمانځه (له رباعي څخه، نه له ثلاثي او ثنایي نه) که ویرېدئ تاسې له دې چې په فتنه کې به واچوي (ضرر به ورسوي) تاسې ته هغه کسان چې کافران شوي دي، بېشکه چې کافران دي تاسې لره دښمنان ښکاره.

تفسیر: یعنې کله چې د «جهاد» او د نورو احکامو لپاره سفر کوئ او له کافرانو ځنې (چې ستاسې صریح دښمنان دي) ددې خبرې وېره وي، چې دوی به فرصت ومومي او تاسې به ورېړوي (تکلیف کړي)؛ نو خپل لمونځونه لنډ کړئ ! یعنې هر هغه لمونځ چې تاسې په حضر کې څلور رکعته کاوه، او س هغه دوه رکعته وکړئ !.

فائده: د کافرانو د ضرر رسولو وېره په هغه وخت کې موجوده وه؛ چې دا حکم نازل شو، کله چې دا وېره له منځه ورکه شوه، نو بیا هم ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم تل په سفرونو کې خپل (رباعي) لمونځونه قصر کول، او اصحابو ته یې هم د قصر په نسبت تأکید فرمایه، اوس هم په مسافرۍ کې د قصر کولو حکم دی، دا ذکر شوې وېره وي که نه وي، ځکه چې دا د الله تعالی فضل او مهرباني ده، او ښایي چې په ډېره خوښۍ سره ومنله شي، لکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حدیث کې هم داسې ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً ۚ

او کله چې اوسې ته (ای محمده !) په دوی کې (د دښمنانو د وېرې په وخت کې)؛ پس اقامت وکړې ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفې کړه) پس ودې درېږي یوه طائفه له دوی څخه له تاسره، او وادې خلي دا (لمونځ کوونکي) وسلې خپلې، نو کله چې سجده وکړه (دوی د دوه رکعتي په اول رکعت کې او د درې رکعتي او څلور رکعتي په دویم رکعت کې) پس شي دې دوی له وروسته ستاسې، او رادې شي طائفه بله چې نه وي کړی لمونځ دوی؛ پس لمونځ دې وکړي دوی له تا سره، او وادې خلي دوی (هم اسباب د) بیدارۍ خپلې (او د ځان د مدافعې له دښمنه) او وسلې خپلې، خوښوي هغه کسان چې کافران شوي دي (دا) که په یو ډول (طریقه)

سره غافلان شئ تاسې له وسلو خپلو څخه، او له اسبابونو خپلو څخه، څو حمله وکړي دوی پر تاسې باندې حمله یوه.

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان وو، اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنې د کافرانو د لښکرو په مقابله کې دې د مسلمانانو لښکر دوه برخې شي !، یوه برخه دې د دښمن مخ ته ودریږي ! او بله برخه دې له امام سره نیم لمونځ اداء کړي !، او بیا دې دوی د دښمن مخې ته لاړ شي !، او هغه بله برخه خلق دې راشي !، او له امام سره دې هغه پاتې لمونځ اداء کړي !، او د امام له سلام ګرځولو څخه وروسته دې دواړه ډلې د خپلو لمونځونو پاتې برخې یواځې یواځې ادا کړي !، که د ماښام لمونځ وي، لومړۍ ډله دې دوه رکعته او دویمه ډله دې یو رکعت لمونځ له امام سره وکړي !، او په داسې حالت کې د لمانځه په منځ کې تګ راتګ معاف دی، او د توري، څغرې، ډال، او د جنګ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی، او دا د دې لپاره چې کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شي، او یو ځلې ګرد سره په ګډه حمله او یرغل را نه وړي.

وَلَاجُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن كَانَ بِكُمۡ أَذٗى مِّن مَّطَرٍ أَوۡ كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَن تَضَعُوٓاْ أَسۡلِحَتَكُمۡۖ وَخُذُواْ حِذۡرَكُمۡۗ

او نشته هیڅ ګناه (وبال) پر تاسې باندې که چیرې وي په تاسې باندې څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وئ تاسې ناجوړه چې کېږدئ تاسې وسلې خپلې، او ونیسئ (په هر حال کې اسباب) د بیدارۍ خپلې (د خپل ځان د مدافعې لپاره له دښمنه).

تفسیر: که د باران یا رنځورۍ یا د کمزورۍ له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وي، نو په داسې حالت کې د هغو د کېښودلو اجازه شته، مګر د خپل ځان ساتنه دې کوي، مثلا څغره، ډال (توره، تومانچه، ټوپک، ماشینګن او نور) دې له ځانه سره ولري.

فائده: که د دښمنانو له وېرې دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشي، چې «صلاة الخوف» (د وېرې لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کړی شي، نو د جماعت لمونځ دې موقوف کړي، او هر مجاهد دې یواځې یواځې لمونځ وکړي !، که له سپرلۍ (سورلۍ) ځنې هم د ښکته کېدلو موقع ور میسره نشي، همغسې دې سپور (سور) په اشارې سره لمونځ وکړي !، او که دښمنان ورته نږدې وي، او په هیڅ ډول لمانځه ته وزګار نه وي، نو دلته دې لمونځ مؤخر او بیا دې قضایي راوړي.

إِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا ۝١٠٢

بېشکه الله تیار کړی دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط، او اهتمام څخه کار و اخلئ !، او د الله تعالی فضل ته هیلمند او امیدوار اوسئ !، چې دی به کافران ستاسې په لاس سپک، خوار، او ذلیل کړي، نو له کافرانو ځنې مه ویرېږئ !.

فَإِذَا قَضَيۡتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمۡۚ

بیا کله چې اداء کړئ تاسې لمونځ نو یادوئ تاسې الله (یا) پس کله چې اراده وکړئ تاسې د ګزارلو د لمانځه؛ نو یادوئ تاسې الله په ولاړې، او په ناستې، او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړې (که روغ یئ) او په ناستې او پر اړخو خپلو (که ناروغه یئ).

تفسیر: یعني که د خوف په وخت کې د تنګۍ او بې اطمینانۍ له امله په لمانځه کې کوم ډول قصور راشي، نو د «صلاة الخوف» له تمامېدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کې (ولاړ یئ که ناست یا ملاست) الله تعالی یاد کړئ !، تر دې چې عین د مقاتلې او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کې هم، ځکه چې د وخت تعیین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کې وو، چې د زوروړو دښمنانو د مقابلې په وخت کې د هغو د اداء کولو له امله تنګي، او بې اطمیناني او د نورو پېښو احتمال کېدی شي، پرته له لمانځه څخه په هر حالت کې بې د وخت له تعیینه هم تاسې الله تعالی یادوئ !، او نه ښایي چې په هیڅ حالت کې د الله له یاده غافل شئ !.

عبد الله بن عباس رضي الله تعالی عنه د دې آیت په آخر کې فرمایلي دي: «هغه څوک چې عقل او حواس یې د کومې پېښې له امله له کاره لوېدلي او معذور شوي وي، نو هغه معذور ګڼل کېږي، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کې د پاک الله له یادولو څخه نشي معذور کېدی».

فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

پس کله چې په آرام شوئ؛ نو قائموئ تاسې (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ !، بېشکه چې لمونځ دی پر مؤمنانو باندې فرض کړی شوی په معلومو اوقاتو کې.

تفسیر: یعني کله چې ذکر شوی خوف لرې او زړونه مو ډاډه شي، نو هر لمونځ چې کوئ ښایي چې د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، او د آدابو له محافظې او اطمینان سره یې اداء کړئ !، لکه چې د امنیت په حالت کې اداء کولی شي، د زائدو حرکاتو اجازه چې درکړی شوې ده، هغه د خوف په لمانځه پورې مخصوصه ده، بېشکه چې لمونځ په خپل معین او ټاکلي وخت کې فرض شوی دی، نو ښایي په سفر او حضر، په اطمینان او خوف، او په هر حالت کې پخپل ټاکلي وخت کې دې خامخا ادا کړ شي !، داسې نه چې هر کله مو زړه وشي؛ اداء یې کړئ !.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

او سستي (بې همتي ای مؤمنانو !) مه کوئ ! په طلب (تعقیب او جنګ) د قوم د کفارو کې، که یئ تاسې چې دردمن کېږئ !، نو بېشکه دوی (هم) دردمن کېږي همغسې چې تاسې دردمن کېږئ، او هیله لرئ تاسې له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چې نه لري دوی (کفار) (یې) او دی الله (په هر شي) ښه عالم ښه حکمت والا، (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعني د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقیب کې له همت څخه کار واخلئ ! او څه کوتاهي او سستي پکې مه کوئ، که تاسې ته د دوی له جنګه کوم زخم او درد دررسېدلی دی؛ نو هغوی هم په همداسې تکالیفو کې آخته، او په دې کې له تاسو سره شریکان دي، او وروسته له دې نه هم تاسې له الله جل جلاله څخه د هسې شیانو امیدوار یئ !، چې دوی له سره په هغو کې څه برخه نه لري، یعني په دنیا کې په کفارو باندې برې، او په آخرت کې لوی ثواب.

الله تعالی ته ستاسې ټول مصالح او اعمال ډېر ښه معلوم دي، او د الله تعالی د هر حکم (چې په هغه کې ستاسې دیني او دنیوي ډېر مصالح او خورا حکمتونه دي) امتثال او منل غنیمت او لوی نعمت وګڼئ.

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَٰبَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىٰكَ اللَّهُ ۚ وَلَا تَكُن لِّلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

بېشکه موږ نازل کړی (لېږلی) مو دی تاته (ای محمده !) کتاب (قرآن) په حقه سره لپاره د دې

له خپلو اصحابو سره جرګه او مشوره وکړه، د رسول الله مبارک رایه داسې وه، چې پخپله په مدینې منورې کې اسلامي مجاهدین پاتې شي، ځکه چې په هم هغه ځای کې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډېر آسانۍ سره غزا کېدی شي،او د دې فکر تایید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی وو.

دا لمړی ځل وو چې له رئیس المنافقین (عبد الله بن أُبيّ) ځني هم رایه واخیسته شوه، چې د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رایې سره موافقه وه، مګر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چې د بدر په غزا کې نه وو شامل شوي، او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو، په دې باندې ټینګ شول چې مونږ ته ښایي چې له ښاره د باندې ووځو، او هلته له کفارو سره مقابله وکړو، تر څو دښمن د ضعف او د وېرې ګمان پر مونږ باندې ونه کړي، د آراوو اکثریت په وتلو باندې غوټه شو.

په همدې شور ماشور کې رسول الله صلی الله علیه وسلم کورته ولاړ او ځغره یې واغوسته، او خپله وسله یې واخیسته، او د غزا په نیت د باندې ووت، د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم په غیاب کې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چې «مونږ ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ، چې د غزا لپاره د باندې ووځي !» نو ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور ځني د راوتلو په وخت کې د دوی په لوړ حضور کې عرض وشو: «یا رسول الله ! کله چې ستاسې پاکه اراده پر دې باندې ده چې هم دلته مدافعه وکړو، نو راځئ چې هم دلته سنګر ونیسو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «یو نبي ته دا خبره مناسبه نه ده، کله چې دې ځغره واغوندي، او وسله په لاس واخلي، او غزا ته خپله ملا وتړي، بیا بې له قتاله وسله له ځانه لرې کړي».

کله چې دوی له مدینې منورې ځني د باندې تشریف یووړ، نږدې زر تنه مجاهدین له دوی سره وو، مګر عبد الله بن أُبَيّ نږدې سره له (۳۰۰) سړیو (چې ځینې مسلمانان هم په کې وو) له لارې بېرته وګرځېدل، او ویل به یې: «کله چې ده زما په خبره باندې غوږ کښېنښود، او زما په مشوره یې عمل ونه کړ، نو مونږ هم دې ته اړ نه یو چې وجنګېږو، او خامخا خپل ځانونه مړه کړو»، ځینو مشرانو (ابن أَبَيّ) وپوهاوه چې «راځه ! چې غزا ته ولاړ شو ! چېرې ځې» خو (ابن أبي) ونه منله، او ټول سره ستانه (واپس) شول.

په پای کې رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنګ ډګر (میدان) ته ورسېدل، او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل، او هر یو ټولی یې په مناسب ځای کې وټاکه (مقرر کړه)، او هغوی ته یې خپل وظیفې وروښودلې، او امر یې وفرمایه: «تر څو چې زه د جنګ حکم درنه کړم ؛ تاسې مه جنګېږئ !، او په خپلو ځایونو کې منتظر اوسئ !».

په دې منځ کې د عبد الله بن أُبَی د جلا والي او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کې څه کمزوري ورپیدا شوه، او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله یې زړونه سره ورېږدېدل، او داسې خیال ورپیدا شو چې د جنګ له ډګره ځان بېرته وکاږي، مګر «حق جل وعلی شأنه » د دوی لاس ونیوه، او له دوی سره یې مرسته وکړه، او زړونه یې ټینګ کړل، او دا یې ور په زړه کړ، چې د مسلمانانو اعتماد او ډاډینه ښایي یواځې په الله تعالی باندې وي، او ښایي تل تر تله د الله تعالی په اعانت او نصرت باندې متوکلان وي، تعداد، سامان، لوازم اوتجهیزات او نور دومره اهمیت نه لري، کله چې الله تعالی څوک غواړي چې مظفر او منصور وګرځوي؛ نو له ګرد ساز او سامان ځني یې مستغني او بې پروا کوي، او غیبي تایید «فتح مبین» ور په برخه کوي، لکه چې د «بدر» په غزا کې داسې وشو.

نو مسلمانانو ته ښایي چې تل له الله تعالی ځني وویرېږي، څو د الله تعالی له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډېر شکر کولو موقع په لاس ورشي، د «بدر» دغزا پوره تفصیل د «الأنفال» په سورت کې راځي، د هغه په فوائدو کې دې وکتل شي.

تنبیه: له دوو فرقو ځنې مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دي، اګر که په دې آیت کې دوی ته نرۍ شانته «اخطار» ورکړی شوی دی، مګر ددې قبیلې ځینو مشرانو به فرمایل چې: «د دې آیت په نه نازلېدو مونږ نه وو خوښ، بلکه پر نزول یې خوښ یو» ځکه چې ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا﴾ زیری د ده له وړې ځنې لوی دی».

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾

(یاد کړه ای محمده !) کله چې ویل تا مؤمنانو ته چې: آیا کافي (بس) به نه شي ستاسې دا چې مرسته (مدد) وکړي له تاسې سره رب ستاسې په درې زرو له پرښتو چې رالېږلی شوي وي (له آسمانه).

تفسیر: یعنې چې له آسمانه خاص د همدې کار لپاره نازل کړی شوي وي، د اکثرو علماوو په نزد دا راجح دی، چې دا واقعه د «بدر» د غزا ده، کله چې مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحې او تجهیزاتو له لیدلو ځنې اندېښنې او تشویش پیدا شو، نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی لپاره داسې وفرمایل، او داسې وشوه، لکه چې د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسېده، د «الأنفال» په سورت کې ددې مفصل بیان راځي.

بَلَىٰ ۚ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

هو ! (درې زره بس کیږي) ! که تاسې صبر وکړئ او وویرېږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسې؛ په دغه ساعت (بې له ټاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړي له تاسې سره رب ستاسې په پنځو زرو سره له پرښتو چې علامې لرونکې به وي.

تفسیر: څرنګه چې په «بدر» کې د کفارو شمېر یو زر ته وو، لومړی یې د هغه په تناسب د یو زر پرښتو وعده وفرمایله، لکه چې د «الأنفال» په سورت کې راځي، بیا یې د مسلمانانو د وېرې د لرې کولو لپاره د دوی شمېر درې چنده وفرمایه، ځکه چې د کفارو شمېر د مسلمانانو د شمیر په نسبت درې چنده وو.

وروسته له دې نه د (شَعبي) له روایت سره سم کله چې مسلمانانو ته دا خبره ورسېده چې (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته راځي، نو یو نوې اضطراب پیدا شو، په دې وخت کې الله تعالی د زیات تسکین لپاره وعده وفرمایله: که له صبره او تقوی څخه کار واخلئ، نو مونږ به پنځه زره پرښتې ستاسې د مرستې لپاره درولیږو، که د مشرکانو مرسته ناڅاپه وررورسېده، نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ ! ځکه چې الله تعالی سم د لاسه په عین وخت کې بیا تاسې سره مرسته کوي.

ښایي چې د پنځو زرو شمېر ددې له امله ویلی شوي وي، چې لښکر په پنځو برخو ویشلی کیږي، نو هرې برخې ته یو یو زر مرسته ورکوله کېده، څرنګه چې د (کرز بن جابر) مرسته ونه رسېده، نو ځکه ځینې وایي چې: د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړي شوه، ولې چې هغه وعده په ﴿وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا﴾ پورې معلقه وه.

د ځینو قول داسې دی چې پنځه زره پرښتې نازلې شوې. والله أعلم.

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۗ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

او نه ده ګرځولې الله دا مرسته مګر لپاره د خوشالتیا ستاسې، او لپاره د دې چې تسکین ومومي زړونه ستاسې په دې سره، او نه ده مرسته مګر له (جانبه د) الله چې ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې دا ګرد غیبي سامان په فوق العاده ډول سره د ظاهري اسبابو په صورت یواځې دې لپاره مهیأ کړی شوی دی، چې ستاسې له زړونو ځنې وېره او اضطراب لرې شي، سکون او اطمینان ستاسې په برخه شي، که نه د الله تعالی مرسته په هسې شیانو باندې محدود او مقصور نه دی، او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه او تعلق لري، که الله تعالی اراده وفرمایي، نو یواځې پخپل قوي قدرت سره بې د پرښتو له اشتراکه هم تاسې بریالي کوي، یا بې ستاسې له جهاده او ربړ ګاللو (تکلیف تېرولو) څخه کافران نا مراد او زیانمن کوي، یا له یوې پرښتې ځنې همدا کار اخلي، چې اوس یې له (۵۰۰۰) ځنې اخلي.

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾

(الله کومک درکړ) څکه چې هلاک کړي ځینې له هغو کسانو چې کافران شوي دي، یا یې ذلیل (خواروزار) کړي، پس بېرته ولاړ شي (په ماتې سره) محروم.

تفسیر: یعنې د پرښتو له لېږلو ځنې ستاسې امداد مقصود وو، چې ستاسې زړونه ډاډه او کلک شي ! او د الله تعالی له جانبه پوره بشارت او اطمینان ومومئ ! او په سکون سره په ډېره بهادرۍ د دښمن مقابله وکړئ ! چې له هغه ځنې دا غرض وو چې دا د کفارو زور مات شي، او د دوی متونه پرې شي او څه نومیالي (نامور) ووژلی شي، او څه ترې په ذلت سره بندیان شي.

لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾

نشته تا لره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لري دهر شي) یا به رجوع وکړي (الله په قبلولو د توبې سره) په دوی باندې، یا به عذابوي (الله) دوی، پس بېشکه دوی ظالمان دي.

تفسیر: د (احد) په غزا کې (۷۰) تنه لوی اصحابان شهیدان شوي وو، چې په هغوی کې څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حمزه رضي الله تعالی عنه هم وو، مشرکانو په ډېره وحشیانه ډول سره شهدا مثله کړي هم وو، یعنې پوزې، غوږونه، او نور اعضاء یې ترې پرې او ګېډې یې ورڅیرې کړې وې، تر دې چې د حمزه رضي الله تعالی عنه زړه او ځیګر هم هندې (د أبو سفیان ښځې) وایستل، او ویې ژوول، ددې غزا مفصله واقعه به وروسته راشي، لنډه یې دا چې نبي کریم «علیه افضل الصلاة والتسلیم» ته په دغې غزا کې د سترګو د بد نظر ضرر ورسېد، او له مخنیو څلور غاښونو ځنې لاندې ښی غاښ په شهادت ورسېد، د (خول) کړۍ یې ماتې شوې، او دده مبارک په مخ کې ننوتې، او د ده مبارک تندی زخمي شو، او دده مبارک وجود په وینو تک سور شو، په همدې وخت کې د ده مبارک پښه هم وښوییده، او پر ځمکه ولوېد، کافرانو دا مشهوره کړه (ان محمدا قد قتل)، «بېشکه محمد ووژل شو»، د دې خبرې له اورېدلو ځنې ګرد مسلمانان وارخطا شول، په دغه وخت کې د ده له مبارکې خولې ځنې دا جمله ووته: «هغه قوم به څنګه فلاح ومومي چې د خپل هغه رسول مخ یې په وینو سور (ژوبل) کړ، چې دوی د الله جل جلاله په لوري بولي؟»، هو ! دمشرکانو د وحشیانه شدائدو او ظلمونو دلیدلو په اثر دوی متأثر شول، او د کفارو څو نومیالیو (نومورو) متجاوزینو ته یې د ښېرا کولو اراده وفرمایله.

څه موده وروسته الله جل جلاله دوی ګرد سره په خپلو کړو پښیمانه کړل، او د اسلام په سر تېرو لښکرو کې شامل شول، الغرض په ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ﴾ کې یې محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه وفرمایله، چې بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی، د هر شي اراده چې الله تعالی وفرمایي هم هغه کوي، که څه هم کافران ستاسې دښمنان دي، او پر تاسې ظلم کوي، خو که الله جل جلاله اراده وفرمایي هغوی ته هدایت کوي، او که یې اراده وشي عذاب ورکوي، نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښېرا مه کوه !.

په ځينو روايتونو كې د دې آيتونو په شان نزول كې بل رنګ معلوميږي چې دلته د هغوى د تفصيل د ليكلو ځاى نشته، په «فتح الباري» كې څو ځايه پر هغه باندې پوره بحث شوى دى، فليراجع.

وَلِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ یَغْفِرُ لِمَنْ یَّشَآءُ وَیُعَذِّبُ مَنْ یَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۱۲۹﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو كې دي او هر څه چې په ځمكه كې دي (سره له آسمانونو او ځمكې ملكا خلقًا او عبيدًا)، بخښنه كوي الله هر هغه چاته چې اراده وفرمايي د بخښنې يې، او په عذابوي الله هر چا ته چې اراده وفرمايي د عذاب يې، او الله ښه بخښوونكى (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى دى.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰۤوا

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) مه خورئ سود !

اَضْعَافًا مُّضٰعَفَةً ۪

په دې حال چې دوه چنده پر دوه چنده وي.

تفسير: د دې مطلب داسې نه دى چې لږ سود اخلئ ! خو دوه چنده او درې چنده يې مه اخلئ !؛ خبره داده چې د جاهليت په زمانه كې به خلقو سود او سوايي اخيستل، لكه چې نن ورځې په عامو او اكثرو بينكونو كې رواج دى، همدا صورت يې په ﴿اَضْعَافًا مُّضٰعَفَةً﴾ سره تعبير وفرمايه، يعني اول خو سود مطلقا حرام او قبيح دى، او بيا دا صورت خو يې ډېر زيات شنيع او بد دى، لكه چې څوك ووايي: «خانه ! په مسجد كې ښكنځلې مه كوه !» نو ددې خبرې مطلب داسې نه كيږي، چې له مسجد د باندې د ښكنځلو اجازه شته، بلكه داسې الفاظ د زيات تقبيح او تشنيع په موقع كې ويل كيږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۱۳۰﴾

او وويرېږئ له الله څخه ښايي چې په مراد به ورسيږئ (خلاص به شئ تاسې د الله له قهره).

تفسير: يعني په سود خوړلو كې هيڅ نيكي نشته، بلكه ښېګڼه (ښه والى) په دې كې ده، چې له الله جل جلاله څخه وويرېږئ ! او د سود خوراك پرېږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِیْۤ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِیْنَ ﴿۱۳۱﴾

او وويرېږئ ! له اوره چې تيار كړى شوى دى لپاره د كافرانو.

تفسير: يعني سود خور دوزخ ته ځي، چې هغه اصلا د كفارو لپاره جوړ كړى شوى دى.

وَاَطِیْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾

او حكم ومنئ د الله او (حكم ومنئ) د رسول (د الله)، لپاره د دې چې پر تاسې رحم وكړى شي.

تفسير: د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حكم منل هم په حقيقت كې د الله جل جلاله حكم منل دي، ځكه چې همده حكم راكړى دى، چې مونږ د ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم حكم هم ومنو، او د هغه پوره اطاعت وكړو،

وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا بَعِيْدًا ﴿۱۱۶﴾

او هر څوک چې شريک ونيسي (کوم شی) له الله سره؛ نو په تحقيق ګمراه شوی دی په ګمراهی لرې (له حقه).

تفسير: يعني له هدايت څخه لرې ولوېد، ځکه چې له الله جل جلاله څخه په صراحت سره منحرف شو، او د پاک الله په مقابل کې يې خپل معبود بل څوک وګرځاوه، او د شيطان مطيع شو، او د الله تعالی له اطاعت او د هغه له رحمت څخه بيخي مستغني شو، نو هر څوک چې دومره لرې ولوېږي، هغه به په څه ډول سره د الله تعالی د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شي ! بلکه د داسې سړي مغفرت ښايي له حکمت څخه مخالف دی.

اِنْ يَّدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖٓ اِلَّآ اِنٰثًا ۚ وَاِنْ يَّدْعُوْنَ اِلَّا شَيْطٰنًا مَّرِيْدًا ﴿۱۱۷﴾ لَّعَنَهُ اللّٰهُ ۘ

نه بولي دوی (عبادت نه کوي دا مشرکان) بې الله نه مګر د ښځو، او نه بولي (عبادت نه کوي دوی) مګر د شيطان سرکښ چې لرې کړی دی الله (له رحمته خپله).

تفسير: يعني هغه شيان چې دغو مشرکانو له الله تعالی څخه پرته خپل معبودان ګرځولي دي، په هغو کې هغه بتان هم شامل دي، چې دوی پر هغو باندې د ښځو غوندې نومونه ايښي دي، لکه «عزی، مناة، نائلة، او نور» او که حقيقت ته وګورئ؛ نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شيطان عبادت کوي، او همدې شيطان دا مشرکان تېرايستلي دي، او مشرکان په دې بت پرستی کې د شيطان امر مني، او د هغه زياته خوښي ځان ته حاصلوي، په دې سره د مشرکانو انتهايي ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دي، وګورئ !.

اول خو له دې څخه بل لوی ضلالت شته؟ چې بې له الله جل جلاله بل څوک خپل معبود وګرځوي؟، نو بيا چې معبود يې ګرځولی دی، څه شی دی؟ تيږې؛ چې په هغو کې هيڅ قسم حس او حرکت هم نشته، او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دي، او د چا په وينا او ښوونه؟ ، د هغه شيطان په لمسونه چې د پاک الله له درباره مردود رټلی او ملعون شوی دی، نو آيا د دې ضلالت او جهالت بل کوم نظير چېرې پيدا کېدی شي؟ او خورا (ډېر) لوی احمق هم دا خبره منلی شي؟

وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيْبًا مَّفْرُوْضًا ﴿۱۱۸﴾ ۙ

او وويل (شيطان) چې خامخا به ونيسمه خامخا زه (ای الله !) له بندګانو ستا نه يوه برخه مقرره کړی شوې.

تفسير: يعني کله چې شيطان د سجدې په نه کولو سره ملعون او مردود شو، نو په هغه وخت کې يې وويل: «زه خو تباه او فنا شوم، مګر ستا له بندګانو د آدم عليه السلام له اولادې څخه به زه يو معلوم مقدار او لويه برخه لمسوم او خطا باسم، او له خپله ځانه سره به يې جهنم ته بيايم»، لکه چې په «الحجر» او په «بني اسرائيل» او نورو سورتونو کې مذکور دي، مطلب يې دا دی چې شيطان له متمرد او ملعون کېدلو څخه علاوه خو له اولې ورځې راهيسې د ګردو بني آدمانو دښمن او بدي غوښتونکی دی، او خپله دښمني يې په صاف ډول سره ښکاره کړېده.

د مقررې حصې اخيستلو يوه معنی دا هم ده، چې ستا بندګان به پخپلو مالونو کې ما لره هم يوه برخه ټاکي (مقرروي)، لکه چې خلق بتانو، جنياتو، او پرته له الله نورو ته نذرونه او نيازونه ورکوي.

وَّلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ ؕ

او زه به هرو مرو (لازماً) گمراه کړم دوی، او لازماً زه به په باطلو امیدو کې خامخا واچوم دوی، او لازماً زه به امر وکړم خامخا دوی ته چې پس لازماً څیروي به دوی خامخا غوږونه د چارپایانو، او زه لازماً امر وکړم دوی ته؛ پس لازما تغییر به ورکړي دوی خامخا پیدایښت د الله ته.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې زما په برخه کې راځي؛ دوی له حقې لارې څخه گمراه کوم، او د دوی په زړونو کې به د دنیوي ژوندون او د فاني دنیا مینه اچوم، او دوی به له قیامت، حساب او کتاب، او نورو اخروي امورو څخه غافل کوم، او دا خبره به دوی ته وربښیم چې د څناورانو غوږونه څیري کړي، او د بتانو په نامه یې خوشې کړي، او د الله تعالی پیدا کړي صورتونه او د هغو مقررې کړې څېرې واړوي.

فائده: د کافرانو دستور وو چې د غوا خوسی، د مېږې (گډې) وُری، او د اوښ جونگی به یې د بت په نامه کول، او د هغو غوږونه به یې څیرول، او په غوږونو کې به یې نښې اچولې، بیا به یې سرخوشي پرېښودل.

د صورت بدلول لکه خصي کول، یا په ستنو سره د بدن سوري کول، او په هغه سره شنه یا بل ډول خالونه ایښوول، یا زرغون داغ ورکول، یا د وړوکي پر سر باندې په کوم اسم او رسم سره کمڅۍ او بل رنگ ویښتان د بل چا په نامه پرېښوول دي (یا په منهیاتو کې د خپلو اندامونو خوځول، یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چې په مونږ مسلمانان باندې لازم دي؛ چې له دغو گردو کارونو څخه خپل ځانونه وژغورو (وساتو)، د ږیرې خرییل هم په همدې تغییر کې داخل دي، او د الله تعالی هر څومره احکام چې دي؛ په هر یوه کې تغییر کول ډېره سخته خبره ده، هر هغه شی چې الله تعالی حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا یې حرام گڼل؛ انسان له اسلام څخه باسي.

نو هر څوک چې په داسې خبرو کې مبتلا وي؛ په یاد دې ولري، چې د هغه شیطان په همغه ټاکلې (مقرره) برخه کې داخل دی، چې ذکر یې اوس تېر شو.

وَمَنْ يَّتَّخِذِ الشَّيْطٰنَ وَلِيًّا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِيْنًا ﴿۱۱۹﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيْهِمْ ؕ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا ﴿۱۲۰﴾ اُولٰٓئِكَ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۫ وَلَا يَجِدُوْنَ عَنْهَا مَحِيْصًا ﴿۱۲۱﴾

او هر څوک چې ونیسي شیطان دوست بې له الله؛ نو په تحقیق زیان یې وکړ زیان ښکاره. وعده کوي (شیطان) له دوی سره، او په باطلو امیدونو کې غورځوي دوی، او نه کوي وعده له دوی سره شیطان مگر په فریب، دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی، او نه به مومي دوی له دې دوزخه هیڅ ځای د تېښتې (او خلاصي).

تفسیر: یعنې کله چې د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عدوات کیفیت ښه معلوم شو؛ نو اوس په دې کې هیڅ شک پاتې نه شو، هر هغه څوک چې له خپل حقیقي معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوي، په سختو نقصانونو کې لوېږي، د شیطان ټولې وعدې او امیدونه محض فرېب دی، او نتیجه یې داسې کېږي چې د دوی د گردو د هستوگنې ځای دوزخ دی، او له دوزخ څخه د دوی د وتلو هیڅ یو امکان نشته.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ؕ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيْلًا ﴿۱۲۲﴾

او هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی او كړي يې دي ښه (عملونه) نو ژر به داخل كړو مونږ دوی په جنتونو كې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د دوی ويالې، چې هميشه به وي دوی په دغو (جنتونو) كې تل تر تله، وعده كړېده الله حقه (وعده)، او څوك دی زيات صادق (رښتين) له الله نه په خبره (او وعده) كې.

تفسير: يعني هغه خلق چې د شيطان له فساد څخه محفوظ دي، او د الله تعالى له ارشاده سره سم يې ايمان راوړی دی، او ښه عملونه يې كړي دي، دوی به تل په داسې جنتونو او باغونو كې ښه ژوندون كوي، چې د تل لپاره په كې پسرلی وي، او دا د الله تعالى وعده ده، چې له دې څخه د بل هيڅ وعده رښتيا كېدی نشي، نو بيا د هسې رښتيا او پخې وعدې پرېښودل، او د شيطان په دروغو خبرو باندې خطا وتل، څومره ګمراهي او په څه اندازه ځانته ضرر رسول دي؟

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتٰبِ ؕ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا يُّجْزَ بِهٖ ۙ وَلَا يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۲۳﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُوْنَ نَقِيْرًا ﴿۱۲۴﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر اميدونو (ارزوګانو) ستاسې او پر اميدونو (ارزوګانو) د اهل كتابو، (بلكه پر ښو عملونو پورې مربوط دی)، هر څوك چې وكړي ناكاره كار؛ نو جزا به وركړل شي ده ته په هغه سره، او نه به مومي دغه (ګناهګار) د ځان لپاره بې له الله نه هيڅ ولي (دوست)، او نه مددګار (چې دی له عذابه خلاص كړي). او هر څوك چې عمل وكړي له (ځينو) نېكو (كارونو) له نارينه وو او له ښځو، حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو دغه (نېكوكاران) داخل به شي په جنت كې، او ظلم به ونشي په دوی (په اندازه) د نقير (هم، يعني پر دوی به هيڅ شي كې هيڅ ظلم نه كيږي).

تفسير: د كتابيانو يعني د يهودانو او نصرانيانو دا خيال وو، چې مونږ د الله تعالى خاص بندګان يو، او پر هغو ګناهونو چې نور خلق نيول كيږي؛ مونږ نه نيول كيږو، انبياء عليهم السلام څمونږ حمايت كوي، او مونږ ته نجات راكوي، او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسې خيال كولو، نو الله جل جلاله وفرمايل: «چې نجات او ثواب د چا په اميد او خيال موقوف او منحصر نه دی، هر څوك چې بد كوي بد به مومي، او تكليف به ګالي هر څوك چې وي، د الله تعالى له حساب، كتاب، او عذاب څخه ځان نشي ژغورلی، او نه يې څوك حمايت او طرفداري كولی شي، پاك الله چې هر څوك ونيسي؛ همغه يې خوشې كوي او نجات وركوي، لكه چې په همدې لږه او خسيسه دنيا كې الله تعالى رنځ او درد د چا په برخه كړي، بې له الله جل جلاله بل هيڅوك هغه نشي ترې لرې كولی، هر هغه څوك چې ايمان ولري، او نيک عمل وكړي؛ نو هسې كسان به په جنت كې داخليږي، او د خپلو نېكيو پوره ثواب به مومي.

خلاصه داچې د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی، د چا په اميد او ارزو سره هيڅ نشي كېدی، نو داسې اميدونه په لغته ووهئ !، او په نېكو كارونو كې زيار (محنت) وباسئ !، او همت وكړئ !.

(نقير هغه داغ ته وايي چې د خرما د زړي په شا طرف باندې وي).

وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَّاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ؕ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيْمَ خَلِيْلًا ﴿۱۲۵﴾

او څوک دي ډېر غوره له جهته د دين له هغه چا چې تابع يې ګرځولى وي مخ خپل (يا ځان خپل خاص حکم د) الله ته، حال دا چې دى نېکوکار وي، او متابعت يې کړى وي د ملت (دين) د ابراهيم، حال دا چې دى حنيف وو (په حق دين کلک ولاړ وو او له باطل ځنې بيزار وو)، او نيولى دى الله ابراهيم دوست (خاص خپل).

تفسير: ښخوا معلومه شوه چې د الله تعالى په نزد يوازې اعتقاد او اعمال اعتبار لري، او خوشې چټې هيلې (بهانې)، اميدونه، او ارزوګانې هيڅ يوه نتيجه نه ورکوي، اهل کتابو او نورو ګردو لره همدا کليه قاعده مقرره ده، چې په دې کې اهل د اسلام ته اشاره ده، يعنې د صحابه وو رضي الله تعالى عنهم تعريف او فضيلت او د اهل کتابو مذمت او خرابي ده، اوس په ښکاره ډول سره فرمايي چې په ديانت کې له داسې سړي سره څوک مقابله کولى شي، چې د الله تعالى له حکمونو ځنې غاړه نه غړوي، او په نېکو کارونو پسې له زړه ګرځي؟ او په رښتيا سره د ابراهيم عليه السلام د ملت او دين ښه متابعت کوي، چې هغه له ګردو ځنې ځان شکولى، او له پاک الله سره يې خپل تعلق او ارتباط ټينګ کړى وو، او پاک الله هم هغه په خپلې دوستۍ او خلت سره غوره کړى وو، ښکاره ده چې دا درې واړه صفتونه په صحابه وو (رضوان الله تعالى عليهم أجمعين) کې د کمال په توګه موجود وو، نه په کتابيانو کې، نو په دې قيودو سره د اهل کتاب هغه ارزو او هيله چې ښخوا تېره شوه، ببخي باطله او چټي ثابته شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيْطًا ﴿۱۲۶﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شيان چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً وعبيداً)، او دى الله پر هر شي ښه احاطه کوونکى (په خپل علم او قدرت سره).

تفسير: يعنې په ځمکه او آسمان کې څه شيان چې دي سره له اسمانونو او ځمکو د هغو ګردو خالق الله تعالى دى، او دغه ګرد شيان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل وعلا شأنه په واک (اختيار) او قبضه کې دي، او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چې اراده وفرمايي؛ همغه کوي، پاک الله هيچا ته څه اړه او احتياج نه لري، هيڅوک دې په دې سره ډاډه نشي، او نه دې تېروځي چې زه يې دوست او خليل يم، او د ټولو خلقو د خير او شر دګردو اعمالو په جزا او سزا کې دې هيڅوک هيڅ يو تردد او اندېښنه ونه کړي !.

وَيَسْتَفْتُوْنَكَ فِى النِّسَآءِ ؕ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيْكُمْ فِيْهِنَّ ۙ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِى الْكِتٰبِ فِىْ يَتٰمَى النِّسَآءِ الّٰتِىْ لَا تُؤْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الْوِلْدَانِ ۙ وَاَنْ تَقُوْمُوْا لِلْيَتٰمٰى بِالْقِسْطِ ؕ

طلب د فتوى کوي دوى له تانه په باب (د ميراث د) ښځو کې، ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې الله فتوى (حکم) درکوي تاسې ته به (باب د) دوى کې، او (بل د) هغه شي (حکم درکوي) چې لوستلى شي پر تاسې په کتاب (قرآن) کې په (باب د)يتيمانو ښځو کې، هغه چې نه ورکوئ تاسې دوى ته هغه (ميراث) چې فرض کړى شوى دى دوى ته، او مينه کوئ تاسې دې کار ته

چې نكاح كړئ تاسې دوى، او (حكم دركوي الله په حق) د ضعيفانو كې له وړو هلكانو نه، او (بل دا حكم دركوي) چې ودرېږئ تاسې په حق د يتيمانو كې په عدل (انصاف) سره (په ميراث او مهر كې).

تفسير: ددې سورت په اول كې يې د يتيمانو د حق د اداء كولو تاكيد فرمايلى وو، د يتيمو جونو اولياء لكه د اكا ځوى كه پوه شي، چې زه د دې پوره حق اداء كولى نشم، نو دى دې خپل ځان ته نه نكاح كوي !، بلكه بل چاته دې په نكاح وركړي !، او دى دې د هغې حامي او كومكي (مددګار) شي.

خو له تجربې ځنې مسلمانانو ته دا ور معلومه شوه، چې په ځينو ځايونو كې د جونو په حق كې هم دا بهتر وو؛ چې د خپل «ولي» په نكاح كې راشي، او «ولي» د دې رعايت داسې كوي؛ چې بل څوك يې نه كوي، نو له دې امله مسلمانانو له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د داسې نكاح اجازه وغوښتله، د دې استدعا په نسبت دا آيت نازل شو، او دوى ته اجازه وركړه شوه، او ويې فرمايل: «هغه ممانعت چې پخوا له دې نه شوى وو؛ هغه خاص په هغه صورت كې وو چې د دوى حق په پوره ډول سره اداء نه كړئ، او د يتيمانو د حق د اداء كولو تاكيد يې فرمايلى وو، او كه څوك له يتيم سره د ښه سلوك او ښېګنې په اراده نكاح تړي، نو اجازه ده».

فائده: په عربو كې داسې عام دستور وو، چې ښځې، وړوكي او يتيمان به يې له ځينو حقوقو څنې بې برخې او محروم ګرځول، او دوى ته به يې ميراث نه وركاوه، او ويل به يې چې ميراث د هغه چا حق دى، چې له دښمنانو سره وجنګيږي، او له يتيمو جونو سره د دوى اولياوو نكاح تړله، او د دوى په نفقه، مهر، كسوت او نورو كې يې كمى كولو، او په مالونو كې به يې بېځايه تصرفات كول.

خلاصه داده: د الله تعالى حكم واجب الاتباع دى، او د الله تعالى د حكم په مقابل كې د هيچا عقل، فكر، ارزو، دستور، حكم، قياس، بيخي د اعتبار وړ او قابل كېدى نشي، او د الله تعالى دحكم په مقابل كې د بل چا د خبرو اورېدل او عمل پرې كول او د الله تعالى د حكم پرېښودل صريح كفر او ګمراهي ده، او دا مضمون يې په بليغو تاكيداتو سره ظاهر او ښكاره كړ، اوس د همغو پخوانيو آيتونو په حواله د ښځو او د يتيمو جونو نكاح په متعلق ځينې نورې مسئلې هم رانبيي، څو چې له دې تاكيداتو څخه وروسته د ښځو د حقونو په وركولو كې د هيچا هيڅ يوه خبره پاتې نشي.

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿۱۲۷﴾

او هر څه چې كوئ تاسې له خير (نېكى) پس بېشكه چې الله دى پر هغه ښه عالم (او هغه هم لكه نور اشياء ورمعلوم دي).

تفسير: يعنې الله تعالى ته ستاسې يوه يوه ذره نيكي هم معلومه ده، نو د يتيمانو او ښځو په حق كې هره ښېګڼه (ښه كار) چې وكړئ ! د هغې ثواب هرو مرو (خامخا) مومئ !.

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او كه كومه ښځه ويرېږده له مېړه خپله د سركشى (د حقوقو په منع او د صحبت په ترك)، يا د مخ ګرځولو (له مجلسه او خبرو)؛ پس نشته ګناه پر دغو دواړو په دې كې چې صلح وكړي دوى پخپلو منځونو كې يو شان صلح، او صلح كول خير (ډېر غوره) دي.

تفسیر: یعنې که کومه ښځه د خپل مېړه زړه له خپله ځانه خپه ووینې، او د هغه د خوښې او متوجه کولو لامله له خپل مهر یا نفقې او نورو ځنې لږ څه ورپرېږدي، او هغه له خپله ځان خوښ کړي؛ نو په دې مصالحت کې د هیڅا په ذمه ګناه نشته، د زوجینو په منځ کې مصالحت او موافقه ډېره ښه خبره ده، هو ! بې له سببه د ښځو خپه کول او بې له رضا د دوی په مال کې تصرف کول ګناه ده.

ځینو مفسرینو د صلحې صورت داسې لیکلی دی: «ښځه مهر یا نفقه مېړه (خاوند) ته ورپرېږدي، کُلاً یا بعضاً، یا خپل وار خپلې بنې ته خوشې کړي، او مېړه (خاوند) دې طلاق نه ورکوي !او تري څنګ (ډډه) دې هم نه کوي !، او خبرې اترې دې ورسره کوي».

وَأُحۡضِرَتِ ٱلۡأَنفُسُ ٱلشُّحَّۚ

او حاضر کړی شوی دی (اینبودل شوی دی) په زړونو کې حرص (او د زړونو په منځ کې بخیلي موجوده ده).

تفسیر: یعنې د هر چا په زړه کې د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخیلي شته، نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل مېړه (خاوند) ته کومه نفع ورسوي، نو نارینه ترې خوښېږي، «او که نارینه خپلې ښځې ته کومه نفع ورسوي؛ نو دا ښځه ترې خوشالېږي، لیکن د حرص، بخیلي، اعراض، او بې پروایی له کبله مېړه (خاوند) ته غاړه نه ږدي، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تېرېږي، او مېړه (خاوند) هم د ښځې ښه ساتلو او د دې د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تیارېږي».

وَإِن تُحۡسِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ١٢٨

او که نیکي وکړئ تاسې ! (له خپلو ښځو سره) او پرهېز وکړئ تاسې (له نشوزه او خصومته) نو بېشکه چې الله دی په هغه شي چې کوئ یې تاسې (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسې د عمل سره به سمه جزا درکړي).

تفسیر: یعنې که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ ! او له بد سلوکۍ او جنګونو او جنجالونو ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی ستاسې له ګردو خبرو ځنې خبردار دی، د نیکۍ ثواب به خامخا تاسې ته درکوي، ښکاره ده چې په دې صورت کې اعراض او خپګان نه پېښېږي، او د رضا کولو او له خپل حق ځنې د تېرېدلو ضرورت نه پاتې کېږي.

وَلَن تَسۡتَطِيعُوٓاْ أَن تَعۡدِلُواْ بَيۡنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡۖ فَلَا تَمِيلُواْ كُلَّ ٱلۡمَيۡلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلۡمُعَلَّقَةِۚ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسې (ای د ډېرو ښځو مېړونو !) د دې چې عدل وکړئ (او برابروالی وساتئ په هر شي کې) په ما بین د ښځو خپلو کې اګر که ډېر حرص وکړئ تاسې (عدل ته)، نو مخ مه ګرځوئ تاسې (له یوې ښځې) په کامل مخ ګرځولو سره؛ چې پس پرېږدئ دا (ښځه) په شان د ځوړندې شوې؛ (چې نه یې طلاقوئ، او نه د مېړه توب معامله ورسره کوئ).

تفسیر: یعنې که څو ښځې ستاسې په نکاح کې وي، -او دغه ستاسې له لاسه نه کېږي؛ چې د زړه مینه او په هر امر کې بیخي مساوات او برابري رعایت له هرې یوې سره وکړئ-؛ نو داسې ظلم او تېری هم مه کړئ ! چې بیخي یوه لوري ته وښویېږئ او میلان وکړئ، او هغه بله ښځه همغسې په منځ کې ځوړنده پرېږدئ، نه یې هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ، او نه یې بیخي جلا (جدا) کوئ چې له بل چا سره خپله نکاح وتړي.

وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾

او كه اصلاح وكړئ تاسې (له خپلو ښځو سره) او پرهېز وكړئ (له ظلمه) نو بېشكه چې الله دى ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى.

تفسير: يعنې كه د اصلاح او د مصالحت معامله وكړئ، او حتى المقدور له ظلم، تعدي، او حق تلفى څخه خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالى بښونكى دى.

وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

او كه سره بېل شول دواړه (زوجين په طلاق سره) نو بې پروا به كاندي الله هر يو له دوى نه په خپله پراخه مهربانى، او دى الله پراخ (رحمت، فضل، او احسان د ده) تدبير والا (چې هر كار له حكمت او مصلحت سره سم كوي).

تفسير: يعنې كه زوجين بېلوالى غوره كړي، او دطلاق وار ورسيږي، نو هيڅ حرج نشته، الله تعالى د هر يوه كار جوړوونكى دى، او د ټولو حاجاتو پوره كوونكى دى، په دې كې دې لوري ته اشاره ده، چې ښايي ښځه په راحت او هوسايي (آرام) كې وساتله شي !، او ايذاء او ربړ (تكليف) ورته ونه رسوئ ! او كه داسې ښه ژوندون يې له لاسه پوره نه وي، نو بيا ښه ده چې طلاق ور كړي، والله أعلم.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شيان چې په اسمانونو كې دي، او هر هغه شيان چې په ځمكه كې دي (سره د اسمانو او ځمكې ملكاً، خلقاً، او عبيداً)، او خامخا په تحقيق حكم كړى دى مونږ هغو كسانو ته چې وركړى شوى دى دوى ته كتاب پخوا له تاسې، او (هم خاص حكم كړى دى مونږ) تاسې ته د دې چې وويرېږئ ! له الله، او كه تاسې كافران شئ؛ نو بېشكه (خاص) الله لره دي هر هغه شيان چې په اسمانونو كې دي، او هر هغه شيان چې په ځمكه كې دي (سره د اسمانو او ځمكې ملكاً، خلقاً، او عبيداً)، او دى الله ښه غني (ډېر بې پروا له هر چا او هر شي)، ښه ستايلى شوى (په ډېرو ښو صفاتو سره). او (خاص) الله لره دي هر هغه شيان چې په اسمانونو كې دي، او هر هغه شيان چې په ځمكه كې دي (سره د اسمانو او ځمكې ملكاً، خلقاً، او عبيداً)، او بس دى الله وكيل (ښه كار جوړوونكى).

تفسير: د دې دواړو آيتونو خلاصه دا ده چې: تاسې او له تاسې څخه ټولو پخوانيو خلقو ته دا حكم اورول شوى دى، چې له الله تعالى څخه وويرېږئ !، او د ده له احكامو څخه نافرماني مه كوئ ! او ترې غاړه مه غړوئ !، نو كه اوس څوك د الله جل جلاله حكم نه مني؛ نو الله جل جلاله د ټولو شيانو مالك دى، او د هيچا پروا نه لري، يعنې دى خپل ځان ته نقصان رسوي، او پاك الله ته هيڅ يو تاوان نشي رسولى، كه د الله تعالى احكام ومنئ؛ نو په دې باور ولرئ ! چې الله جل وعلا شأنه چې د ټولو شيانو مالك دى، ستاسې ټول كارونه درجوړوي.

درې ځلې يې وفرمايل: هر هغه شيان چې په ټولو اسمانونو او ځمكه كې دي؛ د الله تعالى دي:

له (۱) نه پراخي او وسعت مقصود دی، يعنې د هغه په دربار کې د هيڅ يو شي کمی نشته.

له (۲) نه د بې نيازۍ او بې پروايۍ بيان مقصود دی، يعنې که تاسې منکران يئ، الله (جل جلاله) د هيڅا پروا نه لري.

له (۳) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی، په دې شرط سره چې تاسې پرهېزګاران او متقيان اوسئ !.

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

که اراده وفرمايي (الله د بيولو او مړه کولو ستاسې) نو بو به ځي(فنا به کړي) تاسې (په موت سره) ای خلقو ! او رابه ولي نور خلق (په پيدا کولو سره)، او دی الله پر دغه (اعدام او ايجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لري).

تفسير: يعني الله تعالی پر دې باندې هم قادر دی، چې تاسی ګرد سره فناء کړي، او د دنيا له مخې مو لرې کړي، او ستاسې په ځای نور مطيعان او حکم منونکي خلق پيدا کړي.

له دې ځنې هم د الله تعالی د بې پروايۍ او د استغناء اظهار ډېر ښه راښکاريږي، او غاړه غړوونکو ته هم پوره تهديد او تخويف وشو.

مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِندَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ

هر څوک چې وي چې وغواړي ثواب (بدل) د دې دنيا؛ نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنيا او (ثواب) د آخرت.

تفسير: يعني که تاسې د الله تعالی د احکامو متابعت وکړئ؛ نو تاسې ته د دنيا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجرونه درکول کيږي، نو بيا يواځې په دنيا پسې ګرځېدل او د الله تعالی د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنيا) څخه هم ځان محروم او بې برخې ګرځول لويه ناداني ده.

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

او دی الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی.

تفسير: يعني الله تعالی ستاسې ګرد کارونهويني، او ستاسې ګردې خبرې اوري، هر شی چې غواړوئ، که اراده وفرمايي؛ نو همغه به درکوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) اوسئ تاسې تل محکم ولاړ ! په انصاف سره شاهدان (خاص) لپاره د الله، اګر که وي (شاهدي) پر نفسونو ستاسې (چې زيان مو وي په کې) يا (په) والدينو (مور او پلار ستاسې) يا (په) اقاربو (خپلوانو ستاسې).

تفسير: يعني ښايي چې په رښتيا او د الله تعالی له حکم سره سمه شاهدي ورکړئ ! اګر که په دې حقه شاهدي کې ستاسې يا ستاسې د کوم عزيز او قريب خپلوان زيان هم وي، هر هغه خبره چې رښتيا وي، ښايي چې په ښکاره ډول سره اظهار کړل شي، او د دنيوي نفعې لپاره اخروي نقصان وانخلئ.

إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا ۚ

كه وي دغه (مشهود عليه او مشهود له) غني (شتمن) يا فقير (محتاج) نو الله ډېر خير غوښتونكى دى پر دوى (له تاسې نه)، نو مه كوئ تاسې متابعت د هوا (د نفساني خواهشونو) چې انصاف وكړئ تاسې (او له حقه مه تېرېږئ ! يا چې عدول وكړئ له حقه).

تفسير: يعنې په رښتيا شاهدئ كې د خپلې كومې نفساني غوښتنې متابعت ونه كړئ ! چې د شتمنو رعايت وكړئ، او پر محتاجو باندې ورحمېږئ، او حقه خبره پټه كړئ، هر هغه شى چې حق وي؛ همغه ووايئ، الله تعالى له تاسې څخه زيات د هغوى د خير او ښېګڼې اراده لري، او د دوى په مصالحو باندې ښه پوه او خبردار دى، او د ده په دربار كې د هيڅ شي كمى نشته.

وَإِن تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

كه واړوئ تاسې (خپلې ژبې) يا څنګ وكړئ تاسې (له شاهدئ نه) نو بېشكه الله دى پر هغه شي چې كوئ (يې) تاسې ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا دركړي).

تفسير: د ژبې اړول دا دي چې رښتيا خبره ووايئ، مګر خو په پېچلو او تاو كړيو الفاظو، چې د هغو له اورېدلو څخه اوريدونكي په شبهه كې لوېږي، يعنې صافه صافه او رښتيا خبره نه وايئ. او ځان ترې ژغورل (بچ كول) او په څنګ (ډډه) كېدل دا دي چې: پوره خبره ونه وايئ، بلكه هغه خبرې چې په كار راځي هغه پرېږدئ، نو په دې دواړو صورتونو كې يې اګر كه دروغ نه دي ويلي، مګر د حق د نه ښكاره كولو له امله ګناهګارېږي، او ښايي چې هرو مرو شاهدي پوره او په رښتيا الفاظو وركړه شي !، (يا دا چې د شهادت له اداء څخه مخ واړوئ، او پټ يې كړئ).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (اى مؤمنانو !) ثابت او خالص كړئ تاسې ايمان خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه كتاب (قرآن) چې ټوټه ټوټه يې نازل كړى دى پر رسول خپل (محمد) باندې، او پر هغه كتاب چې ټول يې يو ځل نازل كړى دى پخوا (له قرآن په نورو رسولانو)، او هر څوك چې كافر شي پر الله، او پر ملائكو (پرښتو) د دغه (الله) او پر كتابونو د دغه (الله) او پر رسولانو د دغه (الله) او پر ورځې آخرې (چې قيامت دى)؛ نو په تحقيق ګمراه شوي دي په ګمراهى لرې سره (له حقه).

تفسير: يعنې هر څوک چې ايمان راوړي نو ضرور دي چې د الله تعالى پر ګردو احكامو او ارشاداتو د زړه له كومې يقين ولري، كه د الله تعالى له احكامو او ارشاداتو څخه پر يوه حكم هم يقين ونه كړي؛ نو هغه مسلمان نه دى، او تش د ژبې وينا او د خولې اظهار هيڅ كوم اعتبار نه لري.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

بېشكه هغه كسان (يعنې يهودان) چې ايمان يې راوړى دى (په موسى) بيا كافران شوي دي (په عبادت د خُسي سره)، بيا يې ايمان راوړى دى (په توبه ايستلو سره)، بيا كافران شوي دي (په

انجيل او عيسی باندې) بيا زيات شوي له جهته د کفره (په محمد باندې) نه دی الله چې مغفرت وکړي دوی ته، او نه چې وښيي دوی ته سمه صافه لاره (څو چې دوی په خپل کفر کې دوام لري).

تفسير: يعني په ظاهر کې مسلمانان او په زړه کې مذبذب پاتې وو، او په آخر کې بې له يقين کولو مړه شول، نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کيږي، دوی کافران دي، او ظاهري مسلماني يې هيڅ په کار نه ورځي، له دې نه منافقين مراد دي.

او ځيني وايي چې: دا آيت د يهودانو په باره کې نازل شوی دی، چې لومړی يې ايمان راوړ، بيا د خُسي په عبادت کولو سره کافران شول، بيا يې توبه وکړه او مؤمنان شول، بيا له عيسی عليه السلام څخه منکران او پرې کافران شول، وروسته له دې د محمد رسول الله (صلی الله عليه وسلم) له رسالته يې هم انکار وکړ، او په کفر کې يې لا پسې ترقي وکړه.

بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۳۸﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿۱۳۹﴾

زيری ورکړه (ای محمده !) منافقانو ته په دې چې بېشکه شته دوی ته عذاب دردناک. هغه کسان چې نيسي دوی کافران دوستان (خپل) بې له مؤمنانو، آيا لټوي دا (منافقان) له کافرانو څخه عزت، پس بېشکه (دنيوي او اخروي) عزت خاص الله لره دی ټول.

تفسير: يعني منافقان چې له مسلمانانو څخني جلا کيږي، او که کافرانو سره دوستي کوي، د هغوی لپاره سخت عذاب دی، د منافقانو دغه خيال چې «مونږ ته د کفارو د ناستې او ولاړې لامله دنيوي عزت رسيږي» بيخي غلط دی، ځکه چې ګرد عزتونه د الله تعالی له خوا دي، هر څوک يې چې اطاعت کوي؛ د ده په برخه عزت رسيږي، خلاصه يې داسې شوه چې داسې خلق به په دنيا او آخرت دواړو کې خوار او ذليل اوسي.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِيْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۖ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ فِيْ جَهَنَّمَ جَمِيْعًا ﴿۱۴۰﴾

او په تحقيق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسې په کتاب (قرآن) کې دا حکم «هر کله چې واورېدل تاسې (په يوه مجلس کې) آياتونه د الله چې کفر (او انکار) کولی شي په دې آيتونو، او مسخرې کولی شي په هغو پورې؛ نو مه کينئ تاسې له دوی سره (ای مؤمنانو !) تر هغه پورې چې مشغول شي دوی په خبره بله کې (که نه) په تحقيق تاسې (هم) په دې وخت کې د هغو په شان شئ (په ګناه کې)، بېشکه چې الله يو ځای کوونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کې د ټولو (په يو ځای کې).

تفسير: يعني ای مسلمانانو ! الله تعالی پخوا له دې نه په قرآن عظيم الشأن کې تاسې باندې داسې حکم نازل کړی دی: «په هر هغه مجلس کې چې د الله تعالی پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کيږي، هلته له سره مه کينئ ! که نه تاسې هم همغسې ګڼل کيږئ، هو ! که هغوی په نورو خبرو کې مشغول شي؛ نو په هغه وخت کې له هغوی سره د کيناستلو هيڅ ممانعت نشته»، د منافقانو په مجلسونو او مرکو کې د الله تعالی له احکامو او له آيتونو څخه انکار او

وربانـدې تمسخر كېـده، نو پـه دې مناسبت دا آيت نازل شـو، او دا چې يې وفرمايل: «حكم نازل شوی دی پر تاسې باندې؛ دې آيت ته اشاره ده: ﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ﴾ الآيه - چې پخوا له دې نه نازل شوی وو».

فائده: له دې نه معلومه شوه، هر هغه څوك چې په مجلس كې په خپل دين باندې طعن او عيب اوري، او بيا هلته كيني، او اوري يې، اګر كه هغه پخپله څه ونه وايي؛ «منافق» دی.

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

هغه منافقان چې هميشه منتظر دي (حوادثو) ستاسې ته، نو كه وو تاسې ته بری له (لوري) د الله، نو ووايي دا (منافقان مسلمانانو ته) چې: آيا نه وو مونږ له تاسې سره؟ او كه وه كافرانو ته برخه (د بري) نو وايي دا (منافقان كفارو ته) چې: آيا غالب شوي نه وو مونږ پر تاسې او (آيا) ومو نه ژغورلئ (بچ مو نه كړئ) تاسې له مؤمنانو څخه؟

تفسير: يعنې دا منافقان هغه كسان دي چې پر له پسې ستاسې د كمۍ په انتظار كې دي، بيا كه بری (فتح) ستاسې په برخه شوه؛ نو تاسو ته وايي: «آيا مونږ له تاسې سره نه وو؟ (بلكه وو)، د ولجې (غنيمت) په مال كې مونږ هم له خپلو ځانونو سره شريك كړئ!»، او كه كافرانو ته په جنګ كې څه شی په لاس ورشي، يعنې كفار غالب شي؛ نو هغوی ته وايي: «آيا مونږ تاسې باندې غلبه نه وه كړې؟ يعنې پر تاسې باندې غالب او په دې قادر وو چې تاسې قتل كړو، خو مونږ له تاسې څخه لاس واخيست، نو آيا مونږ ستاسې حفاظت نه دی كړی؟ آيا مونږ تاسې د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلي (بچ كړي)؟ نو په ولجه (غنيمت) كې مونږ ته هم برخه راكړئ!».

فائده: له دې څخه معلومه شوه، كه څوك سره له دې چې په حقاني دين كې هم وي، او له ګمراهانو سره پټې خبرې او ځان ته جوړښت لري؛ نو دا وضعيت يې هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَن يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿۱۴۱﴾

نو الله به فيصله وكړي په مينځ ستاسې كې په ورځې د قيامت كې، او له سره به ونه ګرځوي الله لپاره د كافرانو پر مؤمنانو باندې هيڅ لاره (د حجت او د بري).

تفسير: يعنې الله تعالى ستاسې او د دوی په منځ كې حكم او فيصله كوي، چې تاسې جنت ته بيايي، او دوی په دوزخ كې اچوي، په دنيا كې هر څه چې د دوی له لاسه كيږي؛ هغه دې وكړي! خو نتيجې به يې وګوري، مګر سره له هغه دوی د مؤمنانو هيڅ شی نه شي خرابولی، او نه يې له مينځه لرې كولی شي، چې همدغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه ارزو او تمنا ده.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

ببشكه چې منافقان ټګي كوي (په اظهار د اسلام او اخفاء د كفر) له الله سره، او الله د دوی د ټګۍ په مقابل كې له دوی سره ټګي كوي.

تفسير: يعنې په زړه كې كافر او په ښكاره مسلمان دی، څو د دواړو خواوو له ضرر او ايذاء څخه محفوظ پاتې وي، او له دواړو خواوو ګټې او فائدې واخلي، حق سبحانه وتعالى د دوی د دې غولونې او ټګۍ دا سزا وركړه، چې د هغوی ګرد شرارتونه او پټ خباثت يې خپل پاك نبي صلی الله عليه وسلم ته ښكاره كړ،

او دوی يې ذاسې ذليل او خوار کړل؛ چې بيخي له کاره ووتل، او د هيڅ اعتبار وړ نشول، او ګرد چلونه او فريبونه يې مسلمانانو ته ښکاره شول، او هغه سزا چې دوی ته په آخرت کې وررسيږي، هغه يې هم راڅرګنده کړه، لکه چې په راتلونکو آيتونو کې يې ذکر راځي، خلاصه يې دا چې د دوی له دغې ټګۍ څخه هيڅ ونشول، او د الله تعالی له لوري دوی په داسې يوه مغالطه کې ولوېدل، چې دنيا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۱۴۲﴾

او هر کله چې پاڅيږي دغه (منافقان) لمانځه ته؛ نو پاڅيږي سست، ښيي دوی خلکو ته (ځان خپل چې مونږ هم مسلمانان يو)، او نه يادوي دوی الله مګر (ريايي يادول) لږ.

تفسير: يعنې لمونځ چې نهايت ضرروي او خالص عبادت دی، او د هغه په اداء کولو کې هيڅ يو قسم ځاني او مالي ضرر او اندېښنه هم نشته؛ منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسي، او که کله يې له مجبوريته کوي، هغه هم تش د ريا او د نورو د ښوولو او تېر ايستلو لپاره يې کوي، څو نور د دوی له کفر څخه خبر نشي، او مسلمانان وګڼل شي، نو بيا له داسې خلقو څخه د څه خبرې توقع کېدی شي، او دی څرنګه مسلمانان کېدی شي؟ .

مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿۱۴۳﴾

په دې حال کې چې دوی متحيران مترددان دي په مينځ د دغه (ايمان او کفر)، نه (بيخي) په طرف د دغو (مؤمنانو دي په باطن کې) او نه بيخي په طرف د هغو (کفارو) دي (په ظاهر کې)، او هر څوک چې ګمراه (يې) کړي الله؛ نو له سره به نه مومې ته ده ته لاره (د حق).

تفسير: يعنې منافقان خو بيخي په تردد او حيرت کې دي، نه دوی په اسلام باندې اطمينان لري، او نه په کفر ډاډه دي، او په سخته پرېشانۍ کې مبتلا دي، کله يوه لوري ته تمايل کوي، او کله بل لوري ته خپل ميلان ښکاره کوي، او الله تعالی چې د هر چا د ګمراهی او پرېشانۍ اراده وفرمايي؛ نو هغه به د نجات لاره چېرې ومومي؟ .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿۱۴۴﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿۱۴۵﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) مه نيسئ ! تاسې کافران دوستان (خپل) بې له مؤمنانو څخه، آيا اراده لرئ تاسې (ای مؤمنانو !) د دې چې پيدا کړئ الله لره پر تاسې برهان (حجت صريح الالزام) ښکاره. بېشکه منافقان دي په طبقه ډېره ښکته کې له اوره (د دوزخ)، او له سره به نه مومې ته دوی ته مددګار (له عذابه خلاصوونکی).

تفسير: يعنې له مسلمانانو څخه جلا کېدل، او له کفارو سره دوستي او يو ځای کېدل، د نفاق دليل دی، لکه چې منافقان يې کوي، نو تاسې لره ای مسلمانانو ! داسې کار بيخي نه ښايي !، که نه د پاک الله صريح الالزام، ښکاره برهان، او پوره حجت به په تاسې قائم شي، چې تاسې هم منافقان يئ، او د منافقانو لپاره د دوزخ ډېره ښکته طبقه مقرره ده، او هيڅ څوک له دوی سره مرسته او مددګاري نشي کولی؛ چې دوی له هغې طبقې څخه وکاږي، يا يې په عذاب کې څه تخفيف راولي، مسلمانانو لره ښايي چې له داسې خبرې څخه بيخي لرې وګرځي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

مګر هغه کسان چې توبه وباسي (له نفاقه)، او اصلاح کړي (اعمال خپل) او منګولې خښې کړي په (دين د) الله، او خالص کړي دين خپل (له ريا او ښودنې) خاص الله لره؛ نو دغه (تائبين مصلحين، معتصمين، مخلصين) به وي سره له مؤمنانو (په دارينو کې)، او ژر به ورکړي الله (ټولو) مؤمنانو ته (په دنيا او په عقبی کې) ثواب ډېر لوی.

تفسير: يعنې هغه منافق چې له خپله نفاقه توبه وباسئ او خپل اعمال ښه کړي، او د الله تعالی غوره دين ښه مضبوط او کلک ونيسي، او پر پاک الله توکل وکړي، او له ريا او له نورو خرابيو څخه خپل دين پاک او صاف وساتي؛ نو هغه خالص مسلمان دی، او په دين او دنيا کې به له نورو مؤمنانو سره وي، مخصوصا ايمان لرونکو لره ډېر لوی ثواب رسيدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقيقي مؤمنانو سره ثواب رسېدونکی وي؛ چې له نفاقه يې په رښتيا توبه ايستلې وي.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَآمَنتُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

څه کوي الله په عذاب ستاسې (او ولې به عذاب درکوي تاسې ته؟) که شکر وباسئ تاسې، (په دين دالله او په صدق توبه وباسئ) او ايمان ولرئ تاسې، او دی الله شکر قبلوونکی، ښه عالم (پر ګردو شيانو).

تفسير: يعنې الله تعالی د ښو کارونو قدر کوي، او د بندګانو پر ګردو کارونو او خبرو باندې ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چې د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ايستلو سره غاړه ږدي، او هغه باندې له زړه يقين لري؛ نو الله تعالی عادل او رحيم دی، او داسې خلق له سره نه په عذابوي، او د داسې کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بيخي نه وي، بېشکه الله تعالی سرکښان او غاړه غړوونکي په خپل عذاب اخته کوي.

«اللهم إنا نشكرك ونؤمن بك فقنا العذاب، وارزقنا الثواب، وكان الله شاكرا عليما».

لَّا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

نه خوښوي الله ښکاره ويل د بدې خبرې (لکه چې نه خوښوي پټ ويل د دې بدو هم) مګر (ښکاره ويل) له هغه چا چې ظلم پرې شوی وي، او دی الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښکاره وو).

تفسير: يعنې که په چا کې کوم ديني يا دنيوي عيب وي، نو نه ښايي چې هغه مشهور کړ شي، الله تعالی د ټولو خبرې اوري، او پر ټولو کارونو باندې پوهيږي، او هر يوه ته سم له هغه سره جزا ورکوي، داسې بد ويلو ته «غيبت» ويل کيږي، هو ! مظلوم لره اجازه ده، چې د ظالم ظلم خلقو ته بيان کړي، همدارنګه په ځينو نورو صورتونو کې هم «غيبت» روا دی، او ښايي دا حکم يې دلته د دې لپاره فرمايلی وي؛ چې مسلمانانو ته نه دي لازم چې د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول يې بدنام کړي، چې په دې تور ونه خوري، او لا سرکښه، بېباکه او بې پروا نشي، بلکه مبهم نصيحت دې وکړ شي، «منافق» به خپله وپوهيږي، يا دې ځانته په ګوښه (تنهايي) کې نصيحت ورته وکړي، په دې سره ممکن دی چې هدايت ومومي، او پند واخلي، لکه چې رسول اعظم صلی الله عليه وسلم هم داسې کول، او د هيچا نوم به يې نه مشهوراوه.

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿۱۴۹﴾

که ښکاره کړئ تاسې خیر (نیکي ـ طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفوه کوئ له بدئ (چې ظلم دی)؛ نو بېشکه الله (هم) دی ښه عفوه کوونکی (ګناهګارانو ته سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو).

تفسیر: په دې آیت کې مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دي، چې الله تعالی سره له قدرت او زبردستۍ د خطا کوونکو خطاګانې ورمعافوي؛ نو عاجز او لاس لاندې بنده ته په اولی طریقه سره ښایي چې د نورو قصور ور معاف کړي، خلاصه یې داده: مظلوم ته جائز دي چې له ظالم څخه خپل بدل واخلي ! مګر افضل خو دادی چې صبر وکړي، او ور څنې تېر شي !، په دغه آیت کې دې لوري ته اشاره ده، که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ ! او په پسته ژبه او په پټه سره دوی وپوهوئ !، له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتئ، او په ښکاره ډول هغوی سره مخالفت مه کوئ !.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿۱۵۰﴾ أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿۱۵۱﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران (منکران) کیږي پر الله، او پر رسولانو د الله، او اراده لري (غواړي) دوی چې تفریق (بیلتون) وکړي په منځ د الله، او رسولانو د الله کې، او وايي دوی چې: مونږ ایمان راوړو پر ځینو، او کافران (منکران) کیږو پر ځینو (نورو رسولانو)، او اراده لري (غواړي) دوی چې ونیسي په منځ د دې (کفر او اسلام کې) یوه لاره. دغه (تفریق کوونکي) هم دوی کافران دي (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ لپاره د کافرانو عذاب ډېر سپکوونکی (د دوزخ).

تفسیر: له دې ځایه د یهودانو ذکر دی، څرنګه چې په یهودانو کې نفاق ډېر وو، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې چې منافقان عموما یهودان وو، یا یې له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندې یې کار کولو؛ نو ځکه یې په پاک قرآن کې زیاتره د دې دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمایلی دی.

د دې آیت خلاصه دا ده: «هغه کسان چې له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دي، او غواړي چې د الله تعالی او د ده د رسولانو په مینځ کې فرق وکړي، یعنې پر الله باندې ایمان راوړي، او پر رسولانو یې ایمان را نه وړي، او ځینې رسولان یې ومني، او ځینې یې ونه مني، د هغوی مطلب دا دی چې د اسلام او کفر په مینځ کې یو نوی مذهب د خپلو ځانونو لپاره جوړ کړي، همدغه کسان اصلي او پاخه کافران دي، د دوی لپاره د خوارئ او د ذلت عذاب تیار دی.

فائده: د الله تعالی منل هلته معتبر دي چې د خپلې زمانې د نبي علیه السلام تصدیق هم وکړي، او د هغه حکم هم ومني، بې د نبي علیه السلام له تصدیقه د الله تعالی منل بې فائدې دي، او څه اعتبار نه لري، بلکه د یوه نبي علیه السلام تکذیب د الله تعالی او د ګردو انبیاوو علیهم السلام تکذیب ګڼل کیږي، کله چې یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو؛ نو د الله تعالی او د ګردو انبیاوو علیهم السلام په تکذیب کوونکو کې ګډ او ډېر سخت کافران وګڼل شول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿۱۵۲﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی پر الله او پر (ټولو) رسولانو د (الله)، او نه دی کړی دوی تفریق (بیلتون) په مینځ د هیڅ یوه کې له دوی نه (په نه منلو سره)، دغه (مؤمنان په ټولو مؤمن به شیانو)؛ ژر به ورکړي (الله) دوی ته اجرونه (ثوابونه) د دوی، او دی الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په منځ د هیڅ یو له انبیاوو علیهم السلام کې یې جلا (جدا) والې ونه کړ، بلکه په الله جل جلاله او د ده پر ګردو (ټولو) رسولانو علیهم السلام باندې یې ایمان راوړ؛ نو الله تعالی په خپل فضل او مرحمت سره دوی ګردو ته لوی ثواب ورکوي، له دې ځنې هغه مسلمانان مراد دي، چې پر الله تعالی او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو ټولو رسولانو علیهم السلام او نورو ګردو مؤمن به شیانو باندې یې ایمان راوړی دی.

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَٰلِكَ وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿۱۵۳﴾

سوال کوي له تا نه (ای محمده !) اهل کتاب (یهودان) د دې چې نازل کړې ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له اسمانه، نو په تحقیق سوال کړی وو دوی (یعنې پلرونو د دغو یهودانو) له موسی څخه ډېر لوی له دغه (سواله)، پس ویلي وو دوی (موسی ته) چې: وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ)، نو ونیول دوی لره صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چې د الله د لیدلو سوال وو په دنیا کې)، بیا ونیوه دوی خُسی (په الوهیت سره) پس له هغه چې راغلې دوی ته ښکاره معجزې (په توحید)، پس عفوه وکړه (تېر شو) مونږ له دې ګناه (د دوی په توبه کولو سره)، او ورکړی وو مونږ موسی ته غلبه صریحه (برهان ښکاره).

تفسیر: د یهودانو څو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شول، او ویې ویل: «که ته په رښتیا سره رسول یې؛ نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلې له اسمانه راوړه ! لکه چې موسی علیه السلام تورات راوړی وو»، نو پر دغې خبرې دا آیت نازل شو، او د دې رکوع ټول الزامات د دوی په ځواب کې ذکر کیږي، او وروسته له هغه تحقیقي ځواب ورکوي.

د آیت مطلب دا دی: ای محمده ! (صلی الله علیه وسلم): یهودان له تا ځنې عناداً د هسې کتاب مطالبه کوي، د دوی داسې بېباکي او سرکښي د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دې ځنې هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبي موسی علیه السلام ځنې کړې وه؛ چې مونږ ته الله تعالی په ښکاره ډول سره راوښیه !، که نه مونږ ستا خبره نه منو، لکه چې په اول جزء د البقره سورت په (۵۵) آیت (۶) رکوع کې تېر شو، نو ځکه پر داسې ویونکو باندې تکه ولوېده، او ګرد سره مړه شول، بیا الله تعالی د موسی «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندي کړل، د دومره عظیم الشأنو معجزو له لیدلو سره بیا د خُسي په عبادت کې مشغول شول، بیا الله تعالی دوی وبخښل، دا واقعه د البقره په سورت کې لږ څه په تفصیل سره ذکر شوې ده.

وَرَفَعۡنَا فَوۡقَهُمُ ٱلطُّورَ بِمِيثَٰقِهِمۡ

او پورته کړی وو مونږ برسېره پر دوی (غر د) طور لپاره د (قبول د کلکې) وعدې د دوی (چې د موسوي شريعت په منلو سره يې کړې وه).

تفسير: يعنې هر کله چې يهودانو وويل: چې د «تورات» حکم سخت دی، مونږ يې نه منو، نو دلته د «طور» غر له ځمکې څخه ورپورته او د دوی پر سرونو باند ځوړند شو (چې له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومني، او مضبوط او کلک يې ونيسي، که نه دا غر ستاسې په سر لويږي.

وَقُلۡنَا لَهُمُ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡبَابَ سُجَّدٗا

او ويلي وو مونږ دوی ته چې ننوځئ ! په وره (د ايليا د ښار) سجده کوونکي.

تفسير: په يهودانو باندې حکم وشو، چې په سجده کولو سره ښار ته ننوځي، او د ننوتلو په وخت کې مو سرونه راښکته کړئ !، دوی د سجدې کولو پر ځای په خپلو کوناټيو وښوريدل، او وښوييدل.

وَقُلۡنَا لَهُمۡ لَا تَعۡدُواْ فِي ٱلسَّبۡتِ وَأَخَذۡنَا مِنۡهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظٗا ١٥٤

او ويلي وو مونږ دوی ته چې مه تېرېږئ له (حده) په (ورځې د) شنبې کې (د ماهيانو په ښکار سره)، او اخيستې وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره).

تفسير: په يهودانو باندې حکم شوی وو، چې د شنبې (خالي) په ورځ کې د ماهي (کب) ښکار مه کوئ ! او په دې ورځ کې له ګردو ورځو څخنې ډېر کبان په اوبو کې دوی ته په نظر ورتلل، نو يهودانو داسې چل او حيله جوړه کړه، چې د سيند په غاړو کې يې حوضونه جوړ کړل، او د شنبې په ورځو کې به يې کبان په هغو حوضونو کې ننه ايستل، او ساتل، او په نورو ورځو کې به يې ښکار کول، د دې فرېب او عهد ماتولو لامله الله تعالی له دوی څخنې بيزوګان جوړ کړل، چې په ځناورانو کې ډېره خسيسه او مکاره طبقه ده.

فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ وَكُفۡرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتۡلِهِمُ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ١٥٥

پس (په سزا ورسولی شو دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل، او په سبب د کفر د دوی په آيتونو د الله باندې، او په سبب دوژلو د دوی انبياوو لره په ناحقه (په خپلې عقيدې سره هم)، او په سبب دويلو د دوی (دا خبره نبي ته د تمسخر په ډول) چې زړونه مو په پردو کې پټ دي (ستا وينا پرې اثر نه کوي، نو الله د دغو يهودانو په رد کې فرمايي چې: داسې نه ده لکه چې تاسې يې وايئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د دوی، پس ايمان نه راوړي دوی مګر لږ (د دوی نه).

تفسير: يعنې يهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالی په دوی باندې په دې عهد ماتولو او د نورو آيتونو په انکار، او د انبياوو عليهم السلام په نا حقه وژلو او د دوی په دې وينا باندې چې ځمونږ په زړونو باندې پردې او پوښونه دي؛ خورا سخت سخت عذابونه نازل کړل.

کله چې ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته دحق دین دمنلو دعوت ورکولو نو، دوی به ویل چې: «ځمونږ زړونه په پردو کې دي، او ستا خبرې هلته نه رسیږي»، الله تعالی فرمايي چې: خبره داسې نه ده، بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندې الله جل جلاله مهر لګولی دی، چې د دغه مهر له امله ایمان د دوی په برخه نشي کېدی، مګر لږ څه کسان له دې نه مستثنی دي، لکه عبد الله بن سلام او د هغه نور ملګري (رضي الله تعالی عنهم).

وَّبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د دوی (مکررا) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمې دروغ غټ (د زنا). او (په سبب د) ویلو د دوی (داسې چې): بېشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسی ځوی د مریمې رسول د الله (په ګومان خپل).

تفسیر: او له دې جهته چې د عیسی علیه السلام څخه منکران شول، او بل یې کفر ځانونو ته غوره کړ، او پر بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها یې لوی تهمت (تور) وکړ، او د دوی پر دې خبرې باندې چې په افتخار سره به یې ویل: «مونږ وژلی دی عیسی ځوی د مریمې چې د ده له اظهار سره سم د الله تعالی رسول وو»، نو د دې ګردو جهتونو له امله پر یهودانو باندې عذابونه او مصیبتونه نازل شولو، (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وي نو استهزاء ده، او که د الله جل جلاله وي؛ نو استیناف یعنې ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنې مدح کوم د رسول الله، نو فرمايي: الله په تکذیب د یهودانو کې).

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

حال دا چې نه وو وژلی دوی (عیسی واقعاً) او نه پر دار کړی وو دوی هغه (یقینا)، ولیکن مشتبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسی سره) دوی ته، او بېشکه هغه کسان چې اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسی کې خامخا په شک کې دي په (شان) د ده کې، نشته دوی ته په (شان) د ده کې هیڅ علم مګر تش متابعت د ګومان (خپل)، او نه وو وژلی دوی عیسی (په وژلو یقیني سره). بلکه پورته کړی وو دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوي غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت کوي).

تفسیر: الله تعالی د دوی د دې وینا تکذیب کوي، او فرمايي چې: دغو یهودیانو په واقع کې عیسی علیه السلام نه دی وژلی، او نه یې په دار کړی وو، هغه مختلفې خبرې چې یهودان یې په دې باره کې کوي؛ له خپله فکره او اټکله یې وایي، او د الله تعالی له لوري په شبهه کې اچول شوي دي، او له دوی څخه هیڅوک په اصلي خبرې نه دي خبر، رښتیا خبره دا ده چې الله تعالی عیسی علیه السلام آسمان ته وخېژاوه، او الله تعالی پر ګردو شیانو باندې قادر او په هر کار کې یې یو حکمت دی.

خبره دا ده کله چې یهودانو د عیسی علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ، نو لومړی یو سړی د عیسی علیه السلام کور ته ننوت، کله چې الله تعالی عیسی علیه السلام آسمان ته وخېژاوه، نو پاک الله د دې سړي شکل لکه د عیسی علیه السلام غوندې واړاوه، او ورسره مشابه یې کړ، څرنګه چې نور یهودان هغه پسې د عیسی علیه السلام کور ته ننوتل، هغه سړی یې چې نوم یې طیطاؤش وو؛ مسیح وګاڼه، او ویې واژه، وروسته له هغه دوی ته داسې یو خیال پیدا شو، چې «د دې مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډېر مشابه دی، او نور بدن یې ځمونږ د ملګري په شان راښکاري»، چا ویل: «که

دا مقتول مسيح وي؛ نو ځمونږ سړی «طيطاؤش» چېرې لاړ؟ او كه دا ځمونږ سړی دی؛ نو مسيح چېرې دی؟»، تش په اټكل او ګمان هر څه ويل، او اصلي خبره له دوی ځنې هيڅ ته ښكاره نه وه، رښتيا خو همدا ده چې په يقين سره عيسى عليه السلام دوی له سره وژلی نه دی، بلكه الله آسمان ته پورته كړی دی، او يهودان يې په شبهه كې اچولي دي.

وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِۦ قَبْلَ مَوْتِهِۦ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

او نشته هيڅوك له اهل كتابه مګر قسم دی خامخا چې ايمان به راوړي دوی خامخا (په وخت د نزعې خپلې يا په وخت د نزول د عيسى) پر دغه (عيسى) پخوا له مرګه د ده څخه، او په ورځ د قيامت به وي (عيسى) پر دوی باندې شاهد (چې يهودانو ونه منلم، او نصرانيانو «ابن الله» وبللم).

تفسير: عيسى عليه السلام پر آسمان كې ژوندی موجود دی، كله چې «دجال» پيدا شي؛ نو هله به عيسى عليه السلام بيا دغې ځمكې ته تشريف راوړي، او «دجال» به وژني، او يهودان او نصرانيان به په ده باندې صحيح ايمان راوړي، چې بېشكه عيسى ژوندی دی، مړ شوی نه دی، او د قيامت په ورځ كې به عيسى عليه السلام د دوی دغه ګرد اعمال او حالات اظهاروي، «چې يهودانو ځما تكذيب او مخالفت كاوه، او نصرانيانو ما ته د الله جل جلاله ځوی ويل».

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَوٰا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَٰلَ النَّاسِ بِالْبَٰطِلِ ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

نو په سبب د ظلم د هغو كسانو چې يهودان دي؛ حرام كړل مونږ پر دوی باندې طيبات (هغه ډېر پاك شيان) چې حلال كړی شوي وو دوی ته، او (په سبب د) اړولو (منع كولو) د دوی له لارې د الله څخه ډېر (خلق). او (په سبب د) اخيستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چې په تحقيق منع كړی شوي وو دوی (په تورات كې) له دغه (سوده)، او (په سبب د) د خوړلو د دوی مالونه د خلقو په نا حقه سره (چې رشوت او نور ناروا شيان دي)، او تيا ر كړی دی مونږ لپاره د كافرانو له دوی څخه عذاب ډېر دردناك.

تفسير: د موسى عليه السلام له زماني راهيسې اهل كتاب پرله پسې په ډېرو سرغړولو، عهد ماتولو، او د انبياوو عليهم السلام په ايذاء او ضرر رسولو كې مشغول وو، نو ای محمده صلى الله عليه وسلم! «اوس كه دوی د عناد له مخې له تا څخه د (تورات) غوندې يو كتاب دفعتاً يو ځلې طلب كړي، او په قرآن عظيم الشأن باندې (چې له ګردو كتابونو ځنې افضل دی) كفايت ونه كړي؛ نو له دې متعصبو او نالايقو ځنې هيڅ لرې او مستبعد نه ده، د دوی له هسې نالائقو حركاتو څخه تعجب مه كوه! او مه حيرانېږه! د دوی ګرد پخواني او وروستني وړوكي او لوی حركات مونږ ته ښه معلوم دي، مونږ د دوی لپاره په دنيا كې خورا (ډېر) سخت شريعت معين كړی، او په آخرت كې مو هم ډېر سخت عذاب ورته مقرر او تيار كړی دی.

لَّٰكِنِ الرَّٰسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ ۚ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَوٰةَ ۚ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

ليكن هغه (كسان) چې پاخه دي په علم كې له دوی ځنې او ايمان لرونكي دي؛ ايمان لري په هغه (كتاب) چې نازل كړی شوی دی تاته، او (ايمان لري) پر هغو (كتابونو) چې نازل كړی شوي

دي پخوا له تا څخه، او (ايمان راوړي پر ټولو انبياوو) سم قائم کوونکو د لمانځه، او هغه کسان چې ورکوونکي دي زکات لره، (یا) او (صفت کووـد) سم قائم کوونکو د لمانځه، او هغه کسان چې ورکوونکي دي زکات لره، او ايمان راوړونکي په الله او په ورځې آخرې (چې قيامت دی)، دغه (کسان چې د صحيح ايمان او صالح عمل لرونکي دي) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډېر لوی (جنت، رضا، او لقا).

تفسير: يعني د بني اسرائيلو هغو کسانو چې مضبوط علم يې درلود (لرلو)، لکه عبد الله بن سلام او د هغه ملګري رضي الله تعالى عنهم، او هغه خلق چې د ايمان خاوندان دي، دوی قرآن، تورات، انجيل او نور ګرد مني، د لمانځه د سم اداء کوونکي له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنې کوې !، او زکات ورکوونکي او ايمان لرونکي په الله او په قيامت چې دي؛ مونږ دغو ستايل شويو کسانو ته خورا (ډېر) لوی ثواب او اجر ورکوو، پرته له لومړني فريق چې د هغوی لپاره خورا سخت عذاب موجود دی.

(پاس په تحت اللفظ کې د ﴿وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ﴾ دوه ترجمې ليکلې شوي دي:

(۱): چې «المقيمين» په ﴿بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ﴾ عطف، او ترې انبياء مراد شي، يعني «يؤمنون بالكتاب وبالأنبياء المقيمين الصلاة».

(۲): چې «يؤمنون» خبر شي د «الراسخون» چې مبتدأ دی، او «المقيمين» په مدح سره منصوب شي، چې د هغه ترکيب تقرير اوس تېر شو.

﴿إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ﴾

بېشکه چې مونږ وحي مو کړېده تاته (ای محمده !)

تفسير: اهل کتابو او د مکې معظمې مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجيد په حقانيت او صداقت کې راز راز شبهې پيدا کولې، وګورئ ! چې دلته يې داسې وويل: «لکه چې تورات يو ځای او يو ځلې آسمانه رانازل شو، ښايي هم هغسې ته هم يو کتاب له آسمانه راوړې، بيا تا رښتينی نبي ګڼو.» نو الله تعالى آيتونه نازل کړل، او حقيقت يې راښکاره کړ، او د وحي عظمت يې راڅرګند کړ، او د کفارو د ګردو شبهاتو ترديد يې وفرمايه، او د الله تعالى د وحي متابعت يې په تعميم، او د قرآن مجيد اطاعت يې په تخصيص سره بيان وفرمايه، او دا يې راوښوده، چې د الله جل جلاله حکم منل پر ګردو باندې فرض دی، او د هيچا هيڅ يو عذر په دې کې نه منل کيږي، هر څوک چې د ده په تسليم کې تردد يا تأمل يا انکار کوي؛ هغه ګمراه او بې دين دی، اوس له دې ځايه تحقيقي ځواب ورکول کيږي، دغه ده چې فرمايي:

﴿كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِۦ﴾

لکه چې وحي کړې وه مونږ نوح ته، او (نورو) انبياوو ته پس له ده (لکه هود، صالح، لوط، شعيب او نور).

تفسير: وحي خاص د الله تعالى حکم او د ده هغه پيغام دی، چې په انبياوو عليهم السلام باندې نازليږي، او همغسې چې پر پخوانيو انبياوو باندې د الله جل جلاله وحي نازله شوې ده؛ همغسې پر محمد صلى الله عليه وسلم باندې هم الله تعالى خپله وحي نازله کړېده، نو هر هغه چا چې هغه پخوانۍ وحي منلې ده؛ ښايي چې دا هم هرومرو ومني، او هر هغه چې له هغې څخه انکار کوي؛ ګواکې له ګردو څخه انکار کوي.

د نوح عليه السلام له زمانې پخوا د الله جل جلاله او د انبياوو عليهم السلام د حكم پر مخالفت باندې عذاب نه نازلېده، بلكه دوى به معذور ګڼل كېدل، او د تعطيل او تأخير رعايت به پكې كېده، او ډېر زيات كوښښ به د دوى په پوهولو صرفېده، د نوح عليه السلام په زمانه كې كله چې مذهبي تعليم ښه ظاهر شو، او خلقو ته د الله تعالى د احكامو په متابعت كې هيڅ يوه خفاء پاتې نه شوه؛ نو دلته پر غاړه غړوونكو باندې عذاب نازل شو، اول د نوح عليه السلام په زمانه كې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د هود عليه السلام او صالح عليه السلام او شعيب عليه السلام په زمانو كې كافرانو باندې نور راز راز عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم د وحي تشبيه څخه د هغو پخوانيو انبياوو له وحيو سره اهل كتابو او د مكې معظمې مشركانو ته پوره تنبيه وركړل شوه، او دوى ته دا خبره لا څرګنده كړى شوه، هر څوك چې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم وحى يعنې قرآن عظيم الشأن نه مني، نو هغه هم د لوى عذاب وړ او مستحق ګرځي.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

او (لكه چې) وحي كړې وه مونږ ابراهيم ته، او اسماعيل ته، او اسحق ته، او يعقوب ته، او اولادې (د يعقوب) ته، او عيسى ته، او ايوب ته، او يونس ته، او هارون ته، او سليمان ته، او وركړى وو مونږ داود ته زبور. (لېږلي وو مونږ نور داسې) رسولان چې په تحقيق سره قصه كړې ده مونږ د دوى پر تا (اى محمده !) پخوا له دې نه، او (لېږلي وو مونږ نور داسې) رسولان چې نه مو دي كړي قيصې د هغوى پر تا (اى محمده !)، او خبرې كړي دي الله له موسى سره په خبرو كولو سره.

تفسير: له نوح عليه السلام څخه وروسته انبياء عليهم السلام يې په اجمال، او هغه انبياء عليهم السلام يې چې په دوى كې مشهور او جليل القدر او اولوا العزم دي؛ په تخصيص او تفصيل سره ذكر كړل، چې له دى ځنې دا ښه معلومه شوه، هغه وحي چې پر محمد صلى الله عليه وسلم باندې نازله شوې ده، د هغې حقانيت او د هغې منل همداسې ضروري دي؛ لكه چې د نورو اولوا العزمو او مشاهيرو انبياوو عليهم السلام وحي منل ضروري وو.

او دا هم راښكاره شوه، چې پر نورو انبياوو باندې چې وحي راتلله: كله به دوى ته پرښتو پيغام راوړ، او كله به هغوى ته ليكلى كتاب وررسېد، كله به د ملائكو له وسيلې پرته په خپله الله تعالى خپل رسول سره خبرې كولې، مګر په دې ګردو صورتونو كې څرنګه چې د الله تعالى حكم دى او د بل چا حكم نه دى؛ نو پر بندګانو باندې د هغه اطاعت يو شان فرض دى، اعم له دې چې تر بندګانو پورې د هغه د رسېدلو طريقه تحريري وي، كه تقريري وي، او كه پيغام وي، نو اوس د يهودانو دا ويينا: «كه تاسې د تورات غوندې يو كتاب يو ځلې له آسمانه په مونږ نازل كړئ؛ نو مونږ به تا رښتينى ګڼو، كه نه نو دا ډېره د ناپوهى، بې ايمانى، او حماقت خبره ده» صريح كفر او ښكاره حماقت دى.

رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

(او لېږلي مو دي) رسولان چې زيري كوونكي دي (مؤمنانو ته په جنت) او ويروونكي دي (د كفارو په جحيم)، لپاره د دې چې پاتې نشي خلقو ته پر الله باندې هيڅ حجت (دليل، عذر، بهانه)

وروسته له (لېږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: الله تعالی پرله پسې خپل انبياء عليهم السلام رالېږلي دي، چې مؤمنانو ته زيرئ ورکړي، او کافران وويروي، تر څو د قيامت په ورځ کې خلقو ته د دې عذر او بهانې ځای پاتې نشي؛ چې ووائي: مونږ ته ستا رضا او غير رضا معلومه نه وه، ګنی خامخا به مو په هغی باندی ټک کړی وو، نو ځکه الله تعالی خپلو رسولانو ته معجزې ورکړې، او ور وېې لېږلي، او رسولانو هم د حق لارې خلقو ته وروښودلې، نو وروسته له دې نه د حق دين په منلو کې د هيڅ عذر او پلمه (بهانه) نه اورېدل کيږي.

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُوْنَ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ۝١٦٦

ليکن الله شاهدي لولي (اظهار، اقرار کوي) په هغه شي چې نازل کړی يې دی تاته (ای محمده!)، چې نازل کړی يې دی دا (معجزه قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائکې هم شاهدي لولي (په نبوت ستا)، او بس دی الله حق ظاهر کوونکی، (نو د دوی شهادت ته حاجت نشته).

تفسير: يعنې وحي به په هر رسول باندې نازلېده، دا کومه نوې خبره نه ده، او ګردو ته معلومه ده، ليکن په دې قرآن کې الله تعالی خپل خاص علم رالېږلی دی، او الله تعالی به دا حق ظاهروي، لکه پوهان چې پرې پوهيږي، هغه علوم او حقائق چې له دې قرآن عظيم څخه حاصل شوي دي، او پرله پسې حاصليږي، هغه له نورو کتابونو څنې له سره په لاس نه دي راغلي، او هومره هدايت چې خلقو ته د محمد صلی الله عليه وسلم له رسالته رسېدلی دی، د بل چا له رسالته نه دی رسېدلی، ځکه چې د ده نبوت عام دي ټولو خلکو، انسانانو او پيريانو ته.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوْا ضَلٰلًا بَعِيْدًا ۝١٦٧ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَظَلَمُوْا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيْقًا ۝١٦٨ اِلَّا طَرِيْقَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ۝١٦٩

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (د محمد له نبوت څخه)، او منعه کړي يې دي (خلق) له لارې د الله (اسلام) څخه؛ په تحقيق سره ګمراه شوي دي په ګمراهی ډېرې لرې سره (د حق له لارې نه). بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او ظلم يې کړی دی (په پټولو د نعت د محمد يا په منعه د مؤمنانو له ايمانه) نه دی الله چې مغفرت وکړي دوی ته، او نه چې وښيي دوی ته سمه صافه لاره (څو چې دوی کافران دي) مګر (وبه ښيي دوی ته) لاره د دوزخ چې همېشه به وي دوی په هغه کې تل تر تله (بې انتها بلا انقطاع)، او دی دغه (ادخال او خلود في النار) پر الله باندې ډېر آسان.

تفسير: د قرآن مجيد او د محمد صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلم له تصديق او توثيق څخه وروسته فرمايي: «هغه کسان چې ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چې په «تورات» کې موجود وو، هغه يې ګرد پټ کړل، او خلقو ته يې د هغو په ځای نور مهمل شيان ورخرګند کړل، او نور يې هم له حقاني دين څخه واړول؛ نو داسې کسان له سره نه د هدايت وړ او نه د مغفرت مستحق دي»، له دې نه دا خبره ښه ښکاره شوه، چې هدايت يوازې د محمد صلی الله عليه وسلم په متابعت کې منحصر دی، او ګمراهي د محمدي شريعت د مخالفت نوم دی، چې په دې سره د يهودانو پوره سرزنښ او ترټنه وشوه، او د دوی د خيالاتو غلطول لا ښه واضح شول.

يَاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الرَّسُوْلُ بِالْحَقِّ مِنْ رَّبِّكُمْ فَاٰمِنُوْا خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۱۷۰﴾

اې خلقو ! په تحقيق راغلی دی تاسې ته رسول (محمد) په حق (قرآن يا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسې، نو ايمان راوړئ (او قصد وكړئ ! دهغه شي چې) خير دی تاسې ته، او كه كافران شوي يئ تاسې پس بېشكه خاص الله لره دي هغه شيان چې په آسمانونو كې دي، او (هغه شيان چې په) ځمكه كې دي (سره له آسمانونو او ځمكې ملكاً، خلقاً اوعَبيداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: ستاسې او ستاسې د كتاب تصديق، او ستاسې د مخالفينو يعنې د اهل كتاب تغليظ او تضليل يې بيان كړ، اوس ګردو خلقو ته ندا كولی شي چې: «اې خلقو ! زما صادق رسول له رښتيني كتاب او حق دين سره تاسې ته درغلی دی، ستاسې خير په همدې كې دی، چې د هغه ګردې خبرې ومنئ ! او كه يې ونه منئ؛ نو ستاسې دغه كفر الله جل جلاله ته هيڅ ضرر نشي رسولی، ځكه چې خاص الله جل جلاله لره هغه شيان دي، چې په اسمانونو او ځمكو كې دي، او الله جل جلاله ستاسې په ګردو احوالو او افعالو خبردار دی، ستاسې د ټولو اعمالو پوره حساب او كتاب كوي، او بدل يې دركوي.

فائده: له دې ارشاداتو څخه واضحه معلومه شوه، د هغو وحيو منل فرض دي؛ چې پر انبياوو عليهم السلام باندې نازلې شوي دي، او له هغو څخه انكار كول كفر دی.

يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا فِىْ دِيْنِكُمْ وَلَا تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ ۚ اِنَّمَا الْمَسِيْحُ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهٗ ۚ اَلْقٰهَآ اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوْحٌ مِّنْهُ ۫ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَلَا تَقُوْلُوْا ثَلٰثَةٌ ۚ اِنْتَهُوْا خَيْرًا لَّكُمْ ۚ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ سُبْحٰنَهٗٓ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗ وَلَدٌ ۘ

اې اهل كتابو ! مه كوئ ! تاسې مبالغه (تجاوز له حدودو) په دين ستاسې كې او مه وايئ تاسې پر الله مګر (ويل) حق (رښتيا)، بېشكه همدا خبره ده بله نه ده چې مسيح عيسى ځوی د مريمې رسول د الله دی، او (داسې) كلمه د ده ده، (يعنې پيدا شوی دی په كلمې د «كن» سره) چې لېږلې يې وه دغه (كلمه د هغه مور) مريمې ته، او روح دی له جانبه د الله، نو ايمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله) !، او مه وايئ تاسې (داسې چې معبودان) درې دي، منع شئ (له دې وينا، اختيار كړئ توحيد چې) خير دی تاسې تـه، بېشكه همدا خبره ده چې الله حق معبود يو دی (بې شريكه بې عيبه)، پاكي ده ده لره له دې چې شي ده ته (نسبت د) ولد،

تفسير: كتابيانو د خپلو انبياوو عليهم السلام په تعريف كې له مبالغې څخه كار آخيست، او له حدودو د باندې وتل، او خپل انبياء عليهم السلام يې د الله ځامن بلل، نو الله تعالی فرمايي چې: «د دين په خبرو كې مبالغه مه كوئ ! هومره خبره چې محققه وي له هغې څخه څه زياتوالی مه كوئ ! او د الله تعالی د مقدس شان په نسبت هم هغه خبرې وايئ؛ چې بيخي رښتيا او محققې دي !، او له خپله ځانه هيڅ شی مه وايئ !، له تاسې څخې ځومره لويه غلطي شوې ده، چې عيسى عليه السلام ته چې د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حكم پيدا شوی دی؛ د وحيې په خلاف د الله جل جلاله ځوی وايئ، او د درې معبودانو معتقدان شوي يئ، يو الله جل جلاله، دويم عيسى عليه السلام، دريم بي بي مريم رضي الله تعالی عنها، له داسې خبرو څخې مو خولې ونيسئ !، او الله تعالی واحد احد دی، هيڅوك له ده سره شريك نه دی،

او نه یې څوک اولاد کېدی شي، د ده پاک ذات له دې ګردو شیانو څخه پاک او منزه او مقدس دی، دا ګردې خبرې له دې نه پیدا شوې دي، چې تاسې د وحیې اطاعت ونه کړ، که تاسې د وحیې اطاعت او متابعت کولی؛ نو الله تعالی ته به مو د اولاد نسبت نه کولو.

او د درې معبودانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول، او د سید الرسل محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل الکتب قرآن مجید او فرقان حکیم تکذیب به مو نه کولو، او داسې پاخه کافران به نه کېدئ.

فائده: د کتابیانو یوې ډلې د عیسی علیه السلام رسالت هم ونه مانه، او د ده په وژلو پسې یې ملاوې وتړلې، چې د هغه ذکر پخوا تېر شو، بلې ډلې له دې نه تېری وکړی، عیسی علیه السلام یې د الله ځوی وګاڼه، او دواړه ډلې کافرانې شوې، د دې دواړو فرقو د ګمراهۍ سبب همدا شوه چې له وحیې څخه یې مخالفت وکړ، له دې نه ښکاره شوه چې نجات یوازې د وحیې په متابعت پورې منحصر دی.

لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ وَکَفٰی بِاللّٰهِ وَکِیْلًا ﴿۱۷۱﴾

خاص الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي (له علویاتو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیدًا) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنې په آسمانونو او ځمکو کې له لاندې تر پاس پورې هر څه شیان چې دي؛ ټول د الله تعالی مخلوقات، مملوکات، او بندګان دي، او بیا ووایئ چې: د الله تعالی شریک او ځوی څوک او څرنګه کېدی شي؟ او الله تعالی د ګردو کارونو جوړوونکی دی، او د ګردو کارونو د جوړولو لپاره هم هغه بس او کافي دی، بل هیچا ته حاجت نشته، نو اوس ووایئ چې: الله جل جلاله به شریک یا ځوی ته څرنګه محتاج شي؟ .

خلاصه یې دا چې نه په کوم مخلوق کې د ده د شریک کېدلو څه قابلیت او لیاقت شته، او نه د ده په پاک ذات کې د هغه د ځایېدلو څه امکان شته، او نه دې ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لري، نو له دې نه دا معلومه شوه چې له مخلوقاتو څخه کوم یوه مخلوق ته د الله تعالی شریک یا ځوی ویل د هغه چا کار او فکر دی؛ چې له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بې برخې وي.

فائده: له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه: هر هغه څوک چې د الله تعالی لپاره ځوی یا بل کوم شریک پیدا کوي؛ نو دی په حقیقت کې الله تعالی د ګردو موجوداتو پیدا کوونکی نه ګڼي، او ګرد موجودات د پاک الله مخلوق نه بولي، او هم الله جل جلاله د ګردو حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو لپاره کافي نه ګڼي، او ګواکې الله جل جلاله د الوهیت له مرتبې څخه وباسي، او په مخلوقاتو او ممکناتو کې یې داخلوي.

لَنْ یَّسْتَنْکِفَ الْمَسِیْحُ اَنْ یَّکُوْنَ عَبْدًا لِّلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِکَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ؕ

له سره ننګ (او عار) نه کوي مسیح له دې نه چې شي بنده لپاره د الله، او نه (ننګ او عار کوي) پرښتې چې مقربې دي (د الله له بندګۍ څخه).

تفسیر: یعنې د الله جل جلاله عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلی درجه شرافت او عزت دی، د دې لوی نعمت د قدر، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دې له مسیح علیه السلام او نورو انبیاوو علیهم السلام او مقربینو ملائکو څخه وکړی شي ! نو دوی د الله تعالی په عبادت ولې شرمیږي؟ او عار او ننګ ترې کوي؟ هو ! ذلت او بېغیرتي خو د ما سوا الله په بندګۍ کې ده، لکه چې نصرانیان مسیح علیه السلام ته «ابن الله» وایي، او خپل معبود یې

تړلي دي، او مشركان پرښتې د الله تعالى لوښې ګڼي، د دوى او د بتانو عبادت كوي، او د دوى لپاره تل ترتله عذاب او ذلت او سپكاوى شته.

وَمَنْ يَّسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيْعًا ﴿۱۷۲﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ وَيَزِيْدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۚ وَاَمَّا الَّذِيْنَ اسْتَنْكَفُوْا وَاسْتَكْبَرُوْا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ وَّلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۷۳﴾

او هر هغه څوك چې ننګ (او عار) وكړي له عبادت د دغه (الله) څخه او تكبر (لويي) وكړي) نو ژر به راجمع كړي (الله) دوى طرف خپل ته ټول (لپاره د جزا وركولو). پس هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه) پس پوره به وركړي (الله) دوى ته اجرونه د دوى (چې وعده يې ورسره كړې شوې ده)، او زيات به (هم) وركړي دوى ته له مهربانۍ خپلې، او هغه كسان چې ننګ (او عار) يې كړى وي، او تكبر (لويي) يې كړي وي (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به وركړي دوى ته (الله) عذاب دردناك، او نه به مومې دوى ځان ته بې له الله هيڅ دوست (نافع په آفاتو كې) او نه هيڅ مددګار (د افع د عذاب).

تفسير: يعنې هر هغه سړى چې د الله تعالى له عبادت څخه سركښي كوي، او غاړه ترې غړوي؛ نو دى به له سره بې پوښتنې پاتې نه شي، بلكه يوه ورځ به دوى ګرد د الله تعالى په مخ كې ټول كړل شي، او حساب به ورسره وشي، نو هغه كسان چې ايمان يې راوړى وي، او ښه كارونه يې كړي وي، يعنې د پاك الله بندګي يې پوره په ځاى كړې وي؛ نو دوى ته به د خپلو ښو كارونو پوره اجر او ثواب وركړل شي، بلكه د الله تعالى په فضل او مهربانۍ به د هغوى له ثواب څخه زيات نور خورا لوى لوى نعمتونه هم وركړى شي، او هغه كسان چې د پاك الله له عبادت نه يې سر غړولى وي، په لويو عذابونو كې به آخته شي، او هيڅوك به له هغو كسانو په داسې سختې كې هم د دوى خير غوښتونكى او مددګار نه وي؛ چې دوى هغه د الله تعالى په بندګۍ كې شريك كړى وو.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ نُوْرًا مُّبِيْنًا ﴿۱۷۴﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوْا بِهٖ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِيْ رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ ۙ وَّيَهْدِيْهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿۱۷۵﴾ۭ

اى خلقو ! په تحقيق راغلى دى تاسې ته برهان (دليل، سند، حجت چې محمد دى) له (طرفه د) رب ستاسې، او نازل كړى دى مونږ تاسې ته نور (رڼا) واضح ښكاره چې (قرآن دى). پس هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى په الله او منګولې يې خښې كړي دي په (دين د) ده؛ نو ژر به داخل كړي (الله) دوى په رحمت كې چې له جانبه د ده دى، او په مهربانۍ كې او هدايت به وكړي (وښيي الله) دوى ته خپل لوري ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسير: پخوا له دې نه د الله جل جلاله د وحي او بالخصوص د قرآن عظيم د عظمت او د هغه د حقانيت بيان او د هغه د متابعت د تاكيد ذكر وو، او د هغه په ذيل كې د مسيح عليه السلام د الوهيت او د ابن الله توب ابطال څخه وروسته بيا د هم هغه اصلي او ضروري خبرې په نسبت ګردو ته تاكيد كيږي: چې اى خلقو ! تاسې ته د رب العالمين جل جلاله له

خوا كامل حجت او روښانه رڼا در رسېدلې ده، چې ستاسې هدايت ته بيخي كافي او وافي ده، يعنې قرآن عظيم الشأن، نو هر هغه څوك چې پر الله جل جلاله باندې ايمان راوړي او دغه مقدس كتاب مضبوط ونيسي؛ نو دى به د الله جل جلاله په رحمت او فضل كې داخليږي، او هر څوك چې له هغه څخه مخالفت كوي، د دوى ګمراهي او خرابي فقط همدغه مخالفت ګڼل كيږي.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ

طلب د فتوى كوي دوى له تانه (اى محمده ! د كلالې) نو ووايه: چې الله فتوى دركوي تاسې ته په (ميراث) د كلالې كې.

تفسير: د «كلاله» معنى كمزور او ضعيف او دلته ترې مراد هغه مړى دى؛ چې د ده په وارثانو كې پلار او اولاد هيڅوك نه وي، لكه چې پخوا له دې هم بيان شو، ځكه چې اصلي وارث والد او ولد دى، څوك چې دا نه لري؛ نو د ده حقيقي ورور او خور د ځوى او لور حكم لري، او كه «حقيقي» نه وي، نو همدا حكم په «علاتي» كې هم دى: چې په پلار كې سره شريكان وي، كه يوه خور وي نيمايي، كه دوه خويندې وي دوه ثلثه، كه ورور او خور دواړه وي؛ نو نارينه ته دوه برخې او ښځې ته يوه برخه وررسيږي، كه تش يو ورور وي، خور هيڅ نه وي؛ نو دى د خور د مال وارث كيږي، يعنې ده ته هيڅ يوه برخه معينه نه ده، بلكه ټول وړي، ځكه چې هغه «عصبه» دى، لكه چې په راتلونكي آيت كې دا ګرد صورتونه مذكور دي، اوس پاتې شو، هغه خور او ورور چې يوائې په مور كې شريكان وي، چې دوى ته «أخيافي» وايي، نو د هغه حكم دغه سورت په شروع كې فرمايل شوى دى، او برخه يې معينه ده.

إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

كه يو سړى مړ شي چې نه وي ده لره ځوى (او نه پلار) او وي ده لره يوه خور (عينيه يا علاتيه) نو (مقرر) دى دې ته نصف (نيم) د هغه مال چې پرېښى وي (مړي).

تفسير: يعنې كه يو سړى مړ شي او يوه خور ولري، نه ځوى ترې پاتې وي او نه پلار؛ نو دې ته د ميراث نيمايي مال ور رسيږي.

وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ

او دا ورور ميراث وړي له دې خور څخه كه نه وي دې لره ځوى (څوځات).

تفسير: يعنې كه د دې په عكس كومه ښځه بې ولده مړه شي، او له دې څنې «أعياني» يا «علاتي» ورور پاتې شي، نو دا ورور د خپلې خور د مال وارث كيږي، ځكه چې «عصبه» دى، او كه له دې ښځې څنې ځوى پاتې وي؛ نو ورور ته يې هيڅ نه ور رسيږي، او كه ترې لور پاتې وي، نو هغه مال چې د لور د برخې وركولو څخه وروسته پاتې وي؛ ورور ته وررسيږي، كه «أخيافي» ورور يا خور يې پرېښي وي، نو هغه ته شپږمه برخه معينه ده، لكه د دې سورت په ابتداء كې ارشاد وشو.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ

نو كه وي دا خويندې دوه (يا زياتې) نو مقرر دى دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چې پرېښى دى (مړي).

تفسیر: او که دوه یا له دوو څخې زیاتې خویندې ترې پاتې شي، نو دوی ته دوه ثلثه رسیږي.

وَإِنْ كَانُوٓا۟ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ

او که وو دا (وارثان) وروڼه او خویندې نارینه او ښځې؛ پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخې د دوو ښځو.

تفسیر: یعنې څه وروڼه او څه خویندې پرېږدي، نو ورور ته دوه برخې او خور ته یې یوه برخه ور رسیږي، لکه چې د اولاد حکم دی.

يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا۟

بیانوي الله تاسې ته (احکام د میراث) چې ګمراه (او خطا) نه شئ تاسې.

تفسیر: یعنې رحیم او کریم الله محض د خپلو بندګانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات لپاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایي، لکه چې دلته یې د «کلاله» میراث بیان کړی دی، الله جل جلاله له ګردو څخه غني او بې نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالی د داسې مهربانۍ قدر ونه کړي، بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکړي؛ نو هغه تل تر تله کمبخت او شقي پاتې کیږي.

له دې څخې دا راښکاره شوه چې بندګانو ته ښایي چې د ګردو احکامو متابعت وکړي، او که په کوم معمولي او جزوي امر کې هم مخالفت کوي، نو ګمراه کیږي، نو بیا هغه کسان چې د ده په پاک ذات او په کمالیه وو صفاتو کې د ده د حکم څخه مخالفت کوي، او خپل اعتقاد او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کې د ځان مقتدا ګرځوي، د هغو د ضلالت او خباثت درجه همدې نه قیاس کړئ، چې په څه اندازه به وي.

وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿١٧٦﴾

او الله پر هر شي ښه عالم دی (نو د بندګانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کې ورته معلوم دي).

تفسیر: پخوا له دې نه معلومه شوې وه، چې الله تعالی د خپلو بندګانو هدایت خوښوي، اوس فرمایي چې ده ته ټول شیان معلوم دي، نو مطلب یې داسې شو، چې په دیني مسائلو کې که تاسې ته کوم ضرورت پېښ شي، د هغه پوښتنه کوئ! کله چې د دې ارشاد په تعمیل کې لویو اصحابو رضي الله تعالی عنهم د «کلاله» د مسئلې پوښتنه وکړه؛ نو د هغوی د تحسین په لوري، او وروسته له دې نه د داسې سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږي، او دا هم ترې مفهومیږي، چې الله جل جلاله ته ټول شیان معلوم دي او تاسې ته نه؛ نو دا هم نشئ ښوولئ چې په «کلاله» او په نورو صورتونو کې هغه برخې چې مقررې شوي دي، د هغوی حقیقي علت څه شی دی؟ او بیا د بني آدمانو عقل د دې خبرې قابل کله کېدی شي؛ چې د حق سبحانه وتعالی په ذات او صفاتو کې په خلاف د وحیې جرأت وکړي، کله چې دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دي، نو د الله تعالی په بې مثله او بې سیاله او بې شریکه ذات او صفاتو باندې د پاک الله له ښوونې څخه پرته ځرنګه وپوهیږي؟ او په څه ډول یې راښکارولی شي؟.

تمت سورة «النساء» بفضل الله خالق الأرض والسماء !
ونرجو منه فی الدنیا النعماء وفی الآخرة حسن اللقاء !

سُورَةُ المَائِدَةِ

د«المائدة« سورت مدني دی، پر ته له (۳) آیته چې په عرفات په «حجة الوداع» کې نازل شوی دی، په تلاوت کې (۵)، او په نزول کې (۱۱۲) سورت دی، (۱۲۰) آیتونه او (۱۶) رکوع لري. وروسته د «الفتح» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ ۬ؕ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) پوره کړئ تاسې ټول عهدونه.

تفسیر: له عقودو څخه ټول لوظونه او پیمانونه مراد دي، برابره خبره ده چې هغه د الله تعالی سره وي، او که له مخلوق سره وي، له همدې تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کې هغه مختلف شیان چې له اسلافو څخه منقول دي؛ هغه ټول سره تطبیقیږي، او په دې آیت کې د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیږي.

اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيْمَةُ الْاَنْعَامِ

حلال کړی شوي دي تاسې ته (پس له شرعي ذبحې بې ژبي) چارپایان د انعامو (لکه اوښان، غوایان او پسونه).

تفسیر: په (۶) جزء د «النساء» د سورت په (۱۶۰) آیت (۲۲) رکوع کې مونږ ولوستل چې: پر یهودانو باندې د دوی د ظلم او بد عهدۍ په سزا ځینې حلال او طیب شیان حرام، او دوی ترې محروم کړی شوي وو ﴿فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ﴾ چې تفصیل یې د «الأنعام» په سورت کې راځي، دې مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره؛ له دې شیانو څخه د انتفاع اجازه هم ور کړی شوې ده، یعنې اوښ، غویي، پسه، وزه او له دې جنسه څخه ټول أهلي او وحشي (کورني او ځنګلي) چارپایان لکه هوسۍ، غش غویي او نور ستاسې لپاره په هر حالت کې حلال کړی شوي دي، بې له هغو حیواناتو یا حالاتو چې د هغو په متعلق؛ یا حق تعالی په قرآن عظیم، یا د خپل نبي کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کې ستاسې د جسماني یا روحاني یا اخلاقي مصالحو له امله ممانعت فرمایلی وي.

اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ

مګر (حلال نه دي) هغه چې لوستې به شي په تاسې باندې (وروسته له دې نه).

تفسیر: غالبا له دې څخه مراد هغه شیان دي چې د همدې سورت په دریم آیت کې بیان کړی شوي دي، یعنې ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ﴾ څخه نیولې تر ﴿ذٰلِكُمْ فِسْقٌ﴾ پورې.

غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ

حال دا چې نه یئ تاسې حلال ګڼونکي د ښکار حال دا چې تاسې احرام تړونکي یئ !.

تفسير: د مُحرِم لپاره يواځې د وچې د ساكښانو (ذي روحو) ښكار روا نه دی، او د سيند د ښكار اجازه ورته شته، كله چې د احرام دومره رعايت شوی دی، چې په هغه كې ښكار كول ممنوع ګرځول شوي دي، نو د حرم شريف د حرمت او عزت لحاظ ښايي له دې نه په درجو زيات وي، يعنې د حرم د ساكښانو (ذي روحو) ښكار د محرم او غير محرم د ګردو لپاره حرام وي، لكه چې د ﴿لَا تُحِلُّوا شَعَآئِرَ اللهِ﴾ له عمومه څخه معلوميږي.

﴿إِنَّ اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①﴾

بېشكه الله حكم كوي (په تحليل او تحريم كې) د هر هغه څه چې اراده وفرمايي.

تفسير: يعنې هغه الله جل جلاله چې ګرد مخلوقات يې پيدا كړل، بيا يې پخپل حكمت او كمال سره د دوی په منځ كې د مراتبو فرق ښكاره كړو، په هره نوعه كې يې سم د هغه له استعداده بېل بېل فطري خواص او قواوې په وديعت كېښودې، د حيات او د ممات مختلف صورتونه يې تجويز كړل، بېشكه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو كې دا حق هم حاصل دی؛ چې د خپل كامل اختيار، محيط علم، بالغه حكمت په اقتضاء هر هغه شی چې هر چا ته په هر حالت كې اراده وفرمايي؛ حلال يا حرام يې كړي .﴿لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ﴾.

﴿يَآأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَآئِرَ اللهِ﴾

ای هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) مه ګڼئ حلال (مه بې حرمته كوئ !) شعائر (نښې د دين) د الله (چې د حج مناسك دي).

تفسير: يعنې هغه شيان چې د حق تعالی د عظمت او معبوديت لپاره خاص علامات او نښې مقررې شوي دي؛ د هغوی بې حرمتي مه كوئ ! چې دې كې حرم محترم، بيت الله شريف، جمرات، صفا، مروه، هدي، احرام، مساجد، آسماني كتابونه او نور ګرد حدود او فرائض او ديني احكام شامل دي، وروسته له دې علائمو او نښو ځنې د ځينو مخصوصو شيانو ذكر فرمايي چې په مناسكو پورې تړلي دي، لكه چې له دې آيت څخه پخوا په بل آيت كې د مُحرِم ځينې احكام ذكر شول.

﴿وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ﴾

او مه (بې عزته كوئ !) مياشته حرمت والا (په قتال او جدال سره).

تفسير: حرمت والا مياشتې څلور دي، لكه چې د «التوبة» د سورت په (٥) ركوع (٣٦) آيت ﴿مِنْهَآ أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ كې مذكور دی، او هغه (محرم، رجب، ذي القعدة، ذي الحجة) دي، او تعظيم او احترام يې دا دی، چې ښايي په دې مياشتو كې له نورو مياشتو ځنې د نېكۍ او تقوی زيات التزام وكړ شي !، او ښايي چې له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ كولو) لپاره ډېر اهتمام وشي !، خصوصا نه ښايي چې حُجّاج وربړوي، يا د بيت الله له حج څخه يې ستانه (واپس) كړي.

اګر كه دا امور د كال په دولسو مياشتو كې واجب العمل دي، مګر بالخصوص په دې محترمو مياشتو كې پرې ډېر زيات تاكيد شوی دی.

﴿وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ﴾

او مه (بې حرمته كوئ ! د) هغه ساكښ (ذي روح) چې د كعبې هديه وي (بې قلادې) او نه هغه (هديه) چې په غاړه كې يې قلادې وي (او د كعبې په لوري بيولې كيږي).

تفسير: (قلائد) د قلاده جمع ده، چې له هغې څخه هغه طوق يا هار يا غاړکی يا غړوندی مراد دی؛ چې د «هدي» د حيوان په غاړه کې د علامې او نښې په ډول اچول کيږي، څو د «هدي» حيوان پرې وپېژندل شي، او له تعرض څخه مأمون وي، او ليدونکي ته د هسې عمل د کولو ترغيب هم وشي، قرآنکريم د دې شيانو تعظيم او حرمت باقي پرېښود، او د «هدي» او د هغې د علائمو او نښو سره تعرض کول يې ممنوع کړل.

وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّن رَّبِّهِمۡ وَرِضۡوَٰنٗاۚ

او مه (بې عزته کوئ !) قصد کوونکي (ورتلونکي) د کور حرمت والا ته (د حج يا د عمرې لپاره)، حال دا چې غواړي دوی فضل له (جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښې.

تفسير: په ظاهر کې د غه وياړ (فخر) يواځې د مسلمانانو دی، يعنې هر هغه مخلص مسلمان چې د حج يا د عمرې لپاره ځي؛ د هغه تعظيم او احترام وکړئ ! او د دوی په لاره کې ډبرې مه اچوئ ! او ربړ (تکليف) مه ور رسوئ !.

وَإِذَا حَلَلۡتُمۡ فَٱصۡطَادُواْۚ

او کله چې (له احرامه څخه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسې (که مو خوښه وي).

تفسير: يعنې د ښکار هغه ممانعت چې د احرام په حالت کې کړی شوی وو، د احرام له اتمام نه وروسته پاتې نشو.

وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ أَن صَدُّوكُمۡ عَنِ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ أَن تَعۡتَدُواْۘ

او باعث دې نکړي تاسې دښمني د يوه قوم (لدی سببه) چې منعه کړي دي دوی تاسې لره له مسجد حرام څخه؛ په دې چې تاسې تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخيستلو).

تفسير: يعنې (د کافر قوم بغض او دښمني دې تاسې دې ته اړ او باعث نه کړي؛ چې له خپله حده تېر شئ، او د دې تېرو شيانو حرمت ونه ساتئ)، هغه شعائر چې په لومړني آيت کې د الله تعالی له خوا لوی او محترم ښودل شوي وو، د مشرکانو له لوري په شپږم کال کې توهين او سپک شول، رسول الله مبارک نږدې له (۱۵۰۰) اصحابو سره د «ذي القعدة الحرام» په مياشت کې محض د عمرې د اداء کولو په قصد له مدينې منورې څخه رهي (روان) شول، کله چې «حديبيې» ته ورسېدل، مشرکانو دوی د دې اسلامي عبادت له اداء کولو څخه منع کړل، دوی نه د احرام حالت، نه د کعبې شريفې د حرمت، نه د «شهر الحرام» د احترام، نه د «قلائد» او نه د «هدي» څه لحاظ او خاطر وکړ.

مسلمانانو د «شعائر الله» له دې توهين او د مذهبي فرائضو له دې ممانعت څخه چې د دې ظالم او وحشي قوم له لوري وشو؛ که هر څومره د غيظ، غضب، بغض او عداوت اظهار کړی وی؛ حق يې درلود (لرلو) او بېځايه نه وو، او که د دوی په مقابله کې د انتقام په ځوښ (جوش) کې له سده وتلي وی، او په کوم اقدام باندې يې لاس پورې کړی وی؛ هم ښاييدل او ممکن وو، ليکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل، انصاف او حقانيت بنا دي، لکه چې قرآن کريم د داسې جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کې هم مسلمانانو ته حکم ورکړ چې: «خپل جذبات دې تر اداري لاندې ونيسي»، ځکه چې انسان د ډېر محبت او زيات عداوت په وخت کې په ځوښ (جوش) راځي، او د خپل ځان ادراه هيڅ نشي کولی، او له حده تېری کوي، نو ځکه يې وفرمايل چې: ښايي د خورا (ډېر) سختو دښمنانو عداوت او دښمني هم تاسې د عدل او انصاف له دائرې څخه ونه باسي، او د عدل او انصاف واګې مو له لاس څخه خوشې نه شي.

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته کوئ تاسې يو تر بله په نېک کار او تقوی (پرهېزګارئ) کې، او مه کوئ تاسې مرستې يو تر بله پر ګناه او پر عدوان (ظلم تجاوز).

تفسير: که کوم سړی بالفرض د انتقام په ځوښ (جوش) کې راشي، او تېری وکړي؛ نو د هغه د ممانعت تدبير دا دی چې دمسلمانانو جماعت دې نه يواځې له ده سره په هغه ظلم او عدوان کې مرسته ونه کړي، بلکه ګرد سره دې لاس يو، او د نيکۍ او تقوی مظاهره دې وکړي ! (او د ده د زيادت او بې اعتدالۍ مخه دې ونيسي !.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۖ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

او وويرېږئ تاسې له الله څخه، بېشکه چې الله ډېر سخت دی عذاب (د ده متخلفينو لره).

تفسير: يعنې د حق پرستۍ او انصاف خوښولو او د ګردو ښو اخلاقو بيخ د پاک الله څخه وېره ده، او که د الله جل جلاله څنې وېره، او په نېکۍ کې تعاون او په بدۍ کې عدم تعاون نه وی؛ نو د عمومي عذاب د وقوع اندېښنه وه (أعاذنا الله منه !)، څرنګه چې الله جل جلاله د هغو شيانو د بيان اراده وفرمايله، چې وعده يې په ﴿إِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ﴾ کې کړی شوې وه، نو دا آيت نازل شو:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ۚ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ

حرام کړی شوی دی پر تاسې (خوراک د) مردار (حيوان) او (د بهيدونکې) وينې، او د غوښې د خنځير، او د هر هغه (حلال کړی شوي حيوان) چې آواز کړی شوی وي بې له (نامه) د الله (د بل شي) په هغه باندې (د ذبحې په وخت کې)، او د خپه کړی شوي، او د کوتک (او د نورو) وهلی شوي، او د غورځېدلي (له پاسه ژورې ته)، او د ښکرو خيرې شوي په وهلو د ښکر، او د هغه چې (ترې) خوړلې وي ځناورانو، مګر (روا دی) هغه چې حلال (يې) کړئ تاسې (او روح په کې وي)، او (حرام دی) هغه چې ذبح کړی شوی وي (په نامه د کوم ممنوعه ځای يا شي) او دا چې تقسيم وکړئ تاسې په غشو د قمار سره، دغه (تېر محرمات يا تقسيم يا تفاؤل په دې غشو سره ګناه او) فسق دی.

تفسير: يعنې حرام کړی شوي دي پر تاسې دغه لس شيان:

١ - «ميتة» يا مرداره چې بې ذبحې مړه شوي وي (بې له ماهي او ملخه) حرامه ده، «ميتة» هغه واجب الذبح حيوان ته ويلی شي، چې بې له حلالولو په خپل مرګ مړ شي، او وينه او غريزي حرارت يې په غوښه کې محتقن او جذب شوي پاتې شي، چې د هغه له زهريله توب او ګندګۍ څنې خو راز بدني او ديني ضررونه پيدا کيږي.

٢ - د بهيدونکې وينې خوراک حرام دی، لکه چې په (٨) جزء د الأنعام په (١۴۶) آيت (١٨) رکوع کې ﴿أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا﴾ راغلي دي.

٣ - د خنځير د غوښې خوراک حرام دی، او د خنځير د نورو ګردو اجزاوو څخه تر نوکانو او ويښتانو پورې هم هر راز انتفاع ناروا ده.

۴ - د هغه مذبوح خوراک حرام دی؛ چې بې د الله تعالی له نامه څخه د بل چا نوم پرې یاد کړی شوی وي.

۵ - د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې په خپه کېدلو (زندۍ کېدلو) یې روح (سا) ختلې وي.

۶ - د هغه مړه خوراک حرام دی، چې په کوتک یا په غونډه تیږه (ګټه) چا وهلی وي.

۷ - د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې لوېدلی وي له غره یا له کمره یا په کوهي کې.

۸ - د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې بل غوايي په ښکر وهلی وي.

۹ - د هغه مړه حیوان خوراک حرام دی؛ چې درندګانو ترې څه اندازه غوښه خوړلې وي او بيا يي روح ختلی وي، (مګر هغه مړ له دې پنځو واړو وروستنيو څخه چې ژوندی پاتې وي، او بيا يې په نامه د الله جل جلاله ذبح کړي، نو د هغه خوراک روا دی).

۱۰ - د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې په هغو تيږو (ګټو) ذبح کړی شوی وي چې د «کعبې شريفې» نه ګېر چاپېره ولاړې دي، او مشرکانو به د تعظيم لپاره پرې قرباني کولې، يا ترې مطلق بتان مراد دي.

لږ څه وړاندې د «هدي» د ادب او احترام ذکر تېر شو، يعنې هغه ساکښ (ذي روح) چې د تقرب الی الله په نيت د الله تعالی له ګردو څخه د پخوانی معبد مکې معظمې ته د نذر په ډول بېول کېدل، او هلته به ذبح کېدل، د هغه په مقابل کې د هغه ساکښ (ذي روح) ذکر يې وفرمايه، چې د بل چا په نامه يا د بيت الله څخه ما سوی په بل کوم ځای کې د بل چا يا د بـل ځای د تعظيم لپاره ذبح کيږي (موضح القرآن).

په دې دوهم صورت کې د نذر نيت هم في الحقيقت د غير الله په نامه وي، اګر که د ذبحې په وخت کې له ژبې څخه «بسم الله، الله اکبر» هم وويل شي، سم له دې تقرير سره د ﴿وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِۦ﴾ او د ﴿وَمَا ذُبِحَ عَلَى ٱلنُّصُبِ﴾ فرق واضح شو (ابن کثير رحمه الله).

﴿وَأَن تَسْتَقْسِمُوا۟ بِٱلْأَزْلَٰمِ﴾ : «او حرام کړی شوي دي دا چې تقسيم وکړئ تاسې د قمار په غشو سره»، ځينې مفسرين د «ازلام» څخـې د تقسيـم غشي مرادوي، چې د جاهليت په زمانه کې د ذبحې غوښې او د نورو تقسيم لپاره استعمالېدل، او هغه د قمار (جوارۍ) يو صورت وو، لکه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاټرۍ) رسم دی، ليکن د «حافظ عماد الدين ابن کثير رحمه الله» او نورو محققينو په نزد دا خبره راجحه ده، چې له «ازلام» څخه غشي مراد دي، چې په هغه سره د مکې معظمې مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کې به د خپلې ارادې او د چارې فيصله او پرېکړه پرې کوله، دا غشي بـه يـې په بيت الله کې د قريشو خورا (ډېر) لوی بت (هُبل) سره کېښودل، د دې غشو پر ځينو باندې داسې ليکل شوي وو «أمرني ربي» = «حکم راکړی دی ما ته رب ځما»، او پر ځينو يې داسې ليکلی شوي وو «نهاني ربي» = «منع کړی يم زه رب ځما» همداسې پر هر غشي يوه قياسي او اټکلي خبره لیکلې شوې وه.

کله چې به دوی ته په کومه خبره کې څه تردد او انديښنه پېښېده؛ نو دوی به تلل او يو غشی به يې راخيست، که د «أمرني ربي» والا غشی به يې په لاس ورته؛ نو په کار به يې شروع کوله، او که مخالف له هغه به يې په لاس ورته؛ نو له کار څخه به تښتېدل، وعلى هذ القياس ګواکې دا له بتانو څخه يو راز مشوره او استعانت وو، څرنګه چې د دې رسم بنا پر خالص شرک، جهل، اوهام پرستی، او په افترا على الله باندې وه؛ نو ځکه «قرآن کريم» په متعددو مواقعو کې په نهايت تغليظ او تشديد سره د هغه حرمت ښکاره کړ.

سم له دې تقرير سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پيدا کړ، او دا يې له مردارې وينې او خنځير او نورو ډېرو خبيثو او ګنده وو شيانو د تحريم له سلسلې سره منسلک، او دا يې راښکاره کړه چې د دوی معنوي او اعتقادي نجاست او خباثت، له دې شيانو له پليتی څخه لږ نه دی، لکه چې په بل آيت کې د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرګنديږي.

اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ط

نن ورځ نا امیده شول هغه کسان چې کافران شوي دي له (ابطاله د) دین ستاسې، نو مه ویرېږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او وویرېږئ له ما نه (چې ستاسې خالق یم).

تفسير: دا آیت هغه وخت نازل شو چې د ژوندانه په ټولو څانګو او د هدایت د علومو د هرې موضوع په متعلق کې اصول او قواعد داسې ممهد، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافي تفصیل او جامعیت سره منظم شوی وو؛ چې د اسلام پیروانو ته تر قیامت پورې د الهي دین څخه ما سوا بل کوم دین بیخي د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لایق نه وو پاتې شوی.

مکه معظمه فتحه شوې وه، اصحاب کرام رضوان الله تعالى عليهم أجمعين سره له کاملې وفا له خپل الله «جل وعلا شأنه» سره خپل عهد او پیمان پوره کولو، هغه قوم چې د ګنده او پلیتو غذاګانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو)؛ له مادي او معنوي طیباتو څخه خوند اخیستی وو، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کې راسخ او ټینګ شوی وو، د ګومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدې بیخي شلېدلې وې، او شیطان د تل لپاره له دې څخه چې په «جزیرة العرب» کې یې عبادت وشي؛ بیخي مأیوس شوی وو، نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو: ﴿اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾ .

یعنې نن کفار له دې خبرې څخه مایوس کړی شوي دي، چې تاسې له خپل قیّم دین څخه واړوي، او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوري بوځي، یا د اسلامي دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کې وګرځوئ، یا په دیني احکامو کې د تحریف او تبدیل امیدونه ولرئ، نن تاسې ته یو کامل او مکمل دین در رسېدلی دی، چې وروسته په هغه کې د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته، د الله جل جلاله انعام پر تاسې شوی دی، چې وروسته له دې نه ستاسې له طرفه د هغه د ضایع کېدو هیڅ اندېښنه نشته، پاک الله تر ابده پورې همدا د اسلام دین ستاسې لپاره غوره کړی دی، نو ځکه وروسته له دې نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال هم نه دی پاتې.

په داسې حالاتو کې تاسې ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چې له کفارو څنې وویرېږئ، ولې چې کفار تاسې ته هیڅ نقص او تاوان نشي در رسولی، هو ! د هغه لوی محسن او حقیقي منعم له قهره او ناراضۍ څخه تل وویرېږئ !، چې د ده په واک او اختیار کې ستاسې فلاح او نجاح او ګټه او زیان دی.

ګواکې په ﴿فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾ کې یې په دې مطلب تنبیه فرمایلې ده، چې وروسته له دې نه مسلمانانو ته د کفارو له لوري تر هغه وخته پورې هیڅ وېره او اندېښنه نه ده پکار؛ تر څو چې په دوی کې د الله «جل وعلا شأنه» وېره، او د تقوی شان موجود وي.

له ﴿اَلْيَوْمَ﴾ څنې دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او ورپورې متصلې راتلونکې زماني مقصد دی، او څینې ترې یوم النزول مرادوي؛ چې هغه د هجرت د نهم کال د ذي الحجې د نهمې نېټې د جمعې او عرفې مازدیګر وو.

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسې ته دین ستاسې (اصُولاً او فروعاً).

تفسير: یعنې د ده په اخبارونو او قصصو کې پوره صداقت، او په بیان کې یې پوره تأثیر، په احکامو کې یې پوره اعتدال شته، هغه حقائق چې په پخوانیو کتابونو او نورو آسماني ادیانو کې محدود او نا تمام وو؛ د هغوی تکمیل او تعمیم هم

دې قيم دين سره وکړ شو، هغه احکام چې کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصيصا يا تعليلا صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ايضاح خو همېشه کيږي، ليکن د زيادت يا قلت د ترميم ګنجائش په کې له سره نشته.

وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

او تمام (پوره) مې کړ پر تاسې (ای مؤمنانو !) نعمت خپل (د دين په اکمال).

تفسير: له ګردو څخه لوی احسان خو همدا دی؛ چې اسلام غوندې يو مکمل او ابدي دين او د خاتم الأنبياء صلى الله عليه وسلم په شان يو لوی (نبي) يې تاسې ته مرحمت فرمايلی دی.

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کړ ما تاسې ته اسلام له جهت د دين (ډېر پاکيزه په ټولو اديانو کې).

تنبيه: دغه د ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ الآيه ـ آيت نازلول هم د لويو نعمتونو له جملې څخه يو نعمت دی؛ نو ځکه ځينو يهودانو د عمر فاروق رضي الله عنه په حضور کې عرض وکړ: «يا أمير المؤمنين ! که دا آيت پر مونږ نازل شوی وو؛ نو مونږ به يې «يوم النزول» د خپل ځان لپاره اختر ګرځولی وی»، عمر فاروق رضي الله تعالى عنه وفرمايل: «په هغې ورځې کې چې دا آيت نازل شو؛ پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوي وو»، دا آيت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفې او جمعې په ورځې د مازيګر په وخت په داسې حالت کې نازل شو، چې د «عرفات» په ميدان کې د نبي کريم «صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أفضل الصلاة والتسليم» د اوښې په چپ چاپېر کې له (۴۰۰۰۰) تنو څخه زيات اتقياء او ابرار «رضي الله تعالى عنهم أجمعين» سره راټول شوي وو، وروسته له دې نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) يا (۸۱) نورې ورځې په دنيا کې تشريف درلود (لرلو).

فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ③

نو هر څوک چې اړ شو (خوراک د حرام شي ته) په سخته لوږه کې، حال دا چې نه وي مائل ګناه ته (په خوراک زيات له کفافه يا د لذت لپاره)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی (چې نه يې نيسي په دغه خوراک).

تفسير: يعنې د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کې هيڅ ډول تغيير او تبديل نشي کېدی، هو ! مضطر چې د لوږې او تندې له شدته بې تابه او ناچاره شوی وي، که حرام شی وخوري، يا يې وڅښي، او خپل ځان له هلاکت څخه پرې وژغوري (وساتي)، په دې شرط چې د ضرورت له مقداره متجاوز نشي، او لذت ترې مقصود نه وي ﴿غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ﴾؛ نو حق تعالى به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهرباني سره ورمعاف کړي، ګواکې هغه شی خو همغسې حرام پاتې دی، مګر هغه سړی چې د دې حرامو خوړونکی او څښونکی وي؛ د الله تعالى په نزد مجرم نه ګڼل کيږي، دا هم د نعمت د اتمام يوه نوعه ده.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده !) چې کوم شی حلال کړی شوی دی دوی ته؟ ووايه: حلال کړی شوي دي تاسې ته طيبات (پاک شيان).

تفسير: په لومړني آيت کې د حرامو شيانو بيان وشو، نو په طبيعي ډول سره داسې يو سوال پيدا کيږي، چې حلال شيان کوم کوم دي؟ نو ځواب يې ورکړ شو، چې د حلالو دائره خو ډېره وسيعه ده، هغه شيان پربېږدئ چې په هغو کې ديني يا بدني نقصانونه دي، نور د دنيا ګرد پاکيزه او ستره شيان حلال دي.

وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چې ښوونه کړي وي تاسې له (ټولو اقسامو) ښکار کوونکو (حيواناتو يا مرغانو) څخه چې ښوونه کوونکي اوسئ تاسې (په ښکار ځغلولو د دوی) چې ښوونه وکړئ تاسې ور ته له هغه نه چې ښوولي دي تاسې ته الله، پس خورئ تاسې له هغه ښکاره چې نيولی يې وي تاسې ته (له انعامو او طيورو نه) او يادوئ تاسې نوم د الله په هغه (ښکاري حيوان کله چې ښکار ته يې لېږئ !) (يا) او يادوئ تاسې نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کې که ژوندی مو مينده کړ).

تفسير: د ښکاري سپي او باز او نورو ښکار کوونکو ساکښانو (ذي روحو) ښکار په دې شرطونو سره حلال دی:

۱ - دښکار کوونکو ذي روحو ښه عادت کول، چې تعليم يې موندلی وي.

۲ - پر ښکار باندې خوشې کړ شي.

۳ - په همغه طريقه سره تعليم ورکړی شوی وي؛ چې په شريعت کې د اعتبار وړ وي، يعنې سپي او نورو ته داسې تعليم ورکړی شوی وي؛ چې ښکار ونيسي، او همغسې يې خپل خاوند ته وروړي، او ويې نه خوري، او باز ته داسې تعليم ورکړی شوی وي؛ چې د بلنې په وخت کې خپل خاوند او بلونکي ته ژر بېرته ورشي.

که سپی ښکار په خپله وخوري، يا باز چې په بلنه سره بېرته رانشي، نو داسې فهميږي کله چې دوی د خپل خاوند په بلنه بېرته نه راځي، او د ده په خوله نه کيږي؛ نو هغه ښکار هم د خپل خاوند لپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته يې کړی دی.

۴ - د خوشې کولو په وخت کې د الله تعالی نوم ياد کړ شي ! يعنې بسم الله وايي ! او ورخوشې يې کړي، د دې څلورو واړو شرطونو تصريح خو په قرآني نص کې شوې ده.

که له دې شرطونو څخه يو شرط هم مفقود شي، نو هغه ښکار چې ښکاري ساکښ (ذي روح) وژلی وي؛ حرام دی، هو ! که مړ شوی نه وي، او ذبح کړ شي، نو د ﴿إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ﴾ په قاعده سره جلا کيږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

او وويرېږئ تاسې له الله !، بېشکه چې الله ډېر چابک دی حساب (د ده، چې ډېر ژر د ګردو مخلوقاتو حساب خلاصوي).

تفسير: يعني په هر حالت کې له الله تعالی څخه وويرېږئ ! چې چېرې د «طيبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شيانو د منتفع کېدلو په وخت کې له شرعي حدودو څخه متجاوز نشئ !.

﴿اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ ؕ وَطَعَامُ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ ۪ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ؗ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَاۤ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ مُحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْۤ اَخْدَانٍ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ ؗ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۟۵﴾

نن ورځ حلال کړی شوي دي تاسې ته ټول طيبات (پاکيزه شيان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسې ته، او (هر قسم) طعام ستاسې حلال دی دوی ته، او (حلالې دي تاسې ته بې مېرهـ بې خاونده) پاک لمنې اصيلې ښځې له مؤمنانو ښځو څخه او پاک لمنې (بې مېرهـ بې خاونده) اصيلې ښځې له هغو کسانو چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسې پخوا، کله چې ورکړی دغو (ښځو) ته مهرونه د دوی (ای مېرونو د نکاح د قيد راوړلو لپاره)، حال دا چې نکاح کوونکي يئ تاسې نه زنا کوونکي (ښکاره) او نه نيوونکي د يارانو (په پټه سره)، او هر څوک چې کافر (منکر) شو په ايمان (او مؤمَن به شيانو) پس په تحقيق ضايع (باطل) شو عمل د ده، او دی به آخرت کې له زيانکارانو څخه وي.

تفسير: دلته له «طعام» څخه مراد «ذبيحه» ده، يعنې که کوم يهودي يا نصراني (په دې شرط چې وروسته د اسلام له ارتداده يهودي يا نصراني نه وي پاتې) که د حلال ساکښ (ذي روح) د حلالولو په وخت کې د غير الله نوم وا نه خلي؛ نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی، د مرتد احکام بېل دي.

د کتابيانو له يوه مخصوص حکم سره يې بل مخصوص حکم هم بيان کړ، يعنې له کتابې ښځې سره نکاح تړل په شريعت کې جايز، او له مشرکې ښځې سره ناروا دي، لکه چې د دويم جزء د البقره سورت په (۲۲۱) آيت (۲۷) رکوع کې مو ﴿وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ﴾ ولوست.

مګر دا خبره په ياد ولرئ چې ځمونږ په زمانه کې «نصارى» عموما په نامه «نصارى» پاتې دي، په دې نصرانيانو کې زياتره داسې کسان دي، چې نه پر کوم آسماني کتاب قائلان دي، نه الله جل جلاله منې، نه رسول، نه مذهب لري، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شي کېدی، لهذا د دوی په مذبوحو او ښځو باندې هغه احکام نه مرتب کيږي؛ چې د حقيقي کتابيانو په ذبائحو او ښځو مرتب دي.

دا خبره دې هم په نظر کې ونيول شي ! چې د يوه شي د حلالېدو دا معنى ده، چې پکې «في حد ذاته» د تحريم کومه وجه نه وي، ليکن که خارجي اثرات او حالات داسې وي، چې له هغه حلال شي څخه په ګټه اخيستلو کې د ډېرو محرماتو ارتکاب واقع کيږي، بلکه په کفر کې د مبتلا کېدو احتمال هم وي، نو له هسې حلال شي څخه د ګټې اخيستلو اجازه نه ورکوله کيږي.

په موجوده زمانه کې له يهودو او نصاراوو سره خوړل او څښل، او بې ضرروته اختلاط او ګډون کول او د دوی د ښځو په جال کې ځان بندول، هسې خطرناک او ويرونکي نتايج لري، چې هغه د هيڅا له نظره پټ نه دي، نو د داسې بدئ او بې دينئ له اسبابو، او ذرائعو څخه هرومرو (خامخا) اجتناب په کار دی !.

له کتابيانو ښځو سره چې د نکاح تړلو اجازه شوې ده، د هغه فائده ښايي دا وي چې د مؤمن حقانيت او اسلامي اخلاق د ښځې په زړه کې ځای ونيسي، داسې نه چې مؤمن پر هغو کتابيانو هسې مين او مفتون شي، چې بالعکس خپله ايماني متاع له لاسه وباسي، او په سپېره ډاګ ميدان کې کيني، او د ﴿خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ﴾ مصداق شي، کله چې له کافرې

ښځې سره د دې فتنې احتمال قوي کېدی شي، نو ځکه د ﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ﴾ تحدید خورا (ډېر) مناسب او پر خپل ځای کې دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۚ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) کله چې پاڅېږئ تاسې لمانځه ته (او بې اوداسه یئ) نو ووینځئ تاسې مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنګلو پورې (سره له څنګلو) او مسح وکړئ تاسې په سرونو خپلو او (وو ینځئ تاسې) پښې خپلې تر پړکیو پورې (سره له پړکیو)،

تفسیر: ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ کله چې پاڅېږئ تاسې لمانځه ته یعنې که له خوبه پاڅېږئ یا دنیوي مشاغلو څنې لاس باسئ او لمانځه ته ولاړ شئ، نو لومړی اودس وکړئ ! لیکن اودس کول هلته ضرور دي چې سړی اودس ونه لري، د دې آیت په آخر کې د دې احکامونو هغه غرض او غایې څخه چې په ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ﴾ کې فرمایلی شوی دی؛ معلومېږي چې د لاسونو، خولې، او نورو اعضاوو د وینځلو وجوب د دې لپاره دی چې حق تعالی تاسې پاک کړي، او په خپل دربار کې تاسې ته ځای درکړي، نو که دا پاکي لا له پخوا څخه حاصله وي، او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مینځ کې پېښ شوی نه وي، نو د پاکو اندامونو د بیا پاکولو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د هغه په ضروري کولو سره په «امت» باندې حرج پېښېږي، چې د هغه نفي په ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ﴾ کې کړی شوې ده، هو ! که زیات نظافت، نورانیت، او نشاط حاصلولو لپاره نوی اودس وکړی شي، نو مستحب دی.

﴿وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ «او مسح وکړئ تاسې په سرونو خپلو» یعنې لوند لاس پر سر باندې راکاږئ !.

﴿وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ «او وو ینځئ تاسې پښې خپلې تر پړکیو پورې» د (أرجلکم) معطوف علیه مغسولات دي، یعنې همغسې چې د مخ او د لاسونو د وینځلو حکم دی؛ پښې دې هم تر پړکیو پورې وو ینځلی شي، او د سر غوندې مسح ورته کافي نه ده، لکه چې ځمونږ «أهل السنت والجماعت» پرې اجماع کړېده، او له ډېرو احادیثو څخه هم دا ثابته شوې ده، چې که په پښو موزې نه وي، نو وینځل یې فرض دي، (مګر پر بوټونو او موزو سم له هغو شرائطو چې په فقهي کتابونو کې مذکور دي؛ مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر درې شپو او ورځو پورې مسح کول هم روا دي.

وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۚ

او که وئ تاسې جنبان (یعنې په جنابت کې وئ) نو ښه ځان پاک کړئ !

تفسیر: یعنې له جنابت څنې د پاکېدلو لپاره یواځې د همدې څلورو واړو اعضاوو وینځل او مسح کول کافي نه دي، بلکه د بدن ټولې سطحې ته تر هغو ځایونو پورې چې د اوبو رسونه ورته بې له ضرره ممکن وي؛ د اوبو رسونه ضروري ده.

وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ ۚ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ

او که وئ تاسې مریضان (رنځوران او اوبه درته مضرې وې) یا په سفر (کې وئ) یا راغی یو له تاسې له ځایه د بولو څخه (یعنې بې اودسه شوئ) یا جماع وکړئ تاسې له ښځو سره، نو ونه مومئ

تاسې اوبه؛ نو قصد وکړئ تاسې د خاورې پاکې نو (ووهئ لاسونه دوه ځلې پر ځمکه او) ومښئ تاسې (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغې (خاورې) څخه، اراده نه لري الله (د تطهير په دې تکليف کې پر تاسې دا) چې مقرر کړي پر تاسې څه حرج (تنګوالی يا سختي).

تفسير: د اوداسه او غسل په تيمم کې هيڅ فرق نشته، ځکه د تيمم له مشروعيت څخه چې کوم غرض دی؛ هغه په هر صورت کې په يو شان حاصليږي.

تنبيه: د ﴿أَوْلَٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ﴾ ترجمه چې په جماع سره شوې ده، د ابن عباس رضي الله تعالى عنه او ابو موسى اشعري رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافقه ده، چې ابن مسعود رضي الله تعالى عنه هم هغه سکوتا منلې ده (کما في البخاري).

وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑥

او ليکن اراده لري (الله د دې) چې پاک کړي تاسې (له صوري او معنوي پليتی نه) او د دې لپاره چې پوره کړي (الله) نعمت (احسان) خپل پر تاسې (په اسلام او د شرائعو په بيان) لپاره د دې چې تاسې شکر ګذار شئ !.

تفسير: دا ښوونه هم في حد ذاته يو نعمت دی، او په ظاهري بدن باندې له اوبو تېرولو يا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطني پاکي ورکول بل نعمت دی، بنده لا د لومړنيو نعمتونو شکر نه وو ادا کړئ، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد وو، چې په دې نويو نعمتونو فائض شو، نو ځکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ يعنې د پخوانيو نعمتونو له يادولو څخه پخوا د دې جديدو نعمتونو شکر ښايي اداء کړئ ! چې د اوداسه د احکامو په ضمن کې پر تاسې شوي دي.

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَٰقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُم بِهِۦٓ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑦

او ياد کړئ تاسې نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسې (چې اسلام دی) او (ياد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چې محکموالی کړی دی (الله) له تاسې سره په هغه سره کله چې وويل تاسې: وارېده مونږ (وينا ستا) او ومو منه (فرمان ستا)، او وويرېږئ له الله (په هېرولو د نعمت او ماتولو د بيعت کې) بېشکه چې الله ښه عالم دی په خبرو د سينو (او په حالاتو د زړونو هم).

تفسير: غالبا دا همغه عهد دی چې په «۳» جزء د «البقره» سورت په خاتمه په (۲۸۵) آيت (۴۰) رکوع کې يې د مؤمنانو له ژبې څخه نقل فرمايلی وو: ﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ کله چې اصحاب کرام رضي الله تعالى عنهم د محمد صلى الله عليه وسلم پر مبارک لاس بيعت کولو، په دې وخت کې يې هم داسې اقرار کولو چې: «مونږ له خپل توان سره سم ستاسې هره خبره اورو، او منو يې، برابره ده چې هغه ځمونږ له طبيعت سره موافقه وي او که مخالفه»، دا خو عمومي عهد وو، وروسته له دې اسلام د ځينو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شيانو په نسبت خصوصي عهد هم له دوی څخه اخيستل کېده.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ ۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) اوسئ تاسې محکم ولاړ (په حق باندې) لپاره د الله (اوسئ تاسې !) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره.

تفسير: ﴿قَوّٰمِيْنَ لِلّٰهِ﴾ کې د حقوق الله او په ﴿شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ﴾ کې د حقوق العباد په لوري اشاره ده، همداسې یو آیت په (۵) جزء د «النساء» سورت په (۱۳۵) آیت (۲۰) رکوع کې تېر شوی دی، چې د دې دواړو په مینځ کې فقط دومره فرق شته، چې هلته «بالقسط» یې له «الله» څخه مقدم کړی دی، او ښایي چې وجه یې دا وي چې هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو)، او دلته له پخوا راهیسې د «حقوق الله» تأکید جریان لري، نو په دې ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «الله» تقدیم مناسب شو، برسېره پر دې دلته په لحاق کې له مبغوض دښمن سره د معاملې کولو ذکر دی، چې له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی، او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کې د محبوبو شیانو ذکر دی، نو ځکه هلته له ګردو څخه محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوْا ؕ

او باعث دې نکړي تاسې دښمني د یوه قوم په دې باندې چې عدل انصاف به ونه کړئ تاسې.

تفسير: د «عدل» معنی دا ده چې له بل چا سره بې له افراطه او تفریطه همغسې معامله وکړئ چې هغه واقعي د هغې مستحق وي، د عدل او د انصاف تله ښایي داسې سمه او برابره وي چې نه ډېره زیاته دوستي، او نه ډېره سخته دښمني وکولی شي، چې د هغې یوه پله درنه کړي.

اِعْدِلُوْا ۗ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ؗ

عدل (انصاف) وکړئ تاسې !، همدا (عدل) ډېر نږدې دی تقوی (پرهېزګارۍ) ته.

تفسير: «تقوی» د هغه معنوي کیفیت نوم دی، چې د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنې (ساتنې) څخه حاصلېږي، چې شرعاً مهلك یا په کومه درجه سره مضر وي، او یو خاص نوراني کیفیت دی چې د انسان په زړه کې راسخېږي، د «تقوی» د تحصیل نږدې او لرې اسباب ډېر دي، ګرد حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقوی» له اسبابو او معداتو څخه شمېرلی شي، لیکن معلومېږي چې «عدل» او «قسط» یعنې له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول، او د حق په معامله کې د محبت او عداوت د جذباتو تر تأثیر لاندې نه راتلل، د «تقوی» د حصول د خورا مؤثرو او د ډېرو قریبو اسبابو څخه دي، نو یې ځکه ﴿اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى﴾ وفرمایل، یعنې دا عدل چې حکم یې ورکړ شو «تقوی» ته ډېر نږدې دی، چې د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقوی» کیفیت ډېر ژر حاصلېږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ۝۸

او وویرېږئ تاسې له الله (نو ظلم مه کوئ !) بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چې کوئ یې تاسې.

تفسير: یعنې داسې عدل او انصاف وکړئ ! چې مخه یې هیڅ ډول دوستي یا دښمني نشي نیولی، او د هغه له غوره کولو څخه انسان په آسانۍ سره متقي کېدی شي، د «تقوی» د حصول یوائینۍ لار د الله تعالی وېره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی، او دا خوف د ﴿اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ﴾ په مضمون کې له څو څو ځلې تفکر او تدبر کولو څخه پیدا کېږي.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ عَظِيْمٌ ۝۹

وعده کړېده الله له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه د دې چې مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډېر لوی (په جنت کې).

تفسير: يعني نه يوائحې دا چې د هغوی هغه قصور به وربخښو چې د بشريت په اقتضاء له هغوی ځنې صادرېږي، بلکه عظيم الشأن اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمايو.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ⑩ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَّبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ⑪

او هغه کسان چې کافران شوي دي او نسبت د دروغو يې کړی دی آياتو ځمونږ ته؛ همدغه کسان دي صاحبان (ملګري د اور) د دوزخ. ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) ياد کړئ تاسې احسان د الله (چې) پر تاسې (دی) کله چې قصد وکړ يوه قوم د دې چې راوغځوي دوی تاسې ته لاسونه خپل (او تاسې مړه کړي) نو منع يې کړل لاسونه د دوی له تاسې څخه، او ووېرېږئ تاسې (په هېرولو د نعمتونو کې) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دې وکړي مؤمنان (چې الله کافي دی په رسولو د خير او لرې کولو د شر کې).

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا ۗ وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّيْ مَعَكُمْ ۗ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِيْ وَعَزَّرْتُمُوْهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَّاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ⑫

او خامخا په تحقيق اخيستې ده الله وعده محکمه له بني اسرائيلو، او ولېږل (مقرر کړل) مونږ له دوی نه دوولس (تنه) مشران (ضامنان د قوم د دوی په وفا د وعدې سره)، او وفرمايل الله (بني اسرائيلو ته) بېشکه زه له تاسې سره يم (په معاونت او نصرت سره) (او ويې فرمايل: قسم دی) خامخا که قائم کړئ تاسې (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسې زکات (د اموالو خپلو مستحقانو ته)، او ايمان راوړئ تاسې په رسولانو زما، او مدد (او تعظيم) وکړئ تاسې د دوی، او قرض ورکړئ تاسې الله ته قرض نېک (ښه ورکړه بې منته، بې احسانه، بې ضرره د زړه له اخلاصه نو)، خامخا لرې به کړم زه له تاسې څخه ګناهونه ستاسې، او خامخا داخل به کړم زه تاسې هسې جنتونو ته چې بهېږي له لاندې (د ونو او ماڼيو د) هغو ويالې، نو هر څوک چې کافر شو وروسته له دې (وعدې) له تاسې نه؛ نو په تحقيق ورکه کړې يې ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: ﴿اِنِّيْ مَعَكُمْ﴾ خطاب همغو د بني اسرائيلو دولسو سردارانو ته دی، يعنې تاسې خپل فرض اداء کړئ !، زما حمايت او امداد له تاسې سره دی، يا ګردو بني اسرائيلو ته دی : چې زه له تاسې سره يم، يعنې هيڅ وخت ما له خپل ځانه لرې مه ګڼئ ! هر هغه معامله چې په هر ځای او په هر وخت کې يې په پټه يا په ښکاره تاسې وکړئ زه يې ګورم، او اورم يې، نو ځکه هر شی چې کوئ، ښايي چې په پوهه او هوښياری سره يې وکړئ !.

﴿وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِيْ وَعَزَّرْتُمُوْهُمْ﴾ «او ايمان راوړئ، يقين وکړئ تاسې په رسولانو ځما، او مدد او تعظيم وکړئ تاسې د دوی»، يعنې هر هغه رسول چې له موسی عليه السلام څخه وروسته راځي، د هغوی د ټولو تصديق او د زړه له کومې د دوی تعظيم وکړئ ! او د حق د دښمنانو په مقابل کې له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستې (مدد) وکړئ.

﴿وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ﴾ يعنې ورکړه کوئ ! په لاره د الله لپاره د ترقۍ د دين، له قرض ورکولو څخه مراد دا دی: چې د دين او د الله د رسولانو په حمايت او ساتنه کې خپل مالونه صرف کړئ ! همغسې چې قرض ورکوونکي خپلې روپۍ په دې مقصد بل ته پور (قرض) ورکوي، چې د ده روپۍ به بېرته ور رسيږي، او قرض اخيستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه ګرځوي، همدا شان د همغه الله تعالى له ورکړې شوي مال څنې هر شی چې دلته د هغه په لاره کې صرف کړ شي، هغه به له سره نه لړ او نه ورک کيږي، حق تعالى د کومې مجبورۍ له امله (وجهې) نه بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره يې دا په خپله ذمه لازمه کړېده، چې هغه شی به سره له ډېرې ګټې در رسوي.

﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ «پور (قرض) نېک: ښه ورکړه، بې منته، بې احسانه، او بې ضرره د زړه له اخلاصه»، له نېک څخه مراد دا دی چې په اخلاص يې ورکوئ ! او له محبوبو او له مرغوبو شيانو او د حلالو، پاکو، صافو، او ښو مالونو څخه يې ورکړئ ! (او ځواب د قسم دا دی):

﴿لَأُكَفِّرَنَّ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ «نو خامخا به لرې کړم له تاسې څخه ګناهونه ستاسې» يعنې کله چې نيکۍ ډېرې شي؛ بدۍ بدلوي او محوه کوي يې، کله چې انسان د الله تعالى د عهد په پوره کولو کې زيار باسي (محنت کوي)، او کوښښ کوي نو حق تعالى ترې نورې کمزورۍ او نيمګړتياوې لرې کوي، او د خپلې خوښې او قرب په مقام کې ورته ځای ورکوي.

﴿فَمَن كَفَرَ﴾ الآيه - يعنې له هسې صاف او پاخه عهد او پيمان څخه وروسته هم که څوک د الله تعالى په عهد وفا ونه کړي، او غدر او خيانت ته ملا وتړي، نو وپوهېږئ چې ده د کاميابۍ او د نجات سمه لار ورکه کړې ده.

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِّنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکې وعدې خپلې لعنت وکړ مونږ پر دوی او ګرځولي دي مونږ زړونه د دوی سخت (چې هيڅ پند نه آخلي) چې اړوي (لرې کوي) دوی کلمې (د تورات مخصوصا محمدي نعت) له ځايونو خپلو (او په خپلې ناپاکې مدعا يې اړوي)، او هېره کړې ده دوی (غټه) برخه اخيستل له هغه شي چې پند ورکړې شوی وو دوی ته په هغه سره (په تورات کې چې هغه متابعت د محمد وو)، او همېشه به يې ته (ای محمده !) چې خبرېږې په کوم خيانت له دې (يهودانو نه) مګر لږ (کسان) له دوی نه، نو عفوه وکړه (ای محمده !) دوی ته، او مخ وګرځوه (له دوی نه)، بېشکه چې الله خوښوي احسان کوونکي.

تفسير: د «لعن» معنى (طرد، ابعاد، شړل او لرې کول) ده، يعنې د عهد ماتولو او د غدارۍ له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لرې وغورځول (يا مسخه مو کړل يا جزيه مو پرې کېښوده)، او د دوی زړونه مو سخت کړل، په ﴿فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ﴾ کې ظاهر وفرمايل چې د دوی د ملعونيت او زړه سخت کېدلو سبب هغه عهد ماتول او بې وفايي ده، چې د دوی خپل فعل دی، اما پر اسبابو باندې د مسبباتو مرتبول څرنګه چې د الله تعالى کار وو، نو په دې لحاظ ﴿وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوري وکړ شو.

﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ﴾ «اړوي دوی کلام د تورات، مخصوصا محمدي نعت له ځايونو خپلو څخه په خپلې ناپاکې مدعا» يعنې د الله تعالى په کلام کې تحريف کوي، کله د هغه په الفاظو کې، کله د هغه په معانيو کې، کله په تلاوت کې، د تحريف دغه ګرد اقسام په قرآنکريم او د احاديثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، چې پر هغو باندې لږ څه اعتراف د نن ورځې اروپايي نصاراوو هم کړی دی.

﴿وَنَسُوۡاحَظًّا﴾ يعني لازم خو دا وو چې اهل کتاب د دغو آسماني کتابونو له قيمتدارو پندونو څنې فائدې اخيستلې واى، مثلاً د نبي آخر الزمان صلى الله عليه وسلم د راتګ او د نورو ديني مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کې ارشادات موجود وو، مګر دوى په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا ګرد شيان يې له ياده وويستل، بلکه د پندونو هغه ضروري برخې يې هم ورکې کړې، او اوس هم هغه پندونه او مفيدې خبرې چې د خاتم النبيين صلى الله عليه وسلم له خولې هغوى ته کيږي؛ د هغو هيڅ يو اثر نه قبلوي.

﴿وَلَاتَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٍ مِّنۡهُمۡ﴾ يعني د دوى د دغابازۍ او خيانت کارۍ سلسله تر نن و رځې پورې جاري ده، او وروسته له دې نه به هم جاري وي، نو څکه تل تاسې د دوى پر يوې نه يوې دغابازۍ، مکر، فريب، او خيانت باندې خبريږئ، (په خائنة کې «ة» لپاره د مبالغې ده لکه علامة او نسابة کې).

﴿إِلَّاقَلِيلًا مِّنۡهُمۡ﴾ مګر لږ کسان له دوى نه چې هغوي خيانت نه دى کړى او نه يې کوي، لکه عبد الله بن سلام او نور چې په اسلام کې داخل شوي دي، رضي الله تعالى عنهم.

﴿فَاعۡفُ عَنۡهُمۡ﴾ الآية ـ قتاده او نورو «رحمهم الله» ويلي دي: چې دا آيت په ﴿قَاتِلُواالَّذِينَ لَايُؤۡمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالۡيَوۡمِ الۡأٰخِرِ﴾ سره منسوخ شوى دى، مګر دېته هيڅ حاجت نشته، څکه د قتال له حکمه دا نه لازميږي؛ چې په هيڅ وخت او هيڅ موقع کې دې هم د داسې قوم په مقابله کې له عفوې او اغماض او تأليف القلوب او تېرېدلو څنې کار وانخيستل شي، (بيضاوي وايي چې: عفو او صفح مشروط دي په دې شرط سره چې دوى توبه وباسي او ايمان راوړي، يا صلح وکړي او جزيه ومني، نو په دې تقدير سره نسخ نشته، او که عفو او صفح دواړه مطلق وي، نو دا حکم به د سيف په آيت سره منسوخ وي).

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ وَسَوۡفَ يُنَبِّئُهُمُ ٱللَّهُ بِمَا كَانُواْ يَصۡنَعُونَ ﴿١٤﴾

او ځينو له هغو کسانو څخه چې وايي دوي: بېشکه موږ نصرانيان يو؛ اخيستى وو موږ محکم عهد د دوى، نو هېره کړه دوى (غېته) برخه آخيستل له هغه شي چې پند ورکړى شوى وو دوى ته په هغه سره، نو واچاوه موږ په منځ د دوى کې عداوت (دښمني) او بغض (کينه) تر ورځې د قيامته پورې، او ژر به خبر ورکړي دوى ته الله په هغو کارونو چې وو دوى چې کول به يې.

تفسير: يعني (و أخذنا من النصارى ميثاقهم كما أخذنا ممن قبلهم) د نصارى د کلمې مأخذ يا «نصر» دى، چې معنى يې مدد کول دي، يا د «ناصره» په لوري منسوب دى چې په شام کې د هغې قريې نوم دى، چې هلته مسيح عليه السلام هستوګنه درلوده (لرله)، نو څکه ورته ناصري مسيح عليه السلام هم وايي، هغه کسان چې خپل ځانونه يې «نصارى» بلل، ګواکې دوى د دې خبرې مدعيان وو، «چې موږ د الله تعالى د حق دين او د انبياوو عليهم السلام رښتيني حاميان او ناصران يو، او د ناصري مسيح له متابعانو څنې يو»، د ژبې د دعوى او ظاهري افتخار سره سره هغه لاره چې دوى د دين په چارو کې غوره کړې وه په آينده کې به ذکر شي.

﴿أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ﴾ ـ «اخيستى وو موږ محکم عهد له نصرانيانو نه هم په انجيل کې چې هغه د محمد صلى الله عليه وسلم متابعت وو» يعني د يهودانو په شان له دوى څنې هم کلک عهد اخيستلى شوى، ليکن دوى هم په عهد ماتولو او بې وفايۍ کې له خپلو پخوانيو څخه هيڅ کم نه وو، دوى هم له هغو ښو پندونو څنې هيڅ يوه فائده وانخيسته، چې پر هغو باندې ابدي فلاح او نجات مرتب وو، بلکه په «انجيل ـ بايبل» کې يې د نصائحو هغه برخه بېخي پرېښوده،

چې في الحقيقت د مذهب مغز وه (او هم دمحمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د متابعت په نسبت یې د هغه احکام ونه منل).

﴿فَأَغْرَيْنَا﴾ الآية ـ «نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کې عداوت، دښمني، بغض او کینه» یعنې د نصرانیانو په منځ کې یا د یهودانو او نصاراوو په منځ کې به تل تر تله جګړې او عداوتونه قائمیږي، او د آسماني تعلیماتو له ضایع کېدلو او هېرولو څخه کومه نتیجه چې پیښېدونکې وه؛ هغه پیښه شوه.

﴿وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ﴾ الآية ـ یعنې په آخرت کې به په ښه ډول سره او په دنیا کې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی د دوی د بدو کارونو نتیجه ور معلومه شي.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ كَثِيرٗا مِّمَّا كُنتُمۡ تُخۡفُونَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٖۚ

ای اهل د کتابو ! په تحقیق درغلی دی تاسې ته رسول زمونږ (محمد) چې بیانوي (ښکاروي) تاسې ته ډېر له هغو شیانو چې وئ تاسې چې پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدي نعت) او عفو کوي (تېرېږي) له ډېرو شیانو،

تفسیر: دا ګردو یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی، چې هغه نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راووړ، چې د ده د راتګ بشارت ستاسې په کتابونو کې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته، او پاک الله د دې رسول صلی الله علیه وسلم ته خپل پاک کلام ورلیږلی دی، او هغه حقایق یې تکمیل کړل چې له مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتې وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبرې چې تاسې پټولې او تغییر او تبدیل مو پکې کولو، له هغو څخه ګردې ضروري خبرې هم دې رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسې ته ظاهرې کړې دي، او له هغو خبرو څخه تېر شوی دی چې اوس هغو ته دومره ضرورت نه دی پاتې، او یا په اظهار کې یې څه مصلحت نه وو.

قَدۡ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٞ وَكِتَٰبٞ مُّبِينٞ ۝١٥ يَهۡدِي بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِهِۦ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ۝١٦

په تحقیق درغلی دی تاسې ته له (طرفه د) الله څخه نور (رڼا یعنې محمد) او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن). چې هدایت کوي په (هر یوه) له دې سره الله هغه چا ته چې تابع وي د رضا د ده لارې د سلامتی ته، او باسي دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا د ایمان، یقین او علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق) خپل، او هدایت (ښوونه) کوي دوی ته (په طرف د) لارې سمې صافې (د توحید).

تفسیر: ای محمده ! «صلی الله علیه وسلم» ووایه دوی ته چې: د الله تعالی په ډېرې زوروري رڼا سره ګرد جهان روڼ شوی دی، که د ابدي نجات پر سمه لاره باندې تلل غواړئ نو په دې رڼا کې د الله تعالی د رضا او خوښې حاصلولو پسې شئ ! چې د سلامتی ګردې لارې به سمې او خلاصې وموموئ، او له تیارو څخه به ووځئ، په دغه رڼا کې به بې له ربړه (مصیبته) او تکلیفه تللی شئ، او د هغه پاک الله د رضا او خوښې چې تابع شوي یئ د هغه په لارښوونې او لاس نیونې سره به ﴿صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ﴾ بې تکلیفه طی کولی شئ.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۚ

خامخا په تحقيق كافران شوي دي هغه كسان چې وايي دوی: بېشكه چې الله همدا مسيح ځوی د مريمې دی.

تفسير: يعنې دوی وايي چې: الله بې له مسيح عليه السلام څخه کوم بل شی نه دی (معاذ الله)، وايي چې په نصرانيانو کې دا د «يعقوبيه وو» د فرقې عقيده ده چې د دوی په نزد د مسيح عليه السلام په قالب کې الله تعالى حُلول کړی دی (معاذ الله).

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ ٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ۗ

ووايه (ای محمده ! دغو نصرانيانو ته) نو څوک به مالک شي (د منعې) له الله څخنې د يوه شي؟ كه اراده وفرمايي (الله) ددې چې هلاک کړي مسيح ځوی د مريمې او مور د ده او هومره خلق چې په ځمکه کې دي ګرد سره ټول (بلكه هيڅوک يې نشي کولی).

تفسير: يعنې فرض کړئ كه قادر او قهار الله جل جلاله داسې اراده وفرمايي چې مسيح عليه السلام او بي بي مريم او ټول وړاندني او وروستني د ځمكې اوسيدونكي سره يو ځای کړي، او په يوه شېبه (يو ساعت) کې ګرد (ټول) سره مړه کړي، نو همدا تاسې وښيئ ! چې څوک به يې د ارادې مخه ونيولی شي؟

يعنې كه له ازله تر ابده پورې ګرد انسانان هم سره فرضا ټول کړل شي، او الله جل جلاله په يوه آن کې د دوی د هلاكولو اراده وفرمايي؛ نو د دوی ګرد (ټول) اجتماعي قوت هم د الله تعالى د ارادې مخه د لږ وخت لپاره هم نشي ځنډولی (ملتوي کولی)، ځكه چې د مخلوقاتو محدود او ورکړ شوی قوت او قدرت د الله تعالى د قدرت په مقابل کې داسې پوره عاجز او لاشی دی؛ چې پر هغه همدا خلق اعتراف کوي، چې د دوی په رد کې دا خطاب كيږي، بلكه په خپله مسيح ابن مريم عليه السلام هم چې هغه خلق يې الله بولي؛ هم په دې باندې معترف دی لكه چې د «مرقس» په «انجيل» کې د مسيح عليه السلام دا مقوله موجوده ده، نو كله چې مسيح عليه السلام چې تاسې يې الله بولئ، او د هغه ماجده والده صديقه بي بي مريمه چې ستاسې په زعم د الله مور ده، كه دا دواړه هم سره له ګردو (ټولو) هغو كسانو چې د ځمكې په سر هستوګنه لري، يو ځاي شي؛ د الله تعالى د مشيئت او ارادې په مقابل کې عاجز او ناتوان دي، نو تاسې پخپله فكر او اټكل وکړئ ! چې پخپله د هغه يا د هغه د والدې يا د بل كوم مخلوق په نسبت به د الوهيت دعوی کول څومره ګستاخي او سپين سترګي توب وي؟

وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمكې او (سلطنت) د هغو شيانو چې په مينځ د دوی کې دي، پيدا کوي (الله) هغه چې اراده يې وفرمايي د (پيدا کولو يې).

تفسير: يعنې هر څه يې چې اراده وي او په هر ډول چې اراده وفرمايي؛ هغه کوي، مثلا مسيح عليه السلام يې بې پلاره او حواء رضي الله تعالى عنها يې بې له موره او آدم عليه السلام يې بې له موره او بې له پلاره پيدا کړی دی.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۷﴾

او الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی (نو بې له پلاره بې له موره او بې له والدينو يې هم پيدا کوي).

تفسير: د هيڅا زور د الله جل جلاله په مقابل کې نه چليږي.

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ وَالنَّصٰرٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ؕ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوْبِكُمْ ؕ

او ويل يهودانو او نصرانيانو چې مونږ ځامن د الله يو (په قرب او منزلت کې) او دوستان د ده يو، ووايه (اى محمده ! دې کتابيانو ته): نو ولې په عذابوي (الله) تاسې په سبب د ګناهونو ستاسې؟.

تفسير: څرنګه چې د حقيقت له مخې د کوم مخلوق «ابن الله» کېدل بالکل محال او بديهي البطلان دي، او د ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗٓ﴾ (۶ جزء د المائده سورت (۵۴) آيت (۸) رکوع) د مضمون له مخې الله تعالى محبوب ګرځېدل ممکن وو؛ نو ځکه په دې جمله کې اول د «محبوبيت» د دعوى ترديد وشو، يعنې هغه قوم چې د ښکاره بغاوتونو او ډېرو شديدو ګناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوايېګانو او عذابونو کې نيولى شوى دى، او په آخرت کې هم عقلا او نقلا د حبس دوام د سزا استحقاق لري، آيا د داسې باغي او عاصي قوم په نسبت د يوې لمحې لپاره هم کوم ذي شعور داسې خيال کولى شي چې: دا به د الله تعالى محبوب او مکرم وي؟ پاک الله له هيڅا سره نسبي علاقه نه لري، د ده مهرباني او محبت يوازې له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلېدى شي.

بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ؕ

بلکه تاسې (هم) يو بشر (بنيادم) يئ د هغو مخلوقاتو له جملې نه چې الله پيدا کړي دي.

يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ

مغفرت کوي (الله) هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د مغفرت يې) او عذابوي هغه څوک چې اراده وفرمايي (د عذاب يې).

تفسير: ځکه چې همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چې څوک دمغفرت وړ (لايق) او کوم يوه ته سزا ورکړه شي؟

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؗ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۸﴾

او خاص الله لره دى ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکې او (سلطنت) د هغو شيانو چې په منځ د دوى کې دي، او خاص هم ده ته دي بيا ورتلل (د ټولو، نو وربه کړي هر چا لره جزا د عمل د ده).

تفسير: نو د هر چا د معافولو اراده چې دى په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمايي، يا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولري، په دې کې څوک له ده سره مزاحم کېدى نه شي، نه کوم مجرم ته د دې خبرې توان او قدرت شته، چې د ده له سلطنت او ځمکې او آسمان څخه د باندې ووځي، او نه دا چې په آخرت کې چېرې وتښتي.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُواْ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٖ وَلَا نَذِيرٖۖ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞۗ

اى اهل د كتابو ! په تحقيق درغلى دى تاسې ته رسول څمونږ (محمد) بيانوي تاسې ته (شرعي أحكام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل كېدو د وحيې) كې چې بيا چېرې ونه وايئ تاسې (په قيامت كې) چې: نه وو راغلى مونږ ته هيڅ زيرى كوونكى (په نعيم سره) او نه ويروونكى (په جحيم سره) نو په تحقيق راغى تاسې ته زيرى كوونكى او ويروونكى،

تفسير: ﴿فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞ﴾ «نو په تحقيق راغى تاسې ته زيرى وركوونكى او ويروونكى» له مسيح عليه السلام نه نږدې (۶۰۰) كاله وروسته د انبياوو د راتګ سلسله منقطع شوې وه، او ګرده دنيا تر «ما شاء الله» پورې د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تيارو كې لوېدلې وه، د هدايت ډيوه مړه شوې وه، د ظلم، عدوان، او الحاد تكې تورې وريځې پر ګرد (آفاق) خورې شوې وې، په دې وخت كې د ګرد جهان د اصلاح لپاره پاك الله جل جلاله له ګردو څنې لوى «هادي»، «بشير» او «نذير» راولېږه، چې جاهلانو ته د دارينو د فلاح لارې ور وښيي، او غافلان په خپل تخويف او انذار سره ويښ كړي، او ټيټ همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولي، په دې شان په ګردو مخلوقاتو كې د الله تعالى حجت تمام شو، كه څوك يې ومني، او كه يې ونه مني.

وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ۝١٩

او الله پر هر شي ښه قادر دى (چې له هغې جملې نه د نبيانو عليهم السلام د سلسلې د قطع كېدو څخه وروسته د محمد صلى الله عليه وسلم ارسال دى).

تفسير: يعنې كه تاسې د دې رسول خبره وا نه وريئ؛ نو الله تعالى قدير دى چې بل يو قوم ستاسې په ځاى ودروي، چې د الله تعالى پيغام به په پوره ډول سره ومني، او د الله تعالى له رسول سره پوره ملګرتيا وكړي، د الله تعالى كار په تاسې باندې هيڅ نه دى موقوف.

وَإِذۡ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦ يَٰقَوۡمِ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ جَعَلَ فِيكُمۡ أَنۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُم مُّلُوكٗا وَءَاتَىٰكُم مَّا لَمۡ يُؤۡتِ أَحَدٗا مِّنَ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٢٠

او (ياد كړه اى محمده !) هغه وخت چې وويل موسى قوم خپل ته اى قومه (څما) ياد كړئ تاسې نعمت (احسان) د الله پر تاسې باندې كله چې وګرځول (الله) په تاسې كې (ډېر) انبياء او وګرځول (الله) په تاسې كې (يا له تاسې نه) پاچايان، او در يې كړ تاسې ته هغه چې نه يې وو وركړى هيڅ يوه ته له خلقو (د زماني ستاسې).

تفسير: ﴿إِذۡ جَعَلَ فِيكُمۡ أَنۢبِيَآءَ﴾ «كله چې وګرځول الله جل جلاله په تاسې كې ډېر انبياء يعنې ستاسې د أعلى جد ابراهيم عليه السلام له زمانې راهيسې تر نن ورځې پورې څومره ډېر انبياء عليهم السلام ستاسې په منځ كې پيدا شوي دي، مثلا اسماعيل، اسحق، يعقوب، يوسف، او پخپله موسى او هارون عليهم الصلوات والتسليمات، او وروسته له دوى نه هم دا سلسله تر يوې اوږدې زمانې پورې قائمه پاتې وه (چې تاسې ته به دوى ارشادات كول او پرې مشرف او معزز كېدلى به).

﴿وَجَعَلَكُمْ مُّلُوْكًا﴾ او وګرځول (الله په) تاسي (کې یا له تاسې نه) پاچایان یعنې د (فرعون) له خورا ذلت، سپکتوب، او غلامۍ څخه مو آزادي درکړه، او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط ورګرځولئ، او له دې نه وړاندې ستاسې له منځه مو یوسف علیه السلام ته څرنګه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطا فرمایلی وو، بیا وروسته مو هم سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او پاچایان پیدا کړل، ګواکې د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتونو سره مو تاسې ته سرلوړي درکړه، څکه چې په دیني مناصبو کې خورا لوی منصب نبوت، او په دنیا کې آخري اقبال آزادي او پاچاهي ده، چې دا دواړه شیان الله (جل وعلا شأنه) تاسې ته ای بني اسرائیلو در عطاء او مرحمت فرمایلي دي.

﴿وَاٰتٰىكُمْ﴾ الآیة ـ «او در یې کړ تاسې ته ای بني اسرائیلو هغه شیان چې ورکړي یې نه وو هیڅ یوه ته له خلقو د زماني ستاسې».

د﴿اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ﴾ حمل پر عمومو باندې به څکه صحیح نه وي؛ چې څمونږ د محمدیه امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کې تصریح ده: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ (۴ جزء د آل عمران سورت ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع) ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ﴾ (۲ جزء د البقرة سورت ۱۴۳ آیت ۱۷ رکوع).

يٰقَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِيْ كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۲۱﴾

ای قومه (څما) ننوځئ تاسې څمکې پاکې کړی شوې (د بیت المقدس، یا د شام، یاد ایلیا، یا د اریحا) ته، هغه څمکه چې مقرر کړېده الله تاسې ته (په لوح محفوظ کې په شرط د ایمان ستاسې) او بېرته مه څئ تاسې په شاګانو خپلو (له جهاده) نو وبه ګرځئ تاسې زیانکاران (په سعي خپلې).

تفسیر: یعنې الله تعالی پخوا له دې نه له ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلې وه، چې ستا اولادې ته به دا ملك ورکوم، او هغه وعده هرو مرو پوره کېدونکې ده، هغه خلق به نېکمرغه او بختور وي؛ چې د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شي.

«نو ننوځئ! دې پاکې څمکې ته! او شا مه ګرځوئ! له جهاده که نه نو سخت نقصان به وګالئ، یعنې په جهاد في سبیل الله کې بې زړه توب، ویره، او بې همتي مه کوئ! او د مریتوب (غلامۍ) د ژوندون په لور منډې مه وهئ!».

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّ فِيْهَا قَوْمًا جَبَّارِيْنَ ۖ وَاِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا فَاِنَّا دٰخِلُوْنَ ﴿۲۲﴾

وویل دغو (بني اسرائیلو) ای موسی! بېشکه په دې څمکه کې یو قوم دی ډېر زورور (چې مونږ یې د مقابلې طاقت نه لرو ـ یعنې ډېر قوي هیکل، مېړني، پیاوړي او له رعبه ډك او ویروونکي دي) او بېشکه مونږ له سره نه ننوځو په دغې څمکې کې تر هغې پورې چې ووځي دوی له دې (څمکې نه) نو که ووځي دوی له دې ځایه (بې له جنګه) نو بېشکه مونږ ننوتونکي یو.

تفسیر: یعنې د مقابلې همت په مونږ کې نشته، هو! بې د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پخه او تیاره خورو، تاسې د خپلې معجزې په زور دوی وباسئ!.

قَالَ رَجُلٰنِ مِنَ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوْا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوْهُ فَاِنَّكُمْ غٰلِبُوْنَ ۚ

وويل دوو سړيو له هغو کسانو چې وېرېدل (له الله نه) چې انعام (احسان) کړی وو الله په دوی دواړو چې ورننوځئ پر دوی (حمله کوونکي) په دروازو کې !، نو کله چې ورننوتئ تاسې دروازې ته نو بېشکه همدا تاسې به غالبان يئ (پر هغوی ځکه چې دوی بې زړه دي).

تفسير: دا دوه سړي يو «يوشع بن نون رحمه الله» او بل «کالب بن يوفنا رحمه الله» وو، چې له الله تعالی څخه ويرېدل، نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هيڅ نه ويرېدل.

وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٣﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسې ! که يئ تاسې مؤمنان (باور لرونکي په وعده د الله).

تفسير: معلومه شوه چې د مشروعو اسبابو پرېښودل «توکل» نه دی، بلکه «توکل» دا دی چې د کوم نېک کار په کولو کې انتهايي سعي او کوښښ او آخري جد او جهد وکړ شي، بيا د هغه په مثمر او منتج کېدلو کې پاک الله ته هيله او هغه ته اسره وکړئ !او په خپل زيار او کوښښ ونه نازيږئ !او مه مغروريږئ !، باقي د مشروعو اسبابو پرېښودل او تش تور اميدونه او هيلې لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی.

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَآ اَبَدًا مَّا دَامُوْا فِيْهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَآ اِنَّا هٰهُنَا قٰعِدُوْنَ ﴿٢٤﴾

وويل دغو (بني اسرائيلو) ای موسی ! بېشکه چې مونږ له سره نه ننوځو دې ښار ته هيڅکله؛ څو چې وي دغه (عمالقه) پکې، پس ځه ته او (ځي دې) رب ستا نو جنګ وکړئ تاسې دواړه، بېشکه مونږ دلته ناست يو (له جنګه، په انتظار د بري ستا).

تفسير: دا د هغه قوم مقوله او وينا ده چې د ﴿نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ﴾ مدّعيان وو، مګر داسې ګستاخي او سپين سترګي کول د دوی د دائمي تمرد او پرله پسې سرکښی او طغيان څخه هيڅ لرې او مستبعد نه دی.

قَالَ رَبِّ اِنِّيْ لَآ اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِيْ وَاَخِيْ فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٢٥﴾

وويل (موسی) ای ربه (ځما) بېشکه زه مالك نه يم (اختيار نه لرم) مګر د ځان خپل او د ورور خپل (چې هارون دی) نو بيلتون (جدايي) وکړه په منځ ځمونږ او په منځ د قوم فاسقانو کې (چې د فرمان له دائرې نه وتلي دي).

تفسير: موسی عليه السلام د دوی د دې وينا څخه خورا زيات خپه شو، او د خپګان په حالت کې يې دا پورتنی دعا وکړه، څرنګه چې له ګردو قومونو څخه د حکم نه منل او بې زړه توب او عصيان ليدل کېده، نو ځکه يې په دعاء کې پرته له خپل ځان او له خپل ورور چې هغه هم يو معصوم نبي وو، د بل چا ذکر و نه فرمايه، يوشع «رحمه الله» او کالب «رحمه الله» هم د دوی دواړو سره طبعا راغلل.

قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً ۚ يَتِيْهُوْنَ فِى الْاَرْضِ ۚ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٢٦﴾ ع

نو وفرمايل (الله) پس بېشکه دغه (مقدسه ځمکه) حرامه کړی شوې ده پر دوی باندې (ننوتل

هغې ته) څلوېښت کاله، چې حیران سرګردان به ګرځي دوی په (همدې) ځمکه کې، نو مه خپه
(او متأسف) کېږه پر قوم فاسقانو (وتونکي له فرمانه).

تفسير: يعنې د بيلتون دعاء په حسي او ظاهري ډول سره خو قبوله نشوه، هو ! معناً بيلتون وشو، چې دوی ټول سره په الهي عذاب کې اخته شول، حيران او سرګردان به سره ګرځېدل، او موسی او هارون عليه السلام د رسالت په پوره اطمينان او ډاډه زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتې شول، لکه چې په کوم کلي کې عمومي طاعون يا وبا ګډه شوي وي، او د زرهاوو ناروغانو په منځ کې دوه درې تنه پياوړې (مضبوط) او قوي القلب سړي وي، چې د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد، او چاره جوړولو کې مشغول وي.

که د ﴿فَافۡرُقۡ بَيۡنَنَا﴾ معنی د «بيلتون وکړه» په ځای په «فيصله وکړه» سره شوي وي، نو دا مطلب به لا زيات واضح شوی وي، شاه صاحب ليکي چې: دا ګرده قصه يې کتابيانو ته واوروله، په دې مناسبت که تاسې هم د نبي آخر الزمان صلی الله عليه وسلم رفاقت ونه کړئ ! لکه چې ستاسې نيکه ګانو د موسی عليه السلام له رفاقته سر غړولی وو، او له جهاده شخه يې ځانونه بېرته ايستلي وو، نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کيږي، لکه چې په برخه يې هم شو.

وَاتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَاَ ابۡنَيۡ اٰدَمَ بِالۡحَقِّ

او ولوله (ای محمده !) پر دغو (بني اسرائيلو يا پر قوم خپل) خبر د دواړو ځامنو د آدم (چې هابيل او قابيل وو) په حقه سره.

تفسير: يعنې د آدم عليه السلام د دوو صُلبي ځامنو (قابيل) او (هابيل) قصه او واقعي حال دوی ته واوروه ! ځکه چې په دې قصه کې د هغه يوه ورور ذکر دی، چې د خپل بل ورور پر مقبوليت او تقوی يې حسد او رخه (کينه) کړېوه، او په همدې غيظ او قهر سره يې هغه په ناحقه سره وواژه، او د ناحقې وينې د عواقبو بيان پکې کړی شوی دی.

اِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنۡ اَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ مِنَ الۡاٰخَرِ

کله چې پيش کړه دواړو قرباني (د پسه او د غنمو د ستری الله ته)، نو قبول کړ شو (پسه) له يوه د دې دواړو نه (چې هابيل وو) او قبوله نشوه (د غنمو ستری) له بله (چې قابيل وو).

تفسير: يعنې د هغې جينۍ نکاح چې آدم عليه السلام له خپل دستور سره سم له (هابيل) سره وتړله؛ (قابيل) د هغې غوښتونکی شو، آخر د آدم عليه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله تعالی په دربار کې څه نذر وړاندې کړ، تر څو دغه جينۍ د همغه چا شي، چې نذر يې د پاک الله په دربار کې مقبول شي، آدم عليه السلام ته داسې يقين پيدا شوی وو، چې همدا د (هابيل) نذر به ومنل شي، لکه چې همداسې وشو، او آسماني اور ښکاره شو، او د (هابيل) نذر يې يووړ، او همدا په هغه وخت کې د «قبول عند الله» قرينه او علامه وه.

قَالَ لَاَقۡتُلَنَّكَ

وويل (قابيل) چې خامخا به ووژنم تا هرو مرو (خامخا) (ای هابيله !)،

تفسير: يعنې (قابيل) د دې مقبوليت له ليدلو ځنې د حسد او رخې (بغض) په اور کې وسوځېد، او د دې په ځای چې د مقبوليت وسائل ځان ته غوره کړي، له ډېره غيظه او غضبه يې په خپل حقيقي ورور باندې د وژلو توربر ښس وکړ.

قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چې بېشکه همدا خبره ده چې قبلوي الله (قرباني) له پرهېزګارانو نه.

تفسیر: یعني (هابیل) وویل چې: په دې کې ځما څه قصور دی، د الله تعالی په دربار کې د هیڅا زور او قوت نه چلېږي، او یواځې هلته تقوی پکارېږي، ګواکې ځما هغه نذرانه چې مقبوله شوه، د هغې سبب تقوی وه، که ته هم ځان ته تقوی غوره کړې؛ نو الله تعالی له تا سره څه مخالفت نه لري.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

قسم دی خامخا که دې راوغځاوه تا (ای قابیله) ما ته لاس خپل لپاره د دې چې ته ووژنې ما؛ نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چې ووژنم تا، بېشکه زه وېرېږم له الله چې رب (پالونکی د ګردو) عالمیانو دی.

تفسیر: ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ الآية - «بېشکه چې زه وېرېږم له الله چې پرورد ګار د ګرد جهان دی» یعني زه له تا څخه نه وېرېږم، بلکه له الله تعالی څخه وېرېږم، او غواړم تر هغه پورې چې شرعا امکان وي، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لړم.

أیوب سختیاني (رحمه الله) به ویل: په محمدي امت کې هغه لومړنی سړی چې په دې آیت یې عمل وکړ، او خلقو ته یې خپل دا تعمیل ورښکاره کړ؛ صاحب الحیاء، جامع آیات القرآن ذو النورین سیدنا (عثمان بن عفان رضي الله عنه) وو «ابن کثیر» - چې ده خپل سر جار (قربان) کړ، ولې په دې باندې خوښ او رضا نشو؛ چې د ده د سر په مقابل کې د یوه مسلمان ګوته هم پرې شي، رضي الله تعالی عنه.

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

په تحقیق زه اراده لرم د دې چې رجوع وکړې (اخته شې) ته په ګناه د (وژلو) زما او په ګناه خپلې (چې پخوا دې کړې وه) نو شې به ته له صاحبانو (ملګریو) د اور (د دوزخ)، او همدا (اور) دی جزا د ظالمانو (چې په ناحقه وینې تویوي).

تفسیر: یعني ځما د قتل ګناه هم له خپلو نورو ګناهو سره یو ځای کړه، ستا د ګرد عمر ګناهونه ستا پر غاړه ثابت دي، او زما د وینې ګناه به هم لا پرې زیاته شي، او د مظلومیت له امله (وجې) به زما ګرد ګناهونه رامعاف شي، ابن جریر «رحمه الله» د مفسرینو اجماع نقل کړېده چې ﴿بِإِثْمِي﴾ معنی همدا ده.

باقي هغه کسان چې دا یې لیکلي دي چې: په قیامت کې به د مظلوم ګناه په ظالم باندې اچوله کیږي؛ هغه مضمون هم په یوه حیثیت سره صحیح دی، مګر د محققینو په نزد هغه د دې آیت تفسیر نه دی.

اوس د (هابیل) د کلام حاصل دا دی «که تا هم داسې نیت کړی وي، چې ځما د وژلو وبال پر خپله غاړه واخلې، نو ما داسې اراده کړېده، چې د خپل ځان هیڅ مدافعه له خپله لوري ونه کړم، تر څو چې د عزیمت د ترک خبره هم پر ما باندې رانشي».

فَطَوَّعَتۡ لَهُۥ نَفۡسُهُۥ قَتۡلَ أَخِيهِ

نو ښایسته کړ دغه (قابیل) ته (امّاره) نفس د ده: وژل د ورور د ده (چې هابیل وو)

تفسیر: ښایي په ابتداء کې لږ څه وېره او خوف ورپیدا شوی وي، او ورو ورو امّاره نفس به دا خیال پوخ کړی وي، او همدا کیفیت عمومًا د معاصیو په ابتداء کې پیدا کیږي.

فَقَتَلَهُۥ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٣٠﴾

بیا وواژه (قابیل) دغه (هابیل) نو وګرځېد (قابیل په دنیا او عُقبی کې په سبب د قتل د هابیل) له زیان کارانو.

تفسیر: دنیوي خُسران خو دا دی چې داسې یو ښه ورور یې له لاسه وایست؛ چې د ده مټ او ملاتړ وو.

په حدیث شریف کې راغلي دي: «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسې ګناهونه دي، چې له آخرته پخوا په همدې دنیا کې د هغو سزا ورکوله کیږي»، او اخروي خسران یې دا دی چې په دنیا کې د ظلم، قطع رحم، قتل عمد، او د بد امنۍ د دروازې له خلاصولو څخه (قابیل) د هغو ګردو ګناهونو د سزا مستوجب هم کیږي؛ چې وروسته له دې نه له دې نوعې ګناهونو ځنې په دنیا کې وکړی شي، او دی به په هغو ګردو کې د باني کېدلو له وجې شریک ګاڼه شي، لکه چې په حدیث شریف کې هم مصرح ده.

فَبَعَثَ ٱللَّهُ غُرَابٗا يَبۡحَثُ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُرِيَهُۥ كَيۡفَ يُوَٰرِي سَوۡءَةَ أَخِيهِۚ قَالَ يَٰوَيۡلَتَىٰٓ أَعَجَزۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِثۡلَ هَٰذَا ٱلۡغُرَابِ فَأُوَٰرِيَ سَوۡءَةَ أَخِيۖ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ ﴿٣١﴾

نو ولېږه الله یو کارغه چې کیندل یې کول په ځمکه کې (په منبوکه او پنجو خپلو سره) لپاره د دې چې وښیي دغه (قابیل) ته چې څرنګه پټه کړي جثه د ورور خپل (هابیل)، وویل (قابیل): ای افسوسه ځما راشه دغه دې وخت دی (یعنې افسوس دی ماته) آیا عاجز وم زه له دې چې کېدی په شان د دې کارغه (په پوهه کې) نو پټه کړې به مې وه جثه د ورور خپل، نو وګرځېد (قابیل په دې قتل د هابیل سره) له پښېماني کوونکو څخه.

تفسیر: کله چې پخوا له دې نه بل کوم انسان نه وو مړ، نو ځکه (قابیل) پس له وژلو د (هابیل) څخه نه پوهېده چې دی د خپل ورور له مړي سره څه وکړي؟ تر څو چې یې یو کارغه ولید چې په ځمکه کې کنده کیني -او د بل کوم کارغه مړی پکې پټوي، نو د هغه له لیدلو ځنې د (قابیل) سر ته څه عقل ورغی، او له خپل ځانه سره یې وویل چې: «ښایي زه هم د خپل ورور مړی په ځمکه کې همداسې خښ کړم»، او ده ته ارمان او افسوس هم ورغی چې: «زه په پوهه، عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږۍ او همدردۍ کې له دې کارغه څخه هم ښکته یم»، ښایي چې حق تعالی د دې له امله د یوه ادنی ساکښ (ذي روح) په وسیله (قابیل) ته داسې تنبیه ورکړه چې هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشرمیږي، او متأثر شي.

په ساکښانو (ذي روحو) کې د کارغه دا خصوصیت دی، چې د خپل ورور د مړي په ښکاره پاتې کېدلو باندې ډېر زیات شور ماشور کوي.

﴿فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ﴾ «نو وګرځېد قابیل په دې قتل د هابیل سره له پښېماني کوونکو څخه»، هغه افسوس او ارمان ښه نافع دی، چې له ګناه ځنې معذرت، انکسار، فکر او تدارک هم وي، په دې موقع کې د (قابیل) افسوس او ارمان کول د الله تعالی په عصیان او نا فرمانۍ نه وو، بلکه په خپل هغې بدحالۍ باندې وو، چې د خپل هغه ورور (هابیل) له وژلو څخه وروسته ور رسېدلې وه.

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَنَّهٗ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَآ اَحْيَا النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ

په سبب د دې (قتل) ليکلي وو (حکم کړی وو) مونږ پر بني اسرائيلو چې بېشکه شان دا دی: هر څوک چې ووژني يو نفس بې له (عوض، بدل د) بل نفس نه (يا بې) له فساده په ځمکه کې (چې په ملک کې يې فساد کړی وي) نو ګواکې وژلي يې دي خلق ټول، او هر چا چې ژوندی کړو دغه (يو نفس چې سبب شي د ژوندون يې) نو ګواکې ژوندي کړي يې دي خلق ټول.

تفسير: په ملک کې د فساد اچولو ډېر صورتونه دي، مثلا العياذ بالله اهل حق له حق دين څخه منع کړي، يا د انبياوو عليهم السلام اهانت وکړي، يا مرتد شي، او د دې خبرې وسيله وګرځي چې نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بې دينه ته يې ترغيب کړي، (يا لاره وهل يا زنا د محصن) وقس على ذلک.

«او هر چا چې ژوندی کړ يو نفس: چې سبب شي د ژوندون يې؛ نو ګواکې ژوندي کړي يې دي خلق ټول».

لومړی د ځمکې په مخ کې لويه ګناه همدا پېښه شوه، چې (قابيل) د (هابيل) قاتل شو، او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو، نو ځکه په «تورات» کې داسې فرمايل شوي دي: «که څوک يو سړی ووژني؛ ګواکې چې ګرد خلق ووژني»، يعنې د يوې ناحقې وينې له تويولوځنې نور هم پر هغه جرم زړور کيږي، نو په دې حيثيت سره هر هغه سړی چې بل ووژني؛ ګواکې د بد امنۍ تاداو (بنياد) ږدي، او هغه د ګردو انسانانو د وژلو او د عمومي بد امنۍ ور پرانيځي، او هغه څوک چې يو سړی ژوندی کوي، يعنې د کوم ظالم قاتل له لاسه يې ژغوري (ساتي)؛ يا هم د کوم ناروا قتل مخه نيسي، ګواکې دی په خپل دې عمل سره نورو ګردو انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتې کېدلو دعوت ورکوي، او دغې نېکۍ ته دوی ګرد سره رابولي.

وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ ۝۳۲

او خامخا په تحقيق راغلي وو دوی ته رسولان ځمونږ په حکمونو ښکاره، بيا په تحقيق سره ډېر له دوی نه پس له دې (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کې خامخا مسرفان (له حده تېريدونکي) دي.

تفسير: ځينی علماو له «بينات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی، او دا هم ممکن دي چې له «بينات» څخه هغه ښکاره معجزې او دلائل مراد وي، چې هغو سره د کوم رسول د ﴿مِنْ عِنْدِ اللهِ﴾ کېدلو تصديق وشي، يعنې د (بني اسرائيلو) ډېرو خلقو داسې ښکاره آثار ليدلي دي، او ډېر هسې ښکاره حکمونه يې اورېدلي دي، خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او طغيانه او تيري څخه يې لاسونه نه دي اخيستي، د معصومو انبياوو عليهم السلام وژل او په خپلو منځو کې ناحقې وينې تويول د دوی دائمي عادت دی، او نن ورځ هم د خاتم الأنبياء صلى الله عليه وسلم د قتل (معاذ الله) يا ايذاء او د مسلمانانو آزار او تذليل لپاره هر راز ناولي پلمې (منصوبې) او سازشونه کوي.

اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُّقَتَّلُوْٓا اَوْ يُصَلَّبُوْٓا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيْهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ۭ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ۝۳۳

بېشکه همدا خبره ده چې جزا د هغو کسانو چې جنګ کوي دوی له (دوستانو) د الله او د رسول

د ده سره، او سعي کوي (منډې وهي) دوی په ځمکه (په ملك) کې لپاره د فساد (او بد امنۍ غورځولو) چې دوی ووژلی شي، یا دې په دار کړ شي، یا دې پرې کړی شي لاسونه د دوی او پښې د دوی سره مخالفې (یعنې ښې لاس او کیڼه پښه یا عکس د دې) یا دې وشړلی شي له ځمکې (په حبس سره یا له هغه ځایه بل لرې ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوایي ده، په دنیا کې او (شته) دغو (غلو) ته پـه آخرت کې عذاب ډېر لوی.

تفسیر: اکثر مفسرین له دې څخه لاره شُوکول او داړه اچول مرادوي، مګر که دا الفاظ په خپل عموم باندې پرېښود شي؛ نو مضمون لا وسیع کیږي، د دې آیت هغه شان نزول چې په صحیحو احادیثو کې راغلی دی، هغه هم د همدې مُدّعا مُقتضي دی، چې دا الفاظ پر خپل عموم پرېښود شي.

«له الله جل جلاله یا د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنګ کول» یا «په ځمکه کې فساد یا بد امني خورول» دا دواړه لفظونه داسې دي، چې په دې کې د کفارو حملې، د ارتداد، فتنې، لار شکول، داړه اچول، نا حق قتلول، نهب، مجرمانه پلمې (منصوبې)، اغوا کوونکي نشرات، او مضر تبلیغات ګرد سره داخلېدی شي، او له دې ځنې هر یو جرم داسې دی، چې د هغه مرتکب له دې څلورو واړو سزاګانو څخه چې پاس په دې آیت کې ذکر شوي دي، د یوې نه یوې هرو مرو مستحق ګرځي.

د غلو احوال څلور صورتونه لري:

۱ - چې مرګ یې کړی وي، مګر مال وړلو ته یې لاس نه وي رسېدلی. (نو داسې غله دې مړه کړی شي !).

۲ - چې هم یې مرګ کړی وي، او هم یې مال وړی وي، (نو داسې غله دې وروسته له وژلو پر دار کړی شي !).

۳ - چې مال یې لوټ کړی وي، خو مرګ یې نه وي کړی (نو د داسې غله دې لاسونه او پښې سره مخالفې پرې کړی شي).

۴ - چې نه یې وژل کړي و ي، او نه یې مال وړی وي، او د قصد او تیارۍ نیولو څخه وروسته نیول شوی وي، (نو داسې غله دې په بندې کولو سره د ځمکې له مخ څخه ورک شي)، په دغو څلورو حالتونو کې بالترتیب هم دا څلور سزاګانې مقررې دي، چې پاس (په آیت او بین القوسین کې) ذکر شوي دي، د غلو بل کوم لرې ځاي ته فرارول او هلته یې بندي کول او قید ساتل د امام (ابو حنیفه رحمه الله) مذهب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾

مګر هغه کسان چې توبه وباسي پخوا له هغه نه چې قادر شئ (تاسې) پر هغوی باندې (نو دا حدود الله ترې ساقطیږي) نو پوه شئ په دې چې بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: دا پاس ذکر شوې سزاوې چې د حدود الله او «حق الله» پر ډول دي، دا ګردې پخوا له نیولو څخه په توبه ایستلو سره معافېدی شي، مګر حقوق العباد نشي معافېدلی، یعنې که د چا مال یې اخیستی وي؛ نو ضمان ورکول پرې اوړي، که قتل یې کړی وي، نو قصاصیږي، هو د دې شیانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولي حق دی.

تنبیه: له دې حد څخه ما سوا نور حدود په توبه باندې له سره نه ساقطیږي، لکه د زنا حد، د شرب الخمر حد، د سرقې حد، د قذف حد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) وويرېږئ تاسې ! له الله، او طلب كړئ ! ده ته وسيله (په طاعت سره).

تفسير: د «الوسيلة» تفسير ابن عباس رضي الله تعالى عنه، مجاهد، أبو وائل، حسن او نورو أسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره كړى دى، نو د وسيلې لټولو معنى به دا وي چې: د هغه د قرب وسيله ولټوئ !، قتادة «رحمه الله» ويلي دي: «أي تقربوا إليه بطاعته والعمل بما يُرضيه» «د الله تعالى نژدېوالى حاصل كړئ ! په حكم منلو د ده او په غوره عمل»، يو شاعر وايي:

إذا غفل الواشون عُدنا لوصلنا *** وعاد التصافي بيننا والوسائل

په دې كې هم دغه د قرب او اتصال معنى مراد ده، او همداسې دى هغه چې په حديث كې راغلي دي چې «وسيله» په جنت كې يو ډېر ښه اعلى منزل دى، چې د دنيا كوم يوه بنده ته ور رسيږي، رسول الله مبارك ارشاد فرمايلي: «وروسته لـه آذانه له الله جل جلاله ځنې ځما لپاره هم دغه مقام وغواړئ !»، نو د هغه مقام نوم هم «وسيله» د همدې له امله ايښى شوى دى، چې د جنت له ګردو منازلو ځنې هغه مقام (عرش الرحمن) ته نژدې دى، او حق تعالى د قرب په مقاماتو كې له ګردو څخه پاس واقع دى.

په هر حال لومړى يې وفرمايل چې: وويرېږئ ! له الله جل جلاله ځنې، ليكن دا ويرېدل داسې نه دي لكه چې سړى له مار يا لړم يا زمري يا ليوه يا نورو ځنې ويريږي !او ترې لرې تښتي؛ بلكه له دې خبرې څخه وويرېږئ چې د ده له خوښې او رحمت څخه لرې چېرې ونه لوېږئ ! نو ځكه يې وروسته له ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾ څخه ﴿وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ وفرمايل، يعنې د ده له ناخوښى، لريوالي، او بيلتون څخه وويرېږئ !، او د وصول او قرب الى الله د حصول لپاره كوښښ وكړئ !، او ښكاره ده چې له كوم شي سره مونږ هلته قريب كېدى شو، چې تر هغه پورې د رسېدلو ګردې لارې قطعې (طى) كړو، او پر هغې باندې په تللو هغه ته ور رسېدى شو، نو د همدې په نسبت فرمايي: ﴿وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ﴾ «جهاد وكړئ د ده په لاره كې» يعنې پر هغې باندې د تللو ښه پوره كوښښ وكړئ ﴿لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ «څو تاسې دهغه قرب حاصل كړئ، او په خپل مراد ورسېږئ او برياليان (كامياب) شئ !».

«توسل» يوله هغه الفاظو ځنې دى چې په هغى كې اجمال او ابهام دى، نو دهغى نفي مطلقاً يا اثبات مطلقاً دواړه صحيح نه دي، بلكه په دې كې تفصيل دى، ځكه توسل په دوه ډوله دى:

لومړى: روا او مشروع توسل، لكه د الله تعالى په نومونو، صفتونو توسل كول، او هغه الله تعالى ته وسيله ګرځول، لكه چې ووايي: اى الله، ته رحيم يې، پر مونږ رحم وكړې، ته غفور، غفار يې، مونږ ته ګناهونه را معاف كړې، ته رزاق يې، مونږ ته روزي راكړې، ته خالق، وهاب يې؛ مونږ ته اولاد راكړې، او همداسې نور نومونه او صفتونه.

او يا هم پر خپل كوم نېك عمل، يا پر خپل ايمان، يا د الله تعالى سره، يا د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم سره، يا د صحابه كرامو او نېكانو مسلمانانو سره پر محبت كولو توسل وكړې، يعنې الله تعالى ته يې وسيله كړې، او له الله تعالى څخه د دغه نېك عمل په وسيله كومه غوښتنه وكړي، لكه د آل عمران سورت په دې آيت كې چې راغلي: ﴿رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ﴾ .

او يا لكه چې د حديث الغار هغه درې كسانو قيصه چې هغوى په يوې باراني ورځ په كوم غار كې ننوتي وو، او بيا د غار خوله پر كومه غټه تيږه بنده شوه، او هيڅ كومه لار د خلاصون نه وه، نو درې واړو سره مشوره وكړه چې نن ورځ بايد الله تعالى ته خپل هغه نېك عمل وسيله كړو چې مخكې مو كړى وو، او بيا هر يوه خپل خپل عمل الله ته وسيله كړ، او الله له دغه مصيبت څخه خلاص كړل.

او په آيت کې هم ورته اشاره شوې ده، چې د وسيلې د امر نه وروسته يې د جهاد في سبيل الله امر کړی دی، او دا هم يو بهتر عمل دی.

او يا هم کوم نېک صالح ژوندي انسان ته ورشي، او دعا ورځخه وغواړي، چې ماته دعا وکړه، چې الله تعالی مې دغه مقصد پوره کړي، لکه چې صحابه کرام به رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورتلل، او دعا به يې ترې غوښتله.

دويم ډول: ممنوع توسل دی، او هغه په دوه ډوله دی:

لومړی ډول: شرکي توسل، چې په هغه کې د الله تعالی ځخه پرته بل چاته آواز، چيغه، او له هغه ځخه د حاجت غوښتنه شوي وي، ځکه چې دا په اصل کې توسل نه بلکه دعا او استغاثه ده، چې په مافوق الأسباب امورو کې عبادت ګڼل کيږي، او هغه يواځې د الله تعالی حق دی، نو بل څوک په کې شريکول د الله تعالی سره شرک او کفر ګڼل کيږي، لکه چې يو مړي يا غائب ځخه څه حاجت وغواړي، يا ورته ووايي چې: زما لپاره دغه حاجت له الله نه وغواړه.

دويم ډول: بدعي توسل، چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم د هغه له وفات ځخه وروسته الله جل جلاله ته وسيله کړي، لکه چې ووايي: د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په خاطر، وسيله، يا په روی زما دغه حاجت پوره کړه، نو دا کار بدعت ګڼل کيږي، ځکه په شريعت کې د دې اجازه نه ده شوې، او نه هم د هغه صحابه کرامو دغه ډول توسل کړی دی.

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کې (د کلمة الله د اعلاء په غرض) لپاره د دې چې په مراد ورسېږئ (خلاص شئ له عذابونو).

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، که وي دوی ته هغه (اقسام د اموالو) چې په ځمکه کې دي ټول، او په قدر د دې نور (هم) له دې سره شي، لپاره د دې چې فديه وکړي دوی په هغه سره له عذابه د ورځې د قيامت ځخه؛ نو قبوله به نه کړه شي (دا فديه) له دوی ځخه، او شته دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسير: د آخرت برې او کاميابي په «تقوی»، «ابتغاء الوسيلة» او په «جهاد في سبيل الله» سره حاصلېدی شي، او په رشوت او فديه او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصليږي.

يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

اراده به کوي (غواړي به) دوی چې ووځي دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چې نه به وي دوی وتونکي له هغه اوره، او شته دوی ته عذاب دائم (بې انتهاء بلا انقطاع).

تفسير: له ډېرو احاديثو ځخه ثابته شوې ده، چې ډېر ګناهکار مؤمنان به تر يوې مودې پورې په دوزخ کې پاتې کيږي، او بيا به ايستلی کيږي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره به جنت تـه داخليږي، دا آيت له دغو احاديثو ځخه مخالف نه دی، ځکه دلته په دې آيت کې له ابتداء ځخه يواځې د کفارو حال بيان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هيڅ يوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۳۸﴾

او غل (نارينه) او غله (ښځه) نو پرې کړئ تاسې لاسونه د دوی (دواړو) لپاره د جزا د هغه عمل چې کړی دی دواړو د تنبيه لپاره له جانبه د الله، او الله ډېر قوي دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: ﴿جَزَآءً﴾ الآية - يعني هغه سزا چې غله ته ورکوله کيږي، هغه د مسروقه مال سزا نه ده، بلکه د ده د فعل «سرقې» سزا ده، تر څو چې په هغه سره نور غله ويښ او تنبيه شي، بلا شبهه پر هر هغه ځای کې چې دا حدود جاري کيږي؛ نو دوه ـ درې غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا وَر بيخي بنديږي.

نن ورځې د نوي «تهذيب» مدّعيان دا راز حدود وحشيانه سزا بولي، ليکن که غلا کول د دې صاحبانو په نزد «يو مهذب کار» نه وي؛ نو يقينا د دوی «مهذبه» سزا د دې غير مهذب کار (غلا) استيصال او له منځه وړلو کې له سره مؤثر نشي واقع کېدی، که د لږ څه سختۍ په تحمل سره ډېر غله مهذب شي؛ نو ښايي چې دغه د تهذيب حاملان او مدعيان خوښ شي، ځکه چې د دوی له «تهذيبي مشين» سره دغه «وحشت» مدد کوي.

ځينې په نامه مفسرين هم په دې کوښښ کې دي، چې «قطع اليد» لاس پرې کول د غلا انتهايي سزا وټاکي ! (مقرر کړي)، او له دې ځنې ښکته او خفيفه سزا له حق شريعت څخه حاصله او استخراج کړي، مګر مشکل خو دادی چې له دې ځنې ښکته سزا نه پـه قرآن کريم کې چېرې شته، او نه د نبوت په عهد او د لويو اصحابو په زمانو کې د هغې کوم نظير او مثال ليدلی شوی دی، آيا کوم سړی داسې دعوی کولی شي، چې په دومره اوږده زمانه کې په هغو غلو کې چې نيولي شوي دي يو تن هم ابتدايي غل نه وو، چې پر هغه باندې يوازې د جواز په ملحوظ د لاس پرې کولو په ځای کومه ابتدايي سزا تطبيق او جاري شوي وي؟.

کوم ملحد په پخوانی زمانه کې پر «حد السرقه» داسې يوه شبهه کړې وه: «کله چې شريعت د يوه لاس ديت پنځه سوه ديناره مقرر کړی دی، نو داسې يو قيمتدار لاس (چې پرې پرېکولو يې پنځه سوه ديناره واجبيږي) د پنځو يا لسو روپيو په غلا کولو به څرنګه امکان ولري، چې پرې کړی شي؟» يوه عالم د ده په ځواب کې څنګه ښه ويلي دي !: «إنها لما كانت أمينة كانت ثمينة، فلما خانتْ هانتْ» «کله چې هغه لاس امين وو؛ قيمت يې درلود (لرلو)، کله چې يې غلا وکړه او خائن شو؛ نو ذليل شو»، نو قيمت يې کم شو.

﴿وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ﴾ «او الله ډېر قوي غالب دی، ښه حکمت والا» لکه چې غالب دی نو ځکه حق لري هر هغه حکم چې اراده يې وکړي؛ جاري يې کړي، او هيڅوک د ده په مقابل کې څه نشي ويلی، او څنګه چې ورسره حکمت والا هم دی؛ نو ځکه د دې خبرې هيڅ احتمال نشته، چې تش د خپل کامله اختياره کار واخلي، يا بېځايه حکم نافذ کړي، او د خپلو ناتوانو بندګانو د مالونو د ساتنې لپاره څه انتظام ونه کړي ـ دا د ده له عزت او غلبې سره منافي دی ـ او د غلو او داړه مارانو هم داسې خوی او آزاد (او بې له نښې) پرېښودل د ده له حکمت څخه مخالف کار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْۢ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوْبُ عَلَيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۹﴾

نو هر چا چې توبه وويسته (له بدو کارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح (ښه يې کړ عمل خپل)؛ پس بېشکه الله رجوع کوي (په رحمت سره) په ده، بېشکه الله ډېر مغفرت والا دی (د خطياتو) ښه مهربان دی.

تفسير: يعنې توبه که رښتيا او د زړه څخه وي، چې د هغې لپاره دا هم ضروري ده، چې د غلا مال دې د هغه مالک ته بېرته ورکړي، او که ترې تلف شوی وي؛ نو ضمان دې ورکړي، او که ضمان هم نشي ورکولی؛ نو ښښنه دې ترې وغواړي،

او پر خپل دغه فعل دې نادم او پښېمانه شي، او وروسته له هغه دې ترې د ځان ژغورنې (بچ كولو) عزم وكړي، نو له داسې توبې ايستلو څخه هيله (امكان) او اميد شته چې حق تعالى له ده څخه أخروي عقوبت هم لرې كړي، چې د هغه په مقابل كې دنيوي سزا هيڅ اهميت نه لري.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۴۰﴾

آيا نه پوهېږې (اى محمده ! يا اى سامعه) چې بېشكه الله (خاص) دى ده ته ملك (سلطنت) د آسمانونو او ځمكې، په عذابوي (الله) هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (د عذاب يې)، او مغفرت كوي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د مغفرت يې)، او الله پر هر شي باندې ښه قادر دى (نو په تعذيب او مغفرت هم قادر دى).

تفسير: كله چې حقيقي سلطنت او حكومت د الله تعالى دى، نو بلا شبهه دى اختيار لري، هر هغه څوك چې مناسب وګڼي، معاف يې كړي، او هر هغه چا ته چې په خپل حكمت او عدل سره د سزا وركولو اراده وكړي، سزا وركوي، او نه يواځې دا چې د ده په معافولو او سزا وركولو كې ده ته كلي اختيارات حاصل دي، بلكه د دې اختياراتو له استعمالولو څخه يې هيڅوك نشي منع كولى، ځكه چې دى پر هر شي باندې پوره قوت او قدرت لري.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا ۛ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِن بَعْدِ مَوَاضِعِهِ ۖ

اى (ځما) رسوله (محمده !) په غم كې دې نه آچوي تا (فعل د) هغو كسانو چې جلتي كوي (او عناداً ځانونه غورځوي) په كفر كې؛ له هغو كسانو چې ويل دوى: ايمان راوړى دي مونږ (تش) په خولو، حال دا چې ايمان نه وو راوړى زړونو د دوى، او ځيني له هغو كسانو چې يهوديان دي (يعنې د بني قريظې يهوديان او د مدينې منافقان) ډېر اورېدونكي دي لپاره د دروغ ويلو، ډېر اوريدونكي دي (د خبرو ستا يعنې دوى جاسوسان دي لپاره د رسولو) قوم بل ته چې نه دي راغلي تاته، آړوي دوى كلمې (د تورات) وروسته له هغو ځايونو خپلو څخه (چې الله ايښي دي).

تفسير: په پخوانيو آياتونو كې د داړې، غلا او د نورو د حدودو بيان وكړ شو، اوس د ځينو هغو نورو اقوامو احوال اورول كيږي، چې دوى په حدود الله كې تحريفات وكړل، او خپل ځانونه يې د لوى عذاب مستحق وګرځول، «بغوي» رحمه الله د دې واقعې تفصيل داسې ليكلى دى:

«د خيبر يو محصن نارينه يهودي له يوې يهودۍ ښځې سره چې محصنه وه؛ زنا وكړه، سره له دې چې په (تورات) كې د دې جرم سزا رجم (په ګټو سره ويشتل) وو، مګر د دې دواړو اعتبار او لويې د هغه «رجم» د اجراء كېدلو مانع وګرځېدل، نو په خپلو منځونو كې يې سره مشوره وكړه، او ويې ويل: «دا سړى چې په يثرب كې دى محمد صلى الله عليه وسلم، د ده په كتاب كې د زاني لپاره د (رجم) حكم نشته، بلكه د دُرې وهلو حكم شته، نو د «بني قريظې» له يهودانو څخه څو سړي ورولېږئ ! ځكه چې «بني قريظه» د محمد همسايګان او له محمد سره د روغې معاهده هم لري، چې دوى د هغه خيال معلوم كړي»، هماغه وو چې يو څو تنه د دې خبرې لپاره ولېږل شول، چې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نظريه معلومه ـ او دا پوښتنه ترې وكړي چې د «محصن زاني» لپاره څه سزا تجويزوي؟ « كه دى د دُرې وهلو د سزا حكم وكړي؛ نو ترې اقرار

واخلئ او ويې منئ، او که د (رجم) حکم واورئ؛ نو مه يې منئ !» د دوی د دې پوښتنې په نسبت رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: «آيا تاسې زما پر فيصله قانع او راضي يئ؟» دوی اقرار وکړ چې «هو !»، دلته د پاک الله له لوري جبرئيل عليه السلام د «رجم» حکم راوووړ، مګر هغوی له خپل اقراره بېرته وګرځېدل، بالآخر رسول اکرم صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «ستاسې لوی عالم د «فدک» اوسېدونکی (ابن صُوريا) څنګه سړی دی؟ ګردو وويل چې: «نن په ګرد جهان کې د ده په شان په موسوي شرائعو ډېر پوه او ښه عالم بل څوک نشته»، رسول الله صلی الله عليه وسلم هغه راوغوښت، او په ډېر سخت حلف سره يې ترې پوښتنه وکړه چې په «تورات» کې پر دغې ګناه څه سزا مقرره ده؟ سره له دې چې نورو يهودانو د دغه حکم په پټولو کې له هر ممکن کوښښ څخه کار آخيست ـ ولې د دوی دغه پرده د عبد الله بن سلام په وسيله له منځه تللې وه، او حقيقت ښکاره شوی وو، خو سره له هغه (ابن صُوريا) چې د دوی مُسَلّم او معتمد عالم وو؛ په هر ډول سره چې وو، په دغې خبرې يې اقرار وکړ، چې د دې جرم سزا په «تورات» کې همدا (رجم) دی، وروسته له هغه (ابن صُوريا) هغه ګرد حقائق هم ځرګند کړل، چې يهودانو په څه ډول سره د (رجم) حکم ليرې او د هغه په ځاي يې دا حکم ليکلی دی چې: زاني دې په دُرې سره ووهلی شي، او مخ يې تور او په خره باندې دې چپه سپور ګرځاوه شي.

الحاصل رسول أکرم صلی الله عليه وسلم پر هغو دواړو (نارينه او ښځې) باندې د (رجم) امر جاري کړ، او ويې فرمايل: «ای الله ! زه نن هغه لومړنی سړی يم، چې ستا دا حکم مې په داسې حال کې په دنيا کې جاري کړ؛ چې هغه مړ شوی وو».

د «سماعون» معنی ډېر اوريدونکي او غوږ جارايستونکي ده، نو بيا د «ډېرو اوربدلو» اطلاق کله کله په جاسوسی هم کيږي، او کله يې معنی په «زيات قبول کوونکو» هم کيږي لکه «سمع الله لمن حمده» يعنې د اوربدلو معنی قبول کول دی، شيخ الهند «رحمه الله» دلته اوله معنی مراد کړې ده، ليکن ابن جرير «رحمه الله» او نورو محققينو پر دويمې معنی حمل کړې ده.

﴿سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ﴾ يعنې د دروغو او باطلو ډېر منونکي او قبول کوونکي.

﴿سَمّٰعُوْنَ لِقَوْمٍ اٰخَرِيْنَ﴾ يعنې بل جماعت (چې د خيبر يهودان دي) چې د (بني قريظه) سړي يې ليږلي وو، او هغوی پخپله تاسې ته درنه غلل، د دوی د خبرو زيات منونکي، (او دغه يهودان داسې کسان دي چې) د الله تعالی په احکامو کې تحريف کوي، يا د يو ځاي خبرې په بل ځاي پورې لګوي، (لکه د «رجم» آيت پټوي، او د هغه په ځاي دُرې او مخ تورول ښيي).

يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ؕ

وايي دغه (د خيبر يهوديان خپلو ليږليو شويو ته): که درکړی شي تاسې ته دا (محرّف حکم) نو وايي خلئ ! (او ويې منئ !) او که در نه کړی شو تاسې ته دا (حکم) نو ويرېږئ تاسې (له قبوله د هغه).

تفسير: يعنې که د دُرې وهلو حکم وموميئ، هغه ومنئ ! که نه ! ګواکې دوی غواړي چې د الله تعالی شريعت د خپل هوا او هوس تابع کړي.

وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ؕ

او هر هغه څوک چې اراده وکړي الله د فتنې (د ګمراه کولو) يې نو له سره به مالک نشې ته (ای محمده !) د ده لپاره له الله نه د هيڅ شي (چې فتنه او هلاک ترې دفعه کړي).

تفسير: هدايت او ضلالت، خير او شر، هر شی بې د الله تعالی له ارادې څخه نشي موجودېدی، دا داسې يو اصل دی، چې انکار يې له تسليم څخه ډېر مشکل دی، فرض يې کړئ ! يو سړی د غلا کولو اراده وکړي، ليکن د الله تعالی اراده دا وي چې هغه غلا ونه کړي، نو که دا سړی په خپله اراده کې بری ومومي نو لازميږي چې (معاذ الله) الله تعالی د ده په مقابل کې عاجز شو، او که د الله تعالی اراده د بنده پر ارادې غالبه شي، نو لازميږي چې په دنيا کې دې هيڅېږي د غلا او د نورو بدو کارونو هيڅ نوم او اثر پاتې نشي ـ او که د الله تعالی د خير او د شر د هيڅ يوه اراده نه کوي، نو له هغه څخه (معاذ الله) د ده تعطل، غفلت او سفاهت لازميږي، «تعالی الله عن کل الشّرور وتقدّس».

خو لنډ ځواب يې دا دی چې د الله تعالی اراده په دوه ډوله ده:

١ - کَـوْنِي او قدري اراده: او هغه دا چې الله تعالی د کوم شي د وجود اراده په تقدير، او ازل کې کړې وه، نو دا کـَوْنِي قدري اراده ده، او هغه نه خطا کيږي، بلکه خامخا هغه شی موجوديږي، نو همغه يې په تقدير کې ليکلی وي، ځکه د الله تعالی علم دهغه په تقدير باندې لومړی دی، هغه ته معلومه ده چې کوم معين شخص که خپلې خوښې ته پرېښودل شي، نو هغه به څه کوي، نو په دغه تقديري اراده ثواب او عذاب مرتب نه دی، او نه ورسره د الله تعالی رضا او خوښي شرط ده.

٢ - شرعي او ديني اراده: او هغه دا چې الله تعالی د خپل مخلوق څخه د خير فعل او د شر څخه اجتناب غواړي، او د خير او شر په کولو کې يې هغه ته اختيار ورکړی دی، او په همدې اراده باندې ثواب او عذاب مرتب دی، ځکه ددې ارادې په مقتضی که کوم شی موجوديږي، د الله تعالی خوښ دی، محبت ورسره لري.

او همدې ته په حديث شريف کې اشاره شوې ده چې: «اعملوا فکل ميسّر لما خُلق له» ـ ترجمه : «تاسې نېک عملونه کوئ، ځکه هر چا ته د هغه عمل توفيق ورکول کيږي، چې د کوم لپاره پيدا شوی وي».

حاصل دا چې د معاصيو او ګناهونو واقع کېدو ته د الله جل جلاله دوه قسمه ارادې متوجه دي:

(١) شرعي اراده، چې له بنده څخه غواړي چې ګناه ونه کړي، نو دلته بنده ته اختيار دی، چې کوي او که نه، که ويې کړي؛ نافرماني شوه، او سزا به ورکوي، او که نه تابعداري شوه ثواب ورکوي.

(٢) کوني اراده: کومه چې الله د خپل قديم علم مطابق ليکلې ده، چې فلانې شخص که خپلې خوښې ته پرېښودل شي، نو دغه ګناه کوي، او هغه يې ورباندې ليکلې ده، خو د ده دا ګناه کول دلته د شرعي ارادې خلاف، او د کوني ارادې سره برابر دي، ځکه په کوني اراده کې مراد نه بدليږي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

دغه (يهودان او منافقان) همغه کسان دي چې اراده نه ده فرمايلې الله (د دې) چې پاک کړي زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنيا کې ذلت (شرمندګي) او شته دوی ته په آخرت کې عذاب ډېر لوی.

تفسير: دا شبهه چې الله جل جلاله پر دې باندې قادر دی؛ چې د دوی هغه ګرد شرارتونه او غلطې چارې جبرا منع کړي، او دوی مجبور وګرځوي، چې هيڅ ضد او سرزُوري ونشي کړی، نو ښېشکه زه دا منم چې د الله تعالی د قدرت په مقابل کې دا کوم مشکل کار نه دی، لکه چې په (١١) جزء د يونس د سورت په (٩٩) آيت (١٠) رکوع کې داسې يو آيت لولو: ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا﴾.

ليکن د دې دنيا ګرد نظام داسې کښېښود شوی دی، چې بندګان د خير او شر په اکتساب کې مجبور نه دي، او که ټول يواځې د خير په کولو سره مجبور شوي وي، نو د عالم د تخليق حکمتونه او مصالح به نه پوره کېدل، او د حق تعالى ډېر صفات به نه راڅرګندېدل، مثلاً د عفو، غفور، حليم، منتقم، ذو البطش، الشديد، قائم بالقسط، مالك يوم الدين او د نورو په مناظرو به نه پوهيدو، حال دا چې د دې عالَم د پيدا کېدو اصلي غرض او غايه دا ده چې د الله تعالى صحيح بندګي او عبادت وشي، او د هغه د ګردو (ټولو) کماليه وو صفاتو مظاهره وشي، هر هغه مذهب يا انسان چې الله تعالى فاعل مختار ګڼي، د خپلې دې دعوى په پاى (آخر) کې پرته له دې غرض څخه بل شی نشي ښوولی، ﴿لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (۲۹ جزء د الملك سورت (۲) آيت (۱) رکوع) له دی نه د زيات تفصيل ځاى دلته نشته، بلکه دومره ليکل هم ځمونږ له موضوع څنې زيات دي.

سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ اَكّٰلُوْنَ لِلسُّحْتِ ۭ فَاِنْ جَاۗءُوْكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ

(دوی) ډېر اوريدونکي (منونکي دي) لپاره د دروغ ويلو، ډېر خوړونکي دي د حرامو، نو که راغلل دوی تاته؛ نو حکم (پرېکړه) وکړه په منځ د دوی کې يا مخ وګرځوه له دوی نه.

تفسير: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضي الله عنهم څخه منقول دي، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دا اختيار په ابتداء کې وو، په آخر کې کله چې د اسلام تسلط او نفوذ کامل شو، نو داسې ارشاد وشو: ﴿وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ «يعنې د دوی د منازعو فيصلې د شريعت له حکم سره سمې وکړه !» مطلب دا چې د اعراض او ځان په څنګ کولو څه ضرورت نه دی پاتې.

وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَّضُرُّوْكَ شَيْـــًٔا ۭ وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝

او که مخ وګرځوې له دوی نه (او حکم ونه کړې) نو له سره به ضرر ونه رسوي دوی تاته د هيڅ شي، او که حکم (پرېکړه) دې کوله؛ نو حکم (پرېکړه) وکړه په منځ د دوی کې په عدل (انصاف) سره، بېشکه الله دوست ګڼي عدل کوونکي (په حکم کې).

وَكَيْفَ يُحَكِّمُوْنَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيْهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ۭ وَمَآ اُولٰۗىِٕكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ۝

او څرنګه به حکم (منصف) وګرځوي دوی تا (اى محمده !) حال دا چې له دوی سره تورات دی چې (شته) پـه هغه کې حکم د الله، بيا ګرځي دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه (چې دوی ته حـکـم وګرځولې)، او نه دي دغه کسان له سره باور کوونکي (نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسير: يعنې يهودان د هغه «تورات» په فيصله چې آسماني کتاب يې ګڼي؛ نه راضي کيږي، نو په حقيقت کې دوی پر هيڅ يو کتاب باندې ايمان نه لري، نه پر قرآنکريم، نه پر «تورات» باندې.

پخوانى رکوع کې يې د «تورات» او د «انجيل» مدح وفرمايله، او تنبيه يې راکړه چې دغو نالائقانو د داسې عمده کتاب (چې په کې ډېر علوم او هدايات وو) قدر ونه کړ، او داسې يې ضايع کړ، چې نن د اصلي شي پته لګول هم په کې مشکل شوي دي.

إِنَّآ أَنزَلۡنَا ٱلتَّوۡرَىٰةَ فِيهَا هُدٗى وَنُورٞۚ

بېشکه مونږ نازل کړی (لېږلی) مو دی تورات (چې شته) په هغه کې هدایت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (چې شرعي احکام پرې منکشف کيږي).

تفسیر: یعنې د وصول الی الله طالبانو ته هدایت ـ او د هغو کسانو لپاره چې د شبهاتو او مشکلاتو په تیارو کې بند پاتې دي؛ د رڼا کار ورکوي.

يَحۡكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسۡلَمُواْ لِلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلۡأَحۡبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبیاوو (د بني اسرائیلو) هغو چې حکم منونکي وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چې یهودیان وو، او (حکم به کاوه پرې) رباني عارفانو او عالمانو (د دوی).

تفسیر: یعني په «تورات» کې داسې عظیم الشأن دستور العمل وو؛ چې ډېرو انبیاوو، اهل الله وو او علماوو به د هغه له هدایتونو سره سم حکمونه صادرول، او د منازعو او جګړو پرېکړې به یې په هغو سره کولې.

بِمَا ٱسۡتُحۡفِظُواْ مِن كِتَٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُواْ عَلَيۡهِ شُهَدَآءَۚ

په سبب د هغه شي چې طلب د حفاظت یې شوی وو له دوی څخه چې کتاب د الله دی (یا) د دې لپاره چې دوی ساتونکي درولی شوي وو پر کتاب د الله باندې، او وو دوی په هغه باندې شاهدان (په حقانیت یې یا ساتونکي له تبدیله).

تفسیر: یعنې دوی د «تورات» د ساتنې ذمه واران ګرځولی شوي وو، او څمونږ د قرآنکریم په شان د ﴿وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوې ـ نو تر هغې پورې چې علماوو، احبارو، او نورو د خپلو ذمه واریو احساس کاوه؛ «تورات» محفوظ او معمول به وو، آخر د دنیا خوښوونکو بدو علماوو په لاسونو تحریف او ضایع شو.

فَلَا تَخۡشَوُاْ ٱلنَّاسَ وَٱخۡشَوۡنِ وَلَا تَشۡتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗاۚ

نو مه ویرېږئ تاسې له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کې) او وویرېږئ له ما (په پټولو د حق کې) او مه پېرئ (مه اخلئ) تاسې په آیتونو څما قیمت لږ (چې هغه رشوت او جاه دی).

تفسیر: یعنې د خلقو له خوفه یا د دنیوي طمعې له امله (وجې) په آسماني کتاب کې تبدیل او تحریف مه کوئ ! او د هغه احکام او اخبار مه پټوئ ! او د الله تعالی له تعذیبه او انتقامه وویرېږئ ! د «تورات» د عظمت شان او مقبولیت له څرګندولو څخه وروسته دا خطاب یا خو د یهودانو هغو رئیسانو او عالمانو ته کړی شوی دی، چې د قرآنکریم د نزول په وخت کې وو، څکه چې هم دوی د (رجم) له آیت څخه انکار کړی وو، او د نبي کریم «علیه أفضل الصلاة والتسلیم» په نسبت ښخوا ویل یې پټ کړي وو، او د هغه په معناګانو کې یې عجیب قسم تحریف او تبدیل او وړاندې وروسته والی کړی وو، یا په دې منځ کې امت مسلمه ته نصیحت دی، چې تاسې د نورو اقوامو په شان په هیڅ وجه له هیچا څخه مه ویرېږئ ! یا د مال او جاه په محبت کې په دغه اندازه مه اخته کېږئ ! ؛ چې آسماني کتاب ضایع کړئ، لکه چې لله الحمد دغه محمدي امت د خپل لوی قرآن یو توری هم نه دی لږ کړی، او نه یې ورک کړی، او تر نن پورې د پاک قرآن مطالب له هر راز تغییر او تحریف څخه محفوظ او مصون دي، او تل به په دې مقصد لکه نن او پرون بریالي او کامیاب وي، او د مبطلینو او محرفینو هر راز زیار (محنت) او کوښښ به په دغه مورد کې بې اثره او ناکامه ثابتیږي.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۴۴﴾

او هر چا چې ونه کړ حکم په هغه شي چې نازل کړی (لېږلی) دی الله؛ نو دغه کسان هم دوی دي کافران.

تفسير: د ﴿مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ سره سم له حکم نه کولو ځنې غالبا دا مراد دی، چې د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړي، او د هغه په ځای نور احکام په خپله رايه او غو ښتنه سره منځ ته راوړي، لکه چې يهودانو د (رجم) د حکم په نسبت همداسې کړي وو، نو د داسې خلقو په کفر کې هيڅ شبهه نشته، او که داسې مراد وي، چې ﴿مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ عقيدتاً مني، او پر خلاف د هغه عملا فيصله کوي، نو له کافر ځنې به عملي کافر مراد وي، يعنې د هغه عملي حالت د کافرانو په شان دی.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيْهَآ اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ ۙ وَالْجُرُوْحَ قِصَاصٌ ۭ

او ليکلي (فرض کړي) وو مونږ پر دغو (يهودانو) په دې (تورات) کې چې بېشکه نفس دې ووژلی شي په (بدل د بل) نفس کې، او سترګه دې (ړنده شي) په (بدل د بلې) سترګې کې، او پوزه دې (پرېکړه شي) په (بدل د بلې) پوزې، او غوږ دې (پرېکړی شي) په (بدل د بل) غوږ، او غاښ دې (وويستلی شي) په (بدل د بل) غاښ کې، او پرهارونه قصاص (بدل) دي برابر.

تفسير: د قصاص دا حکم په موسوي شريعت کې وو، او د اصولو ډېرو علماوو تصريح کړېده، چې هغه پخواني شرائع چې ځمونږ قرآنکريم يا ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم هغه نقل کړي دي، په دې شرط چې د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار يا ترميم نه وي فرمايلی؛ د دې امت په حق کې هم تسليم دي، ګواکې بې له رده او له انکار د هغه اورول د تلقي بالقبول دليل دی.

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهٗ ۭ

نو هر چا چې عفوه وکړه د دې قصاص نو دغه عفوه کفاره ده ده ته (يعنې دی په دغې عفوې سره له ګناه پاکيږي).

تفسير: يعنې د جروحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د ګناهونو کفاره ګرځي، لکه چې په ځينو احاديثو کې د دې خبرې تصريح شوې ده، او ځينو مفسرينو دا آيت د جارح په حق کې ګڼلی دی، يعنې که مجروح جارح ته معافي وکړي، نو د جارح ګناه معافيږي، و الراجح هو الأول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۴۵﴾

او هر چا چې ونه کړ حکم په هغه شي چې نازل کړی (ليږلی دی) الله؛ نو دغه کسان هم دوی دي ظالمان.

تفسير: يهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ، په دوی کې «بني نضير» چې ډېر معزز او قوي ګڼل کېده؛ له «بني قُريظه» څخه يې پوره ديت حصولاوه، او کله چې د دوی د تأديې نوبت راته؛ نو نيمايي ديت به يې ادا کاوه، ځکه چې «بني قُريظه» د کمزورۍ له امله (وجې) له دوی سره همداسې معاهده تړلې وه.

اتفاقا د «بني قُريظه» له خوا د «بني نضير» سړی ووژل شو، دوی د خپل پخواني دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت، «بني قريظه» د دوی په ځواب کې وویل: «ځئ ! هغه زمانه تېره شوه، چې مونږ ستاسي د زور او قوت په سبب مجبور شوي وو، او دغه ظلم مو په غاړه اخيستى وو، اوس محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم مدينې منورې ته تشريف راوړی دی، او د ده مبارکه دوره ده، او دا امکان نه لري؛ چې مونږ د هغه دیت په مقابل کې چې له تاسې ځنې يې اخلو دوه چنده يې تاسې ته درکړو»، د دې وينا غرض او غايه دا وه، چې اوس د محمد رسول الله صلى الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجوديت کې محال دی، چې کوم قوي يو ضعيف لتاړ (چيت) او تر پښو لاندې کړي، يا يې وځپېښي، ځکه چې په دې خبره باندې دګردو باور وو؛ چې محمد علیه السلام د هر ضعيف او قوي سره يو شان عدل او انصاف فرمايي، او د اقوياوو د ظلم او تيري په مقابل کې د ضعفاوو مرستې او لاس نيوئ کوي.

د دې معاملې پای او انجام داسې شو، چې دوی ګرد سره محمدي دربار او عدليې ته وروړاندې شول، او د «بني قُريظه» هغه خيال چې د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت يې کړی وو؛ کټ مټ (هوبهو) درست او صحي وخوت.

د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ الآية ـ له فرمايلو څخه د دې واقعې په لوري اشاره ده، او څرنګه چې يې د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعيت څخه صريحا انکار نه وو کړی، بلکه وروسته له مفاهمې او مشاورې به يې د شرعي حکم په خلاف يو حکم قائموه، نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادي مخالفت نه بلکه عملي مخالفت وو، نو ځکه يې د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمايل، يعنې دا صريح ظلم دی، چې له قوي څخه کم او له ضعيف څخه زيات ديت واخيستل شي.

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

او ولېږه مونږ وروسته له دغو انبياوو (يا پر پلو د دوی) عيسى ځوی د مريمې (يعنې چې د هغوی د پښو پر منلو، دی هم رهي «روان» وو) حال دا چې مصدق (رښتيا ګڼونکی) وو د هغه کتاب چې پخوا له ده وو له تورات (چې هغه هم حق سماوي كتاب دی) او ورکړی وو مونږ ده (عيسى) ته انجيل (حال دا) چې په هغه کې هدايت وو (حق ته) او نور (رڼا) وه (بيان وو د شرعي احکامو)، او حال دا چې مصدّق (موافق) وو د هغه کتاب چې پخوا وو د ده نه له تورات څخه او هدايت (لار ښوونکی) وو او موعظه (پند) وو لپاره د پرهېزګارانو.

تفسير: يعنې عيسى علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصديق وفرمايه، او هغه کتاب «انجيل» چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ هغه هم د «تورات» مصدق دی، او د «انجيل» نوعيت هم په رڼا او هدايت او لارښوونه کې د «تورات» په شان وو، د احکامو او شرائعو په اعتبار هم د دې دواړو په منځ کې لږ څه فرق وو، لکه چې ﴿وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ﴾ کې اشاره ده، او دا فرق د «تورات» له تصديق سره څه منافات نه لري، لکه چې نن مونږ عظيم الشأن قرآن منو، او يوائې د هغه د احکامو په تسليمولو سره لله الحمد د ګردو سماوي کتابونو تصديق هم کوو؛ چې د الله تعالى له جانبه دي.

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾

او (فرمايلي وو الله) حکم دې وکړي اهل (عالمان) د انجيل په هغه شي چې نازل کړی (لېږلی) دی الله په هغه (انجيل) کې، او هر څا چې ونه کړ حکم په هغه شي چې نازل کړی دی الله؛ نو دغه کسان هم دوی دي فاسقان.

تفسير: يا خو دا حكم هغو نصرانيانو ته چې د انجيل د نزول په وخت کې موجود وو؛ ورکړی شوی وو، چې د هغه نقل دلته فرمايي، او کيږي چې هغو نصرانيانو ته به چې د قرآن عظيم د نزول په وخت کې مخاطب وو؛ ويلی شوی وي، هر هغه څه چې الله تعالی په «انجيل» کې نازل کړي دي، سم له هغه سره دې عادلانه حکم وکړي ! يعنې د هغو پخوا ويلو په پټولو يا په لغوو او مهملو تأويلاتو او بدلولو سره دې کوښښ نه کوي ! چې په «انجيل» کې د آخر الزمان او مقدس رسول صلی الله عليه وسلم «فارقليط» په نسبت د مسيح عليه السلام له ژبې ويلی شوي دي، دا به د الله تعالی سخته نافرماني وي، چې د هغه جليل هادي او لوی مصلح په نسبت چې مسيح عليه السلام داسې فرمايلې دي: «کله چې هغه حق روح راشي، نو تاسې ته به رښتينې ګردې لارې دروښيي»، نو تاسې د هغه تکذيب ته ملاوې مه تړئ ! او ابدي خُسران مه قبلوئ، آيا د مسيح عليه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه ده ! او ځينې مفسرين وايي چې: دغه امر د «انجيل» له نسخې څخه پخوا وو).

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لېږلی) دی مونږ تاته (ای محمده !) کتاب (قرآن) په حقه سره چې مصدّق (حق ګڼونکی) دی د هغه چې (نازل شوی دی) مخکې له ده نه له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامينو د) هغه (يعنې شاهد دی په حقانيت د جنس د هغه کتاب).

تفسير: د «مهيمن» معنی داسې بيان کړی شوې ده: أمين، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی، او د هرې معنی په اعتبار چې وي، د قرآنکريم «مهيمن» توب د سابقه وو کتابونو لپاره صحيح دی، د الله تعالی هغه امانت چې په تورات، انجيل او نـورو آسماني کتابونو کې په وديعت ايښی شوی وو؛ هغه له زوائدو سره په قرآن کې محفوظ دی، چې په هغه کې هيڅ خيانت نه دی شوی، او هغه ځنې فرعي شيان چې په هغو کتابونو کې په هغې زمانې يا د هغو مخصوصو مخاطبينو لپاره حسب الحال وو؛ هغـه د پاك قرآن له خوا منسوخ شو، او د هغو د ناتمامو حقائقو تکميل يې وفرمايه، او له هغې برخې څخه يې چې د دې زمانې په اعتبار غير مهم ووو؛ منصرف شو.

فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ

نو حکم کوه (ای محمده !) په منځ د دغو (کتابيانو هم که تاته راغلل) په هغه وحی چې لېږلی دی الله (تاته).

تفسير: د يهودانو په منځ کې څه جګړه سره پېښه شوې وه، يوه ډله يې (چې په هغې کې لوی لوی مشهور علماء او مقتديان شامل وو) د محمد صلی الله عليه وسلم په خدمت کې حاضره شوه، او د هغې جګړې فيصله يې وغوښته، او دا يې هم وويل چې: تاسې ته ښکاره ده، چې ګرد يهوان ځمونږ په واك او اختيار کې دي، که تاسې خپله فيصله سم ځمونږ له غوښتنې سره وکړه؛ نو مونږ ګرد مسلمانيږو، رسول أکرم صلی الله عليه وسلم دا رشوتي اسلام ونه مانه، او د دوی له دغې غوښتنې څخه يې صاف انکار وفرمايه، نو په دې مناسبت (او د دې نظريې په تأييد) دا آيت نازل شو (ابن کثير).

وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د خواهشاتو د دوی (او مه اوړه) له هغه شي څخه چې راغلی دی تاته له حق څخه.

تفسير: هغه کسان چې دا راز آيتونه د نبي صلی الله عليه وسلم د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوي؛ ډېر ناپوه او قاصر الفهم دي:

۱ - له يوه شي څخه د چا منع کېدل د دې خبرې دليل نشي کېدی، چې د هغه شي مرتکب کېدل غواړي چې ورڅخه منع شوی وي.

۲ - د انبياوو «عليهم الصلاة و السلام » له معصوميت څخه مطلب دا دی، چې له دوی څخه د الله تعالی معصيت نه صادرېږي، يعنې هر کار باندې چې وپوهيږي هغه د الله جل جلاله خوښ نه دی؛ هغه نه کوي، او که اتفاقا کوم وخت په هېره او خطا يا د رايې او اجتهاد په غلطی سره د راجح او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختيار کړي، يا غير مرضي؛ مرضي وګڼي، او پرې عمل وکړي، چې هغه ته اصطلاحا (زلت «لغزش او ښويدنه» وايي)، نو داسې واقعات د عصمت له مسئلې سره منافي نه دي، لکه چې د آدم عليه السلام او دځينو نورو انبياوو «عليهم الصلاة و السلام » واقعات د دې قضيې شاهد دي، د دې حقيقت له پوهېدلو څخه وروسته د ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ او ﴿وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ او د دې په شان د نورو آيتونو د مطلب په پوهېدلو کې هيڅ قسم تردد او انديښنه نه پاتې کيږي.

لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

هر چا ته مقرر کړی مونږ له تاسې (ای امتونو !) يو شريعت (اصول) او لاره روښانه.

تفسير: يعنې الله تعالی د هر أمت لپاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا دستور او دکار طريقه مقرره کړېده، او سره له دې ګرد انبياء او ملل په هغو ديني آسماني اصولو او کلي مقاصدو کې چې پرې د ابدي نجات مدار دی؛ يو له بل سره متحد او يو د بل مصدّق دي.

وَلَوْ شَآءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ

او که اراده فرمايلې وای الله نو خامخا به يې ګرځولي وئ تاسې امت يو (متفق په يو دين)، او مګر (يې بېل بېل کړئ) ددی لپاره چې وازمويي تاسې په هغه کې چې تاسې ته يې درکړی دی (له مختلفو شرائعو چې مطيع او عاصي سره بېل کړي).

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَٰتِ

پس وړاندې شئ تاسې يو تر بله نېکيو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو څخه په اجتناب کې تلوار کوئ !).

تفسير: يعنې د شرائعو د اختلاف له ليدلو څخه په قيل او قال، جنګ او جنجال او کږو بحثونو کې مه لوېږئ ! او وخت مه ضايع کوئ ! او د وصول الی الله د اراده کوونکو عملي ژوندون د تعقيب لپاره منډې ووهئ ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښېګڼو (فائدو) په اخيستلو کې چالاکي ښکاره کړئ ! چې د آسماني شريعت له خوا تاسې ته دروړاندې کړی شوي دي.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾

(خاص) طرف د الله ته بېرته ورتله دي ستاسې د ټولو، نو خبر به کړي تاسې (په قيامت کې) په هغه (امر د دين) چې وئ تاسې چې په هغه کې به مو اختلاف کاوه.

وَاَنِ احۡكُمۡ بَيۡنَهُمۡ بِمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعۡ اَهۡوَآءَهُمۡ وَاحۡذَرۡهُمۡ اَنۡ يَّفۡتِنُوۡكَ عَنۡۢ بَعۡضِ مَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ اِلَيۡكَ ؕ

او (ته لېږلی يې مونږ او دغه حکم مو فرمايلی دی تاته) چې حکم کوه ! په منځ د دوی کې په هغه شي چې نازل کړی (لېږلی) دی الله، او مه کوه متابعت د خواهشاتو د دوی، او ويره کوه ! (ځان ساته) له دوی نه، چې وا (نه) اړوي (ونه ګرځوي) تا له ځينې هغه شي څخه چې نازل کړی (لېږلی) دی الله تاته (ای محمده !).

تفسير: يعني يو تر بله په اختلافاتو کې که څه هم ټوله دنيا سره لاس او ګريوان وي، خو تاسې ته هم دا حکم دی چې سم له ﴿مَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ﴾ سره حکم وکړئ ! او د هيچا د ويلو او د اورولو هيڅ پروا مه کوئ.

فَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاعۡلَمۡ اَنَّمَا يُرِيۡدُ اللّٰهُ اَنۡ يُّصِيۡبَهُمۡ بِبَعۡضِ ذُنُوۡبِهِمۡ ؕ

نو که وګرځېدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده !) چې بېشکه هم دا خبره ده چې اراده لري الله چې ورسوي دوی ته (سزا په دنيا کې) په سبب د ځينو ګناهونو د دوی.

تفسير: پوره سزا به په قيامت کې مومي، ليکن لږ څه سزا دلته په دنيا کې هم مجرم ته ورکوله کيږي، تر څو نورو ليدونکو ته هم له هغې څخه يو قسم تنبيه ورحاصله شي.

وَاِنَّ كَثِيۡرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُوۡنَ ﴿٤٩﴾

او بېشکه ډېر له خلقو څخه خامخا فاسقان دي (د الله د اطاعت څخه متمردين دي).

تفسير: يعني تاسې د خلقو د اعراض او انحراف څخه ډېر مه خپه کېږئ، په دنيا کې تل فرمانبردار بندګان لږ وي: ﴿وَمَاۤ اَكۡثَرُ النَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِيۡنَ﴾ (۱۳ جزء د يوسف سورت (۱۱) رکوع (۱۰۳) آيت).

اَفَحُكۡمَ الۡجَاهِلِيَّةِ يَبۡغُوۡنَ ؕ وَمَنۡ اَحۡسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكۡمًا لِّقَوۡمٍ يُّوۡقِنُوۡنَ ﴿٥٠﴾

آيا پس حکم د جاهليت غواړي دوی؟ (او د الله له حکمونو څنګ کوي) او څوک ډېر ښه دي له الله څخه له جهته د حکم هغه قوم ته چې يقين لري (په الله يعني هيڅوک نه دي).

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالی په مالکيت او شاهنشاهۍ او کامل رحمت او محيط علم باندې کامل يقين لري؛ د دوی په نزد په دنيا کې د هيچا حکم د الله تعالی د حکم په مقابل کې د التفات وړ نشي کېدی، نو بيا ولې دا خلق د الله تعالی د احکامو د رڼا له راتللو څخه وروسته د ظنونو، اهواؤو، آراؤو، کفر، او جاهليت د تيارو په لوري تلل خوښوي؟.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَتَّخِذُوا الۡيَهُوۡدَ وَالنَّصٰرٰۤى اَوۡلِيَآءَ ۘ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) مه نيسئ تاسې يهوديان او نصرانيان دوستان ! (چې له دوی سره موالات او مودت وکړئ !).

تفسير: «أولياء» د ولي جمع ده، «ولي» دوست ته هم وايي، د «قريب، ناصر، مددګار» په معنی هم راځي، مقصد دا دی چې مسلمانان له يهودو او نصاراوو بلکه له ګردو کفارو سره (لکه چې په (۵) جزء د النساء سورت په (۲۱) رکوع (۱۴۴) آيت کې تصريح شوې وه چې مسلمانان دې له کفارو سره) دوستانه تعلقات نه قائموي، په دغه موقع کې دې دا ملحوظ وي، چې موالات، مروءت، حسن سلوک، مصالحت، رواداري، عدل او انصاف دا ګرد شيان سره بېل بېل دي، د اسلام اهل که مصلحت وګوري، نو له هر کافر سره مشروع صلح، عهد او پيمان تړلی شي: ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ (۱۰ جزء د أنفال سورت ۸ رکوع، ۶۱ آيت).

د عدل او انصاف حکم لکه چې له تېرو آيتونو څخه معلوم شوی دی، د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کې لازم دی، دمروءت، حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کېدی شي، چې د اسلامي جماعت په مقابل کې د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړي، لکه چې د «الممتحنه» په سورت کې په همدې خبره تصريح شوې ده، پاتې شو «موالات» يعني دوستانه، اعتماد، او يو له بل سره د ورورګلوۍ مرسته، مدد، او معاونت؛ نو هيڅ يو مسلمان حق نه لري، چې دغسې تعلقات له کوم غير مسلم سره قائم کړي، ـ هو ! د صوري موالاتو چې تر ﴿إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً﴾ لاندې داخل دي، او عمومي تعاون اجازه شته، چې ترې د اسلام او مسلمانانو په وضعيت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لوېږي، له ځينو راشدو خليفګانو څخه چې په دې مورد کې فوق العاده تشديد او تضييق منقول دی؛ هغه دې محض په سد ذرائع او مزيد احتياط مبني وګڼل شي !.

﴿بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾

(دوی يو تر بله) ځيني دوستان دي د ځينو نورو (ځکه چې ټول سره په کفر کې شريک دي او ګرد سره تاسې ته متفق دي).

﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ﴾

او هر چا چې دوستي وکړه له دوی سره له تاسې ځنې؛ نو بېشکه چې دی له همدوی ځنې دی (نو مؤمنان دې ځان وساتي له دوستۍ د کفارو).

تفسير: يعني د هم دوی په ډله کې شامل دي، دا آيتونه د رئيس المنافقين «عبد الله بن أبيّ» باره کې نازل شوي دي، د ده تعلقات له يهودانو سره زيات دوستانه وو، د ده داسې ګمان وو، که پر مسلمانانو باندې کومه پېښه يا ربړ (تکليف) واقع شي، او محمدي جماعت مغلوب شي، نو له يهودانو سره به ځمونږ دا دوستي په ښه راشي، د همدې واقعې په لوري په پخواني آيت کې اشاره وشوه.

نو في الحقيقت له يهودانو سره د منافقانو د موالات اصلي منشأ همدا وه، چې يهودان د اسلامي جماعت مقابل او د اسلامي مذهب ډېر بد دښمنان وو، ظاهره ده: هر هغه څوک چې له يهودو او نصاراوو يا له کفارو يا له بل کوم مشرک جماعت سره په دې نيت او حيثيت موالات وکړي، چې هغه د اسلام دښمنان وي؛ نو د هغه په کفر کې هيڅ شبهه نشته، په منافقانو کې ځيني نور کسان هم وو، چې هغوی په «أحد» کې کله چې دجنګ وضعيت بدل شو، او د حرب فضاء يې مکدره او خړه پړه وليده، داسې ويناوې يې کولې، چې اوس به مونږ له فلاني يهودي او فلاني نصراني سره دوستي او ملګرتيا کوو، او که ضرورت پېښ شو، د هغو په دين کې به هم داخليږو، نو د دا رنګ خلقو په نسبت هم د ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ﴾ ظاهري مدلول علانيه صادقيږي.

پاتې شول هغه مسلمانان چې له داسې نيت او منشأ څخه پاک وي، او له يهودانو يا نصرانيانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموي، نو د دوی په نسبت هم قوي خطره موجوده ده، چې دوی د کفارو له ډېرې ناستې ولاړې او اختلاط نه متأثر کيږي، او ورو ورو به د دوی مذهب اختياروي، يا لږ تر لږه د کفر له شرکيه شعائرو او رسومو څخه دوی ته کراهت او نفرت نه پاتې کيږي، نو په دې اعتبار د ﴿فَإِنَّهُ مِنْهُمْ﴾ اطلاق پر دوی باندې هم کېدی شي، لکه چې د (المرء مع من أحب) حديث د همدې مضمون په لوري اشاره کوي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۵۱﴾

بېشکه الله هدايت نه کوي قوم ظالمانو ته (چې ظلم کوي په ځانونو خپلو په دوستۍ کولو د کفارو سره).

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ

نو وبه وينې ته هغه کسان چې په زړونو د دوی کې مرض (رنځ د نفاق) دی؛ چې ځغلي به په (دوستۍ د) دوی کې، وايي به دوی (په عذر کې چې): ويرېږو له دې نه چې وبه رسيږي مونږ ته کومه حادثه.

تفسير: دا همغه کسان دي چې د دوی په زړونو کې د شک او نفاق مرض دی، او د الله تعالی پر وعدو باندې اعتماد او د مسلمانانو پر حقانيت يقين نه لري، نو ځکه په منډو منډو ځي، او د کافرانو په غېږو کې پناه نيسي، تر څو د موهومې غلبې په وخت کې د فتحې له ثمراتو څخه متمتع شي، او د دوی په زعم کې له هغو آفاتو او ګردشونو څخه چې پر اسلامي جماعت راتلونکي دي؛ محفوظ پاتې شي.

د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ﴾ معنی همدا ده، چې د دوی په زړونو کې مکنونه وه، ليکن همدا د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ﴾ الفاظ کله چې د محمد صلی الله عليه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کې له يهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو لپاره ويل، نو د زمانې د ګردش مطلب به يې معذرتاً داسې ظاهراوه، چې يهودان څمونږ بېپاريان او معامله داران دي، مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو، که مصيبت يا قحط يا بله کومه پېښه راشي؛ نو دوی د همدې دوستانه تعلقاتو له امله (وجې) څمونږ په ښه او کار راځي، او د اړتيا (احتياج) په وخت کې څمونږ لاس نيسي»، د همدې خيالاتو ځواب وروسته له دې ورکاوه کيږي.

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿۵۲﴾

نو نژدې ده چې الله به راولي برۍ او فتح (د رسول خپل په تقويت د اسلام سره) يا (به راوړي بل) يو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقينو)؛ نو وبه ګرځي دوی په هغه شي چې پټ کړی دی دوی په نفسونو خپلو کې (له شک او دوستۍ د کفارو) پښېمانه.

تفسير: يعنې هغه وخت نژدې دی چې الله تعالی خپل نبي صلی الله عليه وسلم ته قاطعه فتوحات او څرګند برۍ عطا کړي، او مکې معظمې ته چې د ګردو عربو يو منلی شوی مرکز وو، په فاتحانه صورت سره ننوځي، يا ما سوا له دې په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړي؛ چې د هغو امورو له ليدلو څخه د منافقانو دا ګرد باطل توقعات خاتمه ومومي، او دوی ته دا ورڅرګند شي، چې د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستۍ نتيجه بې له دنيوي ذلت او رسوايي او اخروي دردناک عذاب څخه بل هيڅ شی نشته، کله چې د فضيحت او خُسران دا نتائج ورپېښ شي، نو هلته به بې له افسوسه او ارمانه بل هيڅ شی په لاس نه ورځي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

او وايي به هغه کسان چې مؤمنان دي (له تعجبه) آيا دا همغه کسان دي چې قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چې بېشکه دوی خامخا له تاسې سره دي (په دېن کې، نو فرمايي الله): باطل شول عملونه د دوی؛ نو وګرځېدل دوی زيانکاران. ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو!) هر څوک چې مرتد شو (وګرځېد) له تاسې نه له دين خپل څخه؛ نو عنقريب به راولي الله داسې يو قوم چې محبت کوي (الله) له هغوی سره، او محبت کوي دوی له الله سره، متواضع او مهربان به وي پر مؤمنانو، غالب زبردست به وي پر کافرانو باندې، جهاد به کوي دوی په لاره د الله کې (لپاره د ترقۍ د دين) او نه به ويريږي دوی له ملامتيا د هيڅ ملامت کوونکي، دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی، ورکوي يې هغه چا ته چې اراده وکړي، او الله پراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په ټولو احوالو).

تفسير: د انسان لوی سعادت او بری او د الله جل جلاله فضل دا دی چې دی په خپله د فتنې په وخت کې د حق پر لاره ثابت قدم پاتې شي، او په دې فکر کې وي، چې نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوري (وساتي)، هغو بندګانو ته چې د پاک الله اراده وي، له دې اعلی سعادت او لوی فضل څخه وافره برخه ورکوي، د ده فضل غير محدود دی، او هغه عليم او خبير ذات ته ښه معلوم دي، چې کوم يو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

تنبيه: د رسول الله صلی الله عليه وسلم د وفات په تقريب کې د دې آيت د دغې پخوا وينا په تصديق د عربو درې طائفې مرتدې شوې:

۱ - بني أسد (د طليحة بن خويلد) قوم چې د پيغمبرۍ دعوی يې کړې وه، او خالد بن وليد رضي الله تعالی عنه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له جانبه د دوی په جهاد مأمور شو، چې طليحه ترې شام ته وتښتېد، او بيا يې اسلام راوړ.

۲ - بني مُدلج د يمني (الأسود العَنْسي) قوم چې ده هم د پيغمبرۍ دعوه کړې وه، او پر تمام (يمن) متصرف شو، بيا د نجاشي د خوريي (فيروز الديلمي) په لاس د رسول الله صلی الله عليه وسلم د وفات په شپه کې ووژلی شو.

۳ - بني حنيفه د (مُسيلمة الكذاب) قوم چې ده هم د پيغمبرۍ دعوه کړې وه، بيا دې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له وفاته وروسته د (صديق أكبر) په خلافت کې د وحشيّ بن حرب (د أمير حمزه رضي الله تعالی عنه د قاتل) په غشي او د (عبد الله بن زيد الأنصاري) په تورې ووژلی شو، او د صديق أكبر رضي الله تعالی عنه په عهد کې (۷) طائفې نورې هم مرتدې شوې:

(۱) فزاره. (۲) کينده. (۳) غطفان. (۴) بنو بكره. (۵) بنو يربوع. (۶) بنو سُليم. (۷) د بنو تميم ځينې سړي، او د عمر فاروق رضي الله تعالی عنه په عهد کې غسّان د (جبلة بن الأيهم) قوم نصرانيان شول، او (شام) ته وتښتېدل.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَهُمْ رَٰكِعُونَ ﴿۵۵﴾

بېشکه همدا خبره ده چې دوست ستاسې (خاص) الله او رسول د ده دی، او هغه کسان چې مؤمنان دي، (مؤمنان) هغه کسان دي چې قائموي (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چې قائموي (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي دوی زکات، او هم دوی رکوع (عاجزي) کوونکي دي (په لمونځ او زکات خپل کې) (یا) او ورکوي دوی زکات (خیرات) حال دا چې دوی په رکوع (د نفلي لمونځ) ولاړ وي.

تفسیر: په دې آیت کې دا ښوولي شوي دي؛ چې د دوی اصلي رفیق ما سوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشي کېدی.

وَمَن يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَٰلِبُونَ ﴿۵۶﴾

او هر څوک چې دوستي کوي له الله سره، او له رسول د ده سره، او له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي؛ نو بېشکه چې ډله د الله هم دوی دي غالبان (پر ټولو).

تفسیر: په خصوصیت سره دغه آیت د عُباده ابن صامت رضي الله تعالی عنه په صفت کې نازل شوی دی، څکه د ده تعلقات د (بني قینقاع) له یهودانو سره ډېر ښه وو، مګر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه و سلم د موالاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجې) له هغوی سره خپل تعلقات پرې کړل، رضي الله تعالی عنه.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿۵۷﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) مه نیسئ ! هغه کسان چې نیولي دي دوی دین ستاسې مسخره او لوبې؛ له هغو کسانو څخه چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسې، او (مه نیسئ) کافران دوستان، او وویرېږئ له الله څخه (په ترک د دوستۍ د کفارو کې) که یئ تاسې مؤمنان (په رښتیا سره).

تفسیر: دلته له کفارو څنې مشرکین مراد دي، لکه چې له عطف څنې ظاهر دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿۵۸﴾

او کله چې غږ کوئ تاسې (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنې اذان کوئ !) نو نیسي دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخرې او لوبې (او ورپورې خاندي)، دا (مسخرې) په سبب د دې دي؛ چې دوی یو قوم دی چې هیڅ عقل نه لري.

تفسیر: یعنې کله چې اذان کوئ؛ نو دوی سوځي، او له ډېره قهره پرې مسخرې کوي، چې دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بې عقلۍ دلیل دی.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (اى محمده !) چې اى اهل كتابو ! آيا عيب ګڼئ تاسې له مونږه (او كينه كوئ يعنې نه كوئ) مګر په دې سبب چې ايمان راوړى دى، مونږ پر الله او پرهغه كتاب چې لېږلى شوى دى مونږ ته، او پر هغو (كتابونو) چې ليږلي شوي دي پخوا (له دې نه) او (بل په دې سبب) چې بېشكه زيات له تاسې فاسقان دي.

تفسير: يعنې استهزاء كوونكي سره له دې چې د كتاب او په شريعتونو باندې د پوهې دعوى كوي؛ دوى دې لږ څه فكر وكړي ! او د انصاف له مخې دې راوښيي ! چې دوى له مسلمانانو سره دومره ضد او كينه ولې كوي؟ بې له دې چې مونږ د واحد لا شريك له «الله» او د ده پر ټولو منزلو كتابونو او د ده پر ګردو لېږل شويو رسولانو باندې په صدق سره ايمان لرو، او بالمقابل د استهزاء كوونكو دا حال دى؛ چې نه د الله تعالى په رښتيا او صحيح توحيد قائم دي، او نه د ګردو انبياوو عليهم السلام او رسولانو عليهم السلام تصديق او تكريم كوي، نو اوس همدا تاسې د انصاف له مخې ووايئ: چې د دغو د الله تعالى د منتها درجې نافرمانانو د الله تعالى پر فرمان منونكو بندګانو باندې خندل، ملنډې وهل، طعن او تشنيع به څرنګه وي؟ او تر كومه ځايه پورې دوى ته دا حق حاصل دى؟ .

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ ٱللَّهِ ۚ مَن لَّعَنَهُ ٱللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ ٱلْقِرَدَةَ وَٱلْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ ٱلطَّٰغُوتَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا خبر كړم تاسې په (هغه چا چې) ډېر بد (عيب لري) له دې (چې تاسو يې څمونږ عيب ګڼئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډېر بد) هغه څوك دى؛ چې لعنت كړى دى پر هغه الله او غضب يې كړى دى پر هغه، او ګرځولي يې دي له ځينو د دوى څخه بيزوګان او (له ځينو د دوى څخه) خنزيران او (هغه كسان دي چې) بندګي يې كړېده د شيطان، همدا (ملعونان) ډېر بد دي له جهته د ځاى (چې دوزخ دى) او ډېر ګمراه دي له سمې صافې لارې (د حق دين څخه).

تفسير: يعنې كه پر «ايمان بالله» استقامت او په هغه شي د زړه تصديق چې د الله تعالى له لوري په هره زمانه كې نازل شوى دى؛ ستاسې په زعم كې د مسلمانانو ډېر لوى جرم او زښته (ډېره) لويه ګناه ده، او له دې لامله تاسې دوى د طعن او ملامتى مورد ګرځوئ؛ نو راځئ چې زه تاسې ته د داسې يو قوم پته او سراغ دركړم، چې په خپل شرارت او ګندګى كې بدترين د مخلوقاتو دي، او د الله د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوى باندې ظاهره او ښكاره دى، او د دوى ډېر افراد د خپلو مكاريو او بېحياييو او د دنيوي حرص په سزا، بيزوګان او بد ځناوران ګرځېدلي وو، او د الله جل جلاله له بندګى څخه وتلي د شيطان غلامي يې غوره كړې وه، كه انصاف وكړئ شئ؛ نو په اصلي معنى سره بدترين د مخلوقاتو او ګمراه قوم هم دوى دي، او همدوى ستاسې د طعن او استهزاء مستحق كېدى شي.

وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُوا۟ بِٱلْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا۟ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

او كله چې راشي (دا منافقان) تاسې ته وايي دوى چې ايمان راوړى دى مونږ، حال دا چې په تحقيق ننوتلي دي دوى (ستاسې په مجلس كې) په كفر سره، او دوى په تحقيق وتلي هم دي

(ستاسې له مجلس څخه) په کفر سره، او الله ښه عالم (ښه خبر) دی په هغه چې وو دوی چې پټول (به یې له نفاقه).

تفسیر: دلته د ځینو هغو مخصوصو استهزاء کوونکو افرادو بیان دی، چې په غیاب کې به یې پر اسلامي مذهب طعن او تشنیع او پر مسلمانانو به یې مسخرې کولې، لیکن کله به یې چې له نبي کریم صلی الله علیه وسلم یا له مخلصو مسلمانانو سره لیدل، نو د نفاق له لارې څخه به یې خپل ځان مسلمان ښکاره کولو، حال دا چې له اوله تر آخره پورې به د یوې شیبې له مخې هم د دوی تعلق له اسلامه سره نه وو، او نه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم زباني وعظ او تذکیر پر دوی څه اثر غورځاوه.

نو آیا دوی د ایمان او د اسلام په تش لفظ ویلو سره (معاذ الله) الله تېرایستی شي؟ که د هغه عالم الغیب والشهاده په نسبت چې پر هر قسم زړه او دهغې په پټو اسرارو مطلع دی، د دوی ګمان داسې وي، چې د ده خوښي تش په لفظي ایمان او یوائې د خولې په وینا سره حاصلولی شو؛ نو له دې ځنې پورته بل کوم یو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ ګواکې له دې ځایه د یهودو او نصاراوو د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بیان شروع شو، چې د هغو له تنبیه څخه وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی پخپله د استهزاء وړ (لایق) ګرځي، په وروستنیو آیتونو کې هم د همدې مضمون تتمیم او تکمیل دی.

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

او ته به وینې ډېر له دغو (منافقانو) څخه چې منډې به وهي په ګناه کې (چې حصول د حرامو یا دروغ ویل دي) او په ظلم کې (چې زیادت دی په معاصیو کې) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی هغه کار چې وو دوی چې کولو یې.

تفسیر: غالبا له «اثم» څخه لازمي او له «عدوان» څخه متعدي ګناه مراد ده، یعنې د دې خلقو حال دا دی چې په ډېر شوق او رغبت سره د هر قسم ګناهونو په لوري منډې وهي، اعم له دې چې د هغو اثر د دوی په ذات پورې محدود پاتې شي، یا نورو ته هم وررسیږي، د هغو خلقو چې اخلاقي حالت یې داسې سپک او وران وي، او په حرام خوړلو کې د دوی عمل داسې وي، نو د دوی په خرابۍ کې څه شبهه پاتې نه ده، دا د دوی د عوامو حال او خوی وو، وروسته له دې نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَن قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

ولې نه منع کوي دوی رباني عارفان او عالمان له ویلو د دوی د ګناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود)، خامخا ډېر بد دی هغه کار چې وو دوی چې کولو یې (چې هغه سکوت دی له نهي د منکر نه).

تفسیر: هر کله چې الله تعالی کوم قوم تباه کوي، نو د هغو عوام په ګناهونو او نافرمانیو کې ډوبیږي، او د هغو خواص یعنې علماء او مشایخ ګونګي شیطانان ګرځي، د بني اسرائیلو هم دا حال شو، چې عوام یې عموما په دنیوي لذائذو او شهواتو کې لګیا او د الله تعالی عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام یې هېر کړل، او هغه کسان چې علماء او مشایخ ګڼل کېدل، د «أمر بالمعروف» او «نهي عن المنکر» فریضه یې پرېښوده، ځکه چې د دنیا په حرص او د شهوت

په اتباع کې دوی له عوامو څنې هم وړاندې تللي وو، له مخلوق څخه خوف يا د دنيا طمع د حقاني غږ د پورته کولو مانع وګرځېدل.

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾

او وايي يهوديان لاس د الله بند کړى شوى دى (يعني مونږ ته هيڅ نه راکوي، او روزي يې راباندې تنګه کړې ده).

تفسير: يعني د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د بعثت په وخت کې د کتابيانو زړونه د دوى د شرارت، کفر، طغيان، بدکاريو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوى وو؛ چې د الله تعالى په دربار کې له سپين سترګى او ګستاخۍ څخه هم هيڅ نه ويرېدل، د پاک الله مرتبه د دوى په نزد د يوه معمولي انسان له مقام څخه څه زياته نه وه، د حق تعالى په دربار کې به يې بې تکلفه داسې واهي او خوشي چټي (بېکاره) خبرې کولې، چې د هغو له اورېدلو څخه د هر چا ويښتان جګ (نېغ) درېدل.

کله به يې ويل: ﴿إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ «بېشکه الله فقير دى او مونږ غنيان يو» کله به دا الفاظ د دوى له خولې څخه وتل: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ «د الله لاس بند شوى دى» د دوى مراد به يا هغه شى وو چې ﴿إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ﴾ څخه يې مراداوه، چې معاذ الله الله تعالى فقير شوى دى، او (استغفر الله) د ده په خزانه کې څه نه دي پاتې، يا به «غلّ اليد» کنايه له بخل او امساکه وي، يعنې فقير شوى خو نه دى، مګر په دې ورځو کې بخيلي او کنسکي (کنجوسي) کوي (العياذ بالله).

﴿غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾

تړلي دې وي (يا تړلى شوي دي) لاسونه د همدوى، او لعنت کړى شوى دى پر دوى په سبب د هغه چې وايي دوى، بلکه دواړه لاسونه د ده غځولي (کشاده) دي، روزي ورکوي (هر چا ته او صرفوي يې) هر رنګه چې اراده وفرمايي.

تفسير: دا د ښېرا په ډول پخوا ويل يا د دوى د واقعي احوالو څخه خبر ورکول دي، لکه چې واقعي بخل او جبن (يا ذلت او مسکنت) د دوى د خيراتونو استعداد ورک کړى، او د خير لاسونه يې بيخي بند کړي وو، ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ «داسې نه ده، لکه چې دوى وايي، بلکه دواړه لاسونه د ده غځولي او جود يې ډېر او کرم يې له حده تېر دى».

چېرې چې الله تعالى ته «وجه» «يدين» «سمع» «بصر» «کلام» او نور نعتونه ذکر کړى شوي دي، نه ښايي چې سړى تېروځي، داسې توهم وکړي چې (معاذ الله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان دى، حال دا چې داسى نه دى، بلکه همداسې چې د الله تعالى ذات او وجود بېمثال او بې نظير او بې سارى وحده لا شريک له دى؛ د ده جل جلاله حيات، علم، او نور ګرد نعتونه او صفتونه هم هيڅ يو نظير، او مثال نه لري.

خلاصه: همداسې چې د الله تعالى ذات دى؛ همغسې د الله د «وجه، سمع، بصر، يد» او د نورو نعتونو، او صفاتو کيفيت هم د ده د اقدس ذات سره لايق او د ده د اعلى شأن سره وړ دي، او څمونږ تعبير او بيان له احاطې څخه بالکل وتلى او وراء الوراء دى: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۲۵ جزء د الشورى سورت ۱۱ آيت ۲ رکوع).

البته د دې ټولو صفاتو معناګانې څرګندې دي، چې د «يد» معنى لاس، د «وجه» معنى مخ، او داسې نور، خو څرنګه چې د الله تعالى د شان سره لايق او مناسب دي، او د کيفيت علم يې يواځې الله ته معلوم دى.

﴿يُنفِقُ كَيۡفَ يَشَآءُ﴾ روزي ورکوي هر چا ته او صرفوي يې هر رنګه چې اراده وفرمايي په بالغه حکمت او مصلحت خپل، يعنې په دې باندې هم دی ښه پوهيږي چې « په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقې ارادې او مشيئت خپل) په کوم وخت، او په چا، او په څه، او څومره صرف کړه شي؟ کله د امتحان يا اصلاح په غرض يو وفادار بنده په تنګسه او عسرت باندې مبتلا کوي، کله ده ته د وفادارۍ په مقابل کې له اخروي نعمتونو څخه د مخه د دنيوي برکاتو وَرُونه هم خلاصوي.

بالمقابل يوه مجرم او متمرد ته پخوا د آخرت له سزا څخه؛ د تنګسی، د ژوند د تنګوالي او د دنيوي نورو مصيبتونو او آفتونو سزا ورکوي، او کله ورته دنيوي ساز او سامان پراخوي، او زيات مهلت ورکوي، چې يا د الله تعالی له احساناتو څخه متأثر او له خپل فسق فجور څنې وشرميږي، يا د خپل شقاوت جام تر څنډو (غاړو) ډک کړي، او د انتهايي سزا مستحق شي، د دې مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجوديت کې د کوم سړي د مقبوليت يا د مردوديت فيصله د پاک الله په اطلاع سره يا په خارجي قرائنو يا د احوالو په بناء سره کولی شي، لکه چې د يوه غله لاس پرېکړی شي، يا د ډاکټر له خوا د کوم رنځور لاس پرېکړی شي، د دواړو په نسبت مونږ د خارجي احوالو او قرائنو له مخې پوهېدلی شو؛ چې هغه د سزا په ډول (طريقه) او دغه د دواء په قسم د شفقت او علاج له امله (وجې) پرېکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرٗا مِّنۡهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ طُغۡيَٰنٗا وَكُفۡرٗاۚ

او خامخا زياتوي هرومرو ډېرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښي او کفر.

تفسير: د دوی د سپين سترګی او ګستاخی ځواب ورکړی شوی دی، ليکن د قرآن کريم له هسې حکيمانه ځوابونو څخه د دې معاندينو او سفهاوو تسکين نه حاصليږي، بلکه د الله تعالی د کلام له اورېدلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسې ټينګار (همېشه والی) او زيادت کوي، که صحي غـذاء د يوه رنځور معدې ته ورسيږي، خو د هغې له سببه د ده مرض لا زيات شي؛ نو دا به د هغې غـذا خرابي او قصور نه وي، بلکه د مريض د مزاج ورانی او خرابی به وي.

﴿كَثِيرٗا﴾ د ﴿وَلَيَزِيدَنَّ﴾ لپاره مفعول دی او پر فاعل باندې چې ﴿مَّآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ﴾؛ مقدم دی.

وَأَلۡقَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَٰوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ

او غورځولی دی مونږ په منځ د دوی کې عدوات (دښمني) او بغض (نفرت) تر ورځې د قيامت پورې.

تفسير: هومره چې د دوی شرارت او انکار ترقي کوي؛ هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمې (منصوبې) جوړوي، او د جنګ د اور لګولو لاره تياروي، ليکن د دوی په خپلو منځونو کې هم داسې يو نفاق لوېدلی دی، چې له سره نه ورکيږي، نو له همدې سببه د اسلامي أخوت په خلاف د دوی جنګي تياری برۍ ونه مونده.

كُلَّمَآ أَوۡقَدُواْ نَارٗا لِّلۡحَرۡبِ أَطۡفَأَهَا ٱللَّهُۚ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادٗاۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ٦٤

هر کله چې بلاوه دوی اور لپاره د جنګ (د رسول الله سره نو) مړ کولو به هغه (اور) الله، او سعيه کوي (ځغلي) دوی په ځمکه کې لپاره د فساد اچولو، او الله نه خوښوي فساد کوونکي (نو په سزا يې رسوي).

تفسیر: له دې نه معلومه شوه: تر څو په مسلمانانو کې يو له بل سره محبت او أخوت مُستحکم وي، او دوی د رُشد او صلاح په لاره سم رهي (روان) وي، او له فتنې او فساد څخه اجتناب کوي، لکه چې په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالى عليهم أجمعين» کې دغه خصلتونه وو، تر هغه وخته پورې د کتابیانو ګرد کوښښونه د دوی په مقابل کې بېکاره ثابتيږي.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

او که بېشکه اهل کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلى الله عليه وسلم)، او پرهېز يې کړی وی (له معاصيو څخه) نو خامخا لرې کړی به وی مونږ له دوی څنې ګناهونه د دوی، او خامخا ننويستلي به وو مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چې نعمتونه په کې دي).

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ۚ

او که بېشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تعمیل سره يې) او هغه (کتاب) چې نازل کړی شوي دي دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد صلى الله عليه وسلم په وسيله) نو خامخا خوړلي به يې (مېوې) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلې) له لاندې د پښو خپلو (د ځمکې نه).

تفسیر: يعنې که د قرآنکريم يې (چې له تورات او انجيل څخه وروسته د دوی د تنبيه او هدايت لپاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی، ځکه چې بې د قرآنکريم له تسليم څخه د «تورات» او د «انجيل» او د ګردو آسماني کتابونو د اقامت مطلب اوس همدا کېدی شي، چې قرآن عظيم او رسول کريم صلى الله عليه وسلم ومني، چې د پخوانيو کتابونو له پېش بينيو او پخوا ويلو سره سم رالېږلی شوی دی، ګواکې د «توارت» او «انجيل» د اقامت حواله يې ور کړه، او تنبيه يې وفرمايله چې که دوی قرآن کريم ونه مني؛ نو د هغه مطلب د ادی چې دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوي دي.

مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

ځینې له دوی نه يو امت دی مقتصد (يوه ډله ده منصفه او ميانه تلونکې)، او ډېر له دوی څخه بد دی هغه کار چې کوي يې دوی.

تفسیر: دا هغه معدود افراد دي، چې دوی د فطري سعادت او د اعتدال د لارې د اختيارولو له امله (وجې) د حق غږ ته لبيک ويلی دی، لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشې پاچا «نجاشي» او نورو رضي الله عنهم.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۚ
وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

ای رسوله (ځما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چې نازل کړی شوی دی تا ته له (جانبه د) ربه ستا، او که دې ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هيڅ پيغام د ده، او الله ساتي تا له (شره د) خلقو، بېشکه الله نه ښيي (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسیر: په تجربې رسېدلې ده، چې انسان د تبليغ د فريضې په اداء کولو کې د څو وجوهاتو له امله (وجې) مقصّر پاتې کيږي، يا خو له ده سره د خپلې فريضې د اهميت کافي احساس او مينه نه وي، يا د خلقو له عمومي مخالفت څخه د

شدید نقصان رسېدلو ، یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وي، یا د مخاطبینو د عمومي طغیان او تمرد له امله (لکه چې په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کې د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی)، د تبلیغ له مثمر او منتج کېدلو څخه مایوسي وي، د (۱) په ځواب کې: ﴿يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ﴾ تر ﴿فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ﴾ پورې، او د (۲) په ﴿وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ او د (۳) په ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ﴾ سره ورکړی شوی دی.

یعنې ته خپل فرض اداء کړه ! الله تعالی ستا د ځان، عزت او پت ساتونکی دی، الله تعالی به د ګردې ځمکې د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړي، چې ستا په مقابل کې د بري لاره ومومي، باقي هدایت او ضلالت د الله تعالی په لاس کې دی، داسې قوم چې فقط کفر او انکار ته یې خپلې ملاوې تړلي وي، که په سمه لاره رانشي؛ نو ته غم مه کوه ! او مه مأیوسه کېږه ! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پرېږده !، څمونږ نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دې ربّاني هدایاتو او آسماني اصولو سره سم ګرد امت ته د هر وړوکي او لوی شي تبلیغ وفرمایه، او د انساني نوعې خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چې هرې طبقې ته لایقه، او د هر چا له استعداده سره موافقه وي؛ بې له زیادته او نقصانه او بې له خوفه او خطره ورونښوده، او ویې رسوَله، او د الله تعالی حُجت یې پر بندګانو تمام کړ، او له وفاته څخه تقریبا دوه نیمې یا درې میاشتې پخوا د «حجة الوداع» په موقع کې چې هلته له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ محبّانو اجتماع درلوده، دوی ته «علی رؤوس الأشهاد» اعلان وفرمایه، چې «ای الله ! ته شاهد اوسه ! چې ما (ستا أمانت) ورساوه».

قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيْمُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ ؕ

ووایه (ای محمده !) چې ای کتابیانو ! نه یئ تاسې پر هیڅ شي (له حقه دینه) تر هغه پورې چې قائم کړئ تاسې (ودروئ په عمل سره ګرد احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چې نازل کړی شوی دی تاسو ته له (لوري د) ربه ستاسې.

تفسیر: یعنې قرآنکریم د ګردو سماوي کتابونو خاتم او مُهیمن دی، په ۶ جزء د المائده سورت په (۴۸) آیت (۷) رکوع کې د دې آیت تفسیر تېر شوی دی.

وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ۚ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۶۸﴾

او خامخا زیاتوي هرو مرو (خامخا) ډېرو ته له دوی څخه هغه شی چې نازل کړی (لېږلی) شوی دی تاته له جانبه د رب ستا (یعني چې قرآن زیاتوي دوی ته) سرکښي او کفر، نو مه خپه کېږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو.

تفسیر: یعنې د دې غم او افسوس له کبله (وجې) مه خپه کېږئ ! خپل فرض په امن او اطمئنان سره اداء کوئ !.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِئُوْنَ وَالنَّصٰرٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۶۹﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چې یهودیان دي او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم همداسې دی) هر څوک چې ایمان راوړي په الله او په ورځ آخره (چې ورځ د قیامت ده د زړه په صدق سره) او عمل وکړي نېک (عمل)؛ نو نشته (هیڅ قسم) وېره پر دوی باندې او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږي (د اجر په نقصان سره).

تفسير: د «ايمان بالله» لاندې دا ګرد (ټول) شيان داخل دي: فرض كړئ ! يو سړى د نبوت د روښانو دلائلو د موجوديت سره سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم توهين كوي (او دى د نبوت په دعوى كې دروغجن ګڼي، چې همدا د هغه توهين دى) نو آيا د يوه حكومت د سفير توهين او د سفارت د صافو او صريحو اسنادو تكذيب، د هغه حكومت تكذيب او توهين نه دى؟ همداسې وپوهېږئ ! هر هغه څوك چې د يوه رښتين رسول عليه السلام تكذيب كوي، او هغه نه مني؛ دغه في الحقيقت د الله تعالى د هغو صافو او صريحو آثارو او دلائلو تكذيب دى، چې د ده د نبوت د تصديق لپاره يې نازل كړي دي: ﴿فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳۳) آيت (۴) ركوع).

آيا د الله تعالى د صريحو آيتونو او ښكاره دلائلو له دروغ ګڼلو څخه وروسته د «ايمان بالله» دعوى پاتې كېدى شي؟ د هغو تفصيلاتو په لوري چې قرآن كريم د «ايمان بالله» او عمل صالح په اجمالي عنوان سره دلته اشاره فرمايلې ده؛ په نورو مواضعو كې هغه په ښه شرح او بسط مذكور دي.

څما په نزد زيات صحيح او قوي قول همدا دى چې: «صابئين» په عراق كې يوه فرقه وه، چې د هغو مذهبي اصول عموما د اشراقي حكماوو او طبيعي فلاسفه وو له اصولو مأخوذ وو، دې خلقو د روحانيانو په نسبت زياته غُلُوّ او ډېره مبالغه كوله، بلكه د هغوى عبادت به يې كاوه، د دوى خيال داسې وو چې: يواځې د مجردو ارواحو او تش د فلكي مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد موږ تر «رب الأربابه» يعني لوى معبود پورې رسېدى شو، نو څكه موږ ته ښايي چې په شاقه رياضتونو او د شهواتو په كسر په روح كې تجرد او صفايي پيدا كړو، او له روحاني عالم سره خپله علاقه ټينګه كړو، بيا د دوى په خوشالي او لاس نيولو تر الله تعالى پورې رسېدى شو، د انبياوو د اتباع ضرورت نشته، د كواكبو د مدبّره ارواحو او همداسې د نورو روحانياتو په خوشالولو كې به يې له خپله ځانه د هغوى هيكلونه (تصويرونه) جوړول، او د دوى په ارواحو به يې لمونځ، روژه، قرباني او نور شيان كول.

خلاصه دا چې د «حنفاوو» په مقابل كې د «صابئينو» جماعت وو، چې د هغه ډېره لويه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندې وه، د حنيف ابراهيم عليه السلام د بعثت په وخت كې (د نمرود) قوم صابئُ العقيده وو، چې د دوى په ترديد او ابطال كې د الله تعالى خليل د فداكارئ او ايثار اظهار وكړ.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

خامخا په تحقيق اخيستي ده موږ وعده ټينګه له بني اسرائيلو (اولادې د يعقوب) څخه، او ليږلي وو موږ دغو (بني اسرائيلو) ته رسولان (چې ور ياد كړي دغه عهد او ور بيان كړي شرعي أحكام)، هر كله چې به راغى دوى ته كوم رسول په هغه (شرعي حكم) سره چې نه خوښاوه (هغه شرعي حكم لره) نفسونو د دوى، ځينې رسولان (لكه موسى او عيسى) يې دروغجن وګڼل او ځينې رسولان (لكه يحيى، زكريا) به يې وژل.

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ ۚ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

او ګومان كړى وو دغو (بني اسرائيلو) د دې چې نه به وي (او نه به رسيږي دوى ته) هيڅ فتنه (خرابي د انبياوو په دغه تكذيب او قتل كې)، پس ړانده شول (د حقې لارې له ليدلو څخه)

او کاږه شول (د حق له اورېدلو څخه) بیا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندې، بیا (دوهم ځلي) ړانده او کاڼه شول (د حق له لیدلو او اورېدلو څخه) ډېر له دوی څخې (په انکار سره له محمده)، او الله ښه لیدونکی دی د هغو کارونو (هم) چې کوي (يې) دوی.

تفسیر: یعني بني اسرائیلو پوخ عهد او پیمان مات او له الله تعالی سره يې بد عهدي او غداري وکړه، د ده رسولان يې دروغجنان کړل، او ځيني يې ووژل، دا خو د دوی د «ایمان بالله او صالح عمل» حال وو.

د «ایمان بالیوم الآخر» اندازه يې له دې نه قیاس کړئ ! چې د دومره شدیدو مظالمو او یاغیانه جرائمو له ارتکاب سره سره بیخي هوسا (خوشاله) او بې غمه ناست دي، ګواکې دوی په دې فکر کې هیڅ نه دي، چې دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاوو ګالونکي (برداشت کوونکي) دي، یا د دې ظلم او بغاوت خرابې نتیجې به کله د دوی مخې ته راتلونکې وي.

په همداسې خیالاتو او چرتونو کې د الله تعالی له دلائلو او کلام څخه بیخي ړانده او کاڼه شول، او داسې کارونه يې وکړل، چې د کولو نه وو، تر دې چې ځيني انبیاء علیهم السلام يې قتل او ځيني يې بندیان کړل، آخر الله تعالی پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ، بیا د یوې اوږدې مودې څخه وروسته د «پارس» ځينو پاچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوايي له قیده خلاص کړل، او له (بابل) څخه يې د (بیت المقدس) په لوري بېرته ولېږل، په دې وخت کې دې خلقو توبه وویسته، او د خپل حال د اصلاح په لوري متوجه شول، او الله تعالی هم د دوی توبه قبوله کړه، لیکن لږ څه موده وروسته بیا دوی په خپلو همغو شرارتونو او بدو چارو لاس پورې کړ، او بیخي ړانده او کاڼه شول، او د زکریا علیه السلام او یحیی علیهما السلام په قتل يې جرائت وکړ، او د عیسی علیه السلام قتل ته هم تیار شول.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ ٱلْمَسِيحُ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُۥ مَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ ٱلْجَنَّةَ وَمَأْوَىٰهُ ٱلنَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٧٢﴾

خامخا په تحقیق کافران شوي دي هغه کسان چې وايي دوی (له ډېره جهله) چې بېشکه الله همدغه مسیح ځوی د مریمې دی، او ویل به مسیح چې: ای بني اسرائیلو (اولادې د یعقوبه !) عبادت کوئ تاسې د (یواځې هغه) الله چې رب ځما او رب ستاسې دی، بېشکه شان دا دی هر چا چې شریك ونیو له الله سره (په عبادت کې بل شی) نو په تحقیق حرام کړی دی الله په دغه (مشرك) باندې جنت، او ځای د ده اور (د دوزخ دی)، او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکي (چې عذاب ترې دفعه کړي).

تفسیر: له دې ځایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږي، د دوی د ایمان بالله حال دا دی، چې د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د مسیح علیه السلام له تصریحاتو څخې مخالف د مسیح علیه السلام د بي بي مریمې له ځوی څخې په خپله الله جوړوي، حال دا چې پخپله مسیح علیه السلام د الله تعالی په ربوبیت او لکه نور انسانان پخپل مربوبیت بندګی باندې ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوي، او د هغه خرابې او ورانې يې په ډېر زور او شور سره بیان کړی دی، چې په هغه کې د ده امت مبتلا کېدونکی وو، بیا هم دا ړانده عبرت نه آخلي.

لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَٰثَةٍ

خامخا په تحقیق کافران شوي دي هغه کسان چې وايي دوی چې بېشکه الله درییم له دریو (معبودانو) څخه دی.

تفسیر: یعنې مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضي الله تعالی عنها او الله جل جلاله درې واړه معبودان دي (العیاذ بالله) په دوی کې یوه برخه د الله شوه، بیا هغه درې واړه یو او هغه یو درې دي.

د عامو نصرانیانو عقیده همدا ده، او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجیبو تاو کړو او پېچلو عباراتو سره اداء کوي، او کله چې په دغه مفهوم څوک نه پوهېږي، نو هغه یو ما وراء العقل حقیقت بولي.

وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٤﴾

حال دا چې نشته (بل) هیڅ لایق د عبادت مګر (خو شته) معبود یو (چې الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغې خبرې چې وایـي؛ نو خامخا وبه رسیږي هرو مرو (خامخا) هغو کسانو ته چې کافران (پاتې) شـوي دي لـه دوی څنـې عـذاب دردناک. آیا نو توبه نه کوي دوی الله ته (له دې ویلو) او (نه) غواړي بخښنه له ده څخه (له دې بدې وینا یعنې توبه دې وباسي او معافي دې وغواړي)، او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر مهربان دی.

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی، چې داسې یاغي او ګوستاخ مجرم هم کله چې په زړه کې وشرمیږي، او د حقیقي اصلاح په عزم او ارادې حاضر شي، نو په یوه شېبه (ساعت) کې د ده د ګرد عمر جرائم ورمعافوي.

مَّا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ ۖ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ۗ انظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

نه دی مسیح ځوی د مریمې مګر یو رسول دی، (او معبود نه دی)، په تحقیق تېر شوي دي پخوا له ده څخه (نور ډېر) رسولان، او مور د ده صدیقه (ډېره رښتینې) وه، وو دوی دواړه (مور او ځوی) چې خوړه به یې طعام (په شان د نورو مخلوقاتو، نو څرنګه به معبود او الله شي؟)، وګوره ! څرنګه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وګوره (دوی ته) چې څرنګه چپ کولی شي دوی (له حقه).

تفسیر: یعنې له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی، نو دی معبود ګرځول ستاسې سفاهت دی، د جمهور امت تحقیق همدادې چې په ښځو کې نبوت نه دی راغلی، او دا لوی او لوړ منصب نارینه وو لره مخصوص دی: ﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِيٓ إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ﴾ (۱۳ جزء د یوسف د سورت (۱۰۹) آیت (۱۲) رکوع).

بتول بي بي مریم رضي الله تعالی عنها هم یوه ولیه بي بي وه، نبي نه وه، له غور کولو څخه وروسته معلومېدی شي، هر هغه څوک چې خوړلو او څښلو ته اړ (مجبور) وي، نو دی د دنیا هر شي ته محتاج وي، ځمکه، هوا، لمر، حیوانات حتی له بولو او غائطو او نورو ضروریاتو څخه هم نشي مستغني کېدلی، بیا هم تاسې ووایئ !، هغه ذات چې د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء لپاره له عالم أسباب څخه مستغني نه وي، نو دی څرنګه معبود کېدی شي؟ دا داسې قوي او واضح دلیل دی، چې عالم او جاهل یو شان پرې پوهېدی شي، یعنې خوړل او څښل له الوهیت سره منافي دي.

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۚ وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته چې) آیا عبادت کوئ تاسې بې له الله څخه د هغه شي؛ چې مالک نه دی لپاره ستاسې د (د فع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع، او الله هم دی دی ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم (په ټېو احوالو).

تفسیر: یعني لکه چې مسیح علیه السلام ته یې الله ووایه؛ نو لازم دی چې معبود هم ورته ووایي، مګر معبود ګرځېدل یواځې د هغه ذات سره مختص دی؛ چې د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وي، ځکه چې عبادت د انتهایي تذلل نوم دی، او انتهایي تذلل د هغه ذات په مقابل کې اختیار کولی شي، چې د انتهایي عزت او غلبې لرونکی وي، په هر آن کې د ګردو خبرو اورېدونکی او د ټولو پر احوالو پوهېدونکی وي، په دې سره د تثلیث د شرکیې عقیدې او د ګردو مشرکینو د نورو باطله عقائدو ردّ هم وشو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

ووایه (ای محمده !) چې ای اهل کتابو: مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دین کې په ناحقه سره، او مه کوئ متابعت د چټې (بېکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چې (له ډېره جهله) په تحقیق ګمراه شوي دي پخوا (له دې نه)، او ګمراهان کړي دي دوی ډېر (خلق)، او ګمراه شوي دي دوی له سمې صافې لارې.

تفسیر: د عقیدې تجاوز او مبالغه دا ده چې یو بشري مولود معبود وګرځوئ، او په عمل کې مبالغه دا ده چې هغه ته «رهبانیت» وایئ ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ (٢٧ جـزء د الحدید سورت (٢٧) آیت (۴) رکوع).

د یهودانو له هغو قبائحو څخه چې بیان کړل شول؛ ظاهرېږي چې په دنیا پرستۍ کې د ډوبېدلو له سببه د دوی په نزد کې د دین او دیندارانو هیڅ څه عظمت او وقعت نه وو، تر دې چې د انبیاوو علیهم السلام اهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو، پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاوو علیهم السلام پـه تعظیم کـې دومـره غُلُوّ وکړه، چې له دوی ځنې ځینو ته یې د الله ځوی هم ویل، او دنیا یې پرېښوده، او «رهبانیت» یې اختیار کړ.

﴿وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ﴾ الآیه ـ «او مه کوئ تاسې متابعت د چټې (بېکاره) خواهشونو د قوم» یعني په اصلي «انجیل» او نورو حقو آسماني کتابونو کې د دې شرکي عقیدې هیچېرې څه اثر او پته نه وه لګېدلې، وروسته بیا د «یوناني بت پرستانو په تقلید هغه د (پولوس) له خوا ایجاد شوه، چې پر همغې غلطې لارې نور ګرد سره رهي (روان) او ټینګ پاتې شول»، له داسې ړانده تقلید څخه د نجات هیله (امید) او توقع لرل هیڅ یو عاقل لره نه ده پکار.

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چې کافران شوي دي له بني اسرائیلو څخه په ژبه د داود سره او (په ژبه د) عیسی ځوی د مریمې، دا (لعنت پر دوی) په سبب د دې وو چې نافرماني یې کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چې تېرېدل به (له حدودو د الله).

تفسير: هسې خو په ګردو آسماني كتابونو كې پر كافرانو لعنت ويل شوى دى، ليكن د بني اسرائيلو پر كافرانو څنګه چې دوى په عصيان او تمرد كې په داسې شان له حده تېر شول؛ چې نه مجرم په هيڅ ډول سره د جرائمو له ارتكابه بېرته ګرځېده، او نه غير مجرم د مجرم مخه نيوله، او د منكراتو او فواحشو پر مرتكبينو باندې د هيڅ يو قسم انقباض، تكدر، او خفګان اظهار هم نه كېده، نو دلته الله تعالى د داود او مسيح عليهما السلام په ژبه پر دوى لعنت ووايه، همغسې چې په ګناهونو كې د دوى جسارت له حده او اندازې تېرى او تجاوز كړى وو؛ نو دا لعنت هم د داسې جليل القدرو انبياوو په توسط پر دوى وويل شو، چې په فوق العاده ډول سره تباه كوونكى ثابت شو، غالبا د همدې لعنت په نتيجه كې له دوى څخه ډېر افراد ظاهرا او باطنا د بيزوګانو او بدو څناورو په شكل مسخ او بدل كړل شول.

كَانُوا۟ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوى چې يو بل به يې سره نه منع كول له هغه بد عمله چې كاوه به دوى هغه.

تفسير: د «لا يتناهون» دوه معنې كېدى شي: (١) نه ستانه كېدل (كما في روح المعاني). (٢) يو بل به يې نه ستناوه (كما هو المشهور)، كله چې بدي په يوه قوم كې منتشره او خوره شي، او په هغوى كې كوم يو منع كوونكى او ستنوونكى هم نه وي؛ نو د عمومي عذاب اندېښنه شته.

لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟

(قسم دى) خامخا بد وو هغه كار چې وو دوى چې كاوه به يې. ته به وينې ډېر له دوى چې دوستي به كوي له هغو كسانو سره چې كافران شوي دي.

تفسير: له كافرانو څخه مراد مشركين دي، او د دې آيتونو مصداق د مدينې منورې يهودان وو، چې دوى د مكې معظمې له مشركانو سره جوړه او له مسلمانانو سره يې جنګ كړى وو.

لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾

(بيا قسم دى چې) خامخا بد وو هغه شى چې پخوا ليږلي وو دوى ته ځانو د دوى (چې هغه شى موجب وو) د دې چې په غضب شو الله پر دوى، او په عذاب كې دوى به تل وي.

تفسير: يعنې د اعمالو هغه ذخيره چې پخوا له مرګه يې آخرت ته لېږي؛ داسې ده چې دوى د الهي غضب او د ابدي عذاب مستحق ګرځوي.

وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ

او كه وى دوى چې ايمان يې راوړى وى (د زړه نه) پر الله او نبي (محمد يا موسى) او په هغه كتاب چې نازل شوى دى ده ته، نو نه به وو نيولي دوى دا مشركان دوستان.

تفسير: له «النبي» څخه ځينې مفسرين موسى عليه السلام او ځينې محمد صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم مرادوي، مطلب يې داسې شو: كه يهودانو په رښتيا سره د موسى عليه السلام په صداقت او تعليماتو يقين درلود (لرلى)، له مشركانو سره به يې دوستي نه كوله، يا كه دوى پر نبي عليه السلام په اخلاص سره ايمان راوړى وي؛ نو داسې حركت به له دوى څخه نه صادرېده، چې د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وكړي، په دې دوهم تقدير سره به دا آيت د يهودو د منافقانو په حق كې وي.

وَلٰكِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ﴿٨١﴾

او لېکن ډېر (کسان) له دوی ځنې فاسقان دي (د ایمان له دائرې څخه وتونکي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی او د خپل منلي رسول سره د ډېرې نافرمانۍ کولو له امله (وجې) دوی ته داسې یو حالت پیدا شو، چې اوس د موحدینو په مقابل کې مشرکینو ته ترجیح ورکوي، د افسوس ځای دی چې نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان همداسې دي، چې د مسلمانانو او د کفارو د مقابلې په وخت کې له کفارو سره دوستي کوي، او د کفارو حمایت او وکالت کوي.

«اللهم احفظنا من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا»

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الْيَهُوْدَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا وَّاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٨٢﴾

خامخا مومي به ته ډېر سخت له ټولو خلقو له جهته د عداوت (دښمنۍ) له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي؛ یهودیان او (بل) هغه کسان چې مشرکان دي، او خامخا مومې به ته ډېر نژدې له ګردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د دوستۍ له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي؛ هغه کسان چې وایي بېشکه مونږ نصاری یو، دا (دوستي) په سبب د دې ده؛ چې بېشکه ځینې له دوی رښتین عالمان او زاهدان پوهان دي، او بېشکه چې دوی نه کوي تکبر او لویي (له منلو د حقه).

وَاِذَا سَمِعُوْا مَآ اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُوْلِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوْا مِنَ الْحَقِّ ۚ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّ ۙ وَنَطْمَعُ اَنْ يُّدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوْا جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِيْنَ﴿٨٥﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ﴿٨٦﴾

او کله چې واوري دوی هغه (کلام د الله قرآن) چې نازل (رالېږلی) شوی دی رسول ته (نو) وینې به ته سترګې د دوی چې بهیږي (تویږي) له اوښکو؛ له جهته د دې چې وپېژانده دوی له حقو (خبرو د الله)، وایي دوی: ای ربه ځمونږه ! ایمان راوړی دی مونږ (په قرآن او رسول ستا) نو ولیکه مونږ له شاهدانو (منونکو). او څه باعث دی پر مونږ چې نه به راوړو ایمان په الله، او په هغه څه چې راغلی دی مونږ ته له حق څخه (چې رسول او قرآن دی) حال دا چې طمع (هیله، امید) لرو د دې چې داخل به کړي مونږ رب ځمونږ سره له قوم صالحانو (چې محمدي امت دی په جنت کې)، پس بدل ورکړ دوی ته الله په سبب د هغه چې ویلې دوی جنتونه چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د دوی ویالې، چې تل به وي دوی په هغو کې، او دا (جنت) جزاء د محسنانو (نیکی کوونکو) ده. او هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دي او نسبت د دروغ یې کړی آیتونو ځمونږ ته؛ همدغه کسان صاحبان د جحیم (ملګري د دوزخ) دي.

تفسیر: په دې آیتونو کې دا ښوولې شوي دي؛ چې د یهودانو دوستي له مشرکینو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده، د هغو قومونو له جملې څخه چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ورسره زیاته سابقه

درلوده (لرله)، یهودانو او مشرکینو دواړو قومونو په ترتیب سره له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو).

د مکې معظمې د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «أظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له ډېرو سپکو او ناوړو حرکاتو څخه لاس نه آخیسته، په داسې حال کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او ډاډه ناست وو؛ لویه تیږه یې پرې وروړغړوله چې په شهادت یې ورسوي، په طعام کې به یې زهر وراچول، سحر او کوډې به یې پرې کولې.

لنډه یې دا چې یو غضب به یې وروسته له بل غضب او یو لعنت به یې پس له بل لعنته ځانته ګاټه، بالمقابل سره له دې چې نصاری هم په کفر کې مبتلا وو، او له اسلام سره یې حسد او رخه(کینه) درلوده، او داسې سترګې یې نه درلودې؛ چې په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شي، بیا هم په دوی کې د حق منلو استعداد له دې دواړو فرقو څنې زیات وو، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینې ته نسبتا ژر مائل کېدل.

لکه چې د روم (قیصر) او د مصر پاچا (مقوقس) او د حبشې ټولواک (پاچا) نجاشي هغه سلوک چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی؛ د دې خبرې شاهد دی، چې په هغه وخت کې د حق منلو او د مسلمانانو د دوستۍ صلاحیت او استعداد په دوی کې د نورو اقوامو په نسبت زیات وو.

کله چې د اصحابو یو ډله د مشرکانو د ظلم او تیري له لاسه پکو (تنګه) شوه؛ نو د (حبشې) په لورې یې هجرت وکړ، او مشرکان تر هغه ځایه پورې هم د مسلمانانو په تعقیب کې وو، او (نجاشي) ته یې د دوی په خلاف ویناوې وکړې، نو (نجاشي) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل، او څه پوښتنې یې له دوی څخه وکړې، او د مسیح علیه السلام په نسبت یې هم د دوی عقیدې ځان ته ښکاره کړې، جعفر رضي الله عنه د «مریم» د سورت څو آیتونه ورته ولوستل، او خپلې عقیدې یې په صاف ډول وربیان کړې، په (نجاشي) یې ډېر زیات تأثیر وکړ، او اقرار یې وکړ: «څه شیان چې د مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلي شوي دي؛ بیخي رښتیا او بالکل صحیح دي»، (نجاشي) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخر الزمان نبي ومانه.

دا قصه اوږده ده، لنډه یې دا چې له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشې پاچا یوه جرګه (چې پر اویا تنو جدید الاسلامو عیسایانو مشتمله وه) د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم أقدس خدمت ته ولېږله، کله چې دا جرګه مدینې منورې ته ورسېده، او د قرآن کریم له اورېدلو څخه خوندوره شوه؛ نو د الهي کلام له اورېدلو څخه دوی ته زیات رقّت پیدا شو، او په ژړا شول، او په داسې حالت کې چې د دوی له سترګو اوښکې بهېدې؛ پر ژبو یې د «ربّنا آمنّا» کلمات جاري وو، په دې آیتونو کې دهمغې جرګې حال بیان شوي دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحَرِّمُواْ طَيِّبَٰتِ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ۝٨٧ وَكُلُواْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ حَلَٰلٗا طَيِّبٗاۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤۡمِنُونَ ۝٨٨

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) مه حراموئ تاسې پاک لذیذ له هغو شیانو نه چې حلال کړي دي الله لپاره ستاسې، او مه کوئ تېری تاسې (له حدودو د الله)، بېشکه الله نه خوښوي تېرېدونکي له حدودو. او خورئ تاسې له هغه څیزه چې رزق (روزي) درکړې ده تاسې ته الله (چې) حلاله پاکیزه (ده) او وویرېږئ له الله څخه، هغه (الله) چې تاسې پرې ایمان لرونکي یئ !.

تفسیر: هیڅ یو آسماني کتاب تر نن پورې داسې جامع، معتدل، او فطري تعلیم د انساني ترقیاتو د هرې شُعبې په نسبت نه دی وړاندې کړی، لکه چې په دغو دوو آیتونو کې د قرآنکریم له خوا وړاندې شوی دی، په دې آیتونو کې الله تعالیٰ مسلمانان په صاف ډول سره له دې نه منع کړي دي، چې دوی کوم لذیذ، حلال، او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وګرځوي، نه یواځې هم دا بلکه دوی ته الله تعالیٰ له حلالو او طیبو نعمتونو ځنې د متمتع کېدلو ترغیب هم ورکړی دی، مګر سره له سلبي او ایجابي شرطونو:

(۱) چې اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړئ، او له حده تېر نشئ.

(۲) چې تقوی اختیار کړئ، او له الله جل جلاله څخه وویرېږئ.

د اعتداء دوه مطلبه کېدی شي، له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول، او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کې مبتلا کېدل، یا د لذائذو او طیباتو په متمتع کېدلو کې د اعتدال له حده تېرېدل، تر دې چې په لذتونو او شهوتونو کې داسې لګیا او منهمک کېدل، چې د یهودانو په شان یواځې دنیوي ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وګرځوي.

الغرض د غُلُوّ ، جفا، افراط او تفریط په منځ کې یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دي، نه په دنیوي لذتونو کې د ډوبېدلو اجازه شته، او نه د «رهبانیت» له لارې د مباحاتو او طیباتو پرېښودل په کار دي، د «رهبانیت» له لارې قید مو ځکه کېښود، چې په ځینو وختونو کې د بدني یا نفسي علاج لامله له کوم مباح څخه پرهېز کول په عارضي ډول سره په ممانعت کې داخل نه دی.

او همدا راز مسلمان په تقوی سره مأمور دی، چې د هغې معنی دا ده: چې له الله جل جلاله ځنې وویرېږي، او له ممنوعاتو ځنې اجتناب وکړي، له تجربې څخه معلومه شوې ده، چې د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو کې د کوم حرام یا ممنوع شي ارتکاب ته مفضي کېږي، د داسې مباحاتو پرېښودل ــ نه د عهد یا تقرب او قسم (لوړې) په توګه (طور) سره؛ بلکه د احتیاط په ډول ښه دي، که کوم سړی یې په کوم وخت کې سره د اباحت له اعتقاده ترک کړي، نو دغه «رهبانیت» نه دی، بلکه په ورع او تقوی کې شامل دی: «لا يبلغ العبد أن يكون من المتّقين حتّى يدع ما لا بأس به حذراً ممّا به بأس ــ الترمذي»، الحاصل د اعتدا ترک او د تقوی د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طیباتو څخه استفاده کېدی شي، او د ژوندانه په هر اړخ کې د پرمختګونو وَرُونه پرانیستلی شي.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ

نه نیسي تاسې الله په لغوه سره په قسمونو ستاسې کې.

تفسیر: یعنې پر دوی په دنیا کې هیڅ کفاره نشته، لکه چې په «منعقد یمین» کې واجبه ده، د «لغو» او بېهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقره سورت په (۲۲۵) آیت (۲۸) رکوع کې پخوا لیکلی شوی دی.

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُّمُ الْاَيْمَانَ ۚ فَكَفَّارَتُهٗٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسٰكِيْنَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُوْنَ اَهْلِيْكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ۚ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوْٓا اَيْمَانَكُمْ ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۸۹﴾

ولیکن نیسي تاسې په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چې کلک کړي وي تاسې قسمونه (پر هغه، په قصد د زړه سره)؛ نو کفّاره (د ماتولو) د دې (قسم) طعام ورکول دي لسو مسکینانو ته له اوسطې

(درجې) د هغو خوړو چې طعام ورکوئ تاسې (په هغه سره) کورنيو خپلو ته، يا جامې ورکول دي دغو (لسو مسکينانو) ته يا آزادول د (يوې) غاړې دي (د مريي)، نو هر څوک چې ونه مومي (له دغو درې واړو کفّاراتو يو هم) نو روژه نيول د درو ورځو دي، دا (مذکور شيان) کفاره د قسمونو ستاسې ده، کله چې قسم ياد کړئ تاسې (او بيا يې مات کړئ)، او ساتئ تاسې قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، همداسې (چې د يمين احکام يې بيان کړل) بيانوي الله تاسې ته آيتونه خپل لپاره د دې چې شکر وکاږئ په دې نعمت او احسان او شرعي بيان.

تفسير: يعنې له قسم ماتولو څخه وروسته کفاره اوړي، چې هغه يو له دغو څلورو واړو کارونو څخه دی:

(۱) طعام ورکول دي لسو تنو مسکينانو ته، په طعام ورکولو کې اختيار لرئ چې لس تنه مسکينان په خپل کور کې مېلمانه کوئ، او مړوئ يې، يا د «فطر» د صدقې په اندازه هر مسکين ته غَله ورکوئ (له اوسطې نه د دوو وختو طعام مراد د، سره د نُکلي ـ کتغ) څکه چې اعلی يې (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی، او ادنی يې يو وخته سپوره ډوډی ده).

(۲) داسې جامه ورکول دي چې په هغې سره د مسکين د بدن اکثره برخه پټه شي، مثلا کميس، يا پرتوګ يا ټيکری (يا هغه چې د عورت ستر راولي، او لمونځ پرې وشي).

(۳) د يوه مريي آزادول دي، (او په دغو درې واړو کې سړی مخيّر دی چې هر يو کوي).

(۴): روژه نيول دي، چې متواتر پرله پسې درې ورځې دې روژه ونيسي، د ﴿فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ﴾ د «نه ميندلو» څخه مراد دا دی، چې د نصاب خاوند نه وي، (کما في روح المعاني).

﴿وَٱحۡفَظُوٓاْ أَيۡمَٰنَكُمۡ﴾ «او ساتئ قسمونه خپل» يعنې اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ، او که يې کله وکړئ، او په ماتولو کې يې خير نه وو، نو بيا يې له ماتولو څخه وساتئ، او که در څخه مات شو، نو بيا يې د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ.

په بل عبارت: د قسمونو حفاظت دا دی: چې پر هرې خبرې بې له ضرورته قسم ونه خوري؛ چې دغه ښه عادت نه دی، او که قسم يې وکړ؛ نو تر مقدوره دې وساتي (که په ماتولو کې يې خير وي؛ مات دې کړي او کفاره دې ورکړي !) او که له کوم سببه يې مات کړي؛ نو کفاره دې اداء کړي، دا ګرد شيان د يمين په حفاظت کې داخل دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَٰمُ رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ٩٠

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !): بېشکه همدا خبره ده چې شراب او قمار او بتان او غشي (د فال، دا څلور واړه شيان) پليت دي له کار د شيطان څخه دي؛ نو ځان وساتئ تاسې له دې څخه لپاره د دې چې نجات ومومئ تاسې (په دې ځان ساتلو سره).

تفسير: د «انصاب» او د «ازلام» تفسير په (۶) جزء د المائده سورت په (۳) آيت په اوله رکوع کې د ﴿وَمَا ذُبِحَ عَلَى ٱلنُّصُبِ وَأَن تَسۡتَقۡسِمُواْ بِٱلۡأَزۡلَٰمِ﴾ په ذيل کې تېر شو، لـه دې آيت څخه پخوا هم ځينې آيتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوي وو، اول دا آيت نازل شوی وو: ﴿يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِۖ قُلۡ فِيهِمَآ إِثۡمٞ كَبِيرٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثۡمُهُمَآ أَكۡبَرُ مِن نَّفۡعِهِمَا﴾ (۲ جزء د البقره سورت (۲۱۹) آيت (۲۷) رکوع) اګر که په دغه آيت کې هم د خمر د تحريم په لوري صريحه اشاره شته، مګر

څرنګه چې په هغه کې په صاف طور سره د خمر د پرېښودلو حکم نه وو؛ نو ځکه عمر رضي الله تعالی عنه د هغه له اورېدلو څخه وروسته وویل: «اللهم بيّن لنا بيانا شافيا»، وروسته له دې نه بل آيت راغی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ﴾ الآيه ـ (۵ جزء د النساء سورت (۴۳) آيت (۷) رکوع)، په دې کې هم د خمرو د تحريم تصريح نه وه، اګر که د نشې په حالت کې له لمانځه څخې ممانعت شوی دی، او دغه قرينه وه په دې خبره باندې چې غالباً دا شی عنقريب بيخي حرام کېدونکی دی، مګر څنګه چې په عربو کې د شرابو د څښلو رواج ډېر زيات وو، او له هغو څخه دفعتاً ځان ژغورل (بچ کول) د مخاطبينو په لحاظ سهل او آسان نه وو، نو ځکه په نهايت حکيمانه ډول سره يې متدرجاً لومړی د شرابو نفرت په زړونو کې ورواچاوه، او بيا ورو ورو د تحريم له حکم سره مأنوس کړل، لکه چې عمر رضي الله تعالی عنه د دې دويم آيت له اورېدلو څخه بيا هغه الفاظ تکرار کړل چې: «اللهم بيّن لنا بيانا شافيا»، څو د (المائده) سورت دا آيتونه چې مونږ يې په تلاوت سره اوس مشرّف يو؛ له ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ﴾ څخه تر ﴿فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ﴾ پورې نازل شول، چې د بت پرستی په شان په دې کې په ډېر صاف او ښکاره ډول سره له دې ناولي او مردار شي څخه د اجتناب کولو هدايت راکړی شوی دی، لکه چې عمر رضي الله تعالی عنه د ﴿فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ﴾ له اورېدلو څخه وروسته په زوره نارې کړې: «انتهينا انتهينا يا ربنا !» او خلقو د شرابو چاټي ګانې ماتې کړې، او شرابخانې له شرابو څخه تشې شوې، د مدينې منورې په کوڅو کې لکه د باران اوبه شراب بهېدل.

إِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيۡطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيۡنَكُمُ ٱلۡعَدَٰوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ فِي ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِ وَيَصُدَّكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾

بېشکه چې همدا خبره ده؛ غواړي شيطان چې واچوي په منځ ستاسې کې عداوت (دښمني) او بغض (کينه په څښلو) د شرابو کې او (کولو د) قمار کې، او اړوي تاسې له ياده د الله او له لمانځه څخه، نو آيا يئ تاسې منع کېدونکي (اوښتونکي له دې بدو کارونو؟ بلکه واوړئ).

تفسير: کله چې د شرابو د څښلو له اثره د سړي عقل او سد (هوش) له سر څخه لاړ شي، نو ډېر ځلې شرابيان د ليونيانو په شان په خپلو منځو کې جنګونه او جګړې سره کوي، او يو له بل سره وهي، او يو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوي، همدغه حال بلکه له دې څخه زيات د قمار (جوارۍ) دی، د قمار په وړلو او بايللو کې سختې جګړې، منازعې او فسادونه پېښېږي، چې د هغو په وسيله شيطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو لپاره په لاس ورځي، دا خو يې ظاهري خرابي شوه، باطني نقصان يې دا دی، چې د هسې شيانو په مشغولېدو سره انسان د الله تعالی له ياد او عبادت څخه بيخي غافلېږي.

فائده: په دغو دواړو آيتونو کې د شرابو او قمار د حرمت تاييد او تاکيد په لس ډوله (قسمه) شوی دی:

(۱) دا چې جمله يې په «انما» سره شروع فرمايلې ده، تاکيد افاده کوي.

(۲) د بت پرستی په شان يې وفرمايل.

(۳) پليت يې وبلل.

(۴) د شيطان عمل يې وباله.

(۵) د اجتناب امر يې ترې صادر کړ.

(۶) دا چې اجتناب يې د نجات سبب دی.

(۷) دا چې د بغض، عداوت، او کينې موجب دی.

(۸) دا چې د الله له ذکر او یاد څخه ګرځوونکی دی.

(۹) دا چې حصاروونکی دی له لمانځه.

(۱۰) دا چې صریح امر صادر شوی دی، چې د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واوړئ !.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

او ومنئ تاسې (حکم د) الله، او ومنئ تاسې (حکم د) رسول (د الله)، او وساتئ تاسې (ځان له مخالفت د دوی)، پس که وګرځېدلئ تاسې (له احکامو د دوی) نو پوه شئ ! چې بېشکه همدا خبره ده چې: پر رسول ځمونږ (محمد) هم دا رَسَونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعني که د یوه شي ګټې او ضررونه تاسې نشئ احاطه کولی؛ نو بیا هم د الله تعالی د احکامو امتثال وکړئ، او د الهي قانون له تخلّفه ځان وساتئ ! او که مو ځانونه ترې ونه ساتل؛ نو ځمونږ رسُول الهي احکام او قوانین تاسې ته په ښکاره ډول سره در رسولي دي، د تخلّف نتیجې ته تاسې پخپله فکر وکړئ ! چې څه به کیږي؟ د هغه اضرار یقینا تاسو ته رسیدونکي دي.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوا وَّآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوا وَّآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوا وَّأَحْسَنُوا ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

نشته پر هغو کسانو چې ایمان یې راوړی وي او کړي یې وي ښه (عملونه) هیڅ ګناه په هغه شي کې چې خوړلي دي دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چې راتلونکو څخه ځان وساتي، او ټینګ وي په ایمان کې، او کوي ښه (عملونه)، بیا ځان ټینګ کړي (له محرّماتو) او ایمان راوړي (په تحریم د محرّماتو هم)، بیا (وروسته له هغه) پرهېز کوي (له شبهاتو هم)، او احسان کوي (له خلقو سره یا ښه کړي ګرد اعمال خپل)، او الله خوښوي نیکي کوونکي.

تفسیر: په نهایت قوي او صحیحو احادیثو کې راغلي؛ کله چې د خمر د تحریم آیتونه نازل شول، نو اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم سوال وکړ: «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! د هغو مسلمانانو احوال به څه وي، چې د تحریم له حکم څخه پخوا یې شراب څښلي، او په همغه حالت کې مړه شوي دي؟» مثلا هغه ځینې اصحاب چې شرا ب یې څښلي وو، او د «احد» په غزا کې شریک شوي وو، او په هغه حالت کې په شهادت ورسېدل، چې په معده کې یې شراب هم موجود وو، نو د دوی په ځواب کې دا آیت نازل شو.

د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دې آیت مطلب دا دی: هغه کسان چې د ایمان او د نېک کار او صالح عمل خاوندان وي، ژوندي وي که مړه؛ هغوی ته د یوه مباح شي په خوړلو کې د اباحت په وخت کې هیڅ مضایقه نشته، خصوصا بیا هغو کسانو ته چې په عامو احوالو کې په تقوی او د ایمان په خصائلو سره متصف وي، او بیا په همدې خصائلو کې یې پرله پسې ترقي کړې وي، تر دې چې د ایمان او تقوی په مدارجو کې یې دومره ترقي کړې وي؛ چې د احسان تر مرتبې پورې رسیدلي وي.

د ایمان او یقین مراتب د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لري، له تجربو او شرعي نصوصو څخه ثابته ده، څومره چې سړی په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد في سبیل الله کې ترقي وکړي، په همغه اندازه د الله تعالی خوف او زړه یې د ده د عظمت او جلال له تصوره معمور او ایمان او یقین یې مضبوط او مستحکم کیږي.

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) خامخا ازمويي تاسې هرو مرو (خامخا) الله په يوه شي له ښكار نه (په وخت د احرام كې)؛ چې رسيږي (ځينو د) هغو ته لاسونه ستاسې (چې واړه دي)، او (ځينو د هغو ته) نېزې ستاسې (چې غټ دي، دغه ازمېښت) لپاره د دې دى چې ښكاره (معلوم) كړي الله هغه څوك چې ويريږي له ده په غيب سره (بې له ليدلو او بېل يې كړي د ضعيف الايمان څخه)، نو هر هغه چې له حده تېرى وكړي (په كولو د ښكار په احرام كې) پس له دې (منعې له ښكاره) نو دى ده ته عذاب دردناك.

تفسير: يعنې د احرام په حالت كې د ښكار له نه كولو څخه مطلب دا دى: چې د الله تعالى له طرفه په مُطيعو او امر منونكو بندګانو دغه امتحان دى، چې دوى د احرام په حالت كې كله چې له ښكار سره مخامخ شي، او په آسانۍ سره د هغه په ويشتلو او نيولو هم قادر وي؛ نو څوك دى چې بې له ليدلو څخه له الله تعالى څخه وويريږي؟ او د هغه د حكم امتثال وكړي؟ او له اعتداء (د الهي احكامو له تجاوز كولو) څخه د الهي سزا له امله (وجې) وويريږي؟.

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) مه وژنئ تاسې ښكار حال دا چې تاسې محرمان اوسئ، او هر هغه څوك چې ووژني دا (ښكار) له تاسې څخه په قصد سره نو (پرې) بدل دى په مثل د هغه چې وژلى (يې) دى له چارپايانو څخه، چې حكم به كوي په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف) له تاسې (مسلمانانو) څنې، په دې حال چې هغه (د بدل حيوان) د نذر په ډول (طريقې) ورسولى شي كعبې ته، يا (پرې) كفّاره ده طعام د(څو تنو) مسكينانو، يا په برابرۍ د هغه (طعام) روژه نيول دي، لپاره د دې چې وڅكي سختي د عمل خپل، عفوه كړېده الله له هغه شي چې پخوا تېر شوي دي، او هر هغه څوك چې بېرته وګرځېد (ښكار كولو ته په احرام كې) نو بدل به واخلي الله له ده څخه، او الله ښه قوي غالب دى (په انفاذ د احكامو)، څښتن (خاوند) د بدل اخيستو دى (له مجرمينو نه).

تفسير: يعنې مه وژنئ اى مؤمنانو ! ښكار كله چې تاسې په احرام كې اوسئ ! يعنې هر هغه حيوان چې له تاسې څخه ترهېدونكى وي، غوښه يې حلاله وي او كه حرامه، بې له ټپوس، غټ كارغه (باښه)، لړم، موږك، او خوړونكي سپي، چې د دې پنځو واړو قتل په احرام كې هم روا دى، او په يو روايت كې د لړم په ځاى مار، او د سپي په ځاى لېوه راغلى دى، او هر څه چې مياشي، ورږې، كنې، شمشتى او مېږې دي؛ څمونږ د حنفيانو په مذهب عفوه دي.

﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا﴾ «او هر هغه څوك چې ووژني دا ښكار له تاسې په قصد سره» له دغه قصد څخه دا مطلب دى، چې خپل احرام يې په ياد وي، او په دې هم مستحضر وي، چې د احرام په حالت كې ښكار جائز نه دى، دلته يې يواځې د «متعمّد» حكم وفرمايه، چې د ده د فعل سزا دا ده، او الله تعالى كوم انتقام چې آخلي هغه بېل دى، لكه چې ﴿وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ﴾ سره يې تنبيه وفرمايله.

﴿عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ﴾ «عفوه کړېده الله له هغه شي چې پخوا تېر شوي دي»، يعني د حکم له نزوله پخوا، يا لومړۍ له اسلامه د جاهليت په زمانه کې که چا داسې حرکت کړی وي؛ نو اوس الله تعالی څه سزا نه ورکوي، حال دا چې له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کې داسې ښکار کول ډېر بد ګڼلو، نو څکه پر هغه هم مؤاخذه بېځايه نه وه، چې هغه شی چې ستاسې په زعم سره هم په جرائمو کې داخل وو؛ د هغه ارتکاب ولې کړی شوی دی؟.

﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ او الله ښه قوي غالب دی په انفاذ د احکامو، څښتن (خاوند) د بدل اخيستو دی له مجرمينو څخه، يعني نه کوم مجرم د ده له قبضې څخه تښتېدلی شي، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو څنې چې د سزا ورکولو وړ (لائق) دي تېرېدونکی دی (مګر هغه چا ته چې اراده وفرمايي دعفو کولو).

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

حلال کړی شوی دی تاسې ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر لپاره د نفع اخيستو ستاسې، او لپاره د (نورو) مسافرانو (چې وچ يې کاندي)، او حرام کړی شوی دی په تاسې ښکار د وچې څو چې اوسئ تاسې محرمان، او وويرېږئ تاسې له الله هغه چې هم ده ته به ورټول کړل شئ تاسې.

تفسير: «په احرام کې د درياب ښکار يعنې ماهۍ (کب) حلال دی، او د سيند خواړه يعنې هغه ماهي چې له اوبو څنې بېل او مړ شوی وي، او ده هغه نه وي نيولی؛ هم حلال دی، الله تعالی وفرمايل چې: دا مو ستاسې د فائدې له امله (وجې) روا کړی دی، بيا دې څوک داسې ګومان ونه کړي، چې دا د حج په طفيل حلال شوی دی، ويې فرمايل: چې د نورو ګردو (ټولو) مسافرانو د فائدې لپاره ماهي اګر که په تالاو کې وي، هغه هم د سيند د ښکار حکم لري، دا د هغه ښکار حکم معلوم کړی شو چې په احرام کې وی (د مکې معظّمې) په لوري قصد دی، چې په هغې او د هغې په شاوخوا کې تل ښکار کول حرام دي، بلکه هلته د ښکار وېرول او تښتول هم حرام دي».

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ۚ

ګرځولې ده الله کعبه چې کوټه ده د بزرګۍ (او عبادت او دعزت) (باعث) د قيام (او انتظام) لپاره د خلقو، او مياشته بزرګه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبې ته (هم) او آمېل داره چارپايان (هم چې بيولی شي کعبې ته).

تفسير: کعبه شريفه د خلقو د ديني او دنيوي دواړو حيثيتونو د قيام او انتظام باعثه ده، حج اوعمره خو هغه عبادتونه دي؛ چې د دوی اداء مستقيما په کعبې شريفې پورې اړه (احتياج) لري، ليکن د لمانځه لپاره هم د قبلې استقبال شرط دی، په دې ډول سره کعبه شريفه د خلقو د ديني عباداتو د قيام سبب شوې ده، بيا کله چې په حج او نورو مواقعو کې له ګردو (ټولو) اسلامي ملکونو څنې په لکونو مسلمانان هلته سره ټولېږي، نو دوی بېشماره تجارتي، سياسي، اخلاقي، مذهبي، او روحاني فوائد هم حاصلولی شي، الله تعالی دغه ځای «حرم آمن» ګرځولی دی، نو څکه نه يواځې هلته انسانانو، بلکه نورو ساکښانو (ذي روحو) ته هم امن په برخه کېږي.

د جاهليت په زمانه کې چې ظلم او وينې تويول او فتنه او فساد خورول محض عادي او معمولي خبرو په شان وو، يوه سړي د خپل پلار په قاتل باندی هم په حرم شريف کې تعرض نشو کولی، له مادي حيثيته هر انسان د دې منظرې او ننداري له ليدلو څخه حيرانېږي، او په چرت (خيال) کې لوېږي، چې په ﴿بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ﴾ کې په دومره افراط سره

د خوړلو او څښلو او د فواکهو او مېوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو ځایونو څخه راوړل کیږي؟ دا ګرد (ټول) حیثیتونه ﴿قِيَٰمًا لِّلنَّاسِ﴾ کې معتبر کېدی شي.

محققانو په نزد د ﴿قِيَٰمًا لِّلنَّاسِ﴾ مطلب دا دی چې: د کعبې شریفې مبارك وجود د کل عالم د قیام او د بقاء باعث دی، د دنیا ودانتیا تر هغه وخته پورې ده، څو بیت الحرام او د ده احترام کوونکي مخلوقات موجود وي، او کله چې الله تعالی داسې اراده وفرمایي، چې دې عالَم او د هغه کارخانې ته خاتمه ورکړي؛ نو له ګردو (ټولو) کارونو څخه د مخه همدا مبارك محل چې «بیت الله شریف» ورته وایي؛ پورته کاوه شي، لکه چې د ځمکې د جوړولو په وخت کې له ګردو (ټولو) څخه د مخه همدا متبرّك محل جوړ شوی وو، ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآیه .

د بخاري «رحمه الله» په حدیث کې دي، چې یو تك تور حبشي (چې د «ذو السّویقتین» په نامه یې لقب یاد کړی دی) د کعبې د عمارت یوه یوه ډبره (ګټه) به ونړوي، اما تر څو پورې چې الله تعالی د دې جهان د نظام او قوام اراده لري، هیڅ یو زورور او خورا قوي قوم هم دکعبې شریفې د انهدام په مقصد کې نشي بریالي (کامیاب) کېدی، او هیڅوك او هیڅ ملت په داسې ناپاکې ارادې له سره نشي کامیابېدی، د «أصحاب فیل» له قصې هر مسلمان خبر دی.

ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَأَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾

دا (تېر بیان) لپاره د دې دی چې پوه شئ تاسې چې بېشکه الله عالم دی په هر هغه شي چې دی په آسمانونو کې، او په هر هغه شي چې دی په ځمکه کې، او بېشکه الله په هر شي باندې ښه عالم دی.

تفسیر: یعنې کعبه شریفه ﴿قِيَٰمًا لِّلنَّاسِ﴾ ګرځول چې په هغې کې دیني او دنیوي مصالح رعایت شوي دي، او هغه خورا (ډېره) لویه پېشګویي چې په ظاهر کې له قیاس څخه مخالفه ښکاري؛ د دې دلیل دی چې په ځمکه او آسمانونو کې هیڅ شی د پاك الله جل جلاله له علم څخه وتلی نشي.

ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ وَأَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾

پوه شئ چې بېشکه الله ډېر سخت دی عذاب د ده (هغه چا ته چې تل د حرامو ارتکاب کوي) او بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر مهربان دی.

تفسیر: یعنې هغه حکمونه چې د احرام په حالت کې یا د کعبې شریفې د احترام او نورو په متعلق ورکړی شوي دي، که له هغوی څخه عمداً مخالفت وکړئ ! نو وپوهېږئ ! چې د الله تعالی عذاب ډېر سخت دی، او که په سهوې او نسیان سره تقصیر در څخه وشي، نو په کفّاره او نورو سره یې تلافي وکړئ ! بېشکه چې الله جل جلاله لوی ښونکی او مهربان دی.

مَّا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول څما مګر رسونه (د پیغام) ده، او الله عالم دی په هغه شي (هم) چې ښکاره کوئ یې تاسې او په هغه شي (هم) چې پټوئ یې تاسې.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء کړ، او د حق تعالی حجت په ګردو (ټولو) بندګانو تمام شوی دی، اوس هر څه او هر هغه عمل چې په ظاهر او باطن کې وکړئ ! الله تعالی ته معلوم دی، د حساب او جزاء په وخت کې به یوه یوه ذره هم ستاسې په مخ کې ښکاره او در ایښوده کیږي.

قُلْ لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيْثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيْثِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يٰٓاُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿١٠٠﴾

ووايه (اې محمده ! دوی ته) نه برابرېږي خبيث (ناپاک) او طيّب (پاک) اګر که ښه درښکاره شي تاته ډېروالی د خبيث (ناپاکه)، نو وويرېږئ ! تاسې له الله اې خاوندانو د (صافو) عقلونو لپاره د دې چې تاسې نجات ومومئ.

تفسير: طيب او خبيث يو شان نه دي، (او بيخي بد له ښو سره نه برابرېږي، يعني حرام او حلال، ناپاک او پاک، کره او ناکره په اموالو کې او همداسې طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کې نه دي برابر، بلکه دغه حکم عام دی، او په هر څه کې جاري کېږي)، لږ شی چې طيب او حلال وي، له ډېرو خبيثو او حرامو شيانو څخه ښه او بهتر دی، عقلمند ته لازم دي، چې همېشه طيب او حلال شی اختيار کړي ! او د خرابو شيانو په لوري له سره ونه ګوري ! اګر که ډېر زيات او خورا (ډېر) ښه هم ښکاره شي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَسْـَٔلُوْا عَنْ اَشْيَآءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ۚ وَاِنْ تَسْـَٔلُوْا عَنْهَا حِيْنَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ ؕ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿١٠١﴾

اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني اې مؤمنانو !) مه کوئ تاسې پوښتنې له (هغو) شيانو که ښکاره کړی شي تاسې ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کړي تاسې (هغه ځواب)، او که پوښتنې وکړئ تاسې له (حاله) د هغو (شيانو) په داسې وخت کې چې نازل کاوه شي قرآن (يعني وحيې راځي نو) ښکاره به کړی شي تاسې ته، عفوه کړېده الله له هغو (تېرو پوښتنو) او الله ښه بښونکی (د خطياتو) ډېر تحمل والا دی (په تأخير د عقوبت لپاره د انابت).

تفسير: په دې آيتونو کې تنبيه فرمايي چې هغو شيانو په متعلق فضول، چټي (بېکاره) او له موضوع څخه لرې سوالونه مه کوئ ! چې په هغو کې شارع تصريحا څه نه دي بيان کړي، همغسې چې د تحليل او تحريم په سلسله کې د شارع بيان د هدايت او بصيرت موجب دی؛ د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی، هر هغه شی چې الله تعالی په خپل حکمت او عدل سره حلال يا حرام فرمايلی دی، همغه حلال يا حرام شوی دی، او له هغه شي څخه يې چې سکوت فرمايلی دی؛ په هغه کې توسع او پراختيا شته، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتې او د هغه په فعل او ترک کې عامل آزاد دی.

په حديث کې دي چې «نبي کريم صلی الله عليه وسلم ارشاد وفرمايه چې: «اې خلقو ! الله تعالی پر تاسې حج فرض کړی دی» يوه سړي پوښتنه وکړه: «آيا په هر کال کې يا رسول الله صلی الله عليه وسلم ؟» ويې فرمايل: «که ما ويلي وی (هو !) نو د هر کال لپاره به واجبېده، او بيا به تاسې د هغه په اداء نه قادرېدئ، په هر هغه شي کې چې زه تاسې آزاد پرېږدم؛ تاسې هم له ما څخې پوښتنې مه کوئ»»، په يوه حديث کې يې فرمايلي: «په مسلمانانو کې هغه سړی لوی مجرم دی، چې د ده په پوښتنې داسې يو شی حرام شوی وي؛ چې هغه حرام نه وو»، په هر حال دا آيت د شرعي احکامو په نسبت د داسې بې ضرورته او له موضوع څخه د لرې سوالونو وَرُونه بندوي.

قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوْا بِهَا كٰفِرِيْنَ ﴿١٠٢﴾

په تحقيق پوښتنه کړېوه د داسې خبرو يو قوم پخوا له تاسې ، بيا وګرځېدل پرې کافران (منکران).

تفسیر: (لکه چې ثمودیانو صالح علیه السلام ته ویلي وو: چې له کاڼي څخه مونږ ته اوښه راوباسه، او لکه چې بني اسرائیلو لپاره د غزا کولو له (اشموئیل) څخه پاچا غوښتی وو، کله چې (طالوت) پاچا شو؛ نو بیا یې غزا ونه کړه، او د عیسی علیه السلام نه د ده قوم خنچه طلب کړې وه)، په صحیح حدیث کې دي، چې پخواني قومونه د سوالونو له کثرته او د خپلو انبیاوو علیهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاك شول.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْۢ بَحِيْرَةٍ وَّلَا سَآئِبَةٍ وَّلَا وَصِيْلَةٍ وَّلَا حَامٍ ۙ وَّلٰكِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۭ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰۳﴾

نه دي روا کړي الله له هیڅ بحیرې او نه سائبې او نه وصیلې او نه حام، ولیکن هغه کسان چې کافران شوي دي؛ تړي پر الله دروغ (بهتان) او ډېر له دوی څخه نه پوهېږي (په حق او باطل).

تفسیر: بحیره ـ سائبه ـ وصیله ـ او حام دا ګردې (ټولې) د جاهلیت د زماني له رسومو او شعائرو سره تعلق لري، مفسرینو د دغو په تفسیر کې ډېر اختلاف سره کړی دی، ممکن دی له دوی څخه د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندې وشي.

مونږ یواځې د سعید بن المسیّب «رحمه الله» تفسیر له صحیح بخاري «رحمه الله» څخه نقلوو:

(«بحیره» هغه ساکښ (ذي روح) وو چې شودې یې د بتانو په نامه کېدې، او له هغو څخه بل هیچا فایده نه اخیستله، «سائبه» هغه ساکښ وو چې د بتانو په نامه لکه د هندوانو «سانډ» خوشې کېده، «وصیله» هغه ښځه اوښه وه، چې پرله پسې یې څو داسې ښځې جونګې (بچې) څېرولې وي؛ چې په منځ کې به یې یو نر جونګی (بچی) نه وو، او بیا به د بتانو په نامه خوشې ګرځېده، «حام» هغه نر اوښ وو، چې پر خاصو څو اوښو باندې به ختلی وو، او بیا به خوشې کېده).

علاوه پر دې چې دا شیان د شرك د شعائرو څخه وو، د هغو ساکښانو (ذي روحو) غوښې او شودې او سپرلی (سورلی) او نور شیان چې الله جل جلاله حلال کړي دي، او ښایي چې خلق له هغو څخه منتفع شي، پر هغو باندې د حل او حرمت قیود له خپل لوري اېښودل، ګواکې د خپل ځان لپاره د تشریع منصب تجویز کولو په شان وو.

د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا وو چې د خپل شرك رسوم یې د الله تعالی د خوښې او قربت ذریعه ګڼله، نو دغه ځواب داسې ورکړ شو، چې الله تعالی دا رسوم نه دي مقرر کړي، د دوی مشرانو په الله تعالی دا بهتان تړلی وو، چې اکثرو بې عقلانو او عامو خلقو هم هغه منلی وو، الغرض دلته یې تنبیه فرمایلې ده، همغسې چې فضول او بېکاره سوالونه او په شرعي احکامو کې تشدید او سختي پیښول جرم دی؛ له هغه څخه زیات لا دغه جرم دی، چې بې د شارع له حکمه یواځې په خپلو آراوو او اهواوو سره د حلالو او د حرامو تجویزونه وکړئ.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُوْلِ قَالُوْا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ۭ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۱۰۴﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې راشئ تاسې هغه شي ته چې نازل کړی (رالېږلی) دی الله او (راشئ) په لوري (د حکم) د رسول (د الله) نو وایي دوی: بس دی مونږ ته هغه دین چې موندلي دي مونږ پر هغه (دین) پلرونه خپل، آیا (بس دی دوی ته) اګر که وو پلرونه د دوی چې نه به پوهېدل په هیڅ شي او نه به یې لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له ګردو څخه لوی حجت همدغه دی: «هغه کار چې مونږ ته له پلرونو او نیکه ګانو څخه راپاتې دی، آیا مونږ له هغه څخه څرنګه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول: «که ستاسې اسلاف له بې عقلی یا ګمراهی د هلاکت په ژوره کنده کې لویدلي وي، نو آیا تاسې هم د همغو پر قدم (پله) باندې درومئ؟».

شاه صاحب لیکي: «که د پلار حال معلوم وي، چې د حق تابع او د علم خاوند وو، نو د هغه لاره دې ونیسي ! که نه (د پلار متابعت) عبث دی»، یعنې کیفما اتفق د ړندو په شان تقلید جایز نه دی.

یَٰٓأَیُّهَا ٱلَّذِینَ ءَامَنُوا۟ عَلَیۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا یَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَیۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِیعࣰا فَیُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ۝١٠٥

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) لازمه ونیسئ پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو، هیڅ زیان نه رسوي تاسې ته (ګمراهي د) هغه چا چې ګمراه شوی دی، کله چې په سمه صافه لاره اوسئ تاسې، (خاص) طرف د الله ته بېرته ورتله ستاسې دي د ټولو، نو خبر به کړي (الله په قیامت کې) تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې که کفار د خپلو پلرونو او نیکونو له تقلیده، له دومره پنده او پوهې سره هم نه راګرځي؛ نو تاسې مه غمجن کېږئ ! زیات له دې نه خپل ځان مه ربړوئ (تکلیف کوئ) د بل چا له ګمراهی څخه تاسې ته هیڅ زیان نه در رسیږي !، په دې شرط چې تاسې پر سمه لاره ټګ وکړئ ! سمه لاره همدا ده چې انسان ایمان او تقوی غوره کړي، او له بدې څخه خپل ځان وژغوري (وساتي)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بچ کولو) لپاره امکاني زیار (محنت) وکاږي، او کوښښ وکړي، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلي، نو هغه هیڅ زیان نه لري.

که له دې څخه داسې یو مطلب واخیستل شي: «کله چې یو سړی خپل لمونځونه او روژې او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړي، نو د «امر بالمعروف نهي عن المنکر» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسیږي؛ بیخي غلط دی»، د «اهتداء» لفظ «امر بالمعروف» او د هدایت نورو ګردو (ټولو) وظائفو لره شامل دی، او له سره نه ښایي چې یو مسلمان سړی داسې ووایي: «د بل چا ګمراهي ما ته ضرر نه رسوي»، ځکه چې دغه خو پخپله ښه خبره نه ده، چې سړی د بل له منکره مانع نشي.

اګر که په دې آیت کې د خبرې مخ د مسلمانانو په لوري دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده، چې د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لارې څخه کاږه شوي هم وي؛ نو بیا هم تاسې عمداً د هغوی پیروي کوئ؟ ! ولې خپل ځانونه په دغه چټې (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کې اچوئ؟ ! اوس هغوی پر برېږدئ ! او د خپلو عاقبتونو په فکر کې ولوېږئ ! او په خپلو ګټو او نقصانونو په ښه شان وپوهېږئ ! که پلرونه او نیکونه ګمراهان وي، او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره ټګ وکړي؛ نو د پلار او نیکه نه داسې مخالفت اولادې ته له سره مضر نه دی، داسې خیالات بیخي ناپوهي او جهالت دی چې: «په هیڅ یوه حال کې اولادې ته نه ښایي چې د پلار او نیکه له طریقې څخه خپل قدم چپ او مخالف کېږدي، که نه پوزه به یې پرې شي؟».

عقلمنو لره ښایي چې د انجام خیال ولري ! ځکه چې وړاندې او وروسته د الله تعالی په مخ کې ټول سره یو ځای وړاندې کېدونکي دي، او هلته به له هر چا سره خپل عمل مل وي، او خپله جزا به ومومي، او خپل کړلي به ریبي، ﴿إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِیعࣰا﴾ الآیه - «خاص طرف د الله ته بېرته ورتله ستاسې دي د ټولو، نو خبر به کړي الله په قیامت کې تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې کول به مو» یعنې هغه چې ګمراه پاتې شوي، او هغه چې لاره یې موندلې؛ د هغو ټولو نېک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کېږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ شَهَٰدَةُ بَيۡنِكُمۡ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ حِينَ ٱلۡوَصِيَّةِ ٱثۡنَانِ ذَوَا عَدۡلٖ مِّنكُمۡ أَوۡ ءَاخَرَانِ مِنۡ غَيۡرِكُمۡ إِنۡ أَنتُمۡ ضَرَبۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَأَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةُ ٱلۡمَوۡتِۚ تَحۡبِسُونَهُمَا مِنۢ بَعۡدِ ٱلصَّلَوٰةِ فَيُقۡسِمَانِ بِٱللَّهِ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ لَا نَشۡتَرِي بِهِۦ ثَمَنٗا وَلَوۡ كَانَ ذَا قُرۡبَىٰ وَلَا نَكۡتُمُ شَهَٰدَةَ ٱللَّهِ إِنَّآ إِذٗا لَّمِنَ ٱلۡأٓثِمِينَ ۝١٠٦

اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې اې مؤمنانو !) شهادت په منځ ستاسې کې کله چې حاضر شي یوه د ستاسې ته (علامې د) مرګ په وخت د وصیت کې (شهادت) د دوو تنو دی، چې دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وي له تاسې (مسلمانانو) څخه، یا دوه تنه نور شاهدان غیر له تاسې (مسلمانانو یعنې د غیر مسلم)، که تاسې سفر مو کاوه په ځمکه کې، بیا ورسیږي تاسې ته مصیبت د مرګ (هسې دوه تنه نور) چې بندوئ به تاسې دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازیګر)، نو قسم دې وکړي دواړه په الله که شکمن یئ تاسې (په شهادت د دوی کې او وایي به): نه بدلوو په دې قسم سره مال اګر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پټوو مونږ شاهدي د الله، بېشکه مونږ په وخت د پټولو د شهادت کې خامخا له ګناهګارانو به یو.

تفسیر: په دې آیتونو کې یې د وصیت ډېرې ښې طریقې تلقین فرمایلې دي، یعنې که مسلمان د مرګ کېدلو په وخت کې خپل مال او نور شیان بل چا ته حواله کړي، نو دا بهتره ده چې دوه معتبره مسلمانان دې پرې شاهدان ونیسي ! که مسلمانان پیدا نشي، لکه چې په سفر یا نورو مواقعو کې داسې اتفاق ولویږي؛ نو دوه کافران دې «وصي» ودرول شي !، بیا که وارثانو ته شبهه ولویږي، چې دغو کسانو به څه مال پټ کړی وي، او وارث پرې دعوی وکړي، او د دغې دعوی لپاره شاهدان ونه لري؛ نو هغه دواړه کسان دې قسم وخوري چې مونږ هیڅ نه دي پټ کړي، او مونږ د کومې طمعې او قرابت له سببه دروغ نشو ویلی، او که یې ووایو نو ګناهګار به یو.

فَإِنۡ عُثِرَ عَلَىٰٓ أَنَّهُمَا ٱسۡتَحَقَّآ إِثۡمٗا فَـَٔاخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَحَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَوۡلَيَٰنِ فَيُقۡسِمَانِ بِٱللَّهِ لَشَهَٰدَتُنَآ أَحَقُّ مِن شَهَٰدَتِهِمَا وَمَا ٱعۡتَدَيۡنَآ إِنَّآ إِذٗا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٠٧

نو که اطلاع حاصله کړه شوه پر دې چې بېشکه دا دواړه مستحق شوي دي د ګناه (د حقې خبرې د پټولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دې ودریږي په ځای د دې دواړو (حلف ته، او که یو تن وي هم څه مضایقه نه لري) له هغو کسانو چې ثابت شوی دی پر هغو (وصیت یا شاهدي دغسې دوه تنه نور چې) قریبان وي (میت ته یا غوره وي)، نو قسم دې وکړي دا دواړه په الله چې: خامخا شاهدي ځمونږ ښه حقه (او رښتیا) ده له شاهدۍ د هغو (لومړنیو) څخه، او څه تجاوز مو نه دی کړی، بېشکه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) کې خامخا له ظالمانو به یو.

تفسیر: یعنې که له قرائنو او آثارو ځنې د وصیانو کوم قسم (لوړه) دروغ ښکاره شي، او دوی د شرعي شهادت په ذریعه خپل صداقت ثابت نشي کړی، نو د میت وارثانو ته دې قسم ورکړی شي، چې دوی ته د وصیانو د دې دعوی د واقعیت هیڅ علم او خبر نشته، او دا چې دغه شاهدي د وصیانو له شهادت ځنې زیاته أحق بالقبول (یعنې د قبول لپاره ډېره مستحقه ده) ده.

ددې آیتونو شأن نزول دا دی: یو مسلمان چې (بُدیل) نومیده له دوو سړیو (تمیم) او (عُديّ) سره «چې په هغه وخت کې نصرانیان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهي (روان) شول، کله چې (شام) ته ورسېدل؛ (بدیل) رنځور شو، او

د خپل مال فهرست (نومليک) يې وليکلو، او په خپلو اسبابونو کې يې کېښود، او د هغه نومليک اطلاع يې خپلو دغو دواړو ملګرو ته ورنه کړه.

کله چې مرض يې شدت وکړ، نو ده خپلو دغو دواړو نصراني ملګرو ته وصيت وکړ، چې ځما دا ټول اسباب ځما وارثانو ته ورسوئ ! لکه چې دوی هغه ګرد (ټول) اسبابونه له ځانه سره يوړل، او د ده وارثانو ته يې وروسپارل، مګر يو د سپينو زرو جام يې (چې پرې د سرو زرو ملمع او نقش او سينګار وو) ترې ستون کړ.

کله چې د وارثانو په لاس کې هغه فهرست (چې د اسبابونو په منځ کې وو) هم ولوېد؛ دوی له هغو وصيانو څنې پوښتنه وکړه چې: «آيا مړي د دې مالونو له منځه څه مال خرڅ کړی هم دی؟ يا يې ناروغي ډېره ځنډېدلې (اوږده شوې) او پرې دارو درمل شوي؟ او څه مال يې په معالجه کې لګېدلی دی؟» دوی د دې دواړو سوالو ځواب په نفي سره ورکړ.

آخر دا معامله د فخر کائنات رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کې تقديم شوه، څرنګه چې له وارثانو سره شاهدان نه وو، نو هغو دې دواړو نصرانيانو ته په دې الفاظو سره قسم ورکړ، چې «مونږ د هغه مړي په مال کې هيڅ ډول خيانت نه دی کړی، او نه مو څه شی له هغه څخه پټ کړي دي»، نو د دې قسم خوړلو له امله (وجې) د دغو وصيانو په ګټه فيصله وکړی شوه.

څه موده وروسته دا خبره څرګنده شوه، چې دوی هغه جام په يو زرګر باندې په مکه معظمه کې خرڅ کړی (پلورلی) دی، د دغې خبرې پوښتنه چې له دوی څنې وشوه؛ نو دوی وويل چې: «هغه مو له (بديل) څخه په بيع اخيستی (پېردولی) وو، کله چې د پېرودلو شاهد نه وو موجود، نو ځکه مو په هغه باندې په خپل اول اظهار کې اقرار ونه کړ، خو ځمونږ تکذيب ونه کړ شي».

د «بديل» وارثان بيا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول، او خپله دعوی يې مرافعه کړه، دا ځلې د اول صورت په عکس وصيان د شراء «د پېرودلو» مدّعيان وو، او وارثانو له هغه څنې انکار درلود (لرلو)، او د شاهدانو د نشتوالي له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چې لـه ميت سره يـې ډېر نژدې قرابت درلـود (لرلو) قسم ياد کړ؛ «چې هغـه جام د هغه ميت مملوک وو، او دې دواړو نصرانيانـو پـه دروغـو سره قسم ياد کړی دی»، په پای (آخر) کې هغو نصرانيانو همغه قيمت (يو زر درهمه) د (بديل) وارثانو ته ورکړې چې له زرګر څخه يې د هغه جام په بدل کې اخيستې وې.

ذٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِٱلشَّهَٰدَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَآ أَوْ يَخَافُوٓا۟ أَن تُرَدَّ أَيْمَٰنٌۢ بَعْدَ أَيْمَٰنِهِمْ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْمَعُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

دا (تېر حکم چې رد کول د قسم دي پر وارثانو) ډېر نژدې دی دې ته چې راتله وکړي دا (شاهدان) په شاهدۍ سره په هغه شان چې حق دی د دې، او (نژدې دی دې ته) چې ووېرېږي دوی له دې نه چې بېرته به رد کړل شي قسمونه (په ورثه وو) پس له قسمونو د دغو (وصيانو)، او ووېرېږئ تاسې له الله (او په دروغو قسم مه کوئ !) او واورئ تاسې (د الله احکام ـ د زړه په غوږونو سره)، او الله نه ښيي سمه صافه لاره (د خير او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسير: يعنې که وارثانو ته شبهه پيدا شي نو د قسم ورکولو حکم ورته شته، څو د قسم له وېرې اول دروغ ونه وايي، بيا که د دوی خبرې دروغ ښکاره شي؛ نو ورته دې قسم وخوري، دا هم د دې له امله چې دوی هم په قسم کې (ټګي) ونه کړي، او وپوهېږي چې همدا قسم پر مونږ هم اوړي.

﴿وَاتَّقُوااللّٰهَ﴾ الآيه ـ «او وويرېږئ تاسي له الله» ځکه چې د الله تعالى د نافرماني کوونکو انجام رسوايي او ذلت دی، او دوی د حقيقي برې او کاميابۍ مخ له سره نشي کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اُجِبْتُمْ

(ياد کړئ) هغه ورځ چې جمع به کړي الله ټول رسولان پس وبه وايي (الله رسولانو ته) چې څه ځواب درکړی شوی وو تاسې ته (له طرفه د امتيانو ستاسې په دنيا کې چې بلل تاسې دوی توحيد ته).

تفسير: دغه پوښتنه په محشر کې د ګردو په مخ کې له انبياوو عليهم السلام څنې کيږي، يعنې لکه چې تاسې د حق تعالى له حق پيغام سره خلقو ته تللي وئ، نو دوی ستاسې دهغه دعوت ځواب څرنګه درکړی دی؟ او تر کومه ځايه د دعوت اجابت ته حاضر شوي دي؟.

قَالُوْا لَا عِلْمَ لَنَا ؕ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿١٠٩﴾

وبه وايي (ګرد رسولان الله ته): نشته هيڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکې يا الله !) بېشکه ته چې يې هم ته يې لوی عالم په غيبو (اسرارو هم، نو بې له ويلو ځمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دي).

تفسير: د ابن عباس «رضي الله تعالى عنه» په نزد د ﴿لَا عِلْمَ لَنَا﴾ مطلب دا دی چې ای ربه ! ستا د کامل او محيط علم په مقابل کې ځمونږ هيڅ پوه او علم نشته، ګويا دا الفاظ د الله سره د ادب په ډول وايي»، د ابن جريج «رحمه الله» په نزد ﴿لَا عِلْمَ لَنَا﴾ څخه مراد دا دی، چې مونږ ته نه دی معلوم چې وروسته له مونږ څنې هغو څه کړي؟ او څه يې نه دي کړي؟ ځکه چې مونږ يواځې د دوی په هغو افعالو او احوالو خبرېدلو چې دوی ځمونږ په مخکې ظاهرا کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو يواځې له تا علاّم الغُيوب سره دي.

د همدې سورت په راتلونکې (۱۶) رکوع کې د مسيح عليه السلام له ژبې نه هغه ځواب چې په (۱۱۷) آيت کې نقل شوی دی: ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا مَّا دُمْتُ فِيْهِمْ﴾ دا وروستی معنى تاييدوي، او په صحيح حديث کې دي، کله چې په حوض باندې د ځينو په باره کې ځمونږ رسول کريم صلى الله عليه وسلم داسې وفرمايي چې: «هؤلاء أصحابي !»، نو داسې ځواب به اوري «لا تدري ما أحدثوا بعدك؟» «نه يې خبر چې له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړي دي».

اِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِيْ عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ ۘ

(ياد کړئ) هغه وخت چې وبه فرمايي الله: ای عيسی ځوی د مريمې ياد کړه احسان ځما پر تا او په مور ستا (چې غوره کړې مې وه پر ښځو د زمانې خپلې).

تفسير: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندې احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چې پر صدّيقې بي بي مريمې تهمتونه کول، حق تعالى د دې د برائت او نزاهت لپاره عيسى عليه السلام برهان مبين وګرځاوه، او د مسيح عليه السلام له تولده پخوا او وروسته يې بي بي مريمې ته عجيبې او غريبې نښې ورښکاره کړې، چې ګردې د دوی د تقويې او تسکين باعث شوي دي، دغه احسانات بلا واسطه پر دی باندې وو.

إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي

کله چې مې قوت درکړی وو تاته (اې عیسی) په روح القدس (جبريل) سره، چې خبرې به دې کولې له خلقو سره په مهد (د مور په غېږ یا په ځانګو یا په طفولیت) کې او په حال د کهولت (پوره عمر) کې، او کله چې مې در زده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعي احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل، او کله چې جوړه به دې کړله له ختو ځنې په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) ځما، پس پو کول به دې په هغه صورت کې؛ پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) ځما، او روغول به دې مورزادي ړوند او برګ (پیس) په اذن (حکم) ځما، او کله چې را ایستل به دې مړي (له قبرونو څخه او ژوندي کول به دې) په اذن (حکم) ځما.

تفسیر: تعجب دی چې عیسایان د مسیح علیه السلام د «تکلم في المهد» هیڅ ذکر نه دی کړی، هو ! دا یې لیکلي دي چې مسیح علیه السلام په دولس کلنی کې د یهودانو په مخ کې داسې حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلي دي؛ چې ګرد علماء ترې عاجز او مبهوت پاتې شوي دي، او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندې پیل (شروع) وکړ، هسې خو په «روح القدس» سره حسب المراتب ذکر د انبیاوو علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تأیید هم کیږي، لیکن عیسی علیه السلام ته چې وجود یې د «جبرئیلیه نفخې» څخه شوی دی، کوم خاص قسم فطري مناسبت او تایید حاصل دی؛ چې هغه د انبیاوو د تفضیل په صدد کې بیان شوی دی: ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ﴾ (د ۳ جزء ابتداء د البقره سورت د ۲۵۳ آیت ۳۳ رکوع).

له هر رسول سره د الله تعالی څه امتیازي معاملې وي، چې د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علّام الغُیوب سره وي، همدغو امتیازاتو ته د علماوو په اصطلاح «جزئي فضائل» ویل کیږي، له داسې شیانو ځنې کلي فضایل نه ثابتیږي، څه چې ترې «الوهیت» ثابت شي !.

په ﴿وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ﴾ کې د «خلق» لفظ محض په صوري او حسّي لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقي خالق خو له ﴿أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ ځنې ما سوا بل هیڅوک نه دي، د همدې له امله د ﴿بِإِذْنِي﴾ تکرار خو خو ځلې راغلی دی، او په «آل عمران» کې د مسیح علیه السلام له ژبې د ﴿بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ تکرار کړی شوی دی، په هر حال هغه خوارق چې په دې آیتونو او د دې نه پخوا پـه «آل عمـران سـورت» کـې مسیح علیه السلام ته منسوب شوي دي؛ له هغو ځنې انکار یـا پکې تحریف یواځې د همغه ملحد کـار کېدی شي، چـې «آیات الله» د خپل شخصي عقل تابع ګرځول غواړي، باقي همغه خلق چې د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوي؛ د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کې ورکړی شوی دی، چې د هغه له مطالعې څخه ان شآء الله د تولو شکونو او شبهاتو ازاله کېدی شي.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾

او کله چې مې بند کړ (شر د) بني اسرائیل له تا نه (اې عیسی چې ستا د قتل اختیار یې کړی وو) کله چې راوړی وو تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چې کافران شوي وو له دوی ځنې: چې نه دي دغه معجزې ستا مګر سحر دی ښکاره (هر چا ته).

تفسير: معجزاتو او فوق العاده تصرفاتو ته به يې سحر جادو (کوډې) ويلې، او په پاى (آخر) کې يې د مسيح عليه السلام وژلو ته ملا وتړله، حق تعالى پـه خپل لطف او کرم سره مسيح عليه السلام آسمان ته وخيژاوه، به دې ډول يهودان د خپل ناپاک مقصد په پاى (آخر) ته رسولو کې ناکام شول.

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چې په زړونو کې مې ور واچول (او امر مې وکړ د عيسى په ژبه قوم د عيسى) حواريونو ته چې ايمان راوړئ تاسې په ما (چې ستاسې الله يم)، او په رسول ځما (چې عيسى دى، نو) وويل حواريونو چې: ايمان مو راوړى دى (په الله او عيسى)، او شاهد اوسه (اى عيسى) په دې چې بېشکه مونږ مسلمانان يو (غاړه اېښودونکي حکم د الله ته). کله چې وويل حواريونو چې اى عيسى ځوى د مريمې ! آيا قبلوي رب ستا (دا سوال) چې نازلې کړي پر مونږ ډکې خونچې له (طرفـه د) آسمانه، وويل (عيسى): وويرېږئ له الله (په داسې سوالونو کې) که يئ تاسې مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت ځما).

تفسير: ﴿يَسْتَطِيعُ﴾ يې ځکه وويل؛ چې ستا په رعايت او دعاء مونږ ته د «خرق عادت» په ډول نه دى معلوم چې داسې کولى شي؟ که نشي کولى؟.

﴿مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ﴾ «ډکې خونچې له طرفه د آسمانه» يعنې د آسمان له لوري بې له زحمته روزي راورسيږي، دا ضروري نه ده چې هغه دې فقط د جنت له دستر خوان ځخه وي.

﴿قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ «وويل عيسى: چې وويرېږئ له الله په داسې سوالونو کې که يئ تاسې مؤمنان په قدرت د الله او نبوت ځما»، ايمانداره بنده ته دا لايقه نه ده، چې داسې فوق العاده غوښتنې وکړي، او پاک الله وازمايي، اګر که د ده له لوري د ډېرې زياتې مهرباني اظهار هم وشي، ښايي چې روزي په همغو ذرائعو سره وغوښتله شي، چې د الله له خوا د هغه د تحصيل لپاره مقررې شوي دي، کله چې بنده له الله تعالى ځنې وويرېږي او تقوى اختيار کړي، او يواځې په الله تعالى باندې اعتماد او اعتقاد ولري، نو حق تعالى ده ته له داسې ځايه روزي ور رسوي، چې له هغه ځايه ئې وهم او ګمان هم نه وي:

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ الآيه ـ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲ او ۳) آيت (۱) رکوع).

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

وويل (حواريونو): اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چې وخورو له (خوړو د) دغې (خونچې) او مطمئن شي (په دغه خوراک سره) زړونه ځمونږ، او پوه شو مونږ په دې چې په تحقيق رښتيا ويلي وو تا مونږ ته (چې زه رسول الله يم د دې معجزې په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دې (خونچې) له شاهدانو ځنې (هغوى ته چې غائبان دي يا له کتونکو).

تفسير: يعنې د ازموينې لپاره يې نه غواړو، بلکه د برکت په اميد يې غواړو چې له غيبه بې محنته روزي راورسيږي، څو د زړه په اطمينان او ډاډينه سره د الله تعالى په عبادت کې لګيا شو.

(نو كله چې معلوم شو چې دغه سوال د حواريونو د تعنّت او سركشى له پلوه نه دى، بلكه د يقين د زياتوالي لپاره دى نو)؛

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾

وويل عيسى ځوى د مريمې اى الله ! ربه ځمونږ را نازله (را ښكته) كړه پر مونږ باندې ډكه خونچه له (طرفه د) آسمانه چې شي (وخت د نزول د دغې ډكې خونچې) مونږ ته اختر لپاره د لومړنيو ځمونږ او وروستنيو ځمونږ او (بل دا چې شي دغه خونچه) دليل له تا نه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او صداقت)، او روزي راكړه مونږ ته، او هم ته يې (خير) غوره د روزي وركوونكو.

تفسير: يعني هغه ورځ (چې مائده له آسمانه پكې نازله شي) ځمونږ د پخوانيو او وورستنيو په حق كې به اختر شي، چې تل ځمونږ قوم هغه ورځ د يادګار په ډول اختر وګرځوي، له دې تقرير سره سم د ﴿تَكُونُ لَنَا عِيدًا﴾ اطلاق داسې شو لكه چې د ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ د آيت په متعلق په (بخاري) شريف كې د يهودانو دغه مقوله نقل شوې ده «إنكم تقرؤون آية لو نزلت فينا لاتخذناها عيدا» همغسې چې ددې آيت له اختر ګرځولو ځنې مطلب د هغه آيت د «يوم النزول» عيد ګرځول دي (كما هو مصرّح في الروايات الأُخر) پر همدې باندې د مائدې اختر هم قياس كړئ.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

وفرمايل الله: زه نازل كوونكى يم د دې خونچې پر تاسو، نو هر څوك چې ناشكري وكړي وروسته (له نزوله د دې خونچې) له تاسې ځنې؛ نو بېشكه زه عذاب وركوم هغه ته داسې عذاب چې نه په عذابوم په هغه سره بل هيڅ يو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسير: هر كله چې نعمت فوق العاده او عجيبه وي، نو د هغه د شكر ګذارۍ تاكيد هم ښايي چې له معمول ځنې زيات وي، او د هغه په نا شكرۍ هم فوق العاده او عجيبه عذاب راتلونكى.

ځينې وايي: چې هغه مائده تر (۴۰) ورځو پورې نازلېده، خو ځينو پرې نا شُكري وكړه، يعني داسې حكم شوى وو، چې له هغې ځنې فقير او مريض وخوري، خو له هغې ځنې مړو، روغو رمتو سړيو هم خوړله، بيا نژدې اتيا تنه له دوى ځنې بيزوګان او بد ځناوران شول، دا عذاب پخوا له دې نه پر يهودانو هم نازل شوى وو، وروسته له هغه بيا پر بل چا نه دى نازل شوى.

او ځينې وايي چې: دوى د دې تهديد له اورېدلو ځنې وويرېدل او د هغې له غوښتنې څخه پښېمانه شول، او ويې نه غوښتله.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ۚ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۚ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

او كله چې وويل الله: اى عيسى ځوى د مريمې ! آيا تا ويلي وو خلقو ته چې ونيسئ ما او مور ځما (دواړه) معبودان بې له الله نه ؟، وبه وايي (عيسى): چې پاكې ده تا لره (اى الله ! له شريكه)، نه ده

لايقه ما ته دا چې ووايم زه هغه خبره چې نشته ما ته حق (د ويلو د هغې)، که وم زه چې ويلې مې وي دا خبره؛ نو په تحقيق معلومه به وه تاته هغه خبره، تا ته معلوم دی هر هغه شی چې په نفس ځما کې دی، او نه پوهېږمه زه په هغه شي چې په نفس ستا کې دی (له معلوماتو ستا)، بېشکه ته همدا ته يې لوی عالم پر غيبو (اسرارو هم).

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَآ أَمَرْتَنِى بِهِۦٓ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ ۖ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

نه دي ويلي ما دوی ته (هيڅ شی) مګر هغه چې تا امر (حکم) کړی وو ماته په هغه سره، چې عبادت کوئ تاسې د الله؛ د رب ځما او رب ستاسې، او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندې خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چې ومه زه په دوی کې، پس کله چې ونيولم تا زه کامل (پـه بيولو سره آسمان ته) نو وې ته همدا ته څارونکی (خبردار) پر دوی، او ته پر هر شي باندې ښه ګواه ښه خبردار يې.

تفسير: ما ستا له حکمه د يوه ويښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی، ما به ولې د خپل الوهيت تعليم دوی ته کاوه؟ ! بالمقابل ما تش ستا د بندګۍ په لوري هغوی ته دعوت ورکاوه، او په صافو او ښکاره خبرو سره مې دوی ته د وحدانيت داسې ښوونه کوله چې: زما او ستاسې د ګردو رب (پالونکی) همغه يو الله تعالی دی چې «وحده لا شريک له» او يوائې د معبوديت وړ (لايق) دی.

لکه چې نن هم په (انجيل، بايبل) کې په دې مضمون ډېر صريح نصوص شته، نه يوائې دا چې ما مخلوق ته ستا په لوري د توحيد او عبوديت دعوت ورکړی دی، بلکه تر هغه پورې چې زه د دوی په منځ کې اوسېدم؛ د دوی احوالو کتنه او پوښتنه مې په ښه شان سره کړې ده، څو کومه غلطه عقيده، يا بې موقعه خيال قائم نه کړي، کله چې د دوی په منځ کې ځما د قيام هغه موده چې ستا په علم کې مقدّره وه؛ پوره شوه، نو زه دې له دوی څنې واخيستم (کما يظهر من مادة التوفي ومقابلة ما دمت فيهم)، نو بيا يوائې ته د دغه احوال کتونکی او خبردار يې، زه د دې موضوع په نسبت هيڅ عرض نشم کولی.

تنبيه: د مسيح عليه السلام د موت (يا رفع الی السّماء) او نور بحث دې په (٣ جزء د «آل عمران» سورت په (٥٥) آيت ﴿إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ﴾ (۶) رکوع) کې وکتل شي.

محقق شيخ الهند قدّس الله سرّه دلته د «فلما توفّيتني» ترجمه «تا زه واخيستلم» سره کړې ده، چې د محاورې په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندې صادقېدی شي، ګواکې تنبيه يې وکړه چې نه د «توفّی» لفظ لپاره «موت» لازم دی، او نه خاص هغه «توفّي» چې د موت په صورت دی؛ په دغه تر بحث لاندې مباحثه کې څه مداخله لري.

إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

که عذاب ورکړې ته (ای الله !) دوی ته نو بېشکه دوی بندګان ستا دي (او ته يې مالک يې نو نشته هيڅ اعتراض پر تاسې)، او که بخښنه وکړې دوی ته نو بېشکه ته همدا ته يې ښه غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوې).

تفسیر: یعني ته په خپلو بندګانو ظلم او بېځایه سختي نه کوي، که دوی ته سزا ورکړې نو په عین عدل او حکمت بنا ده، او که فرضاً دوی وبښې؛ نو دغه عفوه هم عین لطف او مهرباني ده، او د عجز او سفاهت له کبله نه ده، ځکه چې ته «عزیز» زبردست او غالب یې !، او هیڅ کوم مجرم ستا له قبضې څخه نه وتلی او نه تښتېدلی شي، او ته په هر چا او هر ځای قوت، قدرت، او قابو لرې، او څرنګه چې «حکیم» حکمت والا یې؛ نو دا هم هیچېرې امکان نه لري چې کوم مجرم به بې موقع خوشې کړې، په هر حال هر هغه فیصله چې ته دمجرمانو په حق کې وفرمایې؛ هغه بیخي ستا په حکمت او قدرت مبني ده.

څرنګه چې د مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کې ویل کیږي، چې هلته به د کفّارو په حق کې هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وي، نو ځکه مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ، د دې په خلاف ابراهیم علیه السلام په دنیا کې د خپل پروردګار په حضور کې عرض کړی وو: ﴿رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ۖ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي ۖ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ «ای پروردګاره ! دې بتانو ډېر خلق ګمراهان کړي دي، نو هر یو له دوی ځنې چې ځما متابعت وکړي؛ هغه ځما امت دی، او هر څوک چې له ما ځنې غاړه وغړوي؛ نو بیا ته غفور او رحیم یې»، یعنې اوس هم موقع ده، چې ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دې نه د توبې او د رجوع الی الحق توفیق وروبښې !او پخواني ګناهونه ورمعاف کړې !.

قَالَ اللَّهُ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ۚ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

وبه فرمایي الله (په قیامت کې): دا ورځ د دې ده چې نفع به رسوي صادقینو ته صدق د دوی (چې په دنیا کې یې کړی وي)، (مقرر) دي دوی ته (هسې) جنتونه چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو ویالې (د اوبو، شودو، شرابو، او شاتو)، تل به وي دوی په هغه کې همیشه، راضي شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره)، او راضي دي دوی له الله څخه (په موندلو د ثواب)، دا (خلود او رضوان) بری دی ډېر لوی.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتین او صادقان پاتې دي، لکه مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورځ وررسیږي (چې هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده، اللهم ارزقنا !)، یعنې لویه کامیابي د الله تعالی رضا ده، او جنت هم د دې له امله (وجې) مطلوب دی؛ چې د الله تعالی د رضا محل دی.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکې او (سلطنت) د هغو شیانو چې په دوی کې دي، او الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دي).

تفسیر: یعنې له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کیږي؛ چې د یوه مطلق شاهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وي.

تمت سورة المائدة بفضل من به الإعاذة وإليه الإعادة ونسأله في البيان حسن الإفادة والإجادة وفي البنان نعم الإفازة والإنارة.

سُورَةُ الأَنْعَامِ

د «الأنعام» سورت مكي دی، په استثناء د نهو آيتونو چې د ځينو علماوو په نزد مدني دي، او هغه (۲۰، ۲۳، ۹۱، ۹۳، ۱۱۴، ۱۴۱، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳) دي، يو سل او پنځه شپېته آيتونه او شل ركوع لري.

وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوی دی، په تلاوت كې (۶) سورت دی، او په نزول كې (۵۵) دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ۙ۬ ثُمَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ ①

ګردې (ټولې) ثناوې او ستاينې (د كمال صفتونه) خاص هغه الله لره دي، چې پيدا كړي يې دي آسمانونه (بې له نمونې) او ځمكه (بې له مادې) او پيدا كړي يې دي (رنګارنګ) تيارې او رڼا، بيا (هم) هغه كسان چې كافران شوي دي؛ د رب خپل سره برابروي (نور شيان په عبادت كې يا د الله له عبادت څخه د غير الله عبادت ته عُدول كوي).

تفسير: مجوسيان دنيا ته دوه خالقان معبودان دروي، «يزدان» يې د خير خالق او «اهريمن» چې د شر خالق يې ګڼي، او دواړه به يې د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول، د (هندوستان) مشركان په درې دېرش كروړو معبودانو قائلان دي، (چې هر يو خپل بت معبود بولي)، د (اريه سماج) فرقه سره له دې چې د توحيد ادعا كوي، «ماده» او «روح» هم لكه الله غوندې غير مخلوق او ازلي بولي، او الله تعالی د تكوين او تخليق او په څه نورو صفاتو كې دې دواړو ته (نستغفر الله) محتاج ګڼي.

عيسايان د پلار او ځوی د توازن او تناسب لپاره بالآخره د دريو نه يو، او يو له دريو نه مشهوره عقيده غوره كړه.

يهودانو د الله تعالی لپاره داسې صفات تجويز كړل، چې يو عادي انسان هم نه يواځې (العياذ بالله) له هغه سره انډول او برابر بلكه بهتر هم كېدی شي.

د عربو مشركانو د معبودانو په تقسيم كې تر دې ځايه پورې خپل سخاوت وښود، چې ښايي د دوی په نزد د يوه غره هره يوه ډېره (ګټه) هم د انسانانو د معبود ګرځېدلو صلاحيت ولري، او هر يوه موجود ته يې له الوهيت ځنې څه نا څه برخه وركړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو كې به دوی د الله په ځای هغوی درول.

حال دا چې د الله تعالی پاک ذات د ګردو (ټولو) كمالي صفاتو د جامعيت شتوالی او د هر راز ښېګڼو (فائدو) د خالقيت له امله (وجې) د ګردو (ټولو) ستاينو (صفتونو) او هر راز حمد او ثنا بې د نورو له شركته وړ (لايق) او مستحق دی، هغه لوی (ذات عمّ نواله) چې آسمانونه او ځمكې، يعنې ګرد هغه علويّات او سفليّات يې پيدا كړل (چې د ګردو عالميانو عقول د هغو له احاطې څخه عاجز دي)؛ شپه او ورځ، تياره او رڼا، هدايت او ضلالت، موت او حيات.

لنډه يې دا چې ګرد متقابل كيفيات او متضادّ احوال يې ظاهر وفرمايل، او ده ته د ده په ګردو افعالو كې د هيڅ يوه يار، مددګار، حصه دار، ښځې، اولاد او د نورو ضرورت نشته، د ده په معبوديت او الوهيت كې هيڅوک ورسره

شریکېدی نشي، او په ربوبیت کې هیڅوك د ده پر اراده غالبېدی نه شي، او په ده د هیڅا قوت او زور چلېدی نشي.

بیا د تعجب ځای دی، چې د دغو حقائقو له لیدلو او پوهېدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوي؟ او د دوی په عبادت کې مشغولیږي؟ (یا د دغه خالق الکل او مالك الکل له وجوده بیخي منکران کیږي).

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا ۖ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِندَهُ ۖ ثُمَّ أَنتُمْ تَمْتَرُونَ ۝﴾

دغه (الله)هغه ذات دی چې پیدا کړي یې تاسې له خټو (چې آدم یې ترې ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی یې دی یو وخت (لپاره د مرګ)، او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله، بیا هم تاسې شک کوئ (په توحید او بعث کې).

تفسیر: پاس د «عالم کبیر» یعني د جهان دپیدایښت ذکر وو، دلته د «عالم صغیر» یعنې د انسان د خلقت بیان فرمایي، چې وګورئ اول د بې ساه خاورې څخه یې د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ، او په څه ډول یې ژوندی کړ، او په څه انساني کمالاتو یې فائض کړ، او نن ورځ هم له دې خاورې څخه ګرد خواړه وځي، او له غـذا څخه نطفه او له نطفې څخه انسان جوړیږي.

غرض دا چې په دې ډول یې له عدم څخه تاسې په وجود راوړي یئ، بیا یې د هر سړي د مرګ لپاره یو وخت مقرر کړ، کله چې انسان بیا په خاورو کې خښ او بیا له هغې سره ګډیږي چې ترې پیدا شوی وو، نو په همدې باندې تاسې قیاس کولی شئ چې د «عالم کبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی، چې هغه ته «قیامت کبری» وایي، «قیامت صغری» یعنې ځانګړي او انفرادي مرګونه څنګه چې مونږ ته تل راځي؛ نو د هغه علم هم خلقو ته نه وي، لیکن د «قیامت کبری» د صحیح او برابر وخت علم یواځې پاك الله ته دی، نو تعجب دی چې د «عالم صغیر» یعنې د انسانانو د بقا او فنا د سلسلې له لیدلو سره سره بیا هم چې انسان د «عالم الکبیر» په فناء کې څرنګه تردد کوي؟.

﴿وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ ۖ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ۝﴾

او همدی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کې او په ځمکه کې، عالم دی الله په پټ (حال) ستاسې، او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسې، او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چې کوئ (یې) تاسې.

تفسیر: یعنې په ګردو (ټولو) آسمانونو کې یواځې همغه بر حق معبود، مالك، پاچا، متصرف او مدبر دی، او دغه مبارك نوم (الله) هم یواځې د همغه متعالي الصفاتو د ذات لپاره مخصوص دی، بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راغی؟.

څنګه چې په ځمکه او آسمانونو کې د همغه حکومت دی، او همغه بلا واسطه په ټولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په ښکاره، وړو کو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته، چې په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کې غیر الله شریك وګرځوئ، مشرکانو به چې داسې ویل: ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ﴾ «مونږ عبادت نه کوو بتانو ته، مګر کوو یې د دې لپاره چې نژدې کړي مونږ الله ته په نژدیوالي سره»، دغه د دوی او د دوی د نورو ملګرو ځواب شو.

او ړومبی په «أجل مسمّی» سره د قیامت په لوري اشاره وه، دلته یې د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله، چې په ځمکه او آسمان کې ځمونږ حکومت دی، او ستاسې ګرد (ټول) پټ او ښکاره، نېك او بد عملونه ځمونږ په علم کې شته، بیا نو هیڅ وجه نشته چې تاسې همداسې چټي (بېکاره) او مهمل پرېښودی شئ.

وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ مِّنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا۟ عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا۟ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۖ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنۢبَٰٓؤُا۟ مَا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥﴾

او نه راځي دې (كفارو) ته هيڅ كوم (تكويني يا تنزيلي آيت) له آيتونو د رب د دوى مگر وي دوى له هغه څخه مخ گرځوونكي (تغافل كوونكي). نو په تحقيق نسبت د دروغو وكړ دوى حق ته كله چې راغى دوى ته، نو ژر به راشي (ظاهر به شي) دوى ته اخبار (حقيقت) د هغه شي چې وو دوى چې پرې خندل به يې.

تفسير: له حق څخه غالباً «قرآن كريم» مراد دى، چې د هغو كسانو بد انجامي او دنيوي او اخروي سزاوې بيانوي، چې له دلائلو څخه تغافل او تجاهل كوي، او هر كله چې هغه اوري؛ ترې اعراض او انكار كوي، او تكذيب او استهزاء پرې كوي، او داسې ښكاروي چې په هغو خبرو چې تاسې خاندئ او تمسخر پرې كوئ ـ هغه به ډېر ژر يو ثابت حقيقت وگرځي، او تاسې ته به په مخه درشي، وروسته له دې نه د هغو اقوامو احوال وربيانوي، چې د آيات الله د تكذيب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاك شوي دي.

أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ وَأَرْسَلْنَا ٱلسَّمَآءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا ٱلْأَنْهَٰرَ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ﴿٦﴾

آيا نه دي كتلي (نه دي خبر شوي) دوى چې څومره (ډېر) هلاك كړي دي مونږ پخوا له دى نه له (نورو امتونو) قرنونو څخه، چې ښه قوت وركړى وو مونږ دوى ته په ځمكه كې، دومره قوت چې نه مو دى دركړى تاسې ته، او راښكته كړى وو مونږ باران پر دوى پرله پسې وربهدونكى، او گرځولي مو وې ويالې چې بهېدلې له لاندې د (ماڼيو او ونو د) دوى، نو هلاك كړل مونږ دوى په سبب د گناهونو د دوى، او پيدا كړل مونږ وروسته له دوى نه (اهل) د قرن نور.

تفسير: يعني عاد او ثمود چې هغوى ته ستاسې په نسبت ډېر طاقت، زور، قوت او قدرت وركړى شوى وو، او د عيش او خوشالۍ په دوره كې يې ډېر ښه ژوندون درلود (لرلو)، كله چې دوى بغاوت او تكذيب ته ملاوې وتړلې؛ نو مونږ دوى د هغو جرمونو په سزا داسې سخت ونيول، چې نوم او نښان يې هم نه دى پاتې، وروسته له دوى نه مو نور امتونه پيدا كړل، او له متكبرانو او مكذّبانو سره مو هم دغه سلسله جاري كړه.

«قرن» د يوې زمانې اهل ته ويلى شي، چې د هغه په تحديد او تعيين كې ډېر اقوال دي، څنې (۱۲) ځينې (۲۰) ځينې (۳۰) ځينې (۷۰) ځينې (۸۰) ځينې (۱۲۰) كلونو ته قرن وايي، خو په أصح الأقوال كې قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترك حد څخه عبارت دى، چې زياتره د يوې زمانې اهل پكې ژوندون كوي، يا هغومره موده چې د يوه كال د ځېگېدلو څنې پكې يو تن هم ژوندى پاتې نشي، او گرد (ټول) سره ومري، خو اوسني پوهان سلو كلونو ته بالقطع قرن وايي.

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَٰبًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾

او كه نازل كړى وى مونږ پر تا كتاب (ليكلى) پر كاغذ، پس مَس كړى وى دوى دا كتاب په لاسونو خپلو (او په سترگو يې هم ليدلى وى)؛ نو خامخا ويلي به وو هغو كسانو چې كافران شوي دي، چې نه دى دا مگر خو سحر (كوډې) دي ښكاره.

تفسیر: د مکې معظّمې ځینو مشرکانو ویلې وو: «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړي، چې څلور پرښتې هم ورسره وي، او ځمونږ په مخ کې شاهدي اداء کړي، چې بېشکه هم دا کتاب د الله تعالی له لوري لیږلی شوی دی؛ نو مونږ به ایمان راوړو»، د هغو ځواب داسې ورکوي، هغه خلق چې په موجوده حالت کې دي، لوی قرآن ته سحر، جادو او کوډې او راوړونکي ته یې ساحر او کوډګر وایي، که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسې کتاب هم له آسمانه وروليږو، چې دوی یې د خپلو لاسونو په مښلو سره هم معلوم کړي، او ښه وپوهیږي چې څه تخییل او نظر بندي په کې نشته؛ نو بیا هم دوی عناداً هم داسې وایي چې: دا خو صریح جادو دی، هغو بدبختو ته چې هدایت نه دی ور په برخه شوی؛ د هغو شک او شبهه له سره نه ورکیږي.

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ۝٨

او ویلې (کفارو) ولې نه نازلیږي په دغه (محمد) پرښته (له آسمانه)؟ او که نازله کړې وی مونږ پرښته؛ نو خامخا فیصله شوې به وه خبره (د هلاک د دوی)، بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی.

تفسیر: یعنې کفارو ویل چې: ښایي پرښته مونږ ته مخامخ ودریږي، او د ده پر صداقت شاهدي ورکړي، نو الله تعالی فرمایي: «که پرښتې په خپل اصلي صورت سره راشي، نو دا خلق د یوې شېبې لپاره هم د هغوی تحمّل نشي کولی»، که د دې خلقو داسې عظیم الشأن او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شي، او بیا یې هم ونه مني، لکه چې د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده، نو له سنت الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکول کیږي، او د داسې سخت عذاب غوښتونکو باندې خامخا همغسې سخت عذاب نازلیږي، چې په هغه سره به دوی بیخي فنا کیږي، نو په دې لحاظ د داسې غوښتنې نه پوره کول هم ښایي د الله تعالی عین رحمت وګڼل شي.

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ۝٩

او که ګرځولی وی مونږ دا رسول پرښته (نه بشر) نو خامخا ګرځولې به وه مونږ دغه پرښتنه (په صورت د یوه) سړي، او (که ګرځولی وی مونږ پرښته په صورت د سړي نو) خامخا په شبهه کې به اچولې وو مونږ دوی په همغسې اشتباه کې چې اوس په کې پراته دي.

تفسیر: څرنګه چې په لومړني آیت کې د پرښتو د لېږلو څنې په اصلي صورت سره نفي وشوه، اوس نو د دویم احتمال ځواب ورکوي، او هغه دا دی چې باید پرښتې د انسانانو په شکل ولېږلی شي، څکه چې په دې صورت کې د صوري مجانست په بناء خلق د دوی د نمونې او تعلیم څنې منتفع کېدی شي، لیکن په دې تقدیر سره هم د منکرانو د شبهاتو ازاله نشي کېدی، هغه شکونه او شبهې چې د رسول په بشریت کې یې کوي؛ همغه به په مَلَک کې هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنې سره سم راتلی) واردېدلی.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝١٠

او خامخا په تحقیق مسخرې کړی شوې دي په رسولانو چې پخوا وو له تا نه؛ نو چاپېر او محیط شو په هغو کسانو پورې چې مسخرې یې کولې په دوی پورې هغه (عذاب) چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

ووايه (اې محمده ! دوی ته که دوی نه وي قائله په هلاک د پخوانيو قرنو): وګرځئ تاسې په ځمکه کې بيا وګورئ چې څرنګه وو عاقبت (خاتمه) د دروغجن ګڼونکو (د رسولانو).

تفسير: يعني د ملکونو د سير او سياحت او ګرځېدلو او د تباه شويو أقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضي واقعاتو ته وګورئ؛ نو د هغو اقوامو انجام به تاسې ته صاف درښکاره او څرګند شي؛ چې د انبياوو تکذيب ته يې ملاوې تړلې وې، نو په همغو يې قياس کړئ ! کله چې د مکذبينو حال هغسې شو، نو د استهزاء کوونکو حال به څرنګه وي؟.

قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلْ لِلَّهِ ۚ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۚ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

ووايه (اې محمده ! دوی ته) چې چا لره دي (خلقاً، ملکاً او عبيداً) هغه شيونه چې په آسمانونو کې او په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې)؟ ووايه (اې محمده ! دوی ته) چې خاص الله لره دي (بل ځواب نشته)، لازم کړی دی الله (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت، خامخا ټول به کړي (الله) هرو مرو تاسې په ورځ د قيامت کې چې نشته هيڅ شک په (راتلو د) هغې کې، هغه کسان چې زيان يې رسولی دی ځانونو خپلو ته (د اصلي فطرت او سليم عقل په ضياع)؛ نو دوی ايمان نه راوړي.

تفسير: کله چې په ګردې (ټولې) ځمکې او آسمانونو کې د الله تعالی حکومت دی، لکه چې مشرکان هم داسې اقرار کوي؛ نو مکذبانو او مستهزآنو ته کله له فوري سزا څخه نجات او پناه ورکوله کيږي؟ دا يواځې د الله جل جلاله عمومي رحمت دی، چې د جرائمو د ليدلو سره سره فوراً مجرم ته سزا نه ورکوي، نو د قيامت په ورځ کې چې يقيناً او بلا شُبهه راتلونکې ده، يواځې همغو بدبختانو ته به سزا ورکوي؛ چې په قصد سره يې خپل ځانونه د هلاکت په کنده کې اچولي دي.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۗ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ ۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾

او خاص دغه (الله) لره دي هغه شيونه چې اوسيږي (آرام کوي) په شپه کې او په ورځ کې (يعنې دا ټول د الله مملوک دي)، او همدغه (الله) دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو احوالو). ووايه (اې محمده ! دوی ته) چې آيا بې له الله ونيسم زه (بل ولي) دوست مددګار؟ (هسې الله) چې پيدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکې دی، (بلکه نه يې نيسم) حال دا چې دغه (الله) روزي ورکوي (ګردو مخلوقاتو ته) او ده ته روزي نشي ورکولی، ووايه (اې محمده ! دوی ته) بېشکه زه مأمور يم (حکم راته شوی دی) چې شم اول د هغو چې غاړه يې ايښې ده (الله ته له دغه محمدي امته)، او (ويلي شوي دي ماته) چې مه کېږه له سره له مشرکانو نه.

قُلْ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

ووايه (اې محمده ! دوى ته) بېشکه زه ويرېږم كه نافرماني وكړم له رب خپله له عذابه د ورځې ډېرې لويې نه (چې قيامت دى).

تفسير: په پيغمبر صلى الله عليه وسلم يې ايښى او نورو ته يې اورولى دى، يعنې كه په فرض محال سره د الله تعالى له ډېرو معصومو او خورا (ډېرو) غوره بندګانو څخه هم كوم ډول عصيان صادر شي؛ نو د الله تعالى د عذاب اندېښنه ورته شته، نو بيا نورو ته كله لايق او وړ (مناسب) ده؛ چې سره له شركه او د انبياوو د تكذيبه او د نورو زرهاوو ډولونو جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالى له عذابه بېفكره او مأمون شي.

مَّن يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُۥ ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٦﴾

هر هغه څوك چې چپ (بچ) كړى شي له عذابه په دې ورځ كې؛ نو په تحقيق رحم (مهرباني) كړې ده (الله) په ده او دا (مهرباني) برى دى ښكاره.

تفسير: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلى او خورا (ډېر) لوړ مقام دى، كه له چا څخه د آخرت عذاب لرې شي، نو دغه هم لوى برى او ښه كاميابي ده، كما قال عمر رضي الله تعالى عنه: «وددت أني نجوت منها كفافاً لا لي ولا عليّ».

وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

او كه ورسوي تاته الله څه سختي (لكه مرض او فقر) نو نشته هيڅ لرې كوونكى د هغه مګر همدى دى، او كه ورسوي تاته څه خير (لكه صحت او غنى) نو دى پر هر شي ښه قادر دى (نو تل خير او شر، نفع او ضرر هم د الله په اراده رسيږي) او هم دى غالب زورور دى له پاسه د بندګانو خپلو، او هم دى ښه حكمت والا ښه خبردار دى (له هر شي).

تفسير: هر چا ته چې الله تعالى په دنيا يا په آخرت كې كوم تكليف يا راحت ور رسوي، نه يې څوك په مقابلې سره ستنولى (واپس كولى) شي، او نه د ده له غلبې او اقتداره چېرې تښتېدلى شي، همدا الله تعالى له بنده څخه ښه خبردار دى، چې څه څه اعمال او حالات لري، او د دوى له اعمالو او حالاتو سره كوم اجراءات او بدل لازم او مناسب او له حكمت سره قرين دي؟.

(دغه لاندې آيت هله نازل شو، چې څمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل شو، چې ته په خپل صداقت باندې كوم شاهد لرې؟ څكه چې كتابيان ستا له نبوته انكار كوي).

قُلْ أَىُّ شَىْءٍ أَكْبَرُ شَهَٰدَةً ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ شَهِيدٌۢ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۚ وَأُوحِىَ إِلَىَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ
وَمَنۢ بَلَغَ ۚ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ ٱللَّهِ ءَالِهَةً أُخْرَىٰ ۚ قُل لَّآ أَشْهَدُ ۚ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ
وَإِنَّنِى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

(ووايه اې محمده ! دوى ته) چې كوم يو شى لوى دى له جهته د شاهدى؟ ووايه (په څواب كې دوى ته) چې الله (لوى دى د شهادت له جهته، بل څواب نشته !) (او الله) ښه شاهد دى

څما او ستاسې په منځ کې، او وحيې کړې شوې ده ماته د دې قرآن لپاره د دې چې وويروم (خبردار کړم) تاسې په دې سره، او هغه څوك چې ورورسيږي (ده تـه دا قـرآن په هر زمان او مکـان کې)، آيا بېشکه تاسې خامخا شاهدي لولئ په دې چې شته د الله سره معبودان نور؟ ووايه (اى محمده ! دوى ته) زه خو شاهدي (په دې سره) نه ورکوم، ووايه خبره همدا ده چې الله دى معبود يو، او بېشکه زه بېزار يم له هغو شيونو چې شريکان کوئ يې تاسې (له الله سره).

تفسير: يعنې که پوهېږئ نو څما په صداقت د الله جل جلاله يقيني او ښکاره شهادت همدا موجود عظيم الشأن قرآن دى، چې پخپله په دې باندې دليل دى؛ چې الهي کلام دى، «د لمر دليل پخپله دغه لمر دى»، څما کار دا دى چې تاسې او هر هغه چاته چې دا د الله تعالى کلام ورورسيږي، هغه د الله تعالى له پيغامه خبردار کړم، بيا هم تاسې دا وايئ چې غير له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟ تاسې اختيار لرئ هر څه چې مو زړونه غواړي هغه ووايئ ! زه خو له سره داسې حرف په خپله ژبه نشم راوړى، بلکه صاف اعلان کوم چې د عبادت لايق او وړ يواځې هغه يو پاك الله دى، باقي هر هغه څه چې تاسې يې ورسره شريکان ګڼئ؛ زه له هغو څخه بيخي خپله بېزاري او نفرت څرګندوم.

تنبيه: په ﴿وَمَنۢ بَلَغَ﴾ سره يې وښود چې د نبي کريم «عليه أفضل الصلاة والتسليم» رسالت د ګردو (ټولو) انسانانو، پيريانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب، ټولو مللو او اقوامو لپاره دى؛ (د نزول له وقته تر قيامته پورې، او د پاك قرآن ليدل داسې دي لکه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ليدل).

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَعۡرِفُونَهُۥ كَمَا يَعۡرِفُونَ أَبۡنَآءَهُمُۘ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾

هغه کسان چې ورکړى دى مونږ دوى ته کتاب؛ پېژني دوى دا (رسول) لکه چې پېژني دوى ځامن خپل، هغه کسان چې زيان يې رسولى دى ځانونو خپلو ته، نو دوى ايمان نه راوړي.

تفسير: يعنې علاوه په دې چې څما په صداقت الله تعالى شاهد او قرآن کريم ناطق دى، او پرې غير قابل ترديد شهادت ورکوي، هغه اهل کتاب يعنې يهود او نصارى هـم (چې خلق هغوى تـه د آسماني کتابونو د عالمانو په حيث څما د خبرو او معاملو په باره کې رجوع کوي) پـه خپلو زړونـو کې داسې پـوره يقين لري، چې بلا شُبهه زه همغه (آخر الزمان نبي) يم، چې څما زېرى پخوانيو انبياوو عليهم السلام پرله پسې کړى دى، دوى همغسې چې په ډېرو هلکانو کـې خپل هلکان ژر پېژني، او په کې څه ربړ (زحمت) او تکليف نه کوي؛ همداسې دوى د نبي کريم په رسالت، او د پاك قرآن په صداقت کې هم هيڅ شك او شبهه نه لري، او ګرد حقائق دوى ته ښکاره دي.

هو ! حسد، کبر، دپلرونو تقليد، د جاه او مال سره مينه او نور اغراض دوى ته اجازه نه ورکوي، چې په ايمان مشرف شي، او خپل ځانونه له دائمي نقصان او ابدي هلاکت څنې وژغوري (وساتي).

وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوۡ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢١﴾

اوڅوك دى ډېر ظالم له هغه چا چې وتړي پر الله دروغ يا نسبت د دروغو کوي آيتونو د ده ته؟ (بلکه نشته !) بېشکه شان دا دى چې خلاصى نه مومي ظالمان.

تفسير: يعنې چې نبي نه وي او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوى وکړي، يا د داسې صادق نبي تکذيب وکړي، چې پر صداقت يې واضحه دلائل موجود وي، او د الله تعالى پيغام خلقو ته اوروي، له دې دواړو څخه زيات بل هيڅوك ظالم کېدى نشي، او د الله جل جلاله سنت هم داسې جاري دى، چې په پاى (آخر) کې برى او کاميابي ظالمانو ته نه په برخه کيږي.

نو فرض یې کړئ که معاذ الله زه مفتري یم، نو له سره به بری ونه مومم، او که تاسې مکذبان یئ لکه چې له دلائلو ځنې ښکاریږي؛ نو تاسې به د خیر مخ ونه وینئ ! نو له دې کبله (وجې) ښایي چې پر ګردو (ټولو) حالاتو کې ښه غور او دقت وکړئ ! او د آخرت او د انجام په فکر کې شئ، او د هغې ورځې له عاقبته وویرېږئ چې وروسته یې ذکر راځي.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَيْنَ شُرَكَآؤُكُمُ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چې راجمع به کړو دوی (یعنې عابدان او معبودان) ټول، بیا به ووایو (زجراً) هغو کسانو ته چې شرک یې کړی دی، چې چېرته دي؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسې هغه (شریکان) چې وئ تاسې چې ګڼل به مو (د الله شریکان).

ثُمَّ لَمْ تَكُن فِتْنَتُهُمْ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ وَٱللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

بیا به نه وي دلیل او ځواب د دوی (په هغه وخت کې چې عذابیږي، او امتحانیږي دوی په سبب د کفر او شرک د دوی)؛ مګر دا چې وایي به دوی چې: قسم په الله چې رب ځمونږ دی چې نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنې د واقعاتو له انکار ځنې پرته (علاوه) بله چاره نه لري، د هغو باطلو معبودانو حقیقت چې ګرد عمر د هغو په عقیده او محبت کې بیخي محو او مفتون شوي وو، هم دغومره پاتې کیږي چې؛ د هغوی د ګرد عمر له تعلق او عقیدې څخه منکریږي.

ٱنظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ ۚ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

وګوره (ای محمده !) څرنګه دروغ یې وویل پر ځانونو خپلو (په نفي د شرک له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چې وو دوی چې تړل به یې دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره).

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۖ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ
ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا۟ بِهَا ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوكَ يُجَٰدِلُونَكَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾
وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ ۖ وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

او ځیني له کفارو هغه څوک دي چې غوږ نیسي تاته (د قرآن د قرائت په وخت کې) او اچولی دي مونږ په زړونو د دوی پردې (له دې جهته) چې پوهه نشي دوی په دې (قرآن) او (ایښی مو دی) په غوږونو د دوی کې دروندوالی (کوڼوالی چې حق خبره وانه وري)، او که ووینې دوی ګرد (ټول) دلائل (د قدرت نو بیا هم) ایمان نه راوړي دوی پر دغه (هر قسم معجزو عناداً)، تر هغه پورې کله چې راشي دوی تاته چې جګړې کوي له تاسره؛ وایي هغه کسان چې کافران شوي دي، نه دی دا قرآن مګر باطلې قصې دي د پخوانیو خلقو. او دا کسان منع کوي (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (پخپله هم) لرې کیږي له ده (چې ایمان پرې نه راوړي)، او نه هلاکوي دوی مګر ځانونه خپل او نه پوهیږي دوی (په دې چې ضرر یې هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنې په دوی کې نه فهم پاتې دی، او نه انصاف، ایمان راوړل او له رباني هدایتونو څخه انتفاع لا چېرې؟ ! د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په حضور کې د دوی د راتللو څخه غرض یوازې مجادله، جګړه، تعریض، ټوکې او تفریح کول دي، کله چې قرآني حقائقو او بیاناتو ته به یې معاذ الله ﴿أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله، او تمسخر یې اکتفا نه کوله، او کوښښ یې کاوه چې د نورو په اذهانو کې هم دغه رنځوري سرایت وکړي، لکه چې خلق یې له حق څخه ستنول (واپس کول)، او دوی پخپله هم له حقائقو څخه لرې تښتېدل، څو د دوی له لیدلو څخه نور کسان هم د حق له منلو څخه متنفر او بېزاره شي، مګر له دغو ټولو ناپاکو کوښښونو څخه «لله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسېدی شي، او هغه هرو مرو (خامخا) غالبیږي، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږي.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۷﴾

او که ووینې ته (ای محمده !) کله چې ودرولی شي دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر، نو وبه وینې یو لوی امر)، نو وبه وایي دوی (د عذاب د انواعو له لیدلو وروسته): ای کاشکې مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل، او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکو نه).

بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ

(داسې نه ده لکه چې دوی وایي) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چې وو دوی چې پټول به یې پخوا (له دې نه په دنیا کې چې کفر او معاصي دي).

تفسیر: یعنې دوی اوس هم په صحیح عزم او ایماني شوق او رغبت دنیا ته د بېرته ورتګ هیله (امید) نه کوي، بلکه کله چې یې د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله، چې د ښکاره دلائلو سره سره یې ترې انکاره کاوه، او د دوی اوسني دروغ چې: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ وایي ښکاره شول، او د دوی د شرارت پټ او له سترګو پناه آثار چې د دغو نالایقانو په زړونو کې یې وده کړې وه، مختل شول، او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثّل او مخې ته یې ودرېدل، نو اوس دوی تش د ځان د نجات لپاره دنیا ته د بېرته ورتګ هیله (امید) کوي.

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿۲۸﴾

او که بېرته بوتله شي دوی (دنیا ته) نو خامخا به بیا هم راوګرځي دوی همغه شي ته چې منع کړی شوي وو دوی له هغه شي څخه (چې کفر او معاصي دي) او بېشکه دوی هرومرو دروغجنان دي (په دغه دعوی د ایمان کې).

تفسیر: یعنې اوس هم دروغ وایي؛ چې «مونږ دنیا ته بېرته لاړ شو، ایماندار به وګرځو، او له سره به د آیات الله تکذیب ونه کړو»، خو دا اشقیاء که بېرته دنیا ته هم ستانه کړل شي؛ نو بیا به هم له شرارت او بدۍ څخه لاس نه اخلي، او هغه رذیله قوتونه چې د دوی په وجود کې شته، بیا به یې په کار اچوي، او له هغه مصیبت څخه چې ویرېدلي وو، او د بېرتـه تللو تمنّا یې کړې وه، هغه به لکه یو خوب او خیال هېروي، لکه چې ډېر ځلې کله چې سړی په دنیوي مصائبو او مهالکو کې آخته کیږي، نو انابت او توبه غوره کوي، ولې همدا چې څو ورځې تېرې شي؛ بیا یې هیڅ شی په یاد نه پاتې کیږي، چې په هغه وخت کې مې څه عهد او پیمان کړی وو ﴿كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ﴾.

وَقَالُوٓا۟ إِنْ هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

او وايي دوی نه دی ژوندون مګر همدا ژوندون څمونږ دنيوي (چې لږ او نژدې دی) او نه يو مونږ بيا راپاڅولي شوي (راپاڅيدونکي له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسير: يعنې نبې مزې کوئ ! او دنيوي عيش او عشرت مو د آخرت په فکر او انديښنه کې مه خرابوئ، همدا حال نن ورځ د اروپايي ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِٱلْحَقِّ ۚ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

او که ووينې ته (ای محمده !) هغه وخت چې ودرولی شي دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کې د حساب لپاره نو وبه وينې يو لوی امر) فرمايي به (الله) آيا نه دی دا (دويم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وايي دوی: هو بلکه دی، قسم دی وي په رب زمونږ ! پس وڅکئ تاسې دا عذاب په سبب د دې چې وئ تاسې چې کافران شوي وئ (په دنيا کې).

تفسير: يعنې کله چې حقيقت د دوی تر ستر ګو لاندې راشي، او د «بعث بعد الموت» او نورو له اقراره څه چاره ورپاتې نشي، نو دلته دوی ته ويل کيږي، چې اوس د حقيقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وڅکئ !.

قَدْ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتْهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا۟ يَٰحَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ ۚ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾

په تحقيق زيانکاران (او تباه) شوي دي هغه کسان چې دروغ ګڼي ملاقات له الله سره (په عقبا کې)، تر هغه پورې کله چې راشي دوی ته قيامت ناڅاپه؛ (نو) وايي به دوی: ای افسوسه (او پښېمانی) څمونږ په هغه شي چې تقصير کړی وو مونږ په دنيا کې (چې هغه ايمان وو)، حال دا چې دوی به واخلي (پيټي د) ګناهونو خپلو پر شاوو خپلو، واورئ ! خبردار شئ ! چې بد دی هغه شی چې په شا يې ګرځوي دوی.

وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۖ وَلَلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دی حيات دنيوي (ژوندون لږ خسيس) مګر لوبې (د هلکانو) او ساعت تيري (د ليونيانو) ده، او خامخا دار آخرتي خير (بهتر) دی لپاره د هغو کسانو چې پرهېزګاري کوي، نو آيا عقل نه چلوئ تاسې (چې دنيا ښه ده که عقبی؟ چې ايمان راوړئ !).

تفسير: کفارو خو داسې ويل چې د دنيوي ژوندون څخه ما سوا بل هيڅ ژوندون نشته، ليکن واقعه دا ده؛ چې دغه فاني او مکدّر ژوندون د اخروي ابدي حيات په مقابل کې بيخي هيڅ او بې حقيقته دی، د دې دنيا په ژوندون کې يواځې همغې شېبې او برخې ته ژوندون ويلی شو؛ چې د آخرت لپاره په کې څه تياری او کار و کړ شي، باقي نور تمام وختونه چې د آخرت له فکره او تياری څخه تش وي؛ يوه عاقبت انديش ته له لهو او لعب څخه زيات اهميت نه لري، پرهېزګاران او پوهان پوهيږي چې د دوی اصلي کور د آخرت کور دی، او د هغوی حقيقي ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه).

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿۳۳﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿۳۴﴾

په تحقیق مونږ پوهیږو ببشکه شان دا دی چې خامخا خپه کوي تا (ای محمده !) هغه شی چې وايي دوی (ستا په تکذیب کې)، نو ببشکه دوی نه کوي تکذیب ستا (په واقع کې)، ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخرې) کوي. (نو ته مه خپه کېږه ! ځکه چې) او خامخا په تحقیق دروغجن بللي شوي دي ډېر رسولان پخوا له تا نه، نو صبر به يې کاوه پر دروغجن ګڼلو او ضرر رسېدلو (د کفارو له جانبه) تر هغه پورې چې راغله دوی ته مرسته (مدد) ځمونږ، او نشته هیڅ بدلوونکی د احکامو اړوونکي د کلماتو د الله، او خامخا په تحقیق راغلې ده تاته (څه خبره) له حالاتو د (تېرو) رسولانو (چې پرې متسلّي شې).

تفسیر: په دغو آیتونو کې اول رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلّي ده او اشقیاوو ته ډار (وېره) او انذار ورکړی شوی دی، یعنې تاسې د دوی له دې اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پرېشانېږئ ! دا خلق چې ستا تکذیب کوي؛ في الحقیقت ستاسې تکذیب نه دی، ځکه چې تاسې لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پېژندلي شوي يئ، بلکه دوی د الله تعالی د هغو آیتونو او نښو تکذیب کوي، چې د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ لپاره لیږلي شوي دي، او په قصد سره او د ظلم او عناد له لارې ترې انکار کوي، نو تاسې هم د دې ظالمانو معامله الله تعالی ته وسپارئ ! او مطمئن او ډاډه اوسئ، چې الله تعالی د دوی د ظلم نتیجه او ستاسې د صبر ثمره خامخا درکوي.

له پخوانیو انبیاوو سره هم (چې د هغوی څه حالات تاسې ته آورول شوي دي) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړې وه، چې پر هغو د الله تعالی هغو معصومو او نهایت أولوا العزمو رسولانو صبر کاوه، تر دې چې د الله تعالی له وعدې سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسېده، او د ډېرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کې دوی مظفر او منصور وګرځول شول، له تاسې سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدې چې شوي دي، ګردې (ټولې) یو په یو پوره کیدونکي دي.

وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ ۚ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿۳۵﴾

او که وي چې سخت وي پر تا باندې مخ ګرځول د دوی (له حق دین څخه)؛ پس که توان لرې ته چې ولټوې کوم سوری (سرنګ) په ځمکې کې (چې پکې کوز شې ځمکې ته) یا (ولټوې) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چې پرې وخېژې آسمان ته) نو راوړې ته دوی ته کومه معجزه (چې دوی يې غواړي پس رایې وړه، خو فائده نه کوي، نو د دوی په ایمان حرص مه کوه، او تل خپل تبلیغ کوه)، او که اراده کړې وی الله (د هدایت د دوی) نو هرو مرو (خامخا) به يې راټول کړي وو دوی ګرد (ټول) په سمه صافه لاره، پس له سره مه کېږه له ناپوهانو څخه (چې د ازلي کفارو په ایمان حرص کوې، او د دوی په جهالت پخسېږې ـ حسد کوې).

تفسیر: د ﴿فَإِنِ اسْتَطَعْتَ﴾ ځواب په آیت کې محذوف او په ترجمه کې په «پس رایې وړه» سره مذکور دی، د کفارو دا مطالبه وه، کله چې دی نبي دی؛ نو ښایي چې له ده سره تل داسې یوه علامه او نښه وي، چې د هغې په لیدلو سره هر

سرې پرې يقين وکړي، او په ايمان راوړلو مجبور شي، څرنګه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د ګردې (ټولې) دنيا پر هدايت حريص وو، ښايي د دوی په زړه کې داسې کومه خبره تېره شوې وي، چې د کفّارو دا مطالبه پوره کړه شي، نو ځکه حق تعالى دا تربيت وفرمايه، چې په تکوينياتو کې د الله تعالى د مشيئت تابع اوسه ! تکويني مصالح د دې خبرې مقتضي نه دي؛ چې ګرده (ټوله) دنيا په ايمان راوړلو مجبوره کړی شي، که نه «الله تعالى» په دې باندې هم ښه قادر وو، چې بې له رسولانو او علائمو له ابتداء څخه ګرد (ټول) په سمه صافه لاره بوځي، او پوره هدايت يې ور په برخه کړي.

کله چې د الله تعالى حکمت د داسې مجبوروونکو معجزاتو او فرمايشي علائمو د ښوولو لپاره تيار او مقتضي نه دی؛ نو د الله تعالى د سنت او مشيئت پرخلاف به بل څوک داسې طاقت او قوت له کومه ولري، چې په ځمکې سرنګ وکيني، يا آسمان ته زينه ودروي (يا پکې پړی وځړوي)، او داسې فرمايشي او مجبور کوونکې معجزې ښکاره او وروښيي، د الله تعالى د تدبير او حکمت له قوانينو څخې پرته د کوم بل شي د وقوع توقع لرل د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

بېشکه قبلوي بلنه ستا (ايمان ته) هغه کسان چې اوري (پند ستا، او کفّار يې نه آوري لکه مړي) او مړي به ژوندي کړي الله، بيا خاص هم ده ته به ورستی شي دوی (د حساب او جزاء لپاره).

تفسير: يعنې تاسې له ګردو (ټولو) څخې داسې توقع مه لرئ، چې هغوی به ستاسې خبرې ومني، د هر چا د زړه غوږونه چې کاڼه شوي وي هغه نه اوري، نو بيا به يې هغه څرنګه ومني؟ ! هو ! دغه کافران چې د قلبي او روحاني حيثيته د مړو په شان دي، په قيامت کې به د حقائقو په ليدلو يقين کوي، او هغه ګرد (ټول) شيان به ومني چې له هغو څخې يې انکار کولو.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ

او وايي کفار ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) باندې کومه معجزه (دليل د قدرت چې مونږ يې غواړو) له (جانبه د) رب د ده.

تفسير: يعنې له دغو دلائلو څخې يو دليل ولې راونه لېږل شو چې دوی غوښتې وو کما في قوله تعالى: ﴿وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾﴾ (۱۵ جزء د بني اسرائيل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، آيت) او که نه هسې نوري علمي او عملي معجزې او علامې د باران په شان ډېرې پر تاسې وربدلي دي، او اوري به.

قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَن يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه الله قادر دی په دې خبره چې نازل کړي (راوليږي) (مطلوبه) معجزه، ليکن اکثره کسان له دوی څخې نه پوهيږي (چې هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسير: يعنې الله تعالى د فرمايشي معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی، ليکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانينو چې د تکوينياتو نظام قائم او مبني دی، له تاسې څخې ډېر کسان د هغو له پوهېدلو څخه قاصر دي، د دغو قوانينو اقتضاء هم دا ده چې ګردې فرمايشي معجزې ورته ونه ښودلې شي.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَٰٓئِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّآ أُمَمٌ أَمْثَالُكُم ۚ مَّا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَٰبِ مِن شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿۳۸﴾

او نشته هيڅ حيوان (خوځيدونكى تلونكى) په ځمكه كې او نه هيڅ مارغه چې الوځي په دواړو وزرونو خپلو (په هوا كې) مګر (ټول سره) امّتونه (مخلوقات) دي په شان ستاسې، نه دى پريښى مونږ په كتاب (لوح محفوظ) كې هيڅ شى (بلكه ګرد ليكلي دي) بيا به (دا ګرد) رب خپل ته ورټول كړى شي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسير: په دې آيت كې پر ځينو هغو حكمتونو تنبيه كړى شوې ده، چې د فرمايشي معجزاتو په نه ورښوولو كې مرعي دي، يعنې ګرد هغه حيوانات چې پر ځمكه خوځيږي، يا په هوا كې الوځي، دوى هم د انسانانو په شان يو امت دى، له دوى ځنې هره نوعه الله تعالى په يوه خاصه وضع او فطرت پيدا كړې ده، چې دوى د خپلو افعالو او خواصو په معيّنه دائره كې كار كوي، او هيڅ يو ساكښ (ذي روح) د خپلو هغو افعالو او حركاتو د محدودې حلقې له دائرې څخه يو پل هم د باندې نه ږدي، چې د الله تعالى له لوري د ده فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او ټاكلى (مقرر) شوى دى، لكه چې د پيدايښت له ابتداء څخه تر نن پورې هيڅ يو حيوان د خپلې نوعې د عمل په محدوده دائره كې هيڅ قسم ترقي نه ده كړې، همداسې د هر شي استعداد او فطرت ته خيال وكړئ، د الله تعالى په قديم علم او لوح محفوظ كې د ګردو (ټولو) انواعو او اجناسو د تدبير او تربيت اصول او فروع منضبط شوي دي.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَٰتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَٰتِ ۗ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۳۹﴾

او هغه كسان چې دروغ ګڼي آيتونه ځمونږ كاڼه دي او ګونګيان دي (د حق له اورېدلو او ويلو نه) په تيارو كې دي (د كفر او جهل)، او هر چا ته چې اراده وفرمايي الله (د ګمراهى يې) نو ګمراه كوي يې (او د هدايت توفيق ترې اخلي)، او هر چاته چې اراده وفرمايي (الله د هدايت د ده) نو ګرځوي هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: (كاڼه او ړانده دي چې) نه د ويونكي ځنې آوري، او نه پخپله له نورو ځنې پوښتنه كوي، او نه په تيارو كې څه شى ليدلى شي، كله چې د دوى ګردې (ټولې) قواوې د بې اعتداليو له امله (وجې) بېكاره كړى شوي دي، نو د حق د تصديق او د هغه د قبلولو لپاره څه وسيله لري؟ ! الله تعالى د هغو كسانو د ګمراه كولو اراده فرمايي؛ چې دوى پخپله د هدايت وسايل په خپل ځان باندې مسدود كړي وي: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَىٰهُ﴾ (۹ جزء (۲۲) ركوع د الأعراف (۱۷۶) آيت).

قُلْ أَرَءَيْتَكُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿۴۰﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَآءَ وَتَنسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿۴۱﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) خبر راكړئ ما ته كه راشي تاسې ته عذاب د الله، يا راشي پر تاسې قيامت آيا بې له الله بل څوک به بولئ تاسې (بلكه نه يې بولئ) كه يئ تاسې صادقان (رښتيني پخپله وينا كې). بلكه خاص همدغه الله بولئ تاسې، بيا لرې كوي الله له تاسې هغه (مصيبت) چې بولئ تاسې (الله) د هغه لپاره كه اراده وفرمايي، او هېروئ تاسې (په وخت د سختى كې) هغه (باطل معبودان) چې شريكوئ يې تاسې (له الله سره).

تفسیر: کله چې راندہ، کانه او کونګیان شئ، او د الله تعالی آیتونه دروغ وګڼئ، او د ګمراهی په ژورې (ښکته) کندې کې ولوېږئ، که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کې په سخت عذاب اخته شئ؛ نو رښتیا ووایئ چې بې له الله جل جلاله څنې به تاسې بل کوم یوه ته نارې وکړئ؟.

د دنیا د ډېرو وړو کیو مصائبو سره هم هر کله چې مخامخ شئ نو مجبورا همغه یو الله جل جلاله ته نارې کوئ، او نور ګرد (ټول) شریکان ستاسې له یاده وځي: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ له هر هغه چې الله تعالی اراده وفرمایي نو هغه مصیبت ترې لرې کوي، نو له دې څنې اندازه وکړئ، چې د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسې پر ته د الله تعالی څخه بل څوک وژغوري (وساتي)؟ ! نو بیا دا څومره حماقت او ړوندوالی دی؛ چې د هغه پاک الله عظمت او جلال هېروئ، او د ده د نازل کړی شویو آیتونو تکذیب او د فرمایشي آیتونو غوښتنه کوئ؟ .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

او خامخا په تحقیق استولي وو مونږ (رسولان) ډېرو امتونو ته پخوا له تا نه (ای محمده ! پس دوی تکذیب وکړ د هغوی) نو ونیول مونږ دوی په سختیو او تکلیفونو سره، لپاره د دې چې دوی زاري عاجزي وکړي (خپل رب ته او مؤمنان شي). کله چې راغی دوی ته عذاب څمونږ نو ولې عاجزي ونه کړه دوی (چې ترې لرې شوی وی عذاب)، او لیکن سخت شوي وو زړونه د دوی(نو څکه یې ترې عبرت وانخیست) او ښایسته کړي وه دوی ته شیطان هغه کارونه چې وو دوی چې کول به یې. پس کله چې هېر کړ دوی هغه شی چې پند ورکړی شوی وو دوی ته په هغه سره، نو وپرانیست مونږ پر دوی باندې وَرونه (لارې) د هر قسم نعمت، تر هغه پورې کله چې خوشال شو دوی پر هغو شیانو چې ورکړی شوی وو دوی ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه، پس ناڅاپه په دې وخت (د لیدلو د عذاب) کې دوی ناامیده شي.

تفسیر: الله تعالی ګنهګار ته لږ څه تنبیه ورکوي، که دی ورته په زاری او عاجزی شو، او توبه یې اویسته ـ نو خلاصیږي، او که په هغې سپکې نیونې ویښ نه شو، نو بیا یې په هېره او مغالطه او تفریح کې غورځوي، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازې ورپرانیځي، کله چې د نعمتو د شکر ګذاري او د انعام او احسان څنې د متأثر کېدلو په ځای ښه په ګناه کې ډوب شو؛ نو ناڅاپه بېخبره نیول کیږي، نو دلته دغه لارښودنه کیږي چې که چا ته پر ګناه تنبیه ورسیږي، نو ژر دې توبه وکړي، او دې ته دې نه ګوري چې که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

نو پرې کړی شو بېخ د قوم هغه (قوم) چې ظلم یې کړی وو، او ګردې (ټولې) ثناوې او صفتونه خاص الله لره دي، چې پالونکی د ټولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره).

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعي لپاره لوی رحمت دی، نو څکه دلته یې د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُم مَّنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِهِ ۗ انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿۴۶﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) خبر راكړئ ماته كه واخلي الله (قوت د) اوريدلو ستاسې (چې كانړه شئ) او (قوت د) ليدلو ستاسې (چې ړانده شئ) او مهر ولګوي الله پر زړونو ستاسې (چې نه اوريدلى او نه ليدلى او نه په هيڅ شي پوهيدلى شئ) (نو بل) كوم معبود دى بې له الله نه چې بېرته راوړي (دركړي) تاسې ته هغه (احستل شوي غوږونه، ستركې، زړونه او عقلونه)، وګوره (اى محمده !) چې څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بيانوو دلائل (د وحدانيت) بيا (هم) دوى (ترې) څنګ (ډډه) كوي.

تفسير: «يعني په توبه كې ځنډ (تأخير) مه كوئ، ښايي چې دا غوږونه ستركې او زړونه په هغه وخت كې بيا ونه مومئ»، او د هغه له امله د توبې او استغفار توفيق درپيدا نشي.

قُلْ أَرَءَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿۴۷﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) خبر راكړئ ما ته كه راشي تاسې ته عذاب د الله ناڅاپه (د شپې) يا ښكاره (د ورځې يعنې په هر شان چې راشي) آيا هلاك به كړى شي (په دغه عذاب سره بل څوك؟) مګر قوم ظالمان (يعنې همدغه مشركان پرې هلاكيږي).

تفسير: ناڅاپه يعنې داسې عذاب چې د هغه هيڅ علامې له پخوا څخه درښكاره نه وي، نو له دې سببه د ﴿جَهْرَةً﴾ څخه به مراد هغه عذاب وي، چې د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامې يې څرګندې شي، يا به له ﴿بَغْتَةً﴾ څخه شپه او له ﴿جَهْرَةً﴾ څخه ورځ مراد وي (يعنې په هر شان او هر تقدير سره چې وي).

ځينو مفسرينو د ﴿هَلْ يُهْلَكُ... ﴾ الآيه ـ ترجمه داسې كړې ده: «آيا هلاك به كړى شي پرى څوك هم، يعنې هلاك به نه كړى هغه شى مګر قوم چې ظالمان دي»، يعنې په توبه ايستلو كې ځنډ (تأخير) كول نه دي پكار، ښايي چې په دغه تعطيل كې د الله تعالى عذاب ورورسيږي، چې د هغه تكليف يواځې همغو ظالمانو ته ور په غاړه كيږي، كه له ظلم او عدوانه يې لا تر مخه توبه ايستلي وي، نو له دې عذاب څخه نجات مومي.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۖ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۴۸﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۴۹﴾

او نه ليږو مونږ رسولان مګر زيري كوونكي (مؤمنانو ته په نعيم سره) او وېروونكي (كفارو ته په جحيم سره)، پس هر چا چې ايمان راوړ او اصلاح يې كړ (عمل په طاعت سره)؛ نو نشته (هيڅ قسم) وېره په دوى باندې، او نه به دوى (هيڅكله) خپه كيږي (د ثواب په نقصان سره). او هغه كسان چې نسبت د دروغو كوي دوى آيتونو څمونږ ته، وبه رسيږي دوى ته عذاب په سبب د هغه چې وو چې فسق به يې كاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو).

تفسير: يعنې تاسې چې د الله تعالى د عذاب څخه بې وېرې او بې فكره شوي يئ، او په چټې (بېكاره) فرمايشونو او بېځايه پوښتنو سره رسول الله صلى الله عليه وسلم خپه كوئ ! او د دوى د تصديق لپاره له خپله ځانه جوړ كړي معيارونه مو تراشلي دي، ښه وپوهيږئ ! چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دې لپاره لېږل شوى دى؛

چې فرمان منونکو ته زېرى ور کړي، او نا فرمانان د دوى له انجامه خبردار او هوښيار کړي، بيا نو د هر چا عمل د هغه د لارې مل دى، هر چا چې د انبياوو عليهم السلام په خبرو يقين او باور وکړ، او اعتقاداً او عملاً يې خپل حالت سم او سنبال کړ، حقيقي او دائمي امن، هوسايي (آرام) او اطمينان يې ور په برخه شو، او هغه کسان چې د الله تعالى آيتونه يې دروغ وبلل، او د الله تعالى له هدايته يې مخ واړاوه، د نافرمانۍ او بغاوت له سببه په سخته تباهۍ او لوى عذاب اخته شول «العياذ بالله».

﴿قُلْ لَّآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ اِنِّيْ مَلَكٌ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۚ اَفَلَا تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٥٠﴾﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې نه وايم زه تاسې ته؛ چې ما سره خزانې د الله دي (چې در کړم تاسې ته هر څه چې غواړئ) او نه (وايم چې زه) پوهېږم په غيب باندې (چې خبروم به تاسې له هر شي نه بې له وحيې) او نه وايم تاسې ته چې په تحقيق زه پرښته يم (چې وکړم په ملکي قوت سره هغه امور چې ملائک يې کوي) نه کوم پيروي (د هيڅ شي) مګر د هغه شي چې وحيې کړى شوې ده ماته (د هغه)، ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا برابر کېدى شي ړوند او ليدونکى؟ (نه ! نه سره برابرېږي !) آيا نو فکر (غور) نه کوئ تاسې (چې حق له باطله بېل کړئ ! او ايمان راوړئ؟ !).

تفسير: په دې آيت کې د رسالت د منصب پر حقيقت رڼا اچولې شوې ده، يعنې هر څوک چې د نبوت مدعي دى، د ده دعوى داسې نه وي چې د الله تعالى د مقدراتو ګردې (ټولې) خزانې د ده په قبضه کې دي، چې هر کله له ده څخه د کوم امر خواهش وکړ شي، هغه به يې هرومرو همغسې وکړي، او نورو ته به يې وروښيي !، يا پر ګردو غيبي او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پورې تعلق ولري يا نه دى مطلع کړى شوى دى چې هر شى ورڅخه وپوښتې؛ همغه سمدلاسه هغوى ته وروښيي، يا دى د بشر له نوعې څخه برسېره کوم بل نوع مخلوق دى؛ چې د بشري لوازمو او خواصو څخې د خپل برائت او نزاهت ثبوت دروړاندې کړي.

کله چې دى (پيغمبر) له دې ګردو خبرو څخې د يوې خبرې مدعي هم نه دى، نو له ده څخې د فرمايشي معجزاتو غوښتل، يا د تعنّت او عناد له لارې دا راز پوښتنې کول چې «قيامت به کله راځي؟»، يا د دوى داسې ويل چې: «دا څنګه رسول دى چې ډوډۍ خوري؟ او بازارو ته د پېرودلو او پلورلو (خريد وفروخت) لپاره ځي؟» دغه امور د تکذيب او تصديق لپاره معيار ګرځول صحيح نه دي.

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ﴾ «ووايه اى محمده ! دوى ته، آيا برابر کېدى شي ړوند او ليدونکى؟ نه، نه برابرېږي، ايا نو فکر، غور نه کوئ تاسې ! چې حق له باطله بېل کړئ؟ او ايمان راوړئ؟»، يعنې اګر که رسول الله صلى الله عليه وسلم بې د بشر له نوعې څخې له بلې کومې نوعې څخه نه دى، ليکن د ده او نورو انسانانو په منځ کې د ځمکې او آسمان فرق دى، انساني قوتونه دوه قسمونه دي، علمي ـ عملي، د علمي قوتونو په اعتبار د نبي او غير نبي په منځ کې د ړانده او ليدونکي په شان فرق شته، رسول صلى الله عليه وسلم په خپل قول او فعل او هر يوه حرکت او سکون کې د الله تعالى د رضاء او د رباني حکم تابع او منقاد وي، د سماوي وحيې او د الهي احکامو په خلاف نه هغه کوم قدم پورته کوي، او نه هم د هغې په خلاف خپله ژبه خوځوي، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په ګردو واقعاتو کې د رباني تعليماتو او د الهي مرضياتو روڼ تصوير او ډېر ښه ممثل دى، چې د هغه له ليدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د الله جل جلاله له طرفه د ده په مأمور ګرځېدلو کې لږ څه شک او شبهه نشي پاتې کېدى.

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۵۱﴾

او وویروه (ای محمده !) په دې وحيې سره هغه کسان چې ويرېږي دوی له دې چې ټول به کړل شي دوی رب خپل ته، په داسې حال کې چې نه وي دوی ته بې له دغه (الله) هيڅ ولي دوست (ناصر په دنيا کې) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کې مګر د الله په اذن سره) لپاره د دې چې دوی وساتي ځانونه (خپل ستا په دغه اورولو سره له معاصيو).

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۵۲﴾

او مه شړه هغه کسان چې بولي دوی (عبادت کوي د) رب خپل په اول د ورځې او په آخر د ورځې (يعني سبا او بېګا) کې، چې غواړي دوی په دې عبادت سره ليدل د مخ د الله تعالی، نشته په تا له حسابه (د اعمالو) د دوی هيڅ شی، او نه له حسابه (د عمل) ستا په دوی هيڅ شی، نو چې وشړې ته دوی؛ پس شې به ته له ظالمانو څخه.

تفسير: يعني هر کله چې د دوی ظاهري حال دا رابنيي چې دوی شپه او ورځ د الله تعالی په عبادت او رضا غوښتلو کې مشغول دي، نو سم له دې له دوی سره مناسبه معامله وکړئ !، د دوی باطني حال څه دی يا به يې آخر انجام څه کيږي؟؛ د دوی پر دغه تفتيش او محاسبه باندې معاملات نشي موقوفېدی، نه ستاسې دغه حساب د دوی په غاړه دی، او نه د هغو حساب ستاسې په غاړه دی، لهذا بالفرض که تاسې د دولتمندانو د هدايت په طمع داسې غريبان مخلصان له خپله مجلسه وشړئ؛ نو دا به د بې انصافۍ خبره وي. «د کفارو ځينو سردارانو د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه دا وغوښتل، چې ځمونږ زړونه غواړي چې ستاسې خبرې واورو، ليکن له تاسې سره خوار او غريب کسان (لکه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهيب، خبيب، سلمان رضي الله تعالی عنهم) ناست وي، نو مونږ د هغوی تر څنګ نشو کښېناستلی (که دوی له ځانه بهرته کړئ؛ نو مونږ به له تا سره کښينو او پاڅو، ګوندې ستا دين هم قبول کړو، او له دوی سره يو ځای په کښېناستو شرميږو)، په دې خبره باندې دا آيت نازل شو، يعني د الله تعالی د طالب لحاظ او خاطر (اګر که غريب هم وي) پر دغو غنيانو او دولتمنو کفارو باندې مقدم دی».

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿۵۳﴾

او (لکه چې ازمويلي مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) همدارنګه ازمويلي دي مونږ ځينې (غنيان) د دې امت په ځينو (نورو فقيرانو) لپاره د دې چې ووايي (دا غنيان): آيا همدا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منځ ځمونږ کې (په هدايت سره)، آيا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضّلا احسان پرې کوي).

تفسير: يعني د دولتمندانو ازموينه يې په غريبانو مسلمانانو وکړه، چې دغو مسلمانانو ته خوار او ذليل ګوري، او تعجب کوي چې آيا دوی څرنګه د الله تعالی د فضل لايق دي، او الله تعالی د دوی زړونو ته ګوري، چې د الله تعالی حق مني.

وَإِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيٰتِنَا فَقُلْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوٓءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهٖ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۵۴﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ وَلِتَسْتَبِيْنَ سَبِيْلُ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۵۵﴾

او كله چې راشي تاته (اى محمده !) هغه كسان چې تصديق كوونكي دي په آيتونو (د قرآن) ځمونږ؛ نو ووايه (اى محمده ! دوى ته): سلام دى پر تاسې، ليكلى (لازم كړى) دى رب ستاسې پر ځان خپل (تفضُّلاً) رحمت (او داسې يې لازم كړى دى چې) بېشكه شان دا دى؛ هر څوك چې وكړي له تاسې ځنې بدي په ناپوهى سره (حقيقتاً يا حكماً) بيا توبه وكړي پس له (كولو د) هغې (بدى) او اصلاح كړي (ښه كړي عمل خپل) نو بېشكه الله ښه ښښونكى (د خطياتو) ډېر مهربان دى. او همداسې چې مو بيان كړل) په تفصيل سره بيانوو آيتونه او لپاره د دې چې ښكاره شي (حق او ظاهره شي) لاره د گناهگارانو.

تنبيه: دا يې چې فرمايلي دي: «هر څوك چې په ناپوهى له تاسې ځنې بدي وكړي»، ښايي چې له دې ځنې دا غرض وي، چې هر مؤمن چې بدي او معصيت كوي، كه په ناپوهى وي يا په عمد او قصده سره وي؛ هغه في الحقيقت د هغې بدى او گناه له بد عاقبته تر يوه حده پورې نا واقفه او بېخبره وي چې يې كوي، كه دى د گناه د تباه كوونكو نتائجو څخه په پوره ډول خبر او مستحضر وى، نو ولې به يې د هغې په كولو جرأت كاوه؟ .

قُلْ إِنِّيْ نُهِيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُلْ لَّآ أَتَّبِعُ أَهْوَآءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَّمَآ أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ ﴿۵۶﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې بېشكه زه منع كړى شوى يم له دې نه چې عبادت وكړم د هغو شيانو چې عبادت كوئ تاسې (د هغوى) چې غير دي له الله، ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې متابعت نه كوم زه د خواهشونو ستاسې (په عبادت د دوى كې) په تحقيق به گمراه شم زه په دغه وخت، كې او نه به يم زه له لارې موندونكو څخه.

قُلْ إِنِّيْ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَكَذَّبْتُمْ بِهٖ مَا عِنْدِيْ مَا تَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفٰصِلِيْنَ ﴿۵۷﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه زه په ښكاره دليل (حجّت) يم له ربه خپله (چې قرآن او وحي ده) او تاسې دورغ گڼلى دى هغه دليل، نشته ما سره هغه (عذاب) چې غواړئ تاسې په تلوار سره هغه، نه دى حكم (په تعجيل او تأخير د عذاب او نورو كې) مگر (خاص) الله ته دى، بيانوي (الله) حقه (خبره) او دى (الله) خير (بهتر) د فيصله كوونكو (يا د بيانوونكو) دى.

تفسير: يعني ما ته د الله تعالى صاف او صريح شهادت او واضح دلائل را رسيدلي دي، چې د هغو له منلو څخه زه د يوه وينبته په اندازه هم نشم منحرف كېدى، تاسې چې هغه ته د دروغو نسبت كوئ، نو د هغه پاى او انجام ته هم فكر وكړئ !.

﴿مَا عِنْدِيْ مَا تَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ﴾ «نشته له ما سره هغه عذاب چې غواړئ په تلوار سره تاسې هغه» يعني د الهي عذاب د نزول واك ځما په قدرت كې نه دى لكه چې كفارو ويل: ﴿اللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ أَوِ ائْتِنَا

﴿بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ «اى الله ! كه دا (پيغمبر او دين ئي) حق وي چې مونږ يې دروغ ګڼو؛ نو له آسمانه پر مونږ تيږې (ګټې) راووروه ! يا پر مونږ سخت عذاب راولېږه !».

﴿قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ﴾ ۵۸

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه په تحقيق وى ما سره هغه شى چې تاسې په تلوار سره غواړئ هغه (چې عذاب دى نو) خامخا فيصله شوې به وه جګړه په منځ ځما او په منځ ستاسې كې (په هلاك ستاسې، ليكن تعذيب د الله كار دى) او الله ښه عالم دى په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوى).

تفسير: يعنې الله تعالى پر هر چا او په هر وخت او هر ډول چې اراده وفرمايي عذاب ليږي، يا يې نه ليږي، يا ورته د توبې او استغفار توفيق مرحمت فرمايي، دا ګرد د الله جل جلاله په اختيار او قبضه كې دي، او د ما سوا له الله د بل هيچا حكم او زور نه چليږي.

﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ ۵۹

او خاص هم دغه الله سره دي كيلي ګانې (كنجيانې) د خزانې د غيب چې نه پوهيږي په هغو (بل هيڅوك) مګر (عالم دى پرې) هم دى، او پوهيږي الله په هغه چې په بر (وچه) كې او په بحر (درياب) كې دي، او نه لويږي هيڅ يوه پاڼه (له ونې) مګر چې عالم دى په هغه الله، او نه (لويږي كومه) دانه په تيارو د ځمكې كې او نه دى هيڅ لوند او هيڅ وچ مګر (ثابت شوي دي) په كتاب مبين (لوح محفوظ) كې.

تفسير: يعنې د هر شي احوال په لوح محفوظ كې مندرج دي، او هر هغه شيان چې په لوح محفوظ كې دي؛ هغه ټول په علم د الله كې لا له پخوا څخه موجود وو، په دغه اعتبار د دې آيت مضمون حاصل داسې شو چې د ﴿عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ هيڅ يو وچ او لوند، وړو كى او لوى شى د الله تعالى د ازلي علم له محيط نه خارج كېدى نشي، بناء په دې د دې ظالمانو د ظاهري او باطني احوالو، او د دوى د سزا وركولو د مناسب وخت او محل پوره او صحيح علم له ده سره شته.

تنبيه: هغه علماء چې «مفاتح» د «مَفْتَح» - بفتح الميم- جمع وايي؛ دوى د «مفاتح الغيب» تر جمه په «غيبي خزانو» سره كړى دى، او د هغوى په نزد چې د مِفتح -بكسر الميم- جمع ده، هغوى د «مفاتح الغيب» ترجمه په غيبي كِيلي ګانو (كنجيانو) سره كوي.

﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُسَمًّى ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ ۶۰

او الله هغه (لوى ذات) دى چې وفاتوي (حصاروي او ويده كوي) تاسې په شپه كې، او پوهيږي په هر هغه څه چې كسب كړى وي تاسې په ورځې كې (له طاعت او معصيت څخه) بيا پاڅوي تاسې (له خوبه) په دغه (ورځ) كې چې پوره كړ شي اجل (نېټه) مقرره شوې، بيا خاص هم ده ته بېرته ورتلل ستاسې دي، بيا به خبر كړي (الله) تاسې په (جزاء) د هغه څه چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې له خير او شره).

تفسیر: یعنې د شپې د ویدېدلو په وخت کې ظاهري احساس او شعور نه پاتې کیږي، او انسان له خپلې شاوخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بېخبره پاتې وي، ګواکې په دغه وخت کې دغه قوه له ده څخه اخیستی شوې ده، (او پوهیږي الله په هر هغه څه چې کسب کړي دي تاسې په ورځې کې له طاعت او معصیت څخه): یعنې په ورځ کې څومره تګ، راتګ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چې واقع کیږي؛ هغه ټول په پوره تفصیل سره د الله تعالی په علم کې موجود دي.

(بیا پاڅوي تاسې له خوبه په دې ورځ کې لپاره د دې چې پوره کړی شئ اجل «نېټه» مقرره شوې)، یعنې که ده اراده کړې وي نو تاسې همغسې چې ویده وئ؛ ویده به پاتې وئ، لیکن د مرګ د نېټې تر پوره کېدلو پورې تاسې در ګرده راویښوي.

(بیا خاص هم ده ته بېرته ورتلل ستاسې دي؛ بیا به خبر کړي دی تاسې په جزا د هغه څه چې وئ تاسې چې کول به مو په دنیا کې له خیر او شره)، یعنې د ورځې کار او د شپې ویدېدل او بیا سبا پاڅېدل دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوي ژوندون او وروسته مړ کېدلو او بیا ژوندي کېدلو؛ یوه لنډه نمونه ده، نو ځکه د خوب او بیداری د یادونې په وسیله د «معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوې ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً ۖ حَتّٰٓى إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُوْنَ ﴿٦١﴾

او همدی (الله) دی غالب د پاسه په بندګانو خپلو، او لیږي پر تاسې ساتونکي (له ملائکو چې هغه لیکونکې د اعمالو ستاسې کرام الکاتبین دي) تر هغه پورې کله چې راشي یو ستاسې ته مرګ؛ قبضوي روح د ده لیږلې شوې (پرښتې څمونږ چې ستاسې د ارواحو د قبضولو لپاره لیږلې کیږي)، او دوی هیڅ تقصیر نه کوي (د امر په امتثال کې د اجل له پوره کېدلو څخه وروسته).

تفسیر: «حفظة» یعنې هغه پرښتې چې تاسې او ستاسې اعمال ساتي.

فائده: د دغو ملائکو په لېږلو کې ښایي دغه حکمت او مصلحت وي، چې مؤمنان د قیامت له شرمندګی او رسوایی څخه وویریږي، او له سره ګناه ته زړه ښه نه کړي، او د خپلې اعمالنامې له لوستلو څخه په محشر کې د عامو په محضر کې غافل او بې پروا نشي ! څو د قیامت د ورځې له شرمندګی او رسوایی څخه مأمون او مصون پاتې شي.

ثُمَّ رُدُّوْٓا إِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ ۚ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ ۚ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحٰسِبِيْنَ ﴿٦٢﴾

بیا به بېرته وروستل شي دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزاء لپاره) چې مولی (مالک) د دوی دی حق (عادل)، واورئ ! خبردار شئ ! خاص هم ده ته دی حکم او همدی دی ډېر تیز جلت دی له ټولو حسابګرو.

تفسیر: یعنې په یوه رپ (لحظه) کې د انسان د ټول عمر حسنات او سیئات ورښکاره کوي.

قُلْ مَنْ يُّنَجِّيْكُمْ مِّنْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُوْنَهٗ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً ۚ لَئِنْ أَنْجٰىنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيْكُمْ مِّنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووایه (ای محمده !) څوک به خلاص کړي تاسې له تیارو د بر (وچې) او بحر (دریاب څخه په هغه وخت کې چې) دعاء غواړئ تاسې له الله نه په ښکاره او په پټه سره (او داسې

وايئ چې قسم دی) که خلاص کړي (الله) مونږ له تيارو (او سختيو) څخه نو هرومرو شو به مونږ خامخا له شکر ايستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت). ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله خلاصوي تاسې له دې (تيارو او سختيو) او له هرې سختې څخه بيا هم (پس له دغه نجاته) تاسې شريکوئ (له الله سره نور په عبادت کې).

تفسير: يعنې حق تعالی سره له هغه محيط علم او کامل قدرت چې (لږ څه) بيان يې پاس وشو، فوراً ستاسې د بد عمليو او شرارتونو سزا نه درکوي، بلکه څه مهال (وخت) چې د مصائبو او شدائدو په تيارو کې اخته کېږئ، او هغه په عاجزۍ او زارۍ سره يادوئ ! او پخه وعده کوئ چې «د دې مصيبت څخه له وتلو وروسته به بيا هيڅېرې شرارت نه کوو، او تل به ستا احسان په ياد لرو»، نو ډېر ځلې الله جل جلاله ستاسې لاس نيسي، او له دغو مهالکو او هر قسم سختيو څخه مو ژغوري (محفوظوي)، ليکن بيا هم تاسې پخپلو وعدو ټينګ نه درېږئ، او د مصيبت له آزادۍ څخه وروسته بيا سمدلاسه په بغاوت او ياغيتوب لاس پورې کړئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰٓ أَنْ يَّبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَّيُذِيْقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۗ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُوْنَ ۝٦٥

ووايه (ای محمده !) هم دغه (الله) قادر دی په دې چې ولېږي په تاسې عذاب له پاسه ستاسې (لکه د لوط قوم او اصحاب فيل) يا له لاندې د پښو ستاسې (لکه فرعونيان او قارون)، يا ګډ وډ کړي تاسې فرقې فرقې (چې هره فرقه به بېله بېله مدعا لري، او دغه مخالفت به د مقاتلې سبب شي) او وروڅکوي (الله) ځينو ستاسې ته جنګ (او سختی) د ځينو (نورو)، وګوره (ای محمده !) څرنګه راز راز (قسم قسم) بيانوو مونږ آيتونه (خپل) لپاره د دې چې دوی پوه شي (پرې او پند ترې واخلي).

تفسير: په دې کې يې د درې ډولو عذابونو بيان وفرمايه:

(۱) هغه چې له پاسه راځي، لکه د تيږو ورېدل، يا طوفاني هوا يا باران.

(۲) هغه چې له پښو لاندې راځي، لکه خسف، زلزله، سيلاو يا نور (يا مراد له «فوق» څخه نه ورېدل د باران دي، او له «تحت» څخه نه زرغونيدل د غلې دي)، دا دواړه خارجي او باندني عذابونه دي؛ چې پر پخوانيو اقوامو مسلط شوي وو، د رسول الله صلی الله عليه وسلم په دعاء سره ځمونږ محمدي امت له داسې عمومي عذاب څخه محفوظ شوي دي، يعنې داسې عام عذاب چې د دې امت استيصال او بيخ کني وکړي، لکه چې په پخوانيو امتونو مسلطېده (بفضل الله وکرمه)؛ په دې امت نه نازلېږي، که جزئي او خصوصي واقعې پېښې شي؛ نو د هغو نفي نه ده شوې.

(۳) عذاب چې ښايي د اخلي عذاب ورته وويل شي، د دې امت په حق کې باقي پاتې دی، چې هغه ګوند او ګوندبازي او په خپلو منځو کې سره جنګ، جنجال، جګړې او وينې تويول دي، په «قرآن شريف کې زياترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړی شوې ده، دلته يې دا را څرګنده کړه، چې دا هم عذاب دی چې پر پخوانيو امتو باندې له آسمانه يا له ځمکې څخه نازل شوی دی، او دا هم عذاب دی، چې انسانان يو او بل په جنګ سره واچوي، او دوی قتل وکړي، يا يې قيد يا يې ذليل کړي، رسول الله مبارک وپوهېد، چې پر دغه امت وروستنی عذاب نازلېږي.

﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾ او ﴿عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ او ﴿عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ زياتره همدغه وروستني عذاب ته ويل كيږي، او د آخرت عذاب هم يوائې پر همغو كسانو همېشه مسلط كيږي، چې په كفر كې مړه شوي دي (او مړه كيږي).

﴿انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ﴾ «وګوره اى محمده ! څرنګه مونږ راز راز بيانوو آيتونه خپل لپاره د دې چې دوى پوه شي پرې» يعنې په قرآنكريم يا د عذاب په راتګ، څكه دوى داسې ګڼل چې دا ګردې دروغ او چټې (بېكاره) ويروونكې خبرې دي، عذاب يا نور شيان له سره نه راځي.

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ ۚ قُل لَّسْتُ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ ۚ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

او دروغ وباله دا قرآن (يا دغه عذاب) قوم ستا (يعني قريشو) حال دا چې دغه (قرآن يا عذاب) حق دى، ووايه (اى محمده ! دوى ته) نه يم زه په تاسې وكيل (ساتونكى). هرې خبرې ته يو وخت مقرر دى، او ژر به (پرې) ويوهېږئ تاسې.

تفسير: يعنې څما وظيفه دا نه ده، چې ستاسې په تكذيبونو زه پخپله پر تاسې عذاب نازل كړم، يا د هغه وخت يا نوعيت يا يې نور تفصيلات در وښيم، زما كار يوائې پوهول او تنبيه كول دي، (دا د قتال د امر څخه پخوا وو)، له دې نه زيات د هر شي د وقوع خُصوصيات د الله تعالى په علم كې مقدّر، او وخت يې مقرر دى، هر وخت چې يې نېټه ورسيږي، نو تاسې به خپله پرې خبر شئ، چې هغه شيان چې ما تاسې ترې ويرولي؛ هغه تر كومه ځايه پورې رښتيا دي؟.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

او كله چې ووينې ته هغه كسان چې جګړې كوي (طعن وربورې تړې، مسخرې پرې كوي، ننوځي غوټې وهي) په آيتونو څمونږ كې؛ نو مخه واړوه له دوى نه (او ورسره مه كښېنه ! او كه ناست وې ترې پاڅېږه !) تر هغې پورې چې مشغول شي دوى په خبرو (نورو كې) غير له قرآن څخه، او كه هير كړ له تا نه (دا اعراض او ځنګ كول) شيطان؛ نو مه كښېنه وروسته له يادېدلو (د دې منعې) سره له قوم ظالمانو.

تفسير: يعنې هغه خلق چې د آيات الله په طعن، استهزاء او په ناحقه تنقيدونو كې مشغول دي، او خپل ځانونه د عذاب مستحق ګرځوي، تاسې له هغو سره ناسته ولاړه مه كوئ ! او ګډون او راشه درشه ورسره مه كوئ !، څو تاسې هم د هغو په ډله كې ګډ نشئ ! او د عذاب مورد ونه ګرځئ !، لكه چې په يو بل ځاى كې فرمايي: ﴿إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ﴾ د يوه مؤمن د غيرت تقاضا دا نه ده، چې په داسې مجلسونو كې ګډون وكړي، لازم دي چې تل ترې كناره او په ځنګ وي !، او كه كله ناڅاپه يا سهوا پكې شريک شي؛ نو له يادېدلو څخه وروسته دې له هغه ځايه پاڅيږي، څكه چې په همدې كې د عاقبت سمون (برابري)، د دين سلامتي، او طعن او استهزاء كوونكو ته عملي نصيحت او تنبيه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

او نشته پر هغو كسانو چې پرهېزګاري كوي له حسابه د دغو (جګړه كوونكو په آيات الله تمسخراً) څخه هيڅ شى (له ګناه)، وليكن (دوى باندې) پند وركول دي لپاره د دې چې ځان وساتي دوى (د هغو كسانو د مجلس له ګډون څخه چې په قرآن پورې تمسخر كوي).

تفسير: د دې آيت دوه معناګانې کېدی شي، يعنې که پرهېزګاران د جګړې کوونکو او طعن ويونکو له مجلس څخه پاڅيږي، او له دوی څنې جلا (جدا) کيږي، نو د طاعنينو له ګمراهۍ او د دوی د ضلالت له دوام څخه هيڅ يوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقيانو نشي راتلی، هو ! د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصيحت کول دي، ښايي چې هغه بدبختان د نصيحت له اورېدلو څخه په خپل خير او شر وپوهيږي، او له خپله انجامه وويريږي.

يا دا مطلب دی؛ چې که پرهېزګارانو او محتاطانو ته د کومې معتدّ به ديني يا دنيوي واقعې د ضرورت له امله (وجې) د دوی په مجلس کې د دخول او د ورتګ ضرورت پېښ شي؛ نو دوی ته د طاعنينو د ګناه او پوښتنو هيڅ يو اثر نه ور رسيږي، هو ! د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصيحت کول دي، ممکن دي چې کوم وخت په دوی باندې د نصيحت اثر ولويږي.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِن تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ۝

او پرېږده ته هغه کسان چې ګرځولی دی دوی دين خپل (چې پرې مکلف وو) لوبې او عبث (چې پرې مسخرې کوي) او غره کړي (غولولي) دي دوی لره حيات دنيوي (ژوندون لږ خسيس نو ځکه منکران شوي دي له حشره)، او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شي (هلاک ته) هيڅ نفس په سبب د هغه عمل چې کړی يې وي، حال دا چې نه وي دغه نفس ته بې له الله نه کوم ولي (دوست مانع د آفت په دنيا کې) او نه شفاعتګر (دافع د مصيبت په عقبی کې)، او که فديه ورکړي (دا نفس) هر قسم فديه نو وابه نه خيستی شي دا (فديه، يعنې قبوله به نشي له دې نفس څخه)، دا (مذکورين چې دين يې په لهو او لعب نيولی دی) هغه کسان دي چې سپارلی شوي دي (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چې کړي دي دوی، شته دوی لره څښل له ډېرو ګرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دې چې وو دوی چې کافران کېدل.

تفسير: ﴿اتَّخَذُوا دِينَهُمْ﴾ يعنې خپل هغه دين چې قبلول يې د دوی په ذمه فرض وو، او هغه د اسلام دين دی.

﴿وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾ «او غره کړي (غولولي) دي دوی لره دنيوي حيات او ژوندون لږ خسيس، نو ځکه منکران شوي دي له حشره»، يعنې د دنيا په لذتونو مست شول، او عاقبت يې هېر کړ، او مطمئن او بېغمه زړه کښيناستل.

﴿لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ﴾ الآيه ـ يعنې داسې خلقو ته چې د تکذيب او استهزاء په ګناهونو نيولی شوي دي؛ هيڅ دوست او ملګری نه پيدا کيږي، چې له دوی سره څه مدد او مرسته وکړي، او په زور يې له الهي عذابه وژغوري (محفوظ کړي)، او نه به کوم سپارښت کوونکي ولري، چې په سعيې او سپارښت سره د دوی څه کار وکړی شي، او نه ترې کوم قسم فديه او معاوضه قبليږي، بالفرض که کوم مجرم وغواړي چې ټوله دنيا د خپل عذاب په بدل او معاوضه کې ورکړي، او ځان خلاص کړي؛ بيا هم نشي خلاصيدی.

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا﴾ الآيه ـ «دا مذکورين چې دين يې په لهو او لعب نيولی دی، هغه کسان دي چې سپارلي شوي دي هلاک ته په سبب د هغو کارونو چې کړي دي دوی»، شته دوی لره چنبل (څکل) له ډېرو ګرمو اوبو او عذاب دی دردناک، په سبب د دې چې وو دوی چې کافران کېدل.

قُلْ اَنَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰىنَا اللّٰهُ كَالَّذِى
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيٰطِيْنُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهٗٓ اَصْحٰبٌ يَّدْعُوْنَهٗٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ؕ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ
هُوَ الْهُدٰى ؕ وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۱﴾ وَاَنْ اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوْهُ ؕ وَهُوَ الَّذِىْٓ اِلَيْهِ
تُحْشَرُوْنَ ﴿۷۲﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا عبادت وكړو مونږ غير له الله نه هغه شي ته چې نه نفع رسولى شي مونږ ته، او نه تاوان رسولى شي مونږ ته؟ !، او بېرته ورګرځولى شو مونږ په پوندو خپلو (شرك) ته وروسته له هغه چې سمه صافه لاره وښووله مونږ ته الله؛ په شان د هغه سړي چې بيولى وي دى پيريانو په ځمكه (چول بيابان) كې په داسې حال كې چې (له وركېدلو د لارې) حيران وي، ده لره ملګري وي؛ بولي دوى دا سړى (له ډېره شفقته) په لوري د سمې صافې لارې چې (ورته وايي) راځه مونږ ته !، ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې بېشكه هدايت د الله (اسلام) همدا دى هدايت (نه نور)، او امر (حكم) كړى شوى دى مونږ ته چې اسلام راوړو (غاړه كېږدو) رب (پالونكي) د تمامو عالميانو ته. او بل په دې (حكم شوى دى مونږ ته) چې قائموئ (سم اداء كوئ سره له ټولو حقوقو) تاسې لمونځ او وويرېږئ تاسې له دغه (الله) نه، او دغه الله همغه ذات دى چې ده ته به ورټول كړى شئ تاسې (په قيامت كې).

تفسير: يعني د مسلمانانو شان دا دى چې ګمراهانو ته نصيحت وكړي، نو له داسې موحد، مبلّغ، او مجاهد بنده ځنې دا توقع كول فضول ده چې: دى به د ما سوا الله په مخ كې خپل سر ټيټ كړي، چې د دغو غير الله په قبضه كې نه نفع شته نه نقصان، يا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجې) د توحيد او ايمان سمه لاره پرېږدي، او د شرك او نورو غولوونكو شيانو په لوري به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شي، كه معاذ الله داسې وشو، نو د ده مثال د هغه مسافر په شان دى، چې په لاره دخپلو بلدو ملګرو سره په يوه چول او بيابان كې سفر كوي، او ناڅاپه بيابانيي غول (خبيث جن) يې وغولوي، او لاره ترې وركه كړي، دى په څلورو خواوو كې پرېشان او سرګردان ګرځي، او د ده ملګري د ده د خير غوښتلو لپاره ورنارې كړي، چې «ځمونږ په لوري راځه ! چې سمه صافه لاره دا ده»، مګر دى د حيرانۍ او مخبوط الحواسى په حالت كې په هيڅ شي نه پوهيږي، او د دوى په لوري هم نه ورځي.

همداسې پوهېږئ ! چې د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحيد سمه صافه لاره ټاكلې (مقرر) شوې ده، او هغه څوك چې د هغه په رفاقت او معيت سره دغه سفر طي كيږي؛ هغه رسول الله صلى الله عليه وسلم او د ده تابعان دي، كله چې دا بدبخت د شيطانانو او مضلانو په منګلو كې ورشي، او د ضلالت په بيديا كې سرګردانه ګرځي، د ده هاديان او رفيقان د همدردۍ له لارې دى د حق د لارې په طرف رابولي، مګر دى هيڅ نه اوري، او نه پرې پوهيږي، نو اى د اشرارو ډلې ! ستاسې هم دا مقصد دى، چې مونږ له خپلو ځانونو څخه همداسې مثال جوړ كړو؟ دا آيت د هغو مشركانو په ځواب كې نازل شوى دى، چې دوى له مسلمانانو څخه د اسلام د ترك غوښتنه كړې وه.

وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ وَيَوْمَ يَقُوْلُ كُنْ فَيَكُوْنُ ؕ قَوْلُهُ الْحَقُّ ؕ وَلَهُ
الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّوْرِ ؕ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ؕ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿۷۳﴾

او دغه (الله) همغه ذات دى چې پيدا كړي يې دي آسمانونه او ځمكه په حقه سره (نه بې له فائدې) او (ياد كړه) هغه ورځ چې وبه وايي (الله هر شي ته) چې موجود شه ! (يعني پيدا شه !) نو موجود (يعني پيدا) به شي، خبره د دغه (الله) حقه (رښتيا) ده، او خاص دغه (الله) لره دى ملك

(سلطنت) په هغه ورځ کې چې پوکی وکړ شي په صور (شپېلی) کې، عالم دی (الله) په ټولو پټو او ښکاروو، او هم دی دی ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي) خبردار (ښه پوه په هر شي).

تفسير: په دغې ورځې د قيامت کې به په ظاهري او مجازي ډول هم د ما سوا الله څخه د بل چا سلطنت نه وي، ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ «يعني هغه الله جل جلاله چې داسې صفات لري، چې ذکر يې په دغو دريو آيتونو کې وشو؛ هغه د دې لايق دی چې مونږ يې د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کې خپل انتهايي عبوديّت اظهار او اختيار کړو»، او په هره شيبه کې ترې ويرېږو، او د همدې خبرې حکم پر مونږ شوی دی؛ چې له دغه حکم څخه په هيڅ حالت کې مخ نشو ګرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً ۖ إِنِّىٓ أَرَىٰكَ وَقَوْمَكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾

او (ياد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وويل ابراهيم پلار خپل آزر ته: آيا نيسې ته بتان په ألوهيت سره، بېشکه چې زه وينم تا او قوم ستا په ګمراهی ښکاره کې.

تفسير: ﴿لِأَبِيهِ ءَازَرَ﴾ «پلار خپل آزر ته»، د انسابو عالمانو د ابراهيم عليه السلام د پلار نوم «تارخ» ليکلی دی، ممکن چې «تارخ» يې نوم او «آزر» يې لقب وي، ابن کثير «رحمه الله» له مجاهد «رحمه الله» او نورو څخه نقل کړي دي چې «آزر» د بت نوم وو، ښايي د هغه بت په خدمت کې د ډېر پاتې کېدلو له امله (وجې) د ده لقب «آزر» کېښود شوی وي. والله أعلم.

﴿أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً﴾ الآيه - «آيا ته نيسې بتان په ألوهيت سره، بېشکه چې زه وينم تا او قوم ستا په ګمراهی ښکاره کې» له دې نه به صافه او صريحه ګمراهي بله څه وي؟ چې أکرم المخلوقات «انسان» د خپلو لاسونو جوړې کړې تيږو او نورو ته د الله تعالی نوم او درجه ورکړي، او د هغه په مخ کې سر په سجده پريوځي، او له هغه څخه خپل مراد وغواړي.

وَكَذَٰلِكَ نُرِىٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

او (لکه چې مو وروښوده ابراهيم ته د ده د قوم د ګمراهی قبحه) همدارنګه ښيو مونږ ابراهيم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکې (لپاره د دې چې دليل ونيسي په وحدانيت ځما) او لپاره د دې چې شي له يقين کوونکو (عياناً هم لکه چې وو بياناً).

تفسير: يعنې همغسې چې د بت پرستی شناعت، قبح او بدي مونږ ابراهيم عليه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پرې قائل کړ؛ همداسې د علويّاتو او سفليّاتو د ترکيبي نظام له اعماقو او نهايت محکمو او عجيبو او غريبو اسرارو څخه مونږ ابراهيم عليه السلام مطلع کړ، چې د هغو په ليدلو د الله تعالی پر وجود او وحدانيت او د الوهيت په نورو صفاتو او د ارضي او سماوي مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بېچارګی استدلال ونيسي، او د خپل قوم د کواکب پرستی او هيکل سازی عقيده هم علی وجه البصيرت رد کړي، او دی پخپله هم د حق اليقين په اعلی مرتبه فائز شي.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ ٱلَّيْلُ رَءَا كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَآ أُحِبُّ ٱلْءَافِلِينَ ﴿٧٦﴾

نو کله چې تياره شوه په ده باندې شپه نو وليد (ابراهيم) يو ستوری، ويې ويل: دا رب ځما دی (ستاسې په زعم سره)، نو کله چې غروب يې وکړ (غائب شو) وويل (ابراهيم): چې زه دوست نه ګڼم غروب کوونکي (غائبېدونکي چې په الوهيت يې ونيسم بلکه بد يې ګڼم).

تفسير: آيا څوك دا خبره خوښوي چې يو مجبور بندي او بيګاري سړی د شهنشاهۍ پر تخت باندې کېنوي؟.

پاتې شو د «ابراهيم عليه السلام» ﴿هَٰذَا رَبِّي﴾ ويل؛ يا خو د استفهام انکاري په لهجه دی، يعنې آيا همدا ځما رب دی؟ يا د تهكم (قهر) او تبكيت (سرزنش) په ډول يې ويلي دي، يعنې همدا دی رب ځما ستاسې له عقيدې سره سم، لکه چې موسى عليه السلام فرمايلي دي: ﴿وَانظُرْ إِلَىٰ إِلَٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا﴾ أي في زعمك، پر ته له دې نه د مفسرينو نور اقوال هم شته، مګر ځمونږ په خيال همدا راجح ده، والله أعلم.

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾

پس کله چې وليده (ابراهيم) سپوږمۍ راختونکې ځلېدونکې وويل (ابراهيم) دا رب ځما دی (ستاسې په زعم)، نو کله چې غروب يې وکړ (غائبه شوه)؛ وويل (ابراهيم): قسم دی که هدايت ونه کړي ماته رب ځما نو هرومرو (خامخا) به ګرځم ضرور له قومه ګمراهانو.

تفسير: څرنګه چې سپوږمۍ ډېر حسين او ځليدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سړي لاس ونه نيسي نو بېشکه چې انسان د هغه په ځلېدلو او ښايست مفتون کيږي.

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَا أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾

بيا کله چې وليد (ابراهيم) لمر راختونکی (ځلېدونکی) وويل (ابراهيم): دا دی رب ځما (ستاسې په زعم سره) دا (له ګردو څخه) لوی دی، پس کله چې (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو)؛ وويل (ابراهيم): ای قومه ځما ! بېشکه زه يم بېزار له هغو شيانو چې تاسې (يې) شريکوئ (له الله سره).

تفسير: يعنې په فلکي نظام کې له ګردو څخه لويه سيّاره لمر دی، مګر دغه ګرد لمر، سپوږمۍ، ستوري او نور ګرد د الله تعالى مخلوق او د هغه تابعان دي، چې په معين وخت ځمونږ په نظر راځي، او هيڅ يو له دوی څخه داسې قدرت او توان نه لري؛ چې يوه شېبه هم له خپله ځايه څه تقديم او تاخير وکولی شي، يا په خپل سر کوم حرکت وکړي، نو بيا دې مخلوق ته د خالق تعالى حقوق ورکول او شريک ګرځول څومره سپين سترګي او ګستاخي؟ او په کومه اندازه د نفرت وړ (لايق) يو کار دی؟.

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا ۖ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

بېشکه ما ګرځولی (متوجه کړی) مې دی مخ خپل هغه ذات ته چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکې، حال دا چې حنيف يم (ګرځېدونکی يم له ګردو باطلو اديانو څخه حق دين ته) او نه يم زه له مشرکانو.

تفسير: يعنې له ګردو مخلوقاتو ځنې يوه لوري ته شوی، صرف د خالق جل وعلا لوی دربار يې ټينګ ونيو، چې د هغه په قدرت کې ګرد علويّات او سفليّات دي.

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ ۚ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ ۚ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا ۗ وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

او جګړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحيد کې) وويل (ابراهيم) آيا جګړه کوئ تاسې له ما سره په (وحدانيت د) الله کې، حال دا چې په تحقيق هدايت کړی (لاره د توحيد ښوولې ده الله)

ماته، او نه ویرېږم له (ضرره د) هغو (بتانو) چې تاسې يې شريكان كوئ له الله سره (په هيڅ وخت) مګر چې اراده وفرمايي رب ځما د څه (تكليف رسولو ما لره نو رسولی يې شي)، احاطه کړېده رب ځما په ټولو شيانو له جهته د علم، آيا نو تاسې پند نه اخلئ (فكر نه كوئ او عاجز له قادره نشئ بيلولی؟).

تفسير: د ابراهيم عليه السلام قوم به ويل چې: ته ځمونږ د معبودانو توهين كوې، نو وويرېږه چې چېرې ته د هغه له وباله لېونی نشې (معاذ الله)، يا په بل كوم مصيبت كې اخته نشې، نو د هغه ځواب داسې وركوي چې: «زه به له دوی نه ولې ويرېږم؟ ځكه چې د دوی په لاس كې نفع، نقصان، راحت او زحمت هيڅ يو شی نشته، هو ! كه ځما پروردګار ماته څه تكليف راورسوي؛ نو له هغه څخه په دنيا كې هيڅوك نه دي مستثنى، هم ده ته په خپل محيط علم سره معلومه ده، چې كوم يو سړی په كوم يو حالت كې ښايي ژوندون وكړي، او كوم شی به ورته وړ (لايق) او مناسب وي».

وَكَيْفَ اَخَافُ مَآ اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُوْنَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ عَلَيْكُمْ سُلْطٰنًا ؕ

او څرنګه به ويرېږم زه له هغو (بتانو) چې شريكان كړي دي تاسې (له الله سره په عبادت كې) او نه ويرېږئ تاسې له دې چې بېشكه تاسې شريک كړی دی له الله سره هغه شی چې نه دی رالېږلی (الله) په (شريک كولو) د هغه پر تاسې هيڅ برهان (دليل سند).

تفسير: يعنې ستاسې له معبودانو ځنې به زه ولې ويرېږم حال دا چې د دوی په واک (اختيار) او قبضه كې نه نفع ده نه ضرر، او نه د توحيد غوره كول كوم جرم دی، چې له هغه څخه به زه اندېښنه كوم، هو ! تاسې د الله تعالى باغيان او مجرمان يئ، او الله تعالى د نفع او ضرر مالک هم دی، نو تاسې ته له خپلو جرائمو ځنې وېره پكار ده.

فَاَیُّ الْفَرِیْقَیْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِ ۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝۸۱ اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ یَلْبِسُوْۤا اِیْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓىِٕكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ۝۸۲

نو كومه يوه له دې دواړو ډلو څخه مستحقه او لايقه ده په امن سره (له عذابه د الله ووايئ !) كه يئ تاسې چې پوهېږئ (په دې چې له چا نه وېره پكار ده؟ كله چې دوی لاځواب شول؛ نو پخپله الله ځواب فرمايي). هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی او نه دی ګډ كړی دوی ايمان خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چې شرک دی)؛ دغه كسان (چې خپل ايمان يې له شركه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دي لار موندونكي.

تفسير: په صحيحو احاديثو كې منقول دي، چې كريم نبي «عليه أفضل الصلاة والتسليم» دلته د ظلم تفسير په شرک سره فرمايلی دی، لكه چې په (۲۱ جزء د لقمان د سورت په (۱۳) آيت (۲) ركوع كې دي): ﴿اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ﴾ ګواكې د ظلم تنوين د تعظيم لپاره دی، نو د مضمون حاصل به داسې كېږي، چې «مأمون او مهتدي يوازې همغه كسان كېدی شي، چې داسې يقين او ايمان ولري چې په هغه كې د شرک هيڅ اثر او نښه نه وي»، او كه سره له ايمان لرلو په الله تعالى شرک پرې نږدي؛ نو هغه شرعي ايمان نه دی، او نه يې د هغه په وسيله امن او هدايت په برخه كېدی شي، وهو كما قال الله تعالى: ﴿وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُوْنَ﴾ (۱۳ جزء د يوسف عليه السلام د سورت (۱۰۶) آيت (۱۲) ركوع).

منقول دي كله چې دغه آيت نازل شو؛ اصحاب كرام «رضوان الله تعالى عليهم أجمعين» سخت وويرېدل، او دغه امر پر هغوی ډېر شاق او درونډ واقع شو، بالآخر يې د رسول عليه السلام په حضور كې عرض وكړ، «أينا لم يظلم نفسه يا رسول الله؟» صلى الله عليه وسلم، «په مونږ كې كوم يو سړی به داسې وي چې پر خپل ځان باندې يې ظلم نه وي

کړی»، نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرد د الله جل جلاله له عذابه غیر مأمون، او له هدایته محروم شو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کې داسې ارشاد وفرمایل: «لیس کذلک، إنما هو الشرک، ألم تسمعوا قول لقمان لابنه: ﴿يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾»

یعني په ﴿وَلَمْ يَلْبِسُوٓا إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ﴾ کې له ظلم څخه شرک مراد دی، او مطلقه ګناه ترې مراده نه ده، نو په دغه صورت تاسې ته هیڅ تردّد او اندېښنه نه ده پکار، اګر که مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړي دي، مګر په دغه ترجمه کې د هغو ګرد مطالب په کې ثابت پراته دي.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۸۳﴾

او دا (چې تېر شو) دلیل ځمونږ دی، چې ورکړی وو مونږ هغه ابراهیم ته په (مقابله د) قوم د ده (چې پرې غالب شي)، پورته کوو مونږ درجې هر چا ته چې اراده وفرمایو (د پورته کولو یې)، بېشکه رب ستا ډېر حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعني ابراهیم علیه السلام ته داسې قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندې بری عطا کول، او په دنیا او آخرت کې هغه سرلوړی ګرځول؛ د همغه علیم او حکیم له کارونو څخه کېدی شي، چې د هر سړي استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او پخپل حکمت سره هر شی د هغه په مناسبه موقع اومقام کې ږدي.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۖ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿۸۴﴾

او وبانښه مونږ ابراهیم ته اسحاق (چې د ده ځوی او د اسرائیلي انبیاوو پلار دی) او یعقوب (مو هم وروبانښه چې لمسی یې وو، دغو) ټولو ته هدایت کړی وو مونږ، او نوح ته مو هدایت کړی وو له (ابراهیم څخه) پخوا، او (هدایت مو کړی وو) اولادې د ده څني داود او سلیمان ته، او ایوب او یوسف ته، او موسی او هارون ته، او همداسې لکه چې (دغو انبیاوو ته مو بدل ورکړ)؛ بدل ورکوو مونږ محسنانو (نیکو کارانو) ته.

تفسیر: یعني نه یواځې دا چې مونږ ابراهیم علیه السلام په ذاتي علم او فضل سره سرلوړی کړ، بلکه په زړښت کې د اسحاق علیه السلام په شان ځوی او یعقوب علیه السلام غوندې لمسی مو هم وروبانښه، یعقوب علیه السلام همغه (اسرائیل) دی چې ده ته بني اسرائیل منسوب دی، چې په زرهاوو انبیاء په کې مبعوث شوي دي، بلکه همغسې چې د قرآن کریم په یو بل ځای کې مذکور دي، وروسته له ابراهیم علیه السلام د الله تعالی له جانبه نبوت اکثر د ده په اولاده کې ایښود شوی دی.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿۸۵﴾ وَإِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿۸۶﴾ وَمِنْ ءَابَآئِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ وَإِخْوَٰنِهِمْ ۖ وَٱجْتَبَيْنَٰهُمْ وَهَدَيْنَٰهُمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۸۷﴾ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهْدِى بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا۟ لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿۸۸﴾

او (هدایت مو کړی وو) زکریا او یحیی ته او عیسی او الیاس ته، دوی ګرد (ټول) دي له صالحانو (کاملانو) څني. او (هدایت مو کړی وو) اسماعیل او الیسع ته، او یونس او لوط ته، او دا ټولو ته فضیلت ورکړی وو مونږ پر تمامو عالمیانو. او (فضیلت مو ورکړی وو په نبوت او اسلام سره)

ځینو ته له پلرونو د دوی، او له اولادې د دوی او له ورونو د دوی، او غوره کړي وو مونږ دا ټول انبیا او لار ښوونه کړې وه مونږ دوی لره لارې سمې صافې ته. دا (دین د انبیاوو) هدایت د الله دی چې لار ښوونه فرمایي (الله) په دې سره هغه چاته چې اراده وفرمایي له بندګانو خپلو نه، او که (فرضاً) شریک کړی وای دوی له (الله سره نور) نو خامخا به ضایع شوي وای له دوی نه هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به یې.

تفسیر: یعني د خالص توحید او د الله تعالی د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده؛ چې پر هغې الله تعالی خپل مقبول بندګان په خپل فضل او توفیق سره بیایي، او په صله او جزا د هغه کې د دوی درجې د دوی استعداد او لیاقت سره سم لوړوي.

﴿وَلَوۡ أَشۡرَكُواْ﴾ الآیه: دا مونږ ته خبر راکړی شوی دی، چې شرک (داسې لویه ګناه ده چې) د انسان تمام ښه عملونه حبط او باطلوي، د نورو به څه حیثیت پاتې شي که معاذ الله په فرض محال سره داسې حرکت د پیغمبرانو او مقرّبانو څخه صادر شي؛ د دوی عمل به هم ضایع شي، (امّا صدور یې له دوی څخه متوقع نه دی، لکه چې مو په فرض محال سره دې خبرې ته اشاره وکړه).

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحُكۡمَ وَٱلنُّبُوَّةَۚ فَإِن يَكۡفُرۡ بِهَا هَٰٓؤُلَآءِ فَقَدۡ وَكَّلۡنَا بِهَا قَوۡمٗا لَّيۡسُواْ بِهَا بِكَٰفِرِينَ ٨٩

دغه (تېر پیغمبران) هغه کسان دي چې ورکړي دي مونږ دوی ته کتابونه او حکمت (علم د شریعت) او پیغمبري، پس که کافر (منکر) شي په دې (آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکې) پس په تحقیق مقرر کړي مونږ په (ایمان او عمل) د دې داسې یو قوم (ټولګی) چې نه دي دوی په دې (قرآن) کافران.

تفسیر: یعني که د مکې کافران یا نور منکران له دې شیانو (کتاب، شریعت، او نبوت) څخه انکار وکړي، نو څمونږ دین په هغو پورې موقوف او تړلی نه دی، ځکه چې مونږ یو بل قوم چې مهاجرین او انصار رضي الله تعالی عنهم او اتباع د دوی دي؛ لپاره د منلو، ساتنې، او ترویج د دې شیانو مقرر کړي دي، چې دوی څمونږ د هیڅ خبرې څخه مخ اړونکي نه دي.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقۡتَدِهۡۗ قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًاۖ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰلَمِينَ ٩٠

دغه (انبیاء) هغه کسان دي چې هدایت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د دوی اقتداء وکړه (ای محمده !) ووایه چې زه نه غواړم له تاسې په دغه (تبلیغ د قرآن) څه اجر (مزدوري) نه دی دا (قرآن) مګر یواځې ذکر (پند، وعظ) دی لپاره د ټولو عالمیانو.

تفسیر: یعني ګرد انبیاء علیهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او کلّي مقاصدو کې سره متحد دي، نو د ګردو دستور یو دی، او هر یو نبي د هغو پر عمل مأمور دی، تاسې هم مأمور یئ چې پر همغې مستقیمې طریقې تګ وکړئ !.

ګواکې په دې آیت سره یې تنبیه وکړه چې په اصولي ډول ستاسې لاره د سابقینو انبیاوو له اصولو او لارې بېله نه ده، پاتې شول فرعي اختلافات نو هغه د هرې زمانې د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دې هم واقع کېدل، که اوس هم واقع شي؛ نو هیڅ مضائقه نه لري.

فائده: د اصولو علماوو د دې آيت د عموم څخه دغه مسئله ايستلې ده، چې كه نبي كريم صلی الله عليه وسلم په كومه معامله كې د سابقه وو شرائعو ذكر وفرمايي؛ نو هغه د ده د امّت په حق كې هم سند دی، په دې شرط سره چې شارع له هغه څخه په كلّي ياجزئي ډول سره انكار نه وي فرمايلی.

﴿قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا﴾ الآيه ـ «ووايه ! چې زه نه غواړم له تاسې څخه په تبليغ د قرآن څه اجر (مزدوري) او اجرت غوښتونكی نه يم، ځما اجر خو د الله تعالی په دربار كې ثابت دی، هو ! كه تاسې له نصيحت څخه انحراف وكړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان ور رسوئ، په ګرد جهان كې يو نه يو خو به دا نصيحت ومني، هر هغه څوك چې انكار وكړي؛ هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوي، او ښايي چې په خپلې دغې محرومی، بدبختی او بدحالی وژاړي.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ ؕ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰى نُوْرًا وَّهُدًى لِّلنَّاسِ تَجْعَلُوْنَهٗ قَرَاطِيْسَ تُبْدُوْنَهَا وَتُخْفُوْنَ كَثِيْرًا ۚ وَعُلِّمْتُمْ مَّا لَمْ تَعْلَمُوْٓا اَنْتُمْ وَلَآ اٰبَآؤُكُمْ ؕ

او نه دی كړی تعظيم دغو (يهودانو) د الله په حق تعظيم د ده سره كله چې وويل دوی چې: نه دی نازل كړی الله پر هيڅ بشر (انسان) باندې هيڅ شی، ووايه (ای محمده دوی ته !) چا نازل كړی وو كتاب هغه چې راوړی وو هغه موسی، حال دا چې نور (رڼا) او هدايت دی لپاره د خلقو، چې ګرځوئ تاسې هغه (كتاب) پاڼه پاڼه، ښكاره كوئ يې (خلقو ته هغه چې ستاسې خوښې وي) او پټوئ تاسې ډېرې (ترې چې ستاسې نه وي خوښې لكه محمدي نعت)، او ښوولي شوي دي تاسې ته هغه (احكام د تورات) چې پوه نه وئ (پرې) تاسې، او نه پلرونه ستاسې.

تفسير: ﴿مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ﴾ الآيه ـ يعنې نه كتاب نه وحي او نه شرعي احكام، بلكه هيڅ شی الله تعالی نه دي راليږلي.

﴿قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰى﴾ يعنې كه په رښتيا سره الله تعالی پر هيڅ يو انسان هيڅ يو شی نه دی نازل كړی، نو د «مقدس تورات» په شان يو عظيم الشأن كتاب له كومه راغی؟ چې په الهي احكامو او مرضياتو يې بندګان خبرول، او د رشد او هدايت عجيبه عجيبه رڼا يې په خپل منځ كې لرله، او د هغو شيانو علم يې تاسې ته درعطا كاوه، چې پرې نه تاسې او نه ستاسې پلار نيكه بلكه ټول انبياء عليهم السلام حتی ټول بني آدمان هم بې د الله تعالی له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهيدل، او چا هغه په موسی عليه السلام نازل كړی؟.

دا منل كيږي چې نن ورځ تاسې هغه كتاب پاڼې پاڼې او ټوك ټوك كړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلې خوښې سره ښوولی دی، او د هغه ډېر احكام او اخبار مو پټ كړي دي، او د هغه اصلي رڼا همغسې چې وه؛ اوس نه ده پاتې، بيا هم هغه برخه يې چې پاتې ده، همغه دا راښيي، كله چې د هغې عظيم الشأني مانۍ كنډوالې هم داسې دي، نو الله خبر چې په خپله زمانه كې به يې عروج څومره عظيم الشأن وو؟ (نو كله چې دوی د دې سوال ځواب تاسې ته ای ځما رسوله در نه كړی، نو پاك الله فرمايي چې:

قُلِ اللّٰهُ ۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِيْ خَوْضِهِمْ يَلْعَبُوْنَ ﴿۹۱﴾

ووايه (ای محمده !) چې الله (نازل كړی وو ! بل ځواب نشته) بيا پرېږده دوی چې په خرافاتو خپلو كې لوبې كوي (او په باطلو خپلو كې غوپې وهي؛ مشغوليږي).

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِيْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ۭ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰي صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۹۲﴾

او دا قرآن هغه کتاب دی چې نازل کړی دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصدیق کوونکی د هغه (کتابونو) دی، چې وړاندې له ده دي، او لپاره د دې چې وویروې ته اصل د ټولو کلیو (کلو) (یعنې اهل د مکې) او هغه چې چاپیر دي له دې او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی (یقین یې کړی دی) په آخرت؛ ایمان لري دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چې هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوي (د ټولو حقوقو د دوام او رعایت سره یې).

تفسیر: ﴿وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا﴾: «او لپاره د دې چې وویروې ته اصل د ټولو کلیو (کلو، یعنې مکیان ـ مکې والا) او هغه چې چاپیر له دې دي»، «أم القری» د کلیو (کلو) اصل او بېخ ته وایي.

مکه معظّمه د ګردو عربو دیني او دُنیوي مرجع وه، له جغرافیایي حیثیته هم د پخوانی دنیا د وسطي مرکز په ډول واقع ده، نوې دنیا (امریکا) ترې لاندې پرته ده، د حدیثو د روایاتو په مطابق له اوبو څنې ځمکه جوړه شوې ده، نو لومړی همدغه ځای څرګند شوی وو، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «أم القری» سره یاده کړه شوه، او له شاوخوا څخه یې مراد یا عرب دي، ولې چې په دنیا کې لومړني مخاطبان همدوی وو، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلقو ته خطاب وشو، یا به ګرد جهان مراد وي.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوْحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوْحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَّمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ۭ

او څوک دی ډېر ظالم؟ (یعنې هیڅوک نشته) له هغه چا نه چې تړي پر الله دروغ، یا وایي چې وحي کړی شوې ده ماته، حال دا چې وحي نه وي کړی شوې ده ته د هیڅ شي، او (بل څوک دی ډېر ظالم یعنې نشته له) هغه چا چې وایي: ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له ځانه) په مثل د هغه کتاب چې نازل کړی دی الله (تاته ای محمده ! چې قرآن دی).

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان تړلو څخه ښایي دا مراد وي، چې د الله جل جلاله په لوري د داسې خبرې نسبت وکړ شي؛ چې د ده د لوړ شان سره هیڅ نسبت ونه لري، او وړ (قابل) او لایق یې نه وي، مثلا یو مخلوق له هغه سره شریک وګرځوي، یا ورته د ځوی او ښځې تجویز وکړي، یا داسې ووایي: ﴿مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ﴾ یعنې الله تعالی د بندګانو د هدایت هیڅ سامان نه دی مهیأ کړی، نو هر څوک چې داسې ووایي؛ سخت ظالم دی، همداسې هغه څوک چې د نبوّت او د رسالت دعوی په دروغو سره وکړي، یا داسې یوه غټه خبره وکړي، چې د الله تعالی د کلام په شان زه هم خبرې راوړی شم، لکه چې ځینو مشرکانو به ویل: «ولو نشاء لقلنا مثل هذا»، دا ګردې خبرې انتهایي ظلم او بد سترګي ده، چې د هغې د سزا حال لږ څه وروسته راځي.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ ۚ اَخْرِجُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ

او که ووینې ته (ای محمده !) ظالمان یعنې کافران په هغه وخت کې چې ظالمان په (باطني او روحاني) سختیو د مرګ کې وي، حال دا چې پرښتې (د عذاب) غځوونکې وي د لاسونو خپلو (د روح د قبض لپاره نو وایي دوی ته چې) راوباسئ تاسې ارواح خپل (چې یې قبض کړو مونږ که یې ایستی شئ یا یې له عذابه وباسئ !).

تفسير: يعنې د روح قبضولو او سزا وركولو لپاره لاسونه غځوي، او د زيات تشديد او د غيظ د اظهار لپاره وايي چې راوباسئ خپل ارواح.

﴿ٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ ٱلۡهُونِ بِمَا كُنتُمۡ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيۡرَ ٱلۡحَقِّ وَكُنتُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِهِۦ تَسۡتَكۡبِرُونَ ٩٣﴾

نن ورځ به جزا دركړه شي تاسې ته عذاب سپكوونكى (يعنې چې له سخت تكليف سره ذلت او رسوايي هم وي) په سبب د هغه چې وئ تاسې چې ويل به مو پر الله (وينا) ناحقه او وئ تاسې چې له آيتونو د ده څخه به مو تكبّر كاوه (او نه به مو منل، نو وبه ګورئ يوه قبيحه منظره).

تفسير: يعنې د تكبر له لارې د الله تعالى آيتونه او نبي دروغجنې كوئ (او وبه ويل شي كفارو ته كله چې بيا ژوندي شي په قيامت كې داسې چې)

﴿وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَتَرَكۡتُم مَّا خَوَّلۡنَٰكُمۡ وَرَآءَ ظُهُورِكُمۡۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ أَنَّهُمۡ فِيكُمۡ شُرَكَـٰٓؤُاْۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيۡنَكُمۡ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ ٩٤﴾

او خامخا په تحقيق راغلي يئ تاسې مونږ ته يواځې (لپاره د حساب او جزا) لكه چې پيدا كړي مو وئ تاسې اول ځلې، او پرېښودل تاسې (په دنيا كې) هغه (شيان) چې دركړي وو مونږ تاسې ته وروسته د شاوو خپلو، او نه وينو مونږ له تاسې سره شفاعت كوونكي ستاسې، هغه چې ګمان كولو تاسې چې بېشكه دوى په (تربيه او استحقاق د عبادت) ستاسې كې شريكان دي (له الله سره) خامخا په تحقيق پرې شو (هغه پيوند چې وو) په منځ ستاسې كې، او وركـ شو له تاسې څخه هغه شى چې وئ تاسې چې ګڼل به مو (چې دا شفيعان دي).

تفسير: ﴿وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَٰدَىٰ﴾ «او په تحقيق راغلي يئ تاسې مونږ ته يواځې يواځې لكه چې مو پيدا كړي وئ اول ځلې، يعنې نه به ستاسو په تن جامې وي، او نه به ستاسې په پښو پڼې وي، ما ته به تش تور لاس راځئ، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چې فخر او وياړ كولو، هغه مو له ځانه سره نه دي راوړي، او هلته مو پرېښيځ دي.

﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ﴾ الآيه ـ يعنې هغه شيان چې تاسې د مصيبت او اړتيا (احتياج) په وخت كې د خپلې مرستې (مدد) لپاره ټاكلي (مقرر كړي) وو؛ هغوى چېرې لاړل؟ چې نن مونږ دوى ستاسې د حمايت او سپارښت (سفارش) او مرستې (مدد) لپاره حاضر نه وينو، او د نصرت او حمايت هغه ګردې علاقې او اړيكې له منځه وركې دي، چې تاسې پرې لافې او باتې وهلې.

﴿إِنَّ ٱللَّهَ فَالِقُ ٱلۡحَبِّ وَٱلنَّوَىٰۖ يُخۡرِجُ ٱلۡحَيَّ مِنَ ٱلۡمَيِّتِ وَمُخۡرِجُ ٱلۡمَيِّتِ مِنَ ٱلۡحَيِّۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُۖ فَأَنَّىٰ تُؤۡفَكُونَ ٩٥﴾

بېشكه الله چوونكى (خيروونكى) د دانې دى (په ايستلو د ډكې (تېغ) سره) او د زړې (په ايستلو د نيالګې ـ تيغې سره) راباسې ژوندى له مړي (لكه شين ډكى له وچې دانې، ولد له نطفې، مؤمن له كافر، عالم له جاهل نه) او ايستونكى د مړي دى له ژوندي (لكه وچه دانه له شين ډكې، نطفه له حيوان، كافر له مؤمن، جاهل له عالم نه)، دغه (ژوندى كوونكى او مړ كوونكى) الله دى، نو كوم طرف ته ګرځولى شئ تاسې؟ (د الله له عبادت څخه).

تفسير: يعنې زړى او دانه يې په ځمكه كې د خښولو څخه وروسته چولي، او خيرلي او تكـ شين ډكى ترې زرغونوي، له ځانداره د بې ځانه، او له بېځانه د ځانداره ايستل داسې دي؛ لكه چې انسان له نطفې او نطفه له انسان څخه پيدا كوي،

دا د همدې الله تعالی کار دی، بیا تاسې چې هغه پر بړدئ نو چېرې ځئ؟ آیا بل داسې کوم لوی ذات موندلی شئ چې د داسې قدرتونو او کمالاتو څښتن (مالک) او دا ډول لوی کارونه په سر ور رسولی شي؟.

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۹۶﴾

چوونکی (د رڼا) د سبا دی (بیوونکی د تیارو د شپې، راوستونکی د رڼا د ورځې) او ګرځولې یې ده شپه آرامځی او (ګرځولي یې دی) لمر او سپوږمۍ (نښې د) حساب (لپاره د اوقاتو)، دغه (ذکر شوي شیان) اندازه کول دي د ښه غالب (قوي په انفاذ د احکامو) ښه عالم (خبردار په تدبیر د عالم).

تفسیر: یعنې د شپې له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چې راښکاره کېږي، د هغه رایستونکی هم دا پاک الله دی، د شپې او د ورځې، د لمر او سپوږمۍ، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تګ او رفتار هغه شمېر او حساب چې ده ټاکلی او مقرر کړی دی، په هغه کې د یوه ویښته په اندازه هم لاندې باندې او زیاتوالی او نقصان له سره نه پېښېږي.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۹۷﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته ستوري لپاره د دې چې لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچې په بیابانونو کې) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کې، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) لپاره (د هغه) قوم چې پوهیږي (او پرې استدلال کولی شي).

تفسیر: یعنې په دوی سره بلا واسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیایي آلات.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿۹۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې (ګرد ـ ټول) له نفس یوه څخه (چې آدم دی) نو (شته تاسې ته یو) ځای د قرارۍ (په شاګانو د پلرونو یا په سر د ځمکې کې) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کې)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) لپاره د هغه قوم چې ښه پوهیږي (او پرې استدلال کولی شي).

تفسیر: «مستقَرّ» د درېدلو هسې ځای چې په هغه کې هستوګنه وشي، او «مستودع» د سپارلو او د امانت کېښودلو ځای ته وایي، دا یې لغوي معنی شوله، د دې دواړو د مصداق په تعیین کې دمفسرینو اختلاف دی، خو ځمونږ هغه مضمون ډېر ښه خوښېږي؛ چې شاه صاحب په «موضح القرآن» کې لیکلی دی: «یعنې لومړی سپارلی کېږي د مور ګېډې ته چې هلته ورو ورو دنیوي أثرات په کې پیدا کړي، بیا یې دنیا ته راولي، او دلته ورته هستوګنه او تقرّر ورکوي، بیا یې قبر او هدیرې ته سپاري، او ورو ورو هلته د أخروي ژوندون اثرات په کې پیدا کوي، او بیا قرار ورته بخښي په جنت کې یا یې وراچوي په دوزخ کې».

وَهُوَ الَّذِيٓ أَنزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّٰتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَٰبِهٍ ۗ انظُرُوٓا إِلَىٰ ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَيَنْعِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَأَيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چې نازلې (رالېږلې) کړي يې دي له (طرفه د) آسمانه اوبه، نو رايستلي دي مونږ په دې (اوبو) سره زرغونه د هر شي (زرغونيدونکي)، نو رايستلي دي مونږ له هغه (زرغونه) څخه شين (كنبت فصل) چې بيا راباسو مونږ له دې (شنه ډکي) څخه داني يو په بل سورې (لکه وربې)، او (راباسو) له (جنسه د) خُرما څخه (داسې خُرما چې راووځي) له غلافه (د وږي) د هغې څخه وږي نژدې (ځمکې ته يا يو د بل سره) او (راباسو) باغونه د انګورو او (راباسو) زيتون (خونه) او انار، په دې حال چې يو له بل سره مشابه وي (په پاڼو کې)، او نه وي متشابه (بلکه بېل وي په خوند کې)، وګورئ تاسي طرف د مېوې د هرې ونې ته کله چې مېوه ونيسي، او پوخوالي د هغې ته، بېشکه په دغو (تېرو ټولو) کې خامخا دلائل (د قدرت او توحيد) دي لپاره د هغه قوم چې ايمان لري (تصديق کوي).

تفسير: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ﴾ الآيه ـ «بېشکه په دې تېرو ټولو کې خامخا دلائل د قدرت او توحيد دي لپاره د هغه قوم چې ايمان لري او تصديق کوي»، د الله تعالى هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چې په دې رکوع کې بيان شوي دي؛ د ده پر وجود، وحدانيت، او کامل الصفات والي واضح استدلال دی، مګر که غور وکړ شي؛ نو د وحيې او د نبوت مسئله هم تر ډېره ځايه پورې ترې حل کېږي، ځکه کله چې حق تعالى پخپل فضل او رحمت سره ځمونږ د دنيوي ژوندون، او د مادي حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضي او سماوي اسباب مهيا کړي دي؛ نو داسې ويل به څومره غلط او ټيټ (بېکاره) وي، چې ځمونږ د اخروي او روحاني ضرورياتو د پوره کولو هيڅ وسيله او سامان يې نه دی پيدا کړی، يقينا هغه کريم رب چې ځمونږ د جسماني غـذا د ودې او نشونما لپاره لـه آسمانه اوبه رالېږلې کړي دي؛ نو ځمونږ د روحاني تغذيې لپاره يې هم د نبوّت او وحيې باران نازل کړی دی، لکه چې پاک الله د بر او بحر په تيارو کې د ستورو په وسيله ظاهري هدايت او لارښوونه کوي، نو څرنګه امکان لري، چې د باطني هدايت او لارښوونې لپاره يو ستوری هم د روحانيت په آسمان کې نه وي روڼ کړی؟ !.

پاک الله وروسته د شپې له تيارې بيا د صبح صادق رڼا راولي، او مخلوقاتو ته يې موقع ښنلې ده، چې په خپلو دنيوي کارونو او چارو کې د لمر او سپوږمۍ له رڼا څخه په يوه معين حساب سره منتفع او مستفيد شي، نو بيا څنګه ويلی کېدی شي چې د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تپه تياره شپه کې د هغه مطلق هادي له لوري هيڅ يوه د هدايت کومه سپوږمۍ نه ده پيدا کړې؟ ! او نه يې د صبح صادق نور خپور (خور) کړی، او نه د هغې شپې د خاتمه ورکولو لپاره يې کوم لمر راخېژولی دی.

وَجَعَلُوا۟ لِلَّهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ ۖ وَخَرَقُوا۟ لَهُۥ بَنِينَ وَبَنَٰتٍۭ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

او مقرر کړي دي (کفارو) الله ته شريکان جنيان (پيريان) حال دا چې پيدا کړي دي (الله) دغه (جن او شياطين هم) او ترې (جوړوي ځينې کفار) لپاره د الله ځامن او لوڼې بې له علمه (له خپل جهالت نه)، پاکي ده الله لره (له ګردو عيبونو) او ډېر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چې بيانوي (يې ورته) دوی.

تفسير: له «جن» څخه دلته مراد «شياطين» دي، څرنګه چې د کفر او شرک ارتکاب د شيطان په اغواء سره کيږي، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غير الله عبادت کول ګواکې د هغه عبادت وشو، ابراهيم عليه السلام د بت پرستى د ترديد په ضمن کې فرمايلي وو: ﴿يَٰٓأَبَتِ لَا تَعۡبُدِ ٱلشَّيۡطَٰنَ﴾ (د مريم سورت ۳ رکوع)، په سورت يس ۶۰ آيت ۴ رکوع ۲۳ جزء کې ارشاد شته چې: ﴿أَلَمۡ أَعۡهَدۡ إِلَيۡكُمۡ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعۡبُدُواْ ٱلشَّيۡطَٰنَ﴾ ، ملائکې به په قيامت کې فرمايي: ﴿قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِمۖ بَلۡ كَانُواْ يَعۡبُدُونَ ٱلۡجِنَّۖ أَكۡثَرُهُم بِهِم مُّؤۡمِنُونَ﴾ (۲۲ جزء د سبأ سورت، (۵) رکوع، (۴۱) آيت).

يا به له جن څخه د جنياتو قوم مراد شي، چې د دوی له ځينو مشرانو ځنې به د جاهليت په زمانه کې استعانت او پناه غوښتل کېده: ﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٞ مِّنَ ٱلۡإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٖ مِّنَ ٱلۡجِنِّ﴾ (۲۹ جزء د الجن سورت (۶) آيت (۱) رکوع).

په هر حال هغوی پخپله ځمونږ په شان د الله تعالى عاجز مخلوق دي، نو سره له مخلوقيته به دوی څه رنګه د خالق تعالى شريکان شي.

﴿سُبۡحَٰنَهُۥ﴾ الآيه ـ يعنې الله جل جلاله پاک دی له شرکت څخه، او د الله تعالى شان ډېر پورته او لوړ دی، او له ترکيب او تحليل څخه بيخي پاک او منزّه دی، نو د پلار او ځوی تصور د ده په نسبت څرنګه کېدی شي؟ .

﴿بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُۥ وَلَدٞ وَلَمۡ تَكُن لَّهُۥ صَٰحِبَةٞۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيۡءٖۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ۝١٠١﴾

(الله) بې له نمونې پيدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکې دی، څرنګه به وي ده ته ځوی، لوړ، حال دا چې نشته ده ته هيڅ ښځه، او پيدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شي ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسير: تعجب دی ! لکه چې تاسې حقيقتاً د الله لپاره اولاد تاکئ (خوښوئ)، نو د ده د اولاد لپاره به مور څرنګه تجويزوئ؟ او د دې مور تعلّق به له الله تعالى سره په څه ډول سره قبلوئ؟.

نصرانيان مسيح عليه السلام ته د الله تعالى ځوی وايي، ليکن داسې جسارت هغوی هم نشي کولی، چې صدّيقه بي بي مريمه (العياذ بالله) د «الله تعالى» ښځه وبولي، او د مېړه (خاوند) او ښځې په تعلقاتو قائلان شي، کله چې داسې نه ده؛ نو د «بي بي مريمې» له ګېډې ځنې پيدا شوی هلک څرنګه د الله تعالى ځوی کېدی شي؟.

په دنيا کې نور کوچنيان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د ميندو له ګېډو ځنې پيدا کوي، او دوی (معاذ الله) د الله تعالى نسلي اولاد نه ګڼل کيږي، او دا فرق چې يو هلک يواځې له (جبرئيلي) نفخې څخه بيا د عادي اسبابو له واسطې څخه پيدا کړ شي، او نور د عامو اسبابو په سلسله پيدا کړل شي، د أبوّت او بنوّت (پلارتوب او ځويتوب) پر مسئله هيڅ يو اثر نشي اچولی، دغه تخليق که په اسبابو يا مسبباتو سره وي، يا د خارقه عاداتو په وسيله؛ د دغو ګردو خالق همغه پاک الله دی، او همغه پوهيږي چې د کوم شي پيدا کول په څه ډول او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دي.

﴿ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمۡۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖ فَٱعۡبُدُوهُۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ ۝١٠٢﴾

همدغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسې، نشته هيڅ معبود (لايق د عبادت) مګر هم دی، دی پيدا کوونکی دی د هر شي؛ نو عبادت کوئ د دغه (الله يواځې) او هم دی پر هر شي وکيل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: نباېي د الله جل جلاله عبادت د دې له امله (له وجې) وکړی شي، چې دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتي طور سره د معبودیت استحقاق لري، او له دې وجهې هم چې د ګردو مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کې دی.

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ ۖ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

نشي موندلی (او احاطه نشي کولی) پر الله سترګې، او الله مومي سترګې (ويني يې او يا احاطه کوي په سترګو) او هم دی نهایت مهربان او نهایت باریک بین، ښه خبردار دی.

تفسیر: شاه صاحب د دې مطلب داسې اخیستی دی چې: «په سترګو کې دا قوت نشته چې الله تعالی وګوري، هو ! که دی د لطف او کرم له لارې د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمایي؛ نو سترګو ته همغسې قوت هم ورعطا کوي»، مثلا په آخرت کې به مؤمنانو ته حسب المراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږي، لکه چې د کتاب له نصوصو او سنتو څخه ثابته ده.

د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطې سره کړېده، یعنې سترګې له سره هغه نشي احاطه کولی، او په آخرت کې به رؤیت وي، او احاطه به نه وي، هو ! د ده شان هم دا دی، چې په ګردو ابصارو او مبصراتو یې احاطه کړېده، په دې تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له ﴿لَا تُدْرِكُهُ﴾ سره، او د «خبیر» ارتباط به له ﴿وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ﴾ سره وي.

قَدْ جَاءَكُم بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾

(ووایه ای محمده ! دوی ته) په تحقیق راغلي دي تاسې ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسې؛ نو هر څوک چې وویني (دغه واضح دلائل او ایمان پرې راوړي) نو نفع یې د خپل ځان ده، او هر څوک چې ړوند شو (له دغو دلائلو او ایمان پرې رانه وړي، نو ضرر یې) په ده (بار) دی، او نه یم زه په تاسې ساتونکی (چې ستاسې اعمال به ساتم، او بیا به تاسې ته پرې جزا درکوم، بلکه زه رسول الله یم، او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اګر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مګر د ده بصیرت زیاتوونکې علامې او دلائل څمونږ په مخ کې شته، هر څوک چې خپلې سترګې پرانیځي؛ نو ضرور الله تعالی مومي، او هر څوک چې له خپل ځانه ړوند جوړ کړي، نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوي، آیا دا څما په غاړه ده چې څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟ .

وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

او همداسې راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (لپاره دعبرت) او لپاره د دې چې ووایي دغه (کفار چې) لوستلي زده کړي دي تا (له بل چا څخه) او لپاره د دې چې واضح بیان کړو دا قرآن لپاره د هغه قوم چې پوهیږي.

تفسیر: یعنې خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو ډولونو سره څکه بیانوو؛ چې تاسې یې ګردو خلقو ته ورسوئ، او په دوی کې به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلې جوړې شي، ضد کوونکي او ناپوهان خو به داسې وایي چې داسې علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو اُمّي او نالوستي سړي له خولې څرنګه وځي؟ ! هرومرو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کې دا خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بیا یې مونږ ته اوروي، مګر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کیږي، او داسې شیطاني شُکوک او شبهات زائلیږي.

(يا دا چې دا تېر آيتونه بيا بيا بيانوو په مقتضی د بالغه حکمت خپل سره، پس له دې هم کله له خوفه کله له رجا، کله له وعده کله له وعيده، چې اوريدونکي پرې عبرت واخلي، او چې دا قسم وينا د بشر له مقدوره خارج ده، او لپاره د دې چې بيان کړو دا قرآن لپاره د هغه قوم چې مؤمنان دي په دې چې دا کلام الله دی).

اِتَّبِعْ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ۝

پيروي کوه (ای محمده !) د هغه حکم (قرآن) چې وحي کړی شوی دی تاته له رب ستا، نشته هيڅ لايق د عبادت مګر هم دی، او مخ ګرځوه له مشرکانو (او په خبرو يې پروا مه کوه).

تفسير: يعنې تاسې پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ ! او د ده پر حکم ټک وکړئ ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترګې واړوئ !، او داسې انديښنه مه کوئ ! چې و لې دوی د هسې روښانو واضحو دلائلو او بياناتو د اورېدلو سره بيا هم په سمه لاره نه راځي؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكُوْا ۗ

او که اراده فرمايلې وی الله (د عدم شرک د دوی)؛ نو شرک به نه وی کړی دوی.

تفسير: يعنې د حق تعالی تکويني حکمت د دې مقتضي نه دی چې دې ګرد عالم په جبر سره مؤمنان کړي، بېشکه که اراده وفرمايي نو پر ګرد جهان کې به يو مشرک هم پاتې نشي، ليکن له شروع څخه د انساني فطرت نظام يې داسې ايښی دی، چې که انسان کوښښ وکړي نو يقيناً هدايت قبلولی شي، خو بيا هم په منلو باندې يې بيخي مجبور او مضطر نه دی.

وَمَا جَعَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۚ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ۝

او نه يې ګرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه يې ته پر دوی وکيل (کتونکی چې په ايمان يې مجبور کړې).

تفسير: يعنې ستاسې فرض تبليغ او د الهي احکامو اتّباع ده، د دوی د اعمالو ذمه وار او ځواب ويونکی خو تاسې نه يئ.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًاۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ

او کنځل مه کوئ (ای مؤمنانو !) هغو (معبودانو) ته چې عبادت کوي دغه (کفار د هغو) بې له الله؛ نو کنځل به وکړي دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بې له پوهې (له خپل جهالته).

تفسير: يعنې تاسې خپل تبليغ او نصيحت فرمايئ ! او خپل فرض په ښه ډول سره ادا کړئ !، وروسته له دې نه که بيا هم دوی په خپل کفر او شرک باندې دوام وکړي؛ نو د هغه مسئوليت د دوی په غاړه دی، او ذمه واري يې پر تاسې نشته، هو ! دا خبره ضروري ده چې تاسې پخپله بې ضرورته د دوی د زيات کفر او تعنّت سبب ونه ګرځئ، مثلا فرض يې کړئ، که د دوی د مذهب ترديد، يا د بحث او مناظرې په سلسله کې تاسې په غصه شئ، او د دوی باطلو معبودانو او مقتدايانو ته سبّ او کنځل وکړئ؛ چې د دې نتيجه به داسې شي، چې هغوی به هم په ځواب کې ستاسې د بر حق معبود په نسبت بې ادبي کوي، او له جهالته به ده ته زياړې او کنځلې کوي، په دې صورت کې به د خپل واجب التعظيم معبود د اهانت سبب تاسې پخپله وګرځئ، نو ځکه له دې نه تل احتراز وکړئ !.

دکوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولې طريقې سره ښکارول، يا د هغه پر کمزورئ او رکاکت په تحقيقي او الزامي طريقو سره تنبيه کول بېل شی دی، ليکن د کوم قوم د لويانو او معبودانو په نسبت د تحقير او توهين په ډول زړه دردوونکې خبرې ښې نه دي، او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولي.

كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۰۸﴾

په شان د دغـه (ښايست د عبادت د بتانـو دوی ته) ښايسته کړی مونـږ هـر امت (فرقې) ته عمل د دوی (نېک وي که بد)، بيا به رب د دوی ته بيا ورتګ د دوی دی (په آخرت کې) پس خبر به کړي (الله) دوی په هغه شي چې وو دوی چې کاوه به (يې په دنيا کې نو په جزا به يې رسوي).

تفسير: يعني څرنګه چې دنيا دار الامتحان دی؛ او د هغې نظام مونږ داسې ايښی دی، او داسې اسباب مو سره راټول کړي دي، چې دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو، او دستورونو نازيږي، او فخر پرې کوي، او د انسان دماغ داسې نه دي جوړ شوي؛ چې فقط د صداقت پر قبلولو او منلو باندې مجبور شي، او د غلطی په لوري د تللو هيڅ ځای ورته پاتې نه وي.

هو ! کله چې د پاک الله په دربار کې حاضر شي او له ګردو (ټولو) حقائقو سره مخامخ شي، نو هلته به وپوهيږي، او د دې خبرې پته به ورته ولګيږي، چې هغه کارونه چې په دنيا کې يې کړي دي څرنګه وو؟

وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ ۙ اَنَّهَآ اِذَا جَآءَتْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۰۹﴾

او قسمونه خوري دغه (کفار) په الله باندې په ډېرو سختو قسمونو خپلو سره چې خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چې يې غواړي دوی) نو هرومرو (خامخا) به ايمان راوړي پرې، ووايه (ای محمده ! دوی ته): بېشکه خبره دا ده چې معجزې په نزد د الله دي (او زه نه يم پرې قادر)، او څه شي خبر کړي يئ تاسې (ای مؤمنانو بلکه بې خبره يئ چې) بېشکه دا (مطلوبې) معجزې کله چې راشي (دوی ته) (بيا هم) نه راوړي ايمان دوی.

تفسير: ځينو مسلمانانو ته داسې خيال پيدا شو، چې ډېر ښه ! که د دوی دا غوښتنې پوره شي، او دغه حجت هم تمام شي، نو څه کيږي؟ لهذا د دې په نسبت فرمايي، چې تاسې نه يئ خبر چې دغه سرکښان او ضد کوونکي کسان د دې فرمايشي علامو له ليدلو نه وروسته بيا هم ايمان راوړونکي نه دي، او بيا به سم له سنت الله سره دوی د دې خبرې مستحق وګرځي، چې فوراً پوپنا شي، لکه چې د دې سورت په شروع کې مو په تفصيل سره هغه وليکل: (فرمايشي معجزې لکه دا چې د صفا غر زر وګرځوي يا نور).

وَنُقَلِّبُ اَفْـِٕدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوْا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّنَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۱۱۰﴾

او آړوو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترګې د دوی (له ليدلو د حق نه، نو ايمان نه راوړي) لکه چې ايمان يې نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول وارې، او پرېږدو مونږ دوی په ګمراهۍ د دوی کې، حال دا چې دوی متحيران او متردّدان وي.

تفسير: يعني کله چې په کفر او سرکښۍ باندې همېشه والی او دوام وشي؛ نو نتيجه به يې داسې کيږي، چې مونږ د دوی زړونه او سترګې کږه وو، بيا د حق د پوهېدلو او ليدلو توفيق نه مومـي، «پـه موضح القرآن» کې راغلي دي چې الله جل جلاله هغو کسانو ته چې هدايت ورکوي؛ په همغه اول ځلې چې حق آوري، هغه په انصاف سره قبلوي، او هغه چې له اوله ضد او هنډه کوي، که علامې يې هم وګوري؛ نو څه حيلې او پلمې (تدبيرونه) ورته جوړوي.

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَآ إِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَىْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوٓا إِلَّآ أَن يَشَآءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿۱۱۱﴾

او كه بېشكه مونږ راليږلي مو وى دغو (كفارو) ته (په غوښتنه د دوى) پرښتې، او خبرې كړي وى له دوى سره مړيو (لكه چې دوى وايي)، او جمع كړي وى مونږ دوى ته هر شى (چې په دنيا كې دي) مخامخ؛ نو نه به وو دغه (كفار) چې ايمان راوړي (په هيڅ وخت كې) مګر (په وقت د ارادې فرمايلو د الله (د ايمان د دوى) وليكن زيات د دوى جاهلان دي (نه پوهيږي).

تفسير: د ﴿وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ترجمه ځينو مفسرينو داسې كړې ده: «ليكن زيات مسلمانان نه پوهيږي په دې چې دغه كفار ايمان نه راوړي، اګر كه داسې معجزې هم ووينې»، او ځينې مفسرين داسې ترجمه كوي: «وليكن اكثر د دې كفارو نه پوهيږي په نه راوړلو د ايمان خپل باندې؛ اګر كه راوړلى شي دوى ته داسې معجزې هم».

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِىٍّ عَدُوًّا شَيٰطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿۱۱۲﴾

او همداسې ګرځولي (پيدا كړي) وو مونږ هر نبي ته دښمن شيطانان د انس (انسانانو) او د جن (پيريانو)، ورښوولې به (او وسوسه به يې آچوله) ځينو د دوى ځينو (نورو) ته، ښايسته كړى شوى خبرې لپاره د غولولو، او كه اراده فرمايلې واى رب ستا، نو نه به وو كړي دوى دا (كارونه چې د زخرف وحي او غرور دى)، پس پرېږده دوى او هغه چې دوى له ځانه دروغ جوړوي (چې كفر دى).

تفسير: همداسې چې دغه مشركان اومعاندان په داسې چټي فرمائشونو تاسې ربړوي (تكليف دركوي)، او په راز راز (قسم قسم) حيلو او پلمو (بهانو) د حق له لارې د خلقو ښويول غواړي؛ همداسې د نورو رسولانو په مقابل كې هم شيطاني قوتونو كار كولو، تر څو هغه رسولان هم پرې نږدي، چې پخپلو پاكو مقاصدو (د خلق الله هدايت) كې بريالي (كامياب) شي.

وَلِتَصْغٰىٓ إِلَيْهِ أَفْـِٔدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْـَٔاخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ﴿۱۱۳﴾

او لپاره د دې چې ميل وكړي دې دروغو ته زړونه د هغو كسانو چې ايمان نه راوړي په آخرت (قيامت باندې) او لپاره د دې چې خوښ (هم) كړي دا دروغ، او لپاره د دې چې وكړي دوى (له ګناهونو) هغه چې دوى يې كسب كوونكي دي (چې پرې كړه شي).

أَفَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْتَغِى حَكَمًا وَهُوَ الَّذِىٓ أَنزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتٰبَ مُفَصَّلًا ۚ وَالَّذِينَ ءَاتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُۥ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿۱۱۴﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهِۦ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۱۵﴾

آيا پس بې له الله وغواړم زه حكم كوونكى عادل (چې ځما او ستاسې په منځ كې فيصله وكړي)، حال دا چې دغه (الله) هغه (ذات دى) چې نازل كړى (رالېږلى) يې دى تاسې ته كتاب (قرآن) حال دا چې واضح كړى شوى دى (په كې حق او باطل)، او هغه كسان چې وركړى

دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږي دوی چې بېشکه دا (قرآن) نازل کړی (رالېږلی) شوی دی له (لوري د) رب ستا په حقه سره، نو مه کېږه (ای سامعه !) هیڅکله له شک کوونکو (په قرآن کې).
او تمامه شوې ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالي) او له جهته د عدل (انصاف یعنې کمال ته رسېدلی دی صدق د اخبارو او عدل د احکامو د ده)، نشته هیڅ بدلوونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیع ته یواځې جاهلان او بد عقیدګان انسانان غوږ ږدي، یواځې رسولِ صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چې په هره مسئله او معامله کې فقط یو الله جل جلاله خپل منصف او حَکَم منلی دی، آیا له دوی څخه د دې خبرې هیله (امید) کېدی شي چې دوی به الله تعالی پرېږدي، او د بل چا تر اثر لاندې به راشي؟، حال دا چې د پاک الله له لوري داسې معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی؛ چې د ګردو (ټولو) اصولي شیانو ضروري توضیح او تفصیل په کې موجود دی، چې د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لري، او ښه پرې پوهیږي چې په یقین سره دا پاک قرآن اسماني کتاب دی، نو د داسې محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنګه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلي قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کېدی شي؟

وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

او که متابعت وکړې (ته) د زیاترو د هغو کسانو چې په ځمکه کې دي (له کفارو جهلاوو) نو وابه اړوي دوی تا (ای محمده !) له لارې د الله، او نه کوي پیروي دوی مګر د ګمان، او نه دي دوی مګر دروغ تړي (پر الله).

تفسیر: مشاهده او تاریخ دا راښیي چې په دنیا کې فهیم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو، او اکثریت د همغو خلقو وو؛ چې تش د خیالي، بې اصولو، او چټي (فضول) خبرو پیروي به یې کوله، که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوږ کېږدې، او پر بې اصولو خبرو باندې تګ شروع کړې، نو د الله تعالی د درښوولې سمې صافې لارې څخه په یقین سره بې لارې کېږې.

د دې خبرې مخاطبه اګر که له تاسې سره ده، خو في الحقیقت نورو ته آورول کیږي، د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بې اصولو او چټي (فضولو) خبرو څخه یوه دا وه، چې هغو د ذبیحې پر مسئلې باندې تنقیدونه کول، او سره ویل به یې: «هغه ساکښ (حیوان) چې په خپل مرګ ومري، یعنې مردار شي، دغه ته مسلمانان مردار وایي، حال دا چې هغه د پاک الله وژلی شوی ساکښ (ذي روح) دی، بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله ګڼي؛ چې پخپله یې ذبحه کړې وي، نو دا عجیبه کار دی»، د دې خبرې ځواب په وروستنیو آیتونو کې ورکړی شوی دی، چې: ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

بېشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چې ښویېدلي دي له لارې د ده، او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمې لارې صافې موندونکو. نو وخورئ تاسې له هغه مذبوحې څخه چې یاد کړی شوی وي نوم د الله پر هغې باندې که یئ تاسې په آیتونو د الله ایمان لرونکي.

تفسير: کله چې د دې واضحو او صحيحو دلائلو په بنا تاسې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نبوت او د قرآن کريم حقانيت تسليم کړ، او په کلي ډول سره مو د هغه پر احکامو ايمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئياتو د صحت تسليمول هم ضروري دي، که د هر اصل او فرع او کلي او جزئي شيانو قبول څمونږ پر قياس باندې موقوف وي؛ نو د وحيې او د نبوت ضرورت هيڅ نه پاتې کيږي.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ

او څه مانع دي تاسې ته چې نه خورئ تاسې له هغې مذبوحې څخه چې ياد کړى شوى دى نوم د الله پر هغې (په وخت د ذبحې کې) حال دا چې په تحقيق واضح کړي دي (الله) تاسې ته هغه چې حرام کړي دي پر تاسې (او دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مګر هغه محرمات چې اړ (محتاج) کړى شوئ تاسې (خوراک د) هغو ته (دهغى خوراک تاسو ته روا دى).

تفسير: يعنې د اضطراري او مجبوري حالت په استثناء هغه شيان چې حرام دي، د هغو تفصيل (په ۶ جزء د المائده سورت په (۳) آيت اوله رکوع کې) تېر شوى دى، په هغو کې هغه ساکښان (ذي روح) نه دي داخل؛ چې د پاک الله په نامه ذبح کړى شوي وي، نو بيا له هغه څخه نه خوړل په څه دليل دي؟ او څه سند لري؟

وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

او بېشکه ډېر له خلقو خامخا ګمراه کوي (خلق په تحليل او تحريم) په نفسي خواهشاتو خپلو بې له پوهې (او تحقيقه او برهانه، له جهله)، بېشکه رب ستا هم دى ښه عالم (دانا) دى په تېرېدونکو (له شرعي حدودو څخه).

تفسير: څمونږ د مسلمانانو عقيده دا ده چې هر شى بالواسطه يا بلا واسطه هم دا پاک الله يې پيدا کوي، او هم دا پاک الله يې وژني، بيا همغسې د ده د پيدا کړو شيانو څنې د ځينو شيونو خوړل مونږ ته مرغوب او مفيد دي، لکه مڼه، انګور، انار، خرما، انځر، مڼه، سنتره، مالټه او نورو، او له ځينو شيانو څنې نفرت او کرکه کوو يا يې مضر ګڼو، لکه ناپاک او ګنده شيان او زهر اوسنکهيا او نور.

هم داسې د پاک الله وژلي شوي شيان هم پر دوه قسمونو دي: يو هغه چې سليم فطرت ترې نفرت کوي، يا يې خوراک څمونږ بدني يا روحي روغتيا ته د الله تعالى په نزد مضر وي، مثلا هغه مړ حيوان (وينه لرونکى ساکښ «ذي ورح») چې په خپل طبيعي مرګ (پخپل سر) مړ شي، او د ده وينه په غوښه کې جذبه شوي پاتې شي، بل هغه حلال او طيب ساکښ (ذي روح) چې له شرعي اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوى وي، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالى وژل شوى حيوان او ساکښ دى، چې يوه مسلمان د چړې په وسيله حلال کړى وي، مګر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغې مذبوحې د تخصص په نوعيت سره) يې غوښه پاکه، صافه او سپېڅلې شوې ده، نو هر هغه سړى چې دغه دواړه قسمونه سره يو شى ګڼي، هغه معتدي (له حده تېرېدونکى) دى.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

او پرېږدئ تاسې ظاهره (ښکاره) ګناه او باطنه (پټه) ګناه (يعنې مطلق ګناه پرېږدئ !)، بېشکه هغه کسان چې کسب کوي د ګناه (ظاهراً يا باطناً) ژر به سزا ورکړه شي دوى ته په سبب د هغو ګناهونو چې وو دوى چې کسب کاوه به (يې).

تفسير: «يعنې ښايي د كفارو په ښوولو او ښويولو باندې نه په ښكاره ډول سره عمل وكړئ، او نه پخپلو زړونو كې څه شك او شبهه پيدا كړئ.

لكه چې پخوا چې وليكل شو مشركانو مرداره حلاله ګڼله، او ويل به يې چې: «اى مؤمنانو ! هغه حيوان چې پخپله مړ كيږي، د هغه وژونكى څوك دى؟» مؤمنانو به ويل چې: «الله تعالى»، نو مشركانو به بيا ويل چې: «تعجب دى هغه شى چې انسانان ښكاري سپي، باز او باښه او نور يې وژني هغه تاسې حلال ګڼئ ! او هغه چې الله تعالى يې وژني، هغه حرام بولئ ! دا ولې؟»، نو ددى جواب كې الله تعالى فرمائي:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

او مه خورئ تاسې له هغې (مردارې) چې نه وي ياد كړى شوى نوم د الله پر هغې باندې (عمداً) او بېشكه چې دا خوراك خامخا ګناه ده، او بېشكه شيطانان خامخا وسوسې اچوي دوستانو خپلو ته (چې كفّار دي) لپاره د دې چې جګړه وكړي دغه (كفّار) له تاسې سره (اى مسلمانانو !) او كه اطاعت وكړئ تاسې د دوى نو بېشكه تاسې به (هم) خامخا مشركان شئ.

تفسير: «يعنې مه خورئ له هغه مړ حيوان څخه چې پرې نه وي ياد كړى شوى نوم د الله تعالى نه حقيقتاً او نه حكماً»، يعنې شرك يوائې هم دا نه دى چې د ما سوا الله عبادت وكړ شي؛ بلكه شرك په حكم كې دا هم دي: چې كوم شى په تحليل او تحريم كې شرعي استناد پرېښود شي، او تش د خپلو آراوو، هوسونو او افكارو تابع شي، لكه چې د ﴿اِتَّخَذُوٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ﴾ په تفسير كې مرفوعاً منقول دي چې: «كتابيانو د الله تعالى وحي پرېښې وه، او يوائې د احبارو او رهبانو وينا يې د تحليل او تحريم مدار او اساس ګرځولې وه».

لكه چې د بخاري او مختصر الزّبيدي شروح څينې د هِرّقل د حديث په متعلق، او څينې په كتاب التفسير كې ليكي؛ چې عدي بن حاتم وويل: «چې مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دى كړى»، رسول اكرم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: «دا هم عبادت دى چې په تحليل او تحريم كې يوائې د دوى متابعت وكړئ».

أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

آيا هر هغه څوك چې وي مړ (په كفر يا جهل) نو ژوندى كړو مونږ دى (په اسلام يا علم سره) او وګرځوو (وركړو) مونږ ده ته نور (رڼا) چې تګ كوي دى په دې سره په خلقو كې؛ په شان د هغه چا دى چې حال د هغه (داسې وي چې واقع وي) په تيارو كې حال دا چې نه وي وتونكى له هغه (تورتم؟ بلكه نه دى، دارنګه حال د مؤمن او كافر دى)، همداسې (لكه چې ښايسته كړى شوى دى مؤمنانو ته ايمان) ښايسته كړى شوى دى كافرانو ته هغه شى چې دي دوى چې كوي (يې له كفر او معاصيو څخه).

تفسير: څينې مفسرين وايي چې دغه آيت د حمزه رضي الله تعالى عنه يا عمر رضي الله تعالى عنه يا د عمّار رضي الله تعالى عنه او ابو جهل په حق كې نازل شوى دى.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِىْ كُلِّ قَرْيَةٍ اَكٰبِرَ مُجْرِمِيْهَا لِيَمْكُرُوْا فِيْهَا ۭ وَمَا يَمْكُرُوْنَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۲۳﴾

او (لکه چې مو ګرځولي دي فاسقان د مکې مشران) هم داسې ګرځولي دي مونږ په هره قريه (ښار) کې مشران فاسقان د هغې قريې، لپاره د دې چې مکرونه (او حيلې) وکړي دوی په هغو کليو (ښارونو) کې، او نه کوي مکرونه (او حيلې) دوی مګر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چې نه پوهيږي دوی (چې ضرر يې دوی ته دی).

تفسير: يعنې داسې حيلې او پلمې (بهانې) يواځې د مکې معظمې رئيسانو له خپل ځانه نه دي جوړې کړي، بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل همداسې پلمې (بهانې) او حيلې کولې، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشي، ليکن د دوی دا پلمې (منصوبې) او حيلې بحمد الله پر پخو (خالصو) ايماندارانو له سره اثر نه کوي، او پلمې (منصوبې) او حيلې کوونکي خپل پای (انجام) او عاقبت پخپله خرابوي.

وَاِذَا جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِىَ رُسُلُ اللّٰهِ ؕۘ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ ﴿۱۲۴﴾

او کله چې به راغی دوی ته کوم آيت (وحي) نو ويل به دوی: له سره مونږ ايمان نه راوړو په (دغې وحي) تر هغه پورې چې راکړی شي مونږ ته په شان د هغو آيتونو چې ورکړی شوي وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چېرې چې ږدي رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسيږي هغو کسانو ته چې مجرمان دي (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کې) او عذاب سخت په سبب د هغه چې وو دوی چې مکرونه به يې کول (له مؤمنانو سره).

تفسير: د دوی د مکارۍ، تکبر، حيلو، او پلمو (منصوبو) لټولو يو مثال دا دی چې د انبياوو عليهم السلام د صدق کومه نمونه چې ګوري؛ نو وايي چې: مونږ په دغو دلائلو او علائمو باندې نه پوهيږو، مونږ هلته يقين کولی شو، چې په مونږ کومه پرښته راښکته شي، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالی پيغام راواروي، يا دې پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شي:

﴿وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ نَرٰى رَبَّنَا ؕ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوْا فِىْٓ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا﴾ (۱۹ جزء د الفرقان سورت (۲۱) آيت (۳) رکوع).

خير دغه خبره خو الله تعالی ته ښه معلومه ده، چې څوک د دې وړ (لايق) او اهل دي، چې د رسالت په منصب مشرّف شي، او د الله تعالی د دې عظيم الشأن امانت حامل وګرځي؟ دا نه کوم کسبي شی دی، چې په دعا او رياضت يا په دنيوي جاه او دولت سره حاصل شي، او نه هر يو پاک او پليت سرې پر داسې يو جليل القدره او مهمه ذمه و ارې باندې فائز او بريالی (کامياب) کېدی شي، هو ! داسې سپين سترګي متکبران، پلمه ګران (بهانه بازان)، حيله بازان او مکاران ښايي وپوهيږي او خبردار شي چې ژر به د دې معزّز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلّت او شديد عذاب په صورت ورکړی شي.

فَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَّهْدِيَهٗ يَشْرَحْ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ ۚ وَمَنْ يُّرِدْ اَنْ يُّضِلَّهٗ يَجْعَلْ صَدْرَهٗ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَآءِ ؕ

پس هر هغه څوک چې اراده وفرمايي الله چې هدايت وکړي ده ته نو پراخوي سينه (زړه) د ده لپاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (الله) د ګمراه کولو د هغه (د

ایمان له لارې) ګرځوي (الله) سینه (زړه) د ده تنګ، نهایت تنګ ګواکې پورته درومي دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته.

تفسیر: یعنې په زور سره آسمانونو ته ختل غواړي، ولې نشي ختلی، څکه زړه یې تنګیږي، (یعنې د حق له قبوله داسې تښتي او لرې کیږي چې وایې آسمان ته ترې وختی، یا لکه چې د یوه سړي په مخکې یو ډېر لوړ او مشکل کار وي، چې ورته ګوري او توان یې ورته نه رسیږي، او زړه یې ورته تنګیږي، هم داسې ده ته هم اسلام سخت ښکاري).

كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝﴿۱۲۵﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيْمًا ۚ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ ۝﴿۱۲۶﴾

هم داسې (چې تنګ کړي یې دي زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوي الله عذاب پر هغو کسانو چې نـه راوړي ایمان. او همدا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړي دي مونږ آیتونه لپاره د (هغه) قوم چې پند ترې اخلي (پکې غور کوي).

تفسیر: هغه کسان چې د ایمان راوړلو اراده نه لري، وربانديې عذاب او تباهي راځي، چې ورو ورو د دوی سینې دومره تنګیږي، چې په هغو کې د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتې کیږي، بیا نو هم دغه سینه تنګي (ضیق الصدر) داسې عذاب دی، چې د قیامت په ورځ کې په محسوس ډول ور په مخه کیږي.

شیخ الهند د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړې ده، چې دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی.

او «عبد الرحمن بن زید بن أسلم» «رحمه الله» هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړېده.

مګر ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما دلته له (رجس) څخې شیطان مرادوي، ښایي دا به له دې امله (وجې) وي، چې «رجس» پلیتی ته وایي، او له شیطان څخه ډېر پلیت او ناپاک بل څوک نشته.

په هر حال له دې تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسې کیږي: هم دغسې چې پاک الله له ایمان څخې د ویریدونکو سینه تنګوي؛ هم داسې پر هغوی باندې د بې ایمانی له وجې شیطان هم مسلّط کاوه شي، چې له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتې کیږي.

لَهُمْ دَارُ السَّلٰمِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝﴿۱۲۷﴾

شته دی دغو (پند آخیستونکو) ته دار (کور) د سلامتیا (جنت) په نزد د رب د دوی، او هم دغه «الله» ولي (مددګار) د دوی دی په سبب د هغو (اعمالو) چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: یعنې هر هغه څوک چې د اسلام او اطاعت په سمې صافې لارې درومي؛ هم دی به د سلامتیا کور ته ورسیږي، او پاک الله به د ده ولي، دوست او مددګار شي، دا خو د هغو کسانو حال شو چې د دوی ولي او دوست الله تعالی دی، یعنې «أولیاء الرحمن» دي، وروسته له دې د «أولیاء الشیطان» بیان کولی شي.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيْعًا ۚ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِّنَ الْاِنْسِ ۚ

او (یاد کړه) هغه ورځ چې جمع به کړي (الله) دوی ټول، (او وبه ویل شي) ای جماعته د جنیاتو (د پیریانو) ! په تحقیق چې ډېر مو تابع کړي دي تاسې له انسانانو.

تفسیر: یعنې ای شیاطین الجن ! تاسو ډېر بدبخت انسانان خپل لوري ته متوجه کړي دي، او په خپله لاره مو هغوی روان کړي دي.

وَقَالَ أَوۡلِيَآؤُهُم مِّنَ ٱلۡإِنسِ رَبَّنَا ٱسۡتَمۡتَعَ بَعۡضُنَا بِبَعۡضٖ وَبَلَغۡنَآ أَجَلَنَا ٱلَّذِيٓ أَجَّلۡتَ لَنَاۚ

او وبه وايي دوستان د دوی له انسانانو ځني: ای ربه ځمونږ! نفع اخیستي ده ځینو ځمونږ په ځینو (نورو)، او رسيدلي يو مونږ نيټې خپلې ته هغه نيټه چي مقرره کړې وه تا مونږ ته (چې قيامت دی او مونږ ترې منکران وو، نو اوس به ځمونږ څه حال وي؟).

تفسیر: په دنیا کې هغه انسانان چې د بتانو او نورو عبادت کوي، دوی في الحقيقت د خبيثو پيريانو (شياطينو) عبادت کوي، او دغو به په دې گمان د شياطينو عبادت کولو، چې دوی به ځمونږ په کار او ښه راشي، نو ځکه به يې د دوی په نامه نذرونه، نيازونه او خيراتونه ورکول، برسېره په دې د اهل جاهليت ډېرو کسانو د تشويش او اضطرابونو په وخت کې له پيريانو ځني هم استعانت غوښت، لکه چې د «الجن» په سورت کې ورته اشاره شوې ده.

او ابن کثير «رحمه الله» او نورو داسې روايتونه هم نقل کړي دي، چې کله د آخرت په ورځ کې دغه شياطين الجن أو شياطين الانس يو ځای سره ونيولی شي، او د گردو (ټولو) حقائقو انکشاف وشي، نو هلته به مشرکان داسې عذر کوي، چې ای ځمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی، خو پخپلو منځونو کې مو سمدلاسه موقتي کارونه کول، او د مرگ د وعدې له راتللو څخه لا پخوا مونږ په دنيوي کارونو او خپلو چارو کې د پر مخ بيولو لپاره يو د بل کارونه چلول، او ځينې ترتيبونه مو سنجول (سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه وو.

قَالَ ٱلنَّارُ مَثۡوَىٰكُمۡ خَٰلِدِينَ فِيهَآ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۗ

او وبه فرمايي (دوی ته الله) چې: اور ځای ستاسې دی حال دا چې همېشه به اوسئ تاسې په دغه اور کې مگر (کله) چې اراده وفرمايي الله (د ايستلو د دوی زمهرير يا حميم يا بل کوم عذاب ته، يا اراده وفرمايي الله تعالی د ايستلو د گناهگارو مؤمنانو له اور څخه جنت ته)،

تفسیر: دا يې «کله چې اراده وفرمايي الله» د دې لپاره وفرمايه چې د دوزخ عذاب چې دائم دی، خو د هم ده په اراده سره دی، هر کله چې اراده وفرمايي د هغه پر موقوفولو هم قادر دی، ليکن پر هغه شي يې چې اراده کړېده، او د هغې خبر يې د رسولانو په ژبه ورکړی دی، هغه له سره تبديل کېدونکی نه دی. عموماً مفسرينو د دې آيت ترجمه داسې کړېده: «وبه فرمايي دوی ته الله چې اور ځای ستاسې دی چې همېشه به اوسئ تاسې په دغه اور کې مگر کله چې اراده وفرمايي الله د ايستلو د دوی زمهرير، يا حميم يا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کې به په اور کې نه وي»، چې همدغه ترجمه غوره ده.

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٞ ﴿١٢٨﴾

بېشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډېر خبردار) دی.

تفسیر: يعنې د مجرمانو له جرائمو ځنې په ښه ډول سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوي.

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعۡضَ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعۡضَۢا بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

او همداسې (چې په دنيا کې انسي او جنّي کفار مو يو په بل باندې مسلّط کړي دي؛ په عقبا کې) مسلّطوو مونږ ځينې ظالمان په ځينو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چې وو دوی چې کول به يې.

تفسير: لکه چې تاسې د «شياطين الجن» او د دوی د انسي أولياوو حال واورېده، هم داسې مونږ ګرد ظالمان او ګناهګاران د دوی دظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کې يو له بله سره نژدې کوو، او د هرې درجې ظالم او ګناهګار چې وي؛ دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کې اچوو، بيا به وويل شي دوی ته داسې چې:

يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي وَيُنذِرُونَكُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هَٰذَاۚ

ای جماعته د جنياتو (پيريانو !) او انسانانو !آيا نه وو راغلي (بلکه راغلي وو) تاسې ته رسولان له همدا تاسې نه چې بيانول به دوی پر تاسې آيتونه (احکام) ځما او ويرولئ به يې تاسې له ملاقات د ورځې ستاسې ځخه چې دا ده.

تفسير: دا تحقيق چې په هره نوعه کې بېل بېل رسول راشي، يا هر يو رسول د جن او انس ګردو افرادو لپاره مبعوث شوی دی، نو دا آيت له دې بيانه ساکت دی، د نورو نصوصو له مخې ګردو عالمانو دا ثابته کړې ده؛ چې نه د هر يوه رسول بعثت عمومي دی، او نه الله تعالی کوم يو جنّ د مستقل رسُول په حيث لېږلی دی، د معاش او معاد په اکثرو معاملو کې دوی حق تعالی د انسانانو تابع ګرځولي دي، لکه چې د «جن» د سورت آيتونه او احاديث او نور پرې دلالت کوي.

دا کومه ضابطه نه ده چې د مخلوق د هرې نوعې لپاره د همغې نوعې کوم سړی رسول ولېږل شي، باقي د انسانانو په لوري د پرښتو لېږل د رسالت په ډول (طريقه) د دې په نسبت هغه انکار چې د پاک قرآن په متعددو مواضعو کې شوی دی؛ د هغو اصلي منشأ همدا ده، چې عام انسان د پرښتو د ليدلو تحمل په خپل اصلي هيئت سره نشي کولی، او د بې اندازې خوف او هيبت له وجې نشي ترې مستفيد کېدی، او که د انسان په صورت راشي، نو بلا ضرورت التباس واقع کيږي، په همدې قياس سره که د پيريانو په قوم کې د نبوت منصب اهليت وای؛ نو دوی به دانسانانو لپاره له سره نه مبعوث کېدل، ځکه چې هلته به هم دغه اشکال وو.

قَالُواْ شَهِدۡنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَاۖ وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَشَهِدُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ كَٰفِرِينَ ١٣٠

نو وايي به چې شاهدي وايو پر (ګناهونو د) ځانونو خپلو (او په راتګ او تبليغ د رسولانو، نو وبه فرمايي الله چې) او غره کړي (او غولولي) دوی ژوندون لږ خسيس (دنيوي ژوندون)، او شاهدي ورکړه دوی پر ځانونو خپلو باندې چې بېشکه دوی وو کافران (په دنيا کې).

تفسير: په دې سورت کې پورته ذکر شو چې اول به کافران له خپله کفره انکار کوي، بيا به الله تعالی پخپل تدبير دوی قائلوي.

ذَٰلِكَ أَن لَّمۡ يَكُن رَّبُّكَ مُهۡلِكَ ٱلۡقُرَىٰ بِظُلۡمٖ وَأَهۡلُهَا غَٰفِلُونَ ١٣١ وَلِكُلّٖ دَرَجَٰتٞ مِّمَّا عَمِلُواْۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعۡمَلُونَ ١٣٢

دغه (ارسال د رُسل) لپاره د دې دی چې نه دی رب ستا هلاک کوونکی (د اهل د ښارونو او د) کليو په ظلم سره، حال دا چې اهل د دې (کليو او ښارونو) غافلان (بې خبران) وي، او هر چاته درجې دي (په ثواب او عقاب کې) له (جزاء د) هغو اعمالو چې کړې وي دوی، او نه دی رب ستا غافل (بې خبره) له هغو شيانو چې دوی (يې) کوي.

تفسیر: یعني د الله تعالی دا عادت نه دی چې بې له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په ګناه باندې په دنیا یا آخرت کې ونیسي، او هلاک یې کړي، نو ځکه پیغمبران او ویروونکي یې ولېږل، چې په ښکاره ډول ټولو جنیاتو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ورڅرګند او ګرد پرې خبردار کړي، بیا چې د چا عمل په کومه درجه او اندازه وي؛ الله تعالی به له هغه سره همغسې معامله وکړي.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِن بَعْدِكُم مَّا يَشَاءُ كَمَا أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ ۖ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

او رب ستا غني (بې پروا) دی (له بندګانو او د دوی له عباداتو) څښتن (خاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لېږلو)، که اراده وفرمایي نو بوځي به تاسې او خلیفه (ځای نیوونکی ستاسې) به کړي وروسته له تاسې هر هغه څوک چې اراده وفرمایي، لکه چې پیدا کړي یې یئ تاسې له اولادې د قوم نورو نه. بېشکه هغه شی چې له تاسې سره یې وعده کولی شي (چې قیامت دی) ضرور راتلونکی دی، او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله تعالی په قدرت د ده کې).

تفسیر: الله تعالی خپل حجّت پر تاسې د رسول په لېږلو تمام کړ، اوس که تاسې د الله تعالی احکام نه منئ، او په سمه صافه لاره نه درومئ؛ نو الله جل جلاله غني دی، او د تاسې او د نورو هیڅ پروا نه لري، که پاک الله اراده وکړي؛ نو تاسې ګرد به یوه شېبه (دقیقه) کې له منځه یوسي، او ستاسې په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروي، چې د الله تعالی مطیع او وفادار وي، او دغه ستاسې بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لري، دا چې نن تاسې د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یئ، د پاک الله کار دی چې دوی یې عقبی ته بیولي او تاسې یې په دغه دنیا کې د دوی په ځای کښېنولي یئ، او ځای یې در کړی دی، په هر حال د الله تعالی کار بېرته پاتې کېدونکی او ستنېدونکی (واپس کېدونکی) نه دی، که ګرد مخلوقات هم لاس سره یو کړي، او ورته متفق شي؛ بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادې او مشیئت مخه نشي نیولی.

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۗ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

ووایه چې ای قومه ځما! عمل کوئ تاسې پر حالت خپل سره (چې کفر او عداوت دی) بېشکه زه هم عمل کوونکی یم (پخپل حال سره چې ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شئ تاسې چې دچا لپاره بـه وي (محمود) عاقبت د دار (د آخرت، بالیقین)، شان دا دی: نه مومي بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران).

تفسیر: یعني الله تعالی تاسې په خیر او شر، نفع او ضرر، ښېګ او بد ګردو مطلع او خبر کړي یئ، که سره له هغه هم تاسې پرې ونه پوهېږئ، او پر خپلو ځانونو ظلم وکړئ، او له دې تیري او تجاوز څخه لاس وانخلئ؛ نو تاسې په دغه شرارت کې دوام وکړئ !، زه به هم خپله فریضه اداء کړم، او عنقریب به دا خبره ښکاره شي، چې د دې دنیا انجام د چا پـه لاس کـې دی؟ بې له شکه او شبهې د ظالمانو پای (آخر) او انجام ښه نه دی.

وروسته له دې د دوی د هغو څو اعتقادي او عملي ظلمونو بیان کاوه شي، چې په دوی کې رائج وو، او له ګردو څخه خورا لوی ظلم هغه دی، چې د هغه په نسبت یې فرمایلي دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَٰذَا لِشُرَكَائِنَا ۖ فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ ۗ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

او مقرر کړي دي دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شي چې پیدا کړي دي الله تعالی (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو څخه یوه برخه، نو وایي دوی دا برخه لپاره د الله تعالی ده په زعم (عقیده) د دوی سره، او دا (بله برخه) لپاره د شریکانو څمونږ ده، نو هغه برخه چې وي لپاره د شریکانو د دوی؛ پس (هغه) نه رسیږي الله ته، او هغه برخه چې وي لپاره د الله؛ نو هغه رسیږي شریکانو د دوی ته (چې بتان دي، ډیر) بد دی هغه حکم (انصاف) چې کوي یې دوی.

تفسیر: شاه صاحب فرمایي چې: «کافرانو به له خپلو کښتو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو څنې د الله تعالی په نامه نذرونه او نیازونه ایستل، او د بتانو په نامه به یې هم نیازونه او نذرونه ټاکل (مقررول)، نو بیا کله چې هغه ساکښ (ذي روح) چې د الله پاک په نامه ټاکلی (مقرر) شوی وو، څه قدر به یې بهتر لیدو؛ نو هغه به یې د بتانو له ساکښو (ذي روحو) سره بدلاوه، مګر د بتانو له لوري به یې د الله تعالی په لوري نه بدلاوه، او له هغو ډیر ویریدل».

هم داسې په کښت (فصل) او کر، غَلو او دانو، میوو او نورو شیانو کې هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقا د پاک الله برخې سره ګډ کیده؛ نو هغه به یې ترې بېلاوه، او د بتانو په لوري به یې ورستناوه، که د الله پاک برخه به د بتانو په برخو کې ورتله؛ نو هغه به یې نه ستنوله او داسې پلمې (تدبیرونه) او بهانې به یې جوړولې چې الله تعالی خو غني دی، که د هغه له برخې څخه څه کمه شي، هیڅ پروا نه لري، په خلاف د بتانو چې هغوی داسې نه دي.

د تماشې خبره دا وه چې دوی له داسې ویناوو څخه هم نه شرمېدل چې هغه بتان چې په دې اندازه محتاج وي؛ نو بیا دوی څرنګه معبود او مستعان دواړه شي؟ د داسې شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟.

په هر حال په دې آیت کې په ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ سره د مشرکینو د دې تقسیم تردید وکړ شو، یعنې د الله تعالی په پیدا کړی شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کې اول د غیر الله د برخې ټاکل (مقررول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول څومره ظلم؟ او بې انصافي ده؟ !.

وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۖ

او (لکه چې مزیّن کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسې ښایسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چې شیطانان دي) لپاره د دې چې هلاک کړي دوی او (بل) لپاره د دې چې ګډوډ کړي (دا شیطانان) پر دوی باندې (ابراهیمي) دین د دوی.

تفسیر: («شُرَكَاءُ» مرفوع او د «زَيَّنَ» فاعل دی): دلته د (شرکاء) **تفسیر مجاهد** «رحمه الله» په «شیاطین» سره کړی دی، د مشرکانو د انتهایي جهالت، ظلم او تیري یوه نمونه دا وه چې ځینو د دوی به خپلې نجونې (جینکۍ) د څوم له شرمه، او د خسر ګرځیدلو له عیبه او ځینو خپل نور حقیقي اولادونه د دې اندېښنې له سببه چې له کومه او څه به وخوري؛ وژل، او کله به یې په خپلو ځانونو باندې داسې نذرونه منل، که دومره اولاد څما کره وشي، یا مې فلانی مراد پوره شي، نو خپل یو ولد به د فلاني بت په نامه ذبح کړم، او دغه ظلم او تېری او بې رحمي به یې لوی عبادت او قربت ګڼاه، لکه چې شیاطینو هم دغه بد رسم دوی ته د الهي خلیل د سنّت پشان ښایسته ورڅرګند کړی وو.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳۷﴾

او كه اراده فرمايلې وى الله (په نه كولو د دې كار)؛ نو نه به وو كړى دوى دا كار، نو پر پرږده دوى او هغه چې دروغ وايي دوى (پر الله باندې).

تنبيه: همداسې يو آيت په (۸ جزء د «الأنعام» د سورت په ۱۱۲ آيت (۱۴) ركوع) او په نورو ځايونو كې هم په همدې مضمون نور آيتونه شته، هر هغه شى چې د دغو متحد المضامينو آيتونو په تفاسيرو كې هلته ليكل شوى دى، هغه دې دلته بيا وكتل شي !.

وَقَالُوْا هٰذِهٖٓ اَنْعَامٌ وَّحَرْثٌ حِجْرٌ لَّا يَطْعَمُهَآ اِلَّا مَنْ نَّشَآءُ بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُوْرُهَا وَاَنْعَامٌ لَّا يَذْكُرُوْنَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَآءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيْهِمْ بِمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او وايي دوى چې (دغه برخه د بتانو كه) چارپايان دي او (كه) كښت (فصل) ممنوع (حرام) دى؛ چې نه به خوري له دې مګر هغه څوك چې څمونږ خوښ وي په ګمان د دوى سره سم، او (ځينې) چارپايان دي چې نه يادوي دغه (مشركان په وخت د ذبح كې) نوم د الله پر دوى بلكه (نوم د بتانو پرې يادوي او نسبت كوي د دغو احكامو الله ته) په طريقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا وركړي دوى ته (الله)، په سبب د دې چې وو دوى دروغ به يې تړل (پر الله).

تفسير: مثلا چې نارينه يې وخوري او ښځې يې ونه خوري، يا دې نذرانې يواځې همغه كسان وخوري؛ چې د بتخانو مجاوران وي، دا قيود يې يواځې په خپلو خيالونو سره د ځينو چارپايانو او كښتونو (فصلونو) په متعلق وضع كړي وو، چې د بتانو په نامه به يې وقفول، همداسې يې سورلى او بار وړل هم د ځينو ساكښانو (چارپايانو) په شا حرام ګڼل، د ځينو مواشيو په نسبت يې داسې فيصله كړې وه، چې د ذبحې يا د سورلى يا لوشلو په وخت كې پر هغوى د الله تعالى نوم وانخيستل شي، او هيچېرې د بتانو په شيونو كې الله تعالى شريك نشي.

برسېره په دې؛ لوى غضب دا وو چې د هسې خرافاتو او جهالتونو نسبت يې د الله تعالى په لورې كاوه، ګواكې (معاذ الله) همده داسې احكام صادر فرمايلي دي، او په هم دغو طريقو سره د ده خوښي او خوشالي حاصلېدى شي، له داسې بدو عناوينو سره يې داسې بهتان او افتراء هم كوله، ژر به دوى د داسې ګستاخئ او سپين سترګئ له سزاوو سره مخامخ شي.

وَقَالُوْا مَا فِيْ بُطُوْنِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُوْرِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مَّيْتَةً فَهُمْ فِيْهِ شُرَكَآءُ ۚ سَيَجْزِيْهِمْ وَصْفَهُمْ ۚ اِنَّهٗ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۳۹﴾

او وايي دوى چې هغه شى چې په ګېډو د دې چارپايانو كې دى؛ خالص دى لپاره د نارينه وو څمونږ، او حرام كړى شوى دى پر ښځو څمونږ، او كه وي هغه؛ مرداره نو دوى (نر او ښځه) په كې شريكان دي، ژر به سزا وركړي (الله) دوى ته د (دې) تقرير د دوى، بېشكه دغه (الله) ښه حكمت والا دى (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي) ښه علم والا (په هر شي دانا).

تفسير: يوه داسې مسئله يې هم له ځانه جوړه كړې وه، كه بحيره او سائبه يې ذبح كړه، او د هغو له ګېډو ځنې كوم ژوندى بچى ووت، نو د هغه له غوښې څخه دې نارينه وخوري ! او ښځې دې نه خوري، او كه مړ ووت؛ ټول يې ترې خوړى شي، د داسې بې سندې مسئلې د جوړوونكو له حاله پاك الله بې خبره نه دى، هو ! دى به له خپل حكمت سره

سم په مناسب وخت کې هغو ته مناسبه سزا ور کوي، (او بېشکه الله ښېښتن (خاوند) د حکمت دی، په حکم د حلالو او حرامو بلکه په هر شي کې، او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کې).

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوٓا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَآءً عَلَى اللَّهِ ۚ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

بېشکه زیان کړی دی هغو کسانو چې وژلي يې دي اولاد خپل له جهته د بې عقلی بې له پوهې، او حرام کړي يې دي هغه شیونه چې رزق (روزي) ور کړی دي دوی ته الله، له جهته د دروغ تړلو پر الله پورې، بېشکه ګمراهان شوي دي دوی، او نه دي دوی لاره موندونکي (حق ته).

وَهُوَ الَّذِىٓ أَنشَأَ جَنَّٰتٍ مَّعْرُوشَٰتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَٰتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَٰبِهٍ ۚ كُلُوا مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَءَاتُوا حَقَّهُۥ يَوْمَ حَصَادِهِۦ ۖ وَلَا تُسْرِفُوٓا ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾

او الله هغه ذات دی چې پیدا کړي يې دي باغونه (د انګورو له ځمکې) هسک (اوچت) کړی شوي (پر لرګیو)، او غیر هسک (اوچت) کړی شوي (پراته پر ځمکه)، او د خرما ونه او کښت (فصل) چې مختلفي وي مېوې (حاصل) د هغو (په رنګ او خوند کې) او زیتون (ښونه) او انار (نرګوسی) چې متشابه وي (په ونو او پاڼو کې) او غیر متشابه وي (مېوې د هغو په مزو کې)، خورئ تاسې له مېوې د هغې ځنې کله چې مېوه ونیسي، او اداء کړئ حق د هغې په ورځ د رېبلو (شوکولو) د دې، او بې ځایه يې مه مصرفوئ تاسې، بېشکه چې الله نه خوښوي مسرفان (تېرېدونکي له حدودو).

تفسیر: هسک (اوچت) کړی شوي لکه انګور چې پر چیلو او نورو هسکیږي (اوچتیږي)، او غیر هسک (اوچت) کړی شوي (چې پخپله هسک (اوچت) وي) لکه خُرما، منه، بادام او پسته او نورې دې (تنه) لرونکې ونې، یا (غوړېدلې په ځمکه لکه) خټکي، هندوانې، او نور چې د هغو ځېلې (جوړنګ) بې د بل کوم شي له اتکاء د ځمکې پر مخ غځیږي او خوریږي.

﴿أُكُلُهُۥ﴾ «اُکُل: مېوه، دانو او نورو هغو شیانو ته وايي چې خوړل کیږي»، ﴿مُتَشَٰبِهًا﴾ یعنې په صورت او شکل کې یو له بل سره مشابه او ورته وي، خو په خوند او مزه کې سره بېل او جلا (جدا) وي.

﴿كُلُوا مِن ثَمَرِهِۦٓ﴾ «خورئ له مېوې د هغې»، یعنې هغه غلې چې الله تعالی پیدا کړي دي، د هغوی له خوړلو څخه بې له کومه سنده ځان مه ساتئ !، هو ! د دې دوه خبرو فکر او خیال تل ولرئ، چې د رېبلو او ټولولو په وخت کې هغه حق چې د الله تعالی دی؛ هغه ور کړئ، او نور فضول او بې موقع صرفول او ښندل (نوستل) مه کوئ !.

د الله تعالی له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دې په نسبت عالمان مختلفې خبرې کوي، د ابن کثیر «رحمه الله» له روایت ځنې دا څرګندیږي، چې ابتداء په مکې معظمې کې د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کې څه برخه ایستل واجب وو، چې په مساکینو او فقراوو صرفېدله، وروسته په مدینې منورې کې د هجرت په دویم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنې د للمې ځمکې په حاصلاتو (په دې شرط چې خراجي نه وي) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو ځمکو ځنې شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۚ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

او (پیدا کړي مو دي) له چارپایانو بار وړونکي او غځېدونکي (په ځمکه)، خورئ تاسې له هغو چې رزق کړی (درکړی دی) تاسې ته الله، او مه کوئ متابعت (مه ځئ) تاسې په قدمو د شیطان، بېشکه دا (شیطان) تاسې ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر: بار وړونکي لکه اوښ او نور، او په ځمکه غځېدونکي لکه کوچنوتي (واړه) ساکښان (ذي روح) مېږي، وزې (یا د «فرش» معنی دا ده چې د وړیو او وژغنو او ویښتانو څخه یې فرشونه جوړېږي، یا لپاره د حلالولو پر ځمکه څملول کیږي، یا «حمولة» د انعامو کبار دي، او «فرش» د دوی صغار دي، ځکه چې ځمکې ته فرش په شان نژدې دي).

د الله تعالی له دې راکړو نعمتونو څخه منتفع کېدل، بهره اخیستل پکار دي، د شیطان پر قدمونو تګ دا دی، چې دغه شیان هرو مرو بې له شرعي حجّته حرام وګرځول شي، یا د شرک او بت پرستۍ وسیله یې جوړه کړي، له دې نه په بله د شیطان ښکاره دښمني څه وي، چې له دې نعمتونو څخه یې تاسې په دنیا کې بې برخې ګرځولي یئ؟، او په آخرت کې د هغو له امله (وجې) په سخت عذاب اخته کېږئ.

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۖ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ ۖ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾

(الله پیدا کړي دي حلال) اته جوړې (نر او ښځه)، له مېږو (ګډو) څخه دوه (نر او ښځه) (یعني په هره نوعه کې یوه ښځه او بل نر، په دې ډول دوه دوه جوړه شول، چې ګرد سره اته کیږي)، او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووایه (ای محمده ! دوی ته): چې آیا (الله) دواړه نران حرام کړي دي (د مېږو «ګډو» او وزو «بیزو» څخه) که دواړه ښځې (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړي یې دي) هغه بچي چې مشتمل وي په هغو باندې رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسې ماته سند (چې علم دی)، که یئ تاسې صادقان (رښتیني په نسبت د تحریم د دې شیونو کې الله ته) !.

تفسیر: یعني د کوم یوه شي حلال او حرام ګڼل یوازې د الله تعالی په حکم سره کېدی شي، بیا په دوی کې نر یا ښځه یا د هغه بچې چې د مور په ګېډه کې دی که تاسې دګردو انسانانو یا د ځینو په حق کې حرام وګرځوئ لکه چې په پخوانیو آیتونو کې تېر شو، آیا له تاسې سره د دې خبرې کوم سند شته؟

کله چې له تاسې سره د الله تعالی کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراوو او نفسي تمایلاتو سره د الله تعالی په پیدا کړو شیانو کې له خپله ځانه حلال او حرام ټاکل (مقررول) له دې خبرې سره مرادف دي؛ چې د الوهیت مقام د خپل ځان لپاره تعیین کړئ، یا په الله تعالی باندې عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووایئ، دا دواړه صورتونه ډېر مهلک او تباه کوونکي دي.

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ ۖ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

او (الله پیدا کړي دي) له اوښانو دوه (نر او ښځه) او له غوایانو دوه (نر او ښځه)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې آیا دواړه نران حرام کړي دي الله که دواړه ښځې یا هغه (بچي یې حرام

کړي دي) چې مشتمل دي پرې رحمونه د دغو دواړو ښځو، آیا وئ تاسې حاضران (لیدونکي) کله چې وصیت (حکم) کاوه تاسې ته الله په دې شیانو، نو څوک دی ډېر ظالم (یعني نشته لوی ظالم) له هغه چا چې تړي پر الله باندې دروغ لپاره د دې چې ګمراه کړي خلق بې له علمه (بې تحقیقه)، بېشکه الله نه کوي هدایت قوم ظالمانو ته (چې د جاهلیت په دین ولاړ وي).

تفسیر: د اشیاوو تحلیل او تحریم یواځې د الله تعالی په حکم سره کېدی شي، او د الله تعالی حکم د انبیاوو علیهم السلام په وسیله رارسیږي، یا حق تعالی بلا واسطه څوک مخاطب وګرځوي، نو له دې نه معلومه شوه، چې دلته دواړه صورتونه منفي دي، د پخواني شِقّ انتفاء ته یې په ﴿نَبِّـُٔوْنِیْ بِعِلْمٍ﴾ الآیه ـ سره او د دویم شِقّ نفي ته یې په ﴿اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ وَصّٰىكُمُ﴾ الآیه ـ سره تنبیه وفرمایله، نو د مشرکانو په دغو دعواوو کې د افتراء او اضلال څخه ما سوا بل هیڅ شی پاتې نشو.

قُلْ لَّاۤ اَجِدُ فِیْ مَاۤ اُوْحِیَ اِلَیَّ مُحَرَّمًا عَلٰی طَاعِمٍ یَّطْعَمُهٗۤ اِلَّاۤ اَنْ یَّكُوْنَ مَیْتَةً اَوْ دَمًا مَّسْفُوْحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِیْرٍ فَاِنَّهٗ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَیْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَیْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۱۴۵﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې نه مومم زه په هغه شي کې چې وحي کړی شوې ده ماته (تر اوسه پورې) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکي چې خوري هغه، مګر که وي دا شی مرداره یا وینه بهېدونکې یا غوښه د خنزیر؛ نو بېشکه دغه خنزیر پلیت دی، یا ناجائزه ذبیحه وي چې غږ کړی شوی وي بې د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغې کې، بیا که څوک (له لوږې) بې اختیاره شي، په دغه حال چې نه وي ظالم (پر بل کوم مضطر باندې)، او نه تېرېدونکی (په خوراک کې د ضرورت له قدره)؛ نو بېشکه رب ستا لوی بخښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی.

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «یعني له هغو ساکښانو (ذي روحو) څخه چې د غوښو خوراک یې رواج درلود (لرلو)، هم دا حرام دي»، په دې آیت کې کفارو ته دا خبره ښوولې کیږي، دغه شیان چې پاس ذکر شول ګرد حلال وو، خو تاسې هغه په خپل سر حرام وګرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږي؛ چې حقیقتاً حرام دي، او تاسې هغه حلال ګڼئ.

باقي د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (۲ جزء د البقره سورت په (۱۷۳) آیت (۲۱) رکوع، او په (۶) جزء د «المائدې» د سورت په (۳) آیت (۱) رکوع د ﴿حُرِّمَتْ عَلَیْكُمُ الْمَیْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِیْرِ﴾ الآیه ـ په تفاسیرو کې لیکلی شوی دی، هلته دې وکتل شي.

وَعَلَی الَّذِیْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِیْ ظُفُرٍ ۚ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَیْهِمْ شُحُوْمَهُمَاۤ اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُوْرُهُمَاۤ اَوِ الْحَوَایَاۤ اَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ؕ ذٰلِكَ جَزَیْنٰهُمْ بِبَغْیِهِمْ ۖ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۱۴۶﴾

او پر هغو کسانو باندې چې یهودان دي؛ حرام کړي وو مونږ هر نوکداره، او له غوایانو او له مېږو (ګډو) حرام کړي وو مونږ پر دوی باندې وازدې د دې دواړو، مګر هغه وازده چې بار کړې وه (لګېدلې وه په) شاګانو د دوی دواړو یا کلمو باندې به وه، یا هغه وازده چې لګېدلې به وه له هډوکي سره، دا (تحریم د دې شیونو) جزا ورکړې وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی، او بېشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکي یو (په دې ویلو خپلو کې).

تفسير: يعني اصلي حُرمت خو په هم دغو شيانو کې شته چې پاس ذکر شول، هو ! د موقّتي مصالحو له امله (وجې) ځينې شيان په عارضي ډول سره پر ځينو اقوامو پخوا له دې نه حرام کړی شوي وو، مثلا پر يهودانو باندې د دوی د شرارتونو د سزا له امله هر نوک لرونکی حيوان چې نوکان يې له منځه نه وي جلا (جدا) شوي، لکه اوښ، شتر مرغ، مرغاوۍ او نور حرام کړی شوي وو، او هم د غوايي او وزې (بيزې) هغه وازده چې پر شا يا کلمو يې لګېدلې نه وي، يا له هډوکي سره متصله نه وي؛ پر دوی باندې حرامه کړی شوې وه، لکه د پښتورګي وازده.

د بني اسرائيلو دغه دعوی غلطه ده؛ چې دغه شيان د نوح او ابراهيم عليهما السلام له زمانې راهيسې په مستمر ډول سره پرله پسې حرام پاتې دي، رښتيا خبره دا ده چې له دغو شيانو ځنې هيڅ يو شی د ابراهيم عليه السلام په عهد کې نه وو حرام، او د يهودانو د نافرمانۍ او شرارتونو له امله دا ګرد شيان حرام شول، نو هر هغه څوک چې د دې په خلاف دعوی کوي؛ دروغ وايي، لکه چې د (۴ جزء په شروع د آل عمران سورت په (۹۳) آيت (۱۰) رکوع په: ﴿قُلۡ فَأۡتُواْ بِٱلتَّوۡرَىٰةِ فَٱتۡلُوهَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ﴾ دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی، چې د دې خبرې اثبات را څرګند کړي !.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمۡ ذُو رَحۡمَةٖ وَٰسِعَةٖ وَلَا يُرَدُّ بَأۡسُهُۥ عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تا ته (په دغې وحيې کې) نو ووايه (ای محمده !دوی ته) چې رب ستاسې څښتن (مالک) د رحمت واسع (ډېر پراخ) دی (چې تلوار نه کوي په تعذيب ستاسې)، او نه ګرځول کيږي عذاب د الله له قومه ګناهګارانو (کافرانو نو مه مغرورېږئ په دې امهال).

تفسير: تاسې ته تر اوسه پورې د الهي رحمت د پراخی له کبله (وجې) نجات موندلی دی، نو داسې مه ګڼئ چې عذاب له تاسې ځنې لرې شوی دی.

سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ لَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشۡرَكۡنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمۡنَا مِن شَيۡءٖۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ حَتَّىٰ ذَاقُواْ بَأۡسَنَاۗ قُلۡ هَلۡ عِندَكُم مِّنۡ عِلۡمٖ فَتُخۡرِجُوهُ لَنَآۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا تَخۡرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلۡ فَلِلَّهِ ٱلۡحُجَّةُ ٱلۡبَٰلِغَةُۖ فَلَوۡ شَآءَ لَهَدَىٰكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

ژر به ووايي هغه کسان چې شرک يې کړی دی: که اراده فرمايلې وی الله (په طريقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه وو غوره کړی مونږ او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړي وو مونږ هيڅ شی، لکه همدغه (مکذّبان) نسبت د دروغو کړی وو هغو کسانو چې پخوا له دوی ځنې وو تر هغه پورې چې وڅاکه دوی عذاب ځمونږ، ووايه (ای محمده ! دوی ته): آيا شته تاسې سره څه علمي سند چې راوباسئ تاسې هغه مونږ ته، پيروي نه کوئ تاسې (د هيڅ شي) ! مګر د تش ګمان (اټکل خپل، نه له علمه)، او نه يئ تاسې مګر خو دروغ وايئ (په الله). ووايه (ای محمده ! دوی ته: که نه وي تاسې سره څه دليل) نو الله لره دی دليل کامل (لپاره د الزام ستاسې) نو که اراده فرمايلې وی (الله د هدايت ستاسې نو) خامخا هدايت به يې فرمايلی وو تاسې ټولو ته.

تفسير: يعني که الله اراده کړې وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چې مونږ او ځمونږ اسلاف يې نه يوائې له دغه تحريم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو ځنې هم ژغورلي (ساتلي) وی، کله چې يې نه يو ژغورلي، او مونږ همغسې پرې پاتې او دوام لرو، نو ثابته شوه چې د هغه په دربار کې ځمونږ دا ګردې چارې مقبولې او ښايسته دي،

او که څمونږ دغه کارونه (چې له قدیمه راهیسې یې کوو) د ده په نزد خراب او نا مناسب وی؛ نو مونږ یې ولې داسې خوشې او آزاد او په خپل سر یې پریښې یو؟.

دغه خبره د پوهېدلو وړ (قابل) ده چې «أحکم الحاکمین» جل جلاله د دنیا د پیدایښت له اوله تر نن پورې د خپلو صادقو او پاکو رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو څخه خپلو بندګانو ته اطلاع ورکوي، او په ښکاره او صاف ډول دوی ته دا ورښیي، چې کوم اعمال د ده په دربار کې غوره او کوم یې ناغوره دي؟.

کله پرله پسې او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږي، په دې منځ کې تر هغې اندازې پورې چې له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لایق) وو؛ ورسره مسامحت وشو، کله چې د معمولي تنبیهاتو ضرورت پېښ شوی دی، نو ګړی په ګړی هغه هم ورکړی شوي دي.

او هغو کسانو ته یې لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی؛ چې د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غاړو) ډک شوي وو، او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل الله جل جلاله د انتهایي سزا مستحق ګرځېدلي او په خپله سزا او هیداد باندې د رسېدلو وړ (مستحق) او لایق ګڼلی شوي وو، لکه چې ډېرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دې دنیا کې څکلی دی.

نو بیا د دغسې حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخې د کوم قوم په کومو جرائمو کې د سزا له نه مبتلا کېدلو او سمدلاسه د دوی په عذاب له نه اخته کېدلو څخه څرنګه دغسې استدلال کېدی شي؛ چې ګواکې (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالی په نزد غوره دي، که نه الله تعالی به د یوې ګړۍ له مخې هم ورته مهلت نه ورکاوه.

بېشکه که د الله تعالی اراده وی؛ نو د انسان خلقت به یې داسې کاوه چې ګرد به سره د نوې لارې پر تللو مجبور وو، لیکن کله چې داسې نه ده واقع شوې، نو هم دغه بالغه حجّت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چې ﴿لَوْشَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكْنَا﴾ الآیه ـ په ویلو سره په الهي مشیئت او رضا کې د تلازم اثبات کوي.

د مشرکانو دغه استدلال ﴿لَوْشَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكْنَا﴾ الآیه ـ خوشې لغو او چټي (بېکاره) او فضول دی، او هیڅ یو داسې برهان او علمي اصول له هغوی سره نشته چې هغه د عاقلانو په مخ کې وړاندې کړی شي، او یواځې اټکلي غشي او تخمیني خبرې دي، چې د الله تعالی بالغه حجّت پرې تردیدوي، چې د هغه په لوري په ﴿فَلَوْشَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ کې اشاره فرمایلې ده، یعنې انساني فطرت داسې نه دی پیدا کړی شوی؛ چې ګرد سره سم د هدایت په لاره برابر شي، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادي ور په برخه فرمایلې ده، چې د هغې اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو ځکه لازم دي چې د دې آزادۍ د استعمال په وخت کې لارې مختلفې وي، څوک په نېکۍ پسې منډې وهي، او څوک د بدۍ په لوري وځغلي.

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ الَّذِيْنَ يَشْهَدُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَا ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ ﴿۱۵۰﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) راولئ شاهدان خپل هغه چې شاهدي ورکوي دوی (په دې) چې بېشکه الله حرام کړي دي دا شیونه، نو که شاهدي ورکړه دوی؛ نو ته شاهدي مه وایه له دوی سره (مه یې قبلوه، اعتبار پرې مه کوه !)، او مه کوه متابعت د آرزوګانو (خواهشونو) د هغو کسانو چې نسبت د دروغو کوي آیتونو (احکامو) څمونږ ته، او د هغو کسانو چې نه راوړي ایمان په آخرت باندې، حال دا چې دوی له ربه خپله سره برابروي (نور شیان په عبادت کې).

﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې راشئ ! چې زه لولم (در اوروم) هغه چې حرام کړي دي رب ستاسې پر تاسې باندې، چې شريکان مه نيسئ تاسې له دغه (الله) سره هيڅ شی، او (نيکي کوئ تاسې) له مور او پلار سره په نېکۍ کولو سره، او مه وژنئ تاسې اولاد خپل له (وېرې د فقر او خوارئ نه، مونږ رزق (روزي) درکوو تاسې ته او هم دوی ته.

تفسير: عربيانو به د مفلسی لامله (وجې) ځينې وختونه خپل اولادونه وژل، او ويل به يې چې: مونږ پخپله خواړه نه مومو؛ نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو، او ورباندې ويې خورو؟، نو ځکه فرمايي: رزق ورکوونکی خو پاک الله دی، چې تاسې او هم ستاسې اولادې او هم نورو مخلوقاتو ته يې ورکوي.

په بل ځای کې د ﴿إِمْلَاقٍ﴾ پر ځـای ﴿خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ﴾ فرمايلي دي، يعنې د مفلسی له وېرې به يې هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وي؛ چې اوس مفلسان نه دي، مګر وېرېږي کله چې مو آل او عيال زيات شي، نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پيدا کوو؟.

څرنګه چې پخوانی طبقې ته پخوا له عياله د خپل ځان د دوړې فکر او سخته انديښنه پيدا شوې وه، او دويمه طبقه د عيال د پروالي پرېشانه کړې وه، ښايي له همدې کبله (وجې) يې دلته له ﴿مِنْ إِمْلَاقٍ﴾ سره ﴿نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾ او په هغه آيت کې يې له ﴿خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ﴾ سره ﴿نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ﴾ ارشاد فرمايلی وي، والله أعلم.

تنبيه: په قرآنکريم کې درې ځايه په توحيد پسې د والدينو احسان متصل راغلی دی، له دې جهته لکه چې پروردګار حقيقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسې مجازاً مور او پلار هم د ولد حامي، مربي او روزونکي دي، نو ځکه د خالق جل وعلا شأنُه د توحيد او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کې له ګردو نه پخوا او زيات د مور او پلار حقوق او خدمت دی.

﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾

او مه نژدې کېږئ، فواحشو (بې حيايی، ناکارو کارونو) ته هغه چې ښکاره وي له دې (فواحشو) او هغه چې پټ وي.

تفسير: له «مه نژدې کېږئ» څخه ښايي دا مراد وي، چې د داسې کارونو له مباديو او وسائلو ځنې هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دي، مثلا همغسې چې له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ ساتئ)؛ له بدو کتلو، بد ليدلو، بد ويلو، او بد کولو ځنې هم اجتناب او پرهېز پکار دی.

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾

او مه وژنئ تاسې نفس هغه نفس چې حرام کړي دي الله (وژل يې) مګر (وژنئ يې) په حقه سره.

تفسير: د ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ استثناء ضروري وه، ځکه چې د «قاتل العمد» او «زاني محصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل په کې داخل دي، لکه چې په صحيحو احاديثو کې د هغو تصريح وارده شوې ده، او مجتهدينو ائمه وو هم پرې اجماع فرمايلې ده.

ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

دا (څلور نهي او امر) حکم کړی دی الله تعالی تاسې ته په دې سره، لپاره د دې چې عقل وچلوئ (په کې) تاسې.

تفسیر: له دې آیت څخه د دې ګردو (ټولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرك بالله. (۲) له مور او پلار سره بد سلوکي. (۳) قتل الأولاد. (۴) د بې حیایی ګرد کارونه مثلاً زنا او نور. (۵) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوا۟ مَالَ ٱلْيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُۥ ۖ

او مه نژدې کېږئ تاسې مال د یتیم ته مګر (ورنژدې شئ) په هغې طریقې سره چې هغه ډېره ښه وي، تر هغه پورې چې ورسیږي دغه یتیم قوت (ځلمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مړي) په مال کې بېځایه تصرف حرام دی، هو ! په بهترې او مشروعې طریقې او احتیاط سره د یتیم په مال کې د ده «ولي» او «وصي» تصرّف کولی شي، هر کله چې یتیم ځلمی او قوي شو، او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وګرځېد؛ نو مال دې وروسپارل شي.

وَأَوْفُوا۟ ٱلْكَيْلَ وَٱلْمِيزَانَ بِٱلْقِسْطِ ۖ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ

او پوره کوئ تاسې پیمانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مګر په اندازه د توان (طاقت) د هغه.

تفسیر: یعني د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په ځای راوړلو کې کوښښ وکړئ، او په هم دغو تاسې مکلف یئ، الله تعالی هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوي.

وَإِذَا قُلْتُمْ فَٱعْدِلُوا۟ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ

او کله چې خبرې کوئ تاسې (په کوم شي کې) نو حق (رښتیا) ووایئ اګر که وي (مقول له یا مقول علیه) خاونـد د خپلوی (هم)،

تفسیر: یعني ښایي د هیچا قرابت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه ګرځي.

وَبِعَهْدِ ٱللَّهِ أَوْفُوا۟ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

او په عهد د الله وفا کوئ تاسې، دا (درې امرونه یوه نهي) حکم کړی دی (الله) تاسې ته په هغه سره لپاره د دې چې پند واخلئ تاسې !.

تفسیر: ښایي د الله تعالی په اوامرو او نواهیو باندې په کلکې عقیدې سره عمل وکړئ ! که د الله تعالی په نامه نذر پر ځان ومنئ، یا قسم وخورئ؛ ښایي چې هغه پر ځای کړئ ! ولې په دې شرط سره چې په کومې نامشروعې خبرې نه وي.

وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِى مُسْتَقِيمًا فَٱتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

او (حکم کړی دی الله چې) په تحقیق دغه (د دې سورت ذکر شوي احکام) لاره ځما ده برابره (جنت ته)، نو متابعت وکړئ تاسې د دغې (لارې)، او مه کوئ متابعت د (نورو کږو) لارو؛ نو

تار په تار به كړي (دغه متابعت) تاسي له لارې (سمې) د الله نه (چې د وحيې اتباع او د برهان اقتفاء ده)، دا (اتباع د سمې لارې) حكم كړى دى (الله) تاسې ته په دې سره لپاره د دې چې ځان وساتئ تاسې (له ګمراهۍ نه).

تفسير: يعنې د پورتنيو مذكوره احكامو تعميل او د الله تعالى د عهد عملاً او اعتقاداً پوره كول، همدغه سمه لاره (صراط مستقيم) ده، چې د هغې د طلب تلقين د (الفاتحه) په سورت كې په ﴿اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾ سره شوې ده، دغه لاره تاسې ته درښوولې شوې ده، اوس پر هغې سم برابر تلل ستاسې كار دى، هر څوک چې پرته له دې لارې تګ وكړي؛ نو د الله تعالى له لارې څنې بې لارې او ګمراه كيږي.

تنبيه: له عبد الله بن عبّاس رضي الله تعالى عنهما څخه روايت دى، چې دغه درې مذكوره آيتونه چې په لسو احكامو مشتمل دي؛ له محكماتو څنې دي، چې په هيڅ شريعت كې يې نسخ نه ده راغلې.

ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْٓ اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَّهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۵۴﴾

پس (له دې نه دا واورئ چې) وركړى وو مونږ موسى ته كتاب (تورات) لپاره د تمام (پوره كولو د نعمت) پر هغه چا باندې چې نيكي كوي او (لپاره د بيان او) تفصيل د هر (ديني) شي او (لپاره د) هدايت او رحمت لپاره د دې چې دوى په ملاقات درب خپل ايمان راوړي.

تفسير: معلوميږي هغه احكام چې پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ﴾ څخه تر دې ځايه پورې مونږ ته اوروليٰ شوي دي؛ دغه همېشه جاري او ګرد انبياء عليهم السلام او شرائع پرې متفق وو، وروسته الله تعالى پر موسى عليه السلام تورات نازل كړ، چې شرعي احكام په كې په زيات تفصيل سره مندرج وو، د «تورات» له اعطاء څخه وروسته د هغې زمانې پر نيكي كوونكو باندې الله تعالى خپل نعمتونه پوره او كامل كړل، د هر يوه ضروري شي احكام يې په شرح او بسط سره بيان وفرمايل، او د هدايت او رحمت وَرونه يې مفتوح كړل؛ تر څو خلق پرې په ښه شان سره وپوهيږي، او پرې عمل وكړي، او له خپل الله تعالى سره د ملاقات پوره يقين حاصل كړي.

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۵۵﴾

او دا (قرآن يو) كتاب دى چې نازل كړى دى مونږ هغه مبارک (بركتناک ډېر ګټور) دى؛ نو متابعت وكړئ تاسې د دغـه (قرآن) او وويرېږئ (له عذابه او ځان وساتئ له مخالفته يې) لپاره د دې چې په تاسې رحمت وكړ شي.

اَنْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اُنْزِلَ الْكِتٰبُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا ۪ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغٰفِلِيْنَ ﴿۱۵۶﴾

(او نازل كړى وو مونږ دا كتاب لپاره د دې) چې و (نه) وايئ (اى عربو په قيامت كې): ببشكه خبره دا ده چې نازل شوى وو كتاب پر دوو طائفو (يهودو او نصاراوو) پخوا له مونږه، او ببشكه شان دا دى چې وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوى څخه غافلان (ناپوهان چې څمونږ په ژبې نه وو).

تفسير: يعنې د دې مبارک كتاب لوى قرآن له نزوله وروسته د عربو اميانو ته د داسې وينا موقع نه ده پاتې شوې، چې هغه پخواني آسماني كتابونه چې د الله تعالى پر شرائعو مشتمل دي، او پخوا له دې نازل شوي دي، څمونږ له علم او پوهې سره سم په هغو دواړو فرقو يهودانو او نصرانيانو باندې نازل شوى دى، چې هغه خلق يې پخپلو منځونو كې سره

لولي او لولوي يې، او ځينو د هغو ترجمه په عربي سره هم کوله، مثلا «ورقة بن نوفل» او نور له ډېرې مودې راهيسې په دغه شوق، رغبت، فکر او اندېښنه کې مشغول او لګيا وو، چې عرب يهود کړي، يا يې نصراني وګرځوي، مګر مونږ د دوی له هغو تعليماتو، تدريساتو، ښوونو او وينااوو سره هيڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو).

بحث په دې کې نه دی؛ چې کوم شی چې يهودان او نصرانيان لولي او لولوي يې، تر کومې اندازې پورې پخپل اصل سماوي صورت محفوظ پاتې دی، بلکه يواځې مقصود هم دغومره دی، چې د دې شرائعو او کتابونو اصلي مخاطبان فقط بني اسرائيل وو، اګر که د هغو د تعليم ځينې اجزاء لکه د توحيد او ديني اصولو دعوت د خپلې پراختيا او تعميم په اثر له بني اسرائيلو څخه ما سوا د نورو اقوامو په حق کې هم عام شوی وي، او سره له دې کوم شريعت او سماوي کتاب چې په مجموعي هيئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وي، که د هغه له درس او تدريس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندې يو غيور او ځان باندې ځانمننې قوم څه علاقه او اړه ونه لري؛ څه مستبعد نه دی، نو ځکه دوی ويلی شو چې کوم آسماني کتاب او شريعت څمونږ په لوري نه دی راغلی، او مونږ له هغو شرائعو سره چې د بل کوم مخصوص قوم لپاره لېږلي شوي دي؛ دومره علاقه نه لرو، نو بيا به مونږ د شرائعو په ترک ولې مأخوذ کيږو؟

مګر نن دوی ته د داسې حيلو او پلمو (بهانو) کولو موقع نه ده پاتې، د الله تعالی حجّت د ده د روښان کتاب د عمومي هدايت او رحمت باران مخصوصا د دوی په کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم ترې لومړی مستفيد شي، او بيا دا د الله تعالی امانت او رحمت تمام سور، تور، زېړ، سپين او نورو نسلونو او توکمو او د مشرق (لمر خاته) مغرب (لمر پرېواته) شمال (ښې) او جنوب (سهيل) ګردو (ټولو) هستېدونکو ته په ډېر احتياط او حفاظت سره ورسوي، ځکه چې دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک لپاره نه دی لېږلی شوی، او د ده مخاطب ګرد (ټول) جهان دی، لکه چې د الله تعالی په فضل او توفيق د عربو په وسيله د ملک العلاّم دغه آخري او عام پيغام د دنيا ټولو ځايونو ته تبليغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علی ذلک.

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتٰبُ لَكُنَّا أَهْدٰى مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ ۚ

يا چې و (نه) واياست (ای عربو په قيامت کې) که وئ مونږ چې نازل کړی شوی وی پر مونږ باندې کتاب (لکه چې په دوی نازل شوی دی)؛ نو هرو مرو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکي له دوی نه، نو په تحقيق راغلی دی تاسې ته حجّت ښکاره (عربي قرآن) له رب ستاسې او هدايت او رحمت (له جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوئ د ده).

تفسير: يعني د پخوانيو امتونو د احوالو له اورېدلو څخه ښايي ستاسې په زړونو کې داسې يو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پيدا شوي وی، که پر مونږ باندې د الله تعالی کتاب نازل شوی وی؛ نو مونږ به له نورو ځنې زيات عمل پرې کاوه، او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالـو آثار ورښوول، نو ځکه تاسې ته له هغوی ځنې ډېر ښه کتاب درکړ شو، څو اوس په علم الشّهود سره هم وګورو چې څوک ښه عمل پرې کوي؟ او خپل محاسن ښوولی شي؟ .

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيٰتِنَا سُوْٓءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿۱۵۷﴾

نو څوک دی زيـات ظالـم (يعني نشته لوی ظالم) له هغه چا چې نسبت د دروغو کوي په آيتونو د الله، او څنګ کوي (ګرځي) له دې (آيتونو) ځنې، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چې

څنګ کوي (ګرځي) دوی له آيتونو څخه سخت عذاب په سبب د دې چې وو دوی چې څنګ به يې کاوه (ګرځېدل به له حق څخه).

تفسير: اوس که وروسته د داسې روښان او بې مثاله کتاب له درتللو څخه څوک چې د ده آيتونو ته د دروغو نسبت وکړي، يا يې له قبلولو څخه غاړه وغړوي، يا د نورو مخه ونيسي، چې پرې ايمان رانه وړي، نو له ده څخه لوی ظالم به بل نه وي.

تنبيه: د ﴿وَصَدَفَ عَنْهَا﴾ دوه معناګانې له اسلافو څخه منقولې دي: «امتناع»، او «اعراض»، دلته مغفور شيخ الهند د «اعراض» معنى غوره کړېده.

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انتَظِرُوا إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿۱۵۸﴾

نه کوي انتظار دوی (د هيڅ شي) مګر د دې چې راشي دوی ته ملائکې (پرښتې د موت يا د عذاب) يا راشي رب ستا، يا راشي ځينې دلائل (د قدرت) د رب ستا (چې علامې د قيامت دي): پـه هغه ورځ کې چې راشي ځينې دلائل د (قدرت) د رب ستا؛ نه به رسوي فائده (نفع) هيڅ نفس ته ايمان راوړل د ده، چې نه وي دا نفس چې ايمان يې راوړی وي پخوا (له دې نه) يا (نه وي) چې کسب يې کړی وي په ايمان خپل کې څه خير (نيکي)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې انتظار کوئ تاسې، بېشکه مونږ هم انتظار کوونکي يو.

تفسير: يعنې د الله تعالى له لوري د هدايت معين حد پوره شو، انبياء عليهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول، او آسماني کتابونه راښکته شول، تر دې چې د پاك الله وروستنى کتاب هم راغى، نو بيا هم يې دوی نه قبلوي، نو ښايي چې دوی دې خبرې ته سترګې په لار ناست وي، چې پخپله پاك الله يا پرښتې راشي، يا د قدرت کومه لويه علامه (لکه قيامت يا کوم بل لوی دليل) ښکاره شي.

نو بايد پوه شئ چې د قيامت له علائمو څخه يوه علامه دا هم ده؛ چې د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ايمان راوړل او نه د عاصي توبه کول معتبر دي.

د صحيحينو احاديث دا راښيي چې دغه علامه د مغرب له لوري د لمر ختل دي، يعنې کله چې د پاك الله اراده د دنيا په ختمولو باندې وشي، او د موجوده عالم نظام سره ګډوډ او ويجاړ شي، نو د موجوده طبيعي قوانينو په خلاف به ډېر عظيم الشأن خوارق او لويې بې مثاله او بې سارې پېښې واقع شي، چې د هغو له جملې نه يوه دا ده چې لمر به د مشرق په ځای له مغربه راڅرګند شي.

د «مغرب له خوا د لمر له ختلو» څخه وروسته به د ګرد عالم په حق کې همدغه حکم وي، چې د هيچا ايمان او توبه به معتبره نه وي، په ځينو رواياتو کې د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځينې نورې علامې هم بيانې شوي دي، مثلا «خروج الدجّال، خروج الدّابّه» او نور.

د دې رواياتو څخه داسې مطلب څرګنديږي: کله چې د دغو علائمو ګرده (ټوله) مجموعه متحققه شي، او دغه هلته کېدی شي چې «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شي، نو د توبې ور تړل کيږي، او بېل بېل پر هره علامه باندې دا حکم نه دی متفرع.

څمونږ د زمانې ځينو ملحدانو چې هرې يوې فوق العاده واقعې ته د استعارې په رنګ ورکولو سره عادي دي، دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعارې جوړولو په فکر کې هم دي، غالبا د دوی په فکر کې به د قيامت راتګ هم تش يو ډول استعاره وي. (العياذ بالله).

تنبیه: دا چې فرمايي: «راشي پرښتې يا راشي رب ستا»؛ د دې تفسير په دويم جزء د بقرې سورت په (۲۱۰) آيت (۲۵) رکوع کې د ﴿هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ﴾ الآيه - کې تېر شوی دی، هلته دې ولوستل شي !، او د ﴿أَوۡ كَسَبَتۡ فِيٓ إِيمَٰنِهَا خَيۡرٗا﴾ د جملې عطف پر ﴿ءَامَنَتۡ مِن قَبۡلُ﴾ دی، او د عبارت تقدير د ابن المنير «رحمه الله» او نورو محققينو «رحمهم الله» په نزد داسې دی:

«لا ينفعُ نفساً إيمانُها أو كسبُها خيراً لم تكن آمنت من قبل أو لم تكن كسبتْ في إيمانها خيراً» «يعني هغه چې لا له پخوا يې ايمان نه وي راوړی په هغه وخت کې به يې ايمان نه نافع کيږي، او هغه چې لا له پخوا يې د خير کسب نه وي کړی؛ د ده دخير کسب به نافع نه وي، يعني توبه يې نه قبليږي».

إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

بېشکه هغه کسان چې تار په تار کړی يې دی دين خپل (چې ځينې يې مني او ځينې يې نه مني) او شول دوی فرقې فرقې؛ نه يې ته له دوی نه په هيڅ شي کې (يعني هيڅ تعرض ورته مه کوه !)، بېشکه همدا خبره ده چې امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته، بيا به خبر کړي (الله) دوی په هغه چې وو دوی چې کول به يې.

تفسير: په ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ﴾ سره يې بيا اصل مطلب ته رجوع وکړه، يعنې د الهي دين لاره (صراط مستقيم) يوه ده، هغه کسان چې د دين په اصل کې تفرقه پيدا کوي، او په خپل سر بېلې بېلې لارې راباسي، او د ګوند (ډله) او ګوندبازۍ (ډله بازۍ) په بلا آخته کيږي، که دوی يهوديان وي يا نصرانيان يا هغه د اسلام مدعيان چې په مستقبل کې د ديني عقائدو د څادر څيروونکي دي، له دغو خلقو سره ستاسې هيڅ غرض او کار نشته، دا ګرد (ټول) په ﴿فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦ﴾ کې داخل دي، تاسې له دوی څخه د برائت او بېزارۍ اعلان وکړئ !، او د پاک الله په همغسې سمې صافې لارې (صراط مستقيم) باندې ټينګ رهي (روان) اوسئ ! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ ! الله تعالی به په دنيا يا په آخرت کې دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورڅرګند کړي. (چې انتقام ترې اخلي په دنيا کې، او که آخرت ته يې پرېږدي، او که توبه پرې باسي).

مَن جَآءَ بِٱلۡحَسَنَةِ فَلَهُۥ عَشۡرُ أَمۡثَالِهَاۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَا وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

هر هغه چا چې راتله يې وکړه په يوه نېکۍ نو ده ته ده (جزاء د) لسو (نېکيو په) مثل د هغې (نېکۍ)، او هر هغه څوک چې راتله يې وکړه په بدۍ نو سزا نشي ورکولی (ده ته) مګر په مثل د همغې (بدۍ)، او په دوی به ظلم ونه کړی شي (په تنقيص د ثواب يا په تزييد د عقاب).

قُلۡ إِنَّنِي هَدَىٰنِي رَبِّيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ دِينٗا قِيَمٗا مِّلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١٦١﴾

ووايه (ای محمده ! دغو متفرقانو ته): بېشکه زه چې يم هدايت (ښوونه) کړېده ما ته رب ځما لارې سمې برابرې ته دين صحيح برابر، ملت (دين) د ابراهيم، حال دا چې حنيف وو (په حق دين ټينګ ولاړ وو، او له باطله څخه بېزاره وو) او نه وو له مشرکانو (لکه چې مشرکان وايي).

قُلْ اِنَّ صَلَاتِیْ وَنُسُکِیْ وَمَحْیَایَ وَمَمَاتِیْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۶۲﴾ لَا شَرِیْکَ لَهٗ ۚ وَبِذٰلِکَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ ﴿۱۶۳﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه لمونځ ځما او قرباني ځما او (طاعتونه د) ژوندون ځما او مرګ ځما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چې رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو (د جهان) دی. نشته هیڅ شریک ده لره (په دغو تېرو عبادتونو کې) او په هم دې (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړه اېښودونکو) څخه یم.

تفسیر: په دې آیت کې د توحید او د تفویض د خورا (ډېر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی شوې ده، چې پر هغه ځمونږ سردار او محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم فائز او کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قربانی له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو تردید بالتصریح وشو؛ چې بدني عبادت او قرباني به یې د غیر الله په نامه کوله.

قُلْ اَغَیْرَ اللّٰهِ اَبْغِیْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ کُلِّ شَیْءٍ ؕ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا بې له الله غواړم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه یې غواړم) حال دا چې هم دی رب د هر څیز دی.

تفسیر: پخوا د توحید في الالوهیت ذکر وو، اوس د توحید في الربوبیت تصریح فرمایي، یعنې همداسې چې معبود ما سوا له ده بل څوک نه دی؛ مستعان هم بل هیڅوک نشي کېدی.

وَلَا تَکْسِبُ کُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَیْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰی ۚ ثُمَّ اِلٰی رَبِّکُمْ مَّرْجِعُکُمْ فَیُنَبِّئُکُمْ بِمَا کُنْتُمْ فِیْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۶۴﴾

او کسب نه کوي (د بدۍ) هیڅ یو نفس مګر (ضرر یې دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروي هیڅ نفس ګناهګار ګناه دبل نفس (بلکه هر څوک خپل بار وړي)، بیا خاص طرف د رب ستاسې ته بېرته ورتلل ستاسې دي (په قیامت کې) نو خبر به کړي تاسې په هغه شي چې وئ تاسې چې په هغه کې به مو اختلاف کولو (په دنیا کې په دیني امورو کې).

تفسیر: کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کې جګړې کولې، او ویل به یې چې راشئ د توحید لار پرېږدئ، او ځمونږ د شرک په لارې رادرومئ، که په دې کې په تاسې باندې څه ګناه راشي؛ هغه دې ځمونږ په غاړه وي: ﴿وَقَالَ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِیْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰیٰکُمْ ؕ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِیْنَ مِنْ خَطٰیٰهُمْ مِّنْ شَیْءٍ ؕ اِنَّهُمْ لَکٰذِبُوْنَ ﴿۱۲﴾﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت سورت (۱۲) آیت (۱) رکوع) دلته د هغه ځواب ورکړی شوی دی، چې د هر چا ګناه د ده پخپله غاړه ده، یو د بل د ګناه ذمه واري نشي کولی، او نه د بل بار وړی شي، باقي ستاسې دا جګړې او اختلافونه کله چې د الله تعالی په حضور کې وړاندې شي؛ ګرد سره فیصله کیږي (او هلته به غالب او مغلوب (وړ ـ پړ) درښکاریږي)، دا دنیا د فیصلې ځای نه دی، بلکه د امتحان او ازمویښت کور دی، لکه چې په پخواني آیت کې یې خبر راکړ.

وَهُوَ الَّذِیْ جَعَلَکُمْ خَلٰٓئِفَ الْاَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَکُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّیَبْلُوَکُمْ فِیْ مَآ اٰتٰىکُمْ ؕ اِنَّ رَبَّکَ سَرِیْعُ الْعِقَابِ ۖ وَاِنَّهٗ لَغَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۱۶۵﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی، چې ګرځولي يې يئ تاسې خليفګان د ځمکې او پورته کړي يې دي ځيني ستاسې د پاسه د ځينو (نورو په) درجو مرتبو کې، د دې لپاره چې وازمويي تاسې په هغو (حکمونو) کې چې درکړي يې دي تاسې ته، بېشکه رب ستا ډېر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چې اراده وفرمايي) او بېشکه الله خامخا ښه بخښونکی دی (د شاکرينو) ډېر رحم کونکی دی (په شکر کوونکو).

تفسير: يعنې الله تعالى تاسې په ځمکه کې يو له بله نائبان او وکيلان ګرځولي يئ، چې يو قوم ځي، او بل قوم د هغه په ځای کيني.

﴿وَرَفَعَ﴾ «او پورته کړي يې دي ځيني ستاسې د پاسه د ځينو نورو په درجو مرتبو کې» يعنې ستاسې تر مينځ يې بې حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چې په شکلونو، صورتونو، رنګونو، لهجو، اخلاقو، ملکاتو، محاسنو، مزاياوو، رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او مميزاتو او خصلتونو کې د انساني افرادو په منځ کې بېشماره درجې شته (چې ځوک يې عالمان کړل، ځوک يې جاهلان، ځوک يې بادشاهان کړل، ځوک يې غريبان، ځوک يې ماړه کړل، ځوک يې وږي).

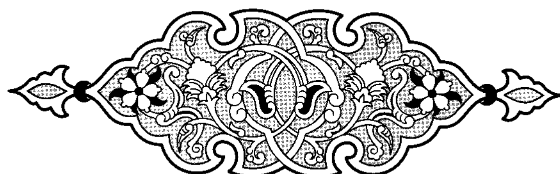
﴿لِّيَبۡلُوَكُمۡ﴾: «د دې لپاره چې وازمويي تاسې په هغه (حکم) کې چې درکړی يې دی تاسې ته»، يعنې چې درښکاره شي په داسې حالاتو کې کوم يو تر کومه ځايه پورې د الله تعالى حکم مني، او وازمويي تاسې په هر هغه شي کې چې درکړی يې دی تاسې ته، لکه مال او جاه، چې معلوم او ښکاره شي شاکر له صابره.

ابن کثير «رحمه الله» له ﴿فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡ﴾ ځنې هغه مختلفې درجې او احوال مرادوي، چې الله تعالى حسب الاستعداد او لياقت په انسانانو کې اينبي دي، په دې تقدير به د ازموينې حاصل داسې کيږي: مثلا غني د خپلې غنا په حالت کې تر کومه ځايه پورې شکر باسي؟ او فقير د فقر په حالت کې تر کومې اندازې د صبر ثبوت راڅرګندوي؟ وقس عليه البواقي.

په هر حال هغه ځوک چې په دغه ازموينښت کې بيخي نالايق ثابت شي، حق تعالى د ده په حق کې ﴿سَرِيعُ ٱلۡعِقَابِ﴾ دی، او هر چا چې لږ قصور کړی وي؛ د هغه په حق کې «غفور» دی، او هر چا چې خپلې وظيفې پوره سرته رسولې وي؛ د هغه په حق کې «رحيم» دی.

(تمت سورة الأنعام بعون الله الملك العلّام)

(ونطلب منه في الدنيا حسن الإقدام وفي العقبىٰ حسن الإكرام)

سُورَةُ الأَعْرَافِ

«د (الأعراف) سورت مكي دى، پرته له (۱۶۳) تر (۱۷۰) آيت پورې چې مدني دي» «(۲۰۶) آيتونه (۲۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۷) او په نزول كې (۳۹) سورت دى» «د (ص) سورت څخه وروسته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

الٓمّٓصٓ ۝١ كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) كتاب چې نازل كړى (لېږلى) شوى دى تاته (اى محمده !) نو نه دې وي په سينه ستا كې تنګي (د رسولو) د ده (چې له اولو به يې څوك نه مني).

تفسير: ابن عباس رضي الله تعالى عنه د «حرج» معنى په شك سره كړېده، ګواكې ﴿فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ﴾ به له ﴿فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ﴾ سره يوه معنى ولري، رسول الله صلى الله عليه وسلم چې الله تعالى خپل كتاب پرې نازل فرمايلى دى، د ده له شانه څخه لرې ده، چې د هغه د احكامو او اخبارو په نسبت لږ څه اندېښنه يا شك او شبهه د ده په زړه كې لاره ومومي.

نورو مفسرينو دغه الفاظ پر خپلې ظاهري معنى ګانو باندې پرېښي دي، لكه چې شيخ الهند «رحمه الله» هم دغه اختيار كړېده، يعنې هغه ته (چې له ګردو خلائقو څخه غوره شوى، او كتاب پرې نازل شوى دى) ور او لايق نه دي؛ چې د احمقانو او معاندانو له طعنو، بدو او چټي (فضول) سوالاتو څخه متأثر شي، او د دې كتاب د تبليغ له كومې برخې څخه منقبض او زړه تنګى شي: ﴿فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعْضَ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ وَضَآئِقٌۢ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ يَّقُوْلُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَآءَ مَعَهٗ مَلَكٌ ؕ اِنَّمَآ اَنْتَ نَذِيْرٌ ؕ وَاللهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ﴾ (۱۲ جزء د هود سورت (۱۲) آيت، (۲) ركوع).

كه په فرض محال سره پخپله د رسول صلى الله عليه وسلم په زړه كې د ده د كتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهايت وثوق او انشراح سره قلبي اطمينان حاصل نه وي؛ نو دى به خپله د انذار او تذكير فريضه په كوم قوّت او جرأت سره اداء كړي؟.

لِتُنْذِرَ بِهٖ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ۝٢

لپاره د دې چې وويروې (ته اى محمده !) په دغه (كتاب) سره (كفار له جهنم څخه) او (لپاره د دې چې پند وركړې پرې) په پند وركولو سره مؤمنانو ته (يا دا قرآن پند دى لپاره د مؤمنانو).

تفسير: يعنې د كتاب له نزوله دا غرض دى، چې تاسې ګردې دنيا ته د دوى له مستقبل او د بدى له انجام څخه خبر وركړئ، او دغه د مؤمنانو په حق كې په خاص طور سره د يوې مؤثرې وينا او پند په شان ثابت شي.

اِتَّبِعُوْا مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ۝٣

متابعت وكړئ (اى مكلفانو !) د هغه شي چې نازل كړى (لېږلى) شوى دى تاسې ته له (جانبه د)

رب ستاسې، او متابعت مه کوئ تاسې بې له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چې شياطين دي)، لږ شانې پند اخلئ تاسې.

تفسير: «﴿قَلِيلًا﴾ مفعول مقدم دی ﴿تَذَكَّرُونَ﴾، او ﴿مَّا﴾ زائده ده»، انسان که د حق تعالی د لوی تربيت په برکت د خپل ابتداء او انتهاء، او د طاعت او معصيت پر نتائجو په پوره ډول فکر او دقت وکړي؛ نو هيڅېرې به داسې جرأت ونه کړي، چې د خپل کريم پروردګار نازل شوي هدايات پر بېږدي، او د شياطين الانس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکړي، له تېرو اقوامو څنې د هغو کسانو چې د الله تعالی د کتابونو او د رسولانو په مقابل کې يې داسې رويه غوره کړې وه، او هغوی ته کومې دنيوي سزاوې چې و رکړی شوي دي؛ وروسته راځي.

وَكَم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ۝ فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا إِلَّا أَن قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ۝

او ډېر له (اوسېدونکو د) قريو (د کفارو او فجارو) څنې هلاک کړي دي مونږ دوی، نو رابه غی (اهل د) هغو ته عذاب ځمونږ حال دا چې دوی اوده (غافل) به وو د شپې (لکه قوم د لوط) يا اوده (غافل) به وو په غرمه کې (لکه قوم د شعيب). نو نه به وه وينا د دوی کله چې رابه غی دوی ته عذاب ځمونږ مګر دا چې ويل به دوی: بېشکه چې مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو چې د رسولانو تکذيب مو کولو).

تفسير: يعنې کله چې د دوی ظلم او عدوان، کفر او عصيان له حده تېر شو، نو په دنيوي لذاتو او شهواتو کې آخته او غرق او د الله تعالی له عذابه بالکل بې فکره او د استراحت اخيستلو په مزو کې ډوب شول، چې ناڅاپه ځمونږ عذاب پرې نازل شو، بيا نو له دوی څنې په دې دهشتناکې منظرې او هلاک کوونکې نندارې او اله ګوله کې ګردې لوېی، ځانمنني (لويي) او تکبر هېر شول، او له هر لـوري د ﴿إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ چيغه پورته او پر ته (علاوه) له زاری، ننواتې، ژړا او انګولا څينې بل هيڅ شی به نه اورېدل کيږي، ګواکې په دغه وخت کې دوی ته واضح او ښکاره او څرګنديږي، او دوی پخپله اقرار کوي، چې پاک الله په هيڅا باندې ظلم نه کوي، مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی.

تنبيه: د ﴿فَجَاءَهَا بَأْسُنَا﴾ د (ف) په نسبت د مفسرينو څو اقواله دي، غالبا شيخ الهند «رحمه الله» هغه د ﴿أَهْلَكْنَاهَا﴾ تفسير او تفصيل مقرر کړی دی، لکه چې ويلی شي:) «توضأ فغسل وجهه وذراعيه» «هغه سړي اودس وکړ، نو يې وويڅل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور اعضاء» په دې مثال کې د مخ او لاسونو وينځل، د اودس کولو تفصيل او تفسير دی، همداسې دلته د هلاک کولو د تفسير او تفصيل کيفيت په عذاب سره بيان کړ شو، والله أعلم.

عامو مفسرينو د دې آيت ترجمه داسې کړې ده: «او ډېر دي له اوسېدونکو د کليو د کفارو او فجارو، چې هلاک کړي دي مونږ يعنې اراده کړې وه مونږ د هلاکولو د دوی، پس راغلی دی اهل د هغه ښار ته عذاب ځمونږ د شپې چې وخت د غفلت او خوب دی، يا به دوی د غرمې په خوب اوده وو، چې وخت د آرام او راحت دی، او عذاب په کې ډېر سخت وي».

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ۝

نو خامخا وبه پوښتو (په قيامت کې) هرومرو (خامخا) هغه (امتونه) چې ليږلي شوي دي دوی ته (رسولان چې څه اجابت يې کړی دی)، او خامخا وبه پوښتو هرومرو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د أحکام او د دې چې ستاسې امتونو څرنګه اجابت وکړ؟).

تفسير: له هغو امتونو څخه چې پيغمبران په کې مبعوث ورلېږلي شوي دي پوښتنه کيږي: ﴿مَاذَآ أَجَبۡتُمُ ٱلۡمُرۡسَلِينَ﴾ القصص: ۶۵ «تاسې څمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پورې منلې ده؟» او له مرسلانو څخه پوښتنه کې چې: ﴿مَاذَآ أُجِبۡتُمۡ﴾ المائدة: ۱۰۹ «تاسې ته د امت له لوري څه ځواب درکړى شوى وو؟».

﴿فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيۡهِم بِعِلۡمٖۖ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ﴾

نو خامخا بيان به کړو مونږ هرو مرو (خامخا) (احوال د هغوى) دوى ته په علم سره، او نه يو مونږ غائبان (له اعمالو د دوى، بلکه عالمان او شاهدان يو).

تفسير: يعنې ستاسې هيڅ يو لوى او وړوکى، ډېر او لږ عملونه، يا ظاهري او باطني احوال څمونږ له علمه غائب نه دي، مونږ بې د نورو له وسيلې له يوې يوې ذرې خبردار يو، له خپل ازلي محيط علم سره سم ګرد (ټول) پخواني او وروستني احوال او افعال په ښکاره ډول تاسې ته مخامخ کېښودى شو، هغه اعمالنامې چې د ملائکو له خوا ليکلې شوي دي؛ د يوه ويښته په اندازه هم له علم الله څخه نشي مخالفې کېدى، او د هغو په وسيله اطلاع ورکول يواځې د ضابطې مراعات او د حکومتي نظام مظاهره ده، که نه الله تعالى پخپل علم کې معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجيږي.

﴿وَٱلۡوَزۡنُ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡحَقُّۚ فَمَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ۝ وَمَنۡ خَفَّتۡ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَظۡلِمُونَ﴾

او تول (د عملونو) په دغې ورځې کې حق (رښتينى، يقيني او برابر) دي (لپاره د قطع د عذر)، نو د هر چا چې درانه وختل تولونه (يا تللي شوي نېک عملونه) د ده؛ نو دغه کسان همدوى دي په مراد رسيدلي (بريالي). او د هر چا چې سپک وختل تولونه (يا تلل شوي بد عملونه) د ده (يعنې له نظره ولوېد) نو دغه کسان هغه دي، چې زيان يې رسولى دى دوى نفسونو (ځانونو) خپلو ته (په رسولو يې اور ته) په سبب د هغه چې وو دوى چې په آيتونو څمونږ به يې ظلم (او ترې انکار به يې) کاوه.

تفسير: د قيامت په ورځ کې د ګردو (ټولو) خلقو اعمال وزن کيږي، هغه کسان چې قلبي اعمال او د جوارحو افعال يې درانه وي؛ دوى به بريالي (بامراده) وي، او د هر چا وزن چې سپک شي، دى به په خساره کې پاتې وي.

شاه صاحب فرمايي: «د هر چا عمل له وزن سره موافق ليکل کيږي، که يو کار له اخلاص او محبت او شرعي احکامو سره موافق او سم وکړى شي، او پخپل وخت اداء کړ شي؛ نو د هغه وزن به زياتيږي، او که همغه عمل په ريا او ريب ځان ښودنې يا له حکمه ځنې چپ يا يې پخپل وخت کې کړى نه وي؛ نو وزن يې کميږي».

په آخرت کې هغه کاغذونه تللې کيږي؛ چې پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قيد او ضبط وي او د عملونو، او عاملينو وزن هم په نصوصو کې راغلى دى، نو که حسنه اعمال درانه وختل؛ نو له سيئاتو څخه يې تېريږي، او که حسنات يې سپک وختل نو بيا نيول کيږي.

د نصوصو له مخې مونږ ته دومره راڅرګند شوي دي، چې وزن له داسې يو ميزان (تلې) سره کيږي، چې په کې کفّتين (پلې) او شاهين (ډنډى) او لسان (موتى) او نور شته، ليکن د دغه ميزان او تلې دا دواړه کِفّتين به څه نوعيت او کيفيت لري؟ او د هغو د تول معلومولو طريقه او اصول به څرنګه وي؟ د داسې خبرې احاطه کول څمونږ د عقلونو او افهامو له اندازې څخه لرې دي، او څمونږ پوهه ورته نشي رسېدلى، نو ځکه د هغو په پوهېدلو سره مونږ نه يو مکلف کړى شوي، بلکه يو ميزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شيان چې دي، غير له دې چې مونږ يې يواځې په نامه خبر يو،

او اورو يې، او د هغو په نسبت همغسې عقيده او دومره اجمالي معلومات لرو؛ چې مفهوم يې مونږ ته پاك قرآن او يا مبارك سنت راښوولی دی، له هغه څخه پر زياتو تفصيلاتو څمونږ مطلع کېدل څمونږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلي او خارج دي، څكه د هغو نواميسو او قوانينو لاندې به چې د هغه ابدي عالم وجود نظم او نسق وي، پر هغو باندې مونږ سره له دې چې اوس په دې فاني عالم كې هستوګنه لرو؛ نشو پوهېدې.

د همدې وړې دنيا موازينو (تلو) ته وګورئ ! چې څو انواع او اقسام لري؟ يوه تله ميزان هغه ده چې طلا، نقره او جواهرات پكې تلل كيږي، بله هغه ترازو ده چې غلې، دانې، لرګي، ميوې او نور شيان په كې تلل كيږي، بله هغه عمومي تله ده؛ چې لوی تجارتي پيټې او بارونه پرې تلل كيږي، او اوزان په هغو ستنو (عقربونو) سره راځرګندوي، چې د ساعت د ستنې په شان وي، او بله هغه تله ده؛ چې ښي او كيڼ لور ته په سانتيګرامونو او ديسيګرامونو خطونو ويشلې شوې ده، او په يوه وړوكي لنګر سره هيسته راهيسته دېځوا هغې خوا كاوه شي.

برسېره پر دی «مقياس الهواء»، «مقياس المياه»، «مقياس الحراره»، «مقياس الرّطوبه»، «مقياس الارتفاع»، «ميزان التضييق» او نور هم يو يو ډول موازين دي، چې په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخې، او د لندبلو او د لوړوالي او د تضييق او د حرارت او برودت او نورو شيانو درجې ځانته راځرګندوو، «ترمامېټر» څمونږ د بدن د داخلي حرارت (چې له اعراضو څخې دی) داسې اندازه او تول راښكاروي؛ چې اوس څمونږ په وجود كې دومره درجه تودوخه شته، كله چې په دنيا كې مونږ په شلهاوو داسې جسماني موازين وينو، چې په هغو سره د أعيانو او أعراضو اوزان او درجې او د هغو د تفاوت او توپير (فرق) معلوموو؛ نو د هغه قادر مطلق، خالق بر حق لپاره به دا خبره څه اشكال لري، چې دې داسې يوه حِسي تله هم قائمه كړې، چې په هغې سره څمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپير (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او را څرګند شي.

﴿بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ﴾: په سبب د هغه چې وو دوی چې په آيتونو څمونږ به يې ظلم كاوه، او ترې به يې انكار كولو، او همدا له آيتونو څخې انكار كول د هغه حق تلفي ده، چې هغه يې په (يظلمون) سره اداء وفرمايله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

او خامخا په تحقيق ځای (او قدرت او تصرّف) دركړی دی مونږ تاسې ته (ای انسانانو !) په ځمكه كې او پيدا (مقرر) كړي دي مونږ تاسې ته په دغې ځمكې كې (هر قسم اسباب د) ژواندنه، لږ شانې شكر وباسئ تاسې.

تفسير: دغه ﴿قَلِيلًا﴾ هم منصوب او ﴿مَّا﴾ زائده ده، له دې ځايه د څينو آفاقيه وو او انفسيه وو آيتونو ذكر او بيان شروع كيږي، چې په هغو سره له يوه لوري د حق تعالى پر وجود باندې د دې جهان د كارخانې په حكيمانه نظم او نسق سره استدلال، او د الله تعالى د احساناتو او انعاماتو تذكره فرمايي، او د هغو د شكر د اداء كولو په لوري توجه وركړی شوې ده، او له بل لوري د نبوّت ضرورت او د انبياوو عليهم السلام د راتګ او د دوی د سيرت، او د هغوی د متبعينو او د مخالفينو پای (آخر) او انجام (چې د دې سورت اصلي موضوع راښكاري) بيانيږي، چې دغه آيتونه د هغو د توطيې او تمهيد په ډول مقدم كړی شوي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ
السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾
قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقيق پيدا كړ مونږ (پلار) ستاسې، بيا صورت جوړ كړ مونږ د (پلار) ستاسې، بيا

وويل مونږ پرښتو ته چې سجده (د تحيّت) وكړئ تاسې آدم ته، نو سجده وكړه دوى (ټولو) مګر ابليس (سجده ونه كړه او) نه وو دى له سجده كوونكو څنې. وويل (الله ابليس ته): څه شي منع كړى ته (څما د حكم د تعميل څخه) چې سجده دې ونه كړه ،كله چې امر (حكم) وكړ ما تاتـه !؟، وويل (ابليس): زه غوره يم له آدمه، چې پيدا كـړى دې يم زه لـه اوره، او پيدا كړى دى تا دغه (آدم عليه السلام) له خټې څنې، وويل (الله ابليس ته): نو كوز شه !له دغه (آسمان يا جنت) څخه؛ نو نه دى لايق تاته (اى ابليسه !دا كار) چې تكبّر (لويې نافرماني) وكړې په دې ځاى كې؛ نو ووځه (ترې) بېشكه چې ته يې له ذليلانو.

تفسير: د اور خاصه خفت، حدّت، سرعت، طيش، علوّ او افساد دى، خلاف له خاورې چې په مزاج كې يې استقلال، متانت، تواضع، حلم، او ثبات شته، ابليس چې ناري الأصل وو؛ د سجدې د حكم له اوريدلو څخه د اور تكه سره لمبه شو، او په رأيي قائمولو كې يې تلوار او جلتي وكړه، او په پاى (آخر) كې د سرعت، تكبر او تعالي له لارې د رخې (كينې) او حسد په اور كې ولويد، چې د هغه له سببه د دوزخ په اور كې هم نسكور شو، د ده په خلاف كله چې له آدم عليه السلام څخه غلطي صادره شوه، نو دغه خاورين عنصر ته الله تعالى په خپل فضل او كرم سره د عاجزى، انكسار، انقياد، استكانت، او استغفار لارښوونه وكړه، لكه چې د ده استقامت او انابت د ﴿ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى﴾ نتيجه پيدا كړه، نو څكه ويل كيږي، چې لعين ابليس د خپلې مادې او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضيل او لويي په ادعا كې وغوليد، لكه چې «حافظ شمس الدين ابن القيم «رحمه الله» په «بدائع الفوائد» كې په (۱۵) وجوهو سره د خاورو افضليت پر اور باندې ثابت كړى دى، ومن شاء فليراجعه.

قَالَ اَنْظِرْنِیْۤ اِلٰى یَوْمِ یُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِیْنَ ﴿۱۵﴾

وويل (ابليس چې اى الله !) وګوره (مهلت راكړه) ماته (او مه مې وژنه) تر هغې ورځې (قيامت) پورې چې مخلوق بېرته ژوندي كولى شي (او له خپلو قبرونو پاڅولى شي) !. وويل (الله): بېشكه ته له كتلو (مهلت وركړ) شويو څنې يې (تر اولې نفخې پورې).

تفسير: يعني څرنګه چې تا داسې غوښتنه وكړه، نو وپوهېږه چې دغه خبره لا له پخوا څخه په الهي علم كې موجوده وه، چې تا ته به مهلت دركړى شي، كله چې د الله تعالى حكمت مقتضي شو چې خپل كمالي صفات او مالك الملكوتي (شهنشاهي) عظمت او جبروت ښكاره كړي؛ نو دغه عالم يې پيدا كړ: ﴿اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا﴾ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۱۲) آيت (۲) ركوع).

يعنې د ځمكې او آسمان تخليق او د دغو ګردو (ټولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دى ،چې د الله تعالى كامل قدرت او د محيط علم او د نورو صفاتو معرفت خلقو ته حاصل شي، هم دغه الهي معرفت دى چې: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ﴾ له آيت څخه د ځينو اسلافو د تفسير سره سم په عبادت تعبير كړى شوى دى، او ښكاره ده چې د عالم د تخليق دغه غرض هلته په ډېر كامله وجه سره پوره كېدى شي، چې په عالم كې مطيع او وفادار، باغي او مجرم هر قسم مخلوقات موجـود وي، او هـم «اعداء الله» پوره زور او قدرت ولري، او د دوى د فطري اختيار او قوت د ګردو (ټولو) وسائلو په استعمال كې تر آخره حده پورې خپلواك (خپل اختيار) وي، او كافي مهلت او آزادي هم ولري، او د كـار پـه اختتـام كې د الله تعالى لښكر غالب او بريالى (با مراده) شي، او دښمن پخپلې سزا او هيداد ورسيږي، او له امتحانه وروسته آخرنى برى او كاميابي د الله تعالى د دوستانو په برخه شي، نو خير او شر او د خير او شر د منبع پيدا كول پر همدغه حكمت بنا دي، چې د عالم د تخليق غرض يعنې د كمالي صفاتو اظهار او هغه بې له دغه له سره نشي

پوره كېدي: ﴿وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ۝ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ (١٢ جزء د هود سورت (١١٨) (١١٩) آيت، (١٠) ركوع).

نو ځكه ضروري شوه چې لوی دښمن لعين ابليس ته (چې د شرونو منبع دی) پوره مهلت وركړ شي، چې د قيامت تر ورځې پورې خپلې ګردې (ټولې) قواوې او وسيلې همغسې يې چې زړه غواړي؛ استعمال كړي، ليكن دا خبره ښكاره ده، چې په سمه لاره او مستقيم ډول د هغه قادر مطلق او محيط كل مقابله ممكنه نه وه.

﴿قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝١٦﴾

وويل (ابليس) نو قسم دی په سبب د ګمراه كولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چې خامخا به كينم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (يعني انسانانو ته د ښويولو لامله) په لاره ستا كې (اسلام) چې سمه صافه ده.

تفسير: يعني د غلو په شان به د دوی په ايمان باندې داړې غورځوم، ځكه چې د دوی لامله (له وجې) زه دغې بدې ورځې سره مخامخ شوی يم.

﴿ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ ۖ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ۝١٧﴾

بيا خامخا راځم هرومرو دوی ته (په هر وخت) له وړاندې د دوی، او له وروسته د دوی او له ښيو (طرفو) د دوی، او له كيڼو (طرفو) ددوی، او نه به مومې ته اكثر د دوی شكر ايستونكي (مؤمنان).

تفسير: يعني له هر لوري به پر دوی باندې يرغلونه (حملې) كوم، د څلورو جهاتو ذكر د جهاتو د تعميم په لوري اشاره ده.

﴿وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ «او نه به مومې ته اكثر د دوی شكر ايستونكي مؤمنان دا د لعين ابليس اټكل او تخمين وو چې سم وخوت، ﴿وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (٢٢ جزء، د سبأ سورت (٢٠) آيت (٢) ركوع).

﴿قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا ۖ لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ۝١٨﴾

وويل (الله: ای ابليسه) ووځه له دې ځايه په دغسې حال كې چې بد حال غمجن كړی شوی مردود رټلی شوی (لرې كړی شوی يې له رحمته)، (قسم دی) خامخا هر څوك چې متابعت وكړي ستا له دغو (انسانانو) خامخا ډك به كړم هرو مرو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسې (له تابعانو ستا او له تا له) ټولو.

﴿وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ۝١٩﴾

او (وويل الله) ای آدمه ! اوسه ته او (اوسې دې) ښځه ستا (حواء) په جنت كې، نو خورئ تاسې دواړه له هر ځايه (او هر شي ځنې) چې خوښه مو وشي، او مه نژدې كېږئ تاسې دواړه دې ونې ته (په قصد د خوراك، او كه له دې جنسه وخورئ)؛ نو شئ به تاسې دواړه له ظالمانو (پخپلو ځانونو).

تفسير: يعني آدم عليه السلام او حوّاء رضي الله تعالى عنها ته اجازه وه چې بې له هيڅ ممانعته هر څه چې د دوی زړونه غواړي ودې خوري، او ودې چښي، پرته له يوې معينې ونې څخه چې د هغې خواړه د جنتي ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو، نو ځكه يې وويل چې: هغې ته مه نژدې كېږئ ! كه نه نقصان به در ورسيږي.

ځما په فکر کې دلته د ﴿فَتَكُونَا مِنَ الظَّلِمِينَ﴾ ترجمه داسې وکړه شي، ډېر به ښه او موزونه وي: «بيا به شئ تاسې له زيان موندونکو ځنې»، ځکه چې «ظلم» د نقصان، زيان، کمي او لنډوون په معنى هم راځي، لکه ﴿وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْئًا﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت په (۳۳) آيت (۵) رکوع کې په همدې معنى راغلى دى.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَٰنُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَٰلِدِينَ ﴿۲۰﴾ وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّى لَكُمَا لَمِنَ النَّٰصِحِينَ ﴿۲۱﴾ فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ الشَّيْطَٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۲۲﴾

نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شيطان لپاره د دې چې ښکاره کړي دوی دواړو ته هغه چې پټ کړى شوي دي له دې دواړو ځنې له غليظه وو عورتونو د دوی، او وويل (ابليس دوی ته): نه يئ منع کړي تاسې رب ستاسې له (خوراک) د دې ونې ځنې؛ مگر له دې جهته چې نه شئ تاسې دواړه پرښتې (په مرتبه يا په ښايست يا په بې پروايي له خوراکه)، يا چې نشئ تاسې له تل پاتېکېدونکو (په جنت کې). او سخت قسم يې وکړ دوی ته (په نامه د الله) چې بېشکه زه تاسې دواړو ته خامخا له (دوستانو) نصيحت کوونکو ځخه يم. پس راکوز کړل (ابليس) دوی دواړه په فرېب (او په وسوسه په دې دروغ قسم سره)، نو کله چې وڅکله دغو (دواړو مېوه د دغې ممنوعې) ونې؛ (نو) ښکاره شو دواړو ته غليظه عورتونه د دوی، او ولګېدل دواړه چې سره نښلولې دوی پر عورتونو خپلو باندې له پاڼو (د ونو) د جنت ځخه (چې پټ کړي ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسې) چې آيا ما نه وئ منع کړي تاسې له (خوراکه د) دغې ونې ځخه، او (نه وو) ويلي ما تاسې ته (چې پام وکړئ پوه شئ) چې بېشکه شيطان تاسې دواړو ته دښمن دی ښکاره؟ ! (بلکه منع کړي مو وئ، او ويلي مو وو تاسې ته).

تفسير: ﴿فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ﴾ الآيه - «نو کله چې وڅکله دغو دواړو مېوه د دغې ممنوعې ونې؛ نو ښکاره شول دواړو ته غليظه عورتونه د دوی»، يعنې د حکم له عُدول ځخه جنتي لباس له دوی ځخه وويستل شو، ځکه چې جنتي لباس په حقيقت کې د ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ يو محسوس صورت وو، نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چې ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ ځيرې شوی وي؛ په همغه اندازه به جنتي له لباسه بې برخې کيږي.

الغرض شيطان کوښښ وکړ چې آدم عليه السلام نافرمانی ته واړوي، او په عصيان کې يې اخته او مبتلا کړي، چې د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طريقه ترې وايستل شي.

د ﴿سَوْءَةَ﴾ په لغوي معنى ګانو کې ډېر وسعت شته، د قابيل او هابيل په قصه کې يې ﴿سَوْءَةَ أَخِيهِ﴾ فرمايلي دي، په حديث کې «إحدى سوأتک يا مقداد» راغلي دي.

﴿وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ﴾: «او ولګېدل دغه دواړه چې سره نښلول يې پر غليظو عورتونو خپلو باندې له پاڼو د ونو د جنت ځخه چې پټ کړي ځان خپل»، يعنې بربنډ شول او له ډېر شرم او حيا يې په پاڼو سره خپل بدن پټولو، له دې نه معلوميږي: اګر که د انسان د پيدا کېدلو په وخت کې لوڅ لغړ وي، مګر فطري حيا د دې خبرې مانع ده، چې همغسې لوڅ پوڅ پاتې شي.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

نو وويل دواړو (يعني آدم او حواء): اى ربه څمونږ ! ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو، او که مغفرت ونه کړې ته او رحمت (مهرباني) ونه کړې ته پر مونږ؛ نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له زيانکارانو. وفرمايل (الله) چې کوز شئ (له جنته) حال دا چې ځينې ستاسې ځينو نورو ته به دښمن يئ، او (مقرر دی) تاسې ته په ځمکه کې ځای د هستوګنې او (اسباب) د نفع آخيستلو تر وخته (د مرګ) پورې.

تفسير: د مفسرينو په نزد دا خطاب آدم او حواء عليهما السلام او لعين ابليس ګردو (ټولو) ته دی، ځکه اصلي عداوت آدم او ابليس سره لري، او د دوی د عداوت ډېر څمونږ دغه ځمکه ګرځولې شوې ده، چې خلافت يې آدم عليه السلام ته سپارلی شوی وو.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

وفرمايل (الله) چې په دې ځمکه کې به ژوندون کوئ تاسې او په همدغې ځمکې کې به مرئ تاسې (او خښېږئ)، او له همدغې ځمکې څخه به را ايستل کېږئ تاسې (په قيامت کې جزا ته).

تفسير: يعنې عموماً ستاسې اصلي او معتاد مسکن همدغه ځمکه ده، که د خرق عادت په ډول کوم يو کله تر يوې معيّنې مودې له دې ځايه پورته کړی شي، لکه مسيح عليه السلام نو هغه له دغه آيت سره منافي نه دی، آيا کوم سړی د څو ورځو يا ګړيو له مخې له ځمکې څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کې مسافرت وکړي، يا همملته مړ شي، نو آيا هغه به د ﴿فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ﴾ څخه مخالف وي؟ ځکه چې دی په دغه وخت کې پر ځمکه نه دی، په بل ځای کې داسې ارشاد دی، چې ﴿مِنْهَا خَلَقْنَٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾﴾ نو هغه سړی چې په ځمکه کې مړ او په ځمکې کې خښ نشي، هغوی به څرنګه په ﴿وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ﴾ کې داخل شي؟ معلومه شوه چې داسې قسم قضايا د کليې په ډول نه دي استعمال شوي.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِي سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

ای ځامنو د آدم ! په تحقيق نازل کړی (لېږلی) دی مونږ پر تاسې لباس (کالي) چې پټوي عورتونه ستاسې، او (درلېږلی مو دی لباس د ښايست او) د زينت کالي، او لباس (کالي) د تقوی (چې خلاصې پرې راځي له عذابه) دغه (لباس د تقوی) خير (بهتر، ډېر غوره) دی (له نورو)، دغه «رالېږل د پوښاک) له آيتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دې چې دوی پند واخلي (غور وکړي، او قدر د دې نعمت وپېژني).

تفسير: له ﴿أَنزَلْنَا﴾ څخه مراد د مادې او نورو پيدا کېدل او د هغې د جوړولو د تدبير ښوول دي، اګر که د ﴿أَنزَلْنَا﴾ لفظ ډېر ځلې په داسې ځايونو کې ويل کيږي؛ چې يو شی له پاسه ښکته خوا ته لېږل يا راوړل کيږي، مګر ډېر ځلې له هغه څخه دغه مکاني فوق او تحت نه وي مراد، بلکه هغه مراديږي چې د مرتبې په اعتبار پورته وي، او په هغه شي چې د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کيږي؛ د همدغه لفظ اطلاق کاوه شي، لکه چې فرمايلي يې دي: ﴿وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَٰمِ ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ﴾ يا ﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾.

﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ﴾: «او كالي د تقوى چې دي؛ دغه لباس التقوى ډېر غوره دی له نورو»، يعني برسېره په دې ظاهري لباس چې په هغه سره د بدن ستر او زينت حاصلېږي، او ځان پرې پټېږي، او ډول او سينګار پرې کېږي؛ يو معنوي لباس هم شته، چې عظيم الشأن قرآن يې ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ بولي، او د باطني زينت او ښايست وسيله ګرځي، او په هغه سره د انسان هغه باطني کمزوري د ظهور او فعليت درجه نه مومي، چې په ده کې يې استعداد شته، او د خفاء په پرده کې ده، او د ظهور او فعليت په ډګر کې نشي راتلی، او هم دغه معنوي لباس دی چې قرآن کريم په ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ سره ياد کړی دی، او د باطني زينت، ښايست او سينګار ذريعه ګرځي، بلکه که غور وکړی شي؛ نو ظاهري بدني لباس هم د همدې باطني لباس د تأمين، تطهير او تنظيف لپاره شرعا مطلوب دی.

﴿ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾ «دغه رالېږل د پوښاك له آيتونو علامو د فضل، رحمت، او قدرت د الله دي لپاره د دې چې دوی پند واخلي، غور وکړي، او قدر د دې نعمت وپېژني، او پرهېز وکړي، له صوري او معنوي بربنډوالي څخه»، يعنې پر دغو دلائلو غور وکړئ ! او د الله تعالی د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندې معترف او شکر ګذار اوسئ.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ كَمَآ أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ ٱلْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَٰتِهِمَآ ۗ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۷﴾

ای ځامنو د آدم ! فرېب در نکړي تاسې ته شيطان لکه چې ايستلي يې دي مور او پلار ستاسې له جنته (په فرېب سره) په دې حال چې ايسته يې له دې دواړو لباس د دوی، لپاره د دې چې وښيي دوی ته غليظه عورتونه د دوی، بېشکه دغه «شيطان»ويني تاسې (هم پخپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغې خوا چې نه يې وينئ تاسې، بېشکه مونږ ګرځولي مو دي شيطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چې ايمان نه راوړي دوی.

تفسير: دا خراج او نزع اضافت د سبب په لوري شوی دی، يعني له جنت څخه د آدم او حواء عليهما السلام د بېلېدو او د دوی نه د لباس ايستلو سبب همدا شيطان شو، نو هوښيار اوسئ چې اوس تاسې تېر نه باسي ! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ !.

يعني هغه دښمن چې مونږ ته له داسې پټوني څخه ګوري، چې مونږ يې له سره نه وينو؛ نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه يې ډېره ګرانه ده، نو ځکه تاسې ته ښايي چې تل مستعد او بيدار اوسئ !، د داسې دښمن علاج دا دی، چې مونږ د داسې يوه ذات په پناه کې ځای ونيسو، چې دی هغه ويني، او هغه دی نشي ليدی: ﴿لَّا تُدْرِكُهُ ٱلْأَبْصَٰرُ وَهُوَ يُدْرِكُ ٱلْأَبْصَٰرَ ۖ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ﴾.

تنبيه: د ﴿إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ﴾: قضيه مطلقه ده، دائمه نه ده، يعني ډېر ځلي داسې وي چې مونږ دوی نشو ليدلی، او دوی مونږ ته ګوري، له دې وينا څخه دا خبره نه لازمېږي؛ چې په هيڅ وخت کې به هيڅوك او په هيڅ صورت سره وی نشي ليدلی، نو په دغه آيت سره د جنّ له رؤيته په کلي نفي باندې استدلال کول؛ قصور او لنډ ليدل دي.

﴿إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَٰطِينَ﴾ الآيه - «بېشکه مونږ ګرځولي مو دي شيطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چې ايمان نه راوړي»، يعنې کله چې دوی له خپلې بې ايمانۍ د شيطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره کړ، لکه چې وروسته له دې چې راځي: ﴿إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ﴾؛ نو مونږ هم په دغه انتخاب کې هيڅ مزاحمت ونه کړ، او هر چا چې دوی د خپل ځان ملګري ګرځولي وو؛ همغه ور ملګري کړل شول.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او کله چې وکړي دوی کومه فاحشه (ناکاره کار لکه شرك) نو وايي دوی موندلي دي مونږ په دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر (حکم) کړی دی مونږ ته په (کولو د) دې سره، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې بېشکه الله نه کوي امر (حکم) په فحشاء (ناکاره کارونو)، آیا وایئ (دروغ تړئ) تاسې پر الله باندې هغه شی چې نه پوهېږئ (پرې) تاسې.

تفسير: يعني خراب او د بېحيايۍ کار، لکه د نارينه او ښځي بربنډ طواف کول چې د دې آيتونو شان نزول دی، او له هغه څخه سليم عقل او صحيحه فطرت نفرت کوي (د الله قدّوس) له شانه دا تصور ډېر لرې دی، چې د داسې شيانو تعليم ورکړي، د ده پاك ذات د پاکۍ او حيا منبع او سرچينه ده، دی به د ګندګۍ، چټلۍ، او بېحيايۍ د کارونو حکم څرنګه ورکوي؟.

أصلاً د بېحيايۍ او بدکارۍ معلمان هغه شيطانان دي؛ چې دوی د خپلو ځانونو رفيقان ګرځولي دي، وګورئ له ګردو څخه پخوا ستاسې مور او پلار د همدغه شيطان له لوري تېروتل، او لوڅ لغړ وګرځېدل، مګر هغوی د شرم او حياء لامله د ونو پاڼې پر خپلو ځانونو باندې تپلې، نو څرګنده شوه چې بربنډتيا د شيطان له خوا، او د تستر (د ځان پټولو) کوښښ ستاسې د پلار له خوا شوی دی، بيا په بربنډ طواف کولو کې د خپلو پلرونو سند وړاندې کول څرنګه صحيح کېدی شي.

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب ځما په قسط (عدل، انصاف) سره (چې توحيد او ښه کارونه دي، نه په افراط نه په تفريط) او (بل الله حکم کړی دی) چې سم واړوئ (برابر کړئ) تاسې مخونه خپل (عبادت د الله ته) په نزد (د وخت) د هر لمانځه، او بولئ (عبادت کوئ) تاسې د ده حال دا چې مطيع خالص کوونکي اوسئ ده ته دين (خپل له عُجب او ريا او هر نقصان څخه)، لکه چې اول ځلې يې پيدا کړي يئ تاسې (له نشت نه) بيا به هم داسې پيدا شئ تاسې (پس له مرګه).

تفسير: په «روح المعاني» کې «القسط على ما قال غير واحد: العدل، وهو الوسط من كل شيء ـ المتجافي عن طرفي الإفراط والتفريط»، د آيت حاصل داسې شو چې: الله تعالى په هر کار کې پر توسط او اعتدال د پاتې کېدلو، او له افراط او تفريط څخه د ځان ژغورلو (بچ کول) هدايت کوي، نو بيا به په څه شان سره د فواحشو او رذائلو حکم ورکوي؟».

غالبا محقق شيخ الهند «رحمه الله» «مسجد» ميمي مصدر ګڼلی او د (سجود) معنی يې ترې اخيستې ده، تجوُّزا يې په لمانځه سره ترجمه کړې دی، او «وجوه» يې په خپلې ظاهري معنی پرېښی دی، يعنې د لمانځه د اداء کولو په وخت کې خپل مخونه سم د کعبې شريفې په لوري وګرځوئ.

مګر ځينې نور مفسرين له ﴿وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ﴾ څخه داسې مطلب اخلي، چې د الله تعالى د عبادت په لوري تل په استقامت او له زړه متوجه اوسئ، د ابن کثير «رحمه الله» په نزد د دې مطلب دا دی چې: «پخپلو عبادتونو سم او مستقيم اوسئ ! او له هغې سمې لارې ځنې چې د محمد «عليه الصلاة والسلام» ده؛ مه کږېږئ !.

د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (۱) چې خالص د الله تعالی لپاره وي، چې وروسته یې په ﴿وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ﴾ سره یادونه کوي. (۲) چې له هغې مشروعې طریقې سره موافقه وي، چې انبیاء او مرسلین علیهم السلام تجویز کړېده، او دلته هغه په ﴿وَّاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ﴾ سره ادا کړی شوې ده، په هر حال په دغه آیت کې د شرعي أحکامو د ګردو (ټولو) هغو أنواعو په لوري اشاره کړی شوې ده، چې د بندګانو له معاملاتو سره متعلق دي، او هغه ټول تر «قسط» لاندې راغلل، او هغه شیان چې په الله تعالی پورې تعلق لري، که «بدني» وي نو په ﴿وَّاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ﴾ کې، که «قلبي» وي نو په ﴿وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ﴾ کې مندرج دي.

﴿كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ﴾: یعنې لکه چې په اول کې الله جل جلاله ستاسې له پیدا کولو څخه عاجز نه وو، همداسې ستاسې له اعادې او بیا ژوندي کولو څخه هم عاجز نه دی، او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لارې تللو ته د دې لامله (له وجې) اړتیا (احتیاج) او ضرورت لري، چې وروسته له مرګه بل ژوندون راتلونکی دی، چې په هغه کې د دې موجوده حیات نتائج ور وړاندې کیږي، نو ښایي د هغه «بعث بعد الموت» فکر لا له اوسه وکړی شي !﴿وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾.

فَرِيْقًا هَدٰى وَفَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ؕ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۳۰﴾

یوې ډلې ته هدایت وکړ (الله په توفیق د ایمان سره او) هدایت یې نه دی کړی بلې ډلې ته چې مقرره شوې ده پر دوی ګمراهي، بېشکه چې دوی نیولي دي شیطانان دوستان (خپل معبودان) بې له الله څخې او ګمان کوي دوی چې بېشکه هم دوی هدایت موندونکي دي (سمې صافې لارې ته او واقع کې داسې نه ده).

تفسیر: یعنې پر هغو باندې چې ګمراهي مقرره شوې ده، هغوی هغه خلق دي چې پاک الله یې پرې ایښی، او شیطان یې خپل دوست او رفیق ګرځولی دی، چې د ده په خوله اعتماد او باور کوي، او خبرو ته یې غوږ ږدي، او د تعجب ځای دا دی، چې سره د دې صریحې ګمراهۍ دوی داسې ګومان کوي، چې مونږ پر سمې صافې لارې باندې روان یو، او له مذهبي حیثیته کومه د عمل رویه چې مونږ اختیار کړېده؛ هغه ډېره مناسبه او درسته ده، لکه چې په بل ځای کې یې فرمایلي دي: ﴿اَلَّذِيْنَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُوْنَ صُنْعًا﴾ (۱۶ جزء د الکهف سورت (۱۰۴) آیت (۱۲) رکوع).

تنبیه: د دې آیت له عمومه ظاهره شوه چې د «معاند کافر» په شان «مخطي کافر» هم چې د خپلې واقعي غلطۍ لامله (له وجې) باطل حق ګڼي؛ په ﴿وَفَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ﴾ کې داخل دي، که دغه غلط فهمي د پوره فکر او غور نه کولو له وجې وي، یا له دې سببه وي، چې اګر که ده په ښکاره سره خپل پوره قوت، غور، او فکر چلولی دی، خو په مقصد نه دي رسیدلې، ځکه چې پر داسې صریحو حقائقو او واضحو دلائلو د فکر د نه رسېدلو ځنې دغه خبره ښکاره ده، چې ده في الحقیقت په استدلال او د خپل فکر په کار اچولو او استعمال کې تقصیر کړی دی، ګواکې هغه شیان چې پرې ایمان راوړل د نجات مدار دی؛ دومره روښانه او واضحه دی، چې له هغو څخه انکار غیر له عناده او د فکر او تأمل له قصوره بل هیڅ شی نه دی، په هر حال شرعي کفر داسې زهر دي؛ چې که په قصد یا په سهوه په هر ډول سره چې وخوړل شي، د انسان د وژلو لپاره کافي دي، ځمونږ د «اهل السنت والجماعت» مذهب همدا دی.

يٰبَنِيٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿۳۱﴾

ای ځامنو د آدمه ! واخلئ تاسي زينت (ښايست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په اغوستلو د پاکو کاليو (جامو) او د عورت ستر) او خورئ او څښئ او اسراف (بې ځايه خرڅ) مه کوئ تاسي، بېشکه چې الله نه خوښوي مسرفان (بې ځايه خرڅ کوونکي).

تفسير: دغه آيتونه د هغو کسانو په رد کې نازل شوي دي، چې د کعبې شريفې طواف به يې په بربنډه کولو، او هغه يې لوی قربت، ثواب، او پرهېزګاري ګڼله، او د اهل جاهليت ځينو کسانو د حج په ورځو کې د سدّ رمق څخه زيات شی نه خوړ، او د غوړيو او نورو دسوماتو استعمال به يې پرېښوده، ځينو به د وزې له غوښې او شودو له استعماله ځان ساته، نو دغه ګرد شيان يې راوښوده چې دا شيان له سره د نېکۍ او تقوی خبرې نه دي، د الله جل جلاله ورکړی شوی لباس (چې په هغه سره ستاسي د بدن تستّر (پټول) او تزيّن (ښايست) په عمل راځي، د عبادت په وخت کې د نورو وختونو په نسبت لا زيات قابل الاستعمال دی، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار کې د ده د ګردو نعمتونو له اثر او نښو سره حاضر شي، او هر هغه شيان چې الله تعالی د خوراک او پوښاک لپاره درکړي دي، له هغو څخه متمتع شئ ! په دې شرط سره چې اسراف په کې ونه کړئ !.

د اسراف معنی له حده تجاوز، او له مېچه تېرېدل دي، او هغه دوه ډوله دی: لکه چې حلال حرام وګڼي، يا له حلالو تېر له حرامو هم متمتع شي، يا په خوړلو او څښلو کې له حرص او بې تميزۍ څخه کار واخلي، او له اندازې يې زيات وخوري، يا يې بې له اشتهاء وخوري، يا يې نا وخته وخوري، يا دومره لږ وخوري چې د جسماني صحت او قوت عمل لپاره کافي نه وي، يا د صحت مضر شيان استعمال کړي، او غير ذلک.

د اسراف لفظ دغو ګردو امور لره شامليدی شي، بېځايه خرڅونه هم په اسراف کې شامل دي، د همدې تعميم په لحاظ ځينو اسلافو فرمايلي دي: (جمع الله الطبّ کله في نصف آية) الله تعالی ګرد (ټول) طب په نيم آيت کې سره ټول کړی دی).

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِيْنَةَ اللّٰهِ الَّتِيْٓ اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖ وَالطَّيِّبٰتِ مِنَ الرِّزْقِ ۭ قُلْ هِيَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
خَالِصَةً يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۳۲﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې چا حرام کړی دی زينت د الله؛ هغه چې ايستلی يې دی لپاره د بندګانو خپلو؟ او (چا حرام کړي دي) پاک لذيذ شيان له رزقه څخه (چې د خوړلو او څښلو دي؟ يعنې دا يو هم نه دی حرام)، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې دغه (زينت او طيبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دي چې ايمان يې راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دې ژوندون لږ خسيس کې، حال دا چې خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د قيامت کې، همدارنګه (لکه دا پاس تفصيل) په تفصيل بيانوو مونږ آيتونه لپاره د (هغه) قوم چې پوهيږي (پرې).

تفسير: يعنې ای محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ! ته دوی ته ووايه چې چا حرام کړی دی هغه زينت د الله جل جلاله چې له جامو وي، که له نورو وي، چې ايستلی دی الله تعالی لپاره د بندګانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حيواناتو لکه وربښم يا وړی، او له کانونو لکه ځغره، او بل پاکيزه شيان له اقسامو د روزي، که د خوارک وي: لکه غوښې، وازدې، غلې، دانې، يا د څښلو (څکلو) وي: لکه اوبه، شوده، يعنې دا يو هم نه دی حرام.

ووايه اى ځما رسوله ! دغو ته چې دغه زينت او طيبات او نور نعمتونه خاص لپاره د مؤمنانو دي، يعنې هم دوى ته پيدا شوي دي، اما په دنيا کې کفار هم تبعاً ورسره شريک دي، ولې دائمي او ابدي نعمتونه خاص مؤمنانو ته دي بې شريکه په عقبا کې، همداسې چې مونږ دغه مفصل حکم بيان کړ، مفصل بيانوو باقي ټول احکام د دين بالخاصه د حلال او حرام احکام، لپاره د هغه قوم چې پوهيږي او فهمولى شي.

د دنيا ګرد شيان ځکه پيدا شوي دي، چې انسانان له هغو څخه په شرعي او په مناسبه طريقه ګټه واخلي، او د خالق تعالى جل وعلا شأنه په عبادت او وفادارئ او شکر ګذارئ کې مشغول اوسي، په دغه اعتبار د دنيا ټول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطيعانو د استفادې لپاره پيدا شوي دي.

هو ! کافران هم د دغو شيانو له استعمال څخه نه دي ممنوع شوي، دوى هم د خپلو دنيوي اعمالو او تدابيرو په اثر له هغو ځنې مفاد حاصلولى شي، بلکه څه وخت چې د ايمان خاوندان په ايماني قوت او تقوى کې کمزوري شي، نو دغه غاصبان په خپلو عملي هلو ځلو کې ظاهراً ډېر بريالي او کامياب په نظر راځي، چې ځينې له هغو ځنې دې د کفارو د فاني اعمالو ثمر وګڼله شي.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشکه همدا خبره ده، چې حرام کړي دي رب ځما فواحش (کبيره ګناهونه چې موجب د لوي عذاب دي) هغه چې ظاهر وي له هغو څخه، او هغه چې باطن وي، (او حرامه کړې يې ده) ګناه (صغيره چې حد نه لري)، او (حرام کړى يې دى) ظلم په ناحقه سره، (بل دا چې) شريک ونيسئ تاسې په الله پورې هغه شى چې نه دى نازل کړى (لېږلى الله) په (شريکولو د) هغه باندې هيڅ برهان (علمي سند)، او (بل دا يې حرام کړى دى چې) ووايئ تاسې پر الله هغه خبرې چې تاسې نه پوهيږئ (پرې).

تفسير: له «اثم» ځنې عامه ګناه مراده ده، او ځينې مخصوصې ګناوې د دې مقام په مناسبت يا د اهميت له سببه بيان فرمايلې شوي دي، او د ځينو په نزد (اثم) هغه ګناه ده؛ چې د هغې تعلق د ګناه کوونکو څخه ما سوا نورو سره نه وي، والله أعلم.

دروغ تړل په الله جل جلاله دا دي؛ چې په تحليل او تحريم او په الحاد د صفات الله او نورو کې داسې خبرې له خپله ځانه جوړې کړي؛ چې بيخي شرعي اساس ونه لري، او بيا د هغو نسبت الله تعالى ته وکړي، لکه چې د فحشاوو په متعلق به کفارو ويل: ﴿وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا﴾.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

او هر يوه امت ته يو اجل (نېټه) شته (د مرګ يا د عذاب که ايمان رانه وړي)، نو کله چې راشي اجل (نېټه) د دوى؛ نه به وروستي کيږي دوى (ترې) يو ساعت، او نه ړومبى کيږي دوى (ترې).

تفسير: په ظاهره سره دا شبهه کيږي، کله چې د وعدې وخت ورسيږي، نو تأخير يې عقلاً ممکن وو، نو ځکه د هغه نفى ضروري شوه، مګر تقديم يې خو عقلاً هم ممکن نه دى، نو د هغه له نفي څخه څه فائده ده؟.

د دې شبهې له سببه مفسّرينو ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ﴾ منلى دى، او ځينې د ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ﴾ څخه (قرب) او نژدېوالى مرادوي.

ځما په نزد دغو تكلفاتو ته هيڅ حاجت نشته، په عمومي محاوراتو كې د يوه شي د تاكيد ثبوت او قوت لپاره چې په مقابل كې يې دوه خواوې وي؛ ډېر ځله د هغې خوا نفي خو مقصوداً كيږي، چې محتمل الثبوت وي، او د بلې خوا نفي چې لا له پخوا غير محتمل وي، يواځې د مبالغې، تأكيد او تحسين الكلام په ډول استطراداً ذكر كيږي.

لكه چې يو خريدار له دكاندار څخه د يوه شي قيمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو كې وايي: چې د هغه شي په قيمت كې هيڅ زيادت او كمې او لاندې او باندې نشته؟ او هم دغه يې قيمت دى، دكاندار ورته وايي: هو ! خانه !، په دغه ويلې شوي قيمت كې هيڅ زيادت او كمې او لاندې او باندې نشته !او همدغه قيمت يې واجبي او ټاكلى (مقرر) شوى دى، په دغو دواړو محاورو كې مقصود بالذات (كمې) دى، مګر د (زيادت) لفظ يواځې د قيمت د تعيين او تاكيد او مبالغې لپاره استطراداً ذكر كړى شوى دى.

دلته هم د دې كلام څخه اصلي غرض همدا دى، چې د الله تعالى وعده هر كله چې ورسيږي، بيا په كې تأخير نشته، او له سره وروسته كېدونكې نه ده، او يوه شبهه هم په هغه كې د تقديم او تأخير امكان واقع كېدونكى نه دى، دلته د «تأخير» نفي مقصود ده، ځكه چې «تقديم» لا له پخوا څخه ظاهرُ الانتفاء وو.

هغه انتفاء يواځې د وعدې په ټينګوالي د زور اچولو يو اسلوب دى، يعنې پر الله دروغ تړونكى او د هغه د لوري د حرامو حلال كوونكى او نور متمردين دې د الله تعالى پر دغه تأخير، مهلت او حلم نه مغروريږي، او نه دې بې فكره اوسي، ځكه چې د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالى له جانبه يوه ټاكلې (مقرره) موده مقرره شوې ده، هر كله چې د دوى د سزا نېټه او وعده ورسيږي؛ نو بيا هغه خامخا اجرا كېدونكې ده، او له سره وړاندې وروسته كېدونكې نه ده.

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصۡلَحَ فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱسۡتَكۡبَرُواْ عَنۡهَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٣٦﴾

اى ځامنو (اولاده) د آدم ! كه راشي تاسې ته رسولان له تاسې څخه، چې لولي دوى پر تاسې باندې آيتونه (د كتاب) ځما (يعنې شرعي احكام)؛ نو هر څوک چې ځان وساتي (له تكذيب څخه) او اصلاح (نېک) كړي (عمل خپل)؛ نو نه به وي هيڅ قسم وېره پر دوى باندې، او نه به دوى غمجن كيږي (په نقصان د جزا سره). او هغه كسان چې نسبت يې د دروغو كړى آيتونو ځمونږ ته او كبر (سركشي كوي) له (قبلولو د) هغو آيتونو؛ همدغه كسان صاحبان (ملګري) د اور د (دوزخ) دي، همدوى به په دغه اور كې تل وي.

تفسير: ابن جرير د أبو يسار سُلمي «رحمه الله» څخه نقل كړي دي، چې دغه خطاب د ﴿يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ﴾ الآيه ـ ګردو (ټولو) بني آدمانو ته په عالم ارواح كې شوى دى، لكه چې د (اول جزء د البقرې سورت (۳۸) آيت (۴) ركوع) له سياق څخه معلوميږي: ﴿قُلۡنَا ٱهۡبِطُواْ مِنۡهَا جَمِيعٗاۖ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى﴾

الآيه ـ او د ځينو محققينو په نزد «هر كله هر خطاب چې په هره زمانه كې هر قوم ته شوى دى، دا د هغو څخه حكايت دى»، يعنې كه الله تعالى په كوم وخت كې له همدغه ستاسې څخه كوم رسول مبعوث وفرمايي، چې د الله تعالى آيتونه تاسې ته آوروي، او په هغو سره تاسې ته ستاسې د پلار اصلي ميراث (جنت) د حاصلولو ترغيب او تذكير دركوي، او د حقيقي مالک د خوشالۍ لارې په كې دربنكاره شوي دي؛ نو د هغه مرسته (مدد) او پيروي وكړئ !او له الله تعالى څخه وويرېږئ !او ناكاره كارونه پرېږدئ، او ترې بېزاره شئ !او صالحه اعمال اختيار كړئ !؛ نو ستاسې مستقبل به بيخي بېخوفه او بې خطره كيږي، او تاسې به داسې يو مقام ته ورسېږئ چې هلته به د عيش او عشرت، امن، سكون، او اطمينان څخه ما سوا بل هيڅ شى نه وي.

هو ! كه څمونو آيتونو ته تاسې د دروغو نسبت وكړ، او د تكبر او لويني له مخو تاسې پرې عمل ونه كړ، او له هدايته ګوښې (بېل) پاتې شوئ؛ نو له اصلي مسكن او آبائي ميراث څخه به بې برخې كېږئ، او د دائمي محرومۍ او ابدي عذاب او هلاكت څخې به ما سوا بل هيڅ شی ستاسې نه په برخه كيږي.

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ۝٣٧﴾

نو څوک دي ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه تړي پر الله باندې دروغ (چې ښځه، ځوی، لور او شريک لري) يا نسبت د دروغو كوي آيتونه د دغه (الله) ته (بلكه نشته بل ظالم)، دغه (مكذبان مفتريان پر الله) وبه رسيږي دوی ته برخه د دوی له هغه ليكل شوي (عمر، رزق، اجل او نور) څخه تر هغه پورې كله چې راشي دوی ته رسولان څمونږ (ملك الموت او أعوان يې)، حال دا چې قبضوي دوی (ارواح د) هغوی وايي (دا ملائک دي كفارو ته د ملامتۍ په توګه): چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې بلل به مو (عبادت به مو كاوه د هغوی) غير له الله (چې اوس دفع كړي عذاب له تاسې؟)، نو وبه وايي دغه (كافران): وركې شول له مونږ (او هيڅ نفعه مو ترې ونه مونده)، او شاهدي به وركړي دوی پر نفسونو (ځانونو) خپلو باندې چې بېشكه دوی وو كافران (په دنيا كې).

تفسير: ﴿أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ﴾ الآيه ـ «دغه مكذبان او مفتريان پر الله؛ وبه رسيږي دوی ته برخه د دوی»، يعني په دنيا كې عمر او رزق او نور هر څومره چې مقرر او مقدر دي، يا د دې ځای ذلت او رسوايي چې د دوی لپاره ليكلې شوې ده، هغه ګرد دوی ته رسيدونكي دي، بيا وروسته له مرګه هغه معامله چې له دوی سره كېدونكې ده، د هغې ذكر وروسته له دې نه راځي، كه د ﴿نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ﴾ څخې دنيوي عذاب نه، بلكه اخروي مراد واخيستل شي؛ نو د ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ﴾ الآيه ـ څخه پر دې تنبيه كيږي، چې د هغه عذاب له مباديو سلسله د دغه دنيوي ژوندانه په آخري شېبو كې شروع كيږي.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ﴾ الآيه ـ «تر هغه پورې چې راشي دوی ته رسولان څمونږ چې قبضوي ارواح د دوی»، يعني كله چې پرښتې په ډېره سختۍ د دوی روح قبضوي، او په بد صورت يې بيايي، نو دوی ته ويلې كيږي: چې پرته له الله تعالی څنې هغه شيان چې تاسې بلل هغوی چېرې دي؟ چې اوس ستاسې په داد او فرياد نه درسيږي؟ او ستاسې خبر نه اخلي؟ هغوی دروبولئ ! چې تاسې له دې مصيبت څخه وژغوري (وساتي) ! په دې وخت كې به كفار اقرار كوي، او په دغه اقرار كولو به اړ (محتاج) كيږي، چې مونږ ډېره سخته غلطي كړېوه، چې مونږ داسې شيان خپل معبودان او مستعان ټاكلي (مقرر) كړي وو، چې هغوی د دې كار وړ او مستحق نه وو، او نن څمونږ په دغه مصيبت كې د هغوی هيڅ سراغ او پته نشته، خو دغه بې وخته اقرار او ندامت دوی ته هيڅ ګټه (فائده) او نفع نه رسوي، او پر دوی داسې حكم صادريږي، ﴿ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ﴾ الآيه.

باقي هغه چې په نورو مواضعو كې راغلي دي، چې دوی به د خپل كفر او شرک څخه انكار كوي، د دې آيت سره منافي نه ده، ځكه چې د قيامت مواقف او احوال سره بېل بېل او جلا جلا (جدا جدا) وي، او جماعتونه به هم بېشماره ولاړ وي، په يوه ځای كې د يوه موقف او جماعت بيان راځي، او په بل ځای كې د بل جماعت او موقف ذكر كيږي.

قَالَ ادْخُلُوا فِيْ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ ؕ

وبه فرمايي (الله يا پرښته په قيامت كې دوى ته) چې ننوځئ په هغو امتونو (د كفارو) كې چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له تاسې له (كفارو د جن) پيريانو او له (كفارو د) انسانانو په اور (د دوزخ) كې.

تفسير: مطلب يې دادى چې: «تاسې هم د پخوانيو كفارو په ملګرتيا د دوزخ اور ته ننوځئ» !، يعنې هغه وړاندې او وروسته ګرد كفار به په همدغه دوزخ كې داخليږي.

كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ط

هر كله چې ننوځي (د دوزخ اور ته) يو امت نو لعنت به وايي دغه امت پر هغه بل وړاندې امت چې په مثل د ده وو (د كفر په خاص مشرب كې)،

تفسير: يعنې په دې مصيبت كې يو له بله سره همدردي به چېرې وي، بلكه دوزخيان يو پر بل باندې لعن او طعن وايي، او مسخرې كوي او ملنډې سره وهي، ښايي چې تابعان به خپلو سردارانو ته وايي چې: «د الله لعنت دې پر تاسې وي، چې تاسې مونږ هم د خپلو ځانونو سره په عذابونو او ربړونو (تكليفونو) كې ډوب كړو»، سرداران به خپلو اتباعو ته وايي: «اى ملعونانو ! كه مونږ په كنده كې ولوېدو، ستاسې خو سترګې وې، نو تاسې ولې د ړندو په شان په مونږ پسې رالوېدئ» وغير ذلك.

حَتّٰٓى إِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ أُخْرٰىهُمْ لِأُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ أَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ؕ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ۝٣٨

تر هغه پورې كله چې يو ځاى شي دوى په دې (اور) كې ټول؛ نو وبه وايي وروستني د دوى (يعنې تابعان) په (باب دهغو) ړومبنيو (متبوعانو) خپلو كې (الله ته چې) اى ربه ځمونږ ! دغو (مشرانو متبوعانو) ګمراه كړي وو مونږه؛ نو وركړه دوى ته عذاب دوچند (ځمونږ) له اوره (د دوزخ)، وبه فرمايي الله چې: دى لپاره د هر يوه دوچند (عذاب)، ليكن نه پوهېږئ تاسې (پرې او نه خبرېږئ د يو بل له عذاب نه).

تفسير: يعنې په يوه حساب د پخوانيو د ګناهونو عذاب دوچند شو، چې هم پخپله دوى ګمراهان شوي وو، او هم يې راتلونكو لره لارې جوړې كړې، او په بل صورت د وروستنيو ګناه دوه چنده شوه، چې دوى په دغسې حال كې ګمراهان شول، چې د پخوانيو امتونو احوال د دوى په مخ كې ښكاره پراته وو، او دوى ترې هيڅ پند او عبرت نه اخيست.

يا څرنګه چې د هر دوزخي احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زياتيږي، نو ځكه يې وفرمايل چې د هر يوه عذاب به پرله پسې برابر دوه چنده كيږي، او لا به پسې زياتيږي، اوس د تعذيب په ابتداء كې تاسې د تعذيب له انتهاء څخه بې خبره يئ، يعنې د پخوانيو د عذاب د دوچند كېدلو څخه به وروستنيو ته څه راحت، هوسايي (آرام) او شفاء نه په برخه كيږي.

دا تقرير به په هغه صورت كې موافق راځي چې د ﴿لِكُلٍّ ضِعْفٌ﴾ څخه دواړه فرقې مرادې شي.

خو د «ابن كثير رحمه الله» په نزد په دې آيت كې وروستنيو ته اطلاع وركړى شوې ده، چې ببشكه مونږ له پخوانيو څخه هر يوه ته سم د هغه له درجې سره دوه چنده عذاب مقرر كړى دى، لكه چې په بل ځاى كې يې خبر وركړى

دی: ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۸۸) آیت (۱۲) رکوع) ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت سورت (۱۳) آیت (۱) رکوع)، ﴿لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۲۵) آیت (۳) رکوع).

وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۳۹﴾

او وبه وایي هغه ړومبني (متبوعان) د دوی په حق د وروستنیو (تابعانو) د دوی کې: چې پس نه وو تاسو ته پر مونږ باندې هیڅ فضل (بهتري په تخفیف د عذاب کې، او مونږ او تاسې برابر یو په کفر کې) نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغو کارونو چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې له شرک او کفر څخه).

تفسیر: یعني ځمونږ د سزا د زیاتونې د خواهش څخه تاسې ته څه په لاس درغله؟ آیا ستاسې په عذاب کې څه تخفیف راغی؟ نه، تاسې هم د خپلو چارو نتیجې وګالئ (برداشت کړئ) او خوند یې وڅکئ !.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿۴۰﴾

بېشکه هغه کسان چې نسبت د دروغو کوي آیتونو ځمونږ ته او تکبر کوي (له قبول) د هغو؛ وبه نه پرانیستلی شي دوی ته وَرُونه د آسمان (چې پورته یوړی شي نېک عملونه او ارواح د دوی) او نه به داخل شي دوی جنت ته، تر هغه پورې چې ننوځي اوښ په سوري د ستنې کې، او همداسې (لکه جزا د متکبرانو) جزا ورکوو مونږ مجرمانو (کافرانو) ته.

تفسیر: یعني نه په ژوند کې د دوی اعمالو ته آسماني قبول او رفعت حاصل دی، او نه وروسته له مرګه د دوی ارواحو ته اجازه شته، چې دآسمان په لوري وخېژي، په حدیث کې راغلي دي چې: «د کافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجّین» په لوري شړل کېږي، چې تر ځمکې لاندې دی، او د مؤمنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «علیّین» پورته خېژي، مفصل احوال دې د احادیثو په کتابونو کې ولوستل شي !.

﴿حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ «تر هغه پورې چې ننوځي اوښ په سوري د ستنې کې»، دا یې د «تعلیق بالمحال» په ډول وفرمایل، د هرې ژبې په محاورو کې داسې امثال شته، چې په کې د یوه شي محالتوب په بل محال شي باندې معلق وي، او دا ترې ظاهرېږي.

همغسې چې هغه شی لا ممکن دی؛ دغه شی هم ناممکن دی، یعني لکه چې دغه خبره د کېدلو نه ده، چې اوښ سره له خپل لوی جسامت د ستنې په سوم کې سره د هغه د وړوکوالي او صغارت ننوځي؛ همداسې د دغو مکذبینو او متکبرینو په جنت کې داخلېدل محال دي، ځکه چې حق تعالی په جهنم کې د دوی د «خُلود» خبر راکړی دی، او په علم الله کې هم دا سزا دوی ته ټاکلې (مقرره) شوې ده، نو بیا د الله تعالی د علم او اخبار څخه مخالف کار څرنګه واقع کېدی شي؟ !

لَهُم مِّن جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِن فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿۴۱﴾

مقرر دي دوی ته له دوزخ څخه فرش، او وي به د پاسه د دوی آغوستنې (پردې د اور)، او همداسې (لکه جزاء د دې خلقو) جزا ورکوو مونږ ظالمانو ته.

تفسير: يعني له هرې خوا به ترې اور چاپېر وي، او له هيڅ لوري او په يوه ډډه به هم دوی ته راحت او هوسايي (آرام) نه ورسيږي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) تکليف نه فرمايو (بار نه آچوو) په هيڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده، دغه (مؤمنان) صاحبان (ملگري) د جنت دي، همدوی به په هغه (جنت) کې تل وي.

تفسير: ﴿لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ جمله معترضه ده، چې په دې سره يې په منځ کې تنبيه وفرمايله، چې ايمان او صالح عمل چې پرې دومره عظيم الشأن صله مرحمت کيږي، داسې کوم مشکل شی نه دی، چې د انسان له طاقته وتلی وي، يا يې دا مطلب چې له هر انسان څخه دومره صالح عمل مطلوب دی، چې د هغه طاقت او قدرت وي، له هغه څخه زياته مطالبه نه کيږي.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چې په سينو د دغو (جنتيانو) کې دی له کينو څخه.

تفسير: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ﴾ څخه يا خو داسې مراد دی، چې د جنتيانو په منځ کې په جنتي نعمتونو کې يو له بله سره هيڅ قسم شک، شبهه، حسد، رخه (کينه) نه وي، او هر يو به خپل ځان او نور جنتيان داسې گوري؛ لکه چې يو ورور خپل بل خوږ ورور گوري، او په ليدلو به يې خوشاليږي، په خلاف د دوزخيانو چې دوی به د هغه مصيبت په وخت کې يو بل ته پيغور ورکوي، او لعنتونه او کنځلې به کوي، لکه چې پخوا وليکل شو، يا به مراد داسې وي؛ چې د داسې صالحانو په منځ کې په دنيوي ژوندون کې که پر کومه خبره کوم خپگان او اندېښنه پېښه شوي وي، او يو د بل په نسبت څه انقباض او تأثر لري؛ هغه گرد به دجنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو څخه ايستل کيږي، هلته به گرد يو د بل په نسبت سليم الصدر او خوښ وي، لکه چې علي رضي الله عنه د ځان او خپلو مخالفينو په هکله فرمايلي وو.

تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ ۖ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ۖ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ

بهيږي به له لاندې د (ماڼيو او ونو د) دوی ويالې، او وايي به دغه (جنتيان): گردې (ټولې) ثناوې او احسانات خاص الله لره دي، هغه (الله) چې برابر يې کړو مونږ دې (مقام) ته، او نه وو مونږ پخپله چې موندلې مو وی دا لاره؛ که نه وو هدايت کړی (لار ښوولې) مونږ ته الله، په تحقيق راغلي وو رسولان د رب څمونږ په حقه سره.

تفسير: يعني د الله تعالی په مهرباني او توفيق او د رسولانو په سمه لار ښوونه او لاس نيونه مونږ دغه اعلی مقام ته رسيدلي يو، او دغه مرتبه مو په برخه شوې ده، که نه مونږ چېرې او د غه لوړې مرتبې چېرې.

وَنُودُوا أَن تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

او آواز به وکړ شي دغو (جنتيانو) ته داسې چې دغه جنت په ميراث (ويړيا) درکړی شوی دی تاسې ته په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کول به مو (له حسناتو په دنيا کې).

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې: «هیڅا لره خپل عمل په جنت کې نه داخلوي»، د دې مطلب داسې دی، چې د جنت د داخلېدو حقیقي عوض عمل نه دی، او فقط ظاهري سبب یې ګاڼه شي، ځکه چې د جنت د دخول حقیقي سبب د الله تعالی کامل رحمت دی، لکه چې په همدغه حدیث کې راغلي دي، او د «إلا أن یتغمدني الله برحمته» له الفاظو ځنې ظاهرېږي.

هو ! پر بنده د الله تعالی د رحمت نزول هغومره کېږي، چې د عمل روح په کې موجود وي، شیخ الهند «رحمه الله» په تل فرمایل: «دغه ګاډی د الله تعالی په قدرت سره درومي، او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دی، چې په هغو سره دغه ګاډی حرکت کوي او درېږي».

ځینې مفسرین د دې آیت ترجمه داسې هم کوي: «او غږ به وکړ شي جنتیانو ته چې دا جنت درکړی شوی دی تاسې ته وېړیا لکه میراث چې وېړیا وي، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسې ته میراث پاتې شو، لکه چې ستاسې برخه دوزخ هم دوی ته پاتې شو، په سبب د هغو اعمالو چې وئ تاسې چې کول به تاسې په دنیا کې، چې هغه استقامت او مواظبت وو په اوامرو او اجتناب وو له نواهیو ځخه.

وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدۡ وَجَدۡنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقّٗا فَهَلۡ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمۡ حَقّٗاۖ قَالُواْ نَعَمۡۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنُۢ بَيۡنَهُمۡ أَن لَّعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ٤٤ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ كَٰفِرُونَ ٤٥

او غږ به وکړي صاحبان د جنت (دخپه کولو لپاره) صاحبانو د اور ته داسې چې: په تحقیق مونده کړ مونږ هغه (ثواب) چې وعده کړې وه رب له مونږ سره ځمونږ په حقه (رښتیا) سره، نو آیا موند تاسې (هم) هغه (عذاب) چې وعده کړې وه رب ستاسې په حقه (رښتیا) سره؟، (نو) وبه وایي دوزخیان چې هو ! (هغه مو همغسې بیا مونده !)، نو غږ به وکړي یو غږ کوونکی په منځ د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کې داسې چې: وي دې لعنت د الله په ظالمانو (کافرانو) باندې. هغه ظالمان چې آړوي دوی (خلق) له لارې د الله، او لټوي دوی په دغې (لارې) کې کوږوالی (عیب)، او همدوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندې کافران (منکران) وو.

تفسیر: په دغو آیتونو کې د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی، چې د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او أصحاب الأعراف په منځ کې سره کېږي، د ړومبنیو او وروستنیو خبرو او اترو ځخه چې د «أصحاب الجنة» او د «أصحاب النار» په منځ کې د دې لوري یا د هغه لوري کېږي؛ له ورا ځرګندېږي چې دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو ځنې وروسته کېږي، نو ځکه د کلام نظم داسې اقتضاء لري، چې د «أصحاب الأعراف» ضمني او منځنۍ خبرې او اترې هم وروسته له هغه ومنلی شي، په هر حال جنتیان د جنت له رسېدلو وروسته پر خپل حال د خوشالۍ اظهار کوي، او د دوزخیانو د تقریع او ترټلو او نکایت او شرمولو لپاره به وایي: «هغه ځه وعدې چې الله تعالی دخپلو رسولانو په ژبو له مونږ سره فرمایلې وې، چې ایمان راوړونکو ته دائمي نعیم وررسېږي، نو مونږ هغه په رښتیا او ښې سمې وموندلې، ای أهل جهنم ! تاسې ووایئ چې ستاسې پر کفر او عصیان کومې وېرې او تهدیدونه چې درکاوه کېدل، آیا تاسې هم هغه رښتیا او صحیح وموندل؟».

ظاهر دی چې کفار په ځواب کې پرته له (هو !) ځخه بل هیڅ شی نشي ویلی، په دغه وخت کې به د الله تعالی له لوري یو «منادي» ودرېږي، او داسې غږ به کوي: «اګر که ګناهګاران ډېر دي» مګر د الله تعالی لوی لعنت او ډېره ترټنه پر هغو ظالمانو ده، چې دوی پخپله هم ګمراهان او د آخرت له انجامه بیخي بې فکره وو، او هم نور به یې د حق لارې

څخه بې لارې كول، او پخپلو كړو بحثونو سره به شپه ورځ په همدغه فكر كې وو؛ چې سمه او صافه لاره هرومرو (خامخا) كږه او خرابه معرفي او ثابته كړي.

﴿وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ۚ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَن سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ۚ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾﴾

او په منځ كې د دغو دواړو (جنت او دوزخ يو ديوال) پرده ده، او پر اعراف باندې به سړي وي چې پېژني دوی هر يو (جنتي او دوزخي) په علامو د دوی سره، او غږ به وكړي دغه (أعرافيان) صاحبانو د جنت ته داسې چې: سلام دې وي پر تاسې باندې، حال دا چې داخل شوي به نه وي دغه (أعرافيان) جنت ته، او دوی به طمع (اميد د جنت) لري.

تفسير: د «حجاب» معنى پرده او پناهي ده، او دلته له پردې څني ديوال مراد دی، چې د حديد په سورت كې په دې تصريح شوې ده: ﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ﴾ دغه ديوال به داسې يو مانع او حاجز وي، چې د جنت له خوندونو او لذتونو څني دوزخيان بې برخې كوي، او د دوزخ له عذابونو، ربړونو (تكليفونو) او كلفتونو څني جنتيان بې خبره كوي، چې د هغه تفصيلي علم مونږ نه لرو.

﴿وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ﴾ الآيه ـ «أي على أعراف ذلك الحجاب رجال»، يعني دا الف لام عوضي دی، «أعراف» جمع د «عرف» ده، چې د هر شي سر ته وايي، معنى يې دا چې وي به په كنګرو د دې قلعې باندې سړي چې دوی به جنتيانويني او هم دوزخيان، او پېژني به جنتي په تك سپين نوراني مخ د ده سره، او دوزخي په تك تور ظلماني مخ د هغه سره، ګواكې د دغه منځني ديوال د لوړې څوكې نوم «أعراف» دی.

د «أعراف أصحاب» څوك دي؟ قرطبي «رحمه الله» پر دغه موضوع دولس أقواله نقل كړي دي، څمونږ په نزد راجح قول همغه دی، چې له حذيفه، ابن عبّاس، ابن مسعود رضي الله تعالى عنهم أجمعين غوندې جليل القدرو أصحابو اونورو اكثرو أسلافو او أخلافو څني منقول دی، يعني «د أعمالو له وزن كېدلو څخه وروسته جنتي هغه دی، چې د ده «حسنات» ډېر وخيژي، او دوزخي هغه دی چې «سيئات» يې زيات شي، او هغه كسان چې حسنات اوسيئات يې مساوي او يو برابر ځرګند شي، هغوی به د «أعراف» أصحاب كيږي».

له رواياتو څني معلوميږي، چې بالآخره «أصحاب الأعراف» هم جنت ته ځي، او برسېره په هغه دا خبره له دغې مسئلې څخه هم فهميږي، كله چې هغه ګناهګاران مؤمنان چې د دوی سيئات پر حسناتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ كې غورځول كيږي، او دوی وروسته د خپلو سزاوو د ګاللو (تېرولو) څخه بېرته جنت ته بيول كيږي، نو «أصحاب الأعراف» چې د دوی حسنات او سيئات سره برابر دي، ښايي له دوی څني ړومبی جنت ته لاړ شي.

﴿وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾﴾

او كله چې وګرځول شي سترګې د دغو «أعرافيانو او وګوري» په لوري د صاحبانو (ملګرو) د اور؛ نو وبه وايي دغه (أعرافيان له ډېره هيبته): ای ربه څمونږ! مه ګرځوه (مه يو ځای كوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (كافرانو).

تفسير: څرنګه چې أعرافيان د جنت او دوزخ په منځ كې اوسيږي، نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ كې وي، كله چې جنتيانو ته ګوري؛ نو خوشاليږي، او هيله او اميد يې پيدا كيږي، او كله چې پر دوزخيانو د دوی سترګې ناڅاپه ولګيږي؛ نو له الله تعالى څخه ويريږي، او ترې پناه غواړي، څو دوی د دوزخيانو په ډله كې ونه غورځولی شي.

په ﴿صُرِفَتۡ أَبۡصَٰرُهُمۡ﴾ كې اشاره دې ته ده چې أعرافيان عمدا دوزخيانو ته نه ګوري، بلكه بې اختياره به يې پرې نظر واقع كيږي.

﴿وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٗا يَعۡرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمۡ قَالُواْ مَآ أَغۡنَىٰ عَنكُمۡ جَمۡعُكُمۡ وَمَا كُنتُمۡ تَسۡتَكۡبِرُونَ ٤٨﴾

او غږ به وكړي صاحبان د اعراف هغو سړيو ته (له دوزخيانو) چې پېژني به دا (اعرافيان) هغوی په علائمو د (ظلماني مخونو د) هغو سره، وبه وايي دا (أعرافيان دوزخيانو ته): هيڅ دفع ونه كړه له تاسې ډېر والي (د مال يا د رجالو) ستاسې او نه هغه چې وئ تاسې لويي به مو كوله (له حقه).

تفسير: يعني برسېره په دې چې په دوزخ كې معذب كيږي، د دوی په څېرو كې به د دوزخيتوب علامې هم ښكاري.

يا يې دا مطلب دی، چې دوی به داسې خلق وي، چې د «أصحاب الأعراف» سره پېژند ګلوي لري، او په دنيا يې ليدلي وي، نو څكه كله يې چې په هغه ځای كې ووينې؛ نو په څېره يې پېژني، او داسې به وايي دوی ته چې: «هيڅ دفع ونه كړه له تاسې څخه ډېروالي د مال يا د رجالو ستاسې، او نه هغه چې وئ تاسې چې كبر، لويي به كوله تاسې له حقه»، يعني د دې مصيبت په وخت كې ستاسې هغه ملاتړي جماعتونه او ډلې چېرې لاړې؟ او په دنيا كې هغه ځانمني او لويي چې تاسې كوله، هغه اوس څه شوه؟

﴿أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمۡتُمۡ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحۡمَةٍۚ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ٤٩﴾

(وبه وايي أعرافيان چې) آيا دغه (په جنت كې) هغه (ضعيفان مسلمانان) دي چې قسمونه به خوړل تاسې (په دنيا كې) چې وبه نه رسوي دوی ته الله رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت كې دي، او الله هغو ته فرمايلي دي چې) ننوځئ جنت ته چې نه به وي هيڅ وېره پر تاسې باندې او نه به تاسې غمجن كېږئ.

تفسير: په دغه سره د «أهل الجنت» په لوري اشاره كوي، او دوزخيانو ته به ويلې كيږي؛ چې هغه ګوډ مات او له كاره وتلي مساكين او ضعيف الحال كسان چې تاسې هغوی حقير او خوار او اكرب ګڼل، او داسې به مو ويل چې: «آيا د پاك الله مهرباني په ګرد (ټول) عالم كې فقط په همدغسې كسانو كيږي ! ﴿أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنۢ بَيۡنِنَآ﴾ الآيه ـ» نن هغو ته وګورئ چې د ﴿ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمۡ﴾ الآيه ـ مصداق ګرځيدلي دي، يعني ننوځئ په جنت كې بې له خوف او وېرې، حال دا چې تاسې په دغه عذاب كې اخته او مبتلا يئ.

ځينې مفسرين ﴿ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ﴾ د أعرافيانو مقوله بولي، او ځينې يې د الله تعالى مقوله ګڼي، چې الله تعالى به أعرافيانو ته فرمايي، چې ننوځئ ای أعرافيانو جنت ته الخ.

﴿وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصۡحَٰبَ ٱلۡجَنَّةِ أَنۡ أَفِيضُواْ عَلَيۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ أَوۡ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُۚ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ٥٠ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَهُمۡ لَهۡوٗا وَلَعِبٗا وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۚ فَٱلۡيَوۡمَ نَنسَىٰهُمۡ كَمَا نَسُواْ لِقَآءَ يَوۡمِهِمۡ هَٰذَا وَمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَجۡحَدُونَ ٥١﴾

او غږ به وكړي صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسې چې: راتوی كړئ تاسې پر مونږ باندې له اوبو نه، يا (راواچوئ) له هغو شيونو چې روزي كړي دي تاسې ته الله، وبه وايي جنتيان (د دوزخيانو په ځواب كې): چې بېشكه الله حرام كړي دي دا دواړه (اكل او شرب) پر كافرانو.

هغه کافران چې نیولی دی دوی دین خپل تماشا او لوبې، او غولولي وو دوی ژوندانه لږ خسیس، نو نن ورځ به هېروو (پرېږدو) مونږ دوی؛ لکه چې هېر کړی وو دوی ملاقات د ورځې خپلې چې دغه ده، او (لکه چې) وو دوی چې په آیتونو ځمونږ به یې انکار کاوه (چې الله نه دي رالیږلي).

وَلَقَدْ جِئْنٰهُمْ بِكِتٰبٍ فَصَّلْنٰهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو (کفارو) ته کتاب چې واضح بیان کړي دي مونږ (معاني د) ده، حال دا چې عالمان وو مونږ (په معاني د ده) حال دا چې دغه کتاب هدایت او رحمت دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان (پرې) لري.

تفسیر: ځینې مفسرین د دې آیت ترجمه داسې کوي: «او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنې قرآن، چې په تفصیل په کې بیان کړي دي مونږ عقائد او دیني أحکام او مواعظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه دتفصیل، په دې حال کې چې رهنما او مهرباني ده لپاره د هغه قوم چې ایمان پرې راوړي».

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا تَاْوِيْلَهٗ ؕ يَوْمَ يَاْتِيْ تَاْوِيْلُهٗ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ نَسُوْهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَلْ لَّنَا مِنْ شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوْا لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ قَدْ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٥٣﴾

آیا انتظار کوي دوی (بلکه نه کوي) مګر عاقبت د هغه (شي ته چې په دغه کتاب) کې دي (له ثواب او عذابه چې ورښکاره شي)، په هغې ورځې کې چې راشي عاقبت د ده (په قیامت کې) وايي به هغه کسان چې هېر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دې نه (په دنیا کې): په تحقیق راغلي وو رسولان د رب ځمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وکړل)، نو آیا شته مونږ لره (اوس) له شفاعت کوونکو څخه یو څوک چې شفاعت وکړي دوی لپاره ځمونږ، یا بېرته بو تللی شو (دنیا ته)؛ نو (ښه) عمل به وکړو غیر له هغه (بد) عمل چې وو مونږه چې کاوه به مو (په دنیا کې)، (وبه فرمایي الله): په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر، او ورک (او بې فائده) شو له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به یې ویلې (د شرک).

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۫ يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۭ بِاَمْرِهٖ ؕ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ؕ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٥٤﴾

بېشکه چې رب ستاسې الله دی هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي آسمانونه او ځمکه (او هغه شیان چې د دوی په منځ کې دي) په (موده) شپږو ورځو کې، بیا اوچت شو الله پر عرش، پټوي (تیاره د) شپې په (رڼا د) ورځې؛ چې طلب کوي هره یوه بل لره په تلوار سره، (او پیدا کړي یې دي) لمر او سپوږمۍ او ستوري حال دا چې مسخّر (منقاد) کړی شوي دي امر (حکم) د الله ته، خبردار شئ چې (خاص) الله لره دي پیدا کول او امر (حکم فرمایل)، لوی برکت والا دی الله چې رب (پالونکی) دګردو (ټولو) عالمیانو (د جهان دی).

تفسیر: ﴿ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ﴾ «بیا اوچت شو الله پر عرش» د الله تعالی د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښایي تل په یاد وساتل شي، چې د قرآن او حدیث په نصوصو کې کوم الفاظ چې د الله تعالی د صفاتو د بیانولو لپاره اختیاراوه شي، په هغو کې علی الأکثر همغه شیان دي، چې د مخلوقاتو په صفاتو کې استعمالیږي، مثلا الله تعالی ته حي، سمیع، او بصیر ویلی شوی دی، چې پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شي، مګر په دغو دواړو مواقعو کې د استعمال حیثیت بیخي بېل او جدا (جلا) دی، نو پر ته له دې خبرې څخه چې د هغه صفات د مخلوقاتو په شان نه دي؛ نور څه ویلی نه شو: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ نه یواځې «سمع» او «بصر» بلکه د ده ټول صفات ښایي همداسې وګڼلی شي، چې صفت د خپل أصل المبدأ (وضاحت د معنی) او غایت په اعتبار ثابت دی، مګر د هغه هیڅ یو کیفیت نشي بیان کېدی، او د سماوي شرائعو له خوا داسې څه حکم صادر شوی نه دی، چې انسان په داسې ما وراء العقولو حقائقو کې هم غور او خوض وکړي، او ځان په ربړونو (تکلیفو) کې اخته کړي، د دې خبرې څه خلاصه مو په (۶) جزء د المائده سورت پـه (۶۴) آیت (۹) رکوع کې د ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ﴾ لاندې بیان کړې ده، په ﴿اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ﴾ هم له دې سره سم وپوهېږئ، د عرش معنی تخت او د «استواء» ترجمه اکثرو محققانو په استقرار سره هم کړې ده، لکه چې حافظ ابن القیم رحمه الله فرمائي:

ولهم عبارات علیها أربع *** قد حصلت للفارس الطعان

وهي(استقر) وقد (علا) وکذلک (ارتفع) الذي ما فیه من نکران

وکذاک قد (صعد) الذي هو رابعٌ *** وأبو عبیدة صاحب الشیباني

یختار هذا القول في تفسیره *** أدری من الجهمي بالقرآن

﴿يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ﴾: «پټوي تیاره د شپې په رڼا د ورځې چې طلب کوي هره یوه بلې لره په تلوار سره، یا لټوي هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنې متصل ورپسې راځي لکه طالب، او پیدا کړي دي مونږ لمر او سپوږمی او ستوري»، یعنې د شپې تیاره د ورځې په رڼا سره یا د ورځې رڼـا د شپې په تیارې سره پټوي، او همداسې پرله پسې یو د بل تعاقب کوي، او په تلوار سره اوړي را اوړي، همدا چې شپه پای (آخر) ته ورسیږي، ورپسې جوخته ورځ راځي، یا چې ورځ ختمه شي، ورپسې سمه شپه رسیږي، د دې دواړو په منځ کې د یوې شېبې فرق او وقفه نه راځي، ښایي په دې سره یې داسې تنبیه فرمایلې وي: همداسې کله چې د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شي، نو هغه وخت الله تعالی د ایمان او عرفان په لمر سره هرې خوا ته رڼا خوروي.

﴿مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ﴾ «چې مسخر، منقاد او قایل وي حکم د الله ته» یعنې هیڅ یو ستورې بې د الله تعالی له حکمه نشي خوځېدلی، او ټول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کې مشغول دي.

﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِينَ﴾: «واورئ ! خبردار شئ ! چې خاص الله لره دي پیدا کول او امر (حکم) کول)، لوی برکت والا دی الله چې رب پالونکی د ټول جهان دی»، پیدا کول «خلق» دی، او د پیدا کولو څخه وروسته تشریعي یا تکویني احکام ورکول «امر» دی، او دغه دواړه د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي، نو په دې شان د ټولو محاسنو او برکاتو منبع شو، بېشکه چې الله تعالی ډېر لوی ذات دی، په وحدانیت او الوهیت او ربوبیت او نورو جلالي او جمالي صفاتو خپلو کې، جل جلاله، عمّ نواله، وأعظم برهانه.

﴿اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً﴾

وبولئ تاسې رب خپل (هر وخت) په زارئ عذر او په پټه سره (ځکه چې په پټه بلل د اخلاص دلیل دی).

تفسير: كله چې د «عالم الخلق» او «عالم الأمر» مالك او د ټولو بركاتو منبع هم دغه پاك ذات دی، نو پخپلو دنيوي او اخروي حوائجو كې ښايي چې په الحاح، اخلاص، خشوع او خضوع سره بې له ځان ښوولو او ريا څخه ورو ورو وباله شي !.

له دې نه معلومېږي چې په دعاء كې اصل اخفاء ده، او هم دغه په اسلافو كې معموله وه، په ځينو مواضعو كې جهر او اعلان به د كوم عارض له مخې وي، چې د هغه تفصيل په «روح المعاني» او نورو كې شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

بېشكه چې الله نه خوښوي تيريكوونكي (له شرعي حدودو په دعاء بلكه په هر څه كې).

تفسير: يعنې په دعاء كې دې د ادب له حدودو تېرى ونه كړى شي، مثلاً هغه شيان چې عادتاً يا شرعاً محال وي؛ هغه وغواړي، يا د معاصيو او لغو شيانو طلب وكړي، يا داسې كوم سوال وكړي چې د ده له شان او حيثيته سره څه مناسبت نه لري، (يا به مراد ترې پورته كول د غږ وي، يا به ډېر اوږدول د دعا وي) دا ټول (ټول) په «اعتداء في الدعاء» كې داخل دي.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او مه كوئ فساد (اى انسانانو !) په ځمكه كې وروسته له اصلاح د دې (د انبياوو په بعثت سره)، او وبولئ تاسې الله (عبادت يې كوئ) په خوف (وېرې) سره (له عذابه د الله)، او په طمع (اميد د رحمت د الله)، بېشكه چې رحمت (مهرباني) د الله ډېره نژدې ده محسنانو (نيكي كوونكو) ته.

تفسير: يعنې كله چې په دنيا كې د معاملاتو سطحه اصلاح، برابره او درسته شي؛ نو بيا تاسې په هغې كې اختلال او اشكال مه آچوئ !، او سره له خوف او رجاء د پاك الله په عبادت كې لګيا او مشغول اوسئ ! مه د الله تعالى له رحمته مأيوس او نا اميده شئ، او مه د الله تعالى له عذابه مأمون او بې فكره وګرځئ، او مه ككړوئ خپل ځانونه په ګناهونو او مه پرې جرأت كوئ !، راجح همدا ده چې دلته په «وادعوه» كې له «دعاء» څخه عبادت مراد شي، لكه چې د «صلاة التهجد» په باره كې يې فرمايلي دي: ﴿تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دی چې رالېږي بادونه زېرى كوونكي په مخ كې د رحمت د ده (چې باران دی)، تر هغه پورې چې راواخلي (دغه بادونه) ورېځې درنې (په اوبو سره) چې روانوو مونږ دغه (ورېځې زرغونولو د) هغه ځمكې ته چې مړه (وچه بې ګياه) وي، پس نازلوو مونږ له دې ورېځو څخه اوبه؛ نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم مېوو څخه، همداسې (چې دغه مړه وچه ځمكه ژوندى كوو) راباسو مونږ مړي (له ځمكې) لپاره د دې چې پند واخلئ (او لازم دي چې غور په كې وكړئ). او ځمكه پاكه (خوږه صالح الزراعته) راوځي زرغونه د دې (ښه كامله) په اذن (حكم) د رب د ده، او هغه ځمكه چې خرابه ښوره ناكه وي؛ نه راوځي (زرغونه يې) مګر لږ ناقصه، په شان د دې (پاس مثالونو) بيا، بيا، بيانوو آيتونه لپاره د قوم (مؤمنانو) چې شكر باسي.

تفسير: او س د «سفليّاتو» او د «كائنات الجو» په متعلق د خپلو ځينو تصرفاتو ذكر فرمايي، تر څو خلق پرې ښه وپوهيږي، چې د ګردو (ټولو) علويّاتو او سفليّاتو او جويّاتو اسمان، ځمكه، او د دوى دواړو په منځ او شاوو خوا كې د ګردو (ټولو) موجوداتو عمومي حكومت د پاك الله رب العالمين په قبضه كې دى، د بادونو چلېدل، د بارانونو، واورې، ږلې ورول، د راز راز (قسم قسم) ګلانو، شنيليو، او نباتاتو پيدا كول د هرې ځمكې له استعداده سره سم په كې كښتونه (فصلونه) د څړ ځايونه، باغونه، رياحين، أشجار، أثمار او نور شيان پيدا كول؛ دا ګرد (ټول) د الله تعالى د كامله قدرت او بالغه حكمت علامې او نښې دي.

كله چې الله تعالى په خپل رحمت او شفقت سره توره تياره شپه په ستورو، سپوږمۍ او لمر سره رڼا كوي، او له وچې ځمكې څخه شنيلي او نباتات زرغونوي، او له هغو څخه د انسانانو او حيواناتو د ژوندون سامان تياروي، او د ګردو (ټولو) سفلياتو د حيات او نشاط د مهيا كولو لپاره له آسمانه وريا (باران) رانازلوي؛ نو څرنګه كېداى شي چې داسې مهربان الله د خپل مخلوق بني آدمانو لپاره داسې كوم ستورى، سپوږمۍ او لمر به يې نه وي پيدا كړى، چې دوى د جهل او ظلم له تيارو څخه هم وباسي، او د روحاني غذاء د تيارولو د معنوي كښتونو (فصلونو) د سېرابولو (اوبولو او لويولو) لپاره به يې د رحمت باران نه وي نازل كړى؟.

او لكه چې د باران او د ځمكې په مثال كې اشاره كړې شوې ده، چې مختلفې ځمكې د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوي، همداسې وپوهېږئ چې انبياء عليهم السلام د هغه خير او بركت لپاره چې ليږلي شوي وو، له دوى څخې منتفع كېدل هم په ښو استعدادونو پورې موقوف دي، هغه خلق چې ترې انتفاع نه اخلي، يا پوره نه منتفع كيږي، دوى ته ښايي پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

قسم دى په تحقيق ليږلي وو مونږ نوح قوم خپل ته نو وويل (نوح): اى قومه ځما ! عبادت وكړئ تاسې د الله، نشته تاسې ته هيڅ معبود برحق بې له دغه (الله)، ببشكه زه ويرېږم په تاسې باندې له عذاب د ورځې لويې (طوفان يا د قيامت). نو وويل مشرانو له قومه د نوح: ببشكه مونږ وينو (يا ګڼو) تا په ګمراهۍ څرګنده كې (چې پلرنى دين دې پريښى او ډېر معبودان نه منې).

تفسير: د آدم عليه السلام قصه د دې سورت په ابتداء كې تېره شوه، وروسته له آدم عليه السلام لومړنى اولوا العزم او مشهور رسول نوح عليه السلام وو، چې د أهل الأرض د مشركانو د اصلاح او هدايت لپاره ولېږل شو، اګر كه د نوح عليه السلام د خاص شريعت په اعتبار د ده بعثت خاص د ده د قوم په لوري وو، خو بيا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چې د ګردو (ټولو) انبياوو عليهم السلام په اصولو كې سره ګډ او مشترك دي؛ د هغه مخاطبان ګرد انسانان دي.

وايي چې د آدم عليه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه ګرد اولاد د توحيد پر كلمه ټينګ ولاړ وو، د بت پرستۍ ابتداء د ابن عبّاس رضي الله تعالى عنه له قول سره موافق داسې شروع شوه، چې د ځينو صالحانو د وفات څخه وروسته چې د دوى نومونه (ود، سواع، يغوث، يعوق، او نسر) وو، او د نوح په سورت كې مذكور دي، خلقو د هغو څېرې جوړې كړې، تر څو د دوى د احوالو، عباداتو اونورو خصوصياتو يادونه پرې وشي، لږ څه وروسته د هغو تصاويرو په شان څو مجسمې تيارې شوې، او متدرجا خلق د دغو مجسمو په عبادت كې لګيا شول، چې د همغو مشرانو په نامه موسومې شوې وې.

كله چې د بت پرستۍ وبا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالى نوح عليه السلام ولېږه، نوح عليه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نيم سوه كاله پورې د توحيد او د تقوى په لوري دعوت وركړ، او د دنيا او آخرت له عذابونو څخه يې دوى وويرول، مگر خلقو د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح عليه السلام په تضليل او تجهيل يې لاس پورې كړ، تر څو د طوفان لوى عذاب دوى گرد سره ونيول، او همغسې چې د نوح عليه السلام دعا وه: ﴿رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا﴾ د ځمكې د مخې هيڅ يو كافر له الهي عذابه خلاص نشو.

قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَٰلَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا۟ وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

وويل (نوح): اى قومه ځما ! نشته په ما كې (له سره) هيڅ گمراهي، وليكن زه يم رسول (استازى) له جانبه د رب (پالونكى) د گردو (ټولو) عالميانو. رسوم تاسې ته پيغامونه د رب خپل او پند دركوم تاسې ته (محض لپاره د نفع ستاسې) اوپوهېږم له (جانبه د) الله (په وحيې سره) په هغه څه چې پرې نه پوهېږئ تاسې. آيا تعجب كوئ تاسې له دې چې راغلى دى تاسې ته ذكر (پند د وحيې) له لوري د رب ستاسې پر (ژبې د) يو سړي له (جنسه د) ستاسې لپاره د دې چې وويروي دى تاسې، او لپاره د دې چې پرهېزگاران شئ تاسې، او لپاره د دې چې پر تاسې باندې رحم وكړى شي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَٰهُ وَالَّذِينَ مَعَهُۥ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

پس نسبت د دروغو وكړ (كفارو دغه نوح) ته، نو نجات مو وركړ دغه (نوح) او هغو كسانو ته چې له ده سره (ملگري) وو په بېړۍ كې، اوغرق مو كړل هغه كسان چې نسبت د دروغو يې كړى وو آيتونو ځمونږ ته، بېشكه دوى وو يو قوم ړانده (له حقه).

تفسير: يعنې له هغو سره د نفعې او نقصان، او د حق او باطل هيڅ فكر او انديښنه نه وه، گردو (ټولو) ځانونه ړانده كړي وو، او پرله پسې په سركښى، تكذيب او بغاوت كې يې ټينگار (همېشه والى) كاوه، او له بت پرستۍ او نورو متمردانه حركاتو څخې يې لاس نه آخيستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوى له منځه وژغورل (وساتل) شول، چې له نوح عليه السلام سره په بېړۍ كې سواره شوي وو، نور گرد (ټول) مكذبين سره ډوب شول.

اوس هومره انسانان چې په دې دنيا شته، دوى د همدې أهل السفينة بلكه د نوح عليه السلام له ذرياتو څخې دي، (أهل السفينة (۸۰) مؤمنـان وو، (۴۰) تنه نارينـه، (۴۰) تنه ښځې، ځينې وايي چې (۹) تنه وو، درې ځامن د نوح عليه السلام سام، حام، يافث، او شپږ تنه نور، او ټول راكبين (۱۶۰) ذوي الأرواح وو).

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا۟ اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

او (لېږلى وو مونږ قوم د) عاد ته (قومي) ورور د دوى «هود»، وويل (هود): اى قومه ځما ! عبادت كوئ تاسې د الله، نشته تاسې ته هيڅ (حق) معبود بې له الله، نو آيا تاسې نه ويرېږئ؟ (له عذابه د الله او پرهېز نه كوئ له شركه؟).

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿۶۶﴾

نو وويل مشرانو هغو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (هود): بېشکه مونږ خامخا وينو تا (خبس) په بې عقلۍ کې، او بېشکه مونږ خامخا ګمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسير: يعني (معاذ الله) ته پخپله بې عقل يې، چې د خپلو پلرونو او نيکونو دود او دستور دې پرېښى دى، او د ګردو له اخوت او وروروګلوۍ څخه بېل شوى يې، او دروغجن هم يې چې د خپلو اقوالو نسبت الله تعالى ته کوې، او مونږ له لوى عذاب څخه هم وېروې.

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۶۷﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿۶۸﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۶۹﴾

وويل (هود): اى قومه څما ! نشته په ما کې (له سره) هيڅ بې عقلي، وليکن زه يم رسول (استازى) له جانبه د رب پالونکي (د ګردو عالميانو). در رسوم تاسې ته پيغامونه د رب خپل او زه تاسې ته نصيحت کوونکى ښه امانت ګر يم. آيا تعجب کوئ تاسې له دې چې راغلى دى تاسې ته ذکر (پند) له (لوري د) رب ستاسې پر (ژبه) د يوه سړي له تاسې لپاره د دې چې وويروي دى تاسې، او ياد کړئ تاسې هغه وخت چې ګرځولي وئ (الله) تاسې خليفګان (په ځمکه کې) وروسته له (غرقېدلو د) قوم د نوح، او زيات کړى يې دى تاسې ته په پيدايښت کې قوت، قامت، اوږدوالى، نو يادوئ تاسې نعمتونه (احسانونه) د الله، ښايي چې تاسې خلاصى وموموئ ! (له عذابه د الله).

تفسير: يعني الله تعالى پس له نوح عليه السلام په دنيا کې ستاسې حکومتونه قائم کړل، او د ده په ځاى يې تاسې ودرولئ، او هلته مو وداني وکړه، ښايي چې هود عليه السلام دغه احسان دوى ته ور په ياد کړى وي، او د دغې خبرې تنبيه يې ورته ورکړي وي، چې د بت پرستۍ او تکذيب الرسول له امله هغه پېښې چې هغوى ته ورپېښې شوې وې؛ نه ښايي چې تاسې ته هم درپېښې شي.

او زيات کړى دى الله تاسې ته په پيدايښت کې قوت او قامت او اوږدوالى، چې د جسماني قوت، طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسې ډېر يو نوميالى او مشهور قوم يئ؛ نو ياد کړئ تاسې نعمتونه د الله، ښايي خلاصى ومومئ له عذابه د الله، دغه احسانات چې مذکور شول، او برسېره پر هغو نور بې شماره احسانات يې ور په ياد کړل، او ور په زړه يې کړل، چې ښايي د هغه پاک الله شکر ګذاري وکړئ ! اوګرد (ټول) احکام يې ومنئ ! او له سره تاسې ته نه ښايي چې د هغه حقيقي منعِم په مقابل کې بغاوت وکړئ، او غاړه ترې وغړوئ !.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۷۰﴾

وويل عاديانو (هود ته): آيا راغلى يې ته مونږ ته د دې لپاره چې عبادت وکړو مونږ د الله يواځې او پرېږدو هغه (بتان) چې وو چې عبادت به کولو (د هغو) پلرونو څمونږ، نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چې ته (پرې) وېروې مونږ که يې ته له صادقانو (رښتيا ويونکو په خبرو خپلو کې).

تفسير: يعني له هغه عذابه چې مونږ وېروې، كه ته رښتين يې؛ نو يې ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پرېږدو، او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه اخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ ۚ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

وويل (هود) په تحقيق واقع (واجب) شو پر تاسې له (لوري) د رب ستاسې عذاب او قهر، آيا جګړه کوئ تاسې له ما سره په هغو (تشو) نومونو کې چې ايښي دي هغه (نومونه) تاسې او پلرونو ستاسې، حال دا چې نه دی راليږلی الله په عبادت کولو د دوی هيڅ برهان علمي سند؟ ! نو انتظار کوئ تاسې (د عذاب) بېشکه زه چې يم له تاسې سره له منتظرانو څخه يم.

تفسير: يعني كله چې ستاسې سپين سترګي، سرکشي، ګستاخي او بې حيايي تر دې حده پورې رسېدلې ده؛ نو وپوهېږئ چې د الله تعالی قهر او غضب پر تاسې نازل شوی دی، او اوس د هغه په راتلو کې هيڅ ځنډ (تأخير) او ډيل کېدونکی نه دی.

تاسې چې بتانو ته داسې وايئ: «هغه روزي ورکوي، او دغه باران اوروي، او دا اولاد ورکوي، وقس على هذا»؛ دغه تش يو نوم او يواځې بې حقيقته يو مفهوم دی، او بيخي واقعيت اوحقيقت نه لري، د الوهيت صفات په تيږو (ګټو) او نورو مخلوقاتو کې له کومه راغلل؟ ! بيا نو د داسې معبودانو په نسبت چې په هغوی کې د معبوديت هيڅ يو عقلي او نقلي سند نشته، بلكه په ټولو عقلي او نقلي اسنادو سره يې ترديد کيږي، له ما سره د توحيد په مسئله کې ولې جګړې او بحثونه کوئ؟ كله چې ستاسې د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډك شوی وي؛ نو انتظار وکړئ چې الله تعالی د دغو ګردو (ټولو) جګړو فيصله (پرېکړه) وکړي، زه هم د همغه فيصلې ته منتظر يم.

فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۖ وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چې له ده سره وو په رحمت سره له (جانبه) څمونږ، او پرې کړ مونږ بېخ د هغو کسانو چې نسبت د دروغو يې کړی وو په آيتونو څمونږ او نه وو دوی مؤمنان (يقين کوونکي په وحدت او نبوّت).

تفسير: يعني پر دوی اووه شپې او اته ورځې مسلسل د سخت باد سيلی (طوفان) راغله، چې د هغې په اثر ګرد (ټول) کفار ټوټې ټوټې او هلاك او پوپناه شول.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾

او (لېږلی وو مونږ) ثموديانو ته (قومي) ورور د دوی صالح، وويل (صالح) ای قومه څما ! عبادت کوئ تاسې د الله، نشته تاسې ته هيڅ (حق) معبود بې له دغه (الله)، په تحقيق راغلې ده تاسې ښکاره معجزه له (لوري د) رب ستاسې، دا اوښه د الله ده تاسې ته نښه، نو پرېږدئ تاسې دغه

(اوښه) چې خوري (واښه) په ځمکه د الله کې، اومه وروړئ تاسي لاسونه دې ته په (نيت) د بدئ (يعني ضرر مه وررسوئ)؛ نو وبه نيسي تاسي عذاب دردناك. (وويل صالح): او ياد کړئ تاسي هغه وخت چې وګرځولی (الله) تاسي خليفګان وروسته له عاديانو او ځای يې درکړو تاسي ته په ځمکه کې، چې نيسئ (جوړوئ) تاسې له هوارو نرمو ځايونو د دې ځمکې هسکې (اوچتې) مانۍ، او کنئ تاسې غرونه لپاره د کورونو، نو ياد کړئ تاسي نعمتونه د الله، او مه ګرځئ (کوښښ مه کوئ) تاسې په ځمکه کې حال دا چې قصد کوونکي د فساد يئ.

تفسير: يعني هغه دليل چې تاسي غوښت؛ درورسيد، د صالح عليه السلام قوم له ده سره تعهد او اقرار کړی وو، چې که ته د يوې غټې لويې تيږې (ګټې) څخه يوه بلاربه اوښه راوباسې، نومونږ به پر تاسې ايمان راوړو، الله تعالی د صالح عليه السلام په دعاء همداسې وکړه، نو صالح عليه السلام دوی ته وويل چې: ځئ ! او س خو پاك الله ستاسې له غوښتنې سره سم هغه اوښه له دغې کلکې لويې تيږې څخه راوويسته، نو اوس په ايمان راوړلو کې ولې ډيل او تأمل کوئ؟ دغه اوښه د الله تعالی د قدرت او ځما د صداقت نښه ده، چې ځما په دعاء په غير معتاده طريقه سره الله تعالی پيدا کړه، نو د دې د حقوقو رعايت وکړئ ! مثلا د الله تعالی په ځمکه کې د مباحو وښو له خوراکه او د وار د اوبو د چينلو څخه يې مه منع کوئ ! الغرض د الله تعالی دې نښې ته چې ستاسې په غوښتنې سره په وجود راغلی ده؛ په بده وضع سره مه وړاندې کېږئ ! که نه تاسې ته به هم خير نه درپېښيږي.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُّرْسَلٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

وويل مشرانو هغو چې کبر (او سرکشي) يې کړې وه (له ايمانه) له قومه د دغه (صالح) څخه هغو کسانو ته چې ضعيف (او کمزوري) ګڼلي شوي وو؛ هغه چاته چې ايمان يې راوړی وو له دوی څخه: آيا يقين لرئ تاسې په دې چې بېشکه صالح مرسل (رالېږلی شوی دی تاسې ته) له (لوري د) رب د ده؟ وويل دغو (ضعفاوو چې هو !) بېشکه مونږ په هغه (توحيد او عبادت) چې رالېږلی شوی دی (صالح) په هغه مؤمنان (يقين لرونکي) يو، وويل هغو کسانو چې لويي تکبر يې کړی وو: بېشکه مونږه په هغه شي چې ايمان راوړی دی تاسې په هغه باندې کافران (منکران) يو.

تفسير: يعني په قوم کې هغه چې لويان، اومشران معاندان وو؛ دغو غټانو په غريبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول ويل چې: آيا دغه يواځې تاسې ته معلومه شوې وه، چې صالح د الله تعالی رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کې دوی ته ويل: چې معلومېدل څخه معنی لري، دغه خو تاسې ته هم معلومه ده، هو ! مونږ خو صالح عليه السلام د زړه له کومې او اخلاصه قبول کړی دی، او ايمان مو پرې راوړی دی، متکبران به د داسې حکيمانه ځوابونو له آورېدلو ځنې شرمېدل، او ويل به يې: هغه شی چې تاسې قبول کړی دی؛ مونږ يې نه قبلوو.

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾

نو زخمي او مړه کړه دوی اوښه، او سرکشي وکړه دوی له امره (حکمه) د رب خپل، او وويل دغو (کفارو چې) ای صالحه ! راوړه مونږ ته هغه عذاب چې ته ويروې مونږ ترې که يې ته له مرسلانو (په حقه سره).

تفسير: وايي دغه اوښه دومره عظيم الجثه لويه او ببره وه، چې په هر ځنګله کې به څر ته ورتله؛ نو نور مواشي به له دې ځنې ويرېدل، او لرې به ترې تښتېدل، او په خپل وار به په هر يوه کوهي باندې چې درېدله؛ د هغه کوهي ټولې اوبه به يې چښلې، او هغه به يې تش او خالي پرېښود.

ګواکې همغسې چې د دې پيدايښت فوق العاده وو، ګرد لوازم او د ژوندانه آثار يې فوق العاده وو، بالآخره کافران پرې په قهر او غصه شول، او د دې پر وژلو يې اتفاق او تړون وکړ، او بدبخت (قذار بن سالف) يې لومړنې پړکې پرې کړل، او بيا يې ووژله، وروسته د صالح عليه السلام وژلو ته هم تيار شول، او په دې ډول د صالح عليه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چې صادر شوي وو، د هغو مخالفت يې وکړ، او دغو کفارو ويل چې: اى صالحه ! راوړه مونږ ته هغه عذاب چې ته ويروې مونږ ترې که ته يې له مرسلانو په حقه سره.

داسې کلمات د انسان له ژبې څخه په هغه وخت کې وځي چې د الله تعالى له قهر او غضبه بيخي بې خوفه او بې پروا شي، «عاد الأولى» په شان «ثمود» هم داسې يوې مرتبې ته ورسېدل، چې د الهي عذاب مورد وګرځېدل، چې د دې ذکر دا دى:

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾

پس ونيول دوى زلزلې (پس له اورېدلو د سختې چيغې) نو وګرځېدل دوى (ګهيځ، سهار) په کورونو خپلو کې مړه پړمخي پراته.

تفسير: په بل آيت کې يې د دوى هلاک په «صيحې» يعنې چغې سره بيان فرمايلى دى، ښايي چې له لاندې به زلزله او له پاسه به ډېره سخته وېروونکې چغه شوې وي.

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

نو وګرځېده (صالح) له دوى (او لاړ ترې متأسفا) او وويل: اى قومه زما ! قسم دى خامخا په تحقيق سره ورساوه ما تاسې ته پيغام د رب خپل او پند مې درکړ تاسې ته، وليکن نه خوښوئ تاسې پند ورکوونکي.

تفسير: وايي چې صالح عليه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکې معظمې يا د شام په لوري لاړ، او د خپل تګ په وخت کې يې د دوى د مړو انبارونه وليدل، او داسې خطاب يې وکړ، لکه چې زمونږ رسول أکرم صلى الله عليه وسلم د بدر مقتولينو ته خطاب کړى وو.

يا يواځې د تحسّر او تأسّف په ډول به يې يو فرضي خطاب کړى وي، لکه چې أدباء، او شعراء خرابو اطلالو (کنډوالو) او نورو سره داسې خبرې اترې او مخاطبې کوي.

ځينې وايي چې: دغه خطاب پخوا له هلاکته وو، يعنې کله چې ثموديانو هغه اوښه حلاله کړه، او د عذاب الله ور يې پر خپلو ځانونو وپرانيست، نو په دې صورت به په کلام کې د واقعاتو د ترتيب مراعات نه وي شوى، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبيه او اورول مقصود وو، چې ښايي تاسې د خپلو معتبرو خير غوښتونکو خبرې قبولې کړئ، او هر څوک چې د خپل حقيقي خير غوښتونکي خبرو ته غوږ نه ږدي، او نه يې مني، او قدر يې نه کوي؛ نو همداسې له بدې نتيجې سره مخامخ کيږي.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾

او (یاده کړه ای محمده ! دوی ته قصه د) لوط، کله چې یې وویل قوم خپل ته: آیا راتګ کوئ تاسې ډېر بد کار (لواطت) تـه، چې نه دي ړومبي شـوي له تاسې څخه دې کار ته هیڅ یو له ټولو خلقو (نو تاسې یې هم مه کوئ !).

تفسیر: لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره وو، چې له ده سره عراق څخه شام ته راغی، او د الله تعالی له خوا د سدوم او د هغه شاوخوا د کلیو په لوري مبعوث شوی وو، چې د هغو ځایونو د خلقو اصلاح وکړي، او دوی له هغه خراب ګنده خلاف الفطرت او د بې حیایۍ له کارونو څخه وژغوري (وساتي)؛ چې په هغو سره د هغو ځایونو خلق نه یواځې اخته او مبتلا وو، بلکه دوی د دغې بې حیایۍ مبتکران هم وو، او پخوا له دوی نه په دنیا کې په دغې اخلاقي ناروغۍ هیڅوک نه وو مبتلا او نه ترې خبر وو، اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسېدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ځایه نورو ځایونو ته تیت (خور) او منتشر شو، لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبرداری او تنبیه ورکړ، او غوښتل یې چې دغه پلیتي او ګندګي له دنیا محوه او ورکې شي.

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

بېشکه تاسې خامخا راځئ سړیو ته لپاره (د قضاء) د شهوت په دې حال کې چې تجاوز کوونکي یئ (له خپلو) ښځو (نو نه یئ په حقه لاره، دا لا څه) بلکه یئ تاسې یوم قوم اسراف کوونکی (له شرعي حده تېرېدونکی په هر شي کې).

تفسیر: یعني یواځې همدا نه ده چې د همدې یوې ګناه مرتکب شوي یئ، بلکه د دې خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دې خبرې دلیل دی؛ چې تاسې د انسانیت له حدوده هم وتلي یئ.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٨٣﴾

او نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط د نصحیت په مقابل کې) مګر خو داسې چې ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کې) چې وباسئ (وشړئ) تاسې دغه (لوط او تابعان یې) له قریې ستاسې (سدوم) بېشکه دوی داسې خلق دي چې په تکلّف سره ځان پاکوي (ځمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه (لوط) ته او اهل (اتباعو) د ده ته مګر ښځه د ده؛ چې وه له پاتې کېدونکو (په عذاب کې).

تفسیر: یعني دوی بالآخر داسې وویل: هر کله چې لوط علیه السلام مونږ ګرد پلیت او نجس ګڼي، او خپل ځان پاک بولي، او له مونږ څخې ډډه کوي، نو له بدانو سره د نېکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی ګرد سره په دې فکر کې ولوېدل چې لوط علیه السلام له خپله منځه وباسي، او خپل ځانونه له دغې ورځنۍ جګړې څخه بېغمې وژغوري (وساتي).

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

او اوورواوه مونږ په دوی باندې باران (د کاڼو هلاک مو کړل)، پس ګوره ته چې څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د ګناهګارانو (چې هلاک شول په عذاب سره).

تفسیر: په بل ځای کې مذکور دي، چې ډېر کلي واړول شول، او د تیږو (ګټو) باران اورېده، د ځینو ائمه وو په نزد اوس هم ښايي چې لوطي ته همداسې سزا ورکړه شي، چې له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شي، او له پاسه په کاڼو وویشتل شي، او یا په ډېر سخت بوی ناك او ګنده ځای کې بندي شي.

﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ «وګوره ته چې څرنګه شو عاقبت او بده خاتمه د ګنهګارانو کافرانو چې هلاك شول په عذاب سره».

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ

او (لېږلی مو وو) مدین ته (قومي) ورور د دوی شُعیب،

تفسیر: د قرآنکریم په بل ځای کې ذکر شوي، چې شعیب علیه السلام «أصحاب الأیکة» ته مبعوث شوی دی، که «أهل المدين» او «أصحاب الأيكه» دواړه سره هم دغه یو قوم وي؛ فبها ونعمت، او که سره دوه بېل بېل قومونه وي، نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وي، په دغو دواړو قومونو کې به په تول او پیمانه کې د کمولو مرض مشترك وي، په هر حال شعیب علیه السلام دتوحید او نور عمومي دعوت او بللو څخه سربېره خلق یې د معاشرتي معاملاتو د خصوصي اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډېر تأکید او فعالیت سره متوجه ګرځولي دي.

قَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ

وویل (شعیب چې) ای قومه ځما ! عبادت وکړئ د الله، نشته تاسې ته هیڅ (حق) معبود بې له ده، په تحقیق راغلی دی تاسې ته دلیل ښکاره له (لوري د) رب ستاسې.

تفسیر: یعنې ځما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خبره تاسې ته وکړم؛ هغه قبوله کړئ ! او په هغو خطرناکو عواقبو چې تاسې خبروم؛ له هغو ځنې ځان وژغورئ (وساتئ)، او د خپل خیر او شر په باره کې هوښیار اوسئ.

فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾

نو پوره ورکوئ تاسې پیمانه (خلقو ته) او تله (تول هم) او کم مه ورکوئ تاسې خلقو ته شیونه (حقونه) د دوی، او فساد (خرابي) مه کوئ تاسې په ځمکه کې (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دې، دغه (اصلاح او امانتداري) خیر (ډېر بهتر) دی تاسې ته که یئ تاسې ایمان راوړونکي.

تفسیر: د بندګانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنې مزیت چې نن ځمونږ د زمانې پرهېزګاران هم چنداني توجه ورته نه لري؛ د الله تعالی په نزد دومره اهم شی دی، چې هغه یې د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقرره کړه، او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم یوپناه شو.

په دغو آیتونو کې د شعیب علیه السلام په ژبه خبر راکړی شوی دی، چې خلقو ته د ډېر لږ مالي ضرر، تاوان رسونه او په وطن کې وروسته د اصلاحي حالت له قیامه خرابي، فتنه او فساد آچول که د شرك او كفر په صورت کې وي، یا د ناحقه وژلو، لوټ کولو، او نورو مناهیو په شکل کې وي؛ دا ګرد (ټول) ممنوع دي، او د هیڅ یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نښي کېدی، چې خلقو ته د دوی حقوق ورکړي، او په امانت کې خیانت وکړي، یا په وطن کې اله ګوله او شور ماشور جوړ کړي.

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ

او مه کېنئ تاسې پر هره لاره (لپاره د شوکولو) حال دا چې ویروئ تاسې (خلق) او منع کوئ تاسې (خلق) له لارې د الله هغه څوک چې ایمان راوړي په الله باندې، او لټوئ تاسې دې (لارې) ته کوږوالی (عیب).

تفسیر: پر لارو ناستې دوه سببونه درلودل (لرل): یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل، او بل د شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالی له توحید او دین څخه د مؤمنانو او نورو خلکو منع کول، او د الهي دین په نسبت د عیب لټولو او اعتراض کولو په فکر کې اوسېدل.

وَاذْكُرُوا إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾

او یاد کړئ تاسې هغه وخت چې وئ تاسې لږ (په سړیو او مالونو کې) نو ډېر کړئ (الله) تاسې، او وګورئ تاسې چې څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د فساد کوونکو (چې وو پخوا له تاسې).

تفسیر: یعني په سړیو او په دولت دواړو کې تاسې لږ وئ، الله تعالی تاسې ته له دواړو خواوو نه تزیید در په برخه کړ، ستاسې شمېر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوئ، تاسې د الله تعالی د دې احساناتو شکر ادا کړئ ! او د پاک الله شکر هلته ادا کېږي؛ چې تاسې د خالق تعالی او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپېژنئ ! او قولا او عملا په اصلاحاتو کې مشغول اوسئ، او په نعمتونو مغرور نه شئ ! او د فساد کوونکو او خرابي اچوونکو هغه انجام چې پخوا له دې نه واقع شوی دی؛ هغه تل تر ستر ګو لاندې ونیسئ، او د الله تعالی له انتقام او نیولو څخه تل وویرېږئ.

وَإِن كَانَ طَائِفَةٌ مِّنكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾

او که وه یوه طائفه له تاسې چې ایمان یې راوړی وو په هغه شي چې رالېږلی شوی یم زه په هغه سره، او (وه بله) طائفه چې ایمان یې نه وو راوړی (عنادا)؛ نو صبر کوئ تاسې (ای مؤمنانو !) تر هغه پورې چې حکم (فیصله وکړي) الله په منځ څمونږ کې، او هم دی خیر (بهتر) دی له ټولو حکم (فیصله) کوونکو (چې ظلم نشته د ده په حکم کې).

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾

وویل مشرانو هغو چې کبر (او سرکشي) یې کړې وه (له ایمان څخه) له قومه د دغه شُعیب خامخا وباسو مونږ تا (ای شُعیبه !) او هغه کسان (هم درسره وباسو) چې ایمان یې راوړی دی له تا سره له (دې) کلي (ښار) څمونږ څخه، یا خامخا به راګرځئ تاسې دین څمونږ ته، نو وویل (شعیب): «آیا (ګرځو به مونږ ستاسې دین ته) او اګر که اوسو مونږ ناخوښه (هم، بلکه نه ګرځو !).

تفسیر: «عود» د یوه شي څخه وتل او بیا د هغه په لوري بېرته ورتللو ته وای، د شُعیب علیه السلام د ملګرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقېدی شي، څکه چې هغوی له کفره وتلي او په اسلام کې داخل شوي وو، نو پخپله د شعیب علیه

السلام په نسبت دغه تصور له سره نشي کېدی؛ چې (معاذ الله) دی لو مړی د کفارو په ملت کې داخل وو، او بیا مسلمان شوی دی، لا محاله، یا خو به د شُعیب علیه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیبي وي، یعنې د عامو مؤمنانو په حق کې هغه الفاظ چې استعمال شوي دي، غالبه اکثریت یې مرجع ګڼلی دی، او د شعیب علیه السلام لپاره یې بېل الفاظ نه دي اختیار کړي، یا دغه لفظ د شُعیب علیه السلام په حق کې د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی، ځکه چې پخوا له بعثته تر هغه وخته پورې چې شُعیب علیه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه وو شروع کړی، نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو څخه ښایي دغو کفارو ته به داسې ګومان پیدا شوی وي، چې دی هم ځمونږ له حاله سره شامل او ځمونږ په طور او طریقې راضي او خوښ دی، یا «عود» مجازا د مطلق صیرورت په معنی واخیست شي کما قاله بعض المفسرین.

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا ۚ وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا ۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۚ عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿۸۹﴾

په تحقیق به تړلي وي مونږ پر الله دروغ (بهتان) که وګرځو مونږ په دین د تاسې کې وروسته له هغه چې نجات راکړ مونږ ته الله له هغه (دین) نه، او نه ښاییږي مونږ ته دا چې بېرته وګرځو په هغه (دین) کې مګر کله چې اراده وفرمایي الله چې رب ځمونږ دی، احاطه کړې ده رب ځمونږ پر هر شي له جهته د علمه، (خاص) پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه ځمونږه ! فیصله وکړه په منځ ځمونږ او په منځ د قوم ځمونږ کې په حقه سره، او هم دا ته یې غوره بهتر د فیصله کوونکو.

تفسیر: باطل او دروغ مذهب ته رښتیا ویل پر الله تعالی افتراء او بهتان تړل دي، نو بیا د یو جلیل القدر نبي او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسې ممکن دي؛ چې هغوی «معاذ الله» له رښتیا څخه وتلي د دروغو په لوري بېرته ولاړ شي، او خپلې ټولې رښتینې دعواګانې چې د خپل حقانیت او د الله له لوري د خپل مأمور کېدلو په باره کې یې کولې؛ دروغ او افتراء وګڼي !.

﴿بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا﴾: «وروسته له هغه چې نجات راکړو مونږ ته الله له هغه دین نه»، ځینو ته یې له ابتداء څخه نجات ورکړی وو، چې له سره په هغه دین کې نه دي داخل شوي لکه شُعیب علیه السلام، او ځینې یې وروسته له دخوله د هغه څخه ایستلي او نجات یې ور په برخه کړی وو، لکه د هغې زمانې عام مؤمنان.

﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا﴾ الآیه ـ «او نه ښاییږي مونږ ته دا چې بېرته وګرځو هغه دین کې» یعنې په خپل اختیار یا ستاسې په اکراه او اجبار سره، ممکن نه دي چې مونږ «معاذ الله» د کفر په لوري لاړ شو، هو ! که فرضا د الله تعالی مشیئت ځمونږ د یوه تن په نسبت داسې وشي؛ نو د ده اراده هیڅوک نشي اړولی، که دهغه د حکمت اقتضاء همداسې وشي؛ نو هلته هیڅوک هیڅ شی نشي ویلی، ځکه چې د الله تعالی علم پر ټولو مصالحو او حکمتونو محیط دی، په هر حال ستاسې له ویرولو څخه مونږ له سره نه ویرېږو، ولې چې ځمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او ډاډینه (یقین) پر یوه الله جل جلاله دی، د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هیڅ یو شي کېدونکی نه دی، هر شی چې کېږي فقط د پاک الله په مشیئت او د ده د محیط علم تر اثر لاندې به کېږي، همدا ده چې مونږ د خپلو او ستاسې د فیصلې لپاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو، ځکه چې د داسې یوه قادر، علیم، حکیم الله له فیصلې څخه بله کومه فیصله نشي غوره کېدی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

او وویل مشرانو هغو چې کافران شوي وو له قومه د دغه شعیب: قسم دی خامخا که متابعت وکړ تاسې د شعیب؛ بېشکه تاسې به په دغه وخت کې خامخا له زیان کارانو یئ.

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾

نو ونیول دوی زلزلې (په توره تیاره کې او جبرئیل هم پرې چیغه وکړه) نو وګرځېدل دوی (ګهیځ ـ سهر وختي) په کورونو خپلو کې مړه پړمخي پراته.

تفسیر: د متعددو آیتونو له مجموعې څخه ظاهرېږي، چې پر دوی باندې درې ډوله عذابونه لېږلي شوي وو: (۱): ظُلّه. (۲) صیحه. (۳) رجفه، یعنې ړومبی وریځې پر دوی باندې د ځمکې مخ داسې تک تور وګرځاوه؛ چې په هغه کې د اور بڅرکې او لمبې هم وې، بیا د آسمان له لوري سخت ویرووونکي زړه خوځوونکي غړونه واورېدل شول، او سم له هغه سره د ځمکې له خوا سخته زلزله هم څرګنده (ښکاره) شوه (ابن کثیر).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

هغه کسان چې تکذیب یې کړی وو د شُعیب (داسې هلاک شول) لکه چې له سره نه وو اوسېدلي په دغو (کورونو خپلو) کې، هغه کسان چې تکذیب یې کړی وو د شُعیب؛ وو همدوی زیان کاران (چې په دنیا کې مردار او په عُقبا کې په انګار شول).

تفسیر: دوی شُعیب علیه السلام او تابعان یې له کلي څخه په ویستلو سره ویرولي وو، خو دوی نه پخپله ژوندي پاتې شول، او نه د دوی هغه کلي او ښارونه ودان، او هغو خلقو چې تل به یې ویل: «د شُعیب علیه السلام اتباع خراب کېدونکي دي»؛ هغوی پخپله وران، خائبان او خاسران شول، کله چې شعیب علیه السلام د عذاب علائم ولیدل، نو د خُروج اراده یې وکړه لکه چې فرمایي:

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

نو مخ وګرځاوه شعیب له دوی څخه او وویل: ای قومه ځما! خامخا په تحقیق رسولي دې ما تاسې ته پیغامونه د رب خپل، او پند مې درکړ تاسې ته (پس تاسې ایمان رانه وړ)؛ نو څرنګه به زه خپه شم پر (هلاک کېدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کېږم).

تفسیر: یعنې اوس هغوی هلاک شوي دي، نو هغو پسې غمجن کېدل او ارمان کول فائده نه رسوي، ځکه چې دوی ته ډېر مؤثر پندونه ورکړی شوي دي، مګر دوی هیڅ یوې خبرې ته غوږ کېښنبود، او له هیچا څخه یې وانهورېده.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَّقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

او نه وو لېږلی مونږ په هیڅ قریه (ښار) کې هیڅ نبي (چې دوی یې تکذیب کړی وي) مګر وبه نیول مونږ اهل د هغې (قریې) په سختیو (لکه فقر) او تکلیفونو (لکه مرض) لپاره د دې چې دوی زاري

(عاجزي) وکړي (ایمان راوړي). بیا بدله کړه مونږ په ځای د بدۍ (سختۍ) کې نیکې (آساني) تر هغه پورې چې ډېر شول (هم یې مال هم یې سړي) او وویل دوی (په ناشکرۍ) چې: په تحقیق رسېدلې وې پلرونو ځمونږ ته سختي او خوشالي (په شان ځمونږ، او دغه د زمانې عادت دی، کله چې دوی ذاهل او غافل شول)؛ نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهېدل (چې پر مونږ به عذاب راشي).

تفسیر: «که بنده ته په دنیا کې د ګناه سزا ورسیږي؛ نو هیله (امید) دی چې دی به توبه وکړي، او کله چې له ګناه څخه ضرر و نهویني، یعني په نتیجه کې یې نیکي ولیده؛ نو دغه د الله تعالی هېرول (او په تأخیر غورځول او استدراج) دی، نو دلته د هلاکت وېره ده، لکه چې څوك زهر وخوري، سمدلاسه کانګې (قی) وکړي؛ نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کیږي، او که په معده کې یې پاتې شي، نو کار له کاره تیریږي.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰٓ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا۟ فَأَخَذْنَٰهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

او که خلقو د دې کلیو (ښارونو) ایمان راوړی وی، او تقوی یې (غوره) کړې وی؛ نو خامخا پرانیستلي به وی مونږ پر دوی باندې (دروازې د) برکتونو له لوري د آسمانه (د باران په اورولو) او له (لوري) د ځمکې (په زرغونولو د محصولاتو)، ولیکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبیاوو ته)؛ نو ونیول مونږ هغوی په سبب د هغو چې وو دوی چې کول به یې (د کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: یعني مونږ له بندګانو سره څه ضد او دښمني نه لرو، هغه کسان چې په الهي عذاب کې اخته کیږي، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده، که دغو خلقو ځمونږ رسولان قبول کړي وی، او د حق په مقابل کې یې غاړه ایښې وی، او له کفر او تکذیبه او له نورو مناهیو څخه یې ځانونه ژغورلي (بچ کړی) وی، او د تقوی لار یې غوره کړي وی؛ نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکې په برکاتو معمور کړي وی.

أَفَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَٰتًا وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾

آیا نو په امن کې دي (بلکه مأمون نه دي) اهل د قریو (ښارونو) له دې نه چې راشي دوی ته عذاب ځمونږ د شپې، حال دا چې دوی اوده (غافل) وي. آیا په امن کې دي اهل د قریو (ښارونو) له دې نه چې راشي دوی ته عذاب ځمونږ په څاښت کې، حال دا چې دوی په لوبو مشغول وي.

تفسیر: یعني کله چې په عیش عشرت او آرامۍ کې غافل پراته وي، یا په دنیوي چارو کې او لهو او لعبو کې مشغول وي، نو په داسې وخت کې الهي عذاب دوی ناڅاپه چار چاپېر راګیر کړي، له دغې خبرې څخه دا خلق ولې بې خوفه او بې فکره شوي دي؟ حال دا چې د کومو اسبابو په بناء چې پر پخوانیو اقوامو د الله تعالی عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کې هم شته، یعنې کفر، تکذیب او له سید الأنبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کې هم مرکوز او متمکن دي.

أَفَأَمِنُوا۟ مَكْرَ ٱللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾

آیا نو په امن کې دي دوی (بلکه نه دي) له مکره (ناڅاپه نیولو) د الله، نو نه په امن کیږي له مکره د الله مګر قوم زیانکاران (په کفر او نفاق سره).

تفسیر: د الله تعالی هغه ناڅاپه نیول چې له دنیوي خوشالۍ او عیش څخه وروسته واقع کیږي؛ همغه یې په «مکر الله ـ د الله تعالی چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالی له ناڅاپه نیولو څخه غافل او بې فکره کیږي، چې په عیش او تنعم کې اخته شوي دي، او د دوی همدغه اعمال دوی په همغه لوري ټېل وهلي دي، د مؤمنانو شان دا دی چې؛ دوی په هیڅ حال کې د الله تعالی له یاده نه غافلیږي.

اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَّوْ نَشَآءُ اَصَبْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ۝ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الْكٰفِرِيْنَ ۝

آیا نه ده ظاهر (ښکاره) شوې (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چې وارثان شوي دي د ځمکې (او اوسي په کې) وروسته (له هلاک) د اهل د هغې دا خبره که اراده فرمایلې وی مونږ (د نیولو د دوی)؛ نو رسولی به وو مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د ګناهونو د دوی سره (لکه چې مو معذب کړي دي پخواني خلق)، او مهر به ولګوو پر زړونو د دوی؛ نو دوی به نه اوري (حق او نافع وعظ په اوریدلو سره). دغه قریې (او ښارونه د تېر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تا له ځینو حالاتو د دې (قریو)، او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړې وې دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزې؛ نو نه وو (له شانه) د دوی چې ایمان راوړي په هغه شي چې نسبت د دروغو یې (ورته) کړی وو پخوا (له همدغو معجزاتو)، همدارنګه (لکه مهر اېښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لګوي الله په زړونو د کافرانو باندې.

تنبیه: له ﴿وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ﴾ څخه معلومه شوه، هغه انبیاء علیهم السلام چې قوم د نوح ـ عاد ـ ثمود ـ قوم د لوط او اهل مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوي وو؛ هغوی ګرد د بیّناتو (ښکاره دلائلو) لرونکي وو، او له واضحو دلائلو معجزاتو سره راغلي وو، نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چې ﴿يٰهُوْدُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ﴾ الآیه ـ یوازې د تعنّت او عناد له لارې ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِّنْ عَهْدٍ ۚ وَاِنْ وَّجَدْنَآ اَكْثَرَهُمْ لَفٰسِقِيْنَ ۝

او نه دی موندلی مونږ لپاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بېشکه موندلي دي مونږ زیاتره د دوی خامخا؛ فاسقان (ماتوونکي د عهد).

تفسیر: له عهد څخه ممکن دی چې عام عهدونه مراد وي، یا به خاص د ﴿اَلَسْتُ﴾ عهد اراده کړی شوي وي، یا به هغه عهد وي چې د مصائبو او سختیو په وخت کې یې کوي، چې دغه سختي که له مانه لرې شي؛ نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره درومم، لکه چې فرعونیانو به ویل: ﴿لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۝ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بٰلِغُوْهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُوْنَ﴾ (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۳۴) ایت (۱۶) رکوع).

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُّوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَظَلَمُوْا بِهَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ۝

بیا ولېږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسی سره له (نهو) معجزو ځمونږ فرعون (د مصر) او اتباعو د ده ته؛ نو ظلم وکړ (کافر شول) دوی په هغو (معجزاتو)، نو وګوره څرنګه شو عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدینو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰفِرۡعَوۡنُ إِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ قَدۡ جِئۡتُكُم بِبَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَأَرۡسِلۡ مَعِيَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾

او وويل موسى: اى فرعونه ! بېشكه زه رسول يم له (لوري) د رب د عالميانو. قائم ثابت ټينګ ولاړ يم پر دغه خبره چې نه وايم پر الله مګر (وايم) حق (رښتيا)، په تحقيق راوړې ده ما تاسې ته څرګنده (ښكاره) معجزه له (لوري د) رب ستاسې، نو ولېږه له ما سره بني اسرائيل (چې زه يې بوځمه شام ته).

تفسير: اكثرو مفسرينو د «حقيق» معنى په جدير «لايق» يعنې په وړ سره كړې ده، د (على) معنى يې په (باء) سره اړولې ده، يعنې «ځما له شانه سره همدغه خبره وړ ده؛ چې د الله تعالى په لوري كومه ناحقه او غلطه خبره ونه وايم».

ځينې د (حقيق) معنى په (حريص) كوي، ليكن محقّق شيخ الهند «رحمه الله» د «حقيق» معنى «قايم او ثابت» فرمايلې ده، چې مطلب يې داسې كيږي، چې بې له ادنى تزلزل او تذبذب په ډېرې مضبوطى او استقلال سره پر دې قائم او ثابت يم، چې بې له رښتيا هيڅ يو شى له خپلې ژبې ونه باسم، او د الله تعالى پيغام بې له تزييد او تنقيص څخه تاسې ته دوررسوم، او ستاسې د تخويف او تكذيب له سببه لږ څه متردد او متذبذب نه شم.

قَالَ إِن كُنتَ جِئۡتَ بِـَٔايَةٖ فَأۡتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلۡقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعۡبَانٞ مُّبِينٞ ﴿١٠٧﴾

وويل (فرعون): كه يې ته (اى موسى !) چې راوړې دې وي كومه معجزه؛ نو راحاضره (راوړاندې) كړه هغه (ماته) كه يې ته له صادقانو (رښتينو په دې دعوى خپله كې). نو وغورځوله (موسى) همسا خپله؛ نو له واره هغه اژدها وه ښكاره (چې په كې نه وو شک د چا).

وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِيَ بَيۡضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿١٠٨﴾

او وويست (موسى نبى) لاس خپل (چې يې په ګرېوان كې كېښ تخرګ ـ ترخ ته وروړى وو)؛ نو ناڅاپه هغه تک سپين (ځليدونكى د تعجب موجب) وو لپاره د كتونكو.

تفسير: يعنې خپل لاس يې په خپل ګرېوان كې ننويست، او په خپل تخرګ (ترخ) كې يې ټينګ ونيو، او بېرته يې وويست؛ نو ګردو (ټولو) مخلوقاتو په خپلو رڼو سترګو سره وليد، چې لاس يې فوق العاده تک سپين، ډېر ځلېدونكى نوراني وو، چې د لمر په رڼا غالب شو، دغه رڼا او ځلېدل د برص د ناروغى يا د بل كوم شي څخه نه وو.

قَالَ ٱلۡمَلَأُ مِن قَوۡمِ فِرۡعَوۡنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٞ ﴿١٠٩﴾

وويل مشرانو له قومه د فرعونه (سره له فرعونه) چې بېشكه دا (موسى) خامخا جادوګر دى ډېر پوه (چې له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوي).

تفسير: معلومېږي چې فرعون د موسى عليه السلام له معجزاتو څخه ډېر زيات ووېرېده، او ګرد (ټول) خلق يې راغونډ كړل، او لومړى ده پخپله بالذات (كما في الشعراء) او بيا د ده له لوري د ده نورو مشرانو خپلې آراء داسې اظهار كړې؛ چې «معاذ الله» موسى عليه السلام كوم لوى جادوګر او ماهر ساحر دى، ځكه هغه خوارق چې له موسى عليه السلام څخه ظاهر او څرګند شوي وو، د دوى له حسّياتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل كوم بهتر تعبير او توجيه دوى نشوه موندلى.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

غواړي (موسى) دا چې وباسي تاسې (اى قبطيانو !) له ځمكې ستاسې (چې مصر دى)، نو (وويل فرعون مشرانو ته:) څه امر (مصلحت او مشوره) كوئ تاسې؟ !

تفسير: يعنې موسى د سحر او د كوډګرۍ په عجيبې او غريبې ننداري سره خلق خپل لوري ته متمائل كوي، او په پاى (آخر) كې په وطن كې خپل اثر او اقتدار زياتوي، او د سبطيانو د آزادۍ او حمايت په نامه ګرد (ټول) قبطيان چې د دې وطن اصلي اوسيدونكي دي؛ د دوى له ملك او وطن (مصر) څخه بې برخې كوي، تاسې دغه ګرد (ټول) حالات تر خپلو سترګو لاندې ونيسئ ! او بيا مشوره راته راكړئ ! چې څه وكړو.

قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَـٰشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَـٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

وويل (قبطيانو فرعون ته): مهلت وركړه دغه (موسى) ته او ورور د ده ته، او ولېږه په ښارونو كې راټولوونكي (د ساحرينو). چې راولي تاته هر ساحر (جادوګر) ډېر پوه (ماهر جادوګر).

تفسير: د جرګې او مشورې په پاى (آخر) كې دغه خبره د ګردو (ټولو) له لوري ومنله شوه، چې له فرعون څخه دې استدعاء وكړه شي، چې د دغو دواړو (موسى او هارون) په معامله كې له سره تلوار ونه كړه شي، د دوى د ماتولو لپاره ډېره ښه او مؤثر ځواب داسې كېدى شي، چې محصلان دې ګردو (ټولو) ولاياتو او حكومتونو (پرګنو) ته ولېږل شي، او له ګردو (ټولو) ملكو څخه دې ډېر ښه كوډګران او خورا (ډېر) لوى ساحران او جادوګران چې په سحر كې له ده څخه له حده تېر ماهر (سحّار) وي؛ سره راټول كړل شي، نو بيا دې د دوى له هغو سره يوه ښه مقابله وشي، لكه چې همداسې وكړل شول.

وَجَآءَ ٱلسَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا۟ إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَـٰلِبِينَ ﴿١١٣﴾

او راغلل ساحران (جادوګران) فرعون ته، وويل دغو جادوګرانو (فرعون ته) چې: آيا بېشكه وي به مونږ ته خامخا ښه مزدوري كه شو مونږ همدا مونږه غلبه كوونكي (پر موسى).

تفسير: د فرعون ساحرينو د ﴿إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا﴾ په ويلو سره په لومړني مجلس كې دغه خبره څرګنده (ښكاره) كړه چې د انبياوو عليهم السلام لفظ ﴿قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ﴾ وي، او دوى د كومې كسبګرې او كاريګرې طائفې څخه نه دي.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

وويل (فرعون ساحرانو ته): هو ! (وي به تاسې لره مزدوري) او بېشكه تاسې به خامخا اوسئ ځما له مقربينو څخه (په مرتبه كې).

تفسير: يعنې مزدوري څه شى دى؟ هغه خو هرومرو تاسې ته دركوله كيږي، برسېره پر دې تاسې ځما د دربار په مقرّبينو كې هم داخليدونكي يئ.

قَالُوا۟ يَـٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ نَحْنُ ٱلْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾

وويل جادوګرانو چې اى موسى ! يا خو ته وغورځوه (همسا خپله) او يا دا دى چې شو مونږ هم دا مونږ (ړومبي) غورځوونكي؟ (د پړيو او همساګانو خپلو).

قَالَ اَلْقُوْا ۚ فَلَمَّاۤ اَلْقَوْا سَحَرُوْۤا اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۱۶﴾

وويل موسى ساحرانو ته (تکرّماً تسامحاً معتمداً على الله) چې وغورځوئ تاسې خپل پړي او همساګانې، نو کله چې وغورځول دوی؛ نو جادو يې وکړ پر سترګو د خلقو او وويرول دوی (دا خلق)، او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسير: يعني د کوډو او سحر په زور د ګردو ننداره کوونکو سترګې وتړلې شوې، او پر ټولو حيرت طاري شو، او عام خلق ووير بدل، په بل آيت کې راغلي دي، چې هغوی خپل پړي او همساګانې پر ځمکه وغورځولې، چې د هغو په اثر په هغې ځمکې کې پرته له ځغليدونکو او يو په بل باندې سوريدونکو مارانو ځنې بل هيڅ شی په نظر نه راته، ﴿يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى﴾، له دغو آيتونو ځنې ښکاره شوه چې د فرعون ساحرين په دغه وخت کې کومه شعبده چې ښووله؛ په هغې کې له سره د ماهيّت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش يو تخيّل او نظر بندي وه.

وَاَوْحَيْنَاۤ اِلٰى مُوْسٰۤى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُوْنَ ﴿۱۱۷﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۱۸﴾ فَغُلِبُوْا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوْا صٰغِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿۱۲۰﴾ قَالُوْۤا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۲﴾

او وحي (حکم) مو ولېږه موسى ته داسې چې وغورځوه ته همسا خپله (بيا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغې همسا ښوی تېرول (نغړودل) هغه شيان چې جوړ کړي وو دغو (جادوګرانو په جادو سره) نو ثابت (او د پاسه) شو حق، او باطل (ورک) شو هغه څه چې وو دوی چې کول به يې. نو مغلوب شول دا (ساحران) په هغه ځای کې او وګرځېدل دوی خوار سپک. او وغورځول شول ساحران په دې حال کې چې سجده کوونکي وو. وويل جادوګرانو ايمان مو راوړی دی په رب د عالميانو. (په) رب د موسى او (رب د) هارون.

تفسير: د ﴿وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ﴾ لفظ دا راښيي، چې داسې يو قوي حال پر دوی باندې طاري شوی وو، چې د هغه په ليدلو سره دوی ته پرته له استسلام څخه بله چاره نشوه پاتې، دلته د الهي رحمت څه ستاينه او توصيف وکړ شي؟ وګورئ هغه خلق چې همدا اوس د الله تعالى له انبياوو عليهم السلام سره د جنګ او جګړې او مقابلې لپاره درېدلي وو؛ وروسته له دې نه چې خپل سرونه يې له سجدې څخه پورته کړل، أولياء الله شوي وو، (چې هغه همدغه ساحران د فرعون وو).

﴿قَالُوْۤا اٰمَنَّا﴾ الآيه - «وويل جادوګرانو: ايمان مو راوړی دی په رب د عالميانو، رب د موسى او رب د هارون»، څرنګه چې فرعون خپل ځان ته ﴿اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى﴾ ويل، نو دلته له ﴿بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ سره د ﴿رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ﴾ ويلو ته هم ضرورت پيدا شو، په دې سره دغه لوري ته هم اشاره وشوه، چې بېشکه د ګرد جهان پروردګار او پالونکی همغه ذات دی چې د خپل خاص قدرت سره يې موسى او هارون عليهما السلام بې د ظاهري اسبابو له توسط څخه د دنيا پر لويو متکبرينو په داسې يو محيّر العقول صورت على رؤوس الأشهاد غالب او بريالي (فتحمند) وګرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوْهُ فِى الْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوْا مِنْهَاۤ اَهْلَهَا ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۲۳﴾

وويل فرعون: آيا ايمان راوړ تاسې په دغه (موسى) پخوا له هغه چې اذن (اجازه) وکړم زه تاسې ته، بېشکه دا کار خامخا يو مکر (فرېب) دی چې مکر (بنا) کړی دی تاسې هغه په دې ښار

کې؛ لپاره د دې چې وباسئ تاسو له دې ښاره اهل د دې، نو ژر به پوه شئ تاسې (چې زه څه درسره کوم؟).

تفسير: يعني دغه تاسې خو د کوډګرانو (ساحرانو) يوه غوره جرګه (اتحاديه) يئ، غالبا موسی ستاسې لوی استاذ دی، چې هغه مو د مخه استولی دی، او بيا تاسو ګردو هغه ته ځانونه پرېږدل او مغلوب کړل، چې عام خلق ترې متأثر او وډار شي، د دغې ژورې پلمې (پلان) او پټ سازش نه ستاسې مقصود دا دی چې د دغه وطن اصلي اوسيدونکي قبطيان ترې وباسئ، او تاسې سبطيان او اسرائيليان په خپله پرې متصرفان شئ، او د مصر سلطنت اشغال کړئ، دغه وينا فرعون ځکه وکړه، چې پر خپلې دغې لويې ماتې پرده واچوي، او له خلقو څخه ناپوهان او بېړاګان (بې عقله) جوړ کړي: ﴿فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ﴾ مګر له هغه شي نه چې فرعون او فرعونيان ويرېدل؛ بالآخره همغه د الله تعالی په تقدير وريښ شو: ﴿وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص (۶) آيت (۱) رکوع).

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

خامخا به پرې کړم زه هرومرو (خامخا) لاسونه ستاسې او پښې ستاسې سره مخالفې، بيا به خامخا په دار کړم زه ضرور تاسې ټول. وويل جادوګرانو: بېشکه مونږ په لوري د رب خپل بېرته ورتلونکي يو (پس له مرګه نو پروا نه لرو، ستا له دغه تعذيبه).

تفسير: ساحرين د توحيد او د لقاء الله د تمنّا په جذبه کې وو، جنت او دوزخ ګواکې د دوی سترګو ته حاضر وو؛ نو ځکه دوی له دغو ويرولو او ډارولو څخه بيخي بې خوفه او بې پروا شوي وو، دوی په زړورتيا او لوړه وينا سره وويل: «مونږ هيڅ پروا نه کوو، که ته هره سزا چې مونږ ته راکړې؛ هغه پر مونږ تېرېږي، او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضرېږو، ای فرعونه ! ته دې خپل پت او سياست وساته ! پر مونږ باندې د اخروي عذاب په مقابل کې دنيوي عذاب ډېر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښې او رحمت په لاره کې ډېر لوی لوی تکاليف او مصائب هم د عاشقانو لپاره آسان دي.

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا ۚ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

او عيب نه ګڼې (ته ای فرعونه !) له مونږ مګر دغه کار چې ايمان راوړی دی مونږ په آيتونو د رب خپل کله چې راغله مونږ ته، ای ربه ځمونږ ! راتوی کړه پر مونږ صبر، او مړه کړه مونږ په داسې حال کې چې مسلمانان يو (يعني خاتمه مو په اسلام کړه).

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ۚ
قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾

او وويل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آيا (ته) پرېږدې موسی او قوم د ده لپاره د دې چې فساد وکړي دوی په ځمکه (په ملك د مصر) کې، او پرېږدي (عبادت) ستا او د خدايانو (بتانو) ستا؟ وويل فرعون: ژر به ووژنو مونږ ځامن د دوی (چې نسل يې ورك شي) او ژوندي به پرېږدو مونږ ښځې (لونې) د دوی (خپل خدمت ته)، او بېشکه مونږ (قبطيان) د پاسه د دغو (سبطيانو) زورور يو.

تفسير: ﴿وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ﴾: «او پرېږدي عبادت ستا او د معبودانو «بتانو» ستا؟»، فرعون خپل ځان لوی معرفي کړی وو، غالباً ده د دغه موهوم «علويّت» د ثبوت لپاره څه ادنی ارباب هم تجويز کړي وو، لکه چې د ﴿وَآلِهَتَكَ﴾ کلمه د همدې مطلب مؤيده ده.

ځيني وايي چې: دغه بتان د غوايي او نورو اشياوو مجسّمې وې، ځيني وايي چې: په دغه کلمه يې لمر او ستوري اراده وو، د ځينو په نزد فرعون خپلې مجسمې روغې کړې وې، او د عبادت لپاره يې پر خلقو ويشلې وې، هر شی چې وو بلا وريسې، خو د فرعون مقصدا دا وو، چې ګرد (ټول) خلق ده ته (رب أعلی) او نورو ته (أدنی رب) ووايي، او په ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي﴾ ويلو سره به يې د الله تعالی د وجود نفي کوله ـ (العياذ بالله).

قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۖ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

وويل موسی قوم خپل ته (لپاره د تسلی) مدد وغواړئ له الله څخه، او صبر کوئ (په طاعت او مصيبت او له معصيت)، بېشکه چې دغه ځمکه خاص الله لره ده، وارث ګرځوي (الله) د دې (ځمکې) هغه څوک چې اراده وفرمايي له بندګانو خپلو څخه او عاقبت (ښه خاتمه) پرهېزګارانو ته (له کفر او معاصي څخه) ده.

قَالُوا أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِن بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

وويل بني اسرائيلو (موسی ته) چې: ايذاء رسولې شوې ده مونږ ته پخوا له هغه چې راغلی وې ته (ای موسی !) مونږ ته، او وروسته د هغه چې راغلې ته مونږ ته، وويل (موسی): نژدې ده چې رب ستاسې هلاک کړي دښمن ستاسې، او خليفه کړي تاسې په دغې ځمکې (ملک د مصر يا شام کې پس له هلاکه د قبطيانو)؛ بيا به وګوري (الله) چې څرنګه عمل کوئ تاسې (شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصيان؟ چې هغسې جزا درکړي).

تفسير: شاه صاحب وايي چې: «دغه کلام د مسلمانانو د آورولو لپاره نقل شوی دی، دغه سورت مکي دی، او په دغه وخت کې مسلمانان هم داسې مظلومان وو، د نورو د خبرو په منځ کې يې همداسې يو زېری او بشارت دوی ته واوراوه.

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾ فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

او خامخا په تحقيق نيولي وو مونږ قوم د فرعون په کلونو د قحطی سره او په نقصان سره د مېوو؛ لپاره د دې چې پند واخلي دوی. نو کله چې به راغله دوی ته حسنه (ښېګڼه «فائده» پراخي او غنا) نو ويل به دوی چې مونږ لره ده هم دا (يعني له مونږه سره لايقه ده دغه ښېګڼه «فائده») او که وبه رسېدله دوی ته سيئه (کومه بدحالي لکه قحط او فقر) نو بدفالي به يې نيوله په موسی باندې او په هغه چا چې وو به له ده سره (له مسلمانانو)، واورئ ! خبردار شئ ! بېشکه همدا خبره ده چې

سبب د بدفالې د دوی په نزد د الله دی، ولیکن زیات د دوی نه پوهیږي (په دې چې سبب یې د دوی اعمال دي).

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

او ویل به دوی (موسی ته) هر شي چې راوړې ته مونږ ته هغه (شی) له دلیل (معجزې) څخه لپاره د دې چې جادو وکړې ته پر مونږ باندې په هغه سره؛ نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکي (په نبوت).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کې به دوی داسې ویل چې: هر څومره سخت جادو چې ته پر مونږ وکړې، او سم له خپله خیاله سره هومره معجزې چې مونږ ته راوښیې؛ مونږ په هیڅ ډول ستا خبرې نه منو.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

نو ولېږل مونږ (آفتونه په وار وار) پر دوی طوفان (د اوبو یا د مرګ) او ملخان او سپږې (یا ورړې یا کنې یا بروړې) او چونګښې (چیندخې) او وینې، حال دا (چې دغه شیان) دلائل وو واضح سره بېل بېل کړی شوي نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم ګناهګاران.

تفسیر: پس ولېږل مونږ پر دغو باندې پنځه آفتونه وار په وار:

(۱): د باران او سیلاو طوفان وو، چې اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پرې ورېده، چې د قبطیانو په کورونو او فصلونو کې دومره اوبه ودرېدې؛ چې په ولاړې به یې تر مرۍ رسېدې، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو، او هلکان به یې په هسکو (وچتو) ځایونو کې کېنولي وو، او د سبطیانو کوټې به هم ورسره پیوستې وې، او په هغو کې به یو ټکی اوبه هم نه ننوتلې، یا د طاعون له وجې د موت طوفان علی اختلاف الأقوال.

(۲): ملخ وو، چې دا هم یوه هفته پرې مسلط وو، او د دوی فصلونه او باغونه او د کوټو تیران او لاړي یې ټول وخواړه، او د سبطیانو په کورونو کې یو هم نه وو ننوتلی.

(۳): کنې یا ورړې یا پیاده ملخ وو، چې د دوی په طعام او په شرابو او په کټغ او نګولي کې به لوېدل، او په جامو کې به یې ګرځېدل، او چیچل به یې، او دا هم یوه هفته وو، له «قمل» څخه مراد بروړه «بټوکه، پېټکه» منګوړ (خمنه‌ک) او کنې وي لکه چې شیخ الهند «رحمه الله» هم لیکلي دي، یا سپږې یا هغه نور چنجیان دي؛ چې په غَلو، دانو، او مېوو «په تېره بیا په ګنیو» کې پیدا کیږي، او په هغو سره غله او نور خرابیږي، یا په بدن کې سپږې یا په کالیو (کپړو) کې او بزې (کویه) لویږي، یعنې د دوی په بدنونو او کالیو (کپړو) کې خوځندې او سپږې ولوېدې، او په غَلو کې یې بټوکې څرګندې شوې.

(۴): چونګښې (چیندخې) وې، او دا هم یوه هفته وې، چې په جامو او په طعام او د نګولیو په کټوو کې او په بسترو کې او په خولو د دوی کې په وخت د خبرو به وتې او ننوتې.

(۵) وینې وې، چې اوبه د دوی بیخې وینې شوې، تر دې حده پورې چې که قبطي او سبطي (اسرائیلي) به په یوه لوښي سره جمع شول، نو پر همغه یو جام کې به د سبطي طرفته اوبه او د قبطي طرف ته به وینې وې، او که فرعوني به

د اسرائيلي له خولې اوبه راوويستې، نو د ده په خوله کې به وينې شوې، په دې حال کې چې «دا پنځه واړه نښې وې، څمونږ د قدرت جدا کړی شوی يو له بله، چې د هرو دوو تر منځه به يوه مياشت فاصله وه، او هره يوه چې به پرې راغله؛ نو ډېرې سختې سختې وعدې به يې وکړې، چې دا آفت را څخه لرې کړه، نو ايمان به درباندې راوړو، بيا چې ترې پورته به شو؛ نو ويل به يې چې: ته ډېر لوی جادوګر يې، پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه څمونږ، او وو دوی قوم مجرمان معاندان چې سره له ظهوره د آيتونو هم ايمان نه راوړي».

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَٰمُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ۖ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿۱۳۴﴾

او کله چې واقع شو پر دغو (فرعونيانو) کوم عذاب (له دغو ذکر شويو عذابونو) ويل به دوی: ای موسی ! دعا وکړه لپاره څمونږ له رب خپل څخه په هغه سره؛ چې وعده يې کړې وه له تا سره، قسم دی خامخا که لرې کړ تا له مونږه دغه عذاب نو خامخا (مونږ) به ايمان راوړو هرومرو (خامخا) په تا او خامخا به ولېږو له تا سره بني اسرائيل (چې بېرته يې خپل وطن ته بوځې).

تفسير: يعني د دعاء هغه مؤثرې طريقې چې پاك الله تاسې ته درښوولې دي؛ په همغه شان سره دعا وکړه ! يا د ﴿بِمَا عَهِدَ عِندَكَ﴾ مطلب دا دی چې د خپل نبوت په وسيله دعا وکړه ! ګواکې د عهد اطلاق پر نبوت وشو، او ممکن دي له ﴿بِمَا عَهِدَ عِندَكَ﴾ څخه هغه عهد مراد وي؛ چې انبياوو عليهم السلام په واسطه له اقوامو سره کولې شي، چې که تاسې له کفر او تکذيبه مخ واړوئ؛ نو الهي عذاب به هم له تاسې پورته کيږي. والله أعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿۱۳۵﴾

نو کله چې لرې کړ مونږ له دوی څخه دغه عذاب (او مؤخر مو کړ) تر هغې نېټې پورې چې دوی رسيدونکي وو هغې ته؛ ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسير: يا خو له دې مودې څخه تر موت او تر غرقېدلو پورې موده مراد ده، يا ممکن له يوې بلا څخه وروسته د بلې بلا تر راتلو پورې وخت مراد وي.

فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ فِى الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿۱۳۶﴾

پس اراده د بدل اخيستو وفرمايله مونږ له دوی څخه؛ نو غرق کړل مونږ دوی (ټول له څرمې) په بحر (درياب کې) په سبب د دې چې دوی به تکذيب کاوه په آيتونو څمونږ، او وو دوی له هغو (آيتونو څخې) غافلان (چې فکر به يې په کې نه کولو).

تفسير: ځينو مفسرينو د «رجز» معنی په طاعون سره کړېده، لکه چې په ځينو احاديثو کې هم ددې لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی، ليکن اکثرو مفسرينو دغه آيتونه د پخوانيو آيتونو بيان ګرځولي دي.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَٰرِقَ الْأَرْضِ وَمَغَٰرِبَهَا الَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۖ

او وروسته له پخوانيو قبطيانو څخه په ميراث ورکړه مونږ هغه قوم (د بني اسرائيلو) ته چې وو دوی چې کمزوري ګڼل کېدل په مشرقي (اطراف د) ځمکې او مغربي (اطراف د) ځمکې هغې چې برکت اچولی وو مونږ په هغې کې (چې شامات دي).

تفسير: د اکثرو مفسرينو په نزد له دغې ځمکې څخه مراد د (شام) ملك دی، چې په هغه کې الله تعالی ظاهري او باطني ډېر برکات په وديعت ايښي دي، ظاهر خو يې دا دی، چې ډېر زرغون، ودان، حاصل خېز، ښکلی، او خورا (ډېر) لوړ او ګټور (مملکت) دی، او باطن يې دا دی چې د ډېرو انبياوو عليهم السلام مسکن ګرځولی شوی دی.

کله چې بني اسرائيل له مصر څخه ووتل، نو تر يوې مودې پورې د «تيه» په صحرا (ميره) کې سرګردانه ګرځېدل، لکه چې ذکر يې پخوا تېر شو، بيا له يوشع عليه السلام سره ملګري شول، او له «عمالقه» وو سره يې جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وګرځېدل.

ځينو مفسرينو له دغې ځمکې څخه مصر مراد کړی دی، يعنې د فرعونيانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بني اسرائيل د مصر د حکومت وارثان وګرځول، چې په آزادۍ او خپلواکۍ او استقلال سره ترې متمتع شي او ګټور شي، کما قال الله تعالى: ﴿كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۝ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ۝ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ۝ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ۝﴾ (۲۵ جزء د دخان سورت له (۲۵) تر (۲۸) آيت پورې، (۱) رکوع)، ﴿وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ۝ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۵ - ۶) آيت پورې، (۱) رکوع).

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ۝١٣٧

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسېده وعده) د رب ستا چې نېکه ده (دا احسان) پر بني اسرائيلو په سبب د صبر کولو د دوی (پر ظلمونو د فرعونيانو)، او خرابې کړې مونږ هغه (کلکې ودانۍ) چې وې چې ودانولې به فرعون او قوم د ده، او هغه (پخې پخې ودانۍ) چې وو دوی چې لوړولې به دوی (هغه).

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَل لَّنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ۝١٣٨ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝١٣٩

او تېر کړل مونږ بني اسرائيل له بحره، نو راغلل دوی پر يوه قوم چې تل به ولاړ وو په (عبادت د) بتانو چې وو دوی لره، نو وويل (بني اسرائيلو): ای موسی! جوړ کړه مونږ لره (هم) يو معبود لکه چې دي دوی لره معبودان، وويل (موسی): بېشکه تاسې داسې يو قوم يئ چې نه پوهېږئ (چې بت پرستي د عاقلانو کار نه دی). بېشکه دغه (بت پرستان) هلاك (او مات) دی هغه دين چې دوی په هغه کې دي، او باطل (غلط) دی هغه عمل چې وې دوی چې کوې (يې).

ترجمه: ځينې وايي چې: دغه د (لخم) د قبيلې سړی وو، او ځينو (کنعاني عمالقه) د دې مصداق ګرځولي دي، وايي چې دغه بتان د غوا په شکل وو، والله أعلم.

کله چې بني اسرائيلو دغه بت پرستي وليده؛ نو موسی عليه السلام ته يې وويل چې: «مونږ ته همداسې بتان جوړ کړه چې مونږ يې عبادت وکړو، لکه چې شته دوی ته بتان چې عبادت يې کوي»، نو وويل موسی عليه السلام: «بېشکه تاسې داسې قوم يئ چې ناپوهي کوئ چې بې له الله د بل چا عبادت هم روا ګڼئ»، يعنې د حق تعالی د عظمت له شان او د ده له تنزيه او تقديس څخه تاسې بيخي ناپوه او جاهلان ښکارئ.

قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْكُمْ اِلٰهًا وَّهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۴۰﴾

وويل (موسی): آيا بې له الله ولټوم زه تاسې ته (بل) معبود؛ حال دا چې هم دغه الله فضيلت در کړی تاسې ته (غوره کړي يې يئ) پر ګردو (ټولو) خلقو (د زمانې خپلې).

وَاِذْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ ۗ وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿۱۴۱﴾

او (ياد کړئ) هغه وخت چې نجات در کړی وو مونږ (نيکونو د) تاسې ته له تابعانو د فرعون، چې رساوه به يې تاسې ته سخت عذاب، چې وژل به يې ځامن ستاسې (چې نسل مو قطع شي)، او ژوندی به يې پرېښودې ښځې (لونړې) ستاسې (لپاره د خدمت)، او په دغه (عذاب يا نجات يا ګردو کې نعمت يا مصيبت يا) ازمېښت وو له (طرفه د) رب ستاسې څخه ډېر لوی.

تفسير: د دې آيت تفسير په (اول جزء د البقرة په (۴۹) آيت (۶) رکوع) کې پخوا ليکلی شوی دی، هلته دې وکتل شي، يعنې هغه پاک الله چې همدا اوس يې پر تاسې داسې عظيم الشأن احسان فرمايلی دی، نوآيا تاسې ولې د هغه له درباره باغي کېږئ؟ او ترې مخ آړوئ؟ او لږګيو او تيرو او نورو شيانو ته ولې تاسې خپل سرونه ښکته کوئ؟ .

وَوٰعَدْنَا مُوْسٰى ثَلٰثِيْنَ لَيْلَةً وَّاَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيْقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوْسٰى لِاَخِيْهِ هٰرُوْنَ اخْلُفْنِيْ فِيْ قَوْمِيْ وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيْلَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴۲﴾

او (ياد کړه هغه وخت چې) وعده کړېوه مونږ (لپاره د ورکولو د تورات) له موسی سره دېرش شپې، او بيا پوره کړې مونږ هغه دېرش شپې په لسو (نورو)، نو پوره شوه وعده د رب د ده څلوېښت شپې (او ورځې)، او وويل موسی ورور خپل هارون ته: (طور ته د خپل تګ په وخت کې د تورات او مناجات لپاره) چې: خليفه اوسه ځما په دې قوم ځما کې (په غياب ځما) او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لارې د مفسدانو.

تفسير: له شروع څخه تر دېرشو ورځو پورې ضروري او لازمي ميعاد به ګرځولی شوی وي، او د څلوېښتو ورځو پوره کول به له اختياري او استحبابي حيثيته د اصلي ميعاد د تکميل او تتميم په ډول (طريقه) ټاکلې (مقرر) شوی وي، لکه چې شعيب عليه السلام موسی عليه السلام ته د خپلې لور د ورکولو په وخت کې فرمايلي وو: ﴿قَالَ اِنِّيْٓ اُرِيْدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هٰتَيْنِ عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِيْ ثَمٰنِيَ حِجَجٍ ۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ۚ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَيْكَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۲۷) آيت (۳) رکوع).

او ځمونږ د زمانې ځينې مصنفين وايي چې: اصلي ميعاد همدغه څلوېښت شپې وې، لکه چې د البقرة په سورت کې مذکور دي، او دلته په ﴿فَتَمَّ مِيْقَاتُ رَبِّهٖٓ﴾ کې ورته اشاره کړی شوې ده، دا د هغو څلوېښتو ورځو د بيان يو اسلوب دی، چې مونږ د دېرشو شپو وعده کړېوه، چې د هغه تتمه لس ورځې نورې هم وې، څو اشاره وشي چې يوه پوره مياشت د «ذي القعدة الحرام» لس شپې نورې هم ورزياتې کړی شوې دي، چې په دغه ډول د «ذي القعدة الحرام» په اوله کې اعتکاف شروع او په لسمه د «ذي الحجة الحرام» تمام شو، لکه چې له اکثرو أسلافو ځنې همدا منقول دي، والله أعلم.

وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِى وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحَٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

او كله چې راغى (راورسېد) موسى موعُود وخت څمونږ ته، او خبرې وكړې له دغه (موسى) سره رب د دغه (موسى)، نو وويل (موسى): اى ربه څما ! وښيه ماته (ځان خپل) چې زه وګورم تاته، وفرمايل (الله): له سره به ونه وينې ته ما (په دنيا كې)، وليكن وګوره ته (دې) غره ته كه قرار پاتې شو هغه (غر) په ځاى خپل كې؛ نو ژر به ته هم ووينې ما، نو كله چې ورښكاره شو رب د دغه (موسى) غره ته (د كچې ګوتې په اندازه)؛ نو وېې ګرځاوه هغه (غر) ذرې ذرې (برابر له ځمكې سره خاوره)، او پرېووت موسى بېخوده (له ډېره هيبته نو كله چې په خود شو (موسى نو وېې) ويل: چې پاكې ده تاته (يا الله له ټولو عيبونو)، توبه مې وويسته تاته، او زه اول د مؤمنانو يم (په زمانه خپله په نه ليدلو ستا په دنيا كې).

تفسير: د څلوېښتو ورځو له پوره كېدو څخه وروسته حق تعالى په كوم مخصوص او ممتاز رنګ سره موسى عليه السلام ته د مكالمې شرف وروباښه، په دې وخت كې موسى عليه السلام ته د كلام الله د بلا واسطې اورېدلو څخه ډېر زيات خوند او لذت حاصل شو، نو د اشتياق له كماله د متكلم د ليدلو آرزو او تمنّا يې وكړه، او ترې يې غوښتنه وكړه، چې ﴿رَبِّ أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ﴾ اى ربه ! څما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لرې كړه ! او خپله نوراني او ديدار وجه دې بې حجابه راوښيه، چې زه يې يو ځلې لږ ووينم !.

﴿قَالَ لَن تَرَىٰنِى﴾ : وفرمايل الله: له سره به ته ونه وينې ما په دنيا كې، يعنې په دنيا كې به هيڅ مخلوق دغه فاني وجود او فاني قواوې د هغه ﴿ذُو ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ﴾ او «لم يزل او لا يزال» د ليدلو تحمل ونشي كولى، له دې نه ثابته شوه؛ چې په دنيا كې هر چا ته پخوا له مرګ څخه د الله تعالى د لقاء او ديدار شرف حاصلېدل شرعا ممتنع دي، اګر كه عقلا ممكن هم وي، څمونږ د «أهل السنت و الجماعت» عقيده همدا ده، چې د باري تعالى رؤيت په دنيا كې عقلا ممكن او شرعاً ممتنع الوقوع دى، او په آخرت كې د هغه وقوع په قطعي نصوصو سره ثابت دى.

قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّى ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِى وَبِكَلَٰمِى فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

وفرمايل (الله چې مه خپه كېږه په نه ليدلو څما او نعمتونه مې ياد كړه) اى موسى ! بېشكه ما غوره كړى يې ته پر ټولو خلقو (د زمانې ستا) په پيغامونو خپلو او تا سره په خبرو كولو خپلو سره (بې له واسطې)؛ نو ونيسه ! هغه څه چې دركړي مي دي تاته او اوسه له شكر ايستونكو.

تفسير: يعنې كه ليدل ونشول خير دى ! دغه شرف او امتياز خو لږ شى نه دى؛ چې ته مې خپل رسول وګرځولې، او تورات مې دركړ، او بلا واسطه مې درسره كلام وفرمايه، نو هغومره عطا او احسانات چې څمونږ له لوري پر تا شوي دي؛ هغه نورو ته وسپاره ! او په هغو بندګانو كې شامل شه ! چې الله تعالى د شاكرينو په امتياز سره هغوى ممتاز فرمايلي دي.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُورِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

او ليکلي وو مونږ دغه (موسی) ته په تختو (د تورات) کې له هر (ديني) شي ځنې موعظه (پند) او تفصيل لپاره د هر شي (له احکامو) (بيا مو وفرمايل موسی ته): پس واخله دا (تختې د تورات) په کامل قوت (زور، عزم، کوښښ) سره او امر (حکم) وکړه قوم خپل ته چې ونيسي (عمل وکړي) په ډېر غوره (احکامو) د دې، ژر به وښيم زه تاسې ته ځای د هستوګنې د فاسقانو.

تفسير: ځينې وايي چې تورات شريف پر دغو تختو باندې ليکلي شوي وو، د ځينو علماوو خيال داسې دی، چې دغه تختې پر تورات علاوه وې، چې د تورات له نزوله پخوا ورمرحمت شوې وې، په هر حال د الله جل جلاله ليدل ور په برخه نشوه، هغه خپګان، او تأثر چې موسی عليه السلام ته د الله جل جلاله سره د نه لقاء له کبله حاصل شوی وو؛ د هغه تلافي او جبران يې د الواحو په عطا سره وفرمايل، چې په کې هر ډول نصائح او د ګردو (ټولو) ضروري احکامو تفصيلات وو (ابن کثير).

تنبيه: د ﴿بِأَحْسَنِهَا﴾ له لفظ څخه يې يا خو پر دغې خبرې تنبيه فرمايلې ده، چې په هغو کې ماسوا له (أحسن) څخه بل هيڅ شی نه وو، يا خو هغه احکام چې په کې ورکړی شوي دي، ګرد (ټول) يې في حدّ ذاته ښه دي، مګر ځينې يې له ځينو څخه أحسن دي، مثلا له ظالم ځنې انتقام او بدل اخيستل جائز او حسن دي، ليکن صبر کول او بخښل يې عزيمت او احسن دی، ګواکې بني اسرائيل يې د عزايمو او مندوباتو په اکتساب باندې مأمور کړل، چې په هغو کې ډېره سعي او کوښښ وکړي، او د پاك الله پوره امر منونکي شي، او کـه نافرمانـي وکړي؛ نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورښوول کيږي، يعني په آخرت کې دوزخ، او په دنيا کې تباهي او رسوايي (أعاذنا الله منهما).

ابن کثير او بغوي او ځينو نورو د نافرمانانو له کورونو ځنې مصر يا شام مراد کړی دی، چې د نافرمانانو فرعونيانو او عمالقه وو ملکونه وو؛ نو په دغه تقدير به دغه آيت د بني اسرائيلو لپاره بشارت وي، چې که په پوره ډول سره فرمانبرداري وکړئ، نو د نافرمانانو ملك به تاسې ته درکول کيږي، والراجح الأول کما رجحه «ابن کثير».

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

ژر به واړوم (زه له قبلولو د افاقي او انفسي) آيتونو خپلو څخه هغه کسان چې تکبّر کوي په ځمکه کې په ناحقه سره، او که ويني (دغه متکبران) هر قسم آيت (د قرآن يا د نبوّت معجزې نو) نه راوړي ايمان پر هغو (عنادا)، او که ويني لاره د رشد (طريقه د هدايت خپل الله او جنت ته)؛ نو نه نيسي دوی هغه لاره (او نه ځي پر هغه طريقه) او که ويني دوی لاره د ګمراهۍ نو نيسي دوی هغه لاره (او طريقه د تګ خپل او ځي پـرې)، دغه (ګرځېدل له سمې صافې لارې) په سبب د دې دي؛ چې دوی نسبت د دروغو کړی وو آيتونـو ځمونږ تـه، او وو دوی لـه هغـو (آيتونو) څخه غافلان (بې خبره چې فکر به يې په کې نه کولو).

تفسير: يعنې هغه خلق چې د الله تعالـی او د رسول صلی الله عليه وسلم پـه مقابل کې ناحقه تکبر کـوي، او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوي؛ چې د الله جل جلاله احکام ومني، مونږ به هم د دوی زړونه د خپلو آيتونو له لوري ورګرځوو، چې په آينده کې له هغوی ځنې د ګټې توفيق ونه مومي.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۴۷﴾

او هغه کسان چې نسبت د دروغو يې کړې دی آيتونو ځمونږ ته او ملاقات د آخرت ته؛ خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشي جزا ورکولی دوی ته مګر جزا د هغه عمل چې وو دوی چې عمل به (يې) کولو.

تفسير: يعنې د الله تعالى په احکامو باندې به د تللو توفيق نه مومي، او هغه کارونه چې له خپله عقله يې کوي، هغه به د الله تعالى په دربار کې نه قبليږي، دوی څه چې کوي هم هغه به ګالي (برداشت کوي)، او څه چې کړي هم هغه به ريبي، پاتې شوه د دوی بې اساسه نېکۍ؛ د هغو هر هغه بدل چې دوی ته رسېدونکی دی، هغه به په همدغې دنيا کې دوی ته وروړسيږي.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِن بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۘ اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿۱۴۸﴾

او ونيوه (جوړ کړ) قوم د موسى وروسته (د تللو) د ده (ميقات ته) له زېوراتو (ګاڼو) خپلو خُسی مجسم، چې ده لره غږ وو لکه د خُسي (جوړ يې کړ لپاره د عبادت)، آيا نه ليدل (نه پوهېدل) دوی چې بېشکه دغه (خُسی) خبرې نه کوي له دوی سره، او نه ښيي دوی ته هيڅ لاره، ونيو دوی هغه (خُسی په الوهيت سره)، او وو دوی ظالمان (پر خپلو ځانونو).

تفسير: دغه ګاڼې (زېورات) چې ويلي «ذوب» شوي وو، او د خسي مجسمه ترې جوړه شوې وه، په اصل کې د فرعون د قوم يعنې د قبطيانو وې، چې له هغوی ځنې پاتې او د بني اسرائيلو په لاسونو کې لوېدلې وې، لکه چې د «طه» په سورت کې راغلي دي: ﴿حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ﴾.

﴿جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ﴾ الآيه - د «طه» په سورت کې به د دې خسي مفصله قصه راشي، دلته يې د دوی پر حماقت او سفاهت باندې تنبيه ورکړې ده، چې هغوی يو له خپله ځانه جوړې شوې مجسمې ځنې، د خُسي په غږ آورېدلو باندې مفتون شوي دي، او هغه خسی خپل معبود ګڼي، حال دا چې په دغه بې معنی غږ کې نه کوم کلام وو، او نه څه خطاب، نه ديني او دنيوي هدايت او نه منفعت ترې حاصلېده، داسې يو تش صورت خو يو شی د انسانيت درجې ته هم نشي رسولی.

دا لا څه چې د هغه په وسيله انسانان د الله تعالى جل وعلا د معرفت تردرجې پورې خپل ځانونه ورسوي، نو دغه ځومره لوی ظلم او بې موقع کار دی، چې د يوه معمولي ساکښ (ذي روح) مجسمې ته معبود وويل شي، خبره خو دا ده چې دغه قوم ته لا له پخوا د داسې بې موقعو خبرو کولو عادت پيدا شوی وو، لکه چې پخوا له دې نه د ﴿اجْعَل لَّنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ﴾ غوښتنه يې له موسى عليه السلام څخه کړې وه.

وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۱۴۹﴾

او کله چې پښېمانه شول (په عبادت د خُسي باندې) او پوه شول چې بېشکه دوی په تحقيق ګمراه شوي دي؛ نو ويې ويل: قسم خامخا که رحم ونه کړي پر مونږ رب ځمونږ، او بخښنه ونه کړي مونږ ته (رب ځمونږ نو) خامخا به شو مونږ هرومرو له زيانکارانو.

تفسیر: ځینو د ﴿وَلَمَّا سُقِطَ فِيٓ أَيۡدِيهِمۡ﴾ ترجمه داسې هم کړېده: «او کله چې وغورځولې شو خپګان او پښیماني په لاسونو د دغو بني اسرائیلو کې، یعنې په دې کار خپل ډېر پښېمان شول».

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ غَضۡبَٰنَ أَسِفٗا قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓۖ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡۖ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأۡسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيۡهِۚ قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ إِنَّ ٱلۡقَوۡمَ ٱسۡتَضۡعَفُونِي وَكَادُواْ يَقۡتُلُونَنِي فَلَا تُشۡمِتۡ بِيَ ٱلۡأَعۡدَآءَ وَلَا تَجۡعَلۡنِي مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾

او کله چې بېرته راغی موسی (د طور له غره) قوم خپل ته په دې حال کې چې ډک وو له ډېر قهر او غصې افسوس کوونکی، وویل (موسی قوم خپل ته): بد خلافت چې خلافت کړی دی تاسې ځما (دا خلافت دی) وروسته له ما، آیا تلوار وکړ تاسې (په دې شرک سره او پرېښود تاسې حکم) امر د رب خپل، (نو تاسې داسې ولې وکړه) او وغورځولې (موسی هغه) تختې (د تورات له جهته د غضبه لپاره د حمایت د دین) او ویې نیوه سر د ورور خپل چې راښکود یې هغه ځان خپل ته، نو وویل (هارون موسی ته ای) ځویه د مور ځما ! بېشکه چې (دغه) قوم ضعیف کړی ووم زه، او نژدې وو دوی چې وژلی یې وم زه، نو مه خوشالوه په ما باندې دښمنان، او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره !.

تفسیر: کله چې موسی علیه السلام له «طور» څخه بېرته راغی؛ له غصې ډک وو، ځکه چې الله تعالی په همغه «طور» کې موسی علیه السلام ته خبر ورکړی وو، چې د «سامري» له لاسه ستا قوم ګمراه شو، د دې خبرې له اورېدلو څخه موسی علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.

﴿قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓ﴾ «وویل موسی: بد خلافت چې خلافت کړی دی تاسې ځما وروسته له ما دا خلافت دی»، یا وویل موسی قوم خپل ته: «بد کار دی دغه عبادت د خُسي چې کړی دی تاسې پس له تګه (تلو) ځما د طور غره ته».

دغه خطاب د خسي عبادت کوونکو ته وو، یعنې وروسته له ما څخه تاسې په ښه ډول ځما نیابت وکړ؟ ! «بلکه ومو نه کړ»، د هغې خبرې په نسبت چې ما پر تاسې زیات تأکید کړی وو، (یعنې د الله تعالی توحید او تفرید)؛ تاسې د هغه په ځای دخسي مجسمه ودروله، او د هغه په نسبت مو داسې وویل: ﴿هَٰذَآ إِلَٰهُكُمۡ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ﴾، یعنې «في الحقیقت همدغه ستاسې او د موسی معبود دی»، او ممکن دی چې دغه خطاب هارون علیه السلام ته هم وي، چې تا ځما د هغه نیابت حق چې ﴿ٱخۡلُفۡنِي فِي قَوۡمِي﴾ مې درته ویلی وو، او هغه مې درسپارلی وو؛ په ښه شان سره ادا نه کړ، او د دوی مخه دې ونه نیوله، او په ټینګه سره دې د دغې فتنې مقابله ونه کړه، لکه چې د «طه» په سورت کې په تفصیل سره راځي.

﴿قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ﴾ الآیه ـ نو «وویل هارون: ای ځویه د مور ځما ! بېشکه چې دغه قوم ضعیف کړی وم زه، او نژدې وو چې دوی وژلی وم زه، نو مه خوشالوه په ما باندې دښمنان، او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره».

اګر که هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سکه ورور دی، مګر د مور د نسبت له یادولو څخه مقصد د نرمی، شفقت او مهرباني په لوري د موسی علیه السلام اړول دي.

دې آیت کې د هارون علیه السلام دمعذرت بیان دی، حاصل یې داسې دی: «ما سم له خپله مقدوره بني اسرائیل ډېر وپوهول، لیکن دوی ځما حقاني خبرو ته هیڅ غوږ کېنښود، او برسېره پر هغه ځما د وژلو لپاره هم تیار شول، اوس تاسې په دغې معاملې کې هغوی پر ما مه خوشالوئ، او دوی ته داسې موقع مه ورکوئ ! چې پر ما وخاندي، او د قهر او عتاب په وخت کې ما د ظالمانو په ډله کې مه شاملوئ !».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

وويل «موسى»: اى ربه ځما بخښنه وکړه ما ته (د دې عمل چې ومې کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور ځما ته (هم بخښنه وکړه که يې تقصير کړی وي په منع کې)، او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کې (چې دنيوي عصمت او اخروي جنت دی) او همدا ته ډېر مهربان يې له ټولو مهربانانو نه.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

بېشکه هغه کسان چې نيولی دی دوی خُسی (په معبوديت) ژر به ورسيږي دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت (خواري) په دې ژوندون لږ خسيس کې، او همداسې (لکه سزا د عابدانو د خُسي) سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسير: دا همغه غضب دی چې ذکر يې په (اول جزء د «البقرة» په (٦١) آيت (٦) رکوع کې تېر شوی دی)، يعني د خُسي عابدان دې د هغو خلقو له لوريَ ووژلی شي؛ چې هغوی د خُسي په عبادت کې نه دي شامل شوي، او د خسي د عبادت کوونکو پـه منع کـې يې برخه نه ده آخيستې.

له دې نه معلومه شوه؛ چې د مرتدّانو سزا وژل دي، او له ذلت څخه هغه خواري مراد ده، چې د نفي بلد او د جزيې په ډول پر دوی تطبيقيږي، او تر قيامته په مسکنت او سپکوالي محکوم دي.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِن بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

او هغه کسان چې کوي دوی ناکاره کارونه (صغيره يا کبيره ګناه) بيا توبه وباسي پس له کولو د هغو (سيئاتو) او ايمان راوړي (په ټولو مؤمن به شيانو؛ نو توبه يې قبليږي ځکه) بېشکه چې رب ستا پس له دې (توبې) خامخا ښه بخښونکی (د خطياتو) رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني پاک الله د ناکارو کارونو کوونکي بخښي، تر دې که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه وباسي، او په رښتيا سره ايمان راوړي، نو د ﴿لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ په دربار کې يې توبه قبليږي، ځکه چې د الله تعالی په لوی دربار کې هر شی زيات دي، دغه بخښنه او نور په آخرت پورې متعلق دي، ګواکې اشاره يې وفرمايله چې د خُسي عبادت کوونکو ته چې هغه د وژلو سزا ورکړی شوې ده؛ هغه د دوی په حق کې د دوی د توبې د قبلېدو شرط ګڼلی شوی وو: ﴿فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ﴾ (اول جزء د البقرة سورت (٥٤) آيت (٦) رکوع).

اوس پر هغوی څه اخروي مؤاخذه نه ده پاتې، له دنيوي سزا څخه وروسته د اخروي حالت بيان په دغه ځای کې هم داسې دی: لکه چې په (٦ جزء د المائدې سورت په (٣٨) آيت (٦) رکوع) کې ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ الآيه - پسې وروسته يې ﴿فَمَن تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ فرمايلي دي.

وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ ۖ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾
وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا ۖ فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّايَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا ۖ إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَاءُ وَتَهْدِي مَن تَشَاءُ ۖ أَنتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ۖ وَأَنتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

او کله چې قرار (سوړ) شو له موسى قهر نو وايې خيستې هغه تختې (د تورات)، او په ليک د دغو (تختو) کې هدايت او رحمت وو لپاره د هغو کسانو چې دوی له رب خپل څخه ويريږي. او غوره کړل موسى له قومه خپله اويا (تنه) سړي (چې د خسي له عابدانو څخه نه وو) لپاره د موعوده وخت څمونږ، نو کله چې ونيول هغوی زلزلې (په دنيا کې د الله د رؤيت د سوال په سبب)؛ نو وويل (موسى د اتهام له وېرې): ای ربه څما ! که اراده فرمايلې وي تا (د هلاکولو د دوی) هلاک کړي به وو تا دوی پخوا له دې نه، او زه به دې هم (هلاک کړی وی)، آيا هلاکوې ته مونږ په هغه کار چې کړی دی بې عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مګر ازمېښت دی ستا، ګمراه کوې په دې سره (يا الله !) هر هغه څوک چې اراده يې وکړې ته (د ضلالت)، او هدايت کوې ته (يا الله !) هر هغه چا ته چې اراده وکړې ته (د هدايت يې)، همدا ته يې ولي (واکدار) څمونږ، نو بخښنه وکړه مونږ ته (د ګناهونو څمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ، او همدا ته يې بهتر غوره د ټولو بخښونکو.

تفسير: همدغه خبره راجحه معلومېږي چې دغه ميقات علاوه پر هغه ميقات دی؛ چې موسى عليه السلام ته د تورات د ورکولو لپاره مقرر شوی وو، او هم د حاضرو آيتونو له ترتيبه ظاهرا مفهومېږي، چې دغه واقعه د خُسي د عبادت او سزا ميندلو څخه وروسته پېښه شوې ده، ليکن د سورت النساء د ﴿فَقَالُوٓا۟ أَرِنَا ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ﴾ په ډېر ښکاره صورت سره دا رانبيي چې د خُسي عبادت وروسته له دې پېښې شوی دی، والله أعلم بالصواب.

د دې واقعې خلاصه په (اول جزء د البقرة د سورت په (۵۵) آيت (۶) رکوع) کې پخوا تېره شوې ده، بني اسرائيلو موسى عليه السلام ته ويلي وو، چې مونږ ستا په خبرو هلته باور او يقين کولی شو؛ چې د الله تعالى خبرې مونږ په خپلو غوږونو واورو، موسى عليه السلام د دوی له منځه اويا تنه سړي چې ګرد (ټول) مشران وو؛ انتخاب کړل، او د طور د غره په لوري لاړل، بالآخر دوی د الله تعالى خبرې په خپلو غوږونو سره واورېدلې، بيا يې وويل: که مونږ پاک الله بې حجابه په خپلو سترګو ونه وينو؛ نو يقين مو ښه نه راځي، د دې بې ادبۍ او ګستاخۍ په مقابل کې د ځمکې له لوري سخته زلزله وشوه، او د آسمان له لوري د برېښنا او تالندۍ سخت غږ راپورته شو، چې د هغې په اثر دوی ګرد وربږدېدل، او ټول ځای په ځای مړه شول، موسى عليه السلام په ډېر عجز او نياز د ځان او د خپلو ملګرو عجز او نياز د بې نياز خالق په دربار کې په همغه خاص اسلوب او امتياز او مؤثر اصول سره وړاندې او يوه ښه دعا يې وکړه، چې د هغې په اثر هغه ګرد (ټول) سړي وبخښل شول، او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ورمرحمت کړ، کما قال الله جل وعلا: ﴿ثُمَّ بَعَثْنَٰكُم مِّنۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾.

وَٱكْتُبْ لَنَا فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ إِنَّا هُدْنَآ إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِىٓ أُصِيبُ بِهِۦ مَنْ أَشَآءُ ۖ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۵۶﴾

او وليکه (مقرر کړه) مونږ ته په ژوندون ددنيا کې نيکي (ښه معيشت او توفيق دطاعت) او په آخرت کې (هم نيکي جنت)، بېشکه مونږ راجع (او توبه ګار) شوي يو تاته، نو وفرمايل (الله چې): عذاب څما وبه رسوم دا (عذاب) هر هغه چا ته چې اراده وکړم زه (د رسونې يې)، او رحمت څما شامل دی هر شي ته (په دنيا کې)، نو ژر به وليکم (ور به کړم په آخرت کې) دا (رحمت) هغو کسانو ته چې ځانونه ساتي له کفره او معاصي، او ورکوي دوی زکات، او هغه کسان چې دوی په آيتونو څمونږ ايمان لري (او يقين پرې کوي).

تفسير: شاه صاحب ليکي: چې ښايي موسی عليه السلام د خپل امت په حق کې د دنيا او آخرت ښېګڼې (فائدې) چې غوښتلې يې؛ مراد به يې داسي وي چې: «زما امت دی په ګردو (ټولو) امتونو په دنيا او آخرت کې مقدم او فايق وي».

جواباً الله تعالی وفرمايل چې: «ځما عذاب او رحمت د هيڅ يوې فرقې لپاره مخصوص نه دي، نو عذاب مې په هغه چا دی چې زه يې اراده وفرمايم، او عام رحمت مې ګردو مخلوقاتو لره شامل دی، ليکن هغه خاص رحمت چې ته يې غواړې: (چې قبول د توبې يا توفيق د طاعت يا رزق حلال يا مقال دی په دنيا کې، او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کې)؛ د هغو کسانو په برخه ليکلی شوی دی، چې له الله تعالی څخه ويريږي، او له خپلو اموالو څخې زکات اداء کوي، يا د نفس په تزکيه کې مشغول او لګيا وي، او د الله تعالی پر ګردو احکامو او خبرو د زړه له کومې باور لري، يعنې دا آخري امت پر ګردو کتابونو ايمان راوړي، د موسی عليه السلام له امت څخې هغه کسان چې په آخري کتاب باندې ايمان راوړي؛ نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کيږي، او د موسی عليه السلام د دعاء مورد ګرځي.

ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِيَّ ٱلْأُمِّيَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَىٰهُمْ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ ٱلْخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَٱلْأَغْلَٰلَ ٱلَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُوا۟ ٱلنُّورَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿۱۵۷﴾

(دا متقيان مؤمنان چې مقرر دي دوی ته رحمت) هغه کسان دي چې متابعت کوي دوی د (دين د) هغه رسول چې نبي امي دی، هغه رسول چې مومي دوی (نوم او صفت د) ده ليکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجيل کې، (هغه رسول چې حکم) امر کوي دوی ته په معروف (نېکۍ) سره، او منع کوي دوی له منکر (بدۍ) څخه او حلالوي دوی ته ګرد (ټول) طيبات (پاک شيونه چې حرام کړی شوي وو پر دوی باندې)، او حراموي پر دوی باندې خبيث (پليت) شيان، او لرې کوي له دوی څخه درانه بارونه د دوی، او قيدونه د سختيو هغه چې وو پر دوی، پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په دغه (محمد) او عزت (تعظيم رفاقت) کوي د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوي له دغه (محمد سره) اومتابعت کوي د هغه نور (رڼا) چې نازله کړی شوې ده سره له (متابعته د) دغه (محمد)؛ نو دغه (ستايلي شوي کسان) هم دوی دي په مراد رسېدلي.

تفسير: «يعنې هغه څوک چې زه دغه رحمت ورته مقرروم، له هر قوم او ټبر او ملت اومذهب څخه چې وي، هغه خاص هغه کسان دي؛ چې پيروي کوي دوی د هغه چا چې موصوف وي په دغو لسو صفاتو سره چې محمد صلی الله عليه وسلم دی»:

(۱): داچې هغه رسول او لېږلی ځما دی، رسول يې وباله په نسبت د ځان خپل.

(۲): داچې هغه نبي او پيغمبر دی، نبي يې وباله په نسبت د خلقو.

(۳): داچې هغه رسول امي يعنې نالوستونکی او ناليکونکی دی، او دا يې معجزه او عين الکمال دی، چې بې له لوستلو او ليکلو لوی عالم دی.

اُمي يا خو د «ام ـ مور» په لوري منسوب دی، همغسې چې وړوکی د مور له ګېډې څخې پيدا کيږي، او د هيڅا شاګرد نه وي، نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم په خپل ګرد (ټول) عمر کې له هيچا څخې هيڅ شی نه دي زده کړي،

او نه له چا سره شاګرد شوی دی، د «نبي أمي» لقب له دې حیثیته څمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره د سلهاوو افتخارونو او وياړونو پنګه ده، يا د امّي نسبت د «أم القرى» مکې معظمې په لوري دی، چې د ده مبارک شريف مولد وو.

(۴): دا هغه رسول دی؛ چې مومي دا مؤمنان د بني اسرائيلو-نوم او صفت د ده ليکلی شوی هم په تورات کې او هم په انجيل کې، يعني د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه، نعتونه او صفتونه په سابقه سماوي کتابونو کې مذکور دي، تر دې چې له هغه وخته تر نن ورځې پورې چې (۱۴۳۴) قمري کاله څمونږ د پاک پيغمبر صلی الله علیه وسلم له هجرته تېر شوي دي، او خورا (ډېر) زيات تغييرات، تزييدات، او تنقيصات هم په هغو کتابونو کې شوي دي، خو بيا هم په اوسنيو انجيلو کې ډېر بشارتونه او اشارات موندل کيږي، چې هغه د هرې زمانې علماوو د کتابونو په حواله رابښوولي دي، ولله الحمد على ذلك.

(۵): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې امر «حکم» کوي دوی ته په معروف او نېکۍ سره چې هغه توحيد او نور فضايل دي.

(۶): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې منع کوي دوی له منکر او بدۍ څخه چې هغه شرک او نور رذائل دي.

(۷): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې حلالوي دوی ته ګرد (ټول) طيبات او پاکيزه شيان چې حرام کړی شوي وو پر دوی باندې لکه: وازده چې حرامه وه پر يهودانو، او لکه بحيره او سائبه او وصيله چې حرام کړي وو پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(۸): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې حراموي پر دوی خبيث پليت شيان، لکه خنځير او مرداره او بهيدونکې وينه.

(۹): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې ږدي يعنې لرې کوي له دوی نه درانه بارونه د دوی، چې قتل وو د خپل ځان يا له وطن څخه جلاوالی (جدا والی) وو په قبول د توبې کې، او پرېکول د هر هغه اندام وو چې ګناه ترې صادر بده، او پرېکول د پليت ځای وو له جامې څخه، او داسې ډېر نور سخت کارونه.

(۱۰): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې لرې کوي قيدونه چې وو پر دوی، او هغه سخت طوقونه چې پراته وو په غاړو د دوی کې له وخته د موسی علیه السلام څخه تر اوسه پورې لکه لزوم د قصاص بې له صحته د عفوې او بې ديته په قتل د عمد او د سهوې دواړو کې، او سوځول د غنائمو او داسې نور سخت احکام.

يعنې پر يهودانو هغه سخت حکمونه چې نافذ وو، او د دوی د خوړو په شيانو کې د دوی د شرارتونو له وجې هغه مضيقه او تنګي چې وه، هغه ګرد (ټول) په دغه دين کې پورته يا آسانه شوي دي: ﴿فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ (۶ جزء د النساء سورت (۱۶۰) آيت (۲۲) رکوع).

او هغه ناپاک شيان لکه لحم الخنزير، يا ګنده خبرې مثلاً رشوت، سود، او سوايي او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړي وو، چې د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم رابښکاره کړ، الغرض له دوی څخنې ډېر درانه بارونه لرې او سپک کړی شوي دي، او ډېر قيود ترې پورته کړی شوي دي، لکه چې په حديث کې فرمايلي شوي دي: «بعثت بالحنيفية السمحة».

﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ﴾ «هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظيم رفاقت کوي د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم، اومرسته (مدد) کوي له ده سره، او متابعت کوي د هغه نور (رڼا) چې نازله کړی شوې ده سره له متابعته د ده؛ نو دغه ستايلي شوي کسان همدوی دي په مراد رسيدلي برياليي».

له «نور» ځني «وحي» مراد ده، أعمّ له دې چې متلوّ وي (چې په لمانځه کې لوستله کیږي)، یا غیر متلوّ (چې په لمانځه کې نه لوستله کیږي).

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

ووايه (اى محمده ! چې) اى خلقو بېشکه زه رسول د الله يم تاسې ټولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبياء) هغه الله چې (خاص) ده لره دى ملک (پاچاهي) د آسمانونو او د ځمکې، نشته هيڅ لايق د عبادت (په حقه سره) مګر همدى دى چې ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، نو ايمان راوړئ (يقين وکړئ) پر الله (چې واحد او لا شريک دى)، او په رسول د دغه (الله) چې نبي امّي (نالوستونکى ناليکونکى دى)، هغه رسول چې ايمان لري په الله او په ګردو (ټولو) خبرو د الله، او متابعت وکړئ د ده لپاره د دې چې تاسې لاره ومومئ.

تفسير: يعني ستا بعثت د دنيا ګردو خلقو ته عام دى، د عربو په اميّونو يا يهودو او نصاراوو پورې نه دى محدود، همغسې چې پاک الله مطلق شهنشاه دى؛ ته هم د هغه مطلق رسول يې، اوس د هدايت او کاميابۍ صورت پرته له دې نه په بل شي کې نشته؛ چې د هغه ډېر جامع او عالم نيوونکي شريعت متابعت او پيروي وکړى شي، چې تاسې ته هغه راوړى دى، همدغه رسول الله صلى الله عليه وسلم دى چې ايمان پرې راوړل په ګردو انبياوو او مرسلينو عليهم السلام او تمامو سماوي کتابونو باندې د ايمان راوړلو سره مرادف دى.

وَمِن قَوْمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِٱلْحَقِّ وَبِهِۦ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

او ځيني له قومه د موسى نه يو امت (ټولى) دى چې لاره ښيي (خلقو ته) په حقه، او په دې حق انصاف کوي (په منځ د خلقو کې لکه چې دوى پخپله هم پرې عمل کوي).

تفسير: اګر که اکثره يهودان د سرکښۍ او بې انصافۍ لارې غوره کوي؛ خو سره له هغه ځيني داسې نېکمرغي ارواحې هم په دوى کې شته، چې نورو ته د الله جل جلاله په لورې او د حقانيت په طرف دعوت ورکوي، او دوى هم بالذات د حق او انصاف په لاره تګ کوي، لکه عبد الله بن سلام اونور.

وَقَطَّعْنَٰهُمُ ٱثْنَتَىْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ

او بېل بېل کړل مونږ دغه (بني اسرائيل) دولس قبيلې ټولي ټولي؛

تفسير: يعني د اصلاح او انتظام لپاره په دولس قبيلو سره چې د دولسو پلرونو اولادې وې؛ وېشل شوي دي، بيا په هره قبيله کې يو يو مشر او نقيب مقرر کړى شوى دى، چې د دوى پر احوالو کتنه وکړي، او تل د دوى د اصلاح خيال وکړي: ﴿وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ ٱثْنَىْ عَشَرَ نَقِيبًا﴾.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ إِذِ ٱسْتَسْقَىٰهُ قَوْمُهُۥٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْحَجَرَ ۖ فَٱنۢبَجَسَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۚ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلْغَمَٰمَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلْمَنَّ وَٱلسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ ۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَإِذْ قِيلَ

لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيٓـٰٔتِكُمْ ۚ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٦١﴾

او وحي (حکم) مو ولېږه موسی ته کله چې اوبه وغوښتې ترې قوم د ده (په میدان د تیه کې) چې ووهه په همسا خپله تیږه (ګټه)؛ نو (چې موسی په همسا ووهله تیږه ـ ګټه) راوخوټېدلې له هغې تیږې (ګټې) څخه دولس چینې (د قبیلو په شمار)، په تحقیق وپېژانده هرې قبیلې (له دوی څخه) ځای (چینه) د اوبو چښلو خپلو، او سیوري کړی وو مونږ پر دوی وریځ (په میدان د تیه کې) او نازل (راښکته) کړي وو مونږ پر دوی من (ترنجبین) او سلوی (مرغان، نو وویل مونږ دوی ته چې) وخورئ تاسې له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چې درکړي دي مونږ تاسې ته، او نه وو کړی ظلم دوی پر مونږ (په دغه کفران او عصیان سره) ولیکن وو دوی چې په خپلو ځانونو به یې ظلم کاوه. او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل شو دوی ته: اوسئ تاسې په دغې قریې (د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس) کې، او خورئ تاسې له (مېوو د) دې څخه له هر ځای (او له هر شي) څخه مو چې خوښه وي، او ووایئ راوبخښه (ګناهونه ځمونږ) او ننوځئ تاسې دروازې (د دې قریې ـ ښار) ته سجده کوونکي، نو وبه بخښو مونږ تاسې ته ګناهونه ستاسې، ژر به زیات کړو محسنانو (نېکانو) ته (اجر).

تفسیر: یعنې اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به ګرد ملك په لاس درشي، «کذا في الموضح»، یا یې دغه مطلب دی چې خطاګانې به مو وبخښي، د نېکانو اجر او ثواب به ورته زیاتوي، «کذا في عامّة الکتب».

فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿١٦٢﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چې ظلم یې کړی وو (په خپلو ځانونو) له دوی څخه خبره غیر له هغې چې ویلې شوې وه دوی ته؛ نو ولېږه مونږ پر دوی عذاب له آسمانه په سبب د هغه چې وو دوی چې ظلمونه به یې کول.

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ اِذْ يَعْدُوْنَ فِى السَّبْتِ اِذْ تَاْتِيْهِمْ حِيْتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَّيَوْمَ لَا يَسْبِتُوْنَ ۙ لَا تَاْتِيْهِمْ ۚ كَذٰلِكَ ۚ نَبْلُوْهُمْ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿١٦٣﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له (حاله د) قریې (ښار) څخه هغه چې وو په غاړه د بحر کې، کله چې له حده تېرېدل دوی له (فرمانه په ښکار د ماهیانو) په ورځې د خالي کې، کله چې راتله دوی ته ماهیان د دوی په ورځ د خالي د دوی کې ښکاره (د اوبو په سر)، او په هغه ورځ کې چې داخل به نه وو پـه خالي کې نو نه به راتله (ماهیان) دوی ته، همداسې (لکه چې په خالي کې راتلل یا په مثل د دغه امتحان) آزمویو مونږ دوی په سبب د دې چې وو دوی چې فسق به یې کولو (د الله له اطاعت څخه به وتل).

تفسیر: یعنې د خپلې زمانې له یهودانو ځنې د تنبیه او توبیخ په ډول د هغه کلي د اوسېدونکو یهودانو د هغې قصې پوښتنه وکړئ! چې د داود علیه السلام په زمانه کې پېښه شوې وه، د اکثرو مفسرینو په نزد له دغې قریې ځنې د (ایله)

ښار مراد دی، چې د قلزم د دریاب پر غاړه کې د مدین او د طور په منځ کې واقع وه، د دغه ځای اوسیدونکو د سیند د نژدیوالي له امله (وجې) د کبانو (ماهیانو) د ښکار عادت درلود (لرلو).

حق تعالی پر یهودانو د خالي (شنبې) د ورځې ښکار کول حرام ګرځولي وو، د (ایله) د ښار اوسېدونکي د احکامو په عدول او نافرمانۍ عادي (روږدي) وو، نو د الله تعالی له لوري د دوی د سخته ازموینه شروع شوه، چې د خالي په ورځ کې داسې ډېر زیات کبان (ماهیان) موجود وو؛ چې د سیند د پاسه سطح باندې به ګرځېدل، او په نورو ورځو کې به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشې شو، او د الله جل جلاله د صریح حکم په خلاف یې په حیله او بهانه کولو شروع وکړه، د سیند په غاړه کې یې ډنډونه جوړ کړل، کله چې د خالي په ورځ کبان په دغو جوړ شوو ډنډونو کې ننوتل؛ نو هغوی به د دوی د وتلو لارې بندولې، او په بله ورځ یعني یکشنبې کې به یې نیول، چې د خالي د ورځې ښکار پرې صادق نشي، ګواکې دوی په دغه حرکت سره (معاذ الله) الله تعالی تېر ایسته، بالآخر یې په همدغې دنیا کې د دغې مخالفت سزاوې ومونده، چې مسخ شول، او خورا (ډېر) سپک بیزوګان وګرځېدل، له دې نه ښکاره شوه چې پلمې (بهانې) جوړول حیله او مکاري د الله تعالی په دربار کې له سره نه چلیږي.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

او (پوښتنه وکړه ای محمده ! له یهودانو) کله چې وویل یوې فرقې له دوی (چې نه به یې پخپله ښکار کاوه او نه به یې نور منع کول مانعینو ته) ولې نصیحت کوئ تاسې هغه قوم ته چې الله هلاک کوونکی د دوی دی (په دنیا کې) یا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت (د اور سره په عقبا کې په سبب د نافرمانۍ د دوی)؟ وویل دوی (چې: وعظ کوو مونږ) لپاره د عذر پیدا کولو (خپل) رب ستاسې ته، او لپاره د دې چې ښایي دوی وویرېږي (له عذابه).

تفسیر: معلومیږي کله چې دوی د الله تعالی د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه؛ نو د ښار اوسېدونکي پر څو قسمونو منقسم شول، لکه چې عموماً په داسې حالاتو کې هم داسې کیږي.

(۱): هغه خلق چې د دغې پلمې (منصوبې) په سیوري کې یې د الهي حکم صریح مخالفت کولو.

(۲): هغه نصیحت کوونکو چې تر آخره پورې په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳): هغه کسان چې لږ او ډېر نصائح یې کول، خو څو ورځې وروسته مأیوس او د هغوی له سرکښۍ څخه ستړي شول، او په خپل سر یې پرېښودل.

(۴): هغه کسان وو چې نه په دغه عمل کې شریک شول، او نه یې د هغه په منع کولو کې خپله ژبه خوځوله، او بیخي ځان له جلا (جدا) او چپ پاتې شول، دغو مؤخرو الذکر ډلو به هغو ستړو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسې ویل: «ولې تاسې خپل سر خوږوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چې په دوی کې د حق د قبلولو امید او توقع نشته»، د دوی په نسبت له دوو خبرو څخه یوه خبره معلومیږي، چې هرو مرو (خامخا) راتلونکې ده، یا به الله تعالی دوی بیخي تباه او هلاک کړي، یا به یې په کوم ډېر سخت عذاب کې اخته کړي، ځکه چې دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدي.

﴿قَالُوا مَعْذِرَةً﴾ الآیه - «وویل دوی چې: وعظ کوو مونږ لپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسې ته، او لپاره د دې چې ښایي وویرېږي دوی له عذابه د الله تعالی، او ځان وساتي له ګناه څخه».

يعني ښايي له پوهولو سره لږ څه وويرېږي، او له خپلو بد حركاتو ځني ستانه (واپس) شي، كه نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالى په حضور كې دومره معذرت وكړى شو، چې يا الله ! مونږ خو تر آخره پورې دوى ته په پند وركولو او پوهولو كې څه قصور نه دى كړى (او د امر بالمعروف او نهي عن المنكر واجب مو اداء كړى دى)، څرنګه چې دوى څمونږ خبره نه ده منلې؛ نو پر مونږ يې څه الزام دى؟ ګواكې لومړني ناصحان خو بيخي مأيوس نه وو، كله چې مأيوس شول، هم پر عزيمت يې عمل وكړ، چې سره له مايوسۍ يې هم د دوى تعاقب پرې نښود.

﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِۦٓ أَنجَيْنَا ٱلَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ وَأَخَذْنَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍۭ بَـِٔيسٍۭ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾﴾

نو كله چې پرېښود دوى (لكه چې يې هېر كړى وي) هغه (نصيحت) چې پند وركړى شوى وو دوى ته په هغه سره (او منع نشول د ښكار څخه په خالي كې، نو) نجات وركړ مونږ هغو كسانو ته چې منع كول دوى (دا نور) له بدۍ (چې ښكار وو په خالي كې) او ومو نيول هغه كسان چې ظلم يې كړى وو (په كولو د ښكار او نه كولو د نهي او منع كولو) په عذاب سخت سره په سبب د هغه چې وو دوى چې ګناهونه به يې كول.

تفسير: يعني كله چې دغو نالائقانو د ګردو (ټولو) نصيحت كوونكو پندونه داسې هېر كړل، لكه چې له سره يې نه وو اورېدلي؛ نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل)، اوظالمان مو په سخت عذاب كې ګرفتار كړل.

د ﴿أَنجَيْنَا ٱلَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ ٱلسُّوٓءِ﴾ د الفاظو عموم دلالت كوي چې هغو كسانو ته چې له نصيحت ځنې ستړي شوي وو او ﴿لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا﴾ الآيه ـ به يې ويل ، او هغو كسانو تـه چې تـر آخره پورې يې د وعظ او نصيحت سلسله جاري ساتله؛ هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو، او يواځې ظالمان ونيول شول، همدغه له عكرمه رضي الله تعالى عنه ځنې منقول دى، او ابن عباس رضي الله تعالى عنهما د ده په فهم او پوهه باندې تحسين او آفرين ويلى دى، باقي هغه كسان چې له اوله تر آخره پورې ساكت پاتې وو، الله تعالى هم د دوى له ذكره سكوت وفرمايه.

«ابن كثير» څه ښه ليكلي دي: «فنص على نجاة الناهين وهلاك الظالمين وسكت عن الساكتين، لأن الجزاء من جنس العمل، فهم لا يستحقون مدحا فيُمدحوا، ولا ارتكبوا عظيما فيُذموا (ابن كثير) ورجّح بعد ذلك قول عكرمة، والله أعلم»، «نو تصريح وفرمايله الله تعالى په نجات د نصيحت كوونكو له عذابه، او په هلاك او عذابېدلو د ظالمانو او سكوت يې وفرمايه له حاله د هغو كسانو چې دوى سكوت كړى وو له وعظ او منع كولو څخه، ځكه چې جزا د هرې ګناه موافق او مناسب د هغې ګناه سره وي، نو دوى نه مستحق د مدحې دي، او نه دوى پخپله په ګناه كې شامل شوي دي، چې د دوى مذمّت بيان شي»، اوس الله تعالى د دوى د عذاب خبر راكوي.

﴿فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَـٰسِـِٔينَ ﴿١٦٦﴾﴾

نو كله چې سركشي وكړه دوى له (پرېښودلو د) هغه شي څخه چې منع كړى شوي وو دوى له هغه شي څخه (چې ښكار د ماهي وو په خالي ورځ كې؛ نو) وويل مونږ دوى ته چې: شئ بيزوګان شړلي رټلي سپك كړى شوي.

تفسير: ښايي پخوا له دې نه به څه نور عذاب راغلى وي، كله چې بيخي له حده تېر شول، نو ګرد ذليل شادوګان (بيزوګان) وګرځول شول، يا د ﴿فَلَمَّا عَتَوْا﴾ الآيه ـ د تېر آيت ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِۦٓ﴾ الآيه ـ تفسير وګرځول شي، يعني هغه ﴿بِعَذَابٍۭ بَـِٔيسٍۭ﴾ همدغه له دوى ځنې د بيزوګانو جوړول وو، شاه صاحب ليكي چې: «منع كوونكو له ښكار كوونكو

سره ناسته ولاړه او ملاقات پرېښود، او په منځ کې يې ديوال وواهه، يوه ورځ ګهيځ (سحر وختي) چې خپل سرونه يې له ديوال اوچت کړل؛ ويې ليدل چې په هر کور کې بيزوګانې دي، دغو بيزوګانو خپل او پردي ټول پېژندل، او د خپلوانو په پښو کې لوېدل، او خپل تأثر به يې ښکاره کولو، او ژړل به يې، آخر په ډېر بد صورت سره درې ورځې وروسته مړه شول».

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

او (ياد کړه) هغه وخت چې خبر ورکړی وو رب ستا (د دې خبرې): قسم دی خامخا مسلط به کړم هرومرو په دغو (يهودانو) تر ورځې د قيامت پورې هغه څوک چې رسوي دوی ته سخت عذاب (لکه وژل، جزيې پرې مقررول)، بېشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چا ته چې د عذاب اراده يې وفرمايي) او بېشکه دغه (الله) خامخا ښه بخښونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکو دی.

تفسير: يعنې د الله تعالى له طرفه صريح اعلان شوی وو، چې که يهود د تورات پر احکامو خپل عمل پرېږدي، نو حق تعالى تر قرب قيامت پورې وقتاً فوقتاً پر دوی باندې داسې خلق مسلط کړي؛ چې دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوي، بد عذاب يې د يهودانو د دې دنيا محکومانه ژوندون وفرمايه.

لکه چې د يهودانو قوم کله د يوناني او کله د کلداني بادشاهانو تر حکومت لاندې وو، او کله د بخت نصر او د نورو د شدائدو د مشق تخته ګرځېدلي وو، په آخر کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم تر مبارک عهد پورې دوی مجوسيانو ته باج ورکوونکي وو، بيا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول.

غرض له هغه وخته راهيسې تر نن ورځې پورې دوی ته من حيث القوم دعزت او آزادۍ ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چېرې چې اوسېدل؛ د زياترو پاچاهانو او حکامو له لوري به يې سخت ذلتونه او خطرناک تکليفونه ګالل (تېرول)، د دوی مال او دولت او نور هيڅ شی دوی ته د سپکتيا او غلامۍ او محکوميت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی، او نه به دوی تر قيامته پورې نجات وموندلی شي، په آخر کې کله چې دغه خلق د دجّال مددګاران کيږي، او له هغه سره راوځي، نو د مسيح عليه السلام د مسلمانانو ملګرو له لاسه به وژل کيږي، کما ورد في الحديث.

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِّنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُم بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

او متفرق کړل مونږ دوی په ځمکه کې فرقې فرقې (چې هيڅ ملک ترې خالي نه دی)، ځينې له دوی څخه نېکان دي، او ځينې له دوی څخه راښکته له دی (مرتبې د صلاح)، او وآزمويل مونږ دوی په نېکيو (نعمتونو لکه صحت، غنا) او په بديو (زحمتونو لکه مرض، فقر) ښايي چې دوی وګرځي (الله ته).

تفسير: د يهودانو دولت برهم شو، نو پخپلو منځونو کې د بې اتفاقۍ او مخالفت له کبله (وجې) هر طرف ته سره تيت او پرک (منتشر) شول، هيڅ يو اجتماعي قوت او شوکت يې پاتې نشو، او مختلف مذاهب پيدا شول، «دغه احوال ځمونږ محمدي امت ته د عبرت لپاره اورول شوي دي»، خو سره له هغه هم ځينې افراد په دوی کې نېک هم وو، مګر اکثر

یې کافران او فاسقان وو، د دغو اکثرو لپاره هم مونږ د رجوع او انابت الی الله ډېر مواقع پیدا کړي دي، کله مو دوی ته د عیش او تنعم ژوندون ورکړی دی، او کله مو دوی په سختۍ او تکلیف مبتلا کړي دي، چې ممکن دوی احسان ومني، یا له سختیو څخه وویرېږي او توبه وباسي، او د الله تعالی په لوري رجوع وکړي.

فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَّرِثُوا الْكِتٰبَ يَاْخُذُوْنَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُوْلُوْنَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَاِنْ يَّاْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهٗ يَاْخُذُوْهُ ؕ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِّيْثَاقُ الْكِتٰبِ اَنْ لَّا يَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوْا مَا فِيْهِ ؕ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۶۹﴾

نو پاتې شول وروسته له دوی نه (داسې) بد خلیفګان چې وارثان شول د کتاب (تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چې) اخلي دوی مبلغ (او اسباب) د دې لږې خسیسې (دنیا په رشوت، د اخبارو او احکامو د تحریف په بدل) او وایې دوی: ژر به بخښنه وکړه شي مونږ ته، او حال دا که راشي دوی ته مبلغ (او اسباب نور) په مثل د دې نو اخلي دوی هغه(هم)، آیا نه وه اخیستې شوې له دوی څخه کلکه وعده په دې کتاب کې (بلکه آخیستې شوې وه داسې) چې نه به وایي دوی پر الله مګر حق (رښتیا خبره)، او لوستي (او لولولي) وو دوی هغه احکام چې په دغه (تورات) کې وو، او دار د آخرت (جنت) خیر (ډېر غوره بهتر دی) لپاره د هغه کسانو چې ویرېږي (له عذابه او ځان ساتي له حرامو)، آیا نو تاسې عقل نه کوئ، نه پوهېږئ (چې دنیا فاني او عُقبا باقي ده).

تفسیر: یعني د دوی په ړومبنیو پلرونو او نیکونو کې څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنۍ اولاده او ځوځات داسې ناخلفه شو؛ چې د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وګرځېدل، د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره یې د ده په آیتونو کې په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه یې واخیستل، او د تورات د احکامو په خلاف به یې فیصلې صادرولې.

وَالَّذِيْنَ يُمَسِّكُوْنَ بِالْكِتٰبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿۱۷۰﴾

او هغه کسان (له دوی څخه) چې ښه ټینګ نیسي کتاب او قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ؛ بېشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب (عوض، بدل) د نیکو کارانو (له دوی څخه).

تفسیر: یعني دتوبې او د حال د اصلاح ور اوس هم پرانیستلی دی، هغه کسان چې د شریرانو لاره پرېږدي، او د تورات د اصلي هدایاتو لاره ټینګه نیسي، او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآنکریم لمن ټینګه نیسي، او د الله تعالی د بندګۍ (لمانځه او نورو) حقوق په ښه ډول سره اداء کړي، الغرض چې د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کېږي؛ نو الله تعالی د هغوی اجر نه ضایع کوي، او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محنتونو د خوږو مېوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکي دي.

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْۤا اَنَّهٗ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۚ خُذُوْا مَاۤ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۷۱﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چې راپورته کړ مونږ غر (د طور) د پاسه د دوی ګواکې دغه غر یو سایبان وو (لکه چترۍ د دوی په سر وه) او غالب ګمان وکړ (وویرېدل) دوی چې بېشکه هغه غر راپرېوتونکی دی پر دوی (له هوا که تورات ونه مني، او ومو ویل دوی

ته چې) ونیسئ تاسې هغه (تورات) چې درکړې مو دی تاسې ته په قوت (زور ښه کوښښ) سره، او یاد کړئ هغه احکام چې په ده کې دي، ښایي تاسې ته چې ځانونه وساتئ تاسې ! (له ګناهونو).

تفسیر: یعنې هغه میثاق الکتاب ـ عهد او اقرار چې له دوی څخه اخیستی شوی وو، او اوس دوی ته ور په یادولی شي، هغه په داسې یوه اهتمام سره اخیستی شوی وو، چې غر د دوی په سرونو باندې ځوړند شوی وو، او دوی ته داسې ویلي شوي وو، هغه شی تورات او نور چې تاسې ته درکاوه شي؛ هغه ټینګ ونیسئ !، او په ښه عزم یې وساتئ ! او هغه نصائح چې تاسې ته شوي دي؛ هغه تل پوره په یاد ولرئ ! او عمل پرې وکړئ، که نه د انکار په صورت کې وپوهېږئ چې الله تعالی دغه غر پر تاسې غورځوي، او هلاک کوي مو، افسوس دی چې هغه عهد او اقرار مو بیخي هېر کړی دی، چې په دومره اهتمام، تخویف، او تاکید له تاسې څخه اخیستی شوی وو، د «رفع الجبل» قصه په (اول جزء د البقرة په (۸) رکوع) کې تېره شوې ده، هلته یې وګورئ !.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِىٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا۟ بَلَىٰ شَهِدْنَآ أَن تَقُولُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَٰفِلِينَ ﴿۱۷۲﴾ أَوْ تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿۱۷۳﴾

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې واخیست رب ستا له بني آدمو څنې له شاګانو د دوی څخه اولادې د دوی، او شاهدان یې کړل دوی پر ځانونو خپلو باندې، (او وفرمایل الله دوی ته): آیا نه یم زه رب ستاسې؟ وویل دوی (او اقرار یې وکړ): هو ! (ته رب څمونږ یې، په ربوبیت د الله)، ګواه کړه مونږ خپل نفسونه (د دې جهته) چې و (نه) وایئ تاسې په ورځ د قیامت کې چې بېشکه مونږ وو له دغه (توحیده) غافلان (ناخبران). یا (د دې جهته چې) و (نه) وایئ تاسې چې: بېشکه همدا خبره ده چې شرک غوره کړی وو پلرونو څمونږ پخوا له (مونږه)، او وو مونږ اولاده پس له دوی نه (نو اقتدا کړې وه مونږ په هغو پسې)؛ نو آیا هلاکوې (په عذابوې ته یا الله !) مونږ په هغه کار باندې چې کړی وو باطله عمل کوونکو (مشرکانو).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي چې: «الله تعالی د آدم علیه السلام له شا څنې د ده اولاده او د اولادې له شاګانو څنې یې د دوی اولاده وویسته، له ګردو (ټولو) څنې یې د خپل الوهیت اقرار واخیست، بیا یې بېرته په همغو شاګانو کې ور داخل کړل، له دې نه دغه مدّعا ده، چې د الله تعالی په مطلق رب منلو کې هر انسان د خپل ځان لپاره کفایت کوي، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شي؛ نو په څوی باندې یې لازم دي چې ایمان راوړي، که چا ته داسې یوه شبهه پیدا شي چې هغه عهد خو څما په یاد نه دی پاتې، نو بیا څه حاصل؟ نو داسې دې وپوهیږي، چې د هغه نښه خو د هر انسان په زړه کې ده، او په ګردو ژبو باندې د هغه خبره جاري ده، چې د ګردو شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی، او پر دې باندې ټول جهان قائل دی، او هر چېرې مشهور دی، او هغه کسان چې منکران یا مشرکان شوي دي؛ نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونې شرک غوره کړی دی، نو بیا دوی پخپله دروغجنان دي».

وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۱۷۴﴾

او همداسې (لکه قصّه د میثاق) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه او لپاره د دې چې دوی ښایي راوګرځي (له چټي ـ بېکاره تقلیده، او خپل فکر وچلوي).

تفسیر: په «موضح القرآن» کې راغلي دي، چې دغه قصه یې یهودانو ته واوروله، چې هغوی هم له خپل عهده همغسې ګرځېدلي وو؛ لکه چې مشرکان ګرځېدلي دي.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِيٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿۱۷۵﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ۚ فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ؕ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۱۷۶﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دغو (یهودانو یا قوم خپل) خبر (او حال) د هغه (سړي) چې ورکړی وو مونږ هغه ته (علم) د آیتونو خپلو؛ نو راووت (او بېزار شو په کفر او اعراض سره) له هغو آیتونو، نو ورپسې شو شیطان (او تېر یې ایست) نو شو له ګمراهانو . او که اراده فرمایلې وی مونږ؛ نو خامخا پورته کړی به وو مونږ دی په دې آیتونو سره (مقام الأبرار ته)، ولیکن ده میلان وکړ ځمکې ته او متابعت یې وکړ د هوا خپلې، نو مثال د ده (په خساست کې) په شان د سپي دی، چې که حمله وکړې پرې (یا یې کورې، چغه کړې او ویې شړې) نو ژبه راباسي او غاپي، او که یې پرېږدې (او څه ورته ونه وایې هم) ژبه راباسي او غاپي، دغه (تېر مثل) مثال د قوم هغه دی؛ چې دوی (له ډېره کبره او عناده) نسبت د دروغو کوي آیتونو ځمونږ ته، نو بیان کړه (دوی ته) دغه قصې (او احوال) ښایي چې دوی فکر وکړي (په کې او ایمان راوړي).

تفسیر: د اکثرو مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلعم بن باعوراء» په حق کې نازل شوی دی، چې یو یهودي عالم وو، وروسته ده د الله تعالی آیات او هدایات پرېښودل، او د یوې ښځې په اغواء او د دولت په طمع دموسی علیه السلام په مقابل کې د خپلو تصرّفاتو په چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لګیا شو، آخر یې موسی علیه السلام ته هیڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی، او دی پخپله ابدي مردود شو.

د هغه الهي آیتونو علم چې «بلعم» ته ورکړی شوي وو، که الله تعالی اراده کړي وی؛ نو دی به د هغه په وسیله ډېرو لوړو مرتبو ته رسېدلی وو، او دغه هلته کېدی شو چې ده په خپل علم عمل کړی وی، او د الله تعالی د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کېده؛ خو داسې ونشو، ځکه چې ده پخپله له آسماني برکاتو او آیتونو ځنې مخ واړاوه، او د ځمکې د شهواتو او لذّاتو په لوري متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسې رهي (روان) وو، او شیطان ده پسې لوېدلې تعاقب یې کاوه، تر دې چې د پخو کړو تلونکو او ګمراهانو په سلسله کې ورننووت.

په دغه وخت کې د ده حال د هغه سپي په شان شو؛ چې ژبه یې د باندې وتلې وي، او در ګرده غاپي او هونګیږي، که حمله پرې وکړې او کورې یې کړې؛ یا یې همغسې خوشې پرېږدې؛ په هر صورت سره هغه پرله پسې غاپي، هونګیږي او خپله ژبه یې ویستلې وي، ځکه چې په طبیعي ډول د زړه د کمزورۍ له وجې د تودې هوا په د باندې ایستلو او د سړې هوا په ننه ایستلو باندې په سهولت قادر نه دی.

همداسې په سفلي غوښتنو کې یې د سخت سا وهونکي سپي حال شو، چې د اخلاقي کمزورۍ له سببه په آیات الله پوهېدل او نه پوهېدل، تنبیه ورکول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کې برابر شول: ﴿سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ﴾.

د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندې راوتلې او ځړېدلې وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بد حواسی او د زړه د پرېشانی نقشه او حال د پرله پسې غپېدلو په مثال کې ظاهر شو.

ځيني وايي چې: دغه سړی أميه بن أبي الصلت وو، چې ده ته هم د ځينو پخوانيو کتابو علم ورکړی شوی وو، او په دې ښه خبر وو چې محمد صلى الله عليه وسلم آخر الزمان نبي دی، خو سره له هغه له ډېره کبره او حسده او عناده پرې کافر شو.

د آيتونو شان نزول هر څه چې وي په هر حال دلته د هواپرستانو انجام ښوولی شوی دی، چې د حق له قبلولو، يا له ښه پوهېدلو څخه وروسته، يواځې په دنيوي طمع او د سفلي غوښتنو په متابعت الهي احکام پرېږدي، او د شيطان پر اشاراتو درومي، او د الله تعالى دعهد او ميثاق هيڅ پروا نه کوي.

ګواکې يهودانو ته تنبيه وفرمايله شوه، چې يواځې علم الکتاب دومره نافع نه شي کېدی، تر څو پورې چې په صحيحه معنی سره د هغه اتباع ونه شي.

﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا﴾ (٢٨ جزء د الجمعه سورت (٥) آيت (١) رکوع) بدو عالمانو لره په دغو آيتونو کې لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته؛ که پرې غور او فکر وکړي.

سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

بد مثال دی (مثال د) قوم هغه چې نسبت د دروغو يې کړی وي آيتونو ځمونږ ته، او په ځانو خپلو وو دوی چې ظلم به يې کاوه (په کفر او معاصيو سره).

تفسير: د مشرکينو او نورو په ترديد کې په لوی قرآن کې ځای ځای د عنکبوت ذباب ـ غنې ـ مچ او نورو مثالونه بيان شوي دي مګر د دغو خلقو مثال په داسې بد ډول سره بيان شوی دی؛ چې هيڅ غيرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشي ګرځولی، او هغه بې حيا او غدار چې خپل ځان د هغه مثال ګرځوي، نو هغه فقط د خپل ځان لپاره زيان رسوي.

مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

هر چا ته چې هدايت وکړي (سمه صافه لار وښيي) الله نو همغه د هدايت (او سمې صافې لارې) موندونکی دی، او هر هغه څوک چې ګمراه کړي (ده لره الله)؛ نو دغه ګمراهان هم دوی دي زيانکاران.

تفسير: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځي؛ چې د الله تعالى په هدايت او مرسته (مدد) له صحيح علم سره موافق د عمل توفيق ور په برخه شي، هغه علم چې انسان موّفق نه کړي، چې د هغه په ښوونه په سمه لاره باندې لاړ شي، نو هر څومره چې دغه عالم علمي فضيلت او قابليت ولري؛ ودې پوهيږي چې پر ته له زيان او خسارې څخه بل هيڅ شی به د ده په لاس ورنشي، نو ځکه انسان دې په خپل علم او فضل باندې مغرور نشي، بلکه تل دې له الله تعالى څخه هدايت او توفيق وغواړي.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا ۚ أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

او خامخا په تحقيق پيدا کړي دي مونږ لپاره د جهنم (دوزخ) ډېر کسان له جن (پېريانو) او له انسانانو چې دي دوی لره (داسې بې معنی) زړونه چې هيڅ نه پوهيږي دوی په هغو سره (حق له باطله)، او دي دوی لره (داسې بې فائدې) سترګې چې نه ويني دوی په هغو

سره (نښې د قدرت)، او دي دوی لره (داسې بېکاره) غوږونه چې نه اوري په هغو سره (آیتونه د الله)، دغه کسان په شان د چارپایانو دي (د نفساني امور په اتّباع کې)، بلکه دوی (چې مکلّفان دي) ډېر ګمراهان دي (له چارپایانو ځنې)، دغه کسان همدوی دي غافلان (کاملان په بې خبرئ کې).

تفسیر: دغه آیت په ښکاره ډول د ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ له آیت سره معارض معلومیږي؛ نو ځکه ځینې مفسرین هلته د ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ لام د «غایت» لپاره او دلته په ﴿لِجَهَنَّمَ﴾ کې لام د «عاقبت» لپاره مرادوي، یعنې د ګردو (ټولو) له پیدا کولو ځنې اصلي مطلب خو عبادت دی، لیکن څرنګه چې ډېر انسانان او پیریان به دغه مطلب پوره نه کړی شي؛ نو عاقبت به دوزخ ته لیږلې کیږي، نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو، چې ګواکې دوی دوزخ لپاره پیدا شوي دي، کما في قوله تعالی: ﴿فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾.

خو د محققینو په نزد دغه تکلّف ته هیڅ حاجت نشته، او دوی په دواړو ځایونو کې لام د «غایت» لپاره بللی دی، مګر په ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ کې «تشریعي غایت» او دلته په ﴿لِجَهَنَّمَ﴾ کې «تکویني غایت» دی.

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ﴾ الآیه ـ «چې دي دوی لره داسې بې معنی زړونه چې هیڅ نه پوهیږي په هغو سره حق له باطله الخ»، یعنې زړه، غوږونه، سترګې او نور ګرد شیان یې شته دي، خو نه په خپلو زړونو کې په آیات الله کې غور کوي، او نه د قدرت نښې د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوي، او نه الهي خبرې د قبول په غوږونو سره اوري.

څرنګه چې د چارپایانو (حیواناتو) ګرد ادراکات یواځې د خوړلو او چښلو او بهیمي جذباتو په دائره کې محدود وي، هم دغسې د دوی حال هم دی، چې خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پښې، سترګې او غوږونو الغرض د الله تعالی نورې ورکړی شوې قواوې یواځې د دنیوي لذائذو او مادي غوښتنو د تحصیل او تکمیل لپاره پکار اچوي، او له انساني کمالاتو او د ملکوتي خصائلو له اکتساب سره هیڅ سر او کار نه لري، بلکه که غور وکړ شي؛ نو د دوی حال له یوه لوري د حیواناتو له حاله هم بدتر دی، ځکه چې حیوان د خپل خاوند په بللو راځي، او د ده په رټلو او شړلو اوړي، مګر دوی له سره د خپل حقیقي مالک په غږ باندې غوږ نه ږدي.

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۸۰﴾

او خاص الله لره دي (ټول) نومونه ډېر ښه؛ نو وبولئ دغه (الله) په همغو (ښو نومونو) سره او پرېږدئ هغه کسان چې (له ډېره جهله) الحاد (کوږوالی) کوي په نومونو د الله کې، ژر به سزا ورکړه شي دوی ته د هغو کارونو چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو یې وستایئ! او هغه کسان چې د الله جل جلاله د اسماوو او صفاتو په نسبت کوږ تګ کوي؛ هغوی پرېږدئ! دوی څه چې کوي همغه به مومي.

د الله تعالی د نومونو او صفتونو په متعلق کوږ تګ دا دی، چې په الله تعالی باندې د داسې نامه او صفت اطلاق وکړی شي؛ چې د هغه اجازه شریعت نه وي ورکړې، او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لایق نه وي، یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندې وشي، یا د هغو د معنی ګانو په بیانولو کې تأویل، لاندې باندې او وړاندې وروسته کول تر سره شي، یا یې په معاصي مثلاً سحر او په نورو کې استعمال کړي، یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوي، لکه چې یهودان یې «أبو المکارم» «پلار د کرمونو» او «أبیض الوجه» «سپین مخی» بولي، او نصاری یې «أبو المسیح» ـ پلار د مسیح بولي، او حکماء یې «العلة الأولی» «ړومبنی علت» بولي، دغه ګرد کاږه تلل دي، کله چې د دوزخیانو بحث تېر شو، نو اوس د جنتیانو حال بیانیږي.

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿١٨١﴾

او ځینې له هغو کسانو چې پیدا کړي دي مونږ یو امت (جماعت) دی؛ چې لاره ښیي خلقو ته په حقه، او په همدې (حق) سره برابري (انصاف) کوي (په ګردو (ټولو) معاملاتو کې).

تفسیر: دغه جماعت محمدي مرحومه امت دی، علی صاحبها أفضل الصلوات والتسلیم، چې دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کږو تللو څخه بېل شوي دي، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف، او نورو محاسنو طریقه یې اختیار کړېده، او د همغو فضائلو په لوري نورو ته هم دعوت ورکوي، وروسته له دې نه د دې امت د مخالفینو او د حق تکذیب کوونکو ذکر راځي.

وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨٢﴾ وَاُمْلِيْ لَهُمْ ۚ اِنَّ كَيْدِيْ مَتِيْنٌ ﴿١٨٣﴾

او هغه کسان چې نسبت د دروغو کوي آیتونو ځمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسې لوري چې نه به پوهیږي دوی، او مهلت ورکوم زه دوی ته، بېشکه چې کید (حیله، چال) ځما ډېر سخت دی.

تفسیر: دروغجنو مجرمانو ته ډېر ځلې علی الفور سزا نه ورکوله کیږي، بلکه د دنیوي عیش او عشرت او پراخۍ وَرونه ورپرانیستلی شي، تر دې چې د الهي سزا ځنې بې فکره او د جرائمو په ارتکاب کې لا زړور شي، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول د هغې انتهایي سزا مستحق ګرځوي، چې په دوی باندې جاري کېدونکې ده، همدغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی، مګر دوی له حماقت او بې حیایی نه داسې ګومان کوي؛ چې دا پر مونږ باندې د الله تعالی لورینه او مهرباني ده.

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا ٜ مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جِنَّةٍ ؕ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٨٤﴾ اَوَلَمْ يَنْظُرُوْا فِيْ مَلَكُوْتِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۙ وَّاَنْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ قَدِ اقْتَرَبَ اَجَلُهُمْ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٨٥﴾

آیا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چې پوه شوي به وی په دې باندې) چې نشته په صاحب (ملګري) د دوی پورې هیڅ یو حال د لېونتوب، نه دی دغه (صاحب) مګر (خو دی) یو ویروونکی ښکاره. آیا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقې سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکې کې، او په هغه کې چې پیدا کړي دي الله له هر شي څخه، او (بل په دې کې فکر نه کوي) چې ښایي چې وي (دا خبره) چې په تحقیق سره نژدې شوې به وي وعده د دوی، نو په کومې یوې خبرې پس له دې (قرآنه) ایمان به راوړي دوی.

تفسیر: یعنې آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلېدو سبب څه شی دی؟، د دغو آیتونو راوړونکی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم عاقل، کامل، او امین فاضل دی، هغه ګرد عمر له تاسې سره اوسېدلی دی، د هغه د ټولو وړو او لویو احوالو څخه تاسې واقف یئ، د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلّم او معروف دی، او له هغه ذات څخه چې دغه کتاب راوړی شوی دی؛ هغه د ګرد عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی، د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام، سلطنت، بلکه پر ټولو وړو او لویو شیانو چې د الله تعالی مخلوقات دي؛ غور او فکر وکړئ.

مثلا هم دغو ارتو او لويو آسمانونو ته د استدلال په طريقه دقت وکړئ، چې په کې (۱۲) برجونه او رنګارنګ بېشماره ستوري دي، چې ځينې يې سيارات او ځينې يې ثوابت دي، لمر او سپوږمې لري.

او دقت وکړئ د ځمکې په ارت او لوی ملک کې، چې په کې ډول ډول (قسم قسم) ونې، سيندونه، بحرونه، غرونه، حيوانات، خوځندې، الوتونکې او راز راز (قسم قسم) بادونه، وريځې او بارانونه شته، او هر هغه شيان چې پيدا کړي دي الله تعالى؛ هغه هم دوی ويني، لـه هـر شي چې د صانع الله جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شو؛ نو د دغو «تکويني» او «تنزيلي» آيتونو تصديق به وکړي، بيا نو د آيات الله په تسليم کې څه عذر باقي دی؟ !، ښايي دوی وپوهول شي، چې د دوی د موت او هلاکت وخت به قريب شوی وي، لهذا په هغه تياری کې چې بعث بعد الموت لپاره وکړی شي؛ ښايي چې جلتي او تيزي وشي ! او ښايي چې له بدو کارونو توبه ګار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړي !.

مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ ۚ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

هر هغه چا لره چې ګمراه کړي الله؛ نو نشته هيڅ لار ښوونکی د (حق) ده ته، او (الله) پرېږدي دوی په شرارتونو خپلو کې په دې حال کې چې حيران او سرګردانه ګرځي.

تفسير: هدايت او ضلالت دواړه لکه نور شيان د الله تعالى په قبضه کې دي، که الله جل جلاله اراده ونه فرمايي؛ نو ګرد د هدايت سامان همغسې پاتې کيږي، او سړی له هيڅ لوري نه منتفع کيږي، هو ! عادتاً هلته الله تعالى د هدايت توفيق ورکوي؛ چې بنده په خپل کسب او اختيار سره پر هغې ليارې تګ وکړي، او تلل پرې وغواړي، او هغه چې په لوی لاس يواځې بدۍ او شرارت ته ملا تړي؛ نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندې پرېږدي.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

پوښتنه کوي (منکران د قيامت) له تا نه (ای محمده !) له (حاله د) قيامت چې کله به وي وخت د قيام (ښکاره کولو د هغه)؟ ووايه (ته دوی ته): بېشکه خبره همدا ده چې علم د ده په نزد د رب ځما دی، نه ښکاروي دا قيامت (هيڅوک) په وخت د ده کې مګر (ښکاره وي يې) هم دغه (الله)، دروند دی (د قيامت ډار) په (مخلوقاتو) د آسمانونو او (په مخلوقاتو د) ځمکې، را به نشي دغه (قيامت) تاسې ته مګر (دربشي) ناڅاپه (بې خبره)، پوښتنه کوي دوی له تا نه (ای محمده !) ګواکې ته مبالغه کوونکی يې (په سوال کې) له قيامته (يعنې ته عالم يې په قيامت)؟ ووايه چې بېشکه علم د دغه (قيامت خاص) په نزد د الله دی، او ليکن زياتره خلق نه پوهيږي (په دې چې علم يې خاص الله لره دی).

تفسير: لومړی په ﴿وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ﴾ کې خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر وو؛ چې هغوی ته هيڅ معلوم نه وو، چې اجل کله راځي، نو بيا دلته دګردې دنيا د اجل قيامت په نسبت تنبيه فرمايي، کله چې چاته دخپل مرګ د وخت او نېټې اطلاع او خبر نه وي چې کله راځي؟ نو د دنيا د موت او اجل په نسبت څوک څه ويلی شي، چې په کوم تاريخ او په کومه نېټه به راځي؟ ! د دې تعيين علم پرته (علاوه) د علّام الغُيوب الله جل جلاله بل هيڅ يو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معين او مقدر وخت کې قيامت واقع کوي، او دغه راښکاروي چې د الله تعالى په علم

کې د هغه وخت همدغه دی، پر آسمان او ځمکه باندې به دغه واقعه ډېره درنه وي، او د هغه علم هم ډېر دروند دی، چې ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اګر که د دغې واقعې ډېر قرائن او امارات شته، چې نبيانو عليهم السلام بالخاصه ځمونږ آخر الزمان پيغمبر محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم بيان فرمايلي دي، خو بيا هم د دغو ګردو علائمو له ظهوره وروسته کله چې قيامت واقع کيږي؛ نو هغه به بيخي په بې خبرۍ يو ناڅاپه او دفعتاً پېښيږي، لکه چې د بخاري شريف او د نورو په احاديثو کې تفصيلا مذکور دي.

﴿يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾ الآيه ـ د دې خلقو د سوال له طرزه ظاهريږي، چې ګواکې دوی ستاسې په نسبت داسې خيال کوي؛ چې ته د دې خبرې په تحقيق، تفتيش، پته او سراغ لګولو کې مشغول يې، او له تلاشه وروسته دې د هغه علم ته ځان رسولی دی، حال دا چې دغه علم حق جل وعلى شأنه سره مخصوص دی، او انبياء عليهم السلام په هغو شيانو پسې دومره نه ګرځي، چې هغه د الله تعالى له جانبه د کوم مصلحت لامله (وجې) پټ ساتل شوي وي، او نه دغه کار د دوی په اختيار کې شته، چې که هر څه وغواړي؛ هغه په کوښښ سره ضرور معلوم کړي.

قُلْ لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ اللَّهُ ۚ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ
وَمَا مَسَّنِىَ السُّوٓءُ ۚ إِنْ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

ووايه (اى محمده دوی ته) چې زه نه لرم واک لپاره د نفس (ځان) خپل د (رسولو د) نفع او نه د (دفع کولو د) ضرر مګر هغه څه چې اراده وفرمايي الله، او که وی زه چې پوهېدلی په (خبرو د) غيب باندې؛ نو خامخا حاصل کړی به مې وی ډېر له خير (نفعې) ځنې، او نه به وو رسېدلی ما ته کوم زيان، نه يم زه مګر (خو يم) ويروونکی (د کفارو په جحيم سره) او زېرى کوونکی لپاره د (هغه) قوم چې مؤمنان دي (په نعيم سره).

تفسير: په دغه آيت کې دا راښوول شوي دي؛ چې هر بنده اګر که ډېر لوی هم وي، مستقل اختيار او محيط علم نه لري، سيد الأنبياء محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم ته د دې خبرې د اعلان کولو حکم شوی دی، چې زه نورو ته لا څه چې خپل ځان ته هم څه ګټه (فائده) نشم رسولی، او نه ځان له زيان څخه ساتلی شم، مګر څومره چې الله تعالى وغواړي؛ هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر ګردو غيبي خبرو پوهېدی؛ نو ډېرې ښېګڼې (فائدې) به مې د خپل ځان لپاره حاصلولې چې د غيبي علم د نه لرلو له سببه زياتره فوتيږي، او هيڅکله هيڅ يوه نامناسبه واقعه به راته نه پېښېده، مثلا د «افک» په واقعه کې د څو ورځو له مخې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د وحيې د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پرېشاني ورپېښه شوه، په «حجة الوداع» کې يې صاف وفرمايل:

«لو استقبلت من أمري ما استدبرت لما سُقت الهدي» «که زه لا له پخوا پوهېدی په دغه شي باندې چې وروسته راپېښ شو؛ نو له سره به مې د (هدي) حيوان له ځان سره نه راووست»، داسې په سلهاوو نورې واقعې دي، چې د هغوی مخنيوی د «محيط علم» د لرلو په صورت په ډېره آسانی سره ممکن وو.

ګواکې دا يې ښوولې ده چې «علم المحيط» پرته له الله تعالى ځنې بل هيچا ته نه دی حاصل، او علم الغيب خو لا پرېږدئ ! د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالى په عطا کولو سره حاصليږي، که الله تعالى اراده ونه فرمايي نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی.

په هر حال په دغه آيت کې په ښکاره ډول سره راښوول شوي دي، چې مستقل اختيار يا محيط علم د نبوت له لوازمو ځنې نه دی، لکه چې ځينې جاهلان يې اټکلوي، هو ! د شرعياتو علم چې د انبياوو عليهم السلام له منصب او وظيفې سره ربط لري؛ ښايي هغه کامل کړي.

هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۚ فَلَمَّا تَغَشّٰهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيْفًا فَمَرَّتْ بِهٖ ۚ فَلَمَّآ أَثْقَلَتْ دَّعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَّنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّآ اٰتٰهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰهُمَا ۚ فَتَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٩٠﴾

همدغـه (الله) هغه ذات دی، چې پیدا کـړي یـې یـئ تاسې له نفس یوه څخه او پیدا کړي يې ده له دې نفس ښځه د ده، لپاره د دې چې آرام ونيسي له دې سره، نو كله چې نارينه پټه کړه دغه ښځه (يعني جماع يې ورسره وکړه) نو حامله شوه په حمل خفيف (سپک سره)؛ نو ګرځېده (تله راتله) به له دې حمل سره، نو كله چې درونـد شو حمل نو سوال وکړ دواړو له الله رب خپل نه، چې قسم دی خامخا كه راكړې ته مونږ ته صالح (كامل روغ ولد)؛ نو خامخا شو به مونږ هرو مرو له شكر ايستونكو (په دې نعمت). نو كله چې وركړ (الله) دوى ته صالح (ولد)؛ نو وګرځول دوی دواړو الله ته شريكان په (نامه د) هغه کې چې وركړ دوى ته (الله)، نو پورته دی الله له هغه چې دوى (او اولاده د دوى) يې شريكوي (له ده سره).

تفسير: الله تعالى ګرد انسانان له آدم عليه السلام څخه پيدا كړل، او د آدم عليه السلام د انس او سكون او د قرار د حصول لپاره يې د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضي الله تعالى عنها پيدا كړه، بيا له دوى دواړو څخې نوره اولاده او ځوځات پيدا شول.

كله چې يو نارينه له خپلې ښځې خپله فطري غوښتنه حاصله كړي؛ نو ښځه حامله شي، د حمل په ابتدايي حالت كې هيڅ دروندوالى نه وي، او حسب المعمول به ښځه تله راتله، او ناسته ولاړه كوي، ځكه چې تشه نطفه وي، كله چې ګېډه يې د ولد د لويېدلو په سبب راپورته شي؛ نو په دې باندې هيڅوک خبر نه وو، چې د دې په منځ كې څه شى پټ دي، آيا انسان دی كه حيوان؟ نو نارينه او ښځې دواړو د حق تعالى په دربار كې عرض وكړ، كه ته له خپله فضله يو ښه روغ رمټ او د كار وړ او صالح وړوكى مولود را عنايت كړې، نو مونږ دواړه بلكه ځمونږ نسل به هم ټول ستا شكر اداء كوو، كله چې الله تعالى د دوى دغه تمنّا پوره كړه، نو دوى ځمونږ په وركړې شوي شي كې د نورو د برخو په ټاكلو (مقررولو) يې شروع وكړه، مثلا ځينې په دې عقيده شول، چې دغه اولاد فلانى ژوندي يا مړ مخلوق مونږ ته راكړى دى، ځينې په دې عقيده نه وو خو عملا به يې د هغه په نذر او نياز شروع وكړه، يا به يې د مولود وچولى (تندى) د هغه په مخكې په سجده كېښووده، يا به يې په مولود باندې داسې نوم كېښووده، چې له هغه څخه به د شرك بوى راته، لكه عبد العزّى، عبد الشمس او داسې نور، لنډه دا چې په دغه صورت كې به د حقيقي منعم حق اعتقادا يا فعلا يا قولا نورو ته وركول كېده.

ښه وپوهېږئ چې حق تعالى د شرک د ګردو انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوى او اعلى دى، په دغو آيتونو كې د حسن بصري «رحمه الله» او نورو له رايه سره موافق خاص آدم عليه السلام او حواء رضي الله تعالى عنها مقصود نه دي، بلكه د عامو انسانانو د حالت نقشه ايستلې شوې ده، بېشكه ابتداء په ﴿هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ كې د تمهيد په ډول د آدم عليه السلام او حواء رضي الله تعالى عنها ذكر وو، مګر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځې ذكر شوى دى، او داسې په ډېرو ځايونو كې كيږي، چې د شخص له ذكره د جنس په لوري انتقال مرادوي لكه په ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ﴾ كې هغه ستوري چې په ﴿بِمَصَابِيْحَ﴾ سره ياد شوي دي، هغه لوېدونكي ماتېدونكي ستوري نه دي، چې په هغو د شياطينو ويشتل په عمل راځي، مګر له شخص د ﴿بِمَصَابِيْحَ﴾ څخه جنس مصابيح ته د كلام انتقال شوى دى.

تنبیه: حافظ عماد الدين ابن كثير «رحمه الله» ويلي دي چې: «كومو روايتونو كې چې راغلي دي، چې آدم او حواء عليهما السلام خپل ځوى ته «عبد الحارث» نوم كېښود، هغه له درې جهته معلول دي:

(۱): عمر بن ابراهيم البصري د يوه حديث په سند كې راغلى دى، او ابو حاتم «رحمه الله» د هغه په اړه وايي: «لا يحتجُّ به».

(۲) په ځينو نورو روايتونو كې دا قول په سمرة رضي الله تعالى عنه باندې موقوف دى، او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې نه دى مرفوع كړى.

(۳): حسن بصري «رحمه الله» چې د دغه روايت راوي هم دى؛ خو پخپله يې د دغه آيت شريف تفسير دغه شان نه دى كړى، كه دغه روايت صحيح وى، نو حسن رحمه الله به وربانديې په دغه تفسير كې اعتماد كړى وو، ځكه هغه وايي چې د ﴿جَعَلَا لَهُۥ شُرَكَآءَ﴾ نه مراد آدم او حواء عليهما السلام نه دي، بلكه د هغه اولادې ځخه نور خلك مراد دي، لكه يهود او نصارى، او همدا ښه او بهتر تفسير دى اهـ.

(۴): دا حديث حسن بصري «رحمه الله» د سمرة رضي الله تعالى عنه ځخه روايت كړى دى، او د محققينو محدثينو تحقيق دا دى، چې حسن بصري له سمرة رضي الله تعالى عنه ځخه يوازې د عقيقې حديث اورېدلى دى، او نور يې ورځخه نه دي اورېدلي، نو هغه ټول منقطع دي.

او هر چې كوم آثار د أهل علم ځخه په دغه باب كې نقل شوي دي؛ نو كېداى شي له أهل كتابو ځخه يې اورېدلي وي، او په اسلامي شريعت كې داسې ځه نشته چې د دغه روايتونو تأييد وكړي، نو كه تكذيب يې ونه كړو، نو تصديق يې هم نشو كولاى، سره له دې چې په وروستي غوراوي كې د يو جليل القدر پيغمبر په شان كې طعن هم راځي، نو له دې كبله لكه چې ابن كثير «رحمه الله» وايي: «ځمونږ په وړاندې افضل، راجح، او بهتر د حسن بصري «رحمه الله» قول دى، چې مراد ورځخه آدم او حواء نه، بلكه د هغوى اولاد يهود او نصارى دي».

أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾

آيا شريك ګرځوي دوى (له الله سره) هغه شى چې نشي پيدا كولى هيڅ ځيز حال دا چې دغه (بُتان) پيدا كړل كيږي (يعني دوى پخپله بل چا پيدا كړي دي، نو ځرنګه به خالق د بل چا شي؟).

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَآ أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى ٱلْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَٰمِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ ۖ فَٱدْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا۟ لَكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَآ ۖ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَآ ۖ أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَآ ۖ أَمْ لَهُمْ ءَاذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ قُلِ ٱدْعُوا۟ شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

او طاقت نه لري (دا بتان) لپاره د دغو (عابدانو خپلو) د مرستې كولو او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) كولى شي. او كه تاسې راوبولئ دوى سمې صافې لارې ته؛ نو نه كوي متابعت دوى ستاسې، برابره ده پر تاسې (دغه خبره) چې آيا بولئ تاسې (دوى) او كه يئ تاسې چپ (د دوى له بلنې ځخه). بېشكه هغه كسان چې عبادت كوئ تاسې (اى مشركانو ! د دوى او بولئ يې) بې له الله؛ مملوكان دي په شان ستاسې، نو وبولئ تاسې دوى؛ نو ودې مني دوى (دغه بلنه)

ستاسې که يئ تاسې صادقـان (رښتيني پـه دغه دعـوی کې چې دوی معبودان دي). آيا شته دوی ته (داسې) پښې چې تلل کوي دوی په هغو سره؟ آيا شته دوی ته (داسې) لاسونه چې نيول کوي دوی پـه هغو سـره؟ آيا شته دوی ته (داسې) سترګې چې ليدل کوي دوی په هغو سره؟ آيا شته دوی ته (داسې) غوږونه چې اورېدل کوي دوی په هغو سره (بلکه دا شيان دوی لره نشته، پس له تاسې څخه هم بدتر شول، نو تاسې څنګه د دوی عبادت کوئ؟ !) وواېه (ای محمده ! دوی ته): چې را وبولئ تاسې شريکان خپل (د امداد لپاره) بيا (په خپلو تدبيرونو) ضرر ورسوئ ماته پس مهلت مه راکوئ تاسې ماته (هيڅ قدر).

إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ۝١٩٦

بېشکه ولي «ناصر او ساتونکـی» مې الله دی، هغه چې ټوټه ټوټه يـې نازل کړی دی کتاب، او همدغه (الله حمايت) ساتنه کوي د صالحانو (او کارونه يې جوړوي).

تفسير: يعنې هغه الله جل جلاله څما ولي، بادار او مرستيال دی؛ چې پر ما باندې يې وار په وار کتاب (قرآن) نازل کړی دی، او د رسالت پر منصب باندې يې فائز کړی يم، هم دغه پاک الله به زما حمايت، حفاظت او صيانت د ګردې دنيا په مقابل کې وکړي، څکه چې همدغه الله تعالی د خپلو نېکو بندګانو حفاظت او اعانت کوي، بالخاصّه د انبياوو عليهم السلام.

وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَكُمۡ وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ۝١٩٧ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَسۡمَعُواْۖ وَتَرَىٰهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ وَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ۝١٩٨

او (بېشکه) هغه (معبودان) چې يې بولئ تاسې بې له الله؛ طاقت نه لري دوی د نصرت (مرستې کولو) ستاسې، او نه د ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شي (نو زه يې څه پروا لرم). او که راوبولئ تاسې دوی په جانب د هدايت (د سمې صافې لارې)؛ نو هيڅ نه اوري دوی، او وينې به ته (ای محمده !) دوی چې ګوري به دوی تاته حال دا چې دوی به هيڅ نه ويني.

تفسير: يعنې په ښکاره سره دوی د سترګو خاوندان دي، خو په کې د ليدلو قوت او د کتلو قدرت او د بينايي نور او د بصارت ظهور چېرې دی؟

د ﴿تَدۡعُوهُمۡ﴾ فاعل که مشرکين شي، نو د (هُم) ضمير بُتانو ته راجع کيږي، يعنې که وبولئ تاسې ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته، نو دوی نه اوري، او که د ﴿تَدۡعُوهُمۡ﴾ فاعل مؤمنين شي؛ نو د (هُم) ضمير مشرکانو ته راجع کيږي، يعنې که وبولئ تاسې ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارونو ته؛ نو دوی ستاسې بلنه نه مني.

خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ۝١٩٩ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝٢٠٠

ونيسه (ای محمده ! عادت د) عفوې کولو، او امر (حکم) وکړه په معروف (نېکو کارونو) سره، او مخ وګرځوه ! (په څنګ شه !) له جاهلانو (ناپوهانو ليونيانو) څخه. او که باعث او تېز کړي تا (په معصيت) له طرفه د شيطان کومه وسوسه؛ نو پناه وغواړه په الله پورې، بېشکه دغه (الله) ښه اورېدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په ګردو احوالو).

تفسیر: د﴿خُذِالْعَفْوَ﴾ څو معناګاني شوي دي، د زیاترو حاصل دا دی، چې له سختګیری او تندخویی ځنې پرهېز وکړه د مؤمنانو په مقابل کې، څو د قهر او غضب له امله (وجې) دوی در څخه تار په تار نشي، او محقق شیخ الهند «رحمه الله» همدغه معنا د «عفوې په عادت نیولو» سره تعبیر کړېده.

ځینې د دې آیت ترجمه داسې هم کوي، «واخله ای محمده ! د غنیانو هغه زیاتي مالونه او هغه چې آسان وي دوی ته، (او دا حکم د زکات له وجوب څخه پخوا وو) او امر وکړه خلقو ته په نېکی سره، او مخ وګرځوه له ناپوهانو، او مه کوه ورسره جنګ، (او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا وو) او که ورسیږي تاته ای محمده ! له طرفه د شیطانه څه وسوسه چې په جګړه کې دې واچوي له جاهلانو سره؛ پس پناه ونیسه په الله سره چې در څخه دفع کړي هغه وسوسه الخ».

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَٰٓئِفٌ مِّنَ الشَّيْطَٰنِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَٰنُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

بېشکه هغه کسان چې ویرېږي (له الله او ځان ساتي له ګناه) کله چې ورسیږي دوی ته کومه وسوسه (او ګذر) له طرفه د شیطانه؛ نو یاد کاندي دوی (حکم د الله او وینښ شي) پس ناڅاپه دوی لیدونکي وي (د حق)، او ورونه د دوی (چې شیطانان دي) راکاږي (چلوي) دغه (کفار) په ګمراهی کې، بیا نه کوي دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوي په متابعت د شیاطینو کې).

تفسیر: اګر که د استعاذې حکم ګردو (ټولو) لره شامل دی، خو خطاب لومړی یواځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وو، اوس د عامو متقیانو او د ګردو (ټولو) پرهېزګارانو د حال بیان فرمایي، یعنې د عامو متقیانو په حق کې دغه محال نه دی، چې د شیطان ګذر د هغوی په لوري وشي، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کې واچوي، هو ! د متقیانو شان داسې وي، چې د شیطان له اغواء او تېرایستلو ځنې تل په غفلت کې نه پاتې کیږي، بلکه که لږ څه غفلت وریېښ شي؛ دستي پاک الله یادوي، وېښ او په سد کیږي، که یې ولغزي؛ نو سمدلاسه ځان نیسي.

باقي د غیر متقیانو چې د دوی په زړو کې د الله تعالی وېره نه وي، او خپل ځان له ګناهونو څخه نه ساتي، او ښایي دوی ته د شیطان ورونه وویل شي، د دوی حال دا دی، چې شیطان تل دوی د ګمراهی په لوري کشوي، او ورښایسته کوي یې، او د دوی په تېرایستلو کې هیڅ قصور او کمی نه کوي.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي هَٰذَا بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

او تر هغه وخته پورې چې رانه وړې (ته ای محمده !) دوی ته کومه معجزه (چې دوی یې غواړي نو) وایي دوی: ولې دې (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسې معجزه؟ نو ووایه: بېشکه همدا خبره ده، چې زه متابعت کوم د هغه څه چې وحې کولی شي ماته له طرفه د رب ځما (او زه نه یم راوړونکی د معجزې له خپله ځانه)، دغه (قرآن ټول دلائل د) پوهنې دي له (جانبه ده) رب ستاسې، او هدایت او رحمت دی لپاره د (هغه) قوم چې مؤمنان دي دوی.

تفسیر: د نبي وظیفه یواځې همدغه ده، چې هر هغه شی چې الله تعالی په وحې سره نازلوي؛ قبول یې کړي، او پرې ټګ او عمل وکړي، او نورو ته هم پر هغه باندې د عمل کولو دعوت ورکړي، باقي هغه تنزیلي او تکویني آیتونه چې تاسو

يې له ما ځنې غواړئ؛ نو کوم آيت او معجزه به له پاك قرآن ځنې لويه او لوړه وي؟ ځکه چې دغه عظيم الشأنه معجزه د ګرد (ټول) جهان لپاره د بصيرت زياتوونکو حقائقو او مواعظو خزانه ده، او ايمان راوړونکو ته د يوه خاص قسم هدايت او رحمت ذخيره منځ کې لري، تاسې دغه عظيم الشأن قرآن کله ومانه ! چې بيا به هغه فرمايشي معجزه ومنئ؟ !.

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۲۰۴﴾

او کله چې ولوستلى شي قرآن؛ نو غوږ کېږدئ تاسې هغه ته او چپ اوسئ تاسې، لپاره د دې چې رحم درباندې وشي.

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ﴿۲۰۵﴾

او يادوه ته (اى بنده !) رب خپل په زړه خپل کې په زارئ او وېرې سره او کم له هسکه (اوچته) غږه له وينا، په لومړنيو برخو د سبا کې، او په وروستنيو برخو د ببګا کې، او مه کېږه (اى ځما بنده) له غافلانو (بې خبرانو !).

تفسير: لوى ذکر خو عظيم الشأن قرآن دى، چې د هغه د ادب بيان اوس تېر شو، په دغه آيت کې د «ذکر الله» څه آداب په عمومي توګه بيان فرمايي، يعني د «ذکر الله» اصلي روح همدا دى، هغه شى چې په ژبه ويل کيږي؛ د زړه توجه دې هم د هغه په لوري وي، تر څو د «ذکر الله» پوره خوند او نفع ظاهره شي، او ژبه او زړه دواړه د الله تعالى په ياد کې مشغول شي، د ذکر الله په وخت کې ښايي چې په فکر کې دقّت او په زړه کې رقّت وي، او په صحيح رغبت، مينه او رهبت (وېره) سره د الله تعالى په ياد کې مشغول او لګيا شي !، او داسې وضعيت او هيئت دې خپل ځان ته غوره کړي، لکه چې کوم ويرېدونکى خوشامند کوونکى انسان يو لوى بې مثله ذات ته عرض او فرياد کوي، ښايي چې د ذاکر په لهجه، غږ او هيئت کې دې د تضرّع، وېرې او خوف اثر او رنګ محسوس وي، د ذکر او مذکور له عظمت او جلاله د غږ ورو کېدل يو طبيعي او قدرتي امر دى: ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾ (۱۶ جزء د طه سورت (۱۰۸) آيت (۶) رکوع)، نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلى دى، که په ورو غږ او توجّه سره په خفيه يا په جهر سره د الله تعالى ذکر وکړي؛ نو الله تعالى به هم د هغه ذکر کوي.

إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿۲۰۶﴾

بېشکه هغه (ملائکې) چې په نزد د رب ستا کې (مقربې) دي؛ نه کوي تکبر (لويي) دوى له عبادت د دغه (الله) څخه، او پاکي وايي په هر وخت د دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدې کوي.

تفسير: يعنې په شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او ببګا په اوقاتو کې د الله تعالى له ياده مه غافل کېږئ، کله چې مقربې ملائکې د الله تعالى له بندګۍ ځنې عار نه کوي، بلکه همېشه د الله جل جلاله په يادولو او ذکر کولو کې لګيا او مشغولې دي، او هم دغه رب العالمين ته سجدې کوي؛ نو انسانانو ته لا ضروري ده، چې د اله العالمين جل جلاله له ذکر او عبادت څخه غافل نشي !، بنا پر دې د دې آيتونو له لوستلو څخه وروسته ښايي چې د تلاوت سجده هم وکړه شي !.

(تمّت سورة الأعراف بفضل الله تعالى)

سُورَةُ الأَنفَالِ

«د (الأنفال) سورت مدني دی، پرته له (۳۰) آيت څخه د (۳۶) آيت تر آخره پورې چې مکي دي، (۷۵) آيتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۸) او په نزول کې (۸۸) سورت دی، د (البقرة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

دغه سورت د «بدر» له غزا څخه وروسته په مدينې منورې کې نازل شوی دی، د هجرت په دويم کال کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته معلومه شوه، چې يوه لويه تجارتي قافله د ابو سفيان په مشرۍ له شام څخه رهي (روانه) شوې ده، د ابو سفيان دغه تجارتي قافله «جوپه» چې په هغې کې تقريباً «۶۰» تنه قريش او يو زر اوښان او پنځوس زره ديناره مال وو، کله چې له شام څخه د مکې معظمې په لورې د کاروان د بېرته راګرځېدلو خبر نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته ورسېد.

نو د «صحيح مسلم» له يوه روايت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه، چې آيا پر دغه جماعت باندې تعرض وکړو؟ د دغې جرګې د دې وضعيت له ليدلو څخه ابو بکر الصدّيق او عمر الفاروق او رئيس الانصار سعد بن عبادة رضي الله تعالى عنهم أجمعين حوصله زياتوونکې خطبې وويلې او ښې ويناوې يې وکړې.

بالآخر رسول اکرم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلّم له درې سوو او څو تنو مجاهدينو سره؛ هغه کسان چې په هماغه وخت کې سره ټول شوي وو، له خپلو معمولي سامانونو سره رهي (روان) شوي وو.

په دې باره کې د بخاري شريف په روايت کې «کعب بن مالک رضي الله تعالى عنه» فرمايي: «هغه کسان چې د بدر په غزا کې شريک شوي نه وو؛ په هغوی باندې کوم عتاب نازل نشو، ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم يوازې د تجارتي قافلې د مهم لپاره وتلی وو، اتفاقاً الله تعالى د يوه اساسي جنګ صورت ورپيدا کړ.

ابو سُفيان د رسول الله مبارک له دغې ارادې څخه خبر شو، او سمدلاسه يې مکّې معظمې ته سړی واستاوه، له هغه ځايه تقريبا د زرو تنو لښکر چې د قريشو لوی لوی سرداران او مشران هم په کې شامل وو؛ له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهيزاتو سره د مدينې منورې په لورې رهي (روان) شو.

رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کې وو، چې دا خبره ورمعلومه شوه، چې د ابو جهل او د نورو لويو لويو «ائمة الکفر» تر مشرۍ لاندې لوی لښکر په ډېر زور او شور او غيظ او غضب د اسلام د مقابلې لپاره را رهي (روان) شوی دی، د دې غير متوقع صورت له پېښېدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بيا خپلو اصحابو کرامو ته د دې خبرې اطلاع هم وکړه، چې په دغه وخت کې دوه جماعته ستاسې په مخکې دي:

(۱) تجارتي قافله.

(۲) فوځي لښکر، د الله تعالى اراده داسې ده، چې له دغو دوو ټوليو څخه پر يوه باندې به تاسې مسلط وګرځئ، تاسې دا راوښيئ، چې له دغو دواړو ډلو څخه پر کومې باندې تعرّض او يرغل (حمله) کول غواړئ؟ او د هغه د مقابلې لپاره تيار يئ؟ څرنګه چې دغه اسلامي لښکر خپل پوره تياری جهاد ته نه وو کړی؛ ځينو افرادو چې خپل لږ سامان، وسلو، او اسبابو او د تعداد قلّت (کمی) ته وکتل نو داسې رايه يې ورکړه چې: پر تجارتي قافلې باندې يرغل (حمله) زيات مفيد او آسان دی، مګر دغه رايه د رسول الله نه وه خوښه، ابو بکر صديق، عمر فاروق، او مقداد بن الأسود رضي الله تعالى عنهم أجمعين په ډېر ځوښ (جوش) سره غيرت راوړونکې ويناوې وکړې، په آخر کې سعد بن معاذ رضي الله تعالى عنه تقرير وکړ.

وروسته داسې فيصله وشوه، چې د عسکريت په ډګر کې ښايي چې مونږ د اسلامي شجاعت جوهر وښيو، څنګه چې د بدر په مقام کې دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول، الله تعالى مسلمانانو ته لوی بری عنايت او ور په برخه کړ، د کافرانو (۷۰) تنه لوی لوی سرداران ووژل شول، او (۷۰) تنه يې بنديان شول، په داسې ډول د کفّارو زور مات شو.

په دغه سورت کې عموما د همدغې غزا جزئيات او متعلقات بيان شوي دي، هغه کسان چې داسې خيال کوي، چې په دغه غزا کې رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکري قوت د مقابلې لپاره وتلی وو، چې د تعرض په مقصد د مدينې منورې په لوري رهي (روان) شوی وو، او د قريشو په تجارتي قافلې باندې د حملې په نيت له اوله تر آخره پورې هيڅ نه وو وتلی؛ نو د دې عقيدې خاوندان في الحقيقت غـواړي، چې د حديثو، سيرو، او د قـرآني اشاراتو ټولې ذخيرې له خپلو مجعولاتو څخه قربان کړي.

د دې مسئلې تفصيل په «الجهاد الکبير» او «الشهاب» کې ليکلی شوی دی، او ځای په ځای په دغو صفحاتو کې هم نور لازم معلومات د هغه په نسبت ليکلي کيږي، ان شاء الله تعالی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡأَنفَالِۖ قُلِ ٱلۡأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِۖ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَصۡلِحُواْ ذَاتَ بَيۡنِكُمۡۖ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ
وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ١ إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتۡ قُلُوبُهُمۡ وَإِذَا تُلِيَتۡ
عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتۡهُمۡ إِيمَٰنٗا وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ٢ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ
يُنفِقُونَ ٣ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُمۡ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمۡ وَمَغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ٤

پوښتنه کوي دوی له تا نه (ای محمده !) له (حکمه د) غنائمو څخه، ووايه (دوی ته چې اموال د) غنيمتونو خاص الله لره دي او رسول (د الله) لره دي (چې تقسيم يې کړي سم له شرعي اصولو سره)، پس وويرېږئ تاسې له الله نه، او اصلاح وکړئ تاسې د هغه حال چې په منځ ستاسې کې دی (يعنې پخپلو منځونو کې سره دوستي وکړئ ! او نزاع پرېږدئ)، او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د الله که يئ تاسې مؤمنان (په حقه سره). بېشکه خبره همدا ده چې حقّاني مؤمنان هغه کسان دي کله چې ياد کړی شي (دوی ته نوم د) الله؛ نو ويرېږي زړونه د دوی، او کله چې ولوستی شي پـر دوی بانـدې آيتونو (کلام) د الله؛ نـو زياتوي دغه (آيتونه) دوی لره ايمان (د دوی)، او پر رب (پالونکي) خپل باندې توکل (اعتماد) کوي دوی. (دوی) هغه (مؤمنان) دي چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) دوی لمونځ، او له ځينې د هغه ماله چې ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نفقه کوي (لګوي په لاره د الله کې). دغه کسان همدوی دي مؤمنان په حقه سره، شته دي دوی ته درجې په نزد د رب د دوی او مغفرت (بخښنه) او رزق نېک (د عزّت).

تفسير: «أنفال» جمع د «نفل» دی، او غنائمو ته ځکه «نفل» وايه شي، چې رب العزت د فضل او مرحمت محض يوه عطا ده، په بدر کې هغه د غنيمت مال چې په لاس راغلی وو؛ په اصحابو کرامو کې د هغه په نسبت نزاع وه، هغه ځلميان چې مخکې وړاندې تللي وو او جنګونه يې کړي وو؛ دوی د غنيمت ګرد اموال خپل حق ګاڼه، پاخه او سپين ږيري سړي چې د ځلميانو تر شا ولاړ وو؛ داسې به يې ويل چې: «مونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسې ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښايي چې غنيمت مونږ ته هم راکړ شي» هغه جماعت چې د نبي کريـم صلی الله عليه وسلم حفاظت يې کاوه، او ددوی په مبارک حضور کې حاضر ولاړ وو، دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل، په دغو آيتونو کې دغه خبره ښوولې شوې ده، چې فتح يوازې د الله تعالی په مرسته (مدد) ستاسې په برخه شوې ده، د بل هيڅ يوه په توره، زور، تدبير، لارښوونه او اعتماد سره تاسې هغه نه ده حاصله کړې، نو د دغو اموالو مالک الله ذو الجلال دی، او رسول الله صلی الله عليه وسلم دی، څرنګه چې الله جل جلاله

د خپل رسول په وسيله حکم ورکړی دی؛ ښاي چې له همغه حکم سره موافق دې غنائم هم وويشل شي، د دې حکم تفصيل به وروسته راشي.

كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ۝٦

(دا د قسمت کراهيت دوی ته داسې وو) لکه چې ايستلی وې ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره، حال دا چې بېشکه يوه (ډله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دې ايستلو چې ورته تيار نه وو). حال دا چې جګړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کې (چې جهاد وو) وروسته له هغه چې ښکاره شوه (دوی ته فتح ستا په بشارت، داسې جګړه يې کوله په کولو د جهاد کې) ګواکې بيولې کيږي دوی طرف د مرګ ته په داسې حال کې چې دوی وينې (عيناً مرګ په سترګو).

تفسير: يعنې فکر وکړئ ! چې په همدغه د «بدر» په جنګ کې له شروع څخه تر آخره پورې په څه ډول سره د الله تعالی امداد، تاييد، او توفيق د مسلمانانو په برخه وو، هم دغه پاک الله وو؛ چې د نصرت صادقه وعده يې د اسلامي دين په نسبت وفرمايله، او خپل نبي صلی الله عليه وسلم يې د يوه حق امر يعنې له کفارو سره د (جهاد) کولو لپاره له مدينې منورې څخه د باندې د بدر په ډګر کې په داسې وخت کې راوويست، چې د مسلمانانو يوه ډله د قريشو له لښکرو سره پر جنګېدلو راضي او خوښه نه وه.

يعنې د جهاد په وسيله د اسلام او د اسلام د تابعانو غالب کېدل او د ابو جهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندې دومره شاقّه او ګرانه وه؛ لکه چې چا ته په رڼو سترګو د مرګي په خوله کې ورتلل سخت او مشکل ښکاري، بيا هم الله تعالی په خپل توفيق سره د وی د جنګ ډګر ته بوتلل، او په خپل امداد سره يې مظفر او منصور وګرځول، او له غنيمت سره يې سالم بېرته راوستل.

نو څرنګه چې د الله تعالی په مرستې (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پورې پای (آخر) ته رسېدلی دی؛ نو د غنيمت اموال هم ښايي چې د هغه مال وګڼل شي، او د هغه هر هغه مصرف چې پاک الله د خپل رسول په وسيله در ښيي، ښايي چې همدلته دې تقسيم او صرف کړ شي. !

تنبيه: د ﴿كَمَآ أَخْرَجَكَ﴾ کاف مې په خپل تقرير کې يواځې د تشبيه لپاره نه دی اخيستی، بلکه د ابو حيّان «رحمه الله» له تحقيق سره موافق د تعليل په معنی باندې مې مشتمل کړی دی، لکه چې په ﴿وَٱذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ﴾ کې علماوو تصريح کړې وه، او د ﴿كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ﴾ الی آخر الآيات مضمون مې د ﴿قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ يو سبب ګرځولی دی، او د ابو حيان «رحمه الله» او د نورو په شان مې «أعزك الله» او نور مې مقدر نه دی منلی.

او هم مې د آيت په تقرير کې د «روح المعاني» د صاحب «رحمه الله» له تصريح سره سمه اشاره کړېده، چې د ﴿كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ﴾ د دوی يواځې خروج عن البيت مراد نه دی، بلکه له «خروج من البيت» څخه ترې (دخول في الجهاد) پورې اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده، چې په کې ﴿وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ﴾ او نور ګرد احوال او وقائع سره شامل او واقع شوي دي.

د يوې ډلې کراهيت خو عين د خروج عن المدينه په وخت کې لا ښکاره شوی وو، لکه چې د صحيح مسلم شريف او د طبري شريف په حواله د «الأنفال» د سورت په اوله مقدمه کې بيان شوي دي، د مجادلې صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځېدلو د اطلاع رسېدلو په وخت کې د «صفراء» په مقام کې واقع شوی وي، له دې پوهېدلو څخه به د ځينو مبطلينو د مغالطو استيصال په ښه ډول سره وشي.

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ۞ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ۞

او (یاد کړئ) هغه وخت چې وعده کوله له تاسې سره الله یو د دوو طائفو (ډلو څخه چې قافله یا لښکر وو) چې بېشکه دغه تاسې لره ده، او ستاسې خوښه وه چې بېشکه هغه بې وسلې بې زحمته (بې اغزي ډله دې) وي تاسې ته، او اراده لري الله د دې چې ښکاره ثابت کړي رښتیا په خبرو خپلو سره، او پرې کړي بېخ د کافرانو لپاره د دې چې ظاهر غالب کړي حق (دین د اسلام)، او (لپاره د دې چې) ظاهر کړي بطلان د باطل (کفر)، او اګر که بده مني (دا خبره) مجرمان (کافران او پرې خپه کیږي).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چې پر تجارتي قافلې باندې حمله وشي، چې یو اغزئ هم د دوی په پښو کې چوخ نشي، او ډېر مال او اسباب هم په لاسونو ورشي، لیکن د الله تعالی رضا داسې وه، چې په دغه وړو کي کم قوته او بې سامانه ټولي ته پر یوه کثیر التعداده اومرتب او منظم او له شوکته ډک لښکر باندې فتح او بری ورعطا کړي، او خپلې ګردې کلمې او خبرې په دغې وسیلې سره په یوه حیرانوونکي ډول رښتیا او ثابتې کړي، او د مکې معظمې د کفارو بېخ له سټه وکاږي، چې په دې ډول سره د الله تعالی د وعدې صداقت په یوه حیرت زیاتوونکي اصول سره ظاهر شي، او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف ډول سره ښکاره شي، لکه چې همداسې هم وشو، او په بدر کې د قریشو اویا تنه لوی لوی سرداران ووژل شول، او اویا تنه نور مشران یې بندیان شول، او په دې ډول سره د کفارو ملاوې ماتې شوې، او د مکې معظمې د کفارو بنیادونه سره ولړزېدل، فلله الحمد والمنة !.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ۞ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۞

(یاد کړئ) هغه وخت چې استغاثه به کوله تاسې رب خپل ته نو الله ستاسو استغاثه قبوله کړه لپاره د (فریاد) ستاسې، چې بېشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسې سره په زرو تنو له پرښتو څنې یوه په بلې پسې راتلونکې. او نه وه ګرځولې (نه وه ورکړې) دغه (مرسته) الله مګر (ورکړې یې وه فقط) لپاره د دې چې زېری شي (د نصرت) او لپاره د دې چې مطمئن (آرام) شي په دغې مرستې سره زړونه ستاسې، او نه ده مرسته مګر (خو ده) له جانبه د الله، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په (۴ جزء د آل عمران سورت په (۱۲۶) آیت (۱۳) رکوع) کې هم تېر شوی دی، دلته دې هم همغه تفسیر بیا وکتلی شي !، هو ! دومره ده چې هلته د پرښتو تعداد له (۳۰۰۰) څخه تر (۵۰۰۰) پورې بیان کړی شوی وو، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وي؛ نو ویلی کیږي چې: اول څلې به یو زر کسیزه ډله راغلې وي، بیا به وروسته له هغې بله ډله راغلې وي چې د هغې تعداد به له درو زرو څنې تر پنځو زرو پورې رسېدلی وي، ښایي د ﴿مُرْدِفِينَ﴾ څنې همدې لورې ته اشاره وي.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ۞

یاد کړئ هغه وخت چې واچوله (الله) په تاسې پر کالې (د خوب پرمښکی) لپاره د امن (تسکین) ستاسې له خپله جانبه، او نازلې کړې (الله) پر تاسې له (طرفه د) آسمانه اوبه لپاره د دې چې پاک

کړي تاسې په دغو (اوبو) سره، او لرې کړي له تاسې نجاست د شيطان او لپاره د دې چې قوت واچوي په زړونو ستاسې کې، او محکم کړي په هغو (اوبو) سره قدمونه ستاسې.

تفسير: د «بدر» غزا في الحقيقت د مسلمانانو لپاره ډېره سخته ازموينه او د عظيم الشأن امتحان موقع وه، د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کې دغه ړومبنی مهم او قابل الذکر تصادم وو، او بيا يې صورت هم داسې واقع شوی وو، چې کفارو لا له پخوا څخه پر ښو ښو ځايونو او د اوبو او نورو حاکمه وو نقاطو باندې قبضه کړې وه، او مسلمانانو په يوه ټيټ ځای کې موقع نيولې وه، چې په کې ډېرې داسې شګې وې چې تګ او راتګ په کې سخت مشکل او د تلونکي پښې به په کې ډېرې خښېدې، د ګرد او غبار او دوړو لامله هم سخت تکليف او رېړ ورسېده، د اوبو د نشتوالي له سببه له يوه جانبه د اوداسه او غسل تکليف او له بله طرفه له تندې څخه مسلمانان ډېر زيات وارخطا شوي وو.

په دغه وخت کې الله تعالی په خپل کامل رحمت سره يو زورور باران اوراوه، چې په هغه سره هغه ګردې شګې کلکې شوې، او د غسل او اوداسه لپاره اوبه ډېر شوې، او له ګرد او غبار او دوړو څخه هم وژغورل شول.

بالعکس په هغه ځای کې چې د کفارو لښکر وو، داسې سختې چيکړې او خټې پيدا شوې، چې دوی به درګرده په کې ښوييدل او خښېدل، کله چې دغه ظاهري پرېشانۍ ګردې لرې شوې، نو الله تعالی پر مسلمانانو باندې يو قسم پرمنښکي او د خوب پرکالي او بې سدۍ په شان يوه وضعه راوستله، کله چې له هغې د دوی سترګې خلاصې شوې، نو د دوی له زړونو څخه خوف، هراس او وېره بېخي ورکه شوه.

په ځينو رواياتو کې راغلي دي، چې رسول الله مبارك او أبو بكر الصديق رضي الله تعالى عنه ټوله شپه په عريش کې په زارۍ او دعا مشغول وو، په پای (آخر) کې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم لږه پرکالي راغله، کله چې له هغې څخه يې سترګې خلاصې شوې، نو ويې فرمايل: خوشاله اوسئ ! چې جبرئيل ستاسې د مرستې (مدد) لپاره راځي !، کله چې له «عريش» څخه يې د باندې تشريف راوړ؛ نو د ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاري وو.

په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه يې له بې اودسيو او زړونه يې له شيطاني وسوسو څخه پاك کړل، له بل لوري د شګو له کلکېدلو څخه په ظاهري ډول سره هم د دوی قدمونه ټينګ او ثابت شول، او د دوی له زړونو څخه خوف او وېره بېخي ووته، او بېخي ډاډه او مطمئن او زړور شول.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

(ياد کړه ای محمده !) هغه وخت چې وحي وکړه رب ستا پرښتو ته (چې ووايئ مؤمنانو ته) بېشکه زه له تاسې سره يم (په نصرت او اعانت) نو ثابت کړئ تاسې هغه کسان چې مؤمنان دي (په نصرت او بشارت)، ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي وېره، نو ووهئ تاسې (سرونه د دې کفارو) له پاسه د ورمېږونو، او ووهئ تاسې له دغو (کفارو څخه هر هر بند) او ټولې ګوتې. دغه (وهل د کفارو) د دې لپاره دي، چې بېشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پرېښودلو (د شرعې)، او هر هغه څوك چې مخالفت کوي له الله او له رسول د الله؛ نو بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنيا او عُقبی کې). دغه

(ستاسې دنیوي عقوبت دی) نو وڅکئ تاسې دا (دنیوي عذاب ای کفارو !) او (وپوهېږئ چې) بېشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کې).

تفسیر: د «بدر» غزا د اهمیت اندازه له دې نه ښه لګېدی شي، چې پخپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار «سراقة بن مالك مدلجي» په صورت ممثل شوی ابو جهل ته راغی، او د مشرکانو زړونه یې ډېر مطمئن او ښه ډاډه کړل، او هغوی ته یې اطمینان ورکړ چې نن پر تاسې باندې هیڅوک بری او غلبه نشي موندلی، او زما ګرده قبیله له تاسې سره ده، د ابلیس تر بیرغ لاندې د شیطانانو ډېر لوی لښکر وو، چې د دې واقعې تفصیل وروسته راځي.

د دوی په مقابل کې الله تعالی د مسلمانانو د (مرستې) او امداد لپاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیه السلام تر مشرۍ لاندې ولېږل، او ویې فرمایل چې: زه له تاسې سره یم، که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوي دي، او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلې زیاتوي، او د دوی له لوري جنګېدلو ته تیار دي، او د مسلمانانو په زړونو کې وسوسې وراچوي، او دوی وېروي؛ نو تاسې ای پرښتو ! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټینګ کړئ ! له دې لوري تاسې د دوی همت ورزیاتوئ ! د هغه لوري به زه د کفارو په زړونو کې دهشت، رعب، خوف او وېره اچوم، تاسې د مسلمانانو په مرسته د دغه ظالمانو ورمېږونه (مرۍ) ووهئ ! (یعنې پرې یې کړئ)، او بند په بند او پیوند په پیوند یې جلا (جدا) او انډی انډی (ټوټې ټوټې) یې کړئ !.

په روایتونو کې مذکور دي، چې په «بدر» کې خلقو پرښتې په خپلو سترګو سره لیدلې، او هغه کفار چې د پرښتو له لاسه وژلي شوي وو؛ د هغو کفارو ځنې چې مسلمانانو وژلي وو؛ جلا (جدا) او له ورا پېژندل کېدل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحۡفٗا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلۡأَدۡبَارَ ١٥

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) کله چې یو ځای شئ تاسې (یا مخامخ شئ یا پېښ شئ په جنګ کې) هغو کسانو سره چې کافران شوي دي (د جنګ په ډګر کې)، په دغه حال کې چې دوی غونډ (او ګڼ) وي؛ نو مه ګرځوئ تاسې دغو (کفارو) ته شاوې خپلې (د تېښتې په نیت).

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنې له جهاده ځنې وتل او تېښتېدل، او په جنګ کې کفارو ته خپله شا اړول ډېره لویه ګناه او له أكبر الكبائرو ځنې ده، که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمېره یو په دوه وي؛ بیا هم فقهاوو مسلمانانو ته د شا آړولو اجازه نه ده ورکړې.

وَمَن يُوَلِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفٗا لِّقِتَالٍ أَوۡ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٖ فَقَدۡ بَآءَ بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأۡوَىٰهُ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ١٦

او هر هغه څوک چې وګرځوي دغو (کفارو) ته په دغه ورځ (د مخامخ کېدلو د جنګ) شاخپله، مګر په دې حال کې چې بېرته ګرځېدونکی (په هنر سره) لپاره د جنګ یا حال دا چې یو ځای کېدونکی وي په طرف د بلې طائفې (د مجاهدینو)؛ نو په تحقیق رجوع یې وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له (جانبه د) الله، او ځای د اوسېدلو د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې تېښته او په شا کېدل که د کوم جنګي مصلحت لپاره وي، مثلاً له بېرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل ډېر مؤثر وي، یا جولان کوونکی وي لپاره د تودولو د جنګ یا لپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چې په تېښته یې تېر باسي، او بیا پرې یرغل (حمله) وروړي، یا که د غازیانو یو ډله له خپل مرکزي فوځ څخه بې له لښکري مصلحتونو

ښېله شوي وي، او دوی د خپل ځان د ساتنې لامله تېښته کوي، او له خپلو نورو ملګرو سره ځان ګډوي، نو داسې تېښته جرم نه دی، او ګناه فقط په هغه وخت کې ده؛ چې تېښته يوائې له وېرې او د ځان د ژغورنې (محفوظ کولو) او د حقيقي تېښتې په نيت وي.

(وفرمايل الله: که تاسې فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)،

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

نو نه دي وژلي تاسې دغه (کفار په خپل قوت سره په بدر کې) وليکن الله وژلي دي دغه (کفار چې مرسته يې تاسې ته درکړې ده)، او نه دي ويشتل کړي تا (ای محمده ! دغه ويشتل چې د بشر له شان څخه نه وي) په هغه وخت کې چې (ظاهري) ويشتل کړي وو تا؛ وليکن الله دغه و يشتل کړي وو، او (دا کار کړی وو الله) د دې لپاره چې وازمويي مؤمنان له نزده خپله په ازموينه (يا د دې لپاره چې احسان وفرمايي پر مؤمنانو له دربار خپل ښه احسان او انعام په اکرام د مرستې او ولجې) نېکې سره (چې د نصرت او غنيمت نعمت دوی ته ورکړي)، بېشکه الله ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم دانا دی (په ټولو احوالو).

تفسير: کله چې جنګ سخت شو، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د کفارو د لښکرو په لوري يو موټی شګې وشيندلې (وغورځولې)، او درې ځلې يې «شاهت الوجوه ـ قبيح شول مخونه د دښمنانو !» وويل، د الله تعالی په قدرت د دغو شګو ذرې د هر يوه کافر په سترګو کې ولوېدلې، او ګرد د خپلو سترګو په مښلو باندې لګيا شول.

له بل لوري مسلمانانو سمدلاسه يرغل (حمله) ورووړ، بالآخره ډېر کفار (لکه شين فصل) ورېبل او ووژل شول، په همدغه نسبت فرمايي چې: اګر که په ښکاره ډول سره شګې تا په خپل لاس سره وشېندلې، ليکن عادتاً هيڅ بشر داسې کار نشي کولی، چې د يوه موټي شګې ذرې د هر يوه کافر محارب سترګو ته ور ورسوي، او د يوه مسلح لښکر د تېښتې سبب وګرځي، دا يوائې د الله تعالی قدرت وو؛ چې يو موټی شګې يې د ګردو کافرو محاربينو په سترګو کې وغورځولې.

په تاسې بې وسلې او بې سامانه او لږو مسلمانانو کې دومره قوت او قدرت چېرې وو ! چې يوائې ستاسې په مټ او زور سره کفارو داسې ماتې وخوړه؟ !، دا خو د الله تعالی د قدرت اثر او اغېزه وه چې داسې متکبر او سرکښان يې د موت او فناء او ذلت او قيد په کنده کې وغورځول.

هو ! دا خبره ښکاره ده، چې ظاهرا دغه کار ستا د لاسونو په وسيله شوی، او ستا په لاسونو کې داسې يو فوق العاده قوت او قدرت پيدا کړ شو؛ چې تا هغه په خپل کسب او اختيار سره حاصلولی نشو، دغه واړه د دې لامله (له وجې) وکړل شول؛ چې د الله تعالی قدرت ظاهر شي، او پر مسلمانانو باندې پوره مهرباني او په ښه ډول سره احسان وشي، بېشکه الله تعالی د مؤمنانو دعاء او فرياد اوري، او د دوی افعال او احوال په ښه ډول ورمعلوم دي، او دی هم ښه پوهېږي چې پر مقبولو بندګانو په کوم وخت او څه ډول (طريقه) احسان مناسب دی؟.

ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

دغه (تېر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چې بېشکه الله) ضعيفوونکی د پلمې او تدبير د کفارو دی.

تفسير: يعنې په دغه وخت کې هم الله تعالی د مکې معظمې د کفارو پلمې (فرېبونه) او تدبيرونه ويجاړ او له خاورو سره يې برابر او لتاړ کړل، او وروسته له دې نه هم د دوی ګرد تدبيرونه خراب او سستوي.

إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا نَعُدْ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

که غواړئ تاسې فتح (فيصله د جانبينو څخه د ښه لار موندونکي په خوا ای کفارو !)؛ نو په تحقيق راغله تاسې ته فتح (فيصله د ښه لار موندونکي په خوا) او که تاسې منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنګه)؛ نو دغه (منع بهتره او) خير دی تاسې ته، او که بيا راوګرځېدئ تاسې (جنګ او کفر ته)؛ نو مونږ به هم راوګرځو (نصرت د مؤمنانو ته)، او له سره به دفع ونه کړي له تاسې ډله ستاسې هيڅ شی (له عذاب د الله نه)، او اګر که ډېره لويه هم وي دا (ډله ستاسې)، او (پوه شئ) چې بېشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کې).

تفسير: دغه خطاب د مکې معظمې کفارو ته دی، دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ويل: ﴿مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ «څمونږ او ستاسې په منځ کې به دغه فيصله کله کيږي؟ که تاسې رښتيني يئ».

که څه هم د دغې خبرې پوره فيصله به د قيامت په ورځ کې کيږي، مګر يو ډول فيصله يې نن د «بدر» په ميدان کې هم تاسې وليده، چې په څه يو خارق العاده طريقې سره تاسې ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسېده؟.

که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلئ؛ نو بهتر دی او دنيوي او اخروي ګټې به ستاسې په برخه شي، او که بيا هم تاسې داسې وجنګېږئ؛ نو مونږ به بيا هم په همدې قسم د مسلمانانو سره مرسته کوو، او په پای کې به تاسې ذليل او خوار ېږئ !.

کله چې د الله تعالی تأييد له مسلمانانو سره دی؛ نو ستاسې ډلې او لښکرې که هر څومره ډېر وي، ستاسې په کار به هيڅ درنشي.

په ځينو روايتونو کې راغلي دي، چې ابو جهل او نورو کفارو د مکې معظمې څخه د «بدر» په لوري د رهي کېدلو په وخت کې د کعبې شريفې پردې په خپلو لاسونو نيولې، داسې دعاوې يې کړې وې چې: «يا الله ! له دواړو فرېقو څخه هر يوه چې أهدی، عليا، او أکرمه وي؛ فتحه او بری د همغې ډلې روزي کړې ! او فساد اچوونکي مغلوب کړې !» نو په ﴿فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ﴾ کې د هغه ځواب ورکړ شو.

يعنې همغې ډلې ته چې واقعي عليا او افضله ده؛ فتحه او بری نصيب شو، او مفسدان رسوا او خوار او ذليل شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ) د رسول د الله، او مخ مه ګرځوئ تاسې له دغه (اطاعت د رسول الله څخه) حال دا چې تاسې اورئ (قرآن).

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چې وايي واورېده مونږ، حال دا چې دوی نه اوري (په ګټورو اورېدلو سره).

تفسير: يعني په ژبه وايي چې واموورېده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا !) حال دا چې هغه اورېدل او منل به څرنګه وي، چې انسان سمه خبره واوري او پرې ونه پوهيږي؟ يا خو پرې وپوهيږي خو قبوله يې نکړي، پخوا هم يهودانو موسى عليه السلام ته ويلي وو: ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ «وامو ورېده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره».

د مدينې منورې د منافقانو اصول داسې وو، چې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم او د مسلمانانو په مخکې به يې تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به ترې منکران وو، په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی، چې په زړه او په خوله او په عمل او په غياب او په حضور کې پر الهي او نبوي احکامو عمل وکړي، او تر اسلامي هداياتو ځان جار کړي.

﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾﴾

بېشکه بدتر د ټولو حيواناتو په نزد د الله (هغه دي چې) کاڼه دي (د حق له اورېدلو څخه) او ګونګيان دي (د حق له ويلو څخه) هغه کسان دي چې عقل نه لري دوی.

تفسير: هغو کسانو ته چې الله تعالى د ويلو لپاره ژبه او د اورېدلو لپاره غوږونه او د پوهېدلو لپاره زړه او دماغ ورعطا کړي وو، بيا دوی دغه ګرد قوتونه معطل کړل، نه په ژبې سره د حق ويل او د حق موندلو لپاره موفق شول، او نه يې په غوږونو سره د حق غږ واورېده، او نه يې په زړه او دماغ سره د حق د پوهېدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالى ګردې ورکړې شوې قواوې يې چې په حقيقت کې د هغو لوړو مقاصدو لپاره ورکړې شوې وې؛ په خپل اصلي کار کې صرف نه کړې، بلا شبهه داسې خلق له حيواناتو ځنې هم بدتر دي.

﴿وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾﴾

او که معلوم وی الله ته په دوی کې څه خير؛ نو خامخا اورولي به يې وی دوی ته (په سماع قبول سره)، او که اورولي وی دوی ته (الله سره له دې چې ور معلوم دي دا چې په دوی کې هيڅ خير نشته)؛ نو هرومرو به ګرځيدلي وو دوی له حق نه حال دا چې دوی به ځنګ کوونکي وو (له قبوله د حق عناداً او انکاراً).

تفسير: يعني اصلي خبره دا ده چې په دغو خلقو کې د نېکۍ ريښه (ريشه) او اساس (جرړه) له سره نشته، ځکه چې حقيقي نيکي هلته د انسان په برخه کيږي؛ چې د ده په زړه کې د حق د غوښتلو مينه او د هداياتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لياقت وي، هغه قوم چې د حق غوښتلو هيڅ روح په کې نه وي، او د الله تعالى ورعطا شوي قوتونه په خپلو لاسونو خرابوي؛ نو ورو ورو په دوی کې د حق د قبول لياقت او استعداد نه پاتې کيږي.

نو ويې فرمايل چې الله تعالى د دوی په زړونو کې د خير او هدايت د قبلولو لياقت ونه ليد، که په دوی کې يې څه لياقت ليدی؛ نو له خپل عادت سره موافق به يې ضرور هغوی ته خپل آيتونه اورول، او دوی به يې پرې پوهول، باقي په دغه موجوده حالت کې که دوی ته آيتونه واوروې، او دوی پرې وپوهوې؛ نو دغه ضد او عناد کوونکي خلق سره له پوهېدلو هم د هغو قبلوونکي نه دي.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو ! غوږ ږدئ) حکم منئ تاسې (خاص) د الله او (حکم منئ خاص) د رسول (د الله) کله چې وبولي تاسې لپاره د هغه کار چې ژوندي

کوي تاسې (په دنيوي او اخروي ژوندون سره)، او پوه شئ تاسې چې بېشکه الله پرده کيږي په منځ د انسان او زړه د ده کې، او بېشکه شان دا دی چې خاص همده ته تاسې جمع کېږئ.

تفسير: يعنې الله تعالى او رسول صلى الله عليه وسلم د هغه عمل په لوري تاسې ته دعوت درکوي (مثلا جهاد او نور)؛ چې په هغه کې له اوله تر آخره ستاسې خير او ګټه (فائده) ده، نو د مؤمنانو شان دا دی، چې د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعوت په مقابل کې على الفور (لبّيک) ووايي ! او له زړه يې ومني !، هر وخت او هر ځای ته چې پاک الله دوی وبولي؛ ښايي دوی خپل ګرد کارونه او مشغولتياوې پرېږدي، او همغلته خپل ځانونه ورسوي.

﴿وَاعْلَمُوٓا﴾ الآية - «او پوه شئ تاسې چې بېشکه الله پرده کيږي په منځ د انسان او زړه د ده کې، او بېشکه شان دا دی چې خاص همدغه الله ته تاسې جمع کېږئ»، يعنې د الهي حکم په ځای کولو کې تعطيل او ځنډ (ډيل) مه کوئ ! ښايي چې لږ وروسته ستاسې زړونه همداسې پاتې نشي، ځکه چې انسان پر خپل زړه باندې واک او قبضه نه لري، بلکه زړه د الله تعالى په اختيار کې دی، په هر لوري يې چې اراده وفرمايي؛ اړوي يې، بېشکه الله تعالى ابتداء په خپل مرحمت هغه نه اړوي، او نه مهر پرې لګوي، هو ! کله چې بنده د اسلامي احکامو په امتثال او تعميل کې سستي او لټي وکړي؛ نو په سزا کې يې هغه اړوي، يا که حق غوښتل پرېږدي، او ضد او عناد غوره کړي؛ نو مهر پرې لګوي.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

او ځان ساتئ تاسې له هغې فتنې (فساد ګناه) څخه چې نه رسيږي (عقوبت يې يواځې) همغو کسانو ته چې ظلم يې کړی وي (په کولو د ګناه سره) له تاسې ځنې خاص (او يواځې، بلکه عمومي به وي)، او پوه شئ چې بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنيا او عُقبا کې).

تفسير: يعنې (له داسې ګناه ځنې تاسې ځان ډېر ساتئ؛ چې کوونکي او نه کوونکي دواړه په کې لاهو کيږي، لکه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت کې سستي)، فرض يې کړئ ! که د يوه قوم اکثرو افرادو د ظلم او د عصيان اصول اختيار کړه، او ډه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتې شول، او غوړه مالي يې غوره کړه، نه يې نصيحت وکړ، او نه يې ترې د نفرت اظهار.

نو دغه فتنه ده، چې د دې په ضمن کې هغه ظالمان او دغه پټې خولې خوشامندګران به ګرد سره راځي، نو کله چې عذاب راشي؛ ګرد به على حسب المراتب په هغه کې شامل وي، او هيڅوک به ترې نه وي خلاص.

له دې تفسير سره موافق د دغه آيت مقصود به داسې وي چې: د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حکم د منلو لپاره هم پخپله تاسې تيار اوسئ ! او هم سرکښانو ته نصيحت کوئ او پوهوئ يې ! که دوی ستاسې نصيحت ونه مني؛ نو د هغوی ځنې د خپلې بېزارۍ اظهار وکړئ.

وَاذْكُرُوٓا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِى الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمْ وَأَيَّدَكُم
بِنَصْرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او ياد کړئ تاسې هغه وخت چې تاسې لږ ضعيفان (مغلوبان) کړی شوي وئ په ځمکه کې، ويرېدئ تاسې له دې نه چې وبه تښتوي په جلتۍ سره تاسې خلق (يعنې مغلوب به کړي تاسې قريش يا پارس يا روم)؛ نو ځای درکړ (الله) تاسې ته، اوقوت يې درکړ تاسې ته په کومک (مدد) خپل سره، او روزي يې درکړه تاسې ته له طيّباتو (پاکو شيانو لکه غنائم) لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ !.

تفسير: يعني د قلّت او ضعف له کبله د الله تعالى په حکم (جهاد) کې سستي مه ښکاروئ، وګورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسې شمېر لږ وو، وسله او سامان هم تاسې نه درلود (لرلو)، کله چې خلقو ستاسې کمزوري لېدله؛ نو طمع يې کوله چې تاسې وخوري، او هضم مو کړي، او تاسې ته هر وخت هم دغه اندېښنه درپېښه وه، نه چې د اسلام له دښمنانو سره ځمونږ جنګ او جګړه ونښلي او مونږ د هغوی په لاس کې ولوېږو، او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منګولو او منبوکو کې سره چېرې وتښتوي، مګر الله تعالى تاسې ته په مدينه منوره کې هستوګنه درکړه، او د انصارو او مهاجرينو په منځ کې مو د ورورګلوۍ بې ساري سلسله قائمه کړه، بيا يې د «بدر» په غزا کې تاسې ته څرنګه غيبي مرسته دررسوله، چې د کفارو بېخ مو وويست، تاسې ته يې ای مسلمانانو شانداره بری او فتح درکړه !.

د غنيمت مال او د بنديانو فديه يې هم درکړه، الغرض حلال، طيب، پاک شيان او د نعمتونو انواع او اقسام يې درعطا کړل، چې تاسې د الله تعالى شکرګزار بندګان شئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَخُونُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓاْ أَمَٰنَٰتِكُمۡ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) مه کوئ خيانت له الله سره او (مه کوئ خيانت د الله) له رسول سره، او (مه) کوئ خيانت تاسې په امانتونو خپلو کې حال دا چې تاسې پوهېږئ (چې د امانت ساتل واجب دي).

تفسير: د الله تعالى او رسول الله صلى الله عليه وسلم سره خيانت دا دی: چې د هغو د احکامو مخالفت وکړ شي، په ژبې سره خپل ځانونه مسلمان بولي او د کفارو عمل وکړي، يا هر هغه کار باندې چې د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له خوا مأمور شوی وي، په هغه کې ټګي برګي وکړي، يا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړي، يا د غنيمت له مال څخه غلا وکړي، يا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړي، په هر حال په هغو ګردو امانتونو کې چې د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم يا د بندګانو له خوا تاسې ته سپارلی شوي وي؛ له خيانت څخه ځان وژغورئ (بچ کړئ)، په دغو کې هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل.

وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿٢٨﴾

او پوه شئ تاسې چې بېشکه مالونه ستاسې او اولاد ستاسې ابتلاء (ازموينه) ده، او بېشکه الله په نزد د ده اجر (ثواب) ډېر لوی دی، (بهتر له هر شي نه نو په طلب کې يې اوسئ).

تفسير: يعني ستاسې اموال او اولاد فتنه ده، چې مو منع کوي له کارونو د آخرت څخه، او سبب دی د واقع کېدو ستاسې په ګناه او په عذاب کې، يا سبب دی د محنت چې تاسې الله تعالى پرې ازمويي؛ نو د دوی له د ډېره محبت له کبله خيانت مه کوئ، انسانان على الأكثر د مال او اولاد لامله له نورو بندګانو څخه غلا کوي، نو ځکه يې تنبيه وفرمايله ؛چې د امانتدارۍ هغه قدر او قيمت او لوړوالی چې د الله تعالى په دربار کې شته؛ هغه په دنيوي مال او اولاد او نورو شيانو کې له سره نشته.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَتَّقُواْ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّكُمۡ فُرۡقَانٗا وَيُكَفِّرۡ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) که وويرېږئ تاسې له الله (او پرهېزګاري اختيار کړئ له ګناهونو څخه) وبه کړي ستاسې لپاره فيصله (د مؤمنانو په عزت او د

کافرانو په ذلت)، او لري به کړي له تاسې ګناهونه ستاسې، او مغفرت به وکړي تاسې ته، او الله خښتن (خاوند) د فضل (رحمت، احسان) ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې که له الله تعالی څخه ووېرېږئ او د تقوی لار غوره کړئ؛ نو الله تعالی به ستاسې او ستاسې د مخالفانو په منځ کې فیصله وکړي، او ستاسې کور کهول به همداسې د کفارو په لاسونو کې ګرفتار نه پاتې کیږي، او در به کړي تاسې ته «فرقان» یعنې هدایت چې په هغه سره به حق له باطله بېلوئ، یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو، یا خلاصی له شبهاتو، یا ظهور او شهرت په تمام عالم کې.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې مکر فرېب به کاوه ستا په خلاف هغو کسانو چې کافران شوي وو، لپاره د دې چې بندي کړي یا ووژني تا یا وباسي تا (له مکې نه)، او پټ چال او فرېب جوړوي (دوی تاته) او (د دوی د فرېب او چال په مقابل کې د دوی سره) چال کوي الله (تعالی)، او الله (تعالی) له ټولو چال کوونکو څخه ښه او بهتر چال کوونکی دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکې معظمې کفار په «دار الندوه» کې سره ټول شول، او مشوره یې سره وکړه، چې د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړی شي، ځینو به ویل چې: «بندي کړی شي، او ښه دې ژوبل هم کړی شي !»، د ځینو رایه داسې وه چې: «له وطنه دې وشړل شي ! چې د تل لپاره د ده له اندېښنې څخه نجات و مومو»، په پای (آخر) کې د ابو جهل له رایې سره موافقه داسې فیصله وشوه چې: «د عربو د ګردو (ټولو) قبائلو څخه دې یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شي ! او دغه قوي او پیاوړي (بهادر) ځلمیان دې سره ټول لاس یو کړي ! او یو ځلي دې په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ګزار وکړي ! څو بني هاشم له ګرد عربو سره جنګ ونه کړی شي، او پر عربو باندې د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړي، او پر ګردو قبیلو باندې وویشل شي».

پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته پرښتو اطلاع ورکړه چې «پخپله بستره باندې علي کرّم الله وجهه ویده کړئ، او د دغې ټولنې په سترګو کې چې ستاسې د قتل لپاره سره ټول شوي دي؛ خاورې واچوئ، او د باندې د هجرت په قصد ووځئ !».

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې ولوستلی شي پر دوی باندې آیتونه څمونږ؛ نو وایي دوی په تحقیق واورېده مونږ (دغه کلام)، که وغواړو مونږ؛ نو خامخا وبه وایو مونږ هم په مثل د ده، نه دی دغه (کلام) مګر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو.

تفسیر: نضر بن الحارث به ویل: که مونږ وغواړو نو د قرآن پـه شان کـلام جوړولی شو، په دغه قرآن کې خو پرته له چټي (بېکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته، مګر پاک قرآن هم د ګردو (ټولو) جګړو فیصله پر همدغې خبرې کړېده، چې ده بیا ولې دغه خپله ادعا پای (آخر) ته ونه رسوله؟

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

او (ياد كړه) هغه وخت چې وويل دغو (كفارو) يا الله ! كه چېرې وي دغه (قرآن يا دين) هم دغه حق (لكه چې محمد يې وايي نازل شوى) له نزده ستا؛ نو راووروه پر مونږ باندې كاڼي له آسمانه، يا راوړه (راولېږه) (بل كوم قسم) عذاب دردناك.

تفسير: په دغه آيت كې د مكې معظمې د مشركانو د انتهايي جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دى، يعنې دوى به ويل چې: يا الله ! كه په واقع كې هم دغه محمدي دين چې مونږ په دغومره اوږده موده كې په ډېر شد او مد سره د هغه په تكذيب كې لګيا يو، حق وي؛ نو ولې د عذاب په نزول كې دومره ځنډ (تأخير) كيږي؟ او ولې د تېرو اقوامو په شان پر مونږ باندې د كاڼو باران نه وريږي؟ يا د هغوى په شان په بل كوم عذاب مونږ ولې نه اخته كيږو؟ يا ځمونږ بيخي استيصال او بېخ كني ولې نه كيږي؟ ولې مو بېخ او بكر له سټه نه باسي؟.

وايي چې: دغه دعاء ابو جهل دمكې معظمې ښخه د وتلو په وخت كې كعبې شريفې ته مخامخ كړې وه، بالآخر هغه شى يې چې غوښتنى وو؛ د هغه يوه نمونه يې په بدر كې وليده، او دى پخپله سره له (۶۹) نورو مشرانو د كمزورو او بې وسلې او بې سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلى شو، او اويا تنه نور مشران هم د اسارت او بندي توب په ذلت كې ګرفتار شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ

او نه دى الله چې په عذاب كاندي دوى حال دا چې ته (اى رسوله) په دوى كې يې.

تفسير: «سنت الله» همدا دى، چې هر كله پر كوم قوم قوم د انبياوو عليهم السلام د تكذيب لامله عذاب نازلوي، خپل رسول د دوى له منځه باسي، كله چې الله تعالى محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له مكې معظمې ښخه بېل كړ، نو وروسته له هغه د مكې معظمې مشركان د «بدر» په عذاب كې مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

او (بل دا چې) نه دى الله عذابوونكى حال دا چې دوى مغفرت غواړي.

تفسير: يعنې په دوى كې مستغفران دي، هغه ضعفاء د مؤمنانو چې په دوى كې پاتې شوي دي، يا دوى پخپله استغفار وايي، نو ځكه عذاب پرې نه راځي، ولې چې دوه شيان د عذاب د نزول مانع دي:

(۱): د يو قوم په منځ كې د رسول موجوديت.

(۲): استغفار، يعنې په مكه معظمه كې د محمد صلى الله عليه وسلم له بركته عذاب نه نازلېده، اوس پر هغوى باندې عذاب راغى، همداسې تر هغه پورې چې ګنهګار نادم وي، او توبه باسي؛ نو نه نيول كيږي، اګر كه ډېر لوى ګنهګار هم وي.

رسول الله مبارك فرمايلي دي، چې د ګناهګارانو پناه دوه شيان دي:

(۱) ځما وجود. (۲): استغفار، كذا في الموضح.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او څه دي دوی ته چې نه به په عذابوي دوی الله (پس له وتلو ستا او مؤمنانو له دوی نه) حال دا چې دوی منع کوي (خلق) له (دخول د) مسجد حرام څخه، او نه دي دوی واکداران د دغه (مسجد حرام)، نه دي واکداران د ده مګر (دي) متقيان، او ليکن اکثر د دوی نه پوهيږي (په دې چې دوی لره واکداري نشته).

تفسير: يعني د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دي، چې مخکې مذکور شول، که نه ستاسې شرارتونه او ظلم او شقاوت داسې شيان دي، چې د هغو په مقابل کې بنايي فوراً عذاب راشي، له دې نه به زيات ظلم څه وي؟ چې موحدين حرم شريف ته له راتګ او د الله جل جلاله له عبادت څخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبيرونو) او حيلو منع کوي، او دوی هلته نه پرېږدي چې لاړ شي؟.

د دوی ظلم او تيری دا دی چې د دې ظلم د جواز لپاره دغه سند وړاندې کوي؛ چې مونږ د حرم شريف متوليان او واکداران يو، هر چا ته چې زړه مو وغواړي د راتلو اجازه ورکوو، يا يې نه پرېږدو چې راشي، حال دا چې د حرم شريف متوليان يواځې متقيان او پرهېزګاران کېدی شي، مشرك او بد عمل سړی له سره د هغه حقدار نشي کېدی.

ليکن له دوی څخه ځينې کسان على الأكثر له خپله جهالته داسې وايي چې مونږ د ابراهيم عليه السلام اولاده يو، او له فلانی قبيلې څخه يو، او د کعبې شريفې «توليت» ځمونږ موروثي حق دی، چې د هغه لپاره کوم خاص قيد او شرط نه دی پکار، نو دا يې راونښوول چې په اولاده د ابراهيم عليه السلام کې دغه حق د هغه کېدی شي چې متقي وي، او د داسې بې انصافانو حق نشي کېدی، چې له هر چا څخه چې دوی خپه وي؛ نو هغه ته د کعبې شريفې د راتللو اجازه نه ورکوي.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه وو لمونځ (عبادت) د دغو (کفارو) په نزد د کعبې مګر شپيلي وهل او لاسونه ټکول، (الله فرمايي): نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کفر به مو غوره کاوه.

تفسير: يعني حقيقي لمونځ کوونکي له مسجده منع کوي، نو پخپله د دوی لمونځ به څه ارزښت (قيمت) ولري؟ د کعبې شريفې بربنډ طواف کول، د ذکر الله په ځای شپيلي وهل، او لاسونه ټکول، لکه چې نن هم ډېر اقوام ناقوس وهل او زنګونه شرنګول لوی عبادت ګڼي.

الغرض: نه دوی په خپله عبادت کوي، نه نور خلق پرېږدي چې عبادت وکړي، او دغه بې معنی او چټي (بېکاره) خبرې عبادت ګڼي، ځينې وايي چې: دغه شپيلي وهل، او لاسونه ټکول د دې لپاره وو، چې د مسلمانانو په عبادت کې خلل واچوي، او د تمسخر او استهزاء (ټوکې ټکالې) له لارې به يې داسې کول، والله أعلم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي نفقه کوي (لګوي) دوی مالونه خپل لپاره د دې چې منع کړي دوی (خلق) له لارې د الله څخه.

تفسير: د «بدر» په غزا کې د کفارو له مشرانو ځنې دولسو سردارانو دا په غاړه اخيستې وه، چې هر يو تن به په يوه ورځ کې ګردو لښکرو ته ډوډۍ پخوي، لکه چې لس اوښان به هره ورځ د يوه له لوري حلالېدل، او پر لښکرو به خوړل

کېدل، بيا چې دوی ماتې وموندله ؛نو د دغه مات شوي لښکر مجمع کله چې مکې معظمې ته ورسېده، ابو سفيان او د کفارو نورو مشرانو ته يې وويل: هغه مال چې تجارتي قافلې له شامه راوړی دی، هغه دې ګرد د اسلام په خلاف او له محمد څخه د انتقام اخيستلو په لاره کې ولګول شي !، لکه چې پر دغه خبره سره راضي شول، نو د داسې مال لګولو ذکر په دغه آيت کې راغلی دی.

فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

نو ژر به نور هم ولګوي دغه مالونه، بيا به شي (دغه انفاق) پر دوی حسرت (پښيماني چې مال يې ځي او مطلب پې پرې نه حاصليږي)، بيا به په آخر کې مغلوب شي، او هغه کسان چې کافران شوي دي (او په کفر کې مړه شي)؛ دوزخ ته شړلي (بيولي) کيږي.

تفسير: يعنې کله چې په دنيا کې مغلوب او مقهور، او په آخرت کې معذب شي، نو د افسوس او حسرت لامله به خپلې ګوتې چيچي، چې مال مو هم له لاسه ووت، او برى مو هم په برخه نشو، لکه چې ړومبی به «بدر» کې او بيا په احد او نورو غزاګانو کې د کفارو ګرد (ټول) مالي او جسماني قوتونه صرف شول، او هيڅ يوه ګټه (فائده) يې په لاس ورنغله.

لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

لپاره د دې چې بېل کړي الله خبيث (ناپاک کافر) له طيب (پاک مؤمن) څخه، او بيا کېږدي خبيث (ناپاک سره لاندې باندې) ځنې د ده په ځينو نورو باندې، نو راجمع به کړي دا (خبيثان) ټول، نو وبه يې غورځوي په دوزخ کې، دغه (خبيثان يا مال لګوونکي) همدوی زيانکاران دي.

تفسير: يعنې د هغو په قسمت کې چې اسلام ليکلی شوی دی؛ هغوی به ګرد مسلمانيږي، او د هغوی مرګ چې په کفر کې ليکلی شوی دی؛ هغوی به ګرد په کفر کې مري، او ټول به دوزخ ته لاړ شي.

قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَنتَهُوا يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ وَإِن يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

ووايه (ای محمده !) هغو کسانو ته چې کافران شوي دي، که واوړي (بس کړي له کفره)، نو وبه بخښلی شي دوی ته هغه بدئ چې په تحقيق پخوا تېرې شوې وې، او که بيا وګرځي (کلک شي په کفر او جنګ)؛ نو په تحقيق تېره شوې ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانيو (په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو).

تفسير: يعنې که اوس هم له کفره او طغيانه او د اسلام له عداوته لاس واخلي، او د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم اطاعت اختيار کړي؛ لومړی دکفر په حالت کې څه ګناه او معاصي چې دوی کړي وي؛ هغه ګردې ورمعافيږي، «الإسلام يهدم ما قبله».

هو ! حقوق العباد به نه ورمعافيږي، څکه چې د هغو مسئله خو بېله ده.

او که بيا عود وکړي قتل، عداوت، کفر او معصيت ته؛ نو په تحقيق تېره شوې ده لاره عادت د الله په حق د پخوانيو کې، يعنې څرنګه چې د پخوانيو رسولانو عليهم السلام له تکذيبه او عداوته خلق تباه شوي دي، په دوی به هم تباهي راځي.

يا دا مطلب دی لکه چې په بدر کې د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړې شوه، دوی ته به هم سزا ورکړې شي.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

او وجنګېږئ (ای مؤمنانو !) له دغو (کفارو) سره تر هغه پورې چې نشي پاتې فتنه (فساد په ځمکه کې) او شي دین (حکم) ټول خاص الله لره (او نور ټول باطله ادیان محکوم شي)، نو که واوړي دوی (له کفره او اسلام راوړي)؛ نو بېشکه الله پر هغو عملونو چې دوی یې کوي ښه لیدونکی (بینا) دی. او که مخ وګرځوي دوی (له ایمانه)؛ نو پوه شئ (ای مؤمنانو !) چې بېشکه الله مولی (بادار ساتونکی) ستاسې دی، (الله) ښه مولی (او نېک بادار حامي او ساتونکی) دی او (الله نېک) او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعنې تر هغه پورې له کفارو سره وجنګېږئ چې په ځمکه کې فتنه او فساد پاتې نشي، او د کافرانو زور پاتې نشي: چې له ایمانه خلق منع کړي، یا د حق دین له محو کولو څخه مسلمانان وویرېږي، چې که اظهار یې وکړو؛ وبه وژلی شو، لکه چې د (فتنه) همدغه تفسیر د احادیثو په کتابو کې له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین څخه هم منقول دی.

﴿فَإِنِ انتَهَوْا﴾ : یعنې د هغو لپاره چې په ښکاره ډول (طریقه) له کفر او شرارته بېرته وګرځي؛ قتل نشته، د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفیات دې الله تعالی ته وروسپارل شي ! هر ډول عمل او کار چې دوی کړی وي؛ هغه د پاک الله له علمه نه پټیږي، او تل ورته معلوم دی، مسلمان یواځې له ظاهري حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی:

وفي الحديث: «أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا إله إلا الله، فإذا قالوها عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها، وحسابهم على الله عز وجل» «زه مامور یم په دې چې جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چې ووایي دوی کلمه د لا إله إلا الله، نو کله چې وویله دوی دا کلمه نو ویې ساتلې ځما نه وینې خپلې (چې نه به وژل کیږي) او مالونه خپل مګر په حق سره (چې قصاص دی) او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عز وجل ته (که یې ښښي یا یې نه ښښي)»، یعنې مسلمانانو ته ښایي چې د الله تعالی په مرسته (مدد) او حمایت باندې اطمینان او اعتماد ولري ! او جهاد وکړي ! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب څخه دې له سره ونه ویرېږي ! لکه چې د «بدر» په غزا کې یې ولیدل، چې الله تعالی د مسلمانانو څومره ښه مرسته (مدد) حمایت او امداد وفرمایه، (علمنا أن الله مولانا، نعم المولى ونعم النصير).

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

او پوه شئ (ای مسلمانانو !) بېشکه هر هغه شی چې په غنیمت واخیست تاسې (له کفارو په غلبې سره) له یوه شي نه؛ نو بېشکه الله لره دی (حکم کول په) خمس د هغه (کې) او (دغه خمس ثابت دی) لپاره د رسول (د الله) او لپاره د خپلوانو (د رسول الله) او (لپاره د) یتیمانو او (لپاره د) مسکینانو (محتاجانو) او (لپاره د) مسافرانو (او پاتې څلور برخې دې لپاره د غازیانو، او صبر و کړئ پر دغه تقسیم ای مقاتلانو !) که ایمان لرئ په الله او په هغو (آیتونو یا ملائکو یا نصرت) چې نازل کړي

دي مونږ پر بنده خپل په ورځ د فيصلې کې (د حق له باطل څخه چې د بدر ورځ وه)، هغه ورځ چې سره مخامخ شولې دواړه جمعې (ډلې)، او الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې غلبه د لږ په ډېرو ده).

تفسير: د دې سورت په ابتداء کې يې فرمايلي وو: ﴿قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ دلته د هغه لږ څه تفصيل کوي، چې هغه غنيمت چې د کفارو له جنګه وروسته د مسلمانانو په لاس راشي، د هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالى نياز دی، چې هغه رسول الله صلى الله عليه وسلم وصولوي، او دی يې پر دغه پنځو مصرفونو لګوی شي:

(١): په خپل ځان باندې.

(٢): پر خپلو خپلوانو باندې چې بني هاشم او بني المطلب دي، چې له پخوا راهيسي دوی د الله تعالى په لاره کې کار او د رسول الله صلى الله عليه وسلم نصرت او امداد يې کړی دی، او د اسلام له خاطره يا يواځې د قرابت او خپلوۍ له وجې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره يې مرستې کړې دي، او د «زکات» او د نورو صدقاتو اخيستل پر دوی باندې حرام شوي دي.

(٣): پر يتيمانو (پلار مړيو) باندې.

(۴): پر محتاجانو مسلمانانو باندې.

(۵): پر مسافرانو باندې، بيا هغه نور څلور برخې غنيمت چې پاتې کيږي؛ پر غازيانو باندې تقسيم کيږي، سور ته دوه برخې او پلي (پياده) ته يوه برخه ورکوله کيږي.

﴿يَوْمَ الْفُرْقَانِ﴾ «د فيصلې له ورځې» څخه مراد «يوم البدر» دی، چې په هغه کې د حق او باطل ترمنځ ښکاره فيصله وشوه، په دغه ورځ کې حق تعالى خپل ډېر کامل بنده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته برى، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد يې ورولېږه، او د سکون او اطمينان کيفيت يې نازل وفرمايه، نو هغه کسان چې پر الله تعالى او د الله تعالى پر غيبي تأييداتو ايمان لري، نو پر دوی باندې له غنائمو څخه د الله تعالى پر نامه «خمس - پنځمه برخه» ايستل دومره دروند کار نه دی.

﴿وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ : يعنې لکه چې الله تعالى په هغه ورځ کې تاسې مظفر او منصور ګرځولي يئ، هم دا اوس او په راتلونکي زمانه او په هر وخت کې ښه قادر دی؛ چې تاسې ته غلبه او فتوحات عنايت وفرمايي.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ
لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ
وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

(ياد کړئ ای مسلمانانو !) هغه وخت چې وئ تاسې په څنډې (غاړې) د (کندې) نژدې (مدينې ته) او وو دغه (کفار) په څنډې (د کندې هسې څنډه چې) لرې (وه له مدينې نه)، حال دا چې سواره (قافله) ښکته وو له تاسې، او که يو تر بله وعده کړې وه تاسې (د جنګ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسې په دغه وعده کې، وليکن (بې له وعدې جمع کړئ تاسې الله) لپاره د دې چې پوره کړي الله هغه کار چې وو مقرر شوی (په ازلي علم د ده کې چې نصرت د احباوو او ذلت د اعداوو دی) لپاره د دې چې هلاک شي هغه څوک چې له شان يې هلاک وي پس له قيامه د حجت روښان څخه، او ژوندي پاتې شي هغه څوک چې له شان

يې ژوندون وي پس له قيامه د روښانه حجت، او بېشکه الله خامخا ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: له نژدې څنډې (غاړې) څخه مراد د جنګ د ميدان هغه جانب دی؛ چې مديني طيبې ته قريب وو، همداسې له لرې څنډې (غاړې) څخه مقصد هغه طرف دی؛ چې له مديني منورې څخه لرې و، يعنې د أبو سفيان قافله مخ په ځوړې (ښکته) د سمندر په څنډه څنډه (غاړه غاړه) کې تلله، د قافلي او مسلمانانو په منځ کې د قريشو فوځ حائل شوی وو، که فريقين له پخوا څخه د جنګېدلو لپاره کوم وخت او نېټه مقررول غوښتل؛ نو ممکن وو چې په هغه کې څه اختلاف واقع کېده، يا د وعدې د رسېدلو په وخت کې به يې يوه ډله وړاندې وروسته کوله، ځکه چې له يوه جانبه مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهري اسلحې او سامان څخه وېره کې وو، او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانيت او الله پرستی او زړورتوب خنې ويرېدل، نو دواړو ته د جنګ په ذمه واری اخيستلو او د هغه په شرکت کولو کې تردّد او تقاعد پېښېدی شو، وليکن بې له وعدې يې سره جمع کړئ تاسې.

قريش د خپلې قافلې د مدد لپاره او تاسې پر قافلې باندې د حملې کولو لپاره راغلي وئ، قافله تېره شوه، او دواړه فوځونه د يوه ميدان پر دوو څنډو (غاړو) باندې سره ونښتل، حال دا چې يو د بل له حال څخه نه وو خبر، دغه د الله تعالی تدبير وو، که تاسې قصداً ورتلئ نو داسې په مناسب وخت به پر دوی نه رسېدئ، او د دغې فتحې څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله عليه وسلم صداقت ورښکاره شو، هغه چې مړه شول هم په يقين سره پوهيدلي مړه شول، او هغه چې ژوندي پاتې شول؛ هغوی هم حق په ښه ډول سره وپېژند، او وپوهيدل چې د الله تعالی الزام پوره شو، كذا في الموضح.

او ممکن دی له مړ کېدلو او ژوندي پاتې کېدلو څخه کفر او ايمان مراد وي، يعنې اوس څوک چې ايمان راوړي، او هغه چې په کفر همغسې ټينګ پاتې شي؛ د دواړو ايمان او کفر د حق له ښکاره کېدو څخه وروسته دی.

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

(ياد کړه) هغه وخت چې وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کې لږ، (چې اصحاب پرې خبر کړې، او دوی پرې ډاډه شي، او برابر پرې ورشي) او که ښوولي وی (الله) تاته (ای محمده !) دوی ډېر (او بيا وتلي وې اصحابو ته)؛ نو خامخا بې زړه شوي به وی تاسې (ای اصحابو)، او خامخا جګړې به مو کولې په کار کې (د جنګ چې ترې په څنګ شو يا ورسره جنګ وکړو) وليکن الله سلامت وساتلئ (تاسې له بې زړه توب او نزاع)، بېشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چې په زړونو کې دي.

تفسير: ﴿وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا﴾ «او که ښوولي وی الله تاته دغه (کفار) ډېر»، يعنې که تاسې دوی زيات ګڼلي وی، ځينو به د جنګېدلو همت کولو، او ځينو به نه کولو، او داسې اختلاف به واقع کېده، او په کار کې به خلل او بې انتظامي پيدا کېده، الله تعالی رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم ته په خوب کې لږ تعداد وروښود، او له وېرې او بې زړه توب څخه يې وژغورلئ (وساتلئ)، هغه ښه پوهيږي چې له کوم شي ځنې په زړونو کې همت او شجاعت پيدا کيږي؟ او له کومې خبرې ځنې بې زړه توب او وېره پيدا کيږي؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِىٓ أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِىٓ أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِىَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾

او (یاد کړئ) کله چې وښوول تاسې ته (الله) هغه (دښمنان ستاسې) په هغه وخت کې چې سره مخامخ شوئ په سترګو ستاسې کې لږ، او لږ ښکاره کړئ تاسې (الله) په سترګو د دښمنانو کې لپاره د دې چې وکړي ته هغه کار چې وو مقرر کړی شوی (په ازلي علم د الله کې) چې وکړی شي (چې هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی)، او خاص الله ته بېرته ګرځولي شي ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کې د کفارو شمېر تر نظر لږ راغلی وو، او مسلمانانو ته هم د مقابلې په وخت کې لږ ښکارېده، څو په جرأت، زړورتیا، او مېړانې (بهادري) وجنګیږي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشي غلط کېدی، ځکه چې په دوی کې کافر پاتې کېدونکي سړي ډېر لږ وو، زیاتره هغه کسان وو چې وروسته بیا مسلمانان شول، او د خوب تعبیر همداسې کېدی شي، چې د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وي، باقي د کفارو په نظر کې چې د مسلمانانو تعداد لږ ښکارېده؛ نو هغوی واقعا لږ وو، دا د هغه وخت واقعه ده، کله چې دواړه فوځونه سره مخامخ شول، بیا کله چې مسلمانانو په مېړانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پرښتو د لښکر مرسته وررسېده، په دغه وخت کې د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترګو کې د دوی په نسبت یو په دوه ښکارېده: ﴿وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ۚ﴾ (٣ جزء د آل عمران سورت (١٣) آیت (٢) رکوع).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو !) کله چې مخامخ شئ کوم فوځ (د دښمن) سره (چې جنګ درسره کوي) نو ثابت قدم اوسئ تاسې (او مه ترې تښتئ)، او یادوئ الله ډېر (په خوله او زړه) ښایي چې تاسې په مراد ورسېږئ (په بري سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دې کې لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دي، د الله د ذکر تاثیر دا دی، چې د ذاکر زړه وربانديې قوي او ډاډه کیږي، چې دغه ډاډګېرنې ته په جهاد کې له هر شي څخه زیات ضرورت شته، د اصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین له ګردو (ټولو) څخه لویه وسله همدغه ډاډینه وه: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللَّهِ ۗ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (١٣ جزء د «الرعد» سورت (۴) رکوع (٢٨) آیت).

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ۖ وَاصْبِرُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

او حکم ومنئ تاسې د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوئ جګړه په خپلو منځونو (په کار د جهاد کې) پس بې زړه به شئ تاسې او لاړ به شي باد (د نصرت او قوت او د دولت) ستاسې، او صبر کوئ (په قتال او سختیو)، بېشکه الله له صابرانو سره دی (په جنګ کې په نصرت او حفاظت).

تفسیر: په دغه آیت کې مسلمانانو ته ښوولي شوي دي، چې د بري کلې ګانې (چابیانې) کوم کوم شیان دي؟ یواځې په دولت، لښکر، جبه خانې، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح، بری او نصرت نه حاصلیږي، بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه، ډاډ د الله تعالی په یاد او د رسول الله او د دوی د خلیفه ګانو په اطاعت او فرمانبرداری، د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځي، په دغه موقع کې مې زړه بې اختیاره وغوښتل چې د أصحاب

كرامو رضي الله تعالی عنهم په نسبت د «ابن كثير» څو الفاظ نقل كړم، چې د اخلاص او ايمان له انتهايي عمق څخه وتلي دي:

«وقد كان للصحابة رضي الله عنهم في باب الشجاعة والائتمار بما أمرهم الله ورسوله به وامتثال ما أرشدهم إليه ما لم يكن لأحد من الأمم والقرون قبلهم، ولا يكون لأحد ممن بعدهم، فإنهم ببركة صحبة الرسول صلى الله عليه وسلم وطاعته فيما أمرهم فتحوا القلوب والأقاليم شرقا وغربا في المدة اليسيرة مع قلة عددهم بالنسبة إلى جيوش سائر الأقاليم من الروم والفرس والترك والصقالبة والبربر والحبوش وأصناف السودان والقبط وطوائف بني آدم، قهروا الجميع حتى علت كلمة الله وظهر دينه على سائر الأديان، وامتدت الممالك الإسلامية في مشارق الأرض ومغاربها في أقل من ثلاثين سنة، فرضي الله عنهم وأرضاهم أجمعين، وحشرنا في زُمرتهم، إنه كريم تواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِم بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

او مه كېږئ (اى مؤمنانو) په شان د هغو كسانو چې راووتل له كورونو خپلو لپاره د فخر او ښودنې خلقو ته (شوكت، دبدبه خپله) او اړوي دوی (خلق) له لارې د الله څخه، او الله پر هغو كارونو چې كوي يې دوی محيط (چاپېر دی علم او قدرت د ده؛ نو جزا به پرې وركړي).

تفسير: ابو جهل سره له خپلو لښكرو او ډولونو او نغارو په ډېر شان او شوكت سره د بدر جنګ ته وتلی وو، چې مسلمانان ووېرېږي، او د عربو په نورو قبائلو باندې هم د مشركانو وېره او اثر ولوېږي، په لاره كې د ابو سفيان پيغام وروړسېد، چې «قافلې له سختې خطرې څخه نجات ومونده او درغله، اوس تاسې هم د مكې په لوري بېرته ستانه شئ».

ابو جهل په بې انتهايي غرور سره وويل چې: «مونږ به هلته بېرته لاړ شو؛ چې د بدر پر چينو او رېو اوبو باندې ورسېږو، او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد كړو، سازندګانې او نغمې ويونكې ښځې د خوښي او برې سندرې ووايي، او په زړه پورې آتښونه پرې واچوو، شرابونه وڅښو، او ښه سيلونه او مزې وكړو، او تر درې شپو او ورځو پورې اوښان حلال كړو، او عربي قبائلو ته ښه ميلمستيا وركړو، او داسې ښې چړچې وكړو؛ چې دغه ورځ د عربو په منځ كې د هميشه لپاره يادګار پاتې وي، او په آينده كې د دغو لړو او كمزورو مسلمانانو حوصله بيخي ماته شي، چې بيا له سره څمونږ د مقابلې جرأت او زړورتوب ونشي كړی.

خو د هغه په ځای د نوحې او ماتم او وير او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مكې معظمې پورې وتړل شول، همغه مال چې دوی د تفاخر، تظاهر، او ښودنې لپاره لګولو؛ د مسلمانانو د غنيمت نوړی او لقمه شوه، د ايمان او توحيد د دائمي غلبې د تاداو (بنياد) تيږه (ګټه) د بدر په ډګر او ميدان ودروله شوه، ګواكې په دې ډول سره په دغې وړو كې څمكې كې الله تعالی دټولې نړی د ګردو ملتونو او اقوامو د قسمتونو فيصله وفرمايله.

په هر حال په دغه آيت كې يې مسلمانانو ته خبر وركړی، چې جهاد يواځې د وژلو او وينو تويولو د هنګامې نوم نه دی، بلكه عظيم الشأن عبادت دی، په عبادت كې هر څوك چې ريا يا ښودنې وكړي، نو هغه نه قبلېږي، لهذا تاسې په فخر، غرور، ښودنې او تظاهر كې كفارو پسې مه درومئ !.

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۚ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتٰنِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّنْكُمْ إِنِّيٓ أَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّيٓ أَخَافُ اللّٰهَ ۚ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

او (ياد كړئ) هغه وخت چې ښايسته كړي وو دغو (كفارو) ته شيطان عملونه د دوی، او ويې ويل: چې نشته هيڅ غالب پر تاسې نن ورځ له خلقو، او بېشكه زه ساتونكی يم ستاسې، نو كله چې سره وليدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او كفر) بېرته يې منډې كړې په پوندو خپلو (يعني وتښتېده) او ويې ويل: بېشكه زه بېزار يمه له (ساتنې) ستاسې، او بېشكه زه وينم هغه (فوځ د ملائكو چې راځي په معاونت د مؤمنانو) چې نه يې وينئ تاسې، بېشكه زه ويرېږم له الله، او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسير: قريش پر خپل جمعيت او قوت مغرور وو، ليكن د دوی په زړونو كې داسې يوه خطره پيدا شوې وه، نه چې «بني كنانه» څمونږ د دغه بري په لاره كې څه مشكلات پيدا كړي، دلته سمدلاسه شيطان د دوی د شا ټپولو او همت زياتولو لپاره د (كنانة) د لوی سردار «سراقة بن مالك» په صورت د خپلو ذرياتو له فوجه سره يو ځای ورښكاره شو، او ابو جهل او نورو مشركانو ته يې اطمينان وركړ، چې مونږ ګرد ستاسې د مرستې او حمايت لپاره راغلي يو، او د (كنانة) له طرفه بيخي بې غمه اوسئ، مونږ له تاسې سره يو.

كله چې په بدر كې د زور او قوت مسابقې شروع شوې، او د شيطان په نظر كې جبرئيل عليه السلام او نورې پرښتې راغللې، نو د ابو جهل له لاسه يې خپل لاس وكښه، او ژر په خپلو پوندو بېرته وګرځېد، او ابو جهل ور غږ كړې: «ای سراقه ! د جنګ او جګړې په دغه شدت كې په چل او فرېب سره چېرې تښتې؟ راځه بېرته راوګرځه او لښكر مه بې زړه كوه !»، سراقه وويل: «زه ستاسې سره نشم پاتې كېدی، زه هغه شيان وينم چې تاسې يې نه شئ ليدئ يعني (پرښتې) د الله تعالى، (يعني د دې حزب الله) له وېرې څخه مې زړه رېږدي (رپيږي) او اندامونه مې لړزيږي، اوس په ما كې د درېدلو قوت نشته، زه ډارېږم چې په كوم سخت عذاب او آفت كې اخته نشم».

«قتادة رحمه الله» وايي چې: دغه ملعون دروغ وويل، د ده په زړه كې د الله تعالى وېره نه وه، هو ! هغه پوهېده چې اوس د قريشو لښكرې د هلاكت په كنده كې لوېدلې دي، او هيڅ يو قوي دوی نشي ژغورلی (ساتلی)، دا د هغه قديمي عادت دی، چې خپلو پيروانو ته كړې لارې ښيي، او دوی وغولوي، كله چې هغوی د هلاكت په كنده كې وښويوي؛ نو دلته خپله پښه بېرته راكاږي، چې سم له هغه سره يې دلته هم داسې وكړل: ﴿يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيْهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ إِلَّا غُرُوْرًا﴾ (٥ جزء د النساء سورت (١٢٠) آيت (١٨) ركوع)، ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ ۚ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّنْكَ إِنِّيٓ أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ (٢٨ جزء د الحشر سورت (١٦) آيت، (٢) ركوع)، ﴿وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ إِلَّآ أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ ۚ فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوٓا أَنْفُسَكُمْ ۖ مَآ أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۖ إِنِّيْ كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُوْنِ مِنْ قَبْلُ ۗ إِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيْمٌ﴾ (١٣ جزء د ابراهيم سورت (٢٢) آيت (٤) ركوع).

إِذْ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَآءِ دِيْنُهُمْ ۗ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَإِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٤٩﴾

(ياد كړئ !) هغه وخت چې ويل منافقانو (د مدينې) او هغو كسانو چې په زړونو د دوی كې مرض وو (د اعتقاد ضعف) چې: مغرور كړي دي دغو مؤمنانو لره دين د دوی (چې سره له

لړوالي او بې اسبابی پر ډېرو وسلو لرونکو ورځي، وفرمایل الله په ځواب د دوی کې): او هر څوک چې توکل وکړي په الله؛ نو (غالبیږي ځکه چې) بېشکه الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۙ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَٰرَهُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

او که ووینې (ای محمده !) هغه وخت چې قبض د روح کوي د هغو کسانو چې کافران شوي دي؛ پرښتې، په دې حال کې چې وهي به مخونه د دوی او شاګانې د دوی، او (وايي به ورته): وڅکئ تاسې عذاب د (اور) سوځوونکی (نو وبه ګورې یو له شرمه ډک حال).

تفسیر: یعنې پرښتې د ځنکدن د عذاب په وخت کې دوی ته وايي چې: اوس خو دغه درواخلئ او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وڅکئ، ډېرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کې داخل کړی دی، یعنې په هغه وخت کې هر هغه کافر چې وژل کېده، نو له هغه سره پرښتو همداسې معامله کوله، مګر د آیت الفاظ ګردو کفارو ته عام دي، نو ځکه دغه راجح معلومیږي چې دغه واقعه به په عالم برزخ کې وي، نو د دې تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسې وي، چې په دنیا کې د دغو کفارو حال داسې شو، او په برزخ کې به داسې کیږي، نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شي، چې هغه به څرنګه مدهش وي؟ !

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چې وړاندې لېږلی وو لاسونو ستاسې، او بېشکه الله نه دی هیڅ ظلم کوونکی په بندګانو خپلو (چې بې ګناه یې په عذاب کړي).

تفسیر: دغه ګرد ستاسې د اعمالو نتیجه او سزا ده، که نه د الله تعالی له لوري د ظلم او تیري هیڅ یوه معامله کېدونکې نه ده، او «ظلاّم» یې ځکه وفرمایه، چې که «معاذ الله» د هغه د لوري د یوې ذرې سره په اندازه د ظلم امکان وي؛ نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه بلکه ظلاّم به وي، ځکه چې د کامل هر صفت هرومرو (خامخا) ښایي چې کامل وي، اوس الله تعالی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی لپاره فرمایي چې د قریشو حال ستا سره داسې دی:

كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ ۙ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (له انبیاوو خپلو سره، هغه عادت دا وو) چې کافران شوي وو په آیتونو د الله؛ نو نیولي وو دوی لره الله په ګناهونو د دوی، بېشکه الله قوي (زورور) دی، ډېر سخت دی عذاب (د ده).

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دې دی؛ چې په تحقیق الله نه دی بدلوونکی د (هغه) نعمت چې انعام کړی یې وي پر یوه قوم باندې تر هغه پورې چې بدل (نه) کړي دوی هغه حال چې په نفسونو د دوی کې دی، او بېشکه الله ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «تر هغه پورې چې نيت او اعتقاد بدل نشي، نو د الله تعالى ورعطا شوي نعمتونه بېرته نه اخيستل کيږي»، ګواکې له ﴿مَا بِأَنفُسِهِمْ﴾ څخه خاص نيت او اعتقاد مراد شوى دى، لکه چې له ترجمې څخه ظاهرېږي، والله أعلم.

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

(حال د دوى) لکه حال د تابعانو د فرعون دى (له الله سره) او (لکه حال) د هغو کسانو دى چې پخوا له دوى نه وو، (او هغه عادت دا وو) چې نسبت د دروغو يې کړى وو په آيتونو د رب خپل؛ نو هلاک کړل مونږ دوى په سبب د ګناهونو د دوى، او غرق (ډوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوى) ټول وو ظالمان.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾

بېشکه بدتر د خوځيدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دي، چې کافران شوي دي نو دوى ايمان نه راوړي. هغه کسان چې معاهده تړلې وه تا له دوى سره، بيا ماتوي دوى عهد خپل په هر کرت کې او دوى نه ويرېږي (له دې عهد ماتولو څخه).

تفسير: هغو کسانو چې لکه ابو جهل ـ نضر ـ عتبه او کعب بن أشرف د تل لپاره کفر او بې ايماني غوره کړې، او له انجامه بالکل بې خوفه شوي دي، او هغه کسان چې (لکه بني قُريظه) په غدارۍ او بد عهدۍ سره معتاد شوي دي؛ دوى د الله تعالى په نزد ډېر بد حيوانان دي، د فرعون حال په بد عهدۍ او غدارۍ کې هم داسې وو: ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُم بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ﴾ (٩ جزء د الأعراف سورت (١٣۴) آيت (١۶) رکوع).

او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کې د «بني قُريظه» د يهودانو او د نورو هم دغه خصلت وو، چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره به يې عهد کاوه، چې مونږ د مکې معظمې له مشرکانو سره مرستې نه کوو، بيا به يې له دوى سره مرسته کوله، او ويل به يې: چې عهد مو په ياد نه وو، هر کرت به يې داسې کول، وروسته دا راښيي چې له داسې غدارانو سره څرنګه ښايي چې معامله وکړى شي.

فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾

نو که ومومې ته (اى محمده!) دوى په جنګ کې؛ پس تيت کړه (سزا ورکړه) او وويروه په سبب د تيتولو (سزا ورکولو) د دوى هغه کسان چې وروسته له دوى نه دي (د کافرانو محاربانو نه) لپاره د دې چې دغه وروستني خلق عبرت واخلي، او که وېرېږې (اى محمده!) له کوم قوم (چې وعده يې کړېده له تاسره) د خيانت؛ نو وغورځوه دوى ته (دغه عهد) په (داسې ډول چې شئ تاسې او هغوى سره) برابر، بېشکه الله نه خوښوي خيانت کوونکي.

تفسير: يعني که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدې تر شا وغورځوي، او ستاسې په مقابل کې د جنګ ميدان ته راشي، نو دوى ته داسې سخته جزا ورکړئ، او په قتل، جرح او نورو سره يې داسې وترهوئ؛ چې د هغې له

لیدلو څخه د دوی هغه بېرته وروسته پاتې شوي ملګري یا له دوی نه وروسته راتلونکي نسلونه هم عبرت واخلي، او د عهد ماتولو جرأت ونشي کړی.

که یوه قوم ښکاره خیانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرګنده شوه، چې دوی عهد ماتولو ته تیار دي، نو تاسي ته هم اجازه شته، چې د مصلحت په تقدیر د دوی عهد بېرته ورکړئ، او د معاهدې د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ !، او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رویه وکوئ، چې د دواړو ډلو په زړونو کې د پخوانیو معاهداتو په نسبت هیڅ یو شک او اشتباه پاتې نشي، او دواړه په مساویانه ډول سره خبردار، بیدار او هوښیار اوسي، او د خپلو ځانونو په تیارۍ او حفاظت کې مشغول اوسي، او ستاسې له جانبه څه غلا او خیانت ونشي، او ګردې معاملې سره ښکاره او صافې وي، الله تعالی خیانت اګر که له کفارو سره هم وي؛ نه خوښوي.

په سننو کې روایت دی چې امیر معاویه رضي الله تعالی عنه له «روم» سره میعادي معاهده درلوده (لرله)، د دغه میعاد په منځ کې امیر معاویه رضي الله تعالی عنه خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوري د پرمختګ امر ورکړ، مقصد یې داسې وو چې اسلامي فوځ دې د رومیانو سرحداتو ته دومره نژدې او بالکل تیار اوسي، چې د معاهدې د نېټې د تېرېدلو سره متصل دوی پخپلو تعرضونو پیل (ابتداء) وکړي.

څه وخت چې دغه کار جاري وو، یو سپین ږیری په داسې حال چې په آس سور وو راغی، چې داسې یې وویل: «الله أکبر، الله أکبر، وفاءً لا غدراً»، یعنې عهد پوره کړئ، او عهد مه ماتوئ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «کله چې کوم قوم سره معاهده ولرئ، نو هیڅ یوه غوټه دې ونه پرانستله شي !، او نه دې وتړله شي، تر هغه پورې چې د معاهدې نېټه پوره شي، یا مقابلې ډلې ته په مساویانه حیثیت سره معاهده ورمسترده شي !».

کله چې معاویه رضي الله تعالی عنه ته دغه خبر ورسېد؛ نو ژر له خپله فکره بېرته وګرځېد، او چې ویې لید، هغه سپین ږیری عمرو بن عنبسه رضي الله تعالی عنه وو.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

او نه دې کوي ګمان هغه کسان چې کافران شوي دي؛ چې دوی به وتښتي (له عذابه او خلاص به شي) ! بېشکه دوی له سره نشي مغلوبولی (الله له تعذیب خپل).

وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو !) لپاره (د جنګ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) څومره چې توانېږئ (جمع کولی شئ) تاسې له قوت (اسباب د جنګ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چې ویروئ تاسې په دغه (قوت او تیارۍ) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسې او نور کسان بې له دوی نه چې نه پېژنئ تاسې هغوی، الله عالم دی په (عداوت د) هغوی، او هر هغه څه چې نفقه کوئ (لګوئ) تاسې له یوه شي په لاره د الله کې (لپاره د ترقی د دین)؛ پوره (بدل د هغه) به درکړ شي تاسې ته حال دا چې پر تاسې به ظلم ونه کړی شي (د -ثواب په لږوالي او د عذاب په ډېر والي).

تفسیر: په الله تعالی داعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده؛ چې ضروري او مشروع اسباب دې ترک کړی شي، ځکه چې په مسلمانانو فرض دي، تر هغه پورې چې قدرت لري؛ د جهاد سامان او لوازم دې تیاروي، د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کې د آسونو سورلی، توره وهل، غشي ویشتل او نور جنګي مشقونه د جهاد له لوازمو څخه وو.

نن ټوپک، مشین ګن، توپ، ټینک، راکټ، زره پوښ او نوري ارابې، الوتکې، جنګي انګوټ، کروزر، تحت البحري، اوبتل او نور جنګي مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال اچول اوچلول، او د حربي او عصري فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دي.

همداسې هغه نورې وسلې او د حرب او ضرب ګرد آلات او اسباب چې وروسته له دې نه ایجاد او اختراع کیږي؛ غه ټول د دې آیت په منشأ کې داخل دي.

باقي د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلي دي: «الخیل معقودٌ في نواصیها الخیر إلی یوم القیامة»، «د آسونو په تندي کې خیر ایښود شوی دی تر قیامته پورې»، په احادیثو کې راغلي دي، چې هر هغه چې آس د جهاد په نیت روزي او ساتي یې؛ د ده په خوړلو، او څښلو بلکه په هر قدم پورته کولو باندې اجر وررسیږي، او د ده تر خوړو او نورو پورې به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کې تللی کیږي».

یعني دغه ګرد (ټول) سامان، لوازم، تجهیزات او تیاری پر دښمنانو باندې د ویرې، خوف او دهشت اچولو لپاره یو ظاهري سبب دی، باقي د فتحې او ظفر او برې اصلي سبب خو د الله تعالی مرسته ده، چې د هغې بیان پخوا له دی نه شوی دی، او هغه خلق چې تاسې یې بالتعیین نه پېژنئ؛ منافقان دي چې د مسلمانی په جامه کې یې ځانونه پټ کړي وو، یا د (بني قریظه) یهودان یا د روم او فارس یا نور هغه اقوام دي، چې له هغو سره وروسته له دې نه ستاسې مقابله واقع کېدونکې ده.

﴿وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ﴾ الآیة - دغه د مالي جهاد په طرف اشاره ده، یعنې د جهاد په تیاري کې هغومره مال چې تاسې لګوئ؛ د هغه پوره بدل او معاوضه به وموموئ، د یوه درهم په مقابل کې اوه سوه درهم، ﴿وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ﴾ د بر ځلي په دنیا کې هم د هغه معاوضه بلکه له هغه څخه لا زیات اجر هم درکول کیږي.

﴿وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ﴿٦١﴾

او که میلان وکړي کفار صلحې (روغې) ته؛ نو ته هم میلان وکړه دې (صلحې) ته، او توکل (اعتماد) وکړه په الله (او مه ویربږه له مکره د دوی)، بېشکه چې دغه (الله) هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (دانا پر ګردو احوالو).

تفسیر: له جهاد څخه وینې تویول نه، بلکه د کلمة الله اعلاء او د فتنې دفع مقصود دی، که دغه عالي مقصد بې د وینې له تویولو څخه حاصل شي، نو خامخا د وینو تویولو لپاره هیڅ حاجت نه پاتې کیږي، که داسې کوم احتمال وي، چې شاید کفار د صلحې په پرده کې غواړي چې مونږ تېر باسي؛ نو هیڅ پروا مه کوئ، او پر الله تعالی باندې توکل او اعتماد وکړئ، پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پټې مشورې اوري، د الله تعالی دحمایت په مقابل کې د هیچا بدنیتي چلېدی نشي، تاسې خپل نیت صاف وساتئ !.

﴿وَإِن يُرِيدُوا أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿٦٢﴾

او که اراده وکړي دوی دغه چې فریب درکړي تاته (په دغه روغه کې)؛ نو بېشکه کافي دی تا ته الله، هم دی هغه ذات دی چې قوت یې درکړی دی تاته په مرستې (مدد) خپلې سره (په لېږلو د پرښتو په بدر کې) او په مؤمنانو سره.

تفسیر: كه وروسته له روغې څخه دغه خلق د خيانت او د عهد د ماتولو اراده وکړي، نو تاسې مه خواشيني (خفه) کېږئ، د الله تعالی مرسته (مدد) تاسې ته کافي ده، د دوی هغه ګرد مکرونه او فرېبونه به الله جل جلاله شنډ کړي، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کې غيبي امداد درکړ، او په ظاهري ډول سره يې د ځان جاروونکو او سربښندونکو مسلمانانو په مټ ستاسې تاييد وفرمايه.

وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَّا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

او الفت محبت يې واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کې ! که لګولی وی تا هر هغه څه چې په ځمکه کې دي ټول؛ نو نه به دې شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کې، وليکن الله الفت محبت واچولو په منځ د (زړونو د) دوی کې، بېشکه چې دغه (الله) ښه غالب (قوي د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کې د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود وو، په خوشې چتي (بېکاره) خبرو باندې د قبائلو په منځ کې تصادمات او جنګونه کېدل، کله چې به د دوه ډلو په منځ کې جنګ شروع کېدو، نو تر څو پېړيو پورې به د هغه اور نه مړ کېده.

د مدينې منورې د دوو زبردستو قبيلو (اوس) او (خزرج) د ګوندي جنګونو او د پخواني عداوت او بغض سلسله هيڅکله سر ته نه رسېده، يو به د بل وينو ته تږی وو، او هر يوه به د خپل عزت او پت وږی وو، په دغو حالاتو کې ځمونږ پاک رسول محمد صلی الله عليه وسلم د توحېد او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پيغام سره مبعوث شو، الله تعالی د حقيقي ورونړو څخه زيات د يو مينه او الفت د بل په زړه کې واچاوه، او بيا د دغو ګردو (ټولو) الفتونو اجتماعي مرکز د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ذات يې وګرځاوه، د دوی زړونه داسې يو وار سره اړول د الله تعالی د قدرت او قوت يوه کرشمه وه، او د شديد ضرورت په داسې يوه وقت کې، دوی ګرد (ټول) د محبت او الفت په يوې نقطې کې سره ټولول؛ د ده د کامله حکمت دليل دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾

ای نبي ! کافي (بس) دی تاته الله او هغه چاته چې متابعت کوي ستا له مؤمنانو څخه.

تفسیر: د دې آيت مطلب دا دی چې: «ای نبي صلی الله عليه وسلم ! الله تعالی تاته او ستا ملګرو ته کافي دی»، يعنې د عدد او د سرېو او مال او تجهيزاتو له قلّت څخه وېره نه ده پکار.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ۚ إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

ای نبي ! تېز کړه (او ترغيب ورکړه) مؤمنانو ته پر جنګ (د کفارو)، که وو له تاسې څخنې شل تنه صابران (ثابت قدمان)؛ نو غلبه دې وکړي پر دوو سوو کافرانو (يعنې داسې جنګ دې وکړي چې نتيجه يې فتح او غلبه کېدی شي)، او که وو له تاسې څخنې سل تنه (صابران ثابت قدمان)؛ نو غالب دې شي پر زرو تنو له هغو کسانو چې کافران شوي دي په سبب د دې چې بېشکه دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهېږي (يعنې جاهلان دي په الله او قيامت).

تفسیر: الله تعالی په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوري ترغیب ورکوي، چې که لږ یئ هم مه بې زړه کېږئ ! د الله تعالی په فضل او مرحمت سره تاسې پر لس چندو دښمنانو باندې هم غالبېدئ شئ، سبب یې دا دی چې مسلمانان د الله تعالی لپاره جنګیږي، او دوی الله تعالی پېژني او یقین پرې لري، او د ده د مرضی متابعت کوي، نو ځکه په ډېر زړورتوب اومېړانې (بهادرۍ) سره جنګیږي، هر کله چې کافران پر دغه حقیقت نه دي معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فاني اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنګیږي، او د دغه قلبي قوت او غیبي امداد څخه محروم پاتې کیږي، بناء علیه د خبر او زیري په ډول حکم راکړی شوی دی؛ چې مؤمنانو ته ښايي، چې د لس چندو دښمنانو په مقابل کې په ډېر صبر او استقامت سره وجنګیږي، که مسلمانان شل تنه وي، ښايي چې د دوو سوو کفارو له مقابلې څخه مخ ونه ګرځوي، که سل تنه وي، نو زرو تنو ته دې خپلې شاوې ونه ګرځوي.

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا ۚ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٦٦﴾

اوس آسانتیا وکړه الله په تاسې (او تېر شو له سختۍ) او معلومه یې کړه چې بېشکه په تاسې کې سستي ده، نو که وو له تاسې څنې سل تنه صابران (ثابت قدمان)؛ نو غالب دې شي پر دوو سوو (کافرانو یعني داسې جنګ دې وکړي چې نتیجه یې فتح او غلبه کېدی شي)، او که وو له تاسې څنې زر تنه غالب دې شي په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره، او الله ملګری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت او اثابت).

تفسیر: په بخاري شریف کې له ابن عباس رضي الله تعالی عنه څخه روایت دی، «په دغه تېر آیت کې چې مسلمانانو ته د لس چندو کفارو په مقابل کې د ثابت قدمۍ امر ورکړی شوی وو، هر کله چې پر خلقو دغه حکم دروند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو: ﴿اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ﴾ الآیة - یعنې الله تعالی ستاسې د کمزورۍ او سستۍ له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لرې کړ، اوس یواځې د خپل دوچند تعداد په مقابل کې ثابت قدم اوسېدل ضروري، او ترې تښتېدل حرام دي.

همدغه حکم تر اوسه باقي دی، لیکن که له دوو څنې پر زیاتو حمله وکړي؛ لوی اجر لري، د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کې یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنګېدلي دي، د «مؤته» په غزا کې درې زره مسلمانان د دوو لکو کفّارو په مقابل کې ټینګ ولاړ وو، له داسې واقعاتو څخه لله الحمد اسلامي تاریخ ډک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِ ۗ تُرِيْدُوْنَ عَرَضَ الدُّنْيَا ۖ وَاللّٰهُ يُرِيْدُ الْاٰخِرَةَ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٦٧﴾

نه ښايي نبي لره دا چې وي ده لره بندیان (چې ترې فدیه واخلي) تر هغه وخته چې قوي شي په ځمکه کې (د کفارو د ډېر قتل او جرحې په سبب)، اراده کوئ تاسې (ای مؤمنانو) اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیې سره) او الله اراده لري (تاسې لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب)، او الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی، چې هر کار په تدبیر اومصلحت سره کوي.

تفسیر: د بدر په غزا کې اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول، د الله تعالی له لوري د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکې وړاندې شول، (١): وژل، (٢) ترې فدیه اخیستل، او خوشې کول، په هر حال رسول الله مبارك په دغې معاملې کې له اصحابو څنې رایه وغوښته.

ابو بکر صدیق رضي الله تعالی عنه وویل: «یا رسول الله ! دغه ګرد (ټول) بندیان مو خپلوان او ورونه دي، بهتره دا ده چې له هغو څخه فدیه واخلو، او خوشې یې کړو، چې بېرته لاړ شي، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دي، چې څه خلق له دوی څنې مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره څمونږ لاس او مټ وګرځي، او هغه مال چې د دوی له لوري بالفعل څمونږ په لاس راشي، په هغه به مونږ جهاد او نور دیني کارونه او لازمې چارې په مخ بوځو.

د نبي کریم صلی الله علیه وسلم میلان هم د فطرې زړه سوی، شفقت، او «صلة الرحم» په بناء د همدې رایې په لوري وو، بلکه د اصحابو کرامو عمومي رایه هم په همدې جانب وه، زیاتره اصحاب د ابو بکر الصدیق رضي الله عنه له دې بیان سره متفق وو.

عمر او سعد بن معاذ رضي الله عنهما له دغو آراوو سره اختلاف وکړ، عمر رضي الله تعالی عنه وویل: «یا رسول الله ! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دي، دوی ټول دې ووژل شي، نو د کفر او شرک سر به مات شي، او پر ګردو (ټولو) مشرکانو به هیبت ولویږي، او وروسته له دې نه به د مسلمانانو د ربړولو (تکلیفولو) او د الله تعالی له لارې څنې د خلقو ګرځولو جرأت په دوی کې پاتې نشي، او د الله تعالی په دربار کې به له مشرکانو سره څمونږ انتهایي نفرت، بغض، او کامله بېزاري ښکاره شي، چې مونږ د الله تعالی په لاره او د حق په معامله کې د خپلو دخپلوۍ او قرابت او د مالي فوائدو او د هیڅ شیز هیڅ پروا هم ونه کړه، نو څکه مناسب ده، چې په دغو بندیانو کې هر هغه چې له مونږ څنې د کوم یوه عزیز او قریب وي؛ هغه دې همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووژني».

لنډا دا چې له بحث او غور نه وروسته د ابو بکر الصدیق رضي الله عنه پر مشورې باندې عمل وشو، څکه چې د آراوو کثرت د هغه د رایې په لوري وو، او پخپله رسول کریم صلی الله علیه وسلم هم د خپل طبیعي رأفت او رحمت په بناء د ابو بکر الصدیق رضي الله تعالی عنه د خبرې لوري ته مائل وو، خو دغه رایه د الله تعالی په دربار کې غوره نه شوه په ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي ٱلْأَرْضِ﴾ کې د دې نه غوروالي په لوري اشاره ده، نو څکه په دغو آیتونو کې سخته عتاب آمیزه لهجه اختیار کړی شوې ده.

لَّوْلَا كِتَٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝٦٨

که نه وی ازلي حکم له جانبه د الله چې ړومبی لیکل شوی دی (په لوح محفوظ کې) نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په عوض د) هغې (فدیې) کې چې اخیستې ده تاسې؛ عذاب ډېر لوی.

تفسیر: یعني دغه غلطي په خپل ذات کې داسې وه؛ چې هغوی دنیوي مال او متاع په نظر کې نیولی وو داسې مشوره یې ورکړې وه، نو لازمه وه چې سخته سزا ورکړی شوې وی، خو لومړی د سزا مانع هغه دی چې پاک الله جل جلاله بیان کړی دی، او دغه لاندني شیان هم کېدی شي، چې د سزا مانع وګرځي:

(١): په مجتهد باندې به په داقسم اجتهادي غلطی او خطا کې څه عذاب نه وي.

(٢): تر هغه پورې چې الله تعالی په کوم شي باندې ښکاره امر او یا له هغه شي څخه ښکاره منع ونه کړي؛ د هغه مرتکب به نه عذابوي.

(٣): د أهل البدر ګردې خطاوې یې ورمعافې کړې دي.

(۴): کومه رویه چې په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کړی شوې ده؛ یعني په فدیه سره د بندیانو خوشې کول د الله تعالی په علم کې فیصله شوې وه، چې وروسته له هغه به د دې اجازه ورکوي: ﴿فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً﴾ (۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع (۴) آیت).

(۵): دغه هم فيصله شوې وه، تر هغه پورې چې رسول عليه السلام په دې کې موجود وي، يا خلق د زړه له صدقه استغفار وايي؛ نو عذاب به پرې نه راځي.

(۶): له دغو بنديانو څنې د ډېرو په قسمت کې مسلمانېدل ليکل شوي وو، الغرض که داسې موانع نه وی؛ نو دغه غلطي دومره لويه او سخته وه، چې ښايي پرې ډېر سخت عذاب نازل شوی وی.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾

نو خورئ تاسې له هغه ماله چې غنيمت اخيستی دی تاسې حلال طيب (پاکيزه)، او وويرېږئ له الله، بېشکه الله بخښونکی د (خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: له ړومبني عتاب او تهديد څخه مسلمانان دومره وويرېدل چې ويې ويل: «ښايي د غنيمت په اموالو کې چې د بنديانو فديه هم په کې شامله ده؛ لاس ونه وهل شي»، نو په دغه آيت کې يې تسلي وفرمايله، چې هغه د پاک الله عطا ده، په خوښی سره يې وخورئ، هو ! په جهاد کې غنيمت او نورو شيانو ته دومره اهميت ورکول يا يې دومره په نظر کې نيول نه دي پکار؛ چې له عالي مقاصدو او کلي مصالحو څخه سترګې پټې شي، بېشکه دمؤقتي حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسې څنې يوه غلطي وشوه، مګر پخپله په مال کې څه خبيث او پليتي نشته، نو د الله تعالی څخه وويرېږئ، او له مخالفت نه يې ځانونه وژغورئ، هغه به په خپل مرحمت سره ستاسې غلطی درمعافوي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّمَن فِي أَيْدِيكُم مِّنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِن يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

ای نبي ! ووايه ته هغه چا ته چې په لاسونو ستاسې کې دي له بنديانو (قيديانو): که معلوم کړي الله په زړونو ستاسې کې کوم خير (ايمان) نو در به کړي تاسې ته خير (بهتر، غوره) له هغه (مال) څخه چې اخيستی شوی دی له تاسې نه، او مغفرت به وکړي تاسې ته، او الله ښه بخښونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی. او که اراده وکړي دغه (بنديان) د خيانت ستاسې (په ظاهري اسلام سره)؛ نو په تحقيق خيانت کړی وو دوی له الله سره پخوا له دې نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره)؛ نو قادر کړې (ته الله) پر دوی (په قتل، حبس او بندي کولو د دوی سره)، او الله ښه عالم دانا (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی.

تفسير: او که اراده لري هغه بنديان چې اسلام يې راوړی دی، د دې چې له تا سره خيانت وکړي، او بېرته مرتد شي، يا هغه فديه درنه کړي؛ چې دوی يې ضامنان شوي دي، پس په تحقيق خيانت کړی وو دوی له الله سره پخوا له دې په کفر سره.

پخوا چې مو له الله تعالی سره کومه ټينګي کړې وه، يعني د ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ فطري عهد په خلاف مو کفر او شرک اختيار کړی وو، يا ځينو «بني هاشمو» چې د ابو طالب په حيات کې عهد کړی وو، چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حمايت کې به متفق وي، او اوس له کفارو سره ملا تړلي راغلي دي، او د هغه انجام يې په خپلو سترګو سره وليد، چې نن په څه ډول د مسلمانانو په قيد او واک کې دي، وروسته له دې نه هم د ټينګی همداسې سزا ورکوله کيږي، له الله تعالی څخه خپلې پټې خبرې او نيتونه نشئ پټولئ، او نه د هغه د حکيمانه وو انتظاماتو مخه نيولئ شئ.

شاه صاحب ليکي: «د الله تعالی وعده پوره شوه، له دوی څنې هغه کسان چې مسلمانان شول؛ الله تعالی هغوی ته بېشماره دولتونه ورعطا کړل، او هغه چې مسلمانان نشول؛ خراب او تباه شول».

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او هجرت يې کړی او جهاد يې کړی دی په مالونو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کې (د دين د ترقی لپاره)؛ او هغه کسان چې ځای يې ورکړی دی (مهاجرينو ته) او مدد گاري يې کړې ده (له دوی سره)؛ دغه کسان ځينې د دوی دوستان دي د ځينو نورو (په نصرت او ارث)، او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او هجرت يې نه دی کړی؛ نشته تاسې ته له ولايت (نصرت او ارث) د دوی څنې هيڅ شی، تر هغه پورې چې هجرت وکړي، او که طلب د نصرت (او مرستې ـ مدد) وکړي دغه (غير مهاجر مؤمنان د کفارو په جنګ کې) له تاسې څنې په دين کې؛ نو لازمه ده په تاسې مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دين کې) مګر (نه دی لازم ستاسې نصرت او ورتګ) پر هغه قوم باندې چې په منځ ستاسې او په منځ د دوی کې معاهده وي، او الله په هغه کار چې کوئ (يې) تاسې ښه ليدونکی دی.

تفسير: په دغو بنديانو (قيديانو) کې ځينې داسې کسان هم وو، چې په زړه کې مسلمانان وو، خو له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره يې هجرت نه وو کړی، او په زور او بې له خپلې خوښې له کفارو سره بدر ته راغلي وو، په دغه آيت کې دا راښوولي شوي دي، چې د داسې مسلمانانو حکم څه دی؟.

شاه صاحب ليکي چې: «د رسول الله صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم اصحاب دوه فرقې وې، مهاجرين (کور او کهول پرېښودونکي) او انصار (ځای ورکوونکي) (مرسته ـ مدد کوونکي)، په دغو دواړو فرقو کې رسول الله مبارک مؤاخات (ورورولي) قائمه کړې وه.

د آيت مضمون داسې شو: «څومره مسلمانان چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره حاضر دي، د دوی ګردو (ټولو) صلحه او جنګ سره يو دی، د يوه موافقت د ګردو (ټولو) موافقت، او د يوه مخالفت د ګردو (ټولو) مخالفت دی.

بلکه د هجرت په ابتداء کې د مؤاخاتو د سلسلې په لحاظ يوه له بل څخه ميراث هم ووړ، او هغه مسلمان چې په خپل هغه ملک کې اوسيږي، چې هلته د کفارو زور او تسلّط وي، يعني له دار الحرب يې هجرت نه وي کړی، د هغو په صلحه او جنګ کې د دار الاسلام اوسېدونکي مسلمانان (مهاجرين او انصار) نه شريک کيږي، که د دار الحرب مسلمانان صلحه يا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړي، نو د دار الاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغې معاهدې تعميل نشي کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخې لا جنګ هم کولی شي.

هو ! دغه ضروري ده، که د دار الحرب مسلمانان په ديني معاملاتو کې له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړي؛ نو له دوی سره حسب المقدور مرسته (مدد) کول پکار دي، مګر له هغه جماعت سره چې د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوې ده؛ د هغو په مقابل کې د معاهدې تر ادامې پورې د دار الحرب له مسلمانانو سره امداد نشي

کولی، او هم پخپلو منځونو کې میراث په هغه سلسله کې چې مهاجرینو او انصارو سره قائمه کړې وه؛ د دار الحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ ځيني د دوی دوستان دي د ځينو نورو (په امداد کې له يو له بله سره)، که ونه و کړئ تاسې دا (دوستي په خپلو منځونو او دښمني له کفارو سره) نو پيدا به شي (لويه) فتنه په ځمکه کې او (خور به شي) فساد.

تفسير: يعنې د کافر او مسلمان تر منځ حقيقي دوستي او رفاقت نشته، او نه هم يو د بل وارث کېدی شي، هو ! کافر دبل کافر رفيق او وارث کېدی شي، د دوی په مقابل کې يو مسلمان د بل مسلمان دوست، او رفيق دی، او يو له بل څخه ميراث وړلی شي، نو مسلمانان بايد خپلې دوستۍ او رفاقتونه مؤمنانو پورې ځانګړې کړي، او له کفارو دې خپلې دوستۍ وشکوي، او ترې جدا دې شي، او که داسې ونشي نو د مسلمانانو تر منځ به فتنه واقع شي، او ډېر لوی فساد به خور شي، په ټولنه کې به ګډوډي جوړه شي، او د مسلمان او کافر تر منځ به فرق نه کېږي، د مسلمانانو تر منځ يو پر بل حقوق به ضايع شي، او له کافر څخه نفرت به له زړونو ووځي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او هجرت يې کړی دی او جهاد يې کړی دی په لاره د الله کې، او هغه کسان چې ځای يې ورکړی دی (مهاجرينو ته) او مددګاري يې کړې ده (له رسول الله او مهاجرينو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دي مؤمنان په حقه (رښتيا) سره، دوی لره دی مغفرت (بخښنه) او رزق (روزي) ښکه (د عزت چې جنت دی).

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ ۚ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

او هغه کسان چې ايمان يې راووړ وروسته (له دغه لومړني هجرت څخه) او هجرت يې وکړ او جهاد يې وکړ په ملګريتوب ستاسې؛ نو دغه (ستايل شوي په دغو صفاتو) له تاسې څخه دي، او خاوندان د خپلوۍ ځيني د دوی غوره دي (د ميراث په وړلو سره) په ځينو نورو په حکم د الله کې، بېشکه الله پر هر شي باندې ښه عالم دی (او همده ته معلوم دي چې د هر يوه څومره حق دی؛ نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی).

تفسير: يعنې که څوک په مؤمنانو او مهاجرينو کې وروسته هم شامليږي، او هغه واجبات چې پخواني مؤمنان يې اداء کوي، دوی يې هم اداء کوي؛ نو د دوی ايمان او هجرت او نور صالح اعمال قبول دي، د مؤمنانو ورونه دي، او د هغوی د دوستۍ، رفاقت او مرستې مستحق دي، لکه چې حديث شريف کې راغلي دي چې: «المرء مع من أحب» «د هر انسان حشر به د هغه چا سره کيږي، او د هغه چا سره به په آخرت کې هم وي، چې په دنيا کې ورسره مينه او محبت لري»، دا آيت د هغه حکم ناسخ هم دی؛ چې د اخوت او وروروولۍ له کبله به يې يو له بله سره ميراث وړلو.

تمت سورة الأنفال بفضل الله.

سُورَةُ التَّوبَة

«د (التوبة) سورت مدني دی، پرته (علاوه) له دوو وروستنيو آيتونو څخه چې «مکي» دي (۱۲۹) آيتونه او (۱۶) رکوع لري په تلاوت کې (۹) او په نزول کې (۱۱۳) سورت دی، د (المائدة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

د (الأنفال) سورت د هجرت په اوائل کې او دا (د التوبة یا د براءة) سورت د هجرت په اواخرو کې نازل شوی دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا عادت وو؛ چې د هر قرآني آيت په نسبت چې نازلېده داسې به يې فرمايل چې: «دغه آيت دې د هغه سورت په هغه موقع کې کېښود شي !»، د دغو آيتونو په نسبت چې اوس د «التوبة» سورت يا د «براءة» سورت ورته ويلی شي، رسول الله مبارک څه تصريح ونه فرمايله، چې په کوم سورت کې دې درج شي، له دې نه ظاهرېږي چې دغه مستقل سورت دی، او د بل کوم سورت جزء نه دی.

لېکن عمومي قاعده داسې وه، کله چې به کوم نوی سورت نازلېده، نو له پخواني سورت څخه د جلا (جدا) کېدلو لپاره ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ به هم راتله، د «التوبة» د سورت په شروع کې ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ رانغله، څو مشعر وي چې دغه بېل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثماني مصاحفو کې د دغه سورت په شروع کې ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ نه ده لېکلې شوې.

لېکن په کتابت کې د ده او د «انفال» په منځ کې فصل کړی شوی دی، چې نه په پوره ډول سره د هغه استقلال ښکاره شي، او نه يې له بل سورت جزويت ثابت وي، باقي له «انفال» سره د ده د اتصال وجه دا ده: چې «انفال» په نزول کې مقدّم دی، نو بې له کومې خاصې وجې څخه ولې مؤخر کړی شي، او د دغو دواړو مضامين يو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لري؛ چې ګواکې «براءة» ته د «انفال» تتمّه او تکمله ويلی شي.

د «انفال» سورت زیاتره د «بدر» په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی، «يوم البدر» ته قرآن (يوم الفرقان) ويلي دي؛ ځکه چې هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدينو او مشرکينو وضعيت بيخي سره بېل او جدا (جلا) کړ، د بدر غزا في الحقيقت د اسلام د عالم نيوونکې او ټينګې وروری د تعمير د تاداو (بنياد) او د هغه د اساس تيږه ده، او د اسلام د حکومت د تأسيس مقدمه ده.

د «انفال» د سورت په آخر کې د ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ په مقابل کې د خالص اخوت د تحکيم په منظور ﴿إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾ راغلي دي، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده، چې په حسي ډول سره هم د دغې اسلامي وروری د ټينګولو لپاره يو قوي مرکز وټاکل (مقرر) شي.

او دا هم معلومه ده، چې دغه مرکز له «جزيرة العرب» څخه پرته چې مکه معظمه يې زړه دی؛ بل ځای نشي کېدی.

د «انفال» په آخر کې دا هم څرګنده شوې وه، هغه مسلمانان چې له مکې معظمې او نورو ځايونو څنې يې هجرت نه دی کړی، او د کفارو تر سيوريو لاندې ژوندون تېروي؛ د دار الاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندې د هغوی د ولايت او رفاقت هيڅ يوه ذمه واري نشته: ﴿مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا﴾، هو ! د توان په اندازه له دوی سره مرسته په کار ده.

له دې نه دغه نتيجه ووته، چې د اسلام په مرکز کې د اسلامي موالاتو او اخوّت د کړيو د کلک ارتباط لپاره له دوو خبرو څنې يوه خبره ضروري ده، يا د عربو ګرد مسلمانان دې خپل وطنونه پرېږدي، او مدينې منورې ته دې راشي، او په اسلامي اخوت کې دې بې له کوم ممانعته شامل شي، يا دې آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهدينو او سر جارولو په وسيله د کفر قوت مات کړي، او د «جزيرة العرب» سطحه دې داسې پاکه او صافه او هواره کړي؛ چې هيڅ يوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتې نشي.

يعنې تقريبا ګرده «جزيرة العرب» دې د خالص اسلامي اخوت داسې قوي مرکز او غير مخلوط مستقر وګرځي؛ چې نور اديان په کې نه وي، او د هغه تر حمايت لاندې د اسلامي اخوت د ډېر ټينګ او شانداره مستقبل هيله او اميد وکړی شي، دغه دوهم صورت همداسې يوه وسيله ده، چې په هغې سره ورځ په ورځ د فتنې او فساد بيخونه ايستل کېدل.

د دغه اعلى او پاك مقصد لپاره مسلمانانو د هجرت په دويم كال كې اول قدم د «بدر» د ميدان په لوري واخيست، چې بالآخره د هجرت په اتم كال كې د مكې معظمې لويې فتحې ته منتهي شو، هغه فتنې چې د اسلام په خپراوي يا حفاظت كې مزاحمې كېدې؛ د مكې فتحې له مينځه يوړې.

د «براءة» د سورت دمضامينو حاصل همدا دى، چې په څو ورځو كې د الله تعالى د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مركز له هر ډول دسيسو، كفر، شرك او نورو څخه پاك شو، او ګرد (ټول) عرب لكه يو تن سره متحد شول، او په ګرد عالم كې د هدايت رڼا او د عالم نيوونكي اسلامي اخوت د انتشار كفيل او ضامن وګرځېد، فلله الحمد على ذلك.

الغرض د «أنفال» په سورت كې د هغه شي ابتداء چې شوې ده؛ د «التوبة» يا «براءة» په سورت كې هغه انتهاء ده، نو د دې اول او آخر تناسب په لحاظ «براءة» د «أنفال» د تكملې په شان ملحق كړى شوى دى، په دغه سورت كې د تسمیې د نه ليكلو يوه وجه دا هم ليكلې شوې ده؛ چې تسميه لپاره د امان ده، او دغه سورت د هجرت په نهم كال په هغه وخت كې چې د عربو ځينو اقوامو له مسلمانانو سره خپلې معاهدې ماتې كړې وې، د امان له منځه وړلو لپاره راغلى دى، او له همدې امله ده ته «مُخزِية، مشرّدة، منكلة، او فاضحة» هم ويلى شي، د دې سورت په نسبت مفسرينو نور مناسبات هم ليكلي دي، (على الأكثر قاريان د دغه سورت ابتداء داسې پيلوي):

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ① فَسِيْحُوْا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكٰفِرِيْنَ ②

(دا) بيزاري (يا صاف ځواب) دى له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو كسانو ته چې عهد ورسره كړى دى تاسې له مشركانو. نو ګرځئ تاسې په (دغه) ځمكه كې څلور مياشتې، او پوه شئ (اى مشركانو په دې !) چې بېشكه تاسې نه يئ عاجز كوونكي د الله (د عذاب خپل چې شوكت مهلت يې دركړ) او (پوه شئ په دې چې) بېشكه الله رسوا كوونكى د كافرانو دى.

تفسير: د هجرت په شپږم كال كې د حُديبيې په مقام كې كومه معاهده چې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم او د قُريشو په منځ كې وشوه؛ نو بني خزاعه د مسلمانانو او بني بكر د قريشو په حليفانو كې شامل شول، بني بكرو د معاهدې څه پروا ونه كړه، او پر بني خزاعه وو يې حمله وكړه، او قريشو په وسلو او نورو شيانو له دوى سره كومك وكړ، او د دې له امله قريش او د دوى حليف دواړه د حديبيې پر معاهده قائم پاتې نشول، چې د هغه په مقابل كې د هجرت په اتم كال نبي كريم صلى الله عليه وسلم پر مكې معظمې باندې حمله وكړه، او هغه يې په آسانى سره فتح كړه.

له دغو قبائلو څخه پرته له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو ميعادي معاهدې او غير ميعادي معاهدې وې، چې له هغوى څخه ځينې په خپلو معاهدو ولاړ وو، ډېر قبائل داسې هم وو، چې له هغوى سره هيڅ قسم معاهده نه وه شوې، د دغه سورت مختلف آيتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوي دي.

په لومړنيو آيتونو كې غالبا د هغو مشركينو ذكر دى؛ چې له هغو سره خو معاهده شوې وه مګر غير ميعادي، دوى ته خبر وركړ شو، چې مونږ وروسته له دې نه له تاسې سره معاهدې ته دوام نه وركوو، او ماتوو يې، او تاسې ته څلور مياشتې مهلت دركوو، چې په دغه موده كې به يا په اسلامي أخوت كې داخلېږئ، يا به دغه وطن پرېږدئ، او د ايمان او توحيد له مركز څخه به وځئ، يا به د جنګ لپاره تيارېږئ؟ ليكن ښه وپوهېږئ چې تاسې د الله مشيئت او اراده له سره نشئ منع كولئ، كه تاسې اسلام رانه وړئ؛ نو الله تعالى به مو په دنيا او آخرت كې رسوا كړي، او تاسې په خپلو تدابيرو او حيلو او پلمو سره هغه نشئ عاجزولى.

باقي هغه قبائل چې معاهده ورسره نه وه شوې، ممكن ده چې هغوى ته هم د څلورو مياشتو مهلت وركړى شوى وي، دغه ابلاغ او همدارنګه د راتلونكو آيتونو عمومي اعلان د هجرت په نهم كال د حج په موقع د ګردو (ټولو) قبائلو په منځ كې علي رضي الله عنه وكړ، چې په دې وخت كې ابو بكر الصديق رضي الله تعالى عنه اميرُ الحُجّاج وو.

وَاَذَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖۤ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِيْٓءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۙ۬ وَرَسُوْلُهٗ ؕ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْۤا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ؕ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۙ﴿۳﴾

او خبرول (اورول) دي له (طرفه د) الله او رسول د دغه (الله) ټولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کې په دې چې الله بېزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد)، او رسول د دغه (الله هم بېزاره دی)؛ نو که توبه وویسته تاسې له (شرکه او غدره)؛ نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسې ته (له شرکه او غدره)، او که مخ واړاوه تاسې (له توبې په شرک مو دوام وکړ)؛ نو پوه شئ (ای مشرکانو!) بېشکه تاسې نه یئ عاجز کوونکي د الله، او زېری ورکړه هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په عذاب دردناک (د آخرت) سره.

تفسیر: (حج اکبر) یې ځکه وفرمایه چې (حج اصغر) عمره ده، او له (یوم الحجّ الأکبر) څخه د «ذي الحجة الحرام» لسمه د لوی اختر یا نهم تاریخ د عرفې ورځ مراد ده.

دغه اعلان غالبا د هغو قبائلو په حق کې دی، چې هغوی میعادي معاهده کړې وه، بیا یې په خپله ماته کړه (لکه بني بکرو یا قریشو او نورو)، یعنې له داسې خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتې، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه وباسي؛ نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږي، که نه د الله تعالی هغه اراده چې کړې یې ده (د جزیرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کېدونکې ده، هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشي مغلوبولی، او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدۍ سزا هرومرو رسیږي.

تنبیه: که څه هم د مکې معظمې له فتحې څخه پخوا یعنې د هجرت له اتم کال نه مخکې د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی وو، چې د هغه په سزا کې مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومي اعلان د هجرت په نهم کال د حجّ په موقع کې وکړ شو، څو دغه خبره لا څرګنده او واضحه شي، چې له دغسې خلقو سره هیڅ قسم معاهده باقي نه ده پاتې.

اِلَّا الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوْكُمْ شَيْـًٔا وَّلَمْ يُظَاهِرُوْا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوْۤا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۴﴾

مګر هغه کسان چې عهد کړی دی تاسې (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو، بیا یې نقصان نه دی کړی له تاسې سره هیڅ شی (د وعدې په شرطونو کې)، او نه یې مرسته (مدد) کړی دی ستاسې په مقابل کې له هیچا سره (ستاسې له دښمنانو څخه)؛ نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تمامېدلو د مقررې) وعدې د دوی پورې، بېشکه الله خوښوي ځان ساتونکي (له بېوفایی).

تفسیر: دغه استثناء د هغو قبائلو لپاره ده چې معاهده یې میعادي وه، بیا دوی پرې ټینګ ولاړ وو، او د عهد په ایفاء کې یې هیڅ قصور نه وو کړی، نه دوی په خپله له عهده څخه مخالف کارروایي کوله، او نه یې له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بني ضمره او بني مُدلج)، د دوی په نسبت اعلان وکړ شو، چې د معاهدې د میعاد له ختمېدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه تړله کیږي، او په هغه وخت کې له دوی سره هم همغه لاره ده، چې د نورو لپاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

نو كله چې تېرې شوې (څلور) مياشتې حرامې؛ نو وژنئ (اى مؤمنانو عهد ماتوونكي) مشركان په هر ځاى كې چې ومومئ تاسې دوى، او نيسئ (بنديان ـ قيديان كړئ) دوى، او حصار كړئ دوى (په كلاګانو كې)، او كېنئ دوى ته (منتظر) په هر ځاى د څارلو او تېرېدلو كې، نو كه توبه وويسته دوى (له كفره) او قائم كړ دوى (سم اداء كړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركړ دوى زكات؛ نو خوشې كړئ تاسې لاره د دوى (او څه مه ورته وايئ)، بېشكه الله ښه بخښونكى (د خطيّاتو) ډېر مهربان دى.

تفسير: يعني كه څه هم له دغو عهد ماتوونكو سره اوس هيڅ قسم معامله نه ده پاتې، او له هغوى سره سمدلاسه جنګ كېدى شي، خو بيا د «أشهر الحرم» رعايت يا د دې له امله پر دوى باندې له فورې حملې څخه مانع وو؛ چې تر هغه وخت پورې په (أشهر الحرم) كې په جنګ باندې لومړى شروع ممنوع وه، يا مصلحت دا وو چې د يوې وړو كې خبرې له امله د عامو خلقو په منځ كې ولې تشويش پيدا شي؟، ځكه چې په دغو مياشتو كې د قتال حُرمت په دوې كې معروف او مسلّم او له پخوا راهيسې يوه منلې شوې خبره وه، په هر حال د محرّم الحرام تر ختمېدلو پورې هغوى ته مهلت وركړ شو، چې هر ډول د دوى زړه غواړي؛ همغسې دې خپل تړون او بندوبست وكړي، وروسته له هغه د «جزيرة العرب» د تطهير په مقصد له جنګ كولو څخه چاره نشته، نو هغه ګردې معاملې چې په جنګ كې كېدونكي دي (لكه وژل، نيول، چل او پلمې، په مورچلونو (مورچو) او پټونو كې غليم ته څار كول او نور) كيږي به.

هو ! كه دوى ظاهرا له كفر څخه توبه وباسي، او په اسلامي أخوت كې داخل شي، چې د هغه لويه نښه د لمانځه اداء او د زكات وركړه ده؛ نو بيا به مسلمانان په هغوى باندې هيڅ تعرض او غرض نه كوي، او دوى به له لارې څخه نه ګرځوي، پاتې شوه باطني معامله هغه الله تعالى ته ورسپارلې شوې ده، د مسلمانانو معامله به له هغوى سره د هغوى د ظاهري اعمالو په اساس وي.

له دې آيت څخې معلومه شوه، كه كوم سړى كلمه ووايي، او لمونځ ونه كړي، يا زكات ور نه كړي؛ نو مسلمانان د هغه لاره نيوى شي، د امام احمد، امام شافعي او امام مالك «رحمهم الله» په نزد پر اسلامي حكومت لازم دي: كه تارك الصلاة توبه ونه باسي ؛ هغه دې ووژني، د امام احمد په نزد د مرتدوالي له امله او د امام مالك او امام شافعي په نزد حدّاً او تعزيراً، او ځمونږ امام أبو حنيفه «رحمه الله» وايي چې: ښه دې يې ووهي، او بيا دې يې تر هغه پورې په بنديخانه كې بندي وساتي، چې يا له ترك الصلاة څخه توبه وباسي، يا همغلته مړ شي، په هر حال همداسې پرېښودل يې د هيچا په نزد نشته.

پاتې شول د زكات مانعين؛ د دوى له اموالو څخې دې حكومت جبراً زكات تحصيل كړي ! كه دغه خلق لاس سره يو كړي او د حكومت پر خلاف وجنګيږي؛ نو سمې لارې ته د دوى د راوستلو لپاره دې جنګ هم وكړ شي ! ابوبكر صديق رضي الله تعالى عنه هغه جهاد چې د زكات له مانعينو سره كړى دى؛ د هغه واقعات د احاديثو او تاريخ په كتابونو كې مشهور او معروف دي.

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ۝

او كه يو تن له مشركانو څخه امن (پناه) وغواړي له تا (له قتله)؛ نو پناه وركړه ته ! هغه ته څو چې واوري دى كلام د الله، بيا ورسوه ته دى ځاى د امن (وطن) د ده ته (كه ايمان يې رانه وړ)، دغه

(امان لپاره د اوربدلو د قرآن) په سبب د دې دی چې بېشکه دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهېږي (پـه قرآن او ايمان باندې).

تفسير: پخوا يې فرمايلي وو چې: که دوی له خپلو کفرياتو څخه توبه وکړي، او په اسلام کې داخل شي؛ نو په امن کې به شي، ممکن وو چې کوم سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بېخبره وي، او د تحقيق او د شکونو د لرې کولو لپاره مسلمانانو ته راتلل غواړي؛ نو د هغو په نسبت يې فرمايلي دي چې: ته دغسې کسانو ته پناه ورکړه، او ويې ساته ! او د الله تعالی کلام او د اسلام حقائق او دلائل ور واوروه ! که قبول يې نه کړي مه يې وژنه ! بلکه هغه د خپلې هستوګنې او د امن ځای ته ورسوه، چې هلته مأمون او مطمئن شي، وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو ګردو کافرانو په شان دی، دغه د امن ورکولو حکم څکه ورکړی شوی دی؛ چې له اسلامي اصولو او حقائقو څخه دغه وګړي نه دي خبر، نو ښايي هغوی ته حق په ډېر واضح او ښه ډول سره ورښکاره شي، که وروسته له هغه دغه مستامنان او پناه غوښتونکي د عناد له لارې وانه وښتل، او همغسې معاند پاتې شول؛ نو د ﴿قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ څخه وروسته په دين کې څه زور او زياتی او جبر او اکراه نشته، او د امان له رفعې څخه وروسته به له هغوی سره د نورو کفّارو په شان معامله وشي.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ۝

څرنګه به وي مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله)؟ (يعني نه به وي) مګر هغه کسان چې عهد کړی دی تاسې (ای مؤمنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بيا يې نه دی مات کړی)، نو څو چې برابر ولاړ اوسي دوی تاسې ته (په عهد خپل)؛ نو برابر ولاړ اوسئ تاسې (هم په عهد خپل) له هغوی سره، بېشکه چې الله خوښوي ځان ساتونکي (له بېوفايی نه). څرنګه (به وي دوی ته عهد او څه اعتبار دی پرې) حال دا چې که لاس بر شي د دوی پر تاسې؛ نه ګوري (لحاظ نه کوي) دوی په باب ستاسې کې (نه) قرابت (يا قسم) ته او نه عهد ته (او هسې بريد به درباندې وکړي)، راضي کوي دوی تاسې په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره، او منع کوي زړونه د دوی (د وعدې له وفاء)، او زياتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکي) دي.

تفسير: يعنې د عربو له دغو مشرکينو سره څنګه عهد قائم پاتې کېدی شي؟ او وروسته له دې نه څرنګه صلح ورسره کېدی شي؟ چې د هغوی احوال ستاسې مسلمانانو سره داسې دي: که کوم وخت لږ څه فرصت پيدا کړي، او لاس يې پر تاسې باندې بر شي؛ نو په نقصان رسولو کې مطلقا نه د قرابت لحاظ کوي او نه د قول او اقرار، خو څرنګه چې يې په تاسې غلبه او برى نه دى حاصل کړی؛ نو څکه له تاسې سره تش د ژبې عهد او پيمان کوي، او تاسې خوښوي، که نه دوی په زړونو کې يوه شبېه هم پر دغه عهد باندې راضي نه دي.

په هر حال له داسې ټګانو او بد عهد قوم سره څرنګه د الله تعالی د رسول الله صلی الله عليه وسلم عهد کېدی شي؟ هو ! له هغو قبائلو سره چې تاسې بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کې معاهده کړېده؛ نو تاسې ابتداء د هغې په ماتولو کې اقدام مه کوئ، تر هغه پورې چې دوی د وفادارۍ په لاره باندې سم روان دي، تاسې هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ، لکه «بني کنانه او بني ضمره» او نور چې له مسلمانانو سره يې بد عهدي نه وه کړې، نو مسلمانانو هم په نهايت ديندارۍ او احتياط سره په خپل عهد وفا وکړه، د «براءة» د اعلان په وخت کې د دوی د معاهدې د نېټې تېرېدو ته لا (۹) مياشتې پاتې وې، خو په دغو نهو مياشتو کې هم دغه معامله محترمه او معموله وه.

اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ۭاِنَّهُمْ سَاۗءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝ لَا يَرْقُبُوْنَ
فِيْ مُؤْمِنٍ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ۭوَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُعْتَدُوْنَ ۝

پیرودلي (او اخیستي) دي دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ، نو منع کوي دوی (خلق یا پخپله ځنګ کوي) له لارې د الله (یعني له دین یا حج یا عمرې څخه)، بېشکه دوی (چې دي) بد کار دی هغه شی چې وو دوی چې کاوه به یې (هغه دا دی چې). نه ګوري (نه ساتي لحاظ نه کوي) دغه عهد ماتوونکي په (حق د هیڅ) مؤمن کې د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد، او دغه کسان همدوی دي تېرېدونکي (له حده په شرارت کې).

فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّيْنِ ۭوَنُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝
وَاِنْ نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوْا فِيْ دِيْنِكُمْ فَقَاتِلُوْٓا اَىِٕمَّةَ
الْكُفْرِ ۙاِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُوْنَ ۝

نو که توبه وویسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم یې اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړ دوی زکات؛ نو ورونه ستاسې دي په دین (حکم د شریعت) کې، او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکمونه د قرآن) لپاره د (هغه) قوم چې پوهیږي (او فکر په کې کوي). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی (له تاسې سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه یې ولګول) په دین ستاسې کې؛ نو وجنګېږئ تاسې له (دغو) مشرانو د کفر سره (او ویې وژنئ)، بېشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم یې له سره قسم نه دی) لپاره د دې چې دوی واوړي (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعني که اوس له کفره توبه وباسئ، او دیني احکام (لکه لمونځ زکات او نور) په ځای کړي؛ نو نه یوازې په آینده کې مأمون او محفوظ پاتې کیږي، بلکه په اسلامي دین کې به هم شامل وي، او د هغو حقوقو مستحق ګرځي چې نور مسلمانان یې مستحق دي، او هغه ګردې (ټولې) بد عهدۍ او شرارتونه چې پخوا له دې نه یې کړي وي؛ ټول ورمعاف کیږي.

شاه صاحب «رحمه الله» لیکي چې: «دوی د شریعت په حکم ورونه دي، له دې نه معلومیږي هر هغه څوک چې په ظاهر کې مسلمان برېښي، او په زړه کې یقین نه لري؛ نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وګڼئ! مګر دوست او معتمد یې مه ګرځوئ!».

اَلَا تُقَاتِلُوْنَ قَوْمًا نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوْا بِاِخْرَاجِ الرَّسُوْلِ وَهُمْ بَدَءُوْكُمْ اَوَّلَ
مَرَّةٍ ۭاَتَخْشَوْنَهُمْ ۚفَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝

آیا نه جنګېږئ تاسې (ای مؤمنانو بلکه ضرور وجنګېږئ) له داسې قوم سره چې مات کړي دي دوی قسمونه خپل، او قصد کړی دی دوی په ایستلو د رسول (ځما له مکې نه)؟ حال دا چې همدوی شروع کړی دی له تاسې سره (جنګ او ماتول د عهد) اول کرت، آیا وېرېږئ تاسې له دوی نه؟، نو الله ښه لایق دی په دې سره چې وویرېږئ تاسې ترې (او له کفارو سره قتال وکړئ) که یئ تاسې مؤمنان (باور کوونکي).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدې ماتې کړې وې، ځکه چې د خپل عهد په خلاف یې د «خزاعه وو» په مقابل کې د «بني بکرو» سره مرسته کړې وه، حال دا چې دوی قسمونه کړي وو، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف کې له هیچا سره ملا نه تړو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به یې رنځوو، او بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چې «بني خزاعه» وو؛ جنګ وکړ.

د ﴿أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا﴾ الآیه ـ څخه دغه غرض معلومېږي: هر قوم چې دا قسم احوال لري، له هغوی سره په جنګېدلو کې مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تأمّل او تردّد نه دی پکار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلې او سامان او نورو څنې وېره وي؛ نو مؤمنانو لره له ګردو څخه زیات د الله تعالی خوف او وېره پکار ده، کله چې د الله تعالی وېره په زړونو کې راشي؛ نو بیا ګردې (ټولې) نورې وېرې له زړونو څخه ووځي، او د الله جل جلاله له قهر او غضب څنې ویره او لړزه پیدا کیږي، ځکه چې نفع او ضرر ګرد د الله تعالی په واک کې دی، او هیڅ یو مخلوق د الله تعالی له مشیئت څخه پر ته (علاوه) لږ ګټه (فائده) او زیان هم چا ته نشي رسولی، او نه پرې قدرت لري.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۴﴾ وَيُذْهِبْ
غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۵﴾

وجنګېږئ تاسې له دغو (کفّارو) سره (ای مؤمنانو) چې په عذاب کړي دوی الله په لاسونو ستاسې (په قتل سره) او رسوا کړي دوی (په مغلوبیت او مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړي تاسې ته پر دغو (کفارو) باندې، او شفاء ورکړي (زخمي) سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ روغ کړي زخمي زړونه د دوی). او لرې کړي (بوځي) قهر او (خفګان) د زړونو د دغو (مؤمنانو چې د کفارو له ایذاء څخه پیدا وو)، او رجوع کوي الله په رحمت سره پر هغه چا چې اراده وفرمایي (د هدایت یې)، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو او اشیاوو) ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په جهاد کې یوه فائده داده چې: مکذبینو او فتنه اچوونکو ته الله تعالی د بلا واسطې عذاب ورکولو په ځای د خپلو مخلصو وفادارو بندګانو په لاس سزا ورکړي، د سزا ورکولو په دغه صورت کې د مجرمینو تذلیل او رُسوایي او د مخلصینو تقدیر او سر لوړي ډېره زیاته کیږي، او د وفادارو بندګانو نصرت او غلبه علانیه ظاهرېږي، د دوی زړونه د دغې منظرې له لیدلو څخه یخېږي، چې هغه وګړي (عالم) او خلق چې تر پرون پورې یې مونږ ته د حقارت او سپکتیا په سترګو کتل، او پر مونږ باندې یې ظلم، استهزاء، او تمسخر کاوه، او پر مونږ باندې یې ملنډې وهلې؛ نن د الله تعالی په تأیید او رحمت سره همدا څمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف، او انسانیت ته سپارلي شوي دي.

د کفر او باطل د شوکت او ننداري له لیدلو څخه اهل الحق پخسېدل او ویلېدل یا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چې د کفارو د مظالمو انتقام یې نشو اخیستلی، او له دې سببه د دوی په سرونو کې قهر او غوصې، غیظ او غضب جوش کاوه، او دوی خپلې شونډې هم نشوې خوځولی، اوس د جهاد في سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومي.

آخري خبره دا ده چې پخپله د مجرمینو په حق کې هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډېره نافع ده، ځکه چې د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبې دروازې پرانستلې دي، او ډېر ممکن دي چې له حالاتو څخه عبرت حاصل کړي، او ډېرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شي، لکه چې د رسول الله مبارک په زمانه کې همداسې هم وشول، چې په لږه موده کې ګرد (ټول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ
وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۶﴾

آیا ګمان کوئ تاسې (ای مؤمنانو) داسې چې (همداسې) به پرېښود شئ؟ حال دا چې له سره نه دي معلوم کړي الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چې جهاد يې کړی له تاسې څخه، او چې نه دي نيولي دوی پرته (له علاوه) له الله او پرته له رسول د دغه (الله) او پرته له مؤمنانو د پټو خبرو دوست، او الله ښه خبردار دی په هغو (کارونو) چې کوئ (يې) تاسې (د نېکۍ او بدۍ).

تفسير: «آيا ګمان کوئ ای مؤمنانو چې له قتاله وېرېږئ؟ يا ای منافقانو داسې چې پرې به ښود شئ په دې حال سره، يعنې داسې له سره ګمان مه کوئ، چې تشه دعوی د اسلام به ستاسې الله تعالی منظوره کړي، او جلا (جدا) به نه کړي په تاسې کې مخلص له غير مخلص څخه، الله تعالی د جهاد د مشروعيت يو بل حکمت دلته بيان فرمايي.

يعنې هغه کسان ډېر دي چې په خولې سره د ايمان او بندګۍ دعوی کوي، خو که دوی د امتحان پر محکّ (کر کاڼي) باندې ونه سولول شي؛ نو سره او ناسره (چل او ناچل) يې له سره نه څرګنديږي، د جهاد په ذريعه الله تعالی په علم ظهور سره هم دا معلوموي چې څومره مسلمانان داسې دي، چې د ده په لاره کې خپل سر او مال جارولو او ښندلو ته تيار دي؟ او پرته (علاوه) له الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم بل هيڅوک خپل رازدار بادار (سردار) او خصوصي يار نه ګرځوي، اګر که هغه ډېر نژدې خپل او قريب يې هم وي.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسٰجِدَ اللّٰهِ شٰهِدِينَ عَلٰٓى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۚ أُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمٰلُهُمْ ۚ وَفِي النَّارِ هُمْ خٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللّٰهَ ۖ فَعَسٰٓى أُولٰٓئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

نشته مشرکانو ته (يعنې ناروا دي يا نه دي له شانه د مشرکانو) دا چې ودان کړي مسجدونه د الله (په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره) حال دا چې شاهدان وي دوی پر نفسونو خپلو په کفر سره، دغه (مشرکان ابته او) خراب دي عملونه د دوی (چې ايمان نه لري)، او په اور کې به دوی همېشه وي. بېشکه همدا خبره ده چې ودانوي (په عبادت ناسته ولاړه، په تعمير سره) مسجدونه د الله هغه څوک چې ايمان يې راوړی وي په الله او په ورځې آخرې (د قيامت)، او قائموي (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات او نه ويريږي (په ديني امورو کې له هيچا) مګر له الله څخه، نو اميد دی چې دغه کسان به وي له سمې لارې موندونکو څنې.

تفسير: د مساجدو حقيقي ودانې دا ده چې په هغو کې د يوه الله عبادت د هغه له شانه سره لايق وشي، د الله جل جلاله ذکر کوونکي په کثرت سره په کې موجود وي، څو بې له څه ممانعت او تکليف څخه د الله تعالی په ياد مشغول اوسي، له بربادو او لغوياتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وي، دغه مقصد له کفارو او مشرکينو څنې کله حاصلېدی شي؟.

وګورئ چې د مکې معظمې مشرکينو به ډېر فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متوليان او خادمان بلل، مګر د دوی لوی خدمت دا وو، چې د تيرو (ګټو) ډېر بتان يې په کعبې شريفې کې ايښي وو، او د همغو نذرونه او نيازونه به يې ورکول، او د دوی نذرونه به يې په غاړو اخيستل، ډېرو کسانو به لوڅ پوڅ (بربنډ) طوافونه کول، د ذکر الله په ځای به يې شپيلې وهل او لاسونه به يې ټکول، او د الله تعالی رښتينو بندګانو ته به يې اجازه نه ورکوله؛ چې هلته ورشي، د هغوی لوی عبادت همدا وو چې حاجيانو ته به يې د څښلو اوبه ويرړيا ورکولې، يا به يې د حرم شريف ډيوې لګولې، يا به يې په کعبې شريفې پردې ځړولې، يا به يې د ضرورت په وخت کې د هغې د نړېدلو او لوېدلو ځايونو ترميم او ودانولو ته توجه کوله، مګر دغه اعمال ګرد بې روحه او بې معنی وو، ځکه کله چې مشرک ته په الله تعالی صحيح ايمان نه دی حاصل؛ نو په هيڅ يوه عمل کې د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د «وحده لا شريک له د منبع

الکمالات ذات» نشي کېدی، نو ځکه د کافر هیڅ یو عمل د الله تعالی په نزد روح نه لري، او د اعتناء وړ (لایق) نه دی، همدغه یې په ﴿حَبِطَتۡ اَعۡمَالُهُمۡ﴾ سره تعبیر وفرمایه.

اَجَعَلۡتُمۡ سِقَايَةَ الۡحَآجِّ وَعِمَارَةَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ كَمَنۡ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ وَجٰهَدَ فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ؕ لَا يَسۡتَوٗنَ عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهۡدِى الۡقَوۡمَ الظّٰلِمِيۡنَ ﴿۱۹﴾

آیا ګڼلي (ګرځولي) دي تاسې اوبه ورکول حاجیانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل (د ایمان) د هغه چا چې ایمان لري په الله او (په) ورځې آخرې (د قیامت) او جهاد یې کړی وي په لاره د الله کې، نه دي برابر دوی په نزد د الله، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مکې معظمې مشرکانو په دې باندې ډېر افتخار درلود (لرلو) او نازېدل چې مونږ د حاجیانو خدمتونه کوو، او دوی ته اوبه او ډوډۍ اوکالي (کپړې) ورکوو، د مسجد الحرام د ترمیم یا د کعبې شریفې د کسوت (پوښ) یا تېل او باتۍ او د نورو انتظام کوو، که مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندې نازېږي؛ نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخیره شته.

په یوه زمانه کې عباس رضي الله تعالی عنه له علي رضي الله عنه سره همدغه مباحثه په همدغه شان کړې وه، بلکه په صحیح مسلم کې راغلي دي، چې یو ځلې څو تنو مسلمانانو په خپلو منځو کې جګړې سره کولې، لومړني وویل چې: «ځما په خیال له اسلام راوړلو څخه وروسته حاجیانو ته د اوبو ورکولو څخه بل ښه کار نشته»، دویم وویل: «چې ځما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته ډېر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی، مثلاً د هغه جارو کول، ډیوې لګول، حاجیانو ته اوبه او ډوډۍ ورکول او نور، دریم وویل: چې د الله تعالی په لار کې جهاد له ګردو (ټولو) عبادتونو او اعمالو ځنې افضل او اشرف دی».

عمر رضي الله تعالی عنه په دوی باندې په قهر شو، او ویې ویل چې: «تاسې چې د جمعې د لمانځه لپاره راغلي یئ، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منبر ته نژدې ناست یئ، ولې سره داسې مباحثې کوئ، لږ څه صبر وکړئ ! کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فارغ شو؛ نو د دغې خبرې پوښتنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وکړئ !»، د جمعې له لمانځه څخه وروسته کله چې له رسول الله مبارک څخه دغه پوښتنه وشوه، نو دغه آیت نازل شو: ﴿اَجَعَلۡتُمۡ سِقَايَةَ الۡحَآجِّ وَعِمَارَةَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ﴾ الآیه - یعنې حاجیانو ته اوبه ورکول او په ظاهري ډول (طریقه) د مسجد الحرام ترمیم او ودانول له ایمان بالله او جهاد في سبیل الله له هیڅ یو سره نشي برابر کېدی، نو د أفضلیت پوښتنه ولې کوئ؟

د ایمان بالله ذکر د جهاد في سبیل الله د تمهید لپاره دی، اصلي مقصود د جهاد او د نورو لویو لویو اعمالو د افضلیت بیان فرمایل دي، د ایمان په ذکر سره یې تنبیه وفرمایله، چې بې له ایمانه د الله جل جلاله په لار کې جهاد یا بل کوم عمل هیڅ ګټه (فائده) نه لري، او محض لاشی دی، د دغو لویو لویو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ایمان بالله پورې اړه لري، او په دغه نکته همغه خلق پوهېږي، چې د سلیم فهم خاوندان وي، د ظالمانو (بې ځایه کار کوونکو) فهم دغو حقائقو ته نشي رسېدی.

اَلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَهَاجَرُوۡا وَجٰهَدُوۡا فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ بِاَمۡوَالِهِمۡ وَاَنۡفُسِهِمۡ ۙ اَعۡظَمُ دَرَجَةً عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ وَاُولٰٓـئِكَ هُمُ الۡفَآئِزُوۡنَ ﴿۲۰﴾ يُبَشِّرُهُمۡ رَبُّهُمۡ بِرَحۡمَةٍ مِّنۡهُ وَرِضۡوَانٍ وَّجَنّٰتٍ لَّهُمۡ فِيۡهَا نَعِيۡمٌ مُّقِيۡمٌ ۙ ﴿۲۱﴾ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَاۤ اَبَدًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عِنۡدَهٗۤ اَجۡرٌ عَظِيۡمٌ ﴿۲۲﴾

هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او هجرت یې کړی دی او جهاد یې کړی په لاره د الله کې (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو (چې په جهاد کې یې لګوي) او

په ځانونو خپلو (چې په غزا کې يې قربانوي) ډېر لوی دي (له نورو نه) له جهته د درجې په نزد د الله، او همدغه (ستايل شوي) کسان همدوی دي په مراد رسيدونکي. زېرى کوي په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندئ سره او په جنتونو سره چې وي به دوی ته په دغو (جنتونو) کې نعمتونه همېشه (دائم بلا انقطاع). حال دا چې همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کې تل تر تله، بېشکه الله همده سره دی اجر (ثواب) ډېر لوی.

تفسير: يعنې د الله تعالى په دربار کې د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته چې هر څومره اراده وفرمايي؛ ورکوي يې، په ړومبني آيت کې د درېو شيانو ذکر وو:

(۱): ايمان. (۲): جهاد. (۳): هجرت، پر دغو باندې د دريو شيانو بشارت يې هم مرحمت وفرمايه:

(۱): د الله تعالى رحمت. (۲): د الله تعالى رضا. (۳): په جنت کې تل پاتې کېدل، ابو حيان «رحمه الله» ليکي «چې: «رحمت» په ايمان مرتب دی، هغه څوک چې ايمان نه لري؛ نو په آخرت کې د الله تعالى له رحمت او مهرباني څخه بې برخې پاتې کيږي، او «رضوان» چې ډېر اعلى مقام دی، د جهاد في سبيل الله صله او انعام دی، لکه چې مجاهد في سبيل الله د نفساني ګردو (ټولو) خوندونو او تعلقاتو په ترک سره د الله تعالى په لاره کې خپل ځان او مال قربانوي، او د الله تعالى د خوښې د حصول لپاره خپله انتهايي قرباني وړاندې کوي، نو ښايي چې د هغه صله او انعام هم انتهايي وي، او هغه د الله تعالى «جل وعلا شأنه» د رضا مقام دی.

پاتې شو «هجرت» چې هغه د الله جل جلاله لپاره د کور، کورنۍ او طن د پرېښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زېرى ورکړى شوى دی، چې ستا له وطنه ډېر ښه وطن او ستا له کوره ډېر ښه کور درکول کيږي، چې په کې همېشه اعلى درجه هوساينه (آرام) او راحت وي، او تل به په کې اوسيږي، او له هغه څخه به بيا هجرت کولو ته له سره نه مجبوريږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَابَآءَكُمْ وَإِخْوَٰنَكُمْ أَوْلِيَآءَ إِنِ ٱسْتَحَبُّوا۟ ٱلْكُفْرَ عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دی (يعنې ای مؤمنانو!) مه نيسئ تاسې پلرونه خپل او وروڼه خپل دوستان که محبوب ګڼلو دوی کفر په ايمان، او هر چا چې دوستي وکړه له دغو (کفارو) سره له تاسې نو دغه کسان همدوی دي ظالمان.

قُلْ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَٰنُكُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَٰلٌ ٱقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾

ووايه (ای محمده! عذر ويونکو ته د هجرت له ترکه) که وي پلرونه ستاسې، او ځامن ستاسې، او وروڼه ستاسې، او ښځې ستاسې، او خپلوان ستاسې، او هغه مالونه چې ګټلي دي تاسې هغه او (هغه) تجارت (سوداګري) چې ويرېږئ تاسې د ناچلېدلو د هغې، او هغه ځايونه د هستوګنې چې خوښوئ تاسې هغه؛ ډېر محبوب تاسې ته له الله نه، او له رسول د الله نه، او له جهاده په لاره د الله کې (لپاره د ترقۍ د دين)؛ نو انتظار کوئ تاسې تر هغه پورې چې راولي (راوليږي) الله امر (حکم د عذاب) خپل، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي: «کله چې تاسې د غوایي په لکۍ پسې روان شئ، او غوېي له لکۍ څخه ونیسئ، او یواځې په کښت (فصل) او کر باندې راضي شئ، او له جهاده غافل شئ، نو پاک الله به پر تاسې یو ذلت مسلّط کړي، چې له هغه څخه به له سره نشئ بچ کېدی، تر هغه پورې چې بیا د دین (یعنې في سبیل الله جهاد) په لوري بېرته وګرځئ !.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِىْ مَوَاطِنَ كَثِيْرَةٍ ۙ وَّيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا وَّضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُّدْبِرِيْنَ ۝٢٥ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَنْزَلَ جُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَعَذَّبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكٰفِرِيْنَ ۝٢٦

خامخا په تحقیق مدد کړی دی له تاسې سره الله په ځایونو ډېرو کې، او (خصوصا) په ورځ د حنین کې کله چې تعجب کې واچولئ (خوشحالی او فخر کې واچولې) ډېروالي ستاسې؛ نو دفع نه کړ (ډیروالي) له تاسې څنې هیڅ شی (له حملې د دښمن نه)، او تنګه شوه (له وېرې) پر تاسو باندې ځمکه سره د ارتوالي د دې، بیا شا کړه تاسې (دښمن ته) حال دا چې شا ګرځوونکي (تښتېدونکي) وئ. بیا راولېږه الله تسکین خپل (چې د مؤمنانو د زړونو د آرامۍ سبب شي) پر رسول خپل (چې یواځې د غزا په ډګر کې ولاړ وو)، او پر مؤمنانو (چې بېرته وګرځېدل غزا ته)، او راولېږلې (الله) لښکرې (د ملائکو) چې نه وې لیدلې تاسې دا لښکرې، او په عذاب یې کړل هغه کسان چې کافران شوي وو، او همدا (تعذیب) سزا ده د کافرانو.

تفسیر: دلته خبرداری ورکوي چې مجاهدینو ته دا هم نه ښایي؛ چې په خپل لښکري جمعیت او کثرت باندې غرور او تکبّر وکړي، ځکه چې نصرت او بری یواځې د الله په مرسته او مدد پورې تړلی دی، چې دغسې تجربه تاسې پخوا له دې نه په څو څو نورو میدانونو کې هم کړې ده، هغه نتائج چې په «بدر، قریظه، نضیر، حُدیبیه» او نورو کې ستاسې په برخه شوي دي؛ هغه ټول د الهي امداد او د غیبي تایید محصول وو، او اوس په آخره کې د «حنین» د غزا واقعه خو داسې یوه صریحه، عجیبه، او غریبه د آسماني نصرت او امداد نښه ده، چې پر هغې سختو معاندو دښمنانو هم اقرار کړی دی.

د مکې معظمې له فتحې وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راورسېد، چې د هوازن او ثقیف او نورو عربي قبائلو یو جرّار او قوي لښکر سره ټول او تیار کړی دی، او غواړي چې په ډېره دبدبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وکړي، نو سمدلاسه له مهاجرینو او انصارو څخه همغه لس زري لښکر چې د مکې معظمې د فتحې لپاره له مدینې منورې څخه راغلی وو؛ د «طائف» په لوري ور روان شو، هغه دوه زره طلقاء (آزاد شوي) چې د مکې معظمې د فتحې په وخت کې مسلمانان شوي وو، هم له دوی سره مله وو.

دغه اول ځل دی، چې دولس زره مجهّز عظیم الشأن اسلامي لښکر د جهاد د میدان لوري ته رهي کیږي، د دې منظرې د لیدلو څخه ځینو صحابه وو خپل ځان د دې خبرې د ویلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ډول یې وویل: «کله به چې مونږ ډېر لږ وو؛ نو په هغه وخت کې به تل بریالي وو، نن چې مونږ دومره ډېر یو؛ نو هیڅوک مونږ ته ماتې نشي راکولی»، د مېړنیو (بهادرانو) موحدینو له خولې څخه د دغو جملې وتل د پاک الله جل جلاله په دربار کې ناوړه واقع شول، دوی لا د مکې معظمې څخه دومره لرې نه وو تللي، چې دواړه لښکرې سره مخامخ شوې، چې د مخالفې ډلې لښکر څلور زره تنه وو، چې خپل کفنونه یې پر سر تړلي وو، او له خپلو ښځو او کوچنیانو سره د جنګ میدان ته چمتو

شول، او د يوه فيصله کوونکي جنګ لپاره بيخي تيار او منتظر وو، او له اوښانو، آسونو، مواشيو، او د خپلو کورونو ګرد پنډ پنډ مالونو او اسبابونو سره د جګړې ډګر ته وتلي وو.

د «هوازن» قبيلې د غشو ويشتلو په فن کې په ګرد عربستان کې شهرت درلود، د دوی ډېرو ماهرو او غښتلو غشو ويشتونکو د «حُنين» د وادي په لښکرو او مورچلو کې ډېر ټينګ، ټينګ ځايونه نيولي او په کې پټ ناست وو.

په صحيحينو کې د «براء بن عازب رضي الله عنه» روايت دی، چې په ړومبنی معرکه او جنګ کې کفارو ماتې وکړه، او ډېر زيات مال، اسباب، او سامان ور څخه پاتې شول، او دوی ترې وتښتېدل، دلته مسلمانان مجاهدين غنيمت او ولجې ته متوجه شول، په دغه ترڅ کې د هوازن غشي ويشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ويشتلو باندې لاسونه پورې کړل، او په مسلمانانو پسې ووتل، او سخته غلبله او شور ماشور جوړ شو، او په يوه شېبه کې له څلورو خواوو لکه ږلۍ غوندې د غشو اورېدل شروع شول.

خبره تر دې حده پورې ورسېده چې مسلمانانو ته هلته درېدل او پښه ټينګول مشکل شول، اسلامي لښکر بيخي خور وور او تيت پرک (منتشر) شوی دی، مګر يوازې له محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم سره يو رفيق اعلی شته، د ربّاني تاييد او آسماني ډاډ غير مرئي باران پر دوی پر څو تنو غوره اصحابو اوري، چې د هغه اثر بالآخر تر تښتېدونکو پورې رسيږي.

له هغه لوري چې د «هوازن» او «ثقيف» سيلاو مخ په وړاندې بهيږي، په هغه لوري د محمدي سورلی مخ دی، او په ژبه يې په نهايت استغناء او اطمينان سره د «أنا النبي لا کذب، أنا ابن عبد المطّلب» وينا جاري ده، يعنې بېشکه زه په رښتيا سره رسول او د عبد المطلب له اولادې څخه يم.

په همدغه حالت کې دوی خپلو اصحابو ته نارې کړې: «إلي عباد الله ! إلي أنا رسول الله» «ای د الله تعالی بندګانو ما ته راشئ ! او څما په لوري رادرومئ چې زه د الله تعالی رسول يم».

بيا څمونږ د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم له هدايت سره سم عبّاس رضي الله تعالی عنه چې د ډېر لوړ غږ خاوند وو، «أصحاب السمرة» ته ورنارې کړې، چې هغوی تر ونې لاندې د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر لاس د جهاد بيعت کړی وو، مجاهدينو غوږونو ته د دې غږ په رسېدو سره سم دوی د خپلو سورليو مخونه د جنګ د ميدان په لوري وګرځول، د هر سړي اوښ چې بېرته ګرځېدلو کې لږ څه معطلي يا ډيل کاوه؛ نو دی به سمدلاسه خپلې وسلې سره د اوښ له شا څخه کوزيده، او خپله سورلی او کالي (سامان) به يې همله خوشې پرېښودل، او ځان به يې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کې رسول الله مبارک لږ څه خاورې اوشګې په لاس کې واخيستې، او د کفارو د لښکرو په لوري يې وروشيندلې، چې هغه د الله تعالی په قدرت د هر کافر په مخ او سترګو کې ولوېدې، له بل لوري الله تعالی له آسمانه پرښتې ورولېږلې، کفّارو د هغو شګو له اثره خپلې سترګې مښلې، او هغه مسلمانان چې دوی ته ورنژدې وو، مخ په بېرته پر هغوی يې حمله وروړه، او د پاک رسول صلی الله عليه وسلم په حضور کې ورحاضر شول، او ويې کتل چې جنګ پای ته رسېدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی، او په زرهاوو بنديان د پاک رسول په مخ کې تړلي ولاړ دي، او د غنيمت او ولجو ډېر مالونه د دوی په شاوخوا کې پراته دي، ﴿فَسُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيۡءٖ وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ﴾ په دې ډول سره کفارو ته په دنيا کې سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۲۷

او بيا به رجوع وکړي الله (د توبې په قبول) پس له دې (د حُنين له جنګه) پر هغه چا چې اراده وفرمايي (د رجوع)، او الله ډېر بخښونکی (د خطيئاتو) ښه رحم کوونکی دی.

تفسیر: لکه چې هوازن او نورو ته وروسته له دې نه توبه ور په برخه شوه، او زیاتره مسلمانان شول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُواْ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ إِن شَآءَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝٢٨

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو !) بېشکه همدا خبره ده چې مشرکان نجس (پلیت) دي، نو نه دې نژدې کېږي دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چې دغه (۹ کال د هجرت دی)، او که وېرېږئ تاسې له فقره په (سبب د منع د دوی)؛ نو ژر به غنیان کړي تاسې الله له فضله خپله که اراده وفرمايي (د غنا ستاسې)، بېشکه چې الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: کله چې الله تعالی د شرک زور او قوت مات کړ، او د جزیرة العرب مرکز «مکه معظمه» یې د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کې یې راوسته، او عربي قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کې په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کې اعلان وشو، چې وروسته له دې نه دې هېڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کې نه داخلیږي، بلکه هغه ته نژدې یعنې د حرم حدودو ته دې هم نه راځي !، ځکه چې د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلیت او ګنده شوي دي؛ چې حق نه لري دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شي.

برسېره په دې له صحیحو احادیثو ځنې هم ثابته ده، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیرة العرب ځنې د ګردو (ټولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی، لکه چې ځمونږ د پاک نبي له وروستني وصیت سره سم د عمر فاروق رضي الله تعالی عنه په خلافت کې دغه حُکم عملاً نافذ شو، اوس مسلمانانو ته روا نه دي، چې په دې راضي شي چې کفّار د عربو په خاوره کې د استیلاء یا د توطّن په ډول پاتې شي، بلکه د جزیرة العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده.

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً﴾ الآیه ـ حرم شریف ته د مشرکینو د تګ او راتګ له بندېدلو ځخه مسلمانانو ته داسې اندېښنه پیدا شوه، چې په تجارت او نورو دنیوي چارو کې به لوی تاوان راورسیږي، او هغه شیان چې دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دې به یې نه راوړي، نو ځکه یې تسلي وفرمایله، چې تاسې له دغو خبرو ځخه مه وېرېږئ، ځکه چې ستاسې غنا یواځې د «رب، الأعلى» په مشیئت پورې موقوفه ده، که الله تعالی اراده وفرمايي نو په هغه کې به هېڅ ځنډ رانشي، لکه چې همداسې هم وشول، الله تعالی ګرد مسلمانان کړل، او له مختلفو ملکونو ځخه د تجارتي مالونو راتلل شروع شول، ښه بارانونه واورېدل، چې د هغو لامله حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازې پرانستل شوې، د کتابیانو او نورو ځنې د جزیې پیسې ورجاري شوې، الغرض الله تعالی له مختلفو لارو د مسلمانانو لپاره د غناء اسباب پیدا کړل، بېشکه چې د الله تعالی هېڅ یو حکم له حکمته خالي نه دی.

قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلْحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعْطُواْ ٱلْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَٰغِرُونَ ۝٢٩

وجنګېږئ تاسې له هغو کسانو سره چې نه راوړي ایمان پر الله، او نه په ورځې آخرې باندې (ځکه چې په پاک محمد یې ایمان نه دی راوړی) او نه حرام ګڼي دوی هغه چې حرام کړي الله

(په قرآن کې) او رسول د دغه (الله په حديثونو کې) او نه قبلوي دوی دين حق (د اسلام، دغه مذکورين) له هغو نه (دي) چې ورکړې شوی دی دوی ته کتاب، (جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې ورکړي دوی جزيه له (خپله) لاسه حال دا چې دوی ذليل وي.

تفسير: کله چې د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه؛ نو حکم وشو چې د کتابيانو (يهودو او نصاراوو) شوکت او قوت مات کړئ، لومړنی مقصد خو دا وو چې د عربستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بيخي پاکه شي، ليکن په دغه وخت کې د يهودو او نصاراوو په حصه کې دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه؛ چې دوی د اسلام په مقابل کې د زور او قوت خاوندان نشي، او د اسلام د خپرېدو (خورېدو) او ترقی په لاره کې خنډ نشي، نو ځکه اجازه ورکړې شوه؛ که دغه کتابيان تر لاس لاندې رعيت پاتې کيږي، او جزيه ورکول قبلوي؛ نو هيڅ مضايقه نشته، قبول يې کړئ، نو په دغه وخت کې دې اسلامي حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړي، که نه د دوی علاج هم همغه دی، چې د مشرکانو وو (يعنې جهاد او قتال).

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ۖ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَاهِهِمْ ۖ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ ۚ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ ۚ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝﴾

او وايي يهودان چې عُزير ځوی د الله دی، او وايي نصرانيان چې مسيح ځوی د الله دی، دغه چتې (بېکاره) وينا د دوی ده په خولو خپلو سره (چې وايي يې بې دليله)، مشابه ده (خبره) د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چې کافران شو وو پخوا (له دوی يعنې پلرونه د دوی)، هلاک دې کړي دوی لره الله چې څرنګه ګرځولی شي دوی (له سمې لارې څخه).

تفسير: له رواياتو څخه معلوميږي چې په دغه وخت کې د ځينو يهودانو داسې عقيده وه، چې عُزير عليه السلام د الله تعالی ځوی دی، ليکن دغه عقيده د عامو يهودانو نه وه، بلکه په وروستنيو زمانو کې خو ځينو علماوو ليکلي دي، چې اوس هيڅ يو يهودي پر دغې عقيدې نه دی پاتې، که د نبي صلی الله عليه وسلم په عهد کې د يهودانو کومه فرقه په دې خبرې قائله نه وي؛ نو ضرور به په دغه وخت کې يهودانو د قرآن د حکايت تکذيب کړی وی، لکه چې د ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ﴾ له اورېدلو څخه «عدي بن حاتم» اعتراض کړی وو، چې «هيڅوک احبار او رُهبان رب نه ګڼي»، چې د هغه ځواب نبي کريم صلی الله عليه وسلم داسې ورکړ چې وروسته راغي، يهودو ته د دې عقيدې نسبت کول چې عُزير عليه السلام د الله ځوی دی، او له دې خبرې څخه د هغوی د اعتراض او انکار هيڅېرې نه منقولېدل د دې خبرې دليل دی، چې ضرور په هغه وخت کې د دغسې عقيدې خاوندان موجود وو.

هو ! همغسې چې د زمانې په تېرېدو ډېر مذاهب او فرقې محوه شوي او له منځه تللي دي، که دغه عقيده هم له منځه تللې وي؛ نو لرې خبره نه ده، يو ډېر ثقه بزرګ حاجي امير شاه خان وويل چې: د «فلسطين» او نورو ځايونو په سياحت کې ځما ملاقات له داسې يهودانو سره شوی دی، چې هغوی ته به يې د دې رنګ عقائدو په نسبت «عُزيري» ويل، والله أعلم.

﴿يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ﴾: «مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چې کافران شوي وو پخوا له دوی»، يعنې د مسيح ابنيت «ځويتوب» او الوهيت «خدايي» او نورې عقيدې د پخوانيو مشرکينو (چې د دوی پلرونه وو) له عقيدې سره مشابه دي، بلکه د هغوی په تقليد يې دغه عقيده غوره کړېده، لکه چې په (۶ جزء د المائدې سورت په (۱۶) او (۱۷) آيت (۳) رکوع) په تفسير کې مو نقل کړی دی.

﴿قَاتَلَهُمُ اللهُ﴾ الآیه ـ «هلاک دې کړي دوی لره الله» یا «لعنت د الله دې وي پر دوی چې څرنګه ګرځولی شي دوی له لارې سمې څخه، یا چې څرنګه چپ کړی شوي دي له لارې د حق نه»، یعنې الله تعالی دې دوی ووژني، او غارت دې کړي «او لعنت دې پرې نازل کړي»، چې سره د توحید د صافۍ او زوروري رڼا د رسېدلو څخه بیا هم دوی د تیارو په لوري ولې درومي؟.

اِتَّخَذُوٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللهِ وَالْمَسِيْحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوْٓا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ سُبْحٰنَهٗ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۳۱﴾

نیولي دي دغو (کتابیانو) عالمان خپل او عابدان خپل معبودان بې له الله (چې متابعت یې کوي په تحلیل او تحریم کې) او مسیح ځوی د مریمې (هم په الوهیت نیسي، چې د الله ځوی یې بولي)، حال دا چې امر (حکم) نه دی شوی دوی ته (په تورات او انجیل کې) مګر د دې چې عبادت وکړي دوی د معبود یوه، چې نشته هیڅ بر حق معبود مګر خو همدی دی، پاکي ده الله لره له هغه شي نه چې شریکوي دوی (هغه د الله سره).

تفسیر: هره مسئله به چې د دوی علماوو او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته یې حرام یا حرامو ته یې حلال هم ویل؛ هغوی به همغه سند ګاڼه، او داسې خیال به یې کولو، چې بس هم دغه مونږ د الله تعالی له پوښتنې څخه ژغوري (ساتي)، او د آسماني کتابونو له قبلولو سره یې هیڅ علاقه او معامله نه لرله، او یوازې د احبارو او راهبانو پر حکمونو به یې عمل کاوه.

او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسې وو؛ چې د لږ دنیوي مال د فائدې او د جاه او رتبې په مقابل کې به یې شرعي حکمونه بدلول، لکه چې له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دي، نو د الله تعالی کار (یعنې د حلالو او حرامو تشریع) یې علماوو او مشائخو ته ورکړی وو، نو په دغه ملحوظ یې وفرمایل چې: دوی خپل عالمان او شیخان معبودان درولي وو.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم د «عدي بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کې هم داسې تشریح فرمایلې وه، او له حُذیفه رضي الله تعالی عنه څخه همداسې منقول دي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د عالم قول تر هغه پورې عوامو ته سند دی؛ چې د شرعې له مخې خبرې کوي، کله چې معلومه شي، چې هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعې یا د نورو شیانو له کبله (وجې) خبرې کوي، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللهُ اِلَّآ اَنْ يُّتِمَّ نُوْرَهٗ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۳۲﴾

اراده لري دغه (کتابیان) دا چې مړ کړي نور (رڼا د شریعت) د الله په خولو خپلو، او منع راوړي (نه خوښوي) الله مګر دا چې پوره کړي نور (رڼا) خپله (چې شعلې یې په هر طرف خورې شي)، او اګر که بد ګڼي (دا کار) کافران.

تفسیر: یعنې لکه چې د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشې را څرګندې شوي دي، بیا نو دغه ګډې وډې خبرې او د شرک دعوی چېرې پر مخ تللی او خورېدلی شي، دا چې څوک کوښښ کوي، چې بې حقیقته او بې معنی خبرې جوړې کړي، او د بیځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور (رڼا) بې رونقه (تته) کړي؛ داسې مثال لري چې کوم ناپوه سړی غواړي د خولې په پوکي د لمر یا د سپوږمۍ رڼا مړه یا تته کړي، هر څومره که دې وسوځي، او خپل ځان نیني نیني کړي؛ مګر بیا هم د الله د دین نور په پوره ډول سره خورېږي، او خپلو پلوشو او وړانګو سره نړۍ روښانوي.

هُوَ الَّذِىٓ اَرۡسَلَ رَسُوۡلَهٗ بِالۡهُدٰى وَدِيۡنِ الۡحَـقِّ لِيُظۡهِرَهٗ عَلَى الدِّيۡنِ كُلِّهٖ ۙ وَلَوۡ كَرِهَ الۡمُشۡرِكُوۡنَ ﴿٣٣﴾

الله هغه ذات دی چې لیږلی یې دی رسول خپل (محمد) په هدایت سره (چې قرآن دی) او په دین حق سره (چې اسلام دی) لپاره د دې چې غالب کړي دغه (دین) پر نورو ټولو (اګر که آسماني هم وي) او اګر که بد ګڼي (دا کار) مشرکان.

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجّت، برهان او دلیل په اعتبار ده، دغه خو په هره زمانه کې لله الحمد په ښکاره ډول سره حاصله ده، باقي د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پورې حاصله وه، او وي به؛ چې مسلمانان پر اسلامي اصولو باندې په ښه شان عاملان، او د ایمان او تقوی پر لاره ټینګ او سم روان، او په جهاد في سبیل الله کې ثابت وو، او وي، او د حق دین غلبه چې باطل ادیان مغلوب، اوبیخي یې د هستی له صفحې څخه محوه کړي، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته چې قیامت نژدې کیږي، کېدونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِنَّ كَثِيۡرًا مِّنَ الۡاَحۡبَارِ وَالرُّهۡبَانِ لَيَاۡكُلُوۡنَ اَمۡوَالَ النَّاسِ بِالۡبَاطِلِ وَيَصُدُّوۡنَ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ؕ

ای هغو کسان چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) بېشکه ډېر له عالمانو (یهودانو) او عابدانو (د نصرانیانو) خامخا خوري دوی مالونه د خلقو په باطل (رشوت) او منع کوي (خلق) له لارې د الله څخه،

تفسیر: یعنې روپۍ اخلي، شرعي احکام او الهي اخبار بدلوي، او له بل لوري عوامّ الناس (لکه چې پخوا مو ولیکل) دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوي، دغه حال مسلمانانو ته اورولی شي، چې مسلمانان هوښیار او خبردار شي، چې د امتونو او د اقوامو د خرابۍ او تباهۍ ډېر لوی سبب د درېو جماعتونو خرابي او ګمراهي او د خپلو فرائضو پرېښودل دي: (١): علماء. (٢): مشایخ. (٣): أغنیاء ـ رؤساء، له دوی څخه د دوو ډلو ذکر پخوا له دې نه تېر شو، د درېم جماعت «رؤساوو» ذکر وروسته راځي، ابن المبارک څومره ښه ویلي دي: «وهل أفسد الدین إلا الملوک و أحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِيۡنَ يَكۡنِزُوۡنَ الذَّهَبَ وَالۡفِضَّةَ وَلَا يُنۡفِقُوۡنَهَا فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرۡهُمۡ بِعَذَابٍ اَلِيۡمٍ ۙ﴿٣٤﴾

او هغه کسان چې خزانه کوي سره زر او سپین زر او نه لګوي هغه په لاره د الله کې (د دین د ترقی لپاره)؛ نو زېری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: هغه خلق چې دولت او ثروت ټولوي، اګر که په حلاله طریقه سره هم وي، خو د الله تعالی په لاره کې یې نه صرفوي، «مثلاً زکات نه ورکوي، واجبه حقوق ترې نه باسي».

يَّوۡمَ يُحۡمٰى عَلَيۡهَا فِىۡ نَارِ جَهَـنَّمَ فَتُكۡوٰى بِهَا جِبَاهُهُمۡ وَجُنُوۡبُهُمۡ وَظُهُوۡرُهُمۡ‌ ؕ هٰذَا مَا كَنَزۡتُمۡ لِاَنۡفُسِكُمۡ فَذُوۡقُوۡا مَا كُنۡتُمۡ تَكۡنِزُوۡنَ ﴿٣٥﴾

په هغې ورځې چې سختي سرې به کړی شي دغه خزانې په اور د جهنّم (دوزخ) کې؛ نو داغلي به شي په هغه سره وچولي (تندي) د دوی، او اړخونه د دوی، او شاګاني د دوی (او ویلی به شي ورته): دا هغه شی دی چې خزانه کړی وه تاسې لپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو؛ نو وڅکئ تاسې (خوند سزا د) هغه (مال) چې وئ تاسې چې خزانه کاوه به مو (په دنیا کې اوس درته بلا شوه په عُقبا کې).

تفسير: كله چې بخيل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره كې د مال د لګولو په نسبت څه وويل شي؛ نو د ده وچولي (تندي) كې ګونځې پيدا كيږي، او كه ډېر ورته ووايې؛ نو اعراض كوي، او مخ ترې اړوي، او خپل اړخ ورګرځوي، او كه په دغه سره هم خلاص نشو، نو خپله شا ورګرځوي، او خپله مخه نيسي او ځي، نو ځكه سپين او سره زر (طلا او نقره) سره كوي (تودوي)، او د ده همدغه درې ځايونه (وچولی (تندی)، اړخ، شا) پرې داغوي، چې په دې وسيلې سره د خپل د هغه ټول كړي مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅكي، او خپله سزا په ښه شان سره ومومي.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۚ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

بېشكه چې مقدار (شمار) د مياشتو (چې معتبر دی) په نزد د الله كې دوولس مياشتې دي په كتاب د الله (لوح محفوظ) كې هغه ورځ (وخت) چې پيدا كړي يې دي آسمانونه او ځمكه د هغو (له جملې) ځنې څلور مياشتې محرمې دي، دغه (حساب ياتحريم) دين دی سم، نو مه كوئ ظلم په دغو كې په ځانونو خپلو (په كولو د ګناه)، او جنګونه كوئ تاسې (ای مؤمنانو) له مشركانو سره ټول (له څرمې (سيلمې) او په هر حال كې) لكه چې جنګونه كوي دوی له تاسې سره ټول له څرمې (سيلمې)، او پوه شئ چې بېشكه الله سره له پرهېزګارانو دی (په ساتنه، مرسته (مدد)، او ثواب وركولو سره).

تفسير: په عربو كې له قديمه دغه دود او دستور جاري دی، چې د كال د دوولسو مياشتو ځنې په څلورو مياشتو كې وينې تويول، جدال او قتال قطعا بنديږي، چې دغو ته بـه يـې «أشهر الحرم ـ محرم الحرام او رجب المرجّب ويلې»، چې په هغو كې به يې د حج او عمرې او تجارتي كارونو لپاره په امن او امان، آزادۍ او اطمينان سره سفر كاوه، هيڅ يو سړي به په دغو مياشتو كې د خپل پلار په قاتل باندې به هم تعرض نه كاوه.

بلكه ځينو عالمانو ليكلي دي چې: اصلا په ابراهيمي ملت كې دغه څلور مياشتې (أشهر الحرم) مقررې شوې وې، له اسلامه يو څه موده مخكې كله چې د عربو وحشت او جهالت له حده تېر شوی وو، او يو تر بله په جدال او قتال كې مشغول وو، او د ځينو قبائلو د وحشت او سبعيت او د انتقام جذبات د هيڅ يو آسماني يا مځكني قانون تابع نه وو؛ نو د «نسيء» رسم يې وايسته، يعنې څه وخت به چې كومې زورورې قبيلې په اشهر الحرم كې د قتال اراده لرله، نو د هغې مشر به داسې اعلان كاوه، چې سږ كال مونږ دغه «محرّم» له «أشهر الحُرُم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفرې» مياشت حرامه ګرځوو، او په بل كال كې به يې ويل چې: سږ كال لكه پخوا مونږ «محرّم» حرام او «صفره» حلاله ګڼو، او په دغه ډول به يې په هر كال كې د څلورو مياشتو شمېر پوره كاوه، ليكن د هغو په تعيين كې به يې له خپلې غوښتنې سره سم تغيير او تبديل كاوه.

د ابن كثير «رحمه الله» له تحقيقه سره سم د «نسيء ـ د مياشتو د وړاندې وروسته كولو» رسم يواځې په «محرّم» او په «صفره» كې كېده، او د هغه صورت همغه وو، چې مخكې ذكر شو، او ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ﴾ الآيه ـ د دغه د ردّ تمهيد دی، يعنې له نن ورځې څخه نه بلكې له هغه وخته راهيسې چې الله تعالى آسمان او ځمكه پيدا كړېده، د الله تعالى له جانبه د ډېرو شرعي احكامو د جاري كولو په غرض د هر كال لپاره دوولس مياشتې مقررې شوي دي، چې په هغو كې څلور مياشتې «أشهر الحرم ـ د ادب مياشتې» دي، او په هغو كې له ګناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زيات فكر او ډېر اهتمام پكار دی، او همدغه د ابراهيم عليه السلام سم دين دی.

﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً﴾ الآیه - «نو مه کوئ تاسې ظلم په دغو کې پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د ګناه، او جنګونه کوئ تاسې ای مؤمنانو له مشرکانو سره ټول له څرمې (سېلمې) او په هر حال کې الخ».

شاه صاحب ليکي چې: «له دې آيت څخه دغه مسئله څرګنديږي، چې له کافرانو سره هر وخت جنګېدل روا دي، لکه چې د «تبوک» غزا چې ذکر يې وروسته راځي؛ د رجب المرجّب په مياشت کې شوې ده»، او يو له بل سره ظلم او تېرى کول د تل لپاره ګناه ده، او په دغو مياشتو کې لا زياته ګناه لري، د زياترو علماوو همدغه رايه ده، ليکن بهتره خو دا ده، که کافر د دغو مياشتو ادب وکړي؛ نو ښايي چې مونږ هم له هغه سره لومړى په جنګ پيل (شروع) ونه کړو.

﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ ۖ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ ۚ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ ٣٧

بېشکه چې دغه تاخير (د حرمت د يوې مياشتې بلې مياشتې ته) ډېروالى دى په کفر کې، چې ګمراه کولى شي په دې (عمل) سره هغه کسان چې کافران شوي دي، حلالوي دوى دغه (حرامه مياشت) يو کال (په کې جنګ کوي)، او حراموي دوى (پرېږدي په حرمت) دغه (حرامه مياشت) بل کال، (او دغه د نسيء عمل کوي) لپاره د دې چې پوره کړي دوى شمار د هغو مياشتو چې حرامې کړي دي الله، نو حلالوي (په زعم او عمل خپل) هغه مياشتې چې حرامې کړي دي الله، ښايسته کړى شوي دي دوى ته ناکاره عملونه د دوى، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم کافرانو ته.

تفسير: يعنې کافران خراب کار ښه ګڼي، کله چې د دوى پوهه منقلبه او چپه شي؛ نو د نېکۍ سمه صافه لاره به له کومه ومومي؟ په دغه آيت کې د «نسيء» د رسم ذکر چې راغلى دى، د هغه تفصيل په هغه تفسير کې وليکل شو چې: د ﴿ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ تر آيت لاندې شوى دى.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُم بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ ٣٨

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو!) څه باعث دي په تاسې کله چې وويل شي تاسې ته چې ووځئ تاسې په لاره د الله کې (غزا ته) درانه (او مائل) کېږئ ځمکې ته (او غزا ته نه ځئ)، آيا راضي شوي يئ تاسې په دې حيات دنيوي (ژوندون لږ خسيس تېرېدونکي) له (نعمتونو) د آخرت نه؟ او نه دى نفع اخيستل د دې حيات دنيوي (ژوندون لږ خسيس) په (مقابل د نعمتونو د) آخرت کې مګر لږ (حقير) دي.

تفسير: د مکې معظمې د فتحې او د «حنين» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته معلومه شوه، چې د شام نصراني پاچا د «غسان ملک» د «روم» د قيصر په مرسته (مدد) پر مدينې منورې باندې د تعرّض او يرغل (حملې) په فکر کې دى، نو رسول الله مبارک مناسب وګڼل، چې مسلمانان د مخه د هغوى مخه همغلته د «شام» په حدودو کې ونيسي، او پخوا له دې نه چې دوى اسلامي خاورې ته پښه وړاندې کړي، د هغوى مدافعه وکړى شي، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومي ډول ګردو مسلمانانو ته حکم وکړ، چې د «جهاد» لپاره تيار شئ!، سخته تودوخه او قحطي وه، خرماوې (کجورې) پخېدو ته نژدې شوې وې، سيورې ډېر ښه لګېده، نو په دغسې وخت دومره اوږده مسافه پرې کول او نه يواځې د «غسان» له پاچا، بلکه د روم د قيصر د ډېرو منظمو او مجهزو (تيارو) لښکرو سره د اسلامي مرکز څخه لرې، د هغه لوى غليم (دښمن) په خاوره کې جګړه کول کوم آسان امر او د لوبو کار نه وو.

نبي كريم صلى الله عليه وسلم نژدې له (۳۰۰۰۰) تکړه مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوري رهي (روان) شول، او د «تبوك» په مقام كې يې سنګرونه ونيول، او د «روم» د قيصر په نامه يې يو مبارك ليك واستولو، او د اسلام په لوري يې ورته دعوت وركړ، د رسول الله مبارك مقدّس پيغام د قيصر په زړه كې ځاى ونيو، مګر د قيصر قوم ورسره موافقه ونه كړه، نو ځكه د اسلام له قبوله محروم پاتې شو.

كله چې د شام خلق د رسول الله صلى الله عليه وسلم له دې ارادې څخه خبر شول، نو دغه خبره يې د «روم» قيصر ته ورښكاره كړه، مګر قيصر له هغوى سره مرسته ونه كړه، نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وكړ، او اسلام ته ايل (مائل) شول، مګر اسلام يې رانه ووړ، لږ څه وروسته رسول الله مبارك وفات شو، او د فاروق اعظم رضي الله تعالى عنه په خلافت كې د «شام» ګرد ملكونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونيول شول.

كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د «تبوك» څخه غالب او منصور بېرته تشريف راووړ، الله تعالى په ټولو لويو لويو سلطنتونو د اسلام د رُعب شهرت وغورځاوه، او د مدينې منورې منافقان ډېر زيات فضيحت او رسوا شول.

په دغه آيت كې مسلمانانو ته ډېر زيات تشويق، ترغيب، تحضيض وركړى شوى دى، او دا يې ښكاره كړېده، چې د لږ څه عيش او آرام لپاره جهاد پرېښودل ګواكې له لوړې څخه د ژورې په لوري له لوېدلو سره مرادف وي، د صادق مؤمن په نظر كې د دنيا عيش او آرام د آخرت په مقابل كې هيڅ اهميت او وقعت ښايي ونه لري، په حديث كې راغلي دي، كه د الله تعالى په نزد د دنيا وقعت (قدر) د ماشي د وزر په اندازه وى، نو هيڅ يو كافر ته به يې يو غړپ اوبه هم نه وركولې.

إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

كه ونه وځئ تاسې (غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشئ)؛ نو په عذاب به كړي الله تاسې په عذاب دردناك سره، او بدل به راولي (بل) قوم چې غير له تاسې وي، او نه به رسوئ ضرر تاسې دغه الله (يا رسول الله) ته د هيڅ شي، او الله پر هر شي ښه قادر دى.

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

كه ونه كړئ تاسې مرسته (مدد) له دغه (رسول الله) سره (نو الله به ورسره مرسته وكړي ځكه چې) پس په تحقيق مرسته (مدد) فرمايلى وه له دغه (رسول الله) سره الله؛ كله چې راوويست دى (له مكې) هغو كسانو چې كافران شوي وو، حال دا چې دى دويم د دوو وو، كله چې دوى دواړه په غار كې وو، كله چې ويل (محمد) ملګري خپل (ابو بكر صديق) ته: مه خپه كېږه، بېشكه چې الله له مونږ سره دى (په ساتنه، ثواب وركولو او نصرت كې)؛ نو نازل كړ (راولېږه) الله تسكين (رحمت ډاډينه) خپل په دغه (محمد يا صّديق)، او تاييد وفرمايه (الله) د رسول الله په (داسې) لښكرو سره چې نه لېدلې تاسو هغوى، او وګرځوله الله كلمه د هغو كسانو چې كافران شوي دي (چې شرك يا د كفر دعوت دى) ښكته، او كلمه د الله (توحيد او د اسلام دعوت) همدغه ده لوړه غالبه (همېشه)، او الله ښه غالب قوي دى (د احكامو په انفاذ) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: يعنې که فرضاً تاسې نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره مرسته ونه کړئ؛ باک نشته، د رسول الله مرسته او برى پر تاسې موقوف نه دى، پخوا له دې نه يو داسې وخت هم تېر شوى دى، چې پرته له يو يارغار څخه بل هيڅوک له ده سره نه وو، څو تنه نور مسلمانان چې وو، دوى هم د مکيانو له ظلمونو څخه په تنګ شوي وو، او هجرت يې کړى وو، بالآخر پخپله په رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د هجرت حکم وشو.

د مشرکانو وروستنۍ مشوره او جرګه پر دغې خبرې غوټه شوې وه چې: «له هرې قبيلې څخه دې يو يو ځلمى منتخب شي ! او هغوى ټول دې لاسونه سره يو کړي، او په يوه وخت کې دې په خپلو تورو پر محمد باندې ګزارونه وکړي، څو چې د محمد صلی الله عليه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندې ديت واوړي، او ګرد قومونه هغه ديت په تقسيم سره ورکړي، او د بني هاشمو له لاسه به دا ونشي چې د محمد صلی الله د وژلو د انتقام له کبله د عربو د ګردو قبائلو سره جنګ وکړي، او د ګرد عربستان دښمني ځان ته وګټي، او قصاص پرې واخلي.

په هغه شپه کې چې د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملي کېدلو لپاره تجويزونو جريان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله عليه وسلم علي رضی الله عنه ته امر وکړ، چې د دوى پر بستره باندې ويده شي، او مامور شو، چې د خلقو هغه امانتونه چې د رسول الله کره ايښودل شوي وو؛ په ډېر احتياط د هغو خاوندانو ته ورسوي، علي رضي الله تعالى عنه ته يې تسلي ورکړه، چې ته په ډېره ډاډينه او اطمينان سره ځما په بستره ځمله، او يقين ولره چې ستا يوه ويښته ته به هم څه زيان او ضرر ونه رسيږي.

وروسته له دې نه رسول الله صلی الله عليه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسې حال کې ووت، چې: «شاهت الوجوه» يې ويل، او د دوى په سترګو کې يې خاورې شيندلې، او ابو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه يې له خپل ځان سره ملګرې کړ، او له مکې معظمې ځنې څو ميله لرې لاړ، او د «ثور» په غار کې يې (چې سرى په نيم ساعت کې له مکې معظمې نه هلته ورسيږي، او پر يوه لوړ غره باندې واقع دى)، ځاى ونيوه، دوى تر دريو ورځو پورې په دغه غار کې اقامت وفرمايه، او وروسته له هغه د مدينې منورې په لورې روان شول، او په سلامتي او عافيت سره هلته ورسېدل.

بېشکه د کارونو په انجام کې د الله تعالى کلمه عُليا کيږي، او الله جل جلاله پر هر شي غالب او قوي دى، او د پاک الله هيڅ يو کار له حکمت څخه خالي نه دى.

انْفِرُوا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

ځئ تاسې (غزا ته) حال دا چې سپک اوسئ او درانه او جهاد کوئ تاسې په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کې (د دين د ترقۍ لپاره)، دغه (تګ غزا ته) خير بهتر دى تاسې ته که يئ تاسې چې پوهېږئ (په خپله ګټه (فائده) او تاوان).

تفسير: ﴿خِفَافًا وَّثِقَالًا﴾ يعنې سواره او پلي (پياده)، ماړه او عاجزان، زاړه او ځلميان، (سپک او درانه، روغ او رنځوران، بې وسلې او وسله والا، خواران او چاخ، مريونه او اصيلان، بې ښځې او د ښځو خاوندان) په هر حال کې چې وئ؛ ښايي چې غزا ته ووځئ ! او د عمومي لښکر کشۍ په وخت کې هيڅ يو عذر او پلمه (بهانه) مه وړاندې کوئ ! «او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توښه او په وسله او په ځانونو خپلو چې ځان ربړوئ لپاره د اعلاء د «کلمة الله» ځکه چې دغه ستاسې تګ غزا ته ډېر غوره دى تاسې ته»، يعنې هم له دنيوي او هم له اخروي حيثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَّسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ وَلَٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

که وی مال نژدې (آسان) او سفر سهل (منځنی)؛ نو خامخا متابعت به کړی وو دوی ستا، ولیکن لرې شوی دی په دوی باندې هغه مسافه (نو ځکه یې مخالفت وکړ)، او ژر به قسمونه وکړي منافقان په الله: که طاقت وی ځمونږ (د سفر)؛ نو خامخا به وتلي وو مونږ له تاسې سره، هلاکوي دوی نفسونه خپل (د دروغجنو په قسمونو)، او الله عالم دی چې بېشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دي (په دې اظهار کې).

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾

عفوه وکړه الله له تا نه، د څه لپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتې کېدلو او ولې دې پرې نښودل) تر هغه پورې چې ښکاره شوي وی تا ته هغه کسان چې رښتيني دي (په دغه عذر کې) او معلوم کړي وي تا دروغجنان.

تفسیر: منافقین په دروغو سره عذرونه وړاندې کوي، کله چې دوی د مدینې منورې د پاتې کېدلو اجازه له تا څخه غواړي؛ نو تاسې د دوی له مکر او کید او نفاق څخه ستر ګې پټوئ، او داسې ګڼئ چې د هغوی په رفاقت او ملګر توب کې پر ته (علاوه) له فساده بل هیڅ کومه ښېګڼه (نفع) او ګټه (فائده) نه ده متصوره، او د همدې له امله (وجې) تاسې هغوی ته اجازه ورکړه، نو پاک الله جل جلاله دغه وفرمایل چې: که تاسې دوی ته اجازه نه وی ورکړې؛ نو هغه به ډېره بهتره او ښه وه، ځکه چې هلته به ظاهره کېده چې د دوی نه ورتګ ستاسې په اجازه پورې موقوف نه وو، بلکه دوی ته د ورتګ توفیق له سره نه وو، هو ! ستاسې په مخ کې به د دوی رښتیا او دروغ ښکاره کېدل، نو په اجازه ورکولو کې هیڅ ګناه نه وه، خو اجازه نه ورکول د حاضرو مصالحو په اعتبار زیات موزون وو، نو د دغه اعلی او اکمل صورت د ترک له سببه یې خطاب په ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ﴾ سره شروع کړ.

دا خبره ضروري نه ده، چې د عفوې لفظ خامخا د ګناه په مقابل کې استعمالیږي، ځینو محققینو د ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ﴾ جمله لکه چې د عربو محاوره ده، د کلام په سر کې یواځې د دعا او تعظیم لپاره بللې ده، مګر له اسلافو څخه هغه څه منقول دي، چې مخکې مو بیان کړل، او د ﴿لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ﴾ لفظ د هغه تأیید کوي، والله أعلم.

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

نه غواړي اجازه له تا نه هغه کسان چې مؤمنان دي په الله او په ورځې آخرې (د قیامت په پټه او ښکاره په وروسته پاتې کېدلو له دې نه) چې جهاد وکړي دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره، او الله ښه عالم دی په پرهېزګارانو (ځان ساتونکو له بېرته پاتې کېدو څخه). بېشکه همدا خبره ده چې اجازه غواړي له تا نه (ای محمده ! د تخلّف) هغه کسان چې ایمان نه لري (په پټه) په الله او پر ورځې آخرې باندې (چې قیامت دی)، او چې

شکمن دي زړونه د دوی (د دين په حقانيت کې)، نو دوی په شك خپل کې سرګردانه (او متحيره دي).

تفسير: يعنې هغه کسان چې په زړونو کې يې د ايمان او تقوی نور او رڼا ده؛ د هغوی شان دا نه دی چې له جهاده د ځان ژغورنې (محفوظونې) لپاره د مسابقې په ډول دغسې اجازه وغواړي، په بېحيايي سره له جهاده د ځان ژغورنې (ساتنې) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی؛ چې د الله تعالى جل جلاله په وعدو يقين نه لري، او په اخروي ژوندون يې څه باور نه وي، او د الله تعالى جل جلاله بشارتونو ته چې د اسلام او مسلمانانو د غلبې او برې په نسبت شوي دي؛ تل د شك په نظر ګوري.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

او كه اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره)؛ نو هرومرو (خامخا) تيار كړی به وو دوی لپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تياری، وليكن نه وو غوره كړي الله پورته كېدل د دوی (غزا ته)، نو سست كړل (الله) دوی، او وويل شول دوی ته چې كښېنئ تاسې له (كور) كښېناستونكيو (ښځو، هلكانو، سپينږيرو) سره.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو كه وتلي وی دغه (منافقان) په (لښكر د) تاسې كې؛ نو نه به وو زيات كړي دوی تاسې ته (هيڅ شی) مګر شر، خرابي، فساد او چغلي، او خامخا چابكي به كړې وه دوی په منځ ستاسې كې (په چغلی او نورو بديو كې) حال دا چې غوښتله به دوی تاسې ته فتنه (ستاسې په منځ كې د دښمنۍ په اچولو او كافرانو څخه ستاسې په وېرولو كې).

تفسير: يعنې كه منافقان له تاسې سره تللي وی؛ نو د خپل جبن، بې زړه توب، او وېرې له سببه به يې د نورو غړي هم سست كړي وی، او يو له بل سره به يې د اچولو له امله (وجې) د مسلمانانو په منځ كې جُدايي او تفريق اچول، او د نفاق اچولو په لاره كې به يې كوښښونه كول، او د دروغو افواهاتو په وسيله به يې مسلمانان له دښمنانو څخه وېرول.

وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

او شته په تاسې كې جاسوسان د دوی لپاره (يا اورېدونكي د خبرو د دوی په ضرر ستاسې)، او الله ښه عالم (پوهه) دی په (نيتونو د) ظالمانو.

تفسير: يعنې اوس هم جاسوسان يا ځينې داسې ساده او احمقان په تاسې كې شته، چې د هغوی خبرې اوري، او لږ ډېر ترې متأثر كيږي «ابن كثير رحمه الله» اګر كه دوی هغسې فتنه او فساد نشو اچولی چې د دغو بدانو له وجوده هيله (اميد) كېدی شوه، بلكه له تاسې سره د داسې جاسوسانو يو ځای تلل له يوه حيثه مفيد دي، څو هغوی په خپلو سترګو د مسلمانانو ټينګ عزم، شجاعت، ميړانه (بهادري)، زړورتوب او نور محامد وګوري، او خپلو مشرانو او اميرانو ته يې خبر وركړي، څو د هغوی پر زړونو يې د مسلمانانو وېره او هيبت هم پيدا او ځای ونيسي.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كٰرِهُونَ ﴿۴۸﴾

خامخا په تحقيق لټولي وه دوی فتنه (خرابي) پخوا (له دې نه په احد او خندق کې)، او سنجولي يې وو تاته ټول فکرونه او چلونه (په تدبيرونو او حيلو ستا د دين د ابطال لپاره) تر هغه پورې چې راغی حق (ربنتيا وعده ـ د الله نصرت)، او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم ـ دين) د الله حال دا چې دوی بد ګڼونکي وو (نا رضا په زړه او ظاهراً په اسلام کې داخل شول).

تفسير: د هغوی دغه مکاري او فتنه او شرارت کومه نوې خبره نه وه، له شروع څخه د هغوی وضعيت همداسې وو، د «احد» په جنګ کې هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لارې څخه بېرته راګرځيدلي وو، او د «خندق» په غزا کې به يې ويل: ﴿يَاأَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا﴾ مګر په پای (آخر) کې دوی و ليدل چې حق په څه ډول (طريقه) غلبه او نصرت ومومند؟ او باطل په څه ډول ذليل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي ۚ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكٰفِرِينَ ﴿۴۹﴾

او ځيني له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دي چې وايي: اذن (حکم) راکړه ماته (د پاتې کېدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ګمراهۍ) کې؛ (نو الله وفرمايل چې): خبردار شئ چې په ګمراهۍ کې (لا له پخوا) لوېدلي دي دوی، او بېشکه چې جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محيط (چاپېر کېدونکی) دی په کافرانو.

تفسير: يو لوی منافق «جد بن قيس» وويل چې: ما هم دلته په مدينه منوره کې پرېږدئ، چې د روم ښځې ډېرې ښکلې او پيمخې دي، که ځما سترګې په هغوی ولګيږي؛ نو ځان به ترې نشم ساتلی، نو هلته مې مه بيايئ چې د ګمراهۍ په کوهي کې ونه لوېږم، نو الله تعالی جل جلاله وفرمايل چې: هغه د دې لفظ په ويلو او په خپل بې زړه توب، وېرې، کفر او په دروغجنې پرهېزګارۍ باندې د پردې په اچولو سره لا د ګمراهۍ په کنده کې لوېدلی دی، او له دې نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کې لويدونکی دی.

ځينو دغه آيت د ګردو منافقانو په حق کې ګڼلی دی، او د ﴿وَلَا تَفْتِنِّي﴾ څخه يې مطلب اخيستی دی، چې: «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بيايئ ! او د مالونو او نورو شيانو په زيان کې مو مه اخته کوئ !» نو د دې ځواب يې په ﴿أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا﴾ سره ورکړ.

إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿۵۰﴾

که ورسيږي تاته (په کومه غزا کې لکه بدر) کومه ښېګڼه (لکه نصرت يا غنيمت) نو خفه کوي دوی (دغه نيکي له ډېره حسده)، او که ورسيږي تاته (په کومه غزا کې لکه احد) کومه سختي (لکه زخم يا مرګ)؛ نو وايي دوی: په تحقيق نيولی وو مونږ کار (د احتياط) خپل لا له پخوا څخه (چې جنګ ته لاړ نشو)، او شا ګرځوي دوی (ځي ستا له مجلسه) حال دا چې دوی خوشحاله وي (ستا په مصيبت).

قُلْ لَّنْ يُّصِيْبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلٰىنَا ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿٥١﴾
قُلْ هَلْ تَرَبَّصُوْنَ بِنَآ اِلَّآ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ۗ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُّصِيْبَكُمُ اللّٰهُ
بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖٓ اَوْ بِاَيْدِيْنَا ۖ فَتَرَبَّصُوْٓا اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُوْنَ ﴿٥٢﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) له سره به ونه رسيږي مونږ ته مګر همغه چې ليکلي دي الله ځمونږ لپاره، همدغه (الله) دى مولا (کار جوړوونکى) ځمونږ، او (خاص) پر همدغه الله باندې دې نو توکل (اعتماد) کوي مؤمنان (د هيلو په ترسره کېدلو، د اړتياو «احتياج» په پوره کېدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو «محفوظولو» کې). ووايه (اى محمده ! دغو منافقانو ته) چې آيا انتظار کوئ مونږ ته (يعني نه کوئ) مګر د يوې له دوو نېکيو څخه (چې شهادت يا نصرت دى)، او مونږ انتظار کوو تاسې ته (د يوې له دوو بديو څخه) چې ورسوي تاسې ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلې خوا (لکه زلزله، يا تندر يا نور)، يا په لاسونو ځمونږ (لکه قتل، شړل، جزيه يا نور)، او انتظار کوئ تاسې بېشکه چې مونږ هم له تاسې سره انتظار کوونکي يو.

قُلْ اَنْفِقُوْا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَّنْ يُّتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ۗ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿٥٣﴾

ووايه (اى محمده ! منافقانو ته) چې: لګوئ (خپل مالونه په هر شان يې چې لګوئ) په رضا يا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړى شي له تاسې، بېشکه چې تاسې يئ يو قوم فاسقان (د اسلام له دائرې نه وتونکي).

تفسير: «جدّ بن قيس» منافق چې د رومي ښځو فتنه يې پلمه (بهانه) کوله؛ دا يې هم ويلي وو چې: «يا رسول الله ! صلى الله عليه وسلم ! زه خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تلى، ليکن مالي مرسته (مدد) درسره کولى شم»، نو ځواب يې داسې ورکړ چې: د بې اعتقادانو مال نه قبلېږي، په خوښى سره يې لګوئ يا په ناخوښه، ځکه په خوښى سره دالله تعالى جل جلاله په لاره کې د مال لګولو توفيق په دوى کې نشته ! ﴿وَلَا يُنْفِقُوْنَ اِلَّا وَهُمْ كٰرِهُوْنَ﴾ خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښى سره څه مال د الله تعالى جل جلاله په لاره کې ولګوي؛ نو الله تعالى جل جلاله هغه نه قبلوي، او سبب يې په وروستني آيت کې راښوول شوى دى.

وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقٰتُهُمْ اِلَّآ اَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَبِرَسُوْلِهٖ وَلَا يَاْتُوْنَ الصَّلٰوةَ
اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُوْنَ اِلَّا وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿٥٤﴾

او نه دي منع کړي دوى له دې چې قبول کړى شي له دوى نفقې (ورکړې) د دوى (هيڅ شي) مګر همدې خبرې چې: بېشکه دوى کافران شوي دي په الله او په رسول د دغه (الله)، او نه راځي دوى لمانځه ته مګر په دې حال چې دوى سُست وي، او نه لګوي دوى (د الله په لاره کې هيڅ مال) مګر په دې حال کې چې دوى ناخوښه وي.

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ ۗ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ
وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿٥٥﴾

نو په تعجب کې دې نه آچوي تا (ډېر) مالونه د دوى او نه (ډېر) اولاد د دوى، (ځکه چې دغه

ګرد (تړول) استدراج دی) بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې عذاب ورکړي دوی ته په سبب د هغو (شيانو) په دغه ژوندانه دنيوي کې، او (په سختی او غم) راووځي ارواح (ساوې) د دوی، حال دا چې دوی کافران وي (او په کفر کې مړه شي).

تفسير: داسې شبهه پيدا کېدی شي؛ هر کله چې دوی دومره مردود دي، نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولې برياليي (کامياب) شوي دي؟ نو د هغه ځواب يې ورکړ، چې دغه نعمتونه د هغوی په حق کې لوی عذاب دی، لکه چې يوه خوندوره لذيذه غـذا د روغ رمټ سړي صحت، روغتيا او قوت زياتوي، او فاسد الاخلاط رنځور هلاک ته ورنژدې کوي، همدغه حال د هغو دنيوي نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وګڼئ! د يوه کافر په حق کې دغه شيان د هغوی د بدو مزاجونو له امله د هلاهلو زهرو په شان دي.

څرنګه چې کافران د دنيا په حرص او مينه کې غرق او ډوب وي؛ نو ځکه لومړی د هغې په تړلولو کې بې حده ربړونه (تکليفونه) ګالي (برداشت کړي)، بيا که لږ څه زيان وروررسيږي؛ نو څومره مينه او محبت چې له دغو شيانو سره لري؛ هم هغومره غم او درد ور رسيږي، او هيڅ وخت يې د هغه له فکر، اندېښنې او خفګان څخه زړه نه خالي کيږي، نو بيا کله چې مرګ دوی له دغو محبوبو شيانو څخې جلا کوي؛ نو د دغه وخت د صدمې، حسرت او افسوس کولو اټکل ډېر ګران او مشکل کار دی.

وَيَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنَّهُمۡ لَمِنكُمۡ وَمَا هُم مِّنكُمۡ وَلَٰكِنَّهُمۡ قَوۡمٞ يَفۡرَقُونَ ۝٥٦ لَوۡ يَجِدُونَ مَلۡجَـًٔا أَوۡ مَغَٰرَٰتٍ أَوۡ مُدَّخَلٗا لَّوَلَّوۡاْ إِلَيۡهِ وَهُمۡ يَجۡمَحُونَ ۝٥٧

او قسمونه کوي په الله چې بېشکه دوی خامخا له (ډلې) ستاسې (مسلمانانو) څخه دي، حال دا چې نه دي دوی له (ډلې) ستاسې څخه (د باطني کفر په سبب)، وليکن دوی (داسې يو) قوم دی؛ چې ويريږي (له تاسې نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاره کوي). که ومومي دوی ځای د پناه يا غارونه (چې په کې پټ شي) يا بل کوم ځای د ننوتلو (او د پناه نو) خامخا ګرځيدلي به وو دوی هغه ته حال دا چې دوی به منډې وهلې (له ويرې د مسلمانانو لکه پړي شکولي آسونه چې هيڅ شي به دوی نشو راګرځولی).

وَمِنۡهُم مَّن يَلۡمِزُكَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ فَإِنۡ أُعۡطُواْ مِنۡهَا رَضُواْ وَإِن لَّمۡ يُعۡطَوۡاْ مِنۡهَآ إِذَا هُمۡ يَسۡخَطُونَ ۝٥٨

او ځيني له دغو (منافقانو) څخه هغه دي، چې عيب وايي ستا په (تقسيم) د صدقاتو (او غنائمو) کې، نو که ورکړل شي دوی ته (د دوی له غوښتنې سره سم)؛ له هغې څخه راضي کيږي (په دې قسمت سره)، او که ور نه کړی شي دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنې)؛ نو هغه وخت دوی په قهريږي.

وَلَوۡ أَنَّهُمۡ رَضُواْ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ سَيُؤۡتِينَا ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَرَسُولُهُۥٓ إِنَّآ إِلَى ٱللَّهِ رَٰغِبُونَ ۝٥٩

او که په تحقيق دوی راضي شوي وی په هغه (مقدار د ولجې «غنيمت» او صدقې) چې ورکړي وو دوی ته الله او رسول د دغه (الله)، او ويلي وی دوی: کافي (بس) دی مونږ ته الله، ژر به راکړي مونږ ته الله له فضل (احسان، رحمت) خپل، او رسول د دغه (الله له بل غنيمته) بېشکه

مونږ الله ته رغبت (تمه) کوونکي یو (چې پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو بې پروا وګرځوي؛ نو دا به ورته بهتر وو).

تفسیر: مطلب دا چې نه ښايي دنیوي فاني متاع ته سترګې ونیسي، او لازم دي چې هر انسان یواځې د مهربان الله جل جلاله غوښتونکی وي، او هر هغه ظاهري او باطني دولت چې د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم» له درباره ورته رسیږي؛ په هغه دې خوشاله او ډاډ اوسي.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

بېشکه همدا خبره ده: چې صدقې (زکات صرفیږي) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو (مقررو) پر هغه (تحصیل د صدقې)، او هغو ته چې الفت (آشنایي) اچولی شي په زړونو د دوی کې (له اسلام سره)، او (صرفیږي) په (خلاصولو د) غاړو (د نادارو مکاتبانو) کې، او پور وړو (تاوان موندونکو)، او (صرفیږي) په لاره د الله کې، او (صرفیږي لپاره د) مسافرانو (چې مال ورسره نه وي)، (مقرراو لازم کړی شوې ده دغه) فریضه (زکات) له (جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)، او الله په هر څه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنګه چې د صدقو په وېش کې په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی وو، نو ځکه خبرداري ورکوي، چې د صدقو طریقه د الله تعالی جل جلاله له جانبه مقرره شوې ده، او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لګښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) او د هغه فهرست یې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په لاس ورکړی دی، چې له هغه سره یې سم ویشي، او د هیچا د غوښتنې تابع نشي کېدی.

په حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «الله تعالی جل جلاله د صدقو (زکات) د وېش اختیار نبي ته نه دی پرېښی، بلکه بالذات یې پخپله د هغه د لګښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي)، چې دغه اتـه دي:

(١): فقراء: «چې له هغوی سره څه شی نه وي».

(٢): مساکین «چې له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسّر نه وي»، ځینو علماوو د فقیرانو او مساکینو تعریف د دې په عکس کړی دی.

(٣): عاملین: «چې د اسلامي حکومت له لوري د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندې مامور شوی وي».

(٤): مؤلفـة القلوب: «هغه کسان چې د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کېږي، یا په اسلام کې کمزوري وي، یا داسې نور »، د اکثرو علماوو په نزد رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته «مؤلفـة القلوبو» ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتې.

(٥): في الرقاب: «یعنې د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد یې کړي، یا یې وپېري (واخلي) او بیا یې آزاد کړي، یا د بندیانو او قیدیانو فدیه ورکړي، او خوشې یې کړي».

(٦): غارمین: «هغه کسان چې پر دوی کومه حادثه راغلې وي، او د هغې په اثر پور وړي شوي وي، یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجې) تر بار لاندې لوېدلي وي».

(۷): في سبيل الله: «په جهاد او نورو ښو کارونو پسې د تلونکو سره دې مرسته (مدد) وکړی شي».

(۸): ابن السبیل: «د هغه مسافر او پردیسي سره مرسته (مدد) کول چې د سفر په حالت کې د نصابو مالك نه وي، اګر که په خپل کور د مال او شتو خاوند هم وي».

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

او ځینې له دوی هغه کسان دي چې آزار رسوي دوی نبي ته، او وايي چې دغه (رسول ټول) غوږونه دي (چې هره خبره آوري او تصدیق پرې کوي)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې دی آوریدونکی د نېکې (خبرې) ستاسې دی، باور یقین لري دی په (کلام د) الله او باور کوي دی په (خبرو د خالصو) مؤمنانو، او (دی) رحمت دی لپاره د هغو کسانو چې (یوائې یې په ژبه سره ظاهرا) ایمان راوړی دی له تاسې، او هغه کسان چې آزار رسوي رسول الله (محمد) ته؛ مقرر دی دوی ته عذاب دردناك (په آخرت کې).

تفسیر: منافقان به چې په خپلو منځونو کې سره کښیناستل؛ اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به یې بد ویل، که چا به هغوی ته وویل چې: داسې خبرې مه کوئ ! هسې نه چې ستاسې دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه و سلم ته ورسولی شي، نو دوی به ویل چې: هیڅ پروا نشته، مونږ به د هغه په مخکې د خپلو دغو خبرو د دروغو تأویلونه وکړو، او د خپلو ځانونو پاکي او برائت به ورڅرګند کړو.

ځکه چې هغه خو ټول غوږونه دی، هر خبره چې اوري؛ سمدلاسه یې مني، په خبرو د ده تېرایستل دومره ګران نه دي.

خبره داسې وه چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلې حیا، وقار او کریم النفسی له کبله (وجې) سره له دې چې دروغ به ورته څرګند معلومېدل؛ خو بیا یې هم د هغه د ویونکي پټ او عزّت ساته، او نه به یې رسوا کاوه، او احمقانو به داسې ګڼل چې ګواکې رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره څمونږ په دغو دروغو نه دی پوهېدلی.

نو الله جل جلاله د دوی ځواب داسې ورکوي: «که دی بیخي غوږ دی، خو ستاسې د خیر او ښېګنې لپاره دی، د نبي صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسې پر دروغو خبرو د دې لپاره نه دی؛ چې دوی په رښتیا ستاسې خبرې یقیني او واقعې ګڼي، بلکه د هغوی یقین او باور د الله تعالی جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دی، هو ! ستاسې په منځ کې د هغو کسانو په حق کې چې د ایمان مدعیان دي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دی، ځکه چې سمدلاسه د هغوی تکذیب نه کوي، او نه یې رسوا کوي، مګر د منافقانو بد کارونه د الله تعالی جل جلاله نه پټ نه دي، نو د سختو سزاوو منتظر اوسئ !».

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَن يُرْضُوهُ إِن كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

قسمونه خوري دوی په الله تاسې ته (چې مونږ منافقان نه یو) لپاره د دې چې راضي کړي دوی تاسې، او الله او رسول د دغه (الله) ډېر حق دار (لایق) دی د دې خبرې چې راضي کړي دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وي دوی ایمان راوړونکي (په حقه سره).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «که کوم وخت به رسول الله صلى الله عليه وسلم د دوی مکر او دغابازي ښکاره کوله، نو دوی به د مسلمانانو په مخکې قسمونه خوړل، چې ځمونږ په زړونو کې کومه بده خبره او خراب نيت نه وو، ځو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداري کړي، او نه پوهيږي چې دغه چل بازي له الله جل جلاله او له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره بيخي نه پکاريږي»، که دوی د ايمان په دعوی کې رښتيني وي؛ نو نور خلق دې پرېږدي او يواځې د الله تعالى جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم خوښې او رضا پسې دې ولويږي.

اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّهٗ مَنْ يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاَنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيْهَا ۭ ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيْمُ ﴿۶۳﴾

آيا نه دي پوهه شوي دوی په دې چې بېشکه شان دا دی هر څوک چې مخالفت کوي د الله او (مخالفت کوي) د رسول د الله؛ پس بېشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چې همېشه به وي دی په دغه دوزخ کې او همدغه (خلود) رسوايي ده ډېره لويه.

تفسير: يعني له هغې رسوايۍ څخه چې د ځان د ژغورلو (ساتلو) له امله (وجې) دوی نفاق اختيار کړی دی، د هغې نه دا رسوايي لويه ده.

يَحْذَرُ الْمُنٰفِقُوْنَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُوْرَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ ۭ قُلِ اسْتَهْزِءُوْا ۚ اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُوْنَ ﴿۶۴﴾

ويريږي دغه منافقان له دې نه چې نازل کړی شي پر دغو (مؤمنانو د قرآن داسې يو) سورت چې خبروي دغه (مؤمنان) په هغه (کفر او نفاق) چې په زړونو د دوی کې دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوي)، ووايه (ای محمده ! دوی ته توبيخا) چې کوئ تاسې (دغه) مسخرې (چې په سزا به ورسېږئ)، بېشکه چې الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خبائثو ستاسې) چې ويرېږئ (له ښکاره کولو نه د هغو).

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوْضُ وَنَلْعَبُ ۭ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړې ته له دوی نه (چې تاسې ولې استهزاء کوئ په دې حال چې دوی تبوک ته تلل)؟ نو ضرور به وايي خامخا دوی چې: بېشکه همدا خبره ده چې وو مونږ چې مجلس او لوبې مو کولې.

تفسير: د (تبوک) غزا ته د تللو په وخت کې ځينو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طريقه داسې وويل: «دغه سړي محمد صلى الله عليه وسلم ته ګورئ ! چې د شام د قصرونو او د روم د ښارونو د فتح کولو خوبونهويني، ده د روميانو سره جنګ هم د عربو په جنګونو قياس کړی دی، مونږ يقين لرو چې سبا به ټول د روميانو په مخ کې لاس تړلي ولاړ يو، دا ځمونږ قاريان صحابه رضي الله تعالى عنهم چې خېټه ور، ډارن او دروغجنان دي؛ څرنګه به د روميانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنګيږي»، وغير ذلک من الهفوات.

دوی دا ډول ويناوې د دې لپاره کولې، چې مسلمانان له روميانو څخه ووېروي، او زړونه يې مات کړي، کله چې دغه خبرې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ورسېدې، نو دوی منافقان جلب او احضار کړل، او له هغوی څخه يې د دې حقيقت پوښتنه وکړله، دوی وويل: «يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ! که رښتيا مو پوښتې؛ نو مونږ دغسې عقيده

كله لرله، خو داسې ویناوې مونږ يواځې د ټوکو او ساعت تیرى په ډول کولې، او غوښتل مو چې په دې تو که په آسانۍ سره مزل ووهو، او لار لنډه شي».

قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته چې) آيا په الله او په آيتونو (حكمونو) د الله او په رسول د الله پورې وئ تاسې چې استهزاء به مو كوله.

تفسير: يعني آيا د ټوکو او مسخرو او ساعت تیرولو موقع او محک هم دا دى؛ چې د الله تعالى جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم او د هغو په احكامو استهزاء او تمسخر وشي؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلى الله عليه وسلم پورې استهزاء او د الهي احكامو سپكاوى داسې شيان دي، كه يواځې په ژبه د ټوكو په ډول هم وي؛ كفر دى، بالخاصه چې د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطني پليتۍ له امله داسې حركت صادر شي.

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

عذرونه مه كوئ تاسې (مونږ ته په دروغو سره) په تحقيق (ظاهراً هم) كافران شوي يئ (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ايمان ستاسې، كه عفوه وكړو مونږ له يوې ډلې له تاسې څخه؛ نو ضرور عذاب به (هم) وركړو بلې ډلې ته په سبب د دې چې دوى بېشكه وو گناهكاران.

تفسير: يعني د دروغو له عذره، حيلو، پلمو (تدبيرونو) او بهانو جوړولو څخه هيڅ فائده په لاس نه ورځي، څوك چې د نفاق او استهزاء د سزا وړ (لايق) وي؛ هغه به خامخا ور رسيږي، هو ! كه اوس هم څوك د زړه په صدق توبه وكړي، او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلي؛ الله تعالى جل جلاله هغه ښني، يا كه يې له ابتداء څخه د كفر او نفاق سره له داسې فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلى وي؛ نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه وركوله كيږي.

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُم مِّن بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِالْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾

سړي منافقان او ښځې منافقاتې ځينې د دوى له ځينو نورو دي (او په كفر او نفاق كې گرد سره يو شان دي)، امر (حكم) كوي پر منكراتو (بديو چې ښيي يې نورو ته)، او منع كوي دوى (خلق) له نېكيو څخه، او كلك نيسي دوى لاسونه خپل (له خيرات او دعا او مناجات نه)، هېر كړى دى دوى الله (او طاعت يې)؛ نو (الله) بې برخې كړي دي دوى (له خپل رحمت نه)، بېشكه چې منافقان همدوى دي فاسقان (يا دوى همدغه وتونكي دي له دائرې د ايمان نه).

تفسير: يعني له ټولو څخه لوى ياغيان او غاړه غړوونكي نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دي، چې د دوى نارينه او ښځې سره له دې چې په ژبو د اسلام اظهار كوي، شپه او ورځ په دې هڅه كې دي، چې په هر ډول حيلې او پلمې (تدبيرونه) جوړې كړي، او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو كارونو څخه بېزاره او بدو كارونو ته يې تيار كړي، د پېسو لگولو په اصلي ځايونو كې خپل لاسونه موټي او كلك نيسي، مطلب دا چې دوى كلمه وايي، ليكن نه د دوى له ژبې چا ته څه خير او ښېگنه رسيږي او نه له ماله، نو الله تعالى هم بالمقابل هېر كړل، او د هېرولو معامله يې ورسره وكړه.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ۙ﴿۶۸﴾

وعده کړې ده الله له منافقانو سړيو سره او له منافقاتو ښځو سره او له (ټولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وي (دوی) په دغه (دوزخ) کې، همدغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخې)، او لعنت کړی دی په دوی الله، او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتې کېدونکی).

تفسیر: یعنې دغه یوه کافي سزا ده چې وروسته له هغې بلې سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتې کیږي.

﴿وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ﴾ : ښايي چې مطلب يې داسې وي، چې په دنیا کې به هم دالله تعالی جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږي، یا به دغه جمله د پخوانۍ جملې تاکید وي، والله أعلم.

كَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَّاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا ؕ فَاسْتَمْتَعُوْا بِخَلَاقِهِمْ

(تاسې ای منافقانو !) په شان د هغو کسانو يئ چې پخوا له تاسې ځنې وو، وو هغوی سخت له تاسې له جهته د زوره او زيات له جهته د مالونو او اولادونو، نو نفع واخیسته دوی په برخې خپلې (له دنیوي لذتونو).

تفسیر: یعنې د دنیوي خوندونو کومه برخه چې د دوی لپاره مقدّره وه، له هغې څخه يې ګټه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر يې ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِيْ خَاضُوْا ؕ

نو ګټه (فائده) واخیسته تاسې په برخې خپلې لکه چې ګټه (فائده) اخیستې وه هغو کسانو چې پخوا وو له تاسې څخه په برخې خپلې سره، او ډوب شوئ تاسې په باطلو کې په شان دډوبیدلو د هغو کسانو چې ډوب شوي وو په باطلو کې پخوا له تاسې.

تفسیر: یعنې تاسې هم لکه هغوی د عاقبت له تصوره غافل شوي يئ ! او له فاني متاع څخه څومره برخه چې ستاسې لپاره مقدره ده؛ همغه دررسیږي، او ستاسې ټول کارونه بيخي د هغوی په شان دی، نو ښه وپوهېږئ چې ستاسې حشر هم د هغوی په شان دی، له هغوی سره مال، اولاد او جسماني قوتونه له تاسې څخه زيات وو، خو سره له هغه هم د الله تعالی جل جلاله د انتقام او نیونې څخه يې ځان ونشو ژغورلی (ساتلی)، نو تاسې پر کوم شي باندې ډاډینه او اطمینان لرئ، چې په داسې اندازه د الله تعالی جل جلاله له سزا او پوښتنې څخه بې پروا ناست يئ؟.

اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۶۹﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کې، او دغه کسان هم دوی دي زيانكاران (يا همدغه بې برخې دي له هره بابه).

تفسیر: یعنې هیڅ دنیوي او اخروي بر کت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقي د دنیوي لذتونو هغه حصه چې ظاهراً د هغوی په برخه شوه؛ هغه في الحقیقت د دوی په حق کې استدراج او عذاب وو، لکه چې دوه رکوع ړومبی (۵۵) آیت کې د ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ﴾ په تفسیر کې تېر شو، او له هغه څخه پخوا په څو نورو ځایونو کې هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۙ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ ۚ

آيا نه دي راغلى دوى ته خبر (د عذاب د) هغو كسانو چې پخوا وو له دوى نه، قوم د نوح او عاد او ثمود او قوم د ابراهيم او خښتنان د (ښار د) مدين او چپه شوو اړول شوو كليو (د لوط).

تفسير: د نوح عليه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر (سيلئ) او د (ثمود) قوم په صيحه (غيبي چغه) هلاك شول، الله تعالى جل جلاله د ابراهيم عليه السلام تاييد په عجيب او غريب ډول وفرمايه، چې د هغه په ليدلو سره د هغه قوم ذليل او ناكام شو، د دوى پاچا (نمرود) په ډېر بد حال او خراب مرګ ووژل شو، د مدين ښار اصحاب په صيحه او زلزله او نورو سره تباه شول، د لوط عليه السلام د قوم كلي بيخي په بل مخ واړول شول، او د كاڼو باران پرې وشو، د دغو ګردو (ټولو) اقوامو قصې بې د ابراهيم عليه السلام له قومه د «الأعراف» په سورت كې تېرې شوي دي.

أَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

چې راوړې وې دوى ته رسولانو د دوى ښكاره معجزې (نو تكذيب وكړ دوى د رسولانو، نو هلاك شول) نو نه وو الله چې ظلم به يې كولو په دوى، وليكن وو دوى چې په ځانونو خپلو به يې ظلم كولو (په كفر او تكذيب سره).

تفسير: يعني الله تعالى جل جلاله هيڅا ته بې سببه او بې ځايه جزا سزا نه وركوي، دغه خلق په خپله په داسې ګناهونو بوخت (مشغول) او لګيا دي، چې د هغو په اثر پر دوى د الله تعالى جل جلاله د عذاب راتلل ضروري دي.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

او سړي مؤمنان او ښځې مؤمناني ځينې د دوى دوستان دي د ځينو نورو حكم كوي دوى په نېكيو (چې د الله او د رسول الله اطاعت دى)، او منع كوي له بديو چې (د الله او د رسول الله نه مخالفت دى)، او دروي (له ټولو حقوقو سره سم اداء كوي) لمونځ، او وركوي دوى زكات، او حكم مني د الله او (حكم مني) د رسول الله، دغه كسان ژر به رحم وكړي په دوى الله، بېشكه چې الله ښه غالب قوي دى (د حكمونو په جاري كولو) ښه د حكمت خاوند (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: يعني منافقان خلق له نېكۍ څخه منع كوي، او د بدۍ په لوري ترغيب وركوي، او مؤمنان خلق له بدۍ نه ژغوري، او د نېكۍ په لوري يې تشويق كوي، د منافقانو موټي كلك دي، او د مسلمانانو لاسونه پرانيستي دي، منافقان د شومتيا له امله خپل مال نه لګوي، او مؤمنان د الله تعالى جل جلاله له حكمه سره سم د خپلو مالونو زكات، صدقې او خيرات وركوي، له منافقانو څخه بيخي الله تعالى جل جلاله هېر دى، ولې مؤمنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ كوي، او په ټولو معاملاتو كې د الله تعالى جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حكمونو سره سم تګ كوي، نو ځكه منافقان د الله تعالى جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول، او مؤمنان د پاك الله جل جلاله د ثواب او خصوصي رحمت مستحق وګرځېدل.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٧٢﴾

وعده کړې ده الله له نارينه وو مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ويالې، تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې او (وعده کړې ده الله) د ځايونو پاکو (چې ثابت دي) په جنتونو د تل اوسېدلو کې، او رضاء له (جانبه د) الله ډېره لويه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)، دغه (رضا د الله) هم دغه بری دی ډېر لوی.

تفسير: يعنې د ټولو دنيوي او اخروي نعمتونو څخه ډېر لوی نعمت د الله تعالی جل جلاله رضا او خوښي ده، جنت هم له همدې امله غواړي چې هغه د الله تعالی جل جلاله د رضا مقام دی، او حق سبحانه و تعالی جل جلاله به په جنت کې مؤمنانو ته هر ډول جسماني او روحاني نعمتونه او خوشالی ورکوي، مګر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقيقي محبوب دائمي رضا او د هغه ليدل وي.

په صحيح حديث کې راغلي دي چې: حق تعالی جل جلاله به جنتيانو ته غږ کوي چې: «ای جنتيانو !» جنتيان به په ځواب کې عرض وکړي «لبّيک»، بيا به پوښتنه وکړي چې «هل رضيتم ـ آيا اوس خوښ شوي يئ؟» جنتيان به داسې عرض وکړي: «ای پروردګاره ! ولې به نه يو خوشاله حال دا چې تا خپل انتهايي انعام او مهرباني پر مونږ کړې ده»، بيا به داسې پوښتنه وشي، «هـل أعطيتم أفضل من ذلک؟ ـ هر هغه شيان چې تر اوسه پورې تاسې ته درکړی شي دي، آيا د هغو څخه د بل کوم ښه شي د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟»، جنتيان به سوال وکړي چې: «يا الله جل جلاله ! له دغو نعمتونو او مهربانيو څخه به بل کوم غوره، اعلی او خورا (ډېر) ښه نعمت وي؟»، دلته به الله تعالی جل جلاله فرمايي: «أحل عليکم رضواني فلا أسخط عليکم أبدا ـ خپله دائمي رضا او خوښي تاسې ته درلېږم، چې له هغه وروسته به هيڅ خفګان او نا خوښي نه وي».

رزقنا الله وسائر المؤمنين هذه الکرامة العظيمة الباهرة

يٰاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٧٣﴾

ای نبي (محمده !) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختي کوه پر دوی، او (آخري) ځای د ورتلو د دوی دوزخ دی، او بد ځای د بېرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسير: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شي په دفع کې انتهايي کوښښ کول دي، دغه کوښښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طريقه وي، د منافقانو مقابل کې (چې په ژبه د اسلام اظهار کوي او له زړه مسلمانان نه دي) د محمدي امت د جمهورو په نزد (جهاد السيف) مشروع نه دی، او نه د نبوّت په زمانه کې داسې واقع شوي دي.

نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آيت کې عام دی، يعنې په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول مقابلې سره چې مصلحت وي؛ جهاد دې وشي ! د ځينو علماوو دا رايه ده، که د منافقانو نفاق بيخي ښکاره او عيان شي، نو پر دوی باندې هم (بالسّيف) جهاد کېدی شي.

په هر حال څرنګه چې د تبوک په غزا کې د منافقانو نفاق بيخي ښکاره شوی وو، نو ځکه په دغه آيت کې د دوی سره د لږې سختي رويې غوره کولو هدايت ورکړی شوی دی، ځمونږ نبي کريم صلی الله عليه وسلم فطرتاً ډېر حليم

او خورا (ډېر) نرم خويه او مهربان وو، لکه چې په خپله پاک الله جل جلاله فرمايي: ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾ (۴ جزء د آل عمران سورت (۱۵۹) آيت (۱۷) رکوع) د الله تعالی له جانبه پرې حکم شوی وو: ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۱۵) آيت (۱۱) رکوع).

څرنګه چې منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کې شامل وو، نو ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفوه کوله، او ورنه تېرېده، او نرمي به يې ور سره کوله، د (تبوک) په غزا کې کله چې منافقانو په پوره ښکاره ډول سره بيحيايي، عناد، عداوت او دښمني اختيار کړه؛ نو داسې حکم وشو چې اوس د منافقانو په مقابل کې سختي اختيار کړئ! ځکه چې دغه شرير خلق په ښو اخلاقو او نرمۍ سره په لاره نه راځي.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِن فَضْلِهِ ۚ فَإِن يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿۷۴﴾

قسمونه خوري دوی په الله باندې چې نه دي ويلي دوی (دا خبرې چې تاته دررسېدلي دي) او خامخا په تحقيق ويلې وه دوی کلمه (الفاظ) د کفر، او کافران شوي دي دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل، او قصد يې کړی وو د هغه شي چې ور ونه رسېدل دوی (هغه ته)، او عيب نه لګاوه دوی (په الله او رسول الله) مګر له دې جهته چې غنيان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله، نو که توبه وويسته دوی (له دغه نفاقه)؛ نو وي به (دغه توبه غوره) خير دوی ته، او که بېرته وګرځي دوی (له توبې)؛ نو عذاب به ورکړي دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنيا کې (په وژلو) او په آخرت کې (په سوځولو سره)، حال دا چې نه به وي دوی ته په (تمامه) ځمکه کې هيڅ ولي (دوست ساتونکی له بلاګانو) او نه مددګار (خلاصوونکی له عذابونو څخه).

تفسير: منافقانو به پسې شا په خپلو منځونو کې يو تر بله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم او د اسلامي دين سپکاوی کاوه لکه چې د (المنافقون) په سورت کې به راشي، کله چې کوم مسلمان د منافقانو دغه خبرې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته رسولې؛ نو منافقانو به هغه دروغجن ګاڼه، او قسمونه به يې خوړل چې مونږ داسې خبرې نه دي کړې، الله تعالی جل جلاله د مسلمانانو د روايتونو تصديق وکړ، چې بېشکه منافقانو همداسې خبرې کړې دي، او د اسلام له دعوی څخه وروسته يې همداسې کلمې د اسلام او د اسلام د نبي صلی الله عليه وسلم په نسبت ويلي دي؛ چې داسې وينا يواځې د همدغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شي.

﴿وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا﴾: «او قصد يې کړی وو د هغه شي چې ور ونه رسېدل دوی هغه ته» يعنې د (تبوک) د غزا څخه د بېرته راتللو په وخت کې رسول الله صلی الله عليه وسلم له لښکره بېل شوی وو، او په هغه لاره تلو، چې په غره کې تېره شوې وه، تقريبا دولسو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) تړلي وو، د شپې په تياره کې يې غوښتل چې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته لاس واچوي، او «معاذ الله» محمد صلی الله عليه وسلم له کومې لوړې څخه ژورې ته وغورځوي، د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره حُذيفه او عمّار رضي الله تعالی عنهما وو، منافقان د عمّار نه چپ چاپېره شول، مګر حذيفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوښانو مخونه بل لورې ته واړول، څرنګه چې د هغو مخونه پټ وو، حذيفه رضي الله تعالی عنه او نورو هغوی ونه پېژندل، وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم حُذيفه او عمّار رضي الله تعالی عنهما ته د هغوی ټولو نومونه او شهرتونه وروښودل، او پوره يې ور معرفي کړل.

مګر تاکید یې وکړ چې دا حال چا ته مه وایئ، د دغې واقعې په لوري په ﴿وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا﴾ کې اشاره ده، چې هغه ناپاک قصد چې هغو کړی وو؛ د الله تعالی جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته ونه رسېد.

ځینو علماوو لیکلي دي، چې په یو ځای کې د اسلامي لښکرو په منځ کې څه کورنی جګړه او جنګ نښتی وو، منافقانو دلته په شیطاني او اغواء باندې لاسونه پورې کړل، او غوښتل یې چې د انصارو او مهاجرینو په منځ کې د نفاق او اختلاف په اچولو کې کوښښ وکړي، ولې ناکامه پاتې شول، او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کې جوړه وکړه، چې د (المنافقون) په سورت کې یې تفصیل راځي.

﴿وَمَا نَقَمُوا﴾ الآیه ـ «او عیب نه لګاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مګر له دې جهته» یعنې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالی دوی بډایان (مالدار) کړل، د پور له باره یې اوږې سپکې شوې، مسلمانانو سره د ناستې ولاړې له امله (وجې) په ولجو (غنیمت) کې د حصو او برخو خاوندان شول، او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو.

نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کې له الله تعالی جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چل، فرېب او ټګي کوله، او په هر ډول د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو ربړلولو (تکلیفولو) ته یې ملاوې تړلې وې، نو که دوی اوس هم توبه وباسي، او له خپل شرارتونو او احسان هېرولو څخه لاس واخلي؛ نو دغه کار به د دوی په حق کې ډېر ښه وي، که نه الله تعالی جل جلاله به په دنیا او عُقبا کې دوی ته داسې سزا ورکړي، چې د ځمکې په مخ به هیڅوک نه موندل کېږي، چې له هغې څخه دوی خلاص کړي، په ځینو روایتونو کې راغلي دي، چې (جلاس) نومې یو سړي د دغو آیتونو د اورېدلو په اثر د زړه له خلاصه توبه وویستله، او خپل پاتې ژوند یې له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰىنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّاۤ اٰتٰىهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧٦﴾

او ځیني له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دي، چې عهد یې کړی وو له الله سره: قسم دی چې خامخا که راکړي (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله؛ نو خامخا خیراتونه به ورکوو هرومرو (خامخا) (زکات به ترې باسو) او خامخا به شو مونږ هرومرو (خامخا) له صالحانو څخه. نو کله چې ورکړ (الله) دوی ته (مال) له فضله خپله؛ نو بخل یې اختیار کړ په هغه (مال) او بېرته وګرځېدل دوی حال دا چې دوی څنګ کوونکي وو (له حقه).

تفسیر: دا آیت کریمه د ځینو منافقینو په هکله نازل شوی دی لکه: نبتل بن الحارث، جدّ بن قیس او معتب بن قُشیر، (تفسیر القرطبي، زاد المسیر).

فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِيْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهٗ بِمَاۤ اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوْهُ وَبِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ﴿٧٧﴾

پس وګرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کې (چې هیڅ لرې به نشي) تر (هغې) ورځې پورې چې مخامخ کېږي به له الله سره (په قیامت کې)، په سبب د هغه چې مخالفت کړی وو دوی د الله له هغې خبرې چې وعده کړې وه دوی له الله سره، او په سبب د دې چې وو دوی چې دروغ به یې ویل.

تفسیر: یعنې له الله تعالی جل جلاله سره د څرګندې وعده خلافۍ او دروغ ویلو په سبب دوی د بخل او اعراض اثر داسې شو؛ چې د تل لپاره د نفاق ونه د دوی په زړونو کې قائمه شوه، او تر مرګه پورې لرې کېدونکې نه ده، او د الله

جل جلاله عادت په دې جاري دی، چې كه كوم سړی ښه يا بد خصلت ځان ته غوره كړي؛ نو د بيا بيا كولو له امله هغه دائمي ګرځي، د خراب خصلت له دغه دوام او استحكام څخه كله كله په ختم او طبع (مهر لګولو) سره تعبير كيږي.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

آيا نه دي پوهيدلي دغه (وعده خلافان) چې بېشكه الله عالم دی په پټو (نيتونو) د دوی، او په پټو مجلسونو د دوی، او (نه دي پوهيدلي دوی په دې خبره چې) بېشكه الله ښه عالم دی په ټولو پټو (خبرو هم).

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

هغه منافقان چې عيب وايي په (ډېرو) خيرات كوونكو باندې له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو كې او (بل) د هغو (بې وزلو عيب وايي) چې هيڅ نه مومي دوی مګر په قدر د وس (او زيار او كوښښ) خپل، پس مسخرې كوي دغه (منافقان) په دوی پورې، ټوقې مسخرې به وكړي الله په دوی پورې (د دوی د مسخرو په مقابل كې) او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يو ځلې رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مسلمانانو ته د صدقې وركولو په نسبت ترغيب وكړ: «چې په دغو صدقاتو د تبوک د لويې غزا تياري وكړي، ابو بكر الصديق رضي الله تعالى عنه هر څه چې په كاله كې موندل؛ هغه يې ټول وركړل، عمر فاروق رضي الله تعالى عنه خپل نيمايي مال وركړ، جامع القرآن عثمان بن عفان رضي الله تعالى عنه درې سوه اوښان له بارونو سره وركړل، علي مرتضى رضي الله تعالى عنه زر اشرفۍ وركړې، عبد الرحمن بن عوف رضي الله تعالى عنه څلور زره درهم (يا دينار) وركړل، عاصم بن عدي رضي الله عنه سل وسقه خورما (چې قيمت يې څلور زره درهمه كېده) وركړې».

نو منافقانو د دغو صدقې وركوونكو بد ويل شروع كړل، او ويل به يې چې: دغو نوموړو معظمو أصحابو دغه ډېرې روپۍ او زيات مال په ريا او ځان ښودنې وركړي دي، او يو غريب مفلس صحابي ابو عقيل حبحاب چې په خوارۍ او مزدورۍ او مشقت سره به يې لږ شی ګټل، يوه پيمانه خورما صدقه كړه، نو منافقانو پر ده باندې خندل، او ملنډې به يې پرې وهلې، چې دې خامخا په زور سره خپل ځان ښيي، او ځان په وينو لړلو شهيدانو كې داخلوي، كه نه يوې پيمانې خرماوو ته د الله تعالى جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه څه احتياج؟ خو نوم يې كاوه، مطلب دا چې لږ او ډېر شي وركوونكي دواړه د دوی له ژبو نه وو خلاص، ځينو ته به يې پيغورونه وركول، او په ځينو به يې مسخرې كولې؛.

نو الله تعالى جل جلاله وفرمايل: ﴿سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ﴾ «الله تعالى جل جلاله به د دې پيغورونو او مسخرو په مقابل كې په دوی پورې ټوقې او مسخرې وكړي»، كه څه هم ظاهراً دوی خو ورځې د ټوكو، مسخرو او ملنډو (ټوقو) لپاره آزاد پرېښودلي شوي وو؛ خو په حقيقت كې په پټه كې د دوی د امن او هوسايۍ (آرام) ټولې ريښې او رګونه پرې كيږي، او دوی ته ډېر دردناک عذاب تيار دی.

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

بخښنه وغواړه لپاره د دغو (منافقانو) يا مه غواړه بخښنه (لپاره د دغو منافقانو)، كه بخښنه وغواړې ته دوی ته اويا كرته؛ نو له سره به بخښنه ونه كړي الله دوی ته، دغه (نه بخښل) په سبب د دې

دي، چې بېشکه دوی کافران شوي دي په الله او په رسول د الله، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسير: يعنې د منافقانو لپاره چې تاسې هر څومره استغفار او بخښنه غواړئ، هغه د دوی په حق کې بيخي بې اثره او بې فائدې ده، الله تعالی جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هيڅکله نه بخښي.

دا پېښه داسې وشوه چې په مدينه منوره کې د منافقانو رئيس عبد الله بن أُبيّ مړ شو، رسول الله صلی الله عليه وسلم د کفن لپاره خپل مبارک کميس ورکړ، او د خپلې خولې مبارکې لاړې يې په خوله کې ورواچولې، او د ده د جنازې لمونځ يې اداء کړ، او د مغفرت دعا يې ورته وکړه.

عمر رضي الله تعالی عنه په دغه معامله کې مداخله او مخالفت وکړ، او ويې ويل چې: يا رسول الله ! دا خو همغه خبيث دی چې په هغه او دغه وخت کې يې دغسې او هغسې ناولې کارونه کړي وو، او تل د کفر او نفاق مشر او بيرغ پورته کوونکی وو، آيا الله تعالی جل جلاله نه دي فرمايلي: ﴿اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ﴾.

رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «ای عمره ! زه له استغفاره نه يم منع شوی، بلکه آزاد پرېښودل شوی يم، چې بخښنه وغواړم يا ونه غواړم، او دغه د الله تعالی جل جلاله کار دی چې بخښنه ورته کوي، که يې نه کوي» يعنې که څما استغفار هغه ته ګټه (فائده) ونه کړي؛ نو ودې نه کړي، ښايي چې څما دا کار د نورو په حق کې ګټور ثابت شي، که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله عليه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت ووينې؛ نو مسلمانان به شي لکه چې همداسې هم وشول.

د صحيح بخاري شريف په يو روايت رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «که زه پوهېدی چې په اويا ځلې استغفار سره هم هغه ته بخښنه کېدلې؛ نو ما به له اويا ځلې څخه زيات استغفار ورته غوښتلی وی»، ګواکې په دغې جملې سره رسول الله صلی الله عليه وسلم تنبيه وفرمايله، چې د عمر رضي الله تعالی عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار ګټور نه ګاڼه، يواځې دومره قدرې فرق شته، چې د عمر رضي الله تعالی عنه نظر يواځې د (بغض في الله) له کبله (له وجې) په همدغې نه بخښنې پورې مقصور وو، مګر نبي کريم صلی الله عليه وسلم دمړي د ګټې (فائدې) څخه صرف نظر کړی، د نبوت د عمومي شفقت اظهار او د ژوند يو فائده يې په نظر کې نيولې وه.

بالاخر د الله تعالی وحي ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلٰۤى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ﴾ په تصريح سره د منافقانو د جنازې کولو يا د دوی په تکفين، تدفين او تجهيز کې له برخې اخيستو څخه يې منع کړ، ځکه چې له دغه وضعيت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کېدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتېدلو احتمال وو، نو د دې آيت له نزوله وروسته بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم د هيڅ يو منافق جنازه اداء نه کړه.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُوْنَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلٰفَ رَسُوْلِ اللّٰهِ وَكَرِهُوْۤا اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
وَقَالُوْا لَا تَنْفِرُوْا فِي الْحَرِّ ؕ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا ؕ لَوْ كَانُوْا يَفْقَهُوْنَ ﴿۸۱﴾

خوشاله شوي وو ېرته پاتې شوي (له غزا د خپل نفاق له امله ـ وجې) په کېناستو خپلو ېرته له رسول د الله څخه، او بده ګڼله دوی دا چې جهاد وکړي دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کې، او ويل به دوی (په خپلو منځونو کې يا مؤمنانو ته) چې: مه ځئ تاسې (د تبوک دې غزا ته) په دغې ګرمۍ کې، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې اور د دوزخ ډېر سخت دی له جهته د ګرمۍ (دوی ته له دې حرارته) که وی دوی چې پوهېدی (نو نافرماني به يې نه وه کړې).

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی، چې د (تبوک) په غزا کې یې ګډون نه وو کړی، یعنې د منافقانو دغه حال چې د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوښیږي، او له ښو کارونو څخه کرکه کوي، او لرې ترې تښتي، لکه چې زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوي، او مسخرې پرې کوي، دغسې قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفاره څه ګټه (فائده) رسېدی شي؟ له دې ځایه د ګناهګارو او بد اعتقادو په منځ کې فرق پیدا کیږي.

داسې هیڅ یوه ګناه نشته چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه بخښله شي، ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۶۴) آیت (۹) رکوع).

لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اویا ځلې استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږي.

﴿وَقَالُوا لَا تَنفِرُوا فِي الْحَرِّ﴾ «او ویل به دوی په خپلو منځونو کې مؤمنانو ته چې: مه ځئ تاسې دغې غزا د تبوک ته په دغې ګرمۍ کې»، یعنې یا منافقانو دغسې ویناوې په خپلو منځونو کې سره کولې، یا خو یې ځینو مؤمنانو ته، څو د دوی زړونه مات او همتونه یې سست کړي.

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَّوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ «ووایه ای محمده ! دوی ته چې: اور د دوزخ ډیر سخت دی ل جهته د ګرمۍ دوی ته له دې حرارته که وی دوی چې پوهېدی؛ نو نافرماني به یې نه وه کړې»، یعنې که دغو منافقانو پوهه لرلی؛ نو داسې فکر به یې کاوه چې دوی د هغه حرارت او تودوخې څخه ځان ژغوري (ساتي) خو د هغه په ځای د داسې حرارت په لوري ورځي، چې د هغه ګرمي د دې ګرمۍ څخه ډېره زیاته او نهایته سخته ده، د دغه مثال خو داسې کېدی شي، چې کوم لېونی له لمره وتښتي، او په اور کې ننوځي، په مبارک حدیث کې راغلي دي، چې د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجې زیات دی، نعوذ بالله منها.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸۲﴾

نو ودې خاندي دوی لږ (په دنیا کې) او ودې ژاړي ډېر (په آخرت کې) له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به یې.

تفسیر: یعنې دوی دې څو ورځې په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشال اوسي ! او ودې خاندي ! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کې تل ترتله وژاړي !.

فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا ۖ إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿۸۳﴾

نو که بېرته راوستې ته الله (مدینې ته) یوې طائفې ته له دغو وروسته پاتې شویو خلقو څخه (چې منافقان دي)، نو بیا اجازه وغواړي دوی له تا څخه د وتلو (بلې غزا ته)؛ نو ووایه (ای محمده ! دوی ته): چې له سره به ونه وځئ تاسې له ما سره هیڅکله (هیڅ جنګ ته)، او له سره به ونه جنګیږئ په ملګرتیا ځما د هیڅ دښمن سره، بېشکه چې تاسې راضي شوي یئ په کېناستو (او بېرته پاتې کېدلو) اول وارې (په غزا د تبوک کې)؛ نو بیا ناست اوسئ تاسې سره د بېرته پاتې شویو (ښځو او هلکانو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کې او منافقان په مدینه منوره کې وو، ممکن وو چې ځینې منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتګه پخوا مړه شي، نو ځکه یې ﴿إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ﴾ وفرمایل، یعنې که او س دغه منافقان بلې کومې غزا ته د تلو اجازه وغواړي؛ نو ته دوی ته داسې ووایه: بس دی ستاسې مېړانه (بهادري)، او توره ښه

راخرګنده شوه، او ستاسې د زړونو حال لا ړومبی له دې ښکاره شوی دی، نو وروسته تر دې له مونږه سره وتلی نشئ، او نه د اسلام د دښمنانو په مقابل کې څه مېړانه (بهادري) ښوولی شئ، نو د بې لاسو او بې پښو ضعيفانو او ناتوانو، سپين ګيرو او هلکانو، جونو او ښځو سره پخپلو کورونو کې کېنئ، او هغه شی چې اول ځلې تاسې د خپلو ځانونو لپاره غوره کړی ډېر ښه دی، چې پر همغه حالت باندې ومرئ، څو د الله تعالی جل جلاله د عذاب خوند ښه وڅکئ.

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾

اومه کوه لمونځ (د جنازې) په هيڅ يو تن له دغو (منافقانو) چې مړ شي هيڅکله، او مه درېږه په قبر د ده (د دعا، استغفار يا د تدفين د اهتمام لپاره)، بېشکه چې دغه (منافقان) کافران شوي دي په الله (چې شرک يې کړی دی) او په رسول د الله (چې له زړه يې نه دی منلی) او مړه شول حال دا چې دوی فاسقان وو.

تفسير: دغه آيت د عبد الله بن أُبيّ څخه وروسته نازل شوي دي، لکه چې د همدې سورت د (٨٠) آيت په تفسير کې مونږ هغه په تفصيل سره ليکلي دي، د دې آيت له نازلېدو نه وروسته د منافقينو جنازه کول بېخي منعه شو، عمر فاروق رضي الله تعالى عنه به احتياطاً د هغه سړي په جنازه کې ګډون نه کاوه، چې د هغه په جنازه کې به حُذيفه رضي الله تعالى عنه ګډون نه وو کړی، ځکه چې حذيفه رضي الله تعالى عنه ته رسول الله صلى الله عليه وسلم د ډېرو منافقانو نومونه ښوولي وو، او ښه ورمعرفي کړي وو، نو ځکه د ده لقب (صاحب سرِّ رسول الله صلى الله عليه وسلم) وو.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَأَوْلَٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾

او نه دې په تعجب کې اچوي تا مالونه د دغو (منافقانو که څه هم ډېر وي) او اولادونه د دوی (که څه هم قوي او زورور وي)، بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې په عذاب کړي دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنيا (لږ خسيس ژوندون) کې، او ووځي (له بدنه ساوې) ارواح د دوی (په ډېر سختی او غم سره)، حال دا چې دوی کافران وي (او په کفر ومري).

تفسير: په همدې جزء د (التوبة) په (٥٥) آيت (٧) رکوع کې په همدې مضمون يو بل آيت هم تېر شوی دی، دلته دی همغه تفسير بيا وکتل شي.

وَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَجَٰهِدُوا۟ مَعَ رَسُولِهِ ٱسْتَـْٔذَنَكَ أُو۟لُوا۟ ٱلطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا۟ ذَرْنَا
نَكُن مَّعَ ٱلْقَٰعِدِينَ ﴿٨٦﴾

او کله چې نازل کړ شي کوم سورت په دې خبره چې ايمان راوړئ تاسې په الله او جهاد وکړئ تاسې په ملګرتوب درسول د الله؛ نو غواړي اجازه له تا نه (د ښېرته پاتې کېدو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی، او وايي دغه (منافقان): پرېږده مونږ چې اوسو سره د (کور) کېناستونکو (ښځو، هلکانو).

تفسير: کله چې د قرآنکريم په کوم سورت کې خبرداری ورکول کيږي، چې په پوره اخلاص او په ټينګه ايمان راوړئ ! ښايي د هغه په اثر داسې ښکاره شي چې له نبي صلى الله عليه وسلم سره يو ځای شي ! او د الله تعالى په لاره کې جهاد وکړي ! ؛ نو دغه منافقان ترې ځنګ کوي، او په دوی کې د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمې (تدبيرونه) او بهانې جوړوي، او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اجازه غواړي، چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ! مونږ ته اجازه راکړئ چې همدلته په مدينه کې پاتې شو، ګواکې د ډېرې بې غيرتی او نامردی له امله (وجې)

پر دغه باندې راضي شوي دي چې د جنګ يا د خطرې د نامه له اورېدلو څخه لکه په پرده کې کېناستونکو ښځو غوندې په کورونو کې ننوځي، هر کله چې د جنګ خطر له مينځه لاړ شي، او د اطمينان او آرامۍ وخت راشي؛ نو بيا په خبرو جوړولو کې لکه بياتي (قيچي) غوندې په ژبه ښورولو له تولو ځني وړاندې وړاندې ځي: ﴿فَإِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ (۲۱ جزء د الأحزاب سورت (۱۹) آيت (۲) ركوع).

رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

راضي شول په دې چې وي دوی سره له ببرته پاتې شوو (ښځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهيږي دوی (د جهاد په اجر).

تفسير: يعنې د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پيغمبر څخه د ببرته پاتې کېدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی، چې اوس ډېر لوی لوی عيبونه هم هغو ته د عيب په شان نه ښکاري، او د دې په ځای چې په دغه بې غيرتۍ وشرميږي؛ ناز او خوشالي پرې کوي.

لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

ليکن رسول (د الله) او هغه کسان چې ايمان لرونکي دي له ده سره جهاد يې وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو، او دغه کسان همدوی لره دي ښېګڼې (فائدې) او دغه کسان همدوی دي په مراد رسيدلي (برياليان). تيار کړي دي الله دوی ته جنتونه چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ويالې، تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، دغه (ننوتل د جنت) بری دی لوی (په نفس او شيطان).

تفسير: دلته الله تعالی جل جلاله د منافقينو په مقابل کې د مخلصينو بيان فرمايي، چې وګورئ دغه دي د الله تعالی جل جلاله وفادار بندګان چې د پاک الله جل جلاله په لاره کې يې نه په خپل ځان اړ (ايسار) دي، او نه خپل مالونه منع کوي، بلکه له سر او مال دواړو تېر دي، او که هر څومره سخت خطرونه موجود وي، دوی د اسلام حمايت او د رسول الله صلی الله عليه وسلم ملګرتيا کوي، او هر ډول قرباني او ځان جارولو ته حاضر او تيار دي، نو بيا که د داسې خلقو لپاره فلاح او بری نه وي؛ نو د چا لپاره به وي؟.

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکي له (صحرايي) اعرابو څخه لپاره د دې چې اذن ورکړ شي (د پاتې کېدلو) دوی ته او کېناستل هغه کسان چې دروغ يې ويلي وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ايمان کې)، ژر به ورسيږي هغو کسانو ته چې کافران شوي دي له دوی ځني عذاب دردناک.

تفسير: يعنې همغسې چې د مدينې منورې په اوسيدونکو کې منافقان هم شته او مخلصان هم، داسې په کليوالو ناپوهو اعرابو کې هم هر راز خلق پيدا کيږي، له هغو ځني يې دلته دوه قسمه ذکر دي، د مخلصينو کليوالو ذکر د دغې رکوع په پای (آخر) کې په ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآيه - (۹۹) آيت کې راځي.

دلته د کلیوالو د هغو دوو ډلو ذکر دی چې معذّرون او قاعدون دي، د معذرونو د ډلې په مصداق کې د سلفو مفسرینو په منځ کې اختلاف دی، چې آیا له هغو څنې د دروغو، بهانو او پلمو جوړوونکي منافقین مراد دي (لکه چې له ترجمې څخه ښکاري)، یا په رښتیا سره عذر کوونکي مسلمانان مقصود دي، چې واقعاً د جهاد له ګډون څخه معذور وو.

که ړومبني شق اختیار کړ شي؛ نو په آیت کې به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وي، او معذرون هغه کسان شول چې سره له نفاقه تش د ظاهري رسم او ښودانې لپاره یې په دروغو پلمې او حیلې جوړولې، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې اجازې غوښتلې.

او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وي، چې هغو ړومبی د ایمان په دعوی کې دروغ ویل، او بیا یې د ظاهري رسم او د ریایي دستور پروا هم دومره ونه کړه، او د جهاد د نفیر (اعلان) د اورېدلو سره هم په خپلو کورونو کې کېناستل، بېباکه او بې حیا شول، او د عذر کولو لپاره هم رانغلل.

نو په دې تقدیر سره به ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ د منافقانو دغو دواړو ډلو ته شامل وي، او معنی به یې داسې کیږي: هغه کسان چې له دغو دواړو ډلو څخه په خپل کفر باندې تر آخره قائم پاتې کیږي، دوی ته دردناک عذاب مقرر دی، او هغه کسان چې د توبې توفیق ور په برخه کیږي، تر دغه وعید لاندې نه راځي.

که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شي چې واقعاً معذور وو؛ نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وي، او د ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ وعید به یواځې د همدوی په حق کې وي، نو ګواکې د ړومبنی ډلې ذکر به د عذر د قبول په ډول وي.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چې نه مومي دوی هغه (مال) چې یې لګوي دوی (په غزا کې) هیڅ ګناه (له غزا څخه په وروسته پاتې کېدلو کې)؛ کله چې اخلاص کوي دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه یې صاف وي)، نشته په نیکوکارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه بخښوونکی (د ګناهونو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوي، حاصل یې دا دی چې عذر خو کله په شخصي ډول (طریقه) لازم بالذات وي، مثلا لکه د زړښت کمزوري چې عادتاً په هیڅ صورت له سړي څخه نشي بېلېدې، او کله عارضي یا بدني وي، لکه ناجوړتیا او نور، یا مالي وي لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی، څرنګه چې د تبوک په غزا کې مجاهدین ډېر لرې او اوږده سفر ته تلل، او په جبري ډول سره یې هلته خپل ځانونه رسول، نو ځکه د سورلۍ د نشتوالي عذر هم معتبر او معقول ګڼل کېده، لکه چې وروسته یې ذکر راځي.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾

او نشته (ګناه په پاتې کېدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چې راغلل دوی تاته لپاره د دې چې سورلۍ ورکړې ته دوی ته؛ نو وویل تا ورته چې: نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چې سواره کړم تاسې په هغه نو بېرته وګرځېدل دوی، حال دا چې سترګې د دوی بهېدې (یعنې تویولې) له اوښکو؛ له جهته د غمه له دې وجې چې نه مومي دوی هغه څه چې یې ولګوي (په جهاد کې).

تفسير: په صحيح حديث کې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د (تبوک) مجاهدينو ته وويل: «تاسې په مدينه کې داسې يو قوم پرېښې دی، چې له تاسې سره د هر قدم په اجر او ثواب کې شريک دي، هر هغه قدم چې تاسې د الله تعالى جل جلاله په لاره کې اخلئ، يا له کومې بيديا څخه تېرېږئ، يا چې په کومه لوړه خېژئ، يا کومې ژورې ته ښکته کېږئ؛ نو هغه قوم په دغو ګردو مواقعو کې له تاسې سره ملګري او يو ځای دي، دا هغه خلق دي چې د حقيقي مجبوريتونو له امله (وجې) ستاسې له ملګرتوبه ببرته پاتې شوي دي»، د «حسن رحمه الله» په (مرسل) کې د دغه مضمون له بيان څخه وروسته رسول الله صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم د همدغه آيت تلاوت کړی دی: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ﴾ الآيه.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ ۚ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

خبره همدا ده چې لاره د ملامتی په هغو کسانو ده چې اذن (د ببرته پاتې کېدلو) غواړي له تا نه حال دا چې دوی غنيان وي، راضي شول په دې چې وي دوی (ناست) سره له ببرته شوو (ښځو، جونو) او مهر لګولی دی الله په زړونو د دوی؛ نو دوی نه پوهيږي (په خپلې بدې خاتمې).

تفسير: يعني له قدرت او وس سره له جهاد څخه خنګ کوي، او په ډېره بې غيرتۍ دغه شرم او عار په ځان اخلي، د ښځو په شان په کور کې ناست باهوګان په لاس کوي، په تل او همېشه ګناه کولو سره د انسان زړه داسې مسخ او توريږي، چې په کې د ښو او بدو عيب او هنر، پوهه او تميز نه پاتې کيږي، کله چې د ډېرې ببشرمۍ او بې عزتۍ له سببه کوم انسان په دغې اندازې ليونی او پاګل شي، چې د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په ګناه فخر کوي او خوښيږي، نو دلته ښايي وپوهېږئ چې د ده په زړه باندې د الله تعالى جل جلاله مهر لګېدلی دی ـ العياذ بالله.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ۚ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

عذرونه به کوي دغه (منافقين) تاسې ته (د پاتې کيدلو خپلو د غزا نه) کله چې ببرته راوګرځئ تاسې دوی ته، ووايه (ای محمده !) مه کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو په تاسې مونږ، په تحقيق خبر کړي يو مونږ الله له احوالو ستاسې، او ژر به ويني الله عملونه ستاسې او رسول د ده (به هم ويني چې له خپل نفاقه راګرځئ که نه ګرځئ)، بيا به ببرته بوتلی شئ تاسې (په قيامت کې هغه) عالم د پټو او ښکاره وو (الله) ته، نو خبر به درکړي تاسې ته په هغو کارونو چې وئ تاسې چې کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسير: يعني لکه چې د «تبوک» د تلو په وقت کې منافقينو راز راز (قسم قسم) حيلې او پلمې (بهانې) جوړولې، کله چې تاسې مدينې ته راستانه شئ؛ نو هلته به هم دغه منافقين هم داسې باطل عذرونه دروړاندې کوي، او غواړي چې تاسې مطمئن او ډاډه کړي، او قسمونه به خوري چې: «يا رسول الله ! څمونږ نيت همدا وو چې له تاسې سره لاړ شو، مګر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندې شول، دلته مجبوراً پاتې شو».

تاسې هغوی ته ووايئ چې: د دروغو جوړولو هيڅ فائده نشته، ستاسې دغه عذرونه لغو، چټي او بېکاره دي، مونږ د الله تعالى له جانبه ستاسې پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوي يو، نو ستاسې پر دغو لغويا تو او چټي (بېکاره)

خبرو څرنګه باور کولی شو؟، وروسته له دې نه به ستاسې طرز عمل وليد شي، چې تاسې دغه خپله دعوی تر کومې اندازې پورې تر پای رسولی شئ؟ آيا دغه ټول دعاوی به په ربښتيني صورت سره ظاهريږي او که نه؟ په هر حال د هغه ﴿عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ څخه ستاسې هيڅ يوه پټه خبره او عمل يا نيت پټ پاتې کېدی نشي، د الله تعالی حضور ته د خلقو ورتګ دی، او د جزا ورکولو په وخت کې ستاسې د هر ورړوکي او لوی او ظاهري عمل هغه په ښکاره ډول سره درظاهروي، او د هغه سره موافق به تاسې ته معامله او جزا سزا به درکړل شي.

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ وَّمَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

ژر به قسمونه خوري دوی پر الله تاسې ته کله چې بېرته راشئ تاسې دوی ته لپاره د دې چې ځنګ وکړئ تاسې له (عتاب د) دوی نه، نو ځنګ وکړئ تاسې له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بېشکه چې دوی پليت دي، او ځای د ورتلو د دوی جهنم دی، لپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به يې.

تفسير: د «تبوک» د غزا نه بېرته راتلو په وقت کې به منافقينو د دروغو قسمونه خوړل، او له هغو دروغو پلمو (تدبيرونو) او حيلو جوړولو څخه د دوی دغه غرض وو، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ويلو سره راضي او مطمئن کړي، چې د رسالت له درباره پر دوی باندې څه عتاب او ملامتيا او پوښتنه عائده نشي، او د پخوا په شان همداسې معامله په ابهام کې پټه پاتې شي، او مسلمانان له هغو سره څه تعرّض ونه کړي.

حق سبحانه وتعالی فرمايي چې دغه بهتر دی چې تاسې له هغو سره څه تعرّض مه کوئ! ليکن دغه اغماض او تغافل پر دغه بنا نه دی، چې مسلمانان له هغوی څخه راضي او مطمئن دي، بلکه د دوی د نهايت پليتۍ او شرارت لامله دی، دغه خلق دومره نجس او پليت واقع شوي دي، چې د هغوی د پاکۍ او صفايۍ هيڅ توقع نشي کېدی.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۚ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٩٦﴾

قسمونه خوري دغه منافقان تاسې ته لپاره د دې چې راضي شئ تاسې له دوی نه، نو که راضي شئ تاسې له دوی نه؛ نو بېشکه الله نه راضي کيږي له فاسق قومونو نه.

تفسير: دمنافقينو لوی کوښښ په دې کې دی؛ چې په مکر، فرېب او کذب سره مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال کړي، فرض يې کړئ که په چل او فرېب او بهانو سره مخلوق راضي شي؛ نو له هغه څنې څه فائده در رسېدی شي؟ کله چې پاک الله له ده څخه راضي نه وي.

که له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوې ده؛ نو دغه اغماض له سره د دې خبرې دليل کېدی نشي، چې مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم دي.

اَلْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا وَّأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُوْدَ مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٩٧﴾

ځيني له صحرايي اعرابو ډېر سخت دي له جهته د کفره، او له جهته د نفاقه (له ښاريانو نه) او ډېر لايق دي له دې سره چې پوهه نشي دوی په حدودو د هغو (احکامو) چې نازل کړي دي الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: تر دې ځای پورې د مدينې منورې د منافقينو او د مخلصينو احوال بيان شو، اوس د کليوالو صحرائيانو د څه حال ذکر فرمايي چې: په دوی کې هم څو ډوله خلق دي: کفّار، منافقين، مخلصين مسلمانان، څرنګه چې د کلي او سيدونکي په قدرتي ډول سره عموماً تندخوی او سخت مزاج وي، (لکه په حديث کې راغلي دي: «من سکن البادية جفا»)، او د علم او د حکمت د مجالسو څخه د لرېوالي لامله د تهذيب او تمدّن اثر او د علم او عرفان رڼا ډېره لږه قبلوي، نو د هغوی کفر او نفاق د ښارونو د کفّارو او منافقينو څخه ډېر سخت دی.

د اعرابو د بې رحمۍ او غټ زړه توب ذکر په متعددو احاديثو کې راغلی دی، په يو حديث کې دي، چې يوه اعرابي له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه: «تاسې له هلکانو (ېچو) سره مينه او محبت هم کوئ؟، په الله قسم چې مونږ هيڅ کله له خپلو هلکانو سره مينه او محبت نه کوو !»، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «زه څه وکړم چې پاک الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ايستلی دی»؟ .

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ : «او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي»، يعنې د الله تعالی علم د بني آدمانو پر ګردو طبقاتو محيط دی، او دی سم له خپله حکمته د هرې طبقې سره د دوی د استعدادو او قابليتونو سره موافقه معامله کوي.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

او ځيني له (صحرايي) اعرابو هغه دي چې نيسي هغه شی چې لګوي (يې په لار د الله کې) محض يو تاوان، او انتظار کوي په تاسې د ګردشونو د زمانې ، پر هم دوی دې وي ګردش د بدۍ (نه په تاسې)، او الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: يعنې په «منافقينو اعرابو) کې هغه خلق هم شته چې کوم وقت د الله تعالی په لاره کې څه شی ولګوي؛ نو په داسې کراهيت سره يې لګوي، لکه چې دوی کومه جرمانه ورکوي يا تاوان ګالي، دوی تر اوسه پورې هم منتظر دي ؛ چې مسلمانان د دهر په حوادثو کې په کوم ګردش او آفت کې مبتلا او اخته شي، او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دې نه دي خبر چې پخپله د دوی په قسمت کې ګردشونه راتلونکي دي، اسلام خو تل غالب او فائق اوسيږي، او دغه منافقان ډېر سخت ذليل او رسوا کېدونکي دي، الله تعالی د هر يوه خبرې او دعاوې اوري، او ښه ورته معلوم دي چې کوم يو د عزت او د برې اهل دی؟ او کوم يو د ذلت او رسوايۍ وړ او مستحق دی؟ .

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِندَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾

او ځيني له (صحرايي) اعرابو څخه هغه دي چې ايمان لرونکي دي په الله او په ورځې آخرې او نيسي (ګڼي ـ شمېري) هغه شی چې لګوي (يې په لاره د الله کې) (اسباب) د نژدېوالي په نزد د الله او (سبب د) دعاګانو د رسول، خبردار شئ چې دغه (خرچ کول سبب د) نژدېوالي دی د دوی، ژر به داخل کړي دوی الله په رحمت خپل کې، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی ډېر مهربان دی.

تفسير: دلته يې د قرآن کريم معجزانه تأثير او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د حيرت غورځوونکو تعليماتو ننداره راښوولې ده، چې په همدغه ځېږو مزاجو، غټ زړو، تندخويو او بې لارو کليوالو او صحرائيانو کې چې د کفر او نفاق، جهل او طغيان لامله د دې خبرې له سره لايق او وړ نه وو، چې د الله تعالی په ښوولو آدابو باندې وپوهېدی شي.

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د تعليمه او د قرآن عظيم له غږ او تفهيمه په دوی کې داسې عارفان او مخلصان مسلمانان پيدا شول؛ چې پر مبدأ او معاد او نورو ګردو مؤمن به شيانو ايمان لري، او د پاك الله په لاره كې هر شی چې لګوي؛ خالص د الله تعالى د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعا د ګټلو په غرض يې کوي، الله تعالى دوی ته زېرى او بشارت ورکوي، چې بېشکه دوی په دغو خپلو اميدونو او هيلو (ارزوګانو) کې حق بجانب دي، يقيناً دوی ته همغه شی ور په برخه کيږي، چې د هغه نيت يې پخپلو زړونو کې کړی وي (يعنې د الله تعالى قُرب)، او پاك الله جل جلاله خامخا دوی په خپل رحمت کې داخلوي.

پاتې شوه د رسول الله صلى الله عليه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره اوري، او پخپلو سترګو يې ګوري، چې هر كله كوم سړی ښه كار كوي، او سم له اسلامي احكامو سره زيار او كوښښ كوي، يا صدقات او نور خيرات ورحاضروي؛ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم دهغو په حق کې دعا کوي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دغې دعاء ثمره هم همغه د الله تعالى رحمت او تقرّب دی، چې د هغه وعده لا له پخوا څخه شوې ده.

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ ۙ رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٠٠﴾

او هغه وړاندني اولني (ايمان لرونکي) له مهاجرينو نه او له انصارو نه او هغه كسان چې متابعت يې كړی دی د هغوی په احسان (نېکۍ) سره؛ راضي شوی دی الله له دوی نه، او راضي شوي دي دوی له الله نه، او تيار کړي دي الله دوی ته جنتونه چې بهيږي لاندې د (ونو او ماڼيو د) دوی ويالې، چې تل به وي دوی په هغو کې همېشه، دغه (رضا او جنت) بری دی ډېر لوی.

په تفسير: د «أعرابو مؤمنانو» د ذکر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه، چې د مؤمنينو د زعماوو، أعيانو او مشرانو څه ذکر هم وکړ شي، يعنې هغه مهاجرين چې په هجرت کې يې د سبقت او اوليت شرف حاصل کړی دی، او هغه انصار چې په نصرت او اعانت کې د سبقت او اوليت افتخار لرونکي دي، الغرض هغو کسانو چې د حق په قبوليت، او د اسلام په خدمت کې هومره چې دتقدم او وړاندې والي حصه او برخه اخيستې ده، بيا هغه خلق چې له ښو کارونو او حسن نيت د اسلام د دغو مقتديانو متابعت او پيروي کوي؛ همدغو ته درجه په درجه د الله تعالى رضا او خوښي او حقيقي بری حاصل شوی دی، همغسې چې هغوی په پوره خوښۍ او خوشالۍ او د قلب په انشراح سره د الله تعالى د تشريعي احكامو او تكويني قضاوو په مقابل کې خپلې غاړې ږدي؛ په همغه ډول الله تعالى هم دوی ته د خپلې خوښې او رضا سند ورعطا کوي، او په غير محدود انعام او اكرام يې سر لوړوي.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ ۛؕ وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِيْنَةِ ۛؔ مَرَدُوْا عَلَى النِّفَاقِ ۫ لَا تَعْلَمُهُمْ ؕ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ؕ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّوْنَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيْمٍ ﴿١٠١﴾

او ځيني له هغو کسانو چې په شاوخوا د تاسې (اهل المدينې) کې دي له صحرايي اعرابو ځنې منافقان دي، او ځيني له مدينې والاوو نه کلك دي په منافقت باندې؛ نه پېژنې ته دوی لره، مونږ پېژنو دوی لره، ژر به عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته، بيا به بوتلل شي دوی عذاب ډېر لوی ته.

تفسير: يعنې ځينې له اهل المدينې او دهغې د شاوخوا ساكنين په نفاق سره عادي او روږدي شوي دي، او پر هغه ټينګ ولاړ دي، ليكن دغه نفاق دومره غريق او عميق دی؛ چې سره له دغه قرب مكاني او د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د كمال فطانت او فراست هم تاسې بالتعيين او په قطعي طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشې مطلع

کېدی، د هغو په پوره ډول سره تعيين او معلومول يواځې د الله تعالى په علم کې شته، څرنګه چې د عامو منافقينو پته او سراغ له څېرو، شونډو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه موندل کيږي؛ ﴿وَلَوْ نَشَآءُ لَأَرَيْنَٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَٰهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ ٱلْقَوْلِ﴾ د دوی نفاق دومره ژر او عميق دی، چې له هسې ظاهري علائمو سره د دوی پرده نه لري کيږي.

﴿سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ﴾ الآيه - «ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بيا به بوتلل شي عذاب ډېر لوی ته چې هغه لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ﴾ (۶ جزء د النساء سورت (۱۴۵) آيت (۲۱) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلې په عذاب کې مبتلا کيږي، يو د قبر عذاب او دويم هغه عذاب چې په دغه دنيوي ژوندون کې ور رسيدونکی دی، ځنې له دوی څخه په لوږې او نورو ارضي او سماوي آفتونو کې مبتلا شوي، د ذلت په مرګ سره مري، يا د اسلام د ترقي او عروج د ليدلو څخه د حسد او رخې (کينې) او غيظ په اور کې سوځي، او غاښونه او ګوتې سره چيچي، چې هغه هم د دوی په حق کې د روح د سوان په شان وو.

ځما په نزد دغه ټول اقسام عذاب د ﴿مَّرَّتَيْنِ﴾ په احاطه کې داخل دي، او دغه عدد يا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په: ﴿ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ﴾ کې، يا له دوو ځلې څخه نوعي اثنينيت مراد دی، يعنې «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب، والله أعلم.

وَءَاخَرُونَ ٱعْتَرَفُوا۟ بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا۟ عَمَلًا صَٰلِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

او ځينې نور دي چې قائلان شوي دي په ګناهونو خپلو، ګډ کړي دي دوی نېک عمل، او بل بد عمل، قريب دی چې الله به رجوع وکړي په دوی باندې (په قبول د توبې)، بېشکه چې الله ښه بخښونکی د خطياتو ډېر رحم کوونکی دی پر تائبانو.

تفسير: په اهل المدينه کې که له يوه لوري دغه منافقين او متمردين دي چې خپل شرارتونه او جرمونه او نفاق په پرده کې پټوي، او په هغوی باندې په سختۍ سره ولاړ دي، نو د بل لوري ځينې هغه مسلمانان دي چې له هغو ځنې د بشريت په مُقتضی که کومه خطا او قصور واقع کيږي؛ نو نادمان کيږي او بلا تأمّل پخپلو ګناهونو اقرار کوي، د دوی نيکي او بدي سره ګډوډ دي، بدي خو مثلاً دغه ده، چې سره د (جهاد) د عام نفير د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول، بيا په دغه غير حاضرۍ باندې له زړه پښېمانېدل او متأسف کېدل او ظاهراً او باطناً توبه ايستل او د نورو صالحه وو اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکات، حج يا په نورو غزواتو کې شرکت او نور په ځای راوړل، دغه ټول د دوی د نېکيو په فهرست کې داخل دي؛ نو داسې حضراتو ته الله تعالى د معافۍ اميد ورکړی دی.

مفسرينو ليکلي دي چې دغه آيت د «أبو لبابة رضي الله تعالى عنه» او د ده د څو نورو ملګرو په حق کې نازل شوی دی، چې محض د کسل لامله «تبوک» ته حاضر نه شول، ليکن کله چې د «تبوک» نه د پاک رسول صلى الله عليه وسلم د بېرته راتګ څخه خبر شول، نو په ډېر ندامت او افسوس سره دوی ټولو خپل ځانونه د مسجد تر ستنو پورې کلک وتړل، او ګردو قسم سره ياد کړ، تر څو چې مو رسول الله صلى الله عليه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړي؛ مونږ به هم داسې کلک تړلي ولاړ اوسو، کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دوی په داسې حال کې وليدل؛ نو ويې فرمايل: «والله تر څو چې الله تعالى د دوی د پرانيستلو حکم رانکړي؛ زه يې نشم پرانيستلی»، بالآخر دغه آيت نازل شو؛ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغو غوتې وپرانيستلې او د توبې د قبول بشارت يې ورکړ، وايي چې دغه کسان له خلاصېدو څخه وروسته د توبې د تکميل په ډول له څه اموالو سره حاضر شول، چې د الله تعالى په لاره کې يې تصدق کړي، نو په دې مناسبت دغه وروستنی آيت نازل شو.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

واخله (ای محمده !) له مالونو د دوی صدقه (زکات یا خیرات).

تفسیر: محقق شیخ الهند د «صدقې» ترجمه په «زکات» سره کړې ده، لیکن که د «صدقې» لفظ عام واخیستل شي، چې «زکات» او نورو نافله وو صدقاتو لره هم شامل شي؛ نو ښه به وي، ځکه چې له اکثرو روایتونو سره سم دغه آیت د هم هغو سړیو په حق کې نازل شوی دی، چې وروسته له معافی د توبې د تکمیل په ډول له صدقاتو سره حاضر شوي وو، لکه چې اوس په ړومبنی فائده کې نقل شوي دي.

تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۰۳﴾

چې ښه پاک کړې ته دوی له ګناهونو او بابرکته کړې ته دوی د هغه په وسیله، او دعا (د نېکی) وکړې دوی ته، بېشکه چې دعا ستا تسکین دی دوی ته، او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: په «توبه» سره ګناه معافیږي، یعنې مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې کیږي، لیکن یو قسم باطني کدورت او ظلمت او نور (چې د ګناه د طبیعي اثراتو څخه ده) ممکن دي پاتې وي، چې بالخصوص له صدقې او عموما د حسناتو په کولو سره زائله کیږي، نو په دې لحاظ سره ویلی شو چې: صدقه د ګناهونو له اثراتو څخه سړی بیخي پاک او صاف ګرځوي، او د اموالو برکت زیاتوي.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰۴﴾

آیا نه پوهېدل دغه (تائبان) په دې چې بېشکه الله هم دی قبلوي توبه له بندګانو خپلو او اخلي، قبلوي صدقات او (نه پوهیږي په دې چې) بېشکه الله هم دی ښه توبه قبلونکی ښه رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې د توبې او د صدقاتو قبلول یواځې د الله تعالی په اختیار کې دي، ځکه چې همغه ته ښه معلوم دي، چې کوم یوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعایته سره سمه توبه ایستلې، یا صدقه یې ورکړې ده، لکه چې پخوا له دې نه پر ځینو باندې عتاب صادر شوی دی، او د همېشه لپاره د دوی د صدقاتو منل مردود درولي شوي دي، او د دوی په حق کې دعا او استغفار هم بې فائدې ښوولی شوی دی، بلکه د دوی جنازه کول هم ممنوع ګرځولی شوي دي، د دغو کسانو ذکر چې دلته کړی شوی؛ د هغو توبه یې منظوره او د صدقاتو د قبولیت حکم یې ورکړ، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په حق کې (حیّاً او میّتاً) دعا وکړې.

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۰۵﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) عمل کوئ تاسې ! نو ژر به ویني الله عمل ستاسې او رسول د ده (به یې هم ویني) او مؤمنان (به یې هم ویني)، او ژر به بیا بوتلی شئ تاسې (په بعث سره) عالم د پټو او ښکاره وو (الله) ته؛ نو خبر به کړي (الله پاک) تاسې په هغه سره چې وئ تاسې چې کول به مو.

تفسير: يعنې په توبه او نورو شيانو سره ستاسې تېر تقصيرات معاف شول، وروسته به وليدل شي چې تاسې تر کومه ځاى پورې د صدق او استقامت عملي ثبوت راوړاندې کوئ؟ که په دغه جهاد کې له تاسو څخه قصور صادر شوى دى، وروسته له دې نه نور جهادونه هم کېدونکي دي، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د راشدينو خلفاوو په مخ کې به له تاسې څخه امتحان واخيستل شي، او وبه کتل شي، چې تاسې څه ډول عمل کوئ؟ بيا به په قيامت کې له پاک الله سره مخامخ کېږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به ومومئ، ځکه چې همغه پر ګردو پټو او ښکاره وو شيانو او ظاهري اعمالو او باطني نياتو باندې خبردار او مطّلع دى، او له هر يوه سره د ده د واقعي حالت سره موافق معامله کوي.

وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿١٠٦﴾

او نور کسان دي (له دغو پاتې شويو له غزا نه) چې وروسته کړى شوي دي لپاره د حکم کولو د الله په دوى کې؛ يا به په عذاب کړي وى يا به په مهرباني وکړي پر دوى د توفيق د توبې، او الله ښه عالم دى، ښه حکمت والا دى.

تفسير: د اهل المدينې څخه دلته د يوه وړوکي جماعت ذکر فرمايي، اصلي خبره دا ده چې د «تبوک» د غزوې متخلفين يعنې هغه کسان چې په «تبوک» کې نه وو شريک شوي؛ درې قسمه وو:

(۱): منافقين چې د شک او نفاق لامله بېل پاتې شوي وو، (۲): هغه کسان چې د سستۍ او ځان هوسايي (آرامۍ او آسانتيا) لامله په غزا کې نه وو شريک شوي، بيا دوى کې هم دوه قسمه سړي وو، على الأكثر هغه کسان وو چې د پاک رسول الله صلى الله عليه وسلم د بېرته راتللو په وقت کې دوى خپل ځانونه د مسجد په ستنو پورې تړلي وو، چې د هغو ذکر په پخوانيو آيتونو کې تېر شو، يواځې يو جماعت د درې سړيو داسې وو، چې نه دوى خپل ځانونه په ستنو تړل، او نه کوم عذر او بهانه يې وروړاندې کړه، او يواځې همغه حقيقي واقعه يې بې له تزييده او تنقيصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کې عرض وکړ، نو د دوى په باره کې دغه د ﴿وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ﴾ آيت نازل شو، يعنې د دوى په معاملې کې اوس تعطيل او انتظار دى، تر څو ورځو پورې د پاک الله حکم ته منتظر اوسئ، يا به الله تعالى هغو ته سزا ورکوي يا به يې بخښي او معافوي به يې، د دغو واقعاتو او د درې واړو نومونو تفصيل د وروستنۍ رکوع په خاتمه کې شروع کيږي.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَّكُفْرًا وَّتَفْرِيْقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَاِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ
وَرَسُوْلَهٗ مِنْ قَبْلُ ۗ وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَآ اِلَّا الْحُسْنٰى ۗ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٠٧﴾

او ځيني هغه (منافقان) دي چې نيولى (جوړ کړى) دى دوى مسجد لپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او لپاره د کفر او لپاره د بيلتون آچولو په منځ د مؤمنينو کې او لپاره د انتظار (او مورچه) لپاره د هغه چا چې جنګ يې کړى دى له الله سره او د هغه له رسول سره پخوا (له دې نه)، او خامخا قسمونه خوري هرومرو دوى چې اراده نه ده کړې مونږ (په جوړولو د مسجد سره) مګر د نېکۍ، او الله شاهدي اداء کوي چې بېشکه دوى هرومرو دروغجنان دي (په دغو خپلو قسمونو کې).

تفسير: دلته د داسې يوه جماعت ذکر دى، چې په ښکاره سره هغوى ښه کار (تعمير د مسجد) کړى دى، ليکن د بد اعتقادۍ لامله هغه د دوى د ځان وبال وګرځېده.

دغه واقعه داسې وه، کله چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم له مکې څخه هجرت وکړ، نو د مدينې څخه د باندې د «بني عمرو بن عوف» په محلې کې يې واړول، او هلته يې د مسجد قباء بنياد کېښود، او څو ورځې وروسته يې د

مدينې منورې ښار ته تشريف راوړو، او نبوي مسجد يې تعمير كړ، او رسول الله صلى الله عليه وسلم به هر خالي (شنبه) د مسجد قباء زيارت ته تللو، او دوه ركعته لمونځ به يې كاوه، او د هغه ډېر فضائل يې بيان كړه.

كله چې اسلام ورو ورو په مدينه منوره كې قوي كېده؛ نو د هغه ځاى منافقينو به د اسلام په ضد تخريب كولو لپاره رنګارنګ توطئې او پروګرامونه جوړول، يو د دغو څخه دا وو، چې ځنې منافقينو د أبو عامر الراهب په اشاره د مسجد قباء نژدې يوه بله ودانى د مسجد په نامه جوړه كړه، او غوښتل يې چې خپل جماعت سره بېل كړي، او په دې چال كې يې ځنې ناپوه او ساده مسلمانان د مسجد قباء څخه خپلو ځانونو سره مل كړي وه.

نو منافقينو د خپلو خبيثو مقاصدو لپاره د قُباء مسجد په مقابل كې د ضرار مسجد ودان كړ، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مخ كې داسې بهانه وكړه، چې ځمونږ نيتونه بد نه دي، خو د باران او يخنى او رنځورانو له امله چې د قباء تر مسجد پورې ورته تګ ډېر سخت او مشكل دى؛ نو ځكه مو دغه مسجد ودان كړ، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې هلته د يو ځل لمونځ كولو لپاره د ورتلو خواهش وكړ، رسول الله صلى الله عليه وسلم چې په دغه وخت كې د (تبوک) غزا ته د تللو لپاره تيارى كړى وو؛ نو هغوى ته يې وويل: كه الله تعالى اراده وكړي، نو د (تبوک) نه د بېرته راتګ په وخت كې به درشم.

نو كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د (تبوک) د غزا څخه فارغ شو، او مدينې ته نژدې شو؛ نو جبرئيل عليه السلام دا آيت راوړه، چې په دې يې رسول الله صلى الله عليه وسلم د منافقينو په ناپاكو اغراضو باندې مطلع او خبر كړ، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه كرامو ته حكم وركړ، چې ډېر ژر دغه ظالم مسجد ته ورشي، او اور ورته واچوي، او د خاورو سره يې خاورې كړي، نو هغوى على الفور اور ورته كړ، او د خاورو سره يې خاورې كړ، په دې ډول د منافقينو او د فاسق أبو عامر ټول ارمانونه د دوى په زړونو كې غوټه پاتې شول.

په دې آيت كې د ﴿لِمَنْ حَارَبَ اللهَ وَرَسُولَهُ﴾ څخه دغه فاسق ابو عامر مراد دى.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

مه دربېږه ته په دغه (مسجد كې لپاره د لمانځه) له سره هيڅكله، خامخا هغه مسجد چې ابنى شوى دى (تاداو ـ بنياد يې) پر تقوى (پرهېزګارى)؛ له اولې ورځې ډېر لايق د دې دى، چې ودرېږې ته په هغه كې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) كې داسې سړي دي چې خوښوي دوى دا چې ښه پاک وساتي دوى (ځانونه خپل د ګناهونو او نجاساتو نه)، او الله محبت كوي د ښه ځان پاكوونكو سره.

تفسير: يعني «په دغه مسجد كې چې د هغه تاداو (بنياد) محض په ضد، كفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مخالفت باندې ابنى شوى دى، تاسې له سره د لمانځه لپاره مه درېږئ»، ستاسې د لمانځه وړ هغه مسجد دى، چې د هغه تاداو (بنياد) له اولې ورځې راهيسې پر تقوى او پرهېزګارى قائم شوى دى (اعم له دې چې نبوي مسجد وي كه د قباء مسجد وي)، چې د هغو لمونځ كوونكي له هر راز ظاهري او باطني نجاستونو او ګناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاكولو او صاف ساتلو اهتمام كوي، نو ځكه پاک الله هم دوى سره محبت كوي.

په حديث كې راغلي دي، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د اهل قباء څخه پوښتنه وكړه چې: «تاسې د طهارت او پاكيزه ګۍ څه خاص اهتمام كوئ چې پاک الله ستاسې د تطهير مدح فرمايلې ده؟» دوى وويل چې: «مونږ وروسته

د لوټې د استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو»، یعنې له عمومي ظاهري او باطني طهارت څخه برسېره دغو خلقو د دې شي اهتمام د عادت څخه زيات کاوه، له دې نه ظاهرېږي چې په دغه آيت کې د قباء د مسجد ذکر دی، ليکن په ځينو نورو روايتونو کې بالتصريح راغلي دي چې د ﴿لَمَسۡجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقۡوَىٰ﴾ څخه نبوي مسجد مراد دی، په دې اساس په دواړو مسجدونو باندې دغه صفت صادق دی.

أَفَمَنۡ أَسَّسَ بُنۡيَٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقۡوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٍ خَيۡرٌ أَم مَّنۡ أَسَّسَ بُنۡيَٰنَهُۥ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٖ فَٱنۡهَارَ بِهِۦ فِي نَارِ جَهَنَّمَۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٩﴾

آيا نو هغه څوک چې اېښی يې وي تاداو د ودانۍ خپلې پر تقوی (وېرې) باندې له الله څخه، او په رضامندۍ (د الله سره) غوره دی، يا هغه څوک چې اېښی يې وي تاداو د ودانۍ خپلې په غاړې د کندې نړېدونکې باندې؛ نو ونړېږي سره له جوړوونکي په اور د دوزخ کې؟ او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسير: يعنې د هر هغه کار تاداو او بنياد چې په تقوی، يقين، اخلاص او د الله تعالی پر رضا غوښتلو باندې وي، هغه ډېر مستحکم او ټينګ وي، په خلاف د هر هغه کار چې بنا يې په شک، نفاق، مکر، خداع او فرېب باندې وي، هغه د خپلې ناپايدارۍ، سستۍ او بد انجامۍ په لحاظ داسې دی لکه چې کوم عمارت د يوه داسې خاورين پاڼ په سر باندې ولاړ وي، چې د رود اوبو د هغه بېخ بيخي وړی وي، چې که لږ شانې دغه په يوه ويښته ولاړ پاڼ وخوځېږي، يا د سيلاب کومه چپه ورورسيږي؛ نو دغه عمارت سره له پاڼه يو ځای لاندې په اوبو کې لوېږي، او بالآخر د دوزخ کندې ته وررسيږي.

لَا يَزَالُ بُنۡيَٰنُهُمُ ٱلَّذِي بَنَوۡاْ رِيبَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡ إِلَّآ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

همېشه به وي مانۍ ـ ابادي د دوی هغه چې جوړه کړې وه دوی موجب د شبهې، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کې، مګر چې ټوټې ټوټې شي زړونه د دوی (يعنې مړه شي)، او الله ښه عالم دی، ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د «ريبت» ترجمه يې په «شبهه» سره کړې ده، چې له هغې څخه مراد نفاق دی، يعنې د دغه بد عمل اثر داسې شو؛ چې تل د هغو په زړونو کې (تر هغه پورې چې مرګې دوی ټوټې ټوټې نه کړي) نفاق ټينګ او قائم پاتې کيږي، لکه چې د دې سورت په ابتداء کې تېر شوي دي: ﴿فَأَعۡقَبَهُمۡ نِفَاقٗا فِي قُلُوبِهِمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ يَلۡقَوۡنَهُۥ بِمَآ أَخۡلَفُواْ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ﴾.

إِنَّ ٱللَّهَ ٱشۡتَرَىٰ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَنفُسَهُمۡ وَأَمۡوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلۡجَنَّةَۚ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقۡتُلُونَ وَيُقۡتَلُونَۖ وَعۡدًا عَلَيۡهِ حَقّٗا فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَٱلۡإِنجِيلِ وَٱلۡقُرۡءَانِۚ وَمَنۡ أَوۡفَىٰ بِعَهۡدِهِۦ مِنَ ٱللَّهِۚ فَٱسۡتَبۡشِرُواْ بِبَيۡعِكُمُ ٱلَّذِي بَايَعۡتُم بِهِۦۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿١١١﴾

بېشکه چې الله پيرودلي (اخيستلي) دي له مؤمنينو څخه نفسونه د دوی، او مالونه د دوی؛ په عوض د دې چې بېشکه شته دوی لپاره جنت، (دغه پيرودل ـ اخيستل په دې شان دي چې) جنګونه کوي دوی په لاره د الله کې، نو وژني مؤمنان (دا کفار)، او وژلی شي دغه مؤمنان (د کفارو له لوري)، وعده ده په دغه (الله) باندې وعده حقه په تورات کې او په انجيل کې او په قرآن کې، او څوک دی ښه وفا کوونکی په وعدې خپلې سره له الله څخه (بلکه هيڅوک نشته)؛ نو خوشاله

شئ تاسې (ای مؤمنانو) په بيع ستاسې باندې هغه چې معامله كړې ده تاسې له الله سره په هغې، او دغه (بيعه چې ده) همدغه برى دى ډېر لوى.

تفسير: له دې نه زيات ګټور او فائدمن تجارت او عظيم الشأن برى به څه وي؟ چې څمونږ د حقيرو ځانونو او فاني أموالو خريدار الله قُدّوس ګرځېدلى دى، څمونږ ځان او مال چې في الحقيقت د همغه پاک الله مملوک او مخلوق دى، محض په أدنى مُلابست سره څمونږ په لوري نسبتوي (او مبيعه) يې دروي، چې په «عقد د بيع» کې مقصود بالذات وي، او د جنت په شان يو ډېر أعلى مقام يې د هغه «ثمن» راوښود، چې «مبيعې» ته د رسېدلو وسيله ده.

نو كله چې موقع او وقت راشي؛ نو ځان او مال د پاک الله په لاره کې په اخلاص سره وړاندې كړئ، او د دغه عالي مقصد لپاره مو ځانونه او مالونه تل تيار او مهيا لرئ ! او د هغو په وركولو کې بخل او شومتيا مه كوئ ! اعمّ له دې نه چې هغه يې واخلي كه يې وانه خلي، ښايې چې هغه د ده په دربار کې تل حاضر او تيار اوسي، نو څكه يې وفرمايل: ﴿يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾ يعنې مقصود د الله تعالى په لاره کې د ځان اومال حاضرول دي، وروسته له هغه كه ووژنئ كفار يا ووژل شئ د كفارو له لاسه؛ په دغو دواړو صورتونو کې د «بيع عقد» پوره كيږي، او په يقيني ډول سره د «ثمن» يعنې د جنت مستحق ګڼل كيږئ.

ممكن دى چې ځينو ته دغسې كومه وسوسه ور په زړه شي چې معامله خو ببشكه ګټوره او فائده منه ده، ليكن نقد «ثمن» يې چېرې دى؟ د هغه ځواب يې داسې وركړ: ﴿وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ﴾ يعنې د ثمن او د زرو د سوځېدلو هيڅ يوه وېره او خطر نشته، الله تعالى په ډېر تاكيد او اهتمام سره پوخ سند او دستاوېز ليكلى دى، چې د هغه خلاف غير ممكن دي.

ﭐلتَّٰٓئِبُونَ ٱلۡعَٰبِدُونَ ٱلۡحَٰمِدُونَ ٱلسَّٰٓئِحُونَ ٱلرَّٰكِعُونَ ٱلسَّٰجِدُونَ ٱلۡأٓمِرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱلنَّاهُونَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡحَٰفِظُونَ لِحُدُودِ ٱللَّهِۗ وَبَشِّرِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ١١٢

(دوى) توبه كوونكي دي، عبادت كوونكي دي، شكر كوونكى دي (الله ته په اخلاص)، بې تعلق پاتې كېدونكي دي (د دنيوي لذائذو نه) ركوع كوونكي دي سجدې كوونكي دي، حكم كوونكي دي په معروف (نېكو كارونو)، او منع كوونكي دي له منكرو (بدو كارونو)، او ساتونكي دي د حدودو د الله، او زېرى وركړه (اى محمده !) مؤمنينو ته (چې موصوف دي په دغو صفاتو په جنت سره).

تفسير: ځيني له «السائحون» څخه «روژه نيوونكي» مرادوي، څكه چې روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانيو لذائذو، او نفسي مرغوباتو څخې بې تعلقه وي، د ځينو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرين» دي، چې د خپلو كورونو او كهولونو څخه بې تعلقه شوي دي، او په «اسلام» کې يې هستوګنه كړې ده، ځيني له دې څخه «مجاهدين» اراده كوي، څكه مجاهد له خپله ځانه بې تعلقه كيږي، او د الله تعالى په لاره کې د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځي، د اكثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده، والله أعلم.

شاه صاحب فرمايلي دي: «ښايي د بې تعلقه پاتې كېدو څخه دا مراد وي چې په دنيا پورې زړه ونه تړي».

﴿الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ﴾: يعنې د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو ځانونه هم اصلاح كوي او سنبالوي.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿۱۱۳﴾

نه دي لایق او روا نبي ته او هغو کسانو ته چې ایمان لرونکي دي چې مغفرت وغواړي دوی لپاره د مشرکانو او اګر که وي دا خاوندان د خپلوۍ وروسته له دې خبرې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دوی صاحبان دي د دوزخ !.

تفسیر: هر کله چې مؤمنینو خپل ځانونه او مالونه پر الله تعالی پلورلي (خرخ کړي) دي، نو دغه خبره ضروري ده چې له نورو ټولو ځنې ځانونه راټول کړي، او یواځې پاک الله ته خپل ځان وسپاري، له اعداء الله وو څخه دې چې د هغوی دښمني له الله سره او جهنمي او دوزخیتوب يې معلوم شوی دی؛ د خپلو مهربانیو او محبت سلسله وشلوي، اګر که دغه د الله تعالی دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار (مالک)، ترور او نګور، تره او تربور، نیکه او نیا او نور مخصوص خپلوان هم وي، ځکه هغه چې له الله تعالی څخه باغي او د ده دښمن وي؛ نو هغه د مؤمنانو څرنګه دوستان او خپلوان کېدی شي؟ نو د هر هغه چا چې په نسبت داسې معلومات حاصل شي، چې بالیقین دوزخي دی، اعم له دې نه چې د الله تعالی په وحي سره وي، یا چې په ښکاره ډول سره پر کفر او شرک کې مړ شي، نو د دوی په حق کې استغفار او د بخښنې غوښتنه منع ده.

په ځینو روایتونو کې راغلي دي، چې دغه آیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور «بي بي آمنې» په باره کې نازل شوی دی، په ځینو احادیثو کې راغلي دي، چې د رسول الله مبارک تره «ابو طالب» باره کې نازل شوی دی، او ځینو داسې نقل کړی دی، چې مسلمانانو وغوښتل چې د خپلو هغو مشرکینو پلرونو لپاره چې مړه شوي دي؛ استغفار وغواړي، نو په دغه آیت سره دوی د هغوی له استغفاره منع شول.

په هر حال د دې آیت شان نزول هر څه چې وي، حکم خو همدغه دی چې د هغو کفارو او مشرکینو په حق کې چې دهغوی خاتمه پر کفر او شرک باندې معلومه شي؛ استغفار ناجائز دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿۱۱۴﴾

او نه وه بخښنه غوښتل د ابراهیم لپاره د پلار خپل مګر په سبب د وعدې چې کړې وه ابراهیم د هغه سره (چې بخښنه به درته غواړم)، نو کله چې معلومه شوه ابراهیم ته چې بېشکه دغه پلار د ده دښمن دی د الله؛ نو بېزاره شو له هغه، بېشکه ابراهیم خامخا ډېر آه کوونکی (نرم زړی) ډېر تحمل والا وو.

تفسیر: د ﴿وَعَدَهَا إِيَّاهُ﴾ ترجمه ځینو داسې کړې ده: کړې وه دغه وعده ابراهیم د خپل پلار سره لکه چې د «مریم» علیها السلام په سورت کې راغلي دي، کله چې د ابراهیم علیه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ، او د ضد او عناد له سببه يې ابراهیم علیه السلام په وژلو سره وېراوه، نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه يې وفرمایل: ﴿قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾، یعنې: «زه دالله تعالی له درباره ستا لپاره استغفار غواړم» نو دوی سم له دغې وعدې سره تل استغفار کاوه، لکه چې په بل ځای کې د ﴿وَاغْفِرْ لِأَبِي﴾ د فرمایلو تصریح هم شته، د دې مطلب داسې نه دی چې ابراهیم علیه السلام د یوه هسې مشرک لپاره بخښنه غواړي، چې هغه د شرک په حالت کې قائم وو، نه، غرض يې داسې وو چې: هغه ته داسې یو توفیق ور په برخه شي چې د شرک له حالته ووځي، او د اسلام په غېږ کې ننوځي، او د اسلام قبول د هغه د خطاوو دمعافی سبب شي: «إن الإسلام يهدم ما قبله».

کله چې لويو اصحابو د ابراهيم عليه السلام دغه استغفار په قرآن کې ولوست، نو د دوی په زړونو کې هم دغه خيال پيدا شو، چې مونږ ته هم ښايي چې د خپلو مشرکينو پلرونو په حق کې استغفار وکړو، د دې خبرې ځواب الله تعالی داسې ورکړ، چې ابراهيم عليه السلام د خپلې يوې وعدې په بناء يواځې تر هغه وقته پورې د خپل پلار لپاره بخښنه غوښتله؛ چې په يقيني ډول سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوې چې د ده پلار (آزر) په کفر او شرک او د الله تعالی پر دښمنی باندې مري، ځکه چې پخوا له مرګه احتمال وو، چې توبه وباسي، او په اسلام مشرّف شي او وبخښلی شي.

نو کله چې ابراهيم عليه السلام ته دغه خبره څرګنده شوه، چې د هغه خاتمه په کفر او شرک سره وشوه، او تر مرګه پورې يې د الله تعالی د دښمنۍ څخه لاس وانخيست؛ نو ابراهيم عليه السلام هم ترې بيخي بېزاره شو، او دعاء او استغفار او نور يې ترک کړل، پخوا يې د زړه د نرمی او شفقت لامله دعا کوله، کله چې دتوبې او د رجوع کولو ګرد احتمالات منقطع شول؛ نو ده هم د هغه د خير غوښتلو څخه لاس واخيست، او دغه حادثه يې د نبوّت په صبر او تحمّل سره وځغمله.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰىهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا يَتَّقُوْنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۱۵﴾

او نه دی الله چې بې لارې کړي هيڅ يو قوم وروسته له هغه وقت چې لاره يې وښووله دوی ته (د اسلام) تر هغه پورې چې بيان کړي دوی ته هغه څيز چې ځان ترې وساتي، بېشکه الله پر هر څيز باندې ښه عالم دی.

تفسير: يعني د حجّت له اتمامه وړاندې او د حق له اظهاره پخوا پاک الله هيڅوک نه ګمراه کوي، ګمراهي دغه ده کله چې الله تعالی خپل احکام په صاف او ښکاره ډول بيان کړي، او بيا د هغه امتثال ونشي، ګواکې اشاره يې وفرمايله: هغو کسانو چې پخوا له ممانعته يې د مشرکينو لپاره بخښنه غوښتلې ده، پر هغو باندې هيڅ يوه مؤاخذه نشته، ليکن وروسته له خبرېدلو څخه داسې کار کول ګمراهي ده.

اِنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۱۱۶﴾

بېشکه چې خاص الله لره دی سلطنت (بادشاهي) د آسمانونو او د ځمکې، ژوندي کول او مړه کول کوي، او نشته تاسې ته بې له الله څخه هيڅ ولي دوست او نه مددګار.

تفسير: کله چې سلطنت د ده دی؛ نو ښايي حکم هم پرې د هغه وچليږي، دی په خپل محيط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چې نافذ کړي؛ د بندګانو تکليف او کار دا دی چې بې خوفه او بېخطره د هغه په تعميل او اجراء کې بوخت، مشغول او لګيا شي، او په هغه وخت کې د هيچا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ورنه کړي، ځکه چې بې له الله تعالی څخه بل هيڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱۷﴾

خامخا په تحقيق رجوع کړې ده الله په رحمت پر نبي باندې او پر مهاجرينو او انصارو هغو کسانو چې متابعت کړی وو دوی د نبي د تنګسې او سختی په وخت کې وروسته له هغه چې نژدې

شوي وو چې کاږه شي زړونه د يوې ډلې له دوی، بيا رجوع په رحمت سره وکړه الله پر دوی، بېشکه چې هغه پر دوی ډېر مهربان زيات رحم کوونکی دی.

تفسير: د دې مشکل ساعت څخه مراد د «تبوک» د غزوې زمانه ده، چې په هغې کې څو قسمه مشکلات راپېښ شوي وو: سخته ګرمي، اوږده مسافه، د خرماوو موسم، د هغې زمانې د عظيم الشأن يو سلطنت سره مقابله او پرې د اسلامي لښکر تعرض، بيا د ظاهري بې سروسامانۍ داسې حالت وو، چې يوه يوه دانه خُرما به هره ورځ پر دوو تنو غازيانو باندې وېشله کېده، په آخره کې دې خبرې ته هم وار ورسېده، چې ډېرو مجاهدينو به فقط يوه دانه خُرما په خوله ځبېښله، او بيا به يې پرې اوبه څښلې، بيا د اوبو د فقدان او نشتوالي لامله د اوښانو د فضلاتو په لندبلو به يې ساعت تېراوه، سورلۍ په دغه اندازه لږه وه، چې په لسو لسو تنو به يو اوښ ور رسېده، چې په نوبت سره يو سورېده او بل به ترې ښکته کېده، د همغه ايثار جذبه او د ځان جارولو او قربانولو جوش وو، چې د اسلامي ډېر يو وړوکي جماعت ته داسې قوت او قدرت ور په برخه کړی شوی وو، چې په هغه سره د دنيا پر ټولو اقوامو باندې غالب او ټول جهان دعلم او عرفان، عدل او احسان په رڼا سره روڼ شو، لله الحمد والمنّه !.

﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٖ مِّنۡهُمۡ﴾ الآيه ـ «وروسته له هغه چې نژدې شوي وو چې کاږه شي زړونه د يوې ډلې له دوی»، د ځينو مؤمنينو زړونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختيو له هجومه پرېکېدل او لړزېدل، او نژدې وو چې د نبي صلى الله عليه وسلم له رفاقته وروسته پاتې شي، الله تعالى بيا پر دوی مهرباني وکړه، او لاسونه يې ونيوه چې دوی له سره پر داسې خطراتو او وساوسو باندې عمل ونه کړي، او محفوظ ترې پاتې وي، او د مؤمنينو همّتونه يې مضبوط او د دوی ارادې يې لوړې کړې.

وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلۡجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيۡهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوبُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ١١٨

او خصوصاً پر هغو درې تنو چې بېرته پاتې شوي وو تر هغه پورې چې تنګه شوه پر دوی ځمکه سره له ارتوالي د دې (ځمکې)، او تنګ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډېره غمه)، او يقين يې وکړ چې نشته ځای د پناه له (قهره د) الله مګر هم ده ته دی، بيا رجوع وکړه (الله پاک) پر دوی لپاره د دې چې توبه وباسي دوی، بېشکه چې الله همدی دی ښه توبه قبلوونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: دغه درې سړي (کعب بن مالك، هلال بن أبي أمية او مرارة بن الربيع) دي، چې سره له دې چې مؤمنان او مخلصان وو، خو د ځان اسانۍ او هوسايۍ (آرامۍ) خوښولو په اثر بې له شرعي عذره د «تبوک» د غزوې له شرکته محروم پاتې شول، کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم بېرته تشريف راوړ، نو دوی نه د منافقينو په شان د دروغو عذرونه وړاندې کړل، او نه يې د ځينو صحابه وو غوندې خپل ځانونه په ستنو وتړل، لکه هغه حقيقي واقعه يې په صافو الفاظو سره عرض کړه، او پخپل قصور او کوتاهۍ باندې يې په ښکاره او علانيه ډول اعتراف او اقرار وکړ، نتيجه داسې شوه چې د منافقينو له لوري په ښکاره ډول سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالى ته وسپارلی شو، او د «أصحاب السّوراي» يعنې د هغو کسانو چې خپل ځانونه يې پر ستنو پورې تړلي وو، توبه قبوله کړه شوه، او د دغو درې واړو فيصله د څه مودې لپاره تأديبا ملتوي پاتې شوه، وروسته د پنځوسو ورځو د تېرېدو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه، د بېرته پاتې کېدلو څخه په ﴿ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ﴾ کې هم دغه مطلب دی، لکه چې بخاري شريف کې د

همدغه «كعب بن مالك رضي الله عنه» څخه نقل شوی دی، د تفصيل لپاره يې صحيح بخاري شريف ته رجوع وکړئ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! وويرېږئ تاسې له الله نه، او شئ (ملګري) سره له صادقانو (چې محمد او اصحاب يې دي).

تفسير: يعني له رښتينو سره صحبت وکړئ ! او دهغو په شان کارونه کوئ ! او وګورئ چې دغه درې سړي د رښتيا ويلو په سبب وبخښل شول اومقبول وګرځېدل، منافقانو دروغ وويل، او د الله تعالی وېره يې له خپلو زړونو څخه وويستله؛ نو د جهنّم مستحقان شول.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

نه دي روا مديني والا وو ته او هغه چا ته چې چاپېر د دوی دي له (صحرايي) عربو څخه دا کار چې بېرته پاتې شي دوی د الله د رسول نه (په تلو د غزا کې) او بهتر او غوره به نه ګڼي خپل ځان درسول الله صلی الله عليه څخه او نه مينه کوي دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه، دغه (وجوبي متابعت او نهي د مخالفت) په سبب د دې دی؛ چې بېشکه دوی چې دي: نه رسيږي دوی ته تنده او نه ستوماني او نه لوږه په لاره د الله کې، او نه ږدي دوی قدمونه پر کوم ځای چې په قهر سره راولي (دغه قدمونه) کفارو لره، او نه رسيږي دوی هيڅ دښمن ته په رسېدلو سره؛ مګر ليکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر يوه له دغو مذکوره وو شيانو عمل نېک، بېشکه چې الله نه خرابوي اجر (ثواب) د نيکي کوونکو.

تفسير: يعنـي داسـې نه دي پکار چې رسول الله صلی الله عليه وسلم تکليفونه او ربړونه (زحمتونه) وګالي (برداشت کـړي)، او مونـږ پـه آرامی او هوسايی (آسانی) سره کښنو، سره له دې چې په دغو پېښو کې اکثره شيان لکه لوږې او تندې رسېدل، تکاليف او ربړونه (زحمتونه) ګالل اختياري امر نه دی، سره له دې د جهاد د نيت په برکت د دغو غير اختياري شيانو په مقابل کې هم صالحه اعمال د دوی د حسناتو په دفتر کې ليکلی کيږي، او په هغو باندې پاک الله دوی ته لوی ثواب او ښه اجر مرحمت فرمايي.

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

او نه لګوي دوی (په جهاد کې) هيڅ يوه نفقه وړه او نه لويه او نه قطع کوي هيڅ يو ميدان يا کنده (يعني ځمکه په کفارو پسې)؛ مګر خو ليکلی شي هغه دوی ته لپاره د دې چې جزا ورکړي دوی ته الله د هغو ډېرو ښو نېکو کارونو چې وو دوی چې کول به يې (په لاره د الله کې).

تفسیر: یعني د ډېر ښه عمل به ډېره ښه جزا ورکوي:

ښکاره دی د غازیانو لوی عزت «»«»«» په ژوندون د دې دنیا او آخرت

کله چې پر متخلفینو د جهاد دغسې عتابونه راغلل؛ نو مؤمنانو پخپلو منځونو کې سره وویل چې: که پس له دې نه بیا غزا پېښه شوه؛ نو ټول به ځو له څرمې (سېلمې) غزا ته؛ نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

او نه دي مؤمنان داسې چې ووځي ټول له څرمې (سېلمې) (غزا یا د علم طلب ته)، نو ولې نه ځي له هرې ډلې له دې مؤمنانو نه یو ټولی لپاره د دې چې پوهه پیدا کړي دغه (تلونکي) په دین کې، او لپاره د دې چې خبر ورسوي قوم خپل ته کله چې بېرته راشي دوی په لوري د هغوی؛ لپاره د دې چې هغوی وویرېږي.

تفسیر: په تېرو رکوعاتو کې «جهاد» ته د تللو فضیلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر وو، ممکن وو چې چا داسې ګڼلې وي چې: تل په هر جهاد کې د ټولو مسلمانانو وتـل فـرض عین دي، په دغه آیت کې یې وفرمایل چې: تل دغسې عمومي وتلو ته څه ضرورت نشته، او نه مصلحت دی چې ټول مسلمانان سره یو دم د جهاد لپاره ودرېږي او ور وځي، بلکه دا مناسب دي چې له هرې قبیلې او هر قوم څخه یوه ډله «جهاد» ته ووځي، او نور ټول دې پخپلو کارونو او ضروریاتو کې مشغول او لګیا اوسي.

اوس که نبي کریم صلی الله علیه وسلم په خپل نفیس نفس «جهاد» ته تشریف یوسي، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ځي؛ دوی به د نبيّ الله په صحبت کې په سلهاوو حوادثو او واقعاتو عبور کوي، او د دیني احکامو پوهه او علم به حاصل کړي، او د بېرته راتګ په وخت کې به خپلو پاتې شویو اقوامو ته د خپل زیات علم او تجربې په بناء له نېکۍ او بدۍ څخه خبر ورکوي.

شاه صاحب لیکي: «ښایي چې له هر قومه څخه څه خلق او سړي د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم په صحبت کې واوسي چې دیني علم زده کړي، او نورو پاتې شویو ته یې هم وروښیي، اوس رسول الله مبارک په دغې دنیا کې نه دی موجود، لیکن دیني علوم او علماء موجود دي، او د علم طلب فرض کفایي دی، او جهاد هم فرض کفایي دی، هو ! که په کوم وقت کې د امام له لوري نفیر عام وشي، نو فرض عین ګرځي، په «تبوک» کې هم دغه صورت وو، نو ځکه د هغو کسانو څخه چې بېرته پاتې شوي وو؛ پوښتنه وشوه، والله أعلم».

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! جنګ کوئ تاسې له هغو خلقو سره چې نژدې دي تاسو ته له کفّارو، او ودې مومي دوی په تاسې کې کلکوالی، او پوه شئ (ای مؤمنانو !) چې بېشکه الله پرهېزګارانو سره دی (په حفاظت او اعانت سره).

تفسیر: جهاد فرض کفایي دی، چې له طبیعي ترتیبه سره موافق ړومبنی له هغو کفارو سره وکړ شي چې مسلمانانو ته ډېر نژدې وي، بیا له هغو سره چې دوی ته نژدې وي، همداسې درجه په درجه ښایي چې د جهاد حلقه او دائره

وسيعه او ارته شي، د نبي كريم صلى الله عليه وسلم او د راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم جهاد هم په دغه ترتيب سره شوى دى، په دفاعي جهاد كې هم د فقهې عالمانو همدغه ترتيب غوره كړى دى، چې پر هغه اسلامي ملك باندې چې كفارو چپاو (حمله) وروړي، د هغه ملك په مسلمانانو واجب دي، چې د هغو دفاع وكړي، كه هغوى كافي نه وي، يا لټي (ناراستي) يا سستي كوي، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبيږي، چې دوى ته متصل پراته وي، همداسې كه ضرورت واقع شي؛ نو درجه په درجه له مشرقه نيولې تر مغرب پورې جهاد پرله پسې فرضيږي.

﴿وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾: د مؤمن شان دا دى چې د خپل اسلامي ورور په مقابل كې نرم بردبار وي، او د الله تعالى او د رسول الله د دښمنانو په معاملې كې ډېر كلك، تند، څيړ او شديد وي، تر څو د هغه د نرمى او سستى لـه ليدلو څخه دښمنان پرې زړور او جريء نشي: ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (٦ جزء د المائدې سورت (٥٤) آيت (٨) ركوع)، ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ (٢٦ جزء د الفتح سورت (٢٩) آيت (۴) ركوع)، ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ (٢٨ جزء د التحريم سورت (٩) آيت (١) ركوع)، (١٠ جزء، سورة التوبة (٧٣) آيت، (١٠) ركوع.

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ الآيه - يعنې د الله تعالى ځنې ويريدونكو كسانو ته نه ښايي چې له هيڅ كوم يوه كافر قوم څخه وويريږي، يا د هغو په مقابل كې ځان ښكته وګڼي، او هر څومره چې مسلمانان د الله تعالى څخه وويريږي؛ تر هغه وخته پورې او په همغې اندازې دوى په كفارو باندې برى او غلبه مومي، اى پاك الله ! ته څمونږ زړونه له خپلې وېرې او مينې څخه ډك كړې !.

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا ۚ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا
فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ
رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

او كله چې نازل كړى شي كوم سورت؛ نو ځيني له دغو منافقانو هغه دي چې وايي: كوم يو دى له تاسو چې زيات كړ هغه ته دې سورت ايمان؟؛ نو هر چې هغه كسان دي، چې ايمان لرونكي دي؛ نو زيات كړ (دغه سورت) دوى ته ايمان حال دا چې دوى خوشاليږي. او هر چې هغه كسان دي، چې په زړونو د دوى كې مرض (د نفاق، شك او كفر) دى؛ نو زياتوي (دا سورت) دوى ته ګندګي پر ګندګى د دوى (چې كفر او شك دى)، او مړي دوى په دې حال كې چې دوى كافران دي.

تفسير: هر كله چې كوم قرآني سورت نازلېده؛ نو منافقينو به په خپلو منځونو كې يو له بله سره، يا له ځينو ساده او ضعيف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لوري ويل: «څرنګه صاحبه ! په تاسې كې د كوم كوم سړي ايمان دغه سورت در زيات كړ؟» مطلب به يې داسې وو چې ـ معاذ الله ـ په دغه سورت كې څه شى اينبى دى؟ او كوم حقائق او معارف په كې شته چې د ايمان او ترقي موجب وګڼل شي؟.

پاك الله د دوى د دغې وينا داسې جواب وفرمايه: بېشكه چې د مؤمنانو ايمان ته د الله تعالى د كلام له آورېدلو څخه ترقي، تازه ګي، او تزييد ور په برخه كيږي، او د هغو زړونه مسرور او منشرح كيږي، هو ! د هغو كسانو په زړونو كې چې د كفر او نفاق رنځوري او ګندګي وي؛ نو د دوى په رنځورۍ او ګندګى كې تزييد كيږي، تر دې حده پورې چې دغه رنځوري به د دوى ساه وباسي، بيا به يې پريږدي.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿۱۲۶﴾

آيا فكر نه كوي او نه ګوري دوی؟ چې بېشكه مبتلا كولی شي (په ډول ډول مصائبو) په هر يوه كال كې يو كرت يا دوه كرته، بيا له سره هغوی نه توبه كوي، او نه پند اخلي.

تفسير: يعنې لږ تر لږه په هر كال كې يو ځلې يا دوه ځلې دغه منافقين په فتنه او آزموينه كې غورځول كيږي، مثلا قحط، رنځوري او په نورو ارضي يا سماوي آفتونو كې مبتلا كيږي، يا د پاك رسول الله په مباركه ژبه د دوی نفاق علانيه او ښكاره څرګنديږي، يا د جنګ او جهاد په وخت كې د دوی وېره، بې زړه توب، نفاق او د زړه څېره ښكاره كيږي، مګر دوی داسې بې حيا او بد باطن واقع شوي دي؛ چې له سره يې ستر ګې نه شرميږي، او سره له تنبيهاتو بيا هم په سمه لاره نه راځي، او نه له خپلو خطاوو څخه توبه وباسي، او نه وروسته له دې نه پند او نصيحت قبلوي.

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿۱۲۷﴾

او كله چې نازل كړی شي كوم سورت؛ نو وګوري ځينې د دوی ځينو نورو ته: (حال دا چې وائي:)، آياويني تاسې كوم يو (د مسلمانانو، كه چا دوی ونه ليدل نو پاڅېدل به) بيا به لاړل (له مجلسه)، ګرځولي دي الله زړونه د دوی په سبب د دې چې دوی هسې قوم دی چې نه پوهيږي (په ګټه او تاوان خپل).

تفسير: يعنې د نبي صلی الله عليه وسلم له مجلس څخه ګرځي، الله تعالی د دوی زړونه ګرځولي دي، چې دوی له خپله جهله او حماقته د ايمان د خبرو پوهېدل او قبلول نه غواړي.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲۸﴾

خامخا په تحقيق راغلی دی تاسې ته يو رسول له جنسه ستاسې، چې ډېر سخت درond دی پر ده باندې هغه كار چې تاسې تكليف مومئ (له هغه)، ډېر حرصناك دی په (هدايت) ستاسې، خاص پر مؤمنينو باندې نهايت شفيق ډېر مهربان دی.

تفسير: يعنې له هر هغه شي څخه چې تاسې ته تكليف يا سختي رسيږي؛ هغه پر ده باندې ډېر سخت او درond دی، په هرې ممكنې طريقې سره رسول الله صلی الله عليه وسلم هم دا غواړي، چې د ده پر امت باندې آساني وي، او دنيوی او اخروي عذاب څخه محفوظ پاتې وي، نو ځكه هغه دين چې دوی له خپله ځانه سره راوړی دی؛ هغه سهل، آسان، بې تكليفه او پوست دی، او خپلو كاردارانو ته هم دغه نصيحت كوي چې: «يسروا ولا تعسروا» «آساني كوئ ! سختي مه كوئ پر خلقو !».

﴿حَرِيصٌ عَلَيْكُم﴾ الآيه - يعنې ستاسې د خير غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتياق او بېقراري د ده په زړه كې شته، هغه خلق چې د دوزخ په لورې منډې وهي؛ هغوی له ملاوو څخه پرله پسې نيسي، او د هغه څخه يې ستنوي (منع كوي)، د ده لوی كوښښ او آرزو دا ده چې د الله تعالی بندګان اصلي ښېګڼو (نېكيو) ته ورسيږي، او حقيقي برى ومومي، د جهاد او د نورو مقصد همدا يواځې وينې تويول نه دي، بلكه دمجبوريت په وخت كې دجهاد لاره نيول كيږي، كله چې كفار پخپله هم اسلامي دعوت نه مني او د دعوت په مخكې هم خنډ كيږي، نو دجهاد نوبت رسيږي.

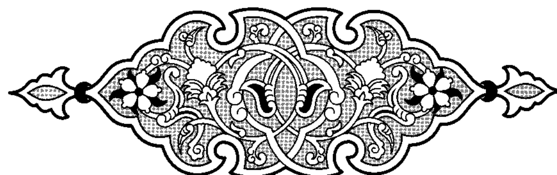
﴿فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾﴾

نو كه وګرځېدل دا (خلق له ايمان راوړلو په تا باندې) نو ووايه: كافي دى ماته الله، نشته هيڅ لايق د عبادت مګر همدى دى، پر همده توكل كړى دى ما، حال دا چې رب د عرش لوى دى.

تفسير: يعنې كه ستاسې د دې عظيم الشأن شفقت او خير غوښتلو او زړه سوى قدر خلق ونه كړي، نو هيڅ پروا نشته، فرض يې كړئ، كه ټول جهان له تاسې څخه مخ وګرځوي، نو يواځې پاك الله تاته بس او كافي دى، چې ما سوا له هغه بل هيڅوك نه د عبادت او بندګى وړ او لايق، او نه د توكل او اعتماد مستحق كېدى شي، ځكه چې د ځمكې او آسمان سلطنت او د عرش عظيم (شهنشاهي تخت) مالك هم دى دى، او ګردې نفعې او اضرار، هدايت او ضلالت د همده په لاس كې دي.

فائده: په ابو داود شريف كې له ابو الدرداء رضي الله تعالى عنه څخه روايت دى: «هر هغه سړى چې صبا او بېګاه اوه اوه ځلې ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ ولولي؛ الله تعالى به د ده د ټولو همومو او غمومو لپاره كافي شي»، باقي د عرش د عظمت په متعلق كه مو د تفصيلاتو د لوستلو شوق وي؟ نو د همدې آيت په ذيل او لمن كې دې د «روح المعاني» مضامين ولوستل شي.

تمّت سورة التوبة بفضل الله تعالى وحسن توفيقه ـ اللهم تُب علينا واجعل لنا براءة من النار، إنك أنت التواب الرحيم.

سُورَةُ يُونُسَ

«د (يونس) سورت مكي دى، يو سل او نهه آيتونه او يوولس ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰) او په نزول كې (۵۱) سورت دى، د (بني اسرائيل) له سورت څخه وروسته نازل شوى دى».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

الٓرۚ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡحَكِيمِ ①

دغه آيتونه دي د كتاب (قرآن) ډك له حكمته.

تفسير: دغه آيتونه د داسې مضمون اومحكم كتاب دي؛ چې د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده، الفاظ يې د دې لامله محكم او مضبوط دي، چې تل له تبديلې اوتحريفه محفوظ دي، علوم يې له دې جهته مضبوط او پاخه دي، چې ډېر زيات سم له عقله او حكمته سره دي، احكام يې له دې سببه ښه او جيد دي، چې وروسته له دې بل كوم ناسخ كتاب راتلونكى نه دى، اخبار او قصص يې هم بيخي ښه او دُرست او د واقع سره موافق دي، كله چې عليم او حكيم الله دغه پاك كتاب د خپل كامل علم سره را نازل كړى دى؛ نو ولې به هم داسې نه وي !.

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنۡ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ رَجُلٖ مِّنۡهُمۡ أَنۡ أَنذِرِ ٱلنَّاسَ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنَّ لَهُمۡ قَدَمَ صِدۡقٍ عِندَ رَبِّهِمۡۗ قَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٞ مُّبِينٌ ②

آيا دى خلقو ته تعجب (له دې خبرې) چې وحې وكړه مونږ يو سړي ته له دوى نه؛ چې وويروه خلق (نه منونكي) او زېرى وركړه هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى، چې بېشكه شته دوى ته مرتبه لويه رښتينې په نزد د رب د دوى، نو وايي دا كافران چې: بېشكه دغه (محمد) خامخا كوډګر دى ښكاره.

تفسير: يعنې په دغه كې د حيرانتيا او تعجب څه خبره ده؟ چې پاك الله د انسانانو د اصلاح او هدايت لپاره همغسې يو انسان مأمور كړى دى، او هغه ته يې خپل داسې پيغام ورلېږلى وي، چې پر هغه نور كسان بلا واسطې خبر نشي، او دغه رسول الله صلى الله عليه وسلم ټول مخلوق د خالق د نافرمانۍ له مهلكو نتائجو او عواقبو څخه خبروي، او د الله تعالى د احكامو منونكو ته زېرى او بشارت وركړي؛ چې د رب العزت په دربار كې د صالحو نېكو اعمالو په بركت، او په ايمان او طاعت، د پيغمبر شفاعت او نورو ډېرو لويو مرتبو او ډېرو هسكو درجو ته رسيږي، او ډېر اعلى سعادت او اقصى كرامت او ازلي فلاح او ابدي صلاح د دوى په برخه كې ليكلې شوې ده.

﴿قَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٞ مُّبِينٌ﴾ الآيه - يعنې قرآني وحيې ته د ده د فوق العاده مؤثريت او بې نهايته بلاغت له سببه كوډې (جادو) او د هغه راوړونكي ته ساحر (كوډګر) وايي.

إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِۖ يُدَبِّرُ ٱلۡأَمۡرَۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ إِذۡنِهِۦۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ③

بېشكه چې رب ستاسې الله دى هغه چې پيدا كړي يې دي آسمانونه او ځمكه په شپږو ورځو كې، بيا اوچت شو په عرش باندې، تدبير كوي د ټولو كارونو، نشته هيڅ شفيع (چې شفاعت وكړي شي په ورځ د قيامت كې) مګر وروسته د اذنه د الله، دغه الله (چې موصوف دى په دې صفاتو) رب ستاسې دى؛ نو عبادت كوئ تاسې د ده، آيا (فكر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسير: ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾: د دې آيت معنى اوتفسير د «الأعراف» په سورت (۵۴) آيت كې په تفصيل سره تېر شوي دي، د هغې څخه دې استفاده وشي !.

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾: د «الأعراف» د سورت په (۷) (۵۴) آيت، ركوع كې هم داسې يو آيت تېر شوى دى، دلته دې هم د هغو فوائدو څخه فائده واخيستله شي.

﴿يُدَبِّرُ الْأَمْرَ﴾: يعنې د ټولو مخلوقاتو تدبير او انتظام د الله تعالى په بالغه حكمت او قاهره قوت كې دى.

﴿مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ﴾ يعنې شريك او حصه دار د ده په الوهيت كې څوك چېرې كېدى شي، همدغه تش سپارش هم د ده په لوى دربار كې بې د ده د حكم او اجازې څخه امكان نه لري، او هيڅوك پرته د الله تعالى د ارادې څخه د سپارښت لپاره هم شونډې نشي خوځولى.

﴿ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ﴾: يعنې ښه فكر وكړئ، چې د داسې رب څخه ما سوا چې صفات يې مخكې بيان شول؛ بل څوك شته چې د هغه د بندګۍ او عبادت وړ (لايق) وي؟ بيا نو تاسې څرنګه جرأت او ځغردي (ضد) كولى شئ، چې د هغه خالق، مالك، مطلق شهنشاه او بر حق حكيم له احكامو او د ده د رسول له احكامو څخه محض د وهمونو او ګمانونو په اثر انكار، او هغه ټول سره دروغجن كوئ؟ !.

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ④

خاص هم ده ته ورتله ستاسې دي د ټولو، وعده كړې ده الله وعده حقه، بېشكه دى اول پيدا كوي دا مخلوق، بيا يې ژوندى كوي (پس له مرګه) لپاره د دې چې جزاء وركړي هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه عملونه په عدل، انصاف سره، او هغه كسان چې كافران شوي دي؛ شته دوى ته څښل له ايشيدلو اوبو او عذاب دى دردناك، په سبب د دې چې وو دوى چې كفر به يې كولو.

تفسير: يعنې له همده څخه ستاسې ابتداء او د همده په لوري ستاسې انتهاء ده، او په آخر كې ټول د ده په لوري ورتلونكي يئ، بيا د ده او د ده د رسولانو د احكامو څخه څرنګه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ⑤

الله هغه ذات دى چې ګرځولې يې دى لمر رڼا (ځلېدونكى) او سپوږمۍ روښانه، او مقدّر (مقرر) كړې يې دي هر يوه ته منزلونه، لپاره د دې چې پوه شئ تاسې په شمېر د كلونو او په حساب (د مياشتو او ورځو)، نه دي پيدا كړي الله دا څيزونه مګر په حقه سره، په تفصيل سره بيانوي دلائل لپاره د هغه قوم چې پوهيږي.

تفسير: «نور» له «ضياء» څخه عام دی، «ضياء» خاص هغه «نور» ته وايي، چې زيات روڼ او ځلېدونکی وي، ځينې وايي: هغه چې رڼا يې ذاتي وي «ضياء» ده، او هغه چې له بل شي مستفاد او مستنار او رڼا کيږي؛ هغه «نور» دی، د لمر رڼا په دغه عالم الأسباب کې د بلې کرې ځنې نه حاصليږي، د سپوږمۍ رڼا البته د لمر له رڼا څخه مستفاده ده، او ځينو محققانو په دواړو کې دغه فرق رانښوولی دی، چې «نور» مطلق رڼا ته وايي، «ضياء» او «ضوء» د هغې د انتشار (خورېدلو) نوم دی، د لمر د رڼا انتشار څرنګه چې زيات دی، نو ځکه هغه يې په «ضياء» سره تعبير وفرمايه، و الله أعلم بمراده.

﴿وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ﴾: يعنې هره ورځ يې په تدريج سره تنقيص او تزييد کوي، ﴿وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾ (٢٣ جزء د يس شريف سورت (٣٩) آيت (٣) رکوع).

د هيئت علماوو د سپوږمۍ دورې شمېرلې دي، او اته ويشت منازل يې ورته مقرر کړي دي؛ چې پر دوولسو برجو منقسم دي، په قرانکريم کې خاص د هغو مصطلحاتو مراد نه دي، بلکه مطلق سير، او د مسافت مدارج ترې مراد وي.

﴿لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ﴾ يعنې د کلونو حساب او د مياشتو ورو کی او لوی شمېر ټول د لمر او سپوږمۍ په حرکاتو پورې تړلي دي، که لمر او سپوږمۍ نه وي، نو شپه او ورځ، قمري او شمسي مياشتې، کال او نور به څرنګه متعين کېدل؟ حال دا چې برسېره پر دنيوي ژوندون او د معاشي چارو، د ډېرو شرعيه وو احکامو د اوقاتو ټاکل (مقررول) او تعيين هم په همدغه لمر او سپوږمۍ سره کيږي.

﴿مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ يعنې د فلکياتو سلسله هم داسې خوشې چټي (بېکاره) شی او کيفما اتفق نه ده، بلکه له ډېر عظيم الشأن نظام او تدبير لاندې چليږي، او په زرهاوو فوائدو او حکمتونو باندې مشتمله ده.

﴿يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾: يعنې پوه خلق او عقلاء د دغه نظام له کتلو څخه د پاک قادر حکيم الله سُراغ او پته لګوي، او د ماديانو له انتظامه د روحانياتو د عالم په متعلق هم اندازه لګوي، چې په هغې روحاني دنيا کې څرنګه لمر او سپوږمۍ پاک الله پيدا کړي دي، او همدغو ته انبياء او مرسلين وايي.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ⑥

بېشکه په اختلاف د شپې او ورځې کې (چې تـل اوږديـږي او لنډيږي، او يوه په بلې پسې راځي يخ او ګرميږي)، او په هغو شيزونو کې چې پيدا کړي دي الله په آسمانونو کې او ځمکه کې؛ خامخا دلائل دي (د قدرت) لپاره د قوم چې ويريږي (له رحمان او ځان ساتي له عصيانه).

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ⑦ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ⑧

بېشکه هغه کسان چې نه لري اميـد د ملاقات ځمونږ او خـوښ دي په دې ژوند لږ خسيس او آرام يې نيولی په دی (ژوند پورې) او هغه کسان چې دوی له آيتونو ځمونږ نه غافلان دي. دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چې وو دوی چې کول به يې.

تفسير: يعنې له دنيا سره يې داسې زړه ونښلاوه او هسې په کې مشغول او لګيا شول چې له آخرته او د الله تعالی د مخامخ کېدلو او ليدلو څخه بيخي بې پروا شول، او هم دغه د څو ورځو ژوندون يې د ځان مقصود او معبود وګرځاوه، او د قدرت په هغو نښو او دلائلو يې چې پاس ياد شول؛ له سره هيڅ غور او تأمل ونه کړ، چې داسې مضبوط او حکيمانه نظام خو همداسې بېکاره او چټي (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دې لويې کارخانې څخه کوم خاص

مقصد او مدّعا شته، بیا نو هغه ذات چې اول ځلې يې داسې عجيبه او غريبه كارخانه او مخلوقات پيدا كړي دي، هغه ته د هغه بيا پيدا كول هيڅ ګران او مشكل نه دي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَانِهِمْ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى او كړي يې دي ښه (عملونه) وبه ښيي دوى ته رب د دوى لاره د جنت په سبب د ايمان د دوى، چې بهيږي له لاندې (د كورونو او باغونو) د دوى (ځلور قسمه) ويالې په باغونو د آرامۍ (ډك له نعمتونو).

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

دعاوې (ويناوې) د دوى به په دې جنتونو كې (دا وي) چې پاكي ده تا لره اى الله، او پېشكشي د دوى به په دغه (جنت) كې سلام وي، او خاتمه د دعا (وينا) د دوى به دا وي چې ټولې ثناوې ستاينې (د كمال صفتونـه) خاص الله لره دي، چې رب (پالونكى) د ټولو عالميانو دى.

تفسير: يعنې كله چې جنتيان د جنت نعمتونو او د الله تعالى فضل او احسان ته ګوري «سبحان الله» به وايي، او كله چې د پاك الله څخه د كوم شي د غوښتلو مينه او آرزو كوي، مثلاً كه كوم مرغه (طير) يا مېوه يا بل شى يې وليد، او ورته يې رغبت پيدا شو؛ نو ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ به وايي، د دې الفاظو د اورېدلو سره متصل پرښتې به هم همغه شى على الفور ورحاضر كړي، ګواكې همدغه لفظ به د دعاوو قائم مقام شي.

﴿دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ يعنې جنتيان به د ملاقات په وقت كې يو بل ته سلامونه اچوي، لكه چې په دنيا كې هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دى، او هم د پرښتو سلام اچول جنتيانو ته بلكه بالذات د الله تعالى له لوري د سلام تُحفې راتلل په پاك قرآن كې منصوص دي: ﴿سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ﴾ (۲۳ جزء د ﴿يس﴾ سورت (۵۸) آيت (۴) ركوع)، ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ۞ سَلَامٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾ (۱۳ جزء د الرعد سورت (۲۲-۲۳) آيت (۳) ركوع).

﴿وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾: وروسته د جنت له رسېدلو څخه دنيوي تفكّرات او كدورات خاتمه مومي، او تش په يوه ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ ويلو سره هر شى سم د جنتيانو له غوښتنې سره ورسيږي، نو د دوى د هرې دعا او وينا خاتمه به په ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ سره وي، او ښايي چې طبعا دې همداسې وي.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُم بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾

او كه جلتي سره ورسوي الله خلقو ته بدي په شان د جلتۍ د غوښتنې د دوى نيكي او خير لره؛ نو خامخا راليږلي شوي به وو دوى ته اجل (موت) د دوى، نو پرېږدو مونږ هغه كسان چې نه لري اميد دوى د ملاقات ځمونږ (په قيامت كې) په سركشۍ ددوى كې چې سرګردانه به وي.

تفسير: كله انسان د دنيوي حوادثو څخه په تنګيږي، او د خپل ځان يا اولاد او نورو په حق كې ښېرې كوي، لكه چې له تجربې څخه ظاهر دي، نو اوس كه الله سم د دوى له غوښتنې سره فوراً لاس په لاس عذاب يا بدي ژر هغو ته وررسوي، څومره چې دوى ژر د نيكۍ د رسېدلو غوښتنه كوي، نو د بدۍ له وبال څخه يوه لحظه هم فرصت نه مومي، او د ژوندون مزې به يې هغه ګړى وشكيږي، مګر د الله تعالى له درباره په نېكۍ او بدۍ كې مصلحت سره موافق

تأخير او تحمّل كيږي، ځو نېكان تربيت ومومي، او بد كاران په غفلت كې ولوېږي، او د هغو د شرارت جام تر خنډو (غاړو) پورې ډك شي.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾

او كله چې ورسيږي انسان ته ضرر (تكليف)؛ نو بولي مونږ (پروت) په اړخ يا ناست يا ولاړ (يعنې په هر حال)، نو كله چې لرې كړو له ده څخه ضرر تكليف د ده؛ نو درومي په كفر خپل باندې لكه چې نه يې وو بللي مونږ (دفع كولو د) هغه ضرر ته چې رسېدلى وو ده ته، همداسې ښايسته كړى شوى دى دغو اسراف كوونكو ته هغه (عصيان) چې وو دوى چې كاوه به يې.

تفسير: يعنې انسان اول د خپلې بېباكۍ څخه د عذابونو غوښتنه كوي، او پخپلې ژبې بدي غواړي، مګر دومره كمزور او ناتوانه هم دى، چې كه لږ څه تكليف ور ورسيږي؛ نو ژر تر ژره ويرېږي، او څمونږ په بللو سره پيل (شروع) كوي، او تر هغه وقته پورې چې پرې مصيبت وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر حالت كې پاك الله يادوي او ترې استمداد غواړي، مګر كله چې تكليف ترې لرې كړ شي؛ نو ترې هغه ټولې ويناوې عذر او زارۍ هېرېږي، او داسې يو وضعيت ښكاره كوي چې ګواكې ده له سره الله تعالى ته خپل احتياج او اړتيا نه وه وروړاندې كړې، او پخپل همغه تكبر، غرور، لوبۍ، غفلت او د ځانمنۍ (خودنمايۍ) په نشو كې مست ګرځي، او په همغه ضد او عناد لګيا اوسيږي چې پخوا له دې نه په كې اخته او مبتلا وو.

په حديث كې راغلي دي چې «ته په عيش او عشرت، هوسايۍ او آرامۍ كې خپل الله يادوه ! نو الله تعالى به هم تا په سختيو، مصيبتونو او تكليفونو كې يادوي»، د مؤمن له شانه دا دى؛ چې په هيڅ وقت كې پاك الله نه هېروي، تل په سختۍ او مصيبت كې صابر او په وقت د عيش او پراخۍ او وسعت كې شاكر اوسيږي، او د الله جلّ وعلا حمد او ثناء ادا كوي، دا همغه شى دى چې د هغه توفيق پر ته (علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه كيږي.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقيق هلاك كړي وو مونږ اهل د زمانو چې وو پخوا له تاسو كله چې ظلم يې كړى وو، او حال دا چې راوړي وو هغو ته رسولانو د هغو ښكاره دلائل، او له سره نه وو چې ايمان يې راوړى وى، همداسې سزا وركوو مونږ قوم مجرمانو ته.

تفسير: يعنې كه سم د هغو د غوښتنې سره ژر عذاب ورنشي يا خو ترې تكليف او مصيبت لرې شي؛ نو ښايي چې بې فكره نشي، ځكه د ظلم او شرارت او بې ايمانى سزا هرومرو ژر يا په ځنډ وررسېدونكې ده، سنت الله له قديمه راهيسې په همدې باندې جاري دى، كله چې خلقو سره له دې چې د انبياوو او مرسلينو ښكاره دلائل او معجزې يې وكتلې، خو وروسته له هغه يې هم ظلم او تكذيب ته ملاوې وتړلې، او په هيڅ ډول د ايمان او تسليم په لوري متمائل نشول، نو هغوى آسماني عذاب هلاك كړي دي، او تل مجرمينو ته په يوه قسم نه په بل قسم سزا رسېدلى شي.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿۱۴﴾

بيا مونږ ورګرځولئ تاسې (اى محمدي امته !) خليفګان په ځمكه كې وروسته له هغو څخه لپاره د دې چې وګورو مونږ چې څرنګه عمل كوئ تاسې.

تفسير: يعني د پخوانيو په ځاى تاسو ته يې د ځمکې په سر هستوګنه درکړه، تر څو وکتل شي چې تاسې تر کومه حده پورې د خالق او د مخلوق حقوق پېژنئ، او ادا کوئ يې؟ او د الله تعالى له رسولانو سره څرنګه معامله کوئ؟ نېک که بد؟ هر ډول عمل چې وکړئ سم له هغه سره تاسې سره مناسبه معامله کولى کيږي، وروسته له دې نه د هغې معاملې ذکر دى، چې کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظيم يا له رسول کريم يا الله قدّوس سره کړې وه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۖ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

او کله چې ولوستل شي پر دغو (کفارو) آيتونه څمونږ حال دا چې واضح دي؛ نو وايي هغه کسان چې نه لري اميد د ملاقات څمونږ، چې راوړه يو قرآن چې غير وي له دې قرآن نه، يا يې بدل کړه (چې د بُتانو عيبونه او دغه احکام په کې نه وي) ووايه (اى محمده دوى ته) ! چې نه ښايېږي ماته دا چې بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله، متابعت نه کوم زه مګر د هغه وحى چې رالېږلى شوى دى ماته (بې له زيادت او نقصان)، بېشکه زه وېرېږم که نافرماني وکړم د رب خپل (په تبديل د قرآن سره) له عذاب د ورځې لويې.

تفسير: کله چې د بت پرستۍ يا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو ترديد کولى شي؛ نو کفّار متوحش او ترهور کيږي، او په ډېر نفرت او کراهيت سره رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وايي چې: پاک الله ته ووايه چې: «بل کوم هسې قرآن درکړي چې په کې دغسې مضامين نه وي، او که همدغه قرآن پاتې کيږي؛ نو دومره برخه يې ښايي چې هرومرو اصلاح او ترميم کړئ، چې بت پرستي او نورو په متعلق په کې خبرې شته».

د هغو خلقو له ذهنيت څخه دغه غوښتنې دومره زياتې مستبعدې نه ښکاري، چې د تيرو (ګټو) او لوټو په بتانو باندې يې د ألوهيت تصرّفات او اختيارات تقسيم کړي وو؛ چې يو رسول هم د داسې تصرّفاتو او اختياراتو مالک فرض کړي، يا به دغه وينا تشه د الزام او استهزاء په ډول وي.

په هر حال د دې تحقيقي جواب دا دى چې پخپله يې پاک الله داسې فرمايي: د کومې پرښتې يا رسول کار دا نه دى، چې له خپل لوري د الله تعالى په کلام کې ترميم وکړي، يا يې يو ټکى يا حرکت تبديل يا لاندې باندې کړي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم وظيفه دا ده: هغه وحي چې الله تعالى له لوري راشي؛ هغه بې له تزييده او تنقيصه د ده د حکم سره موافق ورسوي، او تعميل يې وکړي، رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى د وحي تابع دى، الله تعالى د رسول تابع نه دى چې څرنګه کلام تاسې غواړئ همغسې د الله تعالى له درباره يې راوړي، د الله تعالى په وحيې کې له ادنى څنې ادنى تصرّف قطع او پرېکول ډېر لوى معصيت او سخته ګناه ده، بيا هغه معصوم بنده ګان انبياء عليهم السلام چې له ګردو څخه زيات له الله تعالى څخه وېرېږي؛ هغوى داسې معصيت او نافرمانى ته کله نژدې ورتلى شي.

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ ۖ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) که د الله خوښه وى نو ما به نه وو لوستى دا (قرآن) پر تاسې او نه به خبر کړي وى (الله) تاسې په دې (قرآن)، نو په تحقيق اوسېدلى وم زه په تاسې کې ډېر عمر پخوا له (نزوله د) قرآنه، آيا نو عقل نه لرئ تاسې؟ !.

تفسیر: یعني هر هغه څه چې د الله غوښتنه ده؛ همغه زه ستاسې په مخ کې لولم، او هومره چې د ده خوښه وي؛ څما په وسیله تاسې پرې خبروي، که د ده اراده پر ته (علاوه) له دې نـه وي؛ نو څما څه طاقت او توان وو، چې له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم، او بیا هغه د ده په لوري منسوب کړم، آخر څما څلوېښت کاله عمر ستاسې تر سترګو لاندې تېر شوی دی، او په دغومره اوږد مدّت کې تاسې ته څما د ټولو حالاتو په متعلق هر قسم تجربې او معلومات حاصل شوي دي، څما صداقت، عفّت، امانت او نور حسنه اخلاق په تاسې کې ضرب المثل دي، څما امیتوب او د کوم معلم په مخ کې د شاګردۍ لپاره نه کېناستل؛ یوه معروفه او مسلّمه واقعه ده.

نو بیا چا چې تر څلوېښت کلنۍ پورې نه کومه قصیده لیکلي وي، او نه په مشاعراتو کې شریک شوی وي، او نه یې چېرې کوم کتاب پرانیستلی وي، او نه یې قلم په لاس کې اخیستی وي، او نه په کومې مدرسې، مکتب او نورو کې د لوستلو لپاره ناست وي، او یو ناڅاپه داسې یو کلام پېش، وړاندې کړي، چې پخپل فصاحت، بلاغت، جزالت، سلاست، روانۍ او د اسلوب په جدّت کې ټول پیریان او انسانان عاجز کړي، او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل کې د ټول جهان علم او عرفان بېرته پاتې شي؛ نو آیا پس تاسې عقل نه لرئ؟ او نه پوهېږئ چې دغه قرآن ما له ځانه نه دی ساز کړی، او ولې به زه په الله تعالی دروغ تړم څکه چې:

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿١٧﴾

نو څوک دی ډېر ظالم له هغه چا نه چې تړي پر الله باندې دروغ یا نسبت د دروغو کوي آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته)، بېشکه شان دا دی چې خلاصی نه مومي مجرمان.

تفسیر: یعني ګناهګارانو او مجرمانو ته حقیقي بری، فتحه او ښېګڼې نشي حاصلېدی، اوس تاسې خپله فیصله وکړئ ! چې ظالم او مجرم څوک دی؟ که په فرض محال زه دروغ جوړ کړم، او هغه پاک الله ته یې منسوب کړم، نو ما غوندې بل هیڅوک ظالم نشي کېدی، لیکن له هغه دلیل څخه چې په تېر آیت کې تېر شوی دی؛ ثابته شوه چې دغه احتمال بالکل باطل دی، نو کله چې څما صداقت ثابت او ستاسې د جهل او د عناد لامله د الله تعالی کلام دروغجن کوئ؛ نو اوس د څمکې په مخ کې له تاسې څنې هیڅوک لوی ظالم نشي کېدی.

وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ هٰٓؤُلَآءِ شُفَعَآؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ؕ قُلْ اَتُنَبِّـُٔوْنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٨﴾

او عبادت کوي دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چې نشي رسولی هیڅ ضرر دوی ته (که یې عبادت ونه کړي)، او نه نفع رسولی شي دوی (که یې عبادت وکړي)، او وایي دغه (کفّار) چې: دغه (بُتان) شفاعتګران څمونږ دي په نزد د الله کې، ووایه (ای محمده ! دوی ته): آیا خبر ورکوئ تاسې الله ته په هغه څیز چې نه دی معلوم ده ته په آسمانونو او نه په څمکه کې (یعني داسې شی هیچېرې نشته)، دغه الله پاک، او ډېر پورته دی له هغو اشیاوو چې شریکوي دوی (هغه له الله سره په عبادت کې).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالی او د هغه له رسوله سره وه، اوس تاسې د هغو د بُت پرستۍ حال واورئ ! چې پاک الله یې پرېښې او د داسې شیانو عبادت کوي، چې د هغو په قبضه او اختیار کې هیڅ یوه نفعه او ضرر نشته، کله چې پوښتنې کیږي؛ نو وایي: بېشکه چې لوی الله خو همغه یو او لا شریک ذات دی، چې آسمان او څمکه یې پیدا کړي دي، مګر د دغو اصنامو (بُتانو) او نورو معبوداتو انبیاؤ أولیاو پیر او فقیر خوشاله ساتل د دې لامله ضرور دي؛ چې دوی څمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کې کوي.

پاتې شوه نور وړوکي کارونه چې هغه د دوی په واک او اختيار کې دي؛ د هغو تعلّق يواځې له همدوی سره دی، بناء عليه مونږ لره ښايي چې د دوی عبادت وکړو.

نو په دې آيت کې دغې عقيدې باندې رد دی، او دا ورته په ډاګه کوي چې: د بُتانو شفاعت او د شفيع د عبادت کولو استحقاق؛ دغه دعاوی بې اصله او غلطې دي، او ښکاره ده چې د الله تعالی په علم کې همغه شی وي؛ چې صحيح او واقعي وي.

لهذا د الله تعالی د تعليمه په خلاف دغو غير واقعي او له ځانه جوړ کړي اصول حق ثابتول؛ ګواکې الله تعالی ته د داسې شيانو د واقعيت څخه (معاذ الله) خبر ورکول دي، چې د هغو په وقوع په آسمان او ځمکه او په هيڅ ځای کې ده ته معلوم نه دي، يعنې هيڅېږې د هغه وجود نشته، که وی نو هرومرو به د هغه علم کې وي، بيا نو د هغه څخه مو الله تعالی ولې منع کوي؟.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّآ أُمَّةً وَّاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا۟ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

او نه وو دغه خلق مګر امت يو (متفق په يو دين د اسلام) نو اختلاف وکړ دوی، او که نه وی هغه کلمه چې پخوا ثابته شوی ده له رب ستا؛ نو خامخا به حکم (فيصله) کړی شوی وو په منځ د دوی کې په همغه څيز کې چې په هغه کې اختلاف (جګړې) کوي دوی.

تفسير: ممکن وو چې مشرکينو به ويل چې: که الله تعالی دغه امر ستاسې په دين کې منع کړی وي؛ ځمونږ په دين کې يې خو نه دی منع کړی، د هغه جواب يې ورکړ چې: د الله تعالی دين له ازله تر ابده پورې تل يو دی، په حقه و اعتقاداتو کې هيڅ فرق نشته، هغه خلق چې په منځ کې ګمراهان، بې لارې او سره جدا شوي دي؛ الله تعالی د دوی د پوهولو او پر حقه لاره راوستلو لپاره انبياء ليږلي دي، په هيڅ يوه زمانه او په هيڅ يو ملت کې الله شرک نه دی جائز کړی.

پاتې شوه دغه خبره چې دخلقو يو له بل سره اختلافات او جګړې ولی يو ځلې نه ورکوي؟ نو ځکه: دا يې بالجبر نه دي لرې کړي؛ چې د پاک الله په علم کې دغه خبره فيصله شوې ده، چې دغه دنيا «دار العمل» دی، د قطعي او آخري فيصلې ځای نه دی، دلته يې انسانانو ته کسب او اختيار ورکړی دی، او نور يې لږ څه آزاد او خپلواک پرې ايښي دي، چې دوی د عمل هره لاره چې غواړي؛ اختيار کړي، که دغه خبره لا له پخوا څخه طې او پرې کړی شوې نه وی؛ نو د ټولو اختلافاتو فيصله به يو ځلې کېده.

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

او وايي دوی: ولې نه ده نازله کړی شوې پر دغه (محمد باندې هغه) معجزه (چې مونږ يې غواړو) له ربه د ده، نو ووايه: بېشکه همدا خبره ده چې (علم د) غيب خاص الله ته دی؛ نو منتظر اوسئ تاسې (نزول د هغې معجزې ته)، بېشکه زه (هم) له تاسې سره له منتظرينو څخې يم (ستاسو عذاب ته).

تفسير: يعنې د هغو معجزاتو غوښتنه چې دوی يې کوي چې له هغو څخې يو معجزه ولې نه رانازله شوې؟ د جواب حاصل دا دی چې: دوی د صداقت ډېر دلائل لا له پخوا څخه ليدلي دي، د فرمايشي معجزو ورښکارولو ته هيڅ ضرورت نه دی پاتې، او نه دومره مفيد دي، وروسته د هر معجزې ښوونه چې د پاک الله مصلحت وي؛ ورښکاره

کوي يي،الله تعالى سره دغه علم شته چې په مستقبل کې به د کوم شان او نوعيت معجزې ظاهروي، نو تاسې هم منتظر اوسئ، مونږ به هم انتظار کوو.

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا ۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا ۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾

او کله چې ور وڅکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختئ (لکه مرض او عناء) چې رسيدلې دي دوى ته؛ نو ناڅاپه وي به دوى لره مکر (بد ويل حيله جوړول) په آيتونو ځمونږ کې، ووايه (اى محمده !دوى ته چې) الله ډېر تيز دى له جهته د مکر، بېشکه رسولان (ملائکې ـ کرام الکاتبين) ځمونږ ليکي مکر ستاسې،

تفسير: حق تعالي په مکه والو اوه کاله قحط مسلّط کړ، کله چې هلاک ته ورنژدې شول؛ نو له ډېرې وېرې يې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم نه د دعا استدعاء وکړه، او وعده يې ورسره وکړه، که دغه عذاب له مونږ څخه لرې شو، نو مونږ به هم ايمان راوړو، د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بيخي لرې شوه؛ نو بيا دوى په همغو شرارتونو باندې پيل (شروع) وکړ، او د الله تعالى د آيتونو په تکذيب يې لاس پورې کړ، او د الله تعالى قدرت او رحمت ته يې نظر ونه کړ، بلکه د الله تعالى انعامات يې له ظاهري اسبابو او حيلو او محض بې اصولو خيالاتو او اوهامو په لوري نسبت کړل، نو د هغه جواب يې ورکړ چې: ښه ده، ښه مکر او فرېب او حيله بازي وکړئ، مګر په ياد ولرئ چې ستاسې دغه حيله بازي يو په يو ليکله کيږي، او هغه ټول دفتر به د قيامت په ورځ ستاسې په مخ کې کېښود کيږي، بيا کله چې ستاسې هيڅ يوه حيله بازي له پرښتو څخه پټه نه ده، نو د الله تعالى د محيط علم څخه به څرنګه خارج پاتې کېدى شي؟ تاسې په خپل مکر او حيله بازئ مغرور يئ، حال دا چې د الله تعالى مکر ستاسې له مکره او تدبيره ډېر ژر او سريع الأثر دى.

هُوَ ٱلَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمْ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا۟ بِهَا جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ ٱلْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم ۖ مَّتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

الله هغه ذات دى چې ګرځوي تاسي (په خپلو پښو يا په سورلئ) په وچه او په بحر (سمندر په لامبو يا مرکوب)، تر هغه پورې چې سواره شئ په کشتيو کې، او روانه شي (دا بېړئ) سره له دغو (خلقو چې ناست وي په کې) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتئ سره) او خوشاله شي په هغه سره؛ نو راشي هغه کشتئ ته باد سخت (مخالف د مراد جاکړ)، او راشي دوى ته موج (چپې د سمندر) له هر ځايه (او له هر لوري) او وګڼي دوى دا چې بېشکه دوى احاطه وکړه شوه پر دوى (په موجباتو د هلاک)؛ دعا وکړي وبولي دوى الله (لپاره د نجات خپل) چې خالص کوونکي وي ده ته دين خپل (او وايي): قسم دى که نجات دى راکړ مونږ ته له دې (سختئ)؛ نو خامخا به شو مونږ هرومرو (لازماً) له شُکر کوونکو. نو هر کله چې نجات ورکړي دوى ته (الله له غرقه او وچې ته راشي)؛ ناڅاپه دوى فساد شرارت کوي په ځمکه

کې په ناحقه سره، ای خلقو ! بېشکه همدا خبره ده چې جزاء د شرارت ستاسې په نفسونو (ځانونو) ستاسې ده، (اوس کوئ تاسې) عيش د ژوندون لږ خسيس، بيا خاص مونږ ته راتله ستاسې دي (په قيامت کې) نو خبر به درکړو تاسې ته په هغه عمل چې وئ تاسې چې کاوه به مو.

تفسير: ابتداء کې هوا ښه نرمه، او د بېړيو کشتيو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وي، مسافران په کې خاندي، لوبې کوي، او په ډېره آرامی او هوسايی سره په کې ناست وي، يو ناڅاپه يو زورور طوفان پيدا شي، او د ځلورو خواوو د اوبو غرونه راپورته کړي، او له کشتی يا له جهازه سره يې ووهي.

نو کله چې دغه د لوی سيند (بحر) مسافران وپوهيږي، چې له هره لوري د مرګ موجباتو راچاپېر کړي يو، او د تښتېدلو او وتلو هيڅ کومه لار نه ده پاتې؛ نو دوی فرضي او مصنوعي معبودان پرېږدي، او يواځې واحد لوی الله د خپل نجات لپاره رابولي، لکه چې دانسان د اصلي فطرت تقاضا ده، هر کله چې له هر څيز څخه مايوس شي، نو خاص د الله تعالی بندګي ځان ته غوره کوي، او ډېر پوخ عهد او کلکه وعده وکړي، چې که له مصيبته پاک الله ماته نجات راکړي؛ نو زه به يې شکر کوونکی تابع او طائع اوسم، او له سره به کُفران لوري ته نه ورځم، او عصيان او طُغيان ته به نه نژدې کېږم، ليکن هر کله چې لږ څه امن او ډاډينه (قلاري) يې ور په برخه شي، او وچې ته يې پښه ورسيږي؛ نو په شرارتونو باندې لاس پورې کړي، او په ملک کې شور، شر، فتنه او فساد اچوي، د لږ څه مدّت لپاره هم په خپل عهد او ايمان ټينګ نه پاتې کيږي.

تنبيه: په دغه آيت کې د اسلام هغو مدعيانو ته لوی عبرت دی، چې د جهاز د طوفاني کېدلو په وخت کې هم د «واحد، احد الله» څخه مخ اړوي، او له غير الله څخه مدد غواړي، او هغوی خپلې مرستې (مدد) ته رابولي.

﴿يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم﴾ الآيه - يعني ستاسې د شرارتونو وبال پر تاسې لويږي، که څو ورځې مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنيوي ګټه (فائده) مو هم حاصله کړه؛ نو د کار په پای (انجام) کې د پاک الله دربار ته ورتګ دی، هلته به ستاسې ټول اعمال ور د مخه کيږي، رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکړي، او تاسې ته به دا درښکاره کوي چې ستاسې اعمال څرنګه وو.

إِنَّمَا مَثَلُ الۡحَيَوٰةِ الدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ الۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ النَّاسُ وَالۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ الۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَازَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارًا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِالۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مثال د دې ژوندون لږ خسيس (په ژر تېرېدلو کې) په شان د اوبو دی چې نازلې کړې دي مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه؛ نو خلط شي په دې اوبو سره (هر قسم) زرغونه د ځمکې له هغه (قسم) چې خوري يې بنيادمان (لکه غلې، مېوې، سابه) او چارپايان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پورې چې واخيست ځمکې زينت خپل او ښه ښايسته شي (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنګونو) او ګمان وکړي خاوندان د دې (ځمکې) چې بېشکه دوی قادر دي (په هر شانتې ګټه (فائده) اخيستلو) په دې ځمکه باندې؛ ناڅاپه راشي دې (ځمکې) ته امر (حکم) ځمونږ د شپې يا د ورځې (په خرابی د دې غلو او مېوو) نو وګرځوو مونږ دغه (فصل د ځمکې) (لکه) رېبلې شوې ګواکې نه وو (دغه کښت په دغې ځمکې کې) پرون، همداسې په تفصيل سره بيانوو مونږ دلائل لپاره د هغه قوم چې فکر کوي.

تفسير: ځيني د ﴿فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ﴾: معنی د پيداوارو کثرت اخيستی دی، ځکه هر کله چې د ځمکې پيداوار زيات قوي کيږي؛ نو يو جزء يې له بل سره ګلډيږي، او يو له بله سره نښلي.

ځينو علماوو د ﴿بِهِ﴾ «باء» د مصاحبت لپاره اخيستې ده، دغسې معنی يې کړې ده، چې د ځمکې زرغونه له اوبو سره ګډ او مرکب کيږي، ځکه چې د نباتاتو غـذا ګرځي، د شيخ الهند «رحمه الله تعالی» له صنيع څخه مترشح کيږي، چې له اختلاطه داسې مراد اخيستی دی چې: د ځمکې او اوبو د يو ځای کېدلو څخه هغه نباتات چې راوځي، په هغه کې د انسانو او حيواناتو غـذا مخلوطه او ګډه وډه وي، مثلا د غنمو په بوټي کې دانه د بنيادمانو غـذا ګرځي، او واښه يې هم د حيواناتو آذوقه کيږي، همداسې په ونو کې هم مېوې او پاڼې وي، چې د دوی خوړونکي هم سره بېل انواع لري، او سره جلا جلا (جدا جدا) دي.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا﴾ الآيه - يعنې مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د ځمکې مخ مزيّن او ښايسته کړی وي، او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسې تيار شوي وي، چې په هغه د هغوی د خاوندانو پوره ډاډينه (تسلي) او اعتماد پيدا شوی وي، چې اوس له هغه څخه د فائدې آخيستلو پوره قوت او نږده رارسېدلې ده.

﴿أَتَاهَا أَمْرُنَا﴾: الآيه - يعنې ناڅاپه د الله تعالی په حکم د شپې يا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلا سخته سيلۍ يا ږلۍ يا ملخ يا نور) وررسيږي، او علی هذا القياس دغه آفت هغه زراعت بيخي داسې پنا کړي، ګواکې له سره هلته يوه خاشه نه وه زرغونه شوې، کټ مټ (هوبهو) د همدې په شان د دنيا ژوندون هم مثال لري، اګر که دغه ژوندون ډېر حسين او تروتازه په نظر راشي، تر دې چې بې وقوف خلق د دې په رونق او ښايست باندې مين او مفتون شي، او اصلي حقيقت بيخي هېر کړي، ليکن د هغه زرغونتيا، ښايست، زينت د څو ورځو له مخې دی، چې ډېر ژر د فناء او زوال په لاس نسياً منسياً کيږي.

فائده: ﴿لَيْلًا أَوْ نَهَارًا﴾ «په شپه او ورځ کې» يې ښايي د دې لامله فرمايلي وي چې شپه د غفلت وخت وي، او په ورځې کې خلق عموماً ويښ وي، مطلب يې دا دی کله چې د الله تعالی حکم راورسيږي؛ بيا که څوک ويښ وي که اوده، غافل وي که هوښيار؛ هيڅ يو سړی په هيڅ يوه حالت کې د هغه مخه نشي نيولی.

﴿وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ ٢٥

او الله بولي (بندګان خپل) کور د سلامتيا ته (چې جنت دی)، او لاره ښيي هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د هدايت د ده) لارې سمې ته (چې اسلام دی).

تفسير: يعنې د دنيا پر زائل او فاني ژوندون مه نازېږئ، او مه پرې تېر وځئ ! او د دار السلام يعنې د جنت په لوري راشئ ! پاک الله تاسې د سلامتۍ کور ته بولي، او تر هغه ځايه پورې يې د رسېدلو لاره هم درښوولې ده، همغه کور دی چې اوسيدونکي يې لـه هـر راز (قسم) رنځ، غـم، پرېشانۍ، تکليف، نقصان، آفت، فنا، زوال او نورو عوارضو څخه صحيح او سالم پاتې کيږي، او پرښتې پرې سلام آچوي، او پخپله د رب العزّت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تُحفې وررسيږي.

﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ٢٦

لپاره د هغو کسانو چې نيکي يې کړې؛ نېکه (جزا جنت) او زيات (له اجره هم شته)، او نه به پټوي مخونه د دوی هيڅ تور ګرد او غبار او نه هيڅ ذلت (رسوايي)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دي، همدوی په دغه جنت کې تل اوسيدونکي دي.

تفسیر: یعنې ښه کار کوونکو ته هلته ښه ځای (جنت) وررسیږي، او له هغه څخه زیات هم ور په برخه کیږي، یعنې د الله تعالی رؤیت (لیدل، دیدار، رزقنا الله تعالی).

د «زیادت» تفسیر په لقاء الله او د الله تعالی په لیدلو سره په څو صحیحه وو احادیثو کې وارد شوی دی، او له ډېرو صحابه وو او تابعینو رضي الله تعالی عنهم أجمعین څخه منقول دي، صهیب رضي الله تعالی عنه وایي چې: «رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست، او ویې فرمایل: «کله چې ګرد جنتیان په جنت او ټول دوزخیان په دوزخ کې داخل شي؛ نو یو غږ کوونکی به غږ وکړي: «ای جنتیانو ! ستاسې لپاره د الله تعالی یوه وعده باقي ده، چې هغه اوس پوره کېدونکي ده»، جنتیان به وایي چې: «هغه څه شی دی؟ آیا پاک الله په خپل فضل سره څمونږ د حسناتو پانګه نه ده درنه کړې؟ آیا څمونږ مخونه یې سپین او نوراني کړي نه دي؟ آیا ده مونږ له دوزخه نه یو ژغورلي (بچ کړي)؟ او جنت غوندې یو لوی مقام ته یې نه یو داخل کړي؟» دلته د دوی له منځه به پرده لرې کړل شي، او جنتیان به د الله تعالی په لوري نظر وکړي؛ نو قسم په الله چې د الله تعالی له هر قسم ورکړیو شویو نعمتونو څخه جنتیانو ته د الله تعالی لیدل به زیات محبوب او مطلوب وي»، او د دې په اندازه به بل هیڅ شی د دوی په سترګو کې ښه نه ورځي، او د دوی سترګې به نه یخوي، او نه یې رڼوي، پاک الله مو دې خپله لقاء پخپل فضل او کرم سره روزي کړي، او سترګې مو دې روښې او زړونه مو دې پرې خوښ کړي، آمین ثم آمین.

﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ﴾ الآیه - یعنې د عرصات په محشر کې همغسې چې د فجّارو کفارو پر مخونو سخت ذلت، ظلمت، خواري او رسوایي نښې او آثار به ښکاري، بالمقابل د هغه به د جنتیانو څېرې ډېرې نوراني، ښایسته او رونقدارې وي، او بیخي د ملاحت او صباحت څخه به ډکې وي.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

او هغه کسان چې کسب یې کړی دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدۍ (د دوی) په قدر د بدۍ ده، او پټوي به دوی لره ذلت (رسوایي)، نه به وي دوی ته له (عذابه د) الله هیڅ ساتونکی، ګواکې پټ کړی شوي دي مخونه د دوی په قطعو (ټوټو) د شپې سره حال دا چې تک تور به وي، دغه (مسیئان) صاحبان د اور دي، همدوی په دغه دوزخ کې تل اوسېدونکي دي.

تفسیر: یعنې له بدۍ څخه به یې سزا زیاته نه وي.

﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ یعنې: د دوی څېرې به دومره توره تیاره وي؛ ګواکې د تورې تیارې شپې توروالی د دوی په مخونو باندې لګېدلی دی، پاک الله مو دې له دغه مخ توروالي او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتي. !

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

او (یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې راجمع به کړو دا خلق ټول، بیا به ووایو هغو کسانو ته چې شرک یې کړی دی: (ټینګ ودرېږئ) په ځایونو خپلو کې تاسې او (هم) شریکان ستاسې، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کې، او وبه وایي شریکان د دوی (دوی ته) چې: نه وئ تاسې چې خاص مونږ لره به مو عبادت کولو.

تفسیر: یعنې هغو کسانو چې پخپل خیال کې د الله تعالی لپاره شریکان درولي وو، یا ځینو ته یې د الله ځامن او لوڼې ویل، مثلا مسیح علیه السلام چې د نصاراوو په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» وو، یا «ملائکة الله» یا «أحبار» یا «رهبان» چې دوی ته هم له یوه حیثیته د الوهیت منصب ورکړی شوی وو، یا اصنام او اوثان چې د مکې مشرکانو پر دوی هم د الوهیت اختیارات تر یوې اندازې پورې تقسیم کړي وو، او هغه څوک چې د قبرونو عبادت کوي؛ په دې ګمان چې اولیاء کرام څمونږ د الله تعالی په نزد شفاعتګران دي؛ نو دغو ګردو ته به پخپلو ځایونو کې حسب المراتب د درېدلو حکم وشي.

فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

نو کافي (بس) دی الله شاهد په منځ څمونږ او په منځ ستاسې کې؛ بېشکه شان دا دی چې: وو مونږ له عبادت ستاسې خامخا بې خبران.

تفسیر: یعنې په دې دقّت کې به عجیبه پرېشاني او نفسي نفسي (ځان ځاني) وي، د عابدینو او معبودینو په منځ کې به بیلتون لوېږي، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزي چې پخپل خیال سره یې سم په دنیا کې تړلي وو؛ هغه ټول به شلیږي، په دغه هولناک وخت کې کله چې مشرکینو د خپلو دغو فرضي معبودانو ځنې ډېر زیات توقعات (هیلې) درلودلې، هغوی به په ښکاره ډول سره جواب ورکړي، چې تاسې له مونږ سره څه تعلق لرئ؟، تاسې دروغ وایئ چې مونږ د دوی عبادت کولو، تاسې سم له خپلې عقیدې سره د هغو شیانو عبادت چې کولو او د هغو لپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چې په دوی کې له سره موجود نه وو؛ نو په حقیقت کې هغه بندګي د «مسیح» یا د «ملائکو» عبادت نه ګڼله شي، او نه دغه عبادت په واقع سره د بې روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کولو، او هغه به مو پرښتې یا کوم نبي یا کوم ولي یا کومې ځېرې یا نورو ته منسوبوو، پاک الله شاهد دی چې څمونږ په خوښه یا رضا او اذن تاسې دغه حرکت نه دی کړی، مونږ نه وو خبر چې تاسې د خپل انتهایي حماقت او سفاهت او ناپوهۍ لامله مونږ د الله تعالی په مقابل کې معبودان دروئ.

هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

په دغه ځای کې به ښکاره ومومي هر یو نفس جزا د هغه عمل چې پخوا یې لیږلی دی، او بېرته به بوتلل شي دوی الله ته چې مولی د دوی دی حق (او واقعي واکدار د دوی دی)، او ورک به شي له دوی نه هغه دروغ چې وو دوی چې جوړول به یې (له شفاعت د بُتانو او نورو معبودانو).

تفسیر: یعنې ټول دروغ او بې اصله توهمات به بیخي له منځه ورک شي، او هر څوک به په رأي العین ګوري چې پرته (علاوه) له هغه حقیقي مالک څخه د بل په لوري د رجوع کولو ځای نشته، او د هر یوه سړي به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندې علم ورسیږي، چې هغه څومره وزن او اندازه لري.

قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَن يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَن يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) څوک رزق درکوي تاسې ته له جانبه د آسمانه (لکه په باران) او له ځمکې (لکه په نباتاتو)؟ بلکه آیا څوک دی چې مالک دی د (پیدا کولو د) غوږونو او د سترګو؟ او څوک دی چې راوباسي ژوندی (لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت) له مړي (له هګۍ،

کافر، جاهل، دانه)؟ او راوباسي مړی (لکه نطفه) له ژوندي (لکه حیوان)؟ او څوک دی هغه چې تدبیر کوي (د هر کار په منځ د خلقو کې)؟ نو ژر به ووايي دوی (چې هغه) الله دی، نو ووایه (ای محمده! دوی ته!) نو آیا نه ویریږئ تاسې (له عذابه د الله).

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ﴿۳۲﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله رب ستاسې دی حق، نو څه شی دي وروسته له حقه مګر ګمراهي، نو کوم خوا ته ګرځولی شئ تاسې (له حقه، سره د قیام د برهان په حقانیت د اسلام).

تفسیر: مشرکینو به هم اعتراف کولو چې دغه کلیه امور او عظیم الشأن کار ما سوا د الله تعالی څخه بل هیڅوک یې نشي کولی، نو ځکه یې وفرمایل: کله چې اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبّر تاسې هم دغه پاک الله ګڼئ؛ بیا نو ولې نه ویرېږئ چې ما سوا د دغه الله څخه نور خپل معبود وګرځوئ؟، وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چېرې ژر تر ژره پر خپلو پوندو بېرته ګرځئ، کله چې په رښتیا سره همغه ذات واحد احد الله دی؛ وروسته له رښتیا څخه پر ته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتې.

كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۳۳﴾

همداسې (لکه چې ربوبیت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې نافرمانه دي د الله تعالی له حکم نه (په سبب د دې) چې دوی ایمان نه راوړي.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿۳۴﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا شته له دې شریکانو ستاسې هغه څوک چې پیدا کړي دی خلق په اول کې، بیا ژوندي کړي دوی (پس له مرګه)؟ ووایه (ای محمده! دوی ته) چې الله اول پیدا کوي خلق بیا ژوندي کوي یې (وروسته له مرګه)؛ نو کوم لوري ته اړول کېږئ تاسې (له سمې لارې، چپې ته)؟.

تفسیر: تر دې ځایه پورې د «مبدأ» ثبوت وو، اوس د «معاد» ذکر دی، یعنې کله مو چې اعتراف وکړ، چې د ځمکې او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حیات او د ټولو پیدا کوونکی او اداره کوونکی هم دغه پاک الله دی؛ نو ظاهر دي چې د مخلوقاتو بیا پیدا کول او وروسته له مرګه بیا ژوندي کول او د دوی اعاده هم د همغه فعل کېدی شي، بیا د انبیاوو علیهم السلام په ژبو کله چې دوی پخپله د هغه د اعاده کولو خبر ورکوي، د هغه په تسلیم څه عذر شته؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ
اَمَّنْ لَّا يَهِدِّيْٓ اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿۳۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چې آیا شته له دې شریکانو ستاسې هغه څوک چې لاره وښیي حق ته؟ (بیا هم) ووایه (ای محمده! دوی ته) چې الله لاره ښیي حق ته، آیا نو هغه څوک چې لاره ښیي حق ته ډېر لایق دی د دې چې متابعت یې وکړی شي؟ او که هغه چې (پخپله هم) لاره نشي موندلی؟ مګر چې ده ته لاره وښوولی شي، نو څه باعث دی تاسې لره، څرنګه حکم کوئ؟.

تفسیر: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کې د هدایت د واسطو او وسائلو ذکر دی، یعنې همغسې چې ړومبنی پیدا کوونکی او وروستنی ژوندی کوونکی همغه یو الله تعالی دی او بل څوک نه دی؛ نو همدغه پاک الله د خپلو بندګانو د «معاد» صحیح او رښتیا لار ښوونکی دی، نه بل څوک، او په مخلوقات کې: لوی دی که وړوکی؛ ټول د ده لارښوونې ته محتاج دي، د ده پر هدایت او لار ښوونه باندې ښایي چې ټول لاړ شي.

باطل معبود په څه حساب کی دی چې چاته لار ښوونه وکړي؟ آیا دی پخپله بې د بل چا له هدایته او مرستې (مدد) او لاس نیولو یو پل هم واخیستی شي؟ نو ځکه د ده لارښوونه د بندګانو په حق کې د قبول قابله او وړ نه ده، چې ګوندې الله تعالی بې واسطې د هغو لارښوونه کړې وي، بیا دا څومره بې انصافي ده، چې انسان هغه مطلق هادي پر بېردي، او د دغو باطلو او کمزورو معاونینو او لار ښوونکو پسې لوېږي، او د همدوی اسره او هیله (امید) ونیسي.

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او نه کوي متابعت اکثر د دوی مګر د ګمان (اټکل)، بېشکه ګمان (اټکل) نه بې پروا کوي (هیڅوک) له حقه د هیڅ څیز، بېشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چې کوي (یې) دوی (نو جزا به ورکړي).

تفسیر: کله چې معلوم شو چې «مبدي» او «معید» او «هادي» همغه الله تعالی دی؛ نو د هغه په خلاف د شرک د لارې غوره کوونکو ته فکر کول پکار دي، چې د دوی په لاس کې کوم دلیل او برهان شته؟ چې د هغه په بناء د «توحید» قویم او قدیم مسلک پر بېردي او د ګمراهی او ضلالت په کوهي کې ځانونه اچوي، رښتیا خبره خو دا ده: چې د دوی سره پر ته له ظنونو او اوهامو او چټي او مهملو خبرو څخه بل هیڅ دلیل او برهان نشته، نو د اټکل غشی د حق او صداقت په بحث کې څه کار ورکولی شي؟.

وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسې فصاحته، بلاغته او اعجازه) چې په دروغو جوړ کړ شي غیر له الله نه، ولیکن دی تصدیق (رښتینی) کوونکی د هغه (کتاب) چې تېر شوی دی په مخکې د ده، او دی تفصیل کوونکی د هغه څه چې لیکلي شوي دي (پر تاسو)، نشته هیڅ شک په ده کې (چې راغلی دی) له لوري د رب د عالمیانو.

تفسیر: د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیر العقول فصاحت او بلاغت او جزالت باندې له نظر اچولو څخه دغه راڅرګندېږي چې: دغه پاک قرآن بېشکه همداسې یو کتاب دی، چې د پاک قدوس الله له لوري نازل شوی دی، او د ما سوا الله څخه بل هیڅوک داسې یو معظم کتاب نشي راوړاندې کولی.

پوره قرآن دې خو پخپل ځای پاتې وي، د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم ټول انسانان او پیریان عاجزان او ناتوان دي، لکه چې وروسته راځي: (او نه دی دا قرآن چې لولي یې محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسې داسې چې جوړ کړی شي د ځانه، بلکه هیڅوک یې نشي ویلی د ځانه غیر له الله تعالی نه، یعنې داسې نه ښایي چې دا کلام د بشر وي، ولیکن رالېږلی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چې تېر شوی دی په مخکې د ده، او په صدق یې هر څوک قایل دي، چې تورات او انجیل او زبور دی، او له دغو سره سم او مطابق دی، د دین په اصولو کې ډېر تعجب دی چې هغه حق شو او دغه نشو، بلکه د لوی قرآن کلام الاهیتوب له دې نه

ظاهر دی، چې د ګردو پخوانیو آسماني کتابونو مصدّق او د هغو د اصلي مضامینو حفاظت او د هغو د پخوانیو ویلو صداقت په علانیه ډول سره کوي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

بلکه آیا وایي دوی چې (محمد) له ځانه جوړ کړی دی دغه (قرآن)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې؛ نو راوړئ یو (لنډ) سورت په شان د ده (په اعجاز کې) او راوبولئ تاسې هغه څوک چې ستاسې له لاسه کیږي (دې معارضې ته لپاره د معاونت خپل) غیر له الله څخه که یئ تاسې صادقان (رښتیني په دغه دعوی د افتراء کې).

تفسیر: یعنې که ما دغه قرآن جوړ کړی وي؛ نو تاسې هم چې ما غوندې بشر یئ، ګرد سره راټول شئ، او د ده د یوه سورت پشان یو سورت راجوړ کړئ ! کـه د تمام جهان لیکونکي او لوستونکي او امیان سره راغونډ شي، او یو وړوکی سورت لکه قرآن غوندې راوړاندې کړي؛ نو وپوهیږئ چې قرآن عظیم الشأن هم د کوم یوه بشر کلام دی، چې د هغه مثال نور خلق جوړولی شي، مګر دغه خبره محاله ده چې تر أبد الآباد پورې کوم مخلوق داسې حوصله وکړی شي، او د قرآنکریم پرله پسې همغه دعـوی ده، چې زه د الله قدوس کلام یم، او همغسې چې د الله تعالی د ځمکې په شان بله ځمکه او د الله تعالی د لمر او د الله تعالی د آسمان په شان بل آسمان له پیدا کولو څخه ټول جهان عاجز او حیران دی، همغسې د الله تعالی د قرآن په شان د بل بیان یا قرآن د اتیان څخه هم ټول جهان عاجز او حیران دی.

﴿قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ (۱۵ جزء د بني اسرائیل سورت (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغې مسئلې مو په هغې رسالې کې چې په (اعجاز القرآن) سره موسومه ده؛ په زړه پورې خبرې کړې دي، شایقین دې هغه ووایي.

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

بلکه نسبت د دروغو یې وکړ په هغه قرآن چې پوره نه وو رسېدلی دوی په علم د هغه، او نه وو راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دې قرآن، همداسې تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاوو) هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه، نو وګوره ته چې څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاوو).

تفسیر: یعنې پاک قرآن ته «مفتري» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلّت تدبر له جهته دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوي، چې په سړه سینه او قرار زړه د قرآن په حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړي !.

ځینو مفسرینو د «تأویل» معنی په «تفسیر» سره کړې ده، یعنې د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کې په پوره ډول سره نه دي لویدلي، او ځینې له هغه قرآني وړاندوینې مرادوي، یعنې د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کې دا هم ده، چې د مستقبل په نسبت هغه اخبار چې پاک قرآن ورکړي دي، د هغو وقوع تر نن پورې نه ده شوې، نو ځکه دوی منتظر دي، چې د هغو ظهور به کله کیږي، مګر لږ فکر کول په کار دي، چې دغه د تکذیب سبب څرنګه کېدی شي؟.

وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

او ځيني له دې (مكذبانو) هغه دي چې ايمان راوړي پر دغه (قرآن) او ځيني له دوى نه هغه دي چې ايمان نه راوړي په دغه (قرآن)، او رب ستا ښه عالم دى پر (حال د) مفسدانو.

تفسير: يعني وروسته له دې نه له دوى ځنې ځيني كسان مسلمان كېدونكي دي، له هغو څخه تاسې ستر ګې واړوئ ! باقي هغه كسان چې پر خپلو شرارتونو قايم پاتې كيږي؛ پاك الله پر هغو ټولو عالم دى، او په مناسبو موقعو كې به هغوى ته مناسبه سزا ور كوي.

وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِيٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او كه تكذيب وكړي دوى ستا؛ نو ووايه (اى محمده ! دوى ته) ماته (جزا د) عمل ځما ده، او تاسې ته (جزا د) عمل ستاسې ده، تاسې بېزاره يئ له هغه كار چې كوم يې زه، او زه هم بېزاره يم له هغه كارونو چې كوئ يې تاسې.

تفسير: يعني كه د داسې دلائلو او براهينو د اورېدلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسې تكذيب وكړي؛ نو تاسې ووايئ چې: ما خو خپل فرض اداء كړى دى، مګر كه تاسې سره له پوهولو هم نه پوهېږئ؛ نو اوس ځمونږ او ستاسې لاره بېله ده، تاسې د خپل عمل ذمه وار يئ، او زه د خپل عمل، هر چا ته به د ده د عمل ثمره ور په برخه كيږي.

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ
تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

او ځيني له دې كفارو هغه كسان دي چې غوږونه نيسي تا ته (تمسخراً يا ظاهراً)، آيا نو ته اورول كولى شې كاڼه ته؟ (بلكه نشې كولى) او اګر كه وي دوى چې هيڅ عقل هم نه لري، (سمع او عقل يې دواړه ور ك وي). او ځيني له دوى هغه دي چې ګوري تاته (د سر په ستر ګو)، آيا نو ته به لاره وښيې ړندو ته؟ او اګر كه وي دوى چې هيڅ بصيرت (او پوه) نه لري (يعنې نه يې شې پوهولى).

تفسير: ځيني خلق اګر كه په ظاهره سره لوى قرآن او د رسول الله مبارك كلام آوري، او د دوى معجزات او كمالات ګوري، مګر هغه اورېدل او ليدل نافع دي چې د زړه په غوږونو او د زړه په ستر ګو سره وي، دا ستاسې په اختيار كې نه ده؛ چې كڼو زړونو او كڼو غوږونو ته خبره واوروې، په دې حال كې چې دوى د زيات كاڼه توب لامله قطعاً په حق كلام باندې نشي پوهېدى، يا ړندو زړونو ته د حق لار وښوولى شې؛ كله چې په دوى كې د بصيرت ماده نشته.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلَٰكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

بېشكه چې الله نه كوي ظلم پر خلقو هيڅ قدر، وليكن خلق پر نفسونو (ځانونو) خپلو ظلم كوي (چې خپل عقل او حس په ملاهيو كې په كار آچوي).

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ۚ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ
اللَّهِ وَمَا كَانُوا۟ مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾

او هغه ورځ چې (پس له مرګه الله) راجمع کړي کفّار حال دا لکه چې نه وو تېر کړي دوی (په دنیا یا په قبر کې) مګر په قدر د یوه ساعت له ورځې؛ پېژني به دوی یو تر بله پخپلو منځونو کې (په دغې ورځې کې)، په تحقیق زیانمن شوي دي هغه کسان چې تکذیب یې کړی دی د ملاقات د الله، او نه وو دوی سمه صافه لاره موندونکي.

تفسیر: یعني د محشر د هولناکو اهوالو او حوادثو د لیدلو څخه د ټول عمر، عیش، عشرت، آرامتیا او هوسایي دومره حقیره او قلیله په نظر ورځي، چې ګواکې په دنیا کې یې د یوه ګړی څخه زیاته هستوګنه نه وي کړې، او افسوس به کوي چې ټول عمر مې څومره په فضول او بېکاره تېر شوی دی، لکه چې سړی یوه ګړی یا دوه ګړی همداسې په چټې او چپو خبرو کې تېروي، او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د لیدلو څخه داسې خیال کوي، چې ګواکې په دنیا کې دومره زیات نه دی پاتې شوی، او دغه وېروونکی وخت یو ناڅاپه رارسېدلی دی، هلته تش یو ساعت یا دوه ساعته پاتې شوی یم، او دغه دی چې سمدلاسه دلته رسېدلی او په دغو تکلیفونو کې اخته شوی یم، کاشکې د هغه ځای د قیام مدت مې لږ څه ډېر وی، او دغې بدې ورځې ته دغسې ژر نه وی رسېدلی، ځینې مفسرین وایي چې: د برزخ (قبر) هستېدلو مدت به ورته لکه یوه ګړی ښکاري، والله أعلم.

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

او یا خو به وښیو خامخا تاته ځینې له هغه عذاب چې وعده یې کوو له دوی سره، او یا به وفات کړو تا (پخوا له تعذیب د دوی)؛ نو خاص مونږ ته بیا راتله د دوی دي، بیا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چې کوي یې دوی (نو د دوی تعذیب به تاته دروښیو په آخرت کې).

تفسیر: یعني هغه وعدې چې مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور ګرځولو کړې دي، لکه د «بدر» او نور مظفریت یا وروسته د وفات ستاسې به په عمل راځي؛ نو بنا پر دغه که ستاسې په حضور کې د هغو ظهور رانشي، په هر صورت دغه (وعدې) یقیني دي؛ چې هغه به ټولې پوره کېدونکې وي، که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنیا کې سزا ورنه کړه شي؛ نو په آخرت کې به وررسیږي، څمونږ له لاسه دوی نجات نشي موندلی، او نه تښتېدلی شي.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او لپاره د هر امت یو رسول دی، نو کله چې را به غی (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه)؛ نو حکم به وکړ شو په منځ د دوی کې په انصاف سره (چې رسول او مؤمنانو نجات وموندہ او مکذبین هلاکېدل) حال دا چې دوی به مظلومان نه وو (په دغه تعذیب کې).

تفسیر: پخوا له دې نه د دې امت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ذکر وو، اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه راښیي، چې هر جماعت او هرې فرقې ته د الله تعالی پیغام رسونکی رسول (استازی) ورلېږلي شوي دي، تر څو د الله تعالی حجّت تمام شي، د حجّت د اتمامه څخه پخوا هیڅا ته عذاب نه ورکولی کیږي، خلق عمل لا له پخوا څخه کوي، مګر په دنیا کې هغو ته سزا وروسته د رسول د رسېدلو او د حجّت له اتمامه ورکوله شي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وایي دوی (په مسخرو یا په استبعاد) کله به وي دغه وعده که یئ تاسې صادقان (په دغه وعده کې؛ نو راپې ولئ).

قُل لَّا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ۝٤٩

ووايه (اى محمده !) نه يم مالكك لپاره د ځان خپل (د دفع كولو) د ضرر او نه (د رسولو) د نفعي مګر د هغې (نفعي او ضرر) چې اراده وفرمايي الله، لپاره د هر امت يوه نېټه ده (د هلاكك)، كله چې راشي هغه اجل (نېټه د مرګك) د دوى؛ نو نه به وروستى كيږي دوى (د دغې نېټې خپلې نه) يو ساعت او نه ړومبى كيږي دوى.

تفسير: يعني د عذابونو او نورو درلېږل د الله تعالى كار دى، او هغه ځما په قبضه او اختيار كې نه دى، زه خو د خپلې نفعې يواځې دومره مالكك يم، چې هومره د الله تعالى اراده وي، نو بيا پر نورو د نېكى يا د بدى د وارد كولو مستقل اختيار ماته له كومه شو؟ د هر قوم لپاره يو مدّت او ميعاد د الله تعالى په علم كې مقرر دى، كله چې هغه ميعاد پوره شي؛ نو هغه وقت به ورسيږي، د بڼو د يوه رپ په اندازه تخلف په كې نه كيږي.

الغرض د عذاب د ژر غوښتلو څخه تاسې ته هيڅ يوه فائده په لاس نه درځي، هغه وقت چې د الله تعالى په علم كې غوټه او ټاكلى (مقرر) او معين شوى دى، هغه يوه دقيقه نه وړاندې او نه وروسته كيږي، او پوره په همغه وقت كې رسېدونكى او ورځكېدونكى دى.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ۝٥٠

ووايه (اى محمده ! دوى ته چې) آيا وينئ تاسې (يعني خبر راكړئ ماته) كه راشي تاسو ته عذاب د الله د شپې يا د ورځې؛ نو څه به وي هغه (عذاب) چې په جلتى سره غوښت له هغه نه مجرمانو (كافرانو)؟. (يا) نو څه به وكړي پخوا له هغه څخه مجرمان (ګناهګاران). (يا) نو څه دى هغه (عذاب) چې تلوار كوي په راتلو د هغه مجرمان (كافران).

تفسير: يعني كه د شپې اوده وي، يا د ورځې كله چې په دنيوي كارونو كې لګيا وئ، كه يو ناڅاپه د الله تعالى عذاب يې ونيسي؛ نو كه مجرم په دغه صورت كې جلتي هم وكړي؛ نو څرنګه به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وكړى شي؟ كله چې خپل ځان نشي ژغورلى (بچ كولى)؛ نو بيا د وخت د پوښتنې كولو څخه څه فائده وررسيږي؟.

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنتُم بِهِ ۚ آلْآنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ۝٥١

آيا كله چې واقع شي (دغه عذاب) نو ايمان به راوړئ تاسې په هغه، (الله فرمايي): آيا اوس (ايمان راوړئ چې عذاب نازل شو) حال دا چې په تحقيق وئ تاسې چې په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتي كوله.

تفسير: يعني د عذاب دغه ژر غوښتنه د دې لپاره كوي چې هغوى د عذاب په نزول نه دي متيقن، كه دوى په دغه وخت كې متيقن كېدل؛ نو فائده يې ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به يې كوښښ كولو، كه د عذاب د راتګ څخه وروسته يې يقين راشي؛ نو څه فائده به ور ورسيږي؟ په دغه وخت كې به د الله تعالى لوري ويل كيږي، چې ښه اوس خو تاسې قائلان شوئ، حال دا چې پخوا مو دغه دروغ بلل، ځكه چې تقاضا كول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو كولو په نيت وو، كه نه دغه وخت د اقرار كولو څخه هيڅ يوه فائده به در ونه رسيږي.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ۝ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۸۴ - ۸۵) آيت (۹) ركوع).

﴿ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾﴾

بیا به وویل شي هغو کسانو ته چې ظلم يې کړی وي: وڅکئ عذاب (دائم) د همېشګۍ، آیا سزا به درکولی شي تاسې ته (درکولی به نشي) مګر په سبب د هغه شرک او تکذیب چې وئ تاسې چې کول به مو، (یا) نه درکولی شي جزاء مګر په سبب د هغې چې وئ تاسې چې کول به مو (چې هغه شرک او تکذیب ستاسو دی).

﴿وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾﴾

او پوښتنه کوي له تا نه چې آیا حق دی دا (قرآن یا دعوی د نبوّت یا عذاب؟ که مسخرې کوي؟) ووایه (ای محمده ! دوی ته) هو ! قسم دې وي ځما په رب خپل چې بېشکه دغه خامخا حق دی، او نه يئ تاسې عاجزوونکي (د الله چې له عذابه يې ځان خلاص کړئ).

تفسیر: یعني د غفلت په نشه کې بې سده شوي په تعجب سره پوښتنه کوي چې: آیا دغه خبره رښتیا ده چې مونږ وروسته له مرګه بیا ژوندي کېږو؟ او د دائمي عذاب خوند به وڅکو؟ آیا په رښتیا سره وروسته له بخرکي بخرکي کېدلو او له خاورو سره ګډېدلو به بیا له نوي ژوند سره ژوندي کېږو؟، (ای محمده !) تاسو وفرمایئ دوی ته چې دا څه د تعجب خبره ده؟ ! دغه پېښه خو هرومرو بالیقین کېدونکې ده، ستاسې ګډ کېدل په خاوره کې او بخرکي بخرکي کېدل الله تعالی له دغه څخه نه شي عاجزولی چې د پخوا په شان بیا تاسې همغسې پیدا کړي او د شرارتونو خوند دروڅکوي.

﴿وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾﴾

او که بېشکه (مملوک شي) لپاره د هر نفس چې ظلم يې کړی وي (پخپل ځان باندې په کفر او شرک سره) ټول هغه چې دي په ځمکه کې؛ نو خامخا به فدیه ورکړي دغه نفس په دغه (هر څه سره؛ له عذابه) او وبه مومي دوی (په زړونو خپلو کې ـ په ترک د ایمان) پښېماني کله چې ووینې عذاب او فیصله به وکړه شي په منځ د دوی کې په انصاف او حال دا چې دوی به مظلومان نه وي.

تفسیر: یعني که فرضاً د ځمکې د مخ ټولې خزانې د ده په قبضه کې وي؛ نو کوښښ به وکړي چې هغه ټول ورکړي، او د الله تعالی له عذابه ځان وژغوري (بچ کړي)، (کله چې دوی لره مالکیت د ﴿فِي الْأَرْضِ﴾ نشته؛ نو فدیه ورکول هم نشته، او له عذابه هم نجات نه نومي، او ښکاره به کړي دوی پښېماني یا پټه به يې کړي، او وبه مومي دوی په زړونو خپلو کې پښېماني په ترک د ایمان سره، او دا ځکه چې دا لفظ د «أسروا» له اضدادو څخه دی، نو ځکه اطلاق يې پر دواړو صحیح دی، یعني او بیا به مومي دوی په زړونو خپلو کې درد او پښېماني او) پخپلو حرکاتو به پښېمانیږي، او غواړي به چې نور خلق د دوی پر دغې پښېمانۍ خبر نشي، مګر بالآخر بې اختیاره به هغه ښکاره کوي، او په هغه وخت کې به ووایي: ﴿يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ﴾ ﴿يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا﴾.

﴿أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾﴾

واورئ خبردار شئ ! چې بېشکه خاص الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو او په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً وخلقاً وعبيداً)، واورئ خبردار شئ ! چې بېشکه وعده د الله حقه ده، ولیکن زیات له خلقو (چې کفّار دي) نه پوهیږي.

تفسیر: یعني په ګرد جهان کې یوائې د پاك الله حکومت دی، او د عدل او انصاف اجراءات کیږي، او هیڅ مجرم به تري ونشي تښتېدی، او نه هیڅ یو مجرم به په رشوت او بلېږ ورکولو خپل ځان ژغورلی (بچ کولی) شي.

هُوَ يُحْيِ وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

همدغه (الله) ژوندي کول او مړه کول کوي، او همده ته بیا بیولي کېږئ (په قیامت کې لپاره د جزا).

تفسیر: کله چې ژوندي کول او مړه کول دالله تعالی فعل او کار دی، نو د دوهم ځلي ژوندي کول به ورته څه اشکال ولري؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلي ده تاسې ته موعظه (پند) له جانبه د رب ستاسې او شفاء (دارو) لپاره د هغو (ټولو روحاني امراضو) چې دي په سینو (د خلقو کې د جهالت) او هدایت او رحمت دی لپاره د مؤمنینو.

تفسیر: دغه ټول د قرآنکریم صفات دي، «قرآن عظیم» له اوله تر آخره پورې داسې پند دی؛ چې خلق له مضرو او مهلکو خبرو څنې ژغوري (بچ کوي)، د زړونو د روحاني رنځورۍ لپاره د شفاء نسخه ده، د وصول الی الله او د الله تعالی د رضا لپاره ښوونکی دی، او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کې د الله تعالی د رحمت وړ او مستحق ګرځوي، د څینو محققینو په نزد په دغه آیت کې د انساني نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده، یعنې هر هغه سړی چې قرآن کریم باندې متمسک شي، په دغو ټولو مراتبو باندې کامیابېدی شي:

(۱): خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوري، د ﴿مَّوْعِظَةٌ﴾ په لفظ کې اشاره ده.

(۲): خپل باطن د فاسده وو عقائدو او ردیئه وو ملکاتو څخه تش کول، له ﴿وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ﴾ څخه مفهومیږي.

(۳): خپل نفس په حقه وو عقائدو او فاضله وو اخلاقو سره ښایسته کول، چې د هغه لپاره د ﴿وَهُدًى﴾ لفظ زیات مناسب دی.

(۴): د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته الله تعالی جل جلاله د رحمت انوار پر نفس فیض کېدل، چې د ﴿وَرَحْمَةٌ﴾ د لفظ مدلول دی.

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

ووایه (ای محمده! مؤمنانو ته) په فضل د الله سره او په رحمت د الله سره؛ نو په همدغه (فضل او رحمت) دې خوشاله شي مؤمنان، (ځکه چې) دغه (فضل او رحمت) ډېر غوره دی له هغو مالونو چې جمع کوي (یې) دوی.

تفسیر: یعني ووایه ای محمده! مؤمنانو ته چې خوشاله اوسئ په هغه فضل د الله تعالی سره چې په تاسې دی، چې هغه قرآنکریم یا خلود دی، یا لقاء او رضاء د الله تعالی ده، او په رحمت (او مهرباني) د الله تعالی سره چې پر تاسې دی، او هغه رحمت محمد رسول الله یا توفیق یا عصمت یا نجات دی، پس ښایي په دې رالېږلې شویو دې خوشاله شي دوی، ځکه چې دنیوي مال او متاع لره هیڅ بقاء او وفاء نشته.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ؕ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿۵۹﴾

ووايه آيا وينئ تاسې (يعني خبر راكړئ ماته د) هغه څيز چې نازل كړى دى الله تاسو ته له رزق څخه، نو ګرځولى دى تاسې له دغه رزق څخه (ځينې) حرام او (ځينې) حلال، ووايه (اى محمده ! دوى ته): آيا الله اذن كړى دى تاسې ته (په دغه تحليل او تحريم كې، نه) بلكه په الله پورې دروغ تړئ تاسې (له ځانه).

تفسير: يعني پاک قرآن چې د نصيحت، شفاء هدايت او رحمت په صورت رانازل شوى دى، همغه د استناد او تمسّک كولو وړ او لايق دى، د الله تعالى د احكامو معرفت او د حلالو او حرامو تميز په همدغه سره كېدى شي، دغه بابيزه (خوشې) خبرې او واهيات دي، چې الله تعالى ستاسې د انتفاع لپاره هر قسم روزي پيدا كړې ده، بيا تاسې تش پخپلو آراوو او أهواوو په هغو كې يو شى حلال او بل شى حرام دروئ، آيا تاسې د دې خبرې څه حق لرئ چې پخپل سر او له خپله ځانه د تحليلولو او تحريمولو په نسبت فيصلې كوئ؟ آيا تاسې د داسې خبرو كولو جرأت كولى شئ؛ چې الله تعالى داسې حكم مونږ ته راكړى دى؟ يا همداسې له خپله ځانه پر الله تعالى دروغ تړئ؟ په وروستني آيت كې يې په صاف ډول سره اشاره فرمايلې ده، چې دغه پرته له افتراء على الله بل هيڅ شى نه ده.

تنبيه: د هغو شيانو مفصله تذكره چې دوى هغه په خپل سر حلال او حرام درولي وو؛ د «المائدې» او د «الأنعام» په سورتونو كې تېره شوې ده.

وَمَا ظَنُّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۶۰﴾

او څه شى دى ګمان د هغو كسانو چې له ځانه تړي پر الله باندې دروغ په ورځ د قيامت كې (چې څه به ورسره وكړي الله)؟، بېشكه الله خامخا څښتن (خاوند) د فضل دى پر خلقو، وليكن اكثره خلق نه وباسي شكر (په دغو نعماوو).

تفسير: يعني دا خلق د قيامت په نسبت څه خيال كوي؟ چې له دوى سره به څه قسم معامله كيږي، په سختۍ به ونيول شي؟ كه ورو به خوشې كړل شي؟ عذاب او ربړ (تكليف) به وګالي (برداشت كړي)؟ كه نه؟ په څه څه خيالاتو كې ډوب تللي دي؟، ښايي چې دوى دغه خبره ښه په ياد ولري، هر هغه سزا چې دوى ته وركوله كيږي؛ هغه خامخا دوى ته رسېدونكې ده، او له سره هغه بېرته كېدونكې نه ده.

الله تعالى په خپل فضل سره خلقو ته په دنيا كې ډېر مهلت وركوي، او له ډېرو تقصيراتو څخه يې تېرېږي، ليكن ډېر خلق د الله تعالى د دغه تلطيف په مقابل كې د شكر ايستلو او متنبه كېدلو په ځاى لا زيات زړور او بې خوفه كيږي، بالآخر دوى بيخي د سزا وركولو وړ او مستحق ګرځي.

وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ وَّمَا تَتْلُوْا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَّلَا تَعْمَلُوْنَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُوْدًا اِذْ تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ؕ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَّبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ وَلَاۤ اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَاۤ اَكْبَرَ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿۶۱﴾

او نه يې ته (مشغول) په كوم كار كې (له خپلو كارونو) او نه لولې ته (هيڅ آيت، سورت) له دې نه (يعني) له قرآنه، او نه كوئ (اى انسانانو كوم كار) له كارونو څخه مګر اوسو مونږ پر تاسې

شاهدان کله چې مصروف (بوخت) اوسېږئ تاسې په هغه کې، او نه غائب کیږي له ربه ستا په اندازه د یوې ذرې (واړه میږي یا پوټې د ګرد نه) په ځمکه کې، او نه په آسمانونو کې، او نشته ډېره وړوکې له دغې ذرې څخه، او نه ډېر غټ (له دې نه) مګر (دا ټول لیکلي پراته دي) په کتاب واضح (ښکاره په لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنې د پاک قرآن په وسیله هغه جهاد چې دوی یې کوي؛ هغه ټول د الله تعالی په حضور کې دی، او خلق هغه ښې یا بدې معاملې چې کوي؛ هغه هم ټولې د الله تعالی په حضور کې ظاهرې پرتې دي، هر کله چې کوم مخلوق په کوم کار کې لاس پورې کوي، او په هغه کې مشغول او لګیا کیږي، اګر که د دوی په فکر او خیال کې د پاک الله فکر او تصور هم تېر نشي؛ مګر الله تعالی یې له ابتداء څخه تر انتهاء ګوري، (فان لم تکن تراه فانّه یراک)، په ځمکه او آسمان هر چېرې چې د یو ذرې په اندازه یا له هغه څخه وړوکی یا لوی کوم شی هم وي؛ هغه ټول د الله تعالی په علم محیط کې شته، او له سره ترې نه غائبیږي، بلکه د الله تعالی د علمه راښکته هم د ټول (ما کان و ما یکون) حال په کتاب مبین یعنې لوح محفوظ کې ثبت دی، چې هغه ته د تدبیر په عالم کې ښایي د الله تعالی د علم صفحه وویلی شي.

اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۶۲﴾

واورئ خبردار شئ ! چې بېشکه دوستان د الله نشته هیڅ قسم وېره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کیږي (هیچېرې له فوت د کوم مأمول نه).

تفسیر: ابن کثیر «رحمه الله» د حدیثه وو روایاتو په بنا دغه مطلب بیان کړی دی چې: «اولیاء الله (د الله دوستانو) ته به په آخرت کې د محشر د اهوالو او وېرو څخه هیڅ خوف او وېره نه وي، او نه د دنیا د پرېښودلو څخه دوی خفه کیږي»، ځینې مفسرینو دغه آیت عام ایښې دی: یعنې په هغو به د اندېښنې او د پرېشانۍ او د حوادثو د وقوع خوف نه په دنیا کې او نه په آخرت کې وي، او نه د کوم مطلوب فوتېدلو څخه به مغموم اومتأثر کیږي.

ګواکې د خوفه د الله خوف یا له غمه د آخرت د غم نفي مراده نه ده، بلکه په دنیا کې د دنیوي خوف او غم نفي مراده ده، چې د هغې احتمال د أعداوو او د نورو په مخالفت باندې کېدی شي، چې هغه به کاملینو مؤمنینو ته له سره نه پېښیږي، او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمینان لري، او د ټولو تکوینیه وو واقعاتو په نسبت داسې اعتقاد لري، چې هغه خامخا په یو حکمت او مصلحت مبني وي، نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هیڅ تکلیف نه رسوي.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿۶۳﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دي چې ایمان لري او وي دوی چې ځان ساتي (له معاصیو او وېریږي له الله نه).

تفسیر: دا د «أولیاء الله» تعریف فرمایي، یعنې متّقي مؤمن د الله تعالی ولي دی، پخوا له دې نه په څو ځایونو کې معلوم شوي دي، چې د ایمان او تقوی ډېر مدارج دي، نو د ایمان او تقوی هره درجه چې په هر چا کې موجوده وي؛ په هغې درجې به د ولایت یوه برخه ورثابتیږي، مثلا لس شل او سل روپۍ هم مال، او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، یو لک، یو ملیون هم مال دی، لیکن په عام عُرف کې د لس او شل او سل روپۍ لرونکي مالک ته شتمن او مالدار نه ویل کیږي، تر څو چې «معتدّ به» د مال او دولت مقدار د چا سره نه وي، همداسې وپوهېږئ چې ایمان او تقوی هم په هره مرتبه کې چې وي؛ هغه د ولایت یو شُعبه ده، او په دې حیثیت ټولو مؤمنانو ته في الجمله ولي ویل کېدی شي، لیکن په عُرف کې ولي هغه ته ویلی شي، چې په کې د ایمان او تقوی یوه خاصه درجه وموندلی شي.

لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيْلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٦٤﴾

دوی ته زېرې دی په دغه ژوندون لږ خسیس کې او په آخرت کې، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالی) ته، دغه (زېرې د دواړو جهانو) هم دغه دی برې ډېر لوی.

تفسیر: اولیاوو ته په دنیا کې څو ډوله بشارات دي، مثلا حق تعالی هغو ته د انبیاوو علیهم السلام په ژبه د ﴿وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ او نورو زېري ورکړي دي، یا به پرښتې د موت په قریبېدلو هغو ته وایي: ﴿وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۳۰) آیت (۴) رکوع).

یا به ډېر رښتین او مبارک خوبونه ویني، یا د هغو په نسبت د الله تعالی نور بندګان ښه خوبونه ورته ویني، چې د صحیح حدیث سره موافق د نبوت د شپږ څلوېښتو اجزاوو څخه یو جزء دی، یا د دوی په معاملو کې د الله تعالی له لوري به یو خاص قسم تایید او امداد کېږي، یا په خواصو کې او کله له خواصو څني تجاوز کوي په عوامو کې هم ده ته مقبولیت حاصلیږي، او خلق د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه کوي، دغه ټول شیان تر دنیوي بشاراتو لاندې درجه په درجه راتلی شي، مګر په اکثرو روایاتو کې د ﴿لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ تفسیر په صالحه وو رؤیاوو سره کړی شوی دی، والله أعلم.

پاتې شول اخروي بشارات هغه پخپله په پاک قرآن کې منصوص دي ﴿بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ﴾ او په حدیث کې هم دغه تفسیر منقول دی.

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۚ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦٥﴾

او نه دې خفه کوي تا (ای محمده !) خبرې د دوی (چې الله نه مني او ستا تکذیب کوي او ډاروي دې) بېشکه چې زور خاص الله لره دی ټول، هم دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: په دې آیت کې رسول الله ته تسلي ورکوي؛ چې تاسې د احمقانو او شریرانو له خبرو څخه مه خفه کېږئ ! ټول زور او غلبه د الله تعالی په لاس کې ده.

اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُرَكَآءَ ۗ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿٦٦﴾

واورئ خبردار شئ ! چې بېشکه خاص الله لره دي هر هغه څوک چې په آسمانونو کې دي (لکه پرښتې) او هغه څوک چې په ځمکه کې دي (لکه انسانان، پیریان سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبیداً)، او نه کوي متابعت هغه کسان چې بولي (عبادت کوي) دوی غیر د الله د شریکانو (چې په واقع کې شریکان نه دي له الله سره)، متابعت نه کوي دوی د (هیڅ شي) مګر د ګمان (خپل چې دا بُتان او معبودان شریکان دي د الله سره)، او نه دي دوی مګر دروغ وایي (اټکلونه چلوي په دې نسبت د شرک کې).

تفسیر: یعنې په ګردو آسمانونو او ځمکو کې د واحد احد الله سلطنت دی، ګرد انس او جن او ملک د الله تعالی مملوک او مخلوق دي، د مشرکانو دغه غیر الله بلل او دوی الله تعالی سره حصه دار ګرځول؛ یوائې په توره تیاره کې غشي وهل، او واهي، تباهي خیالات دي، د دوی په لاسونو کې نه کوم حقیقت شته، او نه څه حجّت او برهان، تش د اوهامو او ظنونو په تیارو کې خپل سرونه او پښې ژوبلوي.

هُوَ الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿۶۷﴾

الله همغه ذات دی چې گرځولې یې ده تاسې ته شپه (تیاره) لپاره د دې چې آرام شئ تاسې په دې کې، او (گرځولې یې ده) ورځ ښوونکې (روښانه)، بېشکه په دغه (ظلمت او نور) کې خامخا دېر دلایل (د قدرت او وحدانیت) دي لپاره د هغه قوم چې اوري دغه قرآن (په غوږونو د زړه).

تفسیر: د شپې او د ورځې او د نور او ظلمت پیدا کوونکی همغه یو الله دی، خیر او شر او د ټولو متقابلو اشیاوو خالق هم دی دی، په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردید شوه، او په دې لوري هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسې چې د شپې له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه ورځ راولي، او د لمر په رڼا کې ټول هغه شیان صاف په نظر راځي چې د شپې تیاره کې نه ښکاریده؛ همداسې د مشرکینو د اوهامو او د ظُنونو د پردې لرې کېدلو څخه وروسته د قرآنکریم د لمر رڼا وځلیږي، چې خلقو ته د وصول الی الله پوره سمه لاره ښوونکې دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ۭ هُوَ الْغَنِيُّ ۭ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ اِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍۢ بِهٰذَا ۭ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۸﴾

وایي کفار نیولی دی الله ولد (ځوی لور، نو فرمایي الله په رد د دوی کې) پاک دی الله، هم دی غني (بې پروا دی)، خاص ده لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکې کې دي، نشته تاسې څخه هیڅ برهان حجّت سند په دې (چې الله تعالی ولد نیولی دی)، آیا وایئ تاسې پر الله هغه خبرې چې نه پوهېږئ تاسې (پرې).

تفسیر: په دغه کې د عیسایانو د شرک تردید دی، چې مسیح علیه السلام یې د الله تعالی ځوی ټاکلی (مقرر کړی) وو، دغه خبره د پوهېدلو وړ (لایق) ده، که دوی په واقعي ډول «مسیح» (معاذ الله) صلبي ځوی وګڼي، نو له دې نه لویه ګستاخي او سپین سترګي او کفر به څه وي؟ الله قدّوس بالبداهه له ښځې او اولاد څخه پاک او منزّه دی، که له ځوی څخه مراد متبني وي، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لري چې یو مخلوق خپل متبنّی وګرځوي؟ آیا (معاذ الله) له ده سره د اولاد حسرت او د ځوی د نشتوالي څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چې وروسته له دې نه (معاذ الله) د ده مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسي؟ یا دا چې د زړورتوب او حرج په وقت ورته تکیه او د مرستې وسیله وي، العیاذ بالله، دی خو له دغو ټولو شیانو څخه بې نیازه او بې پروا دی، او نور ټول خلق په هر وخت او هر ځای کې ده ته محتاج دي، دی به ځوی، لمسی، تبنّي (ځوی نیوني) او نورو ته څرنګه احتیاج او اړتیا (مجبوري) ولري، ګرد شیان د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ کې د داسې نسبې علائقو ګنجایش او ځایېدل له کومه کیږي؟ دا لویه سخته خبره ده؛ چې د الله تعالی په نسبت محض له جهالته داسې دروغ او بې سنده خبرې وویلې شي.

قُلْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿۶۹﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيْقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيْدَ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ﴿۷۰﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه هغه کسان چې له خپله ځانه تړي پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشي (له عذابه او په مراد به ونه رسیږي). نفع اخیستل دي په دنیا کې

بیا مونږ ته راتله د دوی دي (پس له مرګه)؛ بیا به وروڅکوو مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دې چې وو دوی چې کافران کېدل (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعني پر الله دروغ تړونکي اګر که د ډېر دنیوي قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانونو او وسائلو مغرور هم وي؛ لیکن ده ته حقیقي نیکي او برى له سره په برخه کېدى نشي، البته د لږو ورځو له مخې به په دنیا کې مزې کوي، او بالآخر یې د پاک الله په لوري رجوع ده، چې هلته به د خپلو جرائمو په بدل کې د نهایت سخت عذاب خوند وڅکي.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده !) پردوی حال د نوح کله چې وویل (نوح) قوم خپل ته چې ای قومه ځما ! کـه چېرې وي سخت پر تاسې اوسېدل ځما (ډېر وخت په تاسې کې)، او پند درکول ځما (تاسې تـه) په آیتونو د الله؛ نو خاص په الله باندې توکل کړی دی ما، نو راغونډ (او کلک) کړئ تاسې کار خپل او (راټول کړئ) شریکان خپل، بیا دې نه وي کار ستاسې په تاسې باندې پټ (یعني ټول ښکاره راپسې ملا وتړئ)، بیا راورسوئ ماته هر قسم ضرر، او مهلت مه راکوئ ماته (هیڅ قدر څو خلاص شي ځما دغه اقامت او ستاسې دغه محنت).

تفسیر: یعني ای محمده ! اهل د مکې معظمې ته د نوح علیه السلام او د ده د قوم حال واوروه ! څو ترې عبرت حاصل کړي، که دوی د خاتم الأنبیاء صلی الله علیه وسلم پر تکذیب او عداوت هم داسې ملا تړلي وي، او له خپلو شرکیاتو ځنې لاس نه اخلي؛ نو د دوې انجام به هم همغسې کېدى شي، چې د نوح علیه السلام د تکذیب کوونکو وشو، او هم د دې واقعې له بیانولو څخه یوه موخه نبي علیه السلام ته تسلي ورکول دي، چې تاسې د خلقو د دښمنۍ او شرارت څخه دومره زیات خفه اومه متأثر کېږئ ! ځکه چې هر نبي ته داسې حوادث ور د مخه شوي او ټولو د همدې قسمو حالاتو مقابله فرمایلې ده، مګر په آخر کې فقط حق غالب شوی دی، او د حق او صداقت دښمنان تباه او برباد شوي دي.

﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ الآیه ـ یعني ستاسې د خوښې او خفګان او د موافقت او مخالفت د یوې ذرې په اندازه هم زه پروا نه لرم، د نورو انبیاوو علیهم السلام په شان ځما هیله (امید) او اسره هم صرف په الله واحد احد صمد ده، که تاسې ځما په پوهنه او پند نه پوهېږئ، یا یې نه منئ؛ نو واک (اختیار) لرئ، زه خو د خپل منصبي فرض په ادا کولو کې هیڅ قصور نشم کولی، که تاسې ځما دغه وضعیت بد منئ، او دښمني راسره کوئ، او نقصان رارسوئ؛ نو دغه شیان قطعاً ځما پر دغو ارادو څه اثر نشي غورځولی، هر هغه شی چې ستاسې په امکان کې شته؛ په ډېر شوق او مینه سره یې پر ما اجراء کړئ، ځما پر خلاف جرګې او مشورې وکړئ ! او که کوم پوخ تجویز جوړ کړئ، یا کومه خبره غوټه کړئ، او د خپل کار ملګري بلکه فرضي معبودان مو هم راټول کړئ !، او ټول سره لاس او فکر یو کړئ !، او پر یوه غیر مشکوک او غیر مشتبه رایې قائم شئ !، بیا په خپلو متفقه وو طاقتونو سره هغه راجاري کړئ ! او د یوې شیبې مهلت راته مه راکوئ !؛ نو بیا به ګورئ چې ځما د نبوّت د استقامت او د توکّل د غره په مقابل کې د ټولې دنیا قوتونه او تدبیرونه څرنګه بېکاره او لتاړه او څنګه یې بخر کې په هوا الوځي؟.

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾

نو که ګرځېدئ تاسې (له پنده او ویې نه منئ) پس نه ده غوښتې ما له تاسو څخه هیڅ اجر (مزدوري)، نه دی اجر ځما (په دې چې بولم تاسو ایمان ته) مګر پر الله دی، او امر (حکم) شوی دی ماته په دې چې اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ایښودونکو څخه الله ته).

تفسیر: یعني ستاسې په مقابل کې نه د جاني او بدني تکالیفو څخه ویرېږم، او نه د مالي نقصان څه فکر او اندېښنه راسره شته، زه د تبلیغ او د دعوت په خدمت څه معاوضه هم له تاسې څخه نه غواړم چې دغه اندېښنه راته پیدا شي؛ چې ستاسې په خفګان به ځما تنخوا بنده شي، یا کم له کمه تاسې ته د داسې وینا موقع په لاس درشي؛ چې ځما ټول جد او جهد د مال له حرصه او د پیسو په طمع دی، ځما اجرت او مزدوري د هغه لوی ذات په ذمه ده، چې زه یې کار کوم.

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَعَلْنَٰهُمْ خَلَٰٓئِفَ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿۷۳﴾

نو نسبت د دروغو وکړ دوی نوح ته، پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چا ته چې وو له ده سره په بېړی کې (له غرقه)، او وګرځول مونږ دوی خلیفګان، او غرق کړل مونږ (په طوفان کې) هغه کسان چې تکذیب یې کړی وو د آیتونو ځمونږ، نو وګوره چې څرنګه شوه آخره خاتمه د وېرولیو شویو (یعني هلاک شول).

تفسیر: یعني له هر چا سره چې د عبرت سترګې وي؛ هغه دې وګوري چې د مکذبینو انجام څرنګه شوی وو؟ دغه خلقو ته په سلهاوو کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ، او نصیحت یې وکړ، او له نفعې او ضرر څخه یې خبردار کړل، کله چې هیڅ یوه خبره یې مؤثره ونه لوېده او قبوله نشوه، بلکه بالعکس د دوی ذاتي عناد او فرار لا ورپسې زیات شو؛ نو دلته د پاک الله له لوري د اوبو سخت طوفان (ځپان) ورنازل شو، او په هغه کې ټول مکذبین سره ډوب شول، یواځې نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چې پر بېړۍ سواره وو)؛ محفوظ پاتې شول، او د انسانانو وروستنی نسل له همدوی ځنې پاتې شو، او د ډوب شویو خلقو په ځای کې هم دغه د بېړۍ سواره مسلمانان ودان شول، د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الأعراف» په سورت کې هم تېره شوې ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿۷۴﴾

بیا لیږلي وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهیم، لوط، شُعیب)، نو راوړي وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره، پس (مستعد) نه وو دوی (دې ته) چې ایمان یې راوړی وی په هغو (دینیه وو اصولو) چې تکذیب یې کړی وو د هغو (اصولو) پخوا (له بعثت د رسولانو)، همداسې (لکه چې مهر مو لګولی وو په زړونو د دوی) مهر لګوو مونږ په زړونو د تېرېدونکو (له شرعي حدودو).

تفسیر: یعني د نوح علیه السلام څخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهیم، شعیب او نور انبیاء علیهم السلام یې د خپلو اقوامو په لوري له ښکاره وو نښو او دلائلو سره لیږلي وو، لیکن د هغه جهالت او کفر په حالت کې چې دغه خلق د خپلو انبیاوو د بعثت څخه پخوا وو، او د هغو شیانو په سبب چې پخوا له دې نه یې پرله پسې د انبیاوو تکذیب کړی وو؛ بیا یې دا توفیق ونه موند چې د نورو انبیاوو چې د تشریف راوړلو او د دوی د پوهولو څخه وروسته پر حقائقو وپوهیږي او اسلام ومني، بلکه د هغو صحیحه وو اصولو تکذیب چې پخوا له دې نه قوم د نوح کړی وو؛ دوی ټولو هم د هغو د منلو څخه انکار وکړ، او همغه یوه «نـه» چې یو ځلې د ړومبنیو د خولې څخه وتلې وه؛ ممکن نه وو چې بیا د نورو وروستنیو له خولو په «هـو !» سره بدله شي، دوی هم په همغې بې ایمانۍ او تکذیب الحق تر آخره پورې کلک ولاړ وو.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿۷۵﴾

بیا ولېږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) څخه موسی او هارون (دواړه وروڼه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو څمونږ؛ نو تکبر وکړ دوی، او وو دوی قوم مجرمان (کافران زړور په ګناهونو).

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿۷۶﴾

نو کله چې راغی دوی ته حق (رښتیا خبره) له نزده څمونږ؛ نو وویل دوی: بېشکه دا خامخا سحر (کوډې) دی ښکاره.

تفسیر: یعنې د «عصا» او د «ید بیضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د لیدلو او د موسی علیه السلام زښته زیات تاثیردارو خبرو د اورېدلو څخه یې وویل چې: «دغه ټول امور ښکاره جادو دی» ځکه چې د ده په خیال کې د ګردو فوق العاده شیانو آخري درجه هم دغه جادو کېدی شي.

قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿۷۷﴾

وویل موسی (دغو قاتلانو ته) آیا وایئ تاسې دغه حق (رښتینې معجزې) ته کله چې راغله تاسې ته (چې معجزه نه ده، سحر دی): آیا سحر دی دا (بلکه نه دی)، حال دا چې نه مومي برى ساحران (له عذاب د نیران).

تفسیر: یعنې حق ته جادو وایئ، آیا جادو داسې کېدی شي؟ او آیا جادګر، کوډګر څرنګه د نبوت دعوی کولی شي؟ او د حق او باطل په کشمکش کې بریالی (کامیاب) کېدی شي؟ د سحر او معجزې په منځ کې فرق او توپیر نه کول، د دوی د لنډو پوهېدلو کار دی، چې د طلا او سرو زرو او ژېړو په منځ کې فرق نشي کولی، د نبي روښانه مخ، سوچه اخلاق، د تقوی رڼا، له شوکته اوعظمته ډکو احوالو کې داسې ښکاره ګواهي موجوده ده، چې کوډګري او شعوذه بازي له سره له دوی سره هیڅ یو نسبت نه لري، نو بیا نبي الله ته «ساحر» ویل په کومې اندازې بېحیایي او لیونتوب دی؟.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿۷۸﴾

وویل فرعونیانو (موسی ته) آیا راغلی یې ته مونږ ته لپاره د دې چې واړوې مونږ له هغه کاره چې موندلي دي مونږ پرې پلرونه خپل، او چې شي تاسې دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کې، او نه یو مونږ ستاسې دواړو (په نبوت) باور کوونکي.

تفسیر: یعنې معاذ الله ته د دنیا حریص او بد نیت یې، یو سیاسي تحریک په مذهبي رنګ سره وړاندې کوې، ستا مقصد او غرض همداسې معلومېږي، چې له مذهبي حیثیته یو لوی انقلاب جوړ کړې، او په دغه ملک کې خپله سرداري او حکومت ټینګ کړې، او د دې ځای پخواني سرداران (قبطیان) برطرف کړې، نو په یاد یې ولره ! چې ستا دغه غوښتنه پوره کېدونکې نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو، او نه دې له سره مشرتیا تسلیموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿۷۹﴾

او وویل فرعون (مقربانو خپلو ته چې): راولئ تاسې ماته هر هغه ساحر چې ښه (پوهه او) ماهر وي.

تفسير: دغه د موسی علیه السلام د تقرير جواب وو، يعني پاتې شوه د سحر او د معجزې جګړه د هغې تصفيه هم عملاً کوو، چې د دې ملك ډېر لوی ماهر کوډګران راټول کړل شي، بيا دغه کوډګران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کې خپلې نندارې دربنکاره کړي؛ نو ټول به سره ووينې چې تاسې نبيان يئ؟ که (معاذ الله) کوډګران؟، نو ځکه د فرعون په ټوله پاچاهۍ کې سرېي خواره شول، او هر لوري ته نو محصلان لاړل، چې ښه پوهان، مشاقان او ماهران کوډګران چې هر چېرې وموندل شي؛ ژر دې راحاضر کړل شي !، د دې مفصله واقعه د «الأعراف» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتلی شي.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا۟ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٨٠﴾

نو كله چې راغلل ساحران (د معارضې ميدان ته)؛ وويل دوی ته موسی چې: وغورځوئ هغه څه چې تاسو (يې) غورځوونکي يئ.

تفسير: په بل ځای کې مذکور دي، چې کوډګرانو له موسی علیه السلام څخه پوښتنه کړې وه، چې ته دې خپله ننداره پخوا راښيې؟ که يې مونږ اول دروښيو؟ د دوی په ځواب کې موسی علیه السلام وفرمايل: «د هر هغه شي ښوونه مو چې په زړه کې وي؛ ړومبی تاسې هغه راوښيئ»، ځکه چې د باطلو د پوره زور ښوولو څخه وروسته د حقو راتلل او د باطلو لاندې غورځول، او مغلوب او مقهور او ويجاړ څرګندول يې لا زيات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضحه کوي.

فَلَمَّآ أَلْقَوْا۟ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُم بِهِ ٱلسِّحْرُ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبْطِلُهُۥٓ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

نو كله چې وغورځول ساحرانو (پړي او همساګاني خپلې)؛ نو وويل موسی: هغه څيز چې راوړی دی تاسو هغه يواځې سحر دی (نه بل شی)، بېشکه چې الله ژر تباه کوي دغه (سحر)، بېشکه چې الله نه جوړوي کار د فساد کوونکو.

تفسير: کوډګرانو خپل پړي او همساګانې پر ځمکه وغورځولې، او په تخيل او نظربندۍ سره يې ليدونکو ته داسې ورڅرګنده (ښکاره) کړل، چې ګواکې ګرد ميدان له ژونديو مارانو، منګورانو ځنې ډک دی، نو موسی علیه السلام وويل: «جادو او کوډې همداسې دي؛ چې تاسو راوړي دي، او بل شی نه دی، بېشکه چې الله تعالی ژر تباه کوي دغه سحر، او بېشکه الله نه جوړوي کار د فساد کوونکو».

يعني بس دی ! تاسو خپل ټول زور او قوت صرف کړ، اوس خپل ځانونه سنبال کړئ ! چې پاك الله به ستاسې دغه له خپله ځانه جوړې کړې لوبې داسې ورانې او خرابې کړي، چې بيا له سره په مقابل کې د هغه بل کوم نظير او مثال او جوړه نشي جوړېدی، ځکه چې د پاك الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی، چې د مصلح او مفسد د مقابلې په وخت کې کله چې له هغه څخه مقصود خالص د حجّت اتمام وي؛ چې د مفسدانو او شريرانو خبرو ته څه اثر او قوت ورکړي، يا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړي.

وَيُحِقُّ ٱللَّهُ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَآ ءَامَنَ لِمُوسَىٰٓ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِۦ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ ۚ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

او (بيا ژر) رښتيا کوي الله حقه خبره (چې ځما راوړی دين دی) په کلماتو (او حکمونو) خپلو سره، او اګر که يې بد ګڼي مجرمان (کافران). نو ايمان نه وو راوړی (ړومبی) په موسی باندې مګر څو اولادو (ځلميانو) له قومه د ده سره له وېرې له فرعونه او له مشرانو د

دوی، له دې نه چې دوی و(نه) ښویوي، او بېشکه چې دغه فرعون خامخا جابر متکبر وو په ځمکه (د مصر) کې، او بېشکه چې دی خامخا له حده تېرېدونکو څخه وو (تر دې حده پورې چې د الوهیت دعوی یې هم وکړه).

تفسیر: بني اسرائیلو د فرعونیانو له لاسه سخت مصیبتونه او تکلیفونه، ذلت او سپکتیا ګاللې (برداشت کولې)، او د همغو رومبنیو پخوا ویلو سره سم منتظر وو، چې د فرعون د مظالمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس اړولو لپاره همغه اسرائیلي نبي مبعوث شي.

موسی علیه السلام سم په همغه شانې تشریف راوړ چې عام خلق د هغه په انتظار کې وو، نو ځکه ګرد «بني اسرائیل» په قدرتي ډول سره د موسی علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی ګاڼه، او د زړه له صدقه یې موسی رښتینی شماره، او د هغه عزت او حرمت یې په انتهایي درجه سره کاوه، مګر ډېر سرې له فرعونه او له فرعونیانو سردارانو ځنې وېرېدل، نو له همدې لامله په ابتداء کې په شرعیه وو اصولو سره یې ایمان رانه وړ، او وقت او زمان ته یې منتظر وو، چې کله او هر مهال (وخت) چې د حق غلبه وشي؛ نو ګرد به سره مسلمانیږي، د بني اسرائیلو لږ څه ځلمیانو همت وکړ، او د فرعون د خوف او وېرې سره یې د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ، څو شمېرلې او غوره شوي قبطیان هم چې د فرعون له قومه وو؛ په اسلام مشرف شول، په آخره کې کله چې موسی علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه؛ نو دلته د بني اسرائیلو ګرد هغه قومونه سره مسلمانان شول، چې نژدې په شپږو لکو بالغو نارینه وو پورې رسېدل، دلته د هغو د ابتدایي قصې بیان دی.

وَقَالَ مُوسٰى يٰقَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا إِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴿۸۴﴾

او وویل موسی (مؤمنانو د خپل قوم ته کله چې آثار د خوف ښکاره شو): ای قومه ځما ! که یئ تاسې چې ایمان مو راوړی دی پر الله (چې خیر او شر او نور هر شی د ده په قدرت کې دی)؛ نو خاص پر هم ده توکل وکړئ که یئ تاسې مسلمانان (حکم منونکي د الله).

تفسیر: یعنې د خوف او وېرې هیڅ ضرورت نشته، د یوه فرمان منونکي مؤمن کار دا دی، چې د خپل مالک پر قوت معتمد وي، هر هغه څوک چې د پاک الله پر لا محدود قدرت او رحمت متیقن وي، دی په هرې معاملې کې یقیناً په الله تعالی اعتماد او توکل کوي.

فَقَالُوْا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۸۵﴾

نو وویل دوی: خاص پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه ځمونږه ! مه ګرځوه مونږ (سبب د فتنې (ضلالت) لپاره د قوم ظالمانو !.

تفسیر: موسی علیه السلام پر نصیحت دوی د خپل اخلاص اظهار وکړ، او ویې ویل چې: بېشکه ځمونږ توکل او اعتماد خالص پر الله تعالی باندې دی، او د همغه له درباره غواړو چې مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص کړي؛ چې زیات له دې نه مو په عذاب نه کړي، په دغه شانې چې دوی تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت او ظلم وچلوي، او ځمونږ له لاسه د دوی په مقابل کې هیڅ شی نه وي پوره؛ په دغه صورت کې ځمونږ دین هم په وېره او خطره کې دی.

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۶﴾

او نجات راکړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم کافرانو نه.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰى وَاَخِيْهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوْتًا وَّاجْعَلُوْا بُيُوْتَكُمْ قِبْلَةً وَّاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۷﴾

او وحيې و كړه مونږ موسى او ورور د ده ته داسې چې: جوړ (مقرر) كړئ تاسې لپاره د قوم خپل په مصر كې كوټې (لپاره د عبادت) او وګرځوئ كوټې خپلې (مخامخ) قبلې (ته)، او سم ودروئ (ادا كوئ) تاسې لمونځ، او زيرى وركړه (اى موسى) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت).

تفسير: شاه صاحب ليكي: «كله چې د فرعون د هلاكت وقت نژدې شو؛ نو حكم وشو چې د بني اسرائيلو قوم دې له هغوى سره ګډ او شامل نشي، او په خپلو محلو كې دې بېل اوسيږي، چې وروسته له دې نه پر دوى آفتونه راتلونكي دي.

مفسرينو له ﴿اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوْتًا﴾ څخه دغه مراد آخيستى دى، چې په خپلو كورونو كې اوسېږئ ! او له دغو څخه ځينې كوټې د عبادت لپاره مخصوصې كړئ !(او دا يې هله وفرمايل چې) فرعون ټول مسجدونه او معابد خراب كړي وو، هيڅوك به د باندې وتلى او عبادت به يې كولى نشو، نو حكم وشو؛ چې په خپلو كورونو كې دې داسې ځايونه د لمانځه لپاره تيار كړي؛ چې قبلې ته مخامخ وي، او لمونځ مه پر يږدئ ! چې د همغه په بركت سره مو نصرت په برخه كيږي.

وَقَالَ مُوْسٰى رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهٗ زِيْنَةً وَّاَمْوَالًا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيْلِكَ ۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۸۸﴾

او وويل موسى (تضرّعاً): اى ربه ځمونږ !بېشكه تا وركړى دى فرعون او سردارانو د ده ته زينت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسيس كې، اى ربه ځمونږ !عاقبت او نتيجه يې دا شوه د دې چې ګمراه كړي دوى (خلق) له لارې ستا نه، اى ربه ځمونږ !محوه (كړه، هلاك او مسخ) راوله پر اموالو د دوى، او سختي راوله په زړونو د دوى؛ نو ايمان نه راوړي دوى تر هغه چې ووينې دوى عذاب دردناك.

تفسير: يعنې د هر قسم سامان، رونق، آسايش، او سينګار دې وركړى دى، مثلا د صورت ښايست، سورلى، عمده پوښاك، اثاث البيت او نور، او د مال او د دولت خزانې د سرو او د سپينو زرو درنګونه (كانونه) او نور دې وربخښلي دي.

ځينو مفسرينو په ﴿لِيُضِلُّوْا﴾ كې «لام» د «عاقبت» لپاره اخيستى دى، لكه چې په ﴿فَالْتَقَطَهٗٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُوْنَ لَهُمْ عَدُوًّا وَّحَزَنًا﴾ كې «لام» د «عاقبت» لپاره دى، نو مطلب يې داسې دى چې: «دغه ساز او سامان يې ځكه وركړى وو؛ چې په خيريه وو امورو كې يې ولګوي، او د دغو نعمتونو په لرلو خپل حقيقي منعِم په ښه شان سره وپېژني، او د الله تعالى له شكر كوونكو بندګانو ځني شي، مګر په خلاف د هغه دوى له خپلې بدبختۍ د الله تعالى د دغو نعمتونو سره نور خلق بې لارې او ګمراهان كړل، او په دغه لار كې په خلاص زړه او لاس داسې بې پروا لګوي؛ لكه چې يې خاص همدغه كار لپاره وركړي وي، پر دغه تفسير هيڅ يو اشكال نه وارديږي.

كله چې موسى عليه السلام تر يوې اوږدې مودې پورې هغوى ته هر راز هدايات وركړه، او عظيم الشاني معجزې يې ورښكاره كړې، مګر د معاندينو جحود او عناد لا پسې زياتېده، تر دې حده پورې چې د تجربې، يا د صحبت د

طول یا د الله تعالی د وحیې په وسیلې په پوره ډول ثابته شوه، چې دغه خلق له سره ایمان راوړونکي نه دي؛ نو دلته د دوی د هلاکت لپاره یې دعا وکړه، څو د دوی له پلیتی څخه دنیا ژر پاکه شي، او نور د دوی له بدې خاتمې څخه د عبرت درس واخلي.

﴿قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۝٨٩﴾

وفرمایل (الله): په تحقیق قبوله کړی شوه دعا ستاسې، نو سم ولاړ اوسئ (په تبلیغ خپل)، او متابعت مه کوئ تاسې د لارې د هغو کسانو چې نه پوهیږي (په حق یا ناپوهان دي په حکمت د تاخیر).

تفسیر: له روایاتو څخه معلومیږي، چې موسی علیه السلام به ښېرې کولې، او هارون علیه السلام به آمین ویل، نو په دغه لحاظ سره یې ﴿دَّعْوَتُكُمَا﴾ فرمایلي دي.

یعنې خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ ! که د دعا د قبولولو په آثارو کې څه ځنډ (ایسارتیا) درښکاره شي؛ نو د ناپوهانو په شان تلوار او بیړه مه کوئ ! په مقدر وخت او مقررې نېټې کې همداسې چې ته یې غواړې کېدونکي دي، مګر له وېرېدلو او وارخطا کېدلو څخه هیڅ شی په لاس نه درځي.

﴿وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۝٩٠ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ۝٩١﴾

او تېر کړل مونږ بني اسرائیل له بحره (د قلزم روغ رمټ) نو پسې ورسېده په دوی پسې فرعون او لښکر د ده لپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چې ورسېده دغه (فرعون) ته غرق (ډوب شو او وویرېد په هلاک خپل)؛ نو ویې ویل چې: ایمان راوړ ما په دې چې بېشکه نشته هیڅ معبود بر حق مګر یواځې هغه ذات چې ایمان راوړی دی پر هغه بني اسرائیلو، او زه یم له مسلمانانو (غاړه اېښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون:) آیا اوس (دې ایمان راوړ؟) حال دا چې په تحقیق نافرماني دې کوله پخوا (له دې نه د رسول څخه) او وې ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه.

تفسیر: موسی علیه السلام سره له څو لکو بني اسرائیلو له مصره ووتلو، کله چې فرعون خبر شو؛ نو یو زورور لښکر یې د هغو د تعاقب لپاره واستول، څو دوی د ده د ظلم له منګولو څخه خلاص نشي، کله چې بني اسرائیل د (قلزم د بحیرې) څنډې (خوا) ته ورسېدل؛ نو ډېر زیات وارخطا او پرېشان شول، ځکه چې وړاندې لوی بحر او تر شا یې د فرعون زورور لښکر راته، موسی علیه السلام دوی ته تسلي ورکړه، او د الله تعالی په حکم یې پخپل همسا بحر وواهه، د بحر اوبه دې خوا او هغه خوا شوې، او غونډۍ غونډۍ ودرېدلې، او د ده په منځ کې دوولس وچې لارې د پاک الله په حکم جوړې شوې، بني اسرائیل ټول سره له بحره پورې وتل.

د بل لوري فرعون سره له خپلو لښکرو د «قلزم» څنډو «غاړو» ته ورسېدل، او پر دغو وچو لارو یې خپل آسونه رهي (روان) کړل، کله چې ټول فوجونه په دغو دوولسو لارو کې تلل، او بیخي د بحر منځ ته داخل شول؛ نو د بحر په اوبو حکم وشو، چې بیا سره یو ځای شي، سمدلاسه د اوبو هغه بېل شوي طبقات سره یو ځای شول، او دغه ټول افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر په قعر (تل) کې ډوب شول، کله چې فرعون ولیده چې زه هم اوس ډوبېږم، نو ډېر زیات

وویر بده، او د ایمان او د اسلام لفظ یې په ژبه راوړ، چې ګوندې د بني اسرائیلو الله له ما ځنې د «ایمان» د لفظ د اوربدلو په سبب د بحر موجونه لرې او روغ رمټ مې له اوبو وباسي، دلته د پاک الله داسې ارشاد صادر شو: ﴿آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ﴾ الآیه - یعنې تا په ټول عمر کې مخالفت کاوه، او له شرارت څخه دې لاس نه اخیسته، اوس چې دې عذاب په عین الیقین سره ولیده؛ نو ایمان راوړې؟ د دې وقت ایمان بېکاره او یقین یې بې اعتباره دی: ﴿فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۸۵) آیت (۹) رکوع).

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿۹۲﴾

نن ورځې به خلاصی درکړو تا ته په بدن ستا سره (بې روحه، او وبه دې باسو له بحره لوخ لغړ) لپاره د دې چې شې ته لپاره د هغه چا چې وروسته له تا راځي (لوی) آیت (دلیل د عبرت)، او بېشکه چې ډېر له خلقو د آیتونو (دلائلو د قدرت) ځمونږ څخه خامخا غافلان دي (چې توجه پرې نه کوي).

تفسیر: په «موضح القرآن» کې دي: «همداسې چې د فرعون بې وقته ایمان راوړل بې فائدې وو، همغسې پاک الله د ده له مړ کېدلو څخه وروسته د هغه بدن یې له بحر څخه د باندې د شګو په سر وغورځاوه، چې بني اسرائیل یې وګوري، او شکر وباسي، او نور وروسته راتلونکي د ده له حال عبرت واخلي، که نه د هغه د مړي د نجات څه فائده متصوره وه؟ لکه چې ایمان یې بې فائدې وو؛ همغسې بې فائدې نجات یې هم په برخه شو.

د جدیده وو تحقیقاتو له مخې ثابته شوې ده، چې د فرعون کالبوت تر نن ورځې پورې همغسې محفوظ پاتې دی، لیکن د قرآني الفاظو صحت د دې خبرې پر ثبوت نه دی موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۹۳﴾

او خامخا په تحقیق ځای ورکړ مونږ بني اسرائیلو ته (پس له اهلاکه د فرعونیانو) ځای د صدق (رښتینی لایق په مصر او شام کې)، او غوره رزق روزي مو ورکړه دوی ته له طیباتو (پاکیزه ځیزونو لذتناکو)، نو اختلاف ونه کړ دوی (په دین کې) تر هغه پورې چې راغی دوی ته علم (پر احکامو د تورات)، بېشکه رب ستا حکم (فیصله) به وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې په هغه ځیز کې چې وو دوی چې په هغه کې به یې اختلاف کولو (له احکامو د دین څخه).

تفسیر: یعنې فرعون یې هلاک او بني اسرائیلو ته یې ړومبی د مصر مملکت ورکړ، بیا لږ څه مدت وروسته (عمالقه) یې وویستل، او د شام مملکت یې هم ورکړ، دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون او سېراب (ماړوب) دي، چې په کې ښایسته او لذیذ شیان په افراط سره پیدا کېده.

﴿فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ الآیه - یعنې د مادي انعاماتو او اکراماتو سره په دیني او روحاني نعمتونو سره یې هم سرلوړي ورکړه، د تورات شریف علم یې ورکړ، چې په کې د دین اصول او فروع بیان شوي وو، او د پخوانیو او وروستنیو په نسبت یې اخبار درلودل (لرل)، له دغو واضحه وو حقائقو د خبرېدلو څخه وروسته دغه وړ او لایق نه وو چې دوی په داسې صافو شیانو کې اختلاف وکړي، او پخپلو منځونو کې سره مناقشې او جګړې وکړي، او د ګوند او ګوندبازۍ په نحوست (شومتیا) کې سره آخته شي.

مګر دوی سره د صحيح علم د لرلو او صادق خبر د رسېدلو سره په راز راز اختلافاتو کې مبتلا او هر ډول مناقشې يې پيدا کړې، او پرله پسې په نفاق او تفرقه اچولو کې لګيا دي، په ځينو احکامو کې يې له خپل نبي موسى عليه السلام سره هم په ژبه او سوال او جواب وکړل، لکه چې د غوا د حلالولو په واقعې کې چې مخکې تېر شو، وروسته د نورو انبياوو بالخاصه ځمونږ د خاتم النبيين سيد المرسلين صلى الله عليه وسلم د رسالت ځينې له دوی ځنو تصديق وکړ، او أکثرو يې تکذيب وکړ، حال دا چې د دوی په متعلق پر ډېرو وړاندوينو مطلع شوي وو، بلکه د محمد صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبي آخر الزمان د راتګ منتظران وو، او له مشرکانو سره به يې ويل، چې مونږ به د آخر الزمان نبي سره ملګري کيږو، او تاسې به هم سمې لارې ته راولو.

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

نو که فرضاً يې ته په شک کې له هغه (قرآن) چې نازل کړی دی مونږ تاته؛ نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چې لولي کتاب (تورات او انجيل) پخوا له تا نه (له اهل کتابو نه)، خامخا په تحقيق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کېږه ته له سره له شک راوړونکيو څخه. او مه کېږه ته له سره له هغو کسانو چې تکذيب کوي دوی د آيتونو د الله؛ نو به شې ته له زيانکارانو. بېشکه هغه کسان چې حقه (ثابته) شوې ده (په علم الله يا لوح محفوظ کې) پر دوی کلمه (حکم د عذاب) د رب ستا؛ نو نه راوړي ايمان دوی. او اګر که راشي دوی ته دليل د وحدانيت (او د قدرت د رب العزّت) تر هغه پورې چې ووينې دوی عذاب دردناک (په نزع يا قيامت کې).

تفسير: اګر که ظاهرا دغه خطاب رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ته دی، ليکن په حقيقت کې د دوی په مخاطبه سره د هغو نوروته اورول مقصود دي، چې د يوه امي له ژبې داسې عظيم الشان حقائق او واقعات اوروي، او حق حيران ورته پاتې کيږي، او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعيت په نسبت د شک او تردد اظهار کوي، که نه ښکاره ده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به پخپله پخپل راوړي کلام کې څرنګه شک او شبهه کولی شي، له دې امله رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې آيت له نازلېدو وروسته وفرمايل: «چې زه نه تپوس کوم، او نه شک»، او د هغه مقدس شي په نسبت چې ټولې دنيا ته دعوت ورکوي، او له غرونو ځنې زيات ټينګ يقين د اورېدونکو په زړونو کې پيدا کوي، دی به څرنګه هغه په خپله ژبه دروغ ګڼي؟.

څو آيته وروسته ښکاره فرمايي: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي شَكٍّ مِّن دِينِي﴾ الآيه ـ دغه آيت صاف راښيي چې شک او شبهه کوونکي نور خلق وو، چې د هغو په مقابل کې رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپلې غير متزلزلې او کلکې قاطعې عقيدې سره داسې اعلان کوي.

فائده: له ﴿كَلِمَتُ رَبِّكَ﴾ ـ درب له کلام څخه» مراد غالباً هغه دی، چې په بل ځای کې يې فرمايلي دي: ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ يعنې دوزخ به له پيريانو او انسانانو ځنې ډکوم، پر هغو خلقو چې له بد بختی، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالى په علم کې ثابته شوې ده، دلته د هغو ذکر دی.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَآ اِيْمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُوْنُسَ ۚ لَمَّآ اٰمَنُوْا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿۹۸﴾

نو ولې نه وو اهل د يوې (نافرمانې) قريې (کلي) چې ايمان يې راوړی وی (پخوا له نزوله د عذابه)، پس نفع رسولې وی ورتـه ايمان د (اهـل د) دې (قريې) مګر قوم د يونس کله چې ايمان راوړ هغو (په ليدلو د علائمو د عذاب)؛ نو دفع (پورته) کړ مونږ دوی نه عذاب او ذلت په دې ژوندون لږ خسيس کې، او فائده ورسوله مونږ دوی ته تر وقت د مرګ پورې.

تفسير: يعنې هغومره کلي چې د انبياوو د تکذيب او د خپلو شرارتونو لامله د پاک الله د عذاب مستوجب شوي دي، د هغو له منځه هيڅا ته د داسې ايمان راوړلو نوبت نه دی راغلی چې دوی د الله تعالی له عذابه وژغوري (بچ کړي)، يواځې د يونس عليه السلام د قوم يو مثال شته، چې هغو په ايمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالی د هغه رسېدونکي عذابه ژر نجات ورکړ، چې بيخي د دوی په سر وګرځېده، نو پاک الله د ايمان راوړلو په برکت په دنيوي ژوندانه کې له دوی ځني هغه راتلونکی عذاب ستون (واپس) کړ، او تر هغه وقته پورې چې دوی په دنيا کې اوسېدل، دوی يې د دنيوي فوائدو او برکاتو ځني منتفع کړل.

مفسرين نقل کوي چې يونس عليه السلام په (موصل) کې د (نينوی) خلقو ته مبعوث شو، د دې ځای خلق بت پرستان وو، يونس عليه السلام متصلاً تر اوو کالو پورې هغوی ته پند او نصيحتونه کول، مګر دوی له سره د ده خبرو ته غوږ نه کېښود، يوماً فيوماً د دوی انکار او تکذيب لا پسې زياتېده، آخر يونس عليه السلام په تنګ شو، نو دوی ته يې ښېرې وکړې (که له دغو چارو څخه مو لاس وانخيست؛ نو د درې ورځو په منځ کې پر تاسو باندې عذاب راتلونکی دی).

کله چې درېمه شپه راغله يونس عليه السلام په نيمه شپه کې له دغه کلي څخه ووت، د سپېده داغ په مهال (وخت) کې د عذاب آثار او علائم ورښکاره شو، په آسمان کې تکه توره وېروونکې وريځ راوختله، تر دې چې د کورونو چتونه يې بيخي تياره شول، د دغو آثارو د ليدلو څخه کله چې د دوی يقين پر خپل هلاکت راغی؛ نو د يونس عليه السلام په لټولو پسې ولوېدل.

هر کله چې هغه يې ونه موندہ؛ نو ګرد خلق سره له ښځو، وړوکيو بلکه له خپلو څاروو او مواشيو سره د باندې ښېديا ته ووتل، او په خلاص زړه او صافې عقيدې يې د پاک الله په لوري رجوع وکړه، او له ډېرې وېرې يظې وژړل، او چغې يې ووهلې، او په ډېره تضرّع او اخلاص سره يې د الله تعالی په دربار کې دعاوې کولې، له څلورو خواوو د آهاتو او ژړاوو غږونه پورته کېدل، او ګردو به سره ويل چې «آمنا بما جاء به يونس»، «ايمان مو راوړی دی پر هغه څه چې يونس عليه السلام له خپله ځانه سره راوړی دی»، حق تعالی په سبب د دغې تضرّع، ژړا، واوېلا پر دوی باندې رحم وفرمايه، او د عذاب هغه آثار يې چې ورڅرګند (ښکاره) کړي يې وو؛ بېرته لرې کړل.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا ۚ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿۹۹﴾

او که اراده فرمايلې وی رب ستا (ايمان د ټولو خلقو) خامخا ايمان به راوړی وی هغو کسانو چې په ځمکه کې دي ټولو په اجتماع سره، آيا نو ته مجبوره کوې (بې له ارادې ځما) خلق تر هغه چې شي دوی (ټول) مؤمنان (يقين لرونکي) بلکه نه يې شې.

تفسير: يعني تاسې داسې قدرت نه لرئ چې په زور او زياتي د چا په زړه کې ايمان واچوئ، که الله تعالی اراده فرمايلې وی؛ نو د ټولو انسانانو په زړونو کې يې ايمان اچولی شو، مګر څرنګه چې په متعددو مواضعو کې تقرير کړی شوی دی؛ کله چې داسې کول د الله تعالی د تکويني حکمت او مصلحت څخه خلاف وو؛ نو ځکه يې ونه فرمايل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿١٠٠﴾

او نه دی (ممکن) لپاره د هيڅ نفس دا چې ايمان راوړي مګر (ممکن دی) په اذن (اراده) د الله، (او اراده کوي الله ايمان د ځينو) او آچوي پليتي په هغو کسانو چې نه چلوي عقل (او فکر په دلائلو او آيتونو د الله کې).

تفسير: بې د الله تعالی له مشيئت او توفيقه او تکويني حکم هيڅوک ايمان نشي راوړی، او دغه حکم او توفيق د همغو په حق کې کيږي، چې د الله تعالی د قدرت په نښو او آيتونو غور او فکر کوي، او له عقله او فهمه کار اخلي، هغه کسان چې د پوهېدلو او سنجولو (غور کولو) تکليف پر ځان نه تېروي؛ نو الله تعالی دوی همغسې د کفر او شرک په نجاست کې ډوب او ککړ پرېږدي.

قُلِ انْظُرُوْا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠١﴾

ووايه (ای محمده ! دې مشرکانو ته چې) وګورئ چې څه (قسم عجيبه عجيبه دلائل د وحدانيت) دي په آسمانونو او ځمکه کې، او نه دفع کوي (عذاب) دلائل (د وحدانيت) او (اورېدل د کلام د) ويروونکو له هغه قوم څخه چې ايمان راوړونکي نه دي دوی.

تفسير: يعني د غور کولو او پوهېدلو لپاره په آسمان او ځمکه کې د الله تعالی د قدرت، حکمت، توحيد، او نورو ډېرې نښې موجودې دي، بلکه هره ذره، هر بخر کی، هره پاڼه د ده پر توحيد دلالت کوي.

ليکن هغه خوک چې د کومې خبرې منونکي او تسليم کوونکي نه وي؛ نو د ده لپاره دغه ګردې نښې او دلائل بېکاره دي، او د ويروونکو انبياوو تنبيه او تخويف هم پر دوی غير مؤثر ثابتيږي.

فَهَلْ يَنْتَظِرُوْنَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ قُلْ فَانْتَظِرُوْۤا اِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿١٠٢﴾

نو آيا انتظار کوي دا (مشرکان په سبب د تکذيب ستا، بلکه انتظار نه کوي هيڅ څيز ته) مګر (انتظار کوي) په شان د هغو بدو ورځو (وقائعو) د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له دوی نه، ووايه (ای محمده ! دوی ته) نو انتظار وکړئ تاسې، بېشکه زه هم له تاسې سره له انتظار کوونکو ځنې يم.

ثُمَّ نُنَجِّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٣﴾

بيا نجات ورکړ مونږ رسولانو خپلو ته او هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی وو، همداسې (چې نجات ورکړ مونږ هغوی ته؛) ثابته ده پر مونږ (تلطفاً دا چې) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسير: يعني همغسې چې له پخوانيو قومونو سره ځمونږ عادت جاري وو، چې مکذبين به مو هلاکول، او انبياء او مؤمنينو ته به مو نجات ورکولو؛ همداسې د موجوده وو او د مستقبلو مؤمنينو په نسبت ځمونږ وعده همدا ده، چې هغو

ته به نجات ورکوو، په آخرت کې د عذاب أليم څخه، او په دنيا کې به د کفّارو له مظالمو او سختيو څخه مأمون او مصـون وي، ولې شرط دا دی چې مؤمنين، صادق مؤمنين وي، يعنې د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وي، چې په پاک قرآن او په حديث کې د مؤمنينو په نسبت بيان شوي دي.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِنْ
أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا
وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ
إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾

ووايه (ای محمده !) ای خلقو که يئ تاسې په شک کې له دينه ځما (چې صحيح دی که غلط) نو عبادت نه کوم زه د هغو معبودانو چې عبادت (يې) کوئ تاسې غير له الله څخه، وليکن عبادت کوم زه د الله هغه چې وفات کوي تاسې (وباسي روح ستاسې په شدّت سره)، او امر حکم شوی ما ته داسې چې شم له مؤمنانو (يقين لرونکو) نه. او (داسې حکم راباندې شوی) چې سم کړه مخ (ذات) خپل دين ته، حال دا چې کلک او ثابت يې په حق دين باندې، او مه کېږه له سره له مشرکانو. او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سوا) له الله هغه چې نفع نه رسوي تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولی شي تاته (نه بلنه د هغه)، نو که بالفرض دې وکړ (عبادت د غير الله)؛ نو بېشکه ته هم په دغه وخت کې يې له ظالمانو.

تفسير: يعنې که ځما طريقه او ديني مسالک ستاسې په فکر کې ځای نه دی نيولی، او تاسې پرې نه پوهېږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کې لويدلي يئ؛ نو زه د خپل دين اصل الأصول (چې خالص توحيد دی) درښيم او درپوهوم يې.

خلاصه دا چې زه ستاسې د دغو فرضي معبودانو له عبادته سخت نفور او بېزار يم، چې د هغو اختيارول ځما له لوري له سره امکان نه لري، او نه ښايي چې تاسې دغه تصورات په خپلو زړونو کې وګرځوئ ! ځما عبادت خالص هغه الله قدّوس ته دی، چې د هغه په قبضه او واک (اختيار) کې ستاسې ارواح او ساوې دي، تر هغه وخته چې د ده حکم او اراده وي، هغه ستاسې په جسمونو کې پرېږدي، او هر کله چې اراده وفرمايي؛ سمدلاسه يې درځنې راکاږي، ګواکې د موت او حيات تار چې هغه ذات په قدرت او اختيار کې دی؛ د همغه عبادت کېدی شي نه يواځې دا چې په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروري دی، بلکه ښايي چې په زړه کې هم د ده په توحيد او تفريد پوره يقين او ايمان وي، او په ظاهر او باطن پر دغه حنيف دين چې د ابراهيم خليل الله دين دی؛ په پوره همّت او توجه سره استقامت په کار دی، او د جلي او خفي شرک نښې او آثار ښايي بيخي له منځه ورک شي.

وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ ۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن
يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

او که ورسوي تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر)؛ نو نشته لرې کوونکی د هغه (هيڅوک) مګر هم دی دی، او که اراده وکړي تاته د خير (لکه صحت او غنا)؛ نو نشته هيڅ منع کوونکی د فضل د ده، رسوي (الله) دا (خير) هر هغه چاته چې اراده وفرمايي له بندګانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِىْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا
يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ۱۰۸

ووایه (ای محمده !) ای خلقو ! په تحقیق راغلی دی تاسې ته حق (قرآن او رسول) له جانبه د رب ستاسې، نو هر چا چې سمه لاره وموندله (ایمان او طاعت ته)؛ نو بېشکه هم دا خبره ده، چې لاره مومي لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چې ګمراه شو؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې ګمراه کیږي پر ځان خپل (چې ضرر یې وررسیږي)، او نه یم زه پر تاسې باندې وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسې).

تفسیر: یعني حق په واضح ډول سره له دلائلو او براهینو در رسېدلی دی، چې د هغه په نه قبلولو کې هیڅ یو معقول عذر د هیچا سره نشته، د پاک الله آخري حجّت هم پر بندګانو تمام شوی دی، نو اوس دې هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوي (سوچ وکړي)، او د هغه فکر دې له خپله ځانه سره وچلوي.

هر هغه څوک چې د پاک الله په ښوولې سمې لارې لاړ شي، په دنیا او آخرت کې کامیاب او بریالی کیږي، او هر هغه څوک چې دغه سمه لاره پرېږدي، او دغه لوري هغه لوري ته لالهانده او سرګردانه ګرځي؛ نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بې مقداره کوي.

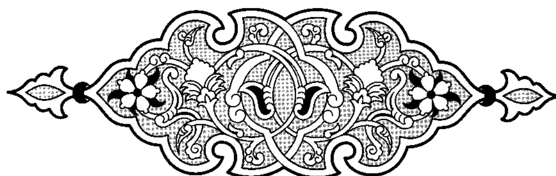
رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې آزاد او خپلواک او خپلسری سړی نه دی درلېږلی شوی، چې ستاسې د دغو افعالو تعهد او ذمه واري پخپله غاړه واخلي، یا ستاسې په ځای دې جواب ورکړي، د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دي، پر هغه لاره تلل پخپله د تلونکي کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ۱۰۹

او متابعت وکړه (ای محمده !) د هغه څیز چې وحي کولی شي تاته، او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پورې چې حکم وفرمایي الله (په نصرت او غلبه ستاسې)، او همدغه الله خیر غوره د ټولو حکم کوونکو دی.

تفسیر: په دې سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکړی شوې ده، چې که دا خلق حق نه قبلوي؛ نو تاسې د دوی په غم کې خپل ځان له لاسه مه وباسئ ! تاسې دالله تعالی د احکامو متابعت کوئ ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کې تل لګیا اوسئ ! او پر هغو شدائدو چې په دغه لاره کې تاسې ته ورسیږي؛ صبر کوئ ! او د مخالفینو پر ایذاء او تکذیب تحمّل وکړئ، تر هغه پورې چې پاک الله د دوی او ستاسې په منځ کې ښه فیصله وکړي، یعنې سم له خپلې وعدې سره تاسې مظفر او منصور کړي، یا د جهاد حکم درولیږي.

تمّت سورة یونس علیه السلام بمنّه تعالی وفضله، فلله الحمد علی ذلک.

سُورَةُ هُودٍ

«د هود سورت مکي دی، پرته له (۱۲، ۱۷، ۱۱۴) آیتونو چې مدني دي»

«(۱۲۳) آیتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱)، او په نزول کې (۵۲) سورت دی، وروسته د یونس له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓرٰ كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ ﴿۱﴾

(دا) کتاب دی چې محکم کړی شوي دي آیتونه د ده (چې ورته لاره نه مومي هیڅ نقصان او خلل)، بیا په تفصیل سره بیان شوی دی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه.

تفسیر: یعني دغه قرآن کریم هغه عظیم الشأن او جلیل القدر کتاب دی، چې ټول آیتونه یې د لفظي او معنوي او نورو حیثیتونو بیخي ثابت، قائم، آزمویلی شوی دی، تللی (وزن کړی شوی) او ښه سنجولی شوی دی.

نه په هغه کې څه تناقض شته، او نه کوم مضمون یې د حکمت او واقعیت په خلاف دی، او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت او نورو له پلوه په یوه توري او حرف یې څه تنقید او اعتراض کېدی شي، هر هغه مضمون یې چې په هر عبارت سره اداء فرمایلی دی؛ محال دی چې له هغه څخه بهتر او ښه تعبیر وکړی شي، د ګردو ضروریاتو کافي تفصیل یې بیان فرمایلی دی، په نزولي حیثیت کې همدغه حکمت مرعي دی، چې ټول قرآن یو ځلې نه دی نازل شوی، بلکه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا آیتونو نزول شوی دی.

د پاک قرآن دغو ګردو دقائقو او حقائقو ته په مجموعي ډول سره چې انسان ورته ګوري؛ حق حیران پاتې کیږي، مګر د حیرت ځای نه دی، که د مطلق حکیم، او د برحق خبیر په کلام دغه ګرد حکمتونه او محاسن سره مجموع نه وي؛ نو د هغه توقع په بل کوم کلام کې کېدی شي؟! بلکه له سره نشي کېدی.

اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ

چې عبادت مه کوئ (د هیچا) مګر (یواځې) د الله عبادت کوئ.

تفسیر: یعني د دې محکم او مفصّل کتاب د نازلولو لوی مقصد دا دی، چې ټول عالم یواځې د الله واحد د عبادت په لورې متوجه شي، او د هغه بلنه نورو ته ورکړي، او طریقه یې وروښیي، نو د دغه عظیم او جلیل مقصد لپاره ړومبی انبیاوو تشریف راوړی وو، ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ﴾ (۱۷ جزء د الأنبیاء سورت (۲۵) آیت (۲) رکوع)، ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۳۶) آیت (۵) رکوع).

اِنَّنِيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ ﴿۲﴾

(او ووایه ای محمده!) چې بېشکه زه تاسې ته له (طرفه د) الله وېروونکی یم (له جحیمه) او زیری ورکوونکی یم (په نعیم سره).

تفسير: يعني هغه څوک چې کتاب الله ومني، او شرک او کُفر پرېږدي، او د الله واحد، احد، صمد عبادت وکړي؛ نو ده ته د دارينو د فلاح زېرى او بشارت اوروي، او هغه چې نه يې مني، او کفر او شرک ځان ته غوره کوي، نو هغه د الله تعالى له عذابه ويروي.

وَّاَنِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّ يُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ ۭ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنِّىْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيْرٍ ۝

او (پس له توحيده امر کوم) چې مغفرت وغواړئ له ربه خپله (د تېرو ګناهونو) بيا رجوع وکړئ الله ته (په طاعت سره له ګناه نه) چې فائده در رسوي تاسې ته په نفع غوره سره تر هغې نېټې تاکلې (مقرر کړى) شوى پورې، او ور به کړي (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او که وګرځېدئ تاسې (اى کفارو له اسلامه)؛ نو بېشکه زه وېرېږم پر تاسې له عذابه د ورځې لويې نه (د قيامت).

تفسير: هغه څوک چې د خپلو پخوانيو تقصيراتو معافي وغواړي، او د مستقبل لپاره دالله تعالى په لوري د زړه په صدق سره رجوع وکړي؛ نو دنيوي ژوندون يې په ښه ډول تېرېږي، ځکه چې قانت مؤمن په هر حال کې د پاک الله فضل او کرم ته لوى لوى اميدونه، هيلې (ارزوګانې) او اسرې کوي، دى د الله د رضا غوښتلو او د مستقبل د عظيم الشانې خوشالې او مسرّت په تصور کې دومره محظوظ او مستغرق اوسيږي؛ چې د دې دنيا له ډېرو ربړونو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متأثر کيږي، دى چې کله خيال کوي چې زه په خپل ژوندون کې خپله فريضه په صحيح ډول سره پاى (انجام) ته ورسوم؛ چې د هغه صله به خامخا يوه ورځ د عرش عظيم د لوى څښتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کيږي.

﴿وَّ يُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ﴾ يعني هومره يې چې عمل ورزياتيږي؛ په همغه اندازه د الله تعالى له فضله زياته برخه مومي، په آخرت کې اجر او ثواب او په دنيا کې زيات طمانيت او ډاډينه ور په برخه کيږي.

﴿وَاِنْ تَوَلَّوْا﴾ الآيه ـ يعني که څما خبره نه منئ؛ نو د قيامت عذاب يقيني دى، باقي داسې فرمايل: چې زه وېرېږم په تاسې؛ له دې نه مقصود د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم عمومي شفقت او د خلائقو سره د همدردۍ او خواخوږۍ اظهار دى.

اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝ اَلَآ اِنَّهُمْ يَثْنُوْنَ صُدُوْرَهُمْ لِيَسْتَخْفُوْا مِنْهُ ۭ اَلَا حِيْنَ يَسْتَغْشُوْنَ ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۚ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝

خاص الله ته بېرته ورتله ستاسې دي، او الله په هر څيز باندې ښه قادر دى. خبردار شئ! بېشکه دوى (دا کفار) تاووي سينې خپلې (او پټوي عداوت د رسول په زړونو خپلو کې) لپاره د دې چې پټ کړي خپل ځانونه له الله نه، واورئ! خبردار شئ! په هغه وخت کې چې واغوندي دوى جامې خپلې؛ عالم دى (الله) په هغه څيز چې پټوي يې دوى (په سينو خپلو کې) او هغه څيز چې ښکاروي يې (په ژبو خپلو)، بېشکه الله ښه خبردار دى په پټو خبرو د سينو (هم).

تفسير: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضروري ده؛ چې مجرم حاضر وي، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختيار حاصل وي، مجرمينو ته پر ټولو کارونو او اجراءاتو يې علم حاصل وي، په ﴿اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ﴾ کې دا راښوولې شوي دي، چې مجرم او غير مجرم ټول د پاک الله په دربار کې حاضريږي، په ﴿وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ کې يې د

عمومي قدرت او اختيار بيان فرمايلی دی، او د ﴿أَلَآ إِنَّهُمۡ يَثۡنُونَ﴾ څخه تر ﴿بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ﴾ پورې د ده د محيط علم وسعت ظاهر شوی دی، چې پر پاک الله ظاهري او باطني ټولې خبرې يو شان ته ظاهرې او هيڅ يو شی ترې پټ نه دی، او پر هر شي باندې ښه پوهه او خبردار دی، تر دې پورې چې د زړونو د کومې له پټو خبرو، نياتو او اراداتو څخه هم باخبر دی، نو بيا مجرم خپل جرم په څه ډول له ده څخه پټولی شي.

﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزۡقُهَا وَيَعۡلَمُ مُسۡتَقَرَّهَا وَمُسۡتَوۡدَعَهَاۚ كُلٌّ فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ۝٦﴾

او نشته هيڅ تلونکی (خوځېدونکی ذي روح) په ځمکه کې مګر چې دی پر الله رزق (روزي) د هغه (تفضّلاً ترحّماً نه وجوباً)، او عالم دی (الله) په ځای د اوسېدلو د هغه او ځای د سپارېدلو د هغه، ټول (دا مذکوره اشياء) په کتاب واضح کې دي.

تفسير: پرومبی د الله تعالی د علم وسعت بيان وو، دا د همغه مضمون تکمله ده، يعني پر ځمکه د هر ساکښ (ذي ورح) تلونکی او خوځېدونکی چې طعام او خوړو ته احتياج لري، د هغو د ټولو رزق او روزي ورکول الله پاک محض پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه لازمه فرمايلې ده، هومره روزي چې د هر يوه لپاره مقدّره ده، هغه يقيناً وررسېدونکې ده، هغه وسائل او اسباب چې بنده يې اختياروي؛ ټول د روزي رسولو ابواب او وَرُونه دي.

﴿وَيَعۡلَمُ مُسۡتَقَرَّهَا﴾ الآيه ـ «او عالم دی الله په ځای د اوسېدلو د هغه او ځای د سپارېدلو د هغه»، شاه صاحب ليکي: «(مستقر) هغه ځای دی چې هستوګنه په کې کيږي، لکه جنت او دوزخ او (مستودع) هغه ځای دی چې انسان په کې سپارل کيږي لکه قبر»، پاس په ﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ﴾ الآيه ـ کې د دنيوي ژوندون بيان وو، دلته د «برزخ» او د آخرت بيان دی، مطلب داسې دی: «او دی ښه خبردار دی».

د «مستقر» او د «مستودع» په تعيين کې د مفسرينو ډېر اقوال دي، چې د هغه په نسبت مونږ د الأنعام په سورت کې څه ليکلي دي.

﴿وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرۡشُهُۥ عَلَى ٱلۡمَآءِ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۗ وَلَئِن قُلۡتَ إِنَّكُم مَّبۡعُوثُونَ مِنۢ بَعۡدِ ٱلۡمَوۡتِ لَيَقُولَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ۝٧﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي آسمانونه او ځمکه په شپږو ورځو کې حال دا چې وو عرش (تخت) د ده پر اوبو (پيدا کړي دي الله دا ټول آسمانونه او ځمکه او ما فيهما لپاره د منافعو ستاسې او) لپاره د دې چې وازمويي تاسې چې کوم يو له تاسې ډېر ښه دی له جهته د عمل، او قسم دی چې خامخا که ووايې ته (خپل قوم ته) چې بېشکه تاسې بيا ژوندي کيدونکي يئ پس له مرګه؛ نو هرومرو وبه وايي خامخا هغه کسان چې کافران شوي دي، چې نه دی دغه (قرآن چې بيا ژوندون وايي) مګر سحر (جادو) ښکاره.

تفسير: په پيدايښت د آسمانونو او ځمکه کې د الله تعالی له علم څخه وروسته د ده د قدرت بيان دی، د دې تفسير (په ۸ جزء د الأعراف سورت په (۵۴) آيت (۷) رکوع کې) تېر شوی دی.

﴿وَكَانَ عَرۡشُهُۥ عَلَى ٱلۡمَآءِ﴾ يعني د ځمکې او آسمان له پيدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوي، چې په مستقبل کې د ټولو اشياوو د ژوندانه ماده ګرځېدونکې شوې: ﴿وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء (۳۰) آيت (۳) رکوع)، په دغه وخت کې د الله تعالی عرش د دې د پاسه وو، کله چې اوس د آسمانونو د پاسه دی، ګواکې دغه يو صورت وو چې دغه

حقيقت يې ښكاره كولو چې د كائناتو ماده او د حيات ذريعه بالكليه د رب العرش تر تسلّط او تصرّف او مطلقه قيوميت لاندې ده، او د الله تعالى ذات حقيقة د عرش له پاسه دى، او عرش يې په نورو ټولو مخلوقاتو له پاسه دى، والله أعلم.

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾

او قسم دى چې خامخا كه وروستى كړو مونږ له دوى څخه (هغه) عذاب (چې موعود دى) تر راتلو د اوقاتو شمېرليو شويو پورې؛ نو هرومرو (خامخا) به وايي دوى (استهزاءً): څه شيز بند كړى دى دا (عذاب له نزوله؟ نو فرمايي الله) خبردار شئ واورئ ! په هغه ورځ چې راشي دا (عذاب) دوى ته؛ نو نه به وي (دا عذاب) دفع كړى شوى له دوى څخه، او چا پېر به شي له دوى نه هغه عذاب؛ چې وو دوى چې په هغه پورې به يې مسخرې كولې (او په جلتى به يې غوښت).

تفسير: يعنې كله چې دغو كفّارو ته د دوى د شرارتونو له سببه د الله تعالى له عذابه وېره وركوله كيږي؛ نو د تكذيب او استهزاء په ډول وايي چې: راوړه هغه عذاب دې چېرې دى؟ ولې نه رانازليږي؟ او د څه لامله ځنډ (ايسارتيا) په كې كيږي؟ او د چا له لوري هغه ستون شوى دى؟ نو پاك الله فرمايي چې: آيا تاسې په داسې ويناوو سره ټوكې او مسخرې كوئ؟ او نه پوهېږئ چې هغه عذاب د الله تعالى د حكمت او مصلحت په اقتضاء تر يوه ټاكلي (مقرر كړي) مدت پورې معطل شوى دى؟ او پخپل معيّن وخت كې به خامخا داسې در ورسيږي، چې هيڅوك به يې مخه نشي نيولى، او له هر لوري څخه به په عذاب چار چاپېر كړى شئ، او ټول به فنا كېږئ.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾

او قسم دى خامخا كه وروڅكوو مونږ (كافر، يا ناشكر انسان) ته له نزده خپله رحمت (لكه صحت او نعمت چې اثر يې ښكاره وي)، بيا بېرته راټول كړو مونږ دا نعمت له ده نه؛ بېشكه دى خامخا نا اميده (له كرمه د الله) ناشكره (له نعمته د الله) وي.

تفسير: يعنې كه د څو ورځو له مخې يې الله تعالى د خپلې مهربانۍ په عيش او عشرت او آرامۍ كې وساتي، او بيا يې په كوم رېړ او تكليف كې اخته او مبتلا كړي، نو دى هغه پخوانۍ هوساين (آرام) او مهرباني هم بيخي له زړه وباسي او هېروي يې، او بې هيلې او نا اميده كيږي، او د مستقبل په نسبت بيخي بې اسره او مايوس كيږي، په تېره باندې ناشكري، او له راتلونكې څخه مايوسي همدا د ده د ژوندون حاصل دى.

وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي ۚ إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

او قسم دى خامخا كه وروڅكوو مونږ دغه (كافر يا ناشكره انسان) ته نعمت (لكه صحت او هوسايي ـ آرام) وروسته له (هغه) ضرره چې رسېدلى وو ده ته؛ نو هرومرو (خامخا) وايي به دى خامخا: لاړې سختى (چې رارسېدلې وې) له ما ځنې، بېشكه دغه (انسان) خامخا خوشاليدونكى دى (پر نعمتونو) متكبّر فخر كوونكى دى (پر خلقو).

تفسير: يعنې كه له مصيبته وروسته بيا پاك الله ده ته آرامي او هوسايي ور په برخه كړي؛ نو بيا داسې ګڼي چې ګواكې اوس بيخي مصائبو او تكاليفو خاتمه وموندله، او بيا هغه پخوانۍ كيفيت له سره راتلونكى نه دى، نو په دغه وخت كې د غفلت او غرور په نشو كې مستيږي، او فخر او تكبر او ځانمني (خودنمايي) كوي، او حال دا چې ده لره داسې په كار

وو؛ چې هغه خپل پخوانۍ حالت به يې تل په ياد درلود، او د الله تعالى شكر به يې ادا او د ده لطف او احسان په مقابل كې به يې د تواضع سر ښكته كوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

مګر هغه كسان چې صبر كوي (په سختۍ له قوته د ايمانه) او كوي ښه (عملونه لپاره د شكر د نعمت)؛ دغه(صابرين او شاكرين) شته دوى ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر (ثواب) ډېر لوى.

تفسير: هغه حال چې مخكې د عامو انسانانو بيان شو، له هغه ځنې د الله تعالى هغه بندګان مستثنى دي، چې د تكليف او مصيبت مقابله په صبر او استقامت سره كوي، او د امن او راحت په وخت كې سره له شكر ايستلو په صالحه وو اعمالو كې هم خپل تيارى ښكاره كوي، د همداسې اولوالعزمو او وفادارانو ټولى د عظيم الشان بخشش او انعام مستحق دى، او په ډېر لوى اجر چې ادنى يې جنت او اعلى يې ديدار دى؛ فايز كيږي.

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَن يَقُولُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ ۚ إِنَّمَا أَنتَ نَذِيرٌ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

نو ښايي ته به پرېښودونكى يې (يعنې مه پرېږده) ځينې د هغه قرآنه چې وحي كولى شي تاته، او تنګېدونكې ده په (تبليغ د) هغه سره سينه (زړه) ستا (له دې وېرې) چې وايي به دوى: ولې نه ده نازله شوې په ده باندې خزانه (چې پرې وكړي عشرت)؟ يا (ولې نه ده) راغلې له ده سره پرښته (چې وركړي شهادت د نبوت)؟ بېشكه همدا خبره ده چې ته ويروونكى يې (له جحيمه، نه څارونكى د اعمالو د دوى)، او الله پر هر شي باندې وكيل (ښه ساتونكى) دى، (د هغه چا چې وروسپاري ځان خپل، نو له سره مه وېرېږه له عناد د دوى نه).

تفسير: د مكې معظمې مشركان د شرك او بت پرستۍ له ترديده او بدو ويلو څخه ډېر په قهرېدل، او په غيظ او غضب راتلل د مشركيت پر خُرافاتو په هره اندازه چې د هغو تحميق او تجهيل كېده؛ په همغه اندازه به دوى د غُصې په اور كې سوځېدل، كله به يې كوښښ كوه چې پاك رسول په دغې معاملې كې لږ څه سست او پوست شي، او د دغې اساسي او لويې مسئلې په تبليغ كې له لږ څه نرمۍ او تساهل څخه كار واخلي، كله چې له دې لورې مايوس او بې هيلې (نا اميده) شول؛ نو تش د تكليفولو او محض خفه كولو لپاره په عجيبو چټي (بېكاره) غوښتنو پسې لګيا شول، مثلا ويل به يې چې: ته خو رښتين او د رسالت پر منصب مامور يې، نو له تا سره د پاك الله له درباره ښايي چې د مال او دولت لويه خزانه راغلې وى، يا له آسمانه له تا سره يو پرښته راتلې، چې هر چېرې به در سره د تصديق لپاره تللې وى: ﴿لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ﴾په همدغې سلسلې كې دغه آيتونه نازل شول، چې حاصل يې دا دى: «ته د دې خلقو د دغو چټي او بېكاره غوښتنو لامله مه غمجن او مه فكر مند او مه خفه كېږه، او مه پخپل زړه كې د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خيال ګرځوه !.

كله داسې كېدى شي ! هغه شيان چې الهي وحي تاته درښوولي دي، او د هغه د تبليغ حكم يې بې خوفه او بې خطره دركړى دى؛ چې ته د هغه ځينې برخې د دې خلقو له خرافاتو څخه د زړه تنګى په وجه پرېږدې، حال دا چې دغه كار امكان نه لري، ځكه چې د نبوت عصمت او د اولوالعزمۍ صفت يې مانع دى، نو بيا له زړه تنګى څخه څه فائده؟ ستاسې كار تش له خير او شر څخه خبرول دي، د دوى د هدايت ذمه واري پر تاسې نه ده، د دوى دغه معامله هم هغه الله تعالى ته وروسپاره؛ چې ګرد شيان هغه ته سپارلى شوي، او د ده په واك كې دي.

اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ افۡتَرٰىهُ‌ؕ قُلۡ فَاۡتُوۡا بِعَشۡرِ سُوَرٍ مِّثۡلِهٖ مُفۡتَرَيٰتٍ وَّادۡعُوۡا مَنِ اسۡتَطَعۡتُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اِنۡ
كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۱۳﴾ فَاِلَّمۡ يَسۡتَجِيۡبُوۡا لَـكُمۡ فَاعۡلَمُوۡۤا اَنَّمَاۤ اُنۡزِلَ بِعِلۡمِ اللّٰهِ وَاَنۡ لَّاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ‌ۚ فَهَلۡ
اَنۡتُمۡ مُّسۡلِمُوۡنَ ﴿۱۴﴾

بلکه آیا وايي دوی چې له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چې تصدیق یې و کړي)؟ ووایه (ای محمده ! دوی ته): نو راوړئ تاسې لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځان جوړ کړی شوی، او راوبولئ هغه کسان چې توانېږئ تاسې (لپاره د کومک) غیر له الله څخه که یئ تاسې صادقان (رښتیني په دغې ادعا د افتراء کې). نو که جواب درنه کړ دوی تاسې ته (ای رسوله او مسلمانانو)؛ نو پوهه شئ (ای مسلمانانو) چې بېشکه همدا خبره ده چې رالېږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی)، او (بل پوه شئ په یقین سره او پرې ثابت شئ) چې نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هـم دغه الله دی، نو آیا یئ تاسې مسلمانان.

تفسیر: ځینو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسې هم کړې ده: «نو که جواب درنه کړ دغو بللو شویو تاسو ته ای مشرکینو !؛ نو پوه شئ ای کفّارو چې بېشکه همدا خبره ده، چې رالېږلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره، د بنده کلام نه دی، او پوه شئ تاسې په یقین سره چې نشته لایق د عبادت هیڅوک مګر هم دغه الله دی، آیا نو یئ تاسې مسلمانان غاړه ایښودونکي اسلام ته بلکه اسلام راوړئ !».

یعني فرمایشي معجزې غواړې، چې د هغو ورکول مصلحت نه دی، او له هغو ټولو څخه لویه معجزه قرآن چې د دوی په مخ کې دی؛ نه مني، او وايي (معاذ الله): دغه خو له خپله ځانه جوړې کړې خبرې دي، نو د هغه ځواب ورکوي، چې آخر تاسې هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کوونکي یئ؛ ټول سره راټول شئ، او د دې پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور لس سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ، او په دغه کار کې د خپلې مرستې لپاره ټول مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولئ؛ چې تاسې یې په الوهیت کې شریکان ګڼئ، او که دا کار ونه کړی شئ، او له سره به یې ونه کړی شئ؛ نو وپوهېږئ چې داسې کلام یواځې د پاك الله کلام کېدی شي، چې د هغه له مثل راوړلو څخه ټول مخلوقات عاجز پاتې کېږي.

مَنۡ كَانَ يُرِيۡدُ الۡحَيٰوةَ الدُّنۡيَا وَزِيۡنَتَهَا نُوَفِّ اِلَيۡهِمۡ اَعۡمَالَهُمۡ فِيۡهَا وَهُمۡ فِيۡهَا لَا يُبۡخَسُوۡنَ ﴿۱۵﴾

هـر څوك چې وي (له خپلې کم همتی) چې غواړي یواځې ژوندون لږ خسیس او ښایست د ده (او د آخرت فکر نه کوي)؛ نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دې دنیا کې حال دا چې دوی په دې دنیا کې نه شي کم کېدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی).

تفسیر: یعني له داسې واضح ثبوت څخه وروسته څوك چې په قرآن ایمان نه راوړي، یا د هغه پر ښوولې لارې نه ځي، بلکه د دنیا څو ورځنی ژوندون او فاني ډول او سینګار یې د خپل مقصود قبله درولې وي، او عملي جد او جهد ورته کوي، که په ښکاره کوم نېك کار لکه خیرات او نور کوي؛ نو له هغه څخه هم د آخرت بهتري او د الله تعالی خوښي مقصود نه وي، او یواځې د دنیوي فوائدو حاصلول یې تر سترګو لاندې وي، د داسې خلقو په نسبت اعمّ له دې چې یهود وي که نصاری، مشرکین وي که منافقین یا دنیا خوښوونکي ریاکار مسلمانان؛ دا یې راښوولې دي چې په دنیا کې د دغو ټولو معامله پای (آخر) ته رسولی شي، هغه اعمال او کوښښونه چې دوی یې د دنیا د حصول لپاره اراده وفرمایي؛ ورعطا کوي یې.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

دا هغه كسان دي چې نشته دوى ته په آخرت كې مګر اور، او خراب شوي دي هغه (نېك عملونه) چې كړي وو دوى په دې دنيا كې، او باطل دي (په آخرت كې) هغه عمل چې وو دوى چې كاوه به يې (په دنيا كې).

تفسير: يعنې پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل كوم شي مستحق نه دي، كفار په ابدي صورت او رياكاران مسلمانان به تر محدوده مدت پورې په دوزخ كې پاتې كيږي، هو ! كه الله تعالى ځنې مؤمنان محض پخپل فضل او كرم سره وبخښي؛ نو هغه بېله خبره ده.

په دنيا كې كوم كارونه چې تاسې د دنيوي اغراضو لپاره كړي وو، وروسته د آخرت له رسېدلو څخه دربنكاريږي، چې هغه خراب او برباد تللي دي، او د رياكارۍ او د دنيا خوښولو په سلسله كې ظاهرا هغه نيكي ا و محاسن چې كړي يې وي؛ هغه ګرد سره خراب او توى ځي، او هلته به يو شى په كار نه ورځي.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ ۚ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

آيا پس هغه څوك چې دى پر صاف برهان (واضح دليل) له جانبه د رب خپل، او تابع وي دې د (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله، او پخوا له دې (شاهده چې قرآن دى) كتاب د موسى (تورات شاهد وو) په دې حال كې چې پېشوا او رحمت وو (مؤمنانو ته دغه تورات، آيا هغوى او د دنيا غوښتونكو سره برابر دي؟ بلكه نه دي برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه كسان ايمان لري په دې (قرآن)، او هر څوك چې كافر شو په دې (قرآن) له ګردو فرقو (د كافرو) څخه؛ نو اور (د دوزخ) ځاى د وعدې د هغه دى (چې خامخا ورته ورځي)، نو مه كېږه په شك كې له دې (قرآن يا موعد نه)، بېشكه چې هغه حق دى له جانبه د رب ستا، وليكن اكثره د خلقو نه راوړي ايمان (په دې خبره باندې چې منزّل من الله دى).

تفسير: يعنې دغه سړى او هغه رياكار دنيا پرست چې پخوا يې ذكر وشو؛ څرنګه برابرېدى شي؟ له سره نه دي برابر، له «بينه ـ صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده؛ چې هر انسان پخپل اصلي او صحيح فطرت سره موافق تلنه وغواړي، په دې شرط چې د اطرافو او حواليو له حالاتو او خيالاتو ځنې متأثر نشي، او هغه د اسلام او د توحيد او د قرآن سمه لاره ده: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۲۱ جزء د الرّوم سورت (۳۰) آيت (۴) ركوع)، او په حديث كې راغلي دي: «كلُّ مولودٍ يولدُ على فطرةِ الإسلام، فأبواه يهوِّدانه أو يُنصرانه، أو يُمجّسانه ـــ الحديث».

او ﴿شَاهِدٌ مِّنْهُ﴾ ګواه د پاك الله له لوري لوى قرآن دى، چې ګواهي وركوي: چې د فطرت پر دين توحيد او اسلام باندې تلونكي پر سمه لاره تلونكي دي، او همغه قرآن چې پر خپل حقانيت باندې هم پخپله ګواه دى، د لمر دليل پخپله لمر دى.

څرنګه چې د پاك قرآن راوړونكي جبرئيل امين عليه السلام او آخيستونكى يې محمد امين عليه السلام دى، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ويلى شي، بلكه پخپله د رسول الله مبارك شان دغه دى، چې د ده اخلاق، عادات،

معجزات، مبارکه ژبه، نوراني څېره او له نورو ټولو شیانو څخه يې معلومېږي، او هر يو بېل بېل شهادت ورکوي، د هغه دين حامل چې محمد صلی الله علیه وسلم دی؛ هغه حقیقتاً بیخي حق او رښتیا دی، وروسته د ﴿وَمِن قَبۡلِهِۦ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامٗا وَرَحۡمَةًۚ﴾ دغه مطلب دی، چې پخوا له قرآنه هره وحي چې پر هر نبي راغلې ده؛ هغه هم د فطرت د دين پر صداقت ګواه ده، خصوصاً هغه عظیم الشأن کتاب «تورات» چې پخوا له قرآنه پر موسی علیه السلام نازل شوی دی؛ هغه يو لوی شاهد د هغو خلقو پر حقانيت ښايي وويلی شي؛ چې د فطرت د دين پر صافه لاره تلونکي دي.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۚ﴾ الآيه ـ يعني يهود او نصاری، بت پرست، عرب عجم، آسیا، افریقا، امریکا، اوروپا، استرالیا او نور له هرې فرقې او هر جماعت چې د هر ملک او ملت څخه وي، تر څو پاک قرآن ونه مني؛ نو له سره يې نجات په برخه کېدی نشي، لکه چې د صحیح مسلم او د نورو په احاديثو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډېره تصريح او تعميم سره دغه بيان فرمايلی دی.

وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ يُعۡرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمۡ وَيَقُولُ ٱلۡأَشۡهَٰدُ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمۡۚ أَلَا لَعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٨﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿١٩﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې تړي له ځانه پر الله پورې دروغ (چې نسبت د ولد يا د شريک ورته کوي؛ بلکه نشته)، دغه (دروغ تړونکي) وړاندې به کړل شي په (قيامت کې) رب خپل ته، او وبه وايي شاهدان (کرام الکاتبين او نور) چې هم دوی دي هغه کسان چې دروغ يې تړلي وو په رب خپل (په نيولو د ولد او شريک سره، نو فرمايي الله): واورئ ! خبردار شئ ! لعنت د الله دې وي پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چې اړوي خلق له لارې (د دين) او لټوي دوی په دغې (لارې) کې کوږوالی (عيب)، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کېدونکي دي.

تفسير: يعني پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رښتيا پيغام دی، چې قبلول او منل يې ضروري دي، او ښه وپوهېږئ چې له هغه سړي څخه زيات ظالم بل هيڅوک نشي کېدی؛ چې پر الله تعالی باندې دروغ وتړي، مثلا که د الله کلام نه وي، او دې ووايي چې دغه د الله کلام دی، يا واقعي د پاک الله کلام وي، او پخپله الله تعالی څو څو کرته وفرمايي چې دغه ځما کلام دی، مګر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوي.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ يُعۡرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمۡ﴾ الآيه ـ «دغه دروغ تړونکي به وړاندې کړی شي په قيامت کې رب خپل ته» په محشر کې کله چې دوی د پاک الله په مخ کې علی رؤوس الأشهاد وړاندې کيږي، او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شي؛ نو په دغه وخت کې شاهدي ورکوونکي (ملائکې، انبياء، صالحين، بلکه د دوی خپل لاسونه، او پښې او رئيسه اعضاء) به ووايي، چې دوی همغه بدبختان ظالمان دي، چې د خپل پاک الله په نسبت يې دروغ تړلي وو، او چټي (بېکاره) خبرې به يې کولې.

أُوْلَٰٓئِكَ لَمۡ يَكُونُواْ مُعۡجِزِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنۡ أَوۡلِيَآءَۘ يُضَٰعَفُ لَهُمُ ٱلۡعَذَابُۚ مَا كَانُواْ يَسۡتَطِيعُونَ ٱلسَّمۡعَ وَمَا كَانُواْ يُبۡصِرُونَ ﴿٢٠﴾

دا کفار نه دي دوی عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه کې، او نه به وي دوی ته غير له الله هيڅ دوستان (چې عذاب ترې دفع کړي که اراده وفرمايي بلکه) دوه چنده به کړ شي دوی ته عذاب،

نه وو دوی چې طاقت یې لرلی وی د اورېدلو (د حق) او نه وو دوی چې لیدلي یې وی (دلائل د قدرت).

تفسیر: یعنې په دومره وسیعې او ارتې ځمکې کې نه چېرې تښتېدی شي، او نه په کوم ځای کې پټېدی شي، او نه یې څوک مددګار او حمایت او مرسته کوونکی کېدی شي، چې دوی د الله تعالی له عذابه بچ کړي، ځکه چې دوی هم پخپله بې لارې او ګمراهان شوي دي، او هم نور خلق یې ګمراهان کړي دي.

﴿مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ﴾ نه وو دوی چې طاقت یې وی د اورېدلو د حق د زړه له کوږوالي، او نه وو دوی چې لیدلي یې وی دلائل د قدرت د زړه له ړوندوالي، یعنې په دنیا کې داسې ړانده او کاڼه شوي دي؛ چې نه د حق د خبرو د اورېدلو توان لري، او نه د الله تعالی د قدرت دلائل او نښې لیدلی شي، چې د هغو په لیدلو سره ممکن دي چې د هدایت سمه صافه لاره ومومي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۲۱﴾

هم دوی دي هغه کسان چې زیان یې رسولی دی نفسونو (ځانونو) خپلو ته، او ورک شول له دوی هغه چې وو دوی چې دروغ یې تړل.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿۲۲﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۳﴾

حقه خبره دا ده چې بېشکه دوی په آخرت کې هم دوی ډېر زیانکاران دي (له نورو نه). بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) او عاجزي کوي دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکي) د جنت دي، دوی به په دې جنت کې همېشه وي.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامی او د خرابې خاتمې په مقابل کې یې د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمې بیان وفرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمې خوښی مقام یې ورعطا کړ.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ ۚ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۲۴﴾

مثال د دې دواړو فرقو (داسې دی) لکه د ړانده او د کاڼه او (لکه) د لیدونکي او د اورېدونکي، آیا برابر دي دغه دواړه له جهته د مثاله (او صفته؟، بلکه نه دي برابر)، آیا نو نه اخلئ پند تاسې؟ (په دغو مثالونو سره او فکر په کې نه کوئ).

تفسیر: یعنې منکرین ړانده او کاڼه دي، لکه چې درې آیته پخوا له دې نه یې وفرمایل: ﴿مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ﴾ بیا هغه چې نه پخپله څه لیدلی شي، او نه له بل چا څخه څه شی اورېدلی شي، د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی روڼ ضمیر له ایماندارانو سره څرنګه برابرېدی شي، هغه کسان چې د بصیرت په سترګو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کې تمیز کوي، او د خپلو هادیانو خبرو ته غوږونه نیولي غور کوي، چې د دواړو پای (آخر) او انجام څرنګه یو شان کېدی شي؟ بلکه نشي کېدی، وروسته د نوح علیه السلام د قوم قصه د دې مضمون په تایید وړاندې کوي.

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَن لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ۖ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾﴾

او هرومرو په تحقيق لېږلی وو مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چې ويونکی وو): بېشکه زه تاسې ته يم ويروونکی (له جحيمه) ښکاره. چې مه کوئ تاسې عبادت (د بل چا) بې له الله، بېشکه زه ويرېږم پر تاسې له عذابه د ورځې دردناکې (د قيامته) څخه.

تفسير: يعني په نهايت وضاحت سره زه هغه شيان درښيم چې د هغو په ارتکاب سره د مهلك عذاب د نازلېدو انديښنه ده، يا د هغه د محفوظيت ذرائع دي.

﴿أَن لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ﴾ «مه کوئ عبادت د بل چا بې له الله !»، يعني د (ودّ) او (سواع) او (يغوث) او (يعوق) او (نسر) چې ذکر يې د نوح عليه السلام په سورت کې راځي؛ عبادت پرېږدئ ! او د واحد احد الله تعالی په عبادت کې مشغول شئ ! که نه د غير الله له عبادت څخه د بېرته نه ګرځېدلو په صورت کې د سخت عذاب د راتلو خوف دی.

﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾﴾

نو وويل هغو مشرانو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (نوح) چې: نه وينو مونږ تا مګر يو بشر پشان څمونږ (بل څه مزيت نه لرې)، او نه وينو مونږ تا چې متابعت کړی ستا (هيچا) مګر هغه کسانو چې دوی د لاندې (ښکته) څمونږ دي په بې فکرۍ سره (يعني سرسري نظر والا دي)، او نه وينو مونږ تاسې لره پر مونږ باندې هيڅ بهتري، بلکه ګمان کوو مونږ پر تاسې د دروغجنانو.

تفسير: يعني ښايي چې رسول د ټول قوم په مقابل کې د کومې ښکاره نښې او امتياز لرونکی وي، ليکن مونږ ګورو چې ته هم څمونږ په شان د بشر له جنسه يې، او د آسمان پرښتنه نه يې چې د هغې په مقابل کې خامخا انسان خپل سر ښکته کړي، بيا په بشريت کې هم ته داسې يو سړی نه يې چې په تا کې کوم خاص تفوّق او لويي پر مونږ باندې وي، مثلاً لوی دولتمن، يا د شان او شوکت خاوند، يا د حکومت او قوت مالك اوسې، هغه کسان چې ستا پيروان او تابعان شوي دي؛ هغو هم ګرد ټول سره داسې خواران، غريبان، مفلسان او رذيلان دي چې له هغو سره مونږ شرفاء او غټان خپل ملاقات او خبرې کول شرم او ننګ بولو، نو آيا په ټولو انسانانو کې همدا ته پيدا شوی يې چې د الله تعالی د رسالت د منصب ور او لايق وې؟ حال دا چې مونږ ستا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خَلق (پيدايښت) خُلق (رشه، خوی، عادت) او په نورو شيانو کې له هيڅ پلوه له تا څخه کم نه يو، نو ولې څمونږ له منځه بل څوك پر دغه لوی منصب د رسالت باندې منتخب او غوره نشو؟ يا لږ تر لږه ستاسې تابعين او پيروان ښايي چې کوم معزز او لوی سړي خو وی.

دا د هغو ملعونانو د تقرير ما حصل وو، نوح عليه السلام کوم جواب چې دوی ته ورکړی دی؛ دادی:

﴿قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِّنْ عِندِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾﴾

وويل (نوح) ای قومه څما ! آيا وينئ خبر راکړئ تاسې (ماته) که يم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله، او راکړی يې وي ماته رحمت له نزده خپله، نو پټ کړی شوی

دی (حقیقت د دې دلیل) پر ستر ګو ستاسې، آیا مجبور کولی شو مونږ تاسې په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چې تاسې دغه (برهان) لره بد ګڼونکي انکار کوونکي یئ.

تفسیر: دا خبره صحیحه ده چې نبي له عامو انسانانو ځنې ښايي بيخي ممتاز وي، ليکن هغه امتياز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنيوي شان او شوکت کې نه وي، بلکه په اعلی اخلاقو، ډېرو ښو ملکاتو، تقوی، د الله تعالی وېره، حق خوښول، له خلائقو سره همدردي او خواخوږي، او د صريحو او ښکاره وو آيتونو او نښو له وړاندې کولو څخه ورته امتياز حاصل وي، چې حق تعالی هغه د بُرهان او د حجّت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول په هغو کې قائموي، يا د هغو په وسيله يې ښکاره کوي، نبي عليه السلام د الله تعالی د وحيې او د ربّاني دلائلو او براهينو په رڼا کې پر صافه سمه لاره درومي، او شپه او ورځ د الله تعالی خصوصي رحمتونه پرې لکه باران (وريا) ووري، نوح عليه السلام وويل: «که دغه ټول شيان په ما کې په ښکاره ډول سره موجود وی، او يقيناً موجود هم دي، ليکن همغسې چې ړوند د لمر رڼا نشي ليدلی؛ نو که ستاسې سترګې هم د الله تعالی د دې نور له ليدلو څخه قاصرې وي؛ نو آيا زه به په زور سره تاسې ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ يا يې بالجبر پر تاسې اقرار کولی شم؟ .

وَيٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ۭ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَي اللّٰهِ وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ اِنَّهُمْ مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْـهَلُوْنَ ۝۲۹

او ای قومه ځما ! نه غواړم زه له تاسې په دغه (تبليغ) څه مال (مزدوري)، نه دی اجر (مزدوري) ځما مګر په الله باندې، او نه يم زه شړونکی د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (په وينا ستاسو، ځکه چې) بېشکه دوی ملاقات کوونکي دي له ربه خپله سره، وليکن زه ګورم تاسې داسې قوم چې جاهلان يئ (له عاقبته خپله او له شرف د دغو مؤمنانو).

تفسير: يعني زه د تبليغ په مقابل کې له تاسې څخه څه تنخوا او طلب نه غواړم، چې د مالي خود غرضی انديښنه تاسې ته پيدا شي، زه د خپل الله خاص بنده او نوکر يم، او د ده له درباره ماته اجر راکول کيږي، الحمد لله زه نه ستاسې د مال طالب يم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بيا به زه څرنګه فقراء او مساکين پر ېږدم، او تاسې ته به خپل تمايل (ميلان) درښکاره کوم؟ که تاسې زما اتباع تش د هغوی د افلاس يا عادي کارونو له سببه حقير او ذليل ګڼئ؛ نو ښه وپوهېږئ چې زه له هغو کسانو څخه نه يم چې د ايمان د دولت پانګې (سرمايه) لرونکو ته د دوی د ظاهري پرېشانۍ او بې وزلۍ (کمزورۍ) لامله په سپکه وګورم، يا هغوی لکه د حيواناتو په شان ټېل وهم، او له خپله ځانه يې لرې وشړم، دوی به يوه ورځ د خپل پاك الله په حضور کې مشرفيږي، او ځما شکايت به د ده په دربار کې کوي، چې ستا رسول د متکبّرانو دنيادارانو په خاطر مونږ وفاداران غريبان يې له خپله حضوره لرې کړي وو، زه د ظاهري وضعيت په خلاف به څرنګه پوهېدی شم، چې د هغوی ايمان يواځې ظاهري او سطحي دی، د زړونو څېرول او د هغه ليدل ځما کار نه دی، او د دغو امورو اطلاع او پته يواځې پاك الله سره ده، او هغه ښه پوهيږي چې د دوی د زړونو احوال څه دي؟ .

وَيٰقَوْمِ مَنْ يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُّهُمْ ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝۳۰

او ای قومه ځما ! څوك به مرسته وکړي له ما سره (چې ما وساتي) له عذابه د الله که وشړم زه دوی؟ (بلکه هيڅ يې نشي کولی)، آيا نو پند نه اخلئ تاسې.

تفسير: يعني زه ستاسې له کبره او غروره او جهالته متأثر شوی څرنګه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسې په رعايت زه د الله تعالی مخلصو بندګانو ته څه ووايم، يا يې وشړم، نو د هغه د سزا او له پوښتنې څخه به مې څوك ژغورلی (خلاصولی) شي؟.

وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ عِندِى خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّى مَلَكٌ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِىٓ أَعْيُنُكُمْ لَن يُؤْتِيَهُمُ ٱللَّهُ خَيْرًا ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِىٓ أَنفُسِهِمْ ۖ إِنِّىٓ إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣١﴾

او نه وایم زه تاسو ته چې ما سره خزانې د الله دي، او نه (وایم دا چې) بېشکه زه پرښته یم، او نه وایم زه په حق د هغو (فقیرانو مؤمنانو کې) چې سپک ورته ګوري سترګې ستاسې؛ چې له سره به ورنه کړي دوی ته الله هیڅ خیر، الله ښه عالم دی په هغه (اخلاص) چې په نفسونو د دوی کې دی، (که زه دغه ووایم)؛ نو زه په دغه وخت کې خامخا له ظالمانو څخه به یم.

تفسیر: کفّارو نوح علیه السلام ته ویلي وو چې: «ته خو ځمونږ په شان یو بشر یې، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتیاز نه لرې»؛ نو نوح علیه السلام د دې خبرې جواب په ډېر متانت او انصاف سره ورکړ چې: «بېشکه هغه امتیاز چې تاسو یې لیدل غواړئ زه یې مدعي نه یم، بلا شبهه زه خو یو بشر یم، پرښته نه یم، نه الله تعالی خپلې ټولې خزانې ځما په تصرف او اختیار کې ایښي دي، او نه یې د غیب پر خبرو مطلع کړی یم، لیکن سره د دغو ټولو خبرو د اعتراف سره زه ستاسې په شان له سره داسې نشم ویلی؛ چې هغه خلق چې ستاسې په نظر کې معیوب او حقیر دي (یعنې زه او ځما ملګري) هغوی ته به له سره پاک الله هیڅکله څه خیر او ښېګڼه (فائده) نشي ورکولی، مثلا له هغو څخه یې ځینو ته نبوت او حکمت عطا فرمایلی دی، او نور یې د ایمان او عرفان په دولت سره ګټور (نفع مند) کړي دي.

تنبیه: د دې آیت ابتدایي درې جملې په (۷) جزء د الأنعام د سورت په (۵۰) آیت (۴) رکوع کې تېرې شوي دي، د هغه ځای په تفاسیرو کې دې بیا ولوستلی شي.

قَالُوا۟ يَٰنُوحُ قَدْ جَٰدَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَٰلَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٣٢﴾

وویل (کفارو) ای نوحه ! په تحقیق جګړه دې وکړه له مونږ سره پس ډېره دې کړه جګړه ځمونږ؛ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چې وعده یې کوې ته له مونږ سره (یا ویروی مونږ په هغی سره) که یې ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دې وعید خپل کې).

تفسیر: نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کې شپه او ورځ په پټه او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه، او د هرې شبهې ځواب یې ورکاوه، د تبلیغ، تفهیم، بحث، مناظرې، خبرو اترو سلسله جاري وه، په دغو جګړو کې په سلهاوو کلونه تېر شول، کفار د نوح علیه السلام د دغو حقاني مباحثو او د شپې او د ورځې ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او تنګ شول، او ټولو سره وویل چې: اوس دغه سلسله رابنده کړه ! که په رښتیا سره ته رښتیا وایې؛ نو هغه عذاب ژر رانازل کړه ! چې مونږ د عذاب له نزول څخه تل وېروې ! څو دغه د هرې ورځې جګړه بیخي پای (آخر) ته ورسیږي، او دا مناقشه بالکل ختمه شي.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ ٱللَّهُ إِن شَآءَ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾

نو وویل نوح: بېشکه همدا خبره ده چې رابه ولي تاسې ته دا عذاب خاص الله که اراده وفرمایي، حال دا چې نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تېښتې سره).

تفسیر: یعنې د دغه عذاب نزول ځما په قبضه کې نه دی، څه مهال (وخت) چې پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمایي؛ نو عذاب نازلوي، ځما فرض یواځې خبرول دي، پاتې شو عذاب؛ هغه خو داسې هولناک او عظیم الشان شی

دی، چې د هغه راوړل، یا یې مخه بېرته آړول، دواړه د بشر له قوې خارج دي، کله چې الله تعالی مشیئت وفرمايي؛ نو څوک ترې نشي تښتېدلی، او نه ترې چېرې پټېدی شي، داسې څوک دي؟ چې (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کړي، او ځان ترې وژغوري (بچ کړي).

وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِىٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ ۚ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

او نه نفع در رسوي تاسې ته نصیحت ځما که اراده وکړم زه چې نصیحت وکړم تاسې ته که وي الله چې اراده لري د دې چې ګمراه وفرمايي تاسې، همدی دی رب ستاسې (هر څه چې غواړي هغه ستاسې سره کولی شي)، او خاص هم ده ته بېرته بیولی کېږئ (پس له مرګه په قيامت کې).

تفسير: یعنې: که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو وکړم، او تاسې ته ګټه (فائده) دررسونه وغواړم؛ له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږي، ستاسې رب همغه ذات دی چې د هغه په ملکیت او تصرف کې هر شی دی، له هر چا سره چې هر معامله وفرمايي؛ هیڅوک یې مخه نشي نیولی، د ټولو رجوع او ورتګ د همده په لوري دی، همغه د ټولو اعمالو جزا او سزا ورکوونکی دی.

أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ إِنِ ٱفْتَرَيْتُهُۥ فَعَلَىَّ إِجْرَامِى وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

(وفرمايل الله) بلکه آیا وايي دوی چې له خپله ځانه یې جوړه کړې ده دغه (وحي)؛ ووايه (ای رسوله دوی ته) که مې له ځانه کړي وي دغه وحي؛ نو خاص پر ما دی عقوبت د ګناه ځما، او زه بېزاره یم له هغې ګناه چې تاسې یې کوئ.

تفسير: دغه خبرې اترې د مکې معظمې د کفارو وې له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره؛ چې دغه قرآن تاسې له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، نوح علیه السلام کتاب نه وو راوړی چې د نوح علیه السلام قوم داسې خبرې وکړي (کذا في الموضح).

لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصې جز ښوولی دی، یعنې د نوح علیه السلام قوم وویل: هغه خبرې چې نوح د الله تعالی په لوري منسوبوي، هغه یې له خپله ځانه تړلي دي.

ځینې وايي چې: دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، مګر د هغه تعلق خاص د نوح علیه السلام له قصې سره وو، ګواکې هغوی ویل چې: دغه داستان تاسې په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کې په دغو قصو کې له سره حقیقت نشته، او اصل نه لري.

وَأُوحِىَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُۥ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ ءَامَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او وحي کړی شوې وه نوح ته چې بېشکه شان دا دی؛ چې له سره به ایمان رانه وړي له قومه ستا مګر هغه چې په تحقیق ایمان یې راوړی دی (پخوا له دې نه)؛ نو مه غمجن کېږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چې وو دوی چې کول به یې (او رسول یې درته).

تفسير: کله چې د قوم ایذاوې او تکلیفونه له حده تېر شول، نوح علیه السلام د سلهاوو کلونو د تکلیف تېرولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کې شکوی وفرمایله چې: ﴿أَنِّى مَغْلُوبٌ فَٱنتَصِرْ﴾ «زه مغلوب او ضعیف یم، ته له دوی نه زما بدل واخله !»، ارشاد وشو چې: د هغو څو شمېرلیو غورو خلقو په قسمت کې چې ایمان لیکلی شوی وو، هغوی خو ټولو ایمان راوړ، وروسته له دې نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانیږي، نو ځکه اوس تاسې د

دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کېږئ، عنقریب د الله تعالی د انتقام توره راوځي، او د دوی دغو ټولو شرارتونو ته سره سره له دغو شریرانو خاتمه ورکوي.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

او جوړه کړه ته بېړۍ څمونږ د سترګو لاندې (چې وینو دې او حفاظت دې کوو)، او په حکم څمونږ، او مه کوه خبرې ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو کې چې ظالمان (کافران) شوي دي، چې بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو (نجات یې نشته).

تفسیر: حق تعالی نوح علیه السلام ته وفرمایل چې: څما د سترګو لاندې یعنې څمونږ په نګرانۍ کې او څمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بېړۍ تیاره کړه !، ځکه چې عنقریب د اوبو یو ډېر سخت طوفان راتلونکی دی، چې په هغه کې دغه ټول ظالمین او مکذبین بالیقین ډوبیږي، او د دوی په حق کې دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کېدونکې ده، ته د هیڅ یو ظالم سپارښ مه کوه ! او د دوی د شفاعت لپاره ماته مخ مه ګرځوه ! ځکه چې راتلونکی عذاب له سره منع کېدونکی نه دی، بلکه بیخي قطعي او حتمي دی.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾

او جوړوله (نوح) بېړۍ حال دا هر کله چې تېرېدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح؛ نو مسخرې به یې کولې په دغه (نوح) پورې، نو وویل (نوح): که مسخرې کوئ تاسې پر مونږ پورې؛ نو بېشکه مونږ به هم مسخرې وکړو په تاسې پورې لکه چې اوس مسخرې کوئ تاسې (پر مونږ پورې).

تفسیر: نوح علیه السلام به بېړۍ جوړوله نو کله چې به د ده قوم دغه عجیب شی (بېړۍ) لیدله؛ نو نوح علیه السلام څخه به یې پوښتنه کوله چې: «ته دغه څه جوړوې؟» ده به ویل چې: «یو داسې کور جوړوم چې د اوبو په سر به درومي، او له ډوبېدلو څخه به مونږ بچ کوي»، کفار به د دې خبرې له اورېدلو څنې له خندا شنه او په مسخرو کې به سره لګیا کېدل، او پخپلو منځونو کې به یې ویلې، چې دغه سپین ګیري ته وګورئ چې له اوبو څخه لرې په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کې له اوبو څخه د نجات په فکر کې ډوب تللی دی.

شاه صاحب لیکي: «کفارو به خندل چې نوح علیه السلام په وچه ځمکه کې له ډوبېدلو څخه د نجات په فکر کې لوېدلی دی، نوح علیه السلام پر دوی باندې خندل، چې مرګ د دوی پر سر باندې څوړند او ولاړ دی، او دوی ورته خاندي».

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾

نو ژر به وپېژنئ تاسې هغه څوک چې رابه شي ورته (داسې) عذاب چې وبه شرموي ده لره په (غرق سره) او راکوزیږي به په ده عذاب دائم (په حرق سره).

تفسیر: یعنې اوس څه زیات تاخیر نشته، او ژر تر ژره به دربښکاره شي، چې د دنیا رسوا کوونکی او د آخرت دائمي عذاب پر چا نازلیږي؟.

حَتّٰىٓ إِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَآ آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

تر هغه پورې چې راغی امر (حکم د عذاب) ځمونږ او راوخوټېده تنور (يعني اوبه له تناره، بيا چې عذاب سر راوړ نو) وويل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دې بېړۍ کې له هرې (نوعې د حيواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه)، او اهل خپل، مګر مه سوروه هغه چې ړومبی شوې ده په ده وينا (او حکم د ډوبېدلو) او هغه (هم سواره کړه) چې ايمان يې راوړی دی، او نه وو ايمان راوړی سره له دغه (نوح) مګر خو لږو خلقو.

تفسير: يعني نوح عليه السلام تر هغه وخته پورې د بېړۍ په جوړولو کې مشغول وو، چې د الله تعالى له وعدې سره موافق ټولو ورېځو ته حکم ورسېد، چې «ټولې سره ور وورېږئ، او ځمکې ته وويل شو: چې خپلې ټولې اوبه وخوټوه، او پرښتو ته وويل شو چې: تاسې د خپل تعذيب او نورو منصبي فرائضو په ځای راوړلو کې متوجه شئ !»، بالآخر له پاسه سخت بې درېغه باران وورېده، له ښکته د ځمکې له سطحې د زورورو او سختو خوټېدونکو چينو او تندوبي (فوارې) په شانې په جوش وهلو او خوټېدلو باندې شروع وکړه، تر دې چې د ډوډۍ پخولو له تنورونو څخه هم چې له اور ځنې ډک پک وو، هم اوبه راووتې.

له ابن عباس رضي الله تعالى عنه څخه منقول دي، چې د «تنور» معنى وجه الأرض او د ځمکې مخ دی، مونږ پاس کوم تفسير چې کړی دی، همدغه معنى مو مقدمه ايښې ده، او د نورو معانيو په لوري مو هم اشاره کړې ده، حافظ ابن کثير (رحمه الله) د همدغه تفسير له ليکلو څخه وروسته فرمايي: «وهذا قول جمهور السلف وعلماء الخلف، والله أعلم».

﴿قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ﴾ يعني له هغو ساکښانو (زنده سرو) چې ضرورت ورته پېښېږي، او د هغوی نسل پاتې کېدل مقدر دي، يوه يوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بېړۍ کې يې سواره کړه !.

له ﴿وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ﴾ څخه مراد د نوح عليه السلام هغه ځوی مقصود دی، چې نوم يې (يام) او لقب يې کنعان وو، او بل د کنعان مور مقصوده ده، چې (واعله) نوميده، او د نوح عليه السلام له کورنۍ ځنې همدغه مور او ځوی دواړه بېل او په طوفان کې ډوب شوي دي.

﴿وَمَآ آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ يعني اتيا نارينه يا څه لږ يا څه ډېر، د نوح عليه السلام د بېړۍ د اراکينو په نسبت ډېر اقوال دي، اما آخري دا دی، چې يو پخپله نوح عليه السلام وو، او يوه يې مسلمانه ښځه او درې يې ځامن: سام، حام، يافث او درې د دوی ښځې دا اته شو، او له قوم ځنې يې ٣٦ نارينه ٣٦ ښځې چې دا ټول سره اتيا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرٖىهَا وَمُرْسَاهَا ۚ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٤١﴾

او وويل نوح چې: سپاره (سواره) شئ پر دغې (بېړۍ کې، او وايئ) په نامه د الله دي روانېدل د دې (بېړۍ) او درېدل د دې (بېړۍ)، بېشکه چې رب ځما خامخا ښه بخښونکی مغفرت کوونکی (د خطياتو)، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: نوح عليه السلام خپلو ملګرو ته وويل چې: د پاک الله په نامه پر بېړۍ سواره شئ ! او هيڅ فکر او اندېښنه مه کوئ، د دغې بېړۍ راونېدل او درېدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دي، او د دې د ډوبېدلو هيڅ اندېښنه نشته، ځمونږ رب د مؤمنينو قصور معافوي، او پر دوی بې حده مهربان دی، دی به پخپل فضل

او كرم او مهرباني سره مونږ روغ رمټ او صحيح او سلامت راكوزوي، له دې آيت څخه دغه خبره استخراجيږي چې په كشتۍ او نورو نقليه وو وسائلو باندې د سورېدلو په وخت كې ښايي چې «بسم الله» وويلی شي.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾

او دې (بېړۍ) به وړل دوی په موجونو (چپو د اوبو) كې په شان د غرونو، او نارې كړې نوح (له ډېره شفقته) ځوی خپل ته، حال دا چې وو هغه په كناره (له پلاره يا له بېړۍ نه): ای بچوړيه ځما ! راځه سور شه(په بېړۍ كې !) له مونږ سره، او مه كېږه له كافرانو سره (چې غرق به شې).

تفسير: يعني بېړۍ به د غرونو موجونه او چپې څيرولې، او پخپل تكر سره به يې وهلې، او بې له خوفه او خطرې به پرې روانه وه، وروسته له سورېدلو نوح عليه السلام خپل ځوی (يام ـ كنعان) ته ورغږ كړ، كوم چې له خپله پلاره او ورونږو او نورې كورنۍ څخه بېل او له كفارو سره ايل او غيل (ملگری) وو چې: «د دغو بد بختانو كفارو ملگرتوب پرېږده، له مونږ سره راشه ! څو له دغه لوی مصيبت څخه نجات وموندلی شې».

قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾

وويل (كنعان ځوی د نوح چې) ژر به لاړ شم ځای به ونيسم پر سر د كوم غره باندې؛ چې وساتي مې له اوبو نه، وويل (نوح چې) نشته ساتونكی نن ورځ له امره (حكمه او له عذابه) د الله (هيڅوك) مگر (ساتلی به شي) هغه څوك چې رحم پرې وكړي (الله)، او پرده شو د دوی دواړو په منځ كې موج (چپه د اوبو) نو وگرځېد (كنعان) له جمله د غرق كړي شويو.

تفسير: «كنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسې خيال كاوه، لكه چې سړی د عادي او معمولي سيلاب (ځپان) په وخت كې پر كومه لوړه (اوچته) خيژي، او خپل ځان ژغوري (بچ كوي)، نو زه به هم پر كومې لوړې وخېژم، او خپل ژوندون به وساتم.

﴿قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ﴾ الآيه ـ يعني ته په كوم خبط او خطا كې لوېدلی يې، دغه عظيم طوفان خو كوم معمولي سيلاب نه، بلكه د الله تعالی د عذاب طوفان دی، د لوړو غرونو حقيقت او ماهيت څه دی، نن هيڅ يو شی د پاك الله له عذابه نجات نشي موندلی، هو ! د همغه چا په برخه كې نجات كېدی شي، چې د پاك الله فضل او كرم پرې وي، مگر په دغه لويه او مهيبه هنگامـه او انتقام په مقام كې به پر غټو مجرمانو څه رحم او شفقت كېدی شي؟ د پلار او ځوی په منځ كې لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسېدلې، چې د اوبو يوه لويه چپه ددوی تر منځ حائله شوه، او دوی دواړه يې د تل لپاره سره بېل كړل.

(بيا هر كله چې واقعه د طوفان نهايت ته ورسېده، او كفار غرق شول؛ نو د پاك الله داسې امر صادر شو).

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾

او وويل شو چې ای ځمكې جذب كړه (ښر ته ښكته ونغږه) اوبه خپلې، او ای اسمانه بندې كړه (اوبه خپلې)، او كمې كړی شوې اوبه (له مخ د ځمكې) او پوره كړ شو هغه حكم (د اهلاك د

اشرارو او انجاء د ابرارو)، او ودرېده ببړۍ پر غره د جودي، او وويل شو (هلاك) لرېوالی دې وي (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته.

تفسیر: تر یوه مدت پورې دومره زیاتې اوبه له آسمانه راتویې شوې، چې ګواکې د آسمان ګرد (ټول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوي دي، او د ځمکې ټولې پولې او پردې سره شلیدلې او ببرته شوي وې، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پورې هم اوبه وختلې، او هغه ټول په کې ډوب او پټ شول، بې د کشتۍ له سورو څخه نورو ټولو کفارو ته چې د دوی په حق کې نوح علیه السلام د ﴿لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت ۲۶ آیت دویمه رکوع) ښېرا کړې وه، غرق شول، په دغه وخت کې الله قدوس جلّت عظمته ځمکې ته امر ورکړ، چې اوس دې خپلې اوبه ببرته درجذبې کړه، او درکش یې کړه !، او ای آسمانه نور بس کړه او مه وربړه ! او ای وربځو لرې شئ !، نو بیا څه مجال وو چې دغو ټولو د هغه حکم امتثال نه وی کړی، او په تعمیل کې یې د یوې لمحې ډیل او معطلي کړې وی، لکه چې د اوبو وچېده شروع شول، او ببړۍ د (جودي) پر غره باندې ودرېده، چې د ځینو په نزد په (موصل) کې دی.

تنبیه: په دغې خبرې کې اختلاف دی، چې د نوح علیه السلام طوفان پر ګردې (ټولې) دنیا باندې ختلی وو؟ یا په خاصو ملکونو کې واقع شوی وو؟ د دې خبرې د فیصلې کولو ځای دلته نه دی، مګر په یاد ولرئ چې په «دائرة المعارف» کې د (اوروپا) د ځینو محققانو داسې اقوال او دلائل نقل شوي دي، چې له هغو څخه د عمومي طوفان د وقوع تأیید کېږي، هغه کسان چې د عمومي طوفان قائلان دي؛ له دوی څخه د اکثرو په نزد د موجوده عالم ګرد انسانان د نوح علیه السلام د دریو ځامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادې څخه دي، ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبٰقِيْنَ﴾.

وَنَادٰى نُوْحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِيْ مِنْ اَهْلِيْ وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۴۵﴾ قَالَ يٰنُوْحُ اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۗ اِنِّيْٓ اَعِظُكَ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿۴۶﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته، نو ویې ویل: ای ربه ځما ببشکه چې ځوی ځما له اهله ځما څخه دی، او ببشکه چې وعده ستا حقه ده، او ته یې ښه عالم عادل لوی حاکم له ټولو حکم کوونکو څخه. وفرمایل (الله) ای نوحه ! ببشکه چې هغه ځوی نه دی له اهله ستا (چې مؤمنین دي)، ببشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی، نو سوال مه کوه د هغه څیز چې نه وي تاته په هغه څیز کې څه علم، ببشکه زه پند درکوم تاته چې (نه) شې ته له جاهلانو (په دې ناجائز سوال سره).

تفسیر: یعنې یا اله العالمینه ! تا خو ځما د کورنۍ د نجات وعده راسره کړې وه، او کنعان د مؤمن توب له امله د ﴿اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ په استثناء کې ظاهراً نه وو داخل، نو بیا د هغه د مغروقیت راز به څه وي؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده، هیڅا ته له سره داسې کوم خیال نشي پیدا کېدی چې (معاذ الله) تا وعده خلافي کړې ده، ته ﴿اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ﴾ او مطلق شهنشاه یې، که څوک ستا د احکامو په راز وپوهیږي، او که ونه پوهیږي؛ په دواړو صورتونو کې هغه حق دي، او هیڅوک حق نه لري، چې ستا د فیصلې په مقابل کې دم ووهلی شي، یا تا په وعده خلافي مجبور کړي، نه د چا دا منصب دی چې ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقید وکړی شي، فقط د قلبي اطمینان لپاره د استعلام او استفسار په ډول د دغې واقعې راز معلومول غواړم.

ځواب یې داسې واورېد، چې دی ستا له هغې کورنۍ څخه نه وو، چې د دوی د نجات وعده درسره شوې وه، بلکه په ﴿اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ کې شامل دی، ځکه چې د هغه عمل خراب دی، ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه

يې، د هغه سړي واقعي احوال چې تاته نه وي معلوم؛ نو د هغه په باره کې له مونږه داسې نامناسبه رعايت، يا دا ډول کيفيت مه غواړه ! مقربينو ته وړ او لايق نه دي، چې بې له فکره او اندېښنې، او وړاندې او وروسته کتلو، د جاهلانو په شان خبرې وکړې.

قَالَ رَبِّ إِنِّىٓ أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لِى بِهِۦ عِلْمٌ ۖ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِى وَتَرْحَمْنِىٓ أَكُن مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٤٧﴾

وويل (نوح) اى ربه څما ! بېشکه زه پناه نيسم په تا پورې له دې چې سوال وکړم له تانه د هغه څيز چې نشته ماته په هغه څيز علم پوهه، او که مغفرت ونه کړې ته ماته او رحم ونه کړې پر ما؛ نو شم به زه له زيانکارانو.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «انسان د همغې خبرې پوښتنه کوي، چې ورته نه ده معلومه، ليکن ښايي چې د مسئول منه مرضي ځان ته معلومه کړي، دا ښه کار نه دی، چې د لوی مرضي ته نه ګوري، او ترې پوښتنه کوي»، مرضي يې ولې نه وه، هغه مو اوس وليکل، نوح عليه السلام د کبرياء په لوی دربار کې عرض وکړ، چې اى ربه څما ! بېشکه زه پناه نيسم په تا پورې، چې سوال وکړم له تانه د هغه څيز چې نشته ماته په هغه کې پوهه او علم، او که مغفرت ونه کړې ته ماته او رحم ونه کړې پر ما؛ نو شم به زه له زيانکارانو، يعنې نوح عليه السلام سخت ووېرېده او ډېر وربږدېده (ورپېده)، او ژر يې توبه وويسته.

قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهْبِطْ بِسَلَٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ مِّمَّن مَّعَكَ ۚ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾

وويل شو: اى نوحه ! کوز شه (له دې بېړۍ) سره له سلامتۍ له جانبه څمونږ، او سره له برکتونو (څمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چې له تا سره دي، او څه نورې فرقې (کافرې له اولادې د هغه چا چې له تا سره دي) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دې دنيا کې) بيا به ورسيږي دوی ته څمونږ له جانبه عذاب دردناک. (په آخرت کې په سبب د کفر).

تفسير: يعنې له بېړۍ څخه په «جودي» باندې بيا له «جودي» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتي وروسته له دې نه پر تاسې او پر هغو اقوامو به وي؛ چې ستاسې له ملګرو څخه پيدا کيږي، اوس چې ځمکه د طوفان له سببه بيخي خرابه او ويجاړه شوې ده، الله تعالى به يې بيا ودانوي، او د هغه رونق سينګار ته به بيا عودت ورکوي، د ﴿بِسَلَٰمٍ﴾ په لفظ کې ګواکې حق تعالى تسلي فرمايلې ده چې بيا پر ګردو انساني نوعو پخوا له قيامت داسې عمومي هلاکت نه دی راتلونکی، مګر ځينې فرقې به هلاکيږي.

تِلْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهَآ إِلَيْكَ ۖ مَا كُنتَ تَعْلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ مِن قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَٱصْبِرْ ۖ إِنَّ ٱلْعَٰقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

دغه (قصه د نوح) له ځينو اخبارونو د غيب ده، چې رالېږو هغه (اخبار) تاته (اى محمده ! په وحي سره)، نه وې ته چې پوهېدی په دې قصې ته او نه قوم ستا پخوا له دې (اخباره څمونږ)، نو صبر کوه (په ايذاء او تبليغ ته دې دوام ورکړه)، بېشکه چې عاقبت (ښه خاتمه) لپاره د پرهېزګارانو ده.

تفسير: يعنې دغه د نبوّت له دلائلو څخه دي، چې د يوه امي له ژبې څخه د سابقه وو اممو داسې مستند او مفصل واقعات درآوروي، همغسې چې د نوح عليه السلام او د ده د ملګرو خاتمه ښه شوه، ستاسې د ملګرو مستقبل هم ډېر روڼ او له

بري او کامیابی څخه ډک دی، تاسې د کفارو پر ایذاوو صبر و کړئ، مه ویرېږئ او مه خفه کېږئ لکه چې نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر و کړ.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾
يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

او لیږلی وو مونږ قوم د عاد ته (قومي) ورور د دوی هود، وویل (هود): ای قومه ځما ! عبادت کوئ (یواځې) د الله (ځکه چې) نشته تاسې ته هیڅ بر حق معبود غیر له الله نه، نه یئ تاسې مګر دروغ تړونکي (پر الله پورې په دعوی د شرک کې). ای قومه ځما ! نه غواړم له تاسې پر دې تبلیغ د رسالت څه اجر (مزدوري)، نه دی اجر ځما مګر پر هغه الله چې پیدا کړی یې یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسې (چې حق له باطل او رښتین له دروغجن څخه بېل کړئ؟ !).

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

او ای قومه ځما ! مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل، بیا رجوع و کړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چې وبه لیږي (الله له جانبه د) آسمان پر تاسې (باران) اوریدونکی (په شېبو شېبو)، او درزیات به کړي الله تاسې ته قوت پر قوت ستاسې، او مخ مه ګرځوئ تاسې حال دا چې ګناهګاران اوسېږئ.

تفسیر: د دغې جملې تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنې په شروع کې تېر شوی دی، یعنې موقع په موقع ښه بارانونه اوروي، ځرنګه چې دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شیونو سره ډېره مینه او علاقه درلوده؛ نو ځکه د ایمان راوړلو همغسې فوائد او برکات یې بیان فرمایلي دي، چې د دوی په حق کې په خصوصي ډول سره د تشویق او ترغیب موجب شي.

مفسرین لیکي چې: «دغه خلق له دریو کالو د وچکالۍ (سوکړې) او د باران د امساک په مصیبت اخته وو، هود علیه السلام وعده وکړه، که تاسې ایمان راوړئ، او د پاك الله دربار ته رجوع و کړئ؛ نو دغه مصیبت به له تاسې څخه لرې کیږي، او په راز راز نعمت، بخششونو او راحت به مخامخ کېږئ.

قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَن قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾

وویل دوی: ای هوده ! نه دی راوړی تا مونږ ته دلیل ظاهر، او نه یو مونږ پرېښودونکي د (عبادت د) معبودانو خپلو په سبب د وینا ستا، او نه یو مونږ پر تا باندې ایمان راوړونکي.

تفسیر: یعنې دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشي ده، چې دوی ویل، چې تاسې کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبي چې د پاك الله له جانبه د نبوّت پر عهده فائز کیږي؛ نو ضرور دي چې د دغه تقریر لپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته عطا کړي، لکه چې په حدیث کې دي: «د هر نبي الله سره چې مبعوث شوی دی؛ داسې واضحه نښه هم لېږلي شوې ده، چې که انسان پرې ایمان راوړي؛ راوړی یې شي»، نو ځکه یقیناً ویلی شي چې هود علیه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندې کړې وي، مګر دغو خلقو به د ضد، عناد، سروزورۍ او بې حیايي لامله هغه نه وي منلې.

إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَىٰكَ بَعْضُ ءَالِهَتِنَا بِسُوٓءٍ ۗ قَالَ إِنِّىٓ أُشْهِدُ ٱللَّهَ وَٱشْهَدُوٓا۟ أَنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِن دُونِهِۦ ۖ فَكِيدُونِى جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّى تَوَكَّلْتُ عَلَى ٱللَّهِ رَبِّى وَرَبِّكُم ۚ مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ ۚ إِنَّ رَبِّى عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

نه وایو مونږ (ستا په حق کې) مګر چې رسولې دی تاته ځینو معبودانو ځمونږ څه ضرر (لېونتوب)، نو وویل هود: بېشکه زه شاهد کوم الله، او شاهدان شئ تاسې (هم) چې بېشکه زه بېزار یم له هغو چې شریکوئ یې (له الله سره). غیر له الله نه، نو حیلې جوړې کړئ تاسې (هلاك) ځما ته ټول، بیا نو مهلت مه راکوئ ماته. بېشکه ما توکل کړی دی پر (هغه) الله چې رب ځما او رب ستاسې دی، نشته هیڅ تلونکی (ذي روح خوځېدونکی په ځمکه کې) مګر همدغه (الله) دی، نیوونکی له وچولي (تندي) د ده، بېشکه رب ځما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی (یا په حقې لارې سرې برابروي).

تفسیر: یعني هغوی وویل: دغه چټې (بېکاره) خبرې چې ته یې کوې، او ګرد جهان بې وقوفه او ناپوهه بولې، او له خپله ځانه سره یې دښمنان کوې، ځمونږ خیال دا دی چې ځمونږ له معبودانو به کوم یوه څه رنځ یا ربړ (تکلیف) درپېښ کړی وي، او له تا څخه یې لېونی، پاګل او مجنون جوړ کړی دی (العیاذ بالله) ته چې د لېونیانو په شان خبرې کوې، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوئ او هغوی ته بدې او ردې خبرې کوې؛ نو هغوی تاته د دغو بې ادبو او سپین سترګیو او ګستاخیو په بدل کې سزا درکړې ده، چې اوس بیخي د لېونیانو په شان خبرې او اترې کوې.

نو هود علیه السلام د دغو مشرکانو په ځواب کې یوه خورا مؤثره تردیدیه وینا وکړه، چې لنډه یې دا ده: هغه بېچارګان د تیرو (ګټو) او نورو شیانو بتان ماته څه ربړ او تکلیف رارسولی شي، تاسې چې له ګردو څخه زورور، قوي، او طاقتور په نظر راځئ، که د خپلو معبودانو له فوجونو سره یو ځای پر ما یواځې یو سرې په پوره قوت، او قدرت ټول سره په یوه وخت کې ناڅاپه حمله او یرغل راوړئ؛ نو یقین وکړئ چې ځما یوه ویښته ته به هم څه نقصان او زیان ونشئ رسولی.

ځما اعتماد پر همغه (وحده لا شریك له الله) دی، چې ځما رب دی، او هغه هم ستاسې رب او حاکم دی، اګر که تاسې له بدفهمۍ څخه نشئ پوهېدی؛ چې نه یواځې زه او تاسې بلکه هر وړوکی او لوی شی چې په ځمکه کې ګرځي، او خوځېږي او شته، سره له آسمانونو او هغو شیانو چې په دوی کې دي او شته، ګرد د پاك الله په قبضه او تصرف کې دي.

نه ظالم او کاذب د ده له نیولو څخه خلاصېدی شي، او نه عادل صادق چې د ده په پناه کې اوسېږي رسوا کېږي، بلا شبهه ځما پروردګار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوري نه ظلم کېږي، او نه چا ته بې موقع انعام او اکرام ورکوي، خپلو بندګانو ته یې د نېکۍ او خیر کومه لاره چې ښوولې ده؛ بېشکه پر هغې باندې له تلو څخه د الله تعالی په حضور رسېږي، او د دغې لارې د تلونکي د حفاظت لپاره دی هر وخت حاضر دی.

فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦٓ إِلَيْكُمْ ۚ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّى قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُۥ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ رَبِّى عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾

نو که مخ واړوئ تاسې (له ایمانه او کلك اوسئ په عصیان)؛ نو په تحقیق رسولی دی ما تاسې ته هغه پیغام چې رالېږلی شوی وم هغه سره تاسې ته (چې توحید دی، نو هلاك به مو کړي الله) او

خليفه به وګرځوي رب ځما (رابه ولي ستاسې په ځای) يو قوم غير له تاسې، او ضرر به ونه رسوئ تاسې الله ته د هيڅ څيز، بېشکه رب ځما پر هر څيز (د اعمالو ستاسې او نورو) ښه ساتونکی دی.

تفسير: يعني سره له داسې صافې او ښکاره خبرې د آورېدلو که بيا هم د الله تعالی وحدانيت او ځما رسالت نه منئ؛ نو ماته هيڅ يو ضرر او نقصان نشئ رسولی، ځکه چې ما خپل د تبليغ فرض پوره کړی دی، اوس نو تاسې د خپل ځان فکر وکړئ، ضرور دی چې د داسې عناد، ضد، او سرتمبګی (سرکشی) او تعصب په مقابل کې له آسمانه پر تاسې عذاب نازل شي، او تاسې ګرد سره هلاک کړي.

وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُوْدًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا ۚ وَنَجَّيْنٰهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۵۸﴾

او کله چې راغی امر (حکم د عذاب) ځمونږ؛ نجات مو ورکړ هود ته او هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی وو له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذاب سخته.

تفسير: يعني اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سيلۍ چلېده، لکه چې د «اعراف» په سورت کې مو ليکلي دي، کورونه يې ګرد سره ونړېدل، سقفونه (چتونه) پشتونه يې ټول والوتل، ونې له بېخه ووتلې، او ډېرې لرې لرې سره ولوېدلې، باد همداسې زهرناک او مسموم وو، چې د ساکښانو (جاندارو) په پوزه کې به داخلېده، او د لاندنې مخرجه د باندې ووت، او جسمونه به يې ټوټې ټوټې کول، له دغه هولناک عذابه مونږ هود عليه السلام او د ده ملګري چې په آخره کې تر څلورو زرو پورې رسېدلي وو؛ بيخي محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ايمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل، او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلْكَ عَادٌ ۟ۙ جَحَدُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهٗ وَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۵۹﴾

او دغه عاديان دي، چې منکران شوي وو په آيتونو د رب خپل، او نافرماني کړې وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوي وو دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا.

تفسير: يعني د دوی ورانو مېنو او کنډوالو ته د عبرت په سترګو وګوره ! چې د هغو عاديانو د هستوګنې ځای دی، چې د دوی مشرانو په ډېر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړې وه، او د ده د نبي عليه السلام له احکامو څخه يې سرونه غړولي وو، او د هغو کشرانو د دغو لويو شيطانانو متابعت وکړ، چې بالآخر دواړه تباه او برباد شول.

تنبيه: «رسله» ځکه وفرمايل، چې د يوه رسول تکذيب د ګردو رسولانو تکذيب دی، ځکه چې دوی ګرد په توحيد او نورو ديني اصولو کې سره متفق او يو د بل مصدق دي.

وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اَلَآ اِنَّ عَادًا كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ۭ اَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُوْدٍ ﴿۶۰﴾

او ولېږلی شو (په دوی پسې) په دغې دنيا کې لعنت (چې هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قيامت کې (هم په اور کې سوځي)، خبردار شئ چې بېشکه عاديان کافران شوي وو په رب خپل، بيا واورئ خبردار شئ چې لرې والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته.

تفسير: يعني د الله تعالی لعنت په دنيا کې په دوی پسې ګرځي، هر چېرې چې لاړ شي؛ هغه هم ورسره ځي، او تر قيامته پورې هر چېرې چې د هغوی ذکر وي، لعنت به هم ورسره وي، بلکه له قيامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنې نه جلا کيږي، او د لعنت غاړکی به تل د دوی په غاړو کې لوېدلې وي.

ځينو مفسرينو ويلي دي: چې د قيامت په ورځ کې به داسې غږ کيږي: ﴿اَلَآ اِنَّ عَادًا كَفَرُوْا﴾ الآيه -

تنبيه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ يا خو د دې لامله وراضافه شوی دی، چې د دواړو تصور په يو ځای د اورېدونکو په دماغ کې راشي، يعني د هود څه حال وو، او دا هم دهمغه قوم وو، چې حشر يې داسې شو.

او ممکن دی چې پر دې يې تنبيه ورکړي وي چې عاد دوه دي، يو اولَی او بل أُخرَی، نو ځکه يې په بل ځای کې فرمايلي دي: ﴿وَاَنَّهٗٓ اَهْلَكَ عَادًا الْاُوْلٰى﴾ (۲۷ جزء د النجم سورت ۵۰ آيت ۳ ركوع)، دلته عاد اولَی مراد دي، چې د هغوی لپاره هود عليه السلام مبعوث شوی وو، او د هغو قصه د «الأعراف» سورت په ۹ رکوع ۸ جزء کې تېره شوې ده، والله أعلم.

﴿وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا ۘ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيْهَا فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ ﴿۶۱﴾﴾

او (لېږلی وو مونږ) ثموديانو ته (قومي) ورور د دوی صالح، ويې ويل: ای قومه ځما ! عبادت کوئ (يوائې) د الله، نشته تاسې ته هيڅ بر حق معبود غير له ده، همدغه (الله) پيدا کړي يئ تاسې له ځمکې (چې آدم يا ماده د نطفې ده) او اوږده عمرونه يې درکړي دي تاسې ته په دغې (ځمکې) کې؛ نو مغفرت وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت يې ومنئ)، بيا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو)، بېشکه رب ځما ډېر نژدې دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکی د دعا دی.

تفسير: د دوی قصه هم په ۸ جزء د «الأعراف» په لسمه رکوع کې تېره شوې ده، يعني ړومبی يې آدم له خاورې څخه پيدا کړ، بيا يې له ځمکې څخه اغذيه پيدا کړه، چې له هغو څخه نطفه او نور پيدا کيږي، او د انسان د پيدا کېدلو ماده ده.

﴿قَالُوْا يٰصٰلِحُ قَدْ كُنْتَ فِيْنَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ اَتَنْهٰىنَآ اَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا وَاِنَّنَا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ مُرِيْبٍ ﴿۶۲﴾﴾

وويل ثموديانو: ای صالحه ! په تحقيق وې ته په مونږ کې اميد کړی شوی پخوا له دې، آيا ته مو منع کوې له دې چې عبادت وکړو د هغو بتانو چې عبادت به يې کاوه پلرونو ځمونږ، او بېشکه مونږ خامخا په شک کې لوېدلي يو له هغه توحيده چې ته بولې مونږ هغه ته، داسې شک چې واقع کوونکی دی د زړونو په اضطراب کې.

تفسير: يعني له تا څخه ځمونږ هيله او اميد داسې کېده، چې ته به په راتلونکې زمانې کې داسې لوی فاضل او ښه سړی کېږې، چې د معززو او مشرانو په ځای به ورسېږې، او د ملک او د قوم به د سترګو تور وګرځې، د تا له وچولي (تندي) څخه رشد او صلاح آثار ښکارېدل، او د ګردو توقع داسې کېده چې په قريب مستقبل کې به لويه فائده له تا ځنې نورو ته راورسيږي، په تدبير، صلاح او مشورې د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کېږې، او د زړه په قوت سره د خپل پلارني مذهب په حمايت او تاييد کې به کوشش کوې ! په رښتيا سره چې ابتداء تاته بت پرستي مبغوضه وه، او عمومي مذهب څخه بېل او جلا ګرځېدې، خو بيا هم مونږ ستاسې په فطري قابليت او طبعي پوهې اعتماد درلود، او هيله (اميد) مو کوله چې وروسته د عقل د پوخوالي او د تجربې د زياتوالي به ته دا خپله رويه پرېږدې، ليکن د افسوس ځای دی، چې تا يو په يو په داسې خبرو باندې شروع وکړه، چې د هغو په آورېدلو سره ځمونږ پر هغه ګردو هيلو او

امیدونو د مایوسی اوبه توی شوې، څمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسې مسلك اختیارول سخت شبهه ناك ځیز دی، چې څمونږ زړونه یې له سره نه مني.

قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي مِنۡهُ رَحۡمَةٗ فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِنۡ عَصَيۡتُهُۥۖ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيۡرَ تَخۡسِيرٖ ٦٣

وویل (صالح) ای قومه څما ! آیا وینئ تاسې، یعنې خبر راکړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانبه د رب خپل، او راکړی یې وي ماته له نزده خپله رحمت (نبوت)؛ نو څوك به مدد وکړي له ما سره (او خلاص به مې کړي) له عذابه د الله که نافرماني وکړم زه له ده نه، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه.

تفسیر: یعنې ستاسې د شك او د شبهې لامله زه یوه داسې صافه او سمه لاره څرنګه پرېښودی شم؟ !، پاك الله ماته عقل او پوهه راکړې ده، او پخپل عظیم رحمت سره یې د نبوت منصب را عطا کړی دی، اوس نو فرض کړئ؛ که زه د پاك الله له احکامو څخه سر وغړوم، او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کې چې زه یې په رسولو سره مامور شوی یم؛ سستي وکړم، او ویې نه رسوم؛ نو ما به د هغه له سزا او پوښتنې څخه څوك وژغوري (بچ کړي)؟ که زه نافرماني وکړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کې.

او عجب دا چې زه بولم تاسې الله تعالی ته، او تاسې مې بولئ بتانو ته؛ نو نه زیاتوئ تاسې ماته غیر له نقصانه، یعنې د دې په ځای چې تاسې د خپل صادق خیر غوښتونکي او محسن قدر و پېژنئ، ماته داسې مشورې راکوئ، چې د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامي دعوت له چارو څنې لاس واخلم، او له دې پلوه ما ته داسې لوی زیان رارسوئ چې تلافي یې له سره نه کیږي.

وَيَٰقَوۡمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗۖ فَذَرُوهَا تَأۡكُلۡ فِيٓ أَرۡضِ ٱللَّهِۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٞ قَرِيبٞ ٦٤ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُواْ فِي دَارِكُمۡ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٖۖ ذَٰلِكَ وَعۡدٌ غَيۡرُ مَكۡذُوبٖ ٦٥

او ای قومه څما ! دا اوښه د الله ده (چې پیدا کړې یې ده) تاسې ته معجزه، نو پرېږدئ دا چې خوري (څري) په ځمکه د الله کې، او لاس مه وروړئ دې ته په بدئ (او که مو بدي ورته اختیار کړه)؛ نو وبه نیسي تاسې عذاب نژدې (یعنې متصل په آزارولو د دې پسې). پس زخمي او مړه یې کړه هغه (اوښه)؛ نو وویل صالح: فائده واخلئ تاسې په کورونو خپلو کې درې ورځې، دا (راتګ د عذاب په څلورمې ورځې کې) داسې وعده ده، چې هیڅ دروغ په کې نشته.

تفسیر: له صالح علیه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتې وه، چې ده هغه وروښوده، د دې واقعې پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د «الأعراف» په سورت د اتمې سپارې په خاتمه کې لیکلی شوی دی، هلته دې بیا وکتلی شي (۷۷آیت (۱۰) رکوع).

فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا صَٰلِحٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَمِنۡ خِزۡيِ يَوۡمِئِذٍۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ٦٦

بیا کله چې راغی امر (حکم عذاب) څمونږ؛ نو نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو له ده سره په رحمت (او فضل) سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی)،

او له رسوايي د دغې ورځې (يا د قيامت)، بېشکه رب ستا همدی دی قوي، ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاك د کافرانو).

تفسير: کله چې د عذاب حکم ورسېد؛ نو مونږ صالح عليه السلام ته نجات ورکړ، او له څه شي څخه مو نجات ورکړ؟ د هغې ورځې له رسوايي څخه، ﴿وَمِنۡ خِزۡيِ يَوۡمِئِذٍۚ﴾ د ﴿نَجَّيۡنَا﴾ شرح او تفصيل دی، يعنې د هر چا په نسبت چې اراده وفرمايي هلاکوي يې، او د هر چا په نسبت چې اراده وفرمايي ساتي يې.

وَأَخَذَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلصَّيۡحَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دِيَٰرِهِمۡ جَٰثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَن لَّمۡ يَغۡنَوۡاْ فِيهَآۗ أَلَآ إِنَّ ثَمُودَاْ كَفَرُواْ رَبَّهُمۡۗ أَلَا بُعۡدٗا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾

او ونيول هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغې (هيبتناکې د جبرئيل) بيا ګهيځ (سحر) وګرځېدل دوی په کورونو خپلو کې مړه وچ کلك پر ځنګنونو پرمخې پراته. لکه چې نه وو اوسېدلي دوی په دې کورونو کې (له سره)، واورئ! خبردار شئ! چې بېشکه ثموديان کافران شوي وو په رب خپل، واورئ خبردار شئ، لرې والی دی له رحمته ثموديانو ته.

تفسير: يعنې بې نامه او بې نښانه شول، شاه صاحب ليکي: «پر دوی داسې عذاب راغی چې دوی د شپې ويده وو، چې پرښتې سخته چغه وکړه، چې د دوی ايني ځيګرونه وچاودل، په ځينو آيتونو کې د «رجفة» لفظ راغلی دی، يعنې په زلزلې او رېږدېدنې (رپېدنې) سره ووژلی شول، په اتم جزء د الأعراف د سورت په ۷۸ آيت کې (۱۰) رکوع کې مونږ د دې په متعلق د تطبيق صورت ليکلی دی.

وَلَقَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُنَآ إِبۡرَٰهِيمَ بِٱلۡبُشۡرَىٰ قَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞۖ فَمَا لَبِثَ أَن جَآءَ بِعِجۡلٍ حَنِيذٖ ﴿٦٩﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقيق راغلي وو رسولان ځمونږ (ملائك) ابراهيم ته په زيري (د ځوی او اهلاك د قوم د لوط)، نو وويل (ملائکو): سلام (آچوو پر تاسې په سلام آچولو سره)، وويل (ابراهيم): سلام (دې وي پر تاسې)، نو ځنډ يې ونه کړ چې راپې وړ (دوی ته) خسي وريت کړی شوی.

تفسير: «لوط» عليه السلام د ابراهيم عليه السلام د ترور ځوی وو، چې د ده په ملګرتوب يې له عراقه هجرت کړی وو، د پرښتو يوه ډله هم دغو دواړو ته ورلېږلې شوې وه، هغه بحث چې ابراهيم عليه السلام د لوط عليه السلام د قوم د هلاکت په مسئلې کې کړی دي، له دې نه وروسته راځي، دغو پرښتو د پېمخو او ښايستوو حسينو او جميلو هلکانو په شکل د لوط عليه السلام په لوري د تللو په وخت کې ابراهيم عليه السلام ته زېری او بشارت ورکړ، چې پاك جليل دی خپل دوست او خليل ګرځولی دی، او په دغه زوړتوب کې د بي بي سارې له ګېډې څخه هلك ورعطا کوونکی دی، او همدغه چې د لوط عليه السلام د قوم د شريرانو او ظالمانو له وجوده عنقريب به دغه دنيا پاکه کړه شي، چې د دوی په منځ کې د ابراهيم او لوط عليهما السلام متبعينو ته هيڅ قسم زيان او ضرر نه وررسيږي، پرښتو ابراهيم عليه السلام ته سلام واچاوه، او ده د هغو د سلام ځواب په سلام سره ورکړ، مګر په اوله شېبه (لحظه) کې ابراهيم عليه السلام دوی ونشو پېژندلی، لکه چې په ابتدايي حالت کې لوط عليه السلام هم دوی نه وو پيژندلي، ابراهيم عليه السلام پر دوی د انسانانو خيال وکړ، او د دوی د مېلمستيا سررشته (انتظام) يې هم وفرمايله، او يو ښه څربه او چاق خسی يې ورته حلال کړ، او وريته کړې غوښه يې ورحاضره کړه.

فَلَمَّا رَآ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً ۚ قَالُوْا لَا تَخَفْ اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمِ لُوْطٍ ۝

نو كله چې وليده (ابراهيم) لاسونه د دوی چې نه رسيږي دغې (وريتې غوښې) ته، نو نااشنا يې وګڼل دوی، او په زړه كې يې راوسته له دوی نه وېره، وويل (ملائكو) چې: مه وېرېږه بېشكه چې موږ لېږلی شوي يو قوم د لوط ته (چې هلاك يې كړو).

تفسير: د هغې زمانې له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه مېلمه چې د خوراك د خوړلو څخه يې انكار كاوه، داسې ښكارېده چې ګواكې هغه د كوم ښه قصد لپاره نه دی راغلی، ابراهيم عليه السلام ووېرېده چې كه دوی انسانان دي، نو له خوراك څخه د دوی انكار هرومرو كومه معنی او مقصد لري، او كه ملائكې دي؛ نو نه دي رامعلوم چې د څه مطلب لپاره رالېږلي شوي دي؟ آيا له ما څخه كومه غلطي صادره شوې ده؟ يا څما د قوم لپاره يې كوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندېښنو كې ده پخپلې ژبې داسې اظهار هم وفرمايه: ﴿اِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُوْنَ﴾ (۱۴ جزء د الحجر سورت (۵۲) آيت (۴) ركوع)، يعنې موږ له تاسې څخه په اندېښنه كې لويدلي يو، عموماً مفسرينو د ابراهيم عليه السلام د خوف هم دغه توجيهات كړي دي.

وَامْرَاَتُهٗ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ۝

او ښځه د دغه (ابراهيم ساره) ولاړه وه، نو وېې خندل (په زوال د خوف يا هلاك د كفارو) نو زېری وركړ موږ هغې ته (په ژبې د ملائكو) په (تولد د) اسحاق، او بيا پس له اسحاق په (تولد د لمسي د ده) يعقوب.

تفسير: بي بي ساره رضي الله تعالى عنها چې د مېلمنو د خدمت كولو، يا د بل كوم كار لپاره هلته ګوښې (بېله) ولاړه وه، د دې وېرې د لرې كېدلو لامله خوشاله شوه او وېې خندل، الله تعالى پر دغې خوښی نورې خوشالي هم د پرښتو په ژبه ور واوروله، چې ته به هم دغه عمر كې د اسحاق عليه السلام په شان يو څوی مومې، او د ده له نسله يعقوب عليه السلام غوندې يو لمسی به هم درعطا شي، چې له هغه څخه يو زورور او لوی قوم (بني اسرائيل) پيدا كيدونكي دي، دغه زيري بي بي ساره ته څكه واوراوه شو؛ چې د ابراهيم عليه السلام يو بل څوی اسماعيل عليه السلام د بي بي هاجرې له ګېډې لا له پخوا موجود وو، د بي بي ساره همدغه تمنّا وه كه چېرې زه هم د څوی مور شمه، مګر د زوړتوب له سببه بيخي بې هيلې (نااميده) او مايوسه شوې وه، نو دغه ده چې په دې مهال (وخت) كې يې داسې زېری واورېد، څينې علماوو د بي بي ساره د خندلو نور توجيهات هم كړي دي، مګر ظاهر خو همغه ده چې موږ د هغه بيان پاس وكړ.

قَالَتْ يٰوَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوْزٌ وَّهٰذَا بَعْلِىْ شَيْخًا ۭ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيْبٌ ۝

نو وويل (ساره) ای تعجّب څما ! آيا څېږومه زه (ولد) حال دا چې زه زړه يم، او دغه (ابراهيم) مېړه (خاوند) څما دی زوړ، بېشكه چې دغه (تولد له دوو زړو) يو شی دی ډېر عجيب (عادتاً نه قدر تاً).

تفسير: دلته ﴿يٰوَيْلَتٰى﴾ داسې يو لفظ دی، لكه چې څموږ په محاورو كې ښځې د حيرت او استعجاب په مواردو كې «ويش» وايي، يعنې دا ډېر د حيرانۍ او تعجب څای دی؛ چې زه په دغه زړوتيا كې وړوكی وڅېږوم، وايي چې د بي بي سارې رضي الله تعالى عنها عمر په دغه وخت كې د (۹۹) كلونو، او د ابراهيم عليه السلام عمر سل كاله يا له سلو كلونو څنې هم متجاوز وو.

قَالُوٓا۟ أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۖ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ ۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوئ له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله دې وي، او برکتونه د ده دې وي پر تاسې ای خاوندانو د کورونو، بېشکه چې الله ښه ستایلی شوی ښه لویي والا دی.

تفسیر: یعنې پر هغې کورنی باندې چې پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کړي وي، او تل یې دوی د معجزاتو او خوارقو د لیدلو مورد ګرځولي وي، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ (مستحق) او لایق کېدی شي؟.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ
مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآ ۖ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

نو کله چې لاړه له ابراهیم څخه وېره او راغی ده ته زېری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط)؛ نو بیا یې جګړه کوله ځمونږ سره په (حق) د قوم د لوط کې. بېشکه ابراهیم خامخا تحمل والا آه کوونکی لوی نرم زړه لرونکی رجوع کوونکی وو (الله ته). ای ابرهیم! واوړه له دې جګړې څخه، بېشکه شان دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلاک د قوم د لوط)، او بېشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چې نشي بېرته ګرځولی (له دوی نه په هیڅ شان).

تفسیر: یعنې څه مهال (وخت) چې له دې لوري مطمئن شو؛ نو فوراً د لوط علیه السلام د قوم په مسئله کې له پرښتو سره یې بحث شروع کړ، چې د هغه خلاصه د عنکبوت په سورت کې بیان فرمایلې ده؛ چې پرښتو ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چې مونږ د دغو کلیو د اهلاک لپاره راغلي یو، ابراهیم علیه السلام وویل: چې په هغه کې خو پخپله لوط علیه السلام موجود دی، بیا د یوه نبي په موجودیت کې هغوی څرنګه وژلی کېدی شي؟ پرښتو وویل چې: مونږ پر ګردو هغو کسانو خبر کړی شوي یو چې هلته اوسیږي، لوط علیه السلام سره له متعلقینو خپلو له هغه ځایه لرې کولی شي، او وروسته له هغه عذاب نازلیږي.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾

او کله چې راغلل رسولان ځمونږ لوط ته (او د دوی ښایست یې ولید)؛ نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنګه شوه په سبب د دوی سینه د ده (چې څه بې عزتي دوی ته ونه رسي)، او وویل لوط: دغه یوه ورځ ده ډېره سخته.

تفسیر: دغه پرښتې د ډېرو حسینو او جمیلو او د ډېرو ښکلیو پیمخو هلکانو په شکل سره متشکلې شوې وې، په اول کې لوط علیه السلام دوی ونه پېژندلې چې پرښتې دي، بلکه د عادي مېلمنو په شان یې وګڼلې، له بل لوري د هغه قوم بې حیایي او بده رشه (عادت) او خراب اخلاقي یې هم ورښکاره وه، نو سخت غمجن او تنګ زړه شو، او په فکر کې ولوېد، چې دغه بدکاران او شریران ځما په دغو مېلمنو پسې هم رالویږي، او دوی به راڅخه بې عزته او بې پته کوي، د مېلمنو پرېښودل هم ورته مشکل وو، او د دوی ژغورل (بچ کول) د دغو خبیثانو له لاسه هم ورته ګران ښکارېده، ګواکې د ګرد قوم د جنګ او جګړې د پېرودلو (اخیستلو) وخت ور د مخه شوی وو.

وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ
أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِى ضَيْفِىٓ ۖ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴿٧٨﴾

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چې راځغاست يې ده ته (لپاره د بدکارئ)، او پخوا له (دې نه هم) وو هغوی چې عملونه يې کول د ناکارو کارونو ! (نو چې دوی راورسېدل او طلب د مېلمنو يې وکړ) نو وويل لوط: ای قومه ځما ! دا ښځې لوڼې ځما دي (په نکاح يې واخلئ) چې دوی ښې پاکې دي تاسې ته، نو ووېرېږئ له الله او مه رسوا کوئ ما پــه حق د مېلمنو ځما کې، آيا نشته له تاسې کوم سړی پوهنده (نېک کرداره چې تاسې ته پند درکړي).

تفسير: يعنې دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف الفطرتو فواحشو کوم عادت چې لوېدلی وو، هغه به دوی ته د آرام کېناستلو فرصت کله ورکولو، نو کله چې دوی د داسې ښيمخو هلکانو له راتګه خبردار شول، په نهايتې بې حيايۍ سره د لوط عليه السلام کره په منډو منډو سره ځغلېدل، او په پوره قوت او شدت سره يې ترې مطالبه وکړه، چې دغه مېلمانه هلکان ورپرېږدي، ولې چې مونږ پخوا له دې نه تاته ويلي وو، چې ته به هيڅ يو نارينه خپل ځان کره مېلمه نشې ساتلی، هومره مېلمانه چې دلته راځي؛ هغه ګرد مونږ ته راپرېږده ! څو هر شی مو چې زړه غواړي همغه پرې وکړو !.

لوط عليه السلام د مېلمنو د پټ ساتلو لپاره هر راز کوښښ وکړ، او بالآخر دغه خبره يې هغو شهوت خوښوونکو ظالمانو ته وکړه: «ای ظالمانو ! دغه ځما جوني تاسې ته حاضرې دي، په نکاح سره يې اخيستی شئ، او په حلالې طريقې سره ترې متمتع کېدی شئ، چې دغه نهايت پاکيزه او ښکلې طريقه ده، او دا يې ورته ځکه وويل؛ چې د هر قوم نبي د هغوی د پلار په ځای وي، نو د هغوی جوني د هغه لورګانې حسابيږي، له الله تعالی څخه وېره پکار ده، او تاسو لره له سره دغه کار وړ (لايق) او مناسب نه دی، چې پاکه او مشروعه طريقه پرېږدئ، او په داسې خلاف الفطرت او چټلو (خرابو) کارونو کې ځانونه اخته کړئ ! لږ تر لږه ځما رعايت خو وکړئ ! چې زه د دغو مقدسو مېلمنو په مخ کې شرمنده او رسوا نشم، ځکه چې د مېلمه بې عزتي کټ مټ (هوبهو) د «کوربه» بې عزتي ده، آيا په تاسو کې يو سړی هم داسې نشته چې په داسې سمو سمو خبرو وپوهېږي، او د نېکۍ او تقوی لاره غوره کړي».

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

وويل قوم د لوط هرومرو (خامخا) په تحقيق پوهه يې ته چې نشته مونږ لره په لوڼو ستا کې هيڅ حاجت، او بېشکه ته خامخا پوهېږې په هغه کار چې مونږ يې غواړو (چې لواطت دی).

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾

نو وويل لوط: کاشکې وی ماته پر تاسې زور يا مې پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته.

تفسير: د لوط عليه السلام له ژبې څخه د انتهايي خوف او پرېشانۍ په حالت کې بې له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل: «کاشکې په ما کې بالذات دومره قوت وی، چې له تاسې ګردو سره جنګېدم، يا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکوونکی مې لرلی»، يعنې ځما قوم او ټبر او خپل دلته وی.

په حديث کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايلې دي: «يرحم الله لوطا لقد کان يأوي إلی رکن شديد» «الله تعالی دې پر لوط عليه السلام رحم وفرمايي، بېشکه چې هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځانته حاصلوله»، يعنې «الله تعالی» مګر د لوط عليه السلام څخه وروسته هومره انبياء چې مبعوث شوي دي؛ هغوی ګرد د قوم قبيلې او د ټبر خاوندان وو.

قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ
أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

وويل ملائكو: اى لوطه ! بېشکه مونږ رسولان د رب ستا يو، له سره به ونه رسيږي دوى تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دې ښاره) په يوې ټوټې د شپې کې، او نه دې ګوري بېرته له تاسې هيڅ يو، مګر (مه بيايه هغه) ښځه ستا (چې کافره ده)، بېشکه شان دا دى چې رسېدونکې دى دې ته هغه عذاب چې رسيږي دوى ته، بېشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوى صباح ده، آيا نه دى صباح نژدې (بلکه نژدې دى نو تلوار مه کوه !).

تفسير: کله چې د لوط عليه السلام غم، اندېښنه، اضطراب له حده تېر شو، نو دلته دغو مېلمنو پرې غږ وکړ، چې يا «نبي الله !» تاسې په څه فکر کې تللي يئ؟ مطلق مه پرېشانېږئ ! مونږ د الله تعالى رالېږلي شوي پرښتې يو، چې د دوى د اهلاک لپاره راغلي يو، دغه خبيثان ځمونږ خو هيڅ شى نشي خرابولى، بلکه تاسې ته هم له سره هيڅ زيان او ضرر نشي در رسولى».

په تفاسيرو کې راغلي دي، کله چې دغو شريرانو ورونه او دروازې ماتې کړې، يا له دېواله واوښتل، او دننه د لوط عليه السلام انګړ ته ورغلل، نو دلته جبرئيل عليه السلام د پاک الله په حکم لوط عليه السلام له دوى ځنې جدا کړ، او خپل مټ ته يې لږ څه د دوى په لوري حرکت ورکړ، چې د هغه په اثر ګرد سره ړانده شول، او په چغو سره يې وويل: «هله ژر وتښتئ ! چې د لوط عليه السلام دغه مېلمانه لوى جادوګران ښکارېږي».

کله چې لوط عليه السلام له ډېرې تنګدلۍ د عذاب د وخت د راتلو پوښتنه وکړه؛ نو جبرئيل عليه السلام ورته وويل چې: په تحقيق وخت د عذاب د دوى صباح دى، يعنې پر دوى سحر وختي عذاب راتلونکى دى، کله چې لږه شپه پاتې شي؛ نو ته سره له متعلقينو دې له دې ځايه تشريف يوسه، او خپلو ملګرو ته هدايت ورکړه ! چې په ډېر تلوار سره دې درومي، او هيڅ يو له دوى ځنې دې بېرته مخ نه ګرځوي، او نه دې ګوري.

هو ! يواځې ستا ښځه دې له تا سره لاړه نشي، يا به بېرته مخ ګرځوي او ګوري به، او په دې ډول به په دغه عذاب کې اخته کيږي، چې په کې هغه ګرد قوم اخته کېدونکى دى.

وايي چې دغې ښځې خپل قوم د دغو مېلمنو په راتګ مطلع کړى وو، بيا لوط عليه السلام وويل چې: تر صباح پورې خو ډېر وخت دى، نو جبرئيل عليه السلام ورته وويل چې: «اى لوطه ! آيا نه دى صباح نژدې؟ بلکه نژدې دى ! يعنې خوشاله شئ !، اوس د دغو ظالمانو په هلاک کېدلو هيڅ دومره ځنډ نه دى پاتې، همدا چې صباح شو په ګهيځ (سحر وختي) کې دوى ګرد سره وژلى کيږي.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً
عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

نو څه وخت چې راغى (حکم، عذاب) ځمونږ؛ نو وګرځولو مونږ پورته طرفه د دې (ښار) ښکته طرف ته (يعنې نسکور کړ مونږ پر دوى دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارونو باندې کاڼي له خټو جوړ شوى په اور پاخه شوى لاندې باندې (پرله پسې). (داسې ګټې چې) نښې کړى شوې وې په نزد د رب ستا، او نه دى دا (کلى، او هم موده دهلاک ددوى) له ظالمانو (کافرانو) څخه لرې.

تفسیر: یعنې جبرئیل علیه السلام دوی کلی پورته، او تر آسمانه پورې یې نژدې ورسول، او بیا یې له هغه ځایه چپه کړل، او په دغه ډول هغه ګرد کلي سره لاندې باندې شول، بیا د دوی د نکایت او ذلت او رسوایی د تکمیل لپاره له پاسه پر دوی کرتکانې او تودې دوزخي تیږې (ګټې) هم ووروولی شوې، او هغه کسان هم پر هم دغو تیږو (ګټو) ووژل، چې له هغه ښارونو څخه د باندې په نورو ځایونو کې اوسېدل (والعیاذ بالله).

تنبیه: د ﴿مَّنضُودٍ﴾ معنی محقّق شیخ الهند (رحمه الله) «لاندې باندې» سره کړې ده، ځینو یې معنی پی در پی او مسلسلې او پرله پسې د تیږو ورېدل اخیستي دي.

﴿مُّسَوَّمَةً﴾ یعنې کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندې وه، چې هغه یې له نورو تیږو څخه ممتازه او ښکاروله، چې دغه د الله تعالی د عـذاب تیږه ده، ځینې وایي چې پر هرې تیږې د هغه سړي نوم لیکلی وو، چې هغه پرې وژل کېده، او د هغه د اهلاک سبب ګرځېده، والله أعلم.

﴿وَمَا هِيَ مِنَ الظَّٰلِمِينَ بِبَعِيدٍ﴾ یعنې دغه د لوط د قوم واقعه د زمانې په اعتبار هم قریب دی، ځکه چې وروسته له «عاد» او د «نوح علیه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پېښه شوې ده، او د مکان په اعتبار هم ځکه چې د دوی کلي د مدینې منورې او شام تر منځ وو، تېرېدونکو قافلو او جوپو به د هغوی ورانې او نړېدلې کورونه او کنډرې لیدلې.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ وَلَا تَنقُصُوا۟ ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ ۚ إِنِّىٓ أَرَىٰكُم بِخَيْرٍ وَإِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ ﴿۸۴﴾

او (لېږلی وو مونږ ښار) د مدین ته (قومي) ورور د دوی شُعیب، وویل (شعیب): ای قومه ځما عبادت وکړئ (یواځې) د الله، نشته تاسې لره هیڅ (بر حق) معبود بې له دغه (الله)، او مه کموئ پیمانه او تله، بېشکه چې زه وینمه تاسې په خیر، او بېشکه زه ویرېږم پر تاسې (په سبب د دې خیانت) له عذابه د ورځې چاپېرېدونکې.

تفسیر: دغه قصه په ۸ او ۹ جزء د الأعراف د سورت ۱۱ رکوع کې پخوا هم تېره شوې ده، یعنې کله چې پاک الله تاسو ته فراغت او هوسایي (آرام) در عنایت کړی دی؛ نو ډېر وویرېږئ چې د عصیان او نافرمانی لامله هغه له تاسې څخه وانه خیسته شي، او دغه خوښي او خوشالي مو سلبه او دنیوي او اخروي عذاب درباندې مسلط نشي، ځکه چې تاسو ګرد په خیر او عافیت یئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت یئ، او له سره اهل د حاجت نه یئ، نو ولې داسې خیانت کوئ.

وَيَٰقَوْمِ أَوْفُوا۟ ٱلْمِكْيَالَ وَٱلْمِيزَانَ بِٱلْقِسْطِ ۖ وَلَا تَبْخَسُوا۟ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۸۵﴾

او ای قومه ځما ! پوره ورکوئ تاسې پیمانه او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموئ تاسې خلقو ته شیزونه (مالونه) د دوی، او مه لټوئ تاسې (خرابي) په ځمکه کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ.

تفسیر: په ځمکه کې فساد مه کوی یعنې له شرکه او کفره یا له لږ پیمانې کولو او تللو څخه، یا په نورو ډولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تېري او تجاوز په ځمکه کې فتنه او فساد مه آچوئ، او خرابي مه کوئ !.

بَقِيَّتُ اللهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۚ وَمَآ أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيْظٍ ﴿٨٦﴾

هغه باقي رزق پاتې کړی د الله خير ډېر غوره دی تاسې ته (له هغه چې تاسو يې ټولوئ په خيانت سره) که يئ تاسې مؤمنان (باور کوونکي په خبره ځما)، او نه يم زه پر تاسو ډېر ساتونکی (له منهياتو).

تفسير: يوه ايماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چې وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتې وي، اګر که لږ هم وي؛ له هغه کثير څخه بهتر دی، چې د حرامو په طريقه حاصليږي، يا په کې د نورو خلقو حقوق تلف کيږي، د حلالو په اموالو کې چې په ښه ډول سره پيمانه او وتلل شي، سمدلاسه برکت پيدا کيږي، او د پاک الله له درباره اجر وررسيږي.

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ أَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَآ أَوْ أَنْ نَّفْعَلَ فِيْٓ أَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا ۭ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيْمُ الرَّشِيْدُ ﴿٨٧﴾

نو وويل قوم د ده ای شُعيبه ! آيا دغه ډېر لمونځ کول ستا (دربنيي) امر کوي تاته په دې چې پرېږدو مونږ هغه بتان چې عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو ځمونږ، يا (په دې امر کوې چې پرېږدو مونږ) دا چې وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چې غواړو يې (د ډېر اخيستلو او لږ ورکولو)، بېشکه ته خامخا هم ته يې لوی باوقاره سم په لاره (نېک کرداره).

تفسير: دغه خبرې يې د استهزاء او تمسخر په ډول کولې، چې «بس کړه صاحبه ! زيات له دې نه مه مشر کېږه ! آيا په ګرد قوم کې همدا يواځې ته لوی عقلمن باوقاره نېک کردار يې؟ او باقي مونږ او ځمونږ مشران ګرد جاهلان او احمقان دي؟»، شُعيب عليه السلام ډېر زيات لمونځ کاوه، نو دوی ورته وويل چې: «ښايي ستا دغه ډېر لمونځ کول تاته داسې حکم درکوي چې له مونږ څنې ځمونږ د پلرونو او نيکونو دين پردی کړې، او ځمونږ د ملکيت اختيار ځمونږ په مملوکه وو مالونو کې لرې کړې، بس ته دې خپل لمونځ کوه، او ځمونږ په ديني او دنياوي معاملاتو وزن او کيل او تللو کې ستا د مداخلې هيڅ ضرورت له سره نشته».

قَالَ يٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَرَزَقَنِيْ مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا ۭ وَمَآ أُرِيْدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلٰى مَآ أَنْهٰىكُمْ عَنْهُ ۭ إِنْ أُرِيْدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۭ وَمَا تَوْفِيْقِيْٓ إِلَّا بِاللهِ ۭ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيْبُ ﴿٨٨﴾

وويل شُعيب: ای قومه ځما ! آيا وينئ تاسې (خبر راکړئ ماته) که يم زه په برهان (واضح بيان) له جانبه د رب خپل، او راکړی يې وي ماته له درباره خپله رزق روزي ښايسته نېکه، او نه لرم اراده د دې چې مخالفت وکړم له تاسې (او راشم) هغه کار ته چې منع کوم تاسې له هغه کاره، اراده نه لرم زه مګر د اصلاح (ستاسې) څو چې توان کيږي ځما، او نه دی توفيق ځما (په اصلاح ستاسې کې) مګر په (هدايت نصرت د) الله، خاص پر همدغه الله توکل کړی دی ما، او د همده په طرف رجُوع کوم.

تفسير: يا خو ظاهري روزي مراده ده، يعنې بې د پيمانې او د تلې، وزن د تزييد او تنقيصه په حلالې طريقې سره يې روزي عطا کړېده، يا باطني روزي مقصوده ده، يعنې علم او حکمت او نبوت يې عطا کړی دی، خلاصه يې دا ده که

ماته حق تعالی فهم او بصیرت راکړی وي، او داسې سمه صافه لاره یې راښوولي وي، چې تاسې یې نشئ لیدلی، او په دولت او شته والي یې موړ کړی یم، چې له هغه څنې تاسې بې برخې یئ، نو آیا د هغه حق دا دی چې معاذ الله زه ستاسې پشان ړوند شم، او د الله تعالی له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسې له دغې استهزاء او تمسخر (ټوکې ټکالې) څخه وویرېږم، او پند ورکول او پوهول پرېږدم، زه به له سره داسې نه کوم.

﴿وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَآ أَنْهَىٰكُمْ عَنْهُ﴾ یعنې د دې لپاره ترې تاسو نه منع کوم، چې ګوندې زه پخپله یې وکړمه، یا له هغو خرابو کارونو څخه چې زه تاسې منع کوم، زه له سره نه غواړم چې ځان له تاسې څنې ښل کړم، او پخپله د هغه مرتکب شم، مثلا تاسې تارك الدنیا وګرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کړم، نه هغه پند او نصیحت چې زه یې تاسې ته کوم، زه له تاسو څخه لا ړومبی د هغو په تعمیل کې مشغول او لګیا یم، تاسې دغه الزام پر ما باندې نشئ اړولی، چې ځما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا ٱلْإِصْلَٰحَ مَا ٱسْتَطَعْتُ﴾ الآیه - یعنې ځما زیاتر کوښښ دا دی چې ستاسې دیني او دنیوي حالت ښه شي، او اصلاح ومومي، او دغه موجوده خراب حالت مو لرې شي، او د ایمان او عرفان په لوړه (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ، پر ته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چې زه مې خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پورې په هیڅ یو حالت کې له سره نشم پرېښودی، پاتې شوه دغه خبره چې ځما دغه مقصد تر پایه (آخره) هم ورسیږي، او زه په دغه کوښښ کې بریالی هم شم، دغه ګرد د قدوس الله په قبضه او واك کې دي، او د پاك الله په امداد او توفیق سره ګرد کارونه سر ته رسېدی شي، ځما اعتماد او توکل پر همغه پاك الله دی، او په هرې معاملې کې هغه ته رجوع کوم.

وَيَٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِىٓ أَن يُصِيبَكُم مِّثْلُ مَآ أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَٰلِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنكُم بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾

او ای قومه ځما ! باعث دې نه کړي تاسې لره دښمني (ستاسې) ما لره دا خبره چې ورسیږي تاسې ته په شان د هغه (عذاب) چې رسېدلی وو قوم د نوح ته (چې غرقېدل وو) یا قوم د هود ته (چې سخت باد وو) یا قوم د صالح ته (چې زلزله وه)، او نه دی قوم د لوط له تاسې څخه (ای کفارو دومره) لرې (په زمان مکان نو پرې عبرت واخلئ).

تفسیر: یعنې ځما د ضد، عناد او عداوت په جوش کې داسې حرکات مه کوئ، چې تاسې د هغه په سبب د تېرو اقوامو پشان د ډېرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شئ ! د نوح، هود، او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله هغه عذاب چې نازل شوی دی، هر چاته ښکاره دی، د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو ګردو څخه وروسته په هم دغې نژدې زمانې کې واقع شوې ده، او د هغې یاد به ستاسې په حافظه کې موجود وي، نو دغه نظائر له سره مه هېروئ.

یعنې که تاسې د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له تعذیب څخه په سبب د لرې والي د زمانې عبرت نشئ اخیستی؛ نو نه دی قوم د لوط له تاسې لرې، نه په زمان سره، نه په مکان سره، نو په هغه خو خامخا عبرت واخلئ !.

وَٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّى رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾

او مغفرت وغواړئ تاسې له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع وکړئ تاسې په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره) بېشکه رب ځما ډېر مهربان دی، محبت کوونکی دی.

تفسير: هومره چې قديمي او په هره اندازه چې سخت مجرم او لوی ګناهګار هم وي، کله چې دی د زړه په صدق او اخلاص سره د الله دربار ته رجوع وکړي، او معافي بخښنه وغواړي؛ نو يې پخپل فضل او کرم سره بخښي، بلکه له ده سره مينه او محبت هم کوي.

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَ اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا ۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۡ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيْزٍ ﴿۹۱﴾

وويل قوم (د ده په ځواب کې): ای شعيبه ! نه پوهيږو مونږ په ډېرو هغو خبرو چې ته يې وايې (مونږ ته د توحيد په تعريف او منع د تطفيف)، او بېشکه مونږ خامخا وينو تا پـه مونږ کې کمزوره، او که نه وي دغه خپلوان ستا (چې په کفر کې له مونږ سره شريکان دي)؛ نو خامخا سنګسار کړی به وی مونږ ته، او نه يې ته پر مونږ هيڅ قدر عزتناک.

تفسير: دوی خو پر ګردو شيانو ډېره ښه پوهېدل، ليکن د ضد، عناد او حق پټولو لامله به يې داسې خبرې کولې، چې مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهيږو، چې ته څه وايې، او د مجذوبانو په شان تل ګړيږې، (العياذ بالله)، او که په رښتيا سره دوی په همغې سمې صافې خبرې باندې له خپلې بې توجهۍ يا د غباوت له وجې نه پوهېدل، نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندې محمولېده.

﴿وَاِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا ۚ﴾ يعنې يو کمزور او بې حقيقته سړي ته نه ښايي چې ګرد عالم له خپل ځان سره دښمن کړي، بلکه ورته لازم دي، چې پر خپل حال باندې رحم وکړي، او خپل هوسا (آرام) ځان په ربړو (تکليفونو) اخته نه کړي، او په لوی لاس خپل ځان د مرګ په خوله کې ونه غورځوي، چې هيڅ يوه فائده او ګټه (منافع) ورته نه رسوي.

﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۡ﴾ يعنې که ستا د کورنۍ او د ټبر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چې له مونږ سره اوسيږي؛ نو لا له پخوا څخه به مو ته سنګسار کړی وې.

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاتَّخَذْتُمُوْهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ؕ اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۹۲﴾

وويل (شُعيب) ای قومه څما ! آيا دغه خپلوان څما ډېر عزيز (مخور) دي پر تاسې له الله، او ګرځولی مو دی دغه (الله) وروسته ستاسې شاته غورځولی شوی (چې هيڅ پروا يې نه کوئ)، بېشکه رب څما پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د ټولو به درکړي).

تفسير: يعنې د افسوس او تعجب ځای دی، چې څما د کورنۍ له سببه مې د رعايت وړ او مستحق بولئ، مګر د دې لامله مې هيڅ لحاظ او خاطر نه کوئ، چې زه د پاک الله نبي او تاسې ته درلېږلی شوی يم، او صاف او صريح دلائل او نښې د خپل تصديق لپاره درښيم، ګواکې ستاسې په سترګو کې څما د کورنۍ عزت، قوت، قدرت او نور له الله قدّوس څخه زيات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسې هېر کړی دی، چې په تصور کې مو هم له سره نه راځي.

وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ؕ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ مَنْ يَّاْتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ؕ وَارْتَقِبُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ ﴿۹۳﴾

او ای قومه څما ! عمل کوئ په ځای خپل (يعنې په حالت خپل چې شرک او معصيت دی) چې بېشکه زه هم عمل کوونکی يم په حال خپل (چې توحيد او طاعت دی)، ژر به وپېژنئ تاسې هغه

څوك چې راځي ده ته عذاب چې رسوا كوي هغه، او (وبه پېژنئ) هغه څوك چې دروغ ويونكي دي، او انتظار كوئ (د عاقبت خپل) بېشكه زه هم له تاسې سره انتظار كوونكى يم د عاقبت خپل.

وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۹۴﴾ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ؕ اَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ﴿۹۵﴾

او كله چې راغى امر (حكم، عذاب) ځمونږ؛ نو خلاص كړ مونږ شُعيب او هغه كسان چې ايمان يې راوړى وو له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله، او ونيول هغه كسان چې ظلم يې كړى وو (په كفر سره) غږ سخت؛ نو ګهيځ (سحر وختي) وګرځېدل دوى په كورونو خپلو كې مړه وچ كلك پراته پر زنګنونو خپلو، (داسې تباه شول) لكه چې نه وو اوسېدلي په دغو كورونو كې (پخوا له دې نه)، خبردار شئ ! واورئ ! لرې والى دى (له رحمته او هلاك دى قوم د) مدين ته، لكه چې لرې او هلاك شول ثموديان.

تفسير: دلته د شُعيب عليه السلام د قوم په «صيحة» (سخته چغه) سره هلاكېدل مذكور دي، او په «الأعراف» كې د «رجفة» لفظ راغلى دى، يعني په زلزلې سره وژلى شوي دي، او د «الشعراء» په سورت كې «عذاب يوم الظلة» راغلى دى، چې مطلب يې دا دى د عذاب وربځ لكه سايوان پر دوى محيطه شوې وه.

ابن كثير (رحمه الله) ليكي چې: «دغه درې واړه عذابونه د دې قوم په حق كې سره جمع شوي وو، بيا په هر سورت كې دهغه ځاى د سياق سره مناسب عذاب ذكر شوى دى.

په «الأعراف» كې وو چې هغو خلقو چې شُعيب عليه السلام ته وويل چې: مونږ تاسې او ستاسې ملګري له دغې خپلې ځمكې څخه وباسو نو هلته يې دروښوده، چې له هغې ځمكې څخه چې تاسې مسلمانان ترې وباسئ؛ د همغې ځمكې د زلزلې له اثره به ووژلى شئ، كله چې دلته د هغو د سختو بې ادبيو مقالاتو ذكر دى، نو ځكه يې د هغه په مقابل كې د آسمان «صيحې» يعنې سختې چغې ذكر وفرمايه، ګواكې د الله تعالى د عذاب د يوې چغې كې د هغو ټول شورماشور او ويناوې وركې شوې، د «الشعراء» په سورت كې يې د دوى دغه قول نقل كړى دى: ﴿فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ﴾ يعنې كه ته رښتينى يې؛ نو پر مونږ د آسمان يوه ټوټه راغورځوه ! نو د هغه په مقابل كې د «عذاب يوم الظلة» تذكره وفرمايله شوه.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۹۶﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاتَّبَعُوْۤا اَمْرَ فِرْعَوْنَ ۚ وَمَاۤ اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيْدٍ ﴿۹۷﴾

او خامخا په تحقيق لېږلى وو مونږ موسى (په ښكاره) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجّت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته، او متابعت وكړ دغو (مشرانو) دامر (حكم) د فرعون، حال دا چې نه وو حكم د فرعون برابروونكى په سمې لارې.

تفسير: له ښنو څخه غالبا معجزات او هغه (۹) ښنې مرادې دي چې د هغو ذكر په ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍ بَيِّنٰتٍ﴾ كې شوى دى، د هغو له منځه د «عصا» معجزه يې چې نهايته ظاهره او قاهره معجزه وه شايد «سلطان مبين» يعنې واضح سند فرمايلى وي، يا له «سلطن مبين» څخه هغه روښانه دلائل مراد دي، چې موسى عليه السلام هغه د فرعون په مخ كې د الله تعالى د وجود او توحيد او نورو په متعلق وړاندې كړي وو، چې د هغو ذكر په نورو مقاماتو كې راځي، او ممكن دى چې له «سلطان مبين» څخه د هغه لغوي معنى مراد وي، يعنې ښكاره برى يا ظاهره غلبه، ځكه چې د فرعونيانو په مقابل

کې موسی علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین څو څو کرته حاصله شوې ده، یعنې سره د ښکاره او واضحو نښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالی د نبي علیه السلام خبره وانه وربېده، او همغه الله د دښمن فرعون پر حکم به یې تګ او عمل کاوه، حال دا چې د فرعون هیڅ یوه خبره داسې جوته او صحیحه نه ده، چې د هغې په قبلولو سره انسان نېکي او ښېګڼه (فائده) حاصله کړی شي.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

مخکې به شي (دغه فرعون) د قوم خپل نه په ورځ د قیامت کې، نو ننه به باسي هغوی په اور کې، او بد ځای د ورتلو (د دوی هغه) دی چې وروستل شي دوی.

تفسیر: یعنې همغسې چې فرعون دلته په کفر او تکذیب کې د دوی امام او قائد وو، په قیامت کې به هم د هغو امام او قائد وي، هغو خلقو چې په دنیا کې د ړندو پشان د فرعون تقلید کاوه، دوی به د ده تر شا تر آخري منزل (جهنّم) پورې وررسیږي، دا همغه کنده ده چې هلته به د یخو اوبو په ځای د پر سوځوونکی ایرې کوونکی اور وررسیږي.

وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

او وریسې لګولی شوی دی په دغه دنیا کې لعنت او په ورځ د قیامت (هم)، بد انعام دی (هغه چې دوی ته) ورکړی شوی (دی).

تفسیر: یعنې تر څو چې دنیوي خلق به پر فرعون او فرعونیانو لعنت لیږي؛ بیا په قیامت کې د ملائکت الله او اهل الموقف له لوري به هم پر دوی لعنت وریږي، الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پرله پسې جریان لري، او هیڅ به ترې نه بېلیږي، ګواکې استهزاء دغه یو انعام دی چې د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ ۖ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾

دا (تېرې شوې خبرې) له احوالو د قریو دي چې بیانوو مونږ هغه پر تا باندې، چې ځینې له هغو قریو ولاړې دي (کنډوالې د دوی او اهل یې هلاک دي) او ځینې یې رېبلی شوي دي (سره د اهل خپل لکه کښت «فصل» چې په لرونو سره رېبلی شوی وي).

تفسیر: یعنې د هغو قومونو قصې چې مونږ تاسې ته دروااورولې چې په څه شانې هغوی د انبیاوو علیهم السلام تکذیب او له هغو سره یې بې ادبي او سپین سترګي وکړه؟ او بیا څرنګه تباه شول؟ د هغوی ځینې کلي اوس هم ودان دي، لکه مصر چې د فرعون دار السلطنت وو، او ځینې وران شوي دي، مګر د هغوی څه کنډوالې لا پاتې دي، لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښې هم د دنیا له مخې بیخي لرې او ورکې شوي دي.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوٓا أَنْفُسَهُمْ ۖ فَمَآ أَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ
لَّمَّا جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾

او ظلم نه وو کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) ولیکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هیڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو معبودانو د دوی هغه چې بلل به دوی غیر له الله (او د هغوی عبادت به یې کولو) هیڅ شی (د عذاب) کله چې راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو معبودانو دوی ته (هیڅ شی) غیر له هلاکته.

تفسير: يعني پاک الله دوی بې قصوره ونه نيول چې د ظلم وهم پرې وشي، کله چې دوی د جرائمو په ارتکاب کې له حده تېر شول، او په دغه ډول يې خپل ځانونه على رؤوس الأشهاد د سزا وړ او مستحق وګرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو، بيا وګورئ پر هغو باطلو معبودانو چې دوی ډېر ډاډه او مطمئن وو، او له هغو څخه يې لوی توقعات او اميدونه درلودل، هغوی هم داسې سختو مصيبتونو په وخت کې د دوی هيڅ پکار وره نغلل، باطل معبود يې څه پکار ورغی؟ بلکه د دوی د هلاک سبب وګرځېد.

وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً
لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾

او په شان د همدغو (نيولو) نيول د رب ستا دي کله چې ونيسي الله اهل د قريو حال دا چې دا (اهل د قريو کافر) ظالم وي، بېشکه نيول د الله ډېر دردناک سخت زورور دي، بېشکه په دې (مذکوره وو قصو) کې خامخا ډېر عبرت دی لپاره د هغه چا چې ويريږي له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قيامت داسې يوه ورځ ده چې جمع به کړی شي په دې کې ټول خلق او دا ورځ ده چې حاضر به شي ورته ټول مخلوقات.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مګر لپاره د پوره کېدلو د نېټې معلومې (په نزد د الله).

تفسير: يعني د الله تعالى په علم کې کوم ميعاد چې مقرر دی؛ هغه ضرور پوره کېدونکی دی، او بيا هغه لويه ورځ راتلونکې ده، له دغه تأخير څخه داسې مه اټکل کوئ، چې دغه خبرې محض فرضي او وهمي خبرې دي (العياذ بالله).

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

په هغه وخت کې چې راشي قيامت، نه کوي خبرې هيڅ نفس مګر په اذن حکم د الله سره، نو ځينې له دغو خلقو به بدبخته او (ځينې به) نېکبخته وي.

تفسير: يعني هيڅوک به هغه خبره چې مقبوله او نافعه هم وي، بې د الله تعالى له اذنه او حکمه نشي ويلی، او د محشر په ځينو مواقفو کې خو مطلقاً يو حرف هم بې له اذنه او اجازې له خولې نشي ايستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ ۞ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ
السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۖ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

نو هر څه هغه کسان چې بدبختان شوي دي؛ نو په اور کې به وي، وي به هغوی ته په هغه اور کې جګګ (اوچت) سخت غږ (چې د حلقه وځي)، او ټيټ نرم غږ (چې د سينو وځي لکه د خرو). همېشه به وي دوی په دغه اور کې څو چې وي آسمانونه او ځمکه مګر چې اراده وفرمايي رب ستا، (چې بوځي له سعيره زمهرير ته)، بېشکه رب ستا کوونکی دی د هر هغه کار چې اراده وفرمايي. او هر چې هغه کسان دي چې نېک بختان شوي دي؛ نو په جنت کې به وي همېشه به

وي په همدغه جنت کې تر څو چې وي آسمانونه او ځمکه مگر چې اراده وفرمايي رب ستا (چې يې بوځي رضوان او لقاء الرحمن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بې انتهاء (بلا انقطاع).

تفسير: د دغو آيتونو دوه معنی کېدی شي، يوه دا چې هومره مدت چې آسمان او ځمکه په دنيا کې پاتې وي، تر همغه مدت پورې اشقياء په دوزخ کې او سعداء په جنت کې اوسيږي، مگر هغه چې د زيادت اراده وکړي رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی، ځکه کله چې مونږ له طويلو څخه د طويلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاوخوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت همدغه په خيال کې راځي، نو ځکه ﴿مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کې د دوام د مفهوم د اداء کولو لپاره ويلی کيږي، باقي د دوام او ابديت اصلي مدلول چې ورته لا محدوده زمانه ښايي وويلی شي؛ نو هغه د پاک الله د هغه لا متناهي علم سره مختص دی، چې هغه يې په ﴿مَاشَآءَ رَبُّكَ﴾ سره اداء فرمايلې ده.

د آيت دويمه معنی دا کېدی شي چې د ﴿مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ﴾ لفظ له دوامه کنايه واخيست شي.

يا له آسمانه او ځمکې څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شي، لکه چې فرمايلې يې دي: ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ﴾ (۱۳ جزء د ابرهيم سورت ۴۸ آيت ۷ رکوع).

مطلب يې داسې شو چې اشقياء په دوزخ کې او سعداء په جنت کې تر هغه وخت پورې اوسيږي، چې د اخرت ځمکه او اسمان باقي وي، يعنې همېشه مگر که اراده يې وکړي رب ستا؛ نو موقوفوي يې، ليکن دا اراده يې نه کيږي، او محال وقوعي ده، ځکه چې د جنتيانو او د دوزخيانو خلود هم د پاک الله په مشيئت او اختيار کې دی، مگر خپله دغه اراده يې لا له پخوا څخه فرمايلې ده، چې د کفارو او مشرکينو عذاب او د اهل الجنت ثواب له سره موقوف کېدونکی نه دی، لکه چې فرمايلي يې دي: ﴿وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنَ النَّارِ﴾ (د البقرې سورت (۱۶۷) آيت (۲۰) رکوع) او ﴿يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنْهَا﴾ (د المائده سورت (۳۷) آيت (۲) رکوع) او ﴿لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ﴾ (د البقره سورت (۱۶۲) آيت (۱۹) رکوع) او ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۱۱۶) آيت (۱۸) رکوع).

او پر همدغه د ټول اهل الاسلام اجماع ده، ځمونږ د زمانې ځينې تش په نامه مفسرين هغه څه چې د ده په خلاف يې ليکلي دي؛ هغه خو يا ضعيف او موضوع روايات دي، يا غريب او مؤول روايات دي، يا ځينې هغه آيتونه او احاديث دي چې د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهېدلو لامله غلط پوهېدلی شوي دي، که الله تعالی توفيق راسره مل کړ، او د مستقل تفسير د ليکلو وار راغی؛ نو پر دې به مفصل کلام وکړو، د اختصار له سببه دلته د څه ليکلو موقع نشته، پاتې شوه د «عصاة الموحدين» مسئله يعنې هغه مسلمانان چې د خپلو ګناهونو لامله په دوزخ کې غورځولی کيږي (العياذ بالله)؛ نو د هغوی په متعلق صحيحو احاديثو مونږ د پاک الله پر مشيئت مطلع کړي يو، چې يوه ورځ هرومرو دې له دوزخ څخه ايستلی کيږي، او جنت ته رسول کيږي، ولې له جنته هيڅ يو جنتي د باندې نه ايستل کيږي، ښايي په همدې لحاظ د جنتيانو په ذکر کې ﴿عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ﴾ او د اشقياوو په ذکر کې ﴿اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ﴾ ارشاد فرمايلی وي، څو معلوم شي چې ځينې اشقياء به له دوزخه ايستل کيږي، مگر هيڅ يو سعيد به له جنته نه ايستل کيږي.

فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هٰۤؤُلَآءِ ؕ مَا يَعْبُدُوْنَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُهُمْ مِّنْ قَبْلُ ؕ وَاِنَّا لَمُوَفُّوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوْصٍ ﴿۱۰۹﴾

پس مه کېږه ته په شک کې له هغو معبودانو چې عبادت يې کوي دغه کسان، نه کوي عبادت دوی مگر لکه چې عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دې نه)، او بېشکه چې مونږ پوره ورکوونکي يو دوی ته د برخې د دوی (له عذابه) بې له نقصانه.

تفسير: يعني د دومره مخلوقاتو د شرک او بُت پرستی پر لاره لوېدل، او تر اوسه پورې د دوی په سزا نه رسېدل، داسې يو شی نه دی چې پرې انسان وغولېږي، او په شبهه کې ولوېږي، دغه خلق د خپلو پلرونو او نيکونو په بې اساسه تقليد کې مشغول او لګيا دي، هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځي؟ يقينا دغو ټولو ته په آخرت کې پوره سزا وررسيږي، چې په کې هيڅ زيادت او نقصان به نه وي، ګواکې د ﴿غَيْرَ مَنْقُوصٍ﴾ لفظ د ﴿عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ﴾ په مقابل کې ايښی شوی دی.

بعض مفسرين وايي چې په دنيا کې د رزق او نورو کومه برخه چې مقدره ده؛ هغه پوره ورسيږي، بيا د شرک پوره سزا هم مومي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۗ وَاِنَّهُمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿۱۱۰﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)؛ نو اختلاف وکړ شو په دغه کې، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چې ړومبی شوی وو له ربه ستا (د تأخير د جزا تر قيامته پورې) نو خامخا فيصله به شوې وه په منځ د دوی کې (په دنيا کې)، او بېشکه دوی خامخا په شک کې دي له دې (قرآنه) پراته دي په داسې شک کې چې غورځوونکی د زړونو دی په اضطراب کې.

تفسير: موسی عليه السلام ته يې کتاب ورکړ، او راويې لېږه، نو بني اسرائيلو پخپلو منځونو کې اختلاف سره وکړ، ځينو هغه ومانه او ځينو ترې سر وغړوه، لکه چې نن ورځ د لوی قرآن په نسبت همداسې اختلاف د انسانانو په منځ کې شته، بېشکه چې پاک الله د دې خبرې قدرت درلود، چې دغو اختلافاتو او تفريقونو ته موقع ورنه کړي، يا د هغه له پيدا کولو څخه وروسته د ګردو مکذبينو فوري استيصال او ټولې جګړې له يوې مخې لرې کړي، مګر د ده تکويني حکمت د دې خبرې اقتضاء ونه کړه.

يوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرره او ټاکلې شوې ده، چې انسان ته يې تر يوه خاص حد پورې د کسب او اختيار آزادي او خپلواکي ورکړې ده، او د امتحان په ميدان کې يې خوشې کړی دی، او ورته ګوري چې دی په کومه لاره درومي؟ آيا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول سره پېژني، او د پاک الله د رحمت او کرامت وړ او مستحق ګرځي؟ که کږه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوي، او د صحيح فطرت لارښوونې ته څه اهميت نه ورکوي، او خپل ځان د الله تعالی د غضب او سخط مظهر ګرځوي؟.

﴿لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا﴾ د همدغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسې ايښی شوی دی چې دی د نېکۍ او بدۍ په اختيارولو کې بالکل مجبور او مضطر نه وي، نو د دغه لازمي نتيجه دا ده چې په دنيا کې د خير او شر او د نېکيو او بديو مقابله يو له بل سره جاري او تل ارتباط ولري، چې وروسته د دوی له منځه مغضوب اومرحوم سره بېل کړل شي، څو د ﴿اِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ﴾ سره د ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ والا خبره هم پوره شي.

غالبا دا هغه لفظ دی که يې نه وی فرمايلی؛ نو د ګردو اختلافاتو خاتمه به بېخي يو ځلي سره کېده، عام خلق د دغو خبرو د حکمتونو په نه پوهېدلو لامله په شک کې لويدلي دي، چې وروسته له دې نه به هم د دغو اختلافاتو فيصله سره کيږي که نه؟.

وَاِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ ۗ اِنَّهٗ بِمَا يَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۱۱۱﴾

او بېشکه هره فرقه (د مؤمنينو او د کافرينو) ځنې قسم دی چې خامخا پوره به ورکړي دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بېشکه چې الله پر هغو کارونو چې کوي (يې) دوی خبردار دی.

﴿فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾﴾

نو مستقيم او ثابت اوسه لكه چې حكم كړى شوى دى تاته او (هم مستقيم او ثابت دې اوسي) هغه څوك چې توبه يې ايستلې ده له تا سره، او مه تېرېږئ له حده، بېشكه چې الله پر هغو كاورنو چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكى دى.

تفسير: يعني ته د دغو مشركينو په جګړو او دعواوو او دنګلو كې خپل ځان مه غورځوه، ښايي چې تاسې او هغه مسلمانان چې له كفره او شركه او نورو څخه يې توبه ايستلې ده، او ستاسې رفاقت او ملګرتوب يې غوره كړى دى، او د پاك الله په لوري يې په صدق سره رجوع كړې ده، د الله تعالى پر احكامو په نهايت مېړانې (بهادرۍ) او استقلال او استقامت سره تل ټينګ او كلك ولاړ اوسئ ! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبليغ او نورو ګردو شيانو كې له افراطه او تفريطه بېل اوسئ ! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهي (روان) شئ ! په هيڅ يوې معاملې كې د افراط او تفريط خوا مه نيسئ، او له شرعي حدودو د باندې مه وځئ ! او يقين ولرئ ! چې الله جل وعلا هره شببه (لحظه) ستاسې اعمالو ته ګوري.

﴿وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾﴾

او مه مائلېږئ تاسې (په دوستۍ سره) په طرف د هغو كسانو چې ظلم يې كړى دى؛ نو وبه رسيږي تاسې ته اور (د دوزخ) حال دا چې نه به وي تاسې ته پرته (علاوه) له الله هيڅ دوستان (چې ومو ساتي له عذابه) بيا به ونه كړي شي درسره مرسته.

تفسير: پخوا په ﴿وَلَا تَطْغَوْا﴾ كې يې له حده د باندې او بهر وتلو څخه منع كړې وه، اوس دا راښيي چې هغو ظالمانو خلقو ته نه ښايي چې ستاسې لږ ميلان رجحان دوى ته وي، د دوى له موالاتو، مصاحبتونو، تكريمو، مدحو، او ثناوو، ظاهري تشبهو، د عمل اشتراك او له هرې خبرې څخه حسب المقدور محترز او حتى الامكان مجتنب اوسئ !.

﴿وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾﴾

او قائم كړه لمونځ په دواړو طرفونو د ورځې او په ساعاتو له شپې (چې نژدې وي ورځې ته)، بېشكه چې نيكي (پنځه وخته لمونځ) لرې كوي بدي (كوچني ګناهونه)، دغه (فرمان او وعده) پند دى لپاره د پند قبلوونكو.

تفسير: ظالمانو ته سر مه ټيټوئ ! بلكه «وحده لا شريک له الله» ته خپل سرونه ټيټ كړئ ! يعني صباح، ماښام، او د شپې په تياره كې په خشوع او خضوع سره لمونځونه ادا كوئ ! چې همغه د پاك الله د مدد د حاصلولو ډېره لويه ذريعه ده.

تنبيه: د ورځې د دوه طرفونو يعني طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دي، يا يو طرف فجر او بل طرف مغرب كېښود شي، چې هغه هم بالكل له غروب سره متصل وي، او د ځينو اسلافو په نزد په دغه كې فجر، ظهر، او عصر درېواړه لمونځونه داخل.

له ﴿وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ﴾ څخه فقط عشاء يا مغرب او عشاء دواړه مراد دي، ابن كثير «رحمه الله» دغه احتمال ليكلى دى، چې له ﴿طَرَفَيِ النَّهَارِ﴾ څخه فجر او عصر او ﴿وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ﴾ څخه به تهجد مراد وي، ځكه د اسلام په ابتدا كې همدغه درې واړه لمونځونه فرض شوي وو، وروسته د تهجد فرضيت منسوخ شو، او د پاتې دوو سره د ددې نورو وقتونو تزييد وكړ شو، والله أعلم.

﴿إِنَّ الْحَسَنٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰتِ﴾ يعني د لمونځونو قائمول د الله تعالى يادونه ده، لكه چې په بل ځای كې يې فرمايلي دي: ﴿وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِيْ﴾ يا دا مطلب چې د ﴿إِنَّ الْحَسَنٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰتِ﴾ ضابطه د ياد كوونكو لپاره د يادونې ځيز دی، چې ښايي له سره ونه هېراوه شي، ځكه له دې ځنې مؤمن ته د نېكيو په لوري خاص ترغيب كيږي.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۱۵﴾

او صبر وكړه (ای محمده په طاعت او مصيبت او له معصيت)، نو بېشكه چې الله نه ضايع كوي ثواب د نېكي كوونكو.

تفسير: په قرآنكريم كې له غور كولو ځخه ظاهريږي چې د الله تعالى په امداد او اعانت حاصلولو كې دوو شيانو ته خاص دخل دی، «صلاة او صبر» ﴿وَاسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ﴾ (د «البقرة» سورت (۱۵۳) آيت (۱۹) ركوع).

دلته يې هم وروسته له «صلاة» نه د صبر حكم فرمايلی دی، مطلب يې دا دی چې مؤمن دې د الله تعالى په عبادت او اطاعت كې مستقيم اوسي، او د هيڅ درد او رنځ پروا دې ونه كړي، نو هلته د الله تعالى مرسته او نصرت ورحاصليږي، د ده په لوی دربار كې د هيڅ يوې نېكۍ اجر نه ضايع كيږي، بلكه زيات له اندازې ځخه هم وررسيږي.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوْا بَقِيَّةٍ يَّنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۚ وَاتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَآ أُتْرِفُوْا فِيْهِ وَكَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿۱۱۶﴾

نو ولې نه وو (يعني نه وو) له اهله د هغو زمانو چې وو پخوا له تاسې نه خاوندان د فكر او عقل چې منع كول يې (خلق) فساد نه په ځمكه كې (چې عذاب پرې نه وو راغلی)، مګر چې منع وكړه لږ له هغو خلقو نه چې خلاص كړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانيو ځخه (ځكه چې نهي عن المنكر به يې كول)، او متابعت وكړ هغو كسانو چې ظلم يې كړی وو (په فساد يا ترك د نهي سره) د هغې لارې چې آسوده كړی شوي وو دوی په هغې كې، او وو دوی ګنهګاران كافران.

تفسير: د پخوانيو امتونو حال يې راواوروه، او مونږ محمدي امت ته يې ترغيب او تشويق راكړ، چې په مونږ محمديانو كې «امر بالمعروف» او «نهي عن المنكر» كوونكي ښايي چې ډېر وي، پخواني اقوام ځكه تباه او فنا شول، چې په عمومي ډول سره خلق د عيش او عشرت په نشو كې مست او بې خبر شول، او د جرائمو په ارتكاب كې معتاد (روږدي) شول، او هغو لويو بااثرو سړيو چې په دوی كې لږ څه د خير اثر باقي وو، له دغو منكرانو له ممانعته ستر ګې پټې كړې، او هيڅ به يې ورته نه ويل، او په دې ډول له كفر او طغيانه او ظلمه او عصيانه د دنيا اخلاقي حالت داسې خراب شوی وو، چې د هغه اصلاح كوونكي هيڅوك نه وو، څو تنو شمېرليو شويو سړيو اګر كه د «أمر بالمعروف» لپاره خپل غږ پورته كړ، مګر په نغاره خانه كې څوك د طوطي غږ اورېدی شي، نتيجه يې داسې شوه؛ چې منع كوونكي له عذابه محفوظ پاتې شول، او نور ګرد قوم سره تباه او فنا شول.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّأَهْلُهَا مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱۷﴾

او له سره نه دی رب ستا (اراده كوونكی د دې) چې هلاك كړي (اهل د) قريو په ظلم او كفر سره حال دا چې وي اهل د دغو قريو (نېكان اصلاح راوستونكي) مصلحان.

تفسیر: یعنې د هغو ښارونو او کلیو خلق چې خپل حالت ښه کړي، او د اصلاح په لوري متوجه شي، او نېکۍ ته رواج ورکړي، او د ظلمه او فساده ځانونه وژغوري (وساتي)، نو د قدوس الله شان دا نه دی چې خامخا دوی بالجبر ونیسي، او هلاک یې کړي، عذاب هلته نازلېږي چې خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کې له حده تېر شي.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلَا يَزَالُوْنَ مُخْتَلِفِيْنَ ﴿۱۱۸﴾ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ ﴿۱۱۹﴾

او که اراده فرمایلي وی رب ستا نو هرومرو (خامخا) به یې ګرځولي وو دا خلق ټول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت) او همېشه به وي دوی اختلاف کوونکي (په دین کې). مګر هغه څوک چې رحم پرې وفرمایي رب ستا (او له اختلافه یې وساتي)، او لپاره د دې (اختلاف او رحمت) پیدا کړي دي الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چې خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له پېریانو او انسانانو سره ګډ.

تفسیر: یعنې لکه چې څو ځلې پخوا له دې نه لیکلي شوي دي، د الله تعالی تکویني حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی؛ چې ګرده دنیا یو شانې پر یوې لارې برابره کړي، نو ځکه د حق په قبلولو او نه قبلولو کې همېشه اختلاف دی، او اختلاف به وي، مګر في الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکي هغه کسان دي چې هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوي، که د فطرت سلیمه سره ګرد سم تلل؛ نو هیڅ اختلاف به په منځ کې نه پیدا کېده، نو ځکه یې په ﴿إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ﴾ سره تنبیه وفرمایله چې پر هغه کسانو چې الله تعالی د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی، هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنی دي.

﴿وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ الآیه ـ او لپاره د دې اختلاف او رحمت پیدا کړي دي الله دوی، یعنې د دنیا له پیدا کېدلو څخه همدغه غرض دی، چې د الله تعالی د هر قسم د «جلالیه وو» او «جمالیه وو» صفاتو ظهور وشي، نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروري شو، څو یو جماعت خپل لوی څښتن (مالک) ته خپله وفاداري او اطاعت ورځرګند کړي، او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غُفران مظهر وګرځي، چې د ﴿إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ﴾ مصداق دی، او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالی د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شي، او د حبس دوام سزا وګالي (برداشت کړي)، او پر هغو باندې د الله جل جلاله هغه خبره پوره شي چې ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِيْنَ﴾ ده.

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَآءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِيْ هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَّذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۰﴾

او دا ټول اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تېرو رسولانو هغه چې کلکوو قوي مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزیید د یقین سره) او راغلي دي تاته په دغو اخبارونو کې حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه لپاره د مؤمنانو.

تفسیر: مخکې د ډېرو انبیاوو او رسولانو قصې مذکورې شوې، اوس د سورت په خاتمه کې د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمایي، یعنې د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له اورېدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کېږي، او محمدي امت ته داسې تحقیقي خبرې معلومېږي، چې په کې د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته.

انسان کله چې اوري چې زما نور نوعي ابناء په پخوانيو زمانو کې په دغه او هغه جرم سره هلاك شوي دي؛ نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کې لويږي، او کله چې ګوري چې د هغې لارې له غوره کولو څخه هغو ړومبنيو اقوامو نجات موندلی دی؛ نو طبعا هم هغه لوري ته ځغلي.

وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ ؕ اِنَّا عٰمِلُوْنَ ﴿۱۲۱﴾ وَانْتَظِرُوْا ۚ اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ﴿۱۲۲﴾

او ووايه (ای محمده !) هغو کسانو ته چې ايمان نه راوړي چې عمل وکړئ پر ځای خپل (په حال د شرك خپل)، بېشکه مونږ هم عمل کوونکي يو (په حال خپل چې اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بېشکه مونږ هم انتظار کوونکي يو (عاقبت د کار ته).

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهٗ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ؕ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۳﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د اسمانونو او (په پټو د) ځمکې، او خاص همده ته بېر ته ګرځولی شي امر (کار د بندګانو) ټول، نو عبادت کوه د الله (چې مرجع د ټولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا بې خبره د هغو کارونو څخه چې کوئ يې تاسې.

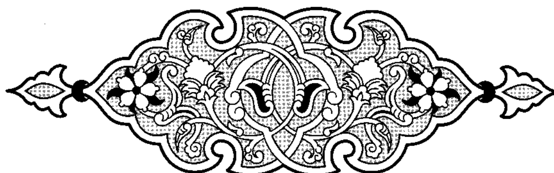
تفسير: يعني تاسې د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کېږئ ! او په خپل تبليغ او دعوت کې لګيا اوسئ ! او د دوی فيصله هغه پاك الله ته ور وسپارئ ! چې ترې د ځمکې او اسمان هيڅ يوه پټه او ښکاره او وړو کې او لويه خبره نه ده پټه، او د ګردو معاملاتو بېرته ورتګ او رجوع همده ته کيږي، نو هلته به دوی ګرد سره وپوهيږي چې څرنګه په خبط او خطا کې لويدلي او سخت تېروتلي دي، تاسې خو د زړه له کومي په اخلاص او عقيدت سره د پاك الله په اطاعت او عبادت کې مشغول اوسئ ! او يواځې د همده په اعانت، اعتماد او توکل وکړئ !، ځکه چې الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه وو اعمالو څخه بې خبر نه دی، او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره کوي.

په حديث کې راغلي دي چې لويو اصحابو رضوان الله تعالى عليهم أجمعين سوال وکړ: «يا رسول الله ! پر تاسې د زوړتوب آثار ډېر ژر راښکاره شول؟» نو رسول الله مبارك وفرمايل: «شيبتنى هود وأخواتها»، «د هود سورت او د ده نورو خويندو په زوړتوب کې اچولی يم».

هغه آيت چې څمونږ پاك رسول يې ډېر زهير او سپينږيرتيا ته نژدې کړی دی؛ دا دی: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ؕ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ﴾

رزقنا الله سبحانه وتعالى الاستقامة على دينه وسنة نبيه صلى الله تعالى وسلم عليه وعلى آله الكرام وأصحابه العظام.

تمت سورة (هود).

سُورَةُ يُوسُفَ

«د (يوسف) سورت مكي دی، پرته له (۱، ۲، ۳، ۷) آيتونو چې مدني دي، (۱۱۱) آيتونه او (۱۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۱۲) او په نزول كې (۵۳) سورت دی، وروسته د هود له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر مهربان پوره رحم كوونكی دی.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۝ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝۲

دا (مخكيني آيتونه چې لوستی كيږي) آيتونه دي د كتاب واضح (چې د هغه من عند الله توب بالكل واضح دی، او پر هغو احكامو او شرائعو يا مواعظو چې هغه مشتمل دی؛ نهايت روښان او صاف دی). بېشكه چې مونږ نازل كړی دی دا كتاب په دې حال كې چې قرآن عربي دی، لپاره د دې چې تاسې پوهه شئ (پرې).

تفسير: يعني عربي ژبه له ګردو ژبو څخه زياته فصيحه او وسيعه منضبطه او د شوكته ډكه او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول لپاره منتخبه شوې ده، كله چې رسول الله مبارك ذاتاً عرب دی؛ نو ښكاره ده چې په دنيا كې به ړومبی مخاطب عرب وي، بيا د عربو په ذريعه د دنيا په څلورو خواوو كې دغه رڼا خپره (خوره) شوه، د همدې په لوري په ﴿لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ﴾ كې يې اشاره فرمايلې ده، چې ستاسې په ژبه د قرآن د نزول يوه وجه دا ده، تاسې چې د رسول الله مبارك قوم يئ، اول د ده د علومو او معارفو خوند وڅكئ! او بيا يې نورو ته وروڅكوئ! لكه چې همداسې هم وشو.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ ۖ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ۝۳

مونږ بيانوو (لولوو) پر تا باندې ډېره ښه قصه له ټولو قصو (ځكه چې خاوند يې ښه دی) په سبب د وحي څمونږ تاته دغه قرآن، او بېشكه شان دا دی چې وې ته پخوا (له نزوله) د دې قرآن خامخا له ناخبرانو (په دې قصې).

تفسير: يعني د همغې وحي په ذريعه چې د قرآنكريم په صورت پر تا نازليږي؛ مونږ يو نهايت ښه بيان پر حسين طرز سره تاته اوروو، چې له هغه څنې تر اوسه پورې ته هم لكه د خپل قوم بې خبره وې.

مفسرينو د دې سورت په شان نزول كې څو روايتونه نقل كړي دي، چې د ګردو له يو ځای كولو څخه دا معلوميږي، چې يهودانو د مكې معظمې د مشركانو په ذريعه څمونږ له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه امتحاناً داسې پوښتنه وكړه، چې ابراهيم عليه السلام او د ده ځامن خو په شام كې اوسېدل، نو بيا بني اسرائيل مصر ته څرنګه ورسېدل؟ چې په هغه كې د موسى عليه السلام او د فرعون مقابلې ته وار ورسېد، امكان لري چې مسلمانان هم د داسې يوې ښې مفصلې تاريخي واقعې اورېدلو ته مشتاق وي، چې له بصائرو او عبرتونو څنې ډكه وي.

له بل لوري د دې قصې په ضمن كې د هغو احوالو او حوادثو چې تذكره كېدونكې وه؛ هغه له څو جهاتو د نبي كريم صلى الله عليه وسلم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود، چې د هغه ذكر د رسول الله مبارك په حق كې

د تسکين او اطمينان موجب او د دوی د قوم په حق کې د پند او عبرت سبب وو، د دغو وجوهو لامله دغه پوره واقعه په بسط او تفصيل سره قرآنکريم بيان وفرمايله، څو سائلينو ته معلوم شي، چې اسرائيل يعنې يعقوب عليه السلام او د ده د اولادې د راتګ سبب له شامه مصر ته د يوسف عليه السلام واقعه ده، چې بيا هملته يې نسل منتشر او خور شو، تر هغه چې موسی عليه السلام راغی، او دوی ته يې د فرعون او قبطيانو له غلامۍ څخه نجات ورکړ.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَٰجِدِينَ ④

(ياد کړه) هغه وخت چې وويل يوسف پلار خپل (يعقوب) ته: ای پلاره ځما ! بېشکه چې ما وليدل (په خوب کې) يوولس ستوري او لمر او سپوږمۍ، وليدل ما دوی چې ماته سجده کوونکي وو.

قَالَ يَٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰٓ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا۟ لَكَ كَيْدًا ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لِلْإِنسَٰنِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ⑤

وويل (يعقوب): ای بچوړيه ځما ! مه بيانوه خوب خپل ورونړو خپلو ته؛ نو حيله به وکړي دوی (هلاک ستا) ته په حيله کولو سره، بېشکه چې شيطان انسان ته دښمن دی ښکاره (نه چې د دوی په زړونو کې کينه واچوي تاته).

تفسير: يعني شيطان هر وخت انسان ته په پټونې کې ناست دی، او په زړونو کې وسوسې ورآچوي، ورونړه به ستا په خلاف درته پورته کوي، ځکه چې د ده د خوب تعبير ډېر ظاهر وو، او د يوسف عليه السلام ورونړو ته چې په هر حال د نبوّت له کورنۍ ځنې وو؛ د داسې يوه واضح خوب په تعبير پوهېدل دومره مشکل نه وو، چې يوولس ستوري يې يوولس ورونړه دي، او سپوږمۍ او لمر مور او پلار يې دي، ګواکې دوی ګرد به په کوم وخت کې د يوسف عليه السلام د شان د عظمت په مقابل کې سرونه ښکته کوي، لکه چې د دې سورت په آخر کې ﴿وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأْوِيلُ رُءْيَٰىَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا﴾ په ويلو سره يې دغه لوري ته اشاره وکړه.

معلوميږي چې يعقوب عليه السلام له دې خوبه پخوا همدغه خبره محسوسه کړې وه، چې له يوسف عليه السلام سره يې خصوصي محبت کاوه، چې د هغه له ليدلو څخه د ده علاتي ورونړه پټ په زړونو کې سره سوځېدل، او له ده سره به يې رخې (کينې) کولې، نو ځکه يعقوب عليه السلام ته داسې يو خيال پيدا شو، که هغوی دغه خوب واوري؛ نو لا د حسد او رخې اور کې به د دوی زړونه وسوځي، او شيطان به د دوی په زړونو کې لا د حسد او رخې لمبې بلې او اوچتې کړي، امکان لري چې دوی داسې حرکت وکړي؛ چې په هغه کې د يوسف عليه السلام اذيت او پخپله د دوی د رسوايي او بدانجامۍ موجب وي، نو ځکه يعقوب عليه السلام يوسف عليه السلام منع کړ، چې خپل خوب دې نورو ورونړو ته مه ښکاره کوه، تر دې چې يوسف عليه السلام ته يې اجازه ور نه کړه چې خپل سکه ورور «بنيامين» ته هم د هغه خوب ذکر وکړي، اګر که له هغه ځنې د کومې خرابۍ اندېښنه نه وه، ليکن ممکن وو، چې هغه يې په بې احتياطۍ سره نورو ته ووايي، او په دې ډول دغه خبره په خلقو کې خوره او شائع شي.

وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ ءَالِ يَعْقُوبَ كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ⑥

او همدارنګه (چې ته په دغه خوب سره غوره شوی يې) غوره به کړي تا رب ستا، او وبه ښيي تا ته له ګرځولو دخبرو (خپلو ځايونو ته لکه تعبير د خوبونو، بيان د کتابونو يا حقيقت دخبرو)، او

پوره به کړي نعمت خپل پر تا او پر (نورې) کورنۍ د يعقوب (په نبوّت) لکه چې پوره کړی يې دی دا نعمت پر دوو پلرونو ستا پخوا له تانه چې ابراهيم دی او اسحاق دی، بېشکه چې رب ستا ښه عالم دی (پر ټولو احوالو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې همداسې چې دغه خوب يې دروښود؛ همغسې محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کې تاته خصوصاً مقام عطا فرمايي، لکه چې نبوت يې درعطا کړ، او په راز راز ظاهري او باطني مهربانيو سره يې وپاللې.

﴿وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ﴾ مثلا د رؤياوو تعبير يعنې چې د خوب پېښه واورې، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کې ولګوې، يا د هرې خبرې په محل او موقع پوهېدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتائجو پوهېدل، سم له لاسه يې سنجول (حل کول)، يا د پاک الله او انبياء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله وو کتابونو د مضامينو تر ژورو معانيو پورې رسېدل؛ دغه ګرد شيان د ﴿تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ﴾ لاندې مندرج کېدی شي.

﴿كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ﴾ يعقوب عليه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خيست، او د خپل پلار اسحاق او د هغه د پلار ابراهيم عليهما السلام ذکر يې وفرمايه، الله تعالى ابراهيم عليه السلام خپل نبي ګرځولی وو، او د ده دښمن نمرود يې هلاک کړ، او د اور شعلې يې پرې ګلزارې کړې، اسحاق عليه السلام ته يې نبوّت ورعطا کړ، بيا د ده له صلبه يې د يعقوب عليه السلام په شان يو نبي پيدا کړ، چې له هغه څخه د بني اسرائيلو د ګردو انبياوو سلسله پيدا شوې ده، په صحيح حديث کې راغلي دي: «الكريم ابن الكريم ابن الكريم يوسف بن يعقوب بن إسحاق بن إبراهيم».

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِّلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾

خامخا په تحقيق چې وو په (قصې د) يوسف او ورونړو د ده کې دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) لپاره د پوښتنو کوونکو.

تفسير: يعنې هغه خلق چې د داسې واقعاتو پوهېدلو پسې ګرځي، او کومې نتيجې پورې رسېدل غواړي؛ هغوی ته د يوسف عليه السلام او د يوسف عليه السلام د ورونړو په قصه کې د هدايت او عبرت لوی دلائل شته، د دې قصې له اورېدلو څخه په زړونو کې د الله تعالى د عظيم قدرت او حکمت نقش کلک ټينګېږي، او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځي، چې دوی سره له اميتوبه، او بې له کومه معلمه يا کتابه يا نورو څخه د استفاده کولو داسې منقح او منضبطه تاريخي حقائق انکشاف فرمايي، چې د هغو د بيان توجيه غير له رباني اعلامو په بل شي نشي کېدی، خصوصاً د مکې قريشو ته چې د يهودانو په لمسون د دغې قصې په متعلق له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې پوښتنې کولې، په دغې واقعې کې ډېر لوی عبرت ښوونکی درس دی.

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِن بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾

(ياد کړه) هغه وخت چې وويل ورونړو د يوسف يو بل ته: خامخا يوسف او ورور يې (بنيامين) ډېر ګران دي پلار ځمونږ ته له مونږ څخه، حال دا چې مونږ ډله يو قوتناکه، بېشکه پلار ځمونږ خامخا په خطا ښکاره کې دی. (نو پر دغه خبره يې سره تړون وکړ): ووژنئ يوسف يا يې وغورځوئ تاسې هغه په کومې ځمکې (لرې) کې، چې وزګار (او خالص) شي تاسې ته مخ د پلار ستاسې، او شئ به تاسې وروسته له دې (کار) يو قوم صالحان.

تفسير: يعقوب عليه السلام له يوسف عليه السلام او د ده د عيني ورور «بنيامين» سره زيات محبت كولو، ځكه چې دوى دواړه له خپلو علاّتي ورونو ځنې وړوكي وو، او د دوى مور هم وفات شوې وه، او خاص د يوسف عليه السلام په نسبت د فراست له نوره، يا له رباني الهامه پوهېدلى وو، چې د ده مستقبل ډېر روڼ او ځلېدونكى دى، او د نبوّت د كورنۍ سلسله د ده له ذاته سره تړلې ده.

او پخپله د يوسف عليه السلام ښايسته صورت او سېرت، ظاهري او باطني كمالاتو د ده د لوى پلار خصوصي محبت خپل لوري ته ورجذباوه، حال دا چې هغه وضعيت پر نورو ورونو ډېر سخت تېرېده، دوى به سره ويل چې: د ضرورت په وخت كې د كار سړي خو مونږ يو، او ځمونږ ډله د قوت او قدرت خاونده چې د پلار د ضعيفى په وخت كې هم په كار ورتلى شو، له دغو وړوكو هلكانو څخه هيڅ هيله او اميد نشي كېدى، نو د همدغو خيالاتو په اثر د خپل لوى پلار په نسبت به يې ويل چې: دى په دغه معامله كې په سخته غلطى او صريحه خطا كې دى، او د خپلې نفعې او نقصان صحيحه موازنه نه كوي.

﴿اقْتُلُوا يُوسُفَ﴾ الآيه ـ يعنې د حسد او رخې (كينې) اورونه د دوى په زړونو كې دننه لګېدل، بالآخر دوى پخپلو منځونو كې سره مشورې وكړې، چې د يوسف عليه السلام په موجوديت كې امكان نه لري؛ چې د خپل لوى پلار خصوصي محبت او توجّه مونږ خپل لوري ته كش كړى شو، نو ځكه ښايي چې د يوسف عليه السلام خبره همدلته پاى ته ورسوو، يا خو دې ووژلى شي، يا دې په كوم لرې ملك كې وغورځاوه شي، چې له هغه ځايه بېرته رانشي، كله چې دى نه وي؛ نو د پلار ګرده توجه به ځمونږ په لوري متوجه كيږي، او د ده د ګردو مهربانيو يواځې مونږ حقداران پاتې كيږو، د «بنيامين» معاملې ته دوى غالباً څه اهميت نه وركولو، لكه چې د هغه محبت يې د يوسف عليه السلام د محبت ضميمه ګاڼه.

﴿وَتَكُونُوا مِنۢ بَعْدِهِۦ قَوْمًا صَٰلِحِينَ﴾ يعنې يو ځلې د قتل او نورو ګناهونو ارتكاب واقع كيږي، او وروسته د هغه له فراغته بيا به توبه كوو، او ښه نېك سړي به كيږو، يعنې هم په رندانو كې رند حسابيږو، او هم جنت به له لاسه نه وركوو، ځينو مفسرينو د ﴿وَتَكُونُوا مِنۢ بَعْدِهِۦ قَوْمًا صَٰلِحِينَ﴾ معنى داسې اخيستې ده: چې وروسته له يوسف عليه السلام ځمونږ ګرد كارونه پخپله ښه كيږي، ځكه چې د لوى پلار د شفقت لاس له يوسف عليه السلام څخه لنډ او مايوس كيږي، او يواځې ځمونږ پر سرونو به راكش كيږي.

قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِى غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ ٱلسَّيَّارَةِ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿١٠﴾

وويل يوه ويونكي له دوى څخه چې: مه وژنئ يوسف (چې لويه ګناه ده) او (بلكه) وغورځوئ تاسې هغه په تياره ښخ د ګمنامي كوهي كې چې وايي خلي ځينې تېريدونكي (د لارې چې كوم لرې ملك ته يې يوسي) كه يئ تاسې كوونكي (د دې ښلتون).

تفسير: داسې ويونكى «يهودا» وو، يعنې وژل يې لويه ګناه او غټه خبره ده، او ځمونږ مقصد بې له قتله هم حاصلېدى شي، كه تاسې د يوسف عليه السلام ښلتون له دې ځايه غواړئ؛ نو آسان صورت يې دغه دى، چې له كلي څخه يې لرې په كوم تياره ګمنامه كوهي كې وغورځوئ، پس دوى ټول سره په دې متفق شول، او پلار ته راغلل.

قَالُوا يَٰٓأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَ۫نَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُۥ لَنَٰصِحُونَ ﴿١١﴾

نو وويل دوى: اى پلاره ځمونږ ! څه باعث دى تا لره چې امين نه ګرځوې ته مونږ پر يوسف باندې حال دا چې بېشكه مونږ ده ته خامخا نصيحت ګران (خير غوښتونكي) يو.

تفسير: له دې نه معلوميږي چې پخوا له دې نه هم دوی داسې غوښتنه له خپله پلاره کړې وه، مګر د دوی زړه مطمئن نه وو، چې يوسف عليه السلام له هغوی سره پر بېږدي.

أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾

ولېږه دی له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چې وخوري د ډېرې مېوې او لوبې وکړي، او بېشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکي يو (له هر تکليفه).

تفسير: يعني د داسې پېمخي، ښايسته او قوي هلک ګردې قواوې له کوره کېناستو څخه له کاره وځي، مناسب دي چې له مونږ سره د پسو د څر لپاره صحرا ته لاړ شي، او هلته د صحرايي ګلانو ښه سيلونه وکړي، او مېوې يې وخوري، او ښې لوبې وکړي، او ټوپونه او منډې ووهي، او وځغلي، او نور ښه جسماني ورزشونه وکړي.

وايي چې د هغوی لوبې منډې وهل او غشي ويشتل وو، او برسېره پر هغو د ووړکيو لپاره تر مناسبې اندازې پورې لکه چې ابو حيان «رحمه الله» ليکي: «لوبې او مستي کول د نشاط او خوښۍ او خوشالۍ سبب دی».

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾

وويل (يعقوب): بېشکه زه چې يم خامخا غمجنوي مې بيول ستاسې دي يوسف لره، او وېرېږم له دې نه چې وبه خوري يوسف لره لېوه حال دا چې تاسې به له ده نه غافلان يئ.

تفسير: يعني د يوسف عليه السلام بېلتون او له تاسو سره د هغه د تللو تصور ما له حده زيات غمجن کوي، او پر هغه برسېره له دې نه هم وېرېږم چې دی هلاک دی، نه چې ستاسې له بې خبرۍ او غفلت څخه کوم لېوه يا بل کوم داړونکی يې در څخه ونه داړي، او ويې نه خوري، ليکي چې په هغې صحرا (بيديا) کې لېوان ډېر زيات وو.

شاه صاحب ليکي: «څرنګه چې دوی وروسته له دې نه د لېوه بهانه جوړوونکي وو؛ نو د همدې لامله د يعقوب عليه السلام په زړه کې هم د لېوه وېره ولوېده».

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

(نو بيا وروڼو د يوسف) وويل: قسم دی که وخوري يوسف لره لېوه حال دا چې مونږ ډله قوتناکه يو؛ نو بېشکه مونږ به په دغه وخت کې خامخا له زيانکارانو څخه يو.

تفسير: يعني که څمونږ په شان د يوې قوتناکې ډلې په موجوديت کې څمونږ وړوکی ورور لېوه وخوري؛ نو وپوهېږئ چې مونږ له کاره وتلي او بېکاره څلميان يو، او له دغې خبرې څنې بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وي چې د لسو قوتناکو وروڼو په منځ کې يو وړوکی هلک د لېوه خولې ته ورسيږي، او که داسې کومه پېښه واقع شي؛ نو البته چې مونږ خپل ګرد شيان له لاسه ورکړي دي.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

نو کله چې بوتلو دوی يوسف لره او اتفاق يې سره وکړ په دې چې وغورځوي دی په تياره بېخ د کوهي کې (نو ويې غورځاوه) او وحيې وکړه مونږ يوسف ته چې ته به خامخا خبر ورکړې دوی ته په کار د دوی چې دغه دی، حال دا چې دوی به نه پوهيږي (چې ته يوسف يې).

تفسير: مفسرينو ډېرې داسې ضمني قصې په داسې درد زياتوونكي او رقت غورځوونكي ډول سره نقل كړي دي، چې د هغو له اورېدلو څخه د تيږي (ګټې) زړه هم خوږېږي، او د هغو لوستل سړى ډېر ژړوي، الله خبر چې هغه به تر كومه حده صحيح وي، لوى قرآن د خپل خاص نصب العين په اعتبار دا قسم تفصيلاتو ته زياته اعتناء نه ده كړې، او نه يې د يادولو وړ (لايق) ګڼلي دي، نو دلته هم هغه ټولې ضمني خبرې يې حذف كړې، اخري خبره يې دا راوښوده چې د يوسف عليه السلام ورونو په لطائف الحيل سره له پلاره څني يوسف عليه السلام يووړ، او سم له ترلې شوي قرارداده د هغه كوهي په منځ كې دغورځولو ترتيبات يې نيول، په دغه وخت كې مونږ يوسف عليه السلام ته داسې اشاره وكړه، چې پر هغه باندې له سره نور خلق ونه پوهېدل، چې بيخي مه ويرېږه، څكه چې داسې يو وخت هم راتلونكى دى، چې دغه ګردې چارې به دوى ته ورپه يادوې، او په هغه وخت كې به ته په داسې يو لوړ (اوچت) مقام او لويه مرتبه كې يې چې دوى به دې له سره نشي پېژندلى، يا د عهد د طوالت لامله به دې نشي پېژندلى.

دغه غيبي اشاره په خوب كې شوې يا په ويښه كې؟ د الهام په ذريعه شوې كه د پرښتې په وسيله؟ د دغه تفصيل په لوى قرآن كې نشته، البته د ظاهرو الفاظو له ليدلو څخه دا ويلى شو، چې د وحيې راتلل په څلوېښت كلنى پورې نه ده موقوفه، څكه چې د يوسف عليه السلام عمر په دغه وخت كې ډېر لږ وو، والله أعلم.

وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ عِشَآءٗ يَبۡكُونَ ١٦

او راغلل دوى پلار خپل ته بېګا (په تياره كې) چې ژړل يې (په دروغو سره).

تفسير: څو چې دوى خپلو كورونو ته بېرته راغلل تياره شوه، يا قصداً په تياره كې راغلل، چې د ورځې په رڼا كې د پلار مخ ته كتل دوى ته ډېر مشكل ښكارېده، او د شپې تور ټكرى (څادر) تر يوې اندازې پورې د بې حيايۍ، بې رحمۍ او د دروغو ژړا او انګولا څه پرده داري كولى شي.

قَالُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبۡنَا نَسۡتَبِقُ وَتَرَكۡنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئۡبُۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ ١٧

وويل دوى چې: اى پلاره څمونږ ! بېشكه چې مونږ لاړو مسابقه مو سره كوله (په غشو ويشتلو او ځغښتلو) كې، او پرېښود مونږ يوسف (يواځې) په نزد د اسباب خپل؛ نو وخوړ ده لره لېوه، او نه يې ته باور كوونكى مونږ لره (په دې خبرې) او اګر كه يو مونږ رښتيني.

تفسير: يعنې مونږ په حفاظت كې هيڅ قصور نه دى كړى، چېرې چې څمونږ كالي (جامې) او اسباب او نور د كار او د ساتنې وړ شيان ايښي شوي وو، مونږ همغلته يوسف عليه السلام يواځې كېناوه، او مونږ صحرا ته لاړو، چې يو تر بله وړاندې شو، په منډو منډو او غشو ويشتلو كې؛ نو چې لږه شېبه څمونږ ستر ګې ترې واوښتې، لېوه راغى او يوسف يې له مونږ څني وتښتاوه، حال دا چې په داسې يوه لږه موقع له سره د داسې احتمال امكان نه وو، چې سم له لاسه لېوه ور ورسيږي، او على الفور يوسف عليه السلام ښكار كړي.

﴿وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ﴾ يعنې د يوسف په معامله كې لا له ابتداء څخه تاسې پر مونږ بدګمانه يئ، كه مونږ تاسې ته بيخي صحيح او رښتيا خبره هم وكړو؛ خو بيا هم تاسې په دغه مخصوصه معامله كې څمونږ پر خبرو باور په هيڅ شان كوونكي نه يئ.

وَجَآءُوْ عَلٰى قَمِيْصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۚ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۚ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿١٨﴾

او راوړه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندې وینه د دروغو، نو وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته چې دا تړول دروغ دي): بلکه ښایسته کړي دي تاسې ته نفسونو ستاسي یو (لوی بد) کار، نو کار ځما صبر جمیل دی (چې په کې هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته)، او الله څخه مدد غوښتلی شي په (تحمل د) هغې (خبرې) کې چې تاسې یې بیانوئ (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وځګوړی (چېلی) یا هوسۍ یا بل حیوان یې ذبح کړ، او د یوسف یو کمیس یې د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه یې پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وینو سره یې کوښښ کاوه چې د پلار یقین پر خپله دغه خبره راولي چې دغه دی لیوه، یوسف علیه السلام یې داړلی او خوړلی چې کمیس یې په وینو سره لړلی دی.

په رښتیا سره چې «دروغجن د یاد خاوند نه وي» کمیس یې خو په وینو ولاړه، مګر دومره یې خیال ونه کړ، چې هغه کمیس به یې په بې ترتیبۍ سره هم څیرلی او شلولی وی، او بیا یې سره له دغو ویناوو خپل پلار ته وړاندې کړی وی.

نو یعقوب علیه السلام په صاف ډول سره وفرمایل چې: دغه ګردې ستاسې حیلې او پلمې (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړې کړې خبرې دي، په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم، چې په هغه کې نه د بل چا په مخ کې به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسې څخه د انتقام په کوښښ کې یم، یواځې د خپل پاک الله له درباره غواړم چې په دغه صبر کې ځما مدد وفرمایي، او په خپل غیبي اعانت سره د هغې خبرې حقیقت چې تاسې یې ظاهروئ په داسې شان راښکاره کړي چې په سلامتۍ سره بیا یوسف علیه السلام سره وګورم.

وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوْا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهٗ ۚ قَالَ يٰبُشْرٰى هٰذَا غُلٰمٌ ۚ وَاَسَرُّوْهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٩﴾

او راغله قافله (له مدین چې مصر ته تله) نو ولېږه دوی اوبه راوړونکی خپل، نو (ځوړنده) خوشې یې کړه بوکه خپله (په کوهي کې نو ونښت یوسف په دغې بوکې پورې، کله چې ویې لیده)؛ نو ویې ویل: ای خوشالیه ځما! چې دا یو هلک دی ډېر ښایسته، او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چې کول (ورونړو د یوسف له بې رحمۍ).

تفسیر: وایي چې تر درې ورځو پورې یوسف علیه السلام په هغه کوهي کې د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دېره وو، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کې دغه خبره ولوېده، چې هره ورځ ورته په همغه کوهي کې ډوډۍ ورسوي، او برسېره په هغه نورو ورونړو یې هم خبر اخیست، چې هلته مړ نشي، او د کوم بل ملک مسافر یې ترې وباسي، او له ځان سره یې بوځي، او ځمونږ له منځه دغه اغزی ورک شي، رښتیا ده چې «دغلیمانو (دښمنانو) په سترګو اغزی ښکاري ګل».

بالآخر له مدین څخه یوه قافله د مصر په لوري تله، کله چې د دغه کوهي له خوا تېرېده، او د هغوی نظر پر هغه کوهي ولوېد؛ نو یو سړی یې د اوبو اخیستلو لپاره ورولېږه، ده چې خپله بوکه وغورځوله؛ نو یوسف علیه السلام چې وړوکی هلک وو، ژر په هغې بوکې کې کښېناست او پړی یې په خپل لاس ټینګ ونیو، او له کوهي څخه ووت، کله چې د بوکې کشوونکي سترګې پرې ولګېدې؛ نو د یوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنې

له حده تېر خوشاله شو، او ناڅاپه يې له خولې څخه دغه غږ پورته شو چې عجيبه هلك دى، او په ډېر ښه قيمت پلورل (خرڅول) كيږي.

﴿وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً﴾ يعنې بو كه كشوونكي د دغې خبرې له خپلو نورو ملګرو څنې د پټولو په فكر كې وو، چې كه نور پرې خبر شول؛ نو ګرد (ټول) به راسره شريكيږي.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

او وپلوره (خرڅ كړ) دوى هغه (ورور خپل) په پيسو ناكارو سره چې يو څو روپۍ وې شمېرلې شوې (لږې)، او وو دوى په حق د يوسف كې له بې رغبتانو.

تفسير: يعنې د يوسف عليه السلام وروڼه خبر شول، چې قافلې يوسف عليه السلام له كوهي څخه وويست، او له ځان سره يې بوته، نو ژر ورپسې ورغلل، او دا يې ورښكاره كړه چې دغه ځمونږ مريي دى، چې په تېښته سره راغلى دى، ځرنګه چې د ده عادت دى چې تل تښتي؛ نو ځكه مونږ نه غواړو چې وروسته له دې نه يې وساتو، كه يې پېرئ (اخلئ) نو پېرودلى (اخيستلى) يې شئ، مګر ډېر كلك يې وساتئ چې چېرې درڅخه ونه تښتي، وايي چې په اتلسو درهمو يا په لږ څه ډېرو يا كمو يې خرڅ كړ، نو د هر يو ورور په سر دوه دوه درهمه وررسېدې، يو ورور يې چې (يهودا) نوميده؛ هيڅ برخه يې وانه خيسته.

﴿وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾ (او وو دغه وروڼه په باب د يوسف كې له بې رغبتانو، يا وو دغه كاروانيان په باب د يوسف كې له بې رغبتانو له جهته د بې فرمانۍ او د تېښتې د ده)، يعنې له دومره ارزانو پلورلو څخه مه متعجب كېږه ! دوى له يوسف عليه السلام څخه دومره بېزاره وو، چې كه وېريا يې ور پرېښي وى خو لا هم مستبعد او لرې ترې نه وو، هومره پيسې چې د دوى په لاس ورغلې؛ هغه يې غنيمت وګڼلې.

ځينې مفسرين وايي چې په دغه آيت كې د هغه پلورلو ذكر دى؛ چې د قافلې خاوندانو وروسته د مصر له رسېدلو څخه وكړل، كه داسې وي؛ نو ويلى شو چې د لويدلي څيز قدر يې ونه كړ، او له دغې انديښنې څخه چې بيا څوك پرې دعوى ونه كړي، او هم د تښتېدلو عيب يې اورېدلى وو؛ نو ځكه يې په ارزان قيمت وپلوره، والظاهر هو الأول، والله أعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

او وويل هغه سړي (عزيز) چې يې اخيستى وو يوسف او وو له اوسېدونكو د مصر ښځې خپلې ته چې په عزت لره ځاى د دغه (يوسف، او ښه قدر او عزت يې كوه !) ښايي چې نفع ورسوي مونږ ته يا به ونيسو مونږ دى ځوى (چې دواړه اولاد نه لرو)، او همداسې (لكه چې نجات مو وركړ يوسف ته له كوهي څخه او عزيز مو مهربان كړى وو پر ده) ځاى او قدرت وركړ مونږ يوسف ته په ځمكه (د مصر) كې، او وښيو مونږ يوسف ته تعبير د خوبونو، او الله غالب دى په كارونو خپلو (چې هيڅوك يې نشي رد كولى) وليكن زيات خلق نه پوهيږي (په دې).

تفسير: وايي كله چې دغه قافله مصر ته ورسېده، ليلام شروع شو، او د مصر د عزيز پر بولۍ دغه معامله پاى ته ورسېده، ده خپلې ښځې زلېخا يا راعيل ته وويل: «چې دغه هلك ډېر غوره محبوب، هوښيار او پوه رابرېښي، نو ښايي چې ته يې

ښه په عزت او احترام او پت وساتي ! او د مريانو په شان سلوك ورسره ونه كړي، كيږي چې وروسته له لويېدو څخه ځمونږ په كار راشي، او خپل كاروبار وروسپارو، يا څرنگه چې اولاد نه لرو، دى د خپل ځوى په ځاى ودروو.

﴿وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ﴾ الآيه - يعني مونږ پخپل كامل قدرت او لطيف تدبير يوسف د ده د ورونو د حسد او رخې (كينې) له ربړو (تكليفونو) او د كوهي له بندي خانې څخه وساته، او د مصر د عزيز كره مو ورسولو، بيا مو د عزيز په زړه كې د هغه محبت او شفقت وغورځولو، او په دغه ډول مو هغه ته په مصر كې يو معزز ځاى وركړ، او د مصريانو په سترگو كې مو هغه وجيه او محبوب وگرځولو، څو دغه د راتلونكو ترقياتو او اعتلاوو د اساس په منزله وگرځي، او د بني اسرائيلو لپاره د مصر د هستوگنې وسيله شي، له هغه سره دا هم منظور وو، چې د مصر له عزيز سره واوسيږي، او له لويانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وكړي، څو د سلطنت په رموزو او اشاراتو وپوهيږي، او د گردو خبرو پر ځايونو باندې د لگولو او كولو كامله سليقه او تجربه ور حاصله شي.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُۥٓ ءَاتَيْنَٰهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

او كله چې ورسېد يوسف قوت خپل ته نو وركړ مونږ ده ته حكم او علم، او همداسې جزا (بدل) وركوو نيكو كارانو ته.

تفسير: يعني څه مهال (وخت) چې د يوسف گردې قواوې د كمال حد ته ورسېدې، نو د پاك الله له درباره د عظيم علم او حكمت خاوند وگرځېد، نهايت مشكله عقدې (غوټې) يې په خپل رسيدونكي فهم سره حل كولې، په ډېره ښه توگه او پوهه سره يې د خلقو جرگې او جگړې سره جوړولې، پر ديني دقائقو په ښه ډول سره پوهېده، كومه خبره يې چې په ژبه سره ويله، هغه به يې عملاً هم كوله، او نورو ته به يې ورښووله، د بې عقلانو له اخلاقو قطعًا پاك او صاف وو، په علم الشرائعو پوره ماهر وو، علم الرؤيا او د خوب تعبير د ده مخصوصه برخه وه.

وَرَٰوَدَتْهُ ٱلَّتِى هُوَ فِى بَيْتِهَا عَن نَّفْسِهِۦ وَغَلَّقَتِ ٱلْأَبْوَٰبَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ۚ قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ رَبِّىٓ أَحْسَنَ مَثْوَاىَ ۖ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾

او طلب د فريب وكړ ده لره هغه (ښځې) چې دغه يوسف په كور د هغې كې وو لپاره د نفس د ده، او كلكې يې پورې كړې ټولې دروازې، او بيا وويل دغې ښځې: هله ژر راشه ته ! زه تا لره يمه، وويل يوسف: پناه نيسم په الله پورې، چې بېشكه عزيز مالك خاوند ځما دى چې ښه يې كړې ده ساتنه ځما، (نو زه به ولې خيانت كوم په اهل د ده كې)، بېشكه شان دا دى چې نيكي نه مومي ظالمان (چې د نېكۍ په ځاى بد كوي يا زانيان).

تفسير: يعني د يوسف عليه السلام پر حسن او جمال زليخا مفتونه او مينه شوه، او د زړه ورلو، او مينه كشولو او سد لرې كولو گرد سامان او اسباب يې ټول كړل، او غوښتل يې چې د يوسف عليه السلام زړه هم بې واكه كړي، د يوه لوري د عيش او نشاط سامان او د نفساني جذباتو د پوره كولو لپاره هر راز سهولتونه او د بل لوري د يوسف عليه السلام شا مدام اوسېدل د زليخا په كور كې او د زليخا انتهايي مينه او محبت او شفقت له ده سره، او په گوښه (بېله) كوټه كې په خپله د ښځې له لوري په بېتابۍ او بې صبرۍ سره داسې غوښتنه كوله او د خپلو او پرديو د تللو او راتللو گرد ورونه يې وتړل، له بل لوري د ځلميتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون، دغه گرد دواعي او اسباب داسې وو؛ چې د هغو له تصادمه او تماسه د ډېرو لويو زاهدانو تقوى هم گرد گرد الوځي، مگر هغه څوك چې د پاك الله له طرفه محسن ټاكلى شوى وي، او د علم او حكمت په رنگ سره يې رنگين كړى وي، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلى وي، نو پر هغه به څوك قدرت او مجال ولري، او څرنگه به د شياطينو په چمبو (فريبونو) كې

راشي، ده یو د «معاذ الله» لفظ ووایه، چې: «په الله پورې پناه نیسم»، سم له لاسه ګرد شیطاني جالونه او د کړې ګرد ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چې د الله تعالی پناه ونیوله؛ په هغه د بل هیڅ وار نه چلیږي.

تنبیه: ځینو مفسرینو د ﴿إِنَّهُۥ رَبِّىٓ أَحۡسَنَ مَثۡوَايَ﴾ ضمیر د الله په لوري راجع کړی دی.

وَلَقَدۡ هَمَّتۡ بِهِۦ وَهَمَّ بِهَا لَوۡلَآ أَن رَّءَا بُرۡهَٰنَ رَبِّهِۦۚ كَذَٰلِكَ لِنَصۡرِفَ عَنۡهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلۡفَحۡشَآءَۚ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق قصد کړی وو دغه ښځی (یوسف) ته (د جماع) او (یوسف) به قصد کړی وی دې ښځې ته؛ که نه وی لیدلی یوسف برهان (قاطع دلیل) د رب خپل، همداسې (ساتلی دی مونږ یوسف په عصمت سره) لپاره د دې چې وګرځوو مونږ له ده څخې بد او ناکاره فعل (چې خیانت او زنا ده)، بېشکه دغه (یوسف) له بندګانو مخلصو ځمونږ څخه وو.

تفسیر: ځینو مفسرینو د ﴿وَلَقَدۡ هَمَّتۡ بِهِۦ﴾ الآیه ـ داسې ترجمه کړې ده؛ او خامخا په تحقیق ښځې فکر کړی وو د یوسف، او یوسف فکر کړی وو د ښځې، یعنې زلیخا د یوسف علیه السلام د راګېرولو فکر وکړ، او یوسف علیه السلام داسې فکر وکړ چې زه د ښځې د مکر په لومه (دام) کې ونه نښلم، که یوسف علیه السلام د خپل رب حجّت او قدرت نه وی معاینه کړی، نو استقامت او ثابت قدمي به یې مشکله وه.

ځینو مفسرینو ﴿وَهَمَّ بِهَا﴾ یې له ﴿وَلَقَدۡ هَمَّتۡ بِهِۦ﴾ څخه بېل کړی دی، او له ﴿لَوۡلَآ أَن رَّءَا بُرۡهَٰنَ رَبِّهِۦ﴾ سره یې متعلق کړی دی، لکه چې په ﴿إِن كَادَتۡ لَتُبۡدِي بِهِۦ لَوۡلَآ أَن رَّبَطۡنَا عَلَىٰ قَلۡبِهَا﴾ ترکیب کې دی، په دغه وخت مقصود د یوسف علیه السلام په حق کې د «همّ» ثابتول نه، بلکه نفي کول دي، او ترجمه به یې داسې کیږي چې: ښځې د یوسف علیه السلام اراده وکړله، او یوسف علیه السلام به هم د ښځې اراده کړې وی؛ که د خپل رب قدرت او حجّت یې نه وی لیدلی.

«برهان» دلیل او حجّت ته وایي، یعنې که یوسف علیه السلام په دغه وخت کې د خپل رب دلیل نه وی لیدلی؛ نو پر قلبي میلان به یې تګ کولو، ښه ! نو دلیل څه وو؟ د زنا هغه عین الیقین حرمت او شناعت وو چې الله تعالی ورښوولی وو.

وَٱسۡتَبَقَا ٱلۡبَابَ وَقَدَّتۡ قَمِيصَهُۥ مِن دُبُرٖ وَأَلۡفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا ٱلۡبَابِۚ قَالَتۡ مَا جَزَآءُ مَنۡ أَرَادَ بِأَهۡلِكَ سُوٓءًا إِلَّآ أَن يُسۡجَنَ أَوۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٢٥﴾

او سره منډې وهلې دواړو دروازې ته او څیري کړ (ښځې) کمیس د دغه (یوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه مېړه (خاوند) د زلیخا سره دروازې څخه، وویل (زلیخا عزیز ته): چې نه ده جزاء د هغه چا چې اراده یې کړې ده په اهل ستا د بدۍ مګر دا چې بندي کړ شي، یا عذاب دردناک دی.

تفسیر: وړاندې یوسف علیه السلام وو، چې ژر ور وپرانیځي، او د باندې لاړ شي، او وروسته زلیخا د ده په تعاقب کې وه، اتفاقاً د یوسف علیه السلام د کمیس وروستنی برخه د زلیخا په لاس کې ولوېده، نو ټینګ یې ونیو، او خپل لوري ته یې راکش کړ، په دغه کش او کوک (راښکلو) کې کمیس وشلېد، مګر یوسف علیه السلام په هر ډول چې وو له کوټې څخه د باندې ووت، نو له یوې خوا دوی دواړه سره وړاندې او وروسته په دروازه کې ورسېدل، او له بلې خوا د زلیخا مېړه د مصر عزیز هم راورسېد، نو ژر تر ژره زلیخا په خبرو جوړولو خپله خوله وپرانستله، زلیخا الزام پر یوسف واړاوه، چې ده له ما سره د بدۍ اراده کړې وه، نو د داسې سړي سزا ښایي دا وي چې په بندي خانه کې وغورځاوه شي، یا بل کوم سخت هېداد (سزا) ورته وټاکلی شي.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن قُبُلٍ فَصَدَقَتْ
وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ
قَمِيصَهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِن كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

وويل (يوسف) چې همدې طلب کړې دی له ما څخه لپاره د نفس څما (مراد خپل)، او شاهدي ورکړه (يوه تی رودونکي) له کورنۍ د زلېخا څخه (داسې چې ای عزيزه وګوره) که وو کميس د يوسف څيري کړی شوی د مخې له خوا نو رښتيا وايي زلېخا او دغه (يوسف) له دروغجنانو څخه دی. او که وو کميس د دغه (يوسف) څيري کړی شوی د شا له لوري؛ نو دروغ وايي زلېخا او يوسف له رښتيا ويونکو څخه دی. نو کله چې وليد (عزيز) کميس د يوسف چې څيري شوی دی د شا له لوري؛ نو وويل (عزيز) چې بېشکه دغه (يو فرېب دی) له فريبونو ستاسو ښځو څخه، بېشکه فرېب ستاسو ښځو ډېر لوی دی. ای يوسف ! واوړه له دې کاره (او پټ د زلېخا وساته، او بيا يې زلېخا ته وويل) او مغفرت وغواړه ګناه خپلې ته، بېشکه چې ته يې له خطاکارانو.

تفسير: اوس نو يوسف عليه السلام ناچاره شو چې اصلي خبره ورښکاره کړي، چې زلېخا اراده کړې وه چې څما نفس څما له واکه (اختياره) وباسي، زه وتښتېدم او ځان مي ترې وژغوره (بچ کړو)، دغه جګړه لا پای ته نه وه رسېدلې؛ چې د زلېخا له کورنۍ څخه يو شاهد په عجيبې طريقې سره د يوسف عليه السلام په حق کې شاهدي ورکړه.

له ځينو روايتونو څخې معلومېږي، چې دغه شاهد يو تی رودونکی هلك وو، چې د الله تعالی په قدرت يې د يوسف عليه السلام د برائت او وجاهت عند الله ښکاره کولو لپاره په غږېدلو پيل وکړ.

او ځينې علماء وايي چې هلك نه وو، بلکه کوم پوه سړی وو، چې داسې يوه پته او نښه يې ور وښوده، والله أعلم.

که شاهد تۍ رودونکی هلك وو لکه چې په ځينو معتبرو روايتونو کې دي؛ نو په دې صورت هم دغه د يوه تي رودونکي وينا او داسې شاهدي ورکول چې په خاتمه کې د يوسف عليه السلام په حق کې مفيد شي؛ بالاستقلال د يوسف عليه السلام د صداقت دليل وو، د کميس له وړاندې يا له وروسته څيريدلو له شهادته په زائد ډول د يوې علامې او قرينې په شان ښايې وګڼلی شي.

او که کوم پوه سړي وو؛ نو په ښکاره سره داسې معلومېږي چې دی به په خارجي طريقې سره د حال په حقيقت مطلع شوی وي، مګر ده په نهايت پوهې په داسې يو اصول سره شاهدي ادا کړه، چې هغه د بې طرفانو په نزد هم ډېره معقوله وه، څکه چې که سم د ښځې له دعوی سره (معاذ الله) يوسف عليه السلام د دې په لوري اقدام کړی وی؛ نو د ده مخ به د ښځې په لوري وه، نو ښکاره ده چې په دغه کش کوك کې د يوسف عليه السلام کميس به د مخې له لوري څيري شوی وو.

او که د يوسف عليه السلام وينا صحيحه ده چې ښځې زه خپل لوري ته بللم، او زه د دروازې په لوري وتښتېدم، او دې څما د نيولو په مقصد څما تعاقب وکړ؛ نو ښکاره خبره ده چې د ده کميس به د شا له لوري څيري شوی وي، څکه چې په دغه صورت کې يوسف عليه السلام د دې په لوري له سره متوجه نه وو، بلکه هغې ته يې خپله شا ګرځولې په تېښته وو، په هر حال کله چې وليد شو، چې کميس د مخې له لوري نه، بلکه د شا له لوري څيري کړی شوی وو؛ نو عزيز وپوهېد چې دغه ګرد د ښځې مکر او فرېب دی، يوسف عليه السلام هيڅ قصور نه لري، لکه چې ښکاره يې وويل؛ چې زلېخا دغه ډك له فرېبه چاره له هغه قسمه ده چې عموماً ښځې يې کوي.

نو عزيز له يوسف عليه السلام څخه استدعاء وکړه، چې څه تېر شوي دي؛ هغه هېر کړه ! او وروسته له دې نه د دې خبرې ذکر مه کوه ! چې د سختې رسوايي او بدنامۍ موجب دی، او زلېخا ته يې وويل: چې له يوسف عليه السلام څخه يا له الله تعالى د خپل قصور معافي وغواړه ! چې باليقين همدا ستا قُصور دی.

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَن نَّفْسِهِ ۖ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ۖ إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

او وويل يو څو ښځو (له خواصو د پاچا) په ښار (د مصر) کې چې: ښځه د عزيز طلب کوي مريي خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقيق څيري کړې ده پرده د زړه د دې ښځې له جهته د محبت (د يوسف يعني ننوتلی دی محبت د يوسف په غلاف د زړه د زلېخا کې)، بېشکه مونږ خامخا وينو زلېخا په ګمراهۍ ښکاره کې (چې خپل مېړه (خاوند) لري او مريي پسې ګرځي).

تفسير: يعني ورو ورو د ټول ښار په ښځو کې داسې ويناوې شروع شوې، چې د عزيز ښځه پر خپل ځلمي کنعاني غلام مفتونه او مينه شوې ده، او غواړي چې ويې لمسوي، او پر خپل ځان يې وغولوي، او د هغه نفس د ده له واکه وباسي، د دې مريي مينې د هغې د زړه په منځ کې ځای نيولی دی، حال دا چې د داسې يوه معزز منصبدار ښځې دغسې يو حرکت ډېره د شرم خبره ده، چې دا پر خپل مريي مينه شي، او ترې خپل نفساني مقصد وغواړي، څمونږ په فکر په دغې معاملې کې زلېخا په علانيه غلطۍ او ښکاره ناپوهۍ کې ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۖ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

نو کله چې واورېد (زلېخا غيبت) مکر (فرېب) د دوی؛ نو ولېږه (زلېخا يو څوک) دغو (طعنګرو ښځو) ته او تيار يې کړ دغو ښځو ته مجلس (يا مېلمستيا يا بالښتونه چې ډډې پرې واچوي) او ور يې کړې هرې يوې ښځې ته له دغو نه چوړکی، او وويل (زلېخا يوسف ته): راووځه په دوی (نو راووت)، نو کله چې وليد دوی دغه (يوسف)؛ نو ډېر لوي ښايسته يې ومونډ (هک پک پاتې او ځانونه ترې هېر شول)، او غوڅ يې کړل لاسونه خپل او وويل دوی: پاکي ده الله ته (له عجز او نقصانه چې داسې صورت يې هم جوړ کړی دی) نه دی دغه انسان، مګر پرښته ده عزتمنده.

تفسير: د ښځو دغو ويناوو ته ځکه مکر فرېب وايي، چې د مکارانو په شان به يې پټې پټې خبرې کولې، او پر زلېخا به يې بد ويل، ګواکې دوی د خپلې پاکۍ او عفت اظهار کولو، حال دا چې يوسف عليه السلام د بې مثال حسن او جمال شهرت چې د هرې ښځې غوږونو ته رسېده؛ نو هغوی به د ده په ليدلو پسې کړېدې او ترپېدې او پرې ويلېدې.

هيڅ بعيد او لرې نه دی چې زلېخا د طعنو او تنقيد کوونکو اصلي د زړه مقصد همدا وي، چې زلېخا په قهر کړي، او داسې يوه حرکت ته يې تياره کړي، چې د يوسف عليه السلام د ملاقات او ليدلو سبب وګرځي، يا د زلېخا په زړه کې د هغه نفرت واچوي، او هغوی د خپل ځانونو په لوري د هغه د مائل کېدلو موقع را پيدا کړي.

او دا هم ممکن دي چې زلېخا په دغې معاملې کې له ځينو ښځو سره د زړه خبرې کړې وي، او هغوی د دې د دغو پټو او د زړه خبرو د ساتلو په ځای هغه برسېره کړې وي، او په تنقيد او پيغور ويلو به يې لاس پورې کړی وي، په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبير کولو کې دغه ټول احتمالات موجود دي.

﴿اَرۡسَلَتۡ اِلَیۡهِنَّ﴾ الآیه ـ «نو ولېږه زلېخا یو څوك دغو طعنګرو ښځو ته»، یعني ښځو ته یې بلنه وکړه، او مېلمستیا ته یې راغوښتې، او یو مجلس یې ترتیب کړ، چې د هغه د ماکولاتو او خوړو په منځ کې ځینې خواړه داسې هم وو، چې په چړوکیو سره ګرېدل، یا پوټکي به یې ترې لرې کېدل، لکه چې د خوړو ګردې (ټولې) مېوې او نورې د دوی په مخ کې واوښتلی شوې، او په ښه ترتیب سره کېښودی شوې، او د هرې یوې ښځې په لاس کې یوه یوه چړوکی ورکړه شوه، څو د تراشولو وړ (لایق) شیانو په خوراك کې د بلې ښځې د انتظار له کلفته بې غمه وي، کله چې دغه ګرد (ټول) شیان یې جوړ او پوره ترتیبات یې ونیول، یوسف علیه السلام ته چې هم هغلته چېرې نژدې موجود وو؛ غږ یې وکړ چې دلته راشه، په مجرد د راتلو د هغه پر ګردو (ټولو) مېلمنو ښځو باندې د برېښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو، او ښځې د یوسف د حُسن او جمال له دغې یو ناڅاپي نندارې څخه بیخي بې هوشې او بې حواسې شولې، او د بېهوشۍ په حال کې د مېوو په ځای یې خپل لاسونه پرې کړل.

قَالَتۡ فَذٰلِكُنَّ الَّذِیۡ لُمۡتُنَّنِیۡ فِیۡهِ ؕ وَلَقَدۡ رَاوَدۡتُّهٗ عَنۡ نَّفۡسِهٖ فَاسۡتَعۡصَمَ ؕ وَلَئِنۡ لَّمۡ یَفۡعَلۡ مَاۤ اٰمُرُهٗ لَیُسۡجَنَنَّ وَلَیَكُوۡنًا مِّنَ الصّٰغِرِیۡنَ ﴿۳۲﴾

نو وویل (زلېخا دغو ښځو ته) دا همغه ځلمی دی چې ملامته کړې ومه تاسو زه په (محبت د) ده کې، او خامخا په تحقیق طلب کړی وو ما له ده له نفسه د ده؛ نو ځان یې وساته (او ځما مطلب یې ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړي هغه څه چې امر کوم زه ده ته؛ نو خامخا به بندي (قید) کړی شي هرومرو (لازماً) او خامخا شي به دی له ذلیلانو (په دې بندیخانه کې).

تفسیر: اوس زلېخا موقع وموندله چې د ښځو د هغو طعنو او تشنیعو غشي بېرته پر هم دوی ورغوځار کړي، ګواکې په دغه وخت کې ﴿فَذٰلِكُنَّ الَّذِیۡ لُمۡتُنَّنِیۡ فِیۡهِ ؕ﴾ په ویلو سره د یوسف صفت وکړو، د دې ټولنې د رنګك او وضعیت له لیدلو سره څنې زلېخا بیخي ځان له لاسه ورکړ، او د هغې پېښې ګرد واقعات یې په ښکاره ډول سره ټکي په ټکي وویل چې: «بېشکه ما غوښت چې د دې کنعاني ځلمي زړه په لاس راوړم، مګر دغه د پاك الله بنده په داسې ډول سره خپل ځان له ما څنې وژغوره (وساته) او لاس یې له ما څنې ووینځه، چې زه ورته حقه حیرانه یمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بیان تاسې ته له سره نشم کولی» ګواکې الله تعالی د ګرد ښار د خواصو ښځو په ټولنه کې د یوسف علیه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت یې ور وړاندې کړ.

﴿وَلَئِنۡ لَّمۡ یَفۡعَلۡ﴾ الآیه ـ د زلېخا مقصود په دغو خبرو او اترو کې لږ څه نورو ښځو ته د خپلې معذورۍ او نامرادۍ اظهار وو، څو د هغوی زړه خوږې او همدردي حاصله کړی شي، او لږ څه په تحکمي ډول په وېرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت وو، چې هغه وویرېږي او وروسته له دې نه د زلېخا په مراد او مطلب کار وکړي.

کله چې دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چې امر ومنه د مولاکۍ خپلې، که نه بندي (قیدي) کیږې، او رېړونه (تکلیفونه) به تېروې.

قَالَ رَبِّ السِّجۡنُ اَحَبُّ اِلَیَّ مِمَّا یَدۡعُوۡنَنِیۡۤ اِلَیۡهِ ۚ وَاِلَّا تَصۡرِفۡ عَنِّیۡ كَیۡدَهُنَّ اَصۡبُ اِلَیۡهِنَّ وَاَكُنۡ مِّنَ الۡجٰهِلِیۡنَ ﴿۳۳﴾

نو وویل (یوسف): ای ربه ځما! بندي خانه ډېره خوښه ده ځما له هغه کاره چې بولي دا ښځې ما هغه کار ته، (ای الله وګرځوې مکر، فرېب د دوی له مانه)، او که ونه ګرځوې ته له ما څنې مکر فرېب د دې ښځو؛ نو میلان به وکړم زه دوی ته، او بیا به وګرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسير: معلوميږي چې زلېخا د غه د مايوسۍ غوصې، او د مظلوميت ډکې وينا د دې پر نورو هم جنسانو او سيالانو خپل پوره اثر وغورځوه، يا لا له پخوا د دوی په منځ کې سره څه خبرې او اترې به هم شوې وې، په هر حال ليکلي دي، چې په دغه وخت کې ګردو ښځو د يوسف عليه السلام په پوهولو باندې داسې ژبې وپرانستلې: «چې تاته لازم دي، چې د خپلې دغې محسنې او سيدې مېرمنې خبره ومنې ! آخر ته ولې پر دغې غريبې باندې ظلم او تېری کوې؟ او ښايي چې دغې خبرې ته هم ښه فکر وکړې، چې د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتيجه به تاته خامخا ربړونه اومصيبتونه دروړاندې کړي، او بل هيڅ يوه ګټه درته نه رسوي».

نو يوسف عليه السلام په پوره عزم او استقامت د الله تعالی له درباره غوښتنه او دعاء کوله چې: «يا اله العالمينه ! ما د دوی له مکرونو او فرېبونو څخې وژغوره (وساته) ! که په دغې سلسلې کې ماته بندي کېدل راپېښېږي؛ نو زه په ډېرې خوشالۍ سره هغې بنديګرۍ ته د معصيت پر ارتکاب ترجيح ورکوم، که ته څما لاس ونه نيسې؛ نو وېرېږم چې زه به بې عقله شمه، او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمايل وکړم».

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

نو قبوله کړه ده ته رب د ده (دا دعا) نو وېې ګرځولو له ده څخه فرېب د دوی، بېشکه الله هم دی ښه اورېدونکی ښه عالم دی (په ګردو افعالو).

تفسير: يعنې دی يې په عصمت او عفت په پوره ډول سره ثابت قدم او مستقيم کړ، او د هيڅا مکر او فرېب پرې ونه چلېد، او هيڅ اثر يې پرې ونه کړ.

﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ يعنې د ګردو دعاوې ښې اوري، او ترې ښه خبردار او پوه دی، شاه صاحب ليکي: «ظاهرا معلوميږي چې دی پخپلې غوښتنې او دعاء سره بندي شوی دی، ليکن الله تعالی د ده دومره دعا قبوله فرمايلې ده، چې د هغوی فرېب يې ترې دفع کړی، نور بندي کېدل د ده په قسمت کې وو، انسان لره ښايي چې د وېرې په وخت کې د خپل ځان لپاره بدي ونه غواړي، او پوره د نېکۍ سوال دې کوي، اګر که هر څه چې کيږي خو همغه چې په قسمت کې ليکلې شوي دي»، په ترمذي شريف کې راغلي دي چې له يوه سړي څخه رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه دعاء واورېده: «اللهم إني أسألك الصبر» «ای الله ! زه له تانه صبر غواړم»، رسول الله مبارک وفرمايل: «سألت الله البلاء فاسأله العافية» «تا له الله تعالی څخې د بلاء طلب وکړ؛ ځکه چې صبر خو پر بلاء کيږي؛ نو ترې عافيت وغواړه».

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ ﴿٣٥﴾

نو بيا ښکاره شو دوی ته (يعنې عزيز او تابعانو د عزيز ته) وروسته له هغه چې وليدل دوی دلائل (د پاکۍ د يوسف) چې خامخا په بندي خانه کې به واچوي هرومرو (خامخا) دی تر يو وخت پورې (چې قطع شي خبرې د خلقو، پس بندي کړ شو يوسف).

تفسير: يعنې سره له دې چې د يوسف عليه السلام د برائت او نزاهت ډېر دلائل يې ليدلي وو؛ بيا هم دوی په دغه کې مصلحت وليد، چې تر يوې مودې پورې يوسف عليه السلام بندي کړي، څو عام وګړي او خلق داسې وګڼي چې همدغه يوسف پړ وو، او همغه کمبخته ښځه بې سببه بدنامه شوه، ګواکې هغه تخويف او وېرول چې د زلېخا له لوري په بنديتوب سره ورکړی شوي وو؛ په سر ورسول شو.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ اَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِيْ خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَاْوِيْلِهٖ اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٦﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کې دوه ځلمیان، وویل یو له دې دواړو: بېشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کې) حال دا چې نچوړوم انګور لپاره د شرابو، او وویل هغه بل چې: بېشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کې) حال دا چې بار کړې مې ده د پاسه په سر خپل ډوډۍ چې خوري مرغان له هغې، خبر کړه ته موږ په تعبیر د دې (هر یوه خوب)، بېشکه موږ وینو تا له نیکو کارانو (له بندیانو سره، یا د بندیخانې، یا له ښو علماوو د تعبیر څخه).

تفسیر: یعني په هم دغو ورځو کې دوه ځلمي بندیان هم په بندي خانه کې واچول شول، چې له دوی څخنې یو د مصر د پاچا ډوډۍ پخوونکی او بل یې ساقي وو، او دواړه په دغه الزام چې پاچا ته د زهر ورکولو اراده یې درلوده بندیان شوي وو، په بندي خانه کې د یوسف علیه السلام د مروءت، امانت، رښتیا ویل، ښه اخلاق، زیات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبیر، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه، دغه دواړه بندیان هم له یوسف علیه السلام سره ډېر مأنوس (روږدي) شول، او د ډېر محبت او اخلاق اظهار به یې ورته کولو، یوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل.

قَالَ لَا يَاْتِيْكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقٰنِهٖٓ اِلَّا نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْوِيْلِهٖ قَبْلَ اَنْ يَّاْتِيَكُمَا ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِيْ رَبِّيْ اِنِّيْ تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٧﴾

وویل (یوسف) چې: لا نه به وي راغلی تاسې ته طعام چې روزي درکوله شي تاسې ته هغه (طعام) مګر چې خبر به کړم تاسې په تعبیر د دې خوب پخوا له راتلو (د دې طعام) تاسې ته، دا تعبیر له هغه علم نه دی چې ښوولی دی ماته رب ځما، بېشکه ما پرېښې مې دی دین د هغو خلقو چې ایمان نه راوړي پر الله، او حال دا چې دوی په آخرت هم دوی کافران کېدونکي دي.

تفسیر: یوسف علیه السلام ړومبی هغوی ته تسلي ورکړه، چې هرومرو د دغو خوبونو تعبیر تاسې ته ډېر ژر معلومېدونکی دی، او له دغو هرو ورځو خوړو څخه د مخه چې تاسې ته درکول کېږي، هغه به زه دروښیم، لیکن د خوب د تعبیر کولو څخه د مخه یوه ډېره ضروري او مفیده خبره در اوروم، او هغه دا ده چې دغه د تعبیر علم او نور ماته له کومه ځایه حاصل شوی؟ نو په یاد یې ولرئ چې زه کوم کسب ګر کاهن یا منجم نه یم، بلکه ځما د علم سرچینه ربّاني وحیه او الهام دی، چې ماته پاک الله دغه علم او کمال ځکه راښوولی دی، چې ما د همېشه لپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پرې اینبی دی، او د خپلو پلرونو او نیکونو د ابراهیم، اسحاق او یعقوب غوندې انبیاوو او مرسلانو د توحید پر دین ځم، او د هغوی لاره مې ځانته غوره کړېده.

ځمونږ له ګردو خبرو څخه لویه او مقدسه د نظر مطمح همدغه خبره ده، چې د دنیا هیڅ یو څیز په هیڅ یوه درجه له پاک الله سره شریک ونه ګرځوو، نه په ذات کې، نه په صفاتو کې، نه په افعالو کې، نه په ربوبیت او معبودیت کې، یواځې د هغه په حضور کې سر ښکته کوو، او له هغه سره محبت لرو، او پر هغه باندې توکل او اعتماد کوو، او خپل مرګ او ژوندون او نور ټول همغه پاک الله ته ورسپارو.

په هر حال یوسف علیه السلام مناسبه موقع لیدلې په نهایت مؤثر ډول سره دغو بندیانو ته د ایمان او توحید په جانب ترغیب او تشویق ورکړ، د انبیاوو همدغه کار او عادت دی، چې د دعوت او د حق د تبلیغ هیڅ یوه مناسبه موقع له

لاسه نه ور کوي، يوسف عليه السلام وليد چې د دغو قيديانو زړونه څما په لوري متوجه دي، او هم له ما سره مانوس شوي دي، او د بنديګرۍ په مصيبت کې ګرفتار دي، ښايي چې لږ پاسته او نرم شوي به هم وي، راشه ! په دغه وخت کې ته دې د تبليغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده ترې واخله ! ړومبی دوی ته ديني خبرې وروښيه، بيا يې د خوب تعبير ووايه ! دغه تسلي يې خو ورته لا له پخوا څخه ورکړې وه، چې د ډوډۍ تر وخت پورې تعبير به درمعلوميږي، څو دوی د پند او نصيحت له اوريدلو څخه ځانونه ونه باسي، او ښه غوږونه ورته کيږدي.

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَآءِیْٓ اِبْرٰهِیْمَ وَاِسْحٰقَ وَیَعْقُوْبَ ؕ مَا كَانَ لَنَآ اَنْ نُّشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَیْءٍ ؕ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَیْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَشْكُرُوْنَ ﴿۳۸﴾

او متابعت کړی دی ما د دين د پلرونو خپلو چې ابراهيم او اسحاق او يعقوب دي، نه ښاييږي مونږ ته چې شريک ونيسو په الله پورې، هيڅ شی په هيڅ څيز کې، دا (توحيد) له فضل د الله دی پر مونږ باندې او پر نورو خلقو، وليکن زيات له خلقو شکر نه وباسي (په دې راتلو د انبياوو).

تفسير: يعني څمونږ خالص توحيد او په ابراهيمي ملت باندې څمونږ قايم پاتې کېدل نه يوازې څمونږ په حق کې بلکه د ګرد جهان په حق کې فضل او رحمت دی، ليکن افسوس دی چې ډېر کسان د الله تعالی د دغه لوی نعمت قدر نه کوي، لازم خو داسې وو چې د پاک الله احسان يې منلی وی، او د توحيد په سمه او صافه لاره تللي وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصيان لاره يې نه وی غوره کړې، حال دا چې دوی بالعکس د ناشکرۍ، شرک او عصيان لارې خپل ځانونو ته غوره کوي.

یٰصَاحِبَیِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْنَ خَیْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿۳۹﴾

ای دوارو ملګرو څما د زندان ! آيا معبودان او پالونکي متفرق (تار په تار) غوره دي که (هغه) الله (غوره دی چې) يو دی (بې له شريک په الوهيت کې)؟ ډېر قوي غالب دی.

مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖٓ اِلَّآ اَسْمَآءً سَمَّیْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِیَّاهُ ؕ ذٰلِكَ الدِّیْنُ الْقَیِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُوْنَ ﴿۴۰﴾

عبادت نه کوئ تاسې غير له الله مګر د څو نومونو چې نومونه مو ايښي دي د هغو تاسې او پلرونو ستاسې، نه دی نازل کړی (رالیږلی) الله په (عبادت د) هغوی کوم برهان حجّت سند، نه دی حکومت (د هيڅا) مګر خاص د الله دی، امر يې کړی دی په دې چې عبادت مه کوئ تاسې مګر د همده، دا (عبادت د ده) دين دی سم (او حق دی ښکاره) وليکن زيات د خلقو نه پوهيږي (په لاره حقه).

تفسير: يعني خوشې چتې (بېکاره) بې سنده او بې ځايه له خپل ځانه څه نومونه مو ايښي دي، چې تر هغو لاندې د يوې ذرې په اندازه هم څه حقيقت نشته، او تاسې د همدغو تشو نومونو عبادت کوئ، او تش يې په نامه سره معبود بولئ، په داسې جهل او ناداني ښايي چې سړی وشرميږي، يعني له قديمه راهيسې د انبياوو عليهم السلام په ژبو دغه حکم مو لېږلی دی چې د پاک الله په عبادت کې بل هيڅوک مه شريکوئ ! ﴿وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً یُّعْبَدُوْنَ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۴۵) آيت (۴) رکوع) يعني د خالص توحيد په لاره کې هيڅ يوه لوړه ژوره نشته، سم صاف سړک دی، چې پر هغه باندې د تللو په وسيله انسان بې له وېرې په اطمينان تر الله تعالی پورې رسيږي، ليکن ډېر کسان له حماقته يا تعصبه پر داسې سمې خبرې هم نه پوهيږي.

يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّآ اَحَدُكُمَا فَيَسْقِيْ رَبَّهٗ خَمْرًا ۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَّاْسِهٖ ۭ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِيْ فِيْهِ تَسْتَفْتِيٰنِ ﴿۴۱﴾

اى دواړو ملګرو ځما د بنديخانې ! هر چې يو له تاسې دواړو (دى، چې د پاچا ساقي دى)؛ نو وبه څښوي مالك بادار خپل ته شراب (لكه د پخوا په شان)، او هر چه دا بل (د پاچا خبّاز)؛ نو په دار به شي نو خوري به مرغان (غوښې) له سره د ده، فيصله شوى دى كار هغه چې په هغه كې فتوى او تعبير غوښت تاسې له ما څخه.

تفسير: د تبليغ د فرض له اداء كولو څخه وروسته يوسف عليه السلام د دوى د خوبونو تعبير وفرمايه، هغه چې په خوب كې پاچا ته شراب ورڅښولي دي، د هغه تعبير همدا دى چې دى به په ويښتيا كې هم بيا خپل پاچا ته شراب ورڅښوي، او هغه بل چې په خوب كې يې ليدلي چې له پاسه د ده له سره مرغان ډوډۍ خوري، د هغه مطلب دا دى چې پر دار باندې خېژولى كيږي، او ځناوران د ده د سر پوستكى هم شكوي او خوري به يې، د قضا او قدر فيصله همدغه ده، چې هغه له سره ببرته ګرځېدونكې نه ده، د هغې خبرې پوښتنه چې تاسې كوله، هغه مې وروښوله، دغه بالكل يوه قطعي او يقيني او پرې كړى شوې خبره ده، چې په كې له سره تخلف نشي كېدى، لكه چې همداسې وشو، ساقي د زهرو ورڅښولو له تهمته بيخي پاك او بريء ووت، او نانوايي د خپل جرم په سزا غرغره او په دار ځوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِيْ ظَنَّ اَنَّهٗ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِيْ عِنْدَ رَبِّكَ ۡ فَاَنْسٰىهُ الشَّيْطٰنُ ذِكْرَ رَبِّهٖ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِيْنَ ﴿۴۲﴾

او وويل يوسف هغه يوه ته چې يقين يې درلود چې بېشكه دى خلاصېدونكى دى له دې دواړو نه (چې ساقي دى) چې: ياد كړه (مظلوميت ځما) په نزد د مالك خپل (چې خوشې مې كړي له بنده)؛ نو هېر كړ شيطان يادول د يوسف هغه بادار خپل ته، نو پاتې شو يوسف په بندي خانه كې څو كاله (يعنې اوه كاله).

تفسير: دلته ظن د يقين په معنى دى لكه چې په ﴿الَّذِيْنَ يَظُنُّوْنَ اَنَّهُمْ مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ﴾ كې دى، يعنې يوسف عليه السلام د دغو دواړو په منځ كې د هغه په نسبت چې متيقن وو چې بريء كېدونكى دى، كله چې له بندي خانې څخه ووت وويل: چې د پاچا په مخكې ځما يادونه هم وكړه، چې داسې يو بې قصوره سړى د كلونو كلونو راهيسې په بندي خانې كې پروت دى، د مبالغې هيڅ ضرورت نه دى، ځما كوم حال او احوال چې تا پخپلو سترګو ليدلي دي؛ كټمټ (هوبهو) همغه ووايه !.

﴿فَاَنْسٰىهُ الشَّيْطٰنُ﴾ الآيه ـ يعنې شيطان د دغه خلاص شوي بندي په زړه كې مختلفې وسوسې او خيالات وغورځول، او داسې يې غافل كړ چې د خپل دغه لوى محسن «يوسف عليه السلام» تذكره يې تر كلونو كلونو پورې ونه كړه، او له سره يې په ياد هم پاتې نشو، او بالنتيجه يوسف عليه السلام څو كاله نور هم په بندي خانه كې پاتې شو.

له ډېرو مدتونو څخه وروسته كله چې پاچا يو خوب وليد، چې د هغه په تعبير باندې هيڅوك ونه پوهېدل؛ نو دلته د دغه سړي (ساقي) يوسف په ياد شو، لكه چې وروسته راځي: ﴿وَقَالَ الَّذِيْ نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ﴾ الآيه ـ د هېرولو نسبت د شيطان په لوري ځكه وكړ شو، چې د وساوسو او د نورو د القاء ذريعه ده، چې دنسيان سبب ګرځي، د موسى عليه السلام د سفر ملګري هم ويلي وو: ﴿وَمَآ اَنْسٰنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ﴾ (۱۵ جزء د الكهف سورت (۶۳) آيت (۹) ركوع).

ليکن په هر شر کې الله تعالى کومه د خير خوا هرو مرو (خامخا) ږدي، دلته هم اګر که د نسيان نتيجه د بنديګرى د تطويل په صورت راڅرګنده شوه؛ خو بيا هم د شاه صاحب د نکتې له پيدا کولو سره سم داسې يو تنبيه ورته وشوه، چې يو نبي لره نه ښايي چې تش په ظاهري اسبابو او وسائلو زړه وتړي، بلکه ابن جرير او بغوي او نورو له ځينو اسلافو څخه نقل کړى دى چې هغوى د ﴿فَأَنسَٰهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ ذِكۡرَ رَبِّهِۦ﴾ ضمير د يوسف عليه السلام په لوري راجع کړى دى، ګواکې ﴿ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ﴾ هغه بندي ته ويل چې خپل بادار ته ځما ذکر وکړه ! حال دا چې پر ده لازم وو چې د ګردو ظاهري اسبابو او وسائلو سره يي پخپله هم د پاک الله په دربار کې خپل عرض او غوښتنه کوله.

وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ إِنِّيٓ أَرَىٰ سَبۡعَ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ أَفۡتُونِي فِي رُءۡيَٰيَ إِن كُنتُمۡ لِلرُّءۡيَا تَعۡبُرُونَ ۝٤٣

او وويل پاچا (وروسته له اوو کلونو): بېشکه ما وليدلې په خوب کې اووه غواوې څربې چې خوري دې (څربو غواوو لره) اوه نورې خوارې غواوې، او (بيا مې وليدل) اوه وږي شنه او نور اووه مې وليدل وچ (چې پر دغو شنو لمدو ورتاو شول)، اى ډلې د درباريانو ! فتوى (تعبير) راکړئ تاسې ټول ماته په دې خوب ځما کې که يئ تاسې چې د خوب تعبير کولى شئ.

قَالُوٓاْ أَضۡغَٰثُ أَحۡلَٰمٖۖ وَمَا نَحۡنُ بِتَأۡوِيلِ ٱلۡأَحۡلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ۝٤٤

نو وويل (دغو درباريانو): دا ګډوډ (تخيلي) خوبونه دي، او نه يو موږ په تعبيرونو د خوشې خيالي خوبونو باندې پوهيدونکي.

تفسير: معلومېږي چې هغه خلق له دې فن څخه جاهلان وو، نو ځکه د خپلې ناپوهى په اقرار کې وشرمېدل، او داسې يوه خبره يې جوړه کړه چې دا له سره خوب نه بلکه خوشې چټي (بېکاره) او پرېشان خيالات دي، چې ډېر کله انسان ته د خوب په حالت کې داسې ګډوډ خيالات او چرتونه ورپېښېږي، چې له سره د دقّت او اعتناء وړ او لايق نه دي، او نه موږ د داسې خوبونو په تعبير کې څه علم لرو، ځکه چې دغه د علم التعبير تر اصولو لاندې نه راځي.

وَقَالَ ٱلَّذِي نَجَا مِنۡهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعۡدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأۡوِيلِهِۦ فَأَرۡسِلُونِ ۝٤٥

او وويل هغه سړي چې خلاص شوى وو له هغو دواړو (يعني ساقي) او په ياد يې شو (يوسف) پس له ډېرې مودې چې زه به خبر کړم تاسې په تعبير د دې خوب؛ نو ولېږئ تاسې ما (يوسف زنداني ته).

تفسير: اوس د خوب په سلسله کې د هغه ساقي چې له بنديګرى څخه خوشې شوى وو يوسف عليه السلام په ياد کې راغى، ده پاچا او نورو واکوالانو (وزراوو) او اهل دربار ته يې وويل: که ماته لږ څه تر بنديخانې پورې د تللو اجازه راکړه شي؛ نو زه به ډېر ژر د دې خوب ډېر صحيح تعبير تاسې ته راوړم، په بنديخانه کې يو مقدس پرښته صورت بزرګ شته، چې په علم التعبير کې ډېر ماهر دى، ممکن دى چې ده به د خپل خوب قصه هم هغوى ته کړې وي، زه د دغه تعبير لپاره د ده خدمت ته حاضر ېږم، وروسته له دې نه چې ورته اجازه ورکړه شوه؛ نو د پاچا ساقي د يوسف عليه السلام په خدمت کې مشرف شو، او داسې عرض او غوښتنه يې ورڅخه وکړه:

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَٰتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنۢبُلَٰتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٍ لَّعَلِّيٓ أَرْجِعُ إِلَى ٱلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾

اى يوسفه ! اى ډېره رښتينه ! تعبير دخوب راکړه مونږ ته په اوو غواوو څربو کې چې وخوري دې څربو لره اووه (نورې) خوارې غواوې، او په اوو وږيو شنو کې، او اوو نورو وچو وږيو کې (چې له هغو شنو چاپېر دي) ښايي چې زه بېرته لاړ شم (سره له تعبيره) خلقو ته (چې پاچا او درباريان يې دي) لپاره د دې چې دوی پوه شي (په تعبير د خوب د پاچا او قدر ستا).

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدتُّمْ فَذَرُوهُ فِي سُنۢبُلِهِۦٓ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ ٱلنَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

وويل (يوسف) چې کرئ به تاسې (هر قسم فصل) اووه کاله پرله پسې په ډېر زيار (کوښښ) سره ډېر، نو هر هغه چې ورېبل تاسې نو پرېږدئ هغه غله په وږي خپل کې مګر لږ شاني له هغه چې تاسې يې خورئ (نو هغومره قدر ترې پاک کړئ). بيا به راشي وروسته له دغو (اووه کلونو ودانو) اووه نور (کلونه) سخت چې وبه خوري (اهل د دې اوو سختو کلونو) هغه غلې چې پخوا ذخيره کړې وي تاسې لپاره د دې مګر لږ شاني له هغه چې تاسې ساتئ (يې تخم ته). بيا به راشي وروسته له دې (کلونو د قحط) يو کال (چې پنځلسم به وي) چې په هغه کې به فرياد رسي وکړه شي د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دې کې به ونښېځي (نچوړ کړي) خلق (مېوې او غوړې دانې).

تفسير: يوسف عليه السلام د خوب د تعبير په ورښوولو کې نه څه ځنډ (ايسارتيا) وکوله، او نه يې کوم شرط ورته کېښود، او نه يې هغه سړی شرمنده کړ، چې ته مې وروسته له دغومره کلونو اوس ولې خبر اخلې؟ له دې نه د انبياوو عليهم السلام د اخلاقو اندازه له ورا معلومېږي، بيا هغه يواځې د خوب تعبير غوښتی وو، مګر ده درې شيان ورعطا کړل: تعبير، تدبير، تبشير.

د يوسف عليه السلام د کلام حاصل دا دی، چې اووه غټې څربې غواوې او اووه شنه وږي هغه اووه کلونه دي چې په کې پرله پسې متواتر خوښې او هوسايي (ارام) به وي، د ځمکو حاصلات به ډېر کيږي، حيوانات او نباتات به ډېره ترقي او وده کوي، وروسته له دې نه به اووه کلونه قحط راځي، چې په هغه کې به هغه ګردې پخوانی ذخيرې خوړلی کيږي، او بيخي به يې په پای رسوي، يواځې د راتلونکي کال د تخم شيندلو لپاره به لږ څه پاتې کيږي، دغه اووه کاله همغه خوارې غواوې او وچ وږي دي چې څربې غواوې او شنه وږي به خوري، او ختم کوي يې.

د تعبير ښوولو په ضمن کې يوسف عليه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علی خلق الله لامله د يوه تدبير تلقين هم وفرمايه، چې په ړومبنيو اوو کلونو کې هغه ښه او ډېر حاصلات په لاس ورځي، ښايي چې په ډېر حفاظت سره يې وساتئ، او په کفايت شعارې سره يې ذخيره وکړئ، هومره غله مو چې د خوړلو او کرلو لپاره پکارېږي؛ هغه بېله کړئ، او لږ يې په ډېر احتياط سره خورئ، او نورې غلې همغسې په خپلو وږيو کې پرېږدئ، چې له چنجيانو او نورو مضره وو حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شي، او د اوو کلونو حاصلات د خوارلسو کلونو په کار ورشي، که داسې ونه کړئ؛ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډېره ګرانه وي.

د دغه تعبير او تدبير ښوولو څخه وروسته يې هغوی ته يو بشارت هم واورا وه، چې غالباً به ورته د وحيې په وسيله معلومه شوې وي، يعنې وروسته له اوو کلونو قحطۍ څخه کوم کمال چې راځي؛ په هغه کې به د الله تعالی له خوا ستاسې فرياد رسی کيږي، او ښه پريمانه بارانونه به اوري، (فصلونه، غلې، دانې او نور محصولات به په ډېر افراط سره پيدا کيږي، له انګورو (کورو) خُرما او نورو نښېځونکو (نچوړونکي) شيانو څخه به خلق شراب جوړوي، دغه وروستنۍ خبره يې د سائل له حاله سره موافقه وکړه، ځکه د ده کار همدغه وو.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ۝٥٠

او وويل پاچا: راولئ تاسې ماته دغه (يوسف)، نو کله چې راغی دغه (يوسف ته) استازی (د پاچا) وويل يوسف چې: بېرته لاړ شه ! مالك بادار خپل ته نو پوښتنه وکړه چې څه حال وو د ښځو هغو چې غوڅ کړي يې وو لاسونه خپل، بېشکه چې رب ځما په کيدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسير: پاچا پخوا له دې نه د خپل ساقي د تذکرې په اثر د يوسف عليه السلام معتقد شوی وو، اوس چې داسې موزون او په زړه پورې تعبير او د رعاياوو خواخوږې او زړه سوی او ښه تدبير يې واورېد، نو د يوسف علم، فضل، عقل، پوهې، ښه اخلاق سخت د پاچا په زړه ولوېد، او على الفور يې امر صادر کړ چې: «داسې پوه سړی دې ژر تر ژره ځما حضور ته راحاضر کړ شي، چې زه يې زيارت وکړم، او ترې مستفيد شم، او سم د ده د مرتبې او قابليته سره يې عزت وکړم».

قاصد سم له لاسه دغه شاهي پيغام د يوسف عليه السلام په خدمت کې ورساوه، مګر د يوسف عليه السلام په نظر د ده د ديني او اخلاقي وضعيت برتري او صفايي له ډېر اعلا الأعلى دنيوي عزت او وجاهت څخه هم ډېر لوړ او مهم وو، دی ښه پوهېده چې د نبي الله په نسبت د خلقو ډېره لږه بدګماني هم د هدايت او ارشاد په کارونو کې ډېر زيات اشکال او سخت ضرر پېښولی شي، که زه د پاچاهۍ فرمان په اثر په پټه خوله له بندي خانې څخه ووځم، او د هغه تهمت په سلسله چې زه له کلونو کلونو راهيسې د قيد او بنديګرۍ ذلت تېروم دهغه په قطعي ډول استيصال ونشي؛ نو ډېر امکان لري چې ډېر ناواقفه خلق به ځما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولري، او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له همدغو بې اصلو اثراتو څخه بيا استفاده وکړي، بيا به کومه حيله او پلمه راته جوړه کړي.

نو د دغو مصالحو لامله يوسف عليه السلام د پاچاهۍ حکم په امتثال کې چالاکي ونه کړه، بلکه د نهايت صبر او استقلال مظاهره يې وکړه، او قاصد ته يې وويل: چې ته دې خپل بادار ته لاړ شه، او ترې پوښتنه وکړه چې: «آيا تاسې ته د هغو ښځو څه حقيقت معلوم شوی دی چې د مېلمستيا په موقع کې يې خپل لاسونه پرې کړي وو»، يوسف عليه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پېژندګلو به له کومه معلوم وي، او داسې خيال به يې کړی وي چې دغسې مهمې (خاص) واقعې به هرومرو خپل عمومي شهرت حاصل کړی وي، نو ځکه د هغې واقعې يو ممتاز جزء د لاسونو پرې کول يې ظاهر کړه، او پاچا ته يې توجه ورکړه، چې د دغې مشهورې او معروفې قصې تفتيش او تحقيق وکړي، غالبا اوس به هغه ښځې تاسې ته دغه خبره درڅرګنده کړي، چې تقصير د چا دی؟.

د صحيحينو شريفينو په حديث کې نبي کريم صلى الله عليه وسلم د صدّيق يوسف ستاينه په دغو الفاظو سره فرمايلې ده: «لو لبثت في السجن ما لبث يوسف لأجبت الداعي»، «که زه دومره مدت بندي پاتې کېدم چې يوسف عليه السلام بندي پاتې وو، نو د بلونکي اجابت به مې کړی وه، يعنې فوراً به ورسره تلم»، محققين وايي چې په دې

کې د یوسف علیه السلام د صبر تحمل او تعریف او په لطیف رنګ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د رب العزّت په دربار کې دی.

لنډه یې دا چې ساقي راغی او پاچا یې له ګردې ماجرا څخه پوره خبردار کړ، نو پاچا هغه ښځې سره له زلیخا راحاضرې کړې او:

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِ ۚ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِن سُوءٍ ۚ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۵۱﴾

وویل (پاچا هغو ښځو ته) چې څه حال وو ستاسې کله چې تاسې طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته لپاره د تېر ایستلو د نفس د ده (نو میلان یې وکړ تاسې ته؟ که نه)، وویل ټولو ښځو: پاکي ده الله ته، نه یو پوهیدلي مونږ په دغه (یوسف) باندې له هیڅ بدۍ، وویل ښځې د عزیز چې: اوس ظاهر شو حق (رښتیا خبره) ما طلب کړی وو په فریب لپاره د تېر ایستلو د نفس د ده (چې خپل مراد ترې واخلم) او بېشکه یوسف خامخا له صادقینو (رښتینو) څخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنې عنوان داسې غوره کړ، چې ګواکې دی له دې پېښې نه لا له پخوا څخه خبر دی، څو دوی د باچا په مخکې دروغ ویلو ته ځغرد (کوښښ) ونه کړي، او هم د یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پرې لوېدلی وي ، چې هغه بې د برائت له اظهاره له بندي خانې څخه وتل نه خوښوي.

او په ﴿إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ﴾ فرمایلو سره د دوی کید راښکاروي، او له بل لوري ساقي او نورو به اصلي واقعات ده ته اورولي وي، چې له هغو څخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تایید په لاس ورغلی وي.

د ګردو ښځو له متفقه شهادت څخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف ډول سره اقرار وکړ، چې قصور ځما دی، یوسف بیخي رښتین دی.

ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿۵۲﴾

دغه (پوښتنه مې ځکه وکړه) چې پوه شي (عزیز) چې بېشکه ما خیانت نه دی کړی د ده سره په پسې شا هم، او بېشکه چې الله نه برابروي کید مکر د خیانتګرانو (او په مقصد یې نه رسوي).

تفسیر: یعنې دغومره تحقیق او تفتیش د دې لامله وکړ شو، چې د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شي، او ګرد خلق سره وپوهیږي چې د خائنانو او دغابازانو فریب ته الله پاک بری نه ورکوي، لکه چې د دغو ګردو ښځو فریب ونه چلېدو، او بالآخر حق، حق او پخپل ځای ودرېد.

کله چې له دغو خبرو څخه یو قسم تکبر او غرور معلومېده په عمل خپل باندې؛ نو وویل یوسف علیه السلام لپاره د دفعې د دغې چې:

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي ۚ إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي ۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۵۳﴾

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دې شان چې نه کوي میل بدي ته ځکه چې) بېشکه نفس خامخا ډېر امر کوونکی دی (هر وخت) په بدۍ سره مګر هغه (نفس) چې رحم مهرباني پرې کړي وي رب ځما چې بېشکه رب ځما ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: څرنګه چې يوسف عليه السلام په خپل برائت باندې ډېر زور غورځولى وو، لكه چې ښخوا مو وليكل امكان يې درلود چې كوم سطحي سړى هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبيه وركړي؛ نو ځكه يوسف عليه السلام په خپله خپل نزاهت حقيقت څرګند (ښكاره كړ)، چې زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه كوم، او نه پر خپل طهارت اعتماد كولى شم، دا محض د پاك الله رحمت او اعانت دى، چې يو نفس له بدۍ څخه منع كوي، همدغه خصوصي رحمت د انبياوو عليهم السلام كفيل او ضامن دى، كه نه د انساني نفس كار عموماً د بدۍ په لوري ترغيب وركول وو، كه د الله تعالى خصوصي توفيق او لاس نيونه نه وئ؛ نو ځما نفس به هم د نورو بشريه وو نفوسو په شان وئ.

په ﴿إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ سره يې اشاره وكړه كله چې «نفس امّاره» توبه وكړي، «نفس لوّامه» ګرځي، نو الله د ده ګرد ښخواني تقصيرات ښني، بلكه ورو ورو پخپلې مهربانۍ سره يې د «نفس مطمئنه» تر درجې پورې رسوي.

تنبيه: حافظ ابن تيميه او ابن كثير (رحمهما الله تعالى) او نور له ﴿ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ﴾ څخه تر ﴿غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ پورې د زليخا مقوله دروي، يعني زليخا د ﴿أَنَا رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ﴾ اقرار وكړ، او ويې ويل چې: په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزيز ته د دغې خبرې ورڅرګندول (ښكاره كول) غواړم، چې ما د عزيز په غياب او نشتوالي كې كوم لوى خيانت نه دى كړى، بېشكه د يوسف عليه السلام لمسولو ته مې اراده كړې وه، مګر ځما دغه مراودت پر يوسف عليه السلام باندې هېڅ كوم اثر ونه غورځاوه.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي ۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾

او وويل پاچا چې راولئ (تاسې اى مقربينو ځما) ماته دغه (يوسف) چې خالص كړم دغه لپاره (د كارونو) د ځان خپل (يعني ځما به مشير خاص وي)، نو كله چې خبرې وكړې (باچا) له دغه (يوسف) سره، وويل (باچا) چې: بېشكه ته نن ورځ په نزد ځمونږ خاوند د مرتبې امانتګر يې.

تفسير: باچا يې څه لا له ښخوا څخه معتقد شوى وو، كله يې چې بالمشافهه خبرې ورسره وكړې، نو بيخي يې مخلص او معتقد شو، او حكم يې وركړ، چې له نن ورځې څخه وروسته تاسې له مونږ سره په ډېر عزت او احترام ډېر معتبر او پتيالى (عزتمند) اوسېږئ، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليكي چې: «اوس يې د عزيز سره علاقه پرې كړه، او دى يې خپل مصاحب وګرځاوه».

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾

وويل (يوسف عليه السلام باچا ته) چې: مقرّر كړه ما پر خزانو د ځمكې (د مصر) بېشكه زه ښه ساتونكى (د اموالو) ښه پوه يم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فوائدو، نو پاچا يوسف ته د خزائنو كنجي ګانې وروسپارلې، او د سلطنت ټول اختيارات يې ورته وكړل).

تفسير: يعنې د دولت حفاظت هم په پوره ډول سره كولى شم، او د هغه د عوائدو او مخارجو له ذرائعو او له حسابه او كتابه هم ښه باخبره او واقف يم، يوسف عليه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدي او د جنسي او د حاصلاتو د ځمكې اداري امور په خپل لاس كې واخيستل، څو په دغه وسيله سره عامو خلكو ته پوره ګټه ورسولى شي، خصوصاً په راتلونكي قحط كې په ډېر ښه انتظام او سلوك سره د مخلوقاتو خبر نيونه وكړى شي، او د حكومت مالي وضعيت په ښه ډول سره ټينګ او مضبوط وساتلى شي، له دې نه ظاهرېږي چې انبياء عليهم السلام دنيوي عقل هم پوره لري، او دغه هم څرګنده شوه، چې د خلائقو د خدمت لپاره مالياتي په چارو كې لاس وهل د نبوّت له مقامه يا د عظمت له شان سره مخالفت نه لري.

که یو سړی سره له نېک نيتۍ داسې وګڼي، چې د هغه منصب لپاره زه اهل يم، او له نورو ځنې به دغه کار په ښه شان سره نه جوړېږي، نو دغه د مسلمانانو د خير غوښتلو او نفع رسولو له امله که د هغه غوښتنه يا مطالبه وکړي؛ کولی يې شي.

د عبد الرحمن بن سمرة (رضي الله تعالی عنه) له يوه حديثه معلومېږي «هر څوک چې پخپله د امارت طالب شي؛ نو د هغه بار د ده پر اوږو باندې اچولی کېږي» (او غيبي اعانت ورسره مدد او مرسته نه کوي)، او دغه په هغه وخت کې ده چې دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالي د خوښولو او نورو دنيوي اغراضو په بناء وي، والله أعلم.

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ۚ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ ۖ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ يوسف ته په ځمکه (د مصر) کې، چې ځای به يې نيوه (يعني اوسېده) له دغې ځمکې څخه هر چېرته چې به يې خوښه وه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چې اراده وفرمايو مونږ، او نه ضايع کوو مونږ اجر (بدل) د محسنانو (نيکوکارانو).

تفسير: يوسف عليه السلام هر چېرې چې غوښته ښکته کېده، او هر هغه شی يې چې زړه غوښته به يې تصرف کاوه، ګواکې «ريان بن وليد» په نامه سره باچا وو، او په حقيقت کې يوسف عليه السلام پاچاهي کوله.

وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خير (ډېر غوره) دی (له دنيوي اجره) هغه کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی، او وو دوی چې پرهېزګاري يې کوله (له شرک او فواحشو).

تفسير: هر هغه چې د نېکۍ او ښېګڼې (فائدې) لاره غوره کړې ده؛ الله تعالی هغه ته په دنيا کې که اراده وفرمايي د هغه خوږه ثمره ورکوي، اعم له دې چې ثروت (مالداري) وي يا حکومت ـ عيش وي يا عشرت، خوږ ژوندون يا لذت، قلبي غنا وي يا قناعت، نو يوسف عليه السلام ته دغه ګرد شيان ورعنايت فرمايلي شوي وو، پاتې شول د آخرت اجرونه؛ هغه يو ايماندار او پرهېزکار ته هلته له دنيوي اجرونو څخه خورا (ډېر) بهتر اجرونه ور په برخه کېږي.

شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «دغه جواب شو د هغه سؤال چې د ابراهيم عليه السلام اولاده په څه ډول له شام څخه مصر ته راغله، او بيان وشو چې ورونو په څه ډول سره يوسف عليه السلام له کوره لرې وغورځوه؟ چې خوار او ذليل شي، او الله تعالی څرنګه ورته عزت وباښه، او پر ملک يې واک او اختيار ورکړ؟ او همداسې ځمونږ محبوب رسول محمد صلی الله عليه وسلم سره هم وشو».

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾

او راغلل ورونه د يوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (يوسف) باندې پس وپېژندل (يوسف) دوی، او دوی دغه (يوسف) لره ناپېژندونکي وو (په سبب د حجاب يا اوږدوالي د زمانې).

تفسير: په «موضح القرآن» کې دي، کله چې يوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له همغه خوب سره په اوو وړومبنيو کلونو کې يې ښه وداني وکړه، او د ګردو ځمکو غلې او دانې يې راغونډې کړې،

او ذخیره یې کړې، بیا د قحط په اوو وروستنیو کلونو کې یو متوسط نرخ یې وټاکه، او هغه به یې پر مصریانو او نورو پردیسیانو برابر پلورلې (خرڅولې)، مګر پردیسیانو ته یې سړي په سر له یوه اوښ بار (څښې) څخه زیات نه ورکاوه.

نو په دغه وسیله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند، او د باچاهی خزانه ډکه شوه، او په هر لوري کې دغه انګازه خوره شوه، چې غله په مصر کې ارزانه ده، نو ځکه د ده وروڼه هم د غلې د پېرودلو لپاره مصر ته راغلل، د دوی هیئت او قیافه او وضع او قطع کې دومره تغییر او تبدیل نه وو شوی، دلته یوسف به هم پرله پسې د خپلو وروڼو پوښتنه او پلټنه کوله، او وروسته له هغه ځای د رسېدلو څخه د دوی د نامه او د نسبې پوښتنه به یې هم کړې وي، لکه چې د سلاطینو او اعیانو ملاقات کې عموماً دغه اصول جریان لري، لکه چې په ځینو تفاسیرو کې راغلي دي، چې هغوی یوسف علیه السلام ته خپل نوم او صفات بیان کړل، څرنګه چې یوسف علیه السلام د بېلتون په وخت کې ډېر وړوکی وو، او هم د ده د وروڼو فکر او خیال دې لوري ته نه تلو، چې ګوندې دا به یوسف علیه السلام وي، او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسې جرأت کولی شي، چې له دوی ځنې د هغوی د نامه نسب او نورو شیانو پوښتنې وکړي، نو ځکه دوی یوسف ونشو پېژندلی.

وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُم مِّنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾

او کله چې تیار کړ (یوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وویل (یوسف وروڼو خپلو ته) چې راولئ تاسې ماته هغه ورور ستاسې چې له پلار ستاسې دی ! آیا نه وینئ تاسې چې بېشکه زه پوره درکومه پیمانه او زه غوره د مېلمستیا ورکوونکو یم.

تفسیر: یوسف علیه السلام د خپلو وروڼو ښه مېلمستیا عزت اومدارات وکړه، او د سړي په سر یو اوښ غله یې دوی ته ورکړه، د دغه عالي اخلاق او خاصې مهربانۍ د لیدلو په اثر وایي، چې دوی داسې غوښتنې وکړې چې ځمونږ یو علاتي ورور (بنیامین) ځمونږ د سپین ږیري غمجن پلار له لوري د ده د خدمت او تسکین لپاره په (کنعان) کې پاتې دی، ځکه چې د ده بل عیني ورور یوسف علیه السلام چې پر پلار بې اندازې ګران وو، ډېره موده پخوا له دې نه په کومې ښدیا کې هلاک دی، که د (بنیامین) د برخې غله هم مونږ ته مرحمت وکړی شي؛ نو ډېره مهرباني به وي، یوسف علیه السلام وفرمایل چې: په دې ډول سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دي، ځکه چې زه ورکوم بار په شمار د انسانانو، نه په شمار د حیواناتو، کله چې تاسې بیا راځئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راولئ، نو هلته به د هغه برخه هم تاسې ته درکوله کېږي، تاسې ځما د اخلاقه او د مېلمانه پاللو څخه بالمشاهده خبر شوي یئ، چې زه پوره ورکومه پیمانه، او بېرته نه نیسم حق د هیچا، نو آیا وروسته له دې نه تاسې ته د خپل وړوکي ورور په راوستلو کې څه تردّد او اندېښنه پېښېدلی شي؟ بلکه هیڅ تردد او اندېښنه له سره مه کوئ، او له ځانه سره یې راولئ !.

فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِندِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾

نو که رانه وست تاسې ما ته دغه (علاّتي ورور خپل) نو له سره نشته پیمانه (د غلې) تاسې ته ما سره، او مه رانژدې کېږئ تاسې بیا ماته (په مصر کې).

تفسیر: یعنې که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست؛ نو داسې ګڼلی شئ چې تاسې دروغ وایئ، او خلاف الأصول د یوه اوښ څېه وړل مو مقصد دي، نو د هغه په سزا کې وروسته له دې نه نه یواځې ستاسې برخې سوځي، بلکه ما ته یا ځما په مملکت کې ستاسې د راتګ اجازه هم سلب کېږي.

قَالُوْا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ وَاِنَّا لَفٰعِلُوْنَ ﴿۶۱﴾

وويل دوی: ژر به په كوښښ سره غوارو دی له پلاره د ده، او بېشكه مونږ خامخا كوونكي يو (د دې كار).

تفسير: يعني اګر كه له پلاره د هغه بېلتون (جدايي) ډېر مشكل دی، خو بيا هم مونږ كوښښ كوو، چې خپل پلار په يو تدبير سره خوښ او راضي كړو، هيله (اميد) شته چې په يو ډول په دغه مقصد كې برى ومومو.

وَقَالَ لِفِتْيٰنِهِ اجْعَلُوْا بِضَاعَتَهُمْ فِيْ رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُوْنَهَآ اِذَا انْقَلَبُوْٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۶۲﴾

او وويل (يوسف) مريو (پيمانه ګرو) خپلو ته چې: كېږدئ هغه پنګه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی كې په پټه سره، ښايېږي چې دوی وپيژني دا (پنګه خپله او احسان ځما) كله چې بېرته لاړ شي دوی اهل خپل ته، ښايېږي چې دوی به بيا بېرته راشي (او را به ولي ورور ځما).

تفسير: يعني كومه پنګه (سرمايه) چې دوی وركړې وه، او د هغې په بدله كې يې غله پېرودلې وه، حكم يې وركړ چې هغه دې هم په پټه سره د دوی په اسبابونو كې بېرته كيږدي، څو كله چې بېرته خپل كورته وررسيږي، او اسبابونه پرانيځي؛ نو وګوري چې له غلې سره د هغوی پنګې (سرمايې) هم بېرته وركړی شوي دي، چې بيا دوهم ځل راتګ ته زيات ترغيب او تشويق ور پيدا شي، او پخپلو زړونو كې ووايي، چې داسې كريم النفس باچا چېرې پيدا كيږي، او ممكن دي چې د قيمت د نه پيدا كېدلو له سببه بيا دوی د مصر له راتګه واوړي، او كه پنګه يې په لاس وي؛ نو هرومرو به بيا راځي، نو ځكه يې هغه پنګه ورمسترده كړه.

ځيني وايي چې: يوسف عليه السلام له خپلو ورونړو څخه د غلې قيمت اخيستل له مروته او كرمه لرې ليده، نو ځكه يې بېرته ورمسترده كړ.

فَلَمَّا رَجَعُوْٓا اِلٰٓى اَبِيْهِمْ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَآ اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴿۶۳﴾

نو كله چې بېرته وګرځېدل دوی پلار خپل ته؛ نو وويل دوی: ای پلاره ځمونږ! منع كړی شوې ده له مونږ نه پيمانه (كه راسره لاړ نشي «بنيامين») نو ولېږه له مونږ سره ورور ځمونږ چې پيمانه واخلو (هم د ده او هم خپله) او بېشكه مونږ ده لره خامخا ساتونكي يو (له مضراتو).

تفسير: يعني د يوسف عليه السلام په شان د ده په نسبت انديښنه او تردد مه كوئ، اوس مونږ پخپله وېرېدلي او هوښيار شوي يو، او په پوره ډول سره به د ده حفاظت كوو.

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَآ اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخِيْهِ مِنْ قَبْلُ ؕ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حٰفِظًا ۪ وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۶۴﴾

وويل (يعقوب): آيا امينان كړم تاسې په بنيامين (هم بلكه نه مو شم امينان ګرځولی په ده باندې په هيڅ شان سره) مګر (په دې شان سره) لكه چې امينان كړي مې وئ تاسې پر ورور د ده (يوسف) پخوا له دې نه، نو الله خير (ډېر غوره) دی له جهته د ساتنې او همدی دی ډېر مهربان د ټولو مهربانانو.

تفسير: يعني همدغه د ﴿وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ﴾ الفاظ تاسې د يوسف د بيولو په وخت كې هم ويلي وو، نو بيا به زه ستاسې پر دغې وعدې څرنګه اعتبار كولی شم، هو اوس شديد ضرورت دی، چې له هغه څخه اغماض (چشم پوشي) نشي كېدلی، نو

ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمي دي، نو زه يې پر پاک الله سپارم چې همغه الله يې پخپل حفاظت او مهربانۍ کې روغ رمټ وساتي، او ما يوسف عليه السلام له بېلتون څخه وروسته له بل مصيبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتي.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ ۖ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي ۖ هَٰذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا ۖ وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ۖ ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾

او کله چې پرانستل دوی بارونه خپل؛ وموندله دوی پنګه (سرمايه) خپله چې بېرته راالېږلې شوې وه دوی ته، نو وويل دوی: ای پلاره ځمونږ! څه به (لا زيات احسان) غواړو مونږ؟ دا ده هغه پنګه (سرمايه) ځمونږ چې بېرته رد کړې شوې ده مونږ ته، او (بيا ځو چې) غله راوړو اهل خپل ته، او ساتو به ورور خپل او زيات به راوړو بار د اوښ (يعنې د بنيامين برخه) دا (يو بار د اوښ) پيمانه ده اسانه.

تفسير: يعنې د داسې اسانې پيمانې پرېښودل نه دي په کار، په هر ډول چې کيږي (بنيامين) له مونږ سره پرېږدئ چې لاړ شي.

ځينو د ﴿ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ﴾ اشاره د هغې غلې په لوري کړې ده، چې پخوا يې راوړې وه، او «يسير» يې د «قليل» په معنی اخيستی دی، يعنې هغه غله چې پخوا له دې نه راوړې شوې ده؛ هغه د حاجت په اعتبار لږه ده، او د دې قحط په زمانه کې تر کاله پورې به بس کيږي؟ لهذا ضرور دي چې په هر ډول سره چې کيږي، ښايي چې مونږ بيا لاړ شو، او د ګردو برخې له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِّنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَن يُحَاطَ بِكُمْ ۖ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾

وويل (يعقوب خپلو ځامنو ته): له سره به ونه لېږم هغه (بنيامين) له تاسې سره تر هغه پورې چې راکړئ تاسې ماته عهد محکم د الله (په دې خبره) چې خامخا بېرته به راولئ ماته هرومرو دی مګر که چاپېروالی وکړ شي پر تاسې باندې (چې مړه يا مغلوب شئ)؛ نو کله چې ورکړه دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله؛ نو وويل (يعقوب ځامنو خپلو ته) چې: الله په هغه څه چې وايو يې مونږ وکيل (شاهد) دی.

تفسير: يعنې که د الله تعالی له تقدير سره کومه داسې حادثه ور د مخه شوه، چې په هغې کې تاسې ګرد سره پړه او مغلوبان شوئ، او د نجات هيڅ يوه لاره درپاتې نشي، نو هلته زه هيڅ نشم ويلی، هو ! سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پورې د بنيامين په حفاظت کې څه قصور مه کوئ، سره د دې پوخ عهد او پيمان اخيستلو او قسمونو يادولو د زيات تاکيد او اهتمام په ډول يې وفرمايل: ﴿قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾ يعنې هغه عهد او پيمان چې مونږ په دغه وخت کې کوو، هغه ګرد پاک الله ته سپارو، که چا په هغه کې څه خيانت يا بد عهدي وکړه؛ نو همغه الله به يې په سزا رسوي.

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِن بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ۖ وَمَا أُغْنِي عَنكُم مِّنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾

او وويل (يعقوب) له شفقته: ای ځامنو ځما ! مه ننوځئ تاسې (مصر ته) له دروازې يوې (چې نظر وانخلئ) او ننوځئ (دوه دوه يا درې درې) له دروازو بېلو بېلو څخه، اونشم دفع کولی زه له تاسې

نه له (قضا) د الله نه هيڅ شی، نه دی حکم (په قضا سره) مګر خاص الله ته دی، خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او هم په همده باندې نو توکل دې وکړي توکل کوونکي.

تفسير: يعقوب عليه السلام ته داسې خيال پيدا شو چې د يوه پلار يوولسو وجيهه وو او ښايسته وو ځامنو په يوه خاص شان او اجتماعي هيئت سره په ښار کې ننوتل، خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چې د مصر د عزيز يوسف عليه السلام له لوري له هغوی سره شوی وو، او خلقو هغه مشاهده کړی وو؛ داسې يو شی دی، چې د هغه په لوري د عمومو سترګې هرومرو اړولې کيږي، «العين حقّ» نظر لګېدل هم يو حقيقت لري.

يعقوب عليه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنې لپاره دغه ظاهري تلقين وفرمايه، چې سره تيت او پرک (منتشر) شئ، او په معمولي حيثيت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځئ، نه چې خامخا د عوام الناسو له جانبه تاسې نظر شئ، او له دې سره يې متصل دغه وفرمايل چې: د کومې چارې او تدبير په کولو سره هم هيڅوک د قضا او قدر فيصلې نشي ګرځولی، په ګردو کائناتو کې يواځې د پاک الله حکم چليږي، ځمونږ دغه ګرد انتظامات د الله تعالی د حکم په مقابل کې بېکاره دي.

هو ! تدبير او چاره لټول هم د هغه په حکم سره کولی شي، ځکه چې هغه يې راجائز درولي دي، انسان ته لازم دي چې خپل د ژغورنې او ساتنې تدبير وکړي، مګر اعتماد او توکل دې يواځې پر پاک الله ولري، ګواکې دغه خبره يې خپلو ځامنو ته واوروله، چې تاسې هم ځما په شان د زړه له کومي (منځ) د الله تعالی پر حفاظت متوکلان اوسئ، او تش په تدابيرو مه غره کېږئ. !.

وَلَمَّا دَخَلُوا۟ مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِى عَنْهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِى نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَىٰهَا ۚ وَإِنَّهُۥ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَٰهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝٦٨

او کله چې ننوتل دوی (مصر ته) له هغه ځايه چې امر کړی وو دوی ته پلار د دوی (چې له مختلفو دروازو ننوځئ !)؛ نه وو دغه ننوتل له بېلو بېلو دروازو چې دفع کړي له دوی نه قضا د الله څخه هيڅ څيز، ليکن يو حاجت چې په نفس د يعقوب کې وو اداء يې کړ هغه، او بېشکه دغه (يعقوب) خامخا خاوند د پوهې وو په سبب د دې چې خبردار کړی وو مونږ دی، ليکن زيات د خلقو نه پوهيږي (په دې چې اوړي تقدير په تدبير).

وَلَمَّا دَخَلُوا۟ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيْهِ أَخَاهُ ۖ قَالَ إِنِّىٓ أَنَا۠ أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ۝٦٩

او کله چې ورننوتل دغه (وروڼه) پر يوسف نو رانژدې يې کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنيامين) وويل (يوسف په پټه بنيامين ته): زه يقيناً هم دا زه يم ورور ستا (يوسف) نو مه خفه کېږه په هغو کارونو چې وو دوی چې کول يې (پخوا له مونږ سره).

تفسير: يوسف عليه السلام (بنيامين) سره ممتازه معامله وکړه، او په پټه يې دی پوه کړ، چې زه ستا حقيقي ورور (يوسف) يم، هغه مظالم چې پر مونږ دغو علاّتي وروڼو کړي دي، چې زه يې له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهي کې يې وغورځولم، او زه يې مريي خرڅ کړم، او ځمونږ پلار او نور يې ځما د فراق په صدمو کې مبتلا کړل، يا اوس د دې لوري د راتلو په وخت کې چې له تا سره کومه سختي کړېده، له دغه خبرو څخه له سره مه خفه کېږه، اوس وخت رارسېدلی دی، چې ځمونږ دغه ګرد غمونه غلط او پورته او ورک شي، او وروسته له سختيو پاک الله تعالی مو راحت عزت او پت را په برخه کړی.

فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾

نو کله چې تیار یې کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی؛ نو کېښوده جام د اوبو څښلو (د باچا پټ) په بار د ورور خپل کې، نو غږ وکړ غږ کوونکي: او (خلقو د) قافلې ! (ودرېږئ چې) بېشکه تاسې خامخا غله یئ.

تفسیر: یعني کله چې د یوسف علیه السلام په حکم د دوی غلې یې وربار کړې، او د سفر ګرد سامان یې ور تیار شو، نو یو جام د اوبو څښلو یې د خپل ورور (بنیامین) په اسباب کې کېښود (چې د زرو یا زبرجدو په جواهرو چړاو وو، بیا چې غله ډېره ګرانه شوه نو هغه یې پیمانه کړه) څه مهال (وخت) چې کاروان (جوپه) له ښاره د باندې ووته؛ نو پیره داران د هغه جام په لټولو پسې ولوېدل، بالآخر هغوی ته پر دغې قافلې شبهه پیدا شوه، څرنګه چې قافله ښایسته لرې تللې وه، نو پیره دارانو وریسې نارې سورې کړې، چې ای کاروانیانو ! ودرېږئ ! چې تاسې یقیناً غله په نظر راځئ.

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾

وویل (ورونړو د یوسف) او مخونه یې راواړول پر دغو (نوکرانو د یوسف) چې څه شی دی هغه چې تاسې ورک کړی دی (او لټوئ یې؟).

تفسیر: یعني مونږ ولې خامخا غله بولئ؟ که ستاسې کوم شی ورک شوی وي؛ نو هغه راوښیئ مونږ خو چېرې لرې نه یو تللي، راشئ څمونږ مالونه او اسبابونه راولټوئ !.

قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَن جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾

وویل دوی: ورکه کړې ده مونږ پیمانه د باچا، او دې هغه چا ته چې راېې وړه پیمانه بار د یوه اوښ، او زه په دې (بار) ضامن یم (چې ور یې کړم پیدا کوونکي ته).

تفسیر: پیره دارانو وویل چې: مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلې پیمانه لټوو، چې ورک شوی دی، که کوم سړی یې بې له حیلې او حجّته راحاضر او راوړي؛ نو د اوښ د څټې غَلّه به ورانعام او وروبښو، او زه یې ذمه وار یمه چې ور رسوم به یې.

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُم مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾

وویل دوی: قسم دی په الله، خامخا په تحقیق پوهه یئ تاسې چې نه یو راغلي مونږ لپاره د دې چې فساد وکړو په ځمکه (مصر) کې، او هر ګز نه یو مونږ غلا کوونکي(د دې جام).

قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِن كُنتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾

نو وویل (بیا دغو نوکرانو) چې څه به وي جزاء د هغه (جام یا د سارق) که (ښکاره) شوئ تاسې دروغجنان؟.

تفسیر: محافظینو وویل چې: تاسې خوشې چټې (بېکاره) خبرې ولې کوئ؟ اوس مونږ ستاسې کالي (جامې) او اسباب لټوو، که دغه مسروقه مال له تاسې ووت؛ نو بیا به څه ووایئ؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وي؟.

قَالُوۡا جَزَآؤُهٗ مَنۡ وُّجِدَ فِىۡ رَحۡلِهٖ فَهُوَ جَزَآؤُهٗ ؕ كَذٰلِكَ نَجۡزِى الظّٰلِمِيۡنَ۝۷۵

نو وویل (بیا ورو‌ڼو د یوسف) چې: سزا د دې (غلا نیول د) هغه چا دې چې وموندلی شوه (دغه پیمانه) په بار د ده کې؛ نو همدی دی سزا د هغه، همداسې سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنې دغه چې غل مريي کيږي د مال د خاوند؛ په ابراهيمي شريعت کې د غلو سزا وه، یعنې له هر چا څخه چې د غلا مال ووځي؛ هغه به تر یوه کال پورې د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتې کيږي، د یوسف علیه السلام وروڼو سم له خپله شرعي قانونه سره بې له تأمّله د سزا ذکر وکړ، ځکه چې دوی پوره متیقن وو، چې مونږ غله نه يو، او نه د غلا مال امکان لري، چې له مونږ څخه ووځي، نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزّم او ونیول شول، او بېر ته د مصر ښار ته بوتلل شول، د باچا د دربار سره مخامخ بارونه يې ترې واړول.

فَبَدَاَ بِاَوۡعِيَتِهِمۡ قَبۡلَ وِعَآءِ اَخِيۡهِ ثُمَّ اسۡتَخۡرَجَهَا مِنۡ وِّعَآءِ اَخِيۡهِ ؕ كَذٰلِكَ كِدۡنَا لِيُوۡسُفَ ؕ مَا كَانَ لِيَاۡخُذَ اَخَاهُ فِىۡ دِيۡنِ الۡمَلِكِ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ نَرۡفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنۡ نَّشَآءُ ؕ وَفَوۡقَ كُلِّ ذِىۡ عِلۡمٍ عَلِيۡمٌ۝۷۶

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچي په لټولو د) بارونو د دوی ړومبی له باره د ورور د ده (لپاره د دفعې د تهمت، نو بیا یې ونه موند په هغو کې) بیا یې را وویستله دغه (پیمانه) له باره د (سکه) ورور خپل، همدارنګه چل ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف) چې ونیسي ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کې مګر چې اراده وفرمایله الله (دغه چل یې وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت سره) مرتبې د هر چا چې اراده وفرمايو مونږ، او له پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی.

تفسیر: یعنې د دغو ویناوو څخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل، او دغه ګرده پېښه یې ور واوروله، یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کړ، ړومبی یې د نورو وروڼو د بارونو په سپړلو شروع وکړه، او د دوی ټټې بسترې څوړې او نور یې ولیدل، خو له دوی ځنې هغه جام را ونه ووت، بالآخر د بنیامین د اسبابو د لټولو وار راغی، او هغه جام ترې راووت.

﴿كَذٰلِكَ كِدۡنَا لِيُوۡسُفَ ؕ مَا كَانَ لِيَاۡخُذَ اَخَاهُ﴾ الآیه - یعنې د ده د وروڼو له ژبې څخه پخپله دغه خبره راووته، چې له هر چا څخه چې دغه مال ووځي، هغه غلام وګرځوه ! نو پر هم دغې ونیول شو، که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه وو، که داسې تدبير نه کېده چې پخپلو اقرارونو کې راګېر شي؛ نو د مصري قانون له مخې هيڅ یو داسې کوم صورت چې د هغه له مخې د بنیامین د بېر ته ستنولو (راواپس کولو) سند کېدی شو؛ نه وو موجود.

﴿نَرۡفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنۡ نَّشَآءُ﴾ یعنې د هر چا په نسبت چې اراده وفرمایي؛ حکمت او تدبیر ورښيي، یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوي، وګوره هغه ځلمیان چې په غلا سره یې له خپله پلاره یوسف غلا کړ، او په څو روپو یې وپلوره (خرڅ کړ)؛ نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کې و لاړ دي، ښایي په دې ډول سره د دوی د پخوانیو غلطيو کفاره وي.

قَالُوٓا۟ إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُۥ مِن قَبْلُ ۚ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهِۦ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ ۚ قَالَ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا ۖ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾

نو وويل (ورونړو د يوسف): كه غلا وكړه دغه (بنيامين؛ نو هيڅ عجيبه نه ده، ځكه چې) پس په تحقيق سره غلا كړې وه (سكني) ورور د ده هم پخوا له دې نه، نو پټه وساتله دغه (خبره) يوسف په نفس خپل كې او ښكاره يې نه كړه (هغه خبره) دوى ته، وويل (يوسف پټ په خپل زړه كې) چې: تاسې ډېر بد يئ له جهته د مرتبې، او الله ښه عالم دى په هغه خبره چې تاسې يې بيانوئ (په حق د يوسف كې).

تفسير: دغه اشاره د يوسف عليه السلام په لوري ده، دوى د خپل پاكې ښوولو لپاره محض د ناحقه ويلو او عناد څرګندولو (ښكاره كولو) لپاره د «بنيامين» جرم پوخ كړ، او د دومره مودې له تېرېدلو څخه وروسته هم پر معصوم يوسف عليه السلام باندې د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمېدل.

مفسرينو په دغه موقع كې ډېرې قصې بيان كړې دي، چې د هغو په لوري د يوسف عليه السلام ورونړو د غلا لفظ كې اشاره كړې وه، او د هغوى دنقل حاجت دلته نشته.

﴿فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهِۦ﴾ الآيه - يعنې سره د داسې سخت لفظ اورېدلو بيا هم يوسف عليه السلام خپل ځان ساته، ځكه چې د الله تعالى حكمت د دوى د پټې خبرې په څرګندېدلو او افشاء مقتضي نه وه، يوسف عليه السلام دغه خبره هم پخپل زړه كې پټه وساتله، او پخپل ځواب كې يې د دوى د اتهام حقيقت ور څرګند نه كړ، بلكه پخپل زړه كې يې وويل: ﴿أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا ۖ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ﴾ يعنې بالعكس غله پر كوتوال خوله آچوي، او تاسې ما هم غل بولئ، حال دا چې تاسې داسې يوه غلا كړې ده، چې خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپيو ويريا سودا كړى دى، باقي څما د غلا حال خو پاك الله ته معلوم دى.

ځينو مفسرينو له ﴿شَرٌّ مَّكَانًا﴾ الآيه - څخه داسې مطلب اخيستى دى؛ چې يوسف عليه السلام هغوى ته خطاب كوي، چې تاسې خورا ډېر بد خلق يئ، اوس خو مو وويل چې: ﴿وَمَا كُنَّا سَٰرِقِينَ﴾ «مونږ له غلو څخه نه يو» اوس چې مو د يوه ورور له كاليو څخه هغه مال راڅرګند شو، هغه سره هغه بل بېګناه ورور يې هم ملوّث كوئ، الله تعالى ښه پوهيږي چې تاسې پخپلې دغې وينا كې تر كوم ځاى پورې رښتين يئ، همغه به تاسې ته د دغه غلط بيان سزا دركوي.

(كله چې يوسف عليه السلام «بنيامين» خپلو سړيو ته وركړ؛ نو ورونړه يې په زارى شول او)

قَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْعَزِيزُ إِنَّ لَهُۥٓ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُۥٓ ۖ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

وويل دوى: اى عزيزه ! بېشكه ده لره يو پلار دى زوړ ډېر معمّر (چې پس له يوسفه له ده سره مينه كوي)، نو ونيسه يو له مونږه په ځاى د ده (يرغمل او دى راپرېږده)، بېشكه مونږ وينو تا له احسان كوونكو څخه.

قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِ أَن نَّأْخُذَ إِلَّا مَن وَجَدْنَا مَتَٰعَنَا عِندَهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّظَٰلِمُونَ ﴿٧٩﴾

وويل (يوسف عليه السلام ورونړو خپلو ته): پناه غواړو په الله پورې چې ونيسو مونږ (بېګناه) مګر هغه څوك چې موندلي دي مونږ اسباب خپل په نزد د هغه، (كه ونيسو په ځاى د هغه بل څوك)؛ نو مونږ به په هغه وخت كې خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعني مونږ پر الله تعالی له دې نه پناه نیسو، چې بې له سببه د یوه په ځای بل ونیسو، مونږ خو یواځې همغه سړی راستنوو (واپس کوو) چې له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی، او هغه «بنیامین» دی، چې د عیني وروړولی لامله به له مونږ سره پاتې کیږي.

دلته هم د ﴿إِلَّا مَن وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِندَهُ﴾ په ځای «الا من سرق» نه دی ویلی، چې لنډه او مختصره وه، ځکه چې هغه له واقع څخه مخالفه وه، او که د هغه په ځای بل څوك ونیسو؛ نو بېشکه چې مونږ ستاسې په فتوی کې خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمي دین کې، ځکه چې دی خو مونږ ستاسې په فتوی نیولی دی، یعنې که د مجرم په بدله کې بل کوم بې قصوره ونیسو؛ نو ستاسې له خیاله او قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ۖ قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُم مَّوْثِقًا مِّنَ اللَّهِ وَمِن قَبْلُ مَا فَرَّطتُمْ فِي يُوسُفَ ۖ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّىٰ يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي ۖ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٠﴾

نو کله چې نااميده شول دوی له دغه (یوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصي د بنیامین)؛ نو ګوښه (بېل) شول دوی په دې حال کې چې مشوره کوونکي وو (پخپلو منځونو کې)، وویل مشر د دوی (په عمر کې یا په فکر کې): آیا نه پوهېږئ چې بېشکه پلار ستاسې په تحقیق اخیستې وه له تاسې (په بېرته بیولو د بنیامین) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنیامین کې او اوس دا حادثه راپېښه شوه)، او پخوا له دې نه تقصیر کړی وو تاسې په حق د یوسف کې، نو له سره به زه نه خوځېږم له دې ځمکې (مصر) څخه تر هغه پورې چې اذن راکړي ماته پلار ځما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم وکړي الله ځما لپاره (په وتلو سره له مصره، یا په خلاصېدو د ورور ځما)، او همدغه (الله) ډېر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسیر: ﴿مَا فَرَّطتُمْ﴾ کې «ما» زائده ده، ځینې وایي: مصدریه ده، او کیږي چې موصوله شي، کله چې دوی له یوسف علیه السلام څخه دغه ځواب واورېد، او مایوس شول؛ نو له ډلې څخه ګوښې (بېل) شول، پخپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، د اکثرو رأیه پر دغه قرار ونیوه، چې ښایي وطن ته بېرته لاړ شو، د دوی په منځ کې هغه ورور چې د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار مشر وو، ویې ویل چې: مونږ به خپل پلار ته په کومو سترګو او مخ سره مخامخ شو؟ چې هغه له مونږ څخه عهد اخیستی وو، او د هغه ځواب به څه ووایو؟ یو تقصیر خو له مونږ څخه پخوا له دې نه د یوسف علیه السلام په معامله کې شوی دی، چې د هغه اثر تر نن ورځې پورې موجود دی، اوس که مونږ (بنیامین) هم دلته پرېږدو، او ټول لاړ شو؛ نو ډېره سخته بې غیرتي او بې حميّتي به وي، نو واضح دې وي چې زه خو له سره له دې ځایه هیچېرې خوځېدونکی نه یم، تر څو چې خپل لوی آبا ماته د بېرته راتللو حکم راکړي، یا په دغه منځ د پاك الله تعالی له لوري بله کومه فیصله وشي، مثلا له تقدیره ځما د مرګ نېټه پوره شي او مړ شم، یا په بل تدبیر سره (بنیامین) ته نجات ورکړم.

تنبیه: دغه ویونکی به غالبا همغه ورور وي، چې د یوسف علیه السلام په معامله کې یې ړومبی هم پسته مشوره ورکړې وه چې ﴿لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ﴾.

ارْجِعُوا إِلَىٰ أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

بېرته لاړ شئ تاسې پلار خپل ته نو ووايئ (ورته) ای پلاره ځمونږ ! په تحقيق ځوی ستا (بنيامين) غلا وکړه، او مونږ نه وو ويلی بل شی مګر هغه مو وويل چې پرې خبر وو (چې د باچا جام ووت له باره د ده)، او نه وو مونږ پټ کار لپاره ساتونکي.

تفسير: يعنې ما هم دلته پرېږدئ، او تاسې ګرد لاړ شئ او د خپل پلار په حضور کې عرض وکړئ، چې دغسې يوه واقعه راپېښه شوه، چې له سره يې توقع نه وه، او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکي چې دغه جام پخپله بنيامين پټ کړی وو، او که بل چا د ده په بار کې ايښی وو؟ .

شاه صاحب ليکي: «يعنې مونږ خو له تاسې سره پر خپلې پوهې قول او عهد کړی وو، او له دې نه نه وو خبر چې (بنيامين) به غلا کې نيول کيږي، يا مونږ له خپل دين سره سم د غله د نيولو او ساتلو لار ورروښووله، او له دې نه نه وو خبر چې ځمونږ ورور پخپله غل دی».

وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِيْ كُنَّا فِيْهَا وَالْعِيْرَ الَّتِيْٓ اَقْبَلْنَا فِيْهَا ؕ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۸۲﴾

او پوښتنه وکړه پخپله د هغې قريې (د مصر يا بل کوم ورته نژدې کلي څخه) چې وو مونږ په هغه کې او (پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چې مونږ مخ کړی وو (راغلي وو کنعان ته) په دغه (قافله) کې، او بېشکه خامخا مونږ صادقان يو.

تفسير: يعنې تاسې يو معتبر سړی ولېږئ، او له هغو کليو څخه د دغې خبرې ښه تحقيق وکړئ، چې هلته دغه واقعه پېښه شوې ده، او اوس بېرته راغلي دي، نو تاسې ته به دغه خبره بيخي ثابته شي، چې مونږ پخپله په دغې وينا کې بالکل رښتيني يو.

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ؕ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ؕ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِيْ بِهِمْ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴿۸۳﴾

وويل (داسې نه ده چې تاسې يې وايئ) بلکه ښايسته کړی دی تاسې ته نفسونو ستاسې يو کار (چې اراده مو ورته کړې وه)، نو (اوس کار ځما) صبر دی بهتر، نژدې دی دا چې الله راولي ماته دوی ټول، بېشکه دغه الله جل جلاله هم دی دی ښه عالم (په پټو او ښکاره وو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د ﴿فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ﴾ ترجمه مفسرينو په څو ډوله سره کړې ده، چې د هغې نه دلته ځنې ذکر کيږي:

(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی، چې هيچاته به څه نه وايم».

(۲): «نو صبر ځما ښه صبر دی».

(۳): «پس کار ځما صبر ډېر ښه دی»، د اول ځلې بې اعتبارئ لامله دا ځلې هم يعقوب عليه السلام د خپلو ځامنو پر خبرو اعتبار ونه کړ، ليکن د نبي الله کلام کله دروغ کېدی شي، ځکه چې په واقع سره دغه خبرې د ده ځامنو له ځانه جوړې کړې، او پخپله يوسف هم د ده ځوی وو، کذا في الموضح، ګواکې د «لکم» خطاب د ځامنو د جنس په لوري وشو.

وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰٓاَسَفٰى عَلٰى يُوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنٰهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيْمٌ ۝۸۴

او مخ وګرځاوه (يعقوب) له دغو (ځامنو خپلو) نه، او ويې ويل: أى افسوسه او غم ځما پر (بېلتون د) يوسف (راشه دغه دې وخت دى)، او تکې سپينې شوې دواړه سترګې د دغه (يعقوب) له غمه؛ نو دى ډک وو له قهره (او پټ ځغموونکى وو).

تفسير: د دې نوي زخم له رسېدلو څخه د ده هغه پخوانى زخم بيا تازه شو، او بې اختياره يې له خولې څخه دا چغه ووتله: ﴿يٰٓاَسَفٰى عَلٰى يُوْسُفَ﴾ «هاى افسوس پر يوسف»، يعنې اى افسوسه ځما پر يوسف راحاضر شه دغه دې وخت دى، او تکې سپينې شوې دواړه سترګې د يعقوب عليه السلام له غمه، يعنې بې رونقه يا بې نوره شوې «على اختلاف القولين»، پس دغه يعقوب ډک وو په زړه کې د قهره د ځامنو نه، خو وئ ځغملو او پټ يې وساتلو.

په حديث کې راغلى دي: «نحن معاشر الأنبياء أشد بلاء ثم الأمثل فالأمثل» يعنې د انبياوو جماعت د پاک الله له جانبه په ډېرو سختو امتحانونو کې مبتلا کولى شي، بيا د امتحانونو ډېر اقسام دي، حق تعالى هر نبي سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره يې چې اراده وفرمايي؛ اخته او مبتلا کوي يې.

قَالُوْا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوْسُفَ حَتّٰى تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِيْنَ ۝۸۵ قَالَ اِنَّمَآ اَشْكُوْا بَثِّيْ وَحُزْنِيْٓ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝۸۶

وويل (ځامنو د يعقوب پلار خپل ته) قسم دى پر الله چې همېشه يې ته چې يادوې يوسف (په زارئ او فرياد سره) تر هغه پورې چې شې ته قريب الموت (ناجوړ له ډېره غمه) يا شې ته له هلاک شوو نه. وويل (يعقوب): بېشکه همدا خبره ده چې شکايت کوم (او ژاړم د لوى او واړه) غم او خفګان خپل طرف د الله ته (يواځې)، او پوهېږم زه له جانبه د الله په هغه څه چې تاسې پرې نه پوهېږئ (لکه حيات د يوسف).

تفسير: په «موضح القرآن» کې راغلي دي: «آيا تاسي ماته صبر رانبيئ؟» بې صبره خو هغه څوک دى چې د مخلوق په مخ کې د خالق د راليږلي شوي دردِ شکايت وکړي، زه خو له هغه سره مناجات کوم، چې درد او رېړ (تکليف) يې راکړى دى، او پر دى هم ښه پوهېږم چې يوسف عليه السلام ژوندى دى، ا وضرور به ورسره وينم، او د ده هغه ليدلى خوب هرومرو پوره کېدونکى دى، دغه ځما ابتلاء او ازموينه ده، وبه ګورم چې تر کومه حده پورې دغه ابتلاء ځنډېږي؟».

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَاَخِيْهِ وَلَا تَايْئَسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يَايْئَسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ۝۸۷

اى ځامنو ځما ! لاړ شئ نو لټونه وکړئ له (حاله د) يوسف او له حاله د ورور د ده، او مه نااميده کېږئ له رحمته د الله، بېشکه شان دا دى چې نه نااميده کيږي د الله له رحمت څخه مګر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسير: يعنې د الله تعالى له مهربانئ او فيضه نااميده کېدل د کافرانو دود دى، چې هغوى د ده له لوى رحمت او کامل قدرت څخه صحيح معرفت نه لري، د يوه مسلمان کار دا وي چې که د غرونو د پېټنو په اندازه او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مأيوس کوونکي حالات هم ورپېښ شي؛ خو بيا هم د پاک الله د رحمت اميدوار اوسي، او په امکاني

کوښښ کې بې همتي او بې زړه توب نه کوي، نو ځئ د یوسف علیه السلام سراغ او پته ولګوئ، او د ده ورور (بنیامین) د خلاصولو ذرائع ولټوئ، د الله تعالی له رحمته هیڅ لرې نه دی، چې مونږ بیا سره راټول کړي، د درېیم ورور ذکر یې ښایي د دې لأمله ونه فرمایه، چې هغه پخپل اختیار یوائې د بنیامین له سببه ستون (واپس) شوی وو، که بنیامین خلاص شي، نو هغه به بلا سببه ولې هلته پاتې کیږي.

(بیا ورونه د یوسف علیه السلام، درېم کرت د یعقوب علیه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَاأَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿۸۸﴾

نو کله چې ورننوتل ورونه پر یوسف؛ نو وویل دوی چې: ای عزیزه ! رسېدلي ده مونږ ته او اهل (عیال) ځمونږ ته سختي (او لوږه)، او راوړې ده مونږ پنګه (سرمایه) ناقصه، نو پوره راکړه مونږ ته پیمانه، او خیرات وکړه پر مونږ (په قبول د نقصان یا تزیید د احسان)، بېشکه چې الله جزاء (بدل) د دارینو ورکوي خیرات ورکوونکو ته.

تفسیر: دوی سم د خپل پلار له ښوونې سره د مصر په لوري بیا روان شول، څرنګه چې د یوسف علیه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو ړومبی د هغه چا (بنیامین) د نجات په فکر کې ولوېدل، چې ځای یې معلوم وو، او څرنګه چې د قحط له سببه غلې ته هم د دوی ډېر ضرورت وو، نو داسې یې سره وټاکل، ښایي چې عزیز ته په دې لوري هم توجه ورکړو، که د راکړې او ورکړې په معاملو کې مو عزیز پوست او نرم وموند؛ نو د (بنیامین) په نسبت به هم ورسره خبره کوو.

کله چې ړومبی خبرې دوی له عزیز سره داسې وکړې، ای عزیزه ! په دې ورځو کې د قحط له سببه پر مونږ او ځمونږ پر کورنۍ ډېر زیات تکلیف او زحمت تیرېږي، ځمونږ د کورونو مال او اسباب ګرد وپلورل (خرڅ) شول، اوس ډېره لږه بېکاره او حقیره پنګه (سرمایه) پاتې ده، چې هیڅوک یې نه اخلي، هغه مو د غلې پیرودلو (اخستلو) لپاره له ځان سره راوړې ده، ستا د ښو اخلاقو، له لویو مکارمو، او له پخوانیو مهربانیو څخه هیله لرو، چې ځمونږ دغو ناقصو شیانو ته مه ګورئ، او د دغو لږو شیانو په بدل کې د پخوا په شان د غلې پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چې رایې کړي، دغه رعایت په حقیقت کې یو راز (قسم) خیرات دی، چې تاسې یې پر مونږ کوئ، برسېره په دې د خیرات په توګه هم څه شی راکړئ چې الله تعالی درسره ښه وکړي.

یوسف علیه السلام د دغه احوال له اورېدلو څخه بې اختیاره په ژړا شو، او د ده د شفقت، رحم، عنایت او زړه سوی چینه د ده له زړه څخه وخوټېده، او د سترګو له لارې په بهېدلو شوه، او په دغه وخت کې د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته ورښکاره کړ، چې زه څوک یم؟ او تاسې چې کومه معامله له ما سره کړې وه، وروسته له هغې زه اوس کومې مرتبې ته رسېدلی یم؟ وروستی آیت د دغه اظهار لپاره تمهید دی.

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿۸۹﴾

وویل (یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) آیا پوهېږئ تاسې چې څه فعل کړی وو تاسې له یوسف او له ورور د ده سره (چې خوار، زار او رټلی به مو ساته) کله چې تاسې ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسير: يعني د دې دواړو په منځ کې مو بېلتون (جدايي) وغورځوله، او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ، په هغه وخت کې چې تاسې ناپوهان وئ، يعني د ځلميتوب په نشو کې بې سده (بې هوشه) وئ، او بې التفاته له قباحته د دې فعل يا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د ورورولی، او دا يې په طريقه د نصيحت ورته ويل، نه لپاره د راښکلو او شرمولو.

الله أکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو ډېره لوړه مرتبه ده، چې د دغه ټول عمر د ربړو (او تکليفونو) او شکايتونو لپاره يو توری يې هم پخپله ژبه رانه ووړ، او دومره سوال يې هم د دې لامله وکړ، څو دوی پخپلو زړونو کې شلهاوو کلونه پخواني احوال يو ځلې مستحضر کړي، چې د ماضي او حال موازنې څخه د الله تعالی د هغو احساناتو حقيقت ښه روښانه شي، چې پر يوسف عليه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوي دي.

قَالُوٓا۟ أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ ۖ قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهَـٰذَآ أَخِى ۖ قَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَآ ۖ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾

وويل (ورونږو د يوسف): آيا بېشکه ته چې يې خامخا دا ته يې يوسف؟، و يې ويل: (هو !) همدا زه يم يوسف او دغه (بنيامين) مې سکه ورور دی، په تحقيق احسان فرمايلی دی الله پر مونږ باندې (په سلامت او کرامت)، بېشکه شان دا دی هر څوك چې ووېرېږي له الله او صبر وکړي (په طاعت او عبادت او له معصيت)؛ نو بېشکه الله نه ضايع کوي اجر د نيکو کارانو.

تفسير: ممکن دي چې له دغه سوال څخه دوی ډېر سخت وېريدلي وي، چې وروسته له دومره زياتې مودې څخه دغه د کور پټه چا ورڅرګنده (ښکاره) کړې ده، بيا د مصر عزيز د يوسف عليه السلام له قصې سره څه کار لري؟ څرنګه چې دوی د يوسف عليه السلام فوق العاده مراحم او له (بنيامين) سره يې خصوصي سلوك لا له پخوا څخه ليدلي وو؛ نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوري ته منتقل کړي وي، چې نه يوسف عليه السلام به چې مونږ پر مصري کاروان پلورلی (خرڅ کړی) وو همدغه وي، کله چې دغه لوري ته متوجه شوي وي، نو په غور سره به يې کتلي وي.

او ممکن دي چې دا ځلې يوسف عليه السلام هم خپل ځان په واضح ډول سره دوی ته وراندې کړی وي، يا يې تصريحاً ويلي وي چې زه يوسف عليه السلام يم.

الغرض چې دوی سخت متعجب او حيران شول، او په حيرت سره يې پوښتنه وکړه: ﴿أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ﴾ «رښتيا اوښيه آيا همدا ته يوسف يې؟»، نو وويل يوسف عليه السلام چې: هو ! په رښتيا سره همدا زه يوسف يم، او دغه مې سکه ورور دی (بنيامين) يعنې له هغه څخه چې تاسې زه بېل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

قَالُوا۟ تَٱللَّهِ لَقَدْ ءَاثَرَكَ ٱللَّهُ عَلَيْنَا وَإِن كُنَّا لَخَـٰطِـِٔينَ ﴿٩١﴾

وويل (ورونږو د يوسف هغه ته) قسم دی پر الله چې خامخا په تحقيق غوره کړی يې ته الله پر مونږ (په صورت او سيرت) او بېشکه چې وو مونږ خامخا له خطا کوونکو (په هغه عمل چې کړی وو مونږ له تا سره).

تفسير: يعنې الله جل جلاله تاته له هر حيثيته پر مونږ درجه او فضيلت درکړی دی، ته د همدې مقام وړ او لايق وې، مونږ له خپلې غلطۍ او تيرې ستا قدر ونه پېژنده، بالآخر ستا خوب رښتيا او ځمونږ حسد او رخه (کينه) ښکاره ښکاره شوه.

قَالَ لَا تَثۡرِيبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَۖ يَغۡفِرُ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ وَهُوَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٩٢﴾

وويل (يوسف ورونړو خپلو ته) نشته هيڅ ملامتي (زور او نه الزام له جانبه ځما) پر تاسو نن ورځ، مغفرت دې وکړي الله تاسې ته (چې مقر شوئ په ګناه خپلې) او همدی دی ښه غوره مهربان د ټولو مهرباني کوونکو.

تفسير: يوسف عليه السلام له سره داسې اراده نه درلوده، چې دومره يوه خبره هم له خپلو ورونړو څخه واوري، نو ويې فرمايل چې: دغه تذکرې مه کوئ ! زه نن پر تاسو هيڅ ملامتي نه اړوم، او ستاسې ګرد اغلاط مې دربخښلي دي، هغه لفظ چې ما ووايه؛ يواځې د الله تعالى د احسان او د صبر او تقوى د نتيجې د ظاهرولو په نيت سره مې ووايه، وروسته له نن ورځې ستاسې د تقصير ذکر به هم نه کيږي، زه دعا کوم چې پاك الله ستاسې دغه خطاوې چې کړې مو دي؛ در وبښي، ځکه چې هغه ډېر مهربان دى له ټولو مهرباني کوونکو، او دغه ځما مهرباني هم يوه پلوشه ده د ده د مهربانيو څخه.

کله چې يوسف عليه السلام د خپلو ورونړو د تسلي او ډاډګيرنې څخه وزګار شو؛ نو د خپل مهجور او سپينږيري پلار له حال څخه يې هم تپوس او پوښتنه وکړه، چې څرنګه دى؟ دوى وويل چې: له ډېرې ژړا يې سترګې ړندې شوي دي، نو يوسف عليه السلام دوى ته وويل:

ٱذۡهَبُواْ بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلۡقُوهُ عَلَىٰ وَجۡهِ أَبِي يَأۡتِ بَصِيرٗا وَأۡتُونِي بِأَهۡلِكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩٣﴾

يوسئ قميص ځما دغه نو واچوئ هغه پر مخ د پلار ځما؛ نو وبه ګرځي بيا ليدونکى او راشئ تاسې ماته سره له اهله خپل ټول.

تفسير: يعنې زه په موجوده حالت کې د شام په لوري نشم درتلى، تاسې لاړ شئ، او والدين سره له ټولو ګردو نورو متعلقينو مې دلته راولئ، ځکه چې ډېر مدّت پر مونږ او تاسې باندې غمونه او مشقتونه تېر شوي دي، نو اوس له خيره سره دلته راشئ، چې له ما سره لږ څه معاش وګورئ، او مونږ ګرد سره يو ځاى شو، او يو د بل له وصاله او ګڼون څخه متمتّع او ګټور شو، څرنګه چې د خپل لوى پلار په نسبت د وحيې په وسيله، يا د ورونړو له بيانه دا ورمعلومه شوې وه چې بصارت يې نه دى ورپاتې، يا يې په ليدلو کې څه فرق پيدا شوى دى، نو ځکه يې خپل قميص ورکړ، او ويې فرمايل چې دا قميص ځما له ځان سره يوسئ، او ځما د پلار په سترګو يې واچوئ، نو بيا به يې بصارت پخپل حال راشي.

شاه صاحب ليکي: «د هر مرض لپاره الله تعالى يو دوا مقرره کړې ده، څرنګه چې د ده بصارت د يوه سړي له بيلتون څخه تللى وو؛ نو د هغه د بدن د يوه څيز له موندلو څخه هغه بېرته روغ شو، دغه د يوسف عليه السلام معجزه وه»، کله چې يوسف عليه السلام خپل قميص ورکړ او اسباب او خوراك د لارې يې لپاره د پلار او د نورو متعلقانو تيار کړ، او ورونړو ته يې وسپارل؛ نو دوى د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ ٱلۡعِيرُ قَالَ أَبُوهُمۡ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَۖ لَوۡلَآ أَن تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾

او کله چې بيا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وويل پلار د دوى (يعقوب خپلو مصاحبينو ته په کنعان کې): بېشکه زه چې يم خامخا مومم بوى د يوسف که چېرې نسبت د کم عقلی (د زوړوالي) نه کوئ ماته.

تفسير: د الله تعالى قدرت ته ځير شئ (غور وکړئ) چې يوسف عليه السلام په مصر کې موجود دى، او يعقوب عليه السلام په کنعان کې، خو په دومره کلونو کې هيچېرې يعقوب عليه السلام ونه ويل چې: د يوسف عليه السلام ښه وږمه

رارسيږي، ځکه چې د پاک الله امتحان لا پای ته نه وو رسېدلی، اوس چې د پاک الله اراده د ده بللو ته غوټه شوې ده، او له هغه لوري کاروان له مصره د کنعان په لوري روان دی، او د يوسف عليه السلام قميص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د يوسفي قميص ښه ورمه يعقوب عليه السلام روح معطره کوي.

دا يوه واقعه لا څه ـ بلکه دغه ګرده قصه د قدرت د عجائبو يوه لويه مرقع ده، د يعقوب عليه السلام په شان يو مشهور معروف نبي عليه السلام په شام کې هستوګنه ولري، او د يوسف عليه السلام په شان يو جليل القدر ذات په مصر کې حکومت وچلوي، او يوسف عليه السلام ورونه څو ځلې مصر ته راشي، او پخپله د يوسف عليه السلام کره مېلمانه شي، او سره له هغه د الله قدّوس جل جلاله غامضه حکمت او قاهره مشيئت دغه پلار او ځوی سره تر شلهاوو کلونو پورې بېل وساتي، او د وينې په اوښکو يې وژړوي، او خپل امتحان پرې تکميل کړي، جلت قدرته ! وعزّ سلطانه.

په هر تقدير نو وويل پلار د دوی يعقوب عليه السلام هغو حاضرينو ته چې په کنعان کې ورسره ناست وو چې: بېشکه خامخا زه مومم بوی د يوسف عليه السلام که نسبت د کم عقلۍ نه کوئ تاسې ماته، او داسې راته نه وايئ چې ته اوس زوړ شوی يې؛ نو فضول او چټي (بېکاره) خبرې کوې، يعنې د دغې خبرې په ويلو سره شرمېږم، ځکه چې د هغه پر کيفيت ستاسې فکر نه رسيږي، او تاسې ګرد به سره ووايئ چې دغه سپين ږيري ته وګورئ چې بيخي بې سده (بېهوشه) او پاګل شوی دی، او اپلتې وايي، او چټي (بېکاره) خبرې کوي، او د بوډاتوب خوبونهويني.

قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴿٩٥﴾

وويل (حاضرينو يعقوب ته) قسم دی پر الله بېشکه ته چې يې خامخا په همغه خطا او سرګردانۍ پخوانۍ خپلې کې (همغسې لا پروت) يې.

فَلَمَّآ اَنْ جَآءَ الْبَشِيْرُ اَلْقٰىهُ عَلٰى وَجْهِهٖ فَارْتَدَّ بَصِيْرًا ۚ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ ۚ اِنِّيْۤ اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٩٦﴾

نو کله چې راغی زېری کوونکی نو واچوه ده هغه (قميص) پر مخ د دغه (يعقوب) باندې؛ نو وګرځېده لیدونکی، وويل (يعقوب): آيا نه وو ويلي ما تاسې ته چې بېشکه زه پوهېږم له (ښوونې د) الله په هغه څه چې نه پوهېږئ تاسې (چې حيات او ملاقات د يوسف او نورو دی).

تفسير: يعنې بينايي او ليدل يې بېرته وګرځېدل، او بيا لکه د پخوا هر شی به يې ليدلو، او بينا شو، نو وويل يعقوب عليه السلام هغو خلقو ته چې ملامتي يې پرې ويلې وه: آيا نه وو ويلي ما تاسې ته چې بېشکه زه پوهېږم له ښوونې د الله په هغه څه چې نه پوهېږئ تاسې چې حيات او ملاقات دی له يوسف عليه السلام او نورو سره، يعنې ما نه وو ويلي چې ښه بوی راځي؟ بالآخر ځما هغه خبره رښتيا شوه، يا يې خپلو ځامنو ته ويلي وو، چې د يوسف عليه السلام له لټولو څخه لاس مه اخلئ ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لرې نه ده چې بيا مونږ ګرد سره راټول کړي،ګورئ ! چې همغه صورت را دمخه شو.

قَالُوْا يٰۤاَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَاۤ اِنَّا كُنَّا خٰطِئِيْنَ ﴿٩٧﴾

وويل (ورونو د يوسف): ای پلاره ځمونږ ! مغفرت وغواړه له الله ځمونږ لپاره د ګناهونو ځمونږ، بېشکه چې مونږ وو خطا کوونکي (ګناهګاران ستا او د يوسف په حق کې).

قَالَ سَوۡفَ أَسۡتَغۡفِرُ لَكُمۡ رَبِّيٓۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

وویل (يعقوب ځامنو خپلو ته): ژر به مغفرت وغواړم تاسې ته له ربه خپله، بېشکه دغه (الله) همدی دی ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې صبر وکړئ ! چې د قبول ساعت او ګړی راشي، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کې لاسونه پورته کوم، وايي د جمعې د شپې یا دتهجد د وقت په انتظار کې وو، یا یې غوښت چې وروسته د یوسف علیه السلام د بخښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چې هلته به ټول په ګډه سره له الله تعالی څخه غوښتنه کوو.

فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيۡهِ أَبَوَيۡهِ وَقَالَ ٱدۡخُلُواْ مِصۡرَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ ﴿٩٩﴾

نو کله چې راننوتل دوی پر یوسف علیه السلام (په ماڼۍ او مجلس د یوسف علیه السلام)؛ نو رانژدې یې کړل ځان ته مور او پلار خپل، او وویل یوسف علیه السلام چې ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمايي الله حال دا چې په امن کې به شئ (له هرې سختۍ).

تفسیر: له ښاره د باندې د خپل مور او پلار د استقبال او هر کلي او ښه راغلې لپاره ووت، خپل مور او پلار ته یې له خپل ځان سره نژدې ځای ور کړ، ځینې وايي چې د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مړه شوې، او دلته یې د توړۍ (خاله) ذکر دی.

خو په دې خبره هیڅ صحیح دلیل نشته، او ظاهر د قرآنکریم د هغې په ژوندون دلالت کوي، لکه څنګه چې امام ابن جریر (رحمه الله تعالی) وايي، او ابن کثیر (رحمه الله تعالی) وايي: «وهذا الذي نصره ابن جرير هو المنصور الذي يدل عليه السياق»، یعنې دا خبره چې ابن جریر (رحمه الله) ورته ترجیح ورکړې ده؛ همدغه قوي خبره ده، لکه څنګه چې د قرآن کریم د سیاق څخه څرګندیږي.

یوسف علیه السلام ګردو ته وویل چې: ښار ته لاړ شئ، او له قحط او سختۍ او مشقت او نورو شیانو څخه اندېښنه مه کوئ، ان شاء الله تعالی بالکل په زړه جمعۍ او راحت او اطمینان اوسېږئ !.

وَرَفَعَ أَبَوَيۡهِ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ وَخَرُّواْ لَهُۥ سُجَّدٗاۖ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأۡوِيلُ رُءۡيَٰيَ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَعَلَهَا رَبِّي حَقّٗاۖ وَقَدۡ أَحۡسَنَ بِيٓ إِذۡ أَخۡرَجَنِي مِنَ ٱلسِّجۡنِ وَجَآءَ بِكُم مِّنَ ٱلۡبَدۡوِ مِنۢ بَعۡدِ أَن نَّزَغَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بَيۡنِي وَبَيۡنَ إِخۡوَتِيٓۚ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٞ لِّمَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾

او پورته یې کړل مور پلار خپل (کښېنول له ځانه سره) پر تخت خپل او پرېوتل (دغه «۱۱» وروڼه او والدین) دغه (یوسف طرف ته) سجده کوونکي، او وویل (یوسف): ای پلاره څما ! دا (سجدې) بیان (تعبیر) دی د هغه خوب څما (چې لیدلی مې وو) پخوا له دې نه په هلکتوب کې، په تحقیق وګرځاوه دا خوب رب څما حق (او رښتینی)، او په تحقیق احسان انعام یې کړی دی له ما سره کله چې راویې ایستم زه له بندیخانې او رایې وستئ تاسې له میرې (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چې فساد جګړه غورځولې وه شیطان په منځ څما او په منځ د وروڼو څما کې، بېشکه رب څما چې دی باریک تدبیر والا دی لپاره د هغه چا چې اراده وفرمايي، بېشکه الله همدی دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسير: يوسف عليه السلام له خپل طرفه د خپلو والدينو تعظيم وكړ، او دوى يې پر خپل تخت كښېنول، ليكن څرنګه چې د پاك الله اراده پر دغه تللې وه، چې د يوسف عليه السلام تعظيم به پر دوى كوي؛ نو له هغه ځنې ممانعت د يوسف عليه السلام له لاسه كله پوره كېدى شو، نو سم د هغه وخت له دود او دستور سره مور او پلار او ټول ورونه د يوسف عليه السلام په مخ كې په سجده ولوېدل.

دغه تعظيمي سجده وه، چې د حافظ عماد الدين ابن كثير (رحمه الله تعالى) له وينا سره د آدم عليه السلام له زمانې راهيسې د مسيح عليه السلام تر زمانې پورې جائزه وه، او يوازې محمدي شريعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله، لكه چې ډېر احاديث پرې شهادت وركوي.

ځينو مفسرينو په دغه ځاى كې له سجدې ځنې د هغه متبادره معنى نه ده مراد كړې، او تش سر ښكته كول او يوازې لږ څه ټيټېدل ترې اخلي.

ځينې وايي چې دغه سجده د يوسف عليه السلام لپاره نه وه، بلكه د يوسف عليه السلام له عظمت او عزت ليدلو لامله د پاك الله په دربار كې د شكر اداء كولو سجده وه، نو په دغه تقدير دغه لام به سببي وي، چې په ﴿وَخَرُّوا۟ لَهُۥ سُجَّدًا﴾ كې دى، يعنې د يوسف عليه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاك الله په دربار كې دوى د شُكرانې سجدې وكړې.

رَبِّ قَدْ ءَاتَيْتَنِى مِنَ ٱلْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِى مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ ۚ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ أَنتَ وَلِىِّۦ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ تَوَفَّنِى مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿۱۰۱﴾

اى ربه زما ! په تحقيق راكړې دې ده ماته څه برخه له باچاهۍ (تصرّف د مصر) او ښوولې دې دې ماته څه علم له تفسير او تأويل د خبرو (لكه تعبير د خوبونو بيان د كتابونو)، اى پيدا كوونكيه د اسمانونو او د ځمكې ! هم ته يې ولي (دوست واكدار كار جوړوونكى) زما په دنيا او په آخرت كې، وفات كړه ما په دې حال كې چې مسلمان يم او يو ځاى مې كړه (په مرتبه او كرامت كې) له صالحانو سره.

تفسير: د دې سورت په اوله ركوع د تأويل الأحاديث تفسير ليكلى شوى دى، يا خو يې د لقاء الله په شوق كې في الحال د موت تمنّا وكړله، يا خو دا مطلب دى كله چې زه مرم ښايي چې موت په داسې حال كې راباندې راشي، چې زه په اسلام يعنې كامل تسليم او رضاء قائم اوسم.

تنبيه: په حديث كې راغلي دي چې: «هيڅ يو انسان دې د مصيبت او تكليف له وېرې د موت تمنّا نه كوي !»، له دې نه داسې مفهوميږي، چې د حب لقاء الله يا بل كوم صالح غرض لپاره د موت تمنّا كېدى شي، لكه چې د فرعون ساحرينو داسې دعا كړې وه: ﴿رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ يا مريمې ويلي وو: ﴿يَٰلَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا﴾ (۱۶ جزء د مريم سورت (۲) ركوع (۲۳) آيت)، او د معاذ (رضي الله تعالى عنه) په حديث كې دي: «إذا أردت بقوم فتنة فاقبضني إليك غير مفتون».

د احمد په مسند كې حديث دى: «يكره الموت والموت خير للمؤمن من الفتن»، علي رضي الله عنه د فتن د هجومو په وخت كې دعا كړې وه: «اللهم خذني إليك فقد سئمتهم وسئموني»، كله چې امام بخاري جګړه د خراسان له امير سره ونښتله، نو دى داسې دعا كولو ته مجبور شو: «اللهم توفّني إليك»، په حديث شريف كې دي، چې د دجّال دخروج په وقت كې يو سړى به پر كوم قبر تيريږي، او د دغو فتنو او زلازلو له ليدلو څخه به ووايي: «يا ليتني مكانك»، كاشكې اى مړيه ! زه ستا په ځاى واى».

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوْٓا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُوْنَ ﴿۱۰۲﴾

دغه (قصه د یوسف) له خبرو د غیبو ده چې وحیه کوو مونږ هغه تاته (ای محمده !) او نه وې ته (ای محمده !) له دغو (څامنو د یعقوب) سره کله چې دوی راټول کړ فکر خپل (په غورځولو د یوسف په کوهي کې) حال دا چې دوی مکر فرېب کولو (له یوسف سره نو چې تا غونډې امي په دې سره اخبار کوي؛ نو دغه اعجاز دی).

وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾

او نه دي زیاتره خلق او اګر که حرص وکړې ته (ای محمده ! په ایمان راوړلو د دوی) ایمان راوړونکي (عناداً).

تفسیر: یعنې سره له دې چې ستاسې پر صداقت داسې ښکاره او واضح دلائل هم موجود دي، بیا هم زیات خلق هغه کسان دي چې په هیڅ ډول سره ایمان نه راوړي.

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۭ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۰۴﴾

او نه غواړې (ای محمده !) له دوی څخه په دغه (ابلاغ د قرآن) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی دا قرآن مګر پند دی (له جانبه د الله) لپاره د ټولو خلقو (جن دی که انس).

وَكَاَيِّنْ مِّنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّوْنَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿۱۰۵﴾

او ډېر دي له دلائلو (چې دلالت کوي په کامله قدرت او وجود د رب العزت او په استحقاق دهغه دعبادت) په اسمانونو او په ځمکه کې (چې دغه معاندین) تیریږي پرې (او په سترګو یې ویني) حال دا چې دوی له هغو نښو څنې تل څنګ کوونکي دي (چې نه په کې فکر کوي او نه ترې عبرت اخلي).

تفسیر: یعنې همغسې چې د تنزیلیه وو آیتونو په اورېدلو سره دوی ایمان نه راوړي؛ همداسې د تکوینیه وو آیتونو په لیدلو سره هم د الله تعالی د توحید سبق نه زده کوي، اصلي خبره خو همدا ده، چې د دوی اورېدل او لیدل خوشې چټي (بېکاره) او محض سطحي دي، که په آیات الله کې دوی لږ څه غور او فکر چلولی وی؛ نو څه نه څه ګټه او فائده به ترې وررسېده، کله چې دوی فکر او تمیز نه لري؛ نو ایمان به له کومه راوړي.

وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُوْنَ ﴿۱۰۶﴾

او ایمان نه راوړي اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او خالقیت او استحقاق دعبادت یواځی د) الله مګر په دې حال کې چې دوی شریک نیوونکي (وي له الله سره د بل څیز په عبادت او بندګی کې).

تفسیر: په ژبې سره ګرد وایي چې: خالق او مالک همغه الله تعالی دی، مګر سره له هغه دوی ځینې طواغیت د الله حصه داران ګرځوي، لکه چې د عربو مشرکانو به په تلبیه کې دا الفاظ ویل: «لبیک اللهم لبیک لا شریک لک، الا شریکا هو لک، تملکه وما ملک»، ځینې د هغه لپاره هلک او جونې تجویز کوي، ځینې هغه روح او مادې ته اړ (مجبور) او

محتاج بولي، ځینو احبارو او رهبانانو ته يې د الله تعالی اختیارات ورکړي دي، ډېرو کسانو د تعزیه داری، مجاوری، قبر پرستی، پیر پرستی، د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدّره او لوغړنه او خرابه کړې ده، څومره داسې موحدین به پیدا کیږي، چې له ریا او هوا او هوس څخه پاك وي؟ الغرض دایمان داری دعوی ډېره ګرانه ده، او داسې پاک، سوچه او چاندي مسلمانان ډېر لږ پیدا کیږي، چې د عقیدې او عمل په درجه کې د جلي او یا د خفي شرک ارتکاب نه کوي. (أعاذنا الله من سائر أنواع الشرك).

أَفَأَمِنُوٓا۟ أَن تَأْتِيَهُمْ غَٰشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ ٱللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

آیا نو په امن کې دي دا (مشرکان) له دې نه چې راشي دوی ته (عقوبت) چاپېرېدونکې پټوونکی له عذابه د الله نه یا راشي دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چې دوی پرې خبر نه وي (او څه تیاری نه وي کړی ورته).

تفسیر: یعنې دغه مشرکان داسې بې فکره، او بې خوفه ولې کیږي، آیا دوی د الله تعالی له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتې کېدلو څه انتظام کړی دی؟.

قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې دغه (ایمان او توحید) لاره ځما ده چې (ټینګ پرې ولاړ یم او) بولم زه ټول خلق طرف د (توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) څوک چې متابعت پیروي کوي ځما، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پورې).

تفسیر: یعنې ځما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده، زه ګردې دنیا ته دعوت ورکوم چې ګرد چټي (بېکاره) خیالات او اوهام پرېږدي، او د یوه واحد احد الله تعالی لوري ته راشي ! د ده توحید د ده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیحه لاره پیدا کړي، زه او ځما ملګري پر همدغې سمې صافې لارې باندې رهي (روان) یو، او د حجّت او برهان، او بصیرت او وجدان په رڼا درومو، پاک الله ماته داسې یو نور او رڼا راعطا کړې ده، چې په هغې سره ځما او ځما د ګردو ملګرو دماغ منوّر او روښان شوي دي، دلته له سره د ړوندو تقلید او پیروي نشته، د خاص توحید تلونکي پخپل هر قدم کې پخپل باطن کې د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوي، او په ډېر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسې مخلصانه نارې وهي: ﴿وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾ کله چې کفارو وویل چې الله تعالی څخه خو ډېر ملائکې دي؛ نو هغه يې ولې نه رالېږلې، چې ته او نور سړي يې رالیږلي یې؟ نو دغه آیت نازل شو:

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰٓ ۗ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۗ وَلَدَارُ ٱلْءَاخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾

او نه وو لیږلي مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مګر سړي (بنیادم، نه ملائک، نه جن، نه ښځې) چې وحیې به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو (او ښارونو، نه له صحرایانو او بیابانیو)، آیا نو نه ګرځي (دا کافران) په ځمکه کې چې پس ووینې وینې دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چې پخوا تېر شوي دي له دوی نه، او خامخا کور

د آخرت (جنت) ډېر غوره دی لپاره د هغو كسانو چې ځان ساتي (له شركه او له نافرمانۍ او ويريږي له الله)، آيا نو تاسې عقل نه چلوئ (په بهترئ يې).

تفسير: يعني پخوا له دې نه هم مونږ له اسماني پرښتو څخه كوم نبي نه دی منتخب كړی، او نه لېږلی دی، پخواني انبياء عليهم السلام هم د همدغه انساني كليو او د ښارونو له هستېدونكو سړيو څخه وو، نو بيا ووينئ ! چې د هغوی د دروغجن كوونكيو كسانو حشر په دنيا كې څرنګه شو؟.

تنبيه: له دې آيت څخه دغه خبره راوځي چې هيڅ يوه ښځه د نبوّت په درجه نه ده رسېدلې، بي بي مريمې رضي الله عنها ته پاک قرآن د «صديقې» مرتبه وربښلې ده، او هم له دې آيت څخه ظاهرېږي چې له اهل البوادي (صحرائيانو او بدوانو) څخه هيڅ يو نبي نه دی مبعوث شوی، پس ښايي چې مغروره نشي معاندان د زمانې ستا ای محمده ! ځكه چې هغو تېرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغيان او تكذيب خپل كې مهلت وركاوه، او رسولانو به تبليغ كاوه، او نصرت به يې مؤخر كېده.

حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسۡتَيۡـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ كُذِبُواْ جَآءَهُمۡ نَصۡرُنَا فَنُجِّيَ مَن نَّشَآءُۖ وَلَا يُرَدُّ بَأۡسُنَا عَنِ ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ١١٠

تر هغه پورې چې نااميده به شول رسولان (له اسلام د كفارو يا د ژر راتللو د عذاب)، او ګمان به وكړ دوی چې بېشكه دوی په تحقيق دروغ ويلی شوي دي دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی، يا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ايمان، په همدې وخت كې) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد ځمونږ، نو خلاصی به وركړه شوه لـه (عذابـه) هغه چا ته چې اراده به وفرمايله مونږ (يعنې رسولان او مؤمنان)، او نشي دفع كېدلی عذاب ځمونږ له قوم ګناهګارانو (كافرانو) څخه.

تفسير: يعني د عذاب له تاخيره مه خطاء وځئ ! پخوانيو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه وركړی شوي وو، او د عذاب په راتللو كې به دومره زيات ځنډ پېښېده، چې منكرين بيخي ياغي او بېفكره كېدل، او ډېر زيات شرارت او له حده تېر شرارتونه او بغاوتونه به يې كول، او د دغو حالاتو له ليدلو څخه به انبياوو عليهم السلام د دوی د ايمان راوړلو څخه بيخي مايوس كېدل، او له بل لوري به الله تعالی هغوی ته دومره زيات فرصت او مهلت وركاوه، چې تر ډېر زيات اوږده مدّت پورې به هم د عذاب يوه نښه او آثار دوی ته نه څرګندېدل (ښكاره كېدل).

الغرض د دواړو خواوو حالات او آثار به د انبياوو عليهم السلام لپاره نااميدي بښونكي او بې هيلې كېدونكي وو، د دغې منظرې له ليدلو څخه كافرانو به په يقيني ډول سره داسې خيال كاوه، چې له انبياوو سره هغه وعدې چې د دوی د نصرت او مرستې او ځمونږ او د اهلاک لپاره شوي دي؛ هغه ګردې چټې او دروغ دي، د عذابونو او نورو ګرد چل ول او مكر او فريب تش ځمونږ د وېرولو لپاره وو.

هيڅ لرې به نه وي چې په داسې مايوس كوونكو او اضطراب غورځوونكو حالاتو كې د انبياوو عليهم السلام په زړونو كې به بې اختياره داسې وهم ورپيدا شوی وي، چې هغه وعدې چې ځمونږ د نصرت او د منكرينو د هلاكت په نسبت كړی شوې وې، آيا هغه به نه پوره كيږي؟ لكه چې د البقره سورت په (٢٦) ركوع يې فرمايلي دي: ﴿وَزُلۡزِلُواْ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصۡرُ ٱللَّهِۗ﴾.

كله چې د مجرمينو بې خوفي او د انبياوو عليهم السلام تشويش تر دې اندازې ورسېد؛ نو په دغه وخت كې يو ناڅاپه اسماني مدد راغی، بيا د هر چا په نسبت چې د الله تعالی اراده وشوه، يعنې فرمان وړونكي مؤمنين يې محفوظ او مأمون وساتل، او د مجرمينو بېخ يې وويست.

تنبيه: د الله تعالى له غير محدود رحمت او مهرباني څخه مايوسي كفر دى، ليكن د ظاهري حالاتو او اسبابو په اعتبار مايوسي كفر نه ده، يعنې داسې ويلى شي، چې مثلاً د هغه څيز په نسبت تر هغه ځاى پورې چې د ظاهري اسبابو تعلق دى مايوسي شته، ليكن د حق تعالى له كامل رحمت څخه مايوسي نه ده پكار، په ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسۡتَيۡـَٔسَ ٱلرُّسُلُ﴾ آيت كې همدغه مايوسي مراد ده، چې د ظاهري حالاتو او آثارو په اعتبار ده، چې د كفارو له ايمان او اصلاح څخه مايوس شوي دي، كه نه انبياء عليهم السلام د الله تعالى له رحمت څخه كله مايوس كېدى شي.

تنبيه: د كفر وسوسه چې هاجس او خاطر ورته وايه شي؛ په حق د عامو مسلمانانو كې كفر نه دى، او نه په كومه درجه د ايمان يا د عصمت منافي ده، په حديث كې راغلي دي چې اصحابو كرامو رضي الله تعالى عنهم أجمعين عرض وكړ: «يا رسول الله ! مونږ پخپلو زړونو كې بې اختياره داسې شيان مومو چې د هغو په ژبه راوړلو په مقابل كې مونږ دغه بهتره ګڼو چې وسوځيږو او تك تور سكاره وګرځو» نو رسول الله مبارك وفرمايل: «آيا تاسې داسې شيان پخپلو زړونو كې مومئ؟» دوى عرض وكړ چې: «هو !»، نو يې وفرمايل: «ذلك صريح الإيمان» «دغه ښكاره ايمان دى».

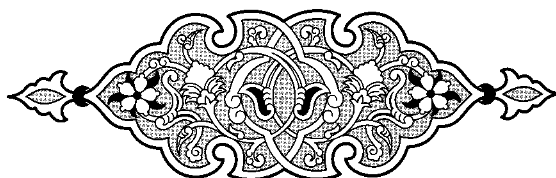
لَقَدۡ كَانَ فِي قَصَصِهِمۡ عِبۡرَةٞ لِّأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِۗ مَا كَانَ حَدِيثٗا يُفۡتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصۡدِيقَ ٱلَّذِي بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَتَفۡصِيلَ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ١١١

خامخا په تحقيق په قصه د دوى (يوسف يا د نورو انبياوو يا اممو) كې عبرت (پند) دى لپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دى (دغه قرآن) يوه داسې خبره چې له ځانه په دروغو ويلى شوى وي، ليكن دى دغه قرآن تصديق كوونكى او (موافق) د هغو كتابونو چې وو پخوا له دې نه، او دى تفصيل د هر شي (چې محتاج اليه وي په دين كې)، او هدايت دى او رحمت دى لپاره د هغه قوم چې ايمان يې راوړى (په الله او په رسول الله).

تفسير: يعنې دغه خو كومه افسانه نه ده، بلكه تاريخي حقائق دي، ښايي چې له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلي، او نه دى دغه قرآن يوه داسې خبره چې په دروغو ويلى شوى وي، وليكن دغه قرآن تصديق كوونكى او موافق دى له هغو كتابونو سره چې وو پخوا له دې نه، او دى تفصيل د هر شي چې محتاج اليه دى په دين كې، او هدايت او رحمت دى لپاره د هغه قوم چې ايمان يې راوړى دى پر الله تعالى او رسول الله.

يعنې پاك قرآن چې په هغه كې قصص بيان شوي دي، كوم له خپل ځانه جوړې كړې خبرې نه دي، د ګردو پخوانيو رښتينو كتابونو تصديق كوونكى دى، او د هر ضروري شي په ښكاره ډول سره بيان كوونكى دى، څرنګه چې ايمانداران له هغه څخه نفع اخلي؛ نو په دغه لحاظ د دوى په حق كې په خاص ډول سره د هدايت او رحمت ذريعه ده.

تمّت سورة يوسف عليه السلام بعون الله تعالى.

سُورَةُ الرَّعۡدِ

«د (الرعد) سورت مدني دی، پرته له دوو آیتونو څخه چې (۳۱، او ۳۲) دي، له ﴿وَلَوۡ اَنَّ قُرۡاٰنًا﴾ څخه نیولي تر ﴿فَكَيۡفَ كَانَ عِقَابِ﴾ پورې ټول آیات یې (۴۳) او رکوع یې (۶) دي، په تلاوت کې (۱۳) په نزول کې (۹۶) سورت دی، او وروسته د محمد (صلی الله علیه وسلم) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمّٓرٰ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ ؕ وَالَّذِىۡۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡكَ مِنۡ رَّبِّكَ الۡحَـقُّ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۱﴾

دا آیتونه د کتاب (قرآن) دي، او هغه کتاب چې نازل کړی شوی دی تاته له (طرفه د) رب ستا حق دی، ولیکن زیات خلق نه کوي یقین پرې (چې له جانبه د الله دی).

تفسیر: یعني هر هغه شی چې په دغه سورت کې لوستل کیږي، هغه ګرد د عظیم الشأن کتاب آیتونه دي، دغه کتاب چې پر تا د الله تعالی له لوري نازل کړی شوی دی، یقیناً حق او صواب دی، لیکن ډېر د تعجب او حیرانۍ ځای دی؛ چې د داسې صافو او واضحه وو حقائقو له منلو څخه هم اکثر خلق انکار کوي.

اَللّٰهُ الَّذِىۡ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيۡرِ عَمَدٍ تَرَوۡنَهَا‌ ثُمَّ اسۡتَوٰى عَلَى الۡعَرۡشِ‌ وَسَخَّرَ الشَّمۡسَ وَالۡقَمَرَ‌ ؕ كُلٌّ يَّجۡرِىۡ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى‌ ؕ يُدَبِّرُ الۡاَمۡرَ يُفَصِّلُ الۡاٰيٰتِ لَعَلَّكُمۡ بِلِقَآءِ رَبِّكُمۡ تُوۡقِنُوۡنَ ﴿۲﴾

الله هغه ذات دی چې پورته کړي یې دي اسمانونه (او درولي یې دي) بې له ستنو چې ویې وینئ تاسې، بیا اوچت شوی دی په عرش باندې (په هم هغه شان چې د ده د الوهیت له شان سره وړ «لایق» ده)، او مسخر کړي یې دي لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دي تر نېټې معلومې پورې، تدبیر کوي د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل)، بیانوي (ظاهروي) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) لپاره د دې چې تاسې په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعني د دې دنیا عظیم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چې تاسې یې ګورئ، او لطف په دې کې دی چې هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او ګاډر یعني یو د تکیې او استناد شی څمونږ په نظر نه راځي، چې پر هغه باندې دومره لوی تعمیر او بې سره او بې سامانه چت درولی شوی دی، پرته (علاوه) له دې نه بل څه ویلی شي چې محض د قدرت د غیر مرئي ستنو په قوت درېدلی دی، لکه چې په جزء (۱۷) د حج سورت په (۶۵) آیت (۹) رکوع کې فرمایي: ﴿وَيُمۡسِكُ السَّمَآءَ اَنۡ تَقَعَ عَلَى الۡاَرۡضِ اِلَّا بِاِذۡنِهٖ﴾ که د اجسامو د راښکوولو (جاذبې) نظریه صحیح وي؛ نو هغه له دې آیت سره څه منافات نه لري، ځکه چې راښکوولو ته عرفاً عمد نه وایي، او که عمد وویلی شي؛ نو هغه مرئي نه دی، وروي عن ابن عبّاس ومجاهد رضي الله تعالی عنهما والحسن وقتادة وغیر واحد رضي الله عنهم: «إنهم قالوا لهما عمد ولكن لا ترى» (ابن کثیر)، یعني دغو مشرانو فرمایلي دي چې: «اسمانونه داسې ستنې لري چې مونږ یې نشو لیدلی، والله أعلم».

د «استواء على العرش» په متعلق په اتم جزء د «الأعراف» په (۵۴) آيت (۷) ركوع كلام شوى دى، هلته دې بيا ولوست شي !.

﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ﴾ الآيه ـ او مسخّر كړي يې دي لمر او سپوږمۍ هر يو له دوى نه روان دي تر نېټې معلومې شوې پورې، يعنې لمر خپله دوره په يوه كال كې او سپوږمۍ يې په يوه مياشت كې پوره كوي.

يا د ﴿لِأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ معنى تر مقرر وخت پورې واخيسته شي، نو مطلب به يې دا شي چې لمر او سپوږمۍ داسې روان دي تر قيامت پورې.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا ۖ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ۝٣ وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝٤

او دغه (الله) همغه ذات دى چې غوړولې يې ده ځمكه او پيدا يې كړه په دغې ځمكې كې غرونه ثابت (درانه چې د مضبوطو ميخونو په شان ولاړ دي) او ويالې (د اوبو)، او هرو قسمو مېوو نه يې پيدا كړي دي په دغې ځمكې كې جوړه دوه (لكه سور سپين ـ ژېړ تور ـ خواږه تروه ـ واړه غټ)، پټوي په تياره د شپې سره ورځ، بېشكه په دې مذكوره وو خبرو كې خامخا دلائل دي (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چې فكر كوي (په مصنوعاتو د الله كې). او په ځمكه كې ټوټې دي (مختلفې) څنګ په څنګ پيوستې يو له بل سره او (نور) باغونه دي (په دې ځمكې كې) له انګورو، او كښتونه (فصلونه) دي، او ونې د خرما دي، چې ځينې له يوه بېخه پورته شوي دي او ځينې ځان ځان ته بېخ لري، چې اوبه كولى شي په اوبو يو قسم سره، او غوره كوو ځينې له هغو څخه په ځينو نورو باندې په خوراك (خوند ـ رنګ ـ او ورم كې)، بېشكه په دغو (مذكوره وو اشياوو) كې خامخا دلائل (د قدرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي په كې.

تفسير: يعنې: او دغه الله همغه ذات دى چې غوړولې يې ده ځمكه او پيدا يې كړه په دغې ځمكې كې غرونه چې تل په همغه يو ځاى كې كلك ولاړ دي، او سيندونه چې هر وخت بهېږي او له هرو قسمو مېوو نه يې پيدا كړي دي په دغې ځمكې كې جوړه دوه يعنې: لوى وړوكي، خواږه تروه، تور سپين، ګرم يخ، او سم له جديده وو تحقيقاتو سره په هر يوه كې نر او ښځه هم موندلى كېږي.

د هسكو (اوچتو) اسمانونو په مقابل كې د ټيټې ځمكې بيان هم ذكر كړ، له اسمان سره د لمر او سپوږمۍ بيان هم وشو، چې د هر يوه تګ سره بېل دى، او د هر يوه كار سره جلا (جدا) دى، د يوې تودې او تېزې اشعې او پلوشې هسې كارونه اجراء كوي؛ چې د هغې بلې د يخې او سپكې روښانې ضيا او وړانګې (پلوشې) څخه هغه په لاس نه راځي، همداسې دلته د ځمكې د مختلفو احوالو او له هغې سره د تعلق لرونكو مختلفو شيانو ذكر وفرمايه، چېرې غر ولاړ دى، چېرې سيند بهېږي، هغه مېوې او ثمرات چې پيدا كېږي، په هغو كې هم د شكل ـ صورت ـ رنګ ـ خوند ـ وړوكوالي ـ او لويوالي بلكه په نر او ښځه كې هم اختلاف دى.

كله ځمكه د ورځې له رڼا څخه رڼه كېږي، كله شپې تک تور نقاب پټونې پر خپل مخ اچولى دى، بيا عجيبه ننداره او غريبه منظره خو دا ده چې د ځمكې هغه څو قطعې چې يوه له بل سره نښتې دي، يا څنګ په څنګ سره پرتې دي، او ځينې يې مټې او ځينې يې شګلوړې ـ او ځينې يې خورا (ډېرې) ناپاكې او ځينې يې پاكې ـ او ځينې يې د كرلو وړ

(لايق) او ځيني يې د نيالګيو (بوزغلی) د کېښولو لايقې ـ او ځيني يې خوړې او ځيني يې تروې دي، دغه ټول په يو اوبو سره سېراب (پړ) کيږي، او د يوه لمر پلوشې اشعه ګردو ته وررسيږي، او يوه هوا د ځمکې پر مخ چليږي، او سره له دې دومره قدر مختلفې مېوې او ګلان ترې پيدا کيږي، او يو يو له بل سره د حاصلاتو په تزييد او تنقيص کې دومره فرق او توپير (تفاوت) لري، چې ليدونکي ورته هک پک حيران پاتې کيږي.

غور او فکر کوونکي د قدرت د دغو دلائلو او نښو له ليدلو څخه پوهيږي چې له همغې يوې د رحمت له وريځې څخه اوبه څښونکي دي، يا له همغه يوه د هدايت د لمر د اشعه او پلوشې څخه رڼيږي، نو له همدغې رحماني وريا (باران) او فيضاني رڼا له هدايت او لارښوونې څخه د انسانانو د مادي او روحاني احوالاتو اختلاف او توپير (فرق) هم دومره مستبعد او مستنکر نه دی.

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾

او که تعجّب لرې (ای محمده ! له دې نه چې دوی تا نه مني؛) نو لا عجيبه ده (دا) خبره د دوی چې (وايي:) آيا کله چې شو مونږ خاورې آيا شو به مونږ خامخا په پيدايښت نوي کې؟ ! دوی همغه کسان دي چې کافران شوي دي په رب خپل، او همدغه ګمراهان دي چې د اور طوقونه به وي (په قيامت کې) په غاړو د دوی کې، او دغه (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملګري) د اور دي، دوی به په دې اور کې همېشه وي.

تفسير: ګواکې دغه خلق له «بعث بعد الموت» څخه انکار کوي، او د پاك الله له مالك الملکوتی او شهنشاهی څخه منکريږي، نو د داسې ياغيانو انجام لازم دی چې همداسې وشي؛ چې د دوی په غاړو کې د اور طوق او غاړکی او په لاسونو او پښو کې يې الچکی او بيړی واچولی شي، او په هغې ابدي بنديخانې کې وغورځول شي، چې په حقيقت کې د همداسې مجرمانو لپاره جوړه کړی شوې ده.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ ۗ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾

او ژر غواړي دوی له تا نه بدي (عذاب) پخوا له نېکی (رحمت) څخه حال دا چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثالو د دوی چې موجب د عبرت دي)، او بېشکه رب ستا خامخا څښتن (مالك) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی (که ايمان راوړي) او بېشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفّارو ته).

تفسير: يعني دوی حق نه قبلوي چې په هغه کې د دنيا او آخرت ښېګڼې (فائدې) ور په برخه شي، او کفر اختياروي او ژر غواړي له تا نه زحمت پخوا له راحت نه، او وايي چې: هغه موعود عذاب دې راوله، او حال دا دی چې په تحقيق سره تېر شوي دي پخوا له دوی نه عذابونه په پخوانيو دروغجن کوونکو باندې، يعنې پخوا له دې نه پر اقوامو عذاب نازل شوی دی، لکه: غرق ـ نسف ـ زلزله ـ صيحه ـ مسخ او نور نو پر تاسې د عذاب نزول آيا مشکل وو؟ ، خبره دومره ده چې ستا پاك الله د خپل حلم او د عفوې له شانه په هر لوی او وړو کي جرم سمدستي نيول نه کوي، دی د خلقو ظلم او تېری ګوري او پرله پسې ترې تيريږي، تر هغه پورې چې د مظالمو او شرارتونو سلسله له خپله حده تيريږي؛ نو په دغه وخت د ده له تباه او سپېره کوونکي عذاب څخه د نجات هيڅ يو صورت نه پاتې کيږي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۗ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ ۖ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه نازلولی شي په دغه محمد باندې کومه معجزه (په صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چې مونږ يې غواړو)، (نو وفرمايل الله په رد د دوی کې): بېشکه همدا خبره ده چې ته وېروونکی يې او لپاره د هر قوم لار ښوونکی (خاوند د خاصې معجزې مقرر) دی.

تفسير: يعنې هغه دلائل د قدرت او نبښې چې مونږ يې غواړو؛ ولې نه نازليږي؟ چې د هغې له ليدلو څخه مونږ په ايمان راوړلو مجبور کيږو؟ نو وفرمايل رب العزّت جل جلاله په ترديد د دوی کې چې بېشکه همدا خبره ده چې ته ای محمده ويروونکی يې يعنې د آيتونو نزول ستاسې په واک او قبضه کې نه دی، هغه خو د پاک الله کار دی، هر هغه آيت معجزه او دليل چې د رسول د تصديق لپاره د هرې زمانې په اقتضاء سره مناسب وي؛ همغه ورښکاره کوي، نه دا چې هر څه چې منکرين غواړي؛ همغسې به يې ورکوي، ستاسې په غاړه هم دغومره کار دی چې د خير غوښتلو خبرې هغوی ته واوروئ! او د بدۍ له مهلك انجام څخه خلق باخبره کړئ!.

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ۖ وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾

الله عالم دی (لا يخوا له تولده) په هغه څه چې بار اخلي هره ښځه او (الله عالم دی) په هغه څه چې کموي يې ارحام (او ناقص يې څېروي) او (الله عالم دی) په هغه څه چې زياتوي يې (من حيث الأعضاء والجثة والعدد والمدة) او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی.

تفسير: چې نارينه دی که ښځه؟ پوره دی که نيمګړی؟ ښه دی که خراب؟ وغير ذلك من الأحوال، دغه ګرد پاك الله ته لا يخوا له تولده ښکاره دي، او ښه ور معلوم دي چې هر هغه چې بار اخلي هره ښځه او هر چې کموي يې ارحام د الله تعالی په اراده يا يې زياتوي (من حيث الأعضاء والجثة والعدد والمدة)، يعنې د حاملې په ګېډه کې يو مولود دی؟ که ډېر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدّت کې به پيدا کيږي يا په ډېر؟ الغرض د ارحامو د تزييد او تنقيص د ګردو اسرارو ـ اسبابو ـ اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی، او سم له خپل محيط علم سره هر څيز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازې او استعداد سره موافق ساتي.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾

(الله) عالم دی په پټو او ښکاره وو چې (ګردو څخه) لوی دی، او لوړ برتر دی په هر شي باندې.

تفسير: دغه د الله تعالی د علم د لامحدوده وسعت او احاطې بيان دی يعنې د ټولې دنيا هيڅ يو پټ او ښکاره شی له هغه څخه پټ نه دی، او ګرد عالم د ده تر حکم او تصرّف لاندې دی، او په ټول عالم باندې اوچت دی.

سَوَاءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَن جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

يو شان دي له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوك چې پټوي خبره (په زړه کې) او هر هغه څوك چې ښکاره کوي دا خبره، او هر هغه څوك چې هغه پټېدونکی دی په شپه کې، او هر هغه څوك چې ظاهروونکی (د عمل خپل) په ورځ کې.

تفسير: د الله تعالی د علم عموم يې بيان کړ، او د مقام په مناسبت د مکلفينو د خاصو احوالو په نسبت دا راښيي چې ستاسې پر هر قول او فعل څمونږ علم محيط دی، هر هغه خبره چې تاسې يې پخپلو زړونو کې پټه کړئ، يا يې په ورو

سره ووايئ، يا په علانيه او په چغه سره نارې کړئ، يا کوم کار د شپې په تياره کې په پټه سره وکړئ، يا دا چې په ورځ په ډانګ پيلې (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر يې ووايئ؛ په ګردو احوالو او ټولو حيثيتونو الله تعالی خبردار او د ده د علم په اعتبار سره يو برابر او يو شان دي.

لَهٗ مُعَقِّبٰتٌ مِّنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُوْنَهٗ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاِذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوْٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهٗ ۚ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّالٍ ⑪

انسان لره (له جانبه د الله ملائکې دي) نوبت په نوبت راتلونکې دي يوله له بلې پسې د مخې له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان)؛ چې ساتنه کوي د ده په امر حکم د الله سره، بېشکه الله نه بدلوي حالت د هيڅ قوم (چې عافيت او نعمت دی) تر هغه پورې چې بدل کړي دوی هغه ښه حالت چې په نفسونو ځانونو د دوی کې وي (په بد حالت سره چې معصيت دی)، او کله چې اراده وکړي الله پر کوم قوم باندې د بدئ (آفت)؛ نو نشته بېرته ګرځېدل د هغه، او نشته دوی ته بې له الله څخه هيڅوک متولي (مددګار).

تفسير: يعنې له هر بنده سره د الله تعالی پرښتې مامورې وي، چې له هغوی څخه ځينې د ده ګرد پخواني او وروستني اعمال ليکي، او ځينې د الله تعالی له حکم سره سم ذريعه ګرځي، چې له هغوی څخه هغه بلاوې دفع کړي چې د هغو د دفع اراده الله تعالی له بندګانو څخه ولري، همغسې چې په دغه عالم کې د الله تعالی عام عادت دی.

بېشکه چې الله تغيير نه ورکوي هغه نعمت او عافيت ته چې کومې طائفې سره وي، تر هغه پورې چې تغيير ورکړي دوی هغه حالت د طاعت ته چې په نفسونو د دوی پورې وي په بد حالت سره چې معصيت دی، يعنې الله تعالی پخپلې هغې ساتنې او مهربانی سره چې تل د ده له لوري کيږي هيڅ يوم قوم محروم او بې برخې نه ګرځوي، تر هغه وخته پورې چې دوی خپل ښه تګ ـ طاعت او عبادت ـ جميله عادت او حسنه رويه نه وي بدله کړې، او کله چې دوی خپل هغه حالت په بد وضعيت ـ قبيحه اخلاقو او معصيت سره بدل کړي؛ نو داسې آفت پر دوی نازليږي؛ چې له سره بېرته ګرځېدونکی نه وي، او نه د هيڅا مدد هلته په کار ورتلی شي.

هُوَ الَّذِيْ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ⑫

دغه (الله) همغه ذات دی چې درښيي تاسې ته برق برېښنا (چې ننبه د باران ده لپاره د خوف او ويرولو د هغه چا چې ضرر ورسوي) يا لپاره د طمع (او اميد د هغه چا چې فائده وررسوي، او پيدا کوي) راپورته کوي وريځې درنې (په اوبو په هوا کې).

تفسير: پخوا د بندګانو د حفاظت ذکر وو، بيا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصيبت چې نازل کېدونکی دی؛ د هغه ذکر وشو، او دغه په ښه شان سره رامعلومه شوه چې د الله تعالی شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی، په همدې مناسبت دلته د قدرت د ځينو داسې ننبو په لوري توجه ورکړې شوې ده، چې په هغو کې په يو آن کې توأماً هيله او وېره، خوف او رجاء د دواړو متضادو کيفيتونو د پيدا کولو صلاحيت شته، يعنې کله چې برېښنا بريښي؛ نو خلق هيلمن کيږي، چې اوس به باران اوريږي، او پرله پسې وېره هم ورته پيدا شي، چې د هغه په اثر چېرې تندر او ټکه (چړق) ونه لويږي، او د هلاکت سبب ونه ګرځي، کله چې درنه وريځ له اوبو څخه ډکه راشي؛ نو خلق پرې خوشاليږي چې هغه د باران د رحمت د نزول سبب وګرځي، او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خيال) هم ور لويږي؛ چې چېرې د اوبو طوفان ځيان رانشي، او د ربړ (زحمت) او تکليف موجب نشي، عيناً همداسې انسانانو لره ښايي چې د پاک الله رحمت ته هم اميدوار شي، خو ورسره د الله تعالی له مکره هم مأمون او بې فکره نه شي.

﴿وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهٖ ۚ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيْبُ بِهَا مَنْ يَّشَآءُ وَهُمْ يُجَادِلُوْنَ فِى اللّٰهِ ۚ وَهُوَ شَدِيْدُ الْمِحَالِ ﴿۱۳﴾

او تسبیح وایي رعد (پرښته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبیح وایي نورې ګردې پرښتې له وېرې (او له هیبته د الله) نه، او لیږي (الله) تندرونه؛ نو رسوي (غورځوي دغه تندرونه) پر هغه چا چې اراده وفرمایي حال دا چې دغه خلق جګړې کوي په شان د الله کې، حال دا چې الله سخت دی عقوبت د ده (په جګړه کوونکو باندې یا سخت دي نیول د ده).

تفسیر: یعني غوریدونکې وربځ یا پرښته د حال یا د قال په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید وایي، لکه چې په (۱۵) جزء د بني اسرائیل سورت په (۴۴) آیت په (۵) رکوع کې مونږ داسې یو آیت لولو: ﴿وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ﴾ او ګردې پرښتې له هیبته او خوفه د ده په حمد او ثناء او تسبیح او تحمید کې مشغولې او لګیا دي.

له احادیثو څخه دغه خبره څرګندیږي چې د نورو طبیعیه وو نوامیسو په شان د وربځو او وریا (باران) د انتظاماتو لپاره هم د پرښتو ډلې مقررې دي، چې دوی وربځې په مناسبو مواقعو رسوي، او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لګیا دي.

﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ الآیه - «پر دغو جګړه کوونکو د عذاب تندرونه غورځوي»، په حدیث کې دي چې پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه عرب متکبر رئیس ته یو سړی ولېږه؛ چې هغه ماته راوله، قاصد د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه پیغام هغه ته ورسولو، او ورته یې وویل چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم تا بولي، هغه وویل چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم څوک دی؟ او الله څه شیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که د سپینو؟ که د مسو؟ (العیاذ بالله)، درې ځلې همغه خبره یې وکړله، دریم ځلې کله چې هغه دغه چټي (بېکاره) خبرې وکړې؛ نو یو ناڅاپه یوه وربځ پورته شوه، او علی الفور تندر (ټکه) پرې ولوېده، او د هغه کوپړۍ یې له بدن څخه جلا (جدا) کړه.

په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې عامر بن طفیل او اربد بن ربیعه د رسول الله مبارک په خدمت کې حاضر شول، او ویې ویل چې: مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو؛ چې وروسته له تاسې اسلامي خلافت مونږ ته ورسیږي، رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی له دغې غوښتنې څخه انکار وفرمایه، دوی دا خبره وکړه او له مجلسه پاځېدل، او ویې ویل چې: مونږ به د مدینې وادي ستاسې د مقابلې لپاره له سپرو او پلیو (سورو او پیاده وو) څخه ډکه کړو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: پاک الله به د هغوی مخه ونیسي، او د مدینې انصار به د هغوی د مقابلې لپاره ووځي، دوی دواړه لاړل، په لار کې پر «اربد» باندې تندر او ټکه ولوېده، او «عامر» یمن شو، او په طاعوني خارښت (ګرګک) سره په هلاکت ورسېد.

فائده: د رعد د غږ اورېدلو په وخت کې ښایي چې داسې وویل شي: «سبحان الذي یسبّح الرعد بحمده والملائکة من خیفته اللهم لا تقتلنا بغضبک ولا تهلکنا بعذابک وعافنا قبل ذلک».

﴿لَهٗ دَعْوَةُ الْحَقِّ ۗ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَسْتَجِيْبُوْنَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ ۗ وَمَا دُعَآءُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۱۴﴾

خاص همدغه (الله) ته دی دعوت (او بلنه) د حق، او هغه کسان چې بلي یا (عبادت کوي کفار د هغوی) بې له دغه (الله)؛ نه قبلوي دوی (ځواب نه ورکوي دغه اشیاء) دغو بلونکو ته په هیڅ شي

سره مګر داسې قبلول لکه قبلول د غځوونکي د داوړو ارغويو خپلو طرف د اوبو ته (د کوهي بې رسۍ او بې بوکې) لپاره د دې چې ورسيږي دغه اوبه خولې د ده ته حال دا چې نه دي دغه اوبه رسيدونکي خولې د ده ته، او نه ده دعا (بلنه) د کافرانو (خپلو معبودانو لره) مګر په زيان او بطلان کې ده.

تفسير: يعني د هغه ذات بلل پکار دي چې د هر قسم نفع او ضرر مالک دی، د عاجزانو د بلنې څخه څه فائده په لاس درځي؟ ما سوا له الله جل جلاله څخه بل څوک دی چې د هغه په قبضه کې ځما يا د بل چا څه نفع او ضرر وي؟ د غير الله بلل خپل مدد لپاره داسې دي لکه چې کوم تږی د کوهي او څاه پر سر کې ودريږي، او خپل لاسونه اوږده کړي، او د اوبو په لوري خپل دواړه ارغوي وغوړوي، او خوشامد وکړي چې هله ژر راشه ! بلکه که اوبه د ده په لپه کې هم وي؛ نو هغه پخپله د ده خولې ته نه شي ورتلی.

شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «هغه کسان چې کفار يې بولي او عبادت يې کوي، ځينې خو محض خيالات او اوهام دي، او ځينې پيريان شيطانان دي، او ځينې داسې شيان دي چې په هغو کې ځينې خواص دي، ليکن د خپلو خواصو مالکان نه دي، نو بيا د هغوی د بلنې څخه څه حاصل؟» لکه اور يا اوبه او ښايي چې ستوري به هم په همدغه قسم کې داخل وي.

وَلِلّٰهِ يَسۡجُدُ مَنۡ فِي السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ طَوۡعًا وَّكَرۡهًا وَّظِلٰلُهُمۡ بِالۡغُدُوِّ وَالۡاٰصَالِ ﴿۱۵﴾

او خاص الله ته سجده کوي هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (تعبداً وانقياداً سره له اسمانونو او ځمکو، ځينې) په خوښه او (ځينې) په زور، او (سجده کوي) سوري د دغو (مخلوقاتو) په سبا او بېګا کې (يعني همېشه).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «هغه څوک چې پر الله تعالی باندې يقين کوي؛ نو په خوښۍ سره ورته سر ږدي او حکم يې مني، او هغه څوک چې پرې يقين نه لري؛ نو پر هغه باندې بې اختياره د هغه حکم جاري دی، او سوری چې سبا او بېګا پر ځمکه باندې غوړيږي همدا دي د هغوی سجدې»، مطلب يې داسې شو چې که جواهر وي يا اعراض، هيڅ يو شی د الله تعالی د تکويني حکم څخه نشي خارج کېدی، د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کې ګرد سره مطيع او منقاد او سر په سجده دي.

قُلۡ مَنۡ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ قُلِ اللّٰهُ ؕ قُلۡ اَفَاتَّخَذۡتُمۡ مِّنۡ دُوۡنِهٖۤ اَوۡلِيَآءَ لَا يَمۡلِكُوۡنَ لِاَنۡفُسِهِمۡ نَفۡعًا وَّلَا ضَرًّا ؕ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پيدا کوونکی) د اسمانونو او د ځمکې، ووايه (ای محمده ! په ځواب کې) چې الله دی ! ووايه (ای محمده ! دوی ته کله چې تاسې پړه او ملزَم شوئ)؛ نو آيا پس نيولي دي تاسې بې له دغه (الله) څخه دوستان چې نه دي مالک (نه لري اختيار دوی) لپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو د څه نفع (رسولو) او نه د څه ضرر (د دفع کولو)،

تفسير: يعني کله چې د ربوبيت اقرار يواځې د پاک الله لپاره کوئ؛ نو بيا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مربيانو تجويز د څه لپاره کوئ؟ حال دا چې هغوی د يوې ذرې په اندازه هم د نفعې او د ضرر اختيار او واک نه لري.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ ۙ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ وَالنُّورُ ۚ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا برابر دي ړوند (چې كافر دى) او ليدونكى (چې مؤمن دى)؟ بلكه آيا برابرې دي تيارې (چې شرك او انكار دي) او نور (رڼا چې توحيد او معرفت دى؟ بلكه نه دي سره برابر).

تفسير: يعني د موحّد او د مشرك په منځ كې داسې يو فرق او توپير (تفاوت) شته لكه د ليدونكي او ړانده، او د توحيد دوستان داسې وګڼئ لكه نور (رڼا) او ظلمت (تياره)، نو آيا يو ړوند مشرك چې د شرك په ظلماتو كې پروت وي، او هر لوري ته لاس او پښې اچوي هغه مقام ته رسېدى شي، چې هلته هغه موحد رسيږي چې د فهم او بصيرت او د ايمان او عرفان په رڼا كې د انساني فطرت په سمه صافه لاره روان وي، له سره دغه دواړه پر يوه نتيجه نه شي رسېدى.

أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۚ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝١٦

آيا ګرځولي دي دوى الله لره شريكان چې پيدا كول يې كړي دي په شان د پيدا كولو د دغه (الله) نو بيا مشتبه شوه (پيدا كول د دې شريكانو سره د) پيدايښت (د الله سره) پر دوى باندې؟، ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله پيدا كوونكى د هر څيز دى، او همدى دى يو قوي غالب (پر هر څيز او هر چا).

تفسير: يعني لكه چې الله تعالى ګرد مخلوقات پيدا كړي دي؛ نو ستاسې دغه بُتانو او باطلو معبودانو داسې كوم شى پيدا كړى دى؟ چې د هغه په ليدلو سره د دوى پر الوهيت ستاسې څه شبهه پيدا شوي وي؟ دوى خو د مچ يو وزر او د مياشي يوه پښه هم نه شي پيدا كولى او جوړولى، بلكه دوى پخپله هم د ګردو نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد ـ أحد ـ صمد مخلوق دي، نو بيا داسې عاجز او مجبور شيان د الوهيت په تخت كښېنول څومره ګستاخي او سپين سترګي او بې عقلي او حماقت دى؟ !.

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَآءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهٗ ۚ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً ۚ وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ ۝١٧

نازلې كړي دي (الله) له اسمانه اوبه، نو وبهېدل خوړونه په اندازه (د ډكېدو) د دوى سره، نو په سر واخيست دې سيلاب ځګ (او خيرى) اوچت شوى (په سر د اوبو)، او له هغو څيزونو چې بلوي پرې (دا خلق لمبې او ويلي كوي) په اور كې لپاره د طلب د ګاڼې يا نور اسباب ځګ (خيري دى) په شان د هغه (ځګ)، په مثل د دې (مذكورو مثالونو) بيانوي الله (مثالونه د) حق او باطل، نو هر څه چې ځګ او خيرى (دى)؛ نو لاړ به شي په دغه حال كې چې پرېوتى وي له نظره (او بې نفعې به وي)، او هر څه هغه څيز چې نفع رسوي خلقو ته (لكه اوبه او ويلي شوي فلزات)؛ نو پاتې كيږي په ځمكه كې (للانتفاع)، همداسې بيانوي الله مثالونه (د حق او د باطل لپاره د متفكرينو).

تفسير: د اسمان له لوري باران نازليږي، چې له هغه څخه نهرونه، ويالې، خوړونه، سيندونه، دريابونه بهيږي، په هر نهر او خوړ كې سم د هغه له ظرفيته او ګنجايشه هومره چې د پاك الله اراده وي، اوبه بهوي په وړو كې كې لږ ـ او په لوى كې

ډېر، کله چې اوبه بهېږي؛ نو د خاورې ـ خس خاشاك او د نورو له كاره وتليو له امتزاجه او ګډون څخه خړ او مکدر او خیرن کیږي، بیا دغه خړه او خیرې او ځګ یې پرسیږي، او د اوبو په سر راپورته کیږي، لکه چې پر سخت تود اور کې سور او سپین ـ زر ـ مس ـ قلعي ـ اوسپنه ـ فلزات او نور معدنیات ویلي کوي، چې ګانې (کالي) ـ لوښي ـ وسلې ـ تورې ـ چړې چوړکی ـ چاکوګان ـ بیاتیګانې (قینچۍ) ـ تبې ـ نغرۍ ـ هرکارې ـ توپ ـ ټوپک ـ ټینکونه ـ طیارې ـ جهازونه ـ موټر ـ رېل ـ یوم ـ تبر ـ او نور د معاش لوازم ـ اسباب او شیان ترې جوړ کړي؛ نو په هغه کې هم داسې لوخړه او ځګ پورته کیږي، مګر لږ څه وروسته هغه وچیږي یا خوریږي، او هغه ځګ او خیرې یې ترې لرې او ورك شي، او هغه چې اصلي او کارامد شی دی یعنې اوبه یا ویلي شوي معدني فلزات خالص اوبه به په ځمکه یا د ځمکې د خاوندانو په لاس کې باقي پاتې کیږي، چې له هغه څخه په مختلف ډول سره خلق منتفع کیږي.

همدغه مثال دی د حقو او د باطلو؛ کله چې اسماني وحیې سره حق دین نازلیږي؛ نو د بنیادمانو زړونه هر یو د خپل ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوي، بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلي، نو دوړې او خیرې پورته کیږي، او په ظاهر کې باطل د هم هغه خیرې او ځګ په شان حق باندې راخیژي، لیکن د هغه دا جزوي جوش او پړسېدل سطحي او عارضي او بې بنیاده شی دی، او لږ څه مدت وروسته د دې دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه او اثر نه پاتې کیږي، او الله خبر دی چې چېرې ځي؟ او هغه اصلي او د کار شی چې د هغو ځګونو لاندې پټ وو، یعنې حق او صداقت پس همغه پاتې وي.

وګورئ چې د پاك الله بیان کړي مثالونه څرنګه عجیب وي؟ او په څومره یوې مؤثرې طریقې سره مو پوهوي چې کله په دنیا کې حق او باطل، کذب او صدق سره ونښلي، یعنې د دغو دواړو په منځ کې جنګي مقابله کیږي؛ نو اګر که د څو مودې له مخې باطل پاس او پړسېدلی په نظر راځي، لیکن بالآخر باطل سره تیت او پرك (منتشر) او همغه حق ظاهر، غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځي.

نو هیڅ یو مؤمن ته نه ښایي چې د باطلو پر عارضي برې او نندارې وغولیږي، همداسې څه وخت چې د کوم انسان په زړه کې حق ځای ونیسي؛ نو نه ښایي چې سړی ترې ویریږي، ځکه چې لږ څه مدت وروسته له دغه ځګ او پړسېدل پخپله ورك کیږي، او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتې کیږي.

په پخوانیو آیتونو کې کله چې د توحید او شرك سره مقابله کړی شوې وه، په دغه مثال کې د حق او باطل د مقابلې کیفیت راوښوولو، او د دواړو انجام بیخي په واضح ډول سره اوس بیان فرمایي:

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

شته لپاره د هغو کسانو چې حکم قبول کړی دی دوی د رب خپل (جزا) نېکه (چې جنت دی)، او هغه کسان چې نه وي قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چېرې وي دوی ته هر هغه څه چې دي په ځمکه کې ټول، او نور هم وي په مثل د دې له دې سره (او په تصرف د دوی کې وي په قیامت کې)؛ نو خامخا به فدیه ورکړي دوی په هغو (ټولو سره؛ نو نه به خلاصیږي له عذابه)، دغه کسان مقرر دي دوی لره بد (سخت) حساب (چې نه به یې نیکي قبوله او نه به یې بدي محو کیږي) او ځای د هستوګنې د دوی دوزخ دی، او بد ځای د آرام دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنې دلته خو خیر دی په هر قسم چې وي تېریږي، لیکن په آخرت کې د دوی حالت به داسې پرېشانوونکی او ویروونکی وي، که د ګردې دنیا خزائن له نقده، له جنسه، له شرقه تر غربه، له شماله تر جنوبه، او په مثل د دې مذکورو

نور هم وي، له ده سره او دا ټول بيا په تصرف د کفارو کې شي په ورځ د قيامت، او غوښتنه او تمنا وکړي چې مونږ دغه ګرد د خپل ځان په فديه کې ورکوو چې د هغه په بدل کې له عذابه خلاص شو، او له دغې پرېشانۍ څخه نجات ومومو؛ نو له سره به يې دغه هيله (اميد) او ارمان په سر ونه رسيږي: «أنى لهم ذلک».

أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ٱلْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰٓ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩﴾

آيا نو هغه څوک چې پوهيږي په دې خبره چې بېشکه هغه (قرآن) چې نازل کړى شوى دى تاته له طرفه د رب ستا حق دى (رشتيا) په مثل د هغه چا دى چې دى ړوند وي (د زړه په سترګو ! يعنې نه دى د هغه په شان !) بېشکه خبره همدا ده چې پند اخلي (په دې قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسير: د مؤمن او د کافر د دواړو انجام بېل بېل د ذکر فرمايلو څخه وروسته تنبيه ورکوي چې داسې انجام د عين عقل او حکمت سره موافق دى، هيڅ يو عقلمن داسې نشي ويلى چې يو پوخ ړوند چې هيڅ څيز يې په نظر نه راځي، هم داسې خوشې چټي (بېکاره) په تياره کې لويږي او جيګيږي (وچتيږي)، او بودرې (ټکرې) خوري؛ له هغه سړي سره برابري کولى شي چې د هغه د زړه سترګې هم روښې وي، او په پوره بصارت او کامل بصيرت سره د حق له رڼا څخه مستفيد کيږي.

ٱلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ ٱللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ ٱلْمِيثَٰقَ ﴿٢٠﴾ وَٱلَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ ٱلْحِسَابِ ﴿٢١﴾

هغه کسان چې وفا کوي په عهد د الله باندې (چې په ورځې د ميثاق يې ورسره کړى دى) او نه ماتوي دوى (هغه) ټينګ عهد. او هغه کسان چې وصل کوي هغه (شى) چې امر (حکم) کړى دى الله په هغه سره داسې چې وصل دې کړى شي (چې د خپلوۍ پالنه له خپلوانو سره ده) او ويريږي دوى له عذابه د رب خپل او خوف کوي له بده حسابه (د قيامت).

تفسير: يعنې له الله تعالى سره هغه عهد چې په ازل کې شوى دى (يعنې د الست بربکم عهد) او پر هغه باندې پخپله د انسان فطرت شاهد دى، او هغه عهد چې د انبياوو عليهم السلام له ژبې اخيستى شوى دى، هغه ګرد دوى پوره کوي، او د هغه څخه هيڅ يو نه ماتوي، او هم بالذات پخپله په هيڅ يوه معامله کې چې له الله تعالى سره يا د ده له بندګانو سره يې تړي، مشروط په دې چې معصيت نه وي؛ له عهده مخالفت نه کوي، او هغه کسان چې وصل کوي هغه شى چې امر او حکم کړى دى الله په هغه سره داسې چې وصل دې کړى شي يعنې صلة الرحم کوي، يا خپل ايمان له عمل سره يا حقوق العباد له حقوق الله سره يو ځاى کوي، يا اسلامي اخوت ټينګ او قائم ساتي، يا د انبياوو عليهم السلام په منځ کې له سره تفريق نه کوي: چې يو مني په نبوت سره او بل ونه مني، او ويريږي له عذابه د رب خپل او خوف کوي له بده حسابه د قيامت، يعنې د الله تعالى د عظمت او جلال له تصوره ډاريږي.

وَٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّٰتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَٰمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ ۚ فَنِعْمَ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٤﴾

او هغه کسان چې صبر کوي لپاره د طلب د مخ د رب خپل (په مالي او جاني مصائبو يا د شرعي يا د جهاد په تکاليفو) او قائموي (سم اداء کوي) لمونځ، او نفقه کوي (لګوي په لاره د الله کې) ځينې له هغه (حلالو اموالو) نه چې ورکړي دي مونږ دوى ته: هم په پټه او هم په ښکاره، او دفع

کـوي دوی په نېکۍ سره بدي؛ دغه موصوف په دغو صفاتو شته دوی تـه (ښه) عاقبت د دار (د آخرت. چې) جنتونه دي د تل اوسېدلو، چې ننوځي به دوی په هغو کې، او هغه څوك چې صالح (مؤمن) وي له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادې د دوی (اګر که عمل یې د هغو په درجه نه وي) او پرښتې به ورننوځي له هرې دروازې (ماڼیو د دوی. او وایې به ورته چې) سلامتیـا دې وي پر تاسې په سبب د صبر کولو ستاسو (په طاعت او مصیبت او له معصیت)، نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت ستاسې دی).

تفسیر: یعنې پر مصائبو او شدائدو او د دنیا پر مکروهاتو یې صبر وکړ، له کومې سختۍ له وېرې د طاعت له لیارې څخه یې خپل پل غلط کښېښنبود، او د معصیت په لوري یې میلان ونه کړ، او دغه صبر او استقلال یې محض د الله تعالی سره د ملاقات او د لیدلو په خاطر او د رضاء او خوښۍ د حاصلولو لپاره وکړ، او د دې لامله یې ونه کړ چې په دنیا کې خلق ورته ډېر صابر او مستقل مزاج ووایي، او نه د دې لپاره یې وکړ چې غیر له صبر څخه بله څه چاره نه وه ورپاتې؛ نو مجبورا یې صبر وکړ، او د صابرانو په شان کښېناست.

او نفقه کوي لګوي په لاره د الله کې، د بدۍ ځواب په نېکۍ سره ورکوي، د سختې مقابله په نرمۍ سره ښکاره کوي، که د چا له لوري پرې ظلم او تېری وشي؛ نو دی ترې تیرېږي، وربخښي یې په دې شرط چې د هغه معافي څخه د بدۍ د ترقۍ اندېښنه نه وي، له بدۍ څنې ځان ژغوري (بچ کوي) او نیکي غوره کوي، که کله ترې کوم بد کار صادر شي؛ نو د هغه په مقابل کې ښه کار کوي، یعنې ترې توبه وباسي، او د هغې ګناه په عبادت او سخاوت سره تلافي هم کوي؛ نو د دې حسنه وو اعمالو کوونکي لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کیږي.

﴿يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ﴾ الآیه ـ یعنې چې په همغه جنت کې به همېشه اوسېږي، او پرښتې به ننوځي پر دوی سره له تحائفو او زیري د رضوان له هرې دروازې د ماڼیو د دوی، او وایې به ورته چې: سلامتیا دې وي پر تاسې په سبب د صبر کولو ستاسې په طاعت او مصیبت او له معصیته، نو ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت ستاسې دی.

د «آباء ـ پلرونو» لفظ یې تغلیبًا ویلی دی، چې په هغه کې امهات ـ میندې هم شاملې دي، د جنت د زیري دغه زیات بشارت یې هم واوروه؛ چې داسې کاملینو ته د هغو پاس بیان شوی، ښو خویونو او خصالو په بدل یو دغه نعمت او خوشالي به هم حاصل وي؛ چې دوی سره له خپلو هغو میندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چې د خپل ایمان او نېکۍ لامله د جنت د دخول لایق شوي وي؛ ګرد سره یو ځای کیږي، تر دې که د دغو متعلقینو د کوم یو رتبه کمه هم وي؛ نو حق تعالی پخپلې مهربانۍ سره د هغه رتبه هم لوړوي (اوچتوي)، او دغه کامل سرې سره یې نژدې کوي، لکه چې په (۲۷) جزء د «الطور» سورت په (۲۱) آیت اوله رکوع کې راغلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾.

له دې نه معلومه شوه چې بې له ایمان او بې له صالح عمله محض د کاملینو قرابت کافي نه دی، هو ! که ایمان او صالح عمل موجود وي؛ نو د قرابت له تعلقه د درجاتو ترقي ممکنه ده، والله أعلم.

وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ ۙ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾

او هر هغه کسان چې ماتوي دوی عهد د الله وروسته د محکموالي د هغه (په قبول او اقرار سره) او پرې کوي دوی هغه شی چې امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چې وصل دې کړی شي، او فساد کوي دوی په ځمکه کې (په کفر او ظلم سره)؛ دغه کسان شته دوی ته لعنت لرې والی له رحمت د الله (دنیوي عذاب)، او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چې اور دی).

تفسیر: د سعداوو او نېکبختانو په مقابل کې دلته د اشقیاوو عادات او خصال او د دوی آخري پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی، د اشقیاوو کار دا دی چې له الله تعالی سره بد عهدي کوي، د هغو شیانو د وصل او پیوند کولو حکم چې صادر شوی وي؛ هغه ماتوي، په ملک کې د فتنې او فساد اور اچوي، پر خپل ځان او نورو باندې له ظلم کولو څخه لاس نه اخلي، همدغه خلق دي چې د الله تعالی له رحمته لرې غورځولي شوي دي، او له ډېرو بدو ځایونو څخه یو ځای ته رسېدونکي دي.

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ وَفَرِحُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿۲۶﴾

الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي د (فراخی یې) او تنګوي (یې پر هغه چا چې اراده وفرمايي د تنګولو یې)، او خوشاله دي (کفّار) په دې ژوندون لږ خسیس، او نه دی دا ژوندون لږ خسیس په (مقابل د) آخرت کې مګر لږ متاع (حقیر مال).

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿۲۷﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه ده رالېږلې شوې پر دغه (محمد) باندې (هغه معجزه په نبوت د ده چې مونږ یې وغواړو) له (طرفه) د رب د ده؟ ووايه (ای محمده دوی ته) بېشکه الله ګمراه کوي هغه څوک چې اراده وفرمايي، او هدايت کوي په طرف خپل (سمه صافه لاره ښيي بې د ليدلو د آيت) هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسیر: مشرکینو په سلهاوو معجزې او نښې کتلې، مګر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوښتل چې هغه معجزه او نښه چې مونږ یې غواړو؛ راوښیه ! مثلاً د مکې معظمې غرونه څمونږ له شاوخوا څخه لرې کړه ! چې د کرلو او زراعت لپاره څه وسعت پیدا شي، یا ځمکې څیرې کړه چینې او ویالې راوبهوه ! یا څمونږ پخواني مشران بیا راژوندي کړه ! او له مونږ سره یې په خبرو او اترو راوله.

الغرض کومه داسې یوه معجزه راوښیه چې مونږ په ایمان راوړلو باندې مجبور کړي، نو د هغه ځواب داسې ورکوي چې بېشکه الله تعالی د داسې معجزې او نښې پر ښوولو قدرت لري، لیکن د ده حکمت او عادت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ستاسې د داسې غوښتنې تکمیل وکړي، د انبیاوو علیهم السلام د تصدیق لپاره هومره چې ضرورت دی؛ له هغه څخه زائدې نښې او معجزې درښوولې شوي دي، او درښوولې کیږي، د نورو سلهاوو معجزاتو څخه سترګې واړوئ، یواځې همدغه پاک قرآن د نبي الله د صداقت یو عظیم الشأن نښان دی، کله چې تاسې سره د دغو د لیدلو سره پر سمه لار رانغلئ، او د حق په لوري مو رجوع ونه کړه؛ نو معلومه شوه چې سم له قدیمي قانون سره د پاک الله مشیئت پر هم دې خبرې تللی دی، چې تاسې په همغه چې تاسې غوره کړې لاره چې ګمراهي ده؛ خوشي کړي، بلا شبهه تاسې سره له دومره لويې معجزې او نښې د لیدلو سره بیا هم ایمان نه راوړئ، او د هغه په لوري رجوع نه کوئ.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ؕ

(دغه رجوع کوونکي) هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی او ارام نیسي زړونه د دغو په ذکر د الله سره،

تفسیر: دا د الله تعالی په طرف د رجوع کوونکو بیان دی، یعنې د چا چې د ایمان دولت په برخه کیږي؛ نو له ذکر الله یعنې د الله تعالی له یاده اطمینان او ډاډینه (سکون) حاصلوي، ځکه چې له ګردو څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی: ﴿اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ﴾ چې د هغه په لوستلو په زړونو کې د یقین کیفیت پیدا کیږي، او شیطاني شبهات او وسوسې لرې

کیږي، او سکون او اطمینان ور میسر کیږي، له یوه جانبه که د الله تعالی عظمت او مهابت په زړونو کې خوف او خشیت پیدا کوي؛ نو له بله طرفه د رب العالمین لا محدود رحمت او مغفرت د قلبي سکون او راحت سامان وررسوي.

الغرض د دوی زړونه له هر لوري څخه مات وي، او یواځې د پاك الله په لوري ګرځي، او د همغه په لویي او قدرت باندې ځان سپاري، او د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول دنیوي وحشت او وېره ورکه کوي.

﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ۝٢٨﴾

واورئ خبردار شئ ! چې په ذکر د الله سره مطمئن کیږي ارام نیسي زړونه (د مؤمنانو).

تفسیر: یعنې دولت ـ حکومت ـ منصب ـ جایداد او د فرمایشي معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقي سکون، اطمینان او ارام نشي یو ځای کولی، یواځې له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق راحاصلیږي، چې له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لرې کیږي.

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ۝٢٩﴾

هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) طوبی (ښه حال) دی دوی ته، او ښه ځای د هستوګنې (جنت) دی.

﴿كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ ۚ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ۝٣٠﴾

همدارنګه (لکه چې مو لیږلي وو انبیاء پخوا له تا) لیږلی یې مونږ ته (ای محمده !) په داسې یو امت کې چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دې نه ډېر امتونه، چې ولولې ته پر دوی هغه (قرآن) چې وحي کړې ده مونږ تاته، حال دا چې دوی کافران دي په رحمان، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې دغه (رحمن) رب ځما دی، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مګر یواځې همدی دی، پر همده توکل کړی دی ما او خاص همده ته بیا ورتله او رجوع زما دي.

تفسیر: یعنې ای محمده صلی الله علیه وسلم ! ستا ټاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندې کومه عجیبه او نوې خبره نه ده، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوي دي، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چې د هغو مکذبینو شوې ده؛ ښایي چې هغه احوال دي د دغو خلقو تر نظر لاندې هم وي.

﴿وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ﴾ «حال دا چې دوی کافران دي په رحمان باندې»، یعنې «رحمن» په خپل کامل رحمت دغه عظیم الشأن قرآن نازل کړی دی، ﴿الرَّحْمَٰنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم ! رحمة للعالمین ګرځولئ او لیږلی یې، مګر دوی سختې ناشکرۍ او د نعمت کفران ته ملاوې تړلې دي، د «رحمن» د حق منلو څخه منکران شوي دي، بلکه د «رحمن» او «رحیم» له نامه څخه هم سخت وحشت خوري او ترپې ترهیږي، نو ځکه د «حدیبیه» په صلحنامې (روغلیکه) کې دوی پر ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ لیکلو باندې جګړې کولې.

﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ﴾

او که په تحقیق یو قرآن (داسې وی په عالم کې چې) روان کېدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه، یا څیرېدلی ټوټې ټوټې کولی شو پرې ځمکه، یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مړي؛ (نو بیا

به هم ایمان نه وو راوړی دوی)، بلکه خاص الله ته دی (اختیار د دې) امر ټول (او الله یې کولی شي هر کله چې اراده وفرمایي).

تفسیر: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی، لکه چې په یو حدیث کې پر «زبور» شریف د قرآن د لفظ اطلاق شوی دی، یعنې که کوم داسې یو کتاب لېږلی کېدی چې په هغه سره ستاسې د غه غوښتلې شوې معجزې او نښې پوره کېدی؛ نو هغه به پر ته (علاوه) له همدغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کېدی شو، همدغه قرآن عظیم دی چې په روحاني ډول سره د غرونو په شان وچ کلك خلق یې له خپلو ځایونو څخه وخوځول، د بنیادمانو د زړونو ځمکې یې څیرې کړه، او د الله تعالی د معرفت چینې یې ورڅخه راوبهولې، او د وصول الی الله لارې یې د کلونو په ځای په څو شېبو (لحظو) کې پر دوی پرې کړې، په مړو قومونو کې او په مړو زړونو کې یې د ابدي ژوندون روح ورننه ایسته، کله چې له داسې لوی قرآن څخه تاسې ته شفاء او هدایت روزي نه شو، نو فرض یې کړئ که ستاسې د غوښتنې سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادي او حسي ډول (طریقه) سره هم هغه ګرد (ټول) شیان تاسې ته دروښیي، چې تاسې یې غواړئ؛ نو بیا هم له تاسې داسې هیله (ارزو) او امید نشي کېدی، چې تاسې به ایمان راوړئ.

أَفَلَمْ يَاْيْـَٔسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا ۗ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

آیا لا نا امیده شوي نه دي هغه کسان چې ایمان لرونکي دي (له ایمان د دغو کسانو په داسې حال کې چې دغه مؤمنان پوهیږي) که اراده فرمایلې وی الله (د هدایت د ټولو خلقو)؛ نو خامخا به یې هدایت فرمایلی وو ټولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړي مګر هغه چې الله اراده د ایمان راوړلو یې وفرمایي)، او همېشه هغه کسان چې کافران شوي دي؛ رسیږي دوی ته په سبب د هغو عملونو چې کړي دي (د عناد او تکذیب نه) زړه ټکوونکی یا خوځوونکی عذاب، یا چې ښکته شي (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدې کورونو د دوی ته تر هغه پورې چې راشي وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین)، بېشکه چې الله هیڅبرې نه کوي خلاف له وعدې (خپلې).

تفسیر: یعنې دغه د مکې معظمې کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راړونکي نه دي، دوی خو به داسې هغه ومنې چې برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاوخوا خلقو ولویږي، او دوی د هغه د لیدلو څخه عبرت حاصل کړي، مثلاً په جهاد کې د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سرې مړه شي، یا یې څه سرې بندیان شي، او څه یې د څه نورو مصائبو په منګولو کې ولویږي، دغه سلسله به تر هغه وخته پورې دوام ولري چې د پاك الله وعده پوره شي، یعنې مکه معظمه فتحه شي، او «جزیرة العرب» د شرك له ګندګی څخه پاکه او صافه شي، بېشکه د الله تعالی وعده قاطعه او یقیني ده، او هرومرو (خامخا) پوره کېدونکې ده.

ځینو مفسرانو په ﴿أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ﴾ کې د رسول الله په لوري خطاب منلی دی، یعنې چې تاسې د دوی کلي ته نژدې ورښکته شئ، لکه چې په «حدیبیه» کې وشو، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» څخه به هغه سرایا مراد وي؛ چې په هغوی کې رسول الله مبارك صلی الله علیه وسلم بالذات شرکت فرمایلی دی، له ځینو اسلافو څخه منقول دي چې دغه آیت د ګردو کفارو په حق کې عام دی، او په مکیانو (مکې والاوو) پورې څه تخصیص نه لري، والله أعلم.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق مسخرې کړی شوې وې له (نورو ډېرو) رسولانو پخوا له تا نه (لکه چې ستا قوم په تا پورې کوي)؛ نو مهلت مې ورکړی وو هغو کسانو ته چې کافرانو شوي وو (پس له

تمسخره څه مدت په عشرت کې)، بیا مې ونیول دوی (په عذاب سره)، نو څرنګه به وو عقوبت (عذاب څما یعنې ډېر سخت وو).

تفسیر: یعنې که په سزا رسېدلو کې څه ځنډ وشي؛ نو داسې مه ګڼئ چې نجات مو وموند، پخوانیو مجرمینو ته هم ړومبی مهلت ورکړی شوی وو، بیا کله چې ونیول شول؛ نو وګورئ چې په داسې بده ورځ اخته شول، چې تر ننۍ ورځې پورې د دوی د تباهی او بربادۍ قصې د خلقو پر ژبو باندې جاري دي.

أَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ ۗ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَآءَ قُلْ سَمُّوهُمْ

آیا نو هغه ذات چې وي دی ولاړ (ساتونکی) پر هر نفس (صالح او طالح باندې) سره له هغه عمل چې کړی وي (او په جزا یې هم رسوي؛ دا داسې دی لکه هغه څوک چې داسې نه وي؟ بلکه داسې نه دی !)، او ګرځولي دي (کفارو) الله ته شریکان، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې واخلئ نومونه د دوی (او اداء کړئ صفتونه د دوی چې آیا مستحق د عبادت او شرکت دي که نه دي؟).

تفسیر: یعنې هغه الله چې د هر انسان هر عمل په هر وخت کې لیدی شي، او هر شی د ده تر کتنې لاندې دی، او یوه شیبه (لحظه) له هیڅ شي نه نه غافلیږي، که څوک لږ څه شرارت هم وکړي، په همغه وخت کې یې جزا ورکوي، او هم ورته تنبیه ورکولی او په سزا یې رسولی شي، نو آیا مجرم له دې نه ځان خلاصولی شي؟ او چېرې تښتېدلی شي؟ آیا «العیاذ بالله» د ده مثال د هغو تیږو (ګټو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کېدی شي، چې دوی نه لیدلی شي، او نه او ورېدلی شي، او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع کولی شي، او نه څه ګټه (فائده) وررسولی شي، او نه یې څه اختیار شته، ډېر تعجب دی، چې د داسې واحد او احد له موجودیت سره دوی د داسې عاجز او حقیر مخلوق په مخ کې ولې سر ښکته کوي؟.

﴿قُلْ سَمُّوهُمْ﴾ یعنې لږ څه خو وړاندې لاړ شئ، او د دغو شریکانو نومونه خو واخلئ ! او سراغ او پته یې راوښیئ ! آیا د پاک الله د دغو صفاتو له اورېدلو څخه چې پاس مو واورېدل؛ کوم حیاء داره سړی به د هغو تیږو (ګټو) نوم هم اخیستی شي ! او که کوم مشرک له بې حیایي څخه د «لات» او «عزی» نوم واخلي؛ نو آیا کوم عاقل به په هغه لوري التفات هم کولی شي؟.

أَمْ تُنَبِّـُٔونَهُۥ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى ٱلْأَرْضِ أَم بِظَٰهِرٍ مِّنَ ٱلْقَوْلِ ۗ

بلکه آیا خبر ورکوئ تاسې الله ته په هغه باطل معبودانو چې نه دي معلوم الله ته په ځمکه کې (یعنې نشته، که وي؛ نو معلوم به وو الله ته)، بلکه (مسمّی کوي دوی شرکاء) په ظاهره وینا سره (بې له اعتباره د معنی)؛

تفسیر: یعنې پاک الله ته د ټولې ځمکې په مخ کې د خپل الوهیت هیڅ یو شریک او حصه دار نه دی معلوم، ځکه چې هغه خو له سره نشته، چې معلوم وی نو آیا تاسې هغه ته داسې شی ښوولی شئ؛ چې ده ته نه دی معلوم؟ العیاذ بالله.

﴿أَم بِظَٰهِرٍ مِّنَ ٱلْقَوْلِ﴾ پخوا یې وفرمایل چې: د دغو شرکاوو خو لږ څه نومونه راوښیئ ! بیا یې تنبیه وفرمایله چې د هغه شي چې په واقع کې له سره ثبوت نشته؛ نو تاسې به یې نوم څرنګه اخیستی شئ؟ اوس دا راښیي چې د کوم څیز پاک الله ته شریک پیدا کول تش الفاظ محض او یو غږ دی، چې د هغه لاندې هیڅ حقیقت نشته، له مجردو ظنونو او تخمینونو او باطلو اوهامو څو بې معنا الفاظ له سره بامعنی نه شي کېدی.

بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوْا عَنِ السَّبِيْلِ ۗ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۳۳﴾

(داسې نه دي) بلکه ښايسته کړى شوى دى هغو کسانو ته چې کافران شوي دي مکر دروغ د دوى، او بند (او اړولي) شوي دي دوى له سمې لارې (د دين څخه)، او هر څوک چې ګمراه کړي الله (هغه لره)؛ نو نشته ده لره هيڅ لارښوونکى (د سمې صافې لارې).

تفسير: يعني هر هغه چا ته چې الله تعالى د هدايت توفيق ور نه کړي؛ دى به څوک په سمه لاره راوستى شي؟ ! او الله تعالى همغه ته توفيق ور په برخه کوي چې پخپل اختيار د هدايت وروښه پر خپل ځان نه تړي.

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ ۚ وَمَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ وَّاقٍ ﴿۳۴﴾

شته دوى ته عذاب په ژوندانه لږ خسيس کې (په قتل، حبس، قحط او نورو ربړو «تکليفونو» سره)، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دى (له عذابه د دنيا)، او نه به وي دوى ته له عذابه د الله څخه هيڅ ساتونکى.

تفسير: يعني مقرر دي کافرانو ته دنيوي عذابونه د مجاهدينو په لاسونو يا بلا واسطه د الله تعالى له طرفه، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دى، او نه به وي دوى ته له عذابه د الله تعالى څخه هيڅ ساتونکى، يعني بې له سزا ورکولو څخه به يې نه پرېږدي، نو بيا د هغه ځاى د سزا ورکولو څخه يې څه پوښتنه کوئ؟.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ۗ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۗ اُكُلُهَا دَآئِمٌ وَّظِلُّهَا ۗ

مثال (صفت) د جنت هغه چې وعده کړى شوې ده (په هغه سره) پرهيزګارانو ته (دا دى چې) بهيږي (همېشه) له لاندې (د باغونو او ماڼيو) د هغه ويالې، مېوې د هغې به همېشه (بې انتهاء بلا انقطاع) وي، او سورى د هغه (به هم همېشه وي بې زواله).

تفسير: چې د هغه هيڅ نوعه هيڅکله نه ختميږي، او تل به همغه شى وررسيږي چې دى يې وغواړي: ﴿لَّا مَقْطُوْعَةٍ وَّلَا مَمْنُوْعَةٍ﴾ (د الواقعه سورت اوله رکوع، ۳۳ آيت، ۲۷ جزء).

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِيْنَ اتَّقَوْا ۖ وَّعُقْبَى الْكٰفِرِيْنَ النَّارُ ﴿۳۵﴾

دا (جنت) عاقبت (او مرجع) دى د هغو کسانو چې پرهېزګاري کوي، او عاقبت د کافرانو اور (د دوزخ) دى.

تفسير: يعنې په دغه آيت کې د أهل الحق او د أهل الباطل خاتمه او انجام يو د بل په مقابل کې سره بيان وفرمايه، وبضدها تتبين الأشياء.

وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَفْرَحُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُّنْكِرُ بَعْضَهٗ ۗ قُلْ اِنَّمَآ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَآ اُشْرِكَ بِهٖ ۗ اِلَيْهِ اَدْعُوْا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿۳۶﴾

او هغه کسان چې ورکړى دى مونږ دوى ته کتاب (او بيا يې اسلام هم راوړى دى)؛ خوشاليږي په هغه (قرآن) چې نازل شوى دى تاته او ځيني له فرقو (د اهل الکتاب) څخه هغه دي چې نه مني ځينې احکام د دې قرآن، ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشکه امر (حکم) شوى دى ماته په دې

چې عبادت کوم زه د الله، او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوك په عبادت کې)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص همده ته دي ورتله (ځما او د ټولو په آخرت کې).

تفسیر: هغوی ته چې اوس قرآنکریم ورکړی شوی دی یعنې مسلمانان، او هغوی ته چې پخوا له دې نه تورات ـ انجیل او نور ورکړی شوي دي یعنې یهودان او نصرانیان؛ د هغه شي د اورېدلو ځخه خوشالیږي چې پر تاسې نازل کړی شوی دی، د مسلمانانو خوښېدل خو ظاهر دي چې دوی همدغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجي) ګڼي، باقي په یهودو او نصاراوو کې هغه خلق چې اهل العلم او د انصاف خاوندان او في الجمله حق منوونکي وو؛ نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرّت موقع وه، ځکه چې هغوی به لیدل چې لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلي کتابونو په تصدیق او د انبیاوو په تعریف او تعظیم کې رطب اللّسان دی، بلکه د رښتینو احبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کې معروض شوی دی.

﴿ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا﴾ (د المائدې سورت ۱۱ رکوع)، لکه چې همداسې قسم منصف او حق خوښوونکي یهود او نصاری بالآخره په اسلام سره هم مشرّف شول.

﴿وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ﴾ یعنې یهود او نصاری، یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دي چې له پاك قرآن ځخه ځکه ناخوښ دي؛ چې دوی د دې قرآن د ځینو شیانو ځخه انکار کړی دی، او دا همغه شیان دي چې د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراوو او أهواؤو په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمایلی دی.

وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنٰهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ۚ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا وَاقٍ ﴿۳۷﴾

او لکه (چې نورو انبیاوو ته پخوا مو کتابونه لیږلي وو په ژبو د قومونو د دوی؛) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربي ژبه، او قسم دی که متابعت وکړې ته (ای محمده !) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چې راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی)؛ نو نه به وي تاته له جانبه د الله ځخه هیڅ ولي (یار مددګار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله).

تفسیر: یعنې لکه چې ړومبی پخواني کتابونه رالیږلي شوي دي؛ په دغه وخت کې دا قرآن رانازل کړ شو، چې پر لوړ (اوچت) او عظیم الشأن معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخري فیصله کوونکی دی، بیا همغسې چې هر نبي ته په همغه ژبه کې کتاب ورکړی شوی دی چې د هغه قومي ژبه ده، همداسې محمد عربي صلی الله علیه وسلم ته هم عربي قرآن ورکړی شوی دی، بلا شبهه د دې عظیم الشأن قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښایي په همداسې یوې ژبې نازلېده چې نهایته بلیغه ـ وسیعه ـ جامعه ـ منضبطه ـ واضحه او پر مغزه وي، او د پر شوکت توب لامله د «أم اللغات وملکتها» د صفت وړه او مستحقه وي.

﴿وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُمْ﴾ الآیه ـ یعنې د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوې ذرې په قدر پروا مه کوئ، هغه کامل او عظیم عالم چې الله تعالی تاته درکړی دی؛ د همغه متابعت کوئ ! که بالفرض د دې خلقو د دغو غوښتنو په لوري متمائل شوئ؛ نو د هغه له وبال ځخه به دې ځوك وژغورلی (بچ کړی) شي؟ دغه خطاب د حق ګردو (ټولو) طالبانو ته دی، اګر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده، په صواب لکه چې پخوا له دې نه په څو نورو ځایونو کې د ده اشباه او نظائر تېر شوي دي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَّذُرِّيَّةً ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿۳۸﴾

او خامخا په تحقیق لیږلي وو مونږ ډېر رسولان (انسانان) پخوا له تا نه (لکه چې رالیږلی مو یې ته) او ورکړي وو مونږ دوی ته ښځې او اولادونه، او نه ښاییږي لپاره د هیڅ رسول (او نه توانیږي) دا کار چې راوړي داسې یوه معجزه (چې خلق یې غواړي) مګر په اذن د الله سره، لپاره د هر وخت او حادثې یو حکم دی (چې پخپله نېټه همغسې کیږي).

تفسیر: یعنې عربي رسول ته نوې کتاب او نوي احکام ورکول او مبعوثول کومه نوې او عجیبه خبره ده؟ چې دومره حجّتونه پیدا کوي؟ آخر مونږ پخوا له دې نه هغه انبیاء علیهم السلام چې لیږلي دي، هغوی د اسمان پرښتې نه وې، او د همدې دنیا له هستېدونکو څخه انسانان وو، چې ډوډۍ به یې خوړه او خپل ګرد ضروریات به یې پخپلو لاسونو سره پوره کول، او د ښځو او ووړکیو خاوندان به وو، په دوې کې هیڅ یوه د دې خبرې قدرت نه درلود؛ چې هرومرو همغه خلقو ته وروښیي چې هغوی یې غواړي، بلکه د موجوده رسول الله په شان هر شي کې د پاك الله تعالی اذن ته منتظر وو، او همغه معجزې به یې ورښوولې، او همغه احکام به یې اورول چې دهغه اذن د الله تعالی له درباره کېده.

بیا کله چې هر نبي د خپلې زمانې سره مناسب احکام راوړي، صداقت ورښوولو لپاره د عمومو د غوښتنو تکمیل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وي، او نه یې خپل ځان د بشریه وو حوائجو او معاشرتي تعلقاتو څخه بې پروا او پورته ظاهر کړی وي، نو د همدغو شیانو موجودیت په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم کې د دوی له نبوت څخه د انکار دلیل څرنګه کېدی شي؟.

يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَآءُ وَيُثْبِتُ ۚ وَعِنْدَهٗۤ اُمُّ الْكِتٰبِ ﴿۳۹﴾

محوه کوي الله هغه چې اراده وفرمایي (د محوه کولو یې) او ثابتوي (هر هغه چې اراده وفرمایي د اثبات یې)، او په نزد د الله اصل د هر کتاب (چې لوح محفوظ) دی (چې هر شی په کې لیکلی شوي دي).

تفسیر: یعنې سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخیت ـ یا د هر حکم د دوام اراده چې وفرمایي ـ او هر قوم د محوه کولو، او د هغو په ځای د بل قوم د درولو ـ او د هغو اسبابو د تاثیر د بدلولو، او د هغو وسائلو د تاثیر د پرېښوولو ـ او سره د موجودیت د شرائطو د یوې وعدې اظهار او بې د شرائطو له موجودیت د بلې وعدې د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبدیل او تغییر، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده په لاس کې دی، د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کې دي، او د ګردو تفصیلاتو او دفاترو اساس ته ښایي چې «أم الکتاب» ووایه شي.

وَاِنْ مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿۴۰﴾

او که وښیو مونږ خامخا تاته (په حیات ستا کې) ځینې له هغه (عذابه) چې وعده یې کوو مونږ له دغو (کفّارو) سره (د دې عذاب) یا که وفات کړو مونږ تا (په خوا له دې تعذیبه د کفارو؛ نو پر تا څه ملامتیا نشته)؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې په تا رسونه د پیغامونو (او بیانول د احکامو) دي، او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسیر: یعنې هغه وعده چې مونږ له دوی سره کړې ده؛ مونږ اختیار لرو چې له هغو ځینې اوس ستاسې په ژوندون پوره کړو، یا ستاسې له وفاته یې وروسته ظاهره کړو، نه ښایي چې تاسې د هغو د ظهور په فکر کې ولوېږئ، او نه هغو خلقو

لره لازم دي چې د دغه تأخير او امهال له ليدلو څخه بېفکره شي، د الله تعالی په علم کې د هر شي لپاره مناسب وخت مقرر دی، چې د هغو په رسېدلو سره هغه خامخا ښکارېږي، تاسې د خپل تبليغ فريضه اداء کړئ، د مکذبينو حساب مونږ پخپله ګورو او خلاصوو يې.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾

آيا نه ګوري (کفّار) چې په تحقيق راځو مونږ ځمکې (د دوی) ته چې کموو يې (فتحه کوو يې مسلمانانو ته) له څنډو (غاړو) د دې، او الله حکم کوي (په هر څه چې اراده وفرمايي)، نشته هيڅوک رد کوونکی لپاره د حکم د الله، او الله ډېر ژر حساب کوونکی دی.

تفسير: يعنې د مکې معظمې د ځمکې په شاوخوا کې د اسلام اثر خورېږي، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمېږي، د لويو لويو قبائلو او اشخاصو په زړونو کې د اسلام نور او تأثير ځای نيسي، د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کې مفتوح شوي دي، همداسې مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو، او قوت او قدرت يې کموو، نو آيا دغه روښانه آثار دغو مکذبينو ته دا نه ورښيي چې د پاک الله فيصله د دوی د مستقبل په متعلق شوې ده، يو عقلمن سړی پر دې ښه پوهېږي په هغه تګ چې نن اسلام پرې پر مخ ځي، د هغه مخه هيڅ يو طاقت نشي نيولی، لهذا د خاتمې خير او ښېګڼه په همدې کې ده چې هغه راتلونکې شي، راغلې او واقعې وګڼی شي.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا ۖ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾

او په تحقيق مکر فرېب کړی وو (له خپلو انبياوو سره) هغو (کفارو) چې پخوا له دغو څخه وو (لکه چې دغه کفّار مکر کوي له تا سره ای محمده !)؛ نو خاص الله لره دي چلونه ټول، معلوم دی الله ته هر هغه (ښه او بد) چې کوي يې هر نفس، او ژر به پوه شي کفّار چې چاته به وي (ښه) خاتمه د دار (د آخرت).

تفسير: يعنې که د پاک الله اراده نه وي؛ نو ګرد مکر او فرېب بې اثره پاتې کيږي، يا دا چې الله تعالی د دوی هغه ګرد فرېب او مکر ماتوي، «مکر» په اصل کې خُفيه تدبير ته وايي، که د بدی لپاره وکړی شي بد دی، او که د ښو چارو او د بدی د لرې کولو لپاره وکړ شي؛ ښه دی، يعنې دوی په پټه پټه سره ناپاکه چلونه وکړل، ليکن د الله تعالی چل پر ګردو باندې غالب شو، او سرچپه (الټه) هغه ګرد چلونه پر دوی باندې غورځوي، ﴿وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ﴾ (۲۲ جزء د فاطر سورت (۴۳) آيت (۵) رکوع).

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

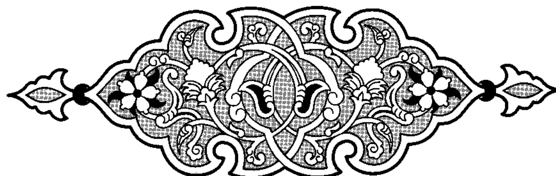
او وايي هغه کسان چې کافران دي (تاته ای محمده !) چې نه يې ته لېږلی شوی (د الله له لوري په نبوّت سره)، ووايه (ای محمده ! دوی ته) بس کافي دی الله شاهد په منځ ځما او ستاسې او بل (کافي دی په شاهدۍ کې) هغه څوک چې په نزد د ده علم د کتاب دی.

تفسير: يعنې ستاسې له تکذيب څخه هيڅ نه کيږي، ځکه چې الله قدوس ځما د صداقت لويې لويې نښې درښيي، قرآن کريم چې د الله تعالی کلام دی لکه چې پخپل کلام الله توب باندې شهادت ورکوي؛ همداسې ځما د نبوّت پر حقانيت هم شاهد دی، که سترګې وغړوئ؛ نو په سختو ناموافقو حالاتو کې د صداقت په داسې ښه شان سره خورېدل، او د

دښمنانو تر زړونو پورې دغه خپل اثر غورځول، او د دروغو مغلوب او مقهور کېدل، او په يوه لوري سره غونډېدل او د اسلام نور موفقيت د الله تعالى له جانبه څما پر حقانيت باندې ښكاره دليل او شهادت دى.

﴿وَمَنۡ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلۡكِتَٰبِ﴾ - «او بل كافي دى په شاهدي كې هغه څوك چې په نزد د ده دى علم د كتاب»، يعنې هغه څوك چې د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانيت مطلع دي؛ دى هم د دې شاهد دى چې ما له خپله ځانه څه دروغ نه دي جوړ كړي، لكه اهل د بلاغت او فصاحت له مؤمنانو، او هم هغه كسان لكه عبد الله بن سلام او ملګري د دوى، چې له پخوانيو سماويه وو كتابونو -او د هغو له وړاندوينو څخه اطلاع لري؛ د هغو زړونه ګواهي وركوي چې محمد صلى الله عليه وسلم له همغو وړاندوينو سره سم تشريف راوړى دى، چې په سلهاوو كلونو پخوا له دې نه موسى او عيسى عليهما السلام فرمايلې وې.

تمت سورة الرعد بعون الله وحسن توفيقه.

سُوْرَةُ إِبْرَاهِيْمَ

«د ابراهیم سورت مکي دی، پرته له (۲۸) او (۲۹) آیتونو څخه چې مدني دي، (۵۲) آیته او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۴) او په نزول کې (۷۲) سورت دی، وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓرٰ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۙ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۙ﴿١﴾
اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَوَيْلٌ لِّلْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيْدِ ۙ﴿٢﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَحِبُّوْنَ الْحَيٰوةَ
الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۗ اُولٰٓئِكَ فِيْ ضَلٰلٍ ۢ بَعِيْدٍ ﴿٣﴾

(دا قرآن) یو کتاب دی چې نازل کړی (لېږلی) دی مونږ تا ته لپاره د دې چې راوباسې خلق (په دې کتاب سره) له تیارو د کفر څخه رڼا د ایمان ته، په اذن د رب د دوی (طرف د) لارې د هغه الله ته چې ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه تل ثنا ویلی شوی دی (په محامدو). هغه الله چې خاص ده ته دي هر څه چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو) او هر هغه چې په ځمکه کې دي (له سُفلیاتو سره د اسمانونو او د ځمکو)، او خرابي (عذاب، مصیبت، اور) ده لپاره د کفارو له عذابه سخته. هغه کفار چې خوښوي (او غوره کوي له ډېره حماقته) ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوي (خلق) له لارې د الله (چې دین او متابعت د رسول الله دی)، او لټوي دوی دغې لارې ته کوږوالی؛ دغه کسان په ګمراهۍ لرې کې دي (له حقه).

تفسیر: یعنې د دې کتاب د شان عظمت له دغې خبرې څخه ښايي وکړ شي؛ چې مونږ د هغه نازل کوونکي یو، او ستاسې په شان یو رفیع الشان شخصیت د هغه حامل او راوړونکی دی، او مقصد یې هم دومره اعلی او ارفع دی؛ چې له هغه څخه بل لوړ او لوی مقصد نشي جوړېدی، او هغه دا دی چې د الله تعالی په حکم او توفیق د تمامې دنیا خلق اعم له دې نه چې عرب وي یا عجم - تور وي که سپین - مزدور وي که په شتو معمور - پاچا وي که رعایا؛ ګرد سره د جهالت له لوګیو، دوړو، او خاورو څخه راویستل، او د ایمان او ایقان په رڼا کې د درولو کوښښ کولی شي.

﴿اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ﴾ یعنې د صحیح معرفت په رڼا کې پر هغې لارې لاړ شئ چې د زبردست او غالب او په ستایلو شویو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالک الملوک الله له جانبه ښوولې شوې ده، او د ده د رضاء تر مقام پورې رسوونکې ده.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۗ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۗ
وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٤﴾

او نه دی لېږلی مونږ هیڅ رسول مګر خو په ژبه د قوم د ده لپاره د دې چې بیان کړي دوی ته (امر او نهي د الله)، نو ګمراه کوي الله هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (د ګمراهۍ يې)، او هدایت کوي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (دهدایت یې)، او همدی ښه قوي غالب دی (په انفاذ د احکامو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني همغسې چې مونږ تاسې ته د خلقو د هدايت لپاره دغه عظيم الشان کتاب عطا فرمايلی دی؛ پخوا له دې نه هم په هره زمانه کې مونږ د هدايت وسائل خلقو ته ورلېږلي او رسولي دي، کله چې له طبيعي ترتيب سره موافق د هر نبي ړومبنی مخاطب د هغه قوم خلق وي چې په دوی کې هغه نبي مبعوثيږي؛ نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحي لېږله کيږي، څو د الله تعالی د احکامو په پوهولو کې پوره سهولت او اساني وي.

د نبي کريم عليه السلام په امت دعوت کې اګر که د جهان ګرد انسانان او پيريان شامل دي؛ خو بيا هم په هغه قوم کې چې دوی مبعوث شوي دي؛ د هغوی قوم ژبه عربي وه، او د طبيعي ترتيب په موافق د هدايت د شيوع همدغه يو صورت مقدر وو، چې د دوی ړومبني مخاطبين او مقدم زده کوونکي په داسې سهولت او ښه والي سره په قرآني تعليماتو او حقائقو باندې وپوهيږي؛ چې ښه يې په ياد او محفوظ کړي، څو د دوی په ذريعه د عالم تمام اقوام او راتلونکي نسلونه درجه په درجه په قرآني رنګ سره رنګ کړی شي، لکه چې همداسې هم وشو، عربو د خپل نبي په صحبت پخپل قومي ژبې کې چې له هغه سره دوی بېحده مينه، محبت او صميميت درلوده؛ پر قرآني علومو پوره علم او پوهه حاصله کړه، بيا دوی په مشرق او مغرب کې خواره شول، او په روم او فارس کې د «کلمة الله» د اعلاء لپاره خواره شول.

په دغه وخت کې الله تعالی په خپل قدرت په عجمي اقوامو کې داسې زبردست جوش او د الله تعالی د کلام د معرفت داعيه او په عربي ژبه کې د پوهې او مهارت حاصلولو داسې شوق پيدا فرمايلی وو؛ چې له لږ مدت څخه وروسته دوی د قرآني علومو په شرح او تبيين کې له خپلو معاصرو عربو څخه ډېر پرمخ لاړل.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ موسی په ښکاره معجزو ځمونږ چې راوباسه قوم خپل له تيارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او يقين) ته، او ور ياد کړه (پند ور کړه دوی ته) په (هغو سختو ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله، بېشکه په دغو (يادولو د سختيو او نعمتونو) کې خامخا دلائل د قدرت دي لپاره د هر ډېر صبر کوونکي (په زحمتونو) ډېر شکر کوونکي (په نعمتونو).

تفسير: يعني د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسی عليه السلام لېږلی وو چې د (تسعه وو آيتونو) په نامه سره مشهورې دي، يا به د (تورات) آيات مراد وي.

«او ورياد کړه او پند ور کړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله»، يعني د هغو ورځو واقعات يې ورپه ياد کړه کله چې پر دوی باندې د شدائدو او مصائبو غرونه ولوېدل، بيا نو الله تعالی دوی ته له هغه څخه نجات ور کړ، او خپله مهرباني يې پرې وفرمايله، ځکه چې د دواړو قسمو حالاتو له اورېدلو څخه صابرو او شاکرو بندګانو ته عبرت حاصليږي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾

او (ياد کړه) هغه وخت چې وويل موسی قوم خپل ته: ياد کړئ نعمت د الله (چې احسان يې کړی دی) پر تاسې کله چې يې خلاص کړئ تاسې له تابعانو د فرعون څخه، چې رسولو به يې تاسې ته بد سخت عذاب او ذبح کول به يې واړه ځامن ستاسې، او ژوندۍ به يې پرېښودې لپاره د خدمت لونړې ښځې ستاسې، او په دې (حلالولو يا خلاصولو يا ټولو کې نصرت مصيبت يا نعمت يا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسې ډېره لويه.

تفسیر: مثلاً له تاسې څخه يې مريان جوړ کړي وو، او پر تاسې يې سخت سخت بيګارونه اجرا کول، او ذبح کول وژل به يې واړه ځامن ستاسې، او ژوندۍ به يې پرېښودې لپاره د خدمت لونړې ښځې ستاسې، او په دې حلالولو يا خلاصولو يا تېرلو کې مدد مصيبت نعمت يا ابتلاء وه له جانبه د رب ستاسې ډېره لويه؛ چې تاسې يې د مريتوب له ذلته وويستلئ، او د خپلواکۍ ازادۍ له دولت څخه يې مستفيد کړئ.

د «بلا» اصلي معنی ازموينه ده، په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کې د بندګانو ازموينه په صبر او شکر کې ده، ﴿وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ (۱۷ جزء د الأنبيا (۳۵) آيت (۳) رکوع.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ۞

او ياد کړه هغه وخت چې خبر درکړ تاسې ته رب ستاسې په دې چې قسم دی که چېرې شکر وويستلو تاسې (په تېرو نعمتونو احسانونو ځما)؛ نو خامخا زيات به کړم تاسې ته نعمت، او قسم دی که بې بېقدري ناشکري وکړه تاسې (د نعمتونو احسانونو ځما)؛ نو بېشکه عذاب ځما خامخا ډېر سخت دی.

تفسیر: دا د موسی عليه السلام مقوله ده، يعني ای بني اسرائيلو ! هغه وخت هم په ياد ولرئ چې ستاسې رب اعلان وفرمايه: «که ځما احسان مو ومنلو، او په ژبه او په زړه مو ځما د نعمتونو شکر ادا کړ؛ نو خامخا روحاني او جسماني - اخروي او دنيوي هر قسم نعمتونه به هم ستاسې په برخه کړم، او قسم دی که بېقدري او ناشکري وکړئ تاسې د نعمت ځما؛ نو بېشکه عذاب ځما خامخا ډېر سخت دی»، يعني ای بني اسرائيلو ! د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کولی شي، او د ناشکرۍ مزيده سزا به بېله درکړل شي.

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ۞

او وويل موسی (ای قومه ځما !) که کافران (منکران) شئ (بېقدري وکړئ) تاسې او هر هغه څوک چې په ځمکه کې دي (له انسانانو او پيريانو) ټول؛ نو بېشکه الله خامخا غني دی (بې پروا له هر څيز او له هر چا) تل ښه ستايلی شوی (ثنا ويلی شوی).

تفسیر: يعني ای بني اسرائيلو ! د کفران ضرر به هم تاسې ته رسيږي، او د پاک الله هيڅ شی نه کميږي، او هغه ستاسې شکر کولو ته له سره حاجت نه لري، که څوک يې شکر اداء کړي که يې اداء نه کړي؛ په هر حال د ده حميدۍ او محمودۍ ته هيڅ تنقيص نه واقع کيږي، «صحيح مسلم شريف» کې يو حديث قدسي نقل کړی دی چې حاصل يې داسې دی: «ای ځما بندګانو ! که تاسې ګرد پخواني او وروستني جن او انس ټول د يوه پرهېزګار سړي په نمونه شئ؛ نو له هغه ځنې هيڅ ځما په مملکت کې څه نه زياتيږي، او که تاسې پخواني او وروستني جن او انس سره ټول يو ځای شئ، او په فرض محال د يوه بدترين انسان په شان شئ (العياذ بالله)؛ نو له هغه ځنې د يوې ذرې په اندازې ځما په مملکت کې هيڅ نقصان نه واقع کيږي.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ ۛ
لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ ۚ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا
كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ۞ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ
فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ۚ

﴿قَالُوٓاْ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأۡتُونَا بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٖ ١٠﴾

آيا نه دی راغلی تاسې ته خبر د هغو کسانو چې (تېر شوي دي) پخوا له تاسې نه؛ چې قوم د نوح او عاد (چې قوم د هود دی) او ثمود (چې قوم د صالح دی) او هغه کسان چې وو پس له دوی څخه، چې نه دي خبر پر دوی (هیڅوک) مګر یو الله، چې راوړي وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل؛ نو رد کړل (وګرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاوو کې چې ونه غږیږي) او وویل دوی چې: بېشکه مونږ کافران شوي یو په هغه چې لېږلي شوي یئ تاسې په هغه سره، او بېشکه مونږ خامخا په شبهه شک کې یو له هغه (توحید) نه چې بولئ تاسې مونږ هغه ته (په داسې شک) چې واقع کوونکی دی (مونږ لره په اضطراب او خلجان کې). وویل رسولانو د دوی: آیا په (وجود د) الله کې شبهه شک دی (هسې الله چې) پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکې دی، بولي تاسې (لره الله په ژبه ځمونږ ایمان ته) لپاره د دې چې وبخښي تاسې ته بعضې له ګناهونو ستاسې (چې حقوق الله دي)، او چې مهلت درکړي تاسې ته (له عذابه) تر وخته معیّنه پورې (چې وخت د نزعې دی)، وویل (کفارو) چې: نه یئ تاسې مګر آدمیان پشان ځمونږ (نو ولې به تاسې انبیاء ګڼو) اراده لرئ تاسې د دې چې منع کړئ واړوئ مونږ (په دعوی د نبوت سره) له هغو شیانو څخه چې وو چې عبادت به کولو پلرونو ځمونږ، نو راوړئ مونږ ته کوم برهان ښکاره (حجّت واضح په صحت د دې دعوی او استحقاق د فضل خپل).

تفسیر: دا د موسی علیه السلام د کلام تتمه ده - یا هغه یې پرېښې - حق تعالی دغه محمدي امت ته خطاب فرمایي، په هر حال په دې کې یې ښوولي دي چې هغه بې شماره اقوام چې پخوا له دې نه تېر شوي دي، د هغوی تفصیلي اطلاع او احوال بې له الله تعالی څخه هیچا ته معلوم نه دي، البته هغه څو قومونه چې د عربو په نزد ډېر مشهور وو؛ د هغو نومونه یې واخیستل، او بقیه یې په ﴿وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡۛ﴾ کې درج کړي، تنبیه فرمایي چې: د دغو اقوامو څه حال او حشر شوی دی؟ آیا د هغو احوال تاسې ته نه دي رسیدلي؟ د تعجّب ځای دی چې پخوا له دې نه دومره اقوام سپېره او تباه شوي دي، او د دوی له حال څخه تر اوسه پورې تاسې ته عبرت نه دی حاصل شوی.

تنبیه: ابن عباس رضي الله عنه ﴿لَا يَعۡلَمُهُمۡ إِلَّا ٱللَّهُۚ﴾ ولوست او ویې ویل: «کذب النسابون» یعني د انسابو د پوره معرفت دعوی کوونکي دروغجنان دي، عروه بن الزبیر فرمایي چې: مونږ هیڅوک داسې نه دي موندلي چې له معدّ بن عدنان څخه پورته په حقیقي طور د نسب حال او احوال راوښیي، والله أعلم.

﴿جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ﴾ الآیه - «چې راوړي وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل د قدرت؛ نو رد کړل وګرځول دغو کفّارو لاسونه خپل په خولو خپلو، یا په خولو د انبیاوو کې چې چپ شئ نور څه مه وایئ»، یعني کفّار له ډېره غیظه او غضبه خپلې ګوتې چیچي، په بل ځای کې یې فرمایلي دي: ﴿عَضُّواْ عَلَيۡكُمُ ٱلۡأَنَامِلَ﴾ یا د انبیاوو د خبرو له اورېدلو څخه له نهایت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدي، خپل لاسونه د خپلو خولو په لوري وړي او اشارې کوي چې بس دی چپ اوسئ ! یا ځمونږ له دې ژبې څخه ماسوا له دې ځوابه د بل کوم شي د اورېدلو توقع مه کوئ، چې وروسته له دې نه بیان راغی، یا د نبي الله د خبرو د اورېدلو په وخت کې خندل، او کله د خندا د مخې نیولو لامله (له وجې) پر خپلو خولو به یې خپل لاسونه کېښودل.

په هر حال هره معنی چې واخیسته شي، د ګردو (ټول) حاصل همدغه دی؛ چې دوی د الله تعالی د نعمت ناقدري وکړه، او دانبیاوو علیهم السلام دعوت یې قبول نه کړ، بلکه له هغو سره یې په ډېرې بېقدرۍ او سپین سترګۍ او ګستاخي سره معامله وکړه.

﴿أَفِي اللهِ شَكٌّ﴾ يعني د الله تعالى وُجود او وحدانيت خو داسې يو شی نه دی چې په هغه کې د شكّ او شبهې لږ څه ځای او ګنجايش وي، پخپله انساني فطرت د رب العزّت پر وجود شاهد دی، د علويّاتو او سفليّاتو عجيب او غريب نظام شهادت ورکوي، چې د دغه مشين پرزې د وجود په قالب او سانچه کې اچوونکی او بيا يې جوړوونکی او په نهايت محکمې او منظمې طريقې سره چلوونکی قوت او قدرت بنايي چې ډېر قوي او نهايت زبردست وي، چې په کامل حکمت او اختيار سره د عالم مشين پخپل واک او قابو کې ساتي، نو ځکه خورا ډېرو لويو لويو مشرکانو ته په يو نه په بل رنګ د دغې خبرې له اعترافه چاره نشته، هغه لوی الله چې اسمانونه او ځمکې او نورې کرې يې پيدا کړې دي، هغه الله تعالی له ګردو وړوکو بتانو او معبودانو څخه په ډېره لوړه (اوچته) مرتبه کې دی.

د انبياوو عليهم السلام تعليم هم دغه دی کله چې د انساني فطرت د يوه عليم او حکيم او قادر او توانا منبع الكمالاتو الله تعالى د مجمع الصفاتو ذات پته او سراغ او نښه لګولې او پيدا کړې ده؛ نو بيا ولې د اوهامو او ظنونو په ختو او دلدلو کې خپل ځان غورځوئ او خښوئ؟ او دغه ساده فطرت او ښکاره دليل څخه لويې قيصې او معمّی جوړوئ؟.

انساني ضمير، او د بشريت وجدان شهادت اداء کوي؛ چې د يوه قادر مطلق او عالم الكل الله تعالى له موجوديت سره د کومې تيرې (ګټې) يا ونې يا انساني تصوير يا فلکي ستوري يا د بل کوم مخلوق په الوهيت کې شريکول د فطرت د غږ بندولو يا خرابولو سره مرادف دي، نو آيا د الله پاک په ذات او صفاتو کې معاذ الله د څه نقصان احساس شوی دی؛ چې د هغه تلافي د ده مخلوق د معبودانو په جمعيت سره کوي.

﴿قَالُوٓا۟ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا﴾ يعني ښه ! د الله تعالى بحث پرېږدئ ! او د خپل ځان په نسبت ووايئ ! آيا تاسې د اسمان پرښته يئ؟ يا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه يئ؟ ! کله چې بل هيڅ شی نه يئ، او فقط ځمونږ په شان بنيادم يئ؛ نو بيا په څه ډول مونږ ستاسې پر دغو خبرو يقين وکړو، ستاسې غوښتنه به داسې وي چې مونږ خپل قديمي مذهب څخه مخ واړوو او ستاسې تابعان شو؛ نو زړونه مو جمع کړئ چې دغه به له سره نه کيږي، که تاسې د خپل امتياز ثابتول غواړئ، او په دغه مقصد کې خپله کاميابي او برى غواړئ؛ نو داسې کوم يو ښکاره سند او الهي فرمان راوښيئ چې د هغه په مقابل کې مونږ هرومرو خپلې غاړې کېږدو، او دغه کار هلته امکان لري چې تاسې ځمونږ له غوښتنې سره سم معجزې او ښکاره نښې راوښيئ.

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

وويل دوی ته رسولانو د دوی چې (هو !) نه يو مونږ مګر آدميان يو په شان ستاسې، وليکن الله احسان کوي (په ايمان او نبوّت سره) پر هر چا چې اراده وفرمايي (د احسان د هغوی) له بندګانو خپلو (لکه چې پر مونږ يې فرمايلی دی)، او نه ښايي مونږ ته (او نه توانيږو) دا چې راوړو مونږ تاسې ته کوم برهان (سند او معجزه) مګر په اذن (حکم) د الله سره، او خاص پر الله نو توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسير: يعني ستاسې دغه خبرې ګردې داسې دي چې نه مونږ پرښتې يو او نه بل کوم مخلوق، بلکه په نفس د بشريت کې مونږ ستاسې په شان يو، ليکن د بشر د نوعې په افرادو کې د احوالو او مدارجو په اعتبار آيا د ځمکې او د اسمان توپير (فرق) او اعتبار نشته؟ آخر دا خو تاسې هم ګورئ چې الله تعالى د جسماني ـ دماغي ـ اخلاقي او معاشي حالاتو په اعتبار ځينو انسانانو ته پر ځينو نورو څومره فضيلت او عظمت وربخښلی دی، بيا که داسې وويلی شي چې پاک الله خپل ځينې بندګان د دوی د فطري قابليت او اعلى ملکاتو په سبب د روحاني کمال او باطني قرب هغه لوړ مقام ته رسولي دي چې هغه ته د «نبوّت» يا «رسالت» منصب وايي؛ نو په دغه کې څه اشکال او استبعاد دی.

په هر حال د نبوّت له دعوی څخه دغه نه لازميږي چې د خپل ځان په نسبت د ماسوا البشر د بل کوم نوعيت دعوی کوونکي يو، هو ! دومره قدر ثابتيږي چې الله تعالی له خپلو بندګانو څخه ځينو ته پر ځينو داسې خصوصي احسان فرمايي چې هغه په نورو کې نه وي (لکه نبوت ـ رسالت ـ ولايت ـ علميت ـ درايت ـ کفايت ـ اهليت).

پاتې شو ستاسې د غوښتنې پوره کول؛ نو دغه شی د الله تعالی په اختيار کې دی، څمونږ په قبضه او واک (اختيار) کې نشته، او نه څمونږ تصديق په دغه پورې عقلاً مربوط دی، پاک الله سم له خپل حکمت سره د هر هغه سند او معجزې اراده چې وفرمايي تاسو ته به يې درښيي.

وَمَا لَنَآ أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

او څه عذر دی مونږ ته په دې کې چې توکل به نه کوو پر الله، حال دا چې ښوولي يې دي مونږ ته لارې (د دين) څمونږ، او قسم دی چې صبر به وکړو خامخا په ضرر رسولو ستاسې مونږ لره، او خاص پر الله نو تل دې توکل وکړي متوکلان.

تفسير: يعنې حق تعالی مونږ ته د توحيد جام راڅښولی دی، او د حقيقي برې او کاميابۍ لاره يې راښوولې ده، نو بيا څرنګه ممکن دي چې مونږ به پرې توکل او اعتماد نه کوو، تاسې هومره ضرر او ايذاء چې راورسوئ؛ د پاک الله په فضل سره څمونږ په توکل کې هيڅ فرق نه لويږي، د متوکلينو دغه کار نه دی چې د سختيو په ليدلو سره د توکل او استقامت له لارې څخه واوړي يا بې هيلې شي.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۖ فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِى وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

او وويل هغو کسانو چې کافران شوي وو رسولانو خپلو ته چې خامخا وبه باسو مونږ تاسې هرومرو له ځمکې خپلې يا به خامخا وګرځئ تاسې هرومرو په دين څمونږ کې، پس وحي وکړه دوی ته رب د دوی چې هرومرو هلاک به کړو مونږ ظالمان. او خامخا به واوسوو مونږ تاسې په ځمکه د دوی کې وروسته (د هلاک) د دوی، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) لپاره د هغه چا چې ويريږي له دريدلو په مخ ځما کې او ويريږي له وعدې (د عذاب ځما).

تفسير: يعنې اوس خپل د توکل او استقامت خبرې پريږدئ ! او خپله زياته لويي او مشرتيا مه ښکاره کوئ ! بس او بس له دوو خبرو څخه يوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ ! يا تاسې له بعثته څخه پخوا په شان پټه خوله او قرار له مونږ سره ګډ او مخلوط اوسئ، او هغه کسان مو چې پخوا له دې نه له مونږ څنې بې لارې کړي دي؛ هغوی دې بېرته څمونږ په همدغه پخواني دين کې راشي !، که نه تاسې ټول څمونږ له ملکه د باندې لاړ شئ ! او مونږ مو له دې وطنه نورو ملکونو ته شړو.

پس وحيه وکړه دوی ته رب د دوی داسې چې هرومرو هلاک به کړو مونږ ظالمان، يعنې تاسې به څنګه دوی له دې ملکه وباسئ، مونږ به همدغه ظالمان د تل لپاره داسې فنا کړو؛ چې بيا له سره بېرته نشي راتلی، او د دوی په ځای کې به تاسې او ستاسې نور مخلص وفاداران ودانوو.

وګورئ چې د مکې معظمې کفّارو نبي کريم صلی الله عليه وسلم او نور مسلمانان له هغه ځايه وويستل، چې همدغه اخراج بالآخر د دوی د اخراج سبب او وسيله وګرځيده، او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمي تسلط قائم او د

کفر او کفارو هيڅ يو اثر او ننبه نشوه پاتې، او همدغه يې داسې وفرمايله چې: او خامخا به اوسوو مونږ تاسې په ځمکه د دوی کې وروسته له اهلاکه د دوی.

وَاسْتَفْتَحُوْا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۱۵﴾ مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ﴿۱۶﴾ يَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيْغُهٗ وَيَاْتِيْهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ؕ وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ ﴿۱۷﴾

او فيصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبياوو؛ نو منصور او مأمون شول سره له مؤمنانو) او نامراده زيانکاره نااميده شو هر يو متکبر سرکښ (ضدي عناد کوونکی له حق سره). چې وړاندې د ده دوزخ دی (پس له مرګه او په کې سوځي) او ورڅښولی به شي له اوبو (چې زوې وينې سره ګډې وي، او د دوزخيانو له ګېډو بهيږي). چې غړپ غړپ به يې (په تکليف سره) څښي او نه به وي نژدې چې تېر کړي هغه (زوې په اسانۍ سره له ډېر تريخوالي او بدبويۍ) او رابه شي ده ته (سختي د) مرګ له هر طرف (او له هر ځايه) حال دا چې نه به وي دی مړ کېدونکی (چې په ارام شي) او له شا او په مخ د ده کې به عذاب ډېر سخت وي.

تفسير: يعني انبياوو له الله تعالی څخه مدد وغوښت، او د فيصلې طالبان شول، لکه چې نوح عليه السلام ويلي وو: ﴿فَافْتَحْ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَّنَجِّنِيْ﴾ او لوط عليه السلام وويل ﴿رَبِّ نَجِّنِيْ وَاَهْلِيْ مِمَّا يَعْمَلُوْنَ﴾ او شعيب عليه السلام عرض کړی وو ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ﴾ او موسی عليه السلام دعاء فرمايلې وه: ﴿رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهٗ﴾ الآيه - او کفارو کله چې وليدل چې له دومره طويل مدت راهيسې مونږ له عذابه وېرول کېږو؛ ليکن د هغه هيڅ يوه ننبه او آثار نه ښکاره کېږي) نو په تمسخر او استهزاء سره يې په داسې ويناوو سره خوله وپرانيستله ﴿وَقَالُوْا رَبَّنَا عَجِّلْ لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ﴾ (۲۳ جزء د ص سورت (۱۶) آيت ۲ رکوع) او ﴿وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ﴾ (۹ جزء ۳۲ آيت د الأنفال سورت ۲ رکوع)، دغه خو د قريشو مقولې وې.

﴿مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ﴾ يعني دغه خو د دې دنيا عذاب وو، وروسته له دې د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده، چې دوی په کې غورځول کېږي او سوځي چې د ترې کېدلو په شدت کې زوې يا د زوو په شان اوبه پر دغو کفّارو وڅښول شي.

﴿يَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيْغُهٗ﴾ يعني پخپلې خوښې سره يې کله څښلی شي، په حديث کې دي چې پرښتې يې د اوسپنې په ګرزونو سره په سر وهي او په زوره يې پرې څښي، او په خوله کې يې ورتويوي، څه مهال (وخت) چې دوی يې خپلې خولې ته ورنژدې کوي؛ نو د هغه د حرارت له شدّته د دوی د دماغو او د ماغزو ترپوټکي پورې هم بېل شي او لاندې ځوړند شي، کله چې هغه د دوی خولې ته ورسيږي؛ نو د دوی له ستوني (حلق) څخه تيرېږي او هلته بند پاتې کېږي، په ډېر مصيبت او ربړ (تکليف) سره يې يو يو ګوټ - يو يو غړپ، له ستوني (حلق) څخه تيروي، کله چې هغه د دوی نس کې لوېږي؛ نو سم له لاسه د دوی کلمې ټوټې ټوټې غوڅې شي، او د باندې ترې لوېږي: ﴿وَسُقُوْا مَآءً حَمِيْمًا فَقَطَّعَ اَمْعَآءَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد سورت (۱۵) آيت (۲) رکوع)، ﴿وَاِنْ يَّسْتَغِيْثُوْا يُغَاثُوْا بِمَآءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِى الْوُجُوْهَ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۲۹) آيت (۴) رکوع) أعاذنا الله منها وسائر المؤمنين.

مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ ِۨاشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ ؕ لَا يَقْدِرُوْنَ مِمَّا كَسَبُوْا عَلٰى شَيْءٍ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ﴿۱۸﴾

مثال (حال - صفت) د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې؛ عملونه د دوی په شان (د ډېرې د) ايرې دي، چې سخت را الوځي پرې باد په هغه ورځ چې سخت او ښوروونکی

وي باد يې، نه به قادرېږي دوی د هغو عملونو چې کړي دي دوی په هيڅ شي، دا (ګمان د نېکۍ د دوی) همدغه ګمراهي ده لرې (له حقه).

تفسير: ځينو کفّارو ته به داسې خيال پيدا کېده چې مونږ خو په دنيا کې ډېر ښه ښه کارونه د صدقاتو او خيراتونو په سلسله کړي دي، ځمونږ ښه اخلاق په خلقو کې مشهور دي، له ډېرو خلقو سره مو په مصيبت او تکليف کې مرستې (مدد) او کومکونه کړي دي، او په يو نه يو صورت سره مو د الله تعالى عبادت هم کړی دی، نو آيا دغه ګرد کړي او په نورو کولي او راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځي؟.

د هغه ځواب يې په دغه تمثيل سره ورکړ، يعنې هر هغه څوک چې په پاک الله صحيح ايمان نه لري، او يواځې د فرضي او وهمي معبودانو عبادت کوي؛ د هغه ګرد اعمال محض يو بې روحه او بې وزنه شي ته ورته دی، او هغه به په محشر کې داسې الوزي او له منځه ورک کيږي؛ لکه چې د لوی باد او سيلۍ په وخت کې د ايرو بخرکي الوځي، نو هلته به کفّار د نېک عمل څخه بيخي تش لاس وي، حال دا چې داسې يوه موقع به وي چې هلته د نېکو عملونه ضرورت له هر شي څخه زيات وي، الله اکبر ! دغه به څرنګه د حسرت او افسوس وخت وي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿۱۹﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿۲۰﴾

آيا نه ويني (نه پوهيږې ای ليدونکيه !) چې ببشکه الله پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چې اراده يې وه)، که اراده وفرمايي (الله د هلاکولو ستاسې)؛ نو بو به ځي تاسې (په مړينه سره) او رابه ولي نور خلق نوي (يعنې پيدا به يې کړي). او نه دی دغه (اهلاک ستاسې او پيدا کول د نورو) په الله بانـدې سخت او مشکل (بلکه آسان دي).

تفسير: يعنې ښايي؛ کفارو ته داسې خيال پيدا شي، کله چې مونږ په خاورو کې سره ګډ او خاوره شو، نو بيا به بل ژوندون څرنګه وي؟ د قيامت او عذاب او ثواب خبرې ګردې (ټولې) افسانې دي، نو د دغه خيال په ترديد کې دا ورښيي؛ هغه الله ته چې اسمان او ځمکه يې پخپل کامل قدرت او حکمت سره پيدا کړي دي، ستاسې بيا ژوندي کول ـ يا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسې په ځای کې هيڅ سخت او مشکل نه دي، که د اسمان او ځمکې د محکم نظام له ليدلو څخه دغه يقين در حاصليږي چې د هغو پيدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسې ذات شته چې صانع او حکيم دی لکه چې د «بالحق» په لفظ سره يې تنبيه فرمايلې ده.

نو څرنګه ويلی شئ چې هغه به أشرف المخلوقات (انسان) محض يو بې نتيجې شی پيدا کړی وي؟ او د ده د تخليق او ايجاد سره به بل کوم عظيم الشان مقصد متعلق نه وي؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وي، چې په هغه سره د آدم د پيدايښت عظيم مقصد په اکمله او اتمه طريقه سره ښکاره شي.

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَىٰنَا اللَّهُ لَهَدَيْنَٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴿۲۱﴾ وَقَالَ الشَّيْطَٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوٓا أَنفُسَكُم ۖ مَّآ أَنَا۠ بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ ۖ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ ۗ إِنَّ الظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۲۲﴾

او ظاهر به شي (خلائق له قبرونو د) دوی الله ته ټول، نو وبه وايي کمزوران (د کفّارو) هغو کسانو ته چې کبر لويي به يې کوله (په کفر کې) چې بېشکه مونږ وو تاسې ته (په دنيا کې) تابعان؛ نو آيا اوس يئ تاسې دفع کوونکي له مونږ څخه له (دغه اخروي) عذابه د الله څخه څه څيز؟، نو وبه وايي (دغه مشرکان): که هدايت کړی وی (لاره ښوولې) وی مونږ ته الله؛ نو خامخا هدايت (لارښوونه) به کړې وه مونږ تاسې ته، برابر دی (اوس) پر مونږ چې آيا شور، فرياد وکړو؟ يا که صبر وکړو، نشته مونږ ته هيڅ ځای د خلاصي. او وبه وايي شيطان کله چې فيصله شي امر (د حساب په قيامت کې): بېشکه چې الله وعده کړې وه له تاسې سره (په دنيا کې) وعده د حق (چې بعث او جحيم او نعيم دی)، او وعده کړې وه ما له تاسې سره، بيا نو خلاف مې وکړ له تاسې سره (په وعده کې لکه چې اوس درښکاره شو)، او نه وو ماته پر تاسې هيڅ حکومت (او غلبه) مګر دا قدر چې وبللی ما تاسې (ګمراهۍ ته)؛ نو قبول کړ تاسې (په تشو غلولو سره) دعوت ځما، نو مه ملامتوئ تاسو ما، او ملامت کړئ نفسونه (ځانونه) خپل، نه يم زه اوس فرياد رس (له عذابه خلاصوونکی) ستاسې، او نه يئ تاسې فرياد رس (له عذابه خلاصوونکي) ځما، بېشکه زه کافر (منکر بېزاره يم) له هغه اشراکه ستاسې ما لره (له الله سره په طاعت کې) پخوا (له دې نه په دنيا کې)، (نو فرمايي الله) بېشکه چې ظالمان شته دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسير: يعنې له ګردو څنې په يوه لويه عدليه محکمه کې به ګرد خلائق کله چې له خپلو قبورو څخه ژوندي پاڅولی کيږي او راوړاندې کيږي، او په خورا ښکاره صورت په عرصات کې د الله تعالى په حضور کې ګرد سره ټوليږي، نو وبه وايي د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چې کبر يې کولو چې: بېشکه مونږ وو تاسې لره تابعان؛ نو آيا پس يئ تاسې دفع کوونکي له مونږ څخه له عذابه د الله د څه څيز؟.

يعنې اتباع به خپلو متبوعينو ته داسې وايي چې: «په دنيا کې تاسې له خپلو ځانونو څخه لويان او مشران جوړ کړي وو، نو ځکه مونږ ستاسې ډېر اطاعت او متابعت وکړ، نو نن د دغه مصيبت په وخت کې مونږ ته څه ګټه او فائده راورسوئ ! آيا داسې کېدی شي چې د دغه الله تعالى د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لرې يا سپکه کړئ؟».

دغه وينا به وروسته د دوزخ له ورتګه وکړي، يا به د حشر په ميدان کې ووايي.

ابن کثير (رحمه الله تعالى) اول احتمال تـه ترجيح ورکړې ده، لقوله تعالى: ﴿وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَٰؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا﴾ الآيه ـ وغير ذلک من الآيات، و الله تعالى أعلم.

﴿وَقَالَ الشَّيْطَٰنُ﴾ الآيه ـ يعنې له حساب او کتاب څخه وروسته کله چې داسې فيصله صادره شي چې جنتيان په جنت کې او دوزخيان دوزخ ته لاړ شي؛ نو هلته پخوا له دې نه چې دوزخيان په دوزخ کې ولويږي، دوزخيان به پر لعين ابليس باندې الزام اړوي، چې ای مردوده ! تا په دنيا کې مونږ تېر ايستو، او له لارې څخه دې بې لارې کړو، او په دغه مصيبت کې دې ککر کړو، نو اوس ځمونږ څه تدبير او چاره هم وکړه !، مثلا د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چې د الله تعالى له دغه عذابه ژغورنه (نجات) مو په برخه شي.

دلته لعين ابليس دوی ته به داسې يوه وينا وکړي چې د هغې حاصل دا دی: «بېشکه الله تعالى د صادق القولو انبياوو په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسې رښتيا وعدې فرمايلي وې چې د هغوی صداقت په دنيا کې د دلائلو او براهينو له مخې ثابت وو، او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی، ما د هغه په مقابل کې تاسې ته د دروغو خبرې او غلطې وعدې کړې وې، چې د هغو کذب او دروغ هم په دنيا کې په ادنی فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کېدی شو، او دلته خو ستاسې تر سترګو لاندې د هغې بدې نتيجې راڅرګندې (ښکاره) دي، له ما سره نه

د حجّت او د برهان قوت وو، او نه داسې بل کوم طاقت او قوت وو چې په زور او زياتي سره مې تاسې داسې يوې وړوکې خبرې ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی، بلا شبه ما تاسې ته د بدۍ تحريک کړی دی، او تاسې ته مې د خپلې ډلې په لوري د راتلو بلنه کړې ده، تاسې پخپله منډه او ډېرې خوښۍ ځما په لوري راوځغلېدئ.

د انصاف خبره خو دا ده: چې له ما څخه پر خپلو نفسونو باندې زيات الزام او ملامتي واړوئ ! ځما د اغواوو، غولولو، لمسولو او تيرايستلو جرم پر خپل ځای پاتې دی، ليکن ځما پر مجرمولو تاسې کله پاک او بري کېدی شئ ! نن تاسې ته مدد رسونه چېرې ـ پخپله له تاسې څخه مدد اخيستل هم امکان نه لري، مونږ او تاسې دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کې نيولی کيږي، هيڅ يو به د بل په داد او فرياد نه شي رسېدی، تاسې له خپله حماقته په دنيا کې زه د الله تعالی شريک ودرولم، يعنې ځينې مستقيماً د شيطان په عبادت لګيا شول، او ډېر کسان د شيطان په خبرو داسې وغولېدل، او د ده د احکامو انقياد يې په داسې ډول (طريقه) سره وکړو؛ چې هغسې د الله تعالی د احکامو اطاعت او انقياد به يې کولو، په هر حال زه له هغه شرک او کفر چې تاسې پخپل جهالت او غباوت سره کړی دی؛ بيخي منکر او بېزاره يم».

د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چې خلق د دغه اضطراب او پرېشانۍ له تصوّره او انديښنې د شياطين الجن والانس له اتباع او پيروۍ څخه مخ وګرځوي.

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

او داخل به کړی شي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه په هسې) جنتونو کې چې بهيږي لاندې له (ماڼيو او ونو د) هغو ويالې په دې حال چې همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو کې، داخل به کړی شي دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پېشکشي د دوی (به په وخت د ملاقات کې) په دغه جنت کې لفظ د سلام وي.

تفسير: دغه يې د مقابلې په ډول سره د کفّارو له سزا څخه وروسته د مؤمنينو ښه انجام او خاتمه وفرمايله، شاه صاحب ليکي چې: «په دنيا کې «سلام» دعاء ده د سلامتيا د غوښتلو لپاره، او په آخرت کې سلام ويل مبارکي ده پر سلامتۍ موندلو».

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾

آيا وينې ته (ای بنده) څرنګه بيانوي الله يو مثال کلمه پاکيزه (چې لا إله إلا الله ده) په شان د هغې ونې پاکيزې (د خُرما ده) چې بيخ د دې ټينګ وي (په ځمکه کې) او څانګې يې (پورته) په (جانب د) اسمان (تللې) وي. چې ورکوي (دا ونه) خوراک (مېوه) خپله هر مقرّر وخت په اذن (حکم) د رب خپل، او بيانوي الله مثالونه لپاره د خلقو لپاره د دې چې دوی پند پرې واخلي. او مثال د کلمې خبيثې (چې کلمه د کفر ده) په شان د هغې ونې خبيثې (بدبويې بدخوندې لکه د مرغونې د بوټي) دی، چې ايستلې شوی وي له سر د ځمکې، چې نه وي ده ته هيڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسير: يعنې وګورئ او غور وکړئ څرنګه باموقعه او معنی پيدا کوونکی مثال دی، عقلمن هومره چې په ده کې غور وکړي؛ هغومره په سلهاوو دقائق مسلسلاً ترې پيدا کيږي، په پاکيزه خبرې کې د توحيد کلمه ـ د الله تعالی د معرفت خبرې ـ ايمان او ايمانيّات ـ قرآن ـ حمد او ثنا ـ تهليل ـ تسبيح او رښتيا ويل ګرد سره داخل دي.

په اکثرو رواياتو او آثارو کې دلته د پاکيزه ونې مصداق د خُرما (کجُورې) ونه درولې شوې ده، ګواکې نورې پاکيزه ونې هم تر دې لاندې داخلې کېدی شي.

﴿أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَآءِ﴾ يعنې د هغې بېخ د ځمکې په ژوره (ښکته) کې غوړېدلې وي، چې په ډېر زورور او سخت باد او سيلۍ سره هم هغه له بېخه نه ايستلی کيږي، او د هغې څانګې اسمان ته رسېدلې دي، يعنې څانګې يې ډېر لوړې او د ځمکې له کثافتونو څخه لرې وي.

﴿تُؤْتِيٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍۭ بِإِذْنِ رَبِّهَا﴾ «چې ورکوي دغه ونه مېوې خپلې هر وخت کې چې ورته مقرر کړی وي الله په اذن او حکم د رب خپل سره»، چې اول «بسر» او په وسط کې «رطب» او آخر کې «تمر» ورکوي، او «تمر» يې خو هر کله موجود وي، يعنې هيڅ يو فصل له مېوو او ثمراتو څخه تش نه وي پاتې، يا يې فرض کړئ چې په دولسو مياشتو کې ګهيځ (سحر) او ماښام به پرې تازه مېوې څوړندې وي.

په ﴿كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ﴾ کې د کفر کلمه ـ دروغ خبرې ـ او هر هغه خبره چې د الله تعالی له مرضي څخه مخالفه وي؛ داخله ده، او على الأكثره له دې نه حنظل (مرغونی) مرادوي، ګواکې د لفظ په عموم کې هره خرابه ونه شامله کېدی شي، يعنې لکه چې هيڅ بېخ ونه لري، او په لږ اشاره سره له ځمکې څخه وځي، ګواکې د هغه کم قوّتي او ناپايداري يې ښکاره کړې ده.

د دواړو مثالونو حاصل داسې شو، چې ګواکې د توحيد او ايمان دعوی پخه او رښتيا ده، چې د هغه دلائل نهايت صاف او صحيح او مضبوط دي، او د دې لامله چې د فطرت سره موافقه ده؛ د هغې ريښې د زړونو ژورو ته راښکته کيږي، او د صالحه وو اعمالو څانګه عين تر اسمانه پورې لګيږي.

الغرض د حق او صداقت او توحيد او معرفت همېشه بهارونه او پسرلي ورځ په ورځ وده کوي، او لوييږي، او په ډېرې پايدارۍ سره لوړېږي، او بالعکس د دروغو خبرو او شرك او کفر او د باطني دعوی بېخ هيڅ نه وي، د باد په لږ خوځولو سره له بېخه وځي، د ناحقې خبرې په اثبات کې هومره زور چې ولګولی شي؛ ليکن د انساني ضمير او فطرت د مخالفت لامله (له وجې) د هغه بېخ د زړونو تر بېخه نشي رسېدی، د لږ څه فکر کولو په اثر غلط راښکاري، نو ځکه مشهوره ده چې دروغ پښې نه لري، يعنې د رښتيا په شان پر خپلو پښو نشي تلی، او نه له هغو څخه په زړونو کې څه نور پيدا کيږي.

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْءَاخِرَةِ ۖ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّٰلِمِينَ ۚ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَآءُ ﴿٢٧﴾

مضبوطوي الله هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په خبرې ثابتې سره په ژوندون د دنيا (په وخت د فتنې او مرګ) کې او په آخرت کې (يعنې په قبر کې) او ښويوي الله ظالمان (له دغې ثابتې خبرې او هېروي يې ترې په دنيا او عقبا کې)، او کوي الله هر هغه څه چې اراده وفرمايي (د کولو يې له اهداء د مؤمنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسير: يعنې حق تعالی د توحيد او ايمان په خبرو (چې د هغو مضبوطي او پايداري په پخواني مثال کې ظاهره کړی شوې دي)، مؤمنان په دنيا او آخرت کې مضبوط او ثابت قدم وي، پاتې شو د قبر منزل چې د دنيا او آخرت په

منځ کې «برزخ» دی؛ هغه په دنیا یا په آخرت کې ګڼل شمېرلی شوی، لکه چې له اسلافو څخه دغه دواړه اقوال منقول دي، غرض دا دی چې مؤمنین د دنیا له ژوند څخه نیولې تر محشر پورې د همدغې طیبې کلمې په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتې کېږي، په دنیا کې له هومره حوادثو او آفاتو سره چې مخامخ شي، او هر رنګه سخت امتحان او ازموینه چې ترې واخیسته شي؛ په قبر کې د نکیرینو سوال او ځواب وشي، د محشر هولناکه منظره سره له دې چې فکر او هوش وړونکې وي؛ په هره موقع کې همدغه د توحید کلمه د ده د مېراني، ثبات، او استقامت ذریعه ګرځي.

﴿وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ﴾ او ښویوي اړوي الله ظالمان مشرکان له دغې ثابتې خبرې او هېروي یې ترې په دنیا او عُقبی کې، له ظالمانو څخه مراد دلته کفّار او مشرکین دي، دوی په دنیا کې هم وښویېدل، او په آخرت کې هم ښوییږي، او له سره د حقیقي بري او کامیابي مخه به ونهویني.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَّاَحَلُّوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿۲۸﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿۲۹﴾
وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِّيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ قُلْ تَمَتَّعُوْا فَاِنَّ مَصِيْرَكُمْ اِلَى النَّارِ ﴿۳۰﴾

آیا نه یې خبر نه ګوري ته هغو کسانو (د کفارو) ته چې بدل کړې یې دی نعمت د الله په ناشکرئ سره (په اختیار د کفر) او راښکته کړی دی دوی قوم خپل په دار د هلاکت کې، چې دوزخ دی، داخل به شي دوی په هغه کې، او بد ځای د قرار او هستوګنې دی. او ګرځولي وو دوی الله ته شریکان لپاره د دې چې ګمراه کړي (واړوي خلق) له لارې (د توحید) د الله، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې نفعه واخلئ تاسې (په شهواتو سره په دنیا کې) نو بېشکه بېرته ورتله ستاسې اور د دوزخ ته دي.

تفسیر: له دې نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دي، خصوصًا د قریشو رئیسان چې د دوی په لاس کې په هغه وخت کې د عربو واک او اختیار وو، یعني الله تعالی پر دوی څومره انعام او احسان فرمایلی دی، د دوی د هدایت لپاره یې محمد صلی الله علیه وسلم لېږلی دی، قرآن یې نازل کړی دی، د بیت الحرام مجاوران یې ګرځولي دي، د عربو مشرتیا یې ورته روزي کړې ده، دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احسانونو مقابله په دې سره وکړه؛ چې د الله تعالی پر ناشکرئ یې ملاوې وتړلې، او د ده خبرې یې دروغ وبللې، د ده له رسول سره وجنګېدل، په آخر کې یې خپل قوم له خپلو ځانونو سره یو ځای بیولی د هلاکت په کنده کې ولوېدل.

﴿وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِّيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ﴾ یعنې که دوی د الله تعالی له نعمتونو او احساناتو څخه متأثر شوي وی، او د حقیقي منعم په شکر ګذارئ او اطاعت شعارئ کې لګیا وی؛ نو ډېر به ښه وو، مګر دوی داسې ونه کړل، بلکه بالعکس بغاوت یې غوره کړ، او د پاک الله په مقابل کې یې نور داسې شیان ودرول؛ چې پر هغو یې د الوهیت صفات ویشلي وو، او هغه عبادت یې چې واحد الله ته مخصوص وو؛ په مختلفو عنوانونو سره د دوی لپاره ثابت کړ، څو په دغې سلسلې کې له خپلو ځانونو سره نور خلق هم بې لارې کړي، او ګمراهي ته یې واړوي، او د خپل سیادت په لومه (دام) کې یې راګیر کړي.

قُلْ لِّعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً مِّنْ قَبْلِ
اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خِلٰلٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده) هغو بندګانو ځما ته چې ایمان یې راوړی دی چې سم دې دروي (ادا کړي) لمونځ، او ورکړه دې کوي ځینې له هغه ماله چې ور کړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب

وو)، او په ښکاره (كه فرض وو يا واجب)، پخوا له راتلو د هغې ورځې چې نشته سودا پلورل (خرڅول) او پېرودل (اخستل) په هغې کې او نه دوستي.

تفسير: د كفّارو د احوالو له ذكر كولو څخه وروسته د مخلصينو مؤمنينو د تنبيه لپاره يې داسې وفرمايل څو دوی په پوره ډول سره وپښ شي، او د عُبوديت په وظائفو کې يوه ذره هم فرق او توپير (تفاوت) رانه ولي، په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وكړي، چې هغه ډېر ښه عبادت دی، لمونځونه دې د هغو له حقوقو او حدودو د رعايت سره په كامل خشوع او خضوع سره تل ادا كړي، د پاك الله له وركړې څخه يوه برخه خفيه يا علانيه پر مستحقينو ولګوي، الغرض د هغو كفّارو په مقابل کې چې په كفر او شرك او د نعمتونو په ناشكرۍ کې ډوب تللي دي، مؤمنانو ته لازم دي چې په خپلو ځانونو او مالونو الله تعالى په عبادت او شكر ايستلو سره خپله مستعدي ځرګنده (ښكاره) كړي.

﴿مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا بَيۡعٞ فِيهِ وَلَا خِلَٰلٌ﴾ يعنې لمونځ او في سبيل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په كار ورځي، بيع او شراء او تش د دوستۍ او خپلوۍ تعلقات له سره د دوی په كار نه ورځي، نه به هغه څوك نېك عمل پېرودی (اخستلی) شي، او نه به داسې كوم دوست او خپلوان پيدا كيږي، چې بې له ايمانه او صالح عمله تش د دوستۍ د تعلقاتو لامله د ده نجات ذمه پر خپل ځان واخلي.

ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزۡقٗا لَّكُمۡۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلۡفُلۡكَ لِتَجۡرِيَ فِي ٱلۡبَحۡرِ بِأَمۡرِهِۦۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلۡأَنۡهَٰرَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ دَآئِبَيۡنِۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَءَاتَىٰكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلۡتُمُوهُۚ وَإِن تَعُدُّواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحۡصُوهَآۗ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَظَلُومٞ كَفَّارٞ ﴿٣٤﴾

الله هغه ذات دی چې پيدا كړي يې دي اسمانونه او ځمكه او نازلې كړي يې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه، نو رايستلي يې دي په دې اوبو سره له هر قسمه مېوو څخه رزق (روزي) تاسې ته، او مسخّر (تابع) كړي يې دي تاسې ته بېړۍ لپاره د دې چې ګرځي په سيند كې په امر (حكم) د دغه (الله) سره، او مسخّر كړې (لګولې) يې دي تاسې ته ويالې، او مسخّر كړي (په كار لګولې) يې دي لپاره د منافعو ستاسې لمر او سپوږمۍ په دې حال چې ګرځېدونكې) دي سم له دستور سره برابر، او په كار كې يې لګولي دي تاسې ته شپه او ورځ. او دركړي يې دي تاسې ته ځينې له هر هغه څيز چې سوال كړی تاسې د هغه (شي سم له مصلحته)، او كه وشمېرئ تاسې (ټول انواع او ګرد افراد د) نعمت د الله؛ نو وبـه نه شمېرلی شئ تاسې دا نعمتونه د الله (تـر آخره پورې)، بېشكه انسان خامخا لوی ظالم ډېر ناشكره دی.

تفسير: يعنې الله تعالى د خپل قدرت او حكمت په كمال سره په اوبو كې داسې يو قوت پيدا كړی دی، چې د ونو او كښتونو (فصلونو) او د نورو د ودې او نشوونما او حاصل وركولو سبب ګرځي، او د همغو په ذريعه ځمونږ د هغو له مېوو او حاصلاتو څخه مستفيد كيږو.

﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلۡفُلۡكَ لِتَجۡرِيَ فِي ٱلۡبَحۡرِ بِأَمۡرِهِۦۖ﴾ يعنې د سمندر په خوفناكو څپو او موجونو كې په يوې وړوكې بېړۍ باندې سپرېږئ، او له كومه ځايه تر كومه ځايه پورې رسېږئ، او په څه اندازه سره تجارتي او غير تجارتي فوائد ترې حاصلوئ، دغه خو د الله تعالى په قدرت او حكم سره دی؛ چې د سمندر په لويو لويو څپو او هسكو هسكو موړو او غټو غټو شپېږو كې يوه وړوكې (د پياز د پوټكي په شان) بېړۍ يا جهاز نه يواځې ساتي، بلكه له يوې لويې وچې څخه يې بلې لويې وچې ته هم بيايي.

﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ﴾ يعني په ويالو، خوړونو، سيندونو، ويالو، لښتيو او نورو كې د اوبو راتلل او لرې ځايونو ته رسېدل ـ اګر كه د بېړۍ په شان ستاسې د فكر او ارادې تابع نه ده؛ خو بيا هم ستاسې په كارونو كې بوخت او لګيا دي.

همداسې لمر، سپوږمۍ او ستوري هم د يوه معين نظام او ضابطې سره سمه د خپل تاكلي دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قيامه د قيامت پورې پخپلو حركاتو او ورسپارليو شويو خدماتو كې مصروف دي، او له سره نه ستومانه او نه ستړي كيږي.

يا شپه او ورځ يوه په بله پسې په همغه ټاكلي عادت سره سم او تل راځي او ځي، دغه ګرد شيان اګر كه په دې معنى ستاسې په تصرف او اختيار كې نشته؛ چې كله مو او چېرې مو چې زړه وغواړي د هغوى د قدرتي حركاتو او تأثيراتو مخه ونيسئ، خو بيا هم تاسې داسې ډېر تصرّفات او تدابير په كار اچولي شئ چې د هغو تأثيراتو څخه بېشماره فوائد حاصل كړئ او لكه چې كوئ ـ د انساني تصرّفاتو او تدابيرو څخه ماسوا دوى بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دې دنيا په يو نه يو خدمت كې مشغول او لګيا دي، مونږ او تاسې په هوسايي (آسانۍ) سره ژوندون كوو، او دوى سرګردانه ځمونږ په منفعت او خدمت كې مداومت كوي.

﴿وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ﴾ يعني د الله تعالى نعمتونه دومره ډېر دي، چې كه تاسې ګرد سره يو ځاى شئ، او په اجمالي ډول سره د هغو شمېرلو سره پيل (شروع) وكړئ؛ نو ګرد به سره ستړي او ستومانه كېږئ.

﴿إِنَّ الْإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ يعني د انسان په جنس كې ډېره زياته بې انصافي او بې شكري او بېقدري شته، چې سره د دومره بېشماره احساناتو له ليدلو بيا هم د حقيقي منعم حق نه پېژني، او شكر يې نه اداء كوي.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَن نَّعْبُدَ الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾

او (ياد كړه) هغه وخت چې وويل ابراهيم: اى ربه ځما ! وګرځوه دا ښار (د مكې) امن والا، او لرې وساته ما او ځامن ځما له دې نه چې عبادت به كوو د بُتانو.

تفسير: يعني د قُريشو هغو مشرانو چې د دوى د كُفران او شرك او كفر بيان پاس په ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ﴾ الآيه ـ كې شوى وو؛ هغوى ته د ابراهيم عليه السلام قصه ور په يادوي، او تنبيه وركوي چې تاسې د هغه د اولاديت لامله د «كعبة الله» او لوى حرم مجاوران شوي يئ، هغه د دې كعبې اساس خاص پر توحيد ايښى وو، د همده د دعاوو په اثر الله جل جلاله دغه د مكې معظمې ښار ودان كړ، او په دغو كلكو پرښو (ګټو) او شګلنو ځمكو كې د ظاهري او باطني نعمتونه امبارونه يې جوړ كړل، ابراهيم عليه السلام له دنيا ځنې په داسې حال كې لاړ چې داسې دعاوې او وصيتونه يې كول، چې د ده اولاده د شرك طريقه اختيار نه كړي، اوس تاسې ته فكر كول او شرمېدل په كار دي، چې تر كومه ځاى پورې مو د ده د وصيتونو رعايت كړى دى؟ يا د ده له دعاء څخه مو برخه اخيستې ده، او تر كومه حده پورې مو د الله تعالى پر احساناتو شكر ايستلى دى.

﴿رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا الْبَلَدَ آمِنًا﴾ الآيه ـ يعني مكه معظمه «حرم آمن» وګرځوي لكه چې الله تعالى مأمونه هم وګرځوله، او هم زه او هم ځما اولاده د تل لپاره د بُت پرستى څخه وژغورې (محفوظ كړې)، او ترې مو لرې وساتې، غالباً دلته به له اولاده ځنې خاص صُلبي اولاد مراد وي، نو څكه د دوى په صلبي اولاد كې دغه مرض رانغى، او كه عام ذريات ترې مراد وي، نو ويلى كيږي چې دغه دعاء د ځينو په حق كې نه ده قبوله شوې.

سره له دې چې ابراهيم عليه السلام معصوم رسول وو، مګر د دعاء له آدابو څخه ده؛ چې له نورو ځنې پخوا سړى خپل ځان ته دعا وكړي، دا راز (قسم) دعاوې چې له انبياوو څخه منقولې دي؛ په هغو كې دغې خبرې ته هم اشاره ده چې د انبياوو عصمت هم د دوى له لوري نه دى پيدا شوى، بلكه د الله تعالى له حفاظته او صيانته موجود شوى دى، نو څكه دوى تل د همغه په دربار كې التجاء كوي چې هغه د دوى د عصمت او (تلطّفا) ضامن او كفيل شوى دى.

تنبيه: حافظ عماد الدين ابن كثير (رحمه الله تعالى) په نزد ابراهيم عليه السلام دغه دعاوې د معظمې مكې د ودانى او د كعبې شريفې د تعمير څخه وروسته كړي دي، په (اول جزء البقره په (۱۲۶) تر (۱۲۹) آياتونو او (۱۵) ركوع) كې د كومو دعاوو چې ذكر شوى دى؛ هغه يې د كعبې شريفې د بناء په وخت د اسماعيل عليه السلام په معيّت فرمايلي دي، او دغه دعاوې يې ډېره موده وروسته په سپين ږيرتيا كې كړي دي.

رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضۡلَلۡنَ كَثِيۡرًا مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنۡ تَبِعَنِىۡ فَاِنَّهٗ مِنِّىۡ ۚ وَمَنۡ عَصَانِىۡ فَاِنَّكَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۳۶﴾ رَبَّنَاۤ اِنِّىۡۤ اَسۡكَنۡتُ مِنۡ ذُرِّيَّتِىۡ بِوَادٍ غَيۡرِ ذِىۡ زَرۡعٍ عِنۡدَ بَيۡتِكَ الۡمُحَرَّمِ ۙ رَبَّنَا لِيُقِيۡمُوا الصَّلٰوةَ فَاجۡعَلۡ اَفۡـِٕدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهۡوِىۡۤ اِلَيۡهِمۡ وَارۡزُقۡهُمۡ مِّنَ الثَّمَرٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَشۡكُرُوۡنَ ﴿۳۷﴾

اى ربه څما ! بېشكه دغو (تيرو (ګڼو) بُتانو) لغزولي دي ډېر له خلقو (چې سبب د ګمراهى د دوى شوى دى) نو هر چا چې متابعت وكړ څما؛ نو بېشكه هغه له (أهل ملت) څما دى، او هر چا چې نافرماني وكړه څما نو بېشكه چې ته يې ښه بخښونكى (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكې يې. اى ربه څمونږ ! بېشكه چې ما اوسولي دي ځيني له اولاد خپل (چې اسماعيل او اولاد يې دى) په داسې يوه وادي (ناو) كې چې نه دى خاوند د كښت (فصل) په نزد د كوټې ستا چې حرمت (عظمت) والا ده، اى ربه څمونږه (ومې اوسول دوى دلته) د دې لپاره چې سم ودروي (اداء كړي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، نو وګرځوه (مائل كړه) زړونه د ځينو خلقو په مينه (چې راځغلي دوى ته، او رزق روزي وركړه دوى ته له هر قسمه مېوو څخه لپاره د دې چې دوى شُكر وباسي.

تفسير: يعنې هغو كسانو چې د خالص توحيد لاره غوره كړې ده، او څما خبرې يې منلي دي؛ هغه څما په ډله كې شامل دي، او هغه كسان چې څما خبرې يې نه دي منلي، او څمونږ له لارې څخه بېل شوي دي؛ نو ته دوى ته پخپلې مهربانى او بخښنې سره د توبې توفيق وركولى شې، كه ستا لطف او مهرباني وي؛ نو هغه به هم ايمان راوړي، او خپل ځان به د خصوصي رحمت او ابدي نجات مستحق ګرځولى شي، يا دا مطلب چې ته قدرت لرې چې هغه هم په همدغه موجوده حالت كې وبخښې، اګر كه ستا له حكمته د هغه وقوع ونشي.

تنبيه: د «المائدة» د سورت په آخر كې د ابراهيم خليل الله عليه السلام د دې قول او د مسيح عليه السلام په مقوله كې مو فرق بيان كړى دى؛ هغه دې بيا وكتلى شي !.

﴿رَبَّنَاۤ اِنِّىۡۤ اَسۡكَنۡتُ﴾ الآيه - اى ربه څمونږه ! بېشكه چې ما اوسولي دي او دېره كړي دي ځيني له اولادې خپلې يعنې اسماعيل عليه السلام، ځكه چې بل اولاد يې اسحاق عليه السلام او نور په شام كې وو، د الله تعالى په حكم يې اسماعيل عليه السلام د تي رودلو په وخت كې د ده د والدې (بي بي هاجرې) سره په دغه تور سپېره ډاګ او ډېر ډګر (ميدان) كې پرېښود، او دى ترې لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبيلې څه خلق هلته ورسېدل، ځكه چې الله تعالى د اسماعيل عليه السلام د تندې او د بي بي هاجرې رضي الله عنها د تلوسې او منډې له امله د پرښتې په ذريعه هلته د «زمزم» چينه بهولې ده، نو د «جرهم» كوچيانو چې دغه اوبه وليدې، هلته ښكته شول، او د بي بي هاجرې رضي الله عنها په اجازه همغلته مسكون شول.

كله چې اسماعيل عليه السلام لوى شو؛ نو په همدغې قبيلې كې يې واده وشو، په دې ډول چېرې چې نن ورځ مكه معظّمه ده؛ يو كلى ودان شو، ابراهيم عليه السلام به هم كله كله له «شام» څخه دلته تشريف راوړ، او د دې او د دې ښار هستېدونكو ته به يې داسې دعاوې فرمايلې چې: «اى الها ! ما خپل يو ځوى په دغه لامزروعه (بې كرونده) او ډاګ ډېر

میدان کې ستا په حکم ستا معظّم او محترم کور سره نژدې دېره کړې دی، چې دی او د ده نسل ستا او ستا د دې کور حق ادا کړي؛ نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دې لوري ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشي، او ستا عبادت وکړي، او د دې ښار رونق زيات شي، او هم د دوی د روزۍ او زړه جمعۍ لپاره له غيبه داسې سامان ور برابر کړه؛ چې برسېره پر غلو او اوبو چې د ژوندانه له ضروریاتو څخه دي؛ عمده ثمرات او ښې مېوې همدلته په افراط سره پيدا شي، چې خلق د زړه په اطمينان سره ستا په عبادت او شکرګذارۍ کې مصروف شي».

پاک الله دغه ګردې دعاوې قبولې کړې، لکه چې تر نن ورځې پورې هر کال په زرګونو او لکونو انسانان له ګرده جهانه هلته سره ټولېږي، او د اعلی قسم ميوو او عمده ثمراتو په مکې معظمې کې دومره کثرت او افراط وي؛ چې ښايي د دنيا په کومې بلې برخې کې د هغه ساری او نمونه لږ وي، حال دا چې پخپله په مکه معظمه کې يوه باثمره ونه به نه وي موجوده، له ځينو اسلافو څخه منقول دي چې: ابراهيم عليه السلام پخپله دعا کې ﴿اَفۡـِٕدَةً مِّنَ النَّاسِ﴾ د «څه خلقو زړونه» فرمايلي وو، که نه ګرد عالم به هغه لوري ته تلل.

رَبَّنَآ اِنَّكَ تَعۡلَمُ مَا نُخۡفِيۡ وَمَا نُعۡلِنُ‌ؕ وَمَا يَخۡفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنۡ شَىۡءٍ فِى الۡاَرۡضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ ۝۳۸

ای ربه ځمونږ ! بېشکه چې تاته معلوم دي هغه چې پټوو يې مونږه، او په هغه چې ښکاره کوو يې، او نه دي پټ پر الله باندې هيڅ څيز (نه) په ځمکه کې (له سفلياتو نه) او نه په اسمان کې (له علويّاتو نه).

تفسير: يعنې په ځمکه او اسمان کې هيڅ له تا څخه پټ نه دي، نو بيا ځمونږ ظاهر او باطن له تا ځنې څرنګه پټ او مخفي پاتې کېدی شي؟ داسې چې فرمايلي يې دي: «هغه چې پټوو يې مونږ او هغه چې ښکاره کوو يې» په دغه کې د مفسرانو څو اقوال دي: ليکن د تخصيص هيڅ وجه نه ده، الفاظ عام دی، چې ګردو ښکاره وو او پټو شيانو ته شامل دي.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِىۡ وَهَبَ لِىۡ عَلَى الۡكِبَرِ اِسۡمٰعِيۡلَ وَاِسۡحٰقَ‌ؕ اِنَّ رَبِّىۡ لَسَمِيۡعُ الدُّعَآءِ ۝۳۹

(ټول د کمال صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چې رابخښلي يې دي ماته سره له زوړوالي اسماعيل او اسحاق، بېشکه چې رب ځما خامخا ښه اورېدونکی (قبلوونکی) د دعاء دی.

تفسير: يعنې په زوړتوب کې اسحاق عليه السلام د «ساري» او اسماعيل عليه السلام د «هاجرې» له ګېډې څخه په غير متوقعه ډول سره دې راعنايت فرمايلي دي، لکه چې د اولاد په متعلق ځما د ﴿رَبِّ هَبۡ لِىۡ مِنَ الصّٰلِحِيۡنَ﴾ دعا دې واورېده، دغه دعاء هم راقبوله کړه.

رَبِّ اجۡعَلۡنِىۡ مُقِيۡمَ الصَّلٰوةِ وَمِنۡ ذُرِّيَّتِىۡ‌ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلۡ دُعَآءِ ۝۴۰

ای ربه ځما ! وګرځوې ما همېشه قائموونکی (اداء کوونکی) د لمانځه (سره له ټولو حقوقو يې) او ځنې له اولادې ځما (هم کلک کړې پر لمانځه)، ای ربه ځمونږ ! او قبوله کړې دعاء ځما.

رَبَّنَا اغۡفِرۡ لِىۡ وَلِـوَالِدَىَّ وَلِلۡمُؤۡمِنِيۡنَ يَوۡمَ يَقُوۡمُ الۡحِسَابُ ۝۴۱ ع

ای ربه ځمونږ ! بخښنه وکړې ماته او مور او پلار ځما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قيامت کې) چې قائمېږي حساب.

تفسير: دغه دعاء يې غالباً د خپل پلار د مړ کېدلو څخه پخوا چې د کفر په حالت مړ شو، او وروسته دی پرې خبر شو؛ فرمايلې ده، نو مطلب به يې داسې وي چې: هغه ته د اسلام هدايت ورکړې !، او د قيامت په ورځ يې د مغفرت وړ (لايق) او مستحق وګرځوې !، او که د مړ کېدلو څخه يې وروسته دعا فرمايلې وي؛ نو ښايي تر هغه وخته پورې به دی نه وو مطلع کړی شوی، چې کفّار د مغفرت وړ (لايق) نه دي.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظّٰلِمُوْنَ ۬ۚ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيْهِ الْاَبْصَارُ ﴿۴۲﴾ مُهْطِعِيْنَ مُقْنِعِيْ رُءُوْسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ ۚ وَاَفْـِٕدَتُهُمْ هَوَآءٌ ﴿۴۳﴾

او مه کوه ګمان (ای انسانه) په الله چې غافل (بې خبره) دی له هغو کارونو چې کوي يې ظالمان ! بېشکه همدا خبره ده چې وروستي کوي دوی هغې ورځې ته چې خلاصې به پاتې وي (له ډېر وېرې) په هغه کې سترګې. چې منډې وهونکې به وي دا (مخلوقات) چې جګ (اوچت) نيوونکي به وي د سرونو خپلو (په طرف د بلونکي محشر کې)، بېرته به نه ګرځي دوی ته رپول د سترګو د دوی، او زړونه د دوی به تش وي (له عقله او فهمه له ډېرې وېرې).

تفسير: يوه رکوع پخوا د ډېرو عظيمه وو نعماوو د ذکر کولو په منځ کې يې فرمايلې وو: ﴿اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ﴾ «بېشکه انسان خامخا لوی ظالم او ډېر ناشکره دی»، وروسته له هغه د ابراهيم عليه السلام قصه يې واوروله، او د مکې معظمې کفّارو ته ځينې خصوصي نعمتونه ور په ياد کړه ـ او د دوی د ظلم او شرک په لوري يې اشاره وفرمايله؛ په دغه رکوع کې تنبيه فرمايي: که د ظالمانو په تنبيه فرمايلو کې څه ځنډ وشي، نو داسې يې مه ګڼئ چې الله تعالى د دوی له حرکاتو څخه بې خبر دي، په ياد يې ولرئ چې د دوی هيڅ يو وړوکی او لوی کار له الله تعالى څخه پټ نه دی، البته د ده عادت داسې نه دی چې فوراً مجرم ونيسي، او تباه يې کړي، دې ډېرو لويو ظالمانو ته هم مهلت ورکوي، چې يا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلي، يا د جرائمو په ارتکاب کې تر دې حده پورې ورسيږي چې له قانوني حيثيته د ده د سزا په مستحق کېدلو کې هيڅ قسم خفاء پاتې نشي.

تنبيه: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چې داسې يو خيال يې په زړه کې پيدا کېدی شي، او که پاک رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خطاب؛ نو د دوی له دې مخاطبې څخه به نورو ته اورول مقصود وي، چې کله يې خپل رسول الله صلى الله عليه وسلم ته داسې وفرمايل چې داسې خيال مه کوه ! حال دا چې داسې يو خيال له سره دوی ته قريب هم نشو راتلی، نو د نورو په حق کې داسې خيال به په څه اندازه واجب الاحتراز وي.

﴿اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيْهِ الْاَبْصَارُ﴾ يعنې د قيامت په ورځ کې له ډېر هول، هيبت او دهشت څخه سترګې به همداسې رډې بلې او ټېغې پېغې راښکاري، او هم داسې بوتې وتلې او پرانيستلې به پاتې وي، يعنې رپولی به يې نشي، او همداسې وازې به ختلې وي، او هيڅ به يې نشي پټولی.

وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَاْتِيْهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رَبَّنَآ اَخِّرْنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ؕ اَوَلَمْ تَكُوْنُوْٓا اَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِّنْ زَوَالٍ ﴿۴۴﴾ وَّسَكَنْتُمْ فِيْ مَسٰكِنِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ ﴿۴۵﴾

او وېروه (ای رسوله څما) خلق له هغې ورځې څخه چې را به شي دوی ته عذاب (په قيامت يا د مرګ په وخت کې)؛ نو وبه وايي هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په شرک او تکذيب سره): ای ربه څمونږ ! وروستي کړه (مهلت راکړه) مونږ ته تر نېټې نزدې پورې

چې قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو، (وبه فرمايي الله توبيخاً) آيا نه وئ تاسو چې قسم به کولو تاسې پخوا له دې نه (په دنيا کې) چې نشته تاسې ته هيڅ زول (له دنيا نه آخرت ته په بيا ژوندون سره). او اوسېدلي وئ تاسې په کورونو د هغو کسانو کې چې ظلم يې کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصيو سره)، او ښکاره شوې ده تاسې ته (دغه خبره) چې څرنګه کار کړی وو مونږ په دوی باندې (د عذابه او اهلاکه) او بيان کړي وو مونږ تاسې ته مثالونه.

تفسير: د (العذاب) څخه يا خو د قيامت ورځ او اخروي عذاب مراد دی، يا د موت وخت او د ده د سکراتو او د روح د قبض شدّت مقصود دی، يا له دنيوي عذاب څخه د هلاک کېدلو ورځ اراده کولی شي.

﴿فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ الآية ـ که دغه وينا په دنيا کې د عذاب يا د موت د شدّت د ليدلو په وخت کې وي؛ نو يې مطلب ظاهر دی، چې اوس څو ورځې نورې هم مونږ ته مهلت راکړه! مونږ درسره وعده کوو چې وروسته له دې نه خپله رويه او عمل ښه کوو، يعني د حق دعوت قبلوو، او د انبياوو متابعت اختياروو، کما قال الله تعالى: ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ * لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» (۹۹ ـ ۱۰۰) آيت (۶) رکوع).

او که د دوی دغه مقوله د قيامت په ورځ کې وي؛ نو په دغه صورت کې به د مهلت غوښتلو معنی داسې وي؛ چې مونږ بيا دويم ځلي د لږ څه مدّت لپاره دنيا ته بېرته ولېږه، نو بيا وګوره چې مونږ په څه اندازه خپله وفاداري درښکاره کوو، کما قال الله تعالى: ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ﴾ (۲۱ جزء د «السجدة» سورت (۱۲) آيت (۲) رکوع).

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِندَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿۴۶﴾

او په تحقيق سره کوښښ د مکر او فرېب وکړ دوی د مکر او فرېب خپل حال دا چې الله سره دی مکر د دوی، او نه وو مکر (فرېب) د دوی (داسې لوی) چې له ځايه به بېرته شي له دغه مکره غرونه (له خپله ځايه).

تفسير: يعني ګردو پخوانيو او وروستنيو ظالمانو خپل مکرونه او فرېبونه چلولي دي، او د انبياوو په مقابل کې د حق د مغلوبولو او لرې کولو هيڅ يو تدبير او سازش دوی نه دی پرېښی، دوی ګرد تدابير، مکر، فرېب او چال د الله تعالى په نزد يو په يو ښکاره او محفوظ دي، او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوي.

﴿وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ﴾ يعني دوی ډېر زيات مکرونه او فرېبونه کړي دي، او د هغو نتائج يې ليدلي دي، مګر د الله تعالى د چل په مقابل کې هغه ګرد ناکامه او بې نتيجې پاتې دي، آيا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ځايونو څخه وخوځولی شي؟ يعني انبياء عليهم السلام او حقه وو شرائع چې له غرونو څخه زيات مضبوط او مستقيم دي؛ د دوی د دغو مکاريو او فرېبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شي؟ حاشا وکلاّ.

د دې تفسير سره موافق په ﴿وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ﴾ کې «إن» به «نافيه» وي، او د آيت مضمون د ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ (۱۵ جزء د بني اسرائيل (۳۷) آيت (۴) رکوع) سره به مشابه وي.

ځينو مفسرينو «إن» شرطيه او «واو» وصليه اخيستی، او د دې آيت مطلب يې داسې بيان کړی دی چې دوی ډېر لوی لوی داسې مکرونه او فرېبونه وکړل، چې د الله تعالى د حفاظت په مقابل کې هيڅ ثابت شو، اګر که د دوی دغه مکرونه او فرېبونه في حدّ ذاته داسې غټ او زبردست وو؛ چې يو ځلي غرونه به يې هم له خپل ځايه بېرته کولی شوی، او له خپله ځايه يې لوړولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهٖ رُسُلَهٗ

نو مه کوه ګمان په الله باندې د خلاف کوونکي د وعدې خپلې رسولانو خپلو سره.

تفسیر: یعنې هغه وعده چې په ﴿اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾ او په ﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيْ﴾ او نورو آیتونو کې کړی شوې ده.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿۴۷﴾

بېشکه الله ډېر غالب ښه قوي دی (په انفاذ د احکامو) څښتن (خاوند) د انتقام (سخت عذاب له اعداء الله).

تفسیر: مجرم له ده څخه نه خلاصېدی شي او نه چېرې تښتېدلی شي، او نه دی پخپله داسې مجرمان همداسې بې له سزا ورکولو څخه خوشې پرېږدي.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿۴۸﴾

(یاد کړه) هغه ورځ چې بدل به کړه شي (په کې) دغه ځمکه په بلې ځمکې سره او اسمانونه به هم بدل کړی شي (په نورو اسمانونو سره)، او را وبه وځي (ټول خلق له قبورو او په ښکاره میدان به ودرېږي خاص) الله ته چې یو ښه غالب ډېر قوي دی.

تفسیر: په قیامت کې دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هیئت سره به باقي نه پاتې کیږي، یا خو د دغو ذوات به بدل کړی شي، یا به یوازې په صفاتو کې تغییر کیږي، او له ځینو روایاتو څخه معلومیږي چې ښایي شو کرتې دغه تبدیل او تغییر ته به وار ورسیږي، والله أعلم.

د ﴿وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ﴾ مطلب په ﴿فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا﴾ الآیة ـ په ذیل کې پخوا لیکلی شوی دی، هلته دې ولوست شي !.

وَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۴۹﴾

او وینې به ته دغه ګناهګاران (کافران) په دغه ورځ کې چې تړلي شوي به وي یو له بل سره په ځولنو (غاړکیو او ځنځیرونو) کې.

تفسیر: یعنې د یوه یوه نوعیت څو څو تنه مجرمان به په یوه ځنځیر کې تړلي کیږي کما قال الله تعالی: ﴿اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات سورت (۲۲) آیت (۲) رکوع) ﴿وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ﴾ (۳۰ جزء د التکویر (۷) آیت).

سَرَابِيْلُهُمْ مِّنْ قَطِرَانٍ وَّتَغْشٰى وُجُوْهَهُمُ النَّارُ ﴿۵۰﴾

قمیصونه د دوی له نانزړو به وي، او پټ به کړي مخونه د دوی اور (د دوزخ).

تفسیر: په نانزړو کې اور په ډېره جلتۍ او سرعت اثر کوي، او سخت بدبویي (ډډوزې) ترې خیژي، بیا څرنګه چې د جهنّم اور دی همغسې د هغه ځای نانزړو یا ځرنه (ګوګړ) هم وګڼۍ، بل دا چې مخ د حواسو او مشاعرو ځای، او د انسان په ظاهري اعضاوو کې له ګردو څخه اشرف عضو دی؛ نو ځکه یې په خصوصیت سره ذکر کړ.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾

(راوځي له قبورو لپاره د دې) چې جزاء ورکړي الله هر يوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چې کړې يې وي، بېشکه الله ډېر ژر دی حساب (د ده).

تفسير: يعني د هغې خبرې پـه مخ راتلل بالکـل يقيني دي، او هغه له سره لرې مه ګڼئ ! کما قال الله تعالى: ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء سورت (۱) آيت (۱) رکوع).

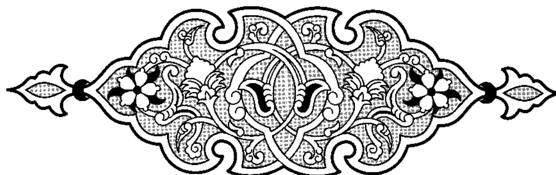
يا يې دا مطلب: کله چې حساب اخيستل کيږي؛ نو بيا په هغه کې هيڅ ځنډ نه کيږي، د ګردو اولينو او آخرينو، پېريانو او انسانانو د ذرې ذرې عمل حساب کتاب به ډېر ژر کيږي، ځکه چې نه پر الله باندې کوم شی مخفي دی، او نه دی يو شان (شی) له بل شان (شي) څخه مشغولولی شي ﴿مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ (۲۱ جزء د لقمان سورت (۲۸) آيت (۳) رکوع).

هَٰذَا بَلَاغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

دغه قرآن خبر رسونه ده (کافي ده له جانبه د الله) لپاره د خلقو (چې پند پرې واخلي) او لپاره د دې دی چې وويرولی شي (خلق) په (وعظ) د ده سره، او چې وپوهيږي دوی په دې باندې چې بېشکه خبره همدا ده چې الله معبود واحد دی، او چې پند واخلي (ترې) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسير: يعني د غفلت له خوبه ويښ شئ، او له الله څخه ووېرېږئ، او د ده په آيتونو کې غور وکړئ، چې له هغه څخه د الله تعالى په وحدانيت باندې يقين حاصل شي، او له عقل او فکر څخه کار واخلئ، او پر نصائحو يې عمل وکړئ.

(تمت سورة إبراهيم عليه السلام، ولله الحمد والمنّة)

سُورَةُ الحِجرِ

«د (حجر) سورت مكي دی، پرته له (۸۷) آيت څخه چې مدني دی، (۹۹) آيتونه او (۶) ركوع لري، په تلاوت كې (۱۵) او په نزول كې (۵۴) سورت دی، وروسته د يوسف عليه السلام له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

الٓرٰ ۚ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ وَقُرۡاٰنٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۱﴾

دغه چې وروسته راځي آياتونه د كتاب دي او د قرآن چې واضح (بيانوونكی د حق او د باطل) دی.

تفسير: يعني دا د هغه جامع او عظيم الشأن كتاب آيتونه دي چې د هغه په مقابل كې به كوم بل كتاب د كتاب ويلو وړ (لايق) او مستحق نه وي، او آيتونه دي د هغه قرآنكريم چې واضح بيانوونكي د حق او د باطل دي، او اصول يې نهايت صاف ـ دلائل يې روښان ـ احكام يې معقول ـ د اعجاز وجوه يې واضح ـ او بيانات يې عجيب او فيصله كوونكي دي، نو وروسته له دې نه هر څه چې بيان كېدونكي دي؛ ښايي چې مخاطبين هغه په پوره توجّه سره واوري !.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَوۡ كَانُوۡا مُسۡلِمِيۡنَ ﴿۲﴾

ډېر ځلي به ارزو (تمنّا) كوي هغه كسان چې كافران شوي دي (كله چې ويني خپل احوال او د مؤمنانو احوال، او جنت او دوزخ) چې كاشكې وی دوی مسلمانان.

تفسير: كه نن منكرينو د قرآن عظيم او د اسلام په شان د الله تعالی د عظيم الشأن نعمتونو قدر ونه كړ؛ ليكن داسې يو وخت راتلونكی دی، چې دغه خلق به پر خپلې محرومۍ ژاړي، او د حسرت لاسونه به سره مښي.

د دغه آيت په تفسير كې مفسّرينو اختلاف كړی دی، مونږ د (ابن الأنباري) له قوله سره موافق هغه عام اينبی دی، يعني په دنيا اوآخرت كې په هغو مواقعو كې چې د كافرانو د نامرادۍ او د مسلمانانو د كاميابۍ مناظر او مظاهر وردمخه شي؛ په هره موقع كې كفّار د خپل پاتې كېدلو او ناكامۍ لامله د خپل مسلمان كېدلو تمنّا كوي، او د اسلام له نعمته د محروم پاتې كېدلو حسرت او واوېلا به كوي.

او د انتهايي حسرت او افسوس ځای به هلته وي؛ كله چې پرښتې دوی د ورح قبض كولو لپاره ورمخامخ ودرېږي، او د عالم غيب حقائق د دوی تر سترګو لاندې راشي، نو دلته به له ډېره غمه خپلې ګوتې چيچي، او تمنّا كوي؛ كاشكې مونږ هم اسلام قبول كړی وی، څو نن د دغه بعد الموت له عذابه محفوظ پاتې كېدی شوی.

له دې نه لويه يأس غورځوونكې منظره به هغه وي؛ چې د طبراني (رحمه الله) په حديث كې راغلې دي، چې نبي كريم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي چې: «ځما د امّت ډېر سړي د خپلو ګناهونو له سببه په جهنّم كې لوېږي، او تر هغه پورې چې د الله تعالی اراده وي، هلته به اوسېږي، نو بيا به مشركين دوی ته طعنې وركوي چې ستاسې ايمان او توحيد تاسې ته څه فائده درورسوله؟ چې تاسې هم نن ځمونږ په شان په دوزخ كې پراته يئ؟ ! نو د دې پيغور له سببه پاك الله به هيڅ يو موحّد په دوزخ كې نه پرېږدي».

د دي فرمایلو څخه وروسته نبي کریم صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست: ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ ګواکې دغه به آخري موقع وي، چې کفار به د خپل د مسلمانېدلو تمنّا کوي.

ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ③

پر پرېږده دوی (ای محمده) چې خوري او ګټې فائدې اخلي، او مشغول کړي دوی اوږد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو)؛ نو ژر ده چې پوه به شي (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعني کله چې هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارګر نشو؛ نو تاسې زیات له دې نه د دوی په فکر کې مه لوېږئ ! بلکه څو ورځې یې هم داسې خوشې کړئ ! چې د بهائمو (چارپایانو) په شان وخوري، وڅښي، او په زړه پورې مزې وکړي، او خوندور شي، او د مستقبل په نسبت ښه لوی لوی امیدونه وتړي، عنقریب به داسې وخت راشي چې دغه ګرد حقائق به هلته څرګند شي، او د پخوانیو او وروستنیو ګرد خوړلي او څښلي به له دوی څخه راوځي، لکه چې څه قدر حقیقت یې په دنیا کې د مجاهدینو په لاس ورښکاره شو، او پوره تکمیل به یې په آخرت کې کیږي.

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ④

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هیڅ کلي مګر خو لپاره (د هلاک) د هغه به یو وخت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعنې هومره کلي ښارونه او اقوام چې پخوا له دې نه هلاک کړی شوي دي؛ د الله تعالی په علم کې د هر یوه د هلاکت یو معین وخت وو، چې په هغه کې نه هېره او نه تېرواته او نه غفلت او نه د الله تعالی د وعدې تأخیر او تعطیل امکان وو، هر کله چې د کوم قوم میعاد پوره او د دوی د تعذیب وخت ور ورسېد؛ یو ځلي ګرد سره سپېره او تباه شوي دي.

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ⑤

نه ړومبی کیږي هیڅ امت له وخته (د هلاک) خپل، او نه (ترې) وروستی کیږي.

تفسیر: یعنې د مهلکه وو اممو په منځ کې څه تخصیص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال یا د موت او حیات لپاره کوم میعاد او نېټه چې مقرره ده؛ هغه د یوې ربې (ساعت) لپاره هم وړاندې او وروسته کېدی نشي.

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ⑥

او ویلې (دغو کفّارو محمد ته) ای هغه سړیه چې نازل کړی شوی دی پر هغه باندې ذکر (قرآن پند په زعم د منکرینو) ! بېشکه ته خامخا لېونی یې.

تفسیر: د مکې معظمې مشرکینو به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طریقه سره ویل، یعني «ته له ګردو څخه ور د مخه شوی یې، او د پاک الله له درباره دې قرآن راوړی دی، او نورو ګردو ته احمق او جاهل وایې، بلکه ګردې دنیا ته د وېرې پیغام ورکوې، او له هغه سره داسې دعوی هم کوې، چې بالآخر به زه غالب یم، او یو وخت به داسې راشي چې منکرین به له حسرته او ندامته داسې وایي: کاشکې چې مونږ هم مسلمانان وای، دا د کوم عقل او هوش خبرې دي، دا خو ښکاره لېونتوب دی، او دغه شی چې ته یې لولې او اوروې یې؛ د لېونیانو له چتې (بېکاره) او چپوله (ګډو وډو) له وینا څخه پر ته بل شی نه دی (العیاذ بالله).

لَوْمَا تَأْتِيْنَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۷﴾

ولې نه راولې مونږ ته ملائکې (لپاره د تعذیب او تکذیب ځمونږ په تصدیق ستا) که یې ته له صادقانو (رښتینو په دغه دعوی کې).

مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوْٓا إِذًا مُّنْظَرِيْنَ ﴿۸﴾

(نو په ځواب کې الله فرمایي چې) نه نازلوو مونږ ملائکې مګر په حق (حکمت یا عذاب) سره او نه به په دغه وخت کې مهلت ورکړی شي (یعنې د ملائکو د نزول په وخت کې به پر دوی هم في الحال عذاب نازلیږي).

تفسیر: یعنې د قبول کوونکو لپاره اوس ښایسته ډېرې نښې شته، پاتې شو هغه کسان چې د دوی اراده داسې نه وه چې دغه خبره ومني؛ نو هغوی به یې د پرښتو د راتګ په وخت کې هم نه مني، نو بیا د هغو په نزول څه فائده مرتبیږي؟ الله تعالی پرښتې سم له خپله حکمته سره د کوم صحیح غرض لپاره لیږي، همداسې خوشې چټي (بېکاره) د هغوی تماشا ورښوول خلقو ته مقصود نه وي، عادت الله عموماً داسې جریان لري؛ کله چې د کوم قوم بغاوت او سرکښي له خپله حده تېرې کوي، او د تفهیم او هدایت ګرد مراحل خاتمه مومي؛ نو د پرښتو فوج د دوی د هلاک لپاره ورلیږي، نو بیا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکول کیږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحٰفِظُوْنَ ﴿۹﴾

بېشکه مونږ پخپله نازل کړی دی ذکر (قرآن)، او بېشکه چې مونږ د ده خامخا ساتونکي یو (له زیادت، نقصان او نورو نه).

تفسیر: یعنې ستاسې استهزاء او تعنّت، او د قرآن راوړونکي په لوري د جنون نسبت کول پر قرآن عظیم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هیڅ اثر نشي غورځولی، په یاد یې ولرئ چې د دغه قرآن شریف نازلوونکي مونږ یو، او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتنې ذمه پر خپله غاړه اخیستې ده، په هغه شان او هیئت سره چې هغه نازل شوی دی، او بې له یوه ادنی تغییر ـ تبدیل ـ تحریف او د فتحې، کسرې، ضمّې او نورو د اړولو او راړولو څخه ګرد عالم ته په کمال صحت رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه هم رسیږي، د ژبې د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چې پرمختګ او ترقي وکړي؛ خو د پاک قرآن په صوري او معنوي اعجازو کې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کیږي.

ډېر قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کښېنولو یا ورکولو کې ډېر زیار (کوښښ) وکړي، لیکن د هغه یو ټکی به هم ترې نشي لرې کولی، د عظیم الشان قرآن په نسبت د الله تعالی دغه عظیم الشانه وعده په داسې درستې او صفایۍ او حیرت غورځوونکې طریقې سره تکمیله او پوره شوې ده او پوره کیږي؛ چې د هغه د لیدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوي دي.

«میور» وایي: «تر هغه ځایه پورې چې مونږ معلومات لرو، په ګرده دنیا کې هم داسې یو کتاب نشته چې د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کې له هر قسمه تحریفه پاک او سپېڅلی پاتې وي».

یو بل اروپایي محقق لیکي: «مونږ په هغه یقین سره قرآن بعینه د محمد صلی الله علیه وسلم د خولې وتلي الفاظ ګڼو، لکه چې مسلمانان یې د الله کلام ګڼي»، واقعات دا راښیي چې پر هره زمانه کې د علماوو داسې یو غفیر جم موجود

وو (چې د هغوی تعداد الله ته معلوم دی) او هغوی د دغه قرآن د علومو او مطالبو او غیر منقضي (نه ختم کېدونکي) عجائبو حفاظت کړی دی، او کاتبانو د رسم الخط ـ او قاریانو د اداء طرز ـ او حافظانو د ده د الفاظو اوعباراتو داسې حفاظت کړی دی؛ چې د نزول له وخته تر اوسه پورې د هغه یوه فتحه یا کسره یا ضمّه یا نور هم نه دي تبدیل شوي، ځینو د قرآن رکوع شمېرلي دي، ځینو د هغه آیاتونه حساب کړي دي، ځینو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی، حتی چې ځینو د هغه یو یو اعراب او یو یو ټکی هم شمېرلی دی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾

او خامخا په تحقیق لیږلي وو مونږ (رسولان) پخوا له تا په ټولیو د پخوانیو (خلقو) کې. او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول؛ مګر حال دا چې وو به دوی (د کبره او عناده) چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې (لکه چې کوي یې کفّار تا پورې).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کې ځمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم ته تسلي ورکړی شوې ده، چې تاسې د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کېږئ ! دغه کومه نوې پېښه او خبره نه ده، د منکرانو عادت تل همداسې وه، کله چې کوم نبي علیه السلام دوی ته راته؛ نو په هغه به یې مسخرې او ټوکې کولې، کله به یې ورته لېوني ویل، کله به یې خپه کولو او چټي (بېکاره) اوږدې او ساده غوښتنې او مطالبې به یې ترې کولې، فرعون د موسی علیه السلام په نسبت ویلي وو: ﴿إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء سورت (۲۷) آیت (۲) رکوع) ﴿فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف سورت (۵۳) آیت (۵) رکوع).

كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾

هم داسې (لکه چې ننه ایستلی وو مونږ تمسخر د انبیاوو په زړونو د پخوانیو کفّارو کې)؛ ننه باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفّارو د زمانې ستاسې کې هم).

تفسیر: هغه خلق چې د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوي، مونږ د دوی په زړونو کې هم داسې د تکذیب او استهزاء عادت ټینګ کړی دی، لکه چې د دوی زړونو ته د غوږونو له لارې د الله تعالی وحي ورځي، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلوېږي.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ ۖ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

چې ایمان نه راوړي په دغه (نبي او قرآن) او په تحقیق تېره شوې ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چې تکذیب به یې کولو د رسولانو خپلو).

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

او که پرانستلي وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضی خپله) کومه دروازه له اسمانه؛ پس تل ګرځېدلي وی دوی په هغه (دروازه) کې چې تل ختل (اسمان ته)؛ نو خامخا به یې ویلي وو (له ډېره عناده) بېشکه همدا خبره ده چې تړلي شوي دي ستر ګې ځمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چې جادو راباندې کړی دی دوی.

تفسير: يعنې د پرښتو نزول خو دومره عجيب نه دی، که مونږ د اسمان ورونه خلاص کړو، او پرښتې پرې وختړوو، او ګرده ورځ دوی په همدې ختلو کې لګیا اوسي؛ خو بیا هم دغه ضد کوونکي او معاند خلق یې نه تسلیموي، او په دغه وخت کې به داسې وايي چې: پر مونږ باندې نظر بندي یا جادو شوی دی، ښايي په ابتداء کې یې نظر بندي وګڼي، او بیا یې لوی جادو وبولي.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاۗءِ بُرُوْجًا وَّزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿١٦﴾

او خامخا په تحقيق پيدا کړي دي مونږ په اسمان کې (دولس) برجونه، او ښايسته کړی دی مونږ دغه (اسمان په ستوريو سره) لپاره د کتونکيو (چې عبرت ترې واخلي).

تفسير: ځينې له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوري مرادوي، ځينې ترې د شمس او قمر منازل مرادوي، ځينې وايي چې بروج هغه اسماني کلاوې (قلعې) دي، چې په هغو کې د پرښتو ډلې پيرې ورکوي.

﴿وَّزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِيْنَ﴾ يعنې مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت اسمان ته په ستوريو سره زينت ورکړی دی، د شپې چې وريځې او دوړې او غبار او دمه نه وي؛ نو د ستوريو د دغو بېشمارو واښکيو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظيږي، او د آسمان د ننداري کوونکي په نظر څومره ښايسته او له عظمته ډک معلوميږي، او غور او فکر کوونکي ته په هغه کې د الله تعالی د کامل صنعت، لوی حکمت، مطلقه وحدانيت څومره نښې، دلائل موندلی کيږي.

وَحَفِظْنٰهَا مِنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ رَّجِيْمٍ ﴿١٧﴾ اِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٨﴾

او ساتلی دی مونږ دغه (اسمان) له هر شيطانه ويشتلي شوي (په شغلو سره). ليکن هغه (شيطان ختونکي اسمان ته) چې غلا کړي (خبره) اوريدلې شوې (له ملائکو)؛ پس وروسې شي ستوري ښکاره (روښانه نو ويې سوځوي پخپلې لمبې سره).

تفسير: يعنې په اسمانونو کې د شياطينو هيڅ عمل او مداخله نه چليږي، بلکه د محمد صلی الله عليه وسلم د بعثت راهيسې د دوی ګزر او تېرېده هم اسمان ته ممنوع دي، اوس د دوی انتهايي کوښښ په دې کې دی چې يوه شيطاني سلسله قائمه کړي، او اسمان ته ځان نژدې ورسوي، او د ملکوتو له عالمه سره نژدې پر غيبيه وو اخباراتو اطلاعات حاصل کړي، دلته هم د پرښتو پيرې درولې شوي دي، چې کله شياطين داسې کوښښ وکړي؛ نو له پاسه د اور په لمبو وويشتلی شي.

له قرآني نصوصو او د نبوي احاديثو څخه معلوميږي چې د تکويني امورو په نسبت کله چې په اسمانونو کې د کومې فيصلې اعلان کيږي، او پاک الله په دغه سلسله کې پرښتو ته وحي ليږي؛ نو هغه اعلان په يو خاص کيفيت له پاسه تر ښکته پورې درجه په درجه راځي، تر څو چې د دنيا اسمان ته ورسيږي.

د «بخاري شريف» د يوه روايته سره مطابق په «عنان» وريځو کې پرښتې د هغه مذاکره کوي، او شياطين زيار (کوښښ) کوي، چې د دغو معاملاتو په متعلق غيبي معلومات حاصل کړي.

همغسې چې نن ورځ کوم پيغام د بېسيمو (وائرلس) ټليګرافو په ذريعه لېږلی کيږي، او له هغه څخه خلق په لاره کې د جذب کولو او اخيستلو تدبير کوي؛ نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پرې لوېږي، او د دغو غيبي پيغاماتو غلا کوونکی مجروح يا هلاکوي، په دغه کش او کوک (منډو رامنډو) کې چې په کومه يوه يا نيمه خبره باندې شيطانان پوهه حاصلوي؛ نو دوی د هلاکېدو څخه د مخه په ډېر عجلت او تلوار سره يې نورو شياطينو ته وررسوي، او هغه يې

خپلو نورو انساني دوستانو ته د وررسولو کوښښ کوي، کاهنان د همدغه نیمګړې او ناتمامې خبرې څخه په سلهاوو دروغ له خپله ځانه جوړوي، او په عوامو کې يې د غيبي اخبارو په نامه خوروي، کله چې يوه نيمه خبره يې رښتيا شي؛ نو د دوی معتقدان هغه د دوی د رښتينې په ثبوت کې وروړاندې کوي، او له هغه سلهاوو خبرو څخه چې دروغ ثابتيږي؛ اغماض او تغافل کوي.

وَالْأَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَّسْتُمْ لَهٗ بِرٰزِقِينَ ﴿٢٠﴾

او ځمکه غځولې (غوړولې) ده مونږ دغه، او اېښوولې مونږ په دغه (ځمکه) کې غرونه (درانه محکم لکه میخونه)، او زرغون کړي دي مونږ په کې له هر شي اندازه کړی شوي څخه. او پیدا کړي مو دي تاسې ته په دغه (ځمکه) کې (اسباب د) معیشت او هغه شیان چې نه یئ تاسې هغوی ته رزق روزي ورکوونکي (لکه عیال، اولاد، حیوانات او نور، او مونږ يې رازق یو).

وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ وَمَا نُنَزِّلُهٗٓ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢١﴾

او نشته هیڅ څیز مګر په نزد ځمونږ دي خزانې د هغه، او نه نازلوو (نه رالیږو) هغه شی مګر په اندازې معلومې سره (نه لږ نه ډېر، سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنې هر هغه څیز په هر مقدار سره چې الله تعالی اراده وفرمايي؛ پیدا کوي يې، نه څه ربږ (زحمت) او تکلیف ورپېښیږي، او نه په کې ستړی کیږي، له یوه لوري کله چې اراده وفرمايي؛ سم د لاسه هغه شیان موجودیږي، ګواکې د ګردو شیانو خزانه د الله تعالی لا محدوده قدرت دی، چې په هغه سره هر څیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندې په ټاکلې اندازې بې له تزییده (زیاتي) او تنقیصه (کمي) پرله پسې راوځي او راځي.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَسْقَيْنٰكُمُوهُ وَمَآ أَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِينَ ﴿٢٢﴾

او رالیږلي دي مونږ بادونه بلاربوونکي (ونو او وریځو لره یا پخپله بلاربه) پس نازله کړې (لېږلې) ده مونږ له اسمان (له وریځو) څخه اوبه؛ نو وڅښولې مونږ تاسې ته دغه اوبه، او نه یئ تاسې دغو اوبو لره خزانه کوونکي (ساتونکي بلکه مونږ يې درساتو).

تفسیر: یعنې اورونکې هواوې درنې درنې وریځې له اوبو څخه ډکې راولي، چې له هغه ځنې اوبه وریږي، او په ویالو، چینو، کوهیو او نورو کې سره ټولیږي، او ستاسې په کار درځي، که د الله تعالی اراده وي؛ نو هغه به يې د ځښلو وړ نه وې پرېښې، لیکن ده د خپلې مهربانۍ ځومره خوږې او لطیفې اوبه ستاسې د دولسو میاشتو د ضروریاتو لپاره د ځمکې په مساماتو کې جمع کړې دي !.

﴿وَمَآ أَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِينَ﴾ «او نه یئ تاسې دغو اوبو لره خزانه کوونکي» ساتونکي، بلکه مونږ يې درساتو، یعنې نه د پاسنې اوریا (باران) خزاین ستاسې په قبضه کې دي، او نه د لاندنې چینې او کوهي مخازن ستاسې په اختیار کې دي.

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِۦ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوٰرِثُونَ ﴿٢٣﴾

او بېشکه مونږ خامخا همدا مونږ ژوندي کول او هم وژل کوو، او همدا مونږ وارث باقي پاتې کېدونکي یو (پس له فنا د عالمیانو هم).

تفسير: يعنې دنيا به فناء كيږي، او يو الله تعالى به پخپلو كاملو صفاتو سره باقي پاتې كيږي، شاه صاحب ليكي: «هر څوك مري، او د هغه ګټلي او اموال د پاك الله په لاس كې پاتې كيږي».

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق معلوم دي مونږ ته ړومبني له تاسې، او خامخا په تحقيق معلوم دي مونږ ته وروستني خلق.

تفسير: يعنې د پخوانيو او د وروستنيو د هيڅ يوه شخص يا د هغه اعمال ځمونږ له علمي احاطې څخه خارج نه دي، الله تعالى ته لـه ازله د هـر شي د تفصيل علم شته، او سم له هغه سره د دنيا ګردې پېښې او واقعات ځرګنديږي (ښكاريږي)، او سم له هغه سره به په آخرت كې له ګردو مخلوقاتو سره عدل او انصاف كوي.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ ۚ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او ببشكه رب ستا همدى به راټولوي دوى (په محشر كې لپاره د جزا)، ببشكه چې دغه (الله) ښه حكمت والا دى، ښه علم والا دى.

تفسير: يعنې هره ذره هم د الله تعالى په علم كې شته، هر كله چې د ده علم او حكمت مقتضي شي؛ نو ګرد به په يوه وخت كې سره ټولوي، او په دغه كې هيڅ اشكال نشته، د قبر په خاورو او د ځناورانو په ګېډو كې، د سمندرو په ژورو كې، او په فضاء كې او هوا كې، الغرض په هر ځاى كې هر څيز او د هغه هر جزء چې وي؛ هغه پخپل محيط علم او كامله قدرت سره ټولوي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾

او خامخا په تحقيق پيدا كړى دى مونږ انسان (آدم) له وچې ختې چې كړنګېدلې (لكه كودړى چې وي) له تورې ختې خوسا كړى شوې.

تفسير: د آفاقيه وو آيتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسيه وو آيتونو او دلائلو بيان فرمايي، چې د هغه په ضمن كې ښايي دغه تنبيه هم مقصود وي؛ چې د منبع الكمالاتو هغه ذات چې تاسې يې په داسې يوه عجيبه طريقه سره ړومبى ځلې پيدا كړئ؛ نو بيا ستاسې پيدا كول او په يوه ميدان كې مو سره راټولول هغه ته څه اشكال لري؟ .

تنبيه: د آدم د پيدا كولو په نسبت دلته يې دوه الفاظ وفرمايل: (١): ﴿صَلْصَالٍ﴾: يعنې هغه كړنګېدونكې خټه چې د اور د پخېدلو څخه دغه كيفيت په كې پيدا كيږي، چې هم دغه يې په بل ځاى كې ﴿كَالْفَخَّارِ﴾ فرمايلى دى، (٢): ﴿حَمَإٍ مَّسْنُونٍ﴾: يعنې هغه خوسا شوې خټه چې ترې بدبويي خيژي، داسې خيال كيږي چې ړومبى به يې له خوسا شوې ختې څخه د (آدم) كالبوت تيار كړى وي، او بيا به يې وچ كړى وي، او بيا به يې داسې پوخ كړى وي، چې ترې كړنګ ختلو، بيا وروسته له مختلفو تطوراتو دغې درجې ته رسېدلى وي چې انساني روح په كې وپو كل شي.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

او جان (پلار د پيريانو) پيدا كړى دى مونږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بې لوګي څخه.

تفسير: يعنې لطيف اور او هوا سره ګډه كما قال الله تعالى: ﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ﴾ (٢٧ جزء د الرحمن سورت (١٥) آيت اوله ركوع)، د انسانانو پلار له داسې يو مادې څخه پيدا كړى شوى دى، چې د خاورو عنصر په كې غالب دى،

او د پیریانو پلار له هسې یوې مادې څخه روغ شوی دی چې په هغه کې د اور عنصر غلبه درلوده، چې (ابلیس) هم په همدغه قسم کې وو.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل رب ستا ملائکو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنګېدونکو وچو څخه (چې جوړ شوي دي) له تورې ختې خوسا شوې څخه. نو کله چې برابر مې کړ دغه او پو مې کړ په ده کې له روح خپل (او دی پرېږ ژوندی شو)؛ نو پرېوځئ تاسې ده ته په دې حال کې چې سجده کوونکي یئ.

تفسیر: یعنې د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دې قابل به یې وګرځوم چې انساني روح پکې و پوکل شي، چې په هغه له یو جماد څخه انسان جوړېږي، نو په دغه وخت کې به تاسې ته حکم درکول کېږي چې ګرد ورته سجده کړئ.

تنبیه: پاک الله چې د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انساني روح د امتیاز د ښکاره کولو لپاره دی.

فَسَجَدَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰٓ أَن يَكُونَ مَعَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَٰٓإِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُن لِّأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُۥ مِن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٣٣﴾

نو سجده وکړه ملائکو ټولو د دوی تمامو (یو کرت). مګر خو ابلیس، (چې له ډېره کبره) منع یې راوړه له دې نه چې شي دی سره له سجده کوونکو (آدم ته، نو) وفرمایل (الله) ای ابلیسه ! څه (عذر) وو تا لره (په دې کې) چې نه شوې ته سره له سجده کوونکیو؟. وویل (ابلیس) چې نه یم زه (لایق د دې کار) چې سجده وکړم (داسې) بشر ته چې پیدا کړی تا له کودړو کړنګېدونکیو وچ (چې جوړ شوی دی) له تورې ختې خوسا شوې.

تفسیر: یعنې شیطان وویل: آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسیس» شي نه چې خاورې دي، او زه پیدا یم له «شریف» شي نه چې اور دی، نو روحاني لطیف څیز جسماني کثیف څیز ته څرنګه سجده وکړي؟.

قَالَ فَٱخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾

نو وفرمایل (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دې ځایه، نو بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسیر: یعنې له جنته، یا له آسمانه، یا د ملائکو له ټولي، یا له دغه عالي مقامه چې تر اوسه پورې ته هغه ځای ته رسېدلی وې (څه ووځه، نو بېشکه ته رټلی شوی یې)، یعنې مردود او مطرود یې، یا به «رجیم» اشاره وي هغه طرف ته چې پخوا تېر شو، چې په «شهاب» د ستورې په لمبو شیاطین ویشتلی شي، ګواکې په دغه لفظ سره د هغې شبهې جواب ورکړی شوی دی، چې ستا انکار له سجدې څخه د عنصري شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چې پاک الله ورته سرلوړي او افتخار ورکړي، هو ! ستا د دغې اباء او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختي ده، چې ستا د بد استعداد لامله په تا کې مضمر او مقدر دی.

وَاِنَّ عَلَيۡكَ اللَّعۡنَةَ اِلٰى يَوۡمِ الدِّيۡنِ ۝٣٥

او بېشکه پر تا باندې دی (ای شیطانه !) لعنت تر ورځې د جزاء پورې.

تفسیر: یعنې ای شیطانه ! د قیامت تر ورځې پورې د الله تعالی له رحمته لرېوالی، او د بندګانو له لوري به هم لعنت درباندې وربرېږي، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خیره لرې کېږې، کله چې تر قیامته پورې به د خیر توفیق ونه لرې، او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته، ځکه چې په آخرت کې به هر سړی همغه ریبي چې دلته یې کرلي وي، یا داسې ووایه چې: د قیامت تر ورځې پورې به لعنتونه پرې وربرېږي، او وروسته له هغه به په بېشمارو اقسامو عذابونو کې اخته کېږي، یا به د ﴿اِلٰى يَوۡمِ الدِّيۡنِ﴾ لفظ له دوامه کنایه وي.

قَالَ رَبِّ فَاَنۡظِرۡنِىۡۤ اِلٰى يَوۡمِ يُبۡعَثُوۡنَ ۝٣٦ قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الۡمُنۡظَرِيۡنَ ۝٣٧ اِلٰى يَوۡمِ الۡوَقۡتِ الۡمَعۡلُوۡمِ ۝٣٨

وویل (ابلیس) ای ربه ځما ! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې بیا پورته کولی شي (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بېشکه چې ته له مهلت ورکړیو شویو څخه یې. تر (هغې ورځې) د وخت معلومه (فناء د مخلوقاتو) پورې.

تفسیر: د دغې واقعې تفصیل په «البقره» او «الأعراف» په سورتونو کې تېر شوی دی، او مونږ د «الأعراف» په دویمه رکوع کې د دې په اجزاوو څه کلام هم کړی دی، هغه دې هلته بیا ولوستل شي.

قَالَ رَبِّ بِمَاۤ اَغۡوَيۡتَنِىۡ لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمۡ فِى الۡاَرۡضِ وَلَاُغۡوِيَنَّهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ۝٣٩ اِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ الۡمُخۡلَصِيۡنَ ۝٤٠

وویل (ابلیس) ای ربه ځما ! قسم دی ما لره په سبب ګمراه کولو ستا ما لره چې خامخا ښایسته به کړم هرومرو (خامخا) (ګناهونه) دوی ته په ځمکه کې، او خامخا زه به ګمراهان کړم هرومرو دوی ټول. مګر خو هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خالص کړی شوي دي (له ګناهونو).

تفسیر: یعنې انسانانو ته به د دنیا پسرلی ورښکاره کوم، او د نفساني غوښتنې په حال کې به یې راګېروم، او ستا د مخصوصو او منتخبو بندګانو څخه ماسوا نور ګرد به له لارې څخه بې لارې کوم، لعین ابلیس دغه کلمات د انتقام په جوش کې ویلي دي، چې مطلب یې داسې وو، چې زه خو ستا هیڅ شی نشم درخرابولی، لیکن په هغه سبب چې زه لرې غورځولی شوی یم، د خپل قدرت سره موافق د ده تر نسلونو پورې به هم خپل انتقام اخلم، د «الأعراف» په سورت کې په دغه موضوع مونږ څه لیکلي دي، هغه دې بیا ولوستل شي !.

قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَىَّ مُسۡتَقِيۡمٌ ۝٤١

نو بیا وفرمایل (الله) دغه (اخلاص په عمل کې) لاره ده تر ما پورې برابره.

تفسیر: یعنې بېشکه د بندګی او اخلاص لاره سمه برابره تر ما پورې رسیږي، او همدغه ځما صافه او سمه لاره ده چې په کې هیڅ لوړه (پورته) ژوره (ښکته) او کاږه واږه نشته، او هر چا چې د عُبودیت او اخلاص طریقه اختیار کړه؛ همغه به د شیطان لعین له تسلّط نه مأمون پاتې کیږي، او هر څوک چې د هغه ملعون متابعت کوي، له هغه سره به دوزخ ته ځي.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنٌ إِلَّا مَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ﴿۴۲﴾

بېشکه خاص بندګان څما چې دي؛ نشته تاته پر دوی هیڅ تسلّط (او غلبه په ګمراه کولو دهغوی کې) مګر هغه څوک چې متابعت کوي ستا له ګمراهانو (چې ستا زور پرې رسيږي).

تفسیر: یعني بېشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندګانو چې د هغو ذکر پاس وشو؛ ستا هیڅ زور نه چلیږي، یا به یې دا مطلب وي چې: پر هیڅ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشې کولی، هو ! هر هغه څوک چې پخپله ګمراه او بې لارې شي، او د خپل جهله او حماقته تا پسې رهي (روان) شي؛ هغه پخپل اختیار خپل ځان خراب او بربادوي، لکه چې په (۱۳ جزء د ابراهیم سورت په (۲۲) آیت (۴) رکوع) کې پخپله د شیطان مقوله تېره شوه: ﴿وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَٱسْتَجَبْتُمْ لِي﴾.

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۴۳﴾ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَٰبٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿۴۴﴾

او بېشکه چې جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدې د دغو (تابعانو ستا) دی د ټولو. چې دي دې (دوزخ) لره اوه دروازې، لپاره د هرې دروازې له دې (ګمراهانو) څخه یوه برخه به وي قسمت (او تعیین) کړی شوي.

تفسیر: ځینو اسلافو له ﴿سَبْعَةُ أَبْوَٰبٍ﴾ څخه د دوزخ اوه طبقې لاندې او باندې مراد کړي دي، لکه چې ابن عباس رضي الله تعالی عنه د هغوی نومونه داسې راښوولي دي: (۱): جهنّم، (۲): سعیر، (۳): لَظی، (۴): حُطمه، (۵): سقر، (۶): جحیم، (۷) هاویه، او د جهنّم د لفظ اطلاق پر یوې خاصې طبقې او پر ګردو طبقاتو پر دواړو کیږي، د ځینو په نزد ترې هغه اووه دروازې مراد دي، چې په هغو کې به بېل بېل مجرمان سره ننوځي، والله أعلم.

شاه صاحب لیکي: «لکه چې جنّت اته دروازې لري، او په نېک عملو کسانو ویشلې شوي دي؛ همداسې د دوزخ دغه اووه ورونه هم پر بد عملانو ویشلې شوي دي، ښایي د جنّت یو ور ځکه زیات وي؛ چې ځینې موحّدین د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بې له عمله په جنّت کې داخلیږي، باقي په عمل کې دروازې سره برابرې دي.

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿۴۵﴾ ٱدْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ءَامِنِينَ ﴿۴۶﴾

بېشکه ځان ساتونکي (له متابعت د ابلیس) په جنتونو کې به وي او په چینو کې به وي. (او وبه ویلی شي دوی ته) ننوځئ دغو جنتونو ته په سلامتۍ له هره آفته په دغه حال کې چې په امن به یئ (له زواله د نعمت).

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَٰنًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿۴۷﴾

او وبه باسو (لرې به کړو) هر هغه څه چې په زړونو د دغو (جنتیانو) کې دی له کینې څخه، حال دا چې (لکه) ورونه به وي، سره ناست به وي پر تختونو (د زرو چړاو په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعني وروسته د جنت د رسېدلو څخه په اهل الجنت کې به یو تر بله هغه پخواني کدورتونه به له سره نه پاتې کیږي، او له ګردو مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکیږي، او وروسته له هغه چې په جنت کې داخلیږي، نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوي، بلکه ګرد لکه ورونه او خواره ملګري په انتهایي محبّت او الفت سره اوسیږي، او هر یو به د یو بل د لیدلو څخه د ډېر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوي.

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَّمَا هُمْ مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿۴۸﴾

نه به رسيږي دغو (جنتيانو) ته په دغه (جنت) کې هيڅ قدر تکليف او نه به وي دوی له دغه (جنته) ايستلي شوي هيڅېږې.

تفسير: په حديث کې دي چې جنتيانو ته به وويل شي: ای اهل الجنت ! اوس تاسې ته دغه انعام دی چې تل روغ رمټ او خوشاله اوسېږئ، نه به له رنځورۍ څخه څه ربړ (تکليف) او زحمت درپيښيږي، او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندې کيږي، بلکه تل ژوندي آرام او خوشاله اوسېږئ ! او له سره د سفر په تکليف به نه مقابل کېږئ.

نَبِّئْ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿۴۹﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿۵۰﴾

خبر کړه (ای محمده !) بندګان څما چې بېشکه همدا زه ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی يم. او (بل په دې چې) بېشکه عذاب څما همدغه عذاب ډېر دردناك دی.

تفسير: د مجرمينو او متقينو خاتمه او انجام يې بېل بېل سره بيان وفرمايل، او دلته يې تنبيه کړې ده، چې په هر صورت کې د الله تعالی د يوه نه يوه صفت او شان ظهور دی، هيڅ شبهه نشته چې الله تعالی اصلاً پر خپلو ګردو مخلوقو اراده لري چې بخشش او مهرباني وکړي، او په حقيقت کې اصلي مهرباني د همده ده، د دنيا ګردې مهربانۍ د ده د مهربانيو يوه پلوشه او تجلي ده، ليکن هغه سړی چې له خپل شرارت او بدکارۍ څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانۍ ورونه بندوي؛ نو بيا د هغه سزا هم دومره سخته ده، چې د هغې مخه هيڅوك نشي نيولی.

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿۵۱﴾

او خبردار کړه دوی له (احواله د) مېلمنو د ابراهيم څخه (چې څو پرښتې وې).

تفسير: مېلمه يې ځکه وفرمايه، چې ابراهيم عليه السلام په ابتداء کې د هغو په نسبت د مېلمنو خيال فرمايلی وو، خو وروسته ورښکاره شوه چې دوی پرښتې دي.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿۵۲﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر ده (ابراهيم)؛ نو وويل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره، نو وويل (ابراهيم کله چې دوی ډوډۍ ونه خوړه): بېشکه مونږ له تاسې څخه وېرېدونکي يو.

تفسير: په بل ځای کې يې فرمايلي دي: ﴿وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ يعني وېره يې په زړه کې پټه کړه، نو ويل کيږي چې په ابتداء کې يې د هغې وېرې په پټولو کې کوښښ وکړ، او بالآخر يې ونشوه ساتلی، او په ژبه يې هم ورظاهره کړه.

يا به يې مطلب داسې وي؛ چې سره د هغې د پټولو، د خوف آثار د ده په څېره او نورو کې داسې څرګند (ښکاره) وو؛ چې ګواکې د حال په ژبه سره به يې ويل، چې زه خو له تاسې څخه وېرېږم، دغه وېره د څه لامله وه؟ د هغه تفصيل او د دغې واقعې په نورو اجزاوو کوم کلام چې شوی دی؛ هغه ګردې ښايي چې بيا په (۱۲ جزء د هود عليه السلام د سورت په (۷) رکوع) کې ولوستل شي !.

قَالُوْا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ ﴿۵۳﴾

نو وويل (ملائکو) مه ويرېږه ! بېشکه چې مونږ زېری کوو تاته په هلك ډېر پوه هوښيار سره (کله چې بالغ شي).

تفسير: يعنې د ويرېدلو هيڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښۍ ځای دی چې په دغه زوړوالي کې مونږ تاسې ته د الله تعالی له جانبه د اولاد زېری درکوو، اولاد هم څرنګه؟ هلك ! چې ډېر هوښيار لوی عالم دی، چې د نبوّت پر علومو او د نبوّت پر منصب فائزېږي: ﴿وَبَشَّرْنٰهُ بِإِسْحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات سورت (۱۱۲) آيت (۳) رکوع).

قَالَ أَبَشَّرْتُمُوْنِيْ عَلٰٓى أَنْ مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُوْنَ ﴿۵۴﴾

وويل (ابراهيم) آيا زېری راکوئ ماته (ای پرښتو په ولد سره) سره د دې چې رسېدلی دی ماته زوړوالی؛ نو په کومه وجه تاسې زېری راکوئ؟.

تفسير: کله چې په غير متوقّع او فوق العاده ډول سره دغه زېری يې واورېد؛ نو خپل زوړتوب ته يې کتلې دغه خبره څه عجيبه او غريبه ورڅرګنده (ښکاره) شوه، دغه د انساني طبيعت خاصه ده، کله چې انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقّع خبره يو ناڅاپه ورسيږي؛ نو سره له باور او يقين کولو د هغه تحقيق او تفتيش او تعقيب په ډېر ښه ډول سره کوي، او د هغه په څېړنه کې د تعجّب لهجه اختياروي، څو خبر ورکوونکي په پوره تاکيد او تصريح سره خپله خبره او زېری بيا په ښه ډول سره تکرار کړي، او دی يې په ښه ځير سره بيا هم واوري، چې په هغه کې نه د هيڅ قسم ابهام او غلط فهمۍ احتمال، او نه د تأويل او التباس جنجال پاتې شي، ګواکې د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د اورېدلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وي.

قَالُوْا بَشَّرْنٰكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ ﴿۵۵﴾ قَالَ وَمَنْ يَّقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ إِلَّا الضَّآلُّوْنَ ﴿۵۶﴾

وويل (ملائکو ابراهيم ته) چې زېری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتيا) سره، نو مه کېږه ته له جملې د نااميدانو څخه. وويل (ابراهيم چې زه نه يم نااميده) او څوك دي؟ چې نااميده کيږي به له رحمته د رب خپل (نه نااميده کيږي هيڅوك) مګر خو ګمراهان (کافران).

تفسير: يعنې د الله تعالی له رحمته خو عام مسلمانان هم نشي نااميده کېدی، نو انبياوو عليهم السلام ته به (معاذ الله) څرنګه له هغه تردّد پيښيږي؟ د عاديه وو اسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه يو عجيب شی رامعلوم شو، او د هغه په نسبت مې د تعجّب اظهار وکړ، چې د پاك الله په قدرت اوس په دغه زوړوالي کې به زه د اولاد پلار کېږم؟، شاه صاحب ليکي: «له عذابه د الله نه ويرېدل او د الله تعالی له فضله نااميده کېدل دواړه د کفر خبرې دي».

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۵۷﴾

وويل (ابراهيم) نو نور څه مقصود دی ستاسې (برسېره پر دې زيري) ای رالېږلې شويو (پرښتو له الله نه، او چېرته ځئ؟).

تفسير: يعنې آيا محض تاسې د همدغه بشارت اورولو لپاره لېږلې شوي يئ؟ يا په بل کوم مهم کار هم مامور شوي يئ؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهيم عليه السلام پوهېدلی وي؛ چې دوی د کوم بل غټ کار لپاره هم راغلي دي.

قَالُوْٓا اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ۝ اِلَّآ اٰلَ لُوْطٍ ؕ اِنَّا لَمُنَجُّوْهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ اِلَّا امْرَاَتَهٗ قَدَّرْنَآ ۙ اِنَّهَا لَمِنَ الْغٰبِرِيْنَ ۝

نو وويل (ملائكو) چې بېشكه مونږ راليږلي شوي يو هغه قوم (د لوط عليه السلام) ته چې مجرمان (كافران) دي. مګر آل د لوط چې بېشكه هرومرو مونږ نجات وركوونكي ساتونكي يو د دوی د ټولو (له عذابه). مګر ښځه د دغه (لوط) چې مقدّره مقرره كړې وه مونږ (په حكم د الله سره) چې بېشكه دا له بېرته پاتې كيدونكيو ده (په معذبينو كې).

تفسير: يعنې دغه ښځه به له نورو كفّارو سره په عذاب كې مبتلا كيږي.

تنبيه: ظاهر خو همدغه دی چې: ﴿قَدَّرْنَآ اِنَّهَا لَمِنَ الْغٰبِرِيْنَ﴾ د هغو ملائكو مقوله ده چې سره له عذابه راغلي وې، كله چې دوی د قضاء او قدر د فيصلې نافذ كولو لپاره په رسمي ډول سره راغلي وې؛ نو ځكه د تقدير نسبت يې نيابتاً پخپل طرف وكړ، او ممكن دي چې دغه ﴿قَدَّرْنَآ﴾ الآية ـ د الله تعالی كلام وي، نو په دغه تقدير سره هيڅ اشكال نشته.

فَلَمَّا جَآءَ اٰلَ لُوْطِ ۣالْمُرْسَلُوْنَ ۝ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ ۝

نو كله چې راغلل آل د لوط ته (هغه) لېږلي شوې (ملائكك). نو وويل (لوط) دوی ته: بېشكه تاسې يو قوم يئ بل رنګ (نا آشنا ويروونكی).

قَالُوْا بَلْ جِئْنٰكَ بِمَا كَانُوْا فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ ۝

وويل (پرښتو: نه يو مونږ ناآشنا ډارونكي) بلكه (ملائكك يو چې) راغلي يو تاته په هغه (عذاب) سره چې وو (قوم ستا) چې په هغه كې به يې شك كولو (له ډېر جهل او عناده).

تفسير: يعنې مه ويرېږه ! مونږ بنيادمان نه يو، مونږ خو له اسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی، چې په هغه كې دا خلق له تا سره جګړې كوي، يعنې هغه مهلك عذاب چې ته په هغه سره درګرده دوی ويروې، او دوی پرله پسې ترې انكار كوي.

وَاَتَيْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ۝

او راوړی دی مونږ تاته حق (چې عذاب دی) او بېشكه مونږ خامخا يو صادقان (رښتين په دغه خبره كې).

تفسير: يعنې اوس تاسې بالكل مطمئن شئ ! دغه بالكل داسې پخه او غوټه شوې خبره ده چې په كې له سره د درواغو احتمال نشته.

فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ وَّامْضُوْا حَيْثُ تُؤْمَرُوْنَ ۝

نو بوځه (وباسه) عيال خپل (له دې ښاره) په يوه ټوټه د شپې او ته (هم ځه) وروسته په دوی پسې، او نه دې ګوري بېرته له تاسو څخه هيڅ يو (چې ونه ويريږي)، او ځئ تاسې هغه ځای ته چې امر حكم شوی دی (تاسې ته).

تفسير: يعنې کله چې د شپې لږ څه برخه پاتې شي؛ نو ته سره د خپلې کورنۍ له دې ښاره ووځه !او تاسې له ګردو څخه وروسته لاړ شئ، څو پوره مطمئن شئ چې بل ستاسې هيڅوک نه دی پاتې شوی، يا له لارې بېرته نه دی ګرځېدلی، نو په دغه صورت کې به ستاسې زړونه بالکل ډاډه او مطمئن کيږي، او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالی په ذکر او شکر کې مشغولېږئ، او د خپلو ملګرو له احواله به په ښه شان سره خبرېږئ، د بل لوري ستاسې د دغه بېرته تللو لامله به وړاندې تلونکي ستاسې له وېرې شا نه ګرځوي، او وروسته به نه ګوري.

په دې ډول به د ﴿وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ﴾ پوره امتثال کېدی شي، او دغه کسان به د خطر له ځايه لرې پاتې کيږي، او دوی به تاسې خپل ظاهري ملاتړ او ظهير ګڼي، (او ځئ تاسې هغه ځای ته چې پرې حکم کړی شوی دی تاسې ته) يعنې د شام په ملک کې، يا بل کوم ځای ته چې پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وي.

وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾

او وحي کړې وه مونږ دغه (لوط) ته د دې کار (چې تفسير يې دا دی) چې بېشکه بېخ د دې کسانو به پرې کړی شي په دې حال کې چې دوی به سبا کې داخلېږي.

تفسير: يعنې لوط عليه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعي فيصله واوروله، چې عذاب هيڅ لرې نه دی، اوس د ګهيځ (سحر وختي) په وخت کې به بالکليه دغه قوم استيصال (هلاک) کړی شي، او بيخي به فنا کيږي، ښايي چې مطلب يې داسې وي چې د صباح پر شروع کېدلو سره به عذاب هم شروع کيږي، او تر لمر ختو (اشراق) پورې به ګرده معامله پای ته ورسيږي، څکه چې په بل ځای کې د «مصبحين» په ځای د «مشرقين» لفظ راغلی دی.

وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چې خوښي زيري يې کولو (يو په بل سره په چرت د لواطت کې).

تفسير: يعنې کله چې يې واورېده چې د لوط عليه السلام کره ډېر حسين او جميل هلکان مېلمانه شوي دي؛ نو د خپل عادت لامله په ډېر شوق او رغبت د هغه په لوري ور په منډه شول، او د ده د کور په شاوخوا کې سره غونډ شول، او د لوط څخه يې مطالبه وکړه چې دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبيه: په ﴿وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ﴾ الآية ـ کې «واو» د مطلق جمع لپاره دی، دلته د واقعاتو د ترتيبو بيان ملحوظ نه دی، د «هود» او د «الأعراف»په سورتونو کې دغه قصه تېره شوې ده، هغه دې سره د هغو تفاسيرو دلته بيا ولوستل شي !.

قَالَ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ ضَيْفِى فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوٓا۟ أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٠﴾

وويل (لوط) چې بېشکه دا کسان مېلمانه ځما دي، نو مه شرموئ ما (په رسوايۍ د دوی؛ ځکه چې د مېلمه فضيحت د کوربه رسوايي ده). او وويرېږئ تاسې له الله (او لواطت مه کوئ) او مه سپکوئ تاسې ما (د مېلمنو په مخ کې).بيا وويل (قوم د لوط لوط ته) آيا نه وې منع کړی مونږ ته له (پناه ورکولو د) خلقو نه؟ .

قَالَ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِىٓ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿٧١﴾

وويل (لوط) چې دغه دي لونړې ځما که يئ تاسې کوونکي (د نکاح له دغو سره).

تفسیر: تاسې خپله غور وکړئ، چې آیا د شهوت د قضاء حلالي مواقع ستاسې په مخکې موجود نه دي، چې د دغسې چټي (بېکاره) حرام کاری مرتکب کېږئ؟ دغه دي ستاسې ښځې (چې ځما د لوڼو په شانې دي) ستاسې په کورونو کې موجودې دي، که تاسې ځما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقه لاړ شئ، نو د حاجت د قضاء لپاره هغوی کافي دي، دا ځومره بده او خرابه خبره ده چې له حلال او طیب شي څخه تاسې مخ اړوئ او د حرامو په پلیتۍ کې ځان ککړوئ.

لَعَمۡرُكَ إِنَّهُمۡ لَفِي سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ۝٧٢

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا (ای محمده !) چې بېشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستۍ (د ګمراهۍ) خپله کې مدهوشان دي.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چې دا خطاب د الله تعالی له طرفه نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته دی، یعنې ستا په عمر او ژوند قسم دی چې د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کې بیخي ویده (اوده) او رانده شوي وو، دوی په ډېره بې پروایي سره د لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه، بلکه تر پښو لاندې به یې غورځاوه، دوی د خپلو قوتونو په نشو کې مست وو، شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخي مسخ او خراب کړي وو، دوی په ډېر امن او اطمینان د الله تعالی د نبي سره جګړې کولې، او نه پوهېدل چې تر سحره پورې دوی ته څه حال پېښېدونکی دی؟ د تباهۍ او د موت وریځې د دوی پر سر ورختلې وې، دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل، خو مرګ د دوی پر دغه وضعیت خندېده.

فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِينَ ۝٧٣

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناك (د جبریل) حال دا چې داخلېدل دوی په وخت د ختلو د لمر کې.

تفسیر: د دې په متعلق مونږ په همدغه قریب ځای د ﴿دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقۡطُوعٞ مُّصۡبِحِينَ﴾ په تفسیر کې کلام کړی دی، «ابن جریج رحمه الله تعالی» وایي: هر هغه عذاب ته چې په هغه سره کوم قوم هلاك کولی شي؛ «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شي.

فَجَعَلۡنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةٗ مِّن سِجِّيلٍ ۝٧٤ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّلۡمُتَوَسِّمِينَ ۝٧٥

نو وګرځولو مونږ پورته طرف د دې ښارونو ښکته طرف د دوی، او اُووَرول مونږ پر هغوی کاڼي له کرتکاڼو څخه (چې په هر یوه به د خپل مرجوم «سنګسار» نوم لیکلی وو). بېشکه چې په دغه (مذکور کې چې تېرې قصې دي) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دي لپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کې تېر شوی دی، «متوسم» په اصل کې هغه شخص ته وایي: چې د ځینو ظاهري علاماتو او قرائنو له لیدلو څخه یواځې په فراست سره د کوم شي سراغ لګوي.

په حدیث کې راغلي دي: «اتقوا فراسة المؤمن فإنه ینظر بنور الله»، په ځینو روایتونو کې د «بتوفیق الله» زیادت شته، یعنې د مؤمنینو له فراسته تل وویرېږئ چې مؤمن د الله تعالی له عطا کړی شوې رڼا په توفیق سره وینې.

وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٖ مُّقِيمٍ ۝٧٦

او بېشکه دغه (قریې) خامخا پرتې دي په لاره سمه (چلنده) کې.

تفسیر: له مکي معظّمې ځنې د شام په لوري تلونکیو ته د دغو چپه (وران) شویو ښارو کنډوالې په نظر راتللې ﴿وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ﴾ (۲۳ جزء د الصافّات سورت (۱۳۷ - ۱۳۸) (۴) رکوع).

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾

او بېشکه په دغه (اهلاك د هغوی) کې خامخا دلیل (د عبرت) دی مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنې د هغو کنډوالو له لیدلو څخه بالخصوص مؤمنینو ته عبرت حاصلیږي، ځکه چې هغوی پوهیږي چې د لوط علیه السلام د قوم د بغاوت او بدکارئ په سزا کې دغه ښارونه سره د اوسېدونکو د هغو له یوه مخ اړولي شوي دي، د مؤمنینو څخه ما سوا نور خلق ممکن دي چې د هغو د لیدلو څخه داسې ووایي چې: دغه ورانی محض اتفاقي یا طبیعي ـ یا د بخت او طالع (بدبختئ) یا د نورو عواملو لامله واقع شو دی.

﴿وَإِن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ﴾

او په تحقیق شان دا دی چې وو خاوندان د ځنګل (له قوم د شُعیب) خامخا له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنګل» اوسېدونکي، یعنې د شُعیب علیه السلام قوم چې د «مدین» په ښار کې اوسېدل، او هغوی ته نژدې د ونو ځنګل (بڼ) وو، او ممکن دي چې ځینې خلق به هلته هم اوسېدل، ځینې وایي چې «أصحاب الأیکه» او «أصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دي، چې شُعیب علیه السلام د دواړو په لوري مبعوث شوی وو، دغو کسانو ګناه شرك او بت پرستئ او داړه مارئ او په تول او پیمانه کې فرېب ورکول او غولول وو، د دوی مفصّله قصه د «هود» او د «الأعراف» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې ولوستله شي.

﴿فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ﴾

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بېشکه دا (ښارونه د لوط او شُعیب) خامخا پراته دي په لاره لویه ښکاره کې.

تفسیر: یعنې د شام او حجاز پر هغې لارې چې د لوط علیه السلام د قوم کلی وو، له هغو څخه لږ څه ښکته د شُعیب علیه السلام د قوم مسکن وو، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

﴿وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن شمېرلي وو خاوندانو د حجر (یعنې ثمودیانو) د الله رسولانو لره.

تفسیر: له أصحاب الحجر څخه مقصود «ثمودیان» دي، چې د دوی د ملك نوم «حجر» وو، او د مدینې منورې په شمال کې واقع دی، او د دوی په لوري صالح علیه السلام مبعوث شوی وو، هغوی دی دروغجن وګاڼه، چې همدغه یوه نبي ته د دروغو نسبت کول ـ ګواکې ګردو (ټولو) انبیاوو ته د دروغو نسبت کول دي.

﴿وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ﴾

او ورکړي وو مونږ دغو (ثمودیانو) ته دلائل خپل؛ نو وو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسیر: یعنې هغه اوښه چې له تیږي (ګټې) څخه ایستلې شوې وه، او برسېره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِيْنَ ﴿۸۲﴾

او وو دوی چې توږلې کېنودلې به یې له غرو څخه کوټې په دې حال کې چې په امن کې به وو (په هغو کې له هره آفته).

تفسیر: یعنې پر دنیوي ژوندون مغرور وو، او د خپل تکبّر او لویی د ښکاره کولو لپاره یې غرونه توږل، او لوی عالیشان منازل به یې جوړول، او داسې به یې ګڼل چې مونږ له سره له دې ځایه بل چېرې تلونکي نه یو، او پخپلو منځو کې به یې سره ویل چې: «مونږ ته به په داسې مضبوطو او مستحکمو عمارتو کې هیڅ یو آفت او مصیبت له سره نه وي رارسېدونکی».

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِيْنَ ﴿۸۳﴾ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۸۴﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) په دغه حال کې چې داخلېدل دوی په سبا کې؛ نو دفع نه کړ له دوی نه (هیڅ عذاب) هغو شیانو چې وو دوی چې حاصلول به یې (چې ټېنګې بناوې، اموال، رجال او نور وو).

تفسیر: یعنې مال ـ دولت ـ مستحکم عمارات ـ جسماني قوت او نور اسباب او وسائل هیڅ یو شی هم د الله تعالی عذاب نشي دفع کولی، د دوی قصه هم پخوا تېره شوې ده.

په حدیث کې دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د تبوک د تګ په وخت کې کله چې د «حجر» پر وادي تېرېده؛ نو خپل مبارک سر یې پخپل څادر پټ کړ، او د خپلې سورلۍ تګ یې تېز کړ، او اصحابو ته یې امر وکړ، چې «د معذّب قوم په کلیو کې مه ننوځئ! مګر په داسې شان چې د الله تعالی له وېرې وژاړئ، او که ژړا نه درځي؛ نو د ژړېدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالی دې داسې ونه کړي چې تاسې ته هم داسې در ورسیږي، چې دغو ته رسېدلی وو».

دغه یې مسلمانانو ته ادب وروښود؛ چې سړی ښایي د دغسې ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلي، او د پاک الله له وېرې څخه لړزېدونکی او وېرېدونکی وي، او د هسې ځایونو لیدل دې تش سیل او تماشا ونه ګڼي!.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيْلَ ﴿۸۵﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي مګر په حق (او حکمت او تدبیر) سره، او بېشکه قیامت خامخا راتلونکی دی (نو الله تعالی ستا انتقام اخلي له مکذّبانو څخه)؛ نو ښڼګ وکړه ته له دوی نه په ښڼګ کولو ښکو سره (یعنې عفوه ورته وکړه).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «د پخوانیو امتونو حال یې واوراوه چې دا جهان همداسې تش نه دی، او پر سر یې یو لوی مدبر شته، چې د ده لوی ذات د هر څیز تدارک کوونکی دی، او د مکمل او آخري تدارک نوم قیامت دی، او له کفّارو څخه د ښڼګ کېدلو امر یې هلته وفرمایه، چې د الله حکم ورسولی شي، او د تبلیغ فرض اداء کړی شي، او کافران لا پخپل ضد او عناد باندې ټینګ ولاړ وي، نو دلته حکم وشو چې د زیاتې جګړې کولو څخه هیڅ یوه فائده نشته، اوس نو د وعدې لارې ګوره! او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه! او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چې د پاک الله فیصله راشي»، (ځینو ویلي دي چې دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّٰقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾

بېشکه رب ستا همدی دی ښه پیدا کوونکی ډېر علم والا.

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

او خامخا په تحقیق درکړی دی مونږ تاته اووه آیته له فاتحې او (درکړي دي مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا ډېر لوی).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعنې دغومره لوی نعمت ته وګوره چې تاته عطا شوی دی، او د کفارو له ضده مه خپه کېږه !».

تنبیه: د «سبع المثاني» په مصداق کې اختلاف دی، صحیحه او راجحه همدغه ده، چې له هغه څخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دي، چې د هر لمانځه په هر رکعت کې تکرارېږي، په صحیحه وو احادیثو کې تصریح ده چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلي دي چې: «همدغه «سبع المثاني» او عظیم الشان قرآن دی؛ چې ماته راکړی شوی دی»، او دغه وړوکي سورت ته «قرآن عظیم» یعنې لوی قرآن فرمایل د اعتبار په درجه دي، دغه سورت ته «أم القرآن» هم په همدغه لحاظ ســره وایي، چې ګواکې دغه یوه خلاصه او عماد دی، چې ښایي د هغه پوره تفصیل او شرح پاک قرآن ګڼلی شي، د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالي نقشه یوائحې په همدغه سورت کې شته.

برسېره په دې د «مثاني» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله پر پوره قرآن هم کړی شوی دی: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ﴾ (۲۳ جزء د الزمر سورت (۲۳) آیت (۳) رکوع)، او ممکن دي چې نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو «مثاني» وویلی شي، مګر په دغه ځای کې د «سبع مثاني» او «قرآن العظیم» مصداق همدغه د «الفاتحه» سورت دی، یا به له «المثاني» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه ېخپله عظیم الشان قرآن مراد وي، او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وي پر خاص باندې.

یعنې او خامخا په تحقیق سره درکړی دی مونږ تاته ای رسوله ځما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه، او درکړی دی مونږ تاته قرآن لوی چې یې لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد ځمونږ.

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

مه راکاږه او مه پورته کوه سترګې خپلې (په رغبت سره) هغو شیانو ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه سره حال دا چې هغه قسم قسم شیان دي دغو کفارو ته، او خفګان مه کوه په دغو (کفارو چې ایمان نه راوړي، یا په دې چې مؤمنان په ظاهري نعمتونو کې نه دي)، او ښکته کړه وزر خپل لپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: مشرکین ـ یهود ـ نصاری او د الله جلّ جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د ځو ورځني ژوندانه سامان چې ورکړی شوی دی؛ هغه ته مه ګورئ ! دوی پر پرېدئ چې څو ورځې مزې وکړي، تاسې ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکړی دی؛ چې د هغه په مقابل کې د دنیا نور دولتونه هیڅ دي، په روایاتو کې راغلي دي: «هر چاته چې الله تعالی قرآن ورکړي، او دی د نورو نعمتونو هوس کوي؛ ګواکې ده د قرآن قدر ونه کړ».

﴿وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ﴾ الآية ـ يعنې غم مه خوره چې دوی ولې نه مسلمانيږي، تاسې د خپل تبليغ اداء کوئ ! او معاندينو پسې خپل ځان په زيات فکر او غم کې مه مبتلا کوئ ! ستاسې د شفقت او همدردۍ مستحق مؤمنين دي، له دوی سره د ملاطفت، پوستوالي، مهربانۍ، شفقت او تواضع وضعيت وکړئ !.

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿۸۹﴾

او ووايه (ای محمده !) چې بېشکه زه چې يم همدا زه وېروونکی ښکاره يم (له عذابه د الله).

تفسير: يعنې که يې منئ يا يې نه منئ؛ زه د الله تعالی پيغام صاف صاف تاسې ته رسوم، او د تکذيبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) څخه مو په ښکاره ډول (طريقه) سره اګاه کوم.

كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿۹۰﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿۹۱﴾

(درکړي مو دي تاته سبع المثاني يا لېږلی مو وو عذاب) لکه چې نازل کړی وو مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چې ګرځولی يې وو (دغه) قرآن ټوټې ټوټې (چې ځينې ته به يې شعر او ځينې ته به يې سحر ويل).

تفسير: د دې آيت معنی په څو ډوله شوې ده، ځينو ويلي دي چې له «مقتسمين ـ ويشونکو) څخه مراد د رسول الله صلی الله عليه وسلم د زمانې هغه يهودان او نصرانيان دي؛ چې د قرآن تقسيم او تحليل يې کړی وو، يعنې هغه قرآني مضامين چې د دوی د تحريفاتو او آراوو او اهواوو سره موافق لوېږي؛ نو يې مني، او هغه چې ترې مخالف واقع شي؛ نه يې مني.

مطلب به يې داسې شي چې: مونږ تاسې ته «سبع المثاني» او «عظيم الشان قرآن» درکړی، او لېږلی مو يې، او همغسې چې پخوانيو انبياوو ته مو کتابونه لېږل يا وحي مو نازلوله (يا پر پخوانيو کفارو مو عذاب نازلاوه؛ نو دغه) ارسال يا د وحي انزال کومه نوې عجيبه خبره نه ده، چې ترې انکار وکړی شي.

ځينو له «مقتسمين» څخه يهود او نصاری او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړي دي، يعنې هغوی تحريفات وکړل، او خپل کتابونه يې ټيرې کړل.

ځينو ويلي دي چې هغه مشرکان ترې مراد دي، چې د استهزاء او تمسخر په ډول په قرآن کې يې تقسيمات کول، کله چې د قرآني سورتونو نومونو به يې اورېدل؛ نو پخپلو منځو کې دوی سره خندل، او ويل به يې چې «البقرة» يا «المائدة» به زه اخلم، «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم.

دغو کسانو په يو بل قسم سره هم د قرآن عظيم په متعلق خپل خيالات تقسيم کړي وو، چا به ورته شعر ويل، چا به جادو ګاڼه، چا به د لېونيانو د اپلتو نسبت ورته کاوه، چا به «أساطير الأولين» باله.

نو دغو ګردو ته يې خبر ورکړ؛ چې زه تاسې ګرد له داسې عذابه وېروونکی يم، لکه چې يقينا پر دغو مسخرو کوونکيو باندې نازل کېدونکی دی.

په دې تقدير د «أنزلنا» تعبير به په دې لحاظ وي چې متيقن الوقوع او قريب الوقوع مستقبل ګواکې ماضي فرض شوی دی.

ابن کثير (رحمه الله) د «مقتسمين» معنی په قسم يادوونکو سره اخيستې ده، يعنې هغو پخوانيو اقوامو چې د انبياوو په تکذيب او مخالفت باندې قسمونه ياد کړي وو، او پر دغو خبرو يې قسمونه يادول، دوی سماوي کتابونه ټوټې

ټوټې کړې وو، همغسې چې مونږ پر هغوی باندې عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ﴾ هم تاسې ویروي.

د «مقتسمين» د دې معنی په تاييد کې «ابن کثير» دغه آيات وړاندې کړي دي: ﴿قَالُوْا تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهٗ وَاَهْلَهٗ﴾ (۱۹ جزء د النمل سورت (۴۹) آيت (۴) رکوع)، ﴿وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَّمُوْتُ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۳۸) آيت (۵) رکوع)، ﴿اَوَلَمْ تَكُوْنُوْٓا اَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِّنْ زَوَالٍ﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم (۴۴) آيت (۷) رکوع)، ﴿اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ﴾ (۸ جزء د الأعراف سورت (۴۹) آيت (۶) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۹۲﴾ عَمَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۹۳﴾

نو قسم دی په رب ستا چې خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی ټول (په ورځ د قيامت). د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چې وو دوی چې کول به يې.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۹۴﴾

نو ښکاره (او په جهر کړه ای محمده !) هغه دعوت چې ته مامور يې پرې، او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هيڅ التفات او پروا د دوی ويلو ته).

تفسير: يعنې په ويلو کې هيڅ کوتاهي مه کوئ، او ښه پاک په ښکاره ډول سره د پاك الله پيغام ورسوئ ! دغه مشرکين ستاسې هيڅ شی نشي خرابولی.

اِنَّا كَفَيْنٰكَ الْمُسْتَهْزِءِيْنَ ﴿۹۵﴾ الَّذِيْنَ يَجْعَلُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿۹۶﴾

بېشکه مونږ کافي شوي يو لپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس شوي يو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کې). هغه کسان چې ګرځوي (شريکوي) دوی سره له الله (چې بر حق معبود دی) معبود بل، نو ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل په دنيا او عُقبی کې).

تفسير: يعنې په دنيا او آخرت کې مونږ ګردو مسخرو کوونکو ته سزا ورکوو، تاسې بې خوفه او خطره خپل تبليغ ته دوام ورکړئ، ستاسې يوه ويښته ته به هم څه ضرر او زيان نه رسيږي.

﴿الَّذِيْنَ يَجْعَلُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ﴾ يعنې له رسول الله سره د استهزاء ـ او له الله تعالی سره د شريک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق ګوري.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيْقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُوْلُوْنَ ﴿۹۷﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۹۸﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴿۹۹﴾

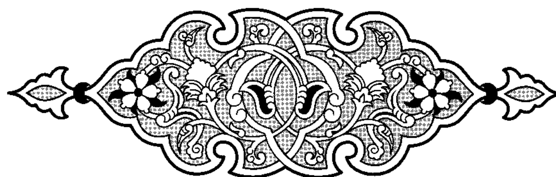
او خامخا په تحقيق معلوم دی مونږ ته؛ چې بېشکه ته چې يې تنګي راوړي سينه ستا په سبب د هغه خبرو چې وايي دغه (کفار). نو تل تسبيح وايه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کوونکيو څخه. او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پورې چې راشي تاته يقين (يعنې مرګ).

تفسير: يعنې که د کفّارو له ضده او عناده او له دې نه چې شريک دروي الله تعالی ته، او طعن وايي په قرآن، او تمسخر کوي په نبي صلی الله عليه وسلم، زړه تنګه شئ؛ نو تاسې هغوی څنې خپله توجه واړوئ، او بيخي د الله تعالی په تسبيح

او تحمید کې مشغول شئ ! د الله تعالی ذکر ـ لمونځ ـ سجده ـ د الله تعالی عبادت هغه شیان دي؛ چې د هغه له تاثیره قلب مطمئن او منشرح او ډاډینه مومي، او فکر او غم ترې لرې کیږي، نو ځکه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم عادت وو، کله چې کومه مهمه خبره به ورپېښیده؛ نو دوی به په لمانځه مشغولېدل.

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ «او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پورې چې راشي تاته یقین» یعني موت، د جمهورو اسلافو په نزد په دغه آیت کې د «یقین» معنی په موت سره کیږي، یعني د مړینې تر وخته پورې د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګیا اوسه !.

تمّت سورة الحجر، ولله الحمد والمنة، وهو المسئول أن يتوفّانا على أكمل الأحوال وأحسنها، فإنه جواد كريم، ملك برٌّ رؤوفٌ رحيم.

سُورَةُ النَّحْلِ

«د (النحل) سورت «مکي» دی، پرته له دوو وروستنيو آيتونو چې «مدني» دي، (۱۲۸) آيتونه او (۱۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۶) او په نزول کې اويايم سورت دی، وروسته د (الکهف) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

راغی امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنين او قيام د يوم الدين) نو تلوار مه کوئ تاسې هغه ته (ای کفّارو)، پاکي ده الله ته او لوی (اوچت او پورته) دی له هغه چې دوی شريک ورسره پيدا کوي (له بُتانو او نورو طواغيتوا).

تفسير: يعنې د الله تعالی د دغه حکم د وُقوع وخت قريب رارسېدلی دی، چې «د رسول الله صلی الله عليه وسلم جماعت غالب او منصور ـ او د حق مخالفان به مغلوب او ذليل وي، او هغوی ته به په دنيا کې د مجاهدينو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کې د ﴿أَحْكَمُ ٱلْحَٰكِمِينَ﴾ د دربار له لوري د شرك او کفر سزا ورسيږي، او د قيامت ساعت هم لرې نه دی»، د هغه شي راتلل چې يقيني وي؛ هغه ښايي راغلی وګڼلی شي، بيا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟.

کفّارو به د تکذيب او استهزاء له لارې ويل چې: د هغه عذاب يا د قيامت وعده چې تاسې راسره کوئ؛ ولې ژر نه راځي؟ نو دوی ته يې تنبيه فرمايلې ده چې ستاسې له داسې ويلو څخه هغه لرې کېدونکې نه ده، بلکه په حتمي او يقيني ډول سره هغه ژر راتلونکې ده، هر څومره چې په کې ځنډ (تأخير) هم ولګيږي؛ هغه هم يو شان ستاسې په حق کې مفيد دی، ممکن دی چې دې ضمن کې ځينو ته د اصلاح او د توبې توفيق ور په برخه شي.

يُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ أَنْ أَنذِرُوٓا۟ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱتَّقُونِ ②

نازلوي (الله) ملائکې سره له روح (د وحي) په امر (حکم) خپل پر هر چا چې اراده وفرمايي (د نبوّت يې) له بندګانو خپلو، (او داسې فرمايي انبياوو ته) چې وويرېږئ (خبردار کړئ تاسې خلق) په دې چې بېشکه نشته بر حق معبود مګر همدا زه يم، نو وويرېږئ تاسې له ما نه.

تفسير: يعنې د پرښتو په جنس کې ځينو ته لکه جبرئيل عليه السلام يا «حفظة الوحي» د هغوی په لوري په ﴿فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا﴾ کې يې اشاره کړې ده (۲۹ جزء د الجن سورت (۲۷) آيت (۲) رکوع).

﴿بِٱلرُّوحِ﴾ سره له روح او اسرارو د وحي، يا سره له نبوّت، يا قرآن چې هر يو له دغو څخه زړونه ته په غير مرئي طريقې د يوې سرې او پټې خبرې په ډول راتله، لکه چې په (۲۴ جزء د المؤمن سورت په (۱۵) آيت دويمه رکوع کې يې فرمايلي دي: ﴿يُلْقِى ٱلرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ لِيُنذِرَ يَوْمَ ٱلتَّلَاقِ﴾ او په (۲۵ جزء د الشوری سورت (۵۲) آيت (۵) رکوع کې يې فرمايلي دي: ﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ د قرآن يا د الهي وحي په «روح» سره تعبير کولو کې دغه اشاره ده، چې همغسې چې مادي اجسامو ته له نفخې څخه ظاهري حيات حاصلېږي؛ همداسې هغه قلوب هم چې د جهل او ضلال له ناروغيو څخه مړه شوي دي، د الله تعالی د وحي له رسېدلو څخه ژوندي کيږي.

﴿مِنۡ اَمۡرِهٖ عَلٰی مَنۡ یَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖۤ﴾ هغه بندګان انبياء عليهم السلام دي چې پاك الله هغوی په ګرد مخلوقاتو سم له خپل حكمت او كامل اختيار سره غوره كړي دي، ﴿اَللّٰهُ اَعۡلَمُ حَیۡثُ یَجۡعَلُ رِسَالَتَهٗ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آيت (۱۵) ركوع)، ﴿اَللّٰهُ یَصۡطَفِیۡ مِنَ الۡمَلٰٓئِکَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ﴾ (۱۷ جزء د الحج سورت (۷۵) آيت (۱۰) ركوع).

﴿اَنۡ اَنۡذِرُوۡۤا اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاتَّقُوۡنِ﴾ «داسې چې وويروئ او خبردار كړئ خلق په دې چې نشته هيڅ بر حق معبود مګر همدا زه يم؛ نو وويرېږئ تاسې له ما نه»، يعنې د توحيد تعليم ـ د شرك ترديد ـ د تقوی په لوري دعوت ـ دغه على الدّوام د ګردو انبياوو عليهم السلام مشتركه او متفقه نصب العين دی، ګواكې دغه د توحيد د اثبات نقلي دليل دی، وروسته له دې نه عقلي دلائل هم بيانيږي.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ بِالۡحَقِّ ؕ تَعٰلٰی عَمَّا یُشۡرِکُوۡنَ ۝۳

پيدا كړي دي (الله) اسمانونه او ځمكې په حق (حكمت او رښتيا) سره، پورته دی (الله) له هغه څه نه چې شريكان يې ورته نيسي دغه (مشركان).

خَلَقَ الۡاِنۡسَانَ مِنۡ نُّطۡفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِیۡمٌ مُّبِیۡنٌ ۝۴

پيدا كړی دی (الله) انسان لره له نطفې (اوبو د منيو) نه، نو ناڅاپه دغه (انسان) سخت جګړه كوونكی وو ښكاره (په ناحقه سره).

تفسير: يعني د علويّاتو او سفلياتو د انتظام څخه مو وروسته تاسې پيدا كړئ، تاسې پخپله د خپل خلقت په لوري غور وكړئ! نو د الله تعالى د عجيبو او غريبو صنعتونو او قدرتونو كارونه به درښكاره شي، ستاسې اصل څه وو؟ يو داسې بې سا څاڅكی چې نه په كې حس او حركت وو، او نه شعور او اراده، او نه د خبرو او كار كولو لايق وو، هغه څه چې د يوه حرف په ويلو قادر نه وو؛ وګوره چې اوس څنګه ښې ويناوې، نطقونه او كانفرنسونه كوي؟ په هغه كې چې لږ ادنی حس او حركت نه وو؛ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړې كولو ـ او حجّت او دلائل ايستلو قدرت په كې پيدا شوی دی، حتی په ځينو اوقاتو له مخلوقه تېر شوی ـ تر خپل خالق پورې هم خبرې كوي، او د ده په مقابل كې ټينګ دريږي، او احكام يې نه مني، او دا يې هم په ياد ونه ساتله، چې د ده اصل څه وو؟ او دغه طاقت يې څرنګه حاصل كړ؟ او چا وركړ؟ ﴿اَوَلَمۡ یَرَ الۡاِنۡسَانُ اَنَّا خَلَقۡنٰهُ مِنۡ نُّطۡفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِیۡمٌ مُّبِیۡنٌ ۞ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَّنَسِیَ خَلۡقَهٗ ؕ قَالَ مَنۡ یُّحۡیِ الۡعِظَامَ وَهِیَ رَمِیۡمٌ ۞ قُلۡ یُحۡیِیۡهَا الَّذِیۡۤ اَنۡشَاَهَاۤ اَوَّلَ مَرَّةٍ ؕ وَهُوَ بِکُلِّ خَلۡقٍ عَلِیۡمُ﴾ (۲۳ جزء د يسين سورت (۷۷، ۷۸، او ۷۹) آيتونه (۵) ركوع).

وَالۡاَنۡعَامَ خَلَقَهَا ۚ لَکُمۡ فِیۡهَا دِفۡءٌ وَّمَنَافِعُ وَمِنۡهَا تَاۡکُلُوۡنَ ۝۵

او چارپايان پيدا كړي دي (الله)، تاسې لپاره (ای انسانانو!) چې شته په دوی كې اسباب د ځان ساتلو (له يخنۍ) او (نورې ډېرې) نفعې، او له ځينو دغو (چارپايانو) څخه خورئ تاسې.

تفسير: يعني الله تعالى اوښ ـ غويي ـ مېږه (ګډه) ـ اوزه (بيزه) ـ او نور يې در پيدا كړل، چې د هغو له وړيو او وېښتانو او نورو څخه كمبل ـ چكمن ـ جرابې ـ شړی ـ ټكر (څادر) ـ ټغر ـ لمخې ـ كيږدۍ ـ او د يخنۍ نه د ژغورلو (محفوظولو) لپاره ترې نور شيان جوړوئ، برسېره په دې د هغوی شودې څښئ، او د بزګرۍ چارې ترې اخلئ، د غوړيو ـ كوچو ـ كرتو ـ ماستو او شوملو افراط د همدغو حيواناتو له وجوده دی چې تاسې ته لنګيږي، او تاسې پرې سورېږئ، او سوداګري او كراكښي پرې كوئ، د دوی له څرمني څخه څرنګه ښه ښه او لوړ قيمته اسباب او سامان تياروئ، د هغوی حيواناتو غوښې چې خورئ په هغو كې هيڅ كوم معتد به بدني يا اخلاقي مضرت نشته، د دوی له غوښې او وازدو څخه

خومره استفاده کيږي؟ او د څومره غريبانو نسونه پرې مړيږي؟ او هغه نور خواړه چې مونږ يې خورو؛ د هغو په تيارى کې تر کومه اندازه پورې د دغو حيواناتو دخل شته؟.

﴿وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ۝٦﴾

او شته تاسې ته په دغو (چارپايانو) کې زيب او زينت کله چې بېرته يې کور ته راولئ لپاره د راحت، او کله چې بهر ته يې د څر لپاره بيايئ.

تفسير: کله چې مواشي او حيوانات په کورونو کې ولاړ وي، يا په صحراوو کې سره تيت او پرک (خواره واره) او په څر کې لګيا او له سترګو څخه لري وي، نو په دغه وخت کې د الله تعالى د انعام داسې ښکاره او صافه مظاهره نه کيږي، څه مهالې چې دوى ګهيځ (سحر وختې) په اوله د ورځې کې د څر لپاره له کورونو وځي، يا ماښام وروسته د څرېدلو او ګېډې مړولو له صحراء څخه د کورونو په لوري راځي؛ نو يو عجيبه رونق او خوښي، او ډېره ښه ننداره او خوشالي ترې محسوسيږي، نه يوازې خاوند د خپلو دغه مالونو د ليدلو څخه خوښيږي؛ بلکه نور کسان هم د هغو له ليدلو څخه خوشاليږي، او يو له بله سره وايي چې پاک الله هغه سړي ته څومره دولت او اقبال ورکړى دى.

﴿وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ۝٧﴾

او باروي دغه (چارپايان) درانه بارونه ستاسې (او رسوي يې) هغه ښار ته چې نه وئ تاسې رسيدونکي هغه ته مګر په سختۍ مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره، بېشکه چې رب (پالونکى) ستاسې خامخا لوى شفقت والا ډېر رحم کوونکى دى (چې دغه حيوانات يې هم پيدا کړي دي ستاسو د منافعو لپاره).

تفسير: يعنې چېرې چې تاسې جره بې له اسبابه او سامانه په ډېر مشکل رسېدى شوئ؛ دغه بودګان (ځناور) تاسې او ستاسې درانه اسبابونه هم وړي، دا د الله تعالى څومره لويه مهرباني ده؛ چې دغه حيوانات يې ستاسې د خدمت لپاره خلق او درولي دي، او له دغو څخه د خدمت اخيستلو اجازه يې درکړې ده، څو خپل ډېر او سخت او مشکل مهمّات هم د دغو حيواناتو په وسيله اسان کړئ، ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ۝ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ﴾ (۲۳ جزء د يس سورت (۷۱، ۷۲) آيتونه (۵) رکوع).

﴿وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً ۚ﴾

او (پيدا کړي دي الله) آسونه او قچرې او خره لپاره د دې چې سوريږئ تاسې په دوى باندې او (زينت کوئ پر دغو) په زينت کولو سره.

تفسير: يعنې پرې سوريږئ او شان مو ترې ظاهريږي.

تنبيه: په عربستان کې د خره سورلى معيوبه نه ده، او د هغه ځاى خره (څمونږ د پښتنو د بلخي خرو په شان) ډېر غښتلي، قيمتداره، ګړندي، چالاک او ښکلي دي، حتّى ځينې خره د اس په شان مزل کوي، ډېر او ښه ځغلي.

﴿وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝٨﴾

او پيدا کوي (الله ډېر نور) څيزونه چې اوس يې نه پېژنئ تاسې.

تفسیر: یعنې د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چې پاس وشو؛ برسېره پر هغه الله تعالی ستاسې د انتفاع لپاره داسې نور شیان هم پیدا کړي او پیدا کوي یې چې له هغو څخه اوس تاسې بې خبره یئ، په دغه کې هغه ګرد د سورلۍ شیان داخل شول چې تر قیامته به جوړیږي.

وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ

او خاص پر الله دی بیان د لارې (برابرې) او ځینې د لارو څخه کږې مائلې هم دي (له حقه).

تفسیر: یعنې هغه شانې چې د ځمکې د لارې پرې کولو او د مقصود تر منزل پورې د رسېدلو وسائل یې در برابر کړي دي؛ همداسې تر الله پورې د رسېدلو سمه لاره یې هم در پرانستلې ده، د هر چا چې پوهه او عقل سم وي؛ نو هغه د پاس مذکورو شویو دلائلو او بصائرو کې له غور کولو څخه د الله تعالی پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړي، او د توحید او تقوی په سمه لاره بې له خرخشې (خطرې) تر الله پورې رسیږي، لیکن د هر چا چې عقل سم نه وي؛ نو پر دغه سم سړک باندې به د تللو توفیق له کومه وموندلی شي؟ دی به تل د اهواوو او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کې لالهانده او سرګردانه ګرځي: ﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيْلِهٖ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۵۳) آیت (۱۹) رکوع).

وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۹﴾

او که اراده فرمایلې وی (الله د هدایت ستاسې)؛ نو خامخا سمه برابره لاره به یې ښوولې وه تاسې ټولو ته.

تفسیر: یعنې الله تعالی له دې خبرې څخه نه دی عاجز؛ چې ګرده (ټوله) دنیا په همغه یوه لاره کې ولګوي، لکن د ده حکمت مقتضي نه دی چې ګرد (ټول) د یوه اصول په اختیارولو باندې مجبور کړي، لکه چې مونږ پخوا له دې نه په متعددو مواقعو کې د هغه تشریح کړې ده.

هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَّكُمْ مِّنْهُ شَرَابٌ وَّمِنْهُ شَجَرٌ فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ ﴿۱۰﴾

الله هغه (ذات) دی چې نازلې کړې، رالېږلې (یې) دي له (طرفه د) اسمانه اوبه، چې دي تاسو ته له دې اوبو څخه څښل او (زرغونوي) له دغو اوبو څخه ونه (او واښه) هم چې په دغو وښو کې څروئ تاسې (حیوانات خپل).

يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۱۱﴾

زرغونوي (الله) تاسې ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زیتون او خرما ګانې او (تاکونه د کورو) انګورو او له هر قسمه مېوو څخه، بېشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره وو اشیاوو) کې خامخا لویه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (په کې).

تفسیر: یعنې له یو رنګ اوبو څخه راز راز (قسم قسم) مېوې زرغونوي، چې د هغو شکل او صورت او رنګ او رائحه اوخوند او تاثیر بېخي بېل دي، په دغه کې غور کوونکي ته د الله تعالی د کامل قدرت او غریبه صنعت لویې نښې دي، چې له یوې ځمکې، یو لمر، یوې هوا او یوه رنګ اوبو څخه څرنګه ډول ډول ګلان او مېوې تل پیدا کیږي؟.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرٰتٌۢ بِاَمْرِهٖ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۱۲﴾

او مسخّره کړې يې ده (په کار يې لګولې ده) تاسې ته شپه او ورځ او لمر او سپوږمۍ او ستورې مسخّرې (په کارونو کې لګولي شوي) دي په امر (حکم) د دغه (الله) سره، بېشکه په دغو (علويه وو تصرّفاتو) کې خامخا ډېر دلائل د يووالي د الله تعالی لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسير: شپه او ورځ برابر يو له بله سره نښتې دي؛ څو دنيوي کاروبار پرې وچليږي، او خلق سکون او آرام ترې حاصل کړی شي، همداسې لمر او سپوږمۍ هم تر يوه معيّن نظام لاندې راښکاري او پټيږي، د شپې او د ورځې د دغه تګک او راتګک او د شمس او قمر د دغه ختلو او پرېوتلو سره د انسانانو بېشماره فائدې تړلې دي، بلکه که په غورسره وليده شي؛ نو بې له دغو څخه د انسان ژوند محال دی، الله تعالی پخپل کامل اقتدار سره لمر، سپوږمۍ او نور ګرد ستوري يې د ادنی مزدورانو په شان څمونږ په کارونو کې لګولي دي، مجال نشته چې دوی لږ څه سستي وکړي، يا غاړه ترې وغړولی شي، ليکن څرنګه چې له لمر او سپوږمۍ سره څمونږ اړه بالکل په صريح ډول متعلقه ده، او له نورو ستوريو سره څمونږ د فائدو او مصالحو تعلّق دومره واضح نه دی؛ نبايي د همدې لامله هغه يې بېل کړل، او تر بل عنوان لاندې يې بيان وفرمايل، والله أعلم.

وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ ﴿۱۳﴾

او (مسخر کړي يې دي نور) هغه څيزونه چې پيدا کړي غوړولي دي (الله) تاسې ته په ځمکه کې حال دا چې مختلف دي سره رنګونه (شکلونه او قسمونه) د دوی، بېشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کې خامخا دليل دی لپاره د هغه قوم چې پند اخلي.

تفسير: يعنې هغه لوی او لوړ ذات چې اسماني شيان يې ستاسې پکار لګولي دي؛ همغه ستاسې د فائدې لپاره په ځمکه کې هم مختلف قسم نباتات پيدا کړي دي، چې په ماهيت ـ شکل ـ صورت ـ رنګک ـ بوی منافع او خواصو او نورو ګرده کې يو له بل سره بالکل جلا (جدا) او عليحده دي، په دغه کې ګرد حيوانات، نباتات، جمادات، بسائط او مرکبات شامل شول.

وَهُوَ الَّذِيْ سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَاْكُلُوْا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَّتَسْتَخْرِجُوْا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۴﴾

او الله هغه (ذات) دی چې مسخر کړی (په کار يې اچولی) دی بحر لپاره د دې چې وخورئ تاسې له دې (بحره) غوښه تازه، او راوباسئ تاسې (په غوپه وهلو سره) له دغه (بحره) ګاڼه، چې اغوندئ يې تاسې، او وينې به ته (ای کتونکيه!) بېړۍ رهي (روانه) په دغه (بحر) کې (چې څيروي په تېر خپل اوبه)، او چې طلب کړئ تاسې (رزق) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (پر دغو نعمتونو).

تفسير: يعنې داسې موج او څپې وهونکې خوفناک سمندر يې هم (چې د هغه په مقابل کې د ضعيف البُنيان انسان بساط هيڅ نه دی) ستاسې په کار کې لګولی دی، چې په هغه کې بې تکلّفه د ماهيانو (کبانو) ښکار کوئ، او ډېره لذيذه او ترو تازه غوښه ترې حاصلوئ، د هغه د ځينو برخو څخه مرغلرې، درمرجان، حجر البحر، او نور راز راز (قسم قسم) پيداوار پيدا کوئ، چې له هغو څخه ډېرې قيمتدارې ګاڼې او زېورات تياريږي.

ښه ! د سمندر دغو لويو موجو او ځپو ته وګورئ ! چې د هغه په مقابل کې د ډېرو لويو لويو جهازونو حقيقت د يوه خس او واښه په شان هم نه دی، ليکن يوه وړوکې کشتۍ او بېړۍ څرنګه دغه موجونه څيروي؟ او پرې درومي؟ دا د الله تعالی د قدرت يوه نمونه ده، چې انسان ته يې عقل ورکړی دی، او د داسې شيانو د جوړولو ترکيب يې ورښوولی او پوهولی يې دی؛ چې د هغه په ذريعه سره تاسې پر سمندرونو باندې متصرّف او له يوه سره تر بل سره پورې ځئ.

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

او غورځولي (پيدا کړي) يې دي په ځمکه کې غرونه (مېخونه محکم) لپاره د دې چې ونه ښوريږي پر تاسې باندې، او (پيدا کړي دي الله په دې ځمکه کې) ويالې او لارې لپاره د دې چې لاره ومومئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسير: يعنې الله تعالی پر ځمکه ډېر درانه لوی لوی غرونه اېښي دي، څو ځمکه د خپل اضطرابي حرکت څخه کراره (قلاره) شي، له رواياتو او آثارو څخه معلوميږي چې ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کې مضطربه او بې واکه خوځېده، او در ګرده لړځېده، الله تعالی پر هغې باندې غرونه پيدا کړل، چې د هغو د درونوالي په اثر د ځمکې هغه خوځېدل ورک شول، د نن پرون «ساينس» هم اقرار کړی دی؛ چې د غرونو وجود تر ډېره حده پورې د زلازلو له کثرته مانع دی، په هر حال د ځمکې د هغه حرکت او سکون مسئله چې په حکماوو کې مختلف فيه ده، له هغه سره دا آيت نفياً يا اثباتا هيڅ تعلّق نه لري؛ ځکه چې د غرونو په وسيله کوم حرکت چې بند شوی دی؛ هغه دا وضعي حرکت نه دی، چې په هغه کې اختلاف جاري دی.

وَعَلَامَاتٍ ۚ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

او (پيدا کړي دي الله په ځمکه کې) علامې، (د لارې) او په ستوريو سره دغه لاره مومي.

تفسير: يعنې غرونه، چينې، ونې، د شګو غونډۍ، الغرض د مختلفو اقسامو علايم يې قائم کړي دي، چې د هغو په وسيله د مسافرانو قافلې د سمې لارې سراغ او نښه موندلی شي، ما پخپلو سترګو ليدلي چې ځينو اعرابو (بدوانو) د خاورې په بويولو سره د لارو نښې پيدا کړې.

﴿وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾ يعنې د شپې په وخت کې لويو سيندونو او لويو بيابانونو په سفر کې د ځينو ستوريو په ذريعه د لارې درک او طرف معلومولی شي، هغه لارښوونه چې د قُطب نما او نورو آلاتو په وسيله کيږي؛ هغه هم بالواسطه له ستوري سره تعلق لري.

أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

آيا هغه (ذات چې هر شی) پيدا کولی شي (چې الله دی)؛ په شان د هغه دی چې نشي پيدا کولی (هيڅ شيز)؟ آيا نو پند نه اخلئ تاسې (چې خالق او مخلوق سره وپېژنئ، او په خالق ايمان راوړئ؟).

تفسير: يعنې فکر کول په کار دي چې دغه خومره حماقت دی، هغه شيان چې د مچ يو وزر يا د ماشي يوه پښه بلکه د اوربشې يوه دانه يا د شګې د يوه بخرکي په پيدا کولو هم قادر نه وي؛ د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدّوس سره يې برابرول چې د پاس مذکورو عجيبو او غريبو مخلوقاتو هم پيدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، ډېره لويه بې ادبي ده.

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ⁽¹⁸⁾ وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ⁽¹⁹⁾

او كه وشمېرئ تاسې نعمتونه د الله (چې پر تاسو يې پېرزو كړي دي)؛ نو نه به يې شئ شمېرلئ (نو څرنګه به يې شكر اداء كړى شئ)؟ بېشكه چې الله خامخا ښه بخښونكى ډېر رحم كوونكى دى. او الله ته معلوم دي هغه (عقائد) چې پټوئ يې تاسې او هغه (اعمال) چې ښكاره كوئ يې تاسې.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ⁽²⁰⁾

او هغه معبودان چې يې بولي (عبادت يې كوي دغه كفار) غير له الله نه؛ نشي پيدا كولى دوى هيڅ څيز حال دا چې دوى پخپله (هم) پيدا كړى شوي دي.

تفسير: يعني الله خو هغه ذات دى؛ چې د هغه د عظيم الشان او غير محصور انعاماتو څه تذكره پاس وشوه، اوس د مشركانو حماقت ملاحظه كړئ ! چې د داسې الله عالم الكل او خالق الكل سره داسې شريک نيسي؛ چې نه خو داسې شيان پيدا كولى شي، بلكه آن د وښو د يوه ډكي په پيدا كولو باندې هم قادر نه دي، بلكه پخپله د دوى وجود هم د پاک الله په مشيت او ارادې سره پيدا شوي دي.

أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ ۖ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ⁽²¹⁾

(دغه معبودان پخپله) مړه دي، نه دي ژوندي، او (په دې هم) نه پوهيږي دغه (معبودان) چې كله به راولاړاوه شي دغه (بُتان يا عابدان يې).

تفسير: يعني ماسوا د الله تعالى څخه د هغو بُتانو عبادت چې تاسې كوئ؛ هغه ګرد مړه دي، اعم له دې نه چې دواماً وي لكه بُتان، يا في الحال وي لكه هغه بزرګان چې مړه شوي دي او د هغوى طاعت او عبادت كولى شي، يا د انجام او مآل په اعتبار مړه وي؛ لكه مسيح روح القدس او د الله تعالى ملائكې عليهم السلام؛ چې د هغو عبادت به هم ځينو فرقو كاوه، بلكه پيريان او شيطانان (چې ځينې ممسوخ الفطرت د هغوى عبادت هم كوي)، پر دغو ګردو باندې په يوه وخت كې موت طاري كېدونكى دى، نو د هغه شي وجود چې د بل شي څخه عطاء شوى وي، او هغه هر وخت چې وغواړي اخيستى يې شي؛ نو هغه ته څرنګه الله ويلى شي؟ او څرنګه د عبادت لايق كېدى شي؟.

﴿وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ يعني دغه خو عجيب معبودان دي، چې له سره نه دي خبر چې قيامت به كله راځي؟ پخپله دغه معبودان يا د دوى عابدان به كله د حساب او كتاب لپاره بيا ژوندي كيږي؟ دغسې بېځايه او بې خبره شيانو ته معبود ويل، انتهايي درجه جهل او حماقت دى.

إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ⁽²²⁾

معبود ستاسې معبود يو دى، نو هغه (كسان) چې نه راوړي ايمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بې ايمانو) منكر دي (له وحدانيت د رب العزّت او له راتللو د آخرت)، او دوى تكبّر كوونكي دي (له ايمان راوړلو نه).

تفسير: يعني هغه دلائل او شواهد چې پاس بيان شول، داسې صاف او واضح دي چې په هغو كې له ادنى غور كولو سره هر انسان پر توحيد يقين كولى شي، ليكن ښايي چې غور او طلب هغه څوک وكړي چې ورسره د خپلې خاتمې فكر او د عاقبت وېره وي، او هغه چې د بعد الموت په امورو باندې له سره يقين نه لري؛ نو د آخرې خاتمې په لوري به يې

څه فکر وي؟ هغه پر دلائلو کله غوږ ږدي؟ او د کفر او د ایمان د نېک او بد انجام په لوري به کله التفات کوي؟ بیا په زړونو کې د توحید اقرار او د انبیاوو علیهم السلام د تابعدارۍ خیال کله د دوی په مغزو کې ګرځي؟.

لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

رښتیا واقعي خبره داده: بېشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فرېب) چې پټوي يې دوی، او هغه (جنګ او جګړه) چې ښکاره کوي يې، بېشکه چې دغه (الله) نه خوښوي تکبّر کوونکي (سر غړوونکي له وحدانیت او رسالت او آخرت).

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او کله چې وویلی شي دغو (متکبّرانو) ته څه شی دی هغه چې نازل کړی لېږلی دی رب ستاسې (په محمد باندې)؟ نو وايي دوی (دغه) خوشې افسانې د پخوانیو (خلقو) دي.

تفسیر: یعنې که ناواقفه سړی د تحقیق په غرض ـ یا واقف سړی امتحاناً له دغو مکذبینو څخه پوښتنې کوي، یا دغه مکذبین پخپلو منځونو کې یو له بل سره د تمسخر او استهزاء په ډول سوال کوي: «وواییٔ ستاسې رب څه شی نازل کړی دی؟» مطلب يې دا دی چې دغه قرآن چې رسول الله صلی الله علیه وسلم يې د پاك الله له لوري منزّل بولي؛ ستاسې په نزد څه شی دی؟ او محمد صلی الله علیه وسلم په دغه دعوی کې تر کوم ځای پورې صادق دی؟ نو دوی وايي: (معاذ الله) په قرآن کې نور څه شته؟ ماسوا له دې نه چې د پخوانیو کتابونو او پخوانیو ملتونو څه قدیمي بې سنده (د توحید ـ نبوّت ـ جنّت ـ دوزخ ـ او نورې) خبرې (استغفر الله) او څو قصې په کې نقل شوي دي، او نعوذ بالله له سره د پاك الله کلام نه دی.

لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾

(نو الله فرمايي) لپاره د دې چې په شا واخلي پېټي (د ګناهونو) خپلو پوره په ورځ د قیامت کې او (همداسې واخلي) له پېټي (د ګناهونو) د هغو (کسانو) چې ګمراه کړي دي دوی هغوی لره په ناپوهۍ، واورئ خبردار شئ چې بد دی هغه څيز چې باروي يې دوی (پر شاګانو خپلو).

تفسیر: یعنې له دغې وینا څخه دغه غرض دی؛ چې معاذ الله لوی قرآن بې وقعته او بې اهمیته ښکاره کړي، او خپل نور ملګري هم بې لارې کړي، او په دې ډول سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پېټي سره د هغو خلقو د اضلال او اغواء څه نور بار هم پرې بار کړي چې دوی يې ګمراهان کوي، خیال وکړئ چې دوی د بدۍ څومره یو درونډ بار پخپلو سرونو باندې بار کړی دی؟.

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

په تحقیق مکر کړی وو (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چې (تېر شوي) دي پخوا له دوی نه؛ نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) د بناګانو د دوی له تاداوونو، نو پرېوت پر دوی چت (د کوټو د دوی) له پاسه د دوی، او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چې نه پوهېدل دوی (پرې چې له دې طرفه به راځي عذاب).

تفسير: يعني د خلقو ګمراه كولو او د حق د پيغام د ښكته كولو او نه رسولو كوم تدابير چې نن ورځ كيږي، له دوی نه پخوا ړومبنيو اقوامو هم د انبياوو عليهم السلام په مقابل كې همداسې تدابير كړي وو، هغوی د مكر او تلبيس ډېر لوی عمارات درولي وو، بيا څه مهال چې د الله تعالى حكم ورسېد؛ نو د هغه نيول د دوی بنيادونه هم سره وخوځول، بالآخر د الله تعالى په يوه خوځولو سره د دوی دغه تيارې شوې مانۍ او محال پر همدغو باندې داسې ولوېدې چې دوی د هغه تر چت لاندې بند پاتې شول، مطلب دا چې د دوی دغه تدابير پر همدوی واوښتل، او هغه سامان او وسائل چې دوی د خپلې غلبې او حفاظت لپاره تيار كړي وو؛ د دوی د فناء او هلاك سبب وګرځېدل، بلكه د ځينو اقوامو ښارونه او كلي په حسّي ډول سره هم لاندې باندې كړل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيْهِمْ وَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تُشَآقُّوْنَ فِيْهِمْ ؕ قَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوْٓءَ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۙ﴿۲۷﴾

بيا په ورځ د قيامت كې به (الله وشرموي) رسوا كړي دوی او وبه فرمايي (الله) چې: چېرته دي شريكان ځما (په زعم ستاسې سره) هغه چې وئ تاسې چې مخالفت به مو كولو (له انبياوو او مؤمنانو سره) په باب د دوی كې؟ وبه وايي هغه كسان چې وركړی شوی دی دوی ته علم (يعنې ملائكې ـ انبياء ـ علماء) چې: بېشكه خواري د نن ورځې او بدي يې پر كافرانو ده.

تفسير: يعنې د هغو شركاوو په مرسته او حمايت چې تاسې تل ځمونږ له انبياوو سره جنګ او جګړې كولې؛ هغوی نن چېرې دي؟ او ستاسې د مدد لپاره ولې نه راځي؟.

﴿هَلْ يَنْصُرُوْنَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُوْنَ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء سورت (۹۳) آيت (۵) ركوع).

﴿فَمَا لَهٗ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ﴾ ((۳۰ جزء د الطارق سورت (۱۰) آيت (۱) ركوع)، دغسې وينا سره په واقع كې د هغوی شرمول او رسوا كول مراد دي، او د دوی د پټو مكاريو پرده لرې كول دي.

﴿اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ﴾ (۴ جزء د آل عمران سورت (۱۹۲) آيت (۲۰) ركوع).

﴿قَالَ الَّذِيْنَ﴾ الآية ـ يعنې هغوی به څه ځواب وركړی شي؟ هو ! انبياء عليهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وخت دغو مكارانو او دغا بازانو ته دغه خبره اوروي چې وګورئ ! هغه شيان چې مونږ به ويل همغسې وشو، او د نن ورځې ګردې خرابۍ او رسوايي يواځې د حق د منكرينو لپاره دي.

الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ۪ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوْٓءٍ ؕ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۸﴾ فَادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۲۹﴾

هغه (كافران) چې قبضوي (ارواح د) دوی ملائكې په دې حال كې چې ظلم كوونكي دي دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په كفر سره)، نو وړاندې به كړي روغه (اطاعت او وبه وايي) نه وو مونږه چې عمل به مو كولو د هيڅ قسم بدۍ، (نو وبه فرمايي الله): بلكه كولو تاسې معصيت بېشكه چې الله ښه عالم دی په هغه څه چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې). (نو وبه ويلی شي دغو ظالمانو ته) چې ننوځئ اوس تاسې په دروازو د دوزخ كې چې همېشه اوسئ په هغه كې؛ نو خامخا بد ځای د هستوګنې د متكبّرانو (دا دوزخ دی).

تفسیر: یعنې کفر او شرک یې اختیار او پخپل حق کې یې خرابي وکړه، آخر په دغه حالت کې د موت پرښتې د دوی د روح کښلو لپاره راغلې، خلاصه دا چې خاتمه یې د کفر او شرک په حالت کې وشوه، العیاذ بالله، نو په دغه وخت کې به دغه ظلام (وړاندې به کړې روغه او اطاعت او وبه وایي: نه وو مونږه چې عمل به مو کولو د هیڅ قسم بدئ)، یعنې په دغه وخت کې به د دوی ګرد تکبر، لویي او ځانمني (خودنمایي) لرې شي، او له هغو ګردو شرارتونو او بغاوتونو څخه چې دوی په دنیا کې کول؛ ځان ناکاره او بېخبره اچوي، او ټپ ترې منکریږي، او د اطاعت او وفادارۍ اظهار به کوي، او وایي به چې: مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کړی، او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه وو.

﴿يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾(۲۸ جزء د المجادله سورت (۱۸) آیت دربمه رکوع).

هر کله چې دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شي؛ نو وبه فرمایي الله په تردید د دې ویناوو د دوی چې دروغ مه وایئ، یعنې آیا تاسې په درواغ ویلو سره پاک الله غولوئ؟ چې د ده په محیط علم کې ستاسې ګرد حرکات دي، نن ستاسې هیڅ یو مکر او فرېب د الله تعالی له سزا څخه نه پاتې کیږي، اوس هغه وخت راغلی دی؛ چې تاسې په کې د خپلو اعمالو خوند وڅکئ.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ ۚ قَالُوا خَيْرًا ۗ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۚ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ ۚ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾

او وبه ویل شي هغو کسانو ته چې ځان یې ساتلی له شرکه (او ویرېږي له الله) چې څه شیز دی هغه چې نازل کړی دی رب ستاسې؟ نو وایي دغه (مؤمنان) چې خیر، شته هغو کسانو ته چې نیکي یې کړېده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کې نېکه جزا (چې عزت او نصرت دی)، او خامخا کور د آخرت (جنّت) خیر غوره دی (له دنیا او ما فیها څخه)، او خامخا ډېر ښه سرای د پرهېزګارانو دی.

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کې یې د متّقینو (پرهېزګارانو) حال بیان فرمایلی دی، چې کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنې کیږي چې ستاسې رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتې ښې عقیدې او آدابو به ووایي چې: «ځمونږ پاک الله داسې نېکه خبره رانازله کړې ده؛ چې له سره تر پایه پورې په کې خیر او برکت دی»، داسې خلقو لره دې معلوم وي، چې دوی خورا (ډېر) ښه کار کوي، په دنیا کې به د همغې نېکۍ خوندوره ثمره ورسیږي، او د الله تعالی په دربار کې د هیڅا محنت او د یوې ذرې قدر نیکي هم نه ضایع کیږي، او خامخا سرای د آخرت (جنت) ډېر غوره خیر دی له دنیا او ما فیها نه.

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾

جنتونه دي د همېشه اوسېدلو چې ننوځي به دوی (په) هغو کې، چې بهیږي به له لاندې (د ونو او ماڼیو) د دوی (څلور قسمه) ویالې، چې وي به (تل) دوی ته په دغو باغونو کې هر هغه (نعمتونه) چې غواړي یې دوی، په شان د دغې (جزاء) جزاء ورکوي الله پرهېزګارانو ته.

تفسیر: یعنې د آخرت د ښېګڼو او نعمتونو پوښتنه څه کوئ، چې هلته دومره حسنات او نعماء شته چې د هغو د ډېر یو وړوکي نعمت په مقابل کې د دنیا خورا (ډېر) لوی نعمت هیڅ دی، جنتیان چې هر قسم جسماني او روحاني مسرّت وغواړي؛ هلته به ور رسي: ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۖ وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾.

الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِيْنَ ۙ يَقُوْلُوْنَ سَلٰمٌ عَلَيْكُمُ ۙ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۳۲﴾

هغه (كسان) چې قبضوي ارواح د دوی ملائکې په دې حال کې چې پاک دي دغه (متقين له شرکه او معصيته)؛ وايي به دغه (ملائک دوی ته چې) سلام دې وي پر تاسې باندې، ننوځئ ! جنت ته په سبب د هغو نېکيو چې وئ تاسو چې عمل به مو کولو (په دنيا کې).

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَاْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ ؕ

آيا انتظار كوي دغه (كفّار، بلكه نه كوي د هيڅ څيز) مگر د دې چې راشي دوی ته ملائکې (د عذاب لپاره د قبض الروح) يا راشي ورته امر (حكم) د رب ستا (لپاره د اهلاک د دوی)؟.

تفسير: يعني دغه خلق د دې خبرې انتظار کې دي؛ څه مهال چې پرښتې د دوی د روح قبضولو لپاره راشي، يا د الله تعالی له حکمه سره موافق قيامت قائم شي، يا د مجرمينو د جزا ورکولو حکم ور ورسيږي، او په موچنو او پېړو د دوی سر وواهله شي؛ نو هلته به ايمان راوړي، او خپل حال به اصلاح کړي، حال دا چې د هغه وخت ايمان يا توبه او رجوع به له سره نافع نه وي، بهتر خو دا دی چې پخوا له موته د بعد الموت لپاره تياری وشي ! او پخوا د عذاب له راتګه (راتلو) د نجات تدبير وشي !.

كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۳۳﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۳۴﴾

په شان د دغې (كفر او تكذيب) كړې وو (شرک او تکذيب) هغو كسانو چې پخوا له دوی تېر شوي وو، (پس رسېدلې وو دوی ته هغه شی چې رسېدلی وو هغوی ته)، او نه وو ظلم كړی پر دوی الله (په اهلاک سره)، وليكن وو دوی چې په نفسونو (ځانونو) خپلو باندې يې ظلم كولو (په كفر او معاصيو). نو ورسېده دوی ته جزاء د هغو بديو چې كړې وو دوی، او احاطه وكړه (چاپېر شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چې وو دوی چې په هغه (عذاب پورې) به يې مسخرې كولې.

تفسير: پخواني معاندين هم د همداسې غرور او غفلت په نشو کې لويدلي وو، او په باطل خوښولو کې بوخت (مشغول) او لګيا وو، او تمادي يې په کې كوله، او د توبې په وخت کې يې توبه ونه ايستله، او تر آخره پورې د انبياوو عليهم السلام پر تكذيب او مخالفت ټينګ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به يې خندل، او مسخرې به يې كولې، بالآخر څه يې چې كړي وو، همغه يې په مخه کې ورغلل، او جزاء يې وموندله، هغه عذاب او نور شيان چې دوی پرې مسخرې كولې؛ پخپلو سترګو يې وليدل، د دوی هغه مسخرې او خندا معكوساً (الټه) پر همدوی واقع شوې، او هيڅ يوه د تېښتې لاره يې ونه موندله چې پرې چېرې وتښتي، او د خپلو شرارتونو او سركښيو سزا يې وموندله، او هغه يې وربېل چې كرلي يې وو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ؕ

او وويل هغو كسانو چې شرک يې اختيار كړی وو: كه اراده فرمايلې وی الله؛ نو عبادت به نه وو كړی مونږ غيرله دغه (الله) د هيڅ څيز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ، او نه به حرام كړی وو مونږ بې له حكمه د دغه (الله) هيڅ څيز.

تفسیر: له دې ځایه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چټي (بېکاره) او مهملو خبرو او دلائلو تردید شروع کیږي؛ چې مشرکینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د ثابتولو لپاره وړاندې کول.

خلاصه یې دا ده: که د غیر الله عبادت یا د ځینو حیواناتو (لکه بحیره ـ سائبه او نور) حرامول داسې بد او بې سنده خبرې او چارې وی چې بیخي پاک الله نه خوښولې؛ نو الله به مونږ نه پرېښودو چې یې وکړو، او هر کله چې مونږ د الله تعالی له مرضی څخه مخالف کار کولو؛ نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو، یا به یې مونږ ژر تر ژره په سزا رسولو، کله چې داسې نه کیږي؛ نو دغه د دې خبرې دلیل دی چې دغه چارې د الله تعالی خوښې دي.

د الأنعام سورت په (۱۴۸) آیت (۱۸) رکوع د ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ﴾ الآیة ـ تر آیت لاندې ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چې مونږ کړی دی، په هغه کې د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل ځواب بیان شوی دی، ښایي چې هغه دې بیا هلته ولوستل شي.

كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

په مثل د دغه (عمل) کړی وو هغو کسانو چې پخوا له دوی (تېر شوی) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پرې هیڅ) مګر رسونه ښکاره (چې سمه صافه لاره خلقو ته وروښیي).

تفسیر: یعنې د مشرکینو دغه وینا غلطه ده، چې ځمونږ دغه اعمال د الله تعالی له لوري نه دي ممنوع شوي، ځکه چې د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء علیهم السلام لیږلي دي، چې د هغوی کار او وظیفه همدغه وه چې خلق له شرکیه وو اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړي، او په ښکاره او صاف ډول سره اعلان وکړي چې کوم کوم اعمال د پاک الله خوښ او پرې رضا دی؟ کوم کوم افعال یې نه دي خوښ؟ او له دوی څنې به د هر یوه انجام څرنګه وي؟.

باقي دغه خبره چې خلق یې ولې په تکویني ډول مجبور ونه ګرځول چې له سره یې د بدۍ اختیار نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالی له حکمته سره منافي وه، لکه چې مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کې لیکلې ده، پاتې شوه دغه خبره هر هغه څوک چې د انبیاوو خبرې ونه مني؛ ښایي چې هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شي، نو ډېرو اقوامو ته په دنیا کې سختې عبرتناکې سزاوې هم ورکړی شوي دي، لکه چې په پخواني آیت کې مذکور دي، هو ! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروري نه ده چې د جُرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شي، او مجرم ته د یوې شیبې (ساعت) لپاره هم مهلت ورنه کړ شي، او نه ورته د توبې او اصلاح لپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شي.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقیق لیږلي وو مونږ په هر (پخواني) امت کې یو رسول (چې ووایي دوی ته) چې عبادت وکړئ (یواځې) د الله، او ځان وساتئ تاسې له شریرانو (باطلو معبودانو) څخه، نو ځینې له دوی هغه وو چې ورته هدایت وکړ (لاره وروښوده) الله، او ځینې د دوی هغه وو چې ثابته شوه پرې ګمراهي (نو قبول یې نه کړل احکام د رسولانو)، نو وګرځئ تاسې په ځمکه کې (ای مشرکانو !) نو وګورئ چې څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د دروغجن ګڼونکو (د انبیاوو؟).

تفسیر: یعنې پخپل وخت کې مو په هر امت کې او قوم پخوانیو کې یو رسول مبعوث کړی دی، بیا په آخر کې یې رسول الثقلین، سید الکونین «صلی الله علیه وعلی آله وصحبه أجمعین» را مبعوث کړ.

تنبيه: له دغه آيت ځخه دا نه لازميږي چې په هر قوم او هر کلي کې دې بلاواسطه يو رسول لېږلى شوى وي، کېدى شي چې يو نبي په يو قوم کې مبعوث کړى شي، او د ده نائب چې ورته «هادي» او «نذير» ويلى شي؛ په نورو اقوامو کې ولېږلى شي، د هغه ورلېږل ګڼاکې بالواسطه د هغه رسول لېږل دي، والله أعلم.

«طاغوت» شرير فتنه اچوونکى، فساد خوښوونکى، د شاه صاحب په وينا «هغه دى چې په ناحقه سره د سردارۍ او مشرتوب دعوى وکړي، او هغه هيڅ يو سند يې په لاس کې نه وي، نو داسې سړي ته «طاغوت» وايي، بت، شيطان، لوى ظالم ګرد په دغه کې داخل دي».

إِن تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَن يُضِلُّ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

که ته ډېر حرص وکړې (اى محمده !) پر هدايت (لاره ښوونه) د دوى؛ نو بېشکه چې الله نه ښيي لاره (د هدايت) هغه چا ته چې ګمراه کوي (يې)، او نه به وي دغو ګمراهانو ته هيڅ له مددګارانو (مانع له عذابه).

تفسير: يعني پاک الله هر هغه څوک چې د قصور د استعداد يا د بد اختيارۍ په بناء ګمراه (بې لارې) کړى وي؛ هغه ته هيڅوک د هدايت لاره نشي ښودلى، او نه يې هيڅوک د الله تعالى له سزا ځخه ژغورلى (بچ کولى) شي، ستاسې دغه ډېره طمعه او زيات حرص هم د دوى د هدايت په نسبت، هيڅ فائده نشي رسولى، نو بيا تاسې د دوى په فکر او غم کې ولې دومره زيات خپل ځان کړوئ؟ او ولې خپل سر دومره زيات ورپسې ګرځوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ۚ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

او قسمونه کوي دوى پر الله په سختو غليظو قسمونو خپلو چې بيا به نه کړي ژوندى الله هغه څوک چې (يو ځلې) مړ شي، (الله فرمايي په ترديد د دوى کې) بلکه ژوندى به يې کړي (ځکه چې وعده يې کړې ده) په داسې وعده کولو چې لازمه ده پرې (وفا يې تفضّلاً) وعده حقه، وليکن ډېر د خلقو نه پوهيږي (په دغه بعث بعد الموت).

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾

لپاره د دې چې بيان (او ښکاره) کړي الله دوى ته هغه (حشر او نشر) چې جګړې کوي دوى په هغه کې، او (بل) د دې لپاره چې پوه شي هغه کسان چې کافران شوي دي (په دې خبره چې) بېشکه دوى وو دروغجنان (په دې انکار کې له قيامته).

تفسير: يعني د معاد (قيامت) راتګ عين حکمت دى، که وروسته له مرګه بل ژوندون نه وي؛ نو په دنيا کې هغه مختلف اعمال او احوال چې موندلى شي؛ د هغو صاف او مکمل نتائج به ځرنګه ظاهريږي؟ د دغه ځاى د جګړو قاطعه فيصله خو هم هغلته کيږي، او هلته به منکرينو ته معلوم شي چې د هغو خبرو انکار چې په قسمونو سره دوى کاوه؛ هغه بيخي صحيح او رښتيا وي، او قسم خوړونکي دروغجنان وو.

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

بېشکه همدا خبره ده، چې خبره ځمونږ کوم شيز ته کله چې اراده وکړو (د پيدا کولو) د هغه دا ده چې ووايو هغه ته چې (پيدا) شه؛ نو (پيدا) شي (نو د مړو بيا ژوندي کول هغه ته ځه مشکل دي).

تفسیر: یعنې له دې نه مقصد یواځې هم دغومره خبره ده، چې د الله تعالی له ارادې څخه د یوې ثانیې لپاره هم د مراد تخلّف نشي کېدی.

وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِي اللهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چې هجرت یې کړی دی په (لاره د) الله کې وروسته له هغه چې ظلم پرې وکړی شو؛ نو خامخا ځای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کې ښه (ځای)، او خامخا اجر ثواب د آخرت ډېر لوی دی، که وی دغه (کفار) چې پوهېدی (په ثواب د هجرت؛ نو دوی به هم ورسره موافقت کړی وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چې پوهېدی (پخپل هغه لوی اجر؛ نو لا ډېر کوښښ او صبر به یې کولو). (او مهاجرین) هغه کسان دي چې صبر یې کړی دی (په طاعت او په مصیبت) او خاص پر رب خپل توکل کوي.

تفسیر: یعنې د مجازاتو د سلسلې لپاره «بعث بعد الموت» ضروري دی، د الله تعالی ښه وفادار بندګان چې په دغې دنیا کې ډېر مصائب او شدائد تیروي او بیا مري؛ نو آیا د دوی دغه قرباني ضایع کېدی شي؟ له سره به نه ضایع کیږي !. هغه چې د حق حمایت وکړ، او د الله تعالی رضاء یې وغوښته، او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو یې صبر او حوصله وکړه، تر دې حده پورې چې مجبوراً خپل کور، خپلوان، کهول، دوستان، عزت آشنایان، راحت او ګرد شیان یې د الله تعالی په لاره کې پرېښودل؛ نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفادارئ صله یقیناً ورسیږي، اول هغه کسان چې له دوی ځنې ژوندي پاتې کیږي؛ نو په همدغې دنیا کې د خپلو قربانیو لږ څه ثمره مومي، او خوند یې څکي، یعنې خپل کور کهول پرېښوونکو ته د هستوګنې نور ډېر ښه ځای ورکاوه کیږي، له هغه کوره ښه کور، له وطنې وروڼو څخه ډېر مهربانه خواخوږي نور وروڼه، له روزي څخه یې بهتره روزي، له عزته یې ښه عزت وررسیږي، بلکه پر هغو خلقو غالب کیږي، چې دوی یې له وطنه ایستلي دي.

تنبیه: د آیت پر عمومو الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ (وهو منقول في روح المعاني عن بعضهم) عامو مفسرینو دغه آیت د هغو اتیاوو (۸۰) اصحابو رضي الله تعالی عنهم اجمعین په حق کې اینبی دی، چې د مکې معظمې د کفارو له ظلم او تیري څخه په تنګ شوي وو، او ړومبی یې (حبشستان) په لوري هجرت کړی وو، ځکه چې د اکثرو په نزد دغه آیت مکي دی، چې د مدینې منورې له هجرته څخه پخوا نازل شوی دی، دغو مهاجرینو ته بالآخر پاک الله د هستوګنې ډېر ښه ځای په (مدینې منورې) کې ورکړ، رضي الله عنهم، ورضوا عنه.

﴿الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ﴾ یعنې له هیڅ راز (قسم) ظلم او تیري څخه ونه ویرېدل، او د محبوب وطن او د ګرانو خپلوانو او اقاربو د بېلتانه پروا یې ونه کړه، او د الله تعالی د خوښې او رضاء له لارې څخه ونه ښوییدل، او له ګردو څخه یې وشکاوه، او خپله علاقه یې یواځې له پاک الله سره ونښلوله، او خالص د الله پر امداد او قاطعه وو مواعیدو یې اعتماد وکړ، تر هغه پورې چې ویې لید، هر څوک چې خپل ځان پاک الله ته سپاري، نو پاک الله به څرنګه پرې خپل لطف او کرم نه مبذولوي؟ .

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوْٓا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ ۗ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٤٤﴾

او نه وو لېږلي مونږ پخوا له تا نه (ای محمده) مګر سړي (ستا په شان له انسانانو) چې وحي به کوله مونږ دوی ته، نو پوښتنه وکړئ تاسې له اهل الذکر (خاوندانو د یاد یعنې له علماوو او پوهانو یا له

اهل الکتاب نه) که یئ تاسې چې نه پوهېږئ. (لیږلي وو مونږ دغه رسولان) په ښکاره وو معجزو او په کتابونو سره، او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن (یو) لپاره د دې چې بیان کړې ته خلقو ته هغه چې نازل شوی دی (په دې قرآن کې) دوی ته، او (بل لپاره د دې) چې ښاییږي دوی فکر او غور وکړي (په کې چې دغه کلام الله دی).

تفسیر: یعنې د انبیاوو الله علیهم السلام مظلومانو ملګریو ته چې د صبر او توکل په لاره ثابت قدم وي؛ په دواړو دارینو کې بری او کومک ورکول څمونږ کوم نوی عادت نه دی، پخوا له دې نه هم مونږ په پخوانیو انسانانو کې رسولان لیږلي دي، چې د هغو کار دا وو؛ چې د الله تعالی له احکامو او د نېکۍ او بدۍ له انجامو خلق خبردار کړي، اوس که تاسې ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چې د پخوانیو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبیاوو پر تاریخي معاملاتو علم لرونکي؛ تحقیقات وکړئ ! چې آیا په رښتیا سره په تېرو پېړیو کې څه مقدّس انسانان د نبوّت پر لوی منصب فایض شوي دي؟ او سره له بیناتو (معجزاتو) او کتابونو مبعوث شوي دي؟ که نه؟ او دغه چې آیا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنګه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنګه منصور او کامیاب شوي دي؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجّت له اتمامه څنګه پنا شوي دي؟ . ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ﴾ (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۳۷) آیت (۱۶) رکوع).

مونږ له ﴿أَهْلَ الذِّكْرِ﴾ څخه خاص اهل الکتاب نه دي مراد کړي، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی، چې په هغه کې اهل الکتاب هم شامل دي، محمود الحسن شیخ الهند (رحمه الله تعالی) هم د «أهل الذکر» ترجمه د یاد په خاوندانو کړېده، او ښایي چې په هغه سره یې دې لوري ته اشاره کړې وي.

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ﴾ الآیة ـ یعنې د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح ډول بیانول دي، او د خلقو کار دا دی چې په هغه کې غور او فکر وکړي.

له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی، چې پخوانیو امتونو د ضروریه وو احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاوو د علومو جامع او د تل لپاره د الله تعالی د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوبه ویښوونکی دی، مطلب یې داسې شو: «همغسې چې پخوا له دې نه رسولان لیږلي شوي دي، او کتابونه نازل شوي دي؛ نن تاته هم مونږ همداسې کتاب درلېږلی دی، چې د ګردو پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاوو علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی، ستاسې کار دا دی چې «د دنیا ګردو (ټولو) خلقو ته د دې کتاب ټول مضامین په صاف او ښکاره ډول بیان کړئ، او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ»، له دې نه معلوم شو چې د پاک قرآن همغه تفسیر معتبر دی؛ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق وي.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَن يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾

آیا نو په امن کې شوي دي هغه کسان چې مکرونه یې کړي دي ناکاره؛ له دې نه چې ډوب به کړي الله دوی په ځمکه یا چې را به شي دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه پوهیږي دوی (پرې چې له دې طرفه راځي)؟.

تفسیر: یعنې د پخوانیو انبیاوو او د دوی د امتونو د احوالو د اورېدلو او د قرآن عظیم الشأن په شان د داسې مکمّل ذکر او یاداشت د رسېدلو څخه وروسته هم آیا د مکې معظمې کافران د حق په مقابل کې د خپلو مکاریو او فرېبونو نه مخ نه ګرځوي؟ آیا د دې خبرې امکان نشته چې الله تعالی دوی د (قارون) په شان په ځمکه کې ډوب کړي، یا له داسې

یو جانب څخه کوم آفت پرې ولیږي چې د دوی په وهم او ګمان کې هم نه وي، لکه چې د «بدر» په غزوه کې کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسې سزا ورسېده؛ چې دوی د خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلّت په ملحوظ د هغه تصوّر هم نه وو کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾

یا له دې چې ونیسي (الله) دوی لره په وخت د ګرځېدلو د دوی (په ځمکه) کې، نو نه دي دوی عاجز کوونکي (د الله).

تفسیر: یعنې د دې خبرې هیڅ ضرورت نشته چې له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شي، یا د مقابلې لپاره څه افواج ولېږلی شي، پاک الله پر دغه هم قادر دی چې تاسې په تګ او راتګ او په کاروبار کې یا پخپلو بسترو په وخت د اوښتلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته یو ځلي ونیسي، او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړي، الله هر قسم قوت او قدرت لري، او تاسې په هر ډول عاجزولی شي، او په تاسې کې د دې خبرې توان نشته چې پاک الله عاجز او ناتوان کړئ.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٤٧﴾

یا (له دې) چې ونیسي (الله) دوی لره پر وېره، نو بېشکه رب ستاسې خامخا ښه مهربان دی (پر بندګانو) ښه رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې یو ناڅاپه به یې وانخلي، بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لېږلو څخه پس ته په داسې یو حالت کې یې نیسي چې خلق پرې خبر او ترې اطلاع ومومي، او د عذابونو آثار وګوري او طبعاً وویرېږي، یا د شاوخوا نور خلق په سماویه وو عذابونو کې اخته وګوري او په وېره کې وي، لیکن دغه خوف محض طبیعي وي، او د توبې او ندامت سره نه وي چې د عذاب دافع کېدی شي.

ځینو د «تخوّف» معنی «تنقّص» اخیستې ده، چې ورو ورو کمول وي، یعنې دغه هم ممکن دي چې دفعتاً یې هلاک نه کړي، او ورو ورو تاسې کموي او تیټوي مو.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِّلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

آیا نه ګورې دوی هغه ته چې پیدا کړي دي الله له کومه څیزه، چې ګرځي سیوري د هغه له ښي طرفونو او کیڼ طرفونو (یعنې له هر طرفه) څخه په دې حال کې چې سجده کوونکي دي (دغه سیوري) الله ته، او حال دا چې دغه سیوري عاجزي کوونکي دي الله ته.

تفسیر: یعنې کله چې په تکویني ډول هر شی د پاک الله په مخ کې عاجز، مطیع او منقاد دی، تر دې چې د سایه دارو شیانو سیوري هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم اوږدیږي او لنډیږي، او په دې لوري او په هغه لوري ځي راځي، او الله تعالی ته سجدې کوي؛ نو بیا د داسې قدرت والا د عذاب مخه کوم یو قوت او طاقت نیولی شي؟ هر انسان لره ښایي چې په خپل واک او اختیار د الله تعالی د تشریعي احکامو په مقابل کې غاړه کیږدي.

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِن دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾

او خاص الله ته سجده کوي هغه شیان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شیان چې په ځمکه کې دي له ګرځېدونکو (تلونکو په ځمکه کې) او ملائکې، حال دا چې دوی نه کوي کبر (لویي سرکښي د الله تعالی له عبادته).

يَخَافُونَ رَبَّهُم مِّن فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

ویریږي دا (ملائک) له رب خپل له پاسه د دوی وی، او کوي دوی هغه (کار) چې امر (حکم) ورته کولی شي.

تفسیر: یعنې پرښتې سره له دومره قربه او وجاهته د خپل الله تعالی (چې د دوی د پاسه دی) له لویي او له جلاله ویریږي، او هر هغه حکم چې دوی ته ورکولی کیږي؛ هغه علی الفور اجرا کوي.

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾

او فرمایلي دي الله مه نیسئ تاسې معبودان دوه، بېشکه همدا خبره ده چې دغه (بر حق معبود) معبود دی یو، نو خاص له ما څخه پس وویرېږئ !.

تفسیر: یعنې کله چې ګرد د اسمانونو او د ځمکو مخلوق د یوه الله جل وعلا په حضور کې په تکویني ډول بې اختیاره سر په سجود او ټول ورته عاجز او مقهور دي؛ نو بیا په عبادت کې یې بل شریک له کومه پیدا شو؟ هغه پاک الله چې د ګرد جهان مالک او مطاع دی ښایي چې یواځې د همغه عبادت وکړی شي، او خاص د همغه څخه خوف او ویره پکار ده !.

وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا ۚ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾

او خاص همدغه (الله) لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او (هر هغه څه چې په) ځمکه کې دي، او خاص همده ته دې طاعت (عبادت عدل) واجب لازم همېشه؛ نو آیا غیر له الله څخه ویرېږئ تاسې؟.

تفسیر: یعنې په تکویني ډول هر څیز خاص د الله تعالی په اطاعت او عبادت مجبور دی: ﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (۳ جزء د آل عمران سورت (۸۳) آیت (۹) رکوع)، یا دغه مطلب دی چې تل د الله تعالی عبادت لازم دی ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ (۲۳ جزء د الزمر سورت (۳) آیت (۱) رکوع)، او ځینو د «دین» معنی په «جزاء» سره اخیستې ده، یعنې د نېک او بد دائمي بدل د همغه یوه الله تعالی له جانبه رارسیږي، (نو د بل چا څخه به ولې ویریږو) والله أعلم.

وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾

او هر هغه څه چې تاسې سره دی له (کوم قسم) نعمت؛ نو له (طرفه د) الله دی، بیا کله چې ورسیږي تاسې ته ضرر نو خاص همدغه (الله) ته فریاد او زاری کوئ.

تفسیر: یعنې ګردې ښېګڼې (فایدې) او نعمتونه د همغه له لوري دي، او د هر یوې بدۍ او سختۍ دفع هم د همغه په واک (اختیار) او قبضه کې ده، لکه چې کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسیږي؛ نو له غلیظ څخه غلیظ مشرک هم په دغه وخت کې له نورو ګردو وسیلو څخه لاس وباسي، او یواځې د پاک الله په دربار کې دعاء کوي او ترې مدد غواړي، ګواکې انساني فطرت شاهدي ورکوي؛ چې د مصائبو او سختیو څخه نجات ورکول ماسوا له دې نه چې د پاک واحد الله کار وي، د بل هیچا کار نه شي کېدی.

ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

بیا هر کله چې دفع (لرې) کړي (الله هغه) ضرر له تاسې څخه؛ ناڅاپه یوه فرقه له تاسې له رب خپله سره شریکوي. (بل) لپاره د دې چې کفران (ناقدري) وکړي په هغه څیز پورې چې ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلئ (ای منکرینو دنیوي نفع مؤقتاً)، نو ژر به پوه شئ تاسې (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنې څه مهال چې ترې سختي پورته شي؛ نو خپل حقیقي منعم هېروي، او په نهایت بېحیایی او بې شرمی د الوهیت د چارو په وېشلو پسې ولوېږي، او له دې نه نه شرمېږي چې اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کې د همغه په دربار کې مو عرض او دعاء کوله، نه یې د حقیقي محسن احسان ومانه، او نه یې د د غې اندېښنه وکړله چې زه به د ناشکرۍ په سزا کې ونیول شم، یا لږ تر لږه د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وګرځي، ګواکې هغه انعام چې «وحده لا شریک له الله تعالی» فرمایلی وو؛ بیخي د هغه په انکار باندې ټینګ ودرېد، بهتر دی چې څو ورځې هغوی ته مهلت ورکړ شي، چې په دغه دنیا کې ښې مزې وکړي، او خوندونه یې وڅکي، بالآخر به دوی ته معلومېږي چې د دغه مشرکیت او د نعمت د کُفران سخته سزا ورته څرنګه ورکوله شي.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۗ تَاللَّهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

او مقرروي دا (کفار) لپاره د هغو معبودانو چې په هیڅ نه پوهېږي (علم نه لري) یوه برخه له ځینو د هغو څخه چې ورکړی دی مونږ دوی ته، قسم دی په الله چې خامخا پوښتېدلی به شئ تاسې هرومرو (خامخا) (په قیامت کې) له هغه څه چې یئ تاسې دروغ تړئ.

تفسیر: دغه یې هغو ته وفرمایل؛ چې په خپل کښت او کار کې، په تجارت او صنعت کې، په مالدارۍ او جهاندارۍ کې ماسوا له الله څخه د نورو لپاره نذر او نیاز مني (موضح القرآن)، لکه چې د عربو د مشرکانو رواج او دستور وو، چې د هغه ذکر (په ۹ جزء د الأنعام سورت په (۱۶) رکوع) کې تېر شو.

له ﴿لِمَا لَا يَعْلَمُونَ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دي، چې مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بېخبرۍ خپل معبودان یا د نفعې او ضرر مالکان ګڼل، حال دا چې د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه وو، بیا دغه شرکاء یې هم د ډېرو (ګټو) له بُتانو ځنې تجویز کړل، چې له هر قسم علم او شُعور څخه بې برخې دي.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ ۙ وَلَهُم مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

او مقرروي (دا کفّار) الله ته لونې، پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او (مقرروي) ځان ته هغه څیز چې د دوی خوښ وي.

تفسیر: یعنې الله تعالی له دغه پاک او منزّه دی چې اولاد ورته ثابت کړی شي، بیا په تېره لونې، تعجب دی چې دغه خلق د حق تعالی په نسبت څرنګه جرأت کوي، په دغه آیت کې د «بنو خزاعه» او د «کنانه» د قبیلو رد وشو؛ چې پرښتو ته یې د الله تعالی لونې ویل (العیاذ بالله).

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

او کله چې خبر ورکړی شي یو تن د دغو (کفّارو) ته په (پیدا کېدو د) لور سره؛ نو وګرځي مخ د ده تک تور له غمه، حال دا چې دی ډک وي له قهر (خپلې ښځې ته چې لور دې ولې راوړه؟).

يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوْٓءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ ؕ اَيُمْسِكُهٗ عَلٰى هُوْنٍ اَمْ يَدُسُّهٗ فِى التُّرَابِ ؕ اَلَا سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿۵۹﴾

پټ ګرځي له قومه (خپله) له سببه د ناخوښۍ د هغه شي څخه چې خبر ورکړی شوی دی (ده ته) په هغه سره، آیا وساتي (دی) هغه لور سره د سپکوالي، او که یې ومنډي (ژوندی) په خاوره کې؟ واورئ خبردار شئ ! چې بد دی هغه چې حکم کوي دغه (کفّار چې نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: له دوی څنې که کوم یوه ته خبر ورکړی شي چې تا کره لور شوې ده؛ نو له ډېر نفرت او غم او اندېښنې څخه یې وچولی (تندی) تریو شي، او ګرده ورځ له ډېره خفګانه په نظر په بله بڼه (شکل) راځي، او زړه یې پسخیږي چې دغه د نه ویلو غبار او مصیبت له کومه راباندې راغی؟.

﴿اَيُمْسِكُهٗ عَلٰى هُوْنٍ﴾ الآية ـ یعنې له دغه رسمي او عرفي ننګ او عار له تصوره چې کله دغه لور مې ژوندی راپاتې شي؛ نو بل څوک به مې ځوم کیږي، نو زه په هغه وخت کې چاته خپل مخ ښوولی شم؟ او چیرې به پټ ګرځم؟.

﴿اَمْ يَدُسُّهٗ فِى التُّرَابِ﴾ الآیة ـ یعنې شپه او ورځ په فکر او تردد کې مصروف او تجاویز جوړوي، چې آیا زه دغه دنیوي عار قبول او دغه جینۍ پر بېردم چې ژوندون وکړي؟ یا یې په ځمکه کې خښه کړم؟ یعنې ویې وژنم، لکه چې د جاهلیت په زمانه کې ډېر سخت زړي او ظالم سړي به خپلې جینکۍ وژلې، یا به یې ژوندۍ په ځمکه کې خښولې، کله چې اسلامي دین منتشر شو؛ نو دغه قبیح رسم یې له منځه ورک کړ، او په داسې ډول یې سره قلع او قمع وکړه چې وروسته له اسلامه په ګرد ملک کې د دغې بې رحمۍ یوه پېښه او مثال هم وراندې نه شو.

د جینکو په متعلّق هغه د ظلم او تیري فیصله چې د دغو کفارو ده، له هغه څنې زیاته بده فیصله دغه ده؛ چې الله تعالی ته یې د اولاد تجویز کولو، بیا اولاد هم «اناث» چې له هغو څخه دوی پخپله کرکه او تنفر کولو، ګواکې دوی د خپلو ځانونو لپاره ښه شیان او الله تعالی ته یې ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله).

لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۶۰﴾

دې هغه کسانو ته چې نه راوړي ایمان په (ورځ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او همدی دی قوي غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې هغه مشرکین چې د خپلو ظلمونو او ګستاخیو او سپین سترګیو په بد انجام باور نه لري؛ خراب مثال یا خراب صفت د همدوی دی، هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دي، چې د درد، رنځ او د ضعیفۍ په وخت کې په ښه او په کار یې ورشي، دوی لره په کار دي چې له خپلو ځامنو څخه مدد او مرسته وغواړي، د عار یا د افلاس یا د نورو وېرو په وجې د جونو وژل د دوی دود او دستور دی.

الغرض هر ډول بد مثالونه او نقص او عیب نسبت ښایي چې د همدوی په طرف وکړی شي، د الله تعالی په طرف د دغو صفاتو انتساب چې د مخلوقاتو خاصه ده، او (معاذ الله) د ځامنو او د لوڼو د تجویز ډېر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافي دي، د الله تعالی لپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتېدی شي؛ چې له اعلی څخه اعلی او له هر لوړ او لوی شي څخه لوړ او لوی وي.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿۶۱﴾

او كه نيولي وى الله (دا) خلق په ظلم (كفر او معاصيو) د دوى سره؛ نو نه به يې وو پرې ايښى پر مخ د دې ځمكې باندې هيڅ خوځېدونكى (تلونكى)، وليكن وروستي كوي دوى تر هغه نېټې په نامه مقررې كړى شوې پورې، نو كله چې راغله نېټه (د موت يا عذاب) د دوى؛ نه به وروسته كيږي (دوى له هغه نېټې څخه) (په قدر د) يو ساعت، او نه (ترې) ړومبي كيږي.

تفسير: يعني كه پاك الله پر هره هره خبره په همدغې دنيا كې هر يو ونيسي، او سمدلاسه سزا وركړي؛ نو د دغې دنيا ګرده سلسله به سره وشليږي، او په څو دقيقو (شېبو) كې به دغه دنيا پنا شي، مګر مجرمينو ته د توبې او اصلاح وار او موقع وركوي، او تر موعوده وقته پورې يې خوشې پرېږدي، او مهلت او وار ورته وركوي، كله چې هغه ټاكلې (مقرر كړې) نېټې ته ورسيږي؛ نو بيا هغه يوه ثانيه (رپه) نه وړاندې كيږي او نه وروسته كېدى شي.

تنبيه: ځيني مفسرين له ﴿مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ﴾ څخه خاص ظالمه دابّه مرادوي، كه دغه صحيح وي؛ نو مطلب بيخي واضح دى او هيڅ اشكال نه دى پاتې، والله أعلم.

وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُوْنَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى ۗ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُّفْرَطُوْنَ ﴿۶۲﴾

او ثابتوي دا (كفّار) الله ته هغه څه چې بد يې ګڼي (دوى خپلو ځانونو لره لكه لوڼې يا شريكان) او بيانوي ژبې د دوى دروغ (چې) بېشكه شته دوى ته ښه حالت (په نزد د الله كې)، حقه رښتيا (ثابته خبره دا ده) چې بېشكه شته دوى ته اور، او بېشكه دغه (كفار) په منځه بيولى شي (بيا به هلته په اور كې پرېښودلى شي).

تفسير: يعني هغه شيان چې دوى يې بد ګڼي، او د خپلو ځانونو لپاره يې نه غوره كوي، لكه جينكۍ، يا په خپل ملكيت كې د كوم پردي شركت، يا استهزاء يا استخفاف او نورې سپكې معاملې؛ نو هغه د الله قدّوس (جلت عظمتُه) لپاره ثابتوي.

﴿لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُّفْرَطُوْنَ﴾ يعني سره له داسې ګستاخيو هسې باطلې آرزوګانې لرل د دې خبرې دليل دى چې د هغوى لپاره هيڅ يوه ښېګڼه (فائده) او نيكي نشته، هو ! د دوى لپاره د دوزخ اور تيار دى، چې دوى ورته په منځو بيولى او ځغلولى شي، او كله چې هلته ورسيږي او په كې ولويږي؛ نو ګواكې بيخي هير شوي دي، يعني تر أبد الآباد پورې هيڅكله د مهرباني نظر به پر دوى نه كيږي.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۶۳﴾

قسم دى په الله په تحقيق ليږلي وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (اى محمده نور رسولان)؛ نو ښايسته كړي وو دغو (امتونو) ته شيطان هغه (بد) عملونه د دوى (چې كلك پرې ولاړ وو) نو همغه (شيطان) دوست د دوى دى نن ورځ، او شته (په آخرت كې) دوى ته عذاب دردناك.

تفسیر: د مکې معظمې د کفارو د ګستاخیو او چټي (بېکاره) دعاویو د ذکر څخه وروسته محمد صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکوي، چې تاسې د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنګي شئ! مونږ له تاسې څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلي وو، لیکن تل همداسې پېښه واقع شوې ده، چې لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورځرګند (ورښکاره) کړی دی، او دوی به پرله پسې پخپلو شرارتونو کې پرمختګ او ترقي کوله، او نن هغوی د الله تعالی په عذاب کې اخته او ککړ دي، او شیطان چې د دوی رفیق او ملګری وو؛ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی، او نه یې په داد او فریاد ورسېدی شي، هم دغسې به ستاسې د مکذبینو انجام هم کیږي.

وَمَآ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخۡتَلَفُوۡا فِيۡهِ‌ۙ وَهُدًى وَّرَحۡمَةً لِّقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ۝٦٤

او نه دی نازل کړی (رالېږلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مګر لپاره د دې چې بیان کړې ته (ای محمده !) دوی ته هغه (څیز) چې اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کې، او (لپاره د) هدایت او رحمت لپاره (د هغه) قوم چې ایمان لري (په ټولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنې لوی قرآن یواځې د دې لپاره نازل کړی شوی دی؛ چې د هغو اساسي او رښتیا اصولو بیان په ډېر وضاحت او تحقیق سره وکړې؛ چې خلق په کې اختلاف او جګړې کوي، (مثلا: توحید، معاد، د حلالو او حرامو احکام) او نور چې هیڅ اشکال او خفاء په کې پاتې نشي.

ګواکې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دغه لوی قرآن په وسیله د ګردو (ټولو) منازعو او جګړو سمه او صافه فیصله اورولې ده، او د الله تعالی پر بندګانو یې د الله تعالی حجّت تمام کړی دی.

﴿وَهُدًى وَّرَحۡمَةً لِّقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ﴾ یعنې فیصله او بیان خو د ګردو (ټولو) لپاره دی، لیکن د دې هدایت څخه منتفع کېدل، او د الله تعالی د رحمت سره غاړه په غاړه کېدل د همغه چا په برخه کیږي؛ چې دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموي، او په طوع او رغبت سره په ټولو مؤمن به شیانو ایمان راوړي.

وَاللّٰهُ اَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحۡيَا بِهِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا‌ ؕ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوۡمٍ يَّسۡمَعُوۡنَ ۝٦٥

او الله نازلې کړې (لیږلې) دي له (طرفه) د اسمانه اوبه (باران)؛ نو ژوندي (شنه) یې کړه په دې (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګه (وچوالي) د هغې (ځمکې)، بېشکه په دغه (زرغونتیا) کې پس له وچوالي خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره (د هغه) قوم چې اوري (د الله احکام د زړه په غوږونو او په انصاف سره، بیا عبرت هم ترې اخلي)، (یا چې اوری د الله کتاب په اوریدلو د قبول سره).

تفسیر: یعنې وچه ځمکه په اسماني باران سره زرغونوي، ګواکې وچوالې د ځمکې موت، او شینتوب او خړوبتوب یې ژوندون او حیات دی.

﴿اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوۡمٍ يَّسۡمَعُوۡنَ﴾ یعنې همداسې د قرآن په وسیله جاهلان ـ عالمان، او مړه زړونه ژوندي کوي، که یې د زړه په توجّه او انصاف سره واوري.

وَاِنَّ لَـكُمۡ فِى الۡاَنۡعَامِ لَعِبۡرَةً‌ ؕ نُسۡقِيۡكُمۡ مِّمَّا فِىۡ بُطُوۡنِهٖ مِنۡۢ بَيۡنِ فَرۡثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِّلشّٰرِبِيۡنَ ۝٦٦

او بېشکه چې دی تاسې ته په چارپایانو کې ډېر لوی عبرت، چې درڅښوو مونږ تاسې ته له هغه ځینو څیزونو څخه چې دي په ګېډو د هغو (لنګو څاروو کې) له منځه د خوشاییو او د وینو

شو دې صافي پاکې (له رنګه او بویه د خوشاییو او وینو) آسان تېرېدونکې (له حلقه او خوش مزه) لپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنې اوښه، غوا، مېښه او نور حیوانات چې بوس، پروړ او واښه خوري، نو دغه خواړه کله چې د دوی په ګېډو کې لویږي، د درو شیانو په طرف مستحیل کیږي، الله جل جلاله د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کې داسې یو مشین لګولی دی؛ چې د غـذاء د ځینو اجزاوو د تحلیل کولو وروسته د فضلې (پچې او خوشایې) په شکل د باندې یې غورځوي، او له ځینو اجزاوو څخه وینه پیدا کوي او په رګونو کې یې خپروي (خوروي) چې د دوی د حیات او بقاء سبب ګرځي، له همدغې مادې څخه چې ځینې یې وینه ګرځېدلې ده، د دغو دوو ګنده وو شیانو په منځ کې یو دریم شی (چې شوده دي) هم تیاروي، چې نهایت پاک، طیب، سپېڅلی او خوندور شی دی.

وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَكَرًا وَّرِزْقًا حَسَنًا ۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۶۷﴾

او له مېوو د خرماګانو او (له مېوو د) د تاکو (کورو ـ انګورو) څخه (هم داسې درڅښوو مونږ پر تاسې)، چې جوړوئ تاسې له دغو مېوو څخه نشه کوونکې (بد) او رزق (روزي) ښه، بېشکه په دغو (انواعو د مېوو او مشتقاتو) کې (یې) خامخا دلیل د الله تعالی د یووالي دی لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي، او فکر او غور په کې کوي.

تفسیر: یعنې له دغو مېوو څخه نشه یې باسئ، او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمده شیان ترې جوړوئ لکه شربت، نبیذ، سرکه او وچه خرما او مویز او نور ترې حاصلوئ.

تنبیه: دغه آیت مکي دی، د شرابو څښل په مکه معظمه کې لا نه وو حرام شوي، او شراب څښونکي به هغه بلا تکلفه څښل، د شرابو څښل وروسته له هجرته حرام شو، بیا هیڅ یو مسلمان له سره لاس نه دی وروړی، خو بیا هم په همدغه مکي آیت کې یې هم د ﴿سَكَرًا﴾ څخه وروسته د ﴿وَّرِزْقًا حَسَنًا﴾ فرمایلو سره تنبیه فرمایلې ده، چې وروسته له دې نه شراب حرام کېدونکي دي، ځکه چې پر شرابو د «رزق حسن» اطلاق نه دی موزون، او بل دلته د ﴿يَّعْقِلُوْنَ﴾ لفظ چې د عقل څخه مشتق دی د «سکر» له تذکرې سره خاص مناسبت لري، کله چې نشه عقل زائل کوي؛ نو ځکه یې اشاره وفرمایله چې د آیاتونو پوهېدل د عقلاوو کار دی، او د نشه څښوونکو او مستانو کار نه دی.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِيْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ﴿۶۸﴾

او په زړه کې واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چې ونیسئ (او جوړوئ) تاسې په غرونو کې کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چې خلق یې لوړ جوړوي.

تفسیر: یعنې د انګورو د پورته کولو لپاره هغه چپلې او اچې (څپرونه) چې تاسې یې جوړوئ یا هغه عمارتونه چې خلق یې تیاروي، د شاتو مچې په زړه کې اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی؛ چې د هغه فطرت داسې جوړ شوی دی، چې سره د ادنی حیوانتوبه په نهایت کاریګرۍ، ډېرې چالاکۍ، ښه شعور، اعلی ادراک او نرۍ صنعت خپلې شکر ګنې (ګبینونه) د غرو او ونو په سوریو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کې تیاروي، او نورې ټولې مچۍ د یوې لویې مچۍ تر حکم لاندې په ډېر ښه اطاعت او انقیاد سره کار کوي.

د دوی مشر ته «یعسوب» وایي، چې د ده په متابعت د مچیو فوج هر لوري ته حرکت کوي، کله چې دوی کومه ځاله (شکر ګنه) جوړوي؛ نو د دغې ځالې ټولې خونې د «متساوي الأضلاع مسدّس» په شکل وي، بې له مسطرو او بې له پرکارو او نورو هندسي اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسې سم او برابر ـ منظم مرتب او په همغه یوه شکل د دغو ګردو کورونو جوړول داسې شی دی؛ چې انسان ورته هک پک او حیران پاتې کیږي.

حکماء وايي: که بې له مسدسه کوم بل شکل يې غوره کړی وي؛ نو خامخا به په منځ کې څه ځای فضول او بېکاره پاتې وي، فطرت دې ته د داسې يوه شکل په لوري لارښوونه کړې ده؛ چې په هغه کې هيڅ يوه فرجه او تشوالی هم خوشې او بېکاره نه وي پاتې.

ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرٰتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَأٓيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۶۹﴾

بيا نو خورئ تاسې (ای مچيو !) له هر قسمه مېوو څخه نو ځئ (الوځئ) په لاره د رب خپل په دغه حال کې چې آسانه ده (صافه او خلاصه درښکاري)، راوځي له ګېډو د دوی د څښلو (شی، شات) چې مختلف دي رنګونه د دې، په دغو (شاتو) کې شفاء ده لپاره د خلقو، بېشکه په دغو (مچيو او شاتو کې) خامخا ډېر لوی دليل دی (پر قدرت او حکمت د الله) لپاره د هغه قوم چې فکر کوي.

تفسير: ﴿كُلِي﴾ او ﴿فَاسْلُكِي﴾ ګرد تکويني اوامر دي، يعنې فطرتاً يې هغه ته هدايت ورکړی دی چې خپل خواهش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه مېوو او ګلانو او نورو شيانو څخه خپل خواړه او غـذا حاصله او غونډه کړي، لکه چې دغه مچۍ له خپلو ځالو څخه راوځي، او له هر راز ګلانو او مېوو خپله غـذا په ځيښلو سره حاصلوي، چې له هغه څخه شات او موم او نور حاصليږي.

﴿فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا﴾ يعنې د غـذاء حاصلولو، او د خوړلو او څښلو څخه وروسته د بېرته راتللو لارې صافې او خلاصې در پرتې دي، او هيڅ يو مزاحمت او ممانعت ستاسې په لاره کې نشته، لکه چې ليدلي شوي دي چې مچۍ خپلې د غـذاء لټولو پسې بعضې اوقات ډېرو لرو ځايونو ته ځي، او بيا بلا تکلّفه خپلې شکرګنې (ځالې) ته برابر بېرته راځي، او لږ شانې هم ترې لار نه ورکيږي، او نه ترې هيريږي.

ځينې د ﴿فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا﴾ مطلب داسې اخيستی دی، چې الله تعالی هغه فطري لارې چې ستا د عمل او تصرّف لپاره مقررې کړې دي؛ پر هغو مطيع او منقاد شه ! او سم برابر پرې تل درومه ! مثلاً د ګلانو او مېوو څخه خپله غـذا وڅکه او وځيښه ! او پخپلې فطري قواوو او تصرفاتو سره شات او نور ترې جوړوه !.

﴿يَخْرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوٰنُهُۥ﴾ يعنې د مختلفو رنګونو شات ترې وځي: سپين، سره او ژېړ، وايي چې د رنګونو اختلاف پر موسم ـ غـذاء ـ او د مچيو په عمر او نورو پورې اړه لري، او د دغو مخالفتونو لامله دغه اختلاف په کې څرګنديږي، والله أعلم.

﴿فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ﴾ يعنې په ډېرو ناجوړيو کې له يوائې خالصو شاتو څخه يا له بلې کومې دواء سره د ګډولو په اثر کله چې مريضانو ته ورکړ شي؛ باذن الله د رنځورانو د شفاء وسيله ګرځي، په حديث کې راغلي دي چې يو سړی د نس کېناستلو (دستونو) لامله ډېر سخت په تکليف وو، د ده ورور ته ځمونږ پاک رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: پرې شات وڅښولی شي، کله چې شات پرې وڅښول شو؛ نو د هغه په اسهال کې لا تزييد واقع شو، نو هغه سړی بيا د رسول الله مبارک په حضور کې حاضر شو، او هغه واقعه يې عرض کړه چې يا رسول الله صلی الله عليه وسلم ! ځما د ورور نس ناسته لا پسې زياته شوه، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «صدق الله وكذب بطن أخيك» «الله رښتيا فرمايلي دي، او ستا د ورور ګېډه دروغجنه ده، بيا يې پرې وڅښوه»، بيا ورڅښولو څخه بيا هغه کيفيت مداومت وکړ، نو بيا هم پاک رسول الله صلی الله عليه وسلم هغه خپله اوله وينا تکرار کړه، بالآخر د دريم ځلي شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو، او د هغه رنځور طبيعت درست شو.

اطباوو له خپلو اصولو سره سم ویلي دي، چې ځینې اوقات په ګېډه کې «کیموس» فاسدیږي، چې د ګېډې هر راز (قسم) رسېدلې غذاء او خواړه او دواء فاسدوي، نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوي، نو د هغه علاج همدغه دی؛ چې مسهلات ورکړ شي، څو هغه فاسد «کیموس» ووځي، د شات په مسهلتوب کې هیڅ شک نشته، ګواکې د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم مشوره د همدغه طبي اصول په اساس وه.

د مأمون الرشید په زمانه کې کله چې «شمامة عبسي» ته هم داسې یو مرض لاحق شو، نو د دغې زمانې شاهي طبیب «یزید بن حناء» په مسهل د هغه علاج وکړ، او همدغه وجه یې ورځرګنده (وربشکاره) کړه، د نن پرون طبیبان هم د «استطلاق البطن» د علاج لپاره د شات استعمال بېحده مفید بنیي.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰىكُمْ ۙ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۝

او الله پیدا کړي یئ تاسې (له عدمه) بیا به وژني تاسې (بیا به وفات کړي تاسې په اجل خپل سره) او ځینې له تاسې هغه څوک دي چې رد کولی شي هغه ډېر خوار ژوندون ته لپاره د دې چې ونه پوهیږي (دغه زوړ) پس له علمه چې یې درلود (لرلو) په ځلمیتوب کې په هیڅ شي (لکه وړوکی)، بېشکه چې الله ښه عالم دی (پر هر شي) ښه قادر دی.

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا بِرَاۗدِّيْ رِزْقِهِمْ عَلٰي مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوَاۗءٌ ۭ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ۝

او الله فضل ورکړی دی ځینې ستاسې ته پر ځینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملوکیت) کې، نو نه دي هغه کسان چې فضل زیات ورکړی شوی دی دوی ته رد کوونکي (ورکوونکي) د رزق (روزی، مال) خپل هغه چا ته چې یې مالکان شوي دي ښې لاسونه د دوی (یعنې له خپلو ځانونو سره یې شریکوي)، آیا نو دا مالکان او مملوکان په دې (اموالو) کې سره برابر دي؟ (بلکه نه دي سره برابر)، آیا نو په نعمت د الله باندې انکار کوي دغه (چې الله ته شریکان ثابتوي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی راکړې روزي او بخښنه د ټولو لپاره یو شان او یو برابر نه ده، د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالی پخپل بالغه حکمت ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی، ځینې یې داسې مالداره او بااقتداره ګرځولي دي؛ چې د هغوی تر لاسو لاندې ډېر مریان او نوکران او چاکران وي، چې هغوی ته د همده په ذریعه روزي وررسیږي، فرض یې کړئ ! که بادار خپل مریي آزاد کړي، او پخپل دولت او نورو کې ورته پوره او برابره برخه ورکړي؛ نو بېشکه دلته د دوی دواړو په منځ کې مساوات قائمیږي، مګر په دغه وخت کې هغه مریي مریي نه دی پاتې، په هر حال د مریيتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کې سره نشي جمع کېدی، لکه چې د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کې په مالکیت او مملوکیت کې سره شرکت او مساوات نشي جمع کېدی؛ نو بیا د حسرت او حیرت ځای دی، چې د خالق او مخلوق په منځ کې په معبودیت او نورو کې څرنګه برابري او مساوات کولی شي؟ داسې شیان د حقیقي مالک شریک او سهیم ټاکلي کیږي، چې پخپله مشرکین هم هغه د الله تعالی مخلوق او مملوک ګڼي، او پرې داسې اقرار کوي: «إلا شریکا هو لک، تملکه وما ملک» آیا د حقیقي منعم د نعمتونو شکریه همدغه ده چې د هغو خبرو څخه چې د هغو په منلو کې ستاسې وچولی (تندی) تریو کیږي، او غړې مو وهلی کیږي، او ډېر پرې خپه کېږئ، له هغه څخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه لپاره تجویز وکړی شي، همغسې چې په روزی او نورو شیانو کې الله تعالی ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی، او ګرد یې سره په یوه درجه کې نه دي اېښي، که

په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کې هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکړي؛ نو د الله تعالی د دغه نعمت څخه انکار پر ته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لري.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدَةً وَّرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ؕ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُوْنَ ﴿۷۲﴾ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَيْئًا وَّلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿۷۳﴾

او الله پیدا کړي تاسې ته له جنسه ستاسې ښځې (چې زړه مو ورسره آرام شي) او پیدا کړي یې دي تاسې ته له ښځو ستاسې ځامن او لمسي (چې ستاسې د نوعې د بقاء ذرائع دي) او روزي رزق یې درکړی دی تاسې ته له طیباتو پاکیزه وو (خوندورو شیانو نه چې ستاسې د شخصي بقاء وسائل دي)، آیا نو (دغه کفّار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړي، او په نعمت د الله (چې اسلام دی) دوی کافران کیږي. او عبادت کوي دغه (کفّار) بې له الله د هغه (څیز) چې نه لري هیڅ واک لپاره د دوی د رزق (روزي ورکولو) له اسمانونو (په ورولو سره) او له ځمکې (په زرغونولو سره) د هیڅ څیز او نه طاقت لري (دغه باطل معبودان د هیڅ شي).

تفسیر: یعني له همدغې انساني نوعې څخه ستاسې ښځې یې پیدا کړې، څو ستاسې په منځ کې الفت او مؤانست قائم وي، او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شي. ﴿وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً﴾ (۲۱ جزء د الرّوم سورت (۲۱) آیت (۳) رکوع).

﴿اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ﴾ یعني د بُتانو احسان منئ چې له ناروغۍ څخه مو په زعم ستاسې روغ کړي، یا ځامن درکړي، یا روزي در ورسوي، چې دغه ګرد سره دروغ او هغه ذات چې په رښتیا سره د دغو شیانو درکوونکی دی؛ د هغه شکر نه اداء کوئ، کذا في الموضح.

﴿وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ﴾ یعني نه له اسمانه د باران ورولو اختیار لري، او نه له ځمکې څخه د غلې او دانې د زرغونولو قدرت د دوی په واک کې شته، نو بیا په معبودیت کې د مطلق قادر او برحق قاهر شریکان څرنګه کېدی شي؟.

فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۷۴﴾

نو مه بیانوئ تاسې الله سره مثالونه (شریکان په عبادت کې)؛ بېشکه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسې) او تاسې نه پوهېږئ (که نه داسې به مو نه کوله).

تفسیر: مشرکانو به ویل چې حقیقي مالک خو الله تعالی دی، دغه کسان د الله تعالی په دربار کې مختار دي، او ځمونږ کارونه هم دغو پورې اړه لري، او هغه الله پورې مونږ نشو رسېدی، نو دغه مثال بیخي غلط دی؛ چې انسانان دې د احدیت له درباره سره بالکل څه تعلق او مناسبت ونه لري، الله تعالی هر شی پخپله کوي، اعم له دې چې بالواسطه وي یا بلاواسطه، او هیڅ یو کار یې هیچا ته داسې نه دی سپارلی، لکه چې دنیوي سلاطین خپلو ماتحتو حکامو ته اختیارات ور تفویض کوي، چې تفویض یې په اراده او اختیار سره وي، لیکن د تفویض څخه وروسته هغوی د هغو اختیاراتو په استعمال کې آزاد او مختار دي، د کوم شوری، اعیان، وزیر، معین، نائب الحکومه، مجلس مشوره، قاضي او حاکم د فیصلې په وخت کې نه باچا او نه وزراء او نه بل څوک د هغې واقعې له جزیاتو او فیصلې څخه پوره خبردار وي، نه په هغه وخت کې په جزئي ډول سره د باچا مشیت او ارادې ته د هغې فیصلې په صدور کې څه دخل شته، دغه صورت د الله تعالی په دربار کې له سره نشته، بلکه هر یو لوی او وړوکی کار او له ادنی څخه ادنی جزئي

شی که د اسبابو په واسطه سره وي، که بلاواسطه د ده د محیط علم او مشیت او ارادې سره سم واقع کیږي؛ نو بناء پر دې پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دي، چې د هر کُلّي او جزئي خالق، فاعل او حقیقي مؤثر همغه پاک الله تعالی وبولي، او یواځې بې له مله او شریکه همغه الله واحد جلّ وعلا خپل معبود او مستعان وپیژني، او پر همدغه اعتقاد ټینګ او کلک ولاړ وي.

تنبیه: له ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما او نورو اسلافو څخه د ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ دغه مطلب منقول دی: «تاسې هیڅ شی د پاک الله سره مماثل مه بولئ !».

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَّا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَن رَّزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوُونَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

بیانوي الله یو مثال چې مریي وي مملوک (نه مکاتب او مأذون) چې نه قادرېږي په هیڅ شي (له نفعې او ضرره)، او بل هغه څوک وي چې رزق روزي ورکړې وي مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزي ښه (ډېر مال بې له شرکته)، نو دغه سړی نفقه کوي له هغه ماله په پټه او ښکاره، آیا برابرېږي سره دوی (نه برابرېږي)، ټوله ثناء صفت الله لره دی (چې لوی څښتن «مالک» د ټولو نعماوو دی)، بلکه زیاتره یعنې ګرد د دوی سره نه پوهېږي (چې نسبت د نعمتونو کوي نورو ته).

تفسیر: یو سړی چې هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وي، او د بل مریي او مملوک وي، او هیڅ ډول قدرت او اختیار نه لري، او په هر تصرّف او کار کې د مالک اجازې او اشارې ته اړ او محتاج وي، او بلا اجازه د هغه ګرد تصرّفات غیر معتبر وي، بل خپلواک آزاد با اختیاره سړی دی، چې ورته الله پخپل فضل او رحمت ډېره روزي رزق او مقدرت وربخښلی دی، چې له هغه څخه شپه او ورځ په پټه او ښکاره (په هر ډول یې چې زړه غواړي) په خلاص لاس او په ډېر اخلاص یې صرفوي، او هیڅوک د هغه لاس نشي نیولی، آیا دغه دواړه سړي سره برابر کېدی شي؟ همداسې وپوهېږئ چې الله تعالی د هر څیز حقیقي مالک دی، او ټول تعریفونه او ښېګڼې (فائدې) د ده په خزانه کې دي، هر چا ته هر څه چې اراده وفرمایي؛ ورکوي یې، او هیڅوک یې مزاحمت کوونکی نه دی، په ذره ذره باندې هم کلي اختیار او کامله قبضه لري، دغه به څومره د ظلم خبره وي چې تاسې له هغه الله جل جلاله سره د ډبرې (ګټې) یا د خټو یا د نورو یو داسې بُت برابروئ؛ چې هغه د هیڅ یو څیز مالک نه دی، بلکه پخپله د بل چا مال دی، کله چې مجازي مالک او مجازي مملوک سره نشي برابرېدی؛ نو بیا حقیقي مملوک به څرنګه د حقیقي مالک شریک کېدی شي؟.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُّ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ ۖ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَن يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾

او بیانوي الله یو مثال چې دوه سړي وي چې یو له دوی نه ګونګ (چاړا) وي (چې نه څه اوري او نه څه وایي) نه قادرېږي په هیڅ څیز حال دا چې دغه ګونګ بار (پېټی) وي پر مولا (بادار) خپل، هر چېرته چې ولیږي (بادار) دغه (مریي)؛ نه راوړي نه راځي په خیر سره (بلکه شر ورته راوړي)، آیا برابرېږي دغه (ګونګ بې خبره)، او هغه څوک چې امر کوي (خلقو ته) په عدل (انصاف؟ بلکه له سره نه دي برابر) حال دا چې دی (پخپله هم) پر لاره سمه (روان وي چې ژر رسېدونکې ده مقصود ته).

تفسير: خوک چې ګونګی وي؛ نو په لازمي ډول سره کوڼ به هم وي، ګواکې دی به نه پخپله خبرې کولی شي، او نه له نورو څخه څه شی اورېدی شي (او هيڅ قوّت او قدرت نه لري په هيڅ شي)، ځکه چې نه حواس لري، نه عقل او شل او شوټ هم وي، چې هيچېرې تلی راتلی هم نشي، د خپل مالک هيڅ يو کار نشي کولی، هر چېرې چې يې ولېږي، يا يې متوجّه کړي؛ هيڅ قسم ښېګڼه (نفع) او فلاح نشي وررسولی (او کار يې تر سر نه رسوي، او خپل بادار «سردار» د هغه په مقصد او کار نه بريالی کوي)، نو آيا سره برابرېږي دغه ګونګ او بېخبره او هغه خوک چې امر کوي خلقو ته په عدل او انصاف سره؟ يعنې پخپله هم پر سمه لاره روان دی، او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لاره ورښيي او روانوي يې، کله چې دغه دواړه کسان سره نه دي برابر؛ نو يو له خپله ځانه جوړ کړي بُت ته العياذ بالله د معبود درجه ولې ورکوله کيږي؟ يا يو ړوند او کوڼ مشرک چې د الله تعالى پيدا کړې روزۍ څخه خوري، او ديوې کوړۍ په اندازه کار هم نه کوي، له هغه قانت مؤمن سره څرنګه برابر کېدی شي چې دی پخپله هم په سمه صافه لاره روان دی، او نور خلق هم له خپله ځانه سره يو ځای بيايي؟.

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَآ أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۷۷﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د اسمانونو او د ځمکې، او نه دی امر (قيام) د قيامت (په سرعت او سهولت کې) مګر په مثل د پټولو يا خلاصولو د سترګو بلکه دا له هغه څخه هم ډېر نژدې دی، بېشکه الله پر هر شي ښه قادر دی.

تفسير: يعنې ګرد مخلوق سره يو شان نه دي، د يوه سړي حال د بل سړي له حاله بې انتهاء اختلاف لري، ګرد شيان پر يوه مستوي سطح نه دي درولي شوي، د دغو ټولو شيانو اسرار او د هر يوه پټ استعدادات او مخفي حالات الله تعالى سره دي، لکه چې الله سم له خپل محيط علم سره په قيامت کې له هر يوه سره ښه معامله کوي، او پر مختلفو احوالو به مختلفې نتيجې مرتب فرمايي.

يعنې تاسې قيامت مستبعد مه ګڼئ، پاک الله تعالى ته هيڅ يو څيز مشکل نه دی، کله چې د ګردو خلقو د بيا ژوندي کولو اراده وفرمايي؛ نو د سترګو د يوه رپ په اندازه به هم څه ځنډ (درنګ) نه لګيږي، همدا چې اراده يې وفرمايي، په يوه طرفة العين کې به ګرد جهان بيا موجوديږي.

تنبيه: د ﴿كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ مطلب دا دی چې د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبير د سترګو په رپولو سره وکړی شو، ليکن په واقع کې له دې نه به هم ډېر لږ مدّت کې قيامت قائميږي، ځکه چې «لمح البصر» په هر حال يو زماني شی دی، او د الله تعالى پر اراده د مراد ترتيب هرومرو (خامخا) فوري او آني دی.

وَاللّٰهُ أَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ أُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا ۙ وَّجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْـِٔدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۷۸﴾

او الله راوويستئ تاسې له نسونو (ګېډو) د ميندو خپلو حال دا چې نه پوهېدئ تاسې په هيڅ شي (څيز له خيره او شره) او پيدا کړي (درکړي) يې دي تاسې ته غوږونه او سترګې او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) لپاره د دې چې شکر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسير: يعنې د پيدايښت په وخت کې تاسې په هيڅ شي نه وئ خبر او نه په څه پوهېدئ، پاک الله تاسې ته د علم ذرائع او پوه لرونکی زړه درکړ، چې هر يو د دغو بالذات پخپله هم لوی نعمت دی، او د لکونو نورو نعمتونو د

متمتّع کېدلو وسائل هم دي، که سترګې، غوږونه، عقل او نور حواس اعضاء او جوارح نه وی؛ نو د ګردو ترقیاتو ورونه به بندېدل، هومره چې انسان وړوکی لوییږي؛ هغومره د هغه علمي او عملي قوّتونه هم بالتدریج لوییږي او پسې زیاتیږي.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

آیا نه ګوري دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چې مسخّر کړی شوي دي په جوّ (هوا) د اسمان کې، نه ساتي دوی لره (په دې هوا کې له پرېوتلو څخه) مګر الله، بېشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کې خامخا دلائل د توحید دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي (ځکه چې سترګې د عبرت همدوی لري).

تفسیر: یعنې لکه چې بني آدم ته یې د هغه مناسب قوّتونه ورعنایت فرمایلي دي؛ مرغانو او طیورو ته یې هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطري قوتونه په ودیعت سره ورکړي دي، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کې د الله تعالی تکویني احکامو ته مطیع او منقاد دی، هغوی ته په هیڅ یوې مدرسې کې د الوتلو لوست او ښوونه نه ده ورکړې شوي، الله تعالی د دغو مرغانو او طیورو وزرونه، لکۍ، منګلې، مښوکې او نور اعضاء او جوراح او حواس داسې جوړ کړي دي، چې په نهایت آسانۍ سره په فضاء او د هوا په منځ کې الوتلی شي، او داسې نه کیږي چې د هغه ثقیل جسم د لطیفې هوا فضاء څیري کړي یا یې وشکوي، او بې اختیاره لاندې ولوېږي، یا د ځمکې عظیم الشان جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړي، او د هغو د الوتلو مخه ونیسي، د الله تعالی څخه ماسوا بل څوک دي چې دغه طیور بې تکلفه په معمولي ډول سره په فضاء کې ساتي، او د هوا په جو کې یې چپ چاپېر الوځوي؟.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٨٠﴾

او الله پیدا کړي دي تاسې ته له کوټو (کورونو) ستاسې ځای د هستوګنې (یعنې د خښتې تیږې «ګټې» لرګي او نورو شیانو عمده عمارتونه)، او (الله) پیدا کړي تاسې ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چې سپک مومئ تاسې هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسې او په ورځ د اړوولو ستاسې، او (الله پیدا کړي دي تاسو ته) له وړیو د دغو (چارپایانو ګډو) او له وړیو د دغو چارپایانو اوښانو) او د ویښتو (وژغنو) د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه (د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعې اخیستلو تر حین (تر وقته د مړ کېدو ستاسې یا د حیواناتو، یا تر قیامته) پورې.

تفسیر: یعنې کله چې د خښتو او د تیږو (ګټو) عمارتونه بل چېرې نشو منتقل کېدی؛ نو د څرمنې او د وړیو او د نورو کېږدۍ او تمبوګان او خیمې جوړول مو وروښودل، چې په سهولت او آسانۍ سره منتقل کېدی شي، په سفر او حضر کې هر چېرې چې مو زړه وغواړي؛ هلته یې ودروئ، او هر وخت چې مو زړه وغواړي؛ راټول یې کړئ، او یوې خواته یې کېږدئ، ځینو د ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ﴾ مطلب داسې اخیستی دی چې د تګ په وخت کې او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وخت کې سپک وي، او هیڅ تکلیف او ربړ (زحمت) نه درپېښوي.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ تَقِيْكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ ﴿۸۱﴾

او الله پیدا کړي دي تاسې ته له هغو شیزونو څخه چې پیدا کړي یې دي سیوري (مثلاً د ورېځو، ونو، عمارتونو، غرونو او نورو سیوري له قانونه سره سم پر ځمکه لوېږي، چې په هغه کې د حرارت په اوقاتو کې خلق آرام او هوسایي کوي) او (الله) پیدا کړي دي تاسې ته له غرونو څخه ځایونه د پټېدلو (ګاري او سمڅې چې هلته مو سرونه ننباسئ، او له بارانه، له لمره، یا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلی شئ)، او (الله پیدا کړي دي تاسې ته) قمیصونه (د پنبې وړیو کتانو او نورو) چې ساتي تاسې له ګرمۍ نه، او (الله پیدا کړي دي تاسې ته) قمیصونه (د اوسپنې او ځغرې) چې ساتي مو (له ضرره) د جنګه ستاسې، همداسې (چې تېر نعمتونه یې تمام کړي دي؛ پوره کوي نعمت (احسان خپل) پر تاسې لپاره د دې چې تاسې اسلام راوړئ (د الله حکم ومنئ).

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۸۲﴾

نو که شا وګرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هیڅ ضرر نشته) پس بېشکه چې خبره همدا ده چې پر تا (ای محمده !) رسوونه ده ښکاره.

تفسیر: یعنې که دوی سره د دومره احساناتو د اورېدلو بیا هم د الله تعالی په مقابل کې خپل سرونه ښکته نه کړي، نو تاسې هیڅ غم او اندېښنه مه کوئ ! تاسې خپله فریضه او سپارلې شوې وظیفه اداء فرمایلې ده، او په ډېر صراحت او ښه وضاحت سره مو ګردې ضروري خبرې هغوی ته اورولي دي، وروسته له دې نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ !.

يَعْرِفُوْنَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُوْنَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۳﴾

پېژني دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چې اقرار پرې کوي بیا انکار کوي له هغه څخه (عملاً چې د غیرُ الله عبادت کوي) او زیات د دغو (منکرانو) څخه کافران دي.

تفسیر: یعنې بېشکه ځینې بندګان شکرګذار هم دي ﴿وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ﴾ (۲۲ جزء د سبأ سورت (۱۳) آیت (۲) رکوع)، لیکن د اکثرو دغه حال دی چې سره د الله تعالی د انعاماتو او احساناتو د لیدلو او پوهېدلو خو بیا هم د الله تعالی شُکرګذاري او د اطاعت له اظهاره غافلان کاهلان او ذاهلان دي، او شکر یې نه اداء کوي، او احسانات یې هېروي، ګواکې له زړه پرې پوهیږي او عملاً ترې انکار کوي.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيْدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۸۴﴾

او (وویروه ای محمده ! دغه کفّار له هغې) ورځې چې راپورته به کړو مونږ هر امّت څخه یو شاهد (یعنې په ایمان او کفر د دوی) بیا به نه ورکولی کیږي اذن (حکم د معذرت یا دنیا ته د رُجوع) هغو کسانو ته چې کافران شوي دي، او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شي (له الله نه په منلو د توبې سره).

تفسیر: دلته د کفر او ناشکرۍ انجام راښیي، یعنې په یاد یې ولرئ چې هغه ورځ هم راتلونکې ده چې ګرد (ټول) پخواني او وروستني امتونه به د أحکم الحاکمین په وروستني عدالت کې سره ودریږي، او د هر امت نبي به د ګواه په

ډول درولي كيږي، څو د خپل امت د نېك او بد او مطيع او عاصي په نسبت شهادت وركړي چې كوم يوه څه معامله كړې ده؟ او د الله تعالى د پيغام حق څرنګه اداء او له انبياوو سره يې څرنګه سلوك كړي دي؟ په دغه وخت كې به دغو منكرانو ته له سره د خبرې اجازه نه وي، او نه به خپلې شونډې پرانستلى شي، يا اوس وروسته له وخته په توبه ايستلو سره څرنګه خلاصېدى شي؟ حال دا چې دوى به پر خپل مجرمتوب او د خپلو د هيڅ قسم ننواتو او معذرتونو نه قبلېدلو باندې پوره خبر او د هغه انكشاف به دوى ته شوى وي، او دوى به په دغه وخت په دې باندې هم پوهيږي چې دا ځاى «دار الجزاء» دى، او «دار العمل» نه دى، چې اوس په پښېمانۍ او توبه ايستلو سره خطاوې وبخښلى شي.

﴿وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٥﴾﴾

او كله چې ويني هغه كسان چې ظلم (شرك) يې كړي دى (پر نفسونو خپلو) عذاب؛ نو سپك به نه كړى شي له دوى نه (عذاب د دوزخ) او نه به دوى ته مهلت وركړى شي (لپاره د اعتذار).

تفسير: يعنې نه به د عذاب په سختۍ كې څه تقليل واقع كيږي، او نه به په منځ كې څه وار او مهلت وركړ شي، سمدلاسه به په بل عذاب كې اخته كيږي، ځينو د ﴿وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾ څخه دغه مراد كړى دى، چې د جهنّم د ليدلو څخه وروسته د يوې دقيقې (منټ) لپاره هم دوى ته مهلت او فرصت نه وركول كيږي، او جهنّم على الفور ګرد مجرمان خپل طرف ته كش كوي.

﴿وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِن دُونِكَ ۖ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾﴾

او كله چې ويني هغه كسان چې شرك يې كړى دى شريكان (بُتان وغيره) خپل؛ نو وبه وايي دغه (مشركان) اى ربه څمونږ ! دا دي شريكان معبودان څمونږ هغه چې وو مونږ چې بلل او عبادت مو كولو (په دنيا كې د دوى) بې له تا نه، نو وبه غورځوي دغه (معبودان) دوى ته خبره چې بېشكه تاسې خامخا دروغجنان يئ.

تفسير: يعنې مونږ د دوى له شامته ووژلى شو، ښايي مطلب يې داسې وي چې مونږ بالذات بې قصوره يو، يا دا چې دوى ته دوچنده سزا وركړه ! (پس بيرته به وغورځوي خبره د دوى، او دا بتان به هم الله تعالى ګويان كړي، او دغو مشركانو ته به ووايي چې بېشكه تاسې دروغجنان يئ چې مونږ مو د پاك الله شريكان درولي وو، مونږ كله تاسې ته ويلي وو چې څمونږ عبادت وكړئ، في الحقيقت تاسې يواځې د خپلو اوهامو او د چټي (بېكاره) خيالاتو په عبادت كې لګيا وئ، چې هغه هيڅ اصل او حقيقت نه درلود، يا د پيريانو او شيطانانو عبادت به مو كولو، مګر هلته شيطان هم په داسې وينا سره له دوى نه ځان بېلوي: ﴿وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُم﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم سورت (۲۲) آيت (۴) ركوع).

الغرض هغه شيان يې چې خپل معبودان ګرځولي وو؛ هغوى ګرد به د خپل د بېلتون او بېزارۍ اظهار او اعلان له هغو سره كوي، څوك به په رښتيا سره او څوك به په دروغو سره، تيرې (ګټې) او د نورو شيانو بُتان خو د دغه خبرې څخه په قطعي ډول خپله بېخبري ښكاره كوي، ملائكې او انبياء او صالحين به له شركه او كفره د خپل د دائمي سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصې بندګۍ اقرار كوي، پاتې شول شياطين اګر كه د دوى دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وي؛ خو بيا هم له هغه څخه مشركين به په كلي ډول مأيوس كيږي، او پخپلو منځونو كې به سره و ايي چې: نن څمونږ هغه لوى رفيق هم څمونږ په كار رانغى، او زړه مو پرې ښه نشو.

وَ اَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذِ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۸۷﴾

او وبه غورځوي دغه (مشركان) الله ته په دغې ورځې كې صُلحه (او اقرار به وكړي په ګناه خپلې په عاجزۍ سره) او ورك به شي له دوى نه هغه چې وو دوى چې دروغ به يې تړل (پر الله).

تفسير: يعني ټول شورماشور او طمطراق او افتراء تړل به په هغه وخت كې غائبيږي، ګرد به عاجز او مقهور كيږي، او د الله تعالى په حُضور كې به د اطاعت او انقياد اظهار كوي: ﴿اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُوْنَنَا﴾ (۱۶ جزء د مريم سورت (۳۸) آيت، (۲) ركوع).

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ زِدْنٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوْا يُفْسِدُوْنَ ﴿۸۸﴾

هغه كسان چې پخپله كافران شوي دي او اړولي دي دوى (نور خلق هم په دنيا كې) له لارې د الله، زيات به كړو مونږ دوى تـه (په آخرت كې) يو عذاب له پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چې وو دوى چې فساد به يې كولو، (چې كفر او منع ده د اسلامه).

تفسير: يعني يو عذاب د حق په انكار او بل په دې چې نور خلق يې د الله تعالى له لارې څخه منع كړي دي، يا يو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعميم باندې، په هر حال له آيت څخه معلوم شو، چې څرنګه په جنت كې د اهل الجنّت منازل او مدارج متفاوت وي، په جهنّم كې به هم د دوزخيانو مدارج له كميّت او كيفيّت او نوعيّت له پلوه سره متفاوت وي.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيْدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيْدًا عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۭ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَّهُدًى وَّرَحْمَةً وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿۸۹﴾

او (ياد كړه اى محمده دوى ته) هغه ورځ چې راپورته به كړو مونږ په هر امّت كې يو شاهد (نبي) په (ويلو او كولو د) دوى باندې له نفسونو (قومونو، قبيلو) د دوى، او رابه ولو مونږ تا (هم اى محمده) شاهد پر دغو كسانو؛ او نازل كړى لېږلى دى مونږ پر تا (اى محمده !) كتاب (قرآن چې دى) بيان واضح لپاره د هر (ديني) څيز او هدايت (حق ته) او رحمت دى او زېرى (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته.

تفسير: يعني هغه هولناكه ورځ د ياد ساتلو وړ ده، كله چې هر يو نبي به د خپل د امّت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار كې بيان وركوي، او څمونږ نبي كريم صلى الله عليه وسلم به هم د دې امّت حالات بيانوي، بلكه د څينو مفسّرينو له قوله سره موافق محمد صلى الله عليه وسلم به د ګردو شهداوو لپاره داسې شاهدي اداء كوي، چې بېشكه دوى خپل منصبي فرائض په ښه شان سره اداء كړي دي.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ﴾ الآية ـ يعني په قرآن كې تمام د هدايت علوم، او د دين اصول، او د دارينو د فلاح په متعلّق ضروري امور او نهايت مكمّل او واضح بيان شته، په دغه كې د قيامت هغه واقعات هم راغلل، چې د هغو ذكر پاس تېر شو، په دغه صورت پر هغه نبي چې داسې جامع كتاب لېږلى شوى دى؛ د هغه مسئوليت او ذمه واري به هم ډېره درنه او ثقيله وي، ګواكې د ﴿شَهِيْدًا عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ﴾ څخه وروسته ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾ يې فرمايلى، د محمد صلى الله عليه وسلم عظيمه مرتبه او د هغې مرتبې سره مناسب د مسئوليت په لوري يې لطيفه اشاره وفرمايله، ﴿فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ﴾ (۸ جزء د الأعراف سورت (۶) آيت لومړى ركوع)، ابن كثير (رحمه الله تعالى) دغه لږ څه په تفصيل سره بيان كړې ده.

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾﴾

بېشکه الله امر (حُکم) کوي په عدل (انصاف کولو) سره، او په احسان (نیکي کولو) سره، او په ورکړې سره خاوندانو د خپلوی ته، او منع کوي له قبیحه وو کارونو څخه، او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوي تاسې ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) لپاره د دې چې تاسې پند واخلئ.

تفسیر: لوی قرآن یې ﴿تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ﴾ فرمایلی وو، دا آیت د هغه یوه نمُونه ده، ابن مسعود رضي الله تعالی عنه فرمایي چې: «الله تعالی د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کې سره راغونډ کړی دی، ګواکې چې هیڅ یوه داسې عقیده، نېک خلق، عمل، معامله، ښه او بد به نه وي؛ چې امراً یا نهیاً د دې آیت لاندی کې رانشي».

ځیني علماء لیکي: که د پاک قرآن بل آیت نه وی؛ نو یواځې همدغه آیت د ﴿تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ﴾ د تثبیت لپاره هم کافي وو.

ښایي د همدې لپاره راشد خلیفه عمر بن عبد العزیز (رحمه الله) دغه آیت د جمعې او د عیدینو په آخري خطبې کې درج کړ، او محمدي امت ته یې یوه حسنه أسوه قائمه کړه (رحمه الله تعالی).

د دې آیت د جامعیت پوهولو لپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی، خو بیا هم لږ څه اندازه دې داسې وکړی شي، چې په دغه آیت کې د درې شیانو امر فرمایلی شوی دی:

(۱): عدل، (۲) احسان، (۳) ایتاء ذي القربی:

(۱): د عدل مطلب دا دی چې د انسان تمام عقائد ـ أعمال ـ أخلاق ـ معاملات ـ جذبات ـ د اعتدال او انصاف په تله کې تللی شوي، او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله یې لاندې باندې نه وي، که له خپل کوم ډېر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوي؛ ښایي چې د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړي ! د ده ظاهر او باطن ښایي چې یو شان وي ! هره هغه خبره چې د خپل ځان لپاره نه غوره کوي؛ هغه دې د خپل بل وږور لپاره هم غوره نه کړي.

(۲): د «احسان» معنی دا ده چې ښایي انسان بالذات د نېکی او ښېګڼې (فائدې) مجسمه شي، او د نورو لپاره ښه وغواړي، د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شي، او د فضل او عفو او تلطّف او ترحّم عادت ځان ته غوره کړي، د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوّع او تبرّع په طرف قدم واخلي !، له انصافه سره دې مروت جمع کړي !او یقین دې ولري ! هره هغه نیکي چې دی یې کوي؛ الله تعالی هغه ګوري، او د هغه د لوی دربار د ښېګڼې (نېکی) جزاء هرومرو د ښېګڼې په صورت کې وررسیږي !، لکه چې د «صحیح البُخاري شریف» په یوه مبارک حدیث کې راغلي دي: «الإحسان أن تعبد الله کأنک تراه، فإن لم تکن تراه فإنه یراک» او په ۲۷ جزء د «الرحمن» سورت په (۶۰) آیت (۳) رکوع کې همداسې یو آیت لولو: ﴿هَلۡ جَزَآءُ ٱلۡإِحۡسَٰنِ إِلَّا ٱلۡإِحۡسَٰنُ﴾

(۳): ایتاء ذي القربی، یعني ورکړه او احسان او ښېګڼه کول له خپلوانو سره هم د الله تعالی خوښ دي، واقعاً چې عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردي او دوست او دښمن سره متعلق دی، لیکن د اقاربو حق دی له اجانبو څخه څه زیات وپالل شي ! او هغه تعلّقات چې الله تعالی په منځ کې قائم کړي دي؛ د هغه رعایت دې خامخا وکړی شي ! بلکه له اقاربو سره همدردي او له هغه سره مروت او احسان دې له پردیو څخه زیات وکړی شي، «صلة الرحم» یوه مستقله نیکي ده، چې ښایي د اقاربو او ذوي

الأرحامو لپاره درجه په درجه استعمال کړی شي، اوس د دغو دریو الفاظو جامعیت تر نظر لاندې نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شي؛ چې هغه کومې نورې فطري ښېګڼې او نېکی داسې په دنیا کې به پاتې وي، چې د دغو درې فطري له احاطې څخه د باندې وي؟ فلله الحمد والمنّة.

﴿وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ الآیة ـ یعنې منع هم له درېو شیانو څخه فرمایي:

(۱): فحشاء، (۲): منکر، (۳): بغي، یعنې ځکه چې د انسان په وجود کې هم درې قوّتونه شته، چې د هغو د بې موقعه او غلط استعمال څخه ګردې خرابی او بدی پیدا کیږي:

(۱): شهواني بهیمي قوت.

(۲): شیطاني وهمي قوّت.

(۳): سبعیه غضبي قوّت.

غالبًا له «فحشاء» څخه هغه بېحیا خبرې مراد دي چې د هغو منشأ د شهوت او بهیمیت افراط وي، «منکر» د «معروف» ضد دی، یعنې هغه نامعقوله کارونه چې ترې سلیمه فطرت او صحیح عقل انکار وکړي، ګواکې چې د شیطاني وهمي قوې د غلبې څخه د ملکیه عقلي قوه پړه شي.

دریم شی یې «بغي» یعنې سرکښي او یاغیتوب دی، چې سړی په بغاوت سره له حده تېر شي او په ظلم او تعدي ملا وتړي، او د ځیروونکو ځناورانو په شان ځیرولو، داړلو، شکولو، او ځغلیدلو پسې ولویږي، او د نورو د ځان یا د مال ـ یا پت (عزت او آبرو) او نورو شیانو د نیولو لپاره په ناحقه سره لاس وغځوي، داسې حرکات د خپلو ګردو اقسامو سره د سبعیه غضبي قوت د بېځایه استعمال څخه پیدا کیږي.

خلاصه دا چې په دغه آیت کې یې تنبیه فرمایلې ده، تر هغه پورې چې انسان دغه درې واړه قواوې اداره نه کړي، او په خپل قابو کې یې ونه ساتي، او ملکیه عقلي قوه پر دغو نورو قواوو حاکمه ونه ګرځوي؛ له سره پاک او مهذّب کېدی نشي.

أکثم بن صیفي رضي الله تعالی عنه د دې آیت کریمه د اورېدلو څخه وروسته خپل قوم ته وویل: «زه ګورم چې دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردو عمده وو او اعلی وو اخلاقو حکمونه صادروي، او له ټیټو او سپکو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت کوي، نو د د، په منلو او اطاعت کې جلتي وکړئ» ! «فکونوا في هذا الأمر رؤوسا ولا تکونوا فیه أذنابا» «تاسې په دغه سلسله کې سر شئ ! او لکی مه کېږئ !»، عثمان بن مظعون رضي الله تعالی عنه فرمایي چې: د دې آیت د اورېدلو څخه ځما په زړه کې ایمان راسخ شو، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم محبّت مې په زړه کې ټینګ شو.

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ إِذَا عٰهَدْتُّمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيْدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيْلًا ۚ إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٩١﴾

او وفا کوئ تاسې په عهد د الله کله چې په خپلو منځونو کې سره وعده وتړئ، او مه ماتوئ تاسې قسمونه وروسته د محکم کولو د هغو حال دا چې په تحقیق ګرځولی دی تاسې الله پر خپلو ځانونو شاهد (ضامن ساتونکی په وفا سره)، بېشکه الله ته معلوم دي هر هغه څه (هم) چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: په پاس آیت کې د درې شیانو د کولو یا د پرېښودلو حکم وشو، اوس د هغه ځینې افراد بالتخصیص بیان فرمایي، یعنې د عهد د ایفاء تأکید، د غداری او بد عهدی څخه ممانعت چې دغه شی علاوه پر دې چې په «في نفسه»

مهتم بالشان دی؛ د هغه وخت مخاطبينو له حاله سره زيات مناسب وو، او د هغه اثر د مسلمانانو اقوامو پر عروج او ترقی او د هغو د مستقبل بري او کاميابۍ باندې لوېدونکي وو، نو ځکه يې حکم وکړ، لکه چې د الله تعالی نوم يادوئ، او قسمونه پرې خورئ، او معاهده پرې تړئ، نو د الله تعالی د نامه حُرمت او عزّت په ښه شان سره وساتئ ! که له کوم قوم يا له کوم سړي سره مو معاهده وي (په دې شرط چې خلاف الشرع نه وي)؛ نو ستاسې او د هر مسلمان وظيفه دا ده چې هغه پوره کړئ، اگر که د هغې په ايفاء کې ډېر مشکلات او مصاعب هم درپېښ شي.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿۹۲﴾

او مه کېږئ تاسې (په نقض د عهد کې) په شان د هغې (ښځې) چې بېرته به يې اومه کول تارونه وريشلي خپل وروسته د محکم والي (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چې ټوټې ټوټې وي، حال دا چې نيسئ تاسې عهدونه خپل دخل (پلمه، ټگي، مکر، خيانت) (يو له بل سره) پخپلو منځونو کې، په سبب د دې چې شوه به يوه ډله دغه ډېره زياته له هغه بلې ډلې څخه (نو تاسې به خپل عهد ماتوه، له يوې ډلې سره به يو ځای کېدی)، بېشکه همدا خبره ده چې آزمويي تاسې الله په (وفا د) دغې (وعدې) سره؛ او خامخا بيان به کړي هرومرو (الله) تاسې ته په ورځ د قيامت کې هغه شی چې وئ تاسې چې په هغه کې مو سره اختلاف کولو (په جزاء درکولو سره).

تفسير: يعنې له عهد تړلو څخه وروسته د هغه ماتول داسې د حماقت کار دی، لکه چې کومه ښځه ټوله ورځ تار وريشي، وغړي، بيا دغه خپل جوړ، تيار وريشلی شوی تار يا اوبدلي يا گنډلي کالي (کپړې) د ماښام په وخت کې بېرته اومه کړي، يا يې بيخي وشلوي، يا يې وشکوي او ټوټې ټوټې يې کړي، لکه چې په مکې معظمې کې يوې لېونۍ ښځې (ريطه بنت سعده) نامې به همداسې کول، مطلب يې دا دی چې لکه د اوم تار په شان د معاهداتو گڼل چې هر کله مو زړه وغواړي همغسې يې وريشئ، او هر کله چې مو زړه وغواړي، د خپلو گوتو په يوه ادنی حرکت يې وشکوئ؛ نو دغه سخت ناعاقبت انديشي او لېونتوب دی، که هر لفظ او قول او عهد او پيمان ته اعتبار نشي پاتې؛ نو د دنيا نظام بيخي خراب او مختل کېږي، هغه اقوام چې د عدل او انصاف له قانونه مخ اړوي، او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسې تل گرځي؛ نو د دوی په نزد د معاهدې ماتولو لپاره تړلې کېږي، او هر کله چې خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه ويني؛ نو گرد معاهدات څيروي، او د رديو په ټوکرئ کې يې غورځوي (پاک الله د دې بد عادت) په نسبت داسې فرمايي: معاهدې او قسمونه د فرېب ـ دغابازی، مکاری، پلمې، او حيلې آله مه جوړوئ ! لکه چې د اهل جاهليت عادت وو: څه مهال چې کوم جماعت به يې له خپلو ځانونو څخه قوي او طاقتور ليدل؛ نو سمدلاسه به يې د هغوی سره خپله معاهده غوټه کوله، خو هر کله چې د دغو خلفاوو د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لويولو لپاره کوم فرصت او موقع يې په لاس ورتله، نو سمدلاسه به يې هغه معاهدات ماتول، او هغه گرد قسمونه او حلفونه به يې د هېرې په تاخچه کې کېښودل، کټمټ (هوبهو) لکه هغه وضعيت چې نن پرون د اروپايي اقوامو معتاد او معمول دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۹۳﴾

او که اراده فرمايلي وی الله؛ نو خامخا گرځولي به يې وئ تاسې يو امت (يو ټولی متفق په اسلام)، وليکن (پاک الله) گمراه کوي هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (د گمراهۍ يې)، او په لاره

(د حق) برابروي هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (د هدايت يې)، او خامخا وبه پوښتېدلی شئ تاسې هرومرو له هر هغه عمله چې وئ تاسې (په دنيا کې) چې کولو به مو.

تفسير: يعنې الله تعالى په دې باندې قادر وو، چې اختلاف ته به يې له سره لاره نه ورکوله، مګر حکمت يې د دې خبرې مقتضي نشو، لکه چې مو په ځو ځو مواقعو کې دغه تقرير کړی دی، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له دې نه معلومه شوه چې له کافر سره دې هم غدر او بد عهدي ونه کړی شي، کفر په دغو خبرو نه لري کيږي، مګر د دغې چارې د کولو ګناه او وبال د ده پر عامل باندې لويږي.

وَلَا تَتَّخِذُوٓا أَيْمَٰنَكُمْ دَخَلًۢا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌۢ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾

او مه نيسئ تاسې قسمونه خپل (وعدې خپلې) دخل (مکر او فريب) پخپلو منځونو کې، نو وبه ښويږي قدم (ستاسې د لارې د اسلامه) وروسته له ټينګېدو د هغه، نو وبه څکئ غم او رنځ په سبب د منع کولو ستاسې نورو خلقو لره له لارې د الله نه (يعنې د نه وفا په وعدې باندې)، او شته تاسې ته عذاب لوی (ای متخلفينو د وعدې په آخرت کې).

تفسير: يعنې په عهد ماتولو او قسم يادولو سره د بد عهدۍ لاره مه پيدا کوئ، او په دې سره اسلامي قوم مه بدناموئ، چې ستاسې له دغسې خراب او ټيټ (لاندې) سپک وضعيت د ليدلو څخه يقين راوړونکي به په شک کې لويږي، او غير مسلم اقوام به د اسلام له دُخوله ستانه (واپس) کيږي، او پر تاسې د الله له لارې د امتناع ګناه په غاړه کيږي، چې د هغه سزا به ډېره سخته وي.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾

او مه پېرئ (مه اخلئ) په عهد د الله (په لفظ د الله تعالى) قيمت لږ (پيسې لږې)، بېشکه هغه (ثواب) چې په نزد د الله کې دی همغه خير (غوره) دی تاسې ته، که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ (پخير خپل).

تفسير: پخوا له دې نه پخپلو منځونو کې د قول ماتولو ذکر وو، اوس د الله تعالى سره د قول ماتولو ذکر دی، يعنې د مال په طمع خلاف الشّرع حکم مه کوئ، ځکه چې بالآخر دغسې مال د ځان وبال ګرځي، هر هغه شی چې د شرعې سره موافق ستاسې په لاسونو کې راشي؛ همغه بهتر دی، کذا في «موضح القرآن»، يا د ايفاء العهد کوم اجر چې د الله تعالى له درباره ورکاوه کيږي، هغه د دغه قليل ثمن څخه ډېر بهتر دی، ثمن يې ځکه قليل وفرمايه؛ چې که ګرد جهان هم ورکړ شي، خو بيا هم هغه د آخرت په مقابل کې قليل او حقير دی.

مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓا أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

هغه (مال د دنيا) چې تاسې سره دی؛ فناء کيږي، او هغه (خزانې د رحمت) چې الله سره دي؛ باقي دي (فناء نه لري)، او خامخا به جزا ورکړو مونږ هرومرو هغو کسانو ته چې صبر يې کړی دی (په طاعت او مصيبت او له معصيت نه) اجر د دوی په ډېر ښه د هغو د نېکيو سره چې وو دوی (په دنيا کې) چې کولې به يې.

تفسير: بيا نو د دائم او باقي پر ښنودل، او د فاني او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندي ده، يعني هغه کسان چې د الله تعالى پر عهد ثابت قدم پاتې کيږي، او ګرد مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلي، د هغه اجر له سره ضائع کېدونکی نه دی، او د داسې ښو اعمالو بدل هرومرو ځمونږ له درباره ورکولی کيږي.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۹۷﴾

هر چا چې وکړ نېک (عمل) له نارينه څخه يا له ښځې څخه حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو خامخا ژوندون به ور کړو هرومرو هغه ته ژوندون طيبه (پاکيزه)، او خامخا جزاء به ور کړو هرومرو دوی ته اجر د دوی په ډېر ښه، په سبب د هغو (نېکيو) سره چې وو دوی (په دنيا کې) چې کولې به يې.

تفسير: په پاس آيت کې د صابرينو او پر عهد باندې د وفاء کوونکيو د اجر ذکر وو، دلته د ګردو صالحه وو اعمالو په متعلق يوه عمومي ضابطه بيان فرمايي، حاصل يې دا دی: هر هغه نارينه يا ښځه چې په نېکو کارونو کې معتاد شي، په دې شرط سره چې هغه کار يواځې صورتاً نه، بلکه حقيقتاً نېک وي، يعني د ايمان او د صحيحه معرفت روح پخپل منځ کې ولري؛ نو مونږ به هغه ته هرومرو پاک، صاف، مطهر، او خوندور ژوندون ورعنايت کوو، مثلاً په دنيا کې حلاله روزي، قناعت، د زړه غناء، سکون، طمانيت، د ذکر الله لذت، د الله تعالى د محبّت خوند، د عبوديت د فرض په اداء کې خوښي، د کامياب مستقبل د تصور هغه مزه او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورکوو.

تنبيه: په دغه آيت کې يې دغه راوښود چې د لوی قرآن په نظر کې د ښځو او د نارينه وو د نيکۍ او کاميابۍ لپاره يوه ضابطه ده، يعني نارينه او ښځه بې له امتيازه د خپل حسب الحال سره سم په نيکۍ کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شي.

فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴿۹۸﴾

نو کله چې لولې (ته) (پاک) قرآن؛ نو پناه وغواړه په الله له شيطان رټلي شوي (په شعلو سره).

تفسير: په حديث کې راغلي دي: «خيركم من تعلم القرآن وعلمه»، «ډېره غوره له ستاسې هغه څوک دی چې قرآن زده کوي، او نورو ته يې هم ورښيي»، معلوم شو چې د مؤمن لپاره د لوی قرآن قرائت ډېر ښه کار دی، او په پخوانيو آياتو کې پر ښو کارونو د دوو ځلو اجر ورکولو ذکر شوی وو، نو ځکه دلته د قرآن د قرائت د ځينې آدابو تعليم فرمايي، څو کوم سړی د بې احتياطۍ د دغه ډېر ښه کار له اجره بې برخې پاتې نشي، او خپل ثواب ضايع نه کړي، د شيطان زيار (محنت) او کوښښ تل په دغه کې دی، چې د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوي، تر څو يې ترې ستون کړي، خصوصًا د لوی قرآن د قرائت په شان د يوه داسې متبرک او مقدس کار څخه چې د ګردو نېکيو سرچينه ده؛ هرومرو ممانعت کوي، او په سړه سينه ورته نشي کتلی، نو کله چې مؤمن د قرآن دغه د قراءت اراده کوي؛ نو ړومبی دې د زړه په صدق سره پر الله تعالى اعتماد او توکل وکړي، او د مردود شيطان د پلمو (تدبيرونو) او وسوسو څخه دې پاک الله پورې پناه ونيسي: «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم».

تنبيه: خرنګه چې د پاک قرآن ابتداء په «تعوّذ» سره مسنونه ده؛ نو ځکه هر لوستونکي ته ښايي چې پخوا د عظيم الشأن قرآن له لوستلو څخه «تعوّذ» ووايي، د «تعوّذ» مأثوره عبارت هم داسې دی لکه چې پاس وليکل شو، معنى يې دا ده چې: «پناه غواړم په الله تعالى له شره د شيطان رټلي شوي».

إِنَّهُۥ لَيْسَ لَهُۥ سُلْطَٰنٌ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

بېشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلّط او غلبه پر هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، او پر رب خپل توکّل (اعتماد) کوي.

تفسیر: یعنې هر څوک چې پر پاک الله اعتماد او توکل وکړي، او له هغه څخه پناه وغواړي، پر هغه، شیطان په زور او قوّت سره نه حاوي کېدی شي، که داسې کوم سړی تش د څه لږ وخت له مخې د بشریت په مقتضی د شیطان په پلمه (تدبیر) کې ولویږي، خو بیا هم شیطان پرې خپله کامله قبضه او تسلّط نشي قائمولی، او ډېر ژر به د ده سترګې د همدغې استعاذې پر برکت خلاصیږي، او غفلت به یې نه متمادي کیږي، لکه چې په (۹ جزء د الأعراف سورت په (۲۴) رکوع (۲۰۱-۲۰۲) آیت کې راغلي دي: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ إِذَا مَسَّهُمْ طَٰٓئِفٌ مِّنَ ٱلشَّيْطَٰنِ تَذَكَّرُوا۟ فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ * وَإِخْوَٰنُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِى ٱلْغَىِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ﴾

إِنَّمَا سُلْطَٰنُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُۥ وَٱلَّذِينَ هُم بِهِۦ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

بېشکه خبره همدا ده چې تسلّط د شیطان پر هغو کسانو دی چې دوستي کوي دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چې دوی له دغه (الله) سره شریک ګرځوونکي دي (د بل شي).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په لوی لاس شیطان خپل ملګری او رفیق وګرځوي، او د دې په ځای چې پر پاک الله اعتماد او توکل وکړي، پر شیطان زړه تړي، او پرې مطمئن او ډاډه کیږي، ګواکې شیطان له الله تعالی سره شریک درووي، یا د ده په اغواء سره نور شیان له الله سره شریک کوي، نو پر داسې افرادو د شیطان پوره قبضه او تسلط دی، او په هر ډول یې چې زړه وغواړي، د خپلو ګوتو په اشارو سره یې دې خوا او هغې خوا ته نخوي او ګډوي، او هر لوري ته چې زړه یې وشي بیایي یې.

وَإِذَا بَدَّلْنَآ ءَايَةً مَّكَانَ ءَايَةٍ ۙ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مُفْتَرٍۭ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

او کله چې بدلوو مونږ (رالیږو کوم ناسخ) آیت په ځای د (بل منسوخ) آیت (لمصالح الوقت) حال دا چې الله ته ښه معلوم دی هغه څه چې رالیږي؛ نو وایي دا (کفّار نبي ته) بېشکه همدا خبره ده چې ته دروغ تړونکی یې (په الله)، بلکه زیات د دوی نه پوهیږي (په حکمت د نسخې).

تفسیر: پخوا یې حکم ورکړ چې د قرآن عظیم الشأن د لوستلو په وخت کې د شیطان رجیم له ټګي ټورې څخه پناه وغواړئ چې هغه په دغه ښه او مبارک کار کې څه موانع او مشکلات دروړاندې نه کړي، دلته د هغه د ځینو موانع ذکر کوي، چې د پاک قرآن په متعلق یې هغه پیدا کوي، واقعه خو دا ده چې پوره قرآن خو یو ځلي نه دی نازل شوی، بلکه موقع په موقع د هغه آیات نازلېده، مثلاً په اول کې یې د کفّارو له قتاله ممانعت فرمایلی وو، څه مدّت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو، چې له کفّارو او مشرکانو سره جهاد وکړي، یا په ابتداء کې یې حکم فرمایلي وو: ﴿قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا نِّصْفَهُۥٓ﴾ الآیة ـ لږ مدّت وروسته په همغه «معظمه مکه» کې دغه آیت نازل شو: ﴿عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ﴾ الآیة.

کفّارو د داسې احکامو د اوربدلو څخه اعتراض کولو، چې دغه ځرنګه د پاک الله کلام کېدی شي؟ آیا الله تعالی (معاذ الله) له بېخبرۍ څخه د هغې یوې خبرې حکم درکړی وو؟ بیا چې خبر شو نو بل حکم یې صادر کړ؟ معلومیږي

چې دغسې خبرې ته له خپله ځانه جوړوې، که نه د الله تعالی کلام له سره پر دغسې احکامو نشي مشتملېدی، چې یوه ورځې یو شی ووایي، او بله ورځ بله شی ووایي، ممکن وو چې هم داسې وساوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کې القاء کړي، نو د هغه ځواب ورکوي چې دغه ستاسې اعتراض محض جهالت او ناداني ده، که تاسې ته د نسخې حقیقت معلوم وی؛ نو له سره به مو داسې الفاظ له خپلې ژبې څخه نه وې ایستلې.

د نسخې مطلب تش هم دغومره دی چې د یوه میعادي حکم د میعاد د پوره کېدلو څخه وروسته بل حکم ولېږلی شي، آیا که یو طبیب د لسو یا شلو ورځو لپاره د منضج نسخه تجویز کړي، او وروسته له هغه د مسهل تجویز وکړي، نو دغه تجاویز د هغه طبیب پر لا علمی محمول کولی شي؟ یا که هغه سړی چې داسې خبرې کوي پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالی ته پخپله ښه معلوم دي چې په هر وخت کې هر حکم یې نازل فرمایلی دی؛ همغه درست او صحیح دی، یعنې هغه روحاني غـذاء یا دواء چې تجویز کړی شوې ده، تر کوم حده پورې د رُوحاني مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوْا وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۰۲﴾

ووايه (ای محمده دغو کفارو ته چې) نـازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاك (جبريل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سـره، لپاره د دې چې ثابت کړي (په حقّانيت د قرآن) هغه کسان چې مؤمنان دي او هدايت دی او زېری (د جنّت) دی لپاره د مسلمانانو.

تفسير: یعنې دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چې بلا شبهه ځما رب د روح القدس جبريل الأمين په ذريعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندې نازل فرمايلی دی، ګواکې ﴿مِنْ رَّبِّكَ﴾ یې وویل، او تنبیه یې وفرمایله چې د دغه لوی قرآن نازلوونکی هغه أعلی او أرفع او أقدس ذات دی، چې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم یې په داسې یوې حیرت انګېزې طریقې سره او په داسې اعلی او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه، چې ستاسې په مقابل کې دی، او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښایي چې په دې لوري اشاره وي، هغه کلام چې حامل یې ﴿رُوحُ الْقُدُسِ﴾ ګرځولی شوی دی، ښایي چې د روحانیت، طهارت، او د ملکیه وو صفاتو مجسمه وي، لکه چې وی ګورئ چې په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندې بل داسې افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځي، او دغه قرآن یې ځکه نازل فرمایلی چې ټینګ کړي په حقیقت د دې کلام باندې زړونه د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، یعنې موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکي زړه قوي او اعتقاد یې پخېږي.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُوْلُوْنَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهٗ بَشَرٌ ؕ لِسَانُ الَّذِيْ يُلْحِدُوْنَ اِلَيْهِ اَعْجَمِيٌّ وَّهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰۳﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دي مونږ ته؛ چې بېشکه دوی وایي چې: بېشکه همدا خبره ده چې ښوونه کوي ورته انسان (او په واقع کې داسې نه دي ځکه چې) ژبه د هغه سړي چې دوی نسبت د ښوونې کوي هغه ته عجمي ده، او دغه قرآن په ژبه د عربي ده ښکاره (فصیحه، بلیغه چې د عجمي کړ کېچونو څخه بیخي مبرّا ده).

تفسير: یعنې منکرانو به ویل چې (العیاذ بالله) لوی قرآن د الله تعالی کلام نه دی، که نه نسخ به په دغه کې ولې واقع کېدی، او نه دغه ای محمده ! ستا کلام کېدی شي، ځکه چې ستا امیتوب خو ګردو ته معلوم او مسلّم وو، یو داسې

امي چې نه يې لاس پر کوم کتاب لګېدلی وي، او نه يې قلم پخپل لاس اخيستی وي، بلکه سره له اعلی درجې قريشي توبه تر ځلوېښتو کلو پورې يو شعر يې هم پر ژبه نوي جاري شوی، چې په شعر ويلو کې د عربو تر وړکيو پورې هم فطري مهارت او ذاتي لياقت درلود، نو دغه به څوک وي؟ چې د هغه د دغه بې نهايته قابليت څخه د دغه عظيم الشأن قرآن پشان يو مستطاب کتاب تيار شوی دی.

د ده په نامه د منکرينو په زعم اختلافات وو، د جبر، يسار، عائش، يعيش، څو تنو عجمي مريو په نسبت ويلي شوي دي چې هغوی نصرانيت پرېښی او د اسلام مذهب يې قبول کړی وو، وايي چې دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور مشرّف کېدل، يا به پخپله رسول الله صلی الله عليه وسلم دوی ليدل، په هر حال د مشرکينو د دغه سفاهت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه، چې د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله عليه وسلم أمّي او نالوسته وو، او د دوی په زعم دغه يوه منلې شوې خبره وه چې قرآني علوم او معارف د دوی د مسلّمه أميت سره بيخي نشي تطبيق کېدی، نو ځکه د دغې خبرې ويل لازمېږي، چې بل کوم سړی دغه عالي خبرې ورښيي، بلا شُبهه چې ځمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدّسې خبرې ورښوولې وي، ليکن دغه ښوونکی کوم يو بشر او انسان نه وو، بلکه هغه ځمونږ دغه قدير رب دی چې پخپله داسې ارشاد فرمايي: ﴿اَلرَّحْمٰنُ * عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ﴾، ﴿لِسَانُ الَّذِيْ يُلْحِدُوْنَ اِلَيْهِ اَعْجَمِيٌّ﴾ الآية.

يعنې که تاسې د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندې د خپل جهالت او غباوت لامله نه پوهېږئ، نو د هغه د ژبې له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ څه کولی شئ، چې د هغه په متعلق څو ځلې تاسې ته دعوت درکړ شوی دی، او د دغې خبرې اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی، چې که ټول پېريان او انسانان متفقاً سره راټول شي؛ نو د دغه کلام يوه لړه نمونه او مثال هم نشي راوړاندې کولی، نو بيا د دې کلام چې د هغه نظير او مماثل راوړلو څخه د عربو ټول شعراء، فصحاء، بلغاء او پوهان بلا استثناء ګرد سره عاجز او پاتې وي؛ نو يو مجهول او معلول بازاري اعجمي مريي څخه څرنګه داسې يوه هيله (اميد) کېدی شي، چې داسې يو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شي؟ که په تمامو عربو کې کوم سړي بالفرض داسې کلام جوړولی شوی؛ نو هغه هم دا ځمونږ محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم وو، مګر ما سوا له عظيم الشأن قرآنه د محمد صلی الله عليه وسلم کلام بله لويه ذخيره موجوده ده، چې د لوی قرآن د موضوعاتو بيان يې کړی دی، چې سره له خپله انتهايي فصاحت د پاک قرآن له يوه وړوکي سورت سره هم برابرې نشي کولی.

اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ لَا يَهْدِيْهِمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۰۴﴾

بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ايمان په آيتونو د الله (او نه وايي چې دا له طرفه د الله دی) نه ښيي دوی ته الله (لاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعنې سره د ښکاره وو دلائلو له وجوده که يو سړی دغه خبره په خپل زړه کې ټينګه کړي، چې زه به خامخا پرې باور او يقين نه کوم، نو الله تعالی هم هغه ته تر مقصده پورې د رسېدلو لاره نه ورښيي، او هغه ګردې قواوې ترې سلبوي، څومره چې وپوهولی شي؛ له سره به پرې ونه پوهېږي، بد اعتقاده سړی تل له هدايته بې برخې پاتې کېږي، او بالآخر د سختو سزاوو مستحق ګرځي.

اِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۰۵﴾

بېشکه همدا خبره ده چې تړي دروغ هغه کسان چې نه راوړي ايمان په آيتونو د الله (چې قرآن دی)، او همدغه کسان همدوی دي دروغجنان.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ اِيْمَانِهٖۤ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهٗ مُطْمَىٕنٌّۢ بِالْاِيْمَانِ وَلٰكِنْ مَّنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّٰهِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۰۶﴾

هر ځوك چې كافر شو پر الله وروسته له ايمان راوړلو د ده، مگر هغه ځوك چې زور پرې وكړى شو (او مجبوراً د كفر كلمه يې وويله) حال دا چې زړه د ده آرام نيوونكى وي په ايمان سره، وليكن هغه ځوك چې ارته كړي په كفر سره سينه (ځپله چې راضي شي پرې اعتقاداً نو پر دوى باندې غضب دى له (طرفه د) الله، او شته دوى ته عذاب لوى (اخروي په سبب د ارتداد).

تفسير: يو خو هغه مجرمان دي چې د سلهاوو دلائلو او آيتونو په ليدلو هم نه متيقن كيږي، مگر له دوى ځخه ډېر لوى مجرم هغه دى؛ چې د يقين راوړلو او تسليم كولو ځخه وروسته د شيطاني شبهاتو او وساوسو ځخه متأثر شي، او له صداقته انكار وكړي، د داسې كسانو سزا وروسته بيا بيان فرمايي.

په منځ كې په ﴿اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ﴾ الآية ـ كې يوه ضروري استثناء يې وفرمايله، يعنې كه كوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ايمان قائم وي، او د يوې لمحې له مخې هم ايماني رڼا او قلبي طمأنيت د ده له زړه ځخه بېل شوى نه وي، مگر تش په كوم خاص حالت كې د كوم خورا ډېر زور او جبر او زبردستى لامله مجبور شي، او د ډېر شديد خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منكر شي، يعنې كومه كلمه د اسلام په خلاف ووايي، خو په دې شرط چې په دغه وخت كې يې هم زړه مطمئن او هيڅ قسم شك، شبهه او تردد په كې نه وي، بلكه د دغه ژبې د الفاظو په نسبت هم سخت كراهيت او نفرت ولري، نو داسې شخص مرتد نه دى، بلكه خامخا مسلمان گڼلى كيږي، هو ! له دې نه لوى مقام او لوړه مرتبه دا ده چې انسان مرگ قبول كړي، خو د خپلې ژبې ځخه داسې يو لفظ نه باسي، لكه چې د بلال، ياسر، سميّه، حبيب بن زيد الأنصاري، او عبد الله بن حُذافه رضي الله عنهم او د نورو واقعات په تواريخو او سيرتونو كې شته، او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو ليكلى، ښه خو به دا وي چې د دغو مطالبو د پوهېدلو لپاره تفسير ابن كثير ولوستل شي.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۰۷﴾

دا (لوى اخروي عذاب) په سبب د دې دى چې دوى غوره كړى دى ژوندون لږ خسيس پر (اعلى ژواندانه د) آخرت، او بېشكه الله نه ښيي لاره (د استقامت) قوم كافرانو ته.

تفسير: يعنې داسې منكرانو ته چې دنيوي ژوندون د خپل مقصد كعبه وگرځوئ؛ د بري او كاميابۍ لار كله په برخه كيږي.

اُولٰٓىِٕكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۚ وَاُولٰٓىِٕكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿۱۰۸﴾

دا (كفّار) همغه كسان دي چې مهر وهلى دى الله پر زړونو د دوى (چې نه قبلوي حق) او په غوږونو د دوى (چې نه اوري حق) او په سترگو د دوى (چې نهويني آثار د قدرت)، او دغه كسان همدوى دي غافلان (له عُقبى).

لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۰۹﴾

دا خبره واقعي ده بلا شُبهه چې بېشكه دوى په آخرت كې همدوى دي زيانكاران (چې عمر يې حبطه لاړ).

تفسیر: یعني هغه کسان چې د خپلو بې اعتدالیو او غلط کارونو څخه د پاك الله ورعطاء کړي قوتونه تباه او بېکاره کړي وي، او تش دنیا یې د خپل مقصود کعبه ګرځولې وي؛ نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وي؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنۢ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَٰهَدُوا وَصَبَرُوٓا إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٠﴾

پس له دې بیا بېشکه رب ستا لپاره د هغو کسانو چې هجرت یې کړی دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چې مفتون شوي دي (په عذابونو) بیا جهاد یې کړی دی او صبر یې کړی دی، بېشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: په مکې معظمې کې ځینې کسان د کافرانو له ظلم او تیري څخه ښوییدلي وو، یا تش په ژبه یې د کفر لفظ ویلی وو، وروسته له هغه یې هجرت او جهاد وکړ، او په ډېر استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتې شول، کله چې دوی دومره په اسلامي کارونو کې برخه واخیسته؛ نو هغه تقصیر یې ورمعاف شو، او د الله تعالی مهرباني پرې مبذوله شوه.

یو صحابي وو چې «عمّار بن یاسر» رضي الله عنه نومیده، د ده پلار «یاسر رضي الله تعالی عنه» او مور «سُمیّه رضي الله تعالی عنها» وه، چې دغه مېړه (خاوند) او ښځه د کفّارو د ډېر ربړولو (تکلیفولو) او رنځ او درد رسولو لامله اکر که شهیدان شول، خو بیا هم د کفر یو لفظ یې هم ونه وایه، دغه د مسلمانانو ړومبی ویني دي چې د اسلام په لاره کې تویې شوې، لیکن د دوی ځوی «عمار رضي الله تعالی عنه» د خپل ځان له وېرې هغه لفظ ووایه، خو وروسته له نجاته په ژړا او انګولا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرّف شو، نو دلته دغه پاس آیت نازل شو، رضي الله تعالی عنهم أجمعین.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَٰدِلُ عَن نَّفْسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې رابه شي هر یو (نېک او بد) نفس چې جګړه (سوال او ځواب) به کوي لپاره د (نجات د) ځان خپل، او پوره به ورکړ شي هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چې کړی یې دی حال دا چې په دوی باندې به ظلم ونه کړ شي (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو).

تفسیر: یعني د یوه په ځای به بل څه نشي ویلی، مور، پلار، خور، ورور، ښځه، اولاد، احباب او اقارب هیڅوك به نه پکاریږي، هر سړی به پخپل غم او فکر کې اخته وي، چې څه ډول د خپل ځان لپاره یو مخلص پیدا کړي، راز راز دروغ او رښتیا خبرې به د خپل ځان د برائت او عذر لپاره جوړوي، او جواب او سوال او جګړې به کوي، چې د ځان لپاره نجات حاصل کړي.

وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ ٱللَّهِ فَأَذَٰقَهَا ٱللَّهُ لِبَاسَ ٱلْجُوعِ وَٱلْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾

او بیانوي الله مثل د یو کلي چې وو دا په امن کې، په آرام (او هوسا اهل د دې)، چې راته دغه کلي ته رزق روزي (د اهل) د دې ډېره پر بېمانه له هر ځایه (له هره طرفه)، نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله؛ نو وڅکاوه په (اهل د) دې باندې الله کالي (کپړې) د لوږې او وېرې

(چې لوږه او وېره یې پرې لازمه او محیطه وګرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: ﴿اٰمِنَةً مُّطۡمَئِنَّةً﴾ یعنې نه د باندې د دښمن څه فکر او اندېښنه وه، او نه د دننه څخه کوم څه فکر او تشویش، په ډېر امن او هوسایی (آرام) سره به یې ژوندون کولو، او خوراک لپاره غلې، دانې، مېوې او نور ور راوړلې کېدې، او هر څیز به یې په افراط وو، په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت وررسېده، نو د هغه کلي اوسېدونکو د الله تعالی د هغو نعمتونو قدر ونه کړ، او په دنیوي خوندونو کې داسې مشغول او مصروف شول، چې په دغه غفلت او مستۍ کې حقیقي منعِم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کې یې بغاوت وکړ، بالآخر الله تعالی د دغې ناشکرۍ او د نعمت د کُفران خوند پر دوی وڅکاوه، چې د امن او هوسایی (آرام) په ځای خوف، وېره، او د روزۍ د ډېروالي او پرېمانۍ په ځای د لوږې او قحط په مصیبت کې یې داسې اخته کړل، لکه چې کالې (کپړې) د خپل اغوستونکي چې چاپېر احاطه کوي، او یوه شېبه لوږه او وېره، قحط او خوف له دوی نه نه بېلېده.

وَلَقَدۡ جَآءَهُمۡ رَسُوۡلٌ مِّنۡهُمۡ فَكَذَّبُوۡهُ فَاَخَذَهُمُ الۡعَذَابُ وَهُمۡ ظٰلِمُوۡنَ ﴿۱۱۳﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو یې وکړ هغه ته؛ نو ونیول دوی لره عذاب (د لوږې او وېرې) حال دا چې دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهري نعمتونو چې پاس مذکور شول؛ یو ډېر لوی او مهم باطني نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی وو، یعنې د دوی له قومه او له نسبه یې یو داسې رسول ورلېږلی وو، چې د هغه اتباع په وسیله یې د الله د خوښې ډېر لوړ مقامات هم حاصلولی شو، مګر دوی د اتباع او تصدیق په ځای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وتړله، او همداسې پرله پسې په کندو او ژورو کې لوېدل، بالآخر د قدیمي سنت الله سره سم ګرد ظالمان او ګناهګاران د الله تعالی په عذاب کې اخته او دوی یې سره ټول راګېر کړل، بیا نو د دوی د نجات لپاره د هیچا هیڅ یو تدبیر پرمختګ ونه کړی شو.

ځینې مفسرین وایي چې په دغه آیت کې د کوم معین کلي تذکره نه ده، محض د تمثیل په ډول د کوم تباه او ویجاړ شوي کلي لا علی التعیین حواله یې ورکړې ده، یا خو د داسې یو فرضي کلي وجود یې فرض کړی، او د مکې معظمې کفّارو ته تنبیه ورکړی شوې وه، چې که تاسې هم داسې وکړئ؛ نو تاسې سره به هم داسې معامله کېدی شي، نو د کفران نعمت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تکذیب او عداوت له سزا څخه مه بې فکره کېږئ.

د ځینو علماوو په نزد په دغه مثال کې له کلي څخه مراد مکّه معظمه ده چې هلته هر قسم امنیت او طمأنیت وو، او سره له دې چې یوه غیر زرع وادي وه؛ خو راز راز (قسم قسم) مېوې دانې غلې او نور د دې په لوري راښکودلی شوې: ﴿اَوَلَمۡ نُمَكِّنۡ لَّهُمۡ حَرَمًا اٰمِنًا يُّجۡبٰٓى اِلَيۡهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَىۡءٍ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۵۷) آیت (۶) رکوع)، مګر مکیانو (مکې والا) د دغو نعماوو هیڅ قدر ونه پېژندو، په شرک او عصیان او بېحیایی او اوهام پرستۍ کې لګیا او منهمک شول، بیا الله تعالی له ګردو نعمتونو څخه لوی نعمت د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په بعثت سره دوی ته ورولېږه، نو دوی د هغه په انکار او تکذیب کې هیڅ کمی ونه کړه: ﴿اَلَمۡ تَرَ اِلَى الَّذِيۡنَ بَدَّلُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ كُفۡرًا وَّاَحَلُّوۡا قَوۡمَهُمۡ دَارَ الۡبَوَارِ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم د سورت (۲۸) آیت (۵) رکوع).

بالآخر الله تعالی د امن او اطمینان په ځای د مسلمانانو مجاهدینو وېره ددوی په زړونو کې واچوله، او د پراخې او پرېمانې روزۍ په ځای اوه کاله قحط یې پر دوی مسلّط کړ، چې په هغه کې د سپیو او نورو مردارو تر غوښو پورې هم دوی وخوړل، بیا د «بدر» په غزا کې د اسلامي غازیانو له لاسه پر دوی د الله تعالی عذاب ورګډ شو.

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ وَّاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿۱۱۴﴾

نو خورئ تاسې له هغو (طعامونو) چې درکړي دي تاسې ته الله حلال طيب پاکيزه او شکر وباسئ (قدر وپېژنئ) د نعمت (احسان) د الله که يئ تاسې چې خاص همده ته عبادت کوئ (او فرمان يې منئ).

تفسير: يعني هر څوک چې د الله تعالی د عبادت مدّعي وي؛ ده لره دغه خبره وړ او لائقه ده، چې د الله تعالی د ورکړي نعمت او حلالې او طيبې روزۍ څخه متمتع شي! او د هغه احسان قدر وکړي! او د الله شکر ګذاره بنده شي! حلال دې حرام نه ګڼي، حرام دې حلال نه شمېري!، او د نعمتونو د منتفع کېدلو په وخت کې حقيقي منعم دې نه هېروي! بلکه په هغه او د هغه پر لېږلي شوي رسولانو باندې دې ايمان راوړي! او د دوی د احکامو او هداياتو په تعميل کې دې ډېر زيار وکاږي!.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱۵﴾

بېشکه همدا خبره ده چې حرام کړی دی (الله) پر تاسې باندې (خوراک د) مردارې، او (بهېدونکې) وينې، او د غوښې د خنزير، او هغه (حلال کړی شوي حيوان چې اواز پورته شوی په هغی)، (د بل شي) بې له الله (د نامه) په (وخت د ذبح د) هغه يې، پس هغه څوک چې اړ (محتاج) شي (خوړلو د دې حرامو ته) حال دا چې ظالم نه وي (په بل چا) او نه تجاوز کوي (له قدره د کفافه)؛ نو بېشکه الله لوی مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: د دې آيت تفسير د «البقرة» او د «الأنعام» په سورتونو او نورو ځايونو کې پخوا ليکلی شوی دی، ځمونږ دې تفسير کې دې بيا ولوست شي، دلته دا غرض دی؛ لکه چې په پخواني آيت کې اشاره وه، چې حلال دې پر خپل ځان نه حراموي! په دغه آيت کې تنبيه ورکړی شوې ده چې حرام شيان دې هم نه حلالوي! خلاصه يې دا ده چې يو شی حلال يا حرام مقررول د همغه لوی الله حق دی، چې د دغو ګردو شيانو خالق او مالک دی، لکه چې په راتلونکو آياتونو کې په وضاحت سره د دغه مضمون بيان شوی دی.

وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلٰلٌ وَّهٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۗ إِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿۱۱۶﴾ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۖ وَّلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيْمٌ ﴿۱۱۷﴾

او مه وايئ تاسې له وجې د بيانولو د ژبو ستاسې دروغو لره (داسې) چې دا حلال دی او دا حرام دی لپاره د دې چې جوړ کړئ له ځانه پر الله دروغ، بېشکه هغه کسان چې تړي پر الله بهتان؛ نه به مومي خلاصی (له عذابه د آخرت)، (دوی لره) نفعه ده لږه، او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعني بې له کوم شرعي مستنده د کوم شي په متعلّق خوله سپړدل او داسې ويل چې حلال دی يا حرام ډېر سخت جسارت او کذب او افتراء ده، حلال يا حرام خو همغه شيان کېدی شي چې هغه ته پاک الله حلال يا حرام فرمايلي وي، که کوم سړی محض پخپلې رايې سره کوم شی حلال يا حرام وټاکي (مقرر کړي)، او د هغه نسبت الله تعالی ته

وکړي، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو کولو، او د هغه ذکر د «الأنعام» په سورت کې ځمونږ په دې مبارك تفسير کې پخوا له دې نه تېر شو، نو هغوی في الحقيقت پر الله تعالی بهتان تړلی دی.

مونږ مسلمانانو ته هدايت راکړی شوی دی چې ښايي هيڅکله داسې رويه ځان ته اختيار نه کړو، او هر هغه شی چې الله تعالی حلال کړی وي؛ حلال يې وبولو، او هر هغه شی يې چې حرام کړی؛ حرام يې وګڼو، او بې له شرعي مأخذه پخپل سر د حل يا حرمت احکام ونه لګوو.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِن قَبْلُ ۖ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

او پر هغو کسانو چې يهودان شوي دي، حرام کړي دي مونږ هغه څيزونه چې بيان کړي وو مونږ پر تا باندې پخوا له دې نه، او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دې تحريم سره) وليکن وو دوی چې په ځانونو خپلو به يې ظلم کولو (په علمي عصيان سره).

تفسير: د دغه بيان د «الأنعام» د سورت د (۸ جزء په (۱۴۶) آيت (۱۸) رکوع کې د ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا﴾ الآية - آيت په تفسير کې تېر شوی دی، هلته دې بيا وکتل شي !، دلته دا مقصد دی: هر هغه شی چې الله تعالی ګردو ته يا کوم خاص قوم لپاره دائمًا تل ترتله، يا تر يوه معينه وخته پورې حرام کړی وي؛ هغه عين حکمت او صواب دی، هيڅ يو انسان د دغه حق نه لري، چې په هغه کې تصرّف وکړي، او حرام حلال يا حلال حرام وګرځوي.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٩﴾

بيا بېشکه رب ستا (چې دی ای محمده !) هغو کسانو ته چې يې کړي دي بدي (ګناه) په جهالت (ناپوهۍ) سره بيا توبه وباسي وروسته له کولو د هغه (بد عمل)، او نېک کړي عمل خپل؛ بېشکه رب ستا وروسته له دغې توبې څخه خامخا بخښنه کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: مثلاً حرام يې حلال يا حلال يې حرام وګڼل، په «ناداني سره» يې ځکه وفرمايل؛ هر څوك چې د الله تعالی له احکامو څخه غاړه غړوي، اګر که يې عملاً او په قصد سره هم وکړي؛ هغه په حقيقت کې د هغه ناداني او بې عقلي ده، چې له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوي، او کوي يې، که عاصي لږ څه له عقله کار واخلي، او د ګناه بدو نتايجو ته وګوري، او تصوّر يې وکړي؛ نو له سره به د معصيت په لوري اقدام ونه کړي، د جزء (۴) «النساء» د سورت په (۳) رکوع کې (۱۷) آيت کې هغه تعليقات چې پر ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ﴾ باندې ليکلی شوي دي؛ ښايي چې هغه دې بيا يو ځلې دلته هم ولوستل شي !.

﴿ثُمَّ تَابُوا﴾ الآية - يعني له کفريّاتو څخه له توبې ايستلو او په اخلاص سره په مسلمانېدو او په مستقبل کې د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالی د توبې کوونکو ګرد تېر ګناهونه بخښي، اګر که ډېرې سختې او غټې ګناوې هم وي.

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

بېشکه چې ابراهيم وو (اصلي او اساسي) پېشوا فرمان منونکی خاص الله لره حنيف (کلك په حق دين باندې)، او نه وو دی له مشرکانو (لکه چې قريش وايي).

تفسیر: دلته الله تعالی جلّ وعلا د عربو د مشرکینو د شرکیّاتو په تردید کې د إمام الموحّدین أبو الأنبیاء ابراهیم خلیل الله «علیه و علی ذُریّته ونبیّنا الصلاة والسلام» طور او طریقه را په یادوي، ځکه چې د عربو خلق د ده له ذُریې او ځوځات (نسل) څخه وو، او خپل ځانونه یې پر ابراهیمي دین باندې سم او برابر ګڼل، حال دا چې دوی د ابراهیمي دین سره له لرې هم څه علاقه او نسبت نه درلوده، نو دوی ته دا ورښیي چې ابراهیم علیه السلام د موحّدینو امام، د ګردو نېکیو معلم، د ټولې دنیا په مقابل کې یواځې پخپل سر د یوه عظیمه امّت په برابر ولاړ وو، او د دوی په مبارک ذات کې پاک الله هغه ګرد محاسن او کمالات ورجمع کړي وو، چې په یو لوی مجمع کې په متفرّق ډول سره موندلی کېږي.

لیس علی الله بمستنکر ـ أن یجمع العالم في واحد.

عجب نه دی له الله نه چې قادر دی په هر څیز

چې دی ټول پخپل قدرت کړي ګرد عالَم په یوه سړي کې.

ابراهیم علیه السلام د الله تعالی داسې کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده وو، چې له ګردو سره یې اړیکې شکولې، او یواځې له الله تعالی سره یې نښلولې، او ډېر خاص مخلص مسلمان وو، ممکن نه وو چې ده کوم څیز بې د الله تعالی له حکمه محض له خپل لوري حلال یا حرام درولي وی، نو دی پخپله (معاذ الله) څرنګه د شرک ارتکاب کولی شي، ده د مشرکینو په کلي او جماعت کې وسېدل هم نه خوښول.

نو اوس هغه کسانو ته چې دوی خپل ځانونه «حنیف» بولي، او داسې ادعا کوي چې: مونږ پر ابراهیمي دین یو؛ شرم او ننګ پکار دی، چې څرنګه پر الله تعالی بُهتان تړي؟ آیا د حلالو حرام ګڼل، یا د حرامو حلال درول او د شرک په حمایت کې له انبیاوو سره جنګېدل د یو «حنیف» او ابراهیمي سړي له شان سره مناسبت لري؟.

په یاد یې ولرئ چې د حلالو او حرامو په بیان کې او د دین په اصولو کې ـ اصل خو هغه ابراهیمي ملت دی چې د همغه ملّت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصیل لپاره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړی دی، که غواړئ چې پر اصلي دین د ابراهیم علیه السلام تګ وکړئ؛ نو محمدي طریقه ځان ته غوره کړئ (علی صاحبها أفضل الصلاة وأتم التسلیم).

شَاكِرًا لِّأَنۡعُمِهِۚ ٱجۡتَبَٰهُ وَهَدَىٰهُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿١٢١﴾

(وو ابراهیم قدردان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله، غوره کړی وو (الله) دغه (ابراهیم لره په نبوّت سره)، او برابر کړی وو (الله) دغه (ابراهیم) سمې لارې ته.

تفسیر: یعني ابراهیم علیه السلام د الله تعالی شکرګزاره بنده وو، تاسې سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکي یئ، لکه چې د ﴿وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلٗا قَرۡيَةٗ كَانَتۡ ءَامِنَةٗ مُّطۡمَئِنَّةٗ﴾ الآیات ـ په تفسیر کې کښلي شوي دي، نو تاسې څرنګه د ابراهیم علیه السلام په دین او ملّت او لاره کې یئ؟ چې حق پرېږدئ او باطل خوښوئ له توحیده مخ اړوئ، او شرک او کفر پسې ځغلئ، حال دا چې ابراهیم علیه السلام د کامل توحید او تسلیم او رضاء پر سمه لاره روان وو، او الله تعالی ده ته ډېره سمه صافه لاره ورښوولې وه، او دی یې پرې روان کړی وو.

وَءَاتَيۡنَٰهُ فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗۖ وَإِنَّهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٢٢﴾

او ورکړې وه مونږ دغه ته (یعني ابراهیم ته) په دغه دنیا کې ښه حالت، او بېشکه دغه (ابراهیم) په آخرت کې هم خامخا له صالحانو (د لویو درجاتو د خاوندانو) څخه دی.

تفسير: حسنه يعنې نبوّت، پراخه روزي، اولاد، وجاهت، (يا جميل ذكر يا نېك اولاد يا نبوّت د محمد صلى الله عليه وسلم يا) عمومي مقبوليت چې ګرد اديان بالاتفاق د ده تعظيم کوي، او هره فرقه همدا غواړي چې خپله سلسله ابراهيم عليه السلام سره ولګوي.

ثُمَّ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡكَ اَنِ اتَّبِعۡ مِلَّةَ اِبۡرٰهِيۡمَ حَنِيۡفًا‌ ؕ وَمَا كَانَ مِنَ الۡمُشۡرِكِيۡنَ ﴿۱۲۳﴾

بيا وحي (حکم) وکړ موږ تا ته (اى محمده !) چې متابعت وکړه (په توحيد کې) د دين د ابراهيم چې حنيف (کلک په حق دين) وو، او نه وو دى له مشرکانو.

تفسير: د دې بيان د «الأنعام» په سورت کې د ﴿دِيۡنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبۡرٰهِيۡمَ حَنِيۡفًا‌ ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الۡمُشۡرِكِيۡنَ﴾ آيت لاندې ځموږ دې تفسير کې تېر شو، هلته دې بيا ولوست شي !، مقصد دا دى چې په حل او حرمت کې او ديني خبرو کې ابراهيمي ملت او دين اصل دى، په منځ کې يهودو او نصاراوو ته د هغوى د حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړى شوي دي، بالآخر محمد صلى الله عليه وسلم يې مبعوث کړ، څو هغه اصلي ابراهيمي دين بيا له سره ژوندى او روښانه کړي، چې له غفلته او تحريفه او بېځايه تصرّفاتو څخه بيخي ضايع شوى وو، او د شرک ګرد رګونه پرې کړي.

په حديث کې راغلي دي: «بعثت بالحنيفيّة السّمحة» د دې داسې پوره شرح او تفصيل شاه ولي الله (رحمه الله تعالى) په «حجّة الله البالغة» کې فرمايلى دى، چې د لوستلو وړ دى.

اِنَّمَا جُعِلَ السَّبۡتُ عَلَى الَّذِيۡنَ اخۡتَلَفُوۡا فِيۡهِ‌ ؕ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَحۡكُمُ بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ فِيۡمَا كَانُوۡا فِيۡهِ يَخۡتَلِفُوۡنَ ﴿۱۲۴﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مقرر کړى شوى دى (تعظيم د ورځې د) خالي پر هغو کسانو چې اختلاف يې کړى وو په کې، او بېشکه چې رب ستا خامخا حکم به وکړي په منځ د دوى کې په ورځ د قيامت کې په هغه څيز کې چې وو دوى چې په هغه کې به يې اختلاف کولو (چې هغه ورځ ده د عبادت).

تفسير: يعنې په اصلي ابراهيمي ملّت کې دخالي (شنبې) د ورځې حکم نه وو، چې پر موږ محمدي امّت باندې هم نه دى، هو ! په منځ کې يهودانو د خپل نبي موسى عليه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چې دوى دغه د خالي ورځ ځانته غوره کړه؛ نو حکم وشو چې په ښه شان سره يې تعظيم وکړئ ! او په دغه ورځ کې دې د ماهيانو ښکار ونه کړ شي ! ځينو يهودانو دغه حکم قبول کړ، او ځينو هغه ونه منلو، چې هغه نامنونکي په دنيا کې بيزوګان او خنزيران شول، او د دوى په نسبت کومه فيصله چې په آخرت کې کيږي؛ هغه بېله ده، په همدغه څه انحصار نشته، هلته به نور ګرد اختلافات او جګړې هم سره فيصله کيږي.

اُدۡعُ اِلٰى سَبِيۡلِ رَبِّكَ بِالۡحِكۡمَةِ وَالۡمَوۡعِظَةِ الۡحَسَنَةِ‌ وَجَادِلۡهُمۡ بِالَّتِىۡ هِىَ اَحۡسَنُ‌ ؕ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعۡلَمُ بِمَنۡ ضَلَّ عَنۡ سَبِيۡلِهٖ‌ وَهُوَ اَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِيۡنَ ﴿۱۲۵﴾

بلنه کوه (اى محمده ! خلقو ته) لارې د رب خپل ته (چې توحيد او اسلام دى) په حکمت سره او په موعظه (پند) نېک سره په ښه ډول، او مباحثه کوه له دوى سره په هغې (طريقې سره) چې هغه ډېره ښه وي !، بېشکه چې رب ستا ښه عالم دى په هغه چا چې ګمراه شوى دى له لارې د الله څخه، او دى ښه عالم دى په لاره موندونکو (دين ته او پر تا تش تبليغ دى).

تفسیر: په پاس آيتونو کې يې مخاطبينو ته دا ورښکاره کړه، چې دغه رسول الله د اصلي ابراهيمي ملّت او دين سره راغلی دی، که تاسې د بري او کاميابۍ غوښتونکي يئ، او د «حنيفيت» په دعوی کې رښتين يئ؛ نو پر دغه سمې، صافې لارې لاړ شئ ! په ﴿ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ﴾ الآية - کې تر آخره پورې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم ته تعليم ورکول کيږي، چې ښايي خلق په څه ډول په سمې لارې باندې راولي؟ او د هغه درې طريقې يې راښودلي دي: (۱): حکمت، (۲) حسنه موعظه، (۳): جدال بالتي هي أحسن.

(۱): له «حکمت» څخه مراد دا دی، چې د نهايتي پخې خبرې، محکمې اترې، جازمه مضامين، قاطعه براهين، مضبوط دلائل، او معقول عوامل په قوّت او رڼا کې هغوی ته لار ښوونه وشي، چې د هغو په اورېدلو او ليدلو او پوهېدلو سره فهم او ادراک او علمي ذوق لرونکې طبقه غاړه کېښودی شي، او د دنيا خيالي فلسفې د ده په مقابل کې پړې او مړې ولوېږي، او هيڅ قسم علمي او دماغي ترقيات د الله تعالی د وحي له بيان کړيو حقائقو يو بڅرکی هم تبديل ونه کړی شي.

(۲): «حسنه موعظه» له هسې موقرو معتبرو او مؤثرو او رقّت پيدا کوونکو پندونو څخه عبارت دی؛ چې د نرم خويۍ او زړه سوی له روحه ډک وي، له اخلاص، همدردۍ، شفقت او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدل اسلوب سره وي.

(۳): «جدال بالتي هي أحسن»، يعنې که کومه موقع د مباحثې دروړاندې شي؛ نو په ډېره ښه طريقه، تهذيب غوره والي، حق پېژندلو، عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ !، او پر خپل مقابل حريف الزام واړوئ، او په ښه اسلوب او پيرايه سره يې سمې لارې ته درواړوئ، او ښايي چې خامخا زړه خوږوونکې او ربړوونکې خبرې ونه کړئ !، چې په هغه سره قضيه اوږديږي، او معامله طول ته رسيږي، ښايي چې بالذات دې مقصود تفهيم او د حق احقاق وي، څکه چې له څيروالي، خشونت، بد اخلاقۍ، خبرو غځولو، ضد، او عناد څخه هيڅ يوه ښه نتيجه په لاس نه ورځي.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ﴾ الآية - يعنې د دعوت او تبليغ په لاره کې تا ته ښايي چې د الله تعالی په ورښولې لارې باندې لاړ شئ، او تا ته نه ښايي چې په دغه فکر او چرت (خيال) کې ولوېږې، چې څوک يې مني؟ او څوک يې نه مني؟ نتيجه پاک الله ته وسپاره ! همغه د ده په لاره تلونکو او نه تلونکو وګړو له حالاتو څخه خبردار دی، او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوي.

وَإِنۡ عَاقَبۡتُمۡ فَعَاقِبُواْ بِمِثۡلِ مَا عُوقِبۡتُم بِهِۦۖ وَلَئِن صَبَرۡتُمۡ لَهُوَ خَيۡرٞ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴿١٢٦﴾

او که عذابوئ تاسې (څوک)؛ نو عذاب ورکوئ په شان د هغه عذاب سره چې عذاب کړی شوي يئ تاسې په هغه سره، او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسې؛ نو خامخا دغه (صبر) خير (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: يعنې د تبليغ او دعوت په لاره کې که تاته ډېره سختي او تکاليف در ورسولي شو؛ نو د قُدرت او قوّت حاصلولو په وخت کې ته اجازه لرې، چې سم برابر له هغوی سره معامله وکړې، او په مساوي ډول ترې بدل واخلې، ليکن د صبر مقام له دې نه لوړ او اعلی دی، که صبر وکړې نو د هغه نتيجه ستا په حق او د ليدونکې او هم د همغو متجاوزينو او تيري کوونکو په حق کې ښه او بهتره ده.

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿۱۲۷﴾

او صبر کوه ! او نه دی صبر ستا مګر په (توفيق) د الله سره، او مه خپه کېږه پر دغو کفّارو (چې ولې نه مسلمانيږي)، او مه کېږه په زړه تنګی کې له هغو مکرونو څخه چې دوی مکرونه کوي (له تا سره).

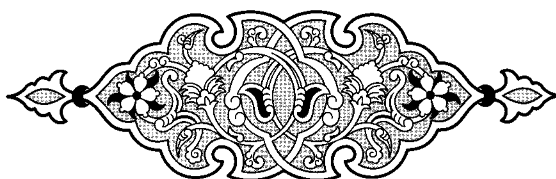
تفسير: يعني پر مظالمو او شدائدو صبر کول آسان کار نه دی، که الله تعالی چاته توفيق ور په برخه کړي؛ نو صبر او تحمّل يې هم په برخه کيږي، او کولی شي چې ربړ (تکليف) او ظلم وګالي (برداشت کړي)، او آه ونه کاږي !.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ﴿۱۲۸﴾

بېشکه الله ملګری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چې پرهېزګاري کوي (له کفر او معاصيو او ويريږي له الله)، او له هغو کسانو سره چې دوی نيکي کوونکي دي.

تفسير: يعني انسان هومره چې له الله تعالی څخه وويريږي، او تقوی او پرهېزګاري او نيکي اختيار کړي؛ هغومره د الله تعالی امداد او اعانت ورسره وي، نو داسې متقيانو ته د کفّارو له مکرونو او فريبونو څخه زړه تنګي کېدل يا غمجنوالی نه دی پکار، ځکه چې الله تعالی دغه عاجزان او ضعيفان هم له متقيانو او محسنانو سره پخپل فضل او کرم او مرحمت محشور فرمايي.

تمّت سورة النحل بعونه وتوفيقه، ولله الحمد.

سُورَةُ بَنِيٓ إِسۡرَآءِيلَ

«د (بني اسرائيل» سورت مكّي دی، پر ته له (۲۶، ۳۲، ۳۳، ۵۷، او له ۷۳ آيتونو څخه تر ۸۰ آيته پورې چې مدني دي، (۱۱۱) آيتونه، (۱۲) ركوع لري، وروسته د (القصص) له سورت څخه نازل شوی دی، په تلاوت کې (۱۷) او په نزول کې (۵۰) سورت دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِي بَٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَٰتِنَآۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ①

پاکي ده هغه ذات لره چې بيولی يې وو بنده خپل (محمد) په (يوه برخه د) شپې کې له (منځه يا له څنګه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصی پورې هغه چې برکت اچولی دی مونږ چار چاپېر د هغه، (بيول د محمد د دې لپاره وو) چې (هلته) وښيو مونږ ده ته ځيني له دلائلو د توحيد خپل، بېشکه چې دغه (الله) هم دی دی ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه ليدونکی.

تفسير: يعنې الله تعالى له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز ضعف او عجز څخه پاک دی، هره هغه خبره چې څمونږ په خيال کې بې انتهاء عجيبه معلوميږي، او څمونږ ناقص عقول هغه پيچيدګي مستبعده ګڼي، د الله تعالى د قُدرت او مشيت مقابله کې هغه هيڅ مشکل نه دی.

﴿أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا﴾ الآية ـ يعنې يوائې د شپې په يوې محدودې برخې کې خپل ډېر مخصوص او خورا (ډېر) مقرب بنده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم يې د مکې معظمې له حرمه تر بيت المقدس پورې بوتلو.

د دغه سفر غرض څه وو؟ د هغه په لوري وروسته له دې نه په ﴿لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَٰتِنَآ﴾ کې اشاره فرمايلې ده: حاصل يې دا دی چې پخپله همدغه سفر کې له بيت المقدس څخه وړاندې بل چېرې يې بوتلو، او د خپل د قدرت عظيم الشأن نشان او ډېرې لوی له حکمته د انتظاماتو عجيبې او غريبې نمونې ورښوول يې منظور وو، د «النجم» په سورت کې د دغو آيتونو څخه ذکر شوی دی، چې له هغو څخه ظاهريږي، چې څمونږ د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم تر «سدرة المنتهى» پورې تشريف وړی وو، او نهايت عظيم الشأن آيات يې مشاهده فرمايلي وو: ﴿وَلَقَدۡ رَءَاهُ نَزۡلَةً أُخۡرَىٰ * عِندَ سِدۡرَةِ ٱلۡمُنتَهَىٰ * عِندَهَا جَنَّةُ ٱلۡمَأۡوَىٰٓ * إِذۡ يَغۡشَى ٱلسِّدۡرَةَ مَا يَغۡشَىٰ * مَا زَاغَ ٱلۡبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ * لَقَدۡ رَأَىٰ مِنۡ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلۡكُبۡرَىٰٓ﴾ (۲۷ جزء د النجم سورت (۱۳ ـ ۱۸) آيت پورې، (۱) رکوع).

د علماوو په اصطلاح: له مکې څخه تر بيت المقدس پورې سفر ته (إسراء) او له هغه ځايه تر «سدرة المنتهى» پورې سياحت ته «معراج» وايي، او ډېر ځلې د دغو دواړو سفرونو مجموعه په همدغه يوه لفظ د (إسراء) يا (معراج) سره تعبير کيږي.

د أسلافو او أخلافو د جمهورو عقيده دا ده چې: څمونږ پاک رسول الله محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم په ويښه (بجسده الشريف) (معراج) ته بيولی شوی دی.

باقي د «رؤيا» لفظ چې په قرآن کريم کې په ﴿وَمَاجَعَلْنَاالرُّءْيَاالَّتِيٓ أَرَيْنٰكَ﴾ آيت کې راغلی دی؛ د هغه په متعلّق ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما فرمايلي دي: «رؤيا عين أريها الرسول صلی الله عليه وسلم»، مفسّرينو د عربو له کلامونو څخه د دې شواهد وړاندې کړي دي، چې د «رؤيا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤيت: ليدل» په معنی استعماليږي، لهذا که له هغه څخه مراد همدغه د «اسراء» واقعه وي؛ نو د مطلق نظاره په معنی اخيسته کيږي، چې په ظاهري سترګو سره شوی دی، څو د نصوصو له ظواهرو او د جمهور الأمت له عقيدې څخه مخالفت ونشي، هو ! د (شريک) نامي راوي په روايت کې ځينې داسې الفاظ راغلي دي، چې د هغو له مخې د «اسراء» وقوع د نَوْم «خوب» په حالت کې معلوميږي، مګر محدثين پر دغه خبره ګرد سره متفق دي، چې د (شريک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډېرو لويو لويو حفّاظو د احاديثو په مقابل کې د هغه روايت د استناد قابل نشي کېدی.

حافظ ابن حجر «رحمه الله» د (فتح الباري) په اواخرو کې د (شريک) د حديث اغلاط شميرلي دي، او دا يې ښوولي ده چې د ده د روايت مطلب دی داسې واخيستل شي، چې څو د عمومي احاديثو څخه مخالف نشي، مونږ دا قسم تفاصيل دلته نشو درجولی.

د (صحيح مسلم) په شرح کې دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوي دي، دلته تش دومره ښوولی کيږي، چې راجح مذهب همدا دی، چې د (معراج) او د (اسراء) واقعه دويښتوب په حالت کې (بجسده الشريف) واقع شوېده، هو ! که پخوا له دې نه يا وروسته همداسې واقعات په خوب کې همدوی ته ورښوولي شوي وي؛ نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.

﴿الَّذِيْ بٰرَكْنَاحَوْلَهٗ لِنُرِيَهٗ مِنْ اٰيٰتِنَا﴾ يعنې په هغه ملک کې چې «مسجد اقصی» او بيت المقدس واقع دی؛ الله تعالی ډېر ظاهري او باطني بر کات ايښي دي، له مادي حيثيته د چينو، نهرونو، غلو، دانو، مېوو، او نورو افراطه، او که د روحاني په اعتبار وکوتل شي؛ نو هغه د ډېرو انبياوو او رسولانو د بعثت ځای وو، ښايي د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د بيولو څخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وي، چې هغه ګرد کمالات چې بني اسرائيلو په انبياوو او نورو تقسيم شوي وو؛ د ده په مقدّس ذات کې سره ټول شوي دي، پر هغه ټولو نعمتونو چې پر بني اسرائيلو مبذول شوي وو؛ بني اسماعيل قبضه کوونکي دي، د کعبې شريفې او د بيت المقدس د دواړو د انوارو او د بر کاتو حامل همدغه يو محمدي امت کېدونکی دی، په احاديثو کې راغلي دي، چې رسول الله مبارک په بيت المقدس کې د ګردو انبياوو امامت وفرمايه، ګواکې د انبياوو هغه د سيادت او امامت منصب چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورکړی شوی وو؛ د هغه يوه حسّي نمونه دوی ته او نورو مقرّبينو ته دلته وروښودل شوه.

وَاٰتَيْنَامُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَلَّا تَتَّخِذُوْامِنْ دُوْنِيْ وَكِيْلًا ﴿۲﴾

او ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)، او ګرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدايت لپاره د بني اسرائيلو چې مه نيسئ تاسې غير له ما څخه هيڅ وکيل (دوست متولّي جوړوونکی د کارونو خپلو).

تفسير: د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د فضل او شرف د بيان فرمايلو څخه وروسته د موسی عليه السلام د ذکر په طرف يې کلام منتقل کړ، کله چې د «اسراء» په ذيل کې تر «مسجد الأقصی» او «بيت المقدس» پورې د تللو ذکر وو، وروسته له هغه پر «مسجد اقصی» او د هغه پر قديمي متوليانو بني اسرائيلو کومې مختلفې دورې چې تېرې شوې وې؛ هغه د مسلمانانو د عبرت او پخپله د بني اسرائيلو د نصيحت لپاره بيانولی شي، او دا آيت د هغه تمهيد دی.

د اسراء، په واقعه کې اشاره ده چې د حجازي نبي امّت يواځې د همدې امانت مالك ګرځېدونکی دی، چې د (شام) په ځمکو کې په وديعت ايښی شوی وو، په دغو آياتونو کې بني اسرائيلو ته تنبيه ورکاوه شي، چې که دوی د خپل خيريت غوښتونکي وي؛ نو اوس دې د همدې عربي رسول الله صلی الله عليه وسلم متابعت وکړي، نو الله تعالی به هم د دوی پر حال لطف او مهرباني وفرمايي، که نه د پخوا په شان به بيا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړل کيږي، او د «مسجد اقصی» له توليته به هم محروموه شي.

﴿الَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا﴾ يعنې په تورات کې داسې هدايت ورکړی شوی وو، چې پر خالص توحيد قائم اوسېږئ ! او د الله تعالی څخه ماسوا بل هيڅوك خپل وکيل او کار جوړوونکی مه ګڼئ ! او تل پر همغه الله باندې توکل او اعتماد وکړئ !.

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ③

ای اولاده د هغه چا چې سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بېړۍ کې)، بېشکه چې نوح وو بنده ډېر شکر ايستونکی (په هر حال کې، نو ښايي چې تاسې هم شاکر اوسئ !).

تفسير: يعنې تاسې د هغو کسانو اولاده يئ، چې له نوح عليه السلام سره پر بېړۍ سپاره (سواره) شوي وو، او د الله تعالی له عذابه يې نجات موندلی وو، هغه احسان چې مونږ ستاسې پر لويانو کړی دی مه يې هېروئ، وګورئ نوح عليه السلام چې تاسې د هغه له اولادې څخه يئ؛ څرنګه احسان پېژندونکی او شکر ايستونکی بنده وو، نو تاسې لره هم ښايي چې د هغه متابعت وکړئ !.

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ④

او قطعي حکم لېږلی وو مونږ بني اسرائيلو ته په کتاب (تورات کې داسې چې) خامخا به فساد وکړئ تاسې هرومرو په ځمکه (د شام) کې دوه ځلې او خامخا سرکښي به وکړئ تاسې هرومرو په سرکښي ډېره لويه سره.

تفسير: په تورات يا په بل اسماني کتاب کې دغه پخوا ويل شوي وو؛ چې دغه قوم بني اسرائيل دوه ځلې به په مملکت کې سخته خرابي وکړي، او د ظلم او تکبّر طريقه به غوره کوي، او د سختيو سرکښيو او تمردو مظاهره به کوي، لکه چې هم داسې هم وشو، او هر ځلې د الله تعالی له جانبه د دردناکو سزاوو خوند ورڅکاوه کېده، چې د هغه ذکر داسې فرمايي:

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ⑤

نو کله چې راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه)؛ نو مسلط کړل مونږ پر تاسې بندګان خپل (هغه چې ستاسې د سزا لپاره مو مسلّط کړي وو) چې خاوندان د جنګ سخت وو، نو ګرد ګرځېدل دوی (د وژلو او تالا کولو لپاره) په منځ د ښارونو (ستاسې)، او وو (دا کار يوه) وعده پوره کېدونکې.

تفسير: يعنې په کليو او ښارونو کې د کورونو په منځ کې ننوتل، او ډېر خلق يې ووژل، او وينې يې وبهولې، او ګرد يې سره لوټ او تالا کړل، په دغه شانې هغه وعده چې الله تعالی د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړې وه؛ پوره شوه.

ثُمَّ رَدَدۡنَا لَكُمُ الۡكَرَّةَ عَلَيۡهِمۡ وَاَمۡدَدۡنٰكُمۡ بِاَمۡوَالٍ وَّبَنِيۡنَ وَجَعَلۡنٰكُمۡ اَكۡثَرَ نَفِيۡرًا ۝ اِنۡ اَحۡسَنۡتُمۡ اَحۡسَنۡتُمۡ لِاَنۡفُسِكُمۡ‌ وَاِنۡ اَسَاۡتُمۡ فَلَهَا‌ فَاِذَا جَآءَ وَعۡدُ الۡاٰخِرَةِ لِيَسُوۡٓءٗا وُجُوۡهَكُمۡ وَلِيَدۡخُلُوا الۡمَسۡجِدَ كَمَا دَخَلُوۡهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّلِيُتَبِّرُوۡا مَا عَلَوۡا تَتۡبِيۡرًا ۝

بیا بېرته درکړه مونږ تاسې ته غلبه (دولت چې غالب شئ) پر دوی، او مرسته (مدد) مو وکړه له تاسې سره په مالونو سره، او په ځامنو سره، او وګرځولی مونږ تاسې زیات له جهته د ملاتړه. که نیکي وکړئ تاسې نو نیکي به کوئ تاسې لپاره د ځانونو خپلو، او که بدي کوئ تاسې نو (زیان یې) پر نفسونو ستاسی دی، نو کله چې راغله وعده د وروستي (انتقام، فساد، نو بیا مې خپل بندګان مسلّط کړ پر تاسې) لپاره د دې چې دوی بد کړي مخونه ستاسی (یعنې د غم آثار په کې ښکاره کړي)، او لپاره د دې چې ننوځي مسجد د بیت المقدس ته لکه چې ننوتلي وو په هغه کې اول ځلي، او لپاره د دې چې هلاک (خراب) کړي هر هغه (ځای او شی) چې دوی غالب شوي وو په ډېر سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر: یعنې کله چې تاسې ځما په طرف رجوع وکړه، او د توبې او انابت طریقه مو غوره کړه؛ مونږ بیا تاسې ته پر دښمنانو برې او کامیابي درکړه، له نېکۍ او بدۍ څخه هر څه نفع او نقصان چې رسیږي؛ همدا تاسو ته دررسیږي.

د وروستي فساد لامله یو ځل بیا په تاسې ځمونږ بندګان مسلّط شول، چې په ډېرو وژلو او وهلو سره یې ستاسې رنګونه خړ او مخونه خراب کړل، او په مسجد اقصی بیت المقدس کې ننوتل، او د پخوا په شان لوی شورماشور او بلوه یې ونښلوله، صورتونه، هیاکل او نور شیان یې خراب او تباه کړل، او په دې شان د بني اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه ومونده.

عَسٰى رَبُّكُمۡ اَنۡ يَّرۡحَمَكُمۡ‌ۚ وَاِنۡ عُدۡتُّمۡ عُدۡنَا‌ۘ وَجَعَلۡنَا جَهَنَّمَ لِلۡكٰفِرِيۡنَ حَصِيۡرًا ۝

نژدې دی رب ستاسې چې رحم وکړي پر تاسې (که توبه مو وکړه)، او که بېرته وګرځېدی تاسې (فساد ته)؛ نو مونږ به هم راوګرځو (عقوبت ستاسې ته)، او ګرځولی دی مونږ دوزخ لپاره د کافرانو بندي خانه.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «په تورات کې ویلي شوي وو، چې بني اسرائیل به دوه ځلې شرارت وکړي، د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږي، همداسې وشوه، یو ځلې «جالوت» غالب شو، بیا الله تعالی هغه د داود علیه السلام په لاس هلاک کړ، بیا بني اسرائیلو ته د سُلیمان علیه السلام په سلطنت لا زیات قوت ورکړی شو، دویم ځلې د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دې نه د یهودانو سلطنت بیا قوّت ونه موند، اوس فرمایي چې: الله تعالی په مهرباني راغلی دی، که تاسې د محمد صلی الله علیه وسلم تابع شئ؛ نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شي، او که تاسې بیا شرارت وکړئ؛ نو مونږ به بیا درسره همغسې وکړو، یعنې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسې غالبان کړو، او په آخرت کې د دوزخ اور تیار دی.

ځینې علماء له ړومبۍ وعدې څخه د بخت نصر حمله اخیستې ده، چې (۱۲۰۸) کاله پخوا له هجرته وه، او له دویمې وعدې څخه «طیطوس رومي» مرادوي، چې (۵۵۱) کاله پخوا تر هجرته واقع شوې ده، ځکه چې په دغو دواړو حملو کې یهودان په پوره ډول سره تباه او برباد شول، او «مقدس هیکل» یې له لاسه وویست، والله أعلم.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾

بېشکه دغه قرآن هدايت کوي (ښيي نېکانو ته) هغه (لاره) چې هغه ډېره برابره، سمه، صافه او ښه ده، او زېرى ورکوي مؤمنينو ته، هغه (مؤمنان) چې کوي دوى ښه (عملونه) د دې خبرى چې شته دوى ته اجر ډېر لوى.

تفسير: هسې خو «تورات» هم بني اسرائيلو ته لار ښوونکى وو، لکه چې پخوا يې فرمايلي دي: ﴿هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ ليکن دغه قرآن عظيم الشأن ګردې دنيا ته له ګردو څخه زيات او ښه سمه، صافه او مضبوطه لار ښيي، او نور ګردې قويمي لارې د همدغه ﴿أَقْوَمُ﴾ لاندې مندرجې شوي دي، لهذا که نجات او برى ستاسې پکار وي؛ نو د خاتم الأنبياء محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم متابعت وکړئ ! او پر دغه محمدي سمه صفا سړك باندې درومئ ! او هغه کسان چې په قلب او جوارح يعنې په ايمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه لاره تګ کوي؛ نو قرآنکريم به په دنيا کې هغه ته طيبه حيات، او په آخرت کې د جنت عظيم الشأن بشارات اوروي، باقي هغه کسان چې له هغوى سره بيخي د آخرت څه فکر او خيال نشته، او د غفلت او غرور په نشو کې په دنيوي لذاتو او شهواتو کې ډوب تللي دي؛ او اصلا د آخرت په فکر او سودا کې نه دي؛ د هغوى د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسې فرمايي:

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ الْإِنسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۖ وَكَانَ الْإِنسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾

او بېشکه هغه کسان چې ايمان نه راوړي په آخرت باندې؛ تيار کړى دى مونږ دوى ته عذاب دردناك. او دعاء کوي (غواړي) انسان شر (پر خپل ځان او په اولاد) (د زړه تنګى په وخت کې) په (مثل د) غوښتلو د ده دخير، او دى انسان تلوار کوونکى (په غوښتلو د خير او د شر د دواړو).

تفسير: يعنې قرآنکريم خلق د ډېرو ښو ښېګڼو (فائدو) په طرف بولي، د اجر کبير بشارات اوروي، او د بدئ د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروي، ليکن د نادان انسان حال دا دى چې هغه سره د دغو ګردو خبرو د اورېدلو بيا هم د خپل ځان لپاره خرابي او بدي په همغه اشتياق او الحاح سره غواړي؛ لکه چې کومه نيکي خپل ځان لپاره غواړي، دوى له انجام څخه خپلې سترګې پټوي، او په ډېرې تېزئ او تلوار سره د بديو او ګناهونو په طرف ورځغلي، او منهې وريسې وهي، بلکه ځينې بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسې وايي: ﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

«اى الله ! که دغه نبي پخپلې دعوى کې صادق او رښتين وي؛ نو پر مونږ باندې له اسمانه کاڼي راووروه ! يا بل کوم سخت عذاب راباندې نازل کړه !»، ځينې بېوقوفان له ډېره قهره او غضبه رېږدي (رپيږي)، او ښين او سور ګرځي، او په دغه حالت کې خپل ځان يا خپل اولاد يا نورو ته بې له پوهېدلو او سنجولو (غور کولو) ښېرا کوي.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ ۖ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

او ګرځولې ده مونږ شپه او ورځ دوه دليله (د توحيد)، نو محوه کړه مونږ علامه د شپې، او وګرځوله مونږ علامه د ورځې روښانه (چې هر شى په کې ليدل کيږي)، لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې (په رڼا د ورځې کې) فضل له رب خپل، او چې معلوم کړئ وپوهېږئ تاسې (په دغه

اختلاف د دې شپو او ورځو کې) شمار د کلونو او حساب (د اوقاتو)، او هر څیز (چې تاسې ورته اړ «مجبور» یئ) بیان کړی دی مونږ هغه په بیانولو واضحو سره.

تفسیر: د شپې تیاره، د ورځې رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لوېدل او کله د بل، بیا د شپې له مخې د میاشتې ورو ورو لوېدل، او د سپوږمۍ ورو ورو وړېدل، د سپوږمۍ تتې یخې وړانګې او د لمر تېزې او تودې پلوشې، دغه ګرد د الله قدّوس د کامله قدرت نمونې دي، چې د دوی څخنې د هر یوه نظام علیحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاوو فوائد او مصالح تړلي دي، او د دغو ګردو مجموعي نظام سره بېل دی، چې له شروع څخه تر اوسه او تر «ما شاء الله» پورې د نهایتو مضبوطو اصولو، او ټینګو قوانینو لاندې دور او حرکت کوي.

﴿فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ﴾ یعنې د شپې نمونه تیاره او ورکه ده، او د سپوږمۍ روښنایي د لمر په اعتبار سپکه روښنایي او لږ څه تیاره ښکاري، لکه پخپله د سپوږمۍ جرم (چکې او ټیکلی) د کتونکې په نظر داغداره ښکاري.

﴿وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً﴾ الآیة ـ یعنې د ورځې په وخت کې چې د لمر په پلوشو هر شی صاف او ښکاره په نظر راځي، خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کې لګیا کیږي، او د رزق او روزی په تلاش او لټولو پسې لوېږي، او په رنګارنګ کارونو کې مشغولیږي، الغرض پر هغه شیانو چې د شپې له مخې د تیارو پرده لوېدلې وي، د لمر پلوشې هغه ټول سره بې پردې کوي، او د هغو کسانو سترګې خلاصوي، چې تر اوسه په درانه خوب کې ویده او مدهوشه پراته وو، چې دغه لوري او هغه لوري ته په تګ او راتګ او کاروبار کې سره بوخت او لګیا په نظر راځي.

﴿وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنٰهُ تَفْصِيْلًا﴾ تاسې ښه وپوهېږئ چې له ویرېدلو، او شورماشور لګولو او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځي، الله تعالی د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسې مقدره او مقرره کړې ده، لکه چې د شپې او د ورځې اندازې مقررې دي، چې د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږي، او نه ورځ اوږدیږي، او ګرد پخپله همغه مقرر وخت کې صبا او بېګا کیږي، د شر څخه وروسته د خیر څخنې پس د شر راتګ هم داسې وګڼئ ! لکه چې ورځې پسې شپه او شپې پسې ورځ راځي، او د هغه سلسله پرله پسې ده، د دنیا د ګرد خیر او شر سلسله د یوې معینې ضابطې او نظام لاندې ده، چې د هغه ماتول، یا لرې کول د هیچا له واکه نه دي پوره، او نه امکان لري.

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنٰهُ طٰٓئِرَهٗ فِيْ عُنُقِهٖ ۭ وَنُخْرِجُ لَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتٰبًا يَّلْقٰىهُ مَنْشُوْرًا ﴿۱۳﴾ اِقْرَاْ كِتٰبَكَ ۭ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا ﴿۱۴﴾ۭ

او هر انسان لازم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده (یا عمل نامه دده، یا بخت تالی ، او قسمت دده) په غاړه د ده کې، او راوبه باسو ده ته په ورځې د قیامت کې یو کتاب (لیکلی شوی) چې یو ځای به شي، وبه ویني هغه غوړېدلی. (او وبه ویلی شي ده ته): ولوله (دا) کتاب ستا (عملنامه خپله)، کافي دی همدا ځان ستا نن ورځ پر تا حساب کوونکی (د نېکیو او د بدیو).

تفسیر: یعنې د قسمت شومي او د اعمالو بدي د ده د غاړې غړوندی ګرځېدلی دی، چې له سره ترې نه بیلیږي، او د قیامت په ورځ به یې هم هغه په نظر ورځي، او هر یوه انسان ته د ده اعمالنامه پخپل لاس کې ورکول کیږي، چې پخپله یې ولولي او فیصله وکړي، چې هغه کارونه چې ده پخپل ګرد عمر کې کړي دي، ټول په کې شته؟ یا ترې څه شی پاتې دي؟ یا په کې څه زیات شی لیکلی شوی دی؟ نو هر سړی به په دغه وخت کې یقین کوي، چې د هغه یوه یوه ذره عمل بې له تزییده او تنقیصه په کې شته.

پخوا له دې نه دغه ذکر وو، چې په دنیا کې الله تعالی کتاب لوی قرآن لېږلی دی، او هغه حساب چې له لمر او سپوږمۍ او له نورو سره متعلق دی، اوس په دغو لوستلیو شویو آیتونو کې یې د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه، چې پر هغه پخوانې حساب او کتاب باندې د نتیجې په ډول مرتّب کیږي.

مَنِ اهْتَدٰی فَاِنَّمَا یَهْتَدِیْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا یَضِلُّ عَلَیْهَا ؕ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰی ؕ

هر چا چې سمه صافه لاره ونيوله؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې سمېږي دی په لارې لپاره د (نفعې د) ځان خپل، او هر څوک چې ګمراه شو؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې ګمراه کېږي پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلي هيڅ اخيستونکی بار د ګناه د بل چا.

تفسير: يعنې الله تعالی ګردو ته سمه صافه لاره ورښوولې ده، اوس که څوک پر هغې ځي که نه ځي اختيار لري، او پخپله دې خپله نفعه او نقصان وګوري ! ځکه چې د ده د عمل د طريقې نفع يا نقصان پخپله همده ته رسېدونکې ده، او د يوه سړي د ګناه پېټی او بار به د بل په سر نه بارېږي.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِیْنَ حَتّٰی نَبْعَثَ رَسُوْلًا ۝۱۵

او نه يو مونږ عذاب ورکوونکي (هيڅ طائفې ته) تر هغه پورې چې وليږو مونږ کوم رسول (چې لاره د توحيد او شريعت ورته بيان کړي).

تفسير: يعنې بلا شُبهه بد عمل آفت راولي، خو الله تعالی پخوا له پوهولو څخه هيڅوک نه نيسي، نو ځکه رسولان لېږي، چې خلق غافله او بېخبره پرې نږدي، او له نېکو او بدو څخه يې په پوره ډول خبردار کړي، د هغو خبرو زياته تشريح او ډېر توثيق د انبياوو په ژبه وکړی شي، چې پرې انسان محض د عقل او فطرت په لار ښوونه پوهېدی شي (مثلاً د باري تعالی وجود يا يې توحيد) او هغه شيان چې ادراک يې په محض عقل سره نه وي کافي؛ د وحي او الهام په رڼا کې وړاندې کړی شي، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالی د وحي او د رسالت سلسله جاري ساتلې ده، څو د انبياء عليهم السلام انوار او فيوض په دنيا کې داسې يوه فضا پيدا کړي، چې هيڅ يو معذّب قوم په دنيا يا په آخرت کې د جهل او ناپوهی عذر به وړاندې نه کړی شي، او په دغه پلمه د الله تعالی له عذابه ځان نشي ژغورلی (بچ کولی).

تنبيه: دلته مفسرانو د «أصحاب الفترة» او وړکيو پر تعذيب باندې بحثونه کړي دي، چې مونږ يې په دغه ځای کې د تطويل له خوفه نه شو ليکلی.

وَاِذَآ اَرَدْنَآ اَنْ نُّهْلِكَ قَرْیَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِیْهَا فَفَسَقُوْا فِیْهَا فَحَقَّ عَلَیْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنٰهَا تَدْمِیْرًا ۝۱۶

او کله چې اراده وفرمايو مونږ د دې چې هلاک کړو کوم کلی (ښار)؛ نو امر وکړو مونږ غښانو (مالدارانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره)؛ نو فسق وکړي دوی په هغه کې، نو حق (او ثابت) شي پر (ذمه د اوسېدونکو) د هغه کلي خبره (د عذاب)، نو هلاک کړو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره.

تفسير: يعنې کله چې د بد عمليو په سبب کوم کلی (يا ښار) تباه کېږي؛ نو خلق يې همداسې يو ناڅاپي دفعتاً نه نيول کېږي او نه هلاکېږي، بلکه د حجّت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کېږي، او د نبي يا د نبي د نائبينو په ژبه د الله تعالی احکام هغوی ته رسولی کېږي، خصوصاً د هغه ځای مشرانو او بارسوخو خلقو ته چې د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر ټولو لوېږي، خو هرومرو (خامخا) اطلاع ورکوله کېږي، کله چې دغه مغروران او متکبّران سره له پوهې د الله تعالی پيغام نه مني، او په ټوکو او مسخرو بلا تکلّفه ترې غاړه غړوي، او په دغه وضعيت هغه کلی خراب او مسموموي، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوي، او د الله تعالی د عذاب مستحق ګرځي، نعوذ بالله من شرور أنفسنا.

تنبيه: ځينې سلف وايي چې: په دې ﴿اَمَرْنَا مُتْرَفِیْهَا﴾ آيت کې له امر نه مراد «أمر تکويني قدري» دی، او په ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ﴾ کې د أمر تشريعي نفي مراده ده، نو د دواړو آيتونو په منځ کې هيڅ تضاد نشته.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

او ډېر هلاك كړي دي مونږ له (اهل د) قرنونو پس له نوح (لكه عاديان او ثموديان او نور)، او كافي دى رب ستا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه ليدونكى.

تفسير: د آدم عليه السلام له زمانې څخه د نوح عليه السلام تر زمانې پورې ګرد خلق مسلمانان وو، وروسته شرك او بت پرستي پيدا شوه، نو نوح عليه السلام د هغوى د اصلاح لپاره ولېږلى شو، نوح عليه السلام تر سلهاوو كلونو پورې خلقو ته دعوت او تبليغ وكړ، مګر هيڅ اثر يې پر دوى ښكاره نشو، بالآخر هغوى ټول په طوفان (څپاند) كې هلاك كړل شول.

وروسته له دوى نور ډېر اقوام (لكه عاد، ثمود، او نور هم) هلاك كړل شو، حاصل يې دا چې د اقوامو د اهلاك سلسله د نوح عليه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ﴾ الآية ـ يعنې هيڅوك بې قصوره نه نيول كيږي، او هيچا ته نامناسبه سزا نه وركوله كيږي، بلكه د هر چا ګناهونو ته ګوري، او د هغه ګرد اوضاع او اطوار په پوره ډول ورڅرګند (ښكاره) او معلوم دي، او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته وركوي، او همغسې معامله ورسره كوي.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾

هر څوك چې وي چې غواړي (په عمل خپل سره فقط) دغه دنيا، نو په تلوار به وركړو مونږ ده ته په دې دنيا كې هومره چې زمونږ خوښه وي، لپاره د هغه چا چې اراده وفرمايو مونږ، بيا به وګرځوو مونږ ده ته دوزخ (په آخرت كې) چې ننوځي به په هغه دوزخ كې، ملامت كړى شوى شړلى شوى (له رحمته).

تفسير: يعنې دا ضروري نه ده چې د دنيا هر يو عاشق (مين) فوراً هلاك كړى شي، بلكه مونږ له دغو خلقو څخه هغو كسانو ته چې تش د دنيوي متاع لپاره سرګردانه ګرځي، هر چا ته چې اراده وفرمايو او هغومره چې اراده وفرمايو، سم له خپله حكمته او مصلحته د دنيا سامان وركوو، څو د دوى جدوجهد او د فاني نېكيو فاني ثمره ور ورسيږي، او كه هغوى ته آخري سعادت مقدر نه وي؛ نو د شقاوت جام يې خو په پوره ډول تر خنډو (غاړو) پورې ورته ډك كړى شوى وي، او په نهايت ذلت او رسوايى د دوزخ د ابدي بنديخانې خوا ته په ټېل وهلو بيول كيږي.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

او هر څوك چې غواړي آخرت (جنت) او كوښښ كوي هغه ته كوښښ لايق د ده (په طاعت د الله سره) حال دا چې دى (خالص) مؤمن هم وي؛ نو دغه كسان دي كوښښ د دوى مقبول (په نزد د الله كې).

تفسير: يعنې د هر چا په زړه كې چې يقين او ايمان موجود وي، او په نېك نيت د الله تعالى رضا او خوښي او د اخروي ثواب لپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ورښوولې لارې باندې په عملي ډول منډې وهي، او ورځغلي، نو مونږ د دوى كوښښ له سره ضائع او خراب كوونكي نه يو، او يقيناً د أحديت په دربار كې په حسن قبول سره به مفخر او سرلوړى كيږي.

كُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾

هر يوه (له دغو طلب گرو د دنيا او عُقبى) سره مدد كومك كوو مونږ دغه (اول ټولي) سره (چې طالبان د دنيا دي)، او د دغه دويم ټولي سره (چې طالبان د عُقبى دي) له وركولو د رب ستا، او نه دي وركول د رب ستا (په دنيا كې) منع كړى شوي (له هيچا نه).

تفسير: يعني الله تعالى سم له خپله حكمته او مصلحته ځينو د دنيا طالبينو ته دنيا، او د آخرت گردو طالبانو ته آخرت عطا فرمايي، د الله تعالى په عطا كې هيڅوك مانع او مزاحم نشي كېدى، يا يې دا مطلب چې د دنيا طالب وي، يا د آخرت دغو دواړو ته له دنيوي امداد څخه حسب المصلحت حصه وررسيږي، محض د كفر او عصيان لامله د دنيوي بخشش دروازې او ورونه نه پرې تړلى كيږي.

اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجٰتٍ وَّاَكْبَرُ تَفْضِيْلًا ﴿٢١﴾

وگوره چې څرنگه فضيلت وركړى (غوره كړي) دى مونږ ځينې د دوى ته پر ځينو نورو (په رزق او په نورو كې)، او خامخا آخرت ډېر لوى دى له جهته د مرتبو او ډېر لوى دى له جهته د بهتر والي (له دنيا نه).

تفسير: يعني لكه چې دنيوي ژوندون كې د مال، دولت، عزت، حكومت او د نورو په اعتبار يو په بل باندې يوه اندازه فضيلت لري، په همدې باندې قيامت هم قياس كړئ ! چې په آخرت كې به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وي، لكه چې له نصوصو څخه ثابت دي چې د جنت درجات، او د جهنّم دركات سره بې حده متفاوت دي، په حديث كې راغلي دي چې په جنت كې سل درجې دي، او په هرو دوه درجو كې به د ځمكې او اسمان په اندازه تفاوت وي، لاندني اوسېدونكو ته به باندني اوسېدونكي داسې ښكاري لكه چې مونږ ته له ځمكې څخه په افق كې ستورى برېښي، پخوا يې راښوولي وو؛ چې د جنّت دغه درجې د هغو كسانو په برخه كيږي، چې د آخرت لپاره د هغه سره لائقې منډې يې وهلي وي، او لازم كوښښ او زيار (محنت) يې ورښكلى وي، په وروستنيو آياتونو كې تر لرې ځايه پورې د آخرت د سعي طريقه راښوولې شوې ده، چې د هغې په تعميل سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصليږي، د ابن عبّاس رضي الله تعالى عنهما قول دى چې: «حق تعالى د (تورات) گرد اخلاقي تعليم د بني اسرائيلو د سورت په (۱۵) آيتونو كې داخل كړى دى، هغه پنځلس آيتونه د دې سورت له دريمې ركوع له سره څخه شروع كيږي.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴿٢٢﴾

مه نيسه (اى بنده) سره له الله معبود بل، (او كه دې ونيو)؛ نو به كېنې (تل په دوزخ كې) ملامت كړى شوى بې ملگرى (بې برخې كړى شوى له خيره).

تفسير: يعني شرك داسې ظاهر البطلان څيز دى، چې د هغه له اختيارولو څخه د الله تعالى او د هغه پرښتې، بلكه د دنيا د گردو پوهانو په نزد تاسې مذموم او ملزم گرځئ ! لكه چې نن مونږ پخپلو سترگو سره گورو په هغو مذاهبو كې چې د شرك صريح تعليم وو؛ هغه هم د پوهانو په جرگو كې د ځاى حاصلولو لپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترميم كړى دى، او د توحيد په لوري راتژدې كيږي، هر يو عاقل دغه محسوس كړى دى، چې اشرف المخلوقات انسان لپاره به دغه ډېر د ذلت او رسوايۍ موجب وي، چې له خپله ښكته، يا د كوم عاجز مخلوق په مقابله كې سر په سجده ولويږي، خصوصاً بيا هغو څيزونو ته د غوښتنې لاس وغځوي چې هغه يې پخپله تورلى او جوړ كړى وي، هغه

کسان چې پاك الله پر پرېږدي، او د غير الله په مقابله کې سر ښکته کوي؛ نو بې نيازه الله جل جلاله د حقيقي نصرت او بر کت دروازه پر دوی تړي، او د کمزورۍ او بېکسۍ په حالت کې يې پرېږدي، لکه چې د سخت مشکل او صعوبت په وخت کې دی امداد او اعانت ته ډېر اړ او محتاج وي، هيڅوك به له ده سره مرسته او معاونت ونه کړي، «ضَعُف الطالبُ والمطلوب».

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ؕ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴿۲۳﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴿۲۴﴾

او حکم فرمايلی دی رب ستا چې عبادت مه کوئ تاسې (د بل هيچا) مګر يوائې د همدغه (الله)، او (احسان کوئ) له والدينو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره، او که چېرې هرومرو ورسېد تا څخه زوړوالي ته يو له دې دواړو د دوی (يعني مور او پلار)؛ نو مه وايه ته دې دواړو ته (کلمه د) اف، او مه رټه دوی دواړه، او وايه دې دواړو ته خبره پسته (ادبناکه). او ښکته کړه لپاره د دې دواړو وزر (اوږه) د تواضع (نه د تکبّر) له مهربانۍ، او ووايه: ای ربه ځما ! مهرباني (او بخښنه) وکړه دې دواړو ته لکه چې تربيه (پالنه) يې کړېده ځما په هغه حال کې چې زه صغير وړوکی ووم.

تفسير: په حقيقت سره خو پاك الله د مولود وجود عطاء فرمايي؛ مګر والدين (مور او پلار) دده د ايجاد ظاهري ذريعه ده؛ نو ځکه پاك الله په څو آياتونو کې د خپلو حقوقو پسې د والدينو د حقوقو ذکر فرمايلی دی، په حديث کې راغلي دي: «هغه سړی له خاورو سره برابر او ذليل شو، چې خپل مور او پلار وموميي، او دوی د خدمت کولو په وسيله جنّت ځان ته حاصل نه کړي».

له والدينو سره نيکي کول دا دي: چې په ژوندون کې يخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړي، او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظيم او محبّت په ځای راوړي، او د مړ کېدلو څخه وروسته د هغوی جنازه اداء کړي، او د دوی لپاره دعاء وغواړي، او حتی المقدور د هغو عهد پوره کړي، او د دوی له دوستانو سره په تعظيم او ښه سلوك معامله وکړي، او د دوی له اقاربو سره د صله رحمۍ او ښېګڼې (نېکۍ) چارې وکړي، وغير ذلك.

﴿اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا﴾ الآية ـ په زوړتوب کې د خدمت احتياج زيات وي، چې د دې لامله آل او عيال هم زړه تنګی او پرېشانه کيږي، او په زوړوالي کې هوښ او حواس هم يخپل ځای کې نه وي پاتې، د ښه او سعادتمن اولاد کار دا وي، چې په داسې وخت کې د والدينو له خدمت څخې زړه تنګه نشي، پاك قرآن تنبيه راکوي چې د مور او پلار رټل او ناکاره خبرې کول چېرې، بلکه تش د «أف» کلمه دې هم د دوی په مقابل کې له خولې څخه نه وباسي ! چې د زړه تنګۍ علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وخت کې د دوی ادب او تعظيم دې په پوره ډول سره وکړي ! سعيد بن المسّيب (رحمه الله) فرمايي چې: «صالح ولد ته لازم دي، چې له مور او پلار سره داسې خبرې اترې وکړي لکه چې يو خطاكاره مريي د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهايت خوف او وېره خبرې کوي».

﴿وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ﴾ الآية ـ يعني څه وخت چې زه بيخي کمزوری او ناتوانه وم؛ دوی ځما په تربيت او روزنه خپلې خولې بهولې دي، او سم له خپله خياله او توانه يې ما ته د هر راز راحت، خوشالۍ، او د ښېګڼې (فائدې) د رسولو په فکر کې وو، له زرګونو آفاتو او حوادثو څخې ځما د ژغورنې او ساتنې په فکر او کوښښ کې وو، په څو څو ځلې ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی، نن چې د دوی د ضعيفۍ وخت

راغلي دي؛ نو څه چې ځما له قدرته او توانه کیږي، زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم، خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله ! ستا له درباره استدعاء کوم چې په دغه زوړالي او وروسته له موته پر دوی باندې د رحمت نظر وفرمایي !.

په حدیث کې راغلي دي چې «د پاك الله رضاء د مور او پلار په رضاء کېدلو کې ده، او په غضب کېدل د الله تعالی د مور او پلار په غضب کې دي»، او په بل حدیث کې داسې راغلي دي چې «ځان وساتئ له عاقوالي د مور او پلار نه ! ځکه بوی د جنت چې د یو زر کاله لار له مسافې نه نېکانو ته رسیږي؛ هغه عاقّ الوالدین ته له سره نه رسیږي».

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

رب ستاسې ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چې په نفسونو (زړونو) ستاسې کې دي، که یئ تاسې نېکان (له خپلو میندو او پلرونو سره)؛ نو بېشکه چې الله دی لپاره د توبه کوونکي ډېر مغفرت کوونکی (د خطیئاتو).

تفسیر: یعنې د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کې تواضع او عاجزي کول ښایي چې د زړه په اخلاص او صمیمیت وي، الله تعالی ته ښه معلوم دی چې کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوي، که في الواقع تاسې نېك او سعادتمن یئ، او د الله تعالی په لوري رجوع کوئ، او په اخلاص او حق پېژندلو د دوی خدمت کوئ؛ نو الله تعالی به ستاسې خطاوې او تقصیرات معافوي.

فرض یې کړئ که کوم وقت د نېك نیتی، له زړه تنګی یا د فکر او چرت د خرابوالي لامله ستاسې څنې د مور او پلار د خدمت څخه څه څیز پاتې شوی وي؛ نو بیا توبه او رجوع ترې وکړئ ! نو پاك الله ډېر مغفرت کوونکی دی.

تنبیه: د دې خبرې تفصیل دې په فقهیه وو او نورو کتابونو کې وکتلی شي، چې د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کې روا؟ او په کومو کومو ځایونو کې ناروا دی؟ په «روح المعاني» کې هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی، فلیُراجع.

وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾

او ورکوه (ای بنده !) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او مسکین نادار ته او مسافر ته او اسراف مه کوه ! په اسراف کولو سره.

تفسیر: یعنې د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالي او اخلاقي حقوق اداء کړئ ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ ! فضول خرځ دا دی چې پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شي، یا په مباحاتو کې بې فکره او بې له مصلحته او بې د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شي، چې وروسته له هغه د حقوقو د فوتېدو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځي.

إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾

بېشکه چې اسراف کوونکي دي دوی وروڼه د شیطانانو (یعنې په مثل د شیطانانو دي په شرارت او اتلاف کې)، او دی شیطان رب خپل ته ډېر ناشکره.

تفسیر: یعنې مال د الله تعالی لوی نعمت دی، چې په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیږي، او د نورو اسلامي خدماتو او د نېکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځي، نو د مال بېځایه لګول او صرفول داسې ناشکري ده

چې د شیطان له اغواء او تحریکه او په وقوع راځي، او انسان په ناشکرۍ د شیطان سره مشابه او ورته کیږي، همغسې چې شیطان د الله تعالی ورکړي قوّتونه په عصیان او اضلال کې صرفوي، دی هم د الله تعالی ورکړي نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانۍ او طغیان کې لګوي.

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿۲۸﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوي القربی، مساکین، ابن السبیل او نورو نه) لپاره د طلب د رحمت (مهربانۍ) له رب ستا چې ته امید لرې د هغه (رحمت)؛ نو ووایه هغوی ته خبره پسته خوږه.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې تل سخاوت کوي، او یو وخت له هغه سره څه شی نه وي، نو د الله تعالی په نزد چې د امید کوونکي ناامیده تلل ښه نه ښکاري، او د هغه محتاج قسمت الله تعالی سخیانو ته رسوي؛ نو ځکه که یو وخت دی څه شی ورنشي کړی؛ نو په پستې او خوږې ژبې سره دې ترې معذرت او معافي وغواړي ! مثلاً ورته وویلی شي: کله چې الله ماته څه شی راکړي؛ نو ان شاء الله تعالی زه به دتا خدمت وکړم ! په سختۍ او بد اخلاقۍ سره له ځواب ورکولو څخه دغه اندېښنه شته چې چېرې ستاسې پخواني خیراتونه ابته او باطل او برباد شي.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿۲۹﴾

او مه ګرځوه لاس خپل تړلی شوی تر غاړې خپلې پورې (یعنې بخل او شومتیا مه کوه)، او مه یې غځوه په بیخي غځولو سره (یعنې اسراف هم مه کوه) نو کښېنې به ته ملامت کړی شوی (په امساک کې)، بې ماله پښېمانه شوی (په اسراف کې).

تفسیر: یعنې چې ګرد ورته مخ واړوي، چې کنسک، بخیل او مچ خوړونکی دی، یا دا چې دومره سخا او ورکړه دې ولې وکړه، چې ته پخپله محتاج او ناداره پاتې شوې؟ الغرض په هره معامله کې د توسّط او اعتدال رعایت پکار دی، نه خپل لاس دې له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه ! او راټولوه یې چې ستا له غاړې سره ولګیږي، او نه له خپله طاقته اوتوانه زیات داسې خلاص لاس او پرانستلی موټی ولرې، چې وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سوال خوله پرانیځې، او ستا لاس همغسې خلاص پاتې شي، (ابن کثیر رحمه الله) لیکي: «فتعطي فوق طاقتك، وتُخرج أكثر من دخلك»، یعنې له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د ﴿وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ لاندې داخل دی، په حدیث کې راغلي دي: «ما عال من اقتصد» «نه محتاجیږي هغه څوک چې ځان ته اقتصاد غوره کړي».

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿۳۰﴾

بېشکه رب ستا پراخوي روزي لپاره د هغه چا چې اراده وفرمایي (د پراخولو یې)، او تنګوي (یې په هغه چا چې اراده وفرمایي)، (د تنګولو یې) بېشه چې دغه (الله) په (مصالحو د بندګانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی دی.

تفسیر: یعنې ستاسې له امساك او لاس نیولو څخه به نه تاسې غنیان کېږئ، او نه به نور فقیران ګرځې، او نه ستاسې له سخاوته هغه غني کیږي، او نه تاسې فقیران کېدی شئ، د فقر او د غناء د مختلفو احوالو رالېږل د هغه مالك علی الاطلاق په لاس دي، ستاسې کار په توسّط او اعتدال او اقتصاد کې د الله جل جلاله د حکم امتثال دی.

وَلَا تَقْتُلُوٓا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿۳۱﴾

او مه وژنئ تاسې اولاد خپل د وېرې د فقره، همدا مونږ روزي ورکوو دوی ته او تاسې ته هم، بېشکه چې قتل د دوی ده خطا (ګناه) لويه، (چې د نسل او د نوعې قطع ده).

تفسير: ځینو کافرانو خپل اولادونه وژل، چې د دوی خواره او لګښت مونږ له کومه کړو، په (۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۹) رکوع) کې په همدغه مضمون يو آيت تېر شوی دی؛ تفصيل دې وکتل شي، او دغه د بې رحمۍ حرکت د انسانيت او د تهذيب له اصوله مخالف دی، او له دی څخه ښکاره کېږي چې داسې کوونکی د الله تعالی پر رزاقيت اعتماد نه لري.

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰٓ ۖ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿۳۲﴾

او مه نژدې کېږئ تاسې زنا ته، بېشکه چې دا زنا ده قبيحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چې زيان او فتنه ترې پيدا کيږي).

تفسير: يعني زنا کول خو ډېر سخت کار دی، تاسې زنا ته مه نژدې کېږئ !، په ﴿وَلَا تَقْرَبُوا﴾ کې د زنا له دواعيو او مباديو څخه د نه نژدېوالي او نه تقرّب هدايت کړی شوی دی، يعني پردۍ ښځې ته بې له شرعي عذره کتلو او نظر کولو، مچې کولو، لاس وروړلو او نورو څخه ځانونه وژغورئ (وساتئ)، او بيخي د پرديو ښځو له مقاربته لرې ګرځئ ! ځکه چې له زنا څخه په انسابو کې بې نظمي او بې ترتيبي او اشکال پيښېږي، او ډېر قسم جنګونه او جګړې ترې پيدا کيږي، او د ګردو لپاره يوه بده لاره په وجود راځي.

شاه صاحب ليکي: «که دغه لاره جوړه شي؛ نو يو سړی به د بل سړي پر ښځه نظر اچوي، او هغه به د ده ښځې ته ګوري، د امام أحمد (رحمه الله) په مسند کې راغلي دي چې: «يو سړي رسول أکرم صلی الله عليه وسلم ته عرض وکړه چې: «ماته اجازه راکړه چې زنا وکړم !» د دې خبرې د اورېدلو څخه ګرد حاضرين ورته په قهر شول، چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مخکې داسې ګستاخي؟ خبردار چپ شه !، رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې: «آيا ته دغه حرکت د خپلې مور، خور، ترور، توړۍ او نورو په نسبت خوښوې؟» هغه عرض وکړ چې: «يا رسول الله ! الله دې ما له تا جار (قربان) کړي ! له سره يې نه خوښوم»، نو رسول الله مبارک وفرمايل چې: «نور خلق هم تا غوندې دي، او له سره خپلو میندو، خویندو، ترورياڼو، توړیګانو او نورو په نسبت دغسې فعل نه خوښوي» بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته دعاء وکړه، چې ای الله ! د ده ګناه ورمعافه کړه ! او زړه يې ورپاک کړه ! او فرج يې وساته !»، أبو أمامه رضي الله عنه فرمايي چې: له دغه دعاء څخه وروسته دغه سړي داسې متقي شو؛ چې ښځو او نورو مناهيو ته به يې له سره نه کتل».

«اللهم صل علی سيدنا محمد وعلی آل سيدنا محمد و علی أصحاب سيدنا محمد وبارک وسلم».

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِۦ سُلْطَٰنًا فَلَا يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ مَنصُورًا ﴿۳۳﴾

او مه وژنئ تاسې نفس هغه چې حرام کړي دي الله (وژل د هغه) مګر په حقه سره (چې ارتداد او زنا مع الإحصان او قصاص دی)، او هر څوک چې ووژلی شو په دې حال چې مظلوم وي؛ نو په تحقيق ګرځولی دی مونږ لپاره د وارث د هغه زور (او قوّت چې له قاتل څخه انتقام اخستی

شي)، نو اسراف دې نه کوي په قتل کې (چې غير حق بل څوک وژني بې له قاتله)، په تحقيق دغه (وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسير: په صحيحينو شريفينو کې راغلي دي، چې د هيڅ مسلمان وينه تويول نه دي حلال، مګر په درې صورتونو کې: (۱): د ځان په بدل ځان، (۲): د محصن زاني، (۳): د هغه سړي چې دين پرېږدي، يا مرتد شي، او له جماعته بېلېږي.

﴿وَمَن قُتِلَ مَظۡلُومٗا﴾ الآية ـ يعنې د مقتول اولياء اختيار لري چې د حکومت په وسيله د هغې وينې بدل واخلي، او هغه قاتل په قصاص ورسوي، ليکن د بدل اخيستلو په وخت کې له حده تېرى ونه کړي! مثلاً د قاتل په ځاى دې غير قاتل نه وژني !، يا نور بې ګناهان دې له قاتل سره نه شاملوي ! يا د قاتل پوزه، غوږونه، اونور دې نه پرې کوي ! او مُثله دې ونه کړي !.

﴿إِنَّهُۥ كَانَ مَنصُورٗا﴾ يعنې الله له هغه وارث سره مدد وفرمايه، چې د بدل اخيستلو حق يې ورکړ، او حاکمانو ته يې امر وفرمايه چې د دغه وارث په حق رسونه کې دې هيڅ قصور ونه کړي !، بلکه پر هر چا باندې لازم دي چې د وينې په بدل اخيستلو کې له وارث سره معاونت او مرسته وکړي ! نه چې بالعکس د قاتل حمايت وکړي، او پر وارث باندې هم لازم دي چې د يوه په ځاى دې دوه تنه نه وژني !، يا که پخپله قاتل يې په لاس ورنشي، نو داسې نه چې د هغه قاتل ځوى يا ورور يا نور ووژني، لکه چې د جاهليت په زمانه کې همداسې بد رواج وو.

وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ أَشُدَّهُۥۚ وَأَوۡفُواْ بِٱلۡعَهۡدِۖ إِنَّ ٱلۡعَهۡدَ كَانَ مَسۡـُٔولٗا ﴿۳۴﴾

او مه نژدې کېږئ تاسې مال د يتيم ته (او تصرّف په کې مه کوئ) مګر په هغې طريقې سره چې وي هغه ډېره ښه (په حفاظت او زيادت کې)، تر هغه پورې چې ورسېږي حدّ د بلوغ خپل ته، او وفا کوئ په عهد، بېشکه چې عهد دی پوښتېدلى شوى (له عاهده).

تفسير: يعنې د يتيم مال ته لاس مه وروړئ ! هو، که د هغه د مال حفاظت او صيانت او خبر غوښتنه ستاسې مقصود وي؛ نو په هغه کې هيڅ مضائقه نشته، څه وخت چې دغه يتيم ځلمى شي، او پخپل نفع او نقصان وپوهېږي، نو مال يې وروسپارئ !.

په دغه ﴿وَأَوۡفُواْ بِٱلۡعَهۡدِۖ﴾ کې ګرد عهدونه داخل دي، که له الله تعالى سره وکړى شي، يا له بندګانو سره مشروط په دې چې غير مشروع نه وي.

وَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ إِذَا كِلۡتُمۡ وَزِنُواْ بِٱلۡقِسۡطَاسِ ٱلۡمُسۡتَقِيمِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلٗا ﴿۳۵﴾

او پوره ورکوئ تاسې پيمانه هر کله چې پيمانه کوئ تاسې، او تول کوئ تاسې په تلې برابرې سره، دغه (پوره کول د کيل او وزن) خير ډېر غوره او خورا (ډېر) ښه دی له خيانته له جهته د مآل (او عاقبت).

تفسير: يعنې د وزن په وخت کې ډنډې مه وهئ ! په تللو او پيمانه کولو کې له تزيد او تنقيصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کيږي، او په کې ګډوډي راځي، د شُعيب عليه السلام د قوم د اهلاک قصه پخوا له دې نه تېره شوه، د هغوى ډېره لويه عملي ګناه همدغه بيان شوې ده، په رواياتو کې راغلي دي: «د هر هغه سړي چې پر حرامو قدرت ومومي، او محض د الله تعالى له وېرې هغه ونه کړي؛ نو الله تعالى پخوا له آخرته په دنيا کې د هغه نعم البدل ورعطاء کړي».

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ؕ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُوْلًا ﴿۳۶﴾

او مه کوه پیروي د هغه کار چې نه وي تا ته په هغه پوهه (قول وي که فعل)، بېشکه غوږ او ستر ګه او زړه هر یو له دغو (درې واړو) دي له هغه څخه پوښتنه کړی شوي (په قیامت کې چې تا په دنیا کې ولې ګناه کوله؟).

تفسیر: یعنې بې له تحقیقه خبره له خپلې ژبې څخه مه وباسه ! او نه په ناپوهی او په پټو ستر ګو د هغه متابعت و کړه ! انسان ته ښایي چې له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلي ! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمّق و کړي ! بیا دې یوه خبره له خولې څخه وباسي ! یا پر کومه خبره عمل و کړي ! له اوربدلو شویو سره کوم قطعي حکم صادر نه کړي ! او نه پرې عمل و کړي !.

په دغه کې د دروغو شهادت، غلط تهمتونه لګول، بې له تحقیقه خبرې اوربدل، بې له تحقیقه د کوم سړي د ربړولو (تکلیف رسولو) پسې لوېدل، یا چټي (بېکاره) بغض او عداوت ورسره قائمول، د پلرونو او د نیکونو چټي تقلید پسې لوېدل، د رسم او رواج لامله د خلاف الشّرع او ناحقې خبرې حمایت کول، د نالیدلو او نااوربدلو شیانو، لکه لیدلي یا اوریدلي څر ګندول، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسې دعوی کول چې زه پرې پوهېږم، دغه ټول صورتونه د دغه آیت لاندې شامل دي، په یاد یې ولرئ ! چې د قیامت په ورځ کې د دغو ټولو قوتونو په نسبت به سوالونه کیږي، چې تاسې دغه قوتونه په کومو کومو ځایونو کې لګولي دي؟ او ولې تاسې هغه قوّتونه مو بې ځایه او بې موقعه صرف کړي دي؟.

وَلَا تَمْشِ فِى الْاَرْضِ مَرَحًا ۚ اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُوْلًا ﴿۳۷﴾

او مه ګرځه ته په ځمکه کې په دې حال کې چې خاوند د خیال (او تکبّر اوسې)، بېشکه چې ته له سره به څیري نه کړې ځمکه (په دربولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږې (سرونو د) غرونو ته له جهته د اوږدوالي.

تفسیر: یعنې د متکبّرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاري، نه په زوره د پښو په دربولو سره ځمکه څیریدی شي، او نه د غاړې له هسکولو (اوچتولو) او د ټېر د باندې ایستلو څخه سړی د غرونو په قدر جګیدی شي، نو بیا په داسې ضعف او عجز او په دغه بساط کې خپل ځان دومره پړسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځي؟.

كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهٗ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوْهًا ﴿۳۸﴾

ګرد دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهي «ولا تجعل» نه تر دې ځایه)، ده بدې د هغه په نزد د رب ستا بد ګڼل شوې.

ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِىْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿۳۹﴾

دا (ټول احکام) له داسې قسمه دي چې وحي کړې ده تا ته رب ستا له حکمت (او عقلي کارونو څخه)، او مه نیسه ته له الله سره معبود بل، (که دې ونیو)؛ نو وبه غورځولی شې په دوزخ کې ملامت کړی شوی رټلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنې پاس هغه پر مغز او بېش بها نصیحتونه چې شوي دي، دا ګرد هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقي خبرې دي، چې سلیمه عقول یې قبلوي، چې هغه ګرد د وحي په وسیله نبي أمّي صلی الله علیه وآله وصحبه وسلّم ته بلاواسطه او دغه محمّدي امت ته د رسُول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالیږلي شوي دي.

د پاس ذکر شویو نصائحو شروع له توحید نه شوې وه: ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا﴾، د هغه په خاتمه کې چې د ﴿وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِيْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا﴾ آيت دى؛ بيا هم د توحيد تذکر او يادونه شوې ده، څو قاري وپوهېده شي، چې د تمامو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالى د خالص توحيد سره وي.

اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ؕ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا عَظِيْمًا ﴿٤٠﴾

آيا نو غوره کړي يئ تاسې رب ستاسې په ځامنو سره او (پخپله الله ځان ته -په زعم ستاسې-) نيولي دي له پرښتو څخه ښځې، لوڼې، بېشکه تاسې چې يئ خامخا وايئ خبره ډېره لويه.

تفسير: يعنې يو د الله تعالى لپاره د اولاد تجويز، او اولاد هم د جونو په صورت چې تاسې هغو ته په ډېره سپکه ګورئ؛ ډېر جسارت او لويه سپين سترګي او ګستاخي ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا ؕ وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق مکرّر بيان کړي مونږ په دغه قرآن کې لپاره د دې چې پند پرې واخلي دوی، اونه زياتوي دوی ته مګر تښتنه او لرې والى (له حقه).

تفسير: يعنې قرآن عظيم په مختلفو عنوانونو او په رنګارنګ دلائلو او شواهدو دغه مشرکين پوهوي، لکه دغه بدبختان د پند او نصيحت د حاصلولو په ځاى لا زيات تور خوري، او په وحشت تښتي، او د بې لارۍ په لوري منډې وهي، او ورځغلي.

قُلْ لَّوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيْلًا ﴿٤٢﴾

ووايه (اى محمده ! دوی ته) چې که وى له الله سره نور معبودان لکه چې وايي دغه مشرکان؛ نو هلته به خامخا لټولي به وو دغو (معبودانو) طرف د ښتن (خاوند) د عرش ته لاره (د ورتلو لپاره د جنګ).

تفسير: يعنې دغه اصنام او نور چې تاسې يې اى مشرکانو د الوهيت شريکان او حصه داران راښيئ، که په واقع او رښتيا سره معبودان وى؛ نو دوی به د پردي محکوميت څرنګه خوښاوه؟ ښايي چې ګرد به ټولېدل، او د الله تعالى د سلطنت تخت به يې په بل مخ اړوه، که داسې ويلى کيږي چې د عرش د لوى څښتن (خاوند) په مقابل کې د دوی څه زور او قوّت نه رسيږي؛ نو د داسې يو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهايي درجه حماقت دى، او که هغه معبودان پخپله د رب العرش د خوښې او رضا خوښوونکي دي، او د هغه د قرب حاصلولو پسې ګرځي، او د هغه خوشالي ځان ته ضرورت بولي؛ نو د هغو عابدانو ته زيات د دې خبرې ضرورت شته چې د الله أکبر د رضاء او د خوښې حاصلولو په فکر کې ولويږي، ليکن الله تعالى دګردو انبياوو عليهم السلام په ژبه او د انساني فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلې بېزارۍ اظهار فرمايلى دى، نو بيا د تعجّب ځاى دى، چې دغه أحمقان پر کومه لاره د ظالمانو او بې انصافانو په شان روان دي.

سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴿٤٤﴾

پاکي ده الله لره او ډېر پورته دى له هغه څه چې وايي دوی، په ډېر لوى پورته والي سره. تسبيح وايي ده ته اسمانونه اوه واړه او ځمکه، او هغه څوک چې په دوی کې دي، او نشته هيڅوک

(له مخلوقاتو) مګر چې تسبيح وايي سره له ثناء د دغه (الله)، مګر نه پوهيږئ تاسې په تسبيح د هغوی، بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمّل والا (په تأخير د عقوبت لپاره د انابت)، ښه بخښونکی د ګناهونو دی.

تفسير: يعنې هر مخلوق د «قال» په ژبې، يا د «حال» په ژبې د الله تعالی پاکي او ښېګڼه (صفت) بيانوي، لیکن تاسې پرې نه پوهېږئ (څکه ستاسې په لُغت سره نه دي)، يعنې د تأمّل نه کولو له سببه يا د هغه قوّت د فقدان لامله چې د هغه په ذريعه د ځينو مخلوقاتو «قالي» تسبيح واورئ، او پرې وپوهېدی شئ، او که کوم سړی سره له نه پوهېدلو هغه قبول نه کړي، يا د هغه پر مقتضٰی عمل ونه کړي؛ نو دغه پوهېدل د نه پوهېدلو په حکم کې دي.

﴿وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا ﴿٤٥﴾﴾

او کله چې لولې ته (ای محمده) قـرآن؛ نو ګرځوو (پيدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کې چې نه راوړي ايمان په (راتللو) د آخرت پرده پټوونکې تا لره (له سترګو د دوی).

تفسير: يعنې هغه سړی چې آخرت نه مني، او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوي؛ نو هغه به د نصيحت په طرف ولې خپل فکر لګوي؟ کله چې دی له سره د نجات په فکر کې نه دی؛ نو د رسول الله صلی الله عليه وسلم په احوالو او اقوالو کې د غور کولو يا د رسالت تر درباره پورې د رسېدلو څه ضرورت به ورپاتې وي، پس همدغه په آخرت باندې ايمان نه راوړل او د انجام له طرف بې فکري هغه معنوي پرده ده چې د دې سړي او د نبي عليه السلام په منځ کې ځړولې (لګولې) کيږي.

﴿وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾﴾

او ګرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردې له دې خبرې نه چې پوه شي دوی په دغه (قرآن) او (ګرځوو اچوو) مونږ په غوږونو د دوی کوڼوالی (چې قرآن وانه وري)، او کله چې ياد کړې ته رب خپل په قرآن کې يواځې (په توحيد سره بې له يادولو د باطلو معبودانو د دوی)؛ نو بېرته ګرځي دوی په شاګانو خپلو په دې حال کې چې ترهيدونکي وي (له اورېدلو د توحيد نه).

تفسير: ړومبی دغه ذکر وو، چې دوی د رسول الله د صداقت پورې نشي رسېدی، دلته د دې خبرې بيان دی چې د دوی فهم او فکر د قرآن عظيم الشأن تر زده کولو پورې هم نشي رسېدی، يعنې په دغه قرآنکريم کې داسې يو قوي تأثير شته، خو پر کفّارو باندې د هغه اثر ځکه نه لوېږي؛ چې دوی ترې په پرده کې دي، لکه چې لمر ګرد جهان روښانوي، ليکن که کوم سړی په داسې يوه کوټه کې ناست وي، چې تر ځمکې لاندې جوړه شوې وي، او د رڼا د ننوتلو ګرد منافذ او سوري يې بند وي، او د دغې کوټې اوسېدونکی هيڅ له لمره نه وي خبر؛ نو په دغه اعتبار ګواکې د لمر د رڼا اثر هيچېرې نشته.

﴿وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا﴾ يعنې کله چې دوی نه غواړي چې د انتفاع او استفادې په نيت يې واوري، نو ګواکې اوريدونکي نه دي.

تنبيه: دغه چې الله تعالی حجاب او پردې او نور اچولي دي، دغه خو همدغه شيان دي چې دوی د هغه وجود په ډېرې خوښۍ او فخر د خپلو ځانونو لپاره ثابت کړي وو: ﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ﴾ (۲۴ جزء د حـم السجده سورت (۵) آيت، (۱) رکوع).

پر آخرت ایمان نه لرل، او له انعام څخه بې فکره کېدل، د الله تعالی له ذکره تنبتېدل، پر انبیاء الله تمسخر او ملنډې وهل هغه شیان دي؛ چې د «حجاب»، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروي، او هر کله چې د هر شي خالق الله تعالی دی، نو ځکه د هغو د خلقت نسبت هم ربّ العزّت ته کولی شي.

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُوْنَ بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُوْلُ الظّٰلِمُوْنَ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ﴿۴۷﴾

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چې اوري دوی په سبب د هغه سره کله چې غوږ ږدي دوی تاته، او کله چې دوی مشورې (پټې خبرې) کوي، کله چې وايي ظالمان چې: متابعت نه کوئ تاسې (ای مسلمانانو !) مګر د یوه سړي چې جادو پرې شوی وي.

تفسیر: یعنې د دې پاک قرآن له اورېدلو څخه د دغو کفّارو مقصود استفاده نه وي، بلکه محض استخفاف او استهزاء یې مطلوب وي، دوی پاک قرآن او ستاسې خبرې یې واورېدې او بېرته لاړل، او پخپلو منځونو کې یې مشورې وکړې، چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښایي ووایو؟ بالآخر دا یې سره غوټه کړه چې پر دغه سړي جادو شوی دی، یعنې د جادو په اثر لېونی شوی دی، او دماغ یې له سره په ځای نه دي (العیاذ بالله العظیم)، ځینې دلته له «مسحور» ځنې د «ساحر» معنی اخیستې ده، یعنې ګواکې د ده په خبرو کې د جادو (کوډې) اثر شته.

تنبیه: د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چې دوی اخیستی؛ د هغه له نفي څخه دغه نه لازمیږي، چې پر نبي علیه السلام باندې به هیڅ قسم سحر په هیڅ یوه درجه په عارضي ډول هم اثر نشي اچولی، دغه آیت مکي دی، او په مدینې منورې کې ځمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې د یهودانو د کوډې کولو د واقعې ذکر په «صحاح» کې شته، چې د هغو اثر تر څو ورځو پورې یواځې دومره قدر لیده کېده، چې په ځینو دنیوي کارونو کې کله ناکله پرې د هېرې (ذهول) آثار ښکارېده.

اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ﴿۴۸﴾

وګوره (ای محمده !) څرنګه بیانوي دغه کفّار تا لره مثالونه (مثلونه د ساحر، شاعر، کاهن او مجنون) نو ګمراه شول دوی، نو طاقت نه لري دوی د سمې لارې موندلو.

وَقَالُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا جَدِيْدًا ﴿۴۹﴾

او وايي دغه (منکران) آیا کله چې شو مونږ (پس له مرګه) هډوکي او خاورې مېده شوې، آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولاړ (او ژوندي) کړی شو په پیدا کولو نوي سره؟.

تفسیر: یعنې پر تاسې د مسحور، مجنون، شاعر او کاهن د مثالونو لګول خوهرومرو (خامخا) تعجّب راوړونکي دي، خو له هغه څخه لا زیات د تعجّب وړ (لایق) هغه دلیل دی چې (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو لپاره دوی وړاندې کول، چې د هغه خلاصه دا ده چې له مرګه وروسته مونږ ګورو چې د انسان بدن ورستیږي، او تک سپین هډوکي ترې پاتې کیږي، چې لږ موده وروسته هغه هډوکي هم رژیږي، او ذرې ذرې شي، او له خاورو سره ګډوډیږي، آیا کوم هوښیار او پوه سړی داسې کوم تجویز کولی شي، چې دغه هډوکي د وړو او د خاورو بځرکي به بیا سره راټولیږي، او انساني حیات به په دغه منتشره ذراتو کې بیا راځي؟، که دغه نبي د داسې ناممکنې خبرې اخبار ورکوي؛ نو ثابتیږي چې (العیاذ بالله) د ده دماغي صحّت په حال نه دی.

قُلْ كُوْنُوْا حِجَارَةً اَوْ حَدِيْدًا ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِيْ صُدُوْرِكُمْ ۚ فَسَيَقُوْلُوْنَ مَنْ يُّعِيْدُنَا ۗ قُلِ الَّذِيْ فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُوْنَ اِلَيْكَ رُءُوْسَهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هُوَ ۗ قُلْ عَسٰۤى اَنْ يَّكُوْنَ قَرِيْبًا ﴿٥١﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) شئ تاسې تيږې (ګټې) يا اوسپنه، يا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چې ډېر لوی (او سخت) ښکاري په سينو (زړونو) ستاسې کې (قبلول د هغې حيات لره نو سره له هغه به هم بيا تاسې ژوندي کوو)، نو ژر به ووايي دوی: څوک به بېرته راولي مونږ (او ژوندي به مو کړي پس له مرګه؟)، ووايه (ای محمده !) هغه (ذات به تاسې بيا ژوندي کوي) چې پيدا کړي يې يئ تاسې اول کرت، نو ژر به وخوځوي دوی تاته سرونه خپل (له ډار د استهزاء او تعجبه) او وبه وايي دوی (تمسخراً): کله به وي دغه (بيا ژوندون؟)، نو ووايه (ای محمده ! دوی ته) ښايي چې وي دغه (بيا ژوندون) نژدې.

تفسير: يعنې دغه دوړې او د خاورو بخر کې خو په هر حال د هغه انساني لاش آثار دي، چې پخوا له دې نه ژوندي وو، او پخپله د خاورو په ذراتو کې د حيات آثار پيدا کېدل دومره لرې او مستبعد نه دي، زه تاسې ته اجازه درکوم چې د هډوکو دوړې نه، بلکه که ستاسې له لاسه پوره وي؛ تيږې (ګټې) يا اوسپنې وګرځئ، چې د حيات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شئ، يا کوم بل سخت شی جوړ شئ ! او تجربه وکړئ ! چې د هغوی ژوندي کېدل له اوسپنې او تيږې څخه هم زيات مشکل او سخت په نظر درځي، تر دې چې بيخي مجسم موت وګرځئ، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسې بيا ژوندي کول ډېر سهل او آسان کار دی، يعنې هغه ذات چې ړومبی يې تاسې له خاورو يا له نطفې پيدا کړئ، او لا يعقل جماد يې په انساني روح سره فائض کړی دی، آيا اوس په هغه کې قدرت نه دی پاتې چې د خاورې ذرات او د مړي د لاش اجزاء راجمع کړي، او بيا ژوندون ورعنايت کړي؟.

﴿فَسَيُنْغِضُوْنَ﴾ الآية ـ يعنې له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خوځوي، او وايي: هو صاحبه ! په وراسته وو هډوکو او د خاورو په ذرو کې به کله روح وپوکلی شي؟ او کله به مړي له خپلو هديرو (قبرونو) څخه راپورته کيږي د حساب او کتاب لپاره؟.

﴿قُلْ عَسٰى﴾ يعنې د قيامت پوره او برابر وقت الله تعالى هيچا ته نه دی ښوولی، هو ! د هغه د راتللو اميد په قريب مستقبل کې تاسې ته ظاهرولی شو، ګواکې د دنيا پاتې عُمر له هغه څخه لږ دی چې تر اوسه تېر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوْكُمْ فَتَسْتَجِيْبُوْنَ بِحَمْدِهٖ وَتَظُنُّوْنَ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٥٢﴾

په هغه ورځ کې چې وبولي (الله) تاسې حساب ته؛ نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلي قبول سره) په دې حال کې چې ثنا ويونکي به يئ الله ته، او ګمان به کوئ (له ډېر هيبته) چې ځنډ (تأخير) نه دی کړی تاسې مګر لږ شانې (په دنيا يا قبر کې).

تفسير: يعنې څه مهال (وخت) چې د الله تعالى له طرفه غږ راپورته شي، نو په يوه زوروره بلنه او چغه سره به ټول مړي له ځمکې څخه راوځي، او د حشر په ميدان کې به سره راټوليږي، هيڅوک به د غاړې غړولو توان ونه لري، هر انسان به په دغه وخت کې مطيع او منقاد کيږي، او د الله حمد او ثناء به وايي، او په تلوار سره به حاضريږي، اګر که کفّارو ته له دغه اضطراري حمد او ثناء څخه کومه فايده نه ور رسيږي، په ځينو رواياتو کې راغلي دي، چې د مؤمنينو پر ژبو به دغه الفاظ وي ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْۤ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾

﴿وَتَظُنُّوْنَ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا﴾ ـ يعنې اوس تلوار کوئ، خو په دغه وخت کې به اندازه وکړئ، چې په دنيا کې مو څه زيات ځنډ نه دی کړی، دغه پنځوس يا سل کاله عمر به د هغو زرګونو کلونو په مقابل کې څه معلوميږي (موضح

القرآن)، ځينې وايي چې: د هولو او خوفونو له شدّته به د دنيا ژوندون دوی ته لږ ښکاري، يا له اولې نفخې څخه تر دويمې نفخې پورې کله چې عذاب نه وي؛ نو دغه منځنۍ مدت به لږ ګڼي، او داسې به وايي: ﴿مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا﴾ (د يسين سورت (۴) رکوعه ۵۲ آيت).

وَقُلْ لِّعِبَادِيْ يَقُوْلُوا الَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿۵۳﴾

او ووايه (ای محمده !) بندګانو ځما ته چې وايي دې هغه خبرې چې هغه ډېرې غوره دي، بېشکه چې شيطان دښمني اچوي په منځ د دوی کې، بېشکه چې شيطان دی لپاره د انسان دښمن ښکاره (چې له سره په نېکۍ يې رواداره نه دی).

رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ ؕ اِنْ يَّشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَّشَاْ يُعَذِّبْكُمْ ؕ وَمَاۤ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا ﴿۵۴﴾

رب ستاسې ښه عالم خبردار دی پر تاسې، که اراده وفرمايي (د رحمت ستاسې) نو رحمت به وکړي پر تاسې (په عطاء د ايمان او قبول د توبې) يا که اراده وفرمايي (د عذابولو ستاسې) نو عذاب به درکړي تاسې ته (په کفر او عصيان سره)، او نه يې لېږلی مونږ ته پر دوی وکيل (ذمه وار).

وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّٖنَ عَلٰى بَعْضٍ وَّاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا ﴿۵۵﴾

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چې په اسمانونو کې دي او چې په ځمکه کې دي، او خامخا په تحقيق فضيلت ورکړی دی مونږ ځينو انبياوو ته پر ځينو (نورو)، او ورکړی وو مونږ داوود ته زبور.

تفسير: يعني مونږ سم له خپل محيط علم سره له هر چا سره معامله کوو، هر يو سړی مو چې مناسب وګڼلو؛ د بني آدمانو له منځه هغه ته مو نبوّت ورکړ، شاه صاحب ليکي: «يعني ځينې نبيان داسې وو چې د خپل امّت له زيات شرارت څخه بالآخر په قهر شول، ستا حوصله مو له هغو څخه زياته کړې ده، او پر ګردو مو فضيلت درکړی دی، لهذا ښايي ستاسې دغه ښه اخلاق له خپلې عالي مرتبې سره موافق وي»، او په خصوصيت سره د داود عليه السلام ذکر يې وکړ؛ ځکه چې هغه دغه دواړه شيان د پوهولو لپاره درلودل، جهاد هم او زبور هم، همغه دواړه خبرې دلته هم شته، قرآن او جهاد.

ځينې وايي چې: دلته يې د (زبور) ذکر کړی دی، د محمد صلی الله عليه وسلم کليه فضيلت او د محمديه امّت د فضل او شرف په لوري يې اشاره فرمايلې ده، ځکه چې د زبور مضامين د محمد صلی الله عليه وسلم پر خاتم الأنبياء توب او د ده د امّت پر أشرف الأممتوب مشتمل وو، ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُوْرِ مِنْۢ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصّٰلِحُوْنَ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء سورت (۱۰۵) آيت (۷) رکوع)، يعني د محمد صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلّم مرحومه امّت.

قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ فَلَا يَمْلِكُوْنَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيْلًا ﴿۵۶﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې ګمان پرې کوئ د معبودانو بې له الله څخه، نو نه لري دوی اختيار د لرې کولو د ضرر له تاسې څخه، او نه د ګرځولو (د ضرر بل چا ته).

تفسير: يعني الله تعالی خو هغه ذات دی، چې هر چا ته چې اراده وفرمايي؛ عذاب ورکوي، او په هر چا چې اراده وفرمايي؛ مهرباني پرې کوي، په هر چا چې هغومره اراده وفرمايي؛ هغومره پر نورو ورته فضيلت عطاء کوي، د هغه

قدرت کامل او علم يې محيط دی، اوس دې مشرکان هغو خپلو معبودانو ته نارې کړي، چې دوی يې خپل آلهه ګڼي، يا يې جوړ کـړي وي، آيا په هغوی کې يو هم داسې مستقل اختيار لري، چې لږ څه تکليف له تاسې څخه لرې کړی شي؟ يا يې لږ څه سپک کړي؟ يا يې له تاسې څخه لرې او په بل چا وغورځوي؟ نو بيا د داسې ضعيف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنګه روا وي؟ !.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

دغه (معبودان) هغه څوک دي چې عبادت يې کوي کفار، لټوي دغه (معبودان د دوی پخپله) طرف د رب خپل ته وسيله (د نژديوالي) چې کوم يو له دوی څخه ډېر نژدې دی الله ته، او اميد لري د رحمت د دغه (الله)، او ويريږي دوی له عذابه د دغه (الله، نو څنګه يې بولئ خدايان)، بېشکه عذاب د رب ستا (وړ او لايق د دې) دی چې وېره ترې وکړی شي (تل ترتله).

تفسير: په «بخاري شريف» کې روايت دی چې څه خلقو د جاهليت په زمانه کې د پېريانو عبادت کولو، هغه پېريان خو مسلمانان شول، ليکن د هغوی عابدين همغسې پخپل جهالت کې قائم پاتې وو، نو د هغوی په حق کې دغه آيت نازل شو.

ځيني وايي: د پېريانو او د پرښتو او د مسيح او عُزير او د نورو ګردو عابدين په دغه کې شامل دي، مطلب يې دا دی: هغه موجودات چې تاسې خپل معبودان او مستعانان ګڼئ او بولئ؛ هغوی پخپله خپل د رب د تقرّب په فکر کې ډېر زيات لويدلي دي، او لټوي يې، د هغوی زيار او کوښښ په همدې کې دی چې د الله تعالی د قربت په حاصلولو کې کوم يو وړاندې او د مخه کيږي؟، د هغوی له منځه هر يو چې زيات مقرّب وي، همغه زيات د الله تعالی د قرب د حاصلولو طالب دی، نو کله چې ستاسې د دغو مجوزه وو معبودانو حال د الله تعالی په مقابل کې داسې وي؛ نو تاسې له خپلو ځانونو سره د دغې خبرې فيصله وکړئ، چې د الله تعالی خوښي او د ده د رضاء د حصول تر کوم ځای پورې ضروري دی، او د غير الله له عبادته نه الله تعالی خوښيږي، او نه هغه خوشاليږي چې تاسې يې عبادت کوئ، او خوښي يې غواړئ.

﴿وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ﴾ الآية ـ يعنې سره له انتهايي قُرب د هغوی ګرد اميدونه محض د الله تعالی پر لطف او مهرباني دي، او دوی تل تر تله د الله تعالی له عذابه ويريږي او لړزيږي، او په دې ښه پوهيږي چې د هر قسم نفعې رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختيار کې ده.

وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

او نشته هيڅ کلی (يا ښار د ځمکې په مخ کې) مګر چې مونږ هلاک کوونکي (مړه کوونکي د اهل) د هغه يو پخوا له ورځې د قيامت يا په عذابوونکي يو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره، دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کې ليکلی شوی.

تفسير: د دغه آيت مطلب په څو ډوله اخيستی شي:

(الف): د دنيا هر يو کلی او ښار به د هغوی د اوسيدونکو د عظيم الشانو ګناهونو په بدل کې پخوا له قيامته په مستأصلو عذابونو بيخي تباه او خراب شي، که د دوی ګناه انتهايي درجې پورې نه وي رسېدلې، نو د دويمې درجې

د جرائمو په سزا کې د عمومي هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازل شي، باقي داسې کلی او ښار به چېرې وي چې له ازله تر ابده پورې به يې ګناه نه وي کړې؟ او نه په کوم آفت کې به اخته شوی نه وي؟.

(ب): پخوا له قيامته ضروري ده چې هر يو کلي او ښار ته د هغه طبيعي موت ورولېږلی شي، او وران کړی شي، يا په کوم آفت او بلاء کې مبتلا شي، پر هغه طبيعي موت چې د تعذيب له رنګه تش وي د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حديث ثابت دی: ﴿حَتّٰٓى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُوْلًا﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۳۴) آيت (۴) رکوع)، وفي الحديث: «كلّما هلك نبيٌّ جاء نبيّ آخر».

(ج): د کفّارو کلي او ښارونه به يا پخوا له قيامته پخپلو درنو ګناهونو په بدل نابود او لري کړل شي، يا به په کوم نه کوم بل وخت کې د سختو عذابونو خوند وڅکي.

په هر حال هره معنی چې ترې واخيسته شي؛ له دغه آيت څخه مقصود تحذير دی، ګواکې هغه يې چې پخوا فرمايلي وو: ﴿اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوْرًا﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

وَمَا مَنَعَنَآ اَنْ نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ اِلَّآ اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُوْنَ ۭ وَاٰتَيْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوْا بِهَا ۭ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ اِلَّا تَخْوِيْفًا ﴿۵۹﴾

او نه دی منع کړی مونږ لره هيڅ څيز له دې نه چې وليږو هغه معجزې (چې دوی يې غواړي) مګر (دې خبرې) چې تکذيب کړی وو په هغو معجزو پخوانيو (کفّارو نو هلاک مو کړل)، او ورکړې مو وه (قوم) د ثمود ته اوښه ښکاره معجزه؛ نو ظلم وکړ (ثموديانو په ځانونو خپلو) په سبب د (تندې او زخمي کولو او اهلاک د) هغې، او نه ليږو مونږ (دغه فرمايشي) معجزې مګر لپاره د ويرولو.

تفسير: په حديث کې دي چې د مکې معظمې خلقو څمونږ له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه معجزې وغوښتې، مثلاً دغه چې د (صفا) غر راته سره زر کړه ! يا دغه غرونه څمونږ له شاوخوا څخه لرې کړه ! او د زراعت قابله سمه هواره ځمکه ترې سازه کړه ! و غير ذالک، که داسې دې وکړه؛ نو مونږ ستا دغه خبرې منو، د دوی په ځواب کې دغه آيت نازل شو، يعنې د دغې فرمايشي معجزو ښوول الله تعالی ته له سره مشکل نه دي، ليکن پخوانيو خلقو ته سره له دې چې سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسې معجزې ورښوولې وې، خو هغوی نه يواځې ايمان رانه وړ، بلکه په سرکښۍ کې يې لا پسې ترقي وکړه، آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتيجه داسې شوه، چې هغوی بيخي سره مستأصل او فنا او په هلاک ورسېدل، اوس که ستاسې له احوالو هم ظاهرېږي، چې تاسې بيا هم منونکي نه يئ، نو له سنت الله سره سم د دې نتيجه هم ښايي هم هغه استيصال او کلّي هلاک وي، نو کوم حال چې د پخوانيو شوی دی؛ همغه به ستاسې هم وشي، ليکن د الله تعالی حکمت د دې مقتضي نه دی چې تاسې هم د هغوی په شان هلاک کړي، نو ځکه د فرمايشي معجزو لېږل موقوف کړی شوي دي.

﴿وَاٰتَيْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ﴾ الآية ـ د (ثمود) قوم له صالح عليه السلام څخه غوښتنه کړې وه چې د دغه غره له هغې غټې تيږې څخه يوه اوښه راوباسه !، پاک الله هغه اوښه له هغې پرښې (ګټې) څخه ورويسته، مګر د دې په ځای چې هغوی د داسې فرمايشي معجزې له ليدلو څخه خپلې سترګې غړولې وی، او قلبي بصيرت يې حاصل کړی وی، بالعکس د ظلم او عداوت لپاره يې ملاوې وتړلې، لکه چې هغه اوښه يې ووژله، او د صالح عليه السلام د شهادت په فکر او توطيه (غور) کې هم سره سم بوخت (مشغول) شو، بالآخر د هغوی عاقبت او انجام څرنګه چې واقع شو؛ هغه ګردو ته ښکاره او معلوم دی، او د هغه د بيانولو ضرورت نه دی پاتې، دغه يې د ﴿اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُوْنَ﴾ يوه نمونه وروړاندې کړه.

﴿وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيٰتِ إِلَّا تَخْوِيفًا﴾ الآية ـ يعني هدايت د معجزاتو پر ليدلو موقوف نه دی، د فوق العاده وو معجزاتو د لېږلو څخه دغه مقصود وي؛ چې د قاهره قدرت له ليدلو څخه خلق د الله تعالی څخه وويرېږي، او له وېرې د پاک الله په طرف متمائل شي، که دغه مقصد حاصل نشي، او في الحال د هغه قوم تباه کول هم مصلحت نه وي، نو د تشو فرمايشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځي؟ باقي د عمومي تخويف او انذار لپاره د هغو آيتونو او معجزاتو لېږل چې مصلحت دی؛ هغه برابر لېږلې شوي دي.

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ۚ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي أَرَيْنٰكَ إِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْاٰنِ ۚ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيٰنًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

او (ياد کړه) هغه وخت چې وويل مونږ تاته چې بېشکه رب ستا احاطه کړېده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)، او نه ده ګرځولې مونږ (نظاره ښوونه) هغه چې ښوولې مونږه تا ته (د کائناتو په نسبت په سترګو سره په شپه د معراج کې) مګر ازموينه لپاره د خلقو د (مکې)، او (همدارنګه فتنه ګرځولې ده مونږ) هغه ونه چې پرې لعنت کړی شوی دی په قرآن کې، او ويروو مونږ دوی؛ نو نه زياتوي دوی ته (دغه وېرول) مګر طغيان سرکښي لويه.

تفسير: ښايي چې د رسول الله مبارک په خيال کې دغې خبرې خطور کړی وي، چې د دغو فرمايشي معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفّارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشي، او داسې به وايي: که دی په رښتيا سره نبي وی؛ نو ځمونږ له غوښتنې سره به يې سم معجزې راښوولې وی، نو ځکه يې مطمئن کړ، چې ستا د رب علم او قدرت ګرد خلق احاطه او راګېر کړي دي، او هيڅوک د ده له علم څخه د باندې وتلی نشي، او نه د ده د قدرت له ما تحت بل چېرې خوځېدی شي، او ګرد د ده په واک او قبضه کې دي، تاسې د دوی دغو طعنو او تشنيعو ته له سره غوږ مه ږدئ او مه التفات ورته کوئ ! دوی ستاسې يو شی نشي خرابولی، تاسې په خپل کار کې مشغول او لګيا اوسئ ! او د دوی فيصلې بيخي مونږ ته راپرېږدئ، مونږ ته ډېر ښه معلوم دي، چې دوی سره د فرمايشي معجزو د ليدلو هم ستاسې د خبرو منونکي نه دي، او وروسته له هغه ځمونږ له سزا او پوښتنې څخه خلاصيدونکي يا ترې چېرې تښتېدونکي نه دي، او په دې هم علم لرو، چې له دغو خلقو څخه کوم يو اوس سمدلاسه د تباه کېدلو وړ (لايق) دی؟ او د کومو خلقو باقي پرېښودل مصلحت دی؟ لهذا تاسې خپل ځان په دغو جګړو او جنجالونو کې له سره مه اخته کوئ ! دغه ګرد ځمونږ تر محاصرې لاندې دي، بالآخره دوی به مسلمانيږي.

﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي أَرَيْنٰكَ﴾ رؤيا يعني نظاره يا ښوونه، او له هغې څخه مراد د معراج د شپې هغه ننداري دي؛ چې د هغو په بيان سره د خلقو ازموينه وشوه، صادقانو د هغو له اورېدلو څخه پرې باور وکړ، او ويې منل، او بالعکس مکذّبينو او ناقصانو د هغو تکذيب وکړ.

﴿وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْاٰنِ﴾ يعني د (زقوم ونه) چې په قرآن کې ويلې شوې ده، چې هغه به د دوزخيانو خوراک وي، د ايمان لرونکو د يقين موجب شوه او د منکرانو د شک او ريب سبب وګرځېده، او ويې ويل چې: د دوزخ په اور کې به ونه څرنګه زرغونيږي؟ دغه هم يوه ازموينه وه، له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چې د خوارقو په تصديق کې د طبائعو احوال څرنګه دي.

﴿وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيٰنًا كَبِيرًا﴾ يعني هغه زړونه چې د الله تعالی له وېرې څخه تش وي، له ويرولو څخه هم نه ويرېږي، بلکه لا زيات شرارتونو کې پرمختګ او ترقي کوي، له هغوی څخه د فرمايشي معجزاتو په ليدلو سره د حق د قبلولو هيله او اميد لرل چټي (بېکاره) او بې موقعه دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾

او (ياد كړه) هغه وخت چې وويل مونږ پرښتو ته چې سجده وكړئ تاسې آدم ته (تعظيماً)؛ نو سجده وكړه (ټولو) مګر يوازې ابليس (سجده ونه كړه)، وويل (ابليس په ځواب د الله كې): آيا سجده وكړم هغه چا ته چې پيدا كړى دى تا له خټې.

تفسير: دغه قصه په څو ځايونو كې تېره شوې ده، دلته په هغې باندې تنبيه وركول مقصود دي، چې د الله تعالى د حكم بې له وړاندې وروسته كولو څخه منل (د پرښتو له طرفه)، او په هغه كې شبهې پيدا كول د شيطان كار دى، دغه كفّار هم د همغه شيطان د اعمالو متابعت كوي، چې په خبرو كې يې كاږه بحثونه كول، مګر په ياد يې ولرئ چې د دوى عاقبت او انجام هم همغسې كېدونكى دى چې د دوى د امام او مشر لعين ابليس انجام هم همغسې كېدونكى دى.

قَالَ أَرَءَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَٰمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾

وويل (ابليس) خبر راكړه ماته دا (سړى) چې بهتر كړى دى تا په ما باندې؛ قسم دى كه وروستى دې كړم تر ورځې د قيامت پورې نو خامخا به زه بېخ وباسم هرومرو د اولادې د ده مګر لږ (د دوى چې ستا په عصمت او حمايت كې دي).

تفسير: يعنې لږ څه به يې پرېږدم، او باقي ګرد به يې مسخر او د خپل ځان تابع وګرځوم، لكه چې پر آس د ملونې (ځلونې) او قيزې په وسيله سړى لاس مومي، نو بيا دغه انسانان چې ځما په مقابل كې دومره ضعيف او كمزوري دي؛ نو تا دوى ته پر ما ولې لويي او فضيلت بخښلى دى؟ آيا داسې كول هم جائز دي؟ حال دا چې زه غوره يم له ده، ځكه چې آدم له خاورې پيدا دى او زه له اوره.

قَالَ اذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾

(نو) وفرمايل (الله) چې ځه نو هر چا چې متابعت وكړ ستا له دوى نه؛ نو بېشكه دوزخ جزاء ستاسې ده جزاء پوره.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى الْأَمْوَٰلِ
وَالْأَوْلَٰدِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾

او وخوځوه (راګېر كړه) هغه څوك چې طاقت دې رسيږي پر هغه باندې له دوى نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)، او راكاږه پر دوى سواره خپل او پياده خپل، او شريك شه له دوى سره په مالونو كې او په اولادونو كې، او وعده كوه له دوى سره (د دروغو)، او نه كوي وعده له دوى سره شيطان مګر (په) مكر باطل (او فريب سره چې خطا ورته ثواب ښكاروي).

تفسير: يعنې هغه غږ چې د الله تعالى د عصيان په لوري خلقو ته دعوت او بلنه كوي، له دې نه په زړونو كې وسوسې غورځول مراد دي، مزامير (ساز او آواز) هم په دې كې داخلېدى شي.

د پياده او سورو له راكاږلو څخه دا مطلب دى چې خپل ګرد زور او قوّت ولګوه، او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښكرو ته د پرمختګ (وړاندې تلو) امر وركړه، چې د الله تعالى په معصيت كې ګرد جنګېدونكي شيطانان دي، كه سواره دي يا پلي (پياده)، جني وي، كه انسي، ېخپلو شيطاني چارو بوخت او لګيا شئ !؟.

﴿وَشَارِكۡهُمۡ فِى ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِ﴾ یعنې په زړه کې دې ارمان مه ساته، او دوی ته پر هر شانې چې زړه دې غواړي ترغیب ورکړه، چې په خپلو مالونو او اولادونو کې هم تا ته برخې درکړي، یعنې دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ، او په ناجائزو کې یې ولګوئ.

﴿وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا﴾ یعنې چې شیطان انسان ته زرغونه باغونه ورښيي، د ده په مکر او فرېب او پلمو (تدبیرونو) کې راتلل د احمقانو کار دی، شیطان ګرد مواعید پر دغابازۍ او فرېب مبتني دي، لکه چې په قیامت کې دی پخپله به هم اقرار کوي: ﴿وَوَعَدتُّكُمۡ فَأَخۡلَفۡتُكُمۡ﴾ (د ابراهیم سورت (۴) رکوع، (۲۲) آیت، (۱۳) جزء).

إِنَّ عِبَادِى لَيۡسَ لَكَ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٌ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

بېشکه (خاص) بندګان ځما چې دي نشته تاته (ای شیطانه) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافي دی رب ستا (ای شیطانه) وکیل ساتونکی (د خالصو بندګانو خپلو له شره ستا).

تفسیر: یعنې هر څوك چې پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړي، هغه د ده کار جوړوي، او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه یې راوباسي.

رَّبُّكُمُ ٱلَّذِى يُزۡجِى لَكُمُ ٱلۡفُلۡكَ فِى ٱلۡبَحۡرِ لِتَبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِكُمۡ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾

رب ستاسې هغه (قادر مطلق ذات) دی چې چلوي تاسې ته بېړۍ (جهازونه) په بحر کې لپاره د دې چې ولټوئ (رزق او روزي) له فضله د ده څخه، بېشکه دغه (الله) دی پر تاسې ډېر مهربان.

تفسیر: دغه یې د الله تعالی د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندې کړه، چې په هغه کې یو مشرك هم پر داسې اقرار کولو مجبور کیږي؛ چې له ماسوا الله څخه بل هیڅوك د ګردو مهمّاتو جوړوونکی او وکیل نشي کېدی.

علی الأکثر په لوی قرآن کې روزي یې په فضل سره تعبیر فرمایلې ده، ځکه چې د مسلمانانو دغه بندګي او عبادت خو د آخرت لپاره دی، او دنیوي فوائد دوی ته محض د امتحان او ازمېښت لپاره ورکول کیږي.

وَإِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فِى ٱلۡبَحۡرِ ضَلَّ مَن تَدۡعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُ ۖ فَلَمَّا نَجَّىٰكُمۡ إِلَى ٱلۡبَرِّ أَعۡرَضۡتُمۡ ۚ وَكَانَ ٱلۡإِنسَٰنُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾

او کله چې ورسیږي تاسې ته سختي په بحر کې (او ویرېږئ له غرقه)؛ ورك شي (له فکره) هغه کسان چې یې بلئ (او عبادت یې کوئ) مګر یواځې دغه (الله) ته (زاري او عبادت کوئ)، نو کله چې ومو ژغوري (بچ مو کړي) تاسې (له غرقه او ومو رسوي) وچې ته؛ نو بیا څنګ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر: یعنې همدا چې انسان له مصیبت څخه نجات وموند؛ نو خپل حقیقي محسن بیخي له یاده وباسي، او هیروي یې، څو دقیقي (منته) وړاندې د سیند په چپو او د بحر په امواجو کې پرله پسې د الله تعالی په یادونه کې وو، همدغه چې د ګودر پر وچه باندې یې پښه ولګېده؛ نو بیا بیخي بې فکره کیږي، او هغه ګردې پېښې یې هېرې شي، نو له دې نه لویه ناشکري او احسان هېرول به نور څه وي؟.

أَفَأَمِنتُمْ أَن يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾

نو آیا په امن (مطمئن او بې ویرې) یئ تاسې له دې نه چې ډوب کړي تاسې په یو طرف د ځمکې وچې کې؟ یا ولیږي پر تاسې سخت باد وروونکی د وړو کاڼو؟ بیا ونه مومئ تاسې د خپل ځان لپاره کوم ساتونکی.

تفسیر: یعنې د بحر په څنډو (غاړو) په وچه کې مو ډوب کړي، مثلا چې زلزله راشي او په ځمکه کې چاودې پیدا شي، او د قارون په شان په ځمکه کې خښ کړی شئ ! خلاصه یې دا چې ستاسې اهلاک د سیند په موجونو او چپو پورې موقوف نه دی، هر چېرې چې الله تعالی اراده وفرمايي؛ هلته مو وژني.

أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ
ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

آیا په امان کې یئ تاسې (بلکه مأمون مه اوسئ) له دې نه چې بیا راننه باسي تاسې (الله) په دې (بحر) کې بیا دویم ځلې، نو ناڅاپه راولیږي پر تاسې ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد، نو غرق به کړي تاسې په سبب د کفر (شرک) ستاسې، پس د هغه بیا به نه مومئ د خپلو ځانونو لپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتېدونکی (راپسې ګرځېدونکی).

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخه څوک پوښتنه کولی شي؟ یا د چا له واکه او توانه دغه کار پوره دی، چې د پاک الله تعقیب وکړي؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ
خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

او خامخا په تحقیق ډېر عزت ورکړی دی مونږ اولادې د آدم ته، او سواره کړي مو دي دوی پر مرکوباتو باندې په بر (وچه) کې، او په بحر (دریاب) کې، او رزق روزي مو ورکړې ده دوی ته له طیّباتو پاکیزه وو شیانو، او غوره کړي مو دي دوی پر ډېرو له هغه چا چې پیدا کړي مو دي په غوره کولو (ډېرو) سره.

تفسیر: یعنې انسان ته یې د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس او نور ور عنایت فرمایلی دي، چې د هغه په وسیله په خپل دنیوي او اخروي مضارو او منافعو باندې پوهیږي، او د ښو او بدو په منځ کې سره تفریق کولی شي، په هر طرف کې یې د پرمختګ او ترقی لارې ورته پرانستلي دي، نور مخلوقات تر خپل واک لاندې راوستلی شي، او خپلې چارې ترې اخیستی شي، په وچه کې د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز نواقلو او وسائلو سفر کوي، په سیندونو او بحرونو کې پر بېړیو او جهازونو او نورو نقلیه وو وسائلو سره بې تکلّفه تګ راتګ مسافرت کولی شي، له قسماقسم ښو مأکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او تعمیراتو او د دنیوي نورو وسائلو او وسائطو او د هوسایی (آرام) او هستوګنې د هر راز لوازمو او لواحقو څخه منتفع او ګټور کیږي، د همدغو انسانانو لوی پلار آدم علیه السلام یې د پرښتو «مسجود له» وګرځاوه، او د دوی آخري رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم یې د ګردو مخلوقاتو سردار غوره کړ.

﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ۖ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا﴾ ﴿۷۱﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې وبه بولو (په نامه سره) هر امّت سره د انبیاوو او مشرانو د دوی، نو هر هغه چا ته چې ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښي لاس د ده کې نو دغه (أصحاب الیمین) لولي به اعمالنامې خپلې (په ډېرې خوشالۍ سره) او ظلم به ونه کړی شي (پر دوی) په اندازه د یو نري تار (چې په منځ د زړي د خرماوو کې وي).

تفسیر: د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضرېږي چې ده به د هغه پیروي او متابعت کولو، مثلا مؤمنین له نبي یا له کتاب یا له دیني مشره سره، او کفّار له مذهبي مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چې فرمایلي یې دي: ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصَرُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۴۱) آیت (۴) رکوع).

او په حدیث کې راغلي دي: «تتبع کل أمة ما کانت تعبد»، په دغه وخت کې د ګردو انسانانو أعمالنامې به هغوی ته رسیږي، د ځینو اعمالنامې به د مخې له طرفه په ښي لاس کې او د ځینو به د شا له طرفه په کیڼ لاس کې وررسیږي، ګواکې دغه یو حسّي علامت دی د مقبولیت او مردودیت لپاره.

﴿أَصْحَابُ الْيَمِينِ﴾ یعنې په ښي لاس کې د عملنامې اخیستونکي، دوی به هغه کسان وي چې په دنیا کې یې حق قبول کړی دی، او خپل فطري شرافت او انساني کرامت یې باقي ساتلی وي، همغسې چې هغوی په دنیا کې سره له پوهېدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وي، او خپل وړاندې وروسته یې لیدلي وي، په آخرت کې هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځې، په دغه ورځ کې به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وي، او په ډېر سرور او انبساط سره به خپلې اعمالنامې لولي، او نورو ته به هم وایي: ﴿هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ﴾ (۲۹ جزء د الحاقه سورت (۱۹) آیت (۱) رکوع) «راشئ څما دغه کتاب ولولئ».

باقي نور خلق یعنې ﴿أَصْحَابُ الشِّمَالِ﴾ د هغوی احوال په وروستني آیت کې بیان فرمایلي شوي دي، ځینې د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوي، ځکه چې هلته به خلق د همدغې أعمالنامې پسې ورځي (لنډه یې دا چې په آخرت کې به له هر چا سره همغه معامله وکړه شي، چې وړ او مستحق یې وي، او ظلم به ونه کړی شي پر دوی باندې په اندازه د هغه نري تار چې په منځ د زړیو د خرماوو کې وي.

﴿وَمَن كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا﴾ ﴿۷۲﴾

او هر څوک چې وي په دغه (دنیا) کې ړوند (له پېژندلو د حقه) نو هغه به په آخرت کې هم ړوند وي (له لارې د خلاصي) او ډېر لرې به وي (د نجات او بري) له لارې (د ړندو په شان).

تفسیر: یعنې دلته د هدایت د لارې له لیدلو څخه ړانده پاتې وي، او هلته په آخرت کې د جنت د لارې له لیدلو څخه هم ړانده او ډېر لرې ترې پاتې کیږي (موضح القرآن)، دغه د «أصحاب الیمین» په مقابل د «أصحاب الشمال» ذکر دی، ځینو د ﴿وَأَضَلُّ سَبِيلًا﴾ مطلب داسې اخیستی دی، چې په دنیا کې د مافات تلافي ممکنه ده، ولې په آخرت کې له هغه څخه هم ډېر لرې ولوېدل، ځکه چې په قیامت کې د تدارک او تلافي هیڅ امکان نشته.

﴿وَإِن كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ ۖ وَإِذًا لَّاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا﴾ ﴿۷۳﴾

او په تحقیق شان دا دی چې نژدې وو (کفّار) چې واړوي تا له هغه (قرآن) څخه چې وحي کړې ده مونږ تاته لپاره د دې چې وتړې ته پر مونږ بې له دې قرآنه بل څه، او (که متابعت دې کړی وی تا د دوی؛ نو) په دغه وخت کې به خامخا نیولی به یې وې دوی ته دوست.

تفسير: له دغو باطني ړندو ځخه ځينې شريران خو هغه کسان دي، چې پخپله پر سمه لاره نه راځي، بلکه نور غتې غتې ستر ګې لرونکي پوهان او هوښياران هم غواړي چې وغولوي او تېر باسي، لکه چې د مکې معظّمې د کفارو دغې بې حيايي او جسارت ته وګورئ چې غواړي تاسې هم دغه طرف ته متمائل کړي، چې د الله تعالى هغه وحي او احکام چې پر تاسې يې ليږلي دي، د هغو يوه برخه تاسې د دوی له خاطره (معاذ الله) پر پرېږدئ يا يې بدل کړئ، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکليو پيمخو جونو (جينکو) تطميع او تشويق به يې دوی ته وروړاندې کولو، کله به يې ويل چې: مونږ به له ځرمې (سپلمې) ستا تابع کيږو؛ که چېرې له قرآن ځخه تش همغه برخه لرې کړئ چې د شرك او بت پرستۍ په نسبت ترديد کوي، که په فرض محال (العياذ بالله) تاسې داسې وکړئ؛ نو خامخا هغوی به تاسې خپل ټينګ دوست په شان منلي وئ، ليکن ستاسې جواب د هغوی په مقابل کې داسې وو: «که تاسې لمر او سپوږمۍ له اسمانه راښکته کړئ، او يوه يې ځما په يوه موټې کې بل يې ځما په بل موټې کې راکړئ، خو بيا هم محمد صلى الله عليه وسلم د هغه ځيز پر ښودونکی نه دی چې پاك الله د هغه لپاره مبعوث کړی دی، ځو يې تر پايه ونه رسوي، يا خپل سر پرې جار (قربان) نه کړي».

وَلَوۡلَآ أَن ثَبَّتۡنَٰكَ لَقَدۡ كِدتَّ تَرۡكَنُ إِلَيۡهِمۡ شَيۡـٔٗا قَلِيلًا ۝٧٤ إِذٗا لَّأَذَقۡنَٰكَ ضِعۡفَ ٱلۡحَيَوٰةِ وَضِعۡفَ ٱلۡمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيۡنَا نَصِيرٗا ۝٧٥

او که نه وی مونږ ټينګ کړی ته (په حق باندې د عصمت)؛ نو خامخا په تحقيق نژدې شوی وې ته چې ميلان دې کړی وې دوی ته څه لږ. (او که لږ څه ميل دې کړی وی؛) نو په دغه وخت کې به خامخا په تحقيق ځکلی به مو وی تا ته دوچند عذاب د ژوندون (په دنيا کې) او دوچند عذاب د مرګ (په آخرت کې)، بيا به نه وه موندلې تا د ځان لپاره پر مونږ باندې مدد کوونکی (په دفع د عذاب کې).

تفسير: ﴿تَرۡكَنُ﴾ له «رکون» ځخه دی، چې ادنی راښکته کېدلو او د قلب ډېر خفيف ميلان ته وايي، له دې سره د ﴿شَيۡـٔٗا قَلِيلًا﴾ قيد يې زيات کړ، نو له ادنَی ځنې ډېر ادنی مرتبه ترې مراده شوه، بيا ﴿لَقَدۡ كِدتَّ﴾ يې وفرمايه، او د هغه وقوع يې لا لږ کړ، يعنې که دغه خبره نه وی چې ته معصوم نبي يې، چې ستا د عصمت ساتنه الله تعالى پخپل خصوصي فضل سره کوي؛ نو د دغو چالاکو شريرانو د فريب بازۍ ځخه ډېر لږ څه هغه طرف ته به ستا قلبي ميلان ورنژدې کېده، ليکن د انبياوو عليهم السلام د عصمت تکفّل الله تعالى فرمايلی دی، نو ځکه دغومره يو خفيف تمايل هم په تا کې ونه موندل شو.

له دې نه ظاهريږي چې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په وجود کې د فطري تقوی قوّت ډېر مضبوط او کلك او بيخي له تزلزل ځخه عاري وو، (که قاري دغه پاس آيات په دقّت سره بيا ولولي؛ او په کې ښه دقيق او ځير شي؛) نو په دغو کې هم د رسول کريم صلى الله عليه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهايت لطيف بيان سره مقصود دی.

مقربينو ته همغسې چې انعامات ډېر دي، ډېر مصائب او بليّات هم د دوی په برخه کې راځي، او د دوی پر خورا ډېر لږ وړو کي غلطی يا قصور باندې هم سخت عتاب وارديږي، لکه چې ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم مطهّراتو ازواجو ته فرمايلي دي: ﴿يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ مَن يَأۡتِ مِنكُنَّ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖ يُضَٰعَفۡ لَهَا ٱلۡعَذَابُ ضِعۡفَيۡنِ﴾ (۲۱ جزء د الأحزاب سورت (۳۰) آيت (۴) رکوع).

نو دغه يې راوښود چې د دوی مرتبه کومه معمولي مرتبه نه ده، که په فرض محال سره له ادنی ځخه ادنی کومه غلطي وي؛ نو په دنيا کې او په برزخ کې او په آخرت کې دوچنده عذاب ورځکولی کيږي، هر مؤمن لره ښايي چې د دغو آيتونو د تلاوت په وخت کې په ګونډو او ځنګنو شي، او په انتهايي خوف او خشيت سره د الله تعالى د جلال او

جبروت په شان کې غور وکړي ! او همغه دعا دې وکړي چې پخپله به رسول الله مبارک کوله: «اللّهمّ لا تكلني إلى نفسي طرفة عين» «ای إلها ! د سترګې د یوه رپولو په اندازه مې هم خپل نفس ته مه خوشې کوه !»، یعنې تل مې همدغه ته حفاظت او ساتنه وکړه ! او پخپل کفالت کې مې وساته !.

وَإِن كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾

او بېشکه شان دا دی چې نژدې وو (دغه مکي والا او غوښتل یې) چې خامخا وخوځوي تا له ځمکې (د مکې یا د مدینې) لپاره د دې چې وباسي تا له دغې (ځمکې په مکر او فرېب سره) او په دغه وخت کې (که ته یې ایستلی وې)، نو درنګ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مګر لږ (مدّت).

تفسير: یعنې غواړي چې تاسې په تنګ کړي او ومو ویروي، او له معظّمې مکې څخه مو د باندې وباسي، لیکن دوی دې دغه خبره هم په یاد ولري، که هغوی داسې وکړه؛ نو دوی به پخپله هم تر ډېرو ورځو پورې دلته نشي اوسېدلی، لکه چې همداسې هم وشو، چې د دوی همدغه ظلم، ستم او تیري د دې خبرې سبب شوه چې محمد صلی الله علیه وسلم له معظّمې مکې نه منوّرې مدینې ته هجرت وفرمایه، خو تر دې یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل، او د بدر په میدان کې په نهایت ذلت او خوارۍ سره ووژل شول، او له هغه پنځه شپږ کاله وروسته پر معظّمه مکه باندې هم د اسلام قبضه وشوه، د کفّارو هغه حکومت او شوکت تباه او فنا شو، او بالآخر په ډېر لږ مدّت کې نه یواځې په معظّمه مکه کې بلکه کې په ټوله «جزيرة العرب» کې د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

سُنَّةَ مَن قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِن رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

(دغه وړاندې) طریقه ځمونږ (په مثل د هغې طریقې ځمونږ ده) په هغه چا کې چې پر تحقیق لیږلي وو مونږ پخوا له تا نه له رسولانو ځمونږ، او نه به مومې ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسير: یعنې ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تر اوسه جاري دی، کله چې په کوم کلي یا ښار کې د الله تعالی نبي ته یې هستوګنه نه ده ورکړې؛ نو پخپله د همغه ځای اوسېدونکي نه دي پاتې شوي.

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ ۖ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾

قائموه (سم ودروه له ټولو حقوقو سره) لمونځ وروسته له زواله د لمر، تر تیارې د شپې پورې (یعنې ماسپښین، مازدیګر، ماښام، او ماخوستن لمونځونه اداء کړه !)، او له قرائت د فجر (یعنې د سهار لمونځ اداء کړه)، بېشکه چې قرآن لوستل (لمونځ کول) د فجر دی حاضر شوی (یعنې ورحاضرېږي ورته ملائک د شپې او د ورځې).

تفسير: یعنې د دوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ، او له سره خپل فکر او چرت پرې مه خرابوئ، تاسې تل خپل رب او مالك ته متوجه اوسئ ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ ! ځکه چې تعلّق مع الله داسې یو څیز دی چې انسان ته پر ګردو (ټولو) مشکلاتو او نوائبو (تکالیف) بری او غلبه ورکوي: ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ (اول جزء د البقرې سورت (۵) رکوع (۴۵) آیت)، ځمونږ د دې تفسیر په ﴿لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ اللَّيْلِ﴾ کې د ماسپښین، مازدیګر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمونځونه راغله.

﴿وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ﴾ الآية ـ ښايي (د قرآن الفجر) له تعبيره دې طرف ته اشاره وي، چې په فجر کې د قرائت تطويل مطلوب دی، په حديث کې راغلي دي چې: «د فجر او عصر په وخت کې د شپې او د ورځې د پرښتو په منځ کې سره مبادله واقع کيږي»، لهذا په دغو دوو وختونو کې د ورځې او د شپې د پرښتو اجتماع وي، نو ځمونږ قرائت او لمونځ د دوی په حضور کې د زيار (کوښښ) برکت او ښېګڼې موجب دی، په دغه وخت کې پاس تلونکي پرښتې الله تعالى ته شهادت ورکوي، چې مونږ د خپل تګ راتګ په وخت کې ستا بندګان په لمانځه کې مصروف او مشغول وليدل، علاوه پر دې د سحر په وخت کې طبعاً د سړي زړه هم حاضر او مجتمع وي.

وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ۖ عَسٰۤى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا ﴿۷۹﴾

او په (يوه ټوټه د) شپې کې خوب پرېږده او ويښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کې) دا زياتي (نفلي) عبادت دی خاص تاته، ښايي چې وبه دروي تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستايلي شوي ځای د شفاعت) کې.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «يعنې له خوبه راويښ شه ! (په تهجّد) کې قرآن ولوله، دغه حکم مو له ګردو څخه زيات پر تا کړی دی، چې تا ته (له ګردو څخه) لويه مرتبه درکوو، يعنې تهجّد مو خاص پر تا واجب کړی دی، او پر امت مستحبّ دی.

(مقام محمود) د عُظمی شفاعت مقام دی، کله چې بل هيڅ يو نبي به هيڅ يو شی نشي ويلی، نو ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم به الله تعالى ته سجده وکړي او په لوړو صفاتو به يې وستايي او بيا به د خلکو لپاره شفاعت وکړي، چې دقيامت د ميدان حشر له عذابه يې خلاص کړي، او د خلکو تر منځ فيصله وکړي، نو الله تعالى به دده شفاعت قبول کړي او په لمړنو او وروستنو خلکو او انبياؤ به د هغه سيادت او افضليت عملاً ثابت شي.

تنبيه: د «مقام محمود» دغه تفسير په صحيحه وو احاديثو کې راغلی دی، او په (بخاري شريف) او په (مسلم شريف) او د احاديثو په نورو مقدّسو کتابونو کې د (کُبری شفاعت) نهايت مفصّل بيان شته.

وَقُلْ رَّبِّ اَدْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّاجْعَلْ لِّيْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا ﴿۸۰﴾

او ووايه (ای محمده !) ای ربه ځما ! ننه باسه ما په ننويستلو رښتيا (ښو سره مدينې ته)، او وباسه ما په ويستلو رښتيا (ښو سره له مکې نه)، او وګرځوه ما لره له جانبه خپله يو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندې).

تفسير: يعنې چېرې چې زه رسولی کېږم (مثلاً مدينې منورې ته)؛ په نهايت پت، عزت، حرمت او شوکت سره مې ورسوه، چې د حق کلمه عُليا وي ! او له هر ځای څخه چې ايستل يعنې بيلتون دی (مثلاً له مکې څخه)؛ نو هغه دې هم په پت، غيرت، عزّت، حُرمت، او شوکت سره وي، چې دښمنان ذليل او خوار، او دوستان خوښ او فرحان شي !، او په هر صورت د صداقت فتح او بری وي، او کذب سر ځوړند او ښکته وي !، او داسې غلبه او تسلط راعنايت کړه چې له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وي، څو د حق کلمه عليا، او معاندين ذليل او ښکته وي ! په دنيا کې هر يو قانون چې وي: سماوي يا أرضي؛ نو د هغه د انفاذ لپاره تر يوې درجې پورې د حکومت مدد ضروري دی، څو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شي، چې سره له د دلائلو او براهينو له اورېدلو او د لمر په شان د حق واضح کېدلو هم ضد او عداوت چلوي، نو ځکه په (۲۷ جزء د الحديد سورت په (۲۵) آيت (۳) رکوع) کې يې فرمايلي دي: ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَاْسٌ شَدِيْدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ الآية .

﴿وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ۝٨١﴾

او ووایه (ای محمده ! دوی ته کله چي بېرته ننوتې مکّې ته فاتحاً): راغی حق (اسلام) او په تېښته ورک شو باطل (کفر او شرک)، بېشکه باطل دی ورکیدونکی (بې ثباته).

تفسیر: دغه عظیم الشانه وړاندوینه په معظمې مکې کې شوې وه، چې هلته په ښکاره ډول سره د حق د غلبې کوم سامان نه وو، یعنې ووایه ای محمده ! لوی قرآن چې مسلمانانو ته زېری ورکوونکی او باطل له منځه لرې کوونکی او ورکوونکی دی؛ راغی، پس وپوهېږئ چې اوس حق دین غالب شو، او د کفر د تښتېدلو پېښه یوائې له مکې معظمې څخه نه بلکه له ګردې «جزیرة العرب» څخه په عمل راځي.

په حدیث کې راغلي دي: کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مکّه معظمه کې په بري ننوت؛ نو په دغه وخت کې د کعبې شریفې په چار چاپېر کې درې سوه او شپېته بُتان وو، رسول الله مبارک په یوې لښتې سره پر ګردو یو یو وار کولو، او داسې به یې فرمایل: ﴿وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ ﴿قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾

نو هر بُت به پرمخې لوېده، په دغه شان د پاک قرآن یوه وړاندوینه پوره شوه، او بل داسې یو اعلان وکړ شو چې: «هغه کُفر چې له کعبې څخه تښتېدلی دی؛ بیا به له سره بېرته نه راځي»، والحمد لله علی ذلک.

﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۙ وَلَا يَزِيدُ الظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ۝٨٢﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآنه هغه څيز چې شفاء دی (له ظاهري او باطني امراضو)، او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې نفع پرې اخلي)، او نه زیاتوي (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مګر زیان (هلاکت چې ایمان پرې نه راوړي).

تفسیر: یعنې څرنګه چې د حق له راتګه باطل تښتي؛ قرآني آیات هم بالتدریج نازلیږي، نو روحاني امراض هم لرې کیږي، او له زړونو څخه د باطله وو عقائدو او ذمیمه وو اخلاقو د شکوکو او شبهاتو رنځوری بیخي محوه او ورکوي، بلکه ډېر اوقات د هغه له مبارک تأثیر بدني صحت هم حاصلیږي، لکه چې په (روح المعاني او زاد المعاد) او نورو کې د دې فلسفه او تجربه بیان کړی شوې ده.

په هر حال هغه کسان چې ایمان راوړي، یعنې د شفاء دغه نسخه استعمال کړي؛ نو له ګردو قلبي او روحاني امراضو څخه نجات مومي، او د الله تعالی په خصوصي رحمت او ظاهري او باطني نعماوو افتخار حاصلوي، هو ! هغه مریض چې له خپل ځان سره دښمني کوي، او له طبیب او معالجې سره دمخالفت تصمیم وکړي؛ نو ظاهر دی چې په همغه اندازه چې دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړي، او لرې ترې وتښتي؛ په همغه اندازه به زیان وو مومي، ځکه چې مرض د زماني له امتداده داسې مهلک شی دی، چې له روحه سره یو ځای له بدنه لرې کیږي، نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوري راغلی دی، لکه چې په جزء (۱۱، د التوبه سورت په (۱۶) رکوع، (۱۲۵) آیت) کې پاک الله فرمایي: ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

﴿وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوسًا ۝٨٣﴾

او کله چې نازل کړو نعمت (او احسان) پر انسان (لکه صحت، وسعت او راحت)؛ نو مخ ګرځوي (له یاد د الله)، او لرې شي ترې په اړخ ګرځولو (له کبره)، او کله چې ورسیږي ده ته شر بدي؛ نو شي دی ناامیده.

تفسير: يعني د انسان عجب حال دی، کله چې الله تعالی ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربخښي؛ نو احسان يې نه مني، هومره عيش او آرام يې چې ور په برخه شي؛ هغومره يې د هغه حقيقي منعم له طرفه غفلت او اعراض زياتيږي، او د عبوديت له فرائضو څخه ځان وباسي، او غاړه غړول ترې غواړي، بيا کله چې سخت او خراب وخت پرې راشي؛ نو يو ځلي به ګرد اميدونه او اسرې وشکوي، مأيوس او نااميده کيني، ګواکې په دواړو حالاتو کې له پاک الله څخه خپله علاقه شکوي، کله د غفلت په بناء، کله د مأيوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالين).

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿۸۴﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې هر څوك عمل کوي په هغې طريقې چې مناسب وي له حاله د ده (له ښو او بدو)؛ نو رب ستاسې ښه خبردار دی په هغه چا چې هغه ښه موندونکی وي د سمې لارې.

تفسير: يعني هر يو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طريقو، نياتو، طبيعتو او مذاهبو تګ کوي، او په همغه کې بُخت او لګيا وي، ليکن په ياد يې ولرئ چې د الله تعالی له محيط علمه د هيڅ انسان هيڅ يو عمل نشي خارجېدی، الله تعالی د هر چا د عمل طريقه او حرکت او سکنات برابر ګوري، او ښه عالم دی چې کوم يو څومره سم تګ کوي، او په کوم کوم شي کې په څه اندازه چپ (کوږ) تګ کوي؟ يا په کږه لاره ځي؟ او له هر يوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۸۵﴾

او پوښتنه کوي له تا نه (ای محمده !) له روح څخه، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې روح له امره د رب ځما دی، او نه ده درکړې شوې تاسې ته له علم (پوهې) څخه مګر لږ غوندې.

تفسير: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ﴾ يعني انساني روح څه شی دی؟ او د هغه ماهيت، حقيقت څه دی؟ د صحيحينو شريفينو له روايته سره موافق دغه سوال د مدينې منورې يهودانو له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه د ازموينې په ډول کړی وو، او د سيرو رواياتو څخه معلوميږي چې په معظّمه مکه کې قريشو د يهودانو په مشورې دغه پوښتنه کړې ده، نو ځکه د دې آيت په مکيّت او مدنيت کې اختلاف دی، ممکن دی چې نزول يې مکرر وي، والله أعلم.

دلته د دې سوال له اندراجه به غالباً دغه مقصود وي؛ چې دغه خلق د هغو شيانو له پوهېدلو څخه چې ورته اړتيا او ضرورت لري خو اعراض کوي، او په غير ضروري مسائلو کې د عناد او تعنّت (ضد) له لارې جګړې کوي، دوی دغې خبرې ته زيات ضرورت درلود، چې د قرآني وحي له روح څخه باطني ژوندون يې حاصل کړی وی، او د دغې د شفاء له نسخې څخه مستفيد شوي وی: ﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا﴾ (۲۵ جزء د الشوری سورت (۵۲) آيت (۵) رکوع)، ﴿يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۲) آيت اوله رکوع)، مګر دوی ته له لږې له کاره او د عنادي مباحثو څخه چېرې فرصت پيدا کېده؟ مثلاً دغو معاندينو به داسې پوښتنې کولې: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادي دی؟ که مجرّد؟ بسيط دی؟ که مرکب؟.

د داسې قسم غامضو او بې ضرورتو مسائلو په پوهېدلو نه نجات موقوف دی، او نه دغه بحثونه د انبياوو د تبليغ له فرائضو سره تعلّق لري، لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پورې پخپله د (مادې) په حقيقت نه دي مطلع شوي، روح چې په هر حال له (مادې) څخه ډېر لطيف او خفي دی، د هغه اصلي ماهيت او کنهې پورې د رسېدلو څه اميد به وکړی شي؟ د مکې معظمې د مشرکينو د جاهلاتو او د مدينې منورې د يهودانو د اسرائيلياتو مطالعه کوونکو ته معلوم

دي؛ چې هغه قوم چې په ډېرو غټو خبرو او په نهايت واضحو حقايقو هم نشي پوهېدى؛ نو دوی به د روح پر حقايقو د پوهېدلو څه قدرت او استعداد ولري؟.

﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ الآية ـ يهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا پوښتنه وکړه؛ نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ور ونه ښود، ځکه چې دوی د هغه د پوهېدلو حوصله نه درلوده، پخوانيو انبياوو عليهم السلام هم له مخلوق سره داسې دقيقې خبرې نه دي کړې، دومره پوهه کافي ده چې د الله تعالی په حکم سره يو شی په بدن کې لوېږي، کله چې هغه روح له بدن څخه وځي؛ نو سا هم خيژي او انسان مري.

وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾

او که اراده وفرمايو مونږ نو خامخا بېرته به يوسو هغه څيز چې وحي کړی دی مونږ تاته (يعنې قرآن له سينو او له صفحو)، بيا به نه مومې ته خپل ځان ته په دې کار کې پر مونږ کوم وکيل (کفيل چې بېرته يې دروړي). ليکن (پرې مو ښود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا، بېشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا ډېر لوی.

تفسير: يعنې د لوی قرآن علم چې پاک الله تا ته درکړی دی، که الله تعالی اراده وفرمايي او د لږ څه مودې له مخې هغه در څخه واخلي؛ نو بيا به يې بل څوک نشي درکولی، ليکن د الله تعالی مهرباني پر تاسې ډېره زياته ده، نو ځکه يې دغه لوی نعمت در عنايت فرمايلی دی، او هيڅ وجه او دليل په لاس کې نشته، چې هغه در څخه بېرته واخلي، او يواځې د عظيمه قدرت اظهار مقصود دی، او هومره چې کامل روح وي، خو بيا د هغه ګرد کمالات موهوب او مستعار دي، او ذاتي نه دي.

قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) خامخا که يو ځای شي (ګرد) انسانان او (ګرد) پيريان په دې چې راوړي په شان د دې قرآن (په فصاحت بلاغت او درايت کې)؛ نو رابه نه وړي په شان د دې (قـرآن) اګر که شي ځينې د دوی له ځينو نورو سره ملاتړي.

تفسير: د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کې کلام شوی دی، او پر دغه موضوع کې ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوې ده، هغه دې ولوستله شي.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

او خامخا په تحقيق مکرّر بيان کړی دی مونږ خلقو ته په دې قرآن کې (مثل) له هره قسمه مثاله (لکه ترغيب ترهيب قصص او اخبار چې عبرت پرې واخلي)؛ نو غاړه کېښوده اکثرو خلقو (او راضي نشول په هيڅ) مګر په ناشکرۍ (او انکار له حقه).

تفسير: يعنې د دوی د خير غوښتلو لپاره عجيب او غريب مضامين څو څو ځلې په مختلفو اساليبو او په قسم قسم عناوينو بيان کړل شول، ليکن اکثرو احمقانو د هغه قدر ونه کړ، او د احسان منلو په ځای د هغه پر ناشکرۍ ګردو سره لاس يو کړ.

وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ
الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾
أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ
قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾

او وايي (قريش) له سره به ايمان رانه وړو په تا (ای محمده !) تر هغه پورې چې جاري کړې ته مونږ ته له ځمکې (د مکې تل بهيدونکې خوټېدونکې) چينه. يا چې وي تا ته يو باغ له خرماوو او انګورو، نو رواني کړې ته ويالې په منځ د دې باغ کې په روانولو سره، يا چې راوغورځوې ته اسمان لکه چې ګمان کوې ته پر مونږ باندې ټوټې ټوټې، يا چې راولې ته الله او پرښتې مخامخ (ښکاره چې يې ووينو). يا چې وي تا ته يو کور له سرو زرو (يا ملمع په سرو زرو چې په کې کينې)، يا چې پورته وخېژې په اسمان کې، او له سره به ايمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا (اسمان ته که چېرې وخېژې) تر هغه پورې چې راکوز کړې پر مونږ باندې داسې يو کتاب چې لولو يې (او تصديق ستا وي په کې)، ووايه (ای محمده ! دوی ته) پاکي ده رب ځما ته، آيا يم زه (يعنې نه يم زه) مګر يو انسان رالېږلی شوی (په شان دنورو رسولانو).

تفسير: کله چې کفّارو د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول؛ نو په داسې لرې له مقصده فرمايشونو يې لاس پورې کړ، ځکه چې د دوی دغه عرض لپاره د استفادې او انتفاع نه وو، او محض تعنّت او عناد د هغوی مقصود وو.

په ﴿أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ﴾ کې هغه طرف ته اشاره ده چې د (۹ آيت سبأ سورت په (۱) رکوع کې) داسې ارشاد شوی دی:
﴿إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ﴾

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَن قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٤﴾

او نه دي منع کړي دې خلقو لره له دې نه چې ايمان راوړي کله چې راغی دوی ته بيان د حق (په ژبه د رسول) مګر (منع کړي دي خلق) دې خبرې چې ويلې به دوی: آيا رالېږلی دی الله يو سړی (يو انسان) رسول؟ ! (او پرښته يې ولې نه رالېږله).

تفسير: يعنې سره د هدايت د رڼا د رسېدلو د دوی ستر ګې خلاصې نشوې، او در ګرده به يې هم دا ويل چې بنی آدم څرنګه د الله تعالی رسول کېدی شي؟ که پاک الله نبي لېږه؛ نو له اسمانه به يې کومه پرښته راښکته کوله.

د يادونې وړ ده هغه څوک چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم بشريت نه مني، ددغه کفارو له شبهې څخه متأثر دی او د قرآن کريم له صريحې نصوصو څخه سر غړونه کوي، لکه چې فرمائي:

قُل لَّوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَّسُولًا ﴿٩٥﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) که چېرې وی په ځمکه کې ملائکې (په بدل د انسان) چې ګرځېدلې په آرام سره (په شان د انسانانو)؛ نو خامخا رالېږلې به وه مونږ پر دوی باندې له اسمانه يو پرښته رسول.

تفسير: يعنې که دغه ځمکه د بني آدمانو په ځای د پرښتو کلی او د هستوګنې ځای وی؛ نو ښېشکه موزون به وی چې مونږ کوم پرښته نبي ګرځولې او لېږلې وی، که د بني آدمانو په طرف پرښته خپل اصلي صورت سره ولېږله شي؛ نو

زړونه او سترګې له سره د هغې د ليدلو توان نه لري، نو له هغه څخه به څرنګه مستفيد کېدی شوی؟، او که د بني آدمانو په صورت راشي؛ نو خلق به په اشتباه کې لويږي، دغه تقرير د «الأنعام» د سورت په اوله رکوع کې تېر شوی دی، هغه دې ولوستل شي !.

قُلۡ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيۡدًۢا بَيۡنِىۡ وَبَيۡنَكُمۡ‌ؕ اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيۡرًۢا بَصِيۡرًا ﴿۹۶﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) کافي دی الله شاهد په منځ څما او ستاسې کې، بېشکه چې الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار ښه ليدونکې.

تفسير: هغو کسانو چې داسې به يې ويل: ﴿اَوۡ تَاۡتِىَ بِاللّٰهِ وَالۡمَلٰٓٮِٕكَةِ قَبِيۡلًا﴾ يعنې که الله له مونږ سره مخامخ شي، او ستا تصديق وکړي؛ نو هله به يې ومنو، نو يې وفرمايل چې: الله اوس هم پخپل فعل سره څما تصديق کوي، څکه چې هغه عليم او خبير دی، اوګوري چې زه د نبوّت وظايف انجاموم او څما له هغو ګردو مصائبو څخه چې يې تېروم، او له هغو مساعيو څخه چې په پټه او ښکاره يې کوم؛ پوره خبردار دی، او سره له هغه دی له ما سره مرسته (مدد) کوي، او څما په لاس او ژبه متماديًا داسې علمي او عملي نښې ښکاره کوي؛ چې خارق العاده او د ده د عمومي قدرتي قانون څخه ډېر لوړ او عالي دي، هغه څما مقصد يومًا فيومًا کامياب، بريالی، کامران، او وسيع الأثر ګرځوي، او تکذيب کوونکي ته قدم په قدم تنبيه ورکوي، چې په دې عمل سره بيخي تاسې فلاح نشئ موندلی، آيا دغه د الله تعالی له جانبه فعلي ښکاره شهادت نه دی؟ چې زه په دغه خپله دعوی کې صادق يم؟ آيا له يوه مفتري سره پاک الله هم داسې معاونت او مرستې کوي؟.

وَمَنۡ يَّهۡدِ اللّٰهُ فَهُوَ الۡمُهۡتَدِ‌ۚ وَمَنۡ يُّضۡلِلۡ فَلَنۡ تَجِدَ لَهُمۡ اَوۡلِيَآءَ مِنۡ دُوۡنِهٖ‌ؕ وَنَحۡشُرُهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوۡهِهِمۡ عُمۡيًا وَّبُكۡمًا وَّصُمًّا‌ؕ مَاۡوٰٮهُمۡ جَهَنَّمُ‌ؕ كُلَّمَا خَبَتۡ زِدۡنٰهُمۡ سَعِيۡرًا ﴿۹۷﴾

او هر هغه چاته چې سمه لاره وښودله الله؛ نو همغه د سمې لارې موندونکی دی، او هر څوک چې يې ګمراه کړي (الله)؛ نو له سره به نه مومې ته دوی ته نور دوستان بې له دغه (الله څخه چې سمه لاره وروښيي)، او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قيامت کې (نسکور تلونکي په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چې ړانده او ګونګيان او کاڼه به وي، ځای د دوی به دوزخ وي، هر کله چې غلې شي (لمبې د دوزخ) زيات به کړو دوی ته تېز اور.

تفسير: يعنې د قيامت په ځينو مواطنو کې به کفّار پر خپلو مخونو نسکور ړانده او ګونګيان او کاڼه کړی شوي بيولی کېږي، په حديث کې راغلي دي چې لويو اصحابو عرض وکړه، چې يا رسول الله ! دوی به څرنګه په خپلو مخونو نسکور بيولي کېږي، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: هغه قادر مطلق يې چې پر پښو بيولی شي؛ همغه قادر دی چې په سر يې هم روان کړي.

پاتې شو د دوزخيانو پرمخې کشول (راښکل)؛ نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلېدو څخه وي: ﴿يَوۡمَ يُسۡحَبُوۡنَ فِى النَّارِ عَلٰى وُجُوۡهِهِمۡؕ ذُوۡقُوۡا مَسَّ سَقَرَ﴾ (۲۷ جزء د القمر (۴۸) آيت (۳) رکوع).

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمۡ بِاَنَّهُمۡ كَفَرُوۡا بِاٰيٰتِنَا وَقَالُوۡۤا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبۡعُوۡثُوۡنَ خَلۡقًا جَدِيۡدًا ﴿۹۸﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دې چې بېشکه دوی کافران شوي وو په آيتونو څمونږ او ويل به دوی: آيا کله چې شو مونږ هډوکي او خاورې رېژېدلې، آيا مونږ خامخا بيا پورته کاوه شو په پيدايښت نوي سره؟ !.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيْهِ فَاَبَى الظّٰلِمُوْنَ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿۹۹﴾

آیا نه ګوري دوی (او نه دي خبر په دغه) چې بېشکه هغه الله چې (په خپل کامله قدرت سره) يې پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه، قادر دی پر دې چې پيدا کړي په مثل د دوی (نور ډېر)؟، او مقرر کړی يې دی دوی ته يو اجل (نېټه) چې نشته هيڅ شک په هغه کې، نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هيڅ شی) مګر ناشکري (او انکار له بعثه او حشره).

تفسير: يعني هغه لوی ذات چې دومره لوی اجسام يې پيدا کړي دي، نو آيا هغه ته ستاسې په شان د يوه وړوکي شي پيدا کول څه اشکال لري؟ ﴿لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن (غافر) سورت (۵۷) آيت (۶) رکوع).

﴿فَاَبَى الظّٰلِمُوْنَ اِلَّا كُفُوْرًا﴾ يعنې سره د دومره واضحه وو مضامينو او دلائلو د اورېدلو سره هم د دې بې انصافانو په کُفر او ضلال او ناشکرۍ کې همغه ترقي او پرمختګ ليدل کيږي، او لږ څه هم په لاره نه راځي.

قُلْ لَّوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُوْنَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّيْٓ اِذًا لَّاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ ۭ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوْرًا ﴿۱۰۰﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) که چېرې تاسې مالکان شئ د خزانو د رحمت د رب ځما؛ نو په دغه وخت کې هرومرو (خامخا) منع به راوړئ (بخل وکړئ) د وېرې د (خلاصېدو د مال په) انفاق (کې)، او دی انسان زړه تنګ او بخل کوونکی.

تفسير: په تېره رکوع کې يې فرمايلي وو: ﴿اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ اِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيْرًا * قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ﴾ الآية - «الله تعالی په خپل رحمت پر تاسې لوی فضل کړی دی، چې د قرآن په شان يو بېمثاله دولت يې عطاء فرمايلی دی»، په منځ کې يې د مخالفينو د تعنّت او عناد او له کاره وتلي مطالبات، اعراض او تکذيب او د هغو د نتائجو ذکر وکړ، دلته بيا د همغه پخواني مضمون په طرف عود (واپسي) کړی شوی دی، يعنې يوه بنده ته داسې عظيم الشأن رحمت او عديم النظير دولت وربخښل د همغه حقيقي جواد او مطلق وهّاب له شأنه څخه کېدی شي، چې د هغه سره د غير متناهي رحمت خزانې دي، او کوم مستحق ته زيات څخه په زيات ورکولو کې نه ده ته د فقر او مسکنت وېره پيدا کيږي، او نه د دې خبرې اندېښنه ورته پېښېدی شي چې هغه بل به ځما په ورکړه او امداد ځما مقابل او مخامخ شي، يا وروسته د دې امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به ترې ښکته شم، الله قدّوس د تنګ زړه او ډارېدونکي انسان په شان العياذ بالله تنګ زړی نه دی، چې که هغه (انسان) د رحمت د خزانې مختار مالک وګرځولی شي؛ خو بيا هم د ده له طبيعت څخه بخل او تنګ زړه توب نه ځي، او د کوم يو مستحق د ورکړې څخه دومره ويرېږي، چې ځما ګرد شته او ثروت به په کې صرف شي، او زه به تش لاس په ميدان کې پاتې شم، يا خپل مال چې زه نن پر هغه لګوم؛ نه چې هغه سبا ورځ ځما سيال او شريک يا له ما څخه زيات ښاغلی شي، په هر حال که د الهيه رحمت خزانې ستاسې په قبضه کې وی؛ نو تاسې به هيچا ته هيڅ شی نه ورکول.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى مَسْحُوْرًا ﴿۱۰۱﴾

او البته په تحقيق ورکړي دي مونږ موسی ته نهه معجزې ښکاره، نو پوښتنه وکړه (ای محمده ! د علماوو) د بني اسرائيلو څخه کله چې راغی (موسی) دوی ته؛ نو وويل دغه (موسی) ته فرعون: بېشکه زه ګمان کوم پر تا ای موسی د سحر کړی شوي.

تفسير: يعني همغسې چې پاك الله تاسې ته ای محمده صلی الله عليه وسلم پخپل فضل او رحمت سره عظيم قرآن عنايت كړی دی، او نو ډېر مراحم يې هم پر تا مبذول فرمايلي دي؛ همداسې مونږ پخوا له دې نه موسی عليه السلام ته ښكاره نښې او معجزې د ده د حاله سره مناسب عنايت فرمايلي دي څه وخت چې ده بني اسرائيلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات بخښلو لپاره تشريف راوړی وو، كه يې غواړې نو د بني اسرائيلو د باخبره او منصف مزاجه علماوو څخه پوښتنه وكړه، او ويې ګوره چې تر كومه ځايه پورې صحيح دي.

تنبيه: هغه نهه معجزې دا دي: ١- يد بيضاء، ٢- عصا، ٣- سنين، ۴- نقص الثمرات، ۵- طوفان، ۶- جراد، ٧- قمل، ٨- ضفادع، ٩- دم (په ځينو تفاسيرو كې طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر، بحر او رفع الطّور راغلي دی)، د الأعراف «د سورت په (١۶) ركوع كې څمونږ د دغه فوائد موضح القرآن» د ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ﴾ الآية - په تفاسيرو كې مو د هغه تفصيل ليكلی دی، هلته دې وكتلی شي.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ بَصَآئِرَ ۚ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾

وويل (موسی بيا) خامخا په تحقيق پوهېږې (ته پخپل زړه كې) چې نه دي نازلې كړې دغه (نهه معجزې هيچا) مګر رب د اسمانونو او د ځمكې، معجزې ښكاره (چې هر يوه دلالت كوي په نبوّت ځما)، او په تحقيق زه خامخا ګمان كوم پر تا ای فرعونه د هلاك شوي (مغلوب كم عقله).

تفسير: يعني اګر كه ستا ژبه انكار كوي، مګر ستا زړه ډېر ښه پوهيږي چې دغه عظيم الشأن نښان ستا د ستر ګو د خلاصولو لپاره همغه قادر او قاهر الله درښوولی دی، چې د آسمان او د ځمكې حقيقي مالك دی، اوس كه كوم سړی عمداً محض د ظلم او تكبّر د لارې له حقه انكار وكړي، د هغه په نسبت به پرته له دې نه څه خيال كولې شي، چې د ده د تباهۍ وخت پر سر رسېدلی دی، له دې نه معلوم شو چې ايمان د پوهېدلو نوم نه بلكه د منلو نوم دی (يعني عقيده او عمل): ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا﴾ (١٩ جزء د النمل سورت (١۴) آيت اوله ركوع).

فَأَرَادَ أَنْ يَّسْتَفِزَّهُمْ مِّنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾

نو اراده وكړه (فرعون) د دې چې وخوځوي او لرې كړي دوی له ځمكې (د مصر)؛ نو ډوب مو كړ فرعون او هر هغه څوك چې له ده سره وو ټول.

تفسير: كله چې فرعون وليد چې ورځ په ورځ د موسی عليه السلام اثر زياتيږي؛ نو داسې انديښنه ور پيدا شوه، چې بني اسرائيل چېرې زور او قوت ونه نيسي، نو ځكه يې د هغوی په زيات ربړولو (تكليف كولو) شروع وكړه، او داسې يې مقرره كړه، چې دوی په مصر كې په امن او راحت سره ژوندون ونه كړی شي، خو بالآخر مونږ همدغه فرعون او فرعونيان پرېښودل، او د قلزم په بحيره كې مو ګرد هغه ظالمان ډوب كړل.

وَّقُلْنَا مِنْ بَعْدِهٖ لِبَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠۴﴾

او ومو ويل وروسته (د غرق) د فرعون بني اسرائيلو ته چې اوسئ تاسې (اوس په دې) ځمكه (د مصر) كې؛ نو كله چې راشي وعده د آخرت (يعني قيامت)؛ نو به راولو تاسې (سبطيان او قبطيان په محشر كې حساب ته يو ځای) ګډوډ.

تفسیر: یعنې پاك الله د ظالمانو بېخ او بکرو ویست، او تاسې ته یې د هغوی د مریيتوبه نجات درکړ، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چېرته مو چې زړه غواړي؛ په آزادۍ او هوسایی (آرام) سره تلی شئ، کله چې قیامت راشي بیا به یو ځلې تاسې او ستاسې تباه شوي دښمنان سره یو ځای کوو، او هلته به د شقي او سعید، هالك او ناجي دائمي فیصله صادريږي.

وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ۗ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾

او په حقه نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی)، او نه یې لېږلی مونږ ته (ای محمده !) مگر زېری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ یې د لوی قرآن په لوري وگرځاوه، یعنې موسوي معجزات پر خپل ځای پر پرېږدئ، لیکن هغه ښکاره معجزې چې محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړې شوي دي؛ په هغو کې له گردو څخه لویه علمي معجزه همدغه عظیم الشأن قرآن دی، چې هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلی درجه صداقت مشتمل کړی او لېږلی دی، او پوره په همغه صداقت سره تاسې ته رسېدلی دی، او په منځ کې یې لږ څه تغییر او تبدیل هم نه دی واقع شوی: ﴿فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ (۱۲ جزء د هود سورت (۲) رکوع، (۱۴) آیت).

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾

او قرآن نازل کړی دی مونږ هغه ټوټه ټوټه (لږ لږ) لپاره د دې چې ولولې ته (ای محمده !) دغه (قرآن) په خلقو باندې په آرام سره، او نازل کړی دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره.

تفسیر: د لوی قرآن له رالېږلو څخه اصلي مقصد د هغه پوهېدل او پرې عمل کول دي، چې همدغه ته تدبّر او تذکّر وایی، لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دي: ﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (۲۳ جزء د ص سورت (۲۹) آیت (۲) رکوع)، نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بېل بېل کړی شوي دي، څو د تلاوت کولو په وخت کې پوره تسهیلات وي، او د ویونکي او اورېدونکي د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم اساني وي، او ورو ورو یې ځکه را نازل کړ؛ چې څرنگه حالات به راوړاندې کېده، د هغه سره به مناسب احکام او هدایات صادرېده، څو هغه جماعت چې وروسته له دې نه د گردې دنیا معلّمان او لاره ښوونکي گرځېدل؛ د هر آیت او حکم موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شي، او د راتلونکو نسلونو لپاره د کوم آیت د بې موقعه استعمالولو گنجایش نه وي پاتې.

قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا ۚ إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾
وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِن كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې ایمان راوړئ په دې قرآن یا ایمان نه راوړئ، بېشکه هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چې ولوستی شي پر دوی (دغه قرآن؛ نو) نسکور پرېوځي ډوی (په ځمکه) په زنو (وچولو «تندو» خپلو) په دې حال چې سجده کوونکي وي (تعظیمًا وتشکرًا). او وایي دوی: پاکي ده رب ځمونږ ته، په تحقیق سره ده وعده د رب ځمونږ خامخا کېدونکې.

تفسير: يعني تاسې يې منئ كه يې نه منئ؛ د لوی قرآن د حقانيت او د رسول الله مبارك د رسالت تصديق هغه منصف مزاجه اهل العلم كوي چې د پخوانيو سماويه وو كتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دي؛ دوی د دغه پاك كلام د اورېدلو څخه پرمخې پر خپلو زنو سرونه په سجده ږدي، او وايي سبحان الله دا څومره عجيب او غريب كلام دی، بېشكه د الله تعالى هغه وعده پوره كېدونكې ده، چې د موسی عليه السلام په ژبه د تورات په كتاب (سفر استثناء) كې كړی شوې وه چې (ای بني اسرائيلو ! زه به ستاسې په ورونو (بني اسماعيل) كې يو نبي مبعوث كوم، چې د هغه په خوله كې به خپل كلام اچوم) بلا شُبهه هغه همدا كلام دی چې د محمد صلى الله عليه وسلّم په مباركه خوله كې اچولی شوی دی، كله چې اهل العلم د قرآن د حقّانيت تصديق كوي؛ نو اوس د جاهلانو له انكاره هغه ته هيڅ يو اعتراض نه دی متوجّه.

وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾

او نسكور پرېوځي دوی (پر څمكه) پر وچولو (تندو) خپلو چې ژاړي دوی (د الله له وېرې) او زياتوي دوی ته (اورېدل د قرآن) عاجزي.

تفسير: يعني كله چې پاك قرآن اوري؛ پر دوی رقّت طاري كيږي، او په سجده لوېږي، او په تواضع، عجز او نياز كې تزييد كوي، كله چې سر په سجده ږدي؛ نو لا د دوی د عجز او نياز په مراتبو كې تزييد پيدا كيږي، د اذقان (زنو) په لفظ كې ښايي دې طرف ته هم اشاره وي، چې په سجود كې زياته مبالغه كوي، ګواكې خپلې زنې هم پر څمكه لګوي، يا به دغه محض د سجود على الوجه څخه كنايه وي، والله أعلم.

قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَٰنَ ۖ أَيًّا مَّا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) وبولئ تاسې الله، يا وبولئ تاسې رحمان، هر يو نوم يې چې وبولئ (او واخلئ تاسې؛ پس هغه ښه دی)؛ نو ده لره دي نومونه ډېر ښائسته.

تفسير: د سُجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنې) او د دعاء په مناسبت په وروستني آيت كې د «صلوة» ذكر كړی شوی دی، واقعه دا ده چې د الله تعالى له نومونو څخه د عربو مشركينو په نزد د «الله» لفظ استعمال ډېر زيات وو، او د ﴿الرَّحْمَٰنُ﴾ لفظ او نوم په دوی كې دومره مأنوس نه وو، البته په يهودانو كې د ﴿الرَّحْمَٰنُ﴾ اسم كثير الاستعمال وو، په عبراني كې هم دغه مبارك اسم همداسې مقدّسه معنى درلوده، لكه چې په عربي كې يې لري، د بل لوري (مسيلمة الكذّاب) هم خپل لقب «رحمن اليمامة» ايښی وو.

الغرض مشركانو پر الله د ﴿الرَّحْمَٰنُ﴾ د اسم له اطلاقه بد وړل، او تور به يې ځنې خوړ، او په وحشت كې به ترې لوېدل، لكه څه مهال (وخت) چې د رسول الله مبارك له ژبې څخه يې ﴿الرَّحْمَٰنُ﴾ اورېده؛ نو په خپلو منځونو كې به يې ويل چې: محمد مونږ د دوو معبودانو له بللو څخه منع كوي، او دی پخپله ماسوا د الله څخه ﴿الرَّحْمَٰنُ﴾ ته هم غږ كوي.

يهودانو به داسې شكايت كولو چې په محمّدي اذكارو كې او اورادو كې ولې د ﴿الرَّحْمَٰنُ﴾ د نامه ذكر په دغه اندازه زيات نه دی لكه چې په مونږ كې شته؟ نو د دغو دواړو ځواب په دغه آيت كې وركړی شوی دی، چې لفظ «الله» او لفظ د «رحمن» دواړه د يوه منبع الكمالات ذات دوه نومونه دي، د صفاتو او د اسماوو د تعدّد څخه د ده د ذات تعدّد نه لازميږي، او نه د هغه څيز د توحيد سره څه منافات لري، پاتې شوه دغه خبره چې يو نوم ولې په كثرت استعماليږي؟ نو وپوهېږئ چې د پاك الله هومره چې أسماء الحُسنى دي؛ له هغو څخه هر يو نوم چې واخلئ او په

هغه سره پاك الله ته غږ وكړئ؛ صحيح دی، او مقصود ترې همغه يو ذات دی، او د عنواناتو او تعبيراتو په تنوّع سره معنوَن نه بدليږي.

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿۱۱۰﴾

او ډېر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کې، او مه کوه ډېر پټوالی په هغه کې، او ولټوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کې يوه لاره (متوسّطه).

تفسير: يعني په جهري لمانځه کې (او همداسې په ادعيه وو او اورادو او نورو کې هم نه ډېر په زور سره غږېدل په کار دي، او نه ډېر په ورو سره ويل لازم دي، بلکه منځنی او متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن).

په احاديثو کې دي: کله چې په مکّه معظّمه کې قرائت په زوره سره لوستل کېده؛ نو مشرکينو به د هغه په اورېدلو سره هم قرآن او هم د هغه ليږونکي او د هغه راوړونکي او هم ويونکي په نسبت او شان کې چټي (بېکاره) خبرې او اپلتې ويلې، نو ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم په ډېر ورو ورو لوستلو شروع وکړه، نو په دغه مناسبت دا آيت نازل شو، يعني نه دومره په زور يې ولوله، چې مشرکين يې په خپلو کورونو او مجالسو کې واوري، او نه دومره ورو ورو يې ولوله؛ چې پخپله ستا ملګري هم هغه وانه وري، او ترې مستفيد نشي، افراط او تفريط دواړه پرېږدئ ! او متوسّطه رويه ځان ته غوره کړئ ! چې په هغې سره قلب متأثر کيږي، او تشويش بيخي ورک کيږي، نو هر کله چې دوی مدينې منورې ته هجرت وکړو، نو دغه حکم ختم شوو.

تنبيه: ددې آيت شريف او د الأعراف سورت د (۱۸۰) د آيت شريف څخه دا راڅرګنديږي چې الله تعالی په دعاء او په ذکر کې په هغه نومونو ياد شي او وبلل شي په قرآني يا صحيح نبوي نصوصو کې ثابت وي، او له هغه نومونو څخه ځان وساتل شي چې په شرعي نصوصو کې د هغې ثبوت نه وی، بلکه د هرې ژبې خاوندانو به خپله ژبه کې په الله تعالی نوم اينبی وي، تر څو له هغه الحاد څخه ځان وژغورل شي چې د الأعراف په سورت کې ورڅخه منع راغلې ده.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿۱۱۱﴾

ووايه (ای محمده !) چې ټوله ثنا صفت هغه الله لره دي چې نه يې دی نيولی څوك ولد (لکه چې يهودان او نصاری يې وايي)، او نشته ده ته شريک په ملك (سلطنت) کې (لکه چې مشرکان وايي) او نشته ده ته څوك دوست له جهته د عاجزۍ (لکه چې کتابيان يې وايي)، او نسبت د لويي وکړه الله ته (هر وخت) په لويۍ کاملې سره.

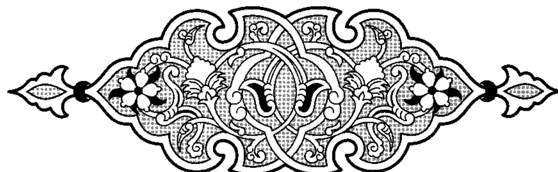
تفسير: له لمانځه څخه وروسته د خالص توحيد ذکر يې وفرمايه او سورت يې ختم کړ، يعني ګرد محامد او ثناوې خاص د هغه الله تعالی لپاره دي، چې په خپلو ګردو صفاتو او کمالاتو کې واحد دی، او له هر راز (قسم) عيوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بيخي پاك او منزّه دی.

د ده په ذات کې هيڅ قسم داسې ضعف او کمزوري نشته، چې د هغه د تلافۍ لپاره بل چا ته اړ يا محتاج شي، له بل چا څخه په مدد اخيستلو کې درې احتماله کېدی شي، يا له وړوکي څخه مدد وغوښتی شي، لکه چې پلار له اولاد څخه مدد اخلي، يا له مساوي څخه لکه چې يو شريک له بل شريک څخه مرسته غواړي، يا له لوی څخه لکه چې کمزور او ضعيف انسان د ذلّت او مصيبت په وخت کې له غټانو او مشرانو څخه امداد غواړي، په دغه آيت کې

د دغو دريو واړو نفي وکړه شوه، ګواکي په ﴿لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا﴾ سره د اول احتمال او په ﴿وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِى الْمُلْكِ﴾ سره دوهم او په ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ وَلِىٌّ مِّنَ الذُّلِّ﴾ سره د دریيم احتمال د نفي کولو څخه وروسته په ﴿وَكَبِّرْهُ تَكْبِيْرًا﴾ کې يې د خپل عظمت او کبريائي په لوري مونږ ته توجّه راکړه.

يعني انسان ته لازم دي چې د الله تعالی پر عظمت او کبريائي له زړه او په ژبه سره اقرار وکړي، او هغه جلّ وعلا له له هر راز کمزوريو څخه ارفع او اعلی وګڼي، او لطف دا دی چې په ﴿لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا﴾ کې د نصاری او په ﴿وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِى الْمُلْكِ﴾ کې د مشرکانو او په ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ وَلِىٌّ مِّنَ الذُّلِّ﴾ کې د هغو يهودانو ترديد وشو، چې د هغو په نزد د الله بېړۍ د يعقوب عليه السلام په مقابل کې مقاومت ونشو کولی (العياذ بالله).

تمّت سورة بنیَ اسرآئيل بعون الله وحُسن توفيقه، فلله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الكَهفِ

«د (الکهف) سورت مکي دی، پرته له (۲۸) آیت څخه او له (۸۳ـ ۱۰۱) آیته پورې چې مدني دي، (۱۱۷) آیته، او (۱۲) رکوع لري، په تلاوت (۱۸) او په نزول کې (۶۹) سورت دی، وروسته د «الغاشیة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتٰبَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَّهٗ عِوَجًا ①

هر ثنا صفت خاص الله لره دی، هغه (الله) چې نازل کړی (یې) دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن)، حال دا چې نه یې دی ګرځولی په دې قرآن کې هیڅ کوږوالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کې).

تفسیر: یعنې له اعلی ځنې د اعلی تعریفونو او شکرونو مستحق هغه پاك الله کېدی شي؛ چې خپل مخصوص او ډېر مقرّب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې یې له ګردو (ټولو) څخه اعلی او اکمل کتاب نازل کړی دی، او په دې شان اهل د ځمکې یې په ډېر لوی نعمت او برکت مشرّف او ممتاز فرمایلي دي، بېشکه په دغه مقدّس کتاب کې له سره هیڅ یوه کږه وږه او خرابه خبره نشته، عبارات یې په انتهایي درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب یې ډېر مؤثر او صحیح، تعلیم یې نهایت واضح، متوسط او معتدل دی، چې له هر وخت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لري، او له سلیم عقل او فطرت سره بالکل مطابق دی، د هیڅ قسم افراط او تفریط هیڅ قسم اثر او شائبه په کې نشته.

قَيِّمًا لِّيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيْدًا مِّنْ لَّدُنْهُ

حال دا چې سم برابر دی (افراط او تفریط له سره په کې نشته، او نازل کړی یې دی) لپاره د دې چې وویروي (محمّد په دې کتاب سره کفّار) د عذابه سخته له جانبه د الله.

تفسیر: یعنې دغه مقدّس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چې پر مکذّبانو د قهّار الله تعالی له طرفه راتلونکی دی؛ خبر ورکوي.

تنبیه: ځینو د ﴿قَيِّمًا﴾ معنی په «مستقیم» سره کړې ده، او دا یې د پخواني مضمون تأکید مقرر کړی دی، یعنې هومره غور چې وکړئ د یوه ویښته په اندازه هم کوږوالی به په هغه کې ونه مومئ، مګر (فراء) د دې لفظ معنی داسې ورکړې ده: «قیّما علی الکُتب السماویة»، «د ګردو سماویه وو کتابونو په تصدیق او صحت مهر لګوونکی دی، او د هغو د اصولي تعلیماتو په دنیا کې قایم ساتونکی دی»، او مسلم وایي: «قیّما بمصالح العباد»، «د ګردو بندګانو د ټولو مصالحو متکفّل دی، او د دوی د معاش او د معاد رغوونکی دی»، په هر حال هره معنی چې ترې واخیسته شي؛ د هغه په صداقت کې هیڅ د شبهې ځائ نشته.

وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِيْنَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ② مَّاكِثِيْنَ فِيْهِ اَبَدًا ③

او زیری ورکړي (محمد) مؤمنانو ته، هغو ته چې کړي دي دوی ښه (عملونه) چې بېشکه شته دوی ته اجر ښه (چې جنت دی). حال دا چې اوسېدونکي به وي په هغه (جنت کې) تل تر تله.

تفسير: په ظاهر سره له دې نه د آخرت بدل يعنې جنّت مراد دى، چې هلته به قانتينو مؤمنينو ته دائمي خوښي او ابدي راحت ور په برخه كيږي.

وَّيُنۡذِرَ الَّذِيۡنَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۝

او چې وويروي هغه كسان چې وايي (له ډېره جهله) نيولى دى الله ولد.

تفسير: د الله تعالى لپاره د اولاد په تجويز كې له ګردو څخه وړاندې او سابق القدم «نصارى» دي، او لكه چې له احاديثو څخه ظاهرېږي، له همدغو سره به د قرآن د عاملينو او حاملينو علاقه او سابقه تر قيامت پورې وي، بيا هم د الفاظو په عموم كې به ځينې هغه يهودي فرقې چې عُزير عليه السلام ته د الله ځوى يا ځينې هغه مشركين چې «ملائكة الله» ته د الله لونې ويلې؛ هم داخل دي، ګواكې دلته د اولاد تجويز كوونكو كافرانو ته بالخصوص او نصاراوو ته په أخصّ الخُصوص سره تنبيه وركړى شوى ده.

مَا لَهُمۡ بِهٖ مِنۡ عِلۡمٍ وَّلَا لِاٰبَآئِهِمۡ ؕ كَبُرَتۡ كَلِمَةً تَخۡرُجُ مِنۡ اَفۡوَاهِهِمۡ ؕ اِنۡ يَّقُوۡلُوۡنَ اِلَّا كَذِبًا ۝

نشته دوى ته په دې خبره كې هيڅ علم، او نه پلرونو د دوى ته (څه علم شته)، لويه ده هغه خبره (د دوى) چې راووځي له خولې د دوى څخه، نه وايي دوى مګر دروغ (ډېر غټ).

تفسير: يعنې كوم تحقيق او علمي اصول د دوى په لاس كې نشته، او نه د دوى د پلرونو او نيكونو په لاسونو كې وو، چې د هغوى په عمياء تقليد سره داسې غټې خبرې له خپلو خولو څخه راوباسي.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفۡسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمۡ اِنۡ لَّمۡ يُؤۡمِنُوۡا بِهٰذَا الۡحَدِيۡثِ اَسَفًا ۝

نو ښايي چې ته قتل كوې (وژنى) نفس (ځان) خپل پر وروستو (د ګرځېدو) د دوى (له تا نه) (يا په دوى پسې) كه رانه وړي (دوى) ايمان په دې خبره (قرآن؛ نو ته ځان وژنې) له ډېره غمه.

تفسير: يعنې كه دغه كافران قرآني خبرې نه مني؛ نو تاسې د دوى په چرت او غم كې خپل ځان مه كړوئ ! او مه ويلې كيږئ ! تاسې د تبليغ او دعوت فريضه اداء كړې او كوئ يې، كه يې څوك نه قبلوي؛ نو تاسې لره نه ښايي چې خپل ځان دومره وكړوئ او دومره غمجن شئ !.

اِنَّا جَعَلۡنَا مَا عَلَى الۡاَرۡضِ زِيۡنَةً لَّهَا لِنَبۡلُوَهُمۡ اَيُّهُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا ۝

بېشكه مونږ ګرځولي مو دي هر هغه څيز چې دى پر ځمكه زينت (ښايست رونق) لپاره د دې (ځمكې او اهل د ځمكې)، لپاره د دې چې ازموينه وكړو پر دوى چې كوم يو له دوى څخه ډېر غوره دى له جهته د عمل.

تفسير: يعنې د هغه د رونق په طرف منلېږې وهي، يا هغه پرېږدي او آخرت اخلي.

وَاِنَّا لَجٰعِلُوۡنَ مَا عَلَيۡهَا صَعِيۡدًا جُرُزًا ۝

او بېشكه چې مونږ خامخا ګرځوونكي يو د هر هغه څيز چې پر دغه (ځمكه دى) ډاګ (صاف ميدان) وچ كلك.

تفسیر: یعنې یوه ورځ به دغه ګردې ونې، وابنه، شینکې او نور د ځمکې موجودات تېولولی شي، او د ځمکې څخه تش تور ډاګ ډېر میدان جوړیږي، هغه کسان چې د دې په ښایست او ډول سینګار خوښ او غولیږي، هغوی دې ښه وپوهیږي چې دغه زرق او برق، ډول او ډیل، پرق او پړوق پاتې کېدونکی شی نه دی.

اَمۡ حَسِبۡتَ اَنَّ اَصۡحٰبَ الۡكَهۡفِ وَالرَّقِيۡمِ ۙ كَانُوۡا مِنۡ اٰيٰتِنَا عَجَبًا ⑨

آیا ګمان کوې ته (ای محمده !) د دې خبرې چې صاحبان د غار او د تختې وو دوی له دلائلو ځمونږ ډېر عجیبه.

تفسیر: یعنې د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿اَصۡحٰبَ الۡكَهۡفِ﴾ قصه چې وروسته یې ذکر راځي، داسې کومه عجیبه او غریبه خبره نه ده چې یې له حده زیاته عجیبه وګڼئ، د ځمکې، اسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوري، اور، اوبه، او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی ټینګ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر ګردو موجوداتو، بیا په انسانانو کې د انبیاوو علیهم السلام رالېږل د دوی قلیل او بې سرو سامانو ډلو پر لویو لویو متکبّرانو بریالی او فاتح کول، د خاتم الأنبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او د ده د رفیق ابو بکر صدیق رضي الله تعالی عنه نجات د کفارو د مکر او فرېب څخه او د (ثور) په غار کې تر دریو ورځو پورې د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل، او د کفّارو تعاقب او د غار (سمڅې) تر خوله پورې راتلل او بیا نامراده او بې د مرام له نیله بېرته ګرځېدل، بالآخر د مسلمانانو هغه ډېرې وړوکی بې سر و سامان ډلې ته نه یواځې په «جزیرة العرب» بلکه په مشرق او مغرب کې په ډېر لږ مدّت کې غلبه، نصرت او برې په برخه کول، آیا دغو او د دوی په شان نور بېشماره شیان د ﴿اَصۡحٰبَ الۡكَهۡفِ﴾ له قصې څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکي دي؟ !.

اصل دا دی چې یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چې د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او ازموینې په ډول درې سواله وکړې: (۱) روح څه شی دی؟ (۲): د ﴿اَصۡحٰبَ الۡكَهۡفِ﴾ قصه څرنګه ده؟ (۳) د ذو القرنین قصه څه وه؟، د ﴿اَصۡحٰبَ الۡكَهۡفِ﴾ قصې ته دوی د عجیبتوب له حیثیته خاص اهمیت ورکړی وو، نوځکه په دغه آیت کې دا ښوولې شوې ده چې د هغه دومره عجیبه نه ده لکه چې تاسې یې ګڼئ، د هغه ځنې ډېرې نورې عجیبې او غریبې د قدرت دلائل او نښې هم شته، وروسته د ﴿اَصۡحٰبَ الۡكَهۡفِ﴾ مجملاً بیا مفصّلاً بیان فرمایي.

وایي چې دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبّار باچا په زمانې کې وو، چې د هغه اسم ځینو «دقیانوس» ښوولی دی، باچا ډېر سخت غالي بُت پرست وو، او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کې مصروف وو، عامو خلقو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوي منافعو په طمع خپل مذاهب پرېښودل او بُت پرستي یې اختیار کړه، په دغه وخت کې د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کې چې د هغوی تعلّق د سلطنتي عمائدو سره وو، داسې خیال پیدا شو چې د یوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضي نه ده پکار، او د دوی زړونه د الله تعالی له خشیته او د تقوی له نوره ډک وو، الله تعالی دوی د صبر او استقلال او د توکل او مېړانې له دولت څخه ماړه کړي وو، دوی د باچا په مخ کې ودرېدل، او په ډېر جسارت او مېړانې (بهادری) یې دغسې نارې کړې: ﴿لَنۡ نَّدۡعُوَا۟ مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اِلٰهًا لَّقَدۡ قُلۡنَاۤ اِذًا شَطَطًا﴾ او د دغه خپل ایماني جرأت او استقلال د مظاهرې څخه یې ګرد لیدونکي او اورېدونکي سره مبهوت او متحیّر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ، او څه د نورو مشاغلو او ملکي مصالحو لامله د دوی د فوري وژلو څخه سترګې پټې کړې، او څو ورځې یې دوی ته مهلت ورکړ، څو دوی پخپلې دغې معاملې کې غور او نظر ثاني وکړي.

خو دغو ځلمیانو داسې مشوره سره غوټه کړه، چې په داسې د فتنې په وخت کې چې مونږ د جنګ او د تشدّد له لاسه عاجزان شوي یو، او په هر حال کې ځمونږ د قدمونو د ښوییدلو وېره او خطره شته؛ نو مونږ ته به دغه مناسبه وي، چې ښار ته نژدې د غره په کوم غار کې پټ او منتظر اوسو، چې په مناسبه موقع کې بیا له هغه ځایه ووځو، نو یې دعاء

و کړه چې: «ای الله ! ته پخپل خصوصي رحمت سره ځمونږ کار راجوړ کړه ! او د رشد او هدایت په لارې د تللو ګرد انتظام مونږ ته وکړه !».

بالآخر دوی له ښاره ووتل، او په کوم نژدې غره کې یې پناه ونیوله، او له خپلو ملګرو څخه یو تن یې مأمور کړ، چې د لباس په تغییر سره کله ناکله ښار ته ورځه ! او ځمونږ د ټولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه ! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه ! کوم سړی چې پر دغه کار مامور وو، هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چې نن په ښار کې رسماً ځمونږ تعقیب او پلټنه کېده، او ځمونږ اقارب اعزّه او خپلوان مجبور شوي وو، چې ځمونږ پته او سراغ وروښیي، دوی په همدغو مظاهرو کې وو، چې یو ناڅاپه الله تعالی پر دوی خوب طاري کړ، ویلې کیږي چې د حکومت سړو ډېر تلاش او پلټنه (لټون) وکړه؛ خو د دوی درک او سراغ یې ونه موند، او سترې ستومانه کېناستل.

بالآخر د باچا له رایې سره سم د ښیښې پر یوه تخته د دې ځلمیانو نومونه او ممیّزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او په یو محفوظ ځای کې کېښود شو، څو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دې خبردار وي، چې داسې د ځلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکې طریقې تښتېدلې ده، چې سره له ډېر لټولو د هغې ډلې هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی، ممکن دی چې وروسته له دې نه د هغو سراغ او پته پیدا او ځینې نور عجیب او غریب واقعات هم څرګند شي.

دغه ځلمیان پر کوم مذهب (دین) وو؟ په دغه کې اختلاف دی، ځینې وایي چې نصرانیان یعنې د مسیح علیه السلام د اصلي دین تابعان وو، لیکن ابن کثیر (رحمه الله تعالی) د قرائنو له مخې دې ته ترجیح ورکړې ده، چې د ﴿اَصۡحٰبَ الۡكَهۡفِ﴾ قصه د مسیح علیه السلام د زمانې څخه پخوانی قصه ده، و الله أعلم.

تنبیه: «رقیم» د غره کندې او سوري ته وایي، او «رقیم» د «مرقوم» په معنی هم راځي، یعنې لیکلی شوی شی.

اِذۡ اَوَی الۡفِتۡيَةُ اِلَی الۡكَهۡفِ فَقَالُوۡا رَبَّنَاۤ اٰتِنَا مِنۡ لَّدُنۡكَ رَحۡمَةً وَّهَيِّئۡ لَنَا مِنۡ اَمۡرِنَا رَشَدًا ﴿۱۰﴾
فَضَرَبۡنَا عَلٰۤی اٰذَانِهِمۡ فِی الۡكَهۡفِ سِنِيۡنَ عَدَدًا ﴿۱۱﴾

یاد کړه هغه وخت چې رجوع وکړه هغو ځلمیانو (د وېرې د کفّارو) غار ته نو وویل دوی: ای ربه ځمونږ ! راکړه مونږ ته له خپله نزده رحمت (چې پرې پټ شو له غلیمه «دښمنه») او تیار کړه مونږ ته له دې کاره ځمونږ (چې مفارقت د کفارو دی) هدایت. او کېښوده مونږ (پرده) پر غوږونو د دوی (چې هیڅ غږ یې نه اورېد او ویده پراته وو) په غار کې څو کاله په شمېر.

تفسیر: یعنې داسې یې پر غوږونو وټپول چې تر کلونو کلونو پورې په همغه سوري کې ویده پراته وو، او د دې خوا او هغې خوا له احواله له سره نه وو خبر، او نه کومه خبره د دوی غوږونو ته رسېده.

ثُمَّ بَعَثۡنٰهُمۡ لِنَعۡلَمَ اَیُّ الۡحِزۡبَيۡنِ اَحۡصٰی لِمَا لَبِثُوۡۤا اَمَدًا ﴿۱۲﴾

بیا راپورته کړل مونږ دوی لپاره د دې چې ښکاره کړو چې کومه یوه له دغو دواړو ډولو (مختلفو په ځنډ کې) ښه حساب کوونکې ده د هغه چې دوی څه مدّت تېر کړی وو (په دغه غار کې).

تفسیر: له ډېرو کلونو څخه وروسته الله تعالی دوی ویښ کړل، څو ظاهر شي چې د اختلاف کوونکو په منځ کې کوم یو د دوی د نوم د مدّت صحیح اندازه ښوولی شي؟ ظاهر دی چې د داسې اوږده خوب څخه وروسته کله چې دوی ویښ شوي دي؛ نو په قدرتي طور سره پخپله د خوب کوونکي او ګردو لیدونکو په منځ کې راز راز خبرې سره مبادله کیږي، او ځینې یې مدّت لږ ښیي، او ځینې یې ډېر څرګندوي (ښکاره کوي)، یو به اقرار کوي، او بل به یې مستبعد

ګڼي ترې انکار کوي، نو دوی یې راوینښ او دا یې ورونښوده چې کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمې خبرې کوي؟ او واقعیت ته نږدې دي؟ او وروسته د دې حقیقت له پوهېدلو سره د «بعث بعد الموت» عُقده حل کولی شي؟ چې په هغه کې د هغې زمانې خلقو سره جګړې کولې.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ ۚ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾

مونږ قصه کوو تا ته خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بېشکه دوی داسې ځلمیان دي چې ایمان لري په رب خپل، او زیات کړي وو مونږ دوی له جهته د هدایته.

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَن نَّدْعُوَ مِن دُونِهِ إِلَٰهًا ۖ لَّقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾

او ټینګک ترلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوّت او صبر) کله چې پاڅېدل، نو وویل دوی: رب ځمونږ رب د اسمانونو او د ځمکې دی، له سره به عبادت ونه کړو بې له همغه الله د بل معبود (او که بل څوک مو په الوهیت سره وباله؛ نو) خامخا په تحقیق ویلی به وي مونږ هلته خبره خطا لویه دروغه.

تفسیر: یعنې زړونه مو قوي کړي وو په قبول او اظهار د حق سره، او دوی مضبوط او ثابت قدم کېښود او خپله خبره یې صافه وویله: کله چې «رب» هغه دی؛ نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «ألوهیت» او «ربوبیت» دواړه همده ته وړ (لایق) او مخصوص دي.

هَٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً ۖ لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ ۖ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

دا کسان قوم ځمونږ نیولي دي دوی بې له الله (نور باطل) معبودان، ولې نه راوړي دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند ښکاره؟، نو څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې تړي پر الله دروغ (چې شریکان ورته دروي، بلکه لوی ظالم له ده څخه بل نه دی).

تفسیر: لکه چې موحّدین د توحید صاف صاف دلائل وړاندې کوي، که مشرکین هم پخپله دعوی کې رښتین وي؛ نو کوم واضح دلیل ولې نه وړاندې کوي؟ که یې وړاندې کړي؛ نو له کومه به یې راوړي؟ دروغ پښه نه لري، له دې نه به لوی دروغ څه وي چې دوی د الله تعالی لپاره شریک دروي.

کله چې دقیانوس أصحاب الکهف ته درې ورځې مهلت ورکړ، او دوی پخوا د تمامېدلو د درې ورځو وتښتېدل؛ نو (یملیخا) چې مشر د دوی وو په منځ د لارې کې یې وویل خپلو ځینو نورو ځلمیانو ته داسې:

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا ﴿١٦﴾

او کله چې په څنګک شوئ تاسې له دغو مشرکانو او له هغو (بُتانو) چې عبادت یې کوي دوی بې له الله؛ نو ځای ونیسئ تاسې هغه غار ته (او دېره شئ په کې)، خپور به کړي تاسې ته رب د تاسې له رحمته خپل او تیار به کړي تاسې ته له کار ستاسې اسباب د ګزران (او خوشالۍ).

تفسیر: یعني «کله چې د مشرکانو له دینه مونږ بېل یو؛ نو په ظاهري ډول سره هم مونږ ته لازم دي، چې له هغوی څخه بېل اوسو، او کله چې د دوی له باطلو معبودانو څخه ګوښه شو؛ نو ښایي چې له هر طرفه وشکوو، او خاص خپل لوی الله جلّت عظمتُه په طرف رهي (لاړ) شو، او د هغه رحمت او تلطّف ته امیدواري ولرو»، پخپلو منځونو کې یې سره داسې مشورې وکړې، په پای کې لاړل او د غره په سمڅې کې کښېناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِّنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ ۗ مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾

او وینې به ته لمر کله چې راخیژي نو میلان کوي له غاره د دوی ښي طرف ته، او کله چې لوېږي؛ نو پرېږدي دوی (اوترې تېرېږي) کیڼ طرف ته، او دوی په ارت میدان کې دي له دې غاره، دغه (مذکوره احوال د دوی) له دلائلو او ښنو د الله دي، هر چا ته چې سمه صافه لاره وروښوده الله؛ نو همغه دی د سمې صافې لارې موندونکی، او هر څوک چې ګمراه یې کړي (الله)؛ نو له سره به نه مومې ته ده ته کوم ولي دوست لاره ښوونکی.

تفسیر: یعني الله تعالی پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسې دېره ځای په لوري لار ښوونه وکړه چې هلته مأمون او مطمئن شول، او په آرامۍ او خوشالۍ سره پرېوتل، نه د ځای د تنګوالي څخه د دوی زړونه خفه وو، او نه لمر دوی ته څه ربړ او تکلیف رسوه، د دې لامله چې د دغه سوري مخ د شمال په لوري او په هسې یوه وضع او هیئت سره واقع وه، چې د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسېده، او بې د څه ضرر د رسولو څخه به ترې وته.

﴿مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ﴾ الآیة ـ یعني ظاهري او باطني لاره ښوونه ګرد د ده په قبضه کې ده، وګوره څه مهال (وخت) چې ګرده دنیا سره ښویېدلې وه، «أصحاب الکهف» یې څرنګه د هدایت په لاره ټینګ او ثابت قدم کړل، او په ظاهري ډول یې هم څرنګه د یوه عجیبه سوري په طرف د دوی لار ښوونه وکړه.

وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ ۚ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ۚ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾

او ته به ګمان کوې په دوی (که چېرې یې ووینې) چې ویښ دي حال دا چې دوی ویده دي، او اړوو دوی په ښي اړخ او کیڼ اړخ او سپی د دوی غځوونکی دی د دواړو څنګلو خپلو په خولې د غار کې، که چېرې ورپورته شې ته دوی ته او نظر واچوې پر دوی؛ نو خامخا مخ به وګرځوې ته له دوی څخه په تېښته او خامخا ډک به کړی شې ته له دوی نه له وېرې.

تفسیر: وایي چې د دوی سترګې به د خوب په وخت کې هم خلاصې وې، او د دومره یو طویل خوب هیڅ یو اثر د دوی پر بدنونو نه ښکارېده، نو ځکه هر چا به چې دوی ته کاته؛ نو داسې یې ګاڼه چې دوی ویښ دي، او الله تعالی دغو ویدو ځلمیانو ته شان، هیبت او جلال وروباښه، او دوی دغه د هستوګنې ځای ته یې دومره دهشت او عظمت ورکړ چې هیچا به ورته نشو کتلی، او نه به ورنژدې کېدلی شو، څو خلق د هغه د ځای څخه نندارې جوړې نه کړي، او هلته بندارې ونه ترې، او دوی ناآرامه او بې هوسا (بې آرامه) نه کړي، د دوی پسې یو سپی هم رهي (روان) شوی وو، چې د دغو نېکانو اثر پر دغه سپي هم ورسېده، او تر سلهاوو کلونو پورې ژوندی پاتې شو.

وَكَذٰلِكَ بَعَثۡنٰهُمۡ لِيَتَسَآءَلُوۡا بَيۡنَهُمۡ‌ؕ قَالَ قَآئِلٌ مِّنۡهُمۡ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ‌ؕ قَالُوۡا لَبِثۡنَا يَوۡمًا اَوۡ بَعۡضَ
يَوۡمٍ‌ؕ قَالُوۡا رَبُّكُمۡ اَعۡلَمُ بِمَا لَبِثۡتُمۡ ؕ فَابۡعَثُوۡۤا اَحَدَكُمۡ بِوَرِقِكُمۡ هٰذِهٖۤ اِلَى الۡمَدِيۡنَةِ فَلۡيَنۡظُرۡ
اَيُّهَاۤ اَزۡكٰى طَعَامًا فَلۡيَاۡتِكُمۡ بِرِزۡقٍ مِّنۡهُ وَلۡيَتَلَطَّفۡ وَلَا يُشۡعِرَنَّ بِكُمۡ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمۡ
اِنۡ يَّظۡهَرُوۡا عَلَيۡكُمۡ يَرۡجُمُوۡكُمۡ اَوۡ يُعِيۡدُوۡكُمۡ فِىۡ مِلَّتِهِمۡ وَلَنۡ تُفۡلِحُوۡۤا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾

او همداسې (لکه چې ویده کړي وو مونږ أصحاب الکهف) ویښ کړه مونږ دوی چې پوښتنه وکړي پخپلو منځونو کې، نو وویل یو ویونکي له دوی نه چې: څومره مدّت مو تېر کړی دی؟ نو وویل (ورته دغو نورو چې) تېره کړې ده مونږ یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، وویل (نورو) چې رب ستاسې ښه خبر دی په هغه مدّت چې تېر کړی دی تاسې، نو ولېږئ تاسې یو (ملګری) خپل په دې سپینو زرو ستاسې چې دا دي دې ښار ته، نو ودې ګوري چې کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه، نو رادې وړي تاسې ته رزق له هغه، او نرمي او زیرکي دې کوي (په معامله کې)، او نه دې خبروي خامخا په تاسې هیڅ یو هم. بېشکه دوی که خبردار (یا قادر) شي پر تاسې؛ نو سنګسار به کړي تاسې، یا به بېرته وګرځوي دوی تاسې په دین خپل کې، او له سره به خلاص نشئ تاسې (او ښه به ونه مومئ) په دغه وخت کې هیڅکله.

تفسیر: یعنې څرنګه یې چې پخپل قدرت سره دوی په داسې یوه اوږده خوب کې ویده کړي وو؛ همغسې یې دوی په مقرّر وخت کې راویښ کړل، کله چې پاڅېدل نو پخپلو منځونو کې یې سره په مذاکرو شروع وکړه، چې مونږ به څومره مدّت ویده شوي یو؟ ځینو وویل: «یوه یا نیمه ورځ»، یعنې ډېر لږ ویده شوي یو، بل وویل چې په دغه خو د الله تعالی علم ډېر ښه رسیږي چې مونږ څومره مدّت ویده شوي یو، اوس کار کوئ، یو سړي ته پیسې ورکړئ، او ښار ته یې ولېږئ چې له کوم دکان څخه حلال او طیّب طعام واخلي، او رایې وړي مګر دغه ضروري ده چې دغه سړی دې په ډېرې هوښیارۍ سره لاړ شي، او بېرته دې راشي او په نرمۍ او تدبیر سره دې ښایي معامله وکړي چې هیڅ یوه ښاري ته ځمونږ پته او نښه څرګنده (ښکاره) نشي، که نه لویه خرابي به راپېښېږي، که هغه ظالم باچا پر مونږ خبردار شي؛ نو مونږ به سنګسار کړي، یا به مونږ په جبر او اکراه سره له دغه حقّاني دین څخه واړوي، (العیاذ بالله) که داسې کومه واقعه راپېښه شوه؛ نو هغه اعلی کامیابي او فلاح چې مونږ یې غواړو له سره نه حاصلیږي، ځکه چې د حق دین څخه اوښتل اګر که په جبر او اکراه سره هم وي؛ د اولوا العزم مؤمنانو کار نه دی.

وَكَذٰلِكَ اَعۡثَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ لِيَعۡلَمُوۡۤا اَنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيۡبَ فِيۡهَا ۚ اِذۡ يَتَنَازَعُوۡنَ
بَيۡنَهُمۡ اَمۡرَهُمۡ فَقَالُوا ابۡنُوۡا عَلَيۡهِمۡ بُنۡيَانًا ؕ رَبُّهُمۡ اَعۡلَمُ بِهِمۡ‌ ؕ قَالَ الَّذِيۡنَ غَلَبُوۡا عَلٰٓى اَمۡرِهِمۡ
لَنَـتَّخِذَنَّ عَلَيۡهِمۡ مَّسۡجِدًا ﴿٢١﴾

او همداسې (لکه چې مو ویښ کړي وو دوی) خبر کړ مونږ (خلق) پر دوی باندې چې پوه شي (دغه د حشر منکران چې) بېشکه وعده د الله حقه ده، او بېشکه قیامت (چې دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کې، (او خبر کړل مونږ دغه خلق په أصحاب الکهف) کله چې جګړې کولې دوی په منځ خپل کې په کار خپل، نو وویل: (دغو خلقو یو بل ته) چې جوړه کړئ پر دوی یو بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د دوی)، وویل هغو کسانو چې غالب وو په کار د دوی چې: خامخا جوړ به کړو مونږ هرومرو پر دوی باندې مسجد (چې لمونځ په کې وکړی شي).

تفسیر: یوه له دوی ځني پیسې واخیستې او ښار ته ننوت، خو د ښار ګرد شیان د ده په نظر کې پردي او غیر متعارف ښکاره شول، په دغه مدّت کې څو قرنه تېر شوي وو، د ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول، چې پر دې د کوم باچا نوم دی؟ او د کومې زمانې دي؟ او ګرد سره داسې وپوهېدل چې دغه سړي له کوم ځایه کومه قدیمي خښه کړې خزانه موندلې ده، څو دغه خبره د باچا په غوږ کې ورسېده، او هغه همغه پخوانۍ لیکلې تخته وغوښته، چې پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلي شوي وو، او دغه هم په کې مسطور وو، چې دغه ځلمیان یو ناڅاپه په دغه کال کې لادرکه او تري تم شول، له تحقیقه ثابته شوه چې دغه سړی د همغه مفقود الخبر ډلې څخه دی، په دغه وخت کې په دغه ښار کې د «بعث بعد الموت» په نسبت سخته جګړه نښتې وه، چا به ویل چې: د مړ کېدلو څخه وروسته بیا ژوندون نشته، چا به ویل چې: محض روحاني بعث دی او جسماني نه دی، څوک د روحاني او د جسماني د دواړو معادو قائل وو، د دې وخت باچا یو حق خوښوونکی منصف سړی وو، او غوښته یې چې له یو طرف کوم داسې نظیر او مثال په لاس ورشي چې په هغه سره پوهول آسان شي، او عقلي استبعاد له منځه ورک شي، پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالآخر د آخرت منکران هم د دې حیرت راوړونکې ماجرې له لیدلو او اورېدلو سره په آخرت متیقّن شول، او دغې نظارې په خاص ډول سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه، او وپوهېدل چې په دې سره الله تعالی مونږ ته تنبیه راکړه، ځکه چې دغه قصه د دوهم ځلي بیا ژوندي کېدلو څخه له سره کمه نه ده.

تنبیه: ځینو د ﴿إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡ﴾ مطلب داسې اخیستی دی، چې الله تعالی د «أصحاب الکهف» له حاله په هغه وخت کې خلق خبر کړي وو، نو ځکه د «أصحاب الکهف» په نسبت جګړو او مناقشو جریان درلود، چې هغه څو تنه ځلمیان چې یو ناڅاپه سره ورک او تري تم شوي وو چېرې لاړل؟ چې د هغوی په نسبت له ډېرې اوږدې زمانې راهیسې داسې اورو چې راځي، ولې رانغلل؟دوی چېر ته لاړل؟ د دوی نسل به چېرې منتشر شوی وي؟ تر اوسه پورې دوی نه دي ژوندي پاتې، او ضرور ګرد سره مړه او خاورې شوي دي، په دغه مسئله کې به ځینو یو شی او ځینو بل شی ویل، چې یو ناڅاپه الله تعالی د حقیقت له مخې پرده پورته کړه، او هغه ګرد اختلافات یې سره ورک کړل.

﴿فَقَالُواْ ٱبۡنُواْ عَلَيۡهِم بُنۡيَٰنٗاۖ﴾ الآیة ـ دغه نه دي معلوم چې وروسته له هغه «أصحاب الکهف» همغسې ژوندي پاتې شول؟ یا یې انتقال وکړ؟ که انتقال یې کړی دی څه مهال (وخت) وو؟ او که ژوندي پاتې دي تر کله؟ یا به تر کله ژوندي پاتې کیږي؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چې دغه سوري ته نژدې په کوم مناسب ځای کې د یادونې په شان کوم عمارت جوړ کړی، چې له هغه ځنې زائرینو ته څه سهولت پېښ شي؛ نو په دغه کې به د آراوو اختلاف واقع شوی وي، چې څه قسم عمارت جوړ کړ شي، د دغو اختلافاتو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دي، او دغه هم د ده په علم کې شته چې دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلي د خوب طاري کېدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوري پورې رسیدلي دي؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشّرف شوي دي؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سړیو چې د «أصحاب الکهف» پر اسلامي دین وو داسې سره غوټه کړه چې دغه غار ته نژدې یو معبد تعمیر شي، د أصحاب الکهف په نسبت برسېره پر دې چې پاخه موحدان او متقیان وو، لیکن هغه کسان چې پر دوی معتقدان شوي او عمارت یې جوړ کړی وو نصرانیان وو، ابو حیّان په «بحر محیط» کې د «أصحاب الکهف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړي دي، من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلَٰثَةٞ رَّابِعُهُمۡ كَلۡبُهُمۡ وَيَقُولُونَ خَمۡسَةٞ سَادِسُهُمۡ كَلۡبُهُمۡ رَجۡمَۢا بِٱلۡغَيۡبِۖ

ژر به وایي (یعقوبیه چې دوی) درې دي څلورم د دوی سپی د دوی دی، او وبه وایي (نسطوریه چې دوی) پنځه دي شپږم د دوی سپی د دوی دی، ویشتل په غیب سره، (دا ټولې وینا ګانی دي بی دلیله).

تفسير: يعني سامعين به د «أصحاب الكهف» د قصې له اورېدلو څخه وروسته لكه چې د خلقو عادت دى اټكلي غشي ولي، يو به وايي چې دوى درې وو، څلورم د دوى سپى وو، بل به وايي چې دوى پنځه وو او شپږم به سپى ښيي، ليكن دغه ټول اقوال داسې دي لكه چې څوك بې د نښې له ټاكلو څخه تيري (ګتې) وولي، ممكن دى د دغو مختلفو خبرو په ويلو كې برسېره په جهل، د رسول الله صلى الله عليه وسلم امتحان هم مقصود وي، چې وګورو محمد صلى الله عليه وسلم په دغه معامله كې څه فرمايي؟ ځكه احتمال لري چې يهودانو د هغو صحيح تعداد اوه ښوولى وي، چې د هغه په طرف لوى قرآن هم اشاره فرمايي:

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

او وبه وايي (مؤمنان په اخبار د محمد چې دوى) اوه دي او اتم د دوى سپى د دوى دى، ووايه (اى محمده ! دوى ته)رب ځما ښه علم لري په شمېر د دوى، نه پوهېږي په (شمېر د) دوى مګر لږ (د خلقو)، نو جګړه مه كوه (اى محمده !) په باب د دوى كې مګر جګړه ښكاره، او فتوى مه غواړه په باب د دغو كې له دغو (كتابيانو) څخه له هيڅ يو (ځكه چې ته پخپله پرې خبر يې په وحيه سره).

تفسير: د عدد په معلومولو پورې كوم اهم مقصود نه دى متعلق، هومره خبره چې الله تعالى راښودلې ده، له هغې څخه د زيات تحقيقاتو پسې لوېدل او هغومره ترديد چې الله تعالى فرمايلى دى، له هغه څخه زيات ترديد اوجګړې نښلول؛ فضول دي.

ابن عبّاس رضي الله تعالى عنه فرمايي: زه د هغو قليلو كسانو څخه يم (چې هغوى د قرآني سياقه معلوم كړى دى چې) أصحاب الكهف هم دغه اوه تنه دي، ځكه چې الله تعالى هغو پخوانيو دواړو اقوالو ته ﴿رَجْمًا بِالْغَيْبِ﴾ وفرمايه، او درېم قول سره يې ونه فرمايل، علاوه پر دې د بيان اسلوب هم بدل شوى دى، په پخوانيو دواړو جملو كې «عطفيه واو» نه وه، او په درېيم كې شته، او د ﴿وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه ګواكې دغه خبرې ته زور وركول مقصود دي، چې د دغه قول قائل په پوره بصيرت او وُثوق سره د واقعې له تفصيله واقف دى، ځينو د دې په تأييد كې دا هم ويلي دي چې: پخوا له دې نه له ﴿قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ﴾ څخه د يوه تن قول راڅرګند (ښكاره) شو، او له ﴿قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا﴾ الآية ـ څخه پر ته له هغه قائل څخه د دريو تنو نورو قائلينو پته ولګېده، له ﴿قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ﴾ الآية ـ څخه برسېره په دوى د دريو تنو قائلينو ثبوت هم په لاس راځي، او په دې ډول اقلا لږ تر لږه ښايي دوى اوه تنه وي، چې سپى ترې مستثنى پاتې دى.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾

او مه وايه له سره په هيڅ باب كې چې بېشكه زه كوونكى يم د دغه كار سبا مګر (متّصل ورسره ووايه اى محمده !) كه اراده فرمايلې وي الله، او يادوه رب خپل كله چې دې هېر شي، او ووايه (اى محمده ! دوى ته) ښايي چې سمه صافه لار وښيي ماته رب ځما ډېرې نژدې ته له دې نه له جهته د لارښوونې (او نېكه لاره).

تفسير: د «أصحاب الكهف» قصه په تاريخي كتابونو كې له نادراتو څخه ليكلې شوې وه، او هر سړى ترې نشو خبرېدى. مشركينو د يهودانو په لمسون له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دغه سوال وكړ، چې له دغه پوښتنې څخه د دوى مقصود امتحان وو، ځمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم وعده وفرمايله چې سبا به يې دروښيم، ځكه متيقن وو چې جبرئيل عليه السلام به راځي او زه به ترې معلومات اخلم، او دوى ته به يې ووايم، خو جبرئيل عليه السلام تر پنځلسو

ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ډېر خفه او غمجن شو، مشرکین په خندا او مسخرو لګيا شول، بالآخر د الله تعالی له جانبه دغه قصه ورته ولېږله شوه، او په پای (آخر) کې يې نصيحت هم ورعلاوه شو، چې وروسته له دې نه د هيڅ يوې خبرې په نسبت بې د﴿إِنْ شَآءَ اللَّهُ﴾ څخه نه ښايي چې وعده وفرمايي، که کوم وخت له تانه هېره شي؛ نو هر کله چې دې په ياد راشي ﴿إِنْ شَآءَ اللَّهُ﴾ ووايه !، او اميدوار شه چې الله تعالی به ستا درجه له دې نه لا زياته کړي، يعنې هيڅ شی هيڅکله به له تاسې هېر نشي.

وَلَبِثُوا۟ فِى كَهْفِهِمْ ثَلَٰثَ مِا۟ئَةٍ سِنِينَ وَٱزْدَادُوا۟ تِسْعًا ﴿٢٥﴾

او مدّت تېر کړی وو دغو (ځلميو) په غار کې درې سوه کاله (شمسي) او زيات کړي وو پرې دوی نهه (قمري کلونه نور هم).

تفسير: يعنې د شمسي په حساب پوره درې سوه کاله په هغه غار کې ويده وو، او په قمري سره (٩) کاله نور زيات شو.

قُلِ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا۟ ۖ لَهُۥ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ أَبْصِرْ بِهِۦ وَأَسْمِعْ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدّت (چې دوی ځنډ (تأخير) کړی وو په هغه کې)، خاص همده لره دي پټ (اسرار) د اسمانونو او د ځمکې، څه ښه ليدونکی دی الله، او څه ښه اورېدونکی دی الله.

تفسير: يعنې مؤرخين د دوی د ويدېدلو او د بيا ويښېدلو مدّت راز راز بيانوي، خو له ګردو څخه صحيح او صواب همغه ده چې الله تعالی يې ښيي، ځکه چې د اسمان او د ځمکې د ګردو پټو اسرارو علم هم له ده سره شته، او هيڅ يو شی د ده له ستر ګې څخه نشي تېروتی.

مَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِىٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِى حُكْمِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

او نشته چېرې دوی ته بې له ده نه هيڅ دوست، او نه شريکوي په حکم (قضاء) خپل کې بل هيڅوک.

تفسير: يعنې همغسې چې د ده علم محيط دی؛ د ده قدرت او اختيار هم پر ګردو حاوي دی، همغسې چې د ﴿لَهُۥ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ په علم کې هيڅوک له ده سره مل او شريک نه دي، د قدرت په اختياراتو کې هم هيڅوک له ده سره مل او شريک نشي کېدی.

وَٱتْلُ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ رَبِّكَ ۖ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَن تَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

او ولوله (ای محمده ! دوی ته) هغه څه چې وحي کړی شوې ده تا ته له کتابه د رب ستا، نشته بدلوونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومې ته غير له دغه (الله) څخه هيڅ ځای د پناه (که قصد يې و کړې).

وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِىِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ

او صبر کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چې بولي (عبادت کوي) د رب خپل په سبا (اول د ورځې) او بېګا (آخر د ورځې يعنې هر کله)، غواړي دوی مخ د الله تعالی.

تفسیر: یعنې د ده د لقاء، لیدلو او د هغه د رضاء د حصول په شوق کې په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کې مشغول اوسیږي، مثلاً ذکر کوي، قرآن لولي، پر خپلو لمونځونو مداومت کوي، د حلالو او حرامو تمیز کوي، د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پېژني، اګر که د دنیوي حیثیته دوی معزّز او مالدار نه دي، لکه په لویو اصحابو کې په دغه وخت کې عمّار، صُهیب، بلال، ابن مسعود، خَبّاب، سلمان او نور رضوان الله تعالی علیهم أجمعین، نو داسې مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وګرځوه، او د هیڅچا په ویلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بېلوه !.

وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ ۚ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ

او نه دې تیریږي (وړاندې دواړه) سترګې ستا له دوی نه، چې غواړې ته زینت (ښایست) د دې ژوندون لرِ خسیس.

تفسیر: یعنې د دغو غریبانو او مات زړو او بې وځلو (کمزورو) مخلصینو مؤمنینو څخه له سره خپلې سترګې مه اړوه ! او لویو لویو غنیو متکبرانو دنیادارانو ته په دغه مقصد مه ګوره ! چې د دوی د مسلمان کېدلو څخه به اسلامي دین ډېر ښه رونق او ښایست مومي، ځکه چې اسلامي اصلي عزّت او رونق په مادي خوشحالۍ او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط، بلکه په ایمان او تقوی او اعلی درجه ښو اخلاقو سره قائم دی.

وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا ۝٢٨

او اطاعت مه کوه (مه اوره خبره) د هغه چا چې غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره ځمونږ او متابعت یې کړی دی د هوا خپلې، او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته، او تجاوز له حدود الله).

تفسیر: یعنې د هغو کسانو په خبرو تاسې له سره غوږ مه ږدئ او مه یې اورئ چې د هغوی زړونه له حقه ذاهل او په دنیوي نشو کې مست او لا یعقل او د الله تعالی له یاده بیخي غافل دي، او تل د خپل نفس د خوښې او غوښتنې پسې مائل او رهي (روان) او لګیا دی، د الله تعالی په عبادت کې تکبّر، لویي، ځانمني (خودنمایي)، هوا پرستي، تقدم او تعالِي د دوی (رواج) او دستور دی، اګر که دوی ظاهراً ډېر بډایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وي.

په روایاتو کې راغلي دي چې د قریشو ځینو صنادیدو او غنیانو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل: «تاسې د خپلو شاوو خوا څخه دغه فقراء، مسکینان، خواران، غریبان چې ګرد سره اوپړهګان (خوار) دي، لرې کړئ ! څو مونږ غنیان، مشران، لویان او سرداران تاسې سره کېنو»، ګواکې مسلمانانو ته اوپړه او کفّارو ته یې بډای او سردار وویل، ممکن دی چې د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زړه کې دغه خبره تېره شوي وي، چې د دغو غریبانو په بېلولو کې د لږ څه مدّت لپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاخه مسلمانان دي، مصلحت ته به ګوري، نه به خفه کیږي، او دغه غنیان به په دغه وسیله سره اسلام قبلوي، نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو، چې تاسې له سره د دغه متکبّرانو دغه خبرې مه اورئ !، ځکه چې د دوی دغه غوښتنې بیخي چټې او بېکاره دي، په دوی کې د حقیقي ایمان د قبلولو رنګ او استعداد نشته، نو بیا محض د موهومې فائدې لپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولې پرېښودی شي؟.

وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ

ووایه (ای محمده ! دوی ته، اسلام او قرآن) حق دی له رب ستاسې، پس هر څوک چې اراده (د ایمان) وکړي؛ نو ایمان دې راوړي ! او هر څوک چې اراده (د کفر) وکړي؛ نو کافر دې شي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی له جانبه رښتیا رښتیا خبرې اوروليې شوې دي، الله تعالی د چا د منلو او نه منلو هیڅ پروا نه لري، هر څه نفع یا نقصان چې پېښیږي؛ هغه به یواځې ستاسې وي، منونکي او نامنونکي له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لارې مل دی.

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟ يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

بېشکه چې مونږ تیار کړی مو دی لپاره د ظالمانو اور، چې چاپېر شوي دي له دوی پردې د هغه، او که فریاد وکړي (دوی له تندې) نو فریاد به یې واخیستی شي (په ورکولو د داسې) اوبو (سره) لکه زوې (یا د تېلو خته) چې وریتوي به مخونه، بد څیز د څښلو دي (دغه زوې)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجې د انتفاع.

تفسیر: یعنې د ګرمۍ له شدّته به تږي کیږي، نو «العطش ! العطش !» نارې به وهي، نو د تېلو تلچټ (خیرې، پاتې) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږي، چې د سخت تودوالي او د تندې له سببه د دوی خوله او کولمې به سره ټول وریتې او ټوټې ټوټې وهي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) بېشکه مونږ نه ضایع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چې ډېر نېک وي له جهته د عمل.

أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ ۚ نِعْمَ ٱلثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

دغه (مؤمنان چې دي) شته دوی ته جنتونه د تل هستوګنې چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د دوی (څلور قسمه) ویالې، په لاس کولی به شي دوی ته په دغه جنت کې وښې له سرو زرو، او اغوندي به دغه (جنتیان) جامې زرغونې له نریو وریښمو او له پیړ، پنډ (غټو) وریښمو، تکیه کوونکي به وي په دغه جنتونو کې پر تختونو باندې، څومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه)، او څومره ښه دي (دا جنتونه) ځای د آرام.

تفسیر: ښایي چې د جنتي جامو (کالیو) مخ د نریو وریښمو او استر یې د پرېړو (غټو) وریښمو څخه وي، کما يُفهم من قوله تعالی: ﴿بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ﴾ (۲۷ جزء د الرحمن سورت (۵۴) آیت (۳) رکوع)، یا دواړه به سره بېل بېل استعمالیږي، والله أعلم، په «موضح القرآن» کې دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: سره زر او ربښمین کالي نارینه وو ته په جنت کې ور رسیږي، هر څوک یې چې دلته اغوندي؛ هلته به یې نه اغوندي.

جنتیانو به پر دغو نعمتونو سربېره پر ښو چپرکټو او پالنګونو تکیه لګولي په نهایت عزّت او احترام سره به ناست وي.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿۳۲﴾

او وښیه بیان کړه ته دوی ته یو مثال (د کفّارو او مؤمنانو هغه) دوه سړي، چې ګرځولي (ور کړي وو) مونږ یو له دې دواړو ته دوه باغونه له انګورو، او پټ کړي وو مونږ دا باغونه په خرماوو سره، او پیدا کړی وو مونږ په منځ د دې (دواړو باغونو) کې کښت (فصل).

تفسیر: دغه یې د غني کافر او فقیر مؤمن مثال بیان وفرمایه، چې د هغه په ضمن کې د دنیا بې ثباتي، د کفر او تکبّر بد انجامي، او د ایمان او تقوی پر مقبولیت باندې تنبیه ده، دغه دواړه سړي چې د هغوی مثال بیان شوی دی، په واقعي ډول سره موجود وو؟ یا محض د تفهیم لپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی، د علماوو په دغه مورد کې دوه قوله دي، او د تمثیلو فائده په هر حال کې حاصله ده.

د دغو یاد شوو باغونو په چارچاپېر د کجورو (خرماوو) ونې کښېنولې شوې دي، او د دواړو باغونو په منځ کې ځمکه د زراعت لپاره تخصیص ورکړی شوې ده، خو غله او مېوه ګرد تیار له همغه باغ څخه حاصل اخلي.

كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿۳۳﴾

دې دواړو باغونو ورکول به یې مېوې خپلې (پوره) او نه به یې کولو ظلم (کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر، او بهولې وه مونږ په منځ د دې دواړو باغونو کې ویاله.

تفسیر: یعنې داسې نه وو چې یو باغ به ښه وده او ښه حاصل ورکولو ، او بل نه ورکولو او بې حاصل او بې ودې پاتې وو، یا په یوه کې ډېرې ونې وې، او په بل کې کمې.

وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿۳۴﴾

او وو ده ته (نورې) مېوې، پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملګري خپل ته حال دا چې هغه ورسره خبرې کولې (په افتخار سره) چې زه زیات یم له تا نه له جهته د مال، او ډېر عزتناک یم له جهته د سړیو.

تفسیر: یعنې مال، دولت، ملاتړ، سړي ما سره له تا نه زیات دي، که زه د شرک او کُفر په اختیارولو کې په باطل وی؛ نو دومره مال، دولت، او هوسایي (آرام) به ولې ځما په برخه کېده؟ د ده د شرک ثبوت له دې نه په لاس راځي، چې د آفت د رسېدلو څخه یې وروسته په تأسّف او ارمان سره وویل: ﴿يَالَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا﴾، معلومېږي چې د هغه غریب ملګری چې پوخ موحد وو، د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبې کولو نصیحت به یې ورته کولو، چې د هغه په ځواب کې یې داسې ورته وویل چې: زه له تا نه په مال، اولاد، سړي، ملاتړ او هر څیز کې زیات یم، نو څرنګه به یقین کوم چې زه پر باطل او تا غونډې مفلس او ناداره به په حق وي؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِ أَبَدًا ﴿۳۵﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا ﴿۳۶﴾

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چې دی ظالم وو پر ځان خپل (په سبب د فخر، تکبر او کفر)، ویې ویل چې: زه نه کوم ګمان چې هلاک (خراب) به شي دغه باغ (ځما) هیڅکله، او نه کوم زه

ګمان په قیامت چې قائم (واقع) به شي، او قسم دی خامخا که بوتلی شم رب خپل ته (پس له بیا ژوندون)؛ نو قسم دی چې هرومرو به مومم خامخا غوره له دې باغ څخه مرجع.

تفسیر: یعنی دی په شرك کې مبتلا وو، د کبر او غرور په نشو د ده دماغ ډك وو، نورو ته به یې په سپکه سره کتل، او حقیر به یې ګڼل، او د الله تعالی پر قدرت او جبروت به یې نظر نه وو، او نه په دې پوهېده چې وروسته به یې انجام څه کیږي؟ همدغه باغ د ده جنت وو چې هغه به یې خپل ابدي خیر ګڼلو، ده فکر کولو چې اوس خو مې ژوندون په آرام سره تیریږي، او ګرد انتظامات مې داسې مکمّل کړي دي چې څما تر ژوندانه پورې د دغو باغونو د تباه کېدو او خرابېدلو کومه ظاهري اندېښنه نشته، پاتې شوه د بعث بعد الموت قصه؛ نو اول زه یقین نه لرم چې د مړ کېدلو څخه وروسته د هډوکي بخرکي ته بیا دوهم ځلي نوی ژوند په برخه کیږي؟ او مونږ به د پاك الله په مخ کې وړاندې کیږو، لیکن که همداسې وشو؛ نو یقیناً ماته به له دې نه ښه او بهتر سامان هلته راورسیږي، که ځمونږ دغه حرکات د الله تعالی خوښ نه وی؛ نو په دغه دنیا کې به یې ولې دومره وسعت او راحت را په برخه کولی؟ ګواکې د دې دنیا راحت او هوسایي (آرام) د هغه جهان په خوښۍ او هوسایۍ باندې دلیل دی، چې زه به هلته هم مزې او چړچې کوم.

قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗۤ اَكَفَرْتَ بِالَّذِیْ خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰىكَ رَجُلًا ﴿۳۷﴾ لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّیْ وَلَاۤ اُشْرِكُ بِرَبِّیْۤ اَحَدًا ﴿۳۸﴾

وویل (دغه کافر) ته (مؤمن) ملګري د ده حال دا چې دغه مؤمن خبرې اترې کولې له دغه کافر سره: آیا کافر شوې پر هغه (ذات) چې پیدا کړی یې ته (په اول کې) له خاورې، بیا یې له نطفې، بیا یې برابر کړې ته سړی (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چې الله رب څما دی، او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوك.

تفسیر: یعني هغه الله تعالی چې ستا اصل آدم علیه السلام یې له بې جانه خاورې څخه، بیا ته یې د ځمکې د حاصلاتو له خُلاصې او له یوه څاڅکي ناڅیزه اوبو څخه پیدا کړی یې، او ژوندون یې دربخښلی دی، او روحاني او جسماني قوّتونه یې درکړي دي، او لوی غټ انسان یې درڅخه پیدا کړی دی، نو آیا ته له دې نه انکار لرې، چې هغه به دې وروسته له مرګه بیا ژوندی کوي؟ یا دغه درکړی نعمت به له تا نه بېرته نشي اخیستی؟ څما عقیده خو داسې نه ده، بلکه زه پوره یقین لرم چې هم هغه لوی ذات یواځې ځمونږ رب دی، د ده په الوهیت کې بل هیڅوك شرکت نه لري، او د ده د حکم او ارادې په مقابل کې هیڅوك هیڅ نشي ویلی او کولی، او نه خپله سا اخستی شي.

وَلَوْلَاۤ اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ اللّٰهُ ۙ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ۚ

او ولې نه په هغه وخت کې چې ننوتې باغ خپل ته، ولې دې داسې نه ویل: هغه چې اراده وفرمایي الله (هغه کیږي)، نشته قوّت (هیچا لره په هیڅ کار مګر په توفیق) د الله.

تفسیر: یعني مال د الله تعالی نعمت دی، خو د غرور، تکبّر، او ځانمنې (خودنمایي) او د کُفر ویلو څخه آفت نازلیږي، لازم او ښه خو داسې وو چې د باغ د داخلېدو په وخت دې د ﴿مَاۤ اَظُنُّ اَنْ تَبِیْدَ هٰذِهٖۤ اَبَدًا﴾ په ځای ﴿مَا شَآءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ﴾ ویلي وی، یعني د هر هغه څیز چې الله تعالی اراده وفرمایي؛ عطا کوي یې، څه زور او قوّت چې په مونږ کې شته؛ هغه د ده له امداد او اعانته راحاصل دی، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو په یوه شېبه کې هغه ګرد سلب او بېرته یې اخلي، په روایاتو کې راغلي دي، هر مهالې (وخت) چې انسان پخپل کور کهول او نور ځای کې په خوښۍ، آرام سره ځان مومي؛ نو همدغه لفظ دې ووایي: ﴿مَا شَآءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ﴾

إِن تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَىٰ رَبِّي أَن يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّن جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾

که ته ويني ما چې زه لږ یم له تا نه د جهته د ماله او بچو. پس (امید لرم چې ژر دی چې) رب څما راکړي ما ته (په دنیا او په آخرت کې) بهتره له باغ ستا، او چې ولېږي پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) اسمانه، پس سبا ته وګرځي (باغ ستا) ډاګ میدان ښوی (چې ښوییږي پرې سړی) بې زرغونه. یا سبا ته وګرځي اوبه د دې باغ وچې ډوبې پس له سره به نه توانېږې دې ډوبو اوبو لره په لټولو سره.

تفسیر: یعنې یوه توده بوړبوړکی (ګرد باد) والوځي یا بل کوم سماوي آفت نازل شي چې ستا د دغه تکبّر او غرور د نتائجو په سزا کې ستا دغه باغ ډاګ ډبر او سپیره او ترې صاف میدان جوړ کړي، یا د دغې ویالې اوبه وچې شي، او بیا سره له ډېر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه په کې ونه بهیږي.

وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَا أَنفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾

او چاپېر کړی شو په انواعو د مېوو د هغه (باغ یا سړي یعنې هلاک شو)، پس وګرځېد په وخت د سبا کې چې اړه وه یې څټ او مخ د ارغویو خپل (یا مړل یې لاسونه او ورغوي خپل)، (له خپګانه) پر هغه مبلغ چې لګولی وو پر دغه باغ، حال دا چې دغه باغ لوېدلی وو پر څیلو (مناګانو د تاکو کورو) خپلو، او وایي: ای کاشکې ما نه وی نیولی شریک رب خپل سره هیڅوک (څو مې دغه باغ نه وی وران شوی).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «آخر د ده پر باغ باندې هم هغسې وشوه چې د دغه ښه سړي له خولې څخه وتلي وو، په شپه کې سماوي آفت د اور په صورت راغی، او ګرد باغ یې وسوځوه، او د ایري ډېرۍ یې ترې جوړه کړه، مال یې لګولی وو د پنګې (رأس المال) د تزیید لپاره، خو پنګه او ګټه اصل او فرع دواړه یې له لاسه ووتل»، د باغ خاوند په ژړا او انګولا سر شو، مګر:

څه په کار ده اوس ژړا او انګولا «««»»» لوښې مات او غوړي توی شو په بیدیا.

او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالی له وېرې نه وو، بلکه تش د دنیوي ضرر رسېدلو په بناء وو.

وَلَمْ تَكُن لَّهُ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾

او نه وه ده ته کومه ډله چې مدد یې کړی وی له ده سره (په دفع د آفت کې) غیر له الله، او نه وو دی پخپله مددګار د خپل ځان (په دفع د هلاک کې).

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

په دې وخت کې ګرد ولایت اختیار خاص الله لره حق دی، الله خیر (غوره) دی له جهته د ثواب او خیر (غوره) دی له جهته د عاقبته.

تفسير: يعنې د هر عمل هر بدل چې دی ور کړي؛ هغه درست دی، دلته او هلته په هر ځآی کې د همده واک او اختيار چليږي، او هيڅوک هيڅ طاقت او توان نه لري، چې د ده په حکم او فيصله کې څه مداخله وکړي، يا څه ګوتې په کې ووهي.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ الرِّيٰحُ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿۴۵﴾

او بيان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دې ژوندون لږ خسيس (په تازګۍ او سرعت د زوال کې) په مثل د هغو اوبو چې نازلې کړي دي مونږ هغه اوبه له (طرف د) اسمانه، نو يو بل سره ګډوډ شي په سبب د دې (اوبو) سره زرغونه د ځمکې، نو سبا ته وګرځي (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چې الوځوي يې بادونه، او دی الله پر هر څيز باندې توانا قادر (چې ځينې د هغو انشاء او افناء دي).

تفسير: يعنې د دنيا د دغه عارضې پسرلي او د فاني او سريع الزوال ښايست او سينګار مثال داسې وګڼئ چې پر وچه او مړه ځمکه د باران اوبه ولويږي، او هغه يو په يو تکه شنه او ژوندی شي، او پر ګڼو شينکيو او ونو ښايسته شي، او مختلفې ترکودې(نباتات) ځنې خارج او مخلوط او ګډه وډه زرغونتيا په کې پيدا شي، مګر څو ورځې وروسته هغه تک زيړ واوړي، او په وچېدلو او رژېدلو باندې شروع وکړي، بالآخر په يوه وخت ګرد سره لو او قطع او پرې او وربېل شي، او بيا ټوټه ټوټه او بوس بوس کړی شي، او په هوا کې والوځولی شي، د دنيا د سترګو غولوونکی او ناپوهان تېرايستونکی ښايست او سينګار همداسې وګڼئ، چې د څو ورځو له مخې ډېر ښکلی او زړه وړونکی په نظر راځي، بالآخر ذرې ذرې او په هوا کې والوځي، او ګرد سره لرې او پرې شي، او ډاګ ډېر صاف ميدان ترې پاتې شي، لکه چې وروسته په ﴿وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً﴾ کې اشاره کړی شوې ده.

اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ اَمَلًا ﴿۴۶﴾

مال (د دنيا) او ځامن (چې په کې اخروي مفاد نه وي) زينت (رونق) ښايست د دې ژوندون لږ خسيس دی، او باقي پاتې کېدونکې نېک (عملونه) خير غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خير) غوره دي له جهته د اميد.

تفسير: يعنې وروسته له مرګه مال او اولاد او نور هيڅ په کار نه راځي، او يواځې هغه نېک کارونه په کار راځي چې د هغو اثر يا ثواب مستقبل ته پاتې کېدونکی وي، په حديث کې دغه کلمات طيبات:)سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر، ولا حول ولا قوة إلا بالله(له الباقيات الصالحات څخه فرمايلي شوي دي، دغه محض د مثال په ډول دی، که نه ګرد (ټول) حسنه اعمال په دې کې داخل دي، په «موضح القرآن» کې دي: ﴿وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ﴾ دا دي چې د داسې يوه علم ښوونه وکړي چې جاري وي، يا کومه نېکه طريقه وچلوي، يا مسجد، يا کوهی، يا سرای، يا باغ، يا کومه مزرعه وقف کړي، يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه ورکړي، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پرېږدي، نو دغه ګرد داسې ښه اعمال دي، چې پر هغو باندې د الله تعالی له جانبه ښه بدل موندل کېدی شي، او انسان پرې عمده توقّعات قائمولی شي، د دنيا پر فاني او زائلې خوشالۍ طويل او عريض اميدونه تړل د عقل او هوش کار نه دی.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً ۙ وَّحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿۴۷﴾

او (ياد کړه) هغه ورځ چې روان به کړو غرونه او ګورې به ته (ای انسانه !) ځمکه ښکاره (صاف ميدان)، او راجمع به کړو دوی (يعنې خلق) نو پرې به نه ږدو له دوی نه يو تن هم (نه له اولينو او نه له آخرينو).

تفسير: يعنې كله چې قيامت راشي؛ نو د غرونو په شان سخت مخلوق هم له خپله ځايه الوځي، بلكه دغه لوی او درانه غرونه هم لكه ټكولی شويو وړيو غونډې په هوا كې سره ګرځي او الوځي، الغرض دغه ګردې لوړې او ژورې به سمې برابرې او ځمكه به له يوه سره تر بله سره پورې صاف هوار ميدان شي.

وَعُرِضُوا عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا ؕ لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۢ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَّجْعَلَ لَكُمْ مَّوْعِدًا ﴿٤٨﴾

او وړاندې به كړی شي دوی په رب ستا صف صف (او وبه ويلی شي دغو صفوفو ته): خامخا په تحقيق راغلئ تاسې مونږ ته لكه چې پيدا كړي وئ مونږ تاسې ړومبی ځلې (له خپلې موره)، بلكه ګمان كولو تاسې (ای منكرينو د بعث) چې وبه نه ګرځوو مونږ تاسې ته ځای او وخت د وعدې.

تفسير: د بعث منكرينو ته به د تقريع او توبيخ په ډول وويلی شي، چې تاسې خو قيامت او نورې ايماني خبرې چټي (بېكاره) او دروغ ګڼلې، نو نن تاسې هغه ګرد دنيوي ساز سامان او اثاثه چېرې پرېښې؟ او دغسې لوڅ لغړ چېرې درومئ؟.

وَوُضِعَ الْكِتٰبُ فَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا فِيْهِ وَيَقُوْلُوْنَ يٰوَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً اِلَّآ اَحْصٰىهَا ۚ وَوَجَدُوْا مَا عَمِلُوْا حَاضِرًا ؕ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا ﴿٤٩﴾

او كېښودلی به شي كتاب (أعمالنامې په لاسونو د خلقو كې) پس ګورې به ته ګناهګاران ويرېدونكي له هغه نه چې په كې (ليكلي) دي (له ګناهونو)، او وايي به ای هلاكه ځمونږ (راشه دغه دې وخت دی) څه حال دی د دې اعمالنامې (ځمونږ)چې نه پرېږدي (ګناه) وړه او نه لويه، مګر چې حساب كړې يې دي هغه (ټولې)، او وبه مومې دوی هغه څيز چې كړی وي (په دنيا كې په خپل مخ كې) حاضر، او نه كوي ظلم رب ستا پر هيچا (چې كومه ګناه يې نه وي كړې او ورې ليكي).

تفسير: يعنې د هر يوه اعمالنامې وركولی كېږي، دوی به په هغه كې د خپلو اعمالو فهرست (نوم ليک) ولولي، او مجرمين به له خپلو ګناهونو سخت ويرېږي، او وايي به الله پوهېږي چې نن څرنګه سختې سزاوې رارسيږي؟ په دغه اعمالنامه كې به يې د ذرې ذرې عمل تر ستركو لاندې وي، او هره يوه وړه او لويه نيكي او بدي به په دغه اعمالنامه كې مندرجه او ليكلې مومي.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ ؕ اَفَتَتَّخِذُوْنَهٗ وَذُرِّيَّتَهٗٓ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِيْ وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ؕ بِئْسَ لِلظّٰلِمِيْنَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

او (ياد كړه) هغه وخت چې وويل مونږ پرښتو ته چې سجده وكړئ تاسې (تعظيمًا) آدم ته پس سجده وكړه (ټولو) مګر (ونه كړه سجده) ابليس، وو دی (اصلا) له پيريانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجدې)، آيا پس نيسئ تاسې ابليس او اولاده د دغه دوستان (چې خبره يې منئ) غير له ما، حال دا چې دي دغه (شياطين) تاسې ته دښمنان، بد دی (ابليس) ظالمانو ته بدل (له الله چې شيطان مني او رحمان نه مني).

تفسیر: راجح همدا ده چې ابلیس د پیریانو له نوعې وو، ده په عبادت کې ترقي وکړه، او د پرښتو په ډله کې شامل شو، نو ځکه کوم حکم چې پرښتو ته د سجود وشو؛ هغه ته هم وشو، په دغه وخت کې د ده اصلي طبیعت او سرکشي او غرور د طینت ښکاره شو، او له ډېره تکبّره د الله تعالی د حکم منلو څخه یې غاړه وغړوله، او د آدم په مخ کې سجده کول یې خپل د شان کسر وګاڼه، تعجب دی چې نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلي دښمن او د ده اولاد او أتباع څرنګه خپل رفیق ملګري خیر غوښتونکي او دوست دروي؟ آیا له دې نه به بل کوم ظلم او بې انصافي څه وي؟ دغه قصه پخوا له دې نه هم په څو ځایونو کې بالتفصیل تېره شوې ده، دلته د هغې له تذکرې څخه دغه تنبیه مقصود دی، چې د فاني دنیا په ډول او سینګار مغروربدل او د آخرت څخه غافل کېدل فقط د شیطان په تحریک او تسویل سره کیږي، ځکه چې شیطان غواړي چې مونږ بیا خپل هغه اصلي او آبائي وطن (جنّت) ته بېرته لاړ نه شو.

تنبیه: ابن کثیر (رحمه الله) ځینې روایات نقل کړي دي، چې په هغو کې د ابلیس اصل د ملائکو له نوعې څخه ښوولی شوی دی، او لیکلي یې دي چې د دغو روایاتو غالبه حصه له اسرائیلیاتو څخه ده، چې ښایي وروسته له ډېره فکره او نظره په احتیاط سره ومنلی شي، او له هغو څخه اکثر شیان خو یقیناً دروغ دي، ځکه چې لوی قرآن بالتصریح د هغه تکذیب کوي، وروسته له هغه ابن کثیر (رحمه الله) په ډېرو متینو الفاظو سره د اسرائیلیاتو په نسبت څه کلام کړی دی، چې د لوستلو او په یاد لرلو قابل دی، چې دلته یې مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَآ أَشۡهَدتُّهُمۡ خَلۡقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَلَا خَلۡقَ أَنفُسِهِمۡ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ ٱلۡمُضِلِّينَ عَضُدٗا ٥١

نه دي حاضر کړي ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د اسمانونو او د ځمکې ته، او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته، او نه یم زه نیونکی د ګمراه کوونکو مټ بازو (مددګار، یعنې له شیاطینو مرسته نه غواړم په هیڅ شي کې، نو ولې تاسې یې امر حکم منئ؟).

تفسیر: یعنې د ځمکې او اسمان د پیدا کولو په وخت کې مونږ دغه شیاطین نه وو رابللي چې راځئ ځما کار وګورئ چې ښه دی، که څه نقص په کې شته؟، الغرض له دوی ځنې د تکوین او ایجاد په عالم کې هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوې، او نه مدد ترې طلب کړی شوی دی، بلکه د ځمکې او اسمان د پیدایښت په وخت کې خو له سره پخپله دوی هم موجود نه وو، او پخپله د دوی د پیدایښت په وخت کې هم ترې پوښتنه نه ده شوې چې ته څرنګه پیدا کړی شې؟.

وَيَوۡمَ يَقُولُ نَادُواْ شُرَكَآءِيَ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ فَدَعَوۡهُمۡ فَلَمۡ يَسۡتَجِيبُواْ لَهُمۡ وَجَعَلۡنَا بَيۡنَهُم مَّوۡبِقٗا ٥٢

او (یاد کړه) هغه ورځ چې وبه وایي (الله مشرکانو ته) چې نارې کړئ شریکانو ځما ته هغه چې ګمان کولو تاسې (د معبودانو پر هغو) پس وبه بولي دوی هغوی، نو ځواب به ورنه کړي دوی ته، او وبه ګرځوو مونږ په منځ د دوی کې ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر: یعنې هغه چې تاسې له ما سره شریکان درولي وو؛ هغوی ته نارې کړئ، څو د دې مصیبت په وخت کې له تاسې سره مدد او کومک وکړي، خو په دغه وخت کې د رفاقت او دوستۍ کړۍ شکیږي ویلې کیږي (او د دوستۍ ټول اسباب غوځیږي)، او د خپلوۍ دغه چلو صاف به له اوبو څخه وځي، څرنګه چې دوی به یو بل ته له سره نژدې کېدی هم نشي، نو یو له بل سره به مدد او مرسته په څه ډول سره رسولی شي، د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کې به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وي.

وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ فَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ مُّوَاقِعُوْهَا وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿۵۳﴾

او وبه ګوري مجرمان (مشرکان) اور پس یقین به یې راشي په دې چې په تحقیق دوی لویدونکي دي په دغه (اور د دوزخ) کې، او نه به مومې دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کېدلو.

تفسیر: یعنې په اوله ابتداء کې به لږ څه د مغفرت او بخښنې امید لري، لیکن همدغه چې په جهنّم باندې د دوی سترګې ولګیږي، او جهنّم دوی خپل ځان ته ورکش کړي؛ نو پوره یقین به یې راشي، چې اوس هرومرو زه په دغه اور کې لوېږم، او د تېښتې هیڅ یوه لاره ماته نه ده پاتې، او نه خپله لار له دغه اور څخه بل لوري ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَىْءٍ جَدَلًا ﴿۵۴﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړي دي مونږ په دې قرآن کې خلقو ته د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شي څخه له جهته د جدل (جګړې او خصومت په باطله کې).

تفسیر: یعنې لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله وو سره رښتیا ښتیا خبرې پوهوي، مګر انسان داسې جګړه کوونکی دی، چې په صافه او سمه خبره کې هم کږې وږې خبرې پیدا کوي، او د بې موردو حجّتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلي، او تل جنګ او جګړه کوي، کله چې په خبرو او جګړو سره څه ونشي؛ نو پر مهمل او بېکاره چټي فرمایشونو باندې لاس پورې کوي، چې هغه شی او دغه شی راوښیه؛ نو زه به یې ومنم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُّؤْمِنُوْٓا اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوْا رَبَّهُمْ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ
اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿۵۵﴾

او نه دي منع کړي دا خلق له دې نه چې ایمان راوړي کله چې راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دې نه چې) بخښنه وغواړي له رب خپل؛ مګر (دې خبرې) چې راشي دوی ته هغه طریقه د ړومبنیو (خلقو چې هلاک د دوی وو) یا راشي دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر: یعنې د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شو چې د داسې عظیم الشأن قرآن د هدایت د رارسېدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو لپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لري، نو اوس د حق په منلو کې ولې ځنډ کوي؟ اوس د څه شي په انتظار کې دي؟ پر ته له دې نه چې د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالی دوی په کلّي ډول سره سپېره او تباه کړي، او که یې تباه نه کړي نو اقلاً د الله تعالی د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترګو په مخ کې ودرول شي، هکذا یُفهم من تفسیر ابن کثیر (رحمه الله) وغیره.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّا مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا بِهِ
الْحَقَّ وَاتَّخَذُوْٓا اٰيٰتِىْ وَمَآ اُنْذِرُوْا هُزُوًا ﴿۵۶﴾

او نه لیږو مونږ رسولان مګر زیري ورکوونکي (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکي (کُفّارو ته په جحیم سره)، او جګړې کوي هغه کسان چې کافران شوي دي په باطله سره لپاره د دې چې ورک او لرې کړي په دې سره حق رښتیا خبره، او نیولي دي آیتونه (د قرآن) ځما او هغه شیان چې (پرې) ویرولي شوي وو دوی مسخره.

تفسير: يعني په دروغو جګړه يې نښلولې، او کاره بحثونه يې غوښتل چې د حق غږ ښکته کړي، او د دروغو په زور د رښتيا قدم وښويوي، خو داسې به له سره نه کيږي، او د الله تعالى له کلام سره مسخرې کوي، او ملنډې پرې وهي، کله چې دوی د الله تعالى له کلامه وېروی شي؛ نو پرې خاندي او مسخرې کوي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

او څوک دی ډېر لوی ظالم له هغه چا چې پند ورکړی شوي دي ده ته په آيتونو د رب د ده، پس وګرځوي مخ له هغه (فکر په کې ونه کړي او پند ترې وانخلي) او هېر کړي هغه عملونه چې وړاندې لېږلي لاسونو د ده (چې کفر او معاصي دي).

تفسير: يعنې کله له هېرې هم داسې يو خيال ورپيدا نشو چې د تکذيب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخيره چې دوی وړاندې لېږي؛ د هغه سزا به څه وي؟.

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾

بېشکه مونږ ګرځولي مو دي پر زړونو د دوی پردې لپاره د دې چې پوه نشي پر دغه -قرآن- او (ګرځولي مو دي) پر غوږونو د دوی کونوالي، او که ته راوبولې دوی په طرف د سمې لارې؛ پس له سره هدايت نه مومي دوی په دغه وخت کې هيچېرې.

تفسير: يعنې د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غورځولې ده، او غوږونه مو ورته داسې تپلي او بند کړي دي؛ چې اوس له سره حق پرې نشي اورېدلی، او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړي؛ نو څرنګه به کولي شي، د داسې بدبختانو څخه له سره دغه هيله او توقع نشي کېدی چې پر لاره راشي.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۚ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾

او رب ستا ډېر بخښونکی څښتن (خاوند) د رحمت دی، که نيولي وی (الله دغه کفّار په دنيا کې) په سبب د هغو ګناهونو چې کوي يې دوی؛ نو خامخا ژر به يې رالېږلی وو دوی ته عذاب (په دنيا کې هم)، بلکه شته دوی ته ځای (يا وخت) د وعدې چې له سره به ونه مومي دوی غير له الله پناهي (ځای د تېښتې).

تفسير: يعنې د دوی اعمال خو داسې دي چې د عذاب په لېږلو کې ښايي يو ساعت هم تأخير او ډيل واقع نشي، مګر د الله تعالى حلم او کرم د دوی فوراً تباه کولو څخه مانع دی، او پخپل عمومي رحمت سره تر يو خاص حد پورې ترې تيرېږي، او ډېر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوي، څو هر وخت چې وغواړي له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاږي، نو د هغه تېر ګناهونه بخښلي کيږي، او د ايمان راوړلو په سبب د عظيمه وو نعمتونو مستحق ګرځي.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

او دغه (اهل د) کليو (چې دي) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چې ظلم يې اختيار کړ، او مقرره کړې وه مونږ لپاره د دوی يوه نېټه (معلومه).

تفسير: يعني د عاد او ثمود خرابو او ويجاړو کليو ته وګورئ چې د هغوی واقعات مشهور او معروف دي، کله چې دوی ظلم او تيری وکړ؛ نو څرنګه پخپل معيّن وخت کې سره تباه او برباد کړل شو؟ همداسې تاسې ته هم وېره پکار ده، چې په موعوده وخت کې تاسې ته د الله تعالی له عذابه هيڅېږې د پناه ځای او نجات په لاس نه درځي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَىٰهُ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰٓ أَبْلُغَ مَجْمَعَ ٱلْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِىَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

او (ياد کړه) هغه وخت چې وويل موسی ځلمي (خادم) خپل ته چې تل به ځمه تر هغه پورې چې ورسېږم ځای د يوځای کېدلو د دواړو سيندونو ته، يا به ګرځم ډېرې زمانې.

تفسير: پاس ذکر شوي وو چې مغرورو کافرانو، مفلسان مخلصان مسلمانان حقير ګڼل، او رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته به يې ويل چې: دوی مه پر ېږدئ چې له تاسې سره کښيني، څو مونږ له تاسې سره کښينو، د هغه په نسبت يې د دوو کسانو قصه اوروله، بيا يې د دنيا مثال او د ابليس خرابېدل د کبر او غرور لامله بيان کړل، اوس د موسی عليه السلام او د خضر عليه السلام د قصې ذکر کوي، چې د الله تعالی خاص بندګان اګر که له نورو ځنې افضل او بهتر هم وي؛ خو بيا هم دوی خپل ځان افضل او بهتر نه ګڼي، او کله چې په سهو او تېروتلو سره ځان غوره وګڼي؛ نو د الله تعالی له جانبه دوی ته تنبيه او تأديب ورکول کيږي.

په حديث شريف کې راغلي دي چې موسی عليه السلام خپل قوم ته يوه ورځ ډېر مؤثر او خورا (ډېر) ښه پند او نصيحتونه فرمايل، يوه سړي له دوی څخه پوښتنه وکړه چې: «يا موسی عليه السلام! آيا د ځمکې په مخ کې به له تاسې څخه بل کوم لوی عالم مونده شي؟»، موسی عليه السلام وفرمايل: «نه»، دغه ځواب اګر که په واقع کې صحيح وو، ځکه چې موسی عليه السلام د أولوالعزمو انبياوو څخه وو، او ښکاره ده چې په دغه زمانه کې د شرعيه وو علومو په اسرارو کې د ده د علم څخه د بل هيڅا علم زيات نه وو، ليکن دغه ادّعا د پاک الله په دربار کې غير مرغوبه (ناپسنده) واقع شوه، اګر که مراد يې صحيح وو، بيا هم د ځواب د عنوان له عمومه داسې ظاهرېده چې د ځمکې په مخ کې من کل الوجوه دی خپل ځان «أعلم الناس» ګڼي.

د الله تعالی مرضي دا وه چې دغه ځواب به يې د ده پر محيط علم محول کولو، مثلاً داسې به يې ويل چې: د الله تعالی مقرّب او مقبول بندګان ډېر دي، له ګردو څخه فقط همغه عليم او خبير خبر دی او بس، نو دلته وحي پرې نازله شوه، چې په هغه ځای کې چې دوه سيندونه سره يو ځای ګډېږي؛ د هغه سره نژدې ځمونږ داسې يو بنده شته چې هغه سره داسې علم شته چې له تا سره نشته.

په هر حال موسی عليه السلام غوښتنه وکړه چې ماته د هغه پوره نښه او سراغ وښوولی شي؛ څو زه هلته لاړ شم، او څه علمي استفاده وکړم.

حکم صادر شو چې ته د ده په لټولو پسې ووځه! او يو وريت کړی ماهي (کب) له ځانه سره واخله! هر چېرې چې هغه وريت کړی کب در څخه ورک شو؛ نو وپوهېږه چې ځمونږ هغه بنده همغلته موجود دی، ګواکې له مجمع البحرين به چې يوه وسيع قطعه ترې مرادېده شي؛ همدغه ځای مراد دی، چې د هغه د تعيين لپاره همدغه علامه مقرّر فرمايلې شوې ده.

موسی عليه السلام سم له همدغه هدايته په سفر شروع وکړه، او خپل ملګري خادم ته يې وويل چې: «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسېږم، فرض يې کړه که کلونه او قرن هم تېر شي؛ زه بې د دغه مقصد له حصوله له مسافرته لاس نه اخلم».

تنبيه: له ځلمي څخه مراد يوشع عليه السلام دی، چې په ابتداء کې د موسی عليه السلام خاص خادم وو، او بيا د ده په حضور کې (نبي) او وروسته د موسی عليه السلام خليفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

بيا کله چې ورسېدل ځای د يوځای کېدو په مابين د دواړو سيندونو کې هېر کړ دواړو ماهي خپل، نو ونيوله (دې ماهي) لاره خپله په بحر کې (په شان د) سرنګ (کوڅه).

تفسير: هلته ورسېد او د لويې تيږې (ګټې) په څنګ چې ترې لاندې چينه بهېده؛ موسی عليه السلام ويده شو، يوشع عليه السلام وليده چې هغه وريت کړی ماهي باذن الله ژوندی شو، او په يو عجيبه طريقه سره په سيند کې چې د سرنګ په شان به يې لاره ځان ته جوړوله روان شو، او هلته په اوبو کې د الله تعالی په قدرت د يوه تونل (سوپ يا طاق) په شان دالان ښکاره شو، يوشع د دې وضعيت د ليدلو څخه متحيّر او متعجّب شو، او غوښتل يې څه مهال (وخت) چې موسی عليه السلام ويښ شي؛ دغه قصه ورته ووايي، او دغه پېښه ورته وښيي.

موسی عليه السلام ويښ شو، نو سمدلاسه ودرېد، او په تګ يې پيل وکړ، الله تعالی خبر چې د موسی عليه السلام د ويښېدلو او رهي (روان) کېدلو په وخت کې يوشع عليه السلام په کوم خيالاتو کې ډوب تللی وو، چې د هغه ماهي د ژوندي کېدلو د پېښې قصه يې هېره شوه، په رواياتو کې راغلي دي کله چې موسی عليه السلام يوشع عليه السلام ته د هغه ماهي د ساتلو په نسبت تأکيدات کول؛ يوشع عليه السلام له خولې دا خبره ووته چې د يوه ماهي ساتنه دومره لويه خبره نه ده چې ته پرې دومره تأکيدونه کوې، لهذا ده ته هم تنبيه ورکړه شوه چې انسان ته پکار دي چې په ډېر وړوکي کار کې هم پر خپل ځان بې د الله تعالی له فضله تکيه او اعتماد ونه کړي !.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾

نو کله چې تېر شول (له مجمع البحرين څخه) وويل (موسی) خپل ځلمي ته راوړه مونږ ته سباناری (خوراک) ځمونږ، په تحقيق پېښه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه ډېره سختي.

تفسير: موسی عليه السلام پخوا له دې په دغه سفر کې نه وو ستړی شوی، څه مهال (وخت) چې د مطلب ماهی د ده له لاسه خوشې شو؛ نو هلته ورته پخپل تګ کې ستوماني ورمحسوسه شوه.

قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ ۚ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۚ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾

وويل (ځلمي) آيا وليد (خبر شوې) کله چې ځای ونيوه مونږ هغې لويې تيږې ته (چې د چينې په څنګ کې وه)؛ نو بېشکه ما هېر کړ (بيان د حال د) ماهي، او هېره نه کړه له مانه دغه (پېښه) مګر شيطان چې ياد کړم هغه (تاته)، او ونيوله (دغه ماهي) لاره خپله په بحر کې ډېره عجيبه. وويل (موسی) همدغه (ورکول او هېرول د ماهي) هغه څه دي چې وو مونږ چې طلب کول مو، پس بېر ته راوګرځېدل دواړه پر همغو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسير: غالباً هلته به له پخوا څخه کومه زياته لاره نه وه وهلې شوې، نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بېرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبۡدًا مِّنۡ عِبَادِنَآ اٰتَيۡنٰهُ رَحۡمَةً مِّنۡ عِنۡدِنَا وَعَلَّمۡنٰهُ مِنۡ لَّدُنَّا عِلۡمًا ﴿۶۵﴾

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندګانو ځمونږ چې ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نزده خپله، او ښوولی مو وه ده ته له جانبه خپله یو ډول علم، (چې موسی علیه السلام ته هغه علم نه وو).

تفسیر: بنده خضر علیه السلام وو، چې الله تعالی دی په خپل خصوصي رحمت سره پاللی وو، او له علمه یې وافره حصه ورعطاء فرمایلې وه، په دې کې اختلاف دی چې خضر علیه السلام رسول ومنلی شي؟ یا نبي؟ یا د ولي درجه ورته ومنله شي؟ د داسې مباحثو فیصلې په دې ځای کې نشي کېدی، خو بیا د دې احقر رجحان په دغه جانب دی چې دی نبي تسلیم کړی شي، او لکه چې د ځینو محققینو خیال دا دی: هغه انبیاء چې سره له نوي شریعت نه دي راغلي؛ هغوی ته هم دومره تصرّف او اختیار عطاء کیږي، چې د ځینو خصوصیه وو معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطې د ځینو جزئیاتو استثناء وکړی شي.

همداسې خضر علیه السلام ته هم جزئي امتیازات حاصل وو، و الله أعلم، په هر حال موسی علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقي شو، او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه خضر علیه السلام د موسی علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکړه، موسی علیه السلام د خپل د دغه راتګ سبب وروښود، خضر علیه السلام وویل: «ای موسی علیه السلام! بېشکه چې الله تعالی ستا تربیت فرمایلی دی، خو خبره دا ده چې د الله تعالی له طرفه یو کوم علم چې ماته رابخښلی شوی دی؛ په دغه مقدار تاته نه دی درکړی شوی، او کوم علم چې تاته درکړی شوی دی؛ په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی، وروسته له دې نه یوه چرچڼه یې ولیده چې له دغه سیند څخه یې اوبه څښلې؛ نو خضر علیه السلام موسی علیه السلام ته وویل چې: «ځما او ستا بلکه د ګردو مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالی د علم په مقابل کې همداسې دی لکه چې د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کې یې هغه څاڅکي اوبه چې دغه چرچڼه یې پخپلې دغې وړوکې مښوکې سره څښي، دغه هم محض د تفهیم لپاره وو، که نه د متناهي او د غیر متناهي نسبت د لوی سیند او د څاڅکي سره بیخي نسبت نه لري، او په دغسې شیانو سره هغه څه مشابهت لري».

قَالَ لَهٗ مُوۡسٰی هَلۡ اَتَّبِعُكَ عَلٰۤی اَنۡ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمۡتَ رُشۡدًا ﴿۶۶﴾

وویل دغه (خضر) ته موسی: آیا زه تابع شمه ستا په دې شرط سره چې وښیې ته ماته له هغه علمه چې ښوولې شوې ده تاته ښه لاره.

تفسیر: یعنې که اجازه دې وي؛ نو څو ورځې به له تاسې سره اوسېږم، او د دغه مخصوصه علم څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ اِنَّكَ لَنۡ تَسۡتَطِيۡعَ مَعِیَ صَبۡرًا ﴿۶۷﴾ وَكَيۡفَ تَصۡبِرُ عَلٰی مَا لَمۡ تُحِطۡ بِهٖ خُبۡرًا ﴿۶۸﴾

نو وویل (خضر موسی ته) چې بېشکه ته له سره به ونه کړی شې طاقت له ما سره د صبر. او څرنګه به صبر وکړې ته په هغه کار چې نه وي کړې احاطه تا په هغه کار له جهته د علم (او پوهې).

تفسیر: خضر علیه السلام د موسی علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهېدلی وو، چې دی له ما سره نشي اوسېدی، ځکه چې خضر علیه السلام مأمور وو چې د کونیه وو واقعاتو د جزئي علم له حاصلولو څخه وروسته موافق له هغه سره عمل وکړي، او موسی علیه السلام چې د کوم علم

حامل وو، د هغوی تعلّق له تشریعیه وو قوانینو او کلیاتو سره وو، بناء علیه په هغو جزئیاتو کې چې د عوارضو او خاصه وو خصوصیاتو له سببه پر ظاهري عمومي ضابطه عمل نه کېده؛ نو موسی علیه السلام د خپلو معلوماتو پر بناء هرومرو اعتراض او تنقید کوي، او د صبر او سکوت او انتظار پر مسلك به تر ډېر مدّت پورې نشي قائم پاتې کېدی، او آخري نتیجه به داسې واقع کیږي چې مونږ به سره بېلېږو.

قَالَ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعۡصِي لَكَ أَمۡرًا ۝٦٩

وویل (موسی خضر ته) چې ژر به ومومې ته ما که اراده وفرمايي الله صبر کوونکی، او نافرماني به نه کوم ستا په هیڅ یو امر (حکم) کې.

تفسیر: د دغه وعده کولو په وخت کې د دغې خبرې تصوّر هم موسی علیه السلام ته نشو کېدی چې د داسې یو مقرّب او مقبول بنده څخه به داسې یو حرکت لیدل کیږي چې نه یوازې د موسوي شریعت بلکه د عمومي شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وي، غنیمت دی چې ده «ان شاء الله» ورسره فرمایلې وه، که نه له قطعي وعدې څخه تخلّف د یو اولوالعزم نبي له شانه سره نه وي لایق.

قَالَ فَإِنِ ٱتَّبَعۡتَنِي فَلَا تَسۡـَٔلۡنِي عَن شَيۡءٍ حَتَّىٰٓ أُحۡدِثَ لَكَ مِنۡهُ ذِكۡرًا ۝٧٠

نو وویل (خضر موسی ته): پس که ته متابعت کوې ځما؛ پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیڅ څیز تر هغه پورې چې زه شروع وکړم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر: یعنې که کومه خبره په ظاهري ډول سره ناحقه په نظر درشي؛ نو علی الفور پر ما باندې تنقید یې مه کوه ! څو زه پخپله هغه خبره تاته شروع کړم.

فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا رَكِبَا فِي ٱلسَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقۡتَهَا لِتُغۡرِقَ أَهۡلَهَا لَقَدۡ جِئۡتَ شَيۡـًٔا إِمۡرًا ۝٧١

پس دواړه روان شول تر هغه پورې چې سواره شول په بېړۍ کې، نو سورۍ کړه (خضر) هغه بېړۍ، وویل (موسی) آیا سورۍ دې کړه دا (بېړۍ) لپاره د دې چې غرق کړې اهل د دې، خامخا په تحقیق ودې کړ یو کار ناشنا.

تفسیر: کله چې دوی پر هغې بېړۍ سورېدل، بېړۍ وانانو خضر علیه السلام وپېژند، او ترې یې اجرت او باړه ونه غوښت، او ویړیا یې له سینده پورې ویست، نو د هغه احسان په بدل کې د دغه نقصان د لیدلو څخه موسی علیه السلام ته ډېر زیات تعجّب پیدا شو، لیکن بېړۍ په پوره ډول سره ساحل ته نژدې شوې وه چې دا یې سورۍ کړه، نو ځکه خلقو له ډوبېدلو څخه نجات وموند، او تخریق یې هم په دغه صورت سره وو چې یوه دړه (تخته) یې ویسته، یعنې عیبجنه یې کړه.

قَالَ أَلَمۡ أَقُلۡ إِنَّكَ لَن تَسۡتَطِيعَ مَعِيَ صَبۡرًا ۝٧٢ قَالَ لَا تُؤَاخِذۡنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرۡهِقۡنِي مِنۡ أَمۡرِي عُسۡرًا ۝٧٣

وویل (خضر موسی ته) آیا ما نه وو ویلي: بېشکه ته له سره به ونه کړې شې طاقت له ما سره د صبر.
وویل (موسی خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چې هېر کړی مې وو (چې هغه وصیت ستا دی)، او مه غورځوه ماته په دې کار ځما (چې متابعت یا نسیان دی) اشکال او سختي.

فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلٰمًا فَقَتَلَهٗ قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةًۢ بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُّكْرًا ﴿۷۴﴾

پس بیا روان شول تر هغه پورې چې پېښ شول پر یو هلك؛ پس مړ كړ (خضر) هغه (هلك)، وویل (موسی خضر ته) آیا مړ دې كړ یو نفس پاك بې ګناه غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دې وړ (ودې كړ) یو كار ښكاره ناروا.

تفسیر: یو کلي ته نژدې څو هلکانو پخپلو منځونو کې سره لوبې کولې، د دوی له منځه یو هلك یې چې ډېر ښکلی او هوښیار او پوه ښکار بده؛ ونیوه او مړ یې کړ، او له هغه ځایه په تلوار سره روان شو.

﴿نَفْسًا زَكِيَّةً﴾ الآیة ـ یعنې څو هلك بالغ نشي؛ پر ده باندې هیڅ ګناه نه اوړي، دغه لفظ ظاهراً د هغه په عدم بلوغ اشاره او تأیید کوي، اګر که نورو ته د تأویل ځای په کې نشته.

﴿شَيْـًٔا نُّكْرًا﴾ الآیة ـ یعنې اول خو نابالغ په قصاص کې هم وژلی کېدی نشي، علاوه پر دې دلته د قصاص کومه خبره هم په منځ کې نه وه، نو بیا له دې نه زیاته نامعقوله به څه وي؟ (چې بې سببه یو بې ګناه نفس ووژلی شي؟).

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿۷۵﴾

نو وویل (خضر موسی ته) آیا ما نه وو ویلي تاته چې بېشکه ته له سره به ونه كړی شې طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: څکه چې داسې حالات او واقعات دروړاندې کیږي چې ته د هغو په کتلو سره صبر کولی نشې، او نه پرې چپ پاتې کېدی شې، لکه چې همداسې هم وشو.

قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍۢ بَعْدَهَا فَلَا تُصٰحِبْنِيْ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَّدُنِّيْ عُذْرًا ﴿۷۶﴾

نو وویل (موسی) که چېرې وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه شي (چې صادر شي له تا) وروسته له دې سواله؛ پس ملګر تیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسېدې ته له طرفه څما عذر ته.

تفسیر: موسی علیه السلام داسې تخمین فرمایلی وو، چې د خضر علیه السلام د دغو حیرانوونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل ډېر درونددا او لوی زړه غواړي، نو څکه د خپل د زړه آخري خبره یې وویله، چې که په دغه مرتبه بیا ترې پوښتنه وکړم؛ نو دې مې بیا له خپله ځانه سره نه ملګری کوي، او دی به پخپل دغه عمل کې معذور وي، او څما له لوري کوم الزام پر هغه باندې نشي عائد کېدی، څکه چې ده د دریو مرتبو موقع راکړه، او ده پخپله د حجّت اتمام فرمایلی دی.

فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَآ اَتَيَآ اَهْلَ قَرْيَةِ ِۨاسْتَطْعَمَآ اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ يُّضَيِّفُوْهُمَا فَوَجَدَا فِيْهَا جِدَارًا يُّرِيْدُ اَنْ يَّنْقَضَّ فَاَقَامَهٗ

بیا روان شول دواړه، تر هغه پورې کله چې راغلل اهل د یوه کلي ته؛ نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلي) څخه، پس منع راوړه (هغو خلقو) له دې نه چې مېلمستیا ورکړي دغه خلق دوی ته، بیا ومونده دوی (دواړو) په هغه کلي کې یو دېوال چې اراده یې وه چې ونړېږي (یعنې نژدې وو لوېدلو ته) پس سم كړ (خضر) هغه دېوال.

تفسیر: یعنې یوه کلي ته ورسېدل او د هغه له خلقو سره یې ملاقات او کتنه وکړه، او داسې به یې ګڼل چې د دغه کلي خلق به د دوی سره د مېلمنو سلوك وکړي، او ډوډۍ به ورکړي، مګر دوی د موسی او خضر علیهما السلام په شان عزیزو مقرّبانو د مېلمستیا څخه انکار وکړ، نو د داسې معاملې د لیدلو څخه داسې په کار وو، چې پر داسې تنګ زړه او بې مروته خلقو دوی په قهرېده، مګر خضر علیه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمایه، د دوی یو لوی دېوال غوړېند او کوږ شوی وو، او نژدې وو چې ونړېږي، او خلق د هغه د چارچاپېره لرې ګرځېدل، خضر علیه السلام لاس او پښې ورلوڅې (متې ونغاړلې) کړې او هغه غوړېند دېوال یې ورسم کړ، او د انهدام له حالته یې وساته.

قَالَ لَوۡ شِئۡتَ لَتَّخَذۡتَ عَلَیۡهِ اَجۡرًا ﴿۷۷﴾

وویل (موسی خضر ته) که اراده کړې وی تا (د اخیستلو د اجر)؛ نو خامخا به دې اخیستې وه (په سازولو د دې دېوال) مزدوري.

تفسیر: یعنې د دغه کلي خلقو د مېلمنو حق ونه پېژند، چې ځمونږ مېلمستیا یې کړې وی، تا ولې خوشې وړیا د دوی غوړېند دېوال ورتینګ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دې اخیستې وی؛ نو ځمونږ خوراك او نور ضروریات به ترې په لاس راتله، او دغه تنګ زړو بخیلانو ته به هم ترې لږ څه تنبیه کېده، ګوندې دوی به پر خپلې دغې بد اخلاقۍ او بې مروتۍ لږ شرمېدل.

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَیۡنِیۡ وَ بَیۡنِكَ ۚ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاۡوِیۡلِ مَا لَمۡ تَسۡتَطِعۡ عَّلَیۡهِ صَبۡرًا ﴿۷۸﴾

وویل (خضر موسی ته) دا دی وخت د بیلتون په منځ ځما او ستا کې، اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسی !) په غرض د هغه کار چې ونه کړی شو تا طاقت په هغه باندې د صبر.

تفسیر: یعنې له هغې وعدې سره سم ښایي چې اوس له ما څنې تاسې بیلتون وفرمایئ ! ځما او ستا موافقت او ګذاره سره ګرانه ده، لیکن پخوا له بېلتانه غواړم چې د دغو تېرو دریو واړو واقعاتو پټ اسرار تاسې ته درښکاره کړم، چې د هغو په فکر او چُرت (خیال) کې له تاسې څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتې.

اَمَّا السَّفِیۡنَةُ فَكَانَتۡ لِمَسٰكِیۡنَ یَعۡمَلُوۡنَ فِی الۡبَحۡرِ فَاَرَدۡتُّ اَنۡ اَعِیۡبَهَا وَ كَانَ وَرَآءَهُمۡ مَّلِكٌ یَّاۡخُذُ كُلَّ سَفِیۡنَةٍ غَصۡبًا ﴿۷۹﴾

هر چې هغه بېړۍ (چې ما سورۍ کړې وه)؛ نو وه لپاره د هغو عاجزانو چې کار به یې کولو په بحر (دریاب) کې، نو وغوښته ما چې عیبجنه کړم هغه، حال دا چې وو لږ څه لرې له دوی نه یو باچا چې اخیسته به یې هره یوه بېړۍ په زور سره (نو ځکه مې سورۍ کړه).

تفسیر: یعنې په هم هغه لوري چې دغه بېړۍ روانه وه، په هم هغه طرف یو ظالم باچا وو، چې هره یوه جوړه بېړۍ به یې په زور سره نیوله، او پخپل کار کې د بیګار په ډول به یې په کار اچوله، نو ما وغوښته چې هغه بېړۍ عیبجنه کړم څو د هغه ظالم پاچا له بیګاره خلاصه او د همدغو مسکینانو د کار لپاره هم هغسې ورانه او ویجاړه پاتې شي، ځکه چې په همدغو ایامو کې د هغه پاچا سړي په بېړۍ پسې راځي، کله چې هغه سورۍ او عیبجنه ومومي؛ نو د هغې د اخیستلو څخه به ستر ګې واړوي.

وَ اَمَّا الۡغُلٰمُ فَكَانَ اَبَوٰهُ مُؤۡمِنَیۡنِ فَخَشِیۡنَاۤ اَنۡ یُّرۡهِقَهُمَا طُغۡیَانًا وَّ كُفۡرًا ﴿۸۰﴾

او هر چې هغه هلك وه (چې وژلی وو ما) پس وو مور او پلار د ده مؤمنان، پس وویرېدو مونږ له دې چې وبه رسوي (مجبوره به کړي) دوی په سر کشۍ او کفر (که ژوندی پاتې شي).

تفسير: اګر که فطرتًا هر مولود مسلمان پيدا کيږي، مګر وروسته له هغه د خارجي اثراتو تر تأثير لاندې راغلی په همدغه هلکتوب کې د ځينو خرابو اعمالو اساس او بنياد په کې لوېږي، چې د هغه کامل علم يواځې پاک الله ته وي.

د دغه هلک په نسبت رب العزّت خضر عليه السلام ته پوهه او خبر ورکړی وو، چې د هغه بنياد پر خرابی او شرارت باندې مرکزيت نيولی دی، که کبارت ته ورسيږي؛ د ده د مور او پلار د کفر او معصيت او مذلّت سبب ګرځي، نو د داسې يو هلک وژل د هغه د والدينو لپاره رحمت او د هغوی د ديني حفاظت سبب وګرځېد، د الله تعالی دا اراده وه؛ چې د هغه مور او پلار پر خپل ايمان قائم اوسي، او د الله تعالی حکمت مقتضي وو چې راتلونکې خطره د دوی له مخې لرې شي، نو خضر عليه السلام ته يې حکم وکړ، چې دغه هلک ووژنه، ده د پاک الله د وحي په امتثال هغه هلک ووژلو.

دلته د خضر عليه السلام په ذريعه د هغه يوه نمونه ورښوول مقصود وو، چې د پاک الله د حکمتونو او د ده د تکوينيه وو مصالحو احاطه د هيچا له لاسه نه ده پوره، کله د يوې واقعې ظاهري صورت په ظاهر کې خراب ښکاري؛ ليکن هغه څوک چې د دغې واقعې په باطني اعماقو او زواياوو باندې معلومات لري، هغه پوهيږي چې په دغه کې ډېر حکمتونه او مصالح پراته دي، خضر عليه السلام د هغو مسکينانو د بېړۍ دړه ورماته کړه، حال دا چې هغوی له ده سره ښه او احسان کړی وو، او بلا اجرت يې دی پر بېړۍ سور کړی وو، يو لوبې کوونکې پيمخي هوښيار هلک يې او بېګناه وواژه، چې په ظاهر کې دغه حرکت نهايت خراب ښکاره کېده، ديوال يې سم او ساز کړ چې ظاهراً يې پر هغو کليوالو احسان وکړ؛ چې هغوی په ډېرې بې مروتی له دوی سره معامله کړې وه، که پخپله خضر عليه السلام په آخر کې خپل د دغو اعمالو توجيهات نه وی بيان کړي؛ نو تر نن ورځې پورې به ټول جهان د چرت په سيند کې ډوب وو، يا (العياذ بالله) خضر عليه السلام به يې د طعن او تشنيع هدف کولو، له همدغو مثالونو څخه د الله تعالی د افعالو او د ده د حکمتونو اندازه وکړئ !.

فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

نو وغوښته مونږ دا چې بدل ورکړي دوی ته رب د دوی (بهتر غوره) له دې هلک څخه په پاکی (اصلاح) کې، او ډېر نژدې به وي له جهته د رحم مهربانی.

تفسير: يعني د هغه هلک په وژلو سره د ده د والدينو ايمان محفوظ پاتې شو، او هغه صدمه چې دوی ته ورسېده؛ الله تعالی اراده لري چې د هغې تلافي په داسې يوه مولود سره وکړي، چې په اخلاقي صفاتو او مزاياوو د هغه مقتول هلک څخه ډېر ښه او د مور او پلار د شفقت او مهربانی مورد وګرځي، او هغه به د خپل مور او پلار سره زيات محبّت ولري، او په ډېر تعظيم او ښه سلوک به ورورواندې کيږي.

وَأَمَّا ٱلْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَٰمَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى ٱلْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُۥ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَٰلِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَآ أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُۥ عَنْ أَمْرِى ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

او هر چې (هغه) ديوال وو؛ پس وو د هغو دوو هلکانو يتيمانو په (هغه) ښار کې، او وه لاندې د هغه خزانه د دغو دواړو، او وو پلار د دوی صالح، نو اراده وکړه رب ستا چې ورسيږي (دغه دواړه) قوّت (د ځلميتوب) خپلو ته او بيا راوباسي هغه خزانې خپلې، (محض) له جهته د رحم مهربانی له جانبه د رب ستا، او نه دي کړي ما دغه تېر اعمال (چې تا وليده) له خپله ځانه (په حکم

او فکر خپل، بلکه دي کې د الله حکم همداسې وو)، دغه دي (درې واړه) ځوابونه د هغو پېښو چې طاقت نشو کولی تا پر هغه د صبر.

تفسیر: یعنې که هغه دېوال لوېده؛ نو د هغو یتیمانو هغه خزانه چې ترې لاندې خښه کړی شوې وه، راڅرګندېده، او بدنیتو خلقو به هغه رایستله، د دغو یتیمانو پلار یو ښه صالح سړی وو، د هغه د نېکۍ په رعایت د الله جلّ جلاله اراده داسې وشوه چې د دغو یتیمانو د مال حفاظت وکړی شي، نو ما د الله جل جلاله په حکم هغه دېوال سم کړ، چې هغه هلکان وروسته له ځلمیتوبه د خپل پلار خزانه بیا ومونده‌لی شي.

تنبیه: د دې قصې په شروع کې د خضر علیه السلام د نبوّت او ولایت په متعلق څه شی چې مونږ لیکلي دي، هغه دې بیا دلته یو ځلې ولوستل شي.

وروسته د «ذوالقرنین» قصه راځي، چې دغه هم د هغو دریو شیانو څخه ده، چې د هغو په نسبت د یهودانو په مشوره قریشو پوښتنه کړې وه، د «روح» په متعلق لازم جواب د «بني اسرائیل» د سورت په ابتداء کې معلومات ورکړ شو، دغه دی چې د درېیم سوال په نسبت اوس لازم ارشاد کیږي.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ وَءَاتَيْنَٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

او پوښتنه کوي مشرکان له تا نه له قصې د ذوالقرنین؛ ووایه (ای محمده ! دوی ته): اوس به زه ولولم پر تاسې له ده څخه احوال. بېشکه چې مونږ قدرت ورکړی وو ده ته په ځمکه کې، او ورکړی وو مونږ ده ته (له هر محتاج الیه) څیز څخه یوه لاره (روښانه رسوونکې مقصد ته).

تفسیر: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنین» وایي چې د دنیا دواړو څنډو (مشرق او مغرب) ته تللی وو، ځینې وایي چې دغه د رومي «اسکندر» لقب دی.

ځینې وایي: کوم بل مقبول دیندار الله منونکی پاچا تېر شوی وو.

«حافظ ابن حجر رحمه الله» په «فتح الباري» کې په متعددو وجوهو او دلائلو سره دغه دویم قول ته ترجیح ورکړې ده، او «حافظ ابن کثیر رحمه الله» هم دې قول ته ترجیح ورکړې ده.

د روایاتو له مجموعې څخه ظاهریږي چې «ذوالقرنین» د ابراهیم علیه السلام معاصر وو، او د ده په دعاء سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمایلي وو، چې د هغو په ذریعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کې بری په برخه شو، او پر محیر العقولو فتوحاتو یې قدرت ووموند.

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونیوله ده لاره (او هغه اسباب چې ویې رساوه مغرب ته). تر هغه پورې چې ورسېد ځای د پرېوتلو د لمر ته، نو ویې مونده دغه (لمر) چې ډوبېده په (لویه) چینه کې له تورو خټو.

تفسیر: یعنې د سفر ترتیب او تجهیز او سر رشته یې وکړه، او پیروي وکړه ذوالقرنین د هغې لارې چې د مغرب په لورې تله، تر هغه پورې چې ورسېد ځای د پرېوتو د لمر ته؛ نو ذوالقرنین ووموند دغه لمر چې ډوبېده په یوه لویه چینه کې له تورو خټو، یعنې داسې یې په نظر راغی لکه چې په سمندر کې سفر کوونکو ته هم ښکاري چې لمر له اوبو څخه وځي، او په اوبو کې ډوبیږي.

وَّوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَنْ تَتَّخِذَ فِيْهِمْ حُسْنًا ﴿۸۶﴾

او ويې مونده نژدې هغه ته يو قوم (د كفارو)، وويل مونږ: اى ذوالقرنينه ! يا خو په عذاب كړه دغه خلق (كه ايمان نه راوړي په قتل سره) يا ونيسه په دوى كې يوه ښه لاره (كه ايمان راوړي په ارشاد او نصيحت سره).

تفسير: مونږ «ذوالقرنين» ته اختيار وركړ، چې كه غواړې هغوى ووژنې، يا ړومبى د اسلام په لوري دعوت او بلنه ورته وركړې، نو «ذوالقرنين» دغه دوهم شقّ اختيار كړ.

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ إِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿۸۷﴾ وَأَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهٗ جَزَآءَ ۨ الْحُسْنٰى ۚ وَسَنَقُوْلُ لَهٗ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿۸۸﴾

نو وويل (ذوالقرنين) هر هغه څوك چې ظلم يې وكړ (په نفس خپل په دوام د كُفر) پس ژر به عذاب كړو دى (په دنيوي عذاب)، بيا به بوتلى شي رب خپل ته؛ پس عذاب به كړي (الله) دى په عذاب لوى سره (په عقبى كې). او هر هغه چا چې ايمان يې راوړ او عمل يې وكړ صالح، پس ده ته ده جزاء نېكه (په دارينو كې چې نعمت او جنت دى)، او ژر ده چې وبه وايو ده ته له كاره خپله آسانه (په ده باندې).

تفسير: يعني په آخرت كې به نيكي وومي او په دنيا كې مونږ پر دوى څه سختي نه راولو، بلكه د خپل كار لپاره هر كله چې دوى ته كومه خبره ووايو؛ نو په سهولت او نرمى سره ورته وايو، في الحقيقت هر هغه پاچا چې عادل وي؛ د هغه كار او د عمل طرز به همداسې وي، چې له بدانو سره بدي كوي، او هغوى په سزا رسوي، او له نېكانو سره لطف او نرمي كوي، لكه چې «ذوالقرنين» همدغه طريقه ځان ته غوره كړې وه.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿۸۹﴾ حَتّٰىٓ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُوْنِهَا سِتْرًا ﴿۹۰﴾

بيا يې ونيوله بله لاره (او هغه اسباب چې رساوه يې مشرق ته). تر هغه پورې چې ورسېد ځاى د راختلو د لمر ته؛ نو ويې موند هغه (لمر) چې راخوت پر يوه قوم باندې چې نه وه ګرځولې مونږ دوى ته له لاندې د دې (لمر) كومه پرده.

تفسير: يعني د مغربي سفر څخه فارغ شو، او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهيز او ترتيب مشغول شو، په لوى قرآن او حديث كې دغه نه ده تصريح شوې چې د «ذوالقرنين» دغه ټول سفرونه د فتوحاتو او ملك نيولو لپاره وو، ممكن دى چې د محض سير او سياحت په ډول وي، ده د مشرق په انتهاء كې داسې قوم وليد، چې د لمر پلوشې مستقيمًا ورسېدې، دا خلق به وحشيان او ځنګليان وي، د كور جوړولو او د چت پټولو چل به يې هم نه وو زده، يا به په كې دود (رواج) او دستور نه وو، لكه چې اوس هم په ډېرو وحشيو او ځنګليو او ځينو كوچيانو كې همدغه دود او دستور او رواج ليدل كيږي.

كَذٰلِكَ ۗ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿۹۱﴾

هم داسې وو (حال د ذوالقرنين چې مذكور شو) او په تحقيق احاطه كړې وه مونږ په هغه شي باندې چې د ده څخه وو (له لښكرو او لوازمو) له جهته د خبرداري.

تفسير: يعني د «ذوالقرنين» د مشرق او د مغرب د سفر كوم كيفيت چې بيان كړی شو؛ هغه په واقع كې هم داسې دی، هغه وسائل چې د ده سره وو، او هغه حالات چې ده ته وروړاندې شوي دي؛ پر هغو ټولو ځمونږ علم محيط دی، ښايي چې مؤرخينو به په دغه مورد كې بل څه ويل، او هغه به في الحقيقت هم دغومره قدر وي چې وفرمايه شو.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ ٱلسَّدَّيْنِ وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

بيا ونيوله ده بله لاره (او تيار يې كړ نور اسباب). تر هغه پورې چې ورسېد منځ د دواړو غرونو ته نو ويې موند وړاندې د دغو دواړو (غرونو) داسې قوم چې نه وو نژدې چې وپوهيږي په خبره (د ذو القرنين) باندې.

تفسير: دغه دريم سفر يې پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د كوم دريم جهت په طرف كړی وو، مفسّرين دغه ته د شمالي سفر وايي، خو په قرآن او حديث كې د هغه څه تصريح نشته.

تنبيه: د دغه قوم او «يأجوج، مأجوج» په منځ كې به دغسې دوه غرونه حائل وو، چې پر هغو به ختل ناممكن وو، خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ كې به كومه دره وه، چې له هغې خلاصې لارې به «يأجوج، مأجوج» راتلل، او خلق به يې شكول، او راز راز ظلمونه او زياتي به يې پرې كول، او بېرته به تلل.

قَالُوا۟ يَـٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰٓ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

وويل دغو ای ذوالقرنينه ! بېشكه چې يأجوج او مأجوج فساد كوونكي دي په ځمكه كې، پس آيا مقرّر كړو تاته څه خرج محصول لپاره د دې كار چې جوړ كړې ته په منځ ځمونږ او په منځ د دوی كې يو دېوال.

تفسير: د «ذوالقرنين» د فوق العاده اسبابو او وسائلو او قوّت او حشمت د ليدلو څخه دوی ته به داسې خيال پيدا شوی وي، چې ځمونږ د دغو تكاليفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وي، نو ځكه يې عرض وكړ چې: «يأجوج، مأجوج» ځمونږ په ملك لويه غلبه او شورماشور غورځوي، او تل راځي مونږ وژني، او ځمونږ مال او شته تالا كوي، او مونږ په راز راز ربړو (تكليفونو) آخته كوي، كه تاسې ځمونږ او د هغوی په منځ كې كوم ټينګ او كلك دېوال او سد راجوړ كړئ، چې مونږ پرې محفوظ شو، نو پر دغه كار هر څومره لګښت چې وشي؛ مونږ د هغه مال تأديې ته حاضر يو، ښايي چې تاسې دغه مصرف ځمونږ د ماليې او محصول او اجرت په شان تحصيل كړئ !.

تنبيه: «يأجوج مأجوج څوک دي»؟ په كوم ملك كې اوسيږي؟ د «ذوالقرنين» هغه جوړ كړی سد (د اوسپنې دېوال) چېرې دی؟ دا هغه سوالات دي چې د هغو متعلّق د مفسّرينو او مؤرخينو اقوال سره مختلف دي.

د اكثرو علماوو په نزد يأجوج ومأجوج د آدم عليه السلام اولاد دی د حواء رضي الله تعالى عنها نه، اوس دغه قوم چېرې دی؟ او د «ذوالقرنين» د اوسپنې دېوال چېرې واقع دی؟ نو هر هغه څوک چې دغه ګرد اوصاف تر خپل نظر لاندې ونيسي، چې د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنې د دېوال په متعلق په لوی قرآن او صحيحه وو أحاديثو كې شته، نو هغه به وايي: د هغو اقوامو او ملكونو او ديوالونو نښه او پته چې خلقو په خپله رايه سره وركړې ده؛ پر هغو د دغو اوصافو مجموعې ځنې يو وصف هم نه موندلی كيږي، لهذا هغه خيالات صحيح نه ښكاري، او له صحيحه وو أحاديثو څخه انكار يا د نصوصو بعيده تأويلات له دې نه خلاف دي، پاتې شوه د مخالفينو دغه شُبهه چې مونږ ګرد د ځمكې مخ لټولی دی، مګر هيچېرې د دغو شيانو نښه او پته مو نه ده موندلې؟.

نو د دغې شُبهې د جواب لپاره ځمونږ مؤلفینو د پټې او ننبې ښوولو لپاره ډېر زیار (محنت) او کوښښ ایستلی دی، خو د دې صحیح جواب همدغه دی، چې «علامه آلوسي بغدادي» ورکړی دی.

«مونږ ته د هغه موقع نه ده معلومه، او ممکن دی چې ځمونږ او د هغه په منځ کې په دغه حاضره زمانه کې لوی لوی سیندونه حائل وي، او په هغه وخت کې له کومې لویې وچې سره لکه (سایبیریا) او (امریکا) به نښتې وي، او داسې دعوی چې مونږ پر ټول بر او بحر (وچه او لونده) حالاً وماضیًا وآتیًا محیط شوی یو واجب التسلیم نه دی، عقلا جائز دی هم هغسې چې له نن ورځې (۱۳۲۳هـ ش) تر نژدې پنځه سوه کلونو د مخه پورې د امریکې براعظم نه وو راښکاره شوی، اوس هم ویلی شو چې ممکن دی داسې بل کوم براعظم هم موجود وي چې تر اوسه پورې به مونږ له هغه څنې معلومات نه لرو، او امکانات شته چې لږ وخت وروسته یا به مونږ هلته ورسیږو، یا هغه خلق به مونږ ته ځان ورسوي.

د سمندر د دېوال تحقیقات چې د «استرالیا» په شمال شرقي ساحل کې واقع دی، او څه وخت پخوا له دې نه د یو برطانوي ساینس دان «ډاکټر سي ایم بنګ» تر کتنې او هدایاتو جاري وو؛ دغه دېوال له زر میله زیات اوږد او په ځینو ځینو مقاماتو کې تر دولسو میلو پورې عریض او زر فوټه ارتفاع لري، چې پرې ډېر مخلوق هستوګنه لري، هغه ډله چې د دغه کار لپاره روانه شوې وه؛ خپل یو کلني تحقیقات یې پای (آخر) ته رسولي دي، چې د هغه د راپور د لوستلو څخه د سمندر عجیب او غریب اسرار منکشف کیږي، او انسان ته د حیرت او استعجاب یوه نوې دنیا معلومیږي، بیا نو څرنګه داسې دعوی کېدی شي چې مونږ پر ګردو بریه وو او بحریه وو مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مکمل اکتشافات حاصل کړي دي؟ ! په هر حال کله مخبر صادق چې د هغه صدق په قطعیه وو دلائلو ثابت دی؛ د دې دیوال څخه د هغه د اوصافو خبر راکړی دی؛ نو پر مونږ واجب دي چې د هغه تصدیق وکړو، او د هغو د واقعاتو په انتظار کې سترګې په لار ولرو، چې د مشککینو او منکرینو علی الرغم هرومرو راتلونکې دي.

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾

وویل (ذوالقرنین) هغه چې اقتدار راکړی دی ماته په هغه کې رب څما خیر (ډېر غوره) دی (له ورکړې ستاسې نه چې محصول دی)، پس مرسته وکړئ تاسې له ما سره په (انساني) قوّت سره؛ چې جوړ کړم په منځ ستاسې او په منځ د دوی کې یو پرېړ (او محکم) دېوال.

تفسیر: یعني مال له ما سره ډېر دی، مګر په لاسونو او پښو له ما سره په زیار (محنت) او زحمت تېرولو کې مرسته (مدد) وکړئ !.

آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

راواخلئ تاسې ماته تختې د اوسپنې، تر هغه پورې (یې اینښودلې چې) برابر شو دا دېوال په منځ د دوو څوکو (د غرو)، نو وویل (ذوالقرنین) چې پو کړئ ! (پر دغو سکرو چې اچولي شوي دي په منځ د تختو د اوسپنې کې، نو پو یې کړل) تر څو چې یې وګرځوله دغه (اوسپنه) اور، وویل (ذوالقرنین) راوړئ ماته چې توی کړم په دې دېوال زېړ (ویلي شوی).

تفسیر: یعنې ړومبی یې د اوسپنې لویې لویې تختې سر په سر لاندې باندې سره کېښودې، او یو له بل سره ټینګې او کلکې یې کړې، څه مهال چې د هغو لوړوالی د دواړو غرونو څوکو ته ورسېد (نو پرې لرګي او سکاره انبار کړل شو)، او خلقو ته یې امر ورکړ چې د دغه اور په لګولو او پو کولو کې راسره مرسته وکړئ (چې په یوه آن او یوه شېبه

کې له یوه سره تر بل سره پورې او له پاسه تر ښکته پورې یوځلي ولګیږي، او بیا ژر ترې لرې او ګوښه شئ)، کله چې اوسپنه د اور په شان سره او ګرد سره یو جسم شو، په دغه وخت ویلې شوی ژېړ یې پرې راتوی کړه، چې د هغو اوسپنو په درزونو او چادونو کې ننوتل، او بیخي یې نژدې او پیوست کړه، او ګرده سره یو شوه، او د یو سخت غرني دېوال په شان وګرځېد، دغه ګرد کارونه په دغه زمانه کې ظاهراً د یوه خارق العاده طریقې سره به انجام موندلی وي، چې ښایي هغه د «ذوالقرنین» له کرامته وګڼله شي، یا ممکن دی چې په هغه وخت کې به داسې اقسام آلات او اسباب موندلي کېده چې پر هغو اوس ځمونږ علم نه رسیږي.

فَمَا اسْطَاعُوٓا أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُۥ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

پس طاقت به نه وي د دوی چې وخیژي پرې (او ښکاره شي پرې له جهته د لوړوالي) او نه به طاقت وي د دوی دغه (غره) ته د سوري کولو (له جهته د سختوالي او پرېړوالي).

تفسیر: یعنې الله تعالی في الحال یأجوج مأجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چې دغه دېوال سوری کړي، یا یې ونړوي او ترې تېر شي.

قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي ۖ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُۥ دَكَّآءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾

وویل (ذوالقرنین) دغه (اتمام د دېوال) او اقتدار ځمونږ په جوړولو د هغه یو رحمت دی له جانبه د رب ځما، نو هر کله چې راغله وعده د رب ځما (په خروج د دغو قبیلو)؛ نو وبه ګرځوي دا (سد) هوار برابر له ځمکې سره، او ده وعده د رب ځما حقه (رښتیا ثابته).

تفسیر: یعنې محض د الله تعالی په مهرباني دغه سد قائم شو، او تر معینه میعاده پورې به قائم پاتې شي، له صحیحه وو أحادیثو څخه معلومیږي چې د عیسی المسیح علیه السلام د نزول او د دجّال د قتله وروسته قیامت ته نژدې د یأجوج مأجوج د وتلو وعده ده، نو دغه سد به له منځه لرې کړ شي، او دغه دېوال به دوی ونړوي، او په هومره یو کثیر تعداد به دوی ترې ووځي او راتوییږي، چې د هغوی شمېر پرته له الله تعالی بل هیچا ته به نه وي معلوم، ټوله دنیا به د دوی له مقابلې عاجزیږي، مسیح علیه السلام ته به حکم ورکړ شي، چې ځما له خاصو بندګانو سره په «طور» باندې لاړ شه، بالآخر مسیح علیه السلام به د الله په دربار کې دعاء او راز او نیاز وکړي، نو وروسته له هغه پر یأجوج مأجوج باندې یوه غیبي وباء مسلّطه کیږي، او ګرد سره یوځلي مړه کیږي، زیات تفصیلات دې د أحادیثو په کتابونو کې په «باب أمارات الساعة» کې وکتل شي !.

دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو، نو بیا فرمایي الله تعالی:

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ ۖ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾

او پرې به ږدو ځینې د دوی په دغه ورځ کې چې موج به وهي (له ډېر ازدحامه او ننوځي) په ځینو نورو کې، او پو به کړی شي په صور (شپېلۍ) کې، پس راجمع به کړو مونږ دغه ټول (مخلوقات). او راوړاندې (نژدې او ښکاره) به کړو جهنّم په دغې ورځې کې کافرانو ته په وړاندې کولو سره (لپاره د هیبت).

تفسیر: یعنې یأجوج مأجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان بېشماره تعداد غونډ غونډ د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په ډول راوځي او راتوییږي، یا یې دا مطلب چې د هول او خوف او وېرې او اضطراب لامله به ګرد مخلوقات

سره ګډوډ او خلط ملط شي، جن او انس به يو له بله سره ننوځي، او يو لوی شورماشور او سخته غلبله به جوړه شي، بيا به د قيامت علائم ښکاره شي، او د اسرافيل عليه السلام صور (شپېلی) به وپو کله شي، وروسته له هغه به ګرد خلق د الله تعالی په حضور کې د محشر په ډګر کې سره راټوليږي، او وړاندې به راځيږ، او دوزخ به د کفّارو په مخ کې وروړاندې کيږي، ښايي د کفّارو تخصيص د دې لپاره کړی شوي وي؛ چې اصلاً دوزخ د همدغو لپاره تيار شوی دی، او د دوی پر سترګو باندې په دنيا کې پردې لويدلې وې چې پر هغه يې يقين او باور کړی وی، او اوس هغه پرده ترې لرې شوې ده.

ﭐلَّذِينَ كَانَتۡ أَعۡيُنُهُمۡ فِي غِطَآءٍ عَن ذِكۡرِي وَكَانُواْ لَا يَسۡتَطِيعُونَ سَمۡعًا ﴿١٠١﴾

هغه کافران چې وي سترګې د دوی په پرده کې (له ډېره غفلته) له ياده ځما، او وو دوی چې داوربدلو توان يې نه لرلو.

تفسير: يعنې پخپله د دوی د عقل سترګې نه وې پرانستلې؛ چې د الله جل جلاله دلائل او د قدرت نښې يې پرې لېدلې وی، او باور او يقين يې پرې راوړی وی، او د الله تعالی په ياد لګېدلې وی، او له ډېره ضده او عناده د هيڅا خبره يې نه اورېده، او هغه چې بل څا ده ته ورښوده؛ پر هغه پوهېدلی وی.

أَفَحَسِبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن يَتَّخِذُواْ عِبَادِي مِن دُونِيٓ أَوۡلِيَآءَۚ إِنَّآ أَعۡتَدۡنَا جَهَنَّمَ لِلۡكَٰفِرِينَ نُزُلٗا ﴿١٠٢﴾

آيا ګمان کوي هغه کسان چې کافران شوي دي د دې چې ونيسي دوی بندګان ځما پرته له ما څخه دوستان (معبودان چې زه دوی نه په عذابوم، بلکه) تيار کړی مو دی جهنّم لپاره د کافرانو پړاو (يا مېلمستيا).

تفسير: آيا منکرين داسې ګمان کوي؛ چې ځما د خاصو بندګانو: مسيح عليه السلام، عُزير عليه السلام، روح القدس عليه السلام او ملائکو د عبادت کولو په سبب دوی د خپل حمايت اومرستې لپاره ودروي: ﴿كَلَّاۚ سَيَكۡفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمۡ وَيَكُونُونَ عَلَيۡهِمۡ ضِدًّا﴾ له سره داسې نه دی ! دوی پخپله به ستاسې د دغو حرکاتو څخه د بېزاری اظهار وفرمايي، او ستاسې په مقابل کې به د مدعي په شان په ضد او عناد د تاسې ودريږي.

قُلۡ هَلۡ نُنَبِّئُكُم بِٱلۡأَخۡسَرِينَ أَعۡمَٰلًا ﴿١٠٣﴾ ٱلَّذِينَ ضَلَّ سَعۡيُهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُمۡ يَحۡسَبُونَ أَنَّهُمۡ يُحۡسِنُونَ صُنۡعًا ﴿١٠٤﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا خبر کړو تاسې په ډېرو سختو زيانکارانو باندې له جهته د عمله. دوی هغه کسان دي چې ورکې دي منډې (او زيار) د دوی په دغه ژوندون لږ خسيس کې، حال دا چې دوی ګمان کوي د دې چې بېشکه دوی ښه کوي کار (او عمل، او په واقع کې داسې نه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې له ټولو څخه په زياته خساره کې به هغه کسان وي؛ چې د دوی ټول فعاليت، مساعي او ځغلېدل يواځې د دنيا لپاره وو، او له سره د آخرت فکر به ورسره نه وو، محض دنيوي ترقيات او مادي کاميابی به يې خپله لويه ترقي او معراج ګاڼه، يا به يې دا مطلب وي چې هغه کارونه چې دوی په دنيوي ژوندون کې نېک او ښه ګڼل أعم له دې نه چې هغه به په واقع کې ښه وو يا خراب؛ هغه ګرد د کفر له نحوسته هلته بېکاره ثابت شول، او ټول محنتونه يې توی او برباد لاړل، او ګرد سره خراب شول.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ وَلِقَآئِهِۦ فَحَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾

دغه كسان (چې مخكې ياد شول) هغه كسان دي چې كافران شوي دي په آيتونو د رب خپل (په دنيا كې)، او په لقاء د دغه (الله په آخرت كې)، پس باطل ـ خراب شول عملونه د دوى، پس وبه نه دروو لپاره د دوى په ورځ د قيامت كې هيڅ وزن (ځكه چې حسنات نه لري، يا تله د نفعې به دوى ته نه دروو).

تفسير: يعنې نه يې د الله تعالى دلائل منل، او نه يې داسې خيال وكړ چې كله به د هغه په مخ كې حاضر ېږم، نو د داسې كسانو ګرد زيار بېكاره ثابتيږي، ځكه چې د كافرانو حسنات مړه او بې اثره دي، او په ابدي ژوندون كې له سره په كار نه ورځي، نو اوس د دوى لپاره پرته له كفرياتو او سيئاتو يوه پله (پېټ) څرنګه تلله شي؟ وزن (تلل) خو د موازنې لپاره وي، او موازنه د متقابلو شيانو كيږي، دلته خو د سيئاتو بالمقابل يو حسنه هم نشته، نو بيا وزن به د څه لپاره وي؟ يا دا چې وزن شته، مګر دوى ته دغه وزن هيڅ ګټه او منفعت نه رسوي، بلكه دوى ته لا زيان رسوي، او ښه پرې ملزم كيږي.

ذَٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُواْ وَٱتَّخَذُوٓاْ ءَايَٰتِى وَرُسُلِى هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

دغه (دى چې اعمال د دوى باطل شول) جزا د دوى ده دوزخ په سبب د دې چې كافران شوي وو دوى، او نيولي وو دوى آيتونه ځما او رسولان ځما مسخره.

تفسير: يعنې هغه ټوكې مسخرې مو چې كولې، او ملنډې مو چې وهلې؛ اوس د هغو خوند وڅكئ !.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوى ته جنّتونه د فردوس (اعلى ـ غوره)، بهتر ځاى د هستوګنې (مېلمستيا پېشكشى). چې تل به وي په دغو (جنتونو) كې، نه به غواړي دوى له دغو (جنتونو) څخه ګرځېدل (او وتل بل ځاى ته).

تفسير: يعنې نه به ترې مړيږي، او تل تر تله به په هم هغه ځاى كې خپل اوسېدل او هستوګنه غواړي، او شيبه په شيبه په تازه په تازه نعمتونه وررسيږي، او له سره داسې كوم فكر او خيال به دوى ته نه پيدا كيږي، چې مونږ به له دغه ځايه بل ځاى ته منتقل كړى شو.

قُل لَّوْ كَانَ ٱلْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَٰتِ رَبِّى لَنَفِدَ ٱلْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَٰتُ رَبِّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِۦ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه شي (اوبه د) بحر سياهي لپاره (د ليكلو) د كلماتو د رب ځما؟ نو خامخا تمام به شي بحر پخوا له هغه نه چې تمام شي كلمات د رب ځما (ځكه چې كلمات د الله غير متناهي دي)، او اګر كه راوړو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددګار.

تفسير: د سورت په خاتمه كې دا راښيي چې د الله تعالى د علم او حكمت كلام او خبرې بې انتهاء دي، هغه خبرې چې ستاسې له ظرفه او استعداده او ضرورت سره لايقې دي؛ هغه مو دروښودې، دغه د الله تعالى د معلوماتو په مقابل كې دومره هم نه دي لكه يو ځاځكى د اوبو د سمندر په مقابل كې، فرض يې كړئ كه د سمندر دګردو اوبو څخه سياهي جوړه شي، او په هغې د الله تعالى د خبرو په ليكلو لاس پورې كړى شي، او هغه د سمندر اوبه بيخي وچې شي، او بيا

دویم ځلي او دریم ځلي بیا دغه سمندر ډک او تش شي؛ نو دغه سمندرونه به وچیږي، مګر د پاک الله جلّت عظمتُه وأعظم برهانُه خبرې او کلام نه ختمیږي، له همدې ځایه وپوهیږئ چې د عظیم الشأن قرآن او نورو سماویه کتابونو په ذریعه اګر که ډېر وسیع علم په ډېر زیات مقدار چاته ورکړ شي؛ نو هغه هم د الله تعالی د علم په مقابل کې قلیل دی، اګر که في حدّ ذاته ورته کثیر هم ویلی شو.

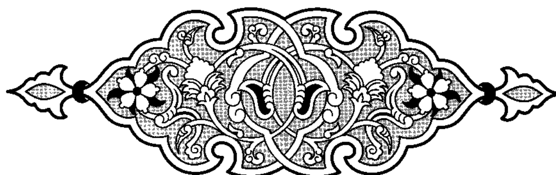
قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ فَمَن كَانَ يَرْجُوا۟ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾

ووایه (ای محمده !) بېشکه همدا خبره ده چې زه یو بشر سړی یم په شان ستاسې، چې وحي راځي ماته، چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود دی یو، پس هر څوک چې وي چې امید لري د (اخروي) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره)؛ نو ښایي چې (تل) عمل وکړي عمل صالح، او نه دې شریکوي په عبادت د رب خپل کې هیڅوک.

تفسیر: یعني زه ستاسې په شان یو بشر او انسان یم، الله نه یم، چې اصلاً او ذاتاً ټول علوم او کمالات ماته حاصل دي، هو ! الله تعالی جل جلاله حقّاني علوم او قُدسي معارف ماته وحي رالیږي، چې په هغه کې اصل الأصول علم التوحید دی، د هغه په طرف زه ټولو ته دعوت ورکوم، هغه څوک چې د الله تعالی د لقاء شائق وي، یا د ده سره مقابل کېدلو څخه خائف وي؛ نو د هغه لپاره پکار دي چې ښه ښه کارونه او اعمال له شریعته سره موافق وکړي ! او د الله تعالی په بندګۍ کې هیڅوک په هیڅ یوه درجه کې ظاهراً او باطناً مل او شریک نه کړي ! یعنې د جلي شرک په شان د ریاء او نور خفي شرک څخه هم ځان وساتي، ځکه په هر عبادت کې چې د غیر الله شرکت وي؛ هغه به بېرته د هم هغه عابد په مخ ویشتل کیږي.

په دغه آیت کې یې اشاره فرمایلې ده، چې د نبي علم هم متناهي او عطایي دی، او د الله تعالی د علم په شان ذاتي او غیر متناهي نه دی، او همدا شان په آیت شریف کې په ښکاره أو مؤکد ډول بیان شوي چې محمد صلی الله علیه وسلم بشر أو انسان دی، امتیاز یې له نورو خلکو څخه دادی چې د الله تعالی لخوا ورته وحي کیږي او د رسالت په منصب مشرف او ګمارل شوی دی، نو هغه څوک چې د هغه له بشریت څخه انکار کوي او نور یې بولي په ښکاره د قرآنکریم د نصوصو مخالفت کوي.

تمّت سورة الکهف بفضل الله تعالی ومنّه، ولله الحمد.

سُوْرَةُ مَرْيَمَ

«د (مریم) سورت مکي دی، پرته له (۵۸) او (۷۱) آیتونو څخه چې مدني دي، (۹۸) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۹) او په نزول کې (۴۴) سورت دی، وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

كٓهٰيٰعٓصٓ ① ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّا ②

(دغه چې وروسته لوستلي کيږي) ذکر د رحمت مهرباني د رب ستا دی پر بنده خپل زکريا.

تفسير: زکريّا عليه السلام د «بني اسرائيلو» د جليل القدرو انبياوو څخه دی، په بخاري شريف کې راغلي دي، چې ده د نجارۍ (ترکاڼۍ) کار او د خپل لاس د ګټې ډوډۍ به يې خوړله، د ده قصه پخوا له دې نه د آل عمران سورت په (۴) رکوع څمونږ د دې پښتو تفسير کې ليکلې شوې ده، هلته دې بيا ولوستل شي !.

اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ نِدَآءً خَفِيًّا ③

کله چې غږ (سوال) يې وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نيمه شپه کې).

تفسير: وايي چې د شپې په تياره او خلوت کې په ورو غږ سره لکه چې د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه، ځکه چې داسې دعاء له رياء څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وي، لکه چې د «الأعراف» سورت په (۷) رکوع کې تېر شو: ﴿اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً﴾، ښايي دغه خيال يې هم په زړه کې ګرځېدلی وي چې زه په دغه زړوالي کې ځوی غواړم، که راپه برخه نشي؛ نو اورېدونکي خلق به راپورې خاندي، برسېره په هغه په زوړتوب کې طبعًا غږ هم ورو کيږي، او په طبيعي ډول سره هم زاړه ورو ورو غږيږي.

قَالَ رَبِّ اِنِّيْ وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّيْ وَاشْتَعَلَ الرَّاْسُ شَيْبًا وَّلَمْ اَكُنْۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ④

وويل (زکريا پخپله دعاء کې) ای ربه ځما ! بېشکه زه چې يم سست ضعيف شوي دي هډوکي له ما څخه او شعلې وهي سر (ځما) له جهته د سپينوالي، حال دا چې هيڅېرې نه يم پاتې شوی په سوال له تا نه ای ربه ځما محروم نااميده.

تفسير: يعنې په ښکاره ډول سره د موت وخت قريب دی، ځما د سر په وېښتانو کې د زوړتوب سپينوالی ځليږي، او زه تر هډوکو پورې هم وچ شوی يم، نو ای پاک الله تعالی ! تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوې قبولې کړې دي، او په مخصوصو مهربانيو سره دې روږدی (بلد) او عادي ګرځولی يم، نو اوس په دغه آخري وخت او زوړوالي کې به زه څرنګه ګمان وکړم چې ځما دعاء به نه قبلوي؟ او له خپلې مهرباني او رحمت څخه به مې بې برخې او بې هيلې وګرځوې؟.

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِن وَرَاءِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ۝ يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝

او بېشكه زه ويرېږم له دې خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرګه) ځما (د خرابولو د دين ستا)، او ده ښځه ځما شنډه؛ نو وبخښه ماته له طرفه خپله يو متولي (د ديني امورو حق وارث). چې ميراث يوسي له ما څخه (ديني امور) او ميراث يوسي (علم او حكمت) له آل د يعقوب نه، او وګرځوې دى اى ربه ځما غوره كړى شوى.

تفسير: يعني زه زوړ او سپين ږيرى يم، او ښځه مې هم شنډه ده، د وړوكي پيدا كېدلو ظاهري سامان هيڅ نشته، ليكن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلك راعطاء كړى! چې ديني خدمات ايفاء او سنبال كړي، او ستا د دغه مقدس أمانت بار پر خپلو اوږو واخيستى شي، ځما له لاسه په دغه ضعيفى او زړوالي كې څه كېدى شي، زړه مې غواړي چې يو داسې لايق ځوى ولرم، چې د خپل پلار او نيكونو مقدسه وظائف انجام او د دوى د علم او د حكمت او د نبوّت د كمالاتو وارث شي.

تنبيه: له صحيحه أحاديثو څخه ثابت دي، چې د انبياوو عليهم السلام په مال كې وراثت نه جاري كيږي، د دوى وراثت د علم او حكمت په دولت كې نافذ كيږي، پخپله د أهل التشيع د «كافي كليني» له مستنده كتابه هم په «روح المعاني» كې د همدغه مضمون څو روايات نقل كړى شوي دي، لهذا متعيّن دي چې په ﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾ كې مالي وراثت نه دى مراد چې د هغه تاييد پخپله د آل يعقوب څخه كيږي، ځكه ظاهر دى چې د ګرد آل يعقوب د اموالو او املاكو وارث يواځې د زكريا عليه السلام ځوى به څه ډول كېدى شو؟ بلكه همدغه د وراثت ذكر په دغه موقع كې دغه راښكاره كوي، چې مالي وراثت نه دى مراد، ځكه چې دغه په ګرده دنيا كې مسلّمه ده چې ځوى د خپل پلار د مال وارث كېدى شي، نو بيا په دعاء كې د هغه ذكر چټې (فضول) او بېكاره وو، داسې خيال كول چې زكريّا عليه السلام د خپل مال او دولت په فكر او اندېښنه كې وو ،چې چېرې دغه مال او شته ځما له كوره ونه وځي، او ديني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو كره لاړ نشي؛ نهايت سپك او ټيټ خيال دى.

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَل لَّهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا ۝

اى زكريا! بېشكه مونږ زېرى دركوو تاته په يو داسې هلك چې نوم يې يحيى دى، نه مو دى ګرځولى ده ته پخوا له دې نه په دغه نامه (او صفت بل همنامه).

تفسير: يعني دعا يې قبوله او د هلك زېرى ورته وكړ شو، چې د هغه د نامه تجويز هم پخپله حق تعالى پخوا له تولّد په (يحيى) سره وفرمايل، او اسم هم داسې عجيب او په زړه پورې چې له دې نه پخوا پر بل هيچا نه وو ايښى شوى.

ځينو اسلافو دلته د (سمي) معنى په (شبيه) سره اخيستې ده، يعني په دغه شان ـ صفت او مميزه اخلاقو پخوا بل څوك نه دي تېر شوي، ښايي چې دغه مطلب وي چې له زوړ نارينه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پورې داسې يو هلك نه دى پيدا كړى شوى.

قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۝

وويل (زكريا) اى ربه ځما! څرنګه به وي ما لره هلك، او ده ښځه ځما شنډه، او په تحقيق رسېدلى يم زه له ډېر زوړوالي نه ډېر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده، کله چې کوم غیر متوقّع خبره یا فوق العاده زیری واوري؛ نو د زیات طمانیت او استلذاذ لپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلې کوي، او له هرې خوا د هغه په پوښتنې او لازمي تپوسونو او ضروري فکرونو کې بوخت کیږي، او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلي، او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوي، نو د زکریّا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم همدا ده.

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

وفرمایل (ملائک): همداسې دی، فرمایلي دي رب ستا چې دا کار پر ما اسان دی، او په تحقیق پیدا کړی مې یې ته پخوا له دې نه، او نه وې ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجّب کومه خبره نه ده، په همدغسې حالاتو کې ته د هلک پلار کېدونکی یې، او دغه د الله تعالی مشیت هرومرو پوره کېدونکی دی.

﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ﴾ الآیة ـ یعنې که ستا په نزد د ظاهري اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وي؛ نو الله تعالی جلّ جلاله ته هغه او نور ګرد مشکل کارونه له سره سخت نه دي، نو د الله تعالی د عظیمه وو قدرتونو په مقابل کې هر شی آسان دی، انسان دې ړومبی خپل وجود ته وګوري، چې دی پخپله په یوه زمانه کې هیڅ یو شی نه وو، تر دې حده پورې چې له سره د نامه او نښې خاوند هم نه وو، نو الله تعالی دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ، نو بیا همدغه مطلق قادر چې یو محض لا شي څیز څخه شی جوړوي، آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړې شنډې ښځې څخه یو هلک نشي پیدا کولی؟ ! پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښایي چې قدرت ولري.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

وویل (زکریّا له ډېرې خوشالۍ) ای ربه ځما ! وګرځوه ماته یوه نښه، وفرمایل (الله) چې نښه ستا دا ده چې ته به خبرې نشې کولی له خلقو سره درې شپې (او ورځې پرله پسې) په دې حال چې روغ او جوړ به اوسې.

تفسیر: یعنې سره له صحته او روغوالي هر کله چې تا ونشوئ کولی چې له خلقو سره خبرې اترې وکړې؛ نو هلته وپوهېږه چې حمل قرار نیولی دی.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿١١﴾

پس ووت (زکریّا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجرې یا معبد) څخه پس اشاره یې وکړه دوی ته داسې چې تسبیح وایئ تاسې په صبا او بېګا کې.

تفسیر: یعنې کله چې هغه وخت ورسېد؛ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه، نو له خپلې حجرې څخه د باندې ووت، او خلقو ته یې په اشاره سره وویل چې سبا او بېګا تاسې پاک الله یادوئ ! لمونځونه کوئ ! په تسبیح او تهلیل کې مشغول او لګیا اوسئ ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواعظو او نصائحو په شان وې، یا د الهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به یې غوښتي وي، چې نور خلق هم د ده د حال سره شریک شي، ځکه چې پر زکریّا علیه السلام حکم شوی وو، لکه چې د آل عمران په سورت کې راغلي دي چې په دغو دریو ورځو کې په ښه شان سره الله تعالی یادوه !او خاص د تسبیح لفظ به یې ښایي د دې لامله اختیار کړی وي؛ چې علی الأکثر د عجیبه وو او غریبه وو مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وخت کې سړی ﴿سُبْحٰنَ اللّٰهِ﴾ وایي، (وفرمایل الله پس له تولّد د یحیی چې):

يَٰيَحۡيَىٰ خُذِ ٱلۡكِتَٰبَ بِقُوَّةٖۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحُكۡمَ صَبِيّٗا ﴿١٢﴾

ای یحیی ! واخله دغه کتاب (تورات) په قوّت (د زړه سره)، او ورکړی وو مونږ دغه یحیی ته حکم (حکمت او نبوّت) په دغه حال کې چې دی هلك وو.

تفسیر: یعنی تورات او نورې آسماني صحیفې چې پر تا یا پر نورو انبیاوو نازلې کړی شوي دي؛ په ښه مضبوطه او کوښښ سره یې ټینګ کلك ونیسه !، او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان سره عمل وکړه !، او هم یې پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کې اقدامات وکړه !.

د ډیرو علماوو په نزد الله تعالی د خپل عمومي عادت په خلاف یحیی علیه السلام ته په همدغه هلکتوب کې نبوّت هم عطاء فرمایلی وو، والله أعلم.

وَحَنَانٗا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةٗۖ وَكَانَ تَقِيّٗا ﴿١٣﴾ وَبَرَّۢا بِوَٰلِدَيۡهِ وَلَمۡ يَكُن جَبَّارًا عَصِيّٗا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی وو مونږ یحیی لره رحمت مهرباني) چې مهربان وو له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او وو (یحیی) پرهېزګار. او نېکوکار پر مور او پلار خپل، او نه وو سرکښه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

وَسَلَٰمٌ عَلَيۡهِ يَوۡمَ وُلِدَ وَيَوۡمَ يَمُوتُ وَيَوۡمَ يُبۡعَثُ حَيّٗا ﴿١٥﴾

او سلامتیا دې وي پر دغه (یحیی له جانبه د الله) په هغه ورځ چې پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چې مري به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چې پورته کړ شي ژوندی (له عذاب د قیامت).

تفسیر: کوم سلام چې الله تعالی پر خپل بنده لیږي؛ هغه محض د تشریف او عزّت زیاتولو لپاره وي، چې د هغه مطلب او معنی دا ده، چې په ده باندې هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته، دلته د ﴿يَوۡمَ وُلِدَ﴾ ﴿وَيَوۡمَ يَمُوتُ﴾ ﴿وَيَوۡمَ يُبۡعَثُ حَيّٗا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی، یعنې د ولادت له وخته نیولې د موت تر وخته پورې، او له موته نیولې تر قیامته پورې په هیڅ وخت کې پر یحیی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالی مؤاخذه نشته، او تل تر تله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَرۡيَمَ إِذِ ٱنتَبَذَتۡ مِنۡ أَهۡلِهَا مَكَانٗا شَرۡقِيّٗا ﴿١٦﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کې (قصه د) مریمې کله چې په څنګ شوه (لاړه) له کورنۍ خپلې هغه ځای ته چې (د کور په) شرقي (ډډه کې) وو.

تفسیر: یعنې لمر ختلو طرف ته لاړه او هلته یې پرده وکړه چې په پوره خشوع او خضوع سره پکې د الله تعالی عبادت او بندګي وکړي، او دغه مشرقي طرف ته تلل اتفاقي وو، د کوم فضلیت له کبله نه وو، او د دې قصې یو هدف هم دا وو چې نصاراو ته د عیسی علیه السلام او د هغې د مور بندګي او عبدیت ثابت شي او د ألوهیت اعتقاد یې باطل ثابت کړي.

فَٱتَّخَذَتۡ مِن دُونِهِمۡ حِجَابٗا فَأَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرٗا سَوِيّٗا ﴿١٧﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (لپاره د عبادت او بندګۍ)، نو ولیږه مونږ دې ته روح خپل، پس شکل خپل یې جوړ کړ دې ته د سړي کامل.

تفسير: يعنې جبرئيل عليه السلام د يوه ډېر ښكلي پيمخي ځلمي په صورت سره متشكل شوى ورسېد، هم هغسې چې د پرښتو عادت دى، چې عمومًا په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل كېږي، او ممكن دى دلته د مريمې صديقې رضي الله تعالى عنها د انتهايي عفّت او طهارت او تقوى امتحان اخيستل هم مقصود وي، چې داسې زورور دواعي او محركات هم د دې د عفاف او تقوى جذباتو ته لږ څه حركت هم ونشو وركړى.

قَالَتۡ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحۡمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيّٗا ۝١٨

نو وويل (مريمې دغه ځلمي ته) بېشكه زه پناه غواړم په رحمان له تا نه كه يې ته پرهېزگار سړى (نو له ما څخه په ډډه شه !).

تفسير: صديقې مريمې رضي الله تعالى عنها په اوله شېبه كې داسې وګڼله چې دغه كوم سړى دى، په تنهايي كې يو ناڅاپې د يوه سړي سره د مخامخ كېدلو څخه بالطبع بي بي مريمه سخته وويرېده، او د خپلې ساتنې او پت په فكر كې ولوېده، مګر معلومېږي چې د دغې پرښتې پر څېره د تقوى او طهارت د انوارو د ځلېدلو څخه فقط هم دغومره ويل كافي وګڼه چې: «زه ستا له طرفه رحمان ته پناه نيسم، كه چېرې ستا په زړه كې د الله تعالى وېره وي».

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمٗا زَكِيّٗا ۝١٩

وويل (جبرئيل) بېشكه همدا خبره ده چې زه رالېږلى شوى د رب ستا يم، لپاره د دې چې وبخښم تا ته (په امر د رب ستا) يو هلك صالح (پاک له معاصيو).

تفسير: يعنې مه وېرېږه ! كه ځما په نسبت ستا په زړه كې كوم خراب خيال پيدا شوى وي؛ هغه لرې كړه ! زه انسان نه يم، بلكه ستا د هغه رب له جانبه لېږلې شوې پرښته يم، او د دې لپاره راغلى يم چې د پاک الله له طرفه تا ته يو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطاء كړم، په ﴿غُلَٰمٗا زَكِيّٗا﴾ كې دې ته اشاره ده چې هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو مميزو صفاتو په اعتبار بيخي پاک او صاف وي.

قَالَتۡ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞ وَلَمۡ أَكُ بَغِيّٗا ۝٢٠

وويل (مريمې له ډېره تعجّبه) څرنګه به پيدا شي ما ته ځوى حال دا چې نه دى رسېدلى ما ته هيڅ بشر (نه په نكاح او نه بغير د نكاح)، او نه ومه زه هيچېرې بدكاره.

تفسير: د صديقې مريمې رضي الله تعالى عنها په زړه كې الله دغه يقين ورپيدا كړ چې بېشكه دغه پرښته ده، مګر دغه تعجّب ورپيدا شو، هغه جينۍ چې له سره مېړه (خاوند) نه لري، چې په حلاله طريقه د ده سره يې مساس كړى شوى وي، او بدكاري يې هم نه ده كړې چې په حرامه طريقه سره به يې هلک حاصل كړى وي؛ نو دې ته د دغه رهبانيت په حالت كې پاكيزه ولد به څرنګه ورپه برخه كېدى شي؟ لكه چې زكريّا عليه السلام له دې نه په لږ عجيب بشارت باندې سوال كړى وو.

قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٞۖ

نو وويل (جبرئيل مريمې ته كار) همداسې دى (لكه چې ته وايې ليكن) فرمايلي دي رب ستا: دغه (كار) پر ما باندې آسان دى.

تفسير: دا هم هغه جواب دى چې زكريا عليه السّلام ته وركړى شوى وو، د همدې سورت په (۱) ركوع او همدې تفسير كې دې بيا ولوستل شي.

وَلِنَجۡعَلَهٗۤ اٰيَةً لِّلنَّاسِ وَرَحۡمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ اَمۡرًا مَّقۡضِيًّا ﴿۲۱﴾

او چې وګرځوو مونږ دغه (هلك) علامه دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) ځمونږ، او دي (پيدا كېدل د ده بې له پلاره) يو كار مقرّر كړى شوى (له ازله).

تفسير: يعنې دغه تولّد هرومرو كېدونكى دى، او لا له پخوا څخه دغه حكم د واقع كېدلو پرې شوى دى، چې له سره په كې تخلّف نه واقع كيږي، او ځمونږ حكمت د دغې خبرې مقتضي دى چې بې د بشر د مسې محض د يوې جينۍ له وجوده هلك پيدا كړو، او هغه ليدونكو او اورېدونكو لپاره ځمونږ د عظيمه وو قدرتونو څخه يو لوى دليل دى، ځكه چې ګرد انسانان د نارينه وو او د ښځو له يو ځاى كېدلو څخه پيدا كيږي، آدم عليه السلام مو بې د دغو دواړو څخه پيدا كړى دى، او بي بي حوّاء رضي الله تعالى عنها مو يواځې د نارينه له وجوده پيدا كړې ده، څلورم صورت يې همدغه دى چې د مسيح عليه السلام په وجود كې ظاهر شو، چې بې د نارينه له وجوده يواځې د ښځې له وجوده موجود شي، او په دغه ترتيب سره د پيدايښت څلور واړه صورتونه واقع شول، نو د عيسى المسيح عليه السلام وجود د الهي قدرت يو دليل دى، او د الله تعالى له طرفه دنيا ته د لوى رحمت سامان دى.

فَحَمَلَتۡهُ فَانۡتَبَذَتۡ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿۲۲﴾

پس حامله شوه (مريمه) په دغه (عيسى) سره، نو په څنګ شوه سره له دغه (عيسى) يو ځاى لرې ته.

تفسير: وايي چې پرښتې وپو كل؛ نو هغه حامله شوه، او ظاهره د سياق نه او مستنده خبره دا ده چې پو كل الله تبارك وتعالى كړيدي، لكه چې وايي: ﴿فَنَفَخۡنَا﴾ او لكه څنګه چې د آدم عليه السلام په شان كې يې ويلي دي: ﴿وَنَفَخۡتُ فِيۡهِ مِنۡ رُّوۡحِىۡ﴾ والله أعلم.

يعنې څه مهال (وخت) چې د حمل د وضعې وخت ورنژدې شو، نو له ډېره شرمه او حياء له ګردو څخه جدا شوه، او كوم لرې ځاى ته لاړه، ښايي چې دغه ځاى به هم هغه وي، چې ورته «بيت لحم» وايي، دغه د «بيت المقدس» څخه اته ميله لرې دى، ذكره ابن كثير رحمه الله عن وهب رحمه الله.

فَاَجَآءَهَا الۡمَخَاضُ اِلٰى جِذۡعِ النَّخۡلَةِ ۚ قَالَتۡ يٰلَيۡتَنِىۡ مِتُّ قَبۡلَ هٰذَا وَكُنۡتُ نَسۡيًا مَّنۡسِيًّا ﴿۲۳﴾

پس راوسته مريمه درد د زېږولو وېخ (تنې) د ونې د خرما ته (لپاره د تكيا، كله چې عيسى پيدا شو) وويل (مريمې له ډېرې حياء): كاشكې كه مړه وى زه پخوا له دې حاله او وى زه (اوس يو څيز) هېر شوى بيخي له زړونو وتلى.

تفسير: يعنې د زېږولو د درد له شدّته د يوې زړې خرما ونې وېخ ته چې په يوه اوچت ځاى كې ولاړه وه؛ پناه يې يوړه (او هلته پټه كېناسته)، په دغه وخت كې د درد له تكليفه اود جينۍ له ديني حيثيته د مستقبل د بدنامى او رُسوايۍ انديښنې په غلبه كې يو ناځاپه داسې يوه جمله يې هم له خولې ووته: ﴿يٰلَيۡتَنِىۡ مِتُّ قَبۡلَ هٰذَا وَكُنۡتُ نَسۡيًا مَّنۡسِيًّا﴾ كاشكې زه له دې شېبې څخه لا له پخوا مړه شوې وى، او په دنيا كې ځما نوم او نښان نه وى پاتې، څو په هېره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلى، د اضطراب، كرب او انديښنې له شدّته هغه زېرى چې د پرښتې له خوا دې ته وركړى شوى وو؛ ترې بيخي هېر شوى وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِىْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّىْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

پس غږ وکړ (پرښتې) دغې (مریمې) ته له لاندې طرفه د دې چې مه خپه کېږه، په تحقیق ګرځولې ده رب ستا لاندې (له قدمونو) ستا چینه (یا سردار چې عیسی دی). او وخوځوه (وخڅوه) خپل ځان ته بېخ د خرما چې راتوی کاندي پر تا خرما پخې لوندې تازه.

تفسیر: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسی علیه السلام بللی، او له تحت څخه د مریمې صدیقې نس یې مراد کړی دی)، د «سري» معنی یې په چینه سره کړې ده، ظاهر دی چې دغه چینه د خرق العادات په صورت بهولې شوې ده، او خرما هم بې موسمه په وچې ونې لګېدلې ده، د دغو خوارقو د لیدلو د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې تسکین او اطمینان پیدا شو، او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیأ شول، او لکه چې مفسرین لیکي: په دغه حالت کې دغه شیان بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها ته نافع او مفید هم وو، او دې ورته ضرورت هم درلود، نو ځکه د الله په حکم په همدغه اکل او شرب سره بېرته روغه جوړه شوه.

فَكُلِىْ وَاشْرَبِىْ وَقَرِّىْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ فَقُوْلِىْٓ اِنِّىْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه)، او یخې کړه سترګې خپلې (په عیسی او خوشحاله شه)، پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چې د عیسی د تولّد پوښتنه یې در څخه کوله)؛ نو ووایه: بېشکه زه چې یم نذر کړې مې ده پر ځان رحمان ذات (الله تعالی) ته روژه (له کلامه)، پس له سره به خبرې ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یو انسان سره !.

تفسیر: یعني که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسی علیه السلام د ځېږېدلو په نسبت) څه پوښتنه وکړه؛ نو ته په اشارو سره هغوی داسې وپوهوه چې نن ورځ ما محضاً الله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړې ده، او له تاسې سره نن هیڅ خبرې اترې نشم کولی، د دوی په دین کې دغسې نیت درست وو، او دوی به د نه ویلو روژې هم نیولې، خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کې داسې د کلام روژه نیول درست نه دي، او دا ووایه: بېشکه زه چې یم نذر مې منلی دی، مطلب دا دی چې «د نذري روژې نیت وکړه او بیا داسې ووایه»، او د ﴿اِنْسِيًّا﴾ قید یې ښایي ځکه لګولی وي چې (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږېږم.

فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ۗ قَالُوْا يٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسی) قوم خپل ته چې اخیستی یې وه هغه (عیسی په غېږ کې، کله چې قوم یې ولیده؛) نو وویل (یهودانو): ای مریمې په تحقیق راوړې دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسی علیه السلام یې پخپلې غېږ کې ونیو، او د خپل قوم په مخ کې راغله، نو ګرد خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک، حیران او متحیر پاتې شول، او ګردو په داسې ویناوو خوله وپرانستله، ای مریمې ! تا بلا وکړله، او داسې غټه خبره دې پیدا کړه، نو ژر شه ووایه چې دغه ساختګي شی دې له کومه راوړ، له دې نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وي چې یوه پېغله بې مېړه جینی داسې دعوی وکړي چې د ما کره ځوی شوی دی (بې له پلاره).

يَٰٓأُخۡتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ ٱمۡرَأَ سَوۡءٖ وَمَا كَانَتۡ أُمُّكِ بَغِيّٗا ﴿٢٨﴾

اى خورې د هارون ! نه وو پلار ستا سړی د بدۍ، او نه وه مور ستا بد عمله (نو دا ته ولې داسې شوې؟).

تفسير: يعنې پرې بد ګمانه شول، او داسې يې ورته وويل چې: ستا مور او پلار او كورنى له قديم الأيامه تر اوسه پورې په عفّت او عصمت او طهارت معروف دي، نو په تا كې دغه بد خصلت له كومه شو؟ د نېكانو له اولاده وو څخه د بدى صدور د حيرت او تعجّب وړ (لايق) وي.

تنبيه: بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها ته يې «أخت هارون» ځكه وويل؛ چې د موسى د ورور هارون عليه السلام له نسله وه، ګواكې له «أخت هارون» څخه «أخت قوم هارون» مقصود دى، لكه چې ﴿وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ﴾ كې يې هود عليه السلام ته د «د عاد» ورور ويلى دى، حال دا چې «عاد» د دې قوم د اصلي مورّث نوم وو، او ممكن دى د «أخت هارون» څخه د هغه ظاهري معنى مراد يې واخيسته شي، لكه چې له ځينو صحيحه وو أحاديثو څخه ظاهرېږي، چې د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها دغه ورور يو صالح سړى وو.

فَأَشَارَتۡ إِلَيۡهِۖ

نو اشاره وكړه (مريمې) هغه ته (چې له دغه عيسى سره وغږېږئ !).

تفسير: يعنې صديقې مريمې رضي الله تعالى عنها پخپل لاس سره د خپل وړوكي په لورې (چې تى يې په خوله كې وو، او د خلقو دغه ګردې خبرې يې په ځير سره اورېدې) اشاره وكړه چې تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وكړئ !.

قَالُواْ كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ﴿٢٩﴾

نو وويل (خلقو) څرنګه به خبرې وكړو مونږ له هغه چا سره چې دى هغه په مهد (ځانګو يا غېږ) كې وړوكى (تى رودونكى).

تفسير: يعنې سره له دغسې شرمناكه حركته دې ته لا ګوره چې پر مونږ ملنډې هم وهي، او مسخرې راپورې كوي، چې دغه خپل ځواب د دغه تى رودونكي ماشوم څخه واورئ ! ښه نو د يوه داسې نوي ځېږېدلي هلك سره به مونږ څرنګه سوال او ځواب وكړى شو؟.

تنبيه: ﴿مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا﴾ كې د ﴿كَانَ﴾ لفظ پر دې دلالت نه كوي چې عيسى عليه السلام د خپل دغه تكلّم په وخت كې «صبي» نه وو پاتې، په قرآن عظيم كې داسې مضامين ډېر استعمال شوي دي، مثلا په ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا﴾ يا ﴿وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلزِّنَىٰٓۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةٗ﴾ يا ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكۡرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلۡبٌ أَوۡ أَلۡقَى ٱلسَّمۡعَ وَهُوَ شَهِيدٞ﴾ او نورو كې د ﴿كَانَ﴾ استعمال د داسې مضمون لپاره شوى دى چې د هغه سلسله د ماضي زمانې د سلسلې د پرې كېدلو سره نه وي منقطع شوې.

قَالَ إِنِّي عَبۡدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِيَ ٱلۡكِتَٰبَ وَجَعَلَنِي نَبِيّٗا ﴿٣٠﴾

وويل (عيسى) چې بېشكه زه بنده د الله يم، راكړى يې دى ماته كتاب، او ګرځولى يم زه الله نبي.

تفسير: يعنې د قوم په منځ كې همدغه خبرې او اترې كېدې چې الله تعالى مسيح عليه السلام په خبرو راوست، او د عيسى عليه السلام هغه وينا چې په دغه وخت كې يې وكړه، د دغو د هغه تردّد او د غلطو او فاسدو خيالاتو تريد يې

وکړ، چې اوس یا وروسته له دې نه د ده په نسبت قائم کېدونکي وو، «زه بنده د الله یم»، یعنې نه پخپله الله تعالی او نه د الله تعالی ځوی یم، لکه چې د نصاراوو عقیده ده، لکه چې د همدې عقیدې د ترید لپاره یې ړومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلا بیان وفرمایه.

وَّجَعَلَنِیْ مُبٰرَكًا اَیْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصٰنِیْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَیًّا ۳۱

او ګرځولی یم زه (الله) برکتناک په هر ځای کې چې اوسېږم، او تأکیدي حکم یې فرمایلی دی ماته په لمانځه سره، او په زکات سره تر څو چې زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنې تر څو چې ژوندی یم، د هر وخت او هر ځای سره مناسب د هر قسم صلات او زکات حکم چې شوی دی؛ د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره یې برابر تل اداء کوم، لکه چې په بل ځای کې د مؤمنیو په نسبت فرمایل دي: ﴿الَّذِیْنَ هُمْ عَلٰی صَلَاتِهِمْ دَآىِٕمُوْنَ﴾ د دې مطلب داسې نه دی چې په هر آن او هر وخت کې تل لمونځ به کوي، بلکه مراد یې دا دی چې په هر وخت او په هر قسم چې د لمانځه حکم شوی دی؛ تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوي.

وَّبَرًّۢا بِوَالِدَتِیْ وَلَمْ یَجْعَلْنِیْ جَبَّارًا شَقِیًّا ۳۲

او (ګرځولی یم زه الله) نېکي کوونکی له مور خپلې سره، او نه یې ګرزولی یم زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چې هیڅوک یې پلار نه وو، نو یوائې د مور نوم یې واخیست، دغه ګردې جملې چې د ماضي په صیغو سره راوړی شوي دي؛ بېشکه د هغوی معاني په ماضي سره اخیستلی کیږي، لیکن داسې چې متیقن الوقوع مستقبل یې ماضي فرض کړی دی، لکه چې په ﴿اَتٰۤى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ﴾ کې، هم داسې مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کې د ماضي د صیغو په استعمالولو کې تنبیه ورکړه، چې د دغو ګردو شیانو لیدل کېدل په مستقبل کې داسې یقیني او قطعي دي، لکه چې واقع شوي دي، مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو اترو، او له هغو اوصافو اوخصائلو چې بیان کړل شو؛ په ډېر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو؛ چې د ده پر ماجده مور لګولی شوی وو، اول خو د داسې ووړکي وینا او داسې جامع او مؤثر کلام طبعًا د دښمنانو چپ کوونکی وو، بیا په داسې یو ووړکي کې چې دومره سوچه خصال وموندل شي؛ نو ښکاره ده چې هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولد الزناء کېدی شي، لکه پخپله د دوی له دې اقرار څخه هم ظاهرېږي: ﴿وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِیًّا﴾ چې دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلٰمُ عَلَیَّ یَوْمَ وُلِدْتُّ وَیَوْمَ اَمُوْتُ وَیَوْمَ اُبْعَثُ حَیًّا ۳۳

او (وویل عیسی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چې ځېږولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو او خرافاتو) او په هغه ورځ چې مرم به (له عذابه د نزعې او د قبره)، او په هغه ورځ چې پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قیامت).

ذٰلِكَ عِیْسَى ابْنُ مَرْیَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِیْ فِیْهِ یَمْتَرُوْنَ ۳۴

دغه (موصوف) عیسی ځوی د مریمې دی، (فرمایلي دي الله په شان د عیسی کې) خبره حقه رښتیا هغه چې په دې کې سره جګړې کوي (خلق).

تفسیر: یعنې د مسیح علیه السلام شان او صفت همدغه دی چې پاس بیان شو، په یوه رښتیا او ښکاره خبره کې خلقو چټې (فضول) جګړې او مناقشې پیدا کړي دي، چې یو ترې الله جوړوي، بل یې د الله تعالی ځوی ګڼي، بل یې کذّاب

او مفتري بولي، بل د ده پر نسب او نورو طعنې وهي، رښتيا خبره خو همدغه ده چې ښکاره کړې شوه چې مسيح عليه السلام الله نه دی، بلکه د الله تعالی يو مقرّب بنده دی، کاذب او مفتري نه دی، بلکه يو رښتين نبي دی.

مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَّتَّخِذَ مِنْ وَّلَدٍ سُبْحٰنَهٗ ۚ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۳۵﴾

نه ښايېږي الله ته چې ونيسي ولد، پاکي ده ده ته (له نيولو د ولد)، هر کله چې حکم وکړي دې د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسير: هغه ذات ته چې د ده د يوه (کن ـ شه !) څخه هر شی موجودېږي؛ د ځوی او لمسي څه ضرورت دی؟ آيا (العياذ بالله) اولاد به د ضعف په وخت کې ورسره کومک او مرسته کوي؟ يا د مشکلاتو په وخت کې به يې لاس سپکوي؟ يا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتي؟ او که داسې کومه شبهه درپيدا شوي وي، چې عموماً انسانان له مور او پلاره پيدا کيږي نو د مسيح عليه السلام پلار څوک دی؟؛ نو د هغه ځواب همدغه د ﴿كُنْ فَيَكُوْنُ﴾ په جمله کې راغی، يعنې داسې مطلق قادر ته دغه څه اشکال لري چې يو هلك بې له پلاره پيدا کړي؟ که نصرانيان الله تعالی د مسيح عليه السلام پلار او صديقه مريمه د ده مور ګڼي؛ نو العياذ بالله د مېړه (خاوند) او د ښځې د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوي؟ سره له دې چې پلار يې ودروي، نو د تخليق طريقه خو به هم هغسې نه وي چې بالعموم په والدينو کې ده، نو بيا په بې پلاره پيدا کولو کې به څه اشکال وي؟.

وَاِنَّ اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۳۶﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْۢ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۳۷﴾

او (وويل عيسی) بېشکه الله رب ځما دی او رب ستاسې دی، پس عبادت وکړئ تاسې د الله، هم دغه لاره ده سمه صافه برابره. نو بيا اختلاف وکړ ډلو (د نصاراوو په باب د عيسی کې) له منځ د دغو (خلقو)، نو خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي له حاضرېدو (راتلو) د هغې ورځې ډېرې لويې (د قيامت نه).

تفسير: دغه د چا خبره ده؟ د ځينو په نزد دا د مسيح عليه السلام مقوله ده، ګواکې پخوا له دې نه د مسيح هم هغه خبرې چې له ﴿قَالَ اِنِّيْ عَبْدُ اللّٰهِ﴾ الآية ـ څخه نقل کړې شوي دي، دا د هغه تکمله شوه، په منځ کې د مخاطبينو د تنبيه لپاره له ﴿ذٰلِكَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ څخه د الله تعالی کلام وو.

ځما په نزد بهتر دا دی چې دغه د ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ﴾ الآية ـ سره ولګولی شي، يعنې (ای محمده صلی الله عليه وسلم !) په کتاب کې د مريمې او د مسيح عليه السلام د حال هغه مذکور چې شوی دی؛ وايې وره ! او ووايه چې ځما او ستاسې رب الله دی، يواځې د همدغه عبادت وکړئ ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ ! الله تعالی د توحيد داسې سمه صافه لاره درښوولې ده چې هيڅ لوړه، ژوره او کوږوالی نه لري، او ګردو انبياوو هم د هم هغه په طرف لار ښوونه کړې ده، ليکن خلقو ډېرې فرقې جوړې کړي دي، او بېلې بېلې لارې يې ايستلې دي، نو هغه کسان چې له توحيد څخه انکار کوي؛ نو هغوی ته د ډېرې هولناکې ورځې (قيامت) له تباهۍ څخه خبردار کېدل په کار دي، چې خامخا راتلونکې ده.

اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ ۙ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا لٰكِنِ الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۸﴾

څه ډېر ښه اورېدونکي به وي دوی اوڅه ډېر ښه ليدونکي به وي دوی په هغې ورځې کې چې رابه شي دوی مونږ ته، ليکن ظالمان نن ورځ په ګمراهۍ ښکاره کې دي.

تفسير: يعنې نن چې اورېدل او ليدل مفيد دي؛ دوی بيخي کاڼه او ړانده شوي دي، او د قيامت په ورځ چې ليدل او اورېدل له سره فائده نه رسوي؛ د دوی سترګې او غوږونه خلاصيږي، او په دغې ورځې کې به داسې خبرې اوري چې زړونه يې ترې پړق چوي، او داسې مناظر او ننداري به ګوري چې د هغو د ليدلو څخه به د دوی څېرې تکې تورې الوځي (نعوذ بالله منه !).

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

او وويروه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چې فيصله کړی شي کار (د حساب او کتاب)، حال دا چې دوی (په دنيوي) غفلت کې دي، او دوی ايمان نه راوړي.

تفسير: کفّارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډېرې مواقع وردمخه کيږي، او آخري موقع به هم هغه وي کله چې مرګ د يو ګډي پشان راوستی شي، او د جنت او د دوزخ په منځ کې د ګردو په مخ کې په داسې حال کې چې ګرد به ورته ګوري؛ ذبح کاوه شي، او داسې يو غږ به کيږي چې: «جنتي دې په جنت کې او دوزخي دې په دوزخ کې د تل لپاره پاتې وي، وروسته له دې نه به مرګ هيچا ته نه راځي»، نو په دغه وخت کې کافران بالکل نااميده کيږي، او د حسرت لاسونه به سره منبي او ګوتې به چيچي.

﴿وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ يعنې په دغه وخت کې دوی د داسې ورځې په راتګ باور نه کوي، خو څه مهال (وخت) چې د قيامت له لويو مصائبو سره مخامخ کيږي؛ نو دلته به وايي چې: کاشکې هلته مو سترګې خلاصې کړې وی، او پخپلو نفعو او زيانونو پوهېدلي وی، مګر د دغې ورځې حسرت او افسوس دوي ته هيڅ په درد نه خوري.

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

بېشکه مونږ چې يو همدا مونږ وارث کيږو د ځمکې او د هغه چا چې پر دغه ځمکې دي، او خاص مونږ ته به راوستی شي دوی (لپاره د جزا).

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ

او ياد کړه (ای محمده ! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ابراهيم.

تفسير: د مکې مکرّمې مشرکانو داسې دعوی کوله، چې دوی د ابراهيم عليه السلام له اولادې او د هم هغه پر دين قائم دي، نو دا يې هغوی ته وروښوول چې ستاسې د پلار ابراهيم عليه السلام رويه د بتانو په نسبت څه ډول وه؟ که د آباؤو او اجدادو تقليد کوئ؛ نو د داسې يو پلار تقليد وکړئ ! او له مشرکو پلرونو او نيکه ګانو نه هم هغسې مرور او بېزاره شئ؛ لکه چې ابراهيم عليه السلام ترې بېزاره شوی وو.

إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (ابراهيم) وو صدّيق (ډېر رښتينی) نبي.

تفسير: د «صدّيق» معنی دا ده چې ډېر زيات رښتيا ويونکی چې پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بيخي رښتين ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتيا سره ګردو ته ښيي، يا خو «صديق» هغه رښتين او پاک طينت سړي ته وايي چې د ده په زړه کې د رښتيا قبلولو لپاره نهايت اعلی اکمل استعداد موجود وي، هر هغه خبره چې د الله تعالی له جانبه ور ورسيږي؛ هغه بلا توقفه د ده په زړه کې ځای ونيسي، او بيخي د شک او تردّد ځای او ګنجايش په کې پاتې نه شي،

ابراهيم عليه السلام په هرې يوې معنى سره «صدّيق» وو، او كله چې د «صدّيقيت» لپاره «نبوّت» نه دى لازم؛ نو ځكه يې وروسته د «صدّيقًا» سره «نبيًّا» هم وفرمايل، او پر نبوّت يې هم تصريح وكړه، له همدې ځايه معلوم شو چې د كذبات ثلاثه حديث او په «نحن أحق بالشک من إبراهيم» او نورو رواياتو كې د كذب او شك هغه معنى نه ده مراده، چې د كلام له ظاهر څخه مفهوميږي.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾

كله چې وويل (ابراهيم) پلار خپل: ته اى پلاره ! ولى عبادت كوې ته د هغه څيز چې نه اوري او نهويني او نه دفع كولى شي له تا نه هيڅ څيز؟.

تفسير: يعنې هغه چې ګوري او اوري او په مشكلاتو كې هم پكار راځي، مګر واجب الوجود نه وي؛ د هغه عبادت هم نه دى جائز، څه جواز د دې چې د يوې بې ځانه تيږې (ګټې) يا بې روحه بت چې نه ليدى شي او نه اوريدى شي او نه ځمونږ څه پكار راځي او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوى او توږلى شوى دى؛ هغه معبود ودروو؟ نو دغه عمل د هيڅ يو عاقل او پوه سړي كار له سره نشي كيدى.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّي قَدْ جَآءَنِي مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَٱتَّبِعْنِيٓ أَهْدِكَ صِرَٰطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

اى پلاره ځما ! بېشكه زه چې يم په تحقيق راغلى دى ماته له علمه هغه قدر چې نه دى راغلى تاته، نو متابعت وكړه ځما؛ چې وبه ښيم تاته لاره سمه برابره.

تفسير: يعنې الله تعالى ماته د توحيد او د معاد او د نورو صحيح علم راكړى دى، او د شريعت له حقائقو څخه يې واقف كړى يم، كه ته ځما متابعت وكړې؛ نو زه به دې پر داسې سمې صافې لارې بيايم؛ چې د الله تعالى تر رضاء پورې رسيږي.

يَٰٓأَبَتِ لَا تَعْبُدِ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾

اى پلاره ځما ! مه كوه عبادت د شيطان (په ارتكاب د منهياتو) ! بېشكه شيطان دى له رحمان څخه ډېر نافرمانه (سركښه).

تفسير: د بُتانو عبادت په شيطاني اغواء او لمسون كيږي، او شيطان د دغه حركت له ليدلو څخه ډېر زيات خوشاليږي، نو په دې لحاظ ګواكې د بُتانو عبادت د شيطان عبادت دى، او د شيطان عبادت ګواكې د «رحمان» څخه انتهايي نافرماني ده، ښايي د ﴿عَصِيًّا﴾ په لفظ سره يې دې لورې ته هم توجه وركړې وي، چې د شيطان د ړومبنى نافرمانى اظهار په هغه وخت كې شوى دى چې ستاسې د پلار آدم عليه السلام په مقابل كې د تعظيمي سجدې حكم وركړى شوى وو، لهذا د آدم عليه السلام اولادې ته د ډېر شرم او ننګ ځاى دى چې د «رحمان» څخه مخ واړوي، او له شيطان سره خپله يارانه ونښلوي، يا هغه قديمي ازلي دښمن خپل معبود وګرځوي.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

اى پلاره ځما ! بېشكه زه چې يم ويريږم له دې نه چې وبه رسيږي تاته عذاب له «رحمان» څخه (لامله د متابعت د شيطان)، پس شې به ته شيطان ته دوست (ملګرى په دوزخ كې).

تفسير: يعنې د «رحمان» د عظيمو رحمتونو اقتضاء دا ده چې پر ګردو بندګانو يې شفقت اومهرباني وي، ليكن ستا د بدو اعمالو له شامته ويره ده، چې همدغه حليم رحيم او كريم الله تعالى هم په قهر نشي، او پر تاسې كوم سخت آفت

نازل نه کړي، چې په هغه کې د اخته کېدلو لامله به تل تر تله د شيطان رفيق او ملګرى شي، يعنې د کفر او شرک له مزاولته به په مستقبل کې د ايمان او توبې توفيق درپه برخه نشي، او د اولياء الشياطين په ډله کې به شامل شې، او په دائمي عذاب کې به وغورځاوه شې، عمومًا مفسرينو دغه معنى اخيستې ده، ليکن شاه صاحب ليکي: «يعنې د کفر له وباله که کوم آفت راشي؛ نو له شيطانه به مدد غواړې، يعنې له بتانو څخه، اکثر خلق په همدغسې وخت کې شرک کوي»، والله أعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وويل (آزر پلار د ابراهيم) آيا مخ ګرځوونکى يې ته له (عبادت د) معبودانو ځما اى ابراهيمه؟ که منع نشوې ته (له دې کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو تا (سنګسار به دى کړم) په تيږو (ګټو) (يا په بدو خبرو) سره، او ترک مې کړه (او لرې شه له مانه) ډېر مدّت (چې ضرر مې در ونه رسيږي).

تفسير: د ابراهيم عليه السلام پلار (آزر) د خپل ځوى د دغه تقرير له اورېدلو څخه وروسته ده ته وويل: «معلوميږي چې ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقيده يې، بس دى دا خپل وعظ او نصيحت او بد اعتقاد پرېږده، که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه واورې، بلکه ځما په لاس به سنګسارېږې، که خپل خير غواړې؛ نو له ما څخه تر يوه مدّت لرې شه ! چې زه نه غواړم چې ستا رنګ وګورم، او پخوا له دې نه چې زه پر تا لاس پورته کړم؛ ته له دې ځايه لرې شه !».

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

وويل (ابراهيم) سلام (د متارکې د خبرو) دې وي په تا باندې، ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل نه (ځو مسلمان شې)، بېشکه چې الله دى پر ما ډېر مهربان.

تفسير: دغه د رخصت يا د متارکت سلام دى، لکه چې ځمونږ په محاوراتو هم په داسې مواقعو کې داسې ويلى کيږي، چې که هغه خبره يا کار داسې وشي؛ نو ځما درته سلام دى، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۵۵) آيت (۶) رکوع) کې هم داسې يو آيت لولو: ﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ﴾.

شاه صاحب رحمه الله ليکي: «معلوم شو که په ديني خبره مور او پلار خپه شي، او خپل ځوى له کوره وباسي، او ځوى په خوږه ژبه او مؤدبه وينا ترې بيلتون اختيار کړي؛ نو دغسې هلک نه عاق کيږي».

﴿سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي﴾ الآية ـ اميد شته چې پاک الله پخپلې مهربانۍ به ځما د پلار ګناه معافوي، ابراهيم عليه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمايلې وه، کله چې د استغفار په وخت کې څه مهال (وخت) چې د الله تعالى مرضي ورمعلومه شوه؛ نو استغفار يې موقوف کړ، دغه بحث د توبې (براءة) په سورت په (۱۱۳) آيت (۱۴) رکوع کې د دې آيت په فائده کې تېر شوى دى: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ هلته دې د دې تفسير کې ولوستل شي.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنګ به شم له تاسې (ټولو بت پرستانو) او له هغه څه چې تاسې يې عبادت کوئ غير له الله، او عبادت به کوم (يوائې) د رب خپل، اميد لرم د دې چې نشم زه په عبادت د رب خپل کې بدبخته (نااميده لکه چې تاسې شوي يئ).

تفسير: کله چې ځما د پند او نصيحت هيڅ اثر پر تاسې نه لويږي، بلکه بالعکس ځما ويرولو او ډارولو ته هڅه هم کيږي؛ نو اوس زه پخپله ستاسې په دغه کلي کې نه پاتې کېږم، او تاسې سره له ستاسې باطلو معبودانو پرېږدم، او له دې

وطنه هجرت کوم، څو له تاسو څخه ګوښې (بېل) کېنم، او د زړه په اطمينان سره د الله واحد عبادت وکړی شم، د الله تعالی له فضله او کرمه کامل امید شته، چې زه د ده بندګي وکړی شم، او په کې محروم او ناکامه پاتې نشم، کله چې په غربت او بېکسی کې هم د ده عبادت وکړم، او د الله تعالی لوی دربار ته دعاء وکړم؛ ضرور يې مستجابوي، ځما الله سمیع بصیر او علیم دی، او ستاسې د تیرو (ګټو) او لرګیو باطل معبودان داسې دي، چې هومره ناري ورته ووهئ، او ورته وژاړئ، خو بیا هم ستاسې دعاوې نه اوري، او په درد مو نه خوري.

﴿فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۙ وَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ ؕ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾﴾

کله چې په څنګ شو (ابراهیم) له دوی په هجرت سره او له هغه څیزه (چې دوی یې) عبادت کولو غیر له الله نه؛ نو وبخښل مونږ ده ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او هر یو (له دوی دواړو) ګرځولی وو مونږ نبي.

تفسیر: يعني د الله تعالی په لاره کې یې هجرت وکړ، او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولوېد، الله تعالی ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل، چې د غریب الوطنۍ وحشت ترې لرې شي، او هلته انس او سکون حاصل کړي، ښايي دلته د اسماعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وي فرمايلی چې هغه له ده سره نه وو، بلکه دی يې په وړوکتوب له خپله ځان نه بېل کړی وو، او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکې ده.

﴿وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِّنْ رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾﴾

او بخښلي وو مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوّت او حکمت) او ګرځولې وه مونږ دوی ته (يعني ابراهیم او ځامنو ته یې) ژبه د صدق رښتینې ډېره پورته مشهوره.

تفسیر: يعني الله تعالی له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنی ته د نبوّت او حکمت لویه برخه عنایت کړه، او په دنیا کې یې د ده خبره پورته کړه، او د تل لپاره یې د ده د خیر ذکر جاري کړ، لکه چې په ګردو مذاهبو او مللو کې د ده تعظیم او توصیف کیږي.

﴿وَاذْكُرْ فِى الْكِتٰبِ مُوْسٰۤى ۚ اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) موسی، بېشکه چې دی وو خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او وو دی رسول نبي.

تفسیر: يعني په قرآنکریم کې چې اوس سمدلاسه د موسی علیه السلام بیان کیږي، د هغه ذکر دخلقو په مخ کې وکړه ! ځکه چې دی د اسحاق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله داسرائیلي سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله تېر شوی دی، او هم هغسې چې د یحیی او عیسی علیهما السلام په تذکره کې په خصوصیت سره د نصرانیانو اصلاح او ابراهیم علیه السلام له تذکرې څخه د مکې معظمې د مشرکانو تنبیه مقصود ده؛ همداسې د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام له تذکرې څخه ښايي یهودانو ته د دې خبرې ښوونه مقصود ده، چې دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبي د ښکاره وو او صریحو وړاندوینو سره د محمد صلی الله علیه وسلم د رسالت او نبوّت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص اومحبت سره وکړي !.

﴿وَكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا﴾ الآية ـ هر هغه انسان ته چې د الله تعالی له طرفه وحي راشي هغه «نبي» دی، په انبیاوو کې هغه چا ته چې خصوصي امتیاز حاصل وي يعني د مکذبانو په مقابل کې د بېل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وي، یا نوی

کتاب او مستقل شریعت ولري نو هغه ته «رسول نبي» یا «نبي رسول» ویلی کیږي، په شرعیاتو کې جزئي تصرّفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید او نور په رسولانو پورې څه تخصیص نه لري، عام انبیاء هم هغه کولی شي، باقي پر غیر الأنبیاء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چې د قرآن په بعض مواقعو کې موندل کیږي؛ د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی، او هلته نور حیثیات معتبر دي، والله أعلم.

وَنَادَيْنٰهُ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا ﴿۵۲﴾

او غږ کړی وو مونږ دغه (موسی) ته له جانبه د (غره د) طور چې (د موسی) ښي طرف ته وو، او رانژدې کړی وو مونږ دی حال دا چې مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسیر: یعنې څه مهال (وخت) چې موسی علیه السلام د اور ځلېدل محسوس کړل؛ نو د «طور» د غره په هغه مبارک او میمون جانب کې ورسېد، چې د موسی علیه السلام د ښي لاس پر طرف کې واقع وو، نو الله تعالی نداء او غږ پرې وکړ، او د همکلامی شرف یې وروبانبه، تفصیل یې د «طه» په سورت کې راځي.

وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَاۤ اَخَاهُ هٰرُوْنَ نَبِيًّا ﴿۵۳﴾

او بخښلی وو مونږ دغه (موسی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چې نبي وو.

تفسیر: یعنې هارون علیه السلام د موسی علیه السلام په کار کې مددګار شو، ځکه چې دی یې پخپله غوښتی وو، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۳۴) آیت (۴) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْۤ اِنِّيْۤ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ﴾، او په (۱۶ جزء د «طه» سورت (۲۹ – ۳۰) آیتونو (۲) رکوع) کې مذکور دی: ﴿وَاجْعَلْ لِّيْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ ﴿۲۹﴾ هٰرُوْنَ اَخِي ﴿۳۰﴾﴾ الآیة ـ نو الله تعالی د موسی علیه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله، او هارون علیه السلام یې نبي وګرځاوه، او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) لپاره یې مقرر کړ.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِسْمٰعِيْلَ اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿۵۴﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امّت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) اسماعیل، بېشکه چې دی وو صادق (رښتینی) په وعده کې، او وو رسول نبي.

تفسیر: له دې نه د اسماعیل علیه السلام فضیلت پر اسحاق علیه السلام ظاهرېږي، ځکه چې هغه یې یواځې په نبي سره یاد کړ، او اسماعیل علیه السلام ته یې رسول او نبي وفرمایه، په صحیح مسلم کې حدیث دی: «إن الله اصطفی من ولد إبراهیم إسماعیل»، «د ابراهیم علیه السلام له اولادې څخه الله تعالی اسماعیل علیه السلام غوره کړی دی».

وَكَانَ يَاْمُرُ اَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ

او وو دی چې حکم به یې کولو اهل (قوم یا امّت) خپل ته په لمانځه سره، او په زکات سره.

تفسیر: ځکه چې د کورنۍ خلق د قریبوالي لامله له ګردو څخه ړومبی د هدایت مستحق دي، او له همدوی څخه نورې سلسلې هم چلیږي، نو ځکه د «طه» په (۸) رکوع کې ویلي شوي دي: ﴿وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ او د تحریم سورت په (۱) رکوع کې راغلي دي ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْۤا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا﴾ او پخپله نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته هم د الشعراء سورت په (۱۱) رکوع کې هم داسې ارشاد شوی دی: ﴿وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ﴾، ځیني وایي چې: له (اهل) ځنې د دوی ګرد قوم مراد دی، لکه چې د عبد الله بن مسعود ط په مصحف کې د «أهله» په ځای «قومه» وو، والله أعلم.

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهٖ مَرْضِيًّا ﴿۵۵﴾

او وو دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنې د نورو هدایت یې کول، او په خپله د حمیده وو اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضيّ الخصال وو.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِدْرِيْسَ ۫ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿۵۶﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ادریس !، بېشکه چې دی وو صدّیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: راجح دا ده چې ادریس علیه السلام د آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنی زمانه کې تېر شوی دی، وایي چې په دنیا کې په قلم سره لیکل، کالي (کپړې) ګنډل، تلل، او پیمانه کول او د هغو آلاتو او تیرو (ګټو) ترتیبول، او وسلې په کار اچول اول ځلې د ده له خوا په کار اچولي شوي دي، والله أعلم.

وَّرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿۵۷﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره ځای ډېر اوچت ته.

تفسیر: یعنې ډېر اوچت مقام او لویې مرتبې ته یې رسولی دی، ځینې وایي چې ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی اسمان ته خېژولی شوی دی، او هلته تر نن پورې ژوندی دی، ځینې وایي: وروسته له دې نه چې پر اسمان خېژولی شوی دی؛ هلته یې قبض الروح کړی شوی دی، د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډېر اسرائیلیات نقل کړي دي، چې پر هغو ګردو «ابن کثیر رحمه الله» تنقیدات کړي دي، والله أعلم.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ ۫ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوْحٍ ۫ وَّمِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْرَآءِيْلَ ۫ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ؕ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوْا سُجَّدًا وَّبُكِيًّا ﴿۵۸﴾

دغه (مخکې مذکور شوي انبیاء له زکریا او عیسی نه تر ادریس پورې) هغه کسان دي چې انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاوو څخه له اولادې د آدم (لکه شیث، ادریس)، او له اولادې د هغو کسانو چې بار کړي دي مونږ سره له نوح (په بېړۍ کې لکه ابراهیم، لوط، صالح)، او له اولادې د ابراهیم (لکه اسماعیل، اسحاق)، او له اولادې د اسرائیل یعقوب (لکه موسی عیسی)، او له هغه چا نه چې لاره مو ښوولې وه (دوی ته)، او غوره کړي مو وو (دوی نبوّت او کرامت ته)، هر کله چې وبه لوستلی شو پر دوی باندې آیتونه د رحمان؛ نو لوېدل به (پر ځمکه) سجده کوونکي او ژړېدونکي (له خوفه د الله نه).

تفسیر: یعنې د حق په طرف یې هدایت وکړ، او د نبوّت او رسالت د منصب لپاره یې غوره کړل، سره له دې چې د دوی مقام اوچت دی، او د معراج کمال ته هم رسیدلي دي؛ خو د عبودیت او بندګی پشان کې کامل دي، کله چې د الله تعالی کلام اوري؛ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږي، او په نهایتې عاجزۍ، خشوع، او خضوع سره سر په سجده لوېږي، او د پاک الله په یاد ژاړي، نو ځکه د علماوو اجماع ده چې پر دغه آیت باندې دې هرومرو سجده وکړه شي !، خو د هغه مقربینو د طرز عمل په پیروی او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شي.

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسې بد) خلیفګان چې ضایع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفساني خواهشاتو) پس ژر به یو ځای شي دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تېر شوی بیان د پخوانیو حال وو، د وروستنیو حال دا دی چې د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفساني خواهشونو کې ډوب تللي دي، او د الله تعالی له عبادته غافل شوي دي، لمونځ چې أهمّ العبادات دی؛ ضایع کوي يې، ځينې خو د هغه د فرضيت څخه منکر شوي دي، ځينې سره لـه دې چې په فرضيت يې قائل دي خو نه يې کوي، او که يې کوي خو د جماعت، وخت، او د نورو شروطو، حقوقو، او آدابو رعايت يې نه کوي، له دوی ځنې به هر يو بېل بېل درجه په درجه د خپلې ګمراهۍ نتيجه وګوري، چې څنګه د دوی د خسارې او نقصان سبب ګرځي؟ او څرنګه په ډېر سخت عذاب کې اخته کيږي؟ حتّی ځينې د دوی د جهنّم په هغې ډېرې بدې وادۍ کې غورځول کيږي چې د هغې اسم هم (غي) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ شَيۡـًٔا ﴿٦٠﴾

مګر هغه چا چې توبه يې وويستله او ايمان يې راوړ او عمل يې وکړ نېک؛ پس دغه کسان به ننوځي په جنت کې او ظلم به پر دوی ونه کړی شي هيڅ قدر (په تقليل د ثواب يا تزييد د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو لپاره هم نه ده بنده چې سخت ګناهګار وي، او د زړه په صدق سره توبه وباسي، او د ايمان او صالح عمل لاره غوره کوي، او خپل اعمال او افعال اصلاح کوي، او سم درست يې ساتي، نو د جنّت دروازې دوی ته پرانستلې دي، وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چې وکړي؛ د پخوانيو بدو اعمالو له سببه په دغو کې هيڅ قسم کمی او تقليل نه واقع کيږي، او نه يې کوم قسم حق ضايع کيږي، په حديث کې راغلي دي: «التائب من الذنب كمن لا ذنب له»، «له ګناه څخه توبه کوونکی داسې دی لکه چې له سره يې ګناه نه وي کړي»، «اللّهم تب علينا، إنک أنت التواب الرحيم».

جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَأۡتِيًّا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسېدلو هغو ته چې وعده يې کړې ده رحمان له بندګانو خپلو سره په غيب باندې (چې نه دي ليدلي دوی دا جنتونه)، بېشکه شان دا دی چې ده وعده د ده، خامخا راځي به ورته (اهل يې).

تفسیر: کله چې بنده بې د شيانو د ليدلو څخه محض د انبياوو عليهم السلام په وينا سره ايمان راوړي، او بې له ليدلو د الله تعالی عبادت کوي، نو پاک الله هم له دوی سره د جنّت د هسې اعلی نعمتونو د ورکولو وعده فرمايلې ده؛ چې د هغو د خوندونو او مزو او ښه والي نظير او مثال د ده په خوب او خاطر کې هم نه دی تېر شوی، او هغه هرومرو وررسېدونکی او پوره کېدونکی دی، ځکه چې د الله تعالی ګرد مواعيد حتميُّ الوقوع قاطع او نه تغيير بدونکي دي.

لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوًا إِلَّا سَلَٰمًاۖ

نه به اوري دغه (جنتيان) په دغه (جنت) کې چټې (فضول) خبره مګر (اوري به) سلام.

تفسیر: يعنې به جنت کې به لغو، بې باکې، بابيزه او بېکاره خبرې او شورماشور او نور بيهوده شيان له سره نه وي، هو ! د پرښتو او د مؤمنينو له طرفه به د (السلام عليکم ـ وعليکم السلام) غږونه پورته کيږي.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزي) د دوی په دغه (جنت) کې سبا او بېگا.

تفسیر: له سبا او بېگا څخه د جنت سبا او بېگا مراد دی، هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر ختل او لویدل) نه وي، چې په هغه سره شپې او ورځې سبا او بېگا مقرر کړ شي، بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوّع وي، چې د هغو په واسطه د سبا او بېگا تعیین او تحدید کېدی شي.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چې ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چې په میراث به ورکوو مونږ له بندگانو خپلو هغه چا ته چې وي پرهېزگار.

تفسیر: یعنې د آدم علیه السلام میراث چې ړومبی جنت هغه ته رسېدلی وو، او ښایي د میراث لفظ یې ځکه اختیار فرمایلی وي؛ چې د تملیك په اقسامو کې دغه تملیك له کردو څخه أتمّ او أحکم قسم دی، چې په دې کې نه د فسخې احتمال شته، او نه د بېرته اخیستلو، او نه د ابطال، او نه د اقالې امکان په کې پیدا کېدی شي.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وویل جبرئیل) نه نازلیږو (مونږ ملائکې) مگر په حکم د رب ستا، خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چې په مخ څمونږ کې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې وروسته څمونږ دی (له تېرو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې په منځ د دغه کې دی، او نه دی رب ستا هېروونکی.

تفسیر: یو ځلې جبریل علیه السلام تر څو ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض (زړه تنگی) وو، کفّار په داسې ویناوو خولې وپرانستلې چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی، له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنگی شو، بالآخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله، او په حدیث کې راغلي دي چې دوی وفرمایل: «ما یمنعك أن تزورنا أکثر مما تزورنا» «هومره چې ته راځې، له هغه څخه زیات ولې نه راځې؟»، الله تعالی لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسې ښوولې وه چې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کې داسې ووایه: ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآیة ـ دا د الله تعالی کلام شو د جبریل علیه السلام له طرفه، لکه چې په ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کې یې مونږ مسلمانانو ته د دعا کولو طریقه ښوولې ده، جواب حاصل داسې شو، چې مونږ خالص بندگان یو، بې د الله تعالی له حکمه خپل بنه هم نشو خوځولی، څمونږ صعود او هبوط کرد د الله تعالی په اذن او حکم پورې تړلی دی، مطلب دا دی چې د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دي.

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

(الله) رب د اسمانونو دی او (رب) د ځمکې دی، او (رب) د هغو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي، نو عبادت کوه د ده، او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کې (په طاعت، مصیبت، او له معصیت)، آیا پېژنې ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یې لرې).

تفسير: د الله تعالی اسماء د ده صفات دي، يعنې څوک د الله په صفت سره موصوف شته، چې په کې د ده په شان صفات موجود وي؟ کله چې بل هيڅوک نشته، نو د بندګۍ لايق هم بل هيڅوک له سره نشي کېدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وايي (له بعثه منکر) انسان: آيا کله چې مړ شم زه؛ نو خامخا ژر به را وايستلی شم (له ځمکې) ژوندی (بلکه نه ژوندی کېږم، او نه بل ژوندون شته).

تفسير: يعنې انسان د انکار او تعجّب له لارې وايي چې مونږ وروسته له مرګه چې ځمونږ هډوکې هم وراسته او رژيږي، او له خاورو سره ګډيږي، آيا بيا ژوندي او له خپلو قبرونو څخه راپورته کيږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصّه راتلی شو؟

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آيا نه يادوي انسان (دا خبره) چې بېشکه مونږ پيدا کړی وو دی پخوا له دې نه، او نه وو دی هيڅ شی (بلکه محض عدم وو).

تفسير: يعنې الله تعالی دی له عدم څخه وجود ته راووست، نو آيا هغه لوی ذات چې له لا شيء څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوي؛ پر نه دی قادر چې يو شی وروسته له فناء بيا پيدا کړی شي؟ او متفرقه اجزاء يې بېرته راټول کړي؟ آدمي ته لا د ده د ړومبني ژوندون حال او احوال نه دی معلوم، نو څرنګه دی پر خپل وروستني ژوندون خاندي او منلډې وهي:

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ (۲۱ جزء د الروم سورت (۲۷) آيت (۳) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

پس قسم دی په رب ستا باندې چې خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو دوی او شيطانان (ټول)، بيا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو دوی چاپېر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډېر هيبته).

تفسير: يعنې منکرين سره له هغو شياطينو د قيامت په ورځ کې حاضرولی شي، چې دوی يې اغواء کړي وو، او د هر مجرم شيطان به له ده سره يو ځای نيول کيږي، او دوزخ ته به حاضريږي، له ډېر دهشت او وېرې به له ولاړې څخه لويږي، او په قراره سره به کېناستی هم نشي، نو پر ګونډو به پرېوځي.

ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بيا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوی چې ډېر سخت دی پر رحمان باندې له جهته د سرکشۍ. بيا خامخا مونږ ښه عالم يو پر هغو کسانو چې دوی ښه لايق دي له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسير: يعنې د منکرانو هره فرقه چې زيات بد معاش، سرکښ او زړوره وه؛ دوی به له نورو فرقو څخه بېل کړه شي، بيا به دوی کې هر يو چې د خورا ډېرې سزا لايق او د دوزخ زيات حقدار وي؛ نو هغه د الله تعالی په علم کې دی، او له ګردو مجرمانو څخه به ړومبی په اور کې غورځولی شي.

وَإِنْ مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هيڅوک له تاسي مګر چې دی وارد ېدونکی ننوتونکی دی دغه ته (يعنې دوزخ ته چې مؤمن په صراط تيريږي، او کافر ترې لويږي)، دي (دغه عبور على النار) په رب ستا يقيني حکم پرې کړی شوی. بيا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چې پرهېزګاري يې کړې ده، او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کې پر ګونډو پرېوتلي.

تفسير: يعنې د هر يوه نېک او بد، بري او مجرم، مؤمن او کافر لپاره الله تعالى قسم ياد فرمايلی دی، چې ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندې تېرېدونکي دي، ځکه چې د جنت د تللو لار پر هم دغه دوزخ باندې پورې وځي، چې هغه ته د ځمونږ په عمومي محاوراتو کې «پل صراط» وايي، پر دغه باندې د هر سړي لامحاله تېرېدل دي، د الله تعالى څخه ويريدونکي مؤمنان هر يو سم له خپلې درجې سره له دې نه په تلوار صحيح او سلامت تيريږي، او ګناهګاران به ترې ښوييږي، او لاندې به په دوزخ کې لويږي (العياذ بالله)، بيا څه مدّت وروسته هر يو سم له خپله عمله سره او هم د انبياوو او ملائکه وو او صالحينو په شفاعت او بالآخر مستقيما د أرحم الراحمين په لطف او مهرباني دغه ګرد ګناهګاران چې په رښتيا او صحيح اعتقاد سره يې طيبه کلمه لوستې ده؛ له دوزخه ايستلی کيږي، او يواځې کافران به په کې باقي پاتې کيږي، او د دوزخ خوله به تړله کيږي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چې ولوستی شي پر دوی آيتونه (د قرآن) ځمونږ په دې حال کې چې واضح ښکاره دي؛ وايي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی چې: کوم يو له دغو دواړو فرقو څخه خير بهتر غوره دی له جهته د مقامه، او ډېر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسير: يعنې کفّارو د لوی قرآن د آيتونو له اورېدو څخه چې په هغه کې د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی؛ د استهزاء او تفاخر په ډول غريبو مسلمانانو ته به يې ويل چې: سم ستاسې له زعمه چې په آخرت باندې معتقد يئ، هر شی چې په آخرت کې وړاندې کېدونکی دی، د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندې منطبق کېدونکی دی، آيا ځمونږ ننني عمارت، أثاث البيت، د هستوګنې سامان، او د ژوندون وسائل او ډول او ډيل (سينګار) له تاسې څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکې، جرګې او مجالس ستاسې له مرکو، جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزّز نه دي؟ يقينًا مونږ ستاسې په نزد پر باطل يو، خو ستاسې له «اهل الحق» څخه مونږ ډېر خوښ، هوسا (ارام) او د سړيو او ملاترو خاوندان يو، آيا هغه کسان چې ځمونږ له خوفه او وېرې نن د صفا د غره په کندو کې پټيږي، او هلته د نظر بندو په شان ګوښې (بېل) ناست وي، سبا به په يوه ټوپ سره جنّت ته رسيږي، او دوی داسې ګمان کوي چې مونږ په دوزخ کې لويږو؟ بلکه نه دی داسې.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾

او خومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې چې هغوی ښه وو له جهته د سامانونو، او له جهته د شکل او ډول (سينګار) او منظرې.

تفسير: دا يې د هغوی د خبرې ځواب ورکړ چې پخوا له دې نه ډېر اقوام تېر شوي دي، چې په دنيوي ساز او سامان او نور شوکت او شان کې پر تاسې ډېر اوچت او غوړ او وړ وو، مګر څه مهال (وخت) چې هغوی د انبياوو په مقابل کې

سركښي، تكبّر، تفاخر او لويي خپل كار او شعار ښكاره كړ؛ نو الله تعالى د هغوى ښخ او بكر له سته وويست، او د دنيا په نقشه كې د هغوى نوم او نښان پاتې نشو، نو انسان ته لازم دي چې د دنيا په فاني عيش او نشاط او زائل جاه او جلال او بېكاره مظاهرو او مناظرو ونه غوليږي.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) هر څوك چې وي په ګمراهۍ كې؛ پس زياتوي (اوږدوي) ده ته رحمان په زياتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسير: يعنې هر څوك چې په خپله ګمراهۍ او ضلالت كې لوېدلى وي؛ هغه هم هغسې پرېږده ! ځكه چې دنيا د امتحان ځاى دى، دلته هر چا ته في الجمله د هر عمل لپاره آزادي وركړى شوې ده، د الله تعالى د عادت او حكمت اقتضاء همدا ده، هر څوك چې په خپل كسب او اراده هره يوه لاره ځان ته غوره كړي، وروسته له دې نه چې دى د ښېكو او بدو په نتائجو او عواقبو باندې خبر كړ شي؛ دى پر همغې خوښې كړې لار تر يوه حده پورې آزاد او خپلواك پرېښودى شي چې لاړ شي، نو ځكه هر څوك چې د بدۍ پر لاره درومي؛ پس د هغه په حق كې د دنيا مرفّه الحالي او د عمر اوږدوالى او نور دې د هلاكت او تباهۍ علائم وګڼل شي !

حَتّٰى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّأَضْعَفُ جُنْدًا ۝٧٥

تر هغه پورې كله چې وګوري دوى هر هغه شى چې وعده ورسره كړى شوې وي (د هغه)، يا عذاب (په دنيا په قتل او بند) يا قيامت، نو ژر به پوه شي دوى (په هغه وخت كې چې) څوك دي هغه ډېر بد له جهته د ځاى او ډېر ضعيف له جهته د فوځه.

تفسير: يعنې كفّار مسلمانان خوار، ذليل او كمزور ګڼي، او خپل ځانونه مغرور، طاقتور او لوى بولي، او پر خپلو اوچتو ماڼيو، محلاتو، او لويو لويو فوجونو او ګوندونو (ډلو) باندې نازيږي او افتخار كوي، ځكه چې اوس پاك الله دوى سر خوشي او خپلواك او آزاد پرېښي دي، څه مهال چې دوى له ستوني څخه ونيول شي، او په دنيوي عذاب يا اخروي عقاب ككړ او اخته شي؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې د چا ځاى خراب؟ او كوم يو جمعيت كمزورى او بېكاره دى؟ نو په دغه موقع كې به د دوى ساز او سامان، اولاد، لښكر او نور شيان هيڅ په كار او ښه ورنه شي.

وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝٧٦

او زياتوي الله (په دنيا كې) هغو كسانو ته چې سمه صافه لاره يې موندلې وي هدايت ثبات او يقين، او باقي پاتې كېدونكي (د جزاء په اعتبار) نېك عملونه خير بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب، او خير بهتر غوره دي له جهته د بېرته ورتللو.

تفسير: يعنې دغه دنيوي رونق د الله تعالى په دربار كې له سره په كار ورتلونكى شى نه دى، او يوازې حسنات او نيكي د ده په دربار كې ذي مقدار او قيمتدار دي، په آخرت كې د هرې نېكۍ بدل او جزاء په ډېر ښه صورت سره وركوله كيږي.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا ۝٧٧

آيا پس ليدلي دي تا هغه څوك چې كفر يې اختيار كړ په آيتونو (د قدرت) زمونږ، او وايي: خامخا راكول كيږي (په آخرت كې) ما ته مال او ولد (ځوى، لور).

تفسیر: یعنې اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږي، کافران غواړي چې دنیوي دولت په عقبی کې هم د دوی په برخه شي، یا سره له کُفره د اخروي عیش او تنعّم څخه هم برخه ومومي، چې په کې مزې وکړي، نو دغه له سره کېدونکې نه دی.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب؟، یا اخیستې ده په نزد د رحمان وعده؟ (چې ده ته مال او دولت ورکول کیږي په آخرت کې هم).

تفسیر: یعنې په داسې یقین او وثوق سره چې دغه دعوی کوي؛ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا یې د الله تعالی څخه وعده اخیستې ده؟ ظاهر دی چې له دغو دواړو څخه یو هم نه دی.

كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دي داسې (چې دوی وايي، یعنې نه ورکول کیږي دوی ته مال او ولد په آخرت کې)، مونږ لیکو هغه څه چې وايي، او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چې د یوه له پاسه به بل ورته ورکوو).

وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال او اولاد) چې (دی یې خپل) وايي، او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چې «دی یې خپل وايي» یعنې مال، اولاد، لکه چې د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح)، یا دا مطلب چې دغه شیان به ترې بېل کړل شي، او په قیامت کې به دی یواځې حاضریږي، نه به مال ورسره وي نه اولاد.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾

او نیولي دي (کفّارو) غیر له الله څخه باطل معبودان لپاره د دې چې شي دوی ته سبب د عزّت (او مدد).

تفسیر: یعنې برسېره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستې ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دي، چې هغوی به دوی ته د الله په حضور ډېرې لویې درجې ورکوي، حال دا چې له سره داسې کېدونکې نه دي، او دغه نشه یوه چټې (فضول) سودا ده؛ چې دوی پخپلو دماغو کې ورته ځای ورکړی دی.

كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

نه دي داسې (لکه چې دوی یې ګڼي)، بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی، او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنې هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړي؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زارۍ اعلان وکړي، او د دوی په مقابل کې به ودریږي، او د هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات

ذلت او رسوایي سبب وګرځي، لکه چې په (۲۶ جزء د الأحقاف سورت په (۶) آیت (۱) رکوع) کې راغلي دي:
﴿وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

آیا نه ګورې، نه يې خبر (ای محمده!) چې بېشکه مونږ لیږلي مسلط کړي مو دي شیطانان پر کافرانو باندې چې اوچتوي تېزوي دوی په اوچتولو تېزولو سره (په ګناه). پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بېشکه همدا خبره ده چې شمېرو مونږ دوی ته (ورځې د عمر د دوی) په شمارلو سره.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

یاد کړه هغه ورځ چې جمع به کړو پرهېزګاران رحمان ته سواره مېلمانه بللي شوي. او شړو (په شدّت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته پلي (پیاده) تږي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې څاروي ډنګر او حیوانات د تندې په حالت کې د اوبو د ګودر په لوري په منډو او تلوار ورځغلي؛ دغه مجرمان به هم د دوزخ کندې ته همداسې شړل کیږي.

لَّا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

نه مالکان کیږي (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه څوک چې اخیستې يې ده په نزد د رحمان وعده (او په شفاعت مجاز دی).

تفسیر: یعنې له هغوی سره چې الله تعالی د شفاعت وعده فرمایلې ده، لکه ملائکې، انبیاء، صالحین او نور، نو همدوی به درجه په درجه شفاعت کوي، بلا اجازه هیڅوک به د ژبې خوځولو توان هم ونه لري، او د همغو خلقو سپارښت به وکړای شي چې د هغوی په حق کې د سپارش کېدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوې ده، د کافرانو په حق کې به شفاعت له سره نه کیږي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

او وایي (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمان ولد (ځوی، لور).

تفسیر: ډېرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو، لیکن یوه ډله داسې هم وه، چې د الله تعالی لپاره يې د اولاد تجویز هم کړی وو، مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عُزیر علیه السلام او ځینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به يې د الله تعالی لوڼې ویل (العیاذ بالله)، (نو فرمایي الله دغو کفّارو ته):

لَّقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

خامخا په تحقیق راتله کړي دي تاسې په یو شي لوی سره له حیثیته د ګناه. نژدې دي اسمانونه چې وچوي له دې (نسبته) (او نژدې ده چې) ټوټې ټوټې شي ځمکه او ولویږي غرونه غرکي غرکي (ذرې ذرې). له جهته د دې چې بولي دوی رحمان ته ولد (ځوی، لور).

تفسير: يعنې دغه داسې درنه خبره ويلې شوې ده، او داسې يوه سخته بې ادبه كلمه د دوی له خولې څخه ايستلې شوې ده، چې د هغې له اورېدلو څخه اسمان، ځمكه، غرونه، د هول او هيبت او وېرې لامله لوېږي، چوي، ټوټې ټوټې او ټكر ټكر كيږي.

وَمَا يَنۢبَغِي لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

او نه ښايي رحمان ته چې ونيسي (دی څوك) ولد (لور، ځوی).

تفسير: يعنې د الله تعالى د تقديس او تنزيه او د غناء له كماله دا خبره منافي ده، چې څوك خپل اولاد وګرځوي، بنا پر هغه غرض چې نصرانيان د اولاد قائل شوي دي، يعنې د «كفارو» مسئله كله چې الله تعالى د «رحمن» په صفت سره وپېژني او ويې مني، نو بيا دغه ضرورت له سره نه پاتې كيږي.

إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ﴿٩٣﴾

نه دي ټول هغه (ګرد شيان) چې دي په اسمانونو كې او ځمكه كې مګر راتلونكي دي رحمن ته په دغه حال كې چې بنده وي هر يو (نه ولد).

تفسير: يعنې ګرد د الله تعالى مخلوق او د ده بندګان دي، او د ده د بندګۍ په صفت سره د ده په حضور كې حاضريږي، نو بيا بنده څرنګه ولد كېدی شي؟ كله چې ګرد ده ته محكوم او محتاج وي؛ نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتياج ولري.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

خامخا په تحقيق احاطه كړېده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شميرلي دي (الله) دوی (ټول من حيث الأشخاص والأنفاس والأفعال او نورو) په شمېرلو سره. او دا ټول چې دي راتلونكي دي دغه (الله) ته په ورځ د قيامت كې يواځې.

تفسير: يعنې د بشر يو فرد هم د الله تعالى له بندګۍ څخه نشي خارجېدی، او ګرد د الله تعالى په حضور كې جره او يواځې حاضريږي، په دغه وخت كې به له ګردو تعلّقاتو او سازو او سامانو څخه بېل كړی شي، او فرضي معبودان، ځامن، لمسي، پلار، مور اونور به يې هيڅ په كار نه ورځي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَيَجۡعَلُ لَهُمُ ٱلرَّحۡمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی او كړي يې دي ښه (عملونه) ژر به وګرځوي دوی ته رحمان دوستي محبت (په زړونو د خلقو كې).

تفسير: يعنې دوی ته به خپل محبّت وركوي، يا پخپله به له دوی سره محبت كوي، يا د خلقو په زړونو كې به د دوی محبت غورځولی كيږي، په حديث كې راغلي دي چې كه الله تعالى ته كوم بنده محبوب وي؛ نو ړومبی جبرئيل عليه السلام خبروي چې زه د فلاني بنده سره محبّت كوم، نو ته هم له هغه سره محبت ولره، نو جبريل عليه السلام په اسمانونو كې د دغې خبرې اعلان خوروي، له اسمانونو ځنې دغه خبره راښكته كيږي او ځمكې ته رسيږي، او د ځمكې په خلقو كې د دغه بنده په برخه كې حسن القبول حاصليږي، يعنې بې تعلّق خلق چې د هغوی كومه خاص نفع او ضرر د ده له ذات سره نه وي تړلی؛ له ده سره به مينه او محبت كوي، د دوی په زړونو كې اول د ده محبّت اچولی

کیږي، وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږي، که نه په ابتداء کې محض د عامو په طبقه کې حُسن القبول حاصلېدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمۍ او نورو په اساس د ده په طرف تمایل کېدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی، ښه پرې ویوهېږئ.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې زېری ورکړې په دې سره پرهېزګارانو ته، او چې وویروې په دې سره قوم جګړه کوونکی.

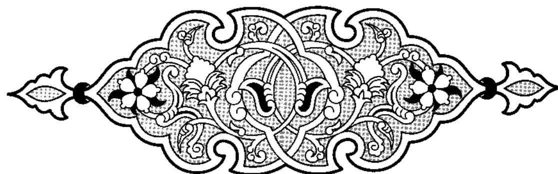
تفسیر: یعنې لوی قرآن په نهایت سهل، او صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول سره پرهېزګارانو ته بشارت اوروي، او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

او څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې، آیا محسوسوې (مومې وینې) ته له دوی نه یو تن، یا اورې له دوی کوم نرم غږ هم؟.

تفسیر: یعنې څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوي دي، چې د هغوی نوم او نښان هم بیخي د دنیا له مخې څخه محو او ورک شوی دی، نن د دوی د پښو د غږ (کړهار) او د تکبّر او لویۍ ډېر نری آواز (ښهار) هم نه اورېده کیږي، نو هغه کسان چې نن ورځ له رسول کریم صلی الله علیه وسلم سره مقابله او مجادله کوي، او د آیات الله څخه انکار او پرې استهزاء کوي؛ دوی دې نه بېفکره کیږي، ممکن دي چې دوی هم په همداسې تباه کوونکو عذابونو کې اخته شي، او په یوه ړپه کې به بیخي سپېره او پناه شي.

تمّت سورة مریم بحسن توفیقه و نصره، فله الحمدُ والمنّةُ أولا و آخراً.

سُوۡرَةُ طٰهٰ

«د (طه) سورت مكي دى، پرته له (۱۳۰) او (۱۳۱) آيتونو چې مدني دي، (۱۳۵) آيتونه (۸) ركوع لري، په تلاوت كې (۲۰) او په نزول كې (۴۵) سورت دى، وروسته د «مريم» له سورته نازل شوى دى».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

طٰهٰ ﴿۱﴾ مَآ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡكَ الۡقُرۡاٰنَ لِتَشۡقٰٓى ﴿۲﴾ اِلَّا تَذۡكِرَةً لِّمَنۡ يَّخۡشٰى ﴿۳﴾

نه دى نازل كړى مونږ پر تا باندې قرآن لپاره د دې چې مشقت محنت پر خپل ځان بار كړې. مګر (نازل كړى دى مونږ) تذكره پند لپاره د هغه چا چې ويرېږي (له الله نه).

تفسير: يعنې لوى قرآن ځكه نازل شوى دى، چې د هر چا زړه چې نرم وي، او له الله تعالى څخه ويريږي؛ دى د قرآني بياناتو څخه پند او نصيحت حاصل كړي، او د قرآنكريم له روحاني فيوضاتو او بركاتو څخه بې برخې او محروم پاتې نشي، او داسې كوم غرض نشته چې د پاك قرآن په نزول سره تاسې خامخا په كوم شاقّه محنت او شديد تكليف كې اخته كړي، او نه دغه مقدّس قرآن داسې يو شى دى چې (نعوذ بالله) د ده حامل يا عامل له سره بې برخې يا محروم يا ناكام پاتې شي، بلكه د دارينو له فيوضاتو څخه فائز المرام ګرځي، تاسې د دغو مكذبينو د خبرو د اورېدلو څخه له سره خفه ملول او تنګ زړه مه كېږئ!.

تَنۡزِيۡلًا مِّمَّنۡ خَلَقَ الۡاَرۡضَ وَالسَّمٰوٰتِ الۡعُلٰى ﴿۴﴾

(نازل شوى دى) په نازلېدلو له طرفه د (هغه) الله چې پيدا كړې يې ده ځمكه او اسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسير: نو ځكه ضروري ده چې مخلوق دغه قرآنكريم په ډېره خوښۍ او اخلاص سره د الله تعالى جلّ جلاله د الوهيت پاك كلام ومني! او پر خپلو سرونو او سترګو يې كېږدي! او قطعًا له هغه څخه تخلّف او تمرُّد ونه كړي، او ترې غاړه ونه غړوي.

اَلرَّحۡمٰنُ عَلَى الۡعَرۡشِ اسۡتَوٰى ﴿۵﴾

(دغه خالق د ځمكو او اسمانونو ډېر مهربان) رحمان پر عرش باندې د پاسه دى.

تفسير: د «استواء على العرش» مفصّل بيان د «الأعراف» سورت په (۶) ركوع كې ليكلى شوى دى، د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتيږي، چې پايې لري، او خاصو پرښتو هغه راپورته كړى دى، او د اسمانونو په سر كې د قُبې په شان ولاړ دى.

لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَمَا تَحۡتَ الثَّرٰى ﴿۶﴾

خاص الله لره دي هغه شیان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبیدًا)، او هغه شیان چې په منځ د دوی کې دی، او هغه چې لاندې له لوندې ځمکې څخه دی.

تفسیر: یعنې هم هغه الله تعالی یواځې د غیر له شرکته له اسمانونو څخه نیولې تر ځمکې او له ځمکې څخه تر تحتَ الثّری پورې د ګردو کائناتو خاص مالک او خالق دی، د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردې سلسلې قائمې دي، له «ثری ـ لوندې ځمکې» څخه د ځمکې هغه لاندنی طبقه (پوړ) مراد ده چې تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وي.

وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهٗ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ۝

او که ښکاره وینا کوې؛ پس بېشکه دغه (الله) عالم دی په پټې خبرې او په ډېرې پټې.

تفسیر: یعنې هره هغه خبره چې په زور سره وویله شي؛ هغه به څرنګه د هغه علاّم الغیوب څخه پټه پاتې کېدی شي؟ چې هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه ډېرې زیاتې پټې خبرې هم ورته ښې معلومې دي، او ترې ډېر خبردار دی، هره هغه خبره چې په ګوښې (پناه ځای) او یواځې ځای کې په ډېر ورو وویل شي، یا هغه اندېښنه خیال او تصوّر چې تش په زړه کې ګرځېدلی وي، او لا د قول او عمل مرتبې ته نه جهرًا او نه سرًا رسېدلې وي، یا تر اوسه هیڅ په زړه کې هم نه وي ګرځېدلي او وروسته له دې نه ګرځېدونکې وي؛ د الله تعالی علم پر دغو ګردو محیط دی، نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډېر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی، پر ته له هغه مواقعو څخه چې په کې ذکر په جهر سره منقول یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی، نو هغه به له دغه نهي له عمومه مستثنی وي.

اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَؕ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۝۸

الله (چې دی) نشته بل بر حق معبود مګر یواځې همدی دی، خاص همده ته شته نومونه نېک (ښایسته).

تفسیر: په پاس آیت کې د الله تعالی هغه صفات چې بیان شول: لکه دا چې الله تعالی خالق الکل علی الاطلاق مالک، رحمان، مطلق قادر، او د محیط علم څښتن دی، د هغو اقتضاء دا ده چې الوهیت هم د همده خاصه وي، ماسوا الله څخه دې د بل هیچا په مخ کې د عبودیت او د بندګۍ سرښکته نه کړ شي.

وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ۝۹

او آیا راغلې ده (یا په تحقیق راغلې ده) تاته قصه د موسی؟.

تفسیر: له دې ځایه راهیسې د موسی علیه السلام قصه په ډېر بسط او تفصیل سره بیانوي، تر څو چې اورېدونکي وپوهېږي چې نبي کریم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم ته د قرآني وحي راتګ کومه نوې او عجیبه خبره نه ده، څرنګه چې پر موسی علیه السلام وحي نازله شوې وه؛ پر دوی هم نازله شوې ده، هم هغسې چې د موسی علیه السلام وحي پر توحید او نورو اسلامي تعلیماتو مشتمله وه؛ د دوی وحي کې هم پر همدغو شیانو تأکیدات صادر شوي دي، هغه مصاعب، متاعب او شدائد چې موسی علیه السلام د حق په تبلیغ کې برداشت کړي دي؛ د همغو برداشت کول پر دوی هم دي، هم هغسې چې بالآخر بری او غلبه د موسی علیه السلام په برخه شوه؛ د دوی په برخه هم کېدونکې ده،

او لکه چې د موسی علیه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول؛ یقینا د محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم دښمنان هم مخذول او مقهور، او دوی به هم غالب او منصوریږي، په دغه مناسبت د موسوي نبوّت ابتدائي قصه بیان فرمایي، څو پرې رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلّي او ښه ډاډه شي.

إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ ﴿١١﴾

کله چې ولید (موسی) اور؛ نو ویې ویل اهل خپل ته: واوسئ (تاسې دلته) بېشکه ما ولید یو اور، ښایي ما لره چې زه راوړم تاسې ته له هغه اوره کومه لګولې لمبه، یا ومومم زه په اور باندې لار ښوونکې (چې لار راوښیي). پس کله چې راغی هغه (اور ته)؛ نو غږ ورته وکړی شو (داسې چې) ای موسی !.

تفسیر: د دې قصې مختلفې اجزاء د القصص، طه، او الأعراف د سورتونو څخه جمع کېدی شي، دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بېرته ورتګ واقعه مذکوره ده: امام أحمد رحمه الله له وهب رحمه الله څخه نقل کړي دي: کله چې موسی علیه السلام د ﴿يَا مُوسَىٰ﴾ غږ واورېد؛ نو څو ځلې یې «لبیک» وویل، او عرض یې وکړ چې «زه ستا غږ اورم، او د راتګ احساس دې کوم، مګر نه دې وینم چې چېرې یې».

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۖ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

بېشکه زه چې یم همدا زه رب ستا یم، پس وباسه (له دواړو پښو) پڼې خپلې، بېشکه ته چې یې په کنده پاکه د طوی کې یې.

تفسیر: «طوی» د هغه میدان نوم دی، ښایي چې دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک وو، یا اوس متبرک شوی دی، د موسی علیه السلام پڼې (یا به) ناپاکې وې؛ نو ځکه پرې وویستلی شوې (یا یې تواضعًا او أدبًا) پرې وویستلې، باقې هغه موزې، ماسې، پڼې (څپلې) چې پاکې وې؛ له هغو سره لمونځ کېدی شي، د دې موضوع پوره مسائل دې په فقهیه کتابونو کې وکتل شي !.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾

او ما غوره کړی یې ته (په رسالت)، پس غوږ کېده هغه حکم ته چې وحې کیږي (تا لره !).

تفسیر: «ما غوره کړی یې ته» یعني په ګرد جهان کې مې همدا ته د نبوّت، رسالت او د مکالمې شرف لپاره انتخاب او غوره کړې، نو ځکه هغه احکام چې وروسته له دې نه درکول کیږي؛ هغه په غور او دقّت سره واوره، او پرې عمل وکړه !.

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

بېشکه زه چې یم همدا زه الله یم، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدا زه یم، پس عبادت کوه ځما ! او سم دروه (اداء کوه) لمونځ لپاره د ذکر (یادونې) ځما.

تفسیر: په دغه کې یې د خالص توحید او د هر قسم بدني او مالي عبادت حکم وکړ، څرنګه چې لمونځ أهمّ العبادات دی، د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو، او په دې باندې یې تنبیه فرمایلې ده، چې د لمانځه څخه اعظم مقصود

د الله تعالی يادول دي، ګواکې له لمانځه څخه غافلېدل د الله تعالی له ياده غافلېدل دي، او د ذکر الله په متعلّق يې په بل ځای کې فرمايلي دي: ﴿وَاذْكُرْ رَّبَّكَ إِذَا نَسِيْتَ﴾ يعنې که په هېره او خطا سره د الله تعالی له ياده غافل شې؛ نو هر کله مو چې په ياد درشي هغه ياد کړئ ! د لمانځه حکم هم همداسې دی، چې که په خپل وخت کې دغفلت او نسيان لامله پاتې شي؛ نو هر کله مو چې په ياد درشي قضا يې راوړئ «فليصلها إذا ذكرها».

إِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْفِيْهَا

بېشکه قيامت راتلونکی دی، زه اراده لرم د دې چې پټ کړم دغه (وخت د راتللو د قيامت).

تفسير: يعنې اراده لرم چې د هغه د راتګ وخت له ګردو څخه مخفي او پټ وساتم.

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿۱۵﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغو عملونو چې کوي يې (له خير او شره).

تفسير: يعنې د قيامت راتګ د دې لپاره هم ضروري دی، چې هر سړي ته د هغه د نېکۍ او بدۍ جزا ور ورسيږي، او د مطيع او عاصي په منځ کې هيڅ قسم التباس او اشتباه پاتې نشي ، دغه وروسته له عبادت او توحيده د معاد د عقيدې تعليم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى ﴿۱۶﴾

پس نه دې بندوي نه دې منع کوي تا خامخا له دغه (ايمان راوړلو په قيامت يا له لمانځه) هغه څوک چې نه لري ايمان په هغه او متابعت کوي د خواهشو خپلو، (که منع راوړې؛) پس ته به هلاک شې.

تفسير: يعنې نه دې اړوي تا له ايمان راوړلو څخه، يعنې پر قيامت باندې د ايمان راوړلو يا له لمانځه څخه، کله چې الله تعالی موسی عليه السلام ته نصيحت کړی دی، چې د بدانو له صحبت څخه ځان ساته ! نو نورو ته لا د دغې خبرې ضرورت شته چې هرومرو دې خپل ځان د بدانو له مصاحبته وساتي.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِيْنِكَ يٰمُوْسٰى ﴿۱۷﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمِيْ وَلِيَ فِيْهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿۱۸﴾

او څه شيز دی دغه په ښي لاس د تا کې ای موسی؟. نو وويل (موسی): دا همسا ځما ده چې تکيه کوم پر دې او وهم (څنړم) په دې سره (پاڼې د ونې چې تويې شي) پر ګډو ځما، او دي ماته په دغه (همسا) کې مطالب حوائج نور هم.

تفسير: يعنې په دې کې هيڅ شبهه نشته چې دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی، چې تل يې په خپل لاس کې ګرځوم، او پرې تکيه کوم، او خپلو پسو او ګډو ته پاڼې پرې څنړم، دښمن او موذي ځناوران پرې شړم او دفع کوم يې، او نور ډېر ضروري کارونه هم پرې انجاموم.

قَالَ اَلْقِهَا يٰمُوْسٰى ﴿۱۹﴾ فَاَلْقٰىهَا فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿۲۰﴾

وفرمايل (الله) چې وغورځوه دغه (همسا) ای موسی. پس ويې غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار وو ژوندی چې منډې يې وهلې (ځغلېده).

تفسير: يعنې په مجرّد د دې چې همسا يې پر ځمكه وغورځوله؛ دغه همسا د اژدها په شكل واوښته، چې د ډېر نري مار په شان په ډېرې جلتۍ سره ځغلېده، موسى عليه السلام د دې يو ناڅاپه د دغه انقلابي وضعيت له ليدلو څخه د بشريت په مقتضٰى وويرېد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

وفرمايل (الله موسى ته) ونيسه دا (همسا) او مه ويرېږه ! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شكل ړومبنى خپل ته.

تفسير: يعنې كله چې بېرته په لاس درشي؛ دغه ښامار بيا هغه همسا كېږي.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾

او پيوست كړه (ښى) لاس خپل تخرګ خپل ته حال دا چې راوبه وځي تک سپين (روښانه) بې له عيبه (د برګوالي)، حال دا چې دغه معجزه ده بله.

تفسير: يعنې خپل لاس په تخرګ كې ننه باسه، او بيا يې له ګرېوانه وباسه ! نو دغه لاس به دې تک سپين او روښانه ښكاري، او دغه سپين والى د برص (برګوالي) او نورو عيبو له پلوه به نه وي چې عيب وګڼل شي.

لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

لپاره د دې چې وښيو تاته ځينې له هغو معجزاتو چې ډېرې لويې دي.

تفسير: يعنې د همسا او بيضاء لاس معجزې له هغو لويو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزې دي، چې د هغو ورښودل تاسې ته منظور دي.

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بېشكه چې هغه باغي شوى دى (تجاوز يې كړى دى له حدوده د بندګۍ). وويل (موسى:) اى ربه ځما ! پرانيځه ارته كړه ما لره سينه ځما.

تفسير: يعنې حليم، بردبار او د حوصلې خاوند مې وګرځوې، چې د خلاف الطبع شيانو د ليدلو څخه ژر خفه نه شم، او د رسالت په تبليغ كې له هغو مصاعبو سره چې مخامخ كېږم، او هغه متاعب چې ځما په مقابل كې راځي؛ له هغو څخه ونه ويرېږم، بلكه په ارت زړه او راڼه وچولي (تندي) يې وګالم (برداشت كړم)، او متحمل يې شم.

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾

او آسان كړه ماته دغه مهم كار ځما (چې تبليغ دى).

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾

او پرانيځه غوټه له ژبې ځما. چې وپوهيږي خلق په خبرو ځما (په وخت د تبليغ كې).

تفسير: ژبه يې په ووړكيتوب كې سوځېدلې وه (چې د هغه قصه په نورو تفاسيرو كې ليكلې شوې ده)، او په صاف ډول سره يې خبرې نشوې كولې، نو ځكه يې دغسې دعاء وكړله.

وَاجْعَلْ لِّيْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ ﴿۲۹﴾ هٰرُوْنَ اَخِي ﴿۳۰﴾ اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِيْ ﴿۳۱﴾ وَاَشْرِكْهُ فِيْٓ اَمْرِيْ ﴿۳۲﴾

او وګرځوه ما ته یو وزیر (مرستیال) له اهله ځما. هارون (چې دی) ورور ځما. قوي کړه په ده سره ملا ځما. او شریک کړه دغه (هارون له ما سره) په دې کار ځما کې.

تفسیر: هارون علیه السلام په عمر کې له موسی علیه السلام څخه لوی وو.

كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۳﴾ وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴿۳۴﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿۳۵﴾

لپاره د دې چې تسبیح ووایو ستا (تسبیح ډېر) او یادوو تا په ذکر ثناء ډېره. بېشکه ته چې یې ته په (احوالو) ځمونږ ښه خبردار لیدونکی یې.

تفسیر: یعني که دواړه سره یو ځای شو؛ د دعوت او تبلیغ په مواقعو کې به ډېر په زور او شور سره ستا پاکي او کمالات بیان کړو، او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چې مونږ هر یوه ته د بل د ملګرتیا قلبي تقویه او د زړه ډاډینه حاصله وي؛ نو په خپلو کورونو او ځایونو کې به په نشاط او طمانیت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

قَالَ قَدْ اُوْتِيْتَ سُؤْلَكَ يٰمُوْسٰى ﴿۳۶﴾

وفرمایل (الله) په تحقیق درکړی شوی تا ته سوال د تا ای موسی.

تفسیر: یعني کوم شیان چې تاسې وغوښتل؛ د الله تعالی له لوري تاسې ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰٓى ﴿۳۷﴾

او خامخا په تحقیق احسان کړی وو مونږ پر تا یو کرت بل (پخوا له دې نه).

اِذْ اَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوْحٰٓى ﴿۳۸﴾

کله چې وحي کړې وه مونږ مور ستا ته (الهامًا یا په خوب کې) دغه چې اوس اوراوه شي.

تفسیر: یعني په خوب یا وینښتیا او بیداری کې، د الهام په ډول یا په هم هغه وخت کې د کوم مجهول الاسم نبي په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلېږلی وو، چې د هغه لېږل مناسب وو.

تنبیه: د «ایحاء» له لفظه د موسی علیه السلام د مور نبوّت نه ثابتېږي، لکه چې د پاس تقریر څخه ظاهر دي، ځکه چې نبي هغه دی چې د الله تعالی له طرفه ورته د احکامو وحي راشي، او د هغه په تبلیغ مأمور وي، او دلته دغه تعریف نه صادقېږي.

اَنِ اقْذِفِيْهِ فِي التَّابُوْتِ فَاقْذِفِيْهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَاْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّيْ وَعَدُوٌّ لَّهٗ

چې وغورځوه دغه (موسی) په تابوت (صندوق) کې، (پس بیا) وغورځوه دغه (تابوت) په سیند کې، بس ودې غورځوي هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کې، چې) ونیسي دغه (موسی) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسیر: یعني کله چې موسی علیه السلام پیدا شو، د ده والده ووېرېده، چې که د فرعون سړي خبر شي؛ نو دغه ځما هلك به هم ووژني، او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکلیف ورپېښوي، چې دغه مو ولې راښکاره نه

کړ، نو په دغه وخت کې د الله تعالی له طرفه دغه تدبير ورالهام شو، او د موسی عليه السلام والدې دی په يو سر تړلي صندوق کې په سيند کې لاهو کړ، له دغه سيند څخه يوه وياله د فرعون باغ ته تللې وه، نو دغه صندوق په دغه وياله کې راغلی په وچه کې ونښت، يا د فرعون د باغ په حوض کې ودرېد، د فرعون ښځه (بي بي آسيه رضي الله تعالی عنها) چې يوه ډېره عفيفه عابده اسرائيلي مېرمن وه، له دغه صندوق څخه دغه هلك وويست، او د فرعون مخ ته يې وروړاندې کړ، او ورته وېې ويل: راځه چې دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی په شان وروزو (وپالو)، فرعون هم د دې هلك د ليدلو څخه خوښ شو، او مينه يې پرې راغله، مګر د ده د ځوی ګرځولو څنې يې انکار وکړ، مګر د بي بي آسيې رضي الله تعالی عنها له خاطره به يې د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله، او په دې شان د الله تعالی د عجيب او غريب قدرت ظهور په عمل راغی.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولې مې وو پر تا محبت مينه له طرفه ځما (چې ګرد خلق پر تا مين شول).

تفسير: يعنې مونږ له خپل لوري په دغه وخت کې د مخلوق په زړه کې ستا محبت وغورځاوه، چې هر ليدونکی به له تا سره مينه او محبت وکړي، يا يو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه، چې ته د الله تعالی محبوب وګرځېدې، نو له هر چا سره چې پاك الله محبت وکړي؛ بندګان هم له هغه سره مينه او محبت کوي.

وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾

او (ومې کړه دغه کارونه) چې تربيت ستا وشي ځما د سترګو لاندې.

تفسير: يعنې د خلقو په زړونو کې ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض وو چې ځمونږ د سترګو لاندې ستا کتنه، حفاظت، او روزنه وکړه شي، او د داسې سخت دښمن په کور کې سره له دې چې شپې او ورځې دې تېرولې؛ خو بيا ستا يوه ويښته ته څه ضرر او زيان ونه رسېږي.

إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ

کله چې تله خور د تا (لپاره د پلټنې ستا؛ نو يې وليدې چې د هيچا تی نه نيسې) پس ويې ويل: آيا وښايم زه تاسې ته هغه څوك چې تربيت وکړي د ده (نو قبول شو قول د دې، او مور يې راوسته او تی يې ونيوه)، پس بېرته راوستې مونږ ته مور خپلې ته لپاره د دې چې يخې (رڼې) شي سترګې د دې (او خوشاله شي په ليدلو د تا) او خفه نشي.

تفسير: پوره قصه به په بل ځای کې راځي، د موسی عليه السلام مور وروسته له هغه چې صندوق يې په سيند کې وغورځاوه، د بشريت په مقتضی سخته خپه او پرېشانه شوه، او په دغه اندېښنه کې ډوبه تللې وه چې د دې د ځوی به څه حال شوی وي؟ نه ورته معلومه وه چې ژوندی دی؟ يا د کوم ځناور خوراك شوی دی؟ نو د موسی عليه السلام خور ته يې وويل: «ای لورې ! ته په پټه سره خپل ورور ولټوه ! او د ده د حال او احوال په تحقيق کې اوسه ! د بل لورې د الله تعالی په مشيت دغسې حال مهيّأ شو، چې موسی عليه السلام د هيڅ يوې ښځې تی به يې په خوله نه اخيست، نو ځکه ډېر ښځې راغلې او بېرته لاړلې، د موسی عليه السلام خور (بي بي مريمې) چې د ده په تکل کې وه (بي بي آسيې رضي الله تعالی عنها) ته يې وويل: «که مو امر او اجازه وي؛ نو زه به يوه ډېره ښه ښځه تاسې ته راولم، چې دغه هلك د هغې تی واخلي، يا هغه داسې دارو او درمان وکړي چې دغه هلك څه شی وخوري، او له لورې څخه ورته څه زيان او

ضرر ونه رسيږي، او په ښه شان سره يې وروزي، او پالنه يې وکړي»، پرې حکم وشو چې هله ژر شه ! او ژر يې راوله ! دا لاړه او د موسى عليه السلام مور يې ورته راوسته، او هغه يې په الله او بسم الله سره خپل تي ته واچاوه، او ده د هغې تی واخيست، او په غړکهار سره يې په تي رودلو باندې شروع وکړه، د فرعون په کور کې ډېره خوښي او خوشالي پيدا شوه، او ټول د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کاليو (جامو) کې نه ځايېدل، د موسى عليه السلام مور وويل چې: زه دلته نشم پاتې کېدی، که ماته اجازه راکړه شي چې دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته يوسم، او په پوره حفاظت او اهتمام سره يې روزنه او پالنه وکړم، بالآخر د فرعون له طرفه د دايې په توګه د دغه هلک په تربيت مأموره شوه، او دی يې بېرته خپل کور ته راوست، او د پاچاهۍ په اعزاز او اکرام سره د ده په تربيت باندې يې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَٰكَ مِنَ ٱلْغَمِّ

او مړ کړی وو تا يو سړی، پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب).

تفسير: دغه پوره قصه د القصص په سورت کې راځي، خلاصه يې دا چې د ځلميتوب په وخت کې د موسى عليه السلام له لاسه يو قبطي وژلی شوی وو، موسى عليه السلام ووېرېد چې د ده په قصاص کې هم په دنيا او هم په عقبى کې زه مأخوذ کېږم، نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پرېشانيو څخه نجات ورکړ، د اخروي پرېشانۍ څخه په دې ډول چې د توبې توفيق يې وروباښه چې قبوله هم شوه، او له دنيوي څخه په دې ډول چې موسى عليه السلام يې له مصر وويست، او مدين ته يې ورساوه، چې پوره قصه يې په بل ځای کې راځي.

وَفَتَنَّٰكَ فُتُونًا

او ومې ازمويلې ته (په قسماقسم) ازموينو سره.

تفسير: يعنې ستا امتحان د الله تعالى له طرفه په څو څو ځايونو کې واخيست شو، او ته په کې بريالی (کامياب) ثابت شوې.

فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٠﴾

پس واوسېدې ته څو کاله په اهل د مدين کې بيا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه وخت مقرّر شوي (د عمر چې ما اندازه کړی وو، او د رسالت لايق دی)، ای موسى !.

وَٱصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِى ﴿٤١﴾

او جوړ کړی (غوره کړی) يې ماته لپاره د ځان خپل (په رسالت).

تفسير: يعنې د خپلې وحي او رسالت لپاره يې تيار، او په خپلو خواصو او مقربينو کې يې داخل کړې، او څرنګه يې چې اراده وه؛ ستا روزنه (پالنه) يې وفرمايله.

ٱذْهَبْ أَنتَ وَأَخُوكَ بِـَٔايَٰتِى وَلَا تَنِيَا فِى ذِكْرِى ﴿٤٢﴾

لاړ شه ته (ای موسى) او ورور د تا په معجزو ځما سره، او سستي مه کوئ په ياد ځما کې.

تفسير: يعنې د هغه کار لپاره چې ته جوړ کړی شوی يې؛ اوس يې وخت راغلی دی، چې ته له خپل ورور هارون عليه السلام سره د هغه لپاره ولاړ او تيار شئ ! او هغه دلائل او معجزات چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ د ضرورت

په وخت کې يې ظاهر کړې، کله چې موسی علیه السلام پخوا له دې نه د دعاء کولو په وخت کې ویلي وو: ﴿كَيۡ نُسَبِّحَكَ كَثِيرٗا ۝ وَنَذۡكُرَكَ كَثِيرًا﴾ نو ځکه يې دلته په ﴿وَلَا تَنِيَا فِي ذِكۡرِي﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله، یعني د الله تعالی د نامه په تبلیغ کې په پوره تیارۍ او فعالیت سره کار وکړئ ! او تمامو احوالو او اوقاتو کې عموما او د دعوت او تبلیغ په وخت کې خصوصًا پاک الله په کثرت سره يادوئ ! چې دغه ذکر الله د اهل الله لپاره د بري او کامیابۍ لويه وسيله او د دښمن په مقابل کې مهمه وسله ده.

﴿ٱذۡهَبَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ۝٤٣﴾

لاړ شئ (تاسې دواړه) فرعون ته، بېشکه چې دی باغي شوی دی په دعوی د الوهیت سره.

﴿فَقُولَا لَهُۥ قَوۡلٗا لَّيِّنٗا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوۡ يَخۡشَىٰ ۝٤٤﴾

پس ووایئ ده ته خبره پسته ښايیږي چې دی پند واخلي (که ستا رسالت ورته محقق شي) یا وویریږي (له الله که متوهم شي).

تفسیر: یعني د دعوت او تبلیغ او وعظ او نصیحت په وخت کې پستي، آسانه، رقت راوړنکې خبرې وکړه، اګر که د ده د تمرّد او طغیان لامله د قبول هیله او امید نشته، خو بیا هم تاسې داسې خیال وکړئ ! ممکن دی چې هغه له فکره او غور څخه کار واخلي، او دغه پند او نصائح پرې اثر وغورځوي، یا د الله تعالی د جلال او جبروت د بیان اور یدلو څخه وویریږي، او د طاعت او انابت په لوري متمائل شي، او په خبرو او اترو کې ډېره نرمي وکړي، له دې توصیې څخه د دعاتو او مبلغینو لپاره ډېر لوی دستورالعمل په لاس راځي، لکه چې په قرآن کې داسې صاف ارشاد شوی دی: ﴿ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۱۲۵) آیت (۱۶) رکوع).

﴿قَالَا رَبَّنَآ إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفۡرُطَ عَلَيۡنَآ أَوۡ أَن يَطۡغَىٰ ۝٤٥﴾

وویل (دواړو ورونو) ای ربه زموږ ! بېشکه موږ ویریږو چې تلوار به وکړي پر موږ (په عقوبت سره)، یا به لا نافرمان شي (چې ستا په نسبت به بدې خبرې وکړي).

﴿قَالَ لَا تَخَافَآۖ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ۝٤٦﴾

وفرمایل (الله) مه ویریږئ (تاسې دواړه)، بېشکه زه له تاسې سره یم (په معاونت او نصرت)، اورم او وینم (په ښه شان سره ستاسې اقوال او افعال هم).

تفسیر: یعني هغه خبرې چې ستاسې او د ده په منځ کې کیږي، یا هغه معاملات چې در وړاندې کیږي؛ هغه ګرد زه اورم او وینم یې، زه هیڅ له ستاسې نه یم جلا، او تل ځما نصرت او حمایت له تاسې سره دی، خوف او ویره هیڅ مورد نه لري، او نه ښايي چې تاسې په دغه فکر کې واوسئ.

﴿فَأۡتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبۡهُمۡۖ﴾

پس ورشئ (تاسې دواړه) ده ته پس ووایئ چې بېشکه موږ یو رسولان د رب ستا، نو ولیږه له موږ سره بني اسرائیل، او مه په عذابوه دوی (په سختو سختو تکالیفو سره).

تفسیر: په دغه کې د درې شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی:

(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چې رسول يې رالېږلی دی.

(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان یو، لهذا څمونږ اطاعت او د رب العزّت عبادت ښايي چې وکړی شي، ګواکې په دغې جملې سره د ایمان د اصل په لوري دعوت ورکړی شوی دی، همدغه يې په «والنازعات» (د ېرشم ۳۰ جزء کې) داسې اداء کړی دی: ﴿فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَىٰ أَنْ تَزَكَّىٰ﴾ ﴿وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ﴾

(۳): هغه شی دی چې د هغه ضرورت په هغه خاص وخت کې واقع شو، یعنې د بني اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقّت راوړونکې غلامۍ څخه، مطلب يې دا دی چې: پر دغې شریفې او نجیب الأصلې کورنۍ ظلم او ستم مه کوئ ! او د دغه ډېر ذلیل او حقیر مریيتوبه يې ازاد او خپلواک کړئ، او له مونږ سره يې پرېږدئ چې هر چېرې مو چې زړه غواړي لاړ شو، او په ازادۍ سره شپې او ورځې تېرې کړو.

قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكَ

په تحقيق راغلي يو مونږ تا ته سره له معجزې له جانبه د رب ستا.

تفسیر: یعنې څمونږ دغه د رسالت دعوی بې دلیله نه ده، بلکه پر خپل صداقت د الله تعالی د قدرت معجزې او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

او سلامتي ده (له عذابه) په هغه چا چې متابعت وکړي د سمې صافې لارې. بېشکه مونږ چې يو په تحقيق وحي کړی شوې ده مونږ ته چې بېشکه عذاب په هغه چا دې چې تکذیب کوي (د رسولانو) او مخ ګرځوي (له اسلامه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې څمونږ خبره ومني، او پر سمه صافه لاره لاړ شي؛ نو د هغه لپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کیږي، او هر څوک چې تکذيب او اعراض کوي؛ نو د هغه لپاره عذاب یقیني دی، اعم له دې نه چې يواځې اخروي عذاب وي، يا په دنيا کې هم ورته ورسيږي، ښايي چې اوس تاسې د خپل آخرت په فکر کې شئ، او هره لاره مو چې خوښه وي؛ هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چې راغلل دوی فرعون ته، او د رب العالمین پیغام يې ورساوه؟

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسې ای موسی؟.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾

وويل موسی: رب څمونږ هغه ذات دی چې ورکړی يې دی هر څيز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره)، بيا يې لاره هم ورښوولې ده.

تفسیر: یعنې هر شي ته يې سم د هغه له استعداد سره شکل، صورت، قوې، خواص او نور عنايت فرمايلي دي، او د حکمت له کمال يې هم هغسې جوړ کړی دی چې هغه لره لازم وو، بيا په مخلوقاتو کې د هر يو د وجود او بقاء لپاره

هغه سامان چې ضرورت وو؛ هغه يې ورمهيأ کړې دی، او هر څيز ته يې له خپل مادي ساخت او روحاني قوّتونو او خارجي سامانونو څخه د کار اخيستلو لاره ورښوولې ده، بيا داسې يو ټينګ نظام يې راښوولی دی ، مونږ ته يې هم هدايت راکړی دی، چې د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو، فلله الحمد والمنة.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَابٍ ۖ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ۝

وويل (فرعون): پس څه وو (حال) د خلقو پخوانيو؟. وويل (موسی): چې علم د هغوی په نزد د رب څما دی په کتاب (لوح محفوظ) کې (ليکلي دي)، چې نه يې ورک کوي رب څما او نه يې هېروي (هيڅ څيز).

تفسير: يعني «که د الله تعالی پر وجود باندې داسې روښان دلائل قائم شوي دي، او د هغه په طرف چې ته دعوت ورکوې حق دی؛ نو د تېرو اقوامو په متعلّق څه بيان کړه، چې آخر له دوی څنې ډېر کسان سره د داسې واضحو او روښانو دلائلو له موجوديته ولې يې له حق څخه غاړه وغړوله، او قبول يې نه کړ؟ آيا پر هغو ګردو باندې يې عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبي يې نو د ګردو اقوامو تفصيلي حالات ښايي تاته خامخا معلوم وي»، دغه ګرد لا يعنې او لرې له مقصده خبرو باندې څکه د فرعون خوله وسپړېده چې د موسی عليه السلام د هدايت مضامين په داسې فضولو او چټي خبرو سره مخلوط کړي، موسی عليه السلام وفرمايل چې: انبياوو ته د ګردو شيانو تفصيلي علم لرل ضروري نه دي، د هر قوم د تفصيلي حالاتو څخه اطلاع او علم يواځې د الله تعالی کار دی، چې د څينو مخفي مصالحو په بناء هغه يې په کتاب (لوح محفوظ) کې هم ليکلی دی، د الله تعالی د محيط علم څخه يو شی نه ابتداء غائب کېدی شي او نه په علم کې راغلی څيز د يوې شېبې لپاره هم هېرېدی شي، پر هغه د هر قوم د اعمالو په هر وخت کې چې کړي يې وي؛ د هغو ګردو د يوې يوې ذرې ليکلې شوې حساب شته، چې په هر يوه لازمو اوقاتو کې يې ښکاره‌ولی شي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّىٰ ۝

هغه الله چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (غوړېدلې) او روانې کړې يې دي تاسې ته په دې کې لارې، او نازلې کړې يې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس راوباسو مونږ په دې (اوبو) سره هر هر قسم له ګياو (شنيليو) څخه رنګ په رنګ.

تفسير: يعني د اوبو، سيندونو، او غرونو له منځه يې پر ځمکه لارې جوړې کړې، او له يوه ځايه بل ځای ته يې بيولې او نښلولې دي، چې پر هغو له ورتګه له يوه ملکه بل ملک ته رسېدی شي، او د اوبو په ذريعه الله تعالی راز راز شنيلي، ترکودئ (نباتات) مېوې، دانې، غلې اونور يې پيدا کړي دي.

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ۝

وخورئ تاسې ترې او څروئ (په کې) چارپايان خپل، بېشکه په دې (مذکورو شيانو کې) خامخا (د قدرت ډېر) دلائل دي لپاره د خاوندانو د عقل.

تفسير: يعني ښې او عمده غـذاوې تاسې خورئ، او هغه شيان چې ستاسې نه پکارېږي؛ هغه پر خپلو چارپايانو خورئ، چې د هغوی په محنت او زيار (کوښښ) ايستلو سره علی الأکثر دغه پيداوار حاصلېږي.

مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿۵۵﴾

(خاص) له دې (ځمکې څخه) پيدا کړي يئ مونږ تاسې، او په همدې ځمکې کې ننه باسو تاسې، او له دې (ځمکې) څخه راباسو تاسې بل کرت (دويم ځلي په بعث بعد الموت سره).

تفسير: د ګردو پلار آدم عليه السلام له خاورو څخه پيدا کړى شوى دى، بيا په هغو أغذيه وو (خوراکو) سره چې د انسان د بدن روزنه (تربيت) کيږي؛ هغه هم له خاورو څخه وځي، وروسته له مرګه هم په عمومي ډول ګرد انسانان وړاندې يا وروسته له خاورو سره ګډيږي، همداسې د قيامت په وخت کې همدغه اجزاء چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي؛ بيا سره ټوليږي او بيا له سره پيدا کيږي، او هغه مړي چې په قبرونو کې خښ وي؛ بيا ژوندي ترې راپورته کيږي.

وَلَقَدْ اَرَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿۵۶﴾

او خامخا په تحقيق ورښوولې (ورپېژندلې) وې مونږ دغه (فرعون ته) معجزې (د قدرت خپلې) ټولې، نو تکذيب يې وکړ (د معجزو) او منع يې راوړه (له ايمانه په هغو باندې).

قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوْسٰى ﴿۵۷﴾

وويل (فرعون) آيا راغلى يې ته مونږ ته لپاره د دې چې وباسې مونږ له ځمکې ځمونږ په سحر خپل اى موسى؟.

تفسير: دغه خبره يې خپل قوم قبطيانو ته څکه وويله؛ څو هغوى ته د موسى عليه السلام په مقابل کې نفرت او اشتعال ورکړي، يعنې د موسى عليه السلام غرض او مقصد دا دى چې د جادو په زور مونږ د دې ملك څخه وشړي، او د کوډګرى په داسې ننداري د عوامّو جميعت له خپله ځانه سره ملګري کړي، او په دغه چل د قبطيانو پر ګردو املاکو او اموالو قابض شي.

فَلَنَاْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهٖ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهٗ نَحْنُ وَلَآ اَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿۵۸﴾

پس خامخا رابه وړو تاته سحر پشان د دې سحر، پس مقرّر کړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا کې يوه وعده چې نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته، (او وګرځوه ځاى د وعدې) يو ځاى هوار (متوسّط په منځ د طرفينو کې).

تفسير: يعنې ته پخپله په دغه اراده کې له سره نشې کاميابېدى، له مونږ سره ډېر لوى لوى کوډګران شته، ښه خو به دا وي چې ته له هغوى سره مقابله وکړې، پس په هره ورځ او هر ځاى کې چې ته له هغوى سره مقابله کول غواړې؛ د هغه د تعيين اختيار تاته درکړى کيږي، او دا ضروري ده هر هغه وخت چې معين کيږي؛ ښايي چې له هغه څخه هيڅوك ځان ونه کاږي، او داسې ځاى دې وټاکل شي، چې هلته د دواړو طرفينو لپاره يو شان سهولت حاصل وي، او په منځ کې واقع وي، او په کېناستلو کې د راعي او رعايا او حاکم او محکوم او د وړوکي او د لوى هيڅ فرق او توپير سره نه وي، او هره يوه ډله په ډېره آزادۍ او خپلواکۍ سره د خپل قوّت او قدرت مظاهره په کې وکړى شي، او ميدان هم خلاص، ارت، صاف او هوار وي، څو ګرد کتونکي هر شى بې تکلفه وليدى شي، او ټول مشاهدات په ښه ډول سره وکړى شي.

قَالَ مَوۡعِدُكُمۡ يَوۡمُ ٱلزِّينَةِ وَأَن يُحۡشَرَ ٱلنَّاسُ ضُحٗى ﴿٥٩﴾

وويل (موسی) وخت د وعدې د تاسې ورځ د جشن (د قبطیانو) ده، او دا چې راټول به کړل شي خلق په وخت د څاښت کې.

تفسیر: یعنې د انبیاوو په کارونو کې له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیع نه وي، د دوی ګرد معاملات ښکاره، واضح او صاف وي، موسی علیه السلام وفرمایل: «ښه په هم هغه ورځ کې چې تاسې لویه مېله او رسمي جشن کوئ؛ په هم هغه ورځ کې څه وخت چې لمر ښه پورته راشي، نو دغه د مقابلې نمایش (ښودنه) هم شروع شي، یعنې په دغه مېله کې په هر ځای او هر وخت چې ډېر خلق سره راټول شوي وي، په رڼا ورځ کې دې دغه مقابله وکړله شي، څو کتونکي ډېر زیات وي، او د ورځې په رڼا کې هر څوک هر شی په ښه شان سره وګوري، او هیڅ یوه اشتباه په منځ کې واقع نشي».

فَتَوَلَّىٰ فِرۡعَوۡنُ فَجَمَعَ كَيۡدَهُۥ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راټول یې کړل (اسباب آلات) د مکر فرېب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغې خبرې د غوټه کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅېد، او د کوډګرانو د ټولولو په ترتیباتو یې لاس پورې کړ، په هم هغه ټاکلي وخت د مقابلې په میدان کې په داسې حال حاضر شو، چې د کوډګرانو یو لوی فوج له ده سره وو، له دوی سره د انعاماتو او اکرامونو لویې وعدې هم کړې شوې وې، او دوی ګرد په دې باندې ګمارلي شوي وو، چې په هر ډول سره چې کیږي، ښایي چې موسی علیه السلام ته ماتې ورکړئ، ګواکې دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کې وو.

قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ وَيۡلَكُمۡ لَا تَفۡتَرُواْ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبٗا فَيُسۡحِتَكُم بِعَذَابٖۖ وَقَدۡ خَابَ مَنِ ٱفۡتَرَىٰ ﴿٦١﴾

وویل دغو (ساحرانو) ته موسی: (نازل دې کړې الله پر تاسې) هلاکت د تاسې، مه تړئ پر الله باندې دروغ؛ پس هلاک به کړي تاسې په عذاب سره، او په تحقیق خراب او نااُمیده شو هر هغه څوک چې دروغ یې وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومیږي چې په دغه مجمع کې موسی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی وو، کله چې کوډګران د حق په مقابله په جادو سره کوونکي وو، نو هغوی ته یې تنبیه ورکوله چې ګورئ ! په لوی لاس خپل ځانونه هلاکت کې مه اچوئ ! د الله تعالی د قدرت نښې او معجزې او د انبیاوو علیهم السلام معجزو ته سحر ویل، او بې حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کې وړاندې کول ګواکې پر پاک الله دروغ تړل دي، اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی، بلکه اندېښنه شته چې پر داسې خلقو اسماني آفت نازل شي، او د دوی بېخ او بکر وباسي، او بنیاد او اساس یې ور وران کړي.

فَتَنَٰزَعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّجۡوَىٰ ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کې، او پټ یې وساته دغه راز (په منځ خپل کې).

تفسیر: د موسی علیه السلام له دغې موعظې او تبلیغ څخه د کوډګرانو په جرګه کې سخته وېره او اندېښنه ورپیدا شوه، او پخپلو منځونو کې یې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ، بالآخر وروسته له ډېرو مناظرو، مخالفتونو اومنازعو د فرعون له اثره متأثر شول، او هغه خبرې او اترې یې وکړې چې وروسته راځي:

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دي اراده لري دوی دواړه چې وباسي تاسې له ځمکې (ملک) د تاسې په سحر خپل سره، او بوځي (محو کړي دوی دغه) لاره (د دین) د تاسې چې ډېره غوره ده.

تفسیر: یعنې چې له پخوا راهیسې ستاسې کوم دین او رسوم جریان لري، هغه له منځه لرې کړي، او خپل دین هم رائج کړي، چې د هغه په زور په دغه ملک کې ستاسې عزّت، پت، ګټه او شته، همدغه دواړه ورونه غواړي چې له تاسې څخه وشکوي، او یواځې همدا دواړه پرې قابضان شي.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسې (اسباب د سحر او) مکر خپل، بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی شو نن ورځ هغه څوک چې غالب شو.

تفسیر: یعنې د موقع اهمیت وپېژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همّت او قوّت سره ګرد یو ځای شئ! او د دوی د پړه کولو تدبیر وکړئ! او دفعتًا داسې حمله پرې وروړئ! چې په یو وار کې د دوی قدمونه وښوییږي او وپرځیږي، چې د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده، د نن ورځې بری دائمي کامیابي او د تل بری دی، هر هغه فریق چې نن غالب او بریالی شي؛ نو هغه د همېشه لپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږي.

قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا۟ ۖ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾

وویل (کوډګرانو) ای موسی! یا به ته غورځوې (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چې غورځوي (همسا خپله). وویل (موسی) بلکه وغورځوئ تاسې رومبی! (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل)، پس ناڅاپه (دغه وخت) هغه پړی د دوی او همساګانې د دوی په خیال کې راوستې کېدې دغه (موسی ته) له وجه د سحر د دغه (ساحرانو) داسې چې بېشکه دغه (ماران دي چې) منډې وهي (او ځغلي).

تفسیر: موسی علیه السلام په ډېرې بې پروایۍ سره جواب ورکړ، چې نه رومبی تاسې خپلې ننداري راوښیئ، او خپلې چارې مو راښکاره کړئ! څو د باطل د زور ازمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول سره درښکاره شي، دغه قصه د الأعراف سورت په (۱۲) رکوع کې پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده، هلته دې ولوسته شي.

فَأَوْجَسَ فِى نَفْسِهِۦ خِيفَةً مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾

بیا وموندله (موسی) په نفس خپل کې وېره (چې خلق به د سحر او معجزې فرق ونشي کړی او ګمراه به پاتې شي).

تفسیر: یعنې د کوډګرانو د دغې چارې د لیدلو څخه ناپوهان تېر نه وځي، او د سحر (کوډو) او د معجزې په منځ کې به سره فرق ونه کړی شي، نو په دغه صورت کې به د حق غلبه نه واضح کیږي، د خوف دغه مطلب د وروستني جواب څخه څرګندیږي.

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ویل (موسی ته) مه ویرېږه ! بېشکه ته چې یې همدا ته یې ډېر غالب.

تفسیر: یعنې وېره له خپل زړه څخه وباسه ! او دغسې وسوسې ته په خپل زړه کې ځای مه ورکوه ! الله تعالی خامخا حق ته بری او غلبه ورکوي، او تل یې په ارتقاء او اعتلاء کې ساتي.

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ

او وغورځوه هغه شی چې ښي لاس د تا کې دی، چې له حلق څخه ښکته تېر کړي هغه شیان چې دوی جوړ کړي دي.

تفسیر: یعنې خپله همسا په ځمکه وغورځوه ! چې د دوی دغه ګردې کوډې او پلمې یوه نمړۍ او ګوله کړي، او میدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بېشکه هغه شی چې جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلې ته یې حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی، او بری نه مومي ساحر (کوډګر) هر چېرته چې راشي (او وي).

تفسیر: یعنې د کوډګرانو کوډې، سحر، جادو او نورې پلمې (تدبیرونه) چې څومره دي، او تر هرې اندازې پورې چې ورسیږي، د حق په مقابله کې له سره بری نشي موندلی، او نه پخپله کوډګر چېرې فلاح موندلی شي، نو ځکه په حدیث کې د کوډګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کوډګران (نسکور) په دغه حال کې چې سجده کوونکي وو (الله ته) (نو کوډګرانو) وویل: ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او موسی.

تفسیر: دغه کوډګران چې ډېر فني سړي او د تخصص خاوندان وو، سمدلاسه وپوهېدل چې دغه له سره سحر نشي کېدی، او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لري، نو في الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا سره روښان شول، او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کې سر په سجده ولوېدل، دغه قصه د «الأعراف» سورت په ۱۳ رکوع کې لیکلی شوې ده.

قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وویل (فرعون) چې: ایمان راوړو تاسې په ده باندې پخوا له هغه چې اجازه درکړم زه تاسې ته، بېشکه دا موسی چې دی خامخا مشر د تاسې دی هغه چې ښوولی یې دی تاسې ته جادو.

تفسير: يعني بې ځما له اجازې او حکم صادرولو څخه تاسې ايمان راوړ، او ځما فيصلې ته مو له سره غوږ کېښود او منتظر نشوئ، نو معلوم شو چې تاسې او موسى عليه السلام پخپلو منځونو کې سره روغه او جوړښت سره کړی دی، او دغه مقابله مو داسې راښکاره شوه، لکه د زرګرانو جنګ چې په دغه سره غواړئ چې عوامّ الناس وغولوئ، لکه چې د «الأعراف» په سورت کې هم مذکور شو.

فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

نو اوس به پرې کړم زه خامخا لاسونه د تاسې، او پښې د تاسې تېروبېر (يعني ښى لاس او کيڼه پښه - يا کيڼ لاس او ښى پښه)، او خامخا ځوړند به کړم هرومرو تاسې په تنو د خرماوو کې، څو ستاسې د حال د ليدلو څخه ګردو ته پند او عبرت حاصل شي، او خامخا معلوم به کړئ تاسې هرومرو چې کوم يو له مونږ نه ډېر سخت دی له جهته د عذاب، او ډېر پاتې کېدونکی دی (زه که موسى؟).

تفسير: يعني تاسې پخپل دغه ايمان راوړلو سره داسې راڅرګندوئ چې همدا مونږه منجي يو او نور ګرد خلق به په ابدي عذاب کې اخته او مبتلا کيږي، نو اوس به درمعلوم شي چې د چا عذاب زيات سخت دی، او تر زيات وخت پورې پاتې کېدونکی دی.

قَالُوا لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَٰذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿٧٣﴾

وويل (کوډګرانو) چې له سره به غوره نه کړو تا په هغه چې راغلی دی مونږ ته له ښکاره وو معجزو، او له هغه (الله) چې پيدا کړي يې يو مونږ، پس وکړه ته هغه کار چې ته يې کوونکی يې، بېشکه همدا خبره ده چې حکم به ورکړې ته په دې ژوندون لږ خسيس (په قتل او نورو تعزيراتو). بېشکه مونږ ايمان راوړی دی په رب خپل، چې وبښي مونږ ته ګناهونه ځمونږ، او هغه چې تا مجبوره کړي يو مونږ په هغه شي باندې له سحره (په مقابل د معجزې کې)، او الله خير غوره دی (له جهته د جزاء ورکولو له تا نه) او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی (عذاب د ده).

تفسير: يعني مونږ داسې صاف حقّاني دلائل ستا له خاطره نشو پرېښودی، او د خپل حقيقي خالق د خوښې په مقابل کې ستا هيڅ پروا نشو کولی، اوس هر څه چې ستا له لاسه کېدی شي؛ ويې کړه، ستا خو هم دغومره زور رسيږي چې ځمونږ دغه فاني دنيوي ژوندون ختم کړې، ځمونږ ارزو او تمنّا همدا ده چې ځمونږ مالک او مولی له مونږه خوښ او رضاء شي، او ځمونږ ټول ګناهونه خصوصًا همدغه ګناه چې ستا د حکومت له خوفه بالجبر ځمونږ له لاسه صادره شوې ده، «يعني چې د حق مقابله مو له جادو سره کړې ده»؛ معاف وفرمايي.

إِنَّهُ مَن يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿٧٤﴾

بېشکه شان دا دی هر څوک چې راشي رب خپل ته کافر (په عقبی کې)؛ پس بېشکه شته ده ته جهنّم دوزخ چې نه به مري په دې دوزخ کې، او نه به ژوندون کوي (د ژوندون په څېر).

تفسير: يعني انسان لره پکار دي چې اول د آخرت په فکر کې اوسې، او داسې دې ونه کړي چې د مخلوق په اطاعت کې د خالق معصيت وکړي، ځکه چې د داسې مجرمانو د هستوګنې ځای ډېر بد ځای دی، چې له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کېدنه) په هيڅ يوه صورت سره ممکنه نه ده.

وَمَنْ يَّأْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ﴿۷۵﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿۷۶﴾

او هر څوک چې راشي دغه (الله) ته (په قيامت کې) په دې حال کې چې مؤمن وي، چې په تحقيق کړي يې وي ښه (عملونه په دنيا کې)؛ پس دغه مؤمنان چې دي شته دوی ته مرتبې ډېرې اوچتې. (چې هغه مرتبې) جنتونه دي د (تل) هستوګنې، چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د دوی وياله، هميشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چې ځان يې پاک کړی وي (له خيرو د کفر او له ګناهونو).

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿۷۷﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿۷۸﴾

او خامخا په تحقيق وحي کړې وه مونږ موسی ته داسې چې د شپې وباسه (له مصره) بندګان ځما (بني اسرائيل)، پس جوړه کړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لاره په بحر کې وچه، نه به ويرېږې ته په تعقيب (د فرعون له موندلو او نيولو) او نه ويرېږې (له ډوبېدلو). پس راغی په هغو (بني اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده؛ پس لاندې کړل دوی له بحر څخه هغه څيز چې لاندې يې کړل.

تفسير: کله چې فرعونيانو په ميداني مقابله کې ماتې ومونדلې، او کوډګران مشرف بالايمان شول، او د بني اسرائيلو ثقل څه دروند شو، او موسی عليه السلام له کلو کلو راهيسې د الله تعالی باهره آيات وروښوول، او هر شان حجّت يې په اتمام ورساوه، خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چې حق ومني، يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواکي ورکړي؛ دلته د الله تعالی داسې حکم پر موسی عليه السلام صادر شو، چې بني اسرائيل له خپله ځانه سره روان کړه ! او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړئ !، خو په دغه وسيله سره بني اسرائيل له مظلوميت او غلامۍ څخه نجات ومومي، په لاره کې به سمندر (د قلزم بحيره) حائل کيږي، ليکن تا غونډې د يو اولوالعزم نبي په لاره کې نه ښايي چې سمندر هم حائل شي، کله چې موسی عليه السلام له همدغه هدايت سره سم پر سمندر باندې خپله همسا ووهله، چې په هغه سره اوبه له سره تر بېخه پورې څيرې او دولس کوڅې شوې، او الله تعالی باد ته امر وکړ، چې سمدلاسه دغه ځمکه وچه کړه ! لکه چې آناً فاناً د سمندر بېخ وچه سمه صافه لاره شوه، او په دواړو اطرافو کې د سمندر اوبه لکه چې ډېر لوی لوی غرونه ولاړ وي: ﴿فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيْمِ﴾ «پس څيرې شو بحر، پس وګرځېده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر»، نو بني اسرائيل پر دغه لاره بې له کومه تکليف او مشقته تېر شو، وروسته فرعون سره له خپل عظيم الشان فرعوني لښکر د دوی د تعاقب او نيولو لپاره راغلل، او دغه وچه سمه صافه لاره يې ليدلې په بني اسرائيلو پسې هلته ننوتل، څه مهال (وخت) چې بني اسرائيل له سينده بيخي پورې وتل، او فرعون سره له خپله فرعوني لښکره د سيند منځ ته ورسېدل؛ الله تعالی سمندر ته امر ورکړ چې له دواړو خواوو اوبه سره يو ځای کړه ! او فرعون سره له فرعونيانو په خپله غېږ کې ټينګ ونيسه !.

وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى ﴿۷۹﴾

او ګمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته يې) ونه ښودله لاره سمه.

تفسیر: یعنې په ژبه سره خو یې ډېرې دعوی کولې چې: ﴿وَمَآ اَهْدِيْكُمْ اِلَّا سَبِيْلَ الرَّشَادِ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لار وروښوده؟ بېشکه چې فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ قَدْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّوْرِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۞ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيْهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِيْ ۚ وَمَنْ يَّحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِيْ فَقَدْ هَوٰى ۞

(وفرمایل الله چې) ای بني اسرائیلو ! په تحقیق نجات درکړ مونږ تاسې ته له دښمنه د تاسې، او وعده کړې ده مونږ له تاسې سره (په واسطه د موسی) جانب د طور (چې) ښی (جانب دی)، او نازل کړ مونږ پر تاسې من (ترنجبین) او سلوی (وریت کړي مرغان)، خورئ تاسې له طیبو (پاکیزه وو شیانو) هغه چې رزق روزي مونږ درکړې ده تاسې ته، او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کې په اسراف، اذخار، بخل او کفران سره)، پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسې غضب قهر څما، او هر څوک چې لازم واجب راکوز شي پر ده غضب څما؛ پس په تحقیق سخت وغورځېد (په هاویه کې).

تفسیر: په دغه سره الله تعالی بني اسرائیلو ته پند ورکوي چې وګورئ مونږ پر تاسې باندې څرنګه احسانات او انعامات فرمایلي دي، د دغو احساناتو اوانعاماتو په مقابل کې تاسې ته دغه لایق او مناسب وو، چې هغه حلال، طیب، لذیذ، خوندور او پاک شیان چې الله تعالی تاسې ته عنایت فرمایلي دي؛ د هغه استعمال په ډېر شوق او ذوق وکړئ ! او په دغه معامله کې له حده مه تېرېږئ، لکه داسې چې ناشکري او اسراف وکړئ ! یا په دغه فاني تنعماتو کې بیخي محو او ډوب شئ، او د الله تعالی واجبه حقوق اداء نه کړئ، یا دغه د الله تعالی درکړی شوی مال او دولت په مناهیو او معاصیو کې ولګوئ، یا هر چېرې او هر ځای کې چې د تعدیل، تأویل، مکر او فرېب څخه ممانعت کړی شوی دی؛ هلته په دغو تأویلاتو، مکر او فرېب پسې مه ګرځئ ! الغرض د الله تعالی درکړي نعمتونه د طغیان او عصیان آله له سره مه ګرځوئ !.

وَاِنِّيْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ۞

او خامخا زه هرومرو ښه مغفرت کوونکی یم هغه چا ته چې توبه یې وویسته (له شرکه) او ایمان یې راوړ (په ټولو مؤمن به شیانو)، او نېک عمل یې وکړ، او بیا (په همدغه سمه صافه لار تر مرګه) مستقیم پاتې شو.

تفسیر: د مغضوبینو په مقابل کې دغه د مغفورینو بیان وشو،یعنې هومره چې لوی مجرم وي، که د زړه په صدق سره تائب شي، او د ایمان او صالح عمل لاره ځان ته غوره کړي، او پر همدغه د ایمان پر سمه صافه لاره تر مرګه پورې مستقیم پاتې شي؛ نو د الله تعالی په دربار کې د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی اوتقلیل نشته.

وَمَآ اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يٰمُوْسٰى ۞ قَالَ هُمْ اُولَآءِ عَلٰٓى اَثَرِيْ وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ۞

او څه شي راکړندی کړې ته (چې ړومبی راغلې) له قومه خپله ای موسی !. وویل (موسی) دوی دغه دي (روان دي) راپسې وروسته څما (را روان دي)، او جلتي مې وکړه تاته (په راتلو کې) ای ربه څما لپاره د دې چې راضي شې ته (له ما نه).

تفسیر: موسی علیه السلام حسب الوعده په ډېره مینه او اشتیاق سره «طور» ته ورسېد، ښايي چې داسې حکم هم پرې شوی وي؛ چې د خپل قوم ځيني مشران او غټان هم له خپله ځانه سره راوله، او هغوی به ترې لږ څه وروسته پاتې شوي وي، او موسی علیه السلام به په ډېر شوق او ذوق سره مخ کې وړاندې تللی وي، نو الله تعالی وفرمایل: ای موسی ! دومره ګړندی ولې راغلې؟ او خپل قوم او ملګري دې ولې وروسته پرېښودل؟ عرض يې وکړ چې ای رب العالمینه ! ستا د خوښۍ او رضاء لپاره ډېر ژر حاضر شوم، او قوم هم دومره له ما څنې لرې نه دی، دغه دی راپسې راځي، کذا في التفاسير، ويحتمل غير ذلك، والله أعلم.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

وفرمایل (الله) پس بېشکه مونږ چې يو په تحقيق ومو ازمويه قوم د تا وروسته له (راتللو ستا)، او ګمراه کړل دوی سامري (په عبادت د خُسي سره).

تفسیر: یعني ته دلته راغلې، او ما ستا قوم په یو ډېر سخت امتحان کې غورځولی دی، چې د هغه سبب په عالم أسباب کې سامري ګرځېدلی دی، ځکه چې د هغه په اضلال او اغواء سره بني اسرائیلو د موسی علیه السلام په غیاب کې د خُسي په عبادت لاس پورې کړ، چې د هغه قصه د «الأعراف» سورت په (۱۸) رکوع کې هم تېره شوې ده.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾

پس راوګرځېد موسی قوم خپل ته ډېر غضبناك خورا غمجن، وويل (موسی) ای قومه ځما !آيا وعده نه وه کړې له تاسې سره رب د تاسې وعده حسنه (نېکه ښه د ورکولو د تورات)؟، آیا پس اوږده شوه پر تاسې زمانه (د بېلتون ځما)؟، او که اراده کړې وه تاسې چې لازم واجب راکوز شي پر تاسې غضب قهر له جانبه د رب د تاسې؛ پس وعده خلافي وکړه تاسې له ما سره؟.

تفسیر: یعني ځما په متابعت کې تاسې ته د دیني او دنيوي هر قسم نېکۍ دررسېږي، لکه چې ډېره عظیم الشأنه نیکي همدا اوس تاسې پخپلو سترګو سره ولیدله، او هغه څه چې باقي دي؛ هغه عنقریب دررسېږي، آیا له دغې وعدې څخه ډېر زیات مدّت تېر شوی دی؟ چې تاسې دغه تېر ګرد احسانات هېر کړل، او د وروستنیو انعاماتو له ډېر انتظار کولو څخه ستړي ستومان شوئ؟ یا عمدًا او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحيد پر دين قائم پاتې نشوئ؟ او د الله تعالی غضب مو ځان ته غوره کړ (كذا فسره الحافظ ابن كثير رحمه الله).

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

وويل (بني اسرائيلو) چې نه مو دی کړې خلاف د وعدې د تا په اختیار خپل سره، ولیکن مونږ بار کړی شوي يو په پېټو له ګاڼو (زېوراتو) او کالیو (کپړو) د قبطیانو د قوم، پس ومو غورځولې هغه (ګاڼې په اور کې)، او همداسې وغورځولې (ګاڼې په اور کې) سامري.

تفسیر: یعني مونږ پخپل اختیار او په خپل سر داسې حرکت نه دی کړی، په دغه حرکت باندې مونږ د «سامري» په تحريك او لار ښوونه سره اقدام کړی دی، صورت يې داسې وو چې د فرعونیانو د ګاڼو او کالیو (جامو) هغه بار چې ځمونږ په اوږو بار وو؛ مونږ نه پوهېدلو چې له هغه سره څه معامله وکړو، نو پخپلو منځونو کې مو مشوره سره وکړه، او وروسته له هغه مو داسې غوټه کړه، چې هغه هیسته وغورځوو، نو «سامري هغه زېورات واخیستل، او په اور کې يې

ويلي كړل، او له هغه ځنې يې د خُسي تصوير جوړ كړ، او هغه يې راودراوه، دغه قصه د «الأعراف» په سورت كې هم تېره شوې ده، هلته دې ولوستل شي.

تنبيه: د فرعونيانو ګاڼې څرنګه د بني اسرائيلو په لاس ورغلې وې؟ يا به يې هغه له دوى نه مستعار اخيستې وې، يا د غنيمت د مال په ډول به دوى ته په لاس ورغلې وې، يا به بل كوم صورت لري، په دې كې د مفسّرينو اختلاف دى.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

نو (يې) راوويست دوى ته (له هغه خندق څخه) يو خُسى يو جسد چې وو ده ته غږ، نو وويل (سامري او تابعانو يې) دغه د تاسې معبود دى او معبود د موسى دى، پس هېر كړى دى ده (خپل إِلٰه دلته او طور ته تللى دى).

تفسير: يعنې د موسى عليه السلام څخه هېر شوي دي چې د الله تعالى سره د خبرې كولو لپاره طور ته تللى دى، الله خو دلته موجود دى، يعنې همدغه خُسى دى (العياذ بالله)، ښايي دغه خبره به د دغو يهودانو وي چې په دوى كې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمايي الله) آيا نه ګوري دوى بېشكه شان دا دى چې بېرته نه ګرځوي دا (خُسى) دوى ته خبره، او نه مالك دى دوى ته د ضرر (د دفع كولو)، او نه د نفعې (د رسولو).

تفسير: يعنې دغه ړانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهېدل، چې دغه بُت چې نه له چا سره خبرې كولى شي، نه چاته لږ څه نفع رسولى شي، او نه د څه نقصان رسولو اختيار لري، هغه څنګه معبود كېدى شي؟.

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِن قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقيق وويل دوى ته هارون پخوا (له راتللو د موسى نه له طوره) اى قومه ځما ! بېشكه همدا خبره ده چې ازمويلي شوي يئ تاسې په (عبادت) د خُسي، او بېشكه رب د تاسې همدا «رحمان» دى (نه بل څوك)، نو متابعت وكړئ ځما او اطاعت وكړئ د حكم ځما.

تفسير: يعنې هارون عليه السلام په پسته ژبه سره دوى پوهولي وو، چې پر دغه خُسي تاسې غوليدلي يئ، دا له سره ستاسې معبود نشي كېدى، ستاسې معبود يواځې رحمن دى، زه د موسى عليه السلام خليفه يم، او بالذات پخپله هم د نبوّت خاوند يم، كه خپله ښېګڼه (فايده) غواړئ؛ نو پر تاسې لازم دي چې ځما په طريقه او لاره لاړ شئ، اوځما خبره ومنئ، او د سامري په ټګى مه خطا وځئ، چې هغه مو اغواء كوي، او له لارې مو وباسي.

قَالُوا لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾

وويل (بني اسرائيلو چې:) همېشه به اوسو په (عبادت د) دې خُسي محكم ولاړ تر هغه پورې چې بېرته راشي مونږ ته موسى (له طوره).

قَالَ يَا هَارُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾

وويل موسى (پس له راتګه خپله له طوره): اى هارونه ! څه شي منع كړى وې ته كله چې تا وليدل دوى چې ګمراهان شول له دې چې متابعت دې ونه كړ (د حكم) ځما، آيا پس نافرماني وكړه تا له حكمه ځما؟.

تفسير: يعني ما ته خپل خليفه درولى وې، او حکم مې درکړى وو چې ځما په غياب کې د دوى اصلاح کوه، او د مفسدانو په لاره مه ځه، نو بيا تا څه اصلاح وکړه؟ الغرض تا د داسې صريحې ګمراهى له ليدلو سره ولې ځما د اصولو او طريقې متابعت ونه کړ؟.

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي

وويل (هارون): اى ځويه د مور ځما ! مه نيسه ږيره ځما او نه (ويښتان د) سر ځما.

تفسير: موسى عليه السلام له ډېره قهره او سختې غوسې هارون عليه السلام يې له ږيرې او د سر له ويښتانو څخه کلک نيولى وو، د دې مفصّله قصه د «الأعراف» په (۱۸ رکوع) کې تېره شوې ده، د هغه په فوائدو کې دې ولوستله شي.

إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَاءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بېشکه زه ووېرېدم له دې نه چې وبه وايې ته (راته) چې بېلتون دې واچاوه په منځ د بني اسرائيلو کې (که چېرې ما جنګ کړى وى)، او ودې نه کتل امر ځما ته.

تفسير: يعني ځما په فکر کې همدغه خبره راغله چې ستا د راتګ انتظار له دې نه بهتر دى چې زه ستاسې په غياب کې کوم کار وکړم، چې د هغه لامله به په بني اسرائيلو کې شقاق او نفاق واقع شي، ځکه ظاهر دى که مقابله يا انقطاع کېده: نو څه خلق به له ما سره کېدل، او ډېر کسان به مخالف کېدل، نو زه له دې وېرېدم چې ته د خپل راتګ په وخت کې دغه الزام په ما وانه ړوې چې ځما د راتګ انتظار دې ولې ونه کړ؟ او په قوم کې دې ولې داسې تفرقه وغورځوله.

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وويل (موسى) پس څه وه ستا کار اى سامري ! (چې خلق دې ګمراه کړل).

تفسير: يعني موسى عليه السلام د هارون عليه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامري) يې تر قهر او عتاب لاندې ونيو، او ترې لازمه پوښتنې يې شروع کړې، او ويې ويل چې: ته دې په رښتيا خپل حقيقت بيان کړه ! دغه حرکت دې د څه لامله کاوه، او بنا پر کومو اسبابو او عواملو بني اسرائيل ستا په لوري بې لارې او ګمراه شول؟.

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾

وويل (سامري) چې نظر غورځولى وو ما په هغه شي باندې چې نظر نه وو غورځولى دوى په هغه شي باندې، پس واخيستله ما يو موټى (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئيل)، پس ومې غورځوله دا (خاوره په خوله ددې خُسي کې نو پر غږېدو سو)، او همداسې ښايسته کړى وو ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسير: سامري وويل چې: «ځما نظر پر داسې يو شي ولوېد، چې د نورو فهم هغه ته ونشو، يعني ما د الله تعالى ليږلى ملک ـ پرښته (جبرئيل) پر آس سور وليد، او د ده د پښو يا د ده د آس د سوو له خاورو څخه مې يو موټى خاوره واخيسته، او بيا هم هغه مې د خُسي د سرو زرو په مجسمه کې ورتوى کړى»، د سامري په زړه کې دغه فکر راغلى وو، چې د روح القدس د پښو خاورو کې به هرومرو څه نه څه تأثير وي.

تنبيه: د دې آيت کوم تفسير چې پاس بيان شوى دى، له کرامو صحابه وو، تابعينو او مفسرينو علماوو څخه همدغه منقول دى، ځينو زائغينو چې پر دې باندې طعن کړى دى، او د آيت لرې له صوابه تأويلات يې کړي دي، د هغه کافي جواب د «روح المعاني» خاوند ورکړى دى، دلته د دومره بسط موقع نه ده، من شاء فليراجع.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسی): پس ځه (له مونږه لرې شه !) پس بېشکه شته تاته په دغه ژوندون کې دا (عاقبت) چې وبه وايې (هر چاته چې ويې وينې) چې مه لګېږه (په ما).

تفسير: يعنې ماته دې لاس مه راوړاندې کوه ! او مه راسره نژدې کېږه ! او بيخي لرې او جلا راڅخه ګرځه !، کله چې «سامري» د خُسي لوبه او ننداره يې د دې لامله جوړه کړې وه، چې د لويي، رياست، او جاه خاوند شي، او خلق له ده سره ملګري شي، او دی د خپل مشر او سردار په توګه ومني؛ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافي سزا ورکړه شوه، چې هيڅوک دې له ده سره نه نژدې کيږي، بلکه سامري په دې مأمور او مجبور شو، چې ودانۍ څخه لرې په صحراء او بيديا کې لکه يو ذليل ځنګلي او وحشي ځناور اوسيږي، او له سره دی د خلقو سره نه يو ځای کيږي.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ

او بېشکه تاته (ده په آخرت کې) وعده (د عذاب) چې له سره به خلاف ونه کړ شي له تا سره له هغې وعدې څخه.

تفسير: دا يې چې فرمايلي دي، چې دا يوه داسې وعده ده چې له سره ترې نه مخالف کيږي؛ ښايي ترې اخروي عذاب مراد وي.

وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿۹۷﴾

او وګوره معبود خپل ته دې هغه چې وې ته په عبادت د هغه کې محکم ولاړ (چې خُسی دی)؛ خامخا سوځوو مونږ هرومرو هغه، بيا به يې بادوو، تار په تار کوو په سيند کې په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسير: يعنې ستا سزا خو همدا شوه، اوس ستا هغه خُسی چې تا معبود درولی وو، او بيا دې پرې زړه بايللی وو، او ورته ناست وې، اوس يې ستا تر سترګو لاندې ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کوو، او بيا يې په سخت اور کې سوځوو، او بيا يې ايره هم د سيند په هوا کې دوړوو، څو دې عابدانو او مينانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چې دغو نورو ته به څه سود او زيان ورسوي؟ حال دا چې دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشي کولی.

إِنَّمَا إِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿۹۸﴾

بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې (چې مستحق د عبادت دی)؛ الله دی هغه چې نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی، چې محيط دی دی پر هر شيز له جهته د علم.

تفسير: د باطلو له لرې کولو او امحاء سره به موسی عليه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه، او داسې به يې ورته ويل چې: خسی څه شی دی؟ هيڅ يو شی دی، چې د ېر لوی هم وي له سره معبود کېدی نشي، رښتين او حقيقي معبود خو هغه يو ذات دی چې ماسوا له هغه څخه د بل هيڅا عبادت عقلاً، نقلاً او فطرتاً نه دی جائز، او د هغه لا محدود علم هرې يوې ذرې لره هم محيط دی.

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ

همداسې (لكه چې د موسى قصه مو وكړه تاته؛) قصې كوو پر تا (يعنې تاته) له اخبارو د هغو امورو چې په تحقيق پخوا تېر شوي دي (له پخوانيو امتو)،

تفسير: يعنې د موسى عليه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډېرو نورو پخوانيو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسيله ګردې دنيا ته اوروو، چې په هغو كې ډېرې فائدې او د تشويق او ترغيب او ترهيب وسائل او وسائط شته، مثلاً د علم توفير، د معجزاتو تكثير، د انبياوو او د مسلمينو تسلي او ډاډينه، د عقلمندانو عبرت او تذكير، او د معاندانو په حق كې تهديد او ترهيب، وغير ذلك من الفوائد.

وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿۹۹﴾

او په تحقيق دركړى دى مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذكر (پند چې قرآن دى).

تفسير: يعنې قرآن عظيم الشأن مو دركړى دى، چې پر دغو عبرت ښوونكو واقعاتو باندې مشتمل دى.

مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿۱۰۰﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ۖ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿۱۰۱﴾

هر څوك چې مخ وګرځوي له دغه (قرآن يا له الله نه په نه ايمان راوړلو سره)؛ پس بېشكه دى به بار كړي (په ځان خپل) په ورځ د قيامت كې لوى بار (د عذاب). چې تل به وي په دغه (عذاب) كې، او بد دى دوى ته په ورځ د قيامت كې له جهته د بارولو.

تفسير: يعنې له اعراض او تكذيب د ګناهونو كوم بار چې پر دوى باندې بارېږي؛ له سره به نه سپكېږي، دوى به همېشه تر هغه لاندې وي، بيا د هغه پورته كول كوم د خندا او مسخرې خبره نه ده، څه وخت چې دوى دغه د عذاب بد او سخت درانه پيټي پورته كوي؛ نو هلته پوهېږي چې دوى څومره تر يوه درانه پيټي لاندې كېوتلي دي؟.

يَّوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿۱۰۲﴾

په هغه ورځ كې چې وپوكل شي (دويم ځلي) په صور (شپېلى) كې، او راجمع به كړو مجرمان (كافران) په دغه ورځ شين سترګي.

تفسير: يعنې د محشر د راوستلو په وخت كې به ړانده وي، يا ښايي همداسې د هغوى سترګې به شنې وي، چې د خلقو په نظر ښكاره شي، په هر حال كه ړومبى معنى واخيستله شي؛ نو دغه د يوه خاص وخت ذكر دى، بيا به سترګې وپرانستلې شي، څو دوزخ او نور ووينې: ﴿وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ﴾ الآية ـ (۱۵ جزء د الكهف سورت (۵۳) آيت (۷) ركوع)، ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُوْنَنَا﴾ الآية ـ (۱۶ جزء، د مريم سورت (۳۸) آيت، (۲) ركوع).

يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿۱۰۳﴾

چې ورو ورو پټې پټې خبرې به كوي په منځ خپل كې (او داسې به وايي چې) درنګ نه دى كړى تاسې مګر لس (ورځې په دنيا كې).

تفسير: يعنې دوى چې له قبره ووځي، او د آخرت د ورځې هولناك واقعات وګوري، او دغه اوږده ورځ ووينې؛ نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښكاري چې ته به وايي يوه هفته يا لس ورځې يې هلته تېرې كړې دي، بلكه دنيا ډېر ژر

پرې تېره شوې ده، د دې دنيا مزې او خوندونه او اوږده اميدونه يې ګرد هيرېږي، د خپل عمر په خوشې ضايع کېدلو به ندامت کوي.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

مونږ ښه عالمان يو په هغو اقوالو چې دوى يې وايي، کله چې ووايي ډېر کامل د دوى له حيثه د روش (چې فکر او عمل دى) چې: ځنډ (تأخير) نه دى کړى تاسې (په دنيا کې) مګر يوه ورځ.

تفسير: يعني هغه چې د دوى په منځ کې زيات عقلمن، هوښيار او صائب الرأي وي، هغه به وايي: خانه ! لس ورځې؟ ! نه، لس ورځې څېرې؟ يواځې يوه ورځ يې وګڼه ! ده ته يې زيات عقلمن او د ښې طريقې خاوند ځکه وويل چې: دى به د دنيا پـه زوال او فنـاء، او د آخرت په دوام او بقاء، او د هول په شدّت او نورو شيانو له نورو څخه ښه پوهېدلى وي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه کوي له تا نه له (احواله د) غرونو (چې د دوى به څه احوال وي په ورځې د قيامت کې؟) پس ووايه دوى ته: تار په تار او تيت او پرک به کړي دغه (غرونه په شان د غبار) رب ځما په تار په تار کولو سره. پس پرې به ږدي دا ځمکه يو تش ډاګ هوار. چې نه به وينې ته په دغه (ځمکه) کې ښکته والى او نه اوچت والى.

تفسير: يعني د قيامت پر ذکر به د حشر منکرين د استهزاء په ډول وايي، چې د داسې سختو عظيم الشأنو غرونو حال احوال به څرنګه کيږي؟ آيا دغه به هم ټوټې ټوټې کيږي؟ د دوى په ځواب کې داسې ووايۀ ! چې هو ! دالله تعالى د لامحدوده قدرت په مقابل کې غرونه څه عظمت او حقيقت لري؟ ! دغه غرونه هم په لږ وخت کې خاورې ايرې کيږي، او د غرونو ذرات او پڅرکي د ټکول شويو وړيو په شان په هوا کې الوځولى کيږي، او ځمکه به بيخي صافه او هواريږي، چې له سره به هيڅ لوړه او ژوره نه په کې ليدله کيږي، او د غرونو موانع او سدود بيخي له منځه ورک، صاف او پاکيږي.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ

په دغه ورځ (د قيامت) کې به متابعت وکړي (دا مخلوق د بلنې) د بلونکي، نه به وي کوږوالى له دغې (بلنې د بلونکې څخه).

تفسير: يعني هر چېرې چې پرښته غږ وکړي، او هر چېرې يې چې ورغږ کړي؛ ګرد خلق به سم برابر د غشي او د مرد کي په شان هملته ورځغلي، نه به د غږ کوونکي په غږ کې څه کوږوالى وي، او نه د دغو منډو وهونکو په منډو، ورتګ او ځغاسته کې به څه کوږوالى او وړاندې وروسته ليدل کيږي.

وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شي غږونه (له ډېره هيبته) لپاره د رحمان، پس نه به اورې ته مګر کشارى د قدمونو.

تفسير: يعني د محشر د ورتګ په وخت کې پرته د پښو د کښهار او د ورو غره بل هيڅ يو غږ او آواز نه اورېده کيږي، او د الله تعالى د خوف او هيبت لامله بل هيڅ يو غږ او غوږ به نه وي، که څوک څه وايي هم، خو دغومره ورو ورو به يې وايي چې ايله به يې شونډې خوځيږي، او بل هيڅ شى ترې نه څرګنديږي (ښکاره کيږي).

يَوْمَىِٕذٍ لَّا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهٗ قَوْلًا ﴿۱۰۹﴾

په دغه ورځ (قيامت) کې نه رسوي فائده شفاعت (هيڅا ته) مګر هغه چاته چې اذن کړی وي د هغه په حق کې رحمان (چې شفاعت يې وکړ شي)، او راضي وي (الله) له دغه (مشفوع شخه) له حيثيته د وينا.

تفسير: يعني د هغه چا سپارش چليږي چې ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وي، د هغه شافع وينا د پاک الله خوښه وي، او خورا ښې خبرې يې ويلي وي، او د داسې سړي سپارش وکړي چې د هغه مشفوع خبره ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسنده شوي وي، د کفّارو په حق کې د هيڅا سعي او سپارش له سره په درد نه خوري او نه چليږي.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِهٖ عِلْمًا ﴿۱۱۰﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چې په مخکې کې د دوی وي (له اخروي امورو)، او هر هغه څيز چې پسي شا د دوی دی (د دنيوي امورو)، او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسير: يعني د الله تعالی علم پر ګردو محيط دی، ليکن د بندګانو علم پر الله تعالی يا د الله تعالی پر معلوماتو محيط او چاپېر نه دی، نو ځکه همده ته پخپل محيط علم معلوم دي چې چاته د چا د شفاعت لپاره ښايي موقع ورکړه شي.

وَعَنَتِ الْوُجُوْهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّوْمِ ؕ

او ذليل به شي مخونه لپاره د تل ژوندي قائم تدبير والا د عالَمو ته.

تفسير: يعني په دغه ورځ کې به د هغو لويو لويو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره ډول سره د دغه حي او قيّوم الله په دربار کې د ډېرو ذليلو او سپکو بنديانو په شان ښکته او ټيټ کيږي، چې هغوی پخوا له دې نه له سره د الله تعالی په مقابل کې خپل سرونه نه وو ټيټ کړي، په دغه وخت کې به په ډېرې عاجزۍ سره خپلې غاړې ږدي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿۱۱۱﴾

او په تحقيق خراب نااميده شو هر هغه څوک چې پورته يې کړ بار د ظلم.

تفسير: يعني د ظالمانو له حاله بيخي پوښتنې مه کوه چې څنګه خراب به وي !، د ظلم په لفظ کې شرک او نور معاصي هم داخل دي، لکه چې د لقمان د سورت د (۲) رکوع (۱۳) آيت (۲۱) جزء کې راغلي دي: ﴿اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ﴾ او د (۴) جزء د آل عمران سورت په (۱۳۵) آيت (۱۴) رکوع کې لولو: ﴿وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ﴾ ـ د هر يوه ظالم خرابي به د ده ظلم له درجې سره موافقه وي.

وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا ﴿۱۱۲﴾

او هر څوک چې وکړي له ښو (عملونو)، حال دا چې وي دی مؤمن؛ پس نه به ويريږي (دی په آخرت کې) له ظلم، بې انصافۍ او نه له نقصان.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ ٱلْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

او همداسې (لکه چې قصه مو وکړه د انبياوو او پخواني امتونو او د قيامت؛) نازل کړى دى مونږ دغه کتاب قرآن په عربي (ژبه)، او بيا بيا مو راوړي دي مونږ په دې قرآن کې له آيتونو د وعيد لپاره د دې چې دوى پرهيز وکړي، يا پيدا کړي دغه (قرآن) دوى ته ذکر (پند او ترې عبرت واخلي).

تفسير: يعنې لکه چې دلته د محشر احوال او د هغه د نېکو او بدو نتائج صاف صاف اورولى شوي دي؛ همداسې مونږ پوره قرآن په صافې عربي ژبې سره نازل کړى دى، څو هغه خلق چې د ده ړومبني مخاطبان دي د هغه له لوستلو له الله تعالى څخه وويرېږي، او د تقوى لار غوره کړي، او سمدلاسه داسې ونشي؛ نو اقلاً د دوى په زړونو کې د عاقبت او انجام څه فکر، غور او اندېښنه خو پيدا شي، ممکن دى چې همدغه غور او فکر ورو ورو ترقي او تزييد ومومي، او دوى د هدايت په لاره راولي، او د دوى په وسيلو نورو ته هدايت ور په برخه شي.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۗ وَلَا تَعْجَلْ بِٱلْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَىٰٓ إِلَيْكَ وَحْيُهُۥ ۖ وَقُل رَّبِّ زِدْنِى عِلْمًا ﴿١١٤﴾

نو لوى اوچت دى الله (په ذات او صفاتو خپلو کې له ټولو عيبونو او نقصانونو) چې پادشاه دى، حق دى، او تلوار مه کوه ته (اى محمده !) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چې پوره کړه شي تاته وحي د ده، او ووايه (اى محمده !): اى ربه څما ! زيات کړې ما له جهته د علمه !.

تفسير: يعنې هر کله چې پاک قرآن داسې مفيد او عجيب څيز دى؛ نو هم هغسې چې مونږ هغه په تدريج ورو ورو پر تا نازلوو، ته هم د هغه په اخيستلو کې له جبرئيل عليه السلام څخه تلوار او جلتي مه کوه ! څه مهال چې پرښته وحي در اوروي؛ ته يې په عجلت له هغې سره مه لوله ! څکه چې مونږ د دغې خبرې عهد او پيمان درسره کړى دى، چې نه به پرېږدو عظيم الشأن قرآن چې د تا له سيني څخه ووځي، نو ته ولې په دغه فکر او اندېښنه کې ځان ربړوې (تکليف ورکوې)؟؛ نه چې د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هېر شي، بلکه د دغه فکر په ځاى داسې دعاء وکړه چې اى الله تعالى ! د قرآن لا زياته پوهه او له حده زيات علوم او معارف راته عطاء کړه !.

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِىَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقيق حکم کړى وو مونږ آدم ته پخوا له دې نه، پس هېر يې کړ (هغه حکم)، او ومو نه موند ده ته استقامت (صبر له منهيّ عنه) څخه.

تفسير: هغه دا چې دانه يې خوړلې وه، او د مخه حکم يې هېر کړى وو، يعنې قائم پاتې نه شو، وروسته له دې د دغې قصې لږ تفصيل راځي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾

او ياد کړه هغه وخت چې وويل مونږ پرښتو ته چې: سجده وکړئ (تعظيمًا) آدم ته، پس سجده وکړه (ټولو) مګر (سجده ونه کړه) ابليس؛ چې منع يې راوړه، پس وويل مونږ: اى آدمه ! بېشکه دا (ابليس) دښمن ستا دى او (دښمن) د ښځې ستا دى، پس خبردار ! ودې نه باسي خامخا تاسې له جنته (په سبب د وسوسې او فريب) پس په مشقّت کې به پرېوځئ.

تفسیر: ظاهر دی چې د جنت آرامي او هوسايي (خوشالي) په بل کوم ځای کې میسّر کېدی نشي، او پرته له جنته پر هر ځای کې د خوړلو او څښلو، اغوستلو او نورو ضروریاتو تدابیرو ته خامخا انسان ربړ ګالي، او مشقّت پر ځان اخلي.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بېشکه مقرر دی تاته چې نه به وږی کېږې په دې (جنّت) کې، او نه به بربنډ کېږې. او بېشکه ته به نه تږی کېږې په دغه جنت کې، او نه به دې ګرمي کیږي.

تفسیر: د انساني له مهمو ضروریاتو څخه خوړل، څښل، اغوستل او د هستوګنې داسې ځای دی چې سړی په کې له لمر، باران، باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وي، په جنّت کې داسې تکالیف له سره نشته، او په جنّت کې له هر حیث او هر جهت څخه آرامي، راحت، طمأنیت، امنیت، سکون او نور ګرد په زړه پورې وسائل او وسائط شته، دلته یې د راحت ذکر ونه فرمایه، یوازې یې د تکالیفو له نفي کولو څخه ښایي داسې تنبیه او ایقاظ مقصود وي، چې د جنّت د وتلو څخه وروسته تاسې له دغو ګردو شیانو سره مخامخ کېدونکي او د دغو ګردو ربړو ګالونکي (تکلیفونو برداشت کوونکي) یئ !.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَٰنُ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان، (داسې چې ورته) ویې ویل: ای آدمه ! آیا وښیم تاته ونه د تل ژوندي پاتې کېدلو، او پاچاهي چې نه زائلیږي (او تل پاتې کیږي).

تفسیر: یعني داسې ونه دروښیم چې د هغې د مېوې له خوړلو څخه مو ابدي ژوندون په برخه شي، او له سره مړه نشئ، او بې زواله پاچاهي به مو په برخه شي.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ

پس وخوړل دوی دواړو له دغې ونې، پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی، او شروع وکړه دواړو چې نښلولې، پورې کولې دواړو پر ځان پورې له پاڼو د (ونې)، د جنت (لپاره د ستر).

تفسیر: دغه ګرده قصه په «الأعراف» او نورو سورتونو کې مفصّله تېره شوې ده.

وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾

او نافرماني وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هېرولو د حکم د الله)؛ پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده). بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده، پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبې سره، او هدایت یې ورته وکړ.

تفسیر: یعني کله چې د الله تعالی د حکم په امتثال کې قصور وشو، او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لاره ثابت قدم نشو پاتې، نو همدغه یې په غوایت او عصیان سره تغلیظًا تعبیر وفرمایه، یعنې د شیطان تسلّط یې پرې نښود، بلکه فورًا یې ورته د توبې توفیق وباښه، او سره له زیاتې مهرباني د ده په طرف متوجه شو، او د خپلې خوښې پر لاره یې قائم کړ.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

وفرمایل (الله) چې کوز شئ دواړه له دغه جنته ټول، ځینې د تاسې د ځینو نورو دښمنان یئ !.

تفسیر: که دغه خطاب یواځې د آدم او حواء علیهما السلام په لوري وي، مراد به یې داسې وي چې: د دوی اولاده به په خپلو منځونو کې سره دښمنان وي، لکه چې په رفاقت سره یې ګناه کړې وه، د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو، چې اولاده یې پخپل منځ کې سره دښمنان شول، او که دغه خطاب د ابلیس او آدم علیه السلام په لوري وي، نو مقصد به یې داسې وي چې: د دواړو په ذریاتو کې به دغه دښمني برابره قائمه پاتې کیږي، شیاطین به تل د بنیادمانو د ضرر رسولو په فکر کې وي.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿۱۲۳﴾

پس که راغی تاسې ته له طرفه ځما هدایت (چې کتابونه او رسولان دي)، پس هر چا چې متابعت وکړ د هدایت ځما؛ پس نه به ګمراه کیږي (په دنیا کې)، او نه به بدبخت شي (په عُقبی کې).

تفسیر: یعنې نه د جنّت له لارې څخه ګمراه او بې لارې کیږي، او نه له هغه څخه محرومیږي، او تکلیف او ربړ (زحمت) به وګالي، له هغه اصلي وطنه چې راغلی دی؛ بیا به بېرته بې اندېښنې همالته ور ورسیږي.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا

او هر چا چې مخ وګرځاوه له ذکره (پنده) ځما؛ پس بېشکه ده ته دی معاش (ژوند) تنګ (په دنیا یا سخت عذاب په قبر کې).

تفسیر: یعنې هغه انسان چې د الله تعالی له یاده غافل او محض د دغې فاني دنیا ژوندون د خپل مقصود قبله وګڼي او ویې ګرځوي؛ د هغه ګزران به مکدر او تنګ کړ شي، اګر که په سترګو له ده سره ډېر مال او دولت، او د عیش سامان لیده کیږي، مګر د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجې تل د دنیا د حرص او ترقی په فکر کې اوسیږي، او د تقلیل له اندېښنې څخه تل ناآرامه وي.

نصوص او تجربې په دې باندې شاهدې دي، چې په دغه دنیا کې قلبي سکون او حقیقي اطمینان هیچا ته بې د الله تعالی له یاده نه حاصلیږي: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾.

ځینې مفسّرین له ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ نه د قبر برزخي ژوندون مرادوي، یعنې پخوا له قیامته پر ده د سختې تنګۍ دوره راتلونکې ده، څه مهال چې د قبر ځمکه هم پرې تنګه کړه شي، د ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ تفسیر ځینو صحابه کرامو په عذاب القبر سره هم کړی دی، بلکه (بزّار رحمه الله) په جیّدو اسنادو سره له «أبو هریرة رضي الله عنه نه مرفوعًا روایت کړی دی، په هر حال د ﴿مَعِيشَةً ضَنكًا﴾ لاندې دغه ګرد صورتونه داخلېدی شي، (والله أعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿۱۲۴﴾

او راپورته به کړو مونږ دی (له قبره) په ورځې د قیامت کې ړوند.

تفسیر: یعنې په سترګو یې ړندوي، او بیا یې د محشر په لوري بیایي، او په زړه سره به هم ړوند وي، چې د هیڅ حجّت په طرف به لاره نه مومي، دغه د حشر د ابتدایي مرحلې ذکر دی، وروسته به یې سترګې خلاصیږي، څو د دوزخ او نورو اخروي اهوالو معاینه وکړي.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ۝١٢٥

وبه وايي (دغه ړوند كافر) اى ربه څما ! ولې دې پاڅولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چې په تحقيق زه وم بينا (په دنيا كې).

تفسير: يعنې هغه كافران چې په دنيا كې د ظاهري سترګو خاوندان او په آخرت كې ړومبى ړانده محشور كيږي؛ په تعجّب او حيرت سره به سوال وكړي (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوى دى، چې د هغه په بدل څمونږ سترګې راڅخه اخيستى شوي دي؟).

نو وبه فرمايي پاك الله د عذاب د پرښتې په ژبه د دوى په ځواب كې:

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ۝١٢٦

وفرمايل (الله) همداسې وو (لكه چې ته يې وايې) خو راغلې وو تاته آيتونه څمونږ، پس هېر كړل تا هغه؛ او په مثل (د هغو هېرولو ستا) نن ورځ هېر به كړ شې ته هم (پرېښود به شې ته په عذاب كې).

تفسير: يعنې په دنيا كې سره له دې چې څمونږ د قدرت دلائل او نښې مو ليدې او اورېدې؛ خو نه مو پرې يقين او نه مو پرې عمل وكړ، او داسې مو ځان ترې بېخبره او ناګاره كړ، چې ګواكې د هيڅ خبره مو نه اورېدلې او نه ليدلې ده؟ نو نن د هغه په بدل تاسې همداسې هېرولى شئ، لكه چې هلته مو له ځانونو خپلو څخه ړانده جوړ كړي وو، نو اوس دلته د هغه د مناسبې سزا موندلو او له خپلو ړانده پاڅېدلو او ړاندې محشور كېدلو نه ولې حيرت او تعجّب كوئ؟.

وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ۚ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰٓ ۝١٢٧

او په مثل د همدې جزاء وركولو (څمونږ دغو كفارو ته)؛ جزاء وركوو مونږ هغه ته چې له حده ووت او ايمان يې رانه وړ په آيتونو د رب خپل، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دى، او ډېر باقي پاتې كېدونكى دى.

أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ ٱلْقُرُونِ يَمْشُونَ فِى مَسَٰكِنِهِمْ ۗ

آيا پس نه دي ښكاره شوي (دغو كفارو ته) چې ډېر هلاك كړي دي مونږ پخوا له دوى نه له اهل د زمانو چې ځي تيرېږي دوى په (تشو) كليو ځايونو د دوى كې.

تفسير: يعنې كه پر هغه سزا چې دوى ته په آخرت كې وركوله كيږي متيقّن نه وي؛ نو آيا د تاريخي واقعاتو څنې هم څه پند او عبرت نه اخلي، د همدغو مكيّانو په شاوخوا كې څومره اقوام د خپل كفر او طغيان لامله تباه او برباد شوي دي، چې د هغوى قصې او افسانې د خلقو پر ژبو لا تر اوسه جاري دي، او د هغوى له منځه د ځينو پر كنډوالو او خرابو كليو او ويجاړو ځايونو د شام او د نورو ملكونو د مسافرانو نظر هم لوېږي، او دوى پرې تېرېږي، چې د هغو له ليدلو څخه ښايي د هغو اقوامو حالات مو در په ياد شي، چې څرنګه هغوى په داسې حال كې چې پر دغو ځايونو كې ګرځېدل او لاندې باندې كېدل؛ هلاك او تباه كړل شول.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾﴾

بېشكه په دغه (اهلاك د منكرينو) كې خامخا ډېر دلائل (د عبرت دي) خاوندانو د عقل ته. او كه چېرې نه وى هغه وينا چې پخوا ويلې شوې ده (له طرفه) د رب ستا (په تأخير د عذا ب سره)؛ نو خامخا وو به دغه (هلاك د دوى) لازم (له دوى سره)، او كه نه وى اجل (نېټه) معلومه (د عمر د دوى)؛.

تفسير: يعني د الله تعالى رحمت پر غضب سابق دى، نو ځكه مجرم ته تر ډېر وخت پورې د اصلاح موقع وركوي، او د پوره حجّت له اتمام څخه يې ماسوا نه هلاكوي، بلكه د دې امّت په متعلّق يې دا هم فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ﴾ الآية ـ او له خپلې خاصې مهرباني عمومي مستأصل عذاب يې له دغه أمّت څخه لرې كړى دى، دغه خبره ده چې ستا د رب له طرفه صادره شوې ده، كه داسې نه وى، او د هر مجرم قوم د عذاب لپاره يو خاص وخت مقرر نه وى؛ نو په لازمي ډول به دوى په عذاب اخته كېدل، ځكه چې د دوى د كفر او شرارت مقتضى همداسې ده چې بنايي على الفور هلاك شي، او كله چې وخت راشي؛ نو په دنيا كې به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګوري، لكه چې د «بدر» په غزوه كې دوى له مسلمانانو سره تصادم وكړ، او د هغه يوه وړوكې نمونه يې وليده.

﴿فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ﴾

پس صبر كوه (اى محمده !) پر هغو خبرو چې دوى يې وايي.

تفسير: يعني عذاب په خپل مقرر وخت كې خامخا واقع كېدونكى دى، دوى د دغه تأخير او امهال د ليدلو څخه هومره چټې خبرې چې كوي ودې كړي، تاسې سمدلاسه دغه ګردې خبرې په ډېر صبر او استقامت سره واورئ ! او په ډېر صبر او سكون د وروستنى نتيجې په انتظار كې اوسئ، د كفر پر دغو كلماتو له حده زيات مضطرب كېدلو ته هيڅ ضرورت نشته، (دغه آيت منسوخ دى په آيت سيف سره).

﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾

او تسبيح وايه سره له حمد د رب خپل پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ)، او پخوا له پرېوتلو د دغه لمر، (د ظهر او عصر لمونځ).

تفسير: دلته د فجر او عصر لمونځونو ته اشاره وشوه، يعنې د احمقانو او شريرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ ! او مه چرت پرې خرابوئ ! په ډېر صبر او سكون سره د خپل الله تعالى په عبادت كې مشغول او لګيا اوسئ ! ځكه چې د الله تعالى مدد له دوو شيانو حاصلېږي، چې هغه صبر او لمونځ دى، كما قال الله تعالى: ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ الآية.

﴿وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ﴾

او په ځينو اوقاتو كې له ساعتونو د شپې پس تسبيح وايه (لمونځ اداء كړه د مغرب او عشاء).

تفسير: په دغه كې مغرب او عشاء بلكه د ځينو تفاسيرو له روايته سره سم د تهجّد لمونځ هم داخل دي.

﴿وَأَطْرَافَ النَّهَارِ﴾

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځې كې (پر لمانځه ډېره توجّه ولره، يا په دغو اوقاتو كې تسبيح سره له حمده وايه).

تفسیر: دغه د ظهر لمونځ شو، ځکه چې په دغه وخت کې د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږي، بلکه په صحاح او قاموس او نورو کې تصریح شوې ده، چې «طرف» «طائفة من الشيء»، «طرف د کوم شي حصې ته وايي»، او د خاص حد او د څنډې په معنی نه دی، په دغه صورت نهار جنس منلی کیږي، او د هرې ورځې هغه یوه خاصه برخه ترې مراد کېدی شي، چې هلته ورځ نیمایي کیږي.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿۱۳۰﴾

ښایي چې ته به راضي شي (له الله په اجر).

تفسیر: یعنې که داسې د عمل طرز ولرې؛ نو تل به په دنیا او آخرت کې خوښ او راضي اوسېږې، د دغه ډېر لوی اجر به در رسیږي، او له امّت سره به دې مرسته (مدد) وشي په دنیا کې، او مغفرت بـه وي پـه آخرت کې ستا په شفاعت چې د هغه له لیدلو څخه به ته خوښېږې.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَّأَبْقٰى ﴿۱۳۱﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترګې خپلې (یعنې مه یې اړوه) هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه څیز سره چې قسماقسم دي دغو (کفّارو) ته، ښایست د ژوندانه لږ خسیس لپاره د دې چې وازمایو دوی په دې کې، او رزق روزي د رب د تا (چې تاته یې درکړې له نبوّته علمه بهتر ډېر غوره) خیر او اوږده ده (له دنیوي نعماوو څخه).

تفسیر: شیخ الهند رحمه الله د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «او مه اړوه دواړه سترګې خپلې هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه سره قسماقسم ته له خلقو ...»، یعنې په دنیا کې قسم قسم کافرانو مثلا یهودانو، نصرانیانو، مشرکانو، مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چې ورکړی دی؛ د هغو په طرف خپلې سترګې مه غړوئ، او له سره مه ورته ګورئ !، دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی، چې مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان اخلو، چې کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غړوونکی دی؟ هغه عظیم الشأن دولت چې الله تعالی تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم) مقدّر کړی دی؛ مثلا عظیم الشأن قرآن، د رسالت منصب، عظیمه فتوحات، رفع الذکر، د نامه لوړېدل، او د آخرت اعلی مراتب؛ د هغوی په مقابل کې دغه فاني او حقیر سامان څه حقیقت لري؟ ستاسې په برخه کوم دولت چې راغلی دی، هغه له دغو دولتونو څخه ډېر ښه او بهتر دی، او في نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقي پاتې کېدونکی دی.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ

او امر کوه په اهل بیت (یا اهل دین) خپل په کولو د لمانځه، او ته هم کلک پرې ولاړ اوسه.

تفسیر: یعنې خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تأکید وکړئ ! په حدیث کې راغلي دي: «کله چې وړوکی مو اوه کلن شي؛ پر دوی لمونځونه کوئ ! او څه مهال چې لس کلن شي؛ په وهلو سره پرې لمونځ کوئ».

لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿۱۳۲﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا، بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته، او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهېزګارۍ ته ده.

تفسیر: په دنیا کې مالکان پر خپلو مریو باندې روزي ګټي، دغه مالک الملک یواځې بندګي غواړي، او خپلو مریو ته په خپله روزي ورکوي، الغرض ځمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هیڅ یوه فائده نه رسیږي، بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده، او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي رارسیږي: ﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲-۳) آیتونه، (۱) رکوع).

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کې څه تعارض واقع شي؛ الله تعالی داسې اجازه نه ورکوي چې د معاش په مقابل کې لمونځ ترک کړې !، په هر حال ښایي چې هرومرو لمونځ ادا ء کړ شي، روزي رسوونکی هم هغه الله دی چې د هغه په حکم سره لمونځ کوو.

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ

او وايي (کفّار) ولې نه راوړي محمد صلی الله علیه وسلم مونږ ته یوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چې (مونږ يې غواړو په تصدیق د نبوّت خپل).

تفسیر: یعنې کومه داسې یوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښیي چې د هغې په لیدلو سره مونږ ته بیخي د انکار او تردّد موقع نشي پاتې، د دغومره ور ځینو ویرولو او تخویفاتو څخه څه ګټه حاصلیږي؟.

أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ۝١٣٣

آیا نه دی راغلی دوی ته مصدّق دلیل برهان د هغه شي چې په کتابونو پخوانیو کې وو.

تفسیر: یعنې دغه خلق له ضده او عناده وايي چې کومه معجزه او نښه دې ولې رانه وړه؟ آیا له سلهاوو نورو معجزو او نښو څخه برسېره او له ګردو څخه لویه معجزه او نښه دغه عظیم الشأن قرآن هغوی ته نه دی رسېدلی، چې د پخوانیو کتابونو د ضروریه وو مضامینو محافظ او د ده د صداقت لپاره د حجّت او شهادت په ډول دی، او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی، لکه چې د (۲۱ جزء د العنکبوت سورت په (۵۰ – ۵۱) آیتونو (۵) رکوع) کې داسې یو آیت لولو: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝﴾.

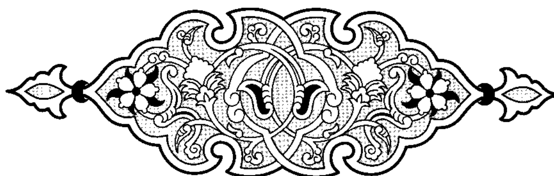
وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ۝١٣٤ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَىٰ ۝١٣٥

او که چېرې مونږ هلاک کړي وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده)؛ نو خامخا به ویلي وی دوی: ای ربه ځمونږه ! ولې ونه لیږه تا مونږ ته یو رسول، نو چې متابعت کړی وی مونږ د آیتونو ستا پخوا له هغه چې ذلیل یا شرمنده شوي وی مونږ (په دنیا یا په آخرت کې).
ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې هر یو (له تاسې او له مونږ عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی پس تاسې هم انتظار کوئ، پس ژر پوه به شئ تاسې چې څوک دي یاران د لارې سمې صافې؟
او کوم یو دی چې په سمه صافه لاره روان دی؟ (مونږ که تاسې).

تفسیر: یعنې د داسې عظیم الشأن نښان له لیدلو څخه وروسته وايي چې: ولې دې کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض يې کړئ ! که مونږ نه وی ورښوولی ـ یعنې قرآن مو نه وی نازل کړی ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله

دوی مو د کفر او شرك په سزا کې د دوزخ په کنده کې غورځولی؛ نو دوی به شورماشور نښلاوه، او داسې به یې ویل: ای ربه ! د سزا ورکولو څخه پخوا ښایي څمونږ لپاره کوم کتاب او پوهوونکی دې رالیږلی وی، چې مونږ یې په ذلت او رسوایۍ باندې له اخته کېدو څخه لا پخوا خبر کړي وی؛ نو تا به لیده چې مونږ ستاسې د احکامو په تعمیل کې څومره زیار (محنت) ایسته؟.

تمّت سورة طه بتوفیقه وعونه، ولله الحمد.

سُورَةُ الأَنبِيَاءِ

«د الأنبياء سورت مكّي دى، (۷) ركوع (۱۱۲) آيتونه لري، په تلاوت كې (۲۱)، او په نزول كې (۷۳) سورت دى، د ابراهيم عليه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ①

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوى، حال دا چې دوى په غفلت كې دي (له دې حساب او جزا څخه) مخ ګرځوونكي دي (له ايمان راوړلو څخه په دغه سره).

تفسير: يعنې د حساب او كتاب او مجازاتو ساعت رارسېدونكى دى، ليكن دغه مشركين او نور خلق په سخت غفلت او جهالت كې پراته دي، او د قيامت د ځواب وركولو لپاره هيڅ يو تيارى نه نيسي، او كله چې دوى ته د الله تعالى آيتونه اورول كيږي، او نصيحت ورته وشي چې د غفلت له خوبه راويښ او راپورته شئ؛ نو په ډېرې بې پروايى او بې اعتنايى سره يې اوري، او هيڅ اهميت ورته نه وركوي، او داسې يو وضعيت اختياروي، چې ګواكې دوى له سره له الله تعالى سره مخامخ كېدونكي نه دي، او نه څه حساب او كتاب ورسره كيږي.

مَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ② لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ

او نه راځي دوى ته هيڅ نصيحت له (طرفه د) رب د دوى نوى؛ مګر خو اوري دوى هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چې دوى لوبې پرې كوي، په دې حال كې چې بوخت (مشغول) وي زړونه د دوى (په دنيوي چارو، او غافل وي لـه ضروري كارونو څخه).

تفسير: يعنې د قرآن عظيم ډېر ارزښتناك (قيمتي) نصيحتونه دوى ته د لوبو او ننداروحيثيت لري، او همغسې يې اوري، كه دوى په اخلاص سره په كې فكر او غور او په تعميل كې يې هڅه (كوښښ) كولى؛ نو د دوى دين او دنيا به دواړه ښه او سم شوي وى، ليكن د دې لامله چې د دوى زړونه بيخي له دې پلوه غافل او له يوه مخه په لوبو او ننداروا او تماشو كې لګيا او بوخت دي؛ نو ځكه داسې غور او فكر كولو ته له سره وخت نه لري.

وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ③

او ښه پټوي راز (خپل) هغه كسان چې ظلم يې كړى (په ځانونو خپلو په شرك سره، او وايي كفّار:) نه دى دا (محمد) مګر خو يو انسان په شان ستاسې، آيا پس راځئ تاسې هغه جادو ته حال دا چې تاسې ګورئ (چې دا جادو دى).

تفسير: كله چې دوى له ډېر نصيحت اورېدلو څخه تنګ شول؛ نو څو بې انصافان سره راټول شول، او يوه پټه جرګه يې سره جوړه كړه، او د قرآن او رسول الله په متعلق يې په داسې خبرو خوله ببرته كړه چې دغه رسول خو ځمونږ په شان يو انسان دى، نه پرښته ده او ته له مونږ څخه د كوم زيات ظاهري امتياز خاوند دى، البته دى په جادو باندې پوهيږي،

دغه كلام چې دى يې لولي او مونږ ته يې اوروي؛ هرومرو د سحر او كوډو كلام دى، نو بيا په تاسې باندې څه ټكه (تندر) لوېدلې ده چې په خپلو سترګو يې ګورئ او بيا د هغه جادو په لومو (دام) كې ځان نښلوئ، لازمه ده چې هغه ته له سره مه نژدې كېږئ.

﴿قٰلَ رَبِّيْ يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝﴾

وويل (رسول دوى ته) رب مې عالم دى په وينا (د هر هغه چا چې وي) په اسمان كې او په ځمكه كې، او هم دى ښه اورېدونكى (د ټولو اقوالو) ښه عالم دى (په ټولو احوالو).

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: كه تاسې هر څومره پټې او مخفي مشورې وكړئ؛ پاك الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دى، چې د اسمانونو او ځمكو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او عليم دى، ستاسې په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لري؟ او ستاسې دغه پلمې (تدبيرونه) او حيلې له هغه څخه څرنګه پټې پاتې كېدى شي؟.

﴿بَلْ قَالُوْٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۭ بَلِ افْتَرٰىهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ فَلْيَاْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَآ اُرْسِلَ الْاَوَّلُوْنَ ۝﴾

بلكه (دغه كفّار) وايي (چې دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دي، بلكه له خپل ځانه يې جوړ كړي دي، بلكه دى شاعر دى، پس بايد راوړي مونږ ته كومه لويه معجزه لكه هغه (معجزه) چې لېږلي شوي وو لومړني (انبياء په هغو سره).

تفسير: د پاك قرآن په اورېدلو سره به د ډېر ضد او عناد له كبله داسې بدحواسه كېدل، چې له سره به په يوه فكر او رايه باندې قائم نه پاتې كېدل، كله به يې ورته جادو (كوډې) ويل، كله به يې ګډوډ پرېشانه خوب باله، كله به يې داسې ويل چې: دا خبرې دى له ځانه جوړوي او مونږ ته يې وړاندې كوي، او بيا پرې د قرآن نوم ږدي، نه يواځې همدا به يې ويل؛ بلكه داسې وينا به يې هم كوله چې: محمد صلى الله عليه وسلم ډېر ښه او عمده شاعر هم دى، او د شعراوو په شان د لوړو (اوچتو) تخيّلاتو له لارې ډېر ښه مؤثر مضامين او مسجع عبارات جوړوي، او خلقو ته يې وړاندې كوي، كه په واقع كې داسې نه وي؛ نو دى دې هم د نورو پيغمبرانو په شان كومه ښكاره لويه معجزه راوښيي.

دغه ويناګانې هم محض د عناد اوتش د ربړولو (تكليف وركولو) لامله وې، ځكه چې اول خو د مكې معظمې دغه جاهل مشركان د پخوانيو انبياوو له معجزو څخه هيڅ خبر نه وو، دويم دا چې ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم ډېرې داسې ښكاره معجزې او نښې يې هم ليدلې وې؛ چې د پخوانيو انبياوو له معجزو او نښو څخه په هيڅ يو صورت كمې نه وې، او له ټولو څخه ډېره لويه او غټه معجزه او نښه همدغه د عظيم الشأن قرآن معجزه ده، دوى په خپلو زړونو كې ښه پوهېدل چې دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټي (بېكاره) خوب او نه شعر دى، نو هر كله چې به يې هيڅ يوې خبرې له دغې معجزې سره سمون نه خوړ؛ نو هغه به يې پرېښوده او بله خبره به يې ورته جوړوله: ﴿اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا﴾ د الفرقان اوله ركوع.

﴿مَآ اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا ۚ اَفَهُمْ يُؤْمِنُوْنَ ۝﴾

(وويل الله) نه وو راوړى ايمان (په معجزو) پخوا له دوى نه هيڅ (اهل د) كلي چې هلاك كړى دى مونږ اهل د هغه (په سبب د تكذيب د دوى)، آيا پس دغه كفّار به ايمان راوړي؟ (بلكه نه يې راوړي).

تفسیر: یعنې پخوانیو قومونو ته فرمایشي معجزې او نښې ورښوولې شوې وې، مګر دوی د هغو په لیدلو هم تابع نشول، او حق یې ونه مانه، بالآخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکې معظمې د دې مشرکانو دغه غوښتنې هم پوره کړی شي؛ ښکاره ده چې دوی یې هم منونکي نه دي، هرومرو به د الله تعالی د عام عادت سره موافق سپېره او فنا کړی شي، حال دا چې د هغوی بیخي تباهي او خرابي مقصود نه ده، بلکه د الله تعالی حکمتونه في الجمله د دوی دوام او بقاء غواړي.

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِمۡۖ فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ۞

او نه وو لېږلي مونږ پخوا له تا (ای محمده !) مګر خو سړي چې وحي به کوله مونږ دوی ته، پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابیانو له علماوو څخه) که یئ تاسې چې نه پوهېږئ.

تفسیر: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿هَلۡ هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُكُمۡ﴾، یعنې کوم انبیاء چې پخوا راغلي وو، چې د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزې د ښوولو غوښتنه کوئ؛ هغوی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان انسانان وو، پرښتې نه وې، که له داسې مشهورې او مستفیضې خبرې څخه هم تاسې د خپل جهالت له سببه بې خبره یئ؛ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پرې خبردار کړئ؛ چې هغه ترې ښه خبر دي (لکه د اهل کتابو عالمان).

وَمَا جَعَلۡنَٰهُمۡ جَسَدٗا لَّا يَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَمَا كَانُواْ خَٰلِدِينَ ۞

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسې جسدونه چې نه یې خوړ طعام، او نه وو دوی تل پاتې کېدونکي (په دنیا کې، بلکه طعام به یې خوړ، او مړه کېدل به هم).

تفسیر: یعنې انساني خصائص په هغو کې موجود وو، او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه وو، چې هیڅ کله خواړه ونشي خوړلی، او نه هغوی د الوهیت مرتبه لرله چې له سره مرګ او فناء پرې رانشي، او تل تر تله ژوندي پاتې شي.

ثُمَّ صَدَقۡنَٰهُمُ ٱلۡوَعۡدَ فَأَنجَيۡنَٰهُمۡ وَمَن نَّشَآءُ وَأَهۡلَكۡنَا ٱلۡمُسۡرِفِينَ ۞

بیا رښتیا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی)؛ پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته، او هغو ته چې ځمونږ اراده وه (د نجات د دوی چې مصدّقین دي)، او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تېرېدونکي د رسولانو مکذّبین).

تفسیر: یعنې د هغوی امتیاز له نورو بندګانو څخه دا وو چې د الله تعالی له لوري د مخلوق د هدایت او اصلاح لپاره ټاکل شوي وو، الله تعالی په دوی وحي نازلوله، او سره له بې سرو سامانۍ به یې د مخالفینو په مقابل کې دوی سره د نصرت او حمایت وعدې کولې، لکه چې پاک الله خپلې دغه وعدې ټولې رښتیا او ښکاره هم کړې، او دغه انبیاء یې د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل، او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چې هغوی سره به یې مخالفت او ډغرې وهلې؛ تباه او غارت کړل شول، بېشکه محمد صلی الله علیه وسلم هم بشر دی، لیکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چې د هغو مرسته او حمایت د ټولې دنیا په مقابل کې کاوه شي، د دوی مخالفینو ته لازم دي چې د خپل انجام فکر او اندېښنه وکړي، او د پخوانیو قومونو له مثالونو څخه دې پند او عبرت واخلي، داسې ونه شي چې د آخرت له حساب نه پخوا په همدغې دنیا کې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ ذِكْرُكُمْ ۚ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٠﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاسې ته یو کتاب چې په هغه کې ذکر (پند) ستاسې دی، آیا پس تاسې عقل نه لرئ (چې ایمان پرې راوړئ).

تفسیر: یعني د پاك قرآن په وسیله تاسې ته هر قسم پند او نصیحت درکړی شوی دی، او د ټولو ښو او بدو پای او انجام درښوول شوی دی، که لرِ عقل او سد (هوش) هم ولرئ؛ نو زیار او کوښښ به کوئ چې د الله تعالی له عذابه ځان وساتئ، او د پاك قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپېژنئ، چې په حقیقت کې ستاسې د لویی او شرف لپاره یو لوی سند او قاطع برهان دی، ځکه چې ستاسې د قوم په ژبه او ستاسې د قوم په یوه کامل فرد باندې نازل شوی دی، او په دنیا کې یې تاسې ته دائمي ویاړ او شهرت دربښلی دی، که تاسې د خپل دغسې محسن قدر نه پېژنئ، او خبرو ته یې غوږ نه کېږدئ؛ نو په دنیا کې به خوار او ذلیل شئ، او د آخرت عذاب به بېل تاسې ته تیار شي.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَّاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿١١﴾

او ډېر ټوټې ټوټې کړي دي مونږ (په هلاکولو سره) له اهل د کلیو چې وو هغوی ظالمان، او پیدا کړل مونږ وروسته له هغو څخه قومونه نور (د دوی په ځای).

تفسیر: یعني داسې نه ده چې د هغو له ورکېدو څخه به د الله تعالی ځمکه خرابه او ویجاړه (ورانه) شي، دوی چې ورك شي؛ د دوی په ځای نور خلق پیدا او ودانوي.

فَلَمَّآ اَحَسُّوْا بَاْسَنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَرْكُضُوْنَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوْا وَارْجِعُوْٓا اِلٰى مَآ اُتْرِفْتُمْ فِيْهِ وَمَسٰكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْــَٔلُوْنَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چې حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب زمونږ؛ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتېدل (په ډېره بیړه ـ تلوار). (نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ویل:) مه تښتئ او بېرته لاړ شئ هغه ځای ته چې ښه ژوند درکړی شوی وو تاسې ته په هغه کې، او کورونو خپلو ته، ښایي چې له تاسې نه پوښتنه وکړی شي.

تفسیر: یعني کله چې کافران او مشرکان د الله تعالی له عذاب سره مخامخ شول؛ نو ویې غوښتل چې له هغه ځایه وتښتي، او په تېښته سره ځان ته نجات حاصل کړي، په دغه وخت کې دوی ته وویل شول چې: چېرې تښتئ؟ ودرېږئ او په همغه لوري بېرته لاړ شئ چې هلته مو عیش او عشرت کاوه، او ډېر زیات د تنعم اسباب مو راجمع کړي وو، ښایي چې هلته څوك له تاسې څخه پوښتنه وکړي.

یا دا چې تاسې خو داسې لوی سړي وئ، چې په هر ځای کې به ستاسې عزت او احترام کېده، اوس هم هلته لاړ شئ، هیڅ د تېښتې ضرورت نشته، څو خلق په خپلو مهمّاتو کې له تاسې سره خبرې اترې او مشورې وکړي، دغه ټولې خبرې د تهکم په توګه ویلې شوې دي.

قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِّلْكَ دَعْوٰىهُمْ حَتّٰى جَعَلْنٰهُمْ حَصِيْدًا خٰمِدِيْنَ ﴿١٥﴾

وبه وایي: ای هلاکته ځمونږ (را حاضر شه ! دغه دې وخت دی) بېشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وي دغه بلنه د دوی (هلاکت لره)، تر هغو پورې چې وبه ګرځول مونږ دوی رېبل شوي، مړه یخ پراته.

تفسیر: یعنې کله چې عذاب یې په خپلو سترګو ولید؛ نو هلته یې په خپلو جرمونو اعتراف وکړ، او درګرده به یې داسې چغې وهلې؛ چې بېشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو، لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار راځي؟.

دا د توبې د قبول وخت نه وو، د دې وخت اعتراف او ندامت بېکاره وو، او بالآخر په دې ډول سره ختم کړی شو، لکه چې شین کښت (فصل) یو دم وربېلی شي، او درمند شي، یا په اور کې د سوځېدلو لرګیو د ایرې د ډېرې په شان پاتې کیږي (العیاذ بالله).

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿١٦﴾

او نه دي پیدا کړی مونږ اسمان او ځمکه او نه هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي په داسې حال کې چې لوبې کوونکي وو مونږ (او هیڅ یوه ګټه «فائده» د دوی په پیدایښت باندې مرتبه نه وي).

تفسیر: یعنې چې په کې کوم «معتدّ به» حکمت او صحیح غرض نه وي، نو ځکه عقلمن ته ښایي چې د عالم د خلقت په غرض او غایه وپوهیږي، او دنیا تش د لوبې او تماشا ځای ونه ګڼي، او له انجام څخه غافل نشي، بلکه ښه وپوهیږي چې دنیا د آخرت لپاره پیدا کړی شوې ده، او د هر نېک او بد عمل جزاء او سزا رسېدل، او د ذرې ذرې حساب کېدل یوه حقه او ضروري خبره ده.

لَوْ اَرَدْنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّآ ۖ اِنْ كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړې وی مونږ چې ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد)؛ نو خامخا نیولی به وو مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکي د دې کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندې بیا (دغه حق) سر ماتوي د هغه (باطل) او محو کوي یې، پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کیږي، او تاسې ته اور، افسوس، عذاب، خرابي ده (ای کفّارو !) له هغه څه چې ثابتوئ تاسې (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسیر: یعنې که بالفرض داسې لهو او لعب کار ځمونږ له شانه سره لایق هم وی، او مونږ داسې اراده هم کړې وی، چې همداسې کومې مشغلې او لوبې او تماشې جوړې کړو؛ نو دغه کار به مونږ بالذات پخپله او په خپل قدرت کړی وی، او ستاسې مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشې کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، لیکن حقیقت دا دی چې دنیا محض لوبې او تماشا نه ده، بلکه د سعي او عمل او مبارزې میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیږي، حق یرغل کوي او د باطل سر ماتوي، له دې څخه تاسې د خپل شرك او ناپوهی په پای (آخر) او انجام وپوهېږئ، کله چې د حق او صداقت ګولۍ او مرد کی په پوره قوّت په تاسې ولویږي؛ هلته به څرنګه خرابي او بربادي ستاسې په برخه شي؟ او بل کوم یو طاقت به تاسې ته نجات درکړی شي؟.

وَلَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ وَمَنْ عِنْدَهٗ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُوْنَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ﴿٢٠﴾

او خاص ده لره دي هر هغه څوك چې په اسمانونو کې او په ځمکه کې دي (د پیدایښت، ملکیت، او بندګۍ له مخې)، او هغه (پرښتې) چې ده څخه دي؛ لږ څه تکبر، غرور او لویي نه کوي دوی له عبادت د ده (الله)، او نه ستومانه کیږي (له عبادته یې یوه شیبه «لحظه» هم). تسبیح وایي په شپه او ورځ کې، نه سست (او ضعیف) کیږي.

تفسیر: یعنې پرښتې سره له دې چې د الله تعالی د دربار له مقربانو څخه دي، لږ څه تکبر، غرور او لویي نه کوي، او د خپل الله تعالی بندګي او غلامي د خپل ځان لپاره عزت او فخر ګڼي، او د عبودیت د وظایفو په اداء کې لګیا اوسیږي، او له سره په کې نه ستړي کیږي، او نه ترې په تنګ کیږي، بلکه همدغه ذکر او تسبیح د دوی روحاني غذا ده، څرنګه چې مونږ تل خپله ساه او نفس ښکته او پورته کوو، او ورسره په نورو کارونو کې هم مشغولیږو؛ د پرښتو د تسبیح او ذکر کیفیت همدغسې وګڼئ! پرښته پر هر کار چې مأموره شي، او په هر یوه خدمت کې چې بوخته او لګیا وي؛ یوه شیبه (لحظه) هم د الله تعالی له ذکره نه غافلیږي.

أَمِ اتَّخَذُوٓا۟ ءَالِهَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾

آیا نیولي دي دوی نور معبودان له ځمکې څخه (یا په ځمکه کې) چې دوی به هم ژوندي کوي مړي (بلکه نشي ژوندی کولی).

تفسیر: یعنې اسماني پرښتې خو له سره د الله تعالی له بندګۍ څخه نه زړه تنګي او نه ستومانه کیږي، بلکه د ده په یاد او بندګۍ کې مشغولې وي، بیا آیا په ځمکه کې څه داسې موجودات شته چې هغوی د الله تعالی په مقابل کې معبود وګرځولی شي؟ او کله چې پاک الله د دوی عابدان په خپل عذاب کې هلاک کړي؛ آیا دوی یې بېرته ژوندي کولی شي؟ یا له هلاکت څخه ورته نجات ورکولی شي؟ له سره یې نشي کولی.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ

که چېرې وی په دغه اسمان او ځمکه کې نور معبودان (حاکمان) بې له الله څخه؛ نو خامخا وران شوي به وو دواړه (عادتًا د دوی د اختلاف په سبب).

تفسیر: دغه د آلهه وو او د تعدّد پر ابطال نهایت پوخ او واضح دلیل دی، چې عظیم الشأن قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې کړی دی، ښه پام وکړئ! چې عبادت دکامل تذلّل نوم دی، او کامل تذلّل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکې اختیاراوه شي چې په خپل ذات او صفاتو کې له هر حیثه او هر جهته کامل وي، چې همدغه ته مونږ (الله جلّ جلاله) وایو.

فَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

نو پاک دی الله چې رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شیانو) چې دوی یې منسوبوي ورته.

تفسیر: چې د لوی عرش یواځې مالک او څښتن الله تعالی دی، د ده په ملک او باچایي کې له سره ګډون ځای نه لري، دی خپلواک باچا دی، کله چې دوه واکدار باچایان په یوه اقلیم کې نشي ځایېدلی چې د هغو واکداري هم یواځې مجازي ده؛ نو دوه کل مختاره او مطلق قادر آلهه به څرنګه په یوه سلطنت کې شریک کېدی شي.

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

نه پوښتېدلی کیږي (الله) له هغو (شیانو) چې کوي یې (ځکه چې الوهیت یواځې د ده صفت دی)، او دوی پوښتېدلی کیږي (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو، ځکه چې دوی مخلوق او مملوک دي).

تفسير: يعنې الله تعالی د هغه لوی ذات نوم دی، چې مطلق قادر او کل مختار دی (او ټول کارونه يې صواب او له حکمته ډک دي)، د ده د قدرت او مشيت مخه نيول لا څه چې تشه پوښتنه ترې هم څوک نشي کولی، چې مثلاً هغه فلانی کار دي ولې داسې وکړ؟ مګر پاک الله حق لري، او ده لره ښايي چې هر هغه څوک چې اراده يې وشي؛ مؤاخذه يې کړي، او ترې لازمې پوښتنې وکړي.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اٰلِهَةً ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ ۚ

آيا نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له دغه الله څخه نور معبودان؟ ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کې).

تفسير: له دې نه پخوا پر توحيد عقلي دليل قائم کړ شو، اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحيح دليل غوښتنه کيږي، يعنې بې له الله تعالی څخه د هغو معبودانو تجويز چې تاسې کړی دی؛ د دوی د اثبات لپاره که کوم عقلي يا نقلي دليل لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ ! ښکاره ده چې له هغوی سره پرته له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نيکونو له غلطو او ړندو تقليدونو څخه بل هيڅ شی نه وو، د شرکت په دعوی کې يې نه کوم عقلي او نه کوم نقلي دليل وړاندې کړی شو.

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِیَ وَ ذِكْرُ مَنْ قَبْلِیْ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ ۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۴﴾

دغه (قرآن) دی بيان د هغه چا چې له ما سره دي (له محمدي امّت څخه) او بيان د هغه چا دی چې پخوا له ما تېر شوي دي، بلکه زياتره د دوی نه پوهيږي په حقه خبره (چې توحيد او قرآن دی)، پس دوی مخ ګرځوونکي دي (له توحيد يا ستا له رسالت څخه).

تفسير: يعنې ځما د امت او د پخوانيو موحدينو ټولو همدا يوه خبره ده، چې له الله تعالی څخه پرته چې (رب العرش) دی؛ بل الله نشته، چې د هغه عقلي دليل پخوا له دې نه بيان شو، که تاسې د دغې عقيدې له منلو څخه مخ اړوئ، او له دغې اسماني او اجتماعي عقيدې څخه پرتـه کـوم بل دليل لرئ؛ نو هغه راوړاندې کړئ، ځما دعوی دا ده چې دغه محمّدي امّت او نور پخواني امّتونه د دې کتاب قرآنکريم او د پخوانيو امّتونو اسماني کتابونه (تورات، انجيل، او نور) سره ټول د توحيد په دې دعوی کې سره متفق دي، لکه چې نن هم له هغو زياتو تحريفاتو سره که پخواني اسماني کتابونه ولټوئ؛ نو په هغو کې د توحيد اعلان او د شرک ترديد په صاف او ښکاره ډول سره مومئ، مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهيږي، که پوهېدلئ؛ نو د حقې خبرې د اورېدلو په مقابل کې به يې دغسې د انکار او اعراض وضعيت نه غوره کاوه.

وَ مَاۤ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِیْۤ اِلَیْهِ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ﴿۲۵﴾

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا څخه هيڅ رسول مګر چې وحي به کوله مونږ هغه ته (داسې) چې بېشکه شان دا دی چې نشته بر حق معبود مګر زه يم (يواځې)؛ نو بندګي کوئ ځما.

تفسير: يعنې ټولو انبياوو او مرسلانو عليهم السلام د توحيد په دې عقيده اجماع کړېده، هيڅ يوه نبي عليه السلام په هيڅ يو وخت کې يو حرف هم د توحيد په خلاف نه دی ويلی، او دوی ټل همداسې تلقين کاوه، چې د يوه الله تعالی له عبادت نه پرته د بل هيچا عباد ت مه کوئ ! ځکه چې هيڅوک بې د الله تعالی څخه د عبادت مستحق نه دي، نو په هم هغه شان چې له عقلي او فطري دلائلو څخه د توحيد ثبوت او تحصيل او د شرک ترديد کيږي؛ همداسې په نقلي حيثيت هم د انبياوو عليهم السلام اجماع د توحيد د دعوی په حقانيت باندې قطعي دليل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ

او وايي دغه (منکران): نیولی دی رحمان ولد، پاك دی دغه (الله له ولد څخه).

تفسیر: د عربو ځینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالی لوڼې ویلې، نو یې و ښودل چې د الله تعالی له لوړ شان سره لایق نه دي چې لوڼې یا ځامن ولري، نو په دې آیت سره د نصرانیانو د دې عقیدې تردید هم وشو، چې مسیح علیه السلام ته ابن الله وایي، او د یهودانو د هغې فرقې تردید هم وشو؛ چې عُزیر علیه السلام ته د الله ځوی وایي.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿۲۶﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۷﴾

بلکه (دوی) بندګان(د الله) دي مکرّم مقرّب معزّز (د الله په دربار کې په عزت سره). چې نشي ړومبی کېدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره، او دوی خاص په حکم د الله عمل کوي.

تفسیر: یعني هغو مکرّمو محترمو ذواتو ته چې تاسې د الله تعالی اولاد وایئ؛ هغه یې له سره اولاد نه دي، بلکه د هغه معزّز بندګان دي، او د دوی له انتهایي اعزاز او تقرّب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چې د الله تعالی له رضاء او خوښې نه پرته د هغه په حضور کې له سره خوله نشي ببرته کولی، او نه بې د الله تعالی له حکم او اجازې څخه کوم کار کولی شي، ګواکې د عبودیت او بندګۍ کمال د دوی د امتیاز طغرا او څرګنده نښه ده.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دي الله ته هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او هغه څه چې وروسته د دوی دي.

تفسیر: د الله تعالی علم د دوی په ټولو ظاهري او باطني احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی، لکه هغه مقرّب بندګان چې په دې حقیقت پوهیدلي دي، تل خپلو احوالو ته ګوري، او څارنه (حفاظت) یې کوي، چې په هیڅ یو حالت کې د الله تعالی د رضا څخه مخالف څه ونه کړي.

وَلَا يَشْفَعُوْنَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى

او نه کوي شفاعت دوی (نشي کولی د هیچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (ترې الله).

تفسیر: یعني دوی بې د الله تعالی د رضا معلومولو څخه د هیچا شفاعت نه کوي، کله چې له موحّدو مؤمنانو څخه پاك الله تعالی خوښ او راضي وي؛ نو ځکه د دوی په حق کې په دنیا او عُقبی کې استغفار د الله تعالی د پرښتو وظیفه ده.

وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿۲۸﴾

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکي دي.

تفسیر: بیا نو دوی ته څرنګه معبود ویلی شي؟ کله چې هغوی معبودان نه دي؛ نو د الله تعالی ځامن او لوڼې هم له سره کېدی نشي، ځکه چې صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وي.

وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ اِنِّيْٓ اِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾

او هر څوك چې ووايي له دغو (ملائکو څخه چې) بېشکه زه معبود یم بې له الله څخه؛ پس دغه (ویونکي چې دي) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، همداسې (لکه چې دغو د الوهیت مدّعیانو ته سزا ورکوو)؛ جزاء ورکوو ظالمانو ته (چې د غیر الله عبادت کوي).

تفسير: يعنې هغه چې تاسې يې د الله تعالى اولاد يا آلهه بولئ، كه هغوى (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسې خبرې ادعاء وكړي؛ نو هغوى به هم په هغه دوزخ كې وغورځول شي، چې د نورو له حده تېرېدونكو ظالمانو د سزا لپاره مخصوص او معيّن دى، ځمونږ له لا محدود اقتدار او جبروت څخه هغوى هم بل چېرې نشي تلى، نو بيا څنگه الله كېدى شي؟ !.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ

آيا نه دي ليدلي (نه دي خبر) هغه كسان چې كافران شوي دي چې بېشكه اسمانونه او ځمكې وو دواړه سره نښتي (ضم پيوسته په اول كې)؛ پس بېل كړل مونږ دوى دواړه.

تفسير: د (رتق) اصلي معنى پيوست، نښتل او يو په بل كې سره ننوتل دي، په ابتداء كې ځمكه او اسمان دواړه گډوډ، خلط ملط وو، بيا الله جل جلاله په خپل قدرت دوى دواړه سره جدا كړل، له دغه بېلوالي او جداوالي څخه وروسته د دوى دواړو طبقات سره بېل بېل او جدا شول، سره له دې بيا هم هر يو بند وو، نه له اسمان څخه باران ورېده، او نه له ځمكې څخه شى زرغونيده، بالآخره الله تعالى د انساني نوعې د گټو او ښېگڼو (فائدو) لپاره د دغو دواړو خولې پرانستلې، له پاسه د ورېځو د اوبو ورخونه پرانستل شول، او له لاندې د ځمكې مسامونه (سوري) خلاص شول، چې د هغو په اثر په ځمكه كې سيندونه، ويالې، لښتې او چينې وبهېدلې، او راز راز شينكي، كښتونه، فصلونه، بوټې، ونې، مېوې، دانې، څړځايونه، معدنونه او نور راووتل، او اسمان يې په بې شمارو ستورو سره ښايسته كړ، چې د دوى د هر يوه لپاره يې جدا ځاى او د تگ لاره او مدار مقرّر كړ.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

او پيدا كړي دي مونږ له اوبو څخه هر شى ژوندى، نو آيا ايمان نه راوړي دوى.

تفسير: يعنې عموما ژوندي موجودات چې ستاسې په نظر درځي؛ بالواسطه يا بلاواسطه د اوبو څخه جوړ شوي دي، او خاصتًا اوبه د دوى د ژوندانه سبب او ماده ده، مگر هغه مخلوق له دې نه مستثنى دى چې د هغو په نسبت دا ثابته شي؛ چې د هغو په تخليق كې اوبه له سره دخل نه لري، خو بيا هم دا كليه په دې اعتبار چې زياتو لپاره حكم د كُل وي، صادقه ده.

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او پيدا كړي دي مونږ په ځمكه باندې درانه محكم غرونه ولاړ (يا ټيک وهلي دي مونږ په كې مېخونه) چې ونه خوځيږي دا ځمكه په دوى، او گرځولي دي مونږ په دغه (ځمكه او غرونو) كې ارتې لارې لپاره د دې چې دوى لاره ومومي (او بې له تكليف څخه خپل مقصود ته ورسيږي).

تفسير: د دې آيت تفسير د (النحل) په سورت كې تېر شوى دى، هلته دې وكتل شي !.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۖ

او گرځولى دى مونږ اسمان چت ساتل شوى (له پرېوتلو).

تفسير: چې نه لوېږي، نه په كې كوم سورى يا چاود ليدل كيږي، نه بدليږي، او د شياطينو له استراق السمع څخه محفوظ دى، او سقف يې ځكه وويل چې: په ښكاره ډول په سترگو د چت په شان معلوميږي.

وَهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿٣٢﴾

او دغه کفّار له علائمو داسمانونو څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: چې څرنګه مضبوط، محکم، وسیع او هسک (اوچت) دومره موده بې ستنو او پایو ولاړ دی، او په رنګ او روغن او ښکلا کې یې بیخي تغییر نه دی راغلی، او په کې لمر، سپوږمی، ستوري او داسې نور ډېر عجائب او غرائب لیدل کیږي، چې هر یو یې بېل بېل د رب العزّت په وجود او وحدانیت باندې دلالت کوي.

وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۭ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چې پخپل بالغه حکمت) یې پیدا کړې ده شپه (د ارامتیا لپاره)، او ورځ (د کار لپاره)، او لمر (د رڼا لپاره)، او سپوږمی (د روښانتیا لپاره).

تفسیر: دا د هم هغو اسماني علائمو او نښو لږ څه توضیح ده.

كُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿٣٣﴾

دغه هر یو له دغو (لمر، قمر، او ستورو څخه) په فلک کې حرکت کوي، او ګرځي (لکه لامبوزن په اوبو کې په لامبو وهلو سره).

تفسیر: یعنې لمر، سپوږمی بلکه ټول ستوري په خپل مدار باندې برابر ګرځي او چورلي، د ﴿يَّسْبَحُوْنَ﴾ له لفظ څخه ظاهر دا معلومیږي چې دا سیارې د الله تعالی په حکم بالذّات په خپله ګرځي (والله تعالی أعلم).

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۭ اَفَاۡىِٕنْ مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُوْنَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَاۗىِٕقَةُ الْمَوْتِ ۭ

او نه دي ګرځولی مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده !) تل ژوندي پاتې کېدل (په دنیا کې)، آیا پس که ته مړ شې پس دوی به تل پاتې کېدونکي وي (په دنیا کې؟ بلکه داسې نه ده). هر یو نفس څکونکی د مرګ دی (یعنې مري).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالی پر امر ایجاد شوی دی، د ټولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړې څخه دی، هر وخت چې وغواړي؛ دغه خپله ورکړه له دوی نه بېرته اخلي، مړینه هر چا ته دا خبره ثابتوي چې د ده هستي او وجود د ده په لاس او واک کې نه دی، او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلي رونق او ننداره ده، چې پای (آخر) ته رسیږي او ختمیږي.

وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۭ

او ازمایو مونږ تاسې (په دنیا کې) په شر، بدی، او په خیر، نېکی سره په ازموینه.

تفسیر: یعنې الله تعالی په دنیا کې په سختی، نرمی، روغتیا، ناروغتیا، تنګسه، اړتیا (احتیاج)، مصیبت، عیش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسې ازمایي، څو ستاسې کره او کوټه، سره او ناسره، ښه او خراب د یو بل سره جدا او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړي، او ښه څرګنده (ښکاره) شي چې کوم یو په سختی صبر کوي؟ او کوم یو په نعمتونو شکر کوي؟ او څومره خلق د مایوسی، شکوه، شکایت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دي.

وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شئ (د جزا لپاره).

تفسير: هلته به ستاسې د صبر او شکر او د هر نېک او بد عمل ثمره او نتيجه وليدلی شي.

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چې ووينې تا هغه کسان چې کافران شوي دي؛ نو نه نيسي دوی تا مګر مسخره کړی شوی، (او وايي پخپلو منځونو کې:) آيا دا همغه څوک دی چې يادوي (په بدی او سپکه) معبودان ستاسې، حال دا چې دغه کفّار په يادولو د رحمان (په وحدانيت يا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دي.

تفسير: يعنې د خاتمې او انجام څخه بيخي بې فکره شوي دي، او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ټوکې او مسخرې کوي، او د استهزاء او تحقير په لهجه داسې وايي: ﴿أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ﴾ «آيا دا هم هغه سړی دی چې ستاسې معبودان په بدی يادوي؟»، دوی پخپله په دې نه شرميږي چې پخپله د حقيقي معبود له پاک نوم او د «رحمان» له مقدّس اسم څخه بد وړي؟ او د پاک الله تعالی له رښتينو کتابونو څخه منکر دي، او د باطلو معبودانو د بدی له اورېدلو څخه خفه کيږي، نو په دې صورت کې د دوی حالت د تعجّب او خندا وړ (لايق) دی، که د مقابلې ډلې؟.

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾

پيدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بې صبری)، ژر به وښيم تاسې ته آيات خپل (موعود عذاب)، پس تلوار مه کوئ تاسې (په راتللو د عذاب).

تفسير: ښايي د کفارو دغه د بې عقلی او ناپوهۍ اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له ليدلو څخه د ځينو په زړونو کې به دغه خبره تېره شوي وي: که په دغو بې حياوو سم سمدلاسه عذاب مسلّط شوی وی؛ نو ډېر به ښه وي، او پخپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طريقه) ويل چې: «هله ژر شئ، او هغه موعوده عذاب راباندې نازل کړئ ! چې مونږ د هغه وړ (لايق) او مستحق يو»، دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولې شوې ده، چې انسان ډېر عجلت خوښوونکی دی، ګواکې د ده په خاوره او طبيعت کې بيړه او تلوار خلط او ګډ دی، ښايي چې دوی لږ څه صبر ځنډ (ايسارتيا) وکړي، ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښې تاسې ته دروښيم.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

او وايي (دا کفار:) کله به وي دغه وعده (د راتلو د عذاب يا دقيامت) که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په خپله دغه وينا کې)؟.

تفسير: يعنې تل ته وايي چې قيامت راتلونکی دی، او ټول کفّار به د تل لپاره په دوزخ کې سوځي، آخر دغه وعده به کله پوره کيږي؟ که دغه خبرې ټولې رښتيا وي؛ نو ولې همدا اوس قيامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالی وايي):

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

که پوهيدلي وی هغه کسان چې کافران شوي دي هغه وخت چې نه به شي منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ)، او نه له شاګانو خپلو (ځکه چې اور به ترې چاپېر وي)، او نه به له دوی سره مرسته وکړې شي (د عذاب په منع کولو کې، نو نه به کافران کېدل). بلکه رابه شي دوی ته (دغه قيامت) ناڅاپه (بې له مقدمې)، پس حيران به کړي (هغه) پس طاقت به نه لري دوی د لرې کولو د قيامت، او نه به دوی ته مهلت ورکولی شي (د توبې او عذر).

تفسير: يعني که دوی ته حقيقت څرګند (ښکاره) شي، او د هغه هيبتناك ساعت په کيفيت او نوعيت په ښه ډول سره ځان خبر او پوه کړي؛ نو بيا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي.

دغه ټول بې ځايه اعتراضونه د بې فکرۍ او ناپوهۍ لامله د دوی په ذهنونو کې پيدا شوي، کله چې له هغه ويروونکي وخت سره مخامخ شي، او د دوی له چارچاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي، چې له هيڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی، او نه به څوك ورسره مرسته کولی شي، نه به مهلت ورکولی شي، او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کيفيت اندازه او اټکل کولی شي؛ نو د دغه هولناك حالت په ناڅاپي ليدلو سره به د دوی حواس خراب شي، بيا به دا ورمعلومه شي، کوم شي پورې چې مونږ خندل، او باور مو پرې نه کاوه؛ هغه يو ثابت حقيقت وو.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق مسخرې شوي دي په رسولانو پخوا له تا، پس احاطه وکړله په هغو کسانو چې مسخرې يې کولې له پخوانيو امتونو نه (جزا) د هغه شي چې وو دوی چې په هغه سره به يې مسخرې کولې.

تفسير: يعني په هر هغه شي يې چې مسخرې کولې؛ د هم هغه په سزا کې سره اخته شول، او د هغې خندا او ملنډو مورد ببر ته پخپله همدوی ورګرځېدل.

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ

ووايه (ای محمده دوی ته) څوك ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمان څخه (که يې درپېښ کړي؟ هيڅوك نشته).

تفسير: يعني د «رحمان» له قهر او غوسې څخه ستاسې ساتونکی بل څوك دی، يواځې د هغه پراخه رحمت دی، چې په تاسې سمدلاسه عذاب نه مسلّط کوي، ليکن د داسې رحمت والا، حليم، متحمل او بردبار له قهر او غوصې څخه ډېره وېره په کار ده: «نعوذ بالله من غضب الحليم».

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

بلکه دوی له ياده د رب خپل (يا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعني د «رحمان» د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته، او عيش، عشرت، چرچې، امنيت، آرامتيا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالی له ياده بيخي غافل کړي دي، نو ځکه کله چې د هغه له طرفه دوی ته نصيحت کيږي؛ مخ ترې ګرځوي، او وايي چې دا ته څه وايې؟.

أَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِّنْ دُوْنِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِّنَّا يُصْحَبُوْنَ ﴿۴۳﴾

آيا شته دوی لپاره نور معبودان چې ساتي دوی (له عذاب څخه) غير له مونږ نه (بلکه نشته، بيا پخپله الله وايي:) طاقت نه لري (دغه معبودان) د مرستې (مدد) د خپلو نفسونو، او نه دوی ځمونږ له (عذاب څخه) ساتل کيږي (يا ملګرتيا ورسره کولی شي).

تفسير: يعنې آيا د خپلو فرضي معبودانو په نسبت خيال کوي چې هغوی د دوی حفاظت کوي، او پخپله موقع کې به دوی د الله تعالى له عذاب څخه وژغوري (بچ کړي)؟ نو د دغو خوارانو مرسته او حفاظت لا څه چې د خپل ځان حفاظت هم نشي کولی، که څوك هغوی ګوډ يا مات کړي، يا يو شی ترې واخلي؛ نو دومره قدرت او قوّت نه لري، چې د خپل ځان مدافعه يا ساتنه وکړي، يا لږ څه لاس او پښې د هغو په مقابل کې وخوځوي، يا د خپلې ساتنې لپاره ځمونږ مرسته او ملګرتيا حاصله کړي:

بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ؕ

(نه ده داسې لکه چې کفّار عقيده کوي) بلکه نفع رسولې ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو سره) تر هغه پورې چې اوږده شوه په دوی باندې (موده د) عمر.

تفسير: يعنې د «رحمان» ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بېچارګي داسې شی نه دی، چې خلق پرې ونشي پوهېدلی، خبره دا ده چې دوی له ډېرو پېړيو راپه دېخوا د بې فکرۍ ژوند تېر کړی دی، او د الله تعالى د عذاب صدمه يې هيڅ نه ده ليدلې، نو ځکه دوی مغرور شوي دي، او د غفلت په نشو کې مست او بيخوده پراته دي، او د الله تعالى له احکامو او د انبياوو له پند څخه يې مخونه ګرځولي دي.

اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ؕ اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾

آيا پس نه ويني (کفّار) چې بېشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکې (د کفّارو) ته په داسې حال کې چې کموو هغه له څنډو (غاړو) د دغې (ځمکې نه له فتوحاتو وروسته)، آيا پس کفّار غالب دي (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کې مغلوب دي).

تفسير: يعنې اسلام مخ په خورېدو دی، او کفر ورځ په ورځ کمزوری کيږي، او ورو ورو ځمکه په کفّارو تنګيږي، د دوی حکومتونه او رياستونه په پرله پسې ماتيږي، او له منځه به ورکيږي، نو آيا د داسې ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په ليدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوري، آيا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا اميد لري چې په رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو، که دوی د عبرت سترګې لري؛ نو پکار دي چې له عقل نه کار واخلي، او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اټکل او اندازه ولګوي، آيا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چې د دوی د شاوخوا کلي د انبياء الله عليهم السلام د تکذيب او عداوت په سزا کې تباه او وران شوي دي، او په پای (آخر) کې د الله تعالى حزب بريالی او کامياب شوی دی، بيا د سيّد المرسلين او کاملو مؤمنانو په مقابل کې دوی څرنګه د خپل بري او غلبې توقّع او هيله (اميد) کولی شي؟ ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۴) رکوع (۲۷) آيت).

تنبيه: په همدې مضمون يو بل آيت هم د (رعد) د سورت په آخر کې تېر شوی دی، د هغه تفسير دې ځمونږ په دغه مبارك تفسير کې وکتلی شي.

قُلۡ إِنَّمَآ أُنذِرُكُم بِٱلۡوَحۡيِۚ وَلَا يَسۡمَعُ ٱلصُّمُّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروم تاسې په وحي سره، او نه اوري کوڼ دعاء (بلنه) کله چې وویرولی شي (نو تاسې هم د کاڼه په شان حقه خبره نه اورئ).

تفسیر: یعنې ځمونږ کار د الله تعالی له وحي سره سم نصیحت اورول او له خاتمې او انجام څخه خبرول دي، که په زړه کاڼه دغه غږ نه اوري؛ نو ځمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل کوڼوالي نتیجه او بده اغېزه (اثر) په خپله وګالي (برداشت کړي).

وَلَئِن مَّسَّتۡهُمۡ نَفۡحَةٞ مِّنۡ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَٰوَيۡلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٤٦﴾

او که ورسیږي دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا؛ نو خامخا وایي (کفار) هرومرو: ای هلاکه ځمونږ (راحاضر شه دغه دې وخت دی)، بېشکه چې مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره).

وَنَضَعُ ٱلۡمَوَٰزِينَ ٱلۡقِسۡطَ لِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَلَا تُظۡلَمُ نَفۡسٞ شَيۡـٔٗاۖ وَإِن كَانَ مِثۡقَالَ حَبَّةٖ مِّنۡ خَرۡدَلٍ أَتَيۡنَا بِهَاۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾

او کېږدو تلې د انصاف لپاره د (اهل د) ورځې د قیامت، پس ظلم به ونه کړی شي په هیڅ نفس د هیڅ شي (هیڅ)، او که وي (دغه عمل) په قدر د یوې دانې شرشم، اوری؛ نو رابه وړو دغه (دانه)، او بس یو مونږ حساب کوونکي (یا ساتونکي د بندګانو د اعمالو).

تفسیر: یعنې د اوری د دانې په اندازه چې د چا عمل وي؛ هغه به هم په میزان کې تلل کېږي، او هغه به هیڅ ضایع نشي، نه به په چا ظلم او تېری کېږي، او د ذرې ذرې حساب به کېږي، او زمونږ حساب به داسې وروستی او فیصله کوونکي وي چې وروسته به نه بل حسابوي، او نه به مونږ ددغو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبې لپاره کوم مرستیال ته ضرورت لرو.

تنبیه: موازین د میزان جمع ده، ښایي چې هلته به ډېرې تلې وي، یا ممکن دي چې یوه وي مګر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددې درولې شوې وي، و الله تعالی أعلم، د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت کې خبرې شوي دي؛ هلته دې وکتل شي.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ٱلۡفُرۡقَانَ وَضِيَآءٗ وَذِكۡرٗا لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

او هرومرو په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی او هارون ته فرقان (د حق او باطل بېلوونکی کتاب) او رڼا (چې حق پرې له باطل څخه پېژندل کېږي) او نصیحت لپاره د پرهېزګارانو.

تفسیر: یعنې تورات شریف د موسی علیه السلام په زمانه کې د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکی او د جهل او غفلت د تیارو رڼا کوونکی او له الله تعالی څخه د ویریدونکو لپاره پند ورکوونکی کتاب وو.

الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

(متقیان) هغه کسان (دي) چې ویرېږي له رب خپل په غیب سره، او دوی (تل) له قیامت څخه ویریدونکي دي.

تفسیر: د قیامت خطره هم ځکه دوی په خپلو زړونو کې لري چې د دوی په زړونو کې د الله تعالی وېره ده، او تل په دغه اندېښنه او سودا کې وي چې هلته به څه راپېښیږي؟ نه چې (العیاذ بالله) د الله تعالی د قهر او عذاب وړ (لایق) وګرځو، ښکاره ده چې همداسې خلق د نصیحت څخه ګټه (فائده) اخیستلی شي.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ اَنْزَلْنٰهُ ۚ اَفَاَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٥٠﴾

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چې نازل کړی (لېږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندې)، آیا پس تاسې له دې نه انکار کوونکي یئ.

تفسیر: یعنې دغه قرآن چې ستاسې په مخکې دی، د نصیحت داسې یو کتاب دی چې د ده لوی ارزښت (قیمت) زیاته ګټه او خیر د تورات په نسبت ښه څرګند او ښکاره دی، آیا له داسې یو واضح او روښان کتاب څخه تاسې منکر یږئ، چې له سره په کې د انکار او تردّد ځای نشته؟.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ

او خامخا په تحقیق ورکړې وه مونږ ابراهیم ته نېکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کې) پخوا له (نبوّت یا پخوا له موسی یا پخوا له محمد څخه).

تفسیر: یعنې د محمد صلی الله علیه وسلم، او موسی او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلی قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی وو، بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والي) کې مو هغه په داسې سمه لار برابر کړی وو چې د داسې اولوالعزمو انبیاوو له شان سره وړ او مناسبه وه.

وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ ﴿٥١﴾

او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی).

تفسیر: یعنې د ده په استعداد، اهلیت، علمي او عملي کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو، نو ځکه مو هغه رشد او هدایت ورکړ؛ چې د ده له شان سره وړ او مناسب وو.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ الَّتِيْٓ اَنْتُمْ لَهَا عٰكِفُوْنَ ﴿٥٢﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چې څه دي دغه بتان چې تاسې دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسیر: یعنې لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ! آخر په خپلو لاسونو د تیږو (ګټو) توږلي بتانو ته څنګه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنګه ستاسې معبودان کېدی شي؟.

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾

نو وويل دوی چې: موندلي دي مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت كوونكي (نو مونږ هم د هغو متابعت كوو).

تفسير: يعنې د عقل او فطرت او د نقل كوم باوري شهادت څمونږ په تاييد كې نشته، او نه دې وي، ليكن ډېر لوی دليل د بت پرستی په صواب او حقانيت همدا دی چې: له پخوا راهيسې څمونږ پلرونه او نيكونه د دوی په عبادت كې بوخت او مشغول وو، بيا مونږ د هغو خپلو لويانو دود (رواج) او دستور او طريقه ولې پرېدو؟.

قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥٤﴾

وويل (ابراهيم) خامخا په تحقيق يئ تاسې او پلرونه ستاسې (په سبب د بُتانو) په ګمراهی ښكاره كې (هر عاقل ته).

تفسير: يعنې په دغه دليل سره ستاسې حقانيت او پوهه نه ثابتيږي، هو ! دغه خبره ثابتيږي چې تاسې هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره يئ ! او د هغو په دغه ړوند تقليد او بې ځايه متابعت تباه او برباديږئ.

قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾

نو وويل (قوم ابراهيم ته) آيا راغلی يې ته مونږ ته په حق سره (رښتيا خبرو سره)؟ او كه يې ته له لوبو كوونكو څخه؟.

تفسير: د ټول قوم له عقيدې څخه مخالف د ابراهيم عليه السلام د داسې سختې خبرې په اورېدلو سره د دوی په زړونو كې سخت خفګان او اضطراب پيدا شو، او ورته يې وويل چې: آيا په رښتيا سره ستا عقيده همداسې ده؟ يا ټوكې او مسخرې كوې؟.

قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾

وويل (ابراهيم داسې نه ده چې زه ټوكې كوم، يا دا بُتان رب ستاسې دی،) بلكه رب ستاسې رب د اسمانونو او (رب) د ځمكې دی هغه (الله) چې پيدا كړي يې دي دا (اسمانونه او ځمكې او ما فيهما)، او زه په دغو (چې ومې ويل له توحيد نه) له شاهدانو څخه يم.

تفسير: يعنې ځما عقيده همدا ده، او په پوره يقين او بصيرت سره پرې شاهدي وركوم، چې ځما او ستاسې رب هم هغه يو الله تعالى دی، چې اسمانونه او ځمكې يې پيدا كړي دي، او د هغوی او د هغوی او د نورو ټولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه كوي، او بل هيڅ شی د ده په الوهيت كې له سره نشي شريكېدی.

وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبير او علاج به وكړم هرومرو (چې مات كړم) بُتان ستاسې پس له هغه چې وګرځئ تاسې شا كوونكي (بُتانو ته مخ په مېله).

تفسير: دغه خبره يې لرې ورو وويله، چې ځينو يې واورېده او ډېرو له سره وانهورېده، هغو چې دغه خبره واورېده؛ ورته يې دومره اهميت ور نه کړ، او داسې يې وګڼله چې د يوه ځلمي له لاسه به څه وشي؟ او دی به د ټول قوم معبودانو ته څه ضرر وررسولی شي؟.

فَجَعَلَهُمْ جُذَٰذًا إِلَّا كَبِيرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾

پس ويې ګرځول دا بُتان ټوټې ټوټې مګر لوی د دې بُتانو (چې مات يې نه کړ، او تبر يې په اوږه ورته کېښود) لپاره د دې چې دوی هغه ته بېرته راشي (او ترې پوښتنه وکړي).

تفسير: څه مهال (وخت) چې دا خلق ټول له ښاره د باندې مېلې ته لاړل، نو ابراهيم عليه السلام بت خانې ته ورننوت، ټول بُتان يې سره مات ګوډ کړل، او يواځې هم هغه بُت يې روغ جوړ پرېښود؛ چې د نورو په نسبت د جُثې يا د تعظيم او تکريم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی وو، او په هغه تبر يې چې دغه بُتان مات کړي وو؛ هغه يې د هم هغه لوی بُت په اوږه باندې کېښود، څو چې خلق بېرته راشي، او دغه وضعيت وګوري نو په قدرتي ډول به د دوی په زړونو کې دغسې يو خيال پيدا شي چې دغه کار همدغه لوی بُت کړی دی، يا الزامًا ابراهيم عليه السلام ته رجوع وکړي.

(کفارو له مېلې نه د بېرته راګرځېدو او د خپلو بُتانو د کنډوکپر کېدلو څخه وروسته):

قَالُوا مَن فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾

وويل دوی: چا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ، بېشکه چې دی خامخا له ظالمانو دی (په دې کار کې).

تفسير: يعنې دا د سپين سترګی او بې ادبی حرکت ځمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ يقينًا هر چا چې دا کار کړی دی، هغه (أستغفر الله) لوی ظالم او غټ شرير دی، دا خبرې به هغو کسانو کړي وي چې د هغوی غوږونو ته د ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم﴾ غږ نه وي رسېدلی.

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٠﴾

وويل (ځينو کفارو) چې اورېدلي وو مونږ له يوه ځلمي څخه چې يادول به يې دا بُتان (په بدۍ سره) چې ويلی شي ده ته ابراهيم.

تفسير: دا ويونکي به هغه کسان وي چې د ابراهيم عليه السلام ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم﴾ جمله يې اورېدلې وه، يعنې هم هغه يو ځلمی دی چې ځمونږ د معبودانو ذکر په بدۍ سره کوي، يقينًا دا کار به هم هغه کړی وي.

قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾

وويل (نمرود او مشرانو يې) چې راولئ هغه (ابراهيم) په مخکې د سترګو د خلقو (چې ويې وينئ) ښايي چې دوی ويني (هغه، او په کولو د دې کار پرې شاهدي ورکړي).

تفسير: يعنې هغه راولئ ! او د دغه عمومي مجمع په مخکې ترې اقرار واخلئ، څو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته څرګنده شي، او د ده وينا هر څوک واوري او پرې شاهدان شي، چې د هغې په مقابل کې د قوم له طرفه داسې يوه سزا ورته مقرّره شي چې دی يې مستحق وي، دا خو د هغوی غرض وو، او د ابراهيم عليه السلام مقصد به

هم ښايي همدا شی وو، چې همداسې په يوه لويه مجمع کې ماته موقع راکړی شي څو زه په هغه کې مشرکان پړ او ملامت کړم، او د خلقو په وړاندې د حق او حقانيت د غلبې اظهار وکړی شم.

(نو کله چې ابراهيم عليه السلام يې راوست؛ دغه لاندينۍ پوښتنې يې ترې وکړې):

قَالُوٓا۟ ءَأَنتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِـَٔالِهَتِنَا يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُۥ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ إِن كَانُوا۟ يَنطِقُونَ ﴿٦٣﴾

وويل (بابليانو) آيا تا کړی دی دا کار په معبودانو څمونږ ای ابراهيمه؟. وويل (ابراهيم): بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چې دا دی، نو پوښتنه وکړئ تاسې له دوی که وي دوی چې خبرې کوي (چې چا ټوټې ټوټې کړي يئ؟).

تفسير: يعنې هيڅ ضرورت نشته، چې له ما څخه د دې خبرې پوښتنې وکړئ، بلکه داسې فرض کړئ چې دا لوی غټ بُت چې روغ رمټ جوړ ولاړ دی، او د ماتولو آله هم ورسره شته، دا کار به همده کړی وي، او دا دی د بحث او تحقيق په وخت کې د الزام او پړوالي په ډول زه دغسې دعوی کوم، چې دغه لوی بُت دا ټول کوچني (واړه) بُتان سره ګوډ مات کړي دي.

تنبيه: څمونږ له دې تقرير څخه څرګنده شوه چې د ﴿بَلْ فَعَلَهُۥ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا﴾ وينا د اخبار په ډول له واقعې مخالفه نه وه چې ورته حقيقتًا دروغ وويل شي، بلکه د دوی د تحميق او تجهيل لپاره د يو فرضي احتمال په شان د دعوی په صورت د تعريض او الزام په ډول کلام شوی دی، لکه چې بالعموم په مباحثو او مناظرو کې همداسې واقع کيږي، نو دې ته مونږ دروغ نشو ويلی، هو ! ظاهرا د دروغو په صورت راښکاري، نو ځکه په ځينو احاديثو کې پرې د (کذب) د لفظ اطلاق صورتًا شوی دی، مفسّرينو د دې په توجيه نور څه مجمل بيان هم کړی دی، مګر څمونږ دغه تقرير ښه او زيات صاف او بې تکلّفه او روايتونو ته ډېر نژدې ښکاري (والله تعالی أعلم).

فَرَجَعُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفّارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته، نو وويل (ځينو ځينو نورو ته:) بېشکه تاسو يئ ظالمان.

تفسير: يعنې وپوهېدل چې د بېکاره تيږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصليږي، يا به دا مطلب وي چې تاسې په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی، چې د ابراهيم عليه السلام د انذار اورېدلو سره سره بُت خانه مو هم هغسې خوشې پرانستلې پرېښوده، او ترې لاړئ، او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنې هيڅ فکر او تدبير مو ونه کړو، كذا قال ابن کثير رحمه الله.

ثُمَّ نُكِسُوا۟ عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بيا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (يعنې شرمنده شول، خو سره له هغه هم ابراهيم عليه السلام د مجادلې لپاره يې ملاوې وتړلې).

تفسير: يعنې له ډېره شرمه يې خپلې سترګې نشوې پورته کولی، او يو بل ته به يې له سره نشو کتلی، خو سره له هغه يې ابراهيم عليه السلام ته داسې وويل:

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُلَآءِ يَنْطِقُوْنَ ﴿۶۵﴾

چې خامخا په تحقيق پوه يې ته چې نه دي دا بُتان (قابل د دې) چې وغږيږي (نو څرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوې).

قَالَ اَفَتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَّلَا يَضُرُّكُمْ ﴿۶۶﴾ اُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۶۷﴾

نو وويل (ابراهيم عليه السلام) نو آيا پس تاسې عبادت کوئ بې له الله څخه د هغه شي چې نه نفع رسوي تاسې ته د هيڅ شي، او نه ضرر رسولی شي تاسې ته (د هيڅ شي). نو افسوس (او هلاکت) دی تاسې ته او هغه ته چې عبادت يې کوئ بې له الله، نو آيا نه لرئ تاسې دومره عقل هم (چې د خپلو افعالو په قباحت او بدۍ وپوهيږي).

تفسير: يعنې تاسې ته ښايي چې له ډېره شرمه ومرئ، هغه بُت چې يو لفظ هم نشي ويلی او نه د کوم احتياج په وخت کې مو په کار راځي، او نه مو مدد کولی شي، او د يوې ذرې په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شي، او نه يې څه په واک او اختيار کې شته، هغو ته مو د ألوهيت درجه ورکړې ده، آيا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهېدی؟.

(کله چې نمروديان له مجادلې څخه عاجز شول، د ابراهيم عليه السلام په سوځولو پسې شول)

قَالُوْا حَرِّقُوْهُ وَانْصُرُوْٓا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ﴿۶۸﴾

وويل (نمروديانو) وسوځوئ تاسې دغه (ابراهيم) او مرسته وکړئ تاسې د معبودانو خپلو که چېرې يئ تاسې کوونکي (د دې مرستې خپلو بُتانو سره).

تفسير: يعنې په بحث او مناظره يې نشو پر کولی، اوس يواځې همدغه يو صورت پاتې دی، او هغه دا دی چې: مونږ له خپلو معبودانو سره چې نه يواځې ځمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته نشي کولی؛ مرسته وکړو، او د دوی دښمن ته ډېره سخته سزا ورکړو، که مونږ داسې ونشو کړی؛ نو ګواکې هيڅ کار مو نه دی کړی.

لکه چې د دغې مشورې سره سم غوټه شوه چې ښايي ابراهيم عليه السلام په اور کې وسوځول شي، ګواکې څرنګه چې ابراهيم عليه السلام د بُتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولي وو، دوی هم د هغه په بدل کې د ده د سوځولو تجويز غوره کړ، بالآخره دغه ګرد ظالمان سره ټول شول، او په ډېر اهتمام او بې رحمۍ سره يې ابراهيم عليه السلام په ډېر لوی لمبې وهونکي او سخت سوځوونکي اور کې وغورځاوه.

(کله چې دوی ابراهيم په اور کې وغورځاوه؛ د الله تعالی له لوري داسې حکم وشو:)

قُلْنَا يٰنَارُ كُوْنِيْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿۶۹﴾

وويل مونږ: ای اوره ! شه يخ او خاوند د سلامتيا پر ابراهيم باندې.

تفسير: يعنې اور ته تکويني حکم وشو، چې په ابراهيم عليه السلام يخ شه ! مګر دومره يخ هم مه شه ! چې له ډېرې يخنۍ څه تکليف ورته ورسيږي، بلکه داسې برابر او معتدله شه، چې د هغه ځان ښه په راحت شي.

تنبيه: د اور يخېدل پر ابراهيم عليه السلام باندې د ده معجزه وه، د معجزې حقيقت هم دا دى چې الله تعالى د خپل عادت پر خلاف عادي سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بېل کړي.

دلته د احراق سبب (اور) موجود وو، مګر مسبب پرې مرتب نه شو.

وَ أَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾

او غوښتل (نمرود) پر ابراهيم کيد (مکر د سوځولو)؛ نو وګرځول مونږ دوى سخت زيانکاران (چې پخپل فعل کې کامياب نشول).

تفسير: يعنې دوى د ابراهيم عليه السلام بد غوښتل، ليکن دوى په خپله په ناکامى، ذلت او زيان کې پرېوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند شو، او د الله تعالى کلمه لوړه (اوچته) او عُليا وګرځېده.

وَنَجَّيْنَٰهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَٰرَكْنَا فِيهَا لِلْعَٰلَمِينَ ﴿٧١﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهيم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه، چې ځئ له عراقه) ځمکې هغې ته چې برکت اچولى وو مونږ په هغې کې لپاره د خلقو (چې شام دى).

تفسير: يعنې ابراهيم مو سره د لوط عليهما السلام صحيح او سالم روغ رمټ د شام ملک ته بوتلل، چې هلته ډېر ظاهري او باطني برکات د وديعت په ډول ايښودل شوي دي.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَٰلِحِينَ ﴿٧٢﴾

او وموبښل دغه (ابراهيم) ته (ځوى) اسحاق او (لمسى) يعقوب زيات (سربېره د ځوى پر غوښتنې د انعام په ډول)، او دغه ټول ګرځولي دي مونږ نېکان (چې خلقو ته يې لارښوونه کوله.)

تفسير: په زوړ والى کې يې هلک غوښتى وو مونږ لمسى هم ورکړ يعنې يعقوب عليه السلام، او دا ټول يعنې ابراهيم، لوط، اسحاق، يعقوب عليهم السلام په اعلى درجه سره له نېکو بندګانو څخه دي، څکه چې ګرد د الله تعالى انبياء دي، او له انبياوو څخه پورته بل څوک نېک او ښه کېدى نشي.

وَجَعَلْنَٰهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا

او ګرځولي وو مونږ دوى (داسې) امامان چې سمه صافه لاره يې ښووله په حکم څمونږ سره (خلقو ته).

وَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَٰتِ وَإِقَامَ الصَّلَوٰةِ وَإِيتَآءَ الزَّكَوٰةِ

او وحي کړې وه مونږ دوى ته د کولو د خيراتونو (نېکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکات.

تفسير: يعنې هغوى ته مو وحي لېږلې وه، چې په هغې کې د دغو امور تأکيد هم وو، څو نه يواځې دوى عاملان شي، بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندې وګماري، دغه د دوى علمي کمال شو.

وَكَانُوْا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿٧٣﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکي.

تفسیر: یعني شپه او ورځ به څمونږ په بندګۍ او عبادت کې بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به یې سترګې نه اړولې، دغه د دوی عملي کمال شو، نو تاسې ای عربو چې د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ، او د هغه د متابعت دعوی کوئ، ولې د هغو د دې علمي او عملي کمالاتو متابعت نه کوئ، بلکه حقیقتًا یې تابعان شئ !.

وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿٧٤﴾

او لوط ته ورکړی وو مونږ ده ته حکم (نبوّت) او پوهه، او نجات ورکړی وو مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلي هغه چې وو هغوی چې کول به یې عملونه خبیث ناپاکه، بېشکه چې هغوی وو قوم د بدۍ نافرمان.

تفسیر: له کلي څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دي، د دې ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا څو ځایه تېره شوې ده.

وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ۭ اِنَّهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾

او داخل کړی وو مونږ دی په رحمت خپل کې، بېشکه دی له نېکانو څخه دی.

تفسیر: یعنې کله چې د لوط پر قوم باندې مو عذاب نازل کړ؛ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلې مهرباني او رحمت په څادر کې پټ کړ، څو د نېکانو او بدانو عاقبت او انجام بېل بېل سره څرګند شي.

وَنُوْحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنٰهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٧٧﴾

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) نوح کله چې غږ یې وکړ (په ښېرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکورو انبیاوو ـ یعني پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه)، پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده)، نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنی د ده ته له غمه لویه (چې د طوفان وېره او د کافرانو ضرر وو). او مرسته مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چې نسبت د دروغو یې کړی وو آیتونو څمونږ ته، بېشکه دوی وو قوم بد (ناکاره)؛ نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پورې خپل قوم وپوهاوه، او په دومره اوږده موده کې یې ډېرې سختې برداشت کړې، بالآخره په تنګ راغی، او داسې دعاء یې وکړه: ﴿اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱۰) آیت، (۱) رکوع)، او ﴿رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت (۲۶) آیت (۲) رکوع)، نو الله تعالی دغه دعاء قبوله کړه، او کفار یې په طوفان غرق کړل، او نوح علیه السلام یې د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیبته او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست، دغه قصه په مفصّل ډول پخوا تېره شوې ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَٰهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَٰهَا سُلَيْمَٰنَ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا

او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) داود او سليمان كله چې حكم كاوه هغو دواړو په (دعوى او نزاع د) كښت (فصل)، كله چې د شپې ګډه شوې وه (بې له شپانه) په هغه (كښت) كې رمه د (هغه) قوم، او وو مونږ حكم د دوى ته حاضر. پس ومو پوهوه په هغه (فتوى، فيصله) سليمان، او هر يو د دوى دواړو ته وركړى وو مونږ حكم (نبوّت) او پوهه.

تفسير: داود عليه السلام د الله تعالى نبي وو، سليمان عليه السلام د ده ځوى او هم د پاك الله تعالى نبي وو، دغه پلار او ځوى ته الله تعالى پر ته له نبوّته حكومت، علم، حكمت، د فهم قوت، او د فيصلو قدرت هم وربخښلى وو، سليمان عليه السلام لا په هلكتوب كې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښايسته ويناوې كولې، چې ټول اوريدونكي به ورته حيران پاتې كېدل.

د داود عليه السلام حضور ته داسې يوه دعوى وړاندې شوه، چې د يوه سړي په كښت (فصل) كې د نورو خلقو مېږې (ګډې) د شپې ګډې شوې وې، او د هغه كښت يې تر پښو لاندې او زيانمن كړى وو، كله چې داود عليه السلام په دغه دعوى كې غور وكړ؛ ورښكاره شوه چې د دغو مېږو قيمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دى چې هغه كښت ته رسول شوى دى، نو داسې فيصله يې صادره كړه چې: «دغه مېږې دې د كښت خاوند ته وركړى شي !»، سليمان عليه السلام وويل چې ځما: «نظريه او فيصله دا ده چې: دغه د كښت خاوند دې دغه مېږې له خپله ځانه سره وساتي، او شودې دې وخوري، او د مېږو خاوند دې د كښت خدمت وكړي، تر څو چې كښت خپل ړومبي حالت ته ورسيږي، نو په دغه وخت كې دې مېږې بېر ته خپل خاوند او كښت خپل خاوند ته وسپارل شي، نو په دې ترتيب او صورت سره به دواړه له نقصانه وژغورل (وساتل) شي»، داود عليه السلام چې دا فيصله واورېده؛ نو آفرين يې ورته وويل، او د خپل اجتهاد نه وګرځېد.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ

او تابع كړي وو مونږ له داود سره غرونه چې تسبيح به يې ويلې، او (همداسې تابع كړي وو مونږ) مرغان هم (چې تسبيح به يې ورسره ويلې).

تفسير: داود عليه السلام د ډېر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند وو، د نبوّت په هغه مؤثر او اغېزناك غږ چې ده په خپل طبيعي جوش سره زبور شريف لوست، يا د پاك الله په تسبيح او تحميد كې مشغولېده؛ نو غرونو، مرغانو او نورو حيواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پيل (شروع) كاوه.

وَكُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿٧٩﴾

او وو مونږ كوونكي (د داسې كارونو).

تفسير: يعني تعجب مه كوه چې تيږي (ګټې) او مرغان به څرنګه تهليل او تسبيح وايي، دغه ټول كارونه مونږ لا پخوا كړي وو، ښه ! ځمونږ د لامحدود قدرت له مخې آيا دغه خبرې څه مشكلې او مستبعدې ګڼلى كېدى شي؟ بلكه نه، نشي كېدى.

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْۢ بَأْسِكُمْ ۚ فَهَلْ أَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ﴿۸۰﴾

او ښوولی وو مونږ دغه (داود) ته جوړول د زغرې تاسې ته، لپاره د دې چې وساتي تاسې (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنګ (د دښمنانو) ستاسې، پس آیا یئ تاسې شکر کوونکي (یعنې شکر وکړئ).

تفسیر: الله تعالی د داود علیه السلام په لاس کې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه ګرځولې وه، ده به هغه سره تاووله او نهایتې سپکې مضبوطې او ښکلې زغرې به یې جوړولې، چې د جنګ په وخت کې به ترې کار اخیست کېده.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِأَمْرِهٖٓ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ۚ

او (تابع کړی وو مونږ) سلیمان ته باد توند (تېز) چې روانېده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به یې) ځمکې (د شام ته) هغې ته چې برکت اېښی وو مونږ په هغې کې.

تفسیر: سُلیمان علیه السلام داسې دعاء کړې وه: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِأَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ﴾ (۲۳ جزء د ص د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع)؛ نو الله تعالی هوا او پیریان د ده تابع کړي وو، سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت تیار کړی وو، چې د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پرې کېناسته، او ضروري لوازم او سامان به یې هم له خپل ځان سره اخیستل، بیا به هوا راتله، او هغه تخت به یې په ډېره چابکۍ پورته کاوه، کله چې به هغه په مناسبه اندازه له ځمکې څخه پورته کېده، بیا به هوا نرمېده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتی په کې پیدا کېده، لکه چې د (ص سورت په (۳۶) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء) کې راغلي دي: ﴿رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له «شام» څخه «یمن» ته چې د یوې میاشتې لاره ده، په (۵) ګړیو (ګېنټو) کې رسېده، تعجّب دی چې د نن ورځې د عجیبو او غریبو هوایي جهازونو په زمانه کې هم ډېر منحرفین له دې ډول واقعاتو څخه انکار کوي، آیا هغه کار چې نن ورځ یې اوروپا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شي، الله تعالی یې د خپل یو نبي لامله په خپل قدرت سره نشي کولی؟ بلکه کولی یې شي.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ﴿۸۱﴾

او یو مونږ په هر شي عالمان.

تفسیر: یعنې چې چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دي، او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول سره کار اخیستل کېدی.

وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ ۚ

او (تابع کړي وو مونږ ده ته) ځینې له شیطانانو څخه هغه چې غوټې به یې وهلې (په سیند کې) د ده لپاره، او کول به یې (نور ډېر) کارونه بې له دې نه.

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکښ پیریان دي، دوی د سُلیمان علیه السلام له لوري مأمور وو، چې په لویو لویو سیندونو کې غوپې ووهي، او مرغلرې، جواهر او نور بحري حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږي، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمراني کارونو کې سخت او درانه کارونه وکړي، د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګنونه (خانکونه) او لوی لوی دېګونه به یې پرې جوړول، چې له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی، او له یوه ځایه بل ځای ته به یې پرې وړل او بارول، او لاندې باندې به یې سره کول، او له ډېرو سختو څخه سخت کارونه به یې ترې اخیستل.

وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿۸۲﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکي (له فساد څخه).

تفسیر: یعني مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیاطین په داسې شان سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کې ټینګ، مضبوط او بند ساتلي وو، چې هر څه یې غوښتل هغه به یې وربانديې د بیګار په ډول کول، او دوی له سره سلیمان علیه السلام ته هیڅ یو ضرر نشو رسولی، که نه د بنیادم به څه زور او قوت وي؟ چې داسې یو شریر مخلوق په خپله قبضه کې په سختو ځنځیرونو کې بند وساتي: ﴿وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ﴾ (۲۳ جزء، د (ص) د سورت (۳۸) آیت، (۳) رکوع).

وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۸۳﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَّاٰتَيْنٰهُ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) ایّوب چې ندا غږ یې وکړ رب خپل ته چې بېشکه زه رسېدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختي په بدن کې) او ته ډېر مهربان یې له ټولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده، پس لرې کړ مونږ هغه چې وو په ده باندې له (بدني او مالي) ضرره، او ورکړ مونږ دغه (ایّوب) ته اهل د ده، او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده څمونږ.

تفسیر: أیّوب علیه السلام ته الله تعالی په دنیا کې له هر حیثه ارامي او هوسایي (راحت) ورکړې وه: ځمکه، کښت (فصل)، مال مالداري، مریان، وینځي، صالح اولاد او په زړه پورې ښځه یې ورکړې وه، أیوب علیه السلام د الله تعالی لوی شکر کوونکی بنده وو، لیکن الله تعالی دی په ابتلاء او ازموینه کې واچاوه، کښتونه یې وسوځېدل، رمې او ګلې یې تباه شوې، اولاد یې مړه شول، ټول دوستان آشنایان او خپلوان ترې بېل شول، د ده په وجود سختې دانې وختلې، له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځې د ده یوه ښځه ورسره ملګرې پاتې وه، بالآخره دغه خواره هم سترې ستومانه او زړه تنګې شوه، مګر ایوب علیه السلام همغسې چې په نعمت کې د پاک الله شکر کوونکی بنده وو، په زحمت او ابتلاء کې هم صابر پاتې شو، کله چې د ده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تېر شو؛ نو دلته أیوب علیه السلام لاس په دعا شو چې: ﴿وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ﴾ همدا چې ده د خپل رب په دربار کې دا سوال وکړ؛ سمدلاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه، الله تعالی ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل، او د ځمکې څخه یې چینه راویستله، أیوب علیه السلام له هغې څخه اوبه وڅښلې، او هم یې ورباندې ولمبل، سمدلاسه روغ رمټ شو، او ټول تکلیفونه یې لرې شول، لکه چې په حدیث کې راغلی دي: د سرو زرو ملخان یې ورباندې وورول، لنډه دا چې له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

وَذِكْرٰى لِلْعٰبِدِيْنَ ﴿۸۴﴾

او نصیحت لپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چې داسې صبر کوي؛ همداسې نتیجه به هم مومي).

تفسیر: یعني په أیّوب علیه السلام د دغې مهربانۍ کېدلو په اثر بندګي کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتې شو، چې هر کله چې په کوم یو نېک بنده په دنیا کې کومه تنګسه یا مصیبت راشي، ښایي چې د ایّوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښیي، او یواځې خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړي؛ یقین دی چې الله تعالی به پرې د عنایت نظر وکړي، او یواځې د داسې یوې ابتلاء له لیدلو څخه نه ښایي چې څوک داسې ګومان وکړي، چې البته دغه بنده د الله تعالی په دربار کې مبغوض دی.

وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِدۡرِيسَ وَذَا ٱلۡكِفۡلِۖ كُلّٞ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ۝٨٥

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) اسماعیل او ادریس او ذوالکفل، دغه ټول دي له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه).

تفسیر: یعني دغه نېک بنده ګان مې یاد کړئ !، د اسماعیل او ادریس علیهما السلام ذکر پخوا له دې نه د (مریم) په سورت کې تېر شو، د «ذوالکفل» په نسبت د علماوو کرامو په نظر کې اختلاف دی، چې هغه نبي او که یو صالح سړی وو؟ ابن کثیررحمه الله وایي چې: د قرآنکریم د سیاق نه دا څرګندیږي چې هغه نبي وو، ځکه چې د انبیاوو په ډله کې د هغه یادول وشو، او ځینې وایي چې: هغه یو صالح، عادل، او منصف پاچا وو، او «ابن جریر» په کې توقّف کړی دی.

وَأَدۡخَلۡنَٰهُمۡ فِي رَحۡمَتِنَآۖ إِنَّهُم مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝٨٦ وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبٗا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ فَنَادَىٰ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٨٧

او داخل کړي وو مونږ دوی په رحمت خپل کې (چې نبوّت او جنت دی)، بېشکه چې دوی دي له صالحانو نېکانو کاملانو. او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) خاوند د ماهي کله چې لاړ، حال دا چې په قهر وو (په قوم خپل)، پس ګمان یې وکړ چې له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا ګومان یې وکړ چې له سره به تنګي نه راولو په ده)؛ پس غږ یې وکړ په تیارو کې (داسې) چې نشته بل بر حق معبود مګر ته یې (یواځې)، پاکي ده تا ته له عیبونو، بېشکه چې زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تللو کې بې له اذن څخه).

تفسیر: یونس علیه السلام ته یې «ذا النون ـ ماهي والا» وویل، چې لنډه قصه یې دا ده، الله تعالی یونس علیه السلام د «نینوی» د ښار په طرف چې د موصل له مربوطاتو څخه دی؛ مبعوث کړی وو، چې د هغه ځای خلق له بت پرستۍ څخه منع کړي، او د حق په طرف بلنه ورکړي، مګر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کېنښود، بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرّد لا پسې زیاتېده، آخر یونس علیه السلام د هغوی په حق کې ښېرا وکړه، او دې پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او ډېر په قهر او غضب سره له ښاره ووت، او د الله تعالی حکم ته یې انتظار ونه کړ، او له خپل قوم سره یې وعده وکړه چې درې ورځې وروسته به پر تاسې د الله تعالی عذاب نازل شي، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهېد، چې د نبي ښېرا بې اثره نه پاتې کیږي، او خامخا پر مونږ آفت نازلېدونکی دی، ممکن چې د عذاب څه آثار به همدوی ته ورڅرګند شوی وي، نو ځکه دوی ګرد سره وویرېدل، لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل، او په یوه ځنګل کې ننوتل، او میندې له کوچنیانو (بچو) څخه بېلې کړی شوې، او ګرد الله تعالی ته په ژړا او واویلا شول، او د دغه ښار ګردو خلقو په ډېر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله، او ټول بُتان یې مات کړل، او د الله تعالی د اطاعت او عبادت کلک عهد یې وکړ، او د یونس علیه السلام په لټون کې شول، که چېرې مو وموند؛ نو د ده د حکم او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالی هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.

لکه چې په (۱۱ جزء د یونس د سورت په (۹۸) آیت (۱۰) رکوع) کې یې ویلي دي: ﴿فَلَوۡلَا كَانَتۡ قَرۡيَةٌ ءَامَنَتۡ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوۡمَ يُونُسَ لَمَّآ ءَامَنُواْ كَشَفۡنَا عَنۡهُمۡ عَذَابَ ٱلۡخِزۡيِ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَمَتَّعۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ حِينٖ﴾.

کله چې یونس علیه السلام له خپلې قریې څخه ووت، او له یوې ډلې سره په یوې بېړۍ کې سور شو، کله چې دغه بېړۍ د سیند منځ ته ورسېده، د ډوبېدلو نښې په کې څرګندې شوې، بېړۍ چلوونکي د بېړۍ د سپکولو په چرت

(خيال) کې شو، او داسې يې غوښتل چې کوم يو سړی دې په سيند کې وغورځول شي؟ پچه (قرعه) يې واچوله، نو دغه پچه د يونس عليه السلام په نامه ووته، او دوه درې ځلې دغه وضعيت تکرار شو، خو هر ځل به د همدغه يونس عليه السلام په نامه پچه راوتله، د دغه وضعيت په ليدلو يونس عليه السلام خپل ځان سيند ته وغورځاوه، سمدلاسه يو ماهي راغی، او هغه يې ښوی (روغ) تېر کړ، الله تعالی ماهي ته حکم ورکړ، چې يونس پخپله ګېډه کې محفوظ وساته، په دغه وخت کې يونس عليه السلام د الله تعالی په دربار کې داسې دعاء وکړه: ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ او په خپله خطا يې اعتراف وکړ، چې بېشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتګ ته مې انتظار ونه کړ، او په خپل سر مې خپل امّت او د هغوی ښار پرې ښود.

بيا هغه ماهي د الله تعالی په اراده د سيند غاړې ته خپله خوله د باندې وويسته، او دی يې روغ رمټ له خپلې ګېډې څخه د باندې وغورځاوه، دی خپل قوم ته روغ او جوړ بېرته ورغی، او په خپله هم هغه مقدسه وظيفه مشغول شو.

﴿فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ﴾ الآية ـ پس ګومان يې وکړ .. الخ، يعنې داسې خيال يې وکړ چې مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هيڅ يوه پوښتنه نه کوو.

فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَنَجَّيۡنَٰهُ مِنَ ٱلۡغَمِّۚ وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٨﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (يونس)، او نجات مو ورکړ دغه (يونس) ته له غمه (د سيند او ماهي)، او همداسې (چې يونس ته مو نجات ورکړ)؛ نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته.

تفسير: يعنې نجات د يونس عليه السلام سره مخصوص نه دی، هر هغه ايمان داره چې په همدغه شان مونږ وبولي، مونږ هغه ته هم له بليّاتو څخه نجات ورکوو، په احاديثو کې د دې دعاء ډېر فضيلت راغلی دی، او امّت د سختيو او مصيبتونو په وخت کې تل دغه دعا ډېره مجربه موندلې ده.

وَزَكَرِيَّآ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥ رَبِّ لَا تَذَرۡنِي فَرۡدٗا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡوَٰرِثِينَ ﴿٨٩﴾

او (ياد کړه ای محمده ! قصه د) زکريا کله چې يې غږ وکړ رب خپل ته (داسې چې) ای ربه ځما ! مه پرېږده ما يواځې (بې اولاده)، او ته يې غوره له (ګردو) وارثانو نه.

تفسير: يعنې داسې اولاد راکړې چې وروسته له ما د قوم ديني خدمت وکړی شي، او ځما د دغو تعليماتو د خورولو د عهدې څخه ووتلی شي، لکه چې د مريم عليه السلام د سورت په تفسير کې مو ليکلي دي، کله چې زکريّا عليه السلام داسې وارث غوښته چې په: ﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنۡ ءَالِ يَعۡقُوبَ﴾ (د مريم (۱) رکوع) کې مذکور دی، نو د هغه په تناسب سره يې الله تعالی هم په دغه نامه سره ياد کړ.

فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَوَهَبۡنَا لَهُۥ يَحۡيَىٰ وَأَصۡلَحۡنَا لَهُۥ زَوۡجَهُۥٓۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ
وَيَدۡعُونَنَا رَغَبٗا وَرَهَبٗاۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ ﴿٩٠﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکريّا) او ومو بښه دغه ته يحيی، او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت لپاره، له شنډوالي څخه وروسته)، بېشکه دغه (مذکور انبياء) وو دوی چې تلوار به يې کاوه په (کولو د نېکو عملونو او طلب) د خيراتونو، او بللو به يې مونږ له جهته د مينې (د ثواب)، او له جهته د وېرې (د عذاب)، او وو دوی خاص مونږ ته ويريدونکي متواضع.

تفسیر: یعنې الله تعالی د زکریّا علیه السلام شنډه ښځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لایق) او قابله وګرځوله، ځینې متصوفین وایي: هر څوک چې پاک الله د خوف یا د توقع له امله یاد کړي؛ هغه اصلي محب نه دی، له دغه آیت نه د دغې مفکورې غلطي څرګندیږي، له انبیاوو څخه پورته د الله تعالی محبّ څوک کېدی شي؟.

وَالَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلۡنَٰهَا وَٱبۡنَهَآ ءَايَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩١﴾

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) هغې (جینۍ مریمې) چې پاک یې ساتلی وو اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه)، پس پو کړ مونږ په (ګرېوان د) هغې کې له روحه خپله، او ومو ګرځوله دغه (مریمه) او ځوی د دې (عیسی) دلیل (د کامل قدرت خپل) لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها په نس کې چې له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو څخه محفوظه وه، عیسی علیه السلام یې چې په «روح الله» سره ملقّب دی؛ پیدا کړو.

إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾

په تحقیق دا ملّت (د توحید ملّت او د اسلام دین) ستاسې ملّت یو دی (چې په دغه دین متفق دي ټول انبیاء)، او زه رب ستاسې یم پس عبادت کوئ ځما (خاص نه د بل).

تفسیر: یعنې الله تعالی یو دی، او ستاسې د دین اصول هم یو دي، ټول انبیاء علیهم السلام هم د دین په اصولو کې داسې سره یو دي؛ چې هر هغه تعلیم چې یو یې ورکوي، هغه بل هم د هغه تصدیق او تایید کوي، کوم اختلافات چې په فروعو کې د زماني او مکان د اختلاف له کبله منځ ته راځي، هغه عین مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چې په اصولو کې وي، نو ځکه لازمه ده چې ټول سره په ګډه د الله جل جلاله بندګي وکړو، او په کومو اصولو کې چې ټول انبیاء سره متّفق دي؛ هغه ټول په یو طاقت ټینګ ونیسو.

وَتَقَطَّعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡۖ

او ټوټې ټوټې کړ (دغو پخوانیو امتونو) کار (د دین) خپل په منځونو خپلو کې.

تفسیر: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته یو دین ورکړی وو، خو خلقو په کې پخپله اختلاف پیدا کړ، او هغه دین یې سره ټوټې ټوټې کړ، او پخپلو کې یې سره نفاق او شقاق پیدا کړ.

كُلٌّ إِلَيۡنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾

ټولې فرقې مونږ ته راتلونکي دي (نو جزا به ورکړو دوی ته).

تفسیر: یعنې کله چې ځمونږ حضور ته راشي؛ نو ټول اختلافونه به هلته سره فیصله شي، هر یوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شي، چې تفصیل به یې په راتلونکي آیت کې راشي.

فَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَا كُفۡرَانَ لِسَعۡيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾

پس هر څوک چې عمل وکړي له نېکو (کارونو) څخه حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو نشته بې قدري ضیاع د کوښښ د ده (او زیار «محنت» یې نه ضایع کیږي)، او بېشکه مونږ دغه (کوښښ د ده) لره لیکونکي یو.

تفسير: يعنې د هيڅ محنت او زيار نه ضايع کيږي، د نېکۍ خوږه مېوه به مؤمنانو ته ورسيږي، هيڅ يوه نيکي به هم نه ضايع کيږي، هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کې ليکو، چې د قيامت په ورځ کې به پرانستلی شي.

وَحَرَٰمٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ ﴿٩٦﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلي چې هلاک کړي دي مونږ دوی لره (دا کار) چې بېشکه دوی به نه راځي بېرته (مونږ ته د جزاء يا چې راشي بېرته دنيا ته د توبې او معذرت لپاره). تر هغه پورې کله چې پرانستلي شي يأجوج او مأجوج (او دېوال يې له مخه لرې شي)، او دوی به له هرې لوړې (اوچتې) څخه ګړندي راکوزيږي.

تفسير: يعنې هغه کفار چې د هغو لپاره تالا کېدل او هلاک او تباهي مقدّره شوې ده؛ نو هغوی له سره له خپل کفر او عصيان څخه لا س نه اخلي، او نه توبه وباسي، او نه د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او نه کله هغوی بېرته دنيا ته په دې مقصود راوستل کېدی شي چې دلته د خپلو تېرو تقصيراتو تلافي وکړي؛ نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شي، د هغوی لپاره خو يواځې يو وخت باقي دی، کله چې هغوی دويم ځلي ژوندي او د پاک الله په طرف رجوع کوي، او پر خپلو تجاوزاتو او تقصيراتو معترف کيږي، او د ندامت او پښېمانی اظهار کوي؛ مګر په هغه وخت کې به پښېماني هيڅ په کار ورنشي، دغه د قيامت وخت دی، چې د هغه له نژدې مباديو څخه يو د «يأجوج مأجوج» خروج دی، د عيسی عليه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنين» سد ماتوي، او د يأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او يرغل (حمله) راوړي، دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله په ټولو لوړو (اوچتو) او ژورو (ښکته) داسې خواره شي، چې څوک هرې خوا ته سترګې اړوي؛ نو دوی به ويني، د دوی دغه بې مثاله سيلاب او هجوم به په داسې شدّت ګړندی را روان وي، چې هيڅ يو انساني قدرت به د دوی مخه نشي نيولی، او داسې به ښکاري چې د هرې يوې غونډۍ او هر يوه غره نه د دوی لښکرې راښوييږي او رارغړي، د «الکهف» د سورت په آخر کې مونږ د دې قوم په باب څه ليکلي دي؛ هلته دې وکتلی شي.

وَٱقْتَرَبَ ٱلْوَعْدُ ٱلْحَقُّ فَإِذَا هِىَ شَٰخِصَةٌ أَبْصَٰرُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِى غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٩٧﴾

او نژدې شوه وعده حقه (قيامت)، پس ناڅاپه قصه دا ده چې ټېټې (بوټې) به وتلې پاتې وي سترګې د هغو کسانو چې کافران شوي دي، (او وايي به) ای هلاکه څمونږ (را حاضر شه دغه دې وخت دی !) په تحقيق وو مونږ په غفلت کې له دغې ورځې (له حقې وعدې په دنيا کې)، بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره).

تفسير: يعنې کله چې د جزاء او سزا وعده رانژدې شي، په دغه وخت کې به د منکرانو سترګې د هيبت او وېرې له شدّته رډې بلې، ټېټې او بوټې ختلې وي، او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولې مروړي، او وايي به: افسوس چې مونږ له داسې لويې ورځې څخه ولې بې خبره او غافل پاتې شوي وو، چې په دغسې سختيو او مصيبتونو کې مبتلا او اخته شو، کاشکې مونږ په دنيا کې له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ۖ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿۹۸﴾

بېشکه تاسې او هغه (بُتان، معبودان، شیطانان) چې عبادت یې کوئ تاسې بې له الله څخه خس (خاشاک) د دوزخ یئ، تاسې (له معبودانو خپلو سره) دې دوزخ ته ننوتونکي یئ.

تفسیر: یعنې تاسې ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاک شئ ! لکه چې د البقرې سورت (۲۴) آیت، ۳ رکوع کې فرمایي: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ او وروسته د دې آیت نه فرمایي: ﴿لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا﴾ که چېرې دغه بُتان او معبودان چې تاسو بې د الله تعالی څخه نیولي دي په رښتیا سره آلهه وای؛ نو جهنّم ته به نه ننوتی.

نو دا واضح او څرګنده شوه، چې د چا څخه چې دوی د خیر هیله او توقّع کوله، کله چې دوی خپل ځان نشي خلاصولی؛ نو د دوی حفاظت به څنګه وکړي.

تنبیه: له ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ﴾ څخه مراد دلته اصنام او هغه معبودان مراد دي چې هغوی خلقو ته د شرک او بدعت دعوت ورکوي، او یا د عابدانو په عبادت باندې راضي او خوښ وي، یعنې که په دغو فرضي معبودانو کې د اور د دخول څخه کوم مانع نه وي؛ نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ خس او خاشاک کیږي، باقي «عیسی المسیح، عزیر، او ملائکة الله علیهم السلام» چې دوی هم د ډېرو خلقو له پلوه معبودان درول شوي دي، نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چې «معاذ الله» په دغه عموم کې شامل کړی شي، له دې کبله یې تصریحًا وویل: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾.

لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۹۹﴾

که چېرې وی دغه (بتان، معبودان په رښتیا سره) نو نه به وو داخل شوي په دې دوزخ کې او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دې دوزخ کې تل پراته وي.

تفسیر: یعنې دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل ترتله په دوزخ کې پراته وي.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿۱۰۰﴾

وي به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کې چغې سوري، او دوی به په دې دوزخ کې نه اوري هیڅ (شی د دوزخ د شورماشور له سببه).

تفسیر: یعنې د هول او هیبت له شدّت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کریکو له شورماشور څخه به هیڅ شی نه اوري، له ابن مسعود رضي الله تعالی عنه څخه روایت دی، چې یو داسې وخت به راشي چې یو دوزخي به د اوسپنې په یوه صندوق کې بند کړی شي، او له پاسه به پرې مېخونه ټک وهل شي، او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کې به واچولی شي، بنایي چې په دې وخت کې دغه هیڅ نه اوریدل د دغه دوزخي حال وي، د دې آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول، نو اعتراض یې وکړ چې: آیا عُزیر او مسیح او ملائک چې ځینې یې معبودان دروي؛ هم په دوزخ لویږي؟ نو دغه مبارک آیت نازل شو:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿۱۰۱﴾

بېشکه هغه کسان چې ړومبی شوې ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نېکه مرتبه (سعادت، نجات)؛ دغه کسان به له دې دوزخ څخه لرې کړی شوي وي.

تفسیر: یعنې یو ځل به د صراط له پل تیریږي، بیا به تل له دوزخ څخه لرې اوسیږي، او د تیرېدلو په وخت کې به هم د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخي خلاص وي.

لَا یَسۡمَعُوۡنَ حَسِیۡسَهَا ۚ وَهُمۡ فِیۡ مَا اشۡتَهَتۡ اَنۡفُسُهُمۡ خٰلِدُوۡنَ ﴿۱۰۲﴾

نه به اوري دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ، او دوی په هغو نعمتونو کې چې غواړي یې نفسونه د دوی؛ تل به وي.

تفسیر: یعنې جنتیان به له دوزخ څخه دومره لرې وي، چې د دوزخ د اور ډېر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږي، او په نهایت عیش او ارامۍ سره به په جنّت کې مزې کوي، او له هر راز نعمتونو څخه به دوی خوند اخلي.

لَا یَحۡزُنُهُمُ الۡفَزَعُ الۡاَکۡبَرُ وَتَتَلَقّٰهُمُ الۡمَلٰٓئِکَةُ ؕ هٰذَا یَوۡمُکُمُ الَّذِیۡ کُنۡتُمۡ تُوۡعَدُوۡنَ ﴿۱۰۳﴾

نه به خفه (غمجن) کوي دوی (جنتیان) وېره ډېره لویه (هم له آخره نفخه، او یا د دوزخ خوا ته روانېدل)، او ملاقات به کوي له دوی سره پرښتې (استقبالاً، او وایي به) دا ورځ د (ثواب) ستاسې ده، هغه چې وئ تاسې چې وعده درسره کړی شوې وه (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې په هغه ورځ چې ټول مخلوق په سخته وېره او هیبت کې وي؛ الله تعالی به ټول جنتیان له غم او خفګان څخه محفوظ وساتي، یعنې له قبرونو څخه د نېکانو د راپاڅېدلو یا جنّت ته د ننوتلو په وخت کې به پرښتې د هغوی استقبال کوي، او ورته به وایي: د هغه دائمي مسرّت او راحت وعده چې له تاسې سره کړی شوې وه؛ نن د هغې د پوره کېدلو وخت راغلی دی.

یَوۡمَ نَطۡوِی السَّمَآءَ کَطَیِّ السِّجِلِّ لِلۡکُتُبِ ؕ کَمَا بَدَاۡنَاۤ اَوَّلَ خَلۡقٍ نُّعِیۡدُهٗ ؕ وَعۡدًا عَلَیۡنَا ؕ اِنَّا کُنَّا فٰعِلِیۡنَ ﴿۱۰۴﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې راونغاړو اسمان لکه نغښتل د سند، طومار لپاره د لیکل شویو کاغذونو، لکه چې ابتداء کړې وو مونږ اول پیدایښت؛ بیا اعاده کوو یې، وعده ده په مونږ، بېشکه مونږ یو کوونکي (د هغه موعود کار).

تفسیر: ځینو مفسّرینو د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: او یاده کړه هغه ورځ چې راونغاړو مونږ له بېخه دا اسمان لکه نغښتل د صحیفې لپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چې په دې کې دي، لکه چې شروع کړې وه مونږ د اول پیدا کولو د دې عالم له عدم محض څخه چې ډېر آسان وو؛ اعاده به یې کړو بیا، او دا مړي به ټول ژوندي کړو، دا وعده کړې ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان، نو بېشکه مونږ کوونکي یو د هغه کار چې وعده مو کړې ده، یعنې کله چې قیامت راشي؛ نو اسمانونه به داسې ونغاړل شي لکه چې د اسنادو او وثائقو لیکلي شوي کاغذونه سره نغښتلي کیږي.

وَلَقَدۡ کَتَبۡنَا فِی الزَّبُوۡرِ مِنۡۢ بَعۡدِ الذِّکۡرِ اَنَّ الۡاَرۡضَ یَرِثُهَا عِبَادِیَ الصّٰلِحُوۡنَ ﴿۱۰۵﴾

او خامخا په تحقیق لیکلي دي مونږ په زبور کې وروسته له نصیحت څخه دا خبره چې بېشکه دغه ځمکه مالکان کیږي به یې (بالآخر هغه) بندګان ځما چې نېکان دي (او په میراث به یې وړي).

تفسیر: یعنې له کاملو وفادارو بندګانو سره الله تعالی وعده کړې ده، چې د هغوی په برخه کې د دنیا او آخرت بری او کامیابي ده، او دوی د دې دنیا او د جنت د ځمکې وارثان ګرځول کیږي، لکه چې د «الأعراف سورت په (۱۵)

رکوع» کې يې ويلي دي: ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او د «المؤمن سورت په (۶) رکوع» کې راغلي دي: ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او د «النور سورت په (۷) رکوع» کې يې ويلي دي: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ﴾ الآية.

دا داسې حتمي او قطعي وعده ده چې الله تعالى د هغې خبر په خپلو شرعيه او قدريه وو کتابونو کې ورکړې ده (په لوح محفوظ) او (أم الکتاب) کې يې هم دغه وعده درج کړې ده، او د انبياوو عليهم السلام په ژبو يې پرله پسې مکرّرًا د هغه اعلان کړی دی، د داود عليه السلام په کتاب (زبور په ۳۷ او ۲۹) کې راغلي دي چې: «صادقان به د ځمکې وارثان وي»، لکه چې د دې محمدي امّت کامل وفادار او صادق بندګان تر يوې اوږدې مودې پورې د ځمکې وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کې اسماني سلطنت جاري او قائم کړ، هر چېرې يې د عدل او انصاف بيرغونه ودرول، د حق دين غږ يې په ټوله دنيا کې پورته کړ، او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دغه وړاندوينه (پېشګويي) د دوی په لاسونو پوره شوه: «إن الله تعالى زوى الأرض فرأيت مشارقها ومغاربها، وإن أمتي سيبلغ ملكها ما زوى لي منها».

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿۱۰۶﴾

بېشکه په دې (تېر بيان کې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی لپاره د قوم عبادت کوونکو.

تفسير: يعنې د دې قسم بشارتونو له اورېدلو ځخه د يو الله جل جلاله عبادت کوونکي خپل مطلب ته رسيږي، يا دغه لوی قرآن چې پر داسې عظيمو بشارتونو او هدايتونو مشتمل دی، د عبادت کوونکو لپاره پوره ګټه او پوره کاميابي ده، يا په تحقيق سره په دې قرآن کې خامخا کفايت دی په دخول د جنت کې لپاره د هغه قوم چې عمل کوونکي دي په دې سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۰۷﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته (ای محمده !) مګر رحمت لپاره د (ټولو) عالميانو.

تفسير: يعنې ته خو د ټول جهان لپاره د رحمت په حيث مبعوث شوی يې، که کوم بدبخت پخپله له دې عمومي رحمت ځخه ګټه نه اخلي؛ نو دا خو د هغه خپل قصور دی، د لمر د رڼا او تودوخې فيض هر طرف ته رسيږي، خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا ټول ورونه، کړکۍ او سوري بند کړي؛ نو دا به د ده خپله ناپوهي او لېونتوب وي.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۱۰۸﴾

ووايه (ای محمده ! کفّارو ته) بېشکه خبره همدا ده چې، وحي کولی شي ماته داسې: بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود (الله تعالى) يو دی، آيا پس يئ تاسې اسلام راوړونکي؟ (الله ته غاړه اېښودونکي بلکه مسلمانان شئ !).

تفسير: دا د رسالت سره د توحيد بيان شو، يعنې له هغه لوی رحمت سره چې ته راغلی يې؛ د هغه لب لباب کامل توحيد دی، او دا داسې صاف او واضح مضمون دی چې د هغه په قبول کې انسان ته نه ښايي چې لږ شان هم وړاندې او وروسته شي، پس آيا تاسې دغه حکم منئ، او د حق په مقابل کې د غاړې اېښوولو لپاره تيار يئ؟ که تيار يئ؛ فبها ونعمت، که نه ما خپل تبليغ وکړ، خپله غاړه مې خلاصه کړه، تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ !.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَآءٍ ۗ وَإِنْ أَدْرِيْٓ أَقَرِيْبٌ أَمْ بَعِيْدٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ ﴿۱۰۹﴾

پس که وګرځېدل دوی (له ایمان څخه)؛ نو ووایه (ای محمده !) چې خبروم زه تاسې (په هغه شي چې زه پرې مامور یم) په برابرۍ سره، او نه پوهېږم زه چې آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چې تاسې سره یې وعده شوې ده (چې دنیوي عذاب یا اخروي عقاب دی).

تفسیر: که د حجّت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ، او د توحید په طرف نه راځئ؛ نو ما تاسې ته خبر درکړی دی، چې اوس زه له تاسې څخه بېزار یم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل یم، ستاسې عمل له تاسې سره مل، او څما عمل له ما سره مل دی، او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوري.

ځینو مفسّرینو د دې آیت داسې ترجمه کړې ده: پس ووایه دوی ته چې: خبر مې کړئ په دې، په داسې حال کې چې برابر یو سره زه او تاسې په دې پوهه کې، چې مې نه دی پټ کړی هیڅ شی له تاسې نه، یا غږ مې دربانديې وکړ د جنګ چې ورته تیار شئ !.

إِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُوْنَ ﴿۱۱۰﴾

بېشکه چې دغه (الله) ته معلوم دي ښکاره له خبرو، او معلوم دي (الله ته) هغه چې پټوئ یې تاسې (له حسد کینې او نورو هم).

تفسیر: یعنې یواځې الله تعالی په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهیږي، او په دې هم پوهیږي چې په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کې ورکړی شي.

وَإِنْ أَدْرِيْ لَعَلَّهٗ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلٰى حِيْنٍ ﴿۱۱۱﴾

او نه پوهېږم زه ښایي چې دغه تأخیر د عذاب ازموینه وي تاسې لره، او نفع وي تر یوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسیر: یعنې د عذاب په تأخیر کې امکان لري چې ستاسې امتحان او ازموینه وي، چې ګوندې په دې موده کې څه فکر او تأمل وکړئ، او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ، یا تش مهلت مقصد وي، چې تر یوې مودې پورې په دنیوي عیش او عشرت کې مشغول اوسئ، او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ.

قٰلَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ ۗ

وویل (رسول): ای ربه څما ! حکم وکړه په منځ څمونږ کې په حقه سره.

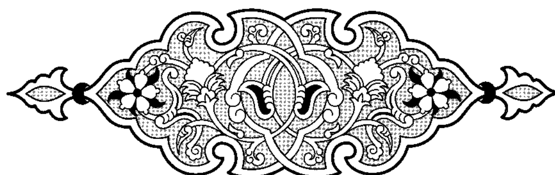
تفسیر: یعنې لکه څنګه چې د هرې معاملې فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی؛ نو له هغې سره سم څما او څما د قوم په منځ کې ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿۱۱۲﴾

او رب څمونږ ډېر مهربان دی، مرسته ترې غوښتل شوې ده په هغو خبرو چې بیانوئ یې تاسې (او وایئ چې ولې نه معذّب کیږو او نور؟).

تفسير: يعنې يواځې له هغه ځنې مونږ خپله فيصله غواړو، او د كفّارو د خرافاتو په مقابل كې له ده څخه مرسته غواړو، او په همدې شان دعاګانې نورو انبياوو عليهم السلام هم كولې، لكه چې د (۹ جزء د الأعراف سورت په (۸۹) آيت (۱۱) ركوع) كې راغلې دي: ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ ځكه چې دوى په خپل حقّانيت او صداقت او د الله تعالى په عدل او انصاف باندې پوره باور او اعتماد درلود.

تمّت سورة الأنبياء ولله الحمد والمنّة.

سُوۡرَةُ الۡحَجِّ

«د (الحج) سورت مدني دی، پرته له (۵۲نه تر ۵۴) آیتونو پورې چې د مکې او مدینې په منځ کې نازل شوي دي، (۷۸) آیتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۲) او په نزول کې (۱۰۳) سورت دی، د النّور له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوۡا رَبَّكُمۡ‌ۚ اِنَّ زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ شَىۡءٌ عَظِيۡمٌ‏ ﴿۱﴾ يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ
مُرۡضِعَةٍ عَمَّاۤ اَرۡضَعَتۡ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمۡلٍ حَمۡلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكٰرٰى وَمَا هُمۡ
بِسُكٰرٰى وَلٰـكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيۡدٌ‏ ﴿۲﴾

ای خلقو ! ځان وساتئ (وویرېږئ) تاسې له (عذابه د) رب خپل، بېشکه چې زلزله د قیامت (یو) شی دی ډېر لوی. په هغه ورځ چې ووینئ تاسې هغه چې غافله به شي هره تی ورکوونکې (د دې ورځې له هیبت څخه) له هغه وړوکي چې تی ور کوي هغه ته، او وبه غورځوي هر مېرمن حامله (امیدواره) حمل (بچی) خپل، او وبه وینې خلق بې هوشه (له ډېر هیبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه، ولیکن عذاب د الله دی ډېر سخت (نو د قیامت د ورځې له وېرې نه به بې هوشه وي).

تفسیر: د قیامت عظیم الشأنې زلزلې دوه دي: یوه عین د قیامت د قیام په وخت کې یا له دویمې نفخې څخه وروسته، بله د قیامت د قیام څخه څه وړانـدې چې د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کیږي، او د قیامت له علاماتو څخه ده، که دلته ترې دویمه زلزله مراده وي؛ نو آیت به په خپله ظاهري معنی پاتې شي، او که اوله مراده شي؛ نو دواړه احتماله په کې شته:

لومړی دا چې حقیقتًا زلزله وشي، او تی ور کوونکې (لنګې) یا بلاربې ښځې په خپل هم هغه هیئت محشورې شي، یا به له زلزلې څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وي، او ﴿يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ﴾ الآیة ـ دې په تمثیل حمل کړی شي، یعنې دومره سختې، هیبت او وېره به وي، که شودې ور کوونکې (لنګې) ښځې موجودې وي؛ نو له ډېرې وېرې او هیبت نه به خپل تی رودونکي ماشومان هېر کړي، یا به د بلاربو ښځو بچیان ولوېږي، په دغه وخت کې به خلق دومره بې سده او مدهوشه وي؛ چې لیدونکي به وربانډې داسې ګمان کوي، چې د شرابو په نشو سره بې سده او مخمور دي، حال دا چې په هغه ځای کې به نشه چېرې وي، د الله تعالی د عذاب تصوّر او د اهوالو او شدائدو سختې به هوش، حواس او سد له مینځه یوسي.

تنبیه: که دغه وېره تولو ته عامه وي؛ نو په ﴿لَا يَحۡزُنُهُمُ الۡفَزَعُ الۡاَكۡبَرُ﴾ (چې د نیکانو په هکله وایي: چې نه به غمجن کوي دوی لویه ویره دقیامت)، کې به نفي د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شي، او که دا آیت د اکثرو په حق کې وي، او تولو ته شامل نه وي؛ نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ يُّجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٍ وَّيَتَّبِعُ كُلَّ شَيۡطٰنٍ مَّرِيۡدٍ ۙ‏ ﴿۳﴾

او ځینې له خلقو څخه هغه دي چې جګړه کوي په (حق او خبرو د) الله کې بې له پوهې (له خپلې ناپوهۍ) او متابعت کوي د هر شیطان سرکښ.

تفسير: يعنې دا خلق په هغو خبرو کې چې الله تعالى يې خبر راکوي؛ ولې جګړې کوي؟ او کاره بحثونه په کې کوي؟ او خپله جهله او بې خبرۍ عجيبې احمقانه شبهې خوروي، لکه چې په قيامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزا او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی: کله چې انسان ومري، او بيخي ورو ست شي، او هډوکي يې ذرې ذرې شي؛ نو عقل ته به څنګه پرېوځي چې دی به بيا ژوندی شي، او خپل هم هغه ړومبني اصلي حالت ته به بېرته وګرځي؟.

﴿وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ﴾ يعنې هر جنّي او انسي شيطان چې دی خپل ځان ته راوبولي؛ سمدلاسه هغه پسې روانيږي، ګواکې دی د ګمراه کېدلو داسې کامل استعداد لري، چې هر يو شيطان يې راوبولي؛ دی ورته لبيک وايي.

كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهٗ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهٗ يُضِلُّهٗ وَيَهْدِيْهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ۝

ليکل شوي دي په (حق او قسمت د) دغه (شيطان په ازل کې) چې بېشکه شان دا دی چې: هر څوک چې دوستي او متابعت وکړي د شيطان؛ پس بېشکه (دا شيطان) ګمراه کوي دغه (تابع خپل)، او لاره ښيي ده ته (بيايي يې) عذاب د دوزخ ته.

تفسير: يعنې د «مريد» په متعلّق دا خبره غوټه او فيصله شوې ده، څوک چې د ده ملګرتيا او متابعت کوي؛ نو شيطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوي، او داسې يې ګمراه کوي، چې بې له دوزخ له غورځولو يې نه پرېږدي.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ
عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ؕ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَآءُ
اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْ ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ
يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ؕ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَآ
اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ۝

ای خلقو ! که يئ تاسې په شک کې له بعث څخه (چې خلق به بيا ژوندي پورته کيږي، اول خپل حال ته وګورئ !) پس بېشکه چې مونږ پيدا کړی دي مونږ (نبکه د) تاسې له خاورې، بيا (مو پيدا کړه اولاده د آدم) له يوه څاڅکي (مني) څخه، بيا له (يوې ټوټې) کلکې پرنډېويني، بيا له يوه پوټي غوښې تام الخلقة (چې پوره شکل يې پيدا کړی شوی وي)، او ناقص الخلقة (چې پوره شکل يې پيدا کړی شوی نه وي)، لپاره د دې چې بيان کړو مونږ تاسې ته (خپل کامل حکمت او قدرت)، او ثابت پرېږدو مونږ په ارحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نېټې معلومې پورې (چې د زېږېدلو وخت دی)، بيا راوباسو مونږ تاسې (له ګېډو د ميندو ستاسې، حال دا چې) طفل (وئ)، بيا (پالو تاسې) تر هغه پورې چې ورسېږئ تاسې کمال او قوّت خپل ته (جسمًا او عقلاً)، او ځينې له تاسې څخه هغه دي چې وفات کولی شي (له رشد او قوت څخه وروسته يا پخوا)، او ځينې له تاسې څخه هغه دي چې رد کولی شي (يعنې ژوندې وي) تر ناکاره عمره پورې، لپاره د دې چې نه پوهيږي وروسته له پوهې په هيڅ شي (د خپلو ټولو اقوالو د بېکاره کېدلو له کبله)، او وينې به ته ځمکه وچه شاړه، نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مړې شاړې ځمکې داسمان له خوا) اوبه؛ نو وخوځيږي او ډېره شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه ښايسته تاند، تنکی تېغ (د وښو په شنه کېدلو) سره.

تفسير: يعني كه كفّار او د بعث بعد الموت منكرين په دغه شك او شبهه كې لويدلي وي، چې له ذرې ذرې كېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه ژوندي راپورته شي؟ نو خپل ړومبني پيدايښت ته دې غور او فكر وكړي، چې په ابتداء كې څرنګه پيدا شوی دی؟ يعني اول ستاسې پلار آدم عليه السلام مې له خاورې څخه پيدا كړ، بيا مو تاسې د مني له څاڅكي څخه پيدا كړئ ! يا دا مطلب چې له خاورې څخه مې خواړه پيدا كړل چې هغه څو منازل او مدارج تېروي، بيا نطفه كيږي، بيا هم د نطفې د څو منازلو او مدارجو له تېرولو څخه وروسته ستاسې تشكيل او تخليق مينځ ته راځي، له نطفې څخه پرنډه وينه او له وينې څخه د غوښې ټوټه جوړيږي، او بيا د غوښې په دغې ټوټې باندې داسې وخت راځي، چې د بني آدمو پوره شكل، نقشه لاسونه، پښې، سترګې، پوزه او نور اندامونه جوړيږي، او يو وخت داسې وي، چې تر دغه وخته پورې هيڅ شی په كې نه وي جوړ شوي، يا يې دا مطلب چې د ځينو پيدايښت مكمل كيږي، او د ځينو هم هغسې ناقص پاتې كيږي، او په هم هغه ناقص صورت لوييږي، يا داسې دې وويل شي چې ځينې بې عيبه او ځينې عيبجن كيږي.

﴿لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ﴾ دپاره ددی چې بيان كړو مونږ تاسې ته چې پخپله ستاسې اصل څه وو؟ او د څو ورځو د تېرېدلو څخه وروسته څرنګه په انساني صورت سره جوړ او مكمّل جوړ شوئ، كه په دې وپوهېدئ؛ نو د نورو حقايقو انكشاف هم كېدی شي، او د بعث بعد الموت په امكان باندې هم پوهېدلی شئ.

﴿وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ﴾ الآية ـ او ثابت بريږدو مونږ په أرحامو كې هغه شې چې اراده وكړو دهغه د ثابت پاتې كيدو، يعني څومره موده چې د هرچا لپاره د مور په رحم كې اوسېدل او تقرّر لازم وي؛ هغومره يې هلته ساتو، لږ تر لږه (۶) مياشتې او زيات له زياته دوه كاله يا څلور كاله على اختلاف الأقوال.

﴿ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا﴾ الآية ـ بيا راوباسو تاسې له ګېډو د ميندو په داسې حال كې چې ماشوم وئ، يعني لكه څرنګه چې مو په ګېډه كې ډېر زيات مدارج طي كړي دي، همداسې د زېږېدلو څخه وروسته به هم په تدريج سره ډېر مدارج طی كوئ: يوه د طفوليت زمانه ده چې انسان په كې بالكل كمزوری او ناتوان وي، او د ده ټولې قواوې مخفي او پټې وي، بيا داسې يو وخت پرې راځي چې ټولې پټې قواوې يې ظاهريږي، د جسماني حيثيته هر شی د خپلې ځوانی كمال ته رسيږي، بيا خو ځينې په ځلميتوب كې مړ او ځينې خو هغه عمر ته رسيږي، چې په هغه كې انساني قواوې، حواس او اعضاء له زور او قوّت څخه لويږي، او له پوهې او عقل او د كار كولو له قدرت څخه وروسته له كاره لويږي، او بيخي بېكاره او خراب ګرځي، ياد شوي شيان يې له ياده وځي، او له زده كړو شيانو څخه هم په هيڅ شي نه پوهيږي او ترې هيريږي (ګواكې بېرته وړو كتوب ته ګرځي).

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

دغه (راز راز پيدا كول او ژوندي كول) په سبب د دې دي چې بېشكه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم په رښتيا مستحق د عبادت)، او بېشكه دی ژوندي كوي مړي، او بېشكه الله په هر شي ښه قادر دی. او بېشكه چې قيامت راتلونكی دی، چې نشته هيڅ شك په (راتلو) د دغه (قيامت) كې، او بېشكه چې الله بيا ژوندي راپاڅوي هر هغه چې په قبرونو كې دي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسير: د انسان له پيدايښت او د كښت (فصل) د مثالونو څخه چې پورته ذكر شول، څو خبرې ثابتيږي:

(۱): دا چې يقينًا او په تحقيق الله تعالى موجود دی، كه نه داسې منظم، محكم او حكيمانه صنائع به له كومه څرګند شوي وی، او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوي وی؟.

(۲): دا چې الله تعالی مړو او بې ساه شیانو ته ژوند ورکوي، او ساه په کې اچوي، لکه چې له یو موټې خاورې یا له یو څاڅکي اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویجاړه ځمکه کې نباتي روح اچول په دې شاهد دي، چې پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳): دا چې الله تعالی پر هر شي باندې قادر دی، او که هر شی د ده تر قدرت لاندې نه وی؛ نو له سره به یې داسې کارونه نشو کولی.

(۴): قیامت ضرور واقع کېدونکی دی، او له دې ژوند څخه وروسته خامخا بل ژوند راتلونکی دی، ځکه چې دومره لوی لوی انتظامونه هم داسې لغو، او بېکاره نشي پاتې کېدی.

د دې خبرې تقاضا دا ده چې کوم بل ژوندون دې خامخا موجود وي، چې هلته سعید او شقي، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول سره بېل او جدا شي، او هر یو هم هغه مقام ته ورساو ه شي؛ چې د هغه ځای د رسېدلو لپاره پیدا شوی، او د هغه قوّت او استعداد په خپل وجود کې لري.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۝٨ ثَانِيَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ۝٩ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ۝١٠

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق یا قدر یا کلام د) الله کې بې له پوهې، او بې دلیله، اوبې د لارې سمې، او بې له کتابه روښانه. په داسې حال کې چې اړوي څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړې کوي) چې ګمراه کړي خلق له لارې د الله، شته ده لره په دنیا کې رسوايي او وبه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کې عذاب سوځوونکی. (او وبه وایو ده ته) دا عذاب او رسوايي په سبب د هغو عملونو دي چې پخوا لیږلي دي دواړو لاسونو ستا (یعنې تا)، او (بل په سبب د دې دي چې) بېشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چې بې ګناه څوک په عذاب کړي).

تفسیر: یعنې د داسې واضحو دلائلو او شواهدو له اورېدلو څخه وروسته بیا هم کاره تلونکي، ضد کوونکي او معاند خلق د الله تعالی په خبرو کې همداسې چټي (بېکاره) او بې سنده جګړې کوي، حال دا چې له دوی سره نه کوم ضروري علم، نه عقلي دلیل او نه سمعي سند وي، بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسې روان وي، نو هر هغه څوک چې بې له حجّت او دلیله تش د عناد لامله د الله تعالی په خبرو کې جګړې کوي، او غرض یې دا وي چې نور خلق د ایمان او یقین له لارې څخه وګرځوي؛ نو الله تعالی به هغه په دنیا کې خوار او ذلیل کړي، او د آخرت عذاب او رسوايي خو بېله ورته تیاره ده.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرُ ۨ اطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةُ ۨ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ۝١١

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې عبادت کوي د الله په څنګ باندې (یا شک او شبهه چې په دین کې یې پیدا کوي، او حق یې نه ګڼي) پس که ورسیږي ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت اوغنی؛) نو قائم پاتې شي په دغه (عبادت او دین)، او که ورسیږي ورته کوم مصیبت؛ نو بېرته وګرځي په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کې (چې خپل مراد ته ونه رسېد)، او

(زیانکار شو په) آخرت کې، (چې عمل يې باطل او په اور کې داخل شو)، دغه (د دواړو جهانو زيان) همدغه زيان دی ښکاره.

يَدۡعُوۡا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهٗ وَمَا لَا يَنۡفَعُهٗ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الۡبَعِيۡدُ ﴿۱۲﴾

رابلي دی (عبادت کوي مشرک) غير له الله د هغه څه چې نه ضرر رسولی شي ورته (که يې عبادت ونه کړي)، او د هغه څه چې نه نفع رسولی شي ورته (که يې عبادت وکړي)، دغه (عبادت د ما سوی الله) همدغه ګمراهي ده ډېره لويه لرې (له حقه له مقصده).

يَدۡعُوۡا لَمَنۡ ضَرُّهٗۤ اَقۡرَبُ مِنۡ نَّفۡعِهٖ ؕ لَبِئۡسَ الۡمَوۡلٰى وَلَبِئۡسَ الۡعَشِيۡرُ ﴿۱۳﴾

بولي دوی (عبادت کوي مشرکان) د هغه (معبود) چې ضرر د هغه (عابد ته يې) ډېر نژدې دی له ګټې د هغه (معبود دغه عابد ته، چې د شفاعت هيله ده)، خامخا بد دوست دی (دا باطل معبود) او خامخا بد ملګری دی.

تفسیر: يعنې که د بُت پرستانو له زعم سره موافق له بُتانو څخه د ګټې هيله لرئ؛ دغه هيله بې فائدې او موهوم شی دی، ليکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسېدل قطعي او يقيني دي، نو ځکه د دوی د فائدې خبره به وروسته له دې نه ليدل کېږي، نقصان خو اوس سمدلاسه وررسېد.

﴿لَبِئۡسَ الۡمَوۡلٰى وَلَبِئۡسَ الۡعَشِيۡرُ﴾ يعنې کله چې په قيامت کې د بُت پرستی نتائج ور د مخه شي؛ نو بت پرستان به همداسې وايي: ﴿لَبِئۡسَ الۡمَوۡلٰى وَلَبِئۡسَ الۡعَشِيۡرُ﴾.

اِنَّ اللّٰهَ يُدۡخِلُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجۡرِىۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَفۡعَلُ مَا يُرِيۡدُ ﴿۱۴﴾

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو ويالې، بېشکه چې الله کوي هر هغه چې اراده يې وکړي (چې ځينې يې د مطيعانو کرامت او د عاصيانو اهانت دی).

تفسیر: يعنې پاک الله د هر هغه چا په نسبت چې مشيت او اراده وکړي؛ سزا ورکوي، او هر هغه ته چې اراده او مشيت يې وي؛ انعام ورکوي، هيڅوک د دې خبرې توان نه لري چې د ده لاس ونيسي.

مَنۡ كَانَ يَظُنُّ اَنۡ لَّنۡ يَّنۡصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنۡيَا وَالۡاٰخِرَةِ فَلۡيَمۡدُدۡ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لۡيَقۡطَعۡ فَلۡيَنۡظُرۡ هَلۡ يُذۡهِبَنَّ كَيۡدُهٗ مَا يَغِيۡظُ ﴿۱۵﴾

هر څوک چې (داسې) وي چې ګومان کوي د دې چې له سره به مرسته (مدد) ونه کړي له دغه (محمد) سره الله په دنيا کې او په آخرت کې؛ نو ودې غځوي يو پړی اسمان ته (يا چت ته او ځان دې پرې ځوړند کړي)، بيا دې پرې کړي (دغه پړی چې ولويږي او مړ شي، يا دې ځان غرغره کړي) بيا دې وګوري چې آيا بيا زائلولی شي هيله، تدبير د هغه (سړي) هغه شي لره چې دی يې په قهر کړی دی (چې د الله له خوا د محمّد نصرت دی).

تفسیر: الله تعالی د خپل رسول سره د دنیوي او اخروي فتحې او نصرت کومې وعدې چې کړې دي؛ هغه خامخا پوره کېدونکې دي، که کافران او حاسدان ډېر په قهر او خفه شي، او د ربّاني نصرت د مخنیوي او انسداد لپاره ډېر تدابیر هم ونیسي؛ لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او بري او کامیابۍ مخه په هیڅ ډول سره نشي نیولی، او هغه به خامخا ترسره کیږي، که دغه کفّار او حاسدین د محمد صلی الله علیه وسلم په دغه نصرت ډېر زیات خفه او غمجن دي، او په دې باندې پوهیږي چې مونږ په خپلو کوښښونو او زیار (محنت) ویستلو سره د الله تعالی د ارادې او مشیت لاره بندولی شو؛ نو دوی دې خپل کوښښ په دې لاره کې ولګوي، تر دې پورې چې د پړي یو سر دې د چت په لاړو کې ښه جګ وتړي، او بل سر دې د تېزندۍ په شان په خپله غاړه کې واچوي، او په خپل لاس دې خپل ځان غرغره کړي، او په دې صورت دې له ډېر قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړي، یا که یې له لاسه پوره وي؛ نو یو پړی دې له آسمان څخه ځوړند کړي، او په هغې دې اسمان ته وخیژي، او له هغه ځایه دې اسماني نصرت قطع کړي، نو بیا دې د راښکته کېدو نه وروسته وګوري چې په دغو تدبیرونو سره دغه ربّاني معاونت او اسماني نصرت منقطع کیږي؟ چې په هغه دوی دومره په قهر دي.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يُرِيدُ ﴿١٦﴾

او په شان (د دغو منزّلو آیتونو) نازل کړي لیږلي دي مونږ آیتونه ښکاره، او بېشکه چې الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه چا ته چې اراده وکړي (د هغه د هدایت).

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلْمَجُوسَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او هغه کسان چې یهودیان دي، او (هغه کسان چې) صابیان دي، او (هغه کسان چې) نصرانیان دي، او (هغه کسان چې) مجوسیان دي، او هغه کسان چې شریک یې پیدا کړی دی له الله سره؛ بېشکه چې الله به فیصله وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې، بېشکه چې الله په هر شي باندې ښه شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوي، او په دوه معبودانو عقیده لري، یو د خیر معبود چې دوی ورته (یزدان) وایي، دوهم د شر معبود چې هغه (اهرمن) بولي، او د کوم نبي نوم هم یادوي، دا معلومه نه ده چې دوی له هدایت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوي دي، یا له ابتداء څخه په غلطه لار روان دي.

د دغو ګردو مذاهبو او فرقو د منازعې عملي او قاطع فیصله به د الله تعالی له درباره د قیامت په ورځ کې کیږي، او هر یو به سره جدا کوي، او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شویو) ځایونو ته به یې رسوي، په دې باندې یوازې پاک الله عالم دی چې کوم یو د کوم مقام او د کومې سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَسْجُدُ لَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ وَٱلنُّجُومُ وَٱلْجِبَالُ وَٱلشَّجَرُ وَٱلدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ ٱلنَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ ٱلْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ۩ ﴿١٨﴾

آیا نه وینې، نه پوهیږې ته؟ چې بېشکه الله چې دی سجدې بړدي (عبادت کوي) ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویّاتو)، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو)، او لمر او

سپوږمۍ او ستوري او غرونه او ونې او ځلوربول او ډېر له خلقو (چې مؤمنان دي) په عبادت سره، او ډېر دي (له کفارو) چې ثابت شوی دی پرې عذاب (چې سجده نه ږدي الله ته)، او هر څوک چې سپک يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک عزت ورکوونکی، بېشکه چې الله کوي هر هغه کار چې اراده يې وکړي (له اکرام او اهانت څخه).

هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ

دا دواړه (ډلې مؤمنان او کافران) مدّعيان دي چې جګړه يې وکړه په (ذات، صفات او دين د) رب خپل کې.

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې په ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ﴾ الآية ـ کې چې د هغو ذکر وشو؛ هغو ته د حق او باطل له حيثه دوه ډلې ويلی شو: يوه د مؤمنانو ډله چې د خپل رب ټول اوامر مني، او د ده د احکامو په مقابل کې سر په سجده ږدي، دويمه د کفّارو ډله چې په هغو کې يهودان، نصرانيان، مجوسيان، مشرکين، صابئين او نور ټول شامل دي، چې د الله رباني هدايت نه قبلوي، او د الله د اطاعت لپاره سر په سجده نه ږدي، دغه دواړه ډلې په دغو مباحثو او مناظرو کې، د جهاد او قتال په مواقعو کې هم يو د بل په مقابل کې ټينګ ولاړ وي.

فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ

پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ څکختې (جوړولی) شي دوی لپاره جامې له اوره.

تفسير: يعنې لکه څنګه چې کالي (جامې) د انسان بدن پټوي؛ د جهنم اور به هم دغه راز دوی احاطه کوي، او ترې به چاپېريږي، يا به د کوم داسې شي کالي ورواغوستل شي، چې د اور ګرمي به پرې ډېر ژر اثر کوي، او ډېر زيات به سور کيږي.

يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُم مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾

اچولی به شي (په شدّت سره) له پاسه د سرونو ددوی اوبه سرې يشبدلې. چې خوړين به شي په دغو اوبو سره هغه (کولمې) چې په ګېډو د دوی کې دي او پوستکي (د دوی هم). او وي به د دوی لپاره څټکونه (ګرزونه) له اوسپنې (چې د دوی سرونه به پرې ټکولی او وهلی شي).

تفسير: يعنې د دوزخيانو ککرۍ به په څټکونو ګرزونو سره ميده کيږي، او يشبدلې اوبه به له پاسه پرې اچولی کيږي، چې د ماغزو له لارې به د دوی ګېډې ته ورځي، او له هغه څخه به د دوی ټولې کولمې ټوټې ټوټې د دوی له مقعدو څخه لاندې تويېږي، او د دوی د بدن خارجي سطح به هم د دې اوبو له رسېدلو څخه بيخي شړيږي، او د ورستې وينې غوښې په شان به ترې لويږي، بيا به خپل اصلي حالت ته بېرته ورګرځي، او پرله پسې به همدغه عمل تکراريږي: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۵۶) آيت (۸) رکوع)، اللهم أعذنا من غضبک وعذابک !.

كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾

هر کله چې اراده وکړي (دوزخيان) د دې چې ووځي له دغه (دوزخ څخه) له غمه؛ نو بېرته ګرځولی شي دوی په دغه (اور) کې او (وبه ويلی شي دوی ته) وڅکئ تاسې عذاب (د اور ډېر) سوځوونکي.

تفسير: يعنې كله چې كافران په دوزخ كې ډېر غم او تكليف ويني؛ نو وبه غواړي چې له دې ځاى نه ووځي او چېرې وتښتي، خو د اور لمبې به دوى له ځان سره پورته كړي، بيا به يې پرښتې د اوسپنو په ګرزونو سره وهي، او لاندې به يې غورځوي، او داسې به ورته ويل كيږي: «د اور د دغه دائمي عذاب خوند وڅكئ !»، چې له سره به ترې بېرته نشئ وتلى «العياذ بالله».

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

بېشكه چې الله ننه باسي هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو كې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې، ګاڼه به واچول شي (جنتيانو ته) په دغه (جنت) كې له باهوګانو (وښيو) له سرو زرو او له مرغلرو ځني.

تفسير: يعنې په لويه هوسايى (آرام)، ښايست، او زيب سره به اوسيږي، او له هر يو عنوان څخه يې تجمّل تنعم څرګنديږي.

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

او جامې د دغو (جنتيانو) به په دغه (جنت) كې ريښمينې وي.

تنبيه: په احاديثو كې راغلي دي: «هر هغه نارينه چې دلته د وريښمو كالي واغوندي؛ نو په آخرت كې به يې نه آغوندي»، كه دغه آغوستونكى كافر وي؛ نو ښكاره ده چې هغه له سره په جنّت كې نه داخليږي چې د جنتيانو لباس واغوندي، هو ! كه مؤمن وي؛ امكان لري چې د څه مودې له مخې د دغه لباس څخه محروم شي، او بيا يې تر ابده پورې واغوندې، نو د دغه غير متناهي مودې په مقابل كې دغه لږه زمانه غير معتدّ به ګڼله كيږي.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ

او لاره ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا كې له جانبه د الله) طيبې پاكې ته (چې لا إله إلا الله ده) له قول نه.

تفسير: هر هغه مؤمن چې په دنيا كې (لا إله إلا الله) ويلې وي، قرآن يې لوستلى وي، د الله تعالى تسبيح او تحميد، امر بالمعروف، نهي عن المنكر يې كړى وي؛ نو په آخرت كې به هم پرښتې له هرې خوا دوى ته سلامونه اچوي، او پخپله جنتيان به هم په خپلو منځونو كې يو بل ته ښې پاكې خبرې كوي، هلته به بېځايه خبرې، شورماشور، دعوى او دنګلې نه وي، او ټول به د الله تعالى د نعمتونو په شكر ګزارۍ كې لګيا او مشغول وي، مثلا وايي به: ﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ﴾ (۲۴ جزء، د الزمر سورت (۷۴) آيت)، د (۲۲ جزء د فاطر سورت په (۳۳ - ۳۴) آيتونو) كې راغلي دي: ﴿يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ * وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾ الآية - په همدغه سره د دې حاضر آيت تفسير كيږي، لكه چې په روح الهاني تفسير كې راغلي دي، نبّه عليه في روح المعاني.

وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

او لار ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا كې) طرف د لارې (د الله) ته چې ستايل شوې دى په ښو ښو صفتونو سره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی لاره یې وموندله چې نوم یې اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده، او د لارې خاوند هم حمید دی، یا یې هغه ځای ته لاره وموندله؛ چې هغه ته په رسېدلو سره انسان د الله تعالی د نعمتونو شکر اداء کوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او اړوي (منع کوي خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه؛ (نو معذبیږي په عقبی کې)، هغه (مسجد) چې ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت لپاره د (ټولو) خلقو، برابر دي اوسیدونکي په دغه (مسجد) کې او له بهره راتلونکي.

تفسیر: یعنې یو خو هغه خلق دي چې له خپلې ګمراهۍ سره سره دنورو مخه هم نیسي، چې د هدایت په لاره لاړ نشي، او غواړي چې هیڅوک د الله تعالی په لاره سم نشي، تر دې هغه مسلمانان چې د خپل پیغمبر سره د عمرې د اداء کولو لپاره مکې معظمې ته روان وو؛ د هغوی مخه یې هم ونیوله، حال دا چې مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چې په هغې پورې د خلقو عبادت او مناسک تعلّق لري؛ ټولو ته یو شان دی، او هلته مقیم اومسافر او محلي او پردیسي ته د اوسېدلو او عبادت کولو مساوي حقوق حاصل دي، هو ! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شړلو وړ او لایق وي؛ نو هم هغه کسان دي چې په خپل شرک او شرارت د دې مبارک ځای بې احترامي او بې عزتي کوي.

وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

او هر چا چې اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کې د بې لارۍ (د حق نه په مخ ګرځولو سره)؛ نو وبه څکوو مونږ په هغه (کرېدونکي) له عذاب دردناک څخه.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې په مسجد الحرام کې عمدًا او بالاراده د بې دینۍ او شرارت کومه خبره کوي؛ نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چې دغه کار په بل ځای کې کوي سخته سزا ورکړی شي، نو له دې نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چې په خپل ظلم او شرارت سره یې د مؤمنانو مخه د مکې معظمې د زیارت د ورتګ په وخت کې نیولې وه.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چې ښکاره (معین) کړ مونږ ابراهیم ته ځای د بیت الله.

تفسیر: وایي چې د کعبې شریفې ځای لا له پخوا څخه مقدّس او متبرّک وو، بیا د ډېرې مودې په تېرېدلو سره ورک او نامعلوم شو، ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چې بیت الله ودانه کړه ! او د هغه معظم مقام نښې وروښودل شوې، ابراهیم علیه السلام د خپل ځوی اسماعیل علیه السلام په ملګرتیا د کعبې خونه (کور) ودانه کړه.

أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا

(او ورته مو وویل) چې مه شریکوه له ما سره هیڅ.

تفسیر: یعنې د دې کور بنسټ او تاداو (بنیاد) په خالص توحید باندې کېږده ! هیڅوک دې چې دغه ځای ته راشي؛ د الله تعالی د عبادت څخه پرته مشرکانه رسوم په ځای نه راوړي، د مکې معظمې کفّارو سره له دې چې د ابراهیمي ملت

مدّعیان وو، ددغه آیت خلاف عمل وکړ چې هلته يې درې سوه شپېته بتان ودرول (العياذ بالله)، څمونږ سید المرسلین خاتم الأنبياء محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم دغه مطهّر او مقدّس ځای له دغه نجاست او ګندګۍ څخه د تل لپاره پاک کړ، فلله الحمد والمنة.

﴿وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْقَآئِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾ ۲۶

او پاک ساته کور څما (له بُتانو او نورو پلیتو څخه) لپاره د طواف کوونکو، او لپاره د قيام کوونکو (په مکه کې)، او رکوع کوونکو، او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره).

تفسير: يعنې يوائې د همدغو خلقو لپاره دې مخصوص وي، او له نورو ټولو څخه دې پاک او صاف کړ شي.

﴿وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ﴾ ۲۷

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کې د حج (د اداء کولو) لپاره، چې راشي (حاجيان) تاته پلي (پياده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چې راځي (دا اوښان) له هرې لارې لرې (ژورې لرې) نه.

تفسير: کله چې کعبه ودانه شوه، نو ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (اوچت) غره باندې ودرېد، او داسې غږ يې وکړ: «ای خلقو ! پاک الله په تاسې حج فرض کړی دی، حج ته راشئ !»، حق تعالى دغه غږ په هر ځای کې هر روح ته ورساوه، نو د هر چا لپاره چې حج مقدّر وو؛ د هغه روح دغه غږ ته لبّيک وويل، او هم هغه د شوق پټې سکروټې دي، چې په زرهاوو پلي (پياده) هم د حج د سفر ربړونه (تکليفونه) په ځان اخلي، او د بيت الله په ليدلو سره خپلې سترګې رڼوي، او ډېر زيات خلق خو له دومره لرې ځايونو څخه سواره دمکې معظمې په لوري سفر کوي؛ چې له ډېرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان سترې ستومانه او بيخي خوار او ډنګر کيږي، زياترو حاجيانو ته غښتلي او څاربه اوښان کله وررسيږي، نو ځکه په همدغو خوارو، ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوي، دا ګواکې د هم هغې دعاء د مقبوليت اثر دی، چې ابراهيم علیه السلام کړې وه: ﴿فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم سورت (۳۷) آيت (۶) رکوع).

﴿لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ﴾

لپاره د دې چې حاضر شي (دغه خلق ځای د دنيوي او اخروي) ګټو خپلو ته، او چې ياد کړي نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کې چې معلومې دي په (ذبح د) هر هغه حيوان چې ورکړی دی الله دوی ته له بې ژبو چارپايانو څخه.

تفسير: د بيت الله د حج اصلي مقصد خو اخروي ګټو حاصلول دي، مثلاً د حج او عمرې او د نورو عباداتو په ذريعه د الله تعالى خوښي حاصلول او د روحاني ترقياتو لوړو (اوچتو) مقاتو ته رسېدل، ليکن د دغې لويې اجتماع په ضمن کې ډېر زيات سياسي، تمدّني او اقتصادي ګټې هم حاصلېدی شي، کما لا يخفى.

د ﴿أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ﴾ څخه د ذوالحجې د ړومبنی لس (۱۰) ورځې مراد دي، په دغو ورځو کې د الله تعالى د يادونې فضيلت ډېر زيات ښوولی شوی دی، د دغه ذکر لاندې په خصوصي ډول دا هم داخل دي، چې د قربانۍ د حيواناتو د ذبح کولو په وخت کې دې د الله تعالى نوم واخيست شي، او «بسم الله، الله أكبر» دې وويل شي، په دغو ورځو کې ډېر ښه عمل همدا دی چې د پاک الله په نامه دې ذبح وکړی شي.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿۲۸﴾

پس خورئ تاسې له هغې (غوښې) څخه، او خوراک ور کوئ بد حال فقیر (محتاج) ته.

تفسیر: ځینو کفّارو داسې خیال کاوه چې په خپله قرباني کوونکي ته نه ښايي چې د قربانۍ له غوښې څخه څه وخوري، دا دی په دې آیت کې د دې مفکورې اصلاح او حکم کوي، چې له دغې غوښې څخه هم تاسې په شوق سره وخورئ، هم يې په خپلو دوستانو، خپلوانو، خوارانو او غریبانو وخورئ !.

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿۲۹﴾

بیا دې لرې کړي (حاجیان حاجتونه او) خیري خپل، او پوره دې اداء کړي نذرونه خپل (او د حج واجبات)، او طواف دې وکړي په هغه کور چې قدیم کریم دی.

تفسیر: له کوم ځایه چې لبّیک ویل شروع کیږي (احرام تړل کیږي)؛ نو محرِم نه وینه وباسي، نه خپل ویښتان او نوکان اخلي، نه خپل ویښتان غوړوي، نه د بدن د خیرو، دوړو او ګردونو په لرې کولو دومره زیات اهتمام کوي، او نه په ډېره مبالغه او منبلو لامبي، کله چې د ذوالحجة الحرام لسمه ورځ راشي؛ دغه ګرد قیدونه لرې کیږي، سرونه خریل یا ویښتان اخیستل کیږي، ښه غسل کوي، ګنډلې او صفا کالي (جامې) اغوندي، او د کعبې د زیارت طواف ته ځي، په چا چې ذبح لازمه وي؛ ړومبی ذبح کوي، او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چې هغه نذرونه چې د خپلو مطالبو لپاره يې پر خپل ځان منلي وي؛ هغه دې اداء کړي، اصلا دغه نذر د الله تعالی نذر دی او د بل هیچا نه دی، د ځینو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک یا د حج واجبات مراد دي، او همدغه ډېر نژدې راښکاري، والله أعلم.

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿۳۰﴾

دا حکم مو واورېد (یا امر همدا دی چې تېر شو). او هر چا چې تعظیم وکړ د احکامو د الله؛ پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده، او حلال کړی شوي دي تاسې ته (خوراک د غوښې د) څارویو (پس له ذبحې) مګر (حرام دي) هغه څاروي چې لوستل کیږي په تاسې (حراموالی يې)، پس ځان ساتئ تاسې له پلیتۍ څخه چې بُتان دي، او ځان ساتئ تاسې له وینا د دروغو څخه.

تفسیر: لکه چې له ترجمې څخه ښکاري: «ذلک» دمحذوفې مبتدأ خبر دی، یعنې حرام شیان درانه ګڼل او د هغو پرهېښودل، یا هغه شیان چې د الله تعالی له طرفه محترم ښودل شوي دي، د هغوی د احترام او ادب او تعظیم قائم ساتل لویه نیکي او د ښېګڼې (فائدې) خبره ده، او د هغو انجام به ډېر ښه وي.

په محترمو شیانو کې د قربانۍ حیوان ـ بیت الله ـ صفا ـ مروه ـ منی ـ عرفات ـ مسجدین ـ قرآن بلکه د الله تعالی ټول احکام راځي، په خصوصي ډول سره دلته د مسجد الحرام او د هدیې د حیوان په تعظیم زور اچول شوی دی، چې د الله تعالی د بندګانو په راتګ کې هلته په حرم کې څه مشکلات پیدا نه کړئ ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ ! او نه هغه د هدیې حیوانات بېرته تللو ته مجبور کړئ، بلکه قیمتي، ښه څاربه څاروي قرباني کړئ !.

﴿إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ یعنې هغه حیوانات چې د هغو حراموالی وخت په وخت تاسې ته ویل کیږي، لکه چې په «البقرة»، «المائدة»، «الأنعام» کې مفصّلاً تېر شول، نو هغه حلال نه دي.

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعنې ځاروی د الله تعالی مخلوق او مملوك دی، يواځې د الله تعالی په حکم او د هغه په نامه حلال کېدی شي، او د الله تعالی د کعبې نذر کېدی شي، هغه ساکښ (ذي روح) چې د کوم بُت په قربانګاه کې ذبح کيږي؛ هغه مرداريږي، د داسې شرك او پليتو کارونو څخه ځان ساتنه او اجتناب ضروري دی.

﴿وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعنې د دروغو ويل، او د دروغو شاهدي ورکول، د بل په نامه د الله تعالی د پيدا کړو حيواناتو حلالول، بې د شرعي حکم څخه يو شي ته حلال او يا حرام ويل ټول په «قول الزور» کې داخل دي، د «قول الزّور» د بدی اندازه له دې نه اټکل کېدی شي، چې دلته الله تعالی د هغه ذکر له شرك سره کړی دی، او د الأعراف سورت په (۳۳آيت، (۴) رکوع، ۸ جزء) کې يې داسې ارشاد کړی دی: ﴿وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ په احاديثو کې رسول الله صلی الله عليه وسلم هم په ډېر تأکيد او تشديد سره له دې نه ممانعت کړی دی.

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ

په داسې حال کې چې غاړه اېښودونکي يئ په اخلاص سره خاص الله ته، نه يئ مشرکان په ده باندې.

تفسير: يعنې له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ، او يواځې د هم هغه واحد لا شريك الله تعالی خالص بندګان اوسئ ! ښايي ستاسې ټول افعال او نيتونه په کلّي ډول بې د بل د شرك نه خاص الله تعالی ته وي، او د الله تعالی په الوهيت او عبادت کې بل هيڅوك مه شريکوئ.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

او هر چا چې شريك ونيو له الله سره؛ پس لکه چې راوغورځېد له اسمان څخه پس وتښتوي دی په چابکی سره مرغان (او پوټي پوټي کوي يې)، يا وغورځوي دی باد (له کوم هسك «اوچت» ځای نه) په لرې ژور (ښکته) ځای کې.

تفسير: دا يې د شرك مثال بيان کړ، خلاصه يې دا ده چې د توحيد مقام نهايت اعلی دی، کله چې انسان توحيد پرېږدي، او د کوم بل مخلوق په مقابل کې خپل سر ښکته کړي، نو دی په خپله خپل ځان ذليل او سپك کوي، او د توحيد له لوړ (اوچت) اسمان څخه د شرك او کفر کندې ته لويږي.

ښکاره ده چې له دومره جګ ځای څخه دومره ژور ځای ته له لوېدلو څخه وروسته ژوندی نشي پاتې کېدی، اوس خو به يا د اهواوو او ناکارو افکارو مردار خواره ځناوران له ځلورو خواوو د ده د غوښې پوټي په خپلو منبوکو او پنجو سره دانګې دانګې او پوټي پوټي کړي، او وبه يې خوري، يا به لعين شيطان د يوې تېزې ګړندی هوا په پړبوکی کې دی له خپله ځان سره پورته کړي، او په کومه ډېره زياته لرې ژوره کنده کې به يې وغورځوي، چې هيڅوك به د ده هيڅ يو هډوکی او پښتی ونه ويني.

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

دا حکم مو واورېد (يا امر همدا دی چې تېر شو) او هر چا چې تعظيم وکړ د علائمو د (دين د) الله (چې د حج افعال، د هداياوو څربول او نور عبادت دي)؛ پس بېشکه دا (تعظيم) د زړونو له تقوی څخه دي.

تفسیر: یعنې د شعائر الله تعظیم په شرک کې داخل نه دی، د هر چا په زړه کې چې د پرهېزګارۍ مضمون او د یو الله جل جلاله خوف وي؛ نو دی به خامخا د شعائر الله ادب او تعظیم کوي، دغه ادب او تعظیم شرک نه دی، بلکه د الله تعالی د عین توحید له آثارو څخه دی، ځکه چې د الله تعالی رښتینی بنده د هر هغه شي چې الله جل جلاله ته منسوب وي؛ قدر او ادب کوي.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى ٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿۳۳﴾

شته تاسې ته په دغو څلورو بولو (د هدیو) کې فائدې تر وخت معلوم پورې (چې د دوی د حلالولو وخت دی)، بیا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بیت الله پورې، (یا) بیا وخت د دغو منتهي دی هغه بیت ته چې بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی، او دلته ښایي توسُّعًا ترې ټول حرم مراد وي، یعنې د اوښانو، غویو، پسونو (ګډانو) او نورو نه تاسې ډېرې ګټې حاصلولی شئ، مثلاً پرې سوربرئ، شودې یې څښئ، او نسل ترې اخلئ، او لا یې پسې زیاتوئ، له وړیو، پوستکو او نورو څخه یې ګټه (فائده) اخلئ، اوس د هغو عظیم الشأنه اخروي فائده همدغه ده، چې کعبې ته یې نژدې راولئ، او د الله تعالی په نامه یې قرباني کړئ.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَٰمِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ
إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَلَهُۥٓ أَسْلِمُوا۟ ۗ

او هر امت لپاره مونږ مقرره کړې ده قرباني د دې لپاره چې یاد کړي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چې رزق، روزي ګرځولې ده (الله) دوی ته له بې ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحې د دوی کې)، پس حق معبود ستاسې (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی، پس خاص همده ته غاړه کېږدئ !.

تفسیر: یعنې الله تعالی ته د نذر په ډول د حیواناتو حلالول په هر اسماني دین کې عبادت منل شوی دی، که دا عبادت تاسې غیر الله ته د عبادت (نذر) په ډول کوئ؛ نو دغه شرک دی، او ښایي ترې سخت پرهېز وکړی شي، د موحّد کار دا دی چې یواځې د پاک الله په نامه قرباني وکړي، چې د هغه په پاکه نامه ټولو شرائعو د قرباني کولو حکم ورکړی دی، او نه ښایي چې قرباني د ده له حکم څخه خارجه وي.

وَبَشِّرِ ٱلْمُخْبِتِينَ ﴿۳۴﴾

او زېری ورکړه عاجزي کوونکو ته.

تفسیر: یعنې هغو خلقو ته د الله تعالی د رضاء او خوښی زېری واوروه، چې یواځې د هغه واحد لا شریک الله جلّ جلالُه حکم مني، او د هغه په مقابل کې غاړه ږدي، او په هم هغه باندې یې زړونه ډاډه کیږي، او د ده له جلال او جبروت څخه تل ویرېږي.

ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَٱلصَّٰبِرِينَ عَلَىٰ مَآ أَصَابَهُمْ وَٱلْمُقِيمِى ٱلصَّلَوٰةِ وَمِمَّا
رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۳۵﴾

هغه (عاجزي کوونکي) کله چې یاد کړ شي (د دوی په مخکې نوم د) الله؛ نو ویرېږي زړونه د دوی، او (زېری ورکړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختیو او غمونو) چې رسیدلي دي دوي ته، او (زېری

ورکړه) قائموونکو (سم دروونکي سره له ټولو حقوقو) د لمانځه ته، (او زېرې ورکړه هغو کسانو ته چې) ځيني له هغو شيانو نه چې ورکړي دي مونږ دوی ته لګوي يې (په ښو کارونو کې).

تفسير: يعني مصيبتونه او تکليفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوي، او متحمّل کيږي يې، او د کړاوونو او سختيو د تحمّل په وخت کې د حقې لارې څخه يې قدم نه ښوييږي.

﴿وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ﴾ الآية - د بيت الله تر رسېدو پورې حاجيان له ډېرو مصيبتونو او کړاوونو سره مخامخ کيږي، په سفر کې زياتره د لمونځونو د فوتېدلو يا د قضا کېدلو انديښنه وي، مال هم په کافي اندازه سره لګيږي، ښايي په همدغه مناسبت يې د دغو اوصافو او خصائلو بيان کړی وي.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٣٦﴾

او اوښان غوايان (د هديې) ګرځولي دي مونږ دا تاسې ته له علائمو د (دين د) الله، شته تاسې ته په دې کې خير (ديني او دنيوي ګټه)، پس يادوئ نوم د الله په دې (اوښانو غوايانو د ذبحې په وخت کې)، په داسې حال چې ولاړ وي (په دريو پښو چې يوه يې ترې تړلې وي)، نو کله چې پرېوتل اړخونه د دوی (په ځمکه پس له حلالولو، او روح يې وخوت، او پس له يخېدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وي)، او خورئ يې په صبر کوونکي او په بې صبره (سوالګرانو، فقيرانو)، همداسې (لکه چې ومو ښوده ذبحه د دوی)؛ تابع کړې دي مونږ دغه (مذبوحې) تاسې ته لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسير: په دی آيت کريمه کې يې راوښود چې اوښ او نور د قرباني حيوانات هم د شعائر الله څخه دي چې د هغو په ښه او څربه ساتنه کې ستاسی لپاره دنيوي او اخروی ګټې شته نو تاسو لره ښايي چې دحلالولو په وخت کې پری د الله تعالی نوم واخلئ بالخصوص، د اوښ د ذبحې ښه طريقه «نحر» دی، چې هغه قبلې ته مخامخ ودروئ، او يو لاس يې (ښي يا کيڼ) وتړئ، او په ټټر يې زخم «ټپ» ووهئ، کله چې ټوله وينه يې ووته، او په ځمکه ولوېده، بيا يې بوټي بوټي کړئ، او ترې منتفع شئ، که ډېر اوښان وي؛ نو قطار يې ودروئ ! او په همدغه ترتيب سره يې نحر کړئ !.

په ﴿وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ الآية - کې يې دوه قسمه محتاجان وښوول، يو هغه چې پر صبر او استقامت سره ناست وي، سوال نه کوي، که لږ څه وررسيږي؛ پر هغه قناعت کوي، بل هغه چې بې قراري کوي، سوال کوي، دې خوا او هغه خوا ګرځي، که څه شی ورته ورکړ شي؛ خو بيا هم قرار نه کيني.

﴿كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾ الآية - يعني داسې لوی ساکښان (جاندار) چې هم په جثه او هم په قوّت کې له تاسې څخه زيات دي، ستاسې په واک او قبضه کې درکړل شوي دي، چې تاسې له هغو څخه راز راز خدمتونه اخلئ، او په ډېره آسانی سره يې حلالولی هم شئ، دا د الله تعالی لوی احسان دی، او ښايي چې د هغه شکر اداء کړ شي، نه داسې چې د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکري وکړ شي.

لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوْمُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ۗ

له سره نه رسيږي الله ته غوښې د دوی، او نه وينې د دوی، وليکن رسيږي دغه (الله) ته پرهېزګاري (اواخلاص چې ملګري وي له دغو مذبوحو سره بې له ريا) له تاسې.

تفسير: يعني يواځې د حيوان په ذبح كولو، او په ځان او نورو د غوښې په خوړلو، يا د هغه د وينې په توپولو تاسې هيڅكله د الله تعالى خوښي او رضاء حاصلولى نشئ، او نه دغه غوښې، وينې او نور شيان د الله تعالى تر درباره رسېدى شي، بلكه د پاك الله دربار ته يواځې ستاسې د زړه تقوى او ادب رسيږي، چې په ډېره خوښى، او پوره رغبت يو قيمتي او نفيس شى د ده په حكم او اجازې سره د ده په نامه د ده كور ته بيايئ، او هلته يې قرباني كوئ، ګواكې د دې قربانى په وسيله مو دغه خبره ښكاره كړه چې مونږ پخپله هم ستا په لاره كې قرباني كېدلو ته همداسې حاضر او تيار يو !.

كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰىكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٧﴾

همداسې (لكه چې ذكر شو) تابع كړي يې دي دغه (څلور بولي) تاسې ته لپاره د دې چې په لويي ياد كړئ الله (او الله أكبر ووايئ د دوى د حلالولو په وخت كې) په هغې (طريقې) سره چې لاره يې ښوولې ده تاسې ته، او زيرى وركړه نېكو كارانو ته (د جنّت).

تفسير: يعني «بسم الله والله أكبر، اللهم لك ومنك» ووايئ او ذبح كړئ، او د الله تعالى شكر اداء كړئ، چې ده د خپل محبّت او د عبوديت د اظهار څرنګه ښه لار راوښووله، او د يوه حيوان ذبح يې ګواكې ستاسې د ځان د قربانى په ځاى قائم مقام ودروله.

إِنَّ اللّٰهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۗ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ ﴿٣٨﴾

بېشكه چې الله دفع كوي (د كفّارو مكر) له هغو كسانو څخه چې ايمان يې راوړى دى، بېشكه چې الله محبت نه كوي هر خيانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشكره.

تفسير: يعني مسلمانان دې ډاډه او مطمئن اوسي، چې الله تعالى به ډېر ژر له دښمنانو څخه د دوى لاره صافه كړي، او تر مسجد الحرام پورې د رسېدلو او د هغه د متعلقه احكامو په تعميل كې به هيڅ مخالفت او مشكلات پاتې نشي، بې له كوم خوف او خطره به دوى حج او عمره اداء كوي، ګواكې د هغه بشارت امر چې په ﴿وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ﴾ كې وركړى شوى وو؛ د هغه يو زيرى او بشارت همدا دى.

﴿إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ﴾ «بېشكه چې الله تعالى محبت نه كوي هر خيانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشكره»، يعني كه ناشكرو ټګانو ته تر يوه خاص ميعاد پورې مهلت وركړى شي؛ نو داسې خيال مه كوئ چې دوى د الله تعالى خوښيږي، دغه ډيل او مهلت په ځينو مصالحو او حكمتونو بناء دى، آخري انجام او پاى به يې همداسې وي، چې د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بيخي له دې لارې څخه لرې كړى شي.

دا له هغو مباركو آيتونو څخه ړومبنى آيت دى، چې د قتال په اذن كې راغلي دي:

أُذِنَ لِلَّذِيْنَ يُقٰتَلُوْنَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوْا ۗ

حكم وركړى شوى دى (د قتال) هغو كسانو ته چې قتال ورسره كاوه شي (د كفّارو له خوا) په دې سبب چې بېشكه په دوى ظلم شوى دى.

تفسير: تر هغه پورې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په مكّه معظّمه كې وو، نو مسلمانانو ته دا حكم شوى وو، چې د كفّارو په سختيو او تكليفونو باندې صبر وكړي، او لاس ور ونه غځوي، لكه چې مسلمانانو پوره تر ديارلسو كلونو پورې ډېر سخت تكليفونه او ظلمونه وګالل (برداشت كړل)، او د كفّارو د زهره چوونكو ظلمونو او تېريو په مقابل كې يې بې مثاله صبر، استقامت او ثبات ښكاره كړ، كله چې مدينه منوره دار الاسلام وګرځيد او د مسلمانانو يوه وړه

ډله په دغه مستقل مرکز کې سره يو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو نه چې کفارو به تل ورباندي ظلمونه کول او جنګونه به يې ورسره کول اجازه ورکړی شوه بلکه حکم ورته وشو چې دغه ظالمانو په مقابل کې توری وکاږی، او د خپلی ډلي او دين حفاظت په پوره غيرت سره وکړي.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

او بېشکه چې الله په مرسته د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسير: يعني ای مؤمنانو ! له خپل قلّت او بې سروساماني څخه مه ډارېږئ، الله تعالی يوه ډېره وړوکي بې وسيلې ډله هم د دنيا د لويو لويو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کې بريالی (کامیابه) کولی شي، په حقيقت کې دا په يو مالك الملکوتي طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستې وعده ده.

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دي چې ايستل شوي دي له کورونو خپلو په ناحقه سره، (او بل هيڅ سبب د اخراج نه وو مګر دا) چې ويل به دغو (مؤمنانو): رب ځمونږ (خالص يواځې) الله دی، او که چېرې نه وي دفع کول د الله خلقو لره ځينې د دوی لره په ځينو نورو باندې؛ خامخا نړولې شوې به وې صومعې، او کليساګانې او د يهودانو عبادتخانې او مسجدونه، چې ياداوه شي په هغو کې نوم د الله ډېر، او خامخا مرسته به وکړي هرومرو الله له هغه چا سره چې مرسته کوي (دين د) دغه (الله) سره، بېشکه چې الله خامخا قوي (د خپلو احکامو په تنفيذولو کې) ډېر زور والا دی (په هر چا).

تفسير: يعني هغه مهاجر مسلمانان چې له خپلو کورونو څخه وويستل شول، د هغوی بل هيڅ جرم نه وو، او نه پرې چا څه دعوی درلوده، پرته له دې نه چې دوی ولې يو الله تعالی ته خپل رب وايي؟، او ولې ښتو او ډېرو ته سجدې نه کوي؟.

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ﴾ الآية ـ يعني که په کوم وخت او کوم حالت کې هم يو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګ او جګړې اجازه نه وی؛ نو دا مقدّس مقامات او مهم يادګارونه د تل لپاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به يې لړې شوي وی، هيڅ يو معبد، تکيه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتې شوی، نو له دې کبله ضروري شوه، چې د بدی طاقتونه اګر که ډېر سره جمع هم شي؛ خو د قادر ذات له طرفه به داسې يو وخت راشي، چې د نېکی په مقدسو لاسونو سره به د بدی د حملې مدافعت وکړی شي، او الله تعالی به د خپل دين د مرستې کوونکو سره پخپله مرسته وکړي، او دوی به د حق او صداقت په وسيله په دښمنانو غالب کړي.

که د مدافعت او محافظت دغه قانون نه وی؛ نو په خپله خپله زمانه کې به نه د عيسايي راهبانو صومعې (حجرې) ودانې پاتې وی، او نه به د نصرانيانو بيع (کليساګانې) او نه به د يهوديانو صلوات (عبادتخانې) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چې د الله تعالی ذکر په کې ډېر زيات کيږي؛ پاتې وی، او دغه ټول معابد به نړول شوي او له منځه تللي وی، نو د دې عام قانون لاندې هيڅ داسې دليل نشته چې مسلمانانو ته په يو مناسب وخت کې د دوی د دښمنانو سره د جنګېدلو اجازه ورنه کړه شي.

ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُواْ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَنَهَوۡاْ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلۡأُمُورِ ﴿٤١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه كسان دي چې كه چېرې قدرت وركړو مونږ دوى ته په ځمكه كې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار)؛ نو قائموي دوى (سم اداء كوي به سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوي به زكات، او امر حكم به كوي (خلقو ته) په معروف (په نېك شرعي كار) سره، او منع كوي به (خلق) له بد كار څخه، او خاص د الله په اختيار كې ده آخره خاتمه د ټولو كارونو.

تفسير: دا يواځې د هغو مسلمانانو بيان دى چې پرې ظلمونه شوي دي، او له كورونو څخه ايستل شوي دي، يعنې الله تعالى به ولې له دوى سره مرسته نه كوي؟ كله چې دوى داسې يو قوم دى، چې كه الله تعالى دوى ته د ځمكې د مخ سلطنت هم وركړي؛ خو بيا هم دوى د الله تعالى له ياده نه غافليږي، او پخپله هم په بدني او مالي نېكيو كې مصروف دي، او كوښښ كوي چې نور هم په همدغه سمه لاره برابر كړي، لكه چې پاك الله دوى ته د دې ځمكې حكومت وركړ، او كومې وړاندوينې (پېشګويۍ) چې پخوا شوې وې؛ هغه ټكي ټكي رښتيا شوې: «فلله الحمد على ذلك».

له دې آيت څخه د أصحابو كرامو رضي الله عنهم خصوصا د مهاجرينو او په هغو كې په أخص الخصوص د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم حقانيت، مقبوليت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلۡأُمُورِ﴾ يعنې كه څه هم نن مسلمانان كمزوري او كفّار غالب او قوي ښكاري؛ ليكن دغه كار د الله تعالى په واك او اختيار كې دى، چې بالآخر مسلمانان په دوى غالب، منصور او بريالي (كامياب) كړي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدۡ كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٖ وَعَادٞ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوۡمُ إِبۡرَٰهِيمَ وَقَوۡمُ لُوطٖ ﴿٤٣﴾ وَأَصۡحَٰبُ مَدۡيَنَۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمۡلَيۡتُ لِلۡكَٰفِرِينَ ثُمَّ أَخَذۡتُهُمۡۖ فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾

او كه چېرې دروغجن وشمېري (دغه كفّار تا اى محمده ! نو مه خفه كېږه !) پس په تحقيق دروغجن شمېرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح، او (قوم د) عاد، او (قوم د) ثمود. او قوم د ابراهيم او قوم د لوط (انبياوو خپلو لره). او اهل (د ښار) د مدين (شُعيب لره)، او دروغجن ګڼل شوى وو موسى (د مصري قبطيانو له خوا)، نو مهلت مې وركړى وو كافرانو ته بيا (ناڅاپه) مې ونيول دوى (په عذاب سره)، پس څرنګه وو انكار ځما (په دوى په تغيير د نعمت سره؟).

تفسير: يعنې دا كافران دې په دى نه مغروره كيږى چې دوى ته مهلت وركړل شوى، پخوانى قومونو هم داسى د خپلو پيغمبرانو تكذيب كړي وو نو څه وخت چې ونيول شو نو وګورئ د هغوى حال څه شو.

فَكَأَيِّن مِّن قَرۡيَةٍ أَهۡلَكۡنَٰهَا وَهِيَ ظَالِمَةٞ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئۡرٖ مُّعَطَّلَةٖ وَقَصۡرٖ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس ډېر دي له كليو (او ښارونو) څخه چې هلاك كړي دي مونږ (اهل د) هغو، حال دا چې دغه (اهل د هغې قريې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو)، پس هغه (كلي) پريوتلي دي (دېوالونه يې د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندې، او ډېر كوهيان دي چې (ډك له اوبو) بېكاره پراته دي، او ډېرې مانۍ پخې لوړې (اوچتې) (تشې پاتې دي، او خاوندان يې هلاك شوي دي).

تفسير: يعني د خپلو بنسټونو (بنيادونو) د خوځېدلو په اثر اول يې چتونه ولوېدل، بيا يې د پوالونه ونړېدل، بيا ټولې ودانۍ پرې راولوېدې، او د چت ډېرى يې لا اوچتې کړې، دا يې د هغو د لاندې باندې کېدلو صورت وښود.

﴿وَبِئۡرٖ مُّعَطَّلَةٖ﴾ يعني هغه کوهيان چې پرې د اوبو د راويستونکو هجوم او ګڼه ګوڼه وه؛ نن هلته هيڅوک نشته، چې د هغو بوکې راوکاږي، او هغه ډېرې لوېې لوېې او پخې او هسکې ودانۍ چې په چونه، سېمټو او نورو پخو موادو سره ودانې شوې وې؛ خرابې او د ورانو کنډرو په شان پرتې دي، او هيڅوک په کې نه اوسيږي.

أَفَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَتَكُونَ لَهُمۡ قُلُوبٞ يَعۡقِلُونَ بِهَآ أَوۡ ءَاذَانٞ يَسۡمَعُونَ بِهَاۖ فَإِنَّهَا لَا تَعۡمَى ٱلۡأَبۡصَٰرُ وَلَٰكِن تَعۡمَى ٱلۡقُلُوبُ ٱلَّتِي فِي ٱلصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

آيا پس نه دي ګرځيدلي دوى (دغه کفار) په ځمکه کې، پس وي دوى لره زړونه چې فکر يې کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو)، يا (وى دوى لره) غوږونه چې خبرې يې اورېدلې دوى په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاك، چې عبرت پرې واخلي)، پس قصه دا ده چې نه دي ړندې سترګې (ظاهري د دوى)، وليکن ړانده دي زړونه (د دوى) هغه چې دننه په سينو د دوى کې دي (ځکه چې پرې عبرت نه اخلي).

تفسير: يعني د دغو ورانو او تباه شوو ودانيو د کنډرو د ليدلو ځخه هم هيڅکله دوى ته داسې يو فکر او چرت (خيال) پيدا نشو، او غور او اندېښنه يې ونه کړه، چې د حق په لاره راشي، او په رښتيا خبره ويوهيږي، او زړونه يې بينا او غوږونه يې خلاص شي.

نو قصه دا ده چې که په سترګو يې وليدل، خو پخپلو زړونو کې يې پرې غور او فکر ونه کړ، نو دغه ليدل هم د نه ليدلو په شان دي، ګواکې د دوى ظاهري سترګې خلاصې دي، مګر باطني سترګې يې ړندې دي، او په حقيقت کې ډېر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالى دى، (العياذ بالله).

وَيَسۡتَعۡجِلُونَكَ بِٱلۡعَذَابِ وَلَن يُخۡلِفَ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥۚ وَإِنَّ يَوۡمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلۡفِ سَنَةٖ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بيړه (تلوار) کوي (کفّار) په تا په (راوستلو د) عذاب، او له سره به خلاف ونه کړي الله په خپله وعده کې، او بېشکه يوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو ځخه چې شمېرئ يې تاسې (په دنيا کې).

تفسير: يعني مقرر عذاب په خپل ټاکلي وخت خامخا راتلونکى دى، او دغه بې ځايه شورماشور، استهزاء، تکذيب او د عذاب ژر غوښتل هيڅ يوه ګټه نه لري، «بېشکه يوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو دآخرت چې ورځې د عذاب د کفّارو دي؛ اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو چې شمېرئ يې تاسې په دنيا کې»، يعنې ستاسې يو زر کلونه د ده په نزد د يوې ورځې سره برابر دي، لکه چې نن مجرمين د ده په واک او اختيار کې دي؛ د زرو کلونو د تېرېدلو ځخه وروسته هم داسې د ده په قبضه او اختيار کې دي، هيچېرې ترې پټېدلى او تښتېدلى نه شي.

وَكَأَيِّن مِّن قَرۡيَةٍ أَمۡلَيۡتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٞ ثُمَّ أَخَذۡتُهَا وَإِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

او ډېر دي له (اهل د پخوانيو ښارونو او) کليو چې مهلت ورکړى وو ما دوى ته (په خپل رحمت سره) حال دا چې ظالمان وو، بيا ونيول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب)، او خاص ماته راتله د هر چا دي (په آخرت کې د جزاء لپاره).

تفسیر: یعنې آیا په مهلت ورکولو به هغوی چېرې وتښتي؟ یا به په کوم ځای کې پټ شي؟ بالآخر د ټولو رجوع او بېرته راتګ ځمونږ په لوري دی، مونږ دوی ټول ونیول او تباه مو کړل.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَآ أَنَا۠ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده !) ای خلقو ! بېشکه همدا خبره ده چې زه تاسې ته ویروونکی یم ښکاره (له جحیم ځخه).

تفسیر: یعنې ځما کار خبرول او ویرول دي، ځو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له رذائلو ځخه په ډډه شئ، د عذاب نازلول ځما په اختیار کې نه دي، او هغه د الله تعالی په اختیار کې دی، هغه به د مطیع او عاصي په منځ کې فیصله وکړي، او هر یو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته رسوي.

فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته ښښنه (د ګناهونو)، او روزي عزتناکه (چې جنت دی).

وَٱلَّذِينَ سَعَوْا۟ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِىٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلْقَى ٱلشَّيْطَٰنُ فِىٓ أُمْنِيَّتِهِۦ فَيَنسَخُ ٱللَّهُ مَا يُلْقِى ٱلشَّيْطَٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چې کوښښ کوي په (بطلان د) آیتونو ځمونږ کې په داسې حال کې چې عاجز کوونکي ځمونږ وي (د دوی پخپل ګمان)؛ همدغه کسان ملګري د دوزخ دي (چې تل به په کې سوځي). او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده !) هیڅ رسول او نه هیڅ نبي مګر په هغه وخت کې چې لوستل به یې کول، نو وبه غورځاوه شیطان په لوستلو د ده کې له ځانه خپله وسوسې او شکونه، پس لرې کوي الله هغه کلمې چې غورځولې دي شیطان، بیا محکموي الله آیتونه خپل، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: د آیت په تفصیل کې اختلاف دی: ډېر بهتر او آسان تفسیر هغه دی چې د هغه مختصر اصل له اسلافو ځخه منقول دی، یعنې (تمنّي) د قرائت اوتلاوت په معنی واخیستل شي، مطلب دا چې له قدیم راهیسې دغه عادت جریان لري، کله به کوم نبي یا رسول علیه السلام کومه خبره بیانوله، یا به یې د الله تعالی آیتونه اورورل؛ شیطان به د ځینو خبرو په متعلق د ډېرو خلقو په زړونو کې ډول ډول وسوسې غورځولې، او رنګا رنګ شکونه او شبهې به یې پیدا کولې، مثلا رسول الله صلی الله علیه وسلم د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ﴾ آیت ولوست، شیطان د خلقو په زړونو کې دا شبهه واچوله ،چې وګورئ د خپل لاس وژل شوی حیوان حلال بولي، او الله وژلی حرام ګڼي؟، یا چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾؛ شیطان په کې داسې شبهه وغورځوله چې په ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ ملائکة الله، عیسی المسیح او عُزیر علیهم السلام هم شامل دي، یا کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مسیح علیه السلام په نسبت د ﴿وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ﴾ آیت ولوست؛ شیطان د خلقو په افکارو کې داسې مفکوره پیدا کړه چې له دې نه د مسیح علیه السلام ابنیت (ځوی ولی) او الوهیت ثابتیږي.

د دغه شيطاني القاء په ابطال او ترديد کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى هغه بيّنات آيتونه واورول، چې بيخي صاف او محکم وو، او داسې پخې خبرې يې وروښودې؛ چې د هغو له اورېدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځای او موقع پاتې نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهري سطح په بناء کومه اغواء او اخلال چې شيطان يې غورځوي؛ آيات محکمات د هغه بېخ او بنياد وباسي، چې د هغو د اورېدلو څخه ټول شکونه او شبهې له منځه ورک او فناء کيږي.

دا دوه قسمه آيتونه ولې نازلولی شي؟ شياطينو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرّف موقع ولې ورکوله کيږي؟ او د داسې آيتونو هغه احکام چې وروسته توضيح کيږي؛ ولې په ابتداء کې نه تشريح کيږي؟ دغه ګرد امور د الله تعالى له غير محدود علم او حکمت څخه نشأت کوي، الله تعالى دا دنيا علمًا او عملاً دار الامتحان ګرځولې ده، لکه چې په داسې چارو سره د بندګانو آزموينت کوي، چې څوک د خپل زړه د ناروغتيا يا د سختۍ له سببه د شکونو او د شبهو په ختو او جبو کې ننبلي؟ او کوم پوه عقلمن انسان د خپل علم او تحقيق په قوّت د ايمان لوړ مقام ته رسيږي؟.

رښتيا خبره خو دا ده که انسان په ښه نيت او ايمان داري او ښه عقيده سره پوهېدل وغواړي؛ نو پاك الله هم د ده مرسته کوي، او په سمه لاره يې بيايي، او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتې شول منکرين او شک کوونکي؛ هغوی ته تر قيامته پورې هم ډاډ او اطمينان نه شي حاصلېدی.

ځمونږ په دې تقرير کې تر ډېره حده پورې د ډېرو آيتونو مطلب بيان شو، پوه خلق کولی شي چې ځمونږ د دې تقرير اجزاء د هغو آيتونو له اجزاوو سره بې تکلّفه تطبيق کړي، دا آيتونه لکه چې مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتداء کې بيان کړي دي، له: ﴿هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ مِنْهُ اٰيٰتٌ مُّحْكَمٰتٌ﴾ الآية ـ سره ډېر مشابه دی، لکه چې په ﴿اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطٰنُ فِيْٓ اُمْنِيَّتِهٖ﴾ کې د متشابهاتو او په ﴿ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ﴾ کې د محکماتو ذکر وشو، او په ﴿لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً﴾ الآية ـ کې د زائغينو دوه قسمونه بيان شول، چې په هغو کې د ﴿لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ کار د تأويل ابتغاء او د ﴿وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده، وروسته ﴿وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ﴾ الآية ـ د ﴿وَالرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ يَقُوْلُوْنَ﴾ آيت په ځای وګڼئ!، او هلته هغه دعا چې په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا﴾ سره کړی شوې وه؛ دلته د هغې اجابت ذکر په ﴿وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾ سره کړی شوی دی، او د ﴿رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ﴾ سره دغه آيت مناسب واقع شو: ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ﴾ إلى قوله: ﴿يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ﴾.

لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۭ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾ وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٤﴾

لپاره د دې چې وګرځوي (الله) هغه شی چې غورځوي يې شيطان ازمېښت لپاره د هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د شک او نفاق) دی، او (بل لپاره د هغو چې) سخت دي زړونه د دوی، او بېشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډېر لرې کې دي (له حقه). او (دغه القاء د دې لپاره ده چې) په يقين سره پوه شي هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم، چې بېشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا، پس ايمان به راوړي دوی په ده سره، نو نرم (آرام به شي انقيادًا) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بېشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی طرف د سمې صافې لارې (د اسلام) ته.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

او تل به وي هغه کسان چې کافران شوي دي په شك کې له دې (قرآنه يا له سمې لارې يا له رسوله)، تر هغه پورې چې راشي دوی ته قيامت ناڅاپه، يا راشي دوی ته عذاب د ورځې شنډې (سختې د قيامت چې د نجات هيڅ لاره په کې نه وي).

تفسير: يعني مقصد په خپله د قيامت د هولناکې حادثې ناڅاپې رارسېدل، يا د قيامت د عذاب راتلل دي، او يا شايد د ﴿عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنيا عذاب مراد وي، يعنې په همدې دنيا کې به داسې سزا درکړه شي، چې په هيڅ صورت به ورڅخه خلاصېدل امکان ونه لري.

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

ملك سلطنت په دغه ورځ د قيامت خاص الله ته دی، فيصله به کوي (په دغه ورځ کې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کفّارو کې).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به يواځې د الله تعالی سلطنت او حکومت وي، او د بل هيچا ظاهري او مجازي حکومت نوم او نښان به نه وي، په هغه وخت کې به د ګردې دنيا عملي فيصله کيږي، چې تفصيل يې دا دی:

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کې به وي. او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو يې کړی دی آيتونو ځمونږ ته؛ پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی. او هر هغه کسان چې خپل کورونه يې پرېښي دي په لاره د الله کې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء لپاره) بيا ووژلی شي (په جهاد کې) يا مړه شي (پخپل مرګ)؛ نو خامخا روزي به ورکړي هرومرو دوی ته الله روزي نېکه (د جنّت)، او بېشکه الله خامخا هم دی غوره د (ټولو) روزي ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړي (الله) هرومرو دوی په داسې يو ځای (د جنّت) کې چې خوښ به کړي دوی هغه (ځايونه د جنتونو)، او بېشکه الله خامخا ډېر عالم (په ټولو احوالو)، ښه حلم لرونکی دی (په تأخير د عقوبت لپاره د رجوع).

ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ

(خبره) همدا ده (لکه چې ومو ويله)، او هر هغه چې بدل واخيست په مثل د هغه (ضرر) چې معذّب شوی دی په هغه سره، بيا (دويم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې؛ نو خامخا مرسته به وکړي خامخا له ده سره الله.

تفسير: يعني كه مظلوم له ظالم څخه واجبي بدلې واخلي، بيا ظالم پرې بل ځلې ظلم وكړي؛ نو دى بيا هم مظلوم واقع شو، او الله تعالى به بيا ورسره مرسته وكړي، لكه چې عادت يې دى، بالآخر د مظلومانو حمايت كوي: «واتّق دعوة المظلوم فإنه ليس بينها وبين الله حجاب».

إِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

بېشكه الله خامخا ښه عفو كوونكى دى (د تجاوزاتو) ډېر بښونكى دى (د خطيّاتو).

تفسير: يعني بندګانو ته هم ښايي چې پخپلو شخصي او معاشراتو چارو او معاملاتو كې د عفوې او بښنې عادت زده كړي، او هيڅكله دې د انتقام او بدل اخيستلو په فكر نه اوسي.

شاه صاحب رحمه الله ليكي: «يعني واجبي بدلې اخيستونكي ته الله تعالى عذاب نه وركوي، كه څه هم بدل نه اخيستل ښه او غوره كار دى، د كفّارو د اذيت بدل مسلمانانو له كفّارو څخه د «بدر» په غزا كې واخيست، ليكن كفّارو بيا په «أحد» او «أحزاب» كې په تيري او تجاوز لاسونه پورې كړل، چې بيا الله تعالى مسلمانانو سره پوره مرسته وكړه.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِى ٱلَّيْلِ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

دغه (نصرت په سبب د دې دى) چې بېشكه الله ننه باسي شپه په ورځ كې او ننه باسي ورځ په شپه كې (چې كله ورځ لنډه شپه اوږدوي، كله شپه لنډه ورځ اوږدوي)، او بېشكه الله ښه اورېدونكى دى (د ټولو اقوالو) ښه ليدونكى دى.

تفسير: يعني الله تعالى د دومره لوى قدرت او قوّت څښتن (مالك) دى، چې د شپې او ورځې اړول او راړول او د هغوى لنډول او اوږدول د ده په لاس كې دي، او يواځې د ده په حكم، اراده، او تصرّف كله ورځ اوږدېږي، او كله شپه اوږدېږي، نو آيا دغه مطلق قادر په دې باندې نه دى قادر چې يو مظلوم قوم يا شخص سره مرسته وكړي، او د ظالمانو له منګلو څخه يې خلاص كړي؟ بلكه دوى په هغوى باندې غالب، قاهر، قادر او مسلّط كړي، په دې آيت كې يې دې ته اشاره وكړه چې حالات ډېر ژر د شپې او ورځې په شان بدليدونكي دي، څرنګه چې پاك الله د شپې تياره د ورځې په رڼا له منځه وړي، همداسې به د كفر او شرك ځمكې هم د اسلام په غېږ كې وركړي، او بېشكه چې پاك الله ښه اورېدونكى دى د ټولو اقوالو، ښه ليدونكى دى د ټولو اشياوو، يعنې د مظلوم غږ او آواز هم اوري، او د ظالم چارې او اعمال هم ويني.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ هُوَ ٱلْبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

دغه (مرسته په دې ده چې) بېشكه الله همدى دى حق ثابت، او بېشكه هغه چې بولي يې (كفّار او عبادت يې كوي) بې له الله څخه؛ همدغه باطل دي، او بېشكه الله همدى (له ټولو څخه) ښه لوړ ښه لوى دى.

تفسير: يعنې له الله څخه پرته داسې عظيم الشأن كارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره كېدى شي؟ بلكه نه شي، په واقع كې صحيح او رښتينى بر حق معبود همدغه يو الله تعالى دى، نور ټول معبودان بيخي غلط او له يوه سره زائل او ټول باطل دي، ښايي چې تاسې هم دغه واحد لا شريك ذات خپل الله وګڼئ، چې له ټولو څخه اعلى او اولى او ډېر ښه مولى دى، او دغه لوى شان په اتفاق سره د همدغه يو الله جل وعلا شأنه په ذات او صفاتو كې شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

آيا نه ويني ته (نه يې خبر اى مخاطبه) چې بېشكه الله نازلې كړې دي له (طرفه د) اسمان څخه اوبه؛ پس ګرځي ځمكه (په دې اوبو سره) تكه شنه (پس له هغه چې وچه سپېره وه)؛ بېشكه الله ښه مهربان عالم دى په پټو تدابيرو، ښه خبردار دى (په ټولو شيانو).

تفسير: يعني همداسې به د كفر او شرك وچه او شاړه ځمكه د اسلام په باران باندې شنه او سمسوره كړي، او هم هغه الله جل جلاله ښه پوهيږي، چې په څه شان د باران د اوبو په وسيله شينكي او نباتات زرغونيږي، او د ځمكې په دننه كې داسې تدبير او تصرّف كوي، چې د هغه په اثر وچه شاړه ځمكه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راكاږي، چې په دې ترتيب ځمكه شنه او سمسوره كيږي.

لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

خاص همدغه (الله) لره دي هر څه چې په اسمانونو كې او هر څه چې په ځمكه كې دي (سره له اسمانونو او ځمكې خلقًا ملكا وعبيدًا)، او بېشكه الله خامخا هم دى غني بې پروا دى (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستايلى شوى (په صفاتو او افعالو خپلو كې).

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آيا نه دى ليدلى تا (نه يې خبر اى مخاطبه) چې بېشكه الله مسخّر (تابع) كړي دي تاسې ته هر هغه چې په ځمكه كې دي، او (مسخّره كړې يې ده) بېړۍ چې ګرځي په سيند كې په حكم د هغه سره، او ساتي اسمان له دې نه چې راولويږي په ځمكه باندې مګر خو په حكم د هغه سره، بېشكه الله پر خلقو خامخا ښه نرمي كوونكى ښه مهربان دى.

تفسير: يعني الله تعالى نه ستاسې او نه د بل چا څه پروا لرله، محض پخپل شفقت او مهربانۍ سره يې د وچې او لمدې، بحر او بر ټول شيان يې تاسې ته تابع او مسخر كړل، او همدغه الله تعالى په خپل قدرت سره اسمان، سپوږمۍ، لمر او ستوري په هوايي فضاء كې له كومې ظاهري ستنې معلّق ساتلي دي، چې له سره له خپله ځايه نه راښكته كيږي، او نه رالويږي، او كه رالويدلي وى، يا يو د بل سره يې ټكر كړى وى، نو ستاسې ځمكې به يې ټوټې او ذرې كړې وى، څو چې د الله تعالى له خوا د نظام د بدلون حكم نه وي صادر شوى، تر هغه پورې به دغه ګردې كړې هم داسې پخپلو ځايونو قائمې وي، او مجال نه لري چې د يوه انچ په اندازه له خپل ځايه بې ځايه شي، د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تأكيد لپاره ده، يا شايد د قيامت واقعې ته اشاره وي، (والله أعلم).

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دى) چې (يې) ژوندي كړي يئ تاسې (په دركولو د روح سره پس له هغه چې نطفې وئ)، بيا به مړه كاندي تاسې (كله چې اجل مو پوره شي)، بيا به ژوندي كړي تاسې (په قيامت كې په بعث سره)، بېشكه انسان خامخا ناشكره دى.

تفسير: همداسې هغه قوم چې د کفر او جهل په روحاني مرګ سره مړه شوي وو؛ د ايمان او معرفت په روح سره به هغوی بيا ژوندي کړي.

(خو بېشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالی) يعني د دغومره احساناتو او انعاماتو په ليدلو سره هم د هغه حق نه مني، او قدر يې نه پېژني، او د هغه حقيقي منعم څخه مخ اړوي، او نورو ته خپل سر ټيټوي.

لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوْهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ ۗ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٦٧﴾ وَاِنْ جٰدَلُوْكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿٦٩﴾

لپاره د هر يوه امّت مقرره کړې ده مونږ يوه لاره د بندګۍ چې دوی عمل کوونکي دي د هغه، پس نه ښايي چې جګړه وکړي (دا خاوندان د اديانو) خامخا له تا سره په دې کار (دين) کې، (ځکه چې محمدي دين حق او ظاهر دی)، او بلنه کوه (د خلقو توحيد او عبادت د) رب خپل ته، بېشکه ته يې خامخا په (هغه) سمه صافه لاره (چې برابره تللې ده حق ته). او که جګړه کوي (په امر د دين کې کفّار) له تا سره؛ نو ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چې کوئ يې تاسې. الله به حکم وکړي په منځ ستاسې کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وئ تاسې چې په هغه کې مو اختلاف کاوه (چې د دين امر دی).

تفسير: ټول انبياء د دين په اصولو کې سره متفق دي، هو ! د هر امّت لپاره الله تعالی د عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کې ټاکلي دي، چې د هغو سره سم به هغو امّتونو د الله تعالی عبادت کاوه، لکه چې دې محمّدي امت ته هم يو خاص شريعت لېږل شوی دی، ليکن د دين اصل تل تر تله يو شي وو او دی، او پرته له الله تعالی څخه د بل هيچا او هيڅ شي لپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی، نو ځکه په توحيد او نورو متفق عليه ديني مسائلو کې هيچا ته نه دي لايق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لري چې څه اختلاف او څه جګړه وکړي.

کله چې کافران په داسې واضح او ښکاره شيانو کې هم دعوی او جګړې وکړي؛ نو تاسې د هغوی هيڅ پروا مه کوئ ! تاسې په هم هغې سمې صافې لارې باندې روان اوسئ، او نور خلق هم هغې ته راوبولئ ! او د معاندينو د جګړې فيصله الله تعالی ته وسپارئ ! چې هغه د دوی په ګردو حرکاتو ښه پوه او خبر دی، د قيامت په ورځ کې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملي فيصله وکړي، ته د دعوت او تبليغ فرض اداء کړه ! او د دوی په فکر کې ډېر سر مه خوږوه ! د داسې معاندينو علاج يوازې پاک الله سره دی.

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ فِيْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿٧٠﴾

آيا نه پوهېږې ته (ای مخاطبه بلکه پوهېږې) چې بېشکه الله پوهيږي په هر هغه څه چې دي په اسمان کې او (هر هغه څه چې دي په) ځمکه کې، بېشکه دا (مذکوره شيان ليکل شوي دي) په کتاب (لوح محفوظ) کې، بېشکه دا (علم، ليکل د لوح محفوظ، فيصله د قيامت) په الله اسان دي.

تفسير: يعني د الله جل جلاله علم د دوی په اعمالو کې څه منحصر نه دی، د الله تعالی علم خو د اسمان او ځمکې په ټولو شيانو باندې محيط دی، او د ځينو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کې ثبت او محفوظ دي، او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملنامو کې ليکل شوي دي، چې له هغو سره سم به د قيامت په ورځ فيصله کيږي، او په دومره بې شمارو شيانو باندې په پوره ډول سره پوهېدل، او د هغو ټولو په ښه شان

سره ليكل، او د هغه سره مطابق د هر يوه فيصله صادرول؛ د دغو اجراء او انفاذ پاک الله ته هيڅ اشكال او سختي نه لري، او نه ده ته په دغو كارونو او نورو مشكلو چارو په كولو او تكميل كې (معاذ الله) څه تكليف او زحمت ورپيدا كيږي.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾

او عبادت كوي (دغه كفّار) غير له الله د هغه شي چې نه دى نازل كړى (الله) په عبادت د هغه هيڅ سند، او د هغه شي چې نشته دوى ته په هغه باندې هيڅ علم دليل پوهه، او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته كوونكى (چې له عذابه يې خلاص كړي).

تفسير: دوى يواځې د خپلو پلرونو او نيكونو تقليد كې داسې كارونه كوي، چې هيڅ يو عقلي يا نقلي كوم برهان يا سند يا دليل پرې نه لري، (او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته كوونكى چې له عذابه يې خلاص كړي او) له ټولو څخه لوى ظلم او بې انصافي دا ده چې پاک الله سره كوم شريک ودرولى شي، نو داسې ظالمان او بې انصافان خلق دې ښه په ياد ولري، چې د دوى دغه شركاء به د مصيبت په وخت كې هيڅ د دوى په ښه او كار ورنشي، او نه به په هغه وخت كې له دوى سره كومه مرسته وكړى شي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكُمُ ۗ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

او كله چې ولوستل شي په دوى آيتونه (د قرآن) زموږ په داسې حال كې چې صاف واضح ښكاره دي؛ نو پېژنې په مخونو د هغه كسانو كې چې كافران شوي دي (آثار د) انكار (له حق څخه چې بدشكلي او خفګان دى)، نژدې وي چې حمله وكړي (له ډېره قهره) په هغو كسانو چې لولي په دوى باندې آيتونه (د قرآن) زموږ، ووايه (اى محمده ! دوى ته چې) آيا پس خبر كړم تاسې په ډېر بد له دې (قهره حملې) ستاسې (چې دغه) اور (د دوزخ) دى، وعده كړې ده د دې (اور) الله له هغو كسانو سره چې كافران شوي دي، او خامخا بد ځاى د ببرته ورتلو دى (دا اور د دوزخ).

تفسير: يعني د عظيم الشأن قرآن آيتونه چې په توحيد او نورو صافو بيانونو مشتمل دي؛ له اوريدلو څخه د كفّارو او مشركينو رنګونه تور او شنه واوړي، او له ډېر خفګان نه يې خبرې بدلې شي، چې له ډېر قهر او غضب څخه ليوني شي، او غواړي چې د قرآن په لوستونكو حمله وكړي، لكه چې په ځينو وختونو كې داسې هم كوي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ ۖ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

اى خلقو ! بيان شوى دى تاسې ته يو مثال (غريب، عجيب حال) پس غوږ كېږدئ تاسې هغه ته (چې دا دى): بېشكه هغه معبودان چې تاسې عبادت كوئ (د هغو) غير له الله نه؛ له سره نشي پيدا كولى يو مچ هم، او كه راټول شي (دا ټول معبودان ستاسې پيدا كولو د) هغه مچ ته (نو پيدا به يې

نه کړی شي)، او که چېرې وتښتوي له دوی څخه مچ یو شی؛ نو نشي خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چې د باطلو معبودانو عابد دی)، او دا مطلوب (هم چې باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا یې د توحید په مقابل کې د شرک د بدۍ او قباحت د ظاهرولو لپاره مثال بیان کړ، چې ښایي هغه په ډېر ښه فکر او غور سره واورئ، او ښه غوږ ورته کېږدئ، او ښه پرې وپوهېږئ!، ګوندې له داسې رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس ترې واخلئ!.

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ الآیة - یعنې مچ ډېر ادنی او حقیر ساکښ (جاندار) دی، په هغو شیانو کې چې دومره یو قدرت او قوت نه وي چې که ټول سره یوه ځای شي؛ یو مچ هم نشي پیدا کولی، یا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نیازونو څخې یو وړوکی شی (لکه د ګلانو او عطریاتو یا د شاتو یا د نورو کوم بخرکی ترې) وتښتوي؛ نو د دوی له لاسه نه کیږي، چې هغه ترې بېرته واخیستی شي، ښه نو د ځمکې او اسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهیت په تخت باندې د داسې عاجزو او ناتوانو معبودانو کېنول څومره حماقت او بې حیایي ده، رښتیا خبره خو همدا ده چې مچ هم کمزوری دی، او له مچ نه زیات کمزوري د دوی معبودان دي، او له معبودانو څخه زیات کمزوري د هغوی عبادت کوونکي دي، چې دوی داسې حقیر او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

نه دی پېژندلی (دغو کفّارو) او نه یې دی تعظیم کړی د الله په حق پېژندلو او تعظیم د ده سره، بېشکه الله خامخا ښه قوي زورور ډېر زبردست دی (په تنفیذ د احکامو خپلو کې).

تفسیر: که پوهیدی نو داسې سپین سترګي به یې ولې کوله؟ آیا د الله تعالی رفیع شأن او قدر او منزلت دومره دی چې داسې کمزوري شیان د هغه سیال او شریک وګرځولی شي (العیاذ بالله)، د الله تعالی د قوّت او عزّت په مقابل کې خو د هغه لویې لویې مقربې پرښتې او انبیاء علیهم السلام هم مجبور او ناتوان دي، چې اوس په لاندې متبرک آیت کې د هغوی ذکر راځي.

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ

الله غوره کوي له پرښتو څخه استاځي (چې واسطه کیږي په منځ د الله او انبیاوو کې)، او له خلقو څخه (هم غوره کوي استاځي).

تفسیر: له ځینو پرښتو څخه د رسالت کار اخلي، مثلاً د جبرئیل علیه السلام او له ځینو انسانانو څخه چې پاک الله د دغه منصب لپاره انتخاب کړي؛ همدغه د رسالت کار اخلي، ښکاره ده چې د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډېره لوړه (اوچته) ده.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (د ټولو افعالو).

تفسیر: یعنې الله تعالی د دوی په ټولو خبرو خبر دی، د دوی د ماضي او مستقبل ټول احوالویني، نو ځکه هغه حق لري چې د هر چا احوال او استعداد ته وګوري، او سم له هغه سره یې د رسالت په منصب فایز او بریالی کړي: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آیت (۱۵) رکوع).

يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٧٦﴾

پوهیږي (الله) په هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او په هغه چې وروسته د دوی دي، او خاص د الله طرف ته بېرته ګرځولی کېږي ټول کارونه.

تفسیر: یعني خاص الله تعالی ته بېرته ګرځولی شي ټول کارونه، او هیڅوک د الله تعالی په کارونو کې د اعتراض حق نه لري، د الله تعالی حکم، تدبیر، د انبیاوو انتخاب او نور ټول کارونه ښه دي، او د ده په حکم او اراده سره کېږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱرۡكَعُواْ وَٱسۡجُدُواْۤ وَٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمۡ وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ۩ ﴿٧٧﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو !) رکوع کوئ تاسې !او سجده کوئ تاسې ! (په لمانځه کې)، او عبادت کوئ تاسې ! د رب خپل (نه د بل)، او کوئ نېک کارونه (لکه صله رحمي او ښه اخلاق) لپاره د دې چې برى ومومئ (په نعمت او جنّت سره).

تفسیر: د شرک د غندنې او د مشرکانو د سپکونې څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوي، چې تاسې یواځې د خپل یوه الله تعالی په بندګۍ لګیا اوسئ ! او د هغه په حضور کې د بندګۍ سرونه ښکته کړئ ! او د عبودیت او عاجزۍ وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کېږدئ ! او نور د ښېګڼې ټول کارونه هم خاص د الله تعالی لپاره کوئ، څو دنیوي او اخروي ښېګڼې او نېکۍ مو په برخه شي.

ځینې مفسرین د دې آیت د رکوع او سجدې له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوي.

وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ هُوَ ٱجۡتَبَىٰكُمۡ وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلدِّينِ مِنۡ حَرَجٖۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمۡ إِبۡرَٰهِيمَۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ مِن قَبۡلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِۚ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعۡتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ فَنِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

او زیار (کوښښ) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق جهاد د هغه سره (چې ورته وړ، مستحق، او لایق دی)، دغه (الله) غوره کړي یئ تاسې، او نه یې دی ګرځولی (نه یې دی ایښی) په تاسې په دین کې هیڅ حرج (مشقّت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چې ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو اسماني کتابونو کې)، او په دغه (قرآن) کې (هم)، لپاره د دې چې شي رسول (ستاسې) شاهد په تاسې (د تبلیغ خپل)، او چې شئ تاسې (ای مسلمانانو !) شاهدان په نورو خلقو (د تبلیغ د نورو انبیاوو)، نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسې سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ تاسې زکات، او ښه ټینګ ونیسئ تاسې (دین د) الله، دغه (الله) مالک دی ستاسې، پس ښه مالک دی (الله)، او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی الله.

تفسیر: د خپل نفس د تهذیب او د دنیوي چارو د سمون لپاره داسې پوره زیار (کوښښ) کوئ، چې د دې لوی او اهمّ مقصود سره موافق وي، آخر د دنیوي مقاصدو د برې او کامیابۍ لپاره تاسې څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ، دا خو د دین او د آخرت د دائمي برې او کامیابۍ لاره ده، چې په هغې کې هر څومره زحمت او محنت ومومئ؛ بیا هم د انصاف له مخې کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کې هر قسم کوښښونه، د ژبې وي، که د قلم، مالي وي که بدني؛ شامل دي، او هم د «جهاد» تمام اقسام، جهاد مع النّفس، جهاد مع الشیطان، جهاد مع الکفّار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلین؛ د هغه لاندې داخل دي.

﴿هُوَ اجْتَبٰكُمْ﴾ یعنې له ټولو څخه اعلی او افضل رسول او له ټولو شرائعو څخه یې اکمل شریعت درکړ، او په تمامه دنیا کې د الله تعالی د پیغام رسولو لپاره یې تاسې غوره او منتخب کړئ! او په ګردو امّتونو باندې یې تاسې ته فضیلت دروبانبه.

﴿وَمَا جَعَلَ عَلَیْكُمْ فِي الدِّیْنِ مِنْ حَرَجٍ﴾ یعنې په دین کې یې هیڅ داسې یو اشکال نه دی پریښی، چې د هغه کول سخت او مشکل وي، په احکامو کې یې د هر ډول رخصتونو او آسانیو لحاظ ساتلی دی، دا خو بېله خبره ده چې تاسې یو آسان کار په خپل ځان مشکل وګرځوئ.

﴿مِلَّةَ اَبِیْكُمْ اِبْرٰهِیْمَ﴾ متابعت وکړئ! ای مؤمنانو د دین د پلار خپل چې ابراهیم علیه السلام دی، کله چې ابراهیم علیه السلام د محمد مصطفی صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم په اجدادو کې شامل دی؛ نو ځکه د ګرد امّت پلار شو، یا به دا مراد وي چې د عربو پلار دی، ځکه چې د قرآنکریم ړومبني مخاطبان هم دوی وو.

﴿هُوَ سَمّٰىكُمُ الْمُسْلِمِیْنَ﴾ دغه الله تعالی یا ابراهیم علیه السلام ونومولئ تاسې مسلمانان، یعنې الله تعالی په پخوانیو کتابونو او په دې عظیم الشأن قرآن کې ستاسې نوم «مسلم» ایښی دی، چې معنی یې حکم منونکې، وفا خوښوونکي دي، یا ابراهیم علیه السلام له پخوا څخه ستاسې نوم د مسلمان ایښی دی، کله چې پخپله دعاء کې یې ویلي وو: ﴿وَمِنْ ذُرِّیَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً﴾ د (البقرة سورت (۱۵) رکوع)، او په قرآن کې هم ښایي د همده په غوښتنه دغه نوم په تاسې ایښود شوی دی، په هر حال ستاسې نوم «مسلم» دی، اګر که نور امتونه هم مسلمانان وو، مګر دغه لقب ستاسې لپاره غوره او ټاکل شوی دی؛ نو ښایي پرې فخر وکړئ.

﴿لِیَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِیْدًا﴾ یعنې تاسې یې د دې لپاره غوره کړئ چې تاسې نورو امّتونو ته ښوونه وکړئ، او رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې ته ښوونه وکړي، او دغه امّت چې له ټولو څخه وروسته راغلی دی، غرض یې دا دی چې دی د نورو امّتونو غلطی اصلاح کړي، او ګردو ته سمه صافه لاره وښیي، ګواکې هغه مجد او شرف چې د ده په برخه شوی دی؛ له همدې وجه دی چې دی د ګردې (ټولې) دنیا معلم (لار ښوونکي) وګرځي او په تبلیغي جهاد کې مصروف واوسي.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهیداً) او (شهداء) د شاهد او ګواه په معنی اخیستی دی، کله چې د قیامت په ورځ کې نور امّتونه انکار وکړي، چې انبیاء الله علیهم السلام مونږ ته تبلیغ نه دی کړی، او له انبیاوو څخه شاهدان وغوښتل شي؛ نو دوی به محمّدي أمّت د شاهد په ډول ور وړاندې کړي، او دغه امّت به داسې شاهدي اداء کړي: «بېشکه چې دغو انبیاوو علیهم السلام د دعوت او تبلیغ وظائف انجام کړي دي، او د الله تعالی حجّت یې قائم کړی دی»، کله چې له دوی څخې پوښتنه وشي چې دا خبره تاسې ته څرنګه معلومه شوه؟ نو ځواب به ورکړي چې «دغه اطلاع مونږ ته څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړې ده، چې د ده په صداقت باندې د الله تعالی محفوظ کتاب قرآنکریم شاهد دی»، ګواکې دغه فضل او شرف یې ځکه درکړی دی، چې تاسې په یوې عظیم الشأنې دعوی کې د یوه معزّز شاهد او ګواه په شان دربدونکي یئ، لیکن ستاسې د دغې شاهدۍ اورېدل او اهمیت هم ستاسې د معظّم رسول په واسطی سره دي، چې هغه به ستاسې تزکیه کوي.

"تمت سورة الحجّ بفضله ومنّه، فله الحمدُ وعلي نبیّه الصلاةُ والتسلیم".

سُوۡرَةُ المُؤۡمِنُوۡنَ

«د (المؤمنون) سورت مکّي دی، (۱۱۸) آيتونه (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۳) او په نزول کې (۷۴) سورت دی، وروسته د (الأنبياء) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدۡ اَفۡلَحَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝١ الَّذِيۡنَ هُمۡ فِيۡ صَلَاتِهِمۡ خٰشِعُوۡنَ ۝٢

په تحقيق بريالي (بهرمن ـ کامياب) شوي دي مؤمنان. هغه (مؤمنان) چې دوی په لمونځونو خپلو کې عاجزي کوونکي ويريدونکي دي (له الله نه).

تفسير: د «خشوع» معنی دا ده چې د بل چا په مخ کې په خوف او هيبت سره ساکن او سرښکته کړي، لکه چې ابن عباس رضي الله عنهما د ﴿خٰشِعُوۡنَ﴾ تفسير په «خائفون ساکنون» سره کړی دی، او د ﴿تَرَى الۡاَرۡضَ خَاشِعَةً فَاِذَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡهَا الۡمَآءَ اهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ﴾ آيت هم دلالت کوي چې په «خشوع» کې يو قسم سکون او تذلّل معتبر دی.

په قرآنکريم کې «خشوع» د «وجوه ـ أبصار ـ أصوات ـ اونورو» صفت ښودلی شوی دی، او په دغه آيت کريمه د ﴿اَلَمۡ يَاۡنِ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ تَخۡشَعَ قُلُوۡبُهُمۡ﴾ کې د قلب صفت ښوولی شوی دی، معلوميږي چې اصلاً «خشوع» د زړه کار دی، او د نورو بدني أعضاوو خشوع د زړه د خشوع تابع ده، کله چې په لمانځه کې قلب خاشع، خائف، ساکن او ښکته شي؛ نو خيالات هم د دې خوا او د هغې خوا د مشغولتيا او ګرځېدو څخه فارغ او په هم هغه يو مقصود باندې ټينګ ودريږي، نو بيا د خوف، هيبت، سکون، خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهريږي، مثلاً د اوږو، سر، او سترګو ښکته غورځول، په ادب سره درېدل، دې خوا او هغې خوا ته نه کتل، له خپلو کاليو (جامو) او ويښتو او نورو شيانو سره لوبې نه کول، د ګوتو نه تړکول، او په دې قسم د «خشوع» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احاديثو کې د أبو بکر الصدّيق رضي الله تعالی عنه او عبد الله بن الزّبير رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي، چې دوی به په لمانځه کې داسې ساکن او آرام وو، لکه يو بې ساه لرګی، او ويل کېده چې دغه د لمانځه خشوع ده.

وَالَّذِيۡنَ هُمۡ عَنِ اللَّغۡوِ مُعۡرِضُوۡنَ ۝٣

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعنې په فضولو او بېکارو مشاغلو کې خپل وخت نه ضايع کوي، که کوم بل سړی لغو او چټي (بېکاره) او مهملې خبرې يا افعال کوي؛ نو د هغو له اورېدلو او کتلو څخه مخ اړوي، او ده ته د عبوديت د وظائفو له ايفاء کولو څخه دومره وخت او فرصت نه وي ميسّر چې په دغسې بې فائدې جګړو او فضولو خبرو کې ځان اخته کړي.

وَالَّذِيۡنَ هُمۡ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوۡنَ ۝٤

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (تل) د زکات اداء کوونکي دي (چې د مالي فعلي او قولي عباداتو جامع دی).

تفسير: يعني دغه د دوى عادت دى چې تل زكات اداء كوي، او داسې نه دي چې كله يې وركوي او كله يې نه وركوي، غالبًا له همدې جهته د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ﴾ په ځاى يې د ﴿لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ﴾ تركيب اختيار فرمايلى دى، ګواكې دا يې ښودلې دي چې د زكات اداء د دوى مستمر كار دى، ځينو مفسرينو دلته زكات د طهارت او پاكيزګۍ يا د نفس د تزكيې په معنى اخيستى دى، ګواكې دغه آيت يې د ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾ او د ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰهَا﴾ په شان ګرځولى دى، كه دغسې مراد وي؛ نو د هغه مفهوم دې عام كېښود شي، چې په هغه كې د بدن، د زړه، او د مال پاك ساتل ګرد داخل شي، زكات او صدقات هم يو قسم مالي تطهير دى: ﴿خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيْهِمْ بِهَا﴾ (۱۱ جزء د التوبة سورت (۱۳) ركوع (۱۰۳) آيت)، د داسې ويلو چې دغه آيت مكي دى، او په مكې معظمې كې لا زكات نه وو فرض شوى، ابن كثير رحمه الله جواب داسې وركړى دى چې: د زكات اصلي مشروعيت په مكه كې شوى وو، هو ! د هغه د مقاديرو او نصابونو او نورو تشخيص وروسته د مدينې منورې له راتګه وشو، والله أعلم.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ۝﴿۵﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۝﴿۶﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝﴿۷﴾

او هغه (كسان هم بهرمن شول) چې دوى فروجو (ځاى د شهواتو) خپلو لره ساتونكي دي (له زنا څخه). مګر پر ښځو خپلو يا پر هغو وينځو چې مالكان شوي وي د هغو ښي لاسونه د دوى، پس بېشكه دوى نه دي ملامت كړى شوي (په ورتلو سره ښځو او وينځو خپلو ته). پس هر څوك چې وغواړي (دفع د شهوت) غير له دغو (ښځو او وينځو خپلو) نه پس دغه كسان هم دوى دي تجاوز كوونكي (له حده).

تفسير: يعني له خپلې منكوحې ښځې يا وينځې څخه ماسوا بله كومه لاره د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو دى د حلالو له حدودو وتونكى دى، په دې كې زنا، لواطت، او استمناء باليد (د لاس په وسيله د ځان نه منى ويستل) او نور ټول غير مشروعه صورتونه راغلل، بلكه ځينو مفسرينو د «متعه» پر حُرمت هم پر همدغه آيت استدلال كړى دى.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝﴿۸﴾

او هغه (كسان هم بهرمن شول) چې دوى امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (كه د خالق كه د مخلوق) رعايت كوونكي دي (چې بېوفايي او خيانت په كې نه كوي).

تفسير: يعني د امانت او قول او اقرار حفاظت كوي، خيانت او بد عهدي نه كوي، نه د الله تعالى په معاملاتو كې، او نه د بندګانو په چارو كې.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝﴿۹﴾

او هغه (كسان هم بهرمن شول) چې دوى (همېشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه كوي (چې تل يې سم اداء كوي سره له ټولو حقوقو).

تفسير: تر دې ځايه پورې يې د مفلحينو مؤمنينو شپږ صفات او خصال بيان وفرمايل:

(۱): سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء كول.

(۲): د باطلو، لغوو، او بېباكو خبرو او ناكارو كارونو څخه ځان بېل ساتل.

(۳): د زكات يعني مالي حقوق اداء كول، يا خپل نفس او مال پاك ساتل.

(۴): نفساني شهوات پخپل واک او اختيار کې ساتل.

(۵): د عهد او امانت حفاظت يعنې د ګردو (ټولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(۶): او په آخر کې يې بيا د لمونځونو د قيام تأکيد وفرمايه.

له دې نه ظاهرېږي چې د لمانځه حق د الله تعالی په نزد ډېر لوړ او اعلی څيز دی، چې دلته يې خپله خبره پر هم هغه باندې شروع او پر هم هغه باندې يې ختمه کړه.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

همدغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږو واړو صفاتو) هم دوی دي وارثان، هغه (وارثان) چې مېراث به اخلي (ويړيا اعلی جنت د) فردوس (د دوزخيانو برخه به هم اخلي)، دوی په دغه (جنت الفردوس) کې تل پاتې کېدونکي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾

او قسم دی خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له خالصې (صافې له خيري ويستلې شوې) خټې نه.

تفسير: څکه چې څمونږ د ټولو پلار آدم عليه السلام له منتخبې او غوره کړی شوې خاورې څخه پيدا کړی شوی دی، او برسېره پر هغه تمام بني آدمان له نطفې څخه پيدا کيږي، چې دغه نطفه هم له څمکې څخه بالوسيله متشکله کيږي، چې د منتخبو اوغوره کړيو شيانو خواړه او د اغـذيه وو عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾

بيا وګرځاوه کېښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلی څاڅکی د مني) په يو قرارګاه محکم (رحم کې).

تفسير: يعنې د مور په رحم کې چې له هغه ځايه بل هيچېرې نشي خوځېدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾

بيا وګرځوله مونږ دا نطفه ټوټه د وينو (کلکه سرښناکه)، بيا وګرځوله مونږ دغه ټوټه د وينو يوه وړه ټوټه د غوښو، بيا وګرځوله مونږ دا پوټی د غوښو هډوکی، بيا ور واغوستله مونږ دې هډوکو ته (پس له پيدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه، بيا مو (ژوند) پيدا کړ دی په پيدايښت بل سره (په نوي صورت)، پس ډېر ښه برکت اچونکی دي الله تعالی لوړ چې ډېر ښه پيدا کوونکی (صورت تړونکی) دی، (له نورو ټولو پيدا کوونکيو، صورت تړونکيو څخه خلقًا).

تفسير: يعنې د غوښې يوه برخه کلکوي، او ترې هډوکي جوړوي، او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله رګونه، پلې، تارونه او د بدن نور څيزونه چې ورته حاجت وي د پيدا کولو څخه وروسته غوښې او پوستکي زرغونوي، پخوا له دې په (۱۷ جزء د الحج سورت په (۱) رکوع) کې د انسان د تخليق هم دغه کيفيت بيان کړی شوی دی.

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ - «بیا مو ژوندی پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوي صورت)»، یعنې د روح د پوکولو په سبب یې له دې نه یو ژوندی ویښ انسان جوړ کړ، چې پر دغه ذي روح انسان وروسته له دې نه د طفولیت (ماشوموالي)، شباب (ځواني)، کهولت (پوخ عمر)، او شیخوخت (بوډاوالي) ډېر احوال او ادوار او مراحل تیریږي، یا دا چې اول جماد وو، اوس یې حیوان کړ، پخوا ړوند، کوڼ، ګونګ وو، اوس یې لیدونکی، اورېدونکی، ویونکی کړ.

فائده: سره له دې چې الله تعالی د تمامو موجوداتو خالق دی، یعنې ځمکې، اسمانونه، عرش، کرسي، لوح، قلم، جن، ملائک، لمر، سپوږمۍ، ستوري، جبال، بحار، اشجار، انهار او داسې نور ډېر أشیاء یې پیدا کړي دي، مګر په هیڅ یوه باندې یې داسې ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه چې په پیدا کولو د انسان، له دې نه دا خبره معلومه شوه چې انسان ورته ډېر معزّز او مکرّم دی، ځکه یې فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ الآیة - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾﴾

بیا بېشکه تاسې پس له دې ژوندي کولو د تاسې (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکي یئ.

تفسیر: یعنې ستاسې وجود ذاتي او خانه زاد نه دی، بلکه مستعار او د الله تعالی عطاء او بخشش دی، لکه چې د موت په لېږلو سره د هغه ګردې نقشې ورانوي، او تاسې په هغه وخت کې د مرګ له زوررورو او قوي منګولو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی، نو معلوم شو چې بل کوم قاهر قوت او قدرت ستاسې پر سرونو شته؛ چې ستاسې د وجود ژوندون او بقاء زمام یې ټینګ په خپل قدرت کې نیولی دی، او هر وخت چې اراده او مشیت وفرمایي؛ هغه پرېږدي او خوشې کوي یې، یا یې بېرته راکاږي، فسبحان الله أحسن الخالقین.

﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾﴾

بیا بېشکه تاسې په ورځې د قیامت کې بیا ژوندي راپاڅولی شئ (له قبورو لپاره د جزا).

تفسیر: هغه لوی ذات چې اول ځلي یې پیدا کړی وو؛ هم هغه دویم ځلي هم بیا ژوندی راپاڅوي، لومړی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډېر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوي، چې دومره یوه لویه کارخانه مې خوشې چټي (بېکاره)، بې نتیجې، عبث او د لوبو او ساعت تېرۍ لپاره نه وه جوړه کړې.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ ۖ﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړي دي مونږ ستاسو د سر د پاسه اووه لارې (۷ اسمانونه).

تفسیر: د ﴿طَرَائِقَ﴾ معنی ځینو مفسّرینو او لغوینو په نزد «طبقات» ده، یعنې د اسمان اوه طبقې مو لاندې باندې جوړې کړي دي، فهذا کما قال: ﴿كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا﴾ (٢٩ جزء د نوح سورت (١٥) آیت (١) رکوع)، او ځینې د ﴿طَرَائِقَ﴾ معنی لارې اخلي، یعنې اوه لارې مو جوړې کړي دي، چې د پرښتو د تللو او راتللو معبرې دي.

﴿وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾﴾

او نه یو مونږ له (ټولو احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بې خبره.

تفسیر: یعني هر څیز مو په پوره انتظام او محکموالي او خبرداری سره جوړ کړي دي، او د ده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو، په سماویه وو اجرامو او سفلیه وو مخلوقاتو کې یو داسې څیز هم نشته دی؛ چې څمونږ د علم او قدرت له احاطې څخه خارج وي، که نه دغه ټول نظم ترتیب او تنسیق سره ګډوډ او خراب تراب کیږي: ﴿یَعۡلَمُ مَا یَلِجُ فِی ٱلۡأَرۡضِ وَمَا یَخۡرُجُ مِنۡهَا وَمَا یَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا یَعۡرُجُ فِیهَا﴾ (۲۷ جزء د الحدید سورت (۴) آیت (۱) رکوع).

وَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءَۢ بِقَدَرٍ فَأَسۡكَنَّٰهُ فِی ٱلۡأَرۡضِۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابِۭ بِهِۦ لَقَٰدِرُونَ ﴿۱۸﴾

او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه په اندازه، نو ومو درولې دغه (اوبه) په ځمکه کې، او بېشکه مونږ په بیولو ورکولو د دې (اوبو) خامخا قادر یو (لکه چې قادر یو په نازلولو یې هم).

تفسیر: یعني رانښکته کړي دي مونږ له لوري د اسمانه اوبه په هغه میچ چې د مخلوقاتو ښېګڼه په کې وینو، نه دغومره زیاتې چې بې وقته او بې موقعه تباه او توی لاړې شي، او نه دومره لږې مو درکړي دي چې ستاسې ضروریاتو ته کفایت ونه کړي.

﴿فَأَسۡكَنَّٰهُ﴾ الآیة ـ یعني ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کې ځېښېښي، او جذب کوي یې، چې بیا مونږ دغه اوبه ترې د کاریزو کوهیو او برمو او نورو په وسیله راوباسو، او ترې استفاده کوو، یا پخپله دغه اوبه د چینو او ږیمونو ځمکو په وسیله بهیږي (یا یې دروو د ځمکې په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفونو کې).

﴿وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابِۭ بِهِۦ لَقَٰدِرُونَ﴾ الآیة ـ یعني که باران درباندې ونه وروو؛ نو څوک به یې درباندې اوروي؟ او که یې در باندې اوروو، خو د شرب ارواء (خړبولو) او د استفادې وسائل او وسائط در څخه واخلو، او تاسې ته داسې قوّت او قدرت در نه کړو، چې ترې ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره یې ژورې بوځو، چې تاسو یې ونه شئ ایستلی، یا یې ژر تر ژره وچې او بیا یې په هوا کې ګډې کړو، یا یې تروې او خُوسا کړو، دغه کارونه او نورې ټولې چارې څمونږ له قدرته پوره دي، نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دي، او څه به کولی شئ؟.

فَأَنشَأۡنَا لَكُم بِهِۦ جَنَّٰتٖ مِّن نَّخِیلٖ وَأَعۡنَٰبٖ لَّكُمۡ فِیهَا فَوَٰكِهُ كَثِیرَةٞ وَمِنۡهَا تَأۡكُلُونَ ﴿۱۹﴾

پس پیدا کړي دي مونږ تاسې ته په دې (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چې شته تاسې ته په دې (باغونو) کې مېوې ډېرې، او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسې (مېوې).

تفسیر: یعني په هغو د پسرلي او بهار د لیدلو څخه خوشالیږئ، او د هغو د حاصلاتو څخه ځینو د تفکّه په ډول او ځینې د غـذاء په صورت استعمالوئ.

وَشَجَرَةٗ تَخۡرُجُ مِن طُورِ سَیۡنَآءَ تَنۢبُتُ بِٱلدُّهۡنِ وَصِبۡغٖ لِّلۡأٓكِلِینَ ﴿۲۰﴾

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چې وځي له (غره د) طور سینا څخه چې زرغونیږي له غوړو سره او له انګولي (کتغ) سره لپاره د خوړونکیو.

تفسیر: یعني د خونې (زیتونې) ونه چې ترې تېل ووځي، چې د منبلو او نورو په مصرف رسیږي، او ډېر زیات خلق یې د کتغ (انګولي) په شان استعمالوي، د ښونې ذکر یې په خصوصیت سره وفرمایه، ځکه چې د هغه فوائد زیات دي، او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لري، ځکه د «التین» په سورت کې یې قسم هم یاد شوی دی، د طور غره په لوري نسبت کول هم د همدغې (خونې) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دی، ځکه چې په هغه وخت کې به هلته د دغې خونې ونې ډېرې زیاتې وې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بېشکه چې تاسې ته په څارويو کې خامخا عبرت دی، چې څښوو مونږ تاسې ته له هغو پيو نه چې په ګېډو د دوی کې دي، او شته تاسې ته په دغو (څاروو کې) منافع (ګټې فائدې) ډېرې، او له دوی (د ځينو اجزاوو) څخه خورئ تاسې (شودې غوښې اونور).

تفسير: يعنې د حيواناتو شودې مونږ په خپل قدرت سره پر تاسې څښوو، او ډېرې زياتې فائدې مو د تاسې لپاره د دغو حيواناتو په وجود کې ايښي دي، تر دې چې د ځينو حيواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسې حلال کړی دی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړيو باندې بارولی شئ تاسې (په بر او بحر کې).

تفسير: يعنې په وچه کې د حيواناتو (او نورو نقليه وو وسائلو) په وسيله او په اوبو کې د بېړيو کښتيو (او جهازونو او نورو نقليه وو وسائطو) په واسطه (او همداسې په هوا او نورو کې) نقل او حرکت کوئ، او له يوه ځايه بل لري ځای ته درومئ ! او ډېر درانه درانه شيان او سامان مو پرې باوروئ.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ نوح خپل قوم ته، نو وويل (نوح): ای قومه ځما ! عبادت کوئ تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هيڅ معبود برحق غير له دغه (الله)، آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله)؟ پس وويل هغو مشرانو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چې: نه دی دا نوح مګر يو انسان دی په شان ستاسې، اراده لري د دې خبرې چې مشر شي پر تاسې باندې، او که اراده فرمايلې وی الله (د لېږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لېږلې به يې وې پرښتې (نه انسانان)، نه دی اورېدلی مونږ دا (چې رسول بني آدم وي، يا توحيد) په هغو پلرونو ځمونږ کې چې پخوا وو.

تفسير: يعنې په ده کې څه فرق شته، چې دی رسول شي او تاسې نه شئ؟، دی غواړي چې مشرتوب ځان ته حاصل کړي، نو ځکه دغه پلمه (تدبير) او چل يې جوړ کړی دی، که نه که الله تعالی رسول لېږه؛ نو بل سړی پرې درېدلی وو چې همدا يې رالېږلی دی، او پرښته به يې نه وی رالېږلې، مونږ داسې عجيبه خبره له سره نه ده اورېدلې، چې يو ځمونږ په شان سړی او معمولي انسان د الله تعالی رسول شي، او نورو ټولو معبودانو ته بد ووايي، او له منځه يې ورک کړي، او داسې دعوت او بلنه وکړي چې تاسې يواځې د احد او واحد الله تعالی عبادت وکړئ ! او بل هيڅوک مه منئ !.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مګر يو داسې سړی دی چې په ده پورې نښتی دی لېونتوب سودا، پس انتظار کوئ تاسې ده ته تر يوه وخته پورې (چې جوړ شي يا مړ شي).

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زماني د کفّارو وينا ده: معلومېږي چې د دې غريب دماغ خراب او فکر يې له کاره وتلی دی، که نه د ټول قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيکونو له اصوله مخالف داسې خبرې به يې ولې له خولې ايستلې؟

چې هيڅوک پرې يقين او باور نشي کولی، آيا که دا کار ښکاره لېونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چې تاسې څو ورځې صبر وکړئ او انتظار وکړئ! ګوندې څه مدّت وروسته دی په سد او په هوش راشي، او د جنون او د سودا د دغې دورې څخه افاقه ومومي او جوړ شي، یا دی پخپلو همدغو ویلو ویلو کې مړ شي، او سا یې وخيژي، او دغه قصه پای ته ورسیږي (العیاذ بالله).

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وويل (نوح) ای رب ځما! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې تکذیب یې وکړ ځما.

تفسیر: یعنې کله چې د نوح علیه السلام ټول زیار (محنت) او کوښښ بېکاره ثابت شو، او د نهه نیمو سوو کلونو ټول زیار او زحمت یې ورته بې ثمره او بې نتیجې څرګند شو، او موفّق نه شو چې دغه کفّار د ضلالت له لارې څخه چپ او د هدایت پر سمه لاره یې ور روان کړي؛ نو د الله تعالی په دربار کې یې عرض او فریاد وکړ چې: یا الله! اوس د دغو اشقیاوو په مقابل کې ځما امداد وفرمایه، ځکه چې ظاهراً دغه خلق ځما د تکذیب څخه مخ ګرځوونکي نه دي، او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکي دي.

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

پس وحي وکړه مونږ دغه (نوح) ته؛ داسې چې اوس جوړه کړه یوه بېړۍ په لیدلو (د سترګو او نظر لاندې) ځمونږ، او په وحي (امر او ښودنې) ځمونږ، پس کله چې راغی امر (حکم) ځمونږ (پر نزول د عذاب سره)، او راوخوټېده (په اوبو) تنّور؛ پس ورننباسه (سواره کړه) په دې بېړۍ کې له هره قسمه جوړه جوړه، دوه دوه (نر او ښځه)، او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان)، مګر مه ننه باسه هغه څوک چې ړومبی شوې ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه، او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو چې ظلم یې کړی دی (په نفسونو خپلو باندې) بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو.

تفسیر: یعنې کفّار اګر که ستا له کورنۍ څخه هم وي؛ له خپله ځانه سره یې مه سوروه! ځکه چې د الله تعالی له درباره د عذاب قطعي حکم صادر شوی دی، او د دغې فیصلې اجراء او انفاذ یو حتمي او ضروري کار دی، اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصي لپاره هیڅ یوه سعي او کوښښ مه کوه!.

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

نو کله چې برابر شوې وختلې (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چې له تا سره دي پر بېړۍ باندې؛ نو ووایه چې: ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چې خلاص یې کړو مونږ له ظالم قومه (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنې الله تعالی مونږ له دوی ځنې بېل کړو، او له عذاب څخه یې مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای نوحه په وخت د کوزېدو د تا له بېړۍ نه): ای ربه ځما! کوز کړه ما په یو داسې ځای کې چې مبارک برکتناک وي حال دا چې ته خیر (ډېر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه یې.

تفسیر: یعنې په بېړۍ کې ښه د هوسایۍ (آسانۍ) او آرام ځای راکړه ! او په کوم ځای کې چې مو له بېړۍ څخه ښکته کوې؛ هلته هم څه ربړ او تکلیف راپېښ نشي !، او په هر ډول او په هر ځای کې دې ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وي !.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

بېشکه دغه (قصه د نوح) کې خامخا دلائل (د عبرت او قدرت ځمونږ) دي، او بېشکه یو مونږ خامخا ازموینت کوونکي (د بندګانو).

تفسیر: چې کوم یو د دغو داوریدلو څخه عبرت او نصیحت حاصلوي؟ او کوم یو یې نه حاصلوي: ﴿وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ (د القمر سورت (۱) رکوع، (۱۵) آیت، (۲۷) جزء).

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ
غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾

بیا پیدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه (د نوح) یو اهل د زماني نور (عادیان یا ثمودیان)، پس ولېږه مونږ په هغو کې یو رسول (هود یا صالح) له دوی څخه، (وویل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسې) چې عبادت کوئ تاسې (یواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هیڅ بر حق معبود بې له الله، آیا پس نه ویریږئ تاسې (له عذابه د الله). او وویل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه هغه کسان چې کافران شوي وو، او نسبت د دروغو یې کړی وو ملاقات د آخرت ته، او نعمتونه ورکړي وو مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسیس کې: نه دی دا (نبي) مګر یو بشر سړی دی په مثل د تاسې چې خوري له هغه (څیزه) چې خورئ یې تاسې له هغه نه، او څښي له هغه څیز چې څښئ یې تاسې له هغه نه.

تفسیر: یعنې عادیان یا ثمودیان پر دې خبرې باندې نه وو معتقد چې وروسته له مرګه به یوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کېدونکي یو، او داسې به یې ګڼل چې فقط همدغه د دنیا ژوندون او د هغې عیش او آرام ځمونږ په برخه کې دی، او پرته د معاش د معاد هیڅ فکر به له هغوی سره نه وو، نو ځکه د خپلو رسولانو د ارشاد په مقابل کې به یې داسې چتې خبرې کوې چې دا رسول هم ځمونږ په شان سړی دی هغه څه خوري چې مونږ یې خورو او هغه څه څکي چې مونږ یې څکو ظاهر کې په ده کې هیڅ یو داسې امتیاز او خبره نشته چې تاسو یې نه لرئ.

وَلَئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾

او (قسم دی) خامخا که اطاعت وکړ تاسې د یوه انسان په شان خپل؛ بېشکه چې تاسې په هغه وخت کې خامخا له زیانکارانو څخه یئ.

تفسیر: یعنې له دې نه به لویه خرابي او ذلت څه وي چې د خپل ځان په شان د یوه بل معمولي انسان سړي تابع، خادم او مطیع شئ، او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم، او مطاع وګرځوئ؟.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

آیا وعده کوي له تاسې سره (او ویروي مو دغه هود یا صالح په دې) چې ببشکه تاسي کله چي مړه شئ او شئ خاورې او هډوکي؛ نو ببشکه چي تاسې به را ایستل کېږئ (له ځمکې په بعث سره). ډېر لرې دی ډېر لرې دی (چېرې کېدی شي) هغه څیز چي تاسې سره یې وعده کولی شي.

تفسیر: دغه هم د کفّارو وینا ده، یعني خومره له عقل څخه بعیده خبره وایي، چې د وراسته هډوکي هغه بخر کي چې له خاورو سره بیخي ګډوډ شوي دي؛ بیا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندي راپاڅولی کیږي، نو نه تاسې (ای کفارو !) خپله فکر وکړئ چې په داسې چټي (بېکاره) او مهملو خبرو باندې څوك باور کولی شي؟ چې له عقله او صحّت څخه لرې وي؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿۳۷﴾

نه دی دا ژوندون مګر همدا ژوندون ځمونږ د دنیا، چې مرو او ژوندي کېږو، او نه یو مونږ بیا راپاڅولي شوي وروسته له مرګه (له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعني (دغه کفّار وایي) چېرې دی آخرت او چېرې دی حساب او کتاب؟ په څه چې مونږ پوهیږو خو هغه هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده، چې مونږ یې ګورو، او هغه همدا یو ژوندي کېدل او یو مړه کېدل دي چې د ګردو تر سترګو لاندې جریان لري، یو ځيږېږی (پیدا کیږي) او بل مري، او زیات له دې نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۳۸﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مګر یو سړی چې تړلي یې دي پر الله دروغ، او نه یو مونږ ده ته ایمان راوړونکي.

تفسیر: یعني کفّار وایي: د دغه سړي دغه وینا چې زه د الله نبي یم، او الله تعالی مړي بیا له سره ژوندي کوي، ثواب او عقاب، جزاء او سزا ورکوي؛ دغه دواړه دعاوی داسې دي چې هغه مونږ له سره نه شو منلی، نو خامخا داسې جګړې نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتې دی؟ او له هغه څخه څه فائده عائده کیږي؟ نو بالآخر پېغمبر د کفّارو د داسې خبرو اترو څخه سخت متأثر شو، او له هغه منکرانو څخه بې هیلې او ناامیده شو، او داسې دعا یې وکړه:

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿۳۹﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿۴۰﴾

وویل (هود یا صالح): ای ربه ځما ! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې دروغجن یې وبللم زه (او ځما رسالت یې ونه مانه). نو وفرمایل (الله هود یا صالح ته چې) پس له لږ مدّت خامخا وبه ګرځي (دغه عادیان یـا ثمودیان) پښېمانه (په دغـه کفر او تکذیب خپل).

تفسیر: یعني د الله تعالی عذاب ورتلونکی دی، چې وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوري، او نه به څه نفع وررسوي.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونیول دوی چغې د هلاکت په حق (او عدل) سره.

تفسیر: له دې په ښکاره ډول دغه مترشح کیږي چې دغه قصه د «ثمود» وه چې د هغه امّت په سخت غږ سره مړ شوی دی، او پر «عاد» سخت باد الوتی وو، او چا ویلي دي چې: دغه قصه د عادیانو ده، چې د «الأعراف» په سورت او په هود

او په شعراء کې په قصې د نوح پسې همدغه ذکر دی، نو بناء پر دغه هر ښځ کن عذاب ته «صیحة» وایه شي، نو ځکه دلته هم «صیحة» ذکر شوه.

فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۱﴾

پس (هلاک شول نو) وګرځول مونږ دوی شاوړي (خس خاشاک د سیلاب)، پس لرېوالی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنې لکه چې سیلاب (ځپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړي؛ همداسې د الله تعالی د عذاب په سیلاب کې دوی هم وبهېدل او لاهو شول.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۴۲﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿۴۳﴾

بیا پیدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعیب). نشي ړومبی کېدی هیڅ قوم له وعدې مقررې خپلې، او نه وروستی کېدی شي ترې.

تفسیر: یعنې هر قوم چې د خپلو انبیاوو تکذیب وکړي؛ ګرد په همغو خپلو مقرره وو وعدو سره هلاک کیږي، هر میعاد او هره نېټه چې د هر قوم لپاره مقرره شوې ده؛ هغه د یوې شېبې له مخې هم نه وړاندې او نه وروسته کیږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ۗ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۴﴾

بیا ولېږل مونږ رسولان خپل حال دا چې یو په بل پسې پیوست وو، هر کله چې رابه غی کوم امّت ته رسول د دوی؛ نو دروغجن به یې باله دی، پس پرله پسې به کړل مونږ ځینې د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کې)، او وګرځول مونږ دوی تشې قصې (د تعجّب په عالم کې)، پس لرې والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چې نه راوړي ایمان (په مؤمن به شیانو باندې).

تفسیر: یعنې الله تعالی د رسولانو سلسله روانه کړه، او یو په بل پسې یې نبي ورلېږه، او د مکذبینو هم د یوه پسې د بل تباه، فناء او بربادېدل جاري وو، له یوه جانبه د انبیاوو بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لګېدل، لکه چې په همدغه سلسله کې ډېر اقوام سره تباه شول، چې له هغوی څخه د حیرت او عبرت نه د ډکو قصو او افسانو ماسوا بل هیڅ شی نه دی پاتې، او نن د هغوی داستانونه یوائې د پند، نصیحت، او عبرت لپاره ویلی او اورولی کیږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى وَاَخَاهُ هٰرُوْنَ ۙ۬ بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۴۵﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۠ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا عَالِيْنَ ﴿۴۶﴾

بیا ولېږه مونږ موسی او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره، او په برهان دلیل سند ښکاره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته، پس کبر سرکشي یې وکړه (له ایمانه) حال دا چې وو دوی قوم متکبّر (سرکش پر خلاف د موسی).

تفسیر: نو ځکه د الله تعالی پیغام یې په خاطر کې رانه ووړ، چې د کبر او غرور نشې د دوی دماغونه بیخي خراب او مختل کړي وو.

فَقَالُوٓا أَنُؤۡمِنُ لِبَشَرَيۡنِ مِثۡلِنَا وَقَوۡمُهُمَا لَنَا عَٰبِدُونَ ۝٤٧

پس وویل (قبطیانو): آیا پس ایمان راوړو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان څمونږ حال دا چې قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دي.

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بني اسرائیلو خو څمونږ مریيتوب او مزدوري کوي، نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوو سړیو سیادت او مشرتوب څرنګه منلی شو؟.

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ ٱلۡمُهۡلَكِينَ ۝٤٨ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ لَعَلَّهُمۡ يَهۡتَدُونَ ۝٤٩

پس دروغجن وبلل دغو (موسی او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره). او خامخا په تحقیق ورکړې وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) ښایي چې دغه (بني اسرائیل) سمه صافه لاره ومومي (په دې تورات سره).

تفسیر: یعنې د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني اسرائیلو ته «تورات شریف» ورکړ، څو خلق پر هغه تګ او عمل وکړي، او تر جنّت او د الله د رضاء تر منزل پورې ورسېدی شي.

وَجَعَلۡنَا ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَأُمَّهُۥٓ ءَايَةً وَءَاوَيۡنَٰهُمَآ إِلَىٰ رَبۡوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ۝٥٠

او ګرځولي وه مونږ (قصه د) ځوی د مریمې او د مور د ده (یو لوی) دلیل (د قدرت)، او مونږ ځای ورکړی ـ راوستي وو دوی هسکې (اوچتې) ځمکې ته چې خاونده د قرار ده (چې اوسېدونکي یې په ارام دي)، او خاونده د اوبو پاکو صافو بهېدونکو ده.

تفسیر: یعنې دغه د الهیه وو قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی، چې یواځې د مور له ګېډې یې بې له پلاره عیسی المسیح علیه السلام پیدا کړی دی، لکه چې په «آل عمران» او د «مریم» په سورتونو کې د دې تقریر لیکلی شوی دی.

«ربوة» هسکې (اوچتې) ځمکې ته ویلی شي، چې بیت المقدس یا دمشق یا مصر وو، او پخپلو نورو شاوخوا ځمکو باندې لوړه ده، ښایي دا هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه یا غونډۍ وي چې د لنګون په وخت کې هلته بي بي مریمې تشریف درلود (لرلو)، لکه چې د «مریم» د سورت دغه آیات پرې دلالت کوي:

﴿ فَنَادَىٰهَا مِن تَحۡتِهَآ أَلَّا تَحۡزَنِي قَدۡ جَعَلَ رَبُّكِ تَحۡتَكِ سَرِيًّا * وَهُزِّيٓ إِلَيۡكِ بِجِذۡعِ ٱلنَّخۡلَةِ تُسَٰقِطۡ عَلَيۡكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴾ چې دغه ځای هسک وو، او ترې لاندې چینه یا ویاله بهېده، او د خُرما ونه هغه ته نژدې وه (کذا فسّره ابن کثیر رحمه الله).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعۡمَلُوا صَٰلِحًا

ای رسولانو ! خورئ تاسې له طیّباتو (پاکیزه وو طعامو) څخه او وکړئ تاسې ښه (عملونه).

تفسیر: یعنې د ګردو انبیاوو په دین کې همدغه یو حکم شته چې حلال خوراک له حلالې لارې څخه کټئ او ښک کارونه کوئ !، او ښایي چې په ښکو کارونو ګرد خلق سره مشغول او مصروف اوسي، لکه چې ټولو انبیاوو علیهم السلام په نهایت مضبوطۍ او استقامت سره د حلال اکل، د مقال صدق، او د ښکو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأکیدات کول.

د عظیم الشأن قرآن په بل ځای کې دغسې حکم چې دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی؛ «عامة المؤمنین» ته ورکړی شوی دی، په دغه کې د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی، چې د عیسی علیه السلام له ذکره سره

خاص مناسبت لري، له احاديثو څخه معلوميږي چې د «هر چا خوړل، څښل، آغوستل چې له حرامو څخه وي؛ د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښايي چې وکړه شي»، په ځينو احاديثو کې دي: «هغه غوښه چې د حرامو څخه زرغونه شوي وي؛ د دوزخ اور د هغه زيات حقدار دی»، (العياذ بالله).

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه زه پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه عالم خبردار يم.

تفسير: يعني حلال خوړونکيو او نېکوکارو ته ښايي چې داسې عقيده ولري چې الله تعالى د ده له ټولو پټو او ښکاره وو احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی، او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوي، دغه اګر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کې خطاب دی، مګر په واقع کې د دوی امّت ته د دغه مطلب اورول مقصود دي.

وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ

او بېشکه دا (سماوي دين چې توحيد او نور مؤمن به شيان دي، ای رسولانو !) ستاسو دين (او د ستاسو د ټولو امتيانو دين) دی په دې حال کې چې دين يو دی، او زه ستاسو رب يم، نو وويرېږئ له ما. پس پرې کړ (امّتيانو د دوی) دين خپل په منځ خپل کې ټوټې ټوټې.

تفسير: يعني د اصولو په اعتبار د ګردو انبياوو دين او ملّت يو او د ګردو الله هم يو دی، چې د هغه د عصيان څخه تل وېره په کار ده، ليکن خلقو په دغه واحد اصل کې اختلاف وغورځاوه، او د دين اصل يې سره ټوټې ټوټې کړ، او بېلې بېلې لارې يې په کې جوړې کړې، پخپل سر د آراوو او اهواوو په متابعت په سلهاوو فرقې او مذاهب جوړ شول، انبياء دغه تفريق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنه وو او امکنه وو او نور اختلاف صرف فروعي اختلاف وو، او په اصول الدين کې ګرد سره بالکليه متفق وو.

كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

چې هر يو حزب ګوند (له دوی نه) په هغه (باطل دين) چې له دوی سره دی، خوشال دی.

تفسير: يعني داسې به يې ګڼل چې يواځې همدغه مونږ پر حق دين يو، او ځمونږ همدغه لاره سمه او صافه لاره ده.

فَذَرْهُمْ فِى غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پرېږده (ای محمده !) دوی په ګمراهي خپلې کې تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسير: يعني هغو کسانو چې د انبياوو په متفقه وو هداياتو کې ګوندونه (ډلې) جوړ کړل، او سره بېلې بېلې فرقې او ملّتونه يې قائم کړل، او هره فرقه يواځې پر هم هغو خپلو عقائدو او خيالاتو د زړه له کومې ټينګه ولاړه ده، او په هيڅ ډول له هغه څخه مخ نه اړوي، اګر که ته ډېر پند او نصيحت هم وفرمايې، نو تاسې په دغه غم کې خپل ځان زيات مه کړوئ !، بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ !، چې دوی د غفلت او جهالت په نشو کې ډوب او نشه پراته وي، څو هغه موعوده ساعت ورسيږي، او د دوی سترګې ټېغې ټېغې پاتې شي، يعني موت يا د الله تعالى عذاب د دوی پر سرونو او شاوخوا وګرځي.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آيا ګمان کوي دوی د دې چې بېشکه هر هغه څيز چې ورکوو يې مونږ دوی ته (په دنيا کې

مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو. چې تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامونو؟ نه ده داسې) بلکه نه پوهیږي دوی (چې دا استدراج او امهال دی).

تفسیر: همدغه د دوی خیال وو، لکه چې ویل به یې: ﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾ (د السبأ سورت (۴) رکوع (۳۵) آیت (۲۲) جزء)، یعنې که مونږ د الله تعالی په نزد مردود او مبغوض وی؛ نو دغه مال او دولت او اولاد او نور یې ولې مونږ ته په دغه کثرت سره راکړي دي؟ یعنې په دې نه پوهیږي چې د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی، بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چې دوی ته ورکاوه کیږي؛ په همدغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورې ډکیږي: ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۸۲ - ۱۸۳) آیتونه (۲۳) رکوع).

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿۵۷﴾

بېشکه هغه کسان چې دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکي دي تل.

تفسیر: یعنې صادق او خالص مؤمنان سره له ایمانه او احسانه د کفّارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دي، بلکه تل تر تله د الله تعالی له وېرې څخه لړزیږي او ویریږي چې الله تعالی دې نه کړي چې دغه انعامات او احسانات چې پر مونږ په دغه دنیا کې شوي دي؛ امهال او استدراج وي، د حسن بصري رحمه الله مقوله ده: «مؤمن نېکی کوي او ویریږي، او منافق بدئ کوي او له سره یې فکر خراب نه وي».

وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چې دوی په آیتونو د رب خپل ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې پر کونیه وو او شرعیه وو آیتونو دواړو باندې یقین او داسې عقیده لري، چې هر شی دلته راد مخه کیږي؛ هغه عین الحکمت او صواب دی، او هر هغه شی چې هلته رادمخه کیږي؛ هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چې راکاوه کیږي؛ هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿۵۹﴾

او هغه کسان چې دوی په رب خپل پورې نه شریکوي (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنې پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دي، او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوي، د خفي یا جلي شرك یوې شائبې ته د راتللو موقع نه ورکوي.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۶۰﴾

او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي یې دوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ویریدونکي دي (له نه قبلېدو نه، ځکه چې) بېشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.

تفسیر: یعنې څه پوهیږو چې هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځي که نه؟ د الله تعالی په لاره کې د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کې دغه وېره او اندېښنه وي او پر خپل عمل باندې نه مغروریږي، او سره له نېکی کولو هم ویریږي.

أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ۝٦١

دغه کسان ډېر تلوار (او رغبت) کوي په نېکيو (طاعاتو) کې، او دوی هغو (نېکيو) ته ړومبی کېدونکي دي (له نورو خلقو نه).

تفسير: هـم په دنيا کـې او هم په آخرت کې، لکه څنګه چې الله جل جلاله فرمايلي دي: ﴿فَآتَاهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ﴾ (۴ جزء، د آل عمران سورت (۱۴۸) آيت، (۱۵) رکوع)، نو په حقيقت کې اصلي نيکي په صالحه وو اعمالو، حميده وو أخلاقو او فاضله وو ملکاتو کې وشوه، نه په اموالو او اولادو کې لکه چې د کفّارو ګمان وو.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝٦٢

او نه تکليفوو (نه مکلّفوو) هيڅ نفس مګر په قدر د طاقت د ده، او څمونږ سره يو کتاب (لوح محفوظ يا عملنامې) دی، چې بيانوي حق رښتيا، او پر دوی به هيڅ قسم ظلم ونه کړ شي (په تزييد د عقاب، يا تنقيص د ثواب سره).

تفسير: يعنې هغه اعمال او خصال چې پاس بيان شول، کوم داسې مشکل کار نه دی، چې د هغه تحمّل د انسان له طاقته خارج وي، څمونږ عادت داسې نه دی چې خلق په مالا يطاق شيانو مکلّف کړو، دغه ګردې خبرې داسې دي چې که تاسې توجه وکړئ؛ نو پخپله يې حاصلولی شئ، هغه کسان چې د کاملينو سابقينو درجې ته نشي رسېدلی، دوی دې هم خپل وسعت او همّت سره موافق پوره هم هغسې سعي او کوښښ وکړي چې پرې مکلّف دي، د هر يوه اعمال څمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کې درجه په درجه ليکلي موجود دي، چې د قيامت په ورځ د ګردو په مخ کې پرانستلی او کېښودلی کېږي، او د هغه سره موافق به دوی ته جزاء ورکوله کېږي، چې په هغه کې د يوې ذرې په اندازه هم ظلم او تېری نه کېږي، او نه د چا کومه نيکي ضايع کېږي، او نه يې اجر کم ورکاوه کېږي، نه بې وجه او بې قصوره د بل چا بار پرې اچولی کېږي.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ۝٦٣

بلکه زړونه د دغو (کفّارو) په غفلت کې دي له دغه (قرآنه)، او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بېباکه) غير له دې (شرکه د دوی) چې دوی د هغو عملونو کوونکي دي (نو به پرې بيا مومي جزاء او هم دوی به داسې په غفلت او معصيت کې مشغول اوسيږي).

تفسير: د آخرت له حسابه او کتابه دغه خلق غافل او بې پروا، او په دنيوي چارو کې مشغول او لګيا دي، او له سره له هغو څخه نه وزګارېږي، چې دِ آخرت په طرف توجّه وکړي، يا يې دا مطلب چې د دوی په زړونو کې کفر او نفاق ځای نيولی دی، او دوی د شک، تردد، غفلت او د جهالت په تورو تيارو موجونو او چپو کې ډوب شوي دي، لويه ګناه خو دغه شوه، باقي له دې نه ماسوا نور ډېر ګناهونه شته چې دوی يې سره تهولوي، او د يوې شېبې له مخې هم له هغه څخه نه دي جدا، او نه ښايي هم ترې جدا شي، ځکه هغه بد أعمال چې د دوی په حق کې د دوی د بد استعداد لامله (له وجې) مقدّر شوی دی، هغه به خامخا دوی کوي، او خامخا د هغه جزاء به مومي.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ۝٦٤ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ ۖ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ۝٦٥

تر هغه پورې کله چې ونيسو مونږ (هم هغه) غنيان (غتان منعمان) د دوی په (دنيوي) عذاب (د قتل يا قحط يا نور، نو) ناڅاپه دوی به فريادونه کوي (ټنډارې وهي). مه کوئ فرياد نن ورځ (ځکه چې) بېشکه تاسې سره له مونږ څخه هيڅ مدد به ونه کړی شي (په خلاصولو کې له عذابه).

تفسیر: تفسیر: یعنې څه وخت چې په دنیوي یا اخروي عذاب کې مبتلا شي؛ نو ژاړي او سخت شورماشور اچوي، چې مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه ! ښه، په دغه وخت کې به د دوی نجات ورکوونکی څوك وي؟ نو حکم صادریږي چې چپ شئ ! له سره شورماشور مه کوئ ! چې دغه ټولې ژړا او انګولا مو بېکاره ده، نن هیڅوك ستاسې نصرت او مرسته نشي کولی، او نه مو څمونږ له عذابه خلاصولی شي.

قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿۶۶﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ ۖ بِهٖ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

په تحقیق وو آیتونه (د قرآن) څما چې لوستلي به شو پر تاسې (هر وخت) پس وئ به تاسې په پوندو خپلو چې بېرته به ګرځېدئ (او نه به مو مانه کلام څما). په دې حال چې کبر کوونکي به وئ په دې (قرآن یا محمد یا کعبه) حال دا چې د شپې قصې کوونکي به وئ (په طعن د مقدّساتو کې) مسخرې به مو کولې، پرېښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او ترې تښتېدئ به).

تفسیر: یعنې ولې اوس شورماشور لګوئ او نارې سورې وهئ، هغه وخت مو په یاد راوړئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به تاسې ته د الله تعالی آیتونه اورول او تاسې به په ډېر سرعت سره ترې تښتېدئ، او د هغو آیتونو اورېدلو ته به مو هیڅ فکر او توجّه نه کوله، بلکه ستاسې کبر، غرور او ځانمني (خودنمایي) به له سره تاسې ته اجازه نه درکوله چې هغه ومنئ، یا د انبیاء الله علیهم السلام خبرو ته لږ غوږ کېږدئ، یعنې کفّار به د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم له مجلسه داسې تښتېدل لکه چې دوی (العیاذ بالله) د کومې چټي (بېکاره) او فضولې قصې له اورېدلو څخه په تنګ شوي ترې لاړ شوي وي، یا به د ﴿سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ﴾ مطلب دا وي چې د شپې له مخې به دوی په حرم شریف کې کېناستل، او د دې په ځای چې مؤمنان شي، او په حرم محترم کې عبادت وکړي، او ترې چارچاپېر طواف وکړي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د عظیم الشأن قرآن په نسبت به یې خبرې کولې، او راز راز قصې او افسانې به یې له خپله ځانه جوړولې، چا به ورته کوډګر ساحر ویل، چا به د شاعري نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل، بل به بل شی اورول.

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَآءَهُمْ مَّا لَمْ يَاْتِ اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۶۸﴾

آیا پس فکر نه کوي (کُفّار) په دې وینا کې (چې قرآن دی)؟ آیا که راغلي دي دوی ته هغه څه چې (رسول او قرآن دی او) نه وو راغلي پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوي)؟.

تفسیر: یعنې دغه منکرین د قرآن عظیم الشأن په محاسنو کې غور او فکر نه کوي، که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کېده، چې بلا شبهه دغه د الله تعالی جل وعلا شأنه کلام دی، چې په هغه کې د ټولو امراضو صحیح علاج ښوولی شوی دی، چې الفاظ یې موجز او معجز او معاني یې واضح او لائح دي، او د نورو د سماوي کتابونو او انبیاوو مصدق او مؤید دی، آیا که راغلي دوی ته هغه څه چې نه وو راغلي پلرونو پخوانیو د دوی ته؟ یعنې نصیحت کوونکی به تل وو، یا به انبیاء الله علیهم السلام یا به د انبیاوو أتباع، او اسماني کتابونه هم پرله پسې نازلېدل، کله یو او کله بل، کله په یو ځای او کله په بل ځای کې، او دغه کومه نوې خبره نه ده، چې د هغې مثال او نمونه په پخوانیو ازمنه وو کې نه ده لیدلې شوې، هو ! دغه ډېر أکمل او خورا أشرف او أقدس کتاب چې اوس نازل شوی دی، په دغه لوی شأن اعلی مرتبې سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی، نو د دې مقتضی داسې وه چې لا زیات ښایي د دغه نعمت قدر مو کړی وی، او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی، او د هغه د غږ په مقابل کې به مو «لبّیك» ویلی وی، لکه چې أصحابو کرام رضي الله تعالی عنهم ویلی دی.

تنبیه: ښایي دلته له ﴿اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ﴾ څخه «الآباء الأبعدين» (لرې پلرونه او نیکونه) مراد وي، او هغه چې ﴿يٰسٓ﴾ شریف په سورت کې ﴿لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ﴾ راغلی دی؛ هلته به د «الآباء الأقربين» نژدې پلرونه او نیکونه اراده کړه شوې وي، والله أعلم.

﴿اَمْ لَمْ يَعْرِفُوْا رَسُوْلَهُمْ فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ۝٦٩﴾

آیا که نه دي پېژندلی (کفّارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوی له ده څخه منکران دي.

تفسیر: یعنې آیا ځکه یې پر تکذیب او اعراض لاس پورې کړی دی، چې هغوی د خپل د دغه نبي الله له أحواله باخبره نه دي؟ حال دا چې ګرد عرب پوهېږي چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هلکتوبه صادق، أمین، عفیف او متّقي وو، خاوند د علم، حلم، کرم، جود، سخا، وفا، احسان، مروت، او کمال د عقل، صحت، حسب، نسب، اخلاق او آداب وو، لکه جعفر رضي الله تعالی عنه د حبشيّ د نجاشي (باچا) په مقابل کې او مغیره بن شعبه د نائب کسری په مخ کې او ابو سفیان د کفر په حالت کې د روم د قیصر په دربار کې د همدغو اوصافو اظهار کړی وو، نو بیا د داسې صادق متقي بنده په نسبت داسې ګمان کېدی شي چې (العیاذ بالله) هغه پر الله تعالی دروغ تړي، یا هغه یو اوپره سړی دی، یا بیخي نااشنا او پردی او بېګانه دی؟.

﴿اَمْ يَقُوْلُوْنَ بِهٖ جِنَّةٌ ۭ بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ۝٧٠﴾

آیا وایي دوی چې په ده لېونتوب دی (نه ده داسې لکه چې دوی یې وایي، او ګمانونه کوي) بلکه راغلی دی (دا محمّد) دوی ته په حق (دین) سره، او اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکي دي.

تفسیر: ځکه چې مخالف دی له هوای نفساني او له مقتضای شیطاني د دوی، او اکثر یې ځکه وفرمایل؛ چې بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتې د قوم ایمان نه راوړي، لکه ابو طالب.

شیخ الهند د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «یا وایي چې هغه سودایي دی، هیڅ نشته، هغه خو دوی ته رښتیا خبره راوړې ده، او پر دغو ډېرو رښتیا خبره بده لګېږي».

﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ۭ﴾

او که متابعت کړی وی حق (الله، قرآن) د نفساني غوښتنې د دوی (په وجود د ډېرو معبودانو کې)؛ نو خامخا خراب شوي به وو اسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چې په دوی کې دی.

تفسیر: یعنې که رښتیا خبره پر دوی بده لګېږي؛ ودې لګېږي، صداقت، حقانیت او رښتیا د دوی د خوښې او خواهش نشي تابع کېدی، که د دوی د خوښې او خواهشونو سره موافق احکام صادرولی؛ نو د هغه الوهیت به نه وی پاتې، او په دغه تقدیر سره به د اسمان او د ځمکې دغه محکم انتظامات څرنګه قائم پاتې کېدی شوی؟

﴿بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ﴾

بلکه راوړی مو دی دوی ته ذکر پند د دوی (چې قرآن مجید دی).

تفسیر: او دوی به تل د هغه ارمان او تمنّا داسې کوله: ﴿لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ ۝ لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصآفات سورت (۱۶۸ - ۱۶۹) آیت (۵) رکوع).

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧١﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ گرځوونکي دي (فکر او غور ورته نه کوي).

تفسیر: یعني څه وخت چې دغه قرآنکریم دوی ته راغی، او داسې راغی چې له هغه څخه د دوی قومي حیثیت ته عظیم الشأن فخر او شرف حاصل شو؛ نو اوس دوی ولې ترې مخ اړوي؟ او داسې اعلی فضل او شرف په ویړیا له خپله لاسه ضایع کوي.

اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَّهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿٧٢﴾

آیا غواړې ته (ای محمده !) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل، نو ځکه درباندې تهمت وایي)؟ پس هغه اجرت د رب ستا چې (دنیوي رزق او اخروي ثواب دی) خیر ډېر غوره دی (تاته د دوی له اجره)، او هم دغه (الله) ډېر غوره د ټولو رزق روزي ورکوونکیو دی.

تفسیر: یعني تاسې د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کې له دوی نه د څه مزدورۍ او معاوضې او اجرت غوښتونکي هم نه یئ، هغه د دواړو دولت چې پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی؛ هغه د دوی د هغې معاوضې څخه ډېر بهتر دی.

وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ﴿٧٤﴾

او بېشکه ته خامخا بولې دوی صافې سمې لارې طرف ته (چې دین د اسلام دی). او بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ایمان په قیامت له سمې صافې لارې څخه خامخا کږېدونکي دي (لارې د ضلالت ته).

وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿٧٥﴾

او که مهرباني کړې وی مونږ پر دوی، او لرې کړې وی مونږ هغه چې په دوی وو له ضرره (چې قحط دی)؛ نو خامخا به لا ټینګ شوي وو دوی په ګمراهۍ تجاوز سرکښۍ خپله کې حال دا چې حیران او متردّد به وو.

تفسیر: یعني که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو، او آرامي ور په برخه کړو؛ بیا هم دوی احسان نه مني، او له شرارت او سرکښۍ څخه نه اوړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښېرا یو ځلې پر مکیانو قحط (سوکړه) نازل شو، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه ترې لرې شو، ښایي چې دلته یې همغه فرمایلی وي.

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿٧٦﴾

او خامخا په تحقیق ونیول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شي)؛ پس غاړه یې کېنښوده (او عاجزي یې ونه کړه) رب خپل ته، او نه تضرّع زاري یې وکړه (بلکه لا سرکښ او متکبّر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پرې مسلط شول، خو سره له هغه دوی د عجز له لارې وروړاندې نشول، او د الله تعالی احکامو ته یې غاړه کېنښودله.

حَتّٰۤى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿۷۷﴾

تر هغه پورې کله چې وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) يو وَر (دروازه) خاوند د عذاب سخت؛ ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کې حيران نااميده وو له هر خيره.

تفسير: له دې نه يا د آخرت عذاب مراد دی، يا د جنګونو د هغو دروازو (وَرونو) پرانستل مقصود دي، چې په هغوی کې دوی ګرد سره سترې او ستومان او ېېرته کېناستل.

وَهُوَ الَّذِيْۤ اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي تاسې ته غوږونه (د سامعې قوه)، او سترګې (د باصرې قوه)، او زړونه (د بصيرت قوه)، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (او حق يې ډېر لږ په ځای کوئ).

تفسير: په غوږونو سره د هغه تنزيليه آيات واورئ !، او په سترګو يې تکوينيه آيات وګورئ !، او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهېدلو کې کوښښ وکړئ !، د دغو نعمتونو شکريه خو په دې کې وه چې د ده دغه درکړي قوّتونه تاسې د ده د احکامو په تعميل کې مصروف کړئ !، مګر داسې نه کيږي، او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوّتونه بې ځايه لګوي.

وَهُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۷۹﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي (خواره کړي) يې يئ تاسې په ځمکه کې، او خاص همدغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قيامت کې).

تفسير: هلته به د هر يوه د شکر ايستلو او شکر نه ايستلو بدل وررسيږي، په هغه وخت کې به هيڅ يو انسان او هيڅ يو عمل نه غير حاضريږي، هغه ذات چې دغه ګرد شيان يې منتشر (خواره) کړي دي؛ دغه کار هم هيڅ اشکال نه لري چې هغه ټول سره بيا يو ځای مجتمع او راټول کړي.

وَهُوَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۸۰﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې ژوندي کوي او مړه کوي، او خاص د همده کار دی اختلاف بدلول د شپې او د ورځې، نو آيا پس تاسې عقل نه چلوئ، (او عبرت نه اخلئ؟).

تفسير: د هغه الله تعالی لوی ذات په قدرت او قبضه کې چې د ژونديو وژل او د مړيو بيا ژوندي کول، يا له تيارو څخه رڼا ايستل، يا په رڼا کې د تيارو ننه ايستل دي (او د شپې او د ورځې سره اختلاف چې کله يې اوږدوي او کله يې لنډوي، کله يې يخوي او کله يې تودوي)؛ نو د دی لوی قدرت په مقابل کې دغه څه سختي او اشکال لري چې تاسې بيا ژوندي کړي، او له سترګو څخه مو دا جهل پردې لرې کړي؟ څو وروسته له هغه اشياوو حقائق ډېر په ښه صورت سره درمنکشف شي، لکه چې په قيامت کې به کيږي: ﴿فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ﴾.

بَلْ قَالُوْا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُوْنَ ﴿۸۱﴾ قَالُوْۤا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿۸۲﴾
لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۸۳﴾

بلکه وايي (دا کفّار) په شان د هغې وينا چې ويلې ده پخوانيو کفّارو. چې (ويلي وو هغه قول پخوانيو کفّارو چې دغه دي:) ويل دوی: کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي (وراسته)؛ نو آيا مونږ به خامخا بيا ژوندي راپاڅول کيږو (بلکه نه کيږو). خامخا په تحقيق وعده کړې شوې ده له مونږ سره، او له پلرونو ځمونږ سره همدغه وعده پخوا له دې، نه دي دا خبرې مګر دروغجنې قصې دي د پخوانيو خلقو.

تفسير: يعنې کفّار وايي: دغه له سره د عقل او فهم خبرې نه دي، محض د پخوانيو خلقو د ړندو په تقليد پسې رهي (روان) دي، او همغه پخواني دقيانوسي شکوک او شبهات راوړاندې کوي، چې له دوی نه مخکې به ړومبنيو خلقو هم کول، يعنې وروسته له دې نه چې مونږ په خاورو کې ګډوډ شو؛ نو بيا به څرنګه ژوندي کيږو؟ داسې له عقله او پوهې لرې خبرې چې مونږ ته اوروله شي؛ پخوا له دې نه ځمونږ پلرونو او نيکه ګانو ته هم شوي دي، ليکن مونږ تر نن ورځې پورې د خاورې له ذراتو او د ورستو هډوکو له بخرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی ليدلی.

قُل لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَن فِيهَا إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾

ووايه (اې محمده ! دغو منکرانو ته) چې چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چې په هغې کې دي (خلقًا ومُلکا وعَبيدًا) که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ؟ (نو راوښيئ خالق او مالک يې !). نو ژر به وايي: خاص الله ته دي، ووايه (اې محمده دوی ته: نو) آيا پس تاسې پند نه اخلئ (او غور پرې نه کوئ؟).

تفسير: چې د هغه الله تعالی قبضه پر ګرده ځمکه او د ځمکې پر ګردو شيانو ده؛ نو آيا دغه ستاسې يو موټی خاوره به د هغه له قدرته خارجه وي؟.

قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

ووايه: څوک دي رب د اسمانونو اوو، او رب د عرش ډېر لوی؟. نو ژر به وايي دوی چې (دغه ټول خلقًا ومُلکا وعَبيدًا منسوب) الله ته دي، نو ووايه (اې محمده دوی ته چې) آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله، او ځان نه ساتئ له شرکه؟).

تفسير: چې دومره لوی مالک الملک به تاسې د دغو ګستاخيو او سپين سترګيو په بدل تر کوم ځای پورې کش کاږي؟ آيا دغه انتهايي ګستاخي او سپين سترګي نه ده چې هغه مطلق مالک الملک مو په خپل زعم له يوې بې مقدارې ذرې څخه هم عاجز او ناتوانه درويئ؟.

قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ
لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

ووايه (اې محمده دوی ته چې) څوک دی هغه ذات چې په لاس د ده کې باچاهي تصرّف دی د هر څيز، او دی پناه ورکوي (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کيږي په (ضرر د) ده باندې که يئ تاسې چې پوهېږئ؟.نو ژر به وايي چې (دا صفات) خاص الله ته دي، ووايه (اې محمده دوی ته) پس څرنګه ټګي درباندې کوله شي (اوګرځئ له حقه، يا کوم طرف ته سحر درباندې کاوه شي).

تفسیر: یعنې په هر څیز د الله تعالی واك او اختیار چلیږي، او الله چې چاته د پناه ورکولو اراده وکړي پناه ورکوئ، مګر بل هیڅوك ده الله تعالی مجرم ته پناه نشي ورکولی نو ژر به دوی ووایې چې دغه خاص صفات الله تعالی ته دي، نو ورته ووایه ای محمده له کوم طرفه مکر او فریب در باندی کولی شې چې د هغه له امله تاسی مسحور شوي یاستئ او حق نه قبلوئ؟.

بَلْ أَتَيْنَٰهُم بِٱلْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿٩٠﴾

بلکه راتله مو کړي دي دوی ته په حق (چې قرآن، توحید او بعث بعد الموت مو ورته راوړی دی)، او بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (چې ترې انکار کوي).

تفسیر: یعنې په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوي دي، چې هر هغه چې دوی ته ویل کیږي؛ بیخي صحیح او حق دي، او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کړی دی.

مَا ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُۥ مِنْ إِلَٰهٍ ۚ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾

نه دی نیولی الله هیڅ ولد، او نشته ورسره هیڅ معبود (شریک په الوهیت کې)، او که وی ورسره بل معبود؛) نو په دغه وخت کې خامخا بیولی او (بېل کړی) به وو هر یو معبود هغه مخلوق چې پیدا کړی یې وو (دوی له نورو مخلوقاتو څپل څان ته)، او خامخا غلبه کوله ځینو د دوی پر ځینو نورو، پاکي ده الله لره له هغه چې بیانوي یې (له ولد او شرك).

تفسیر: یعنې د ځمکې او د اسمان او تر ذراتو پورې د ټولو موجوداتو او مخلوقاتو مالك او مختار همغه الله جل جلاله دی، نه الله تعالی ځوی، لور ته محتاج، او نه مددګار یې په کار دی، او نه د ده په حکومت او سلطنت کې هیڅ کوم داسې شریك شته چې د یوې ذرې په اندازه د مستقل اختیار خاوند وي، او که داسې وی؛ نو د هر بااختیاره حاکم رعایا به سره بېلېده، او خپل لاو لښکر به یې ټولاوه، او په هغه بل به یې یرغل (حمله) ورووړ، او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به یې د څو ورځو له مخې هم قائم نه پاتې کېده.

عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

عالم دی پر پټو او په ښکاره وو، پس ډېر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چې شریکوئ یې ورسره.

تفسیر: یعنې چې د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دې نه بیان شوی دی، او د هغه محیط علم داسې دی چې له هغه څنې هیڅ یو ظاهري او باطني او د غیب او شهادت خبرې پټې او مخفي نه دي، آیا د ده په قدرت کې هغه شیان شریکېدی شي چې د هغوی قدرت او علم او نور ګرد صفات محدود او مستعار دي؟ استغفر الله !.

قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّى مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِى فِى ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه (ای محمده !) ای ربه څما ! که چېرې وښیې ته ما ته هغه (عذاب) چې وعده یې کوله شي (له دوی سره). ای ربه څما ! پس مه ګرځوه ما په قوم ظالمانو کې.

تفسیر: یعنې څرنګه چې د الله تعالی په دربار کې د کفّارو له خوا داسې ګستاخي او سپین سترګي تر سره کیږي؛ نو یقینًا کوم سخت عذاب به نازلیږي، نو څکه هر مؤمن ته هدایت شوی دی چې د الله تعالی له عذابه وویرېږي، او داسې

دعاوې و کړي: «اى الله تعالى ! كله چې پر ظالمانو عذاب نازلوې؛ ما په هغه کې مه شاملوه !»، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «وإذا أردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون»، مطلب دا چې: اى الله تعالى ! مونږ د ايمان او احسان په لاره کې مستقيم ولره، او داسې کوم تقصير له مونږه صادروه مه چې «العياذ بالله» ستا په عذاب کې شامل شو، په بل ځاى کې داسې ارشاد دى: ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً﴾ (۹ جزء د الأنفال (۲۵) آيت (۳) ركوع)، دلته يې رسول الله مبارك مخاطب ګرځولى دى، خو اصلي مقصد يې نورو ته اورول او پرې خبرول دي، لكه چې د دغه عظيم الشأن قرآن عمومي عادت دى.

وَإِنَّا عَلَىٰٓ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَٰدِرُونَ ﴿٩٥﴾ ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ٱلسَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

او بېشکه مونږ په دې کار چې وښيو تاته هغه عذاب چې وعده يې کوو له دوى سره خامخا قادر يو (ليکن مؤخر کوو يې حکمتًا ومصلحتًا). دفعه کړه (اى محمده !) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه دى بدي (او ضرر د دوى تاته)، مونږ ته ښه معلوم دى هغه (خبرې) چې ستايي دوى (تا يا ما، نو ور به کړو پرې دوى ته جزاء).

تفسير: يعنې دغه ځمونږ په قدرت کې دى چې ستاسې تر سترګو لاندې به همدغې دنيا کې هغوى ته سزا ورکړو، ليکن ستاسې د لوړ مقام او د لوړې مرتبې او اعلى اخلاق مقتضى داسې ده، چې د هغوى بدي په نيکۍ سره دفع کړئ !، تر هغه پورې چې د هغو د دفع امکان وي، او له دغسې چټي خبرو ځخه خفه نشئ، مونږ ته د دوى ټول اعمال معلوم دي، او په ټاکلي وخت کې به هغوى ته کافي سزا ورکوله کيږي.

وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَٰتِ ٱلشَّيَٰطِينِ ﴿٩٧﴾

او ووايه (اى محمده !) اى ربه ځما پناه غواړم په تا پورې له چخولو (وسوسو) د شيطانانو نه (چې راکاږي خلق ضلالت ته).

تفسير: ېخوا د شياطين الانس سره د سلوک او ګزارې طريقه ښوولې شوې وه، ليکن شياطين الجن په دغه طريقه سره نشو متأثر کېدلى، او هيڅ يو تدبير او پوست وضعيت په هغوى اثر نشو غورځولى، او نه پرې سمبدل، د دوى علاج يوائې په استعاذه سره کيږي، يعنې د الله تعالى په پناه کې ننايي چې سړى ورشي، ځو هغه مطلق قادر د دوى د لاس اوږدولو او وسوسو ځخه يې محفوظ کړي.

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

او پناه غواړم په تا پورې اى ربه ځما ! چې حاضر شي (دوى) ماته (په لمانځه ياتلاوت د قرآن يا په ځنکدن کې).

تفسير: يعنې په هيڅ يوه حال کې مې مه پرېږده چې شيطان ماته رانژدې شي، يا خپل وار او ګزار پر ما وکړي.

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ ٱلْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ٱرْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّىٓ أَعْمَلُ صَٰلِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّآ ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا ۖ وَمِن وَرَآئِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

تر هغه پورې کله چې راشي يو د دوى ته (اسباب د) مرګ؛ نو وبه وايي: اى ربه ځما ! بېرته وګرځوه ته ما (دنيا ته). ښايي چې زه عمل وکړم نيک په هغه ځيز کې چې بېرته پرېښى دى ما

(په دنيا کې، نو فرمايي الله چې) نه دي داسې (چې ته بېرته دنيا ته وګرځېدی شې، ايمان او صالح عمل ته) بېشکه دغه د رجعت خبره داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ويونکی د هغې دی، او په مخ کې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده، چې يې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چې بيا ژوندي راپاڅولی کيږي.

تفسير: يعنې تاسې دغه د کفّارو بدې په ښه طريقه سره دفع کوئ ! او هغه خبرې چې دوی يې جوړوي؛ هغه مونږ ته راپرېږدئ !، تر هغه پورې چې د دوی د ځينو د موت وخت راشي، او د نزع په وخت کې د عذابونو مبادي معاينه کړي، او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړي، او په هغه وخت کې داسې تمنّا وکړي چې ای الله ! د قبر د ورتللو په ځای ما پرېږده چې بېرته دنيا ته لاړ شم !، او د خپلو تېرو تقصيراتو تلافي وکړم !، او څه نېک اعمال او د آخرت پانګه (سرمايه) ځان ته برابره کړم !، او وروسته له دې نه بېخي له ګناهونو او خطاوو او بدو چارو څخه لاس واخلم !، او بالکل ورنژدې نشم !، نو په دغه وخت کې به ای پروردګاره ! ستا لوی لطف او مهرباني وي، کما قال الله تعالى: ﴿وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ (۲۸ جزء، د المنافقون سورت (۲) رکوع (۱۰) آيت).

نو پاک الله به «ملائکة العذاب» ته وفرمايي چې: دغو منکرانو ته ووايئ: نه ده داسې چې ته به بېرته دنيا ته وګرځېدی شې لپاره د ايمان او د صالح عمل، بېشکه دغه کلمه د رجعت يوه داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ويونکی د هغې دی، يعنې دا اجل د راتګ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کيږي، او که بالفرض ستانه هم کړل شي؛ نو دوی به بيا له سره صالحه اعمال ونه کړي، او بيا به په همغو ملاهيو او مناهيو کې مشغوليږي: ﴿بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع (۲۸) آيت).

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾

نو کله چې پو کې وکړ شي په صور شپېلۍ کې (لپاره د قيام د قيامت)؛ پس نه به وي (نافع) نسبونه په منځ د دوی کې په دغه ورځ کې، او نه به پوښتنه کوي دوی يو له بله.

تفسير: يعنې د برزخ د عالم څخه وروسته قيامت ور په سر درېږي، د دويم صور (شپېلۍ) د پوکلو څخه وروسته ګرد مخلوقات به په يوه ميدان کې سره راټولوي او درول کيږي، په دغه وخت کې به هر سړی پخپل فکر او انديښنه کې لګيا وي، اولاد له موره پلاره سره، ورور له وروره سره، مېړه له ښځې سره، او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لري، او هر يو به له بل څخه ناآشنا او بېزاره وي، هيڅوک به د بل پوښتنه نه کوي، لکه چې د «عبس» سورت په اوله رکوع کې مرقوم دي: ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾، له دې نه وروسته امکان لري چې له ځينو قرابتونو او خپلوۍ څخه څه نفع وررسيږي، لکه څنګه چې الله تعالى د «الطور» سورت په لومړۍ رکوع کې فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ﴾.

تنبيه: په ځينو احاديثو کې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې: د قيامت په ورځ کې ګرد د «نسب» او «صهر» دا مادي تعلّقات منقطع کيږي، يعنې په کار نه ورځي «إلا نسبي وصهري» «علاوه ځما له نسب او صهره»، يا دا معنى چې دلته اوس په نسب فخر کوي، چې زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دې «صاحب» پلار يا ځوی يا ورور يا بل څه يم، او هلته به دې نسبت او دې سبب ته هيڅ يوه فائده نه وي، او به پوښتنه کوي دوی يو له بله د دې نسب او حسب، او دغه به په سبب د ډېرې مشغولتيا د دوی وي پخپل غم کې، او دغه به پخوا له حسابه وي، ځکه چې هلته به خلاصی په عمل وي لکه چې فرمايي:

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۱۰۲﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿۱۰۳﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿۱۰۴﴾

پس هر څوک چې درنې شي تلې (يا تللي شوي) عملونه د دوی (معتمد وګرځي په نزد د الله)؛ پس دغه کسان هم دوی دي بريالیان (کامياب ـ له عذاب خلاص شوي په مراد رسيدلي). او هر هغه څوک چې سپک يې وختلې تلې (يا تللي اعمال) د ده (چې وزن نه کړي په نزد د الله)؛ پس دا هغه کسان دي چې زيان يې کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره، اوس دوی) په دوزخ کې به تل پراته وي. سوځوي مخونه د دوی اور (د دوزخ)، او دوی به دغه اور کې غونج وچولي (ګونجې تندي) (بدرنګه او بد مخي) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډېرو سوځېدو څخه وپرسيږي، لاندنۍ شونډه به يې ښکته څوړنديږي، تر نامه پورې رسيږي، او پاسنۍ شونډه به يې تر ککرۍ هم ورپورته کيږي، او ژبه به يې (لکه د فيل شونډه‌ک) د باندې راووځي، او تر ځمکې به راوړديږي: (اللهم احفظنا منه، ومن سائر أنواع العذاب).

نو وبه ويلی شي په عُقبا کې له جانبه د الله تعالی هغو کسانو ته چې زيان يې کړی دی د خپل ځان:

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿۱۰۵﴾

آيا نه وو آيتونه (د قرآن) څما چې لوستل کېده پر تاسې (په دنيا کې)؛ پس وئ تاسې چې پر هغو به مو تکذيب کاوه (چې اوس لايق د دې عذاب شوئ).

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿۱۰۶﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿۱۰۷﴾

نو وبه وايي (کفّار) ای ربه څمونږ! غالبه شوې وه پر مونږ بدبختي څمونږ، او وو مونږ يو قوم ګمراهان (چې لاره د حق شيطان راڅخه ورکه کړې وه). ای ربه څمونږ! (يو کرت) وباسه مونږ له دې دوزخه! پس که بيا راوګرځېدو مونږ (دې کفر ته)؛ پس بېشکه مونږ ظالمان يو (پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعني دوی به اعتراف کوي چې بېشکه مونږ د خپلې بدبختۍ او بدقسمتۍ لامله دلته لويدلي يو، او د هغې صافې سمې لارې څخه په لوی لاس کاږه شوي يو، او په خپلو پښو د دغه ابدي هلاکت په کنده کې لويدلي يو، اوس مو له دغه ځايه وباسه!، او بېرته مو دنيا ته ولېږه چې ښه عملونه وکړو، او له ګناه او خطا څخه بيخي لرې وګرځو، او که بيا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله؛ بيا هره سزا چې راکوې، مونږ ستا په واک او اختيار کې يو، حال دا چې د دوی دغه وينا هم خطا ده، او دوی په کې دروغجنان دي، او دا وروستنی کلام دی د دوزخيانو، چې پس له دې خبرې څخه امر د سکوت به ورته وشي، نو دغو کفّارو ته د «ملائکة العذاب» په ژبه د الله تعالی له جانبه داسې امر کيږي:

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿۱۰۸﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿۱۰۹﴾

وبه فرمايي چې تاسې چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذليل) په دې دوزخ کې او مه غږېږئ له ما سره (په دفع د عذاب کې). بېشکه شان دا دی چې وه يوه ډله له بندګانو څما (يعني مؤمنان) چې ويل

دوی (تضرّعًا): ای ربه ځمونږه ! ایمان مو راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو)؛ نو ښښنه وکړه مونږ
ته (د ګناهونو ځمونږ)، او مهرباني راباندې وکړه، او ته (ای پرودګاره !) خیر ډېر غوره د ټولو
مهرباني کوونکیو یې.

تفسیر: یعني خوشې چتې (بېکاره) او چپوله (فضول) خبرې مه کوئ !، اوس هر هغه څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) !، له آثارو څخه معلومیږي چې د دې الهي ځواب د صدور څخه وروسته بیا داسې نارې سورې منقطع کیږي، او دوزخیان غیر له «زفیر» او «شهیق» څخه به بل کلام نه شي کولی، العیاذ بالله.

فَاتَّخَذۡتُمُوهُمۡ سِخۡرِيًّا حَتَّىٰٓ أَنسَوۡكُمۡ ذِكۡرِي وَكُنتُم مِّنۡهُمۡ تَضۡحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولي وو تاسې دوی مسخرې کړی شوي پر دوی، تر هغه پورې چې هېر کړ (مسلمانانو) له
تاسې څخه ای کفّارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسې ای کفّارو په تمسخرو د مسلمانانو
کې) او وئ تاسې چې په هغوی پورې مو خندل (هر وخت له ډېره کبره).

تفسیر: یعني په دنیا کې کله چې مسلمانانو د خپل الله په حضور کې دعاء او استغفار کاوه؛ نو تاسې ورپورې ټوقې کولې، او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسې لویدلي وئ؛ چې پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخي له یاده وتلې وه، او داسې مو ګڼل چې ګواکې ستاسې پر سرونو باندې له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته، چې ستاسې د داسې حرکاتو یاداشت واخلي، او د هغو سختو اعمالو سزا تاسې ته درکړي.

إِنِّي جَزَيۡتُهُمُ ٱلۡيَوۡمَ بِمَا صَبَرُوٓاْ أَنَّهُمۡ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿١١١﴾

بېشکه زه چې یم جزا مې ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چې هغوی صبر کړی وو
(په اضرار ستاسې)، بېشکه هغوی چې دي هم هغوی دي بریالیان (رسېدلي خپلو مقاصدو ته).

تفسیر: بېچاره ګانو مسلمانانو ستاسې پر قولي او فعلي ایذاوو او اضرارو صبر کړی وو، وګورئ چې نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږي؟ او دوی داسې یو مقام ته رسولی شوي دي، چې هلته به پخپلو هر ډول مقاصدو بریالی او کامیاب او له هر قسمه لذائذو او مسرّاتو سره غاړه په غاړه وي.

قَٰلَ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖ فَسۡـَٔلِ
ٱلۡعَآدِّينَ ﴿١١٣﴾

وبه فرمایي: څومره ځنډ (تأخیر) مو تېر کړی دی تاسې په ځمکه کې په شمار د کلونو؟ نو وبه
وایي (کفّار): ځنډ (تأخیر) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، نو ته (پخپله) پوښتنه
وکړه له حسابګرو څخه.

تفسیر: یعني له پرښتو څخه چې هغوی هر قسم نیکی او بدۍ شمیرلي دي؛ دغه به یې هم شمېرلي وي چې «څومره ځنډ (وخت) مو تېر کړی دی په ځمکه کې، او څو مدّت مو هلته ژوند کړی دی»؟ یعني په قبر کې یا د دنیا په ژوندون کې، دغه به هم هلته ډېر لږ په نظر راځي، دغه پوښتنه هم د دې لامله کیږي؛ چې په دنیا کې دوی عذاب ته ډېر زیات تلوار او عجلت کاوه، اوس وپوهېدل چې هغه ډېر په سرعت او جلتۍ سره وررورسېد (کذا في موضح القرآن).

قَٰلَ إِن لَّبِثۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗاۖ لَّوۡ أَنَّكُمۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١١٤﴾

وبه فرمايي چې: نه دی ځنډ (تأخير) کړی تاسې (په دنيا کې) مګر لږ مدّت (په نسبت د عذاب د آخرت) که چېرې بېشکه تاسې يئ چې پوهېږئ (چې ژوند د دنيا د عُقبی په نسبت ډېر لږ دی).

تفسير: يعنې واقعي د دنيا عمر خو ډېر لږ وو، ليکن که تاسې پر دغه خبره په دنيا کې د انبياوو په خبرو باندې پوهېدئ؛ نو له سره به دغه فاني متاع به نه مغرورېدئ، او له انجام څخه به نه غافلېدئ، او هغه ګستاخي او شرارتونه به له تاسې څخه نه صادرېدل، چې د دنيوي زائلو او فاني لذتونو د مشغوليت او مصروفيت په ضمن کې له تاسې څخه په ظهور ورسېدل.

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۱۵﴾

آيا پس ګمان کوئ تاسې داسې چې بېشکه خبره دا ده چې پيدا کړي مو يئ تاسې عبث (د لوبو لپاره)، او (داسې ګمان کوئ چې) بېشکه تاسې مونږ ته نه به راوستلی کېږئ (حساب او کتاب ته).

تفسير: داسې نه ده، تاسې عبادت ته پيدا شوي يئ، او رجوع کوونکي يئ څمونږ دربار ته لپاره د مجازاتو، يعنې په دنيا کې د نېکۍ او د بدۍ پوره نتيجه نه دررسېږي، که په دې ژوندون پسې بل ژوندون نه وي؛ نو ګويا دغه ګرده کارخانه به محض يوه لوبه او تماشا او بيخي يوه بې نتيجې شی وي، حال دا چې د الله تعالی ذات له دې نه ډېر اعلی او ارفع دی، چې د هغه په نسبت داسې رکيک خيال وکړ شي.

فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ ﴿۱۱۶﴾

پس ډېر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثياتو او نورو عيوبو څخه) مطلق باچا حق دی، نشته هيڅوک لايق د عبادت په رښتيا مګر خو همدی (يواځې) چې رب مالك د عرش کريم عزتناك دی.

وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱۱۷﴾

او هر څوك چې بولي له الله سره معبود بل (چې د هغه عبادت هم کوي، هسې معبود چې) نه دی هيڅ برهان علمي سند ده ته په دغه (عبادت د غير)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې حساب د دې (مشرك) په نزد د رب د ده دی (چې سم له استحقاقه يې ورکوي)، بېشکه شان دا دی چې بری نه مومي کافران (او نه خلاصيږي له عذابه).

تفسير: يعنې هلته به حساب او کتاب کيږي، او هر چا ته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کيږي.

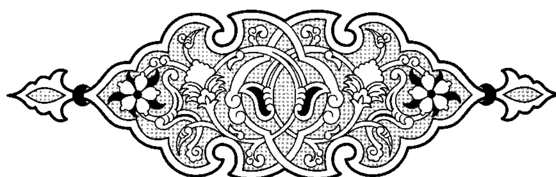
د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوې ده، او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسې شوې ده، چې په پای (آخر) کې يې څمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم په استغفار او استرحام هم مأمور ګرځولی دی.

وَقُلْ رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۱۸﴾

او ووايه (ای محمده !) ای ربه څما ! مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امّت يې)، او ته خير بهتره ډېر غوره د ټولو رحم کوونکيو يې.

تفسير: يعني ځمونږ له تقصيراتو څخه راتېر شه ! او پخپل رحمت مو په دنيا او آخرت کې سرلوړي کړه ! ستا د بې نهايته رحمت په مقابل کې هيڅ شی مشکل نه دی.

تمّت سورة المؤمنون بفضله ومنّه و حسن توفيقه ونرجو منه إكمال بقية الفوائد.

سُورَةُ النُّورِ

«د (النور) سورت مدني دی، (۶۴) آيتونه (۹) ركوع لري، په تلاوت كې (۲۴) او په نزول كې (۱۰۲) سورت دی، وروسته د (الحشر) سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دی.

سُورَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَآ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

دا يو سورت دی چې نازل كړی دی مونږ دا، او فرض كړی دی مونږ (احكام د) هغه، او نازل كړي دي مونږ په دې (سورت) كې آيتونه ښكاره لپاره د دې چې تاسې (پرې) پند واخلئ، (او غور په كې وكړئ).

تفسير: دغه سورت په ځينو نهايت ضروري احكامو، حدودو، امثالو، مواعظو، حقائقو، توحيد او په نورو اهمو تنبيهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زياته ممتازه او پوهـه زياتوونكې برخه هغه ده، چې د (افك) له قصې سره تعلّق لري، پر أمّ المؤمنين بي بي عائشي رضی الله عنها منافقينو د دروغو تهمت كړی، په هغه كې ځينې مخلص مسلمانان هم ښويېدلي وو، چې د هغه خطرناكه اثر نه يواځې د بي بي عائشي صديقي رضی الله عنها پر وضعيت لوېده؛ بلكه له يوه حيثيته پخپله د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم د مجد او شرف تر درباره هم رسېده، نو ځكه ضرورت واقع شو، چې لوی قرآن په پوره اهتمام او قوّت سره د داسې خوفناكې غلط كارئ يا غلط فهمئ اصلاح وكړي، او د تل لپاره د ايماندارانو غوږونه پرانيځي، څو وروسته له دې نه له سره د دښمنانو له تبليغاتو او انتشاراتو متأثر نشي، نو ځكه يې د دې سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمايله: ﴿سُورَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا﴾ الآية ـ څو مخاطبين وپوهيږي چې د ده مضامين ځان ته اهميت او يو خاص وقعت لري، او د ډېر محفوظ او ټينګ نيولو مستحق دي، او هغه صاف صاف نصائح چې په دغه سورت كې بيان شوي دي؛ هغه ګرد د دې وړ دي چې هر مسلمان ټينګ په خپل زړه كې ځای وركړي، او تل يې په ياد ولري، او د يوې شېبې له مخې هم د ده د احكامو څخه غفلت ونه كړي، كه نه د دين او د دنيا په تباهى او خرابى كې اخته كيږي.

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چې زنا يې كړې وي، او هغه سړی چې زنا يې كړې وي (او محصنان نه وي، او ثبوت شي زنا پر دوی په اقرار يا په شهادت)، پس وهئ تاسو ای (قاضيانو او حاكمانو) هر يو له دغو دواړو سل دُرې.

تفسير: دغه سزا د هغه زاني او زانيې ده چې آزاد عاقل او بالغ وي، او نكاح يې هم نه وي كړې، يا د نكاح څخه وروسته جماع يې نه وي كړې.

او هغه چې آزاد نه وي؛ پنځوس دُرې وهل كيږي، د هغه حكم پنځمې پارې د اولې ركوع په آخر كې مذكور دی، او هغه چې عاقل او يا بالغ نه وي؛ نو دی خو لا نه دی مكلّف شوی، په هر هغه مسلمان كې چې دغه ګرد صفات

(حريت، عقل، نکاح ـ جماع) موجود وي؛ نو داسې شخص ته «محصن» وايي، نو د دغه محصن سزا چې د زنا مرتکب شي، او پرې شرعًا اثبات شي؛ «رجم» وو، يعني په ګټو ويشتل، او سنګساري ده، لکه چې د المائدې په سورت کې يې د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ﴾ الآية ـ او هغه حکم د الله رجم وو، لکه چې د هغه ځای په تفاسيرو کې تېر شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه سره موافق فيصلې صادرې کړې وې، او فرمايلي يې وو: «اللهم إني أول من أحيا أمرك إذ أماتوه»، «اى الله ! زه هغه ړومبى سړى يم چې ستا هغه امر حکم مې ژوندى کړى دى چې محو او متروک کړى شوى وو»، بيا نه يوازې يهودان بلکه هومره داسې قسم واقعات چې وړاندې کېده؛ په هغو ټولو کې رسول الله صلى الله عليه وسلم تل محصن زاني ته په رجم سره سزا ورکړې ده، وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم له رحلته أصحابه الكرام هم پر همدغه احکامو د «رجم» اجراءات کول، بلکه د اهل السنّت والجماعت څخه يو سړي هم د ده پر مخالفت جرأت نه دى کړى، ګواکې متواتره سنّت او د اهل الحق اجماع دغه خبره رابښوولې ده، چې په دغه مسئله کې محمدي شريعت د تورات حکم باقي پرېښى دى، لکه چې لوى قرآن د عمد قتل په سزا کې وژل کېدل د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بني اسرائيلو ته ورکول د البقره په سورت کې بيان کړى شوى دى: ﴿فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ﴾ بيا هم دغه احکام د محمد صلى الله عليه وسلم د امّت په حق کې هم ابينود شوي دي، شايد د محصن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدّت او تاکيد چې د ﴿بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ د حکم د ترک مذمّت او بدي يې بيان فرمايلې ده، او په آخر کې ارشاد شوى دى: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ الآية ـ له هغه به دا غرض وي چې د تورات دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندې دي، چې د هغو په اجراء او انفاذ کې نه ښايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د هيچا د اهواوو او آراوو لحاظ او پروا وکړي، لکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په همدغه مورد کې د هيچا څه پروا ونه کړه، او د دوى څخه وروسته راشدو خلفاوو «رضي الله تعالى عنهم أجمعين» هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه، تر دې پورې چې عمر رضي الله عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندېښنه پيدا بلکه مکشوفه شوه، چې وروسته له دې نه به ځينې زائغين د دغه احکامو له تعميله انکار کوي، لکه چې خوارج او ځمونږ د زمانې يوې ممسوخې فرقې ترې انکار هم کړى دى؛ نو دوى په منبر وختل، او د صحابه وو او تابعينو په لويه مجمع کې يې د الله تعالى د دغه حکم اعلان په ډېر تأکيد او تشديد سره وفرمايه، او په دغه مورد کې بي د يو قرآني يو منسوخ التلاوت آيت حواله ورکړه، چې په هغه کې د محصن د رجم صريح حکم موجود دى، او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوى دى، مګر حکم يې هم هغسې باقي پاتې دى.

تنبيه: د کوم آيت محض منسوخ التلاوت کېدل او حکم يې باقي پاتې کېدل يوه مستقله مسئله ده، چې تحقيق يې په دغو مختصرو فوائدو کې نشي درجېدى، ان شاء الله العزيز که د مستقل تفسير د ليکلو وار راورسېد؛ نو هلته به وليکلى شي.

وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

او نه دې نيسي تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوى (او مهرباني) په (انفاذ د) حکم د الله کې؛ که يئ تاسې چې ټينګ يقين لرئ پر الله او په ورځې آخرې (د قيامت)، او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته يوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چې فضاحت يې زيات شي).

تفسير: يعني که پر الله تعالى يقين لرئ؛ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کې هيڅ تقديم او تأخير مه کوئ !، داسې ونه کړئ چې د مجرم څخه وويرېږئ، او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ، يا په کې څه تنقيص وکړئ،

يا داسې غير مؤثرې خفيفې او معمولې سزاوې ورکړئ چې د سزا کيفيت په کې نه وي، ښه وپوهېږئ چې الله تعالی مطلق حکيم او له تاسې څخه زيات پر بندګانو مهربان دی، او د ده هر حکم کلک وي، که پوست؛ د عالم د مجموعې په حق کې له حکمت او رحمت څخه نشي عاري کېدی، که تاسې د ده د احکامو او حدودو په اجراء کې قصور کوئ؛ نو د آخرت په ورځ کې به ستاسې څخه پوښتنه کېږي.

﴿وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ «او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته ټولی له مؤمنانو»، يعنې دغه سزا دې ګوښې (بېله) ورته ورنه کړه شي !، بلکه د مسلمانانو په لويه مجمع کې دې ورته ورکړې شي، ځکه چې په هغه رسوايي کې د سزا تکميل او تشهير او کتونکو ته لوی پانيات او عبرت دی، او ښايي چې په کې دغه غرض هم وي چې دغه ليدونکي مسلمانان د ده پر حال باندې زړه وسوځي، او د مغفرت دعاوې ورته وکړي، والله أعلم.

ٱلزَّانِى لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَٱلزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَآ إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ

زنا کار سړی نه نکاح کوي (په رغبت محبّت سره) مګر خو زناکاره ښځه يا مشرکه ښځه، او زنا کاره ښځه نه په نکاح کوي (دغې ښځې زانيې لره په رغبت او محبّت سره) مګر سړی زناکار يا سړی مشرک.

تفسير: د زنا د سزا د بيان کولو څخه وروسته د دې فعل انتهايي شناعت بيان فرمايي، يعنې هغه نارينه او ښځه چې په دغه شنيعه عادت مبتلا وي؛ په حقيقت کې د دې خبرې وړ او لايق نه دي چې له هغه سره د کوم عفيف مسلمان د ازدواج، د ناستې او ملاستې تعلق قائم کړ شي، د هغه د پليت طبيعت او ميلان سره خو دغه مناسب دي چې له همداسې بدکاره او تباه حاله نارينه او ښځې سره يا له دوی څخنې هم بدتره له کوم مشرک او مشرکې سره د هغه تعلّق وي، کما قال الله تعالی في هذه السورة: ﴿ٱلْخَبِيثَٰتُ لِلْخَبِيثِينَ وَٱلْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَٰتِ وَٱلطَّيِّبَٰتُ لِلطَّيِّبِينَ وَٱلطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَٰتِ﴾.

وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ۝٣

او حرامه کړی شوې ده دغه (زنا يا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفيفانو) مؤمنانو.

تفسير: يعنې يو مؤمن په داسې حال کې چې مؤمن وي؛ څرنګه به داسې حرکت ته اقدام کوي؟ په حديث کې راغلي دي: «لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن»، يا دا مطلب چې له زانيې سره د هغو پرهېزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی، چې په صحيح او حقيقي معاني سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دي، يعنې په تکويني ډول دغسې پاک او صاف نفوس د داسې خراب او پليت او ګنده ځايونو په طرف نه متمائل کېږي، او ترې ساتلي شوي دي، په دغه وخت کې به د ﴿وَحُرِّمَ﴾ معنی هم هغسې وي چې په: ﴿وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ﴾ کې، يا په ﴿وَحَرَٰمٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ﴾ کې نيولې شوې ده، والله أعلم.

وَٱلَّذِينَ يَرْمُونَ ٱلْمُحْصَنَٰتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا۟ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ

او هغه کسان چې وُولي محصنې ښځې (يا محصن سړي چې نسبت د زنا ورته وکړي)، بيا رانه ولي (په مخ د قاضي حاکم کې) څلور تنه شاهدان؛

تفسير: يعنې که په داسې پاک لمنې ښځې باندې د زنا تهمت ولګوي، چې د دې بدکارۍ په کوم دليل يا په شرعيه وو قرائنو سره نه وي ثابته؛ (نو ووهئ تاسې دغو قاذفانو لره ای قاضيانو او حاکمانو اتيا دُرې، او مه يې قبلوئ شاهدي ځکه

چې سره له حُریّته بلوغ، عقل، اسلام او پاکی فاسقان دي)، او همدغه حکم دی د پرهېزګار نارینه که پرې تُهمت ولګاوه شي، لکه چې دغه آیات د یوې پاکې عفیفې صدّیقې ښځې په قصه کې نازل شوي دي، نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوې ده، که څلور شاهدان تېر کړي، او د هغوی شهادت سم له شرعیه وو اصولو سره مقبول واقع شي؛ نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زنا حد جاري کېږي.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمٰنِينَ جَلْدَةً وَّلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وي) اتیا دُرې، اومه قبلوئ تاسې له دوی نه شاهدي هیڅکله (تر وخته د مرګه پورې).

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لګونکي سزا شوه، چې د «مقذوف په مطالبه» اتیا دُرې وهل کېږي، او په مستقبل کې د تل لپاره په معاملاتو کې مردود الشهادت درولی کېږي.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝۴

او دا (قاذفان) هم دوی دي فاسقان.

تفسیر: یعنې که په واقع سره یې عمدًا په دروغو سره تهمت لګولی وو؛ بیا نو د ده فسق او نافرماني ظاهره ده، که په رښتیا سره واقعي خبره یې ویلې وي؛ لیکن په دې باندې پوهېده چې زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی؛ نو د داسې خبرې له اظهاره غیر له دې نه چې د یوه مسلمان پت او عزّت خراب کړي؛ بل څه ګټه (فائده) نه کوي چې هغه في نفسه مستقله ګناه ده، او علماؤ هغه په کبائرو کې شمېرلې ده.

اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا ۚ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۵

مګر هغه کسان چې توبه وباسي پس له دغه (قذفه له ګناه نه)، او اصلاح کړي (نیت او عمل خپل)؛ پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې وروسته له توبې او د حال له اصلاحه؛ ښونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم ترې پورته کوي، او د الله تعالی په نافرمانو بندګانو کې به نه شمېرلی کېږي.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ اَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چې وُولي ښځې خپلې (محصنې پاکې له زنا څخه په زنا سره).

تفسیر: یعنې د زنا تهمت ولګوي، یا خپل د ووړکي په نسبت ووایي چې: دغه ځما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۢ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝۶ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝۷ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهٰدٰتٍۢ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝۸ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝۹

حال دا چې نه وي دوی ته شاهدان (په دې کار د زنا کې) مګر نفسونه د دوی (یعنې پخپله حاضر وي)؛ پس (واجبه ده په دې کې) شاهدي د یوه د دوی څلور شاهدۍ په (نامه) د الله (په دې خبره

چې) بېشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زنا کې). او پنځمه (شاهدي) (داسې ده چې) بېشکه لعنت د الله دې وي پر دغه (مېړه) که وي (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوي له دغې ښځې څخه عذاب (د حدّ ثابتیدل په وینا د مېړه یې) دا (کار) چې شاهدي ولولي (دا ښځه) څلور (وارې) شاهدي (په نامه) د الله (په دې خبره چې) بېشکه دا مېړه ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی (په نسبت د زنا په ما باندې). او پنځمه (شاهدي داسې ده) چې ووایي: بېشکه غضب د الله دې وي په دې (ښځې) که چېرې وي (دا مېړه مې) له صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعني هر هغه مېړه (خاوند) چې پر خپلې ښځې د زنا تهمت ولګوي؛ اولاً: له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شي، که یې راحاضر کړي؛ نو پر ښځه دې د زنا حد جاري کړ شي، که یې شاهد نه شو حاضرولی؛ نو ده ته دې وویلی شي چې څلور ځلې دې په قسم یادولو سره بیان کړي چې زه په دغه تهمت کې چې مې پر خپله ښځه لګولی دی؛ دروغ نه وایم، ګواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله د ده څلور (کرته) حلفیه شهادات دي، او په آخر کې په پنځمه مرتبه کې دغسې به وایي چې: «که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن وي؛ نو پر ده دې د الله تعالی لعنت وي»، که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړي؛ نو د قذف په حدّ دې محکوم شي، چې پاس یې ذکر وشو.

که مېړه (خاوند) دغه الفاظ ووایي نو بیا ښځې ته دې وویل شي چې: هغه دې هم څلور ځلې په قسم یادولو سره داسې بیان وکړي چې: «مېړه (خاوند) مې په دغه تهمت لګولو کې دروغجن دی»، او پنځم ځلې دې دغه الفاظ ووایي چې: «د الله غضب دې نازل شي پر دې ښځه باندې؛ که یې دغه مېړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کې رښتین وي»، تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وایي؛ نو د زنا حدّ به پرې جاري شي، یا په پاس مذکوره الفاظو سره یې تکذیب وکړي، که ښځه هم د خپل مېړه پشان دغه الفاظ ووایي، او له «لعان» څخه فراغت ومومي؛ نو بیا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعي ګرد حرام شول، د دواړو په منځ کې سره ابدي تفریق واقع شو، نو دغه تفرّق د بائن طلاق حکم لري.

تنبیه: پر زوجینو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کې «لعان» وایي، او «لعان» خاص په قذف الأزواج پورې مخصوص دی، د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چې پاس مذکور شو.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۰﴾

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده، او (بل دا نه وی چې) بېشکه الله ډېر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وی په دنیا کې).

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی، لکه چې ځمونږ له ترجمې څخه ښکاریږي، چې که نه وی فضل او احسان د الله تعالی پر تاسو باندې؛ نو خامخا به یې شرمولي وی تاسو، یا ژر به یې په عذاب کړي وی تاسو، یعني که دغه د «لعان» حکم مشروع شوی نه وی؛ نو د «قذف» د عمومي قاعدې سره موافق به پر خاوند قذف اوښته، یا به یې ګرد عمر د خپل ځیګر وینې څښلې، او لړمون خوړینی به ناست وو، ځکه ممکن دی چې دی رښتین وي، په خلاف د غیر د خاوند، چې هغه د دغسې اظهار لپاره مضطر نه دی، ځکه د هغه په قانون کې د دغو امورو رعایت ضروري نه دی، له بل لوري که یوائې د مېړه په قسم خوړلو د زنا ثبوت کېدی؛ نو د ښځې لپاره به ډېر سخت مصیبت او زحمت پېښېده، حال دا چې ممکن دی هغه رښتین هم وي، همداسې که ښځه د دې په قسم خوړلو سره یقیناً بریئه وګڼله شي؛ نو پر مېړه ه د قذف حد لازمېده، سره له دې چې د ده په صداقت کې مساوي احتمال موجود دی، نو په دغه حالت کې د «لعان» په مشروعیت کې د ټولو رعایت وشو، او همدغه د الله تعالی د فضل او رحمت اثر دی، ځکه چې په فریقینو کې هر یو چې رښتیین وي؛ هغه د بې محله سزا څخه نجات ومونده، په دغه وړې دنیا کې پرده پوښې کړی شو، او مهلت یې ورته ورکړی دی، چې ښایي توبه وباسي، بیا د ده د توبې قبلول دغه د الله تعالی د توابیت د صفت اثر شو.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

بېشکه هغه کسان چې راوړي يې دي غټ دروغ (په شان د عائشې کې)؛ يو ټولی دی له تاسې (مسلمانانو) نه، ګمان مه کوئ په دې (دروغو) چې شر بد دي تاسې ته (ای مخلصانو مؤمنانو)، بلکه دغه (دروغ) خير دی تاسې ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسې)، مقرر دی هر سړي ته له دغو (بهتان ويونکيو جزاء د) هغه څيز چې ګټلی يې دی له ګناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چې پورته يې کړ لوی بار پېټی د دغو (دروغو او شائع يې کړل) له دغه (ټولي) نه؛ شته ورته عذاب لوی (په دارينو کې).

تفسير: دلته د هغو غټو دروغو ذکر دی، چې پر صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها تړلي شوي وو، دغه پېښه داسې وه، چې نبي کريم صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم د هجري په (۵) يا په (۶) کال کې د (بني المصطلق) له غزوې څخه د مدينې منورې په طرف بېرته تشريف راوړ، أم المؤمنين صدّيقه بي بي عائشه رضي الله تعالى عنها هم له دوی سره وه، بي بي صاحبه پر بل اوښ سوره وه چې پرې هودج (پالکی) تړلی او پردې به يې ځوړندې او ښکته به وې، په يو منزل کې چې د دوی قافله ښکته شوې وه؛ لږ شپه پخوا له کوچ صديقې بي بي عائشې ته د وضوء د تجديد ضرورت محسوس شو، نو ځکه له قافلې څخه څه قدر لرې لاړه، په دې ضمن کې يو ناڅاپه د دې د غاړې غاړکی (امېل) وشلېده، او دانې يې په شګو کې سره تيت و پرک شوې، نو د هغو په ټولولو او لټولو دا ډېره وځنډېده (ايساره شوه)، هلته قافلې کوچ وکړ، او له خپل ځايه ولټېدله، او ګرد سره لاړل، جَمّال هم داسې ګمان وکړ چې لکه بي بي صاحبه په هودج (پالکي) کې ناسته ده، ځکه چې د هغه ګردې پردې ښکته ځوړندې وې، او ذاتاً بي بي صاحبه په عمر کې هم وړوکې او په بدن کې هم ډېره ضعيفه او نحيفه وه، چې د دې د وجود او عدم وجود له هودج (پالکي) د باندې ښه نه څرګندېده.

الغرض جَمّالانو خپل اوښان رهي او چالان کړل، او ګرد سره لاړل، کله چې أم المؤمنين بېرته راغله، ګوري چې قافله تللې ده، او هيڅ اثر او نښه يې هم نه ښکاري، نو أمّ المؤمنين په نهايت ثبات او استقامت سره دغسې رأيه قائمه کړه، چې اوس له دغه ځايه خوځېدل خلاف المصلحت دي، ولې که زه د دغو شګو په کړمونو کې د قافلې تعقيب هم وکړم؛ په هغوی پسې نشم رسېدی، او امکان لري چې لاره هم راڅخه ورکه شي، که دلته واوسېږم هر کله چې لمر وخيژي، او څما متعلقين په دې وپوهيږي چې زه په هودج کې نه يم؛ نو هرومرو به همدلته په منډه او ځغاسته راپسې راشي، نو همدلته پاتې شوه.

کله چې شپه وه، پر أم المؤمنين د خوب شومه راغله، همدلته يې خپل مبارک سر کېښود، کله چې صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم په امر مأمور وو، چې تل به دی وروسته له قافلې راځي، او د پاتې شويو شيانو خبر نيونه به کوي، نو ځکه دی تل د قافلې څخه په لږ فاصله لرې اوسېده، او همېشه د قافلې تر شا وروسته له پلټنې (تحقيق) به راته، صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه دغه ځای ته ګهيځ (سحر) راورسېد، او له لرې څخه يې وليد چې کوم اوده پروت دی، کله چې ورنژدې شو؛ نو د ورپېچلي (نغښتلي) شوي ټکري (څادر) څخه يې وپېژندله چې دا خو څما مور أم المؤمنين صديقه بي بي عائشه ده، ځکه چې پخوا د حجاب د حکم له نزوله همدغه معنوي ځوی او مور سره پېژندل.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه د دغه وضعيت د ليدلو څخه سخت ولړځېد، او ډېر وويرېد، او په زور يې ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ وويل، چې د هغه په اثر د أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها ستر ګې خلاصې شوې، او هم هغسې مخ پېچلې (پټ مخ) او په خپل ټکري کې تاو شوې کېناسته.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه خپل اوښ أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها ته نژدې چو کړ، او أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها هم هغسې پټه پرې سوره شوه، اوصفوان رضي الله تعالى عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندې کېښود، او د قافلې تر شا روان او ورسره گډه شول.

رأس المنافقين و امام المکذبين عبد الله بن أُبَيّ چې د منافقانو مشر وو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم دښمن وو، دلته چې داسې يوه خبره او موضوع ورپيدا شوه؛ نو په چټي خبرو يې خوله وسپړدله، او ځينې ساده مسلمانان مثلاً په نارينه وو کې حسان، مِسطح، او په ښځو کې حمنه بنت جحش رضي الله تعالى عنهم أجمعين د منافقانو په دغه انتشاراتو او گمراه کوونکيو خبرو تېروتل، او په دغسې افسوسناکو تذکرو کې سره لگيا شول، چې د هغو ويل دوی ته نه وو لازم، او د أمّ المؤمنين رضي الله تعالى عنها د عفّت او عصمت سره بيخي منافي وو، مسلمانانو ته بالعموم او پخپله رسول أکرم الله صلى الله عليه وسلم ته له داسې قسم واهياتو خبرو ځخه سخته صدمه ورسېده، تر يوې مياشتې پورې دغسې چټي خبرې سره کېدې، او رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين به هم دغه گردې خبرې اورېدې، او هيڅ به يې نه ويل، او نه د هغو په تحقيق پسې گرځېده، مگر په زړه کې سخت خفه وو، وروسته له يوې مياشتې پخپله أم المؤمنين عائشه صديقه رضي الله تعالى عنها هم له دغه شهرت ځخه خبره شوه، نو د غم له شدّته ناقراره شوه، او د رنځورئ په بستره کې ولوېده، شپه او ورځ به يې ژړل، او د يوې شپې له مخې به يې هم اوښکې نه درېدې، په دغه ضمن کې نور واقعات هم پېښ شول، او ډېرې خبرې اترې سره کېدلې، چې په صحيح بخاري شريف او نورو کې د لوستلو قابل دي، او بالآخر أمّ المؤمنين صديقې رضي الله تعالى عنها په برائت کې الله تعالى دغه آيت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ﴾ الآية ـ تر لرې ځايه پورې نازل وفرمايه، چې أم المؤمنين عائشې صديقې رضي الله تعالى عنها تل فخر پرې کاوه، او بالحق چې پر دغه هومره فخر او وياړ چې وکړي؛ لږ دی.

﴿عُصْبَةٌ مِّنكُمْ﴾ الآية ـ «يو ټولی دی له تاسو مسلمانانو ځخه»، يعنې دغه دروغ تړونکي له خيره سره همغه کسان دي چې په دروغو يا په رښتيا سره د اسلام مدّعيان دي، خو بيا هم د الله تعالى لوی احسان دی، چې گرد مسلمانان په دغه لومه کې نه دي نښتي.

﴿لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ الآية ـ دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی لپاره دی، چې هغوی ته له دغې واقعې ځخه صدمه رسېدلې وه، بالخصوص صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها او د دې کورنۍ ته، ځکه ظاهر دی چې هغه ډېره سخته خفه او ويرجنه وه، يعنې اگر که په ښکاره ډول دغه ويناوې ډېرې مکروهې خفه کوونکې او خرابي دي؛ ليکن في الحقيقت تاسې ته د ده په منځ کې ډېره بهتري او محاسن پټ وه، آيا دومره مدّت د تاسې پر داسې زړه خوږوونکو حملو او ايذاوو صبر کول هم داسې بې اجره پاتې کيږي؟ آيا دغه لږ فخر او شرف دی چې بالذات خالق الکائنات پخپل پاک کلام کې ستاسې نزاهت او برائت نازل کړ؟، او ستاسې دښمنان يې خواروزار او رسوا کړل، او تر قيامت پورې يې ستاسې د خير ذکر د گردو قرآن لوستونکيو پر ژبه جاري کړ، او مسلمانانو ته يې د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم او د ده د ازواجو او اهل البيت د حق پېژندلو لپاره داسې يو درس ورکړ؛ چې له سره هېرېدونکی نه دی، فلله الحمدُ والشکرُ على ذلك، ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم﴾ مقرره ده هر سړي ته له دغو بهتان ويونکو جزا د هغه چې گټلې يې ده له گناه او هغه څوک چې پورته يې کړ لوي بار ددغه دروغو ورته شته عذاب لوي، يعنې هر هغه سړي چې په دغه فتنه کې هومره حصه واخيسته هم هغه قدر گناه يې د خپل ځان لپاره وگټله او د هغې سزا مستحق شو، او ددی گناه ډېر لوی بار اخيستونکی رأس المنافقين عبد الله بن أبی وو چې دده له لپاره په اخرت کې ډېر لوي عذاب دي او په دنيا کې هم ډېر ذليل او رسوا شو.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾

ولې نه په هغه وخت کې چې واورېده تاسې دا خبره؛ ګمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو (پخپلو منځونو) کې د خیر (خبرې) او ویلې وی (دوی ټولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعنې مسلمانانو ته ښایي چې له خپلو مسلمانانو ورونو خویندو سره حسن ظن ولري، او هر کله چې واوري چې خلق پر یو نېک سړي همداسې بدې خبرې او خراب تهمتونه لګوي؛ نو ښایي چې دی داسې خیالاتو ته پخپل زړه کې لار ور نه کړي، بلکه د هغو تکذیب دې وکړي !، رسول کریم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم فرمایلي دي: «هر څوک چې پشي شا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړي؛ نو الله تعالی هم د ده پشي شا مدد کوي».

لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَآءِ فَأُولَٰٓئِكَ عِندَ اللَّهِ هُمُ الْكَٰذِبُونَ ﴿١٣﴾

ولې نه راوسته (او تېر نه کړ دوی) په دې خبرو څلور شاهدان (چې شاهدي ورکړي په دې قذف د دوی)، پس کله یې چې رانه وستل څلور شاهدان؛ پس دغه کسان په نزد د الله کې همدوی دروغجنان دي.

تفسیر: یعنې سم د الله تعالی له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسې خلق دروغجنان درولي شوي دي، چې په بل چا باندې تهمتونه لګوي، او بیا د هغه د اثبات لپاره څلور شاهدان نشي وړاندې کولی، او بې له کافي ثبوته داسې غټې خبرې له خپلې ژبې څخه وباسي، او چټي (بېکاره) پرې وګړیږي.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ فِى الدُّنْيَا وَالْءَاخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِى مَآ أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې او رحمت د دغه (الله پر تاسې) په دنیا کې (په توفیق د توبې سره)، او په آخرت کې (په عفو او مغفرت سره)؛ نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په هغه دروغ کې چې غوپې وهلې تاسې په هغو (دروغو) کې عذاب لوی (په همدغې دنیا کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی دوی ته د خپل فضل او کرم له امله له عذابونو څخه نجات ورکړ، که نه دغه خبره د عذاب لایقه وه.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُۥ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُۥ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

کله چې واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چې یو له بله مو پوښتنه کوله)، او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چې نه وو تاسو ته په هغې باندې هیڅ علم، او ګڼله تاسې دغه خبره آسانه (چې هیڅ ګناه په کې نشته)، حال دا چې دغه (خبره) په نزد د الله کې ډېره لویه ده (له حیثیته د ګناه نه).

تفسیر: یعنې د عظیم عذاب مستحق ولې نه کېدل، کله چې تاسې بې تحقیقه یو ظاهر البطلان خبره یو د بل له خولې څخه اخیستله، او له خپلو ژبو څخه یې دغه چټي (بېکاره) اواټکلي خبرې ایستلې، چې د هغو له واقعیت څخه تاسې بیخي نه وئ خبر، بیا عجیبه خبره لا دا ده چې داسې سخته خبره (یعنې کومه محصنه خصوصًا د نبي علیه السلام مطهره زوجه او څمونږ د مسلمانانو روحاني والده متهم کول) چې د الله تعالی په نزد ډېر لوی دروند جرم دی؛ یوه وړوکې او معمولې خبره ګڼل له دغه اصلي جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبْحَٰنَكَ هَٰذَا بُهْتَٰنٌ عَظِيمٌ ﴿۱۶﴾

ولې نه کله چې واورېده تاسې دا خبره؛ چې ويلي وئ تاسې نه ښايي مونږ ته دا کار چې خوله وخوځوو په دې خبره باندې، پاکي ده تاته اى ربه، دا دروغ دي ډېر لوی (چې تړلی شوي دي د منافقانو له خوا).

تفسير: اول خو د حسن الظن اقتضاء داسې وه چې ستاسو په زړونو کې هم ښايي دغه خبرې نه تېرېدی لکه چې پاس ارشاد وشو، ليکن که د شيطاني اغواء له سببه يې فرض کړئ د چا په زړه کې کومه بده وسوسه تېره شي، يا يې له چا نه واورې؛ نو بيا جائز نه دي چې داسې ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړې، لازم دي چې په هسې مواردو مؤمن خپل حيثيت او ديانت ملحوظ ولري، او په صافو الفاظو سره داسې ووايي، چې د داسې بې سرو پښو خبرې له خپلې ژبې څخه ايستل ماته نه ښايي، او نه زه پرې ښه ښکارم.

يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُوا۟ لِمِثْلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۷﴾

پند درکوي تاسې ته الله (او منع کوي مو) چې بيا ونه ګرځئ تاسې مثل د دې خبرې ته هيڅکله، که چېرې يئ تاسې مؤمنان (نو پرې عبرت واخلئ !).

تفسير: يعنې مؤمنانو ته ښايي چې په پوره ډول سره پوهان او هوښياران شي، څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فرېبونو سره ونه غولېږي، او د دوی په پلمو (تدبيرونو) سره تېر نه وځي، او تل تر تله د نبي صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم او د ده د اهل بيتو د عظمت شان ملحوظ ولري.

وَيُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۸﴾

او بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د پند)، او الله ښه علم والا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسير: يعنې د دغې خبرې پته درښيي چې دغه غټ دروغ چا جوړ کړي؟ او خپور (مشهور) کړي دي؟، معلوم شو چې منافقانو تل په پټه دښمني او مخالفت کاوه، په پخواني آيت کې يې دغه خبره راښکاره کړې وه (کذا في الموضح).

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلْفَٰحِشَةُ فِى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۹﴾

بېشکه هغه کسان چې خوښوي دغه (خبره) چې خوره شي فاحشه بدنامي په حق د هغو کسانو کې چې ايمان يې راوړی دی؛ شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنيا کې (په حدّ د قذف او په بدنامی سره)، او په آخرت کې (په اور د دوزخ سره)، او الله ښه عالم دی، او تاسې نه پوهېږئ (پر ضرر د هغې خورې کړې فاحشې).

تفسير: يعنې بدکاري خوره او شائع شي، يا د بدکارۍ اطلاعات او خبرې منتشرې او خورې شي، دغسې غوښتونکي منافقان وو، ليکن د هغوی په تذکره کولو کې يې مؤمنانو ته هم تنبيه وفرمايله، چې فرض يې کړئ ! که د چا په زړه کې د کومې بدې خبرې خطره تېره شوې وي، او په بې پروايۍ سره يې کومه خبره له ژبې هم وتلې وي؛ نو ښايي چې بيا د هغې مهملې خبرې تذکره له سره ونه کړي، او د هغې په تشيع او تنشير (اشاعت) پسې ونه ګرځي، که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تويوي؛ نو ښه دې وپوهيږي چې د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتې کيږي، او حق تعالی

هغه ذليل او خواروي، كما في حديث الامام أحمد رحمه الله ، په دې شان سره چې په دنيا كې د قذف حد پرې اجراء كيږي، او نورې رسوايي او سزاوې هم وررسيږي، او په آخرت كې د دوزخ سزا دوى ته تياه او مهيئه ده، او الله تعالى ته داسې فتنه اچوونكي ښه معلوم دي، او ښه يې پېژني، اګر كه تاسې يې نه پېژنئ، او دغه هم د پاك الله په علم كې شته چې د كوم يوه جرم او ګناه څومره ده؟ او غرض او مقصد يې څه وو؟.

تنبيه: د فاحشې د شيوع حب د حسد او كيني او نورو په شان د قلبيه وو اعمالو څخه دى، او د وسوسو او خواطرو په شان نه دى، او د قصد له مراتبو څخه نه دى، نو ځكه د هغه په مأخوذيت كې نه ښايي چې اختلاف وكړى شي !، فتنبّه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۰﴾

او كه نه وى فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده، او (دا نه وى) چې بېشكه الله ښه نرمي كوونكى ښه رحم كوونكى دى؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وى په دنيا كې).

تفسير: يعني دغه غټ دروغ خو داسې ترلي او خواره شوي وو، چې نه وو معلوم چې څومره كسان له هغه ځنې جاربدل، ليكن الله تعالى محض پخپل فضل، رحمت، شفقت او مهرباني له تاسې ځنې دتائبينو توبه قبوله كړه، او پر ځينو يې شرعي حد جاري كړ، او پاك يې وګرځول، او هغه ته يې چې زيات خبيث وو؛ يو ډول (طريقه) مُهلت وركړ، او په آخرت كې به جزاء وررسيږي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۱﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) متابعت مه كوئ د ګامونو د شيطان !، او هر چا چې متابعت وكړ د ګامونو د شيطان؛ نو بېشكه دغه شيطان امر كوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډېرو بدو قبيحو كارونو، او په منكر نامشروعو بدو خبرو، او كه نه وى فضل احسان د الله پر تاسې، او رحمت د ده؛ نو نه به وئ پاك كړي له (معصيت د افك څخه الله) تاسې هيڅوك هيځكله، وليكن الله پاكوي (په قبول د توبې سره له معاصيو) هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (د پاكى يې)، او الله ښه اورېدونكى (د اقوالو) ښه عالم دى (په نياتو).

تفسير: يعني د شيطان له چالونو او پلمو (تدبيرونو) څخه هوښيار اوسئ !، نه ښايي چې د مسلمان كار داسې وي چې شياطين الجن والانس سره قدم په قدم يو ځاى لاړ شي، د هغو ملعونانو د ټولنې مقصود خو همدا دى، چې خلقو ته د بې حيايي او رسوايي په طرف دعوت او بلنه وركړي، نو تاسې ولې په رڼو ستر ګو عمدًا د هغوى پر خبرو غولېږئ؟، وګورئ چې شيطان لږ څه تحريك او ډكه وركړي؛ دومره لوى شورماشور او هنګامه پورته كوي، او ډېر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانيږي، حال دا چې شيطان خو د ګردو ګمراه كول غواړي، او يو تن هم نه پرېږدي چې پر سمه لاره لاړ شي، دا خو د الله تعالى فضل او رحمت دى چې دى د خپلو مخلصو بندګانو لاس نيوى كوي، او زيات كسان يې له شيطان له شرونو څخه ژغوري.

وَلَا يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُّؤْتُوْٓا اُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسٰكِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ وَلْيَعْفُوْا وَلْيَصْفَحُوْا ؕ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۲﴾

او قسم دې نه كوي خاوندان د فضل (په دين كې) له تاسې او (خاوندان) د پراخى (او مالدارئ ستاسې په دنيا كې) په دې چې نفقه او صدقى به نه وركوي خاوندانو د خپلوئ او مسكينانو او

مهاجرینو ته په لاره د الله کې، او ښايي چې عفوه دې وکړي، او ښايي چې ترې تېر دې شي، آيا دوست نه لرئ تاسې دا چې مغفرت وکړي الله تاسي ته (په سبب د عفوې او صفح د تاسې)؟ او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: پر صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها باندې په بهتان تړونکيو کې ځيني مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوي وو، چې له هغوی ځنې يو مسطح رضي الله تعالى عنه وو، چې برسېره په دې چې يو غريب مهاجر وو، د أبو بكر الصديق رضي الله عنه خوريي يا ترورځی هم کېده، او د «افک» د پېښې څخه پخوا صديق أكبر رضي الله تعالى عنه د هغه سره امداد او مالي مرسته کوله، کله چې دغه خبره سره فيصله شوه، او د صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها برائت د الله تعالى له طرفه نازل شو؛ نو أبو بكر الصديق رضي الله عنه قسم وکړ چې وروسته له دې نه به مسطح رضي الله عنه سره هيڅ امداد او کومک ونه کړم، ممکن دی چې ځينو نورو اصحابو ته به هم داسې پېښې وريېښې شوي وي، نو په دغه تقريب دا آيت نازل شو، يعنې له تاسې ځينې هغو کسانو ته چې الله تعالى ديني کرامت او مشرتوب يا دنيايي وسعت اومالداري ورکړې ده، دوی ته نه ښايي چې داسې قسمونه وخوري !، او ښايي چې د دوی همّت ډېر لوی او اخلاق يې لوړ او عالي وي، نو مېړانه (بهادري) او ځلمیتوب په دې کې دی چې د بدی بدل په نېکی سره ورکړ شي.

په احاديثو کې دي، کله چې أبو بكر الصديق رضي الله عنه دغه آيت واورېد: ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ الآية ـ «آيا دغه مو نه خوښيږي چې الله تعالى مو وبښي»؛ نو فورًا يې وويل: «بلى ! يا ربنا إننا نُحبُّ»، «بېشکه ای ځمونږ پروردګاره ! مونږ هرومرو (خامخا) ستا ښښنه خوښوو، او غواړو يې»، دا يې وفرمايل، او د مسطح رضي الله عنه هغه پخوانی کلنګ او امداد يې بېرته جاري کړ، بلکه په ځينو رواياتو کې راغلي دي، چې د پخوا په نسبت يې دوچند کړ، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾﴾

بېشکه هغه کسان چې وُولي دوی (په نسبت د زنا سره) ښځې پاکې عفيفې ناخبرې (له دغو بدو)، ايمان راوړونکې (په الله او رسول)؛ لعنت کړی شوی دی په دوی باندې په دنيا کې او په آخرت کې، او شته دوی ته عذاب ډېر لوی.

تفسیر: په صحيحينو کې حديث دی: «اجتنبوا السبع الموبقات ! الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل الربا، وأكل مال اليتيم، والتولّي يوم الزّحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات» له دې نه ظاهريږي چې د محصناتو قذف مطلقًا له مهلکاتو څخه دی، بيا په هغه کې ازواج مطهّرات بالخصوص د أم المؤمنين بي بي عائشې صديقې رضي الله تعالى عنها قذف خو ډېره لويه ګناه ده، علماوو تصريح فرمايلې ده، چې وروسته د دغو آيتونو له نزوله هر څوک چې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها يا له ازواج المطهّرات څخه يو تن متّهم کړي؛ هغه کافر او د قرآن مکذّب، او د اسلام له دائرې څخه خارج دی، د «طبراني» په يوه حديث کې راغلي دي: «قذف المحصنة يهدم عمل مائة سنة»، «پر محصنې باندې تهمت لګول د سلو کلونو عمل ورانوي»، (العياذ بالله).

﴿يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾﴾

په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړي پر دوی باندې ژبې د دوی، او لاسونه د دوی، او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چې وو دوی چې کول به يې په دنيا کې.

تفسیر: یعني مجرم په خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړي، مګر د ده ژبه، لاسونه، پښې به په «اذن الله» په وینا راځي، او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرګندوي چې د هغو په وسیله شوی وي.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لګولی وو، او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوې وه، چې هغه یې پوره نشوه کړی، بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو، ژبه چې د قذف اصلي آله ده، او څلور نور لاسونه او پښې چې د هغه پر شرارت باندې شاهدي لولي.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

په دغه ورځ کې به پوره ورکړي دوی ته الله جزاء د دوی هغه چې حقه لائقه وي، او پوه به شي چې بېشکه الله همدی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)، ښکاره ظاهر (په الوهیت او ربوبیت خپل).

تفسیر: هغه ذات چې د یوې ذرې اعمال حساب کتاب په ښکاره او واضح ډول سره هر سړي ته په صاف صورت سره ښکاره کوي، او د هغه په دربار کې هیڅ ظلم او تعدّي نه کېږي، دغه مضمون به د قیامت په ورځ ګردو ته مکشوف او مشهود یږي.

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

ناپاکې (ښځې او خبرې) لپاره د ناپاکو دي، او ناپاکه (خلق) لپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دي، او پاکې (ښځې او خبرې) د پاکو (خلقو) دي، او پاک (خلق) لپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دي، دغه (پاکان چې ځینې له هغو اهل البیت دي؛) پاک (بې تعلقه بېزاره) دي له هغو خبرو چې وایي یې (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت بښنه او رزق روزي ښه (په جنّت کې).

تفسیر: یعني بدکارې او چټې (بېکاره) ښځې د بدکارو او چټلو (خرابو) سړیو وړ او لایقې دي، همداسې یو بدکار او ګنده سړی د همدې خبرې سره وړ او لایق دی، چې د هغه تعلّق د هم هغه په شان چټلې (خرابې) او بدکارې ښځې سره وي، پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هیڅ تعلّق او مطلب نه لري، ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما فرمایلي دي چې: «د نبي کریم صلی الله علیه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانیه) نه وي»، یعنې الله تعالی د هغه د ناموس حفاظت هم فرمایي، نقله فی (موضح القرآن).

تنبیه: د آیت دغه مطلب خو د شیخ الهند د ترجمې سره سم وشو، مګر د اسلافو د ځینو مفسرینو څخه دغه منقول دي، چې د ﴿الْخَبِيثَاتُ﴾ او د ﴿الطَّيِّبَاتُ﴾ څخه دلته ښځې نه دي مرادې، بلکه اقوال او کلمات مراد دي، یعنې خرابې خبرې خرابو خلقو سره لایقې او مناسبې دي، او پاکې او صافې خبرې پاکو او صافو سړیو سره لازمې او مناسبې دي، متقي، پاک او صاف نارینه او ښځې له داسې ګنده او مردارو تهمتونو څخه پاکې وي، لکه چې وړاندې له ﴿أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ څخه ظاهرېږي، یا دې داسې وویلی شي چې: خرابې خبرې د خرابو له خولو څخ ووځي، هغه کسان چې د یوه پاک، متقي او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړي؛ نو وپوهېږه چې هغه پخپله خبیث او مردار دی، یعنې طیّب، طاهر او پاک سړی له داسې خبیثو او مردارو او چټلو (خرابو) خبرو څخه بیخي پاک او مُبرّأ دی، او هسې خرابې ویناوې د خبثاوو، پلیتو، چټلو او ګنده کسانو کار دی، ﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ شته دوی ته مغفرت او رزق روزي ښه په جنت کې یعنې هغوی ددوی په بدو ویلو سره نه بدیږي بلکه هر کله چې دوی په هغه صبر وکړي نو دغه څیز د هغوی د خطاوؤ او خویدلو کفاره کیږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) مه ننوځئ تاسې (هغو) كورونو ته چې غير وي له كورونو د تاسې، تر هغه پورې چې (اجازه وغواړئ او) سره وغږېږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوى، دغه (اخبار او استيذان) د تاسې خير بهتر ډېر غوره دى تاسې ته (له ننوتلو د بې اجازې څخه)، ښايي چې پند واخلئ تاسې (په دې سره).

تفسير: يعنې ماسوا د خپل خصوصي هستوګنې له كوره د بل چا د هستوګنې په كور كې همداسې په خپل سر بې خبره مه ننوځئ !، ولې تاسې نه يئ خبر چې هغه ستاسې د ننوتلو په وخت كې په څه حال كې دى؟ او څه احوال لري؟، آيا دى په دغه حال كې د بل چا په ورتګ خوښېږي كه خفه كيږي؟ لهذا پخوا د ننوتلو څخه ښايي ور نارې كړئ، او ځان ته اجازت حاصل كړئ، او له ګردو نارو څخه بهتر «سلام» اچول دي.

په حديث كې راغلي دي چې: درې ځلې دې سلام واچوي، او د ننوتلو اجازه دې وغواړي، كه له درې ځلې سلام اچولو سره هم اجازه ور نه كړه شي؛ نو بېرته دې وګرځي.

في الحقيقت دغه داسې ډك له حكمته تعليم دى، كه د هغه په تعميل كې مواظبت وكړ شي؛ نو دغه د مېلمه او كوربه دواړو په حق كې ښه او بهتر دى.

مګر افسوس ! نن مسلمانان په دغو مفيدو هداياتو پسې چندان نه ګرځي، ولې نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخيستې، هغه ته يې ډېره ترقي او توسعه وركړې ده.

فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فِيهَآ أَحَدٗا فَلَا تَدۡخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤۡذَنَ لَكُمۡۖ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ٱرۡجِعُواْ فَٱرۡجِعُواْۖ هُوَ أَزۡكَىٰ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ عَلِيمٞ ﴿٢٨﴾

پس كه چېرې ونه مومئ تاسې په دې كورونو كې څوك (چې اذن دركړي)؛ پس مه ننه وځئ په دې كورونو كې تر هغه پورې چې اذن وكړى شي تاسې ته، او كه چېرې وويل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو (په وخت كې) چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې ! (او د ننوتلو سعي مه كوئ)، چې دغه بېرته ګرځېدل ډېر غوره (او پاك) دي تاسې ته، او الله په هغو كارونو چې كوئ يې تاسې ښه عالم دى (او جزا يې دركوي).

تفسير: يعنې كله چې دغه درمعلوم شي، چې په هغه كور كې هيڅوك نشته، خو بيا هم د بل چا په كور كې بې د هغه د مالك او مختار له اجازې مه ننوځئ !، ځكه چې د بل په ملكيت كې بې له اجازې بل هيڅوك د تصرّف حق نه لري، تاسې ته نه دي معلوم چې د بې اجازې ننوتلو څخه به څومره جګړې پېښېږي؟ هو ! كه صراحتًا يا دلالتًا اجازت دركړ شي؛ نو بيا هيڅ مضايقه نشته، او كه چېرې وويل شي تاسې ته داجازت غوښتلو په وخت كې چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې، او د ننوتلو سعي مه كوئ !، يعنې د داسې ويلو څخه مه خفه كېږئ !، ځكه چې ډېر اوقات انساني طبيعت دې ته نه وي مائل چې له چا سره وګوري، يا به د بل چا له ملاقاته په دغه وخت كې حرج ورپېښېږي، په داسې يوه خبره او كار مشغول وي چې په دغه نه خوښېږي، چې بل څوك پرې مطّلع شي، نو تاسې ته څه ضرورت در پېښ دى، چې خامخا به پر هغه بار اچوئ؟ حال دا چې په دغه شان تكليف او زحمت اړولو سره عمومًا د دوستۍ او خپلوۍ تعلّقات ورانيږي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿۲۹﴾

نشته پر تاسي باندې هيڅ ګناه په دې کې چې ننوځئ (بې له اجازت غوښتلو) هغو کورونو ته چې نه دي د چا د اوسېدني، په هغه ځای کې متاع منفعت د تاسې وي، او الله ته ښه معلوم دي هغه چې ښکاره کوئ يې تاسې، او هغه چې پټوئ تاسې.

تفسير: يعنې په عمارتونو کې چې کوم خاص او معلوم داره سړی هستوګنه نه لري، او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کې څه ممانعت او قيود وي، مثلاً مسجد، سرای او مثل ذلک، که هلته مو کوم شی وي، يا په هغه ځای کې د څه موعد لپاره اوسېدل غواړئ؛ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ، او دلته هيڅ د استيذان ضرورت نشته.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده !) مؤمنانو ته چې پټې کړي دوی سترګې خپلې (له نامحرمو څخه) او ښه ټينګ دې وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، دغه (اغماض او حفظ) ډېر پاکيزه (او ګټور) دی دوی ته، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوي يې (دوی، نو ښايي چې ترې په وېره اوسي، پر هر حرکت او په سکون خپل).

تفسير: بده کتنه د زنا اول قدم دی، له دې نه د لويو لويو فواحشو دروازې پرانستلې کيږي، قرآن عظيم عمومًا د بدکارئ او بې حيايی د انسداد لپاره ړومبی د همدغه سوري د بندولو توصيه کوي، يعنې مسلمان نارينه او ښځې ته يې حکم ورکړی دی، چې د بدو کتلو څخه ځان ساتي !، او خپل شهوات پخپل واک (اختيار) او اداره کې ولري، که يو ځلې بې اراده او ناڅاپه د کوم نارينه نظر پر کومې ښځې ولوېد؛ نو بيا دې بالاراده او قصدًا د هغه پر لوري خپلې سترګې نه اړوي !، ځکه چې دغه دويم ځلي ليدل به د ده په واک (اختيار) کې وي، او په هغه کې به معذور نه ګڼل کيږي.

که انسان ځان په دې سره عادت کړي، چې خپلو پښو ته وګوري، او په خپل اختيار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوري؛ نو ډېر ژر د ده د نفس تزکيه کېدی شي، کله چې اول ځلې ناڅاپه کوم اتفاقي نظر لويږي؛ د شهوت او نفساني غوښتنې له سببه نه وي، نو ځکه حديث هغه معاف کړی دی، ښايي چې دلته په ﴿مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ کې هم «من» تبعيضيه اخيستی همدغه طرف ته يې اشاره فرمايلې وي.

﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ الآية ـ يعنې د انسانانو د سترګو غلا، او د زړونو پټې خبرې، او مخفيه نيات، او احوال ټول الله تعالى ته معلوم دي، لهذا انسان ته ښايي چې تل دغه علاّم الغُيوب حاضر او ناظر وګڼي، او له بدو افعالو، بدو خيالاتو، بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتي، که نه هغه به يې سم له خپله علمه سره په سزا ورسوي.

وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ۖ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۳۱﴾

او ووايه (ای محمده) ايماندارو ښځو ته چې پټې دې کړي له (نامحرمو څخه) سترګې خپلې، او ښه ټينګ دې وساتي فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، او نه دې ښکاره کوي

زينت ښايست (او ځاى د ښايست) خپل مګر هغه چې ښكاريږي له دغه (زينت څخه په وخت د كسب او كار كې)، او ښايي چې وا دچوي ټكري پوړني خپل پر ګرېوانونو خپلو (چې ټټر يې ښكاره نشي)، او نه دې ښكاره كوي زينت ښايست (او ځاى د ښايست) خپل (هيچا ته) مګر لپاره دمېړونو (خاوندانو) خپلو (چې دغه د هغو دي)، يا پلرونو (او نيكونو) خپلو، يا پلرونو د مېړونو خپلو ته، يا ځامنو (او لمسيو) خپلو ته، يا ځامنو د مېړونو خپلو ته، يا ورونړو خپلو ته، يا ځامنو د ورونړو خپلو ته، يا ځامنو د خويندو خپلو ته، يا ښځو خپلو ته، يا هغه چا ته چې مالك شوي دي (د هغه) ښي لاسونه د دوى، يا هغو تابعانو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو نه، يا هلكانو هغو ته چې نه وي خبر (دوى) پر اسرارو د ښځو، او نه دې وهي (دا ښځې) پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم كړ شي هغه څيز چې پټوي يې دوى له زينت ښايست (ګاڼې) خپلې، او راجع شئ توبه وباسئ تاسې الله ته ټول اى مؤمنانو !، لپاره د دې چې تاسې ښېګڼه او خلاصى ومومئ (په دارينو كې).

تفسير: ښايست او سينګار عُرفًا خارجي او كسبي آرايش ته وايي، چې هغه له لباس يا زېور او نورو شيانو څخه حاصليږي، د دې احقر په نزد دلته د زينت ترجمه د سينګار په ځاى كه په زيبائش سره وكړه شي؛ نو زيات جامع او مناسب واقع كيږي، ځكه چې د زيبائش (ښايست) لفظ هر قسم خَلقي او كسبي زينت ته شامل دى، اعمّ له دې نه چې هغه د جسم خلقي پيدايښت سره متعلق وي، يا له پوښاك او نورو خارجي ډول و ډيل څخه حاصل شوى وي، د مطلب خلاصه داسې وه: ښځو ته د خپل هيڅ قسم خلقي يا كسبي ښايست اظهار پرته له خپلو هغو محارمو څخه چې يې ذكر وروسته راځي؛ د بل هيچا په مخ كې جائز نه دي، هو ! د هومره اندازې ښايست ظهور چې ضروري وي، او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت يا ضرورت نشي ممكن كېدى؛ نو مجبورًا يا ضرورتًا د هغه په اظهار كې دومره مضايقه نشته، (مشروط په دې چې د فتنې خوف نه وي).

ليكن واضح دې وي چې په ﴿إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ سره صرف ښځو ته د عند الضرورت د هغو اعضاوو په اظهار كې اجازه وركړى شوې ده، نامحرمو سړيو ته له سره اجازه نشته، چې دوى دې خامخا دغو ښځو ته وګوري، يا له هغوى سره سترګې په سترګو شي، يا د دوى د اعضاوو سيل وكړي، ښايي د دغه اجازې څخه پخوا د همدې لامله الله تعالى مؤمنانو ته د غض البصر او د سترګو د ټيټولو حكم اوروليى وي، معلوم شو چې د يوه خوا دكوم عضوې د اظهار اجازه دغه نه لازموي، چې بل طرف ته د هغه كتل هم جايز وي، نارينه چې په ستر له سره مأمور نه دي، مګر د پاس آيتونو په اساس د ښځو له نظره مستور دي، يعني ښځې له دېنه ممنوع دي چې نارينه وو ته وګوري، ښايي چې په ياد يې ولري چې په دغه آيت كې محض د ستر د مسئلې بيان شوى دى، يعني له دې نه قطع نظر چې ښځه په كور كې وي كه د باندې؟ د ښځې د بدن كومه برخه د چا په مخ كې او په كومو حالاتو كې ښكاره كول جائز دي؟، پاتې شوه د «حجاب» مسئله؛ د هغې څه تفصيل ان شاء الله د «أحزاب» په سورت كې راځي.

مونږ چې د فتنې د خوف د نفي كوم شرط لګولى دى؛ هغه د نورو دلائلو او شرعيه وو قواعدو څخه مأخوذ دى، چې په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلى كيږي، د بدن په خلقي ښايست كې له ګردو څخه ډېر ښكاره شى د تې اوچتوالى دى، د هغه د مزيد تستّر لپاره يې په خاص ډول سره تأكيد وفرمايه، او د جاهليت د رسم د امحاء طريقه يې هم راوښوده، په جاهليت كې به ښځو ټكري (ځادرونه) په خپل سر اچول، او د هغه دواړه څنډې (غاړې) به يې ښېرته پخپلې شا غورځولې، او په دې ډوله د تې هيئت به څرګند پاتې كېده، دغه ګواكې د ښايست يوه مظاهره وه، لوى قرآن ده راوښوده چې ښايي ټكرى په سر واچول شي، او د هغه څنډې دې تر زنې لاندې تېرې شي، څو د ښځو غاړه او تې او غوږونه پرې په ښه ډول پټ شي.

﴿وَلَا يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ الآية ـ «او نه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر لپاره د مېړونو (خاوندانو) خپلو چې دغه د هغوی دي، يا پلرونو او نيکونو خپلو، يا پلرونو د مېړونو (خاوندانو) خپلو ته، يا ځامنو او لمسيو خپلو ته، د تره او ماما حکم هم داسې دی، په دغو محارمو کې هم د مراتبو فرق شته، مثلاً هغه زينت او ښايست چې دا يې د خپل مېړه په مخ کې ظاهرولی شي؛ هغه د نورو محرمو په مخ کې نشي ځرګندولی، د زينت ځرګندول څو درجې لري، هومره د تستّر اهتمام چې له پرديو څخه کاوه شي؛ له محارمو څخه نه کيږي، او داسې مطلب نه دی چې هر يو عضو دې د دوی په مخ کې بربنډ او ښکاره کولی شي.

﴿أَوۡ نِسَآئِهِنَّ﴾ ـ « او نه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر ښځو خپلو ته»، يعنې هغې ښځې ته چې د دې سره ناسته ولاړه لري، په دې شرط سره چې ښه اخلاق ولري، او د بد اخلاقو ښځو په مخ کې نه، او د ډېرو اسلافو په نزد له دې نه مسلمانې اصيلي ښځې مرادې دي، ځکه چې کافره ښځه د اجنبي سړي حکم لري.

﴿أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُنَّ﴾ ـ يعنې ستاسې وينځې وي، او د ځينو اسلافو په نزد مملوک مريي هم په دې کې داخل دی، او د قرآن ظاهر هم د هغه تأييد کوي، ليکن د جمهورو ائمه وو او اسلافو مذهب داسې نه دی.

﴿أَوِ ٱلتَّٰبِعِينَ غَيۡرِ أُوْلِي ٱلۡإِرۡبَةِ مِنَ ٱلرِّجَالِ﴾ ـ «او نه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر هغو تابعينو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو»، يعنې نوکر او هغه خدمتګار چې له خپله کار سره کار لري، او له سره دی وزګار نه وي، چې دې خوا او هغې خوا ته وګوري، او پخپل جاړو جوړو او ډوډۍ پخولو او نورو کورنيو چارو کې بوخت او لګيا وي، شوخ، شغب، سپين سترګی او ارمونی نه وي، يا داسې فاتر العقل، بې سد، پاګل وي چې حواس يې په خپل ځای نه وي پاتې، او محض په خوړلو او څښلو کې له کورنۍ سره شريک او مل وي.

﴿وَلَا يَضۡرِبۡنَ﴾ ـ او نه دې وهي دا ښځې پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څيز چې پټوي يې دوی له زينت خپل، يعنې ښايي چې د دوی هيئت او وضعيت، ناسته ولاړه داسې نه وي چې د ګاڼو (کالو) او زېوراتو غږ د پرديو توجه او ميلان ځان ته ورکش کړي، او ډېر ځلې داسې غږ او حرکات او سکنات د مخ او نورو د ليدلو څخه زيات د نفساني جذباتو داعي او محرک واقع کېدی شي.

وَأَنكِحُواْ ٱلۡأَيَٰمَىٰ مِنكُمۡ

نکاح وتړئ د هغه بې مېړونو (خاوندانو) ښځې او بې ښځو سړي له تاسې.

تفسير: په دغه آيت کې دا حکم ورکوي چې د هغو کسانو نکاح چې تر اوسه نه ده تړلې شوې، يا وروسته د نکاح تړلو څخه بېرته کونډه شوی وي؛ نو په مناسبه موقع کې دې بيا د هغوی نکاح سره وتړله شي !، په حديث کې نبي عليه السلام فرمايلي دي: «ای علي ! په درې کارونو کې ځنډ (ايسارتيا) مه کوه !، د فرض لمانځه وخت چې راشي، جنازه چې حاضره شي، او کونډه ښځه چې کله يې سيال پيدا شي».

هغه اشخاص او اقوام چې عمدًا د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کې تکاسل، تساهل او تعطيل کوي، يا د داسې خبرو د اورېدلو څخه بد وړي؛ ښه دې وپوهيږي چې هغوی پخپل دغه وضعيت کې ګناهګاران دي، او ښايي چې ژر تر ژره دې توبه وباسي، او د هغوی په نکاح کې دې تلوار او مسارعت وکړي.

وَٱلصَّٰلِحِينَ مِنۡ عِبَادِكُمۡ وَإِمَآئِكُمۡۚ

او صالحان نېکان له مريو خپلو او له وينځو خپلو.

تفسير: يعني که مريي او وينځې د دغې خبرې ورې او لايق وګڼئ، چې د زوجيت حقوق اداء کولی شي، او د نکاح کولو لامله نه مغروريږي، او ستاسې له کار ا وخدمت څخه لاس نه وباسي؛ نو د دوی نکاح هم وتړئ !.

إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

که چېرې وي (دغه مذکورين) فقيران ناداران؛ نو غنيان به کړي دوی الله له فضله خپله، او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسير: ځيني خلق د دې لامله متردّد وي، او ورانديې وروسته کوي؛ چې وروسته له نکاح به د ښځې او د ورو بار ځوک په خپلو اوږو اخلي؟ دلته الله تعالی دوی پوهولي دي، چې د هسې موهومو خطراتو لامله تاسې د نکاح څخه مه په شنګ کېږئ !، ستاسې او ستاسې د ښځو د ووړکيو روزي د الله تعالی په قدرت کې ده، تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه، چې د هغوی له قسمته الله تعالی ستاسې په رزق او روزي کې څه ارتوالی او کشائش پيدا کړي، نه مجرّد کونټ (لونټ) پاتې کېدل د غناء موجب دی، او نه له نکاح تړلو سره فقر او افلاس مستلزم دی، دغه ګرد خبرې د الله تعالی په اراده او مشيت پورې تړلي دي، لکه چې د «التوبه» په (۴) رکوع کې يې داسې فرمايلي دي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاءَ﴾.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ

او ښايي چې ځان دې وساتي هغه کسان چې نه مومي دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پورې چې غنيان کړي دوی الله له فضله خپله.

تفسير: يعني هغه چې اوس دومره مقدور هم نه لري، چې له کومې ښځې سره خپله نکاح وتړلی شي؛ نو تر هغه پورې چې الله تعالی ده ته مقدور ورکړي، ښايي چې د خپل نفس اداره ښه وکړي، او تر انضباط لاندې يې راولي، او زيار (کوښښ) وکړي چې عفيف پاتې شي، دغه خبره هيڅ بعيده نه ده، چې د هم هغه عفّت او ضبط النّفس په برکت دی الله تعالی غني وګرځوي، او د نکاح ډېر ښه مواقع ورمهيّأ کړي.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان چې غواړي مکاتب والی له هغو (وينځو مريو) چې مالکان شوي دي د هغو ښي لاسونه ستاسې؛ نو مکاتبان کړئ دوی که چېرې پېژانده تاسې په دوی کې خير، او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې درکړي يې دي تاسې ته، او مه مجبوروئ تاسې وينځې خپلې په زنا (او بدو کارونو) که چېرې اراده لري دوی د ځان پاک ساتلو، لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسيس (چې هغه بارِه د زنا او ورو کی دی)، او هر هغه چې زور يې وکړ په دوی؛ پس بېشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډېر ښنونکی ښه رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني که د چا مريي او وينځې ووايي، يا د زيات توثيق لپاره خپله دغه وينا وليکي، چې «زه به په دومره مدّت کې دومره مال درته وګټم، او در به يې کړم، ځو ته مې آزاد او خپلواک کړې»؛ نو مالک ته لازم دي چې دغه ومني،

او داسې يو تعهّد ليک ورولیکي، دغسې معاملې ته مکاتبه وايي، او دغه د مريو د آزادولو يو ځان ته صورت دی، ليکن مالکانو ته ښايي چې دغه خبره هلته قبوله کړي چې دی په واقعي ډول سره وپوهيږي چې آزادي د دغه مريي يا وينځې لپاره ښه ده، او وروسته د رقيت د قيد د وتلو څخه غلا، يا زنا يا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کيږي، او خوشې چټي او چپوله (فضول) هر چېرې نه ګرځي، که دغسې ډاډينه او اطمينان ورته پيدا شي؛ نو بېشکه ښايي چې ده ته د آزادۍ موقع ورکړه شي !، ځو دی آزاد شي، او د خپلې فلاح او بهبودۍ لپاره ښه ترقي او پرمختګ وکړی شي، که چېرې خپله نکاح تړي؛ نو پخپل واک (اختيار) دې وتړي، او د رِقّيت لامله دې ميدان پرې تنګ نه وي.

﴿وَّاٰتُوۡهُمۡ مِّنۡ مَّالِ اللّٰهِ الَّذِىۡۤ اٰتٰٮكُمۡ﴾ ـ «او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې درکړي يې دي تاسې ته»، دغه يې دولتمنو اغنياوو مسلمانانو ته فرمايلي دي، چې د داسې مکاتبانو مريو يا وينځو سره مالي امداد وکړئ، چې د زکات له وجوهو څخه وي که د نورو عامو صدقاتو او خيراتونو او نورو څخه وي، څو دوی ژر تر ژره د خپلو آزاديو او خپلواکيو مالکان شي، او که مالک د کتاب د بدل کومه برخه ورمعافه کړي؛ نو دغه به ډېر لوی امداد وي.

تنبيه: د زکات په مصارفو کې يو مصرف چې د ﴿وَفِى الرِّقَابِ﴾ په نامه اينبی شوی دی، هغه د همدغو مريانو او د وينځو د آزادولو پنګه ده، د راشدو خلفاوو په زمانه کې له داسې مريانو سره له بيت المال څخه امداد او مرستې کېدلې.

﴿وَلَا تُكۡرِهُوۡا فَتَيٰتِكُمۡ﴾ الآية ـ په جاهليت کې به ځينو خلقو پر خپلو وينځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه، له عبد الله بن أبيّ رئيس المنافقين سره څو داسې وينځې وې، چې پر هغو به يې د همدغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه، او په دغه وسيله به يې روپۍ ګټلې، چې له دوی څخه ځينې ځينې وينځې مسلمانانې شولې، او د دغه شنيع فعل د کولو څخه يې انکار وکړ، نو څکه هغه ملعون د دوی په وهلو او ټکولو لاس پورې کړ، دغه آيت په همدغه مورد کې نازل شو، او د دغه شان نزول د رعايت د مزيد تقبيح لپاره يې د ﴿اِنۡ اَرَدۡنَ تَحَصُّنًا﴾ او د ﴿لِّـتَبۡتَغُوۡا عَرَضَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا﴾ قيود زيات کړل، که نه پر وينځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده، او دغسې ګټه (فائده) چې په دغه وسيله په لاس راځي، په هر اسم او رسم چې وي؛ بيخي حرامه او ناپاکه ده، اعمّ له دې چې دغه بدکاري دوی پخپله رضا او رغبت سره وکړي، يا محض د دغې دنيوي حقيرې فائدې لپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کيږي، نو په دغه وروستني صورت کې د هغه ګناه او وبال شديد او انتهايي وقاحت لري، او د لويې بې شرمی دليل دی.

يعني زنا داسې بد عمل دی، چې د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي، ليکن الله تعالی محض پخپل فضل او رحمت سره د مکرهه بېچارګۍ او ناتوانۍ ته کتلي، عفوي کوي يې، او په هر صورت پر مکرِه (په زور کوونکي) باندې به سخت عذا ب وي، او پر مکرهه (چې پرې زور شوی وي)؛ رحم به وکړ شي.

وَلَقَدۡ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَيۡكُمۡ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ الَّذِيۡنَ خَلَوۡا مِنۡ قَبۡلِكُمۡ وَمَوۡعِظَةً لِّلۡمُتَّقِيۡنَ ۞

او خامخا په تحقيق نازل کړې دي مونږ تاسو ته آيتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو)، او مثل عجيب د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې، او نازل کړی دی مونږ موعظه پند لپاره د متّقيانو پرهېزګارانو.

تفسير: يعني په قرآن کې ګرد نصائح، احکام او د تېرو اقوامو عبرتناکه واقعات بيان شوي دي، څو د پاک الله څخه ويريدونکي انسانان هغه واوري، او ترې پند، نصيحت او عبرت واخلي، او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي، يا مثلا له ﴿مِّنَ الَّذِيۡنَ خَلَوۡا﴾ څخه دغه مراد دی، چې پر پخوانيو امّتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړی شوي وو، چې په دغه سورت کې مذکور دي، او ځينې پېښې هم د همدغه (افک) د پېښې په شان وروړاندې شوې دي، چې په دغه سورت کې بيان کړی شوي دي، پس هم هغه شان چې الله تعالی د مريمې صديقې رضي الله تعالی عنها او يوسف

صديق عليه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت يې ظاهر کړی؛ د بي بي عائشې صدّيقې بنت الصديق رضي الله تعالی عنهما برائت او لويي يې هم ښکاره کړه، چې تر قيام د قيامت پورې د صادقينو او صالحينو په زړونو کې يې نقش في الحجر کړ، او د دروغجنانو دښمنانو مخونه يې تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ؕ اَلْمِصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ ؕ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ؕ نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ ؕ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۳۵﴾

الله (په حسي او معنوي لحاظ) رڼا کوونکی د اسمانونو او ځمکې دی، مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (روڼه) طاقچه چې په هغې کې يوه بله ډيوه وي، دغه بله ډيوه په قنديل د (شيشه) کې وي، دغه قنديل (ښيښه په سبب د هغې رڼا چې په کې ده) ګواکې يو ستوری دی روڼ ځلېدونکی، چې بلوه شي (دا يوه چراغ په اول کې) له تېلو د ونې بر کتناکې د زيتون، چې نه مشرق طرفته وي او نه مغرب طرف ته، نژدې دي تېل د دې چې رڼا وکړي (له خپله ځانه له ډېرې صفايي) او اګر که نه وي رسېدلی دې ته اور، (دغه) رڼا (د ډيوې) پر رڼا (د صافو تېلو ده)، لاره ښيي الله نور خپل ته هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او بيانوي الله مثالونه خلقو ته (او په معقولاتو يې پوهوي د محسوساتو په وسيله)، او الله په هر څيز ښه عالم دی.

تفسير: يعنې د ځمکې او د اسمان رونق او وداني د الله تعالی له جانبه ده، که الله تعالی مدد ونه کړي؛ نو ګرد به سره ورانيږي، (موضح القرآن). ګردو مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا د الله له طرفه ورکړی شوې ده، په لمر، سپوږمۍ، ستوري، پرښتو، انبياوو او په اولياوو د هدايت هغه انوار او پلوشې چې هر چاته رسيږي، د هم هغه رفيع دربار څخه رسيږي، تمام علويّات او سفليّات د الله تعالی له تکوينيه وو او تنزيليه وو آيتونو څخه منور دي، د حسن او جمال يا د خوبۍ او کمال کومه وړانګه (پلوشه) چې هر چېرې بريښي؛ هغه د همده له بر کته منوّره ده، او د هغه د مبارک ذات د جمال او کمال يوه پلوشه ده.

په حديث کې راغلي دي: «إن الله خلق خلقه في ظلمة ثم ألقى عليهم من نوره، فمن أصابه من نوره يومئذ اهتدى، ومن أخطأه ضلّ» (فتح البارى د ۶ ج ۴۳۰ مخ) «يعنې هر هغه چاته چې په هغه وخت کې د الله تعالی له نوره برخه وررورسېده؛ هغه هدايت وموند، او هر هغه چې له هغه څخه بې برخې شو؛ ګمراه پاتې شو».

واضح دې وي هم هغسې چې د الله تعالی نور صفات مثلاً سمع، بصر، او د نورو کوم کيفيت نشي بيامونډی؛ هم داسې د نور او رڼا صفت هم د ممکناتو په نور نشي قياس کېدی، هسې خو د الله تعالی په نور سره ګردو موجوداتو ښايست موندلی دی، مهتدينو مؤمنينو ته د الله تعالی له نور څخه د هدايت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسيږي.

د هغه مثال خلاصه داسې شوه، چې د مؤمن د زړه ښيښه نهايته صافه او پاکه وي، او د الله تعالی په توفيق په هغې کې د حق د قبول داسې يو زبردست استعداد موندل کيږي، چې بې له اوره په خپل سر روڼه ښکاري، او د لګېدلو او رڼا خورولو لپاره مستعد او تيار دی، اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شي، يعنې د وحي او قرآن تېزه رڼا هغه مَس کړي؛ على الفور د هغه فطري نور مشتعل شي، همدغه يې ﴿نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ﴾ وفرمايل، باقي دغه ګرد (ټول) د الله تعالی په قبضه کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمايي؛ دغه رڼا يې ور په برخه کوي، او همده ته ښه معلوم دي چې دغه رڼا چا ته عنايت وفرمايي؟ او کوم يو ترې محروم کړي؟، د دغو عجيبو او غريبو مثالونو د بيان کولو هم دغه غرض

دی، چې د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا حاصله شي، یوائې په خپله الله تعالی ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول سره معلوم دی، بل چاته له سره دغسې قوّت او قدرت نشته، چې دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي، وړاندې یې فرمایلي دي چې: هغه رڼا له دې نه پیدا کیږي، چې په هغو مساجدو کې چې کامل خلق سبا او بیګا عبادت کوي، هلته دې په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړي.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ

په هغو کورونو (مسجدونو) کې چې حکم کړی دی الله چې پورته دې کړل شي (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره).

تفسیر: الله تعالی د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی، یعنې د هغوی دې خبر واخیست شي !، او له هر قسمه ګندګی او لغو افعالو او اقوالو څخه دې پاك وساتلی شي، د مساجدو په تعظیم کې دغه هم داخل دي، کله چې هلته داخل شي، د «تحیة المسجد» دوه رکعت نافله دې ولوست شي !.

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او یادوه شي په هغه کې نوم د دغه (الله).

تفسیر: تسبیح، تهلیل، او د قرآن تلاوت او نور ګرد اذکار په دې کې شامل دي.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾

تسبیح وایي دغه (لمونځ کوي الله) ته په دغو کورونو کې په سبا او په بیګا.

تفسیر: یعنې په ګردو مناسبو اوقاتو کې الله تعالی یادوي، ځینې مفسّرین وایي چې: له «غدوّ» څخه د سبا لمونځ مراد دی، او پــه «آصال» باقي څلوره واړه لمونځونه داخل دي، ځکه چې «أصیل» د لمر له زواله څخه نیولې تر ګهیځ (سحر) پورې مودې ته ویل کیږي.

رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسې) سړي چې نه غافلوي دوی سوداګري او نه بیع پېرودل له ذکره یاده د الله، او له سم قـائمولو اداء کولو د لمانځه، او له ورکولو د زکات.

تفسیر: یعنې کاروبار او معاش او دنیوي ژوندون دوی د الله تعالی له یاده او د الله تعالی د احکامو په ځای راوړلو څخه نه غافلوي، مثلاً که ډېر لوی سوداګر او بیـپار وي که معمولي دکاندار وي؛ دغه دواړه د الله په یاد کې تل لګیا وي، او هیڅ یو شی دوی د الله تعالی له ذکره نه غافلوي، د أصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین هم دغه شان وو.

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

ویریږي (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغې ورځې چې اوړي رااوړي، مضطرب به وي په هغې ورځې کې زړونه او سترګې (له ډېرې ویرې).

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به زړه په هغې خبرې باندې وپوهیږي، چې تر اوسه پورې نه پوهېده، او سترګې به داسې ویروونکې واقعات ویني، چې له سره یې پخوا له دې نه نه وې لیدلې، په زړونو کې به کله د نجات توقّع پیدا کیږي،

او كله به د هلاك خوف، او ستر ګي به كله ښې خوا ته ګوري او كله كيڼې خوا ته، او د دې خبرې په انتظار كې به وي، چې له كوم لوري به نيول كيږو؟ يا د كوم لوري أعمالنامې څمونږ په لاس كې راكولى كيږي.

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِّن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

لپاره د دې چې جزا وركړي دوى ته الله ډېره غوره جزا د هغو عملونو چې كړي دي دوى، او زيات به كړي (الله) دوى ته له فضله احسانه رحمته خپل، او الله رزق روزي وركوي هر چاته چې اراده وفرمايي (د رزق وركولو د هغو) بې له حسابه (وافره پر يمانه).

تفسير: يعني د هغو ښو كارونو لپاره كوم اجر او صله چې مقرره ده؛ هغه به وررسيږي، د الله تعالى له فضله لا څه زياته هم وركوله كيږي، چې دهغه تفصيل او تعيين اوس نشي كېدى.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

او هغه كسان چې كافران شوي دي؛ عملونه د دوى په شان د سراب (شګو ګل) دى په هوار ډاګ كې چې ګمان كوي پر هغه باندې ترى د اوبو، تر هغه پورې چې راشي (او ورسيږي هغه شي ته چې د اوبو ګمان يې پرې كړى وو)؛ نو ونه مومي دغه سړى هغه چې ګمان د اوبو پرې كړى شوى وو هيڅ شى، او بيا به مومي الله په نزد (د عمل) خپل، پس پوره به وركړي (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده)، او الله ډېر ژر (اخيستونكى) د حساب دى.

تفسير: روايت دى چې عُتبه بن ربيعه په جاهليت كې ډېر عبادت او طلب د دين كاوه، بيا چې د اسلام لمر راوخوت دى كافر شو، نو په دغه مناسبت دغه پاس آيت نازل شو، چې مطلب يې دغه دى: او هغه كسان چې كافران دي؛ هغه عملونه د دوى چې په ظاهر كې نېك ښكاري، لكه صله رحمي پالل، يا د مريي آزادول، يا د وږي مړول، يا دغسې نور خير خيرات كول، نو دغه ګرد عملونه په شان د هغې ښورى دي، چې په هوار ميدان كې ښكاريږي، په سخته ګرمى په وخت د نيمې ورځې كې، او داسې بريښي چې ترى سړى پرې د اوبو ګمان كوي، او په بيړه (تلوار) مخامخ وردرومي. تر هغه چې ورسيږي هغه ځاى ته چې د اوبو ګمان پرې شوى وو؛ نو بيا نه مومي دى هغه ګمان كړى شوى خپل هيڅ شي .. الخ، بلكه د هلاكت كنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او كتاب وخت په سر ورته ولاړ او پاك الله دده ګرد عمر حساب او كتاب اخلي، او ددغه اضطراب او حسرت په وخت كې دده ټول حساب يو ځلى الله تعالى تصفيه او خلاصوي.

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ۚ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا ۗ وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾

يا (عملونه د دوى) پشان د هغو تاريكيو دي په بحر ژور كې، چې پټ كړى وي (دغه بحر) لره يو موج، د پاسه يې بل موج وي، او د پاسه د دغه (موج) وريځ وي (دغه څلور قسمه) تياري دي، چې ځينې د دوى د پاسه د ځينو نورو دي، كله چې راوباسي (دغه پربوتى په دغو تيارو كې) لاس خپل؛ نه وي نژدې (دى) چې ووينې دغه (لاس خپل)، او هر هغه چې نه وي وركړى الله ده ته نور رڼا؛ پس نشته ده ته هيڅ نور رڼا.

تفسير: يعنې د سمندر په ژورو کې (۱): يخچله د لوی سيند تياره، (۲): د هغه د پاسه د طوفاني هوا او امواجو تپه توره تياره، (۳): بيا د هغه څخه برسېره د سختې ويروونکې تکې تورې وريځې تياره، (۴): ورسره د ترږمو توره تياره شپه هم فرض کړه شي؛ نو پر دغو تيارو باندې لا پسې تزييد کيږي، په دغو تورو تيارو کې که په درياب کې غورځيدونکی چې أقرب الأعضاء دی پورته کړي، او خپلو سترګو ته يې نژدې راولي؛ نو بيا هم د ډېرو تيارو له سببه به يې هيڅ شی په نظر نه ورځي، چې هغه ته څمونږ په محاورو کې داسې وايي: «سترګو ته سترګې په کار دي»، پاس د مؤمنانو په ذکر کې يې چې: ﴿يَهۡدِي ٱللَّهُ لِنُورِهِۦ مَن يَشَآءُ﴾ فرمايلي وو، دغه جمله د هغې په مقابل کې ده، يعنې هر هغه چا ته چې الله تعالی نور او توفيق نه وي ورکړی؛ نو هغه ته بل څوک څه رڼا رسولی شي؟ د هغه استعداد خراب وو، توفيق ور ونه رسېد، او د سيند په ژوره کې ولوېد، او د رڼا ورتلو دروازې يې پر خپل ځان پسې بندې کړې، نو بيا نور او رڼا له کومې لارې ورننوځي.

تنبيه: ربّ العزّت د کفّارو په اعمالو پورې دوه مثالونه وتړل، په درې اعتبارونو سره: (۱): په اعتبار د تخيير، چې ای مخاطبه ! که دغو اعمالو ته ګورې چې هيڅ فائده او نفع نه لري؛ نو لکه سراب دي.

(۲): که دې ته ګورې چې نور او رڼا د حق او ايمان ورسره مل نه وي؛ نو لکه ظلمات دي.

(۳): که په اعتبار د تقسيم د مکانينو ورته ګورې؛ نو نظر عقبی ته دا لکه سراب داسې دي، او د نظر دنيا ته لکه ظلمات داسې دي.

أَلَمۡ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَٱلطَّيۡرُ صَٰٓفَّٰتٖۖ

آيا نه وينې ته ای مخاطبه ! بېشکه الله چې دی؛ تسبيح وايي ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي، (او هر هغه) چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې) اومرغان هم (تسبيح وايي) په دغه حال کې چې خواره کوونکي وي د وزرو خپلو (په هوا کې).

كُلّٞ قَدۡ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسۡبِيحَهُۥۗ

هر يو (له دغو مذکورينو چې دی)؛ په تحقيق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه، او تسبيح د هغه.

تفسير: يعنې الله تعالی هر شي ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبوديت ـ اطاعت ـ تسبيح او تهليل الهام فرمايلی دی؛ چې هغه پر دغه پوهېدلی دی، او تل همغه خپله وظيفه بلا ناغه ادا کوي، ليکن د افسوس او تعجّب مقام دی، چې ډېر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کې داسې خښ شوي دي، چې د حقيقي مالک له يادولو، او د عبوديت د وظيفې په ځای راوړلو څخه بيخي بې برخې پاتې دی.

تنبيه: د مخلوقاتو د تسبيح په نسبت د سورت بني اسرائيل په (۵) رکوع کې څه مضمون پخوا له دې نه ليکلی شوی دی، ښايي چې هغه هلته ولوست شي.

وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِمَا يَفۡعَلُونَ ٤١

او الله ته ښه معلوم دي هغه (اعمال هم) چې کوي يې دوی.

تفسير: يعنې اګر که د دوی په عبادت او بندګی باندې تاسې ونه پوهېږئ، ليکن پاک الله ته دغه ګرد شيان معلوم دي، او الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي؛ چې هر څوک څه کوي؟.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۴۲﴾

او خاص الله ته دى ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او (هم خاص) الله ته دي بېرته ورتله د ټولو.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ

آيا نه وينې ته (اى مخاطبه) چې بېشكه الله روانوي شړې ورېځې (ټوټې ټوټې هر طرف ته چې اراده وفرمايي)، بيا يو ځاى والي فرمايي په منځ د دغو (ټوټو د ورېځو) كې، بيا يې وګرځوي لاندې باندې قت په قت، پس وينې به ته اى (انسانه) باران چې وځي له منځه د دې ورېځې.

تفسير: يعنې ړومبى د ورېځو وړوكې وړوكې ټوټې پورته كيږي، دغه ګردې سره يو ځاى كيږي، او يوه لويه د ورېځې ټوټه ترې جوړيږي، بيا دغه ورېځې داسې ترتيب او تركيب مومي، چې د يوې د پاسه به بله ځاى نيسي، او يوه پر بېړه (غټه) طبقه ترې متشكله كيږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ۗ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿۴۳﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه د) اسمانه له (ورېځو يا د ږليو په شان د) غرونو، چې وي په هغو (غرونو) كې ځينې له ږلى، پس رسوي (الله) دا ږلى هغه چاته چې اراده وفرمايي (د رسونې يې)، او ګرځوي يې هر هغه چا نه چې اراده يې وفرمايي (د ګرځولو يې)، نژدې وي رڼا بريښنا د هغو (ږلى) چې بيول وكړي په ابصارو (د ناظرينو او ورک كړي بصارت يې).

تفسير: يعنې لكه چې په ځمكه كې د تيږو (ګټو) غرونه دي، ځينو اسلافو ويلي دي چې هم داسې په اسمان كې هم د ږلى غرونه دي، شيخ الهند محمود الحسن (رحمة الله عليه) د دې سره موافقه ترجمه كړې ده، ليكن زياته او راجح او قوي دا ده، چې له سماء څخه ورېځې مراد شي، مطلب يې داسې شو چې له ورېځو څخه چې په كثافت او غلظت كې د غرونو په شان دي؛ ږلى اوروي، چې له هغو څخه ډېرو خلقو ته جاني او مالي نقصانات رسيږي، او زيات كسان ترې محفوظ پاتې كيږي.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۴۴﴾

ګرځوي الله شپه او ورځ (په تبديل، تزييد، تنقيص، حرارت، برودت، ضياء، ظلمت او نورو)، بېشكه په دغو (ياد شويو شيانو) كې خامخا عبرت دى خاوندانو د سترګو او بصيرت ته.

تفسير: يعنې د ورځې څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د همدغه پاک الله په قدرت ځي راځي، همدغه الله تعالى كله ورځې او كله شپې اوږدوي او لنډوي، او د هغوى تودوالى په يخوالي او يخوالى په تودوالي سره تبديلوي، نو لازم دى چې د قدرت د داسې عظيم الشأن دلائلو او شواهدو د ليدلو څخه انسان بصيرت او عبرت حاصل كړي، او د هغه حقيقي مالک الملكوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وكړي، چې د ده په قدرت كې د دغو ګردو تقلّباتو او تصرّفاتو زمام او واګې دي.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓى اَرْبَعٍ ؕ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۵﴾

او الله پيدا کړی دی هر حيوان چې ګرځي (په ځمکه کې) له اوبو، پس ځينې له هغوی هغه دي چې تګ کوي (خوځيږي) پر نس ګېډه پر تېږ خپل (لکه مهي، مار)، او ځينې له دوی هغه دي چې تګ کوي پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان)، او ځينې د دوی هغه دي چې تګ کوي په څلورو (پښو لکه اس، اوښ)، پيدا کوي الله (ما سوا له دغو مذکورو) هر هغه څه چې اراده يې وفرمايي (د خلقت د هغو)، بېشکه الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې خلقت د هر راز مخلوقاتو دی).

تفسير: يعنې که کوم حيوان ته له څلورو پښو څخه زياتې پښې هم ورکړي دي؛ نو بعيد نه دی، او د ده لا محدوده قدرت او مشيت هيڅوک نشي محصورولی، او که الله تعالی خپل ځينو مخلوقاتو ته دغسې قدرت ورعطاء کړي، چې هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شيان ايجاد او اختراع کړي؛ نو هغه هم د همدغه الله لطف او احسان دی، چې هغوی ته يې دغسې پوهه او ادراک ور په برخه کړی دی.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴۶﴾

خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ آيتونه بيانوونکي واضح، او الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه ته چې اراده وفرمايي (د لار ښوونې د هغې) لارې سمې صافې (د اسلام او جنّت ته).

تفسير: يعنې تکوينيه او تنزيليه آيات يې دومره ښکاره او واضح دي، چې د هغو په ليدلو او اورېدلو هم هيڅ يو عقلمن انسان ښايي ګمراه او بې لارې نشي، ليکن پر سمه صافه لاره همغه تلی شي چې الله تعالی ورته د هدايت توفيق ور په برخه کړی وي، سره له دې چې په مليونو انسانانو دغه د قدرت ظاهر او باهر دلائل او شواهد ګوري، کله چې دوی د هغو په وسيله خالق تعالی نه پېژني، او نه موحدان او مسلمانان کيږي؛ ګواکې د نتيجې په اعتبار د دوی دغه ليدل د نه ليدلو په شان دي.

وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ؕ وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

او وايي (دا منافقان) چې ايمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله)، بيا مخ ګرځوي (له اسلامه) يوه ډله له دوی وروسته له هغه (ايمان او اطاعت)، او نه دي دغه (ګرځېدونکي) مؤمنان (صدقًا).

تفسير: دغه د منافقينو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ايمان او اطاعت دعوی کوله، کله چې د عمل وخت راته، نو سم له خپلې دعوی سره به يې عمل نه کاوه، او له اسلامي احکامو به يې مخ ګرځاوه، حقيقت دا دی چې د دوی په زړونو کې له ابتداء څخه د ايمان او انقياد آثار نه وو موجود، هغه چې د ژبې جمع او خرڅ وو؛ د امتحان او ابتلاء په وخت کې به دغه کلائين هم ويلې کېده، او دروغ به يې له رښتيا څرګند او جلا ښکار يده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿۴۸﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿۴۹﴾

او هر كله چې وبللى شي دوى الله او رسول د دغه (الله) ته لپاره ددې چې حكم وكړي دغه (رسول) په منځ د دوى كې؛ ناڅاپه يو فريق ډله د دوى اعراض ډېره كوونكي دي (له حكم د رسوله). او كه چېرې وي دوى ته حق (په زعم د دوى پر بل)؛ نو راځي دوى دغه (رسول الله) ته ګړندي فرمان منونكي.

تفسير: يعنې كه له دوى جګړه له چا سره واقع كېده، او په دې پوهېدل چې مونږ په ناحقه يو، په دغه وخت كې كه مقابل فريق هغوى ته ويل چې: راځه چې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم حضور ته لاړ شو، او د دغې جګړې فيصله له هغوى څخه وغواړو !؛ نو دغه منافقان به په دغه ورتګ نه راضي كېدل، ځكه چې دوى پوهېدل چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم بې له لحاظ او خاطر د حق او حقّانيت رعايت كوي، او سم له عدله او انصافه خپله فيصله صادروي، چې په هغه تقدير به د دوى له مفاد څخه مخالف واقع كېده، حال دا چې پخوا له دې نه به دوى داسې دعوى كوله؛ چې مونږ پر الله تعالى او رسول الله ايمان راوړى دى، او د دوى ګرد احكام منو؛ نو اوس د دوى هغه دعوى چېرې لاړه؟ هو ! كه په كومه معامله كې حق د دوى په طرف وي؛ نو په دغه وخت كې په ډېر سرعت او چالاكى او په ماته غاړه د محمد صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضرېږي، او د خپلې فيصلې انحصار د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په مبارك ذات څرګندوي، ځكه چې په دغه تقدير دوى داسې ګڼي چې هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فيصله صادرېږي، نو دغه څنګه ايمان او اسلام دى؟ دا خو تش شخصي اغراض او هواپرستي ده.

أَفِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ٱرْتَابُوٓا۟ أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُۥ ۚ بَلْ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿۵۰﴾

آيا په زړونو د دوى كې مرض رنځوري (د كفر او نفاق) ده؟، آيا شكمن دي دوى (په نبوّت د محمد)؟، آيا ويرېږي دوى له دې نه چې ظلم به وكړي الله پر دوى (يا ظلم به وكړي) رسول د دغه (الله پر دوى؟، داسې نه دى چې الله او رسول الله پر چا ظلم وكړي)، بلكه دوى چې دي همدوى ظالمان دي (په اعراض سره).

تفسير: يعنې د الله تعالى جلّ جلاله او محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په نسبت تاسې ته څه تردّد او اندېښنه پيدا شوې ده، يا د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په صداقت يا د الله تعالى جل جلاله په وعد او وعيد كې څه شك او شبهه لرئ؟ يا داسې ګمان كوئ چې الله تعالى جل جلاله يا د هغه رسول محمد صلى الله عليه وسلم به د دوى معاملات په خلاف د انصاف فيصله كوي؟ نو ځكه د دوى په حضور كې د خپلې دعوى له وړلو څخه څه اندېښنه او تردّد كوي؟ نو په ياد يې ولرئ چې هلته له سره د ظلم او بې انصافى احتمال نشته، هو ! پخپله همدغو خلقو ظلم ته خپلې ملاوې ترلې دي، او غواړي چې خپل حق پوره حاصل كړي، او د نورو يوه پيسه هم ببرته ور نه كړي، نو ځكه له دې نه ويرېږي چې خپل معاملات محمدي شريعت او الهي عدالت ته وړاندې كړي، ځكه چې پوهېږي چې د محمد رسول الله منصفانه فيصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وي.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿۵۱﴾

بېشكه همدا خبره ده چې ده وينا د مؤمنانو كله چې وبللى شي دوى الله ته او رسول د دغه (الله) ته لپاره د دې چې حكم وكړي په منځ د دوى كې (په وخت د جګړې كې)؛ دا چې ووايي:

واوربده مونږ (خبره د تا)، او ومانه مونږ (حکم د تا) او دغه ویونکي همدوی دي بریالیان (کامیاب) خلاصي موندونکي (له عذابه په مراد رسیدلي).

تفسیر: یعني د صادقو مسلمانانو کار داسې وي او ښایي چې همداسې وي، کله چې په کومه معامله کې دوی ته د الله تعالی د احکامو بلنه او دعوت وشي، اګر که ظاهراً په هغه کې د دوی ګټه (فائده) یا تاوان وي؛ په منده ورځغلي، او د یوې شیبې لپاره څه ځنډ (تأخیر) او توقّف په کې نه کوي، او في الفور «سمعًا وطاعة» وایي، او د هغه د حکم منلو لپاره تیـار او آماده شي، چې په دغه کې د دوی اصلي نیکي او حقیقي فلاح راز مضمر دی.

وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿۵۲﴾

او هر څوک چې اطاعت وکړي حکم ومني د الله، او د رسول د دغه (الله) او وویریږي له الله، او ځان وساتي (له غضبه د ده)؛ پس دغه (فرمان منونکي ویریدونکي) همدوی دي بري موندونکي د (جنّت).

تفسیر: یعني هغه چې في الحال مطیع وي، او پر خپلو تېرو تقصیراتو نادم وي، او له الله تعالی څخه وویریږي، او توبه وکړي او په مستقبل کې له بدو چارو او لارو څخه خپل ځان وساتي؛ نو د دوی لپاره په دنیا او آخرت کې بری او کامیابي ده.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۖ قُل لَّا تُقْسِمُوا ۖ طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۵۳﴾

او قسمونه خوري (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی، قسم دی خامخا چې که (حکم) امر وکړې دوی ته (په وتلو سره جهاد ته)؛ نو خامخا به وځي (دغه جهاد ته) دوی هرومرو، ووایه (ای محمده ! منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسې د دروغو، طاعت نېک (څمونږ مطلب دی)، بېشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوئ يې تاسې.

تفسیر: یعني منافقان ډېر سخت تأکیدي قسمونه خوري، او غواړي چې تاسې بیخي ډاډه او متیقن کړي چې: «که تاسې مونږ ته حکم راکړئ؛ نو مونږ ګرد کور کهول پرېږدو، او دې ته تیار ولاړ یو چې د الله تعالی لارې ته ووځو، او د هغه د ګردو احکامو تعمیل وکړو، که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمایي؛ نو مونږ خپل ګرد مال دولت د الله تعالی په لاره کې لګوو، او مونږ ترې بیخي جدا کیږو»، نو د دې په نسبت داسې فرمایي چې: دومره غټو خبرو ویلو او داسې قسمونو یادولو ته حاجت نشته، ستاسې د اطاعت حقیقت ګردو ته معلوم شوی دی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُم مَّا حُمِّلْتُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا ۚ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۵۴﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسې د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کې)، پس که مخ وګرځوئ تاسې (ای خلقو له اطاعته د رسول الله)؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې دی پر دغه رسول څما هغه بار (د تبلیغ) چې پرې ایښی شوی دی، او دی پر تاسې هغه (بار) چې پر تاسې ایښی شوی دی (او پرې مکلّف یئ، چې اطاعت د رسول الله دی)، او که اطاعت وکړئ، حکم ومنئ تاسې د دغه (رسول الله)؛ نو سمه صافه لاره به ومومئ،

او حق ته به پرې ورسېږئ، او نه دی پر (ذمه د) رسول مګر رسونه ښکاره (د شرائعو چې هغه یې ادا کړې ده).

تفسیر: یعني پر رسول د الله تعالی له طرفه د تبلیغ بار ایښی شوی دی، چې ده هغه په ښه شان سره اداء کړی دی، او کوم بار چې پر تاسې ایښی شوی دی؛ هغه تصدیق او د حق قبول دی، او دغه ده چې د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ !، که تاسې دغه خپله ذمه واري محسوسه کړئ، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو تعمیل په ښه شان سره وکړئ؛ نو د دواړو دارینو برى او د کامیابۍ لاره به ومومئ، او په دنیا او عُقبی کې به خوشال اوسېږئ، که نه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ نقصان نشته، او تاسې به د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا او بده نتیجه پخپله وګورئ، محمد رسول الله خو خپله فریضه اداء کړې ده، او عند الله له خپلې ذمه وارۍ څخه مسئول نه دی.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا مِنۡكُمۡ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَیَسۡتَخۡلِفَنَّهُمۡ فِی الۡاَرۡضِ كَمَا اسۡتَخۡلَفَ الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ۪ وَلَیُمَكِّنَنَّ لَهُمۡ دِیۡنَهُمُ الَّذِی ارۡتَضٰی لَهُمۡ وَلَیُبَدِّلَنَّهُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ خَوۡفِهِمۡ اَمۡنًا ؕ یَعۡبُدُوۡنَنِیۡ لَا یُشۡرِكُوۡنَ بِیۡ شَیۡـًٔا ؕ

وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی له تاسې، او کړي یې دي ښه (عملونه)، چې قسم دی خامخا به خلیفګان کړي (الله) دوی په ځمکه کې لکه چې خلیفګان کړي یې وو هغه کسان چې پخوا وو له دوی نه، او خامخا ثابت قوي به وګرځوي هرومرو دوی ته دین د دوی هغه (دین د اسلام) چې غوره کړی دی (الله) دوی ته، او هرومرو بدل به ور کړي هرومرو دوی ته وروسته له وېرې د دوی له دښمنانو امن (او اطمینان)، عبادت به کوي دوی ځما، شریک به نه پیدا کوي له ما سره هیڅ څیز.

تفسیر: یعني هغه ذوات چې د دوی په منځ کې په اعلی درجه نېکان او د سید الانس والجان کامل پیروان او تابعان دي، وروسته له رسول الله به دوی ته د ځمکې حکومت ورکاوه کیږي، او د اسلام دغه دین به چې د الله تعالی خوښ او پسند دی، د دوی په لاسونو خوروي او قائموي، لکه چې د استخلاف په لفظ کې دې طرف ته اشاره ده، چې دغه کسان به تش د دنیوي باچاهانو په شان نه وي، بلکه د رسول الله خلیفه ګان به وي، د سماوي حکومت اعلان به کوي، او د حق دین اساسونه به قائموي، او په بر او بحر او هر چېرې به د دوی احکام او تصرّفات جاري کیږي، په دغه وخت کې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویریږي، او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګیا اوسیږي، او په دنیا کې به د امن او امان زمانه او دوره وي، د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وي، چې دوی به د خالص واحد الله تعالی عبادت او بندګي داسې کوي چې په هغې کې به د یوې ذرې په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وي، د جلي شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لري، د خفي شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کې نه لیدل کیږي، دوی ګرد به د یوه «قدّوس جل وعلا شأنه و عظم برهانه» خالص بندګان وي، او یواځې به له الله تعالی څخه ویریږي، او یواځې هغه ته به هیله (آرزو) او اسره کوي، او پرې متوکلان معتمدان به وي، د الله د رضاء په لاره کې به ژوندون کوي، او په همدغه لاره کې به خپل ځانونه جاروي (قربانوي)، پرته له الله تعالی د بل کوم موجود خوف او وېره به له سره د دوی په زړونو کې لارې نه مومي، او نه د بل چا د خوښې او خفګان څه پروا کوي.

الحمد لله چې د الله تعالی دغه وعده د څلورو تنو راشدو خلفاوو رضي الله تعالی عنهم په لاسونو پوره شوه، او ګردې دنیا د دغه عظیم الشأنو وړاندوینو (پېشګویي) د یوې یوې وینا، د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره

وليدل، د څلورو واړو راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم څخه وروسته هم اسلامي باچاهان وقتًا فوقتًا په همدغو اوصافو سره متصف راغلي دي، هر کله چې الله تعالى بيا اراده وفرمايي؛ وروسته له دې نه هم راځي.

په احاديثو کې راغلي دي، چې وروستنى خليفه به امام مهدي رضي الله تعالى عنه وي، چې د هغه په نسبت عجيب او غريب بشارات اورول شوي دي، د الله تعالى ځمکه له عدله او انصافه ډکوي، او في سبيل الله جهاد کوي، او د هغه په قوّت به «کلمة الله» ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقي او اعتلاء ورکوي، «اللهم احشُرنا في زُمرته، وارزُقنا شهادة في سبيلك، إنك واسع المغفرة وذو الفضل العظيم».

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۵۵﴾

او هر څوک چې کافر شو پس له دغو لويو انعاماتو؛ پس دغه کسان هم دوی (غټ) فاسقان دي.

تفسير: يعنې د داسې عظيمو انعاماتو څخه وروسته ناشکري د ډېرو لويو مجرمانو او د زورورو عاصيانو کار دی، شاه صاحب فرمايي: «هر هغه څوک چې د څلورو خلفاوو د خلافت او د دوی د فضل او شرف څخه منکر شو؛ د دغو الفاظو څخه د ده حال څرګنداوه شي». ﴿وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ مِنْۢ بَعْدِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او قائموئ تاسې (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ زکات، او اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسې د رسول (د الله)؛ ښايي تاسې ته چې رحم وکړې شي پر تاسې.

تفسير: يعنې که د الله تعالى له رحمته برخه اخيستل غواړئ؛ نو تاسې هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان اختيار کړئ !، چې د لمونځونو په ښه شان سره قائمول، د زکات ورکول دي، او د حيات په ټولو شعبو کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر احکامو تلل دي.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۵۷﴾

مه کوه ګمان خامخا پر هغو کسانو چې کافران شوی دي عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه کې، او ځای د هستوګنې د وی اور (د دوزخ) دی، او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسير: دغه د نېکو بندګانو په مقابل کې يې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولې ده، يعنې کله چې نېکانو ته د ملک حکومت او د ځمکې خلافت عطاء کيږي؛ نو د کافرانو او بدکارانو ګردې مکارۍ او تدابير ماتيږي، او ماته يې ور په برخه کيږي، د الله تعالى د ارادې مخه هيڅ نشي نيولی، که دوی په ګرده دنيا کې دې خوا او هغې خوا ته منډې ووهي، او هر چېرې لاړ شي او وځغلي؛ نو بيا هم د الله تعالى له سزا او پوښتنې څخه ځان نشي پټولی او خلاصولی، او يقينًا دوی د جهنّم په بنديخانه کې غورځول کيږي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْۢ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَآءِ ۚ ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ۚ

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) ښايي چې اذن دې وغواړي له تاسې (په وخت د ننوتلو کې پر تاسې باندې) هغه (وينځې او مريان) چې مالکان شوي وي د هغو ښې لاسونه د تاسې، او هغه کسان چې نه دي رسيدلي حد (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسې (احرارو) درې کرته: پخوا له لمانځه د سهار، او په هغه وخت کې چې ږدئ تاسې کالي (جامې) خپل د غرمې په وخت کې، او پس له لمانځه د ماسوختن، (دغه اوقات) درې وقتونه د خلل (پټښېدو د ستر) دي تاسې ته.

تفسير: په همدغو دريو اوقاتو کې عمومًا زائد کالي (جامې) له ځانه لرې کيږي، يا د خوب او د وينښې لباس سره تبديليږي، او مړوښي زياتره په هم دغو اوقاتو کې کاوه شي، کله پخوا له سهاره، کله د غرمې د لمبلو شوق يا ضرورت چې هم انسان ته پيښيږي، او دا غواړي چې بل څوک پرې مطلع او خبر نشي، نو ځکه يې حکم ورکړ چې په دغو دريو اوقاتو کې نابالغو هلکانو، وينځو، او مريانو ته هم ښايي چې د ننوتلو اجازه واخلي، په نورو اوقاتو کې دوى ته نه ښايي چې د نورو پرديو په شان اجازه وغواړي، مګر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله په نورو اوقاتو کې هم د استيذان قيد زيات کړي؛ نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوّٰفُوْنَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٨﴾

نشته پر تاسې او نه پر دوى باندې هيڅ ګناه (وبال) تېر له دغو دريو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوى کې پر تاسې)، دوى ګرځېدونکي دي پر تاسې (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت)، ځينې ستاسې پر ځينو نورو (ګرځېدونکي يئ يو په بل)، همداسې (لکه چې دغه بيان يې درته وکړ)؛ ښکاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احکامو)، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دى.

تفسير: يعنې د پورته ذکر شويو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې عادتًا بې له مزاحمته او ممانعته يو له بل سره کتلى شئ، او په دغو تللو راتللو کې نابالغو هلکانو، وينځو او مريانو ته لازم نه دي، چې د هر واري ننوتلو لپاره اذن او اجازه وغواړي، ځکه چې د دې شيانو له رعايته ډېر تکليف او حرج پېښيږي، او په کارونو کې او معاملاتو کې ډېر بندوالى او حرج واقع کيږي، چې هغه د الله تعالى له حکمته خلاف دى.

وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوْا كَمَا اسْتَاْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَّضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍۢ بِزِيْنَةٍ ۚ وَاَنْ يَّسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ۚ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٦٠﴾

او کله چې ورسېدل واړه هلکان (اصيلان) ستاسې حد د (بلوغ) عقل ته؛ پس اذن دې وغواړي (په ننوتلو کې) پر تاسې باندې، لکه چې اذن غوښت هغو کسانو (چې بالغان شوي وو) پخوا له دغو (اطفالو)، همداسې (لکه چې بيان يې وفرمايه) ښکاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احکامو) خپلو، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حکمت والا دى (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي). او زړې ناستې له ښځو هغو ښځه چې اميد نه لري دوى د نکاح (په سبب د ډېر زړوالي)؛

پس نشته پر دوی هيڅ ګناه (وبال) چې کيږدي (وباسي) دوی ظاهري جامې خپلې (لکه چادرې او برقې) په دې حال کې چې ښکاره کوونکې نه وي د ښايست خپل، او دا چې دوی ځان وساتي (له ايستلو د ظاهري جامې څخه هم) خير دی دوی ته، او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: يعني هلکان تر هغه پورې چې نابالغه وي؛ د دغو دريو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې بلا اجازت ننوتلی شي، کله چې د بلوغ حد ته ورسيږي؛ بيا د هغه حکم د همغو نارينه وو په شان دی چې د هغو احکام په دغه آيت کې تېر شول: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾.

شاه صاحب ليکي: «که سپين سرې بوډۍ ښځې پخپلو کورونو کې په لږو ضروريو کاليو (جامو) کې لکه کميس پرتوګ ټکرۍ اوسيږي؛ نو درست دی، او که په پوره پرده کې واوسي؛ نو لا بهتر دی»، او کله چې له کوره د باندې وځي؛ که زائد کالي مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لرې کړي؛ نو هيڅ مضايقه نه لري، په دې شرط سره چې په هغو کاليو د زينت اظهار نه وي، چې د هغې د پټ ساتلو حکم د ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ الآية - په آيت کې ورکړی شوی دی، له دې نه د دې خبرې اندازه په ښه شان سره کېدی شي، چې قرآنکريم د ځوانو ښځو د پردې او ستر په متعلّق څه منشأ لري؟ يعني دغه خو د فتنې مخې نيولو او انسداد ظاهري انتظامات دي، پاتې شوې هغه خبرې چې د پردې په منځ کې کيږي، او د فتنې اسباب او عوامل څېرېږي (پيدا کيږي)؛ نو ښه وپوهېږئ چې الله تعالی د ګردو خبر اوري، او پر هر شي ښه خبردار دی، او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا مِن بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

نشته پر ړانده هيڅ حرج (مشقّت)، او نه پر ګوډ هيڅ حرج (محنت او وبال)، او نه په رنځور هيڅ حرج (سختې او ملامتې)، او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسې هيڅ حرج (کلفت)؛ چې وخورئ تاسې له کورونو خپلو (يا له کورونو د اولادو او عيالو خپلو)، يا له کورونو د پلرونو خپلو، يا له کورونو د ميندو خپلو، يا له کورونو د وروڼو خپلو، يا له کورونو د خويندو خپلو، يا له کورونو د ترونو خپلو، يا له کورونو د عمو (تروريانو) خپلو، يا له کورونو د ماماګانو خپلو، يا له کورونو د خالو (توريانو) خپلو، يا (له کورونو د هغه چا) چې مالکان شوي يئ تاسې د کليګانو (کنجيانو) د هغه (او د هغو متصرّفان يئ)، (يا له کورونو) د دوستانو خپلو، نشته پر تاسې هيڅ ګناه (وبال) په دې چې وخورئ (طعام ټول) سره يو ځای يا بېل بېل، نو کله چې ننوځئ تاسې (دغو مذکورو) کورونو ته؛ پس سلام اچوئ تاسې پر ځانونو خپلو، پېشکشې ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکه طيبه (برکتناکه پاکيزه)، همداسې (لکه چې دغه تېر بيان يې وفرمايه)؛ ښکاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د حکمت او احکام خپل) ښايي چې تاسې عقل وچلوئ (په خير او شر).

تفسیر: یعنې د هغو کارونو له کولو څخه دغه أهل الابتلاء معاف دي چې په کې تکلیف وي، مثلاً جهاد، حج، جمعه او جماعت او نور داسې شیان، (کذا في الموضح).

یا یې دا مطلب دی، چې د دغو معذروانو محتاجانو په خوراک کې له روغو خلقو سره هیڅ تکلیف او حرج نشته، ځکه چې د جاهلیت په زمانه کې به یې داسې محتاجان او معذوران نه پرېښوول، چې له اغنیاوو او روغو خلقو سره ډوډۍ وخوري، د دوی په زړه کې به داسې خبرې ګرځېدې چې البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوي، چې له مونږ سره ډوډۍ وخوري، یا ځمونږ له ځینو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چې دوی ته ایذاء او ضرر وررسیږي، او په واقع سره چې ځینو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پیدا کېده، ځینو مسلمانانو ته له ډېرې اتقاء داسې خیال پیدا کېده، چې د داسې معذورانو او مریضانو سره په یو ځای خوراک کولو کې شاید د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشي، رونډ د خوراک ګرد شیان نشي موندلی، ګوډ امکان لري چې په ځنډ (تأخیر) سره راشي، او په مناسب ځای کې نشي کېناستی، د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده، نو بناء علیه له هغوی سره یې په یو ځای کېناستلو کې احتیاط کاوه، څو د دوی حق تلف نشي.

﴿أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهُ﴾ یعنې ستاسې تر تصرّف لاندې ایښې شوي دي، مثلاً یو سړی بل سړی د خپل شي وکیل یا محافظ ګرځوي، او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوري او څښي؛ نو مجاز دي.

د سلام اچولو تقیید یې وفرمایه د ملاقات په وخت کې؛ ځکه چې له دې نه بله کومه ښه دعاء نشته، هغه خلق چې سلام نه اچوي، او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوي، یا د نورو پردیو اقوامو او مللو تقلیدونه کوي؛ نو د دوی دغه تجاویز او تقالید له سره د الله تعالی له دغه حکمه او تجویزه نشي بهتر کېدی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مؤمنان هغه کسان دي، چې ایمان یې راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله)، او کله چې وي دوی له دغه (رسُول) سره پر کوم کار جمع کوونکي (د خلقو لکه جمعه ـ جهاد یا جرګه)؛ نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پورې چې اذن وغواړي له دغه (رسول الله) نه، بېشکه هغه کسان چې اذن غواړي له تانه (ای ځما رسوله)؛ دوی هغه کسان دي چې کامل ایمان یقین لري پر الله او رسول د الله (او مني یې)، پس کله چې اذن وغواړي دوی له تانه (ای رسوله ځما تللو ته) لپاره د ځینو کارونو خپلو؛ پس اذن ورکړه هغه چاته چې خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو)، او مغفرت وغواړه د دوی لپاره له الله تعالی، بېشکه الله ښه بخښونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې پوره ایمان لرونکي هغه دي چې د محمد رسو ل الله په غوښتلو سره ژر حاضرېږي، او کله چې په کوم اجتماعي کار کې شریک او ملګري شي، لکه جمعه، عیدین، جهاد، د مشورې مجالس او نور؛ نو بې له اجازې ترې نه ځي، او په خپل سر ترې نه پاځیږي، همدغه کسان هغه ذوات دي، چې په کاملې او صحیحې معنی سره د الله تعالی او د رسول الله أحکام مني، او د دوی پوره مطیعان دي.

لَا تَجْعَلُوْا دُعَآءَ الرَّسُوْلِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۭ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ اى مؤمنانو ! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کې پشان د دعاء (بلنې) د ځينو د تاسې ځينو نورو ته (بلکه د رسول د بلنې اجابت ضرور وکړئ)، په تحقيق معلوم دي الله ته هغه کسان (هم) چې کښيږي يو يو دوه دوه پټ د باندې وځي له تاسې، په دې حال چې يو له بله ځان سره پنا کوي او وځي، پس ودې ويريږي هغه کسان چې مخالفت کوي له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دې نه چې ورسيږي دوى ته څه فتنه (آفت په دنيا کې)، يا ورسيږي دوى ته عذاب دردناک (په آخرت کې).

تفسير: يعنې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر غوښتلو حاضر کېدل فرضيږي، ځکه چې د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دي، او ښايي چې تل د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعوت ځواب په «لبّيک» سره ووايي، که د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دعوت نه حاضريږي؛ نو ښايي چې د دوى له ښېرا څخه وويريږي، ځکه چې د دوى ښېرا د نورو انسانانو په شان نه ده، او په مخاطباتو کې دې هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ادب او د عظمت او عزّت پوره لحاظ او رعايت وکړ شي، او د نورو عوامّو خلقو په شان «يا محمد» يا نورو عادي الفاظو سره دې خطاب ورنه کړى شي، بلکه د «يا نبي الله !»، «يا رسول الله !» په شان تعظيمي القابو سره دې مخاطب وګرځولى شي.

دغه کسان چې د نبوي مجلسه د باندې وتل؛ هغه منافقان وو چې پر دوى پند اونصيحت اوربدل ډېر سخت او شاقّ وو، هر کله چې دوى موقع موندله؛ سترګې به يې غولولې، او ښوى بې له اجازې له مجلس څخه د باندې تښتېدل، مثلاً هر کله چې به کوم مسلمان د خپل ضرورت له کبله له پيغمبر صلى الله عليه وسلم په اجازه له مجلس څخه تللو نو دوى به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه، يا د ده په سيوري کې به يې خپل ځان ښوى تېراوه، نو د دې په نسبت داسې فرمايي چې: تاسې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه څه خپل ځان پټوئ، پاک الله ته خو ستاسې ګرد حال احوال معلوم دي.

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ﴾ يعنې د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکي ته خوف او وېره پکار ده، چې د دوى په زړونو کې د کفر او نفاق او د نورو فتنو نيالګي (جرړې) د تل لپاره ببخ او بنسټ (بنياد) ونه نيسي، او د هغه لامله د دنيا په کوم دردناک عذاب کې اخته او مبتلا شي.

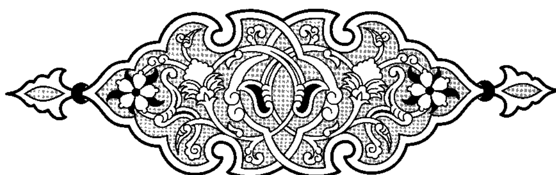
اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ ۭ وَيَوْمَ يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ۭ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٤﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چې بېشکه خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا وعبيدًا)، په تحقيق معلوم دي (الله ته) هر هغه څه چې تاسې پرې يئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چې وروستلى شي (دغه خلق) الله، پس خبردار به کړي (الله) دوى پر هغو عملونو چې دوى کړي دي (له خير او له شره) او الله پر هر شيز باندې، ښه عالم دى.

تفسير: يعنې ممکن دي چې د مخلوق له سترګو څخه په پټه کوم کار وکړئ، ليکن د الله تعالى څخه ستاسې هيڅ حال او احوال نشي پټ پاتې کېدى، او نه د الله تعالى له اسمانونو او له ځمکو څخه چېرې وتلى او تښتېدلى او پټېدلى شئ،

الله تعالی همغسي چې ستاسې له دغه موجوده حالت څخه عالم او با خبر دی؛ همداسې د هغې ورځې له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی، کله چې ګرد مخلوقات به د حساب او کتاب لپاره د ده په لوري بیول کیږي، او د دوی د هر یوه په مخ کې به د ده د یوې یوې ذرې عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول ایښود کیږي، نو د داسې علیم الکلّ او مالك الکلّ له سزا څخه به مجرم چېرې نجات وموندلی شي؟.

تمّت سورة النور بفضل الله و توفيقه.

سُورَةُ الْفُرْقَانِ

«د (الفرقان) سورت مکّي دی، پرته له (۶۸، ۶۹، ۷۰) آیتونو چې مدني دي، (۷۷) آیتونه، (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۵)، په نزول کې (۴۲) سورت دی، وروسته د «یس» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبٰرَكَ الَّذِيْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا ۙ ①

ډېر برکتناک څښتن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) چې نازل کړی یې دی قرآن په بنده خپل (محمد) لپاره د دې چې شي دی خلقو ته ویروونکی (له جحیمه).

تفسیر: «فرقان» (د فیصلې کتاب) یې وفرمایل، دغه قرآن ته چې د حق او باطل آخري فیصله او د حلالو او حرامو سره بېلتون په ښکاره ډول سره کوي، یعنې قرآن عظیم الشأن ګرد جهان ته د کفر او عصیان له بدې خاتمې خبر ورکوونکی دی، لکه چې په دغه سورت کې «د مکذبینو» او معاندینو ذکر ډېر شوی دی، ښایي د هغه له خاطره دلته د «نذیر» صفت یې بیان فرمایلی وي، او «بشیر» یې نه دی یاد کړی، او د «للعالمین» په لفظ سره یې دا راښکاره کړي دي چې دغه قرآن یواځې د عربو امیونو ته لکه چې ځینې خلق وایي؛ نه دی نازل شوی، بلکه د ګردو پېریانو او انسانانو د هدایت او اصلاح لپاره نازل شوی دی.

الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِيْرًا ②

هغه (الله) چې خاص همده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، او نه یې دی نیولی هیڅ ولد، او نشته ده ته شریک په ملک سلطنت کې، او پیدا کړي دي الله هر شی، پس په اندازه کړي یې دي هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: یعنې جنس، نوع، قد، رنګ، خوی، عمر، اجل، عمل، رزق، حیات، ممات، مکان، زمان، او نور دا ټول یې په یوه مقدار په لوح محفوظ کې لیکلي دي، او هر څیز یې په یوه خاصه اندازه او هیئت سره اېښي او پیدا او تیار کړي دي، چې له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهرېږي، چې د هغوی لپاره همغه پیدا شوي دي، او هیڅ یو څیز له خپلې دائرې څخه د باندې قدم نشي کېښودی، او نه پخپلو حدودو کې د عمل او تصرّف د فطري موزونیت په لحاظ د لږ تزیید او تنقیص ځای په کې شته، او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کې د اعتراض او ګوتې کېښودلو موقع شته، د ساینس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کې غوټې وهي، خو په پای (آخر) کې دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کېږي: ﴿صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ﴾.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ وَلَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُوْنَ مَوْتًا وَّلَا حَيٰوةً وَّلَا نُشُوْرًا ③

او نيولي دي دغو (كفّارو) بې له الله نور معبودان چې نشي پيدا كولى (دغه معبودان) هيڅ شى، حال دا چې دوى پخپله پيدا كاوه شي، او نه دي مالكان لپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع كولو)، او نه د نفعې (د رسولو)، او نه دي مالكان په وژلو د چا، او نه په ژوندي كولو د چا، او نه په بيا ژوندي پورته كولو د مړيو (له قبورو بعث ته).

تفسير: يعنې د څومره ظلم، تعجّب او حيرت مقام دى، چې داسې مطلق قادر كافي نه ګڼي، او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو او حاكمانو تجويزونه كوي، او داسې تصوّر كوي چې ګواكې دوى هم د الله تعالى په حكومت كې د برخې خاوندان دي، حال دا چې د هغو بېچارګانو خپل وجود هم له خپله كوره نه دى، او نه پر خپل ځان د تصرّف او اختيار خاوندان دي، او نه د كومې ذرې شي د پيدا كولو واك او اختيار لري، او نه ژوندي كول او وژل د دوى په قبضه او واك كې دي، او نه په خپل مستقبل اختيار سره چاته لږ څه نفع يا نقصان رسولى شي، بلكه د خپلو ځانونو لپاره هم د يوې ذرې په برابر د ګټې (فائدې) د حاصلولو يا له نقصان څخه د ځان ساتلو هم قوّت او قدرت نه لري، نو د داسې ضعيفو، عاجزو او مجبورو شيانو د الله تعالى سره شريك بلل څومره لوى سفاهت او انتهايي بې‌حيايي ده.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اِفْكُ ِۨافْتَرٰىهُ وَاَعَانَهٗ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ ۚ فَقَدْ جَاۤءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ۚ﴿۴﴾

او وايي هغه كسان چې كافران شوي دي: نه دى دا (قرآن) مګر دروغ دى، چې له ځانه يې جوړ كړى دى دغه (محمد)، او كومك ورسره كړى دى په دې (دروغ جوړولو كې) قومونو نورو، (نو فرمايي الله): پس په تحقيق راتلل كړي دي (دغو كفّارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسير: يعنې كافرانو به ويل چې دا تشى د خولى خبرى دي چې قرآن د الله تعالى كتاب دى معاذ الله محمد صلى الله عليه وسلم دڅو تنو يهودانو په مدد يو كلام تيار كړي دى او هغه له خپله ځان جوړ كړي دروغ د الله تعالى په طرف مسوب كوى دي نو الله تعالى ورته وفرمايل چې له دى نه به لوى ظلم او دروغ نور څه وي چې داسى معجز كلام او حكيم كتاب ته چې د هغه صداقت او عظمت له لمر څخه زيات روښان دي افتراء او دروغ وويل شي.

وَقَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۵﴾

او وايي (كفّار) دا قصې دي د ړومبنيو خلقو چې ليكلي دي هغه (محمد) پر ليكونكو، پس هغه لوستل كيږي په ده (لپاره د ليكلو) سبا او بېګا.

تفسير: يعنې كفّارو به داسې ګڼل چې محمد صلى الله عليه وسلم له اهل الكتاب څخه څه قصې او خبرې اورېدلې دي، او د هغو يادداشت يې نيولى دى، يا په بل چا باندې يې د هغو يادداشت اخيستى دى، چې هم هغه يادداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ كې پراته دي او يادوي يې، او بيا يې په نويو نويو اساليبو اړوي راړوي، نور هيڅ شى نه دى.

قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِيْ يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ اِنَّهٗ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۶﴾

ووايه (اى محمده ! دغو كفّارو ته: نه ده داسې، بلكه) نازل كړى دى دا قرآن هغه (الله) چې عالم دى په هرو پټو چې په اسمانونو او په ځمكه كې دي، بېشكه چې الله دى ښه مغفرت كوونكى (د خطيّاتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعنې دغه پاك قرآن پخپله راښيي چې هغه د كوم انسان يا د كومې ټولنې له خوا جوړ شوى دى؟ كه نه دى؟ داسې نه دى چې تاسې يې وايئ، بلكه دغه عظيم الشأن قرآن پخپله دا خبره ثابتوي چې دغه د هم هغه الله تعالى له

جانبه نازل شوی دی، چې د ده د علمي احاطې څخه د اسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشي خارجېدلی، د ده معجز کلام، فصاحت او بلاغت، علوم او معارف، غیبیه اخبار، احکام او قوانین، او هغه مکنونه چې د هغو اعماقو او زاویاوو ته هیڅوك بې د الله له توفیقه نشي رسېدلی، او ګرد عقول او افهام د هغو له پوهې عاجز او ناتوانه دي، پخپله الله تعالی دغه خبره صافه څرګندوي چې دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلي جمعیت کلام نه دی، بلکه دغه قرآن یې پخپل بخشش او مهربانی سره نازل کړی دی (موضح القرآن).

وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَآ أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا ۝ أَوْ يُلْقٰى إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُوْنُ لَهٗ جَنَّةٌ يَّأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظّٰلِمُوْنَ إِنْ تَتَّبِعُوْنَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ۝

او وایي (کُفّار) چې څه دي دغه رسول ته چې خوري طعام، او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلق لپاره د طلب د معاش)، ولې نه نازلاوه شي ده ته یو ملك، پس شي دغه (ملك) له دغه (رسول) سره ویروونکی (د کفّارو له جحیمه)؟. یا (ولې نه) غورځولی کیږي ده ته خزانه (له آسمانه)؟ یا (ولې نه) کیږي ده ته یو باغ چې خوري له (مېوو او حاصلاتو د) هغه، او وایي (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چې متابعت نه کوئ تاسې مګر د یوه سړي چې سحر پرې کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنې کفّارو به دغسې ویل کله چې دغه د نبوّت مدعي څمونږ په شان ډوډۍ خوري، او څمونږ په شان د بیع او شراء (پیرودلو او پلورلو) لپاره بازارونو ته ځي؛ نو څمونږ او د ده په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وي؛ نو ښایي د پرښتو په شان له خوراکونو او له څښلو اود دنیوي معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لرې او خلاص وي.

یعنې که د پرښتو فوځونه ورسره نه وي؛ نو اقلاً د پاك الله له طرفه یوه دوه پرښتې خو تش د ده د تصدیق او د رُعب او داب قائمولو لپاره د ده سره تل ګرځېدی او اوسېدی، چې د هغې د لیدلو څخه به هرومرو خلق ورته متمائل کېدل، ښه که پرښتې د ده سره نشته؛ نه دې وي، خو له دې دعوی سره دا خبره متناسبه وه، چې ده اقلاً له اسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبي خزانه موندلې او وررسېدلې وی، چې له هغې ځنې ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او د بازار له تګ راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی، د ګردو خلقو فکر او توجّه یې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړي وی، خیر ! که دغه هم ورسره نشته؛ نو د عادي مشرانو او معمولي رئیسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماوو (کجورو) او د نورو مېوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی، چې له هغه څخه یې که نورو ته څه شی نه ورکولی؛ اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضرورریاتو څخه بې فکره او بې پروا کېدی، نو هر کله چې له دغو ګردو شیانو څخه د هیڅ یو څیز مالك نه دی نو څرنګه باور او یقین کولی شو مونږ پرې چې دالله تعالی رسول دي، نو معلومه شوه چې دده ماغزه خراب دي او یا بل چا پرې کوډې او جادو کړې دی.

أُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ۝

وګوره (ای محمده !) څرنګه بیانوي (تړي دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر، سحر، کذب) پس ګمراهان شول دوی، پس طاقت نه لري دوی (حق ته د موندلو) د لارې.

تفسیر: يعنې کفار کله وايي: د ده خبرې محض مفترياتې دي، کله دعوی کوي چې نه ! دی دغه خبرې له نورو څخه زده کوي، او بيا يې په خپل قالب کې اچوي، کله دوی ته مسحور وايي، کله يې ساحر بولي، کله کاهن، کله شاعر، کله يې مجنون ګڼي، دغه اضطراب او وارخطايي پخپله دغه خبره څرګندوي چې له دغو خبرو څني يوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کيږي، نو ځکه د دوی فکر هم پر يوه خبره نه دی ټينګ شوی، او د الزام لګولو هيڅ يوه چاره او لاره يې نه ده موندلې، هغه کسان چې د انبياوو عليهم السلام په شان کې داسې سپين سترګي او ګستاخي او بې ادبي کوي او ګمراه کيږي؛ د دوی د هدايت په نسبت نور هيڅ توقّع او هيله نشته.

تَبٰرَكَ الَّذِیْۤ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَیْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُۙ وَ یَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ⑩

ډېر لوی بر کتناک څښتن (خاوند) د ډېر خير او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمايي؛ ګرځوي به تاته (په دنيا کې) خير بهتر غوره له دغې (خزانې او باغونو، داسې) باغونه چې بهيږي له لاندې (دو نو) د هغو ويالې، او ګرځوي به تاته (په دغو باغونو کې) بنګلې.

تفسیر: يعنې د الله تعالی په خزانه کې هيڅ تقليل او کمی نشته، که الله جل جلاله اراده وفرمايي، يو باغ څه شی دی، ډېر زيات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنايت کړي، چې دغه خلق د هغه مطالبه کوي، بلکه الله تعالی پر دې هم قادر دی، چې د آخرت هغه ګرد باغونه او نهرونه او حور او قصور اونور چې درکول کيږي؛ همدلته درعطاء کړي، ليکن د الله تعالی حکمت بالفعل د دې خبرې مقتضي نه دی، ځکه که د دغو معاندينو هم دغه ګردې غوښتنې او فرمايشونه هم پوره او تکميل کړل شي؛ خو بيا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلوونکي نه دي، باقي د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صداقت د تثبيت لپاره هغه دلائل او معجزات چې دروړاندې کړی شوي؛ هغه کافي دي.

بَلْ كَذَّبُوْا بِالسَّاعَةِ ۫ وَ اَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِیْرًا ⑪ۚ

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفّار) په قيامت باندې (چې نشته)، او تيار کړی دی مونږ لپاره د هغه چا چې نسبت د دروغو کوي په قيامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: يعنې دغه خلق چې د هغو شيانو مطالبه کوي؛ هغه في الحقيقت د حق د طلب په نيت نه دي، بلکه محض د شرارت لپاره داسې کوي، او د دوی د دې شرارت سبب دا دی چې هغوی تر اوسه پورې په قيامت او د قيامت په سزا او جزا يقين او باور نه لري، نو دوی دې دغه خبره ښه په ياد ولري، چې د دوی له دغه تکذيبه څخه هيڅ شی نه جوړيږي، او قيامت خامخا راتلونکی دی، او د مکذبينو لپاره هغه د اور بنديخانه چې لا له پخوا څخه تياره کړی شوې ده؛ دوی خامخا په همغې کې لويدونکي دي.

اِذَا رَاَتْهُمْ مِّنْ مَّكَانٍۭ بَعِیْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَیُّظًا وَّ زَفِیْرًا ⑫

کله چې ووينې (دغه اور) دوی له هغه ځای لرې؛ نو اوري به دوی (دغه اور) لره خوټکېدل (له ډېره قهره) او غورېدل (له ډېره غضبه).

تفسیر: يعنې د دوزخ اور په محشر کې کله چې جهنّميان له لرې څخه ووينې؛ په ډېر جوش او خروش راځي، د هغه له غضبناکو غرونو او خوفناکو نارو سورو او بدرنګه خوټکېدلو څخه د ډېرو زوورورو مېړو او زړه ورو سړيو ترېخې چوي، او لړمون خوړيني کيږي.

وَإِذَآ أُلۡقُوا۟ مِنۡهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوۡا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿۱۳﴾

او کله چې وغورځولی شي (کفّار) له دوزخ نه په ځای تنګ کې، په دغه حال کې چې (څو تنه يو ځای سره نژدې په ځنځيرو) سره تړلي شوي وي؛ نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)، د هلاکت غوښتلو چيغې به وهي.

تفسير: يعني په دوزخ کې به د هر مجرم لپاره ځان ته ځای وي، چې له هغه څخه به له سره نشي خوځېدی، او د يوه نوعيت څو څو مجرمان به په يوه ځنځير کې سره تړل کيږي، په دغه وخت کې به مجرمين د مصيبت او عذاب له وېرې مرګ ته نارې وهي، چې کاشکې مرګی راشي، او مونږ ته له دغو مصائبو او بلیّاتو څخه نجات راکړي.

(نو وبه ويل شي دغو کفّارو ته له جانبه د الله تعالی جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه داسې چې:)

لَّا تَدۡعُوا۟ ٱلۡيَوۡمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدۡعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿۱۴﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسې نن ورځ هلاکت يو، او وبولئ تاسې هلاکتونه ډېر (ځکه چې عذاب مو ډېر اقسام لري).

تفسير: يعني که يو کرت مړه شو، او له دغه مصيبت څخه خلاصي وموم؛ ځکه په هره ورځ کې له زرو کرتو څخه زيات له مرګه بد حال راپه برخه کيږي (موضح القرآن).

قُلۡ أَذَٰلِكَ خَيۡرٌ أَمۡ جَنَّةُ ٱلۡخُلۡدِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلۡمُتَّقُونَۚ كَانَتۡ لَهُمۡ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿۱۵﴾ لَّهُمۡ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا دغه (خير بهتر غوره دی) يا هغه جنّت د همېشه والي چې وعده کړی شوې وه (د دغه جنت) له پرهېزګارانو سره، چې دی (هغه جنّت په علم د الله کې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو. شته دوی ته په دغه (جنّت) کې هر څه چې غواړي دوی حال دا چې تل به وي دوی په کې، دی (دخول د جنّت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده (وعده کړی شوې تفضّلاً له جانبه د الله) غوښتلی شوی (له جانبه د مؤمنانو).

تفسير: يعني د مکذبينو انجام مو واورېد، اوس تاسې پخپله د دغې خبرې فيصله وکړئ، چې آيا دغه موخوښ او پسند دی؟ که هغه وعده چې له متّقينو مؤمنينو سره له جانبه د الله تعالی کړی شوې ده؟ (او غوښتلې شوې ده له جانبه د مؤمنانو، او مؤمنان به هم) همغه شی غواړي چې د دوی له مرتبې سره وړ، لايق او مناسب وي.

له ﴿وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا﴾ څخه حتمي وعده مراده ده، چې الله تعالی هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخيستې ده، يا دا مطلب چې متّقين به د هغې وعدې د ايفاء سوال وکړي، چې يقيناً به پوره کيږي، لکه چې په دعاء کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۖ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ﴾.

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ أَمۡ هُمۡ ضَلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿۱۷﴾

او (ياده کړه ای محمده هغه) ورځ چې راجمع به کړي (الله) دغه (کفّار) او هغه (باطل معبودان) چې عبادت کاوه دوی غير له الله (هغوی ته)، پس وبه وايي (الله دغو معبودانو ته:) آيا تاسې ګمراه

کړي وو بندګان ځما دغه (چې مشرکان) دي؟ او که دوی پخپله ور که کړې وه لاره (د حق بې له سعيې د تاسې)؟.

تفسير: يعني دغه خو عابدينو ته اورول کيږي، او بالوسيله به له معبودانو څخه پوښتنه کيږي، چې آيا تاسې دوی ته د شرک يا د خپل عبادت دعوت او ترغيب ورکړی وو؟ يا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بې توجهی څخه ګمراه شوي دي.

قَالُوا سُبْحٰنَكَ مَا كَانَ يَنْۢبَغِيْ لَنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ مِنْ دُوْنِكَ مِنْ اَوْلِيَآءَ

وبه وايي (معبودان) چې: پاکي ده تاته له شريکه او له عيوبو، نه ښايېږي مونږ ته دا چې ونيسو مونږ غير له تا نه (يا الله) هيڅ دوستان.

تفسير: يعني يا الله ! مونږ څه قوت، قدرت او مجال درلود چې ستا د مقدّس ذات څخه په څنګ شوي نور کسان خپل ملګري يا دوستان نيولي وي؟ بيا کله چې مونږ د خپلو نفسونو لپاره ماسوا له تا بله کومه هيله او اسره او اميد نه درلود؛ نو نورو ته به مو ولې داسې حکم ورکاوه چې راشئ مونږ خپل معبود او مقصود او حاجت ورکوونکي وګڼئ؟.

وَلٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوْا قَوْمًاۢ بُوْرًا ۝١٨

وليکن ښه معاش ورکړی وو تا (ای الله !) دوی ته او پلرونو د دوی ته، تر هغه پورې چې هېر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکېدونکی.

تفسير: يعني اصل دا دی چې دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله د خپلو ځانونو د تباه کولو لپاره منډې وهي، او د دوی لپاره هلاکت مقدّر شوی دی، د هغو ظاهري سبب دا دی چې دوی په عيش او آرام او د غفلت په نشو کې ډوب تللي دي، او دغه ستا يادونه او تذکره هيروي، او هيڅ پند او نصيحت ته غوږ نه ږدي، او د انبياوو د هدايت او ارشاد څخه بيخي سترګې پټوي، او پر دنيوي تمتع او منافعو مغرور شوي دي، تاسې که د خپلې مهرباني لامله هومره فوايد دوی ته او د دوی پلرونو او نيکونو ته وررسوئ؛ هغومره دوی په خپل غفلت او نسيان کې ترقي کوي.

(الله تعالی جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه به بيا دغو بُت پرستانو ته دغسې وفرمايي):

فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا تَقُوْلُوْنَ ۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّلَا نَصْرًا ۚ وَمَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيْرًا ۝١٩

نو په تحقيق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسې (ای مشرکانو) په هغه خبره کې چې ويله تاسې (چې دغه مو معبودان دي)، پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه)، او د مدد کولو (يو له بله سره)، او هر هغه چا چې ظلم وکړ له تاسې؛ وبه څکوو مونږ هغه ته عذاب لوی.

تفسير: دغه به د الله تعالی له جانبه ارشاد وي، چې درواخلئ ! د هغو په امداد او اعانت چې تاسې اعتماد کړی وو، هغوی بالذات ستاسې د دغې ادعاء ترديد او تاسې دروغجنوي، او ستاسې له دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول سره د بېزاری او نفرت اظهار کوي.

﴿فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّلَا نَصْرًا﴾ «پس طاقت نه لرئ تاسې دګرځولو د عذاب له خپله ځانه، او نه د مدد کولو يو له بله سره»، يعني نن نه د الله تعالی دعذاب مخه بېرته ګرځولی شئ !، او نه د هغه احکام اړولی شئ، اونه يو له بل سره څه

مدد او مرسته كولى شئ، هر چاته چې هره سزا وررسېدونكې ده؛ هغه اوس وررسيږي، نو هغه دې هلته پروت وي، او د هغه خوند او مزه دې وڅكي !، ښايي له ظلم څخه دلته په ﴿وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ﴾ كې مراد شرك وي، او ممكن دى چې نور هر قسم ظلم او ګناه هم ترې مراد وي.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

او نه دي ليږلي مونږ پخوا له تانه (اى محمده ! هيڅوك) له مرسلانو څخه (په هيڅ كيفيت) مګر (په دغه كيفيت سره چې) بېشكه دوى خامخا خوړل به دوى طعام، او ګرځېدل به دوى په بازارونو كې (لپاره د مطالبو خپلو)، او ګرځولي دي مونږ ځيني د تاسې د ځينو نورو لپاره آزموينښت، آيا صبر كوئ (اى اهل الابتلاء كه نه؟ بلكه صبر وكړئ !)، او دى رب ستا ښه ليدونكى.

تفسير: دغه جواب شو د ﴿وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ﴾ الآية - يعني له تاسې څخه پخوا هومره انبياء چې د خلق الله په طرف مبعوث شوي دي؛ هغه ټول انسانان وو، او د انسانانو په شان به يې خوړل او څښل، او د خپلو ضرورياتو او د اعاشې د لوازمو لپاره به بازارونو ته هم تلل، او هغوى مې له سره د پرښتو په حيثيت نه دي ليږلي، چې د اكل او شرب او د ژوندانه له ضرورياتو څخه به مستغني وو، له دې نه معلوميږي چې د خپلو ضرورياتو لپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشأ كبر، غرور او ځان لوى ګڼل دي، نو دغه د لويي او مشرتوب پر خلاف دى.

﴿وَجَعَلْنَا﴾ الآية - يعني انبياء د دې لپاره دي؛ چې د كفّارو د كُفر، ايمان، بغاوت، او طغيان امتحان او آزموينه وكړي، او انبياء د دې لپاره دي چې د دوى د صبر، ثبات، استقامت، آزموينه او امتحان وشي، نو اوس دې وكتل شي ! چې د كفارو د دغه سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د اورېدلو په مقابل كې تاسې تر كومې اندازې پورې صبر، استقامت او استقلال څرګندولى شئ؟.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ ٱسْتَكْبَرُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾

او وايي هغه كسان چې نه لري اميد د ملاقات ځمونږ (او نه مني قيامت يا نه ويريږي له عذابه ځمونږ): ولې نه نازلولى شي پر مونږ باندې پرښتې (مصدقې د رسول يا چې شي رسولانې مونږ ته؟) يا ولې نه وينو مونږ رب خپل (چې خبرې راسره وكړي او حكم وركړي مونږ ته په متابعت د رسول، نو الله فرمايي) خامخا په تحقيق كبر كړى دى (كبر چې ثابت دى) په نفسونو د دوى كې، او تېر شوي دي (له حده خپله) په تېرېدلو لويو سره.

تفسير: يعني هغه كسان چې داسې اميد نه لري چې يوه ورځ به ځمونږ په مخ كې د حساب او كتاب لپاره حاضريږي، نو هغوى د سزا له وېرې بيخي بې خوفه دي، او داسې د عناد او ګستاخۍ خبرې كوي، او چټي (بېكاره) وييږي، مثلا وايي چې: د محمد په شان پر مونږ ولې پرښتې وحي نه راوړي؟ يا پخپله الله تعالى ولې له مونږه سره خبرې نه كوي؟ يا اقلا د تصديق لپاره خو يوه پرښته راغلي وى؟ يا مونږ پخپلو سترګو سره ښايي الله وو ينو، او په خپلو غوږونو سره ستا د دغې دعوى تصديق او تأييد ترې واورو، لكه چې د ۸ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۵) ركوع (۱۲۴) آيت كې راغلي دي: ﴿قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾ او په ۱۵ جزء د «الاسراء» سورت په (۱۰) ركوع (۹۲) ايت كې مرقوم دي: ﴿أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا﴾.

دوی په خپلو زړونو کې خپل ځان ډېر لوی ګڼي؛ نو ځکه د وحي او پرښتو د نزول تمنّا لري، د دوی شرارت او سرکشي خپلې انتهايي درجې ته رسېدلې ده، چې سره له دومره سختو ګناهونو او تورو عملنامو غواړي چې په دنيا کې پخپلو سترګو سره الله تعالى ووينې، او له هغه سره د غږېدلو شرف ځان ته مطالبه کړي.

﴿يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ۝٢٢﴾

(ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ويني دوی پرښتې (د عذاب)؛ نه به وي زېرى (خوشالي) په دغه ورځ کې لپاره د مجرمانو (کافرانو)، او وبه وايي دوی چې: چېرې دې منع کړل شي په کوم مانع سره.

تفسير: ﴿حِجْرًا﴾ په معنى د منع ده، او ﴿مَّحْجُوْرًا﴾ يې تأکيد دی، معنى يې داسې شوه: «او وبه وايي دغه کفّار چې منع غواړو ټينګه منع له ليدلو د ملائکو د عذابه، او پناه نيسو په الله تعالى پورې له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره»، يا به يې معنى داسې وي: «او وبه وايي دغه ملائک دغو کفّارو ته چې حرام دی يا حرام کړی شوی دی پر تاسې جنّت او منع دی په مانع سره»، او لنډ مطلب يې داسې شو چې: ای کفارو ! يوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ستاسې سترګې به په پرښتو ولګيږي، مګر پرښتې به ستاسې په شان د مجرمانو له ليدلو څخه نه خوښيږي، بلکه تاسې به له ډېرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کېږئ، دغه خلق چې اوس د پرښتو د نزول مطالبې کوي، په هغه وخت کې به د ﴿حِجْرًا مَّحْجُوْرًا﴾ په ويلو پناه غواړي.

تنبيه: ممکن دي چې دغه تذکره د احتضار او ځنګدن (موت) په وخت کې وي، لکه په (١٠) جزء د «الأنفال» سورت په (٧) رکوع (٥٠) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ﴾، او په ٧ جزء د «الأنعام» سورت په (١١) رکوع (٩٣) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ اَخْرِجُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ﴾ ګواکې همدغه کيفيت به د ده په مقابل کې هم وي، چې د حم السجده سورت په (۴) رکوع (٣٠) آيت (٢۴) جزء کې بيان شوی دی: ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ﴾ او ممکن دي چې دلته د قيامت د ورځې ذکر وي، والله أعلم.

﴿وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُوْرًا ۝٢٣﴾

او اراده کړې ده، رسېدلي يو مونږ هغو شيانو ته چې کړي دي (دغو کفّارو) له (نېک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نېک عمل په شان د) ذراتو د ګرد خورې شوې (ګرد تار په تار کړی شوې).

تفسير: يعنې دوی مونږ ته نارې وهلې، او مونږ يې په کار وو، دغه دی مونږ ور حاضر شو، مګر د دوی د عزّت د زيادت لپاره نه بلکه د دې لپاره چې هغه کارونه چې دوی پخپل باطل زعم سره نېکي ګڼلې؛ هغه ورته قطعًا ګډوډ او خراب تراب کړو، او داسې بې حقيقته او بې ثمره او د ورې په شان يې په هوا کې والوځوو، لکه چې د خاورې حقير ذرات دي دا خوا او هغه خوا الوځي، ځکه چې هغه اعمال د اخلاص او ايمان له روحه بيخي تش او د حق له طريقه سره بالکل متضادّ واقع شوي دي، لکه څنګه چې د ١٣ جزء د ابراهيم سورت د (٣) رکوع په (١٨) آيت کې راغلي دي: ﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ ۨاشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ﴾.

﴿اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ۝٢۴﴾

صاحبان (ملګري) د جنّت په دغه ورځ (د قيامت کې به بهتر غوره) وي له جهته د (ځای د قيام او کلام او) هستوګنې، او ډېر ښه به وي له جهته (د ځای) د خوب د غرمې (او د راحت).

تفسير: يعني دغه منکران به د هغې ورځې په مصيبت کې ګرفتار او اخته کيږي، چې اوس دوی پر مؤمنانو ملنډې (خندا) وهي، او مسخرې پرې کوي، نو پر دغو مؤمنانو چې دوی خاندي؛ هغوی به په جنت کې عيش او عشرت او مزې کوي.

﴿وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ۝٢٥﴾

او (ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قيامت) چې ټوټې ټوټې به شي اسمان په وريځو سره، او نازلې به کړی شي پرښتې په نازلولو سره (پرله پسې).

تفسير: په دې آيت کې د قيامت د ورځې د ځينو سختو حالاتو يادونه شوې ده، الله تعالى به د اسمانونو له پاسه د وريځو په سيورو کې رابښکته شي، چې اسمانونه به له هغې لامله وچوي، او ملائکې به هم د هر يو اسمان څخه وار په وار د محشر ميدان په لور رابښکته شي، الله تعالى به د بندګانو په منځ کې د عدل فيصله وکړي، په هيڅا به هيڅ راز ظلم نه کيږي، په احاديثو کې د دې واقعاتو مفصل بيان شوی دی، په (٢) جزء د البقره سورت د (٢٥) رکوع د (٢١٠) آيت په تفسير کې هم داسې يو مضمون ليکلی شوی دی: ﴿هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ﴾ الآية.

﴿اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ ِالْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ۝٢٦﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قيامت کې) حق ثابت دی لپاره د رحمن، او وي به دغه ورځ (د قيامت) پر کفّارو ډېره سخته.

تفسير: يعني ظاهرًا او باطنًا صورةً او معنىً من کلّ الوجوه يواځې د هم ده «رحمان» سلطنت او حکومت به وي، او صرف د هم ده حکم به چليږي: ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (٢٤ جزء د المؤمن سورت (٢) رکوع (١٦) آيت)، بيا کله چې د «رحمان» حکومت شو، هغه کسان چې د رحمت مستحقان وي؛ نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وي، دوی به په بې حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځي، مګر سره له دومره زيات او لامحدود رحمت کفّارو ته به په دغه ورځ کې سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کيږي.

﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِى اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ۝٢٧﴾

او (ياد کړه ای محمده ! هغه د قيامت) ورځ چې خوله به لګوي ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډېره غمه او افسوسه او حسرته)، وايي به (په قيامت کې): ای کاشکې نيولې مې وی له رسوله (د الله سره د نجات حقه) لاره.

تفسير: يعني له ډېر حسرت او ندامت نه به خپلې ګوتې چيچي، او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مږي، او په زيات تأسّف سره به وايي، چې ولې مې په دنيا کې د الله تعالى او د رسول الله أحکام ونه منل؟ او ولې د شياطين الجن والانس په خبرو وغولېدم، چې په دغه بده ورځ اخته او په راز راز مصائبو کې لتاړ شوم.

﴿يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِىْ لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيْلًا ۝٢٨﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی ځما (راشه دغه دې وخت دی) کاشکې نه مې وی نيولی فلانکې سړی دوست خپل.

تفسير: يعنې د هغو کسانو د دوستى يا اغواء څخه چې ګمراه شوي وو، يا په ګمراهى کې يې ترقي کړې وه؛ نو په هغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، چې ولې مو داسې کسان خپل دوستان ګڼل، کاشکې څما او د دوى په منځ کې له سره دوستي او رفاقت نه وى پيدا شوى.

تنبيه: مفسّرينو چې دلته د عُقبه بن أبي معيط او د أبي بن خلف کومه واقعه نقل کړې ده، د هغې هيڅ ضرورت نشته، او نه ښايي چې د آيت مدلول پر هغه مقصور کړى شي، هو ! دغه تقرير چې مونږ کړى دى، په هغه کې دوى هم داخل دي.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

خامخا په تحقيق ګمراه کړى (يې) وم زه له ذکره پند (د قرآن) وروسته له هغه کله چې راغى ماته (دغه ذکر، نو فرمايي الله) او دى شيطان لپاره د انسان لغزوونکى غولوونکى.

تفسير: يعنې د رسول الله صلى الله عليه وسلّم پند مونږ ته رسېدلى وو، چې څمونږ د هدايت لپاره کافي وو، او ممکن وو چې هغه څما په زړه کې ځاى هم نيولى وى، مګر د دغه کمبخت د دوستى لامله زه تباه او برباد شوم، او له زه هغه لوري ته متوجه نشوم، بېشکه چې جنّي او انسي شيطان لوى چلباز او ټګ دى، انسان ته په عين وخت کې فرېب ورکوي، او په ډېر بد صورت يې رسوا او مسخره کوي.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

او ويل رسول (د الله محمد) اى ربه څما ! په تحقيق قوم څما نيولى دى دغه قرآن ترک کړى شوى (چې نه پرې ايمان راوړي، او نه پرې عمل کوي، او نه يې لولي).

تفسير: يعنې کله چې ضد کوونکيو او معاندانو په هيڅ صورت سره د هيڅا نصيحت او پند ته غوږ نه کېښود؛ دلته رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى دربار ته شکايت وکړ، چې يا اله العالمينه ! څما قوم څما خبرې ته غوږ نه ږدي، دوى د قرآن عظيم الشأن په شان يو لوى کتاب ته خراب نسبتونه کوي، (العياذ بالله) کله چې قرآن لوستل کيږي؛ نو دوى ډېر زيات شورماشور لګوي، او چټي خبرې اترې کوي، او لويه غلغله نښلوي، څو يې هيڅوک وانه وري، او په مطلب يې پوه نشي، په دې ترتيب دغو اشقياوو دغه پاک قرآن په شان يو د قدر قابل کتاب يې بالکل متروک او مهجور ګرځولى دى، او له اعتناء او التفاته يې غورځولى دى.

تنبيه: اګر که په دغه آيت کې صرف د کفّارو ذکر دى، خو بيا د قرآن نه تصديقول په هغه کې عدم تدبّر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحيح په طرف نه متوجه کېدل، له هغه څنې اعراض او څنګ کول او د نورو لغويّاتو يا حقيرو شيانو په طرف متوجّه کېدل؛ دغه ټول صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندې داخل کېدى شي.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او همداسې (لکه چې کفّار مې ستا اعداء ګرځولي دي؟) ګرځولي وو مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبي دښمنان له مجرمانو ـ کفّارو، نو صبر وکړه په شان د نورو انبياوو، بس) او کافي دى رب ستا سمه صافه لار ښوونکى او ښه مدد کوونکى (پر اعداوو).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د انبیاوو د خبرو په منلو کې مشکلات او موانع وړاندې کوي، او خلق د حق له قبوله منع کوي، همدوی د انبیاوو اعداء دي، نو دغه اعداء چې کفّار دي، اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسې خپلې ملاوې وتړي، څه مهم موفقیت یې نه په برخه کیږي، ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالی داسې اراده وفرمایي چې هدایت ومومي؛ هدایت ور په برخه کوي، یا یې دا مطلب چې د هر چا د هدایت اراده چې پاک الله وکړي؛ هدایت ور په برخه کوي، او د هغو په برخه کې چې هدایت نه وي؛ د هغو ټولو په مقابل کې الله تعالی له تاسره معاونت او مرسته کوي، یا دا چې الله تعالی ستا مدد کوي، او د مطلوب تر مقام پورې به دې رسوي، او هیڅ سد او مانع ستا د پرمختګ مخه نشي نیولی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ ۚ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ﴿۳۲﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه نازلاوه شي پر دغه (محمد) قرآن ټول یو کرت؟ (نو فرمایي الله چې: نازل کړی دی مونږ) همداسې (لږ لږ د څو فوائدو لپاره چې یوه یې دا ده) چې: ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره)، او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) لږ لږ په آرام لوستلو سره.

تفسیر: یعنې د نبي الله دښمنان د خلقو د ګمراه کولو لپاره داسې تنقیدات او اعتراضات کوي، چې خانه ! ولې د نورو اسماني کتابونو په شان قرآنکریم هم یو ځلې په کامل ډول سره نه نازلیږي؟ علّت یې څه دی؟ آیا الله تعالی په کې څه غور او دقّت کوي؟ له دې نه خو داسې شبهې او اندېښنې پیدا کیږي، چې ګواکې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډېر فکر او اندېښنه سره دغه جوړوي، او بیا یې په مناسبه موقع کې لږ لږ اوروي، نو د دغو منکرینو ځواب داسې ورکړ شو: چې دغه خو کومه ضروري خبره نه ده، چې قرآن عظیم الشأن د لږ لږ نازلېدو سبب همدغه وي چې تاسې یې وایئ، نو که لږ څه غور او فکر وکړئ؛ د قرآنکریم په دغه لږ لږ نازلولو کې ډېرې فائدې دي، مثلاً په دغه صورت کې د قرآن مجید حفظ او یادول ډېر زیات آسانیږي، او په پوهېدلو کې زیات سهولت واقع کیږي، د هر ضرورت په وخت کې د هرې خبرې د ځواب رارسېدلو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو قلوبو ته ارامتیا او تسکین ور په برخه کیږي، او د هر یوه آیت پر نزول ګواکې د ده د اعجاز د دعوی تجدید کیږي، په دغه سلسله کې د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کیږي، چې هغه في ذاته یو مستقل خیر او برکت دی، وغیر ذلک من الفوائد؛ د همدغو فوائدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلې شوې ده.

وَلَا يَأْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيْرًا ﴿۳۳﴾

او نه کوي دوی راتله تاته کوم مثل (یعنې نه راوړي تاته سوال عجیب په ابطال د دین ستا؛) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډېر ښه تفسیر بیان.

تفسیر: یعنې کله چې کفار کوم اعتراض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسې کوي؛ نو عظیم الشأن قرآن د هغه ځواب په ډېر صاف او ښکاره ډول ورکوي، چې په هغه کې هیڅ شان وړاندې وروسته او لاندې باندې نشته، بلکه صاف، واضح، معتدل، او بې غل او بې غش خبره وي، هو ! د هغو کسانو عقل، سد (هوش)، او پوهه چې منعکس او منقلب وي؛ نو هغوی سمې صافې خبرې هم کږوي، او له هغه څخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږي، نو داسې مغرضانه او معاندانه خبرې بېلې دي، او د داسې خلقو آخره خاتمه دغه ده چې پخپله پاک الله یې په دې وروستي آیت کې بیان فرمایي:

اَلَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۳۴﴾

(دوی) هغه کسان (دي) چې جمع به کړی شي، او شړلی به شي پر مخو خپلو (سرښکته پښې پورته) طرف د دوزخ ته، دغه ټولی بد دی له جهته د ځایه، او ډېر ښوییدلی دی له جهته د لارې، او ډېر ګمراهان دي.

تفسیر: یعنې دوی همغه خلق دي چې د دوی عقل منقلب او چپه (الټه) شوی دی، علویات یې پرېښې، په سفلیه وو غوښتنو پسې ګرځي او متمائل دي، وروسته له دې نه پر داسې څو اقوامو باندې چې څه وقائع او مصائب پېښې او پر هغوی څه حالات چې واقع شوي وو؛ هغه د نورو د عبرت او نصیحت لپاره بیانوي:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗٓ اَخَاهُ هٰرُوْنَ وَزِيْرًا ﴿۳۵﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَآ اِلَى الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۭ فَدَمَّرْنٰهُمْ تَدْمِيْرًا ﴿۳۶﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً ۭ وَاَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۷﴾ وَّعَادًا وَّثَمُوْدَا۠ وَاَصْحٰبَ الرَّسِّ وَقُرُوْنًۢا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيْرًا ﴿۳۸﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْاَمْثَالَ ۡ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيْرًا ﴿۳۹﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او ګرځولی وو مونږ له دغه (موسی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار). پس وویل مونږ (دوی ته چې) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چې دروغجن یې شمیرلي دي آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل، او ابلاغ یې وکړ، او فرعونیانو دوی دروغجنان وشمېرل)؛ پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره. او (هلاک کړي وو مونږ) قوم د نوح، کله چې دروغ وشمېرل دوی رسولان خپل؛ غرق کړل مونږ دوی، او وګرځول مونږ دوی لپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د ظالمانو عذاب ډېر دردناک. او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان، او صاحبان د کوهي، او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کې ډېر. او هر یو له دې نه بیان کړي وو مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجّت په دوی باندې)، او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر: یعنې هغو تکوینیه وو آیتونو ته چې د الله تعالی پر توحید او نورو باندې یې دلالت کوه، او د پخوانیو انبیاوو هغو متفقو بیاناتو ته چې د هغو لرې او ډېرې مذاکرې او خبرې له پخوا راهیسې دوام لري؛ دوی د دروغو نسبت وکړ، او د الوهیت په دعوی پسې یې خوله وپرانیستله.

﴿وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ﴾: «او هلاک کړی وو مونږ قوم د نوح کله چې دروغجن وشمېرل دوی رسولان خپل»، د یوه نبي دروغجن ګڼل د ګردو انبیاوو د دروغجن شمېرلو په منزله دی، ځکه چې د دین په اصولو کې ګرد انبیاء سره متحد او متفق دي.

﴿اَصْحٰبَ الرَّسِّ﴾ (کوهي والا) څوک دي؟ په دغه کې ډېر اختلاف شته، په «روح المعاني» کې یې ډېر اقوال نقل کړي دي، په پای (آخر) کې لیکي: «خلاصه یې داده چې: دوی دغسې یو قوم وو چې د خپل نبی د تکذیب په سبب هلاک شوي دي»، والله أعلم.

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْٓ اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۭ اَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا ﴿۴۰﴾

او خامخا په تحقیق تېر شوي دي (تیریږي ډېر ځلې کفّار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چې ورولی

شوي وو پرې باران د بدی (د عذاب)، آیا پس نه وو دغه (کفّار) چې لیدلي یې وی هغه (قریه چې عبرت به یې اخیستی وی)، بلکه وو دوی چې نه به یې درلود (لرلو) امید د بیا ژوندي پورته کېدلو.

تفسیر: یعنې د لوط علیه السلام د قوم د کلیو پر هغو کنډوالو او مخروبه ځایونو مکي والا د شام د سفر په وخت کې تیریږي؛ نو آیا دغو منکرینو هغه کنډوالي او خرابې مېنې د عبرت په سترګو نه دي کتلې؟ بلکه کتلي یې دي، او په دې ښه پوهیږي او خبردار دي چې د پخوانیو مکذبینو پای او انجام ډېر خراب وو، خو ترې نه منتبه کیږي، ځکه چې په دوی کې عبرت له کومه کیږي، کله چې د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته، چې وروسته له مرګه بیا ژوندي راپاڅېدل او د الله تعالی په مخ کې حاضرېدل شته؛ عبرت خو هم هغه حاصلوي چې د هغه په زړه کې لږ څه وېره وي، او د خاتمې او انجام څخه بیخي بې فکره نه وي.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِن كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

او کله چې ووینې دوی تا؛ نو نه نیسي دوی تا مګر ځای د مسخرې (او تمسخرًا سره وایي): آیا دغه هغه (سړی) دی چې رالیږلی دی الله رسول (مونږ ته؟، بلکه دی خو له رسالت څخه ډېر لرې دی). بېشکه چې دی نژدې وو چې خامخا ګمراه کړي او ګرځولي یې وی مونږ له معبودانو څخه مونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی، (نو فرمایي الله): او ژر به پوه شي دوی کله چې ووینې دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چې څوک دی ډېر ګمراه له جهته د لارې.

تفسیر: یعنې د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله همدا ده، چې پر نبي مسخره وکړي، لکه چې ستاسې د لیدلو په وخت کې استهزاء وايي چې: آیا دی هم هغه سړی دی چې د الله تعالی له طرفه رسول رالیږلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کېدی شي؟ آیا د الله تعالی په ګردو مخلوقاتو کې همدغه یو سړی پاتې وو، چې د رسالت قابل شو؟.

نو الله تعالی جلّ وعلا شأنُه و عظُم برهانُه د دوی د دغه تمسخُر او استهزاء او ملنډو په مقابله کې داسې فرمایي: ﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ یعنې کله چې دوی د الله تعالی عذاب په خپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې په واقع سره کوم یو ګمراه وو؟.

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آیا وینې، خبر یې ته (بلکه خبر یې) په هغه چا چې نیولی یې دی دغه معبود خپل خواهش (د نفس خپل)؟ آیا پس ته به یې په ده باندې وکیل (ساتونکی چې منع یې کړې له خواهش خپل، بلکه نه یې).

تفسیر: یعنې آیا تاسې د داسې خواهش پرستانو د هدایت پر لارې د راوستلو ذمه واري کولی شئ، چې د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وي، هر چېرې چې د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځي؛ په هم هغه طرف دوی متمائل کیږي، هره هغه خبره چې د دوی د خواهش سره موافقه وي؛ هغه مني، او هر څیز چې د دوی د طبعې څخه مخالف وي، هغه پرېږدي، نن چې یوه تیږه (ګټه) د دوی په نظر کې ښه ښکاره شوه، د هغې په عبادت کې مشغولیږي، سبا چې بله کومه تیږه د دوی په سترګو ښه وبرېښېده؛ نو هغه پرېږدي او دې ته سجدې ږدي.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

آيا ګمان کوې ته چې په تحقيق اکثر د دوی اوري يا عقل چلوي (پوهيږي)؟ نه دي دوی مګر په شان د چارپايانو دي (په پند نه اوريدلو کې)، بلکه لا دوی ډېر لرې دي له لارې (د صواب نه).

تفسير: يعنې په هر ډول سره چې دوی ته پندونه او نصائح واورو؛ دوی خو څلوربولي حيوانات دي، بلکه له هغوی څنې هم بدتر او خراب دي، دوی له پوهېدلو او اورېدلو سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، څاروی او حيوان هم په هر حال د خپل پالونکي او بادار په مقابل کې خپله غاړه ښکته کوي، او خپل محسن پېژني، او في الجمله نافع له مضر څخه بېلوي، که يې سر خوشی پرېږدې؛ د څرځاي (چراه ګاه) او د اوبو څښلو ګودر ته پخپله ځي، ليکن د دغو بدبختانو حال داسې دی چې نه د خپل خالق او رازق حق پېژني، او نه د ده پر ښېګڼو (فائدو) او احسانانو پوهيږي، او نه يې قدر او عزت کوي، د ښو او بدو په منځ کې د فرق او تميز کولو څخه عاجز دی، د دوست او د ښمن په منځ کې امتياز نشي کولی، نه په روحاني غـذاء پسې او نه د هدايت د چينې په لوري يو قدم وړاندې تلی شي.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

آيا نه دي کتلي تا (قدرت د) رب خپل ته چې څرنګه يې غځولی دی سيوری، او که يې اراده يې فرمايلې وی؛ نو خامخا ګرځولی به يې وو هغه (سيوری) ولاړ، بيا وګرځاوه مونږ لمر په دې (سيوري) دليل (چې سيوری پرې معلوميږي). بيا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسير: له سپېده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څرېکې پورې هر چېرې سيوری وي، که الله تعالی داسې اراده فرمايلې وی؛ چې لمر ونه خيژي؛ نو همدغه سيوری به قائم پاتې کېده، مګر الله تعالی پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ، چې د هغه لامله د لمر د رڼا خوره کېدل شروع شو، او سيوري متدرّجًا يوه طرف ته په ځان ټولېدلو او غونډېدلو پيل (شروع) وکړ، که لمر نه وی راغلی؛ نو مونږ به د سيوري په مفهوم څرنګه پوهېدی شوی؟ ځکه چې د يوه ضد له راتګه بل ضد پېژندل کيږي: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ﴾ الآية ـ (د القصص سورت (۷۱) آيت، (۷) رکوع، (۲۰) جزء).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده تاسې ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک)، او (ګرځولی يې دی تاسې ته) خوب آرامي، او ګرځولې يې ده ورځ وخت د ښوريدو او ګرځېدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسير: يعنې د شپې تکه توره تياره د څادر په شان پر ګردو محيط کيږي، چې د هغه لامله ټول خلق کاروبار پرېږدي او آرام کوي، بيا د ورځې رڼا خپريږي (خوريږي)، او خلق له خوبه پاڅيږي، او دغه لوري او هغه لوري ته تګ او راتګ کوي، او همداسې د مرګ د خوب څخه وروسته د قيامت سبا راځي، چې په هغه کې به ټول جهان بيا ژوندی راپاڅيږي، او همدغه حالت په هغه وخت کې وړاندې شوی وو، کله چې انبياء عليهم السلام د وحي او الهام په رڼا سره دنيا رڼا کړه؛ نو د جهل او غفلت په خوبونو کې د ويده وو مخلوقو سترګې هم يو ځلې وپرانستلې شوې، او ټول سره پاڅېدل.

وَهُوَ الَّذِيٓ اَرۡسَلَ الرِّيٰحَ بُشۡرًۢا بَيۡنَ يَدَيۡ رَحۡمَتِهٖ ۚ وَاَنۡزَلۡنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوۡرًا ﴿۴۸﴾ لِّنُحۡیِۦَ بِهٖ
بَلۡدَةً مَّيۡتًا وَّنُسۡقِيَهٗ مِمَّا خَلَقۡنَآ اَنۡعَامًا وَّاَنَاسِيَّ كَثِيۡرًا ﴿۴۹﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلي يې دي بادونه زېري کوونکي د وړاندې د رحمت د دغه (الله چې باران دی)، او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکې پاکوونکي. لپاره د دې چې ژوندي کړو مونږ په دې (اوبو) ځمکه مړه وچه بې زرغونوالي وچه، او ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملې د هغو شيانو ځنې چې پيدا کړي دي مونږ له چارپايانو او انسانو ډېرو ته.

تفسير: يعنې ړومبی باراني هواوې د باران زېری ورکوي، بيا د اسمان له طرفه ووري، چې هغه هم پخپله پاک دی، او نور شيان هم پاکوي، د اوبو د ورېدلو څخه وروسته په مړې تکې تورې وبجاړې ځمکې کې يو نوی روح پيدا کيږي، شينکي او نباتات يې زرغونيږي، او يوه عجيبه او غريبه ننداره په کې ښکاري، له کوم ځای څخه چې پخوا له وريا (باران) دوړې پورته کېدې، اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده، او ځومره زيات حيوانات او انسانان د باران له اوبو ځنې څښې، او ترې خړوبيږي، همداسې د قيامت په ورځ کې هم د يوه غيبي باران په ذريعه هغه مړي هم بيا ژوندي راپاځولی کيږي، چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي، او په دنيا کې هم هغه زړونه چې همداسې د جهل او عصيان په مرګ سره مړه شوي وو؛ د الله تعالی د وحې په اسماني وريا (باران) سره بيا راژوندي کړی شوي دي، هغه ارواح چې په نجاست او پليتۍ کې نښتي وي؛ هغه د روحاني باران په اوبو سره وينځلي شوي دي، او ټول سره پاک او صاف شوي دي، او هغه کسان چې د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسې تږي دي، د هغه روحاني باران د اوبو په څښلو سره سېراب او خړوب شوي دي.

وَلَقَدۡ صَرَّفۡنٰهُ بَيۡنَهُمۡ لِيَذَّكَّرُوۡا ۖ فَاَبٰٓى اَكۡثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوۡرًا ﴿۵۰﴾

او خامخا په تحقيق راز راز ډولونو تقسيم کړې دي مونږ دغه (اوبه د باران منشأ) په منځ د دوی کې لپاره د دې چې فکر وچلوي دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کې)، پس منع راوړه زياترو خلقو (د شکر ګزارۍ نه) ليکن (د نعمت له) کفران (څخه يې منع رانه وړه).

تفسير: يعنې د باران اوبه ټولو ځمکو او انسانانو ته يو برابر نه وررسيږي، بلکه چېرې ډېرې او چېرې لږې، چېرې ژر او چېرې په ځنډ (ايسارتيا)، څرنګه چې د الله تعالی د حکمت اقتضا وي؛ هم هغسې ور رسيږي، ځو خلق وپوهيږي چې د هغه درول او ويشل د قادر مختار او د حکيم الله تعالی په قدرت دي، ليکن زيات خلق بيا هم نه پوهيږي، او د الله تعالی د نعمت شکر نه اداء کوي، بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکرۍ منډې وهي، هم دغسې د روحاني باران حال هم قياس کړئ، هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چې په کار ده؛ وررسېدلې ده، او ډېر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کې کُفران او ناشکري هم کوي.

وَلَوۡ شِئۡنَا لَبَعَثۡنَا فِيۡ كُلِّ قَرۡيَةٍ نَّذِيۡرًا ﴿۵۱﴾ فَلَا تُطِعِ الۡكٰفِرِيۡنَ وَجَاهِدۡهُمۡ بِهٖ جِهَادًا كَبِيۡرًا ﴿۵۲﴾

او که اراده مو فرمايلې وی؛ نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قريه ښار کې (بېل بېل) ويرّوونکي (په دغه زمانه کې هم). نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو، او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفيق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسير: يعنې د انبياوو راتلل کومه عجيبه خبره نه ده، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو اوس هم ډېر انبياء مبعوثوي، چې په هر کلي کې بېل بېل نبي وي، مګر الله ته همدغه خبره منظوره شوه؛ چې اوس دې په آخره کې د ټول جهان

لپاره يواځې همدغه محمد صلی الله عليه وسلم د سيد الانس والجان او نبي آخر الزمان په عنوان مبعوث او مرسل شي، نو تاسې د كفارو حماقت او طعنې او تشنيع او سفاهت او تنقيد او ترديد ته هيڅ توجه او التفات مه كوئ !، او د خپل دغه دعوت او تبليغ كار ته په پوره قوّت او جوش او خروش سره ادامه وركړئ ! (جاري وساتئ)، او دغه عظيم الشأن قرآن پخپل لاس كې واخلئ !، او د دغو منكرانو مقابله په ډېر زور او مېړانه (بهادرۍ) سره وكړئ !، الله تعالی هرومرو برى او كاميابي ستا په برخه كوي، مونږ د «به» مرجع قرآن او توفيق «رحمان» ليكلې ده، خو نورو مفسرينو د هغه مرجع د كفّارو د اطاعت ترک يا د اسلام په مداومت يا توره سيف يا حكمت او موعظت هم اخيستې ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دى (چې په كامل قدرت خپل سره) خوشې كړى يې دي دوه بحرونه، سيندونه؛ چې دغه خوږ دى ډېر تنده ماتوونكى، او هغه بل تريو دى ښه تريو، او گرځولې ده (الله) په منځ د دغو دواړو كې پرده او بند چې منع كړى شوى دى (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسير: په بيان القرآن كې د دوو معتبرو بنگاليو عالمانو شهادت نقل شوى دى، چې له (اركان) څخه تر (چاټگام) پورې د سيند وضعيت داسې دى چې د دغه سيند په دواړو جانبو كې د نوعيت او كيفيت له طرفه دوه مختلف بېل بېل سيندونه په نظر راځي، د يوه اوبه سپينې او د بل اوبه تورې دي، په تورو كې د سمندر په شان طوفاني تلاطم او تموّج واقع كيږي، او سپينې يې بيخي آرامې او ساكنې وي، بېړۍ په همدغو سپينو كې چليږي، او د دواړو په منځ كې د يوه پټي او نوار په شان يوه ډېره اوږده ليكه غځېدلې ده، چې د دغو دواړو اوبو متلقى گڼله كيږي، خلق وايي چې: سپينې اوبه خوږې او تورې اوبه ترخې دي.

يعنې د الله تعالی قدرت ته وگورئ ! چې د خوږو او ترخو اوبو د يو ځاى كېدلو په سبب چې هرومرو يو ځاى نه په يو ځاى كې سره گډيږي، خو بيا هم دوى سره بېلې جدا او ممتازې دي، او د دواړو په منځ كې په ډېرو ځايونو كې يې ځمكه حائله او پرده گرځولې ده، او همداسې يې سرخوشې (آزادې) نه دي پرېښې، چې د دواړو په زور او قوت سره ځمكه له منځه لرې كړه شي، او جبري ډول سره يو ځاى شي، او د ځمكې وجود له منځه وركړ كړي، بيا په دغو دواړو د هر يوه خوند او مزه چې له هغو سره لازمه ده؛ هم هغه سره پاتې ده، او ترې بل ته نه ده منتقله شوې، او داسې نه دي واقع شوي چې خوږې اوبه تروې يا تروې اوبه خوږې شي، گواكې د اوصافو په اعتبار هره يوه له بلې بيخي بېله او جدا ده.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن
دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دى چې پيدا كړى يې دى له اوبو نه بشر انسان، پس گرځولى يې دى (خاوند د) نسب او سخرگنى، او دى رب ستا ښه قادر. او عبادت كوي (دا مشركان) بې له الله د هغه شي چې نشي رسولى هيڅ قدر نفع دوى ته (كه يې عبادت وكړي)، او نه هيڅ ضرر رسولى شي دوى ته (كه يې عبادت ونه كړي)، او دى (جنس د) كافر په (نافرمانۍ) د رب خپل مددگار (د شيطان، شا اړوونكى الله ته).

تفسير: يعني وګورئ ! چې الله بر حق مطلق جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه په څه شان پخپل کامل قدرت سره يې له يوه څاڅکي اوبو څخه عاقل کامل بني آدم جوړ کړی دی، بيا وروسته له دې نه نور نسلونه يې ترې ايستلي دي، د څومانو او سخرانو تعلّقات يې ترې جوړ کړي دي، او له يوه ناڅيزه څاڅکي څخه يې څه څه شيان پيدا کړي دي، او له کومه ځايه يې ترې کوم ځايه پورې رسولي دي؟ ليکن دغه انسان په لږ مدّت کې خپل اصل هېروي، او خپل هغه قدير رب او خالق يې پرېښی دی، او عاجز مخلوق ته خپل خالق وايي، نه يواځې د خپل پرودګار حق نه پېژني، بلکه له هغه څخه مخ ګرځوي، او په شيطاني فوځ کې خپل ځان داخلوي، څو د اغوا کولو ا و اضلالولو په مقاصدو کې له هغوی سره کومک او مدد وکړي، «نعوذ بالله من شُرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا».

وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته مګر زېری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونکی (کافرانو ته په جحيم سره). ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په (پيغام رسونه) هيڅ قدر اجر مزدوري مګر (غواړم ايمان راوړل د) هغه چا چې خوښه يې شي دا چې ونيسي طرف د رب خپل ته لاره (د رضاء او قرب)، يا ليکن هغه څوک چې غواړي چې ونيسي خپل رب ته لاره (په انفاق د مال سره، لاره د رضا د ده؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار د قرب او رضاء).

تفسير: يعني ستاسې کار د الله تعالی پر وفادارۍ او اطاعت د بشاراتو اورول دي، او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دي، که سره له هغه يې ونه مني يا يې ومني؛ تاسې ته له هغه څخه هيڅ نقصان نه دی عائد، تاسې له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چې د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شي، تاسې خو له دوی نه يواځې هم دغومره شی غواړئ: هر څوک چې غواړي د پاك الله په توفيق د خپل رب لاره ونيسي؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار، زړه مو چې همدغه ته مزدوري وايئ که حق الزحمه او فيس.

وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

او توکّل وکړه په تل ژوندي ذات قائم په تدبير هغه (الله) چې (له سره) نه مري، او تسبيح ووايه سره له ثناء د ده، او بس کافي دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسير: يعني تاسې يواځې پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړئ، او خپله فريضه چې دعوت او تبليغ او نور دي؛ په ښه شان سره اداء کړئ !، د هيچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ !، پر فاني اشياوو به څه اعتماد او اعتبار وشي؟ اعتماد او توکل ښايي پر هغه ذات وکړ شي چې تل ژوندی قائم په تدبير دی، او له سره نه مري، نو پر هم هغه توکل او اعتماد وکړئ !، او تل د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګيا اوسئ !، دغو مجرمينو ته به پخپله الله تعالی سزا ورکړي.

ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۚ ٱلرَّحْمَٰنُ فَسْـَٔلْ بِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

هغه (الله) چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه او هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په (مقدار) د شپږو ورځو، بيا پورته او اوچت شو پر عرش باندې، (الله چې دی) ډېر مهربان دی؛ پس وپوښته (د دغه خلق او استواء يا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسیر: د «استواء على العرش» بيان د «الأعراف» په سورت کې تېر شو، هلته دې ولوستلی شي.

يعنې له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چې د الله تعالی له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي، دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهيږي ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾، پخپلو صفاتو او کمالاتو باندې خو پوره عالم يواځې هم هغه الله تعالى دى: «أنت كما أثنيت على نفسك»، ليکن په مخلوقاتو کې له ټولو څخه ډېر پوه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دى، نو ښايي چې د الله تعالى د صفتونو پوښتنه له دوی نه وشي !.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿۶۰﴾

او کله چې وويلی شي دوی ته چې سجده (د عبادت) کوئ «رحمان» ته؛ نو وايي: څه شيز دی «رحمان»؟ آيا سجده به کوو مونږ هر هغه شيز ته چې امر کوې ته مونږ ته، او زياتوي (دغه يادول د «رحمان») دوی ته نفرت (له ايمان نه).

تفسیر: يعنې دغه جاهلان مشرکان د «رحمان» د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهيږي؟ دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي، او هر کله چې دغه نوم اوري؛ نو د انتهايي جهل او بې حيايي او تعنّت له مخې ځانونه ناجانه او ناواقفه غورځوي، او داسې پوښتنې کوي چې «رحمان» څه شی دی؟ چې پر مونږ باندې د هغه سجده کوې؟ آيا محض ستا په وينا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او همدا چې ته کوم نوم ياد کړې؛ نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولويږو؟، الغرض هومره چې دوی ته د «رحمان» د اطاعت انقياد په لوري توجه ورکړه شي؛ هغومره دوی بد وړي، او تور ورڅخه خوري.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُّنِيرًا ﴿۶۱﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿۶۲﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات چې پيدا کړي يې دي په اسمان کې برجونه او پيدا کړې يې ده په کې ډيوه (لمر)، او سپوږمی روښانه. او همدا (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده شپه او ورځ (سره مخالف يا خليفه يو د بل) پرله پسې، لپاره د هغه چا چې اراده لري د دې چې ياد کړي (نعمتونه د رب ستا، او فکر وکړي په مصنوعاتو د الله کې) يا اراده لري د شکر ايستلو.

تفسیر: يعنې لوی لوی ستوري يا آسماني قلعې چې پرښتې په کې پيرې کوي، يا امکان لري چې د لمر دولس منازل ترې مراد وي، چې اهل هيئت يې بيانوي.

﴿سِرَاجًا﴾ يعنې لمر، ښايي د نور او حرارت د جمع کېدو يا د احراق د صفت لرلو له سببه يې هغه ته (ډيوه) ويلې وي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ (د نوح سورت (۱) رکوع (۱۶) آيت (۲۹) جزء).

اوږدېدلو او لنډېدلو ته يا تلو او راتلو ته يې بدلېدل، پرله پسې راتلل وفرمايل، يا يې دا مطلب دی چې يو يې د بل بدل ګرځولی دی، مثلاً که د ورځې کار پاتې شي؛ د شپې يې پوره کوي، او که د شپې کار پاتې شي؛ د ورځې يې په سر رسوي، كما ورد في الحديث، ﴿لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾، يعنې د لمر او سپوږمۍ او د نورو وړاندې وروسته ختل او د شپې او د ورځې بدلېدل، زياتېدل، او کمېدل ددې له امله واقع کيږي؛ څو د عقل او فکر خاوندان پکې غور او دقت وکړي، او ښه وپوهيږي چې دغه ټول لوی تصرفات او عظيم تقلبات دده د قدرت کارونه دي او دشپې او د ورځې دفوائدو او انعاماتو له ليدلو څخه دده عبادت او شکر ايستلو ته متوجه شي.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿٦٣﴾

او بندګان د «رحمان» هغه کسان دي چې ګرځي دوی په ځمکه باندې په ورو (په تواضع)، او کله چې خطاب کوي له دوی سره جاهلان ناپوهان؛ نو وايي (ورته په ځواب کې سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسير: يعنې د کم عقلو او ناپوه خلقو ځواب په عفوه او صفح سره ورکوي، کله چې څوک د جهالت خبرې او اترې وکړي؛ نو ملائمې مذاکرې او پستې خبرې ورسره کوي، او په «السلام» سره ترې ځان بېلوي، او د داسې خلقو سره حتى الامکان نه مخامخ کيږي، او نه له هغوی سره په کومه مرکه کې شامليږي، او نه له دوی سره جنګ او جګړې کوي.

وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّقِيَامًا ﴿٦٤﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې شپه تېروي رب خپل ته سجده کوونکي او دريدونکي.

تفسير: يعنې د شپې له مخې چې غافل بندګان خوبونه کوي، دوی د الله جل جلاله په حضور کې ولاړ وي، او ورته سجده پردي، او په عبادت کې يې لګيا وي، کله چې رکوع د قيام او سجدې په منځ کې واقعه ده؛ نباې د همدې لامله د هغې ذکر يې بېل ونه فرمايه، ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کې بالطبع راغله.

وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ اِنَّهَا سَآءَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي (چې سره له طاعته خضوعًا) وايي: اى ربه ځمونږ ! وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ. بېشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همېشه. بېشکه چې دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسير: يعنې سره له دومره عبادته ډېر ويريږي، داسې نه دي چې مثلاً د تهجّد لپاره چې پاڅېد، او اته رکعته لمونځ يې وکړ؛ نو د الله تعالى له عذابه او قهره بيخي بې فکره شو.

وَالَّذِيْنَ اِذَآ اَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي کله چې نفقه ورکوي مال لګوي؛ نو نه اسراف کوي، او نه تنګي (او بخل) کوي، او وي (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتير) کې ميانه حاله.

تفسير: يعنې زمان او مکان او موقع ته ګوري، او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوي، نه د مال په محبت کې له حده تيريږي، او نه يې ضايع کوي، کما قال الله تعالى: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الآية ـ (١٥ جزء، د بني اسرائيل سورت (٣) رکوع، (٢٩) آيت).

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ ۚ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه بولي سره له الله معبود بل، او نه وژني دوی نفس هغه چې حرام کړي دي الله (وژل د هغه) مګر په حق سره، او نه کوي دوی زنا.

تفسير: مثلاً د عمد قتل په بدل کې وژل، يا د زنا په سزا کې د محصن زاني په ګټو سره ويشتل، يا د هغه مرتدّ وژل چې خپل اسلامي دين او ملّت پرېږدي، دغه ګرد صورتونه په ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ کې شامل دي، كما ورد في الحديث.

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

او هر چا چې وکړه (يو له دغو دريو امهات الذنوب نه)؛ نو ملاقات به وکړي وبهويني جزاء د ګناه خپلې.

تفسير: يعنې ډېره سخته ګناه يې کړې ده، چې د هغه سزا به هرومرو وررسيږي، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې: «أثام» د جهنّم د يوې کندې نوم دی، چې د هغه عذا ب ډېر سخت ويروونکی بيان شوی دی، أعاذنا الله منها.

يُضْعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيْهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾

چې دوچند به کړی شي ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قيامت کې، او تل به پاتې وي په دغه (عذاب) کې په دې حال چې خوار ذليل بې اعتبار به وي.

تفسير: يعنې له نورو ګناهونو ځنې دغه ګناه لويه ده، نو د دغې عذاب به هم سخت او لوی وي، او شېبه په شېبه (ساعت په ساعت) لا پسې زياتيږي.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٧٠﴾

مګر هغه چې توبه يې وويسته، او ايمان يې راوړ، او عمل يې وکړ عمل نېک؛ پس دغه (تائبان د دغو دريو ګناهونو چې دي) بدل به کړي الله ګناهونه د دوی په نېکيو سره (په محو د سيئاتو او ثبت د حسناتو)، او دی الله ښه مغفرت کوونکی، ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې د ګناهونو په ځای به د نېکيو توفيق ور په برخه کيږي، او د کفر ګناه به ورمعافيږي، يا دا چې د ده بدي محو او لرې کيږي، او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمېر مناسب محاسن ورثبت فرمايي، كما يظهر من بعض الأحاديث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهٗ يَتُوْبُ إِلَى اللّٰهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

او هر څوک چې توبه وباسي (له ګناهونو نه) او عمل وکړي نېک؛ پس بېشکه چې دی رجوع کوي په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسير: پخوا د هغو کفّارو د ګناهونو ذکر وو، چې وروسته ايمان راوړي، دغه د هغو ګناهونو ذکر دی چې سره له اسلامه يې کوي، دغه هم کله چې توبه وکړي؛ يعنې په پوره اخلاص او صميميت سره توبه وباسي، او بيا له سره د هغه شاوخوا ته ونه ګرځي؛ نو د الله تعالی په حضور کې ځای مومي، د النساء د سورت په (١٣) رکوع کې (٩٣) آيت، دغه آيت د هغو قاتلينو په حق کې دی چې دغسې توبه يې نه وه ايستلې: ﴿وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهٗ جَهَنَّمُ خٰلِدًا فِيْهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهٗ وَأَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيْمًا﴾ والله أعلم.

وَالَّذِيْنَ لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ ۙ وَإِذَا مَرُّوْا بِاللَّغْوِ مَرُّوْا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه حاضريږي نه شامليږي په باطلو کې (يا نه وايي

شاهدي په دروغو)، او كله چې تېرېږي پر چټي (بېكاره) كار؛ نو تيرېږي ځان ساتونكي (مخ ګرځوونكي له لغوې نه).

تفسير: يعنې نه دروغ وايي، او نه د دروغو شهادت وركوي، او نه د باطلو چارو او د ګناهونو په مجلسونو كې حاضرېږي.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

او (بندګان د رحمان) هغه كسان دي كله چې پند وركړى شي دوى ته په آيتونو د رب د دوى؛ نو نه نسكورېږي پرې (لكه) كاڼه او ړانده (بلكه سر په سجده ږدي اوري يې، او پرې عمل كوي).

تفسير: او په نهايت فكر، تدبّر او غوره سره يې اوري او ترې متأثر كيږي، او د مشركانو په شان دوى د تيږي (ګټې) بُتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوي.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

او (بندګان د رحمان) هغه كسان دي چې وايي: اى ربه ځمونږ! وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه، او لـه اولادو ځمونږ څخه (هغه څوك چې) يخوالى د سترګو ځمونږ په كې راځي.

تفسير: يعنې داسې ښځه او واړه راعنايت وفرمايه؛ چې د هغو د ليدلو څخه ځمونږ سترګې يخې او رڼې شي، او زړه مو خوشال شي، او ظاهر دى چې د كامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالېږي؛ كله چې خپل آل او عيال د الله تعالى په طاعت او عبادت كې مشغول او لګيا ويني، او ويې ګوري چې د نافع علم تحصيل كوي، نو ګرد دنيوي مسرّتونه او نعمتونه وروسته له دغه دي.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

او وګرځوه مونږ لپاره د متقيانو امام پيشوا.

تفسير: يعنې داسې مو وګرځوې كله چې نور خلق پر مونږ پسې اقتداء وكړي؛ متقيان او پرهېزګاران وګرځي، حاصل يې دا چې نه يوازې مونږ پخپل ذات مهتديان شو، بلكه د نورو لپاره هم هاديان وګرځو، او ځمونږ كورنى په تقوى او طهارت كې ځمونږ تابعان او پيروان شي.

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾

دغه كسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به وركوله شي دوى ته په هسكو (اوچتو) ماڼيو (د جنت) په سبب د هغه چې صبر يې كړى وو، او وابه چولى شي پر دوى په دغه جنّت كې تحيّت دعاء او سلام.

تفسير: يعنې په جنّت كې به لوړې (اوچتې) درجې وروررسيږي، او پرښتې به دعاوې ورته كوي، او سلامونه به وراچوي، او دوى ته به ښه راغلاست وايي، او استقبال به يې كوي، دوى به هم پخپلو منځونو كې د ملاقات او ليدلو په اوقاتو كې همدغه د سلام او د تحيّت دعائيه كلمات د يوه او بل د تكريم او اعزاز لپاره استعمالوي.

خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ حَسُنَتۡ مُسۡتَقَرّٗا وَمُقَامٗا ۝٧٦

همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) کې، ښه دی (دغه جنّت) له جهته د ځای د قرارۍ، او له جهته د ځای د هستوګنې.

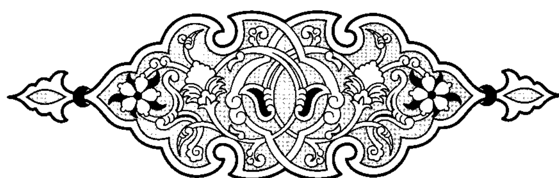
تفسیر: یعنې د داسې ځای هستوګنې که د لږې مودې لپاره هم چاته میسره او په لاس ورشي؛ خو لوی غنیمت او ښه نعمت دی، حال دا چې دغه ځای خو د جنتیانو د دائمي اوسېدلو ځای دی.

قُلۡ مَا يَعۡبَؤُاْ بِكُمۡ رَبِّي لَوۡلَا دُعَآؤُكُمۡۖ فَقَدۡ كَذَّبۡتُمۡ فَسَوۡفَ يَكُونُ لِزَامَۢا ۝٧٧

ووایه (ای محمده ! دوی ته چې) نه کوي هیڅ پروا د تاسې رب ځما که چېرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختیو کې)، او په تحقیق تکذیب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن)، پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذیب) لازم.

تفسیر: یعنې تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښیې، بنده ته ښایي چې له سره مغرور او بې باکه نشي، ځکه چې پاک الله له سره د ده پروا نه لري، هو ! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوي؛ نو الله هم پرې رحم او کرم فرمایي، او که التجاء نه کوي، او ځان لوی او بې پروا ښکاره کوي، نو د الله تعالی هغې سزا او پوښتنې ته دې منتظر اوسي، چې عنقریب ورسره مخامخ کېدونکی دی.

تمّت سورة الفُرقان، بعون الله المنّان، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

«د (الشعرآء) سورت مکّي دی، پرته له (۱۹۷) آیته او له (۲۲۴) تر آخر د سورت پورې چې مدني دي، (۲۲۷) آیته (۱۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۶) او په نزول کې (۴۷) سورت دی، وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓمٓ ① تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ② لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ③

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه دي د کتاب ښکاره کوونکي (د حق له باطله، او د حلال له حرامه) یعنې د دې کتاب اعجاز ظاهر او باهر دی، او احکام یې واضح دي، او د حق او باطل په منځ کې بېلوونکی دی. ښایي چې ته هلاکوونکی د ځان خپل یې (ای محمده) په دې چې ولې نه کیږي دوی مؤمنان.

تفسير: یعنې ددغو بد بختانو په غم کې تاسی خپل ځان دومره مه کړوی، ایا پر دوي پسي خپل ځان هلاکوئ.

اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ④

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو نازل به کړو مونږ پر دوی له (طرفه) د اسمانه یو دلیل، پس شي به ورمېږونه د دوی هغه (دلیل د قدرت) ته غاړه ایښودونکي.

تفسير: یعنې دغه دنیا د ابتلاء ځای دی، چې په کې د بندګانو د انقیاد او تسلیم او د سرکشی امتحان اخیستل کیږي، نو ځکه د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی، چې د هغوی اختیار سلب کړ شي، که نه که الله تعالی فرمایلی وی؛ نو کومه داسې اسماني نښه به یې ورښوولې وه، چې د هغې په مقابل کې به ګردو خلقو قهرًا او جبرًا خپلې غاړې کېښودې، او ډېرو لویو لویو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتې چې ترې انکار او انحراف وکړي، نو الله تعالی داسې ونه کړه، هو ! هغه معجزې او نښې یې ولېږلې چې د هغو په لیدلو انسان حق او حقیقت په اسانی سره وپېژندلی شي، او کله کله د هغه په مقابل کې مغلوب هم شي، او دغاړې کېښودلو څخه ځان ونشي ژغورلی (بچ کولی).

وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوْا عَنْهُ مُعْرِضِيْنَ ⑤

او نه راځي دوی ته هیڅ پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی؛ مګر وي دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکي (او لا کلکېدونکي په کفر خپل).

تفسير: یعنې د هغو خلقو په غم کې چې تاسې اخته یئ؛ د دوی حالت دا دی چې هر کله «رحمان» جلّ جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښېګڼې او نېکی لپاره کوم پند او نصیحت لیږي؛ دوی هغه طرف ته نه متوجه کیږي، بلکه مخونه ګرځوي او ترې تښتي، او داسې راښکاره کوي لکه چې له کوم بد شي سره مخامخ شوي دي.

فَقَدْ كَذَّبُوْا فَسَيَاْتِيْهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۶﴾

پس په تحقيق تكذيب وكړ دوى (د هغه ذكر يا محمد)؛ پس ژر به راشي دوى ته عواقب حقائق د هغه (څيز) چې وو دوى چې په هغه باندې به يې مسخرې كولې.

تفسير: يعنې يوائې همدغه معمولي اعراض نه دى، بلكه له هغه سره لا تكذيب او استهزاء هم دي، نو دوى به عنقريب په دنيا او آخرت كې د خپلو اعمالو سزا وګوري، نو بيا به د هغه څيز په حقيقت باندې په ښه شان سره وپوهيږي، چې په كوم شي باندې چې مونږ مسخرې كولې او ملنډې (خندا) مو پرې وهلې، او تكذيب به مو كاوه؛ هغه د الله تعالى حق أحكام او صحيح وو.

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيْمٍ ﴿۷﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۸﴾

آيا نه ګوري دوى ځمكې ته چې (په خپل بالغه حكمت سره) څومره زرغون كړي دي مونږ په دغه (ځمكه) كې له هر قسم هر ډول (جنس) ګياه ښه (كثير المنافع، مخصوص شيان). بېشكه په دغو (زرغونولو كې) خامخا دليل ښه ده (لويه د قدرت)، او نه دي زياتره د دوى مؤمنان.

تفسير: يعنې كه دغو مكذّبينو د دغې ځمكې پر احوال غور او فكر چلولى وى، چې د دوى تر پښو لاندې لوېدلې ده؛ نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو كې به هغه د دوى لپاره كافي كېدلې شوى، آيا دوى نه ګوري چې له دغه ذليلې، خوارې او حقيرې خاورې څخه څرنګه عجيب او غريب،او رنګ په رنګ ګلان، مېوې، دانې، او قسم په قسم غلې او نور شيان تر يوه مضبوط اصول او د تكوين او نظام تر قوانينو لاندې پيدا كيږي، !، آيا دغه د دې خبرې دليل نه دى چې كوم لا محدوده قدرت او حكمت لرونكى صانع دغه له ښايست ډك او سينګاري چمن دغه ښه او ښكلي ګلان كرلي دي؛ چې د هغه په واك او قبضه كې د وجود او ګردو موجوداتو زمام او اختيار هم دى؟، او دى هم هغه ذات دى هر كله چې اراده وفرمايي؛ هغه ورانولى هم شي، وروسته له ورانى د هغه دويم ځلې وداني هم د ده په قدرت كې ده، بيا سره د دغو تكويني آيتونو د پوهېدلو څخه وروسته ولې تاسې د دغو تنزيلي آيتونو تصديق نه كوئ؟ آيا په دغه كې څه اشكال باقي دى؟ هو ! كه يې له سره نه منئ؛ نو دغه بېله خبره ده.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۹﴾

او بېشكه رب ستا خامخا هم دى دى ښه قوي غالب (په انفاذ د احكامو) ښه رحم كوونكى.

تفسير: يعنې الله خو داسې يو عزيز مقتدر او زبردست ذات دى، چې د نه منلو په تقدير على الفور پر منكرينو عذاب هم لېږلى شي، مګر دى پخپله د خپل رحم او كرم له مخې په هغه كې تأخير كوي، او دوى ته موقع وركوي چې ګوندې دوى يې ومني، وروسته د مكذبينو د عبرت لپاره د څو واقعاتو بيان فرمايي، چې له هغو څخه دغه خبره ظاهريږي چې الله تعالى هغوى ته تر كومې اندازې پورې مهلت وركړى وو، كله چې على رؤوس الأشهاد معلوم او ښكاره شو چې هغوى په هيڅ ډول د حق او حقانيت منونكى نه دي؛ نو بيا يې زياتره دوى تباه او برباد كړل.

وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوْسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ؕ اَلَا يَتَّقُوْنَ ﴿۱۱﴾

او (ياد كړه) هغه وخت چې غږ وكړ رب ستا موسى ته داسې چې ورشه هغه قوم ته چې ظالمان دي (يعنې) قوم د فرعون ته (چې ډېر ظلمونه كوي)، آيا نه وېرېږي دوى له (الله).

تفسير: يعنې اى موسى ! ته لاړ شه ! دوى د الله تعالى له قهره وويروه !.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿۱۲﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَٰرُونَ ﴿۱۳﴾

وویل موسی: ای ربه ځما ! بېشکه زه ویرېږم له دې نه چې نسبت د دروغو به وکړي (دوی ماته).
او بل تنګیږي سینه ځما (له تکذیبه د دوی) او (بل) نه چلیږي ژبه ځما (صافه خلاصه په وخت د تبلیغ کې)؛ پس ولېږه (جبریل په وحیې سره) طرف د هارون ته.

تفسیر: یعنې قبطیان به ځما د پوره خبرې د اورېدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجن ګڼلو باندې خوله وپرانیځي، او په هغه مجلس کې به مې هیڅوك تایید کوونکی نه وي، ممکن دي چې په دغه وخت کې زه ملول او حزین شم، او فکر او طبیعت مې خراب شي، او په زړه کې مې خفګان او تنګي راشي، او ژبه به مې چې لکنت او بندش هم لري، د زړه د دغه تنګۍ څخه لا په کې زیات نیونه او بندېدل څرګند (ښکاره) شي، نو که ځما د تقویت لپاره ځما وزیر او ملګری هارون وګرځوې؛ نو ستا زیات لطف او مهرباني به وي، ځکه چې هغه له ما څخنې فصیح اللسان دی.

وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿۱۴﴾

او (بل) شته دوی لره پر ما (دعوی د یوې) ګناه، پس ویرېږم له دې نه چې مړ به مې کړي.

تفسیر: یعنې د یوه قبطي د وینې دعوی چې د هغه تفصیل به د القصص په سورت کې راځي، پر ما باندې دائره ده؛ نو زه ویرېږم چې پخوا له دعوت او تبلیغه ځما کار تمام نه کړي، چې دغه خو هم هغه سړی دی چې ځمونږ یو قبطي یې وژلی وو، او راځنې تښتېدلی وو، نو په دغه تقدیر سره به زه د تبلیغ فرض څرنګه اداء کړی شم؟.

قَالَ كَلَّا ۖ فَٱذْهَبَا بِـَٔايَٰتِنَآ ۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسْتَمِعُونَ ﴿۱۵﴾

وفرمایل (الله موسی ته) نه ده داسې (مه ډارېږه ! نه دې شي وژلی)، پس لاړ شئ تاسې دواړه په ښکاره معجزو ځما، بېشکه چې مونږ له تاسې سره یو اوریدونکي (ستاسې د سوال او جواب هم).

تفسیر: یعنې قبطیان به څه مجال لري، چې تاته لاس در وړی شي، ورځه ! د خپلې استدعاء سره سم هارون علیه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه !، او ځمونږ له درکړې معجزې او نښې سره ورشه !، کله چې د قدرت لویې نښې له تاسې سره شته؛ نو ولې به ویرېږې؟ نښې لا څه کوئ چې زه پخپله هم پر هره موقع کې له تاسې سره یم چې کومك در سره کوم، او د دواړو خواوو خبرې او اترې هم اورم.

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿۱۶﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿۱۷﴾

پس ورشئ دواړه فرعون ته ! نو ووایئ بېشکه چې هر یو له مونږ څخه رسول استاځی د رب د عالمیانو یو. په دې خبره باندې چې ولېږه ته (ای فرعونه) له مونږ سره بني اسرائیل (اولاده د یعقوب شام ته).

تفسیر: د بني اسرائیلو وطن د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د شام ملك وو، د یوسف علیه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل، هلته یې یو مدّت تېر کړ، اوس د الله تعالی اراده داسې وشوه، چې دوی ته بېرته هم هغه د شام ملك ورکړي، خو فرعون دوی نه پرېښودل چې شام ته لاړ شي، ځکه چې له دوی څخنې به یې د مریانو په شان کار اخیست، او موسی علیه السلام د بني اسرائیلو د ازادۍ او خپلواکۍ طالب وو.

قَالَ اَلَمۡ نُرَبِّكَ فِيۡنَا وَلِيۡدًا وَّلَبِثۡتَ فِيۡنَا مِنۡ عُمُرِكَ سِنِيۡنَ ۝۱۸

نو وویل (فرعون موسی ته) آیا تربیت نه وو کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کې په دې حال کې چې وړوکی هلك وې، او تېر کړي وو تا په مونږ کې له عمره خپله څو کاله (چې د پرش وو).

تفسير: يعنې ته هم هغه نه يې چې په ډېر ناز او نعم څمونږ په کور کې ستا پالنه او روزنه شوې وه؟ او څمونږ په لاس کې وړوکی لوی شوی وې، اوس ستا دماغ دومره لوی شوي دي چې له مونږ څخه داسې مطالبات کوې؟ او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوې !.

وَفَعَلۡتَ فَعۡلَتَكَ الَّتِيۡ فَعَلۡتَ وَاَنۡتَ مِنَ الۡكٰفِرِيۡنَ ۝۱۹

او بل کړی وو تا کار خپل هغه کار چې کړی وو تا (يعنې څما قبطي دې وژلی وو) حال دا چې ته (ای موسی) له ناشکرانو څخه يې.

تفسير: په دومره کلونو کې دې داسې دعوی نه کوله، کله چې له دې ځايه څو شپې د باندې لاړې، او اوس چې بېرته راغلې؛ نو د رسالت دعوی کوې؟ او څمونږ هغه ټول احسانات دې هېر کړل، او اوس دې د نبوّت په دعوی لاس پورې کړی دی، په هغه وخت کې ته هم (العياذ بالله) له همدغو خلقو يو سړی وې، چې نن ورځ هغو ټولو ته کافران وايې.

قَالَ فَعَلۡتُهَاۤ اِذًا وَّاَنَا مِنَ الضَّآلِّيۡنَ ۝۲۰

وويل (موسی فرعون ته) چې: کړی وو ما دغه کار په هغه وخت کې چې وم زه له خطاکارانو ناپوهانو.

تفسير: په دې چې مړ به شي په يو سوك څما، يعنې ما هغه قبطي په عمد سره نه دی وژلی، په خطا سره څما په يوه سوك سره مړ شو، زه که پوهېدی چې دی څما په يوه سوك سره مري؛ نو ولې به مې تأديب ورکاوه: ﴿فَوَكَزَهٗ مُوۡسٰى فَقَضٰى عَلَيۡهِ﴾ (القصص سورت (۲) رکوع، (۱۵) آيت (۲۰) جزء).

فَفَرَرۡتُ مِنۡكُمۡ لَمَّا خِفۡتُكُمۡ فَوَهَبَ لِيۡ رَبِّيۡ حُكۡمًا وَّجَعَلَنِيۡ مِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ۝۲۱

پس وتښتېدم زه له تاسې کله چې وویرېدم زه له تاسې، پس وبانبه ماته رب څما حکم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسير: يعنې بېشکه چې زه وويرېدم او له دې ځايه وتښتېدم، ليکن د الله تعالى دا منظور وو، چې ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوّت او حکمت مرحمت کړي، او د رسالت په کرامت سره مې سرلوړی (اوچت) او ممتاز وګرځوي، او ستاسې په لور مې درولېږي، دا دی چې زه په امر د الله سره درغلی يم، چې تاته سمه صافه لاره دروښيم، او دغه څه اظهارات چې تاسې وکړل، دغه ګرد څما د صداقت دليل دی، چې هغه سړی چې ستاسې له وېرې تښتېدلی وو؛ بيا څرنګه داسې بې خوفه او بې خطره ستاسې په مخ کې نېغ ولاړ دی؟.

وَتِلۡكَ نِعۡمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ اَنۡ عَبَّدۡتَّ بَنِيۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ ۝۲۲

او (آيا) دغه (تربيت) يو نعمت دی چې احسان يې کوې پر ما باندې (چې هغه ستا له شفقته نه وو، بلکه له دې جهته وو) چې مريونه کړي دي وو بني اسرائيل.

تفسير: يعنې ځما د وړوکوالي د پالنې احسان راخرګندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاري، آيا د يوه اسرائيلي وړکي پالنه او تربيت د دغې خبرې جواب کېدی شي چې تا ګرد د بني اسرائيلو قوم له آزادی څخه محروم ګرځولی دی، او له دوی سره د بندګانو او مريانو په شان سلوک کوې، بالخصوص چې د دغه وړوکي پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکيو مظالمو او تېريو په سلسله کې واقع شوې وه، که تا هغسې ظلم او تېری نه کولی، او ګرد بني اسرائيلي هلکان دې نه وژلی؛ ولې به مې مور ژوندی په تابوت کې غورځولم؟ او بيا هغه تابوت يې ولې په سيند کې لاهو کاوه؟ او ولې به زه ستا حرام سرای ته رسېدم؟ د دغو حالاتو له تصوّره تاته داسې احسان له څرګندولو څخه شرم او ننګ پکار دی، او صافه خبره خو دا ده، هغه الله تعالی چې ځما تربيت او پالنه ستا په شان د يوه دښمن کره کړې ده؛ هم هغه الله مې نن ورځ ستا د خير غوښتلو او لار ښوولو لپاره خپل رسول ګرځولی او لېږلی يم.

قَالَ فِرۡعَوۡنُ وَمَا رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٣﴾

وويل فرعون (موسی ته) او څه شيز دی رب د عالميانو؟.

تفسير: يعنې موسی عليه السلام د ﴿فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ په امتثال خپل ځان يې د رب العالمين رسول وباله، د ده په مقابل کې فرعون د جحود، تعنّت، ضد او عناد له لارې (العياذ بالله) وويل چې: رب العالمين څه شی دی؟ سره ځما له وجوده د بل کوم رب نوم اخيستل څه معنی لري؟ ځکه چې د دې ازلي شقي دعوی د خپل قوم په مخ کې داسې وه: ﴿مَا عَلِمۡتُ لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرِي﴾ «ز ماسوا له خپل ځانه بل کوم معبود تاسې ته نه پېژنم»، او ﴿أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ﴾ «زه يم ستاسې لوی پرورد ګار»، لکه چې د ده قوم به ځينې له انتهايي جهل او بلادت، او ځينې له خوفه او طمعې د ده په عبادت لګيا وو، اګر که په خپل زړه کې دغه ملعون هم د الله په وجود يقين لرلو لکه چې له ﴿قَالَ لَقَدۡ عَلِمۡتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ بَصَآئِرَ﴾ څخه ظاهرېږي، (۱۵ جزء، د بني اسرائيل سورت (۱۲) رکوع، (۱۰۲) آيت).

قَالَ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَآۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٢٤﴾

وويل موسی (په جواب د فرعون کې) چې: رب العالمين رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو ګردو شيانو دی چې په منځ د دغو دواړو کې دي، که چېرې يئ تاسې يقين کوونکي (نو ايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعنې د اسمان او د ځمکې ګرد شيان چې د هغه لوی ذات تر ادارې او تربيت لاندې دي؛ هغه هم رب العالمين دی، که ستاسې په زړونو پر کوم شي باندې د يقين راوړلو استعداد موجود وي؛ نو انساني فطرت له ګردو ځينې پخوا پر دغه ربّ العالمين د يقين کولو لپاره کافي دی.

قَالَ لِمَنۡ حَوۡلَهُۥٓ أَلَا تَسۡتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾

وويل (فرعون) هغو (مشرانو) ته چې چاپېر وو له ده سره، چې آيا نه اورئ تاسې (دغه ځواب د ده چې نه دی موافق له سواله سره).

تفسير: فرعون عمدًا او په قصد سره غوښتنه وکړه، چې خبره ګډه وډه او تالا کړي، نو د خپلو درباريانو او نوکرانو د تېزولو او هڅولو لپاره او د موسی عليه السلام د خبرې د خفيفولو لپاره يې داسې وويل چې: «اورئ چې موسی څومره له کاره لرې خبرې کوي؟ آيا له تاسې ځنې به کوم يو تصديق کوي چې ماسوا له مانه په اسمان او ځمکه کې بل کوم رب شته؟».

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۲۶﴾

وويل (بيا موسى فرعون ته چې رب العالمين) رب د تاسې دى او رب د پلرونو د تاسې دى چې رومبي وو.

تفسير: يعني اى احمقانو ! زه چې د كوم رب العالمين ذكر كوم؛ هغه داسې يو لوى ذات دى، چې ستاسې او ستاسې د پلرونو او نيكه ګانو پيدا كوونكى دى، څه وخت چې ستاسې بوى او تخم هم نه وو؛ ده په هغه وخت كې هم د ځمكې او اسمان تربيت او تدبير كاوه.

قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۲۷﴾

وويل (فرعون) بېشكه رسول ستاسې دغه چې لېږلى شوى دى تاسې ته خامخا مجنون لېونى دى.

تفسير: يعنې (العياذ بالله) يو لېونى يې رسول ګرځولى دى، او لېږلى يې دى، چې نه يواځې مونږ بلكه ځمونږ پلرونه او نيكه ګانو ته هم بد وايي، او ځمونږ د دغه شوكت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر كيږي، او نه يې ترې ستر ګې سوځي، نو معلوميږي چې د ده دماغ او ماغزه بالكل له عقل څخه عاري شوي دي.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۭ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۲۸﴾

وويل (بيا موسى فرعون ته چې رب العالمين) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ټولو شيانو دى چې په منځ د دغو كې دي، كه چېرې يئ تاسې چې څه قدر عقل كولى شئ (نو ايمان راوړئ په وحدانيت د الله).

تفسير: موسى عليه السّلام بيا يوه داسې خبره وكړه لكه چې ابراهيم عليه السلام د نمرود په مقابل كې كړې وه، يعنې ربّ العالمين هغه ذات دى چې د مشرق او مغرب مالك دى، او د ټولو ستوريو د طلوع او غروب تدابير په يوه ټينګ او مضبوط نظام موافق كوي.

كه په تاسې كې لږ څه عقل او پوهه وي؛ نو په دغه باندې پخپله هم پوهېدى شئ، چې د دغه عظيم الشأن نظام قائم ساتونكى ماسوا له الله تعالى څخه بل هيڅوك نشي كېدى.

د دغې وروستنى خبرې د اورېدلو څخه فرعون بالكل متحيّر او مبهوت شو، او د مباحثې او مجادلې څخه يې مخ واړاوه، او په ويرولو او ډارولو سره يې خپله خوله وسپړدله، لكه چې وروسته له دې نه راځي.

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِيْ لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُوْنِيْنَ ﴿۲۹﴾

وويل (فرعون موسى ته) قسم دى كه چېرې ونيو تا معبود غير له مانه (بل څوك)؛ نو خامخا وبه ګرځومه زه هرومرو تا له بنديانو څخه.

تفسير: په دغه ځلي فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښكاره كړ، چې دلته په مصر كې بل هيڅ يو معبود نشته، كه پر ته (علاوه) له ما ځنې د بل كوم معبود حكومت ومنلى شي؛ نو په ياد يې ولرئ چې دغسې نورو معبود منونكيو لپاره ځما بندي خانه تياره ده.

قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۰﴾

وويل (موسى فرعون ته) آيا (نه كوې باور په الوهيت د الله؟) اګر كه راوړم زه تاته دليل يو شى ښكاره (دليل ښكاره كوونكى).

تفسير: يعنې پخپله دغه فيصله كې اوس تلوار مه كوه !، دغه خو ستا د خبرې جواب وو، اوس خو لږ هغه ښكاره معجزې هم وګوره، چې په هغو سره د الله تعالى قُدرت او ځما صداقت دواړه در ځرګنديږي (ښكاره كيږي).

قَالَ فَأْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۳۲﴾ وَّنَزَعَ يَدَهٗ فَاِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۳۳﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗٓ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۴﴾ يُّرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ فَمَاذَا تَاْمُرُوْنَ ﴿۳۵﴾

وويل (فرعون موسى ته) پس راوړه هغه (ښكاره دليل) كه يې ته له صادقانو رښتيا ويونكيو (په دعوى خپله كې). پس وغورځوله (موسى) همسا خپله، پس ناڅاپه په دغه وخت كې وه هغه يو ښامار ښكاره ظاهر. او راويې ايست لاس خپل (له دننه د ګريوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) وو تک سپين (نظر د) کتونکيو ته. نو وويل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چې چاپېر د ده (ناست وو): بېشكه دغه (سړى) خامخا ساحر (كوډګر) دى ډېر پوه. اراده لري د دې چې وباسي تاسې له ځمكې (وطن) ستاسې په سحر (كوډو) خپل سره، پس څه (امر حكم مشوره) راكوئ تاسې (ماته د موسى په باره كې).

تفسير: فرعون چې تر اوسه پورې د الوهيت مدّعي وو، اوس داسې وارخطا او بد حواسه شوى دى، چې له خپلو مريانو، نوكرانو، او د ده په زعم له خپلو بندګانو څخه مشورې غواړي، او دې ته حاضر دى چې د هغو پر ښوونه تګ هم وكړي.

قَالُوْٓا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿۳۶﴾ يَاْتُوْكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيْمٍ ﴿۳۷﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿۳۸﴾

وويل (مشرانو) تأخير وركړه (كار د) دغه (موسى) ته او ورور د ده (هارون) ته، او ولېږه په ښارونو كې راټولونكي (محصلان). چې راولي تاته هر ښه ساحر (كوډګر) ښه هوښيار. پس را ټول كړل شول ساحران وعدې د ورځې معلومې ته (چې ځانښت د ورځې جشن وو).

تفسير: يعنې د اختر ورځ د ځانښت په مهال (وخت).

وَّقِيْلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُّجْتَمِعُوْنَ ﴿۳۹﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۴۰﴾

او وويل شو خلقو ته چې آيا يئ تاسې يو ځاى كېدونكي (دغې معلومې ورځې ته، بلكه ګرد سره راټول شئ !). ښايي چې مونږ متابعت (قبول) كړو (لارې د) ساحرانو كه چېرې شول دوى همدوى غالبان برياليان (پر موسى).

تفسير: يعني پر تهولو لازم دي چې هلته يو ځای شي، مونږ قوي هيله (ارزو) او اميد لرو چې ځمونږ کوډګران به برياليان (کامياب) شي، نو هله به د موسی د مغلوبيت او د ماتې د ښه ښکاره کولو لپاره د خپلو کوډګرانو په لاره ځو، ګواکې د دغې خبرې اظهار مقصود وو، چې په دغه کې مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو، کله چې په مقابله کې ځمونږ پله درنه وختله؛ نو بيا انصافًا څوک حق نه لري، او نشي کولای چې ځمونږ له طريقې څخه منحرف شي.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۴۱﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿۴۲﴾

پس کله چې راغلل ساحران (کوډګران)؛ وويل دوی فرعون ته: آيا په تحقيق وي به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوري) که چېرې شو مونږ همدا مونږ غلبه کوونکي (برياليان). نو وويل (فرعون کوډګرانو ته) هو ! (تاسې لره اجر شته، او علاوه پر هغه) بېشکه چې تاسو په دغه وخت کې خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما يئ).

تفسير: يعني نه يوائې مالي انعام او اکرام به درکړم، بلکه تاسې به ځما د خاصو مصاحبانو په ډله کې هم داخلېږئ، د دغو آيتونو مفصّل بيان د «الأعراف» او د «طه» په سورتونو او نورو ځايونو کې پخوا ليکلی شوی دی.

کله چې ساحران د جشن په ورځ د ګردو خلقو په مخکې ميدان ته راغلل، او د ننداړو کوونکيو صفونه وتړل شو؛ نو:

قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰى أَلْقُوْا مَآ أَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿۴۳﴾

وويل دغو (کوډګرانو) ته موسی: وغورځوئ تاسې هر هغه څيز چې تاسې غورځوونکي يئ (د هغه).

تفسير: يعني څه وخت چې کوډګرانو وويل چې: ای موسی عليه السلام ! ته دې خپله همسا ړومبی غورځوې يا يې مونږ وغوځوو؟ موسی عليه السلام د دوی په ځواب کې وفرمايل چې: «تاسې يې ړومبی وغورځوئ !، او خپل پوره زور او قوّت هم په کې صرف کړئ !».

فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوْا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾

پس وغورځول (کوډګرانو) پړي خپل او همساګاني خپلې، او وويل (کوډګرانو): په عزت (اقبال) د فرعون بېشکه مونږ خامخا همدا مونږ يو غالبان (برياليان).

تفسير: ځينو ﴿بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ﴾ د قسم په معنی اخيستی دی، يعني د فرعون پر اقبال قسم خورو چې همدا مونږ برياليان (غالبان) کېږو.

فَأَلْقٰى مُوْسٰى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُوْنَ ﴿۴۵﴾

بيا وغورځوله موسی همسا خپله، پس ناڅاپه هغې (همسا) ونغړل (ښوی تېر کړل) هغه (ماران) چې (ساحرانو) په دروغو جوړ کړي وو.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾

پس وغورځول شول پرمخي ساحران سجده کوونکي (الله ته)، (وويل ساحرانو:) ايمان راوړی دی مونږ په رب د عالميانو. رب د موسی او د هارون. وويل (فرعون ساحرانو ته:) آيا ايمان راوړلو تاسې په دغه (موسی) پخوا له هغه چې زه اذن (اجازه) درکړم تاسې ته (د ايمان راوړلو په ده)، بېشکه دغه (موسی) خامخا مشر دی ستاسې، هسې (مشر) چې ښوولی يې دی تاسې ته سحر (کوډې)، پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزا د عمل خپل)، خامخا زه به پرې کړم لاسونه د تاسې او پښې د تاسې سره مخالفې (ښی لاس او کيڼه پښه يا عکس د دې)، او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به کړم) پر دار هرومرو تاسې ټول (چې مړه شئ او درنه عبرت واخلي نور).

تفسير: يعني موسی عليه السلام ستاسو لوي ښوونکی دی تاسې به خپلو منځونو کې سره دا غوټه کړې چې مونږ به داسې کوو.

قَالُوا لَا ضَيْرَ ۖ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾

وويل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دې کې ځکه چې بېشکه مونږ رب خپل ته بېرته راتلونکي يو.

تفسير: يعني په هر حال وروسته له مرګه هرومرو د الله تعالی حضور ته بيول کيږو، په داسې موت سره مونږ د شهادت درجه مومو.

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ اَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

(او بل ځکه چې) بېشکه مونږ طمعه هيله (اميد) لرو د دې چې وبخښي مونږ ته رب ځمونږ ګناهونه ځمونږ له جهته د دې چې يو مونږ (په دغو حاضرينو کې) ړومبی د ايمان راوړونکيو.

تفسير: يعني د موسی عليه السلام له دعوت او تبليغ څخه وروسته د دغې لويې مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کې له ګردو څخه ړومبی مونږ د حق د قبوليت اعلان وکړ، له دې نه داسې هيله (ارزو) او اميد کيږي چې الله تعالی به ځمونږ پخواني ګرد تقصيرات معافوي.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰىٓ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيٓ اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾

او وحي (حکم) ولېږه مونږ طرف د موسی ته داسې چې د شپې بوځه بندګان ځما (بني اسرائيل بحر ته) بېشکه چې تاسې پسې به درشي (فرعون سره له فرعونيانو).

تفسير: يعني څه وخت چې فرعون له يوې اوږدې مودې پورې سره د ويلو او پوهولو او د قدرت د نښو د ليدلو هم ايمان رانه ووړ، او حق يې ونه مانه، او د بني اسرائيلو د ايذاء او ضرر څخه يې لاس وانخيست؛ نو مونږ موسی عليه السلام ته حکم ورکړ چې د شپې له مخې ته سره له قوم خپل له دې ځايه د هجرت په نيت ووځئ !، او خبردار اوسئ ! چې فرعونيان به هم په تاسې پسې درځي، او ستاسې تعقيب به په شدّت سره کوي، ښايي چې تاسې ترې ونه ويرېږئ !.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿۵۳﴾ إِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ ﴿۵۴﴾

پس ولېږل (فرعون) په ښارونو کې (يعني ښارونو ته محصلان) راټولوونکي (د لښکر، تر څو چې ګرد قبطيان ټول کړي او د سبطيانو «بني اسرائيلو» تعاقب وکړي). (او وويل فرعون) چې بېشکه دغه (بني اسرائيل) خامخا يوه ډله ده ډېره لږه.

تفسير: يعنې د دغه وړوکي جمعيت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوي يو، حال دا چې د دوی هستي هيڅ شی ده، او د دوی موجوديت مونږ ته هيڅ وقعت او اهميت نه لري، او نه دوی څمونږ د جنګ او د مقابلې قوّت او توان لري، دغه خبرې يې د دې لپاره کولې چې د ده قوم په جوش او غيرت راشي.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُوْنَ ﴿۵۵﴾

او بېشکه چې دغه (سبطيان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړين) دي.

تفسير: يا مونږ په قهر او غوسه راولي، يعني داسې کارونه کوي چې مونږ پر دوی په قهر شو، معلوم دی چې بدبختي او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چې څمونږ قهر او غضب ځان ته وکښي.

وَإِنَّا لَجَمِيْعٌ حٰذِرُوْنَ ﴿۵۶﴾

او بېشکه مونږ خامخا ټول (قبطيان مجرب محتاط يو، او له دغو سبطيانو نه) په خطره ويره کې يو.

تفسير: نو د دغې هرې ورځنۍ خطرې بېخ او بنسټ (بنياد) ايستل او دائمي قلع او قمع يې په کار ده، او راځئ چې يو ځلي يې له منځه ورک کړو، ځينو مفسّرينو د دې ترجمه داسې کړې ده، چې: «څمونږ لښکر او جمعيت خورا ډېر دی، چې ګرد سره مسلّح، مجرب او محتاط دي»، نو دغه الفاظ به د تشويق او زړه ورتوب لپاره وي، والله أعلم.

نو وفرمايل الله تعالی جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه:

فَأَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۵۷﴾ وَّكُنُوْزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿۵۸﴾ كَذٰلِكَ وَأَوْرَثْنٰهَا بَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ ﴿۵۹﴾

پس ويستل مونږ دغه (قبطيان) له باغونو او (له) چينو. او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځايونو) نه. همداسې (وکړه مونږ له قبطيانو سره) او په ميراث مو ورکړل دغه (څيزونه) بني اسرائيلو ته.

تفسير: ﴿كَذٰلِكَ﴾ يعني په دې ډول قبطيانو کور کهول، مال دولت، باغونه او کښتونه (فصلونه) پرېښودل، او ګرد سره يو ځای د بني اسرائيلو په تعاقب ووتل، چې بيا بېرته ګرځېدل د هغوی په برخه نشو، ګواکې په دغه تدبير سره الله تعالی دوی د باندې وشړل.

يا خو دغه باغونه او چينې او خزانې او ښه ځايونه او نور شيان وروسته له هغه د بني اسرائيلو په لاس ورغلي دي، او يا څه موده وروسته د سليمان عليه السلام په دور کې د مصر مملکت هم دده په سلطنت کې شامل شو.

فَأَتْبَعُوْهُمْ مُّشْرِقِيْنَ ﴿۶۰﴾ فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعٰنِ قَالَ أَصْحٰبُ مُوْسٰٓى إِنَّا لَمُدْرَكُوْنَ ﴿۶۱﴾

پس وروسته د دغو (سبطيانو) لاړل دغه (قبطيان او ورسېدل) هغوی ته په وخت د ختلو د لمر پسې. پس کله چې سره وليدل دغو دواړو لښکرو (يو له بله سره)؛ نو وويل ملګريو د موسی چې بېشکه مونږ خامخا موندلی شوي يو (نيولی شوي يو) له جانبه د (قبطيانو).

تفسير: يعنې د قلزم د بحيرې (احمر بحيرې) څنډې (غاړې) ته ورسېدل، بني اسرائيل په دغه فکر کې وو چې په څه ډول له دغه سينده پورې وځي، چې د شا له طرفه د فرعونيانو لوى لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسې ورسېد، اسرائيليان له دغه وضعيت څخه چې له يوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پړانګ وو؛ ډېر سخت وويرېدل، او موسى عليه السلام ته يې وويل چې: اوس به مونږ د فرعونيانو له لاسه څرنګه نجات ومومندلى شو؟ چې وړاندې سمندر او وروسته دغه لوى لښکر دى، چې په ډېر قوّت او قدرت او زور و شور سره راځي؟.

قَالَ كَلَّاۤ اِنَّ مَعِیَ رَبِّیْ سَیَهْدِیْنِ ﴿۶۲﴾

وويل (موسى سبطيانو ته) چې نه ده داسې بېشکه له ما سره رب ځما دى په نصرت او اعانت، ژر به وښيي ماته (لاره د نجات).

تفسير: يعنې له سره مه ويرېږئ ! د الله تعالى پر مواعيدو ډاډه او مطمئن اوسئ !، ځکه چې د الله تعالى نصرت او حمايت له مونږ سره دى ! الله جل جلاله به هرومرو د نصرت او حمايت کومه لاره مونږ ته راوباسي، امکان نه لري چې مونږ به دښمنان ونيولى شي.

فَاَوْحَیْنَاۤ اِلٰى مُوْسٰۤى اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ؕ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِیْمِ ﴿۶۳﴾

پس وحي (حکم) وکړ مونږ موسى ته، داسې چې ووهه ته په همسا خپلې بحر (د قلزم يا د نيل، پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر، دولس ټوټې شو) پس شوه هره برخه (يوه ټوټه جدا شوې هسکه ـ اوچته) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالي ـ اوچتوالي کې).

تفسير: اوبو ډېر زيات ژوروالى درلود، له دولسو ځايونو څخه وچاودېدلې، څيرې شولې، او په کې وچې کلکې لارې جوړې شوې، او د بني اسرائيلو د دولسو قبيلو لپاره بېلې بېلې لارې په کې سازې شوې، او په منځ کې د اوبو لوى لوى ديوالونه د لويو لويو غرونو په شان ودرېدل (کذا في موضح القرآن).

وَ اَزْلَفْنَا ثَمَّ الْاٰخَرِیْنَ ﴿۶۴﴾ وَ اَنْجَیْنَا مُوْسٰى وَ مَنْ مَّعَهٗۤ اَجْمَعِیْنَ ﴿۶۵﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِیْنَ ﴿۶۶﴾ ؕ

او بيا را نژدې کړل مونږ دغه ځاى ته هغه نور (يعنې قبطيان) او نجات ورکړ مونږ موسى او هغو (سبطيانو) ته چې له ده سره وو (له غرقه) ټول، بيا غرق کړل مونږ هغه نور (يعنې قبطيان).

تفسير: يعنې فرعوني لښکر هم نژدې ورسېد، او په بحر کې يې جوړې شوې لارې وليدلې، نو دوى بې له کوم فکر او اندېښنې په بني اسرائيلو پسې د اوبو په هغو لويو لويو کوڅو کې سره ورننوتل، کله چې فرعون او ګرد فرعوني لښکر د بحر منځ ته ورسېدل؛ نو على الفور د الله تعالى په حکم له دواړو خواوو د اوبو غرونه پرې ونښېدل، او ټولې اوبه سره يو ځاى شوې، او دوى په کې مغروق شول، دغه قصه پخوا له دې نه هم ليکلې شوې ده.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً ؕ وَ مَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِیْنَ ﴿۶۷﴾

بېشکه په دغه (غرق د قبطيانو کې) خامخا لوى دليل دى (د عبرت او د قدرت ځمونږ)، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۶۸﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم هغه دي ښه غالب قوي په انفاذ د أحکامو، او ښه رحم کونکی.

تفسیر: دغه يې څمونږ رسول الله ته اورولی دی چې د مکي معظمې فرعون ابوجهل او فرعونیانو کفّار د قریشو به هم په مسلمانانو پسې جنګ ته راووځي، بيا به له وطن څخه د باندې تباه کيږي، د «بدر» په ورځ لکه چې فرعون په رود نیل يا بحیره قلزم کې تباه شول، (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿۶۹﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿۷۰﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿۷۱﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دغو (کفّارو د مکې) خبر (قصه) د ابراهیم ! کله چې يې وويل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته: چې د څه څيز عبادت کوئ تاسې (يعني دغه څه شی دی چې تاسي يې عبادت کوئ؟) نو وويل دوی: عبادت کوو د بُتانو پس همېشه اوسو دوی ته ورنژدې کېناستونکي (عابدان).

تفسیر: يعني دغه څه شی دی چې تاسې يې عبادت کوئ؟ دغه د ابراهیم علیه السلام سوال وو، نمرودیانو په ځواب کې ورته داسې وويل چې: ته څمونږ معبودان نه پېژنې؟ چې په داسې تحقیر سره يې پوښتنه کوې، مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو، او څمونږ په زړونو کې د دوی دومره عقیدت او وقعت شته، چې د شپې او د ورځې دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست یو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿۷۲﴾

وويل (ابراهيم) آيا اوري (دغه بُتان بلنه) د تاسې کله چې يې بولئ تاسې؟.

تفسیر: يعني سره له دومره نارو او سورو وهلو آيا دوی ستاسې خبرې اورېدلی شي؟ که يې نه اوري، لکه چې د دوی له جمادیت څخه ښکاره ده؛ نو دغه بلل او نارې وهل چټې (فضول) او بېکاره دي.

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿۷۳﴾

یا څه نفعه رسوي تاسې ته (چې يې عبادت وکړئ) یا ضرر در رسوي (که يې عبادت ونه کړئ).

تفسیر: آيا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شي؟ ظاهره او ښکاره خبره ده چې له خپله ځانه يو مچ هم نشي شړلی، هغه به نورو ته څه نفع يا نقصان ورسولی شي، نو بيا داسې يو عاجز جماد شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کېدی شي؟.

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿۷۴﴾

وويل (کفّارو چې نه اوري او نه نفع او نه ضرر رارسوي دغه بُتان) بلکه موندلي دي مونږ پلرونه خپل چې همداسې به يې کول (عبادت د بُتانو).

تفسیر: يعني له داسې منطقي مباحثو او حجّتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو، څمونږ د عقیدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چې درته ومو ویل، پس له سلهاوو دلائلو څخه يو لوی دلیل همدغه خبره ده چې

څمونږ پلرونه او نيکه ګان به هم پر همدغې لارې روان وو، آيا مونږ هغو ګردو ته احمق او ناپوه ووايو؟ او د هغوی تقليد پرېږدو؟.

قَالَ أَفَرَءَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُمُ ٱلْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّىٓ إِلَّا رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٧﴾
ٱلَّذِى خَلَقَنِى فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾
وَٱلَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِىٓ أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٨٢﴾

وويل (ابراهيم) آيا پس وينئ (پوهېږئ تاسې په دې چې) هر هغه (بُتان) چې يئ تاسې چې عبادت کوئ. تاسې (د هغوی) او پلرونه ستاسې چې پخوا تېر شوي دي. پس بېشکه چې دغه (بُتان) دښمنان څما دي، مګر رب د عالميانو (چې دوست يې لرم، او عبادت يې کوم). هغه (رب) چې پيدا کړی يې يم زه (له عدمه)، پس همدی سمه صافه لاره ښيي ماته. او هغه (رب) چې همدی طعام خوري پر ما، او اوبه (او نور) راباندې څښوي. او کله چې مريض رنځور شم؛ پس همدی شفاء راکوي. او هغه (رب) چې مړ کوي مې (په دنيا کې) بيا به مې ژوندی کوي (په عُقبا کې). او هغه (رب) چې طمع هيله (اميد) لرم (ترې) د دې چې وبخښي ماته خطا څما په ورځې د جزا کې.

تفسير: مفسرين وايې چې پدی کې په يو نهايتي مؤثره طريقې سره پر مشرکينو تعرض دی يعنې هغه بوتان چې تاسې يې عبادت کوي زه خپل دشمنان ګڼم، او يواځې يو واحد او صمد اله العالمين سره مينه لرم، او هم د هغه عبادت کوم چې هغه زه پيدا کړی يم او د دارينو کاميابی راښايي او خوړل، څښل، ژوند کول، وژل، او رنځورول او له رنځورۍ څخه روغول د هغه په لاس کې دي، نو د داسې ذات عبادت په کار دی نه د هغه چا چې د هيڅ شي اختيار نلري.

رَبِّ هَبْ لِى حُكْمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَٱجْعَل لِّى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْءَاخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَٱجْعَلْنِى مِن
وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَٱغْفِرْ لِأَبِىٓ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٨٦﴾

ای ربه څما ! وبخښه ما ته حکم (علم، عمل، حکمت، نبوّت) او پيوست مې کړه له (لويو) صالحانو سره. او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء، او د نېکنامی آوازه) په وروستنيو (خلقو کې هم). او ومې ګرځوه له وارثانو د جنّت د نعمتونو (يعنې چې ډک دي له خالصو لويو لويو نعمتونو نه). او بخښنه وکړه پلار څما ته ! بېشکه چې دی وو له ګمراهانو.

تفسير: يعنې مزيد علم او حکمت او د قرب درجات او قبول را مرحمت وفرمايـه ! او د اعلی درجـې نېکانو په ډله کې مې چې انبياء عليهم السلام دي؛ شامل کړه !، کما قال نبينا صلى الله عليه وسلم: «اللهم في الرفيق الأعلى»، له دغه دعاء څخه خپل کامل احتياج او د الله تعالى د انتهايي غناء اظهار مقصود دی، يعنې که نبي دی يا ولي؛ الله تعالى د هيچا په معامله کې مجبور او مضطر نه دی، او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چليږي.

﴿وَٱجْعَل لِّى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْءَاخِرِينَ﴾ «او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نېکنامی آوازه په وروستنيو خلقو کې هم»، يعنې د داسې مرضيه وو اعمالو او حسنه وو آثارو توفيق راپه برخه کړې چې راتلونکي نسلونه تل ما په خير سره ياد کړي !، او تل څما د سنّت متابعت وکړي !، او ماته راغب وي، او داسې هم کېدی شي چې په آخره زمانه کې دې څما له کورنۍ څخه داسې نبي وي چې څما دين تازه وګرځوي، او ويې ساتي، لکه چې همداسې هم وشوه، چې الله تعالى په دنيا کې ابراهيم عليه السلام ته عمومي قبول ورواښه، او د ده له اولادې څخه يې څمونږ خاتم المرسلين سيد

الأولين والآخرين صلى الله عليه وسلم مبعوث کړ، چې دوی د ابراهيم ملّت تجديد وفرمايه، او ويي فرمايل چې: زه د ابراهيم دعاء يم، نن هم د ابراهيم عليه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاري دی، او مونږ محمدي امّت هم په هر لمانځه کې: «اللهم صل وسلم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما صلّيت وسلمت وباركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم» لولو.

﴿وَاغْفِرْ لِأَبِيٓ﴾ «او بخښنه وکړه پلار ځما ته، بېشکه چې دی وو له ګمراهانو»، له ترجمې ښخه ښرګندیږي (ښکاره کيږي) چې کله د ده عدوّ الله توب ظاهر شو، نو خپل د براءت او بېزارۍ اظهار يې وفرمايه، کما قال الله تعالى: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾ (جزء ۱۱، د التوبه سورت (۱۴) رکوع، (۱۱۴) آيت)، او که په ﴿إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ الضَّآلِّينَ﴾ کې د «كان» ترجمه د «وو» پر ځای په «دی» سره وکړه شي؛ نو بيا هيڅ اشکال نه پاتې کيږي، ځکه چې په ژوندون کې د ده د ايمان راوړلو امکان باقي وو، نو د دعاء حاصل دا دی چې: «الهي ځما پلار په ايمان سره مشرف وفرمايه! او د کفر د زمانې خطاوې يې ورمعافې کړه!»، د دې لږ مقصد تحقيق پخوا له دې نه کوم ځای کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي!.

﴿وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ۝٨٧ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۝٨٨ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ۝٨٩﴾

او مه مې شرموه په هغه ورځ کې چې ژوندي راپاڅولی شي (ټول مخلوقات له قبورو). په هغه ورځ چې نه رسوي نفع مال او نه (نفع رسوي) ځامن هيڅوا ته. مګر هغه څوا ته چې راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاک (له کفره او نفاقه). يعنې روغ رمټ له رنځه او درده (زړه چې له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو ښخه پاک وي؛ هغه هم هغسې کار کوي؛ چې د هغه په اثر په قيامت کې معزّز اوسيږي).

تفسير: هلته به مال او دولت او عيال او اولاد له سره په کار نه راځي، که کافر وغواړي چې په قيامت کې خپل مال او اولاد فديه کړي، او له خپله ځانه يې جار (قربان) کړي، او په دغه وسيله سره خپل ځان خلاص کړي؛ نو دغه به له سره ممکن نه وي، د دغې دنيا د صدقاتو او خيراتونو او نېکو اولادونو ښخه هم هلته د نفع توقّع شته، چې د ده زړه د کفر له نجاسته او پليتۍ ښخه پاک او صاف وي.

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ۝٩٠ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ۝٩١﴾

او (په هغه ورځ کې به) ورنژدې کړ شي جنّت پرهېزګارانو ته (لپاره د مسرّت او خوشالي د دوی). او ښکاره به کړ شي جحيم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفګان د دوی).

تفسير: په محشر کې به جنّت پخپل انتهايي ډول او سينګار او آرايش او زيبايش سره متقيانو ته نژدې په نظر ورځي، چې جنتيان به د هغه له ليدلو ښخه پخوا د هغه د ننوتلو ښخه ډېر مسرور او محظوظ کيږي، همداسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډېر نژدې راوړل کيږي، څو دوی پخوا د هغه له دخوله وويريږي، او ولړزيږي.

﴿وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ۝٩٢ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ۝٩٣﴾

او وبه ويل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چې چېرته دي هغه معبودان ستاسې بې له الله چې وئ عبادت به کاوه تاسې د هغو بې له الله نه. آيا مدد کوي له تاسې سره (په دفع د عذاب د الله کې)؟ يا څه مدد کوي دوی له خپله ځانه سره؟ (بلکه نه يې شي کولی).

تفسير: يعنې اوس مو هغه فرضي معبودان چېرې دي؟ چې نه ستاسې مدد كوي، او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسې بدل او انتقام اخيستی شي؟ بلكه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی.

فَكُبْكِبُوْا فِيْهَا هُمْ وَالْغَاوٗنَ ﴿۹۴﴾ وَجُنُوْدُ اِبْلِيْسَ اَجْمَعُوْنَ ﴿۹۵﴾ قَالُوْا وَهُمْ فِيْهَا يَخْتَصِمُوْنَ ﴿۹۶﴾ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا
لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۹۷﴾ اِذْ نُسَوِّيْكُمْ بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۹۸﴾ وَمَآ اَضَلَّنَآ اِلَّا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۹۹﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شٰفِعِيْنَ ﴿۱۰۰﴾ وَلَا
صَدِيْقٍ حَمِيْمٍ ﴿۱۰۱﴾

پس وبه غورځول شي (دا بُتان) نسكور په دغه (دوزخ) كې، دوی (او هم) ګمراهان. او لښكر د ابليس (شيطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وايي دوی حال دا چې دوی به په دوزخ كې سره جګړې كوي. چې قسم دی په الله چې بېشكه شان دا دی چې وو مونږ په ګمراهۍ ښكاره كې. كله چې برابرولئ مونږ تاسې (په عبادت كې) له رب (پالونكي) د عالميانو سره. او نه وو ګمراه كړي مونږ مګر همدغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ). پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هيڅوك). او نه كوم دوست مخلص (چې ځمونږ په دغه غم غمجن شي).

تفسير: يعنې بُتان او بُت پرستان او ابليس سره د هغو د لښكرو ګردو پرمخې په دوزخ كې غورځول كيږي، وروسته د دې ځای د رسېدلو څخه دوی پخپلو منځونو كې سره جګړې كوي، او يو پر بل باندې به الزام او ملامتې اړوي، او بالآخر ګرد به پر خپلو ګمراهيو اقرار او اعتراف كوي، او وبه وايي چې: «بېشكه له مونږ څخه ډېره لويه ګناه او غلطي شوې ده، چې تاسې بُتانو يا نورو شيانو ته مو د عبوديت حقوق او اختيارات دركړي وو، او له رب العالمين سره مو برابر كړي وئ، اوس مونږ دومره يو يار يا مددګار هم نه لرو چې د الله تعالى په دربار كې ځمونږ شفاعت وكړي، يا د دغه غم او مصيبت په وخت كې له مونږ سره لږ زړه سوی او خواخوږي او د همدردۍ اظهار وكړي».

رښتيا ده چې ﴿اَلْاَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِيْنَ﴾ (د الزخرف سورت (۶) ركوع، (۶۷) آيت (۲۵) جزء).

فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۲﴾

پس (كاشكې) كه وي مونږ ته يو كرت (بېرته ورتګ دنيا ته) پس شوي به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسير: يعنې كه يو ځلې مونږ ته داسې موقع راكړه شي، چې بېرته دنيا ته ورشو؛ نو دا ځلې به مونږ له ډېرو كلكو او مضبوطو ايماندارو څخه كيږو، ليكن د دوی دغه وينا به هم دروغ وي: ﴿وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۲۸) آيت (۳) ركوع).

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۭ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾

بېشكه چې په دغه (قصه د ابراهيم كې) خامخا لوی حجّت (نښه د قُدرت او عبرت) دی (عقلاوو ته)، او نه وو اكثره زياتره د دوی مؤمنان.

تفسير: يعنې په دغه قصه د ابراهيم عليه السلام كې د توحيد او د نورو حسنه وو خصائلو دلائل او د مشركانو عبرتناكه انجام او خاتمه ښوولې شوې ده، مګر له الله نه منكر خلق يې كله مني.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۰۴﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ ِۨالْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۰۵﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ نُوْحٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۰۶﴾ اِنِّيْ
لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿۱۰۷﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۰۸﴾

او ببشكه رب ستا هم هغه غالب قوي دي (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى. نسبت د دروغو وكړ قوم د نوح رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور د دوى نوح چې: آيا نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله نه په شرك خپل)؟. ببشكه چې زه تاسې ته رسول يم امانتگر. پس وويرېږئ تاسې له الله نه او اطاعت وكړئ څما (په شرعيه وو امورو كې).

تفسير: يعني په نهايت صدق او امانت د الله تعالى پيغام بې له تزييده او تنقيصه دررسوم، لهذا پر تاسې واجب دي چې دغه د الله تعالى پيغام په ښه شان سره واورئ ! او د الله تعالى له عذابه ځخه وويرېږئ.

وَمَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۱۰﴾ قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ
وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ ﴿۱۱۱﴾

او نه غوارم زه له تاسې نه په دغه تبليغ باندې هيڅ اجر (عوض ـ بدل). نه دى اجر څما مگر په رب (پالونكي) د عالميانو دى. پس وويرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه، او اطاعت وكړئ تاسې څما (په شرعي امورو كې ـ يعني د بې غرضه او بې لوثه سړي خبرې لازمه ده چې ومنل شي !). نو وويل (كفّارو): آيا ايمان راوړو په تا (اى نوحه) حال دا چې متابعت كړى دى ستا رذيلانو، خوارانو (په ايمان راوړو په تا).

تفسير: يعني لږ څه ښكته خواران او غريبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې لپاره له تا سره يو ځاى شوي دي، كله چې ستا اتباع داسې خلق نه دي، چې په لوړو (اوچتو) كارونو كې لاس ووهي؛ نو له سره له دوى څخه كوم لوى كار هم نه څرگنديږي (ښكاره كيږي). او څمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راكولى چې له دغو ښكتو خلقو سره كينو، يا له دوى سره څنگ په څنگ چېرې لاړ شو، رومبى خو تاسې دوى له خپله مجلسه لرې كړئ !، بيا نو له مونږ سره خبرې وكړئ !.

قَالَ وَمَا عِلْمِيْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۱۲﴾ اِنْ حِسَابُهُمْ اِلَّا عَلٰى رَبِّيْ لَوْ تَشْعُرُوْنَ ﴿۱۱۳﴾ وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۴﴾

وويل (نوح) او نشته علم څما په هغه څه چې دي دوى چې يې كوي. نه دى حساب د دوى مگر پر رب (پالونكي) څما دى كه تاسو پوهېږئ. او نه يم زه شړونكى د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسير: يعني د دوى صدق او ايمان څما قبول دى، د دوى د چارو يا د دندو يا نياتو او كورنيو او شخصي مشروعو كارونو سره څما څه كار او غرض دى، د دغو كارونو فيصله حساب او كتاب به پخپله الله تعالى كوي، باقي زه ستاسې له خاطره غريب او ناداره ايمانداران له خپله ځانه نشم لرې كولى.

اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۱۵﴾

نه يم زه مگر ويروونكى ښكاره (يم كفّارو ته له جحيم نه).

تفسير: يعني څما فريضه دا ده چې تاسې خبردار كړم، او دغه وظيفه مې اداء كړې ده، ستاسې د دغو چټي (بېكاره) او لغو غوښتنو پوره كول څما په ذمه او غاړه نه دي.

قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَٰنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾

وويل (كفارو) چې خامخا كه وانه وښتې (له دغو ويناوو څخه) اى نوحه؛ خامخا شې به ته هرومرو له ويشتل شويو (په تيږو ـ ګټو، يا په ښكنځلو).

تفسير: يعني بس كړه او وروسته له دې نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوږونه مه كڼوه !، كه ته خپل له دغه وضعيت څخه لاس نه اخلې؛ نو خبردار اوسه چې ځمونږ له لوري به په ګټو سره ويشتل كيږې.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

وويل (نوح) اى رب ځما ! بېشكه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه. پس حكم فيصله وفرمايه په منځ ځما او د دوى كې په يو ډول حكم (او فيصله سره) او نجات راكړه ماته او هغه چا ته چې له ما سره دي له مؤمنانو (د منكرانو له شامته). پس نجات وركړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چې له دغه (نوح) سره وو په (هغې) بېړۍ كې چې ډكه وه (له ذوي الأرواحو څخه). بيا غرق كړ مونږ وروسته له (نجاته د بېړۍ د نوح) نور (قوم د نوح). بېشكه په دغه (صبر او غرق كې) خامخا لويه نښه ده (د قدرت او عبرت)، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: د دغې قصې تفصيل پخوا له دې نه په څو ځايونو كې تېر شوى دى، لنډه يې دا چې نوح عليه السلام وويل: اى ربه ځما ! بېشكه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه، پس حكم او فيصله وكړه په منځ ځما او د دوى كې په يوه ډول حكم او فيصلې سره، يعنې ځما او د دوى په منځ كې عملي فيصله وفرمايه، اوس زه هيڅ هيله (اميد) او توقع نه لرم چې ګوندې دوى په سمه لاره راشي، او ځما خبره به ومني، نو نجات او ژغورنه (خلاصى) راكړه ماته او هغه چاته چې له ما سره دي له مؤمنانو !.

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ ءَايَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾

نسبت د دروغو كړى وو عاديانو رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور د دوى هود چې: آيا نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله په شرك خپل؟). بېشكه زه يم تاسې ته رسول امانتګر. نو وويرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو). او اطاعت وكړئ تاسې ځما (په شرعي امورو كې). او نه غواړم زه له تاسې نه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض)، نه دى اجر ځما مګر پر رب (پالونكي) د عالميانو دى. آيا جوړوئ تاسې پر هر هسك (اوچت) ځاى (لويه لاره) نښه هسكه (اوچته) (چې په كې كښېنئ او) عبثيات كوئ (او ملنډې وهئ پر عابرينو؟). او جوړوئ (پاخه او كلك) مصنوعات ښايي چې تاسې به تل اوسېږئ (په دنيا كې؟).

تفسير: دغه خلق د دې خبرې ډېر شوقیان وو، چې ډېرې هسکې (اوچتې) مناري «څلي» جوړ کړي، که له هغه څخه څه ګټه او فائده په لاس ورنشي خو تش نوم به يې کيږي، او د خپلې هستوګنې ماڼۍ به يې هم مکلفې کلکې او مضبوطې جوړولې، او خامخا به يې خپل اموال پرې ضايع کول، او د هغه په هره برخه او ځانګه کې به يې لوى مهارت او کاريګري ځرګندوله (ښکاره کوله)، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې دغه ماڼۍ او دغه يادګارونه او يادونې به تل ترتله همېشه باقي پاتې وي، او له سره به نه ورانيږي، ليکن نن وګورئ چې د دنيا په مخ کې د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتې.

وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾

او کله چې لاس اچوئ تاسې چاته؛ منګلې لګوئ په جبر (او ظلم سره). نو وويرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه او اطاعت وکړئ تاسې زما (په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې تاسې پخپل ظلم، ستم او تيري سره تر لاس لاندې کمزوران مه تنګ او خفه کوئ، ګواکې د انصاف، نرمۍ، پستوالي او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چې دالله تعالى ضعيف مخلوق مو د ظلم او جبر او تعدّي مورد ګرځولی دی، راشئ ! له الله تعالى څخه وويرېږئ !، او له ظلم تکبر او لويي څخه لاس واخلئ !، او زما دغه خبره ومنئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُم بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُم بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

او وويرېږئ تاسې له هغه (الله) چې احسان مددګاري يې کړې ده له تاسې سره په هغه څيز چې پوهيږئ پرې. مددګاري احسان يې فرمايلی دی پر تاسې په (اعطاء د) مواشيو او ځامنو او باغونو او چينو. بېشکه چې ويرېږم زه پر تاسې له عذابه د ورځې ډېرې لويې (د قيامت چې ډېر لوی دی عذاب يې که مخالفت وکړئ تاسې له مانه په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې تاسې خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ ! چې بالآخر دغه سازمان وسائل تاسې ته چا درکړي دي؟ آيا د هغه حقيقي منعم څه حق ستاسې په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسې پخپلو دغو شرارتونو او سرکښيو کې دوام وکړئ؛ نو زه انديښنه کوم او ويرېږم چې تاسې هم د پخوانيو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کې اخته او لتاړ (برباد) نه شئ ! وګورئ ما خو تاسې ته پوره پند او نصيحت درکړی دی، اوس تاسې خپلې آخرې خاتمې او انجام ته په ښه فکر او غور سره وګورئ !.

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِّنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾

وويل (عاديانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندې، آيا پند راکړې (ته مونږ ته) يا که نه يې ته له پند راکوونکيو. نه دی دغه (موت او حيات يا وعظ او نصيحت د تا) مګر عادت خوی د پخوانيو (خلقو)، او نه يو مونږه چې په عذاب به کړی شو (په دغو چارو خپلو).

تفسير: يعنې ستا پند او نصيحت بيکاره دي مونږ په دغو خبرو نه متأثره کيږو او په هم هغه دود او طريقه چې زمونږ پلرونه او نيکه ګان تللي دي مونږ هم ځو او د عذاب د ويرولو څخه مونږ نه ويريږو.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَٰهُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تکذیب وکړ (عادیانو) د دغه (هود په دغه عذاب)، پس هلاك كړل مونږ دغو (عادیانو) لره، بېشکه په دغه (اهلاك د عادیانو کې) خامخا لویه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا همدی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: پس هلاك كړل مونږ دغه عادیان، یعنې سخته سیلۍ او شدید باد یې ورولېږه، دغه قصه پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت او نورو ځایونو کې هم مفصّله تېره شوې ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾

نسبت د دروغو کړی وو ثمودیانو رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته (قومي) ورور د دوی صالح چې آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذاب د الله په شرك خپل؟). بېشکه زه تاسې ته رسول یم امانتګر. نو وویرېږئ تاسې له الله نه (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل عوض). او نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. آیا پرې به ښودل شوئ تاسې (بلکه پرې به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) کې (چې په دې دنیا کې تاسې ته حاصل دي) په امان (له آفاتو). په باغونو کې، او (په) چینو (کې). او په کښتونو (فصلونو) (کې). او (په) خرماګانو چې مېوه (وږې ـ شګوفه) د هغو لطیفه پسته وي. او کینئ (جوړوئ) تاسې له غرونو څخه (په غرونو کې) کورونه په دغه حال کې چې ماهران یئ په دغه مکلف تو ږلو سره. نو وویرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسیر: یعنې آیا څه خیال لرئ چې تل به په همدغه عیش، عشرت، باغ، بهار، آرامۍ او هوسایي (راحت) کې خوندونه او مزې کوئ؟ او غرونه به توږئ، او د هغو په مکلفو او ټینګو او مأمونو او مصئونو کورونو به کینئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ یا دغه کلکې مضبوطې او ساتلې خونې (کورونه) به تاسې د الله تعالی د عذابه نجات درکړي؟، دغه چټې (بېکاره) اندېښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!، او له الله تعالی څخه وویرېږئ؟ او ځما خبره ومنئ!، چې زه ستاسې د ښېګنې (فائدې) او نېکۍ لپاره خبرې کوم.

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

او مه منئ تاسې امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تېرېدونکیو کفّارو). هغه مسرفان چې فساد کوي دوی په ځمکه (د حجر کې په ظلم او کفر سره)، او نه کوي اصلاح (د کار خپل چې عبادت وکړي او له فساده ځان وساتي).

تفسیر: دغه يې عوامو ته فرمايلي دي چې تاسې په دغو لويو مفسدانو پسې مه ځئ !، او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ !، ځکه چې هغوی خو په ځمکه کې د خرابۍ خوروونکي دي، اصلاح کوونکي او نېک صلاح ورکوونکي سړي نه دي.

قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلۡمُسَحَّرِينَ ۝١٥٣ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُنَا فَأۡتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ۝١٥٤

نو وويل (ثموديانو) بېشکه همدا خبره ده چې ته له هغو (کسانو څخه يې چې) سحر پرې کړل شوی وي (او له ډېره سحره مغلوب العقل ګرځېدلی وي) نه يې ته مګر يو بشر (انسان) يې په شان ځمونږ (که ته اصرار لرې په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که يې ته له صادقانو رښتينو (په دغې دعوی کې).

تفسیر: يعني له مونږ ځنې کومه يوه خبره په تا کې زياته شته، چې ته په مونږ کې نبي ګرځېدلی يې، معلومېږي چې پر تا باندې چا جادو او کوډې کړي دي، چې د هغو په اثر ستا عقل زايل او بې هوشه شوی يې، (العياذ بالله) ته نه يې مګر يو سړی يې ځمونږ په شان، نو څه سبب دی چې ته پيغمبر شوې او مونږ نه شو؟ او که په دغه دعوی کلك ولاړ يې او په رښتيا سره ته نبي يې، او له مونږ ځنې ته ممتازه درجه لرې؛ نو د الله تعالی له طرفه مونږ ته داسې يوه معجزه راوښيه، چې مونږ د هغې په ليدلو سره ستا نبوّت ومنو، بيا نو دوی داسې غوښتنه وکړه چې له دغه غره د دغې غټې تيږې (ګټې) څخه مونږ ته يوه اوښه راوباسه، چې پر دغسې او هغسې صفاتو مشتمله وي، صالح عليه السلام دعاء وفرمايله او الله تعالی په خپل کامل قدرت سره هغه د قدرت ننبه هغوی ته وروښودله.

قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٞ لَّهَا شِرۡبٞ وَلَكُمۡ شِرۡبُ يَوۡمٖ مَّعۡلُومٖ ۝١٥٥ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابُ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ۝١٥٦

وويل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوّت ځما په غوښتنه د تاسې)، دې ته برخه (د اوبو) ده، او تاسې ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه رسوئ تاسې دې (اوښې) ته هيڅ ضرر (که نه) پس وبه نيسي تاسې لره عذاب د ورځې لويې (د قيامت چې لوی دی عذاب يې).

تفسیر: الله تعالی په خپل قدرت او د صالح عليه السلام په دعا سره له تيږې څخه اوښه پيدا کړه، او صالح عليه السلام د اوښې او د خپل قوم د څارويو په منځ کې داسې مقرره کړه، چې يوه ورځ دې دغه اوښه اوبو ته لاړه شي، او بله ورځ دې نور څاروي اوبو څښلو ته لاړ شي، او ورته يې وويل چې: لاس مه وروړئ تاسې دې اوښې ته په بدۍ سره؛ که نه عذاب به درباندې نازل شي.

فَعَقَرُوهَا فَأَصۡبَحُواْ نَٰدِمِينَ ۝١٥٧ فَأَخَذَهُمُ ٱلۡعَذَابُۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ۝١٥٨
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ۝١٥٩

پس زخمي کړه (ثموديانو) دغه اوښه، پس سبا ته وګرځېدل نادمان پښېمانه (په زخمي کولو د اوښې). پس ونيول دوی عذاب (نو هلاك شول)، بېشکه په دغه (ناقه او اهلاك د ثموديانو کې) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت دی)، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾

نسبت د دروغو کړې وو قوم د لوط رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته ورور د دوی لوط: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتګر. نو وویرېږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه. او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) باندې هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. آیا راتګ کوئ تاسې (په لواطت کولو) نارینه وو ته له خلقو. او پرېږدئ تاسې هغه چې پیدا کړي دي تاسې ته رب ستاسې له ښځو ستاسې، بلکه تاسې چې یئ یو قوم یئ له حده تیریدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسیر: یعنې په ټول جهان کې یواځې نارینه ستاسې د شهوت بهولو لپاره پاتې وو، یا په ټوله دنیا کې یواځې همدا تاسې پر دغه شنیع فعل مرتکب کېږئ، چې د دغه خلاف الفطرت فعل په کولو د انسانیت له حدودو هم د باندې وتلي یئ.

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾

وویل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتې (چپ نشوې له دغو خبرو څخه) ای لوطه ! نو خامخا شې به ته هرومرو له ایستل شویو (له دغه ښاره، یعنې وبه دې شړو له دې ځایه).

تفسیر: یعنې ای لوطه ! چپ شه ! او دومره وعظ پرېږده ! که ته پخپلو دغو غږېدلو سره خامخا مونږ په تنګوې؛ نو تا به له دغه کلي څخه د باندې وشړو.

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾

وویل (لوط) بېشکه زه له دې (بد) عمل ستاسې سره له بغض لرونکیو یم (او ترې بېزاره یم).

تفسیر: نو څکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم، او له نصیحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کېږم، کله چې لوط علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس شو؛ نو داسې دعا یې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾

ای ربه ځما ! نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چې دغه (قوم) یې کوي.

تفسیر: یعنې د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته ! او دوی پر ته (علاوه) له مونږ تباه او غارت کړه.

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته، او اهل د ده ټولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) یوې بوډۍ ښځې ته چې په (جمله) د باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب) کې وه.

تفسير: دغه بوډۍ د ده ښځه وه، چې له دغو بدكارانو سره متحده او متفقه وه، نو كله چې د الله تعالى عذاب نازل شو؛ دا هم له هغو سره يو ځای هلاكه او تباه شوه.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿۱۷۲﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿۱۷۳﴾

بيا هلاك كړل مونږ هغه نور. او ومو وراوه پر دوی باران (د كاڼو)، پس بد باران د ويرول شويو (باران د دوی) وو.

تفسير: يعنې د هغوی كلي له يوه پلوه (طرفه) پر بل مخ واوړول شو، او له اسمانه پرې كاڼي وووروول شول، چې بالآخر د يوې غونډۍ په شان واوښتل، د دوی مفصّله قصه هم په «الأعراف» او په نورو ځايونو كې ليكلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۷۴﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۷۵﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۷۶﴾

بېشكه په دغه (اهلاك د قوم د لوط كې) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت) دی، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكی دی. نسبت د دروغو كړی وو صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسير: ابن كثير (رحمه الله) ليكلي دي چې: «أصحاب الأيكه» هم هغه د مدين قوم دی، «أيكة» يوه ونه وه، چې دغو خلقو به د هغې ونې عبادت كاوه؛ نو په همدغه مناسبت دوی ته «أصحاب الأيكة» وايي، او د همدغه په سبب يې شعيب عليه السلام ته د دوی د ﴿أَخُوهُمْ﴾ سره تعبير ونه فرمايه، ځكه چې د انبياوو أخوت به محض پر قومي او نسبي تعلّقاتو مبني وو، كه «مدين» يې فرمايلی وی؛ نو بيا د ﴿أَخُوهُمْ﴾ ويل موزون وو، «أصحاب الأيكة» يې فرمايلي، په يو مذهبي نسبت سره يې ذكر وكړو، نو په دغه حيثيت ﴿أَخُوهُمْ﴾ فرمايل د شُعيب عليه السلام له شانه سره مناسب نه وو، په هر حال «مدين» او «أصحاب الأيكة» يو قوم دی، او شُعيب عليه السلام د همدغه قوم په طرف مبعوث شوی دی، پخوا له دې نه هم د ده په متعلق څه بحث تېر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۷۷﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۷۸﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۷۹﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۸۰﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿۱۸۱﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿۱۸۲﴾

كله چې وويل دوی ته شُعيب چې آيا نه ويرېږئ (له عذابه د الله په شرك خپل). بېشكه زه چې يم تاسې ته رسول يم امانتګر. نو وويرېږئ تاسې له الله او اطاعت وكړئ ځما (په شرعي امورو كې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونكي) د عالميانو دی. پوره وركوئ تاسې پيمانه (كله چې چاته غله پيمانه كوئ) او مه كېږئ له كمو وركوونكيو (د پيمانې) نه. او تول كوئ تاسې په تله برابره سره (او هيڅ كمی په هيڅ شان شي كې مه كوئ !).

تفسير: يعنې په معاملاتو كې خيانت او بې انصافي مه كوئ ! هم هغسې چې د اخيستلو په وخت كې يې پوره اخلئ، او په هم هغه شان سره يې تلئ او پيمانه كوئ، نو د وركولو په وخت كې يې هم پوره تلئ او پيمانه كوئ !.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۱۸۳﴾

او مه كموئ تاسې خلقو ته څيزونه د دوى (او په هيڅ څيز كې د دوى حقوق مه ستنوئ !ـ منع كوئ)، او مه ګرځئ تاسې په ځمكه كې په دغه حال كې چې فساد كوونكي اوسئ.

تفسير: يعنې په ملك كې داړه مه اچوئ، او د خلقو حقوق مه تلف كوئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۸۴﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿۱۸۵﴾ وَمَا أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿۱۸۶﴾

او وويرېږئ له هم هغه (الله) څخه چې پيدا كړي يې يئ تاسې، او خلق ړومبني. وويل (أصحاب الأيكه) بېشكه همدا خبره ده چې ته له سحر كړو شويو نه يې (چې له ډېره سحره دې عقل مغلوب شوى دى). او نه يې ته مګر يو بشر انسان په شان څمونږ، او بېشكه شان دا دى چې مونږ ګمان كوو پر تا چې خامخا (ته يې) له (جمله) د دروغجنانو (په دغه دعوى خپله كې).

تفسير: يعنې د نبوّت په دعوى كې، او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعيدو او خبرو كې.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۱۸۷﴾

پس راوغورځوه پر مونږ يوه ټوټه له اسمانه كه يې ته له صادقانو رښتينو (په دغه دعوى خپله كې).

تفسير: يعنې كه ته اى شُعيبه ! صادق او رښتين يې؛ نو د اسمان يا د وريځو كومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې؟ او نه مو پرې وژنې؟.

قَالَ رَبِّيٓ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۸۸﴾

وويل (شُعيب) رب څما ښه عالم دى په هغو كارونو چې تاسې يې كوئ (نو جزاء به دركړي په هغو).

تفسير: يعنې دغه خبره خو يواځې الله ته ښه معلومه ده، چې پر كوم جرم باندې به په كوم وخت او څومره سزا وركړى شي؟ د عذاب نزول څما كار نه دى، څما كار يواځې دعوت تبليغ او ويښول دي، چې دغه مې انجام ته رسولى دى.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۸۹﴾

پس نسبت د دروغو وكړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شُعيب) ته، نو ونيول دوى عذاب د ورځې د سيوري، بېشكه چې دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډېرې لويې (چې ډېر لوى دى عذاب يې).

تفسير: د سايوان په شان داسې وريځ راغله، چې له هغه څخه اور اوربده، د لاندې په ځمكه كې سخته زلزله شوه، او يو سخت ويروونكى غږ او كريكه هم پورته شوه، او په دې ترتيب ګرد قوم تباه شو، دغه قصه پخوا له دې نه هم مفصّله تېره شوې ده، هلته دې بيا په هغو تفاسيرو يو نظر وغورځاوه شي !.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بېشکه چې په دغه (عذاب د صاحبانو د ځنګل) کې خامخا لوی دلیل (د قُدرت، او عبرت) دی، او نه وو اکثر د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلې قصې نه دي). نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (یعنې راوړی دی دا قرآن جبریل الأمین). پر زړه ستا لپاره د دې چې شې ته له ویروونکیو (خلقو لره له عذابه د الله).

تفسیر: یعنې لوی قرآنکریم هغه مبارک او عظیم الشأن کتاب دی، چې رب العالمین نازل کړی دی، او د جبریل أمین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لېږلی شوی دی، همدغه پاک زړه وو چې د الله تعالی په علم کې د دغه درووند امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لایق وو، لکه چې قرآنې وحې راغله، او سم ستا په زړه کې قرآنې خبرو ځای ونیو.

تا هغه ټولې د خپل زړه په غوږونو سره واورېدې، او پرې وپوهېدې، او محفوظې دې په کې وساتلې، ښایي چې د ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ په لفظ کې دغه ته هم اشاره شوې وي، چې د وحې نزول داسې دوه کیفیتونه درلول (لرل) چې په صحیحه احادیثو کې وارد شوي دي، یعنې کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله، او کله به پرښتې مخامخ راتللې، او د انسان په شان به یې بالمشافه خبرې کولې، په دغو کې به د قرآن وحې أغلبًا په ړومبنې کیفیت سره راتله.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

په ژبه عربي ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبریل پر زړه ستا).

تفسیر: یعنې په نهایت فصیح، ملیح، لایح عربي ژبه کې یې نازل کړ، له دې ځایه معلومېږي چې له ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ څخه دغه مراد نه دی چې یواځې قرآنې مضامین د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر زړه نازل شوي دي، او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پخپلو الفاظو سره اداء فرمایلي دي، بلکه الفاظ او معاني ټول سره یو ځای د رباني وحې په وسیله د دوی پر مبارک زړه القاء شوي دي.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

او بېشکه (مضامین د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د ړومبنیو کې (هم لیکلي دي).

تفسیر: یعنې د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونکي خبر په پخوانیو اسماني کتابونو کې موجود دی، پخوانیو انبیاوو پر له پسې دغه وړاندوینه او زیری کړی دی، لکه چې سره له زیاتو تحریفاتو او تبدیلاتو لا تر اوسه هم د داسې وړاندوینو یوه ذخیره موندله کېږي، او داسې هم مطلب کېدی شي چې د دغه پاک قرآن اکثریه مضامین اجمالاً یا تفصیلاً په پخوانیو کتابونو کې موندل کېږي، خصوصًا توحید، رسالت، قصص او نور هغه مضامین چې په هغو کې ټول سماویه کتابونه او ګرد انبیاء او مرسلین علیهم السلام متّفق او متحد دي.

أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَٰٓؤُا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٩٧﴾

آیا نه ده دغو (کفّارو) ته دلیل (په حقّانیت د قرآن دا خبره) چې پوهیږي پر دغه (قرآن) عالمان د بني اسرائیلو (او یقین پرې کوي بلکه لوی حجّت دی).

تفسیر: یعنې د بني اسرائیلو علماء ښه پوهیږي چې دا هم د هغه کتاب او رسول الله دی، چې د هغه اطلاع په پخوانیو اسماني صحیفو کې ورکړی شوې وه، لکه د هغوی څخه ځینو علانیه او ځینو پخپلو مخصوصو مجالسو کې د دغه حق امر اقرار کړی دی، او ځینې انصاف خوښوونکي د همدغه علم په بناء مسلمان شوي هم دي، لکه عبد الله بن سلام او نور، الغرض د یوه منصف فهیم لپاره چې د هغه زړه د حق طالب وي، او له الله تعالی څخه هم ویریږي، په دغه څیز کې لوی دلیل د قدرت او عبرت شته، چې د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کې د دغه عظیم الشأن قرآن په حقّانیت پوهیږي، اګر که د ځینو عللو او عواملو لامله په ځینو اوقاتو کې د هغه په اعلام او اقرار سره جرأت نشي کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنَٰهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِم مَّا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾

او که نازل کړی وی مونږ قرآن پر ځینو عجمیانو باندې. پس لوستلی وی (ځینو عجمیانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفّارو)؛ نو نه به وو دوی پر ده باندې ایمان راوړونکي.

تفسیر: یعنې تاسې خو د عربو فصحاوو څخه یئ، ممکن دي د معظمې مکې مشرکان داسې ووایي، چې دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وي، حال دا چې دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسېدلی دی، چې د هغه مثل ټول انسانان او پېریان هم نشي جوړولی او راوړلی، خو بیا هم د ویلو لپاره دغسې یو احتمال پیدا کولی شي، لیکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختي حال دا دی چې فرض یې کړئ، که دغه قرآن پر کوم غیر فصیح عرب یا داسې عجمي انسان باندې نازلېدی چې پر یوه حرف عربي ویلو هم قادر نه وی، بلکه په فرض محال سره پر کوم لا یعقل حیوان نازلېده؛ خو بیا هم دغه خلق د هغه منونکي نه وو، په دغه وخت کې به یې څه نور احتمالات پیدا کول.

كَذَٰلِكَ سَلَكْنَٰهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

همداسې ننه ایستلی دی مونږ دا (تکذیب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قراءت د نبي عربي سره). نه راوړي دوی ایمان په دې (قرآن) تر هغه پورې چې ویني دوی عذاب دردناک. پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه پوهیږي. پس وایي به دوی آیا یو مونږ چې انتظار راته کاوه شي (چې ایمان راوړو؟، نو وبه ویلی شي ورته چې نه).

تفسیر: شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د ﴿سَلَكْنَٰهُ﴾ ترجمه داسې کړېده: «همداسې ننه ایستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کې، الخ»، یعنې هغه انسان چې پر جرائمو او ګناهونو عادي شي، او خپلې ګردې قواوې په شرارت او سرکښی لګوي؛ نو الله تعالی هم سم له خپله عادته د ده زمام (واګې) ور سستوي، او د ده په زړه کې د انکار او تکذیب اثر ته ځای ورکوي، دغه تقریر د شیخ الهند (رحمه الله) له ترجمې سره سم وشو، لیکن ډېر مفسّرین د ﴿سَلَكْنَٰهُ﴾ ضمیر د قرآن په طرف اړوي، یعنې قرآن مو په دې ډول سره د مجرمانو په زړونو کې ورداخل کړی دی، چې دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهیږي چې دغه له سره د بشر کلام نشي کېدی، خو بیا له ضده او عناده ایمان نه راوړي، او در ګرده تکذیب کوي، تر هغه پورې چې په دنیا یا آخرت کې دردناک عذاب پخپلو سترګو سره ویني، نو هلته به

يې ومني، چې بېشکه نبي رښتين وو، او هغه کتاب چې له ځان سره يې راوړلی وو هم رښتيا وو، مګر دغه ويل به ورته هيڅ نفع نه ورسوي او چې کله د الله تعالی په عذاب ناڅاپه اخته شي نو بيا به د مهلت غوښتلو په شيبه کې شي ليکن دغه مهلت به ورته نه ورکول کيږي ځکه چې وخت يې تير شو.،

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

آيا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کې دوی جلتي کوي؟. آيا پس وينې ته خبر راکړه ماته که چېرې نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حيات سره). بيا راشي دوی ته هغه (عذاب) چې وو دوی چې وعده يې کړی شوې وه (له دوی سره). نو نه دفع کوي له دوی نه عذاب هغه شی چې وو دوی چې نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندې).

تفسير: يعنې سره د دومره مهلت او ډيل چې پخوا له دې نه دوی ته ورکړی شوی وو، هغه به يې هم په هغه وخت کې په کار نه ورځي، په دغه وخت کې د دغو ډېرو کلونو مهلت کالعدم ورښکاري، او داسې به ګڼي چې په رښتيا سره دوی ډېر ژر نيولي شوي دي: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا﴾ (د النازعات سورت، (۲) رکوع، (۴۶) آيت، (۳۰) جزء).

وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

او نه دي هلاک کړی مونږ هيڅ کلی (ښار) مګر چې وو هغه کلي او ښار ته ويروونکي (له عذاب د الله نه). لپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره، او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کې).

تفسير: يعنې د کوم يو قوم د ژوندون څادر هم داسې نه دی ټول کړی شوی، بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافي مهلت ورکړی شوی دی، او ويښوونکي، ويروونکي او هوښياروونکی نبي ورلېږلی شوی دی، څو خلق په غفلت کې پاتې نه شي، کله چې هغوی په هيڅ ډول د انبياوو خبرو ته غوږ نه دی نيولی؛ نو وروسته له هغه ګرد سره تباه او برباد کړی شوي دي، (العياذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شيطانانو. او نه ښاييږي دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لري (شيطانان د راوړلو د قرآن).

تفسير: يعنې دغه کتاب د الله تعالی له جانبه جبريل امين راوړی دی، د شياطينو راوړی شوی نه دی، آيا دغه خبره شياطينو ته کله ممکنه ده، چې د داسې کتاب يو توری هم هغوی وويلی شي؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهي ده، او پر ته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لري، او دغه کتاب له اوله تر آخره پورې له رشد او صلاح او د هدايت له نوره ډک دی، چې د دې تعليم په اثر داسې يو مقدّس جمعيت تيار شوی دی، چې د هغوی په شان د ځمکې پر مخ تر اسمان لاندې ما سوا له انبياء الله څخه بل کوم متقي، صادق، موحد، او خائف من الله جمعيّت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هيڅ يوه رابطه او مناسبت د شيطاني طبائعو سره نه لري، او نه شيطان د دې خبرې وړ (مستحق) او لايق دی، چې دغسې يو عظيم الشأن متبرّک د امانت بار پر خپلو اوږو واخيستی شي.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿۲۱۲﴾

بېشکه دغه شیطانان له اورېدلو (د کلام د پرښتو) خامخا بر طرف منع کړی شوي دي.

تفسیر: یعنې د قرآن د نزول په وخت کې د هغه د حفاظت لپاره داسې زوروري غیبي پیرې درولې شوي دي، چې شیاطین له سره هغه ته نشي ورنژدې کېدی، او نه یو توری یې له لارې تښتولی شي، کما قال الله تعالی: ﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۱) رکوع (۹) آیت)، ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۲) رکوع (۲۷) آیت)، ﴿لَّا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۖ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ (د حم السجده سورت (۵) رکوع، (۴۲) آیت، (۲۴) جزء).

تنبیه: د شیاطینو د غیبي خبرو د اورېدلو لپاره د کوښښ او د دوی ناکام پاتې کېدلو په متعلق د «حجر» د سورت په شروع کې مفصّل کلام کړی شوی دی؛ هلته دې ولوستل شي !.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿۲۱۳﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿۲۱۴﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۱۵﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱۶﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم، او که دې داسې وکړه) پس شې به ته له عذاب ورکړ شویو. او ویروه ته (له عذابه ای محمده ! هغه) خپلوان د تا چې ډېر نژدې دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (یعنې نرمي وکړه) هغه چاته چې متابعت یې کړی دی ستا له مؤمنانو نه. پس که نافرماني وکړي (دغه خپلوان دې له تانه؛) پس ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه بېزاره یم له هغه (شرک او معاصي) چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: دغه یې فرمایلي دي محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او اورولي یې دي نورو ته، یعنې کله چې دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالی له جانبه نازل کړی شوی دی، شیطان د یوې ذرې په اندازه هم په کې مداخله نه ده کړې، نو د قرآن پر تعلیم ټنګ وکړه، چې په کې أصل الأصول توحید دی، د شرک او کفر او تکذیب لاره مه اختیاروه، که نه د الله تعالی له عذابه د نجات هیڅ لاره نشته، ځینو مفسّرینو دا خطاب عام کړی هر هغه چاته چې صلاحیت د مخاطبې د دې خطاب لري.

یعنې له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبیه ورکړئ، چې په خیر غوښتلو کې د دوی حق مقدم دی، برسېره په دې د انسانانو د صداقت او حقّانیت امتحان او ازموینه هم د خپلو او اقاربو په معاملو کې اخیستل کیږي، شاه صاحب لیکي: «کله چې دغه آیت نازل شو؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم ګردو قُریشو ته په زوره واوروه، آن تر عمې (ترور) او لور او اکا پورې یې هم ورساوه، چې د خپلو ځانونو لپاره فکر وکړئ، چې د الله تعالی په حضور کې تاسې مخامخ کیدونکي یئ، او زه هلته ستاسې لپاره هیڅ نشم کولی.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿۲۱۷﴾

او توکل وکړه (په ټولو مهماتو کې) پر ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکي.

تفسیر: یعنې نافرماني کوونکی هر څوک چې وي، او هومره چې وي؛ ستا هیڅ نشي خرابولی، له ګردو څخه بېزاره او یواځې پر پاک الله تعالی اعتماد او اطمینان ولره، چې لوی زبردست ذات دی، او د هیچا هیڅ شی د ده په مقابل کې نشي چلېدی، او رحم او مهرباني کوونکی هم دی، لکه چې دی له خپلې مهربانۍ هر وخت پر تا د مهربانۍ نظر لري، او خپل رحمت او عنایت درباندې مبذولوي.

الَّذِىْ يَرٰىكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿۲۱۸﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِى السّٰجِدِيْنَ ﴿۲۱۹﴾

هغه (الله) چېويني تا كله چې پاځيږې يواځې (لپاره د تهجّد) او (هم ويني) ګرځېدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو كې.

تفسير: كله چې ته د لمانځه لپاره دريږې، او د جماعت په لمانځه كې نقل او حركت ركوع او سجود او نور كوې، او د مقتديانو حال احوال ته ګورې.

اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۲۲۰﴾ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيٰطِيْنُ ﴿۲۲۱﴾ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿۲۲۲﴾

بېشكه دغه (الله) هم دى دى ښه اوريدونكى (د ټولو اقوالو) ښه علم والا (په ټولو احوالو). آيا خبر دركړم زه تاسې ته (اى مشركانو) په هغو (خلقو) چې كوزيږي شيطانان (پر هغوى). (بيا پخپله الله فرمايي) كوزيږي (شيطانان) پر هر ډېر دروغجن كذّاب ډېر ګناهګار.

تفسير: دلته بيا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبيه فرمايي، يعنې آيا داسې ويل كېدى شي چې (معاذ الله) شيطان پرې وحي راوړه؟ راځئ چې زه تاسې ته وښيم چې شيطاني وحي پر څه قسم خلقو نازليږي؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدكارانو باندې راځي، ځكه چې شيطانان له رښتينو او نېكو انسانانو څخه بيخي مرور او بېزاره او هغوى ته په بده سترګه ګوري، او له هغو دروغجنانو دغابازانو مكارانو څخه خوښي او خوشالي كوي، چې د ده له مرضي سره برابر وي، ښه، له ګردو صادقانو څخه زيات صدّيق او له ګردو نېكانو څخه زيات نېك او متقي انسان د شيطاني وحي سره څه نسبت لري؟ د رسول الله صلى الله عليه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالي اوصاف دي، چې د صباوت له وخته د نبوّت تر مدّت پورې د ده ګرد قوم هغه منلي دي، او تسليموي يې، تر دې چې «الصادق الأمين» لقب د همدغو له جانبه همدوى ته وركړى شوى وو.

يُّلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴿۲۲۳﴾

چې ږدي (دا شيطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اكثر د دوى دروغجنان دي. (يا غوږځوي شيطان خپلې اوريدلې شوې خبرې له ملائكو كاهنانو ته چې افّاك اثيم دي، او زياتره د دوى دروغجنان دي، چې زياترې خبرې يې دروغ دي).

تفسير: يعني شياطين د غيبي امورو څخه د يوه نه يوه جزئي امر د خبرو په متعلق كوم شيان له ورا د تښتېدلو په منځ كې اوري، په هغو كې سل نورې خبرې له خپله ځانه ګډوي، او بيا هغه خپلو كاهنو دوستانو ته رسوي، دغه د دوى د وحي حقيقت دى، پر خلاف د دې د انبياوو وحي داسې منظمه او مرتبه محفوظه ده، چې د هغې يو حرف يو حركت هم نشي پاتې كېدى، ځينو د ﴿يُلْقُوْنَ السَّمْعَ﴾ معنى داسې اخيستې ده، چې شياطين د ملأ الأعلى په طرف غوږ ږدي، كه كومه غيبي خبره يا غږ يې غوږ ته ورسيږي، يا دروغجنو ګناهګارانو د شيطان خوا ته غوږونه نيولي وي، كه كومه خبره له هغوى څنې واوري، او بيا ژر تر ژره يې خوروى كوي.

وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوٗنَ ﴿۲۲۴﴾

او (كافران) شاعران متابعت كوي د دوى ناپوهان (بې لارې).

تفسير: كافرانو به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته (استغفر الله) كله كاهن، كله شاعر ويل؛ نو دلته فرمايي چې د شاعرۍ خبرې محض تخيّلات دي، او له تحقيق سره بيخي تعلّق نه لري، نو ځكه په هغه خبره كې ماسوا د مجالسو د تودوالي او

د خوښې او ساعت تېرۍ او چرچې او واه واه ويلو بل كوم مستقل هدايت نه دى، حال دا چې د دغه رسول الله صلى الله عليه وسلم د پاك صُحبت په ميمنيت او د دغه قرآن په بركت په زرهاوو سړيو د نېكۍ او هدايت لارې موندلې دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾

آيا نه ويني ته چې بېشكه دوى (شاعران) په هرې كندې او هرې پندې د (خبرې) كې سرګردانه ګرځي (او ښكته په كې ډوبيږي، او پروا نه كوي چې دا حق دى كه باطل).

تفسير: يعنې هر مضمون چې د دوى په لاس كې ولوېد؛ نو دوى هغه پسې اوږدوي، كه د چا په تعريف او ستاينه (صفت) كې ولګېدل؛ نو هغه اسمان ته خېژوي، او كه د چا په مذمّت كې لګيا شول؛ نو د ټولې دنيا عيوب او مذمّت په هغه كې راټولوي، موجود معلوم ګرځوي، او له معدوم څخه يو خورا ډېر ثابت او معلوم او موجود منظوموي، الغرض دروغ، مبالغه، تخيّل د دوى د كيڼ لاس معمولي لوبې دي، په هره صحراء او بيديا كې چې يو ځلې دوى سم شي، بيا نو دوى بېرته مخ ګرځوونكي نه دي، نو ځكه د اشعارو په نسبت مشهور دي چې: «أكذبه أحسنه»، څومره چې شعر دروغجن وي هم هغومره ښائسته ګڼل كيږي.

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾

او بېشكه دغه (شاعران) وايي هغه چې نه يې كوي دوى.

تفسير: يعنې كله چې اشعار لولې؛ نو داسې درښكاري چې د ده قائل به له ځمري څخه زيات زړور وي، او كله چې ويې ګورې؛ نو په انتهايي درجه ډارن، بې زړه او جبان درښكاري، او كله بالعكس چې دوى وګورې؛ روغ رمټ پياوړي (تكړه) او مضبوط درښكاري، ولې د دوى د اشعارو له لوستلو څخه داسې درڅرګنديږي (درښكاريږي) چې د دوى روح قبض شوى، يا يې نبضين له حركته لويدلي دي، او اوس به مري.

الغرض د الله تعالى دغه معظّم رسول چې خاتم الأنبياء دى د دغه جماعت سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، او له همدغه جهته يې فرمايلي دي: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾، د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم هره خبره سره كره، جوته، رښتيا، حقه او روښانه، او د تحقيق، عدل او انصاف په ميزان كې تللې شوې وه، هره خبره چې د دوى له مباركې ژبې څخه وته؛ هم هغه به عملاً لېدلې كېده، آيا شاعر د داسې صفاتو خاوند دى؟ او شاعر هم دې ته ويلى شي؟ كلاّ وحاشا، ثمّ كلاّ وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

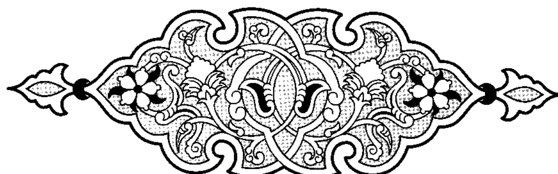
مګر (نه دي مذموم) هغه (شاعران) چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه)، او يادوي دوى الله ډېر، او بدل اخلي (له كفّارو په هجو د كفّارو) وروسته له هغه چې ظلم كړى شوى وي (پر هغو)، او ژر به پوه شي هغه كسان چې ظلم يې كړى دى؛ چې كوم ځاى ته به بېرته لاړ شي دوى (يعنې بد ځاى ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسير: مګر هغه څوك چې په هر شعر كې د الله تعالى حمد ووايي، يا د نېكۍ په لوري ترغيب وركړي، يا د كفر مذمّت يا د ګناه خرابي څرګنده (ښكاره) كړي، يا د هغو كافرانو هجو او بدي ووايي، چې د اسلام هجو كوي، يا كه څوك ده ته ايذاء او ضرر ورسوي؛ د هغه ځواب د اعتدال په اندازه وركړي؛ نو داسې شعر ويل نه دي مذموم، لكه

چې حسّان بن ثابت رضي الله تعالی عنه او نورو به همداسې اشعار ويل، نو ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم پر ده امر صادر کړ، چې د کفّارو جواب ورکړه، روح القُدس ستا سره دی.

د ﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا ظُلِمُواْ﴾ په مناسبت يې وفرمايل چې: ظالمانو ته به عنقريب خپله آخره خاتمه او انجام معلومېږي، چې د دوی اوښ پر کومه ډډه پرېوځي؟ له ګردو څخه زيات ظلم دا دی چې د الله تعالی کتابونو او انبياوو ته د دروغو نسبت کوي، او په کاهن او شاعر ويلو سره يې تکذيب کوي.

تمت سورة الشعراء بفضل الله تعالی وحسن توفيقه.

سُورَةُ النَّمۡلِ

«د (النمل) سورت مكي دی، (٩٣) آيتونه (٧) ركوع لري، په تلاوت كې (٢٧) او په نزول كې (۴٨) سورت دی، وروسته د (الشعراء) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

طسٓۚ تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱلۡقُرۡءَانِ وَكِتَابٖ مُّبِينٍ ١ هُدٗى وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ٢ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ
وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ يُوقِنُونَ ٣ إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمۡ
أَعۡمَٰلَهُمۡ فَهُمۡ يَعۡمَهُونَ ٤

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه د قرآن، او د كتاب مبين (ښكاره بيانوونكي) دي. (دغه قرآن) سمه صافه لاره ښوونكی دی (ټول جهان ته) او زېری وركوونكی دی مؤمنانو ته (په نعيم سره). هغه (مؤمنان) چې قائموي (سم اداء كوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوي زكات (د اموالو خپلو)، او دوی په (ورځې) آخرې (چې قيامت دی) هم دوی يقين كوي (چې خامخا به راشي په حقه سره). بېشكه هغه كسان چې نه راوړي ايمان په (ورځې) آخرې (چې قيامت دی)؛ ښايسته كړي دي مونږ دوی ته (قبيحه) عملونه د دوی، پس دوی حيران سرګردانه دي (په دغو بدو اعمالو خپلو كې).

تفسير: يعنې هر هغه څوك چې له ده سره د آخرې خاتمې او انجام فكر او انديښنه نه وي؛ نو هغه دې د همدغې فاني دنيا په فكر او انديښنه كې ډوب پروت وي، او د ده د ګردو كوښښونو مركز همدغه څو ورځنی دنيوي ژوندون دی، او د هغه كتاب او نبي په طرف له سره نه ګوري، چې د دوی مخ له هغه فاني طرف نه د عاقبت او باقي ژوندون په طرف اړوي او متوجه كوي يې، او نه ورته فكر او توجّه كوي، دوی په دنيوي عيش او مينه كې داسې غرق او ډوب تللي دي، چې د هاديانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدي، بلكه پر دوی مسخرې كوي او ملنډې وهي، پر اسماني صحائفو طعنې وي، او پر انبياوو مزاح كوي، او همدغه وضعيت پخپل فكر او زعم ښه بولي، او پرله پسې په همدغې ګمراهۍ كې ترقي او پرمختګ كوي.

تنبيه: د «تزيين» نسبت د الله تعالى په طرف له دې حيثيته شوی دی، چې د هر شي خالق او مالك همدی دی، پر كوم سبب باندې د مسبب ترتّب بې د ده د مشيت او ارادې څخه نشي كېدی، لكه چې په نورو ځايونو كې د اضلال، د ختم، د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی.

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَهُمۡ سُوٓءُ ٱلۡعَذَابِ وَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡأَخۡسَرُونَ ٥

دا هم هغه كسان دي چې مقرر دی دوی ته ډېر بد عذاب (په دنيا كې) او دوی په آخرت كې هم دوی زيانكاران دي.

تفسير: يعنې هلته به له ګردو څخه زيات همدوی په نقصان او خساره كې پراته وي.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

او بېشکه ته (ای محمده !) خامخا درښوولی کېږي (دررسيږي) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چې الله دی).

تفسير: يعنې دغه بدبختان پرېږده چې د ضلالت په تيه (ميره) کې سرګردانه وګرځي، کله چې دوی د عظيم الشأن قرآن قدر او عزت ونه پېژنده، او د ده د هداياتو او بشاراتو څخه يې فائده وانخيستله؛ نو ښايي چې د دوی حال او احوال همداسې کېدی، تاسې الله تعالی ته شکر وکړئ، چې د دغه عليم او حکيم له جانبه له ټولو څنې زيات عظيم الشأن کتاب (قرآن) تاسې ته مرحمت شوی دی، چې له هغه څخه تل تاسې ته جديد جديد فوائد دررسيږي، او په هغه کې مؤمنانو ته بشارات او مکذبانو ته عبرتناکه واقعات اورول شوي دي، څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمايت کوونکي پر خپلې بدې خاتمې او خراب انجام مطلع شي، لکه چې په همدې غرض وروسته له دې نه د موسی عليه السلام او د فرعونيانو قصه اوروله کيږي.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا

(ياد کړه) هغه وخت چې وويل موسی ښځې خپلې ته بېشکه چې ما وليد يو اور (له لرې).

تفسير: دغه له «مدين» نه د راتګ په وخت کې څه وخت چې دوی «وادي» ته ورنژدې شو، کله چې يې په يوه يخه توره تياره شپه کې لاره ورکه کړې وه، د موسی عليه السلام وينا ده چې له خپلې ښځې سره يې کوي، د دغه مفصله قصه د «طه» د سورت په تفاسيرو کې پخوا تېره شوې ده، هلته دې بيا ولوستی شي.

سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

ژر به راوړم تاسې ته له دې (ځای د اوره) خبر (حال د لارې) يا به راوړم تاسې ته لمبه لګولې (په سر د پلتې يا لرګي) لپاره د دې چې تاسې تاوده شئ (په هغه اور).

تفسير: يعنې د لارې خبر او پته تاته راوړم که دغه اور سره نژدې څوک وي، که نه اقلا ستاسې د تودېدلو لپاره کومه لمبه يا څکروټه به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾

پس کله چې راغی دغه (موسی) هغه (اور) ته ؛ غږ وکړ شو داسې چې برکتناک کړی شوی دی هغه چې په دغه اور کې دی، او هغه چې چاپېر دی له دغه (اوره)، او (غږ وکړ شو چې) پاکي ده الله ته چې رب (پالونکی) د عالميانو دی.

تفسير: کله چې موسی عليه السلام هلته ورسېد؛ دغه خبره ورته معلومه شوه، چې دغه دنيوي اور نه دی، بلکه غيبي او نوراني اور دی، چې په هغه کې د الله تعالی د انوارو آثار خرګندېږي (راښکاره کيږي)، ښايي چې دغه به هم دا وي چې په حديث کې د هغه په نسبت فرمايلي شوي دي: «حجابه النار»، يا «حجابه النور»، بيا پرې غږ وشو: ﴿أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ يعنې د ځمکې دغه ټوټه مبارکه ده، او په دغه اور کې چې کومه تجلّي ده؛ هغه هم مبارکه ده، او د ده په منځ او شاوخوا کې کوم ذوات چې دي؛ هغوی ګرد مقدس دي، مثلا پرښتې، يا پخپله موسی عليه السلام، هغه ګرد سره مبارک دي، دغه يې اغلبًا د موسی عليه السلام د مأنوس ګرځولو او د اعزاز او اکرام لپاره فرمايلي دي.

يٰمُوسٰى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

اى موسى ! شان دا دى چې زه يم الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوم).

تفسير: يعني په دغه وخت كې له تا سره زه پخپله غږېدونكى يم.

وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

او غورځوه همسا خپله (نو يې وغورځوله)، پس كله چې وليدله (موسى) هغه (همسا) چې خوځېدله؛ ګواكې دغه (همسا) يو نرى سپين ځغاستونكى مار دى.

تفسير: ښايي په ابتداء كې به نرى وي، يا به د حركت د سرعت لامله دغه تشبيه وركړى شوي وي، نه د جُثې د صغارت لامله.

وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يٰمُوسٰى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾

نو مخ يې ترې وګرځاوه په شا تلونكى، او راونه ګرځېده بېرته، (نو بيا غږ ورته وشو) اى موسى ! مه وېرېږه (له دې ماره)، بېشكه زه چې يم نه وېرېږي په نزد ځما مرسلان (پيغمبران ـ له هيڅ شي نه).

تفسير: يعني مرسلانو ته نه دي لايق چې وروسته ځمونږ د قرب دربار د رسېدلو څخه له همسا يا مار يا د بل كوم مخلوق څخه ووېرېږي، په دغه مقام كې ښايي چې د دوى زړونو ته انتهايي سكون او طمأنينت حاصل شي.

تنبيه: دغه طبيعي خوف دى، چې د نبوّت سره څه منافات نه لري.

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾

ليكن هغه څوك چې ظلم يې كړى وي (په ځان خپل) بيا بدل راوړي نيكي وروسته له بدۍ (چې په صدق سره ثابت شي)؛ پس بېشكه زه ښه بخښونكى يم (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى يم.

تفسير: دغه منقطع استثناء ده، يعني وروسته له دې نه چې د الله تعالى قرب ته ورسېدې؛ تاته هيڅ وېره او اندېښنه نه ده په كار، خوف او اندېښنه يواځې هغه چاته په كار ده چې كومه ګناه يا خطا يا تقصير يې كړى وي، چې د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار كې داسې قاعده شته، چې وروسته له ګناه كه كوم سړى په صدق او اخلاص سره توبه وباسي، او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست كړي، او د نېكيو او حسناتو په وسيله خپله بدي او سيئات محو او ورك كړي؛ نو الله تعالى يې پخپل رحمت سره معافوونكى دى.

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ ۖ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په ګرېوان خپل كې؛ نو وبه وځي (په خلاف د طبيعي لون خپل) تك سپين بې له كومه عيبه (او مرض، پس سره له دې دواړو معجزو چې حساب دي) په نهو معجزو ستا كې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته، بېشكه دوى دي يو قوم فاسقان (وتونكي له فرمان).

تفسير: د دغو معجزاتو بيان د «بني اسرائيل» په سورت كې د ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ﴾ الآية ـ آيت لاندې ليكلى شوى دى، هلته دې ولوستل شي !.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ اٰيٰتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ؕ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ۝

پس كله چې راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آيتونه (معجزې د قدرت) څمونږ ښكاره روښانې؛ نو وويل دوى چې: دغه سحر (كوډې) دى ښكاره. او منكران شول دوى په دغو (آيتونو)، حال دا چې يقين كړى وو په دغو معجزاتو نفسونو د دوى (چې حق او له جانبه د الله دي، ليكن انكار ترې وكړ دوى) له جهته د ظلم او سركښى، پس وګوره څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسير: يعني كله چې وقتًا فوقتًا د دوى د ستر ګو د خلاصولو لپاره هغه معجزې ورښودلې كېدې؛ نو دوى به ويل چې: دغه ګردې كوډې او جادو دى، حال دا چې د دوى په زړونو كې په يقيني ډول سره دغه خبرې ځاى نيولى وو، چې موسى عليه السلام رښتين دى، او دغه معجزې چې راښيي يقينًا د الله تعالى د قُدرت دلائل دي، سحر، جادو، شعبذه، نظر بندي او بل كوم باطل شى نه دى، او تش د بې انصافۍ، غرور او تكبر لامله عمدًا او د خپل ضمير په خلاف د حق تكذيب او له صدق څخه دوى انكار كاوه، بيا نو څه وشو؟، څو ورځې وروسته له دې نه دغه خبره ورمعلومه شوه چې د داسې ضد كوونكيو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه كيږي؟ دوى ټول د قُلزم د بحيرې د امواجو يوه ګوله شول، او هيڅ يوه ته يې ګور او كفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝

او خامخا په تحقيق وركړى وو مونږ داود ته او سليمان ته يو خاص علم، او وويل دواړو چې: ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) دي الله ته، هغه چې مشرتيا (فضيلت) يې راكړى دى مونږ ته پر ډېرو له (هغو) بندګانو خپلو چې مؤمنان دي.

تفسير: سُليمان د داود عليهما السلام ځوى وو، دغه پلار او ځوى ته هر يوه ته الله تعالى علم ورعطاء كړى وو، شرايع، احكام، د سياست اصول، حكومت چلول او نور ګرد علوم د دې لفظ لاندې داخل شول، هغه علم چې الله تعالى داود او سليمان عليهما السلام ته وركړى وو؛ د هغه اثر دا وو چې دوى د الله تعالى د انعاماتو شكر اداء كاوه، د الله تعالى د كوم نعمت شكر اداء كول د هغه اصلي نعمت څخه لوى نعمت دى.

«پر ډېرو» يې ځكه وفرمايل؛ چې ډېرو نورو بندګانو ته الله تعالى پر دوى فضيلت وركړى دى، پاتې شو پر ګردو مخلوقاتو كلي فضيلت لرل؛ نو دغه انعام او اكرام په ګردو انسانانو كې څمونږ سيد الكونين خاتم المرسلين فخر الأولين والآخرين محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په برخه شوى دى، اللهم صل وسلم وبارك عليه وعلى آله وأصحابه أجمعين.

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ

او ميراث واخيست سليمان (نبوّت، علم، سلطنت) له داود څخه (له نوره اولاده يې).

تفسير: يعنې د داود عليه السلام په ځامنو كې د ده اصلي ولي عهد او خليفه سُليمان عليه السلام شو، چې د ده په مبارك ذات كې الله تعالى نبوّت او سلطنت دواړه جمع كړي وو، او داسې مملكت او حكومت يې ورعطاء كړى وو، چې له ده څخه وړاندې او وروسته د بل چا په برخه كې داسې يو صوري او معنوي، ظاهري او باطني عظمت او شوكت نه دى جمع شوى، انسانان، پيريان، طيور، هوا، او نور ټول ورته مسخّر شوي وو، لكه چې د «سبأ» په سورت كې راځي.

وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمۡنَا مَنطِقَ ٱلطَّيۡرِ

او وویل (سُلیمان) ای خلقو ! ښوولې شوې دي مونږ ته خبرې د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر: له دغې خبرې څخه انکار کواکې د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چې طیور او پرندګان کومې خبرې او چړچړ چې کوي، په هغه کې تر یوه حده پورې د افهام او تفهیم شان موندلی کیږي، یو مرغه څه وخت چې خپله جوړه ځان ته رابولي، یا د دانې ورکولو لپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوي؛ په دغو ګردو حالاتو کې د ده بولي، لهجه او غږبدل له سره یو شان نه دي، لکه چې د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر په ښه شان سره محسوسولی شي، نو له دې نه مونږ پوهېدی شو، چې د نورو احوالو او ضروریاتو په وخت کې هم د دوی په دغو چونېدلو کې اګر که مونږ ته ډېر متشابه او متقارب هم راښکاره شي، کوم داسې لطیف او خفیف تفاوت او توپیر به ضرور وي، چې پر هغه باندې به دوی پخپلو منځونو کې سره پوهیږي.

د حیواناتو لپاره د جزئي ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلّم دی، لیکن د اوروپا جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پورې قریب کړی دی، تر دې چې د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجدو» په تیارولو پسې هم لګیدلي دي.

لوی قرآن خبر راکړی دی چې: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوي، لیکن تاسې پرې نه پوهېږئ، او هر الوتونکی خپل د صلات او تسبیح څخه واقف دی»، په صحیحو احادیثو کې د حیواناتو تکلّم بلکه د محضو جماداتو خبرې کول او تسبیح ویل ثابت دي.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيۡءٍۖ

او راکړی شوي دي مونږ ته له هر څیز څخه (چې انبیاوو او باچایانو ته ورکاوه شي).

تفسیر: یعنې د داسې عظیم الشأن سلطنت او نبوّت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چې په کار دي؛ هغه ګرد یې راعطاء کړه.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡفَضۡلُ ٱلۡمُبِينُ ١٦ وَحُشِرَ لِسُلَيۡمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ وَٱلطَّيۡرِ فَهُمۡ يُوزَعُونَ ١٧

بېشکه دغه (عطاء) خامخا همدغه فضل فضیلت دی ښکاره. او جمع کړی شوې لپاره د سُلیمان لښکرې د ده، له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو، بیا به د دوی ډلې ترلې کېدلې (په ترتیب سره).

تفسیر: هر کله به چې سُلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو؛ نو د انسانانو، پیریانو او د طیورو د درې واړو اقسامو لښکر به یې له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو، او د دوی په دغو افواجو کې به یو ځانته نظم نسق او انضباط قائم وو، مثلاً وروستنې افواج به سره له خپلو ګرندي تللو یا الوتلو خپلو له ړومبنیو افواجو څخه نشو وړاندې کېدی، او نه به هیڅ یو لښکري فرد داسې کولی شو، چې خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشې کړي، او چېرې لاړ شي، لکه چې نن ورځ په بري، بحري او فضایي قواوو کې پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیدل کیږي.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوۡاْ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمۡلِ

تر هغه پورې چې راغلل دوی پر کنده د میږیو،

تفسیر: یعنې سُلیمان علیه السلام له خپل لاو لښکر سره له داسې یو میدان څخه تېرېده، چې هلته د مېږیانو ډېره لویه ودانې وه.

تنبیه: په کوم ځای کې چې ډېر مېږیان سره راټول شي، او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړي؛ هغه ته په عربي ژبه «قرية النمل» وايي، یعنې «د مېږیانو کلی»، مفسّرانو په مختلفو بلادو کې د داسې میدانونو او بیدیاګانو نښه او پته لګولې ده، چې هلته د مېږیانو خورا زیات کورونه او کلي شته، چې د دغو له منځه پر یوه باندې حسب الاتفاق د سُلیمان علیه السلام ګذر شوی وو.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۸﴾

نو وویل یوه مېږي (چې مشر وو پر نورو): ای مېږیو ! ننوځئ ټول مساکنو ـ سوړو خپلو ته چې مات او چیت پیت مو نه کړي هرومرو تاسې سلیمان او لښکر د ده، حال دا چې دوی به نه وي پوه (د تاسې له دې پایمالېدو نه).

تفسیر: یعنې سلیماني لښکر خو داسې نه دی چې عمدًا او په قصد سره تاسې وژني، هو ! امکان لري چې د لاعلمی او ناپوهی په سبب پایمال شئ، شاه صاحب لیکي: «د مېږي غږ هیڅ یو انسان نشي اورېدی، خو د سُلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی خبرې ورسېدې، او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل»، نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه: د حیواناتو علماوو له کلونو کلونو راهیسې کومې تجربې چې کړې دي؛ له هغوی څخه دا راڅرګندیږي، چې دغه خوار او حقیر ساکښ (ذي روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعي حیات، سیاسي نظام کې ډېر زیات له انساني خویونو سره قریب واقع شوي دي، او د دغو امورو اداره په ډېر عجیب او غریب ډول سره کوي، د انسانانو په شان مېږیان هم د کورنیو او ټبرو او قبائلو خاوندان دي، په دوی کې هم د تعاون او خواخوږۍ جذبات شته، د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انساني اداراتو سره ډېر قریب او متشابه لیدل کیږي.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿۱۹﴾

پس تبسّم وکړ (سُلیمان) په دغه حال کې چې خندا کوونکی وو (ورپسې تعجّبًا او سُرورًا) له وینا د هغه مېږي، او وویل سُلیمان: ای ربه ځما ! الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چې شُکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما، او بل دا چې وکړم زه عمل نېک چې (په فضل خپل سره) خوښوې ته هغه، او ننباسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کې چې صالحان شوي دي.

تفسیر: کله چې سُلیمان علیه السلام د هغه مېږي پر خبره وپوهېده؛ متعجب شو، او د سُرور او نشاط له فرطه یې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله، او وویل سُلیمان: ای ربه ځما ! الهام وکړه، را په برخه کړه دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور او پلار ځما او بل دا چې وکړم زه عمل نېک، چې پخپل فضل سره خوښوې ته هغه، او ننه باسه او یو ځای مې کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو کې چې صالحان دي.

وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِىَ لَآ أَرَى ٱلْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ ٱلْغَآئِبِينَ ﴿۲۰﴾

او لټونه یې وکړه د مرغانو (او هدهد یې ونه مونده)؛ نو ویې ویل: څه مانع دی ما لره چې نه وینم زه هدهد، بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دې ټولې څخه چې یې نه وینم).

تفسیر: بناء پر کوم ضرورت سُلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضري واخیسته؛ هدهد د ده په نظر کې رانغی، نو ځکه یې وفرمایل: دا څه خبره ده چې زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کې پټ دی او زه یې نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی؟.

تنبیه: له طیورو څخه سُلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوایي سفرونو کې به دوی مأمور وو، چې د سُلیمان علیه السلام په سر داسې والوځي، چې د دوی پر تخت سیوری ولویږي، عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولګوي، خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوي، په دغه وخت کې امکان لري چې هُدهد ته به کوم یو خاص ضرورت وروړاندې شوی وي، او دی به د هغه لامله غیر حاضر شوی وي.

لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَا۟ذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَـٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هرومرو ده ته عذاب سخت، یا خامخا ذبح به کړم زه دی، یا به خامخا راوړي دی ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چې له دې وجې نه غایب وم).

تفسیر: یعنې خپل د غیر حاضرۍ کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندې کړي.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

پس ځنډ (تأخیر) وکړ هدهد نه ډېر (بلکه لږ ځنډ یې وکړ او ژر راغی) پس وویل (هُدهد په جواب د سلیمان کې) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پرې خبر شوی یم) چې نه ده احاطه کړې تا (او نه یې پرې خبر) په هغه باندې، او راغلی یم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقیقي یقیني سره.

تفسیر: سُلیمان علیه السلام ته د هغه ملك احوال په مفصّل ډول سره نه وو رسېدلی، اوس وررورسېد، «سبأ» د یوه قوم نوم دی، چې د هغوی ملك په عربستان کې د یمن په اطرافو کې وو (موضح القرآن)، ګواکې د هُدهد په وسیله الله تعالی دغه تنبیه وفرمایله، چې د ډېرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشي محیط کېدی، وګورئ چې د هغه نبي په شان چې پخپله الله تعالی داسې فرمایلي وو ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَـٰنَ عِلْمًا﴾ هغه ته د یوې جزئیې اطلاع هُدهد وررسوي.

إِنِّى وَجَدتُّ ٱمْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَىْءٍ

بېشکه چې ما وموندله یوه ښځه چې باچاهي یې کوله پر دغه (اهل د سبأ) او ورکړی شوي دي دغې (ښځې) ته له هر څیز څخه (چې باچایانو ته ورکولی شي).

تفسیر: په هر شي کې مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد شیان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

او دی دې ته تخت ډېر لوی.

تفسیر: یعنې د دې ملك د ملکې تخت داسې مُکلف، مرصّع او ډېر قیمتدار دی، چې د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسې تخت نشته، مفسّرینو د دغې ملکې نوم «بلقیس» لیکلی دی، والله أعلم.

وَجَدْتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُوْنَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۲۴﴾

ومې موندله دغه ښځه او قوم د دې چې سجده كوي دوى لمر ته بې له الله، او ښايسته كړي دي دوى ته شيطان عملونه د دوى، پس منع كړي دي (شيطان) دوى له سمې صافې لارې، پس دوى نه مومي سمه صافه لاره.

تفسير: يعنې هغه قوم مشركان او د لمر عابدان دي، او شيطان دوى له لارې څخه ايستلي دي، او د شرك رسوم او اطوار د دوى په نظرونو كې ښايسته ورځرګند (ورښكاره) شوي دي، نو ځكه دوى د هدايت لاره نشي موندلى، هُدهد پخپلې دغې وينا سره ګواكې سُليمان عليه السلام ته ترغيب وركړ، چې د دغه قوم پر خلاف جهاد وكړي.

اَلَّا يَسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِيْ يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ﴿۲۵﴾

ولې دوى نه كوي سجده الله ته؟ هغه (الله) چې راوباسي (ښكاره كوي) پټ ځيزونه چې په اسمانونو كې دي، او په ځمكه كې دي، او (هغه الله) چې ورمعلوم دى هر هغه ځيز هم چې پټوئ يې تاسې (په زړونو خپلو كې)، او هر هغه ځيز چې ښكاروئ يې تاسې (په ژبو خپلو كې).

تفسير: غالبًا د دغه هُدهد د كلام تتمّه ده، معلوميږي چې حيوانات فطرتًا د خپل خالق د صحيح معرفت لرونكي دي، يا د خرق عادت په ډول همدغه يوه هُدهد ته دغسې تفصيلي معرفت ورعطاء كړى شوى وو، هو ! كه الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو دغسې معرفت په يوه وچ لرګي كې هم پيدا كولى شي.

اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴿۲۶﴾ السجدة

الله هغه ذات دى (چې) نشته هيڅ لايق د عبادت مګر يواځې همدى دى، چې رب د عرش ډېر لوى دى.

تفسير: يعنې د ده د عظيم عرش سره د بلقيس تخت څه مناسبت لري؟.

قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۲۷﴾

نو وويل (سُليمان) ژر به وګورو آيا رښتيا ويلي دي تا (اى هدهده ! دغه خبره كې) يا كه ته يې له دروغ ويونكيو.

تفسير: يعنې زه ستا د دروغو امتحان اخلم، (بيا سُليمان يو مكتوب وليكه، او هُدهد ته يې وويل):

اِذْهَبْ بِّكِتٰبِيْ هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾

يوسه ته (اى هُدهده !) ليك ځما دغه پس وغورځوه هغه (ليک) دوى ته، بيا مخ جار باسه له دوى (او پټ نژدې ورته ودرېږه) پس وګوره (له ورايه) چې په څه ځواب رجوع كوي دوى؟.

تفسير: يعنې سليمان عليه السلام يو خط وليكه، او هُدهد ته يې وركړ، چې د «سبأ» ملكې ته يې ورسوي، او جواب يې بېرته راوړي، او ورته ويې ويل: څه وخت چې خط دې ورورسوه؛ ښايي چې بيا ترې يوې خوا ته پر څنګ شې، ځكه چې د قاصد مخامخ درېدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لري.

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ إِنِّىٓ أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ

وويل (بلقيس) چې ای اشرافو ! بېشکه زه چې یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک. بېشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسیر: بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راټول کړل، او دوی ته یې وویل چې: «ای ځما مشرانو ! ماته داسې یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه رارسېدلی دی، چې د یوه معزّز او محترم باچا سُلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی، غالبًا دوی به د سُلیمان علیه السلام اسم او د ده د بې مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دې نه اورېدلی وي.

وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

او بېشکه (مضمون د دې لیک دا دی چې شروع) په نامه د الله چې خورا مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: هـم هغسې چې دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآني آیت جزء دی، د قرآنکریم په نورو ځایونو کې هم ځان ته یو مستقل قرآني آیت دی، د تسمیې لوستل په اول د هـر سـورت کې یو ضروري امر دی، د حنفیانو په مذهب لکه چې پاس مو ولیکل «تسمیه شریفه» د عظیم الشأن قرآن یو ځان ته مستقل او جلا مبارک آیت دی، چې لپاره د تبرّک او فصل د قرآني سورتونو د هر سورت په اول کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلې شوي دي، د امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهما الله په مذهب برسېره په دې چې تسمیه شریفه د فاتحې شریفې د سورت اوله برخه او جزء دی؛ په نورو قرآني سورتونو کې هم پرته (علاوه) د توبې له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَىَّ وَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

(مقصد ځما دا دی) چې لویي (او کبر) مه کوئ تاسې پر ما او راځئ تاسې ماته مسلمانان غاړه ایښودونکي (الله ته).

تفسیر: داسې جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چې ډېر لږو باچاهانو په دنیا کې بل کوم باچا ته لیکلی وي، مطلب یې دا دی چې: «ځما په مقابل کې زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوي، ستاسې خیر په همدې کې دی چې اسلام ومنئ !، او ځما احکامو ته غاړه کېږدئ !، او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ ! ځکه چې ستاسې لویي، تکبّر او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کې بې فائدې دي».

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾

وویل (بلقیس) چې ای اشرافو ! فتوی (مشوره) راکړئ تاسې ماته په دغه کار ځما کې، نه یم زه فیصله کوونکې د کوم کار تر هغه پورې چې حاضر شئ تاسې ماته (مشوره راکړئ !).

تفسیر: یعنې تاسې مشوره راکړئ ! چې د هغه ځواب په څه مضمون سره ولیکل شي، او بالمقابل یې څه اقدامات او چارې وکړی شي؟ لکه چې تاسې ته معلوم دي د کومې لویې معاملې (قطعي) فیصله بې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه کوم.

قَالُوْا نَحْنُ اُولُوْا قُوَّةٍ وَّاُولُوْا بَاْسٍ شَدِيْدٍ ۙ وَّالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرِيْ مَاذَا تَاْمُرِيْنَ ﴿۳۳﴾

وويل دغو (اشرافو) چې مونږ خاوندان د قوّت زور يو، اوخاوندان د جنګ سخت يو، او امر (حکم، اختيار) تاته دی، پس وګوره (ای ملکې !) چې د څه شي امر (حکم) کوې ته (پر مونږ باندې چې ويې منو !).

تفسير: يعنې له مونږه سره د زور او طاقت او د حربي لوازمو او سامانونو هيڅ تقليل او کمی نشته، او نه د کوم باچا له ويرولو څخه مونږ ډاريږو، که ستا حکم صادر شي؛ نو مونږ له سُليمان عليه السلام سره جنګ ته تيار يو، برسېره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره يې، سره له غوره پوهه او چرته (خياله) مونږ ته هر هغه حکم چې مناسب يې ګڼئ؛ را يې کړه ! ځکه چې ځمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کې ښکته دي، معلوميږي چې د درباريانو فکر او رايه د جنګ کولو په لوري وه، مګر ملکې په جنګ کولو کې تعجيل مناسب ونه ګاڼه، او يو بين البين داسې معتدل صورت يې غوره کړ، چې د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْٓا اَعِزَّةَ اَهْلِهَآ اَذِلَّةً ۚ وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ﴿۳۴﴾
وَاِنِّيْ مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنٰظِرَةٌۢ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۳۵﴾

نو وويل (بلقيس چې په جنګ کې خير نشته)، بېشکه باچاهان هر کله چې ننوځي په کوم کلي (ښار) کې (په غلبه او قهر)؛ خرابوي دوی هغه (ښار)، او ګرځوي دغه (باچاهان) عزيزان (مشران) د اهل د هغه ذليلان (سپک بنديان)، او همداسې (چې ومې ويل) دوی کوي. او بېشکه زه لېږونکې يم دوی ته (قاصد) سره له هديې (پېشکشی)، پس بيا زه کتونکې يم چې په څه حال بېرته راځي دغه لېږلي شوي (چې قبلوي دغه پېشکشي يا يې بېرته راليږي).

تفسير: معلوميږي چې د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقيس متيقنه شوه، چې زه پر دغه باچا برى نشم موندلی، او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کې پيدا شوی وو، چې د داسې لويو شان او شوکت لرونکيو باچاهانو سره جنګېدل د لوبو او ټوکو خبره نه ده، که دی غالب شو، لکه چې د ده د برې قوي امکانات شته؛ نو د نورو ملوکو او سلاطينو له عمومي عادته سره موافق به دغه ځما ګرد ښارونه سره لاندې باندې کړي، او داسې يو لوی انقلاب به ونښلي چې په هغه کې به مشران، کشران، عزت لرونکي خلق به بې عزته کيږي، او ډېر انسانان به خواران او ذليلان کيږي، لهذا ځما په فکر خو ښه داسې راښکاري چې مونږ په جنګېدلو کې جلتي او تلوار ونه کړو، بلکه لازم دي چې د مقابل جانب قوّت، قدرت، طبيعي رجحانات، او د حکومت نوعيت څخه معلومات حاصل کړو، او په دې باندې ښه ځان خبر کړو، چې هغوی په رښتيا سره څه شی له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدايات ورولېږو، او دغه راتلونکې مصيبت د هغو په وسيله له خپله ځانه لرې وساتو؛ نو ډېر به ښه شي، که نه په دغه ذريعه مونږ ته لږ څه د دوی وضعيت او رويه راڅرګنديږي (ښکاره کيږي)، څو بيا مونږ له هغه سره مناسب رويه او لاره ځان ته غوره کړو.

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ ۫ فَمَآ اٰتٰىنِۦَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِّمَّآ اٰتٰىكُمْ ۚ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُوْنَ ﴿۳۶﴾ اِرْجِعْ
اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُوْدٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِّنْهَآ اَذِلَّةً وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿۳۷﴾

پس کله چې راغی (قاصد د بلقيس) سُليمان ته؛ نو وويل (سُليمان آيا مددګاري کوئ تاسې له ما سره په مال سره، پس هغه څيز چې راکړی دی ماته الله (له نبوّت، علم، سلطنت) خير ډېره غوره

دی له هغه څیزه څخه چې در کړی دی (الله) تاسې ته، بلکه تاسې په دغه هدیه (بښکشی) خپلې خوشالېږئ. بېرته ورشه دوی ته (ای قاصده چې راشي ماته ! که نه) پس خامخا وربه شو مونږ دوی ته سره له (داسې زوررور) لښکر، چې نه وي هیڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره، او خامخا وبه باسو هرومرو دوی له دغه (ښار د سبأ څخه) په دې حال کې چې بې عزته بې حُرمته وي، او دوی به خوار او سپک وي.

تفسیر: یعنې دغه تحفې او هدایـا دې تاسو ته در مبارك وي، چې په ورکولو يې تفاخر کوئ، او په اخيستو يې په تکثّر د اموالو سره خوشالېږئ، آیا ستاسې په فکر او اټکل کې زه تش یو دنیوي باچا درغلم؟ چې د مال او متاع مطامع ماته راوړاندې کوئ؟ تاسې ته دې معلوم وي؛ هغه روحاني دولت او مال، حکومت او دولت چې الله تعالی راعطاء کړی دی؛ هغه ستاسې له دغه ملك او دولت څخه ډېر اعلی او اولی دی، زه ستاسو دغو هدیو او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم، یعنې بېرته ورشه ای قاصده ! بلقیس او قوم ته يې ووايه چې: را دې شي ټول مسلمانان غاړې ایښودونکي، او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلې ته داسې لښکرې چې له جهته د ډېروالي اوقوّت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودرېدو) د دوی له هغو لښکرو سره، او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دې حال کې چې بې عزته او بې حرمته به وي.

قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

وويل (سُليمان) ای (څما د دربار) اشرافو ! کوم یو لـه تاسې به راوړي ماته تخت د دې (بلقیسې) پخوا له هغه چې راځي دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکي الله ته).

تفسیر: دغه سفیر بېرته لاړ، او د جنګ پیغام يې وروړسوه، بلقیس متیقنه شوه چې دغه کوم معمولي باچا نه دی، د ده زور او قوّت د الله تعالی په زور او قوّت سره دی، له جدال څخه به هیڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شي، او نه د داسې باچا په مقابل کې له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کیږي، بالآخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډېرو ساز او سامان او لأو لښکر سره د سُلیمان علیه السلام په حضور د تشرّف په مقصد رهي (روانه) شوه، کله چې بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدې شوه، سُلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چې: آیا داسې یو څوك شته چې د بلقیس شاهي تخت د دې د راتللو د مخه حاضر کړي؟.

تنبیه: له ﴿قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ﴾ څخه معلوم شو، چې پخوا له اسلامه او انقیاده د حربي مال مباح دی.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

وویل یو زوررور سخت قوي له (قومه د) پیریانو چې: زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چې پاڅېږې ته (ای نبي الله) له دغه ځایه خپله، او بېشکه زه پر دغه (راوړلو) د دې (تخت) خامخا قوي (زوررور معتبر) امانتګر یم (چې نه کوم خیانت په جواهرو د ده کې).

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو ټاکلي (مقرّر کړي) وخت پورې دوام درلود (لرلو)، مطلب يې دا دی چې «پخوا له دې نه چې تاسې له خپله درباره پاڅېږئ؛ زه به دغه شاهي تخت درحاضر کړی شم»، مګر په دغه کې هم لږ څه ځنډ (تأخیر) واقع کېده، او سُلیمان علیه السلام غوښته چې له دې نه مخکې د دې تخت راحاضر کړی شي.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ يَّرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ

وويل هغه (سړي) چې د ده سره يو علم وو له كتابه (منزّله يعني اسم الأعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چې بيا راګرځي تاته ستر ګه ستا، (چې نيولې دې وي كوم شي ته).

تفسير: راجح خو همدغه معلوميږي چې دغه سړی د سُليمان عليه السلام صحابي او وزير آصف بن برخيا رضي الله تعالى عنه دی، چې د سماوي كتابونو عالم او د الله تعالى د اسماوو او د كلامونو له تأثيراتو څخه واقف وو، عرض وكړ چې: زه د ستر ګو په يوه رپه كې د هغې تخت در حاضرولی شم، يعني همدا چې تاسې چاته وګورئ پخوا له هغه چې تاسې خپلې ستر ګې له هغه څخه ځان ته واړوئ؛ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العين څخه در حاضر كړم.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ لِيَبْلُوَنِيْٓ ءَاَشْكُرُ

نو كله چې وليد (سُليمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده؛ نو ويې ويل: دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دی، لپاره د دې چې وازمويي ما چې آيا زه شكر كوم (پر نعمتونو د الله).

تفسير: يعني دغه په ظاهري اسبابو سره نه دی، د الله تعالى فضل دی چې ځما رفيق دغه درجې ته رسېدلی دی، چې ترې داسې كرامات ظاهريږي، او كله چې د ولي او بالخاصه د صحابي كرامت د هم هغه نبي معجزه او د ده د اتباع ثمره وي؛ نو ځكه پر سُليمان عليه السلام هم د هغه شُكران عائد كيږي.

اَمْ اَكْفُرُ ۗ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّيْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ۝

يا ناشكري (كُفران) كوم؟ او هر څوك چې شكر كوي؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې شُكر كوي خپل ځان ته (ځكه چې پرې د نعمتونو دوام او تزييد كيږي)، او هر چا چې ناشُكري وكړه (كُفران كوي)؛ نو بېشكه رب ځما غني بې پروا دی (له شكر او له هر شيزه) كرم والا (ښېښتن - خاوند د سخاوت دی پر مستحقانو د انعام).

تفسير: يعني د شُكر ايستلو نفع شاكر ته رسيږي، چې په دنيا او آخرت كې به مزيد انعامات پرې مبذول كيږي، كه ناشكري وكړي؛ نو الله ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوي، ځكه چې الله تعالى د داسې شكر ايستلو څخه قطعًا بې پروا او بالذات كامل الصفات او منبع الكمالات دی، ځمونږ له كُفرانه د ده په كماليه صفاتو كې هيڅ نقص او كمی نه راځي، دغه هم د الله تعالى لُطف او كرم دی، چې ناشكرانو ته سمدلاسه سزا نه وركوي، نو د داسې كريم ناشكري كوونكی سړی په انتهايي درجه بې حيا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَدِيْٓ اَمْ تَكُوْنُ مِنَ الَّذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ۝

وويل (سُليمان) چې نا آشنا (او په بل شان او شكل كړئ) تاسې دغې (بلقيس) ته تخت د دې، چې وګورو چې آيا پيژني يې يا كيږي له هغو كسانو چې نه يې پېژني.

تفسير: يعني د تخت رنګ او وضعيت يې تبديل كړ، او د هغه شكل او هيئت يې وګرځاوه، چې د هغه په ليدلو بلقيس په اسانۍ سره ونشي پوهېدی، په دې د بلقيس د عقل او فهم ازموينت او امتحان مقصود وو، چې د هدايت استعداد په دې كې تر كوم ځای پورې شته.

فَلَمَّا جَآءَتْ قِيلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُۥ هُوَ ۚ

نو كله چې راغله (بلقيس تخت يې هلته وليد)، وويل شو (ورته) آيا همداسې دى تخت ستا؟ نو وويل (بلقيس) لكه چې دا هم هغه دى.

تفسير: ويې نه ويل چې: هو ! هم هغه دى، او نه يې بالكل نفي وكړه، څه يې چې حقيقت وو؛ هغه يې صاف صاف ظاهر كړ، چې تخت خو هم هغه دى، ليكن په اوصاف كې يې څه فرق او توپير (تفاوت) راغلى دى، او كله چې دغه فرق دومره مهم او معتدّبه نه دى؛ نو ځكه ويلى شي لكه چې هم هغه دى.

وَأُوتِينَا ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

او راكړى شوى وو مونږ ته علم (په وحدت د رحمان او نبوّت د سُليمان) پخوا له دې (معجزې كله چې هُدهد ستا ليک راوړ)، او وو مونږ مسلمانان (غاړه اېښودونكي حكم ستا ته).

تفسير: يعنې مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه، چې سُليمان عليه السلام تش يو باچا نه دى، بلكه ورسره د الله تعالى يو مقرّب بنده هم دى، نو ځكه مونږ د اطاعت او تسليم او انقياد لپاره اختيار كړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَت تَّعْبُدُ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٤٣﴾

او منع كړه (الله په توفيق خپل) دا له (عبادت د) هغه څيز چې وه دا چې عبادت يې كاوه غير له الله، بېشكه چې دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چې كافران وو.

تفسير: يعنې الله تعالى، يا سُليمان عليه السلام د الله تعالى په حكم ملكه بلقيس د لمر او نورو شيانو له عبادت څخه ستنه (منع) كړه، چې په هغه كې دا سره د خپل قوم مبتلا وه، يا يې دا مطلب چې د سليمان عليه السلام په خدمت كې د حاضرېدلو تر وخته پورې چې د اسلام اظهار يې په علانيه ډول سره نه وو كړى، د هغه سبب دا وو چې د باطلو معبودانو خيال او د كفّارو صحبت او تقليد دا يې له داسې كولو څخه منع كړې وه، كله چې د نبيّ الله په ملاقات او زيارت مشرفه شوه؛ هغه ممانعت له منځه ورك شو، كه نه د سليمان عليه السلام د صداقت اجمالي علم دې ته لا له پخوا څخه حاصل وو.

قِيلَ لَهَا ٱدْخُلِى ٱلصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُۥ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَٰنَ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٤﴾

وويلى شو دغې (بلقيس) ته چې: ننوځه دې بنګلې ته، پس كله چې وليده (بلقيس) دا (بنيبنه)؛ نو ګمان يې پرې وكړ د ژورو اوبو، او پورته يې كړه (پاينڅه) له دواړو پنډيو خپلو، نو وويل (سليمان) بېشكه دغه (اوبه نه دي) يوه بنګله ده په ځمكه هواره بنويه (جوړه شوې) له بنيبنو نه، وويل (بلقيس): اى ربه ځما ! بېشكه ما ظلم كړى دى پر ځان خپل، او اسلام مې راوړى دى سره له سُليمانه خاص (هغه) الله ته چې رب (پالونكى) د عالميانو دى.

تفسير: يعنې له اوبو څخه د پورې وتلو په نيت يې خپلې پاينڅې پورته كړې، لكه چې عمومي قاعده ده، چې كه د اوبو د ژوروالي اندازه په پوره ډول معلومه نه وي؛ نو له اوبو څخه پورې وتونكى ړومبى د خپلو پاينڅو په پورته كولو شروع كوي.

سُليمان عليه السلام پخپله سلام خانه کې ناست وو، چې هغه د تيږو (ګټو) په ځای په ښيښو فرش شوې وه، دغه صافې او پاکې ښيښې له لرې داسې ښکارېدې لکه چې د اوبو لوی حوض وي، او ممکن دي چې له دغو ښيښو لاندې به واقعي اوبه هم وې، يعنې حوض يې په ښيښو سره پټ کړی وي، دې په اوبو کې د ګډېدلو لپاره خپل پښې لوڅې (بربنډې) کړې، سُليمان عليه السلام پرې غږ وکړ چې: دغه د ښيښې فرش دی اوبه نه دي، بلقيس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ور معلوم شو، او په دغه باندې ښه وپوهېده، چې په ديانت هم پر هغو اسرارو چې دی پوهيږي؛ هغه هم صحيح دي، او دغه هم وربښکاره شوه چې پر هغو سازونو او سامونونو او وسائلو چې دغه قوم مغرور وو، او پرې نازېدل؛ دلته له هغه څخه ډېر سامونونه موجود وو، ګواکې سُليمان عليه السلام دوی ته تنبيه ورکړه، چې د لمر او د ستوريو پر ځلېدلو غولېدل او هغوی ته د معبود نسبت ورکول همداسې دي، لکه چې انسان د ښيښې په ځلېدلو وغوليږي، او د اوبو ګمان پرې وکړي.

کله چې ملکه بلقيس پر خپل قصور وپوهېده؛ نو وی يې ويل: ای ربه څما ! بېشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان، او اسلام مې راوړی دی سره له سليمانه خاص هغه الله ته چې رب د عالميانو دی، يعنې يا الله ! زه ستا منونکې يم، او د سليمان عليه السلام دين او طريقه اختياروم، تر اوسه پورې مې پر خپل ځان باندې ډېر ظلم کړی دی، چې په شرک او کفر کې مبتلا وم، اوس له هغه څخه توبه کوم، او ستا د ربوبيت د دربار په طرف رجوع کوم !.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ ثموديانو ته (قومي) ورور د دوی صالح (چې ووايه ثموديانو ته) داسې چې عبادت کوئ تاسې خاص د الله، پس ناڅاپه دوی دوه فرقې وې (مؤمن او کافر) چې سره يې جګړې کولې.

تفسير: يعنې يوه ايمان لرونکې او يوه منکره، لکه مکي والو چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم د راتګ په وخت کې پخپلو منځونو کې جګړې سره کولې، د ثموديانو د جګړې لږ څه تفصيل د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع کې پر دغو آيتونو ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ﴾ کې تېر شوی دی.

قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۖ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾

وويل (صالح) ای قومه څما ! ولې جلتي کوئ تاسې په بدی (نزول د عذاب) پخوا له نېکۍ (توبې)، ولې مغفرت نه غواړئ تاسې له الله (په ايمان او توبه) لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړ شي؟.

تفسير: صالح عليه السلام دوی ډېر په هر ډول سره وپوهول، نو کله چې دوی پرې ونه پوهېدل؛ بالآخر يې دوی له عذابه وويرول، چې د هغه په ځواب کې هغوی داسې وويل: ﴿وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ يعنې که ته پخپلې دغې خبرې کې رښتين يې؛ نو ولې د الله تعالی عذاب پر مونږ نه نازليږي؟ او د څه لامله په کې ځنډ (تأخير) او ډيل واقع کيږي؟ صالح عليه السلام وويل: ای کمبختانو ! ولې د ايمان او توبې او د نېکۍ لار نه اختياروئ؟ چې په دنيا او آخرت کې ستاسې په کار درشي، او د څه له سببه بالعکس بدي او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدي چې په خپل وخت کې پر تاسې واقع شي؛ نو ستاسې دغه ګرد شورماشور به پای (آخر) ته ورسيږي، اوس وخت دی چې تاسې له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ، او خپل ځان د الله تعالی له عذابه محفوظ او مصئون کړئ !، تاسې ولې توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالی د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت در مرحمت کړي؟.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ

وويل (ثمودیانو) چې بدفالي نیولې ده مونږ په تا او په هغه چا چې له تا سره دي (له مؤمنانو).

تفسیر: یعنې ای صالحه! له کله راهیسې چې ستا قدم څمونږ په خاوره کې ایښود شوی دی، او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړېده؛ پر مونږ راز راز مصائب او مصاعب را نازل شوي دي، او په هر کور کې جنګ او جګړې نښتې دي.

قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُوْنَ ﴿۴۷﴾

وویل (صالح) چې: بدفالي د تاسې په نزد د الله ده (چې درکوي يې په بدل د کفر د تاسې)، بلکه تاسې يو قوم يئ چې ازمويلی کېږئ (کله په راحت او کله په زحمت).

تفسیر: یعنې دغه مصاعب او سختۍ څما لامله پر تاسې نه دي راغلي، بلکه د دغو سبب ستاسې هغه بد قسمتي ده چې الله تعالی ستاسې د شرارتونو او بدو اعمالو لامله پر تاسې مقررې او مقدّرې کړي دي.

وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُّفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ ﴿۴۸﴾ قَالُوْا تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهٗ وَاَهْلَهٗ ثُمَّ لَنَقُوْلَنَّ لِوَلِيِّهٖ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۴۹﴾

او وو په ښار (د ثمودیانو) کې نهه سړي (غټ شریر) چې فساد به يې کاوه په ځمکه (د حجر) کې، او نه به يې کوله اصلاح. وويل (ثمودیانو) حال دا چې قسمونه يې خوړلي وو په الله چې: خامخا د شپې به ولویږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امّت) د ده، (او وژنو به يې)، بیا به خامخا ووایو مونږ هرومرو ولي د ده ته (که د قتل دعوی راباندې وکړي؛) چې: نه وو لیدلی مونږ ځای د هلاکت د اهل د ده (نو نه يو خبر چې چا وژلي دي)، او بېشکه چې مونږ خامخا له صادقانو يو (په دعوی خپله کې).

تفسیر: دغه نهه سړي ممکن دي چې د نهو ټبرو سرداران او مشران وي، چې د دوی کار په ملک کې پر ته (علاوه) له فتنې او فساد او خرابۍ اچولو څخه بل هیڅ شی نه وو، د اصلاح او درستي په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه، په معظمه مکه کې هم د کفّارو نهه مشران وو، چې تل به يې د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کې سعي او مجاهدت کاوه، او نورو مفسّرانو د هغوی نومونه هم لیکلي دي، دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کې معاهده او قسمونه سره یادل کړل؛ چې ګرد به سره يو ځای کېږي، او د صالح علیه السلام په کور به ورننوځي، او دی به سره له ګردو کور وکهوله له يوه مخه وژني، بیا که څوک د ده د وینې دعوادار پیدا شي؛ نو مونږ به ورته ووایو چې: مونږ له دغه داړې او د ده له وژونکي څخه نه يو خبر، او مونږ رښتیا وایو چې مونږ د ده د کور دغه تباه او وران وضعیت په خپلو سترګو نه دی لیدلی.

وَمَكَرُوْا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۰﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ اَنَّا دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۵۱﴾ فَتِلْكَ بُيُوْتُهُمْ خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوْا اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۳﴾

او فرېب وکړ دوی په فرېب کولو سره او فرېب ورکړ مونږ په فرېب ورکولو سره، حال دا چې دوی پرې نه پوهېدل. پس وګوره چې څرنګه شو عاقبت د مکر (انجام د فرېب) د دوی، بېشکه

چې مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبريل). پس دغه دي کورونه د دوی (ورته وګورئ) چې وران تش پراته دي، په سبب د دې چې ظلم (شرک) کاوه دوی، بېشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی لپاره (د هغه) قوم چې پوهیږي (په خیر او شر خپل، او ترې عبرت اخلي). او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې ویرېدل (له الله او ځانونه یې ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر: د دوی مکر خو همدغه د دروغو تړون وو، او د دوی د غه مکر په مقابل کې الله تعالی دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ، چې په زړه پورې خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړي، څو د عذاب عظیم په مستحق کېدلو کې هیڅ حجّت او عذر پاتې نشي، دوی داسې ګڼل چې ګواکې مونږ صالح علیه السلام له منځه لرې کوو، او له دې نه نه وو خبر چې په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بېخ وباسي، او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لرې کوي، موضح القرآن داسې لیکي: «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلي وو، څکه څو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږي؛ اهلاک نه واقع کیږي».

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته: آیا راځئ تاسې فاحشې (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چې وینئ تاسې (یو بل په دې بد عمل کې چې څومره مردار کار دی؟) آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چې د شهوت د دفعې لپاره دي) بلکه تاسې یو قوم یئ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر: یعنې که تاسې نه پوهېږئ چې د دغې بې حیایي آخره خاتمه څه کیږي؛ نو په انتهایي درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

پس نه وو جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مګر همدا وو چې وبه ویل دوی (یو بل ته): وباسئ (وشړئ) تاسې خپلخانه د لوط له دې ښاره خپله (چې سدوم دی)، بېشکه دوی داسې سړي دي چې ځانونه پاک ساتي (له کارونو څمونږ او بد یې ګڼي).

تفسیر: یعنې دغه لوط چې خپل ځان لوی، پاک، صاف او صفا ساتي؛ نو بیا څمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لري؟.

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مګر ښځه د ده چې مقدره کړې وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کې) له باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب کې). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو ـ ګټو چې هلاک شول پرې) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره) باران د دوی دی.

تفسير: يعني هغوى يې تباه او هلاک کړل، او لوط عليه السلام ته يې سره د ده د مسلمانانو ملګريو نجات ورکړ، ليکن د لوط عليه السلام ښځه چې د دغو اشرارو کفّارو سره يې مرستې کولې؛ هغه هم له هم هغو هلاک کېدونکيو سره پاتې شوه، او په دغو ګردو مجرمينو باندې پاک الله له آسمانه تيږې (ګټې) اوورولې، او دغه ښار يې له يوه مخه پر بل مخ واړاوه.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ءٰٓاللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۵۹﴾

ووايه (اى محمده !) چې ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) خاص الله لره دي (په نصرت د ابرارو، او ذلّت د کفارو)، او سلام دى پر بندګانو د دغه (الله) هغه (بندګان) چې غوره کړي دي دوى (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آيا الله خير بهتر غوره دى که هغه بتان چې دوى يې شريکان کوي (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دى !).

تفسير: وروسته د قصصو له فراغه: ﴿ءٰٓاللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ﴾ يې د توحيد بيان فرمايلى دى، دغه الفاظ د خطبې په ډول تعليم فرمايي، چې ښايي پخوا له بيانه وي، «موضح القرآن» ليکي: د الله تعالى تعريف کول، او په انبياوو سلام لېږل، او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول يې خلقو ته وروښودل، ځينې مفسّرين وايي: د الله تعالى هغه کمالات او احسانات چې پاس د قصصو په منځ کې مذکور شول؛ پر هغو ځمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته حکم وشو، چې د الله تعالى حمد او ثناء ووايي، او شکر پر ځاى راوړي، او پر هغو مقبولو بندګانو چې د ځينو د هغو ذکر پاس وکړ شو؛ سلام وليږي، له دې ځايه د توحيد وعظ شروع کړى شوى دى، يعنې د پاس قصصو د اورېدلو او په تکويني آيتونو باندې د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسې پخپله دغه راوښيئ، چې د دغه «وحده لا شريک له» الله تعالى منل خير، بهتر، غوره، نافع او معقول دي؟ يا د ده په الوهيت کې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالى سره يې شريک ګرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده، چې د هغې په فيصله کولو کې څه تدقيق او ځنډ (تأخير) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتې وي، خو بيا هم د زيات تذکير او تنبيه په غرض وروسته له دې نه د الله تعالى ځينې داسې شئون او صفات بيانيږي چې د ده پر توحيد او تقدّس دلالت کوي، او ځينې هغه خير او نفعې شمېرل کيږي، چې د الله تعالى د رحمت او د فضـل آثار په هغو کې له ورا ښکاري، نو فرمايي چې:

اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْۢبِتُوْا شَجَرَهَا ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دى) چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه، او نازلې کړې يې دي لپاره د تاسې له (طرفه د) اسمان اوبه، پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښايست)، نه دى کېدونکى له تاسې دا (کار) چې زرغونې کړئ تاسې ونې د هغو.

تفسير: آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دى که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولى؟ بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسې په اختيار کې نه دي، دا لا څه چې له هغه ځينې مېوې او ثمرات او نور شيان هم راوباسئ.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ﴿۶۰﴾

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه نشته)، بلکه دغه (مشرکان) يو داسې قوم دى چې ځنګ کوي (له توحيده).

تفسیر: یعنې په دې باندې ګرده دنیا پوهیږي، او پخپله همدغه مشرکان یې هم مني، چې د ځمکې او اسمان پیدا کول، د باران (وریا) ورول، د ونو ـ نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالی څخه د بل چا کار نه دی، لکه چې د لوی قرآنکریم په بل ځای کې د مشرکانو داسې اقرار او اعتراف هم مذکور دی، بیا وروسته له دې نه چې تر دې ځای پورې ورسېدئ، نو بیا ولې له سمې لارې څخه کاږه کېږئ؟ کله چې ماسوا الله څخه بل داسې یو ذات نشته، چې د دغو ګردو (ټولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړی شي، یا د کوم شي مستقل اختیار ولري؛ نو بیا د الله تعالی په ألوهیت او معبودیت کې ځرنګه بل څوک ورسره شریکېدی شي؟ «عبادت» د انتهایي تذلل نوم دی، نو دغسې عبادت هغه ذات ته لایق دی، چې په انتهایي درجه کامل او بااختیاره وي، د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کې برابرول، انتهایي ظلم، ضد او عناد دی.

اَمَّنۡ جَعَلَ الۡاَرۡضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَاۤ اَنۡهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِیَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې ګرځولې یې ده ځمکه ځای د قرار (آرام)، او ګرځولي یې دي په منځ د دغې ځمکې کې نهرونه (سیندونه، رودونه، ویالې د اوبو)، او ګرځولي یې دي دغې (ځمکې) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چې په کې ایښې دي لکه میخونه او بارونه تر څو ودرېږي، ونه خوځي، یعنې د انسانانو او حیواناتو دېره ځای دی، چې په آرامۍ سره پرې ژوندون کوي، او له دې حاصلاتو او پیداوار څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلي.

وَجَعَلَ بَیۡنَ الۡبَحۡرَیۡنِ حَاجِزًا ؕ

او ګرځولې یې ده په منځ د دوو بحرونو (خواږه او تروه) کې پرده (چې سره ګډ نشي).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغه صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ د دې تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی: ﴿وَهُوَ الَّذِیۡ مَرَجَ الۡبَحۡرَیۡنِ هٰذَا عَذۡبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلۡحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَیۡنَهُمَا بَرۡزَخًا وَّحِجۡرًا مَّحۡجُوۡرًا﴾ (۱۹ جزء د الفرقان سورت (۵) رکوع، (۵۳) آیت) کې دې ولوستل شي.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلۡ اَکۡثَرُهُمۡ لَا یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶۱﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه ! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي.

تفسیر: په توحید چې ایمان نه راوړي، یعنې آیا بل کوم بااختیاره ذات شته؟ چې دغسې کار وکړی شي؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځېدلو لایق شي؟ کله چې نشته؛ نو معلوم شو چې دغه مشرکین محض دجهالت او ناپوهۍ لامله د شرک او مخلوق پرستۍ په ژوره کنده کې لویدلي دي، او لا پسې د جهل په سوړو کې ننوځي.

اَمَّنۡ یُّجِیۡبُ الۡمُضۡطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَیَکۡشِفُ السُّوۡٓءَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې قبلوي سوال د عاجز (بېکس بې بس) کله چې وبولي دغه (مضطر) هغه (الله أکبر)، او لرې کوي بدي سختي.

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو د بېکسانو او ناقرارانو او بې وځلو دعاوې او نارې اوري، سختي ترې لرې کوي، لکه چې (په ۷ جزء د الأنعام سورت په (۴) رکوع (۴۱) آیت کې) یې فرمایلي دي: ﴿فَیَکۡشِفُ مَا تَدۡعُوۡنَ اِلَیۡهِ اِنۡ شَآءَ﴾ ګواکې الله تعالی دعاء هم له عادي اسبابو څخه یو سبب ګرځولې ده، چې پرې د مسبب ترتّب د الله تعالی په مشیت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کیږي، علامه طیبي رحمه الله او نورو ویلي دي چې: په دغه آیت کې

مشرکینو ته تنبیه ده، چې د سختیو مصائبو او شدائدو په وخت کې تاسې هم مضطرب کېږئ، او همدغه پاك الله ته دعا او نارې کوئ، او نور معبودان ستاسې له یاده وځي، نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولې د امن او اطمینان په وخت کې له تاسې هیرېږي.

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْأَرْضِ

او ګرځوي (الله) تاسې لره خلیفګان په ځمکه کې (په ځای د تېرو خلقو).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نه شي کولی؟ یعنې یو قوم او نسل له ځمکې څخه پورته کوي، او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوي، چې دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرّفات کوي.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۶۲﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه، نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسې).

تفسیر: یعنې که تاسې په پوره ډول سره فکر کولی؛ نو د لرې تللو لپاره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، همدغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو همدغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل، نو پخپله به پوهېدئ چې د هغه قدیر ذات په لاس کې چې د دغو امورو قبضه او اختیار دی؛ یواځې هم هغه ذات د عبادت وړ او مستحق دی.

اَمَّنْ يَّهْدِيْكُمْ فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُّرْسِلُ الرِّيٰحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ

بلکه هغه څوك (بهتر دی) چې لاره ښیي تاسې ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (دریاب) کې، او هغه (څوك بهتر دی) چې رالیږي بادونه زېری ورکوونکي په مخ کې د رحمت (باران) خپل.

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ الله تعالی د وچې او د سیند په تیارو کې د ستوریو په وسیله ستاسې لارښوونه کوي، اعم له دې نه چې بلاواسطه وي که د قطب ښوونکې او نورو آلاتو په واسطه وي، او پخوا د رحمت له بارانه هواوې او بادونه چلوي، او په هغو سره د باران د راتګ زېری ورکوي.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ تَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۶۳﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (بلکه نشته) ډېر لوی دی، ډېر پورته دی الله له هغو (شیانو) چې شریکوي یې دغه (مشرکان له الله سره).

اَمَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

آیا هغه څوك چې له ړومبی یې پیدا کړي دي خلق (له نطفې په ارحامو کې)، بیا به یې ژوندي کوي (بعد الموت په قیامت کې).

تفسیر: ګرد خلق دغه قبلوي چې ابتدائي تخلیق د الله تعالی کار دی، وروسته له مرګه بیا ژوندي پاځېدل هم پر هم دغه قیاس کړئ، د «بعث بعد الموت» منکرین هم هم دغومره پوهیږي چې که بالفرض وروسته له مرګه پیا ژوندون وي؛ نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چې اول ځلي یې پیدا کړي دي.

وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ

او هغه څوک چې رزق روزي درکوي تاسې ته له (طرفه د) اسمانه (په باران) او له ځمکې (په محصولاتو يې)، آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟).

تفسير: يعنې هغه کوم ذات دی چې د سماوي او ارضي اسبابو په وسيله سم له خپله حکمته سره تاسې ته روزي دررسوي؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٦٤﴾

آيا شته بل معبود له الله سره؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسې بُرهان (سند) خپل (په دې چې غير له الله همداسې کولی شي) که چېرې يئ تاسې صادق (رښتين په دې دعوی خپله کې).

تفسير: يعنې سره د دغو صافو، ښکاره دلائلو له اورېدلو بيا تاسې د الله تعالی وحدانيت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسليموئ، نو هر هغه دليل چې تاسې يې د خپلې دغې باطلې دعوی په ثبوت کې لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ !، څو د هغې له مخې ستاسې دروغ او رښتيا ښکاره شي، مګر له هغوی سره دليل او برهان چېرې دی؟ محض د ړندو په تقليد رهي (روان) دي: ﴿وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» سورت (۶) رکوع، (۱۱۷) آيت).

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهيږي هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي (له پرښتو او انسانانو) په غيبو امورو باندې مګر (عالم دی پر غيبو) الله.

تفسير: دغه آيت د سابق مضمون تکميل او د لاحق مضمون تمهيد دی، د دې جزء له ابتداء څخه تر دې ځايه پورې د الله تعالی د تام قدرت، عام رحمت، او د کامل ربوبيت بيان وو، يعنې هر کله چې الله تعالی په دغو صفاتو او شئونو کې متفرد دی؛ نو ښايي چې په الوهيت او معبوديت کې هم متفرد وي، په دغه آيت کې په الوهيت له بله حيثيته استدلال کاوه شي، يعنې معبود به هم هغه ذات کېدی شي، چې له تام قدرت سره محيط او کامل علم هم ولري، او دا هغه صفت دی چې په ځمکه او اسمان کې هيڅ يو مخلوق ته نه دی حاصل، او د هم هغه رب العزّت سره مخصوص دی، پس په دغه اعتبار سره هم د معبوديت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٦٥﴾

او نه پوهيږي دغه (کفار) چې کله به بيا ژوندي راپاخولی شي دوی.

تفسير: يعنې پر قيامت يقين نه لري، او وايي چې قيامت کله راځي؟ چې د هغه په اثر مړي بيا ژوندي کيږي، پر دغه هيڅوک نه دي خبر، ړومبی د مبدأ ذکر کېده، له دې ځايه وروسته د معاد ذکر شروع کيږي.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْهَا بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿٦٦﴾

بلکه ستړی ستومان، او له کار لویدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کې، بلکه دغه (کفّار) په شک کې دي له دغه (قیامت)، بلکه دغه (کفّار) له دغه (قیامت) نه ړانده دي (د زړه په سترګو چې پرې باور نه کوي).

تفسیر: یعنې ډېر عقل او فکر یې وچلوه، او له ډېر فکر وهلو څخه بیخي ستړي او ستومان شول، خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهېدل، کله د هغه په نسبت په حیرت شول، کله په شک کې تړې ولوېدل، او کله تړې منکران شول. (موضح القرآن).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا وَءَابَآؤُنَآ أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي (او د زړه سترګې يې ړندې دي): آیا کله چې شو مونږ خاورې او پلرونه څمونږ (هم خاورې شي)؛ آیا خامخا به مونږ رایستلی شو (ژوندي له څمکې جزاء ته). خامخا په تحقيق وعده کړی شوې ده له مونږ سره د دې (بعث بعد الموت، هم) له مونږ سره، او هم له پلرونو څمونږ سره له دې (وعدې د محمد نه) پخوا (د نورو انبیاوو له خوا)، نه دي دغه خبرې (بل شی) مګر لیکلي قصې (باطلې دروغ افسانې) دي د ړومبنیو (خلقو).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه څمونږ له پلرونو سره هم داسې وعدې شوې وې، دغه ده چې عیناً نن له مونږ سره هم هغسې خبرې او اترې دغه رسول کوي، لیکن سره د دومره قرنو او پېړیو د تېرېدلو مونږ ته تر نن ورځې پورې دغه خبره نشوه څرګنده او نه مو واورېده چې وروسته له دې نه چې مړې په خاورو کې سره ګډوډ او مخلوط شي، هغه به بیا ژوندي کیږي، لکه چې د پخوا په شان روغ رمټ انسان تړې جوړ او عیان کیږي، او بیا د خپلو اعمالو سزا مومي؟.

قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په څمکه (د مکذبينو) کې، پس وګورئ چې څرنګه شو عاقبت (آخره خاتمه) د ګنهګارانو (کافرانو؟ او تړې عبرت واخلئ !).

تفسیر: یعنې ډېرو مجرمانو ته په همدغې دنیا کې عبرتناکه سزا ورکړی شوې ده، او د انبیاوو علیهم السلام مواعید پر دوی منطبق ګرځېدلي دي، پر همدغه دې د «بعث بعد الموت» قیاس هم بنايي چې وکړی شي، چې باليقين بعث، حساب کتاب، ثواب عقاب، او اخروي عذاب شته، چې ټول رښتیا دي، او الله تعالی له هغه څخه خبر راکړی دی، او هغه ضرور راتلونکی دی، او دغه لویه کارخانه هم داسې خوشې او بې نتیجې نه پاتې کیږي، او دغه هم امکان نه لري، چې پر دغو ټولو علوي او سفلي موجوداتو داسې کوم عمومي حاکم نه وي، چې حق په حقدار ورسوي، او خپل دغه ګرد رعایا همداسې مهمل پرېږدي، کله چې ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږي؛ نو یقیني ده چې هرومرو بل کوم ژوندون او جهان شته، چې هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء وومومي، که تاسې پر همدغه خپل تکذیب دوام (ټینګوالی) وکړئ؛ نو هم هغسې چې د نورو مکذّبينو آخره خاتمه او انجام شوی دی؛ ستاسې به هم کیږي.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

او مه خفه کېږه (ای محمده !) پر دوی (چې ستا تکذيب کوي او له ایمانه مخ اړوي)، او مه اوسه په تنګي (د زړه) کې له هغه چې دوی مکر کوي (له تا سره څکه چې زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعني ای محمده ! دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه ! او د آخرې خاتمې تنبيه ورته ورکړه !، وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جدا شه !، که دغه خلق حق ونه مني؛ نو تاسې ډېر غمجن، متأسف او مه خفه کېږئ !، او نه د دوی د مکر او فريب او د حق په خلاف له تدبير کولو څخه زړه تنګه او ملول کېږئ؟ تاسې خو خپل فرض په پوره ډول سره اداء فرمايلی دی، الله تعالی پخپله داسې ضدي او عنادي کسانو ته سزا ورکوي، او هم هغسې چې پخواني مجرمان يې په سزا رسولي دي؛ دوی هم رسوي.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٧١﴾

او وايي دا (کفّار) کله به وي دغه وعده (د نزول د عذاب) که يئ تاسې صادقان (رښتيني په دغې دعوی خپلې کې).

قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٧٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې نژدې ده چې شي پيوست په تاسې پسې ځينې هغه (عذاب) چې غواړئ يې تاسې په جلتی.

تفسیر: يعني ډېر شورماشور او غوغا مه نښلوئ !، هغه وعده هرومرو ايفاء کېدونکې ده، او هيڅ لرې نه ده چې د هغې وعدې کومه برخه تاسې ته ډېره نژدې شوې او در پورې نښتې هم وي، لکه چې ډېرې ورځې نه وې تېرې چې پر دوی باندې سخت قحط نازل شو، او هم د «بدر» په غزوه کې د دغه عذاب يوه برخه وررورسېده، پاتې شو قيامت کبری؛ د هغه هم ځينې آثار او علائم در ښکاره شوي دي.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٧٣﴾

او بېشکه رب ستا خامخا څښتن (خاوند) د فضل (احسان، انعام) دی پر خلقو (چې دوی ژر په ګناهونو نه نيسي)، وليکن اکثر د دوی شکر نه کوي (په دې نعمت چې د عذاب تأخير دی).

تفسیر: يعني که الله تعالی پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لېږلو کې تاخير کوي؛ نو لازم وو چې دوی دغه تأخير غنيمت ګڼلی، او د دغې مهربانۍ په مقابل کې يې شکر ايستی، او د صالح عمل لاره به يې خپلو ځانونو ته غوره کړې وی، ليکن پر خلاف د دې دوی ناشکري کوي، او په خپله خوله عذاب غواړي.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٧٥﴾

او بېشکه رب ستا ته خامخا معلوم دي هغه څه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چې ښکاره کوي يې دوی. او نشته هيڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په اسمان او په ځمکه کې؛ مګر (ليکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: يعني ستاسې ظاهري او باطني اعمال، د زړونو پټې خبرې، نيات، ارادې، د ځمکې او د اسمانونو ډېر زيات پټ اسرار ګرد د الله تعالی په علم کې او د لوح محفوظ په دفتر کې درج دي، هره خبره له هغه سره موافقه واقع کېږي، تلوار کولو يا ځنډ کولو څخه هيڅ يو حاصل او ګټه په لاس نه درځي، هر هغه څيز چې د الله تعالی په علم کې طې شوی وي؛ ژر يا په ځنډ پر خپل وخت هرومرو کېدونکی دی، او هر يوه ته سم د ده له عمل، نيت، عزم او ارادې سره موافقه ثمره او نتيجه خامخا وررسېدونکې ده.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۷۶﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۷۷﴾

بېشکه چې دغه قرآن قصه کوي (بيانوي) پر بني اسرائيلو باندې اکثر له هغو څيزونو چې دوی په هغو (څيزونو) کې سره اختلاف کوي. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا هدايت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې هم دوی پرې نفع اخلي).

تفسير: يعنې اوس د عملي فيصلې وخت نه دی راغلی، بېشکه قرآن د قولي او عملي فيصلې لپاره راغلی دی، په دغه وخت کې په سماوي علومو او مذهبي شيانو کې له ګردو څخه لوی علماء بني اسرائيل ګڼل کېدل، مګر د عقائدو، احکامو، قصصو، رواياتو او نورو په متعلق د هغوی د شديدو اختلافو قاطعه فيصله او ښه تصفيه همدغه پاک قرآن اورولې ده.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿۷۸﴾

او بېشکه رب ستا فيصله به وکړي په منځ د دوی کې (په قيامت کې) په حکم (عدل) خپل سره، او همدی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر ټولو احوالو او اشياوو).

تفسير: يعنې قرآن خو د پوهولو او ښوولو لپاره نازل شوی دی، باقي د ټولو معاملاتو حکيمانه او عادلانه فيصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالی کوي.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿۷۹﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ويرېږه ای رسوله څما !)، بېشکه ته پر حق ښکاره يې (چې اسلام دی).

تفسير: يعنې تاسې د هيچا د اختلاف او تکذيب څخه مه متأثر کېږئ !، يوازې پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ !، او پخپله وظيفه کې چې دعوت او تبليغ دی؛ مشغول او لګيا اوسئ !، پر هغه سمه صافه لاره چې تاسې درومئ؛ په هغې کې هيڅ قسم خرخشه او انديښنه نشته، کله چې انسان پر سمه لاره رهي (روان) وي، او پر واحد الله تعالی اعتماد ولري؛ نو د بل هيڅ شي ويره او انديښنه ورسره نه وي.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿۸۰﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿۸۱﴾

بېشکه ته نه شې اورولی (خبره) مړيو ته، او (همداسې) نشې اورولی کڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چې وګرځي دوی په دې حال کې چې شا کوونکي وي. او نه يې ته لاره ښوونکی ړندو ته (چې يې راوګرځوې) له ګمراهۍ د دوی څخه، نه اوروې ته (په سماع د فائدې رسولو سره)؛ مګر هغه چا ته چې ايمان راوړي په آيتونو (د قدرت) څمونږ، پس همدوی مسلمانان دي (غاړه ايښودونکي الله ته).

تفسير: يعنې هم هغسې چې يوه مړي ته خطاب يا کوم کاڼه ته نارې وهل په تېره بيا چې تاته يې شاه هم وي، او په منډو در څخه څغلي، او د نارې وهونکي په طرف قطعًا متلفت نه وي؛ سودمن نه دی، همدغه د هغو مکذبينو حال دی، چې د دوی زړونه مړه شوي دي، او په زړه کاڼه هم دي، او د اورېدلو اراده هم بيخي نه لري، نو د دوی په حق کې هيڅ

نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی، که یو خاص ړوند د غېږو او ړېږو ستر ګو خاوند نشي؛ نو تاسې به هغه ته څرنګه لار یا بل شی وروښوولی شئ؟

یعنې پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کې نافع دی، چې یې ومني او پرې متأثر شی، او د اثر قبلول همدغه دی چې د الله تعالی پر کلام یقین او باور وکړي او ویې مني.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او کله چې واقع ثابت شي خبر د عذاب پر دغو (بني آدمانو او نژدې شي قیامت پر دوی)؛ نو راوبه باسو مونږ دوی ته یو دابه (ژوندی خوځېدونکې تلونکې) له ځمکې، چې خبرې کوي دغه (دابّه) له دوی سره، چې بېشکه دا خلق وو چې په دلائلو (د قدرت او الوهیت) ځمونږ به یې یقین نه کاوه.

تفسیر: موضح القرآن لیکي: «پخوا له قیامته به په مکه معظمه کې د صفا غر وچوي، او له هغه څخه به یو ژوندی خوځېدونکی ووځي، چې له خلقو سره به خبرې کوي، چې اوس قیامت نژدې دی، او صادق مؤمن به له کاذب منکر څخه په نښه کولو سره بېلوي»، له ځینو روایاتو ځني معلومېږي چې دغه به بالکل په آخره زمانه کې واقع کیږي، چې لمر له مغربه وخېژي، نو قیامت د همدغې ورځې نوم دی، چې د ټولې دنیا ګرد موجوده نظام به په کې ګډوډ او خرابیږي، نو د داسې خوارقو په وقوع کې هیڅ تعجّب نه دی پکار چې د قیامت د قریبوؤ علاماتو او د دې مقدمې په شان ظاهرولی شي، ښایي د «دابة الأرض» په ذریعه د دې خبرې ښودنه مقصود وي؛ هغه خبره چې تاسې د یو رسول په ژبه نه منله؛ نن مجبور یئ چې د یوه حیوان په ژبه یې ومنئ !، مګر د دغه وخت منل تاسې ته مفید او نافع نه دي، او له دغه څخه یواځې د مکذبینو تجهیل او تحمیق مطلوب دی، چې د منلو وخت تېر شو.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې ژوندی به راپورته کړو له (قبورو د) هر امّت (فرقې) څخه یو فوج (چې اشراف او رؤساء دي) له هغو (منکرانو) چې تکذیب کوي په آیتونو ځمونږ، پس د دوی جماعتونه به سره یو ځای کیږي، بیا روانیږي.

تفسیر: د هر ګناه کوونکي ټولنه او لښکر به سره بېل وي.

تنبیه: عمومًا مفسرینو د ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ معنی په ستنولو (واپس کولو) سره کړې ده، یعنې د هر امّت مکذبان به د محشر په طرف بیول کیږي، او دوی به دغومره ډېر او زیات وي، چې وړاندې تلونکي خلق به د وروستنیو مخه بندوي، او له مخکې تللو څخه به یې ستنوي (واپس کوي)، لکه چې په لوی بیروبار او ازدحام کې د انتظام د ټینګک ساتلو لپاره همداسې وضعیت غوره او اختیارولی شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُم بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی (ټول محشر ته) نو وبه فرمایي (ورته الله) آیا تکذیب کړی وو تاسې د آیتونو ځما، حال دا چې احاطه نه وه کړې تاسې په هغـو (آیتونو) له جهته د علمه، آیا څه شی دی هغه چې وئ تاسې چې کاوه به مو (هغه له مأمور بِهِ څخه؟ ووایئ !).

تفسیر: یعنې زیار (محنت) یې ونه کړو، او کوښښ یې ونه کړ چې په پوره ډول به پرې پوهېدل، او تمامو اطرافو او جوانبو ته به یې کتل، ابتداء یې د هغه په تکذیب خوله وسپړدله، «یا وواییٔ ! که داسې نه ده نو نور مو څه کول؟ یعنې ماسوا له دې نه ستاسې بل څه کار وو؟» امکان لري چې مطلب یې داسې وي، چې بې له غوره او فکر کولو څخه تاسې هم داسې د هغه تکذیب کړی وو؟.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿۸۵﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندې په سبب د هغه چې ظلم یې کړی وو، پس دوی به هیڅ خبرې نشي کولی (په عذر خواهۍ له جهته د عذاب لا متناهي).

تفسیر: یعنې د دوی د شرارتونو یقیني ثبوت وشو، او د الله تعالی حجّت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دې نه به دوی څه ویلی شي؟.

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿۸۶﴾

آیا نه ویني دا (منکران د حشر) چې بېشکه مونږ ګرځولې مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دې چې آرام وکړي دوی په کې، او (ګرځولې مو ده) ورځ لیدونکې (تکه سپینه روښانه چې کسب وکار په کې وکړي)، بېشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کې خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې څرنګه ښکاره دلائل او واضحې نښې الله تعالی په دنیا کې دوی ته وروښودې، خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ، که یواځې د شپې او د ورځې پر دغه دائمي تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پرې غور او خوض یې کولی؛ نو د الله تعالی پر توحید، د انبیاوو پر ضرورت او اهمیت او پر «بعث بعد الموت» پر ګردو شیانو به دوی پوهېدل، چې بالآخر هغه کوم یو ذات دی چې داسې مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه، او د شپې څخه ورځ راښکاره کوي، او څمونږ د ظاهري بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځې رڼا خوروي، نو آیا دغسې یو مطلق قادر څمونږ د باطني بصیرت لپاره د اوهامو او اهواوو په تیارو کې د معرفت او هدایت رڼا نه ده رالېږلې؟.

وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ۚ
وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿۸۷﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۚ صُنْعَ اللَّهِ
الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿۸۸﴾ مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُم
مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿۸۹﴾ وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿۹۰﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې پو کی وکړ شي په صور (شپېلی) کې، نو ویرېږي (له ډېره هیبته) هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څوک چې په ځمکه کې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمایي الله (د نه ویرېدلو د هغه)، او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قیامت کې) عاجزان. او وینې به ته غرونه (په قیامت کې) ګمان به کوې ته پر هغو چې کلک ولاړ دي (له

جهته د لويوالي) حال دا چې دوی به ځي تيريږي پشان د وريځې، كاريګري د الله (يا وكړ دا كار الله په كولو سره) هغه (الله) چې محكم (درست) كړی يې دی هر څيز (چې پيدا كړی يې دی)، بېشكه چې دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو كارو چې كوئ يې تاسې. هر هغه څوك چې راشي په حسنه (نېكی) سره (چې كلمه د توحيد ده)؛ پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه، او دوی به له سختې وېرې د دغې ورځې په امان وي. او هر هغه څوك چې راشي په سيئه (بدئ شرك سره)؛ پس نسكور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ كې، او وبه ويل شي دوی ته له جانبه د الله) آيا جزاء دركوله كيږي (بلكه نه دركوله كيږي)؛ مګر (جزاء د شرك او نورو معاصيو) هغه چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: د صور «شپېلی» پو كوونكې پرښته اسرافيل عليه السلام دی، چې د الله تعالی د حكم په انتظار كې د صور د پو كولو لپاره تيار ولاړ دي.

په ځينو رواياتو كې راغلي دي چې: ﴿إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ﴾ جبرئيل، ميكائيل، عزرائيل عليهم السلام دي، ځينې د دې مصداق شهداء بولي، والله أعلم.

(موضح القرآن) ليكي: يو ځلې صور پوكلی كيږي، چې د هغه په اثر به ګرد مخلوق سره مري، دوهم صور چې وپوكلی شي؛ د هغه په اثر ټول مړي بيا له سره ژوندي كيږي، دريم صور چې وپوكلی شي؛ دوی ګرد ويريږي، په څلورم كې ګرد بېهوشه كيږي، په پنځم كې بيا په هوش كيږي، د «صور» پوكل به څو څو ځلې صورت نيسي، اكثر علماء يوائې هم دغه دوې نفخې مني، يعنې ګرد سره فقط دوه ځلې صور پوكلی كيږي، او دغه ګرد احوال او اهوال د هم دغو دوو شپېليو لاندې درجوي، والله أعلم.

﴿وَتَرَى ٱلْجِبَالَ﴾ الآية ـ او وينې به ته غرونه په قيامت كې، ګمان به كوې ته پر هغوی چې كلك ولاړ دي، له جهته د لويوالي، حال دا چې دوی به تيريږي په شان د وريځې، يعنې دغه لوی لوی غرونه چې تاسې يې اوس وينئ، او د دې خيال كوئ چې دغه به تل پر ځمكه كلك ولاړ وي، او له سره به له خپله ځايه نه ښوريږي، دغه ګرد به د قيامت په ورځ كې د ټكولو شويو رنګينو وړو په شان په فضاء او هواء كې الوځي او ګرځي، او د وريځو په شان به ژر ژر درومي، لكه چې د (۲۷) جزء د «الواقعة» سورت په اوله ركوع (۵-۶) آيتونو كې داسې يو آيت لولو: ﴿وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا * فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا﴾ او په «القارعة» كې لولو ﴿وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ٱلْمَنفُوشِ﴾، او (۱۶ جزء د «طه» سورت په (۶) ركوع، (۱۰۵) آيت كې) لولو: ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا﴾.

تنبيه: د دغه آيت هيڅ تعلّق د ځمكې د حركت او سكون سره نشته، لكه چې ځينې متنورين له هغه ځنې پوهېدلي دي.

﴿صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ﴾ يعنې هغه ذات چې هر شی يې په نهايت حكمت سره درست كړ، هغه الله تعالی چې نن يې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي، هم هغه الله تعالی به يوه ورځ دوی بځركي بځركي او دړې وړې كوي، او ترې دوړې به جوړوي، او په هواء به يې الوځوي، دغه د غرونو الوځول به د خرابی او تباهی په غرض نه وي، بلكه د عالم په نظام كې به سره لاندې باندې او لازمه تعديلات كوي، او په همغه درجه يې رسوي چې د هغه لپاره يې پيدا كړي دي، نو دغه ګرد به د هغه حقيقي صانع صنعت او كاريګري وي، چې د هغه هيڅ يو تصرّف له حكمت څخه تش نه دی، ﴿إِنَّهُۥ خَبِيرٌۢ بِمَا تَفْعَلُونَ﴾ الله تعالی ستاسو په اعمالو خبردار دي چا چې څه كړي وی د هغه پوره جزاء به وركول كيږي نو چا چې نېكی كړي وي توحيد كلمه يې ويلی وي، او عقيده يې پری ساتلی وي نو هغه ته به ښه بدله وي، او چا چې شرك او بد عمل كړي وي هغه ته به د هغه د شرك او بد عملونو سزا پوره وركول كيږئ.

إِنَّمَآ أُمِرۡتُ أَنۡ أَعۡبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ ٱلۡبَلۡدَةِ ٱلَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُۥ كُلُّ شَيۡءٖۖ

بېشکه همدا خبره ده چې امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې عبادت کوم د رب د دې بلدې (ښار) هغه (الله) چې حُرمت (عزت یې) ورکړی دی دې (ښار د مکې ته په امن سره)، او خاص همدغه الله لره دي (ملکا، خَلقًا، وعبیدًا) هر شی.

تفسیر: له بلده او ښار څخه مراد مکّه معظّمه ده، چې الله تعالی هغې ته خاص تعظیم، تحریم او تکریم ور په برخه کړی دی، نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب د رب اضافت د هغې په طرف وکړ شو، که نه الله تعالی خو د ګردو شیانو رب او مالک دی.

وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ٩١

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې شم زه له مسلمانانو (غاړه ایښودونکیو الله ته).

تفسیر: یعنې په هغو خلقو کې محسوب شم، چې د پاک الله کامل حکم منونکي او فرمان وړونکي دي، او بیخي یې خپل ځانونه ورسپارلي دي.

وَأَنۡ أَتۡلُوَاْ ٱلۡقُرۡءَانَۖ فَمَنِ ٱهۡتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهۡتَدِي لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن ضَلَّ فَقُلۡ إِنَّمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ٩٢

او (بل مأمور یم) په دې چې ولولم قرآن (پر تاسو، وایې وروم خلقو ته)، پس هر چا چې سمه صافه لاره وموندله؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې سمه صافه لاره یې وموندله لپاره د ځان (او فائدې خپلې)، او هر څوک چې ګمراه شو؛ پس ووایه (ای محمده ! ده ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه له ویروونکیو څخه یم.

تفسیر: یعنې زه بالذات هم د الله تعالی بندګي او فرمان برداري کوم، او نورو ته هم د الله تعالی دغه عظیم الشأن قرآن اوروم، او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته ورښیم، پس هر څوک چې لاره یې وموندله له جهته د متابعت ځما توحید د الله او نفي د شرکاوو ته؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې لاره یې وموندله لپاره د ځان خپل، ځکه چې نفع یې همده ته راجع ده، او هر څوک چې ګمراه شو له جهته د مخالفت ځما؛ پس ووایه ورته چې: بېشکه همدا خبره ده چې زه له ویروونکیو څخه یم، او پر ما غیر له پیغام رسولو بل هیڅ نشته، او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لوېږي، یعنې ما خپل پند او نصیحت کړی دی، او له دغه تبلیغه مې ځان فارغ الذمه ګرځولی دی، که تاسو نه پوهېږئ، یا ځان پرې نه پوهوئ؛ نو په دغه صورت کې ستاسو نقصان دی، او دغه احکام پخوا له امر د قتال وو.

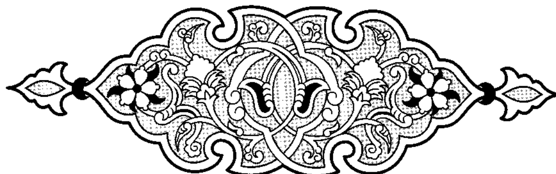
وَقُلِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعۡرِفُونَهَاۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ٩٣

او ووایه (ای محمده !) چې ټولې ثناوې ستاینې (صفتونه) (خاص) الله ته دي (په دغه نعمت د علم او نبوّت)، ژر به وښیي (الله) تاسې ته دلائل (د قدرت خپل)؛ پس وبه پېژنئ تاسې هغه (دلائل)، او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بېخبره) له هغو عملونو نه چې کوئ یې تاسې (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړي هر چا ته د ده له عمله سره سمه).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته په زرهاوو ځلې د حمد او شکر ځای دی، چې زه یې هادي او مهتدي ګرځولی یم، في الحقیقت د تعریف لایق هم هغه لوی او مقدّس ذات دی، هر چا ته هر هغه ښېګڼې یا کمال چې ور په برخه شوی دی؛

د ده له لطف او مرحمت څخه دی، ژر به وښيي الله تاسې دلائل د قدرت خپل، پس وبه پېژنئ تاسې هغه دلائل، يعنې وروسته له دې نه الله تعالى ستاسې په منځ کې يا د باندې د خپل قدرت هغه نمونې او څما د صداقت داسې ښکاره دلائل به دربښيي؛ چې د هغو په ليدلو سره به تاسې وپوهېږئ چې ببشکه دغه د الله تعالى هغه آيات دي، چې د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلى الله عليه وسلم راکړې وه.

تمت سورة النمل، ولله الحمدُ والمنة.

سُورَةُ الْقَصَصِ

«د (القصص) سورت «مکّي» دی، پرته له (۵۲) تر (۵۵) آيتونو پورې، چې «مدني» دي، او له (۸۵) آيت څخه چې په جحفه کې د هجرت په جريان کې نازل شوی دی، (۸۸) آيتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۸) او په نزول کې (۴۹) سورت دی، وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓمٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿۲﴾ نَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاِ مُوْسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۳﴾

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه د کتاب مبين (ښکاره) دي (چې خير او برکت يې ښکاره او د حق او د باطل بېلوونکی دی). لولو مونږ پر تا (ای محمده !) له (ځينو) خبرو د موسی او د فرعون په حقه (رښتيا) سره، لپاره د (هغه) قوم چې ايمان راوړي.

تفسير: يعني مسلمان خلق دې خپل حال قياس کړي ! (موضح) د ظالمانو په مقابل کې څرنګه چې د موسی عليه السلام په ذريعه الله تعالی بني اسرائيل سره له ضعف او کمزورۍ د فرعونيانو په مقابل کې منصور او مظفر وګرځول؛ همداسې مسلمانانو ته هم اګر که نن په مکې معظمې کې قليل ـ ضعيف او ناتوانه په نظر راځي، د دوی د بېشمارو زوررو اعداوو په مقابل کې برې او کاميابي ور په برخه کوي.

اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَّسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِّنْهُمْ

بېشکه چې فرعون لويي (او تکبّر) غوره کړې وو په ځمکه (د مصر) کې، او ګرځولي يې وو اهل د دغه (مصر) ټولی ټولی، چې ضعيفه (مقهوره) کړي يې وه يوه طائفه له دوی (چې بني اسرائيل وو).

تفسير: يعني په مصر کې قبطيان ودان وو، چې د فرعون له قوم څخه وو، او سبطيان هم اوسېدل چې په بني اسرائيلو سره مشهور وو، ليکن فرعون به د ظلم او تکبّر له لارې بني اسرائيلو ته فرصت او موقع نه ورکوله، چې دوی ترقي وکړي، او په هوسايۍ (راحت) او آرام سره ډېره ولګوي، ګواکې ګرد قبطيان سرداران او آغايان ګرځيدلي وو، او د انبياوو اولاد بني اسرائيل يې خپل غلامان او نوکران ګرځولي وو، او پر دوی به يې ډېر ذليل کارونه او سخته بيګاري اجراء کوله، او په هيڅ ډول يې نه پرېښودل چې دوی په مملکت کې قوت او وقعت حاصل کړي.

يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ؕ

چې وژل به يې ځامن د دوی (چې نسل يې منقطع شي) او ژوندۍ به يې پرېښودې ښځې (جنکيانې) د دوی (خپل خدمت ته).

تفسير: مفسّرين وايي چې: فرعون يو خوب وليد چې کاهنانو د هغه تعبير داسې وکړ چې: «د کوم داسې بني اسرائيلي هلك له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادېږي، چې لا تر اوسه نه دی ځېږېدلی»، نو ځکه فرعون د دغې پېښې د

مخې نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست، چې د تل لپاره بني اسرائیلیان مغلوب، مقهور او ذلیل وساتي، څو په دوی کې داسې کوم قوّت او قدرت پیدا نشي، چې له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندېښنه متصوره وي، او داسې امر یې صادر کړ: «وروسته له دې نه هومره بني اسرائیلي هلکان چې پیدا کیږي؛ دوی دې د یوې مخې څخه ووژلی شي !، او په دغه ترتیب دې د راتلونکې مصیبت او خطرې مخه په ښه شان سره ونیوله شي، کله چې قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسې کومه خطره نشته؛ نو دوی دې ژوندی پرېښودی شي، څو وروسته له پېغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلي».

إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

بېشکه وو دغه (فرعون) له مفسدانو (چې راز راز فسادونه به یې کول).

تفسیر: یعنې فرعون خو بالطبع په ځمکه کې خرابي غورځوونکی وو، نو ځکه د داسې لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لړځېده، او نه یې زړه خوږېده.

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دې چې منّت احسان کېږدو پر هغو کسانو چې ضعیفان کړی شوي وو په ځمکه (د مصر) کې، او چې وګرځوو مونږ دوی امامان (مقتدایان)، او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملك د فرعون). او چې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کې.

تفسیر: یعنې د دغه ملعون انتظامات خو هغه وو، او ځمونږ اراده داسې وه چې کمزوران زورور کړو، او ټیټ مخلوق هسك (اوچت) کړو، او د هغه قوم پر سر د دیني امامت او دنیوي سیادت تاج کېږدو، چې د فرعون او فرعونیانو له لوري ذلیل حقیر او مریان شوي وو، او له هغو ظالمانو او متکبّرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو.

وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ

او چې وښیو فرعون او هامان (وزیر ته یې).

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم، ستم او تیري کې له ده سره شریک، د ده د کار آله او د لاس د یوې همسا په شان وو.

وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرائیلو نه) هغه شی چې وو دوی چې ویرېدل (به ترې چې زوال د قوّت او سلطنت د قبطیانو دی).

تفسیر: یعنې د هغې خطرې لامله چې دغو قبطیانو د سبطیانو پر زرهاوو معصومو هلکان وژلي وو؛ مونږ اراده وفرمایله چې هم هغه خطره وردمخه کړو، فرعون خپل ګرد امکاني کوښښ او زیار (محنت) پکار واچولو، چې په هیڅ صورت هغه بني اسرائیلی هلك چې د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کیږي؛ مصئون او مأمون پاتې نشي، او فرعون د ده له شره ساتلی وي، مګر کله چې د الله تعالی د ارادې په مقابل کې هیڅ مانع نه شي درېدی؛ نو هم هغه معهود هلك یې د ده په غېږ کې وپاله، او د دوی په وسیله یې وساته، او دغه یې علی رؤوس الأشهاد ثابت او محقق کړ؛ د هر هغه کار او انتظام اراده چې الله تعالی وفرمایي؛ هیڅ یو قوّت او قُدرت د هغه په انسداد کې نه موفّق کیږي.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِى ٱلْيَمِّ

او وحي (الهام) وکړ مونږ مور د موسی ته داسې چې تی ورکوه ته دغه (موسی) ته، نو کله چې وويرېدې ته (په ده)؛ پس وغورځوه دغه (موسی سره له تابوته) په سيند کې.

تفسير: د موسی عليه السلام مور ته يا الهام وشو، يا يې په خوب کې وليد، يا په بله کومه ذريعه ورمعلومه شوه، څو چې تاته خپل د دې هلاك د وژلو ويره او اندېښنه نه وي پيدا شوي؛ په منظم ډول سره يې وپاله !، او تی ورکوه !، کله چې د وژلو ويره درته پيدا شي؛ نو په يوه صندوق کې يې تابوت کړه، او د نيل په سيند کې يې لاهو کړه، دغه قصه د «طه» په سورت کې هم ليکلې شوې ده.

وَلَا تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِىٓ ۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ۝

او مه ويرېږه ته (له غرق يې) او مه خفه کېږه ته (له بېلتون يې) ! بېشکه چې مونږ بېرته راوستونکي يو د دغه (موسی) تاته، او (بيا) ګرځوونکي يو د دغه (موسی) له مرسلانو (پيغمبرانو).

تفسير: يعنې مور ته يې ډاډينه او تسلي ورکړه شوه، چې مه ويرېږه، او بې له کوم تردّد او اندېښنې يې په سيند کې لاهو کړه !، ستا دغه هلك له سره نه ضايع کيږي، او د خپل ځوی د دغه بېلتون څخه هم مه خفه کېږه ! چې مونږ يې ډېر ژر بېرته ستا غېږې ته درولو، او د پاك الله اراده په دې خبره تللې ده، چې له دې نه يو ډېر لوی کار واخلي، او د رسالت په منصب يې افتخار وبخښي، او هيڅ يو قوت او طاقت د الله د ارادې په مخ کې حائل او مانع نشي کېدی، او دغه ګرد موانع به له منځه لرې کيږي، او دغه مقدّس مقصد هرومرو پوره کېدونکی دی، چې د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَٱلْتَقَطَهُۥٓ ءَالُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَـٰمَـٰنَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا۟ خَـٰطِـِٔينَ ۝

پس ومونده دغه (او ونيو تابوت د موسی) کورنۍ د فرعون لپاره د دې چې شي دغو (فرعونيانو) ته دښمن او (سبب د) غم، بېشکه چې فرعون او هامان (وزير يې) او لښکرې د دغو دواړو وو (دا ټول) خطاکاران.

تفسير: مور يې خپل هلك د لرګيو يوه صندوق کې وغورځوه، او د سيند په اوبو کې يې خوشې کړ، صندوق د اوبو د جريان په متابعت په داسې يوې ويالې کې لاړ چې د فرعون په باغ کې تېرېده، او هلته د مېرمنې آسيې رضي الله تعالى عنها د فرعون ښځې په لاس کې ولوېد، مېرمنې آسيې رضي الله تعالى عنها ته ددغه ښکلي هلك ښکلې صورت ډېر ښه په نظر ورغی، او د ده په وچولي (تندي) کې د نجابت او شرافت آثار ورښکاره شول، نو يې د پاللو په غرض راپورته کړ، مګر د دې پورته کولو آخري نتيجه داسې شوه، چې دغه وړوکی لوی شو، او د فرعون او د فرعونيانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو، او د دوی په حق کې د روح د سوهان په شان عيان شو، نو ځکه الله تعالى هغوی ته موقع ورکړه چې دی راپورته کړي، لعين فرعون له دې څخه څه خبر وو، د هغه دښمن له وېرې چې زه په زرهاوو معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلك دی، چې نن په ډېر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کيږي.

وَقَالَتِ ٱمْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّى وَلَكَ ۖ

او وويل ښځې د فرعون (آسيې چې دغه هلك) يخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعنې څومره ښکلی، ګلالی او په زړه پورې هلك دی، مونږ هلك نه لرو، راځئ ! چې له ده سره خپل فهم غلط کړو، او سترګې پرې رڼې او زړونه مو خوښ کړو.

لَا تَقْتُلُوْهُ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلك) ښايي چې نفع به راورسوي مونږ ته، يا به ونيسو دی ځوی.

تفسیر: یعنې کله چې لوی شي؛ څمونږ په کار به راشي، او که مو مناسب وګاڼه؛ نو خپل متبني به يې وګرځوو.

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۹

حال دا چې دوی نه پوهېدل (پر دغه سبب د هلاك د فرعونيانو).

تفسیر: یعنې له دې نه خو نه وو خبر؛ کله چې دی لوی شي نو څه څه کارونه به وکړي؟ آيا دغه خبره خو ضروري نه ده، چې همدغه هلك به هم هغه څمونږ معهود دښمن وي، چې مونږ ترې اندېښنه لرو، بيا چې يې کله مونږ وپالو، نو دی به څرنګه څمونږ په خلاف څه اقدام وکړي؟، دوی له دې نه نه وو خبر چې دغه هلك به له هغه لوی ذات سره زياته دوستي کوي، چې د ګرد جهان رب او پالونکی دی، او کله چې تاسې د هغه ربّ العالمين دښمنان يئ؛ نو څکه دی به مجبور وي چې د هغه حقيقي رب العالمين په حکم ستاسې سره مخالفت وکړي.

وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوْسٰى فٰرِغًا ۭ اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِيْ بِهٖ لَوْلَآ اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۱۰

او سبا ته وګرځېد زړه د مور د موسی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته ـ علاوه د غمه د موسی)، بېشکه چې نژدې وه چې اظهار وکړي په دغه (موسی سره چې ځوی مې دی) که چېرې نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دې، چې شي دا له باور کوونکيو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسی عليه السلام مور د موسی عليه السلام تابوت په سيند کې لاهو کړ، مګر د موروالي لورينې او د مورولي مينې کله دې ته اجازه ورکوله او آرامه به يې پرېښوده، چې د موسی عليه السلام له حاله او له ياده غافله پاتې شي، نو شپه او ورځ به د موسی عليه السلام فکر او ذکر له دې سره مل وو، او له زړه څخه يې صبر او قرار فرار کړی وو، اونژدې وو چې د ضبط او صبر تار ترې وشليږي، او په عمومي ډول سره د ژړا او انګولا په ضمن کې دغه خبره ترې څرګنده شي، چې زه هغه کمبخته مور يم چې خپل ځوی مې په خپل لاس په سيند کې غورځولی دی، که چا موندلی وي يا يې پته ور معلومه وي؛ نو راته ودې وايي، مګر د الله تعالی دغه الهام ﴿اِنَّا رَآدُّوْهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ﴾ به ورته ډاډينه او تسلي ورکوله، نو دغه د الله تعالی کار وو چې د دې زړه ته صبر، ثبات، او تسکين ور په برخه کړي، څو د الله تعالی اسرار پخوا له وخته افشاء او اظهار نه شي، او لږ څه مدّت وروسته پخپله د موسی عليه السلام مور ته عين اليقين حاصل شي، چې د الله تعالی دغه وعده هرومرو پوره کېدونکې ده.

وَقَالَتْ لِاُخْتِهٖ قُصِّيْهِ ۡ فَبَصُرَتْ بِهٖ عَنْ جُنُبٍ وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۱۱

او ويل (مور د موسی) خور د دغه (موسی) ته چې څه برابره ورور پسې دې (او خبر يې راوړه)، پس کتل به يې دغه (موسی) ته له لرې ځايه (لکه پردی) حال دا چې دغه (فرعونيان) نه پوهېدل (په دغه خوروالي او جاسوسی د دې).

تفسير: یعني کله چې د فرعون په حرم سرای کې هغه صندوق خلاص او دغه هلك په کې وموندل شو، او په ګرده دنيا کې يې آوازه (انګازه) ګډه او شهرت يې وموند، د موسی عليه السلام مور خپلې لور د موسی عليه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی وو، چې ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لګولو پسې تل لګيا اوسه !، او له لرې په پټه سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه ! چې څه پېښې پيدا کيږي؟ او څه ما جرا پرې تيريږي؟ کله چې دغه جينۍ پوهه او هوښياره وه، د هغه شهرت او انګاځې په اثر يې ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه، چې پر هغه له سينده موندلې هلك باندې لوی ازدحام او بيروبار جوړ شوی وو، او هلته لکه يوه بې تعلقه اجنبيه لرې ودرېده، او هيڅ څوك په دې ونه پوهېدل چې دا د دغه هلك خور ده.

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾

او حرام (منع) کړي وه مونږ پر دغه (موسی تې رودل د) دايګانو له پخوا (د بېرته ورتلو مور خپلې ته)، نو ويل (خور د موسی) آيا خبر کړم زه تاسې پر اهل د (داسې) کاله باندې چې واخلي وساتي دا (هلك) تاسې ته، او دوی به ده ته له خير غوښتونکيو وي.

تفسير: يعني د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلك په پالنه او ساتنه راضي کړ، دلته د تي ورکوونکيو فکر ورپيدا شو، او ډېرې دايګانې يې طلب کړې، مګر الله تعالی لا له پخوا څخه د موسی عليه السلام شونډې کلکې تړلې وې، چې پرته (علاوه) د خپلې مور له تي څخه د بل چا تی په خوله ونه نيسي، نو سخت تشويش ور پيدا شو، چې داسې يوه مرضعه له کومه ځايه راپيدا کړه شي، چې دغه هلك يې تی ورروي؟ ولې چې موسی عليه السلام به مطلقًا د هيڅ يوې مرضعې تي ته خپل مخ نه اړاوه، فرعوني خدم او حشم په همدغه فکر او اندېښنه کې وو چې د موسی عليه السلام خور وويل چې: «زه د داسې يوې کورنۍ معرفي تاسې ته کولی شم، چې ډېره پاکه او صافه ده، او ممکن دي چې دغه هلك د هغې کورنۍ د کومې ښځې تی ورروي، او تر هغه ځای پورې چې زه معلومات لرم؛ هغوی به په ډېرې لورينې (مهربانۍ) او خير غوښتنې سره د دغه هلك روزنه او پالنه کوي، ځکه چې هغه کورنۍ ډېره شريفه او نجيبه ده، او علاوه پر هغه د باچاهۍ له کوره د انعام او اکرام لوی توقّعات هغوی لا په دې اړوي چې پر دغه هلك ښه توجه او فهم ولري».

بالنتيجه د همدې جينۍ په مشوره د موسی عليه السلام مور وغوښتله شوه، په مجرد د دې چې د خپلې مور بوی پر موسی عليه السلام ولګېده؛ په ډېره مينه او محبت سره يې خپل ځان د مور په تي پورې ونښلوه، او په غرکهار سره يې په تي رودلو شروع وکړه، فرعوني کورنۍ ته د دغې ښځې پيدا کېدل ډېر غنيمت معلوم شول، چې بالآخر هغه هلك د يوې مرضعې يعني د خپلې مور تي سره پخلا شو، او شودې يې روي، په دغه ټول سره خوښ او خوشال شول.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

پس بېرته راوست مونږ دغه (موسی) مور خپلې ته لپاره د دې چې يخې (او رڼې) شي سترګې د دې (په بېرته رسېدو د موسی)، او چې نشي غمجنه (په بېلتون يې)، او لپاره د دې چې وپوهيږي (په عين اليقين هم) په دې چې بېشکه وعده د الله حقه ده.

تفسير: يعني په ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ کې دوه وعدې ورسره شوې وې، يوه خو هم هغه وعده وه چې مور يې پخپلو سترګو وليده چې په څه يو حيرانوونکې طريقه پوره او تر سره شوه، او د دويمې وعدې د پوره کېدولو لپاره ورته قياس موقع پيدا شوه، چې بېشکه هغه هم په خپل وخت او نېټه پوره کېدونکې ده.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣﴾

ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږي (پرې چې حقه ده).

تفسیر: یعنې د الله تعالی وعده هرومرو رسېدونکې او واقع کېدونکې ده، هو ! په منځ کې ډېر خنډونه او موانع پیښیږي، چې د هغو په نسبت ډېر ضعیف الاعتقاد کسان متردّد او مشتبه کیږي، (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰۤى اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤﴾

او کله چې ورسېد (موسی) زور (قوّت د ځوانۍ خپلې) ته، او برابر شو (په عقل)؛ نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوّت) او علم (پوهه)، او همداسې (مهرباني چې وکړه مونږ په موسی او مور یې؛) جزاء ورکوو مونږ نیکي کوونکو ته.

تفسیر: یعنې کله چې موسی علیه السلام د خپل رُشد او ځلمیتوب وخت ته ورسېد؛ نو مونږ ده ته ډېرې د حکمت خبرې وروښودې، او خصوصي علم او فهم او پوهه مو ورکړه، ځکه چې دی د هلکتوبه صالح او نېک عمل وو، نو داسې پوهو او قابلو خلقو سره ځمونږ لطف او مرحمت همداسې مبذول کیږي.

وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ هٰذَا مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِىْ مِنْ شِيْعَتِهٖ عَلَى الَّذِىْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ ۖ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّىْ ظَلَمْتُ نَفْسِىْ فَاغْفِرْ لِىْ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿١٦﴾

او ننوت (موسی) ښار (د مصر) ته په وخت د غفلت د اهل د هغه کې (د غرمې په وخت کې چې ویده وو)، پس ویې موندل په دغه ښار کې دوه سړي چې جګړه یې سره کوله، دغه یو (سبطي) له تابعانو د دغه (موسی وو)، او هغه (بل قبطي) له دښمنانو د دغه (موسی) وو، پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطي) چې له تابعانو د دغه (موسی) وو پر هغه (قبطي) چې له دښمنانو د ده وو، پس په سوک وواهه هغه (قبطي) لره موسی؛ پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطي (چې مړ یې کړ په سوک د موسی سره، کله چې د وژلو قصد یې نه وو کړی، او نه وو مأمور په قتل د هغه؛ نو ځکه) وویل (موسی) چې: دغه کار له عمله د شیطان دی، بېشکه چې دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وویل (موسی) ای ربه ځما ! بېشکه زه چې یم ظلم مې کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبطي سره)، پس مغفرت وکړه ماته (د دغې ګناه ځما)، پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسی) ته، بېشکه چې (الله) همدی دی خامخا ښه بخښونکی د (خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: موسی علیه السلام وروسته له ځلمیتوبه یوه ورځ په داسې وخت کې ښار ته ورسېده چې خلق غافل ویده وو، ښایي چې یا به د شپې یا به د غرمې وخت وو، موسی علیه السلام چې کله ځلمی شو؛ د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بېزاره وو، او تل به یې له بني اسرائیلو سره ناسته او ولاړه درلوده، د ده د مور کور د ښاره د باندې وو، موسی علیه السلام به کله کله هلته ورته، او کله به د فرعون کره هم ورته، د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمني درلوده، او داسې به یې د ده په نسبت ویل چې: دی ذاتًا د غیر قوم یو ځلمی دی، نه چې د زور او قوّت خاوند

شي، موسی علیه السلام یوه ورځ ولید چې دوو سړیو پخپلو منځو کې جنګ سره کوو، چې یو یې سبطي (اسرائیلي) او هغه بل یې قبطي وو، کله چې اسرائیلي موسی علیه السلام ولید؛ ورناړې یې کړې چې: «راشه د دغه قبطي له لاسه مې خلاص کړه»، موسی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پرې وکړ، څرنګه چې موسی علیه السلام ډېر یو قوي ځلمی وو؛ په هم هغه سوک سره یې دغه قبطي پر ځمکه ونښلوه، حال دا چې پخپله موسی ته دا نه وه معلومه چې ځما په یوه سوک به داسې یو قوي سړی یو په یو مري، نو ډېر زیات خفه شو، چې ولې بلا قصده وینه را په غاړه شوه.

له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندېښنه تولیده کېده، چې له ګوند (ډلې) او ګوند بازۍ (ډله بازۍ) اور یو ځلې بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شي، نو ځکه موسی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو، او داسې وپوهېد چې د ده په دغه عمل کې تر یوې درجې پورې د شیطان مداخله هم شته، د انبیاوو علیهم السلام ضمیر او فطرت داسې پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلی وي، چې پخوا د نبوّت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوې یوې ذرې محاسبه په ډېر تدقیق کوي، او په ډېر لږ ښوییدلو یا اجتهادي خطا د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافي غواړي، او ترې توبه کوي، لکه چې موسی علیه السلام هم د دغې خپلې خطا معافي وغوښته، او پر دغه خپل تقصیر یې اعتراف وکړ، چې د الله تعالی له طرفه وروښنلی هم شو.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ فَلَنۡ أَكُونَ ظَهِيرٗا لِّلۡمُجۡرِمِينَ ١٧

وویل (موسی) ای ربه ځما ! په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چې له سره هیچېرې نشم مددګار لپاره د ګناهګارانو.

تفسیر: یعنې کله چې تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوې بشارت رامرحمت کړ، او عزّت، راحت، قدرت او قوت دې راعطا کړ، نو زه د دې د شکرېې لامله به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامي او مرستندوی نه کېږم، ممکن دي چې موسی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرائیلي څه تقصیر هم معلوم شوی وي، او همدغه ته به یې مجرم ویلی وي، یا به یې له مجرمانو څخه کفّار او ظالم خلق مراد وي، یعنې زه ستا دغه راکړې قوّتونه به وروسته له دې نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کې نه لګوم، یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وي، چې زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم، ځو هغوی ځما په زړه کې دغسې وسوسې واچوي، او دغسې کارونو ته مې ولمسوي، چې وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کې اخته شم، یا به یې هغه اسرائیلي ته د دې لامله مجرم ویلی وي چې هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځېدلی وو، والله أعلم.

فَأَصۡبَحَ فِي ٱلۡمَدِينَةِ خَآئِفٗا يَتَرَقَّبُ

بیا سبا پاڅېد (موسی) په دغه ښار کې په داسې حال کې چې ویرېدونکی وو (پر ځان خپل) چې انتظار به یې کوو (مدد د رب خپل ته، یا لاره یې کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنې موسی علیه السلام انتظار کوي، او لارې ته ګوري چې د دغه مقتول وارثانو به خپله دعوی فرعون ته وړاندې کړې وي، ولید شي چې پر چا دغه جرم اوړي؟ او له ما سره څه سلوک کوي؟.

فَإِذَا ٱلَّذِي ٱسۡتَنصَرَهُۥ بِٱلۡأَمۡسِ يَسۡتَصۡرِخُهُۥۚ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰٓ إِنَّكَ لَغَوِيّٞ مُّبِينٞ ١٨

پس ناڅاپه هغه (اسرائیلي) چې نصرت مدد یې غوښتی وو له دغه (موسی) څخه پرون، اوس بیا ناړې وهي دغه (موسی ته او مرسته ـ مدد ترې غواړي پر بل قبطي باندې)، پس وویل موسی هغه

(اسرائيلي) ته چې: بېشكه ته خامخا بې لارې يې ښكاره (چې پرون دې هغه قبطي راباندې مړ كړ، او اوس بيا راته نارې وهې).

تفسير: يعنې هم هغه اسرائيلي نن له بل كوم سړي سره جنګېده، او لاس يې پرې اچولى وو، نو موسى عليه السلام داسې ورته وويل چې: ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلې، او غواړې چې ما هم له هغوى سره په جنګ واچوې، لنډه يې دا چې موسى عليه السلام ورته ورغى لپاره د امداد.

فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَن يَبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْأَمْسِ إِن تُرِيدُ إِلَّآ أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِى الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس كله چې اراده وكړه (موسى) چې ونيسي هغه (قبطي) چې وو دښمن د دغو دواړو (يعنې موسى او د دغه اسرائيلي حال دا چې موسى هغه اسرائيلي ته په قهر شوى هم وو، نو) ويې ويل: اى موسى ! آيا اراده لرې د دې چې ووژنې ته (نن) ما لكه چې وژلى دې وو يو نفس (د قبطي) پرون، اراده نه لرې ته (د هيڅ شي) مګر د دې چې شې (اى موسى) زورور په ځمكه (د مصر) كې او اراده نه لرې چې شې ته له اصلاح كوونكيو څخه.

تفسير: يعنې موسى عليه السلام غوښت چې پر هغه ظالم قبطي لاس واچوي، او دغه مظلوم سبطي (اسرائيلي) ترې خلاص كړي، خو سبطي په دې ګمان له موسى عليه السلام څخه وويرېد، كله چې ده راته «غويّ مبين» ويلي دي؛ نو نه چې اوس مې ووژني، ځكه چې دغه سبطي داسې وپوهېد؛ هم هغسې چې په خوله او خبرو سره ماته په غوسه او قهر دى، نو هرومرو لاس يې هم پر ما پورته كيږي، هغه پرونۍ وينه چې تر نن پورې پټه وه، او څوك پرې نه وو خبر چې د هغه قاتل څوك دى؟؛ سبطي ښكاره كړه، كله چې دغه قبطي د هغه سبطي دا خبرې واورېدې؛ نو پوه شو چې هغه قبطي هم دغه موسى وژلى دى، نو ورغى او فرعون يې خبر كړ، او فرعونيانو هم د موسى عليه السلام د وژلو اراده وكړه.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّى لَكَ مِنَ النَّٰصِحِينَ ﴿٢٠﴾

او راغى يو سړى له آخره د ښاره په دې حال چې رامنډې يې وهلې ويې ويل: اى موسى ! بېشكه چې مشران مشورې كوي په حق ستا كې لپاره د دې چې ووژني تا (په قصاص د هغه قبطي)، پس ووځه ته (له مصره) بېشكه زه يم تاته له نصيحت كوونكيو (خير غوښتونكيو) نه.

تفسير: يعنې د دغه قتل خبر فرعون ته رسېدلى دى، او هلته سره جرګې او مشورې كوي، چې د غير قوم د يوه ځلمي جرأت تر دغې اندازې پورې رسېدلى دى، چې د شاهي قوم او د سركاري ملازمانو د يوه فرد قتل ته اقدام كوي، د حكومت ملازمان پر موسى عليه السلام پسې په سرعت وځغلول شول، چې ژر يې پيدا او بندي او په قتل يې ورسوي، له هغه مجمع څخه د يوه نېك سړي په زړه كې پاك الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او ديوې لنډې لارې څخه په ځغاسته موسى عليه السلام ته خپل ځان ورسوي، او دى له دغه ماجرا څخه باخبره او داسې يوه مشوره ورته وركړي، چې ښايي ته همدا اوس له ښاره ووځې !.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِیْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۱﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّیْۤ اَنْ يَّهْدِيَنِیْ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ﴿۲۲﴾

پس ووت موسی له دغه مصر څخه په دې حال کې چې ویریدونکی وو، کتل به یې (هر طرف ته چې څوک راپسې رانشي)، وویل (موسی) ای ربه څما ! نجات راکړه ته ما ته له قومه ظالمانو (چې فرعون او تابعان یې دي). او کله چې متوجّه شو (موسی) په طرف د مدین؛ ویې ویل: امید دی له رب څما څخه د دې چې وښیي ما ته سمه لاره.

تفسیر: موسی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو، لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه وو معلوم، نو له پاك الله څخه یې سوال وکړ چې: په سمه لاره مې برابر کړه !، نو څکه دی د (مدین) په لویه لاره برابر شو، او په خیر او سلامتی سره یې هلته ورسوه، او په مدین کې یې داسې د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ، چې په کې ښه مأنوس او متأهل شو، یواځې هم دغومره نه بلکه تر ډېر لرې پورې یې نورې یې نورې لار ښوونې هم ورته وکړې، او په سمه صافه لاره یې رهي (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُوْنَ ۬ وَوَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُوْدٰنِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ؕ قَالَتَا لَا نَسْقِیْ حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ ٚ وَاَبُوْنَا شَيْخٌ كَبِيْرٌ ﴿۲۳﴾

او کله چې ورسېد (موسی) اوبو د مدین ته؛ نو ویې موندله پر هغه (کوهي) یوه ډله له خلقو چې اوبه یې ورکولې (مواشیو څپلو ته)، او ویې موندلې رابېرته له دوی څخه دوه ښځې چې رامنع کولې به یې ګډې خپلې (له اوبو نه)، نو وویل (موسی دغو ښځو ته) چې: څه دی حال ستاسې (چې منع کوئ له اوبو ګډې خپلې)؟ وویل هغو (دواړو) چې: اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بېرته لاړ شي (دغه) شپانه، او پلار څمونږ زوړ (د ډېرو کلونو سړی) دی (چې کار یې له لاسه نه کیږي).

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لرې مسافه کې پروت دی، کله چې دی هلته ورسېد؛ وږی تږی وو، ویې لیده چې خلق پر کوهي راټول دي، او خپل مواشي اوبه کوي، او دوه داسې ښځې یې هم هلته ولیدې چې دغو دواړو خپلې ګډې لرې ایسارې کړې دي، او په شرم او حیاء سره لرې ولاړې وې، په دوی کې دومره یو زور او قوّت نه وو، چې هغه مجمع له خپلې مخې څخه لرې کړي، یا بالذات هغه لویه درنه بو که له اوبو څخه ډکه او له کوهي څخه یې راوکاږي، او ممکن وو چې دوی به خپلو ګډو ته داسې اوبه ورڅښولې، چې له نورو څخه وروسته پاتې کېدې، نو موسی علیه السلام له دوی نه د انتظار علّت استفسار کړ، هغوی وویل چې: مونږ له ګردو څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو، څکه که څمونږ پلار څلمی او قوي وی؛ نو مونږ به ولې راتلو، او هغه به پخپله راته، او له دغو خلقو سره به یې خپله معامله خلاصوله.

فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰۤى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّیْ لِمَاۤ اَنْزَلْتَ اِلَیَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيْرٌ ﴿۲۴﴾

پس اوبه کړه (موسی رمه) د دغو دواړو بیا یې شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ شو) سیوري ته، نو ویې ویل: ای ربه څما ! بېشکه زه هر هغه څیز ته چې ولیږې ته ما ته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعني ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم، هو ! که ستا له طرفه کومه ښېګڼه (فائده) راورسیږي؛ زه هغې ته تل محتاج یم، (موضح القرآن) لیکي: «ښځو دی وپېژاند چې دغه سړی د لارې مسافر او

په سيورو کې کيناستونکی پرديسي دی، او له لرې څخه وږی تږی راغلی دی، لاړلې او خپل پلار ته يې دغه ګرد احوال بيان کړل».

فَجَآءَتۡهُ إِحۡدَىٰهُمَا تَمۡشِي عَلَى ٱسۡتِحۡيَآءٖ قَالَتۡ إِنَّ أَبِي يَدۡعُوكَ لِيَجۡزِيَكَ أَجۡرَ مَا سَقَيۡتَ لَنَاۚ

پس راغله دغه (موسی) ته يوه له دواړو چې تګ يې کاوه په (طريقه د) حياء سره، نو وويل (دې موسی ته) چې: بېشکه پلار څما بولي تا لپاره د دې چې درکړي تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (ګډو) څمونږ ته.

تفسير: دغه جينۍ داسې راتله لکه چې د شريفې او عفيفې او پاکې ښځې عادت او قاعده وي، وايي چې: دې له ډېره شرمه او حياء خپل مخ په ټکري (څادر) بيخي پټچلی (نغاړلی) وو، او خبرې به يې کولې، موسی عليه السلام د الله تعالی څخه د خير طالب وو، چې يې له خپله فضله په غير متوقعه ډول سره ورولېږه، نو ولې به يې نه مانه، پاڅېد او له هغې ښځې سره د هغې د پلار په لوري روان شو، وايي چې د تللو په وخت کې يې دغې جينۍ ته وويل چې: «ته څما په مخکې مه درومه ! او راپسې راځه، نه چې پر پردی ښځې عمدًا څما نظر ولوېږي»، لکه چې موسی عليه السلام د مخه شو، او هغه جينۍ ورپسې تله، او په خبرو سره يې ورته د لارې ښوونه کوله، تر څو يې خپل پلاره ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهُۥ وَقَصَّ عَلَيۡهِ ٱلۡقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفۡۖ نَجَوۡتَ مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٢٥

پس کله چې راغی (موسی) دغه (د جينکو پلار) ته، او بيان يې کړه پر دغه قصه خپله؛ وويل (د جينکو پلار موسی ته) مه ويرېږه ! نجات دې وموند له قومه ظالمانو (فرعونيانو) نه.

تفسير: موسی عليه السلام خپله ټوله قصه د جينکو پلار ته واوروله، او هغه ده ته ډاډينه او تسلي ورکړه، او ويې فرمايل چې: ته اوس د ظالم قوم د منګولو څخه خلاص شوی، وروسته له دې نه دوی ان شاء الله تاته هيڅ ضرر نشي رسولی، ځکه چې مدين د فرعون د سلطنت له حدوده خارج وو.

قَالَتۡ إِحۡدَىٰهُمَا يَٰٓأَبَتِ ٱسۡتَـٔۡجِرۡهُۖ إِنَّ خَيۡرَ مَنِ ٱسۡتَـٔۡجَرۡتَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡأَمِينُ ۝٢٦

وويل يوې له دغو دواړو: ای پلاره څما ! مزدور ونيسه دی (لپاره د مېږو ـ ګډو څرولو)، بېشکه چې غوره د هر هغه چا چې مزدور يې نيسې؛ هغه څوک دی چې قوتناک او امانتګر وي.

تفسير: يعنې په موسی عليه السلام کې دواړه صفات موجود دي، زورور دی چې يواځې لويه تيږه (ګټه) يې د کوهي له سره لرې کړه، چې هغه به په څو تنو لرې کېده، په ډېر قوّت او مېړانه (بهادرۍ) سره يې اوبه وويستلې، او څمونږ رمه يې په لږ وخت کې اوبه کړه، او ګرده د اوبو ويستونکي مجمع يې سره لرې کړه، او امانت دار دی، چې هيڅ طمع او توقّع نه لري، او ډېر عفيف او يو شريف ځلمی دی، تر دې چې په لاره کې هم له ما څنې پر مخ ته، چې پر ما يې له سره نظر ونه لګيږي.

قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنۡ أُنكِحَكَ إِحۡدَى ٱبۡنَتَيَّ هَٰتَيۡنِ عَلَىٰٓ أَن تَأۡجُرَنِي ثَمَٰنِيَ حِجَجٖۖ فَإِنۡ أَتۡمَمۡتَ عَشۡرٗا فَمِنۡ عِندِكَۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ أَشُقَّ عَلَيۡكَۚ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝٢٧

وويل (پلار د جينکو موسی ته) بېشکه زه اراده لرم د دې چې په نکاح درکړم تاته يوه له دغو لوڼو خپلو چې دا دي؛ په دې چې مزدوري وکړې ته څما لپاره اته کاله، پس که پوره کړه تا لس

كاله؛ نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وي، او نه لرم زه اراده د دې چې مشقّت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو كلونو)، ژر به ومومې ته ما كه اراده وفرمايي الله له صالحانو نېكانو (وفا كوونكيو په وعده).

تفسير: بنايي همدغه خدمت د ده د جينۍ مهر وي.

﴿فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ﴾ - «پس كه پوره كړه تا لس كاله؛ نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وي»، يعنې اقلاً اته كاله به ځما په خدماتو كې هرومرو مصروفيږي، كه دوه كاله نور دې هم خدمت وكړ؛ نو هغه ستا تبرّع ده، او زه خو كوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم، ته به له ما سره اوسېږې، ان شاء الله پخپله به په تجربه درڅرګنده شي، چې زه بد طينته سړى نه يم، بلكه د الله تعالى په فضل او كرم سره د نېك بختانو څخه يم، ته به ځما په صحبت كې نه خفه كيږې، بلكه د طبيعت د مناسبت لامله به مؤانست درحاصل شي.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

وويل (موسى پلار د جينكو ته) چې همدا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا كې، چې هره يوه له دې دواړو نېټو چې پوره كړه ما؛ پس نه به وي زيادت پر ما، او الله پر دغه چې وايو (يې مونږ يعنې زه او ته وكيل) ساتونكى شاهد دى.

تفسير: يعنې زه مختار او خپلواک يم، چې اته كاله درسره پاتې كېږم، كه لس كاله، په هر حال دا معاهده چې اوس تړلې شوې ده؛ د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده، زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم، او دغه معامله ختم كوم، په احاديثو كې راغلي دي چې موسى هم دغه اوږد مدّت (لس كاله) پوره كړ.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِن شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

پس كله چې پوره كړه موسى نېټه (خپله په اتو يا لسو كلونو)، او رهي (روان) شو سره له عيال خپل (مصر ته) وليد (موسى) له جانبه (د غره) د طور يو اور، ويې ويل عيال خپل ته چې: مدار وكړئ تاسي (په دې ځاى كې)، بېشكه زه چې يم ومې ليد يو اور، بنايي ما لره چې راتله وكړم تاسې ته له دې (اور) څخه په خبر (د لارې وركې)، يا په بخري (سكروټې يا شغلې) له هغه اوره لپاره د دې چې تاسې (پرې) تاوده شئ. پس كله چې راغى (موسى) دغه (اور) ته؛ نو غږ (ورته) وكړى شو له غاړې د هغې كندې چې په ښي طرف (د موسى) كې وه، (دغه غاړه وه) په هغه ټوټه مباركه كړى شوې كې (له جهته د اورېدو د موسى كلام د الله لره په دې كې) له (هغې) ونې.

تفسير: چې ولاړه وه په غاړه د كندې كې، او د اور لمبې ترې څرګندېږې.

أَن يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يَا مُوسَىٰ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۖ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٣١﴾ اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

داسې چې اى موسى ! بېشكه زه همدا زه الله يم، رب د عالميانو. او بل داسې (غږ پرې وشو چې) وغورځوه همسا خپله (پس ويې غورځوله)؛ نو كله چې ويې ليدله (موسى) دا (عصا) چې خوځېدله ګواكې دا (عصا) يو نرى منګرى مار ټوپ وهونكى دى؛ نو شا يې كړه، مخ يې واړاوه په دې حال كې چې تښتېدونكى وو (له وېرې)، او بېرته راونه ګرځېد، (بيا پرې غږ وشو د الله تعالى له جانبه داسې چې) اى موسى ! مخ راواړوه او بېرته راوګرځه ! اومه وېرېږه ! بېشكه ته چې يې له امان موندونكيو يې (له وېرې نه او بېخي مأمون يې). ننباسه (ننې) لاس خپل په ګرېوان (د كميس خپل كې)، بيا يې خارج كړه، حال دا چې راوځي به تك سپين بې له كوم عيب (مرض ـ بدى).

تفسير: د دغې ركوع له ابتداء څخه تر ﴿مِنْ غَيْرِسُوْٓءٍ﴾ پورې ګرد (ټول) مفصل واقعات د «طه» په سورت او نورو ځايونو كې تېر شوي دي، هلته دې ولوستل شي !.

وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پيوست كړه (سينې) خپلې ته ځانګ (يعنې لاس) دې له (جهته) د وېرې.

تفسير: او رانژدې كړه ځان ته يعنې سينې خپلې ته ځانګ دې، يعنې لاس دې له جهته د وېرې له مار يا له برص !، يعنې خپل مټ دې له خپلې سينې سره او تخرګ (ترخ) ته نژدې كړه، د مار او د برص او د نورو شيانو وېره به له تا څخه لرې كيږي، ښايي چې د راتلونكي لپاره يې هم د وېرې د ازالې په نسبت يې همدغه تركيب ورښوولى وي.

فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ

نو دغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي ليږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته.

تفسير: يعنې د «عصا» او «يد بيضاء» معجزې د نبوّت د برهان او سند په ډول درعطاء كړى شوي دي، ځو پر دغه وسيله پر فرعون او نورو سبطيانو د حجّت اتمام وكړى شې.

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ۝ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ۝

بېشكه چې دوى دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله). وويل (موسى) اى ربه ځما ! بېشكه زه چې يم وژلى مې دى له دغو (قبطيانو) څنې يو نفس (سړى)، پس وېرېږم چې وبه مې وژني دوى(په قصاص د هغه سره).

تفسير: يعنې كه په مجرد د رسېدلو مې ووژني؛ نو ستا دغه دعوت به څرنګه ورسولى شم؟.

وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ ۡاِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ۝

او ورور ځما هارون هغه ډېر فصيح دى له ما له جهته د ژبې، پس ولېږه هغه هم له ما سره يار مددګار چې تصديق كوي ځما، بېشكه وېرېږم له دې چې دروغجن به وګڼي دوى ما.

تفسير: يعنې كه كوم يو بل تصديق او تاييد كوونكى سړى هم راسره وي؛ نو طبعًا به ځمونږ زړونه مضبوط او قوي كيږي، نو د ده د دروغجن شمېرلو په موقع كې كله چې د بحث او مناظرې وار ورسيږي؛ امكان لري چې ځما د ژبې

د لکنت او بندېدلو لامله په خبرو او اترو کې څه موانع او عوائق واقع شي، نو په دغه وخت کې به د هارون رفاقت ماته ډېر نافع او مفيد واقع شي، ځکه چې د ده ژبه له ما څخه ډېره ښه چلېږي، او ښه فصيح او بليغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِآيَاتِنَا أَنتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

وفرمايل (الله) ژر به قوي کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا، او وبه ګرځوو مونږ تاسې ته غلبه (او تسلّط پر دښمنانو د تاسې)، پس وبه نه رسيږي دوی تاسې دواړو ته (په ضرر سره) په سبب د معجزو څمونږ سره، تاسې دواړه او هر هغه څوک چې متابعت وکړي ستاسې غالبان به اوسئ (پر دوی باندې).

تفسير: يعنې ما ستا دغه دواړه غوښتنې منظورې کړې، هارون به ستا بازو او مټ وي، او د يوه وزير په شان به ستا سره ملګرتوب کوي، او د فرعون لاس به له سره په تاسې نه رسيږي، او څمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسې او ستاسې ملګري تل غالب او بريالي (کامياب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پره دي.

فَلَمَّا جَاءَهُم مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

پس کله چې راغی دوی ته موسی سره له معجزو څمونږ چې ښکاره وې وويل (فرعونيانو): چې نه دی دا مګر خو سحر (کوډې) دي په دروغو سره تړلې شوې، او نه دی اورېدلی مونږ دا (سحر يا دعوی د نبوّت) په (زمانو د) پلرونو څمونږ کې چې پخوا تېر دي.

تفسير: يعنې د دغو معجزاتو د ليدلو په اثر يې وويل چې: دغه ګردې کوډې او سحر دی، او د هغو خبرو نسبت چې دوی الله ته کوي؛ هغه هم د کوډو خبرې دي، چې دوی له خپله ځانه جوړې کړي دي، او داسې دعوی کوي چې دغه پر ما باندې الله تعالی د وحی په صورت نازلې کړي دي، په واقع کې دغه وحي او الهام هيڅ شی نه دی، او يواځې د سحر او د کوډو اعمال او د سحر تخيّل او افتراء ده، دغه خبرې چې موسی کوي: مثلاً يوه الله تعالی دغه ګرده دنيا پيدا کړې ده، او هم هغه يو الله جل جلاله همدغه دنيا فناء کوي، او بيا يې له سره ژوندی کوي، بيا به حساب او کتاب اخلي، او زه يې رسول ګرځولی او درلېږلی يم او داسې نور، مونږ له خپلو پخوانيو مشرانو او نورو څخه نه دي اورېدلي، او داسې څيز مو له سره غوږو ته نه دی رسېدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِندِهِ وَمَن تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وويل موسی چې رب څما ښه عالم دانا دی په هغه چا چې راغلی دی په هدايت (راوړی يې دی) له طرفه د هغه (رب)، او په هغه چا باندې چې شته هغه ته ښه خاتمه په دې دنيا کې، بېشکه شان دا دی چې نه مومي بری ظالمان (چې هدايت ومومي په دنيا او راحت په عقبی کې).

تفسير: يعنې الله تعالی په دې باندې ښه عالم دی، چې زه پخپله په د غې دعوی کې رښتين يم، او د هغه له نزده مې هدايت راوړی دی، نو ځکه آخره خاتمه او انجام به مې ښه وي، هغه خلق چې د الله تعالی دغه ښکاره د قدرت نښې

وينې، او د صداقت دلائل اوري، او د بې انصافۍ له مخې يې تكذيب كوي، دوى له سره برى نه مومي، او د كاميابۍ مخ نه ويني، او په آخره خاتمه كې دوى له ذلّت او ناكامۍ سره مخامخ كېدونكي دي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِى فَأَوْقِدْ لِى يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجْعَل لِّى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾

او وويل فرعون: اى ټوليه د مشرانو (د اهل د مصر !) نه پېژنم زه تاسې ته كوم معبود (چې عبادت ورته كوئ) بې له ما څخه، پس بل كړه اور څما لپاره اى هامانه پر خټې باندې (خښتې راته پخې كړه) پس وګرځوه جوړه كړه څما لپاره ماڼۍ لوړه (اوچته) ښايي ماته چې وخېژم الله د موسى ته (وئ ګورم چې شته؟ كه نشته؟)، او بېشكه خامخا زه ګمان كوم پر موسى له دروغجنانو (په دعوى د بل معبود كې بې له مانه).

تفسير: يعنې خپل وزير هامان ته يې وويل چې د ډېرو كلكو او ښو خښتو څخه يوه پخه او هسكه ماڼۍ را جوړه كړه چې اسمان ته نژدې شي څو زه پر هغه پاس وخېژم او د موسى رب وګورم چې چېرته دى، دايې دروغ وګڼله چې الله تعالى بره دى، نو ځكه يې د تمسخر په ډول دا خبره وكړه.

وَٱسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾

او كبر وكړ دغه (فرعون) او لښكرو د دغه (فرعون) په ځمكه (د مصر) كې په ناحقه سره (بې له استحقاقه)، او ګمان وكړ دوى د دې چې بېشكه دوى به مونږ ته نه راګرځول كيږي (په قيامت كې). پس راونيوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښكرې د دغه (فرعون)، پس وغورځول مونږ دوى (ټول) په سيند كې (پس غرق شول)، نو وګوره (ته اى محمده !) چې څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو.

تفسير: يعنې له خپلې خاتمې او انجامه بالكل غافل شو، او په خپل مملكت كې يې په تكبّر او غرور لاس پورې كړ، او په دې ونه پوهېد چې بل د ده سر ماتوونكى او غاړه څپېښونكى هم موجود دى، بالآخر قهّار الله دى سره د ده د لاوو لښكر د قُلزم په بحيره كې غرق كړ، څو دغه لويه واقعه د يادګار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتې شي، چې له انجامه بې خبره او غافل دي، او ښه وپوهيږي چې د دوى خاتمه به همداسې كيږي، د دغه غرق او نورو ورپورې تړلې خبرو تفصيلات پخوا له دې نه هم تېر شوى دى.

وَجَعَلْنَٰهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى ٱلنَّارِ ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾

او ګرځولي وو مونږ دوى پېشوايان (د ګمراهۍ په دنيا كې) چې بولي دوى (تابعان خپل په بدو عقيدو او عملونو سره) د اور طرف ته، او په ورځې د قيامت كې وبه نه كړى شي مدد (له دوى سره په دفع د عذاب كې له دوى نه).

تفسير: يعنې دلته په ضلالت او طغيان كې له ګردو څخه وړاندې او مقدم وو، او خلقو ته به يې د دوزخ په لوري بلنه كوله، هلته به هم دى د نورو دوزخيانو امام او مشر وي، لكه چې (د ۱۱ جزء د هود سورت په (۹) ركوع (۹۸) آيت كې) مسطور دي: ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ ٱلنَّارَ ۖ وَبِئْسَ ٱلْوِرْدُ ٱلْمَوْرُودُ﴾ يعنې د دې ځاى لښكر به يې هلته هيڅ په كار نه

ورځي، نه به د ځا له لوري کوم امداد او معاونت وررسيږي، دی به سره له خپل لاوو لښکر ګرد په دوزخ کې غورځول کيږي، هيڅوک به د دوی خلاصوونکي نه وي.

وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿٤٢﴾

او تابع (لازم) کړ مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسيس ژوندون د) دنيا کې لعنت لرېوالی (له رحمته)، او په ورځ د قيامت کې به وي دوی له قبيح (لرې له رحمت ـ او بد څېرو کړی شويو څخه).

تفسير: يعنې د عُقبا بدي او بد انجام خو بېل دی، په همدغه دنيا کې تر هغه پورې چې خلق اوسيږي، پر داسې کسانو لعنت وايي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) وروسته د هغه چې هلاک کړي وو مونږ (اهل د) زمانو ړومبنيو (لکه قوم د نوح، لوط او نور).

تفسير: د تورات له نزوله وروسته پر دنيا داسې د اهلاک او د افناء عذاب ډېر لږ راغلی دی ځکه چې د سماوي اهلاک په ځای د جهاد طريقه مشروع کړی شوې ده، ځکه چې څه نه څه خلق هرومرو پر شرعي احکامو قائم اوسيږي.

بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٣﴾

حال دا چې سبب د انوارو وو لپاره د خلقو، او سمه لار ښوونکی او رحمت وو لپاره د هغو (کسانو چې ايمان يې پرې راوړی دی) ښايي چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعنې (تورات) چې موسی عليه السلام ته ورکړی شوی دی؛ لوی فهم او بصيرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدايت پر سمه صافه لاره بيوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی يو کتاب وو، څو خلق هغه ولولي، او د الله تعالی په يادو اوسيږي، او د الله تعالی احکام ياد کړي، پند او نصيحت ترې حاصل کړي، رښتيا خو دا ده چې وروسته له عظيم الشأن قرآن څخه په هدايت کې د (تورات) شريف درجه ده، او نن ورځ چې هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضايع شوی دی، همدغه پاک قرآن د (تورات) د ضروري علومو او هدايت حفاظت کوي.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوْسَى الْاَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٤٤﴾

او نه وې ته (حاضر ای محمده ! له موسی سره) په جانب (د هغه غره چې) غربي (وو له موسی څخه په وخت د مناجات کې) هغه وخت چې ولېږه مونږ طرف د موسی ته امر (حکم د رسالت)، او نه وې ته له حاضرينو (عند الوحي چې دغه قصه دې له خپلو ليدلو بيان کړي وی).

تفسير: يعنې د طور د غره له غربي جانبه چېرې چې موسی ته نبوّت او (تورات) ورعطاء شوی دی.

وَلٰكِنَّآ اَنْشَاْنَا قُرُوْنًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

وليکن مونږ پيدا مو کړل اهل د زمانو (ډېر وروسته له موسی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه.

تفسير: يعني ته د هغه وخت واقعات په داسې صحت او صفايي ـ بسط او تفصيل سره بيانوې، لکه چې هم هغلته له «طور» سره ولاړ وې، او دغه ګرد واقعات دې پخپلو سترګو سره ليدلي وي، حال دا چې ستاسې عدم الوجود په هغې موقع کې يوه ښکاره او ظاهره خبره ده، او برسېره پر دې هم ټول عالم خبر دی، چې تاسې امّي يئ، د کوم عالم په صحبت کې هم نه يئ اوسېدلي، او نه د صحيحو او ثقه وو واقعاتو کوم ښه جيد عالم په مکې معظمې کې موجود د وو، نو سره له دې دغه خبره د غور او دقّت لايقه او وړ (لايقه) ده، چې دغه علوم او حقايق له کوم ځای تاسې ته راغلل، حقيقت دا دی چې د دنيا پر اقوامو ډېر مدّتونه او قرنونه تېر شوي دي، چې د زمانو په تيريدو مروره هغه علوم بيخي منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له ياده ووتل، نو ځکه د هغه عليم او خبير اراده په دې باندې مقتضی شوه چې د يو امي له ژبې څخه هغه هېر شوی سبق بيا د خلقو په ياد ورکړ شي، او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکيو واقعاتو داسې يوه صحيحه نقشه د دنيا خلقو ته ور وړاندې کړی شي، چې د هغې له ليدلو څخه د دغې خبرې منل او تسليم ته غاړه کيږدي؛ چې دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِيٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُواْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

او نه وې ته (ای محمده !) اوسېدونکی په اهل د مدين کې چې لوستل به دې پر دوی باندې آيتونه ځمونږ، وليکن مونږ چې يو ـ يو مونږ ليږونکي (تا لره لپاره د دغې قصې په وحي سره).

تفسير: يعني موسی عليه السلام ته هغه واقعات چې وروسته د «مدين» له هجرت څخه ورپېښ شوي دي؛ ته د هغو واقعاتو بيان په داسې ښه ډول او صحت سره کوې چې له هغه څخه داسې خرګنديږي چې ګواکې تاسې په هغه وخت کې سره د نبوّت له شانه هلته مسکون وئ.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ ٱلطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وې ته (ای محمده !) په جانب د طور کله چې غږ وکړ مونږ (موسی ته)، وليکن (لېږلی يې مونږ ته ای محمده !) رحمت له طرفه د رب ستا.

تفسير: کله چې پر موسی عليه السلام داسې غږ وشو چې: ﴿إِنِّيٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وې؟ او دغه غږ خو دې نه دی اورېدلی؟ دغه د الله تعالی انعام او اکرام دی چې ته يې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړې، او ستا سره يې هم همداسې يو وضعيت او رعايت وفرمايه، لکه چې له موسی سره شوی وو، ګواکې په «جبل النّور» کې چېرې چې د «حراء» غار دی، او په مکه معظّمه او مدينه منوره کې د «جبل الطور» او د «مدين» واقعات بيا له سره اعاده او تکرار شول.

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

(لپاره) د دې چې وويروې ته هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده !) لپاره د دې چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعني د عربو خلقو ته دغه شيان وروښيه ! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه !، ممکن دي چې دوی دغه خبرې واوري، او په ياد يې ولري، او پند او نصيحت ترې واخلي.

تنبيه: ﴿مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ﴾ څخه به «آباؤهم الأقربون» مراد وي، والله أعلم.

وَلَوْلَآ أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او كه چېرې نه وى دا چې وبه رسيږي دوى ته مصيبت (غم عذاب) په سبب د هغو (ګناهونو) چې پخوا ليږلي دي لاسونو د دوى، پس وبه وايي (دغه كفّار): اى ربه څمونږ! ولې دې نه رالېږه تا مونږ ته كوم رسول (چې ستا احكام يې مونږ ته راوړي وى)، پس متابعت به كړى وو مونږ د آيتونو ستا او شوي به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندې). (كه دا خبره نه وى؛ نو نه به مو وى لېږلى ته دوى ته ليكن لېږلى مو يې چې عذر يې پاتې نشي).

تفسير: يعنې د رسول الله صلى اله عليه وسلم بعثت په دوى كې د دوى خوش قسمتي ده، كه بې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لېږلو څخه مو دوى ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغيانونو او بې عقليو او بې ايمانيو سزا وركولى؛ خو دغه هم عين الانصاف او عدل وو، ليكن الله تعالى پر دوى احسان وفرمايه، او د هيڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبيرونو) وړاندې كولو لپاره يې موقع ورپرې نه ښوده، ځكه امكان يې درلود (لرلو) چې د سزا وركولو په وخت كې به يې ويل چې: «الهه! مونږ ته خو دې كوم رسول نه دى رالېږلى تر څو يې مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولي وى، او اقلاً سمه لاره يې راښوولى او څه تنبيه يې راكولى، او دغه دى چې مونږ دې بې خبره په دوزخ كې وغورځولو، هو! كه كوم نبي دې راغلى وى؛ نو عالم به ليده چې مونږ په څه اخلاص او عقيدت سره له پخوا ايماندارانو څخه ثابت كيدو».

فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ لَوْلَآ أُوتِىَ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ مُوسَىٰٓ ۚ

پس كله چې راغى دغو (كفّارو) ته حق قرآن له جانبه څمونږ؛ نو ويې ويل (دغو كفارو): ولې نه دي وركړى شوي (محمد ته معجزې) په شان د هغو (معجزو) چې وركړى شوې وې موسى ته (لكه عصا او يد بيضاء).

تفسير: يعنې كه مو رسول نه لېږه؛ نو داسې به يې ويل چې: ولې دې رسول راته ونه لېږه؟ اوس چې داسې رسول ورمبعوث شوى دى، چې له ګردو انبياوو څخه په شان او رُتبه كې لوى دى، نو وايي صاحبه! مونږ دې هله منو، كله چې وګورو چې د موسى عليه السلام په شان له تا څخه د «عصا او يد بيضاء» او نور معجزات راښكاره شي، حال دا چې هغه ته (تورات) هم يو ځلي د يوه كتاب په شكل ورنازل شوى وو، او ته دې خپل كتاب د دوو دوو څلورو څلورو آيتونو په شكل راوړاندې كوې.

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ ۖ

آيا نه وو كافران شوي (جنس د كفّارو) په هغو (معجزو) چې وركړى شوې وې موسى ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن).

تفسير: يعنې د موسى عليه السلام كتاب او معجزات مو چېرې ټول سره منلي وو، د هغه په نسبت مو هم شبهات ايستل، او ورته مو «سحر مفترى» ويل، لكه چې اوس په يوه دوه ركوع مخكې تېر شو، هو! هر څوك چې غواړي د پاك الله احكام ونه مني؛ نو په هره يوه خبره يو نه يو شى وايي، او راز راز احتمالات د هغه په نسبت پيدا كوي.

قَالُوا۟ سِحْرَانِ تَظَٰهَرَا وَقَالُوٓا۟ إِنَّا بِكُلٍّ كَٰفِرُونَ ﴿٤٨﴾

وويل (منكرانو په حق د موسى او محمد کې چې خاوندان د) سحر دي، مدد کوي يو د بله، او ويې ويل چې: بېشکه مونږ په هر يوه (د دې دواړو انبياوو) کافران يو.

تفسير: کله چې موسى عليه السلام د معجزو ذکر ورته وشو نو دا يې ويل چې دی دواړو انبياؤ سحر راوړی دي او مونږ يې نه منو.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَٰبٍ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسې يو داسې کتاب له جانبه د الله، چې هغه ښه لاره ښوونکی وي له دغو دواړو کتابونو چې متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني، په دغه دعوی ستاسی کې.

تفسير: يعنې په اسماني کتابونو کې له ګردو څنې لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دي، چې له هغوی سره سيالي او برابري بل هيڅ يو کتاب نشي کولی، که دغو دواړو ته جادو وايئ؛ نو تاسې بل کوم د الله تعالى کتاب راوړاندې کړئ چې له دغو څخه ښه او ډېر هدايت لرونکی وي، په فرض محال کې تاسې داسې کوم کتاب راوړئ؛ نو زه به د هغه متابعت وکړم، ليکن تاسې داسې کتاب تر قيامته پورې نشئ راوړئ، له دې نه به زياته بدبختي څه وي، چې تاسې پخپله له ربّاني هدايته قطعًا بې برخې يئ !، او دغه مقدّس کتاب ته چې سره له هدايت درغلی دی؛ کوډې وايئ !، او نه يې منئ، کله چې دغه کتاب د يوه انسان جوړ کړی جادو دی؛ نو تاسې د ګرد جهان جادوګران راټول کړئ، او له هغوی څخه له دغه څنې لوی جادو جوړ کړئ، ځکه چې جادو خو داسې يو شی نه دی، چې د هغه مقابله به امکان نه لري.

فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَكَ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾

پس که چېرې ونه منله دوی خبره ستا؛ پس پوه شه چې بېشکه همدا خبره ده چې متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو (بې دليله)، او څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې متابعت کوي د خواهش خپل بې هدايته له ښوولو د لارې له (طرفه د) الله، بېشکه چې الله نه ښيي سمه لاره قوم ظالمانو ته (چې تابع وي د نفسونو او هواوو خپلو بې دليله).

تفسير: يعنې کله چې دغه خلق نه هدايت قبلوي، او نه د هغه په مقابل کې بل کوم شی وړاندې کولی شي؛ نو همدغه وضعيت د دغې خبرې دليل دی، چې دوی داسې مقصود نه لري، چې د هدايت په لاره لاړ شي، محض پر خپلو نفساني خواهشاتو تګ کوي، او هر شی يې چې زړه غواړي؛ هغه مني، او هر هغه شی چې د خپلې مرضی او غوښتنې څخه مخالف او چپ وومومي؛ هغه نه مني، او ترديدوي يې، نو دلته دغه راوښوول کيږي چې داسې هوا پرستانو ظالمانو ته څرنګه هدايت ورکاوه کيږي؟ د الله تعالى عادت د هغه قوم پر هدايت جاري دی، چې د هدايت موندلو اراده ولري، او محض هوا او هوس د حق او حقانيت معيار ونه ګڼي.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ ٱلْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق پرله پسې لېږلې ده مونږ دوی ته خبره (د پند چې قرآن دی) لپاره د دې چې دوی پند واخلي.

تفسیر: یعنې ځمونږ د وحیې سلسله لا له پخوا څخه جاري ده، د یوې وحي په تصدیق او تایید مو بله وحي ورپسې لېږلې ده، او قرآن مو هم په تدریج سره نازل کړی، او په یوه آیت پسې بل آیت تل راځي، مقصد دا دی چې د کافي غور کولو او د پوهېدلو موقع په لاس درشي، او د هغه په یادولو کې درته آساني او سهولت وي.

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ﴿۵۳﴾

هغه کسان چې ورکړې دي مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړي. او کله چې ولوست شي (دا قرآن) پر دوی باندې؛ نو وایي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چې) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب ځمونږ، بېشکه مونږ چې وو پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندې).

تفسیر: یعنې د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسې دی چې نه پخواني کتابونه مني، او نه د وروستنو کتابونو منونکي دي، د دوی په مقابل کې هغو حق پسندو او انصاف خوښوونکو کتابیانو ته وګورئ چې دوی هغه دواړه مني، پخوا له دې نه یې په تورات او انجیل یقین لرلو، کله چې پاک قرآن نازل شو؛ نو ژر یې تصدیق وکړو، چې بلا شبهه دغه هم حقّاني اسماني کتاب دی، چې ځمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی، مونږ په ده باندې هم د خپل یقین او اعتماد اعلان کوو، مونږ خو پخوا له دې نه هم د الله تعالی خبرې منلې دي، او اوس یې هم منو، في الحقیقت مونږ له نن ورځې څخه نه یو مسلمانان ـ بلکه لا له پخوا مسلمانان وو، ځکه چې مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو، چې په هغو کې د مخه د دغه آخر الزمان نبي او د دغه عظیم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو، لهذا په هغو وړاندوینو مونږ پخوا له دې نه بالاجمال مؤمنان وو، اوس چې دغه تفصیل مو په خپلو سترګو ولیدو؛ لا پرې مسلمانان شو.

اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا

دغه (یهودان او نصرانیان چې ایمان یې راوړی دی په قرآن)؛ ور به کړ شي دوی ته اجر د دوی دوه کرته، په سبب د دې چې صبر کړی وو دوی (او پر خپل ایمان قائم وو په دې دواړو کتابونو).

تفسیر: یعنې په غُرور او استغناء یې د حق له قبوله مخ نه دی اړولی، بلکه هر کله چې حق او صداقت ورسیږي؛ بې تکلّفه د تسلیم او اطاعت غاړه ورته ږدي.

وَيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوي دوی په حسنه نېکۍ سره سیئه بدي.

تفسیر: یعنې که بل څوک له ده سره بدي کوي؛ دی له هغه سره نیکي او احسان، مروت او شرافت کوي، یا یې دا مطلب که چېرې له دوی نه کوم بد کار صادرېږي؛ نو د هغه تدارک په نېکۍ سره کوي، څو د حسناتو پله پر سیئاتو درنه شي.

وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۵۴﴾

او له ځینو د هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته صرفوي یې (په لاره د الله کې).

تفسیر: او له هغه حلال مال چې پاک الله ورته عطاء کړي دي؛ زکات ورکوي، صدقات او خیرات اداء کوي، له أقاربو او خپلوانو سره مرسته او امداد کوي، لنډه دا چې په حقوق العباد کې هم له سره قصور او لنډون نه کوي.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿۵۵﴾

او كله چې واوري دوى كومه چټي (بېكاره) خبره؛ نو څنګ كوي دوى له هغې نه، او وايي (هغو چټي -بېكاره ويونكيو ته): دي مونږ ته عملونه څمونږ (له حلمه او صبره)، او دي تاسې ته عملونه ستاسې (له حماقته او بد ويلو)، سلام دى پر تاسې (له طرفه څمونږ له كنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طريقه) د جاهلانو.

تفسير: يعني كه كوم جاهل لغو خبرې كوي؛ نو دى له هغه سره نه لګيږي، او ورته وايي چې: بس دى خانه ! ستا د دغې خبرې جواب مونږ له لرې څخه په سلام اچولو سره دركوو، دغه د جهالت او ناپوهي وضعيت مونږ تاسې ته در پرېږدو، مونږ پرېږده چې پخپلو كارونو كې مشغول اوسو، ستاسې اعمال به ستاسې په مخ كې او څمونږ اعمال به څمونږ په مخ كې راځي، مونږ ته د دې خبرې هيڅ ضرورت نه دى پاتې چې خامخا به ستاسې غوندې له ناپوه خلقو سره لګيږو.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

بېشكه ته (اى محمده !) نشې ښوولى (لاره حقه) هغه چاته چې خوښ وي ستا، وليكن الله سمه صافه لاره ښيي هغه چاته چې اراده وفرمايي (د سمې لارې ښوولو يې).

تفسير: شاه صاحب ليكي چې: «محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډېر كوښښ وكړو، چې د مرګ په وخت كې د اسلام كلمه ولولي، مګر هغه دغه خبره ونه منله، نو د هغه په نسبت دغه آيت نازل شو» (موضح) يعنې له هغه چا سره چې ته طبيعي محبّت لرې، يا ستا زړه غواړي چې هغه هدايت ومومي؛ نو دغه خبره ضروري نه ده چې هم هغسې واقع شي، ستا كار يواځې لارښوونه ده، پاتې شو دغه كار چې كوم يو سړى پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسيږي؟ او كوم يو نه رسيږي؟ دغه ستا د اختيار او له قبضې څخه خارج دى، الله تعالى اختيار لري چې د هر چا په نسبت اراده وفرمايي؛ هغه ته د قبول الحق او وصول الى المطلوب توفيق وركړي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿۵۶﴾

او همدغه (الله) ښه عالم دى په سمه صافه لاره موندونكيو باندې.

تفسير: هيڅ يو سړى د دغې خبرې واك او صلاحيت نه لري، چې بل څوك پر سمه صافه لاره روان كړي، بلكه څوك پر دغه خبره علم هم نه لري، چې كوم يو پر سمه لاره راتلونكى دى؟ يا د راتللو استعداد او لياقت لري؟، په هر حال په دغه آيت كې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي وركړى شوې ده، چې تاسې د جاهلانو په دغو چټي (بېكاره) ويناوو او د ضد او عناد پر شورماشور يا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانېدو مه متأثر او مه غمجن كېږئ !، هومره چې ستاسې پر ذمه فرض دى؛ هغه اداء كړئ !، د خلقو استعدادات مختلف دي، او دغه خبره د الله تعالى په اختيار او علم كې ده، چې د هغوى څنې كوم يو پر سمه لاره راوستل كيږي.

وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا

او وايي (كفّارد مكې): كه چېرې متابعت وكړو مونږ د هدايت له تا سره (او ايمان په تا راوړو)؛ نو وبه تښتول شو (او ژر به وشړل شو) له ځمكې خپلې نه.

تفسیر: له هدایت ځنې د انسان منع کوونکي څو شیان دي، مثلاً د ځان نقصان، د مال خوف، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلي وو: بېشکه چې مونږ په دې باندې ښه پوهېږو، چې تاسې پر حقاني دین یئ، لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو، او له تاسې سره یو ځای شو؛ نو ګرد عرب به څمونږ دښمنان شي، او د چارچاپېر ګرد اعراب به پر مونږ هجوم او یرغل راوړي، او ټول به سره یو ځای کیږي، او مونږ به خپله یوه نمړۍ کړي، نه به مو ځان سلامت پاتې شي، او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتې وي، د همدغه ځواب د آیت په راتلونکې ټوټه کې داسې فرمایي:

أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا ءَامِنًا يُجْبَىٰٓ إِلَيْهِ ثَمَرَٰتُ كُلِّ شَىْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسې حرم، چې په امان دی (له قتل او غارته)، راچلولې کېدې (یا راچلولی کیږي) دي (حرم) ته (له هر طرفه) مېوې (لپاره) د هر څیز، رزق د دوی له جانبه څمونږ، ولیکن اکثر د دوی چې دي نه پوهیږي (په حق).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «د مکې معظّمې خلقو به ویل: که مونږ مسلمانان شو؛ نو د ټول عربستان مسکونین به له مونږ سره دښمنان شي، الله تعالی فرمایي: که اوس تاسې د هغوی د دښمنۍ او لاس غځولو څخه د چا په پناه کې ناست یئ؟ همدغه د حرم ادب مانع دی، چې سره له دغې سختې دښمنۍ او عداوت چې تاسې یې یو له بله سره لرئ؛ اطرافي اعراب پر تاسې یرغل او هجوم نه راوړي، چې تاسې له مکې معظّمې څخه د باندې وباسي، هغه الله چې اوس دغه ځای یې تاسې ته حرم ګرځولی دی، په هغه وخت کې هم تاسې ته پناه درکوونکی دی (موضح).

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ مَسَٰكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّنۢ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٥٨﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چې سرکشي یې کړې وه په معاش خپل کې، پس دا دي کورونه د دوی چې نه ده کړی شوې هستوګنه په کې پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وخت (چې کوم مسافر کومه شپه هلته دمه کړې ده)، او یو مونږ همدا مونږ وارثان.

تفسیر: یعني د عربو له ښمنی څخه ولې ویرېږئ، د الله تعالی له عذابه وویرېږئ، آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقّت نه کوئ، چې له تاسې څخه پخوا څومره لوی اقوام تېر شوي دي، چې هغوی ګرد پخپل عیش عشرت او خوښۍ مست او مغرور وو، نو هر کله چې هغو د تکبّر ، لویي او سرکښۍ لاره ځان ته غوره کړه؛ نو وګورئ چې پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل، چې نن ورځ د دنیا په مخ کې د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتې، تش دغه ویجاړې مېنې او کنډوالې یې پاتې دي، چې په هغوی کې هیڅ یو هستېدونکی نشته، پرته له دې نه چې کوم مسافر کومه شپه هلته کیني، او خپله دمه ونیسي، یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قُدرت د دغه عبرتناکې منظرې د کتلو لپاره هلته ودریږي.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِىٓ أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا ۚ

او نه دی رب ستا (عادتًا) هلاک کوونکی (د اهل د دې) قریو تر هغه پورې چې ولیږي په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کې) یـو رسول چې لولي پر دوی آیتونه څمونږ (لپاره د قطع د عذر).

تفسير: يعنې الله تعالى تر هغه پورې دغه كلي او ښارونه تباه ـ خراب او فنا كړي نه دي؛ څو د هغو مراكزو او لويو مراكزو او لويو ځايونو كې كوم هوښياروونكى نبي نه وي ورلېږلى، د مركز تخصيص ښايي د دې لامله وي، چې د هغه اثر تر ډېر لرې ځاى پورې رسيږي، او د ښارونو هستېدونكي نسبتًا سليم او عاقل هم وي، د ځمكې د مخ د ګردو ودانيو مركز او د صدارت مقـام بيت الحرام وو، لكه چې د «شورى» سورت په اوله ركوع (۲۵) جزء كې لولو: ﴿لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ نو ځكه هلته د ګردو ځنې لوى او د آخر الزمان رسول مبعوث شو، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

او نه يو مونږ هلاك كوونكى خرابوونكي د كليو د ښارونو مګر په هغه وخت كې چې اهل د هغو ظالمان وي (په تكذيب د رسولانو).

تفسير: يعنې هر كله چې سره له پوهولو او هوښيارولو هم خلقو له كفره او شركه لاس وانخيست، او هم هغسې په خپل كفر ـ ظلم ـ طغيان او عصيان كې چالان او مترقّي وو، دلته د الله تعالى په دغه عذاب اخته او هلاك او سپېره شول.

وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

او هر هغه چې دركړى شوي دي تاسې ته له كوم څيزه؛ پس هغه معاش نفع كار د دغه ژوندون لږ خسيس دى، او ښايست د هغه دى، او هر هغه چې په نزد د الله دى (اجر) خير غوره (دى) او باقي دى (له دغه فاني نه)، آيا پس تاسې عقل نه چلوئ (چې باقي بهتر دى په فاني باندې).

تفسير: يعنې انسان ته ښايي چې له عقل او پوهې كار واخلي !، او دومره وپوهيږي چې دا ژوندون په دنيا كې تر كله پورې به وي؟ او د دنيوي د دغه باغ او بهار، عيش او عشرت، مزې اوچړچې به تر څه وخت پورې كوي؟ فرض يې كړئ چې په دنيا كې له سره پر ده عذاب هم رانشي، خو بيا هم د مرګي لاس تاسې ګرد له دغه ساز او سامان څخه جلا كوي، او بيا به د الله تعالى په مخ كې حاضر يږئ، او تر يوې يوې ذرې پورې به هم د خپل اعمالو حساب وركوئ، كه مو أخروي عيش او عشرت په برخه شو؛ نو دغه دنيوي عيش عشرت د هغه په مقابل كې هيڅ او لاشي دى، داسې به كوم پوه او عقلمن سړى وي، چې يو مكدر او منغص ژوندون ته پر يو بې غشه او غله ژوندون او يو ناقص او فاني لذّت ته پر كامل او باقي لذائذو ترجيح وركوي؟، بلكه نه يې وركوي.

أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

آيا پس هغه څوك چې وعده كړېده مونږ له هغه سره وعده ښه (چې جنت دى) پس دى مونډونكى دى د هغې وعدې (خامخا داسې دى) لكه هغه څوك چې معاش وركړى وي مونږه ده ته معاش د (ژوندون لږ خسيس د) دنيا، بيا دى په ورځ د قيامت كې له حاضر كړيو شويو وي (اور ته؟ بلكه نه دي سره برابر دواړه !).

تفسير: يعنې مؤمن او كافر دواړه د انجام په اعتبار كله سره يو برابر كېدى شي؟ د يوه لپاره د دائمي عيش كومه وعده چې شوې ده؛ هغه هرومرو پوره كېدونكې ده، او د بل لپاره د څو ورځو عيش او عشرت كولو څخه وروسته د بندى كړئ جلب ضروري رسېدونكى او دى په دائمي بنديخانه كې خامخا لوېدونكى دى (العياذ بالله).

وَيَوۡمَ يُنَادِيهِمۡ فَيَقُولُ أَيۡنَ شُرَكَآءِيَ ٱلَّذِينَ كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ ﴿٦٢﴾

او ياد كړه هغه ورځ چې غږ به وكړي دوى ته الله، پس وبه وايي (الله) چېرته دي شريكان ځما هغه (شريكان) چې وئ تاسې چې ګمان به مو كاوه (پرې چې دا شريكان ځما دي)؟.

تفسير: يعني هغه د ألوهيت برخې لرونكي چېرې دي، هغوى دې وغوښت شي، چې اوس لږ څه د دوى تأييد او حمايت وكړي.

قَالَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَوۡلُ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَغۡوَيۡنَآ أَغۡوَيۡنَٰهُمۡ كَمَا غَوَيۡنَاۖ تَبَرَّأۡنَآ إِلَيۡكَۖ مَا كَانُوٓاْ إِيَّانَا يَعۡبُدُونَ ﴿٦٣﴾

وبه وايي هغه كسان چې حقه ثابته شوې ده پر دوى خبره (د عذاب په دخول د اور سره): اى ربه ځمونږ ! دا (ضعيفان تابعان) هغه كسان دي چې ګمراه كړي وو مونږ (دوى)، (ګمراه كړي مو وو دوى) لكه چې ګمراه شوي وو مونږ، بېزاره يو مونږ تاته (له دوى او له كفره د دوى)، نه وو دوى داسې چې خاص ځمونږ عبادت به يې كوو (بلكه عبادت د هوا د نفس خپل يې كوو).

تفسير: يعني سؤال خو له مشركينو څخه وو، مګر ګمراه كوونكي شركاء به داسې وپوهيږي چې في الحقيقت مونږ ته هم تنبيه راكړى شوې ده، نو ځكه په ځواب وركولو كې سبقت كوې، چې اى الله ! بېشكه چې مونږ دوى ګمراه كړي دي، مګر دا ګمراهي خو داسې ده لكه چې مونږ پخپله ګمراهان شوي يو، پس د دغو اغواوو په جرم مونږ اعتراف لرو، ليكن پر دغو مشركانو خو ځمونږ له لوري هيڅ كوم جبر او اكراه نه وه، او نه مو هغوى په زوره دغې ګمراهۍ ته اړولي دي، في الحقيقت دغه د دوى نفسي اغراض او شخصي هوا پرستي وه، چې ځمونږ په غولولو وغولېدل، او پر مونږ پسې رهي (روان) شول، نو په دغه اعتبار دوى ځمونږ د عبادت په ځاى د خپلو اهواوو او ظنونو په عبادت پسې لګيا وو، مونږ د دوى له عبادته څخه نن ورځ ستاسې په حضور كې د خپلې بېزارۍ او تنفّر اظهار كوو.

وَقِيلَ ٱدۡعُواْ شُرَكَآءَكُمۡ فَدَعَوۡهُمۡ فَلَمۡ يَسۡتَجِيبُواْ لَهُمۡ

او وبه ويلى شي (كفّارو ته) چې وغواړئ تاسې شريكان د تاسې، پس را وبه غواړي دا (كفّار هغه بُتان)، پس هيڅ ځواب به ور نه كړي (دا بُتان) هغوى ته.

تفسير: يعني دوى ته به ويل كيږي چې اوس خپل مددګاران خپلې مرستې ته رابولئ، مګر هغوى به د دوى سره څه مرسته او مدد وكړى شي؟ ځكه چې په خپل غم او مصيبت كې به اخته او مبتلا وي، كذا قال المفسرون.

وَرَأَوُاْ ٱلۡعَذَابَۚ لَوۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ يَهۡتَدُونَ ﴿٦٤﴾

او وبهويني دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، كه چېرې بېشكه دوى وى چې سمه صافه لاره يې نيولې وى (نو اوس به نه معذب كېدل، يا كاشكې په كوم ډول مو لاره موندلې وى).

تفسير: يعني د دغه وخت د عذاب د ليدلو څخه به داسې آرزو او تمنّا كوي، كاشكې زه په دنيا كې پر سمه صافه لاره تلى، تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا كېدى.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَآ أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ۝٦٥ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ ۝٦٦

او ياده كړه هغه ورځ چې غږ به وكړي دوى ته (الله)، پس وبه وايي چې څه ځواب وركړى وو تاسي رسولانو ته (په هغه وخت كې چې حق ته غوښتي شوي وئ؟). پس پټ به شي پر دوى خبرونه (چې دوى خلاص شي) په دغه ورځ كې، پس دوى به نه كوي پوښتنه يو تر بله.

تفسير: پخواني سوالات د توحيد په نسبت وو، دغه د رسالت په نسبت سوال دى، يعنې كه تاسې پخپل عقل او پوهې سره په حقه نه وى پوهيدلي؛ نو د انبياوو په پوهولو خو ښايي پوهېدى، دا راوښيئ چې تاسې له هغو سره څه سلوك او رويه كړې ده؟ په دغه وخت كې به هيڅوك هيڅ جواب نشي وركولى، او د خبرو ګردې لارې به بندې شي، (او پټ به شي په دوى جواب).

فَأَمَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ۝٦٧

پس هر هغه څوك چې توبه وباسي (له شركه) او ايمان راوړي (په الله او رسول د الله) او عمل وكړي د نېكيو؛ پس ښايي چې وي به دى له خلاصېدونكيو.

تفسير: يعنې د هغه ځاى برى او كاميابي صرف له ايمان او صالح عمل سره ده، كه اوس هم څوك له كفره او شركه توبه وباسي، او ايمان راوړي، او د نېكيو لاره ځان ته غوره كړي؛ حق تعالى د ده ټول پخواني ګناهونه معافوي، او فائز المرام يې ګرځوي.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پيدا كوي هغه څه چې اراده وفرمايي (د پيدايښت يې)، او غوره كوي يې، نه دى دوى ته هيڅ اختيار (په هيڅ شي كې).

تفسير: يعنې د هر څيز پيدا كول د الله تعالى په مشيت او اختيار كې دي، او د كوم شي غوره كول يا د نورو له منځه د هغه منتخب كولو حق همده ته حاصل دى، او هر قسم چې الله تعالى اراده وفرمايي، او مرضي يې وي؛ هم هغسې احكام صادروي، هر يو سړى په هر يو منصب سره چې دى مناسب او لازم وبولي؛ هم هغه كار او منصب ورته عطاء كوي، په هر چا كې استعداد او لياقت وګوري؛ نو د هدايت پر سمه لاره يې برابروي، او د مقصود تر منزله پورې په رسېدلو سره برى او كاميابي ور په برخه كوي، حافظ ابن القيم د «زاد المعاد» په اوائلو كې دغه مضمون په ډېر بسط او تفصيل سره ليكلى دى، فليُراجع.

سُبْحَٰنَ اللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝٦٨

پاكي ده الله لره او لوى پورته دى له هغه څه چې دوى يې ورسره شريكوي.

تفسير: يعنې په تخليق او تشريع او مذكور اختيار كې بل هيڅوك له الله تعالى سره نه دي شريك، مشركانو چې پخپل تجويز او انتخاب كوم شركاء درولي او ټاكلي دي؛ هغه ګرد باطل او بې سنده دي.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ۝٦٩

او رب ستا ته معلوم دي هر هغه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دوی، او هر هغه چې ښكاروي يې (ژبې د دوی).

وَهُوَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُوْلٰى وَالْاٰخِرَةِ ۡ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝

او همدی الله دی نشته دی بل لايق د عبادت مګر همدی دی، خاص همده ته ټوله ثناء ده په دنيا او (په) آخرت (عُقبی) کې، او خاص همدغه (الله) ته دی حكم، او خاص همدغه (الله) ته به بيولی شئ تاسې (په قيامت کې).

تفسير: يعني هم هغسې چې الله تعالی په تخليق او اختيار او محيط علم کې متفرّد دی؛ په الوهيت کې هم واحد او يو دی، ماسوا له ده بل هيچا ته بندګي او عبادت نه کيږي، ځکه چې د ده په منبع الکمالات ذات کې ګرد محاسن او محامد مجموع دي، د کلّي اقتدار مالك دی، او په آخره خاتمه کې د هر چا رُجوع د همده په لوري ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِضِيَاۗءٍ ۭ

ووايه (ای محمده دوی ته): آيا وينئ (يعني خرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې دغه شپه اوږده همېشه تر ورځې د قيامت پورې، نو څوك دي هغه (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته رڼا (چې په کې طلب د معاش کوئ).

تفسير: يعني تاسې خبر راکړئ ! چې مثلاً الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر طلوع وکړي، يا يې رڼا او تودوخه ترې لرې کړي، نو تاسې به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسې تودوخه او رڼا له کومه راوړئ؟.

اَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ۝

آيا پس نه اورئ تاسې (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسير: يعني دا خبره دومره روښانه او صافه ده، چې تش په يوه اورېدلو سره هم په فهم او پوهه راځي، نو آيا تاسو له سره نه اورئ؟.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِلَيْلٍ
تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ۭ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ۝

ووايه (ای محمده ! دوی ته): آيا وينئ تاسې (يعني خرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې ورځ اوږده همېشه تر ورځې د قيامت پورې (چې هيڅ غروب الشمس ونشي)، نو څوك دی (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته شپه چې آرام وکړئ تاسې په هغې کې؟ آيا پس نه وينئ تاسې (دا آثار د قُدرت).

تفسير: يعني تاسې خبر راکړئ ! که الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر غروب وکړي، او تل ترتله ستاسې پر سرونو همداسې ولاړ وي؛ نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چې د شپې له راتلو څخه حاصليږي؛ د هغو حصول به په کوم يو طاقت سره ممکن کېدی شي؟ آيا دغسې يو ظاهر او باهر حقيقت هم تاسې نشئ ليدلئ؟.

تنبيه: ﴿اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ﴾ له ﴿اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا﴾ سره مناسب دی، ځکه چې په سترګو سره ليدل عادتًا پر رڼا موقوف دي، چې په ورځې کې په پوره ډول سره په عمل راځي، د شپې په تياره کې کله چې د ليدلو هيڅ يو

صورت نشته، بلکه اوربدل په کي امکان لري؛ نو ځکه ﴿إِنْ جَعَلَ اللهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا﴾ سره د ﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ فرمایل موزون وو، والله أعلم.

وَمِنْ رَّحْمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾

او (خاص) له رحمته مهرباني خپلي پیدا کړې ده (الله) تاسې ته شپه او ورځ، لپاره د دې چې آرام وکړئ تاسې په هغه (شپه) کې، او چې ولټوئ تاسې (په دغه ورځ کې) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شُکر وکړئ تاسې (د نعماوو د الله).

تفسیر: یعني د شپې او د ورځې اړول رااړول، څو د شپې په تیارو کې مو سکون او راحت په برخه شي، او د ورځې په رڼا کې خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ، او د شپې او د ورځې پر مختلف الأنواعو انعاماتو د الله تعالی د انعاماتو شُکر اداء کړئ.

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۷۴﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيْدًا فَقُلْنَا هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوْٓا اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۷۵﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله) پس وبه فرمایي چېرته دي شریکان ځما هغه چې وئ تاسې چې ګمان به مو کاوه (پرې د شریکانو ځما). او را وبه باسو له هر امّت (ملّت) څخه یو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وایو مونږ دوی ته: راوړئ تاسې بُرهان سند خپل (په اشراک)، پس هلته به پوه شي دوی چې حق په (الوهیت کې) خاص الله لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به یې جوړول (په دنیا کې چې الله شریک لري).

تفسیر: له شهید څخه احوال ښوونکي انبیاء علیهم السلام یا د دوی نائبان یا نور ښه سړي مقصود دي (موضح القرآن)، دوی به دغه راښیي چې خلقو له سماوي شرائعو او له الهي احکامو سره څه رویه کړې ده؟، نو الله تعالی به ورته وایې چې هر کله مو نبي ونه منو نو یو برهان او دلیل خو راوړئ چې تاسو په کوم دلیل ما سره شریکان ګرځولی پس هلته به پوه شي دوی، چې حق خاص الله تعالی لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به یې جوړول، یعني په هغه وخت کې به دغه په نظر راځي، چې رښتیا خبره د پاک الله ده، او معبودیت هم یواځې د همده حق دی، او بل هیڅوک د ده شریک نشي کېدی، هغه خبرې چې په دنیا کې انبیاوو علیهم السلام ښوولې وې؛ هم هغه حقې او رښتیا وې، هغه عقائد او افکار چې مشرکانو له خپل لوري جوړ کړي وو؛ هغه ګرد په هغه ورځ کې بې اثره او ناقص او بېکاره ثابتېږي.

اِنَّ قَارُوْنَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوْسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنٰهُ مِنَ الْكُنُوْزِ مَآ اِنَّ مَفَاتِحَهٗ لَتَنُوْٓاُ بِالْعُصْبَةِ اُولِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ لَهٗ قَوْمُهٗ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِيْنَ ﴿۷۶﴾

بېشکه چې قارُون وو له قومه د موسی (یعني د ده تربور وو)، پس سرکشي وکړه (قارون) پر دغو (بني اسرائیلو)، او ورکړی وو مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چې بېشکه کلیګانې د هغو به خامخا درنېدلې پر (داسې یوې) ډلې چې خاوندان د قوّت زور به وو، (یاد کړه) هغه وخت چې وویل دغه (قارون) ته قوم د ده (چې مسلمانان وو) په کبر او غرور سره مه خوشالېږه ! بېشکه چې الله محبّت نه کوي له خوشالیدونکو سره، (چې په مال د دنیا خوشالیږي).

تفسير: وايي چې قارُون د موسی عليه السّلام د تره ځوی يا تربور او د فرعون د مخې سړی وو، څرنګه چې د ظالمو حکومتونو دستور وي چې د کوم قوم د وينې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځينې افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوي، فرعون هم په بني اسرائيلو کې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی وو، قارون په دغه موقع کې چې فرصت موندلی وو، پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنيا په ټولولو کې لګيا شوی وو، او ډېر لوی دنيوي اقتدار يې ځان ته ګټلی وو.

موسى عليه السلام يو ځلي پر قارون حکم وکړ چې: «د خپل مال زکات اداء کړه !»، نو قارون له خلقو سره وويل: «تر اوسه پورې کوم احکام چې موسی پر مونږ جاري کول، د هغه په مقابل کې مو حوصله او تحمّل کاوه، مګر آيا تاسې اوس د موسی عليه السلام د دغې خبرې تحمّل هم کولی شئ، چې دی څمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړي؟»، څه خلق د قارون مؤيدان شول، او ويل يې چې: نه، څمونږ له لاسه دغه نه ده پوره، بالآخر ملعون قارون د موسى عليه السلام د بدنام کولو لپاره يوه ډېره ناپاکه او چټله پلمه (تدبير) جوړه کړه، او يوې بدکارې ښځې ته يې څه بلهې او پيسې ورکړې، او ويې لمسوله چې د خلقو په يوه لويه جرګه کې کله چې موسى عليه السلام د زناء د حدّ په اطراف بيانات ورکوي؛ ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه، لکه چې دغې پليتې ښځې په هم هغه لويه مجمع کې هم داسې يوه چټي (بېکاره) خبره وکړله، کله چې حضرت موسى عليه السلام هغې ته شديد قسمونه ورکړل، او د الله تعالى له قهره او غضبه يې وويروله؛ نو هغه وويرېده، او په ښکاره ډول سره يې وويل چې: ما دغه د قارون په لمسولو سره ويلي دي، دلته د قارون د موسى عليه السلام په ښېرا سره له خپله کوره او خزانو په ځمکه خښ او ډوب کړل شو، د «مفاتح» تفسير يې په کنجيو (کليو) سره کړی دی، يعنې د اموالو دومره صندوقونه وروسره وو، چې د هغو د کليګانو په پورته کولو څو زورور کسان ستړي کېدل، او دغه دومره مستبعد هم نه وو، لکه چې په ځينو تفاسيرو کې د هغه صورت هم ښوولی شوی دی، ﴿إِذْ قَالَ لَهُۥ قَوْمُهُۥ﴾ يعنې په دغه فاني او زائل دولت ولې نازيږې او پرې فخر او غرور کوې چې هغه د الله تعالى په نزد څه قدر قيمت نه لري او نه الله تعالى د مغرور بندګانو سره محبت کوي.

وَابْتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چې درکړی دی تاته الله کور د آخرت.

تفسير: يعنې د الله تعالى ورکړی مال د دې لپاره دی، چې انسان هغه د آخرت خپله پنګه وګرځوي، نه داسې چې د هغه د غفلت په نشو مست، مغرور او متکبّر شي، او د متکبرانو په شان حرکت او وضعيت اختيار کړي.

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِن كَمَآ أَحْسَنَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هېروه برخه خپله له (ماله د) دنيا او احسان کوه (له بندګانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چې احسان کړی دی الله له تا سره (چې داسې ډېر دولت يې درکړی دی).

تفسير: يعنې د خپلې برخې سره ترې خوره ! او څښه ! او آغونده ! او د آخرت لپاره دې پنګه ترې واخله !، او په ناروا مواردو کې يې مه لګوه ! او د خلق الله سره ښه سلوك كوه !.

وَلَا تَبْغِ ٱلْفَسَادَ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

او مه غواړه (ای قارونه !) فساد (په تکبّر، ظلم او بغي سره) په ځمکه کې، بېشکه چې الله محبّت نه کوي فساد کوونکو سره.

تفسير: يعني له موسى عليه السلام سره ضد مه کوه ! د الله تعالى پر ځمکه د مطيعانو په شان ګرځه ! او خامخا په بلاد الله کې شورماشور او غلغله مه جوړوه ! ځکه چې په ملك کې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ

وويل (قارون قوم خپل ته): بېشکه همدا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چې ما څخه دی.

تفسير: يعني هنرمن وم، او د ګټلو استعداد او سليقه مې درلوده، پخپل لياقت او قابليت يا د کوم خاص علمي مهارت لامله ماته دغه دولت حاصل شوی دی، الله تعالى هم ماته ځما د لياقت او اهليت په ملحوظ دغه مال، دولت او شته راکړي دي، او دغه ثروت په خوشې ناسته بې له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چې اوس يې زه د موسى په حکم او مشوره خوشې ويړيا د الله تعالى په نوم لګوم.

أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ

آيا نه پوهېده (قارُون) چې بېشکه الله په تحقيق هلاك کړي دي پخوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوك چې دی ډېر سخت وو له دې (قارون) څخه له جهته د قوّت، او ډېر وو له جهته د جمع کولو (د مال يا ملاتړه).

تفسير: يعني د دولت ګټلو لياقت چا درکړ؟ افسوس دی چې تا د حقيقي منعم احسان هېر کړ، او د هغه په درکړي دولت او لياقت مغرور شوې، آيا ده دغه دولت له خپل نجات وسيله او ضامن ګڼلی وو؟ او دی په دغه نه وو خبر چې د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو همداسې شرارتونو او سرکښيو له سببه هلاك او تباه شوي دي، چې د هغوی په لاسو کې لوی لوی سلطنتونه او ډېرې زياتې خزانې، لښکرې او نور زيات دنيوي وسائل او وسائط وو، آيا دغه ملعون د هغو د احوالو د اورېدلو څخه پند او عبرت نه دی اخيستی؟.

وَلَا يُسْـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

او نه به شي پوښتېدلی له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چې الله ته معلوم دي).

تفسير: يعني پوښتنې ته به ضرورت نه وي، پاتې الله تعالى ته د دوی ګناهونه يو په يو معلوم دي، او له پرښتو سره هم ليکلي پراته دي، هو ! که د توبيخ او تقريع په ډول کوم وخت کوم سوال له دوی نه وشي؛ نو هغه بېله خبره ده، يا خو دغه کنايه ده د ګناه له کثرته، يعني د دوی ګناهونه به دومره ډېر او زيات وي، چې دغه ته به ضرورت نه وي پاتې چې د يوې يوې جزئيې پوښتنه له دوی څخه وکړه شي.

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَـٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَـٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زينت ښايست (او دج خپل)، وويل هغو کسانو چې غوښت يې دغه ژوندون (لږ خسيس د) دنيا: ای کاشکې چې وی مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چې ورکړی شوي دي قارون ته، بېشکه چې دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخې لويې (له دنيا څخه).

تفسیر: یعنې قارون خپل فاخره لباس واغوست، او سره له ډېرو خدمو او حشمو، او په ډېر شان او شکوه ، او جل او بل ووت، چې د هغه د لیدلو څخه د دنیا د طالبانو سترګې رډې بلهې پاتې شوې، او ګرد ورته هک حیران ودرېدل، او له خپلو ځانونو سره به یې داسې ویل: «کاشکې چې مونږ هم د داسې دنیوي شان او شوکت خاوندان وی !، او همداسې ترقي او عروج مو حاصل کړی وی؛ چې نن د قارون په برخه شوی دی، بېشکه چې دی ډېر د اقبال او اجلال خاوند او ډېر خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللهِ خَيْرٌ لِّمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ وَلَا يُلَقّٰهَآ اِلَّا الصّٰبِرُوْنَ ۞

او وویل (دوی ته) هغو کسانو چې ورکړی شوی وو (هغوی ته) علم فهم چې: افسوس دی تاسې ته (ای طلابو د دنیا)، ثواب د الله خیر ډېر غوره دی هغه چا ته چې ایمان یې راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل یې کړی دی د نېکیو، او نه ورکول کیږي (یا نه ښوولی کیږي) دغه (خبره) مګر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر: یعنې پوهانو او ذي علم سړیو وویل چې: «ای کمبختانو ! په دغه فاني جل وبل کې څه ایښي دي چې د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو لپاره د الله تعالی په دربار کې کوم دولت او عزّت چې شته، او دوی ته وررسېدونکی دی؛ د هغه په مقابل کې دغه دنیوي شان او شوکت محض هیڅ او لاشي دي، او دومره یو نسبت هم سره نه لري، لکه چې د یوې ذرې نسبت له لمر سره کیږي»، داسې خبرې هغو خلکو ته ښوولی کیږی چې په دنیا کې د الله تعالی په طاعت ټینګ ولاړ وي، د ګناهونو نه ځان ساتي، او په مصیبتونو او کړاوونو صبر کوي ځکه چې هغوی د حقیقي ژوند په قدر قیمت پوهیږي.

فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ ۚ فَمَا كَانَ لَهٗ مِنْ فِئَةٍ يَّنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اللهِ ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِيْنَ ۞

پس ننه ایست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کې، پس نه وو ده ته (په دغه وخت کې) هیڅ ډله (د دوستانو) چې مددګاري یې کړي وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کې)، او نه وو (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چې ځان یې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسیر: یعنې نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسېد، او نه یې څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه یې خپل قوّت په کار ورغی، نه د بل چا.

وَاَصْبَحَ الَّذِيْنَ تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ وَيْكَاَنَّ اللهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ ۚ

او سبا کړ هغو کسانو چې آرزو به یې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کې ویل به یې (یو بل ته): افسوس دی تاته پوه شه ! چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمایي (د پراخولو یې) له بندګانو خپلو، او تنګوي (الله دغه روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمایي د تنګولو یې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د قارون ترقي او ترفّع د لیدلو څخه پرون داسې ارزو او هیله (امید) کوله چې: «کاشکې مونږ ته هم داسې عُروج او ترقي حاصله شوي وی»؛ نن د قارون د دغه بد انجام د لیدلو څخه لاسونه پر غوږونو

ړدي، او توبې وباسي، او اوس په هوش راغلل، چې دغسې دولت په حقيقت کې د يوه ښکلي مار په شان دی، چې د هغه په منځ کې مهلك زهر وي، دغه دنيوي ترقي او تنزيل د کوم بنده د مقبوليت او مردوديت معيار نشي کېدی، بلکه دغه د الله تعالى مصلحت او حکمت دی، پر هر چا چې لازم او مناسب وګڼي؛ د رزق او د روزۍ ورونه (ابواب) ورپرانيځي، او هر چا ته چې مناسب وي؛ روزي ورتنګه او په اندازه کوي يې، د مال او دولت پراخوالی د ښې خاتمې او مقبوليت دليل نه دی، بلکه على الأكثر د هغه نتيجه تباهي او بربادي ده، او د ابدي هلاکت او فلاکت په صورت څرګندېږي.

لَوۡلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا لَخَسَفَ بِنَاۖ وَيۡكَأَنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ۝٨٢

که چېرې نه وی دا چې احسان کړی دی الله پر مونږ؛ نو خامخا ډوب کړي به يې وو مونږ په ځمکه کې (د قارون په شان)، افسوس دې ته؛ نه پوهيږي نه ويني دا چې نه خلاصيږي کافران (له عذابه).

تفسير: يعني دغه د الله تعالى مهرباني او احسان دی چې مونږ يې د قارون په شان ونه ګرځولو، که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کېده، له خپل لوري که مونږ د ډېر حرص او طمعې له سببه داسې هيله او آرزو کړې وه: ﴿يَٰلَيۡتَ لَنَا مِثۡلَ مَآ أُوتِيَ قَٰرُونُ﴾ الله تعالى ځمونږ په مخ کې خير راپېښ کړ، چې ځمونږ دغه آرزو او هيله يې تر سره ونه رسوله، او نه يې پر دغه حرص او طمعې مونږ ته څه تنبيه او سزا راکړه، بلکه د قارون نتيجه او حشر يې مونږ ته راښکاره او مونږ يې په دغه وسيله سره ويښ او منتبه کړو، اوس مونږ ته دغه خبره ښه څرګنده شوه، چې محض د مال او زر په ترقی سره حقيقي فلاح او برى هيچا ته نشي حاصلېدی، او دغه چې ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشي موندلی.

تِلۡكَ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ ۝٨٣

دغه کور د آخرت (چې جنّت دی) ورکوو مونږ دا لپاره د هغو کسانو چې نه لري اراده د لويي (او تکبّر) په ځمکه کې، او نه فساد ظلم کوي (پر خلقو)، او عاقبت ښه خاتمه لپاره د پرهېزګارانو ده.

تفسير: يعني د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسې ويل چې: قارون خو ډېر خوش قسمته او بختور سړی دی، حال دا چې دغه خوش قسمتي او بختورتوب نه دی، بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لويه خوش قسمتي ده، او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چې د الله تعالى په ملك کې شرارت او فساد غورځول نه غواړي، او په دغه فکر کې له سره نه دي، چې خپل ځان له ګردو څخه لوی او لوړ (اوچت) وګڼي، بلکه د تواضع او انکسار او پرهېزګارۍ لار ځان ته اختياروي، د دوی کوښښ د دې په ځای چې خپل ذات لوړ او لوی ښکاره کړي؛ تل په دغه کار کې مصروف او معطوف دي چې خپل دين لوړ کړي، او کلمة الله په اعلاء کې وويني.

په هر حال د مؤمنانو اصلي مقصد آخرت دی، د دنيا هغه برخه چې د دغه مقصد ذريعه وګرځي؛ هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هيڅ.

مَن جَآءَ بِٱلۡحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيۡرٞ مِّنۡهَاۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجۡزَى ٱلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ۝٨٤

او هر چا چې وکړه کومه نیکي؛ پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغې (حسنی) او هر چا چې وکړه کومه بدي؛ پس نشي ورکولی جزاء هغو کسانو ته چې کړې یې دی (عمل د) د بدیو مګر (جزاء د هغه شي) چې وو دوی چې کاوه به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې کومه نیکي چې دلته وکړي؛ له هغه څخه ښه او بهتره نیکي به هلته ورسره وکړه شي، د یوې نېکۍ څرنګه چې د هغه اقتضاء وي؛ اقلاً لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږي، شاه صاحب لیکي: «پر نېکۍ باندې د نېکۍ وعده یې ورکړه، چې هغه علی الیقین رسېدونکې ده، او پر بدي یې د بدۍ وعده ونه فرمایله، چې ضرور به وررسیږي، ځکه چې ممکن دي چې هغه ورمعاف شي، هو ! دومره یې وفرمایل چې: د هغه فعل له سزا څخه به ډېره سزا ورته ونه رسیږي».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ

بېشکه هغه (الله) چې فرض (نازل) کړي یې دي پر تا (احکام د) قرآن؛ خامخا بېرته بیوونکی دی د تا هغه ځای د وعدې (مکې) ته.

تفسیر: ځینو مفسّرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی، او ځینو آخرت، او ځینو جنت، او ځینو د شام ځمکه چې هلته دوی یوځلې د معراج په شپه تشریف وړی وو، حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمة الله علیه) په دغو اقوالو کې ډېر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی، یعنې له معاده دلته مکّه معظّمه مراده ده (کما في البُخاري) مګر د مکې معظمې فتح د قرب الأجل علامه ده، لکه چې ابن عباس او عمر رضي الله تعالی عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسیر کې وفرمایل: د وړاندنې «أجل» څخه وروسته د «حشر»، د حشر څخه وروسته د «آخرت»، او د آخرت وروستنی منزل جنّت دی.

مطلب یې داسې شو چې الله تعالی به تا ړومبی په یوه شانداره طریقه سره بېرته مکې معظّمې ته راولي، وروسته له هغه څو ورځې اجل مو واقع کیږي، بیا به د شام په ځمکه کې حشر کېږئ، لکه چې له أحادیثو څخه ثابت شوي دي، بیا په آخرت کې به هم په ډېر شان او شوکت سره تشریف راوړئ، او په آخر کې په جنّت کې ډېر اعلی مقام ته استول کېږئ.

قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دي هغه څوک چې راتګ یې کړي په هدایت سره او هغه څوک چې هغه په ګمراهۍ ښکاره کې دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو ګمراهي ښه معلومه ده، یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوي، او دغه له سره نشي کېدی چې ځما دغه کوښښ ضایع شي، یا ګمراهان رسوا، سپک او ګمراه نه کړي.

وَمَا كُنتَ تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نه وې ته چې توقّع امید دې درلود (لرلو) د دې چې راوبه لېږلی شي تاته کتاب (قرآن)، لیکن (راولېږلی شو محض) په رحمت مهربانی له (جانبه) د رب ستا، پس مه کېږه ته خامخا مددګار لپاره د کافرانو (په دین د دوی کې).

تفسیر: ته له پخوا ځنې د نبوّت په انتظار کې نه وې، دا محض د الله تعالی رحمت او موهبت دی، چې ته يې په رسالت سره سرفراز کړې، نو هم هغه الله تعالی به په دنيا او آخرت کې تاته بری او کاميابي در کوي، لهذا ای محمده ! د ده پر معاونت او امداد تل تر تله اعتماد او اطمينان ولره !.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۸۷﴾

او (خبردار چې) وا دې نه ړوي (کفّار) خامخا تا (په مکر او فريب) له آيتونو د الله پس له هغه چې نازل کړل شول تاته، او وبوله خلق (توحيد او عبادت) د رب خپل ته، او مه کېږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کې).

تفسیر: يعني ته دې د دين په کار کې د خپل قوم خاطر او رعايت مه کوه ! او مه دې خپل ځان په هغوې کې شمېره ! اګر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وي، هو ! دوی ګرد د خپل رب په لوري وبوله ! او د الله تعالی د احکامو په تعميل کې ټينګ اوسه !.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چې) نشته هيڅ لايق د بللو بل هيڅوک مګر همدی دی (يواځې، ځکه چې) هر څيز فاني کېدونکی دی مګر مخ د ده (چې تل باقي دی).

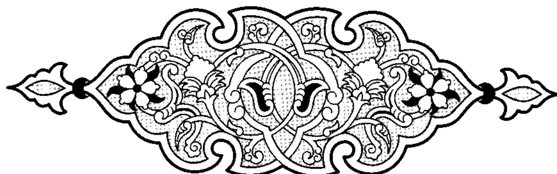
تفسیر: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دی، مګر بالوسيله په دغه سره نورو ته پند او نصيحت ورکول کيږي، د پاس آيتونو په نسبت ځينې مفسّرينو همداسې ليکلي دي، يعني هر شی له خپله ذاته معدوم دی، او تقريبًا ټول شيان فناء کېدونکي دي، اعم له دې چې په هر وخت کې وي، مګر خو د الله تعالی مخ چې نه له سره معدوم وو، او نه هر ګز فناء کېدونکی دی، ربنتيا ده: (ألا كلّ شيء ما خلا الله باطل)، و قال الله تعالی: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾. (چې مراد تري د الله تعالی ټول ذات دي).

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾

همده ته دی حکم (نافذه قضاء)، او همده ته به بېرته بوتلی شئ تاسې (لپاره د جزاء).

تفسیر: يعني د ګردو حضور د ده په مخ کې د حساب او کتاب لپاره يو حتمي او ضروري شی دی، چې هلته يواځې د همده حکم چليږي، او صورتًا، ظاهرًا، او مجازاً هم د بل هيچا حکم نه چليږي، او نه به قوّت او اقتدار ورپاتې وي، ای الله ! جار دې شم ! په همدغه وخت کې پر دغه ګناهګار بنده دې رحم وفرمايه ! او له خپله غضبه يې وساته !.

تمّت سورة القصص ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ

«د (العنکبوت) سورت مکّي دی، پرته له (۱ ـ ۱۱) آیتونو پورې چې مدني دي، (۶۹) آیته او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۹) او په نزول کې (۸۵) سورت دی، وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا اَنْ يَّقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ ﴿۲﴾

آیا ګمان کوي دا خلق د دې چې پرې به ښودی شي دوی (په) همدې قدر چې ووایي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ؛ حال دا چې دوی به ونه ازمویل شي؟.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دي، هر څوک چې د ایمان دعوی کوي، امتحان او ابتلاء ته دې یې هم تیار شي !، همدغه د امتحان محک دی چې پرې سره او ناسره سولولی کیږي او معلومیږي، په حدیث کې راغلي دي چې: له ګردو څخه سخت امتحان د انبیاوو دی، وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی، چې له هغو سره مشابهت لري، او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږي، په هر اندازه چې انسان پخپل دین او ایمان کې مضبوط او سخت وي؛ په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږي.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقیق ازمویلي وو مونږ هغه کسان چې له دوی نه ړومبي وو.

تفسیر: یعنې د ړومبنیو انبیاوو د متبعینو ډېر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی، په صحیح بخاري شریف کې دي چې: صحابه وو رضي الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! څمونږ لپاره د الله تعالی له درباره دعاء او مدد وغواړئ ! دا هغه زمانه وه چې د مکې معظّمې مشرکینو پر مسلمانانو باندې انتهایي ظلم او ستم کوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل، چې پخوا له تاسو به یې یو (ژوندی) انسان په ځمکه کې ولاړ خښوو، او بیا د هغه پر سر به یې اره کشوله، او د ده سره به له منځه دوه ټوټې ټوټې کېده، د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به یې د اوسپنې تک سره سیخونه وهل او لګول، چې د هغو په اثر به د دوی پوستکي او غوښتې وریتې کېدې او سوځېدې، تپاکې به یې وهلې، او لاندې به لوبدې، خو سره د دغو سختیو باوجود له خپل دین څخه به یې دوی نشو ګرځولی.

فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۳﴾

پس خامخا معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره ـ په کوم علم چې ثواب او عقاب مرتب دی ـ هم) هغه کسان چې رښتیني دي (په دعوی د ایمان کې)، او خامخا معلوم به کړي الله (هغه) دروغجنان (په علم ظاهري سره هم).

تفسیر: یعني الله تعالی په علانیه ظاهروي او هر یو به پوهیږي چې د ایمان په دعوی کې کوم یو رښتین راوځي؟ او کوم یو دروغجن څرګندیږي، او سم له هغه سره به هر یوه ته سزا ورکوي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَن يَسْبِقُونَا ۚ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ④

آیا ګمان کوي هغه کسان چې عمل کوي دوی د بدیو (لکه شرك او معاصي) د دې چې ړومبی به شي دوی پر مونږ (چې مونږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی)، بد دی هغه حکم چې کوي یې دوی (چې نفي د انتقام دی).

تفسیر: یعني د مؤمنینو امتحانات دي کافران داسې ونه ګڼي چې مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او دهغو له سختیو څخه ساتلي یو، دوی له مونږه خپل ځانونه چیری ساتلی شي هغه سختی سزاوی چې دوي ته ورکولی کیږي د هغه په مقابل کې د امتحان سختۍ هیڅ نه دي دوي ددی عارضی مهلت په نسبت چې کوم نظر لري چې مونږ به تل مأمون یو په حقیقت کې ډیره بده خرابه فیصله یې کړي ده.

مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑤

هر څوك چې وي امید لري دی د ملاقات د الله (په جنت کې)؛ پس بېشکه اجل نېټه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکې ده، (نو ښايي چې ورته تیار شي)، او همدی ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: یعني هر هغه سړی چې په دغه توقّع سختي ګالي، چې یوه ورځ به زه هرومرو د الله تعالی په مخ کې حاضرېدونکی یم، چې هلته تر یوې ذرې پورې هم حساب او کتاب کیږي، که زه دلته په دغه امتحان کې ناکام شوم؛ نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کې اخته کېدونکی یم، او که ترې بریالی او کامیاب ووتلم؛ نو دغه ګرد تکالیف به ځما له مخې څخه لرې کیږي، او د الله تعالی رضاء او لقاء به مې په برخه کیږي، نو داسې سړی دې په یاد ولري چې د الله تعالی وعده هرومرو راتلونکې ده.

وَمَن جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ⑥

او هر څوك چې جهاد کوي (له کفّارو یا له نفس خپل سره)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې جهاد کوي لپاره (د نفعې) د نفس خپل، بېشکه چې الله خامخا غني بې پروا دی له ټولو عالمیانو څخه.

تفسیر: یعني الله تعالی ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصیته هیڅ قسم نقصان نه رسیږي، هغه غني ذات له هغې شیانو څخه په کلي ډول سره بې پروا او بې نیازه دی، هو ! بنده په هره اندازه چې د الله تعالی په طاعت کې محنت او زیار پر ځان اخلي؛ د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کې رسیږي، پس مجاهده کوونکی دې هیڅکله داسې خیال ونه کړي، کله چې مونږ د الله په لاره کې دومره زحمت کوو؛ نو (معاذ الله) پر الله تعالی خپل څه منّت او احسان باروو، بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالی مرحمت او احسان دی، چې تاسې ته یې ستاسې د ګټې او فائدې لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑦

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو له دوی نه ګناهونه د دوی، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرمرو دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چې وو دوی چې کاوه به یې (په اسلام کې).

تفسیر: یعنې سره له دې نه چې الله تعالی د ګرد عالم څخه غني، بې پروا او بې نیاز دی، خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسې محنت او زحمت نه ضایع کوي، او په ځای یې رسوي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره یې د نېکۍ (هر کله په هر څه کې)، او که کوښښ کوي (دوی دواړه) له تاسره چې شریک ونیسې ته له ما سره هغه څیز چې نشته تاته په (الوهیت) د هغه کې هیڅ علم؛ پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو).

تفسیر: ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ﴾ «اطاعت مه کوه ته د دې دواړو په اشراک بالله کې».

په دنیا کې له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی، خو د الله تعالی حق له دوی نه هم ډېر دی، د والدینو لامله نه ښایي چې د الله تعالی دین پرېږدي (موضح)، په حدیث کې راغلي دي، چې د سعد بن أبي وقّاص رضي الله عنه والده چې مشرکه وه، کله چې د خپل ځوی د اسلام خبر یې واورېد؛ نو له خپله ځانه سره یې عهد وکړ، څو سعد (معاذ الله) له اسلامه مرتدّ نشي؛ نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم، او تر چت لاندې به آرام ونه کړم، لکه چې هغې له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله، او بیخي خواره زهیره شوه، خلقو به په زور او زیادت د دې خوله پرانستله، او ډوډۍ او اوبه یې ورکولې، نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو، ګواکې دغه یې راوښودل چې د والدینو په داسې شان پر خلاف الحق باندې مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی، ښایي چې د خالص مؤمن د ثبات پښه ترې ونه ښوییږي.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

خاص ماته دي بیا راتله د تاسې (ټولو)، پس خبر به کړم زه تاسې پر هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې ټول به په هغه عدالت کې حاضر برئ !، په دغه وخت کې به ګردو ته دا وربښوول کیږي، چې په اولاده او والدینو کې کوم یو متجاوز او له خپله حده تېری کوونکی وو؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم وو.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو دوی په (جماعت) د صالحانو کې (چې انبیاء او اولیاء دي).

تفسیر: یعنې هر څوک چې سره له داسې زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نېکۍ پر لاره قائم وي؛ حق تعالی به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کې کوي، ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «که اولاد په ناحقه خبره کې د خپلو والدینو خبره ونه منله، او والدین هم هغسې په ناحقه ټینګ ولاړ وي؛ نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږي، او د ده د والدینو په زمره کې به نه کیږي، اګر که د طبیعي او نسبي تعلّقاتو په بناء دی د ګردو ځنې دوی ته ډېر نژدې وي، په

«المرء مع من أحبّ» (چې سړی به د هغه چا سره چې د هغه سره مینه لری) کې دیني محبّت مراد دی، طبیعت محبت نه دی مراد».

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ۭ

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دي چې وایي (تش په خوله) ایمان راوړي دی مونږ په الله باندې، پس کله چې سختي ورسوله شي ده ته په (لاره) د الله کې؛ نو وګرځوي فتنه سختي خپګان د خلقو (او شمیرې یې) په شان د عذاب د الله.

تفسیر: دغه د هغو خلق ذکر دی چې پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وایي، مګر د دوی په زړونو کې له سره ایمان راسخ نه وو، دوی ته هر چېرې چې د الله تعالی په لاره کې کوم ربړ یا تکلیف وررسېده، یا د دین له سببه یې څوک تکلیفوو؛ نو دغه امتحان او آزموینه دوی د الله تعالی د عذاب په منزله ګڼله، څرنګه چې انسان د الله تعالی له عذابه ویریږي، او خپل ځان ترې ساتي، او وروسته د هغه له نزوله له خپلې هغې پخوانۍ دعوی څخه لاس واخلي، او ناچاره اعتراف او اقرار کوي چې زه په غلطۍ کې وم؛ همدغسې حال د هغو ضعفاوو القلوبو دی، هر چېرې چې د دین په معامله کې کومه سختي وررورسیږي؛ نو ژر تر ژره ویریږي، او د ایمان له دعوی څخه لاس اخلي، او په ژبه یا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې په غلطۍ کې وو، یا دغسې دعوی مو له سره نه وه کړې.

وَلَىِٕنْ جَاۗءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۭ

او قسم دی که چېرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چې فتح او غنیمت یوسي)؛ نو خامخا وبه وایي دغه (منافقان) هرومرو بېشکه مونږ (هم) یو له تاسې سره (په ایمان کې) (نو په غنیمت کې مو شریک کړئ).

تفسیر: یعنې که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوري؛ نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبرې جوړوي، چې مونږ خو له تاسې سره وو، او اوس هم ستاسې اسلامي ورونه یو، خصوصًا که مسلمانان فاتح شي، او فرض یې کړئ که دغه خلق چې د کفّارو سره یې معاونت کاوه، د مسلمانانو په لاس کې بندیان شي؛ نو بیا د دوی د نفاق او تملّق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ۝۱۰

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چې په سینو زړونو د عالمیانو کې (پټ) دی (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دی).

تفسیر: یعنې لکه چې ځینې له دغو خلقو له مسلمانانو سره دي، الله ته دغه ګرد (ټول) معلوم دي، آیا تش د ژبې په دعوی سره دوی له الله تعالی څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟.

وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ ۝۱۱

او خامخا معلوم به کړي الله (په هغه علم چې ثواب او عقاب وربانديې مرتّب دی) هرومرو هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی، او خامخا معلوم به کړي هرومرو (الله) منافقان (نو ور به کړي هرې یوې فرقې ته جزا موافقه).

تفسیر: یعني الله تعالی ته لا له پخوا څخه هر شی پوره معلوم دی، لیکن اوس ستاسې اعمال او افعال نورو ته هم ورښیي او ظاهروي یې چې آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول کوم یو له تاسې خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم یو دروغجن ـ دغاباز او منافق دی؟، نو هغو ته د هغوی د عملونو موافق جزا ورکول کیږي.

تنبیه: په دې قسم مواضعو کې د ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ﴾ معنی په (لیرینّ الله) سره له ابن عبّاس رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي، کما في تفسیر ابن کثیر (رحمه الله).

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ؕ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی: متابعت وکړئ تاسې د لارې ځمونږ (په دنیا کې) او ښایي بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسې.

تفسیر: یعني کفارو به مسلمانانو ته ویل: «راځئ اسلام خوشې کړئ ! او په خپلو هم هغو پخوانیو وروړګلویو او خپلویو کې ننوځئ ! او ځمونږ پر لاره تګ وکړئ، څو له ګردو تکالیفو او ایذاوو څخه نجات ومومئ !، او بې سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کې پاتې نشئ، او که تاسې داسې اقدام ګناه ګڼئ، او له مؤاخذې څخه یې ویرېږئ؛ نو د الله تعالی په دربار کې ځمونږ نوم واخلئ، چې دوی مونږ ته داسې مشوره راکړې وه، او که داسې کومه پېښه دروړاندې شي؛ نو ګرد مسئولیت او ذمه واري به مونږ په خپل سر اخلو».

وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ؕ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۲﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ ز

حال دا چې نه دي دوی (پخپل ځان) اخیستونکي له ګناهونو د دوی د هیڅ شي، بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دغه وعده کې). او خامخا بار به کړي هرومرو (دغه کفّار) بارونه درانه د ګناهونو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهونو خپلو.

تفسیر: یعني دوی دروغجنان دي، او ستاسې بار د یوې ذرې په اندازه هم دوی نشي سپکولی، هو ! خپل بار درنوي، یو خو د دوی د ذاتي ګناهونو بار وو، اوس د نورو د اغواء کولو او د ګمراه کولو بار پر هغه لا زیات شو، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «که څوک وغواړي چې رفاقت وکړي، او د بل چا د ګناه بار پر خپله اوږه واخلي؛ امکان نه لري، مګر که یو بل ګمراه کړي؛ نو د دغه ګمراه شوي سړي د ګناه بار هم د دغه ګمراه او هم د هغه ګمراه کوونکي په غاړه لوېږي» (موضح) لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «هر څوک چې په دنیا کې (ناحقه) وینه تویه کړي؛ د ده د ګناه برخه د آدم علیه السلام ړومبني ځوی «قابیل» ته هم رسیږي، چې هغه اول ځلي دغه خرابه لاره ایستلې ده».

وَلَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا وبه پوښتېدلی شي دوی هرومرو په ورځ د قیامت کې له هغو (دروغو) چې وو دوی چې له ځانه به یې جوړول (په الله، په رسول الله).

تفسیر: یعني دوی د دروغو خبرې جوړوي، چې مونږ به ستاسې بار پر خپلو اوږو آخلو، دغه بالذات یوه مستقله ګناه ده، پر دغه همدوی مأخوذیږي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا ؕ

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ نوح قوم د ده ته، پس مدّت یې تېر کړ په دوی کې زر کاله (لیاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

تفسیر: له ابن عبّاس رضي الله تعالی عنه څخه منقول دي چې نوح علیه السلام په څلويښت کلنۍ کې مبعوث شو، نهه نیم سوه کاله په دعوت ـ تبلیغ ـ سعي او اصلاح کې مصروف او لګیا وو، بیا طوفان (ځپان) راغی، له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتې وو، چې په دغه حساب سره د دوی ټول عمر (۱۰۵۰) کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظٰلِمُونَ ﴿۱۴﴾

(نو تکذیب یې وکړ) پس ونیول دوی طوفان (ډېرو اوبو نو غرق شول) حال دا چې دوی ظالمان وو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: یعنې کله چې دوی له ګناهونو او شرارتونو څخه لاس وانخیست؛ نو طوفان پرې نازل شو، چې په هغه وخت کې پرته له څو تنو مخصوصو نفوسو نور ګرد سره ډوب او هلاك شول.

فَأَنْجَيْنٰهُ وَأَصْحٰبَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بېړۍ (ته چې له ده سره وو).

تفسیر: هغه انسانان یا حیوانان چې پر دغې بېړۍ کې سواره وو، هغوی مو د نوح علیه السلام په ملګرتوب محفوظ او مأمون وساتل، د هود علیه السلام په سورت کې دغه قصه په تفصیل سره تېره شوې ده.

وَجَعَلْنٰهَا اٰيَةً لِّلْعٰلَمِينَ ﴿۱۵﴾

او وګرځوله مونږ دغه (بېړۍ یا قصه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالمیانو ته.

تفسیر: وایي چې د نوح علیه السلام بېړۍ تر ډېرو مودو پورې د (جودي) پر غره ولاړه وه، څو د ګردو لیدونکو لپاره عبرت وي، نن ورځنۍ بېړۍ او جهازونه هم د هم هغې بېړۍ یوه نښه ده، چې د هغو د لیدلو څخه هم د نوح علیه السلام د سفینې یاد تازه کیږي، او د الله تعالی د قدرت یوه نمونه په نظر راځي، یا ښایي چې ترې داسې مراد وي چې: مونږ دغه قصه د همېشه لپاره د عبرت نښه ګرځولې ده.

وَإِبْرٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ ۖ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۶﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَوْثٰنًا وَّتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ

او (یاده کړه قصه د) ابراهیم کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې عبادت کوئ تاسې الله ته، او ووېرېږئ له (عذابه د) ده، دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسې ته (له کفره) که چېرې یئ تاسې چې پوهېږئ (په خیر او شر خپل). بېشکه همدا خبره ده چې عبادت کوئ تاسې غیر له الله د بُتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چې معبودان یې بولئ).

تفسیر: یعنې له خپله ځانه په دروغو سره عقیدې جوړوئ، او د دروغو خیالاتو او اوهامو متابعت کوئ، لکه چې تاسې په خپلو لاسونو بُتان له تیږو (ګټو) څخې توږئ او دروئ یې، او بیا هغه تاسې په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ.

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۷﴾

بېشکه هغه کسان چې عبادت یې کوئ تاسې بې له الله؛ نه دي مالکان دوی تاسې ته د رزق، پس طلب کړئ تاسې په نزد د الله رزق (چې قادر دی په رسولو د روزي)، او عبادت کوئ د هم هغه (الله یواځې)، او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده)، همدغه الله ته به بېرته بیولي کېږئ تاسې.

تفسیر: یعنې تاسو چې د چا عبادت کوئ هیڅ قسم روزي تاسو ته نه شي درکولی، دا کار یواځې الله تعالی کوی نو د هغه عبادت وکړئ، او د هغه په نعمتونو شکر وباسئ هم هغه الله تعالی ته ستاسی ورتګ او رجوع ده.

وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسې (ای کفّارو رسُول ته)؛ نو په تحقیق نسبت د دروغو کړی وو (انبیاوو خپلو ته) ډېرو قومونو پخوا له تاسې، او نشته پر رسول باندې مګر رسونه (د پیغام) ښکاره.

تفسیر: یعنې (ای کفارو !) ستاسې له دغه دروغجن ګڼلو ځنې ماته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږي، زه په صافو الفاظو سره تبلیغ، پند او نصیحت کوم، او خپله وظیفه او فریضه مې په دغه مورد کې په ښه ډول سره اداء کړېده، او د ښو او د بدو لارې او کندې مې ګردې تاسې ته درښوولې دي، که سره له هغه یې تاسې نه منئ؛ البته تاسې به هم داسې نقصانونه وموميء، لکه چې پخوا له تاسې «عادیان» او «ثمودیان» او نور په کې اخته او مبتلا شوي وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نهویني (دغه منکران له بعثه) چې څرنګه اول پیدا کوي الله دا خلق، بیا به یې دویم ځلي هم خلق کړي، بېشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دویم ځلي) پر الله آسانه ده.

تفسیر: یعنې پخپلو ځانونو کې غور او دقّت وکړئ ! ړومبی تاسې بیخي نه وئ ! الله تعالی تاسې له عدم څخه وجود ته راوستئ، همداسې تاسې به وروسته له مرګه هم بیا ژوندي راپاڅوي.

شاه صاحب لیکي: «ړومبی خو مو لیدلی دی، وروستی هم پرې قیاس کړئ» یعنې د الله تعالی په نزد خو هیڅ شی سخت او مشکل نه دی، مګر خبره ستاسې په پوهیدلو او باور کولو کې ده، هغه ذات چې یو شی یې بې له نمونې څخه اول ځلي پیدا کړی دی؛ دویم ځلي یې هم پیدا کولی شي، د نمونې د قائمبدلو څخه وروسته د یوه شي جوړول ښایي چې لا سهل او آسان وي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۚ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ ۚ
إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۖ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په ځمکه کې پس وګورئ چې څرنګه یې شروع کړې دی پیدایښت (له نشتوالي څخه)، بیا به الله پیدا کړي پیدا کول وروستني هم (په آخرت کې په مثل د ړومبني پیدایښت په دنیا کې ځکه چې) بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې مبدا او اعاده ده). عذاب ورکوي هر هغه چاته چې اراده وفرمایي (د تعذیب یې) او رحم کوي پر هغه چا چې اراده وفرمایي (د رحمت یې) او خاص هم دغه (الله) ته تاسې

بېرته بيولی کېږئ. او نه يئ تاسې (ای خلقو !) عاجزوونکي (د الله) په ځمکه کې او نه په اسمان کې (له عذاب خپله)، او نشته تاسې ته غير له الله هيڅ دوست (چې وساتي تاسې)، او نه هيڅ مددګار (چې ستاسې مرسته وکړي په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې خپل ذات پرېږدئ ! د نورو اشياوو په پيدايښت کې هم غور او فکر وچلوئ ! او د الله تعالی په ځمکه او ملکونو کې وګرځئ ! او سترګې وغړوئ ! چې الله تعالی څرنګه مخلوقات پيدا کړي دي؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قياس کړئ ! او پرې ښه وپوهېږئ ! چې د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی، نو همدغه الله تعالی تاسې دويم ځلي هم پيدا کوي، او بيا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزا درکوي، او پر هر چا چې اراده وفرمايي؛ پخپل فضل ـ کرم او رحمت سره به خپل مهرباني مبذوله فرمايي، او د هر چا سزا ورکولو ته چې الله تعالی اراده وفرمايي؛ هغه نه په دې سره له هغې سزا خلاصېدی شي، چې دی د ځمکې په سوريو کې ننوځي، يا اسمان ته والوځي، هيڅ يوه هسکه او ټيټه د الله تعالی مجرم ته د پناه ځای نشي ورکولی، او نه هيڅ زور، قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شي، او نه ورسره څه مرسته او نه يې حمايت کولی شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَلِقَآئِهٖٓ اُولٰٓئِكَ يَئِسُوْا مِنْ رَّحْمَتِيْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۳﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ اَوْ حَرِّقُوْهُ

اوهغه کسان چې کافران شوي دي په آيتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله)؛ دغه کسان نااميده دي له رحمت ځما، او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډېر دردناک. پس نه وو ځواب د قوم د دغه (ابراهيم) مګر دا وو؛ چې وويل دوی: ووژنئ تاسې دغه (ابراهيم) يا وسوځوئ ده لره.

تفسير: يعنې هغه کسان چې د الله تعالی له خيره څخه انکار کوي، او د الله تعالی سره د مخامخ کېدلو اميد نه لري؛ نو هغوی به څرنګه د الله تعالی د رحمت څخه اميد کولی شي، ځکه چې دوی په بعث بعد الموت قائل نه دي، لهذا دوی به په آخرت کې هم محروم او مأيوس پاتې کيږی، او دغه د ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ﴾ عکس شو.

يعنې د ابراهيم عليه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهينو د اورېدلو څخه کله چې د ده قوم له ځواب څخه عاجز شو؛ نو د قوّت د استعمال لپاره يې لاس وغځول، پخپلو منځونو کې يې سره جرګه او مشوره وکړه، چې ښايي دی ووژلی شي، او يو ځلي دغه شورماشور آرام کړي، يا په اور کې وسوځولی شي، څو يې د ربړ او تکليف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو واوړي، که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وويسته؛ نو نه به يې سوځوو، که نه په اور کې به يې وغورځوو چې د ايرو يوه ډېرۍ ترې جوړه شي.

فَاَنْجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات ورکړ دغه (ابراهيم ته) الله له (ضرره د) اوره.

تفسير: يعنې د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهيم عليه السلام په اور کې وغورځول شو، مګر الله تعالی اور پرې ګلزار کړ، لکه چې د «الأنبياء» په سورت کې يې قصه مفصّلا تېره شوه.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۲۴﴾

بېشکه په دغه (نجات د ابراهيم له اوره) کې خامخا ډېر دلائل (د قدرت) دي لپاره د هغه قوم چې ايمان يې راوړی دی.

تفسیر: یعنې دغې واقعې دا راښکاره او جوته کړه چې الله تعالی خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه نجات ورکوي؟ او د حق مخالفان څرنګ خائب، خاسر او ناامیده کوي؟ دا هم راڅرګنده شوه چې د هر شي تأثیر د الله جل جلاله له حکمه دی، کله چې د الله جلّ جلاله حکم نه وي؛ نو د اور په شان یو شی هم یو څیز نشي سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او ویل (ابراهیم خپل قوم ته) بېشکه همدا خبره ده چې نیولي دي تاسې غیر له الله بُتان (په الوهیت سره) لپاره د دوستی په منځ ستاسې کې په دغه ژوندون لږ خسیس کې.

تفسیر: یعنې کله چې ابراهیم علیه السلام له اوره څخه صحیح او سلامت ووت؛ نو بیا یې خپل قوم ته دغسې نصیحت وکړ چې: «کوم یو عقلمن سړی بت پرستي ته ښه او جایزه ویلی شي؟ بُت پرستان هم په خپلو زړونو کې په دې باندې ډېر ښه پوهیږي چې دغه حرکت نهایت مهمل حرکت دی، مګر د قومي ښېرازی د جمع ساتلو لپاره دوی داسې یو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چې د هغه پر نامه ټول قوم سره متّحد او متفق وي، او یو له بل سره دوستان شي، لکه چې نن ورځ مونږ د اوروپا د عیسایي اقوامو احوال ګورو، یا دا مطلب چې د بت پرستی شیوع او رواج په دغه نه دی بناء شوی چې هغه کوم معقول څیز دی، بلکه د ړندو تقلید، د قومي مروت او لحاظ او د ذات البیني تعلّقاتو تأثیرات د هغه لوی سبب دی، یا یې دا غرض دی چې د بُت پرستی اصلي اساس د ذات البیني محبت دوستي ده، د یوه قوم هغه څه نېك سړي چې د خلقو په نزد به محبوب وو، څه وخت چې انتقال یې وکړ، خلقو به د ډېرې مینې د دوی تصاویر جوړول، او د یادګار په ډول به یې ساتل، بیا به یې متدرّجا د دغو تصویرونو په تعظیم شروع کوله، همدغه تعظیم به ورو ورو پسې زیاتېده، او د عبادت شکل به یې ځان ته اخیست، دغه ګرد احتمالات په دغه آیت کې د مفسّرینو له طرفه بیان کړی شوي دي، او ممکن دي له ﴿مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ﴾ څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وي، چې دوی یې له خپلو بتانو سره لري، لکه چې په بل ځای کې یې ﴿أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ﴾ فرمایلي دي، والله أعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا

بیا په ورځ د قیامت کې بېزاره (منکر) به شي ځینې ستاسې (چې متبوعان دي) له ځینو نورو څخه (چې تابعان دي)، او لعنت به وایي ځینې د تاسې (چې تابعان دي) پر ځینو نورو (چې متبوعان دي).

تفسیر: یعنې دغه ګردې اوسنی دوستی او محبت د څو ورځو له مخې دی، د قیامت په ورځ کې به یو د بل سره دښمنان شي ! او ځینې به پر ځینو نورو لعنت وایي.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ۝٢٥

او ځای د هستوګنې ستاسې اور دی، او نه به وي تاسې ته (په قیامت کې) هیڅوك له مدد ګارانو.

تفسیر: چې له عذاب نه مو خلاص کړي ای نمرودیانو ! او د دوزخ له اوره تاسې ته نجات در کړي، لکه چې څما رب ماته ستاسې له دغه اوره نجات راکړ.

فَـَٔامَنَ لَهُۥ لُوطٌۘ وَقَالَ إِنِّى مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّىٓ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾

پس ایمان راوړ دغه (ابراهیم) ته لوط، او وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب خپل ته، بېشکه چې دی هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره وو، د ابراهیم علیه السلام له قوم څخه هیڅ دی ونه مانه، یواځې لوط علیه السلام بلا توقّف د دوی تصدیق وکړ، د دوی دواړو وطن په «عراق» کې د «بابل» ښار وو، دوی د الله تعالی په توکّل له خپله وطنه ووتل، الله تعالی دوی د شام ملک ته ورسول، او هلته یې د هستوګنې وسائل ورمهیأ کړل.

تنبیه: په ﴿وَقَالَ إِنِّى مُهَاجِرٌ﴾ الآیة ـ کې دواړه احتمال شته چې قائل یې ابراهیم وي یا لوط علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِ ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ وَءَاتَيْنَٰهُ أَجْرَهُۥ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

او وبانښه مونږ دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او ګرځولې وو مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کې نبوّت او کتاب (لکه تورات، انجیل، زبور او قرآن)، او ورکړی وو مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کې، او بېشکه دی په آخرت کې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام ځوی او یعقوب علیه السلام لمسی یې ورعنایت کړ، چې د دوی اولادې ته بني اسرائیل وایي، او د ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسوا د ده د اولادې څخه بل هیچا ته اسماني کتاب او نبوّت نه ورکاوه کیږي، لکه هومره انبیاء چې مبعوث شوي دي د همدغه ابراهیم علیه السلام له ذریّاتو څخه دي، ځکه دوی ته «أبو الأنبیاء» هم ویلی کیږي، او الله تعالی په دنیا کې ده ته مال، اولاد، عزّت او د تل لپاره ښه نوم ورکړ، او د شام ملک یې د همېشه لپاره ده ته او د ده اولادې ته وروبانښه «کذا في الموضح»، او په آخرت کې یې د صالحینو په اعلی درجه کې چې د اولو العزمو انبیاوو جماعت دی؛ شامل کړه.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾

او یاد کړه (ای محمده ! قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې: بېشکه تاسې خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چې نه دي ړومبی شوي پر تاسې (په دغه قبیح کار کې) هیڅوک له (تېرو) عالمیانو (چې انس او جن دی).

تفسیر: یعنې دغه شنیع فعل هیچا پخوا له تاسې نه دی کړی، همدا د دغې خبرې دلیل دی چې انساني فطرت له هغه څخه منفور دی، د داسې خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسې ایښی دی.

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ

آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت لپاره)، او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسير: له لارې وهلو څخه مراد ممکن دي چې داړه ماري وي، چې دغه کار به هم په دوی کې رواج درلود (لرلو)، يا په دغه بدکارۍ سره به يې د مسافرانو لارې وهلې، چې هغوی د خپل عفّت او عصمت له وېرې د هغې لارې په لوري نه راتلل، يا به د ﴿وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ﴾ مطلب داسې وي، چې تاسې فطري او معتاده لاره پرې ايښې، او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړې ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ

او راځئ تاسې په مجلسونو خپلو کې منکرو ناکارو کارونو ته.

تفسير: ښايي چې دغه بدکاري به يې په علانيه او ډانګ پيلې (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کې کوله، او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمېدل، يا برسېره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بې شرمۍ خبرې يې هم کولې.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

پس نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مګر دا چې ويل به (دغو لواطت کارانو) چې راوړه مونږ ته عذاب د الله که چېرې يې ته (ای لوطه !) له صادقينو رښتيا ويونکيو (چې ځمونږ کارونه بد دي).

تفسير: يعني که ته په رښتيا سره نبي يې، او په واقع سره رښتيا خبره وايې چې دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی؛ نو دغه ځنډ (تأخير) او ډيل د څه لپاره دی؟ ژر هغه عذاب مونږ ته راوغواړه، د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع (۸۲) آيت کې يې داسې فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾.

يعني د لوط عليه السلام د قوم جواب همدغه وو، چې د لوط کورنۍ له خپل کلي څخه وشړئ ! چې دوی غواړي خپل ځانونه پاک وساتي، ښايي د قوم ځينو افرادو به داسې ويلي وي، او ځينو به هغسې ويلي وي، يا به يې په يوه وخت کې داسې ويلي وي، او په بل وخت کې به يې هسې ويلي وي.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

وويل (لوط) ای ربه ځما ! مدد وکړه له ما سره (په لېږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پيدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کې).

تفسير: دغه يې وروسته له هغه چې له هغوی څخه نااميده او مأيوس شو؛ وفرمايل، ښايي لوط عليه السلام به په دې پوهېدلی وي چې د دوی راتلونکې نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمېدونکی نه وي، او هغوی به هم د همدغو خپلو پلرونو په لاره روان وي، لکه چې نوح عليه السلام فرمايلي وو: ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا﴾ (د «نوح» سورت (۲) رکوع (۲۷) آيت (۲۹) جزء)، كذا قال النيشاپوري في تفسيره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې راغلل رسولان (لېږلي) ځمونږ ابراهيم ته په زيري (د ځوی او لمسي د ده)؛ نو وويل (دغو ملائکو): بېشکه مونږ هلاک کوونکي يو د اهل د دغه کلي (او ښار د لوط)، بېشکه چې اهل د دغو ځايونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو).

تفسير: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چې دغه ګرد کلي سره وران او تباه کړئ! دغه پرښتې ړومبی د ابراهیم علیه السلام کره راغللې، او په زوړوالي کې یې ورته د ځوی او لمسي بشارت ورکړ، او هغه یې مطلع کړ چې مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلي یو، او دغه دی هلته ورځو، ځکه چې د دغو کلیو هستېدونکي په هیڅ ډول سره له خپلو شنیعو حرکاتو څخه بېرته نه آوړي، د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کې پخوا تېر شوی دی.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۳۲﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چې: بېشکه په هغه ښار کې لوط (هم) دی، وویل دغو ملائکو: مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چې په دغه ښار کې دي، خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته، مګر ښځه د ده، چې ده هغه له پاتې کېدونکیو (په عذاب کې).

تفسير: یعنې آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلي ورانوئ؟ یا هغوی به له هغه ځایه راوباسئ؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پورې کوئ؟ غالبًا ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وي، که د لوط علیه السلام تر سترګو لاندې دغه آفت او عذاب نازل شي؛ نو د تعجّب ځای نه دی چې د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنې څه خوف او وحشت او وېره ور پیدا نشي، ځکه چې پرښتې په خپل کلام کې څه استثناء نه وه کړې، چې د هغه لامله د دوی په ذهن کې به هم دغه شک راغلی وی، چې د لوط علیه السلام په موجودیت کې به دغه تخریبي عملیات شروع کیږي، والله أعلم.

پرښتو دوی ته اطمینان ورکړ، چې مونږ ټول په دې باندې خبردار یو چې څوک څوک هلته اوسیږي؟ او کوم کوم یې د الله تعالی مجرمان دي؟ یواځې لوط علیه السلام په هغوی کې پاک او صاف دی، نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نورې کورنی ته څه ربړ او تکلیف ور متوجه کیږي، بلکه ټول سره روغ رمټ، صحیح، سالم نجات مومي، او د عذاب له منطقې څخه لرې کیږي، یواځې د لوط علیه السلام ښځه هم هغلته پاتې کیږي، ځکه چې هغه په معذّبینو کې شامله او عذاب پر هغې هم نازلېدونکی دی.

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چې راغلل رسولان ځمونږ لوط ته؛ نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی، او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چې منکران به یې راځخه بوځي).

تفسير: دغه پرښتې د ډېرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسېدې، لوط علیه السلام ړومبی دوی ونه پېژندلې؛ نو ځکه د دوی د لیدلو څخه ډېر خپه او غمجن او لړمون خوړین شو، چې اوس به زه د دغو مېلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنګه وساتلی شم، که دوی پخپل کور کې ونه ساتم؛ نو دغه وضعیت د اخلاق، مروت او د مېلمه پالنې له اصولو څخه منافات لري، او که یې ساتم؛ نو د دوی پت، عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنګه وساتلی شم.

وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۳۳﴾
إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۳۴﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویرېږه ! او مه خپه کېږه ! بېشکه مونږ نجات درکوونکي یو تا ته او اهل ستا ته (ای لوطه ! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه له پاتې کېدونکیو (په دغه عذاب کې). بېشکه مونږ نازلوونکي یو پر اهل د دې قریې (ښار د سدوم) باندې عذاب له اسمانه (چې د ګټو ورول دي) په سبب د دې چې وو دوی چې فسق او بدکاري به یې کوله.

تفسیر: یعنې د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویرېږئ، ځکه دوی څمونږ په نسبت هیڅ نشي کولی، او څمونږ د ساتنې لامله تاسې هرګز مه غمجن کېږئ، ځکه چې مونږ انسانان نه بلکه پرښتې یو، چې ستا او ستا د ملګریو دنجات لپاره او د دغو مفسدانو اهلاك او افناء ته راغلي یو، دغه قصه پخوا له دې په څو ځایونو کې تېره شوې ده.

وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

او خامخا په تحقیق پرېښوده مونږ له هغې (قریې ښار) یوه ښه ښکاره لپاره د هغه قوم چې عقل لري (او عبرت پرې اخلي).

تفسیر: یعنې د دوی د منقلبو او الټه شویو کلیو آثار او نښې مکیّان د شام او مکّې پر لاره له لرېویني.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾

او (لېږلی مو وو اهل د) مدین ته ورور د دوی شُعیب، پس وویل (دغه شُعیب): ای قومه څما ! عبادت کوئ (یواځې) د الله، او امید لرئ د ورځې وروستنۍ (او وویرېږئ له عذابه یې) یعنې د آخرت له طرفه مه غافلېږئ، او د واحد الله تعالی بې له شریکه عبادت کوئ، او مه ګرځئ تاسې په ځمکه (د مدین) کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ !.

تفسیر: د فساد او خرابۍ اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کې چل، فرېب او دغابازي ده، چې سود سوایي او غیر مشروعه ګټې خوړل د دوی عادت وو، او امکان لري چې غلا او د لارو شکونه به یې هم کوله، وقیل غیر ذلك.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شُعیب) پس ونیول دوی لره سختې زلزلې (یا چغې د جبریل) پس سبا کړ دوی په کورونو خپلو کې (مړه) پړمخي پراته نسکور پر ځنګنونو. او (هلاك کړي مو وو قوم د) عاد او ثمود، او په تحقیق ښکاره شوي دي تاسې ته (اهلاك) له کورونو د دوی (چې ورانې کنډوالې یې پرتې دي).

تفسیر: یعنې د دوی د کلیو کنډوالې او ویجاړې او ورانې شوې ودانۍ تاسې لیدلې دي، ښایي چې له هغو څخه پند او عبرت واخلئ !.

وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

او ښایسته کړي وو دوی ته شیطان عملونه د دوی، پس اړولي وو (دغه شیطان) دوی له لارې د حق (چې د خپلو انبیاوو متابعت یې ونه کړ)، او وو دوی بینایان (هوښیاران).

تفسیر: یعنې د دنیا په کارونو کې پوه او هوښیار وو، او په خپل زعم او اټکل کې پوهان او عاقلان وو، مګر سره له هغه د شیطان د تېرایستلو او غولولو څخه یې نجات ونه موند.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُم مُّوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾

او (هلاک کړي مو وو) قارون او فرعون او (وزیر یې) هامان، او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته موسی په معجزاتو ښکاره وو سره، پس تکبّر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کې، او نه وو دوی ړومبی کیدونکي (له حکم او عذابه ځمونږ).

تفسیر: یعنې سره له دې نه چې د قدرت ښکاره معجزات یې ولیده، بیا هم د الله تعالی په مخ کې یې خپله غاړه کښېښوده، او له کبره او غروره او لویي څخه لږ څه هم راښکته نشول.

بالآخره نتیجه یې څه شوه؟ آیا دوی د خپلې دغې لویي او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات وموند، یا «العیاذ بالله» الله تعالی یې پخپلو عذابونو کې سترې او ستومان کړ؟.

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ

پس هر یو له دغو مذکورینو ونیول مونږ په (سبب) د ګناه خپلې یې، پس ځینې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت (کاڼي وروونکی) باد، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ونیول دوی چغې (چې زړونه یې وچاودل)، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کې، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کې).

تفسیر: یعنې له دوی څخې هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه، پس ځینې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت کاڼي وروونکی باد، دغه د لوط علیه السلام قوم دی، ځینو عادیان هم په دوی کې داخل کړي دي، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې ونیوه دوی چغې او زړه یې وچاود، دغه ثمودیان وو او اهل المدین ورسره، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندې، او په کې ډوب مو کړ، یعنې قارون لکه چې د «القصص» په سورت کې تېر شو، او ځینې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی په اوبو کې، دغه فرعون او هامان او قبطیان دي، او ځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کې داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه وو الله چې ظلم یې کړی وی پر هغو، ولیکن وو دوی پر ځانونو خپلو به یې ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنې د الله تعالی شان داسې نه دی، چې کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بې موقعه وکړي، د الله تعالی لوی دربار له ګردو عیبو او نقائصو او معایبو څخه په کلي ډول سره مبرأ او منزّه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی، هو ! پخپله بندګان پر خپلو ځانونو ظلم او تېری کوي، یعنې داسې اعمال ترې صادرېږي، چې د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کې بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ؕ وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾

مثل حال د هغو كسانو چې نيولي دي دوى بې له الله دوستان (معبودان) لكه مثل حال د عنكبوت غنې جولاګي داسې دى چې ونيسي (جوړ كړي) يو كور (له تارونو خپلو)، او بېشكه ډېر ضعيف د ټولو كورونو خامخا كور د غنې دى، كه چېرې وئ دوى چې پوهېدلى (نو د غير الله عبادت به يې نه كاوه).

تفسير: يعنې كور د دې لپاره وي چې د انسانانو ځان او مال په هغه كې محفوظ، مصئون او مأمون وي، نو د غنې (جولاګي) ځالې ته هيڅوك كور نشي ويلى، چې په ادنى يوه اهتزاز او خوځولو سره شكيږي، همدغه مثال د هغو كسانو دى چې ماسوا له الله ځنې نور كسان د خپلو ځانونو لپاره معبودان نيسي، او هغوى د خپلو ځانونو لپاره نجات وركوونكي محافظان ګڼي، حال دا چې بې د الله تعالى د ارادې او مشيته هيڅ يو فلاح او نجاح خارجي صورت نشي موندلى.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ؕ وَ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٤٢﴾

بېشكه چې الله ته معلوم دي هر هغه چې بولي يې (عبادت يې كوي) دوى غير له الله له هر څيزه چې وي، او همدى دى ډېر غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ډېر حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: يعنې ممكن وو چې اوريدونكي تعجّب وكړي چې ګرد معبودان يې څرنګه په يوه ځنځير كې سره وتړل، او هيڅ يو يې د دوى له منځه جلا او مستثنى ونه فرمايه، ځينې بُتانو ته، ځينې اور ته، ځينې اوبو ته، ځينې باد ته، ځينې لمر او ستوريو ته، ځينې انبياء يا پرښتو ته عبادت كوي، نو الله تعالى فرمايي چې: پاك الله ته دغه ګرد شيان معلوم او عيان دي، كه د دوى له منځه يو تن هم د مستقل قدرت، قوّت او اختيار خاوند وى؛ نو الله تعالى د دغو ګردو (ټولو) نفي نه كوله، الله تعالى د هيچا رفاقت او ملګرتوب ته ضرورت نه لري، ځكه چې ډېر زبردست زورور ذات دى، له سره جرګو او مشورو ته حاجت نه لري، ولې چې مطلق حكيم دى.

وَ تِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَ مَا يَعْقِلُهَآ اِلَّا الْعٰلِمُوْنَ ﴿٤٣﴾

او دغه مذكوره مثالونه (په قرآن كې) بيانوو مونږ لپاره د خلقو، او نه پوهيږي پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهندګان (چې ښه د خبرې راسپړي).

تفسير: يعنې د مكې معظمې مشركينو به ويل چې: الله تعالى د غنې جولاګي او د مچانو او د نورو حقيرو او سپكو شيانو مثالونه بيان فرمايي، چې د ده له عظمته سره منافي دي؛ نو د دغه جواب وركوي چې دغسې مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهايت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول سره منطبق كيږي، مګر د داسې مثالونو پر مطلب يواځې پوهان په ښه ډول سره پوهيږي، جاهلان او ناپوهان او بې وقوفان كله پرې پوهېدى شي؟ د مثال انطباق د مثال وركوونكي پر حيثيت نه ښايي چې وكړى شي، بلكه د هر هغه شي مثال چې وركړى شوى دى؛ ښايي د هم هغه حيثيت ته وكتلى شي، كه هغه حقير او كمزور وي؛ نو ښايي چې تمثيل يې هم هغسې له حقيرو او كمزورو شيانو څخه وي، د مثال وركوونكي عظمت له ده سره بيخي ارتباط او تعلّق نه لري.

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ

پیدا کړي دي الله اسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چې مناسب وو).

تفسیر: یعنې په نهایت حکمت سره یې جوړ کړ، او بېکاره یې نه دي جوړ کړي.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّلْمُؤْمِنِیْنَ ۝۴۴

بېشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی لپاره د مؤمنانو (چې همدوی پرې نفع اخلي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی اسمانونه او ځمکې یواځې جوړ کړي دي؛ نو په نورو وړو کیو کارونو کې به دی کله شریک، ملګري یا مددګار ته څه احتیاج لري؟ (معاذ الله) که ورته ضرورت وی؛ نو په هغو لویو لویو کارونو کې به وی.

اُتْلُ مَاۤ اُوْحِیَ اِلَیْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ۝۴۵

ولوله (ای محمده !) هغه چې وحي کړی شوې ده تاته له کتاب نه، او قائموه (سم اداء کوه سره له ټولو حقوقو) لمونځ، بېشکه لمونځ منع کوي (لمونځ کوونکي) له بې حیایۍ او له بد کار څخه، او خامخا یادول د الله ډېر لوی دي، او الله ته معلوم دي هر هغه چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعنې د لوی قرآن تل تلاوت کوه ! څو چې زړه دې مضبوط او قوي شي، او د تلاوت اجر او ثواب بېل در په برخه شي، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کېدل دوه معنی ګاني لري: یوه د تسبّب په طریقه، یعنې الله تعالی په لمانځه کې داسې خاصیت او تأثیر ایښی دی، چې لمونځ کوونکی له ګناهونو او بدیو څخه ساتي، لکه چې د کومې دوا استعمال تبه او نور امراض له سرې شکوي، او نه یې پربېږدي چې پرې راشي، په دغه صورت کې ښایي په یاد یې ولرئ چې د دوا لپاره دغه امر ضرور نه دی، چې هغه یواځې یو خوراک د ناروغتیا د لرې کولو لپاره کافي شي، ځینې دواګانې په خاص مقدار سره تر یوې مودې پورې په لازمي ډول خوړل کیږي، نو وروسته بیا دوا خپل تأثیر ښکاره کوي، مشروط په دې چې رنځور کوم داسې شی استعمال نه کړي چې د دې د دوا له خاصیت سره منافي وي.

بله معنی یې داسې کېدی شي چې له بدیو ځنې د لمانځه په برکت منع کېدل ښایي د اقتضاء په ډول وي، یعنې د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضي دی، هغه انسان چې همدا اوس د الله تعالی په دربار کې د خپل عُبودیت، اطاعت، خُشوع، خضوع او تذلّل او د الله تعالی د الوهیت، ربوبیت، مالك الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی؛ نو اوس له لمانځه وروسته او له مسجد نه د باندې دې هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندې ټینګ ولاړ وي، او بد عهدي او شرارت دې نه کوي، او د هغه لوی ذات له احکامو څخه دې منحرف نشي، ګواکې د لمانځه هره یوه اداء، لمونځ کوونکي ته په پنځو وختونو کې داسې حکم ورکوي چې: ای د عبودیت او بندګۍ مدعي ! تاته ښایي چې په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالی د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرئ ! ځکه چې لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چې د شرارت او سرکشی او بې حیایۍ څخه په څنګ شه !.

هو ! دغه دې واضح وي چې د هر لمانځه د نهي او منع کولو درجه به هم هغومره وي، چې د هغه په اداء کولو کې د الله تعالی له یاده لمونځ کوونکی غافل نه وي، ځکه چې لمونځ تش د څو ځلې پاڅېدلو او کېناستلو نوم نه دی، له

تولو څخه لوی شی په لمانځه کې دا دی چې د الله تعالی قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وي، او خپله ژبه او زړه سره موافق وي، هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غړ اوري، او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهیاتو په مخنیوي کې مؤثر ثابتیږي.

﴿وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ﴾ «او خامخا ذکر یادول د الله تعالی ډېر لوی دي»، یعني لمونځ به له بدیو څخنې ولې انسان نه منع کوي؛ کله چې هغه د الله تعالی د یادولو ډېر ښه صورت دی، لکه چې الله تعالی وایي: ﴿وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِيْ﴾ د طه سورت اوله رکوع»، او د الله تعالی یاد ډېر لوی شی دی، دغه د الله تعالی ذکر هغه مقدّس شی دی، چې هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالی ذکر نه وي؛ نو عبادت به څه وی؟ یو بې روحه جسد او بې معنی لفظ به وی، د ابوالدرداء رضي الله تعالی عنه او د نورو احادیثو په لحاظ عالمانو هم دغسې فیصله کړېده چې له ذکر الله (د الله تعالی یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته، اصلي فضیلت هم ده لره دی.

بنده لره ښايي چې هیڅ وخت د الله تعالی له ذکر او فکر نه غافل نشي، بالخاصه په کوم وخت کې چې کومې بدۍ ته یې میلان پیدا شي؛ نو فورا ښايي د الله تعالی عظمت او جلال وریاد کړي، او له هغې منع شي، په قرآن او حدیث کې راغلي دي: څه وخت چې بنده خپل الله یادوي؛ نو الله تعالی هم دی یادوي.

وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۖ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چې هغه ډېر ښه وي، مګر هغه کسان چې ظلم یې وکړ له دوی څخنې (نو ورسره په توری مجادله کوئ).

تفسیر: یعنې د مشرکانو دین له اساسه غلطه دی، د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا وو، نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جګړه مه کوئ ! چې له بېخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړئ، بلکه په نرمی، صبر او تحمّل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ !، هو ! هغه کسان چې د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتمبګي کوي؛ له هغوی سره په مناسب صورت د سختي او تشدد معامله کولی شئ، او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ !.

وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ

او ووایئ تاسې چې ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی مونږ ته، او (په هغه کتابونو چې) نازل کړی شوي دي تاسې ته.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې مونږ په عظیم الشأن قرآن ایمان راوړی دی، په دې مو هم ایمان راوړی دی، چې الله تعالی ستاسې د هدایت لپاره موسی او عیسی او نورو انبیاوو علیهم السلام ته چې کوم کتابونه او احکام لیږلي دي؛ هغه ګرد حق او رښتیا دي، او د هغو یو حرف هم غلط نه وو، که څه هم اوس هغه اسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقیقت ستاسې په لاسونو کې نه دي پاتې.

وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۴۶﴾

او الله څمونږ او الله ستاسې یو دی، او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکي (موحدان) یو.

تفسیر: یعنې څمونږ او ستاسې اصلي معبود یو دی، یواځې دغومره فرق په منځ کې شته، چې مونږ یواځې د هم هغه الله تعالی په حکم عمل کوو، او تاسې له هغه څخه لرې شوي یئ، او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړي، مثلاً عُزیر یا احبارو او رهبانانو ته، سربېره په دې مونږ د الله تعالی ګرد احکام ومنل، او د ده د ګردو انبیاوو او کتابونو

تصديق مو وکړ، او په حقه او رښتيا سره يې منو، او د ده د وروستي حکم په مقابل کې مو غاړه کېښوده، او تاسې ځينې ومنل، او ځينې مو ونه منل، او له وروستي تصديق څخه بيخي منکر شوئ.

﴿وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتٰبَ ۚ فَالَّذِينَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يُؤْمِنُونَ بِهٖ ۖ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهٖ ۚ﴾

او همداسې (چې نازل کړي وو مونږ په نورو انبياوو کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات)؛ ايمان راوړي دوی په دې (قرآن)، او ځينې له دغو (عربو او نورو څخه) هغه څوک دي چې ايمان راوړي په دې.

تفسير: هم هغسې چې د پخوانيو انبياوو صحيفې او کتابونه په يوه پسې به بل نازلېده؛ همداسې په نبي آخر الزمان همدغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی؛ نو تاسې د هغه له منلو څخه ولې دومره انکار کوئ؟.

﴿وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ إِلَّا الْكٰفِرُونَ ﴿٤٧﴾﴾

او نه منکريږي په آيتونو ځمونږ مگر کافران.

تفسير: يعنې هغه کتابيان چې د خپلو حقاني کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهېدلي دي؛ هغوی به دغه قرآن هم ومني، او انصافاً هم ښايي چې ويې مني، لکه چې له هغوی ځينې هغه کسان چې منصفان دي، هغوی د ده صداقت د زړه له کومې نه يواځې کتابيان بلکه د عربو ځينې خلق هم چې په پخوانيو کتابونو بيخي نه پوهيږي؛ دغه قرآن هم مني، په حقيقت کې د عظيم الشأن قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دي چې له حق پټوونکو او نه منونکو خلقو نه پرته بل هيڅوک د ده له صداقت او منلو نشي منکرېدی.

﴿وَمَا كُنتَ تَتْلُوا۟ مِن قَبْلِهٖ مِن كِتٰبٍ وَلَا تَخُطُّهُۥ بِيَمِينِكَ ۖ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾﴾

او نه وې ته (ای محمده !) چې لوست به تا پخوا له دې قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانيو کتابونو نه)، او نه به دې ليکه دغه (کتاب) په ښي لاس خپل، (او که چېرې وی ته ليکونکی، لوستونکی)؛ نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلکو).

تفسير: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلى الله عليه وسلم څلويښت کاله په همدغو مکيانو کې تېر شول، ټول په دې پوهيږي او خبر دي چې په دغو څلويښتو کلونو کې محمد صلى الله عليه وسلم هيڅ يو معلم او استاذ ته نه دی ناست، نه يې کوم کتاب لوستی دی، او نه يې په خپل مبارک لاس کې قلم اخيستی دی، که داسې وی؛ نو امکان يې درلود چې دغو باطل ويونکو به داسې شُبهې او تصوّر کاوه چې ممکن محمد صلى الله عليه وسلم به ټول پخواني کتابونه لوستي وي، او د هغو له منځه به يې ځينې ياداشتونه او اقتباسات کړي وي، او بيا به يې هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړي وي، چې اوس يې خلقو ته اوروي، که څه هم په هغه تقدير سره به هم داسې ادعاء غلطه وه، ځکه چې هيڅ يو ليکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د ټولې دنيا علماء او فضلاء سره راټول شي، او د ګردو مخلوقاتو قوّت په دغه لاره کې صرف شي؛ خو بيا هم دوی داسې يو بې مثاله کتاب نشي جوړولی، خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو يوه زمينه په لاس ورتله، ليکن کله چې د محمد صلى الله عليه وسلم امينتوب له مسلّماتو او منل شوو خبرو څخه دی؛ نو د دغې سطحې شبهې بيخ هم وويستل شو، خو سره له دې هم ضد کوونکو او معاندينو له خپلو دروغو پلمو او چټي خبرو خوله ونه تړله، لکه چې داسې به يې ويل: ﴿وَقَالُوٓا۟ أَسٰطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ (١٨ جزء د «الفرقان» سورت اوله رکوع، (٥) آيت).

بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دي ښکاره په سینو د هغو کسانو کې چې ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنې مؤمنان چې یادوي یې).

تفسیر: یعنې رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دي زده کړي، بلکه دغه وحي چې په ده نازلیږي؛ تل به بې د لیکلو سینه په سینه جاري پاتې وي، او د الله تعالی په فضل به د علماوو، فضلاوو، حفاظو، او قراؤو په سینو کې دده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږي، نور اسماني کتابونه نه یادېدل او دغه کتاب یادیږي، او په حفظ سره ساتلی او باقي پاتې دی، لیکل پرې سربېره او علاوه دي (له موضح القرآن په لږ توضیح سره).

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ﴿۴۹﴾

او نه منکریږي په آیتونو څمونږ (هیڅوک) مګر بې انصافان ظالمان.

تفسیر: یعنې د بې انصافۍ علاج به څرنګه وکړی شي، که یو سړي له خپله ځانه سره داسې غوټه کړې وي، چې زه به له سره ربنتیا خبره نه منم، او د ډېرو روښانو او څرګندو شیانو څخه به هم انکار کوم.

وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۰﴾

او وایي (دغه د مکي کفار) چې ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) معجزې له (طرفه د) رب د ده، ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې معجزې (خاص) په نزد د الله دي، او بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنې دغه خبره څمونږ په واک او قبضه کې نه ده، چې کومه معجزه چې تاسې یې غواړئ؛ زه هم هغه معجزه تاسې ته دروښیم، او نه د کوم نبي تصدیق په دې خبرو څه ارتباط لري، زما کار او وظیفه دا ده: چې د بدئ د بدو نتائجو څخه تاسې خبر کړم، او په ښکاره او صافو الفاظو کې تاسې ته د خیر او شر ګردې لارې دروښیم، که حق تعالی څما د تصدیق لپاره څه معجزې هم تاسې ته ښيي؛ اختیار لري.

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾

آیا نه دی کافي دوی ته (له جهته د معجزې دا چې) بېشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چې تل لوستل کیږي په دوی باندې، بېشکه چې په دې (کتاب باقي الی الأبد) کې خامخا رحمت مهرباني او ذکر پند دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې آیا دغه معجزه نه ده کافي؟ له دغه کتاب نه چې تاسې ته یې د شپې او ورځې لولې او اوروي؛ بله معجزه به څه وي؟ آیا نه ګورئ چې د دې کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړې ده؟ او څنګه د الله تعالی له رحمته مستفید شوي دي؟.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافي دی الله څما او ستاسې په منځ کې شاهد (په صدق څما او تکذیب ستاسې)، چې ورمعلوم دي هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او (هر هغه شی چې) په ځمکه کې دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په څمکه او د ده تر اسمان لاندې زه ښکاره او په څرګند ډول د رسالت دعوی کوم، چې هغه یې اوري اوګوري، بیا ورځ په ورځ ماته او څما نورو ملګرو ته ترقي او پرمختګ راپه برخه کوي، او تعداد او شمېر مو را زیاتوي، او پرله پسې ډول څما د دغې دعوی عملي تصدیق کوي، څما په ژبه څما په لاسونو د قدرت داسې خارق العاده معجزې څرګندېږي چې د هغو د مثل او نظیر له وړاندې کولو څخه ټول پیریان او انسانان عاجز دي، آیا څما د صداقت لپاره د الله تعالی دغه شهادت کافي نه دی؟.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په باطل او کافران شوي دي په الله؛ دغه کسان هم دوی زیانکاران دي.

تفسیر: د انسان لویه بدبختي او زیان دا دی چې دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره ډول باطله هم وي؛ ژر مني، او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وي؛ نه یې مني، او ترې انکار کوي.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾

او تلوار کوي (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب، او که نه وی (هغه) نېټه ټاکلې (مقرر) شوې (لپاره د عذاب)؛ نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سمدلاسه)، او خامخا به راشي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر (د راتګ په وخت یې).

تفسیر: یعنې منکران وایي: که مونږ په ناحقه او باطله یو؛ نو په مونږ باندې ولې په همدې دنیا کې آفت او بلا نه نازلیږي؟ نو د دوی د دغې غوښتنې ځواب داسې ورکړ شو چې: که نه وی هغه نېټه ټاکلې شوې؛ نو خامخا به راغلی وو دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سمدلاسه، او خامخا رابه شي دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه وي خبر د راتګ په وخت یې، یعنې هر شی په خپل ټاکلي وخت کې راتلونکی دی، مه وارخطا کېږئ ! تاسې هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بـلا او آفت اخته کېدونکي یئ، شاه صاحب لیکي: «د دغه امّت عذاب همدغه وو چې د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول، لکه د مکې معظمې په فتح کې ګرد مکیان بېخبره وو، چې محمّدي لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

تلوار کوي کفّار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کې) حال دا چې بېشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو. (یاده کړه ای محمده ! هغه) ورځ چې لاندې به کړي دوی عذاب له پاسه د دوی، او له لاندې د پښو د دوی نه، او وبه وایي دوی ته الله: وڅکئ تاسې (خوند د سزا) د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښایي د آخرت عذاب مراد وي، لکه چې له ځواب څخه یې معلومیږي، دوی عذاب په دنیا کې غواړي، خو له مرګه وروسته د دغو ګردو خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کیږي، او دوی به ګوري چې په څه شان به دوی د دوزخ په اور کې سوځي؟.

حدیث کې راغلي دي چې: د هغه مال به مار ګرځاوه شي، او د ده په غاړه کې به لکه غاړکۍ لویږي، او دی به له ستوني څخه نیسي او څیروي به یې، او داسې به ورته وایي چې: زه ستا مال یم، او زه ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ۝٥٦ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ۝٥٧

ای بندګانو ځما هغو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) بېشکه ځمکه ځما ارته ده (نو د وېرې له ځای نه د أمن ځای ته هجرت وکړئ !) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسې (په هر هغه ځای کې چې مأمون اوسئ ! دغه د مکې معظمې کفار که تاسې تکلیفوي؛ نو د الله تعالی ځمکه خو تنګه نه ده، بل چېرې لاړ شئ او هلته د الله تعالی په عبادت مشغول شئ !). هر یو نفس (ژوندی) څکونکی د مرګ دی (یعنې خامخا مري) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کېږئ (د جزاء لپاره).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «کله چې کفارو په مکه معظمه کې ډېر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ؛ نو مسلمانانو ته حکم وشو چې هجرت وکړئ ! لکه چې د مسلمانانو اتیا یا درې اتیا کورنی حبشې ته لاړې، د همغه په نسبت دلته وایي چې: دغه د څو ورځو ژوندون هر چېرته چې ممکن وي؛ هم هغلته یې تېر کړئ ! بیا وروسته له هغه ګرد سره یو ځای کېدونکي یئ، او ماته راتلونکي یئ، په دغه سره مهاجرینو ته تسلي ورکړې شوه، څو په دوی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت او د وطن لرېوالی آسان شي، او د ډېرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړي».

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ۝٥٨ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۝٥٩

او (هغه) کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو دوی ته له جنته په جګو ماڼیو کې، چې بهېږي لاندې له (ونو او ماڼیو د) هغو ویالې (څلور)، حال دا چې تل به اوسېږي په دغو (ماڼیو کې)، ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو. هغه (عاملان) چې صبر یې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوي.

تفسیر: یعنې هر څوک چې له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره ټینګ ثابت او قائم وي، او په پاك الله اعتماد او توکل وکړي، او خپل کور او کهول پرېږدي، او له خپل وطن څخه ووځي؛ نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کېږي، او د دې ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شي.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۖ اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝٦٠

او ډېر دي له خوځېدونکو (ذیروحو په ځمکه) چې نه پورته کوي دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوي هغوی ته او تاسې ته هم، او همدی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: په دغه سره یې د روزۍ له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ، چې د زیاترو ساکښانو په ځایونو کې د بلې ورځې خوراك او روزي نه وي، په نوې ورځې کې نورې روزي وررسېږي (موضح)، بیا نو هغه الله تعالی چې ساکښانو ته رزق، روزي رسوي، آیا خپلو وفادارو او خاصو بندګانو ته به یې نه رسوي؟ ! ښه وپوهېږئ چې حقیقي رزّاق خو هم هغه دی چې د ګردو خبرې اوري، د دوی د زړونو په اخلاص پوهېږي، د هر یوه ظاهر او باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅا

زيار او خواري د ده په دربار کې بې ځايه نه پاتې کيږي، هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کې خپل وطن پرېږدي؛ او محض لله وتلي وي؛ د دوی دغه هجرت له سره نه ضايع کيږي، دوی دې د معيشت د وسائلو او د سامان د وړلو چې له خپله ځانه سره يې يوسي؛ هيڅ فکر ونه کړي، څومره ساکښان دي چې د دوی رزق روزي د دوی په شاګانو نه ده بار، او له خپلې روزۍ سره هر چېرې نه ګرځي، خو حقيقي رازق دوی ته هره ورځ رزق او روزي رسوي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی دی لمر او سپوږمۍ؛ نو خامخا وايي (د مکې کفار چې) الله (پيدا کړي دي، له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شي (له توحيد څخه).

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوي رزق لپاره د هر هغه چا چې اراده وکړي (د پراخۍ يې) له بندګانو خپلو څخه، او تنګوي يې په ده (که اراده وکړي د تنګۍ يې) بېشکه چې الله په هر شي ښه عالم دی.

تفسير: يعني په مېچ او اندازه کوي يې، داسې نه چې بيخي يې نه ورکوي، بېشکه چې الله تعالی په هر شي باندې ښه عالم دی، يعني په دې باندې يواځې همدی عالم او خبر دی، چې چاته يې ورکړي؟ او څومره يې ورکړي؟.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِن بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ
بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

او بيا قسم دی چې که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا نازلې کړي دي (له طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندۍ کړې يې ده په دې اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالي) د دې؟ نو خامخا وايي دوی چې: الله (نازلې کړې دي، نو له دغه اقرار سره سره ولې شريک ورته پيدا کوي؟) ووايه (ای محمده !) ټوله ثناء الله ته ده، بلکه زياتره د دوی نه لري عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لري).

تفسير: يعني باران هم په هر چا او هر ځای يو برابر نه اوري، همداسې د حال او احوال په بدلولو کې هم دومره ځنډ او ډيل نه پيښيږي، يا کله الله په لږ وخت کې خوار او غريب غني او شتمن ګرځوي.

وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۚ لَوْ كَانُوا
يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾

او نه دی دغه ژوندون د دنيا مګر عبث او لوبې دي، او بېشکه چې دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعي حيات (او ژوندون) که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (نو نه به يې غوره کوله دنيا پـه آخرت).

تفسير: يعني انسان ته ښايي چې د دې دنيا په څو ورځني ژوندون کې زياتره د آخرت په فکـر کـې اوسي، ځکه چې اصلي او دائمي ژوندون هم هغه دی، نه ښايي چې څوک د دنيا په لوبو او تماشو کې ډوب او د آخرت له فکر او ياد څخه بيخي غافل شي، بلکه د دې دنيا په ژوندون کې ښايي د هغې دنيا لپاره تياری وکړي، او د عقبی د سفر لپاره ځان ته توښه برابره کړي.

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

پس هر کله چې سپاره شي دوی په بېړۍ کې؛ نو بولي دوی (هلته یوائې) الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی دغه (الله) ته دین خپل، پس هر کله چې نجات ورکړي (الله) دوی ته وچې ته؛ ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا). لپاره د دې چې کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چې ورکړی وو مونږ دوی ته او چې ګټه (فائده) واخلي دوی، پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنې لازم خو داسې وو چې انسان په دنیوي عیش او عشرت کې په دې اندازه اخته او مشغول نشي؛ چې د الله تعالی او د عقبی له یاده بیخي غافل شي، لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چې د دوی جهاز یا بېړۍ طوفاني شي؛ نو په ډېر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوي، بیا څه وخت چې هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شي، او صحیح او سلامت په وچه کې قدم کېږدي؛ نو د الله تعالی هغه ګرد انعامونه او احسانونه هیروي، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کېږي، ګواکې مطلب دا شو چې د الله تعالی د نعمتونو ناشکري او کفران کوي، او په دنیوي خوندونو او چرچو کې مشغولیږي، خیر دی، دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډېر نژدې دی چې دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده شي، چې د دغه بغاوت، شرارت احسان هېرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنګه وي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾

آیا نه ویني (نه پوهیږي) چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا مکه) حرم امن ورکوونکی حال دا چې چور کېږي (تښتولی کېږي) نور خلق له چاپېره د دوی، آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړي دوی او په نعمت د الله (چې حرم کې اوسېدل او امن دی) کافران کېږي.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیري او ضرر څخه محفوظ وو، حال دا چې نور د عربستان په ګردو ځایونو کې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او جنجال بازارونه تاوده وو، نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان مني، مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه مني.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه وتړي په الله دروغ (چې بې حجّته ورته شریک نیسي) یا تکذیب وکړي د حق (رسول او قرآن) کله چې راشي هغه ده ته (بلکه له ده نه ډېر ظالم نشته)، آیا نشته (بلکه شته) په دوزخ کې ځای د هستوګنې لپاره د کافرانو.

تفسیر: یعنې له ګردو څنې لوی ظلم او ناانصافي دا ده چې بل کوم مخلوق د دې لوی خالق شریک وګرځول شي، یا پاک الله ته د داسې خبرو نسبت وکړی شي چې د الوهیت له شان او عظمت سره ورړ او لایق نه وي، یا د هغو انبیاوو په تکذیب او دروغجن شمېرلو لاس پورې کړي چې د رب العزّت له جانبه یې دیانت او صداقت راوړی وي، آیا دغو

ظالمانو ته نه ده معلومه چې د منکرانو د هستوګنې ځای دوزخ دی، چې په داسې بېباکۍ او بېحیایۍ سره د عقل او انصاف په مرئ چاړه کاږي.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ

او هر چې هغه کسان چې کوښښ کوي تل په (دین د) مونږ کې؛ خامخا وبه ښیو خامخا دوی ته لارې خپلې.

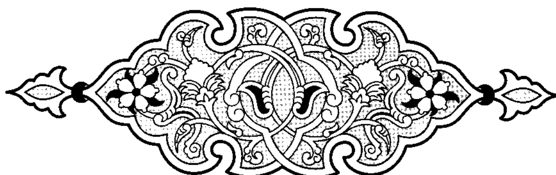
تفسیر: یعنې هغه کسان چې یواځې د الله تعالی لپاره محنتونه کوي، او تکلیفونه ګالي، او په راز راز مجاهداتو کې مشغول او لګیا وي؛ الله تعالی دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا او نور ور په برخه کوي، او د طاعت توفیق ورته په برخه کوي.

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بېشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی حمایت او مرسته د نیکي کوونکو سره وي.

تمّت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی، فلله الحمدُ والمنّة.

سُوۡرَةُ الرُّوۡمِ

«د (الروم) سورت مکي دی، پرته د (۱۷) آیت چې مدني دی، (۶۰) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۰) او په نزول کې (۸۴) سورت دی، وروسته د «الانشقاق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ۝١ غُلِبَتِ الرُّوۡمُ ۝٢ فِيۡۤ اَدۡنَى الۡاَرۡضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متّصله (نژدې) ځمکه کې.

تفسیر: له ﴿اَدۡنَى الۡاَرۡضِ﴾ لګېدلې ځمکې یا رانژدې ځمکې څخه مراد د «أذرعات» او «بصری» په منځ کې سیمه ده، چې د شام په سرحد د حجاز سره نښتې او معظمې مکې ته نژدې پرته ده، یا به ترې فلسطین مراد وي، چې د رومیانو ملك نژدې وو، یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وي، چې «فارس» ته ډېره نژدې پرته ده، ابن حجر د ړومبني قول تصحیح کړې ده، والله أعلم.

وَهُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُوۡنَ ۝٣ فِيۡ بِضۡعِ سِنِيۡنَ ۬

او دغه (رومیان به) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شي (په پارسیانو). په څو کلونو کې.

تفسیر: یعنې د نهو کلونو په منځ کې به رومیان غالب شي، ځکه چې په لُغت او حدیث کې د «بضع» اطلاق له دریو څخه تر نهو پورې شوی دی، واقعه داسې ده: د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډېرو کلونو را په دېخوا په خپلو منځونو کې سره په جنګ اخته وو، مکیانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات ورسېدل، په دغه وخت کې د نبي کریم د نبوي دعوې او اسلامي تحریک، د دغو خلقو په زړونو کې د جنګي خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړې وه، د فارس مجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بُت پرستانو سره یو ځانته علاقه او ارتباط درلود، او هغوی به یې د مذهب له مخې خپل بلل، او د روم نصرانیانو به د اهل الکتاب توب لامله د مسلمانانو لږ تر لږه د هغو د نژدې دوستانو په منزله ګڼل کېدل، کله چې به د فارسیانو د غلبې خبر راورسېد؛ نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله، او په هغه سره به یې د مسلمانانو په مقابل کې په خپله غلبه او بري باندې فال نیوه، او پخپلو زړونو کې به یې د ډېرو ښو توقّعاتو امیدونه تړل، مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسېدله، چې ولې عیسایي اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کې مغلوب شول؟ چې مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد ګرځېدلي یو، بالآخر د خسرو پرویز (ثاني کیخسرو) په عهد کې فارسیانو رومیانو ته ډېره سخته ماتې ورکړه، شام، مصر او وړو کې ایشیا او نور ډېر ممالك د روم د قیصر (هرقل) له لاسه ووتل، او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کې کلابند او محصور شو، ظاهرًا هیڅ یو داسې وسایل او وسایط په نظر نه راتلل چې د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو درېدل، او د فارسیانو د دغه بري او تسلط څخه به یې خپل ځانونه بچ کول، چې د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو څنې به د مکې معظمې مشرکان ډېر خوښ او خوشالېدل، او مسلمانان به یې ځورول، تر دې پورې چې ځینو له

مشرکینو څخه ابوبکر الصدیق رضي الله تعالی عنه ته وویل چې: «نن ځمونږ ایراني ورونړو ستاسې رومي ورونو ته ماتې ورکړه، او محوه یې کړل، سبا به مونږ تاسې ته هم داسې ماتې درکړو، او له منځه به مو لرې کړو»، په دغه وخت کې عظیم الشأن قرآن د ظاهري اسبابو د سلسلې څخه بیخي مخالف داسې یو عام اعلان وکړ چې: «بېشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوي دي، لیکن د نهو کلونو په موده کې به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالي کیږي»، د دغو وړاندوینو په اساس ابو بکر الصدیق رضي الله تعالی عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وتړه، تر دغه وخته پورې داسې شرط تړل نه وو حرام شوي: «که تر دومره کلونو پورې رومیان بریالي نشول؛ نو زه به سل اوښان تاسې ته درکړم، که نه تاسې به همدومره اوښان ماته راکوئ !»، په ابتداء کې ابوبکر الصدیق رضي الله تعالی عنه له خپلې رایې سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه ټاکلی وو، بیا یې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوي مدلول یعنې په نهو کلونو معاهده وتړله، دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللي اقتدار او وقار د اعادې په نسبت ترتیبات ونیول، او په اقداماتو یې لاس پورې کړ.

د الله تعالی شان او قُدرت ته وګورئ چې د قرآن له دغو وړاندوینو سره سم برابر د نهو کلونو په موده کې یعنې له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کې څه وخت چې مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او برى حاصل شو، او په خوشالۍ او خوښۍ کې وو؛ د دغه خبر له اورېدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول، چې د روم کتابیانو ته هم الله تعالی پر پارسي مجوسیانو برى او فتح ورکړه، په دغه ضمن کې د مکې شریفې مشرکین لا سپک او ذلیل شول، د عظیم الشأن قرآن د دغې محیّر العقولې وړاندوینې د صداقت له مخې ډېر کسان په اسلام مشرّف شول، او ابو بکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکې د مشرکانو څخه واخیستل، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم خیرات کړل شول، فلله الحمد علی نعمائه وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدُ ۭ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دې نه چې پارس په روم باندې برى ومومي) او ورسته (له دې نه چې روم پر پارس غلبه ومومي، او امر یې تل نافذ دی).

تفسیر: یعنې ړومبی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول، او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ټول امور د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي، او یواځې په هم دغومره خبرې سره دکوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشي کېدی: ﴿وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ﴾.

وَيَوْمَىِٕذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝ بِنَصْرِ اللّٰهِ ۭ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۝

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان. په نصرت د الله (له کتابیانو سره په مجوسیانو)، مرسته کوي (الله) له هر هغه چا سره چې اراده وکړي د نصرت یې، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یو خو په دغه ورځ د فتح په خوښۍ برسېره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چې رومي کتابیان چې نسبتاً مسلمانانو ته نژدې وو؛ په پارسي مجوسیانو غالب شول، او د قرآن د دغو وړاندوینو په صداقت باندې ګرد سره وپوهېدل، او د سر په سترګو یې ولیدل، او د مکې شریفې کفارو ته هر راز ذلت ور په برخه شو، نو د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وکړي چې مغلوب یې وګرځوي؛ نو هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او په هر چا چې د مهربانۍ اراده وکړي؛ نو یې بې له هیڅ مزاحمت او ممانعت ضرور غالب ګرځوي.

وَعۡدَ اللّٰهِ لَا یُخۡلِفُ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ وَلٰکِنَّ اَکۡثَرَ النَّاسِ لَا یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶﴾

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې، ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې زیاتره خلق نه پوهیږي چې په غالبولو او مغلوبولو کې د الله تعالی څه څه حکمتونه شته، او کله چې دی د قدرت کوم کار کول غواړي؛ نو د هغه له مخه ګرد ظاهري موانع او عوایق لرې کیږي، نو ځکه زیاتر ظاهري لیدونکي خلق بې له ظاهري اسبابو په الله تعالی اعتماد نه لري، او د یو څا د عارضي بري او غلبې له لیدلو څخه داسې ګڼي چې د الله تعالی په دربار کې به هم هغه مقبول وي.

یَعۡلَمُوۡنَ ظَاهِرًا مِّنَ الۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا ۚۖ وَهُمۡ عَنِ الۡاٰخِرَةِ هُمۡ غٰفِلُوۡنَ ﴿۷﴾

(بلکه) پوهیږي په ښکاره سطحي شیانو له دغه ژوندون لږ «خسیس» د دنیا څخه حال دا چې دوی له آخرت نه (چې مقصود له ودانۍ د دې دنیا دی؛) هم دوی غافلان دي.

تفسیر: یعنې دغه خلق د دنیوي ژوندون په ظاهري سطح باندې پوهیږي، د دې دنیا آرام، ښایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوې کول، کرل، رېبل، ګټې کول، په خوندونو او مزو سره ژوندون او ښې شپې ورځې تېرول د دوی د پوهې او تحقیق انتهایي ځای او پړاو دی، او له دې نه له سره نه دي خبر چې پر دغه فاني ژوندون پورې د بل یو باقي ژوندون سلسله هم تړلې ده، چې کله انسانان هلته ورورسیږي؛ نو د دغه ژوندون ښه او بد نتایج او ثمرې ور د مخه کیږي.

اَوَلَمۡ یَتَفَکَّرُوۡا فِیۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ ۟ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَیۡنَهُمَاۤ اِلَّا بِالۡحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّی ؕ

آیا فکر نه کوي دوی په نفسونو خپلو کې (چې عالم صغیر دی) چې نه دي پیدا کړي الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي مګر په حقه سره او په نېټې ټاکلې شوې.

تفسیر: یعنې د دنیا دغه زبردست انتظام خوشې چټي او بېکاره نه دی، دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لري، چې هغه به په آخرت کې څرګندیږي، هو ! که دغه سلسله تل تر تله همداسې چلېدی؛ نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دې دنیا په تغیراتو او احوالو کې له فکر او غور کولو څخه دغه را څرګندیږي چې دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لري، لهذا په یوې ټاکلې وعدې به دغه دنیا فناء کیږي، او بل عالم به منځ ته راشي.

وَاِنَّ کَثِیۡرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآیِٔ رَبِّهِمۡ لَکٰفِرُوۡنَ ﴿۸﴾

او بېشکه چې ډېر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کې) خامخا منکران دي.

تفسیر: دوی داسې ګڼي چې له سره الله تعالی ته ورتګ نشته، او نه به الله تعالی له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي، او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

اَوَلَمۡ یَسِیۡرُوۡا فِی الۡاَرۡضِ فَیَنۡظُرُوۡا کَیۡفَ کَانَ عَاقِبَةُ الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ کَانُوۡۤا اَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الۡاَرۡضَ وَعَمَرُوۡهَاۤ اَکۡثَرَ مِمَّا عَمَرُوۡهَا وَجَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَیِّنٰتِ ؕ فَمَا کَانَ اللّٰهُ لِیَظۡلِمَهُمۡ وَلٰکِنۡ کَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ یَظۡلِمُوۡنَ ﴿۹﴾

آیا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کې، پس ودې ګوري دا چې څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چې تېر شوي دي پخوا له دوی نه، چې وو هغه پخوانې ملتونه ډېر سخت له دغو کفّارو له جهته د قوّت، او څیرو له به دوی ځمکه، او ودانه کړې وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډېره له هغې ځمکې نه چې ودانه کړې ده (د مکې کفّارو) دغه (ځمکه)، او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو، او نه وو الله چې ظلم وکړي په دوی باندې، ولیکن وو دوی چې پر نفسونو خپلو به یې ظلم کاوه (د انبیاوو په تکذیب سره).

تفسیر: یعنې ډېر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چې پخپل کښت (فصل) یې د ځمکې مخ ډېر ښه ودان کړی وو، او په کې یې کاریزونه، ویالې، کوهې ایستلي وو، او د دغو منکرینو په نسبت د ډېر قوت خاوندان وو، او تمدن ته یې زیاته ترقي ورکړې وه، او د ځمکې مخ یې له دوی نه زیات ودان کړی وو، بالآخر هغوی نن ورځ چېرې دي؟ کله چې د الله تعالی رسولان له ښکاره معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل، او دوی د هغوی تکذیب وکړ، نو آیا تاسو ونه لیدل، او وا مو نه وربدل چې د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او په څه شان سره تباه او هلاك وګرځېدل؟.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چې بد یې کړي وو؛ ډېر بد (ځای چې جهنّم دی) په دې سبب چې تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله، او وو دوی (په دنیا کې چې) په دغو آیتونو به یې مسخرې کولې.

تفسیر: موجوده اقوامو ته لازم دي چې د تېرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي، ځکه هر یوه قوم چې پر کوم بد کار سزا موندلې وه؛ بل ته په هم هغه بد کار باندې هم هغسې سزا ورکول کیږي.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾
وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

الله اول ځلي پیدا کوي خلق، بیا اعاده کوي هغه، بیا به خاص همدغه (الله) ته بیول کېږئ تاسې (د مجازاتو لپاره). او په هغه ورځ چې قائم شي قیامت؛ ناامیده به شي ګناهګاران (مشرکان). او نه به وي دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی، او شي به دوی له شریکانو خپلو (پس له ناامیدی) بېزاره منکران.

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د الله تعالی شریکان ګرځوئ، کله چې په مطلوب وخت کې په کار ورنشي؛ نو ورڅخه منکرېږي، او داسې به وایي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ «قسم دی په الله چې مونږ مشرکانو نه وو».

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾

او په هغه ورځ چې ودرېږي قیامت؛ په دغه ورځ کې تار په تار به شي ګرد مخلوقات.

تفسیر: یعنې نېك او بد او هر قسم خلق به سره بېل کړل شي، او هره یوه ډله به جلا جلا خپلو ځایونو ته ورسوله شي، چې تفصیل یې په دغه راتلونکې آیت کې راځي:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿۱۵﴾

پس هر چې هغه (کسان) دي چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس دوی به په روضه (د جنّت) کې خوشاله کړل شي (چې له ډېرې خوشالۍ به يې مخونه تجلّي کوي).

تفسير: يعني له هر راز لذّت او خوښۍ څخه به مستفيد او متمتّع شي، دغه د نېکانو د هستوګنې ځای دی، له دې نه وروسته د بدانو ځای هم راښيي، مطلب يې دا چې د دواړو په منځ کې به داسې تفريق او بيلتون وکړ شي چې له هغه څخه به بل زيات کوم بيلتون امکان ونه لري.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿۱۸﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي او دروغجن يې شميرلي دي آيتونه (د قرآن) زمونږ او (کافران دي) په ملاقات د آخرت؛ پس دغه کسان په عذاب کې حاضر کړی شوي دي. پس (تسبيح ووايئ) تسبيح د الله کله چې دا خل شئ په بېګا کې او کله چې ننوځئ په سبا کې. او خاص همده ته ده ثناء صفت په اسمانونو او په ځمکه کې او کله چې ننوځئ په آخر د ورځې کې او کله چې ننوځئ په (وخت د) ماسپښين کې.

تفسير: يعني که جنت غواړئ نو الله تعالی ياد کړئ چې د هغه ياد په زړونو، ژبه، اعضاوو او ټولو جوارحو سره کيږي، په لمانځه کې د دريو واړو ډولو ياد سره جمع کړی شوی دی، او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دي چې په دغه آيت کې بيان شوي دي، يعني سبا او ماښام چې مغرب او عشاء پکې شامل دي، د ورځې وروستنی وخت مازديګر او ماسپښين کله چې لمر له نصف النهاره واوړي، چې همدغه پنځه وختونه د لمانځه دي، په دغو وختونو کې د الله تعالی د رحمت يا قُدرت يا عظمت آثار لا زيات ښکاره او ظاهريږي.

ښايي په دغه آيت کې ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ويلو سره يې د دې مطلب يادونه کړي وي چې د تسبيح او تنزيه او يادولو لايق هم هغه جامع الصفات ذات کېدی شي، چې د ده حمد «ثناء» او ښېګڼې د اسمانونو او ځمکې ټول کائنات د حال او قال په ژبه بيانوي، بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري، که څه هم په نظر کې ډېر لوی هم ښکاره شي، وروسته له دې نه د لوی الله تعالی د ځينو عظيمو شئونو او کاملو صفاتو بيان دی، څو د معبوديت استحقاق په پوره ډول څرګند شي، په دغه ضمن کې د بعث بعد الموت په مسئله هم کافي رڼا اچولی شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿۱۹﴾

راوباسي (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هګۍ نه، عالم له جاهل څخه)، او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه، هګۍ له مرغه څخه)، او ژوندي کوي ځمکه پس له مړګه (وچوالي) د هغې، او په مثل (د راويستلو د دغو شيانو) راويستل کېږئ تاسې (له قبرونو څخه).

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُوْنَ ﴿۲۰﴾

او يوه له نښو د دغه (الله) دا ده چې: پيدا يې كړي (اصل د) تاسې له خاورو، بيا اوس تاسې يئ بشر خور برئ (په ځمكه كې).

تفسير: يعني آدم عليه السلام يې له خاورو څخه پيدا كړ، بيا د الله تعالى دغه كامله قدرت او بالغه حكمت ته وګورئ چې د هغه اولاد يې په څه اندازه ډېر او تر كومې پيمانې يې په ځمكه كې خور كړ.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او (ځيني) له نښو د دغه (الله) دا دي چې پيدا كړې يې دي تاسې ته له نفسونو ستاسې ښځې (جوړه) لپاره د دې چې په آرام شئ تاسو د دوی سره (او مطمئن اوسئ)، او ګرځولې يې ده په منځ ستاسې (او د ښځو) كې دوستي او مهرباني، بېشكه په دغه (پيدا كولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) كې خامخا ډېرې نښې د قدرت دي لپاره د (هغه) قوم چې فكر كوي (د الله په صنع كې).

تفسير: يعني ړومبی يې له خاورو څخه آدم عليه السلام پيدا كړ، بيا يې له آدم عليه السلام څخه د ده جوړه پيدا كړه، څو له هغې څخه انس او اطمينان واخلي، او په خلقي ډول يې د دواړو صنفونو نارينه او ښځې په منځ كې خاص قسم مينه او محبت او الفت واچوو، څو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي، لكه چې د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسېدلو څخه انساني نسل په دنيا كې خپور شو، لكه چې الله تعالى د النساء د سورت په اوله ركوع - اول آيت كې فرمايي: ﴿يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَاۗءً﴾.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿۲۲﴾

او (ځيني) له نښو د دغه (الله)، پيدا كول د اسمانونو او ځمكې او اختلاف دی د ژبو ستاسې او د رنګونو ستاسې، بېشكه په دغه (اختلاف كې) خامخا ډېرې نښې دي لپاره د عالمانو پوهانو.

تفسير: ګرد انسانان يې له يوه موره او پلار څخه پيدا او سره يې مخلوط او مېشته او د ځمكې په ټولو نقاطو كې يې خپاره (خواره) كړل، د هر يوه ژبه او وينا يې سره بېله كړه، كه د يوه مملكت سړی بل ملك ته ورشي، د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښكاري، بيا وګوري چې د دنيا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بېشماره انسانان پيدا شوي دي، مګر هيڅ يوه داسې جوړه انسانان نه پيدا كيږي چې د هغوی شونډې، ژبې، لهجه، تلفظ د تكلم طرز او نور خصائص سره يو شان وي، هم هغسې چې د هر انسان شكل او صورت او رنګ او نور سره جلا او ممتاز دي؛ غږ او شونډې او لهجه يې هم بېخي سره بيل دي، هيڅ يو داسې دوه انسانان نه پيدا كيږي چې د دوی په غږ او رنګ، هيئت، وضعيت كې كومه بېلوونكې علامه او نښه نه وي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاۗؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۭ

او (ځيني) له نښو د دغه (الله) خوب ستاسې دی په شپه كې او په ورځ كې او طلب ستاسې دی (په دغه ورځ كې) له فضله د الله.

تفسير: شاه صاحب ليكي چې: «د انسان دوه حالتونه سره بدلېږي، كه ويده شي؛ نو د تيرې په شان بې هوشه او بېخبره پروت وي، او كه د رزق او روزۍ په تلاش لګيا شي؛ نو په داسې پوهه او هوښيارۍ لګيا كيږي چې د ده په شان بل هيڅوك هوښيار نه ليدل كيږي، په اصل كې شپه د خوب لپاره ده، او ورځ د روزۍ د تلاش لپاره مخصوصه ده، نو ځكه په همدغو دواړو وختونو كې همدغه دواړه كارونه اجرا كيږي».

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿۲۳﴾

بېشكه په دې (خوب او معيشت) كې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې اوري.

تفسير: يعنې څه چې اوري؛ په ياد يې ساتي، لكه چې د ابن كثير (رحمه الله) په تفسير كې راغلي دي، شاه صاحب ليكي چې: «د خپل خوب حالات نهويني، ليكن د نورو خلقو د ژبو څخه يې اوري»، (موضح)، دغه د «يسمعون» د لفظ د اختيارولو نكته شوه.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا

او (ځينې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ښيي تاسې ته برېښنا لپاره د وېرې (له تندر) او لپاره د اميد د باران.

تفسير: د برق او د برېښنا د سخت برېښېدلو څخه خلق ويرېږي، او دغسې تصوّر كوي نه چې تندر راولوېږي، يا باران له خپلې اندازې څخه زيات ونه ورېږي، چې د هغه له امله جاني او مالي تلفات واقع نه شي، او هيله او اميد هم ورته لري چې كه دغه ورېدل ګټور واقع شي، نو ګرد دنيوي كارونه به ښه وچليږي، هغه مسافران چې په دغو تورو تيارو كې سفر كوي، كله دغه د برېښنا برېښېدل ځان ته غنيمت ګڼي، چې تر ډېر لرې پورې د هغې رڼا په اثر لار او نور شيان ورخرګندېږي، او كله كله دوی هم ترې ويرېږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۲۴﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندي كوي په دغو (اوبو) سره ځمكه وروسته له مرګ (وچوالي) د دې، بېشكه چې په دغه (برېښنا او باران) كې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (او تدبّر كوي په امورو كې).

تفسير: يعنې له دې نه وپوهېږئ ! چې له مرګ څخه وروسته ستاسې بيا ژوندي كول كوم مشكل كار نه دی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ تَقُوْمَ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ ۭ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً ڰ مِّنَ الْاَرْضِ اِذَآ اَنْتُمْ تَخْرُجُوْنَ ﴿۲۵﴾

او (ځينې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ولاړ دی اسمان (پاس بې له ستنو او نه لوېږي) او ځمكه په امر حكم د الله سره، بيا كله چې راوبولي تاسې په بللو سره له ځمكې څخه ناڅاپه تاسې راووځئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه).

تفسير: ړومبی د ځمكې او اسمان د پيدا كولو ذكر وشو، دلته يې د هغو بقاء او قيام وښود چې هغه هم د الله تعالی په حكم سره دي، او له سره امكان نه لري چې هيڅ يو له دوی نه د خپل ثقل د مركز څخه بې ځايه شي، يا يو په بل باندې

ولویږي، او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړي، یعني ځمکه او اسمان به تر هغه پورې چې د الله تعالی حکم وي؛ قائم وي، بیا څه وخت چې د ځمکې او د اسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شي، او سرته ورسیږي؛ د الله تعالی د یوه غږ په اثر به تاسې ګرد له خپلو قبرونو څخه ژوندي راوځئ، او د حشر میدان ته به منډې وهئ، او هلته به سره ټولېږئ.

وَلَهٗ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۲۶﴾

او خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا، ملکا وعبیدًا)، دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکي دي.

تفسیر: یعنې د اسمانونو او ځمکې ټول اوسیدونکي د ده مخلوق، مملوك، او بندګان دي، او هیڅوك له سره د دغې خبرې قوّت او طاقت نه لري چې د الله تعالی د دغو تکویني احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ الَّذِىْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ ؕ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۷﴾

او (الله) هغه هغه (مطلق قادر) دی چې اول ځلي پیدا کوي خلق بیا به راژوندي کوي (دا خلق) او دغه (بیا ژوندي راپاڅول هم) ډېر اسان دي په دغه (الله)، او خاص الله لره دی شان، صفت ډېر لوی، لوړ (اوچت) په اسمانونو کې او په ځمکه کې، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی د قدرت په مقابل کې ټول سره برابر دي، لیکن ستاسې د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دویم ځل اعاده خو ښایي چې ډېر سهل او آسان وي؛ نو بیا به دغه ډېره عجیبه خبره وي چې په اول ځل پیداینبت کې تاسې الله تعالی قادر منئ، مګر په دویم ځل کې د الله تعالی پیداینبت مستبعد ګڼئ؟.

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى﴾ الآیة - «او خاص الله تعالی لره دی شان، صفت ډېر لوی لوړ په اسمانونو او ځمکه کې الخ».
تنبیه: یعنې له اعلی ځنې اعلی صفات او له لوړ څخه لوړ شان د الله تعالی شان او صفتونه دي، په اسمان او ځمکه کې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والي کې د الله تعالی له شان سره برابر او مساوي لا څه بلکه ادنی صفت او مشابهت ته یې هم ځان نشي رسولی، الله تعالی له ګردو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کې اولی، اعلی، ارفع او اقدس دی، چې د مخلوقاتو په وهم او تصوّر کې راتلی نشي.

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ ؕ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِىْ مَا رَزَقْنٰكُمْ فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۲۸﴾

بیانوي (الله) تاسې ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسې څخه (هغه مثال دا دی:) آیا شته له هغو مریانو چې مالکان شوي دي د هغو ښې لاسونه ستاسې څه شریکان (له تاسې سره) په هغه څه کې چې درکړی دی مونږ تاسې ته، پس تاسې (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کې سره برابر یئ، چې ویرېږئ له هغو لکه ویرېدل ستاسې له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو؟، په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (تدبّر کوي).

تفسير: يعنې د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو لپاره الله تعالى ستاسې له احوالو څنې يو مثال راوړي او بيانوي، او هغه دا دی چې: ستاسې د لاس مال (يعنې وينځه او مريي) چې تاسې د هغو ظاهري او مجازي مالكان او خاوندان يئ، په خپله هغه روزي او مال او متاع کې چې الله تعالى تاسې ته درکړی دی، آيا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوي او برابر منلی شئ؟ لکه چې ستاسې په مشترکو مالونو جايدادونو او شتو کې ستاسې وروڼه او نور اقارب او خپلوان سره شريکان دي، او تل داسې اندېښنه درسره وي، نه چې په هغه مشترک مال کې څه ناجائزه تصرّف او مداخله ونه شي، او که داسې کوم لاسوهنه په هغه کې وشي؛ نو تاسې ترې متأثر او خپه کېږئ، او د هغه په ويش او ترکه کولو پسې لږېږئ، يا لږ تر لږه دغسې پوښتنه کوئ چې ولې ځما د اجازې او خوښې څخه پرته هغه کار يا تصرّف په دغه شي کې شوی دی؟ آيا کوم دغسې فکر کوم بادار ته د خپل مريي او خدمتګار په نسبت پيدا کېدی شي؟، او که نه شي پيدا کيدي نو څرنګه به يو مخلوق د الله تعالى سره په الوهيت کې شريک شې؟ داسې خبره يو عقلمن سړې له سره نه شې منلی.

﴿بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ؕ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝٢٩﴾

بلکه متابعت کوي هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په شريک نيولو له الله سره) د آرزوګانو خپلو بې له علم (او حجّت) څخه، پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چاته چې ګمراه کړی وي (دی) الله؟ (بلکه هادي نه لري)، او نشته دوی لپاره هيڅوک له مرسته کوونکو (چې خلاص يې کړي له عذاب نه).

تفسير: يعنې دغه بې انصافه خلق به په داسې ښکاره او څرګندو خبرو څرنګه وپوهېږي حال دا چې هغوی له سره نه غواړي چې ځان پرې وپوهوي؟ بلکه د جهالت او هواپرستۍ له سببه محض د اوهامو او نفسي غوښتنو په متابعت او پيروۍ کې مشغول او لګيا دي.

﴿فَمَنْ يَّهْدِيْ﴾ الآية - «پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چا ته چې ګمراه کړی وی دی الله، بلکه هادي نه لري».

تنبيه: يعنې هر هغه چا ته چې الله تعالى د ده د بې انصافۍ، جهل، او هواپرستۍ په سبب د حقې لارې تللو او پوهېدلو توفيق ور نه کړي؛ نو څوک به د دغې خبرې طاقت او توان ولري چې هغه پوه کړي او سمه لار ور وښيي؟ يا ورسره مرسته او معاونت وکړي؟ يا يې له ګمراهۍ او تباهۍ څخه وژغوري، نو د داسې خلقو له طرفه زيات مه متحسر او مه خپه کېږه ! او له دوی څخه قطع نظر وکړه، او بيخي الله تعالى ته متوجه اوسه ! او په خپل فطري دين ټينګ اوسه !.

﴿فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ۭ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِيْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۭ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ڎ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝٣٠ مُنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوْهُ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝٣١ مِنَ الَّذِيْنَ فَرَّقُوْا دِيْنَهُمْ وَكَانُوْا شِيَعًا ۭ كُلُّ حِزْبٍۢ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ۝٣٢﴾

پس برابر کړه (ای محمده !) مخ خپل دين ته په داسې حال چې پر حق دين کلک ولاړ يې، لازم ونيسئ دين د الله هغه چې پيدا کړي دي (الله) خلق په هغه (دين)، مه بدلوئ تاسو هغه دين چې الله خلق پر هغه پيدا کړي دي (چې شريک له الله سره پيدا کړئ)، دا هم هغه دين سم دی (چې هيڅ کوږوالی په هغه کې نشته)، وليکن زياتره خلق نه پوهېږي (په توحيد د الله). حال دا

چې رجوع کوونکي يئ دغه (الله) ته او ويريږئ له الله او قائموئ (سم دروئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او مه کېږئ تاسې له مشرکانو. (يعنې) له هغو (مشرکانو) چې تار په تار کړی يې دی دين خپل او شوي وو دوی ډلې ډلې، هر يوه ډله (له دوی نه) په هغه (دين) چې له دوی سره دی خوشاله دي.

تفسير: يعني هر هغه څوک چې له ګمراهی ځنې په هيڅ يو شان سره نه غواړي چې ووځي؛ نو هغه پرېږده چې د همدغه کفر او شرک په خټو کې نښتې پروت وي، او ته له دوی نه مخ وګرځوه ! او يواځې له الله تعالی سره خپل تعلّقات ټينګ وساته ! او يواځې د هغه حق دين په پوره توجّه ټينګ ونيسه !.

﴿فِطۡرَتَ ٱللَّهِ﴾ «لازم ونيسئ تاسې دين د الله تعالی هغه چې پيدا کړي دي الله تعالی خلق په هغه دين» الله تعالی د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کې داسې ګرځولی دی، که دی وغواړي چې په حق ځان پوه کړي او ويې مني؛ نو ځان ورباندې پوهولی او منلی شي، ځکه چې د فطرت له ابتداء څخه يې د خپل اجمالي معرفت يوه سپرغی د ده په زړه کې د هدايت د تخم په شان شيندلې ده، که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متأثر نشي، او په خپل اصلي طبيعت پرېښودل شي؛ نو يقيناً به حق دين اختيار کړي، او بل طرف ته به متوجه نشي، د «ألستُ» د عهد قصه همدغه طرف ته اشاره کوي، او په صحيحو احاديثو کې تصريح ده چې «هر مولود په فطرت د «اسلام» پيدا کيږي، وروسته مور او پلار يې دی يهودي يا نصراني يا مجوسي ګرځوي»، په يوه قدسي حديث کې راغلي دي: «ما خپل بندګان (حنفاء) پيدا کړي دي، بيا شيطانانو دوی اغواء او له سمې لارې ايستلي دي»، په هر حال حق دي، حنيف دين، قيّم دين هغه دين دی؛ چې که انسان په خپل اصلي فطرت پرېښودلی شي؛ نو بالطبع هغه ته متمايل کيږي، د ټولو انسانانو فطرت الله تعالی همداسې پيدا کړی دی، چې په هغه کې له سره تفاوُت او تبديل نشته.

﴿لَا تَبۡدِيلَ لِخَلۡقِ ٱللَّهِۚ﴾ «نشته له سره بدلول دين د الله ته، او مه يې بدلوئ چې شريک ورسره پيدا کړئ !»، يعنې د اصلي پيدايښت په اعتبار هيڅ فرق او تغيير او تبديل په کې نشته، د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، يا يې دا مطلب: په هر هغه فطرت چې الله تعالی خپل مخلوق پيدا کړی دی؛ تاسې په خپل واک او اختيار هغه مه بدلوئ ! او مه يې خرابوئ ! هغه تخم او استعداد چې په تاسې کې کرلی شوی دی؛ هغه په خپلې بې توجی يا بې تميزی مه خرابوئ !.

﴿ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ﴾ «دا هم هغه دين سم دی چې هيڅ کوږوالی پر هغه کې نشته، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي په توحيد د الله تعالی»، يعنې سمه لاره او حق دين همدغه د فطرت غږ دی، خو زياتره خلق په دغه نکته نه پوهيږي.

﴿مُنِيبِينَ إِلَيۡهِ﴾ «حال دا چې تاسې رجوع کوونکي يئ دغه الله ته»، يعنې اصلي دين ټينګ ونيسئ ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ ! که محض د دنيوي مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ؛ نو دين به مو درست نه وي.

﴿مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ﴾ يعنې د دين الفطرت له اصولو څخه بېل پاتې شوي دي، او په خپلو اديانو او مذاهبو کې يې نفاق او تفرقه غورځولې ده، ډېرې فرقې يې جوړې کړې دي، د هرې يوې عقيده، مذهب، مشرب او مسلک سره بېل او جلا دی، هر هغه چې په غلطه يا په هوا او هوس يې کومه عقيده قائمه کړه، يا کومه طريقه يې ايجاد کړه؛ نو يوه ټولنه په هغې پسې شوه، لږ څه موده وروسته له هغې څخه ډېرې فرقې جوړې شوې، بيا هره يوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقايدو که څه هم هغه ډېر چټي او مهمل هم وي؛ داسې مين ګرځيدلي دي؛ چې د خپلې غلطی د امکان تصور يې هم په ماغزو کې نه ګرځي.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او کله چې ورسيږي خلقو ته څه ضرر؛ نو بولي دوی رب خپل په داسې حال کې چې رجوع کوونکي وي خاص الله ته، بيا کله چې وڅکوي (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت؛ ناڅاپه يوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شريکان نيسي. لپاره د دې چې ناشکري وکړي (او کافر شي) په هغو (نعمتونو) چې ورکړي دي مونږ دوی ته، پس ګټه اخلئ (ای کفارو څو ورځې)، پس ژر به معلوم کړئ تاسې (عاقبت د عمل خپل).

تفسير: يعني څرنګه چې د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندې پوهيږي؛ همدا راز د هر انسان فطرت الله تعالی ته په رجوع کولو هم پوهيږي، لکه چې دا حقيقت د سختۍ په وخت کې څرګنديږي، ډېر لوی کبرجن او سرکښ انسان هم د مصيبت او غم په وخت کې بې اختياره الله تعالی ته رجوع کوي، او د ده په دربار کې په دعا او زارۍ شروع کوي، او په دغه وخت کې يې نور وړوکي وسايل له فکر وځي، او هم هغه واقعي او حقيقي مالك الملك يې په ياد پاتې کيږي، چې د هغه په طرف انساني فطرت لارښوونه کوي، مګر افسوس چې انسان په دغه حالت تر ډېر مودې پورې قايم نه پاتې کيږي، څه وخت چې د الله تعالی په لطف او مهربانۍ مصيبت ورڅخه لرې شي، بيا له الله تعالی څخه غافليږي، او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاينو لګيا کيږي، ګواکې دوی د خپل دغه وضعيت څخه داسې څرګندوي چې دغه شی د همدغو عطا او ورکړه ده، او الله تعالی هيڅ شی مونږ ته نه دي راکړي (العياذ بالله)، ښه دې څو ورځې مزې کوي، وروسته به معلوميږي چې د دغه کُفر او ناشکرۍ نتيجه څه کيږي؟.

أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

آيا نازل کړی مونږ په دوی کوم برهان علمي سند، پس هغه خبرې کوي په هغه چې وو دوی په هغه سره شريک پيدا کوي (له الله سره دوی، بلکه نه مو دی نازل کړی).

تفسير: يعني د سليم عقل او انساني فطرت شهادت په صاف ډول سره د شرك او کفر ترديد کوي، نو آيا دوی د دغه په خلاف کوم برهان، حجّت او علمي سند لري؟ چې دغه راوښيي چې د الله تعالی په الوهيت کې بل څوك هم د هغه شريك دی (معاذ الله)، کله چې هيڅوك نشته؛ نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو؟.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چې وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت؛ نو خوشاله شي دوی په هغه، او که ورسيږي هغوی ته څه سختي په سبب د هغو (اعمالو) چې پخوا ليږلي دي لاسونو د دوی؛ ناڅاپه به بيا دوی نااميده شي (د الله له رحمت څخه).

تفسير: يعني د دغو خلقو عجيب حالت دی، کله چې د الله تعالی له رحمت مهربانۍ او احسان په عيش او عشرت کې له خوشالۍ په خپلو کاليو کې نه ځاييږي، نو خپل حقيقي محسن بيخي هيروي، او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم يا مصيبت کې اخته شي؛ نو بيخي نااميده او مأيوس شي.

د مؤمن حال د ده په عکس دی، مؤمن په راحت او نعمت کې هم تل خپل حقيقي منعم يادوي، د الله تعالی له فضل څخه خوښی کوي او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالی حمد او شکر اداء کوي، که په کوم غم او مصيبت کې

مبتلا شي؛ نو هغه په خورا صبر، تحمّل سره ګالي، او له پاک الله تعالی څنې په هغه کې خپل ځان ته مرسته غواړي، او تل دغسې هیله او امید په خپل زړه کې پالي، چې څومره لوی او سخت مصیبت هم چې وي؛ په یقیني ډول د الله تعالی فضل او کرم دغه ګرد سره په بل مخ اړولی شي.

تنبیه: یو آیت یې پخوا له دې نه ویلی وو چې: «خلق د تنګسی او سختی په وخت کې خالص د الله تعالی په دربار کې د عرض او نیاز غږ او آواز کوي»، دلته یې دغه وویل چې: «د سختی او بدی د رسېدلو په وخت کې دوی بې هیلې او ناامیده کیږي»، په دغو دواړو کې هیڅ اختلاف سره نشته، ړومبی حالت یعنې د الله تعالی بلل ابتدایي منزل دی، بیا کله چې سختي او مصیبت اوږدیږي او امتداد مومي؛ نو بالآخره وارخطا او بې هیلې او ناامیده کیږي، یا به د ځینو خلقو احوال هغسې وي، او د ځینو احوال به داسې وي، والله أعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۳۷﴾

آیا نهویني (نه دي خبر) دوی چې بېشکه الله پراخوي رزق هر هغه چا ته چې اراده وکړي، او تنګوي یې (هغه چا ته چې ویې غواړي)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې کامل ایمان او یقین لرونکی پوهیږي چې د دنیا سختي او نرمي او د روزی زیاتوالی او کموالی د پاک الله په لاس کې دي، نو هر هغه وضعیت او احوال چې ورباندې راشي؛ لازم دي چې بنده هغه په صبر او شکر سره ومني ! او په قضا سره خپله خوښي او رضاء ښکاره کړي !، د زحمت او مصیبت په وخت کې دې صبر او تحمّل وکړي ! او هیله من دې اوسي چې الله تعالی په خپل فضل او مرحمت سره دغه ټول زحمت او مصیبت له منځه لرې کوي.

فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۳۸﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه !) خاوند د قرابت ته حق د ده (چې نیکي او صله رحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته، دغه (ورکول د حقوقو) خیر، غوره دي (له امساک څخه) لپاره د هغو کسانو چې د الله تعالی مخ لیدل غواړي، او همدغه ورکوونکي (د حقوقو) هم دوی دي خلاصېدونکي بریالیان (کامیاب).

تفسیر: یعنې هر کله چې د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چې حقیقي معبود او رب العالمین هم هغه الله تعالی دی، او د دنیا ګرد نعمتونه د هم هغه پاک الله تعالی ورکړه او عطا ده؛ نو په هغو کسانو چې د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لري؛ لازم دي چې د ده د هغه عطاء او ورکړې څنې څه شی د ده په لاره کې صرف کړي !، او د مسافرانو، محتاجانو او بې وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړي ! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړي ! نو دغسې بندګانو ته الله تعالی په دنیا او آخرت کې خیر ور په برخه کوي.

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿۳۹﴾

او هغه څه چې ورکوئ یې تاسې له سود نه لپاره د دې چې زیات شي په مالونو د خلقو کې؛ پس نه زیاتیږي هغه په نزد د الله، او هر هغه څه چې ورکوئ یې تاسې له زکات څخه چې اراده لرئ

تاسې په هغه سره د لقاء او د ليدلو د مخ د الله؛ پس دغه (محض لله ورکوونکي) هم دوی دي زياتوونکي (د حسناتو خپلو).

تفسير: يعني که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زياتوالی ښکاري، ليکن په حقيقت کې هغه کميږي، لکه چې د کوم انسان بدن د پړسو ب لامله غټ او څورب ښکاري، نو دغه د صحت او روغتيا علامه نه ده، بلکه د رنځوری نښه او د مرګ پيغام دی، او د زکات له ورکولو څخه اګر که په ښکاره ډول سره داسې ښکاري چې د هغه مال کميږي؛ مګر هغه په حقيقت کې زياتيږي، لکه چې د کوم مريض بدن له مسهل او تنقيي څخه وروسته ضعيف او ناتوانه ښکاري، مګر بالآخره د ده صحّت ښه کيږي، د سود او زکات حال د انجام په اعتبار همداسې وګڼئ: ﴿يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِ﴾ (د البقرې سورت (۳۸) رکوع، (۲۷۶) آيت)، په حديث کې راغلي دي: «که د خرما يوه دانه مؤمن په صدقه ورکړي؛ نو هغه د قيامت په ورځ دومره لوييږي چې د يوه غره په اندازه به لويه ښکاري».

ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ ثُمَّ رَزَقَكُمۡ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡۖ هَلۡ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفۡعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَيۡءٖۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٤٠﴾

الله هغه ذات دی چې پيدا کړي يې يئ تاسې، بيا يې روزي درکړې ده تاسې ته، بيا مړه کوي، بيا ژوندي کوي تاسې (په بعث)، آيا شته له دغو شريکانو ستاسې داسې څوک چې کولی شي هغه له دغو (څلورو واړو کارونو) څخه کوم شی؟ (بلکه نشي کولی)، پاکي ده الله ته او ډېر لوی پورته دی شان د الله له دې نه چې شريک پيدا کوي دوی (له الله سره).

تفسير: يعنې وژل، ژوندي کول، روزي ورکول، نور ګرد شيان د الله تعالی په واک دي، نو بل شريک يې له کومه شو، او څرنګه د الوهيت مستحق وګرځېد؟.

ظَهَرَ ٱلۡفَسَادُ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ بِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِي ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعۡضَ ٱلَّذِي عَمِلُواْ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٤١﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کې په سبب د هغې (ګناه او شرک) چې کړي دي لاسونو د خلقو، لپاره د دې چې وڅکوي (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چې کړي دي دوی، لپاره د دې چې واوړي دوی (له دغو بديو نه).

تفسير: يعنې خلق د فطرت په دين قائم پاتې نشول، کفر او ظلم په دنيا کې خپور شو، او د هغو له شامته په ملکونو او جزايرو کې خرابي او فساد خور شو، نه په وچه کې امن او سکون پاتې شو، او نه په لونده کې، د ځمکې مخ فتنې او فساد ونيو، بحري جنګونه او د جهازونو جنګونو او داړه ماريو په سمندرونو کې هم لوی شورماشور او طوفان ونښلاوه، دغه ګرد د دې لامله چې الله تعالی اراده وکړه چې بندګان يې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنيا کې هم وڅکي، پوره سزا خو دوی ته په آخرت کې ورکوله کيږي، مګر د هغې لږه نمونه په همدغه دنيا کې دوی ته ورښوول کيږی، ممکن دي چې ځينې خلق وويريږي، او په سمه لاره روان شي.

قُلۡ سِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلُۚ كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّشۡرِكِينَ ﴿٤٢﴾

ووايه (ای محمده! مشرکانو ته) چې وګرځئ په ځمکه کې پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، وو زياتره د دوی مشرکان (نو د خپل شرک په سبب هلاک شول).

تفسير: يعنې د زياترو شامت د شرك په وجه راغلی دی، او د ځينو نورو به د نورو ګناهونو له سببه راغلی وي.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

پس برابر كړه مخ (وجود) خپل سم دين ته پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هيڅ بېرته ګرځېدل هغې (ورځې) ته له (جانبه د) الله، په دغه ورځ كې به تار په تار شي دغه مخلوق (چې ځينې به جنّت ته ځي او ځينې به دوزخ ته).

تفسير: يعنې په دنيا كې خو فتنه او فساد خپور شوی دی، نو تاسې پر سم او معتدل دين چې د فطرت دين دی، په ښه شان سره قايم او ټينګ اوسئ! چې د ګردو خرابيو او مفاسدو علاج په همدغه دين سره دی، پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هيڅ بېرته ګرځېدل هغې ته له جانبه د الله تعالی، يعنې د الله تعالی له طرفه د هغې راتلل قطعي او يقيني دي، او هيڅ يو قوت او طاقت د هغې مخه نشي نيولی، او نه به يې په خپله الله تعالی وځنډوي (تأخير كړي)، په دغه ورځ كې به تار په تار شي دغه مخلوق، يعنې نېكان جنت او بدان دوزخ ته ليږي: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ (د الشوری سورت (۱) ركوع، (۷) آيت (۲۵) جزء).

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

هر څوك چې كافر شو؛ پس په هغه ده (سزا) د كُفر د هغه، او هر څوك چې وكړي (نېك عمل)؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې ساماني جوړوي. لپاره د دې چې جزاء وركړي (الله) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړی دی، او كړي يې دي ښه (عملونه) له فضله خپله څخه، بېشكه چې الله مينه محبت نه كوي له كافرانو سره.

تفسير: يعنې هر څوك چې كافر شو؛ پس په هغه ده سزا د كفر د هغه چې د هغو ګناه او وبال به پرې لوېږي، او هر څوك چې وكړي نېك عمل؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې ساماني جوړوي، يعنې په جنّت كې د دوی د ارامۍ او هوسايۍ (راحت) لپاره تياری كېږي، او لپاره د دې چې جزاء وركړي الله تعالی هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړی دی، او كړي يې دي ښه عملونه له فضل خپل څخه، يعنې هومره چې ښه او نېك وي؛ هغه ته به هم يواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره جنّت ور په برخه كېږي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

او ځينې له نښو د الله دا دي چې راليږي بادونه زيری وركوونكي او لپاره د دې چې وڅكوي په تاسې (په سبب د دغو بادونو) ځينې (مزې) د رحمت خپل، او بل لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په امر حكم د الله، او لپاره د دې چې طلب كړئ (په چلولو د بېړۍ) له فضل د الله څخه، او لپاره د دې چې تاسې شُكر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسير: يعنې بادونه د رحمت د باران زېری او بشارت راوړي، بيا الله تعالی په خپل لطف او مهرباني سره باران وروي، او راليږي بادونه لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په حكم امر د الله تعالی سره، يعنې بادوان لرونكي جهازونه او بېړۍ په باد سره چليږي او درومي، او دخاني جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تګ كې كومك او

معاونت رسیږي، او لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې په چلولو د بېړی له ځینې له فضل د الله تعالی څخه، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ په دغو نعمتونو، یعنې د جهازونو په ذریعه تجارتي اموال منتقل او وړل کیږي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره ډېره ښه ګټه (فائده) ترې اخیستل کېدی شي، بیا د الله تعالی په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شُکر اداء کړئ !.

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوۡمِهِمۡ فَجَآءُوهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَٱنتَقَمۡنَا مِنَ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيۡنَا نَصۡرُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلي وو مونږ پخوا له تا (ای محمده ! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته، پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره وو، پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چې کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل، او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ)، او دی حق (تفضّلا) په مونږ نصرت د مؤمنانو.

تفسیر: یعنې پخوا یې ویلي وو، چې مقبول او مردود سره بېل کړی شي، په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزا لویږي، او پاک الله د دوی سره مینه نه کوي، اوس دا ښکاره کوي چې د دغې خبرې اظهار به په دنیا کې هم کیږي، دا د الله تعالی عادت او وعده ده چې له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلي، او کامل مؤمنان په خپلې مرستې او اعانت سره په دښمنانو غالبوي، په منځ کې د باران ذکر ځکه راغی؛ څرنګه چې د رحمت باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیږي، همداسې د دین د غلبې علایم هم روښانه کیږي.

ٱللَّهُ ٱلَّذِي يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابٗا فَيَبۡسُطُهُۥ فِي ٱلسَّمَآءِ كَيۡفَ يَشَآءُ وَيَجۡعَلُهُۥ كِسَفٗا فَتَرَى ٱلۡوَدۡقَ يَخۡرُجُ مِنۡ خِلَٰلِهِۦۖ فَإِذَآ أَصَابَ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦٓ إِذَا هُمۡ يَسۡتَبۡشِرُونَ ﴿٤٨﴾

الله هغه ذات دی چې رالیږي بادونه پس پورته کوي (په هوا کې) وریځې، پس خوروي دغه (وریځې) په اسمان کې څرنګه چې اراده وکړي (الله)، او ګرځوي دغه (وریځې) ټوټې ټوټې لاندې باندې؛ پس وینې به ته (ای مخاطبه ! څاڅکي د) باران چې راوځي له منځه د دغې (وریځې)، پس کله چې ورسوي دغه باران هغه چا ته چې اراده وکړي (الله) له بندګانو خپلو؛ ناڅاپه دوی خوشالیږي پرې (او زړی پرې کوي).

تفسیر: یعنې الله تعالی وریځې اول یو لوري ته او وروسته بل لوري ته خپروي (خوروي) همداسې دین به هم منتشر او هر چېرې خپور (خور) کړي، لکه چې ویې هم کړل.

وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيۡهِم مِّن قَبۡلِهِۦ لَمُبۡلِسِينَ ﴿٤٩﴾

او بېشکه چې وو دوی پخوا له دې چې نازل کړی شوی وو په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دې (وریځې او باران) خامخا نا امیده وو (له ورښت څخه یې).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه خلق ناامیده وو، تر دې چې د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخي مایوس شوي وو، چې په دغه باران به دغه مړه ځمکه ژوندئ، څنګه د انسان حال ډېرعجیب او غریب دی، په لږ وخت کې ناامیده او خپه کیږي، بیا له لږ څه وخت نه وروسته له ډېرې خوښی نه خاندي او خوشالیږي.

فَانْظُرْ إِلَىٰ اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتَىٰ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۵۰﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښې د رحمت (باران) د الله ته چې څرنګه ژوندي کوي دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالي او وچوالي د هغې، بېشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکې) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او هغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسير: يعنې څو ساعته پخوا له هر لوري خاورې او دوړې پورته کېدې، او ځمکه وچه، بې رونقه او مړه پرته وه، ناڅاپه د الله تعالى له مهرباني څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه، او دغه باران د ځمکې دغه پټ قوّتونه څرنګه ويښ او راژوندي کړل، همدغه حال دې په روحاني باران هم قياس کړ شي، چې له هغه څخه به په مړو زړونو کې نوی روح پيدا شي، او د الله تعالى دغه ځمکه د ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ له مرګ څخه وروسته به بيا ژوندۍ کيږي، له هر طرفه به د الله تعالى د رحمت نښې او د دين آثار څرګنديږي، هغه استعداد او قابليت چې د مودو راپه دېخوا په خاورو کې موجود وو؛ د رحمت د باران په څاڅکو سره يې تر او تازه څرګنده او ښکاره کوي، لکه چې الله تعالى د محمدي بعثت په وسيله دغه جلوه دنيا ته راښکاره کړه.

﴿إِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتَىٰ﴾ «بېشکه همدغه مُحيي الأرض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او همدغه الله تعالى په هر شي باندې چې اراده وکړي ښه قادر دی»، يعنې دلته به مړو زړونو ته روحاني ژوندون ورکړي، او د قيامت په ورځ به په مړو جسدونو کې بيا نوی روح اچوي، د الله تعالى د کامل قُدرت په مقابل کې هيڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿۵۱﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل)؛ پس وبهويني دوی دا کښت تک زيړ؛ نو خامخا وبه ګرځي دوی وروسته له دغه زيړوالي کافران (په تېرو نعمتونو ای محمده !).

تفسير: يعنې رومبی نااميده وو کله چې باران وشو، او وچه کلکه ځمکه ترې تکه شنه، ژوندۍ او زرغونه شوه، او خلق ترې خوښ او خوشاله شول، اوس که مونږ له هغه وروسته يو سخت باد والوځوو چې د هغه په اثر د دوی ګرد کښتونه په شينوالي کې وچ کلک او تک زيړ وګرځي؛ نو سمدلاسه د دغو خلقو وضعيت بدليږي، او د الله تعالى ګرد احسانونه هيروي، او په کُفران او ناشکرۍ شروع کوي، لنډه دا چې د دوی شُکر ګزاري او ناشکري ټول د دنيوي اغراضو تابع دي، او دلته د دې په نسبت وايي: کله چې انسان د الله تعالى په فضل او احسان سره په خپل مقصد او مراد ورسېد؛ نو نه ښايي چې بې خوفه وګرځي، ځکه چې د ده قدرت راز راز (قسم قسم) څرګنديږي (ښکاره کيږي)، دا نه دي معلوم چې دغه درکړي نعمت کله در څخه بېرته واخلي؟

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿۵۲﴾ وَمَا أَنْتَ بِهٰدِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ۖ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُونَ ﴿۵۳﴾

پس بېشکه ته نشې اورولی مړو ته (او دغه کفّار هم حکم د مړو لري)، او نشې اورولی ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چې وګرځي دوی په داسې حال کې چې شا ګرځوونکي وي (تاته). او نه يې ته سمه لاره ښوونکی ړوندو ته له ګمراهۍ د دوی، نشې اورولی ته (د پوهې او منلو په اورولو

سره) مګر هغه چاته چې ایمان یې راوړی وي په نښو او آیتونو ځمونږ پس دوی مسلمانان غاړه اېښودونکي دي.

تفسیر: یعنې الله تعالی هر راز قُدرت لري، مړي ژوندي کولی شي، تاته د دغې خبرې قدرت نشته چې په مړو خپله خبره ومنلی شې، یا په کڼو خپله خبره واورولی شې، یا ړُوندو ته سمه صافه لاره وښیې، خصوصًا کله چې دوی د اورېدلو او لیدلو اراده هم ونه لري، پس ته د دوی د دغه کُفر او ناشکری څخه مه غمجن کېږه ! ستا کار یواځې تبلیغ او دعوت دی، که کوم بدبخت یې نه اوري، یا یې نه مني؛ نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پیښیږي، ستا خبره همغه څوك اورېدی شي چې ځمونږ په خبرو او ښکاره نښو یقین او باور لري، او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وي.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې له کمزوري (شي څخه چې نطفه ده)، بیا یې در کړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوّت (د ځوانی)، بیا یې درکړی دی وروسته له قوّت (د ځلمیتوبه) ضعف او د ویښتو سپینوالی، پیدا کوي الله هر هغه شی چې اراده وکړي (د پیدایښت د هغه)، او همدغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شي).

تفسیر: یعنې کوچنی د پیدایښت په وخت کې بې حده کمزور او ناتوانه وي، بیا ورو ورو قوت مومي، تر دې چې د ځلمیتوب په وخت کې د ده زور او قوّت خپل انتهایي حد ته ورسیږي، او د ټول زور او قوت ترقي د ځلمیتوب په وخت کې وي، بیا ورو ورو عمر مخ په زوړوالي درومي، او له زور او قوّت نه وروسته د کمزوری آثار څرګندیږي، چې د هغې انتهایي حد سپین ګیرتوب او زوړوالی دی، په دغه وخت کې ګرد اعضاء سست او کمزوري کیږي، او په قوتونو کې فُتور او تعطیل واقع کیږي، د قوّت او ضعف دغه ګردې ترقي او تنّزل د پاك الله تعالی په لاس کې دي، هر قسم چې د الله تعالی اراده وي؛ هم هغسې یو شی جوړوي، او هغه د ضعف او قوّت له مختلفو ادوارو څخه تیروي، همدغه الله تعالی ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی، او همدغه الله تعالی ښه پوه او ښه عالم دی، چې کوم یو شی په کوم وخت کې او په کومو کومو حالاتو کې په څه ډول سره ښایي چې موجود وي؟.

نو په مونږ واجب او لازم دي چې د همدغه الله تعالی جلّ و أعلی شأنُه وأعظم برهانُه او د ده د رسولانو خبرې په ښه شان سره واورو.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ۙ۬ مَا لَبِثُوْا غَيْرَ سَاعَةٍ ؕ

او په هغې ورځې کې چې قایم شي قیامت؛ نو قسمونه به خوري مجرمان (کافران په دې) چې نه دي پاتي شوي (په دنیا کې) غیر له یو ساعته.

تفسیر: یعنې په قبر یا په دنیا کې به هستوګنه ورته ډېره لږه ښکاري، څه وخت چې غم او مصیبت د ده په سر باندې ولویږي، او دی ورته ګوري؛ نو په ډېر افسوس او ارمان سره به ووایي چې: د برزخ او د دنیا ژوندون ډېر ژر راباندې تېر شو، او لږ څه ډیل او مهلت را په برخه نشو، چې په هغه کې مو د دغه دردوونکي عذاب څخه د نجات لپاره څه سعي او کوښښ کړی وی، یا په دنیا کې لږ ډېره موده پاتې کیدو، څو د دغې ورځې لپاره مو څه تهیه او تیاري کړي وی، دغه مصیبت خو یو ناځاپه راته پېښ شو.

كَذٰلِكَ كَانُوْا يُؤْفَكُوْنَ ﴿۵۵﴾

همدارنګه (چې دوی دروغ وايي په آخرت کې) وو دوی چې ګرځول کېدل به (له ربښتيا نه په دنيا کې).

تفسير: يعنې لکه چې هم هغلته د دوی داسې ويناوې به غلطې او دروغ وي، همداسې وپوهېږئ چې په دنيا کې به هم دغه خلق چټې او غلط خيالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَالْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ ؗ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او وايي به دوی ته هغه کسان چې ورکړی شوی وو دوی ته علم او ايمان (يعنې انبياء، پرښتې، مؤمنان چې: ولې دروغ وايئ بلکه) خامخا په تحقيق ډېر پاتې شوي يئ (په دنيا کې چې هغه ليکلي دي) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کې تر ورځې د بعث پورې، پس دغه ده ورځ د بعث (چې تاسې ترې منکران وئ) وليکن تاسې وئ تاسې په دنيا کې چې د جهل او غفلت لامله نه پوهېدئ (د دغې ورځې په وقوع).

تفسير: يعنې مؤمنان او پرښتې به په دغه وخت کې د دوی ترديد کوي، او دوی ته به داسې وايي چې: تاسې دروغ او خوشې چټې خبرې کوئ، يا په مغالطه کې لويدلي يئ چې مونږ په برزخ يا په دنيا کې له يو (۱) ساعت څخه زيات نه يو پاتې شوي، تاسې د الله تعالی د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د ليکنې سره سم د قيامت تر ورځې پورې په دنيا او په برزخ کې اوسيدلي يئ، چې د يوې شېبې په اندازه هم په هغه کې څه کمی نه دی واقع شوی، نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسېدلې ده، اوس هغه وګورئ چې تاسې پرې نه پوهېدئ او نه مو منله، که له پخوا څخه مو په دغې ورځې يقين کړی وی، او له تيارئ سره ورته راغلي وی؛ نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوي وی، او د دغو انعامونو او اکرامونو د ليدلو په مقابل کې به مو داسې ويل چې: دغه ورځ په ډېر ځنډ او ډېل راغلې ده، او مونږ د دې د راتللو ډېر انتظار او اشتياق ويستلی دی، لکه چې مؤمنان يې همداسې ګڼي.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾

پس دغې ورځې کې به نه رسوي ګټه هغو کسانو ته چې ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی، او نه به دوی وبللی شي راضي کولو د الله ته (يا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کيږي).

تفسير: يعنې نه به کوم معقول عذر وړاندې کولی شي، چې د دوی په کار ورشي، او نه به دوی ته داسې ويل کيږي: ښه ده، اوس د توبې او اطاعت په ذريعه د الله تعالی خوښي او رضا حاصله کړئ !، ځکه چې د هغو وخت تېر شوی دی، او اوس پرته له دې نه چې دايمي سزا وګالئ؛ بل هيڅ يوه چاره اومخلص نه دی پاتې.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ ﴿۵۸﴾

او خامخا په تحقيق بيان کړي دي مونږ لپاره د خلقو په دغه قرآن کې له هر قسم مثال (چې مفيد واقع کيږي دوی ته)، او (قسم دی ای محمده !) که راوړې ته دوی ته کوم آيت د قُدرت؛ نو

خامخا وبه وايي هرومرو هغه کسان چې کافران شوي دي (عنادًا) چې: نه یئ تاسو (ای محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ويونکي.

تفسير: يعنې په دغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، مګر نن چې د الله تعالى د خوښې، رضاء او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده، او عظيم الشأن قرآن دوی ته داسې عجيب مثالونه او دليلونه بيانوي، او راز راز خبرې ورته کوي، او په هره ممکنه طريقه سره يې په خپل خير او شر پوهوي؛ خو سره له هغه هم دوی په هغو باندې خپل ځان نه پوهوي، او نه د هغو هيڅ يو پند او خبره اوري، څومره مهم او عالي آيتونه چې دوی ته واوروئ يا ډېر لوی اوصاف او ځرګند معجزات ورښکاره کړئ؛ نو دوی د هغو په اورېدلو او ليدلو داسې وايي چې: تاسې رسول الله او مسلمين ګردو لاسونه سره يو کړي دي، او دغه دروغ مو (العياذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړي دي، يو تن مو څو آيتونه جوړوي او درلولي يې، او نور د هغه تصديق کوئ، يو جادو او کوډې کوي، او نور دغه ته تيار ولاړ دي چې په هغه ايمان راوړي، په دغه ډول مو ګردو سره يو تړون کړی دی، او يوه اتحاديه مو سره جوړه کړې ده، او غواړئ چې په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور کړئ.

كَذَٰلِكَ يَطۡبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ۝٥٩

همدارنګه مهر لګوي الله په زړونو د هغو کسانو چې نه پوهيږي (او نه د پوهې غوښتنه کوي).

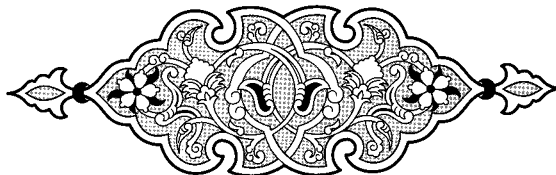
تفسير: يعنې هغه انسان چې نه پوهيږي، او نه د پوهېدلو لپاره زيار او کوښښ کوي، او د ضد او عناد له سببه خامخا د هرې خبرې ترديد او انکار ته هم تيار ولاړ وي؛ نو د دغه وضعيت دوام ورو ورو په تدريجي توګه د ده زړه کلکوي، او د شرک، شک، ترديد او انکار مهر پرې لګوي، او بالآخر د ډېر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شي، چې د حق د منلو قوت او استعداد په کې بيخي پاتې نشي (العياذ بالله).

فَٱصۡبِرۡ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ وَلَا يَسۡتَخِفَّنَّكَ ٱلَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ۝٦٠

پس صبر کوه (ای محمده ! په ضرر د دوی) بېشکه چې وعده (د نصرت) د الله حقه ده، او بې همته نه کړي تا لره هغه کسان چې يقين نه راوړي (په آخرت) !.

تفسير: يعنې کله چې د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پورې ورسېدل؛ نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغيان څخه مه خپه کېږه ! بلکه د پيغمبرۍ په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تېرېږه ! او په خپل دعوت، تبليغ، پند او نصيحت کې مشغول او لګيا اوسه، هغه د فتحې او نصرت وعده چې له تا سره رب العزّت کړې ده، هغه په يقيني ډول کامله او پوره کېدونکې ده، او په هغه کې د يوې ذرې په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کېدی نشي، ته په خپل کار تل ټينګ اوسه ! دغه بد عقيده او بې يقينه خلق د يوې ذرې په اندازه هم تا له خپله ځايه نشي خوځولی.

تمت سورة الروم بعون الله الحي القيوم، فله الحمدُ والمنة أولا وآخرا وظاهرا وباطنا.

سُورَةُ لُقْمَانَ

«د لقمان سورت مکي دی پرته له (۲۷، ۲۸، ۲۹) آیتونو نه چې مدني دي، (۳۴) آیتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۱) او په نزول کي (۵۷) سورت دی، وروسته د الصافات له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ
ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکي (محکم قرآن) دي. په داسې حال کې چې هدایت او رحمت دی لپاره د نېکو کارانو. هغه کسان چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي دوی (واجب) زکات، او دوی په آخرت باندې همدوی یقین کوي (چې خامخا راځي په حقه سره). دغه (ستایلي شوي کسان) په سمه لاره دي له (طرفه) د رب د دوی، او دغه (کسان) هم دوی په مراد رسیدلي دي.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نېکانو لپاره د رحمت او هدایت پانګه ده، ځکه چې همدغه خلق ورنه ګټه اخلي، که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کې ذکر د جن او انس په حق کې ښکاره هدایت او رحمت دی، د «سورة البقرة» په اوله رکوع کې همداسې نور آیتونه هم تیر شوي دي، او د ﴿هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ دوه ترجمې شوي دي، دلته دې هم هغه بیا وکتل شي !.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْتَرِى لَهْوَ ٱلْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٦﴾

او (ځیني) له خلقو څخه هغه څوک دي چې اخلي عبثې خبرې لپاره د دې چې وښویوي (خلق) له لارې د الله نه بې له علمه (په عاقبت د فعل خپل)، او چې ونیسي دا (لاره یا آیتونه) په ټوکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نېکبختانو په مقابل کې دلته د هغو بدبختانو ذکر دی، چې د خپل جهالت او نادانۍ او آخرې خاتمې ته د نه کتلو له امله یې قرآنکریم پرې ایښی، په لوبو، لهوو، لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کې مستغرق دی، غواړي، چې نور هم په همداسې مشغولیتونو او ساعت تېریو کې مشغول او لګیا او د الله تعالی له دین او یاد څخه غافل او بې پروا کړي، او د الله تعالی یاد ترې هېر کړي، او په دیني خبرو پورې خاندي او پرې مسخرې او ملنډې وهي، حسن بصري رضي الله تعالی عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وایي: «هر هغه شی چې د الله تعالی له عبادت او له یاد څخه لرې کوونکی وي؛ مثلاً فضولې قصې ویل، چټې د خندا او ټوکو خبرې، چټې کارونه، ساز او سرود او نور».

په روایتونو کې راغلي دي چې «نضر بن حارث» چې د کفارو له مشرانو څخه وو، کله چې به د تجارت لپاره پارس ته تلو؛ نو له هغه ځای به یې د عجمو باچایانو قصې او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل، او قُریشو ته

به يې ويل چې: محمد صلى الله عليه وسلم تاسې ته د عاد او ثمود قصې اوروي، راځئ چې زه به تاسې ته د رُستم او د اسفنديـار او د آريانا د باچايانو قصې واوروم، ځينو خلقو هغه قصې ښې او په زړه پورې ګڼلې، او ورته به متوجه کېدل، هغه يوه سندرغاړې وينځه هم پېرودلې وه، کله چې ده ليدل چې د کوم سړي زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمايل شوی دی؛ نو هغه به يې د هغې سندرغاړې کره لېږه، او ورته ويل به يې چې: دغه ته ښه ډوډۍ او د څښلو شيان ورکوه، او ښې بدلې ورته اوروه !، بيا به يې دغه سړي ته ويل چې: ګوره دغه مېلې او چړچې له هغه څخه ډېرې ښې او بهترې دي چې محمد صلى الله عليه وسلم دې هغه لوري ته بولي، چې لمونځ کوه ! روژې نيسه ! ځان دې په شهادت ورسوه ! نو په دغه باندې دا آيتونه نازل شول.

تنبيه: ددغه آيت شان نزول اګر که خاص دی، مګر د الفاظو د عموميت له وجې يې حکم عام دی، هغه لهو چې داسلامي دين څنې د خلقو اړوونکی وي، يا د اړولو له موجباتو څخه وي؛ ممنوع او حرام بلکه کُفر دی، او هغه شيان چې د ضروري شرعي احکامو څخه انسان ستنوي (منع کوي) يا د معصيت سبب ګرځي؛ ګناه او معصيت دی، هو ! هغه لهو چې د کوم واجب امر مانع نه وي، او کوم شرعي غرض او مصلحت په هغه کې نه وي؛ هغه مباح دی، ليکن د لايعني والي له سببه خلاف الأولیٰ دی، آس ځغلول، غشي اونورې ښې ويشتل يا د زوجينو ملاعبت چې په شرعي حدودو کې وي؛ څرنګه چې په معتد به شرعي اغراضو او مصالحو مشتمل دي؛ نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنی ګرځول شوي شوي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ⑦

او کله چې ولوستل شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) زمونږ؛ نو وګرځوي ترى مخ حال دا چې متکبّر غاړه غړوونکی وي داسې چې ګواکې له سره يې نه دي اورېدلي، ګواکې په دواړو غوږونو د ده کې درونډوالی، کوڼوالی دی، پس زېری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسير: يعنې د غرور او تکبّر له سببه نه غواړي چې زمونږ آيتونه واوري، بلکه د هغه په مقابل کې بيخي ځان کوڼ اچوي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ⑧ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑨

ببشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی لره جنّتونه د نعمتونو. حال دا چې تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، (دغه وعده کړې ده) وعده د الله حقه رښتيا، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې هيڅ يو قوّت دی د وعدې له سر ته رسولو څخه نشي ستنولی، او نه له چا سره بې موقعه وعده کوي.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پيدا کړي دي (الله) اسمانونه بې له ستنو چې وينئ تاسې هغه.

تفسير: د دغه (عمد) د لفظ تفسير د «الرعد» د سورت په اوله کې تېر شو، هلته دې وکتل شي.

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او ایښي (پیدا کړي یې دي) په ځمکه کې غرونه لپاره د دې چې ونه خوځیږي دا ځمکه پر تاسې.

تفسیر: یعنې د ځمکې د انتظام او استقرار لپاره خورا لوی او درانه غرونه پرې درولی شوي دي، چې د سمندر له موجونو یا د سختې هوا له جټکو یا د نورو طبیعیه اسبابو له اثره ونه لړزیږي، او یوې خوا ته مائله نشي، د «نحل» په اوله کې دغه مضمون پخوا له دې نه تېر شوی دی، باقي د غرونو د پیدا کېدلو مصلحت یواځې پر هم دغومره حکمت محدود او منحصر نه دی، نور داسې ډېر فوائد او حکمتونه هم په کې مضمر او موجود دي، چې هغه ګرد پاک الله ته معلوم او ښکاره دي.

وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ۝١٠

او ویې شیندل (خواره واره یې کړل) په دغه ځمکه کې له هر قسم خوځېدونکو ساکښو (ژوندیو) څخه، او نازلې کړي دي مونږ له (طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس زرغونې کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر هر قسمه ګیاه ښې (خاصې جوړې).

تفسیر: یعنې هر قسم ښایسته، ښکلي، ګټور، او نفیسې ونې یې په ځمکه کې زرغونې کړي دي، د «الشعراء» د سورت په شروع کې په همدغه مضمون یو بل آیت هم تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

هَٰذَا خَلْقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِى مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ۝١١

دغه (ټول مذکوره شیان) مخلوق د الله تعالی دي، پس وښیئ (ای مشرکانو !) ماته هغه شی چې پیدا کړی دی هغو معبودانو بې له الله نه، بلکه دغه ظالمان مشرکان په ګمراهۍ ښکاره کې دي.

تفسیر: کله چې د هغو مخلوق نشئ راښوولی؛ نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالی شریکان ګرځوئ؟ او د معبودیت وړ او مستحق یې بولئ؟ معبود خو داسې یو جامع الصّفات ذات کېدی شي، چې د هغه په واک او قدرت کې پیدا کول، وژل، روزي رسول او نور ګرد شیان وي، مګر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لري، مګر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقّت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، په توره تیاره کې پراته دي، او حیران او سرګردانه ګرځي.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَٰنَ ٱلْحِكْمَةَ أَنِ ٱشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ۝١٢

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلي وو مونږ ده ته) چې شکر کوه الله ته، او هر چا چې شکر وکړ؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي لپاره (د ښېګڼې) د ځان خپل، او هر څوک چې کافر شو؛ پس بېشکه الله غني ډېر بې پروا د ګردو محامدو څښتن دی.

تفسیر: د زیاترو علماوو رایه داسې ده چې: لُقمان علیه السلام نبي نه وو، هو ! یو پاک او متقي انسان وو، چې الله تعالی ورته اعلی درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړې وه، د ده د عقل او پوهې نصایح او د حکمت خبرې په خلقو کې له قدیم الأیامه معروفې او مشهورې وې، رب العزّت د هغو یوه برخه په خپل عظیم الشأن قرآن کې هم نقلوي، او د ده مرتبه لازیاتوي، ښایي له دې نه مطلب دا وي چې د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسې چې د انساني فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحي ثابت دی؛ د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تأیید

او تصدیق کوي، پس کفّار ولې د توحید څخه بېزاره او کفر او شرک یې ځان ته غوره کړی دی؟ او د دوی دغه وضعیت که ښکاره ګمراهي نه ده نو بل څه شی دی؟.

﴿وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾ یعنې پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښایي چې د حقیقي منعم شکر اداء او د ده حق پېژندل ضروري وګڼل شي، لیکن دغه خبره دې واضحه وي چې د دغه حق پېژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالی ته هیڅ یوه فائده نه رسیږي، هو ! هغومره ګټه او نفعه چې رسیږي؛ پخپله همدغه شاکر ته رسیږي، چې په دنیا کې ډېر انعام او اکرام، او په آخرت کې اجر، ثواب او ښه مقام یې ور په برخه کیږي.

که دوی ناشکري او کُفران کوي؛ نو خپل ځان ته تاوان رسوي، الله تعالی داسې شکر ګزاریو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لري، د الله تعالی په حمد او ثناء کې د دنیا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګیا دي، او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وي؛ خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والي په بناء پخپله محمود دی، او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کې د یوې ذرې په اندازه هم څه زیاتی او کمی نه پیښیږي.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿۱۳﴾

او یاد کړه (ای محمده ! هغه وخت) چې وویل لقمان ځوی خپل ته حال دا چې ده پند ورکاوه ده ته: ای بچوړیه ځما ! شریک مه ګرځوه له الله سره، بېشکه چې شرک خامخا ظلم دی ډېر لوی.

تفسیر: له دې نه به بله بې انصافي څه وي چې عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شي؟ او له دې نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وي چې له أشرف المخلوقات والي سره سره د ډېرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کې د خپل عُبودیت سر ښکته کړي؟ لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم.

وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَٰلُهُۥ فِى عَامَيْنِ أَنِ ٱشْكُرْ لِى وَلِوَٰلِدَيْكَ إِلَىَّ ٱلْمَصِيرُ ﴿۱۴﴾

او وصیت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نېکۍ کولو، ځکه چې په نس کې) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستۍ سره له پاسه د بلې سستۍ، او بېلول د ده دي (له تي نه) په (پوره کېدلو د) دوو کلونو کې، (او ورته ویلي دي مونږ داسې) چې شکر کوه ماته او مور پلار خپل ته ! خاص بیا ماته دي راتله (ستاسو ای انسانانو !).

تفسیر: یعنې د مور حق له پلار نه هم زیات دی، ځکه چې مور تر څو میاشتو پورې دې په خپله ګېډه کې ګرځوي، بیا د حمل له وضعې نه وروسته تر دوو کلونو پورې تی ورته ورکوي، او د ده د تربیې او پاللو په ضمن کې راز راز تکالیف او ربړونه ګالي، او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلي، او خپله آرامي او هوسایي ترې جاروي، نو ضروري ده چې هر انسان ړومبی د الله تعالی او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص ډول سره وپېژني، او په ځای یې کړي، یعنې د الله تعالی عبادت وکړئ ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کې له توان سره سم بوخت اوسئ ! او له سره ترې غاړه مه غړوئ ! خو تر هغې پورې چې د الله تعالی معصیت ته مفضي نشي، ځکه چې د الله تعالی حق په دوی مقدم دی، او د ده په حضور کې تاسې او دوی ګرد سره حاضربږئ، نو ښایي چې انسان دې په خپل زړه کې ښه فکر او غور وکړي، چې په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږي.

وَإِنْ جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِى ٱلدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَٱتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىَّ ۚ

او که کوښښ وکړي دا مور او پلار په تا په دې چې شریک کړې ته له ما سره هغه شی چې نه وي تاته په هغه سره څه علم پوهه؛ نو اطاعت مه کوه د دې دواړو، او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کې ښه غوره (ملګرتیا له شرعې سره سمه)، او متابعت کوه په دین کې د لارې د هغه چا چې بېرته راګرځېدلي دي ماته (په توحید سره).

تفسیر: د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه ! هو ! په دنیوي معاملاتو کې له هغوی سره نېکي او ښه سلوک کوه ! په همدغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کې تېر شوی دی، د هغه تفسیر دې هلته ولوستل شي ! د انبیاوو او مخلصو بندګانو په لاره درومه ! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه !.

ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسې دي (د ټولو په قیامت کې د حساب لپاره)، پس خبر به کړم زه تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې چې کول به تاسې (په دنیا کې له خیر او شر نه).

تفسیر: یعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالی دربار ته ورسېږئ؛ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو ته به دغه خبره معلومه او څرګنده شي چې کوم یو متجاوز او مقصر وو؟.

تنبیه: له ﴿وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ﴾ څخه تر دې ځای پورې د الله تعالی کلام دی، ړومبی خپل خوی ته د لقمان وصیت وو، او وروسته هم له ﴿يَٰبُنَىَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ﴾ څخه د همدغه وصیت سلسله ده، په منځ کې الله تعالی له خپلې خوا یو ضروري تنبیه وکړه، یعنې شرک دومره سخت او قبیح شی دی، تر دې چې که مور او پلار خپل اولاد پرې مجبور کړي؛ خو بیا یې هم څوک نشي غوره کولی.

يَٰبُنَىَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِى صَخْرَةٍ أَوْ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوْ فِى ٱلْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

ای ځوی ګوټیه ځما ! بېشکه دا (د بدۍ او نېکۍ خصلت) که کوم شی وي په قدر د دانې له اوري څخه، پس وی دا دانه په کومې تیږې (ګټې) کې یا وی په اسمانونو کې یا په ځمکې کې (چې هیڅوک پرې خبر نه وی)؛ نو رابه یې وړي الله (حساب کتاب ته)، بېشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې کوم شی یا کوم خصلت ښه وي یا بد، که د اوري په اندازه وړوکی هم وي، او فرض یې کړئ چې په کومې لوی غټې تیږې کې یا د اسمانونو له پاسه یا د ځمکې په تیارو کې اینبودل شوی وي؛ هغه هم له الله تعالی څخه پټ نشي پاتې کېدی، هر کله چې وخت راشي؛ هغه به له هم هغه ځایه هر چېرې چې اراده وکړي راحاضر کړي، نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروري ده چې دغه خبرې دې تر نظر لاندې ونیسي، هر هغه کار چې په زرهاوو پردو کې دننه هم وشي، هغه الله تعالی ته حاضر او دی ورته ناظر دی، لکه چې نیکي یا بدي چې په هر څومره پټ ځای کې وکړی شي؛ د هغې اثر ضرور څرګندېدونکی دی، او اهل النظر هغه بې تکلّفه محسوسولی شي.

يٰبُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای ځوی ګوټیه ځما ! قائموه (سم ودروه سره له ټولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نېکۍ او منع کوه خلق له بدۍ نه.

تفسیر: یعنې ته پخپله هم د الله تعالی پر توحید او بندګی قایم اوسه ! او هم نورو ته نصیحت کوه، چې ښې خبرې زده کړي، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتي !.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ اَصَابَكَ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۱۷﴾

او صبر کوه په هغې سختۍ چې رسیږي تاته (بالخاصه په امر او نهي کې)، بېشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودي کارونو څخه دي.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هر هغه سختي، کړاوونه، او تکلیفونه چې درپیښیږي، چې هغه اغلبًا د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کې وي؛ نو هغه په تحمّل او اولوالعزمۍ سره په ځان وګاله، او له سختیو څخه له سره مه ویرېږه ! ځکه چې له دغو شیانو څخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کې ویرېدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډېره کبره، بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره).

تفسیر: یعنې په تکبر او غرور سره مه ګوره ! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه ! د متکبرانو په شان خبرې اترې مه کوه ! بلکه په روڼ تندي، او په خندا، خوښۍ او خوشالۍ له خلقو سره غږېږه !.

وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ ﴿۱۸﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کې په ناز او نخرو ! بېشکه الله محبت نه کوي هر کبر کوونکي فخر کوونکي سره (په خلقو).

تفسیر: یعنې په غرور، تکبر، لويي او لاپو د سړي څه قدر او عزت نه زیاتیږي، بلکه د دې په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاري، که څوک مخامخ ورته څه ونه وايي؛ پسې شا خو خلق ورپسې ډېر بد وايي، او سپک يې ګڼي.

وَاقْصِدْ فِيْ مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۭ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ ﴿۱۹﴾

او میانه رو اوسه ! په تګ خپل کې (یعنې مه ډېر ګړندی اومه ډېر ورو ځه)، او ورو کړه غږ خپل، بېشکه چې ډېر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنې تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه، بې له ضرورت نه خبرې مه کوه ! د خبرو په وخت کې بې له ضرورت نه چغې مه وهه ! که په لوړ غږ سره غږېدل څه کمال وی؛ نو د خره غږ ته به خلقو ډېر اهمیت ورکاوه، حال دا چې څه وخت چې خر هنګیږي؛ هغه په غوږونو ډېر کریهه او بد لګیږي، ډېر ځله د انسان په زوره غږېدلو کې هم داسې بې نظمي او بې ترتیبي پیښیږي.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً ۭ

آیا نه وینئ تاسې (ای انسانانو !) چې بېشکه الله مسخر کړي په کار اچولي دي تاسې ته هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي، او پوره کړي دي (الله) په تاسې نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه.

تفسیر: یعني د اسمان او ځمکې ګرد مخلوقات ستاسې په کارونو کې لګیا دي، نو بیا تاسې ولې د هغه په کار نه لګیا کېږئ؟ او پوره کړي دي الله په تاسې نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه، ښکاره نعمتونه هغه دي چې په حواسو سره يې ادارک کیږي، یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کې راتلای شي، پټ نعمتونه هغه دي چې په عقل، فکر، غور او دقّت سره موندل کیږي، یا به له ظاهري ځنې مادي او معاشي او له باطني ځنې روحاني او معادي نعمتونه مراد وي، ګواکې د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نېکۍ توفیق ورکول؛ ګرد په باطني نعمتونو کې شامل دي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿۲۰﴾

او (ځیني) له خلقو هغه څوك دي چې جګړه کوي په (حق د) الله کې بې له پوهې (د توحید څخه) او بې له (لارې د) هدایت، او بې له کتاب روښان څخه.

تفسیر: یعني له داسې ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځیني خلق خپلې سترګې پټوي، د الله تعالی په وحدانیت کې یا د ده په شیونو او صفاتو کې یا په احکامو او شرائعو کې مباحثې او جګړې کوي، او تش په بې سندو جګړو کې سره نښلي، نه کوم علمي او عقلي اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم بر حق هادي څه هدایت، او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لري، تش د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید له هغوی سره شته، چې ذکر يې په راتلونکي آیت کې راځي.

وَإِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطٰنُ
يَدْعُوْهُمْ إِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۲۱﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله؛ نو وایي دوی: نه ! بلکه متابعت کوو د هغه شي چې موندلي وو مونږ په هغه شي پلرونه خپل، (نو وایي الله) آیا (متابعت کوي دوی د پلرونو) اګر که وي شیطان داسې چې بولي دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دې نه کوي !).

تفسیر: یعني که شیطان ستاسې پلرونه او نیکونه د دوزخ په طرف بیولي وي، بیا هم تاسې په هم هغو پسې درومئ؟ او په کوم ځای کې چې هغوی لویدلي دي؛ تاسې هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ؟.

وَمَنْ يُّسْلِمْ وَجْهَهٗٓ إِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ؕ

او هر څوك چې وسپاري (تابع کړي) مخ (ځان) خپل الله ته (او پرې تفویض او توکّل وکړي) حال دا چې دی نیکوکار وي؛ نو په تحقیق ده منګولې خښې کړي دي په کړۍ مضبوطې باندې.

تفسیر: یعني هر هغه چا چې په اخلاص سره د نېکۍ لاره غوره او اختیار کړه، او خپل ځان يې الله تعالی ته وسپاره؛ نو وپوهېږه چې خپل لاس يې په ډېرې مضبوطې او کلکې کړۍ لګولی دی، او ځان يې پرې ټینګ کړی دی، تر هغه وخته پورې چې ده دغه کړۍ ټینګه نیولې وي؛ نو له سره نه ښایي چې د لوېدو کومه اندېښنه ورته پیدا شي.

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿۲۲﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو.

تفسير: يعنې هر هغه چې دغه کړۍ مضبوطه ونيوله؛ بالآخره د همدغې کړۍ او سند په وسيله د الله تعالی دربار او ديدار ته رسيږي، او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوي.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۲۳﴾

او هر څوک چې کافر شو؛ پس نه دې خپه کوي تا (ای محمده !) کُفر د ده (ځکه چې) خاص مونږ ته دي بيا راتله د دوی په قيامت کې، پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چې کړي يې دي، بېشکه چې الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې په سينو (د دوی) کې دي.

تفسير: يعنې تاسې خپله علاقه له پاک الله سره ټينګه او مضبوطه ولرئ ! د هيچا د تکذيب او انکار پروا له سره مه کوئ ! د منکرينو بېرته راتګ او رجوع خامخا ځمونږ په لوري ده، په دغه وخت کې به د دوی ټولو عملونه بې له کموالي او زياتوالي د دوی په مخ کې ايښودل کيږي، او هيڅوک به خپل هيڅ يو جرم له پاک الله څخه نشي پټولی، ځکه چې الله تعالی د زړونو په پټو خبرو او مخفي اعمالو هم خبر دی، او هغه ګرد به دوی ته وړاندې کړي.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿۲۴﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنيا کې) لږ شانې، بيا راولو دوی په ډېره ناچارۍ عاجزۍ سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ).

تفسير: يعنې د لږو ورځو عيش عشرت، بې فکري او بېغمي ده، کله چې د دوی دغه نېټه او مهلت ختم شي؛ نو خورا ډېرې سختې سزا ته به راښکودل شي، او هيڅ به د دوی له واکه نه وي پوره چې چېرې وتښتي، يا پټ شي.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۵﴾

او قسم دی که وپوښتې ته دغه (کُفّار) چې چا پيدا کړي دي دغه اسمانونه او ځمکه؛ نو خامخا وبه وايي دوی چې: الله، (کله چې مقر شول دوی؛ نو ای محمده !) ووايه: ټوله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زياتره د دوی نه پوهيږي.

تفسير: يعنې الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوي، چې د اسمانونو او د ځمکې پيدا کول بې له الله تعالی نه د بل هيچا کار نشي کېدی، نو بيا اوس کوم قسم خوبي پاتې شوه چې د ده په پاک ذات کې نه وي موجوده؟ آيا د دغو عظيم الشأنو شيانو پيدا کول او بيا يې په يو مضبوط او ټينګ نظام په کار اچول، بې له اعلی درجې علم او حکمت، زور او قوّت امکان لري؟ نو هرومرو د «خالق السماوات والأرض» په ذات کې د ټولو کمالاتو د موجوديت منل لازميږي، او دغه هم د ده د قدرت يوه نمونه ده، چې تاسې غونډې مجرمينو او منکرينو باندې هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوي، چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسې ملزم ګڼل کېږئ، يعنې کله چې ستاسې په نزد هم خالق يوائې هم هغه الله دی؛ نو بيا ولې نور شيان مو خپل معبودان ګرځوئ؟ خبره خو صافه او سمه ده، خو سره له هغه ډېر کسان پرې نه پوهيږي، او دلته چې رسيږي؛ بند پاتې کيږي.

لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيْدُ ﴿٢٦﴾

خاص الله لپاره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبيدًا)، بېشکه چې الله همدی دی غني بې پروا، ډېره ثناء ورته ويلې شوې ده.

تفسير: يعني هم هغسې چې د اسمانونو او د ځمکې پيدا کوونکی الله تعالی دی؛ همداسې ټول هغه شيان چې په اسمانونو او ځمکه کې دي، ټول بلا استثناء بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، او تمامًا د الله تعالی محتاج دي، او بالعکس پاک الله هيچا ته اړ او محتاج نه دی، ځکه چې د ده هيڅ يو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی، دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښېګڼو مالک دی، نو بيا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ وي؟ او د چا به څه پروا لري؟.

وَلَوْ اَنَّمَا فِى الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٧﴾

او که چېرې هغه څه چې په ځمکه کې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي، او (سياهي شي محيط) بحر، مرسته وکړي له ده سره پس له (تمامېدلو د اوبو) د ده اوه (نور) بحرونه؛ نو خلاص به نشي کلمات د الله، بېشکه چې الله دی ښه غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني که د دنيا له ګردو (ټولو) ونو څخه قلمونه جوړ کړی شي، او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سياهي تيار کړل شي، او بيا د همدغو سمندرونو په شان اوه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پيدا کړل شي، او فرض يې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوّت سره سم هم په ليکلو لاسونه پورې کړي؛ خو سره له دغه هم د الله تعالی د کلمو د ليکلو د عهدې څخه ټول نشي وتلی، او د الله تعالی د کمالاتو او جلال، عظمت، او قدرت له اظهار څخه به ګرد سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د ليکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډېرو ليکلو وسوليږي او مات به شي، سياهي به له ډېرو ليکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالی تعريف، توصيف، محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي، رښتيا خبره همدا ده چې: محدود او متناهي قوّتونه به څرنګه د الله تعالی لا محدود او غير متناهي صفات قيد او ضبط کړی شي؟ اللهم لا أحصي ثناء عليك، أنت کما أثنيت علی نفسك.

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ؕ

نه دي پيدا کول ستاسې او نه بيا ژوندي راپاڅول ستاسې مګر داسې دي لکه پيدا کول او ژوندي کول د يوه نفس.

تفسير: يعني د ټول جهان پيدا کول او د يوه انسان پيدا کول دواړه پاک الله ته يو شان سهل او آسان دي، نه په دغه کې څه اشکال او دقّت او نه په هغه کې څه سختي ورته پيښيږي، په يوه «کن» سره هر شي ته چې اراده وکړي؛ هم هغه کيږي.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٢٨﴾

بېشکه چې الله دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې څرنګه چې د یوه غړ اوربدل، یا د یو شي لیدل یا په یو وخت کې د ټول جهان د شیونو لیدل الله تعالی ته یو شان او برابر دي؛ همداسې د یوه سړي وژل او ژوندي کول، او د ګرد جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندي کول الله تعالی ته برابر او مساوي دي، او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کې یو شان دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى

آیا نه وینې (ته ای مخاطبه؟ بلکه وینې یې) چې بېشکه الله ننباسي شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر کړي په کار اچولي یې دي تاسې ته لمر او سپوږمی، هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیّارات) روان دي تر ټاکلې (مقرر کړې) مودې پورې.

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمۍ څخه د هر یوه دوره ده، ځکه چې د یوې دورې د پوره کېدلو څخه وروسته ګواکې دوی بیا له سره خپله دوره او تګ شروع کوي.

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾

او بېشکه الله په هر هغه څه چې تاسې یې کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی هغه قوّت او قدرت ته چې له شپې څخه ورځ او له ورځې څخه شپه جوړوي، او د لمر او سپوږمۍ په شان له خورا ډېرو لویو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلي، له مرګ نه وروسته ستاسې بیا ژوندي راپاڅول څه اشکال لري؟ او کله چې دی له هر لوی او وړوکي عمل څخه پوره واقف او عالم دی؛ نو بیا په حساب او کتاب کې به الله تعالی ته څه اشکال او سختي ورپېښه شي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

دغه (شامل معرفت، کامل قدرت) له دې سببه دی، چې بېشکه الله همدی حق دی، او بېشکه هغه (معبودان) چې بولي (عبادت یې کوي) دوی بې له دغه (الله) نه؛ حق نه دي، او بېشکه الله هم دی ښه پورته ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی دغه عظیمه شئون او قاهره صفات ځکه ذکر شول؛ څو اوربدونکي وپوهېږي چې د یوه الله تعالی منل او د هم هغه واحد لا شریک عبادت کول؛ هم هغه سمه لاره ده، له دې نه خلاف هر څه چې وویل شي یا وکړل شي؛ باطل او دروغ دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾

آیا نه وینې ته چې بېشکه (دا) بېړۍ تګ کوي په بحر کې په فضل د الله، لپاره د دې چې وښیي تاسې ته له دلائلو د ده، بېشکه په دغې (بېړۍ او بحر) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره د هر ډېر صابر ډېر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسير: يعنې جهازونه او بېړۍ ډېر ثقيل او درانه بارونه وړي، او د الله تعالی په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر څپې سره څيروي او په کې ځي؟ يعنې د دغه بحري سفر په احوالو او حوادثو کې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډېر مواقع په لاس ورځي.

کله چې طوفان پورته شي، او جهاز د طوفان په څپو کې ګېر شي، او له هرې خوا له لويو پېښو او حوادثو سره مخامخ شي؛ نو دغه وخت د لوی صبر او تحمّل وخت دی، او کله چې الله تعالی دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش څخه صحيح او سالم وباسي؛ نو حتمي او ضروري ده چې د الله تعالی د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړي. !.

وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ

او کله چې لاندې کړي دغه (کفار) يو موج لکه وريځې؛ نو بولي دوی الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی خاص الله ته (د) دين خپل، پس کله چې نجات ورکړي دوی ته الله طرف د وچې ته؛ نو ځينې د دوی ولاړ وي په (هم هغې) لارې سمې.

تفسير: يعنې د طوفاني موجونو او څپو (چپو) له وېرې ډېر سخت اوغليظ مشرک هم په ډېر اخلاص او عقيدې سره د الله تعالی په دربار کې دعا او استغفار کوي، او ترې خپل نجات او حيات غواړي؛ نو معلوم شو چې د انسان ضمير او د فطرت اصلي غږ همدغه دی، او باقي ټول جعلي، ساختګي، موهوم او چټي (بېکاره) شيان دي.

پس هر کله چې پاک الله دوی له طوفان نه روغ رمټ وچې ته راوباسي؛ نو ډېر لږ کسان داسې دي چې د اعتدال او توسط په لاره قايم پاتې کيږي، که نه زياتره څنګه چې له بحر څخه د باندې پل کيږدي؛ بېرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پورې کوي.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ۝٣٢

او انکار نه کوي له دلائلو ځمونږ مګر هر هغه چې ډېر عهد ماتوونکی غدار زيات ناشکره وي.

تفسير: يعنې اوس لږه شبېه پخوا يې د طوفان له وېرې څخه کوم قول چې له الله تعالی سره تړلی وو؛ هغه بيخي غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځې يې هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا

ای خلقو ! ووېرېږئ تاسې (ټول له عذابه) د رب خپل، او ووېرېږئ تاسې له هغې ورځې چې نه به شي دفع کولی عذاب هيڅ پلار له ځوی خپل، او نه به هيڅ ځوی (داسې وي) چې هغه دفع کوونکی شي له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب).

تفسير: د طوفان په وخت کې د جهاز مسافران سخت پرېشان، وارخطا وي، او له هر انسان سره يوازې د خپل ځان د خلاصون فکر او اندېښنه وي، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بيخي غافل او بې پروا نه وي، او هر يو د بل د نجات او خلاصي او مرستې په فکر کې وي، بلکه ډېر کله د والدينو شفقت غواړي چې هر راز زحمت او مصيبت په خپل ځان واخلي، چې خپل اولاد له هغه مصيبت څخه وژغوري، ليکن د

دې په عکس يوه داسې ويروونکې او هولناکه ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې به له هر طرفه هم دغه د «نفسي ! نفسي !» غږ راپورته کيږي، نه اولاد او نه والدين بلکه هيڅوک به داسې يو ايثار او شفقت ونشي کړی، چې د بل لږ څه مصيبت په ځان واخلي.

نو په هر انسان لازم دي چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او انديښنه کې واوسي ! او د هغې لپاره توښه برابره کړي !او زيار وکړي، څو د الله تعالى له قهر او غضب څخه مأمون او مصون پاتې شي، که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل، نو سبا خو دوی د حشر له ډکر ځنې په هيڅ صورت نشي وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿۳۳﴾

بيشكه وعده د الله ربښتيا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دې غره کوي تاسې خامخا دغه ژوندون لږ خسيس !او نه دې غره کوي خامخا تاسې په (عفو او کرم د) الله هيڅ غره کوونکی.

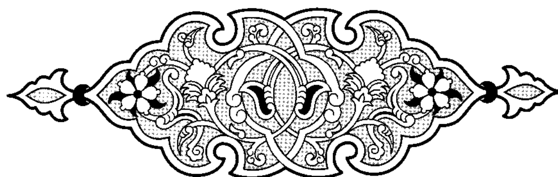
تفسير: يعني هغه ورځ يقيناً او قطعًا راتلونکې ده، او داسې يې مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وي؛ نو بې له ايمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامۍ او هوسايۍ کې وي، د ټګ شيطان له مکر او فريب او اغواء څخه تل هوښيار او ويښ اوسئ ! چې شيطان مو د الله تعالى په نامه هم غولوي، او داسې درته وايي: څه خانه ! ښېغمه خپلې چړچې او مزې کوه ! پاک الله غفور رحيم دی، که ستا په تقدير کې جنّت ليکلی وي؛ نو هر څومره ګناهونه چې وهم کړې؛ بالآخر به جنّت ته ځې، که په تقدير کې دې دوزخ ليکلی شوی وي؛ نو په هيڅ ډول ته خپل ځان له دوزخه نشې خلاصولی؛ نو بيا د څه لپاره په دنيا کې مزې نه کوې؟.

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا
تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌۢ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۳۴﴾

بيشكه الله خاص همده څخه دی علم (د قيام) د قيامت، او نازلوي الله باران (او د نزول په وخت يې هم علم لري)، او معلوم دی الله ته هغه شی چې په ارحامو (د ميندو په نسونو) کې وي (لکه نرتوب او ښځه توب يې او داسې نور)، او نه پوهيږي هيڅ نفس چې څه کار به کوي سبا، او نه پوهيږي هيڅ نفس چې په کومه ځمکه کې به مري، بيشكه الله دی ښه عالم (په دغو شيانو او نورو ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو) دی.

تفسير: يعني قيامت خامخا راتلونکی دی، د دې علم يواځې له الله تعالى سره دی، دغه نه ده معلومه چې دغه دنيوي لويه کارخانه به کله ويجاړه او دړې وړې کيږي؟، په دغه آيت کې چې دا پنځه شيان مذکور دي؛ په احاديثو کې يې دغو ته «مفاتيح الغيب» ويل شوي دي، چې د هغه کلي علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هيچا ته نشته.

«تمت سورة لقمان بمنّه وكرمه»

سُوْرَةُ السَّجْدَةِ

«د السجدة سورت مکي دی، پرته له (۱۶) آیت څخه تر آخر د (۲۰) آیت چې مدني دي، (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۲) او په نزول کې (۷۵) سورت دی، وروسته د (المؤمنون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ۝

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمّٓ۝ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ لَارَيْبَ فِيْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ۝

نازلېدل د (دغه) کتاب (قرآن) چې نشته هيڅ شک په دغه کې له (جانبه) د رب د عالميانو دی.

تفسیر: بې شکه دغه مقدّس کتاب رب العالمین نازل کړی، په دغه کې نه څه شک شته او نه شبهه، او نه د فرېب او تېرويستلو ځای دی، لیکن کفّار دا خبره نه مني چې راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالی.

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اَتٰىهُمْ مِّنْ نَّذِيْرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ۝

آیا وايي (دغه کفّار) له خپله ځانه يې جوړ کړی دی دا (قرآن محمد، داسې نه دی) بلکه همدغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا، چې وويروې ته (په قرآن سره) هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی پخوا له تانه (تر اسماعيل عليه السلام پورې)، لپاره د دې چې سمه لاره ومومي دوی (په سبب د وېرولو ستا).

تفسیر: يعني د هغه کتاب په باب کې چې اعجاز او حقانيت يې دومره ښکاره او واضح دی، چې د هيڅ شک او شبهې ځای په کې نشته؛ آیا د هغه په نسبت کفار داسې اظهار کوي چې رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی، او (معاذ الله) د لويو دروغو نسبت پاک الله ته کوي؟ نو دغه د دوی انتهايي لجاجت، گستاخي او سپين سترگي ده، چې په داسې واضح او روښانه بيان کې هم له خپله ځان شبهې پيدا کوي، که دوی لږ څه غور او انصاف کولی؛ نو دوی ته به معلومه شوې وی چې په رښتيا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی، او ته کوښښ کوې چې د هغه په وسيله يو داسې قوم ويښ او هوښيار او په سمه لار يې راولې؛ چې له څو پېړيو راپه دېخوا په دوی کې ويښوونکی نبي نه دی مبعوث شوی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ؕ

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په شپږو ورځو کې، بیا اوچت شو په عرش باندې (هم هغسې چې لايقه وه له شانه د الله سره، نو ايمان راوړئ پرې !).

تفسیر: د «استواء» بیان د «الأعراف» په (۷) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې بيا ولوستل شي !.

مَا لَكُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ ۚ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ④

نشته تاسې لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چې عذاب در څخه دفع کړي)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ).

تفسیر: یعنې غور او فکر نه کوئ؟ د الله تعالی د پیغام او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دروغجن ګڼلو څخه وروسته به تاسې چېرې ځئ؟ په ګردو اسمانونو او ځمکه کې له فرشه تر عرشه پورې د الله تعالی حکومت دی، که ونیولی شوئ؛ نو بې د هغه د اجازې او رضا به مو هیڅوک څه حمایت او سپارښت ونشي کړی، او نه به داسې کوم حامي او سپارښت کوونکی وموموئ !.

او الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې:

يُدَبِّرُ ٱلۡأَمۡرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلۡأَرۡضِ ثُمَّ يَعۡرُجُ إِلَيۡهِ فِي يَوۡمٍ كَانَ مِقۡدَارُهُۥٓ أَلۡفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ⑤

تدبیر کوي (او نازلوي) امر کار له اسمانه ځمکې ته (تر ورځې د قیامت پورې) بیا بېرته خېژي هغه کار ده ته په هغې ورځې کې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنیوي وختونو» چې یې شمېرئ تاسې.

تفسیر: مفسّرین د دغه آیت مطلب داسې بیانوي چې: «د الله تعالی حکم د اسمانونو له پاسه تر ځمکې پورې رسیږي، بیا هر هغه کاروایي چې د هغه په متعلق دلته کیږي؛ هغه د اعمالو په دفتر کې د درج کېدلو لپاره پاس خېژي، او له ځمکې څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تګ سره د یو زر کاله لاره ده، چې د الله تعالی په نزد هغه د یوې ورځې لاره ټاکلې شوې ده، مسافه خو هم دغومره ده، دغه خو بېله خبره ده چې پرښته هغه په یوه ګړۍ کې وهي، یا له دې نه هم په لږه موده کې وررسیږي».

ذَٰلِكَ عَٰلِمُ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ⑥

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره، ښه غالب قوي دی، ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې د داسې اعلی او عظیم الشأن انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی، چې په هر یو پټ او ښکاره شي علیم او خبیر دی، او ډېر زبردست او نهایت مهربان دی.

ٱلَّذِيٓ أَحۡسَنَ كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقَهُۥۖ وَبَدَأَ خَلۡقَ ٱلۡإِنسَٰنِ مِن طِينٍ ⑦ ثُمَّ جَعَلَ نَسۡلَهُۥ مِن سُلَٰلَةٍ مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ⑧ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦۖ

هغه الله چې ښایسته کړی یې دی هر شی چې پیدا کړی یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان)، او شروع کړی یې پیدایښت د انسان (یعنې آدم) له خټې څخه. بیا یې پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه. بیا یې برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) یې کړ په دغه (قالب) کې له روح خپل څخه (چې مخلوق د ده دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی د انسان نسل او اولاد له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چې د خورا ډېرو غذاګانو عُصاره او خلاصه ده، بیا یې برابر کړ قالب د هغه یعنې شکل، صورت او اعضاء یې موزون او متناسب خلق او موجود کړي دي،

او پو، داخل يې کړ په دغه قالب کې روح خپل، شاه صاحب ليکي چې: «ګرد مخلوقات د ده مال دی، مګر هر چا ته يې چې د ېر پت او عزت ورکړی دی؛ هغه يې خپل بللی دی، لکه چې وايي: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ حال دا چې ټول د الله تعالی بندګان دي، لکه چې الله تعالی ويلي دي: ﴿إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا﴾.

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ⑨

او ويې ګرځول (در يې کړل) تاسې ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترګې (چې پرې اورئ او وينئ) او زړونه (چې عقل او فکر پرې کوئ)، خو سره د دغو نعمتونو بيخي لږ شکر کوئ تاسې !.

تفسير: د دغو نعمتونو شکر دا وو چې پخپلو سترګو مو د ده تکويني آيتونه په غور سره کتلي وی، او پخپلو غوږونو مو د ده تنزيلي آيتونه په پوره توجه او شوق سره اورېدلي وی، او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهېدلو او غور او فکر کولو کې پوره کوښښ او زيار ايستلی وی، او وروسته له پوهېدلو مو پرې عمل کړی وی، مګر تاسې خلق ډېر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ⑩

او وايي (منکران د بعث) آيا کله چې ورک شو مونږ په ځمکه کې (چې خاورې شو)؛ آيا مونږ خامخا په نوي پيدايښت کې يو؟ (بلکه نه يو، نو الله وايي: نه ده داسې چې دوی وايي) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دي (چې په قيامت باندې ايمان نه راوړي).

تفسير: يعنې په دغه خبره يې غور او فکر ونه کړ؛ چې پاک الله دوی اول له خاورو څخه پيدا کړي دي، او په خلاف د هغه يې د شبهو په پيدا کولو شروع وکړه، چې آيا له دې نه وروسته چې ځمونږ جسم له خاورو سره ګډوډ شي، بيا به څرنګه مونږ ژوندي راپاڅول کيږو؟ دغه خو تشه يوه شبهه او استبعاد نه دی، بلکه په صاف ډول سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوي دي.

قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ⑪

ووايه (ای محمده ! دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسې پرښته د مرګ هغه چې مقرره شوې ده په تاسې (لپاره د قبض د ارواحو) بيا به رب خپل ته بېرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب لپاره).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا
مُوقِنُونَ ⑫

او که ووينې ته (ای محمده !) کله چې دغه کافران ښکته اچوونکي به وي د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قيامت کې له ذلت ندامت او خجالت نه، او وايي به) ای ربه ځمونږ ! وليده مونږ او واورېده مونږ (وعده ستا او تصديق د رسولانو)؛ پس بېرته بوځه مونږ (دنيا ته لپاره د دې چې وکړو ښه عمل، بېشکه چې مونږ يقين کوونکي يو (نو وبه ګورې ته يو سخت بد کار، او دغه وينا به دوی ته له سره څه ګټه نه رسوي).

تفسیر: یعني څمونږ غوږونه او سترګې خلاصې شوي دي، د رسول الله په هغو خبرو چې ویلې یې دي؛ څمونږ یقین راغی، او دغه ګرد شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل، او ښه وپوهېدو چې یواځې ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی، او په کار راځي، اوس مو یو ځلې بیا دنیا ته ولېږه، او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۱۳﴾

او که اراده کړې وی مونږ؛ نو خامخا ورکړی به وو مونږ هر نفس ته (په دنیا کې) هدایت د هغه، ولیکن مقرّره شوې ده دغه وینا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم خامخا دوزخ (له کفارو نه) له پیریانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسیر: مونږ په دغه خبره قادر یو چې د دنیا ګرد انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو، او پرې قائم یې کړو، چې د هغه په لوري د انسانانو زړونه فطرتاً مایل دي، لیکن په دغه تقدیر سره چې ګرد انسانان په همدغه یوه طریقه اختیارولو مجبور کول؛ دغه څمونږ د حکمت څخه مخالف وو، چې د هغه بیان په څو نورو ځایونو کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، نو هم هغه خبره پوره کېدونکې وه چې د ابلیس د دغې دعوی: ﴿لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾ (د ص سورت) (۸۲ - ۸۳ آیت) په ځواب کې ویلې وه: ﴿قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ * لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (د ص (۵) رکوع، (۸۴ - ۸۵) آیت (۲۳) جزء)، معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دي.

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۴﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی، بېشکه چې مونږ به هم هېر کړو تاسې، او وڅکئ تاسې عذاب دائمي په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعني مونږ هم تاسې هېر کړي یئ، یعني هیڅکله به په رحمت سره نه یادول کېږئ، وروسته له دې نه د مجرمینو په مقابل کې د مؤمنانو حال او مآل بیانوي.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿۱۵﴾
تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿۱۶﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ایمان راوړي په آیتونو څمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شي دوی ته په دغو (آیتونو)؛ نو پرېوځي په داسې حال کې چې سجده (عبادت) کوونکي وي الله ته او تسبیح وایي سره له ثناء د رب خپل، او دوی تکبّر لویي نه کوي (له عبادت نه). لرې کېږي ډډې د دوی له ځایونو د خوب (لپاره د تهجّد)، بولي دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له وېرې (د قهره د الله نه) او له طمعې (د رحمت د ده نه)، او ځینې له هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته لګوي (یې په لاره د الله کې).

تفسیر: یعنې په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لوېږي، په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید اداء کوي، او په زړه کې د کبر، غرور، داسې خبرې نه ګرځوي چې د الله د آیتونو په مقابل کې د تیټېدلو څخه مانع وي،

له خوړو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کیږي، او د پاك الله په حضور کې دریږي، له دې نه مراد د تهجّد لمونځ دی، لکه چې په صحیح حدیث کې راغلي دي.

او ځینو ترې د سبا او د عشا د لمانځه یا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کې کوم نفلونه چې کیږي؛ هغه مراد کړي دي، ګواکې په الفاظو کې د دې خبرې د ځایېدلو ځای هم شته، لیکن قوي هم هغه لومړنی تفسیر دی، والله أعلم.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دي معلوم هیڅ نفس ته (نه پرښتې او نه نبي ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له یخوالي د سترګو نه، لپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به یې (پټ).

تفسیر: یعنې څرنګه چې د شپو په تیارو کې له خلقو څخه په پټه دوی بې ریاء عبادت کړی دی؛ د هغه په بدل کې الله تعالی هغه نعمتونه پټ ساتلي دي، او د هغو پوره کیفیت هیچا ته نه دی معلوم؛ دوی ته ورکوي چې د هغو د لیدلو څخه د دوی سترګې روښانه کیږي، په حدیث کې راغلي دي چې: ما خپلو نېکو بندګانو له په جنت کې داسې شیان پټ ساتلي دي، چې د هغو مثال نه سترګو لیدلی دی، او نه د هغه تعریف غوږونو اورېدلی دی، او نه د کوم انسان په زړه کې ګرځېدلی دی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾

آیا پس هغه څوك چې وي مؤمن لکه هغه څوك دی چې وي هغه فاسق، نه دي برابرې (دا دواړه ډلې).

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

هر چې هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنې په طریقه د مېلمستیا په سبب د هغو عملونو چې وو دوی چې کول به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د مېلمستیا سبب ګرځي.

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

او هر چې هغه کسان چې فاسقان شوي دي؛ پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راووځي له دغه اوره؛ نو بېرته به غورځول کیږي دوی په دغه اور کې، او ویل کیږي به دوی ته: (د اهانت په ډول) وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه عذاب چې وئ تاسې چې د هغه به مو تکذیب کاوه (په دنیا کې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسیر: یعنې کله کله چې د اور شُغلې دوزخیان د دروازې په لوري وغورځوي؛ په دغه وخت کې ښایي دوی د تښتېدلو په فکر کې ولویږي؛ نو پرښتې به له هغه ځای څخه دوی په ټېل وهلو سره بېرته بیایي، او دوی ته به وایي: چېرې ځئ؟ هغه شی مو چې دروغ باله، او باور مو پرې نه کاوه؛ اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ ! (اللهم أعذني من النار، و أجرني من غضبك).

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه ځکوو مونږ خامخا په دوی باندې له هغه عذاب نژدې (په دنيا کې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) لپاره د دې چې دوی وګرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسير: يعنې د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنيا کې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلوو، څو هغه کسان چې د رجوع توفيق ور په برخه وي؛ له الله تعالى څخه وويرېږي او الله تعالى ته رجوع وکړي، کمه درجه عذاب همدغه دنيوي مصائب دي، لکه ناروغي، قحط، قتل، قيد، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې پند ورکړ شي په آيتونو د رب خپل (قرآن) بيا مخ وګرځوي ترې (فکر او غور ونه کړي په کې)، او وروسته له پوهېدلو ترې بېرته وګرځي، بلکه له دې نه ډېر ظالم نشته)، بېشکه چې مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخيستونکي يو (په عذاب سره).

تفسير: کله چې مونږ له ټولو ګناهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخيستونکي يو؛ نو دغه ډېر ظالم به څرنګه نجات ومونډلی شي؟ له دې نه وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي ورکوي چې ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کېږه ! پخوا مو موسى عليه السلام ته هم کتاب ورکړی وو، چې په هغه سره بني اسرائيلو هدايت وموند، او د ده په تابعانو کې لوی لوی ديني پېشوايان او امامان تېر شول، تاته هم بېشکه د الله تعالى له طرفه دغه عظيم الشأن کتاب درکړی شوی دی، چې ډېر خلق به پرې لار ومومي، او له بني اسرائيلو څخه به زيات ستا په امّت کې لوی لوی امامان او پېشوايان پيدا شي، پاتې شوه د منکرانو فيصله؛ هغه به پخپله الله پاک کوي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ ۖ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسى ته کتاب (د تورات لکه چې تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی)، پس مه کېږه ته ! په شک کې له ملاقاته د دغه (موسى)، او ګرځولی وو مونږ تورات يا موسى هدايت لپاره د بني اسرائيلو (اولاده د يعقوب).

تفسير: ﴿فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ﴾ په منځ کې معترضه جمله ده، يعنې بېشکه او بې شبهې موسى عليه السلام ته کتاب ورکړی شوی وو، او تاته هم داسې کتاب درکړی شوی دی، چې په دغه کې هيڅ قسم چل او فرېب نشته، يا يې د موسى عليه السلام د ذکر په نسبت وويل چې: تاسې له موسى عليه السلام سره د معراج په شپه کې وليدل، هغه واقعي او حقيقي ملاقات وو، او په هغه کې هيڅ قسم چل، تېرايستل، ستر ګې پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ ﴿٢٤﴾

او ګرځولي وو مونږ ځيني له دوی نه امامان چې لاره به يې ښووله (خلقو ته) په حکم ځمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دين خپل).

تفسير: يعنې د دنيا په سختيو او د منکرانو په ظلم او تېريو يې صبر وکړ، او خپل دين يې ټينګ وساته.

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

او وو دوی چې په آیتونو ځمونږ (چې له انبیاء الله سره وو؛) یقین به یې کاوه.

تفسیر: یعنې مسلمانان دې د الله تعالی په وعدو یقین او باور ولري، او په سختیو دې صبر وکړي، او پخپلو کارونو کې دې ثابت او قائم اوسي، نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړي لکه چې وشوه او ښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

او بېشکه رب ستا هم دی به فیصله کوي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې په هغه شي کې چې وو دوی په دغه شي کې (په دغه دنیا کې چې سره) اختلاف به یې کاوه.

تفسیر: یعنې د اهل الحق او منکرانو په منځ کې قاطعه او عملي پرېکړه به د قیامت په ورځ وشي، هو! په دنیا کې هم ډېر مثالونه داسې ښوول شوي دي چې انسان د هغو له لیدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شي.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولې دغو (مکیانو) ته (دې خبرې) چې څومره هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې تل تیریږي (دغه کفّار) په (ورانو) کورونو د دوی، بېشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کې خامخا لوی دلائل د قدرت دي، آیا پس نه اوري دوی (د عبرت په غوږونو). آیا نهویني دوی چې بېشکه مونږ بهوو (ویالې د) اوبو طرف د ځمکې وچې ته (چې ګیاه په کې نه وي) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت.

تفسیر: یعنې بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه، نو آیا نه ویني دوی دا چې بېشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکې وچې ته چې ګیا په کې نه وي، له ﴿الْأَرْضِ الْجُرُزِ﴾ څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده، چې له نباتاتو څخه تشه او خالي وي، ځینې ترې خاص د مصر ځمکې مصداق او مراد ګرځوي، او له ﴿نَسُوقُ الْمَاءَ﴾ څخه د نیل د سیند اوبه مرادوي، ولې دې تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته، کما نبّه علیه ابن کثیر رحمه الله.

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چې خوري له دغه کښته چارپایان د دوی (واښه، پاڼې) او نفسونه د دوی (دانه او مېوه)، آیا پس نه وینې (نښې د قُدرت د ده).

تفسیر: یعنې ښایي چې دغه نښې یې کتلې او د الله تعالی په کامل قدرت، حکمت او رحمت قایل شوي وي، او ښه پوه شوي وي چې دی همداسې د مړي په لاش کې هم بیا روح ننباسي، او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختي نه لري، او هم ښایي چې د الله تعالی په نعمتونو یې د زړه له کومې شُکر ویستلی وي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وایي (کفّار): کله به وي دغه فتح (فیصله) که چېرې یئ تاسې رښتیني (په دغه فتحه کې).

تفسير: پخوا يې ويلي وو چې: د دوی فيصله به د قيامت په ورځ کيږي، د ده په نسبت به منکرينو داسې ويل چې: ته پرله پسې قيامت قيامت وايې، که ته رښتينی يې نو راوښيه چې هغه ورځ به کله راځي؟ مطلب دا دی چې دغه خو تش ډارول او چټې انداز دی، قيامت او نور هيڅ نشته.

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِيْمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قيامت) کې هيڅ نفع به ونه رسوي هغو کسانو ته چې کافران شوي دي؛ ايمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کې)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

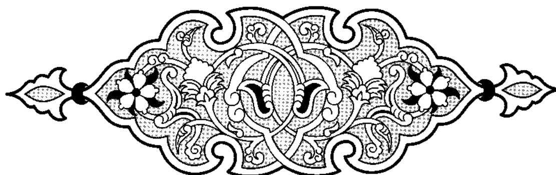
تفسير: يعنې اوس وخت دی چې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خبرو يقين او باور وکړئ، او د هغې ورځې له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ) !، او ورته بيخي آماده او تيار شئ ! وروسته له هغه چې قيامت شي، بيا ايمان او باور له سره نه پکاريږي، او نه به په سزا کې څه تأخير، تخفيف او مهلت وي، او نه مجرم ته داسې کومه موقع او فرصت ورکاوه کيږي، چې په هغه کې دی د خپلو اعمالو تعديل او اصلاح وکړي، او بيا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي، نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنيمت وګڼئ ! او په تکذيب او استهزاء خپل وخت مه ضايع کوئ ! هغه ساعت چې راتلونکی دی؛ يقينًا او قطعا راځي، او له سره په کې هيڅ ډيل، تعطيل او تأخير نشته، نو داسې پوښتنې او وينا بيخي فضولي او بېکاره دي، چې هغه ورځ به کله راځي؟ او څه وخت به دغه فيصله صادريږي؟.

فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ اِنَّهُمْ مُّنْتَظِرُوْنَ ﴿٣٠﴾

پس مخ وګرځوه ! له دوی نه، او منتظر اوسه (د الله نصرت ته)، بېشکه دوی هم منتظر دي (د غلبې په تا).

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې بې فکره او بې حسه دي، چې د انتهايي مجرموالي او د سزا د وړ ګرځېدلو سره سره د فيصلې د ورځې او د سزا صدور پورې خاندي؛ نو له دوی څخه څرنګه داسې هيله او توقع کېدی شي چې ګوندې دوی په سمه لاره راشي؟، نو تاسې د خپل تبليغ او د دعوت د فريضې په اداء کولو کې مصروف او لګيا اوسئ ! او د دوی له زيات فکر او خيال څخه بيخي بې پروا شئ ! او هغوی پخپل سر پرېږدئ ! او د دوی د هلاکېدو او تباهی په انتظار کې اوسئ ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذ الله) ستاسې د تباهی او خرابی په انتظار کې دي، (و هذا قبل الأمر بقتالهم).

تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الأَحزَابِ

«د (الأحزاب) سورت مدني دی، (٧٣) آیت (٩) رکوع لري، په تلاوت کې (٣٣) او په نزول کې (٩٠) سورت دی، وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ١ وَٱتَّبِعْ
مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ٢ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ٣

ای نبي (محمده !) وویرېږه له الله څخه، او مه منه خبره د کافرانو او د منافقانو، بېشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي، ښه حکمت والا. او متابعت کوه ! (ای محمده !) د هغه (حکم) چې درلېږل شوی دی تاته له جانبه د رب ستا، بېشکه چې الله دی پر هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه خبردار. او توکّل وکړه په الله، او کافي بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنې هم همغسې چې تر نن پورې معمول وو، وروسته له دې نه هم تل له یوه الله څخه ویرېږه ! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه ! که دغه ګرد سره یو ځای شي او خپل لاسونه سره یو کړي، او راز راز حیلې هم جوړې کړي، او تاسې ته د دروغو مطالبات او د تګی مشورې در وړاندې کړي، او وغواړي چې خپل طرف ته دې متمایل کړي؛ نو تاسې قطعًا او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ ! او بې د الله تعالی څخه د بل هیچا څخه خوف او اندېښنه مه کوه ! او د هم د هغه یوه الله خبره منه، او د هغه په دربار کې خپله غاړه ږده ! اګر که ګرد مخلوق سره یو ځای شي، او تاته راشي، د الله تعالی د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده ! الله تعالی پر ګردو احوالو ښه پوهېدونکی دی، الله تعالی په هر وخت کې هر حکم چې درکوي؛ په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره یې درکوي، او په هغه کې ستا اصلي خیر او ښېګڼه ده، کله چې ته د الله تعالی پر احکامو ټګ وکړې، او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد و لرې؛ نو دی به ستا ګرد امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي، یواځې د الله تعالی ذات د توکل او اعتماد وړ دی، هر څوک چې قلبًا، خالصًا، او مخلصًا په ده پورې خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا یا بلې خوا ته له سره خپل زړه نښي تړلی، هو ! که دی د دوو زړونو خاوند وی؛ نو طبیعي ده چې هغه بل زړه به یې بلې خوا ته درومي، لیکن د هر یو انسان په تټر (سینه) کې فقط همدغه یو زړه وي.

مَّا جَعَلَ ٱللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِى جَوْفِهِۦ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَٰجَكُمُ ٱلَّٰٓـِٔى تُظَٰهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ
أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَٰهِكُمْ ۖ وَٱللَّهُ يَقُولُ ٱلْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى ٱلسَّبِيلَ ٤

نه دي پیدا کړي الله لپاره د هیڅ سړي دوه زړونه په دننه د ده کې، او نه دي ګرځولي (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه؛ میندې ستاسې، او نه دي ګرځولي (الله) هغه څوک چې پر ځویتوب نیولي دې تاسې (ځامن بلل شوي ستاسې)؛ (واقعي) ځامن ستاسې، دغه (درې مذکوره خبرې چټې - بېکاره) خبرې ستاسې دي په خولو ستاسې (چې هیڅ حقیقت نه لري)، او الله وايي حقه (رښتیا خبره) او همدغه الله ښيي لاره (سمه).

تفسیر: یعنې څنګه چې انسان په ټټر (سینه) کې دوه زړونه نه لري؛ همداسې په حقیقت کې یو انسان یوه میندې یا دوه پلرونه هم نه لري، د جاهلیت په زمانه کې به که کوم سړي خپله ښځه مور وبلله؛ نو پخپل ګرد عمر کې به له هغې سره نه یوځای کېده، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په همدغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقیقي مور په شان وګرځېده، که چا ته به یې د خپل ځوی یا د لور نسبت کاوه؛ نو هغه به یې واقعًا خپل اولاد ګاڼه، او د پلارتوب او ځوی توب ګرد احکام به پر هغو مترتّب کېدل، عظیم الشأن قرآن د دغې مصنوعي او لفظي تعلّق له حقیقي او فطري تعلّق څخه د جلا کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډېر تشدید او تهدید سره تردید وکړ، او دغه یې ښکاره کړه چې که څوک خپلې ښځې ته مور ووایي؛ په دغه تش ویلو سره هغه د ده واقعي مور نه ګرځي، که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازمیږي چې دغه سړی د دوو ښځو له ګېډو څخه پیدا شوی دی، یوه هغه چې دی یې ځېږولی دی، او دویمه دغه چې دی ورته مور وایي، په دغه صورت سره که څوک زید خپل ځوی وبولي؛ نو د زید یو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو، چې دی د هغه له نطفې څخه پیدا شوی دی، نو آیا د واقعیت له مخې دغه خبره ومنله شي چې زید د دوو پلرونو څخه بېل بېل پیدا شوی دی، لکه چې داسې نه ده، نو د حقیقي مور او پلار او اولاد احکام پر دوی باندې نشي جاري کېدی، لکه چې خپلې ښځې ته د مور ویلو حکم د (تحریم) په سورت کې راځي، او د متبني (ځوی بللو) حکم وروسته له دې نه راځي، له دغو دواړو خبرو سره یې دغه دریمه خبره د تمهید او تشریح په ډول هم واوروله، چې داسې ډېرې خبرې له ژبې او خولې څخه راووځي، چې په واقع کې حقیقت او واقعیت نه لري، لکه چې کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رګه انسان یا کوم قوي الحفظ او قوي القلب سړی یا داسې چا ته چې په یوه وخت کې د دوو مختلفو شیانو په طرف متوجه کېدی شي؛ داسې وایي چې دی د دوو زړونو خاوند دی، حال دا چې که څوک یې ټټر ورڅیري کړي او ویې ګوري؛ نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لري، همداسې پر خپلې مور سربېره بله ښځه مور بلل، یا برسېره پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل ځوی څخه پرته بل کوم هلك ته خپل ځوی ویل په واقع کې په دغو ګردو کې قطعًا نسبت نه ثابتیږي، نو ځکه نه ښایي چې د حقیقي او مصنوعي تعلّقاتو په منځ کې ګډون او خلط وکړی شي.

ٱدْعُوهُمْ لِـَٔابَآئِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ

وبولئ تاسې دغه (ادعیاء او منسوب) پلرونو د دوی ته، دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډېر برابر (او غوره) دی په نزد د الله.

تفسیر: یعنې ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړي نسبت د ده حقیقي پلار ته وکړ شي، که کوم سړی کوم هلك خپل ځوی وبولي (متبني یې وګرځي)؛ نو هغه د ده حقیقي پلار نشي کېدی، د اسلام په ابتداء کې رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ، او خپل متبنّي یې وګرځاوه، لکه چې سم له دستوره به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چې دغه آیات نازل شول؛ ګردو خلقو «زید بن حارثه» ورته ویل.

فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝

پس که نه پېژنئ تاسې (ای مؤمنانو !) پلرونه د دوی؛ پس دوی ورونه ستاسې دي په دین کې او دوستان ستاسې دي (په دین کې)، او نشته پر تاسې (هیڅ) ګناه په هغه شي کې چې خطا شوي یئ تاسې په کې (لکه چې وایئ زید بن محمد) ولیکن شته ګناه په هغه شي کې چې قصد یې وکړي زړونه ستاسې، او دی الله ښه بخښونکی د (خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې که يې پلار نه وي معلوم؛ نو په هر حال ستاسې ورور او ديني ملګرى خو دى، نو په همدغو القابو سره يې يادوئ! لکه چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم «زيد بن حارثه» ته ويل: «أنت أخونا ومولانا»، که په هېره يا ناپوهى يا غلطى سره يې وويل چې: فلانى د فلاني ځوى؛ نو دغه معاف دى، د خطا او نسيان ګناه په هيڅ شي کې نشته، په دغه کې هم که الله تعالى اراده وکړي؛ نو بخښي يې.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّاۤ اَنْ تَفْعَلُوْۤا اِلٰۤى اَوْلِيٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ۞

(محمد د الله) نبي ډېر حقدار دى پر مؤمنانو له نفسونو د دوى، او ښځې د دغه (نبيّ الله) ميندې د دوى دي (تعظيمًا او تحريمًا)، او خاوندان د خپلوۍ ځيني د دوى ډېر وړ دي پر ځينو نورو (په ميراث کې) په کتاب (حکم) د الله کې له مؤمنينو (انصارو) او له مهاجرينو، مګر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کې) له دوستانو خپلو سره څه احسان (يا د دوى لپاره وصيت وکړئ په دريمه يا لږ له هغې)، دى دغه (ميراث په ايمان او په هجرت) په کتاب(قرآن يا لوح محفوظ) کې ليکلى شوى.

تفسير: که په غور سره وليدل شي؛ د مؤمنانو په حق کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د پلار په شان دى، بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډېر زيات دى، نو دغه به بيخي په ځاى او صحيح وي، لکه چې د ابو داود په سنن کې د «إنما أنا بمنـزلة الوالد» الحديث، او د «أبيّ بن كعب» او نورو په قرائتونو کې د ﴿اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ﴾ آيت او د «وهو أبٌ لهم» جمله دا حقيقت څرګندوي، که د پلار په تعلّق کې فکر وکـړئ؛ نو د هغه حاصل همدا راوځي چې د ځوى جسماني وجود د پلار له جسمه راوتلى دى، او د پلار طبيعي شفقت او تربيت له نورو څخه زيات دى، ليکن آيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم تعلّق د ده له امّت سره له دې نه لږ دى؟ يقينًا د محمدي امّت ايماني او روحاني تربيت د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لوى روحانيت يوه پلوشه او د هغه سيورى دى، او هغه شفقت او تربيت چې د نبي صلى الله عليه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوى دى، د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کې د هغه نمونه نشي موندلى.

د همدغو حقائقو په ملحوظ په احاديثو کې راغلي دي: «هيڅ يو له تاسې نشي مؤمن کېدى څو د ده په نزد زه له پلار او ځوى او نورو ګردو انسانانو بلکه د ده له خپله ځانه څخه هم ډېر زيات ګران او محبوب نه شم».

﴿وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمْ﴾ «او ښځې د نبي ميندې د دوى دي»، يعنې ستاسې ديني ميندې دي، په تعظيم او احترام او په ځينو نورو احکامو کې چې د هغوى لپاره د شريعت له مخې ثابت شوي وي، نه په ټولو احکامو کې.

﴿وَاُولُوا الْاَرْحَامِ﴾ «او خاوندانو د خپلوۍ ځيني د دوى ډېر لايق دي په ځينو نورو الخ»، يعنې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره دوى خپل وطن پرېښى دى، او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځني بېل شوي دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم د مهاجرينو او د منورې مدينې د انصارو په منځ کې د دوو تنو په منځ کې ديني اخوّت او اسلامي وروري تړلې وه، وروسته له دې چې د مهاجرينو نور خپلوان مسلمانان شول؛ نو دلته يې داسې وويل چې: د نسبي خپلوۍ رعايت په دغه مؤاخات ړومبى او مقدّم دى، ښايي چې ميراث او نور شيان د نسبي قرابت په اساس تقسيم کړل شي، هو! ښايي چې ښه سلوك او احسان دې له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا﴾ «دى دغه ميراث او وصيت په کتاب: قرآن، لوح محفوظ کې ليکلى شوى»، يعنې په قرآن کې دغه حکم د تل لپاره جاري او نافذ دى، يا به په تورات کې هم وي، يا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وي.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّـۧنَ مِيثَٰقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۖ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ۝

او یاد کړه (ای محمده !) کله چې واخیست مونږ له (ټولو) انبیاوو څخه عهد د دوی (په «ألستُ» کې، چې هم پخپله دده عبادت کوي، او هم دې نور ځما عبادت ته رابولي) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسی او (له) عیسی ځوی د مریمې نه (چې عبادت د الله کوئ)، او واخیست مونږ له دغو (ټولو انبیاوو) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنې دغه قول او اقرار چې یو به د بل تایید او تصدیق کوي، او د دین په قائمولو او د الله تعالی د پیغام په رسولو کې به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوي، په «آل عمران» کې د دغه میثاق ذکر تېر شوی دی.

لِّيَسْـَٔلَ ٱلصَّٰدِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝

لپاره د دې چې وپوښتي (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی، او (الله) تیار کړی دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې له قول او اقرار سره مطابق د انبیاوو پر ژبه یې خپل احکام خلقو ته ورسول، او د حجّت اتمام یې وفرمایه، بیا به له هر یوه څخه بېلې بېلې پوښتنې کوي، څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتې کېدل ښکاره شي، او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شي، وروسته له دې نه د «الأحزاب» د جنګ واقعه یادوي، چې د رښتین رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کې د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال او احوال شو؟ او د دوی د ظاهري ثمراتو او نتائجو ذکر کوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) یاد کړئ تاسې نعمت د الله پر تاسې کله چې په (غزوه د احزاب کې) راغللي تاسې ته لښکرې (د کفّارو)؛ نو راولېږو مو پر دوی باد او داسې فوځونه (د ملائکو) چې (هیڅ) نه لیدلې تاسې دوی، او دی الله پر هغو (کارونو) چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کې د «بني نضیرو» یهودان له منورې مدینې څخه وویستل شول، چې ذکر یې د «الحشر» په سورت کې راځي، دغه فراري یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځېدل، او هغوی یې د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول، او ګرد یې د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل، او د «بني فزاره» او «غطفان» او د عربو د نورو قبائلو تقریبا (۱۲۰۰۰) دولس زره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کې مست ورتوی شول، د «بني قُریظه وو» د یهودانو یوه ټینګه او کلکه کلا د مدینې منورې په شرقي جانب کې وه، دوی پخوا له دې نه له مسلمانانو سره معاهده تړلې وه، بالآخر دوی د نضیري یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه، او د متعارضینو د امداد او معاونت لپاره د مسلمانانو په خلاف ودرېدل، د مسلمانانو عمومي جمعیت ټول (۳۰۰۰) درې زره تنه وو، چې په هغه کې یو لوی تعداد منافقان وو، چې د تکلیف او سختی په وخت کې به یې د دروغو بهانې جوړولې، او د جنګ له میدانه به یې ورو ورو خپل ځانونه ایستل، رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه

مورد کې له مسلمانانو سره مشوره وکړه، بالآخر د پارسي سلمان رضي الله تعالی عنه په مشوره د ښار په اطرافو کې په هغو ځایونو کې چې د کفّارو د تعرّض او د حملې اندېښنه وه؛ خندقونه وکنستل شو، د سختې یخنۍ وخت وو، غله هم ډېره قیمته او ډېره لږه پیدا کېده، د لوږې له سببه أصحابو رضي الله تعالی عنهم أجمعین او پخپله رسول الله مبارك صلی الله علیه وسلم هم پر خپلو ګېډو تیږې تړلې وې، مجاهدین پر دغې سختې ځمکې کې په کودال وهلو مشغول او لګیا وو، او په خپلو منځونو کې به یې په ډېر جوش او خروش سره داسې ویل:

نحــن الذیـن بایعـوا محمـدا علی الجهاد مـا بقینا أبــدا

بالمقابل ځمونږ د لوی سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سیّد الأبرار او أفضل الأخیار له طرفه به چې هغوی هم بالذات دخندق په کنستلو کې مشغول وو؛ د دوی ځواب داسې ویلی کېده:

اللهم لا عیش إلا عیش الآخرة فاغفر للأنصار و المهاجرة

کله چې خندق تیار شو؛ نو اسلامي مجاهدین د متعارضینو په مقابل کې په خپلو سنګرونو او مورچو کې ټینګ ودرېدل، تقریبًا تر پنځه ویشتو ورځو پورې دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو، او د دغو دواړو قومونو په منځ کې خندق حائل وو، سره له دې چې د کفّارو تعداد ډېر زیات وو، خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تېر او پر ښار عمومي هجوم راوړي، مګر له لرې ځنې به یې غشي ویشتل، او کله کله به د فریقینو مخصوص ځلمیان د مبارزې په ډګر کې هم سره وتل، د مشرکینو او د بني قریظه وو د یهودانو په منځ کې مسلمین د محصورینو حیثیت درلود، خو سره له هغه دوی ټولې ښځې او ووړکي د ښار په مضبوطو او محفوظو انګړونو کې خوندي کړل، او دوی پخپله په ډېر شجاعت او استقامت سره د ښار محافظت او مدافعت کاوه، بالآخره د «نعیم بن مسعود الأشجعي» رضي الله تعالی عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بني قریظه وو د یهودانو په منځ کې اختلاف او مشاجره واقع شوه، له بل طرفه د کفّارو په زړونو کې د الله تعالی د غیر مرئي فوځونو له لوري وېره او رُعب وغورځاوه شو، په همدغه ضمن په یوه شپه کې یوه سخته ویروونکې سیلۍ راوالوته، چې د هغې په اثر د دوی ټولې خیمې او کیږدۍ وشلېدلې، او له ځمکې ځخه وشکولی شوې، او ډېرې لرې ولوېدلې، د دوی ګرد څاروي او حیوانات توري شول، اورونه یې مړه او دیګونه او لوښي یې په بل مخ نسکور او ګرد سره مات او ګډوډ شول، شګې به په داسې شدّت سره الوتلې چې د دوی سترګې، خولې، پوزې او غوږونه ترې ډك پك شول، بالجمله دکفارو دغه عظیم الشأن لښکر چې تر (۲۴۰۰۰) تنو ځلمیانو پورې رسېدل؛ په تېښته او فرار مجبور شول، او ګرد نا امیده بېرته ستانه شول: ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ دغه جنګ ته د «أحزاب» یا د «خندق» جنګ وایي، د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کې داسې خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کې په مېړانه سره ټینګ ودرېدل داسې اوضاع او حالات وو، چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې یې څرګندې کړې، او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو، په همدغه جنګ کې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: وروسته له دې نه به بیا کفّار پر مونږ تعرّض نه کوي، بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو، لکه چې همداسې هم وشول.

إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

(یاد کړئ) کله چې راغللې (لښکرې د کفّارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې، او له ښکته (جانبه) د تاسې.

تفسیر: یعنې د منورې مدینې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی، او له غربي جانبه چې ښکته دی.

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝١٠

او كله چې كږې خړې شوې سترګې (له ډېرې وېرې)، او ورسېدل زړونه چنغړكو ته (له ډېره خوفه)، او ګمانونه كول تاسو پر الله راز راز ګمانونه.

تفسير: يعني له ډېره دهشته او حيرته سترګې ږدې بدې پاتې شوې، او د خلقو اشكال او بڼې والوتې، د دوستۍ او خپلوۍ مدّعيانو به ځانونه پټول، او له سترګو څنې به يې ځان ګوښې كاوه، او ورسېدل زړونه چنغړكو بيخونو د مريو ته، يعني له ډېر خوف او هراسه زړونه لړزېدل، او داسې زور او شدّت سره له خپله ځايه غورځېدل، لكه چې د ستوني له لارې د باندې راوتل، او ګمانونه وكړل تاسو پر الله تعالى راز راز ګمانونه، يعني يو به په يو شي پوهېده، او بل به بل شي اټكلاوه، مسلمانانو به داسې ګڼل چې دا ځلې يو بل قسم سخت امتحان رابانديې راغلى دى، ګورو چې مونږ ته په دغه آزموينه كې څه راپېښېږي؟ ناقص الايمان كسانو به داسې ګڼل چې اوس له دغې پېښې څخه ځمونږ ژوندي وتل سخت او مشكل دي، د منافقينو له احوالو خو له سره پوښتنه مه كوئ، چې هغوى په څه حال كې وو؟ د منافقينو مقولې وروسته راځي:

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ۝١١

په دغه وخت كې وازموېلى شول مؤمنان، او وخوځولى شول په خوځولو سختو سره (له ډېرې وېرې).

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم «حُذيفة رضي الله تعالى عنه» ولېږه، خو د دښمن صحيح احوال راوړي، د دغې واقعې مفصله قصه دې په حديث كې ولوستله شي، خو د دغه تردّد او تذبذب او اندېښنې د كيفيت اندازه ترې وشي، دلته د هغې د ترجمې ګنجايش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝١٢

او (ياد كړه هغه وخت) كله چې وويل منافقانو او هغو كسانو چې په زړونو د دوى كې مرض (د نفاق) وو چې: نه ده وعده كړې له مونږ سره الله او د هغه رسول مګر په غرور تيرايستلو سره.

تفسير: ځينو منافقينو به داسې ويل چې: محمد صلى الله عليه وسلم به داسې دعوې كولې چې ځما دين تر مشرقه او مغربه خور او منشوريږي، او د روم، پارس او صنعا بنګلې او مانۍ ماته راكړى شوي دي، حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجديد لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشي وتلى، هغه وعدې چېرې لاړې؟ شاه صاحب فرمايي: «مسلمانانو ته ښايي چې اوس هم د نااميدۍ په وخت كې د بې ايمانۍ خبرې ونه كړي !».

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او كله چې وويل يوې طائفې له دغو (منافقانو) چې اى اهل د يثربه (مدينې).

تفسير: «يَثرِب» د طيبې مدينې قديمي نوم وو، كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ځاى ته تشريف راوړ؛ د يثرب نوم په «مدينة النبي» سره تبديل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته؛ پس بېرته وګرځئ، او اذن (د بېرته تللو) غواړي يو فريق ډله له دوی له نبي، وايي چې: بېشکه کورونه ځمونږ تش پراته دي (له سړيو)، حال دا چې نه دي تش پراته کورونه د دوی، نه لري اراده (په دغه تګ سره) مګر د تېښتې (له جنګه).

تفسير: يعني ګرد عرب ځمونږ دښمنان شول، او ځمونږ لپاره هيچېرې د توقّف او د هستوګنې ځای پاتې نشو، تول له اسلامي لښکر جلا او خپلو کورونو ته لاړ شئ ! رسول الله صلی الله عليه وسلم سره د اسلامي مجاهدينو د باندې ولاړ وو، او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګړونو په مزيد تأمين او تحکيم او په هغو کې د ښځو اوووړکو په خوندي کولو او ځای په ځايولو کې مشغول وو، په دغه وخت کې به دغو منافقينو داسې پلمې او بهانې سره کولې؛ چې ځمونږ کورونه د باندې په ډاګ ميدان کې پراته دي، مونږ له دې نه ويرېږو نه چې غله ځمونږ په کورونو ولوېږي، او ځمونږ ګرد مال او شته به تالا او لوټ يوسي، دغه محض د دروغو بهانې او پلمې وې، او له داسې خبرو څخه د دوی مقصود دا وو چې په کوم چل او فرېب سره خپل ځان د جنګ له ميدانه وباسي، لکه چې هومره سړيو چې له محمد صلی الله عليه وسلم څخه اجازه وغوښتله؛ دوی هغو ګردو ته اجازه ورکړه، او د مرخصينو د تکثير او تزييد هيڅ پروا يې ونه کړه، له ځينو روايتونو څخه داسې معلومېږي چې فقط درې سوه نفوس له دوی سره باقي پاتې شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او که راننه ايستی شي پر دوی (دغه کفّار په مدينه کې او ترې چاپېر شي) له اطرافو د دغې (مدينې)، بيا طلب کړل شي ترې فتنه (شرک يا له مسلمانانو سره جنګ)؛ نو خامخا رابه شي دوی هغې (فتنې) ته، او ځنډ به ونه وکړي په دغې (قبول د فتنې) کې مګر لږ.

تفسير: يعنې منافقان د دروغو حيلې او بهانې جوړوي، فرض يې کړئ که دغه کسان په ښار کې هم وی، او کوم يو دښمن د دې خوا يا د هغې خوا راشي، يا پر دوی ورتوی شي، او له دوی څخه داسې يوه مطالبه وکړي، چې د اسلام دغه دين پرېږدئ، چې تاسې ظاهرا هغه منلی دی، يا ورته وويل شي چې: راځئ چې له مسلمانانو سره وجنګېږو، نو دوی سمدلاسه د جنګ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تيارېږي، او په دغه وخت کې د دوی دغه مکر او فرېب او دروغ په ښکاره ډول سره ظاهرېږي، ځکه چې علی الفور دوی د کفّارو د هغو مطالباتو د تعميل لپاره خپلې ملاوې ترې، او د دوی مرستې او تاييد ته چټ پټ ودرېږي، نه به د خپلو کورونو د خالي کېدو او بې سر پرستۍ او د ساتلو عذر وړاندې کوي، او نه د هغو د غلا او لوټېدلو او په تاراج تللو څخه څه انديښنه کوي، ماسوا له هغه توقّفه چې په دغو مذاکراتو او د وسلې په اخيستلو کې واقع شوی دی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقيق وو دوی چې وعده يې کړې وه له الله سره پخوا له دې نه چې وبه نه ګرځوي (په جنګ کې) شاوې خپلې (او نه به تښتي)، او دی عهد د الله پوښتېدلی شوی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو، چې بيا به مونږ داسې يو حرکت ونه کړو»، د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالی له دوی څخه وکړي، چې ستاسې هغه قول او اقرار چېرې لاړ؟.

قُل لَّن يَنفَعَكُمُ ٱلْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ ٱلْمَوْتِ أَوِ ٱلْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوي تاسې ته تېښته که چېرې وتښتئ تاسې له مرګه يا له قتله، او کله چې وتښتېدئ؛ نو ژوندي به پاتې نه کړی شئ مګر لږ (مدّت).

تفسير: يعني د هر چا په قسمت کې چې مرګ دی؛ هغه هيچېرې په تښتېدلو سره له مرګه ځان نشي ژغورلی، د الله تعالی قضا هر چېرې انسان ته رسيږي، او که اوس مرګ ستاسې لپاره نه وي مقدر؛ نو له ميدانه ځخه تښتېدل بېکاره دي، آيا دوی د جنګ په ميدان کې ټول وژل کيږي؟ او فرض يې کړئ که د جنګ له ميدان وتښتئ؛ نو بيا به له مرګه مأمون يئ؟ آيا دغه مأمونيت به تر څو پورې وي؟ بالآخر مرګ خو راتلونکی دی، که اوس رانشي؛ نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی، خو معلوم نه دی چې په څومره ذلّت او خوارۍ سره به راځي؟.

قُلْ مَن ذَا ٱلَّذِى يَعْصِمُكُم مِّنَ ٱللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوٓءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتي تاسې له (عذابه) د الله که چېرې وفرمايي الله په تاسې باندې د بدۍ (هزيمت)، يا اراده وفرمايي په تاسې باندې د رحمت، نصرت، او نه به مومي دوی خپلو ځانونو ته بې له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسير: يعني د الله تعالی اراده هيڅ يو زور او طاقت نشي ګرځولی، نه کومه حيله او تدبير د هغه په مقابل کې کار کولی شي، انسان ته لازم دي چې پر پاک الله توکل وکړي، او په هر حال د الله تعالی د مرضۍ غوښتونکی وي، که نه د دنيا نيکي يا بدي، سختي يا نرمي خو يقيناً رسېدونکي دي، نو بيا د الله تعالی د احکامو په تعميل او د ده په لار کې به ولې انسان خوف، وېره او ډار له خپله ځانه ښکاره کړي؟، او په لازمه وخت کې ولې ځان ترې بېل او لرې کړي؟، او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړي، او له تکليفه څخه هم خپل ځان خلاص نشي کړی.

قَدْ يَعْلَمُ ٱللَّهُ ٱلْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَٱلْقَآئِلِينَ لِإِخْوَٰنِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا ۖ وَلَا يَأْتُونَ ٱلْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾

په تحقيق ښه معلوم دي الله ته منع کوونکي (له جهاده) له تاسې او ويونکي ورونړو خپلو ته (چې) راشئ څمونږ په لوري (چې آرام وکړئ)، او نه راځي دوی جنګ ته مګر لږ (کله نه کله).

تفسير: يعني د ريا له سببه يا له شرم او ننګ او د نورو په ترهيب او ترغيب کله کله د جنګ ميدان ته راځي، او د نورو حقيقي مجاهدينو په خنګ کې ودريږي، که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کې او په خپل عيش او عشرت، مزو او چړچو کې مشغوليږي، او خپلو نورو عزيزانو او خپلوانو ته چې صادق مسلمانان دي؛ هم وايي چې جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوي.

أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚ

بخيلان دي (په اعانت له تاسې سره او انفاق) پر تاسې.

تفسير: يعني د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتي، او د دوی له هر قسم همدردۍ او خير غوښتلو او خير رسولو څنې بخل کوي، هو ! که غنيمت مواقع راشي؛ نو د ډېر حرص او طمع لامله غواړي چې بل هيچا ته دې هيڅ

شي ورنه کړه شي، او دغه ګرد مال او غنيمت دې يواځې څمونږ برخه شي، او په همدغه اميد او هيله ځينې په جنګونو کې هم حسب الظاهر شرکت کوي.

فَإِذَا جَآءَ ٱلْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَٱلَّذِى يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ ٱلْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى ٱلْخَيْرِ ۚ

پس کله چې راشي وېره (د دښمن)؛ نو وبه وينې ته دوی ګوري به دوی تاته (وېريدونکي) چې چاپېر به چورلي (ګاتې د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چې بېهوشي راوستلې شوې وي پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه، پس بيا کله چې لاړه شي دغه وېره (او تړول شي غنائم)؛ نو ضرر دررسوي دوی تاسې ته په ژبو تېرو سره په دغه حال چې بخيلان (حارصان) وي په خير (او لاس اچوي په غنيمت).

تفسير: يعنې د سختۍ او تنګسۍ په وخت کې د رفاقت څخه ځانونه بېرته واپس کوي، او له ډېرې وېرې يې ساه راخيژي، وروسته له برې او فتح راځي، او له خپل ځانه خبرې جوړوي او خپل شجاعت او مېړانه ښکاره کوي، او له ډېر حرص او طمعې د غنيمت پر اموالو پړمخې نسکور لويږي، يا يې دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنيعو کې خوله سپړي او ژبه کوي.

أُو۟لَٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا۟ فَأَحْبَطَ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ١٩

دغه (کسان د جنګ ګيدړان او د ولجې زمريان) ايمان يې نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی، او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان.

تفسير: يعنې تر څو پر الله تعالی او رسول الله ايمان رانه وړي؛ د دوی هيڅ يو عمل نشي مقبول واقع کېدی.

يَحْسَبُونَ ٱلْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا۟ ۖ وَإِن يَأْتِ ٱلْأَحْزَابُ يَوَدُّوا۟ لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِى ٱلْأَعْرَابِ يَسْـَٔلُونَ عَنْ أَنۢبَآئِكُمْ ۖ

ګمان کوي (دغه منافقان) پر لښکرو (د کفّارو) چې نه دي تللي (بېرته په ماتې)، او که چېرته بيا راشي لښکر د (کفّارو جنګ ته)؛ نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسيدونکي وي په (لرو کليو د) اعرابو کې، چې پوښتنې به يې کولې (له لرې) له (احوالو) خبرونو ستاسې.

تفسير: يعنې د کفارو لښکرې ناکامه بېرته لاړې، ليکن دغه وېريدونکي منافقان لا تر اوسه هم نه دي متيقن چې هغوی ماتې موندلې ده، او فرض يې کړئ ! که د کفارو افواج بيا بېرته وګرځي، او پر مسلمانانو حمله او يرغل وکړي؛ نو د دوی همدغه هيله او تمنّا وه که وروسته له دې نه د جنګ تر ختمه پورې بيخي په ښار کې هم ونه اوسيږي، او چېرته کوم کلي ته ولاړ شي، او هم هلته لرې ناست ننداري وکړي، او له تلونکيو او راتلونکيو څخه پوښتنې وکړي، چې مسلمانان څه حال لري؟ او د جنګ نخچه او وضعيت څرنګه دی؟.

وَلَوْ كَانُوا۟ فِيكُم مَّا قَٰتَلُوٓا۟ إِلَّا قَلِيلًا ٢٠

او که چېرې وئ (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به يې نه وو کړی دوی مګر لږ (لپاره د ريا).

تفسير: يعنې د خولې پر خبرو کې ستاسې خير غوښتنه په ظاهري ډول سره ښکاره کوي، او په جنګ کې زيات کار نه کوي، او تش د مجبوريت او ضرورت لامله چې نوم يې وشي په جنګ کې شرکت کوي.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

خامخا په تحقيق ده تاسې ته په رسول الله کې اقتداء غوره ښکه لپاره د هغه چا چې وي دی چې ډاريږي د الله (او اميد لري د رضاء او د لقاء يې) او د ورځې وروستنۍ (د قيامت)، او يادوي الله ډېر (هم په خوله، هم په زړه، هم په راحت، هم په زحمت).

تفسير: يعنې رسول الله ته وګورئ ! چې په دغو سختيو کې څرنګه ثبات لري، حال دا چې له ګردو څنې د زياتې انديښنې او فکر زور پر دوی لويږي، مګر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقامت کې تزلزل واقع شي، هغه خلق چې د الله تعالی د رضاء او لقاء هيله من او د آخرت د ثوا ب د حصول اميدوار دي، او په کثرت سره د الله تعالی په ذکر او ياد کې مشغول دي؛ د هغوی لپاره د رسول الله ذات ډېر ښه نمونه ده، ښايي چې دوی په عباداتو، معاملاتو، مأکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کې د دغه جامع الصفات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړي ! او په همت او شجاعت د دوی د عمل د طرز متابعت وکړي ! او په ښه شان سره يې زده کړي !.

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

او کله چې وليدل مؤمنانو لښکرې (د کفّارو) نو وويل (مؤمنانو) دا هغه دي چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت)، او رښتيا ويلي وو الله او رسول د (الله په وعده کې)، او زيات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ايمان او تسليم (احکامو د الله ته).

تفسير: يعنې کله چې پخو مسلمانانو وليدل چې د کفارو افواج سره يو ځای شوي دي، او له ځلورو خواوو څخه پر مونږ راتويږي؛ نو د دې په ځای چې وارخطا شي، د دوی يقين او باور د الله تعالی او د رسول الله پر وعدو لا زيات شو، او دوی به داسې ويل چې: دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالی او رسول الله پخوا له دې نه ورکړی وو، او د ده په متعلق د الله تعالی وعده لا له پخوا څخه شوې وه، لکه چې (د البقرې سورت په (۲۶) رکوع (۲۱۴) آيت کې) يې فرمايلي دي: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ او (د ص د سورت په (۱) رکوع (۱۱) آيت (۲۳) جزء کې يې چې مکي دی) فرمايلي دي: ﴿جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ﴾.

مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

ځينې له مؤمنانو څخه (داسې) سړي دي چې رښتيا کړې يې ده هغه خبره چې عهد کړی وو دوی له الله سره په هغې باندې (چې ثبات، استقامت في القتال دی)، پس ځينې له دوی هغه دي چې تر سره يې کړ نذر خپل (چې مړ شو يا شهيد)، او ځينې له دوی هغه دي چې انتظار کوي (دغه مرګ يا شهادت ته)، او بدل يې نه کړ (عهد خپل يو ذره هم) په بدلولو سره.

تفسیر: یعنې هغه وعده چې منافقینو کړې وه، او د هغې ذکر په پخواني رکوع کې په دغو الفاظو سره شوی وو: ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ﴾ هغه يې ماته کړه، او په ډېرې بېحيايي او بې شرمی سره د جنګ له میدانه په شڼګ شول، پر عکس د دوی ډېر زیات داسې پاخه مسلمانان هم شته چې هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای ته ورسوه، او د ډېرو زیاتو سختیو په اوقاتو کې هم د دین له حمایته او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بېرته پاتې نه شول، کوم عهد او پیمان او ژبه چې دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړې وه؛ د غره په شان پرې ټینګ ولاړ وو، له دوی نه خو ځینې کسان هغه دي چې خپله ذمه واري يې پوره کړې وه، یعنې په جهاد کې د شهادت په درجه نائل شوي دي، لکه د «بدر» او «احد» شهداء چې په دوی کې د أنس بن النضر رضي الله تعالی عنه قصه ډېره مشهوره ده، او زیات مسلمانان هغه دي چې په ډېره مینه او اشتیاق سره د في سبیل الله موت په انتظار کې دي، په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چې د الله په لاره کې يې ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دي؛ د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت يې کړی دی، او له خپلو خبرو څخه يې د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

﴿لِّيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿۲۴﴾﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله رښتینو ته په (سبب د) رښتیني د دوی، او په عذاب به کړي منافقان که اراده وفرمایي (د تعذیب يې)، یا رجوع په رحمت سره وکړي پر دوی (چې ایمان راوړي)، بېشکه چې الله دی ښه بخښونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې هغو ته چې په خپل عهد باندې ټینګ ولاړ وو، او په خپل قول او اقرار کې رښتین پاتې شوي دي، پر دغه رښتیا ټینګ پاتې کېدلو بدل به وررسیږي، بد عهد او منافقانو ته که اراده وفرمایي؛ سزا ورکوي، او که اراده وفرمایي؛ د توبې توفیق ور په برخه کوي او معافوي يې، او دغه د الله تعالی له مهربانی څخه بعید نه دی.

﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ﴾

او بېرته وشړل الله (له مدینې نه) هغه کسان چې کافران شوي وو (په ماتې بې له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چې ویې نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو).

تفسیر: یعنې د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامی په دغه حال کې چې له ډېره قهره او غوصې به يې غاښونه چیچل؛ د جنګ میدان پرېښود، او بېرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل، هو ! د عمرو بن عبدِوُدّ په شان د کفّارو ډېر نومیالي چې خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه؛ په دغه جنګ کې د سیدنا علي رضي الله عنه په توره ووژل شو.

﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿۲۵﴾﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو)، او دی الله قوي ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډېر زبردست (په هر چا او په هر شي).

تفسیر: یعنې له مسلمانانو سره د عمومي جنګ او جګړې وار ونه رسېد، الله تعالی په خپل قدرت سره ډېره سخته سیلۍ پر دوی مسلطه کړه، او د پرښتو لښکر يې ورولېږه، او داسې آثار يې پیدا کړل چې کفار په خپل سر وارخطا او پرېشان شول، او فرار يې پر قرار اختیار کړ، د پاک الله د زورور او زبردست قوّت په مقابل کې څوک ودرېدی شي !؟.

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿۲۶﴾

او راكوز كړل (الله) هغه كسان چې كومك يې كړى وو له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د كتابه (چې بني قريظه وو) له كلاګانو د دوى، او وغورځوله (الله) په زړونو د دوى كې وېره (د رسول الله او د مؤمنانو)، يوه ډله وژله تاسې، او بندي كوله به تاسې بله ډله.

تفسير: دغه د بني قُريظه وو يهودان دي چې د منورې مدينې په شرقي جانب كې د دوى يوه ټينګه او مضبوطه كلا وه، او دوى لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغې معاهده درلوده، ليكن دغه د احزابو په جنګ كې (د حُيي بن أخطب) په اغواء او لمسونه دوى هغه ګرد معاهدات نقض كړل، او د مشركينو په امداد ودربدل، كله چې د قريشو كُفّار عاجز او ناچاره شول، او بېرته لاړل؛ نو بني قُريظه په خپلو ټينګو او مضبوطو كلاوو كې ننوتل، او دروازې يې كلكې وتړلې، كله چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو، او په غسل مشغول وو؛ جبرئيل عليه السلام تشريف راوور، حال دا چې د جبرئيل عليه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو، او ويې ويل: يا رسول الله ! تاسې له خپل ځان وسلې ايسته كړي دي، حال دا چې پرښتې لا هم هغسې مسلحې پخپلو وظايفو كې مشغولې دي، الله تعالى حكم دركوي چې پر بني قُريظه وو دې حمله وكړه شي !، فورًا منادى وشوه، چې «د بني قريظه وو عهد ماتوونكيو يهوديانو باندې د يرغل (حملې) وروړلو حكم دى !»، نو اسلامي افواجو په منتهى سرعت سره د دوى كلاوې تر محاصرې لاندې ونيولې، دغه محاصره تر څلورويشتو يا پنځه ويشتو ورځو وه، بالآخر محصورين ناطاقته شوه، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور د پيغامونو په لېږلو يې شروع وكړه، بالآخر د دوى له طرفه دغه خبره ومنله شوه، چې «مونږ له خپلو كلاوو څخه د باندې راووځو او د «اوس» د قبيلې مشر سعد بن معاذ رضي الله تعالى عنه خپل منځګړى حَكم او منصف دروو، ځكه چې هغه د دوى حليف وو، هر هغه فيصله چې سعد څمونږ په نسبت صادره كړه؛ مونږ يې منو»، د دوى دغه خبره رسول الله صلى الله عليه وسلم هم ومنله، لنډه يې دا چې سعد رضي الله تعالى عنه تشريف راوور، د يوه مسلم حَكم په حيثيت يې فيصله وكړه چې: «د بني قريظه وو ګرد جنګي ځلميان دې ووژلى شي ! او ښځې او ووړكي دې ټول د مرييتوب په قيد كې ونيولى شي !»، سم له دغې فيصلې سره څو سوه ځلمي يهودان ووژل شول، او څو سوه ښځې او ووړكي قيديان شول، او د دوى پر املاكو او اموالو مسلمانانو قبضه وكړه.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿۲۷﴾

او په ميراث يې دركړه تاسې ته ځمكه د دوى او كورونه د دوى او مالونه د دوى او هغه ځمكه چې نه وه پايمال كړې تاسې هغه (په ځغلولو د اسونو سره)، او دى الله پر هر شيز باندې ښه قادر.

تفسير: دغه ځمكه چې منورې مدينې ته نژدې ده؛ په لاس ورغله، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه پر مهاجرينو باندې تقسيم كړه، او په دغه سره د دوى د معاش وسيله پيدا شوه، او د دوى د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرې شو، له نورو ځمكو څخه مراد د خيبر ځمكې دي چې له دغې واقعې څخه دوه كاله وروسته د مسلمانانو په لاس وركړى شوې، او په هغو سره نبوي اصحاب خوشاله شول، ځينې وايي چې: بله ځمكه معظمه مكه ده، ځينې ترې د پارس او روم ځمكې مرادوي، چې وروسته له رسول الله صلى الله عليه وسلم د راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم أجمعين په لاس فتحه شوې، ځينې وايي: تر قيامت پورې هومره ځمكې چې د مسلمانانو په لاس فتحه كيږي؛ هغه ګردې په دې كې شاملې دي، والله أعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزۡوَٰجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدۡنَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيۡنَ أُمَتِّعۡكُنَّ وَأُسَرِّحۡكُنَّ سَرَاحٗا جَمِيلٗا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدۡنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ فَإِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلۡمُحۡسِنَٰتِ مِنكُنَّ أَجۡرًا عَظِيمٗا ﴿٢٩﴾

ای نبي ! ووايه ته ښځو خپلو ته ! که چېرې يئ تاسې چې غواړئ همدغه ژوندون لږ خسيس او ښايست رونق د هغه؛ پس راشئ چې څه فايده دروړسوم تاسې ته، او خوشې کړم تاسې په خوشې کولو ښکو سره. او که يئ تاسې چې اراده لرئ د الله او د رسول د (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنّت)؛ پس بېشکه الله تيار کړی دی لپاره د نيکي کوونکيو (ښځو) له تاسې نه اجر ډېر لوی.

تفسير: د رسول الله صلی الله عليه وسلم مطهّراتو ازواجو کله چې وليدل ټول خلق ماړه شول؛ نو ويې غوښتل چې ښايي ځمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شي !، نو له دوی څخه ځينو بيبيانو له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره په دغه مورد کې خبرې اترې وکړې، او ترې ويې غوښتل چې ځمونږ د مزيدو نفقو او سامانونو تهيه وفرمايې !، څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عيش سره ژوندون وکړی شو، پر رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه خبره شاقه تېره شوه، او قسم يې ياد کړ چې تر يوې مياشتې پورې به د هيڅ يوې بي بي کره نه ورځي، مسجد ته قريب په يوې پاسنۍ کوټه (مشربه) کې دېره شو، صحابه له دغه وضعيت څخه مضطرب شول، ابو بکر رضي الله تعالی عنه او عمر رضي الله تعالی عنه سره زياته انديښنه د دوی د لوڼو بي بي عائشه رضي الله تعالی عنها او بي بي حفصه رضي الله تعالی عنها وه، چې هغوی رسول الله صلی الله عليه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړي، او بالوسيله خپل دين او دنيا دواړه له لاسه ور نه کړي، دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول، او په خپلو خطاوو يې وپوهولې، بيا د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره يې د اُنس او د بې تکلفۍ څه خبرې او اترې وکړې، څو د رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارک طبيعت لږ څه خوښ او منشرح شو، بالآخره يوه مياشت وروسته دغه د تخيير آيت نازل شو، يعنې خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووايه چې: له دوو خبرو څنې ښايي دوی يوه خبره ځان ته غوره او اختيار کړي، که دوی دنيوي عيش او عشرت غواړي؛ نو دوی ته ووايه چې: ځما او ستاسې ژوندون سره سخت او مشکل دی، نو راځئ چې په شرعي طريقه سره تاسې ته طلاق درکړم، او که د الله تعالی او د رسول الله خوښي او د آخرت د اعلی مراتبو طالبات يئ؛ نو د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره د پاتې کېدلو له سببه به هغه دررسيږي.

له دغه ځنې به نور څه ښه شی وي چې په جنت کې له ګردو ځنې به اعلی او ارفع مقام کې له سيّد الأنام صلی الله عليه وسلم سره اوسيږي !، د دغه آيت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم کور ته تشريف يووړ، او ړومبی يې د الله تعالی دغه حکم بي بي عايشي صديقې رضي الله تعالی عنها ته واوراوه، دې د الله او د رسول الله مرضي ځان ته غوره کړه، وروسته له هغه نورو ګردو ازواجو هم داسې وکړه، او د دنيا د عيش او عشرت تصوّر يې له خپلو زړونو څخه وويست.

يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ مَن يَأۡتِ مِنكُنَّ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖ يُضَٰعَفۡ لَهَا ٱلۡعَذَابُ ضِعۡفَيۡنِۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ﴿٣٠﴾

ای ښځو د نبي ! هر څوک چې راشي له تاسې په يوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصيان دی له رسول الله نه)؛ نو دوچنده به کړ شي هغې ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو)، او دی (دوچندي عذاب) پر الله اسان.

تفسیر: د لویانو غلطي هم لویه وي، که بالفرض له تاسې څنې له کومې یوې د بد اخلاقی کوم فعل صادر شي؛ نو هغه سزا چې نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږي، د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږي، او دا کار الله تعالی ته اسان دی، یعنې ستاسې وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالی د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشي کولی.

وَمَنْ يَّقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَآ اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۙ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾

او هر څوک چې (تل) اطاعت وکړي له تاسې الله او رسول د (الله) ته، او عمل کوي د نېکیو؛ نو ور به کړو مونږ هغې ته اجر د هغې دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو)، او تیار کړی دې مونږ هغې ته رزق روزي نېکه (زیاته په جنّت کې).

تفسیر: یعنې پر نېکی او اطاعت هغومره اجر چې نورو ته وررسیږي؛ د هغه دوچنده تاسې ته دررسیږي، او مزید پر هغه یوه خاصه روزي او عزّت به هم درعطاء کیږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له دغې لویې درجې سره لازمه ده چې دنېکی ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وي»، پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې فرمایلي دي: ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ﴾ (۱۵ جزء د اسراء سورت (۸) رکوع (۷۵) آیت).

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ

ای ښځو د نبي ! نه یئ تاسې لکه یو تولګی (په شان د تولګي د محمدي امت) له ښځو.

تفسیر: یعنې ستاسې حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده، ځکه چې تاسې د الله تعالی له جانبه د سیّد المرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت لپاره انتخاب او غوره شوي یئ، او تاسې یې امّهات المؤمنین ګرځولي یئ، نو که د تقوی او طهارت ډېره ښه نمونه شئ لکه چې له تاسې څخه همدغه صفات او ستاینه متوقعه ده؛ نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کې ډېر زیات وي، او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسې څخه څرګند شي؛ نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وي، او ډېر زیات قبیح ګڼلی کیږي، الغرض که د فضائلو خوا وي یا د رذائلو خوا، په دواړو کې ستاسې وضعیت له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا او ممتاز دی.

اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِيْ فِيْ قَلْبِهٖ مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿٣٢﴾

نو که چېرې پرهېزګاري کوله تاسې؛ پس مه کوئ نرمي په ویلو کې پس (که پسته خبره تاسې وکړه)؛ نو په طمع کې به پرېوځي هغه څوک چې په زړه کې یې رنځ وي (د نفاق یا د فجور)، او ووایئ تاسې خبره ښه.

تفسیر: یعنې که تقوی او د الله جل جلاله وېره پخپلو زړونو کې لرئ؛ نو له پردیو سړیو سره چې خبرې اترې کوئ چې د هغه ضرورت خصوصًا أمهات المؤمنین ته علی الأکثر پیښیږي؛ په پستې او زړه وړونکې لهجې سره یې مه کوئ !، بلا شبهه د ښځو په خبرو کې الله په طبیعي ډول سره یو طبیعي پوستوالی، نزاکت او لطافت ایښی دی، لیکن د پاکو مطهراتو، متقیاتو ښځو شان او صفت ښایي داسې وي چې حتی المقدور د اجانبو سړیو سره د ضروري خبرو کولو په وخت کې لږ شانې په تکلیف سره داسې خبرې او اترې او لهجه اختیار کړي، چې په کې لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند شي، او د کوم یوه بد باطن قلبي میلان خپل طرف ته جذب او کش نه کړي، امّهات المؤمنین ته د دوی د لوړ مقام په لحاظ په هسې مواردو کې لا احتیاط لازم دی، څو کوم روحاني مریض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه ګرځوي.

﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ﴾

او قرار ونيسئ (اى ښځو !) په كورونو خپلو كې، او مه ښكاره كوئ (ښايست خپل بېګانه سړيو ته) په شان د اظهار (او ښايست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعني پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه كې به ښځې بې پردې ګرځېدې، او د خپل بدن او د لباس ډول ښايست او د سينګار مظاهره او ښودنه به يې په علانيه صورت سره كوله، د دغې بد اخلاقۍ او بېحيايي وضعيت د مقدّس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شي، او ښځو ته يې صاف او پاك حكم صادر كړ چې دوى دې پخپلو كورونو كې هستوګنه وكړي !، او د جاهليت د زماني په شاني دې د باندې نه وځي، او نه دې د خپل حسن جمال، ډول او سينګار نمايش او ښودنه كوي !، د أمهات المؤمنين فرض به په دغه معامله كې د نورو په نسبت لا زيات مؤكّد وي، لكه چې د ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ په تفسير كې وليكله شوه.

تنبيه: كوم احكام چې په دغو آيتونو كې مذكور دي؛ د ګردو ښځو لپاره دي، د مطهّراتو ازواجو په حق كې كله چې د دې تأكيد او اهتمام زيات ضروري وو؛ نو ځكه په الفاظو سره دوى په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولې شوي دي، ځما په نزد له ﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ څخه تر ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ پورې د دغو احكامو تمهيد وو، په تمهيد كې د دوو شقوقو ذكر وو، د بېحيايي د خبرې ارتكاب او د هغه انسداد هغه په ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ څخه تر ﴿تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ﴾ پورې وكړى شو، بل د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ﴾ څخه تر ﴿وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ پورې دوام لري، خلاصه يې داسې شوه چې: د بدۍ له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نېكۍ په طرف سبقت ګردو ته ضروري دى، مګر مطهّراتو ازواجو ته له ګردو ښځو څخه زيات هغه ضروري او حتمي ده، د دوى د نېكۍ او د بدۍ وزن دوه چنده درولى شوى دى، له دغه تقرير سره موافق د ﴿بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ تفسير هم بې تكلّفه پوهېدلى كيږي.

﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾

او سم درويئ لمونځ (چې د بدني عباداتو اصل دى)، او وركوئ زكات (چې د مالي عباداتو اصل دى) او (تل) اطاعت كوئ د الله او د رسول د (الله).

تفسير: يعني له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وكړئ ! ځكه چې تاسې له نبي سره اقرب او د امت لپاره نمونه يئ.

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ ﴿٣٣﴾

بېشكه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې لرې كړي له تاسې ګناه اى اهل البيت (كورنۍ د محمد رسول الله) او چې پاك كړي تاسې (له ګناه) په پاكوالي.

تفسير: د الله تعالى اراده همدا ده چې د نبي صلى الله عليه وسلم پر كورنۍ باندې د دغو احكامو تعميل په ښه شان سره وكړي، او دوى ښه صاف او پاك وګرځوي، او سم د دوى له رتبې سره دوى ته داسې قلبي صفايي او اخلاقي پاكې عطا وفرمايي؛ چې په هغې سره دوى له نورو څخه فائقې او ممتازې وي (چې د هغې په لوري يې په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ كې د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزييد سره اشاره فرمايلې ده)، دغه تطهير او د رجس اذهاب هم هغسې نه دى لكه چې د وُضوء په آيت كې ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ﴾ (د المائده (۲) ركوع، (۶) آيت) يا د «بدر» په قصه كې په ﴿لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ﴾ (د الأنفال (۲) ركوع (۱۱) آيت) دا ترې مراد شوى دى، بلكه دلته له تطهير څخه د تهذيب النفس،

تصفية القلب، او تزكية الباطن هغه اعلى مرتبه مراد ده، چې اکملو اولياء الله ته حاصله وي، او د هغې له حصول څخه وروسته اګر که دوی د انبياء الله په شان معصوم نه ګرځي، هو ! محفوظ ويلی کېږي لکه چې د ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآية ـ فرمايل او د (أراد الله) نه فرمايل پخپله د دغې خبرې دليل دی چې د أهل البيت لپاره عصمت نه دی ثابت.

تنبيه: په «نظم القرآن» کې تدبّر کوونکيو ته د يوې لمحې لپاره هم په دغه خبره کې هيڅ شك او شبهه نشي واقع کېدی؛ چې دلته د أهل البيت په مدلول کې يقيناً مطهّرات ازواج داخل دي، ځکه چې د دغه آيت څخه ړومبی او وروستی په ټوله رکوع کې ډېر خطابات له هم هغو سره شوي دي، او د «بيوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کې د همدوی په طرف کړی شوی دی، علاوه پر دې په قرآن کې عموماً دغه لفظ په همدغه سياق مستعمل شوی دی، د ابراهيم عليه السلام ښځې بي بي سارې رضي الله تعالى عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتې ويلي وو: ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ (د هود سورت (۷) رکوع، (۷۳) آيت)، په هر حال په «أهل البيت» کې دلته د ازواجو دخول يقيني دی، بلکه د آيت خطاب ړومبی له هغو سره دی.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

او يادوئ تاسې هغه چې لوستی کيږي په کورونو ستاسې کې له آيتونو د الله (چې قرآن دی) او له حکمته (حديث رسول)، بېشکه چې الله دی ښه مهربان او ښه خبردار.

تفسير: يعنې په قرآن او سنت کې کومې خبرې چې د الله تعالى پر احکامو او د پوهې پر مطالبو شاملې دي؛ هغه زده او يادې کړئ ! او نورو ته يې هم ورښيئ ! او د الله تعالى د عظيم احسان شکر اداء کړئ ! چې تاسو ته يې په داسې متبرکو کورونو کې ځای درکړی دی، چې د حکمتونو خزانه او د هداياتو سرچينه ده، د الله تعالى په آيتونو کې ډېر دقيق اسرار او د قدرت د علاماتو زيات رموزات دي، هغه الله جل جلاله پر دې ښه پوهيږي چې کوم يو سړی د دې امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانۍ سره محمد صلى الله عليه وسلم په وحي او تاسې يې د ده په زوجيت سره غوره کړي يئ، ځکه چې الله تعالى د هر چا د احوالو او استعدادو څخه عليم او خبير دی، او هيڅ يو کار بې له حکمته او تدبيره نه کوي.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ

بېشکه چې مسلمان سړي او مسلماناني ښځې، او مؤمنان سړي او مؤمناني ښځې، او اطاعت کوونکي سړي او اطاعت کوونکې ښځې، او رښتين سړي او رښتينې ښځې، او صبر کوونکي سړي او صبر کوونکې ښځې.

تفسير: يعنې تکاليف پر ځان اخيستونکي، سختي پر ځان ګالونکي (برداشت کوونکي)، د شريعت پر احکامو قائم او ټينګ پاتې کېدونکي.

وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ

او ويريدونکي عاجزي کوونکي سړي او ويرېدونکې عاجزي کوونکې ښځې.

تفسير: يعنې د تواضع او د عاجزۍ او د انکسار غوره کوونکي يا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکي.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٣٥﴾

او خيرات كوونكي سړي او خيرات كوونكي ښځې، او روژه نيوونكي سړي او روژه نيوونكې ښځې، او حفاظت كوونكي سړي ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونكي ښځې (ځای د شهوت خپل له سړيو)، او ذكر كوونكي سړي الله لره (ذكر) ډېر او ذكر كوونكې ښځې (الله لره په ذكر ډېر)؛ تيار كړي دي الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړيو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډېر لوی.

تفسير: ځينو مطهّراتو ازواجو ويلي وه چې په قرآن شريف كې ډېر ځايونه د نارينه وو ذكر شته، مګر د ښځو ذكر هيچېرې نشته، او ځينو نورو صالحانو ښځو ته داسې خيال پيدا شو چې په سابقه وو آيتونو كې د أزواج النبي صلی الله عليه وسلم تذكار وشو، خو د نورو ښځو په نسبت هيڅ كومه تذكره ونشوه؛ نو په دغه تناسب دغه آيت نازل شو، څو ټولې سره متسلّي شي، چې كه نارينه وي يا ښځه؛ د هيچا محنت او زحمت د الله تعالی په نزد نه ضايع كيږي، هم هغسې چې نارينه وو ته د روحاني او اخلاقي ترقی د حاصلولو ذرايع او وسايل شته؛ ښځو ته هم دغه ميدان خلاص دی، دغه يې د اناثيه وو طبقې د اطمينان او تسلی لپاره وفرمايل، كه نه هر هغه احكام چې په قرآن كې د نارينه وو لپاره فرمايلي شوي دي؛ هم هغه عمومًا پر ښځو عائديږي، او د بېل نوم اخيستلو لپاره هيڅ ضرورت نه دی پاتې، هو ! په دوی پورې نور خصوصي احكام بېل بيان كړی شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾

او نه دي (روا) هيڅ مؤمن سړي او نه هيڅ مؤمنې ښځې ته كله چې حكم وكړي الله او رسول د (الله) په يو امر كار كې؛ چې وي دوی ته اختيار له امره كاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هيڅ، او هر څوك چې اطاعت نه كوي د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقيق ګمراه شو په ګمراهی ښكاره سره.

تفسير: بي بي زينب رضي الله تعالی عنها بنت أميمه بنت عبد المطلب د رسول الله صلی الله عليه وسلم د ترور لور چې د قريشو له ډېرې لوړې كورنی څخه وه، رسول الله صلی الله عليه وسلم وغوښت چې د هغې نكاح «زيد بن حارثه رضي الله تعالی عنه» سره وتړي، دغه زيد هم اصلاً د عربانو له شرفاوو څخه وو، خو كوم ظالم په وړوكوالي دی تښتولی او د مريي په عنوان يې د معظمې مكې په بازار كې خرڅ كړی وو، بيا دغه زيد رضي الله تعالی عنه د بي بي خديجه الكبری رضي الله تعالی عنها له طرفه په بيع واخيست شو، چې څو موده وروسته بي بي صاحبې دغه خپل مريي رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وبانښه، كله چې زيد رضي الله تعالی عنه لوی او هوښيار شو، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په ملګرتوب د شام په يوه تجارتي سفر كې تلو، څه وخت چې زيد رضي الله تعالی عنه د خپل كور او كلي له څنګه تېرېده، دلته يې د خپلو أقاربو او خپلوانو پوښتنه وكړه، خو د زيد رضي الله تعالی عنه پلار، تره او ورور د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شول، او داسې غوښتنه يې تړې وكړه چې: «د زيد معاوضه له مونږ څخه واخلئ ! او پر مونږ يې وسپارئ !»، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: «كه زيد پخپلې رضا او خوښې له تاسې سره ځي؛ ځما له خوا هيڅ ممانعت نشته»، كله چې هغوی له زيد څخه دغه پوښتنه وكړه؛ زيد وويل چې: «زه له

محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل هیڅېرې نه څم، څکه چې دوی له ما سره ډېر ښه سلوک کوي، او له مور او پلار څخه مې ښه ساتي»، په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ، او خپل ځوی یې وباله، لکه چې خلقو د هغې زمانې د رواج سره سم ده ته «زید بن محمد» ویل، تر هغه پورې چې دغه آیت نازل شو ﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ﴾؛ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په ځای خلقو زید بن حارثه باله، کله چې سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظیم نسبت شرف بېل کړی شوی وو، ښایي د دغه د تلافي لپاره د ټولو اصحابو له مجمع څخه یواځې همده ته دغه شرف وروبخښلی شو چې نوم یې تصریحًا په قرآنکریم کې وارد شو، لکه چې وروسته راځي: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا﴾.

په هر حال کله چې د بي بي زينب رضي الله تعالی عنها د کورنۍ حیثیت ډېر لوړ (اوچت) وو، او زید رضي الله تعالی عنه بن حارثه ظاهرًا د مریتوب په داغ داغلی شوی وو؛ نو ځکه نه یخپله بي بي زینبه رضي الله تعالی عنها او نه د دې ورور په دغه خوښ او رضا وو، چې د دې نکاح له زید سره وتړله شي، لیکن د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منظور داسې وو چې داسې موهم تفریقات او امتیازات د دې د نکاح په لاره کې نه ښایي چې حائل شي، نو ځکه رسول الله مبارک پر بي بي زینب رضي الله تعالی عنها او د دې پر ورور زور وغورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضي شول، په دغه وخت کې دا آیت نازل شو، او دغه خلقو خوښه او مرضي د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر خوښې او مرضی جار او قربان کړله، او د بي بي زینب رضي الله تعالی عنها نکاح له زید بن حارثه رضي الله تعالی عنه سره وتړله شوه.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

او (یاد کړه ای محمده !) کله چې وویل تا هغه (زید) ته چې انعام کړی وو الله پر هغه (په اسلام سره)، او انعام کړی وو تا پر هغه (په آزادولو سره) چې وساته ته له ځان سره ښځه خپله (زینب بنت جحش) او وویرېږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده !) تا په زړه کې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی وو د هغې (چې زوجة النبي کېدل د زینب دي)، او ویرېدې ته له خلقو، او الله ډېر لایق دی د دې چې وویرېږې ته له ده نه، کله چې تمام کړ زید له دغې (زینب) څخه خپل غرض (او طلاقه یې کړه او عدّت یې تېر شو)؛ نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زینب) لپاره د دې چې نه وي پر مؤمنانو سختي (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاوو د دوی کله چې تمام کړي (دغه ادعیاء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقې یې کړي، او عدّت یې تېر شي)، او دی امر حکم د الله کېدونکی خامخا.

تفسیر: یعني زید رضي الله تعالی عنه بي بي زینب رضي الله تعالی عنها ته طلاق ورکړ، او د دې عدّت هم تېر شو، او اوس زید رضي الله تعالی عنه له بي بي زینبې رضي الله تعالی عنها سره هیڅ غرض او تعلّق نه لري، کله چې بي بي زینب رضي الله تعالی عنها د زید رضي الله تعالی په نکاح کې ورغله؛ نو زید بن حارثه رضي الله تعالی عنه د دغې مېرمنې په نظر کې خوار او حقیر ښکارېده، د دې طبیعت او مزاج به له هغه سره نه لګېده، او یخپلو منځو کې یې له همدې سببه موافقت نه کاوه، همېشه د دغو دواړو په منځ کې به جنګ او جګړه نښتې وه، نو زید رضي الله تعالی عنه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې حاضرېده، او خپل دغه شکایت به یې وړاندې کاوه، او همداسې به یې ویل چې: زه دغه خپله ښځه خوشې کوم، څکه چې څما ګذران ورسره نه کیږي، خو رسول الله صلی الله علیه

وسلم به تل دى منع كاوه، او د صبر او استقامت توصيې به يې ورته كولې، او ورته به يې ويل چې: هغې ځما له خاطره او د الله او د رسول په حكم د خپلې خوښې خلاف له تاسره خپله نكاح وتړله، نو كه ته يې اوس خوشې كړې؛ نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزيزانو او خپلوانو ته د سپكوالي په منزله وي، نو ځكه له الله څخه وويرېږه ! او په وړوكو وړوكو خبرو دغسې خبرې ته اقدام مه كوه، او څو دې له وسه كيږي؛ ګذران كوه ! او شپې او ورځې دې ورسره په ښه شان تېروه ! كله چې په هيڅ ډول د دوى دواړو په منځ كې موافقت رانغى، نو ممكن دي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زړه كې به دغې خبرې خطور كړى وي، كه زيد لا علاجه شي او مجبوراً خپله ښځه خوشې كړي؛ نو د بي بي زينبې تسلي او اطمينان بې له دې نه په بل شي نه كيږي څو چې زه خپله نكاح ورسره ونه تړم، ليكن د جاهلانو او منافقانو له بد ويلو څخه په اندېښنه كې وو، چې دوى به داسې وايي چې: «محمد د خپل ځوى ښځه په نكاح واخيسته»، حال دا چې دغه خبره دوى ته لا له پخوا څخه معلومه وه، چې د الله جل جلاله په نزد متبنّي په هيڅ يوه خبره كې د ځوى حكم نه لري.

له بل جانبه د الله تعالى اراده داسې وه چې دغه د جهالت خيال او مفكوره هم د خپل رسول په وسيله په عملي طور سره لرې او وركه كړي، څو مسلمانانو ته په مستقبل كې له داسې مسائلو ځنې هيڅ قسم تكليف او زحمت ورپېښ نه شي، او د هيڅ قسم توحّش او استنكاف مورد ورپاتې نه وي، نو الله تعالى خپل رسول ته اطلاع وركړه چې: «زه بي بي زينب ستا په نكاح كې دركوونكى يم»، ولې يې دركوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ﴾ په صاف او ښكاره ډول سره ظاهروي، يعنې غرض له دغې نكاح څخه دا دى چې د نورو له زړه څخه دغه د جاهليت خيال بيخي محو او معدوم شي، او وروسته له دې نه بل هيڅ قسم تنګسه او ممانعت په دغه معامله كې پاتې نشي.

پاتې شوې هغه چټي او بې موردې قصې او خبرې چې حاطب اللّيل مفسّرين او مؤرخين او بالخاصه اروپايي مستشرقينو په دغه مقام كې ليكلي دي، او ځمونږ ځينې متجدد ځلميان هم هغه د خپلې پوهې د نمونې پشان بيانوي؛ د هغوى په نسبت حافظ ابن حجر العسقلاني (رحمه الله) داسې ليكي: «لا ينبغي التشاغل بها» يعنې د هغو ذكر كول د وخت ضايعول دي، او ابن كثير (رحمه الله) ليكي: «أحببنا أن نضرب عنها صفحًا لعدم صحتها فلا نوردها»، يعنې دغه روايتونه مو پرېښودل، ځكه چې اصلاً ثبوت او صحت نلري.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

نشته پر نبي هيڅ قدر سختي (او وبال) په هغه كار (د نكاح د زينبې) كې چې مقرره كړې وه الله ده ته، طريقه مقرره كړې ده الله په هغو (انبياوو) چې تېر شوي دي ړومبي له دې نه، او دى امر حكم د الله يو حكم مقرر كړى شوى. هغه (انبياء) چې رسوي پيغامونه د الله، او ويرېږي له دغه (الله)، او نه ويرېږي د بل هيچا مګر يواځې له الله، او كافي دى الله ښه حساب كوونكى (د بندګانو).

تفسير: يعنې د الله تعالى حكم قاطع او نافذ دى، كومه خبره چې د ده له جانبه صادره شوې وي؛ هغه هرومرو كيدونكې ده، بيا نبي صلى الله عليه وسلم ته په داسې كولو كې هيڅ مضايقه نشته، چې په شريعت كې روا شوې ده، انبياء او رسولان د الله تعالى په پيغام رسولو كې له ماسوا الله د بل هيچا څخه نه دي ويريدلي، كله چې تا هم خپل د دغه پيغام په رسولو كې تر نن ورځې پورې د هيڅ شي پروا نه ده كړې، او نه د چا د ويلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوى يې، نو بيا د دې نكاح په معامله كې به ولې څه ممانعت واقع شي؟، داود عليه السلام يو سل ښځې درلودې (لرلې)، همداسې سُليمان عليه السلام هم د ازدواج په كثرت كې مشهور دى، سفهاء او ناپوهان هغه الزام چې پر تاسې اړوي؛ د سابقينو

انبياوو په سوانح کې له دې نه زيات دهغه اشباه او نظائر شته، لهذا تاسې ته نه ښايي چې دغو سفاهتي او جهالتي تنقيداتو ته وګورئ ! وروسته دغه راښيي چې زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه چې هغه تاسې د خپل ځوی په ځای بللی وو؛ ستاسې واقعي ځوی خو نه دی ګرځېدلی چې د هغه د مطلقې ښځې سره به تاسې نکاح نشئ تړلی، او يو زيد رضي الله تعالى عنه څه بلکه تاسې له نورو نارينه وو څخنې هم د هيڅ يـو سړي پلار نه يئ، ځکه چې ستاسې له اولادې ځنې خو يا هغه هلکان وو چې په وړوکوالي کې مړه شول، او ځينې د دغه آيت د نزول په وخت کې بيخي نه وو پيدا شوي، يا خو جونې وې، چې د هغوی څخه د سيدتنا فاطمة الزهراء رضي الله تعالى عنها اولاده په دنيا کې منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ

نه دی محمد صلى الله عليه وسلم (حقيقي) پلار د هيڅ يو تن له سړيو ستاسې، وليکن رسول د الله دی.

تفسير: يعني هيڅوک د ده ځوی مه ګڼئ ! محمد صلى الله عليه وسلم د پاک الله رسول دی.

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

او مهر (او آخرنی) د (ټولو) انبياوو دی (چې پس له دې نه بل نبي نشته)، او دی الله پر هر څيز ښه عالم.

تفسير: د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په تشريف راوړلو سره د انبياوو پر سلسله د اختتام مهر ولګېد، اوس به هيچا ته نبوّت نه ورکاوه کيږي، پس هر چا ته چې نبوّت رسېدلی دی، نو له همدې جهته د ده د نبوّت دوره له ګردو انبياوو څخه وروسته اېښې شوې ده چې د قيامت تر قيام پورې به اوږدوالی لري، عيسي المسيح عليه السلام به هم په آخره کې د محمد صلى الله عليه وسلم د يوه امّتي په شان راځي، او د عيسوي شريعت عمل په هغه وخت کې جاري نه وي، لکه چې نن ورځ هم د ګردو انبياوو اديان پخپلو ځايونو کې موجود شته، مګر په ټوله دنيا کې يوائې محمدي نبوّت جاري او ساري دی، په حديث کې راغلي دي: «که نن موسى عليه السلام د ځمکې په سر ژوندی وی؛ نو هغه ته به هم ماسوا ځما له متابعته بله چاره نه وه».

تنبيه: د نبوّت د ختم په متعلق له قرآن، حديث، د امت اجماع څخه په سلهاوو دلائل ځينو معاصرو عالمانو راټول کړي دي، او ترې مستقل کتابونه يې ليکلي دي، چې د هغو له کتلو څخه لږ څه تردّد او اشتباه نه پاتې کيږي چې د دغې عقيدې منکر قطعًا کافر او له اسلامي ملّت څخه خارج دی، «او دی الله پر هر څيز ښه عالم» يعني همدغه الله تعالى پر دغه باندې هم عليم او خبير دی چې د رسالت يا د نبوّت ختم په کوم ځای کې کېښود شي.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو !) يادوئ الله په يادولو ډېرو سره. او تسبيح وايئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بېګا کې.

تفسير: يعني الله تعالى دومره لوی احسان فرمايلی دی چې داسې عظيم الشأن رسول او د انبياوو سردار محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم يې ستاسې د هدايت لپاره لېږلی دی، نو پر دغه د ده د شکر اداء کړئ ! او له سره حقيقي منعم مه هېروئ ! په ناستې او ولاړې، په تللو او راتللو، په شپه او ورځ، په سبا او بېګا په ګردو اوقاتو او حالاتو او محلاتو کې د الله تعالى په ذکر او فکر کې لګيا اوسئ !.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

دى هغه (الله) دى چې رحمت (نازلوي) پر تاسې او پرښتې د دغه (الله هم مغفرت درته غواړي) لپاره د دې چې وباسي (الله) تاسې له تيارو (د كفره) رڼا ته (د اسلام)، او دى (الله) پر مؤمنانو ډېر رحم كوونكى.

تفسير: يعني د الله تعالى د زيات ذكر او په كثرت سره د يادولو نتيجه داسې كيږي چې الله تعالى خپل رحمت پر تاسې نازلوي، همدغه رحمت او بركت دى چې ستاسې لاس يې نيولى دى، او د جهالت او ضلالت له تيارو څخه يې ايستلي يئ، او د علم، پوهې او تقوى د رڼا په طرف يې لاره درښوولې او بيولي يې يئ، كه د الله تعالى خاصه مهرباني پر ايمان لرونكيو نه وى؛ نو د ايمان دولت به دوى ته له كومه ځايه ورعطاء كېده؟ او څرنګه به هغه له دوى سره محفوظ پاتې كېده؟ د الله تعالى په لطف او مهربانۍ مؤمنين د رُشد او هدايت، ايمان او احسان په طريقو كې ترقي كوي، دغه خو د دوى دنيوي حال دى، د دوى د اخروي اعزازو او اكرامو ذكر وروسته راځي.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

(د الله) پېشكش دوى ته په هغې ورځې چې ملاقات وكړي دوى له دغه (الله) سره؛ سلام دى، او تيار كړى دى (الله) دوى ته اجر ډېر لوى.

تفسير: يعني الله تعالى به پر دوى سلام ليږي، او پرښتې به هم پرې سلام اچوي، او بيا ورننژدې كيږي، مؤمنين به هم پخپلو منځونو كې د سلامونو همداسې مبادله او تعارف كوي، لكه چې په دنيا كې يې سره كوي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

اى نبي ! بېشكه مونږ لېږلى يې ته شاهد (په هغه چا چې ورلېږلى شوى يې)، او زېرى وركوونكى (په نعيم سره مؤمنانو ته)، او ويروونكى (له جحيم څخه كافرانو ته).

تفسير: يعني محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسې ته د الله تعالى توحيد در زده كوي، او تاسو ګردو ته سمه صافه لاره درښيي، هر هغه شى چې وايي؛ په زړه او په عمل سره پرې شاهدي وركوي، او په محشر كې به هم د امت په نسبت شاهدي لولي، چې د الله تعالى پيغام كوم يوه سړي تر كومې اندازې پورې منلى دى؟ يعني غاړه اېښودونكي او فرمان منونكي ته په ثواب سره زېرى وركوي، غاړه غړوونكي او نافرمانان په عذاب سره ويروي.

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾

او بلونكى (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حكم د دې (الله) او ډيوه روښانوونكې.

تفسير: پخوا يې فرمايلي وو چې د الله تعالى رحمت مؤمنين له تيارو څخه وباسي، او رڼا ته يې راولي؛ دلته دغه راښيي چې هغه رڼا د دغې ډيوې څخه منتشره شوې ده، ښايي د ډيوې لفظ په دغه ځاى كې په هغې معنى سره وي چې د «نوح» په سورت كې داسې فرمايلې شوي دي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ «الله تعالى سپوږمۍ رڼا او لمر يې ډيوه ګرځولې ده»، يعني تاسې د نبوّت او د هدايت هغه لمر يې چې ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې كومې رڼا ته هيڅ ضرورت نه دى پاتې، او نورې ګردې رڼاګانې په دغه اعظم نور كې محو او مدغم شوې دي.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زېرى وكړه په مؤمنانو په دې چې بېشكه شته دوى ته له (طرفه د) الله فضل ډېر لوى (جنّت).

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حكم) د كافرانو او منافقانو، او پرېږده ضرر د دوى (په انتقام اخيستلو كې) او توكل وكړه پر الله، او كافي دى الله وكيل (كار جوړوونكى).

تفسير: يعني كله چې الله تعالى تاسې ته داسې كمالات او داسې غوره جماعت عنايت فرمايلى دى؛ نو تاسې د دعوت او اصلاح او تبليغ فرائض په پوره قوت سره اداء كوئ ! او پر هغه حكم چې الله تعالى تاسې ته دركړى؛ د هغه په ويلو او كولو كې د هيڅ يوه كافر او منافق او د نورو پروا مه كوئ !.

﴿وَدَعْ أَذَاهُمْ﴾ الآية - يعني كه دغه اشقياء تاسې په ژبه او عمل وځوروي؛ نو تاسې د دوى هيڅ پروا مه كوئ ! او پر پاك الله توكل او اعتماد وكړئ ! هغه به په خپل قدرت او رحمت سره ګرد كارونه جوړوي، د مجرمينو لاربښوونه يا د دوى په سزا رسونه دغه ټول د همده په لاس كې دي، تاسې ته هيڅ ضرورت نه دى پاتې چې په دغه فكر او انديښنه كې خپل ځان وكړوئ !، د دوى مطلب خو همداسې دى ځو تاسې د دوى له طعنو څخه وويرېږئ، او د خپل دعوت او تبليغ له فريضې څخه مخ واړوئ، كه په فرض المحال سره تاسې همداسې وكړئ؛ نوګواكې د دوى مطلب مو پوره كړ (العياذ بالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو !) كله چې په نكاح واخلئ مؤمنې ښځې بيا طلاقې كړئ تاسو دوى پخوا له دې نه چې مس (صحيحه خلوت) وكړئ له دوى سره؛ پس نشته تاسې ته پر دغو مطلقاتو هيڅ شمېر (د ورځو) چې شمېرئ به تاسو هغه، نو وركړئ دوى ته څه فائده او خوشې كړئ دوى په خوشې كولو ښو سره.

تفسير: يعني هغه سړي چې خپلې ښځې ته پخوا له جماع يا صحيحه خلوت څخه طلاق وركړي، كه د دې لپاره يې مهر ټاكلى وي؛ نو نيمايي مهر يې پرې اوړي، كه نه لږ څه فائده دې وروړسوي !، يعني سم له عُرف او خپل حيثيت سره يوه جوړه جامه دې وركړي، او په ښه صورت سره دې خوشې او مرخصه كړي، او كه ښځه په دغه صورت وغواړي چې له بل چا سره خپله نكاح وتړي؛ نو عدّت پرې نشته، دغه مسئله يې دلته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د مطهّراتو ازواجو په ذكر كې بيان وفرمايله، چې د هغه سلسله له لرې ځاى څخه دوام لري، په منځ كې ځو آيتونه د ضمني مناسباتو له سببه راغلل، له دې ځايه بيا د سابق مضمون په طرف عود وكړى شو، په رواياتو كې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له يوې ښځې سره نكاح وتړله، كله چې هغې ته ورنژدې كېده؛ نو دغې ښځې وويل چې: «زه له تا څخه الله تعالى ته پناه نيسم»، رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: «تا لوى پنا ځاى ځان ته غوره كړى»، نو په دغه نسبت دا آيت نازل شو، او خطاب يې ايمان لرونكو ته وفرمايه، ځو معلوم شي چې دغه حكم په رسول الله صلى الله عليه وسلم پورې څه خصوصيت نه لري، بلكه پر ګردو مسلمانانو همدغه حكم شته، سم له دغه سره رسول الله مبارك صلى الله عليه وسلم هغې ښځې ته جوړه وركړه، او مرخصه يې كړه، مګر دغې ښځې په ټول عمر كې پر خپل محروميت ژړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَحۡلَلۡنَا لَكَ أَزۡوَٰجَكَ ٱلَّٰتِيٓ ءَاتَيۡتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ
ٱللَّهُ عَلَيۡكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِي هَاجَرۡنَ مَعَكَ
وَٱمۡرَأَةٗ مُّؤۡمِنَةً إِن وَهَبَتۡ نَفۡسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسۡتَنكِحَهَا خَالِصَةٗ لَّكَ مِن
دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۗ قَدۡ عَلِمۡنَا مَا فَرَضۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ لِكَيۡلَا
يَكُونَ عَلَيۡكَ حَرَجٞۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ۝٥٠

اى نبي ! بېشكه مونږ حلالې کړې دي تاته ښځې ستا، هغه ښځې چې ورکړي دي تا دوی ته مهرونه د دوی، او هغه ښځې چې مالک شوی دی (د هغو) ښي لاس ستا له هغو (وينځو) چې راګرځولي دي الله په تا (له کفّارو)، او لوڼې د عم (تره) ستا، او لوڼې د عمې (ترور) ستا، او لوڼې د ماما ستا، او لوڼې د خاله (توړۍ ـ د مور خور) ستا، هغه ښځې چې هجرت يې کړی دی له تا سره، او هغه ښځه مؤمنه چې وبښي نفس خپل نبي ته (بې له مهره) که اراده وکړي نبي د دې چې په نکاح واخلي (بې مهره) دغه (ښځه)، خالصه (جايزه ده) تاته غير له نورو مؤمنانو، په تحقيق معلوم دي مونږ ته هغه چې مقرر کړي دي مونږ پر دوی باندې په (حق د) ښځو د دوی کې او په (حق د) هغو وينځو کې چې مالکان دي (د هغو) ښي لاسونه د دوی، لپاره د دې چې نه وي پر تا باندې هيڅ حرج سختي، او دی الله ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعني له هغو وينځو چې په غنيمت او نورو کې ستاسې په لاس درشي، او ستا هغه ښځې چې د دوی مهر دې ورکړی دی، يعني چې اوس ستاسې په نکاح کې دي، که قريشي وي، يا له مهاجراتو څخه وي يا نه وي؛ ټولې تاسې ته حلالې دي، له دوی څني هيڅ يوه د دې وړ او قابله نه ده چې خوشې کړی شي، د تره، د ترور، د ماما، او د توړۍ لوڼې يعني له قريشيانو څني چې د مور يا د پلار له جانبه د تا قرابت داری وي؛ د هجرت په شرط حلالې دي، او تاسې له هغوی سره نکاح کولی شئ، او هره ښځه چې خپل ځان نبي ته وبخښي، يعني بې له مهره وغواړي چې په نکاح کې يې راشي؛ هغه هم حلاله ده، که تاسې داسې په نکاح راوړل خوښوئ ! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دی، اګر که دوی پر دغه اجازت عمل نه دی کړی (كما في الفتح)، ښايي له ﴿أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ﴾ څخه مرجوحه اباحت ګڼلی شوی وي، په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی: ﴿أَن تَبۡتَغُواْ بِأَمۡوَٰلِكُم﴾ الآية ـ (النساء (۴) رکوع)، يعني بې له مهره نکاح نه کيږي، که د عقد په وخت کې د هغه ذکر شوی وي، او که وروسته له هغه ټاکلی شوی وي؛ يا هيڅ نه وي ټاکلی شوی؛ نو په دغه صورت کې مهر المثل يعني هغه مهر چې د دې اقاربو او خپلوانو کې معمول او مروج وي؛ واجبيږي، له رسول الله صلى الله عليه وسلم څني الله تعالى دغه مهر قيد لرې کړی دی، په خلاف د مؤمنينو چې هغوی ته نه د دې خبرې اجازه ده، چې له څلورو ښځو څخه زياتې ښځې واخلي، او نه دا چې کومه ښځه بې له مهره په نکاح راولي.

۞ تُرۡجِي مَن تَشَآءُ مِنۡهُنَّ وَتُـٔۡوِيٓ إِلَيۡكَ مَن تَشَآءُۖ وَمَنِ ٱبۡتَغَيۡتَ مِمَّنۡ عَزَلۡتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكَۚ ذَٰلِكَ
أَدۡنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعۡيُنُهُنَّ وَلَا يَحۡزَنَّ وَيَرۡضَيۡنَ بِمَآ ءَاتَيۡتَهُنَّ كُلُّهُنَّۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمۡۚ
وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمٗا ۝٥١

بېرته کوې ته هر هغه ښځه چې غواړې ته له دغو ښځو خپلو، او رانژدې کوې ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو ښځو خپلو)، او هغه چې بيا يې وغواړې له هغو (ښځو

خپلو) چې لرې کړې دي؛ پس نشته هیڅ ګناه پر تا باندې، دغه (تفويض د واك ـ اختيار د ښځو خپلو) تاته ډېر نژدې دی چې یخې او روښانه شي سترګې د دوی (او خوشاله شي)، او نه به غمجنې کيږي، او راضي شي دوی په هغه شي چې ورکړی تا دوی ټولو ته، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسې کې دي (له رغبت او کراهيت د ښځو)، او دی الله ښه عالم ډېر تحمّل والا.

تفسير: يعني د «واهبة النفس» په متعلق اختيار لرې چې قبلوې يې او که يې نه قبلوې، او د موجوده وو ښځو څخه ته مختار يې چې کومه يې ساتې او کومې يوې ته يې طلاق ورکوې، او هم د هغو ښځو په نسبت چې پاتې شي؛ پر تاسې نوبت نه دی واجب چې خامخا يوه يوه شپه له هرې يوې سره به اوسېږې، د هرې يوې په نسبت چې زړه مو غواړي؛ وړاندې وروسته هم کولی شې، او له هرې يوې څخه مو چې ځان بېل کړی وي؛ بيا د هغې د بېرته اخيستلو اختيار هم لرې، سره له دې چې دغه حقوق او اختيارات ده ته ورکړی شوي وو؛ مګر ده په خپل ټول عمر کې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست، په معاملاتو کې يې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به يې کاوه؛ چې ډېر لوی محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی، خو سره له دې نه که د ده قلبي ميلان د چا په لوري بې اختياره کېده؛ نو داسې به يې فرمايل: «اللهم هذا قِسمي فيما أملك، فلا تلُمني فيما تملك و لا أملك»، «ای الله ! دغه ځما تقسيم دی په هغو شيانو کې چې ځما په واك او اختيار کې دي، او پر هغه څيز کې چې يواځې ستا په اختيار کې دی، او ځما په اختيار کې نه دی؛ مه مې ملامتوه !»، ښايي په ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا﴾ کې د همدغه په لوري اشاره وي.

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنْۢ بَعْدُ وَلَآ اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دي حلالې تاته ښځې پس له دغو (نهو ښځو چې اوس دې په نکاح دي)، او نه دغه (در ته روا دي) چې بدل کړې په دوی له نورو ښځو، اګر که تعجب در ولی تاته ښايست د هغو نورو هم.

تفسير: يعني هومره اقسام يې چې په کې فرمايلي دي، له هغو څخه زياتې نه دي حلالې، او څه چې موجودې دي؛ د هغوی بدلول نه دي حلال، يعني دغه چې له دوی ځنې کومه يوه د دې لامله خوشې کړې چې د هغې په ځای بله کومه يوه راولې.

اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ ؕ

مګر (خو روا دي درته) هغه وينځې چې مالك وي ښي لاس د تا.

تفسير: يعني وينځه، کنيزک، د رسول الله مبارک دوه ښځې مشهورې دي، يوه «مارية القبطية» چې د دې له نسه ابراهيم متولّد او په هلکتوب کې وفات شو، دويمه ريحانة رضي الله تعالى عنهما.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيْبًا ﴿۵۲﴾

او دی الله په هر څيز باندې ښه ساتونکی.

تفسير: يعني الله تعالی درته ګوري چې په کوم يوه د احکامو او حدودو پابندي کوې؟ او پر کوم يوه يې نه کوې؟ نو ښايي چې انسان د هر کار د کولو په وخت کې همدغه خبره تر نظر لاندې ونيسي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤۡذَنَ لَكُمۡ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيۡرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنۡ إِذَا دُعِيتُمۡ فَٱدۡخُلُواْ

اى هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی (يعنې اى مؤمنانو !) مه ننوځئ کورونو د نبي ته مګر (هغه وخت ننوځئ) چې اذن وکړی شي تاسې ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال کې چې نه اوسئ منتظر پخلي د هغه ته، وليکن کله چې وبلل شئ تاسې؛ پس ننوځئ !.

تفسير: يعنې بې له حکمه او اجازې دعوت ته مه ځئ ! څو تاسې يې نه يئ غوښتی، پخپل سر چېرې مه درومئ ! که نه هلته به په انتظار کې ناست پاتې کېږئ، او د هغه کورنۍ د کارونو په اجراء کې به مانع ګرځئ، او د حرج عوامل به پيدا کوئ !.

فَإِذَا طَعِمۡتُمۡ فَٱنتَشِرُواْ وَلَا مُسۡتَـٔۡنِسِينَ لِحَدِيثٍۚ

پس کله چې طعام وخورئ؛ نو خواره شئ (نور ځنډ مه کوئ هلته)، او مه کښېنئ آرام نيوونکي لپاره د خبرو (يو له بل سره).

تفسير: يعنې څه وخت چې له ډوډۍ څخه فارغ شوئ؛ نو ښايي د خپلو کورونو په طرف بېرته ولاړ شئ ! ځکه چې د هملته کېناستلو او مجلس جوړولو څخه هغه کوربه ته تکليف او حرج واقع کيږي، دغه خبرې اګر که د نبي الله صلى الله عليه وسلم د کورونو په متعلق فرمايلې شوې دي، ځکه چې د شان نزول تعلق له هغه سره دی، مګر ترې د يوه عمومي ادب ښوونه مقصود ده، چې: بې له غوښتنې د چا کره تلل، يا د کوم مېلمه سره مل شوی په طفيلي حيثيت د چا کره ننوتل، يا پخوا له ډوډۍ همداسې خوشې هلته پنډېدل، او خبرې اترې کول، يا وروسته د ډوډۍ له فراغه هلته کېناستل، او مجلس او ساعت تيري کول نه دي پکار.

إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ يُؤۡذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسۡتَحۡيِۦ مِنكُمۡۖ وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ

بېشکه دغه (ننوتل کېناستل خبرې کول) دی داسې کار چې تکليف رسوي نبي ته، پس حيا کوي (نبي) له تاسې (چې وباسي تاسې) او الله حياء نه کوي له (ويلو د خبرې) حقې.

تفسير: يعنې نبي الله صلى الله عليه وسلم د شرم او حياء له وجې پر خپل ځان تکليف اخلي، او د خاطر او لحاظ لامله په صافو الفاظو سره دغو مېلمنو ته نه وايي چې ځئ ! خپلو ځايونو ته لاړ شئ ! چې ماته تکليف او اذيت پيښيږي، دا خو د نبي الله صلى الله عليه وسلم د اخلاقو وضعيت دی، مګر ستاسې له تأديب او اصلاح څخه هيڅ شی پاک الله نشي منع کولی، او الله تعالى هرومرو د خپل رسول الله صلى الله عليه وسلم په ژبه تاسې ته خپل احکام در ښکاره کوي.

وَإِذَا سَأَلۡتُمُوهُنَّ مَتَٰعًا فَسۡـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍۚ ذَٰلِكُمۡ أَطۡهَرُ لِقُلُوبِكُمۡ وَقُلُوبِهِنَّۚ

او کله چې وغواړئ تاسې له دغو (مطهّراتو ازواجو) څخه کوم متاع (کوم څيز)؛ پس غواړئ هغه له دوی نه د باندې د پردې، دغه (غوښتل د باندې د پردې) د تاسې ډېر پاک ساتونکی دی د زړونو ستاسې او (ډېر پاک ساتونکی دی) د زړونو د دوی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «په دغه سره الله تعالى مسلمانانو ته ادب ښوولی دی، کله چې دوی به د ډوډۍ لپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم کره ورتلل؛ نو وروسته له ډوډۍ ځنې به هملته کښېناستل، او په خپلو خبرو اترو به

مشغولېدل، حال دا چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هوسايۍ (آرام) او استراحت ځای به هم هغه وو، مګر دوی له شرمه او حياء دوی ته نه ويل چې ځئ پاځئ ! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمايل، او په دغه آيت کې د پردې حکم صادر شو، چې نارينه دې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشي، که کوم شی غواړي؛ ښايي چې د پردې له شاه يې وغواړي، په دغه کې د جانبينو زړه صاف او پاک پاتې کيږي، او د شيطاني وساوسو استيصال په عمل راځي».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسې ته دا چې تکليف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته، او نه ده (روا تاسې ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (يا طلاق) د ده هيڅکله، بېشکه دغه (ايذاء د رسول او د ازواجو نکاح يې) ده په نزد د الله (ګناه) ډېره لويه.

تفسير: يعني د کفارو او منافقينو هر څه چې زړه يې غواړي چتې دې ووايي، او پخپلو همدغو ايذاء رسولو کې دې مشغول اوسي !، مؤمنينو ته چې د ډېرو دلائلو او براهينو په رڼا کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهايي امانت، عفّت، طهارت، ظاهر ا و ځرګند شوی دی؛ دغه خبره لايقه او مناسبه نه ده چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حيات يا ممات کې داسې کومه خبره وکړي يا يې ووايي چې د دوی د ډېرې ضعيفې درجې ايذاء او خفګان سبب وګرځي، په مونږ او ټولو مؤمنانو لازم دي چې د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعايت کړو، او همېشه فهم او دقّت وکړو، چې په غفلت او تساهل سره هم کوم داسې تکليف ورکوونکی حرکت له مونږ څخه صادر نشي، چې د هغه لامله د دنيا او آخرت په زيان او خسارت اخته او ککړ شو.

له دغه تکليف ورکوونکو حرکاتو څخه يوه ډېره سخته او لويه ګناه دغه ده چې: کوم سړی د دوی د مطهراتو ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړي، يا د داسې نالايقې ارادې اظهار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حيات کې وکړي، ظاهر دی چې د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قايم شوی دی، او دوی له روحاني حيثيته د ټولو مؤمنينو محترمې ميندې ټاکلې شوي دي، آيا وروسته له دې نه چې د کوم امّتي د نکاح په عقد کې راشي؛ د دوی هغه عزّت او احترام کما حقّه پاتې کېدی شي؟ وروسته له دوی نه کله چې دوی په کورني جنجالو او جګړو کې ولويږي؛ نو د تعليم او تلقين او ديني احکامو د تبليغ هغه اعلی غرض او مقصود څرنګه په اطمينان او آزادۍ سره تکميل او پوره کولی شي؟ چې د هغه لپاره في الحقيقت الله تعالی دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجيت لپاره غوره کړي دي، او آيا کوم په انتهايي درجه سره بې حياء انسان به هم باور کولی شي چې له سيد البشر سره کومې بي بي صاحبې چې خپل عمر تېر کړی وي؛ هغه به د يوې شپې تېرولو له مخې هم بې د دوی له کوره په بل ځای کې اوسېدی شي؟ او هلته قلبي سکون او مسرّت هم حاصلولی شي؟ يا د هغه هيله په خپل زړه کې ګرځولی شي؟ خصوصًا څه وخت چې دغه خبره معلومه شوي هم وي چې دوی له هغو منتخبو او غورو خواتينو څخه دي چې د دوی په مخ د دنيا او آخرت دواړه لارې وروړاندې کړلې شوې؛ مګر هغوی په خپل ذوق او خوښې سره د دنيا پـر عيش د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجيح او اهميت ورکړ، او د آخرت د لارې د اختيارولو اعلان يې وکړ.

لکه چې تاريخ راښيي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهّراتو ازواجو او جنتي مقدساتو خواتينو په څه عديم النظر زُهد، ورع، تقوی، صبر او توکل سره د الله تعالی په عبادت او خپلو معنوي اولادوو په هدايت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په ديني خدمت کې مواظبت کاوه، او خپل ګرد اوقات يې په همدغو

مهمّاتو کې صرف او وقف کړل، او هیڅ یوې له دوی څخه په سهو او خطا سره هم دنیوي لذائذو او مشاغلو ته نه دي کتلي، او څرنګه داسې کوم خیال به د دوی په زړه کې تېرېده؟ حال دا چې الله تعالی د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمایلی وو: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ او په دغه سره یې د دوی د تزکیې او د تطهیر د کفالت بشارت ورکړی وو.

إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

که چېرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) یا یې پټ وساتئ (په زړونو کې)؛ پس بېشکه الله دی پر هر څیز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسیر: یعنې مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ، او مه په زړه کې داسې وسوسې ته لاره ورکوئ ! ځکه چې د الله تعالی په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد یو شان عیان دي، او هیڅ یو شی له ده څخه پټ نه دی، او دی پر ګردو اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ۗ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کېدلو د) پلرونو د دوی کې، او نه په ځامنو د دوی کې، او نه په ورونو د دوی کې، او نه په ځامنو د ورونو د دوی کې، او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کېدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کې، او نه په ښځو د دوی (یعنې په ښځو د نورو مؤمنانو)، او نه په هغو (وینځو) چې مالکان وي ښي لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسیر: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارینوو د مخامخ کېدلو ممانعت وشو، اوس دغه ښوولی کیږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کېدل ممنوع نه دي، په دغه مورد کې کوم عمومي حکم چې د عمومي مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کې تېر شو؛ هم هغسې د مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی، د ﴿وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ کومه تشریح چې مونږ هلته په (۱۰) رکوع کې کړې ده؛ هغه دې دلته بیا ولوسته شي !.

وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

او وویرېږئ (ای ښځو !) له الله ! بېشکه الله دی پر هر شي باندې ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنې د پردې کوم احکام چې بیان شوي دي، او هغه استثناء چې په کې کړی شوې چې هغه په پوره ډول سره ملحوظ ولرئ، او لږ څه هم په هغه کې وړاندې وروسته لاندې باندې ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کې ښایي چې د الله تعالی د احکامو او د حدودو رعایت وکړئ، ځکه چې له الله جل جلاله څخه ستاسې هیڅ شی نه دی پټ: ﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

بېشکه الله او پرښتې د الله درود وایي پر نبي باندې، ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبي) باندې او سلام (پرې) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «صلاة على النبي» مطلب دا دی: د نبي ثناء له تعظيم، رحمت، او عطوفت سره، بیا د هر یوه په طرف چې «صلاة» منسوب وي، سم د هغه د شان او مرتبې سره کومه ثناء، تعظیم، رحمت او عطوفت چې وړ او لایق وي؛ هم هغه به ترې مرادوه شي، لکه چې وایي: پلار پر ځوی او ځوی پر پلار، او ورور پر ورور مهربان دی، یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوي، نو ظاهر ده د پلار کوم قسم محبت او مهرباني چې پر ځوی ده، د ځوی هغه قسم مینه او محبّت پر خپل پلار نه وي، او د ورور له ورور سره هم هغسې نشته، بلکه د دغو دواړو د مینې نوعیت بل شان دی، همداسې دلته یې هم قیاس وکړئ او وپوهېږئ ! الله تعالی هم پر نبي «صلاة» لیږي، یعنې په رحمت او شفقت سره د ده ثناء، اعزاز او اکرام کوي، پرښتې هم پرې سلام لیږي، مګر د هر یوه صلاة، رحمت، تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبې سره دی، وروسته له دې نه پر مؤمنانو حکم دی چې تاسې هم پر نبي صلی الله علیه وسلم صلاة او رحمت ولېږئ !، ښايي د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخي جلا وي، علماوو فرمايلي دي چې د الله صلاة، رحمت لېږل او د ملائکو په منځ کې پر هغه ثناء ویل دي، او د پرښتو صلاة استغفار دی، او د مؤمنينو صلاة دعاء ده، په حدیث کې راغلي دي: کله چې دغه آیت نازل شو، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکړ: یا رسول الله ! د سلام طریقه خو مونږ ته معلومه شوې ده، یعنې چې د لمانځه په تشّهد کې داسې لوستل کیږي: السلام علیك أیها النبي ورحمة الله وبرکاته، د صلاة طریقه هم مونږ ته ارشاد وفرمايئ ! څو یې مونږ په لمانځه کې ولولو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایه: «اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد و على آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد».

غرض دا دی چې الله تعالی مؤمنیو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبي صلاة ولېږئ، نبي علیه السلام دغه راوښود چې ستاسې صلاة لېږل دغه دي چې له الله جل جلاله څخه وغواړئ څو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر أبد الآباد پورې تل ترتله پر نبي صلی الله علیه وسلم نازل وفرمايي !، ځکه چې د الله تعالی رحمتونه بېحده او بې نهایته دي.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ۝٥٧

بېشکه هغه کسان چې ایذاء رسوي الله ته (په ولد او شریک) او (ایذاء رسوي) رسول الله (ته په نسبت د سحر، شعر، جنون)؛ لرې کړي دي دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کې، او تیار کړی یې دی دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د الله تعالی ایذاء دغه ده چې د ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ته څوك ایذاء ورسوي، یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقې خبرې وکړي.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ۝٥٨

او هغه کسان چې ایذاء رسوي مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چې کړی وي دوی (یعنې په ناکړي کار)؛ پس په تحقیق باروي دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان وو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به یې ویل، یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به یې د دروغو خبرې اترې لکه چې د «النور» په سورت کې مسطورې دي کولې، وروسته له دې نه د ځینو هغو ایذاوو د انسداد په نسبت ځینې ښوونې کړی شوي دي، چې د دغو منافقینو له خوا به ځینې مسلمانانو ښځو ته رسېدې.

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ

ای نبي ووايه ښځو ته دې او لوڼو ته دې او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چې خواره دې کاندي پر ټولو ځانونو خپلو له ټکريو پړونو خپلو څخه.

تفسير: يعني وروسته د ټول بدن له پټولو څخه د ټکري څه برخه پر سر او څه برخه يې له سر ځنې راښکته پر خپله څېره باندې وځړوئ، په رواياتو کې راغلي دي چې وروسته د دې آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلې څېرې او ګرد بدنونه په خپلو ټکريو سره پټول، او بيا به د باندې داسې وتلې چې يوائې به د دوی يوه سترګه ښکاريده، چې په هغه سره په لاره تلی شوې، له دې نه معلومه او ثابته شوه چې د فتنې او فساد په وخت کې ښايي چې آزادې اصيلې ښځې خپله څېره هم پټه کړي، او وينځې د شديدو ضرورياتو له سببه پر دغه نه دي مکلّفې، ځکه چې د دوی په کارو او چارو کې تکليف او حرج پېښيږي.

ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾

دغه (پټول د بدن) نژدې دي دې ته چې وبه پېژندی شي دوی (چې اصيلې دي)؛ پس ايذاء به ونشي رسولی دوی ته (په زعم د وينځو)، او دی الله ښه ښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «ښه وپېژندله شي چې وينځه نه ده بلکه بي بي ده، د ننګ او ناموس مېرمن ده، بدبخته او بدناموسه نه ده، نېک بخته ده بد ذاته نه ده، څو بدنيته خلق هغوی ته لاس ونه غځوي، او نقاب يې د هغه ښه کېښوده، دغه د بهترۍ حکم دي، وروسته يې وفرمايل چې: الله ښونکی مهربان دی»، يعنې که سره له دومره اهتمامه کوم تقصير پاتې شي؛ نو د الله تعالی له مهربانی نه د ښښنې توقع شته، (تکميل)، دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام وو، څو هر څوک دوی وپېژني او د دوی ربړولو ته زړه ښه نه کړي، او بيا د دروغو حيله ورته جوړه نه کړي، وروسته له دې د عمومي ګوتې وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهديد او ويرول دي، اعم له دې چې له کومې مېرمنې سره وي، يا له کومې وينځې سره.

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چې په زړونو د دوی کې رنځ دی (د زنا کولو ـ له بد کارۍ خپلې نه).

تفسير: يعنې پر هغو خلقو چې د بد نظرۍ او شهوت پرستی مرض لګېدلی دی.

وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ

او بدې آوازې ګډوونکي په (ښار د) مدينې کې.

تفسير: د غه غالبًا يهودان دي، يا ممکن دي چې هغه منافقان ترې مراد وي چې على الأکثر به يې دروغ خبرې شايع کولې، او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به يې شايعات او انتشارات کول.

لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ ۖ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾

نو خامخا به وګمارو مسلّط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی، بيا به همسايه توب ونه کړي (دوی) د تا په دغه (مدينه کې) مګر لږ وخت. رټلي ترټلي شوي هر چېرې چې وموندلی شي؛ وبه نيولی شي، او وبه وژلی شي په وژلو (د خوارۍ سره).

تفسير: يعني كه دغه بد سړي د خپلو دغو حركاتو څخه لاس وانخلي؛ نو مونږ به تا پر هغوى مسلط كوو، چې په څو ورځو كې تاسې هغوى له مديني منورې څخه د باندې و شړئ، او هومره ورځې چې دلته اوسيږي؛ د ذلت په صفت كې به پاتې وي، لكه چې دغه يهودان ګرد وشړل شول، او منافقانو به د دغو ويرولو او ډارولو په اثر ښايي خپله رويه بدله كړي وي؛ نو ځكه له سزا څخه يې نجات وموند.

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

دا يوه لاره ايښي ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) كې چې تېر شوي دي پخوا له دې نه، او له سره به نه مومې ته لارې د الله ته هيڅ تبديل تغيير.

تفسير: يعني عادت الله په همدې دوام لري، هغه كسان چې د انبياء الله په مقابل كې شرارتونه كوي، او فتنه او فساد خوروي؛ همداسې ذليل، خوار او هلاك كړي، يا دغه مطلب دى چې په پخوانيو كتابونو كې همدغه حكم شوى دى چې مفسدان له خپله منځه د باندې وباسئ ! لكه چې شاه صاحب (رحمه الله) يې له تورات څخه نقلوي.

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللّٰهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾

پوښتنه كوي له تا څخه خلق له قيامت (د راتلو چې كله دى؟) ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه همدا خبره ده علم د قيامت (خاص) په نزد د الله دى، او څه شي پوه كړى يې ته (په قيام د قيامت؟، يعني ته ترې بېخبره يې، بيا نو ورته ووايه) ښايي چې قيام د قيامت دى نژدې.

تفسير: اګر كه د قيامت د صحيح وخت تعيين الله هيچا ته نه دى ښوولى، مګر دلته يې د هغه د قُرب په طرف اشاره فرمايلې ده، په حديث كې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خپله د شهادت او وسطى ګوتې پورته كړې، او ورسره يې وفرمايل: «أنا والساعةُ كهاتين» «زه او قيامت د دغو ګوتو په شان يو»، يعني هومره چې وسطى ګوته د سبابې په نسبت وړاندې ختلې ده؛ نو زه له قيامت څخه هم دغومره قدر ړومبى راغلى يم، قيامت ډېر نژدې او په ما پسې ژر راتلونكى دى.

إِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

بېشكه الله رټلي دي كافران (منكران د بعث له رحمت خپله)، او تيار كړى يې دى دوى ته سختې لمبې وهونكى اور.

تفسير: يعني د دغه لعنت اثر دى چې دوى داسې لا طائل سوالات كوي، او د آخرې خاتمې او د عاقبت هيڅ فكر نه كوي.

خٰلِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال كې چې همېشه به اوسيږي په دغه اور كې تل ترتله، نه به مومي دوى هيڅ دوست (چې يې ترې وباسي) او نه كوم مددګار (چې عذاب ترې لرې كړي). (ياده كړه) هغه ورځ چې چورلولى به شي مخونه د دوى په اور كې.

تفسير: يعني پړمخې نسكور غورځولى كيږي، او د دوى څېرې به په اور كې لاندې باندې كيږي.

يَقُولُونَ يَٰلَيۡتَنَآ أَطَعۡنَا ٱللَّهَ وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا۠ ۝٦٦

وايي به دوی: ای کاشکې مونږ اطاعت کړی وی د الله، او اطاعت کړی وی مونږ د رسول (د الله).

تفسیر: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوي چې کاشکې مونږ په دنيا کې د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر وينا غوږ ايښي وی، او پر هغه مو عمل کړی وی، څو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوي نه وی.

وَقَالُواْ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعۡنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ۝٦٧ رَبَّنَآ ءَاتِهِمۡ ضِعۡفَيۡنِ مِنَ ٱلۡعَذَابِ وَٱلۡعَنۡهُمۡ لَعۡنٗا كَبِيرٗا ۝٦٨

او وايي دوی: ای ربه څمونږ! بېشکه مونږ اطاعت کړی وو مونږ د مشرانو خپلو، او د غټانو خپلو، پس ور که کړه دوی له مونږ څخې سمه لاره. ای ربه څمونږ! ور کړه دوی ته دوچنده له عذابه، او لرې کړه دوی له رحمته خپله رټلو ترټلو لويو سره.

تفسیر: دغه به د قهر له شدّته وايي چې: څمونږ دغو دنيوي سردارانو، مشرانو او مذهبي پېشوايانو مونږه وغولولو، او په دروغو او فرېبو يې په دغه غم او مصيبت کې اخته کړو، د همدوی په لمسون د حق له لارې څخه بې لارې شو، نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کيږي؛ نبايي دوی ته څمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شي، او هغه لعنت او زحمت چې پر مونږ نازليږي؛ له هغه څخه دې زيات پر دوی هم نازل شي، ګواکې د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه يخول غواړي، په همدغه مضمون يو بل آيت د «الأعراف» په (۴) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې د دوی د دغې غوښتنې ځواب هم شته، هغه دې هلته بيا ولوستل شي!.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوۡاْ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُواْۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهٗا ۝٦٩

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو!) مه کېږئ په شان د هغو کسانو چې ايذاء يې رسولې وه موسی ته؛ پس پاک کړ دغه (موسی لره) الله له هغو دروغو چې دوی ويل، او وو (موسی) په نزد د الله کې وجيه (مخور خاوند د عزّت).

تفسیر: يعنې تاسې داسې کوم کار يا خبره مه کوئ چې له هغه نبي علیه السلام ته ايذاء ورسيږي، دغه ايذاء نبي علیه السلام ته هيڅ زيان او ضرر نشي رسولی، ځکه چې دی د الله تعالی په دربار کې لوی عزّت او پت لري، او الله جل جلاله به له ده څخې هغه د اذيت ګردې خبرې لرې کوي، مګر په هغه سره ستاسې آخرت خرابيږي، وګورئ چې د موسی علیه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذيت خبرې کولې، مګر الله تعالی د موسی علیه السلام د وجاهت او مقبوليت له وجې د هغو ټولو ابطال وفرمايه، او د موسی علیه السلام بې داغي يې ثابته کړه، په رواياتو کې راغلي دي چې ځينو مفسدينو پر موسی علیه السلام تهمت لګاوه چې هارون علیه السلام يې ښديا ته بيولی دی او هلته يې وژلی دی، نو الله تعالی په يوه خارقه طريقه سره د هغه ترديد وفرمايه، او په صحيحينو کې راغلي دي چې موسی علیه السلام د حياء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کې تل په پټه غسل کاوه، خلقو به ويل چې: د دوی په بدن کې هرومرو څه عيب دی، يا د برص داغ لري، يا يې خصيې پړسېدلې دي، يوه ورځ موسی علیه السلام غسل کاوه او خپل کالي يې ايستلې پر يوې تيږې يې ايښې وو، هغه تيږه د دوی له کاليو سره وتښتېده، موسی

عليه السلام بربنڼه له اوبو څخه ووت او خپله همسا يې واخيسته، او په هغې تيږه پسې پر منډو شو، په دغه وخت کې ټولو خلقو دوی ته کتل، او ګردو ته دغه حقيقت ورڅرګند شو، چې د دوی مبارک وجود بيخي پاک او بې عيبه دی.

تنبيه: د موسی عليه السلام بربنڼه ځغلېدل په تيږې پسې د مجبوريت لامله وو، او ښايي دا يې هم خيال کې نه وي ګرځيدلي چې دغه تيږه به برابره هغې لويې مجمعې ته ورځي، او هلته به دريږي، پاتې شو د تيږې دغسې حرکت؛ نو هغه د فوق العادت په ډول وو.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَـٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې اې مؤمنانو !) وويرېږئ له عذاب د الله، او ووايئ خبره سمه محکمه رښتيا. چې نېک صالح کړي (الله) تاسې ته عملونه ستاسې، او وبښي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او هر چا چې اطاعت وکړ د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقيق بريالی (کامياب) شو په بري ډېر لوی سره.

تفسير: يعنې اې مؤمنانو ! له الله تعالی څخه وويرېږئ او وپوهېږئ چې سمې خبرې کوونکي ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفيق ور په برخه کيږي، او ګناهونه او تقصيرات يې ورمعافيږي، په حقيقت کې يوائې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په اطاعت کې د حقيقي بري او کاميابۍ راز پټ دی، هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوي؛ په مراد رسيږي.

إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَـٰنُ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

بېشکه وړاندې کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر اسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پيدا کړ په دوی کې فهم او نطق)؛ پس منع راوړه دوی له دې چې پورته کړي هغه (د امانت بار) او وويرېدل دوی له هغه (امانت)، او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان، بېشکه چې دغه (انسان) دی ظالم ډېر نادان (په عاقبت خپل).

تفسير: يعنې انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ، د هغه بار او پيټي په اوږو اخيستلو څخه چې اسمانونو، ځمکې او غرونو د خپلې ناتوانۍ او عجز اظهار وکړ، چې پورته کولی يې نشو؛ دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخيست.

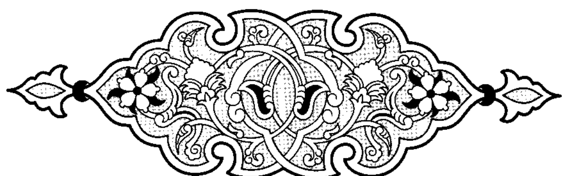
اصلي خبره دا ده چې الله تعالی د خپل يو خاص امانت کېښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کې اراده وفرمايله، چې که هغه غواړي؛ نو دغه امانت په خپلې سعي او کسب او د مټ په قدرت او قوّت وساتلی شي، بلکه تزييد او ترقي هم ورته ورکړه شي، هغه افراد چې هغه امانت په پوره ډول سره محفوظ ساتي او ترقي ورته ورکړي؛ پر هغو انعام او اکرام وکړي، او هر هغه چې په غفلت او شرارت سره هغه ضايع کړي؛ نو هغه ته به سزا ورکړه شي، او هغه کسان چې په دغه مورد کې لږ شان قصور وکړي؛ له هغوی سره د عفوې او د ښنلو معامله وکړه شي، څما په خيال دغه امانت د ايمان او د هدايت يو تخم دی، چې د بنيادمانو په زړونو کې شيندلی او کرلی شوی دی، چې هم هغه ته «مابه التكليف» هم ويلی شو، «لا إيمان لمن لا أمانة له» چې د دغه د ساتنې او په حفاظت کې له مداومت څخه د ايمان ونه زرغونيږي، ګواکې د بني آدميانو قلوب د الله تعالی ځمکه ده، چې تخم هم په هغو کې پخپله الله شيندلی (کرلی) دی، د باران ورولو لپاره يې د رحمت وربځې هم لېږلې دي، چې د هغوی له سينو ځنې د الله تعالی د وحي باران هم ورېدلی دی، د هر انسان فريضه

دا ده چې د ايمان دغه تخم چې د الله تعالى امانت دی؛ ضايع نه کړي، بلکه په پوره سعی، کوښښ، سره د هغه پرورش او پالنه وکړي، او ډېر زيـات دقّت دې وکړي، څو په سهو، خطا اوغلطی هم دغه تخم ونه سوځيږي، او ضايع نشي.

لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾

(دغه د امانت عرض د دې لپاره وو) چې عذاب ورکړي الله منافقانو سړيو او منافقاتو ښځو ته، او مشرکانو سړيو او مشرکاتو ښځو ته، او رجوع په رحمت سره وکړي الله پر مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تمت سورة الأحزاب بعون الله الملك الوهاب، فلله الحمد والمنة.

سُورَةُ سَبَإٍ

«د (سبأ) سورت مكي دى، پرته له (۶) آيته څخه چې مدني دي (۵۴) آيتونه او (۶) ركوع لري، په نزول كې (۵۸) او په تلاوت كې (۳۴) سورت دى، وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾

ټوله ثناء صفت خاص الله لره دي، هغه چې خاص هغه ته دي هر هغه (شيان) چې په اسمانونو كې دي، او هر هغه شيان چې په ځمكه كې دي (سره له اسمانونو او ځمكې ملكا خلقًا عبيدًا)، او خاص همدغه (الله) لـره ده ټولـه ثناء صفت پـه آخرت كې (لكه چې په دنيا كې هم ده)، همدغه (الله) ښه حكمت والا ښه خبردار دى.

تفسير: يعني ګرد محاسن او محامد او تعريف هغه الله جلّ جلاله ته دي چې واحد احد دى، او بې د نورو له شركته د ګردو اسمانونو او د ځمكو د شيانو مالك او خالق دى، او په نهايت حكمت او خبردارۍ سره د دوى انتظام او تدبير كوي، او دغه سلسله يې چېې نه ده پيداكړې، د داسې حكيم او دانا په نسبت دغه ګمان نشي كېدى، ضرور دغه نظام بالآخر پر كومې اعلى نتيجې منتهي كېدونكى دى، چې هغه ته آخرت وايي، او څرنګه چې همدى په دنيا كې يواځې د ټولو تعريفاتو مستحق دى، په آخرت كې هم يواځې همدى د ټولو تعريفاتو مستحق دى، بلكه دلته خو ظاهرًا د نورو كسانو هم لږ څه تعريف كېدى شي، ليكن هلته نور ګرد وسايط او پردې لرې كيږي، او هر شى ليدل كيږي، هغه ګرد د همده له طرفه وي، نو ځكه صورتًا او معنًا او حقيقتًا بلكه له هر حيثيته يواځې د هم هغه مطلق محمود تعريف پاتې كيږي.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۚ

معلوم دي (الله ته) هر هغه شى چې ښكته ننوځي په ځمكه كې او هر هغه شى چې بيرون راوځي له دغې (ځمكې) څخه، او هر هغه څيز چې راښكته كيږي له اسمانه، او هر هغه شى چې پورته خيژي په دغه (اسمان) كې.

تفسير: يعنې په اسمان او ځمكه كې هيڅ يو لږ او وړوكى داسې څيز نشته، چې د ده له علم څخه خارج وي، هر هغه شى چې په ځمكه كې ښكته ننوځي، مثلاً حشرات، خوځندې، د نباتاتو تخم، د باران اوبه، د مړيو اجساد او هر هغه شيان چې له ځمكې څخه د باندې راوځي او بهر كيږي مثلا: زراعت، نباتات، معدنيات او نور، او هغه شيان چې د اسمان له جانبه راښكته كيږي لكه: باران، وحي، تقدير، پرښتې او نور، او هغه شيان چې پورته خيژي اسمان ته مثلاً: روح، دعاء، اعمال، ملائكې او نور، پر دغو ګردو انواعو او جزئياتو د الله تعالى علم محيط دى.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

او همدغه (الله) ډېر رحم كوونكى دى، ښه ښښونكى دى (د خطيّاتو).

تفسير: يعني دغه ګرد د ژوندون رونق ښايست د الله تعالی له رحمته او ښېنې څخه دی، که د بندګانو د دغې ناشکرۍ او د حق نه پېژندلو په اثر لاس په لاس د دوی په نيونو باندې لاس پورې کېدی؛ نو دغه ګرد رونق او ښايست به په يوه لمحه کې ختمېده: ﴿وَلَوۡ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوۡا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهۡرِهَا مِنۡ دَآبَّةٍ﴾ (د فاطر سورت (۴۵) آيت (۵) رکوع (۲۲) جزء).

وَقَالَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَا تَاۡتِيۡنَا السَّاعَةُ ؕ قُلۡ بَلٰى وَرَبِّىۡ لَتَاۡتِيَنَّكُمۡ ۙ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي چې را به نشي مونږ ته قيامت، ووايه (ای محمده ! دوی ته چې ولې به رانشي) بلکه رابه شي، قسم دی ځما په رب خپل چې خامخا رابه شي هرومرو (لازمًا) دا قيامت تاسې ته.

تفسير: يعني هغه انسان چې د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو موجوداتو څخه ړومبی وو؛ اوس له براهينو څخه د ده صداقت په پوره ډول سره ښکاره شو، په مؤکد قسم سره د الله تعالی له طرفه خبر ورکوي چې خامخا قيامت راتلونکی دی، نو بيا يې هيڅ علّت او سبب نه دی معلوم، چې ولې يې دوی نه مني، هو ! که کومه محال خبره يا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره يې کړې وی؛ نو د انکار ځای به په کې وو، ليکن دغه خو نه محاله ده، او نه له حکمت څخه مخالفه ده، نو بيا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګي نه ده؛ نو څه ده؟.

عٰلِمِ الۡغَيۡبِ ۚ لَا يَعۡزُبُ عَنۡهُ مِثۡقَالُ ذَرَّةٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الۡاَرۡضِ وَلَاۤ اَصۡغَرُ مِنۡ ذٰلِكَ وَلَاۤ اَكۡبَرُ اِلَّا فِىۡ كِتٰبٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۳﴾

(هسې رب) چې عالم دی په غيبو، نه پټيږي له ده په اندازه د يوې ذرې په اسمانونو کې او نه په ځمکه کې، او نه وړوکی له هغې ذرې، او نه لوی (ترې) مګر (چې دا ټول ليکلي پراته دي) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسير: يعني په هم هغه عالم الغيب قسم دی چې د ده له محيط علم څخه د اسمان او د ځمکې هيڅ يو لوی يا وړوکی شی، يا يوه ذره يا له ذرې څخه وړوکی يو شی هم نه دی پټ، او نه هيڅ شی ترې غائبيږي، ښايي چې دغه يې ځکه فرمايلي وي چې د قيامت د وخت تعيين مونږ له سره نشو کولی، د هغه علم له هغه چا سره دی چې د هغه له علم څخه هيڅ يو شی خارج نه دی، مونږ ته هغومره خبر چې هغه راکړی دی؛ هغه مو بې له زيادته او تنقيصه درورسوه، او په دې سره د هغې خبرې ځواب هم وشو: ﴿وَقَالُوۡۤا ءَاِذَا ضَلَلۡنَا فِى الۡاَرۡضِ﴾ الآية - يعني کله چې ځمونږ ذرات په ځمکه کې منتشر شي، بيا به څرنګه سره يو ځای کيږي؟ نو دغه يې راوښوول چې هيڅ يوه ذره هم د الله تعالی له علمه نه ده غائبه، او پخوا يې دغه راښوولي وو چې د اسمان او د ځمکې پر هر يوه شي د ده قبضه ده، نو بيا به ده ته څه مشکل وي چې ستاسې ګرد منتشر ذرات يو ځلې سره راټول کړي.

تنبيه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی، چې په هغه کې هر شی سم د الله تعالی له علمه سره ثبت دی.

لِّيَجۡزِىَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمۡ مَّغۡفِرَةٌ وَّرِزۡقٌ كَرِيۡمٌ ﴿۴﴾ وَالَّذِيۡنَ سَعَوۡ فِىۡۤ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيۡنَ اُولٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ مِّنۡ رِّجۡزٍ اَلِيۡمٌ ﴿۵﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) دغه (نيکوکاران مؤمنان چې دي؛) شته دوی ته مغفرت بخښنه او رزق روزي ښه (د

عزت چې جنّت دی). او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) ځمونږ په دې حال چې عاجز کوونکي وي د الله (په زعم خپل)؛ دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعني د قیامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نېکۍ او بدۍ نتیجه او ثمره ورکړه شي، او د الله تعالی د ټولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبیه: «هغه کسان چې سعي او کوښښ کوي په باطلولو د آیتونو د قرآن ځمونږ» مطلب دا دی چې ځمونږ د آیتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً کوښښ کوي، او د دغه مقصد د په مخ بیولو لپاره ټینګ ولاړ دي، ګواکې دوی (العیاذ بالله) داسې غواړي چې الله تعالی عاجز کړي، او پر او مغلوب یې وګرځوي، او داسې ګڼي چې دوی د ده په لاس کې راتلونکي نه دي، او هرومرو له ده ځنې خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِيٓ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ ۙ وَيَهْدِيٓ إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝

او (بل لپاره د دې لیکلي پراته دي په لوح محفوظ کې) چې ویني هغه کسان چې ورکړی شوی دوی ته علـم فهم هغـه (قرآن) چې نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا؛ هم هغه حق دی، او سمه لاره ښیي طرف د لارې (د هغه الله ته چې) ښه زبردست ډېر ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعني ځکه قیامت راتلونکی دی، څو هغه کسان چې پرې یقین او باور لـري هغو ته عین الیقین حاصل شي، او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قیام ویني، او ښه وپوهیږي چې د لوی قرآن بیان څرنګه بې له تزییده او تنقیصه صحیح ثابت شو، او بېشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې الله ته مو رسوي، او سمه صافه لاره راښیي، ځینې مفسرین د ﴿وَيَرَى الَّذِينَ﴾ الآیة ـ مطلب داسې اخلي چې د ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْ فِيٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِينَ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي، اعمّ له دې چې مسلمانان وي که کتابیان، هغوی پوهیږي او ویني چې د قیامت او نورو په متعلق د قرآن مجید بیان بېخي صحیح دی، او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښیي، او په سمه صافه لاره یې برابروي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ ۗ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: آیا (وښیو) دلالت وکړو تاسې ته په یو سړي چې خبر درکوي تاسې ته کله چې ذرې ذرې کـړی شئ تاسې په کامل ذره ذره کېدلو سره، بېشکه چې تاسې خامخا په پیدایښت نوي کې یئ. آیا له خپله ځانه تړلي دي (محمد) پر الله باندې دروغ؟ یا وریوري لېونتوب دی؟.

تفسیر: د قریشو کفّارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کې دغسې ګستاخي او سپین سترګي کوله، یعني راځئ چې مونږ تاسې ته هغه سړی دروښیو چې وايي وروسته له مړ کېدلو او پرښېدلو او وراسته کېدلو او خاورو او دوړو کېدلو څخه بیا له خاورو څخه راټولېږئ او له تاسو ځنې هم داسې روغ جوړ انسانان پیدا کېږي، او بیا به هم داسې ژوندي له قبرونو راپاڅولی کېږئ، ښه نو پر داسې چټي او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شي؟ او څرنګه یې منل امکان لري؟ له دوو حالو څخه خالي نه دی؛ یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړي، چې ده

داسې خبر راکړی دی، که نه لېونی او سودايي دی، او دماغ يې پخپل ځای کې نه دي، نو ځکه دا هسې اپلتې او چتې خبرې کوي (العياذ بالله).

بَلِ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ فِى الْعَذَابِ وَالضَّلٰلِ الْبَعِيْدِ ۝

(نو فرمايي الله ترديداً: داسې نه دي) بلکه هغه کسان چې ايمان نه راوړي په آخرت په عذاب کې به وي (په عُقبی کې) او په ګمراهي لويه کې (لوېدلی دی په دنيا کې).

تفسير: يعنې نه دروغ دي او نه جنون، بلکه خالي دغه خلق پخپله د عقل، پوهې، صدق او صواب له لارې ځخه ښوييدلي دي، او له حق او يقين ځخه ډېر لرې لويدلي دي، چې دغسې چټې خبرې کوي او په خپل دغه انکار او تکذيب سره خپل ځان په آفت او عذاب کې اخته کوي، في الحقيقت دغه ډېر لوی عذاب دی چې د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شي؛ چې دی د الله تعالی انبياوو ته مفتري، مجنون او نور شيان ووايي (العياذ بالله).

اَفَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنْ نَّشَاْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ ؕ

آيا نه ګوري (دا کافران) هغه څيز ته چې په مخ کې د دوی دی او هغه څيز ته چې وروسته د دوی دی له اسمانه او له ځمکې (چې دوی په کې محاط وي)، که چېرې اراده وفرمايو؛ نو ځيري به کړو په دوی ځمکه (او په کې به يې ډوب کړو په شان د قارون)، يا به وغورځوو پر دوی باندې يوه ټوټه له اسمانه.

تفسير: آيا دغه خلق ړانده شوي دي چې اسمان او ځمکې ته هم نه ګوري، او خپل شاوخوا ته هم سترګې نه غړوي، چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوي، پر دغې خبرې باندې خو پخپله دوی هم قايلان دي چې د دوی او د ګردو علوياتو او سفلياتو خالق الله دی، بيا نبه آيا هغه الله ته چې د دغو شيانو مالك او خالق دی؛ د دغو شيانو خرابول او ماتول او بيا جوړول هغه ته څه سختي او اشکال لري؟ او هغه ذات ته چې داسې عظيم الشأن اجسام جوړولی شي، او لاندې باندې او ويجاړولی يې شي؛ د انساني جسم تخريب، تفکيك او تجزيه او بيا يې سره ټولول، ژوندي کول او پاڅول ځخه اشکال لري؟ آيا دغه خلق له دې نه نه ويريږي چې د الله تعالی پر ځمکه او تر اسمان لاندې اوسيږي او بيا داسې د بې ادبی او ګستاخی خبرې کوي، او بېځايه خپلې ژبې خوځوي، حال دا چې که الله تعالی اراده وفرمايي؛ په يوه رپه کې به دوی يا په ځمکه خښوي، يا به له اسمانه يوه ټوټه پرې وغورځوي او دوی به بيخي سپېره او فنا کړي، او په همدغه دنيا کې به د قيامت يوه وړو کې نمونه دوی ته وښيي.

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ ۝ ع

بېشکه په دغه (کتلو د پاس او ټيټ او خسف او اسقاط) کې خامخا دلائل دي لپاره د هر بنده رجوع کوونکي (الله ته).

تفسير: يعنې هر هغه بنده چې له عقل او انصاف ځخه کار واخلي؛ نو د الله تعالی په طرف يې رجوع کيږي، ځکه چې يوه او عاقل انسان ته په علوياتو او سفلياتو او ما فيهما کې ډېر زيات د قدرت لويې نښې او د لائل موجود دي، د دغه منظم او ډك له حکمته نظام له ليدلو ځخه پوهيږي چې هرومرو دغه ګرد يوه ورځ خپلې عُليا او اکملې نتيجې ته

رسېدونکې دي، چې د هغې نوم «دار الآخرة» دی، کله چې دوی دغه تصّور وکړي؛ نو زيات له زياته خپل مالك او خالق الله تعالی ته رجوع کوي، او د هغو علوي او سفلي نعماوو چې ورته رسيږي؛ شکريه اداء کوي، له دغو بندگانو څخه د ځينو تذکره پاك الله داسې فرمايي چې:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو موږ داود ته له جانبه خپله فضل (لويي پر نورو، وموفرمايل غرونو ته چې) ای غرونو ! راوگرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبيح کې، او له ده سره تسبيح ويل) مرغانو هم.

تفسير: يعنې الله تعالی داود عليه السلام ته له نبوّت سره غير معمولي سلطنت هم ورعنايت فرمايلی وو، داود عليه السلام به کله کله بيديا او صحرا ته هم ووت، او هلته به د الله تعالی په ذکر او ياد مشغولېده، او د الله تعالی له خوفه به يې ژړل، او په تسبيح او تهليل به مشغولېده ، او په خپل هغه ښکلي غږ سره به چې ضرب المثل دی؛ د (زبور) په لوستلو مصروفېده، د ده د تسبيح او تهليل د عجيب او غريب تأثير په سبب به له ده سره غرونو هم تسبيح لوستل، او گرد مرغان به هم د دوی په شاوخوا کې سره ټولېدل، او د ده په شان هغوی به هم تسبيح او تهليل وايه، که د غرونو له تسبيح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انگی) مراد وي؛ يا هغه عمومي تسبيح مراد وی چې هر شی يې د خپل حال يا د قال په ژبه سره اداء کوي يا يې وايي؛ نو د داود عليه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذيل کې به د دغې خبرې تذکره بيخي مهمله او بې معنی وی (العياذ بالله)، نو معلومه شوه چې مراد ترې تسبيح ويل دي، د ﴿يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ﴾ حکم تکويني دی.

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ ۙ﴿۱۰﴾ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

او پسته کړې وه موږ ده ته اوسپنه. (امر وفرمايه الله داود ته داسې) چې جوړوه ځغرې ارتې اوږدې، او اندازه کوه په اوبدلو کې (چې حلقې يې سره برابرې وي).

تفسير: د داود عليه السلام په حق کې يې اوسپنه لکه موم پسته وگرځوله، او ده به بې د اور د صناعيه وو آلاتو له مرستې اوسپنه په هر شان سره چې غوښته؛ کړوله او تاووله به يې، او پنډه او نرۍ کوله، او له هغې څنې به يې ځغرې او نور دقيق او نفيس آلات او ادوات جوړول او پلورل به يې، او له هغې څخه به يې د خپل قوّت او معاش وسايل برابرول، او پر اسلامي بيت المال به يې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه، وايي چې: کړۍ لرونکې ځغرې ړومبی ځلې د ده له لاسه ايجاد او اختراع ومونډله، چې ارتې او پراخې وې، الله تعالی ده ته امر ورکړ چې پراخې او ارتې ځغرې جوړوه ! او د هغو حلقې او کړۍ په ښه نظم او ترتيب سره ونښلوه ! چې د خپل لويوالي ـ وړوکوالي او نريوالي په اعتبار يو له بل سره متناسبې وي.

وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ۭ اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۱۱﴾

او عمل کوئ تاسې د نېکيو، ببشکه زه چې يم پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی يم.

تفسير: يعنې د دغو چارو او صنايعو په مشغوليت کې د حقيقي منعم له ياده مه غافلېږئ ! او تل ترتله په صالحه وو اعمالو کې مشغول اوسئ ! او دغه خبره په ياد ولرئ چې الله تعالی گرد اعمال او احوالويني.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَّرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَاَسَلْنَا لَهٗ عَيْنَ الْقِطْرِ ؕ

او (مسخر کړی مو وو) سُلیمان ته باد (د) سبایي (منزل) د هغه (د) یوې میاشتې، او (د) بیګایي (منزل) د هغه د یوې میاشتې (لاره) وه، او بهولې مو وه د ده لپاره چینه د ویلې کړی شویو مسو.

تفسير: د سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت وو، چې په فضا کې الوته، او دی به یې له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه، الله تعالى د سُلیمان علیه السلام لپاره باد تابع او مسخّر کړی وو، نو ځکه د باد په وسیله به یې د یوې میاشتې مسافه په نیمه ورځ کې طی کوله، د «أنبیاء» او د «نمل» په سورتونو کې د دې څه بیان تېر شوی دی، او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کې یې بیان راځي.

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ؕ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ⑫

او (مسخّر کړي مو وو ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به یې کاوه په مخ د ده کې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنګ سرکښي وکړه له دوی له امره حکمه څمونږ (او د سلیمان اطاعت به یې نه کاوه)؛ نو وبه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کې) له عذاب د اور.

يَعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ مَّحَارِيْبَ وَتَمَاثِيْلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ ؕ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سُلیمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاوو، او تمثالونه، او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسير: یعني لوی لوی مساجد، کلاوې، محلات به یې پر پیریانو تعمیر او ودانول، او مجسمې او تصاویر به یې پر دوی جوړول، چې ممکن په هغه شریعت کې به دغه تصاویر نه وو ممنوع، او یا هم د غیر ذي روح شیانو تصویرونه به یې جوړول، په محمدي شریعت کې مجسمې او تصاویر ممنوع درول شوي دي، او د مسو (ټټو) لوی لوی داسې لګنونه به یې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به وو، او داسې لوی لوی دیګونه به یې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځېدل، او په هغه خپل ځای کې ځای په ځای باندې کېدل.

اِعْمَلُوْٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ؕ وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ ⑬

(وفرمایل مونږ) عمل کوئ (د نېکیو ای) آل د داوده ! لپاره د شکر، او لږ دي له بندګانو څما شکر ایستونکي (احسان منونکي).

تفسير: یعني ای د داود کورنۍ ! د دغو عظیم الشأنو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ، محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسې کار وکړئ چې له هغو د الله تعالى شُکر ایستل مترشح وي، دغه خطاب د داود علیه السلام کورنۍ او ټبر ته دی، ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داود علیه السلام باندې احسان من وجه پر ګردو احسان دی، وایي چې داود علیه السلام د خپل ګردې کورنۍ لپاره داسې د اوقاتو تقسیم جوړ کړی وو، چې د هغه په اساس د شپو ورځو په څلورویشتو ساعتو کې هیڅ یو وخت داسې نه وو چې د ده له کورنۍ څخې به یو نه یو تن د الله تعالى په عبادت کې مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چې حکم وکړ مونږ پر سُليمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکيه پر همسا يو کال) نو هيچا خبر کړي نه وو دغه پيريان په مرګ د دغه (سُليمان) مګر چنجي د ځمکې (وينو) چې ويې خوړه همسا د ده، پس کله چې ولوېد (سُليمان پر ځمکه)؛ نو معلوم شو حقيقت دپيريانو که چېرې وی (دغه پيريان) چې پوهېدی په (علم د) غيب؛ نو نه به تېراوه (سلامت يو کال) په تکليف مشقت سپکوونکي کې.

تفسير: کله چې سُليمان عليه السلام پر پيريانو د بيت المقدس په تجديد کې مشغول او لګيا وو، مطلع شو چې ځما د موت نېټه را نژدې شوې ده، نو پر پيريانو يې د خپل ځان لپاره يوه د بلورو داسې مانۍ جوړه کړه چې د هغې منځنۍ سطحه له ورا ښکاربده، بيا سليمان عليه السلام په هغې کې ننووت، او دروازې يې پر ځان پسې وتړلې، او لکه چې د دوی عادت وو چې تر څو څو مياشتو پورې به په خلوت کې د الله تعالى په عبادت کې مشغول وو، بيا په داسې يو وضعيت د رب العزّت په عبادت کې مشغول شو، چې د قومې په حالت پر خپله همسا باندې يې تکيه لګولې وه، کله چې پرښتې د دوی روح هم قبض کړ، د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعيت ولاړ پاتې وو، او هيڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول، د دوی د وفات څخه وروسته تر ډېر مدّت پورې پيريان په هم هغه شان پخپلو تعميريه امورو مشغول وو، کله چې تعميرات سم له سليماني نقشې سره پای ته ورسېدل، نو د هغې همسا په ښخ کې چې دی د هغه پر موازنه ولاړ وو؛ د لرګي چنجی (وينه) ولګېد، او هغه يې وخوړه، او دوی ولېد، نو دلته جنياتو ته د دوی د غيبي امورو د پوهېدلو حقيقت ورښکاره شو، پر پيريانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده شوه، که دغه پيريان پر غيبيه وو امورو پوهېدی؛ نو څرنګه به په دغه تکليف کې پاتې کېدل، او لازم وو چې د سُليمان عليه السلام پر وفات له مطلع کېدلو سره متصله به يې له کاره لاس اخيست، له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شياطينو او د نورو تسخير د سُليمان عليه السلام کسبي کمال نه وو، بلکه محض د الله تعالى فضل وو، کوم انعامات چې پر سُليمان عليه السلام د ده په ژوندون کې کړی شوي وو؛ دغه د هغه تکميل شو، چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر يوه ضروري حد پورې جاري کېښودل شي، او دغه راښوولې شوي دي چې د انبياوو د شروع کړيو کارو تکميل الله تعالى په څه تدبير سره پوره کوي !.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقيق وو خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کې يوه لويه نښه چې (هغه لويه نښه) دوه باغونه دي له ښي او کيڼ (طرف د مېنو د دوی).

تفسير: يعني د باغونو دوه طويلې سلسلې په ښي او کيڼ لوري اوږدې تر څو ميلو پورې پرتې وې، که دوی پوهېدلی؛ نو د الله تعالى د رحمت او د قُدرت همدغه نښه د ايمان راوړلو او شکر ګزار کېدلو لپاره کافي وه.

كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وويلی شو دوی ته) خورئ تاسې له رزق روزۍ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډېر پاکيزه او (دغه رب د تاسې) رب دی ډېر ښښونکی.

تفسير: د «سبأ» قوم د يمن بادشاهان او اوسيدونکي وو، الله تعالى پرې لويه مهرباني کړې وه، آرامه زندګي يې تېروله، د ښو باغونو او کښتو خاوندان وو، الله تعالى ورته رسولان رالېږل چې په دې يې ورته حکم کاوه چې د الله تعالى رزق خورئ، او د الله تعالى د نعمتونو شکر وباسئ !، په عبادت کې يې يو وګڼئ !.

دوی تر څه وخته پورې داسې وو چې بیا یې اعراض شروع کړ، د الله تعالی د احکامو څخه یې سرغړونه وکړه، الله تعالی پرې عذاب نازل کړ، سخت سیلاب پرې راغی، او په ښارونو کې تیت او پره شول، دوی ته به د دوو غرونو په منځ کې اوبه راتللې، د بارانونو او سیلابونو اوبه هم ورسره یوځای کېدې چې بیا یې د دغه دوو غرونو په منځ کې یو محکم بند هم جوړ کړ، اوبه په کې د غرونو څنډو ته رسېدې، چې د هغې اوبو نه دوی استفاده کوله، راز راز باغونه یې جوړ کړل چې ډېرې ښائسته میوې او حاصلات یې کول.

﴿بَلۡدَةٞ طَيِّبَةٞ وَرَبٌّ غَفُورٞ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چې ته له خپله جانبه شکر گزار اوسه ! که د بشریت په مقتضی څه نقص او تقصیر پاتې شي؛ نو الله تعالی پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نیول نه کوي، او په خپلې مهربانۍ سره یې معافوي، د ده د نعماوو شکر «کما کان حقّه» د چا له لاسه پوره کېدی شي؟.

فَأَعۡرَضُواْ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ سَيۡلَ ٱلۡعَرِمِ وَبَدَّلۡنَٰهُم بِجَنَّتَيۡهِمۡ جَنَّتَيۡنِ ذَوَاتَيۡ أُكُلٍ خَمۡطٖ وَأَثۡلٖ وَشَيۡءٖ مِّن سِدۡرٖ قَلِيلٖ ﴿١٦﴾

پس وګرځېدل (له شکره او له دعوته د انبیاوو اهل د سبأ)؛ پس ومولېږه پر دوی سیلاو د یوه زورور خوړ، او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کې دوه باغونه نور خاوندان د مېوو بې مزې ترخو، او د ښوره ګزه (غزانو) او یو قدر له بېرو هم خو ډېر لږ.

تفسیر: یعنې پندونه اونصائح یې په خپلو غوږونو کې ونه نیول، او د حقیقي منعم له شکر ایستلو څخه یې مخ واړاوه؛ نو بیا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولېږه، او هغه بند ونړېده، او هغه ګرد باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او خټو لاندې ډوب شول، او د هغو ښایستوو او خوندورو، اعلی، نفیسو مېوو او ثمراتو په ځای ډېر خراب او ښکته ونې او اغزي او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغون شول، دغه ځای ته باغ ویل تش لپاره د مشاکلت دي، او د دغه لږو بېرو او نورو بېکاره ونو د پاتې کېدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده، څو د هغو پخوانیو په زړه پورې شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هېر نشي.

دغه واقعه د عیسی المسیح علیه السلام او محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کې واقع شوې ده، د قدیمه آثارو محققینو په لاس کې د «أبرهه الأشرم» د زمانې یوه لویه کتیبه د سدّ العرم د بقیه دېوال څخه لوېدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړېدو پېښه مذکوره ده، مګر دغه غالبًا د دغې واقعې څخه د وروستنۍ زمانې قصه ده، چې د هغې ذکر په قرآن کې مذکور دی، والله أعلم.

ذَٰلِكَ جَزَيۡنَٰهُم بِمَا كَفَرُواْۖ وَهَلۡ نُجَٰزِيٓ إِلَّا ٱلۡكَفُورَ ﴿١٧﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي وو، او آیا جزاء ورکوو (یعنې نه ورکوو) مګر ناشکرو ته.

تفسیر: دغه لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کیږي، له کفر څخه بله ناشکري څه ده؟ د «النمل» په سورت کې تېر شو: ﴿وَجَدتُّهَا وَقَوۡمَهَا يَسۡجُدُونَ لِلشَّمۡسِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ (۱۹ جزء (۲) رکوع (۲۴) آیت) ظاهراً دغسې شرک به په دغه قوم کې وروسته له بلقیس څخه پاتې وي.

وَجَعَلۡنَا بَيۡنَهُمۡ وَبَيۡنَ ٱلۡقُرَى ٱلَّتِي بَٰرَكۡنَا فِيهَا قُرٗى ظَٰهِرَةٗ وَقَدَّرۡنَا فِيهَا ٱلسَّيۡرَۖ سِيرُواْ فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا ءَامِنِينَ ﴿١٨﴾

او ګرځولي وو مونږ په منځ د دې (اهل د سبأ) او په منځ د کليو ښارونو هغو کې چې برکت اچولی وو مونږ په هغه کې کلي (ښارونه) ښکاره، او په اندازه کړي وو مونږ په هغو کې منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمايل چې) ځئ راځئ په دغو کليو (ښارو) کې د شپې او د ورځې په امان (له هر آفته).

تفسير: برکت والا کلي د شام مملکت دی، يعنې د دوی د ملک څنې د شام تر ملک پورې ټوله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه، د لارې پر دواړو خواوو د ودانيو او کليو سلسله په داسې اندازه او تناسب سره موجوده وه، چې متردډينو او مسافرانو ته په هر منزل کې ځای په ځای مأکولات او مشروبات ور رسېدل، او د آرامۍ او هوسايۍ ځايونه ور ميسر کېدل، د ودانيو د دغه مقاربت او پرله پسي د يوه څخه وروسته د بل د ژر ليدلو څخه به يې فهم غلطېده او ترې توحّش، هيبت او انديښنه به ورته نه پيدا کېده، او نه د غلو او داړه مارانو څخه ډار ورته لوېده، ګواکې پر دغو لارو باندې تلل سفر نه، بلکه يو راز تفريحي سير او سياحت وو.

فَقَالُوْا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا

پس وويل دوی: ای ربه ځمونږ! لرېوالی پيدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) ځمونږ کې.

تفسير: دغسې به يې د حال په ژبه سره ويلي وي، او ممکن دي چې د قال په ژبه سره يې ويلي وي، چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کې څخه مزه او خوند نه وي، که منازل لرې وي، او د لارې په شاوخوا کې ودانۍ نه وي، انسان ته د لوږې او تندې څخه تکليف وررسېده؛ نو هلته په مسافرت کې لذت او خوند سړي ته حاصلېدی شي، شاه صاحب ليکي: «په آرامۍ کې دوی مست او مغرور شول، او له ډېرې مستۍ اوس ځان ته تکليف غواړي، لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کېدل، چې هلته په سفر کې اوبه نه پيدا کيږي، د ودانۍ او کلي اثر او پته بيخي نه ښکاري، هم هغسې ښايي چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کې وګورو، دغه لويه ناشکري ده، لکه چې بني اسرائيل له «من» او «سلوی» څخه ماړه او د هوګې او پيازو په فکر کې ولوېدل».

وَظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت يې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (أهل السبأ) قصې افسانې، او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کېدلو.

تفسير: يعنې مونږ هغوی تيت پرک کړل، د دوی اکثره خاندان او کورنۍ يو جانب او بل جانب ته کډې وکړې، او منتشر شول، او يو ملك او بل ملك ته لاړل، د دوی د ودانيو نوم او نښه د غلط حرف په شان بيخي د ځمکې له مخ څخه محو او لرې شوه، اوس تش د دوی قصې پاتې دي، څو يې خلق واوري او ترې پند او عبرت واخلي، د دوی عظيم الشأن تمدّن او شان او شوکت ګرد له خاورو سره ګډوډ شول.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۱۹﴾

بېشکه په دغه (تمزيق د سبا) کې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي لپاره د هر ښه صبر کوونکي ډېر شکر کوونکي.

تفسير: يعنې د دغو حالاتو له اورېدلو څخه ښايي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړي!، کله چې الله تعالی ارتوالی عيش او عشرت ور په برخه کړ؛ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړي، او که څه تکليف او مصيبت پرې راشي؛ نو د صبر او تحمّل لاره دې غوره کړي!، او له الله تعالی څخه دې توفيق او مدد وغواړي!.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝٢٠

او خامخا په تحقيق رښتيا وموند پر دوى ابليس ګمان خپل، پس متابعت وكړ دوى ټولو د دغه (ابليس) مګر يوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ۝٢١

او نه وو دغه (ابليس) ته په دوى څه تسلّط مګر خاص لپاره د دې چې معلوم كړو (په علم الشهود سره هم) هغه څوك چې ايمان راوړي په آخرت له هغه چا څخه چې هغه له دې آخرت څخه په شك كې وي، او رب ستا پر هر څيز باندې ښه ساتونكى دى.

تفسير: يعنې شيطان ته دغسې كوم قوّت او قدرت نه وو حاصل چې لكړه په لاس واخلي، او په زور او جبر سره خلق له سمې لارې څخه منع كړي او ويې ښويوي، هو ! لمسول، غولول او تېرايستل كوي، او دغومره قدرت ځكه شيطان ته وركړى شوى دى، چې د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه، څو وكتل شي چې كوم يو پر آخرت يقين لري؟ او د الله تعالى په فكر، ذكر او ياد كې دوام كوي؟ او كوم يو په دنيوي لومه كې نښلي؟ او له خپله انجامه او خاتمې څخه غافله كيږي؟ او له خپله ځانه ناپوهه او بېوقوفه جوړوي؟ يا په چل او فرېب غوليږي، د الله تعالى د حكمت اقتضاء همدغه وه چې په دنيا كې د انسانانو لپاره د دواړو خواوو د تللو لارې خلاصې او ارتې وېرانستلې شي.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ۝٢٢ وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې ګمان به كاوه تاسې (په دوى د حقيقي معبودانو) غير له الله، چې نه لري دوى اختيار په اندازه د يوې ذرې (نه) په اسمانونو كې، او نه په ځمكه كې، او نشته (دغو معبودانو) د دوى ته په دغو (علويّاتو او سفليّاتو) كې څه شركت، او نشته دغه (الله) ته له دوى نه هيڅ مددګاره. او نه رسوي هيڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله كې مګر (شفاعت) د هغه چا چې اذن وركړي (الله) هغه ته.

تفسير: يعنې ماسوا الله څخه پر هغو شيانو چې تاسې د معبود ګمان كوئ؛ نو لږ شانې د كوم ضرورت، احتياج او اړتيا په وخت دوى وبولئ ! تر څو وليدل شي چې هغوى تاسې ته څه نفع رسولى شي؟ او څه په كار مو درځي؟ يعنې دغه مسكينان د تاسې څه په كار درځي چې په اسمان او ځمكه كې د يوې ذرې په اندازه هم د مستقل واك او اختيار خاوندان نه دي، بلكه بُتان خو غير مستقل اختيار هم نه لري، نه په اسمان او نه په ځمكه كې دوى څه شركت لري، نه الله تعالى د كوم كار په انجام كې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لري، چې دوى د هغه معين او مددګار وګرځي، او څه حقوق ځان ته حاصل كړي، د الله تعالى دربار هغه اعلى او ارفع ځاى دى، چې خورا ډېر مقربين هم هلته د دغې خبرې طاقت او توان نه لري، چې بې د الله تعالى له اذنه او رضا د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت يو حرف هم له خپلې خولې څخه وويستلى شي، د الله تعالى د انبياوو، اولياوو او د پرښتو شفاعت هم يواځې د هغو كسانو په حق كې نافع واقع كېدى شي؛ چې د هغو په نسبت د الله تعالى له خوا د شفاعت اذن او حكم وركړى شوى وي، او وېره د ملائكو او د شافع او د مشفوع او د اهل المحشر به باقي وي.

حَتّٰىٓ اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ؕ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿۲۳﴾

تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ويره له زړونو د دوی؛ وايي دوی (په خپلو منځونو کې) چې څه (حکم) وفرمايل رب ستاسې؟ نو وايي دوی چې: حق يې (وفرمايل) او همدغه (الله) ډېر پورته او ډېر لوی دی.

تفسير: دغه يې د پرښتو حال وفرمايه چې تل د ده په دربار کې حاضرې دي، کله چې له پاسه د الله تعالی حکم نازليږي؛ نو داسې غږ پورته کيږي لکه چې پر صافو او ښويو تيږو کوم لوی ځنځير په شدّت سره راوښکودل شي، پرښتې له دهشته او خوفه او رُعبه لړزيږي او په دغه حال کې چې تسبيح کوونکې وي؛ سر په سجده لويږي، کله چې دغه حالت مرفوع شي، او زړونه يې تسکين او آرام ومومي، او د الملك العلاّم کلام نازل شي؛ نو پرښتې يو له بل څخه پوښتنه کوي چې څه حکم صادر شو؟ پاسنۍ پرښتې ښکتنيو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروي چې د الله تعالی له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وي، او هم هغسې حکم صادر شوی وي.

ظاهر دی چې هلته د معقولې او واجبې خبرې څخه ماسوا بل څه شی نشي کېدی، پس هغه لوی ذات چې د ده د علوّ او عظمت داسې کيفيت وي څه وخت چې حکم صادروي؛ نو مقربين د ده د هيبت او جلال په داسې وضعيت او حال مبتلا کيږي، نو هلته به څوك دومره همّت وکړی شي چې په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودريږي.

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلِ اللّٰهُ ۙ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې څوك رزق درکوي تاسې ته له (جانبه د) اسمانونو او ځمکې؟ ووايه (ای محمده ! د دوی په ځای ته پخپله) چې (خاص رزق راکوي ټولو ته) الله.

تفسير: يعنې له اسمانه او له ځمکې څنې رزق او روزي د وسائلو او د سامانونو تهيه او برابرول يوائې د هم هغه لوی الله په واك کې دي، چې پر هغه مشرکين هم اقرار کوي، لهذا تاسې وفرمايئ چې: دغه مسلّمه خبره خو تاسې هم راسره منئ؛ نو بيا په الوهيت کې نور شرکاء له کومه شول؟ او بيا داسې هم ورته ووايه: ای محمده ! چې:

وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۴﴾

او بېشکه مونږ (چې مؤمنان يو) او تاسې (چې منکران يئ) خامخا پر سمې صافې لارې کې يو؟ يا په ګمراهۍ ښکاره کې يو؟ (وروسته به معلوميږي).

تفسير: يعنې دغه دواړه فرقې خو رښتيا نه وايي (که نه د نقيضينو اجتماع لازميږي)، يقيناً په دواړو کې يو دروغجن او بل رښتين دی، نو لازم دي چې غور او دقّت وکړئ !، او رښتيا خبره ومنئ !، په دغه کې د هغه ځواب دا دی چې ځينې خلق داسې وايي: «خانه ! د دغو دواړو فرقو په منځ کې له قديمه راهيسې همدغه وضعيت دوام لري، نو په دغه کې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟»، او په دغه سره يې دا راوښودل چې يوه فرقه خو هرومرو خطاکاره او بې لارې ده، باقي په تعيين نه کولو د هغه کې يو حکيمانه حسن الخطاب دی، يعنې درواخلئ ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو، تاسو خو په خپله پوهېږئ چې يو جانب هرومرو په غلط تېنګ ولاړ دی، دغه پاس دلائل خو مو واورېدل؛ نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطۍ ولاړه ده؟ ګواکې له مخالف سره په نرمۍ خبرې کوئ، او ورته فرصت او موقع ورکوئ چې په دغه مورد کې په خپل نفس او ځان کې غور او دقّت وکړي.

قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۵﴾ قُلْ یَجْمَعُ بَیْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ یَفْتَحُ بَیْنَنَا بِالْحَقِّ ؕ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِیْمُ ﴿۲۶﴾

ووایه (ای محمده !دوی ته) وبه نه پوښتېدلی شئ تاسي له هغو بدیو چې کړي وي مونږ، او (همداسي) نه به پوښتېدلی کیږو مونږ له هغو بدیو چې کوئ یې تاسي. ووایه (ای محمده !) چې جمع به وکړي په منځ ځمونږ کې رب ځمونږ، بیا حکم (فیصله) به وکړي په منځ ځمونږ کې په حق سره، او همدی دی ښه فیصله کوونکی ښه عالم.

تفسیر: هر یوه ته لازم دي چې د خپل آخرت فکر او اندېښنه وکړي !، هیڅ یو به د بل د قصور او د غلطۍ ځواب نه ورکوي، که د داسې صافې خبرې له اورېدلو څخه وروسته بیا هم تاسې پر خپل حال د غور او دقّت کولو لپاره نه تیار یږئ؛ نو په یاد ولرئ چې مونږ پر تاسې د حجّت اتمام کړی دی، او د حق خبره مو دررسولې ده، اوس تاسې به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ، او پر مونږ هیڅ قسم ذمه واري نه ده عائده، او نه په دغسې یو حالت کې به څما او ستاسې په منځ کې کومه وسیله او واسطه پاتې وي، د الله تعالی د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر یوه ته بېل بېل لازم دي چې د خپلو ځانونو فکر او اندېښنه وکړي، ځکه چې الله تعالی به ګرد مخلوقات سره یو ځای او هر یوه ته به بېله بېله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کیږي.

قُلْ اَرُوْنِیَ الَّذِیْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَکَآءَ

ووایه (ای محمده !دوی ته) چې راوښیئ ماته هغه (معبودان) چې پیوست کړي دي تاسي له دغه (الله) سره شریکان؟ (په عبادت کې).

تفسیر: یعني لږ خو یې راوړاندې کړئ ! چې دغه کوم یو موجود دی چې د الله تعالی په الوهیت کې مداخله او مشارکت لري؟ چې مونږ یې هم وګورو چې په هغو کې څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دي؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیږو دغه له خپله ځانه توږلې او تراشلې بُتان راوړاندې کوئ؟.

کَلَّا ؕ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ ﴿۲۷﴾

نه ده داسې (او هیڅوک لایق د شرکت نه دي له الله سره)، بلکه همدغه الله دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعني له سره به تاسې داسې کوم موجود او هستي نشئ راوړاندې کولی، په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځې الله تعالی دی، چې واحد، زبردست، قادر، قاهر، غالب او د اعلی درجې حکمت، قدرت، علم او حکم خاوند دی، او ګرد د هغه په مقابل کې مغلوب او مقهور دي.

وَمَآ اَرْسَلْنٰکَ اِلَّا کَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِیْرًا وَّنَذِیْرًا وَّلٰکِنَّ اَکْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُوْنَ ﴿۲۸﴾

او نه یې لېږلی مونږ ته مګر په دې حال کې چې جامع یې خلقو ته زېری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفّارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفّارو) نه پوهیږي (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو).

تفسیر: دغه یې د توحید سره د رسالت ذکر وکړ، یعني ستاسې له بعثت څخه غرض دا دی چې نه یواځې عرب بلکه د دنیا ګرد خلق تاسې له نېکیو او بدیو څخه مطلع کړئ چې دغه تبلیغ مو تاسې ته وکړ، هغه کسان چې خپل ځانونه یې

پرې نه دي پوهولي؛ دوی پوهيږي، او پوه سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوي، او هرومرو ستاسې خبرې مني، هو ! مګر په دنيا کې د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی، د دوی په ماغزو کې چېرې د دې خبرې ځای او ګنجايش شته چې د داسې کاري خبرې قدر وکړي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وايي (کفار له ډېره جهله) کله به وي دغه وعده (د عذاب) که چېرې يئ تاسې رښتيني.

تفسير: يعني له هغې ګړۍ او ساعت څخه چې تاسې مو درګرده وېروئ؛ هغه به کله راځي؟ که دغه خبره رښتيا وي نو ژر يې راوله ! راښکاره يې کړه !.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې (مقرره) ده تاسې ته وعده د يوې ورځې چې نه به وروستې کېږئ له هغې (ورځې) يو ساعت (قدر) او نه ړومبی کېږئ تاسې (ترې).

تفسير: يعني مه وار خطا کېږئ ! د هغې ورځې د راتګ وعده چې له تاسې سره شوې ده؛ هغه ضرور راتلونکې ده، او کله چې وخت راشي؛ نو د يوې شېبې په اندازه به هم چا ته وار فرصت نه ورکوي، نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغې خبرې فکر تاسې ته ضرور دی، چې د هغه وخت د راتللو څخه پخوا ورته څه تياری وکړئ !.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: له سره به ايمان رانه وړو مونږ په دې قرآن (چې محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چې راغلي دي پخوا له دې (قرآنه).

تفسير: يعني منکران وايي: مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخواني کتابونه لکه تورات، انجيل، زبور چې تاسو يې اسماني کتابونه ګڼئ، دغه ګرد سره هم هغه يو ډول او يو شان خبرې کوي، د دوی په هر يوه کې چې وګورئ؛ هم هغه د حساب، کتاب، قيامت، شفاعت، ثواب، عقاب، او د توحيد او رسالت قصې او افسانې دي، حال دا چې بيخي مونږ د دغسې شيانو منونکي نه يو، او نه پرې يقين او باور لرو (العياذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ

او که ووينې ته (ای محمده په آخرت کې) کله چې دغه ظالمان ودورل شي په نزد د رب د دوی (لپاره د حساب) چې اړوي به ځينې د دوی له ځينو نورو سره خبرې (داسې چې)

تفسير: يعني هم هغسې چې د مغلوبيت او ناکامی په وختونو کې بالعموم داسې پېښې واقع کيږي، چې ناکامان د پړوالي او مغلوبی اسباب او وسائل يو پر بل اړوي، او يو سړی خپل مسؤوليت پر بل سړي اچوي، همداسې په محشر کې به کفّار يو پر بل خپل بار غورځوي، او غواړي چې مجرم او ملزم يې کړي، چې د هغه تفصيل داسې فرمايي:

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وايي هغه (تابعان) چې ضعيف ګڼلی شوي وو هغو (متبوعانو) ته چې تکبّر به يې کاوه چې: که نه وی تاسې (منع کوونکي مونږ لره له ايمانه؛) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينې يو کار ډېر سخت، او دغه محذوف د «لو» جواب دی).

تفسير: يعنې هغه کسان چې په دنيا کې له ښکتو طبقاتو څخه شميرلي کېدل، او د نورو مشرانو متابعت به يې کاوه، دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوي، او وايي به چې: مونږ ستاسې له لاسه په دغه غم او مصيبت کې ککړ او اخته شوي يو، که ستاسې لمسون او ممانعت نه وی؛ مونږ به ضرور د انبياوو خبرو ته غوږ ايښود، او په دغه عذاب به نه اخته کيدو.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ ۖ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وايي هغه (متبوعان) چې تکبّر به يې کاوه هغو کسانو ته چې عاجزان کړی شوي وو: آيا مونږ منع کړي وئ تاسې له سمې صافې لارې پس له هغه چې راغلی وو (دغه هدايت) تاسې ته؟ (نه دي داسې) بلکه وئ تاسې په خپله مجرمان (کافران).

تفسير: يعنې کله چې تاسې ته حقه خبره ورسېده او پرې وپوهېدئ؛ نو بيا مو هغه ولې ونه منله؟ آيا مونږ په زور سره ستاسې زړونه د ايمان او ايقان له قبوله اړولي وو؟ پر تاسې دغه لازم وو چې په دغه مورد کې مو د هيچا خبرو ته غوږ نه کېښوده، او هيڅ پروا به مو نه وی کړې، او هرومرو به مو حق قبلولئ، اوس خپله ګناه او جرم نورو ولې غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا ۚ

او وبه وايي هغه کسان چې عاجزان ګڼلی شوي وو هغو (رئيسانو) ته چې تکبر به يې کاوه: بلکه دا فرېب (ستاسې وو) د شپې او د ورځې کله چې امر به کاوه تاسې مونږ ته (هر وخت داسې) چې کافران شو مونږ پر الله، او پيدا کړو مونږ دغه (الله) ته شريکان.

تفسير: يعنې بېشکه چې تاسې په زوره مونږه نه وو منع کړي، مګر د شپې او د ورځې په مکر او فرېب او په غولوونکيو تدابيرو سره مو تېر ايستلي او لمسولي يو، او په هر وخت او په هر ځای کې به ستاسې ښوونه او تلقين مونږ ته همداسې وو، څو مونږ د انبياء الله له ارشاد سره سم الله تعالی په وحدانيت سره ونه منو، بلکه ځينې نور مخلوقات د ده شريک او مماثل وګڼو، آخر تاسې خو پوهېږئ چې ستاسې دغه د شپې او د ورځې دائمي او متوالي ترغيب او تشويق او لمسونې تر کومې اندازې پورې مونږ له لارې څخه بې لارې او پر مونږ يې ډېر بد اثرات غورځولي دي.

وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۚ

او پټه به کړي (دغه تابعان اومتبوعان يو له بله) پښيماني خپله کله چې ووينې عذاب.

تفسير: يعنې څه وختې چې دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کيږي؛ تابعان او متبوعين دواړه په خپلو زړونو کې افسوسونه او ارمانونه کوي، او هر يو به دغه محسوسوي چې په رښتيا سره زه مجرم او ګناهګار يم، ليکن له شرمه به دغه کيفيت يو بل ته نه څرګندوي، او د شديد خوف او اضطراب لامله امکان لري چې دوی به هم د وينا قوّت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ

او وبه ګرځوو ځنځيرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي (تابعان دي که متبوعان).

تفسير: د دوی په غاړو کې به د فولادو غاړکۍ او په لاسونو او پښو د دوی کې به لوی او غټ ځنځیرونه او زولنې لویدلي وي.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۳﴾

آیا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کیږي) مګر خو د همدغو (عملونو) چې دوی کول (په دنیا کې).

تفسير: یعنې هر هغه عمل چې مو کړی دی؛ نن هغه د همدغې سزا په شکل در ښکاره کیږي، نو اوس وربېږ هغه دانې چې مو کرلي دي.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۴﴾

او نه وو لیږلی مونږ په هیڅ کلي (او ښار) کې هیڅوک ویروونکی (له عذابه)مګر ویل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قریې) چې: بېشکه مونږ په هغه څه چې رالیږلي شوي یئ تاسې په هغه شي؛ کافران (منکران) یو.

تفسير: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلّي او اطمینان ورکړی شوی دی، چې تاسې د معظمې مکې د رؤساوو او غټانو د غاړه غړولو او سرکښۍ څخه مه مغموم او مه خفه کېږئ! په هره زمانه کې د انبیاء الله په مخ کې هم داسې بدبخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلي دي، د دولت او ثروت نشه، او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو سترګې ړندوي، او دوی پر دغه باعث کوي چې د هیچا په مقابل دی ښایي غاړه کښېږدي، او د کشرانو په مجلس کې کېناستل ځان ته عیب وګڼي، نو ځکه د انبیاوو ړومبی متبعین به عمومًا هم دغه مسکینان او ضعیفان وو، کما ورد في حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿۳۵﴾

او ویل به دوی چې: مونږ ډېر یو (له تاسې) له جهته د مالونو او د اولاد، او نه یو مونږ په عذاب کړی شوي.

تفسير: یعنې معلوم شو چې الله تعالی له مونږ څخه راضي او خوښ دی، که نه دومره مال او اولاد به یې مونږ ته ولې راکوو؟ کله چې الله له مونږ څخه خوښ وي؛ نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویریږو، ته چېته مونږ له عذابه ډاروې.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۶﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چې بېشکه رب څما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي، او تنګوي یې (پر هر هغه چا چې اراده وفرمایي)، ولیکن اکثر خلق نه پوهیږي (چې دا استدراج دی).

تفسير: یعنې د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالی د خوښۍ یا د ناخوښۍ دلیل له سره نشي کېدی، آیا نه ګورې چې په دنیا کې څومره بد اخلاقان، شریران، دهریان او ملحدان مزې او چړچې کوي، حال دا چې هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وایي، او ډېر متقیان مخلصان او د الله تعالی نېک او خالص بندګان ظاهرًا وږي تږي بربنډ دي، نو معلوم شو چې دولت او افلاس، د رزق تزید یا تقلیل د هیچا د محبوبتوب او مقبولتوب عند الله دلیل نه دی، دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبني دي چې پرې یواځې پاك الله پوهیږي مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږي.

وَمَآ اَمۡوَالُكُمۡ وَلَآ اَوۡلَادُكُمۡ بِالَّتِيۡ تُقَرِّبُكُمۡ عِنۡدَنَا زُلۡفٰٓى اِلَّا مَنۡ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۫

او نه دي دغه مالونه ستاسي او نه اولاد ستاسي داسې شيز (خصلت هغه خصلت) چې نژدې كوي تاسې په نزد ځمونږ مگر (نژدې كوي له تاسې) هر هغه څوك چې ايمان راوړي او كړي يې وي ښه (عملونه).

تفسير: يعني د مال او د اولاد كثرت نه د الله تعالى د قرب علامت دى لكه چې په پاس آيت كې تېر شو، او نه د الله تعالى د قرب حاصلولو سبب دى، بلكه بالعكس د كفارو په حق كې د دغو شيانو تزييد او تكثير د دوى د بعد او د لريوالي سبب گرځي، هو ! كه مؤمنان خپل مال او دولت په خيري امورو كې ولگوي، يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه وركړي، او ښه يې اهل او صالح وپالي؛ نو دغسې مال او اولاد په يوه درجه د الله تعالى د قرب وسيله گرځي، په هر حال د الله تعالى په دربار كې د مال او د اولاد څخه پوښتنه نه كيږي، بلكه هلته محض د ايمان او د صالح عمل پوښتنه كوي.

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ الضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُوۡا وَهُمۡ فِي الۡغُرُفٰتِ اٰمِنُوۡنَ ﴿۳۷﴾

پس دغه (مؤمنان چې دي) شته دوى ته جزاء دوچنده په سبب د هغو (نېكيو) چې كړي دي دوى، او دوى به په ماڼيو (د جنت كې مطمئن) مأمون وي (له هر آفته).

تفسير: يعني پر يوه نېك كار د هومره اجر او ثواب استحقاق چې لري؛ له هغه څخه به زيات بدل وررسيږي، اقلا لس چنده او كه زيات وي؛ تر اوه سوه چنده بلكه كه الله تعالى اراده وفرمايي؛ له هغه څخه به هم هومره ډېر اجر او ثواب ور په برخه كوي، چې بېحده او بېحسابه وي: ﴿وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيۡمٌ﴾ (د البقرې سورت (۳۶) ركوع، (۲۶۱) آيت دلته له «ضعف» څخه مطلقًا زيادت مراد دى.

وَالَّذِيۡنَ يَسۡعَوۡنَ فِيۡۤ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيۡنَ اُولٰٓئِكَ فِي الۡعَذَابِ مُحۡضَرُوۡنَ ﴿۳۸﴾

او هغه كسان چې سعي كوښښ كوي په (ابطال د) آيتونو ځمونږ په دې حال كې چې عاجز كوونكي وي مونږ لره (په زعم خپل) دغه كسان په عذاب (د دوزخ كې) حاضر كړى شوي به وي.

تفسير: يعني هغه بدبختان چې د الله تعالى د آيتونو ترديد كوي، او پر هغو طعني وهي، او د خلقو مخ له هغوى ځنې اړوي، او داسې دعوى كوي چې مونږ الله تعالى او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو، دوى ټول به په عذاب اخته كيږي، او د الله تعالى په مخ كې به حاضر كړى شي، او هيڅ يو به له دوى ځني د الله تعالى له نيولو څخه نه خلاصيږي، او نه به چېرې تښتېدى شي.

قُلۡ اِنَّ رَبِّيۡ يَبۡسُطُ الرِّزۡقَ لِمَنۡ يَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖ وَيَقۡدِرُ لَهٗ ؕ وَمَاۤ اَنۡفَقۡتُمۡ مِّنۡ شَيۡءٍ فَهُوَ يُخۡلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَيۡرُ الرّٰزِقِيۡنَ ﴿۳۹﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي له بندگانو خپلو، او تنگوي يې ورته (چې اراده وفرمايي امتحانًا)، او هر هغه څه چې لگوئ يې تاسې (په لاره د الله كې) له كوم شي څخه (ډېر وي كه لږ) پس هغه (الله) عوض دركوي د هغې، او همدغه (الله) خير غوره د روزي وركوونكيو دى.

تفسير: دغه يې مسلمانانو ته اورولي دي، هغه مال چې تاسې په خيريه امورو کې لګوئ؛ د هغو د لګولو په وخت له تنګسی او افلاس څخه مه ويرېږئ، له صرف کولو څنې ستاسې رزق نه کميږي، هغه شی چې تاسې ته مقدّر او مقرر دی؛ هغه هرومرو دررسيږي، الله تعالی په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شي د اعطاء اراده وفرمايي؛ ور کوي يې، په هغه کې ستاسې له صرفولو او نه صرفولو څخه هيڅ فرق او توپير نه واقع کيږي، بلکه په خيريه امورو کې د اموالو له لګولو څخه بر کت په کې لويږي، الله تعالی د هغه عوض در کوي، اعم له دې چې د مال په صورت وي، يا د قناعت يا د قلبي غناء په شکل وي، په آخرت کې دهغه د بدل در رسېدل خو يو حتمي امر دی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړي دوی ګرد، بيا به فرمايي (الله) ملائکو ته: آيا دا هغه ګمراهان دي چې خاص تاسې ته (بې له الله) وو (په دنيا کې) چې عبادت به يې کاوه؟.

تفسير: زياتو مشر کانو به پرښتو ته د الله تعالی لونې ويلې، ډېرو مشر کانو به د دغو پرښتو هيکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړي وو، او هغو ته به يې عبادت کاوه، بلکه ځينو ليکلي چې: د اصنامو عبادت ابتداء د ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی، او (عمرو بن لُحيّ) دغه قبيح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی، په هر حال په قيامت کې د کفارو د اورولو لپاره به له پرښتو څخه داسې سوال فرمايي: آيا دغو خلقو به خاص تاسې ته عبادت کاوه؟ ښايي له دې نه به دا مطلب وي چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ويلي؟ يا تاسې خو له دوی د دغه عبادت څخه نه يې خوشال شوي؟ لکه چې له مسيح عليه السلام څخه به هم داسې سوال کيږي: ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ (۷ جزء د المائدې سورت (۱۶) رکوع (۱۱۶) آيت)، او په (۱۸ جزء د فرقان سورت په (۲) رکوع (۱۷) آيت) کې راغلي دي: ﴿ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ﴾.

قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وايي (پرښتې جوابًا) پاکي ده تاته، ته يې مولی (معبود) څمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفّار وايي) بلکه وو دوی چې عبادت به يې کاوه د پيريانو شيطانانو، او زياتره د دوی پر دغو (پيريانو شياطينو باور کوونکي) او مؤمنان وو (نو منلې به يې خبرې د دوی).

تفسير: يعني عرض کوي: يا الله ! ستا ذات له دې نه پاك دی چې په کومه درجه څوك درسره شريک شي، العياذ بالله مونږ به ولې داسې خبرې کړو؟ يا له هسې واهياتو حرکاتو څخه به خوښيږو؟ څمونږ رضا خو ستا د رضا تابع ده، مونږ له دغو مجرمانو سره هيڅ علاقه او واسطه نه لرو، مونږ يواځې خاص ستا فرمان منونکي بندګان او مريان يو، خو سره له دې دغو بد بختانو کله څمونږ عبادت کاوه، دوی په حقيقت کې څمونږ په نامه د شياطينو په عبادت کې مشغول وو، في الحقيقت د دوی عقيدتمني او اخلاص له شياطينو سره اختصاص لري، شياطين دوی خپل طرف ته کش کاږي، او د ضلالت په لار يې بالاستمرار بولي، دوی دائمًا د شياطينو په تعقيب روان دي، اګر که ظاهرًا دوی د پرښتو يا د کوم ولي نوم اخلي، مګر په واقع کې پرته له شيطان څخه بل څوك دوی نه مني، بلکه ځينې د دوی په علانيه سره د همدغه شيطان په بندګی کې لګيا دي، لکه چې پخوا له دې نه د «الأنعام» د سورت (۱۲) رکوع کې څمونږ د دغه تفسير دغه موضوع مو په تفصيل سره ليکلې ده.

فَٱلْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا

(نو الله فرمايي) پس نن ورځ نه لري اختيار ځينې ستاسې (معبودان) لپاره د ځينو نورو (عابدانو) نه د نفعې او نه د ضرر.

تفسير: يعنې نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتواني واضحه شوه، چې هيڅ يو د يوې ذرې په اندازه هيڅا ته څه ګټه او تاوان نشي رسولی، دوی پر هغو معبودانو چې مغرور وو، او هغوی يې د خپلو ځانونو لپاره وسيله او شافع ګرځولي وو؛ نن ورځ هغه معبودان له دوی څخې خپله بيزاري ښکاره کوي.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ

او وبه وايو مونږ هغو کافرانو ته چې ظلم يې کړی دی: وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه چې وئ تاسې چې د دې (اور) تکذيب به مو کاوه (په دنيا کې). او کله چې ولوستلی شي پر دوی آيتونه ځمونږ په دې حال کې چې واضح دي؛ نو وايي: نه دی دغه (محمد) مګر يو داسې سړی دی چې اراده لري د دې چې منع کړي تاسې له هغه شي څخه چې وو چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسې.

تفسير: دغسې به دوی د رسول کريم صلی الله عليه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ويل چې: دغه سړی خو نه رسول او نه نبي دی، او فقط هم دغومره مقصد لري چې مونږ ځمونږ د پلرونو او نيکونو له هغه طريقې څخه جدا کړي چې له قديمه راهيسې مونږ ته پاتې دی، او مونږ يې حق ګڼو، او مونږ خپل دين او طريقې ته کش کوي، او په دغه وسيله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوي، ګواکې دی يواځې خپل حکومت او رياست غواړي (العياذ بالله).

وَقَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ

او وايي دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مګر يو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: يعنې دغه چېرې قرآن دی (العياذ بالله)، بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه ده، چې د هغه نسبت الله تعالی ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾

او وايي هغه (منکران د مکې) چې کافران شوي دي حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوّت) ته کله چې راغی دوی ته: نه دی دغه مګر خو دی سحر کوونکی ښکاره.

تفسير: يعنې دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوې ده، يا د اسلام دين چې په خپل نزول سره يې دمېږه او ښځې او ځوی او پلار په منځ کې بېلتون او تفرقه اچولې ده، يا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثيره د خلقو په زړونو کې فوق العاده اثرات او انفعالات پيدا کيږي، د صريح جادو او ښکاره کوږو او سحر څخه ماسوا بل شی نه دی (العياذ بالله).

وَمَا آتَيْنَاهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا ۖ وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾

حال دا چې نه دي ورکړي مونږ دوی ته له کتابونو (منزله وو څخه) چې لولي دوی هغه (کتابونه)، او نه وو ليږلي مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ويروونکی (له جحيمه).

تفسير: يعنې محض امي وو، نه کوم سماوي کتاب د دوی په لاس کې وو، نه په دومره اوږد مدّت کې کوم نبي په دوی کې مبعوث شوی وو، الله تعالی په دوی کې داسې عظيم الشأن رسول مبعوث او داسې جليل القدر قرآن يې

وروليږه، چې دواړه يې عديم النظير او بېمثاله دي، نو پر دوی لازم وو چې دوی به دغه نعمت غنيمت ګڼلی !، او د الله تعالیٰ د دغه انعام او احسان به يې زيات قدر کاوه !، خصوصًا چې دوی به پخپله پخوا له دې نه داسې ويل: «که په مونږ کې کوم نبي مبعوث شوی وی، يا پر مونږ کوم اسماني کتاب نازلېدی؛ نو مونږ به هغه مانه، او په اطاعت کې به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت کاوه»، اوس چې هغه مقصود مطلوب وررسېدلی دی؛ نو دوی د هغه په مقابل کې استکبار او انکار کوي.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تکذيب کړی وو (د انبياوو هم داسې) هغو کسانو چې پخوا وو له دوی، حال دا چې نه دي رسيدلي (دغه کفّار د مکې) لسمي برخې د هغه شي ته چې ورکړی مو وو هغوی ته (له قوّت او قدرت)، پس تکذيب وکړ (هغو پخوانيو) د رسولانو ځما، پس څرنګه وو انکار ځما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعني هم هغسې اوږده عمرونه، جسماني قوّتونه، مال، دولت، او عيش عشرت چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ د هغه عشر العشير هم تاسې ته نه دی درکړی شوي، نو هر کله چې هغوی له خپلو انبياوو سره مخالفت او د هغوی تکذيب ته ودرېدل؛ ښه وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او د هغوی ګرد ساز او سامان څنګه بېکاره پاتې شو؟ او د الله تعالی منزل عذاب د يوې شېبې له مخې هم معطل نه شو، او نه يې چا مخه ونيوی شوه، نو بيا تاسې پر څه مغرور او د څه لپاره دومره لويي او ځانمني (غرور) کوئ؟.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا ۚ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

ووايه (ای محمده ! منکرينو ته) بېشکه همدا خبره ده چې پند درکوم تاسې ته په يوې خبرې سره چې ودرېږئ تاسې خاص الله ته دوه دوه او يو يو، بيا ښه فکر (او غور) وکړئ چې نشته په دغه ملګري ستاسي کې هيڅ قسم لېونتوب، نه دی دغه (محمد) مګر ويروونکی دی تاسې ته په مخ کې د عذاب سخت (د قيامت).

تفسير: يعني تعصّب او عناد پرېږدئ ! په انصاف او اخلاص سره د پاك الله په نامه سم ودرېږئ !،او څو څو تنه سره يو ځای شئ !، او پخپلو منځونو کې سره مباحثه، مرکه، مشوره او جرګه وکړئ !، او يواځې له خپلو ځانونو سره هم بېل کېنئ، او ښه فکر، دقّت او غور وکړئ !، چې ستاسې دغه رفيق محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم چې له څلوېښتو کلونو څخه ډېر ستاسې تر نظر لاندې حيات او ژوندون کوي، او تاسې د هغه د ګردو حالاتو او له ذرې ذرې خصوصياتو څخه يې د طفوليت تر کهولت پورې کامل خبردار يئ، او د ده پر امانت، ديانت، صداقت، عفاف او پوهې تل ترتله قائلان يئ، او ښه پوهېږئ چې دی هيڅکله په هيڅ يوه معامله کې په نفسانيت، اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی ګرځېدلی، نو آيا تاسې په واقعي ډول سره اوس داسې اټکل او ګمان پرې کولی شئ چې دی (العياذ بالله) بې له کومو موجبه اسبابو يو ناڅاپه لېونی شوی دی؟ او بې سببه يې ځيني خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولي دي؟.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هر هغه څه چې وغوښتل ما له تاسې له اجر ته (په دغه انذار)؛ پس هغه دې هم ستاسې وي، نه دی اجر ځما مګر پر الله دی.

تفسیر: یعنې زه د خپل محنت څه صله له تاسې څخه نه غواړم، که ستاسې په خیال کې داسې راغلي وي چې زه به له تاسې څنې څه معاوضه غواړم؛ نو هغه ټول تاسې له خپله ځانه سره وساتئ !، بیخي هغه ته څه ضرورت نه لرم، ځما صله خو د الله تعالی په دربار کې ده، هغه شی چې زه يې له تاسې څخه غواړم یعنې ایمان او اسلام؛ هغه ستاسې د فائدې او ګټې لپاره دی، له دې نه پرته په دغه دعوت او تبلیغ کې ځما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۴۷﴾

او همدغه (الله) پر هر شي باندې ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنې ځما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالی ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿۴۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه رب ځما ویشتل کوي (رالیږي) حق (دین)، ښه خبردار دی پر ټولو اشیاوو هم.

تفسیر: یعنې له پاسه وحي نازلیږي، او د دین باران اوري، دغه موقع ویړیا له لاسه مه ورکوئ !، او ترې ښه ګټه او فائده واخلئ !، په هغه زور او قوت سره چې پاک الله د باطل په سر ویشتل کوي او لرې يې غورځوي؛ له هغه څخه اندازه وکړئ چې وروسته له دې نه به باطل چېرې ودرېدی شي؟ ضرور دي چې باطل محو او په سوړو کې ننوځي، او په ټولو آفاقو کې به د حق دین غږ ډېر پورته شي، هغه علّام الغیوب پخپل علم او پوهې سره موافق په ډېر مناسب وخت او عین الموقع کې د باطل د سر د ټکولو او لتاړولو لپاره حق نازل کړ: ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾.

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿۴۹﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) راغی حق (قرآن ـ اسلام) او نشي پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی)، او نه يې بیا له سره ژوندي راپاځولی شي.

تفسیر: یعنې حق دین راورسېد، هغه زور او قوت له سره منع کېدونکی نه دی، او حتمًا او جزمًا غالب او مظفریږي، او باطل لاندې او ښکته کوي، دروغ کله د رښتیا په مقابل کې چلېدی شي؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل کې راتلی شي؟ هغه اوس نه د درېدلو قوت او توان لري او نه د تښتېدلو، او داسې يې وګڼئ چې لکه له منځه ورک او ترې تم شوی وي، دغه د ﴿جَآءَ الْحَقُّ﴾ آیت د معظمې مکې د فتحې په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاري وو.

قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَآ اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِيْ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوْحِيْٓ اِلَيَّ رَبِّيْ اِنَّهٗ سَمِيْعٌ قَرِيْبٌ ﴿۵۰﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چېرې وښوییدم زه (له سمې لارې په زعم ستاسې)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وبه ښوییږم په (ضرر د) ځان خپل (او ځما نقص دی)، او که سمه لاره مې موندله؛ نو په سبب د دې به وي چې وحي کوي ماته رب ځما، هم هغه (الله) ښه اورېدونکی دی، ډېر رانژدې دی.

تفسیر: یعنې که ما دغه نوی دستور له خپله ځانه درولی وي؛ نو تر څو ورځو پورې به وچلیږي؟ په دغه کې بالآخر ماته نقصان راپېښیږي، دنیوي بغض او عداوت به ځان ته ګټم، خواري، زحمت، او ذلت به پر ځان اخلم، اخروي رسوایي

به پر ځان ګالم (العياذ بالله)، ليکن که زه پر سمه لاره يم لکه چې په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان يم؛ نو ښه وپوهېږئ چې دغه ګرد د الله تعالی تاييد او امداد، او د اسماني وحي مرسته، برکت او هدايت دی، چې هيڅکله او هيچېرې به ځما ملګرتوب نه خوشې کوي، او تل ترتله به له ما سره وي، ځما پاك الله هر شی اوري، او هغه بيخي رانژدې دی، هغه به همېشه له ما سره الطاف او امداد فرمايي، او خپل دغه پيغام هرومرو ګردې دنيا ته رسوي، او پر ټولو مخلوقاتو يې ظاهر او څرګندوي (ښکاره کوي)، اعم له دې نه چې تاسو يې ومنئ، او که يې ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او که ووينې ته کله چې وويرېږي دوی (عند النزع) پس نه به خلاصيږي په تېښته (له عذابه ځمونږ)، او وبه نيول شي دوی له ځايه نژدې (له ځمکې قبر ته يا له موقفه اور ته).

تفسير: يعنې کفّار خو دلته خپل لوبې، تکبر او غرور ښکاره کوي، مګر هغه وخت به د ليدلو وړ او قابل وي چې دغه خلق د محشر ويروونکي مناظر او لړزوونکي مظاهر وګوري اوسخت وويرېږي، او د تښتېدلو په فکر کې ولوېږي، مګر د تېښتې لورې ترې ورك وي، او هيچېرې به ونښي خوځېدلی، کله چې د دوی د نيولو او په اور کې د غورځولو حکم صادر شي؛ نو دوی بې له لټولو او دغې خوا او هغې خوا کتلو څخه سمدلاسه هم هغلته پيدا کيږي، بلکه په نهايت آسانی سره علی الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نيولی کيږي او د خپلو اعمالو په سزا (هيداد) اخته کيږي.

وَقَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

او وبه وايي (دا کفّار) ايمان مو راوړی دی پر دغه (الله)، او له کومه به وي دوی ته حاصلول او لاس ته راوړل (د ايمان يا بېرته ګرځېدل دنيا ته) له ځايه لرې (چې آخرت دی).

تفسير: يعنې په دغه وخت کې به وايي چې: اوس مو باور د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر خبرو راغی، او اوس ايمان راوړو، حال دا چې د اوس ايمان به څرنګه وي؟ هغه وخت او موقع ډېره لرې لاړه چې ايمان راوړل مفيد او نافع او د نجات وسيله واقع کېده، اوس د دوی لاس تر دومره لرې ځای پورې چېرې رسېدی شي؟ چې له هغه ځايه د خپل ځان لپاره ايمان راوړي، مطلب يې دا دی چې مقبول او منجي ايمان هغه دی چې پخوا له مرګه په همدغې دنيا کې د انسان په برخه شي، په آخرت کې کله چې ګرد احوال ګرد سرې پخپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته ګرد متيقين کيږي، نو هلته به د ايمان راوړلو څه فائده وي؟.

وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

او په تحقيق کافران شوي وو په الله پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او ويشتل به کول دوی په غيب له ځايه لرې (د حق، صدق، او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې د ايمان راوړلو وخت وو؛ تاسې پر کفر او انکار ټينګ ولاړ وئ، او همداسې په خپل خيال او اټکل سره مو نښې ويشتلې، د دنيا په ژوندون کې به مو تل بې تحقيقه خبرې کولې، او رښتيا او محققې خبرې به مو هيڅ نه منلې، اوس د افسوس او ارمان څخه هيڅ شی په لاس نه درځي.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدايي) به واچولی شي په منځ د دوی او په منځ د هغه شي چې ارمان يې کوي دوی (لکه ايمان او اعاده الی الدنيا).

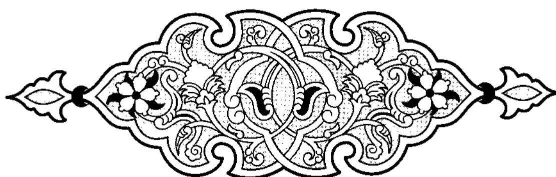
تفسیر: یعنې د هغو شیانو په نسبت چې دوی يې هیله او ارمان لري، مثلاً مقبول ایمان یا نجات یا د دنیا په لوري بېرته ورتګ، دنیوي لذائذ، عیش او آرام؛ د دغو شیانو او د کفارو په منځ کې به سخت سد او مانع وي، چې د هغه لامله به دوی له سره تر هغې پورې نشي رسېدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

لکه چې کړی شوی وو (دا کار) له سیالانو د دوی سره پخوا له دې نه، بېشکه هغوی وو په داسې شک کې چې ډېر تردّد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسیر: یعنې رومبی له دې نه له هغو مخلوقاتو سره چې د همدوی په وضعیت او هیئت تېر شوي دي کومه معامله چې کړی شوې ده؛ له دوی سره هم هغه معامله وکړی شوه، ځکه چې هغو خلقو به هم داسې مهملې او بې ځایه شبهې کولې، او په داسې بې موردو شکوکو او تردیداتو کې اخته وو، چې دوی يې له سره مطمئن او په آرام نه وو پرې ایښي.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه، وله الحمد.

سُوۡرَةُ فَاطِرٍ

«د (فاطر) سورت مكي دی، (۴۵) آيتونه او (۵) ركوع لري، په تلاوت كې (۳۵) او په نزول كې (۴۳) سورت دی، وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ

ټوله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته ده چې بې له نمونې څخه پيدا كوونكی دی د اسمانونو او د ځمكې.

تفسير: يعني اسمان او ځمكه يې ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه، حال دا چې له پخوا څخه د دغو علويّاتو او سفلياتو كومه نمونه يا د تخليق قانون نه وو موجود.

جَاعِلِ الۡمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

ګرځوونكی د پرښتو دی رسولان.

تفسير: يعني ځينې پرښتې انبياوو ته د الله تعالى پيغام رسوي، او ځينې نورې دنورو جسماني او روحاني نظام پر تدابيرو او تشكيلاتو مأمورانې دي: ﴿فَالۡمُدَبِّرٰتِ اَمۡرًا﴾.

اُولِيۡۤ اَجۡنِحَةٍ مَّثۡنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ

(هسې ملائكې) چې خاوندانې د وزرو دوه دوه، او دريو دريو، او څلورو څلورو دي.

تفسير: يعني د ځينو پرښتو دوه دوه وزرونه، او د ځينو درې درې او د ځينو څلور وي، د دغو وزرو كيفيت يواځې پاك الله ته معلوم دی.

يَزِيۡدُ فِي الۡخَلۡقِ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيۡءٍ قَدِيۡرٌ ۝۱

زياتوي (الله) په پيدايښت كې هومره چې اراده وفرمايي (د هغو)، بېشكه چې الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې دغسې تزييد او تخليق دی).

تفسير: يعني الله تعالى په هر مخلوق كې هر عضو او صفت سم له خپله حكمته سره زياتوي، پرښتو ته دوه دوه يا درې درې يا څلور څلور وزرونه هم هغه ور پيدا كړي دي، كه اراده وفرمايي؛ نو ځينو پرښتو ته له څلورو څخه زيات هم وركوي، لكه چې په حديث كې راغلي دي: چې جبريل عليه السلام شپږ سوه وزرونه لري، او له ﴿جَاعِلِ الۡمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا﴾ څخه داسې ونه ګڼله شي چې ګوندې الله تعالى دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتياج لري !، پاك الله دغسې وسائطو

ته بيخي څه اړتيا (احتياج) او ضرورت نه لري، او بالذات دى پر هر څيز باندې ښه قادر او مقتدر دى، ولې محض د حکمت او مصلحت لپاره يې د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړې ده.

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۖ

هر هغه شی چې پرانيځي الله لپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هيڅوک بندوونکی د هغه.

تفسير: رحمت جسماني وي لکه باران، روزي اونور، يا روحاني وي لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو، الغرض هر کله چې الله تعالى پر خلقو د خپل رحمت وروړنه وپرانيځي؛ نو څوک يې تړلی شي؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾

او هر هغه شی چې بند کړي (له عطاء خپلې)؛ پس نشته ليږونکی د هغه (هيڅوک) پس له بندولو د الله، او همدى دى ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شي د کولو او په وجود راوړلو اراده چې وفرمايي؛ على الفور يې کوي، او داسې قوي، مقتدر، غالب او زبردست ذات دى، چې هيڅوک د ده دارادې مخه نشي نيولی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

ای خلقو ! ياد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسې (چې حيات او روزي او نور يې درکړي دي)، آيا شته بل کوم پيدا کوونکی بې له الله چې تاسې ته روزي درکړي له اسمانونو (په سبب د باران) او (له محصولاتو د) ځمکې نه (په سبب د زرغونولو؟ بلکه نشته داسې څوک)، نشته لايق د عبادت بل هيڅوک مګر همدى دى، پس له کوم جهته ګرځولی کېږئ (له توحيده شرک ته).

تفسير: يعنې تاسې دغه ټول سره منئ چې پيدا کول او د روزي د وسائلو او اسبابو برابرول، ژوندي ساتل او نور ګرد د الله تعالى په قبضه او اختيار کې دي، نو بيا د معبوديت استحقاق بل شي ته له کومه پيدا شو؟ هر هغه ذات چې حقيقي خالق او رازق دى، واقعي معبود او لوى الله هم هغه دى.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾

او که دروغجن وشمېري (دغه کفار ای محمده !) تا؛ پس په تحقيق دروغجن شمېرل شوي وو ډېر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو)، او خاص الله ته بېرته ګرځولي شي ټول کارونه (په آخرت کې).

تفسير: يعنې سره له دومره پوهولو او د حجّت د تمامولو بيا هم دغه خلق تاسې دروغجن ګڼي، نو تاسې په دغه سره مه غمجن کېږئ !، ځکه له نورو پخوانيو انبياوو سره همداسې رويه او سلوک کړی شوی دی، دا کومه نوې خبره نه ده، متعصبينو او معاندينو هيڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخيستی، د دغسې خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ، کله چې دوی په آخرت کې الله تعالى ته بوتلل شي؛ نو الله تعالى به د دغو ګردو جګړو فيصله صادروي.

يَآيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۗ وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللهِ الْغَرُوْرُ ۝ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوْهُ عَدُوًّا ۗ اِنَّمَا يَدْعُوْا حِزْبَهٗ لِيَكُوْنُوْا مِنْ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝

اې خلقو ! بېشکه وعده د الله حقه ده (چې قيامت حساب کتاب جزاء شته) پس خبردار چې نه دې تېرباسي تاسې دغه ژوندون لږ خسيس، او نه دې تېرباسي تاسې په (کرم د) الله غره کوونکی (شيطان). بېشکه چې شيطان تاسې ته دښمن دی پس تاسې هم ونيسئ دی (خپل) دښمن، بېشکه همدا خبره ده چې بولي شيطان ډله خپله (ځاې د هلاکت ته) لپاره د دې چې شي دوی له ملګرو د دوزخ (په آخرت کې).

تفسير: يعنې قيامت هرومرو راتلونکی دی، او على اليقين ټول مخلوقات د پاك الله په مخ کې حاضريدونکي دي، د دغې دنيا پر عيش، باغ او بهار ډېر مه غولېږئ، او د شيطان په چلونو او فريبونو مه تېروځئ !، ځکه چې دی ستاسې ازلي دښمن دی، او دی تل په همدغه کوښښ کې دی چې تاسې هم له خپله ځانه سره په دوزخ کې وغورځوي.

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝ اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ فَرَاٰهُ حَسَنًا ۗ فَاِنَّ اللهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرٰتٍ ۗ اِنَّ اللهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ۝

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت، او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته مغفرت، ښښنه او اجر ډېر لـوی. آيا پس هغه څوك چې ښايسته کړی شوی وي ده ته بد عمل د ده، پس ويني يې دی ښايسته، پس بېشکه چې الله ګمراه کوي هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (د ګمراهۍ يې)، او سمه صافه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د هدايت يې)، پس نه دې ځي (نه دې هلاکيږي) نفس ستا په (ګمراهۍ) د دوی له جهته د افسوسه، بېشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوي يې دوی (نو جزاء به ور کړي دوی ته).

تفسير: يعنې شيطان چې د هر چا په سترګو کې خراب کار ښه ورځرګند کړي، آيا دغه سړی له هغه چا سره برابر کېدی شي چې د الله تعالى په فضل او کرم سره د خير او شر په منځ کې فرق اوتميز کولی شي؟ نيکي نيکي بولي، او بدي بده ګڼي، کله چې دوی دواړه سره نشي برابر يدی؛ نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنګه برابر يدی شي؟ او داسې خيال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترګو پر بدو ښه د ښو ګمان وکړي، د الله تعالى اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوء الاختيار په بناء په ګمراهۍ او ضلالت تللې ده؛ هغه سمې لارې ته څوك نشي اړولی، او هر چا ته چې د ده د حسن الاختيار د سببه سمه صافه لاره ښيي؛ نو له سره د شيطان له واکه دغه نه دي پوره چې دی له سمې لارې څخه بې لارې کړي، يا نامناسبه ښوونه ورته وکړي.

په هر حال هغه سړی چې په شيطاني اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وايي؛ د ده په نسبت داسې توقع نشي کېدی چې ګوندی دی به پر سمه صافه لاره راشي، کله چې دغسې نشي کېدی، او د هدايت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالى د مشيت او حکمت تابع ده؛ نو تاسې د دغو معاندينو په غم او اندېښنه کې خپل ځان مه ويلې کوئ !، او مه په دوی پسې کړېږئ !، الله تعالى ته د دوی ګرد اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دي، او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوي، او د دوی په نسبت خپله لازمه فيصله صادروي، تاسې مه خفه او مه غمجن کېږئ !.

وَاللّٰهُ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ﴿۹﴾

او الله هغه (مطلق قادر) ذات دی چې ليږلي يې دي بادونه، پس راپورته کوي (بادونه) وريځې، پس راکاږو مونږ دغه وريځې هغه کلي (ځمکې) مړې (وچې کلکې بې وښو) ته، پس ژوندی کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالي (وچوالي) د هغې، همداسې به وي حال د بيا ژوندي پورته کېدلو هم.

تفسير: يعنې د الله تعالى په حکم د هواوو په وسيله وريځې پورته شوې، او په هغې سيمې رقبه کې چې مړه وچه کلکه پرته وه، يعنې هيڅ واښه او شينکي په کې نه وو، او له هرې خوا يې دوړې او غبار پورته وو، د باران د اوبو له سببه په کې ساه ولوېده، همداسې وګڼئ چې الله تعالى به تاسې هم وروسته له مرګه بيا راپاڅوي، په رواياتو کې راغلي دي: «څه وخت چې الله تعالى د مړيو د بيا ژوندي راپاڅولو اراده وفرمايي؛ نو له ما تحت العرش څخه به يو مخصوص قسم باران واوروي، چې د دغه باران په اوبو سره به ټول مړي داسې ژوندي راپاڅيږي لکه چې د پسرلي د معمولي باران په اثر پتنګان او نور مچان او خوځندې د ځمکې له سوريو څخه ووځي» ښايي چې مزيد تفصيلات يې په رواياتو کې وليدل شي.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيْعًا ؕ

هر هغه څوک چې وي چې اراده لري د عزّت پس خاص الله ته دی عزّت ټول.

تفسير: يعنې کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو لپاره نيولي وو، چې ګوندې د دغو معبودانو د الله تعالى په دربار کې ډېر عزّت او پت وي: ﴿وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا﴾ (۱۶ جزء، د مريم سورت (۵) رکوع (۸۱) آيت)، او ډېرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی وو، اوله کفارو سره يې خپله دوستي او خپلوي ټينګه کړې وه؛ څو په دغه وسيله سره دوی پتمن او باعزّت شي: ﴿اَلَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۲۰) رکوع (۱۳۹) آيت)، نو دغه قسم خلقو ته يې دغه وروښودل چې هر هغه انسان چې د دنيا او آخرت عزت غواړي؛ ښايي چې دغه عزّت د الله تعالى څخه وغواړي چې مطلق عزيز همدی دی، او د الله تعالى له اطاعت او يادولو څخه اصلي پت او عزّت ميسّر کيږي، د ګردو اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی، هر هغه څوک چې عزّت مومي، يا يې موندلی دی؛ د همدغه الله له خزائنو څخه ورته رسېدلی دی، يا به وررسيږي.

اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

خاص همدغه (الله) ته پورته خيژي خبرې پاکې.

تفسير: يعنې پاکيزه کلام ذکر الله، دعاء، د قرآن تلاوت، دعلم او نصيحت خبرې دي، چې دغه ګرد شيان رب العزّت ته ورخيژي، او د قبول عزّت حاصلوي.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهٗ ؕ

او نېک عمل پورته کوي ذکر او ښې خبرې.

تفسير: د پاکيزه وو کلامونو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء همدا ده چې پاس وخيژي، له هغه سره که نور صالح اعمال وي؛ نو د هغه په طفيل او وسيله هغوی هم پاس ورخيژي، او هغه ته زيات قوت، نشاط، تازګي، رفعت او عظمت ښيي،

ښه کلام ته بې له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصلیږي، ځینې مفسرین د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوي، او داسې معنی ترې اخلي چې: ښه کلام ښه کار لوړ او پورته کوي، دغه هم دُرست دي چې ځینو خلقو د (رفع) ضمیر د الله تعالی په لوري اړولی دی، یعنې الله تعالی صالحه اعمال لوړوي، په هر حال غرض دا دی چې ښه کار او ښې خبرې دواړه علوّ او رفعت غوښتونکي دي، لهذا هر هغه سړی چې د الله تعالی د عزت طالب وي؛ دغه عزّت او رفعت دې د دې په وسیله حاصل کړي !.

په دې آیت کریمه علماء دلیل نیسي چې د الله تعالی ذات اوچت او د عرش د پاسه دی.

وَالَّذِيْنَ يَمْكُرُوْنَ السَّيِّاٰتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ وَمَكْرُ اُولٰٓئِكَ هُوَ يَبُوْرُ ۝۱۰

اوهغه کسان چې جوړوي (تاته د قتل، حبس، نفي) مکرونه ناکاره؛ شته دوی ته عذاب ډېر سخت، او مکر فرېب د دغو هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې بد تدابیر جوړوي، او د حق په خلاف تل په حیلو او پلمو جوړولو کې مشغول او لګیا وي، بالآخره ناکامه کیږي، او ضرور تاوان مومي، وګورئ ! قریشو په (دار النّدوة) کې سره جرګه او پر دغې خبرې یې تړون وکړ: «ښایي چې رسول الله یا ووژلی شي، یا دې بندي کړی شي، یا دې له ملکه د باندې وشړلی شي»، د دغې فیصلې نتیجه داسې شوه چې: د «بدر» د غزوې په وخت کې همدغه خلق له خپله وطنه د باندې وویستل شول، او همدوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول، او د «بدر» په قلیب او کوهي کې د تل لپاره قید کړل شول.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًا ؕ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ؕ

او الله پیدا کړي یئ تاسې (یعنې اول ځلي نیکه د تاسې) له خاورو، بیا (تاسې اولاده یې پیدا کړئ) له څاڅکي (د مني)، بیا یې وګرځولی تاسې جوړې جوړې (ښځه او مېړه لپاره د توالد او تناسل)، او نه اخلي حمل هیڅ ښځه، او نه ږدي (حمل هیڅ ښځه) مګر په علم د الله سره.

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام یې له خاورو څخه او بیا د هغه نوره اولاده یې د اوبو له یوه څاڅکي څخه پیدا کړه، بیا له نارینه او ښځې څخه یې جوړه پیدا کړه، چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خوریږي، په دغه ضمن کې د حمل استقرار له وخته دووړکي د پیدا کېدلو تر وخته، هغه اطوار او ادوار چې تیریږي؛ پر هغو ګردو باندې الله تعالی عالم دی، او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي، چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر، چې دننه څه صور، اعمال او تحوّلات پېښیږي.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖٓ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝۱۱

او نشي اوږدېدلی عمر د هیڅ عمر اوږد کړی شوي، او نه هیڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمرّ) څخه (یا له عمره د بل معمّر څخه، یعنې تزیید او تنقیص د عمر نه دی)؛ مګر په کتاب (د لوح محفوظ کې لیکلی شوی دی)، بېشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډېر اسان دي.

تفسیر: یعنې د هر چا چې هر قدر عمر وي، هغه په «لوح محفوظ» کې لیکلی شوی دی، او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږدېدلو یا د لنډېدلو دي، یا دا چې کوم یو به خپل طبیعي عمر ته رسیږي؟ او کوم یو به نه رسیږي؟ دغه ټول د الله تعالی په محیط علم کې موجود دي، او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئیاتو باندې احاطه لرل هیڅ اشکال نه لري، او الله تعالی ته د ګردو (ټولو) «ما کان و ما یکون» جزئي، کلي او د غیب او شهادت علم له ازله تر ابده او الی ما شاء الله پورې ښکاره دی، نه ښایي چې د الله تعالی علم او صفات پر خپل ځان قیاس کړی شي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي:

«هر كار الله تعالى ته ډېر اسان وي، لكه د «انسان پيدايښت»، او رسونه يې خپل مقدّر عمر ته، او همداسې وګڼئ د اسلام تدريجي پرمختګ او ارتقاء، او بالآخر د كفر مقهورېدل او مغلوبېدل».

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ ۖ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ

او نه برابرېږي سره هغه دواړه بحرونه سيندونه، دا يو خوږ دی تنده لرې كوونكی، خوندورې ښې هضمېدونكې ښې تېرېدونكې اوبه د ده، او دا بل تريو دی تريخ، او له هر يوه له دغو (دواړو بحرونو سيندونو څخه) خورئ تاسې غوښې تازه (د مهي)، او راوباسئ (له دغه ترخه سينده) ګاڼه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندئ يې (او اغوندوئ يې ښځو خپلو ته).

تفسير: له پاسه د توحيد د دلائلو بيان ادامه لري، چې په دغه ضمن كې يوه لطيفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم كيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «يعنې كفر او اسلام سره برابر نه دي، الله تعالى كفر مغلوبوي، اګر كه تاسې ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسيږي، له مسلمانانو څنې دين قوّت او غلبه مومي، او له كفّارو څنې جزيه او خراج حاصلوي، غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سيندونو څخه وځي، يعنې مهي، مګر ګاڼه (زېور) مرغلرې، مرجان او جواهر على الأكثر له ترخه سيند څخه ايستل كيږي.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او (تل) وينې ته بېړۍ (او جهازونه) په دغه (بحر سيند) كې تلونكې څيروونكې (د اوبو) لپاره د دې چې طلب كړئ تاسې له فضله د الله (په تجارت كې) او لپاره د دې چې تاسې شكر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسير: اكثريه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګري د جهازونو په وسيله كيږي، له هغه څخه كوم منافع چې حاصليږي؛ همدغه د پاك الله فضل او مهرباني ده، پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دي چې د دغه مالك الملكوت او صاحب الكبرياء والجبروت حمد او شكر اداء كړي !.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ۚ

ننباسي (الله) شپه ورځ كې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه كې، او مسخر په كار كې يې لګولي دي لمر او سپوږمی، چې هر يو بهيږي (روان دی) تر يوې نېټې ټاكلې شوې (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: دغه مضمون پخوا له دې نه په څو ځايونو كې تېر شوی دی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسې، خاص همده ته دی ملك باچاهي، او هغه معبودان چې بولی يې تاسې (ای مشركانو !) بې له دغه (الله)؛ نه دي مالكان دوی د نرۍ پردې (د زړي) د خرماوو.

تفسير: يعنې د هغه لوی ذات صفات چې پاس بيان شول؛ هم هغه في الحقيقت ستاسې حق الله دی، او د ټولو علويّاتو او سفليّاتو خالق، مالك، الله دی، هغه شيان چې ستاسې له خوا معبودان درولي شوي دي، او تاسو يې بولئ او عبادت

ورته كوئ؛ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواكي چېرې، بلكه دوى د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د يوه څيز مالكان نه دي، چې د كجورو (خرماوو) په زړيو پورې نښتې وي.

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ ۚ

كه وبولئ تاسې (اى منكرانو) دغه معبودان؛ نه اوري بلنه ستاسې، او كه (بالفرض) وايې وري دوى، نو نه به شي دركولى ځواب ستاسې (ځكه چې ژبه نه لري)، او په ورځ د قيامت به منكران شي دوى په شريك كولو ستاسې (باندې دوى لره سره له الله نه).

تفسير: يعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته او امداد غواړئ، او هغه خپلو ځانونو ته وسيله ګڼئ؛ دوى ستاسې غږ او بلنه نه اوري، او كه تاسې ته څه توجّه هم وكړي؛ هغه ستاسې په كار نشي درتلى، او په درد مو نه خوري، بلكه د قيامت په ورځ به دوى ستاسې د دغه شرك څخه په علانيه ډول د خپل تنفّر او بېزارۍ اعلان كوي، او د امداد او كومك په ځاى به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

او خبر به نه كړي تا (له حقيقت د دې كار هيڅ خبروونكى) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسير: يعنې له الله تعالى ځنې په ټولو احوالاتو باندې بل څوك ښه عليم او خبردار دى؟ همدغه عليم او خبير الله تعالى فرمايي چې دغه شركاء بېخي چټې او غلط دي، او له سره ستاسې په كار نه درځي، دغسې سمې صافې خبرې بې له الله تعالى نه بل څوك تاسې ته كولى شي؟ او ښوولى شي؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

اى خلقو ! تاسې فقيران محتاجان يئ الله ته، او الله همدى دى غني بې پروا، ښه حمد ثناء ويلى شوى.

تفسير: يعنې ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته محتاج دي، او الله جل جلاله هيچا ته او هيڅ شي ته محتاج نه دى، ځكه چې ګرد محاسن، محامد او صفات د ده په وجود كې مجموع او موجود دي، نو همدغه الله جل جلاله د بلنې او دعاء لايق دى، او د امداد او استعانت ښېښتن او مستحق دى، چې د خپلو بندګانو هر راز دعاء او سوال اوري، او په خوښۍ سره يې مستجابوي، او كه څوك د ده لوى دربار ته خپل عجز، نياز او افتقار نه وړاندې كوي؛ په قهرېږي.

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾

كه اراده وفرمايي (الله) د بيولو ستاسې (په هلاكت سره؛ نو بو به موځي) او را به ولي نور مخلوق نوى (بدل د تاسې). او نه دي دغه (شړل ستاسې او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشكل.

تفسير: يعنې كه تاسو يې منئ يا يې نه منئ، الله تعالى داسې مطلق قادر دى چې تاسې ګرد له منځه ورك كړي، او خپل بل مخلوق ستاسې په ځاى ودان او ودروي، چې من كلّ الوجوه الله تعالى ته داسې مطيع وي؛ لكه چې په اسمانونو كې پرښتې د ده خالصې او مخلصې بندګانې دي، او داسې كول پاك الله ته ډېر سهل او اسان دي، ليكن د الله تعالى د حكمت اقتضاء داسې ده، چې په ځمكه كې دغه ګردې سلسلې ښايي چې قائمې او جارې وي، او په پاى كې هر يو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزاء او بدل ومومي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَّلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۗ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د ګناه د بل نفس، او که راوبولي درونده باري (بل څوك) بار د ګناهونو خپلو ته؛ وابه نه خيستی شي له هغه څخه هيڅ څيز، او اګر که وي (دغه بللی شوی) خاوند د خپلوۍ هم.

تفسير: يعني هيڅوك به د خپلوانو بار پخپل سر وانخلي، او نه به يو د بل د ګناه له پيټي څخه لږ څه کم کړي، او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه ګټه او فائده وررسيږي، اګر که يې ډېر نژدې خپلوان هم وي، ګرد خلق به نفسي ! نفسي ! ! وايي، هلته يوازې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره کار چليږي، او بس !.

اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۗ

بېشکه همدا خبره ده چې وېروې ته هغه کسان چې ويريږي له ربه خپله په غيبو سره، او قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ.

تفسير: يعني ستاسې له ويرولو څخه هم هغه سړی نفع اخلي؛ چې له الله تعالی څخه بالغيب ويريږي، او د ده له وېرې څخه تل په عبادت کې لګيا وي، د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی خوف او وېره بيخي نه وي؛ نو هغه کله له دغو ويرولو څخه متأثر کيږي.

وَمَنْ تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۸﴾

او هر څوك چې ځان پاك کړي (له شرکه او معاصيو) پس بېشکه همدا خبره ده چې ځان يې پاك کړ لپاره (د نفعې) د ځان خپل، او خاص (طرف) د الله ته ورتله دي (د هر چا).

تفسير: يعني هر څوك چې ستا پند او نصيحت واوري، او خپل وضعيت اصلاح او ښه کړي؛ نو د ده احسان او منّت نه پر تا او نه پر الله تعالی دی، بلکه په دغه کې په خپله د هم هغه سړي فائده ده، او دغه فائده په پوره ډول سره هلته څرګنديږي چې د ګردو رجوع او بېرته ورتګ الله تعالی ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ﴿۱۹﴾ وَلَا الظُّلُمٰتُ وَلَا النُّوْرُ ﴿۲۰﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُوْرُ ﴿۲۱﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْاَحْيَآءُ وَلَا الْاَمْوَاتُ ۗ

او نه برابريږي سره ړوند (کافر) او ليدونکی (مؤمن). او نه تياره (باطل) او نه رڼا (حق). او نه سيوری (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ). او نه برابريږي سره ژوندي (علماء) او نه مړي (جهلاء).

تفسير: يعني هغه مؤمن چې الله تعالی ورته د زړه سترګې ښېلي دي، د حق په رڼا او د الله تعالی د وحې په پلوشو کې بې له کوم تکليفه او زحمته دغه لاره پرې کوي، او برابر د جنت باغونو او د الله تعالی د رحمت سيوري ته رسيږي، آيا له دغسې انسان سره هغه کافر سيالي او برابري کولی شي چې د زړه ړوند او د اهواوو او اوهامو په تيارو کې حيران سرګردان ګرځي، او بالآخر ناچاره د جهنّم اور او د هغه سخت سوځوونکي تاوده باد په طرف منډې وهي؟ له سره دغه دواړه سره نه دي برابر، او که داسې وي؛ نو داسې ويوهېږئ ! چې مړي او ژوندي سره برابر شول، في الحقيقت د مؤمن او کافر په منځ کې له دې نه هم زيات داسې فرق او تفاوت شته، چې د يوه ژوندي روغ رمټ انسان او د يوه

مړي لاش په منځ کې وي، اصلي او دائمي ژوندون يوازې د ايمان د روح په برکت پيدا کيږي، او ماسوا له ايماني روح څخه ښايي ژوندی انسان له زرهاوو مړيو څخه بدتر وګاڼه شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بېشکه چې الله اوروي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د اورولو يې) او نه يې ته (ای محمده !) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هديرو کې دي. نه يې ته (ای محمده !) مګر ويروونکی (د منکرانو له جحيمه).

تفسير: يعني که الله تعالی اراده وکړي؛ نو مړيو ته يې هم اورولی شي، حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته، همداسې وګڼئ چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم کار دعوت، تبليغ، پيغام رسول او په خير او شر باندې پوهول او خبرول دي، که زړه مړي کافران دغه خبرې وانه وري؛ نو هغه اورول د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له قوّته او قدرته پورته دي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

بېشکه چې مونږ لېږلی مو يې ته په حق رښتيا (دين) سره زېری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته)، او ويروونکی (له دوزخ کفّارو ته)، او نه وو هيڅ امّت مګر چې تېر شوی په هغه کې کوم ويروونکی.

تفسير: ويره اوروونکی نبي وي يا د نبي قائم مقام، هر څوک چې د الله تعالی د لارې په لورې بلنه ورکوي، د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (۴) رکوع کې څه ليکلي شوي دي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او که دروغجن بولي (کفّار) تا (نو مه خفه کېږه، ځکه چې) پس په تحقيق دروغجن بللي وو هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (انبياء خپل) ، چې راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو او په صحيفوسره او په کتاب ښکاره کوونکي (د حق او باطل).

تفسير: يعني پخوانيو انبياء الله همدغه روښان تعليمات يا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي وو، له هغو ځنې ځينو ته مختصرې مختصرې صحيفې او ځينو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوي دي.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

بيا مې ونيول هغه کسان چې کافران شوي وو (په سخت عذاب سره) پس څرنګه شو انکار ځما (او تغيير د دوی په عذاب سره؟).

تفسير: يعني کله چې له تکذيب څخه دوی مخ وانه ړوه، نو وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ ستاسې انجام هم هغسې کېدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ

آیا نه وينې ته چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (جانبه) د اسمانه اوبه، پس راوويستلې مونږ په وسيله د دې (اوبو) مېوې، په دې حال چې مختلف دي رنګونه د دغو (مېوو).

تفسير: يعني قسم قسم مېوې، بيا په يوه قسم کې رنګا رنګ ثمرات يې پيدا کړي دي، له يوې ځمکې او له يو اوبو او له يوې هوا څخه د دغومره مختلفو اشياوو او انواعو پيدا کول؛ د پاک الله عجيب او غريب قدرت ښکاره کوي.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿۲۷﴾

او ځيني له غرونو (خاوندان د) لارې (ټوټې ټوټې) دي سپينې او سرې چې مخالف دي سره رنګونه د دغو (لارو)، او (ځيني د دوی) تک تور دي.

تفسير: يعني سپين هم په څو څو درجو دي، کوم يې تک سپين لکه د مرمر ډبره، کوم يې سپين لکه مالګه، او ځيني يې نسبتًا سپين، او سور هم په څو څو درجو، او تور هم په څو څو درجو دي، ځيني تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره، او ځينې تور لکه د کارغه وزر، او ځينې نسبتًا تور، او په ځينو غرونو کې رنګارنګ رګونه او لارې شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ كَذٰلِكَ ؕ

او (همداسې) له خلقو څخه هم او (هم داسې له نورو) ژونديو خوځېدونکو او څارويو څخه هم چې سره مخالف دي رنګونه د هغو همداسې (لکه دغه اختلافات).

تفسير: دغه ګرد د الله تعالی د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده، يعني هم هغسې چې په نباتاتو، جماداتو، حيواناتو کې راز راز او رنګ په رنګ مخلوقات ليدل کيږي؛ په انسانانو کې هم هره نوعه او صنف سره بېل او جلا دي، که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړي، او دواړه سره يو شي، او ګرد انسانان يو رنګ ځان ته غوره کړي؛ نو دغه کله امکان لري، او له سره نشي کېدی، په دغه سره يې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته اطمينان او تسلي ورکړې ده، چې تاسې د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کېږئ !.

اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿۲۸﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ويرېږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطياتو).

تفسير: يعني نه ويريدونکي بندګان هم شته، او د الله تعالی ځني ويريدونکي هم شته، مګر ويرېږي هغه کسان چې الله تعالی د عظمت او جلال، د آخرت د بقاء او دوام، او د دنيا په فناء او اتمام باندې پوهيږي، او د الله تعالی د احکامو او هداياتو د علم تحصيل کوي، او تل د مستقبل په فکر کې اوسيږي، په هر هغه چا کې چې دغه پوهه او علم په هره درجه وي؛ په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالی څخه ويرېږي، په هغه کې چې خوف نه وي؛ هغه في الحقيقت د دې خبرې مستحق نه دی چې ورته پوه او عالم وويلی شي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني د الله تعالی معامله هم په دوه ډوله ده: الله غالب هم دی چې په هره خطا چې سړی ونيسي؛ نيولی يې شي، او غفور رحيم هم دی، که ګناهګاران وبښي؛ ښبلی يې شي»، نو په دواړو حيثيتو انسان ته ښايي چې د الله تعالی څخه وويرېږي، ځکه چې نفع او ضرر دواړه د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو هر کله چې اراده وکړي؛ نفع ستنوي او ضرر لاحقوي.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾

بېشکه هغه کسان چې لولي کتاب د الله (قرآن) او قايموي (تل سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او لګوي (په لاره د الله کې) ځينې له هغو شيانو څخه چې ورکړي مو دي دوی ته (لګوي يې) په پټه او په ښکاره، اميد لري دوی د داسې يوه تجارت چې له سره نه هلاک کيږي.

تفسير: يعنې هر هغه چې د الله تعالى څخه ويريږي، قلبًا او لسانًا مسلمان شي، او د ده احکام ومني، او د ده کتاب په اخلاص او عقيدت سره ولولي، او په بدني او مالي عباداتو کې هيڅ قصور او کوتاهي ونه کړي، نو دغه مسلمانان دې د داسې لويې او اعتباري سوداګرۍ اميدوار اوسي ! چې له سره په هغه کې نقص او خساره نه عائده کيږي، او د ضرر او تاوان احتمال په کې نشته.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

لپاره د دې چې پوره ورسوي (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او زيات ورکړي دوی ته له فضله خپله، بېشکه چې دغه (الله) ښه ښنونکی (د معصياتو) دی ښه قبلوونکی (د احسان د محسنينو) دی.

تفسير: يعنې ډېر ګناهونه ښني او معافوي يې، او د خورا لږ طاعت قدر فرمايي، او سم له اصوله او قاعدې څخه کوم ثواب چې ښايي چاته ورسيږي؛ الله تعالى له هغه څخه زيات ثواب ورعطاء کوي.

وَالَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِۦ لَخَبِيرٌۢ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او هغه چې وحې کړې ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا ده، په دغه حال کې چې مصدِّق رښتينی کوونکی دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دې نه وو، بېشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه ليدونکی دی (په ظاهر د دوی).

تفسير: يعنې د بندګانو پر احوالو ښه عليم اوخبير دی، او په ښه موقع کې يې دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَٰبَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِالْخَيْرَٰتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړي مو دي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دی)، پس ځينې له دوی ظالم دي پر خپل ځان، او ځينې له دوی په منځ د لارې کې برابر تلونکي دي، او ځينې له دوی ړومبی کېدونکي خيراتونو نېکيو ته په اذن حکم د الله، دغه يو فضل دی ډېر لوی.

تفسير: يعنې وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمّدي امّت ګرځولی شوی دی، چې په مجموعي حيثيت او هيئت د ګردو امتونو څخه غوره افضل او اعلى دی، هو ! د امت ګرد افراد سره يو شان نه دي، په دوی کې ځينې افراد خو هغه دي چې سره له صحيح ايمانه په ګناهونو کې اخته او مبتلا کيږي، چې دغه «ظالم لنفسه» شو، او هغه دي چې متوسط تلونکي دي يعنې نه په ګناه کې لګيا او نه منهمک ـ او نه لوی ولي او بزرګ دی،

دغو ته يې «مقتصد» وفرمايل، يو خو هغه كامل بنده دى چې د الله تعالى په فضل او توفيق سره يې پرمختګ كړى دى، او د محاسنو، فضائلو، او كمالاتو په تحصيل كې له مقتصدانو څخه ډېر مخ كې تللي دي، مستحب شيان يې هم نه دي پرېښي، او د ګناه له خوفه له تنزيهي مكروه څخه هم پرهېز كوي، او خپل ځان ژغوري، د اعلى درجې بزرګى او د فضيلت خاوندان همدوى دي، په دغسې منتخبو او غورو بندګانو كې له يوه حيثيته ګرد مسلمانان شميرلي شوي دي، ځكه چې دوى ګرد درجه په درجه جنتيان دي، ګنهګار هم كه مؤمن وي؛ نو يوه نه يوه ورځ حتمًا جزمًا په جنّت كې ننوځي، يعنې بالآخر د دوى په برخه معافي ده، او مقتصد په سلامت دى، او پر مخ تلونكى له ګردو څخه په مخ كې دى.

جَنّٰتُ عَدۡنٍ يَّدۡخُلُوۡنَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ وَّلُؤۡلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمۡ فِيۡهَا حَرِيۡرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه دربواړه طائفې) په هغو كې، ګاڼه دار كولى به شي په دغه (جنت) كې له باهوګانو (وښيو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو)، او جامې د دوى په دغه (جنت) كې د ورېښمو (مخصوصو) به وي.

تفسير: سره زر او ورېښم دمسلمانانو نارينه وو لپاره هلته دي په جنت كې، نه دلته په دنيا كې، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «هر هغه (نارينه) چې ورښمين (جامې) اغوندي په دنيا كې؛ وابه يې نغوندي په آخرت كې».

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِىۡۤ اَذۡهَبَ عَنَّا الۡحَزَنَ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوۡرٌ شَكُوۡرُ ۙ﴿۳۴﴾

او وبه وايي (جنتيان په وخت د دخول د جنّت كې) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دى، هغه الله چې لرې يې كړ له مونږ څخه خفګان، بېشكه رب ځمونږ خامخا ښه ښونكى (د عاصيانو) ښه قدردان (د نېكانو) دى.

تفسير: يعنې د دنيا او د محشر غم يې لرې او ورک كړ، او ګناه يې وروبښله، او د قدرداني له لوري يې ځمونږ طاعت قبول وفرمايه.

الَّذِىۡۤ اَحَلَّنَا دَارَ الۡمُقَامَةِ مِنۡ فَضۡلِهٖ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا لُغُوۡبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چې را يې وستو مونږ كور د اقامت (جنّت ته) له فضله خپله، چې نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت كې) هيڅ مشقّت، او نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت) كې هيڅ ستوماني خفګان.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «د هستوګنې كور له دې نه پخوا هيڅ نه وو، هر چېرې به تلل راتلل، نقل او حركت وو، د روزۍ غم، د دښمنانو انديښنه، د رنځ او مشقت، مصيبت او نور مصاعب او مصائب به موجود وو، كله چې جنّت ته ورسيږي؛ دغه ګرد شيان له منځه لرې او ورک كيږي».

وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَهُمۡ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقۡضٰى عَلَيۡهِمۡ فَيَمُوۡتُوۡا وَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمۡ مِّنۡ عَذَابِهَا ؕ
كَذٰلِكَ نَجۡزِىۡ كُلَّ كَفُوۡرٍ ۚ﴿۳۶﴾

او هغه كسان چې كافران شوي دي؛ شته دوى ته اور د دوزخ، حكم به ونه كولى شي پر دوى (د دويم مرګ چې) پس مړه (او په آرام) شي، او نه به سپكوالى كاوه شي له دوى نه له عذابه د دې (اور د دوزخ)، همداسې جزاء وركوو مونږ هر ناشكره (بې ايمانه) ته.

تفسير: نه كفارو ته په جهنّم كې مرګ وررسيږي چې د دوی هغو تكاليفو ته خاتمه وركړي، او نه به د عذابه تكليف لږ شېبه هم له دوی نه كميږي، داسې ناشكرانو ته څمونږ له جانبه هم دغسې سزاوې وررسيږي.

وَهُمۡ يَصۡطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا نَعۡمَلۡ صَٰلِحًا غَيۡرَ ٱلَّذِي كُنَّا نَعۡمَلُۚ

او دوی به نارې سورې وهي په دغه دوزخ كې (او داسې به وايي) ای ربه څمونږ ! (يو كرت) راوباسه مونږ (بېرته دنيا ته څو هلته) عمل وكړو صالح او نېك غير له هغه چې وو مونږ چې كاوه به مو (پخوا له دې، بد عمل).

تفسير: يعني په هغه وخت كې دوی هغه ښه ګڼل، مګر اوس داسې وايي چې: بيا به هم هغسې عملونه ونه كړو، د لږ مدّت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه، څو مونږ ښې چارې، صالحه اعمال او حسنه افعال ځان ته راټول كړو، او سره له اطاعته او غاړه ايښودلو او فرمان منلو بېرته درحاضر شو، بيا الله تعالى ورته داسې فرمايي:

أَوَلَمۡ نُعَمِّرۡكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ ٱلنَّذِيرُۖ فَذُوقُواْ فَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ۝٣٧

آيا نه وو دركړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلي په هغه كې هر هغه څوك چې پند اخيستل غواړي، او راغلی وو تاسې ته ويروونكی (چې د هغو خبره مو ونه منله)، پس وڅكئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (كافرانو) ته هيڅوك مددګار (چې له عذابه يې خلاص كړي).

تفسير: دغه ځواب به دوزخيانو ته وركاوه كيږي، يعني مونږ خو تاسې ته عقل او پوهه دركړې وه، او پوره عمر مو هم در په برخه كړی وو، چې ښايي تاسې به په هغه كې ښه فكر او غور كاوه، او ښه به مو له بده جلا او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره كړې وی، تر دې چې له تاسې څنې ډېر كسان تر شپېتو ـ اويا او اتيا كلونو پورې هم په دنيا كې ژوندون كړی وو، برسېره په دې ستاسې د هدايت او لارښوونې لپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلېږلي وو، چې تاسې د بديو له خرابې خاتمې څخه وويروي، او د غفلت له خوبه مو ويښ كړي، آيا وروسته له دې نه اوس تاسې ته كوم عُذر او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په همدغه دوزخ كې اوسېږئ !، او د سختو عذابونه خوندونه وڅكئ !، او له هيڅ لوري د هيڅا امداد او معاونت ته هم څه هيله او توقع مه لرئ !.

إِنَّ ٱللَّهَ عَٰلِمُ غَيۡبِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝٣٨

بېشكه چې الله عالم دی په پټو شيانو د اسمانونو او د ځمكې، بېشكه الله ښه عالم پر هغو خبرو چې پټې دي په سينو زړونو كې.

تفسير: يعني پاك الله ته د بندګانو ګردې پټې او ښكاره خبرې، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دي، د هيڅا نيت له الله تعالى څخه پټ نه دی، او سم له هغه له هر چا سره معامله كوي، الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده ده چې دغه خلق چې اوس داسې نارې او سورې وهي چې مونږ يو ځلې خوشې كړه چې بېرته دنيا ته لاړ شو، څو هلته په صالحه اعمالو بوخت او له سره ګناه ته نژدې نشو؛ دوی پخپلو دغو دعوو كې دروغجنان دي، ځكه كه دوی اويا ځلې نور هم پرېښودی شي چې بېرته لاړ شئ ! څو صالحه اعمال وكړئ، خو بيا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخيستونكي نه دي، د دوی عادت او د مزاج اقتضاء همداسې ده: ﴿وَلَوۡ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) ركوع، (۲۸) آيت).

هُوَالَّذِیْ جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ فِی الْاَرْضِ ؕ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چې گرځولي يې يئ تاسې خليفګان (د تېرو خلقو) په ځمکه کې.

تفسير: يعنې د پخوانيو امتونو په ځای مو تاسې ته ځای درکړ، چې اوس د هغو په مينو کې ودان يئ، او وروسته له هغوی څخه تاسې حکومت او رياست چلوئ، نو ښايي چې د هغه د شکر ايستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهٗ ؕ وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا ۚ وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا ﴿۳۹﴾

پس هر څوک چې کافر شو (يا يې ناشکري وکړه)؛ پس پر هغه دی (دغه) کفر (يا کفران) د ده، او نه زياتوي کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بې زاري غضب (د رب په دوی)، او نه زياتوي کافرانو لره کفر د دوی مګر خساره زيان (په آخرت کې).

تفسير: يعنې ستاسې له دغه کفره او ناشکري او د الله تعالى له آيتونو څخه له انکاره الله تعالى ته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، الله ځمونږ له حمده او شکره بې پروا دی، هو ! له ناشکرۍ څخه پر فاعل يې د هغې ګناه او وبال لوېږي، د کفر آخره خاتمه ماسوا له دې نه بل هيڅ شی نه ده، چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بېزاره او نارضا کيږي، او د دغه کافر په نقصان او خسران کې مسلسلاً او منظمًا تزييد او ترقي واقع کيږي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِی السَّمٰوٰتِ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسې شريکان ستاسې هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غير له الله؛ راوښيئ ماته چې کوم څيز پيدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسې) له ځمکې څخه، او که شته دوی ته (کوم) قسم شريکوالی په (پيدايښت د) اسمانونو کې (له الله سره).

تفسير: يعنې د خپلو معبودانو په احوالو کې فکر وکړئ ! او بيا ماته دغه خبره راڅرګنده کړئ، چې د ځمکې کومه برخه دوی جوړه کړې ده؟ ياد اسمانونو په جوړولو، په ساتلو او اداره کولو کې دوی څومره برخه او شرکت لري؟ که دوی په دغه کې هيڅ برخه نه لري؛ نو دوی څرنګه معبودان ګرځيدلي دي؟ لږ شانې خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلئ !.

اَمْ اٰتَيْنٰهُمْ كِتٰبًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَتٍ مِّنْهُ ۚ

يا ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاخه حجّت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا يو هم نه دی).

تفسير: يعنې که عقلي دليل او سند نشته؛ نو کوم هسې معتبر نقلي دليل راوړاندې کړئ ! چې د هغه په اساس تاسې دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا يو هم نه دی !

بَلْ اِنْ يَّعِدُ الظّٰلِمُوْنَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا اِلَّا غُرُوْرًا ﴿۴۰﴾

بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځيني د دوی (چې غټان او مشران دي) ځينو نورو ته (چې خواران او کشران دي)؛ مګر غره کول (او فرېب ورکول).

تفسير: يعنې هيڅ عقلي يا نقلي دليل نشته، خبره فقط هم دغومره ده، چې په دوی کې مشرانو کشرانو ته، او پخوانيو وروستنيو ته د شيطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړې، او داسې خبرې يې ورښوولې دي: ﴿وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ﴾ «همدغه معبودان ځمونږ شفاعتګران دي د الله په نزد کې»، او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي، حال دا چې دغه خالص چل، فرېب او غولول دي، دوی به څرنګه شفيع وګرځېدلی شي؟ حال دا چې ډېر لوی مقربين به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بېشکه الله ساتي (دغه) اسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بېځايه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه؛ نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هيڅوک ماسوا له دغه (الله) نه.

تفسير: يعنې د الله تعالی قدرت دی چې دومره لويو لويو عظامو کراتو ته يې داسې تنظيم، تنسيق او ترتيب ورکړی دی، چې هيڅ يو له دوی ځينې له خپلو مراکزو څخه نه ښوييږي، او نه له خپل مقام او نظام څخه يو طرف ته لږ تمايل او حرکت کوي، او که بالفرض دغه شيان له خپلو ځايونو څخه بل کوم طرف ته نقل يا حرکت وکړي؛ نو بيا ماسوا الله څخه کوم يو زور او طاقت به وي چې هغه به بيا بېرته خپل ځای ته راولي، يا يې تر خپل نظارت او انتظام او ادارې لاندې ونيسي؟ لکه چې په قيامت کې کله چې الله تعالی دغه نظام او قوام ګډوډ او تيت او پرک کړي؛ نو کوم قوت به د ده مخه ونيسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمّل والا (چې تعجيل نه کوي په تعذيب د منکرينو) ښه ښښونکی (د تائبانو).

تفسير: يعنې د خلقو د کفر او عصيان اقتضاء خو همداسې ده چې دغه ګرد نظام يو ځلي ګډوډ او لاندې باندې کړی شي، ليکن د الله تعالی لطف، کرم، حلم، تحمّل او بردباري دغه نظام ټينګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی، که د الله تعالی مرحمت، مکرمت، او ښښنه نه وي؛ نو دغه ودانه دنيا ورانيږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره: خامخا که چېرې راغی دوی ته کوم وېروونکی (پېغمبر)؛ خامخا وي به دوی هرومرو ښه لاره موندونکي له يوه (له تېرو) امتونو، پس کله چې راغی دوی ته وېروونکی (چې محمد دی)؛ نو زيات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تېښته (له حقه). لپاره د لويي غوښتلو په ځمکه کې او (لپاره د) مکر بد، او نه چاپېره کيږي مکر فرېب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چې مکر کوونکي دي).

تفسير: کله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اورېدلې، چې يهودانو او نورو اقوامو د انبياء الله خبرې نه منلې، او د دوی له احکامو څخه به يې غاړې غړولې؛ نو دوی به پخپلو منځونو کې سره داسې ويل: «که د الله تعالی له فضله په مونږ کې کوم نبي مبعوث شي؛ نو مونږ به د هغو عاصي اقوامو پر خلاف د خپل نبي په ډېر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو، او د خپل اخلاص او صميميت يو ډېر ښه وضعيت به دنيا ته ورښکاره کوو»، خو څه وخت چې الله تعالی دوی ته خپل داسې نبي مبعوث او ولېږه، چې له ټولو انبياوو څخه په عظمت او شان لوی دی؛ نو له حقه څخه دوی لا لرې شول، او غاړه يې ترې وغړوله، د دوی تکبّر، غرور، لويي دوی ته کله اجازه ورکوي چې نبي الله صلی الله عليه وسلم په مخ کې خپلې غاړې کېږدي، او د رفاقت او اطاعت په ځای يې عداوت او مخالفت ته ملاوې تړلې دي، او راز راز نامناسبه تدابير، چلونه او فريبونه يې شروع کړي دي، مگر دغه خبره مو په ياد وي چې ناکاره کار او بدې چارې پخپله همدغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کيږي.

فرض يې کړئ چې په دنيا کې ورته څه زيان او تاوان هم ونه رسېد، مگر په آخرت کې خو يقيناً پخپله سزا رسيږي.

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِيْنَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا ﴿۴۳﴾

پس آيا انتظار کوي دوی (يعني نه کوي) مگر طريقې جاري د الله ته په (امتونو) پخوانيو کې، پس له سره به نه مومې ته سنت، عادت د الله تعالی ته هيڅ تبديل، او بيا به له سره نه مومې ته سنت، عادت د الله ته هيڅ تحويل (گرځول).

تفسير: يعنې دوی د دغې خبرې په انتظار کې دي، کومه معامله چې له پخوانيو مجرمينو سره شوې ده؛ هم هغه معامله دې له مونږ سره هم وکړه شي، نو که دوی له خپل دغه کفره او شرکه لاس وانخيست؛ هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو کيدونکې ده، د الله تعالی هغه سنّت او دستور چې د مجرمينو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جريان لري؛ هغه له سره بدلېدونکی او تغيير موندونکی نه دی، او په خپل ټاکلي وخت او نېټه کې خامخا رسېدونکی دی، او هر گز داسې نه کيږي چې پر داسې مجرمينو به په آخرت کې انعام او اکرام مبذول شي، او له سره هغه لرې کېدونکې نه ده چې له مجرم څخنې سزا لرې کړه شي، يا غير مجرم ته سزا ورکړه شي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۭ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهٗ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ ۭ اِنَّهٗ كَانَ عَلِيْمًا قَدِيْرًا ﴿۴۴﴾

آيا نه دي گرځېدلي (دغه کفّار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې وويني (په دغو اوطانو کې چې) څرنگه وو عاقبت ـ آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) دي، او وو دوی ډېر سخت له دغو (کُفّارو) څخه له جهته د قوت، او نه دی الله (داسې) چې عاجز يې کړي کوم شی نه په اسمانونو کې او نه په ځمکې کې، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر دی.

تفسير: يعنې لوی لوی زورور او قوي مدّعيان هم د الله له نيولو څخه ځان نشي خلاصولی، لکه عاد او ثمود او نور، دغه خواران څه حيثيت لري؟ او څه شی دي؟ ښه وپوهېږئ! چې په اسمان او ځمکه کې د هيڅ يو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دي پوره چې الله تعالی عاجز او ناتوان کړی شي، د الله تعالی علم محيط او قدرت کامل دی.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ

او که چېرې نیولي وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چې کوي يې دوی؛ نو نه به يې پرېښې وی پر شا د ځمکې هيڅ ژوندی خوځېدونکی تلونکی.

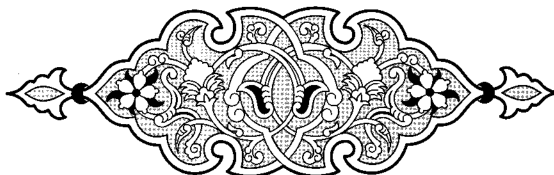
تفسير: يعنې خلق چې دغه خطاوې او ګناهونه کوي، که د دوی په هره يوه ګناه او جزئي خطا نيولو شروع شي؛ نو هيڅ يو جاندار او متنفس د ځمکې پر مخ کې نه پاتې کېږي.

وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

وليکن وروستي کوي (الله) دوی تر نېټې ټاکلې شوې پورې، کله چې راشي اجل (نېټه) د دوی؛ پس بېشکه چې الله دی پر بندګانو خپلو ښه ليدونکی بينا (نو وربه کړي دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسير: يعنې تر يوه مقرر ميعاد او معين حد پورې الله تعالی مهلت ايښی دی، چې پر هر جرم به يې فوراً نه نيسي، کله چې موعود وخت راشي؛ نو په ياد يې ولرئ چې ګرد شيان د پاک الله تر نظر لاندې دي، او د هيڅا د يوې ذرې په اندازه ښه يا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر، پس د هر يوه په نسبت سم له خپل محيط علم سره ډېرې ښې ښې فيصلې صادروي، نه به مجرم چېرې پټېدی شي، او نه به د مطيع له حقه سر ګې پټېږي.

تمت سورة فاطر بعون الله الملك القادر، فالحمد لله والشكرُ له.

سُوْرَةُ يٰسٓ

«د (یٰسٓ) سورت مکي دی، پرته له (۴۵) آیته چې مدني دی، (۸۳) آیتونه (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۶) او په نزول کې (۴۱) سورت دی، وروسته د (الجن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰسٓ ﴿۱﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۳﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴﴾

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق ـ خاوند د حکمت) باندې. چې بېشکه ته (ای محمده !) خامخا له (هغو) رسولانو څخه یې (چې لېږلي شوي دي خلقو ته). پر سمه لاره (یا ته یې روان پر سمه لاره چې توحید دی).

تفسیر: یعنې لوی قرآن پخپل اعجازي شان، ډک له حکمته تعلیماتو، پخو مضامینو په لحاظ د دې خبرې ډېر لوی زبردست شاهد دی چې هغه نبي چې د دغه پاک قرآن حامل دی؛ بالیقین د الله تعالی رسول دی، او بې له شکه او شبهې پر سمه لاره دی، او د دوی ګرد تابعان بې له کومې اندېښنې او خطرې د مقصود تر منزل پورې رسېږي، او نه بې لارې کېږي.

تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿۵﴾

نازل شوی دی (تا ته دغه قرآن په نازلېدلو) د زبردست رحم کوونکي له خوا.

تفسیر: یعنې دغه د دین سمه لاره، یا قرآن حکیم د هغه الله تعالی له جانبه نازل شوی دی، چې داسې یو لوی زبردست ذات هم دی، چې هرومرو منکرانو ته سزا ورکوي، او داسې رحمان رحیم مهرباني کوونکی ذات هم دی، چې د امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهرباني سره انعام او اکرام ورکوي، نو له همدې جهته په قرآني آیتونو کې بعضًا د لطف، رحم او کرم شان عیان دی، او بعضًا د قهر، غضب، تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّاۤ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿۶﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰۤى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۷﴾

لپاره د دې چې وویروې ته هغه قوم چې نه وو ویرولي شوي پلرونه د دوی، پس دوی غافلان دي (له توحیده). خامخا په تحقیق حقه ثابته شوې خبره (د عذاب) پر اکثرو د دوی (په ازل کې) پس دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: یعنې ډېر سخت او مشکل کار تاسې ته درسپارلی شوی دی، چې دغه عربي قوم د دې پاک قرآن په وسیله ویښ او د نورو اقوامو مقتدا وګرځوه، حال دا چې دغو عربو ته له سلهاوو کلونو راهیسې کوم ویښوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی، نو دغسې جاهل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دي، او نه آخرت پېژني، نه له ماضي څخه یې عبرت اخیستی دی، او نه د مستقبل په فکر کې دي، او نه د ښو او د بدو تمییز لري، او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کې شته، د دغه غفلت له تیارو څخه دوی هدایت ته ایستل، او د رشد پر سمه لویه لاره باندې برابرول کوم معمولي کار نه

دی، بلاشُبهه تاسې په پوره قوّت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت څخه د ویروونکیو نتائجو او ډېر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ یې، او زیار کوئ څو دغه قوم د فوز اعلی مدارجو (درجو) ته ورسیږي، او د دغه قوم د بري او کامیابی په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښیې، لیکن تاسې له داسې ډېرو افرادو سره مخامخ کیدونکي یئ چې هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غوږ نه ږدي، نو ځکه پر دوی باندې شیطان په پوره ډول سره مسلّط کیږي، او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کې ډېر ښکلي او ښایسته ښکاره کوي، او د دوی ګرد ړومبني او وروستني احوال اګر که ډېر ګنده او خراب هم وي؛ د دوی تر ستر ګو ښه او موزون ورښکاره کوي، بالآخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکریږي، او هم هغه فاني غوښتنې د خپل مقصود قبله ګرځوي، په دغه وخت کې له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿لَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ﴾ «ماسوا له مخلصانو نور ګرد به بې لارې کړم» رښتیا کیږي، او له بل طرفه د الله تعالی دغه قول ﴿لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ أَجۡمَعِينَ﴾ «له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کیږي، باقي د الله تعالی په علم کې دغه خبره له ازله ثابته ده، چې د هغه قوم دغه افراد له خپلې بې تمیزئ او بې پروایی د شیطان په اغواء کې اخته کیږي، او د الله تعالی د عذاب مستحق ګرځي، نو له داسې خلقو څخه دغسې هیله نه کیږي چې دوی به په سمه لاره راشي، نو که تاسې ته د انذار او اصلاح په سلسله کې له داسې همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شي؛ نو مه خفه کېږئ ! او په ډېر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ ! او نتائج یې پاک الله ته وسپارئ !.

إِنَّا جَعَلۡنَا فِيٓ أَعۡنَٰقِهِمۡ أَغۡلَٰلٗا فَهِيَ إِلَى ٱلۡأَذۡقَانِ فَهُم مُّقۡمَحُونَ ۸

بېشکه مونږ، ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کې طوقونه پس دغه (طوقونه رسیدلي دي) تر زنو د دوی پورې، پس دوی جګ (وچت) سري کړی شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلی).

تفسیر: دغه غاړکی د عاداتو، رسومو، د جاه او مال حب، او د آباوو او اجدادو تقلید وو، چې دغو شیانو دوی له ستونیو (مرو) څخه سخت نیولي وو، او د نخوت او تکبّر لامله د دوی سرونه نه راښکته کېدل.

وَجَعَلۡنَا مِنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ سَدّٗا وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ سَدّٗا فَأَغۡشَيۡنَٰهُمۡ فَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ۹

او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کې سد دېوال، او له وروسته د دوی سد دېوال، پس پټې کړې مو دي (ستر ګې د دوی)، پس دوی هیڅ نهویني.

تفسیر: د نبيّ الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کې لوی دېوالونه درولي وو، دوی د جاهلانه رسومو او د فاسدو آراوو په تیارو کې داسې بند وو چې وړاندې وروسته هیڅ د دوی په نظر کې نه ښکارېده، نه به یې ماضي ته کتل، او نه به یې مستقبل ته، باقي د دوی د افعالو نسبت الله تعالی ته د دې لپاره کړی شوی دی، چې د خیر او شر خالق هم هغه دی، او پر اسبابو د مسبباتو ترتّب د الله تعالی په اراده او مشیت سره کیږي.

وَسَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ۱۰

او برابر دي پر دوی باندې چې وویروې ته دوی (له عذابه) یا نه ویروې ته دوی (خو دوی) ایمان نه راوړي (ځکه چې مقرر دی په ازل کې مرګ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دي، لیکن ستاسې په حق کې برابر نه دي، بلکه داسې سخت معاند او سرکښ قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسې لوېدل د عظیمو درجاتو د حصول سبب دی، او کله همدغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث ګرځي، همداسې آیت د البقرة سورت په (۱) رکوع کې هم تېر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بېشکه همدا خبره ده چې وېروې ته هر هغه چې متابعت کوي د پند (د قرآن) او ويرېږي له رحمان څخه په غيب (بې د ليدلو)، پس زېرى ورکړه (اى محمده !) هغه ته په مغفرت بښنې سره او په اجر لوى سره.

تفسير: يعنې ځما د ويرولو فائده د هم هغه په حق کې ظاهرېږي چې نصيحتومني، او پر هغه عمل وکړي، او د الله تعالى وېره د ده په زړه کې وي، هر هغه چا سره چې بيخي د الله تعالى ويره نه وي؛ نو هغه نه د پند او نصيحت څه پروا کوي، او نه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له تنبيه او تذکير څخه څه ګټه او فائده اخيستى شي، دغسې خلقو ته د مغفرت او عزّت په ځاى ذلت ور په برخه کيږي، وروسته اشاره فرمايي چې د فريقينو د دغه عزّت او ذلّت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کې کيږي، چې د هغه مبادي وروسته له مرګه شروع کيږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَىٰ

بېشکه مونږ همدا مونږ به ژوندي کوو مړي (په قيامت کې).

تفسير: يعنې وروسته له مرګه د بل ژوندانه وجود حتمي او يقيني دى، چې هلته به ټول د خپلو اعمالو بدل ومومي.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ۚ

او ليکو مونږ هغه چې مخکې ليږلي دي دوى او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کيږي) له دوى.

تفسير: يعنې هغه نېک او بد اعمال چې له خپله ځانه يې ړومبى ليږلي دي، او د ځينو هغو اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه يې وروسته پريښې دي، مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه، يا د عمارت وداني، يا د کوم رسم اساس کېښودل، اعم له دې چې ښه وي يا بد؛ دغه ټول په دې کې داخل دي، بلکه د الفاظو په عموم کې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي، چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کې پر ځمکه لوېږي، لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کې تصريح ده: «ديارکم تُکتبْ آثارُکم».

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

او هر شى شمېرلى دى مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليکلي کيږي، پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کې ليکلي شوي دي، او هغه ليکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي، که نه د الله جلّ جلالُه په قديم علم کې هر وړوکى او لوى شى لا له پخوا څخه موجود او حاضر دى، چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کې نقلولى شي.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

او بيان کړه (اى محمده !) دغو کفّارو ته يو مثل د اوسېدونکيو د کلي، کله چې راغلل هغې ته مرسلان استاځي.

تفسير: د دغو نومونو صحيح تعيين نشي کېدى، او نه په يقيني ډول سره دغسې ويلى شي چې هغوى به بلا واسطه د الله تعالى رسولان وو، يا د کوم نبي په واسطه دوى مأموران شوي وو، خو د ده په نيابت هغه کلي ته لاړ شي، دغه دواړه

احتماله په کې شته، اګر که متبادر هم دغه دی چې ګوندې دوی پخپله انبياء دي، ممکن دي چې له عيسى المسيح عليه السلام څخه به وړاندې دوی مبعوث شوي وي، بعضې وايي چې: دغه د عيسى عليه السلام استاځي وو، چې د الله جل جلاله په امر ليږلي شوي وو.

إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿۱۴﴾

کله چې ولېږل مونږ دوی ته دوه (استاځي) پس تکذيب وکړ دوی د هغو دواړو، پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دريم سره، پس وويل دوی: بېشکه مونږ تاسې ته مرسلان استاځي يو.

تفسير: يعنې رومبی دوه تنه لاړل، بيا د دوی تأييد لپاره دريم هم ولېږل شو، دوی درې واړه سره يوځای شول، او داسې يې وويل: مونږ خو په خپل سر نه يو راغلي، بلکه د الله تعالى استاځي يو، لهذا هر هغه شی چې مونږ يې وايو هغه د الله تعالى پيغام وګڼئ.

قَالُوا مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿۱۵﴾

وويل (کافرو استاځيو ته) نه يئ تاسې مګر انسانان په شان څمونږ او نه دی رالېږلی رحمان هيڅ شی (نه وحي او نه رسالت)، نه يئ تاسې مګر دروغ وايئ (په دغې دعوی).

تفسير: يعنې تاسې خو په هيڅ شي کې له مونږ څخه څه امتياز نه لرئ، نو بس کړئ ! خامخا داسې چټي خبرې مه کوئ !، او بې سببه د الله نوم مه اخلئ !، له سره الله هيڅ شی نه دی رالېږلی، فقط تاسې درې واړه پخپلو منځو کې سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړې ده، چې راځئ يوه داسې د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو، او بيا د هغې نسبت الله ته وکړو.

قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّآ إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿۱۶﴾

وويل (استاځيو) رب څمونږ ته معلوم دي (دا چې) بېشکه مونږ تاسې ته خامخا درليږلي شوي يو.

تفسير: يعنې که مونږ پر الله تعالى دروغ تړو، هغه خو موويني، نو آيا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پر له پسې تصديق او تاييد کوي؟ داسې له سره نشي کېدی، اوس تاسې پوهېږئ که نه پوهېږئ، الله تعالى ته دغه خبره ښه معلومه ده چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې رښتيني يو، او هيڅ يوه خبره له خپله ځانه نه وايو، نو ځکه فعلاً هغه څمونږ تصديق فرمايي.

وَمَا عَلَيْنَآ إِلَّا الْبَلَٰغُ الْمُبِينُ ﴿۱۷﴾

او نشته پر مونږ مګر (پيغام) رسونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسير: يعنې مونږ خپله فريضه اداء کړې ده، د الله تعالى پيغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسې ته رسولی دی، او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پورې طريقو مو تاسې پخپل خير او شر پوهولي يئ، اوس وروسته د حجّت له اتمامه تاسې پخپله غور او دقّت وکړئ، چې د تکذيب او عداوت انجام او عاقبت به څرنګه وي؟.

قَالُوْۤا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَىِٕنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝۱۸

وويل (كافرو) بېشكه مونږ بدفالي نيولې ده په تاسې، قسم دی که منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل)؛ خامخا سنګسار به کړو مونږ هرومرو تاسې، او خامخا وبه رسيږي تاسې ته له طرفه ځمونږ عذاب دردناک.

تفسير: ممکن چې د مرسلينو د تکذيب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بليات نازل شوي وي، يا د انبياوو د بنوونې په اثر د دوی په منځ کې بېلتون واقع او بيا دوی په خپلو منځو کې سره اختلاف وکړ، څه يې ومنل او څه يې ونه منل، او د نامبارکی نسبت يې دوی ته وکړ، يعنې ستاسې د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقۍ او مصيبت بلاء نازله شوې ده، دغه ګرد ستاسې له نحوست دي (العياذ بالله)، که نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماړه وو، او په اطمينان او سکون مو ژوندون کاوه، بس کړئ !، که تاسې له خپل دغه وضعيت څخه لاس وانخيست؛ نو مونږ به سخت تکليف او عذاب تاسې ته دوررسوو، او تاسې به تر هغه پورې په ګټو سره وولو، تر څو چې مړه شئ.

قَالُوْا طَاۤىِٕرُكُمْ مَّعَكُمْ ۭ اَىِٕنْ ذُكِّرْتُمْ ۭ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ۝۱۹

وويل (استاځيو) چې بدفالي ستاسې له تاسې سره ده (چې دغه کُفر دی)، آيا نو که پند درکړ شي تاسې ته (نو دغه ته بدفالي وايئ، نه ده داسې) بلکه تاسې يو قوم يئ مسرفان د انصاف له حده تېرېدونکي.

تفسير: يعنې ستاسې د کفر او تکذيب له شامته عذاب نازل شوی دی، که تاسې ګردو متحدًا او متفقًا حق او صداقت منلی وی؛ نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسې په منځ کې پيدا کېده، او نه به په دې شان په آفاتو او بليّاتو مبتلا او اخته کېدی، پس د نامبارکۍ او نحوست اسباب پخپله په تاسې کې موجود دي، نو بيا ولې په دغومره يوه خبره چې مونږ تاسې ته ښه نصائح او پوهنه درورواندې کړې ده، او تاسې مو ستاسې پر خير او شر پوهولي يئ؛ خپل نحوست ځمونږ پر سر غورځوئ !؟ او له وژلو څخه مو ويروئ !؟، حقيقت دا دی چې تاسې د عقل او د انسانيت له حدوده بيخي وتلي يئ ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ !، او نه د انسانيت خبرې ستاسې له خولې څخه وځي !.

وَجَاۤءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ رَجُلٌ يَّسْعٰى

او راغی له لرې طرفه د هغه ښار يو سړی (حبيب نجار) چې منډې يې وهلې.

تفسير: وايي چې د دغه صالح سړي نوم حبيب وو، او د ښار په آخري برخه کې په عبادت مشغول او لګيا وو، او له حلاله کسبه به يې روزي خوړه، دغه فطري صلاحيت ده ته وار او موقع ور نه کړه چې چپ او ساکت پاتې شي، د دغې قصې د اورېدلو په اثر د استاځيو او د مرسلينو د تاييد او حمايت او د مکذبينو د پوهولو او نصيحت لپاره په منډه او ډېره جلتۍ راغی ولې چې دی وويرېد نه چې اشقياء د خپلو هغو وېرولو په اثر دغو مرسلينو او استاځيو ته څه ضرر او اذيت ورسوي، له دغه څخه معلوميږي چې د دغو مرسلينو د دعوت او تبليغ اثر د دې ښار تر لرې برخو پورې هم رسېدلی وو.

قَالَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ۝۲۰ اتَّبِعُوْا مَنْ لَّا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ۝۲۱

وويل (حبيب نجار) ای قومه ځما ! متابعت وکړئ تاسې د مرسلانو استاځيو. متابعت وکړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړي له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوی پر سمه صافه لاره (د خير او اصلاح) رهي (روان) دي.

تفسیر: یعنې دوی د الله تعالی استاځي دي، او د الله تعالی پیغام یې له خپل ځان سره راوړی دی، کوم پند او نصیحت چې دوی تاسې ته کوي ښایي تاسې هغه ومنئ !، او پرې عمل وکړئ !، وګورئ چې د دوی اخلاق، اعمال، عادات او اطوار ټول ښه دي، او بې غرضه د خیر غوښتنه کوي، او څه معاوضه او مزدري هم له تاسې څخه نه غواړي، نو بیا ولې د داسې بې غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شي؟ او د الله تعالی هغه پیغام چې د دوی په ذریعه لیږلی شوی دی؛ ولې ونه منلی شي !؟.

(نو دوی ورته وویل چې ته په دین د دوی یې؟ نو هغه ورته داسې وویل چې:)

وَمَالِيَ لَآ أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ما ته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پیدا کړی یې یم زه.

تفسیر: دا یې اګر که خپل ځان ته ویلې دي، مګر اصلي مقصود یې دا دی چې نورو ته یې واوروي، یعنې پر تاسې څه شوي دي چې د هغه لوی الله تعالی عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بیولې کېږئ تاسې (په قیامت کې نو ښایي تاسې هم د همدغه الله تعالی عبادت وکړئ !).

تفسیر: یعنې داسې مه ګڼئ چې تاسې یې عبث پیدا کړي یئ ! او بیا یې همداسې سرخوشي او آزاد پریښې یئ؟ او بل هیڅ مقصود ستاسې له دغه پیدایښت څخه نشته، داسې نه دي بلکه وروسته له مرګه ګرد د الله تعالی په حضور کې حاضرېږئ، نو ښایي چې لا اوس د هغې ورځې په تهیه او فکر کې واوسئ !.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدْنِ ٱلرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغْنِ عَنِّى شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّىٓ إِذًا
لَّفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آیا ونیسم بې له الله نور معبودان که اراده وفرمایي ماته رحمان د ضرر رسولو؛ نو دفعه به نه کړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی، او نه به مې خلاص کړي (په زور). بېشکه زه به په دغه وخت کې (چې نور معبودان ونیسم)؛ خامخا په ګمراهۍ ښکاره کې یم.

تفسیر: یعنې دغه څومره ښکاره او صریحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ، او د داسې شیانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاك الله د نازل کړیو تکالیفو او ربړو څخه پخپله خلاصولی شي، او نه مو په سپارښت سره ترې بچ کولی شي.

إِنِّىٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمْ فَٱسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بېشکه زه چې یم ایمان مې راوړی دی په رب ستاسې پس واورئ تاسې له مانه.

تفسیر: یعنې په مجمع کې بې له تردّده او اندېښنې اعلان کوم، چې ما پر واحد الله ایمان راوړی دی، دغه خبره دې ګرد سره واوري ! شاید مرسلانو ته یې د دې لامله اورولې وي؛ څو د الله تعالی په مخ کې شهادت ورکړي، او قوم ته

يې دا شهادت ځکه اوروڵی وي؛ چې د هغه د اورېدلو څخه متأثر شي، يا اقلاً د يوه مؤمن د ايمان د قوّت د مشاهدې په طرف متوجه شي.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ۖ

وويل شو (ورته چې ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته، او بې انتهاء نعمتونه يې په کې وليدل).

تفسير: يعني على الفور ده ته د جنّت د ننوتلو فرمان ورکړ شو، نقل کوي چې قوم هغه په ډېر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه، نو ځکه سمدلاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو، چې دی فورًا په جنت کې داخل شي، لکه چې د شهداوو د ارواحو په نسبت له احاديثو څخه ثابت دي چې دوی پخوا له محشره په جنت کې داخلېږي.

قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

وويل ده: کاشکې چې دا قوم ځما پوه شوی وی. په دې چې مغفرت بښنه وکړه ماته رب ځما، او ويې ګرځولمه زه له عزت ورکړيو شويو (په ادخال د جنّت سره).

تفسير: قوم له هغه سره دښمني وکړه، چې دی يې وواژه، مګر دی وروسته د جنّت له ننوتلو څخه هم د قوم له خير غوښتلو څخه بېفکره نشو، او ويې ويل: که ځما قوم ځما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چې د الله تعالى له لوري پر ما مبذول شوی دی خبرېدلی؛ نو خامخا يې ايمان راوړ.

وَمَا أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِن بَعْدِهِ مِن جُندٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾

او نه مو وو نازل کړی پر قوم د دغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هيڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه، او نه وو مونږ نازلوونکي (د لښکر د ملائکو). نه وو دا عذاب (د دې قوم) مګر چغه وه يوه (د جبريل) پس ناڅاپه دوی مړه يخ کړخ پراته وو (لکه ايره د اور).

تفسير: يعني وروسته له هغه دغه قوم هلاک کړل شول، او د دوی د دغه اهلاک لپاره مزيدو ترتيباتو او اهتماماتو ته دومره ضرورت پاتې نشو، چې له اسمانه ورته پرښتې لېږلې کېدې، او نه د الله تعالى دغه عادت دی چې د اقوامو د اهلاک لپاره لوی افواج وليږي، که هسې د کوم خاص مصلحت لپاره يې د پرښتو افواج لېږلي وي؛ هغه بېله خبره ده، په دغسې مواردو کې د ډېرو لويو مدعيانو او اعيانو د سرولو او شخ يخ غورځولو لپاره يو معمولي چغه کافي ده، لکه چې د همدغه قوم حال همداسې شو، چې پرښتې پر دوی يوه چغه ووهله، او دوی ګرد سره يو ځای همغلته مړه شول.

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندګانو (کافرانو)، نه دی راغلی دوی ته هيڅ رسول مګر وو دوی چې په هغوی پورې به يې ټوکې مسخرې کولې. آيا نه ويني (دغه کفار) چې څومره ډېر هلاک

کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانې چې بېشکه هغه (هلاك کړی شوي) دوی ته بېرته نه راګرځي (دنيا ته، نو دوی پرې ولې عبرت نه اخلي؟).

تفسير: يعني ګوري او اوري چې په دنيا څومره اقوام او ملل له انبياوو سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاك او تباه شوي دي، چې اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنيا په مخ کې نه ده پاتې، نو هيڅ يو تن له هغوی څخه د دغې خبرې توان او طاقت نه لري چې بېرته راشي، د عذاب په ژرنده کې دوی ټول سره اوړه او دلده او برابر شوي دي، خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلي، او هر کله چې کوم نوی رسول دوی ته راځي؛ نو دوی بيا په همغو تمسخرو او استهزاوو او ټوکو مسخرو باندې لاس پورې کوي چې پخواني کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا ورسېدل، لکه چې نن له خاتم الأنبياء صلى الله عليه وسلم سره د معظمې مکې کفّار هم داسې سلوك او معامله کوي.

وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دي دا ګرد (خلائق) مګر ټول په نزد څمونږ حاضر کړی شوي لپاره د جزاء (په قيامت کې).

تفسير: يعني هغه خو د دنيا عذاب وو، د آخرت سزا خو بېله ده، داسې مه ګڼئ کله چې هلاك شوئ، نو بيا به بېرته څمونږ په طرف نه راځئ او ګردې خبرې او قصې ختمې شوې، د ګردو مخلوقاتو رجوع او حضور د پاك الله په دربار کې يو حتمي او ضروري امر دی، او هلته به ټول مجرمين او منکرين بلا استثناء نيولي کيږي.

وَءَايَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او يو دليل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چې ژوندۍ کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغې ځمکې څخه دانې نو له ځينو د دغو (دانو) څخه خوري. او پيدا کړي مو دي په دغې ځمکې کې باغونه له (هر قسمه د) خرماګانو او له (هر راز) انګورو، او جاري کړي مو دي په دغې (ځمکې) کې له چينو څخه. لپاره ددې چې وخوري دوی له مېوو د هغو.

تفسير: يعني ښايي دوی ته داسې شبهه پيدا شوي وي چې پس له مرګه بيا به مونږ څرنګه ژوندي راپاڅولی کيږو؟ دغه په دې صورت ورپوهوي: څرنګه چې ځمکه وچه کلکه مړه پرته وي، نو بيا الله تعالى يې تکه شنه زرغونه او ژوندۍ کوي، او په کې راز راز ونې، ګلان، غلې، دانې، مېوې، باغ، بهار او نور پيدا کوي، چې تاسې يې استعمالوئ، همداسې قياس او اټکل وکړئ، چې په مړو ابدانو کې هم الله تعالى د حيات روح پو کوي، په هر حال په دغې مړې ځمکې کې دوی ته يوه داسې نښه او د قدرت دليل شته چې په هغه کې د غور او دقّت کولو څخه بعث بعد الموت، د الله تعالى وحدانيت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول سره پېژندل او پوهېدل کيږي.

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دي پيدا کړي دغه (مېوې) لاسونو د دوی، آيا پس شکر نه وباسي دوی.

تفسير: يعني مېوې او د ځمکې نور حاصلات د الله تعالى په قدرت سره پيدا کيږي، د دوی په لاسونو کې داسې قدرت نشته چې د کورو يا کجورو يو دانه هم پيدا کړی شي، سره له هغه محنت او تردّد چې د يوه باغ په لګولو او روزنه کې

كيږي، مګر د دغه باغ د مېوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالى كار او د ده په قبضه او اختيار كې دى، او كه په غور سره وكتل شي؛ ټول هغه كارونه چې د انسانانو په سعي او كوښښ سره انجام مومي، هغه هم في الحقيقت د الله تعالى په عطاء كړى شوي قدرت او قوت او مشيت او ارادې سره كيږي، لهذا په هر حيثيت سره د الله تعالى شكر ايستل او احسان پېژندل واجب دي.

تنبيه: محقق مترجم (رحمه الله) په ﴿وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ﴾ كې «ما» نافيه اخيستې ده (كما هو دأب المتأخرين) ليكن له اسلافو څخه عمومًا د دغې «ما» موصوله توب نقل شوى دى، چې د هغه تاييد د ابن مسعود رضى الله تعالى عنه له قراءته چې په كې «و مما عملته أيديهم» دى كيږي.

سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلْأَرْضُ وَمِنْ أَنفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

پاكي ده (له هر عيبه) هغه الله ته چې پيدا كړي يې دي دغه (ټولې) جوړې (انواع ـ اصناف) ټول له هغو شيزونو چې زرغونوي يې ځمكه، او له ځانونو د دوى (اولاد، لمسي، كړوسي) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوى يې نه پېژني (د علويّاتو اود سفليّاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسير: يعني په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو كې چې لا له هغوى څخه خلق پوره نه دي خبر؛ الله تعالى جوړې پيدا كړي دي، اعم له دې نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حيثيته وي، لكه نر او ښځه، خواږه او تروه، تور او سپين، ورځ او شپه، رڼا او تياره، يا د تماثل له حيثيته وي، لكه په يوه شان، يو رنګ، يو خوند مېوې او د ځمكې نور محصولات، او په يوه شكل او صورت سره دوه ساكنبان (جاندار)، په هر حال په مخلوقاتو كې هيڅ يو داسې مخلوق نشته چې د هغه بل كوم مقابل او مماثل نه وي، ځكه چې مقابله يا مماثلت په هغو شيانو كې كېدى شي چې په كومه درجه كې في الجمله اشتراك ولري.

وَءَايَةٌ لَّهُمُ ٱلَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ ٱلنَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا

او يو دليل (د قدرت د الله) دوى ته شپه ده، چې راوباسو مونږ له هغې (شپې) څخه ورځ، پس ناڅاپه دوى ننوتونكي وي په تيارو كې. او (بل دليل د قدرت د الله دوى ته) لمر (دى چې) ځي پخپلې ټاكلې (مقرر) لارې باندې (يا خپل ځاى ته).

تفسير: «سلخ» د حيوان پوستكي ايستلو ته وايي، چې ترې لاندې غوښه يې ښكاره شي، همداسې وګڼئ د شپې په تيارو باندې د ورځې څادر هوار كړى شوى دى، څه وخت چې دغه د رڼا څادر د دې له سره څخه لرې كړ شي؛ خلق په تيارو كې پاتې كيږي، وروسته له هغه لمر بيا په خپل همغه مقرر تګ سره په معين وخت راخيژي، او ټول جهان او شيان رڼوي، د ليل او نهار پر دغو تقلباتو قياس او اټكل وكړئ، اوښه وپوهيږئ چې الله تعالى عالم همداسې فناء كوي، او بيا يې د بقا بل عالم ته انتقال او ژوندي راپاڅوي، او ببشكه همدغه الله تعالى د عبادت وړ او لايق دي، چې د ده په قدرت كې د دغو عظيم الشأنو انقلاباتو واك اختيار او زمام دي، چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسيږي، هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبديلوي؛ نو له هغه څخه دغه خبره كله لرې او بعيده ده چې د رسالت د لمر په ذريعه دغه دنيا هم د جهالت له تيارو څخه وباسي، او لرې يې كړي، ليكن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر كار پخپل وخت او نېټه كيږي.

ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾

دغه (مخصوص حركت د لمر) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه دانا (پر هر شيز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقرره ده، او دی پر هغې باندې منظم درومي، یو بخرکی یوه رپه له هغې ځخه وړاندې وروسته نشي کېدی، د قیامت تر قرب او قیام پورې همدغه وضعیت دوام لري، څو دغسې یو وخت راشي چې هلته د الله تعالی له جانبه پر لمر داسې حکم صادریږي چې له همغه ځایه چې غروب شوی یې بېرته راوخېژه ! دغه هم دا وخت دی چې باب التوبه به تړل کیږي کما ورد في الحدیث الصحیح.

خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب د علیم او خبیر ذات له جانبه قائم کړی شوي دي، چې د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشي خرابولی، او نه یې ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنې څه تنقید او تبصره کولی شي، دی هر وخت چې اراده وفرمایي، او ځرنګه چې مشیت وفرمایي؛ په کې تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شي.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ﴿۳۹﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړې دي مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر کې) لکه وچه ځانګه د خرما (چې کږه او نرۍ شي).

تفسیر: یعنې د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی، بلکه هره ورځ تزیید یا تنقیص مومي، الله تعالی قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلي دي، چې دی دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طی او پرې کوي.

لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۭ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿۴۰﴾

نه دي لایق لمر لره (او له وسه یې پوره نه ده) چې لاندې کړي سپوږمۍ (په زمان مکان او وصافو کې) او نه شپه ړومبۍ کېدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په اسمان کې چورلیدونکي دي (لامبو په کې وهي، پراخ په کې روان دي).

تفسیر: په هر ملک او اقلیم او په هره زمانه او موسم کې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته ایښودلې شوې ده؛ دغه کرات هیڅ مجال او قدرت نه لري، چې له خپلې ټاکلې حرکت او سرعت ځخه وړاندې یا وروسته د یوې رپې په اندازه هم تجاوز یا تخلف وکړی شي، هره یوه سیاره په همغه خپل مدار کې قائمه او پخپل معین نظام سره چورلي، او له هغه ځنې د یوې ذرې په اندازه هم یو خوا او بلې خوا ته هیڅ تمایل او تجاوز نشي کولی، او سره له دغومره لویوالي او سریع او ګړندي حرکت په دغې آزادې فضاء کې یو له بله سره ټکر نه وي، او نه متصادم کیږي، او نه له خپلې مقررې اندازې ځخه ورو یا ګړندي کیږي، آیا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظیم الشأن مشینونه او د هغو دغه ګرد اجزاء او پرزې د کوم زبردست علیم، خبیر، قدیر ذات په قبضه او اختیار کې دي، چې په داسې دقیق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کې لګیا دي، بیا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې، ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علویّات او سفلیّات وما فیها یې پیدا کړي دي، او په دغو کې هر راز تبدیل تحویل کوي؛ آیا هغه په دې باندې نه دی قدیر چې تاسې وروسته له فناء ځخه بیا ژوندي راپاځوي؟.

وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۴۱﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴿۴۲﴾

او یوه نښه دلیل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بېشکه سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بېړۍ (جهاز) ډکه کړی شوي کې. او پیدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بېړۍ) هر هغه څه چې دوی پرې سوریږي (له نورو نواقلو ځخه).

تفسیر: یعنې د نوح علیه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی؛ نو د آدم نسل یې د هغه پر ډکې بېړۍ سور کړ، چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړې ده، که نه د انسان تخم به نه پاتې کېده، بیا د هغې بېړۍ په نمونه یې نورې بېړۍ او

جهازونه در جوړ کړل، چې پر هغو تاسې تر نن پورې سوربږئ، او سره له خپلو احمالو او اثقالو يې له يوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ !، او له دغو جهازونو څخه همداسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه يې اخلئ، مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «سفائن البر» يعني د وچې بېړۍ ويل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

او که اراده وفرمايو مونږ؛ نو غرق کړي به مو وو دغه (راکبين د بېړۍ) پس نه به وي هيڅ فرياد رس او نه به دوی خلاصولی کيږي (له غرقه). مګر (نه يې غرقوو) په رحمت مهربانۍ خپلې سره، او لپاره د نفعې اخيستلو تر نېټې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسير: يعني دغه د هلوکو يو موټي انسان ته وګورئ، چې څرنګه له ويروونکو سمندرونو او سيندونو څخه د جهاز په ذريعه تيريږي راتيريږي، چې د هغو په نسبت د خورا لويو جهازونو حقيقت د يوې نرۍ خځلې په اندازه هم نه دی، که الله تعالی اراده وفرمايي چې تاسې په دغو سيندونو کې ډوب کړي؛ نو څوک تاسې ته له دغو ډوبېدلو څخه نجات درکوي؟ او څوک به مو په فرياد رسيږي، مګر دغه د الله تعالی د حکمت او مهربانۍ او مصلحت اقتضاء ده چې دوی تر يوې معينې نېټې پورې ژوندي وي، او دغه دنيوي امور پخپل طبيعي مدار وګرځي، د ډېر افسوس ځای دی چې ډېر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهيږي، او نه د الله تعالی د دغو نعماوو قدر پيژني.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

او کله چې وويل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنيوي عذابه) چې په مخکې ستاسې دی، او له هغه (اخروي عذابه) چې وروسته درپسې راځي ښايي پر تاسې رحم وکړ شي (نو دوی مخ وګرځوي). او نه راځي دوی ته هيڅ دليل له دلائلو د رب د دوی مګر دي دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسير: وړاندې د جزاء ورځ راځي، او وروسته مو پرېښې دي اعمال، يعنې کله چې دوی ته وويل شي چې: د قيامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وويربږئ !، او د خپلې آخرې خاتمې په نسبت څه فکر او غور وکړئ !، څو د الله تعالی رحمت ستاسې په لوري متوجه شي؛ نو دوی نصيحت ته له سره غوږ نه ږدي، او تل د الله تعالی له احکامو څخه مخ اړوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

او کله چې وويل شي دوی ته چې: نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځينو هغو (مالونو) چې رزق روزي درکړي دي تاسې ته الله !؛ نو وايي هغه کسان چې کافران شوي دي (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی: آيا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمايلې وی الله؛ نو طعام به يې ورکړی وو هغه ته.

تفسير: يعني د الله تعالی نور احکام به څه ومني، پر فقراوو او مساکينو مال لګول د دوی په نزد هم ښه کار دی، ليکن همدغه مسلّمه خبره کله چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ويله کيږي؛ نو په نهايتو سپکو طريقو سره ترې اعراض او انکار کوي، او وايي: «هغو کسانو ته چې پخپله الله پاک رزق او روزي نه

ده ورکړې، مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو؟ او ولې به يې پرې خورو؟ مونږ د الله تعالی له مشيته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالی مشيت داسې نه وی؛ نو دوی به يې فقراء او محتاج او مونږ به يې غني او دولتمن نه وو ګرځولي»، نو آيا د دغه حماقت او بيحيايی په مقابل کې څه وويل شي؟ دغه خو د الله تعالی امتحان دی چې اغنياء يې د فقراوو پر اعانت مأمور فرمايلي دي، او د دوی په وسيله يې د هغوی د رزق رسولو سامان مهيأ کړی دی، هر هغه چې په دغه امتحان کې پاتې او ناکامه شي؛ نو ښايي چې دی پر خپلې بدبختی او ناکامی وژاړي.

تنبيه: د ځينو اسلافو له اقوالو معلوميږي چې دغه آيت د ځينو زنادقه وو په حق کې دی، په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کيږي، بلکه پر خپل حقيقت ايښود کيږي.

إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ۝٤٧

نه يئ تاسې مګر په ګمراهی ښکاره کې.

تفسير: که دغه جمله د کفارو د قوله تتمه وي؛ نو مطلب به يې داسې کيږي: «ای د مؤمنانو ټولنې ! تاسې په صريحې ګمراهی کې لويدلي يئ، چې د داسې خلقو د ګېډې پر مړولو پس ګرځئ، او که د الله له طرفه خطاب شي؛ نو معنی به يې دا ده: «تاسو په ښکاره ګمراهی يې پاستئ، چې د الله تعالی حکم نه منئ، او په تقدير حواله ورکوئ»، شاه صاحب ليکي: «دغه ګمراهي ده چې په نېک کار کې پر تقدير حواله ورکړي، او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کې په طمعې او توقع پسې منډې ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلۡوَعۡدُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ۝٤٨

او وايي (کفّار) چې کله به وي دغه وعده (د قيامت؟ ووايئ راته !) که چيرې يئ تاسې صادقين رښتيني (په دې کې ای مؤمنانو !).

تفسير: يعنې ستاسې دغه قيامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسې مو له هغو څخه پرله پسې ويروئ؛ کله راځي؟ او دغه مواعيد مو کله پوره کيږي؟ که تاسې په واقع سره رښتيني يئ؛ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ، او مونږ ته يې راوښيئ !.

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيۡحَةٗ وَٰحِدَةٗ تَأۡخُذُهُمۡ وَهُمۡ يَخِصِّمُونَ ۝٤٩ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ تَوۡصِيَةٗ وَلَآ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمۡ يَرۡجِعُونَ ۝٥٠

(نو فرمايي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د چغې يوې (د اسرافيل) چې وبه نيسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به يې ونه شي د وصيت او نه به خپل اهل ته بېرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسير: يعنې قيامت به يو ناڅاپه واقع شي، او په داسې حالت کې به قائميږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کې مشغول او لګيا وي، څه وخت چې اول صور (شپيلی) ويو کلی شي؛ د ګردو هوش او حواس به مفقود او ورک شي، او بالآخر ټول سره مري، او په هر ځای کې به مړي يو پر بل لويږي، دوی به دومره فرصت هم ونه مومي چې څه ووايي، يا څه وصيت وکړي، ياخپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصيت هم وکړي؛ نو چا ته به يې کوي؟ او که خپلو کورونو ته هم راشي؛ نو کورونه به يې چيرې ودان پاتې وي؟.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَإِذَا هُمْ مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُوْنَ ﴿۵۱﴾

او بيا به پو کی وکړ شي په صور (شپېلۍ) کې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسير: يعني کله چې دويمه شپېلۍ (صور) وپوکلې شي؛ نو ګرد مخلوقات به سره ژوندي کيږي، او له خپلو قبرونو څخه به راپورته کيږي، او پرښتې به په ډېر سرعت سره دوی ګرد په ټيل وهلو سره د محشر د ميدان په لوري ولي، او شړي به يې.

قَالُوْا يٰوَيْلَنَا مَنْۢ بَعَثَنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا ۜ

وايي به دوی: هلاکت دی او افسوس دی مونږ ته، چا راپاڅولو له ځايونو د خوبونو څمونږ څخه؟

تفسير: د قيامت د هولناکې منظرې له ليدلو څخه به دوی د قبر عذاب اسان وګڼي.

هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۵۲﴾

دا هغه (دويم ژوندون) دی چې وعده يې کړې وه رحمان، او رښتيا ويلي وو رسولانو.

تفسير: دغه ځواب د الله تعالى له جانبه په هغه وخت کې ورکاوه کيږي، يا يې مستقبل د حاضر په ځای درولی همدا اوس ورته جواب وايي، يعنې ولې دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوئ !او دغه وضعيت ته وګورئ ! دا خو هم هغه ژوندي راپاڅول دي، چې د هغو وعده د الله تعالى له طرفه تاسې ته درکړی شوې وه، او انبياء الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ ﴿۵۳﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانيه) مګر چغه يوه (چې وشي؛ نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد څمونږ به حاضر کړی شوي وي.

تفسير: يعنې هيڅ يو متنفس به نه تښتېدلی شي، او نه به چېرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَّلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۵۴﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هيڅ نفس باندې د هيڅ څيز، او نه به جزاء درکوله کيږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (له خير او شر په دنيا کې).

تفسير: يعنې د هيچا به نه نيکي ضايع کيږي او نه به د جرم له حيثيت او اندازې څخه زياته سزا چاته ورکوله کيږي، پوره پوره او په کامل ډول سره هر چا ته د هغې جزاء او سزا ورکاوه کيږي، او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي، او هر چاته به هر هغه نېک او بد کار چې په دنيا کې يې کړی وي؛ په عُقبا کې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کيږي.

إِنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ٱلْيَوْمَ فِى شُغُلٍ فَٰكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَٰجُهُمْ فِى ظِلَٰلٍ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ مُتَّكِـُٔونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا
فَٰكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بېشکه اصحاب یاران د جنّت به نن ورځ په مشغولتیا کې د لذت اخیستونکي وي. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کې (ناست وي) پر تختونو باندې تکیه وهونکي به وي. وي به دوی ته په دغه جنّت کې (انواع د) مېوو، او وي به دوی ته هر هغه شی چې غواړي يې دوی (او ارزو يې کوي).

تفسیر: په جنت کې به د هر قسم عیش عشرت او نشاط وسائل او سامان وي، مؤمنین به له دنیوي مکروهاتو څخه نجات مومي، او په جنت کې به د هغوی مشغله ماسوا له تفریح او ساعت تېرى څخه بل شې نه وي، دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودې او شکره ګډ او خوښ او خوشال وي، په ډېره اعلی درجه ښایسته او ښکلو چپرکټونو او پالنګونو به هوسایي او آرام کوي، هر قسم مېوې دانې، مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وي، پس لنډه يې دا د هر هغه شي طلب ارزو او تمنّا چې د جنتیانو په زړونو کې وګرځي؛ همغه به ورته علی الفور وړاندې کیږي.

سَلَٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴿٥٨﴾

وي به دوی ته سلام (چې وبه ويلی شي ورته) په ويلو سره له (طرفه د) رب رحم کوونکي.

تفسیر: یعنې د مهربان رحمان له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږي لکه چې د «ابن ماجه» په یوه روایت کې راغلی دي.

وَٱمْتَٰزُوا۟ ٱلْيَوْمَ أَيُّهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾

او (وبه وایه شي چې) را جدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنې د جنتیانو په عیش او آرام کې تاسې له سره هیڅ برخه نه لرئ، ستاسې د هستوګنې ځای بېل دی، چې تل به همغلته اوسېږئ ای مجرمانو کافرانو !.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا۟ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ ٱعْبُدُونِى ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ
مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسې ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دې سره چې عبادت مه کوئ تاسې د شیطان، بېشکه دغه شیطان تاسې ته دښمن دی ښکاره. او (داسې حکم مې نه وو کړی بلکه کړی مې وو) چې عبادت کوئ (یوائې) ځما، دغه (عبادت ځما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللې ده).

تفسیر: یعنې د همدغې ورځې په نسبت مو تاسې د انبیاء الله په واسطه مکرر پوهولي وئ، او ويلي مو وو چې د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ !، چې ستاسې ښکاره او صریح دښمن دی، او هغه مو تر هغه پورې نه پرېږدي څو مو په دوزخ کې وغورځوي، که ابدي نجات غواړئ؛ نو پر دغې سمې صافې لارې چې درښکاره او واضحه کړی شوې ده لاړ شئ، او یوائې د الله تعالی په عبادت او بندګۍ کې مشغول اوسئ !.

وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا ۖ أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾ اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه کړي وو (شیطان) له تاسي خلق ډېر، آیا پس نه یئ تاسې داسې چې عقل وچلوئ. (وبه ویلی شي منکرانو ته په آخرت کې) دا دوزخ دی هغه چې وئ تاسې چې (په دنیا کې) وعده یې درسره کړی شوې وه. ځئ ننوځئ په ده کې نن ورځ په سبب د هغې چې وئ تاسې (په دنیا کې) چې کافران کېدئ.

تفسیر: یعني افسوس چې سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسې ونه پوهېدئ، او له غور او فکر او عقل څخه مو کار وانخیست، او دغه ملعون شیطان له تاسې یو لوی جمعیت ګمراه او بې لارې کړ، آیا تاسو دومره عقل او پوهه نه درلوده چې د دوست او دښمن په منځ کې فرق او تمییز سره وکړی شئ؟.

اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی، چې د هغه وعده مو له تاسې سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړې وه، د کفارو د هستوګنې ځای همدا دی، ځئ خپلو ځایونو ته او په کې الی الأبد پر یوځئ !.

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی، او خبرې به وکړي له مونږ سره لاسونه د دوی، او شاهدي به ورکړي پښې د دوی په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به دوی (په دنیا کې).

تفسیر: یعني که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندې پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف ونکړي؛ نو څه به کیږي؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لګوو، او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو، څو د هغو د جرائمو بیان وکړي چې د دوی په ذریعه یې پر هغو ارتکاب کړي وو، لکه چې هر عضو د الله تعالی په قدرت په وینا راځي، او شهادت ورکوي، لکه چې الله جل جلاله فرمايي: ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۳) رکوع (۲۰) آیت)، او د همدغه سورت په (۲۱) آیت کې فرمايي: ﴿قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾، او د نیکانو اعضاء شهادت ورکوي د دوی په طاعت او صلاح باندې.

وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾

او که اراده فرمایلی وی مونږ؛ نو خامخا هوارولی به راوستلی وو مونږ پر سترګو د دوی پس وړاندې شوي به وو دوی هغې لارې ته (چې تل پرې تلل)، پس څرنګه به لیدلې وه دوی (هغه لاره). او که اراده فرمایلې وی مونږ؛ خامخا مسخ کړي به وو مونږ دوی په ځایونو خپلو کې، پس طاقت به یې نه وو د وړاندې تللو او نه به بېرته ګرځېدلی شو (شاته).

تفسیر: یعني لکه چې دوی څمونږ له آیتونو څخه سترګې پټې کړې دي، که مونږ اراده فرمایلې وی؛ نو د سزا په ډول به مو د دوی ظاهري بصارت هم له دوی نه اخیست، او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ کړي وی، چې د دې لوري او د هغه لوري لار به یې هم پرې نه لیدله، او هم هغسې چې دوی له شیطاني لارو څخه نه پر څنګ کیږي، او نه غواړي چې د الله تعالی پر لاره لاړ شي؛ مونږ قدرت لرو چې د دوی صورتونه بیخي مسخ او له اصلي حالت څخه یې واړوو، څو دوی د خپل کوم ضرورت لپاره بیخي له خپله ځایه پر خوځېدلو قادر نه وي.

وَمَنۡ نُّعَمِّرۡهُ نُنَكِّسۡهُ فِي ٱلۡخَلۡقِۚ أَفَلَا يَعۡقِلُونَ ﴿٦٨﴾

او هر چا ته چې اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته؛ نو نسکور به کړو هغه په پيدايښت کې، آيا دوی د عقل څخه کار نه اخلي؟ (چې نه پوهيږي الله په عمر ورکولو او تنکيس، بلکه په بعث هم قادر دی).

تفسیر: يعنې د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ !، آيا تاسې نه ګورئ او غور نه کوئ چې يو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چې زيات سپين ګيری او زوړ شي، څرنګه د ليدلو، اورېدلو، تللو، ګرځېدلو څخه معذور کيږي، ګوا کې د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځي، او بيا د نورو کومک او معاونت او لاس نيولو ته لکه وړوکی محتاجيږي، او په زوړتوب کې همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کيږي، نو آيا هغه الله تعالی چې د دوی د دغه قوې په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کې قادر دی؛ په ځلميتوب کې به نه وي مقتدر؟.

وَمَا عَلَّمۡنَٰهُ ٱلشِّعۡرَ وَمَا يَنۢبَغِي لَهُۥٓۚ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرٞ وَقُرۡءَانٞ مُّبِينٞ ﴿٦٩﴾

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښاييږي ورلره (شعر ويل)، نه دی دغه (قرآن) مګر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: يعنې څه چې پاس بيان شو؛ ګرد حقائق دي، او کوم شاعرانه تخيّلات نه دي، د غه رسول الله صلی الله عليه وسلم ته مونږ د داسې يو عظيم الشأن قرآن احسان کړی دی، چې پر نصائحو او روښانو تعليماتو معمور دی، کوم د شعر او شاعرئ ديوان نه دی، چې په کې خالص طبع ازمويل، او د تخيل او مبالغې مظاهره وي، بلکه د محمد صلی الله عليه وسلم مبارکه طبع په فطري ډول سره د شاعرئ له فنه دومره بعيده ده چې سره له دې چې دوی د قريشو له خاندانه څخه دي، چې د هغوی هر فرد حتا چې وينځو يې هم د شعر ويلو قدرت او طبيعي سليقه لرله، مګر دوی پخپل مدّت العمر کې شعر نه دی جوړ کړی، البته په رجز او په نورو مواقعو کې به يو نيم ځلې د دوی د مبارکې ژبې څخه بې تکلفه مقفّی عبارت وتلی وي، چې د شعر خاصيت به ترې څرګندېده، چې ښايي دغه ترې مستثنی وګڼل شي، او نه ښايي چې پر دغو د شعر او شاعري اطلاق وکړي شي.

لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيّٗا وَيَحِقَّ ٱلۡقَوۡلُ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٧٠﴾

چې وويروي (دغه قرآن يا نبي) هر هغه چې وي ژوندی، او ثابته شي خبره (د عذاب) پر کافرانو (چې قرآن نه مني).

تفسیر: يعنې د ژوندي زړه انسان د قرآن په اورېدلو سره له الله تعالی څخه وويريږي، او پر منکرانو د حجّت اتمام وشي.

أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّا خَلَقۡنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتۡ أَيۡدِينَآ أَنۡعَٰمٗا فَهُمۡ لَهَا مَٰلِكُونَ ﴿٧١﴾

آيا نه ويني دوی (بلکه ويني دوی) چې بېشکه مونږ پيدا کړي مو دي دوی ته له هغه چې جوړ کړي دي لاسونو ځمونږ چارپايان، پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دي.

تفسیر: له تنزيليه آيتونو څخه وروسته بيا د تکوينيه آيتونو په طرف توجه ورکوي، يعنې له يوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ، او له بل طرفه په غور او دقّت سره وګورئ چې پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسې فرمايلی دی،

اوښ، غوايي، اس، کچر، پسه او نور ساکښان تاسې نه دي پيدا کړي، بلکه دغه ګرد پخپله پاك الله ستاسې د فائدې او ګټې لپاره پيدا کړي دي، او بيا يې تاسې محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولي يئ، چې ترې وخورئ، او ترې هر راز کار چې مو زړه غواړي؛ واخلئ، او ترې په هر ډول منتفع شئ !.

وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُوْنَ ﴿۷۲﴾ وَلَهُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾

او ذليل عاجز ايل کړي مو دي دغه (چارپايان) دوی ته، پس ځينې له دوی د سورلی د دوی دي، او له ځينې د دوی خوري. او شته دوی ته په دغو انعامو کې نفعې ډېرې د څښلو (شيان)، آيا پس دوی شکر نه وباسي (په نعماوو)؟.

تفسير: وګورئ چې څومره لوی او عظيم الجثه او قوي هيکله حيوانان د ضعيف البنيان انسان په مقابل کې عاجزان او ناتوانان او ټول ده ته مسخّر او تابعان دي، د زرهاوو اوښانو يو قطار (لړ) يو وړوکي هلك هر چېرې چې وغواړي؛ بيايي، او دوی د پوزې له نکېله راکاږي، او دوی د دغه وړوکي په مقابل کې خپل غوږ هم نه خوځوي، او پر څومره قوي او زورورو حيواناتو انسانان سورېږي، پېټي پرې وړي، او ډېر حيوانات حلالوي، او له غوښو او نورو اجزاوو څخه يې منتفع کېږي، علاوه پر غوښې د دوی له پوستکيو، هډوکيو، وړيو، ويښتانو او نورو څخه څومره فائده حاصلولی شي، د دوی غلانځې داسې دي لکه د شودو چينې چې د همدغو چينو له اوبو خور څخه ډېر انسانان خړوبيږي، خو سره له دې شکر ايستونکي بندګان ډېر لږ دي.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۷۴﴾ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَهُمْ ۙ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُوْنَ ﴿۷۵﴾

او نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له الله (نور) معبودان چې ښايي دوی سره به مدد وکړی شي. نه لري (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوی ته لښکرې حاضرې کړی شوي وي (په دوزخ کې).

تفسير: يعنې هغه الله چې دغسې نعمتونه يې تاسې ته عطاء او مرحمت کړي دي؛ د هغه شکريه تاسې په دې ډول سره اداء کوئ چې د ده په مقابل کې مو نور معبودان او اختيار لرونکې ودرول، او د دوی په نسبت داسې عقيده لرئ چې ګواکې دوی د احتياج په وخت کې ځمونږ په کار راځي او په درد خوري، او راسره امداد او مرستې کوي، نو په ياد يې ولرئ چې هغوی به ستاسې سره څه کومك او مرستې وکړی شي؟ حال دا چې دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه نشي رسولی، هو ! څه وخت چې تاسې امداد او معاونت ته سخت محتاج اوسئ؛ په همدغه وخت کې پر تاسې نور الزامات او جرمونه هم اړوي، او ستاسې پېټي لا درنوي، نو هلته به تاسې ته دغه خبره ښکاره شي چې د هغو معبودانو په طرفدارۍ او حمايت چې تاسې خپل ګرد عمر مصرف کړی وو؛ نن هغوی په کومه سترګه تاسې ته ګوري؟

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿۷۶﴾

پس نه دې غمجن کوي تا خبرې د دوی (په دې چې ته رسول نه يې)، بېشکه مونږ ته معلوم دي هغه (حسد او بغض) چې پټوي يې دوی او هغه (کفر او عناد) چې ښکاره کوي يې دوی.

تفسير: يعنې کله چې پخپله له مونږ سره د دوی سلوك او معامله داسې ده؛ نو تاسې له سره مه غمجن او مه خفه کېږئ !، او خپله فريضه په ښه ډول سره اداء کړئ ! او دوی مونږ ته پرېږدئ ! مونږ د دوی له ظاهري او باطني احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار يو، او په ډېر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو، او لازمه احکام د دوی په نسبت صادررو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ۝

آيا نه ويني نه پوهيږي انسان چې بېشكه مونږ پيدا كړى مو دى هغه له نطفې (يوه څاڅكي اوبو) پس ناڅاپه دى سخت جګړه كوونكى ښكاره دى.

تفسير: يعنې انسان خپل اصليت او ماهيت ته نه ګوري، چې دى د نا څيزو اوبو يو څاڅكى وو چې د الله تعالى په قدرت له څه شي څه شى ترې جوړ شوى دى؟، د اوبو دغه څاڅكي ته الله تعالى داسې نطق او بيان ورعطاء كړ چې دى اوس پر هره يوه خبره جګړې او مناقشې كوي، او له خپله ځانه راز راز خبرې او اترې جوړوي، تر دې اندازې پورې چې نن له خپله حده متجاوز شوى، د خپل لوى خالق په مقابل كې هم ټينګ او ولاړ دى.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝

او ترې پر مونږ پورې مثل (د هډوكي وراسته)، او هېر كړى يې دى پيدايښت خپل، وايي: څوك به ژوندي كړي هډوكي حال دا چې هغه وراسته دي.

تفسير: يعنې وګورئ، چې دوى پر الله تعالى څرنګه خبرې ترې؟ ګويا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوي، او داسې وايي: كله چې څمونږ اجساد وراسته شي، او بيخي وريژي، يواځې وراسته او زاړه هډوكي او ككره مو پاتې شي؛ نو آيا دغه شيان بيا څوك ژوندي كولى شي؟ د دغسې سوال كولو په وخت كې دوى ته د دوى اصلي پيدايښت نه په ياديږي، كه نه دغه ناڅيزه څاڅكي ته به د دغه الفاظو د ويلو جرأت نه وى پيدا شوى، ښايي چې دى خپل اصل او ماهيت ته نظر وكړي !، او لږ دې وشرميږي !، او لږ څه دې له خپله عقله او پوهې كار واخلي !، ښكاره ده چې په دغه تقدير به دى پخپله د دغو سوالاتو هغه ځواب ومومي چې په دغه راتلونكي آيت كې مذكور دى.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ۝

ووايه (اى محمده ده ته) بيا به ژوندي كړي دغه (وراسته هډوكي) هغه (مطلق قادر) چې پيدا كړي يې دي اول ځلي حال دا چې دغه (الله) په هر قسم پيدايښت ښه عالم دى (كه نوى وي او كه زوړ).

تفسير: يعنې هغه لوى ذات چې اول ځلي يې په دغو هډوكو كې روح غورځولى دى، هغه ته دويم ځلي په دوى كې روح اچول څه سختي او اشكال نه لري، بلكه ستاسې په زعم دغه دويم ځلي ژوندي كول د اول ځلي ژوندي كولو په نسبت لا سهل او اسان دي: ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ﴾ حال دا چې هغه مطلق قادر ته هر شى اسان دى، اعم له دې چې اول ځلي وي كه دويم ځلي، دى په هر ډول سره په پيدا كولو قادر او مقتدر دى، او د بدن اجزاء او د هډوكو بخركي هر چېرې چې تيت او پرك وي؛ د هغه هره هره ذره د ده په محيط علم كې ده، او هغه يې پخپل موعد بيا ټولوي او ژوندي كوي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ۝

هغه (مطلق قادر) چې پيدا كړى يې دى تاسې ته له ونې شنې څخه اور، پس ناڅاپه تاسې له هغې ونې څخه بلوئ اور.

تفسير: يعنې ړومبى يې له اوبو څخه تكه شنه او خړوبه ونه زرغونه كړه، بيا د دغې تكې شنې او ښكلې ونې لرګي يې وچ او خس يې وګرځوله، چې اوس تاسې له هغې څخه اور وباسئ، پس هغه الله جل جلاله چې دغسې متضاد صفات

په اول او آخر کې بدلولی شي، آیا دی به د یوه څیز په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو رااړولو څرنګه قادر او توانا نه وي !؟.

تنبیه: ځینو اسلافو له ﴿مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړې ده، چې د هغې له څانګو څخه کله چې یوه په بلې باندې ومښلی شي؛ اور وځي، لکه چې ځمونږ په مشرقي جلال آباد کې د (بانس) ونه یا په عربو کې د (مرخ) او (عفار) ونې دي، والله أعلم.

اَوَلَيْسَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلٰى ۚ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ﴿۸۱﴾

آیا نه دی هغه ذات چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه قادر په دې باندې چې پیدا کړي په شان د دوی؟ هو ! (قادر دی په دې باندې)، او همدی دی اصلي ډېر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شي باندې).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې د اسمان او ځمکې په شان لویې لویې کُرې یې پیدا کړي دي، هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړوکو وړوکو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دي.

اِنَّمَآ اَمْرُهٗٓ اِذَآ اَرَادَ شَيْـًٔا اَنْ يَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۸۲﴾

بېشکه همدا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمایي (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چې وفرمایي هغه ته چې (جوړ) شه ! نو (جوړ) شي.

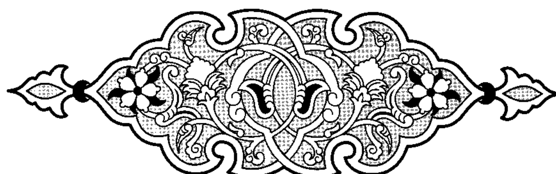
تفسیر: یعنې د کوم لوی یا وړوکي شي په اول یا دویم ځلي پیدا کولو کې الله تعالی ته هیڅ یو اشکال او دقّت نشي وړاندې کېدی، د ده له جانبه خو تش یوه اراده په کار ده، هر کله چې دی د کوم شي د پیدا کولو اراده وفرمایي؛ هغه له علی الفور څخه هم وړاندې پیدا کېږي، او د یوې رپې ډېل او تأخیر هم په کې امکان نه لري.

فَسُبْحٰنَ الَّذِيْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۳﴾

پس پاکي ده هغه (الله) ته چې په لاس د ده کې ده باچاهي د هر څیز او خاص همده ته بېرته بیا بیولي کېږئ (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې لوی معبود چې د ده په لاس کې في الحال هم د ټولو علویّاتو او سفلیّاتو د مخلوقاتو د حکومت واک او زمام (واګې) شته؛ په مستقبل کې هم ګرد د هم هغه په لوري ورتلونکي او رجوع کوونکي دي، او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کُلي ډول منزّه او پاک دی.

تمت سورة یسٓ، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

«د (الصافات) سورت مکي دی، (۱۸۲) آیته او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۷) او په نزول کې (۵۶) سورت دی، وروسته د (الأنعام) له سورته څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ۝١ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ۝٢

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکې دي په صف تړلو سره. بیا پر (هغو) شړونکیو د (شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعنې چې صف تړي قطار قطار، او په منظم ډول سره ودریږي، که پرښتې وي چې د الله تعالی د احکامو د اورېدلو لپاره پخپلو ځایونو کې درجه په درجه ودریږي، یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کې سره صفونه تړي.

تنبیه: په محاوراتو کې قسم د تأکید لپاره دی، چې علی الأکثر د منکرانو په مقابل کې استعمالیږي، لیکن ډېر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشأن ظاهرولو لپاره هم استعمالیږي، او د قرآنکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږي، چې عمومًا مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول وي، والله أعلم.

﴿فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا﴾ «بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره»، یعنې هغه پرښتې چې شیطانان رټي او شړي یې، څو د خپلو استراق السمع په اراده کې بریالیان او کامیاب نشي، یا بندګانو ته د نېکۍ او فضائلو لاره ښیي، او له بدۍ او رذائلو څخه یې منع کوي، یا هغه نېک انسانان چې خپل ځان له بدیو څخه ساتي، او نورو ته هم د بدۍ او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوي، بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابل کې چې د دوی زجر، تهدید او توبیخ لا زیات وي.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ۝٣ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝٤

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چې بېشکه معبود ستاسې خامخا یو دی.

تفسیر: یعنې هغه پرښتې یا انسانان چې د الله تعالی احکام وروسته له اورېدلو څخه لولي او یادوي یې، څو یې نورو ته هم وروښوولی شي.

﴿اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ «چې بېشکه حق معبودِ ستاسې خامخا یو دی»، بېشکه په اسمانونو کې پرښتې او په ځمکه کې د الله تعالی نېک بندګان په هره زمانه کې قولاً او فعلاً شهادت ورکوي، چې د ټولو مالک او حقیقي معبود هغه یو الله دی چې مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝٥

چې رب د اسمانونو او ځمکې دی، او د هغو (شیانو) دی چې په منځ د دوی کې دي، او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسير: له شمال څخه تر جنوب پورې يو طرف «مشرقين» دي، ځکه چې لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بېلو بېلو ځايونو څخه را څرګندېږي، يعنې هغه نقاط چې له هغو ځايونو څخه طلوع کيږي، او بل طرف يې په هغومره اندازې «مغربين» دي، ښايي دلته د مغاربو ذکر يې د دې لامله نه وي کړی چې له «المشارق» ځنې د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهميږي، او له يوه حيثيته طلوع الشمس او الکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په اثبات کې د دوی د غروب په نسبت زيات اثر او دخل شته، والله أعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝٦

بېشکه مونږ ښايسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په ښايست سره چې ستوري دي.

تفسير: يعنې په تيارو شپو کې دغه اسمان د دغو بېحسابو ستوريو د ځلېدلو څخه د کتونکيو په سترګو څومره ښايسته او ښکلی، مزين او ډک له سينګاره او رونقه معلوميږي.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝٧

او ساتلی دی (مونږ دا اسمان) په ساتنې سره له هره شيطانه سرکښه نافرمانه (چې ويشتلی شي په لمبو سره).

تفسير: يعنې په دغو ستوريو کې د اسمان زينت او ښايست دی، او له ځينو ستوريو څخه چې رالويږي د شياطينو په انسداد او اندفاع کې هم کار اخيست کيږي.

لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ۝٨ دُحُورًا

غوږ نه شي نيولی (دغه شياطين) طرف (د خبرو) د هغه پورته ډلې او ټولي ته، او ويشتلی غورځولی شي له هر طرفه (د اسمانه چې دوی اراده وکړي د هغه د ختلو). لپاره د شړلو.

تفسير: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی، يعنې شياطينو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوي، او د الله تعالی له وحي څخه کومه خبره واوروي، کله چې شياطين داسې اراده وکړي، او پاس اسمانونو ته د ورنژدې کېدلو کوښښ وکړي؛ نو هر طرف ته چې دوی ورځي؛ له هغه ځايه يې پرښتې شړي، او په وهلو او ويشتلو سره يې لاندې غورځوي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝٩

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسير: يعنې په دنيا کې دوی تل تر تله شړل او رټل کيږي، د دوی اخروي عذاب خو بېل دی.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝١٠

مګر (غوږ نيسي) هغه (شيطان) چې غوټه واچوي په يو کرت غوټه اچولو، (يعنې مګر هغه څوک چې وتښتوي يوه خبره په تښتولو) پس ژر ورپسې راخطا شي لمبه رڼا کوونکې سوځوونکې.

تفسير: يعنې په همدغو تښتېدلو او ځغلېدلو کې د وېرې او وارخطايۍ په منځ کې يوه نيمه خبره اوري، خو سره له هغه پرښتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي، د دې تفسير د «حجر» د سورت په ابتداء کې پخوا ليکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَّنْ خَلَقْنَا

پس وپوښته ته دغه مشركان چې آيا دوى سخت دي له جهته د پيدايښت كه هغه څوك چې مونږ پيدا كړي دي؟.

تفسير: يعنې د بعث له منكرينو څخه پوښتنه وكړئ چې د اسمان، ځمكې ستوريو، پرښتو، شياطينو او د نورو مخلوقاتو پيدا كول د دوى په خيال كې زيات مشكل كار دى، يا پخپله د دوى پيدا كول؟ او هغه هم وروسته له يو ځلي پيدا كولو څخه، ظاهر دى هغه الله تعالى ته چې د داسې عظيم الشأن مخلوقاتو خالق دى؛ دويم ځلي پيدا كول هم هيڅ اشكال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّن طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾

بېشكه مونږ پيدا كړي مو دي دوى له خټې سر ښېناكې.

تفسير: يعنې د دوى اصلي حقيقت مونږ ته ټول معلوم دى، له يو شان سر ښېناكې خټې څخه مونږ د دوى د نيكه كالبوت جوړ كړ، اوس د هغه اولاده داسې دعوى كوي چې د اسمان او د ځمكې پيدا كوونكى د دوى په بيا پيدا كولو نه دى قادر، همغسې چې مونږ اول ځلي تاسې له خاورو څخه پيدا كړي يئ؛ دويم ځلي به هم تاسې له خاورو څخه بيا ژوندي راپاڅوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

بلكه ته تعجب كوې (د دوى پر تكذيب او انكار)، حال دا چې مسخرې كوي دوى (پر تا پورې).

تفسير: يعنې ته تعجّب كوې چې دوى ولې پر داسې صافو خبرو نه پوهېږي؟ او دوى ټوكې او مسخرې كوي چې دغه (نبي) څرنګه چټې خبرې كوي؟ (العياذ بالله).

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

او هر كله چې وپوهول شي دوى نه پوهېږي (پند نه اخلي). او هر كله چې ووينې دوى كومه نښه دليل؛ نو مسخرې پرې كوي. او وايي (منكران) چې نه دى دا (چې مونږ وليد) مګر سحر كوډې دي ښكاره.

تفسير: يعنې كله چې پند او نصيحت اوري؛ پرې غور او فكر نه كوي، او هغه د قدرت د دلائلو نښې او معجزې چې ګوري؛ هغو ته د كوډو او د سحر نسبت كوي، او پرې خاندې تمسخر او پوچنډې كوي، او غواړي چې بلا اثر يې وګرځوي.

أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

(او وايي منكران) آيا هر كله چې مړه شو او شو خاورې او (وراسته) هډوكي؛ آيا مونږ به خامخا بيا ژوندي راپاڅول كيږو. كه پلرونه ړومبني څمونږ (هم را ژوندي كيږي؟).

تفسير: د دوى همغه يوه خبره زده ده، چې صاحبه ! كله چې څمونږ وجود له خاورو سره يو ځاى شو، او يواځې څمونږ هډوكي پاتې وي، او له دې نه زيات څمونږ پلار نيكه چې د هغوى له مړينې څخه قرنونه تېر شوي دي، او

ښايي چې هډوکي يې هم نه وي پاتې؛ نو دغه څرنګه منلی شو چې دغه ټول له سره راټوليږي، او بيا له سره ژوندي راپاڅولی کيږي؟.

قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (ټول راژوندي کيږئ) حال دا چې تاسې به ذليل هم يئ. پس بېشکه همدا خبره ده چې دغه قيامت چغه ده يوه، پس ناڅاپه دوی به ګوري (چې څه راپوري کيږي).

تفسير: يعنې هو !ضرور هغوی ګرد بيا ژوندي راپاڅول کيږي، او هلته به په نهايت ذلت او رسوايی سره د دغه تکذيب او انکار ربړ او سزا مومي.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

او وايي به (منکران) ای خرابي ده مونږ ته ! (نو وايي به ملائکې دوی ته): دا خو هغه ورځ ده د جزاء.

تفسير: يعنې په يوه چغه سره به ټول سره ژوندي راپاڅولی کيږي، او له ډېر حيرت او دهشت څخه به يو طرف او بل طرف ته ګوري (دغه چغه يا جګړې ورکول به د صور د نفخې په ذريعه وي).

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

دا هم هغه ورځ د فيصلې (او قضاء) ده هغه (ورځ) چې وئ تاسې چې په دې باندې به مو نسبت د دروغو کاوه، (او باور مو پری نه کاوه چې رابه شي).

تفسير: يعنې دغه خو په واقعي او رښتيا سره د جزاء ورځ راورسيده، چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبياء الله راکړی وو، او مونږ به پرې مسخرې کولې.

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

(وبه فرمايي الله ملائکو ته چې) راټول کړئ تاسې هغه کسان چې ظلم يې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانې) ښځې (يا شيطانان ملګري) د دوی، او هغه چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه د نورو معبودانو.

تفسير: دغه خطاب به د الله تعالی له طرفه کيږي.

مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾

بې له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لارې د دوزخ ته (او دوزخ ته يې ورسوئ).

تفسير: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کيږي چې دغه ګرد سره راټول کړئ !، او د دوزخ لاره وروښيئ.

تنبيه: له «أزواج» يا جوړې څخه د يوې نوعې يا صنف ګناهګاران مراد دي، يا به د دوی کافرې ښځې مرادې وي، او له ﴿وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ * مِن دُونِ اللَّهِ﴾ څخه اصنام، شياطين او نور مراد دي.

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْـُٔولُونَ ﴿۲۴﴾

او ودرویځ دوی (په دغې لارې کې) بېشکه دوی پوښتېدلی شي (یعنې ترې پوښتنه کېږي د اقوالو او افعالو د دوی).

تفسیر: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کېږي، څو له دوی څخه هغه سوال او ځواب وکړی شي، چې وروسته له دې نه په ﴿مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ﴾ کې مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿۲۵﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿۲۶﴾

څه مانع ده تاسې ته چې مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصي کې لکه چې کوله مو په دنیا کې). (هیڅ نشي کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموي (او ذلیل) دي.

تفسیر: یعنې په دنیا کې به تاسې ﴿نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ﴾ ویل چې مونږ یو له بل سره مرستې کونکې او مددګاران یو، نن پر تاسې څه شوي دي چې یو له بله سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ؟ بلکه هر یو له تاسې بې له دې نه چې لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کېږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۲۷﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿۲۸﴾

اومخ به وګرځوي ځینې د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوي دوی یو له بله. وبه وایي (کشران مشرانو ته) چې بېشکه تاسې وئ تاسې (په دنیا کې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (یا زور او قوّت).

تفسیر: په «یمین - ښي لاس» کې عمومًا ډېر زور او قوت وي، یعنې همدا تاسې وئ چې پر مونږ باندې به راتلئ، ځمونږ د ګمراه کولو لپاره او د خپل زور او قوّت راښوولو په نسبت، یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دي، یعنې همدا تاسې وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندې چې له نېکۍ او ښېګڼې څخه مونږ واپس شو، یا وئ تاسې چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نېک به وو په ګمان ستاسې سره، یا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دین یو، دغه خبرې او اترې به د تابعانو او متبوعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کې سره کېږي.

قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿۲۹﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿۳۰﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا ۖ إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿۳۱﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿۳۲﴾

وبه وایي (متبوعان تابعانو ته: نه ده داسې) بلکه نه وئ تاسې پخپله ایمان راوړونکي. او نه وو مونږ ته پر تاسې باندې هیڅ زور، تسلّط، بلکه وئ تاسې یو قوم سرکښه (له حده وتونکی ځمونږ په شان). پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب ځمونږ، بېشکه مونږ خامخا څکونکي یو (د عذاب). پس مونږ ګمراه کړئ تاسې، بېشکه (لکه) چې مونږ وو ګمراهان.

تفسیر: یعنې تاسې خو پخپله ایمان نه راووړ، اوس د هغه الزام او ملامتي پر مونږ باندې غورځوئ، مونږ خو څه زور او زیاتی نه وو کړی، نو ځمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کېښود، مونږ خو ظاهر باهر ګمراهان، او بې لارې رټلي شوي شیطانان یو، او دغه خبره ظاهره او څرګنده ده چې له یوه ګمراه څخه ماسوا له ګمراهۍ او د ضلالت په طرف له بلنې څخه بل شی نه متوقع کېږي، مونږ همغه شی کړی دی چې ځمونږ له حاله سره وړ او مناسب وو، لیکن پر تاسې څه بلا او آفت لوېدلی

وو چې ځمونږ په لمسون وغولېدئ؟ او د شیطاني حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چې کېدونکی وو؛ هغه وشو، او د الله تعالی حجّت پر مونږ قائم شو، او د ده همغه خبره ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه، نن مونږ او تاسو ګرد سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکي یو، او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکي یو.

فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾

(نو فرمایي الله) پس بېشکه چې دوی نن ورځ په عذاب کې سره شریکان دي.

تفسیر: یعنې ټول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کې هم همغسې شریکېږي، لکه چې جرم او ګناه کې سره ملګري او شریکان وو.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه چې له دوی سره مو وکړ)؛ کوو له ټولو مجرمانو سره. بېشکه دوی وو کله چې وبه ویل شو دوی ته چې نشته بل بر حق معبود هیڅوک مګر الله دی؛ نو تکبّر به یې کاوه (له ویلو د کلمې نه یا کبر او لویي کوي دوی په دې بلونکي باندې).

تفسیر: یعنې د دوی کبر او غرور مانع دي چې د نبيّ الله له ارشاد سره سم د «لا اله الا الله» پاکه کلمه پر خپلې ژبې راوړي، چې په هغې سره د دروغو معبودانو نفي کېږي، اګر که په زړه کې هغه رښتین ګڼي.

وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

او وایي (دغه منکران) چې آیا بېشکه مونږ خامخا پرېښودونکي یو د (معبودانو) خپلو لپاره د یو شاعر لیوني؟. (الله فرمایي په تردید د منکرانو: نه ده داسې) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولي (محمد ټول پخواني) رسولان.

تفسیر: یعنې د شاعرانو دروغ خو مشهور دي، نو دغسې صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسې شاعر وایئ؟ چې دنیا ته حقیقي رښتیا او صداقت همدوی له خپله ځان سره راوړی دی، او د ګرد جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوي، آیا لیونی او مجنون هم داسې رښتیا او صافې صافې خبرې کوي؟ او دغسې صحیح او پاخه اصول دروړاندې کولی شي؟.

إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾

بېشکه چې تاسې خامخا څکونکي یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کېږي تاسې ته مګر په قدر د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د توحید د انکار او د دغو بې ادبیو او ګستاخیو خوند اومزه به وڅکئ چې د رسالت په دربار کې یې کوئ، هر څه چې کوئ د هغه ګرد نتائج او ثمرې هرومرو یوه ورځې ستاسې په مخ کې راتلونکې دي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (له پلیتی نه؛ نو ډېره ښه مضاعفه جزاء به مومي).

تفسير: يعنې د دې مخلصينو په نسبت څه وويل شي، د دوی وضعيت او حالت خو بيخي له هغوی څخه جلا او متمايز او کامل بل قسم دی، او پر دوی د الله تعالی کرم او احسان نازليږي، او د داسې انعاماتو مورد ګرځي، چې ځينې يې دغه دي:

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ

دغه (مخلصين چې دي) شته دوی ته رزق روزي معلومه (رنګا رنګ) مېوې.

تفسير: يعنې داسې عجيبې او غريبې مېوې د خوړلو لپاره دوی ته وړاندې کيږي، چې د هغوی پوره صفت او خاصيت فقط الله تعالی ته معلوم دی، هو ! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعريف يې په دې صورت سره خپلو بندګانو ته ښوولی دی چې: ﴿لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ (۲۷ جزء د الواقعه سورت (۱) رکوع، (۳۳) آيت).

وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾

او دوی ته به عزّت ورکړی شوی وي.

تفسير: په دې باندې پاک الله ښه پوهيږي چې څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وي.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾
لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴿٤٧﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کې. (ناست به وي) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو څخه خوشاليږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقاتو د جنت). له جامونو د صافو شرابو. تک سپين خوند ورکوونکي لپاره د څښونکيو. نه به وي په دغو شرابو کې څه آفت علت او نه به وي دوی له هغو شرابو څخه مست بېخوده.

تفسير: يعنې خوند، مزه او نشاط به يې پوره وي، او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په کې نه وي چې په دنيوي شرابو کې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر درونډوالی او نشه نه پيدا کيږي، ينې او سګې به نه خرابوي، او نه به يې ويالې وچيږي.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

او وي به په نزد د دوی کې حورې نظر بندوونکې په خپلو خاوندانو، غټې سترګې لرونکې. ګواکې دوی هګۍ دي پټې ساتلې شوې (په صفايي کې).

تفسير: يعنې له ډېره شرمه او نازه ښکته کتونکې حورې چې ماسوا له خپلو مېړو (خاوندانو) بل هيچا ته نه ګوري، او نه سترګې وراړوي.

د دې حورو رنګونه به ډېر صاف او شفاف وي په شان د هغو تکو سپينو هګيو چې الوتونکي يې تر خپلو وزرو لاندې پټې ساتي، نه به پرې کوم داغ لګېدلی وي، او نه به څه ګردغبار او دوړې پرې لوېدلې وي، يا د هغو نريو پردو په شان تکې سپينې او پستې او نازکې وي، چې د هګۍ د پوستکي په منځنی برخه کې د سپينې برخې او پوټکي په منځ کې واقع او ساتلې وي، ځينې وايي چې: د «شتر مرغ» هګۍ ترې مراده ده، چې ډېره ښايسته وي، په هر حال دغه تشبيه

په صفايي او ښکليتوب کې ده، نه په سپينوالي کې لکه چې د «الرحمان» سورت (په ۲۷ جزء (۳) رکوع، (۵۸) آيت) کې داسې يو آيت مونږ لولو: ﴿كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ﴾.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾

پس مخ به وګرځوي ځينې د دې جنتيانو پر ځينو نورو جنتيانو چې پوښتنه به سره کوي يو له بله (له احواله د دنيا). نو وبه وايي يو ويونکی له دوی نه چې بېشکه زه چې وم وو ما لره يو ملګری (منکر له بعثه). چې ويل يې (ماته) آيا بېشکه ته چې يې له باور کوونکيو يې (په بعث بعد الموت). آيا هر کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي آيا بېشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شي؟.

تفسير: يعنې د مجلس ملګري به سره ټولېږي، او د طهورو شرابو جامونه به څښي، او د دغه عيش او تنعم په وخت کې به ځينې د خپلو تېرو حالاتو او واقعاتو تذکرې سره کوي، يو جنتي به ويي چې خانه! په دنيا کې به يو سړی د دې لامله پر ما خندېده چې زه ولې پر آخرت قايل او پر وجود يې باور لرم، او ماته به يې د نادان او د احمق نسبت کاوه، او ويل به يې چې: دغه بيخي مهمله او چټي خبره ده، وروسته له دې نه چې سړی مړ او له خاورې او له نورو سره ګډ شي، او غوښه او پوستکی هيڅ شی يې پاتې نشي، او تش وراسته هډوکي يې پاتې شي؛ نو بيا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو لپاره ژوندی راپاڅاوه شي؟.

قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾

بيا وايي: آيا يئ تاسې کتونکي (په دوزخ کې چې د هغه منکر حال درښکاره شي).

تفسير: يعنې هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی يقينًا په دوزخ کې لوېدلی دی، راځئ چې له لرې څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عين اليقين سره هم معلوم کړو، دغه به د هم هغه جنّتي مقوله وي، او ځينې وايي چې دغه مقوله د الله تعالی ده، يعنې الله تعالی به وفرمايي چې: آيا تاسو غواړئ چې د هغه منکر بد احوال وګورئ؟.

فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾

پس وبه ګوري (دغه قائل) پس وبه ويني هغه (منکر ملګری) به منځ د دوزخ کې. وبه وايي (قائل منکر ته د ملامتيا لپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کې مې وغورځوې. او که نه وی انعام د رب ځما؛ خامخا وم به زه له حاضر کړېو شويو (دوزخ ته سره له تا).

تفسير: يعنې دغه جنتي ته د ده د ملګري حال ورښود کېږي چې بيخي د دوزخ منځ کې به پروت وي، د ده له ليدلو څخه به دی عبرت اخلي، او د الله تعالی فضل او احسان به يې په ياد ورشي، او هغه ته به داسې وايي: «ای کمبخته! تا غوښته چې ما هم له خپل ځانه سره يار او ملګری کړې»، محض د الله تعالی فضل او احسان ځما لاس ونيو، او له دغه مصيبت څخه يې بچ کړم، چې ځما قدم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښوييده، که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو، تا غوندې به زه هم نيول کېدم، او په دغه دوزخ کې به غورځول کېدم، او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس نه یو مونږ (جنتیان) مړه کېدونکي (بلکه نه یو). مګر همغه مرګ څمونږ ړومبنی په (دنیا کې) او نه یو مونږ په عذاب کړی شوي. بېشکه چې دغه (ابدي خوندور حیات) خامخا همدغه په مراد رسېدل بری ډېر لوی دی. خاص لپاره د مثل د دې (نعمتونو) پس ښایي چې عمل وکړي عمل کوونکي (نه لپاره د جاه او مال د دنیا چې فاني دي).

تفسیر: په دغه وخت کې به له ډېره مسرّته ووایي: آیا دغه واقعي خبره نه ده، بلکه ده چې ماسوا له هغه پخواني مرګه چې په دنیا کې مونږ ته رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه مونږ له سره نه مرو، او نه له سره له دغه عیش او عشرت او راحت څخه وځو، بېشکه چې لوی بری او کامیابي همدې ته وایي، او دغه دی اعلی مقصد چې ښایي د هغه د تحصیل لپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شي !، او هر ډول ایثار او فداکاري په دغه لاره کې وکړی شي !.

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

آیا دغه (نعماء د جنت) غوره دي له جهته د مېلمستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بېشکه مونږ ګرځولې مو ده دغه ونه فتنه عذاب لپاره د ظالمانو. بېشکه چې دا ونه چې راووځي په بیخ د دوزخ کې.

تفسیر: «زقّوم» د کومې ونې نوم دی چې ډېره ترخه او خورا بد خونده ده، لکه چې په هندوستان کې د (تهر) یا (سېهند) ونه همدغسې ده، د دوزخ په منځ کې الله تعالی پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړې ده، همغه یې دلته په ﴿أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ﴾ سره موسومه کړې ده، هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کې، ځکه څه وخت چې دوزخیان له لوږې څخه ډېر په عذاب او بېقراره شي؛ نو همدغه خوراك به دوی ته ورکاوه کیږي، او د دوی له ستوني (حلق) ځیني د هغه له تېرولو یا تېرېدو څخه وروسته له دې څخه مخصوص بد اثر پیدا کیږي، چې له هغه ځنې یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږي، او په دنیا کې هم د ونې تذکره یو شان ته ابتلاء او ازموینه ده، چې منکران د هغې له ذکره په قرآن کې په ضلالت او ګمراهۍ کې لویږي، ځیني وایي چې: شنه ونه به د دوزخ په اور کې څرنګه زرغونیږي؟ حال دا ممکن دي چې د دې ونې مزاج ناري وي، لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنجي سره مشهور دی، او د هندوستان د سهارنپور د بلدې په عمومي باغ کې ځیني داسې ونې هم شته، چې د هغو تربیت په اور سره کیږي.

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾

وږي د هغې ګواکې سرونه د شیطانانو (په عمومي قباحت او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنې د سخت بدرنګه شیطان په صورت یا یې مارانو (منګورو) ته شیاطین ویلي دي، یعنې د هغې وږي یا وانښکي به یې د منګرو د سرونو په شان وي، لکه چې په هندوستان کې په تشبیه سره یوې ونې ته «ناګیهن» وایي، یعنې د منګري پرانستلې خوله.

﴿فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾﴾

پس بېشکه دوی خامخا خوړونکي وي له هغه (زقوم) څخه، پس ډکوونکي به وي له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډېرې لوږې نه). بیا بېشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (څښول) به وي له اوبو يشوليو شويو څخه (چې کلمې به يې ټوټې ټوټې کوي).

تفسير: کله چې دوزخيان «زقوم» وخوري؛ تږي کيږي، دلته سختې تودې يشېدلې اوبه پر دوی څښولی کيږي، چې د هغو په اثر د دوی کُلمې ټوټې ټوټې لاندې ترې لويږي: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد سورت (۲) رکوع (۱۵) آيت) أعاذنا الله منها.

﴿ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾﴾

بيا بېشکه ورتله د دوی به هرومرو اور ته وي.

تفسير: او کله چې دوی ډېر وږي کيږي؛ نو له اوره يو څنګ ته بيول کيږي، او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او څښلی کيږي، نو بيا بېرته په همدغه اور کې غورځول کيږي، او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دي چې:

﴿إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾﴾

بېشکه چې دوی موندلي دي پلرونه خپل ګمراهان. پس دوی په قدمونو د هغوی پسې ځغلي منډې وهي (د هغوی تقليد کوي، دليل او برهان ته نه ګوري).

تفسير: دغه وروستني کفار د پخوانيو کفارو په ړوند تقليد ګمراه شول، په کومه لاره چې پخواني کفّار تللي وو، هم پر همغو لارو په منډو شول، او هغه کندو ژورو ته يې له سره فکر او دقت ونه کړ، او د حجّت متابعت يې پرېښود.

﴿وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾﴾

او خامخا په تحقيق ګمراه شوي وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنيو (اممو څخه په تقليد او ترک د دليل). او خامخا په تحقيق ليږلي مو وو په دوی کې ويروونکي (انبياء له عذابه؛ نو دوی هغه نه منل؛ نو هلاک مو کړل). پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د ويروليو شويو (له جهته د عذابه چې ټول هلاک شول). مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي وي (له عصيانه؛ خلاص دي له عذابه).

تفسير: يعنې په هره زمانه کې له انجامه خبروونکي او له آخرته ويروونکي انبياء راغلي دي، د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ چې د هغوی خبرو ته يې غوږ کښېښود؟ يواځې د الله تعالى همغه مخصوص او منتخب بندګان له عذابه محفوظ او مصئون پاتې شول، چې له الله تعالى څخه وېرېدل، او د آخرت فکر له هغوی سره وو، وروسته له دې نه د ځينو منذرينو (ويروونکيو) او د ځينو منذَرينو (ويروليو شويو) قصې اورلی کيږي، څو مکذبين ترې عبرت واخلي، او مؤمنين پرې ډاډه او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادٰىنَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿۷۵﴾ وَنَجَّيْنٰهُ وَأَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿۷۶﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهٗ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿۷۷﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿۷۸﴾ سَلٰمٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعٰلَمِينَ ﴿۷۹﴾ إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۸۰﴾ إِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۸۱﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿۸۲﴾

او خامخا په تحقيق غږ کړی وو مونږ ته نوح؛ پس خامخا ښه دعا او سوال قبلوونکي وو. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډېر لوی (چې ايذاء قوم او غرق وو). او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتې کيدونکي. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنيو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالميانو کې. بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د نوح، نېکه) جزاء ورکوو محسنانو نيکوکارانو ته. بېشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو ځمونږ نه. بيا غرق کړل مونږ هغه نور (کفار په سؤال د نوح).

تفسير: تقريبًا تر يو زر کاله پورې نوح عليه السلام خپل قوم ته پند او نصيحت کاوه، او دوی يې د دوی په خير او شر پوهول، مګر د دوی شرارت او ايذاء رسول پرله پسې تزييد او ترقي موندله، بالآخر نوح عليه السلام له ډېر مجبوريت د خپل ليږونکي دربار ته متوجه شو، او عرض يې وکړ: ﴿فَدَعَا رَبَّهٗٓ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱) رکوع (۱۰) آيت) «ای ربه ! بېشکه چې زه پړ مغلوب يم، ته له ما سره مدد او مرسته وکړه»، نو وګورئ چې الله تعالی د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان يې ورسره مدد وکړ؟ نوح عليه السلام ته يې سره د ده له کورنۍ او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ، او د هولناک طوفان په وخت کې يې د ده حفاظت وکړ، او بيا د نوح عليه السلام له اولادې او د ذرياتو څخه يې دنيا ودانه کړه، او تر څو چې دنيا ودانه وي؛ د ده د خير ذکر يې پر ژبو جاري او باقي پرېښود، لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه ليږي، او په ټوله دنيا کې د نوح عليه السلام پر نامه ياديږي.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهٖ لَإِبْرٰهِيمَ ﴿۸۳﴾

او بېشکه يو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهيم دی.

تفسير: انبياء عليهم السلام د دين په اصولو کې ټول سره يو او پر يوه سمه صافه لاره روان دي، او هر يو وروستنی نبي د پخوانيو انبياوو تأييد او تصديق کوي، نو ځکه ابراهيم عليه السلام يې د نوح عليه السلام له ډلې څخه وفرمايه: ﴿وَإِنَّ هٰذِهٖٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾ (۱۸ جزء، د المؤمنون سورت (۴) رکوع (۵۲) آيت).

إِذْ جَآءَ رَبَّهٗ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿۸۴﴾

کله چې راغی (ابراهيم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بې له شکه.

تفسير: يعنې له هر قسمه اعتقادي او اخلاقي رنځورۍ او مرض څخه يې خپل زړه پاک کړ !، او د دنيوي اندېښنو او خرخشو څخه يې ځان خلاص کړ، سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمايل شو، او خپل قوم ته يې هم پند او نصيحت وکړ چې له کفر، شرک او بت پرستۍ او عصيان څخه خپل ځانونه وساتئ.

﴿إِذۡ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦ مَاذَا تَعۡبُدُونَ ۝٨٥ أَئِفۡكًا ءَالِهَةً دُونَ ٱللَّهِ تُرِيدُونَ ۝٨٦﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته: څه شی دی چې عبادت یې کوئ تاسې. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسې (او عبادت یې کوئ).

تفسیر: یعنې دغه د تیرې بتان څه شی دي او څه حیثیت لري چې تاسو یې په دې اندازه عزت او احترام کوئ؟ او له الله تعالی څخه مو مخ اړولی او له بُتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلي دي، آیا په واقع سره د دوی په لاس کې د ټول جهان واک، اختیار او حکومت دی؟ او د کوم وړوکي یا لوی نقصان او نفعې مالکان دي؟ آیا تاسې ولې له خپل حقیقي الله او مالك أجل وأعلى شأنه و أعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بُتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

﴿فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٨٧﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چې بې له عذابه به مو پریږدي، بلکه نه مو پریږدي).

تفسیر: یعنې آیا د ده په وجود کې څه شك او شبهه شته؟ آیا تاسې د هغه له شان او رُتبې څخه بېخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیرې له هغه سره شریکان دروئ، یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ، چې پر داسې ګستاخۍ او بې ادبۍ زړور شوي یئ؟ بالآخر دا راوښیئ چې تاسې د رب العالمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ؟.

﴿فَنَظَرَ نَظۡرَةً فِي ٱلنُّجُومِ ۝٨٨ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٞ ۝٨٩ فَتَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ مُدۡبِرِينَ ۝٩٠ فَرَاغَ إِلَىٰٓ ءَالِهَتِهِمۡ فَقَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ۝٩١﴾

پس نظر یې واچوه یو نظر په ستوریو کې. پس وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځېدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکي وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته، پس وویل (ابراهیم دغو بُتانو ته) چې: آیا نه خورئ (تاسې له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه؟).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د نجوم علم ډېر مترقّي وو، ده خپل قوم ته د ورښوولو لپاره ستوریو ته وکتل، او ویې ویل چې: ځما طبیعت ښه نه دی، یا یې مطلب دا وو چې: زه ناجوړه کېدونکی یم، ځکه چې ناروغي د مزاج د بې اعتدالۍ سره مرادفه ده، او له موت څخه پخوا هر سړي ته همدغه صورت وړاندې کېدونکی دی، په هر حال د ابراهیم علیه السلام مراد صحیح وو، لیکن ستوریو ته یې د کتلو په وخت د ده له داسې وینا ﴿إِنِّي سَقِيمٞ﴾ څخه خلق داسې وپوهېدل، چې دی د نجوم په وسیله وپوهېد، چې ده نژدې ده چې رنځوربږم، دغه خلك دیو لوی جشن په طرف د ښاره د باندې روان وو نو د ابراهیم علیه السلام د وینا په اوریدو سره دده په نه ورتګ د معذوریت په علت وپوهیدل.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د ابراهیم علیه السلام ﴿إِنِّي سَقِيمٞ﴾ ویل په واقع کې دروغ نه وو، هو ! له هغه څخه اورېدونکي په کوم مطلب چې پوهیدلي دي، د هغه په اعتبار خلاف الواقع وو، ځکه په بعض الأحادیث الصحیحه کې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی، حال دا چې دغه: «کذب» نه بلکه في الحقیقت «توریه» ده، او داسې توریې د شرعي مصلحت په وخت کې مباح دي، لکه چې د هجرت په حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «ممن الرجل» چې دا سړی د کوم ځای دی، په ځواب کې «من ماء» چې دا اوبو نه دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مقصد دا وو چې زه د نطفی د اوبو نه یم خو په ظاهر کې هغه سړي پری پوه نه شو چا چې دده نه ده ځای په

تعلق پوښتنه کړي وه. وفرمایل، او ابو بکر الصدیق رضي الله عنه د یوه سوال په ځواب کې ویلي وو: «رجلٌ یهدیني السبیل» هو ! څرنګه چې دغه «توریه» هم د ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف الأولی وه، نو ځکه د «حسنات الأبرار سیئات المقربین» په أساس په حدیث کې «ذنب» ورته ویلي شوی، والله أعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوي دي پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې مالره؟).

تفسیر: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه وریده؛ نو ویې ویل چې: تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی، لیکن ویې نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کې وغورځوي، نو بیا د تعجّب ځای دی چې خوړونکي، څښونکي، ویونکي انسانان د دغو بې حسه او بې حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بُتانو په مخ کې ولې سر په سجده لویږي؟ او خپل حاجات او مهمات ترې غواړي؟

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننوت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا ښي لاس سره).

تفسیر: یعنې په زور سره یې ودرزول، او ګرد یې سره مات او ګوډ کړل، د انبیاء په سورت کې دغه قصه مفصّله تېره شوې ده، چې ابراهیم علیه السلام داسې قسم یاد کړی وو: ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ﴾.

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهیم) ته چې رامنډې یې وهلې.

تفسیر: کله چې خلق له خپلې مېلې او چړچې څخه بېرته راوګرځېدل، څه ګوري چې د دوی بُتان ګوډ او مات ټوټې ټوټې پراته دي، نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهېدل چې دغه کار پرته له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی، لکه چې ګرد د ده په چارچاپېر کې سره راټول شول، او ورته یې وویل چې: دغه څمونږ معبودان دې ولې مات کړي دي؟.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

وویل (ابراهیم دوی ته جوابًا) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو یې تراشوئ (او پخپلو لاسو یې جوړوئ). حال دا چې الله پیدا کړي یئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ یې تاسې (نو ولې د غیر الله عبادت کوئ؟).

تفسیر: یعنې هر چا چې دغه بُتان مات کړي دي، تاسو هغه پسې ولې ګرځئ؟ تاسې پخپله ولې داسې احمقانه حرکات کوئ؟ آیا د تیږو بېځانه بت چې تاسې یې پخپلو لاسو جوړوئ د عبادت لایق کېدی شي؟ کله چې الله تعالی د ټولو موجوداتو خالق او رب دی؛ نو تاسې ولې د نورو اشیاوو په عبادت کې مشغول او لګیا کېږئ؟.

قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

وویل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهیم) ته یوه بناء (او له خسو یې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهیم) د اور په ډېرۍ کې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فرېب (لیاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندې (خوار سپک).

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو ځواب دوی ورنشو کړی؛ نو داسې تجویز یې سره غوټه کړ، چې راځئ یوه لویه آتشخانه جوړه کړو، او ابراهیم د هغې په اور کې وغورځوو، څو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کې د بُتانو عقیده ښه ټینګه شي، او په عین زمان کې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کې پیدا شي، او ګرد سره وپوهیږي چې د مخالفت انجام څرنګه کیږي؟ څو وروسته له دې نه بل څوك له سره داسې یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړي، مګر الله تعالی بیا هم دوی سپك او ذلیل وګرځول، او هغه ډېر زورور اور یې پر خپل خلیل ګلزار کړ، چې له هغه څخه علی رؤوس الأشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسې او ستاسې معبودان که ټول سره خپل لاسونه یو کړئ؛ خو بیا هم د الله تعالی د یوه مخلص بنده یوه ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشي رسولی، او له سره د دې خبرې مجال نه لري چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالی له اجازې څخه ماسوا یو ویښته یې هم وسوځوئ.

وَقَالَ اِنِّیْ ذَاهِبٌ اِلٰی رَبِّیْ سَیَهْدِیْنِ ﴿۹۹﴾

او وویل (ابراهیم) بېشکه زه تلونکی یم رب خپل ته، ژر به لاره راوښیي ماته (رب ځما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو، او پلار یې هم پرې سختي او شدّت شروع کړ، نو د هجرت اراده یې وفرمایله، او الله تعالی د شام لار ورته وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰۰﴾

ای ربه ځما ! راوبښه ما ته (ځوی) له صالحانو.

تفسیر: یعنې کله چې ټبر او قوم او کور کهول مې پرېښود؛ نو ښه اولاد راته عطا کړه، چې په دیني چارو کې ځما مدد وکړي، او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه.

فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِیْمٍ ﴿۱۰۱﴾

پس زېری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسې هلك چې ډېر تحمل والا به وي.

تفسیر: یعنې له دې نه معلوم شو، چې ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چې دعاء کړې وه، او د الله تعالی په دربار کې قبوله شوه؛ نو همدغه هلك یې د الله تعالی په دربار کې د قرباني په شان وروړاندې کړ، له موجوده تورات څخه هم ثابت دي: کوم هلك چې ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی وو، هغه هم دغه اسماعیل علیه السلام دی، او ځکه یې نوم اسماعیل علیه السلام کېښود چې معنی یې «واورېد الله» ده، لکه چې «اسماعیل» له دوو لفظونو څخه جوړ دی چې: «سمع ـ اورېدل» او «ایل ـ الله» دی، یعنې الله تعالی د ابراهیم علیه السلام دعا واورېده، او مستجابه یې وګرځوله، او دغه هلك یې ورعطا کړ.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْیَ قَالَ یٰبُنَیَّ اِنِّیْۤ اَرٰی فِی الْمَنَامِ اَنِّیْۤ اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰی ؕ قَالَ یٰۤاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ؗ سَتَجِدُنِیْۤ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِیْنَ ﴿۱۰۲﴾

پس کله چې ورسېد اسماعیل سره له پلار خپل حد د سعي ته؛ وویل (ابراهیم) ای ځویګیه ځما ! بېشکه زه پرله پسې وینم په خوب کې داسې چې بېشکه زه ذبحه کوم تا، پس ته هم نظر وکړه چې څرنګه مصلحت ګڼې؟ وویل (اسماعیل): ای پلاره ځما ! وکړه ته همغه چې حکم یې دربانده‌ي شوی دی، ژر ده چې وبه مومې ته ما که اراده فرمایلي وي الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسير: څه وخت چې اسماعيل عليه السلام لوی ځلمکی او د دغه کار وړ او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کې منډې ووهي، او ورسره وځغلي، او د ده په کارونو کې ورسره سعي، کوښښ وکړي؛ نو په دغه وخت کې ابراهيم عليه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پورې يو ځوی ته وواېه، څو د ده افکار او خيالات ځان ته معلوم کړي، چې په خوښۍ سره دغه کار ته تيارېږي؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسيږي؟ وايي چې: ابراهيم عليه السلام پرله پسې درې شپې همدغسې خوب ليده، په دريمه ورځ کې يې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه، چې ځوی يې هم بلا توقفه هغه ومنله، او ويې ويل: «بابا جانه ! نو ولې ډيل او ځنډ کوئ؟ هر هغه حکم چې لوی مالك له جانبه تاسې ته شوی دی، ژر تر ژره يې اجراء او نافذ کړئ !، په دغسې کارونو کې هيڅ صلاح او مشورې ته ضرورت نشته، د الله تعالی د حکم په امتثال کې نه ښايي چې د پلارتوب شفقت مانع شي، ځما له جانبه بيخي مطمئن او ډاډه اوسئ !، ان شاء الله تاسې به وګورئ چې زه په څه صبر او تحمّل سره د الله تعالی د دغه حکم تعميل کوم»، په زرګونو رحمتونه دې وي پر دغسې پلار او ځوی باندې.

فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾

پس کله چې غاړه کېښوده (دواړو حکم د الله ته) او وايې چاوه دغه (اسماعيل) پر ښي اړخ د ده.

تفسير: «يا وايې چوه پړمخې پر وچولي د ده»، پړمخې يې ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشي، نه چې د پلارولۍ مينه او محبت په جوش راشي، او د دغه حکم په تعميل کې څه ډيل او ځنډ واقع شي، وايي چې دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده، زيات له دې نه الله تعالی نه دي فرمايلي چې څه کيفيت او ماجرا تېره شوه؟.

وَنَٰدَيْنَٰهُ أَن يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ ٱلرُّءْيَآ ۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې ای ابراهيم !. په تحقيق رښتيا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا).

تفسير: يعنې بس ! بس ! ! پرېږده ! ! ! تا رښتيا کړ خوب خپل !، او قبوله مې کړه دغه قرباني ستا !، ځمونږ مقصود خو ستا د ځوی د حلالولو نه دی !، او تش مو ستا ازموينه او امتحان منظور وو، چې ته په هغه کې پوره بريالی او کامياب ووتې.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْبَلَٰٓؤُا۟ ٱلْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د ابراهيم ده) جزا ورکوو (نورو) محسنانو نيکوکارانو ته.
بېشکه چې همدا (ذبحه) خامخا همدا ابتلاء ازموينه وه ښکاره.

تفسير: يعنې داسې سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموينې لپاره صادروو، او بيا هغه مستقيم او ثابت قدم د هغه په تعميل کې ګرځوو، بيا ورته لوېې درجې ورکوو.

وَفَدَيْنَٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾

او فديه مو ورکړه دغه (اسماعيل) ته په مذبوحې لويې (جنتي پسه سره).

تفسير: يعنې د لويې درجې چې له جنته راغلې وه، يا ډېره قيمتداره يا سمينه، څربه او تياره، بيا همدغه د قرباني رسم د اسماعيل عليه السلام د عظيم الشأن يادګار په شان د تل لپاره همېشه قايم او دائم پاتې شو.

وَتَرَكۡنَا عَلَيۡهِ فِي الۡاٰخِرِيۡنَ ﴿۱۰۸﴾ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِبۡرٰهِيۡمَ ﴿۱۰۹﴾

او باقي پرېښود مونږ پر ده په وروستنيو خلقو دا چې. سلام دی پر ابراهيم. (یا باقي پرېښود مونږ پر ابراهيم ښه ثناء او مدح په وروستنيو خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: سلام دی ځمونږ پر ابراهيم باندې، يعنې مونږ تر نن پورې ابراهيم عليه السلام په عزّت او عظمت او حرمت سره يادوو، على نبينا و عليه ألف سلام وتحية.

كَذٰلِكَ نَجۡزِي الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۱۱۰﴾ اِنَّهٗ مِنۡ عِبَادِنَا الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۱۱﴾

همداسې (په مثل د نېکه جزاء د ابراهيم، نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نيکو کارانو ته. بېشکه چې دی له هغو (خالصو) بندګانو ځمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام ځمونږ له اعلى درجه ايماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرۡنٰهُ بِاِسۡحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيۡنَ ﴿۱۱۲﴾

او زېری ورکړ مونږ دغه (ابراهيم) ته (پس له اسماعيل) په اسحاق سره چې نبي وو له صالحانو.

تفسير: معلوم شو چې هغه ړومبنی زېری د اسماعيل عليه السلام وو، او د ذبحې د قصې ګرده واقعه پر هغه مبني وه.

وَبٰرَكۡنَا عَلَيۡهِ وَعَلٰٓى اِسۡحٰقَ ؕ وَمِنۡ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحۡسِنٌ وَّظَالِمٌ لِّنَفۡسِهٖ مُبِيۡنٌ ﴿۱۱۳﴾

او برکت اچولی وو مونږ پر دغه (اسماعيل) او پر اسحاق (په تکثير د اولاد)، او له اولادې د دې دواړو څخه څوک نيکوکار دي (په ايمان او طاعت سره)، او څوک ظالم دي په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصيت سره).

تفسير: يعنې د دوی اولاد (ځوځات) ټول سره يو شان نه دي، په دوی کې داسې نېکان او پاکان هم شته چې د خپلو آباوو او اجدادو نومونه روښانه او ژوندي کوي، او ډېر بدان او خراب سړي هم په کې شته چې د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله هغوی ته د دغې معظمې کورنی ننګ ويلی شي، او د بدو سزاوو وړ او مستحق دي.

تنبيه: عمومًا مفسرينو د ضمير د ﴿وَمِنۡ ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ابراهيم او اسحاق په طرف راجع کړی دی، مګر شاه صاحب (رحمه الله) د اسماعيل او اسحاق عليهما السلام په طرف راجع کړی، او مضمون ته يې زيات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدۡ مَنَنَّا عَلٰى مُوۡسٰى وَهٰرُوۡنَ ﴿۱۱۴﴾ وَنَجَّيۡنٰهُمَا وَقَوۡمَهُمَا مِنَ الۡكَرۡبِ الۡعَظِيۡمِ ﴿۱۱۵﴾

او خامخا په تحقيق احسان مو کړی وو پر موسی او هارون. او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډېر لوی نه.

تفسير: يعنې د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه يې نجات ورکړ، او د قلزم له بحيرې څخ يې پورې ايستل په ډېرې اسانی سره.

وَنَصَرۡنٰهُمۡ فَكَانُوۡا هُمُ الۡغٰلِبِيۡنَ ﴿۱۱۶﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطيانو) ته پس وو همدوی برياليان (کامياب) (پر قبطيانو دښمنانو خپلو).

تفسير: يعنې فرعون او د فرعونيانو لاولښکر يې ګرد (ټول) سره غرق او ډوب کړل، او بني اسرائيل يې غالب، مظفر او منصور وګرځول، او د هالکينو قبطيانو د املاکو او اموالو وارثان يې همدغه سبطيان او اسرائيليان کړل.

وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونو) ته کتاب (تورات) ډېر ښه بيانوونکی (شرائعو لره).

تفسير: يعنې تورات شريف چې په هغه کې د الله تعالى احکام په ډېر تفصيل او ايضاح سره بيان شوي دي.

وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلې مو وه دغو دواړو (ورونو) ته لاره سمه (رسوونکې مقصود ته).

تفسير: يعنې په ښو افعالو او اقوالو کې مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل، او پر سمه صافه لاره مو دوی رهي کړل، او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چې د انبياوو د عصمت له لوازمو څخه دي.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾

او پرې ښود مونږ په دې داوړو (ورونو) په وروستنيو خلقو کې دا. چې سلام دی (د الله له طرفه) پر موسى او هارون. بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د موسى او هارون؛ نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نيکوکارانو ته. بېشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې څمونږ د کاملو ايماندارانو بندګانو څخه دی.

وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾ اَتَدْعُوْنَ بَعْلًا وَّتَذَرُوْنَ اَحْسَنَ الْخٰلِقِيْنَ ﴿۱۲۵﴾

او بېشکه الياس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې ويې ويل قوم خپل ته: آيا نه وېرېږئ (له عذابه د الله څخه). آيا تاسې عبادت کوئ د (هغه بُت چې نوم يې) بعل (دی)، او پرېږدئ تاسې (عبادت) د ښه پيدا کوونکي.

تفسير: د څينو په نزد الياس عليه السلام د هارون عليه السلام له نسله دی، الله تعالى الياس عليه السلام د شام په ملک کې يوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کې وو؛ ولېږه، د هغه خلق د هغه بُت په عبادت کې مشغول وو چې د «بعل» په نامه سره مشهور وو، الياس عليه السلام دوی د الله تعالى له قهره او غضبه وويرول، او د بت پرستى له بد انجام او عاقبت څخه يې پوره او خبردار کړل.

اللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۲۶﴾

چې الله دی رب ستاسې او رب د هغو پلرونو ستاسې چې ړومبی وو.

تفسیر: یعنې هسې خو په دنیا کې بني آدمان هم د تحلیل، ترکیب، تعدیل، تحویل او نورو وسایلو په ذریعه ظاهرًا ډېر شیان جوړوي، مګر ډېر ښه خالق، صانع او جوړوونکی همغه پاك الله دی چې د ټولو اصولو، فروعو، جواهرو، اعراضو، صفاتو، موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقي خالق دی، هغه لوی ذات چې تاسې او ستاسې پلرونه او نیکونه یې پیدا کړي دي؛ نو بیا به دغه کار چېرې جایز او روا وي چې هغه ﴿اَحۡسَنَ الۡخٰلِقِیۡنَ﴾ پرېږدئ او د «بعل» بُت په عبادت کې بوخت او لګیا شئ، او له هغه څخه امداد او مرسته وغواړئ، چې په ظاهري ډول سره د یوې ذرې د پیدا کولو قوّت او قدرت هم نه لري، بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی، چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کې څرنګه چې د دوی زړه غوښت؛ جوړ شوي، او پخپل ځای کې درولی شوي دي.

﴿فَكَذَّبُوۡهُ فَاِنَّهُمۡ لَمُحۡضَرُوۡنَ﴾ ۱۲۷

پس تکذیب وکړ دوی د هغه، پس بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته).

تفسیر: یعنې د دروغجن ګڼلو سزا دوی ته هرومرو وررسیږي.

﴿اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الۡمُخۡلَصِیۡنَ﴾ ۱۲۸

مګر تکذیب ونه کړ (د ده هغو) بندګانو د الله چې مخلصان دي.

تفسیر: یعنې نور ګردو هغه ته د دروغو نسبت وکړ، مګر د الله تعالی مخلص او غوره بندګانو د هغه تصدیق وکړ، نو ځکه له سزا څخه یې نجات وموند.

﴿وَتَرَكۡنَا عَلَیۡهِ فِی الۡاٰخِرِیۡنَ﴾ ۱۲۹ ﴿سَلٰمٌ عَلٰۤی اِلۡ یَاسِیۡنَ﴾ ۱۳۰

او پرې ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په ورستنیو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر اِل یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وایي، لکه چې «طور سینا» ته «طور سینین» هم ویلی کیږي، یا به له «الیاسین» څخه د الیاس علیه السلام متبعین مراد وي، او ځینې «آل یاسین» یې هم لولي، نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وي، یا به د هغوی نوم «یاسین» او «آل» لفظ به مقحم او زائد وي، لکه چې په «کما صلیت علی آل ابراهیم» کې ابراهیم علیه السلام مراد دی، یا چې پـه «اللهم صل علی آل أبي أوفی» کې مراد أبی أوفی هم دی.

﴿اِنَّا كَذٰلِكَ نَجۡزِی الۡمُحۡسِنِیۡنَ﴾ ۱۳۱ ﴿اِنَّهٗ مِنۡ عِبَادِنَا الۡمُؤۡمِنِیۡنَ﴾ ۱۳۲ ﴿وَاِنَّ لُوۡطًا لَّمِنَ الۡمُرۡسَلِیۡنَ﴾ ۱۳۳ ﴿اِذۡ نَجَّیۡنٰهُ وَاَهۡلَهٗۤ اَجۡمَعِیۡنَ﴾ ۱۳۴ ﴿اِلَّا عَجُوۡزًا فِی الۡغٰبِرِیۡنَ﴾ ۱۳۵

بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د الیاس؛ نېکه) جزاء ورکوو نېکو بندګانو ته. بېشکه چې دی له هغو بندګانو ځمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي. او بېشکه چې لوط وو خامخا له مرسلانو څخه. کله چې نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ټولو ته. مګر یوې زړې ښځې ته چې وه دا په باقي پاتې کېدونکیو (د عذاب) کې.

تفسیر: یعنې د ده ښځه چې له معذبینو سره یې تعلق او ارتباط درلود.

﴿ثُمَّ دَمَّرۡنَا الۡاٰخَرِیۡنَ﴾ ۱۳۶

بیا مونږ ګرد سره هلاك کړل نور (کفّار).

تفسیر: یعني ماسوا له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنۍ څخې نور د هغو کلیو پر ګردو هستېدونکیو باندې د دوی کلي واړولی شو عِنۡدَاللهِ ل، دغه قصه پخوا له دې نه په څو ځایونو کې په تفصیل سره لیکلي شوې ده.

وَاِنَّكُمۡ لَتَمُرُّوۡنَ عَلَيۡهِمۡ مُّصۡبِحِيۡنَ ۝۱۳۷ وَبِالَّيۡلِ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ۝۱۳۸

او بېشکه چې تاسې خامخا تېرېږئ (ای اهل د مکې) پر دوی په دې حال کې چې صبا کوونکي یئ (د ورځې). او د شپې (یعني هر وخت پرې تېرېږئ)، آیا پس عقل نه چلوئ (چې عبرت ترې واخلئ).

تفسیر: دغه یې مکیانو ته فرمایلي دي، ځکه چې کوم قوافل چې له معظمې مکې څخه شام ته تلل او راتلل، او د دوی د لارې په منځ کې د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به یې سترګې لګېدلې، یعني سره له دې چې دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تېرېدل، او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لویې نښې یې لیدلې؛ خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلېده، آیا دوی پر دې نه پوهېږي کوم حال او انجام چې د بل یو نافرمانه قوم شوی وي؛ همغسې احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکي دي.

وَاِنَّ يُوۡنُسَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ۝۱۳۹ اِذۡ اَبَقَ اِلَى الۡفُلۡكِ الۡمَشۡحُوۡنِ ۝۱۴۰ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الۡمُدۡحَضِيۡنَ ۝۱۴۱ فَالۡتَقَمَهُ الۡحُوۡتُ وَهُوَ مُلِيۡمٌ ۝۱۴۲

او بېشکه چې یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وتښتېد (له خپل قوم څخه) طرف د هغې بېړۍ ډکې ته. پس قرعه یې واچوله (له دغو خلقو د بېړۍ (سره) درې کرته؛) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کې، بیا ځان یې سیند ته واچوه). پس یوه مرۍ کړ دغه (یونس) لره مهي، حال دا چې دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کې).

تفسیر: یعني بېړۍ د سیند په منځ کې په چورلېدلو شروع وکړه، پر بېړۍ سورو خلقو وویل چې: ځمونږ پر دغې بېړۍ کې داسې کوم مریي هم سور دی چې له خپل باداره تښتېدلی دی، نو د ګردو پر نامه څو ځلې پچې واچولې شوې، خو په هر ځلې به پچه (قرعه) د همدغه یونس علیه السلام پر نامه خته، دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې په تفصیل سره تېره شوې ده، هلته دې د هغې تحقیق ولوستل شي، د ده الزام هم دغومره وو چې د اجتهادي خطا په اقتضاء بې له دې نه چې د الله تعالی حکم ته یې انتظار کولی، له هغه کلي څخه ووت، او د الله تعالی د عذاب د نزول ورځ یې تعیین فرمایلې وه.

فَلَوۡلَاۤ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الۡمُسَبِّحِيۡنَ ۝۱۴۳ لَلَبِثَ فِيۡ بَطۡنِهٖۤ اِلٰى يَوۡمِ يُبۡعَثُوۡنَ ۝۱۴۴

پس که نه وی دغه خبره بېشکه چې دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتې به وو په نس د دې مهي کې تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاڅولی شي (خلق).

تفسیر: یعني کله چې د مهي په ګېډه کې او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالی په ذکر او یاد کې ډېر مشغول وو، نو ځکه مونږ هغه ته ډېر ژر نجات ورکړ، که نه تر قیامته به دې د همغه مهي په ګېډه کې پاتې وو، او د باندې وتل به یې په برخه نه کېده، او د همغه مهي غذاء او خوراک به کېده، د کب په ګېډه کې د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه: ﴿لَّاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنۡتَ سُبۡحٰنَكَ ۖ اِنِّىۡ كُنۡتُ مِنَ الظّٰلِمِيۡنَ ۚ﴾.

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿١٤٥﴾ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ﴿١٤٦﴾

پس ومو غورځوه دغه (یونس) په ډاګ میدان کې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له کدو نه.

تفسیر: پر مهي حکم وشو چې دی یونس علیه السلام له خپلې ګېډې څخه قی کړي، او په یوه خلاص میدان کې یې وغورځوي، غالبًا یونس علیه السلام به د کافي غذاء او هواء او نور ضروریاتو د نه رسېدلو له سببه رنځي او نحیف شوی وو، وایي چې د ده ضعف او نحیفي دې اندازې ته رسېدلې وه، چې د لمر پلوشې او د مچ او نورو کنبڼاستل هم د ده پر بدن بد لګېده، الله تعالی پخپل قدرت د ده په څنګ کې د کدو یو بوټی سمدلاسه زرغون او لوی کړ، چې د هغه سیوری د ده پر جسم لوېده.

وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيْدُوْنَ ﴿١٤٧﴾

او بیا مونږ ولېږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دې نه.

تفسیر: یعني یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمېرل کېدې؛ نو د هغوی شمېر یو لک ته وو، او که ټول واړه او لوی سره وشمېرل شي؛ نو د هغوی شمېر زیات وو، یا داسې ووایئ چې: له یو لک تنو څخه زیات وو، او دوو لکو ته نه رسېدل، د زرو کسور ورسره مه لګوئ، نو یو لک یې ووایئ، او که کسر ورسره لګوئ؛ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وي، والله أعلم.

فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿١٤٨﴾

پس ایمان راوړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوې نېټې پورې.

تفسیر: یعني د ایمان او یقین په برکت یې د الله تعالی له عذابه نجات ووند، او په خپل مقدّر عمر پورې له دنیوي لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول.

دغه قصه پخوا له دې نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې هم لېکلې شوې ده، هلته دې ولوستلی شي.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ﴿١٤٩﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿١٥٠﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٥٢﴾

پس وپوښته ته (ای محمده !) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لوڼې دي؟ او دوی لره ځامن دي؟. او که مو پیدا کړي دي پرښتې ښځې (لوڼې د الله) حال دا چې دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کې). خبردار ! یوه شه !، چې بېشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وایي. (داسې) چې ولد راوړی دی الله حال دا چې بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دې ویلو خپلو).

تفسیر: یعني د انبیاوو حال خو مو واورېد چې د نوح، ابراهیم، اسماعیل، موسی، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو مشکلات د الله تعالی په امداد او اعانت سره حل شول، خورا ډېر لوی مقرّب انسانان هم د الله تعالی له امداد او معاونت څخه مستغني او بې پروا کېدی نشي، اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ، چې کفارو د دوی په نسبت څرنګه چټي عقائد له خپله ځانه جوړ کړي دي، لکه چې د عربو ځینو قبائلو به ویل چې: پرښتې د الله تعالی لوڼې دي، کله چې له دوی نه پوښتنه کېده چې ښه نو د دوی میندې څوک دي؟ نو د لویو لویو پیریانو لوڼه به یې ورښوولې په دې شانې چې (العیاذ بالله) د الله تعالی تعلّقات به یې له پیریانو سره تړل.

الله تعالی فرمايي چې: اوس لږ شانې له دغو جاهلانو څخه پوښتنه وکړئ چې آيا داسې د لوی عظمت او قدرت والا الله تعالی (معاذ الله) د خپل ځان لپاره که د اولاد تجويز هم کوي؛ نو آيا د خپل ځان لپاره لوڼې غوره کوي؟ او تاسې ته هلکان درکوي !؟ يو خو دغه بې ادبي او ګستاخي شوه چې تاسې الله تعالی ته د اولاد نسبت کوئ، او بيا په اولاد کې هم ورته کمزوي او ښکته او ضعيفه اولاد، او پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ، آيا کوم وخت چې مونږ پرښتې پيدا کولې؛ دوی ځمونږ په څنګ کې ولاړ وو؟.

اَصۡطَفَى الۡبَنَاتِ عَلَى الۡبَنِيۡنَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَكُمۡ كَيۡفَ تَحۡكُمُوۡنَ ﴿۱۵۴﴾ اَفَلَا تَذَكَّرُوۡنَ ﴿۱۵۵﴾

آيا غوره کړي دي دغه (الله) لوڼې پر ځامنو. څه وشوه پر تاسې (په دغه حکم د دروغو کې) دغه څرنګه حکم کوئ تاسې. آيا پس پند نه اخلئ تاسې (چې الله پاک دی له ټولو عيوبو).

تفسير: يعنې لږ ذره خو غور او دقت وکړئ، د عيب ترلو لپاره هم لياقت او علميت پکار دی، که مو داسې يوه غلطه عقيده له خپله ځانه جوړوله؛ نو ښايي چې دغسې بې اساسه او بې منطقه به مو نه جوړوله، دغه کوم عدل او انصاف دی چې د خپل ځان لپاره هلکان غوره او پسند کړئ؟ او پاک الله ته د لوڼو نسبت وکړئ؟.

اَمۡ لَكُمۡ سُلۡطٰنٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۱۵۶﴾ فَاۡتُوۡا بِكِتٰبِكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۱۵۷﴾

آيا شته تاسې ته کوم برهان سند ښکاره (چې الله اولاد لري). پس راوړئ تاسې هغه کتاب خپل که چېرې يئ تاسې صادقين رښتين (په خپل قول کې).

تفسير: يعنې بالآخر دغسې مهمله او بې اساسه خبره مو له کوم ځای څخه رااېستلې ده؟ له عقل او فهم او علمي اصولو سره خو د دغې خبرې هيڅ اړه او ارتباط نشته، نو آيا کوم نقلي سند د دغې عقيدې د اثبات لپاره لرئ؟ که داسې وي؛ نو بسم الله ! راوړاندې يې کړئ !.

وَجَعَلُوۡا بَيۡنَهٗ وَبَيۡنَ الۡجِنَّةِ نَسَبًا ؕ وَلَقَدۡ عَلِمَتِ الۡجِنَّةُ اِنَّهُمۡ لَمُحۡضَرُوۡنَ ﴿۱۵۸﴾ سُبۡحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوۡنَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوي دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پيريانو نسب قرابت (نسبت د خپلوۍ)، او خامخا په تحقيق پوهيږي پيريان چې بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته). پاکې ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چې وايي يې دوی (چې شريک او ولد ورته نيسي).

تفسير: يعنې دغو حمقاوو د پيريانو سره (معاذ الله) د الله تعالی د ځوموالي (دامادۍ) تعلّقات قائم کړي دي، سبحان الله !، دوی څرنګه خبرې کوي؟ که موقع وموميء؛ نو لږ شانې له دغو پيريانو څخه پوښتنه وکړئ چې د هغوی عقيده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنګه دي؟ او خپل ځانونه څرنګه ګڼي؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چې دوی هم لکه نورو مجرمينو نيولی کيږي، او د الله تعالی په مخ کې وړاندې کولی شي، ايا له ځوم او داماد سره همداسې معامله کوله شي؟ ځينې اسلافو له نسب څخه مقصد اخيستی دی چې دغو خلقو شياطين الجن د الله تعالی مقابل حريفان ګڼل، لکه چې مجوسيان د «يزدان» او «اهريمن» قائلان دي، يعنې يوه ته د نېکۍ خدای او بل ته د بدۍ خدای وايي.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الۡمُخۡلَصِيۡنَ ﴿۱۶۰﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (منزّه دي له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنې له پیریانو یا انسانانو ځنې د الله تعالی غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دي، معلوم شو چې هلته د نسبونو او د ارتباطاتو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته، بلکه هلته یواځې د بندګی او اخلاص پوښتنه کیږي.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

پس بېشکه تاسو چې یئ او هغه چې عبادت یې کوئ تاسې. نه یئ تاسې (ای عابدانو او معبودانو په دغه بُت پرستۍ سره) فتنه اچوونکي (د هیچا). مګر د هغه چې ننوتونکي د دوزخ دي (د الله تعالی په علم کې).

تفسیر: ډېر خلق داسې ګڼي چې د پیریانو په لاس کې د بدۍ او پرښتو په لاس کې د نېکۍ واک او اختیار شته، هر چا ته چې دوی وغواړي ښېګڼه وررسوي، او الله تعالی ته یې مقرب ګرځوي، او هر یوه ته چې دوی وغواړي؛ بدي او تکلیف رسوي، یا یې ګمراه کوي، ښایي د دغو مفروضه وو اختیاراتو په بناء یې دوی د الله تعالی اولاد یا خُسر ګرځولي وي، نو دلته یې د دغې خواب ورکړی دی، چې نه ستاسې او نه د دوی په لاس کې څه مستقل اختیار شته، تاسې او هغه شیاطین چې تاسو یې عبادت کوئ که ګرد سره یو ځای شئ؛ د دغې خبرې قوت او قدرت نه لرئ چې بې د الله تعالی له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړی شئ، ګمراه خو همغه څوک کیږي چې الله تعالی دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخي لیکلی وي، او د خپلې بدکارۍ په سبب خپل ځان دوزخ ته رسوي، (بیا وویل جبریل علیه السلام محمد صلی الله علیه وسلم ته):

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾

او نشته له مونږ ځنې هیڅوک مګر چې مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالی دغه کلام د پرښتو له ژبې او د دوی له جانبه فرمایلی دی، لکه چې په ډېرو ځایونو کې د انسانانو له جانبه دعاوې فرمایي، یعنې د هرې لویې پرښتې لپاره یو حد مقرر دی، چې دا له هغه حده نشي وړاندې کېدی، دا یې څکه وفرمایل چې کافران وایي چې: پرښتې د الله تعالی لوڼه دي، چې د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوي دي، حال دا چې پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی، او پرښتې داسې وایي چې: مونږ د دغې خبرې له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالی له احکامو د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز او تخلّف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکي یو (په وخت د طاعت کې).

تفسیر: یعنې په خپلو حدودو کې هر څوک د الله تعالی عبادت او د ده د احکامو د منلو لپاره تیار ولاړ دي، او له سره هیڅ یو د دې خبرې طاقت او توان نه لري چې له هغه څخه د ویوه وینښته په اندازه هم وړاندې وروسته وښوییږي.

وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکي یو.

تفسیر: یعنې تر دې ځای پورې د پرښتو کلام ختم شو، وروسته له دې نه د مکې معظمې د خلقو حال بیان فرمایي.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بېشکه چې وو (دغه کُفّار) خامخا ویل به یې داسې. چې که چېرې بېشکه وی له مونږ سره ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) څخه. نو خامخا وو به مونږ بندګان د الله مخلصان. (بیا چې ورته راغی دغه قرآن؛) پس کافران شول په دغه (کتاب)، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د دې کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال چې د انبیاوو نومونه او قصې اورېدلې، او د دوی له علم څخه بې خبران وو؛ نو پخپلو منځ کې به یې سره داسې ویل: «که مونږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی، یا پر مونږ باندې هم کوم اسماني کتاب یا د پند او نصیحت خبرې نازلېدی؛ نو مونږ به پر هغو په ډېر ښه شان سره عمل کوه، او خپل حسن الأعمال به مو نورو ته هم ښوول، او په معرفت او عبادت کې به مو تر دغې اندازې پورې ترقي او پرمختګ کاوه، چې د الله تعالی په مخصوصو او منتخبو بندګانو کې به شاملېدو»، اوس چې د دوی په منځ کې نبي الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتي دي، او هغه خپل قول او اقرار یې هېر کړی دی، نو د دغه انحراف څخه کومه نتیجه او انجام چې دوی ته پېښېدونکی دی؛ دوی به یې عنقریب وګوري.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم ځمونږ لپاره د بندګانو ځمونږ مرسلینو. چې بېشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بېشکه لښکرې ځمونږ خامخا همدوی بریالیانې دي (په کفارو).

تفسیر: یعنې دغه خبره د الله تعالی په علم کې مقرره شوې ده، چې د منکرینو په مقابل کې پاك الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوي، او بالآخر د الله تعالی لښکر غالب او بریالی کېږي، اګر که ضمناً حالات په هر ډول او هر وضعیت سره واوړي او لوېږنه وخوري؛ مګر فتحه، بری او کامیابي هرومرو د مخلصو بندګانو لپاره ده، او دغه نصرت هم د حُجّت او برهان په اعتبار او هم د ظاهري تسلّط او غلبې په معیار وي، مګر په دغه شرط چې دغه «جند» في الواقع «جند الله» وي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده !) له دوی نه تر یوه وخته پورې. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه وینې دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنې اوس څو ورځې نور هم دوی ته څه مه وایئ !، او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګورئ، دوی به هرومرو خپل انجام وګوري، لکه چې ویې هم لید، کله چې وویل منکرانو تمسخرًا چې کله به وي نزول د عذاب؟ نو نازل شو:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب ځمونږ تلوار کوي دوی. پس کله چې نازل شي (عذاب) په میدان (غولي) د دوی؛ پس بد به وي سبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: ﴿فَسَوۡفَ يُبۡصِرُونَ﴾ (ژر دی چې وبه وینی عذاب) شاید د اوربدلو په اثر به دوی داسې ویلي وي چې: اوس نو ژر شه ! ځمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه !، نو د هغه ځواب یې داسې ورکړ چې: پر خپل ځان باندې د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چې تاسې نښلولی دی، کله چې وخت یې راشي؛ هغه به ډېر بد وخت وي، د الله تعالی عذاب داسې درځي لکه چې کوم دښمن سرې ته څوک په پټوني کې د شپې پټ ناست وي، او ګهیځ د وخته یو ځلي په میدان کې ځان ورښکاره کړي، او پر خپل غلیم په ډانګ پیلې (ښکاره) داړه واچوي، د الله تعالی د عذاب د نزول په وخت کې به د هغو خلقو حشر هم داسې کیږي چې دوی پخوا له دې نه ویرولي شوي دي، او له آخرې خاتمې څخه په ښه ډول پوه او مطلع کړی شوي دي، لکه چې د مکې معظمې په فتح او په نورو ځایونو کې همداسې وشو، اوس بیا الله جلّ شأنه و أعظم برهانُه لپاره د تسلی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم مکررًا مؤکّدًا داسې امر فرمایي:

وَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿١٧٨﴾ وَأَبۡصِرۡ فَسَوۡفَ يُبۡصِرُونَ ﴿١٧٩﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده !) له دوی څخه تر یوې نېټې پورې. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چې وبه ویني دوی (احوال خپل).

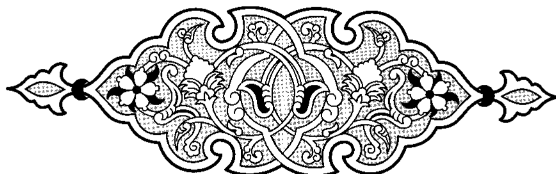
تفسیر: ښایي چې ړومبنی وعده د دنیوي عذاب وه، او دغه به د اخروي عذاب وي، یعنې تاسې ورته ګورئ چې وروسته له دې نه دغه کفّار په آخرت کې څه څه عذابونه مومي.

سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

پاکي ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چې رب د عزّت (قوت غلبې دی، او پاک دی) له هر هغه څیزه چې (مشرکان یې ورته) نسبت کوي. او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استاځیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کې یې د ګردو اصولي مضامینو خلاصه بیان کړه، یعنې د الله تعالی ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزّه دی، په ګردو کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف دی، او ګردې ښېګڼې د ده په پاک ذات کې مجتمعې دي، پر ګردو انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځي، چې د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنّه

سُورَةُ صٓ

«د (صٓ) سورت مکي دی، (۸۸) آیته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۸) او په نزول کې هم (۳۸) سورت دی، وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِی الذِّكْرِ ۝١ بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ عِزَّةٍ وَّشِقَاقٍ ۝٢

قسم دی په قرآن چې څښتن (خاوند) د پند، ذکر، بیان، شهرت، عظمت دی. بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په کبر، سرکښی کې دي (له قبوله د حق)، او په مخالفت کې دي (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعنې دغه عظیم الشأن، عالي مرتبت قرآن چې په ډېرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبرې ښوونکی او پوهوونکی دی؛ په جګ غږ سره شهادت ورکوي: هغه خلق چې له قرآني صداقت او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دي، د هغه سبب داسې نه دی چې د قرآن په تعلیم یا تفهیم کې څه نقص یا قصور شته، یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبیین کې (معاذ الله) مقصّر دی، بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چې: دغه مخلوق دروغ پرې ترې، حماقت کوي، او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کې نښتي دي، که چېرې دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځي؛ نو د حق او صداقت ډېر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځي.

كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ ۝٣

(نه ګوري منکران چې) خومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې، پس نارې به یې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به وو هغه وخت د خلاصېدلو.

تفسیر: یعنې دوی ته دې معلوم وي چې د همدغه غرور او تکبّر په سبب او د انبیاء الله د مقابلې او مجادلې په علّت پخوا له دې نه ډېر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوي دي، هغه خلق هم تر ډېرو مودو پورې د الله تعالی له انبیاوو سره جنګېدلي وو، بیا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی، او د الله تعالی عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپېر ونیول؛ نو سخت وویرېدل، او شورماشور او غلغله یې ونښلوله، مګر د خلاصي او نجات موقع تېره شوې وه، او وخت او فرصت نه وو پاتې.

«لات» د «لیس» په معنی ده، چې «ت» تأکیداً پرې زائده شوې ده، او له «حین» سره مختص دی، چې ترې اسم یا خبر عمومًا محذوفیږي، «مناص» د واوي اجوف مصدر دی.

وَعَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا سٰحِرٌ كَذَّابٌ ۝٤

او تعجب کوي (کفّار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ویروونکی له دوی نه، او وایي دا کافران چې: دغه (ویروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعنې دوی وایي: که له اسمانه کومه پرښته راتلی، خو بیا هم یوه خبره وه، ځمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی، او ځمونږ په ویرولو او ژړولو یې شروع کړې ده، او داسې وایي چې: زه د اسمان والا الله له جانبه راغلی یم، دغه یوه ډېره عجیبه خبره ده، اوس ماسوا له دې نه بل څه وویل شي: چې یوه کوډګر یوه د دروغو ننداره جوړه کړې ده، او د کوډو په زور دغه ننداري او کرشمې راښیي، او ورته معجزه وایي، او څو د افسانې خبرې یې هم راټولې کړې دي، او د هغو په نسبت داسې دعوی کوي چې دغه د الله تعالی رالیږلې شوي علوم دي، او زه یې رسول یم.

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَاحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولي دي دغه معبودان الله یو؟ بېشکه دغه (ګرځول د ډېرو معبودانو یوه ته، چې تاسې نور معبودان پرېږدئ، او د یوه الله عبادت کوئ؛) خامخا یو شیز ډېر عجیب دی (چې مثل نه لري). او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاڅئ له دې ځایه)، او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنې دغه بل هم درواخلئ ! د دومره بېشماره معبودانو دربارونه دی بندوي، او یواځې یو الله یې پرېښی دی، له دې نه بله لویه د تعجّب خبره به څه وي چې د دغومره لوی جهان انتظام یواځې همدغه یو الله ته وسپارلی شي؟.

په روایاتو کې راغلي دي چې د ابو طالب په رنځورۍ کې ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابو طالب ته ورغلل، او هغه ته یې د رسول الله مبارک شکایت یووړ، چې دغه ستا وراره ځمونږ معبودانو ته بدې ردې خبرې کوي، او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وایي، تاسو ده ته نصیحت وکړئ !، کله چې ابو طالب دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړې؛ ده د هغه په ځواب کې وویل: «ای تره ! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چې وروسته له هغه به ګرد عرب د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمتګاران شي، او نور ادیان به ورته جزیه وړاندې کړي»، دوی خوشال شول او ورته وېې ویل: «چې هغه څه شی دي؟ تاسو څو همغه یوه کلمه ووایئ، مونږ ستاسې د لسو کلمو منلو لپاره تیار ولاړ یو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وفرمایل: «نه ! هغه څو همدا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده»، کله چې هغوی دغه خبره واورېدله؛ ډېر په قهر او غصه شول، او تاوکړي له هغه مجلسه پاڅېدل، او ویې ویل چې: مونږ دومره ډېر معبودان پرېږدو، او فقط ستا په خوله یواځې همدغه یو الله معبود ومنو !، ځئ چې ځو !، نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړي پښه ځمونږ د دغې پخواني آبائي او اجدادي طریقې څخه وښویږي، او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شي، د ده د دغې بلیغې سعیې او کوښښ په مقابل کې مونږ ته هم لازم دي چې ډېر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو».

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝

بېشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چې اراده یې کړې شوې ده (له مونږ څخه).

تفسیر: یعنې محمد صلی الله علیه وسلم ځمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی، ضرور په دغه کې د ده څه غرض شته، او هغه دا دی چې دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوي، او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي، نو لازم دي چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کې بریالی او کامیاب شي، ځینې مفسرین د ﴿إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ مطلب داسې بیانوي: بېشکه دا همغه شی دی چې محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینګه اراده کړې ده، او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی.

مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ ۚۖ اِنْ هٰذَآ اِلَّا اخْتِلَاقٌ ۚۖ ۝۷

نه دی اورېدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کې، نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړی شوي دروغ دي.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته یې پخواني دین ونه وایه، یعنې پخوا مو داسې اورېده چې پخوانیو خلقو به هم داسې خبرې کولې، مګر ځمونږ پلرونو خو داسې نه دي کړي، او نه یې دي ویلي»، او ممکن دي چې له پخواني دین څخه عیسایي دین مراد وي، لکه چې د اکثرو اسلافو قول دی، یعنې نصرانیان چې له أهل الکتاب څخه دي، د هغوی په نسبت هم مونږ داسې نه دي اورېدلي چې ګرد نور معبودان له منځه لرې کړي، اوتش یو الله یې پرېښی وي، آخر دوی خو هم درې معبودان مني، او دوی هم دغه رسول د رسول په حیثیت نه مني، او وایي: که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کې وی؛ مونږ به هم ضرور منلی وی، معلومېږي چې دغه خبرې ګردې له خپل ځان څخه جوړې کړی شوي دي، (العیاذ بالله).

ءَاُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْۢ بَيْنِنَا ۭ

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ ځمونږ (غټانو).

تفسیر: یعنې بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلي زړه د الله تعالی کلام منو، مګر څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوّت سره منتخب شو؟ آیا په ټوله دنیا کې پرته له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دې کار لپاره لایق نه وو؟ او همدغه لوی کار فقط همدغه ته پاتې وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره، جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کې نه مونده کېده چې خپل دغه کلام او د نبوت مهم یې د ده په لاس کې ورکړی وی؟.

بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِيْ ۚ بَلْ لَّمَّا يَذُوْقُوْا عَذَابِ ۝۸

بلکه دوی په شک کې دي له ذکره قرآنه پنده ځما، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب ځما (که نه شک به یې ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالی له طرفه د دوی د دغې خبرې ځواب شو، یعنې د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لري، خبره فقط هم دغومره ده چې اوس دوی ته ځمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندېښنه ورپیدا شوې ده، او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لري چې هغه خوفناک مستقبل چې دوی ته یې خبر او اطلاع ورکوله کیږي، هرومرو واقع کېدونکی هم دی، ځکه چې دوی تر اوسه پورې د الله تعالی د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال چې دوی د الله تعالی د ویشتلو خوند او مزه وڅکي؛ نو دغه ګرد شکوک او شبهات به یې لرې کیږي.

اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيْزِ الْوَهَّابِ ۝۹ اَمْ لَهُمْ مُّلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۣ فَلْيَرْتَقُوْا فِي الْاَسْبَابِ ۝۱۰

آیا په نزد د دوی دي خزانې د رحمت د رب ستا چې ډېر غالب قوي ښه بښونکی دی؟. آیا دوی لره دی سلطنت د اسمانونو او ځمکې او د هغو ګردو شیانو چې په منځ د دغو کې دی؟ پس ودې خیژي (دوی اسمان ته) په اسباب (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنې د رحمت خزائن او د اسمانونو او د ځمکې ګرد حکومت د الله تعالی په لاس کې دی، الله ډېر زبردست او لوی بخشش والا دی، پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړي؛ هیڅوک د هغه مانع نشي ګرځېدی، او نه پرې څه تنقید

او اعتراض کولی شي، که الله تعالی پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوّت او رسالت په منصب سره افتخار وبښي؛ نو تاسې د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د اسمانونو او د ځمکې واکداره هم دا تاسې یئ؟ که یئ؛ نو خپل ګرد (ټول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ، او په اسمان پورې خپلې رسۍ وتړئ، او پر علویّاتو هم قبضه وکړئ !، او سم له خپلې مرضۍ سره د اسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کې که مو له لاسه پوره وي؛ ګوتې ووهئ !، او که دغه مو له واکه نه وي پوره؛ نو د اسمانونو او د ځمکې د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخي غلطه ده.

﴿جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾﴾

دوی خو یو لښکر ګوتې دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې، له هغو ډېرو لښکر څخه دي.

تفسیر: یعنې هیڅ نشته !، د اسمانونو او د ځمکې له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلّق لري؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی، چې د پخوانیو سپېرو او تباه شوواقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځي، لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوې څخه د مکې معظمې تر فتحې پورې تېره شوه، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پخوانې اقوام تباه شول، که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کې همداسې مداومت وکړي؛ نو د هغوی په شان دوی هم تباه او فنا کېږي»، ګواکې د دغه آیت ربط یې له پخوانې آیت سره وښود، والله أعلم.

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾﴾

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنې زور او قوت او لاو لښکر والا چې په دنیا کې یې د خپل سلطنت میخونه په ځمکه کې ټک وهلي وو، او ځینې وایي: هغه څوک چې سړی به یې په میخونو سره واژه، نو د دغه لامله د هغه نوم هم داسې: ﴿ذُو الْأَوْتَادِ﴾ میخ والا مشتهر شو، والله أعلم.

﴿وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ ۚ أُولَـٰٓئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾﴾

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شُعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لویې لویې ډلې وې. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو یې کړی وو رسولانو د (الله) ته، پس ثابت شو عذاب ځما (دوی ته).

تفسیر: یعنې دغو ټولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالی رسولان دروغجن وشمېرل؛ د الله تعالی له سزا او عذاب څخه یې نجات ونه موند، نو ستاسې حقیقت څه دی؟

﴿وَمَا يَنظُرُ هَـٰٓؤُلَآءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾﴾

او نه کوي انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بېرته ګرځېدل.

تفسير: يعنې د صور (شپيلی) د غږ منتظر دي، چې پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کې ورکوله کيږي، او ممکن دي چې له «صيحه» څخه دلته فقط يوه چغه او انضجار مراد وي.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

او وايي (کفار تمسخرًا) ای ربه څمونږ ! ژر راکړه مونږ ته برخه عملنامه څمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسير: يعنې هر کله چې دوی د قيامت خبرې اوري؛ نو په ټوکو او مسخرو سره وايي چې څمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه ! تر څو مونږ همدا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له خپلې سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾

(فرمايي الله) صبر تحمّل کوه (ای محمده !) پر هغې خبرې چې وايي دوی (تاته)، او ياد کړه (قصه) د بنده څمونږ داود خاوند د قوّت (په عبادت کې)، چې بېشکه دی ډېر رجوع کوونکی وو (عبادت د الله ته).

تفسير: شاه صاحب فرمايي: «په دغه ځای کې ده ته د داود عليه السلام قصه ور په يادوي، چې ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کې ډېر صبر کړی وو، ځو بالآخر حکومت ده ته ورسېد، او «جالوت او نور» مخالفين ګرد (ټول) سره په جهاد کې پړه او مغلوب شول، چې همدغه وضعيت او نقشه څمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورپېښه شوه.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾

بېشکه چې مونږ تابع مسخّر کړي مو وو غرونه له دغه (داود) سره چې تسبيح به يې ورسره ويلې په آخره او په اوله برخه د ورځې کې.

تفسير: يعنې سبا او بېګا کله چې داود عليه السلام په تسبيح کې مشغولېده؛ نو غرونو به هم له ده سره تسبيح ويل، د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې ولوست شي !.

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً ۖ كُلٌّ لَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾

او (بل تابع او مسخر کړي وو مونږ) مرغان حال دا چې ټول کړی شوي به وو (صفونه صفونه) هر يو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی وو (په طاعت سره).

تفسير: يا به ګرد (ټول) له ده سره يو ځای کېدل او د الله تعالی په طرف به يې رجوع کوله کما قال بعض المفسّرين.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ

او قوي محکم کړی وو مونږ ملک سلطنت د دغه (داود).

تفسير: يعنې پر دنيا باندې د ده د سلطنت رعب او دأب مو کېښودی وو، او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثير التعداد افواج ورکړي وو، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره ټينګ کړی وو.

وَاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿۲۰﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوّت تدبير د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بيان شافي په هر مقصد کې).

تفسير: يعني لوی مدبّر او پوه وو، د هرې خبرې فيصله به يې په ډېر ښه صورت سره کوله، د وينا په وخت کې به يې ډېر فيصله کوونکی تقرير او وينا کوله، په هر حال الله تعالى ده ته نبوّت، ښه تدبير، د فيصلې قوّت، او راز راز علمي او عملي کمالات ورعطاء فرمايلي وو، ليکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چې د هغه قصه اوس بيان فرمايي:

وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿۲۱﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلٰى دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آيا راغلې دی تاته (ای محمده !) خبر د جګړه کوونکيو کله چې راوختل په ديوال عبادتخانې ته. کله چې ننوتل پر داود باندې (او ده وليدل) پس وويرېد (داود) له دوی نه (چې دوی ولې راوختل له ديواله؟ او ولې راننوتل بې له اجازې نه؟).

تفسير: داود عليه السلام درې ورځې يې سره داسې تقسيم فرمايلې وې، چې يوه ورځ د عمومي دربار او فصل الخصوماتو لپاره وه، يوه ورځ له خپل اهل او عيال سره اوسېدل، يوه ورځ به خالص د الله تعالى د عبادت لپاره وه چې په دغه ورځ کې بيخي په خلوت کې کېناستل، او پيره دارانو ته به يې امر ور کاوه چې هيچا ته اجازه مه ورکوئ چې ماته راشي.

يوه ورځې چې داود عليه السلام په عبادت کې مشغول وو، يو ناڅاپه څو سړي له دېواله راختلي ده ته مخامخ ودرېدل، داود عليه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقّع حرکت څخه وويرېد او متحير شو، الغرض يو ناڅاپه يې د دغې عجيبې او مهيبې واقعې له ليدلو څخه يې افکار او خيالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کې په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو؛ نشو مشغولېدی.

قَالُوْا لَا تَخَفْ ۚ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿۲۲﴾

وويل دوی: مه ويرېږه (مونږ دوه ډلې) جګړه کوونکي يو چې ظلم کړی دی ځينو ځمونږ پر ځينو نورو، پس حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حق سره، او لرې مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندې)، او برابر کړه مونږ سمې لارې (د انصاف ته).

تفسير: دغو راتلونکيو ورته وويل چې: تاسې مه ويرېږئ ! او له مونږ څخه پخپل زړه کې څه فکر او انديښنې ته لارې مه ورکوئ ! مونږ دواړه ډلې د خپلې يوې جګړې د فيصله کولو لپاره ستاسې په خدمت کې در حاضر شوي يو، او غواړو چې تاسې د هغې په نسبت يوه منصفانه فيصله وفرمايئ !، کومه بې لارې يا د ټال ورکولو خبره دې ښايي په کې نه وي، ځکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمې لارې د معلومولو لپاره راغلي يو، ښايي د دوی د دغې خبرې له عنوانه داود عليه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وي.

اِنَّ هٰذَآ اَخِيْ ۗ لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِيَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ ۗ فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِيْ فِي الْخِطَابِ ﴿۲۳﴾

بېشکه چې دا (سړی) ورور ځما دی، ده لره نهه نوي مېږې دي، او ما لره يوه مېږه ده، پس وايي دې ماته: کفيل وګرځوه ما د دې (يوې مېږې، او ماته يې راکړه)، او غلبه يې کړې ده پر ما په خطاب خبرو کې هم.

تفسير: يعنې ځمونږ جګړه دغه ده چې: ځما د دغه ورور سره (۹۹) نهه نوي مېږې دي، او له ما سره يواځې يوه مېږه ده، خو دی غواړي چې همغه يوه مېږه هم له ما ځنې په هر ډول سره چې وشي واخلي، او خپل سل مېږې پرې پوره کړي، او بل مشکل دغه دی چې دغه ورور مې همغسې چې په مال او دولت کې له مانه موړ او لوړ دی، په ژبه او خبرو کې هم له ما څخه لوړ او غوړ دی، هر کله چې دی خبرې کوي ما مغلوب او پړ کوي، او ګرد اوريدونکي د ده په لوري ګرځي او خبرې کوي، لنډه يې دا چې ځما د حق د اخيستلو لپاره په جبر او تيري سره خبرې کوي.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِهٖ ؕ

وويل (داود) خامخا په تحقيق چې ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د مېږې (ګډې) ستا (چې يو ځاي يې کړي) له مېږو (ګډو) خپلو سره.

تفسير: داود عليه السلام به د شريعت په قاعده ثبوت او نور شيان طلب کړي وي، او په آخر کې يې داسې وفرمايل چې: «بېشکه که ستا دغه ورور همداسې کوي؛ خو دغه د ده تېری او ناانصافي ده، او غواړي چې په دغې وسيلې د خپل غريب او خوار ورور مال وخوري»، مطلب دا چې مونږ يې نه پرېږدو چې داسې وکړي.

وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ الْخُلَطَآءِ لَيَبْغِيْ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَقَلِيْلٌ مَّا هُمْ ؕ

او بېشکه چې ډېر له خلطاوو شريکانو خامخا ظلم کوي ځينې د دوی پر ځينو نورو مګر ظلم (تېری) نه کوي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)، او ډېر زيات لږ دي (داسې کسان په منځ) د دغو شرکاوو کې.

تفسير: يعنې دغه د شريکانو عادت دی چې يو پر بل باندې ظلم او تېری کوي، قوي حصه دار غواړي چې ضعيف وخوري، او له منځه يې لرې کړي، يواځې د الله تعالی ايمانداره او نېک بندګان له دې نه مستثنی دي چې د هغوی شمېر په دنيا کې ډېر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوٗدُ اَنَّمَا فَتَنّٰهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهٗ وَخَرَّ رَاكِعًا وَّاَنَابَ ۩ فَغَفَرْنَا لَهٗ ذٰلِكَ ؕ

او متيقن يوه شو دواد په دې چې بېشکه همدا خبره ده چې وازمويه مونږ دی؛ نو ښښنه يې وغوښته له رب خپل او پرمخی پرېوت په دغه حال کې چې رکوع سجده کوونکی وو (الله ته) او بېرته راجع شو (الله ته په توبه سره). پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطا د ده).

تفسير: د دغې قصې په اثر داود عليه السلام متنبه شو، چې دغه ځما په حق کې يوه فتنه او امتحان وو، په مجرد د دې چې دغه خيال ور پيدا شو، له خپلې دغې خطا څخه يې معافي وغوښتله، او په ډېر عجز او نياز يې سر په سجده کېښود، آخر الله تعالی د هغه خطا ورمعافه کړه، د داود عليه السلام هغه خطا کومه وه؟ چې د هغې په نسبت په دغو آيتونو کې اشاره ده، دهغه په نسبت مفسرينو ډېرې اوږدې قصې ليکلې دي، مګر حافظ عماد الدين ابن کثير (رحمه الله تعالی) د هغوی په نسبت ليکي: «وقد ذكر المفسرون ههنا قصة أكثرها مأخوذ من الإسرائيليات، ولم يثبت فيها عن المعصوم حديث يجب اتباعه»، «دلته مفسرينو يوه قصه ذکر کړې ده، چې زياته برخه يې اسرائيليات دي، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه په کې داسې حديث صحيح نه دی راغلی، چې د هغې پيروي واجب وګرځي».

وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلۡفَىٰ وَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٢٥﴾

او بېشکه ده ته په نزد ځمونږ کې خامخا مرتبه ده، او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعني لکه د پخوا په شان ځمونږ د دربار له مقربانو څخه دی، او په دغې غلطی سره د ده په تقرّب او په مرتبه کې څه فرق او توپیر نه دی راغلی.

يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلۡنَٰكَ خَلِيفَةٗ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱحۡكُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِٱلۡحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلۡهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدُۢ

ای داوده ! بېشکه مونږ ګرځولی مو یې ته خلیفه په ځمکه کې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی)، پس حکم وکړه په منځ د خلقو کې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کې)، پس ګمراه به کړي (دغه هوا) تا له لارې د الله، بېشکه هغه کسان چې ګمراه کیږي له لارې د الله شته دوی ته عذاب سخت.

تفسیر: ای داوده ! الله تعالی په ځمکه کې ته خلیفه ګرځولی یې، لهذا د هغه پر احکامو عمل او ټک وکړه !، او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالی له شریعت سره موافق وکړه !، څو په هیڅ یوه معامله کې هم د یوې ذرې د نفساني خواهش ادنی شائبه هم پیدا نشي، ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې کوي، او څه وخت چې انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې شو؛ نو بیا دی د ښې ورځې خاوند کېدی نشي.

بِمَا نَسُواْ يَوۡمَ ٱلۡحِسَابِ ﴿٢٦﴾

په سبب د هېرولو د دوی ورځې د حساب لره.

تفسیر: یعني د الله تعالی د احکامو د هېرولو په سبب به د قیامت په ورځ کې پر دوی باندې سخت عذاب نازلیږي.

وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا بَٰطِلٗاۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿٢٧﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه اسمان او ځمکه او هغه ګرد مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کې دي په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطلو سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوي دي، پس عذاب هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي له اوره (چې سوځي به په کې).

تفسیر: یعني داسې دې نه ګڼي چې فقط همدغه دنیوي ژوندون دی، چې هغه به په خوړلو، څښلو او چړچو سره په پای رسوو، او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته، دغسې خیالات همغه کسان لري چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لري، او ترې انکار کوي، نو د دغسې منکرانو لپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلۡمُفۡسِدِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلۡمُتَّقِينَ كَٱلۡفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کې؟ (بلکه نه یې ګرځوو)، آیا وبه ګرځوو مونږ پرهېزګاران په شان د بدکارانو؟ (بلکه نه یې ګرځوو).

تفسير: يعنې ځمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسې نه ده چې نېک ايماندار بندګان له شريرانو او مفسدانو سره برابر او يو شان کړو، يا له ويريدونکيو سره هم هغسې معامله وکړو لکه چې له غاړه غړوونکيو او بېخوفه شريرانو سره يې کوو، نو ضروري شوه چې يو وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب لپاره وټاکلى شي، ليکن مونږ په دنيا کې ګورو چې خورا ډېر نېک او ايماندار سړي په راز راز مصائبو، آفاتو او بليّاتو کې اخته او مبتلا وي، او ډېر شريران، بدکاران او بيحيا سړي مزې، چړچې، عيش عشرت کوي، نو لا محاله د دې خبرې تسليم لازميږي، چې وروسته له مرګه يو بل حقيقي ژوندون شته، چې په هغه کې سم د صادق مخبر له وينا سره د دغې خبرې فيصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کيږي، او هلته به د هر صالح او طالح، نېک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادريږي، نو بيا ﴿يَوْمِ الْحِسَابِ﴾ له اخبار څخه انکار څرنګه صحيح کېدى شي؟.

كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾

(دغه قرآن) يو کتاب دى چې نازل کړى مو دى هغه تاته (اى محمده !) برکتناک دى، لپاره د دې چې فکر وکړي (کفّار) په آيتونو د ده او لپاره د دې چې پند واخلي پرې خاوندان د صافو عقلونو.

تفسير: يعنې کله چې د نېک او بد انجام سره يو شان نشي کېدى؛ نو ضروري وو چې کوم هدايت کوونکى کتاب د رب الأرباب له خوا نازل شي، څو خلق په ښې او معقولې او مقبولې طريقې سره د دوى له انجام څخه مطلع او خبردار کړي، لکه چې په دغه وخت کې دغه کتاب نازل شو، چې ورته قرآن المبين وايي چې د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانيو، مضامينو او نورو هر هر څيزونو کې خير او برکت دى، او په دغه غرض نازل کړى شوى دى، څو خلق د ده پر آيتونو غور او دقّت وکړي، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شي، لکه چې د دې آيت نه پخواني آيت ته وګوري چې په څه صاف فطري او معقولې طريقې سره يې د «معاد» مسئله حل کړېده، چې ډېر لږ عقل لرونکى سړى هم که پرې غور او فکر وچلوي؛ نو پرې صحيحې نتيجې رسيږي.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَٰنَ ۚ نِعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾

او ومو بابښه داود ته سليمان چې ښه بنده وو، بېشکه چې دى ډېر رجوع کوونکى دى (الله ته).

تفسير: يعنې سُليمان عليه السلام مو ورته وبابښه، چې د ده ځوى او د ده په شان نبيّ الله او باچا وو.

إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِٱلْعَشِىِّ ٱلصَّٰفِنَٰتُ ٱلْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّىٓ أَحْبَبْتُ حُبَّ ٱلْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّى حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِٱلْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَىَّ ۖ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِٱلسُّوقِ وَٱلْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾

کله چې وړاندې کړى شو په ده باندې په آخر د ورځې کې هغه ګړندي خاصه اسونه په دريو پښو ولاړ او د يوې سوى نوکه يې په ځمکه لګولې. نو وويل (سُليمان) بېشکه زه چې يم غوره مې کړه مينه د اسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پورې چې پټ شو (لمر) په پرده کې. (بيا وويل سليمان): بېرته راولئ دغه آسونه ماته (نو ورته راېې وستل) پس شروع وکړه (سُليمان) په وهلو د دې (اسونو) په پنډېيو او غاړو(يعنې پښې او غاړې يې ترې پرې کړې).

تفسير: کله چې سُليمان عليه السلام د اسونو په معائنه او کتلو کې مشغول پاتې شو، نو د هغه وخت په لمانځه يا وظيفه کې ذهول پېښ شو، او نسيان د انبياوو په حق کې محال نه دى، نو ويې فرمايل چې: وګورئ ! د دنيوي مال محبت چې

د دې خبرې سبب شو چې زه د الله تعالی له یاده غافل شوم، تر دې چې د لمر تر پرېوتو پورې هم خپله وظیفه مې ادا نه کړه، سلّمنا چې د دغه مال په محبت کې هم د عبادت یوه ډډه وه، او په هغه کې هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو، مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندېښنې هم لګېدلي دي، چې د هر عبادت هر وخت چې مقرّر دی ښايي په هغه وخت کې له سره څه تخلّف واقع نشي، او که احیانًا په کې څه توپير واقع شي؛ نو د هغه د غم او اندېښنې څخه سخت متأثر او نـاآرامه کیږي، اګر که د معذوریت له جهته هم وي.

کله چې هغه اسونه بېرته راوستل شول؛ نو د الله تعالی د محبت له غلبې او د غیرت له شدته یې په توره سره د هغوی غاړې پرې او پنډۍ غوڅې کړې.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿۳۴﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سُلیمان او غورځولی مو وو پر تخت د ده یو جسد (بې روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کې راغلي چې سُلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چې: «زه نن شپه د خپلو ګردو ښځو کره ځم، چې شمېر یې اویا، یا نوي، یا سلو ته نژدې ښځې وې، او ځما هره یوه ښځه به یو یو هلك وځېږوي، چې دغه ټول به د الله تعالی په لاره کې جهاد وکړي»، پرښتې دغه خبره ورالقا کړه چې «ان شاء الله» ووایئ !، سره له دې چې «ان شاء الله» یې په زړه کې وو، مګر په ژبه یې «ان شاء الله» ونه فرمایل، د الله تعالی کارونو ته ګورئ چې له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو، یواځې له یوې ښځې څخه یو ناقص مولود موجود شو»، ځینې مفسرین وايي چې: دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه، او ورته یې وویل: «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه !»، همغه یې دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی، د دغه وضعیت له لیدلو څخه سُلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالی په طرف رجوع وکړه، او د «ان شاء الله» په نه ویلو یې استغفار وکړ، «هو ! مقرّبینو ته زیات ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پېښېږي»، په حدیث کې راغلي دي: «که ان شاء الله یې ویلي وی؛ نو ببشکه الله تعالی به همغسې کړي وی چې د ده ارزو او تمنّا وه».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۳۵﴾

وویل (سُلیمان): ای ربه ځما ! مغفرت ببښه وکړه ماته، او راکړه ماته داسې ملك لوی سلطنت چې نه ښایېږي (او نه وي) بل هیچا لره وروسته له ما څخه، بېشکه همدا ته (ای ځما ربه !) ته ډېر ښونکی ورکوونکی یې.

تفسیر: یعني داسې عظیم الشأن سلطنت عنایت وفرمایه، چې ماسوا له ما ځنې د بل هیچا په برخه نه وي، او نه بل څوك د هغه اهل ثابت شي، ښايي د سُلیمان علیه السلام دعا پدې خاطر وي چې د الله د دین په نشر کې زیات کوښښ وکړي، او د سلطنت په واسطه د الله دین په ځمکه کې پلی کړي.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيْحَ تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖ رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ ﴿۳۶﴾ وَالشَّيٰطِيْنَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَّغَوَّاصٍ ﴿۳۷﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سُلیمان) ته باد چې چلېده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چېرته چې اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پیریان) شیطانان هر بناء کوونکی (د عمارتونو) او غوټه وهونکي (په لویو بحارو کې لپاره د ایستلو د جواهرو).

تفسير: يعنې پيريانو د سُليمان عليه السلام په حكم ډېر لوى لوى عمارتونه جوړول، او مرغلرې او نور قيمتداره شيان به يې له بحارو او سيندونو څخه په غوټه وهلو سره ايستل، د هوا او د پيريانو د تسخير او تابع ګرځولو په نسبت پخوا له دې نه د «سبأ» په سورت او په نورو ځايونو كې لازمه تفصيلات ليكلي شوي دي.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو كړل سليمان ته) نور (سركښ شيطانان) تړلي شوي په ځنځيرونو كې.

تفسير: يعنې ډېر نور پيريان وو چې هغوى د سركشۍ او تمرّد لامله په بندي خانه كې غورځولي شوي وو. (داسې ومو فرمايل سليمان ته):

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخير) عطا بخشش ځمونږ ده، پس احسان كوه (له هر چا سره) يا يې وساته (له خپل ځان سره) بې حسابه.

تفسير: يعنې كه چاته عطاء او بخښنه وركړې يا ورنه كړې؛ مختار يې، دومره بېحساب يې وركړ، او بيا د حساب او كتاب قيد يې هم ترې لرې كړ، شاه صاحب ليكي: «دغه بله مهرباني ده چې دغومره دولت او دنيا يې وركړه، او مختار يې وګرځوه، حساب او كتاب يې هم ورمعاف كړ، مګر ده به پخپله د خپل لاس له ګټې څخه ډوډۍ خوړه، چې ټوكرى به يې جوړولې».

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾

او بېشكه چې ده ته په نزد ځمونږ خامخا قرب دى (په دنيا كې) او ښه ځاى د ورتلو دى (په عُقبى كې).

تفسير: يعنې سره له سلطنته هغه مرتبه چې ځمونږ په نزد سُليمان عليه السلام ته حاصله ده، او په اعلى فردوس كې له اعلى څخه اعلى ځاى چې د ده لپاره تيار دى؛ هغه خو عليحده او جلا دى.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

او ياده كړه (اى محمده!) بنده ځمونږ أيوب، كله چې غږ يې وكړ رب خپل ته چې: بېشكه زه چې يم مس كړى يم شيطان په ايذاء او تكليف سره.

تفسير: د عظيم الشأن قرآن له تتبّع څخه ظاهرېږي، چې په هغو امورو كې چې په كوم پلو كې شر يا ايذاء وي، يا كوم صحيح مقصد فوتېږي؛ د هغه نسبت د شيطان په طرف كېږي، لكه چې د موسى عليه السلام قصه كې راغلي دي ﴿وَمَآ اَنْسٰنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ﴾ (۱۵ جزء د الكهف سورت (۹) ركوع (۶۳) آيت، ځمونږ د دغه مبارك تفسير) ځكه چې على الأكثر د دغه قسم شيانو قريب سبب يا بعيد سبب په يوه نه يوه درجه كې شيطان وي، د همدغې قاعدې په موجب ايّوب عليه السلام د خپلې رنځورۍ يا د تكليف او رېړ نسبت د شيطان په طرف وكړ، ګواكې تواضعًا يا تأدّبًا يې دغه ښكاره كړه چې ضرور له ما ځنې څه تساهل يا كومه غلطي ځما له درجې سره سمه صادره شوې ده، چې د هغې په نتيجه كې دغه آزار راورسېد، يا د مرض په حالت او شدّت كې به شيطان د وساوسو د غورځولو كوښښ كړى وي، او ده به د هغه په مدافعت كې تكليف او تعب احساس كړى وي، نو هغه يې په «نصب» او «عذاب» سره تعبير فرمايلى دى، والله أعلم.

تنبیه: د ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي !.

نو د الله تعالی جلّ وعلا شأنه وعظُم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایّوب علیه السلام ته داسې وویل:

ارْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو ویې وهله او اوبه راووتې)، دغه دی ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل یې وکړ، اوبه یې وڅښلې جوړ شو). او ومو بښلې دغه (ایّوب) ته اهل د ده او په مثل د دوی له هغوی سره له جهته د مهربانۍ له خپله طرفه، او لپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالی داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السّلام روغ او جوړ وګرځوي؛ نو پرې حکم یې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهـه، همدا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله، د الله تعالی په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوټېده، چې ده په هغه کې غسل وکړ، او له هغو اوبو څخه یې وڅښلې، او همدغه د ده د شفاء سبب شو، او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کې چې مړه شوي وو؛ پخپلې مهربانۍ او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه، څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي، هغه بنده چې په مصائبو کې مبتلا کیږي؛ ښایي صبر وکړي، او الله ته رجوع وکړي، څو یې د ده حفاظت، کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمایي، (ومو فرمایه ایّوب ته داسې):

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کهکو ـ ډکو) پس ووهـه په هغه جارو (د کهکو ـ ډکو) سره (ښځه خپله)، او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کې)، بېشکه مونږ وموند دغه (ایّوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده وو دی، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی وو الله ته.

تفسیر: ایّوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کې پر کومې خبرې خفه شوی وو، او قسم یې یاد وو؛ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم، حال دا چې دغه بي بي د ابتلاء په حالت کې د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه، اوچندان داسې کوم قصور او خطا یې هم نه درلوده، چې د وهلو وړ وی، نو الله تعالی د ده د قسم د رښتیا کولو یوه طریقه وروښوده، چې فقط همده ته مخصوصه ده، او که نن څوک داسې قسم یادوي؛ نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾

او یاد کړه (ای محمده !) بندګان ځما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د قوت او بصیرت وو (کوونکي د صالحو اعمالو لیدونکي د آیات الله).

تفسیر: یعنې په دین کې د قوت او بصیرت خاوندان وو، چې د الله تعالی طاعت او بندګي یې په پوره توګه سره کوله، او الله تعالی ورته په دین کې پوهـه ورکړې وه.

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾

بېشکه مونږ خالص کړي دي دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسير: د انبیاوو امتیاز دا دی چې د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالی او د آخرت یادوونکي نشته، او د همدغه خصوصیت لامله دوی د الله تعالی په دربار کې له ګردو ځنې زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوي.

وَإِنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

او بېشکه دوی په نزد ځمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زماني خپلې) وو. او یاد کړه (ای محمده !) اسماعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) وو له خاوندانو د خیر (په خلقو کې).

تفسير: د اسماعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دې نه تېر شوی دی، او الیسع علیه السلام د الیاس علیه السلام خلیفه وو، چې هغه ته هم الله تعالی نبوّت ورعطاء کړی وو.

هَٰذَا ذِكْرٌ ۚ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاوو) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکي ته، یا په دنیا کې ښه ذکر د دوی دی).

تفسير: یعنې دغه مذکور خو د انبیاوو ذکر وو، وروسته له دې نه د عامو متقیانو انجام واورئ !.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

او بېشکه لپاره د پرهېزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کې). جنّتونه دي د همېشه هستوګنې په دې حال کې چې تل پرانستلې وي دوی ته دروازې (د جنتونو).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کله چې جنتیان په جنت کې ننوځي؛ نو هر یو جنتي به بې د بل چا د وربنوولو سم برابر خپلې ماڼۍ او باغ او ټاکلي ځای ته ورځي»، او د دې خبرې ضرورت به ورته نه وي پاتې چې غږ و کړي، یا نارې ووهي، یا د وره د پرانستلو په انتظار کې ودرېږي.

مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾

تکیه وهلي (ناست به وي مؤمنان) په دغو (جناتو) کې چې غواړي به په هغو کې مېوې ډېرې او (څیزونه د) څښلو.

تفسير: قسماقسم مېوې، دانې، خوراك او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه ورحاضروي.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾

او وي به په نزد د دوی ښځې بندوونکې د سترګو (مېړو ـ خاوندانو خپلو ته) همځولې (پخپل منځ کې، یا له مېړو ـ خاوندانو سره).

تفسير: یعنې ټولې ښځې به پیغلې نوې جونې او په یوه عمر او یوه منګ وي، یا په اشکالو، شمائلو، عاداتو، او اطوارو کې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وي، نو د الله تعالی له جانبه پرښته به ورته داسې وایي:

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿۵۳﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿۵۴﴾

دا هغه دي چې وعده به يې کوله کېده له تاسو سره (په دنيا کې لپاره د خوښۍ) د ورځې د حساب. بېشکه چې دغه وعده خامخا داسې رزق ځمونږ دی چې نشته ده لره خلاصېدل.

تفسير: يعنې غير منقطع او لازواله نعمتونه دي، چې د هغوی سلسله به له سره هيچېرې نه ختميږي، او نه کميږي.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿۵۵﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۵۶﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿۵۷﴾

دغه (حال د مطيعانو وو)، او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده. (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفّارو، پس ودې څکي دوی دا ايشېدلې اوبه (چې ټوټې ټوټې کيږي کُلمې د دوی) او (د دوخيانو د جراحاتو بدبويه) زوې.

تفسير: يعنې د متقيانو او پرهېزګارانو انجام مو واورېد، وروسته له دې نه د شريرانو انجام واورئ! او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی، چې ننوځي دوی په هغه کې پس بده بستره ده دا دوزخ، دا دی عذاب، پس ودې څکي دوی دا، يعنې درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه!، له «غسّاق» څخه ځينې وايي چې د دوزخيانو د پرهارو زوې او وينې او نورې چټلې مراد دي، چې په هغو کې به د مارانو او لړمانو او د نورو زهر هم ګډ وي، او د ځينو په نزد «غسّاق» خورا ډېرو يخو او بې نهايته سړو اوبو ته وايي، چې د هغو له څکلو څخه له حده زيات تکليف او اذيت وررسيږي، ګواکې په دغه تقدير سره دغه د «حميم» ضد او کامل مقابل دی.

وَآخَرُ مِن شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿۵۸﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿۵۹﴾ قَالُوا بَلْ أَنتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ ۖ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿۶۰﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تېر عذاب راز راز قسمونه. دغه يو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکي دي په سختۍ له تاسې سره، نه دي وي خوشالي ځای د آرامۍ دوی ته، بېشکه چې دوی ننوتونکي دي اور ته. وايي (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسې چې يئ؛ نه دې وي خوشالي په تاسې (په ځای موندلو د آرامۍ)، تاسې راوړاندې کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته، پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسير: دغه خبرې او اترې به دوزخيان په خپلو منځونو کې سره کوي، څه وخت چې پرښتې دغه دوزخيان پرله پسې په شړلو او ټېل وهلو سره د دوزخ پر خنډو (غاړو) ودروي، ړومبی ډله به د غټانو او سردارانو وي، وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پيروانو وي، د دغو تابعانو د ليدلو په وخت کې به له لرې څخه دغه متبوعان وايي چې: «دغه دی يو بل فوج له تاسو سره يو ځای په ټېل وهلو او کشولو او رانبکودلو سره په دوزخ کې د غورځولو لپاره په زوره راوستل کيږي، د الله تعالى قهر او غضب دې وي پر دوی باندې، دوی هم دلته د عذاب ګالللو لپاره راغلل، الله تعالى دې و کړي چې دوی ته په بل کوم ځای کې کوم ارت مکان ورنه کړ شي»، د دغې خبرې د اورېدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسې ورکوي: «ای کمبختانو! پر تاسې باندې دې د الله تعالى قهر او غضب وي!، پاک الله دې تاسو ته هيچېرې د هوسايي (راحت) او آرامۍ ځای درنه کړي!، همدغه تاسو وئ چې ځمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو را تيار کړي

وو، او مونږ ستاسې له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کې ولويدو، او په دغه سخت مصيبت او آفت کې اخته شو، اوس دغه راوښيئ چې چېرې لاړ شو؟ هر څه چې دي هم دغه ځای د دربدلو ځای دی، په هر ډول (طريقه) سره چې کيږي همدلته خپل ځانونه تر هغه پورې ټينګ او کلک کړئ ! چې ګرد (ټول) سره ومرئ !، او يو پر بل باندې خوله ولګوئ !، او په خپلو منځونو کې سره وخرئ !.

قَالُوۡا رَبَّنَا مَنۡ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدۡهُ عَذَابًا ضِعۡفًا فِي النَّارِ ﴿۶۱﴾

وبه وايي (تابعان) ای ربه څمونږ ! هر چا چې ړومبی تياره کړې ده مونږ ته دغه لاره (د کفر)؛ پس زيات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کې.

تفسير: يعني په خپل منځ کې به يو بل ته طعن او لعن وايي، او بالآخر الله تعالی ته به داسې عرض کوي چې: «ای ربه ! هغه کسان چې له خپل شقاوته يې دغه بلا او مصيبت څمونږ پر سر راوستلی دی؛ د دوزخ په دوچنده عذاب يې اخته او مبتلا کړه !».

وَقَالُوۡا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمۡ مِّنَ الۡاَشۡرَارِ ﴿۶۲﴾ اَتَّخَذۡنٰهُمۡ سِخۡرِيًّا اَمۡ زَاغَتۡ عَنۡهُمُ الۡاَبۡصَارُ ﴿۶۳﴾

وبه وايي (مشركان د كفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وينو هغه سړي چې وو مونږ چې شمېرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آيا نيولي مو وو دوی په مسخرو سره يا كه كږې (چپې) شوي دي له هغوی څخه سترګې څمونږ (چې نه يې وينو په دوزخ کې).

تفسير: هلته به دوی وګوري، چې ګرد د دوی دوستان، آشنايان، خپلوان او نور ټولې اعلی او ادنی خلق سره يو ځای غونډ او ټول کړی شوي دي، چې ګرد سره يو ځای په دوزخ کې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنايي او پېژندګلوي درلوده (لرله)، او پرې ټوکې او مسخرې به يې کولې، نو په حيرت او افسوس سره به داسې ووايي چې: مونږ څرنګه غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخرې او ټوکې کولې، حال دا چې دوی د هغو وړ (لايق) او قابل نه وو، همدا ده چې نن هغوی هيڅ د دوزخ په شاوخوا او اطرافو کې نه ښکاري، يا خو هغوی هم په همدغو خلقو کې دي، مګر په سترګو نه ښکاري، يا څمونږ له سترګو څخه بيخي چېرې الوتي دي.

اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ اَهۡلِ النَّارِ ﴿۶۴﴾

بېشكه دغه (مذكوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتيا ده جګړه كول د دوزخيانو په منځ خپل کې.

تفسير: يعني په ظاهر سره دغه خبره خلاف القياس ښكاري، چې په هغې وېرې او خوف او پرېشانۍ کې به دوی يو له بل سره جګړې او مناقشې كوي، او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناكې منظرې کې بل لوري ته متوجه كېدی شي؟ مګر په ياد يې ولره چې همداسې به كيږي، او دغسې ښېښه بيخي په يقيني او واقعي ډول پېښيدونكې ده، چې په کې هيڅ د شك او شبهې ځای نشته، او په حقيقت کې دغه د هغوی د عذاب تكميل دی.

قُلۡ اِنَّمَاۤ اَنَا مُنۡذِرٌ ۖ وَّمَا مِنۡ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ الۡوَاحِدُ الۡقَهَّارُ ﴿۶۵﴾ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا الۡعَزِيۡزُ الۡغَفَّارُ ﴿۶۶﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشكه همدا خبره ده چې زه وېروونكی يم (له عذابه)، او نشته هيڅ بل حق معبود بې له الله چې يودی، ډېر قهر كوونكی دی. رب د اسمانونو او د ځمكې او د هغو

ټولو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي (ملکًا خلقًا وعبیدًا)، ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده منکرانو ته ! چې ځما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکي خوفناك ساعت له راتګه باخبره کړم، باقي ستاسې معامله او سوال او ځواب له هغه حاکم او قاضي سره چې واقع کېدونکی دی؛ هغه خو همغه أحکم الحاکمین واحد الله تعالی دی، چې د هغه په مخ کې هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشي اخیستی، او هر شی او هر څوك د ده په مقابل کې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی، د اسمانونو او ځمکې په منځ کې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر تصرّف لاندې نه وي، تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وي؛ دغه علویّات او سفلیّات قائم ساتي، او څه وخت چې اراده وفرمایي؛ ویجاړوي یې، د دغه عزیز قوي غالب الله تعالی لاس څوك نیولی شي؟ او د ده د زبردستي قبضې څخه هیڅوك نه وتلی او نه تښتېدلی شي؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښښنې په محدودولو او محصورولو کې هیڅوك هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډېره لویه ده، چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکي یئ (او هیڅ غور په کې نه کوئ).

تفسیر: یعني قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولي شی نه دی، او ډېر لوی، دروند، مهم مصیبت او غټه خبره ده، چې زه د هغه خبر تاسې ته درکوم: ﴿عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ * عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ * الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ (۳۰ جزء، د النبأسورت (۱) رکوع (۱ - ۳) آیتونه)، مګر افسوس چې تاسې له هغه څخه بیخي بېفکره یئ، او پر هر هغه شي چې د تاسې د خیر او ښېګڼې (فائدې) لپاره ویل کیږي؛ هیڅ فکر، غور او دقّت نه کوئ.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته مالره هیڅ قدر علم پوهه په هغه ټولي ډېر پورته لوی (د ملائکو) کله چې سره جګړې یې کولې. وحي نه کوله کیږي ماته مګر د دې چې بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: «ملأالأعلی» یعني پاسنی جرګه، د مقرّبینو ملائکو او د نورو مجلس دی، یعني په «ملأالأعلی» کې د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چې کیږي؛ زه له هغو څخه نه وم خبر، چې تاسې ته به مې د هغه بیان کاوه، پر کومو خبرو باندې چې زه د الله تعالی له طرفه مطلع شوی یم، هغه مې بیان کړي دي، زه هر څه چې وایم، د همغه الله تعالی د وحي له مخې یې وایم، ماته داسې حکم راکړی شوی دی چې ګرد عالم د هغو له راتلونکي مستقبل څخه خبردار کړم، پاتې شوه دغه خبره چې قیامت کله راتلونکی دی؟ نه د انذار لپاره زه دغې خبرې ته څه ضرورت لرم، او نه د دې خبرې اطلاع چاته ورکړی شوې ده.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې څخه.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي

پس کله چې برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کې له روح خپل.

تفسیر: یعني قالب کالبوت یې په ډېر ښه ډول سره جوړوم، بیا په کې خپل روح پوکم، شاه صاحب لیکي: «روحي ـ خپله سا» یې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دی جوړ شوی، او د غیب له عالمه راغلی دي، څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرائیل» په سورت کې څمونږ په دغه مبارک تفسیر کې پخوا لیکلي شوي دي، هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا غورځولی شوې ده، ښایي چې هغه دې ولوست شي !.

فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

پس پرېوځئ (تاسي ټول ای پرښتو ! تعظیمًا) ده ته سجده کوونکي. پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی ګـردو. مګر ابلیس (چې هغه ونه کړه سجده) او لویي وکړه، او وو دی (په علم د الله کې) له کافرانو.

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقره» او «الأعراف» او په نورو سورتونو کې پخوا له دې نه هم تېره شوې ده، او د «الأعراف» په تفاسیرو کې مو مفصّل بحث پرې کړی دی، هلته دې ولوستل شي !.

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ۖ

وفرمایل (الله): ای ابلیسه !څه شیز منع کړی یې ته له دې نه چې سجده وکړې (ته) هغه شیز ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو لاسونو خپلو.

تفسیر: دا آیت په دې خرګند دلیل دی، چې د الله تعالی لپاره دوه لاسونه دي خرنګه چې د هغه د شان سره مناسب وي، تشبیه بیانول، یا کیفیت بیانول یې کُفر دی، او په معنی کې یې تحریف باطل دی.

أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾

آیا تکبّر دې وکړ یا که یې ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دې خپل ځان لوی وګاڼه، یا په واقع کې ته خپل مرتبه لویه بولې.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾

وویل (ابلیس په ځواب کې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه، پیدا کړی دې یم زه له اوره، او پیدا کړی دې دی دغه (آدم) له خټو.

تفسیر: د «الأعراف» په سورت کې د دې بیان تېر شوی، شاه صاحب لیکي: «اور دی ګرم، پرجوشه، او خاوره ده یخه او خاموشه، ابلیس اور ښه وګاڼه، او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾

وفرمایل (الله): پس ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسير: يعنې شيطان جنت ته د پرښتو د ملاقات لپاره ورتلو، اوس له هغه ځايه وويست شو، او ورته وويل شول، چې ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی يې له رحمته، ويشتلی شوی يې په شُغلو سره.

وَّاِنَّ عَلَيۡكَ لَعۡنَتِيۡۤ اِلٰى يَوۡمِ الدِّيۡنِ ۝

او بېشکه پر تا دی لعنت ځما تر ورځې د جزاء پورې.

تفسير: يعنې تر هغه وخته پورې پر تا باندې ستا د اعمالو د شامت لامله لعنت وريږي، او ستا د شقاوت مرتبې زياتيږي، وروسته له هغه چې عذاب او بليّات چې پر تا نازليدونکي او ته په هغو کې اخته کېدونکی يې، د هغه له احواله څه پوښتنې مه کوه !، وروسته راځي چې ﴿لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكَ وَمِمَّنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ﴾، د اخروي لعنت په مقابل کې دغه دنيوي لعنت هيڅ اهميت نه لري.

قَالَ رَبِّ فَاَنۡظِرۡنِيۡۤ اِلٰى يَوۡمِ يُبۡعَثُوۡنَ ۝

وويل (ابليس) ای ربه ځما ! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کولی شي مړي له قبرونو نه.

تفسير: يعنې د صور (شپيلی) تر دويمې نفخې پورې.

قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الۡمُنۡظَرِيۡنَ ۝ اِلٰى يَوۡمِ الۡوَقۡتِ الۡمَعۡلُوۡمِ ۝

وفرمايل (الله): پس بېشکه ته (ای ابليسه !) له مهلت ورکړ شويو څخه يې. تر ورځې د وخت معلوم پورې، (چې نفخة الأولی ده).

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَاُغۡوِيَنَّهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ۝ اِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ الۡمُخۡلَصِيۡنَ ۝ قَالَ فَالۡحَقُّ وَالۡحَقَّ اَقُوۡلُ ۝

وويل (ابليس) پس قسم دی په عزّت ستا چې خامخا ګمراهان به کړم هرومرو دوی ټول. مګر هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خلاص کړی شوي دي (له شرک شک عصيان څخه چې مؤمنان دي). نو وفرمايل (الله) چې پس حقه خبره همدا ده او حقه خبره زه وايم.

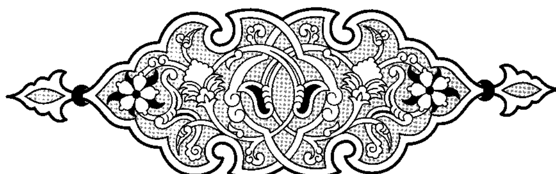
تفسير: يعنې ځما ګردې خبرې رښتيا او په واقع سره برابرې او منطبقې وي.

لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكَ وَمِمَّنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ۝ قُلۡ مَاۤ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ وَّمَاۤ اَنَا مِنَ الۡمُتَكَلِّفِيۡنَ ۝ اِنۡ هُوَ اِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ۝ وَلَتَعۡلَمُنَّ نَبَاَهٗ بَعۡدَ حِيۡنٍ ۝

خامخا ډک به کړم دوزخ له تا نه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت يې کړی وي ستا له دغو (انسانانو) نه له ټولو څخه. ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (قرآن يا تبليغ) ځان ته هيڅ اجر او نه يم زه له تکلّف کوونکيو نه (په جوړولو د قرآن کې له ځانه). نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی لپاره د عالميانو. او خامخا عالمان پوه به شئ په خبر (د صدق) د دې (قرآن) لږ وروسته (پس له يو مدّت چې د قيامت ورځ ده).

تفسیر: یعنې له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسې د خپل دوست او دښمن په منځ کې سره فرق او تمییز وکړئ !او د لعین شیطان په لاره چې ستاسې ازلي دښمن دی مه ځئ !، د انبیاوو خبره ومنئ چې ستاسې د خیر غوښتنې لپاره لیږلي شوي دي، زه له تاسې څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم، او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم، چې تاسې ته یې وایم، هر هغه شی چې پاک الله زه پرې پوهولی یم؛ همغه زه له تاسې سره وایم او دررسوم یې، لږ مدّت وروسته تاسې به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسې ته درکړی شوي دي، تر کوم ځای پورې صحیح او درست دي؟ او کوم نصائح چې کړی شوي دي، څرنګه رښتیا او مفید وو.

تمّت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد، وحسن توفیقه، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوۡرَةُ الزُّمَرِ

«د (الزّمر) سورت مکّي دی، پرته له (۵۲ ، ۵۳، ۵۴) آیتونو چې مدني دي، (۷۵) آیتونه او (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۹) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د «السبأ» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡحَكِيۡمِ ﴿۱﴾

رالېږل د دې کتاب (قرآن پر محمد) دي له (جانبه د هغه) الله چې ډېر زبردست قوي غالب، د حکمتونو څښتن دی.

تفسیر: کله چې زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی، نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومي، او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشي نیولی، او حکیم دی چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي، نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب د ده له محاسنو او ښېګڼو سره مقابله نشي کولی.

اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَيۡكَ الۡكِتٰبَ بِالۡحَقِّ فَاعۡبُدِ اللّٰهَ مُخۡلِصًا لَّهُ الدِّيۡنَ ﴿۲﴾ اَلَا لِلّٰهِ الدِّيۡنُ الۡخَالِصُ ؕ

بېشکه مونږ نازل کړی دی تاته (ای محمده !) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چې خالص کوونکی یې دغه (الله) ته د دین (خپل له شرک). واورئ خبردار اوسئ ! خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص.

تفسیر: یعنې حسب المعمول د الله تعالی تل داسې بندګي کوئ چې د شرک او ریاء او له نورو شوائبو څخه پاک وي، او د الله تعالی په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ ! او اعلان وفرمائ چې الله تعالی همغه بندګي قبوله فرمایي؛ چې خالصه د هغه لپاره وي، د الله تعالی په دربار کې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کیږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِيۡنَ اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اَوۡلِيَآءَ ۘ مَا نَعۡبُدُهُمۡ اِلَّا لِيُقَرِّبُوۡنَاۤ اِلَى اللّٰهِ زُلۡفٰى ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَحۡكُمُ بَيۡنَهُمۡ فِىۡ مَا هُمۡ فِيۡهِ يَخۡتَلِفُوۡنَ ؕ

او هغه کسان چې نیولي یې دي غیر له دغه (الله) څخه نور دوستان (وایي) نه کوو عبادت د دوی مګر لپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بېشکه الله به فیصله کوي په منځ د دوی کې په هغه څیز کې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي.

تفسیر: عمومًا مشرکینو به داسې ویل چې: مونږ د دغو وړوکیو معبودانو او بُتانو عبادت ځکه کوو چې دوی ځمونږ د نزدیکۍ او قرب وسیله د پاک الله په دربار کې کیږي، او هغه پر مونږ مهرباني وفرمایي چې په دغه وسیله سره ځمونږ کار یو سر او صورت نیسي، د هغه ځواب یې وفرمایه چې په دغو چټي حیلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحید کې جګړې او مناقشې وړاندې کوئ، او له اهل الحق سره اختلاف کوئ، نو د هغه عمل فیصله به د الله تعالی له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَٰذِبٌ كَفَّارٌ ۝٣

بېشکه الله نه ښيي سمه لاره د هدايت هغه چا ته چې دی دروغجن وي ناشکره.

تفسير: يعنې هر چا چې پخپل زړه کې دغه خبره غوټه کړې وي، چې زه به له سره رښتيا خبره نه منم، او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټينګ ولاړ يم، او له حقيقي منعم څخه مخ اړوم، او د باطلو معبودانو عبادت کوم؛ نو د الله تعالی دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بري او کاميابی لاره نه ښيي.

لَّوْ أَرَادَ اللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ سُبْحَانَهُ ۖ

که چېرې اراده فرمايلې وی الله د دې چې ونيسي ولد؛ نو خامخا غوره کړی به يې وی له هغه مخلوقه چې پيدا کوي يې هر هغه چې اراده يې فرمايلې وي، پاکي ده الله لره (له ولده او ټولو عيوبو).

تفسير: مطلب دا دی: که په فرض المحال سره الله تعالی داسې اراده فرمايلې وی چې د ده کوم اولاد وي؛ نو ښکاره ده چې ده به له خپله مخلوقه کوم يو د دغه کار لپاره غوره کوو، ځکه چې له دلايلو څخه ثابت شوي دي چې له يوه الله څخه ماسوا نور ټول شيان د همغه الله مخلوق دي، اوس ظاهر دي چې په مخلوق او خالق کې په هيڅ توګه اشتراک نشته، بيا يو د بل پلار يا ځوی څرنګه کېدی شي؟، علاوه پر دې فرض يې کړئ که دغه کار محال هم نه وي؛ نو بيا د پرښتو لونې ګرځول خو په هيڅ ډول په فهم او پوهه کې نشي راتلی، نو کله چې له مخلوقه څخه انتخاب وټاکلی (مقرر کړی) شي؛ نو بيا د دغې خبرې مقصد به څه وي چې خوار او سپک اولاد (يعنې لورګانې) ځان ته غوره کړي، او دروند او پتمن اولاد تاسې ته غوره او در يې کړي.

هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝٤

همدی دی الله يواځې (بې شريکه) ډېر غالب (پر هر شي).

تفسير: يعنې هر څيز د الله تعالی په مخ کې عاجز ناتوانه ټيټ او ښکته دی، د هيچا اثر او نفوذ پرې نشته، او نه کوم شي ته اړ او محتاج دی، نو بيا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وي؟.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ

پيدا کړي دی (الله) اسمانونه او ځمکه په حقه سره (چې دليل شي په وجود د صانع مطلق او په استحقاق يواځې د هغه د عبادت)، تاووي (نغاړي داخلوي الله) شپه پر ورځې، او تاووي (نغاړي داخلوي الله) ورځ په شپه کې (يا زياتوي د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې).

تفسير: په ماښام کې که د لمرخاته په لوري وګورئ؛ نو داسې به درښکاري چې افق څخه يوه تکه توره لويه پرده راپورته کيږي، چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا د لمر لوېدلو په لوري تاووي او ورنغاړي يې، همداسې ګهيځ (سحر وختي) د سپيده داغ په وخت کې داسې ښکاري چې د ورځې رڼا د شپې تياره د لمره خاته له خوا راشړي، او د لمرخاته له خوا راشړي، او د لمر پرېوتلو په لوري يې ټېل وهي.

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝٥

او مسخر کړي په کار لګولي يې دي لمر او سپوږمی، چې هر يو روان دی تر نيټې معلومې کړی شوې پورې (چې ورځ د قيامت ده)، واورئ خبردار شئ چې: الله زبردست قوي غالب ښه بخښونکی دی.

تفسير: يعنې په همدغه زبردست قدرت سره يې دغه انتظام قايم او دائم او ټينګ کړی دی، د خلقو ګستاخي، سپين سترګي او شرارتونه خو داسې دي چې ښايي د هغه په ملحوظ دغه ګرد انتظامات ګډوډ او دړې وړې کړی شي، ليکن کله چې الله تعالی لوی بښونکی او درګزر کېدونکی ذات دی، نو د خپلې عفوې او مغفرت له شانه يوځلې داسې نه کوي.

﴿خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ﴾

(الله) پيدا کړي يئ تاسې له نفس يوه (آدم) څخه، بيا يې پيدا کړه له دغه (نفس واحد يعنې آدم) څخه جوړه د ده (حواء)، او نازل (پيدا) يې کړل ستاسو د نفعې لپاره له چارپايانو څخه (لکه اوښان، غوايان، پسونه، اوزې) اته جوړې (نر او ښځې).

تفسير: يعنې آدم عليه السلام او د ده جوړه بي بي حواء رضي الله تعالی عنها يې پخپل قدرت سره پيدا کړل، يعنې نر او ښځې او ستاسې د نفعې او ګټې اخيستلو لپاره په انعامو او مواشيو کې يې هم اته جوړې پيدا کړې، اوښ، غوايي، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کې تېر شو.

﴿يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ﴾

پيدا کوي (الله) تاسې په ګېډو د ميندو ستاسې کې يو قسم پيدايښت وروسته له يو بل قسم پيدايښت په تيارو دريو کې (چې مشيمې او د رحم او د ګېډې دي).

تفسير: يعنې په تدريج سره مو پيدا کړ، مثلاً له نُطفې څخه علقه، او له علقې څخه مضغه، او بيا مو ترې هډوکي پيدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کړه، او بيا مو په هغه کې روح ورپو کړ، فسُبحان الله أحسن الخالقين.

﴿فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ﴾ «په تيارو دريو کې» يعنې يوه ګېډه بل رحم، دريم هغه پرده (پېلار) چې په منځ کې يې مولود پيدا کيږي، او مولود په کې تاو شوی متولد کيږي.

﴿ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾﴾

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسې خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله)، نشته بل هيڅوک لايق د عبادت مګر همدی يواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسې (له عبادت د ده نه).

تفسير: يعنې کله چې خالق، رب، مالک، او ملک همدی دی؛ نو ماسوا له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کېدی شي؟ وروسته له دې نه چې تاسې واحد الله تعالی په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بيا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدې رسېدلو نو بيا ولې سمه لاره در څخه ورکيږي؟ او دغه پر بلې لارې ولې درومئ؟.

﴿إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۖ﴾

که چېرې کفر اختيار کړئ تاسې؛ پس بېشکه الله غني بې پروا دی له تاسې (او ستاسې له عبادته)، او نه خوښوي (الله) لپاره د بندګانو خپلو کفر.

تفسير: يعنې که کافر کېږئ، او د الله تعالی له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ؛ نو په دغه کې پخپله ستاسې نقصان دی، او د الله تعالی هيڅ يو شی تاسې نشئ خرابولی، هو ! هرومرو الله تعالی په کفر خوښ او رضا نه دی، او د خپلو بندګانو پر کفر نارضاء کېږي، او دغه شيان دوی ته نه خوښوي.

وَاِنۡ تَشۡكُرُوۡا يَرۡضَهُ لَكُمۡ

او که شُکر وباسئ؛ نو خوښوي دغه شکر ايستل تاسې ته.

تفسير: يعنې که بندګان د الله تعالی حق ومني، او ده ته مطيع او شکر ګزار شي؛ نو دغه خبره د الله تعالی خوښه ده، او د هغه نفعه هم دوی ته رسيږي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزۡرَ اُخۡرٰى

او وابه نخلي بار هيڅ بار اخيستونکی بار د ګناهونو د بل چا.

تفسير: يعنې داسې کيدونکې نه دي چې يو سړی ناشکري وکړي، او په جرم او ګناه يې بل څوک ونيولی شي.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمۡ مَّرۡجِعُكُمۡ فَيُنَبِّئُكُمۡ بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ؕ اِنَّهٗ عَلِيۡمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ۝

بيا خاص رب ستاسې ته بېرته ورتله ستاسې دي، پس خبر به کړي تاسې پر هغو (عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې)، بېشکه دغه (الله) ښه عالِم دی په خبرو د سينو (د زړونو په پټو نياتو هم).

تفسير: کله چې دوی هلته وررسيږي، د دوی ګرد ښه او بد اعمال د دوی په مخ کې وړاندې کيږي، او د دوی هيڅ لوی يا وړوکی کار به له منځه نه ورک کيږي، ځکه چې د الله تعالی له محيط علم څخه هيڅ يو شی خارج نه دی، الله تعالی د زړونو له پټو خبرو او نياتو څخه هم عليم او خبير دی، او په هر شي په ښه شان سره پوهيږي.

وَاِذَا مَسَّ الۡاِنۡسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهٗ مُنِيۡبًا اِلَيۡهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهٗ نِعۡمَةً مِّنۡهُ نَسِىَ مَا كَانَ يَدۡعُوۡۤا اِلَيۡهِ مِنۡ قَبۡلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنۡدَادًا لِّيُضِلَّ عَنۡ سَبِيۡلِهٖ ؕ

او کله چې ورسيږي انسان (کافر) ته کوم قسم سختي؛ نو بولي رب خپل په دې حال کې چې رجوع کوونکی وي خاصه همده ته، بيا هر کله چې ورکړي (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه؛ نو هېر کړي هغه (ذات الله) چې وو دی چې په کې باله به يې (تضرّع به يې کوله) هغه (الله) ته پخوا له دې نعمته، او ګرځوي الله ته شريکان (په عبادت کې) لپاره د دې چې ګمراه کړي (خلق) له لارې د الله (چې دين د اسلام دی).

تفسير: يعنې د انسان حالت او وضعيت عجيب دی، کله چې پرې کوم غم او مصيبت واقع شي؛ نو مونږ يې په ياديږو، ځکه چې دی ښه پوهيږي چې ماسوا الله څخه بل هيڅوک د دغه مصيبت لرې کوونکی نشته، بيا هر کله چې د الله تعالی په مهربانۍ سره لږ څه آرام او اطمينان يې په نصيب شي؛ سمدلاسه دی خپل همغه پخواني حالت ته مراجعت

کوي، او هغه پاک الله ترې هيريږي چې همدا اوس د هغه په دربار کې يې عرضونه او دعاوې کولې، او نارې او سورې يې وهلې، او د عيش او تنعم په نشو کې داسې مست او غافل کيږي چې ګواکې له سره ځمونږ سره يې واسطه او علاقه نه وه، د الله تعالی د ورکړيو نعمتونو نسبت نورو معبودانو ته منسوبوي، او له هغوی سره همغسې سلوک او معامله کوي چې ښايي له واحد الله تعالی سره وکړی شي !، په دې ډول سره همدوی پخپله ګمراه کيږي، او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بې لارې او ګمراه کوي.

قُلۡ تَمَتَّعۡ بِكُفۡرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِ ۝

ووايه (ای محمده ! دغه کافر ته) چې نفع واخله په کفر خپل لږ (مدّت په دنيا کې)، بېشکه ته له خاوندانو د اور (د دوزخ) يې.

تفسير: يعنې ښه ده، څو ورځې د همدغه کفر په حالت کې دلته عيش او عشرت وکړئ، او تر هغه پورې چې الله تعالی تاسې ته مهلت درکړی دی، د دنيا له نعمتونو څخه فائده واخلئ !، او ترې متمتع شئ !، وروسته له دې نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وي، چې له هغه ځايه له سره نشې وتلی، او تل به هم هغلته پراته يئ، او له سره به دې نجات نه په برخه کيږي.

أَمَّنۡ هُوَ قَٰنِتٌ ءَانَآءَ ٱلَّيۡلِ سَاجِدًا وَقَآئِمًا يَحۡذَرُ ٱلۡأٓخِرَةَ وَيَرۡجُواْ رَحۡمَةَ رَبِّهِۦ ۗ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي
ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ۝

آيا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه)، ويريږي (له عذابه) د آخرت، او اميد لري د رحمت د رب خپل؛ (داسې دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بديو)؟ ووايه (ای محمده !) آيا برابر دي سره هغه کسان چې پوهيږي او هغه کسان چې نه پوهيږي (جاهلان وي؟، بلکه برابر نه دي)، بېشکه همدا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنې هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پريږدي، او د الله تعالی په عبادت کې لګيا کيږي، کله د ده په حضور کې لاس تړلی دريږي، کله په سجده ورته لويږي، له يوه جانبه د ده زړه د آخرت له وېرې بې قراره کړی شوی وي، او له بل جانب د الله تعالی رحمت او مهرباني ته هيلمن وي، آيا دغه سعيد بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر يې پاسو وشو، چې د مصيبت په وخت کې الله تعالی ته نارې وهي، او څه مهال چې مصيبت له ده نه لرې کيږي نو الله هم ترې هيريږي؛ سره برابر کېدی شي؟ بلکه نه ! له سره نشي سره برابر کېدی، په همدغې خبرې باندې همغه پوهېدی شي او غور کولی شي چې پاک الله ورته څه عقل او پوهه ورکړې وي.

قُلۡ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡ ۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووايه (ای محمده ! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو ځما هغه چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) وويريږئ له (عذابه د) رب خپل، شته هغو کسانو ته چې نيکي يې کړې ده په دغه دنيا کې (په طاعت سره) ښه حالت، نيکي (ده په آخرت کې چې جنت او رضوان دی).

تفسير: يعنې هر هغه څوک چې په دنيا کې نيکي وکړي؛ نو په آخرت کې هم د ده لپاره ښه حالت دی، يا يې دا مطلب: هر چا چې نيکي وکړه هغه ته پخوا له عُقبی په همدغې دنيا کې هم ښېګڼه ور په برخه کيږي، اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَاَرۡضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ ؕ اِنَّمَا يُوَفَّى الصّٰبِرُوۡنَ اَجۡرَهُمۡ بِغَيۡرِ حِسَابٍ ﴿۱۰﴾

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه همدا خبره ده پوره ورکاوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابه (ډېر زيات).

تفسير: يعني که په يوه ملک کې خلق له نېکۍ او ښېګڼې څخه ممانعت کوي؛ نو د الله تعالی ځمکه ارته او پراخه ده، بل ملک ته لاړ شئ څو هلته په آزادۍ او خپلواکۍ سره د الله تعالی احکام په ځای راوړئ، بېشکه په دې صورت کې به د ترک الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کېږئ، او په راز راز خلاف العادت او خلاف الطبيعت امورو باندې په صبر او تحمّل کولو اړ او مجبورېږئ، ليکن دا مو په ياد وي چې د هغه په مقابل کې به ډېر ثواب هم دررسيږي، چې د دغه اجر او ثواب په برابر کې چې داسې مهاجرينو ته ورکول کيږي؛ دغه ګردې سختۍ او تکاليف هيڅ شی دي.

قُلۡ اِنِّىۡۤ اُمِرۡتُ اَنۡ اَعۡبُدَ اللّٰهَ مُخۡلِصًا لَّهُ الدِّيۡنَ ﴿۱۱﴾ وَاُمِرۡتُ لِاَنۡ اَكُوۡنَ اَوَّلَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ﴿۱۲﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه چې يم امر حکم کړی شوی دی ماته د دې چې عبادت کوم يواځې د الله چې خالص کوونکی يم ده (ته) دين (بندګي خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امّت).

تفسير: لکه چې ته په عالم الشهادت کې د دې امّت په لحاظ د الله تعالی له ټولو څخه ړومبی حکم منونکی او مطيع بنده يې، صلی الله عليه وسلم.

قُلۡ اِنِّىۡۤ اَخَافُ اِنۡ عَصَيۡتُ رَبِّىۡ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيۡمٍ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده !) بېشکه زه ويرېږم که چېرې نافرماني وکړم د رب خپل له عذابه د ورځې لويې (د قيامت).

تفسير: يعني ځما په شان يو معصوم او مقرّب بنده هم که په فرض محال سره نافرماني وکړي؛ نو په دغه ورځ کې له عذاب څخه نشي مأمون او مصئون کېدی، نو د نورو څه پوښتنه کوئ؟.

قُلِ اللّٰهَ اَعۡبُدُ مُخۡلِصًا لَّهٗ دِيۡنِىۡ ﴿۱۴﴾ فَاعۡبُدُوۡا مَا شِئۡتُمۡ مِّنۡ دُوۡنِهٖ ؕ

ووايه (ای محمده !) الله ته عبادت کوم په دې حال کې چې خالص کوونکی يم ده ته (د) دين خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسې د هر هغه څيز چې اراده يې وکړئ تاسې غير له الله.

تفسير: يعني زه خو د الله تعالی له حکم سره موافق په نهايت اخلاص او صميميت سره د هغه واحد احد الله تعالی عبادت کوم، تاسې مختار يئ چې د هر چا چې عبادت کوئ، او هر چاته چې مو زړه غواړي سرونه ښکته کړئ، هو ! دغومره فکر او دقّت وکړئ ! او له غور څخه کار واخلئ ! چې ستاسې آخره خاتمه او انجام به څرنګه کيږي؟ چې په دې سره مقصد دوی ته توبيخ او رټنه ده.

قُلۡ اِنَّ الۡخٰسِرِيۡنَ الَّذِيۡنَ خَسِرُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ وَاَهۡلِيۡهِمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ؕ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الۡخُسۡرَانُ الۡمُبِيۡنُ ﴿۱۵﴾

ووايه (ای محمده !) بېشکه زيان کاران هغه کسان دي چې زيان يې رسولی دی ځانونو خپلو ته، او اهل خپل ته په ورځ د قيامت کې، واورئ خبردار شئ ! چې دغه (خسران) همدغه دی زيان ښکاره.

تفسیر: یعنې مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالی له عذابه نجات ورکولی شي، او نه خپلې مورنی او خپلخانی ته څه فائده او نجات ښنلی شي، او ګرد د جهنّم د شغلو ځنې جارولی (قربانولی) شي، له دې به زیاته نوره څه خساره وي؟.

لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ

وي به دوی ته له پاسه د دوی طبقات له اوره، او له لاندې د دوی طبقات (د اور).

تفسیر: یعنې له هر طرفه به یې اور محیطوي، لکه چې وربځ یا بخار له کوم شي څخه راتاویږي.

ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ ۚ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾

دغه (مذکور عذاب) ویروي الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو ځما ! پس وویرېږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعنې ای بندګانو ځما ! وپوهېږئ چې دغه شی د ویرېدلو وړ او قابل دی که نه؟ که د ویرېدلو وړ او قابل وي؛ نو د الله تعالی له غضب او قهر څخه تل ښایي چې وویرېږو !.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ ۚ

او هغه کسان چې ځان یې ساتلی دی له بُتانو داسې چې عبادت وکړي د هغوی، او رجوع یې کړي وي طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زیری.

تفسیر: یعنې هغو کسانو چې د شیطانانو خبرو ته یې له سره غوږ نه دی ایښی، او له ګردو شرکاوو ځنې یې مخ اړولی دی، او خاص الله تعالی ته یې خپل مخ ګرځولی دی؛ د هغوی لپاره ډېر لوی بشارت او زیری دی.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ

پس زیری وکړه (ای محمده !) پر بندګانو ځما. هغو چې اوري خبره (د قرآن)، پس متابعت کوي دوی ډېر ښه د هغه.

تفسیر: یعنې ګردې (ټولې) خبرې اوري، بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوي چې ډېره ښه وي، یا یې دا مطلب چې د الله تعالی خبرې اوري او پر هغو هدایاتو یې چې له اعلاوو ځنې اعلا وي؛ عمل کوي، مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوري، او بله د عزیمت؛ نو د عزیمت په لوري منډې وهي، او ځان هم هغه لوري ته رسوي، او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوي، یا یې داسې ترجمه وکړئ: چې د الله تعالی کلام اوري، او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي، ځکه چې د ده ګردې خبرې أحسن في الأحسن دي، کذا قال المفسرون، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) د دې مطلب په یو بل ډول سره بیان فرمایلی دی: «درومئ د هغه پر نېک باندې ! یعنې د هغه پر نېکو احکامو درومئ چې پرې تعمیل وکړئ، او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې کېږئ، چې د هغه کول ښه کار دی، او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله، او دغه کسان همدوی دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې د برې او کامیابۍ لاره هم دوی موندلې ده، ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوهې څخه کار اخیستی دی، او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره یې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ۖ أَفَأَنتَ تُنقِذُ مَن فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آیا هغه څوک چې واجب شوي وي په ده حکم د عذاب، آیا پس خلاصولی شې ته هغه څوک چې په اور کې وي؟ (بلکه نه یې شې خلاصولې).

تفسیر: یعنې پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلّم شوی دی؛ کوم یو سړی یې له اوره د باندې ایستلی شي؟ او سمه لاره ورښوولی شي؟، ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کې لویدلي دي، څرنګه د نجات ور کېدی شي؟ او څوک یې له اوره ایستلی شي؟ او په سمه صافه لاره یې بیولی شي؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّن فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ

لیکن هغه کسان چې ویریږي له رب خپله شته دوی ته ماڼۍ (په جنت کې) چې له پاسه د هغې نورې ماڼۍ بناء کړی شوي دي.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده، او دا چې هغه ګرد آماده او تیار دی، نه داسې چې د قیامت په ورځ به تیاریږي.

تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ

چې بهیږي لاندې د ماڼیو (او ونو د هغې څلور قسمه) ویالې، (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعدې خپلې. آیا نه وینې ته بېشکه الله نازلې کړي دي له (طرفه) د اسمانه اوبه، پس ننه ایستلي یې دي دا (اوبه) په چینو په ځمکه کې.

تفسیر: یعنې د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کې جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکې څخه راخوټیږي.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنګونه د هغه.

تفسیر: یعنې شین، زېړ، سپین، سور او داسې نور، یا د مختلفو اقسامو کښتونه راوباسي: مثلاً غنم، جوار، شولې وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

بیا وچ شي پس وینې ته هغه شین رنګی تک زیړ، پس ګرځوي دغه کښت رژېدلی مات شوی، بېشکه په دغو (اوبو او ونو) کې خامخا ډېر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسير: يعني عقلمن سړی د كښت (فصل) حال ته ګوري او ترې نصيحت حاصلوي، څرنګه چې د هغه رونق او شينوالی د څو ورځو له مخې وي او بيا وچ كلك او مات او بوس بوس كولی شي، د دنيا د دغه عيش او نشاط او باغ او بهار حال همداسې دی، ښايي چې انسان د دغې دنيا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي.

يو داسې وخت راتلونكی دی چې دغه كښت (فصل) به وربېل شي، او ښه ميده او بوس بوس به كيږي، بيا به له هغه څخه هر يو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي، نيكي او راحت به خپل مركز او مستقر ته رسول كيږي، او بدي او تكليف خپلې خزانې ته رسيږي، الغرض د كښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له ليدلو څنې عقلمن ډېر مفيد سبق حاصلولی شي.

أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آيا پس هر هغه څوک چې پرانستلی او ارته كړي وي الله سينه د ده (قبول د) اسلام ته، پس وي به دی په رڼا (د هدايت) له (طرفه) د رب خپل، پس افسوس هلاک خرابي ده هغو كسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذكره د الله، دغه كسان په ګمراهي ښكاره كې دي.

تفسير: يعني دواړه سره كله برابر كېدی شي، يو هغه چې الله تعالی د هغه سينه او تېتر د اسلام د قبول لپاره پرانستلې ده، دې نه د اسلام په حقانيت كې څه شک او شبهه لري، او نه د اسلامي احكامو له تسليم څخه خپل څه انقباض ښكاره كوي، الله تعالی ده ته د توفيق او بصيرت يوه عجيبه رڼا او انوار ورعطاء كړي دي چې د هغو په رڼا كې په نهايت سكون او اطمينان سره د الله تعالی پر لاره په منډو ځغلي، بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تيږې په شان سخت دی، هيڅ يو نصيحت پرې اثر نه كوي، او نه د خير كوم څاڅكی په كې ننوتلی شي، هيڅكله د الله تعالی د يادولو توفيق نه مومي، او همداسې خوشې چټې د اوهامو او اهـواوو او رسومـو او د آباوو د تقليد په تيارو كې حيران او سرګردان ګرځي.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا

الله تعالی نازل كړی دی ډېر ښايسته خوږ كلام كتاب.

تفسير: يعني په دنيا كې هيڅ يو خبره د دې كتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ

(او دغه پاک كتاب ډېر ښايسته خوږ كلام) مشابه يو له بل مكرّر غبرګ (دی).

تفسير: يعني داسې صحيح، صادق، مضبوط، نافع، معقول، فصيح او بليغ دی چې په هيڅ يوه آيت كې يې هيڅ صوري او معنوي نقص نه ليده كيږي، يو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی، په مضامينو كې يې هيڅ يو اختلاف او تعارض نشته، بلكه د اكثرو آيتونو مضامين داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د يوه آيت د راجع كولو څخه بل آيت ته د هغه صحيح معنی او تفسير معلوميږي، «القرآن يفسّر بعضُه بعضا»، او د «مثاني» يعني غبرګ مكرر مطلب دا دی چې ډېر احكام، مواعظ، قصص او نور په مختلفو عناوينو او اسلوبو سره بيان شوي دي، څو په ښه ډول سره په ياد او په زړه كې ځای ونيسي، په تلاوت كې هم څو څو ځلې آيتونه مكرّريږي، او ځينو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخيستی دی چې په ځينو آيتونو كې د يوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږديږي او هغه متشابه دی،

او په ځينو ځايونو کې د يوه نوعيت مضمون سره په بله جمله کې د هغه د مقابل نوعيت مضمون بيان کاوه شي، مثلاً ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ يا ﴿نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ * وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ﴾ يا ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ دغسې آيتونو ته «مثاني» ويل کيږي چې په دغو کې دوه مختلف قسمونه مضامين بيان شوي دي.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چې لړځيږي رپيږي ځيک کيږي له ده پوستکي د هغو کسانو چې ويريږي له رب خپل، بيا پاسته (آرام نيسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د يادولو د الله ته.

تفسير: يعني د کتاب الله له اوريدلو څخه د الله تعالی خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځيږي، او ويښتان يې شک پک (نيغ) دريږي، او پوستکي يې پاسته کيږي، مطلب دا چې د خوف او رعب کيفيت پر دوی طاري کيږي، او د دوی قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالی له ياده متمايل او راټيټيږي، او د الله تعالی ياد د دوی پر روح او بدن پر دواړو يو خاص اثر پيدا کوي.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿۲۳﴾

دغه (قرآن) هدايت دی د الله، سمه لاره ښيي په دغه (قرآن) سره هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او هر څوک چې بې لارې يې کړي الله؛ پس پيدا به نشي هغه ته هيڅوک لاره ښوونکی.

تفسير: يعني د هر چا لپاره چې د الله تعالی حکمت مقتضي وي؛ داسې د بري او کاميابۍ لارې ورخلاصوي، او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي، او هر هغه چاته چې الله تعالی د ده د سوء استعداد له وجې د هدايت توفيق ورنه کړي؛ نو بل څوک به له هغه سره څه مرستې وکړي، او څنګه به يې لاس ونيسي؟.

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۲۴﴾

آيا پس هغه څوک چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختۍ د عذاب د ورځې د قيامت (په شان د هغه مأمون دی؟ بلکه نه دی)، او وبه ويلی شي ظالمانو ته چې وڅکئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسې چې کوه به مو (په دنيا کې چې د انبياوو تکذيب وو).

تفسير: د انسانانو قاعده ده کله چې د مخامخ له لوري پرې څوک حمله او يرغل راوړي؛ نو په لاسونه سره د هغه مخه نيسي، ليکن په محشر کې به د ظالمانو لاسونه بند وي، څو د عذاب څپېړې برابرې د دوی پر مخ ولګيږي، نو آيا داسې يو انسان چې د داسې سخت ګزار مخه پخپل مخ سره ونيسي، او ورته وويل شي چې اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چې په دنيا کې دې کړي وو؛ د هغه مؤمن په شان کېدی شي چې هغه ته به په آخرت کې د هيڅ يو قسم تکليف او زحمت رسېدلو فکر او انديښنه نه وي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره به بيخي مطمئنه او بېفکره اوسيږي؟ له سره يو نه دي!.

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۵﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾

(همداسې) دروغجن شميرلي وو (خپل انبياء) هغو کسانو چې پخوا له دوی نه وو، پس رابه غی دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه به پوهېدل. پس وبه څکوله په دی الله خواري او رسوايي په

دغه ژوندون لږ خسيس کې، او خامخا عذاب د آخرت ډېر لوی دی که چېرې وی دوی په دې عالمان (نو ايمان به يې راوړی وو).

تفسير: يعنې ډېر اقوام د انبياوو د تکذيب په سبب هلاك او رسوا کړی شوي دي، او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی لپاره همغسې پوره پاتې دی، نو آيا دغه موجوده مکذبين ډاډه او مطمئن دي چې له هغوی سره به دغسې معامله نه کيږي، هو ! که دوی د پوهې او فکر او غور خاوندان وی؛ نو په دغه مورد کې به يې فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقيق بيان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کې له هر مثله (چې په ديني امورو کې پکاريږي) لپاره د دې چې دوی (پرې) پند واخلي. په دې حال کې چې دا قرآن دی لوستلی شوی په عربي ژبې سره چې نه دی خاوند د کوږوالي، لپاره د دې چې دوی وساتلی شي (له معاصيو او کفره).

تفسير: دغه د دوی نه پوهېدل د دوی له غفلته او حماقته دي، پاك قرآن خو هره يوه خبره په مثالونو او دليلونو سره پوهوي، څو خلق په هغه کې غور او دقّت وکړي، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړي، قرآن په يوه صافه عربي ژبې رالېږلی شوی کتاب دی، چې د ده د ړومبنيو مخاطبينو مورنی ژبه ده، په دغه قرآن کې هيڅ يوه کږه او ناموافقه خبره نشته، او ډېرې ښې صافې سمې خبرې په کې شته، چې سليم عقل يې په ډېر ښه شان سره قبلوي، هيڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامينو او عباراتو کې نشته.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا

(بيانوي) الله يو مثل چې يو سړی وي (مريي) چې وي په ده کې (ډېر) شريکان ټول بدخويه سره ناسازه، او يو بل سړی وي (هغه هم مريي خو) سلامت ټول د يوه سړي وي، آيا برابر دي سره دغه دواړه مثلونه (د مريو؟ بلکه نه دي سره برابر، همداسې دی حال د کافر او د مؤمن).

تفسير: يعنې که څو تنه حصه لرونکي په يوه مريي يا نوکر کې شريك وي، او له دغو څخه هر يو حصه لرونکی ضدّي او عنادي واقع شوی وي، او له دوی څنې هر يو هم دغه غواړي چې هغه مريي يا نوکر يواځې د همده خدمت او کار وکړي، او نور شرکاء ورسره څه اړه او علاقه ونه لري، نو ښکاره خبره ده چې په دغه فکر کې دغه خدمتګار سخت وارخطا او پرېشان کيږي، په خلاف د دې هغه مريي او نوکر چې يواځې يوه سره وي، نو هغه ته به يو شان يو جانبه طمانيت حاصل وي، او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دې خوا او هغې خوا څغلولو اندېښنه به ورسره نه وي، اوس ښکاره خبره ده چې دغه دواړه مريان بيخي نشي سره برابرېدلی، همداسې وګڼئ مشرك او موحّد، د مشرك زړه په څو جانبه ويشلی شوی وي، او د څو تنو باطلو معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کې مشغول وي، پر خلاف د دې موحّد خپل ګرد توجهات، خيالات، ارتباطات او تعلّقات د واحد الله په طرف مصروفوي، او د ده مرجع او مرکز د تل لپاره د همغه پاك الله دربار دی، موحد په پوره اطمينان او ټول زړه سره د الله تعالی د رضا او خوښی په فکر کې مشغوليږي، او پوهيږي چې وروسته د پاك الله له خوښې څخه د بل چا خوښې او خوشالی ته چنداني اړ (محتاج) نه يم.

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾﴾

ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږي (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنې ګرد محاسن او محامد هغه پاک الله ته دي چې په داسې اعلی مطالبو او حقایقو سره مو په داسې صاف او په زړه پورې مثالونو او شواهدو پوهوي، مګر سره له دې ډېر داسې بد نصیبه کسان دي چې د دغو واضحو مثالونو په پوهېدلو توفیق نه مومي.

﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾﴾

بېشکه چې ته هم مړ کېدونکی یې، او بېشکه دوی هم مړ کېدونکي دي. بیا بېشکه تاسې په ورځ د قیامت کې په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دیني امورو کې).

تفسیر: یعنې د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحّد په منځ کې دی د قیامت په ورځ کې علی رؤوس الأشهاد ظاهرېږي، څه مهال چې نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شي، او کافران به د انبیاوو او مؤمنینو په مقابل کې جګړې او مناقشې وکړي، او حجّتونه او دلائل به راوړاندې کړي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کفّار به منکرېږي چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی رارسېدلی، بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کې د پرښتو او د ځمکې او د اسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاوو په شهادت به پرې ثابتېږي»؛ چې دوی پخپلو دغو ادعاوو کې دروغجنان دي، همداسې د نورو ګردو جګړو فیصلې به هم په هغه ورځ کې د پاک الله په حضور کې صادرېږي، بهتر همدا دی چې د «اختصام» لفظ عام کېښود شي، څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشي.

په دې آیت شریف کې ښکاره دلیل دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی، او د دنیا د ژوند سره یې علاقه پرې شوې ده، هو ! د انبیاوو علیهم السلام او د شهداوو په اړه چې د ژوند کوم نصوص راغلي دي، مراد ورڅخه برزخي ژوندون دی، لکه چې د شهداوو په اړه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾.

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾﴾

پس څوک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک، ځوی، ښځې)، او دروغ شمیري رښتیا خبره (قرآن) کله چې راشي (دغه قرآن) دغه (مکذّب ته، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د کافرانو؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله تعالی باندې یې دروغ وویل، یعنې شریک یې ورته ودراوه، یا یې اولاد ور تجویز کړ، یا یې داسې صفات ورمنسوب کړل چې په واقع کې د ده د ذات او صفاتو سره وړ اولایق نه وي، او رښتیا خبره کله چې ورته ورسېده؛ دروغ یې وشمېرله، یعنې هغه رښتیا خبرې چې انبیاوو علیهم السلام د الله تعالی له طرفه راوړلې؛ هغوی ته یې د دروغو نسبت وکړ، او هیڅ یې په کې خپل فکر او غور ونه چلاوه، بلا شُبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمني لري، له هغه څخه ډېر لوی ظالم بل څوک کېدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ماسوا له دوزخه بل به چېرې وي؟.

﴿وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبرې) رښتیا سره، او هغه (مؤمنان) چې رښتیا یې وشمېرله دا (خبره)؛ دغه کسان همدوی دي پرهېزګاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنې الله تعالی د ویریدونکیو شان داسې وي چې تل رښتیاووایي، او د رښتیا تصدیق وکړي.

لَهُم مَّا يَشَاءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

شته دوی ته (په جنّت کې) هر هغه (نعمت) چې غواړي یې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکوکارانو. لپاره د دې چې ورژوي الله له دوی نه بدتر د هغو ګناهونو چې کړي یې وي، او چې جزا ورکړي (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډېر ښه عمل چې وو دوی چې کوو به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی متقینو او محسنینو ته د دوی د ډېرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوي، که په غلطه کوم بد عمل ترې صادر شوی وي؛ هغه وربښي.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَن يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی الله کافي بس کېدونکی د بنده خپل (بلکه کافي دی)، او ویروي (کفّار ای محمده !) تا په هغو بُتانو (چې عبادت یې کوي کفّار) بې له الله، او هر څوک چې ګمراه یې کړي الله؛ پس پیدا به نه شي دې (ګمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی. او هر چاته چې سمه لاره وښیي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک ګمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډېر زبردست غالب قوي څښتن (خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: مشرکینو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بُتانو ویراوه، او ویل به یې: «ګورئ تاسې ځمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ !، او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ !، نه چې دوی (معاذ الله) له تا څخه بالکل روغ لېونی او تیار پاګل جوړ کړي»، نو دلته د هغه ځواب ورکوي: «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندګي ځانته غوره کړي وي؛ نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویرېږي، آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالی امداد او اعانت ده لره بس او کافي نه دی، چې له بل چا څخه وویرېږي؟ یا ورته څه هیله امید ولري؟ دغه هم د دغو مشرکینو ګمراهي ده، چې د واحد الله بندګان له هسې چټي شیانو څخه ویروي، رښتیا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلْ أَفَرَأَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ ۚ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ ۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾

او خامخا که وپوښتې ته (ای محمده !) له دغو (مشرکانو) چې چا پیدا کړي دا اسمانونه او ځمکې؛ نو خامخا وبه وایي چې الله (پیدا کړي دي)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا پس نه وینئ تاسې هغه بُتان چې بولئ (عبادت یې کوئ)

تاسې بې له الله، كه چېرې اراده وفرمايي ماته الله د ضرر رسولو؛ آيا دي دا بُتان لرې كوونكي د ضرر د هغه (له مانه؟ بلكه نه دي !)، يا كه اراده وفرمايي (الله) ماته د رحمت (د نفعې رسولو)؛ آيا دي دغه (بُتان) منع كوونكي د رحمت د الله (له مانه؟ بلكه نه دي !)، ووايه (اى محمده ! دوى ته) بس دى ځما الله، خاص په هم دغه الله توكل كوي توكل كوونكي (په هر حال او هر كار كې، او خپل ټول امور هم هغه ته ورسپاري).

تفسير: يعني يو طرف خو قدوس الله تعالى چې پخپله تاسې د اقرار سره موافق د ټولو اسمانونو او ځمكې خالق او مالك دى، او بل طرف دغه د تيږو او بې سا بُتان يا عاجز مخلوقات چې كه هغوى ګرد سره يو ځاى هم شي؛ د الله تعالى د راليږلي شوي يو ادنى زحمت يا راحت مخه نشي نيولى، او نه يې نوعيت بدلولى شي، نو تاسې پخپله دغه خبره راوښيئ چې له دغو دواړو څخه كوم يو د اطمينان او اعتماد وړ (مستحق) او لايق كېدى شي؟ او كوم يو د خپل مدد لپاره كافي او بس وګڼلى شي؟ د هود عليه السلام قوم هم ويلي وو: ﴿إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ﴾ چې د هغه ځواب هود عليه السلام داسې وركړى وو: ﴿قَالَ إِنِّىٓ أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوٓا أَنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِۦ فَكِيدُونِى جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ * إِنِّى تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّى وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ إِنَّ رَبِّى عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (۱۲ جزء، د هود سورت (۵) ركوع، ۵۴، ۵۵، ۵۶ آيتونه)، او ابراهيم عليه السلام هم خپل قوم ته داسې فرمايلي وو: ﴿وَلَآ أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّى شَيْـًٔا ۗ وَسِعَ رَبِّى كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ * وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا ۚ فَأَىُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۹) ركوع، (۸۰ - ۸۱) آيتونه).

قُلْ يَٰقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَٰمِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ
وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

ووايه (اى محمده !) اى قومه ځما ! ژوند كوئ تاسې په ځاى (او حال) خپل كې، بېشكه زه هم عمل كوونكى يم (په حال د توكّل او صبر خپل)، پس ژر ده چې معلوم به كړئ تاسې (ځما او له تاسو نه) هر هغه چې رابشي هغه ته داسې عذاب چې وبه شرموي دى، او نازل به شي په ده عذاب هميشه.

تفسير: يعني عنقريب دغه خبره واضحه او څرګندېږي چې د واحد الله بندګان غالبان كيږي، كه د دغو سلهاوو دروازو فقيران؟ واقعات به دېر ژر دا راوښيي چې هر هغه بنده چې د الله تعالى په حمايت او پنا كې راغلى دى؛ د هغه مقابله كوونكي بالآخر ګرد سره خوار زار او تباه كيږي.

تنبيه: له ﴿عَذَابٌ يُخْزِيهِ﴾ څخه دنيوي عذاب، او له ﴿عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ څخه اخروي عذاب مراد دى، والله أعلم.

إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ
وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

بېشكه مونږ نازل كړى مو دى پر تا كتاب (قرآن) لپاره (د انتفاع د ټولو) خلقو په حقه سره، پس هر چا چې سمه لاره يې وموندله؛ پس نفس د ده لره ده (فائده يې)، او هر څوك چې ګمراه شو؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې ګمراه كيږي پر ځان خپل (چې ضرر يې ګالي)، او نه يې ته پر دوى وكيل (ساتونكى).

تفسير: يعني ستا په ژبه او د دغه كتاب په ذريعه د نصيحت رښتيا خبرې ويلې شوي دي، او د دين سمه صافه برابره لاره ښوولې شوې ده، زيات له دې نه هر انسان دې خپله ګټه او تاوان وسنجوي، هر څوك چې پر نصيحت عمل او تګ

کوي؛ خپل ځانته فائده او ګټه رسوي، که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوي، پر تا د دوی نور هيڅ مسئوليت او ذمه واري نشته، چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولې، ستا وظيفه تش د الله تعالى د پيغام رسونه ده، چې دغه فريضه تاسي اداء کړې ده، وروسته له دې نه نور ګرد معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چې د ده په لاس کې ژوندي کول، مړه کول، ويده کول او ويښول او نور ګرد شيان دي.

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ۚ فَيُمْسِكُ الَّتِيْ قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰۤى اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾

الله راکاږي (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی، او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه راکاږي) په خوب د هغه کې، پس وساتي (هغه نفس) چې حکم يې کړی پر هغه د مرګ، او بېرته راليږي (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نيټې په نامه کړی شوې پورې، بېشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کې خامخا ډېر دلائل د قدرت دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي، ليکن نه کوي فکر په کې کفّار).

تفسير: شاه صاحب ليکي «يعني په خوب کې هر ورځ روح اخلي، او بيا يې بېرته ورليږي، همدغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کې هم لکه موت سا اخيسته کيږي، که خوب وځنډيږي؛ نو هم هغه مرګ دی، مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهري هوش وايي، او هغه روح چې په هغه سره تنفس جريان لري، او نبضين خوځيږي، او خواړه هضميږي؛ هغه بل دی، چې پخوا د مرګ له وقوع څخه نه ايستل کيږي»، (موضح القرآن).

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ ؕ

آيا نيولي دي دغو (مشرکانو) غير له الله شفاعتګران (بُتان چې زارۍ وکړي الله ته).

تفسير: يعنې مشرکين د بُتانو په نسبت داسې دعوی کوي چې دوی د الله تعالى په دربار کې ځمونږ سپارښت او شفاعت کوي، او د همدوی له سپارښت څخه ځمونږ ګرد کارونه هلته جوړيږي، نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو، حال دا چې اول د شفيع کېدلو لپاره معبوديت لازمي نه دی، بل شفيع هم هغه څوک ګرځېدی شي چې ورته د الله تعالى له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وي، او يواځې د هغو کسانو په حق کې شفاعت په عمل راتلی شي، چې دوی د الله تعالى په نزد غوره او مقبول وي، لنډه يې دا چې د شفيع لپاره اذن او د مشفوع لپاره مرتضائيت يو ضروري امر دی، او دلته دغه دواړه خبرې نشته، نه بُتانو ته اذن ثابت دی او نه د کفّارو مرتضائيت؛ نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۳﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا اګر که وي دوی په داسې حال کې چې مالکان نه وي د هيڅ شي، او نه عقل لري (دوی چې ستاسې عبادت ورته معلوم شي ځکه چې جمادات وي).

تفسير: يعنې بُتان نه اختيار لري او نه پوهه، نو بيا د دوی شفيع کېدل ډېر عجيب دي.

قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ؕ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۴۴﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله ته (اختيار د) شفاعت دی ټول (او بل هيچا لره دخل نشته)، خاص الله ته دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، بيا خاص همده ته بېرته بيول کېږئ (لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې في الحال هم پر اسمانونو او ځمکه کې د همدغه الله تعالی سلطنت دی، او في المآل هم د ګردو رجوع او بېرته ورتګ هم هغه ته دی، نو بې د الله تعالی له خوښې او رضا هیڅوک د دې خبرې قوّت او قدرت نه لري، چې خپلې شونډې هم وخوځولی شي.

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت کې چې یاد کړ شي الله یواځې (بې له بُتانو)؛ نو منقبض شي، وترهیږي زړونه د هغو کسانو چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې، او په هغه وخت کې چې یاد کړل شي هغه (بُتان) بې له دغه (الله)؛ ناڅاپه دوی خوشالیږي (مخونه یې راڼه او وچولي ـ تندي یې خلاص شي له خوښی).

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چې په ځینو اوقاتو کې تش پخپلو ژبو د الله تعالی د عظمت او محبّت اعتراف کوي، لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمد او ثنا څخه نه خوښیږي، هو ! که د نورو بُتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړی شي؛ نو له ډېر خوښی او خوشالی پخپلو جامو کې نه ځاییږي، او د مسرّت آثار د دوی له څېرو څخه له ورا (لرې) څرګندیږي (ښکاره کیږي)، د افسوس او حسرت ځای دی چې نن ورځ علی الأکثر تش په نامه سره مسلمانانو همداسې یو وضعیت ځانته غوره کړی دی، مثلاً که د واحد الله قدرت، قوّت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان کړ شي؛ نو د دوی په مخونو کې د انقباض آثار احساس کیږي، مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ، صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه وو خوارقو، ربښتیا دروغ کرامات او نورې چټې او مهملې خبرې دوی ته وویلی شي؛ نو د دوی په څېرو کې د وجد او نشاط علائم قائمیږي، او په زړونو کې یې د سرور او انبساط امواج پیدا کیږي، بلکه ډېر اوقات د خالص توحید بیانوونکي د دوی په نزد د اولیاء الله منکر ګڼل کیږي، «فإلی الله المشتکی وهو المستعان».

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده !) ای الله !، پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکې !، ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره وو !، ته حکم کوې (په قیامت کې) په منځ د بندګانو خپلو کې په هغو (دینیه وو امورو کې) چې وو دوی چې په کې اختلاف به یې کاوه.

تفسیر: یعنې هر کله چې دوی په داسې غټو خبرو کې هم جګړې کوي، او د الله تعالی دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کې نشته، نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم، ځو پخپله د دغو جګړو په منځ کې یوه پرېکړه او فیصله وفرمایې.

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِن سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَبَدَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾

او که چېرې ببشکه په اختیار کې شي د هغو چې ظلم یې (پر نفسونو خپلو په کفر سره اختیار) کړی دی هغه (اموال مبالغ) چې په ځمکه کې دي ټول، او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي؛

نو خامخا فديه به ورکړي دوی په هغه سره له بدرنګه عذابه په ورځ د قيامت کې، او ښکاره به شي دوی ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه وو دوی چې ګمان به يې کاوه (د هغه). او ښکاره به شي دوی ته (سزا او عقوبت) د هغو اعمالو چې کړي وو دوی، او چاپېره نازله به شي په دوی (جزاء د) هغه څيز چې وو دوی چې په هغه پورې به يې مسخرې کولې (چې الهي قهر او ابدي عذاب دی).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فيصلې اورولی کيږي، په دغه وخت کې به د دغو ظالمانو چې په شک او شرک سره يې د الله تعالی شان تنقيص کوو؛ ډېر بد حال وي، فرض يې کړئ که په دغه ورځ د ځمکې د مخ ګردې خزانې بلکه له هغوی څخه زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وي، او وغواړي چې دغه ګرد اضعافًا مضاعفه خزائن د خپلې فديې په ډول ورکړي، او خپل ځان خلاص کړي؛ مګر هغه ترې نه قبليږي، او هر څه بد اعمال چې ده کړي دي؛ يو په يو يې په مخ راوړل کيږي، او د داسې راز راز ويروونکيو عذابونو خوند به وڅکي چې هيڅکله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال کې هم نه وي ګرځېدلی، الغرض هغه کسان چې پر خالص توحيد او حق دين پورې يې ټوکې او مسخرې کولې، د هغه ربړ او وبال يې دوی هرومرو ګالونکي دی، او په هغو عذابونو کې چې دوی ورپورې مسخرې کولې؛ دوی پخپله په کې اخته کېدونکي دي.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا

پس کله چې ورسيږي (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر؛ نو بولي مونږ (دفع د هغه ته).

تفسير: يعنې چې د هغه الله تعالی له ذکر څخه چې اوس خپه او ناراضه کيږي؛ د مصيبت په وخت کې ورغږ او نارې وهي، او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کې پرې خوښيږي؛ د مرفه الحالي (د خوشحالۍ او مستۍ) په وخت کې له دوی نه هيريږي.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

بيا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله؛ وايي بېشکه همدا خبره ده چې راکړی شوي دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوهې (ځما، نه ده داسې).

تفسير: يعنې قياس خو همدغه غوښت چې دغه نعمت ځما په برخه شي، ځکه چې په ما کې د دغې خبرې لياقت وو، او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو، او الله تعالی ته ځما استعداد او اهليت څرګند وو، نو بيا به هغه ولې ماته نه رسېده؟ الغرض چې ده پر خپل لياقت او عقل نظر وکړ، او د الله تعالی پر فضل او قدرت يې نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (عطا د نعمت) فتنه امتحان ازموينه ده، وليکن اکثر د دوی نه پوهيږي (چې دغه تخويل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسير: يعنې داسې نه ده، بلکه دغه نعمت د الله تعالی له طرفه يو امتحان دی، چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پورې د حقيقي منعم شکريه اداء کوي؟ او د احسان او انعام حق يې پېژني؟ که ناشکري يې وکړله؛ نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال ګرځي.

قَدْ قَالَهَا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۵۰﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ؕ وَالَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْ هٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيْبُهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا ۙ وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿۵۱﴾

په تحقيق ويلي ده دغه خبره هغو کسانو (چې تېر شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده)؛ پس هيڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی څخه هغه (دنيوي مال او متاع) چې وو دوی چې کسب (د ګټې د هغو) به يې کوو. پس ورسېد هغو (پخوانيو) ته (جزاء د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره)، او هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په اختيارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده !)؛ ژر ده چې وبه رسيږي دوی ته سزا او عقوبت د هغو اعمالو چې کړي دي دوی، او نه دي دوی عاجز کوونکي (مونږ لره له تعذيب د دوی نه).

تفسير: لکه چې قارون همداسې ويلي وو، د هغه څه حشر او آخره خاتمه شوه؟ د هغه ذکر پخوا له دې نه تېر شو، يعنې څرنګه چې پر پخوانيو مجرمينو د خپلې ګناه سزا او وبال ولوېد؛ پر دغو موجوده وو مشرکينو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لوېدونکی دی، څه وخت چې پاك الله تعالی د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمايي، نو دوی له سره خپل ځانونه نشي پټولی، او نه چېرې ترې تنښتېدلی شي، او نه په کوم چل او تدبير سره دی ستړی، ستومانه، او عاجزولی شي.

اَوَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾

آيا نه پوهيږي دوی په دې چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او تنګوي (په اندازه کوي يې)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې ايمان راوړي (په الله چې باسط او قابض دی).

تفسير: يعنې په دنيا کې محض د روزي پراخي او تنګي د کوم سړي د مقبوليت او مردوديت دليل نشي کېدی، نه د روزي ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لياقت پورې منحصر دي، وګورئ چې څومره بېوقوفان او ناپوهان په ډېر اطمينان او هوسايي سره ژوندون کوي، او څومره عاقلان، فاضلان او نېکان په لوږو سره شپې او ورځې تېروي.

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۵۳﴾

ووايه (ای محمده ! چې فرمايي الله) ای بندګانو (مؤمنانو) ځما هغو کسانو چې اسراف يې کړی دی پر نفسونو خپلو ! مه نااميده کېږئ له رحمته د الله، (ځکه چې) بېشکه الله مغفرت کوي بښي ګناهونه ټول (اګر که ډېر هم وي بې له شرکه)، بېشکه چې الله همدی دی ښه ښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: دغه آيت د أرحم الراحمين د بې پايانه رحمت بيان او د ده د عفوې او د عظيم الشأن تېرېدلو اعلان کوي، او د خورا ډېرو سختو مأيوس العلاجو مريضانو په حق کې د شفاء د اکسير حکم لري، مشرك، ملحد، زنديق، مرتد، يهودي، نصراني، مجوسي، مبتدع، فاسق، فاجر او نور عاصيان او باغيان هر څوك چې وي د دغه آيت له اورېدلو څخه وروسته د الله تعالی مهربانۍ ته اميدوار کېږي، ځکه چې د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وفرمايي؛ د هغه ګناه معافوي، او هيڅوك د ده لاس نشي نيولی، بيا بنده به ولې نااميده کېږي؟ هو ! دغه ضروري ده چې د الله تعالی

له نورو اعلاناتو سره سم چې په هغو کې تصريح شوې ده، چې د کفر او شرک جرم به بې له توبې او بې له ايمانه نه قبلوي، بنايي چې ﴿إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ له ﴿لِمَن يَشَاءُ﴾ سره مقيده وګڼله شي، خو سره له هغه د دغې خبرې تقييد يې هم فرمايلى دى: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۸) رکوع (۱۱۶) آيت)، له دغه تقييد څخه دغه نه لازميږي چې الله تعالى بې له توبې هيڅ يوه لويه يا وړوکې ګناه نشي معافولى، او نه يې داسې مطلب کيږي چې د هيڅ يو جرم لپاره له سره د توبې ضرورت نشته، او بې له توبې به ګرد ګناهونه معافيږي، قيد يواځې د مشيت دى، او د مشيت په متعلق په نورو آيتونو کې دا ښوولې شوې دي چې هغه په کفر او شرک کې بې له توبې ممکن نه دى، لکه چې د دغه آيت شان نزول هم پرې دلالت کوي، او د دې وروستني آيت له افادې څخه هم معلوميږي، نو الغرض الله تعالى ټول ګناهونه کله چې وغواړي بندګانو ته معافوي، خو شرک بغير له توبې نه نه معاف کيږي، نو دا آيت د الله تعالى د پراخه رحمت بيان کوي چې ګناهګار بندګان دې نه نااميده کيږي، که د الله تعالى نه د ګناهونو د معافولو غوښتنه وکړي؛ الله تعالى يې معافوي.

وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾

او بېرته وګرځئ تاسې رب خپل ته (له شرکه او عصيانه)، او غاړه کېږدئ ده ته پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب، بيا به مدد درسره نشي کولى (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې پخپلو تېرو اغلاطو نادم شئ !، او د الله تعالى د بې پايانه جود اوکرم څخه وشرمېږئ !، او د کفر او عصيان لاره پرېږدئ !، او د هغه کريم رب په طرف رجوع وکړئ !، او خپل ځانونه هغه ته وروسپارئ !، او د ده د احکامو په مقابل کې په نهايت عجز او اخلاص سره غاړه کېږدئ !، او ښه وپوهېږئ چې په حقيقت کې نجات يواځې د ده په فضل او کرم سره ممکن دى، څمونږ رجوع او انابت هم بې د الله تعالى له فضله او کرمه نشي ميسّر کېدى.

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډېر غوره حکم د هغه (قرآن) چې نازل کړى شوى دى تاسې ته له (جانبه د) رب ستاسې پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب يو ناڅاپه، حال دا چې تاسې به نه پوهېږئ (چې له کوم لوري راځي).

تفسير: له ښې خبرې څخه مراد قرآنکريم دى، يعنې پر قرآني هدايتونو عمل وکړئ !، او د عذاب له راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او انديښنه کې اوسئ !، که نه د عذاب له معاينې څخه وروسته به د هغه هيڅ تدارک او انتظام نشي کېدى، او هيڅ يو تدبير به مؤثر نه لويږي، د الله تعالى عذاب به مو داسې يو ناڅاپه راګېر کړي، چې تاسې به له سره د هغه پر راتګ نه خبر يږئ.

أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

(چابکي کوئ تاسې په تعميل د قرآن باندې پخوا له هغه) چې ووايي يو نفس: اى ارمان او ندامت مې دى پر هغه چې تقصير مې کړى دى په طرف (په حق د طاعت) د الله کې، او بېشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکيو څخه.

تفسير: يعنې په هوا اوهوس، رسم، تقليد او دنيوي خوندونو او چړچو کې اخته او مشغول او د الله تعالى له ذکره او ياده بلکه د ده له وجوده بيخي غافلان شوي وو، د ده دين او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چې

رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ويرولو؛ ملنډې، ټوکې او مسخرې کولې، او د دغو شيانو په حقيقت نه وو پوهيدلي، د ډېر افسوس ځای دی چې د الله تعالی په پېژندلو او د ده د حقوقو په منلو کې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی، چې د هغه په نتيجه کې نن له دغې بدې پېښې سره مخامخ شوي يو، کفّار به دغسې خبرې په محشر کې کوي، که د آيت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کېښود شي؛ نو د ﴿وَإِنْ كُنتُ لَمِنَ السَّٰخِرِينَ﴾ معنی به «ما به د مسخره کوونکو غوندې عمل کولو» وي، «علمت عمل ساخر مستهزئ» (کما فسر به ابن کثير رحمه الله).

﴿أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَىٰنِي لَكُنتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ۝٥٧﴾

يا (پخوا له دې نه) چې ووايي: که چېرې داسې وی چې بېشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته؛ نو خامخا وم به زه له متقيانو پرهېزګارانو (له شرک او له معاصي نه).

تفسير: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلېږي؛ نو د خپل فهم غلطولو لپاره دغه ګوډ عذر وړاندې کوي، څه ووايم؟ الله تعالی ماته هدايت رانه کړ، که الله اراده فرمايلي وی؛ نو نن به زه هم د متقيانو په مرتبه رسېدلی وم، د دغه ځواب وروسته داسې راځي: ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ ءَايَٰتِى﴾.

﴿أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِى كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ۝٥٨﴾

يا (پخوا له دې نه) چې ووايي (نفس) په هغه وخت کې چې ويني عذاب: کاشکې وی ماته بيا بېرته ورتګ (دنيا ته)؛ پس وم به زه هلته له نيکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کې).

تفسير: کله چې حسرت او اعتذار دواړه بېکاره ثابت شي؛ او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شي؛ نو په دغه وخت کې به د اضطراب وارخطايي له شدّته داسې وايي: «په هر ممکنه صورت سره چې کيږي، يو ځلې مې بيا دنيا ته ولېږه !، او د توبې او اطاعت فرصت او موقع راکړه !، او وګوره چې زه په څه صلاح او تقوی سره بېرته درحاضر برم»، فرمايي الله تعالی چې: ولې مې هدايت نه وو درته کړی بلکه درته کړی مې وو:

﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ ءَايَٰتِى فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنتَ مِنَ الْكَٰفِرِينَ ۝٥٩﴾

هو ! داسې ده چې په تحقيق راغلي وو تاته دلائل (قرآن) ځما، پس تکذيب کړی وو تا په هغو سره، او تکبّر دې کړی وو، او وې ته له کافرانو (نامنونکيو نه).

تفسير: يعنې غلط وايي، آيا الله تعالی درته سمه صافه لاره نه وه درښوولې؟ او خپل انبياء يې سره له معجزو او احکامو نه وو درلېږلي؟ مګر د هغوی خبرې دې و نه منلې، او هر هغه شی چې تاته وېلی کېده، هغه مو سره له غروره او تکبر تکذيب کوو، او ستا هم دغه لـويي او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځېده، او خبره همدا ده چې الله تعالی ته له ازله دغه خبره معلومه وه چې ته به د ده له آيتونو څخه انحراف او انکار کوې، او په تکبّر او سرکښی سره به وړاندې کېږې، ستا د طبيعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء همداسې ده چې که زر کرته د دنيا په طرف بېرته وګرځولی شې؛ بيا به پخپلو هم هغو واهيه وو حرکاتو کې مداومت کوې، او له هغه څخه له سره لاس اخيستونکی نه يې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ﴾ (د «الأنعام» سورت (۳) رکوع (۲۸) آيت)، د داسې خلقو په نسبت د الله تعالی داسې عادت نه دی چې دوی برياليان او کامياب کړي، بلکه خائب او خاسر کوي يې.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلَى اللّٰهِ وُجُوْهُهُمْ مُّسْوَدَّةٌ ؕ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ۝

او په ورځې د قيامت كې به ووينې ته هغه كسان چې دروغ يې تړلي دي پر الله پورې (په نسبت د شرك او نورو عيوبو) مخونه د دوى به تور كړى شـوي وي، آيا نشته په دوزخ كې ځاى لپاره د منكرانو (كافرانو؟ يعنې شته !).

تفسير: كومه خبره چې د الله تعالى له جانبه راځي، او هغې ته د دروغو نسبت وكړل شي؛ هم دغه پر الله تعالى دروغ تړل دي، ځكه چې دروغ شمېرونكي داسې دعوى كوي چې الله تعالى هغه خبره نه ده فرمايلې، حال دا چې په واقع كې به يې فرمايلي وي، نو د دغو دروغو توروالى د قيامت په ورځ د دوى پر څېرو كې ښرګنديږي (ښكاره كيږي).

وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ ۚ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوْٓءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝

او وبه ساتي الله (له دوزخه) هغه كسان چې ځان يې ساتلى وي (له شركه) په سبب د خلاصې موندلو د دوى، نه به رسيږي دوى ته سختي او نه به دوى غمجن كيږي.

تفسير: يعنې الله تعالى متقيان د دوى د ازلي فوز او فلاح په سبب د بري او كاميابي پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوي، چې هلته به له هر قسمه بديو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فكر او غم څخه به آزاد او محفوظ وي.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ؗ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ۝ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝

الله پيدا كوونكى د هر څيز دى، او دغه (الله) پر هر څيز وكيل (ساتونكى متصرف) دى. خاص همدغه (الله) لره دي كليګانې (د خزانو) د اسمانونو او د ځمكې، او هغه كسان چې كافران شوي دي په آيتونو د الله، دغه كسان همدوى زيانكاران دي (چې ځاى يې ابدي دوزخ دى).

تفسير: يعنې الله تعالى هر شى پيدا كړى دى، او وروسته له پيدايښته د ده د بقاء او تحفظ ذمه واري يې هم پر خپل قدرت اخيستې ده، او د ځمكې او اسمان د ګردو شيانو تصرّف او اقتدار هم ده ته حاصل دى، ځكه چې د ګردو خزانو كنجيانې له ده سره دي، نو له داسې الله څخه مخ اړول او نورو شيانو ته مخ ګرځول فضول او بېكاره خبره ده، ښايي چې انسان د الله تعالى له غضبه وويريږي، او د الله تعالى رحمت او مهرباني ته اميدوار اوسي.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ۝

آيا پس تاسو امر كوئ ماته چې بې له الله تعالى د بل چا عبادت وكړم اى جاهلانو ناپوهانو !.

تفسير: يعنې انتهايي ناداني، حماقت او جهالت دا دى، چې انسان الله تعالى پريږدي، او د نورو په عبادت كې بوخت شي، او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه داسې غوښتنه كوي، او ترې طمع كوي چې دى (معاذ الله) د كفر او شرك لاره د دوى له سببه غوره كړي، په ځينو رواياتو كې راغلي دي چې مشركانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دعوت وركړى وو، چې راځه ځمونږ د معبودانو عبادت كوه، نو ځكه دغه پاس آيت د دوى په ځواب كې نازل شو:

وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ۝٦٥ بَلِ ٱللَّهَ فَٱعۡبُدۡ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ۝٦٦

او خامخا په تحقيق وحي کړی شوې ده تاته او (وحي کړی شوې ده) هغو کسانو ته چې ړومبی له تا نه وو (داسې چې قسم دی) که شرک پیدا کړ تا (فرضًا)؛ نو خامخا خراب به شي هرومرو عمل ستا، او خامخا شې به ته هرومرو له زيانکارانو (نو ځان وساته له شرکه !). بلکه (يواځې) د الله عبادت کوه، او اوسه له شکر کوونکيو (په نعمت د توحيد او عبادت).

تفسير: يعنې که له عقلي حيثيته وکتلی شي، د ګردو اشياوو پيدا کول، باقي پرېښودل، او په هغه کې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل يواځې د الله تعالی کار دی، نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هيڅوک نشي کېدی، او که له نقلي حيثيته ملاحظه وکړئ؛ نو ټول انبياء الله او سماويه اديان د توحيد په صحت او د شرک په بطلان متفق دي، بلکه هر نبي ته د وحي په ذريعه دغه ښوولی شوي دي چې په آخرت کې د مشرکانو ټول اعمال بيخي بېکاره دي، او د شرک انجام د خالص حرمان او خُسران څخه سوا بل شی نه دی، لهذا پر هر انسان لازم دي چې له ګردو باطلو معبودانو څخه ځان وشکوي !، او له الله تعالی سره د خپل عبوديت تعلقات ونښلوي، او د الله تعالی وفادار او شکرګزار او احسان پېژندونکی بنده شي، د ده عظمت، قدرت، جلال او کمال ښه وپېژني، عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شريک ونه ګرځوي، او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی، پورته، اعلی او ارفع وګڼي، لکه چې واقع کې هم دی.

وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدۡرِهِۦ

او تعظيم نه دی کړی دغو (مشرکانو) د الله حق تعظيم د ده.

تفسير: يعنې مشرکينو د الله تعالی عظمت، علويت، کمال، جلال، لويي او بزرګي تر هغې اندازې او مرتبې پورې ونه پېژندله چې تر هغې اندازې او مرتبې پورې پر يوه بنده د هغه معرفت او پېژندګلوي لازمه ده چې هغه وپېژني، د الله تعالی د رفيع شان او لوړې مرتبې د اجمالي تصوّر کوونکی آيا د عاجز او محتاج مخلوق حتی د بېځايه ګټو او بتانو شرکت له الله تعالی سره تجويز کولی شي؟ حاشا وکلاّ ! وروسته له دې نه د الله تعالی د عظمت او قدرت، د جلال او کمال د ځينو شئونو بيان دی.

وَٱلۡأَرۡضُ جَمِيعٗا قَبۡضَتُهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ مَطۡوِيَّٰتُۢ بِيَمِينِهِۦۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ۝٦٧

او ځمکه ټوله به په موټي د الله تعالی کې وي په ورځ د قيامت کې، او اسمانونه به نغښتلي شوي دي په ښي لاس د ده کې، پاکي ده ده ته او لوړ لوی دی له هغو شيانو چې دوی يې شريکوي (له الله سره بُتان او نور شيان).

تفسير: د الله تعالی د عظمت حال خو دادی چې په ورځ د قيامت کې به ټوله ځمکه په يوه موټي کې ونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس کې راونغاړي، په صحيح حديث کې راغلي دي، ابو هريرة رضي الله تعالی عنه فرمايي چې: ما له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې ويې فرمايل: «الله تعالی به ځمکه په موټي کې راونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس کې راونغاړي، او بيا به وفرمايي: زه بادشاه يم، چېرته دي د ځمکې بادشاهان؟» يعنې په دغه ورځ به څرګنده شي چې حقيقي بادشاه الله تعالی دی، د نورو بادشاهي به ختمه شوي وي، يواځې د الله تعالی په واک کې به وي، او حساب به ورسره کيږي.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَّنْظُرُوْنَ ﴿۶۸﴾

او پو کل به و کړی شي په شپېلۍ کې، پس بېخوده مړه به شي هر هغه چې په اسمانونو کې دي او هر هغه چې پـه ځمکه کـې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمايي الله (د نه وژلو د هغه)، بيا به وپو کل شي په هغې شپېلۍ کې بل ځلي؛ پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه وو ټول) ولاړ وي منتظر وي (چې څه راباندې کيږي).

تفسير: د اکثرو محققينو علماوو په نزد ټول به دوه ځلې د صور نفخې کيږي، په اوله کې به د ګردو حواس ورکيږي، بيا هغه کسان چې ژوندي دي مړه کيږي، بيا به بله نفخه کيږي، چې د هغې په اثر د مړيو ارواح به د ابدانو په طرف بېرته راګرځي، او ټول بېهوشان به په هوش کيږي، په دغه وخت کې د محشر د دې عجيبو او غريبو مناظرو د ليدلو څخه ګرد مخلوقات حيران کيږي، بيا به په ډېر سرعت سره د قدوس الله په مخکې وړاندې کيږي، او ګرد سره ورحاضرولی شي.

تنبيه: له ﴿اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ﴾ څخه ځينو جبرئيل، ميکائيل، اسرافيل او داسې نور عليهم السلام مراد نيولي دي، او ځينو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړي دي، د ځينو په نزد ترې انبياء او شهداء مراد دي، والله أعلم، په هر حال دغه استثناء به د هغې نفخې په وخت کې وي چې وروسته له هغه ممکن دي پر دوی هم فناء طاري کيږي، ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آيت).

وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۶۹﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فيصلې د بندګانو)، او کېښود به شي کتاب (عملنامې لپاره د حساب)، او راتله به و کړل شي په انبياوو (محشر ته) او په شهداوو سره (له هر امته)، او حکم به و کړ شي په منځ د دوی کې په حق اوعدل سره، او پر دوی به ظلم ونه کړ شي (هيڅ قدر په تزييد د عقاب يا تنقيص د ثواب).

تفسير: الله تعالى به د حساب لپاره څرنګه چې د ده د شان سره مناسب دي؛ راښکته شي، او ځمکه به د ده د نور او رڼا په وجه وځليږي، انبياء او شهداء به راوستل شي، او د بندګانو په منځ کې به د عدل او انصاف فيصله وشي.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل چې کړی يې وو (ده).

تفسير: يعني د نېکۍ په بدل کې تنقيص او د بدۍ په بدل کې تزييد نه واقع کيږي، د هر چا هومره چې ښه يا بد عمل وي؛ هغه ګرد د الله تعالى په علم کې دی، سم له هغه سره بدل ورکول کيږي، چې د هغه څه تفصيل وروسته له دې نه راځي.

وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿۷۰﴾

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی يې کوي (نو جزاء به پرې ورکړه شي).

تفسیر: یعنې شاهدان راځي د دوی د ملزم کولو لپاره، که نه له الله تعالی څخه هيڅ یو شی پټ نه دی (کذا في الموضح).

وَسِيۡقَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡۤا اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا ؕ

او شړلی راښکلی کیږي (په شدّت سره) هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

تفسیر: یعنې ټول کافران په ټېل وهلو او په نهایت ذلت او خوارئ سره د دوزخ په طرف شړل او بیول کیږي، څرنګه چې د کفر اقسام او مراتب ډېر دي؛ نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بېله بېله کوله شي.

حَتّٰۤى اِذَا جَآءُوۡهَا فُتِحَتۡ اَبۡوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانیستلی شي دروازې د دغه (دوزخ).

تفسیر: هم هغسې چې د دنیوي بندیخانې دروازې خلاصې نه وي، هر کله چې کوم بندي په کې ننویستل کیږي، ور یې ورته خلاصوي، او وروسته د ده له ننوتلو څخه بېرته وربندول کیږي، همداسې ځه وخت چې دوزخیان دوزخ ته نژدې رسیږي، د دوزخ دروازې پرانیستلی کیږي، او دوزخیان په ټېل وهلو سره په کې غورځولی کیږي، او بیا یې دروازې تړلی کیږي، کما قال الله تعالی: ﴿إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٌ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمۡ خَزَنَتُهَاۤ اَلَمۡ يَاۡتِكُمۡ رُسُلٌ مِّنۡكُمۡ

او وبه وایي دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه.

تفسیر: یعنې هغه پرښتې چې د دوزخ محافظانې دي، دوی به کفارو ته د ملامتی په ډول سره داسې وایي: «آیا نه وو درغلی تاسې ته رسولان له تاسې»، یعنې چې له هغوی څخه له دې سببه چې ستاسې له جنس څخه وو؛ فائده اخیستل ډېر اسان وو.

يَتۡلُوۡنَ عَلَيۡكُمۡ اٰيٰتِ رَبِّكُمۡ وَيُنۡذِرُوۡنَكُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هٰذَا ؕ قَالُوۡا بَلٰى وَلٰكِنۡ حَقَّتۡ كَلِمَةُ الۡعَذَابِ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ ۝

چې لوستل به دغو (رسولانو) پر تاسې آیتونه (د قرآن) د رب ستاسې، او ویرول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده، وبه وایي (کفار چې ولې نه وو راغلی) بلکه راغلی وو، ولیکن ثابته شوې ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو.

تفسیر: یعنې ولې انبیاء نه وو راغلي !؟ بلکه ضرور راغلي وو، او د الله تعالی کلام یې راوړی وو، او له نن ورځې څخه ډېر زیات ویرولی شوي وو، لیکن مونږ له خپلې بدبختی او نالایقی د هغو پندونو ته غوږ کښېنښود، څو بالآخر د الله تعالی د داسې قاطع او لا یتغیّر تقدیر سره مخامخ شو، او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعي ډول ثابت او نافذ شو: ﴿فَاعۡتَرَفُوۡا بِذَنۡۢبِهِمۡ ۚ فَسُحۡقًا لِّاَصۡحٰبِ السَّعِيۡرِ﴾ (الملک).

قِيۡلَ ادۡخُلُوۡۤا اَبۡوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا ۚ فَبِئۡسَ مَثۡوَى الۡمُتَكَبِّرِيۡنَ ۝

وبه ویل شي دوی ته: ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دې حال کې چې همېشه اوسېدونکي اوسئ په ده کې، پس بد دی ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې تاسې د خپل، تکبر، لویي او غرور له سببه د الله تعالی خبره ونه منله، نو اوس تاسې تل په دوزخ کې پراته اوسئ !، او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ !.

وَسِيۡقَ الَّذِيۡنَ اتَّقَوۡا رَبَّهُمۡ اِلَى الۡجَـنَّةِ زُمَرًا‌ؕ

او بیول کیږي به هغه کسان چې ویرېدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلې ډلې.

تفسیر: یعنې کله چې د ایمان او تقوی مدارج متفاوت دي، د هرې درجې متیقن مؤمنین جلا او د هرې یوې ډلې به سره بېلې وي، او دغو ګردو جماعتونو ته ډېر زیات تشویق او ترغیب ورکول کیږي، او په ډېره مینه او محبت سره د جنت په طرف لېږل کیږي.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوۡهَا وَفُتِحَتۡ اَبۡوَابُهَا وَقَالَ لَهُمۡ خَزَنَـتُهَا سَلٰمٌ عَلَيۡكُمۡ طِبۡتُمۡ فَادۡخُلُوۡهَا خٰلِدِيۡنَ ۝

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانیستلې شوي به وي دروازې د دغه (جنت)، او وبه وایي دوی ته خزانچیان (متصرفان) د جنت: سلام دې وي پر تاسې، پاک یئ تاسې (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دې حال کې چې همېشه اوسېدونکي اوسئ (په ده کې).

تفسیر: خرنګه چې د مېلمنو له راتګه څخه پخوا د مېلمستون دروازې پرانیستلې کیږي، او د هغوی لپاره د هوسایې وسائل او وسائط برابرولی شي؛ کله چې جنتیان هلته ورسیږي، نو د جنت دروازې به د دوی په مخ کې پرانیستلې خلاصې وي، لکه څنګه چې د «ص» سورت په (۴) رکوع کې راغلي دي: ﴿مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الۡاَبۡوَابُ﴾ او د الله تعالی پرښتې به په نهایت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناوو او نورو د دوی استقبال کوي، او ورته «هر کله راشئ ! ښه راغلئ !» وایي، او د جنّت د تل اوسېدلو بشارات او زیري به ورته کوي.

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِىۡ صَدَقَنَا وَعۡدَهٗ

او وایي به دغه (جنتیان): ټوله ثناء صفت خاص الله ته دي، هغه (الله) چې رښتینه یې کړه له مونږ سره وعده خپله.

تفسیر: یعنې د الله تعالی شکر او حمد وایو، هغه وعدې چې مونږ د انبیاوو له خولې څخه اورېدلي دي، د هغو تصدیق مونږ پخپلو سترګو وینو.

وَاَوۡرَثَنَا الۡاَرۡضَ نَتَبَوَّاُ مِنَ الۡجَـنَّةِ حَيۡثُ نَشَآءُ‌ۚ

او میراث یې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نیسو له جنته هر ځای چې خوښ شي ځمونږ.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «جنتیانو ته حکم شته هر چېرې چې زړه یې غواړي، هم هغلته دې وسیږي، لیکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوي چې د ده لپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معین کړی شوی دی»، د ځینو په نزد مراد

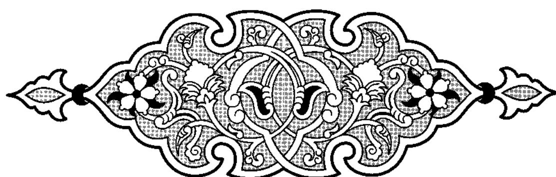
يې داسې دی: چې په جنت کې د تللو او راتللو او له يوه ځای بل ځای ته ورتګ هيڅ ممانعت نه دی، او هر جنتي هر چېرې چې يې زړه وغواړي؛ هم هغلته ورددرومي.

فَنِعۡمَ أَجۡرُ ٱلۡعَٰمِلِينَ ۝ وَتَرَى ٱلۡمَلَٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنۡ حَوۡلِ ٱلۡعَرۡشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡۚ وَقُضِيَ بَيۡنَهُم بِٱلۡحَقِّ وَقِيلَ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝

پس ښه دی اجر د (نېک) عمل کوونکو (دغه جنّت). او وينې به ته (ای محمده !) پرښتې طواف کوونکې (چار چاپېر) له عرشه چې تسبيح به وايي دوی (پيوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړی شي په منځ د خلقو کې په حق سره، او وبه ويلی شي چې: ټوله ثنا ده خاص الله ته چې رب پالونکی د عالميانو دی.

تفسير: يعنې څه وخت چې الله تعالی د حساب او کتاب لپاره د فيصلو ميدان ته راشي، په دغه وخت کې به پرښتو د عظيم عرش په چار چاپېر حلقه تړلې وي، او ګردې به د خپل رب په تسبيح او تحميد کې مشغولې وي، او د ګردو بندګانو د اعمالو فيصلې به په ډېر انصاف سره وکړی شي، چې د هغې په اثر به له هر لوري څخه په ډېر جوش او خروش سره د ﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ﴾ ناري پورته کيږي، يعنې ټوله ثنا صفت او محامد هغه پاك الله ته لايق دي، چې د ګرد جهان رب او پروردګار دی، او د ټول عالم په نسبت يې ښه احکام او عمده فيصلې صادرې کړې دي.

تمّت سورة الزمر بعون الله و توفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ الْمُؤْمِنِ

«د (المؤمن) سورت مکي دی، پرته له (۵۶، ۵۷) آیتونو څخه چې مدني دي، (۸۵) آیته او (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۰) او په نزول کې (۶۰) سورت دی، وروسته د (الزّمر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ۝٢ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازلېدل د دې کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دي، چې (دی) ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه عالم دی (پر هر څیز). ښښونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره)، او قبلوونکی د توبې دی (تائبانو لره).

تفسیر: یعنې توبه قبلوي او له ګناهونو څخه تائب داسې پاک او صافوي چې ګواکې له سره یې څه ګناه او خطا نه وي کړې.

شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ

سخت دی عذاب (د ده کفّارو لره) څښتن (خاوند) د فضل دی.

تفسیر: یعنې بې نهایته د قدرت او وسعت او غناء څښتن دی، چې پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه ورروي.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ۝٣

نشته لایق او حقدار د عبادت بل هیڅوک مګر یواځې هم دی دی، خاص همده ته بېرته ورتلل دي (لپاره د حساب).

تفسیر: چې هلته له وررسېدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږي.

مَا يُجَادِلُ فِيْٓ اٰيٰتِ اللهِ اِلَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

جګړې نه کوي (طعنې نه وايي) په آیتونو د الله کې مګر هغه کسان چې کافران شوي دي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی کلام او خبرې او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسې نه دي، چې په هغه کې څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شي، مګر هغه خلق چې دا یې له خپلو ځانونو سره غوټه کړېده چې د خورا روښانو دلائلو او براهینو او له ډېرو ښو ښکاره وو شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوي، نو دوی پر دغو د ربنتیا خبرو په ناحقه سره جګړې او مناقشې کوي.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِى الْبِلَادِ ۝٤

پس نه دې تېر باسي تا ګرځېدل د دوی (په هوسایي سره) په ښارونو کې (ځکه چې عاقبت د دوی دوزخ دی).

تفسیر: یعنې د داسې منکرینو انجام تباهي او هلاکت دی، اګر که دوی في الحال په ښارونو او کلیو کې ګرځي، سیلونه، سیاحتونه او سوداګري کوي، او پخپلو چرچو کې مشغول دي، نو نه ښایي چې تاسې د دوی پر دغه راحت او هوسایي وغولېږئ، ځکه چې دغه د الله تعالی له طرفه امهال او استدراج دی.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ ۖ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ ۖ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۝٥

دروغجن شمیرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه، او قصد وکړ هر امّت (له دوی نه) پر رسول خپل چې ونیسي دوی هغه (رسول او ضرر وررسوي)، او جګړې به کولې دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره، لپاره د دې چې پټ کړي په دغه (باطل سره) حق (توحید)، پس ومو نیول دوی (په عذاب سره)، پس څرنګه وو سزا عقوبت ځما (دوی لره؟).

تفسیر: د هر امّت اشرارو د خپلو انبیاوو د وژلو یا د زحمت او تکلیف وررسولو ارادې کړې وې، او همېشه هغوی دداسې چلونو په جوړولو کې مصروفېدل، چې د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتې او شکست ورکړي، لیکن د دې په ځای چې دغه اشرار ځمونږ انبیاوو ته لاس وروغځوي، یا یې ونیسي؛ مونږ همدغه اشرار پخپل غضب او قهر کې اخته او سختې سزاوې مو ورته ورکړي دي، بیا وګورئ چې د دوی بېخ او بکر مو څرنګه له بېخه وویست؟ نن هم د هغو سپېره شویو اقوامو څه آثار چېرې شته او په نظر راځي، چې د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی د تباهۍ په نسبت څخه فکر، غور او تصوّر کولی شي.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۝٦

همداسې (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوې ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې کافران شوي دي (هغه کلمه دا ده چې) بېشکه دوی ملګري د اور (د دوزخ) دي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکې خبره پوره نازله او منطبقه شوې ده، پر اوسنیو منکرینو یې هم نازله وبوله، او هم هغسې چې د انبیاوو د اعلان سره موافق پر کفارو دنیوي عذاب نازل شوی دی؛ ستا د رب دغه خبره هم یو ثابت شوی حقیقت دی، چې په آخرت کې د دغو خلقو ځای دوزخ دی.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا ۚ

هغه کسان (له ملائکو) چې پورته اخلي عرش او هم هغه (پرښتې) چې چارچاپېرې دي د عرش تسبیح وایي سره د حمده ثناء د رب د دوی، او ایمان یې راوړی دی په دغه (الله)، او مغفرت غواړي (له الله نه) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی.

تفسیر: یعنې د عظیم عرش حاملین او د هغه په چارچاپېر کې بېشماره مطوفینې پرښتې چې د دوی غـذاء یواځې د الله تعالی تسبیح او تحمید دی، او د الله تعالی د دربار د مقربیت لامله په اعلی درجې سره د ایمان او یقین لرونکې دي، دوی د الله تعالی په حضور کې د مؤمنینو لپاره دعاء او استغفار کوي.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ۝۷

(نو وايي چې) ای ربه ځمونږ ! احاطه کړې ده او پراخه دی هر شي ته ستا رحمت او علم، پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه يې ايستلي ده، او متابعت يې کړی دی د لارې ستا، او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسير: دغه يې د پرښتو د استغفار صورت ښوولی دی، يعنې د الله تعالی په دربار کې داسې عرض کوي: «ای ځمونږ ربه ! ستا علم او رحمت په هر شي محيط دی، پس هغه څوک چې ستا په محيط علم يې بد کارونه پرېښې وي، او د زړه په صدق سره يې ستا په طرف رجوع کړې وي، او ستا پر سمه لاره يې د تللو زيار، کوښښ ايستلی وي، او د بشريت په اقتضاء څه کمزوري او خطاوې له دوی نه صادرې شوي وي؛ ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروبښه، نه په دنيا کې څه ربړ او زحمت ورپېښ کړې !، او نه په عُقبا کې د دوزخ مخ ورښکاره کړې !.

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ اِلَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ؕ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝۸

(او هم وايي به) ای ربه ځمونږ !او ننه باسه دوی په جنتونو د همېشه هستوګنې کې هغه چې وعده کړې ده تا له دوی سره، او څوک چې نېک شوي له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی، او (له) اولادو د دوی، بېشکه چې ته هم ته يې ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې اګر که جنّت هر چا ته د ده د عمل په صله کې وررسيږي، لکه چې دلته هم د چپ ۽ چله قيده ښکاره ده، او بې له خپل ايمان او اصلاح ښځه، اولاد، مور و پلار او نور کسان يې هيڅ په کار نه ورځي، ليکن ستا حکمتونه داسې هم دي چې د يوه له خاطره ډېرو کسانو ته د دوی له عمله زيات په اعلی درجه رسوې، لکه چې د «الطور» سورت په لمړۍ رکوع (۲۱) آيت (۲۷) جزء کې راغلي دي: ﴿وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ ؕ﴾ نو هغه به هم په حقيقت کې د هم هغه صالح سړي د اکرام او مداراتو يو صورت وي، چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کې ورسره پرېښودلی شي.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ؕ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ؕ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝۹

او وساته دوی له بديو ځنې !، او هر څوک چې وساتې ته له بديو څخه په دغه ورځ د قيامت کې؛ نو په تحقيق رحمت دې وکړ پر او دغه (ساتل ستا له عذابه) همدغه دی بری ډېر لوی.

تفسير: يعنې په محشر کې دوی ته هيڅ قسم بدي مثلاً وېره، پرېشاني او نور لاحق نه وي، او دغه عظيم الشأن بری او کاميابي خاص ستا په مهربانۍ او مرحمت حاصلېدی شي، ځينو مفسّرينو له «سيئات» څخه سيئه اعمال مراد اخيستي دي، يعنې وروسته له دې نه دوی يې له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمايل، او د دوی خوی او عادت يې داسې وګرځاوه چې د بدۍ په لوري متمايل نشي، ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدۍ ځنې ځان وساتي؛ پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی، او همدغسې سړی به هلته اعلی بری او کاميابي حاصلوي، په دغه تفسير کې د «يومئذ» ترجمه دې: د «هغې ورځې» په ځای په «دې ورځې» سره وکړه شي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «يعنې که ستا لطف او مهرباني وي؛ نو له بديو ځنې به دوی ځان وساتي، او پخپل عمل سره هيڅوک خپل ځان نشي ساتلی، له لږې يا ډېرې بدۍ څخه څوک تش دی؟»، په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسير منطبق کېدی شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ۝١٠

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (چې دوزخ ته داخل کړل شي)؛ نو غږ به ورته وکړ شي: خامخا دښمني (او قهر) د الله (پر تاسې باندې) ډېر لوی دی له دښمنۍ (او قهر) ستاسې له ځانونو خپلو سره، کله چې وبه بللی شوئ تاسې (په دنیا کې) طرف د ایمان راوړلو ته، پس کافران کېدئ به تاسې (او له ایمانه به تښتېدلئ).

تفسير: دغه به د قيامت په ورځ کې وايي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې نن تاسې له خپل نفس څخه بېزاره يئ، او پر خپل ځان لعنت وايئ، په دنيا کې چې کافران کېدئ؛ په دغه وخت کې الله تعالى له دې نه زيات پر تاسې لعنت لېږه، او ستاسې له حرکاتو به نارضا وو، چې د هم هغه بدل نن ورځ مومئ».

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وايي (دا کفّار) ای ربه ځمونږ! مړه دې کړو مونږ دوه ځلې، او ژوندي دې کړو مونږ دوه ځلې.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «پخوا له دې نه تاسې خاوره وئ يا نطفه، په دواړو تقديرو سره مړه او بېځانه وئ، بيا په تاسې کې سا ننوته، نو ژوندي شوئ، بيا مړه شوئ، بيا به ژوندي راپاڅول کېږئ، همدغه دي دوه ژونده او دوه مړيني، لکه څنګه چې الله تعالى د البقرې سورت په (۳) رکوع (۲۸) ايت (۱) جزء کې فرمايلي دي: ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ځينو نور تفسيرونه هم کړي دي، خو ظاهر همدا تفسير دی.

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قايل شو مونږ په ګناهونو خپلو.

تفسير: هر کله چې مو دا حالت چې له مونږ سره يې وعده شوې وه په سترګو وليده؛ نو اوس په خپلو ګناهونو قايل شو.

فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ۝١١

پس آيا شته د وتلو (ځمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره؟.

تفسير: يعنې افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځايه د خلاصېدو او تښتېدلو هيڅ يوه چاره او لاره نه راښکاري ماسوا له دې چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلې موت او حيات راکړی دی، دريم ځلې مو هم دنيا ته ولېږئ، څو دا ځلې هلته صالحه اعمال وکړو، او سره له ډېرو نېکيو بېرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ۝١٢

دغه (ابدي عذاب) تاسې ته په سبب د دې دی، کله چې وبه باله شو الله يواځې (بې له نورو معبودانو ستاسې)؛ نو کفر به اختيار کړ تاسې، او که شريکان به هم وبللی شول له الله سره؛ نو ايمان به راوړ تاسې، پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوي دغه الله) ډېر پورته دی، ډېر لوی دی.

تفسير: يعني بېشکه اوس د دنيا په لوري د بېرته ورتګ هيڅ يو صورت نشته، اوس تاسې د خپلو پخوانيو اعمالو سزاوې دروا خلئ، ستاسې په نسبت د ابدي هلاکت دغه فيصله ځکه شوې ده، چې تاسې د واحد الله او حقيقي معبود غږ ته غوږ کنښېنبود، او تل مو د ده له وحدانيت څخه انکار کوو، که له تاسې نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوري بلنه کېده؛ نو على الفور به مو «آمنّا وصدّقنا» ويل، او په هغه پسې به مو منډې وهلې.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ۚ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

الله هغه ذات دى چې ښيي تاسې ته دلائل خپل، او نازلوي تاسې ته له (طرفه) د اسمانه رزق روزي (باران چې سبب د روزۍ دى)، او پند نه اخلي (په دغو دلائلو) مګر هغه چې راګرځيدلي وي (له شرکه او معصيته توحيد او طاعت ته).

تفسير: يعني د الله تعالى د عظمت او وحدانيت دلائل او نښې په هر څيز کې ظاهرې دي، انسان ته ښايي چې يواځې پخپلې روزۍ او رزق کې لږ غور او دقّت وکړي، او ودې ګوري چې په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسيږي، حتى چې د هغه سامان له اسمانه هم تهيه کيږي، بيا په نورو شيانو کې هم د ده عقل او پوهه رسيږي، ليکن که څوک هغه لوري ته له سره رجوع هم ونه کړي، او له غور او فکر څخه کار وانخلي، نو له کوم ځايه او په کومې وسيلې سره به پوهه حاصله کړى شي؟.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

پس وبولئ تاسې الله په دې حال کې چې خالص کوونکي اوسئ دغه (الله) ته (د) دين (له شرکه)، او اګر که بد ګڼي دغه کافران (دغه اخلاص ستاسې).

تفسير: يعني د الله تعالى بندګانو ته ښايي چې له پوهې او عقل څخه کار واخلي، او د واحد الله په طرف رجوع وکړي، او هم هغه دې وبولي او عبادت دې وکړي، او د ده په بندګۍ کې دې بل څوک ته شرکت ور نه کړي، بېشکه چې د مخلصو بندګانو د دغه موحديت، د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کيږي، چې دوى ولې نور ګرد معبودان له منځه لرې کړي دي؟ او صرف واحد الله قبلوي؟ او يواځې د همغه قدّوس الله په عبادت کې مشاغلت لري؟، مګر پوخ او حقيقي موحد هم هغه دى چې د مشرکانو په مجمع کې د توحيد غږ پورته کړي، او د هغوى د بد ويلو او خپګان څخه له سره اندېښنه او پروا ونه کړي !.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(همدغه الله) پورته کوونکى د درجو (د مؤمنانو) دى، څښتن (مالک) د عرش دى، راليږي روح (جبرئيل يا پټې خبرې) په امر حکم خپل پر هغه چا چې اراده وفرمايي له بندګانو خپلو.

تفسير: له پټو خبرو څخه وحي مراد ده، چې پر انبياوو عليهم السلام نازليږي، او د دوى د ورثه وو په وسيله نورو بندګانو ته هم رسيږي، لکه چې د قيامت تر ورځې پورې به رسيږي.

لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

لپاره د دې چې وويروي (خلق) له ورځې د ملاقات.

تفسير: يعنې په هغه ورځ کې چې ټول اولين او آخرين به سره يو ځای د پاك الله په حضور کې حاضريږي، او هر يو سړی به د خپلو ښو يا بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوي، يا ارواح له اجسادو، يا اعمال له عمالو، يا مظلومان له ظلامو، يا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوري.

يَوْمَ هُمْ بَارِزُوْنَ ۚ

په هغه ورځ کې چې دوی به راښکاره وي.

تفسير: يعنې له قبورو څخه به ووځي، او په يوه داسې ډاګ سم صاف هوار ميدان کې به حاضريږي، چې هلته به هيڅ غر او غونډۍ او نور حائل نه وي.

لَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ؕ

پټ به نه وي پر الله له دوی نه هيڅ څيز.

تفسير: يعنې ښه وپوهيږئ چې د هغه أحكم الحاكمين په دربار کې حاضرېدل دي، چې له هغه څخه ستاسې هيڅ احوال پټ نه دي، او ګرد ظاهري او باطني اسرار او احوال ورته ښکاره او څرګند دي، او د دوی ګرد اعمال به دوی ته وروړاندې کيږي، او خپله جزاء مومي، بيا به داسې وفرمايي الله جل جلاله پس له نفخې د صور:

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ؕ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿۱۶﴾

چا لره دی سلطنت؟ (نو ځواب فرمايي پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې يو دی ښه غالب قوي.

تفسير: يعنې په هغه ورځ کې په ظاهري او مجازي ډول به هم د هيچا سلطنت او باچاهي نه وي پاتې، او يواځې د هم هغه مالك الملكوت او صاحب الكبرياء والجبروت حكومت او سلطنت به دائم او قائم وي، چې د ده په مقابل کې ټول زور او قوّت او طاقت عاجز او ناتوانه مطيع او منقاد دی.

اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ؕ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۱۷﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوْبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كٰظِمِيْنَ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی يې دی، نشته هيڅ قدر ظلم نن ورځ، بېشکه چې الله ډېر ژر حساب کوونکی دی. او ووېروه (ای محمده ! دغه کفار له عذابه) د ورځې رانژدې، کله چې زړونه به په نزد د چنغړکو وي، په دې حال کې چې غم کوونکي به وي (خاوندان د زړونو).

تفسير: يعنې له ډېرې وېرې او خوف زړونه به يې ترپيږي، او تر ستونو پورې به پورته کيږي، او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټينګ ونيسي، او له دې نه به ويريږي چې چېرې د دوی زړونه د دوی له تنفس سره يو ځای د باندې ونه وځي.

مَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ حَمِيْمٍ وَّلَا شَفِيْعٍ يُّطَاعُ ﴿۱۸﴾

نه به وي ظالمانو ته (په قيامت کې) هيڅوك دوست، او نه کوم شفاعتګر چې خبره يې ومنله شي.

تفسير: يعنې داسې کوم شفاعتګر به نه وي چې د هغه خبره به خامخا اورېدله کيږي، سپارښت به هم هغه څوک کولی شي؛ چې د الله تعالی له طرف مجاز او مأذون وي، او د هغه انسان په حق کې کېدی شي؛ چې شفاعت د هغه لپاره غوره او پسند وي.

يَعۡلَمُ خَآئِنَةَ ٱلۡأَعۡيُنِ وَمَا تُخۡفِي ٱلصُّدُورُ ۝١٩ وَٱللَّهُ يَقۡضِي بِٱلۡحَقِّۖ

معلوم دي (الله) ته خيانت د سترګو او هغه نيات چې پټوي يې سينې. او الله حکم (فيصله) کوي په حقه (عدل) سره.

تفسير: يعنې له مخلوقاتو څنې خپلې سترګې وژغوري، او په پټه او مخفي ډول سره پر کوم يو شي نظر وغورځوي، يا د سترګو په يوه کنج يا په غلا سره وګوري، يا پخپل زړه کې کوم نيت وکړي، يا د کومې خبرې اراده يا خيال پخپل زړه کې تېر کړي، له دغو ګردو شيانو څخه پر ټولو او پر هر يوه باندې الله تعالی عليم او خبير دی، او فيصله يې په عدل او انصاف سره کيږي.

وَٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقۡضُونَ بِشَيۡءٍۗ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ۝٢٠

او هغه کسان چې بولي يې دوی غير له دغه (الله)؛ حکم نشي کولی دوی په هيڅ څيز، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه ليدونکی (د اعمالو).

تفسير: يعنې فيصله صادرول د هم هغه ذات کار کېدی شي چې ښه اورېدونکی ښه پوهېدونکی وي، ښه نو دغه بېځانه تيږي او بې روحه بُتان چې تاسې هغوی ته معبود وايئ، او په بندګۍ کې يې لګيا يئ؛ څرنګه به فيصله وکړی شي، بيا هغه څيز چې د فيصله کولو قوّت او قدرت نه لري، نو هغه څرنګه معبود کېدی شي؟.

أَوَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ كَانُواْ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَانُواْ هُمۡ أَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةٗ وَءَاثَارٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ

آيا نه ګرځي (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې وګوري دوی چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو (مشرکانو)؟ چې وو هغوی ډېر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پرېښې يې دي) په ځمکه کې.

تفسير: يعنې ډېرې کلکې او مضبوطې کلاوې، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو يادګارونه.

فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمۡ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن وَاقٖ ۝٢١

پس ونيول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هيڅوک ساتونکی.

تفسير: يعنې کله چې څوک مو له دنيوي عذاب څخه نشي بچ کولی؛ نو له اخروي عذاب څخه مو څوک ژغورلی شي؟.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَكَفَرُواْ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُۚ إِنَّهُۥ قَوِيّٞ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝٢٢

دغه (نيول او اهلاک د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو ښنو ښکاره وو، پس کافران شول؛ پس ونيول دوی لره الله (هلاک يې کړل)، بېشکه چې دغه (الله) قوي ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعنې تاسې هم د هغوی په شان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تکذیب کې فلاح نه شئ موندلی، او بالآخر رسوا او هلاك کېږئ، او قدّوس الله به پخپل زور او قوّت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوي، په همدغه مناسبت الله أکرم شأنه وأعظم برهانُه اوس د موسی علیه السلام او د فرعون قصه دغسې بیان فرمایي.

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا مُوۡسٰی بِاٰیٰتِنَا وَسُلۡطٰنٍ مُّبِیۡنٍ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسی په آیتونو دلائلو خپل، او په برهان سند ښکاره سره.

تفسیر: له «آیتونو او دلائلو» ځنې یې معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه یې ماسوا له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهین مراد فرمایلي دي، یا دې له «آیات» څخه تعلیمات او احکام او لـه ﴿سُلۡطٰنٍ مُّبِیۡنٍ﴾ ځنې معجزات مراد واخیست شي.

اِلٰی فِرۡعَوۡنَ وَهَامٰنَ وَقَارُوۡنَ

طرف د فرعون ته او هامان ته او قارون ته.

تفسیر: هامان د فرعون وزیر وو، قارون د بني اسرائیلو ډېر لوی متمول او تاجر وو، چې د موسی علیه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به یې اقدامات کول، پخوا له دې نه د ده قصه تېره شوې ده.

فَقَالُوۡا سٰحِرٌ کَذَّابٌ ﴿۲۴﴾

پس وویل (دوی چې دا رسول) ساحر کوډګر دی دروغجن دی.

تفسیر: یعنې ساحر او کوډګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کې دروغجن دی، د رسالت په دعوی کې دغسې به ځینو د هغو ویلي وي، او نورو به د دوی تصدیق کړی وي.

فَلَمَّا جَآءَهُمۡ بِالۡحَقِّ مِنۡ عِنۡدِنَا قَالُوا اقۡتُلُوۡۤا اَبۡنَآءَ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا مَعَهٗ وَاسۡتَحۡیُوۡا نِسَآءَهُمۡ ؕ

پس کله چې راغی (موسی) دغو (قبطیانو) ته په حقه سره له نزده ځمونږ؛ وویل (قبطیانو) چې: ووژنئ تاسې ځامن د هغو (سبطیانو) چې ایمان یې راوړی دی له موسی سره، او ژوندی پرېږدئ تاسې ښځې (لوڼې) د دوی (خدمت ته).

تفسیر: دغه حکم یې دویم ځلي د موسی علیه السلام د تشریف راوړلو څخه وروسته ورکړ، څو په دغه سره د بني اسرائیلو تذلیل او توهین وکړي، او د دوی تعداد کم کړي، او د دوی په زړونو کې دغه خیال کینوي چې دغه ګرد مصائب پر مونږ د موسی علیه السلام له سببه راغلي دي، او په دغه علت د هغه ملګرتیا پرېږدي.

وَمَا کَیۡدُ الۡکٰفِرِیۡنَ اِلَّا فِیۡ ضَلٰلٍ ﴿۲۵﴾

او نه دی کید مکر د کافرانو مګر په ګمراهی کې.

تفسیر: یعنې له هسې مکرونو، فریبونو، او تدابیرو څخه هیڅ نه کېږي، الله تعالی له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمایي، او د منکرینو ګردې حیلې او پلمې ناکامې او غلطې ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُوْنِيٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلې ته): پرېږدئ (ای مشرانو) ما چې ووژنم موسی او راودې بولي (موسی) رب خپل (چې خلاص يې کړي له ما).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «فرعون وويل: ما پرېږدئ ! ښايي چې د ده د سلطنت ارکانو به د موسی د وژلو مشوره نه وي ورکړې، او هغوی د ده د معجزاتو له ليدلو څخه متأثر شوي او ويريدلي وو، او له دې نه ډارېدل، نه چې د موسی رب ځمونږ څخه انتقام واخلي، پخپله فرعون هم ويريدلی وو او سخت مرعوب او منفعل شوی وو، ليکن خپل دغه خوف او بيم به يې پټاوه، او په خلقو کې به يې د خپل قوّت او شجاعت د اظهار لپاره دغسې خبرې کولې، څو خلق وګڼي چې د فرعون په مخکښې د موسی د وژلو په لاره کې هيڅ يوه مانع او رادع نشته، او د فرعون د ارادې په مقابل کې هيڅ يو قوّت او طاقت نشي دربدلی».

اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّبَدِّلَ دِيْنَكُمْ اَوْ اَنْ يُّظْهِرَ فِى الْاَرْضِ الْفَسَادَ ۝

(وويل فرعون) بېشکه چې زه ويرېږم چې بدل به کړي (موسی) دين ستاسې (ای قبطيانو !) يا به ظاهر کړي (موسی) په ځمکه (د مصر) کې فساد (او مخالفت په منځ ځمونږ کې).

تفسير: يعني که موسی عليه السلام ژوندی پرېښود شي؛ نو د ديني او دنيوي د دواړو قسمو د نقصان انديښنه ده، ممکن دي چې دی د خپل وعظ او تلقين په اثر ستاسې هغه مذهبي دود او دستور درخراب کړي، چې له پخوا راهيسې جريان او دوام لري، يا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کې وغځوي، او په مملکت کې بد امني واچوي، چې نتيجه به يې داسې کيږي، چې د تاسې (قبطيانو) حکومت به خاتمه وموي، او سلطنت به د بني اسرائيلو (سبطيانو) په لاس کې ورشي.

وَقَالَ مُوْسٰٓى اِنِّيْ عُذْتُ بِرَبِّيْ وَرَبِّكُمْ مِّنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وويل موسی چې: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له (شره د) هر متکبره (سرکښه).

تفسير: کله چې موسی عليه السلام ته د دغو مشورو خبر وررسېد؛ نو خپل قوم ته يې وفرمايل چې: زه له دغو ويرولو څخه له سره نه ويرېږم، او نه يې پروا لرم، يواځې فرعون لا څه کوې، که د دنيا ګرد متکبرين او جبّارين هم سره راټول شي؛ خو بيا ځما الله ما د دوی له شر څخه ساتي، او هغه ماته کافي دی، ما خپل ځان يواځې د ده په پناه کې ورکړی دی، هم هغه ځما حامي او مددګار دی، کما قال الله تعالى: ﴿قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى﴾ (۱۶ جزء د طه سورت (۲) رکوع (۴۵) آيت)، ښه وروسته د الله تعالی له حمايته او امداده داسې اولوالعزم نبيان به څرنګه له يوه مغرور انسان څخه وويرېږي؟ نو ځکه موسی عليه السلام وويل: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له شره د هر متکبّره سرکښه.

لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ۝

چې نه راوړي ايمان په ورځ د حساب.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «څوک چې په حساب او کتاب يقين او باور ولري؛ نو هغه به څرنګه ظلم وکړي؟».

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ؕ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ؕ

او وویل یو سړي مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ایمان خپل (له نورو قبطیانو): آیا وژنئ تاسې داسې یو سړی چې وایي رب څما الله دی، او حال دا چې په تحقیق راغلی دی تاسې ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسې، او که چېرې وي (موسی) دروغجن؛ نو پس په همده ده (جزاء د) دروغو د ده، او که چېرې وي (موسی) صادق رښتینی؛ نو وبه رسیږي تاسې ته ځینې د هغه عذاب چې وعده کوي (موسی د هغه) له تاسې سره.

تفسیر: یو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پورې خپل ایمان له فرعونه او د ده له قومه مخفي ساتلی وو، د ﴿ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى﴾ په ځواب کې یې داسې وویل: «آیا ته د داسې یو سړي په ناحقې وینې تویولو پسې خپله ملا تړې چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هیڅ ګناه نه لري، چې څما رب یواځې الله دی، او دی ولې یواځې یوه الله ته خپل رب وایي؟ حال دا چې دی د خپلې دغې دعوی په تصدیق کې ښکاره دلائل هم لري، چې تاته یې درښوولي دي، او ته د هغو وژلو ته دومره ضرورت هم نه لرې، بلکه امکان لري چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شي، فرض یې کړه: که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن هم ثابت شي؛ نو پر دغسې لویو دروغو یې خامخا الله تعالی هلاک یا رسوا کوي، د الله تعالی عادت داسې نه دی چې هغه داسې کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړي چې ترقي وکړي یا بری ومومي، د دې لپاره چې د دنیا خلق د تل لپاره پرې تېر نه وځي، او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځي، که په واقع سره دی صادق او رښتینی وي؛ نو له هغه دنیوي او اخروي عذاب څخه به چې دی خپل مخالفین او مکذبین ویروي، څه نه څه برخه علی الیقین تاته به هم دررسېدونکې وي، لهذا په ړومبني تقدیر سره د ده په وژلو کې تلوار کول عبث او بېکاره دي، او په دویم تقدیر خو بیخي د نقصان او خُسران موجب دی».

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ۲۸

بېشکه الله سمه لاره نه ښیي هر هغه چا ته چې هغه مسرف له حده تېرېدونکی وي، ډېر دروغجن وي.

تفسیر: یعني که بالفرض موسی علیه السلام دروغجن وي؛ نو له سره به الله تعالی ورته داسې سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسې متوالیًا او مسلسلاً خپلې معجزې نشوې راښوولې، او په بري او کامیابی کې به یې دغومره ترقي او پرمختګ نه کاوه، او که ته داسې دروغجن یې چې عمدًا یوه رښتین او صادق نبي ته د دروغو نسبت کوې؛ نو بالآخر به دې الله تعالی ذلیل، پاتې او ناکامه وي.

يٰقَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ؕ

ای قومه څما! تاسې لره دی ملک باچاهي نن ورځ په دغه حال کې چې غالب یې په ځمکه (د مصر کې پر سبطیانو) پس څوک به نصرت وکړي له مونږ سره له عذابه د الله که راشي (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسی؟) (بلکه ناصر نشته، نو مه یې وژنئ!).

تفسير: يعني پر خپلو تسليحاتو، تجهيزاتو، مه مغروربږئ! اګر كه نن تاسو د دغه شان او شوكت خاوندان يئ، كه سبا مو الله تعالى پخپل عذاب محاط او محصور كړي؛ نو كوم يو سړى به تاسو ته نجات او پناه دركولى شي؟ او دغه ستاسې ګرد ساز او سامان به همداسې ويجاړ او وران پاتې كيږي.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ۝٢٩

وويل فرعون چې: زه نه ښيم تاسې ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وينم زه (په وژلو د موسى كې)، او نه ښيم زه تاسې ته (اى قبطيانو!) مګر لاره د نېكى (او د مصلحت).

تفسير: ستا په دغه تقرير سره ځما خيالاتو تبديل نه دي موندلى، هر هغه څيز چې ځما په نزد خير او مصلحت وو؛ هم هغه مې تاسو ته ووېل، او غواړم چې تاسې په ښه شان سره ځانونه پرې پوه كړئ، ځما په خيال د بهترى او صواب هم هغه لاره چې په كې امنيت، راحت او نجات مركوز دى، همدغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سمدلاسه خاتمه وركړه شي.

وَقَالَ الَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ۝٣٠ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ۝٣١

او وويل هغه (سړي) چې ايمان يې راوړى وو: اى قومه ځما! بېشكه زه وېرېږم پر تاسې (په تكذيب د موسى كې) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانيو په سبب د تكذيب د انبياوو) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عاديانو (چې په باد صرصر هلاك شول) او (په شان د) ثموديانو (چې په چغه مړه شول) او هغه كفار چې وروسته له دوى نه وو، او نه دى الله چې اراده لري د ظلم پر بندګانو خپلو.

تفسير: يعني كه تاسې همداسې پر تكذيب او عداوت ټينګ ولاړ اوسئ؛ نو سخته انديښنه ده چې تاسې هم هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانيو اقوامو د خپلو انبياوو د تكذيب په مقابل كې ليدلى دى، په ياد يې ولرئ چې د الله تعالى په دربار كې ظلم، تېرى او بې انصافي بيخي نشته، كه پر دغسې سختو جرائمو تاسې ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا دركړي، او سپېره او تباه مو كړي، نو دغه اهلاك به د عين العدل او نفس الانصاف تقاضا وي.

وَيَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ۝٣٢

او اى قومه ځما! بېشكه زه وېرېږم پر تاسې له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره يو بل ته).

تفسير: عمومًا مفسرين له «يوم التناد» د (نارې سورې بلنې ورځ) قيامت مراد اخلي، ځكه چې په محشر كې د جمع كېدلو او حساب وركولو لپاره د هر چا بلنه كيږي او پرله پسې دخلقونو نومونه يادېږي، او اهل الجنت به اهل النار او بالعكس او اهل الأعراف پخپلو منځونو كې يو پر بل نارې وهي، څو بالآخر داسې غږ وشي: «يا أهل الجنة خلود لا موت، ويا أهل النار خلود لا موت»، اى جنتيانو په جنت كې به هميشه اوسئ، مرګ به در باندى نه راځي، او اى جهنميانو په جهنم كې به تل اوسئ، مرګ به در باندى نه راځي.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ

هغه ورځ چې وګرځئ تاسې شا اړوونكي (موقف ته په طرف د دوزخ).

تفسير: يعني په محشر كې به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلى او تښتولى شئ، يا د عذاب د نزول په وخت كې به د تښتېدلو لپاره ناكامه زيار او كوښښ كوئ.

مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝٣٣

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوك ساتونكى، او هر هغه چې ګمراه يې كړي الله؛ نو نه به وي ده ته هيڅوك هادي لاربښوونكى.

تفسير: هيڅوك به مو د الله تعالى له عذاب څخه بچ نه كړي.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا ۚ

او خامخا په تحقيق راغلى وو تاسې ته يوسف پخوا له (موسى څخه) په ښكاره دلائلو، پس همېشه به وئ تاسې په شك (ګمان) كې له هغه (حكمه) چې راغلى وو دى تاسې ته په هغه سره، تر هغه پورې كله چې وفات شو (يوسف) نو وويل تاسې چې: له سره به راونه لېږي الله وروسته له دغه (يوسفه) هيڅ رسول.

تفسير: يعنې ځئ ! خبره پاى (آخر) ته ورسېده ! نه دغه رسول وو، نه وروسته له دې نه بل كوم رسول راتلونكى دى، ګواكې بېخي يې د رسالت له سلسلې څخه انكار وكړ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ۝٣٤ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ وَعِندَ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ

همداسې (لكه دغه اضلال) ګمراه كوي الله هر هغه لره چې مسرف له حده تېرېدونكى وي، شك راوړونكى وي (په دين د الله كې). هغه (مسرفين او مرتابين) چې جګړې كوي (له انبياوو سره) په (ابطال) د دلائلو د الله كې بې له كوم برهان علمي سنده چې راغلى وي دوى ته، ډېر لوى دى (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعنې بې له عقليه او نقليه حجت څخه د الله تعالى په خبرو كې جګړې كوي، او شبهې غورځوي، له دې نه به بل لوى زياتى او بېباكي څه وي؟ نو الله تعالى او د ده ايماندار بندګان له دغو خلقو څخه زيات نارضا او بېزاره وي، چې دغه د دوى د انتهايي ملعونيت سبب دى.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝٣٥

همداسې (لكه دغه اضلال) مهر وهي الله (د كفر او شقاوت) پر هر زړه د متكبر (سركش) ډېر جبر كوونكي.

تفسير: هغه خلق چې د الله تعالى په مخ كې له ډېر غرور څخه خپله غاړه ښكته نه كړي، او د انبياوو د ارشاداتو په مقابل كې خپل اطاعت او فرمان منل ښكاره نه كړي؛ نو بالآخر الله تعالى د دوى پر زړونو داسې مهر لګوي چې بيا له سره د قبول الحق او نفوذ الخير ځاى او ګنجايش په هغه كې نه پاتې كيږي.

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ يٰهَامٰنُ ابۡنِ لِىۡ صَرۡحًا لَّعَلِّىۡۤ اَبۡلُغُ الۡاَسۡبَابَ ۝٣٦ اَسۡبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوۡسٰى

او وویل فرعون: ای هامان ! جوړه کړه ماته یو ماڼۍ ډېره لوړه اوچته، ښايي ورسېږم لارو ته (په دغو ختلو سره). لارو د اسمانونو ته پس چې زه وخېژم په طرف د الله د موسی (چې آيا شته که نشته؟).

تفسير: هر کله چې فرعون وپوهېده چې دغه اله چې موسی علیه السلام ورته دعوت ورکوي بره دی؛ نو د انکار په ډول يې دغه خبره وکړه، چې د دې آيت څخه ځرګندېږي چې څوک د الله تعالی د اوچتوالي څخه انکار کوي؛ د فرعون په مذهب دي، او څوک چې پرې اعتراف کوي د موسی علیه السلام په لاره دي.

وَاِنِّىۡ لَاَظُنُّهٗ كَاذِبًا ؕ

او بېشکه زه ګمان کوم پر دغه (موسی) د دروغجن.

تفسير: يعني د رسالت په دعوی هم، او په دغې دعوی کې هم چې په ټوله دنيا کې ماسوا له هغه هم يوه احد واحد الله څخه چې بره دی، بل هيڅوک حقيقي معبود نشته، ماته خو ماسوا له خپل ځانه بل هيڅ يو رب په نظر نه راځي، لکه څنګه يې چې د (۲۰ جزء د القصص سورت په (۴) رکوع (۳۸) آيت) کې ويلي دي: ﴿مَا عَلِمۡتُ لَكُمۡ مِّنۡ اِلٰهٍ غَيۡرِىۡ﴾.

وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرۡعَوۡنَ سُوۡٓءُ عَمَلِهٖ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيۡلِ ؕ

او همداسې (لکه ښايست د دغې دنيا)؛ ښايسته کړی شوې وه فرعون ته بدي د عمل د ده، او منع کړی شوی وو دی له سمې لارې (د هدايت څخه).

وَمَا كَيۡدُ فِرۡعَوۡنَ اِلَّا فِىۡ تَبَابٍ ۝٣٧

او نه وو دغه کيد مکر د فرعون (په جوړولو د دغې ماڼۍ کې) مګر په زيان کارۍ هلاکوالي کې وو.

تفسير: يعني د فرعون هومره جرګې، مشورې، تدابير، چل، پلمې، او نور چې وو هغه ګرد خوشې او بې حقيقته وو، ده پخپله د خپلې تباهۍ لپاره اقدامات وکړل، او موسی علیه السلام ته يې هيڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِىۡۤ اٰمَنَ يٰقَوۡمِ اتَّبِعُوۡنِ اَهۡدِكُمۡ سَبِيۡلَ الرَّشَادِ ۝٣٨

او وویل هغه (سړي) چې ايمان يې راوړی وو: ای قومه ځما ! متابعت وکړئ ځما چې وښيم تاسې ته لاره د هدايت (او صواب).

تفسير: کله چې فرعون ويلي وو ﴿وَمَاۤ اَهۡدِيۡكُمۡ اِلَّا سَبِيۡلَ الرَّشَادِ﴾؛ د هغه په ځواب کې مؤمن سړي داسې وویل چې ﴿سَبِيۡلَ الرَّشَادِ﴾ «د نېکۍ او بهترۍ لاره» هغه نه ده چې فرعون يې تجويز کوي، بلکه تاسې په ما پسې راځئ !، څو د فايدې او بهترۍ لاره ومومئ !.

يٰقَوۡمِ اِنَّمَا هٰذِهِ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا مَتَاعٌ ۖ وَّاِنَّ الۡاٰخِرَةَ هِىَ دَارُ الۡقَرَارِ ۝٣٩

ای قومه ځما ! بېشکه همدا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسيس يوه متاع (ګټه ـ فائده لږه) ده، او بېشکه آخرت هم هغه دی کور د قرارۍ (بې زواله).

تفسیر: یعني په فاني او زائل ژوندون او دغو څو ورځنیو عیش او عشرت کې مه غافلېږئ !، او تل د آخرت په فکر او ذکر کې مشغول اوسئ، او مه یې هېروئ !، دغه دنیوي ژوندون په هر ډول سره چې وي، ښه یا خراب؛ پای ته رسیږي او خاتمه مومي، او وروسته له هغه داسې یو ابدي حیات شروع کیږي چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لري.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

هر څوک چې وکړي بد کار؛ پس جزاء نه ورکوله کیږي (هغه ته) مګر په قدر د هم هغې بدۍ، او هر څوک چې وکړي نېک کار؛ له نارینه وو وي یا له ښځو وي، حال دا چې دی مؤمن وي؛ پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځي په جنت کې، رزق روزي به ورکوله کیږي (دوی ته) په دغه جنت کې بې حسابه.

تفسیر: په دغه سره د اخروي ژوندون لږ څه تفصیل ښوولی شوی دی، چې اخروي حیات څرنګه ښه کېدی شي، معلوم شو چې هلته ایمان او صالح عمل په کار دی، د مال او متاع هیڅ قدر او قیمت هلته نشته، او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالی رحمت د ده پر غضب غالب دی، عاقلانو ته ښایي چې دغه طلایي فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسي.

وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه څما ! څه دي ما لره چې بولم تاسې په طرف د نجات، او بولئ تاسې ما په طرف د اور.

تفسیر: یعني څما او ستاسې معامله هم سره عجیبه ده، زه غواړم چې تاسې د ایمان پر لاره روان کړم، او د الله تعالی له عذابه مو وژغورم، او ستاسې کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کې اړتاو کړئ، له یوه جانبه داسې دوستي او خیر غوښتنه، له بل جانبه داسې دښمني او بده غوښتنه.

تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ

بولئ تاسې ما لپاره د دې چې کفر اختیار کړم په الله، او چې شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (څیز) چې نشته ماته په الوهیت د هغه هیڅ علم.

تفسیر: یعني ستاسې د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم، د ده او د ده د انبیاوو خبرې ونه منم، او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شیان معبود او مستحق د عبادت وبولم چې د دوی الوهیت په هیڅ یوه دلیل او علمي اصولو سره هم نه دی ثابت.

وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسې هغه (الله) ته چې ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) دی.

تفسیر: یعني څما منشأ دا ده چې په هیڅ شان ستاسې سرونه د هغه واحد الله تعالی له درشله لرې نشي، او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخکښې ښکته وي، چې نهایت زبردست هم دی، او ډېر زیات د خطاوو ښنونکی هم دی، او که مجرم ونیسي؛ نو هیڅوک د هغه ژغورونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی، د همدې خبرې وړ (لایق)

او مستحق دی چې انسان د ده په مقابل کې سره له خوفه او رجاء او وېرې خپل د عبودیت سر ښکته کړي، په یاد یې ولرئ چې زه د هغه پاک الله په پناه کې راغلی یم چې تاسې د هغه په طرف بولم.

لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده: بېشکه هغه (معبود) چې بولئ تاسې ما (عبادت د) هغه ته؛ نشته هغه ته (قوّت د) بلنې (نه) په دنیا کې او نه په آخرت کې (چې شفاعت وکړي د چا).

تفسیر: یعنې ماسوا د الله تعالی څخه بل هیڅ شی داسې نه دی چې په دنیا یا عُقبا کې د ډېرې ادنی نفعې او ضرر مالک وي، نو د مخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی؛ نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ * وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۱) رکوع، (۵ ـ ۶) آیتونه)، آخر داسې عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت او مقصد تعظیم او تکریم کوي او بولي یې؟ د ننداري وړ څیز دا دی چې په دغو کې ډېر شیان هغه دي چې دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي، بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوّت هم نه لري.

وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

او بېشکه چې ورتله ځمونږ (د ټولو) خاص الله ته دي، او بېشکه چې مسرفان له حده تېریدونکي (مشرکان) همدوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چې تل په کې اوسیږي).

تفسیر: یعنې د کار په انجام د هر ډول تګ او راتګ رجوع او بېرته ورتله د واحد الله په طرف دي، کله چې انسان هلته ورسیږي، د خپلو ګردو تجاوزاتو او زیاتوو نتیجه به ورڅرګندیږي، راوښیه ! چې له دې نه بل زیاتی به څه وي؟ چې عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چې فرعونیانو د هغه مؤمن د قتل قصد وکړ؛ نو ده ورته داسې وویل چې:

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چې یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کې هغه) چې زه یې وایم اوس تاسې ته.

تفسیر: یعنې کله چې وروسته له دې نه د خپل تیرې، تجاوز او زیاتې د خوند څکوونکو یئ، نو په هغه وخت کې به ځما دغه پند او نصیحت یادوئ، چې هو ! د الله تعالی یوه بنده مونږ ته دغه ګردې خبرې ښوولې وې، او رښتیا یې فرمایلې وې، لیکن د دغه وخت یادونه بیخې مفیده نه واقع کیږي.

وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته، بېشکه چې الله ښه لیدونکی دی (د ټولو اقوالو او افعالو) د بندګانو.

تفسیر: یعنې ما د الله تعالی حجّت درتمام کړی دی، او د نصیحت خبرې مو درپوهولې دي، که تاسو یې نه منئ؛ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم، اوس زه خپل ځان بیخې پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم، که تاسې ځما ربړولو او ضرر رسولو پسې لوېږئ؛ نو هم هغه الله تعالی ځما حامي او ناصر دی، او ټول بندګان د ده تر کتنې لاندې

دي، هغه ستا او څما دواړو معامله ګوري، د هيچا هيڅ يو حركت له ده څخه پټ نه دى، د يوه قانت مؤمن كار دا دى چې له خپلې امكاني سعي او كوښښ ايستلو څخه وروسته نتيجه الله تعالى ته وسپاري.

فَوَقٰىهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوْٓءُ الْعَذَابِ ﴿۴۵﴾

پس وساته دغه (موسى يا مؤمن سړي) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مكر كړى وو دوى، او (بالعكس) چاپېر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنيا او بد عذاب په عُقبى كې).

تفسير: يعنې د حق او باطل د دغه كشمكش اخري نتيجه داسې شوه، چې الله تعالى موسى عليه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل فرعون څخه وو؛ د فرعونيانو له شره او كيده نجات وركړ، او محفوظ يې وساته، او د فرعونيانو هيڅ يو مكر او فرېب ته يې د اجراء موقع ورنه كړه، بلكه د دوى هغه مكر او فرېب يې پخپله پر هم دوى واړاوه، نو هغه كسان چې د حق منونكو تعاقب ته وتلي وو؛ ووژلى شول، او قوم د قلزم په بحيره كې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندې كاوه شي (دا كفار) پر دې (اور) هر سبا او بېګا.

تفسير: يعنې د دوزخ ځاى چې په هغه كې به د قيامت په ورځ ننه ايستلى كيږي، هر سبا او بېګا به دوى ته ورښوول كيږي؛ څو د نمونې په ډول د هغه راتلونكي عذاب څخه خوند تل وڅكي، دغه د برزخ د عالم احوال شو، له احاديثو څخه ثابت دي چې همداسې د هر كافر په مخكې دوزخ او د هر مسلمان په مخكې جنت صبا او بېګا وروړاندې كيږي.

تنبيه: له دغه آيت څخه يواځې د فرعونيانو د معذّب كېدلو حال په عالم البرزخ كې ثابت شوى وو، وروسته له دې نه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته معلوم كړى شو، چې ټول كفار بلكه د مؤمنينو عصات هم په برزخ كې معذّب كيږي (أعاذنا الله منه) كما ورد في الأحاديث الصحيحة.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ۗ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿۴۶﴾ وَاِذْ يَتَحَآجُّوْنَ فِى النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ﴿۴۷﴾

او په هغه ورځ كې چې قايم شي قيامت (نو وبه ويلى شي له جانبه د الله ملائكو ته) ننباسئ تاسې آل د فرعون (سره له فرعون) په ډېر سخت عذاب كې (له عذابه د برزخ) او (ياد كړه) هغه چې جګړه به كوي (دوزخيان د دوزخ) په اور كې، پس وبه وايي ضعيفان (كشران تابعان) هغو كسانو ته چې سركشان (او مشران متبوعان وو): بېشكه وو مونږ تاسې ته تابعان، پس آيا اوس يئ تاسې (اى متبوعانو !) دفع كوونكي له مونږ څخه كومه برخه له اوره (د دوزخ).

تفسير: يعنې په دنيا كې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع كوله، چې د هغه لامله مونږ نيولي شوي يو، اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه او نفع راورسوئ !، آخر مشرانو ته لازم دي چې د خپلو كشرانو لږ خبر او احوال واخلي، آيا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصيبت كې اخته يو؟، آيا ستاسې له لاسه نه دي پوره چې له دغو مصائبو كومه برخه له مونږ څخه لرې او سپكه كړئ؟.

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿۴۸﴾

وايي هغه کسان چې تکبّر يې کړی وو (سرکش او متبوع وو چې څنګه به دفع کوو عذاب): بېشکه مونږ ټول په دوزخ کې يو، بېشکه الله په تحقيق حکم کړی دی په منځ د بندګانو کې (داسې چې هر څوک يې خپلو خپلو هغو ځايونو ته چې له دوی سره وړ (مستحق) او لايق وو؛ ولېږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لايقان د دوزخ دوزخ ته).

تفسير: يعنې هغه کسان چې خپل ځانونه يې په دنيا کې لوی ګڼل، اوس داسې ځواب ورکوي چې مونږ او تاسې دواړه په دغه مصيبت کې اخته او مبتلا يو، الله تعالی ځمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اورولې ده، چې د ده دغه صادر حکم بيخي قاطع او لا يتغيّر دی، او د دغې خبرې موقع نه ده پاتې چې يو د بل په کار ورشي، کله چې مونږ خپل دروند مصيبت نشو سپکولی؛ نو بيا به تاسې ته څه ګټه دررسولی شو؟.

وَقَالَ الَّذِيْنَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿۴۹﴾

او وبه وايي هغه کسان (چې پراته دي) په اور کې خزانچيانو متصرفانو د دوزخ ته چې: دعاء وکړئ (ځمونږ لپاره) رب خپل ته چې سپک کړي له مونږه يوه ورځ له عذابه (چې لږ څخه په ارام شو).

تفسير: يعنې کله چې له خپلو دغو مشرانو څخه بې هيلې او مايوس شي؛ نو له هغو پرښتو څخه به داسې غوښتنه کوي چې د دوزخ په انتظام مسلطې دي، چې خير تاسې خپل رب ته ووايئ چې اقلا د يوې ورځې له مخې خو ځمونږ په دغه عذاب کې څه تقليل، تخفيف او تعطيل وفرمايي، څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوْٓا اَوَلَمْ تَكُ تَاْتِيْكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۗ قَالُوْا بَلٰى ۗ قَالُوْا فَادْعُوْا ۚ وَمَا دُعٰٓؤُا الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۵۰﴾

وبه وايي (متصرّفان د دوزخ دوزخيانو ته) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان ستاسې په دلائلو ښکاره وو؟ وايي: (ولې نه وو راغلي) بلکه راغلي وو، نو وبه وايي (متصرّفان د دوزخ) پس وبولئ تاسې (پخپله الله)، او نه ده دعاء د کافرانو مګر په ګمراهۍ کې (چې هيڅ فائده ورته نه رسوي).

تفسير: يعنې په هغه وخت کې مو د هغه خبره ونه منله، او د انجام فکر مو ونه کړ چې په هغه سره څه ګټه تاسې ته دررسېده، اوس مو موقع له لاسه وتلې ده، اوس په هيڅ ډول سعي، کوښښ سره څه کار نشي کېدی، اوس همدلته پراته اوسئ !، او په ژړا او انګولا سره اوقات تېروئ !، او راز راز عذابونه ګالئ !.

اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

بېشکه چې مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره، او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړی دی په ژوندانه لږ خسيس کې (په حجّت او په ظفر او په انتقام له اعداوو د دوی).

تفسير: يعنې په دنيا کې د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوي، او د هر مقصد لپاره چې انبياء الله ودريږي؛ د الله تعالی په امداد او نصرت سره په هغه کې مظفر او کامياب کيږي، په علمي حيثيت او په حجّت او برهان سره خو تل

دوی فائزان او بریالیان دي، لیکن مادي فتحه او ظاهري عزت او رفعت هم بالآخر د همدوی په برخه کیږي، الله تعالی د خپلو رسولانو او مؤمنانو سره د دې وعده کړېده چې هم په دنیا او هم په آخرت کې به یې کامیاب او بریالي لري، په دنیا کې یې بریالیتوب په حجّت او دلیل کې او هم په مادي لحاظ سره وي، او په آخـرت کې یې بریالیتوب جنت ته داخلېدل او د اور څخه نجات موندل دي، لیکن واضح دې وي چې هغه وعده چې په دغه آیت کې له مؤمنینو سره کړی شوې ده؛ په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومي چې مؤمنین هم په حقیقي اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وي: ﴿وَاَنۡتُمُ الۡاَعۡلَوۡنَ اِنۡ كُنۡتُمۡ مُّؤۡمِنِيۡنَ﴾ (د آل عمران سورت (۱۴) رکوع (۱۳۹) آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کې ځای په ځای مذکور دي، ښایي چې هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (ګټه) ومږي، او د هغه حسن او قبحه سره او ناسره ځانته معلوم کړي !.

وَيَوۡمَ يَقُوۡمُ الۡاَشۡهَادُ ۝٥١

او په هغه ورځ چې وبه دریږي شاهدان (له ملائکو، انبیاوو، مؤمنانو پر منکرانو باندې).

تفسیر: یعنې د حشر په میدان کې کله چې اولین او آخرین ګرد سره ټولیږي، حق سبحانه وتعالی پخپل فضل علی رؤوس الأشهاد د دوی سرفرازي عزت او رفعت ښکاره کوي، په دنیا کې لږ څه شبهه پاتې کیږي او التباس هم واقع کیږي، لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس هم باقي نه پاتې کیږي.

يَوۡمَ لَا يَنۡفَعُ الظّٰلِمِيۡنَ مَعۡذِرَتُهُمۡ وَلَهُمُ اللَّعۡنَةُ وَلَهُمۡ سُوۡٓءُ الدَّارِ ۝٥٢

په هغې ورځې کې به هیڅ نفع نه رسوي ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی، او شته دوی ته لعنت لرېوالی له رحمته، او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسیر: یعنې له دوی سره به هیڅ مدد او مرسته او لاس نیوی نه کیږي، د مقبولینو په مقابل کې یې دغه د مطرودینو انجام بیان وفرمایه.

وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا مُوۡسَى الۡهُدٰى وَاَوۡرَثۡنَا بَنِيۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ الۡكِتٰبَ ۝٥٣ هُدًى وَّذِكۡرٰى لِاُولِى الۡاَلۡبَابِ ۝٥٤

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته هدایت (تورات)، او په میراث مو ورکړ بني اسرائیل اولادې د یعقوب ته کتاب (د تورات). په دې حال کې چې هدایت سمه لاره ښوونکی وو او ذکر پند (او پوهه) وو لپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې په دنیا کې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوّت د الله تعالی د دښمنی له سببه څرنګه سپېره هلاک او برباد شول، او د موسی علیه السلام په لار ښوونه د بني اسرائیلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقي او ودانې وموندله؟ او د دغه عظیم الشأن کتاب (تورات) وارث وګرځاوه شو، چې د دنیا د عقلاوو لپاره یې د هدایت د ډیوې په شان کار ورکوو.

فَاصۡبِرۡ اِنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۡۢبِكَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ بِالۡعَشِىِّ وَالۡاِبۡكَارِ ۝٥٥

پس صبر وکړه (ای محمده ! په ایذاء د کفارو) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبیاوو، په اهلاک د اعداوو)، او مغفرت وغواړه لپاره د ګناه خپل (له الله)، او تسبیح وایه سره

له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې (يعنې تل تسبيح تحميد وايه).

تفسير: يعنې ای محمده ! تاسې هم ډاډه او متسلي اوسئ، هغه وعده چې له تاسې سره کړی شوې ده؛ هغه هرومرو پوره کېدونکې ده، الله قدّوس په دواړو دارينو کې تاسې او ستاسې ګردو متبعينو ته عزّت او سرلوړي عطاء فرمايي، ولې دغه خبره ضروري ده چې د الله تعالى د خوښې او رضا حاصلولو لپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ، او له هر چا څخه په هره درجه چې د تقصير امکان وي؛ له الله تعالى څخه د هغه ښښنه او معافي وغواړئ !، او همېشه سبا او بېګا د خپل د رب تسبيح او تحميد قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ !، په ظاهر او باطن کې د الله تعالى له ياده غافل نشئ، بيا د الله تعالى امداد او مرسته (مدد) يقيني ده، په دغه سره يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک مخاطب ګرځولی دي، او بالوسيله ګرد امت محمدي ته يې اوروي.

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيۡرِ سُلۡطَٰنٍ أَتَىٰهُمۡ إِن فِي صُدُورِهِمۡ إِلَّا كِبۡرٌ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِۚ

بېشکه هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په (بطلان) د آيتونو د الله بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وي دوی ته؛ (بله هيڅ خبره نشته !) بېشکه چې نه ده په سينو د دوی کې مګر کبر او سرکښي ده چې نه دي دوی رسېدونکي هغه (بُرهان) ته.

تفسير: يعنې هغه کسان چې خامخا د الله تعالى د توحيد په دلائلو او په اسماني کتابونو او د انبياء الله په معجزاتو او هداياتو کې خامخا جګړې او مناقشې کوي، او بې سنده خبرې وايي، او د حق غږ بې اثره ګرځوي او بطلان يې غواړي، حال دا چې د دوی په لاس کوم حُجّت دليل او بُرهان هم نشته، او نه في الواقع په هغو ښکاره وو شيانو کې د څه شک او شبهې موقع شته، او يواځې تکبّر، غرور، لويي د دغې خبرې مانع ده چې حق ته غاړه کيږدي، او د نبي متابعت وکړي، دوی ډېر خپل ځان لوی او پورته ګڼي، او غواړي چې له نبي څخه پورته وي يا اقلاً د نبي په مخ کې خپل سرونه ښکته نه کړي، ليکن په ياد يې ولرئ ! چې دوی له سره په دغه مقصد کې بری نه مومي، او هرومرو مجبور دي چې د نبي په مخکې د اطاعت سر ښکته کړي، که نه ډېر سخت ذليل او رسوا کېدونکي دي.

فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ٥٦

پس پناه ونيسه په الله پورې (له شره د دوی)، بېشکه دغه (الله) همدی دی ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه ليدونکی (د افعالو؛ نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسير: يعنې له الله تعالى څخه پناه وغواړه !، چې هغه د دغو مجادلينو له دغو خيالاتو څخه نجات درکړي، او د دوی له شره دې وساتي، وروسته له دې نه د ځينو هغو مسائلو تحقيق دی چې په هغو کې خلق سره جګړې کوي، مثلاً بعث بعد الموت وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاځېدل چې دغه امر دوی محال ګاڼه يا د الله تعالى له توحيده يې انکار کوو.

لَخَلۡقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ أَكۡبَرُ مِنۡ خَلۡقِ ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٥٧

خامخا پيدا کول د اسمانونو او د ځمکې ډېر لوی دي له پيدايښته د خلقو، وليکن اکثر د خلقو نه پوهيږي (په اسانی د دغه دويم پيدايښت لکه د اول).

تفسير: يعنې ظاهرًا له مادي حيثيته د اسمان او د ځمکې د عظمت او جسامت په مخکښې د انسان حقيقت څه دی؟ حال دا چې دغه خبره مشرکين هم مني چې داسمان او د ځمکې پيدا کوونکی هم هغه واحد قدوس الله دی، بيا هغه لوی

ذات چې د دغومره لويو مخلوقاتو پيدا كوونكى وي؛ آيا هغه ته د انسانانو اول ځلي يا دويم ځلي پيدا كول كوم سخت يا مشكل كار دى؟ د تعجب ځاى دى چې پر دغسې غټو غټو خبرو هم ډېر خلق نه پوهيږي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَلَا الْمُسِيْٓءُ ۭ قَلِيْلًا مَّا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝۵۸

او نه سره برابريږي (يو) ړوند (غافل جاهل) او بل كتونكى (ذاكر ـ عالم) او (همداسې نه برابريږي سره) هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه) او نه هغه چې بدكار دي، ډېر لږ پند اخلئ تاسې (اى خلقو).

تفسير: يعنې يو داسې ړوند چې د حق سمه صافه لاره نشي ليدلى، او يو ليدونكى چې په نهايت بصيرت سره صراط المستقيم كتلى شي، او پري پوهيږي؛ آيا دواړه سره برابر كېدى شي؟ يا د يوه نيكو كار مؤمن او د بدكار كافر انجام سره يو شانې كېدى شي؟ كه داسې نه وي؛ نو ضرور دي چې يوه داسې ورځ به وي چې د دغو دواړو په منځ كې به فرق او تفاوت ښكاره شي، او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج به ډېر اكمل صورت سره ظاهر او ښكاره شي، مګر افسوس چې تاسې دومره هم نه پوهېږئ؟.

اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيْهَا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۵۹ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِيْٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ ۭ

بېشكه چې قيامت خامخا راتلونكى دى، نشته هيڅ شك په (راتللو د) دغه (قيامت) كې، وليكن زياتره د خلقو ايمان نه راوړي (په قيامت او تصديق يې نه كوي). او فرمايي رب ستاسې (اى بندګانو ځما !) تاسې وبولئ ما چې قبلوم تاسې ته (دعاء ستاسې).

تفسير: يعنې ماته عبادت وكړئ ! چې د هغه بدل او جزاء به در كړم، او له ما څخه وغواړئ ! چې ستاسې دغه غوښتنه به توى او تشه نه ځي.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ ۝۶۰

بېشكه هغه كسان چې تكبّر (سركښي) كوي له عبادت څخه ځما؛ ژر ده چې ننه به وځي دوى په دوزخ كې په دې حال كې چې خوار او سپك وي.

تفسير: د بندګۍ شرط له الله تعالى څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تكبّر او غرور دى، او له دې آيت څخه معلوميږي چې الله تعالى ته د بندګانو غږ او دعاء وررسيږي، دغه خبره خو بېشكه برحقه ده، مګر د دې مطلب داسې نه دى چې د هر بنده هر دعاء قبلوي، يا ښايي چې قبوله يې كړي، يعنې هر هغه شى چې غواړي؛ هم هغه شى ورته وركړي، نه ! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لري، چې په احاديثو كې بيان كړى شوى دى، د كوم شي وركړه او عطاء د الله تعالى پر مشيت موقوفه او د ده د حكمت تابع ده، لكه څنګه د «الأنعام» سورت په (۴) ركوع (۴۱) آيت كې يې فرمايلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُوْنَ اِلَيْهِ اِنْ شَاۗءَ﴾ په هر حال د بندګانو كار د الله تعالى له درباره هم دغه غوښتنه ده، او دغه غوښتنه في حدّ ذاته يو عبادت دى.

اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۭ

الله هغه (ذات) دی چې ګرځولي يې ده تاسې ته شپه لپاره د دې چې ارامي وکړئ تاسې په هغې کې، او (ګرځولې يې ده) ورځ ليدلو ته.

تفسير: د شپې په مستريحه يخه او تياره فضاء او د هوسايۍ او د راحت په هوا کې ټول خلق د استراحت خوب کوي، هر کله چې ورځ شي؛ نو په نوي نشاط او تازه قوّت سره پاځيږي، او د لمر په رڼا کې پخپلو کارو او چارو کې بوخت او لګيا کيږي، په دغه وخت کې د تګ او راتګ ليدل کار کول او د نورو اعمالو لپاره مصنوعي رڼا بيخي ضرورت نه وي.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾

بېشکه الله خامخا څښتن د فضل دی پر انسانانو، وليکن زياتري د انسانانو شُکر نه وباسي (په دغو نعماوو د الله).

تفسير: يعنې د حقيقي منعم پېژندل هم دغه وو چې په قول او فعل او په ځان او زړه يې شُکر اداء کولی، خو ډېر خلق د شکر ايستلو په ځای شرک اختياروي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسې ته (وايم): الله دی، رب پالونکی ستاسې چې خالق پيدا کوونکی د هر څيز دی، نشته هيڅوک لايق د عبادت مګر همدی دی يواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شوي يئ تاسې (له عبادت د ده).

تفسير: يعنې د شپې او د ورځې نعمتونه د الله تعالی له طرفه منئ، نو ښايي چې بندګي هم همغه ته وکړئ !، وروسته د دغه مقام له رسېدلو بيا تاسې ولې بې لارې کېږئ، چې حقيقي مالك يو ذات وي او عبادت وکړی شي د بل چا؟.

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾

همداسې ګرځولی کيږي (له حقه) هغه کسان چې وو له آيتونو د الله به يې انکار کوو. الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه ځای د قرار (چې پرې ګرزان او معاش کوئ)، او (ګرځولی يې ده تاسې ته) اسمان چت (د قُبې په شان)، او صورتونه يې ترلي دي ستاسې پس ډېر ښايسته يې جوړ کړه صورتونه ستاسې، او روزي يې درکړې ده تاسې ته له طيباتو پاکيزه وو (لذتناکو شيانو)، دغه (خالق، مصوّر، رازق) الله دی رب پالونکی ستاسې، پس ډېر برکتي (ډېر پورته دی شان) دی الله چې رب پالونکی د ټولو عالميانو دی.

تفسير: يعنې له ګردو ساکښانو ښخه د انسان صورت ښه، بهتر، او ښکلی او د ده روزي يې پاکه صافه ګرځولې ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی، تل په يو حال باقي قايم تدبير والا.

تفسير: چې له هيڅ يوه حيثيته او جهته له سره فناء او موت نه پرې طاري کيږي، او نه طاري کېدی شي، او ظاهر دی کله چې د الله تعالى حيات ذاتي او دائمي دی؛ نو د ده د حيات ګرد (ټول) لوازم ذاتي او دائمي وي.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هيڅوك لايق د عبادت مګر همدی دی، پس يواځې وبولئ همدی په دې حال چې خالص کوونکي يئ تاسې خاص دغه (الله) لره (د) دين (له شرکه)، ټوله ثناء ده خاص الله لره چې رب پالونکی د ټولو عالميانو دی.

تفسير: يعنې ګرد کمالات، محامد، محاسن، د حيات د وجود تابع دي، هغه چې على الاطلاق حي دی، همدی د عبادت وړ او مستحق دی، او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالك دی، ځكه چې په ﴿هُوَ الْحَيُّ﴾ پسې وروسته يې ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ﴾ وفرمايل.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَآءَنِيَ الْبَيِّنٰتُ مِنْ رَّبِّي ۬ وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿٦٦﴾

ووايه (اى محمده دوی ته) بېشكه زه منع كړى شوى يم له دې نه چې عبادت وكړم د هغو (بُتانو) چې بولئ يې تاسې غير له الله كله چې راغلل ماته ښكاره دليلونه (د توحيد) له (جانبه د) رب پالونكي ځما، او امر حكم كړى شوى دى پر ما چې غاړه كېږدم رب پالونكي د (تمامو) عالميانو ته.

تفسير: يعنې هر كله چې ماته صفا او ښكاره دلائل راكړى شوي دي، نو د دې څخه منع شوى يم چې د غير الله عبادت وكړم، بلكه يواځې د عالميانو د پالونكي په عبادت مأمور شوى يم.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دى چې يې پيدا كړى دى (نيكه) ستاسې له خاورو نه.

تفسير: يعنې ستاسې پلار آدم، يا تاسې مو په داسې شان له خاورو څخه پيدا كړئ، هغه نطفه چې تاسې ترې پيدا كېږئ؛ د هغو مأكولاتو او مشروباتو خلاصه ده چې له ځمكې څخه پيدا كيږي.

ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بيا يې (پيدا كړه اولاده د آدم) له نطفې (اوبو د مني) بيا له كلكې ټوټې د وينو.

تفسير: يعنې بني آدم اصلاً د اوبو له ځاځكي د مني له قطرې څخه مخلوق دي، چې وروسته ترلي وينه كيږي، او د حيات نور مدارج پرې كوي.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوٓا أَجَلًا مُّسَمًّى

بيا راوباسي تاسې (له ارحامو د ميندو) اطفال واړه (بيا تربيت كوي ستاسې) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې منتها د قوت خپل ته، بيا (ژوندي ساتي تاسې) لپاره د دې چې شئ تاسې زاړه (بې

قو ته، بې مجاله)، او ځينې له تاسې هغه دي چې مړه کولی شي پخوا له دې (بلوغه)، او (ساتي مو) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې تر هغې نېټې معلومې پورې (چې وخت د مرګ دی).

تفسير: يعني له وړو کيتوبه ځلمي کيږئ، او له ځلميتوبه زوړتوب ته رسېږئ، او ځينې سرې پخوا له ځلميتوبه يا زوړتوبه مري، په هر حال ګرد تر يوه ټاکلي معيّن ميعاد او ليکلي شوې وعدې پورې رسيږي، له موت او حشر څخه هيڅوک نه دي خلاص، او نه ترې مستثنی کېدی شي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾.

﴿وَّلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ﴾

او لپاره د دې چې تاسې د عقل څخه کار واخلئ (په دلائلو د وحدانيت او قدرت د الله، او په بعث بعد الموت).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني ښه فکر او دقّت وکړئ !، چې دومره احوال او ادوار پر تاسې تېر شوي دي، ممکن چې يو بل حال او دوره هم پر تاسې تېره شي، چې وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاځېدل دي، نو هغه تاسې ولې مشکل او محال ګڼئ»؟.

﴿هُوَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۚ فَاِذَا قَضٰۤى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چې ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، پس هر کله چې اراده حکم وکړي د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي ورته چې (موجود) شه پس هغه موجود شي (بې له مهلته).

تفسير: يعني د ده کامل قدرت او د «کن فيکون» د شان په مقابل دغه څه سختي او اشکال لري چې وروسته له مرګه مو بيا ژوندي کړي؟.

﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ ۗ اَنّٰى يُصْرَفُوْنَ ۚ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِالْكِتٰبِ وَبِمَاۤ اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا ۫ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ۙ اِذِ الْاَغْلٰلُ فِيْۤ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ ؕ﴾

آيا نه وينې ته هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په آيتونو (قرآن) د الله کې، پس کوم طرف ته ګرځولی شي دوی له تصديقه د هغو. هغه (کسان) چې تکذيب يې کړی دی په دغه کتاب (قرآن)، او په هغو (شيانو) چې راليږلي مو دي په هغو سره رسولان (پخواني) خپل، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (چې د دغه تکذيب بده نتيجه څه کيږي؟). کله چې وي به (د اور) غاړکی په غاړو د دوی کې، او ځنځيرونه به هم وي (په پښو د دوی).

تفسير: د ځنځير يو سر به په غاړه پورې نښتی وي، او بل سر به يې د پرښتو په لاسو کې وي، او په دغه ډول دوی د مجرمانو او قيديانو په شان راوستل کيږي.

﴿يُسْحَبُوْنَ ۙ فِي الْحَمِيْمِ ۙ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُوْنَ ۚ﴾

چې راښکلی کيږي به دوی. په اوبو ډېرو تودو کې، بيا به په اور (د دوزخ) کې سوځولی وريتولی شي دوی.

تفسير: يعني په دوزخ کې به کله په ايشېدلو ډېرو سوځوونکيو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کيږي (أعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ اللَّهِ

بيا به وويل شي دوی ته چې چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې شريکول به مو (له الله سره په عبادت کې). بغير له الله (چې اوس خلاص کړي تاسې له عذابه)؟.

تفسير: يعني په دغه وخت به له دوی ځنې هيڅ يو په کار نه ورځي، که مو له لاسه پوره وي او توانيږئ؛ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ !.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وايي (کفّار) چې: ورک شول له موږ ځخه (هغه معبودان ځموږ).

تفسير: يعني له موږ ځخه خطا او ورک او موږ ترې تېر شو، ښايي په دغه وخت کې به عابدين او معبودين سره بېلولی شي، يا به د ﴿قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا﴾ مطلب داسې وي چې: اګر که موجود دي، مګر کله چې له دوی نه کومه فائده نه رسيږي، نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا

بلکه ګويا نه وو موږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه معبودان) پخوا له دې نه هيڅ شی.

تفسير: اکثرو مفسرينو د دې مطلب داسې اخيستی دی، په دنيا کې موږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله؛ اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کې هيڅ شی نه وو.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

همداسې (په شان د دغو مجادلانو) ګمراهان کوي الله کافران (چې سمه لاره به نه مومي).

تفسير: يعني لکه چې دلته له ډېر انکار کولو ځخه وښوييدل او وويرېدل، او داسې اقرار يې وکړ، په دنيا کې هم د همدغو کفّارو هم دغه حال وو.

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾

دغه (ګمراهي او عذاب) تاسې ته په سبب د هغه دی چې وئ تاسې چې خوشالي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغه چې وئ تاسې چې تکبّر به مو کولو په ناحقه سره.

تفسير: يعني ومو ليد چې د ناحق غرور، تکبر او لويي آخره خاتمه او عاقبت داسې کيږي، اوس مو هغه لويي او ښودنه چېرې لاړه؟ او بيا وبه ويل شي دغو منکرينو ته د الله تعالی له جانبه داسې چې:

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسې په دروازو د دوزخ کې.

تفسیر: یعنې هر قسم مجرم په هم هغه وره کې ننوځئ چې د دوی لپاره ټاکلی او مقرّر کړی شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۷۶﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۷۷﴾

په دې حال چې همېشه پاتې کېدونکي اوسئ په دغه (دوزخ) کې، پس ناکاره ځای د متکبّرانو دی. پس صبر و کړه (ای محمده ! په ضرر د کفّارو)، بېشکه چې وعده د الله (په نصرت د اولیاوو او اهلاک د اشقیاوو) حقه ده، پس که وښیو مونږ تاته ځینې د هغه عذاب چې وعده یې کوو مونږ له هغوی سره؛ (نو ډېر ښه ده !)، یا قبض کړو مونږ تا پس خاص مونږ ته بیا بېرته راوستلی شي دوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی ده ته د عذاب ورکولو کومه وعده چې فرمایلې وه؛ هغه یقیناً پوره او ایفاء کېدونکې ده، ممکن دي چې ځینې مواعید د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک په حیات کې په سر ورسیږي، لکه چې د بدر او معظمې مکې فتح او نور فتوحات، یا د دوی له وفاته وروسته، په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او نه یې چېرې ایستلی شي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لېږلي وو مونږ رسولان پخوا له تانه چې ځینې له هغوی هغه انبیاء دي چې قصې د هغو کړي دي مونږ تاته، او ځینې له دغو هغه انبیاء دي چې قصې نه دي کړي مونږ تاته.

تفسیر: یعنې د ځینو انبیاوو تفصیلي حال یې تاسې ته بیان کړی دی، او د ځینو یې نه دی کړی، او امکان لري چې د دې آیت له نزوله وروسته یې د هغوی تفصیلي حال هم بیان کړی وي، په هر حال د هغو رسولانو نومونه چې معلوم دي؛ پر هغو باندې تفصیلاً او پر هغو چې نوم او نور حالات یې نه دي معلوم؛ اجمالاً ایمان راوړل ضروري دي: ﴿لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ﴾.

وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ

او نه وو هیڅ رسول ته (او نه یې مقدور وو) دا چې راوړي کومه یوه معجزه مګر په اذن حکم د الله سره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په مخکښې ټول سره عاجزان دي، رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختیار نشته، چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي؛ هم هغه معجزه ور وښیي، دوی یواځې هم هغه معجزات ښوولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزّت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿۷۸﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله؛ فیصله به وکړه شي په حقه سره، او زیان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجن شمېرونکي).

تفسیر: یعنې څه وخت چې د الله تعالی حکم رسیږي، د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کې په عدل او انصاف سره حکم فیصله صادرېږي، په دغه وخت کې رسولان کامیاب او فائز المرام کیږي، او د باطلو منونکیو په برخه پرته له ذلّته او رسوایی بل هیڅ شی نه رسیږي، او حکمت په نه واقع کېدلو د دغو کې دا دی چې:

اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوْا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۷۹﴾ وَلَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوْا عَلَيْهَا حَاجَةً فِيْ صُدُوْرِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته چارپایان لپاره د دې چې سورېږئ پر ځینو د دوی، او له ځینو د دوی خورئ تاسې. او دي تاسې لره په دغو چارپایانو کې ډېرې نفعې، او لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې په دوی سره هغه حاجت ته چې په سینو (زړونو) ستاسې کې وي.

تفسیر: مثلاً د دوی له پوستکي، څرمنې، وړیو، ویښتانو، او نورو څخه راز راز فائدې اخلئ، پر دوی باندې سورلي پخپل ځای کې یو مقصد دی، او د سورلۍ په وسیله انسان ډېر دیني او دنیوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ﴿۸۰﴾

او پر دغو چارپایانو (په بر کې) او پر بېړۍ (په بحر کې) سورول کېږئ تاسې.

تفسیر: یعنې په وچه کې د څاروو پر شا، او په سیند کې پر بېړیو سواره ګرځئ، او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ ۖ فَاَيَّ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُنْكِرُوْنَ ﴿۸۱﴾

او ښیي تاسې ته دلائل خپل، پس له کوم یوه له دلائلو د الله څخه انکار کوئ تاسې.

تفسیر: یعنې سره د دومره ښکاره وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازې پورې پخپل شك او انكار كې ټینګ ولاړ دی، لا نه دي معلوم چې الله تعالی د خپل قدرت څومره نورې نښې او دلائل هم ورښیي؟

اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَانُوْٓا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۸۲﴾

آیا پس نه دي ګرځېدلي دوی په ځمکه کې، پس چې وګوري دوی چې څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) وو، چې وو هغوی ډېر زیات له دغو (کفّارو) څخه، او ډېر سخت وو په (بدني) قوّت او (مدني) آثارو په ځمکه کې، پس هیڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغو (اعمالو) چې وو هغوی چې کسب او پیدا کول به یې (چې اموال او رجال او نور وو).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه ډېر داسې اقوام تېر شوي دي، چې په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کې له دغو موجوده وو کفّارو څخه ډېر قوي وو، هغوی له دوی څخه زیاتې او مهمې نښې او یادونې په ځمکه کې پرېښې دي، لیکن څه وخت چې د الله تعالی عذاب ورنازل شو؛ نو هغه زور اوقوت، سامان او وسایل هیڅ د دوی په کار ورنغلل، او سره له هغو سپېره، هلاك او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۸۳﴾

پس هر کله چې رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو؛ نو خوشاله به شو په هغه چې له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه)، او چاپېر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چې وو به دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې.

تفسير: کوم علوم او فنون چې له هغوی سره وو، او پر هغو غلطو عقيدو چې دوی خپل زړونه تړلي وو، او پر هغو به يې تکبر، تفاخر او لويي کوله، او د انبياوو عليهم السلام علومو او هداياتو ته به يې په سپکه کتل، او په تحقير به يې ليدل، او پرې ټوکې او مسخرې به يې کولې؛ بالآخر داسې يو وخت راغی چې هغوی ته د خپلو هم هغو ټوکو او ملنډو نتيجه او حقيقت ښه ښکاره شو، او د هغه تمسخر او استهزاء مورد خپله همدوی وګرځېدل.

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾

پس هر کله چې وبه ليد دوی (په دُنيا کې) سخت عذاب ځمونږ؛ نو وبه يې ويل: ايمان مو راوړی دی په الله يواځې، او کافران شو مونږ پر هغو ځيزونو چې وو مونږ په سبب د هغه ځيز مشرکان (چې باطل معبودان دي).

تفسير: يعني څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول، او د الله تعالی د عذاب معاينه يې وکړه؛ نو د ايمان راوړلو او توبه ايستلو په فکر کې ولوېدل، او وروسته له هغه په دې وپوهېدل چې يواځې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلېدی شي، هغو شيانو ته چې مونږ د معبوديت درجه ورکړې وه؛ هغه ګرد عاجزان وو، او مونږ ډېر احمقان او جاهلان وو چې داسې چټي او بېکاره شيان مو د الوهيت پر تخت کښېنولي وو.

فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَٰنُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ

پس نه وو (دا کار) چې نفع ورسوي دوی ته ايمان د دوی هر کله چې وبه ليد دوی سخت عذاب ځمونږ.

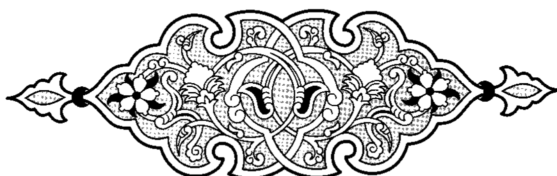
تفسير: يعني اوس افسوس او ارمان او د تقصير له اقراره او اعترافه هيڅ يوه فائده نه وررسيږي، د ايمان او د توبې وخت تېر شوی دی، د عذاب له ليدلو څخه خو هر يوه سړي ته بې اختياره يقين او باور پيدا کيږي، مګر دغسې يقين د نجات موجب نشي کېدی، او نه د داسې يقين په واسطه نازل شوی عذاب منع کېدی شي.

سُنَّتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى قَدْ خَلَتْ فِى عِبَادِهِۦ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾

(طريقه ايښې ده الله) طريقه د الله هغه چې په تحقيق تېره شوې ده په بندګانو د دغه (الله)، او زيان کاره شول په دغه ځای کې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادي خسران د دوی).

تفسير: يعني دغه وضعيت له پخوا راهيسې تل دوام لري، چې خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لارې وړاندې کيږي، بيا هر کله چې په عذاب کې اخته او مبتلا شي؛ نو شورماشور لګوي، او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوي، د الله تعالی دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوي، بالآخر منکرين د خپلو جرائمو په بدل سپېره، خراب او بربادېږي.

تمّت سورة المؤمن، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ حٰمٓ السَّجۡدَة

«د (حٰمٓ السجدة) سورت مکي دی، (۵۴) آيته او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۱) او په نزول کې (۶۱) سورت دی، وروسته د (المؤمن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ۞ تَنۡزِيۡلٌ مِّنَ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۞

(دغه قرآن) رالېږلی شوی دی له (هغه الله) چې خورا (ډېر) مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني د الله ډېره زياته مهرباني او رحمت پر خپلو بندګانو دی، چې د دوی د هدايت لپاره يې داسې عظيم الشأن او بېمثاله کتاب نازل فرمايلی دی.

كِتٰبٌ فُصِّلَتۡ اٰيٰتُهٗ

داسې کتاب دی چې په تفصيل سره بيان شوي دي آيتونه د ده.

تفسير: پـه لفظي ډول سره د آيتونو بېل بېل توب خو ښکاره دی، مګر له معنوي حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بېلو بېلو آيتونو کې ورکړی شوی دی.

قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوۡمٍ يَّعۡلَمُوۡنَ ۞

په دې حال چې لوستلی شوی دی په عربي ژبه لپاره د هغه قوم چې پوهېږي.

تفسير: يعني عظيم الشأن قرآن په اعلی درجې صافې عربي ژبې نازل کړی شوی دی، چې د ده د ړومبنيو مخاطبينو مورنۍ ژبه وه، څو هغو خلقو ته د ده په پوهېدلو کې څه تکليف ورپېښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهېږي، او بيا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي، مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کېدی شي؛ چې د عقل او پوهې خاوندان وي، ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟.

بَشِيۡرًا وَّنَذِيۡرًا ۚ

زېری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ويروونکی دی (دا کتاب کفّارو لره له دوزخ).

تفسير: يعني دغه پاك قرآن خپلو منونکيو ته د نجات او فلاح زېری اوروي، او منکرينو ته د دوی له بده انجامه وېره ورکوي.

فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝۴

پس مخ وګرځاوه زیاترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اوریدلو د قبول سره).

تفسیر: یعني سره له دغو ګردو خبرو تعجّب دی، چې له دوی نه ډېر کسان د دې کتاب دغه ډېر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقّت نه کوي، کله چې دې ته بیخي د دوی فکر نشته؛ نو ولې به یې اوري؟ او فرض یې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوري، لیکن د زړه په غوږونو سره یې نه اوري، او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوي، نو د دوی دغه اورېدل د نه اورېدلو په شان دي.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ۝۵

او وایي (دغه کفّار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهمه) د هغه څیزه چې بولې ته مونږ هغه ته (چې توحید یا قرآن دی)، او په غوږونو ځمونږ کې دروندوالی دی (چې نه اورو وینا ستا)، او په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې پرده (د مخالفت) ده، نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بېشکه مونږ هم عمل کوونکي یو (پر دین خپل).

تفسیر: دوی به دا ویل چې: ستا د دعوت په وجه زړونه مو په غلافونو او پردو کې پټ دي، او غوږونه مو درانه دي، او ستا او ځمونږ په منځ کې پرده حائل ده، چې مونږ او تاسو سره بیلوي، نو ته خپل کار کوه، او مونږ به خپل کار کوو، ستا خبرې پر مونږ تأثیر نه کوي.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسې، (لیکن فرق مې دا دی چې) وحي کیږي ماته (له طرفه د رب ځما) داسې چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود یو دی، پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید)، او مغفرت وغواړئ له ده نه !.

تفسیر: یعني نه زه معبود او الله یم چې په زور سره ستاسې زړونه واړولی شم، او نه هغه پرښته یم چې د هغې د رالېږلو غوښتنه تاسې کوئ، او نه کوم بل مخلوق یم، بلکه ستاسې له نوعې او له جنسه یو انسان یم چې ځما خبره پوهېدل ستاسې د همجنسی له سببه تاسو ته اسان دي، او هغه انسان یم چې د الله تعالی له جانبه آخري او د خورا اکملې وحي لپاره غوره شوی یم، بناء علیه هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واړوئ؛ زه خامخا د پاک الله پیغام تاسې ته اوروم، ما ته د وحي په وسیله دا ښوولي شوي دي چې ستاسې ټولو معبود یو دی، چې ماسوا له هغه بل هیڅوک د عبادت لایق نه دی، لهذا پر ټولو لازم دي چې په ګردو احوالو کې سم د هم هغه واحد الله تعالی په طرف مخ وګرځوئ، او د ده د سمې صافې لارې څخه یوه خاشه دېخوا او هغې خوا ته لاړ نشئ، او هغه بې لارې او کاږه تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوي دي؛ د هغو معافي د الله تعالی له درباره وغواړئ، چې پاک الله ګرد ړومبني او وروستني ګناهونه دروبښي.

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ۝۶ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۝۷

او افسوس هلاک خرابي ده لپاره د مشرکانو. هغه چې نه ورکوي زکات (یا نه کوي هغه کار چې پرې پاکیږي)، او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) همدوی کافران منکران دي.

تفسير: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالی سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کې شريکوي، او له بندګانو سره داسې وي چې د صدقې او زکات پيسې پر کوم فقير او محتاج نه لګوي، او نه غواړي چې مساکين پرې خوشاله شي، او ورسره له آخرته او انجامه هم بيخي بېفکره او غافل دي، ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړينې څخه وروسته بل کوم ژوندون، حساب، کتاب، ثواب او عقاب شته، د دغسې خلقو مستقبل ماسوا له اهلاکه خرابي بربادۍ او سپکتيا بل شی نه دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ⑧

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) شته؛ دوی ته اجر چې نه دی قطع کېدونکی.

تفسير: يعنې هيڅکله به نه منقطع کېږي، او تر أبد الآباده پورې به جاري وي، کله چې جنت ته ورسيږي؛ نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومي.

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ۚ ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ⑨

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا بېشکه تاسې خامخا کافران کېږئ په هغه الله چې پيدا کړې يې ده ځمکه په دوو ورځو کې، او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شريکان؟ دغه ذات (چې ځمکه يې په دوو ورځو کې پيدا کړې ده) رب د عالميانو دی.

تفسير: يعنې څومره د حيرت او د تعجّب ځای دی چې د «رب العالمين» د وحدانيت او کماليه صفاتو څخه انکار کوئ، او نور داسې شيان له هغه سره برابروئ چې د يوې ذرې په اندازه هم د کار او اختيار مالکان نه دي.

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا

او پيدا کړي دي (الله) په دغه (ځمکه) کې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دې نه، او بيا يې برکت کېښود په دغه (ځمکه يا غرونو) کې، او مقرره (په اندازه) کړې يې ده په دې ځمکه کې روزي (د اهل) د دې.

تفسير: «او بيا يې برکت کېښود په دغه ځمکه يا غرونو کې» يعنې قسم قسم کانونه، ونې، مېوې، ثمرات، غلې، دانې او حيوانات او نور له ځمکې څخه وځي، «او مقرره او په اندازه کړې يې ده په دې ځمکه کې روزي د اهل د دې»، يعنې پر ځمکه باندې يې د هستېدونکو خواړه په يوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کې کېښودل، لکه چې د هر اقليم او د هر ملك د هستېدونکو له طبايعو او له ضروورياتو سره يې موافق خواړه مهيّأ او تهيه فرمايلي دي، او الله أکرم شأنه وأعظم برهانه پيدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر يې کړل اوقات:

فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ⑩

په څلورو ورځو کې، برابر دي لپاره د پوښتنې کوونکيو (له پيدا کولو د ځمکې او د ما فيها).

تفسير: يعنې ګرد کارونه په څلورو ورځو کې وشول، په دوو ورځو کې ځمکه پيدا کړی شوه، او په دوو نورو ورځو کې د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو، هر څوك چې پوښتنه کوي يا د پوښتنې کولو اراده لري؛ هغو ته دغه

وروښيه ! چې دغه ټول په څلورو ورځو کې بې له تزييده او تنقيصه په وجود راغلي دي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «يعنې د پوښتنې کوونکيو ځواب پوره شو».

تنبيه: دلته له ورځو څنې په ظاهري صورت سره همدغه معروفې او متبادرې ورځې نشي مراد کېدی، ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور، لا محاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وي، يا به هغه ورځې ترې مراد وي چې د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ﴾ (۱۷ جزء د الحج سورت (۶) رکوع (۴۷) آيت ځمونږ د دغه مقدس تفسير) والله أعلم.

ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ

بيا اوچت شو اسمان ته حال دا چې دغه اسمان يو لوګی وو (ولاړ).

تفسير: يعنې بيا د اسمانونو په طرف اوچت شو، چې په دغه وخت کې دوی ګرد سره يو وو د يوه لوګي په شان؛ نو هغوی يې سره تقسيم کړل، او په اوو اسمانونو سره يې وويشل، لکه چې وروسته له دې نه يې ذکر راځي.

تنبيه: ممکن دي له «دخان» څخه د اسمانونو د مادې په طرف اشاره وي.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا ۗ قَالَتَآ اَتَيْنَا طَآئِعِيْنَ ⑪

پس وفرمايل (الله) دغه (اسمان) ته، او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره، يا په زور سره، وويل اسمان او ځمکې: راغو مونږ (فرمان ستا ته) په خوښې سره.

تفسير: يعنې اراده يې وفرمايله چې د دغو دواړو اسمان او ځمکې له يو ځای کېدو څخه دنيا ودانه کړي، اعم له دې نه چې دوی دواړه پخپل طبيعت سره يو ځای شي که په زور سره، په هر حال د دواړو له يو ځای کولو سره يې دغه نظام جوړول مقصود وو، او دغه دواړه سره يو ځای شول، پخپل طبيعت له اسمان د لمر اشعې راغلې، او تودوخې پيدا شوې، هواوې جاري شوې، د هغو دوړې او بخار پاس پورته شو، بيا له هغه څخه اوبه توييدې، او د باران په صورت ووريدې، چې د هغو په وسيله راز راز شيان پيدا شول، او پخوا يې فرمايلي وو چې: «په ځمکه کې يې د دوی خوراکونه کېښودل»، يعنې په ځمکه کې يې داسې قابليت کېښود چې دغسې شيان ترې پيدا کيږي.

فَقَضٰهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِىْ يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګي څنې) اووه اسمانونه په دوو ورځو کې.

تفسير: يعنې څلور ورځې هغه وې، او په دوو ورځو کې يې اسمانونه پيدا کړل، چې ګردې (ټولې) سره شپږ ورځې شوې، لکه چې په بل ځای کې د ﴿سِتَّةِ اَيَّامٍ﴾ تصريح شته.

تنبيه: په هغو مرفوعه احاديثو کې چې د کائناتو د تخليق په متعلق د ورځو تعيين او ترتيب راغلی دی، چې هغه دغه شيان الله تعالی د هفتې په دغو او هغو ورځو کې پيدا کړي دي؛ په هغو کې کوم يو صحيح حديث تر اوسه پورې په نظر نه دی راغلی، حتی چې د ابو هريره رضي الله تعالی عنه د حديث په متعلق چې په صحيح مسلم کې دی؛ «ابن کثير» ليکي: «هو من غرائب الصحيح، وقد علّله البخاري في التاريخ، فقال: رواه بعضهم عن أبي هريرة عن كعب الأحبار، وهو الأصح» «يعنې دا حديث امام بخاري په خپل تاريخ کې معلول کړی دی، او ويلي يې دي: ځينو دغه حديث له ابوهريره رضي الله عنه څخه چې هغه له کعب بن الأحبار نه روايت کړی دی، او همدغه روايت أصحّ دی»، يعنې حديث د اسرائيلياتو له جملې څخه دی، د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه په صحيح سند سره ثابت نه دی.

وَاَوۡحٰی فِیۡ کُلِّ سَمَآءٍ اَمۡرَهَا

او ويې لېږه (مقرر يې كړ) په هر اسمان كې كار (مناسب تدبير) د هغه (اسمان).

تفسير: يعنې هر هغه حكم چې د هر اسمان لپاره مناسب وو، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليكي: «دغه رب ته معلوم دي چې هلته څه قسم مخلوق اوسيږي؟ او د دوی اسلوب وضعيت، او هيئت څرنگه دی؟ په دغه ځمكه كې چې په زرهاوو كارخانې دي؛ نو آيا دومره لوی اسمانونه به څرنگه تش پراته وي».

وَزَیَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنۡیَا بِمَصَابِیۡحَ ۖ وَحِفۡظًا ؕ ذٰلِكَ تَقۡدِیۡرُ الۡعَزِیۡزِ الۡعَلِیۡمِ ﴿۱۲﴾

او ښايسته كړې مو دی دغه اسمان نژدې په ډيوو (ستوريو) سره، او (ساتلی دی مونږ دا اسمان) په ساتلو سره (له غوږ كېښودلو د شيطانانو)، دغه (مخلوقات) اندازه كول د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه عالم (په هر څيز).

تفسير: يعنې په ليدلو سره داسې معلوميږي چې دغه گرد ستوري پر همدغه اسمان باندې ختلي دي، د شپې له مخې په دغه قدرتي ډيوو سره اسمان څرنگه ښكلی او ډك له رونقه ښكاري؟ بيا يې څومره محفوظ گرځولی دی؟ چې د هيچا لاس او قدرت ورته نه رسيږي، د پرښتو زوروري پيرې ولاړې دي، هيڅ طاقت او قوت پر دغه ټينگ نظام كې څه درځ او چاود نشي غورځولی، ځكه چې هغه د الله تعالى له خوا جوړ او قايم شوی دی، چې له گردو څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَاِنۡ اَعۡرَضُوۡا فَقُلۡ اَنۡذَرۡتُكُمۡ صٰعِقَةً مِّثۡلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوۡدَ ﴿۱۳﴾

پس كه چېرې مخ وگرځاوه (دغو كفّارو له حقه)؛ پس ووايه (ای محمده !دوی ته) چې ويروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لكه باد د صرصر) او ثموديانو (لكه چغه د جبريل).

تفسير: يعنې كه د معظمې مكې كفارو د داسې عظيم الشأن آيتونو د اورېدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارې د غوره كولو څخه مخ واړوي؛ نو تاسې دوی ته وفرمايئ: «زه تاسې په دغه خبروم چې ستاسې خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان كيږي».

اِذۡ جَآءَتۡهُمُ الرُّسُلُ مِنۡۢ بَیۡنِ اَیۡدِیۡهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ

كله چې راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح) له مخې طرفه د دوی (كفّارو)، او وروسته له دوی (كفارو له هر طرفه)، او ويې ويل دوی ته داسې:

تفسير: يعنې له هر طرفه ښايي چې ډېر رسولان به ورغلي وي، مگر مشهور دا دي چې دا رسولان هود او صالح (على نبيّنا وعليهما أفضل الصلاة وأتم التسليم) دي، يا به له ﴿مِّنۡۢ بَیۡنِ اَیۡدِیۡهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ﴾ څخه داسې مراد وي چې: دوی د ماضي او مستقبل پر خبرو وپوهوي، او د ورښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو يې پرې نښود.

اَلَّا تَعۡبُدُوۡۤا اِلَّا اللّٰهَ ؕ قَالُوۡا لَوۡ شَآءَ رَبُّنَا لَاَنۡزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا بِمَاۤ اُرۡسِلۡتُمۡ بِهٖ كٰفِرُوۡنَ ﴿۱۴﴾

چې مه كوئ عبادت مگر يواځې د الله، ويل (كفارو په ځواب د دوی كې) كه اراده فرمايلې وي رب ځمونږ (په لېږلو د رسولانو)؛ نو خامخا لېږلي به يې وی پرښتې، پس بېشكه چې مونږ په هغه څيز چې رالېږلي شوي يئ تاسې په هغه سره؛ كافران يو.

تفسیر: یعنې د الله رسول څرنګه بشر کېدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لېږه؛ نو له اسمانه به یې کومه پرښته لېږلې وه، په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالی له جانبه راوړې دي؛ مونږ د هغو د منلو لپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ۖ

پس هر چې عادیان وو پس کبر (لویي) یې غوره کړه په ځمکه کې په ناحقه سره، او وویل دوی: څوک دي زیات سخت له مونږ ځنې په قوت کې.

تفسیر: ښایي کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي؛ دوی به د هغوی په ځواب کې داسې ویلي وي چې له مونږ څخه زیات زورور او طاقتور بل څوک دي؟ چې مونږ له هغه څه وویریږو؟ آیا ځمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او وېره کېښولی شي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

آیا نه ویني (او نه پوهېدل) دوی چې بېشکه الله هغه (ذات) چې پیدا کړي یې دي دوی؛ هغه ډېر سخت دی له دوی نه په قوّت زور کې، او دوی وو په دلائلو ځمونږ چې انکار به یې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی).

تفسیر: یعنې پخپلو زړونو کې د ده پر حقّانیت پوهېدل مګر د ضد او انکار له لوري به یې همداسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

پس راومو لېږه پر دوی باندې باد یخ ډېر زورور هیبتناک په څو ورځو کې چې ډېرې نحسې شومې وې، لپاره د دې چې وڅکوو مونږ پر دغو (کفّارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمة الله علیه) لیکي: «د دوی د غرور ماتولو لپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپېره شول، اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلېده، ونې، غنې، انسان، حیوان، ودانۍ او عمراني شیان یې بیخي له ځمکې څخه یووړل، او هیڅ یو شی یې باقي پرې نښود».

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ ۖ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت ډېر رسوا کوونکی دی، حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنې د آخرت رسوایي خو ډېره لویه ده، چې د هیچا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږي، او نه ېږته اوړي، او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شي، له هر سړي سره به د خپل ځان فکر وي، د محبت او مینې او د همدردۍ ډېر مدّعیان به هلته له خپلو دوستانو خپلوانو او مینانو څخه سترګې اړوي، او په پټه او په غلا سره به ورګوري.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر چې ثمودیان وو، پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لېږلو د رسولانو سره)، پس غوره کړ دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمایۍ).

تفسير: يعنې د نجات له هغې لارې څخه چې څمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورښوولې وه؛ دوى خپلې سترګې وترلې، او ړوندوالى يې ځانته غوره كړ، بالآخر الله تعالى همدوى د همدوى په خوښه سره په هم هغه حالت پرېښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صَٰعِقَةُ ٱلْعَذَابِ ٱلْهُونِ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونيول دوى لره سختې چغې د عذاب سپكوونكي په سبب د هغه (شرك او عصيان) چې وو دوى چې كول به يې (چې تكذيب د صالح وو).

تفسير: يعنې داسې يوه سخته زلزله راغله چې له هغې سره ډېره سخته چغه هم وه، چې د هغه غږ له شدّته د دوى زهره وچاوده، او د زړونو حركت يې بند شو.

وَنَجَّيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او نجات مو وركړ هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى وو، او وو دوى چې پرهېزګاري به يې كوله.

تفسير: يعنې هغه كسان چې ايمان يې راوړ، او له بدۍ څخه يې ځانونه وژغورل؛ الله تعالى دوى ته له عذابه نجات وركړى دى، او د عذاب د نزول په وخت كې لږ څه صدمه او تود باد هم نه دى وررسېدلى.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَآءُ ٱللَّهِ إِلَى ٱلنَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾

او (ياده كړه) هغه ورځ چې راټول به كړل شي دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوى به ډلې ډلې كړل شي.

تفسير: يعنې د هر يوه قسم مجرمانو ډلې او جماعتونه به سره بېل بېل وي، او دغه ګرد جماعتونه به يو د بل په انتظار كې جهنّم ته نژدې درول كيږي، بيا چې ټول سره يوځاى شي؛ نو روان به كړل شي دوزخ ته.

حَتَّىٰٓ إِذَا مَا جَآءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَٰرُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پورې چې راشي دوى دغه (اور ته) شاهدي به وركړي پر دوى باندې غوږونه د دوى، او سترګې د دوى او پوستكي (او نور اعضاء) د دوى پر هغو (كارونو) چې وو دوى چې كول به يې.

تفسير: په دنيا كې يې پخپلو غوږونو سره تنزيلي آيتونه واورېدل، او پخپلو سترګو سره يې تكويني آيتونه وليدل، مګر سره له هغه د الله تعالى وحدانيت او د ده د رسول رسالت يې ونه مانه، او په هر حيث او هر جهت د الله تعالى عصيان او نافرمانى ته متوجه شول، خو له دې نه بېخبره وو چې د ګناهونو ګرد دفاتر ياداشتونه د همدوى په وجود كې محفوظ او ډك كړى شوي پراته دي، چې په لازمه وخت كې به لولول او اورول كيږي، له رواياتو څخه معلوميږي چې په محشر كې به كفّار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انكار كوي، نو په دغه وخت كې به داسې احكام صادريږي چې د دوى د هغو اعضاوو او جوارحو شهادت وړاندې كړ شي چې دوى د هغوى په ذريعه د دغو ګناهونو مرتكب شوي دي، لكه چې ګرد وجود به يې پرې شاهدي وركوي، او په دې صورت د دوى د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره يې ړومبى كړى وو؛ تكذيب كيږي، دلته به دوى حيران او مبهوت او هك پك پاتې كيږي، او خپلو اعضاوو ته به

وايي چې: اى كمبختانو ! لرې او ورك شئ ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له وجهی كوله، او جګړې مې ستاسې په ګټه نښلولې وې، حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وكړ.

وَقَالُوا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ؕ

او وبه وايي (كفّار په تعجّب سره اعضاوو او) پوستكيو خپلو ته: ولې شاهدي وكړه تاسې پر مونږ؟.

تفسير: دغه منكرين به وايي: كله چې پخپله ژبه سره مونږ داسې انكار كوو؛ نو پر تاسې داسې كوم مصيبت رالوېدلى وو چې خامخا مو په ورښوولو شروع وكړه، او په آخر كې دغه وينا تاسې ته چا دروښوده؟.

قَالُوْۤا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِیْۤ اَنْطَقَ كُلَّ شَیْءٍ

نو وبه وايي (دغه پوستكى دوى ته چې مونږ پخپله نه يو غږېدلي، بلكه) غږولي يو مونږ الله هغه ذات چې غږولى يې دى هر څيز.

تفسير: د هغه لوى ذات قدرت هر ناطق ته د وينا قوّت وربښلى دى، نن ورځ هم هغه لوى ذات مونږ ته هم د وينا قوّت او قدرت راكړ، نو كه مو خبرې نه كولې، او شيان مو نه وى ښوولي؛ نو څه شى به مو كړي وى، كله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې يو شى خبرې وكړي؛ نو كوم شى توانيږي او قدرت او مجال لري چې وينا ونه كړي؟ هغه لوى ذات چې ژبې ته يې د وينا قوّت او قدرت وربخښلى دى، آيا همدغه قوّت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي بښلى؟ نو دغه دى چې مونږ هم د الله تعالى په اراده دغسې شهادت اداء كړ.

وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۲۱﴾

حال دا چې الله پيدا كړي يئ تاسې اول ځلې، او خاص همدغه الله ته بېرته بيولى شئ (مجازاتو ته).

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالى ده، يا خو د پوستكو ده، دواړه محتملې دي.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ یَّشْهَدَ عَلَیْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَاۤ اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُوْدُكُمْ

او نه وئ تاسې (په وخت د كولو د دغو فواحشو داسې) چې پټول به مو (دغه فواحش له وېرې د دې) چې شاهدي به وركړي پر تاسې غوږونه ستاسې، او نه سترګې ستاسې، او نه پوستكي ستاسې (ځكه چې د خپلو اعضاوو په شهادت مو باور نه درلود ـ لرلو).

تفسير: يعني له نورو ځنې په پټه سره مو ګناه كوله، او له دې نه نه وئ خبر چې ستاسې لاسونه او پښې به ستاسې هغه مخفي اعمال څرګندوي (ښكاره كوي)، ښايي چې تاسې هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه كړي وى، حال دا چې تاسو همداسې كول هم غوښتل، دغه مو له قدرته او واكه نه وو پوره.

وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا یَعْلَمُ كَثِیْرًا مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۲﴾

وليكن ګمان به كوو تاسې د دې چې بېشكه الله نه دى عالم پر ډېرو له هغو كارونو چې كول به تاسو.

وَذٰلِكُمۡ ظَنُّكُمُ الَّذِيۡ ظَنَنۡتُمۡ بِرَبِّكُمۡ اَرۡدٰىكُمۡ فَاَصۡبَحۡتُمۡ مِّنَ الۡخٰسِرِيۡنَ ﴿۲۳﴾ فَاِنۡ يَّصۡبِرُوۡا فَالنَّارُ مَثۡوًى لَّهُمۡ ۚ وَاِنۡ يَّسۡتَعۡتِبُوۡا فَمَا هُمۡ مِّنَ الۡمُعۡتَبِيۡنَ ﴿۲۴﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسې هغه ګمان ستاسې دی چې کوو به تاسې دغه (ګمان) په رب خپل، هلاک کړې يئ تاسې (دغه ګمان په آخرت کې) پس نن وګرځېدئ تاسې له زيانکارانو څخه. پس که صبر وکړي دوی (په دې عذاب يا يې ونه کړي) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنې دی دوی ته، او که رضا د الله (او قبول د توبې يا رجوع دنيا ته) غواړي دوی؛ پس نه به وي دوی له قبول کړی شويو (په طلب د رضا د الله).

تفسير: شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «يعني په دنيا کې ځينې بلاء په صبر سره اسانيږي، هلته که صبر وکړي يا يې ونه کړي؛ دوزخ د دوی لپاره کور مقرّر کړی شوی دی، چې له هغه ځايه له سره نشي وتلی، ځينې بلاء دلته په منّت خوشامند او تملّق سره لرې کېدونکې دي، ولې هلته دغه شيان له سره مفيد نه واقع کيږي، او هومره زاري خواري او عاجزي چې وکړي؛ نه قبليږي، او نه يې په درد خوري».

وَقَيَّضۡنَا لَهُمۡ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوۡا لَهُمۡ مَّا بَيۡنَ اَيۡدِيۡهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ

او مقرر کړي مو دي دوی ته ملګري (له شياطينو)، پس ښايسته کړي يې دي دوی ته هغه څيزونه چې وړاندې له دوی دي او هغه څيزونه چې وروسته له دوی دي (له هوا او هوس او انکار د آخرت).

تفسير: يعني پر دوی باندې يو يو شيطان مقرر شوی دی، څو دوی ته خراب کارونه چې پخوا يې کړي وو، يا وروسته له دې نه يې کوي؛ ښه وروښيي، او د دنيا تباه کوونکې ماضي او مستقبل هغوی ته ښه او ښکلي ورښکاره کړي، او د دغو شياطينو تقرّر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتيجه وه، لکه څنګه چې الله جل جلاله په (۲۵ جزء د الزخرف سورت په (۴) رکوع (۳۶) آيت کې فرمايلي دي): ﴿وَمَنۡ يَّعۡشُ عَنۡ ذِكۡرِ الرَّحۡمٰنِ نُقَيِّضۡ لَهٗ شَيۡطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيۡنٌ﴾.

وَحَقَّ عَلَيۡهِمُ الۡقَوۡلُ فِيۡۤ اُمَمٍ قَدۡ خَلَتۡ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ مِّنَ الۡجِنِّ وَالۡاِنۡسِ ۚ

او ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امّتونو کې چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له دوی نه له پيريانو او له انسانانو.

تفسير: يعني هم هغه خبره چې د دوی په نسبت په ابتداء کې فرمايلې شوې ده: ﴿لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الۡجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجۡمَعِيۡنَ﴾ (۱۲ جزء د هود سورت (۱۰) رکوع، (۱۱۹) آيت څمونږ د دغه مقدس تفسير).

اِنَّهُمۡ كَانُوۡا خٰسِرِيۡنَ ﴿۲۵﴾

بېشکه چې دوی وو زيانکاران (په دواړو جهانونو کې).

تفسير: کله چې انسان ته خساره واقع کيږي؛ نو همداسې سامان ورمهيأ کيږي.

وَقَالَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَا تَسۡمَعُوۡا لِهٰذَا الۡقُرۡاٰنِ وَالۡغَوۡا فِيۡهِ لَعَلَّكُمۡ تَغۡلِبُوۡنَ ﴿۲۶﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي چې غوږ مه ږدئ تاسې دغه قرآن ته (چې محمد يې لولي)، او شورماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کې، ښايي چې تاسې غالب شئ (پرې او له تبليغه يې ساکت کړئ).

تفسير: يعنې د عظيم الشأن قرآن غږ د برق په شان د اورېدونكيو پر زړونو اثر غورځوي، او هر څوك يې چې اوري سخت تأثير پرې كوي؛ نو ځكه د دغه تأثير دانسداد لپاره كفّارو دغه يوه طريقه ځانته غوره كړېده، هر كله چې قرآن لوستلى كيږي؛ دوى غوږ ورته نه نيسي، او دومره شورماشور اچوي چې نور يې هم وانه وربېدى شي، او داسې به يې ګڼل چې ځمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشي، او پر خلقو خپل تأثير ونه غورځوي، نن ورځ هم جاهلان همداسې تدابير كوي، چې د كار د خبرو په مقابل كې شورماشور كوي، څو بل څوك يې وانه وري، مګر د حقانيت او صداقت كړنګهار او تنهار كله د مياشو او مچانو په بنهار پټ او مغلوبېدى شي؟ او سره له دغسې تدابيرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پورې رسيږي، او هم هغه هلته خپل اثر غورځوي.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمايي الله تعالى چې) پس خامخا وبه څكوو مونږ هرومرو هغو كسانو ته چې كافران شوي دي عذاب سخت، او خامخا جزاء به وركړو مونږ هرومرو دوى ته ډېره بده سزا د هغو اعمالو چې وو دوى چې كول به يې.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب) جزاء ده د دښمنانو د الله (يعنې) چې اور دى، شته دوى ته په دغه اور كې كور د همېشه والي (لپاره د جزاء) په جزاء وركولو په سبب د هغه چې وو دوى (په دنيا كې) چې په آيتونو ځمونږ (قرآن) انكار به يې كوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

او وبه وايي (په اور كې) هغه كسان چې كافران شوي دي اى ربه ځمونږ ! وښيه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې ګمراهان كړي يې وو مونږ له پيريانو او له انسانانو چې وګرځوو (واچوو) دوى لاندې د قدمونو خپلو لپاره د دې چې شي دوى له ښكته (سپكو ذليلانو خلقو څخه).

تفسير: يعنې خير مونږ خو په آفت كې اخته شوو، ليكن له انسانانو او پيريانو ځنې هغه شياطين چې ځمونږ د ګمراه كولو او د غولولو سبب ګرځيدلي دي، او مونږ د دوى له لاسه په دغه مصيبت كې مبتلا شوي يو، له مونږ سره يې مخامخ كړئ، څو يې مونږ تر خپلو پښو لاندې ذرې ذرې او لتاړ كړو، او په نهايت ذلّت او خوارى سره يې د دوزخ په ډېرې ښكتنى طبقې كې وغورځوو، او په دغه ډول خپل انتقام ترې واخلو، او لږ څه خپل زړونه پرې ساړه كړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

بېشكه هغه كسان چې ويلي يې دي صدقًا له زړه چې رب ځمونږ الله دى، بيا ټينګ ولاړ وي (په دغه توحيد او نورو اعمالو د دين)؛ رانازليږي به پر دوى پرښتې (د سا ختلو په وخت او په قبر كې چې داسې به وايي) مه ويرېږئ او مه خپه كيږئ او خوشاله اوسئ تاسې په جنت هغه چې وئ تاسې چې وعده يې درسره كړى شوې ده (په ژبې د انبياء الله سره).

تفسیر: یعني په زړه سره یې اقرار وکړ او په هغه قائم پاتې شو، او د الله تعالی په ربوبیت او الوهیت کې یې بل څوك شریك ونه درواه، او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرګ تر لحظې پورې وانه وښته، او نه یې خپل رنګ بدل کړ، هر هغه شی یې چې په ژبه سره ویلي وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً ټینګ پاتې شو، او د الله تعالی د کامل ربوبیت حق یې په پوره ډول سره وپېژاند، او هر هغه عمل یې چې وکړ خاص د ده د خوښې او شکرګزارۍ لپاره یې وکړ، د خپل رب ټول عائد کړي حقوق او فرائض یې په ښه شان وپېژندل، او په ښه ډول سره یې اداء او په ځای یې راوړل، الغرض له ماسوا الله څخه یې مخ واړاوه، او یواځې د هم هغه په جانب متوجه شو، او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو، پر داسې مستقیم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسېدلو په فرصت او وروسته له هغه د بیا ژوندي راپاڅېدلو په وخت کې پرښتې نازلیږي، او دوی ته تسکین، تسلي ورکوي، او د جنت د دخول زېری وراوروي، او ورته وایي چې: اوس تاسې ته لـه هیڅ جهته د وېرې او د اندېښنې موقع نه ده پاتې، د فاني دنیا ټول فکرونه او غمونه ختم شوي دي، او د بل کوم راتلونکي آفت او مصیبت اندېښنه نه ده پاتې، اوس په ابدي ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عیش تاسې لره دی، او د جنّت هغه مواعد چې د انبیاء علیهم السلام په ژبو له تاسې سره کړی شوي وو؛ هغه ګرد اوس له تاسې سره ایفاء کیدونکي دي، دا هغه دولت او نعمت دی چې د هغه د رارسېدلو د یقین له حاصلېدو څخه وروسته هیڅ یو غم او فکر د انسان په شاوخوا کې نشي ګرځېدلی.

نَحْنُ اَوْلِيٰٓـؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ ۚ

(بل داسې ورته وایي ملائکې) مونږ یو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسیس کې (په حفاظت او نصرت) او په آخرت کې (چې به درڅخه لرې کړو وحشت د قبر، او وبه مو رسوو جنّت ته).

تفسیر: ځینو دغه د الله تعالی کلام ښوولی دی، یعني د پرښتو کلام له دې نه پخوا ختم شوی دی، او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده، ګواکې پرښتې دغه قول د دوی په زړونو کې الهام کوي، او د دوی حوصله او همّت زیاتوي.

وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَشْتَهِيْٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ﴿۳۱﴾

او شته تاسې ته په دغه جنت کې هغه نعمتونه چې خوښوي یې نفسونه ستاسې، او شته تاسې ته په دغه (جنت) کې (له هغو لذاتو کراماتو) چې غواړئ یې تاسې.

تفسیر: یعني د هر شي خواهش، رغبت او هوس چې تاسې پخپلو زړونو کې وکړئ، یا هر هغه شی چې په ژبه سره یې وغواړئ؛ هغه ټول به تاسې ته درکولی کیږي، د الله تعالی په خزانو کې د هیڅ شي کمی او تقلیل نشته.

نُزُلًا مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ ﴿۳۲﴾

مېلمستیا ده له (جانبه د الله) چې ښه ښښونکي (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني ښه وپوهېږئ چې هغه غفور رحیم به له خپل مېلمه سره څومره ښه سلوك وکړي؟ او دغه څومره یو لوی عزت او توقیر دی، چې یو ضعیف بنده د خپل رب العزت مېلمه شي.

وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَآ اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَّقَالَ اِنَّنِيْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۳۳﴾

او څوك دی ډېر ښایسته (بلکه نشته) له جهته د وینا له هغه چا چې بولي (خلق) طرف د الله ته، او عمل کوي نېك، او وایي بېشکه زه له مسلمانانو غاړه اېښودونکو د الله تعالی احکامو ته یم.

تفسیر: پخوا په ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا﴾ کې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی یواځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو، او د خپل استقامت ثبوت یې ورکړی وو، دلته د هغوی د یوه بل اعلی مقام ذکر فرمايي، يعنې ډېر ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بيخي وسپاري، او د الله تعالی د پوره طاعت او کامل انقياد اعلان وکړي، او همدغه غوره دين او سمه لاره ځانته اختياره کړي، او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالی په طرف د راتللو لپاره ډېر ښه محرک، مؤثر او سايق شي، او دوی د دنيا نورو خلقو ته هم د الله تعالی په طرف دعوت ورکړي، او د دين په طرف يې جذب او کش کړي، او د هغې نېکی په طرف چې دی خلق رابولي؛ دی پخپله هم پرې عامل وي، او د الله تعالی په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کې هيچېرې او هيڅکله ونه ويرېږي، او نه څه اندېښنه ورته پيدا شي.

دغه آيت په شان د محمد صلی الله عليه وسلم کې دی، يا مراد ترې صحابه رضي الله تعالی عنهم، يا عالمان، يا محتسبان، يا مؤذنان يا نور هغه څوک دي چې په کې دغه ښه صفات وي.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِيْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهٗ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهٗ وَلِيٌّ حَمِيْمٌ ﴿۳۴﴾

او نه برابرېږي سره نېکي او نه بدي (په جزاء اوحسن عاقبت کې)، دفعه کوه (ته هغه بدي) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه وي، پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کې عداوت دښمني وي؛ لکه چې دی به دوست وي ډېر مهربان.

تفسير: په دغو آيتونو کې يوه رښتين داعي الی الله تعالی ته د هغو ښو اخلاقو تعليم ورکوي، چې دوی ورته ضرورت لري، يعنې ښه وپوهېږه چې بدي له نېکۍ سره، او نيکي له بدي سره قطعًا نشي برابرېدی، او د دواړو تأثيرات سره بېل دي، بلکه يوه نيکي له بلې نېکۍ سره او يوه بدي له بلې بدۍ سره په اثر او نتيجه کې متمايزې دي، لهذا د يوه قانت مؤمن مخصوصًا د يوه داعي الی الله مسلک ښايي داسې وي چې د بدۍ جواب دې له سره په بدۍ ورنه کړي، بلکه حتی الامکان د بدۍ مقابله دې په نېکۍ سره وکړي، که څوک ورته کومه سخته خبره وکړي يا بده معامله ورسره وکړي؛ نو د هغه په مقابل کې دې دی داسې رويه او د عمل طرز ځان ته غوره کړي چې له هغه څخه بهتر او ښه وي، مثلاً د قهر او غصې په مقابل کې دې له حلم او تحمّل څخه کار واخلي !، او د کنځلو جواب دې په تهذيب او انسانيت سره په دعاء، او د سختۍ جواب دې په نرمۍ او مهربانۍ سره ورکړي، د دغه وضعيت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتيجه کې ژر درښکاره شي چې ډېر سخت دښمن به هم ستاسې په مقابل کې نرم او پوست شي، اګر که په زړه او اساسي ډول سره به ستا دوست او خير غوښتونکی نه ګرځي، خو په ښکاره ډول سره به دې دوست وګرځي، اومتدرّجًا دغه ظاهري دوستي په باطني دوستۍ تبديل او تحويل مومي، او د دښمنۍ او عداوت ټول خيالات د ده له زړه او افکارو څخه بيخي وځي، کما قال الله تعالی: ﴿عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ عَادَيْتُمْ مِّنْهُمْ مَّوَدَّةً﴾ (د الممتحنه سورت (۲) رکوع (۷) آيت (۲۸) جزء).

وَمَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا ۚ وَمَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا ذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿۳۵﴾

او نه ورکول کيږي دا (نېک خصلت د بدۍ دفع په نېکۍ سره) مګر هغو کسانو ته چې صبر تحمّل کوي، او نه ورکول کيږي دا (نېک خصلت) مګر خاوند د برخې ډېرې لويې ته.

تفسير: يعنې ډېره لويه حوصله په کار ده، چې انسان په هغې سره د بدو خبرو تحمّل وکړی شي، او د هغه مقابله په ښه سره وکړي، دغه ښه اخلاق او اعلی خصلت د الله تعالی له درباره ډېرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړيو ته وربښلی کيږي، (ربط) تر دې ځايه پورې د هغه حريف او دښمن سره د معاملې او ښه سلوک ښوونه وه، چې په ښو معاملو او

ښو اخلاقو سره متأثر کېدی شي، ليکن ځنې داسې دښمنان هم پيدا کيږي چې په هيڅ حالت او صورت سره له دښمنۍ څخه لاس نه اخلي، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبّت وکړي، د هغه شقاوت او عداوت مراتب لا پسې زياتيږي، او هغه تل په همدغه فکر او ذکر وي چې هرومرو تاته څه ضرر او اذيت دوررسوي، نو د داسې پخو شيطانانو له اضرار او ايذاء څخه د ځان ساتلو تدبير اوس دغسې الله تعالى بيان فرمايي چې:

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسيږي تاته له طرفه د شيطان څه تباهي، وسوسه (چې دی واړوي تا له دغه ښه خصلت)؛
پس پناه نيسه په الله (له شره د ده)، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی عالم.

تفسير: يعني د داسې شيطان په مقابل کې له نرمۍ او عفوې او په تېرېدلو سره کار نه چليږي، يواځې د هغه نه د نجات لپاره يو تدبير شته چې د الله قدوس جل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه په پناه کې راشئ !، دا هغه مضبوطه کلا ده چې هغې ته له سره شيطان نشي رسېدی.

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ

او ځينې له دلائلو د الله شپه او ورځ ده (چې په يوه کې لباس او په بل کې معاش دی) او (بل ځينې له دلائلو) لمر او سپوږمۍ دي.

تفسير: له «دعوت الى الله» سره څو سماويه او ارضيه دلائل هم بيان فرمايي، څو په هغو سره «داعي الى الله» ته د الله تعالى دعظمت او وحدانيت او بعث بعد الموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کې مدد ورسيږي، په دغه ضمن کې دې لوري ته هم اشاره وشوه چې له يوه جانبه د الله تعالى مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالى په طرف رابولي، او له بل جانبه د لمر، قمر، اسمان، ځمکې او د نورو مخلوقاتو عظيم الشأن نظم او نسق، غور او دقّت کوونکو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوي.

وفي كل شيئ له آية «»» تدل على أنه واحد

په هر شيز کې د الله تعالى د قدرت ننبه ده چې ددې ښکارندوی ده چې د دې نظام چلونکی يو ذات دی.

لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسې لمر ته، او نه سپوږمۍ ته، او سجده کوئ تاسې خاص هغه (الله) ته چې پيدا کړي يې دي دا (څلور علامې) که چېرې يئ تاسې چې خاص همده (الله) ته عبادت کوئ.

تفسير: د لمر، سپوږمۍ، او د نورو شيانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره همداسې ويل چې: ځمونږ غرض د دغو شيانو له عبادته د پاک الله عبادت دی، مګر پاک الله دغه وښوول چې دغه شيان بيخي د عبادت لياقت نه لري، د عبادت لايق يواځې واحد الله دی، او د کوم غير الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دي.

فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ۩ ﴿٣٨﴾

پس که لويي وکړه دوی (له سجدې د الله؛ نو الله مستغني دی)، پس هغه څوک چې په نزد د رب ستا دي (له پرښتو) تسبيح وايي دغه (الله) ته، هم په شپه کې او هم په ورځ کې، حال دا چې دوی (له دغه تسبيحه او عبادته) نه ستړي کيږي.

تفسیر: یعنې که غرور، تکبّر، لویي د حق له قبلولو مانع ده، او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړي چې راشي؛ نو نه دې راځي، دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوي، الله تعالی له سره د دوی پروا نه لري، هغه لوی ذات چې د ده عظمت او جبروت داسې وضعیت لري چې بې حسابه مقرّبین ملائک شپه او ورځ دده په عبادت، تسبیح او تقدیس کې داسې مشغول او لګیا دي چې له سره په کې نه خپه، نه ستړي او ستومانیږي، نو د دوی په مقابل کې دغه خواران څه شی دي، دوی په دغو دروغو، تکبّر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوي.

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖۤ اَنَّكَ تَرَى الۡاَرۡضَ خَاشِعَةً فَاِذَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡهَا الۡمَآءَ اهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ ؕ اِنَّ الَّذِىۡۤ اَحۡيَاهَا لَمُحۡىِ الۡمَوۡتٰى ؕ اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۳۹﴾

او ځینې له دلائلو د دغه (الله) دا دي چې بېشکه ته وینې ځمکه وچه کلکه، پس هر کله چې نازلې کړو مونږ پر دغې (ځمکې) اوبه (د باران)؛ نو سره وخوځیږي، او وپړسیږي (او شنه شي)، بېشکه هغه الله چې ژوندۍ کړی یې ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو، بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې ځمکې ته وګورئ چې دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندې ده، د وچوالي په وخت کې یې له هرې خوا څخه دوړې او خاورې پورته کیږي، لیکن همدا چې د باران پرخه پرې ولوېده؛ یو ځلې د طراوت، رونق، تازګۍ او نشونما او د لیدلو وړ تحوّلات په کې څرګندیږي، آخر دغه اقلاب د کوم ذات د لاس تصرّف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چې وچې کلکې مړې ځمکې ته یې طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی، آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چې د انسانانو په ابدانو کې بیا روح واچوي؟ او آیا هغه مطلق قادر نشي کولی چې مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تأثیره بیا له نوي سره ژوندون او جدید حیات ورعطا کړي؟ بېشکه الله تعالی هر شی کولی شي، او د الله تعالی د قدرت په مقابل کې هیڅ شی مانع او مزاحم نشي کېدی.

اِنَّ الَّذِيۡنَ يُلۡحِدُوۡنَ فِىۡۤ اٰيٰتِنَا لَا يَخۡفَوۡنَ عَلَيۡنَا ؕ اَفَمَنۡ يُّلۡقٰى فِى النَّارِ خَيۡرٌ اَمۡ مَّنۡ يَّاۡتِىۡۤ اٰمِنًا يَّوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ؕ اِعۡمَلُوۡا مَا شِئۡتُمۡ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ بَصِيۡرٌ ﴿۴۰﴾

بېشکه هغه کسان چې میلان کوي له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) ځمونږ کې نه دي پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو)، آیا پس هغه څوک چې ورغورځولی شي په اور کې غوره دی، یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کې، (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږي چې) کوئ تاسې هر څه چې مو خوښ وي (ای کفّارو)، بېشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی (نو جزاء به د اعمالو درکړي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په لوري د دعوت کوونکو له ژبو څخه د تنزیلي آیتونو له اورېدلو او د دهر پر قرطاس د تکویني آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کږو تللو ببرته نه ګرځي، او په سمو صافو خبرو کې واهي او تباهي شبهات پیدا او ترې کږې وږې خبرې جوړوي، یا یې خامخا سره اړوي رااړوي، او یو غلط مطلب ترې وباسي، یا خوشې چتې بل کوم عذر او بهانه وړاندې کوي، او د آیتونو په منلو کې وړاندې وروسته تحریف او تبدیل کوي؛ د داسې کږو تلونکو پر اوضاعو پاک الله ډېر ښه پوهیږي، ممکن دي چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډېر مغرور وي، مګر له الله تعالی څنې د دوی هیڅ احوال نه دي پټ، څخه وخت چې دوی له الله تعالی سره مخامخ ودرول شي، هلته به

دوی وپوهیږي چې في الحال الله تعالی هغوی ته مهلت ورکړی وو، ځکه چې الله تعالی سمدلاسه مجرمین نه نیسي، له همدې جهته وروسته فرمايي: ﴿اِعۡمَلُوۡا مَا شِئۡتُمۡ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ بَصِیۡرٌ﴾ یعنې ښه دی، څرنګه چې پوهېږئ هم هغسې وکړئ !، مګر ښه وپوهېږئ چې ستاسې ګرد حرکات د پاک الله تعالی تر نظر لاندې دي، او په یوه ورځ د هغه سزا تاسې ته یو ځای پوره درکوي، او بالآخر د هغه تکلیف او زحمت تاسې موندونکي يئ، اوس تاسې پخپله فکر او غور وکړئ، هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډېر سخت سوځوونکي اور کې ولوېږي، او یو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمأنیت کې اوسېږي، آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟.

تنبیه: هغه خوک چې د الله په آیتونو کې الحاد کوي، یعنې معناګانې یې بدلوي، تحریف په کې کوي، لکه د الله تعالی د نومونو او صفتونو څخه بدلې معناګانې اخلي، او الله تعالی ته یې په هغه شان او صفت نه ثابتوي چې الله تعالی د ځان لپاره ثابت کړي وي؛ نو هغه هم ددی آیت لاندې راځي.

اِنَّ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا بِالذِّکۡرِ لَمَّا جَآءَهُمۡ ۚ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په ذکر (قرآن) کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابېږي دوی).

تفسیر: یعنې دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کې شبهات پیدا کوي، حال دا چې په هغه کې د دروغو ځای او ګنجایش له سره نشته، هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ماسوا له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشي کولی.

وَ اِنَّهٗ لَکِتٰبٌ عَزِیۡزٌ ﴿۴۱﴾ لَّا یَاۡتِیۡهِ الۡبَاطِلُ مِنۡۢ بَیۡنِ یَدَیۡهِ وَ لَا مِنۡ خَلۡفِهٖ ؕ تَنۡزِیۡلٌ مِّنۡ حَکِیۡمٍ حَمِیۡدٍ ﴿۴۲﴾

حال دا چې بېشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوي (نادر) دی. نه راځي دغه قرآن ته باطل (نه) د مخې (له طرفه) د دې، او نه د شا (له طرفه) یې (بوجه من الوجوه)، رالېږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا، ثنا ویلي شوي (الله).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په رالېږلی شوي کتاب کې که دروغ راغلي دي؛ نو له کوم ځای څخه راغلي دي؟ او دهغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله په غاړه اخیستې ده؛ نو ناحق او باطل څه قوّت او مجال لري چې د هغه شاوخوا ته ورنژدې شوي دي.

مَا یُقَالُ لَکَ اِلَّا مَا قَدۡ قِیۡلَ لِلرُّسُلِ مِنۡ قَبۡلِکَ ؕ اِنَّ رَبَّکَ لَذُوۡ مَغۡفِرَۃٍ وَّ ذُوۡ عِقَابٍ اَلِیۡمٍ ﴿۴۳﴾

نه ویل کیږي تاته (ای محمده !) مګر (هم هغسې) وینا چې په تحقیق ویلې شوې وه رسولانو ته چې پخوا له تا تېر شوي وو، بېشکه رب ستا خامخا څښتن د مغفرت دی (مؤمنانو لره)، او څښتن د عذاب دردناک دی (کافرانو لره).

تفسیر: یعنې د منکرینو کومه معامله چې له تاسې سره ده؛ همدغه معامله به د هرې زمانې منکرینو له خپلو انبیاوو سره درلوده، انبیاوو به تل د دوی لپاره خیر غوښت، او هغوی به د هغه په مقابل کې هر راز تکالیف او مصائب خپلو انبیاوو ته رسول، بیا هم هغسې چې هغو انبیاوو پر هغو تکلیفونو او سختیو کې صبر او تحمّل کوو؛ تاسې هم پر دغو مصاعبو صبر او تحمّل وکړئ !، په نتیجه کې به ځینې توبه کوي، او پر سمه لاره به راځي چې د دوی لپاره د الله تعالی له جانبه معافي او ښښنه ده، او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټینګ او قایم پاتې کېږي، چې بالآخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کېږي.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ ؕ ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ ؕ

او که ګرځولی مو وی دغه قرآن په ژبه د عجمو؛ نو خامخا ویلي به وو (دغو د عربو کفّارو) ولې واضح بیان شوي نه دي آیتونه د دې (په ژبې فصیحې عربي دغه قرآن)، آیا عجمي دی، (او نبي یې) عربي دی؟.

تفسیر: یعنې که یوه سړي داسې اراده کړې وي چې یوه خبره نه مني، نو په زرګونو حیلې او بهانې ورته جوړولی شي، د معظمې مکې کفّارو کله چې بل شی ونه موند؛ نو پـه داسې وېناوو یې شروع وکړه چې: «صاحبه ! مونږ خو د عربي نبي په معجزې باندې هلته قایل او معترف کیدو، چې دغه قرآن ماسوا له عربي ژبې په بلې کومې ژبې راغلی وی»، لیکن فرض یې کړئ ! که همداسې هم کېدی؛ نو د هغه د دروغجن شمېرلو لپاره به دوی داسې ویل: «ښه صاحبه ! چېرې داسې بې اساسه او بې منطقه خبره به لیدلې شوي وي چې پخپله رسول عربي او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبني مخاطبین دي هم عرب، مګر دغو ته دغسې کتاب رالېږلی شوی دی، چې پر یوه توري یې هم دوی نشي پوهېدی».

قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ؕ

ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) چې دغه قرآن لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی هدایت او شفاء دی.

تفسیر: یعنې لغو او چټي (بېکاره) شبهات خو به له سره نه ختمېږي، هو ! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شي، هغو کسانو چې پر دغه مقدّس کتاب ایمان راوړی دی او پرې عمل کوي، په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت، عقل او پوهې نائل او فائز شوي دي، او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری یې لرې او ورکه کړېده، او له دوی څنې یې ظاهري او باطني روغ رمټ انسانان جوړ کړي دي.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ؕ

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کې درونددوالی دی، حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه ویني دوی هغه جمال او کمال د ده).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د خفاش (ځکالي ـ ښاپېرک) سترګې د لمر په رڼا کې تړلې کېږي، او دی هیڅ یو شی پرې نشي کتلی؛ دغه منکرین هم د قـرآن په رڼا کې رانـده او هیڅ یو روڼ شی نشي لیدلی، نـو پـه دغه کې د قـرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دي چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه ځیر شي، او محسوس یې کړي ! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شي !.

اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ﴿۴۴﴾

دغه کفار (ګواکې داسې دي لکه چې) غږ ورته کاوه شي له ځایه لرې (او په کیفیت یې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنې که یو سړي ته له لرې څخه غږ او نارې وکړې؛ هغه یې نه اورې، او که وایې ورې؛ ښه پرې نه پوهیږي، همداسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لویدلې دي، چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسېدی، او که چېرې هم وررسیږي؛ نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهېدی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ؕ

او خامخا په تحقيق ور كړې وو مونږ موسى ته كتاب (تورات)، پس اختلاف وكړ شو په (تصديق او تكذيب د) هغه كې.

تفسير: يعنې هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونكو او نامنونكو په منځ كې اختلاف واقع شوى دى، پخوا له دې نه د (تورات) په متعلق هم همداسې اختلافات واقع شوي وو، بيا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوى وو؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او كه چېرې نه وى هغه خبره چې ړومبى شوې ده له (طرفه) د رب ستا (چې تأخير د عذاب دى)؛ نو خامخا حكم به كړى شوى وو په منځ د دوى (په دنيا) كې.

تفسير: هم هغه خبره صادره شوې ده چې د دغو ګردو شيانو فيصله په آخرت كې كيږي.

وَاِنَّهُمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿۴۵﴾

او بېشكه چې دغه (دروغ جوړونكي) خامخا په داسې شک كې دي له دې (قرآنه يا له تورات) چې موجب د اضطراب دى.

تفسير: يعنې مهمل شكوک او چټي شبهات دوى ته اطمينان او هوسايي (آرام) نه وركوي، او تل د دوى په زړونو كې اندېښنې دي.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ؕ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۴۶﴾

هر څوک چې وكړي نېک (كار) پس لپاره د ځان خپل يې دى، او هر څوک چې بدكار وكړي؛ پس هغه بار دى په ده، او نه دى رب ستا ظلم كوونكى پر بندګانو (چې بې موجبه يې په عذاب كړي).

تفسير: يعنې د الله تعالى له جانبه ظلم نه كيږي، هر سړى به د خپل عمل بدل مومي، څه چې يې كړي وي؛ هم هغه به يې په مخه ورشي، نه د هيڅا نيكي هلته ضايع كيږي، او نه د يوه بدي د بل څا په غاړه كې لويږي، (ربط): كله چې د نېكۍ او بدۍ پوره بدل د قيامت په ورځ وركول كيږي، او كفارو به على الأكثر دغسې پوښتنې كولې چې قيامت كله راځي؟ نو ځكه د هغه په نسبت اوس داسې ارشاد صادريږي چې:

اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ؕ

خاص همدغه (الله) ته واپس كېدى شي علم د قيامت (چې څه وخت به واقع كيږي).

تفسير: يعنې يواځې الله تعالى په دې عالم دى چې قيامت كله راځي؟ ډېر لوى رسول او ستره پرښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجز او ناتوانه دي، كه څوک د قيامت د قيام پوښتنه له دوى نه كوي؛ نو ځواب به يې داسې اوري: «ما المسئول عنها بأعلم من السائل».

وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرٰتٍ مِّنْ اَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ؕ

او نه راوځي هيڅ قسم له مېوو څخه له غلافو د دوی څخه، او نه اخلي بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه زېږوي بار (حمل) خپل مګر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې د الله تعالی علم پر هر شي محيط دی، هيڅ يوه خُرما له خپل وابنکي، او هيڅ يوه دانه له خپل وږي، او هيڅ يوه مېوه او ثمره له خپلې خولې (غلافه) د باندې نه راووځي چې الله تعالی ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، د هيڅ يوې ښځې يا د ښځې ساکښ (ذي روح) په ګېډه يا په هګۍ کې به داسې وړوکی مولود او موجود نه وي چې الله تعالی ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، او هر هغه چې دوی يې څېړوي، يا ترې ووځي؛ هغه ګرد د الله تعالی په علم کې شته، همداسې وپوهېږئ چې د دغې موجودې وړې دنيا د نتيجې په ډول د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هرومرو په عمل راځي، د هغه وخت او نېټه هم همدغه ربّ البريّه ته معلومه او ښکاره ده چې کله راځي؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دې نه دي خبر، او نه دغه ضروري ده چې څوک پرې خبر شي.

وَيَوۡمَ يُنَادِيهِمۡ أَيۡنَ شُرَكَآءِي

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان ځما (په زعم د تاسې).

تفسير: يعنې هغه خپل معبودان راوبولئ چې هغو مو ځما په الوهيت کې شريک درولي وو، چې اوس هغوی چېرې دي؟.

قَالُوٓاْ ءَاذَنَّٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٖ ۴۷

نو وبه وايي دغه (مشرکان) چې خبر کړې مونږ ته (اوس) چې نشته ځمونږ نه هيڅوک شاهد (په دې چې تاته شريک شته).

تفسير: يعنې مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو د تا په حضور کې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او ګناه اقرار او اعتراف نه کوو،او نه د هغه د قبلولو لپاره حاضر يو، (ګواکې په دغه وخت کې په نهايت لجاجت او سپين سترګيتوب په درواغو سره له خپل کفر، شرک، او عصيان انکار کوي)، ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستې ده، او داسې مطلب ترې اخلي چې په دغه وخت کې هيڅ يو ځمونږ هغه شرکاء دلته نه وينو، او راڅخه ورک شوي دي.

وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَدۡعُونَ مِن قَبۡلُۖ وَظَنُّواْ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٖ ۴۸

او ورک به شي له دوی نه هغه (معبودان) چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه (د هغو) پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او يقين به راشي د دوی چې نشته دوی ته هيڅ ځای د تېښتې (له عذاب د الله څخه).

تفسير: يعنې هغو شيانو ته چې تاسې په دنيا کې د الله تعالی شريکان ويل، او د هغو په عبادت کې لګيا وئ، نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چې چېرې دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځنې هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوي دي، هغوی اوس ښه پوهيدلي دي، چې د الله تعالی له سزا څخه له سره نشي خلاصېدی، او خپل مرئ د ده د سزا له منګلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشې کولی، بالآخر بې هيلې او نااميده کيږي، او له هغو ځنې بيخي خپله بې تعلقي او بېزاري ښکاروي، چې د دوی په حمايت به له انبياوو سره جنګېدل، او د هغو پند به يې نه اورېده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿۴۹﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ ۙ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ

نه ستړی کيږي انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښېګڼو)، او که ورسيږي ورته کوم شر پس نااميده وي دی ډېر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهرباني غنا اوصحّت) له (جانبه) ځمونږ پس له هغې چې رسېدلې وي ده ته (له فقر او مرض)؛ نو خامخا وبه وايي دی هرومرو چې دغه (غناء او صحت لايق) ځما دی (په سبب د عمل ځما)، او ګمان نه کوم پر قيامت د درېدونکي (چې رابه شي)، او قسم دی که (بالفرض) بېرته وګرځولی شم په طرف د رب خپل؛ نو بېشکه ځما لپاره به وي په نزد د دغه (الله) کې خامخا نيکي (جنّت).

تفسير: بد انسان د خير په غوښتلو نه ستړی کيږي، او که بدي مصيبت ورته ورسيږي؛ نو بيا ناهيله او نااميده وي، او که د رحمت نه پرې وروسته راحت راشي، د مرض نه وروسته د ښه صحت خاوند شي، د فقر او لوږې نه وروسته مالداره او موړ شي؛ نو هغه بيا د خپل تدبير او کمال نتيجه ګڼي، د الله تعالی رحمت ته متوجه نه وي، او چې کله ورته د قيامت ذکر وشي؛ نو د هغه د واقع کېدو نه منکر شي، او وايي چې: اول خو واقع کيږي نه، او که بالفرض قيامت راشي؛ نو هلته به هم زه د ښې مرتبې خاوند يم.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا ۫ وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۵۰﴾

پس خامخا به خبر ورکړو هرومرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په هغو (عملو) چې کړي يې دي، او خامخا وبه څکوو هرومرو پر دوی له عذاب سخته لويه.

تفسير: يعنې خوښ شئ! چې له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزې او چړچې کوئ؟ کله چې هلته ورسېږئ، بيا به به درڅرګنده (ښکاره) شي چې منکرين څرنګه سختې سزاوې ګالي (برداشت کوي) او په څه شان سره د خپل ګرد عمر د اعمالو په سزا (هيداد) رسيږي؟.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَآءٍ عَرِيْضٍ ﴿۵۱﴾

او کله چې انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځي (له حقه او په څنګ شي له شکره)، او لرې شي (له سمې لارې) په سبب د غرور (لويي) خپلې، او کله چې ورسيږي ده ته کومه سختي (بلاء)؛ پس دی خاوند د دعاء اوږدې وي (يعنې تل مشغول وي په سؤال او زارۍ سره).

تفسير: يعنې د الله تعالی د نعمتونو څخه د متمتع کېدلو په وخت کې خو د حقيقي منعم د حق پېژندلو او شکر ايستلو څخه اعراض کوي، او مخ ترې اړوي، او بيخي ترې بې پروا کيږي، او په بل اړخ اوړي، بيا هر کله چې کوم تکليف او مصيبت وروړاندې شي؛ نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوي، او اوږدې دعاوې کوي، او له دې نه نه شرميږي چې په کوم مخ او خوله ترې دغسې غوښتنې وکړم او ويې بولم، د تماشا ځای دا دی چې ځينې اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوي، او پخپل زړه کې مايوس کيږي، او په دغه حالت کې هم له ډېرې مايوسۍ او وارخطايۍ ترهور کيږي، او د پاک الله په طرف بې اختياره د دعاء لاس پورته کوي، اګر که په خپل زړه کې بې هيلې او نااميده هم وي، خو پخپلې ژبې سره درګرده الله تعالی يادوي.

شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «دغه ګرد د انسان د قصور او د نقصان بيان دی، چې نه پر سختۍ صبر او نه پر نرمۍ شُکر کوي».

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كَانَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ ثُمَّ كَفَرۡتُم بِهِۦ مَنۡ أَضَلُّ مِمَّنۡ هُوَ فِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسې (نو ما هم خبر کړئ چې) که چېرې وئ (دغه قرآن) له نزده د الله، بيا کافران شئ تاسې په دغه (قرآن) نو څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې دی په مخالفت لرې کې (له حقه) وي؟.

تفسير: پاس يې د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته، او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه، اوس تنبيه کوي چې دغه کتاب تاسې ته ستاسې په کمزوريو او نقائصو پوهوونکی، او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی، که د الله تعالی له جانبه راغلی (لکه چې په واقع کې دی)، بيا نو تاسې يې ولې نه منئ؟او له دغسې اعلی او ډېرو قيمتدارو نصائحو څخه ولې منکر يږئ؟، او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کې ډېر لرې تښتئ، نو آيا له دې نه بله کومه لويه ګمراهي، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيهِمۡ ءَايَٰتِنَا فِي ٱلۡأٓفَاقِ وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّۗ

ژر ده چې وبه ښيو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چې په آفاق ملکونو کې دي، او په نفسونو د دوی کې دي، تر هغه پورې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دغه قرآن حق دی.

تفسير: يعنې د قرآن حقانيت خو د نورو دلائلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتې دی، اوس مونږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کې او د دوی په اطرافو او اکنافو کې او په ګرد عربستان بلکه په ټول جهان کې د خپل قدرت هغه دلايل او نښې ورښرګندوو چې په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بيخي د رڼې ورځې په شان تر سترګو روښان او عيان شي، هغه نمونې څه دي؟ هغه د اسلام د عظيم الشانو او محير العقولو هغه فتوحات دي چې د ظاهري اسبابو له سلسلې څخه بيخي مخالف او د قرآن له وړاندوينو سره يې عيناً موافق وقوع وموندہ، لکه چې د بدر په غزا کې کفارو پخپلو ځانونو کې او د معظمې په فتحه کې د عربستان په مرکز کې او د راشدو خلفاوو په عهد کې په ګرد جهان کې د هغه نمونې دوی پخپلو سترګو وليدلې.

أَوَلَمۡ يَكۡفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

آيا کافي نه دی رب ستا (بلکه بس او کافي دی)، بېشکه الله پر هر څيز شاهد حاضر ګواه دی.

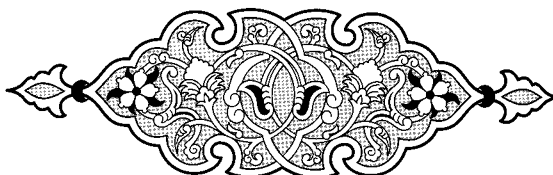
تفسير: يعنې ته پاک قرآن حق او رښتيا ومنه ! که بل څوک يې نه مني، نو آيا يواځې د الله شهادت لږ دی او کافي نه دی؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دی، او پر هر څيز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت موندہ کيږي.

أَلَآ إِنَّهُمۡ فِي مِرۡيَةٖ مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمۡۗ أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيۡءٖ مُّحِيطُۢ ﴿٥٤﴾

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه کُفّار په شکّ کې دي له ملاقات د رب خپل (ځکه منکران دي له بعثه)، واوره خبردار شه ! چې بېشکه الله پر هر څيز چاپېر کېدونکی دی (په علم او قدرت خپل، او جزاء د کُفر به ورکړي).

تفسير: ينې دوی په دې تېروتلي دي چې مونږ له الله تعالی سره مخامخ كېدونكي نه يو، او له سره د ده مخ ته نه بيولي كيږو، حال دا چې الله تعالی په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپېر دی، او په هيڅ وخت كې هيڅوك د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلی، كه له مړ كېدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرّات له خاورو سره ګډ يا په اوبو كې خلط او وبهيږي، يا په هوا منتشر شي، خو بيا هم د دغه پر هرې يوې ذرې د الله تعالی علم او قُدرت محيط دی، او هغه بيا جمع كول او له نوي سره بيا ژوندي پاڅول ورته هيڅ سختي او اشكال نه لري.

تمت سورة حٰمٓ السجدة، فلله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الشُّورَىٰ

«د (الشوریٰ) سورت مکي دی، پرته له (۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷) آیتونو څخه چې مدني دي، (۵۳) آیته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۲) او په نزول کې (۶۲) سورت دی، وروسته د «حم السجده» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حمٓ ۝١ عٓسٓقٓ ۝٢ كَذَٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ ٱللَّهُ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝٣ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ۝٤

په مثل (د وحي) د همدې (سورت) همېشه وحي کوي تاته (ای محمده !) او (وحي مو کړې وه) هغو انبیاوو ته چې پخوا له تا وو، الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي). خاص همده لره دی هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا او عبیدًا)، او هم دی دی ډېر پورته ډېر لوی.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې دغه سورت (چې په نهایت اعلی او اکملو مضامینو مشتمل دی) ستا په طرف وحي کاوه شي، همداسې د الله تعالی عادت دی چې دغه وحي ستا په طرف او د نورو انبیاوو په طرف دائمه ولیږي چې په هغې سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشي.

تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِن فَوۡقِهِنَّۚ

نژدې دي اسمانونه (ټول دې ته) چې وچوي له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د کبریاء او عظمت د رب العزّت).

تفسیر: یعنې اسمان به د الله تعالی د عظمت او جلال له زوره څیري شي (یا به وچوي)، یا د بې حسابو پرښتو له دروندوالي یا د دوی د ذکر له کثرته یو خاص تأثیر تولید او د هغه په اثر به څیرېږي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «په اسمانونو کې د څلورو ګوتو په اندازه هم داسې یو ځای نشته چې په هغه کې به پرښتې سره په سجده نه وي پرتې»، ځینو د دې آیت مطلب داسې اخیستی دی: کله چې مشرکین الله تعالی ته شریکان، ځامن او لوڼې دروي؛ نو د پاک الله په دربار کې داسې بې ادبي، سپین سترګي او ګستاخي له اثره هیڅ لرې نه دی چې د اسمان پاسنی سطحه څیري او ټوټې ټوټې د لاندې ولویږي، لکه څنګه چې الله جل جلاله د «مریم» په سورت کې فرمایلي دي: ﴿تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡهُ وَتَنشَقُّ ٱلۡأَرۡضُ وَتَخِرُّ ٱلۡجِبَالُ هَدًّا * أَن دَعَوۡاْ لِلرَّحۡمَٰنِ وَلَدٗا﴾ مګر د الله تعالی د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبیح او استغفار له وجهې دغه نظام قوام لري، او ټینګ ولاړ دی.

وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ وَيَسۡتَغۡفِرُونَ لِمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ

او پرښتې تسبیح وایي سره د حمد د رب خپل، او مغفرت غواړي لپاره د هغه چا چې په ځمکه کې دي (له مؤمنانو).

تفسیر: یعنې ای الله تعالی ! د مؤمنینو خطا او ښوییدل معاف وفرمایه !، او کفّار یو ځلې مه نیسه، او بیخي یې مه سپېره او مه یې پوپناه کوه !.

أَلَآ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ۝٥

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه همدغه (الله) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې د خپلې مهربانۍ له امله د پرښتو دعاوې قبلوي، او د مؤمنینو خطاوې ورمعافوي، او کفّارو ته تر یوې نېټې پورې مهلت ورکوي، که نه د دنیا دغه نظام او قوام او دغه لویه کارخانه به په یوه رپه کې دړې وړې خرابه او ویجاړېږي.

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ۝٦

او هغه کسان چې نیولي یې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (معبودان چې عبادت یې کوي) الله ښه ساتونکی دې پر دوی (او ټول احوال یې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي)، او نه یې ته پر دوی وکیل (مسلّط کړی شوی).

تفسیر: یعنې په دنیا کې خو مشرکینو ته مهلت ورکوي، لیکن داسې مه ګڼئ چې هغوی د همېشه لپاره نجات وموند، د دوی ګرد اعمال او احوال د الله تعالی په نزد محفوظ دي، چې پخپل وخت به ورخرګندېږي، تاسې په دغه فکر او اندېښنه کې مه لوېږئ چې دوی ولې ځما دعوت او تبلیغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سمدلاسه نه تباه او نه بربادېږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه یئ، ستاسې کار یوازې د حق تعالی پیغام رسول دي، وروسته له هغه ځمونږ کار دی چې مونږ د دوی حساب او کتاب ګورو، او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا

او همداسې (چې هر نبي ته مو وحي کوله) وحي مو کړېده تاته (ای محمده !) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) لپاره د دې چې وویروې (اهل د) مرکز د ښارونو (چې مکه ده) او هغه کسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسیر: ام القری (لوی کلی) یې مکې معظمې ته وفرمایل چې د ګردو اعرابو مجمع به هلته سره کېده، او په ټوله دنیا کې د الله تعالی کور هلته دی، او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له ګردو ځنې ړومبنی اول معبد ټاکلی شوی دی، بلکه له روایاتو ښخه معلومېږي چې د خلقت په ابتداء کې الله تعالی د ځمکې په غوړولو، ارتولو، او لویولو له همدغه ځایه شروع کړې ده، چېرې چې اوس کعبة الله واقع ده، او د معظمې مکې له شاوخوا ښخه اول عربستان او بیا ګرد جهان مراد دی.

وَتُنذِرَ يَوْمَ ٱلْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ فَرِيقٌ فِى ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى ٱلسَّعِيرِ ۝٧

او چې وویروې (خلق) له ورځې د جمع کېدلو (چې ورځ د قیامت ده)، چې نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کې) یوه فرقه به وي په جنت کې (چې مؤمنان دي)، او بله فرقه به وي په دوزخ کې (چې کافران دي).

تفسیر: یعني دوی خبردار کړئ چې یوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ګرد ړومبني او وروستني مخلوقات به دخپل حساب، کتاب، ثواب، او عقاب لپاره د الله تعالی په حضور کې حاضریږي، دغه یوه یقیني او قاطعه خبره ده، چې په هغې کې هیڅ قسم تردّد، اشتباه، فریب، شک او شبهه نشته، پر هر انسان لازم دي چې د هغې ورځې لپاره ځان تیار کړي، په دغه وخت کې به ټول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمیږي، یوه فرقه به جنتیان وي، او بله فرقه به دوزخیان وي، نو تاسې پخپل ځان غور او دقّت وکړئ چې په کومه فرقه کې به یئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِىْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ⑧

او که اراده فرمایلې وی الله؛ نو خامخا ګرځولی به یې وو دغه ټول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام)، ولیکن ننباسي (الله) هر هغه څوک چې اراده وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان چې دي نشته دوی ته هیڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعني بېشکه الله تعالی قدرت درلود، که اراده یې فرمایلې وی؛ نو ګرد خلق به یې یو شان جوړ او پیدا کړي وی، او په یوه لاره به یې لګولي وی، لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسې شوه چې خپل د رحمت او د غضب دواړو قسمو صفات اظهار یې وفرمایي، نو ځکه د بندګانو په احوال کې یې اختلاف او تفاوت کېښود، یوه ډله یې د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله، او بله ډله یې د دوی د ظلم، طغیان، او عصیان په علّت له خپل رحمت څخه لرې وشړله، هغه کسان چې له رحمت څخه لرې شوي دي، او د غضب مستحق ګرځیدلي دي، او د الله تعالی د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزا جاري کړې ده؛ نو د دوی د آرامۍ او هوسایۍ ځای هیچېرې نشته، او نه دوی کوم دوست، رفیق، او مددګار موندلی شي، چې دوی ته د الله تعالی له عذابه نجات ورکړي.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ؗ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑨

آیا نیولي دي (کفّارو) غیر له الله (نور معبودان) دوستان؟ (که دوی نیسي حقّاني دوست) پس الله چې دی همدی دی دوست (په حق سره) او همدی ژوندي کوي مړي، او همدی پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چې څینې یې همدغه ژوندي کول دي).

تفسیر: یعني که رفیق او مددګار د خپلو ځانونو لپاره نیسئ؛ نو پاک الله خپل ځانته ولي او دوست وګرځوئ، چې ګرد کارونه جوړولی شي، تر دې پورې چې مړي هم ژوندي کولی شي، او پر هر څیز پوره قدرت او توان لري، دغه عاجز، مجبور، او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسې په کار نه درځي.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهٗۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ

او په هغه خبره کې چې جګړه کوئ تاسې (له کفّارو سره) په هغه کې له کوم څیزه؛ پس حکم (فیصله) د هغه (مفوض) دی الله ته.

تفسیر: یعني ښایي چې د ګردو جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شي !، عقاید وي که احکام عبادات وي که معاملات، په هر څیز کې چې جګړه او اختلاف واقع شي؛ د هغه ډېره ښه فیصله همدا ده چې پاک الله ته وروسپارله شي !.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّيْ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَإِلَيْهِ أُنِيْبُ ۝۱۰

دغه (مطلق قدیر چې حکم کوي په حقه سره) الله دی رب ځما، خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او خاص همده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر: یعني زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم، او په هره معامله کې تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَّمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۚ

(الله) پیدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې، پیدا کړي دي (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسي ښځې)، او له چارپایانو جوړې (نر او ښځه).

تفسیر: یعني له چارپایانو څخه یې جوړې (نر او ښځه) در پیدا کړي دي، چې هغه ستاسې په کار درځي، او ترې منافع اخلئ.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ۚ

خواره کړي یې دي تاسې په دغه (طریقه د توالد او تناسل) سره.

تفسیر: یعني د انسانانو بېلې بېلې جوړې یې پیدا کړي دي، او د نورو ساکښانو بېله جوړه یې پیدا کړې ده، او د دوی ډېر نسلونه یې خپاره واره او منتشر کړي دي، چې د ځمکې پر مخ کې په هر ځای کې په خپلې روزۍ او معیشت پسې ګرځي، او په جدوجهد کې مشغول او لګیا دي.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هیڅ څیز (په هیڅ څیز کې).

تفسیر: یعني نه په ذات کې ورسره مماثل دي، او نه په صفاتو کې، او نه د ده د احکامو او فیصلو په شان د بل چا حکم او فیصله کېدی شي، او نه د ده د دین په شان بل کوم دین دی، او نه دی کومه جوړه، سیال، شریک، خپل او خپلوان لري.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ۝۱۱

او همدغه (الله) دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ګردو اعمالو).

تفسیر: یعني بېشکه الله هر شی ویني او اوري یې، مګر د الله تعالی لیدل او اورېدل هیڅ د مخلوقاتو په شان نه دي، ګرد کمالات د ده په جامع الصفات ذات کې مجموع دي، خو د ده هیڅ یو کمال داسې نه دی چې د هغه کیفیت بیان کړی شي، ځکه چې د هغه مثال او نظیر هیچېرې نشته، الله تعالی د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بیخي پاک، مقدّس او منزّه دی، نو بیا د ده د صفاتو کیفیت به څرنګه په فهم او پوهه کې راشي؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝۱۲

خاص دغه (الله) لره دي کلیګانې (چابیانې) (د خزائنو) د اسمانونو او د ځمکې، پراخوي رزق، روزي د هر هغه چا چې اراده وفرمایي، او تنګوي (یې پر هغه چا چې اراده وفرمایي) بېشکه دغه (الله) پر هر څیز باندې ښه عالم دی.

تفسير: د ګردو خزائنو کليګاني د ده په لاس کې دي، همده ته دغه قُدرت او اختيار حاصل دی، چې له هرې خزانې څخه هر چا ته هر څومره چې اراده وفرمايي؛ ور يې کړي، ګردو ذوي الأرواحو ته همدی رزق او روزي ورکوي، ليکن د هغه زيادت او د نقصان تعيين سم له خپل حکمت سره کوي، پاك الله ته دغه خبره ډېره ښه معلومه ده چې چاته څومره شی ورعطا کړی شي؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کې د څومره ورکړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعيت چې د روزۍ په نسبت دی؛ د نورو عطاياوو په متعلق يې هم همغسې وګڼۍ !.

شَرَعَ لَكُمۡ مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحٗا وَالَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ وَمَا وَصَّيۡنَا بِهِۦٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓۖ

مقرر کړی، بيان کړی دی (الله) تاسې ته له دين څخه هغه چې وصيت (حکم) يې کړی وو په هغه سره نوح ته، او هغه (څيز) چې حکم وحي مو کړې ده تاته (ای محمده !)، او هغه (څيز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهيم ته، او موسی ته، او عيسی ته.

تفسير: له آدم عليه السلام څخه وروسته او له ګردو څخه ړومبنی رسول نوح عليه السلام دی، بلکه ښايي چې وويلی شي: في الحقيقت د تشريعي احکامو سلسله له همدغه نوح عليه السلام څخه شروع شوې ده، او وروستني رسول محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دی، چې پر دوی رسالت او نبوّت خاتمه موندلې ده، په منځ کې هومره انبياء او رسولان چې راغلي دي، په دوی کې ابراهيم، موسی، عيسی عليهم السلام همدغه درېواړه هم زيات مشهور شوي دي، او د دوی نوم اخيستونکي په هره زمانه کې ډېر کسان موجود وو، ځيني دغو پنځو تنو رسلُ الله ته «أولوالعزم» رسولان هم وايي، په هر حال په دغه ځای کې الله تعالى په صاف ډول سره وښود چې په اصل کې دين تل ترتله يو وو، ځکه چې عقائد، اخلاق، او د ديانت په اصولو کې ټول سره يو او ګرد سره متفق وو، هو ! په ځينو فروعو د هرې زمانې د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی، او هم د دين د قيام طور او طريقه يې په هر وخت کې بېله درولې ده، چې هغه يې په بل ځای کې داسې فرمايلی دی: ﴿لِكُلّٖ جَعَلۡنَا مِنكُمۡ شِرۡعَةٗ وَمِنۡهَاجٗا﴾.

أَنۡ أَقِيمُواْ الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِۚ

داسې چې قائم کړئ، سم ودروئ دين (د توحيد) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کې.

تفسير: يعني پر ګردو انبياوو او د دوی پر امتونو همداسې حکم صادر شوی دی، چې د الله تعالى دين پخپلو اعمالو او اقوالو کې ټينګ او قائم وساتئ !، او د دين په اصل کې هيڅکله تفريق او اختلاف روا او جائز مه بولئ !.

كَبُرَ عَلَى الۡمُشۡرِكِينَ مَا تَدۡعُوهُمۡ إِلَيۡهِۚ اللَّهُ يَجۡتَبِيٓ إِلَيۡهِ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِيٓ إِلَيۡهِ مَن يُنِيبُ ١٣

ډېر درond دی پر مشرکينو هغه (څيز) چې بولې ته دوی هغه (توحيد) ته، الله راکاږي ځان خپل ته (غوره کوي) هغه څوك چې اراده وفرمايي (د غوره کولو يې)، او سمه لاره ښيي دين خپل ته هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسير: يعني د توحيد د هغه دين په طرف چې تاسې خلقو ته دعوت ورکوئ؛ پر مشرکينو هغه ډېر درond واقع کيږي، ګواکې تاسې کوم نوی عجيب شی خلقو ته وروړاندې کوئ، چې هيڅ‌چا د هغه نظير او مثال پخوا له تاسې نه دی وړاندې کړی، نو ښه د توحيد په مثال يو صاف، معقول، ښکاره او متفق عليه شی هم کله چې سخت او درond ورښکاره شي، او په هغه کې هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتې نشي، نو آيا د دوی د جهالت او بدبختي خپلې انتهايي اندازې

ته نه ده رسېدلي؟ رښتیا خبره همدا ده: هدایت او نور شیان ګرد (ټول) د الله تعالی په لاس کې دي، په هر قسم چې اراده وفرمایي؛ خپل بندګان غوره کوي، او خپل طرف ته یې وربولي، او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام یې فائزوي.

وَمَا تَفَرَّقُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿۱۴﴾

او نه وو سره مختلف شوي (پخواني خلق په دین خپل کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د حسده په منځ خپل کې، او که چېرې نه وی یوه خبره چې ړومبی ویلې شوې ده له (جانبه) د رب ستا تر نېټې په نامه کړې شوې پورې؛ نو خامخا حکم به کړې شوی وو په منځ د دوی کې (په عذاب د کفارو په دنیا) کې، او بېشکه هغه کسان چې ورته په میراث ورکړې شوی دی کتاب پس له هغوی څخه؛ خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه) چې په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر: په توحید او نورو اصولو کې د مخکیني امتونو اختلاف د حسد او عناد له کبله وو، که د الله تعالی دا خبره د مخکښې نه وه شوې چې د هر څیز د عاقبت لپاره یوه نېټه ده مقرره شوې؛ نو د دوی په منځ کې به الله تعالی فیصله کړې وی.

فَلِذَٰلِكَ فَٱدْعُ ۖ وَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ ۖ وَقُلْ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن
كِتَـٰبٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَآ أَعْمَـٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَـٰلُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿۱۵﴾

پس دغه (توحید) ته پس وبوله (ای محمده ! دغه خلق)، او محکم ولاړ اوسه (په دې دعوت) لکه چې امر حکم کړې شوی دی تاته، او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی، او ووایه (ای محمده ! دوی ته) ایمان مې راوړی دی پر هغه چې نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوي) کتاب څخه، او امر حکم کړې شوی دی ماته چې عدل وکړم په منځ ستاسې کې، الله رب دی ځمونږ او رب دی ستاسې، مونږ ته ده (جزا د) اعمالو ځمونږ، او تاسې ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسې، نشته هیڅ جګړه په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې، الله جمع به وکړي په منځ ځمونږ (او تاسې کې لپاره د فیصلې)، او خاص همده ته بیا ورتلل دي.

تفسیر: یعني کله چې د حق دین په متعلق د تفریق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی، نو ستاسې فریضه دا ده چې په غیر متزلزل عزم او ټینګې ارادې سره د دغه دین په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبلیغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد انبیاء علیهم السلام نور خلق، الله ته بلل، تاسې شخصًا د الله تعالی له حکم لږ شانې هم دېخوا او هغې خوا ته مه غورځېږئ !، قولاً، فعلاً، عملاً او حالا برابر پر هم هغې سمې صافې لارې روان اوسئ !، چې تر اوسه پورې پرې روان یئ، د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ !، او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ !، او داسې ووایئ چې: زه د الله تعالی پر ټولو نازل کړې شویو کتابونو اعم له دې نه چې «تورات» وي که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه، چې په هره زمانه کې پر هر یو نبي نازل شوی دی؛ د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم، ځما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی، بلکه زه هغه ګرد منم او باقي یې پرېږدم،

او پر ما حکم صادر شوی دی، چې ستاسې په منځ کې عدل او انصاف وچلوم، او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چې تاسې پخپل منځ کې غورځولي دي، او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم، هر هغه صداقت او رښتیا بې له تکلفه ومنم او تسلیم یې کړم؛ چې په هر ځای او په هر مذهب کې وي، هم هغسې چې تاسې د الله تعالی د بندګۍ او احکامو منلو په طرف رابولم، له تاسې څخه رومبی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم، او غواړم چې دخپل پوره اطاعت، صمیمیت او عابدیت تثبیت کړم، ځکه چې زه ښه پوهېږم چې ځما او ستاسې رب هم هغه یو رب العالمین دی، نو ښایي چې مونږ د هغه د خوښې او استرضاء لپاره زیار او کار وکړو، که تاسې داسې ونه کړئ؛ نو له تاسې سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم، ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغې څخه په ښه شان سره فارغ شوی یم، له مونږ څخه هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کېدی نشي، د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه یې چې کړي وي، هم هغه یې په مخ ورځي، او هر څه یې چې کرلي وي؛ هم هغه به ریبي، نو ښایي چې هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسي، وروسته له دې نه د دې خبرې ضرورت نه دی پاتې چې زه له تاسې سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم، مونږ او تاسې او نور مخلوقات د الله تعالی په حضور کې خپل د حساب او کتاب لپاره حاضرېدونکي یو، هلته به هر یوه ته د دغې خبرې اطلاع حاصلېږي چې ده له دنیا څخه څه څیز د خپل ځان لپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه: دغه آیت مکي دی، او د قتال آیات په مدینې منورې کې نازل شوي دي.

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾

او هغه کفّار چې مخاصمه کوي په (دین د) الله کې وروسته له دې نه چې قبولوالی کړی شوی دی (حکم د الله) لره، خصومت، حجّت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی، او پر دوی غضب دی (د الله)، او شته دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی دین، او د ده کتاب او د ده د خبرو صداقت په علانیه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زیاتو عقلاوو او پوهانو له خوا قبول اومنل شوی هم دی، او علی الأکثر سره له دې چې تر اوسه یې دغه دین نه دی منلی، خو سره له هغه د ده په حقّانیت او صداقت اقرار کوي، نو سره له دې چې حق او حقیقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسېدلی دی، ولې خلق خامخا د دین په مورد کې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دین د متابعینو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالی د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي، د دوی دغه ګردې د دروغو جګړې او تمام ابحاث چټې باطل او بې اساسه دي.

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ ۗ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی یې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او مېزان تله یې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکي او اخیستونکي دواړه نقصاني نه شي).

تفسیر: الله تعالی مادّي تله هم نازله کړې ده، چې په هغې سره اجسام تلل کېږي، او معنوي علمي تله یې هم چې هغه ته سلیم عقل وایي، او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ویل کېږي، او له ګردو څخه لوی او مهم میزان «حق دین» دی، چې د خالق اومخلوق حقوق په ډېر ښه صورت سره تصفیه او ښلوي، او په هغه کې ګردې خبرې په ښه ډول سره داسې تللې شوي دي چې هیڅ تزیید او تنقیص په کې نشته.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾

او څه خیز خبر کړی یې ته (په قُرب د قیامت بې له وحي) ښایي چې ساعت (قیامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تیار شئ !).

تفسیر: یعنې خپل اعمال او احوال د «حق دین» په تله کې یې وتلئ !، او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قیامت ساعت به ډېر نژدې رارسېدلی وي، بیا په هغه وخت کې به هیڅ نشی کېدی، هر هغه فکر او ذکر او تیاری چې کوئ ښایي د هغه له رارسېدلو څخه مخکې یې وکړئ !.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

تعجیل کوي په راتللو د دغه (قیامت) هغه کسان چې نه راوړي ایمان په هغه (قیامت) باندې، او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی؛ ویریدونکي دي له دغه (قیامت)، او پوهیږي په دې چې بېشکه دغه (قیامت) حق دی، واوره ! خبردار شه ! بېشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړې کوي په (راتللو د) قیامت کې خامخا دوی په ګمراهۍ لرې کې دي (له حقه).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې پر قیامت یقین نه لري، نو هغوی د ټوکو مسخرو په ډول په ډېر بې فکری او لاقیدی سره وایي چې: صاحبه ! هغه ستا قیامت کله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ایسارتیا) او تعطیل په کې کیږي؟ ولې ژر نه واقع کیږي؟ لیکن هغه ته چې الله تعالی ایمان او یقین ور په برخه کړی وي؛ هغوی د هغه هولناك ساعت له تصوّره څخه ویریږي، او ریږدي او لړځیږي، او په دې ښه پوهیږي چې همدغه شی واقع کېدونکی دی، او هیڅوك د هغه د وقوع مخه نشي نیولی، نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تیاری کې مشغول او لګیا اوسیږي، نو له دې نه وپوهېږئ چې د دغو جګړه کوونکو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کیږي؟ کله چې یو سړی د قیامت په راتګ یقین نه لري؛ نو دغه به څه تهیه او تیاری ورته وکړي؟ هو ! هومره چې له دغه ثابت حقیقت څخه انکار او پرې تمسخر کوي؛ هومره په ګمراهۍ او ضلالت کې ترقي او پرمختګ او له مسلمانۍ او هدایت څخه مباعدت کوي.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډېر لطف کوونکی دی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسیر: یعنې (أکرم شأنُه وأعظم برهانُه) سره له تکذیبه او انکاره د هیچا روزي نه بندوي، بلکه د بندګانو د خورا نریو نریو احوالو رعایت کوي، او په نهایت نرمي او لطیف تدبیر سره د دوی تربیت فرمایي.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾

رزق، روزي ورکوي (الله) هغه چاته چې اراده وفرمایي، او همدی قوي زورور ښه زبردست ډېر غالب دی.

تفسیر: یعنې د هر چا په نسبت هر څه چې اراده یې وي؛ ورکوي یې.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ ۚ

هر څوك چې وي دى چې اراده لري (په عمل سره ثواب) كښت (فصل) د آخرت؛ نو زيادت كوو په كښت د ده كې.

تفسير: د يوې نېكۍ لس چنده ثواب وركوي، بلكه تر اووه سوه چنده او له دې نه هم لا زيات، او په دنيا كې د ايمان او صالح عمل په بركت كومه پراخي او بركت يې چې پر برخه كيږي؛ هغه بېل دى.

وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا ۙ وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿۲۰﴾

او هر څوك چې وي دى چې اراده لري (په عمل خپل سره متاع) كښت د دنيا؛ نو وربه كړو ده ته له هغه (كه اراده وفرمايو)، او نه به وي ده ته په آخرت كې هيڅ نصيب برخه (بې له جهنّمه).

تفسير: هر څوك چې د دنيا لپاره محنت او زحمت وګالي، نو سم له خپل قسم سره برخه ترې مومي، خو له دغه نه زياته هيڅ يوه فائده په آخرت كې نه وررسيږي، لكه څنګه چې الله جل جلاله (د ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۲) ركوع (۱۸) آيت) كې فرمايلي دي: ﴿عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ﴾.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ ۚ

آيا دي دوى لره شريكان چې سازه كړې دوې لاره هغوى ته له دين (د جاهليت) هغه (څيز) چې اذن حكم نه دى كړى په هغه سره الله (دې كفّارو ته لكه شرك او نور معاصي).

تفسير: يعنې الله تعالى د خپلو انبياوو په ژبه د دين د آخرت حقه لاره ښوولې ده، آيا ماسوا له الله څخه بل څوك داسې شته چې د بلې كومې لارې د مقررولو حق او اختيار ورته حاصل وي؟ چې هغه د الله تعالى حرام كړي شيان حلال يا حلال كړي شيان حرام كړي؟ نو بيا دغو مشركانو د الله تعالى هغه لاره چې انبياوو عليهم السلام ښوولې ده، ولې پرېښوده؟ او بله لاره يې له كومه راويستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۲۱﴾

او كه چېرې نه وي (ويلى شوي) خبره د فيصلې (د تأخير د عذاب) نو خامخا حكم به كړى شوى وو په منځ د دغو (كفّارو او مؤمنانو) كې، او بېشكه ظالمان چې دي شته دوى ته عذاب ډېر درد وركوونكى.

تفسير: يعنې د فيصلې وعده ده په خپل وخت.

تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ ۗ

وبه وينې ته (په قيامت كې) ظالمان ويرېدونكي له جهته (د جزاء) د هغو (بديو) چې كړي يې دي، حال دا چې هغه (خامخا) به پرېوتونكي واقع كېدونكې وي پر دوى.

تفسير: يعنې د خپلو اعمالو له نتائجو څخه كه نن نه وېرېږئ؛ نو په هغه ورځ كې به خو هرومرو ووېرېږئ، او دغه وېره خامخا پر دوى لويدونكې ده، حال دا چې دوى به د تېښتې د خلاصي او نجات لپاره هيڅ يوه لاره نه مومي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿۲۲﴾

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) په (خورا ښو پاکو) باغونو د جنت کې به وي، وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) همدغه دی فضل ډېر لوی.

تفسير: يعني په جنّت کې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته، چې همدغه خورا لوی فضل دی، د دنيا عيش او راحت د دې په مقابل کې څه حقيقت لري؟.

ذٰلِكَ الَّذِيْ يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۗ

دغه (ثواب) هغه دی چې زېری کوي الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه).

تفسير: يعني الله تعالى کوم زېری چې ورکړی دی؛ هغه خامخا واقع کېدونکی دی.

قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ۗ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې نه غواړم له تاسې په دغه (پيغام رسولو) اجر ليکن دوستي غواړم په قرابت خپلوۍ کې.

تفسير: د قرآن په شان دولت تاسې ته درکوم، او د ابدي نجات او فلاح لاره درښيم، او د جنت زېری درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دي، د دغې خير غوښتنې او احسان څه معاوضه له تاسې څخنې نه غواړم، تش يوه خبره غواړم چې له هغه نسبي او کورني او قومي تعلّقاتو څخه اقلاً ستر ګې مه پټوئ، چې زه يې له تاسې سره لرم، آخر ستاسې معامله له اقاربو، خپلوانو او عزيزانو سره څرنګه ده؟ ډېر کله د دوی بې موقعه حمايت هم کوئ، ځما وينا دا ده: که تاسې ځما خبره نه منئ، مه يې منئ !، که ځما دين نه قبلوئ، يا ځما د تأييد او حمايت لپاره که نه درېږئ؛ هم څه خبره نشته، ليکن اقلاً د قرابت او صله رحمی لږ څه خيال او رعايت په کار دی، ښايي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ !، او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي راکړئ چې د خپل الله پيغام ټولې دنيا ته ورسوم، آيا زه د دغومره دوستی او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟.

وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿۲۳﴾

او هر څوک چې وکړي نېک کارونه؛ زيات به کړو مونږ ده ته په هغه (نېک کار) کې ښايست، بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصيت) ښه قبلوونکی (د طاعت) دی.

تفسير: يعني که انسان دنېکۍ او ښېګڼې لاره اختيار کړي؛ نو الله تعالى هم د ده نيکي او ښېګڼه زياتوي، په آخرت کې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنيا کې ښه اخلاق او ښايسته خويونه ورعطا کوي، او د داسې سړي ښوييدل هم ښېي، ښايي دلته د دې مضمون ذکر يې ځکه فرمايلی وي، چې اقلاً د قرابت محبت مطلوب دی، چې د هغه حاصل د ايذاء او ظلم څخه ممانعت وو، ليکن که څوک له دې نه زياته نيکي وکړي؛ نو هغه دې ښه وپوهيږي چې د الله تعالى په دربار کې د هيچا نيکي نه ضايع کيږي، بلکه زياتيږي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آیا وایي (دا کفّار) چې له خپل ځانه تړلي دي (محمد) پر الله دروغ، پس که اراده وفرمایي الله؛ نو مهر به کیږدي (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوي (یا) که اراده وفرمایي الله؛ نو مهر به کیږدي پر زړه ستا (زائله به کړي نازله شوې وحي له تانه)، او محو کوي الله باطل، او ثابتوي حق په کلماتو خپلو سره، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (زړونو) باندې هم.

تفسیر: یعنې که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغې نسبت پاک الله ته وکړې؛ نو الله تعالی قدرت لري چې ستا پر زړه مهر ولګوي، او بیا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازله نشي، او د وحي سلسله درڅخه منقطعه شي، بلکه هغه خبرې چې پخوا له دې نه پر تا نازلې شوي دي؛ هم درڅخه سلب او هېرې کړي، لکه څنګه چې الله جل جلاله (په ۱۵ جزء د بني اسرائیل سورت په (۱۰) رکوع (۸۶ – ۸۷) آیتونو کې) فرمایلي دي: ﴿وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کې ډېر اقوال شته، ځما په نزد همدغه مذکور مطلب بې تکلفه دی چې پاس ولیکل شو، په دغه تفسیر سره د ﴿وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ جمله مستأنفه شوه، لکه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دي، او اکثرو محققینو همدغه غوره کړې ده، البته د مضارع معنی مترجم (رحمه الله) په حال سره کړې ده، چې هغه بیخي صحیحه ده، مګر ځما په خیال سره دلته د استقبال معنی اخیستل ترې زیات ښه لګیږي، والله أعلم.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ

او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوي توبه له بندګانو خپلو، او عفوه کوي له بدو کارونو (د دوی پس له پښېمانی) او ورمعلوم دی هر هغه کار چې کوئ یې تاسې. او قبلوي (الله دعاء) د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) او زیادت کوي (دوی ته) له مهربانۍ خپلې.

تفسیر: یعنې نبي د الله تعالی کلام دررسوي، تاسې هغه رښتیا ګڼئ که دروغ؛ وروسته له هغه د بندګانو ګرد معاملات له الله سره دي، له هر یوه بنده سره په دنیا او آخرت کې سم د ده له حال او استعداد سره معامله کیږي، د توبه کوونکو توبه قبوله فرمایي، او سره له دې چې پر هر شي ښه علیم، خبیر او پوه دی، له ډېرو بدو معاملو څخه تیریږي، او ښښي یې، هغه ایمان دار او نېک بندګان چې دده خبرې اوري، الله تعالی هم د دوی دعاوې اورې، او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښښي، او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوی سم له عمومي ضابطې سره لري، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زیات مرحمت فرمایي.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ ۚ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾

او کافران چې دي شته دوی ته عذاب ډېر سخت (د دوزخ). او که چېرې پراخه کړي وی الله رزق روزي لپاره د (ټولو) بندګانو خپلو؛ نو خامخا سرکښي به کړې وه دوی په ځمکه کې،

ولیکن نازلوي (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې چې اراده وفرمایي، بېشکه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی، ښه لیدونکی دی.

تفسیر: د الله تعالی په خزانو کې د هیڅ یو شي تقلیل نشته، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو خپل ټول بندګان غني ګرځولی شي، لیکن د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګردو مخلوقاتو ته بې له مېچه او اندازې روزي ورکړي، او ټول په عیش او عشرت کې آرام او هوسا وساتي، که داسې وکړل شي؛ نو بالعموم خلق طغیان او تمرّد اختیاروي، او په دنیا کې یو لوی شورماشور جوړېږي، نه به د الله تعالی دربار ته سرونه ښکته کوي، او نه به د مخلوق څه رعایت او خاطر کوي، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا کیږي خپل قناعت ښکاره کوي، د دوی حرص او طمع به لا زیاتیږي، لکه چې مونږ دغه حالت په همدغه موجوده حالت کې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفّه الحال اشخاصو کې وینو.

پر دغه یواځې پاک الله ښه پوهیږي او عالم دی، چې د چا په حق کې په کوم حال کې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولی دی؟ ځکه چې ګرد ړومبني او وروستني حالات د پاک الله په محیط علم کې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۸﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوي باران وروسته له هغه چې نا امیده شي (خلق له وربدلو یې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په ټولو ځایونو کې)، او همدی دی ولي، دوست، کار جوړوونکی، ډېر ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنې ډېر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مایوسیږي؛ نو په همدغه وخت کې الله تعالی پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي، او د خپلې مهربانۍ آثار او د برکاتو علائم ځلور خواوو ته خوروي، څو پر بندګانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالی د قدرت په قبضه کې دي، لکه چې الله تعالی په یوې خاصې اندازې سره عطا کوي، باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمایي، خبره دا ده چې ګرد کارونه د ده په واک او اختیار کې دي، او هر هغه شی چې دی یې کوي؛ عین د حکمت او صواب دی، ځکه چې ټول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کې مجموع دي، او د هر راز کار جوړول امداد او اعانت د همده له درباره کېدی شي.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینې له دلائلو د الله پیدا کول د اسمانونو او د ځمکې (او مافیهما) دي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهیأ کول د ده په قبضه او واک کې دي؛ د دغو اسبابو سماویه او ارضیه اسباب او د هغو آثار او نتایج هم د همده مخلوق دي.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ

او (پیدا کول) د هغو اشیاوو دي چې خواره کړي یې دي په اسمانونو او په ځمکه کې له دې ذي روح خوځېدونکو.

تفسیر: له دغه آیت څخه ظاهراً همدا معلومیږي چې د ځمکې په شان پر اسمانونو هم د ساکنانو (ذي روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بیا راټولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چې اراده وفرمايي؛ ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې هغه ذات چې دوی یې ګرد خواره واره کړي دي؛ هم هغه کولی شي چې دوی ګرد سره یوځای کړي، او هم دغه به د قیامت ورځ وي.

وَمَآ اَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيْبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيْكُمْ وَيَعْفُوْا عَنْ كَثِيْرٍ ﴿۳۰﴾

او هغه څه چې رسیږي تاسې ته (ای مؤمنانو) له کوم مصیبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دي چې کړي دي لاسونو ستاسې، او عفوه کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې نعمتونه په یو خاصې اندازې او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعایت ورکول کیږي؛ د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ما تحت وي، مثلاً بندګانو ته چې کومه سختي او مصیبت رسیږي؛ د هغه قریب یا بعید سبب د همدغو بندګانو ځینې اعمال او افعال وي.

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۚ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۳۱﴾

او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو ! په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کې، او نشته تاسې ته غیر له الله هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکی، او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسیر: یعنې محض پخپلې مهرباني سره یې معافوي، که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمايي؛ نو مجرم چېرې ترې تښتېدلی او پټېدلی هم نشي، او له ماسوا الله څخه بل څوک د ده د حمایت او امداد لپاره دربدلی شي؟.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿۳۲﴾

او ځینې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سیند کې په شان د غرونو (په لویوالي کې).

تفسیر: لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي، د سمندر لوی لوی جهازونه هم لوړ (اوچت) په نظر راځي.

اِنْ يَّشَاْ يُسْكِنِ الرِّيْحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ ۗ

که اراده وفرمايي (الله)؛ نو وبه دروي دغه باد (محرکه قوّت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شا د دغه (بحر).

تفسیر: یعنې (محرّکه قوه او) هوا هم د الله تعالی په قبضه کې ده، که دغه محرکه قوه او هوا ودروي چې ونه چلیږي؛ نو ټول بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چېرې چې ولاړ دي هم هغلته به ولاړ وي، الغرض اوبه او هوا اونور ټول شیان د الله تعالی د حکم او د فرمان تابعان دي.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۳﴾

بېشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دي لپاره د هر صبر کوونکي (په مصیبت) شکر کوونکي (په نعمت).

تفسیر: د سمندرونو په سفرونو کې د موافق او ناموافق له دوارو قسمو حالاتو سره د مسافرینو سابقه لوېږي، نو ځکه دغه امر ډېر ضرور دی، چې انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسي، او د الله تعالی قدرت او نعمت په ښه شان سره وپېژني، نو که اراده وفرمایي الله جلّ وعلا شأنُه وعظُم برهانُه:

اَوْ یُوْبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوْا وَ یَعْفُ عَنْ كَثِیْرٍ ﴿۳۴﴾

یا به هلاك (ډوب) کړي دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړي دي (راکبینو یې)، او عفو کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو؛ نو ځکه یې نه غرقوي).

تفسیر: یعنې ښایي چې د بعضو مسافرینو د ځینو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شي، مګر د دغه تباهی په وخت کې هم الله دوی معافوي او بښي یې.

وَّ یَعْلَمَ الَّذِیْنَ یُجَادِلُوْنَ فِیْۤ اٰیٰتِنَا ؕ مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِیْصٍ ﴿۳۵﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آیتونو ځمونږ کې چې نشته دوی ته هیڅ ځای د خلاصېدو.

تفسیر: یعنې د دې لامله به تباه کړل شي؛ څو دوی د خپلو ځینو اعمالو بدل ومومي، او خورا ډېر لوی جګړه کوونکي هم وګوري، چې بېشکه د الله تعالی له نیولو څخه هیڅوك نشي وتلی، او نه تښتېدلی شي، او نه چېرې ترې د پټېدو ځای موندلی شي.

فَمَاۤ اُوْتِیْتُمْ مِّنْ شَیْءٍ فَمَتَاعُ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۚ وَ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَیْرٌ وَّ اَبْقٰی لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَ عَلٰی رَبِّهِمْ یَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۳۶﴾

پس هغه چې درکړی شوی دی تاسې ته (ای مخاطبانو) له څه شیزه (لکه اسباب د دنیا) لږ خسیس ده (چې زائلیږي)، او هغه ثواب چې په نزد د الله دی؛ خیر غوره او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسیر: یعنې د دغو ګردو خبرو له اورېدلو څخه وروسته انسان ته لازم دي چې د الله تعالی د رضاء حاصلولو په فکر کې واوسي، او پر دغه څو ورځني ژوندون او فاني عیش مغرور نه شي، او ښه وپوهیږي چې ایماندارانو ته کوم عیش او آرام چې د الله تعالی له جانبه ورعطاء کیږي، هغه به د دغه دنیوي عیش او آرام څخه ډېر ښه او بادوامه وي، او نه به په هغه کې هیڅ قسم کدورت وي، او نه به یې د فناء او زوال څه اندېښنه وي.

وَ الَّذِیْنَ یَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓىِٕرَ الْاِثْمِ وَ الْفَوَاحِشَ وَ اِذَا مَا غَضِبُوْا هُمْ یَغْفِرُوْنَ ﴿۳۷﴾

او بل لپاره د هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه)، او هر کله چې په غضب شي؛ هم دوی بښنه کوي.

تفسير: د دې بيان د «النساء» په سورت كې د ﴿إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ په تفسيرو كې ليكلى شوى دى، هلته دې بيا ولوستل شي !، ښايي دلته له «كبائر الاثم» څخه به هغه لويه ګناه مراده وي چې د نظريه وو قوّت له بدو كارونو څخه پيدا كيږي، مثلاً بدعيه وو عقائدو، او «فواحش» هغه ګناهونه چې په هغو كې د شهوانيه وو قواوو د بې اعتداليو مداخله وي، او په ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ كې خو ظاهر دي چې د غضبيه وو قوّت اندفاع او انسداد كړى شوى دى، والله أعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او بل لپاره د هغو كسانو چې اجابت كوي (د احكامو) د رب د دوى، او قائموي (اداء كوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او كار د دوى (په) مشورت (سره) وي په منځ د دوى كې.

تفسير: په مشوره سره كال كول د الله تعالى خوښ دي، اعم له دې چې دغه مشوره په دنيوي امورو كې وي يا په اخروي امورو په شيونو كې وي، رسول الله مبارك د امورو په مهماتو كې برابر له كرامو اصحابو سره مشوره كوله، د جنګونو او نورو امورو په موضوعاتو كې او د ځينو مسائلو او احكامو په نسبت هم بلكه د راشده خلافت بنياد پر همدغې مشورې قائم شوى وو.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځينو د هغو شيانو چې وركړي دي مونږ دوى ته؛ نفقه وركوي (په لاره د الله). او بل لپاره د هغو كسانو كله چې ورسيږي دوى ته ظلم تعدّي له طرفه د (كفارو)؛ نو دوى انتقام اخلي (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير: يعنې چېرې چې معافول مناسب وي؛ معافوي يې، مثلاً د يوه سړي پر يوه حركت يې غُصه راغله، او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور اعتراف وكړ، او دى يې معاف كړي؛ دغه محمود دى، چېرې چې بدل اخيستل مصلحت وي، مثلاً كوم سړى خامخا بې سببه او بې جهته له خلقو سره منګولې لګوي يا خوله اچوي، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته يې ملا تړلې وي، يا د څه نه ويلو او تأديب نه وركولو څخه د ده حوصله او جرأت لا زيادت مومي، يا ځمونږ له شخصي حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په كې متصور وي؛ نو په دغو پاس صورتونو كې دې داسې بدل او انتقام اخلي؛ چې په قدر د هم هغه تېري او زيادت وي، او له جرم څخه زائده سزا نه وركوي.

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا

او جزاء د بد كار بدكار دى په شان د هغه (نه زيات).

تفسير: د بدل او انتقام په طور سره كومې بدۍ چې له چا سره كولى شي، هغه حقيقتًا بدي نه بلكه صورتًا بدي وي، د «سيّئه» اطلاق پر هغه «مشاكلة» كړى شوې ده.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾

پس هر چا چې عفو وكړه او صلح يې وكړه؛ پس اجر د ده پر الله دى، بېشكه الله نه خوښوي ظالمان (شروع كوونكي په ظلم سره).

تفسير: يعني ظلم او زيادت د الله تعالی په نزد په هيڅ يوه حالت کې پسند نه دی، ډېر ښه خصلت همدغه دی چې انسان هغومره بدل او انتقام چې اخيستی هم شي له هغه څخه هم منصرف شي، او په دې چې د همدغو تېرېدلو په سبب هغه خبره اصلاح وومي.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ ﴿٤١﴾

او خامخا هغه څوک چې واخلي حق خپل پس له مظلوموکېدلو د ده؛ پس دغه کسان (چې خپل حق يې اخيستی دی)، نشته پر دوی هيڅ لاره (د معاتبت او ملامتيا).

تفسير: يعني که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلي؛ نو په دغه کې پرې هيڅ الزام او ګناه نشته، مګر د هغه معافول او ترې تېرېدل ډېر ښه، احسن او افضل دي.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بېشکه همدا خبره ده چې لاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوي پر خلقو.

تفسير: يعني ابتداء په ظلم کوي، يا په انتقام اخيستلو کې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تېری کوي.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

او سرکښي (تجاوز) کوي په ځمکه کې په ناحقه سره (بې له حجّته)، دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک. او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمّل يې وکړ په ظلم او آزار) او ببښنه يې وکړه؛ بېشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الأمور غورو کارونو څخه دی.

تفسير: يعني د قهر او د غصې ځغمل، او د ايذاء او ضرر ګالل، او د ظالم ښښل او معافول د لوی همّت او د تحمّل او حوصلې کار دی، په حديث کې راغلي دي: «هغه بنده چې ظلم پرې شوی وي، او هغه محض د الله تعالی لپاره ترې تيرېږي، او ښښي يې، نو الله تعالی ضرور د هغه عزّت او پت زياتوي، او مدد او اعانت ورسره فرمايي».

وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن وَلِيٍّ مِّن بَعْدِهِ ۗ

او هر هغه څوک چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکی وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسير: يعني محض د الله تعالی په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلی خصائل حاصلېدی شي، که الله تعالی ده ته د دغو ډېرو ښو اخلاقو په طرف لارښوونه ونه کړي نو څوک به يې لاس ونيسي»، او د دغې سپکتيا او ټيټوالي او رسوايی له کندې څخه به يې وويستلی شي؟.

وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾

او وينې به ته ظالمان (کافران) هر کله چې ويني دوی عذاب (په ورځ د قيامت کې)؛ وايي به دوی: آيا شته بېرته تللو (د دنيا) ته کومه لاره (چې نېک عمل وکړو).

تفسیر: يعنې کومه داسې لاره هم شته چې مونږ په هغې سره بېرته دنيا ته ستانه شو، او دا ځلي له دنيا څخه سره له ښو عملونو بېرته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وينې به ته دوی چې وړاندې کولی به شي په دغه اور په دغه حال کې چې ويريدونکي به وي له خوارۍ، ګوري به دوی (دغه اور ته) په کتنې پټې (له ډېر هيبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوري).

تفسیر: يعنې د يوه ډېر ويريدونکي مجرم په شان د ډېر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په ټيټو سترګو سره ګوري، او هيچا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شي کتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وايي به هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی (داسې چې) بېشکه زيانکاران هغه کسان دي چې زيان يې رسولی دی نفسونو خپلو ته، او کورنۍ خپلې ته په ورځ د قيامت کې.

تفسیر: يعنې دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او کورنۍ او ګرد يې سپېره او په عذابونو کې اخته کړل، او ټول يې تباه، برباد کړل.

اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿۴۵﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۗ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۶﴾

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه ظالمان په عذاب همېشه کې دي. او نه به وي دغو کفّارو ته هيڅوک له دوستانو چې مدد وکړي له دوی سره (په دفع د عذاب کې) غير له الله، او هر هغه چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نه به وي ده ته هيڅ لاره (حق ته په دنيا کې، اوجنت ته په آخرت کې).

تفسیر: يعنې نه يې په دنيا کې هدايت ورپه برخه کړ، او نه يې په آخرت کې نجات ور په برخه شو.

اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ

اجابت وکړئ (ای خلقو !) رب د تاسې ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چې راشي (هغه) ورځ چې نشته هيڅ رد او دفعه هغې (ورځې) لره له (جانبه د) الله.

تفسیر: يعنې هم هغسې چې په دنيا کې د عذاب مؤخر کېده او وروسته لوېده؛ په هغه ورځ کې به نه وروسته او نه به ټال خوري (بلکه حتمًا او خامخا عذاب به واقع کيږي).

مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَئِذٍ وَّمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ ﴿۴۷﴾

نه به وي تاسې ته هيڅ د پټېدلو (تنبتيدلو) ځای په دغه ورځ کې، او نه به وي تاسې ته هيڅ لاره د انکار (له ګناهونو).

تفسیر: یعنې له انکار څخه به مو هیڅ فائده نه وررسیږي، او ابن کثیر (رحمه الله) داسې معنی کړېده: چې هیڅ یوه داسې موقع به نه پیدا کیږي چې تاسې به هغه نه پېژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس که مخ وګرځوو (دغو مشرکانو له دعوته ستا ای څما رسوله !) پس نه یې لېږلی مونږ ته پر دوی ساتونکی، نشته پر تا مګر یواځې تبلیغ (د احکامو دی، او کړی دی دا ای محمده دا کار).

تفسیر: یعنې ای محمد صلی الله علیه وسلم ! تاسې د دې خبرې مسؤول او ذمه وار نه یئ چې یواځې هرومرو په جبر او اکراه او زور سره دغه خبره پر هغوی ومنئ، ستاسې فریضه او وظیفه همدا ده چې د الله تعالی پیغام دوی ته ورسوئ چې هغه تاسې اداء کړې ده، او اداء کوئ یې، که دوی یې نه مني بلا وریسې، دوی پوهیږي او جهنّم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بېشکه مونږ کله چې وڅکوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله کوم رحمت (لکه غناء او صحّت)؛ نو خوشاله شي دی په هغه، او که ورسیږي دوی ته کوم قسم بدي (لکه مرض یا فقر) په سبب د هغو بدیو چې پخوا لیږلي دي لاسونو د دوی؛ بېشکه چې (جنس د) انسان ناشکره دی (چې نعمت هیروي، زحمت یادوي).

تفسیر: یعنې تاسې د دوی د مخ اړولو او اعراض څخه مخه خفه کېږئ !، د انسان طبیعت همداسې واقع شوی دی «الا من شاء الله» چې: پاک الله پری نعمت، احسان او انعام وفرمایي؛ نو دی له هغه سببه تکبر، لویي، فخر او غرور پیدا کوي، بیا هر چېرې چې ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته کوم مصیبت، نقص، او ضرر واقع کیږي؛ نو بیا هغه ګرد نعمتونه او احسانات یې له یاده وځي، او هیروي یې، او داسې منکر او ناشُکره کیږي چې ګواکې پرې ښه وخت له سره نه وو تېر شوی، هو ! د قانتینو مؤمنینوشان همداسې او طریقه همداسې ده، چې په سختی او مصیبت کې صبر، او د وسعت او پراخی په حالت کې د حقیقي منعم شکریه اداء کوي، او په هیڅ حالت کې د الله تعالی انعامات او احسانات نه هیروي، او له ناشکری څنې څان بچ کوي.

لِّلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾
أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا ۖ وَيَجْعَلُ مَن يَشَاءُ عَقِيمًا ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

خاص الله لره دی سلطنت باچایي د اسمانونو او د ځمکې، پیدا کوي (الله) هر هغه شی چې اراده وفرمایي، ښښي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي لوڼې، او ښښي (الله) لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي ځامن، یا جوړه ورکوي دوی ته (الله) ځامن او لوڼې، او ګرځوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (الله) شنډه، بېشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدې د هر چا) ښه قادر.

تفسیر: یعنې سختي وي یا نرمي وي؛ ګرد احوال د الله تعالی له لوري لېږلی شوي دي، په اسمان او ځمکه او پر هر شي د هم هغه سلطنت دی، او د همده حکم چلیږي، د هر هغه شي اراده چې وکړي؛ هم هغه پیدا کوي، او د هر چا لپاره چې د هر شي د اعطاء اراده وفرمایي؛ ورعطا کوي یې، او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمایي؛ نه یې ورکوي، د دنیا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چې مثلاً یو له سره اولاد نه لري، او دویم تش لوڼې لري، دریيم تش ځامن لري، څلورم هم ځامن او هم لوڼې لري، جوړه جوړه یا جلا جلا په دغه کې هیڅ دعوی نه ده، هم هغه حقیقي

مالك پوهیږي چې د کوم یوه سړي په کوم حالت کې ساتل مناسب دي، او همدی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوي، هیڅ ته د دغې خبرې قوّت او مجال نشته چې د الله تعالی د ارادې مخه ونیسي، یا د الله تعالی پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکړی شي، د عاقل کار دا دی چې په هر قسم تودو او سړو حالاتو کې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړي، او تل دې خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندې ونیسي !، او د تکبّر او د نعمت له کفرانه دې خپل ځان وساتي !.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ

او نه ښایي لپاره د هیڅ بشر دا چې خبرې وکړي له ده سره الله مګر په وحي سره (په خوب کې، یا په الهام سره) یا وروسته له پردې څخه، یا ولیږي (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل)، پس وحي یوسي په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمایي (الله).

تفسیر: هیڅ یو انسان پخپل عنصري خلقت او د موجوده وو قواوو په اعتبار د دې خبرې طاقت نه لري، چې له الله قدّوس سره په دغې دنیا کې مخامخ شي، او ورسره بالمشافهه کلام وفرمایي، او دی یې تحمل وکړی شي، نو ځکه د کوم بشر له الله تعالی سره خبرې او کلام کول درې صورتونه لري:

لمړي: چې الله تعالی د کوم یو نبي کریم علیه السلام په زړه کې خبره واچوي، چې هغه په دې شك نه کوي چې دا د الله تعالی له خوا ده.

دوهم: دا چې د پردې تر شا الله تعالی د کوم نبي سره خبرې وکړي، لکه چې الله تعالی د موسی علیه السلام سره خبرې کړې وې.

دریم : دا چې پرښته ورته راشي، او د الله تعالی کلام او پیغام ورته ورسوي، لکه چې جبریل او نورې پرښتې به انبیاوو ته راتللې.

إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه دغه (الله) ډېر پورته دی، ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی علوّ له دې نه مانع دی چې بې حجابه خبرې وکړي، او حکمت یې د دې مقتضي دی چې په ځینو صورتونو کې د هم کلامي صورت اختیار کړي.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا

او همداسې (لکه چې وحي مو کړې وه نورو انبیاوو ته) وحي راولېږله مونږ تا ته (ای محمده !) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره.

تفسیر: د قرآن څخه یې په روح سره تعبیر فرمایلی، ځکه چې د پاك قرآن له تأثیره ډېر زړونه ژوندي کیږي.

مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

نه وې ته چې پوهېدې چې څه دی کتاب؟، او نه (پوهېدې په دې چې څه شي دي شرایع او) ایمان.

تفسیر: یعني ایمان او د ایمانیه وو اعمالو دغه تفاصیل چې د وحي په ذریعه اوس معلوم شوي دي، پخوا له دې نه چېرې معلوم وو، اګر که په نفس الایمان سره تل تر تله متّصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ

ولیکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح، کتاب، ایمان) داسې یوه رڼا چې سمه لاره ښیو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمایو مونږ له بندګانو خپلو.

تفسیر: د پاک قرآن په رڼا کې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو؛ نو هغوی د سعادت او فلاح پر لارې بیایو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾

او بېشکه ته خامخا ښودل کوې (خلقو ته) په طرف د لارې مستقیمې برابرې.

تفسیر: یعني تاسو خو ټولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذریعه تر الله تعالی پورې د رسېدلو سمه صافه لاره ورښیئ، اعم له دې چې څوک پر هغې لاړ شي که لاړ نشي.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ

سمې لارې د هغه الله ته چې خاص ده لره دي هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي (له علویّاتو) او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (له سفلیّاتو سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا ملکًا عبیدًا).

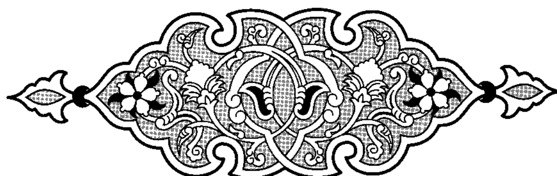
تفسیر: یعني سمه صافه لاره هغه ده چې پر هغې باندې له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالی پورې ورسېدی شي، هر څوک چې له دې لارې څخه بې لارې شي؛ نو هغه له الله تعالی څنې بېل پاتې کېږي.

اَلَاۤ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾

واوره ! خبردار اوسه ! خاص الله ته بېرته ګرځي ټول کارونه (د مخلوقاتو په قیامت کې).

تفسیر: یعني کله چې د ګردو کارونو انجام د هغه په طرف دی؛ نو ښایي چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کې اوسي، او پخپل اختیار سره پر داسې یوې لارې لاړ شي؛ چې هغه سم وروورسیږي، اللّهم اهدنا الصراط المستقیم، وثبتنا علیه.

تمّت سورة الشوریٰ بعون الله وتوفیقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الزُّخْرُفِ

«د (الزخرف) سورت مکّي دی، پرته له (۵۴) آيت څخه چې مدني دی، (۸۹) آيت او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۳) او په نزول کې (۶۳) سورت دی، وروسته له «الشوری» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿۲﴾ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۳﴾

قسم دی په دغه کتاب روښان بيانوونکي. چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربي ژبه لپاره د دې چې تاسې پرې وپوهېږئ (عقل په کې وچلوئ).

تفسير: ځکه چې عربي ژبه ستاسې مورنۍ ژبه ده، او ستاسې په ذريعه به د دنيا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوي، او پرې پوهيږي به.

وَاِنَّهٗ فِيْٓ اُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿۴﴾

او بېشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کې په نزد ځمونږ خامخا خاوند د لويې مرتبې ډېر مستحکم دی.

تفسير: يعنې دغه پاك قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظيمه وو اسرارو د اشتمال له وجې نهايت لوړه مرتبه لری او له تبديل او تحريف څخه د محفوظيت او مصئونيت له سببه نهايت مستحکم دی.

تنبيه: قرآن او نور سماوي کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کې ليکلي شوي دي.

اَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِيْنَ ﴿۵﴾

آيا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسې دغه ذکر پند (قرآن) بندېدل (ګرځېدل) له دې سببه چې يئ تاسې يو قوم مسرف له حده تېرېدونکی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له دې سببه چې تاسې حکم نه منئ؛ نو آيا مونږ به د حکم لېږل موقوف کړو؟» يعنې دغسې توقّع له سره مه کوئ ! د الله تعالى حکمت او رحمت د دې خبرې مقتضي دی چې سره د دغو زياداتو، تجاوزاتو، او شرارتونو چې ستاسې له خوا کيږي؛ د الله تعالى د کتاب نزول او د تبليغ دعوت، نصيحت، او د پند سلسله ونه ترله شي، ځکه چې ډېر نور سعيد ارواح له هغه څخه مستفيد کيږي، او پر منکرانو په کامل طور سره د حجّت اتمام کيږي.

وَكَمْ اَرْسَلْنَا مِنْ نَّبِيٍّ فِي الْاَوَّلِيْنَ ﴿۶﴾ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۷﴾

او څومره ډېر مو ليږلي دي له انبياوو څخه په پخوانيو (خلقو کې). او نه به راته دوی ته هيڅ نبي مګر وو به هغوی چې په هغه (نبي) پورې به يې مسخرې کولې.

تفسير: يعنې له پخوانيو انبياوو سره هم داسې استهزاء کړی شوې وه، او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت کړی شوی وو، مګر د دغې استهزاء او تکذيب له وجې د نبوّت سلسله ونه ترله شوه.

فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ⁨٨⁩

پس هلاک کړل مونږ (پخواني خلق چې) سخت تر (وو) له دوی نه له جهته د قوت، او تير شوی دی (ځو ځايه په قرآن کې) مثل صفت د ړومبنيو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير: يعنې د عبرت لپاره د هغو مکذبينو د تباهي او هلاک مثالونه وړاندې کړی شوي دي، او پخوا له دې نه مذکور شوي دي، چې په زور او په قوّت کې له تاسې څخه ډېر زيات وو، کله چې هغوی د الله تعالی له عذابه نجات ونه موند؛ نو تاسې په څه شي مغرور يئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالی د هغه عظمت او قدرت، او د تصرّف د کمال ذکر راځي، چې تر يوې اندازې پورې د دوی په نزد هم منلی شوی او مسلّم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ⁨٩⁩ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ⁨١٠⁩

او قسم دی خامخا که چېرې پوښتنه وکړې ته له دغو کفارو چې څوک دی هغه ذات چې پيدا کړې يې دي اسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وايي دغه کفار هرومرو چې: پيدا کړي دي (ټول هغه الله چې) ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی. هغه (ذات) چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (ځای د قرار) او ګرځولې (يې) دي تاسې ته په دغې ځمکې کې لارې لپاره د دې چې تاسې سمه لاره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير: يعنې تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوګنه کوي، او يو له بل سره ګوري او تګ راتګ کوي، او پخپلو منځونو کې سره لارې لري، او په دغه تللو راتللو سره په دنيوي او اخروي مقاصدو کې د برې او کاميابۍ لارې ځان ته معلومې کړي.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ

او (هغه) ذات چې نازلې کړې يې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسير: يعنې په يوه مخصوص مقدار چې د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کې مقدر وو.

فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ⁨١١⁩

پس ژوندی کړې ده مونږ په دغو اوبو سره کلي مړه (وچې کلکې ځمکې) په شان (د دغه ژوندې کېدلو د ځمکې)؛ راوبه ايستل شئ تاسې (هم بيا ژوندي له قبورو).

تفسير: يعنې څرنګه چې په وچې کلکې مړې ځمکې کې د باران د اوبو په وسيله نوی ژوندون او حيات پيدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي يې، همداسې په مړو اجسامو کې هم روح غورځوي، او بيا مو له مقابرو څخه ژوندي راپاڅوي.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او (هغه) ذات چې پيدا کړي يې دي اصناف (او انواع د مخلوقاتو) ټول د دوی.

تفسیر: یعنې په دنیا کې د هومره اشیاوو جوړې چې دي، او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل یا متقابل انواع چې دي؛ د هغو ګردو خالق الله تعالی دی.

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

او ګرځولي یې دي تاسې ته له بېړیو (جهازونو) او له چارپایانو هغه چې سورېږئ تاسې پرې (په لونده او وچه کې). لپاره د دې چې سم برابر کښېنئ تاسې پر شاوو (د هر یوه) د هغه.

تفسیر: یعنې په وچه کې د ځینو چارپایانو پر شاوو او په بحر (سیند) او فضاء او نورو کې د بېړۍ او جهازونو او طیارو او نورو مراکبو پر شاوو سورېږئ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

بیا یاد کړئ (قلبًا) تاسې نعمت د رب خپل کله چې برابر کښېنئ (سواره شئ) پر هغه، او ووایئ تاسې: پاکي ده هغه (لوی ذات) ته چې مسخّر کړي یې دي مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قید) کې راوستونکي (په وس خپل).

تفسیر: یعنې پر حیواناتو یا کښتیو او جهازونو او نورو نقلیه وو وسایلو باندې د سورېدلو په وخت د الله تعالی د هغه انعام او احسان یادونه پخپلو زړونو کې وکړئ چې الله تعالی مونږ ته دومره عقل، پوهه، تدبیر، قوّت، او قدرت او نور رابښلي دي چې پخپل عقل او تدبیر او نورو سره دغه شیان مونږ تر خپلې ادارې لاندې راوستلي دي، دغه محض د الله تعالی فضل او احسان دی، که نه په مونږ کې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چې داسې شیان مو قابو کړي وی، لازم دي چې په ژبه سره هم پر نقلیه وو وسایلو د سورېدلو په وخت کې دغه الفاظ ووایئ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ * وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ نور اذکار او ادعیه هم په احادیثو کې راغلي دي، چې د حدیث او تفسیر په کتابونو کې مذکور دي.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

او بېشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بېرته ورتلونکي یو.

تفسیر: یعنې د دغو سفرونو په تقریب د آخرت د سفر په یادونه کې ولوېږئ، رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم خو د سورېدلو په وخت هم دغه تسبیح فرمایله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾

او ګرځوي (مقرروي کفّار) الله ته له بندګانو د ده یوه برخه (اولاد چې ملائکو ته د الله لوڼه وایي)، بېشکه چې (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آیا وایئ تاسې چې (الله) نیولی دی له هغه مخلوقه چې پیدا کوي یې لوڼې (چې اخس او ادنی دي؟) او غوره کړي یې یئ تاسې په ځامنو (چې اشرف او اعلی دي له لوڼو نه).

تفسیر: یعنې لازم خو داسې وو چې د الله تعالی نعمتونه به یې پېژندلي او د هغو شُکریه به یې اداء کړې وه، دوی صریحې ناشکرۍ ته اوښتي وو، او د الله تعالی دربار ته سپین سترګي او ګستاخي کوي، له دې نه لویه ګستاخي او ناشکري به

څه وي چې د هغه لپاره د اولاد تجويز وکړی شي، او هغه هم له بندګانو څخه، او هغه لوڼې، اول: اولاد د مور او پلار د وجود يو جزء وي، نو قدّوس الله ته د اولاد د تجويز کولو معنی دا ده چې ګواکې دی له اجزاوو څخه مرکّب دی، او د مرکب حدوث ضروري دی، دويم: په ولد او والد کې ښايي چې مجانست وي، که دواړه له يوه جنسه نه وي؛ نو د ولد يا والد په حق کې عيب دی، دلته د خالق او مخلوق په منځ کې د مجانست تصور هم نشي کېدی، دريم: جونې د جسمي او عقلي قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عمومًا ناقصې او کمزوې وي، ګواکې معاذ الله که الله تعالی د خپل ځان لپاره اولاد هم اختيار کړی وي، هغه هم ټيټ او ناقص، آيا تاسې ته شرم نه درځي چې پخپلو برخو او حصو کې عُمده او اعلی شيان، او د الله تعالی په حصه کې ناقص او ټيټ شيان راوباسئ، او مقرروئ يې.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

حال دا چې، هر کله چې زېری ورکړ شي يو د دوی ته په (تولد د) هغه (لور) سره چې ګرځولی يې دی رحمن ته په مثل (او شبيه دهغی؛ نو) وګرځي مخ د ده تک تور (له ډېره غمه) حال دا چې دی به ډک وي له غمه.

تفسير: يعنې هغه اناثيه اولاد چې د الله تعالی لپاره دوی تجويز کړي دي، هغه د دوی په زعم کې داسې عيب دار او ذليل او حقير دي، چې که پخپله دوی ته د هغه د تولّد زېری ورکړی شي؛ نو له ډېره رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړي، او وضعيت يې سخت تغير مومي، او پخپل زړه کې سخت پيچونه او تاوونه خوري، د دې پوره تقرير د «صافات» د سورت په آخرې رکوع کې پخوا له دې لیکلی شوی دی.

أَوَمَن يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

آيا (مقرروي دوی الله ته) هغه څوک چې لويولی شي په ګاڼو کې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کې نشي ښکاره کولی (بيانولی مطلب خپل).

تفسير: آيا الله تعالی خپل اولاديت ته جونې غوره کړي دي؟ چې عادتًا په ډول او سينګار سره نشو او نما مومي، د ګاڼو او زېورو په شوق کې مستغرقې اوسي، چې د دوی د رايې او عقل پر ضعف باندې دليل دی، او دوی د فکريه قوّت له ضعفه د مباحثې په وخت کې بيانيه قوّت هم ونه لري، لکه د ښځو په تقريرونو کې که څوک لږ څه غور وکړي؛ نو ګوري به چې دوی نه خپله دعوی په کافي بيان سره ثابتولی شي، او نه د نورو دعاوی ماتولی شي، او تل ناقصې او ناتمامې خبرې کوي، او نورې داسې فضولې او چټي (بېکاره) خبرې له هغې سره ګډوي، چې له هغه موضوع سره به بيخي څه علاقه او تناسب نه لري.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا ۚ

او ګرځوي (کفّار) پرښتې هغه چې دوی عباد الرحمن د الله بندګان دي؛ ښځې (لوڼې د الله).

تفسير: يعنې دغه د دغو مشرکانو يو بل دروغ دي چې پرښتې د ښځو په وصف کې داخلوي، حال دا چې پرښتې نه د ښځو او نه د نارينه وو له جنسه دي، بلکه دوی د الله تعالی يو بېل عليحده مخلوق ده.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾

آيا حاضر وو (دغه کفّار په وخت د) پيدا کولو د دغو پرښتو کې (چې ښځې لوڼه پيدا شوي دي)؟ ژر ده چې وبه ليکلی شي شاهدي د دوی او پښتنه به هم ترې وکړه شي (په آخرت کې).

تفسير: يعنې كوم يو عقلي يا نقلي دليل خو له دوی سره د دغې دعوی د اثبات لپاره نشته، نو آيا دوی په هغه وخت كې چې الله تعالی پرښتې پيدا كولې ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتې ليدلي دي چې پرښتې نارينه نه دي ښځې دي؟ښه دی، د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر كې ليكلی كيږي، څه مهال چې دوی به د الله تعالی د عدل او انصاف په دربار كې وړاندې كيږي؛ نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنې كيږي، چې تاسې ولې داسې خبرې كولې، او له كومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي وو؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ

او وايي (دغه مشركان) كه اراده فرمايلي وی رحمن؛ نو عبادت به مو نه وی كړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسير: يعنې دوی د خپلو دغو د شرك، بې ادبۍ او ګستاخۍ په جواز او استحسان كې يو داسې عقلي دليل هم وړاندې كوي، چې كه الله تعالی اراده كړې وی؛ نو مونږ ته به يې موقع نه راكوله چې له ماسوا الله څخه د نورو شيانو عبادت وكړو، او هرومرو به يې څمونږ مخه نيوه، كله چې مونږ برابر پر خپل همدغه دود او دستور دوام كوو چې هغه يې ګوري؛ نو ثابت شو چې دغه كار بهتر او د ده خوښ دی، نو الله تعالی د مشركانو د دغې وينا ترديد داسې فرمايي:

مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوی ته په دغې (وينا خپلې) هيڅ قـدر علم، پوه نه دي دوی مګر دروغ وايي (خوشې چټي) اټكلونـه چلـوي (څكه چې الله راضي نه دی په كُفر).

تفسير: يعنې دغه خبره خو رښتيا ده چې بې د الله تعالی له ارادې څخه هيڅ شی نشي كېدی، ليكن د كوم شي ښېګڼه (فائده) او بهتري څمونږ لپاره له دې نه نه ثابتيږي، او كه داسې وي؛ نو په دنيا كې به هيڅ كار بېكاره او هيڅ شی خراب او بد نه پاتې كېده، او په ګرد جهان كې به محض خير وه او بس، او د شر تُخم به له سره نه پيدا كېده، او هر يو دروغجن ظالم او مكار به همداسې وايي: كه د الله تعالی اراده نه وی؛ نو زه به يې نه پرېښودم، چې داسې ظلم او تېری به مې كاوه، او كله يې چې ماته د ظلم، ستم، او تيري موقع راكړه؛ نو معلومه شوه چې دی په دغه كار خوښ او راضي دی، په هر حال په مشيت او رضاء كې د لزوم ثابتول كوم علمي اصول نه دي، او محض د ګمان او اټكل غشي دي، چې د هغه بيان (د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۸) ركوع (۱۴۸) آيت) كې) د دغه آيت په تفسير كې پخوا ليكلی شوی دی: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾.

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آيا وركړې مو دی دوی ته كوم كتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه كتاب منګلې خښوونكي (حجّت نيوونكي دي. نه ده داسې) بلكه وايي دغه مشركان بېشكه مونږ موندلي مو دي پلرونه خپل پر يوې لارې (دين) او بېشكه مونږ پر قدمونو د دوی لاره موندونكي تلونكي يو، (يعنې د هم هغو خپلو پخوانيو په پلونو ځو، او د غير الله عبادت كوو).

تفسير: د عقلي دليل حال خو مو واورېد، آيا ماسوا له هغه څخه بل كوم نقلي دليل پخپلې دعوی باندې وړاندې كولی شئ؟ يعنې د الله تعالی له منزله وو كتابونو څخه كوم كتاب د دوی په لاس كې شته؟ چې په هغه كې د

شرک غوره والی ليکل شوی وي؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته، نو ماسوا له دې نه چې د خپلو پلرونو او نيکونو ړوند تقليد دليل وړاندې کړي؛ بل څه شی له دی سره نه دی پاتې شوی، همدغه د دوی له ګردو څخه زبردست دليل دی چې د هرې زمانې مشرکانو به همدغه دليل وړاندې کاوه، چې وروسته له دې نه د همدغه بيان دی.

وَكَذٰلِكَ مَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَّاِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّقْتَدُوْنَ ﴿۲۳﴾ قٰلَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُّمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ ۗ

او همداسې (ستا په شان) نه وو لېږلی مونږ پخوا له تانه په هيڅ قريه کلي کې کوم ويروونکی (له عذابه يعنې نبي)؛ مګر وبه ويل هوسا او نعمت لرونکيو (خلقو د هغو کليو): بېشکه مونږ چې يو موندلي مو دي پلرونه خپل پـر يوې لارې، او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکي تلونکي يو. وبه ويل (نبي دوی لره) آيا (کوئ تاسې متابعت د پلرونو خپلو) اګر که راتله کړې دي ما تاسې ته په ښه لاره ښوونکي له هغه شي څخه چې موندلي دي تاسې پر هغه شي باندې پلرونه خپل؟.

تفسير: يعنې نبيّ الله فرمايلي دي چې: ستاسې د پلرونو او د نيکه ګانو له لارې څخه بهتره يوه ښه سمه صافه لاره تاسې ته درښيم، خـو آيا تاسې سره له هغه د خپل هغه پخواني جهل او عناد څخه مخ اړوئ؟.

قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۲۴﴾

وبه ويل دوی: بېشکه مونږ چې يو په هغه (دين) چې ليږلي شوي يئ تاسې په هغه سره کافران يو.

تفسير: يعنې هر څه چې وي؛ مونږ ستاسې خبرې نشو منلی، او له خپل هغه پخواني دود او دستور څخه چې له پلرونو او نيکه ګانو څخه راته پاتې شوی دی؛ نشو ګرځېدی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۵﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖٓ اِنَّنِيْ بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُوْنَ ﴿۲۶﴾ اِلَّا الَّذِيْ فَطَرَنِيْ فَاِنَّهٗ سَيَهْدِيْنِ ﴿۲۷﴾

پس انتقام مو واخيست له دوی نه، پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونکيو (انبياوو خپلو ته). او (ياد کړه) هغه وخت چې وويل ابراهيم پلار خپل (آزر) ته، او قوم خپل (نمروديانو) ته چې بېشکه زه بېزاره يم له هغو بتانو چې تاسې يې عبادت کوئ. مګر هغه الله چې پيدا کړی يې يم زه، پس بېشکه چې هغه (الله) به ثابت لري ما په هدايت (او دين خپل) باندې.

تفسير: يعنې صرف له يوه پاک الله سره ځما علاقه ده، چې هغه ځما خالق دی، او هم هغه مې د مقصود منزل پر لاره تر آخره پورې بيايي.

تنبيه: دلته يې دغه قصه پر دې بيان فرمايلې ده چې وګورئ ستاسې مسلم پلار او پېشوا کله چې د خپلو پلرونو لاره غلطه وموندله؛ هغه يې پرېښوده، تاسې هم هغسې وکړئ !.

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۸﴾

او وګرځولې وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقي پاتې کيدونکې په پشت اولاد خپل کې، لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (توحيد ته له شرکه).

تفسير: يعنې د ابراهيم عليه السلام اولاده دې يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوري، او د حق د لارې په طرف دې رُجوع وکړي.

بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ ﴿۲۹﴾

(دوی هم هغسې ونه کړ) بلکه نفعه ورکړې وه ما دغو (مشرکانو) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پورې چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانوونکی (د شرعي احکامو دوی لره).

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۰﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دين، قرآن)؛ وويل (کفّارو) دا سحر (کوډې) دي، او بېشکه مونږ پر دغه قرآن کافران يو (او نه يې منو).

تفسير: يعنې پاک قرآن ته يې د جادو او کوډو نسبت وکړ، او د انبياء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿۳۱﴾

او وويل (کُفّارو) ولې نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مکه او طائف دی، چې دغه سړی) هم ډېر لوی دی (لکه وليد په مکه کې، او عروه په طائف کې)؟.

تفسير: يعنې که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو؛ نو ښايي چې هغه يې د معظمې مکې يا د طائف پر کوم مشر نازلوه، دغه څرنګه د باور کولو وړ (لايق) دي چې لوی لوی، غټان، مشران او د مالونو د شتو خاوندان څخه پاک الله منصرف شوی دی، او د رسالت د لوی منصب لپاره يې داسې يو سړی غوره او منتخب فرمايلی دی چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دی.

نو پاک الله جلّ وعلا شأنُه وأعظم برهانُه جوابًا د دوی په رد کې داسې فرمايي:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ

آيا دوی تقسيموي رحمت (نبوّت) د رب ستا (لکه چې دوی وايي)؟.

تفسير: يعنې آيا د نبوّت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسې په لاس کې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

(نه ده داسې، بلکه پخپله) مونږ ويشلې قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کې معيشت د دوی په دغه ژوندون لږ کې، او پورته کړي مو دي ځينې د دوی له پاسه د ځينو نورو په مرتبو کې د دې لپاره چې ونيسي ځينې د دوی (چې غنيان دي) ځينې نور (چې فقيران دي) تابعان کار کوونکي.

تفسير: يعنې ځينې يې غني او شتمن او ځينې يې فقيران او خوار ګرځولي دي، يوه ته يې بې حسابه دولت ورکړی دی، او بل ته يې له هغه څخه لږ، ځوک يې مسخر تابع او مطيع ګرځولي دي، او ځوک يې متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۲﴾

او رحمت د رب ستا (جنّت) خير ډېر غوره دی له هغو (اموالو) چې ټولوي يې دوی (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د نبوّت او د رسالت شرف خو د ظاهري مال او جاه او د دنيوي ساز او سامان څخه ډېر اعلی او اولی دی، کله چې الله تعالی دنيوي روزي د دوی په فکر او تجويز سره نه ده ويشلې؛ نو د نبوّت او رسالت تقسيم به ولې د دوی په تجويز سره سم وکړي، وروسته له دې نه د مال او دولت او د مادي سامانونو د بې وقعتی او حقارت بيان فرمايي:

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿۳۳﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿۳۴﴾ وَزُخْرُفًا

او که نه وی دغه (خطره) چې شي دا خلق ټوله يوه (متّفق په کفر)؛ نو خامخا ګرځولي به مو وو هغه چا لره چې کافر کيږي په رحمان لپاره د کوټو د دوی چتونه له سپينو زرو، او زينه پايې (به مې هم له سپينو زرو ورجوړولې، څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (لپاره د حاجتونو خپلو). او لپاره د کوټو د دوی (د سپينو زرو) دروازې به وې او تختونه (به وو د سپينو زرو) چې پر هغو به يې تکيې وهلې دوی. او (له) سرو زرو (نور د زينت شيان به مې هم ورلره ورکړي وو).

تفسير: يعنې د الله تعالی په نزد دغه دنيوي مال او دولت هيڅ قدر او اهميت نه لري، او نه د دنيوي مال اعطاء څه د قُرب او د وجاهت عند الله دليل دی، دا خو داسې بې قدره او حقير شی چې که کوم خاص مصلحت مانع نه وي؛ نو الله تعالی د کفارو کوټې، چتونه، زينې، دروازې، درشايي، قلفونه، تختونه، چوکيګانې او نور اثاث البيت به يې ګرد له سرو او سپينو زرو څخه جوړول، مګر په دغه صورت کې به خلقو د دغه وضعيت له ليدلو څخه چې کفارو ته دغسې اسباب او سامان ور په برخه کيږي؛ عمومًا د کفر لاره اختياروله (الا ما شاء الله)، او دغه شی د الله تعالی له مصلحته مخالف دی، نو ځکه داسې ونه کړه شوه.

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْءَاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۳۵﴾

او نه دي دا ټول (مذکور شيان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسيس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنّت) په نزد د رب ستا لپاره د متقيانو دی.

تفسير: يعنې دنيوي عيش او عشرت او خوند کې خو ګرد سره شريکان دي، مګر آخرت سره له خپلو ابدي نعماوو او آلاوو د متقينو لپاره مخصوص دی، چې متّقيان له الله جّل جلاله څخه ويريږي، او ځان له معاصيو ساتي.

وَمَنْ يَّعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ ﴿۳۶﴾

او هر څوک چې اعراض کوي (ستر ګې پټوي) له ذکر يادولو (د قرآن) د رحمان مسلط به کړو مونږ پر هغه باندې يو شيطان، پس هغه به له ده سره (دائمي) ملګری وي (چې يې لمسوي ګناهونو ته، او لغزوي يې له سمې لارې نه).

تفسير: يعنې هر څوک چې له رښتيا نصيحت او د الله تعالى له ذکره او ياده اعراض کوي، او مخ ترې اړوي؛ پر ده باندې يو شيطان په خصوصي ډول سره مسلّطوه شي، چې تل ترتله يې اغواء کوي، او د ده په زړه کې راز راز وسوسې اچوي، دغه شيطان به تر دوزخ پورې هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلي.

وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّوْنَهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۳۷﴾

او بېشکه دغه (شيطانان) خامخا اړوي دغه خپل ملګري له لارې (د حق) او ګمان کوي (دغه ستر ګې پټوونکي کفّار له حقه) داسې چې بېشکه دوی د سمې لارې موندونکي دي.

تفسير: يعنې شياطين به تل د دوی مخه د نېکۍ له لارې څخه نيسي، مګر د دوی عقلونه هم تر دې اندازې پورې مسخ کيږي چې هغه غلطه لاره د دوی په نظر کې سمه لاره ښکاري او ښه يې ګڼي، د بدۍ او د نېکۍ تميز هم په دوی کې نه پاتې کيږي.

حَتّٰۤى اِذَا جَآءَنَا قَالَ يٰلَيْتَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِيْنُ ﴿۳۸﴾

تر هغه پورې چې راشي مونږ ته؛ نو وبه وايي: (دغه اعراض کوونکي خپل ملګري ته) کاشکې چې وی په منځ ځما او په منځ ستا کې لرې والی له مشرقه تر مغربه، پس بد ملګری (يې ته ځما).

تفسير: يعنې هر کله چې د الله تعالى په حضور کې ورسيږي؛ هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرګنديږي چې دغه ملګري يې څومره بد او خراب ملګري وو، هلته به له حسرته او قهره داسې وايي چې: کاشکې ځما او ستا په منځ کې د مشرق او مغرب فاصله وی !، او يوه شېبه به مې هم ستا په صحبت کې نه وی تېره کړې، ای کمبخته ! اوس خو لږ شانې له ما څخه لرې شه !.

نو پاک الله جلّ وأعلى شأنُه وأکرم وأعظم برهانُه داسې فرمايي:

وَلَنْ يَّنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَّلَمْتُمْ اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿۳۹﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوي تاسې ته نن ورځ (له دې جهته) چې ظلم کړی دی تاسې (په شرک سره) دا چې بېشکه تاسې (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کې سره شريکان يئ (لکه چې په کفر کې سره شريکان وئ).

تفسير: د دنيا قاعده ده: په کوم مصيبت کې چې په عمومي ډول سره لوی او واړه ټول سره شريکان وي؛ نو هغه لږ شانې سپک او آسان ښکاري، مشهور متل دی چې: «په ګڼه مرګ کې لويه چړچه وي» مګر په دوزخ کې د ټولو شياطين الانس والجنّ او د تابعينو او متبوعينو په اشتراک او ګډون کې دوی ته هيڅ يوه فائده او ګټه نه وررسيږي، د عذاب شدّت به دومره زيات وي چې په داسې سطحي خبرو له سره دوی نشي متسلي کېدی، او دوی ته له هغه ځنې څه تخفيف او سپکتيا نه محسوسيږي.

اَفَاَنۡتَ تُسۡمِعُ الصُّمَّ اَوۡ تَهۡدِی الۡعُمۡیَ وَمَنۡ كَانَ فِیۡ ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ ﴿۴۰﴾ فَاِمَّا نَذۡهَبَنَّ بِكَ فَاِنَّا مِنۡهُمۡ
مُّنۡتَقِمُوۡنَ ﴿۴۱﴾ اَوۡ نُرِیَنَّكَ الَّذِیۡ وَعَدۡنٰهُمۡ فَاِنَّا عَلَیۡهِمۡ مُّقۡتَدِرُوۡنَ ﴿۴۲﴾ فَاسۡتَمۡسِكۡ بِالَّذِیۡۤ اُوۡحِیَ اِلَیۡكَ ۚ اِنَّكَ
عَلٰی صِرَاطٍ مُّسۡتَقِیۡمٍ ﴿۴۳﴾

آيا پس ته به (اى محمده !) اورول وكړې كڼو ته؟ يا سمه لاره به وښيې ړندو ته؟ او هغه چا ته چې وي په ګمراهي ښكاره كې، پس كه بيول وكړو مونږ خامخا په تا سره؛ پس بېشكه مونږ له دوى نه انتقام اخيستونكي يو (په آخرت كې). يا به وښيو تاته (په حيات ستا كې) هغه (عذاب) چې وعده يې كوو له دوى سره، پس بېشكه مونږ په (عذاب د) دوى قادر يو (په هر حال كې). پس منګولې خښې كړه (ښه عمل وكړه) په هغه (قرآن) چې وحي كړى شوى دى تاته (اى محمده !)، بېشكه ته پر لارې سمې روان يې (نو ژر به مطلب ته ورسېږې).

تفسير: يعنې ړندو ته د حق لاره ښوول، كڼو ته د غږ اورول، او هغو كسانو ته چې په صريحې غلطۍ او ګمراهۍ كې سرګردانه حيرانه ګرځي، سمه صافه لاره ښوول، او د كفر، شرك، شك او عصيان له تيارو څخه يې د باندې ايستل، او هدايت پر لوى سړك يې روانول؛ ستاسې په واك او اختيار كې نشته، كه الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو ستا په غږ كې تأثير پيدا كوي، په هر حال تاسې داسې غم او اندېښنه مه كوئ چې دغه ګرد خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوى معامله پاك الله ته وسپارئ؟ هم هغه به دوى ته د دوى د دغو اعمالو سزا وركوي، كه د دوى دغه په سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو؛ او يا هم ستاسو په ژوند كې مو تاسو ته ددوى عذاب دروښوول، په هر صورت دوى څمونږ له واكه او اختياره وتلې نشي او نه چېرې تللى شي، او نه به مونږ دوى بې له سزا وركولو خوشې پرېږدو، ستاسې كار همدا دى: كومه وحي چې راغلې ده او كوم حكم چې تاسې ته دركړى شوى دى؛ پر هغه په ډېر مضبوطې سره ټينګ ولاړ اوسئ !، او برابره خپله فريضه اداء كوئ !، څكه كه د دنيا نور خلق پر بلې لارې لاړ شي؛ نو ته د الله تعالى په فضل او كرم سره پر سمه لاره روان يې، چې له هغه څنې يو قدم دېخوا يا هغې خوا ته د هيسته كېدلو ضرورت نه دى پاتې، او نه د كوم هواپرست په غوښتنه، هيله، ارزو او تمنّا ته كوم بل لوري ته كتلى او التفات كولى شې.

وَاِنَّهٗ لَذِكۡرٌ لَّكَ وَلِقَوۡمِكَ ۚ

او بېشكه دغه (قرآن) ذكر پند (شرف عزت) دى تاته (اى محمده !) او قوم (امّت) ستا ته.

تفسير: لوى قرآن ستاسې او ستاسې د قوم لپاره د خاص فضل او شرف سبب دى، نو كه عقل او پوهه لري؛ نو د دغه لوى نعمت قدر دې وكړي، او د دې په هداياتو دې عمل وكړي.

وَسَوۡفَ تُسۡـَٔلُوۡنَ ﴿۴۴﴾

او ژر ده چې پوښتنه به وكړه شي له تاسې (په ورځ د قيامت كې).

تفسير: يعنې مخ كې به د دې خبرې پوښتنه كيږي چې تاسې د دغه عظيم نعمت څه قدر كړى وو؟ او د دغه لوى فضل او شرف شكريه مو په څه شان سره اداء كړې وه؟

وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُّعْبَدُوْنَ ﴿۴۵﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده !) له هغه چا چې لیږلي مو دي پخوا له تا له رسولانو ځمونږ (په شپه د معراج کې، یا له علماوو د دوی)، آیا مقرر کړي وو مونږ بې له رحمن نور معبودان چې عبادت به یې کاوه شو.

تفسیر: یعنې ستاسې لاره خو هم هغه ده چې د پخوانیو انبیاوو لاره وه، هیڅ یو نبي د شرک تعلیم نه دی ورکړی، او نه الله تعالی په هیڅ یوه دین کې شرکیه اعمال جائز درولي دي، چې ماسوا الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شي، او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه یعنې هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړئ ! لکه چې د معراج په شپه کې وشو، یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ !، په هر حال د تحقیق او تفتیش ذرائع چې وي؛ هغه ګرد تر استعمال لاندې ونیسئ !، له هغو څخه به په صاف ډول سره ثابتیږي چې په هیڅ سماوي دین کې هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوې.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّيْ رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِاٰيٰتِنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَضْحَكُوْنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسی سره له (نهو) دلائلو ځمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته، پس وویل (موسی): بیشکه زه چې یم رسول د رب د عالمیانو یم. پس کله چې راغی (موسی) دوی ته سره له دلائلو ځمونږ؛ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو به یې خندل.

تفسیر: یعنې پر معجزاتو یې ټوکې مسخرې کولې.

وَمَا نُرِيْهِمْ مِّنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا

او نه مو ښوده دوی ته (هیڅ دلیل) له دلائلو (د عذاب) مګر چې هغه لوی وه له ملګري د دې (یعنې له هغه تیر عذابه).

تفسیر: یعنې له یوه څخه بل د قدرت لوی دلیل مو د موسی علیه السلام د تصدیق لپاره وښوده.

وَاَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۴۸﴾

او نیولي وو مونږ دوی په عذاب سره لپاره د دې چې دوی راوګرځي (له کفره خپله).

تفسیر: بالآخره مو هغه دلائل ورولیږل چې د عذاب یو شان رنګ د هغو په منځ کې مرکوز وو، لکه چې د (۹ جزء د «الأعراف» سورت په (۱۶) رکوع (۱۳۳) آیت) کې مذکور دي: ﴿فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ﴾ او له دې نه غرض دا وو څو دوی وویریږي، او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وګرځوي، نو هغوی بېرته ونه ګرځېدل، کله چې عذاب یې ولید؛ نو داسې فریاد یې وکړ:

وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَ السّٰحِرُ

او وویل (قبطیانو موسی ته) ای ساحره !

تفسير: د دوی په محاوراتو کې عالم ته به يې «ساحر» ويل، ځکه چې لوی علم د دوی په نزد همدغه سحر وو، ښايي د دغه عجز، زارۍ، خوشامد او تملّق په وخت موسی عليه السلام يې په دغه ظاهري تعظيمي لقب سره بللی وي.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿۴۹﴾

وبوله ځمونږ لپاره رب خپل په سبب د هغې وعدې (د الله) چې له تا سره ده (چې له مونږ لرې کړي عذاب)، بېشکه چې مونږ خامخا لاره موندونکي يو (په ايمان راوړلو سره په تا باندې ای موسی !).

تفسير: يعنې د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ښوولې ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسې سره کړی دی، سم له هغه دعاء سره داسې وشو؛ نو ضرور مونږ به هم پر سمه لاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو؛ نو سمه صافه لاره به بيامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿۵۰﴾

پس کله چې لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسی سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله).

تفسير: يعنې څه مهال چې هغه تکليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو؛ يو ځلې ټولو سره له خپلو هغو مواعيدو څخه مخ واړوه، او داسې يې ورښکاره کړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو کړی، او في الحال يې مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿۵۱﴾

او غږ وکړ فرعون (افتخارًا) په قوم خپل کې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون): ای قومه ځما ! آيا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر، او دغه ويالې چې بهيږي (او اصلي منبع يې نيل دی) لاندې تر (ماڼۍ) ځما، آيا پس نه وينئ تاسې (دغه لويي، جاه او جلال ځما)؟.

تفسير: په دغو اطرافو او حواليو کې د مصر حاکم ډېر لوی سړی ګڼل کېده، او نهرونه يې همده کينودلي وو، او د نيل اوبه يې په همدغو ويالو کې غورځولې وې، او خپل باغ ته يې هم را ايستلې وې، مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسايلو د موجوديت آيا ځمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دې خبرې سره وړ او متقاضي دی ، چې د موسی عليه السلام په شان د يوه معمولي حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو، او غاړه ورته کيږدو؟.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿۵۲﴾

بلکه زه بهتر يم له دغه سړي (موسی) چې هغه سپک (او حقير دی)، او نه دی نژدې (دې ته چې) صاف بيان (د مطلب) وکړي.

تفسير: يعنې له موسی سره نه څه مال او دولت شته، او نه حکومت او نه عزّت او نه کوم ظاهري کمال، تر دې چې په خبرو او اترو کې يې ژبه هم په صاف ډول سره نه چليږي، او تته کيږي.

فَلَوْلَآ اُلْقِیَ عَلَیْهِ اَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ اَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِیْنَ ﴿۵۳﴾

پس ولې نه غورځول کیږي په ده باندې وښي له سرو زرو یا ولې نه دي راغلې له ده سره پرښتې پیوسته (صف تړلې).

تفسیر: وایي چې فرعون به پخپله د جواهرو وښي پخپلو لاسونو کې اچول، او پر هر وزیر او امیر او مشر به یې چې لطف او مهرباني کوله؛ د هغه په لاسو کې به یې هم سم د ده له حال سره مناسب وښي اچول، د ده په مخ کې د ده لاوو لښکر صف تړلی وو، مطلب یې دا کله چې مونږ چا ته عـزّت ورکـوو؛ نو دغسې وضعیت ورسره کـوو، نو آیا کله چې دی د الله تعالی د رسالت مدّعي دی نو ولې د ده الله د ده په لاسو کې وښي نه دي اچولي؟ او له سره یې د ملائکو یو لښکر نه دی رالیږلی؟.

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهٗ فَاَطَاعُوْهُ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِیْنَ ﴿۵۴﴾

پس سپک بې عقل ومونډ (فرعون) قوم خپل پس اطاعت یې وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کې)، بېشکه چې دوی وو یو قوم فاسقان.

تفسیر: یعنې په دغو چټیو او غلطو تېرایستونکیو خبرو سره یې له خپل قوم څخه ناپوهان جوړ کړي دي، او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدي، حقیقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالی په نافرمانۍ له ابتداء څخه عادت او معتاد شوي وو، دغه یې اوس د هغه عصیان او طغیان لپاره یوه نوې حیله او پلمه وګرځوله.

فَلَمَّآ اٰسَفُوْنَا

پس کله چې په غضب یې کړو دوی مونږه (په ډېر طغیان خپل سره).

تفسیر: یعنې هم هغسې کارونه یې وکړل چې په هغو سره عادتًا پاک الله په قهر او غضب کیږي.

انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِیْنَ ﴿۵۵﴾ فَجَعَلْنٰهُمْ سَلَفًا وَّمَثَلًا لِّلْاٰخِرِیْنَ ﴿۵۶﴾

نو انتقام واخیست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحیره د قلزم کې). پس ومو ګرځول دوی پېشوایان (لپاره د عبرت اخیستلو) او مثل لپاره د وروستنیو (خلقو تر قیامت پورې).

تفسیر: یعنې وروسته راتلونکیو نورو نسلونو ته د دوی قصه د یوې عبرتناکې پېښې په شان ذکر او بیانیږي.

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْیَمَ مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ یَصِدُّوْنَ ﴿۵۷﴾ وَقَالُوْٓا ءَاٰلِهَتُنَا خَیْرٌ اَمْ هُوَ ؕ

او کله چې یادشی ځوی د مریمې دمثال په طور؛ ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شورماشور د خوشالتیا (او خندا) کوي. او وایي (دغه کفّار) آیا معبودان ځمونږ غوره دي او که هغه غوره دی؟ (هر کله چې عیسی په دوزخ کې شو، خو ځمونږ بُتان دې هم په دوزخ کې وي).

تفسیر: یعنې کله به چې د عیسی المسیح علیه السلام ذکر کېده؛ نو د عربو مشرکانو به ډېر شورماشور نښلاوه، او راز راز غږونه به یې پورته کول، په ځینو روایاتو کې راغلي دي، څخه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آیت ولوست: ﴿اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ (۱۷ جزء د الأنبیاء سورت (۷) رکوع (۹۸) ځمونږ دغه تفسیر)؛

نو مشرکانو وویل چې: نصارى د مسیح علیه السلام عبادت کوي، او راوښیه چې ستاسې په خیال څمونږ معبودان ښه دي؟ که مسیح علیه السلام؟ ظاهر دی چې تاسې مسیح ته ښه وایئ، کله چې مسیح (معاذ الله) د دې آیت په عموم کې داخل وي؛ نو خیر دی څمونږ معبوان دې ورسره داخل وي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو ځلې فرمایلي وو: «لیس أحد یُعبد من دون الله فیه خیر»؛ نو کفارو وویل چې: آیا په مسیح کې هم څه خیر او ښېګڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چې د آیت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چې مشرکان د هغوی په عبادت کې لګیا وو، او په دغو معبودینو کې د دغې خبرې قوّت او قدرت هم نه وو چې د خپلو عابدینو جواب په «لا» او «نعم» سره ورکړی شي، یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړي، یا د خپلې بېزارۍ اعلان هغوی ته واوروي، مګر د دغو معترضینو منشأ تش جګړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشې او مجادلې خبرې پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصدًا به یې داسې خبرې جوړولې، چې د متکلم له مراده مخالفې وې.

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

نه بیانوي دوی دغه مثال تا لره مګر محض لپاره د مجادلې خصومت جګړې، بلکه دوی یو قوم جګړه کوونکی دی (په هر کار کې). نه دی دغه (عیسی) مګر یو بنده دی چې نعمت کړی وو مونږ پرې، او ګرځولی مو وو دی یو مثل لپاره د بني اسرائیلو.

تفسیر: یعنې یواځې په همدغه مسئله کې د دوی دغه جګړې نه دي محدودې، بلکه د دوی په طبیعت کې جګړه او جنجال واقع دی، سمې او صافې خبرې هیڅ کله د دوی په مغزو کې ځای نه نیسي، همداسې مهملې او چټې مباحثې او لرې له مقصده جګړې راوباسي، چېرې هغه شیاطین چې پر خلقو خپل عبادت اجرا کوي، او پر هغو دوی خوښېږي، یا هغه د تیږي (ګټې) بېځانه بُتان چې پر دغه بیخي قوّت او قدرت نه لري چې خلق له کفره او شرکه منع کړي، او چېرې د لوی الله هغه مقبول بنده چې پرې الله تعالی خپل خاص فضل او کرم فرمایلی دی، او د بني اسرائیلو د هدایت لپاره یې درولی وو، چې دی پخپله پر خپل عبودیت مقر وو، او هم خپل امت یې د وحدانیت په طرف باله، او هغوی ته به یې داسې ویل: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ﴾ نو آیا دغه مقبول بنده ته (العیاذ بالله) «حصب جهنّم» یا «لیس فیه خیر» ویلی کېدی شي؟ یا د تیږو بُتان له هغه سره برابري او سیالي کولی شي؟.

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ نو خامخا ګرځولي به مو وی په ځای د تاسې پرښتې په ځمکه کې چې خلیفګانې شوې به وی.

تفسیر: که الله تعالی اراده کړې وی؛ نو ستاسو په عوض به یې پرښتې په ځمکه کې ګرځولې وی، چې یو په بل پسې راتلې، لکه چې تاسې یو بل پسې راځئ، الله تعالی ته پوره قدرت حاصل دی.

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بېشکه دغه (عیسی) خامخا علامه نښه ده لپاره د قیامت (په اعتبار د نزول سره).

تفسیر: یعنې د عیسی علیه السلام اول ځلې راتلل خو خاص د بني اسرائیلو لپاره یوه د قدرت نښه وه، چې بې له پلاره پیدا شو، او عجیبې او غریبې معجزې یې ورښکاره کړې، او د ده دویم ځلې راتګ به د قیامت له نښو څخه وي، د ده له نزوله به خلق معلوم کړي چې قیامت بیخي نژدې رارسېدلی دی.

فَلَا تَمۡتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِيمٌ ۝٦١ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيۡطَٰنُ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝٦٢

پس شک مه کوئ تاسې په (راتلو د) قيامت کې، او متابعت وکړئ څما (په توحيد کې)، دغه لاره ده سمه برابره (چې نه پرې گمراه کيږي هيڅوک). او نه اړوي تاسې شيطان (له دغې سمې لارې)، بېشکه چې (دغه شيطان) تاسې ته دښمن دی ښکاره.

تفسير: يعنې د قيامت په راتگ کې شک مه کوئ ! او د توحيد او د ايمان پر هغې سمې لارې چې زه يې تاسې ته درښيم؛ سم برابر لاړ شئ !، نه چې ستاسې ازلي دښمن تاسې له هغې لارې څخه منع کړي، او مخه مو ونيسي.

وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِالۡبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدۡ جِئۡتُكُم بِالۡحِكۡمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعۡضَ الَّذِي تَخۡتَلِفُونَ فِيهِ ۖ

او کله چې راغی عيسی په دلائلو ښکاره وو سره وويل (عيسی) چې: په تحقيق راغلی يم زه تاسې ته په حکمت (نبوّت، شريعت، ښه درايت پخې خبرې)، او لپاره د دې چې بيان کړم تاسې ته ځينې له هغو احکامو چې وئ تاسې چې اختلاف به مو کاوه په هغو کې (له امورو د دين نه).

تفسير: يعنې ديني خبرې يا ځينې هغه شيان چې د موسوي شريعت له طرفه حرام درولی شوي وو؛ د هغه حلّت بيان تاسو ته کوم، لکه څنگه چې د آل عمران سورت په (۵) رکوع (۵۰) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡ﴾.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝٦٣ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَاعۡبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِيمٌ ۝٦٤

پس وويرېږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ څما (په شرعي امورو کې). بېشکه الله هم هغه دی رب څما او رب ستاسو، پس عبادت کوئ يواځې د دغه (الله، او حکم يې منئ)، دغه لاره ده سمه برابره.

تفسير: دغه تعليم وو د عيسی عليه السلام، وگورئ چې په څومره صفايۍ او دُرستی سره يې د واحد الله تعالی د رُبوبيت او معبوديت بيان فرمايلی دی، او همدغه توحيد، اتّقاء او د رسول الله صلی الله عليه وسلم اطاعت يې صراط المستقيم درولی دی.

فَاخۡتَلَفَ الۡأَحۡزَابُ مِنۢ بَيۡنِهِمۡ ۖ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاری) په منځ خپل کې.

تفسير: يعنې اختلاف واقع شو، يهودان ترې منکران شول، او نصرانيان پرې قائلان شول، بيا وروسته له دې نه نصرانيان هم سره څو ډلې شول، ځينې مسيح عليه السلام ته د الله تعالی ځوی وايي، ځينې يې له درې معبودانو يو معبود گڼي، ځينې يو څه وايي او ځينې بل څه وايي، د مسيح عليه السلام پر اصلي تعليم خو يو تن هم نه دی پاتې.

فَوَيۡلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنۡ عَذَابِ يَوۡمٍ أَلِيمٍ ۝٦٥ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأۡتِيَهُم بَغۡتَةً وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ۝٦٦

پس افسوس هلاك خرابي ده لپاره د هغو كسانو چې ظلم يې كړى دى (په باب د عيسى كې) له عذابه د ورځې درد وركوونكې. آيا منتظر دي (دغه احزاب يا كفار د مكې، يعنې نه دي) مګر قيامت ته چې رابه شي دوى ته يو ناڅاپه، او دوى به نه پوهيږي (په وخت د راتلو يې قبل الظهور).

تفسير: يعنې له داسې ښكاره وو او واضحو بياناتو او هداياتو سره هم كه دغه خلق د حق او صدق منونكي نه دي؛ نو بالآخر دوى د څه شي په انتظار كې دي؟ د دوى د دغه وضعيت او احوال له ليدلو څخه داسې ويل كېدى شي چې كه قيامت يو ځلې ناڅاپه د دوى پر سرونو ودريږي؛ نو هلته به يې ومني، حال دا چې د هغه وخت منل له سره په درد نه خوري، او مفيد نه واقع كيږي.

ٱلۡأَخِلَّآءُ يَوۡمَئِذِۭ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

ياران (دوستان د كفر او معصيت) په دنيا كې په دغه ورځ (د قيامت كې) ځينې د دوى له ځينو نورو سره به دښمنان وي مګر (پاتې به وي دوستي) د متقيانو.

تفسير: په دغه ورځ كې به دوست له دوست څخه لرې تښتي، نه چې زه هم د ده په شامت ونيولى شم، د دنيا دغه ګردې دوستى او محبتونه او خپلوى به سره منقطع كيږي، انسان به افسوس او ارمان كوي چې ولې مې له هغه شرير سړي سره دوستي كړې وه، چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصيبت كې اخته شوم، په دغه وخت كې به ډېر خوږ او مين محبوب هم د خپلې خوږې او مينې محبوبې له ليدلو ځنې ويريږي به، او يو د بل له ليدلو څخه به بېزاره وي، هو ! د هغو كسانو محبت او دوستي به په كار ورځي، چې خاص د الله لپاره وي، او نداء به وكړه شي پر دغو مؤمنانو باندې د الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه له جانبه داسې چې:

يَٰعِبَادِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٦٨﴾

اى بندګانو ځما ! نشته هيڅ وېره پر تاسې نن ورځ او نه به غمجن كيږئ.

تفسير: يعنې نه د وړاندې ويره او نه به د وروستي غم انديښنه ورسره وي، او د دوى صفت دغه دى.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ مُسۡلِمِينَ ﴿٦٩﴾

هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى په آيتونو ځمونږ، او وو دوى مسلمانان (په دنيا كې).

تفسير: يعنې په زړه سره يې يقين او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره يې د ده احكام په ځاى راوړل، او د اطاعت او انابت غاړه يې ورته كېښوده، له دې ځايه د ايمان او اسلام فرق ظاهريږي، لكه چې د جبريل عليه السلام په حديث كې د دې مفصّل بيان شوى دى، بيا به وويلى شي دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله أكرم شأنُه او أعظم برهانُه داسې چې:

ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ أَنتُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ تُحۡبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيۡهِم بِصِحَافٖ مِّن ذَهَبٖ وَأَكۡوَابٖۖ وَفِيهَا مَا تَشۡتَهِيهِ ٱلۡأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلۡأَعۡيُنُۖ

ننوځئ (اى ځما بندګانو) جنت ته تاسې او ښځې ستاسې چې خوشاله به كړل شئ. ګرځولى كيږي به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو كاسې ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلايي) صراحي ګانې، او (وي به دوى ته) په دغه (جنت) كې هغه څيزونه چې خواهش كوي د هغو نفسونه (د دوى) او چې خوند اخلي ستركې (د دوى ترې).

تفسير: له ټولو څخه اعلی او اولی څيز چې ترې سترګې په ليدلو سره رڼې او يخې او زړونه آرامي او هوسايي (راحت) مومي؛ د الله تعالى لقاء ده، رزقنا الله تعالى بفضله ومنّه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او تاسې په دغه جنت کې همېشه اوسېدونکي يئ. او دغه جنت دی هغه چې په ميراث درکړې شوی دی هغه تاسو ته په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو په دنيا کې.

تفسير: يعنې ستاسې د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسې ته بيا دررسېده، او دغه د الله تعالى فضل او مرحمت او ستاسې د اعمالو ثمره ده.

لَكُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

شته تاسې په دغه (جنّت) کې (ښې غورې منتخبې) مېوې ډېرې چې له هغو څخه به يې خورئ تاسې. بېشکه چې مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کې به همېشه پاتې کېدونکي وي. نه به سپکاوه شي له دوی څخه (عذاب) او دوی به په دغه عذاب کې ساکت نااميده وي (له نجاته او نشاطه).

تفسير: يعنې عذاب به نه کوم وخت ملتوي کيږي، او نه سپکاوه شي، دوزخيان به نااميده کيږي چې اوس په هيڅ صورت له دې ځايه نشو وتلی، او نه د وتلو څه سبيل او لاره شته.

وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٦﴾

او نه دی کړی مونږ ظلم پر دوی وليکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره).

تفسير: يعنې مونږ په دنيا کې د نېکۍ او بدۍ هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو، او انبياء الله مې ليږلي وو، او پر دوی مې د حجّت اتمام کړی وو، او هيڅ يومعقول عذر مې دوی ته باقي نه وو پرېښی، خو سره له هغه دوی ونه منل، او له خپلو تېريو او زياتو څخه يې لاس وانه خيست، که داسې ظالمينو او متجاوزينو ته سزا ورکړه شي؛ نو څوک دغې سزا ته ظلم ويلی شي؟.

وَنَادَوْا۟ يَٰمَٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ

او غږ به وکړي (جهنّميان) چې ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دې وکړي پر مونږ رب ستا (د مرګ).

تفسير: «مالك» د هغې پرښتې نوم دی چې پر دوزخ موکله ده، او د اور داروغه ورته ويلی شي، دوزخيان به ده ته غږ کوي او نارې به وهي چې مونږ نه مرو او نه خلاصي مومو، ته دې خپل رب ته ووايه چې: يو ځلې دې مونږ ته عذاب راکړي، او کار مو دې له بېخه تمام کړي، ګواکې له نجاته بې هيلې او مايوس کيږي، او د مرګ په ارمان کې لويږي.

قَالَ إِنَّكُمْ مَّٰكِثُونَ ۝٧٧

وبه وايي (مالك خازن پس له زرو كلو په ځواب كې د دوى) چې بېشكه تاسې (ژوندي) پاتې كيدونكي يئ (په دوزخ كې).

تفسير: يعنې له چيغو او شورماشور څخه هيڅ فائده نه دررسيږي، تاسې په همدغه خپل حال تل ترتله پاتې كيدونكي يئ، وايي چې دوزخيان به تر يو زر كاله چغې وهي، نارې سورې به كوي، بالآخر دوى ته به داسې يو جواب اوراوه شي، او د الله أجل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه داسې ويل كيږي:

لَقَدْ جِئْنَٰكُم بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ۝٧٨

خامخا په تحقيق راغلي وو مونږ تاسې ته (په وسيله د انبياوو) په حق سره، وليكن زياتره ستاسې حق لره بد ګڼونكي يئ (چې حق به مو نه قبلاوه).

تفسير: يعنې هغه سزا تاسې ته پر دغه جرم دركړى شوې ده، چې تاسې على الأكثر د صداقت او حقّانيت په خلاف اقدامات كول، او زيات له تاسې د ړوندو په شان په هغه پسې لويدلي وئ.

أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ۝٧٩

بلكه محكم كړي دي (كُفّارو په خلاف د انبياوو) يو كار، پس بېشكه مونږ هم محكم كوونكي يو (د تدبير خپل).

تفسير: د عربو كفّار څمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خلاف راز راز پلمې او حيلې جوړولې، او قسم په قسم پټ تدبيرونه به يې سره تړل، مګر د الله تعالى خفيه تدبير د دوى پر دغو ګردو پلمو باندې اوبه بهولې.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ۝٨٠

آيا ګمان كوونكي دي (كفّار) چې بېشكه مونږ نه اورو پټې خبرې د دوى او پټې مشورې د دوى؟ (نه ده داسې) بلكه اورو يې، او رسولان څمونږ (چې حفظه ملكې دي) له دوى سره دي چې ليكي (ټول أعمال د دوى).

تفسير: يعنې دوى د زړونو پر اسرارو، نيّاتو، او پټو خبرو مونږ پوهيږو، او د دوى پټې جرګې او مشورې مونږ اورو، او سم د حكومت د انتظامي ضابطې سره څمونږ پرښتې (كرام كاتبين) د دوى ګرد اعمال ليكي، دغه ګرد دفاتر به د قيامت په ورځ وروړاندې كيږي.

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْعَٰبِدِينَ ۝٨١

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه وي (بالفرض والتقدير لكه چې تاسې وايئ) رحمان ته ولد (ځوى لور)؛ پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنى له عبادت كوونكيو وم (خو الله له ګردو (ټولو) عيوبو څخه پاك دى، او ولد نه لري).

تفسير: يعنې له دې نه لوى ظلم به بل څه وي چې الله تعالى ته ځامن او لوڼې تجويزيږي، تاسې ووايئ: كه به فرض محال سره الله تعالى اولاد درلودى؛ نو ړومبنى سړى به زه وم چې د ده د اولاد عبادت به مې كاوه، ځكه چې په دنيا

کې زه له ګردو ځنې زيات د الله تعالی عبادت کوونکی يم، او هر چاته چې هومره زياته علاقه له الله تعالی سره وي؛ په هم هغه تناسب ښايي د ده له اولاد سره يې هم وي، بيا څه مهال (وخت) چې زه سره له اوّل العابدينتُوبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قايل نه يم؛ نو تاسې څرنګه د پاك الله داسې منونکي يئ چې د ده تر فرضي اولاده حقوق هم منئ؟.

سُبۡحَٰنَ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبِّ ٱلۡعَرۡشِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝٨٢

پاكي ده رب د اسمانونو ته، او (رب د) ځمکې ته، رب د عرش ته له هغه څه چې بيانوي (دوی ورته چې نسبت د ولد او شريك او نور عيوب دي).

تفسير: يعنې د هغو خبرو نسبت چې دغه خلك الله تعالی ته کوي، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو ځنې د الله تعالی ذات پورته او منزّه دی، د ده په ذات کې د دې خبرې له سره امکان نشته چې معاذ الله د چا پلار يا ځوی شي.

فَذَرۡهُمۡ يَخُوضُواْ وَيَلۡعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ۝٨٣

بس پرېږده دوی چې غوټې وهي (په باطلو خبرو)، او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړی شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قيامت کې د عذاب).

تفسير: يعنې دوی د غفلت او حماقت په نشو کې هر څه چټې او چپولې خبرې چې کوي؛ ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجّه او التفات مه کوئ !، دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنيوي عيش او عشرت او چرچو کې خپلې ورځې تېروي، بالآخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې دوی ته د دوی دغه بې ادبي او ګستاخي او نور شرارتونه يو په يو وړاندې کيږي، او د هغو په مقابل کې به دوی د هر يوه د خوند او مزې څکوونکي وي.

وَهُوَ ٱلَّذِي فِي ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٞ وَفِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَٰهٞۚ وَهُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡعَلِيمُ ۝٨٤

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په اسمانونو کې معبود دی، او په ځمکه کې معبود دی، او همدی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسير: يعنې نه په اسمان کې پرښتې، لمر، قمر، او ستوري معبود ګرځېدی شي، او نه په ځمکه کې اصنام، اوثان، او بُتان او نور، د ګردو علويّاتو او سفليّاتو او ما فيهما حقيقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالی دی، چې له فرشه تر عرشه پورې د ګردو اشياوو مالك او خالق دی، او د ټولو اکوانو او امکنه وو، ازمنه وو پخپل علم او اختيار سره مالك او متصرّف دی.

وَتَبَارَكَ ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَعِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ

او برکت ناك دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملك سلطنت د اسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کې دي، او (خاص) له همده سره دی علم د قيامت.

تفسير: يعنې قيامت کله راځي؟ د دې خبرې علم يواځې له هغه مالك الملكوت او صاحب الكبرياء والجبروت الله أجل وأعلی شأنه وأعظم وأكرم برهانُه سره دی.

وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ۝٨٥

او خاص همدغه (الله) ته به بېرته بیولی شئ (ټول قیامت ته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې کله چې هلته ورسېږئ، د ګردو حسناتو او سیئاتو حساب او کتاب به مو کیږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسیږي.

وَلَا يَمۡلِكُ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِهِ ٱلشَّفَٰعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِٱلۡحَقِّ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ۝٨٦

او اختیار نه لري هغه معبودان چې دوی یې عبادت کوي بې له دغه (الله) د شفاعت (لکه چې منکران ګمان کوي) مګر هغه څوک چې شاهدي یې ویلي وي (په ژبه) په حقه سره، حال دا چې دوی پوهیږي (او علم یې وي پر هغو باندې په زړه سره).

تفسیر: یعنې دومره سپارښت کولی شي، هر هغه چا چې له خپل علم سره موافق د اسلام حقه کلمه ووائي او د هغې ګواهي ورکړي او د اسلام دحقې کلمې د ګواهی پرته هیڅ څوک د هیچا سفارش نشي کولی، او دغومره سپارښت به هم هغه صالحین وکړي چې د دوی په رښتین توب خبردار وي، او په دې باندې ښه پوهیږي چې دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دی، نورو ته به داسې اجازه نه وي.

وَلَئِن سَأَلۡتَهُم مَّنۡ خَلَقَهُمۡ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُۖ فَأَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ۝٨٧

او قسم دی که وپوښتې ته دوی چې چا پیدا کړي دي دغه (عابدان او معبودان)؛ نو خامخا وبه وایي: هرومرو (خامخا) دوی چې الله (پیدا کړي دي)، پس کوم طرف ته ګرځول کیږي دغه (مشرکان له عبادت د الله).

تفسیر: یعنې کله چې پیدا کوونکی همدغه یو الله دی؛ نو د بندګۍ او د عبادت مستحق ولې نور شول؟ عبادت د انتهایي تذلّل نوم دی، او دغه تذلّل د هغه ذات لپاره ښایي چې وکړي شي چې د انتهایي عظمت او جبروت څښتن دی، ډېر د تعجّب ځای دی چې دوی مقدّمات تسلیموي، لیکن د هغو له نتایجو څخه منکران کیږي.

وَقِيلِهِۦ يَٰرَبِّ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوۡمٞ لَّا يُؤۡمِنُونَ ۝٨٨

او (الله تعالی سره علم پر دغې) وینا د دغه (رسول) دی چې ای ربه ځما ! بېشکه دغه (قریشي منکران) یو قوم دی چې ایمان نه راوړي (په مؤمن به شیانو باندې).

تفسیر: یعنې د نبي دغه وینا هم الله تعالی ته معلومه ده.

فَٱصۡفَحۡ عَنۡهُمۡ وَقُلۡ سَلَٰمٞۚ

پس مخ وګرځوه له دوی (او طمع پرېکړه له ایمانه د دوی)، او ووایه (ای محمده ! دوی ته غواړم له شره ستاسو) سلامتي.

تفسیر: یعنې غم مه خوره ! او زیات په دوی پسې مه لوېږه ! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دې اداء کوه !، نو بیا له دوی څخه خپل مخ وګرځوه !، او ووایه: ښه ده که تاسې ځما خبرو ته غوږ نه ږدئ؛ نو ځما سلام دې وي تاسې ته:

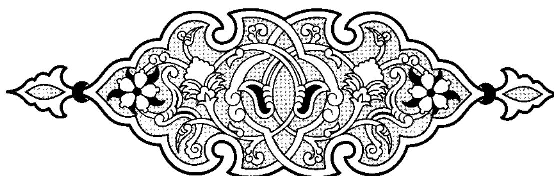
(وکان هذا قبل الأمر بالقتال)، (چې دا حکم د جهاد کولو د حکم نه مخکې وو).

فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د کُفر خپل).

تفسير: يعنې بالآخره دوی ته به دغه خبره ښکاريږي چې دوی په څرنګه لويې غلطۍ کې لويدلي وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تېروتو باندې ځينې کسان لږ څه په همدغه جهان کې پوه شوي هم دي، خو د هغه په پوره تکميل په آخرت کې کېدونکي دي.

تمّت سورة «الزخرف» بعون الله وتوفيقه، فلله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الدُّخَانِ

«د (الدّخان) سورت مكي دى، (۵۹) آيت درې ركوع لري، په تلاوت كې (۴۴) او په نزول كې (۶۴) سورت دى، وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

حٰمٓ ۞ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۞ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دى پر دغه كتاب ښكاره كوونكي (د ديني احكامو). چې بېشكه مونږ نازل كړى مو دى هغه په شپه بركتناكه كې.

تفسير: د «بركت شپه» د قدر شپه ده، لكه څرنګه چې الله تعالى د «القدر» په سورت كې فرمايلي دي: ﴿اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ چې د رمضان المبارک په مياشت كې واقع ده، له قوله تعالى: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ﴾ (د البقره سورت (۲۳) ركوع (۱۸۵) آيت)، په دغه شپه كې عظيم الشأن قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل كړى شوى دى، او بيا له هغه ځاى متدرّجًا په درويشتو كلونو كې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوى دى، هم په همدغه شپه كې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك د پاک قرآن ابتدايي نزول شروع شوى دى.

اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ۞

بېشكه مونږ يو ويروونكي (په رالېږلو د قرآن).

تفسير: يعنې اورول همېشه څمونږ كار او دستور وو، چې له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوى دى.

فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ۞ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا

په دغه (شپه) كې بيانوه شي بېلاوه شي هر كار حكمتناک (داسې ټينګ چې نه بدلېږي). حكم له نزده څمونږ.

تفسير: يعنې د ټول كال په متعلّق د قضاء او قدر ګرد د حكمت او د مصلحت ډېكې قاطعې او نه بدلېدونكې فيصلې په دغې عظيم الشأنې شپې كې له لوح محفوظ څخه نقل كيږي، او هغو پرښتو ته سپارلى كيږي چې د تكويناتو په شُعبو كې كار كوي.

اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِيْنَ ۞

بېشكه مونږ يو لېږونكي (د رسولانو).

تفسير: يعنې (مونږ لېږونكي يو د) پرښتې پر هر هغه كار چې له دوى سره مناسب وي، لكه چې جبرئيل عليه السلام يې سره له پاک قرآن محمد صلى الله عليه وآله وصحبه وسلّم ته ولېږه.

رَحۡمَةً مِّنۡ رَّبِّكَ ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيۡعُ الۡعَلِيۡمُ ۙ‏ ﴿۶﴾

لپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی د (ټولو) اقوالو، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې الله تعالی د ټول عالم له ګردو حالاتو څخه باخبر دی، د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عین ضرورت کې یې خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم لپاره یې د لوی رحمت په شان ولېږه.

رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا ‌ۘ اِنۡ كُنۡتُمۡ مُّوۡقِنِيۡنَ‏ ﴿۷﴾

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو چې په منځ د دوی کې دي که چېرې یئ تاسې یقین کوونکي (نو یقین وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسیر: یعنې که په تاسې کې پر کوم شي د یقین لرلو صلاحیت وي؛ نو له ګردو شیانو څخه ړومبی شی د یقین کولو قابل د الله تعالی عمومي ربوبیت دی، چې د هغه آثار په هره هره ذره کې له روښانې ورځې څخه زیات ښکاره او ځرګند دي، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم رسالت دی.

لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحۡیٖ وَيُمِيۡتُ ‌ؕ رَبُّكُمۡ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ‏ ﴿۸﴾

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدی دی، چې ژوندي کوي او مړه کوي (دغه الله) رب ستاسې دی، او رب د پلرونو ړومبنیو ستاسې دی.

تفسیر: یعنې چې د هغه الله په قبضه کې ژوندي کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه په لاس کې وي، او ګرد اولین او آخرین یې تر پالنې او تربیت لاندې دي؛ آیا ماسوا له هغه د بل چا عبادت او بندګي جایزه ده؟ دغه یو داسې صاف او ښکاره حقیقت دی چې په هغه کې د شک او شبهې هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلۡ هُمۡ فِىۡ شَكٍّ يَّلۡعَبُوۡنَ‏ ﴿۹﴾

(یقین نه کوي) بلکه دوی په شک کې دي (له بعث نه) چې لوبې مسخرې کوونکي دي (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنې د دغو واضحو نښو او دلائلو اقتضاء خو داسې وه چې دغو خلقو به هغه منل، مګر سره له هغه دوی یې نه مني، بلکه دوی د توحید او د نورو حقه وو عقایدو له طرفه په شکوکو او شبهو کې لویدلي دي.

فَارۡتَقِبۡ يَوۡمَ تَاۡتِى السَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِيۡنٍۙ‏ ﴿۱۰﴾ يَّغۡشَى النَّاسَ‌ ؕ هٰذَا عَذَابٌ اَلِيۡمٌ‏ ﴿۱۱﴾

پس منتظر اوسه (ای محمده ! دوی ته) په هغه ورځ چې راشي دا اسمان په لوګي ښکاره سره. چې پټ به کړي ټول مخلوق. (وبه وایي دوی) دغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسیر: له «لوګي» څخه دلته څه مراد دي؟ په دغه مورد کې د اسلافو دوه قوله دي: ابن عباس رضي الله تعالی عنهما او نور وایي چې: قیامت ته نژدې به یو لوګی پورته کیږي، چې ګرد خلق به پټوي، نېکو سړیو ته به د ده ډېر لږ خفیف څه اثر د زکام په شان ورسیږي، او د کفّارو او منافقینو په ستونیو او دماغو کې ننوځي او بې هوشه کوي یې، دلته هم هغه لوګی مراد دی، ابن مسعود رضي الله عنه په ډېر قوّت سره ادعاء کوي، چې له دغه آیت څخه مراد هغه لوګی نه

دی چې د قيامت له علائمو څخه دی، بلکه رسول الله مبارک کله چې د قُريشو له تمرّد او طغيان څخه په تنګ شو؛ نو دعا يې وفرمايله چې الله جل جلاله پر دوی تر اوو کلونو پورې قحط مسلّط کړ، هم هغسې چې د يوسف عليه السلام په زمانه کې پر مصريانو مسلّط شوی وو، لکه چې قحط پر دوی مسلّط شو چې مکيانو به په هغه کې له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل، غالبا په همدغه دوران کې د «يمامه» رئيس ثمامه بن آثال رضي الله عنه په اسلام مشرّف شو، او د مأکولاتو د هغو ګوداموټو لېږل يې منع کړل، چې له هغه ځايه مکې معظمې ته تلل، الغرض مکيّان د لوږې له لاسه مړه کېدل، او دغه مسلّمه او ښکاره خبره ده چې د مسلسلې وچکالی او قحط په زمانه کې به د «جو» يعنې د ځمکې او اسمان په منځ کې لوګي په شان دوړې او غُبار په نظر راځي، په دغه تقرير په ﴿يَغۡشَى ٱلنَّاسَۖ﴾ کې به له خلقو څخه مراد مکيان وي، ګواکې دغه يوه وړاندوينه وه چې پوره شوه، کما يدل عليه قوله تعالى: ﴿فَٱرۡتَقِبۡ﴾.

رَّبَّنَا ٱكۡشِفۡ عَنَّا ٱلۡعَذَابَ إِنَّا مُؤۡمِنُونَ ۝١٢

ای ربه څمونږ ! لرې کړه له مونږ دغه عذاب بېشکه مونږ ايمان راوړونکي يو.

تفسير: يعنې کله چې په هغه عذاب کې مبتلا کيږي، نو داسې به وايي چې: اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه، وروسته له دې نه مو توبه ده !، اوس مونږ ته پوره يقين حاصل شو، بيا به طغيان او شرارت نه کوو، او پاخه مسلمانان کيږو، وروسته له دې نه د دغې خبرې الله تعالى أعظم برهانُه وأکرم شأنُه داسې جواب فرمايي:

أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكۡرَىٰ وَقَدۡ جَآءَهُمۡ رَسُولٞ مُّبِينٞ ۝١٣ ثُمَّ تَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ وَقَالُواْ مُعَلَّمٞ مَّجۡنُونٌ ۝١٤

چېرې به نفع ورسوي دوی ته پند اخيستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقيق راغلی وو دوی ته رسول ښکاره، بيانوونکی. بيا همداسې وګرځېدل دوی له هغه (اجابت د رسُول نه)، او وويل (کفّارو): ده ته ښوونه کړی شوې ده (د قرآن له بل چا نه) لېونی دی.

تفسير: يعنې اوس له پوهېدلو او له نصيحت څخه د فائدې اخيستلو موقع چېرې پاتې ده، په هغه وخت کې مو دغه پندونه ونه منل، چې څمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحو هداياتو درغلی وو، هلته به مو داسې ويل چې دغه لېونی دی، کله به مو ويل چې: دی دغه خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بيا د هغه له مخې دغه کتاب جوړوي، د ابن عبّاس رضي الله تعالى عنهما د تفسير سره سم د دې آيت مطلب داسې شو، او د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافق معنى به يې داسې وي چې: مکيّان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول، او له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې غوښتنه وکړه چې دغه آفت له مونږ څخه لرې کړئ، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې ابو سفيان او نورو مشرکانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کې عرض او فرياد وکړ، چې تاسې خو فرمايئ چې زه «رحمة للعالمين» يم، او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالی له لاسه تباه او فنا کيږي، نو مونږ تاسې ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندې کوو، څو د دغه مصيبت د لرې کېدلو لپاره دعاء وکړئ، که دغه قحط او مصيبت له مونږ څخه پورته شو؛ نو مونږ ټول سره ايمان راوړو، لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو، او له يمامې څخه د غلې کوم ګودامونه چې منع کړی شوي وو؛ هغه هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حکم سره سم بېرته جاري شول، مګر سره له دې هم دوی مسلمانان نه شول، د همدې په نسبت فرمايي: ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾ يعنې دغه خلق د دغې خبرې له سره منونکي نه دي، په دغه قسم شيانو دوی په زرهاوو تأويلات له خپله ځانه جوړوي، هغه شيان چې بيخي لکه د لمر په شان عيان او روښان دي يعنې ستاسې نبوّت دوی نه مني، او تاسې ته د مجنون نسبت کوي، او ځينې داسې وايي چې: دی له هغه رومي مريي څخه ځنې خبرې زده کړي دي، او بيا يې پخپل عبارت سره اداء کوي، له داسې متعصبو معاندينو څخه د کوم شي د پوهېدلو څه توقّع کېدی شي؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه مونږ لرې کوونکي یو د دغه عذاب (په دعاء دنبي) لږ مدّت، بېشکه تاسې بېرته ګرځېدونکي یئ (کفر خپل ته).

تفسیر: یعنې که مونږ د لږ څه مدّت له مخې له دوی څخه عذاب لرې کړو؛ دوی به بیا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پورې کوي، چې پخوا له دې نه به یې کول، او د ابن مسعود رضي الله تعالی عنه له تفسیر سره موافق به یې داسې مطلب کیږي: درواخلئ مونږ د لږ څه مدّت له مخې دغه عذاب له دوی څخه لرې کوو، تاسې وګورئ چې دوی به په هم هغسې اعمالو مداومت کوي چې پخوا له دې نه هم په هغه کې مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(یاده کړه) هغه ورځ چې وبه نیسو مونږ (دغه کفّار) په نیولو سختو لویو سره، بېشکه مونږ خامخا انتقام اخیستونکي یو (په دغه ورځ کې).

تفسیر: د ابن عباس رضي الله تعالی عنهما په نزد به لویه نیونه په قیامت کې وي، غرض دا دی چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بېرته ګرځېدونکی دی، د ابن مسعود رضي الله تعالی عنه په نزد له لویې نیونې څخه د «بدر» غزا مراده ده، چې په دغې غزوې کې له کفّارو څخه بدل او انتقام واخیست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلي وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون، او راغلی وو دوی ته رسول (موسی) عزتمند (په نزد د الله).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام په ذریعه د دوی امتحان واخیست شو، چې آیا دوی د الله تعالی پیغام قبلوي که نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

(او وویل موسی فرعونیانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله !

تفسیر: یعنې د الله تعالی بندګان خپل مریان مه ګرځوئ !، بني اسرائیلو ته له مریتوبه آزادي ورکړئ !، او ماته یې وسپارئ، چې هر چېرې څما خوښه وي؛ دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾

بېشکه زه تاسې ته رسول مُکرم امانتګر یم. او (وویل موسی فرعونیانو ته) چې سرکښي مه کوئ پر الله (په اهانت د وحي)، بېشکه چې زه راوړونکی یم تاسې ته د برهان حجّت دلیل ښکاره واضح.

تفسیر: «برهان، حجّت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات وو چې موسی علیه السلام ښوول لکه عصا، ید بیضاء، یعنې «همسا» او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

او (وویل موسی فرعونیانو ته) چې بېشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسې له دې نه چې سنګسار کړئ تاسې ما.

تفسیر: په دغه سره یې د دوی د هغو ویرولو ځواب ورکړ، یعنې ما ستاسې له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالی پناه حاصله کړېده، هغه ځما حمایت کوي، او د الله تعالی پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسې (ای فرعونیانو !) پر ما؛ پس په څنګک شئ (له ما، پر ېږدئ ما).

تفسیر: یعنې که ځما خبره نه منئ، نو اقلاً ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ !، او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «یعنې چې خپل قوم بوځم، ته مې لار مه نیسه !».

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعا وکړه (موسی) رب خپل ته داسې چې بېشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسی ته چې): پس بوځه بندګان ځما (سبطیان) د شپې، بېشکه تاسې متبوع یئ (د قبطیانو)، (تاسو پسی د فرعون لښکری درځی).

تفسیر: یعنې بالآخر مجبور شو، او د الله تعالی په حضور کې یې عرض او فریاد وکړ، چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکي نه دي، نو اوس ته ځمونږ او د دوی په منځ کې فیصله وکړه !، د ده دعاء فوراً مستجابه او پر موسی علیه السلام امر وشو، چې بې د فرعونیانو له اطلاعه بني اسرائیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ !، ځکه چې ګهیځ (سحر) له مخې به وروسته له دې نه چې ستاسې له تګه خبر شي؛ نو د تاسې د تعاقب لپاره درپسې وځي، لیکن په یاد یې ولرئ چې په لاره کې ستاسې په مخ کې تریخ سیند درځي، چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دېخوا او هغې لرې کیږي، او په منځ کې وچه صافه لاره تاسې ته پیدا کیږي، چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لارې تېرېږئ.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پرېږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بېشکه دوی لښکرې دي ډوبې کړی شوې.

تفسیر: یعنې د دغې خبرې په فکر او اندېښنې کې مه اوسه !، دغه لاره چې د الله تعالی په قُدرت په دغه سیند کې شوې ده، بېرته پاټې نشي، پرېږده چې دغه لاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وي، څو فرعون او فرعونیان یې وګوري او پر تاسې پسې د راتلو همّت او ځغرد (جرأت) وکړي، لکه چې هغوی هم په همدغې وچې کې ننوتل، کله چې ټول د سیند منځ ته ورسېدل؛ دلته الله تعالی د سمندر اوبو ته حکم ورکړ، چې بیا سره یو ځای شي، او په دغه ترتیب سره یې هغه ګرد لاو لښکر ډوب او مغروق کړ، نو فرمایي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډېر پرېښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو). او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښایسته. او (له) نعمتونو (او له هسې د هوسایی ـ آرام سامان) چې وو دوی په هغو

(نعمتونو) خوشال خوندور. همداسې (هلاك كوو مونږ مكذبينو لره) او په ميراث مو وركړل (دغه شيان) قوم بل (سبطيانو) ته.

تفسير: يعني د بني اسرائيلو په لاسونو كې يې وركړ، لكه چې د «الشعراء» په سورت كې دي، له دې نه معلوم شو چې د فرعون د غرقېدلو څخه وروسته د بني اسرائيلو تصرّفات او مداخله په مصر كې شروع شوله، او كه دغه ثابت نشي؛ مطلب به يې داسې وي: د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونيانو څخه پاتې وو؛ هم هغسې شيان مونږ بني اسرائيلو ته هم وركړل، والله أعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوى (يا پر هلاكت د دوى) باندې اسمانونو او ځمكې.

تفسير: په رواياتو كې راغلي دي چې د مؤمن د وفات په تقريب كې د اسمان هغه دروازه ژاړي چې له هغې څخه به ده ته روزي نازلېده، يا هغه دروازه چې په هغې كې د ده صالح عمل پورته خوت، او هغه ځمكه به هم ژاړي چې ده به پرې لمونځ كاوه، يعني افسوس چې هغه سعادت له مونږ څخې واخيست شو، كله چې له كفارو سره د صالح عمل تُخم نشته؛ نو ده پسې به اسمان يا ځمكه ولې وژاړي؟ بلكه ممكن دي چې د دوى پر مرګ خوښ هم شي، چې ښه شو چې دغه يوه بلا له دنيا وركه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوى ته مهلت وركړى شوى. او خامخا په تحقيق نجات مو وركړ بني اسرائيلو ته له عـذاب سپكوونكـي (د قبطيانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصيبت او آفت وو)، بېشكه دغه (فرعون) وو سر كښه متكبّر له مسرفينو له حده تېرېدونكي سر غړوونكي (په شرك كې). او خامخا په تحقيق غوره كړي مو وو دغه (بني اسرائيل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوى).

تفسير: يعني اګر كه د بني اسرائيلو كمزوري او نواقص هم مونږ ته معلوم وو، خو سره له هغه مونږ دوى ته د هغې زمانې پر ګردو خلقو فضيلت وركړ، او ځينې جزئيه فضائل خو هم هغه دي چې تر نن پورې د بل هيڅ قوم په برخه نه دي شوي، مثلاً د ډېرو انبياوو په دوى كې مبعوثېدل.

وَءَاتَيْنَٰهُم مِّنَ الْءَايَٰتِ مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٌا مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾

او ور مو كړ دوى ته له دلائلو (د قُدرت خپل په لاس د موسى) هغه چې په هغو كې ازمايش مدد وو ښكاره.

تفسير: يعني د موسى عليه السلام په ذريعه مثلاً د «منّ او سلوى» نزول د وريځو سيورې غورځول وغير ذلك.

إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾

بېشكه دغه (كفّار) خامخا وايي چې: نه دى دغه عاقبت ځمونږ مګر همدا ړومبى مرګ ځمونږ دى (په دنيا كې)، او نه يو مونږ راپورته كړى شوى (له قبورو).

تفسير: په منځ کې د موسی علیه السلام د قوم ذکر استطرادًا راغلی وو، له دې ځایه بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قوم تذکره شروع کیږي، یعنې دوی وایي چې: ځمونږ آخري حالت فقط هم دغه دی چې موت پر مونږ راځي، هر کله چې مړه شو؛ نو وروسته له مرګه بیا نو نورې خبرې اترې له سره نه دي پیښېدونکي، او له موجوده ژوندون څخه ماسوا بل ژوندون بیخي نشته، حشر او نشر، ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب چېرې کیږي.

فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾

پس (ژوندي) راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې یئ تاسې صادقین رښتیني (په دغې وینا خپله کې).

تفسير: یعنې رسول الله مبارك او مؤمنانو ته کفار وایي: که تاسې پخپلې دغې وینا کې یئ، او دغه عقیده مو صحیحه وي چې وروسته له مرګه بیا ژوندون هم شته؛ نو ډېره ښه ده، تاسې خو ځمونږ دغه مړه شوي پلرونه او نیکه ګان راژوندي کړئ چې مونږ یې پخپلو سترګو سره ووینو، او په کیفیت یې وپوهیږو.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ

(نو فرمائي الله چې) آیا دغه (قریش) غوره دي (په مال او قوت) که قوم د «تبع».

تفسير: «تبع» د یمن د باچا لقب وو، چې د ده حکومت پر سبا، حضرموت او نورو ټولو وو، «تُبّع» ډېر تېر شوي دي، الله تعالی ښه عالم دی چې دلته ترې کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره ترې ظاهر شو چې دغه قوم د ډېر قوّت او قدرت خاوندان وو، چې د خپل طُغیان او تمرّد په سبب هلاك او تباه شو، ابن کثیر (رحمه الله تعالی) له دغه قوم څخه د سبأ قوم مرادوي، چې د هغه ذکر د سبأ په سورت کې تېر شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چې پخوا تېر شوي وو له دغو (قوم د تُبّع لکه عاد او ثمود، بلکه قوي نه وو په مال او قوّت؛ نو سره له هغه هم) هلاك کړل مونږ دوی، بېشکه دوی وو ګناهګاران (کافران منکران له بعثه او له قیامته).

تفسير: مثلاً عاد او ثمود او نور، الله تعالی دغه ټول د دوی د ګناهونو په بدل هلاك او تباه کړل، آیا تاسې له دوی نه بهتر زیات زورور طاقتور یئ چې نه مو هلاکوي؟ یا مو نه شي هلاکولی؟.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او ټول هغه شیان چې په منځ د دغو دواړو کې دي حال دا چې لوبې کوونکي یو (یعنې عبث). نه دي پیدا کړي مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره، ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي (په دې چې فعل د حکیم هیڅېرې له حکمته خالي نه وي).

تفسير: یعنې نه مې دي پیدا کړي دغه ټول علویّات او سفلیّات بې مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو لپاره نه ده جوړه شوې، بلکه په ډېر لوی حکمت سره پیدا کړی شوې ده، چې د هغې نتیجه ضرور یوه ورځ ښکاره کېدونکې ده، بلکه دغه ....

څرګندیږي، چې همدغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾
إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

بېشکه ورځ د فیصلې (قیامت په منځ د خلقو کې) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چې په دغه ورځ کې د ټولو حساب په یوه وخت کې کیږي). هغه ورځ چې دفع به نشي کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه)، او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شي (او نه مرسته رسېدی شي). مګر هغه څوک چې رحم پرې وکړي الله (چې مؤمنان دي)، بېشکه الله همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې بس پر هم هغه چا چې الله تعالی رحمت وکړي، هم هغه به نجات مومي.

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

بېشکه (مېوه د) ونې د زقوم. طعام خواړه د (ډېرو لویو) ګناهګارانو (کافرانو) دی.

تفسیر: یعنې د کومې ادنی مشابهت لامله ورته «زقّوم» چې په اردو کې ورته (سیهنډ) وایي ویلي شوي دي، که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی، لکه چې د جنت ځینې نعمتونه له دنیوي نعمتونو سره نوم اشتراک لري، همداسې د دوزخ په نسبت هم وپوهېږئ.

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژېړ) ویلي کړی شوي، چې ایشېږي په ګېډو کې. په شان د اوبو خوټېدونکیو.
(وبه فرمایي الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونیسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسیر: دغه د نیولو حکم به هغو پرښتو ته کیږي چې د مجرمینو په تعذیب مأمورې دي.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بیا ورتویې کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ایشېدلو اوبو.

تفسیر: دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لارې د دوی ګېډو ته ننوځي، او د دوی کلمې پرې کوي، او د هغو ټوټې د باندې لویږي (أعاذنا الله منه).

ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ویل شي ده ته) وڅکه (دغه عذاب) ! بېشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وې (په زعم خپل).

تفسیر: یعنې ته خو هم هغه یې چې په دنیا کې دې ځان لوی معزّز او مکرّم ګاڼه، او خپل مشرتوب او سرداري به دې ثابتوله، اوس دې هغه مشرتوب چېرې لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بېشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وئ تاسې چې په ده کې به مو شک کاوه.

تفسیر: یعنې تاسې کله داسې یقین او باور درلود، چې له دغه ورځې سره به مخامخ کېږئ؟، تاسې په دغه شک او شبهه کې وئ چې فقط مونږ همدلته لوبې او چرچې کوو، او په هم دغې مشغولتیا کې خپل عمر تېروو، کله چې مړه شو؛ نو له خاورو سره ګډوډ کېږو، او وروسته له هغه بل هیڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی، اوس خو مو پخپلو سترګو ولیدې چې هغه ټولې خبرې رښتیا وې، چې انبیاء علیهم السلام به د هغو بیان تاسې ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بېشکه چې متّقیان به په ځای د امن کې وي (له ټولو مکروهاتو).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې دلته له الله تعالی څخ ویرېږي، هلته به ډاډه، هوسا او مطمئن اوسېږي، او هیڅ ډول خوف او غم به دوی ته نه رسېږي.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چینو کې چې اغوندي به (دوی جامې) له وربښمو نازکو، او له وربښمو پېړو (غټو) په دې حال کې چې سره مخامخ به ناست وی.

تفسیر: یعنې د دوی پوښاک (لباس) به له نریو او پرېړو وربښمینو کالیو (کپړو) څخه وي، او یو جنّتي به له بل جنّتي څخه له سره اعراض نه کوي، او مخ به ترې نه اړوي، او بې تکلفه لکه ډېر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کیني، او خبرې اترې به سره کوي.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

همداسې به وي (بې تغیره او بې تبدیله)، او ملګرې به کړو مونږ دوی له پیغلو سپین پوستو غټو (ښایسته) سترګو سره.

تفسیر: یعنې له دوی سره به د دوی جوړې (ښځې) یو ځای کوي.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړي به دوی په دغه (جنّت) کې له هر قسم مېوې حال دا چې په امن کې به وي له (انقطاع او ضرر د مېوو او هر مکروه نه).

تفسیر: یعنې هره هغه مېوه چې د دوی په زړه کې وګرځي، او دوی یې وغواړي؛ فورًا دوی ته ورحاضروله کېږي، او هیڅ یو فکر او اندېښنه به له دوی سره نه وي، په پوره زړه جمعي او اطمینان سره به یې خوري، او څښي، او مسرور به اوسېږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ

نه به څکي دوی په دغه جنّت کې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تېر شوی دی په دنیا کې).

تفسیر: یعنې هغه موت چې پخوا له دې نه راغلی وو، اوس وروسته له دې نه به له سره مرګ او درد تاسې ته نه راځي، دائم به په همدغه عیش او نشاط کې خوښ او خوشال اوسېږئ، چې نه ستاسې خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسېږي، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقٰهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكَ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٥٧﴾

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه. له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) همدا بری دي ډېر لوی.

تفسیر: یعني له دې نه به بل لوی بری او کامیابي څه شی کېدی شي چې د الله تعالی له عذابه محفوظ او مأمون پاتې وي، او تر أبد الآباد پورې د الطافو او افضالو مورد گرځي !.

فَاِنَّمَا يَسَّرْنٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥٨﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې دوی پند واخلي (ښه وپوهیږي او ایمان پرې راوړي).

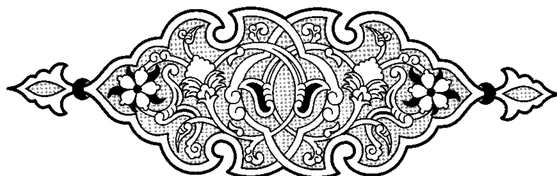
تفسیر: یعنې پخپلې مورنۍ ژبې سره په اسانۍ پرې وپوهیږي او یاد یې کړي.

فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُوْنَ ﴿٥٩﴾

پس منتظر اوسه ته (هلاکت د دوی ته) بېشکه دوی هم منتظر دي (هلاکت د تاته).

تفسیر: یعنې که دوی ونه پوهیږي؛ نو تاسې څو ورځې انتظار وکړئ، د دوی بد انجام د دوی په مخ کې راتلونکی دی، دوی خو د دغې خبرې په انتظار کې دي، که کومه بده پېښه پر تاسې واقعه شي، لیکن تاسې هم د دوی اخرې خاتمې ته وگورئ چې هغوی ته څه څه شیان ور دمخه کېدونکي دي؟.

تمّت سورة الدّخان بفضل الله تعالی ورحمته، فله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الجَاثِيَة

«د (الجاثية) سورت مكّي دی، پرته له (۱۴) آيت څخه چې مدني دی، (۳۷) آيتونه (۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۵) او په نزول كې (۶۵) سورت دی، وروسته د (الدخان) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾

نازلېدل دكتاب له طرفه د الله دي چې ډېر غالب قوي دی، ښه حكمت والا دی. بېشكه په (پيدايښت د) اسمانونو كې او په ځمكې كې خامخا ډېر دلائل دي مؤمنانو ته.

تفسير: يعنې كه انسان ومني؛ نو په همدغه د ځمكې او د اسمانونو په پيدا كولو او د دوی په دغه منظم او محكم نظام او قوام كې له غور او فكر كولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره پوهېدی شي، چې خامخا د دغو علويه وو، او سفليه وو موجوداتو داسې پيدا كوونكی او ساتونكی شته، چې دغه يې پخپل كامل قدرت، او حكمت سره په دغسې محاسنو او مزاياوو سره جوړ كړي دي، او پخپل لا محدود قدرت سره د هغه حفاظت هم كوي.

وَفِىْ خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾

او په پيدا كولو (د هر يوه) ستاسې كې، او په هغه څه كې چې خواره كړي دي (الله په ځمكه كې) له هر قسم دابې (خوځېدونكيو)؛ ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې يقين كوي (پر بعث باندې).

تفسير: يعنې كه انسان پخپل خلقت او د نورو ساكښانو (جاندارو) او ذوي الأرواحو په خلقت كې غور او فكر وكړي؛ نو د عرفان، او ايقان تر درجو پورې رسوونكي په زرهاوو دلائل او نښې په نظر ورځي چې هر يو يې لوی برهان او قوي استدلال دی په وجود د اله العالمين، او په دې چې يواځې همدغه الله تعالى د عبادت مستحق دی.

وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ اَنْزَلَ اللهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپې او د ورځې (په تياره، او رڼا، تزييد او تنقيص او نورو كې) او په هغه كې چې نازل كړی دی الله له (طرفه د) اسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير: يعنې اوبه يې د اسمانه له طرفه رانازلې كړې، چې د رزق او روزي ماده ده.

فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيْفِ الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٥﴾

پس (الله) ژوندی كړې ده په دې (اوبو) سره ځمكه پس له مر ګه (وچوالي) د هغې، او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسیر: يعنې که لږ څه هم له پوهې او عقل څخه کار واخلئ؛ نو دغه درمعلومیږي چې دغه امور پرته د هغه زبردست قادر، او حکیم له قوّته او قدرته د بل هیچا په واک او اختیار کې نشته، لکه چې پخوا له دې نه په څو څو ځایونو کې د دې مفصل تقریر لیکلی دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ۝

دغه دلائل د الله دي چې لولو يې مونږ په تا باندې په حقه سره، پس پر کومه يوه خبره پس له (خبرې) د الله (قرآن) او پس له دلائلو د الله ايمان به راوړي دوی؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسیر: يعنې له ماسوا الله څخه بل کوم شی د بندګۍ او عبادت وړ او مستحق دی؟ او بغیر د الله له خبرو څنې بل کوم کلام داوریدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسې لوی مالک داسې رښتیا او صافې او سمې خبرې هم کوم بد بخت نه قبلوي؛ نو بالآخر دوی د کوم شي په انتظار کې دي چې هغه به بیا مني؟.

وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ۝ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ

خرابي هلاکت افسوس دی هر دروغ تړونکي، ګناهګار ته. چې اوري آيتونه د الله چې لوستل کیږي پر ده، بیا لا ښه کلک شي (په کفر خپل) په دې حال کې چې متکبّر (ګرځېدونکي وي له ايمانه) دی، لکه چې يې نه دي اوريدلي هغه (آيتونه).

تفسیر: يعنې د ضد او غرور له سببه د الله تعالی خبرې نه اوري، او تکبّر او لويي ورته اجازه نه ورکوي چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلي، کله چې حقه او رښتيا خبره اوري، داسې ترې مخ اړوي لکه چې له سره يې نه وي اوريدلې.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيٰتِنَا شَيْئًا ۨ اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝

پس زېری ورکړه ده ته په عذاب دردناك سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) څخه مونږ پر يوه څه شي؛ نو نيسي يې په ټوکو او مسخرو، دغه (دروغجنان متکبّران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: يعنې څرنګه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي؛ نو د هغه سزاوې به همدوی ته سره له سخت اهانت او ذلّت وررسيږي، چې ذکر يې دغه دی.

مِنْ وَّرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ ۚ وَلَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْئًا وَّلَا مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ ۚ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی، او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څيز چې کسب کړی وي دوی، هيڅ څيز (له عذابه)، او نه (به دفعه کوي) هغه معبودان چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان.

تفسیر: يعنې اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته پکار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسوا الله څخه معبودان دوستان او رفيقان ګرځولي شوي وو، او له هغوی څنې يې د ډېر امداد او اعانت توقّعات هم درلودل.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

او شته دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدايت دی، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آيتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډېر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسير: يعني دغه لوی عظيم الشأن برکت او ستر هدايت دی چې د هر راز ښو او بدو لارې او چارې انسانانو ته ښيي، هر هغه څوک چې د دغه لوی قرآن احکام او بيان نه مني، هغه دې خپل ځان د ډېر سخت غليظ او دردناک عذاب ګاللو لپاره آماده او تيار کړي !.

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ

الله هغه (ذات) دی چې مسخّر (تابع) کړی يې دی تاسې ته بحر سيند لپاره د دې چې ګرځي بېړۍ په دغه (بحر) کې په امر حکم د الله سره.

تفسير: يعني د سمندر په شان مخلوق مو تاسې ته داسې تابع او مسخر ګرځولی دی، چې تاسې بلا تکلفه د خپلو بېړيو او جهازونو په وسيله پرې ګرځئ، او له ميلونو ميلونو ژورو اوبو له پاسه پرې تېرېږئ، او له يوې وچې څخه بلې وچې ته پرې رسېږئ.

وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې له فضله د الله، او لپاره د دې چې شکر يې وباسئ.

تفسير: يعني بحري تجارت وکړئ !، يا ښکار وکړئ !، يا د ده له منځه مرغلرې او نور شيان وباسئ، او د دغو ګردو منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کې هغه حقيقي منعم مه هېروئ !، او د ده حق اداء کړئ ! او قدر يې په ښه شان سره وپېژنئ !، او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره يې شُکريه اداء کړئ !.

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لګولي مسخر کړي يې دي تاسې ته هر هغه شيان چې په اسمانونو کې دي (لکه لمر، قمر، نجوم) او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (لکه اوبه، خاوره، او حيوانات او نور) ټول (مسخّر) له (طرفه د) الله (دي).

تفسير: يعني پخپل حکم او قُدرت سره يې دغه ګرد شيان ستاسې په کار کې لګولي دي، دغه د الله تعالی لويه مهرباني او فضل دی، چې دغسې عظيم الشأن مخلوقات يې د انسانانو د خدمت، منفعت، او چړچو لپاره په کار کې لګولي دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بېشکه په دغه (تسخير) کې خامخا لوی دلائل دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کې).

تفسير: که انسان فکر او غور وکړي؛ نو پوهېدلی شي چې دغه شی د ده له توانه، قوّته او قدرته وتلي وو، محض د الله تعالی په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد شيان ځمونږ په کارونو کې بوخت او لګيا دي.

قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ

ووايه (اى محمده) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى چې مغفرت (ببښنه) وكړي (د ازار) هغو كسانو ته چې اميد نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسير: له «أيام الله» يعني د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي، چې په هغو كې الله تعالى خپلو دښمنانو ته كومه خاصه سزا وركړي، يا پر خپلو بندګانو كوم مخصوص انعام او اكرام ابذال او احسان كړي، لهذا له ﴿قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ﴾ څخه هغه كفّار مراد دي چې د الله تعالى له رحمت څخه بيخي نااميده او د ده له عذابه څخه بيخي بې فكره وي.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۴﴾

لپاره د دې چې جزاء وركړي (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوى چې كسب كول به يې.

تفسير: يعني اى مسلمانانو ! تاسې د دوى د بدل او انتقام اخيستلو په فكر كې مه اوسئ !، د هغوى معامله پاك الله ته وسپارئ !، هغه پخپله دوى ته د دوى پر شرارتونو كافي او پوره سزا وركوي، او د مؤمنينو د صبر، تحمّل، عفوې او تېرېدلو مناسبه صله هم وركوي.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۫

هر هغه څوك چې وكړي (كوم كار) نېك؛ نو (وكړه ده دا كار) لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر هغه څوك (چې وكړي كوم كار) بد؛ پس پر همده دى (وبال، او ضرر يې).

تفسير: يعني د ښو كارونو مناسبه صله هغو كار كوونكيو ته رسېدونكې ده، الله تعالى هغه ته هېڅ ضرورت نه لري، او بدي كوونكى پخپله په خپل حق كې خراب تخم شندي او كري يې.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۵﴾

بيا خاص رب ستاسې ته به بيول كېږئ (په قيامت كې لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسير: يعني څه مهال چې هلته ورسېږئ؛ نو د دوى ټول ښېګڼه او خرابي د دوى په مخه ورځي، او هر يو به د خپلو اعمالو او چارو نتيجه او سزا ومومي، او د خپل عمل د مېوې خوند به وڅكي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ

او خامخا په تحقيق وركړى وو مونږ بني اسرائيلو (اولادې د يعقوب) ته كتاب (تورات)، او حكم (په تورات په ما بين د خلقو كې)، او نبوّت (موسى او هارون ته له دوى نه)، او روزي وركړې مو وه دوى ته له څيزونو پاكو حلالو (لكه من او سلوى).

تفسير: يعني «تورات» يې دركړ، او سلطنت يا د فيصلې قوّت يا د پوهنې خبرې، يا د دين پوهه يې درعطا كړه، او ډېر زيات انبياء الله يې په تاسې كې مبعوث كړل، دغه خو روحاني غذاء وه، كه جسماني غذاء ته وګورئ؛ هغه يې هم په كثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء كړې ده، تر دې چې «من، او سلوى» يې هم پر تاسې نازل كړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾

او فضيلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانې خپلې).

تفسير: يعنې د هغې زمانې پر ګردو خلقو دوی ته کلي فضيلت حاصل وو، او د ځينو جزئيه وو فضائلو په اعتبار، نو د هغې زمانې قيد لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کيږي.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ

او ورکړي وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له ديني احکامو).

تفسير: يعنې نهايت واضح او مفصّل احکام، يا ښکاره واضح معجزات چې د دين په باب کې د حجّت او بُرهان په شان وړاندې کول کيږي.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۷﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دين کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کې، بېشکه رب ستا به حکم وکړي په منځ د دوی (او ستاسې) کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به يې سره اختلاف کاوه.

تفسير: يعنې دوی له ضده او عناده او له خپل نفسانيته اصلي کتاب پرينښی دی، او بېشماره فرقې جوړې شوي دي، چې د دوی عملي فيصلې به د قيامت په ورځ کيږي، او هلته به دوی ته ښه معلوم او دغه پته به ولګيږي، چې د دوی منشأ ماسوا د نفس پاللو او هوا او هوس خوښولو پر ته بل هيڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾

بيا مو وګرځولې ته ولاړ پر شريعت ارته لاره له کاره د دين، پس متابعت وکړه د هغه، او متابعت مه کوه د ارزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهيږي دوی (په حقيقت د توحيد).

تفسير: يعنې د دغو اختلافاتو او د ګوند (ډلې) اوګوندبازۍ (ډله بازۍ) په موجوديت کې مونږ تاسې د دين په صحيحه لارې قائم کړئ، نو تاسې ته او ستاسې امّت ته لازم دي چې پر دغسې سمې صافې برابرې لارې باندې برابر او مستقيم واوسئ، او هيڅ کله په خطأ او تېروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ !.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

بېشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړي له تا له (عذابه د الله تعالی) هيڅ شی.

تفسير: يعنې د دوی په طرف ستاسې متمايل کېدل تاسې ته د الله تعالی په نزد هيڅ په درد نه خوري، او په کار نه درځي.

وَإِنَّ الظّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

او بېشکه چې ظالمان ځينې د دوی دوستان دي د ځينو نورو، او الله دوست دی د متّقيانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير: يعني منصف او رښتيا خوښوونکي مسلمانان د ظالمانو او بې لارې کفّارو رفيق او ملګری له سره نشي کېدی، دوی خو د الله تعالی مطيع بندګان دي، او الله تعالی هم د دوی رفيق ناصر او مددګار دی، لازم دي چې دوی پر هغې سمې لارې لاړ شي، او پر هم هغې باندې اعتماد او توکل ولري.

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دي لپاره د خلقو، او هدايت لار ښوونه ده، او رحمت دی لپاره د هغه قوم چې يقين راوړي (پر بعث باندې).

تفسير: يعني دغه قرآن پر ډېر بصيرت زياتونکيو مشتمل دی، خلقو ته د کار ښې خبرې ښيي، او د برې او کاميابی لارې هغوی ته ښيي، او هر هغه خوش قسمته او بختور سړی چې پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وکړي، او په ښه شان سره پرې عامل شي؛ نو د دوی په حق کې په خصوصي ډول سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

آيا ګمان کوي هغه کسان چې کړي يې دي بد کارونه (د شرك او کفر) د دې چې وبه ګرځوو مونـږ دوی (په آخرت کې) په شان د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) برابر (يو شاني) به وي ژوندون د دوی او مرګ د دوی؟ (بلکه نه دي برابر)، بد دی هغه چې حکم کوي دوی (چې دا برابري ده).

تفسير: يعني د الله تعالی د حکمت پر شئون له نظر اچولو څخه آيا کوم عاقل داسې اټکل او ګمان کولی شي چې له يو بد عمله او له يو صالح انسان سره به رب المنّان څرنګه يو شان معامله وکړي؟ او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړي؟ داسې له سره کېدونکي نه دي، نه دغه دواړه په دغه ژوندون کې سره يو شان دي، او نه به له مړ کېدلو څخه وروسته يو شان وي، او هغه د علوّ، نصرت، او مغفرت وعدې چې دلته ورسره کړی شوي دي؛ هغه د يوه بدکار کافر په برخه کله کېدی شي.

وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

او پيدا کړي دي الله اسمانونه، او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو)، او لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی يې وي، او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزييد د سيئاتو يا تنقيص د حسناتو).

تفسير: يعني ځمکه او اسمانونه يې همداسې خوشې او چټي نه دي پيدا کړي، بلکه په نهايت حکمت سره يې د کوم خاص مقصد او مصلحت لپاره پيدا کړي دي، څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقّت وکړي، چې کوم شيان يې جوړ کړي، او له هغو ځنې دغه خبره ځان ته معلومه کړي، او اندازه يې ولګوي چې يوه ورځ هرومرو د دغو

موجوداتو او د دغې عظيم الشأني كارخانې نتيجه هم ظاهرېدونكې ده، چې هغه ته آخرت وايي، او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتيجه ور وړاندې كيږي، او هر څه يې چې كړلي وي؛ هغه به ريبي.

د عمل له مكافاته غافل مه شه «««» له غنمو غنم كيږي له اربشو نه اربشه

اَفَرَءَيۡتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلۡمٍ

آيا پس وينې ته هغه څوک چې نيولى وي ده معبود خپل خواهش (د نفس) خپل، او ګمراه كړى وي ده لره الله په علم باندې (چې استعداد يې ورته معلوم دى په ازل كې)، يا سره له علمه.

تفسير: يعنې الله تعالى ته معلوم دي چې د هغه استعداد خراب دى، او د دغې خبرې وړ او مستعد دى، چې له سمې لارې څخه دې لورې ته او بل لورې ته درومي، يا دا مطلب چې هغه بدبخت وروسته له علم، پوهې، ايقان او اذعان ګمراه شوى دى.

وَّخَتَمَ عَلٰى سَمۡعِهٖ وَقَلۡبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ؕ فَمَنۡ يَّهۡدِيۡهِ مِنۡۢ بَعۡدِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوۡنَ ﴿۲۳﴾

او مهر لګولى وي الله تعالى پر غوږونو د ده، او پر زړه د ده، او ګرځولى يې وي پر سترګو د ده پرده، پس څوک به لاره وښيي ده ته پس له (ګمراه كولو د) الله (ده لره)، پس آيا تاسې پند نه اخلئ (او غور او دقّت نه كوئ، بلكه پند پرې واخلئ).

تفسير: يعنې هغه سړى چې محض خپل نفساني خواهش خپل حاكم او معبود وګرځوي، او هر چېرې يې چې خواهش وي؛ هغه لورې ته لاړ شي، او د حق او باطل د معلومولو او بېلولو معيار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وي؛ نو الله تعالى دى د ده په هم هغې خوښې كړې ګمراهۍ كې پرېږدي، بيا د ده حالت داسې كيږي چې نه يې غوږونه پند او نصيحت اورېدى شي، او نه يې په زړه كې رښتيا خبرې ځاى نيولى شي، او نه پرې پوهېدلى شي، او نه د ده په سترګو كې د بصيرت رڼا بريښي، ظاهر دى چې الله تعالى هر هغه څوک چې د ده د اعمالو په سبب داسې يوه حالت ته رسوي، بل به كوم قوّت او طاقت وي چې وروسته له هغه دى پر هغې سمې لارې راولي.

وَقَالُوۡا مَا هِىَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنۡيَا نَمُوۡتُ وَنَحۡيَا وَمَا يُهۡلِكُنَاۤ اِلَّا الدَّهۡرُ ۚ

او وايي (كُفّار) نشته ژوندون مګر همدغه ژوندون څمونږ دى په دغې دنيا كې، چې مړه كيږو او ژوندي كيږو، او نه مو هلاكوي مګر زمانه.

تفسير: يعنې كُفّار وايي: ماسوا له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته، بس همدغه دنيا ده چې مونږ په كې ژوندون كوو، او مرو لكه چې د باران په اثر په ځمكه كې شينكي او تركودى زرغونيږي، لويږي، وچيږي، او بيا له منځه وركيږي، د انسان حال هم پر همدغه قياس كړئ، چې يو وخت پيدا كيږي، او تر يوه معينه وخته پورې ژوندون كوي، او بالآخر د زمانې چورلېدل او تدوير يې له منځه پورته كوي، او ژوندون ته يې خاتمه وركوي.

وَمَا لَهُمۡ بِذٰلِكَ مِنۡ عِلۡمٍ ۚ اِنۡ هُمۡ اِلَّا يَظُنُّوۡنَ ﴿۲۴﴾

او نشته دوى ته په دغه (انتساب د مرګ زمانې ته) هيڅ قدر علم پوهه، نه دي دوى مګر ګمان كوي (او اټكل چلوي، او دغه خبره بې دليله وايي).

تفسیر: يعنې «دهر» د زمانې نوم دی، چې هغه هيڅ کار کوونکی نه دی، ځکه چې په هغه کې نه حس شته او نه شعور، او نه اراده لا محاله، د دوی مقصد به له دې نه بل کوم شی وي چې هغه د دوی په زعم نه معلومیږي، لیکن په دنیا کې د هغه تصرّفات چلیږي، نو بیا د همدغو تصرّفاتو او تحوّلاتو نسبت ولې پاک الله تعالی ته ونه کړی شي، چې د ده وجود او على الاطلاق متصرفوالی له فطري دلائلو او عقلي او نقلي براهینو څخه ثابت شوی دی، او د زمانې تحوّلات تبدیلات او انقلابات او د ورځې او د شپې تبدیل او اختلاف او نور ټول د ده په لاس کې دي، همدغه معنی په حدیث کې ښوولې شوې ده چې «دهر» الله دی، نه ښايي چې دهر ته بد وویلی شي، ځکه څه وخت چې انسان «دهر» ته بد وايي، په دې نیت یې وايي چې: د دهر حوادث ورته منسوبیږي، حال دا چې د دهر ټول حوادث د الله تعالی په مشیئت او ارادې سره کیږي، نو د دهر بد ویل په حقیقت کې د الله تعالی په حضور کې بې ادبي او ګستاخي ده، أعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چې ولوستل شي پر دغو (کفّارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره؛ نو نه وي حُجّت دلیل د دوی مګر دا چې وايي: راولئ پلرونه زمونږ که چیرې یئ تاسې رښتیني (په دغې وینا خپلې کې چې پس له مرګه بیا ژوندون دی).

تفسیر: يعنې کله چې د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیږي؛ نو وايي چې: مونږ له سره د دغو دلائلو منونکي نه یو، هو ! که تاسې پخپله په دغې دعوی کې رښتیني یئ؛ نو زمونږ مړه پلرونه او نیکونه راژوندي کړئ، او راویې ښیئ، نو خامخا مونږ به ستا دغه ګردې خبرې منو، چې بېشکه پس له مرګه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندي کیدل شته.

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ژوندي کوي تاسې، بیا مړه کوي تاسې، بیا به سره ټولوي تاسې ورځې د قیامت ته چې نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغې کې، ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږي، (نو ځکه ترې انکار کوي).

تفسیر: يعنې هغه ذات چې یو ځلې مو ژوندي کوي، او بیا مو وژني؛ هغه ته دغه کار څه سختي او اشکال لري چې تاسې بیا ژوندي کړي، او بیا مو ګرد سره یو ځای راټول او جمع کړي؟.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې، خلقًا، ملکًا، وعبیدًا) او په هغه ورځ کې چې ودریږي قیامت، نو په دغه ورځ به زیانکاره شي مبطلان (کافران).

تفسیر: په هغې ورځې کې چې ذلیل، سپک او خوار ودریږي؛ نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرګندیږي چې تېروتلي او غولېدلي وو.

وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً ۫ كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰٓى اِلٰى كِتٰبِهَا ؕ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۸﴾

او وبه وينې ته (اى كتونكيه په قيامت كې) هر امّت ناست پر ځنګنونو خپلو (له خوفه او هيبته)، هر يو امّت به رابللى شي په طرف د كتاب اعمالنامې خپلې (نو وبه ويل شي دوى ته له جانبه د الله چې) نن ورځ به جزاء دركړه شي (تاسې ته د) هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: يعنې د اعمالنامې په طرف بلل كيږي، چې راځئ سم له دې سره حساب راكړئ !، نن هر سړي ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسيږي، چې په دنيا كې يې كړي وي.

هٰذَا كِتٰبُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ؕ

دغه كتاب ځمونږ دى خبرې كوي (او شاهدي وايي) پر (اعمالو د) تاسې باندې په حقه سره.

تفسير: يعنې هر هغه كار چې كړى يې وي، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او كامل صورت سره دربنيي، او د يوې ذرې به هم په هغه څه تزييد او تنقيص نه كيږي.

اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۹﴾

بېشكه مونږ وو چې امر به مو كاوه په ليكلو سره د هر هغه څه چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: يعنې ځمونږ په علم كې هر شى له ازله شته، مګر د دوى د انضباط لپاره ځمونږ پرښتې مقررې دي، چې د دوى ګرد اعمال حقًّا حقًّا وليكي، نن د دوى ليكلى شوى مكمّل رپورټ ستاسې په مخ كې پروت دى.

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِيْنُ ﴿۳۰﴾

پس هر چې هغه كسان دي چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس ننباسي دوى رب د دوى په رحمت (جنّت) خپل كې، دغه (ننوتل د جنّت) همدغه برى دى ښكاره.

تفسير: يعنې په جنّت كې به الله تعالى مؤمنان داخلوي، چې هلته په اعلى درجه سره رحمت او هر قسم مهرباني وي.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۫ اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿۳۱﴾

او هر چې هغه كسان دي چې كافران شوي دي (وبه ويل شي دوى ته داسې) آيا نه وو آيتونه (د قرآن) چې لوستل كېدل به پر تاسې باندې؛ پس تكبّر مو وكړ (او ايمان مو پرې رانه ووړ)، او وئ تاسې قوم ګناهګاران (كافران).

تفسير: يعنې ځمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجّت د اتمام ګردې خبرې دوى ته ور رسولى شوي دي، او له هيڅ پلوه هيڅ يو قصور او لنډون په دغه مورد كې نه دى پاتې، خو سره له هغه هم د دوى د غرور او تكبّر سر ښكته نشو، او بالآخر د پخو مجرمانو په حيثيت واوښتل، يا له ﴿وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ﴾ څخه داسې مطلب واخيست شي چې تاسې لا له پخوا څخه جرائم كوونكي خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿۳۲﴾

او هر كله چې وبه ويل شو (تاسو ته اى كفّارو چې) بېشكه چې وعده د الله حقه ده (په بيا ژوندون سره) او قيامت، نشته شك په (راتلو) د هغه كې، نو به ويل تاسې: نه پوهيږو چې څه شی دی قيامت، ګمان نه كوو مګر ګمان لږ، او نه يو مونږ يقين راوړونكي (په راتلو د قيامت).

تفسير: يعنې مونږ په دې باندې هيڅ نه پوهيږو چې قيامت به څرنګه وي؟ ته د قيامت كوم عجيب او غريب احوال چې بيانوې؛ مونږ پر هغه له سره يقين اوباور نشو كولى، هو ! دغو خبرو او اترو او ستا د ډېرو اورولو په اثر يو لږ څه ضعيف امكان او يوه توره تياره خيال يې څمونږ په افكارو كې كله نا كله راځي، چې هغه بېله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۳۳﴾

او ښكاره به شي (په قيامت كې) دوى ته ناكاره والى (بدې جزاوې) د هغو (بدو اعمالو) چې كړي وو دوى (په دنيا كې)، او چاپېر (نازل) به شي په دوى (عذاب د) هغه چې وو دوى چې په هغه پورې به يې مسخرې كولې.

تفسير: يعنې څه مهال چې قيامت راشي، د دوى دغه ټول بد كارونه او د هغو نتائج به د دوى په مخ كې وروړاندې كيږي، او د عذاب او د نورو انذارونو په نسبت څه ټوكې ټكالې چې دوى به كولې؛ هغه ټول به د دوى په مخ كې راځي، او دوى چې له خپل تصوّره په هم هغو كې اخته او ككړ كيږي.

د عذاب ملائكې په ژبه دغو كفّارو ته د الله جل جلاله أعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه دغسې خطاب كيږي چې:

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هېر كړو (د هېروالي معامله به درسره وكړو) مونږ تاسې (په دوزخ كې) لكه چې هېر كړى وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعنې په دنيا كې دغې لويې ورځې ته مو هيڅ فكر او خيال نه وو، او بيخي مو هغه نه يادوله، نن مونږ هم په لطف او مهرباني سره ستاسې يادونه نه كوو، او تل تر تله مو په همدغه عذاب كې هم هغسې سره خوشې پرېږدو، لكه چې تاسې په دنيوي مزو، مېلو، او چړچو كې ډوب تللي وئ.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿۳۴﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

او ځاى ستاسې اور دى، او نشته تاسو ته هيڅوك له مددګارانو (چې مو ترې خلاص كړي). دغه (تعذيب له دې سببه دى) چې بېشكه تاسې نيولي مو وو آيتونه (د قرآن) د الله په ټوكو سره، او مغرور كړي وئ تاسې دغه ژوندون لږ خسيس.

تفسير: يعنې په دنيوي مزو او چړچو كې داسې مشغول او لګيا شوي وئ، چې له سره دغه خبره ستاسې په فكر او خيال كې نه ګرځېده چې كله به دلته راځئ، او له الله تعالى سره مخامخ كېدونكي يئ؟.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

نو نن ورځ وبه نه ايستلی شي دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شي.

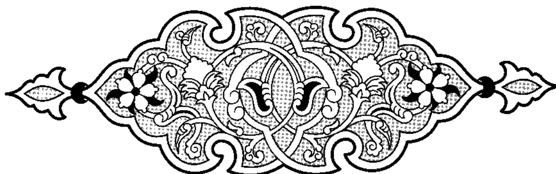
تفسير: يعني نه دوی له دوزخه ايستل کيږي، او نه داسې کومه موقع دوی ته ورکوله کيږي چې په هغې کې څه عبادت او رياضت وکړي، او د رب العزّت د رضاء ميمنت ځان ته حاصل کړي.

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَٰوَٰتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

پس خاص الله لره ده ټوله ثناء صفت چې رب د اسمانونو او رب د ځمکې دی رب د ټولو عالميانو دی. او خاص الله لره ده لويي په اسمانونو او په ځمکه (په علويّاتو او سفليّاتو) کې، او هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: ښايي چې انسان الله تعالی ته متوجه شي، او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړي !، او پر هداياتو يې ټګ وکړي، او له نورو ګردو څخه ځان وشکوي !، او محض د ده خوښي او رضا ځان ته حاصله کړي !، په حديث قدسي حديث کې راغلي دي: «الکبرياء ردائي، والعظمة إزاري، فمن نازعني واحدا منهما قذفته في النار» «کبرياء ځما څادر دی، او لويي ځما ازار دی، نو هر څوک چې په دغو دواړو کې له ما سره منازعه يا کشمکش وکړي؛ زه به يې په سخت اور کې په غورځولو سره وغورځوم»

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه، فلله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سُورَةُ الأَحقَافِ

«د (الأحقاف) سورت مكي دى پرته له (۱۰، ۱۵، ۳۵) آيتونو څخه چې مدني دي، (۳۵) آيته (۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۶) او په نزول كې (۶۶) سورت دى، وروسته د «الجاثـية» له سورته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

رالېږل د دې كتاب (قرآن) دي له طرفه د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا دى (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي). نه دي پيدا كړي مونږ اسمانونه او ځمكه او هر هغه څيزونه چې په منځ د دې دواړو كې دي مگر په حقه (لپاره د دې چې دلالت وكړي په قدرت او وحدانيت ځمونږ)، او (په) ټاكلي (مقرر كړې) وعدې سره.

تفسير: يعني اسمان او ځمكه او دا ټـول دې كارخانې الله تعالى خوشې چټې نه دي جوړې كړې، بلكه هغه ګردې يې د يوه غرض او مقصد لپاره پيدا كړي دي، چې تر يوه ټاكلي مدّت او ايښود شوې نېټې او معين ميعاد پورې به همداسې چليږي، كله چې د دې نړۍ نتيجه راښكاره شي؛ نو هغه ته به آخرت وايه شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ﴿۳﴾

او هغه كسان چې كافران شوي دي له هغه څيزه چې دوى پرې ويرولى شي (چې قرآن دى) مخ ګرځوونكي دي.

تفسير: يعني له بد انجام څخه نه ويرېږي، او د آخرت لپاره څه تيارى نه كوي، كله چې د آخرت خبرې اوري؛ نو په يوه غوږ يې ننوځي، او له بل غوږ يې وځي، او ژر تر ژره يې هېروي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللهِ اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ؕ

ووايه (ته اى محمده !) آيا وينئ خبر كړئ تاسې ما په (حال د) هغو (معبودانو) چې بولئ يې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله، وښيئ تاسې ماته ! كوم دى هغه څيز چې پيدا كړى دى دوى له ځمكې څخه؟ آيا شته دوى ته څه شركت په (پيدا كولو د) اسمانونو كې؟ (يعنې نشته له الله سره شريک).

تفسير: يعني قدّوس الله تعالى اسمان او ځمكه او ګرد مخلوقات پيدا كړي دي، آيا په رښتيا سره ويلى شئ چې د ځمكې كومه ټوټه يا د اسمان كومه برخه بل چا پيدا كړې ده؟ يا يې پيدا كولى شي؟ نو دوى بيا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالى سره بولې؟ بلكه زيات له هغه څخه يې ولې ګڼي؟ او ولې غوښتنې ورځنې كوي؟ دا «ام» بمعنى د همزې د انكار دى.

ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ④

راوړئ تاسې ماته کوم کتاب (چې راغلی وي تاسې ته) پخوا له دغه (قرآنه) یا یوه باقي علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاوو) که چېرې یئ تاسې رښتیني (په دې کې چې په عبادت کولو د دې معبودانو به الله ته نژدې کېږئ).

تفسیر: یعنې که دوی د خپل شرک په دعوی کې رښتین وي؛ نو د کوم اسماني کتاب سند دې درښکاره کړي، یا په داسې یو علمي اصول سره دې دا خپله وینا جوته کړي چې د عاقلانو په منځ کې د منلو وړ وي، که پر یو شیز باندې نه عقلي او نه نقلي دلیل په لاس وي؛ نو هغه په څه ډول د منلو او اورېدلو وړ کېدی شي؟.

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ⑤

او څوک دی ډېر ګمراه (یعنې هیڅوک نشته ډېر ګمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قیامت پورې، او دغه (مدعو) له دعاء او بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دي.

تفسیر: یعنې له دې څخه به لویه ګمراهي او زیات حماقت څه شی وي، چې یو ناپوه خپل الله تعالی پرېږدي، او له داسې یو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو او احتیاجاتو په پوره کولو کې امداد او مرستې وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختیار د هیچا غږ نشي اورېدلی.

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ⑥

او کله چې راټول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان، او وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران.

تفسیر: یعنې په آخرت کې چې امداد او معاونت ته یې ډېره اړتیا او حاجت وي؛ نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستې رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکې ودرېږي، او له دوی څخه به خپله بیزاري او خپګان ښکاره کوي، تر دې چې داسې به هم وایي: ﴿مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۷) رکوع (۶۳) آیت)، یعنې دا خلق مونږ نه پېژنو، او نه یې زمونږ بندګي کړې ده، نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپېښېږي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ⑦

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آیتونه څمونږ ښکاره؛ نو وایي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته؛ چې دا سحر جادو دی ښکاره.

تفسیر: یعنې دا خلق اوس د آخرت هیڅ فکر نه کوي، او نه نصیحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدي، که د پاک قرآن آیتونه دوی ته واورول شي؛ نو په څرګند سره وایي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادوی دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ

بلکه وايي دوی له ځانه يې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی).

تفسير: يعنې د جادو ويلو څخه زياته قبيحه او شنيعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجيد محمد صلی الله عليه وسلم له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د ډېر لويو دروغو نسبت يې الله تعالی ته کوي (العياذ بالله).

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُۥ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْـًٔا ۖ

ووايه (ته ای محمده ! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضًا) له ځانه؛ پس نه به شئ تاسې مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکې هيڅ قدر (نو ولې به ترړم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟).

تفسير: يعنې پر الله تعالی باندې دروغ ويل ډېر لوی جرم دی، که په فرض محال سره داسې جسارت هم وکړم؛ نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالی لوی غضب او ډېر سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خيال خو وکړئ، هغه سړي چې پخپل ټول عمر کې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ويلي، او په ډېرو کوچنيو کوچنيو معاملو کې د الله تعالی له ډاره ريږدي؛ نو څرنګه به يو ناڅاپه پر الله تعالی باندې دروغ وايي، او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوی عذاب کې اخته کوي، چې د دنيا هيڅ يو قوّت له هغه څخه ژغوروونکی نشي کېدی.

هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ ۖ كَفَىٰ بِهِۦ شَهِيدًۢا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۖ

دغه (الله) ته ښې معلومې دي هغه خبرې چې تاسې لګيا يئ په هغو کې، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ ځما او په منځ د تاسې کې (چې دغه قرآن له جانبه د الله دی).

تفسير: يعنې هغه خبرې چې تاسې يې ويونکي يئ، الله تعالی ته هغه ښې معلومې دي، که د الله تعالی حق رسول ته کاذب او مفتري وايئ؛ نو د دې خبرې پای (آخر) دروند دی، ولې چې الله تعالی ته ځمونږ او ستاسې هيڅ کومه پټه خبره پټه نه ده، هغه په خپل صحيح او محيط علم سره موافق د هر چا له چارې سره سمه معامله کوونکی دی، زه هغه پاک الله د خپل او ستاسې په منځ کې شاهدوم، هغه به د خپل قول او فعل سره راښيي چې کوم يو رښتيا وايي؟ او کوم يو دروغجن دی؟ او افتراء کوي.

وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٨﴾

او همدغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونيسئ؛ نو وبه ښئلی شئ، او وپوهېږئ چې دا ښښنه د الله له لورينې (مهربانی) او بخښنې او حلم څخه ده.

قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ ٱلرُّسُلِ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه يم زه اول له رسولانو (بلکه ځما نه پخوا هم رسولان تېر شوي دي.

تفسير: يعنې تاسې ځما له دې خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی، له ما څخه مخکې هم د نبوّت او رسالت سلسله جاري وه، زه هم هغه خبره کوم چې هغوی کوله، له هغو ګردو پيغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالی له لوري رسول او استاځی شوی يم.

وَمَآ أَدۡرِي مَا يُفۡعَلُ بِي وَلَا بِكُمۡۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ۝٩

او نه پوهېږم چې څه به وکړل شي له ما سره (په دنیا کې) او نه (پوهېږم) چې څه به وکړل شي له تاسو سره (په دنیا کې)، نه کوم زه پیروي متابعت مګر خو د هغه (حکم) چې رالېږلی شوی دی ماته (چې قرآن دی)، او نه یم زه مګر وېروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: یعنې زه له دې خبرې سره هیڅ اړه او کار نه لرم، چې ځما د دې کار وروستنی نتیجه څه کیږي؟ او له ما سره به الله تعالی څه معامله کوي؟ او له تاسې سره به څه چارې کوي؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصیلونه د خپل او ستاسې د انجام په نسبت ښوولی شم، چې په دنیا او آخرت کې به څه څه پېښې پېښېدونکې وي؟ یوه خبره کوم چې ځما کار یواځې د الله تعالی د وحي اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصیان له خرابو نتائجو څخه په ډېر ښکاره ډول سره د خلقو پوهول دي.

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كَانَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرۡتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٞ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثۡلِهِۦ فَـَٔامَنَ وَٱسۡتَكۡبَرۡتُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝١٠

ووایه (ته ای محمده ! دوی ته) آیا وینئ خبر کړئ تاسې ما (چې څه حال به وي ستاسو) که چېرې وي دغه (قرآن) له جانبه د الله، حال دا چې کافران شوي یئ تاسې په ده سره، او بیا شاهدي ویلې ده یوه شاهد له (علماوو) د بني اسرائیلو په مثل حقیقت د داسې یو کتاب باندې، پس ایمان راوړی وي (پرې هغه شاهد)، اوتکبّر کړی وي تاسې (له ایمان راوړلو پرې، نو آیا تاسو نه یئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یئ)، بېشکه الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: په دغه زمانه کې د عربو ناپوهان د بني اسرائیلو له علم او فضل څخه مرعوب وو، کله چې ځمونږ د پیغمبر دنبوّت اوازه (انګازه) خوره شوه؛ نو ګرد مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بني اسرائیلو له پوهانو څخه پوښتنې کولې، او غوښتل یې چې د هغوی په خولو دوی دروغجن وښیي، او د خپلو ویناوو لپاره کومه خبره زده کړي او ویې وایي، چې وګورئ ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبرې دروغ ګڼي، خو په دې مقصد کې هم مشرکان تل ناکام شول، او الله تعالی د هم هغو بني اسرائیلو په ژبو ځمونږ د پیغمبر تصدیق او تأیید وفرمایه، او دا یې ورښکاره کړه، چې هغوی هم لکه پاک قرآن غوندې یو اسماني کتاب چې «تورات» دی، او یو پیغمبر چې موسی علیه السلام دی؛ لري، نو ځکه د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کېدل کوم نوی شی نه دی، له یهودانو ځینې عالمانو په ښکاره ډول سره هم اقرار وکړ چې بېشکه ځمونږ په «تورات» کې لیکلي دي چې: له عربو څخه به یو عظیم الشأن رسول مبعوث شي، چې دیوه مقدّس اسماني قرآن لرونکی به وی، او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر راښکاري، او دا کتاب یې هم هغه اسماني کتاب دی چې مونږ په «تورات» کې لوستلی دی، د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه في الحقیقت له هغو پخوانیو ویناوو سره سم وو چې سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پورې په «تورات» او نورو کتابونو کې لیکل کیږي، چې له هغو څخه راښکاریږي چې د بني اسرائیلو ډېر لوی او مقدس ګواه موسی علیه السلام په زرهاوو کلونه پخوا له دې نه داسې شاهدي ورکړې ده چې د بني اسرائیلو له اقاربو او ورونو څخه په بني اسماعیل کې به ځما په شان یو پیغمبر راشي، نو سره له دومره شهادتونو که تاسې د خپلې لوینې او غرور لامله هغه نه منئ؛ نو وپوهېږئ چې له دې څخه به کومه سخته ګناه بله نه وي، او داسې ظالم او ګناهګار ته نه ښایي چې د نجات او فلاح څه توقع ولري.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ؕ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي په حق د هغو کسانو کې چې ايمان يې راوړی دی (داسې) که چېرې وی (دا ايمان راوړل) خير بهتر؛ نو نه به وو ړومبي شوي (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندې هغه ته.

تفسير: يعني زياتره مسلمانان کمزوران، غريبان، او مريان دي، که دا دين ښه وی؛ نو ښو سړيو به منډې وروهلې، او د هغه په منلو کې به يې ځمونږ په شان پوهان، لويان، عزتمندان او مالدار څرنګه له دې مريانو او وينځو څخه وروسته پاتې کېدل؟.

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ۝١١

او کله چې سمه صافه لاره بيا نه مونده دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره؛ نو ژر ده چې وبه وايي دوی: دغه (قرآن) دروغ پخواني دي.

تفسير: يعني پخوانيو خلقو هم تل داسې خبرې سره جوړولې، ښايي چې دا به د ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ﴾ او د ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ﴾ ځواب وي.

وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چې پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (تورات) د موسی امام پېشوا لار ښوونکی وو (مؤمنانو ته)، او (سبب د) رحمت وو (پر دوی)، او دغه (قرآن) يو کتاب تصديق کوونکی دی (هغو پخوانيو کتابونو لره).

تفسير: يعني دا پخواني دروغ نه دي، بلکه پخواني رښتيا دي، چې په زرهاوو کلونو پخوا له دې نه «تورات» هم د همدې اصولو تعليم او ښوونه کړېده، او د هغه اقتداء ګرو پيغمبرانو او وليانو کوله، او پخپله بشارتو د تعليم سره يې ګردو راتلونکيو نسلونو ته د هدايت رښتيا ښې لارې وروښوولې، او د رحمت ورونه يې ورپرانيستل.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۖ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِيْنَ ۝١٢ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝١٣

په دې حال کې چې په ژبه عربي دی لپاره د دې چې ووېروي (دغه قرآن) هغه کسان چې ظلم يې کړی دی، «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زېری (د خوشالۍ) دی نيکوکارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره). بېشکه هغه کسان چې وايي: رب ځمونږ الله دی، بيا ټينګ ودرېږي (په عبادت د ده)؛ پس نه به وي (هيڅ) وېره پر دوی، او نه به وي دوی چې خپه به شي (په آخرت کې).

تفسير: همداسې آيت د «حم السجده» سورت په خليرويشتمه سيپاره کې تېر شوی دی، ښايي چې د هغه فوائد هلته ولوستل شي.

اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝١٤

دغه کسان ياران اوسېدونکي د جنّت دي په دې حال کې چې همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) کې، ورکوله به شي دوی ته جزاء په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعني د نېکو چارو په سبب د حق تعالی په رحمت به همېشه په جنت کې پاتې کيږي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا

او وصيت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نېکی کولو.

تفسير: د قرآنکريم په څوځايونو کې حق تعالی خپل حق د مور او پلار له حق سره يو ځای بيان فرمايلی دی، ځکه چې حقيقي موجد خو الله تعالی دی، ليکن په عالم اسباب کې د اولاد د وجود ظاهري سبب والدين دي، او د حق تعالی د ربوبيت د شان خاص مظهر وايه شي، دلته هم ړومبی په ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د الله تعالی د حقوقو ذکر وو، اوس يې د والدينو حق راوښود، يعني انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدينو سره ښه سلوک وکړي !، د هغوی تعظيم، محبت، خدمت کول او خوښي خپل سعادت وګڼي !، په بل ځای کې يې دا ښوولي دي، که والدين مشرک هم وي؛ بيا هم له هغوی سره په دنيا کې ښايي ښه معامله وکړي !، په تېره بيا د مور خدمت کول چې د ځينو وجوهو لامله د هغې حق دې له پلار څه زيات اداء کړ شي، لکه چې صحيحه احاديث په دې باندې دالّ دي، ځکه چې:

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا

پورته کړی (ساتلی) يې دی ده لره (په نس خپل کې) مور د ده په سختۍ سره، او (بيا) يې ايښودلی (ځېږولی) دی ده لره په سختۍ سره.

تفسير: يعني کله چې حمل د څو مياشتو شي، د هغه دروندوالی معلومېږي، چې مور په دې وخت کې او د تولّد په وخت کې څومره صعوبتونه او تکليفونه پر ځان اخلي، بيا خپل کوچني ته شودې ورکوي، او تر کلونو کلونو هغه هر راز تکليفونه په ځان ګالي، روزنه او پالنه يې کوي، خپله آرامي او هوسايي د هغه په هوسايي او آرامی باندې جاروي، پلار هم تر زياتې اندازې پورې په دغو تکليفونو کې مل وي، او د هغه د روزنې وسيلې ورغونډوي، بېشکه چې دا ګردې چارې د فطرت په تقاضا کيږي، او د همدې فطرت تقاضا وي چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړي، او د هغوی د هغه محنت ايثار او قدر وکړي.

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کې) او جلا کول د ده (له تي نه) دېرش مياشتې وي.

تفسير: ښايي د اکثريه عادت لامله يې داسې فرمايلي وي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «که هلک قوي وي، وروسته له يوويشتو مياشتو څخه له شودو بيلېږي، او نهه مياشتې د هغه د حمل دی، يا داسې ووايئ چې: لږ تر لږه د حمل مدّت شپږ مياشتې دی، او په دوو کلونو کې کوچنيان عمومًا له تي څخه جلا کيږي، چې ګرده مدّت سره دېرش مياشتې شوې، د رضاع د مودې زيات له دې څخه ډېر کم او نادر دی.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً

تر هغه پورې کله چې ورسېد دی قوّت (د هوښيارۍ) خپلې ته، او ورسېد څلويښت کلونو ته.

تفسير: په څلويښت کلنۍ کې عمومًا د انسانانو عقلي او اخلاقي قوّتونه پخيږي، نو ځکه د انبياوو عليهم السلام بعثت اکثر پخوا له څلويښت کلنۍ څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِيٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيٓ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِيٓ ۖ إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۵﴾

وويل ده: اى ربه ځما ! الهام وكړې ماته په زړه كې توفيق راكړې په دې چې شكر اداء كړم د نعمت ستا هغه چې انعام كړى دى تا پر ما باندې، او په مور او پلار ځما باندې، او (بل دا راته الهام وكړه) چې عمل وكړم نېك چې راضي كيږې ته په هغه، او صلاحيت كېږده ته (يا الله) په اولاده ځما كې، بېشكه ما توبه كړې ده تاته، او بېشكه يم زه له حكم منونكيو څخه (فرمان ستا ته).

تفسير: يعني سعادتمند سړى داسې وي چې د هغو احساناتو شكريه ادا كړي؛ چې الله تعالى په هغه باندې او د هغه په مور او پلار باندې احسان كړي دي، او د راتلونكي نېك عمل توفيق له الله څخه وغواړي، او د خپل اولاد په حق كې هم د نېكې دعاء طلب وكړي، او له هغه تقصير او لنډوالي څخه چې په حقوق الله او حقوق العباد كې له هغه څخه شوى وي؛ توبه وكړي او د خلوص او تواضع او بندګۍ له لارې څخه د خپل مخلصانه عبوديت او فرمانبردارى اعتراف وكړي !.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِيٓ أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿۱۶﴾

دغه (ټول چې دا يې حال او وينا وي) هغه كسان دي چې قبلوو مونږ له دوى نه ډېر ښه د هغو (كارونو) چې كړي دي دوى، او تيرېږو له ګناهونو د دوى نه په دې حال كې چې وي به په يارانو اوسېدونكيو د جنّت كې، وعده كړې ده الله وعده رښتينې هغه (وعده) چې وو دوى چې وعده به يې ورسره كولى شوه (په دنيا كې).

تفسير: يعني د داسې بندګانو نېكۍ منلې، بدۍ يې ښنلى كيږي، او د دوى ځاى د الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه له صادقې وعدې سره سم جنّت دى.

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَآ

او هغه (سړى) چې ويې ويل مور او پلار خپل ته (كله چې راوېې باله ايمان ته) قباحت او كراهيت دې وي تاسې دواړو لره.

تفسير: د سعادتمن اولاد په مقابل كې يې دغه د بې ادب او نالايق او نافرمان اولاد ذكر وفرمايه، چې مور او پلار هغه ته د ايمان خبرې كوي، او پرې پوهوي يې، مګر هغه پرې نه پوهيږي، او په ډېرو بې ادبو خبرو سره ورته غرېږي، او سپک خطابونه ورته كوي، او ايذاء وررسوي، او دغسې هم هغوى ته وايي چې:

أَتَعِدَانِنِيٓ أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِن قَبْلِي ۚ

آيا وعده كوئ تاسې له ما سره (يا وېروئ ما) چې وبه ايستلى شم (له قبره) حال دا چې په تحقيق تېر شوي دي ډېر اهل د زمانې پخوا له ما څخه (او يو هم نه دى ژوندى شوى، نو زه به څرنګه بيا ژوندى شم؟).

تفسير: يعني د مړ كېدلو څخه وروسته له ژوندي كېدلو څخه انكار كوي، او هيڅ له قيامت او پوښتنې څخه نه ويرېږي، او وايي چې: څومره قومونه او ټبرونه پخوا له ما څخه تېر شوي دي، نو آيا له هغوى څخه كوم يو سړى تر اوسه پورې بيا ژوندى شوى دى؟.

وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ

او هغو دواړو زارۍ کولې الله ته (په دغه حال کې چې ویل دوی) خرابي ده تاته، ایمان راوړه ته ! بېشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتیا ده.

تفسیر: یعنې د ده په ګستاخۍ باندې له یوې خو الله تعالی ته فریادونه او دعاوې کوي، چې ده ته د حق د قبول توفیق ور په برخه شي، او له بلې خوا یې وپوهوي، چې کمبخته ستا کور وران شو، اوس هم وخت دی فکر وکړه !، او وګوره چې د الله تعالی وعده رښتیا ده، د بعث بعد الموت کوم خبر چې د الله تعالی له لوري ورکړ شوی دی؛ بالکل حق او هغه پخپل ټاپې او وعدې پوره کېدونکی دی، او په هغه وخت کې به ستا د دغه (انکار) نتیجه ښه دربښکاره شي.

فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۷﴾

پسووایي دی: نه دی دا (قول په بعث) مګر دروغي قصې د پخوانیو خلقو دي.

تفسیر: یعنې داسې قصې مونږ ډېرې اورېدلي دي، د پخوانیو وختونو قصې داسې ډېرې مشهورېږي، چې په رښتیا سره هغه ګردې دروغ دي، او هیڅ خارجي مصداق نه لري، (العیاذ بالله).

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۭ

دا هغه کسان دي چې حقه ثابته شوې ده پر دوی باندې خبره (د عذاب) په جمله د نورو امّتونو خلقو کې، چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دوی څخه له پېریانو او انسانانو.

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چې د (الم السجدة) په دویمه رکوع کې ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ راغلې دي، یعنې څرنګه چې ډېرې ډلې له پېریانو او له بني آدمانو څخه پخوا له دې نه د دوزخ مستحق ګرځیدلي دي؛ دا بدبختان هم په هغوی کې ګډ دي.

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۱۸﴾

بېشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کې).

تفسیر: الله تعالی له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تُخم د هر سړي په زړه کې په فطري ډول سره کرلی دی، هغه هم د دې کمبختانو له لاسه ضایع شوی دی، له دې څخه به زیات نقص او خساره څه وي، چې یو سړی په تجارت کې د ګټې په ځای د خپلې ناپوهۍ، غفلت او حماقت له سببه خپله پنګه او رأس المال هم ضایع او له لاسه وباسي.

وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۚ

او هرې فرقې ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبې دي له (جزاء د) هغو چې کړي یې دي (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د اعمالو د تفاوت لامله چې د جنتیانو په درجاتو کې فرق او توپیر (تفاوت) دی، همدا راز د دوزخیانو په درجاتو کې هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقررې کړي درجې) لپاره د دې چې پوره به ورکړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی، حال دا چې پر دوی به ظلم ونه کړ شي (د نېکۍ په کمېدو، او بدۍ په زياتېدو).

تفسير: نه د کومې نېکۍ ثواب لږ ورکاوه شي، او نه د کومې بدۍ سزا د هغه له مېچه پورته او نامناسبه ټاکل کيږي.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او ياده کړه (ای محمده !) هغه ورځ چې وړاندې کړ شي هغه کسان چې کافران شوي دي پر اور (د دوزخ باندې، او وبه ويلی شي ورته): چې وړې دي تاسې لذائذ نېکۍ خپلې په ژوندون لږ خسيس کې، اونفع اخيستې ده تاسې په هغه سره (په دنيا کې).

تفسير: د کافرانو په هيڅ يو کار کې د ايمان روح نه وي، يواځې د نېکۍ د يوه قالب او نمونې غوندې يو شی وي، د دې راز فاني نېکۍ اجر هم فاني وي، چې په دې ژوندون کې د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتيا، عزّت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شي، هم هغه يې وفرمايل چې: تاسې د خپلو صوري نېکيو مزې په دنيا کې اخيستې دي، او په هغه ځای کې يې له لذاتو څخه متمتع شوي يئ، هغه عيش او آرام چې د ايمان راوړلو په تقدير تاسو ته په آخرت کې رسېده، ګواکې د هغه په ځای مو په دنيا کې مزې وکړې، اوس دلته تاسو په عيش او مزو کې هيڅ برخه نه لرئ.

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسې ته د عذاب سپکوونکي په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنيا کې) چې تکبّر لويي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرماني به مو کوله (په دنيا کې).

تفسير: يعنې نن تاسې ته د دروغو لافو او غاړه غړولو په سزا کې ذليل او رُسوا کوونکی عذاب درکاوه کيږي، همدا يو شی تاسې لره دلته پاتې دی، وروسته له دې نه د ځينو زوروړو او متکبّرو اقوامو احوال فرمايي، چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او ياد کړه (ای محمده ! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد (هود) کله چې وويراوه ده قوم خپل په (رېګستان چې نوم يې) احقاف دی (له عذابه).

تفسير: يعنې د هود عليه السلام چې د «عاديانو» قومي ورور وو؛ قصه دغو معاندانو ته وکړه، کله چې وېراوه ده قوم خپل له عذابه.

د «أرض القرآن» مؤلف تر «بلاد الأحقاف» لاندې ليکي: د يمامې، عمان، بحرين، حضرموت، او د مغربي يمن تر منځ هغه لويه صحراء چې د (الدّهناء) يا (ربع الخالي) په نامه پرته ده، اګر که هغه د ودانۍ وړ (لايق) نه ده، خو د هغه په شاوخوا کې چېرې لږې ډېرې ځمکې د ودانۍ وړ (لايق) شته، په تېره بيا په هغې برخې کې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دي، ګواکې اوس هم هغه نه ده ودانه، خو په پخوانيو وختو کې د همدې نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نوميالۍ قبيله ودانه وه، چې د الله تعالی د نافرمانۍ په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۲۱﴾

او په تحقیق تېر شوي وو (نور) ویرووونکي (انبیاء) وړاندې له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دې سره) چې عبادت بندګي مه کوئ د هیڅا بې له الله، بېشکه زه ویرېږم پر تاسې باندې له عذابه د ورځې لویې (د قیامت نه).

تفسیر: یعنې له هود علیه السلام څخه وړاندې او وروسته ډېر ویرووونکي انبیاء راغلي دي، ګردو به هغه ویل چې هود علیه السلام ویل، یعنې د یوه الله بندګي کوئ !، او د کفر او د معصیت له بد انجام څخه وویرېږئ !، ممکن دی چې د عاد په قوم کې به هم برسېره له هود علیه السلام نور ویرووونکي هم راغلي وي، والله سبحانه وتعالی أعلم.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ آلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۲۲﴾

وویل (هود ته قوم یې) آیا راغلی یې ته مونږ ته چې وګرځوې مونږ له معبودانو خپلو، پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده یې کوې له مونږ سره که چېرې یې ته له رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنې مونږ د خپل آبائي طریقې څخه بېرته ګرځېدونکي نه یو، که ستا دا ویرول رښتیا وي؛ نو ولې په کې ځنډ کیږي؟ هغه چې په ژبه سره یې وایې؛ ښایي چې په کولو یې هم راښکاره کړې.

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿۲۳﴾

وویل (هود قوم خپل ته) بېشکه همدا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی، او رسوم زه تاسې ته هغه څه (احکام) چې پرې رالېږلی شوی یم زه په هغو سره، ولیکن زه وینم تاسې یو قوم جاهل ناپوه (ځکه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ).

تفسیر: یعنې داسې غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی، زه د الله رسول یم، هغه پیغام چې ځما په وسیله لېږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زیات له هغه څخه نه علم لرم، او نه د اختیار خاوند یم، او علم له الله تعالی سره دی، چې منکران کله د دنیوي سزا مستوجب کیږي؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوي؟.

فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا

پس کله چې ولید دوی (هغه عذاب په شکل د) یوې پلنې وریځې مخ کوونکې کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته؛ نو وویل دوی: دا یوه پلنه وریځ ده باران وروونکې پر مونږ باندې.

تفسیر: یعنې له مخامخ خوا څخه یو وریځ په پورته کېدلو سره ښکاره شوه، خلقو وګڼل چې د دې وریځې له ورېدو څخه به ګردې درې او خوړونه وبهیږي، او د ځمکې مخ به له اوبو څخه نه ښکاري، نو ویې ویل چې: ډېره وروونکې وریځ پورته شوه، اوس به ډېره ښه ووریږي، او ځمونږ کار به پرې جوړیږي، ځکه چې په هغه وخت کې د یوې اوږدې وچکالۍ او سوکړې له سببه خلق ډېر پرېشان او له قحط په تکلیف وو، او اوبو ته یې ډېر ضرورت درلود.

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۲۴﴾

(نو وویل هود: نه ده دا وریځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، یو باد دی چې په ده کې عذاب دی دردناک.

تفسير: يعنې دا اوروونکې وريځ نه ده، بلکه د الله تعالى د عذاب طوفان دى، چې د هغه ژر راتللو ته تاسې سترګې په لاره ولاړ وئ، او په دغه وريځ کې دغسې يو سخت او تند باد دى.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۭ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰٓ إِلَّا مَسَٰكِنُهُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

چې هلاکوي (او له بېخه راوکاږي) هر څيز په امر حکم د رب خپل، بيا صباح ته پاتې شول داسې چې نه به ليدل شو مګر کورونه (خالي) د هغوى، همداسې (لکه چې مو جزاء ورکړه عاديانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم ګناهګارانو ته (چې کوي جرمونه په شان د هغوى).

تفسير: اوه شپې او اته ورځې پرله پسې داسې غضبناك طوفان راوالوت، چې د هغه په مخ کې ونې، سرې او څاروي لکه خځلې ښکار بده، او هر شى به يې له بنسټه (بېخه) ايستل، او چارچاپېر پر ته (علاوه) له خرابۍ او ورانۍ څخه بل شى نه ښکار بده، په پاى کې پر ته له نړېدليو کنډوالو څخه بل هيڅ څيز په سترګو نه راتله، ومو ليدل چې د الله تعالى د مجرمانو دا حال دى، ښايي د دې پېښو له اورېدلو څخه په هوش راشئ، که نه ستاسې احوال به همداسې شي.

وَلَقَدْ مَكَّنَّٰهُمْ فِيمَآ إِن مَّكَّنَّٰكُمْ فِيهِ

او خامخا په تحقيق قوّت قدرت ورکړى وو مونږ دوى ته په هغو څيزونو کې چې قوّت قدرت مو نه دى درکړى تاسې ته (اى قريشو !) په هغه کې.

تفسير: يعنې هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسماني طاقت چې هغوى ته ورکړى شوي وو؛ تاسې ته نه دي درکړى شوي، کله چې د الله تعالى له جانبه عذاب راغى؛ هيڅ يو شى د هغوى په کار ورنغى، بيا نو تاسې په کومه خبره مغرور يئ؟.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَٰرًا وَأَفْـِٔدَةً فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَٰرُهُمْ وَلَآ أَفْـِٔدَتُهُم مِّن شَىْءٍ

او ګرځولي دي مونږ هغوى ته غوږونه (سماعت) او سترګې (بصارت) او زړونه (بصيرت)، بيا دفع نه کړه له دوى نه غوږونو (سماعت) د دوى، او نه سترګو (بصارت) د دوى، او نه زړونو (بصيرت) د دوى هيڅ قدر (له عذاب څخه).

تفسير: يعنې د نصيحت اورېدلو ته يې غوږونه او د قدرت د دلائلو ته يې سترګې او پوهېدلو سنجولو ته يې زړونه هغوى ته ورکړي وو، خو يو له هغوى څخه د دوى په کار ورنغى، رانده، کاڼه او ليونيان شول، د پيغمبرانو په مخکښې ودرېدل، تر څو چې سره د لرلو د دې ګردو قوّتونو د الله تعالى عذاب هغوى راچاپېر کړل، او هيڅ يو دنني او باندني قوّت هغه ونشو ګرځولى.

إِذْ كَانُوا۟ يَجْحَدُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٦﴾

له دې جهته وو دوى چې انکار به يې کاوه په دلائلو د الله، او نازل شو په هغوى هغه (عذاب) چې وو دوى چې په هغه پورې به يې مسخرې ټوکې کولې.

تفسیر: یعنې په هغه عذاب باندې چې هغوی خندا کوله او ملنډې یې پرې وهلې؛ اخته شول.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى

او خامخا په تحقیق هلاک کړي دي مونږ هغه چې چاپېر له تاسې څخه دي له (اهل د) کلیو ځنې.

تفسیر: یعنې پرته د «عاد» له قومه د ثمود د قوم، د لوط د قوم او د نورو کلي همدا راز وران شوي دي، چې ستاسې په شاوخوا کې پراته وو، دا خطاب مکیانو ته ځکه شوی دی چې هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کې هغه ځایونه پخپلو سترګو سره ویني.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۷﴾

او مکرر مو بیان کړي دي دلائل لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (له کفر نه).

تفسیر: مګر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً

پس ولې مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بُتانو) چې نیولي وو دوی (هغه بُتان) بې له الله لپاره د نژدېوالي (الله ته په زعم خپل) نور معبودان.

تفسیر: یعنې د هغو بُتانو په نسبت به یې ویل چې: مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو، تر څو هغوی مونږ الله ته نژدې کړي، او لوېې درجې راوبښي، نو هغه بُتان د دې اړې (حاجت) په وخت کې ولې د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوْا عَنْهُمْ

بلکه ورک شول (بُتان په وخت د عذاب کې) له دوی څخه.

تفسیر: یعنې نن ورځ د هغوی هیڅېرې پته نشته، چې د عذاب په وخت کې هغوی ته غږ وکړي، آخر هغوی چېرته تللي دي؟ چې د داسې مصیبت په وخت کې هم په کار نه ورځي.

وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۲۸﴾

او دا (نیول د بُتانو) دروغ د دوی وو، او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به یې جوړول (پر الله).

تفسیر: یعنې دربنکاره شوه چې بُتانو ته الله ویل، او هغو ته هیلې لرل، او په زړه پورې خبرې له هغوی څخه غوښتل؛ ګردې چټې (بېکاره) او اپلتې خبرې وې، او لکه د لرګیو پښې د درېدلو وړ (لایق) نه وې.

(ربط) په ړومبنیو آیتونو کې د انسانانو د تمرّد او سر غړولو خبرې وې، وروسته له دې نه د پیریانو د اطاعت او غاړه اېښودلو خبرې راځي، تر څو له هغه څخه رابنکاره شي هغه قوم چې په طبیعي ډول سره سخت متمرّد او سرکښ دی، له هغو ځینې افرادو څرنګه د الله تعالی خبرې اورېدلې دي؟ او د هغه په مقابل کې لکه موم غوندې پاسته شوي دي، او غاړه یې کېښودلې؟.

وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا۟ أَنصِتُوا۟ ۖ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا۟ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿۲۹﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده !) کله چې وګرځول مونږ تاته یو ټولی له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښود قرآن ته، پس کله چې حاضر شول (دوی قرآن ته)؛ وویل دوی په منځ خپل کې: چپ شئ تاسې ای پیریانو، بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځېدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه).

تفسیر: له محمدي بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه اسماني خبرې راښکارېدې، کله چې ځمونږ په پیغمبر باندې د وحي راتلل شروع شو؛ دا سلسله تقریبًا بنده شوه، او په ډېر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو، پیریانو ته دا خیال ولوېد چې هرومرو کومه خبره پېښه شوې ده، چې د هغې په وسیله اسماني پېښې کلکی ساتلې او سختې پیرې پرې درېدلې دي، د دې خبرې د پلټنې لپاره پیریان څو څو لوېې ډلې په مشرق او مغرب کې سره خواره شول، له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسېده، چې اتفاقًا هلته ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ اداء فرمایه، الله تعالی د پیریانو د دې ډلې فکر د محمد صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوري وګرځاوه، د قرآنکریم غږ د هغوی په غوږونو کې ډېر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغېزه وکړه، او د هغه عظمت، هیبت او لوینې د هغوی په زړونو کې ولوېدې، او پخپلو منځونو کې یې سره وویل: «چپ شئ ! او د زړونو له کومې څخه یې واورئ !»، تر دې چې پاک قرآن دهغوی زړونه په خپل لوري ورکش کړل، او په دې خبره باندې یې باور وشو چې همدا هغه نوې خبره ده، چې د هغې په سبب پیریان له اسمانه شړل کیږي، کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو، د پیریانو ډلې پخپلو زړونو کې د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تبرو په لوري رهي شوه، او دا ګردې خبرې یې هغوی ته وویلې، او لازمه ښوونې یې هغوی ته وکړې، چې مفصّلې خبرې یې د (جن) په سورت کې راځي.

قَالُوا۟ يَـٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَـٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ

وویل دوی: ای قومه ځمونږ ! بېشکه مونږ واموورېده داسې یو کتاب چې نازل کړی شوی دی وروسته له موسی.

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کې د موسی علیه السلام کتاب «تورات» غوندې بل کتاب، احکام، او شرائع لرونکي نه وو، چې د بني اسرائیلو ګردو انبیاوو په هم هغه باندې عمل کاوه.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو.

تفسیر: ښایي په هغه وخت کې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم لوستله؛ همداسې مضمون لرونکې وه، یا به له قرینو څخه پوهیدلي وي.

يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۳۰﴾

لاره ښیي حق دین ته او لارې سمې ته.

تفسیر: یعني رښتینې عقیده او د عمل سمه لاره.

يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ

اى قومه ځمونږ ! قبول كړئ قول د بلونكي د الله، او ايمان راوړئ په ده باندې.

تفسير: يعني د هغه خبره ومنئ !، چې د الله تعالى په لوري مو بولي، او د هغه په رسالت باندې يقين ولرئ !.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ

چې مغفرت كړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې.

تفسير: يعني هغه ګناهونه چې د كفر په حالت كې مو كړي دي، اوس د اسلام له بركته هغه ګرد درمعافيږي، او پس له دې نه به بل دفتر شروع كيږي، خو په ياد يې ولرئ چې دلته د (حقّ الله) ګناهونو ذكر دى، او د حقوق العباد معافي له دې ځخه څه نه ښكاري.

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝۳۱ وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِى الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهٗ مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءُ

او خلاص به كړي (الله) تاسې له عذاب دردناك ځخه. او هغه څوك چې ونه مني (بلنه د) بلونكي د الله؛ پس نه به وي عاجز كوونكى (د الله په تېښته سره) په ځمكه كې، او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) ځخه دوستان مددګاران.

تفسير: يعني نه دوى پخپله په تښتېدلو سره د الله تعالى له ويشتلو ځخه ځان ژغورلى (بچ كولى) شي، او نه يې بل څوك ژغورلى (بچ كولى) شي.

اُولٰٓئِكَ فِىْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝۳۲ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه كسان په ګمراهي ښكاره كې دي. آيا نه ويني فكر نه كوي (منكران د بعث) چې بېشكه الله هغه (ذات) دى چې پيدا كړي يې دي اسمانونه او ځمكه حال دا چې نه دى ستړى شوى په پيدا كولو د هغوى كې.

تفسير: په دې لفظ كې د يهودانو د عقيدې ترديد دى، چې ويل به يې: «الله تعالى په شپږو ورځو كې ځمكه او اسمان پيدا كړل، او په اوومه ورځ كې يې هوسايي (آرام) وفرمايله» العياذ بالله.

آيا نه دى الله:

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْىِۦَ الْمَوْتٰى ۚ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ۝۳۳

قادر په دې باندې چې ژوندي كړي مړي؟ بلكه قادر دى، بېشكه دغه (الله) پر هر ځيز باندې ښه قادر دى (چې ځينې يې بعث بعد الموت دى)

تفسير: يعني لوى عذاب به وروسته له مړ كېدلو ځخه وي، تاسو په دې چرت كې مه اوسئ چې وروسته له مړينې ځخه بيا ژوندون چېرې دى؟ الله جل جلاله ته دا كوم ګران كار نه دى، د ځمكې او د اسمان په پيدا كولو كې هيڅ ستړى شوى نه دى، نو آيا ستاسې دا دويم ځلې پيدا كول كوم مشكل كار دى؟ بلكه ډېر ورته آسان دى.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا

او یاده کړه هغه ورځ چې وړاندې به کړل شي هغه کسان چې کافران شوي دي په اور باندې (وبه ویل شي دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا؟ نو وبه وایي دوی چې: هو ! حق او رښتیا ده قسم دی ځمونږ په رب ځمونږ.

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به ویل کیږي چې: آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای کې به ګرد خړ او ذلیل کیږي، او داسې اقرار به وکړي چې بېشکه واقعي دی، او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه.

قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ

فرمایي: نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کافران کېدلی. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو خاوندانو د عزم ټینګک ودرېدلو (په حق) له رسولانو، او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته.

تفسیر: یعنې کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول په دنیا کې وي یا په آخرت کې، یو ضروري امر دی؛ تاسې د دوی په معاملو کې تلوار ونه کړئ !، بلکه تر ټاکلي نېټې پورې صبر وفرمایئ، لکه چې نورو اولوالعزم رسولانو همت لرونکیو او ټینګک ودرېدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو أسلافو ویلي دي چې: ګرد اولوالعزم پیغمبران همت لرونکي وو، خو په عُرف کې پنځه پیغمبرانو ته په خصوصي ډول ویل کیږي: نوح، ابراهیم، موسی، عیسی، محمد رسول الله صلی الله تعالی علیهم و علی آلهم وأصحابهم وسلّم.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ

ګویا دوی په هغه ورځ کې چې ویني هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره کوله شي؛ نه دی ډېل کړی (په دنیا کې) مګر یو ساعت یوه ګړۍ له یوې ورځې څخه.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هیڅ ډېل او تأخیر په کې نه دی شوی، یعنې اوس خو ډېل او تأخیر دربښکاري، او درګرده وایي چې: ولې هغه عذاب ژر نه رارسیږي، خو په هغې ورځې کې به وپوهیږي چې هغه عذاب ډېر ګړندی راغلی دی، او په دنیا کې هغوی فقط یوه ګړۍ ژوندون کړی دی، یا به د قبر د هستوګنې موده ورته یوه ګړۍ معلومیږي، دا یوه عمومي قاعده ده چې تېره شوې موده ډېره لږه ښکاري، په تېره بیا د سختۍ او مصیبت په وخت کې د عیش آرامۍ ډېره موده خورا لږه په نظر ښکاري.

بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

دغه (قرآن) پند رسونه ده، نو آیا هلاک به کړ شي (بلکه نه هلاک کیږي) مګر قوم فاسقان سر غړوونکي (له احکامو د الله).

تفسیر: یعنې مونږ د نصیحت خبرې تاسې ته دررسولې، او د ښو او بدو لارې مو دربښوولې دي، اوس هر هغه چې دا پند نه اوري؛ هم هغه تباه او پناه کیږي، ځمونږ له خوا د حجّت اتمام شوی دی، مونږ هیڅوک بې قصوره نه نیسو، هم هغه سرې خرابوو چې په خرابۍ پسې یې ملاوې تړلي وي.

تمت سورة الأحقاف، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ مُحَمَّدٍ

«د (محمّد) صلی الله علیه وسلم سورت مدني دی، پرته له (۱۳) آیته چې د هجرت په لاره کې نازل شوی دی، (۳۸) آیته (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۷) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د (الحدید) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کړي یې دي (خلق یا منع یې راوړې ده) له لارې د الله (اسلام) نه.

تفسیر: لکه چې د کفّارو د مشرانو دا عادت وو، چې په ځان، مال، او اولاد او نورو شیانو سره یې په دې لارې کې کوښښ کاوه.

اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ①

خراب (ابته) کړي دي (الله نېک) عملونه ددوی.

تفسیر: یعنې هغه چارې چې دوی ښې ګڼلي دي، د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلي کېږي، بلکه له هغو څخه ځینې چارې د عتاب موجب ګرځي، لکه د اسلام د نه خوربدلو په لاره کې د پیسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (کارونه)، او ایمان یې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد، او هغه حق (دین) دی له (نزده د) رب د دوی، وبه رژوي له دوی څخه (الله) ګناهونه د دوی، او ښه به کړي (الله) حال د دوی.

تفسیر: یعنې خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لرې، او د هغوی احوال به ښه کړي، چې ورځ په ورځ په ښه والي کې پرمختګ کوي، او په آخرت کې د هغوی له ګناهونو څخه تیرېږي، او ښه ورځ ورکوي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ③

دغه (د کفّارو د ښو اعمالو تخریب او د مسلمانانو د بدیو مغفرت) په سبب د دې دی چې بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، متابعت یې کړی دی د باطل (د شیطان)، او بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، متابعت یې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی، همداسې (په مثل د دې بیان) بیانوي الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی خلقو ته داسې ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په ګردو خبرو باندې یې پوه کړي دي، تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کې په ښه ډول سره کیني.

هر کله چې الله تعالی حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بیان کړ، اوس د کافرو بیان دی، یعنې چې داسې ورسره مناسب دي لکه چې فرمایي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوي دي؛ نو ووهئ وهل د ورمېږونو (د هغو)، تر هغه پورې چې ښه ډېر مو ووژل دوی، او پرې غالب شوئ؛ نو (وتړئ دوی) بیا سخت محکم کړئ تړل (د دوی چې در څخه خلاص نه شي)، پس بیا یا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او تړلو یې)، او یا تاسې فدیه کړئ دوی فدیه کول (په عوض یې مال واخلئ، یا مسلمانان بندیان راخلاص کړي).

تفسیر: یعنې د حق او باطل مقابله تل وي، کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کې جنګ شروع شي؛ نو مسلمانانو ته ښایي چې په هغه کې په ډېره مېړانه او بهادرۍ سره توره وکړي، د باطل زور هلته ماتیږي چې خورا شریر سرې ووژلی شي، او د هغوی ډلې ورماتې شي، نو څکه د جنګ او جګړې په ډګر کې لټې، بې زړه توب، وېره، توقف، تردّد او تېښته خورا بد کار دی، پر مسلمانانو باندې لازم او ضرور دي، چې د الله تعالی د دښمنانو په ورمېږونو وهلو کې بېړه (تلوار) وکړي، او د دوی د وینې تویولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوّت دبدبه ماته شي، او زور یې پاتې نشي؛ نو د هغوی بندي ساتل هم کافي دي، د (۱۰ جزء د الأنفال سورت په (۹) رکوع (۶۷) آیت) کې مونږ داسې یو آیت لولو: ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ﴾ دا قید او بند ممکن دی چې د هغوی لپاره یو لوی عبرت او ویښتوب شي، او دوی ته د مسلمانانو له دې نژدېوالي څخه داسې یوه ګټه په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندې په ښه شان څانونه پوه کړي، او پخپل وړاندې او وروسته باندې فکر ووهي، او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لاره غوره او له اسلامي تعلیماتو څخه ګټهور شي.

بیا که مو مصلحت وشي؛ نو بې له کومې معاوضې د احسان په ډول هغه خوشې کړئ !، په دې ډول ښایي چې ډېر افراد څمونږ له دې ښو اخلاقو څخه متأثر شي، او څمونږ د اسلام په لوري راغب وګرځي، او څمونږ له دین سره مینه او محبت پیدا کړي، داسې هم کولی شئ چې نغدې فدیې ورځني واخلئ، یا یې د مسلمانانو له بندیانو سره مبادله کړئ، په دې دوو هر یوې کې ډېرې ګټې او راز راز فائده شته، لنډه یې دا که دا د جنګ کافر بندیان د هغوی د وطن او هیواد په لوري لېږئ دوه صورتونه لري:

(۱): په معاوضه باندې خوشې کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل، په دې دواړو کې هر یو چې اسلامي ټولواک (باچا) ته ښه ښکارېږي، او اصلح وي؛ هم هغه دې غوره او اختیار کړي.

حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کېږدي (جنګیالیان د) جنګ وسلې خپلې.

تفسیر: یعنې د دې حرب، ضرب، قید او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي، تر څو چې خپله وسله کېږدي، او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ؕ

دغه (حکم د الله په دوی کې) دی، او که اراده فرمایلي وی الله (د بدل اخیستلو)؛ نو خامخا به بدل اخیستی وو الله له دوی څخه (بې له جنګه)، ولیکن (امر یې درته وکړ په جهاد له دوی سره)، لپاره د دې چې ازموینه وکړي الله د ځینو ستاسو په ځینو نورو (په جنګ کې).

تفسیر: یعنې الله قُدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم اسماني عذاب نازل کړي، او لکه عاد او ثمود غوندی دوی هم هلاک کړي، خو د جهاد او قتال له مشروعیت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی، او الله دوی ازمویي چې څوک د الله تعالی په پاک نامه باندې خپل نوم، نښان، ځان، مال، اولاد او نور شیان جاروي، او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبیهي کاروائیو څخه ویښیږي؟ او څومره کسان له دې مهلت څخه فائده اخلي، چې الله تعالی هغوی ته ورکړې دی، او هغوی لکه پخواني قومونه یوځلي په سزا نه رسوي، او نه یې استیصال کوي.

وَالَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُّضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝ سَيَهْدِيْهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝

او هغه کسان چې وژلی شوي دي په لاره د الله کې؛ پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی. ژر به سمه لاره وښیي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کې)، او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله جل جلاله په لاره کې شهیدان کیږي، اګر که په ښکاره ډول سره دوی پاتې او ناکام په نظر راځي؛ خو په ریښتیا سره هغوی بریالیان (کامیاب) دي، الله تعالی د هغوی چارې نه ضایع کوي، بلکه د کار په پای کې د هغوی هغه ربړونه ګټور کیږي، او دوی ته د جنّت په لوري لاره ورکوي، او د آخرت په ګردو منازلو او مواقعو او مواقفو کې د هغه حال ښه کوي.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝

او داخل به کړي (الله) دوی په جنّت کې چې معلوم کړی دی (الله) دغه (جنّت) دوی ته.

تفسیر: یعنې په هغه جنّت کې داخلیږي چې د هغه احوال دوی ته د انبیاء علیهم السلام په ژبه ورښکاره شوي دي، وروسته له دېنه چې هلته ورسیږي، هر جنّتي د خپلې هستوګنې ځای پخپله پېژني، او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه دهستوګنې لپاره ټاکلی شوی دی.

تنبیه: ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما د ﴿عَرَّفَهَا لَهُمْ﴾ معنی (طیّبها لهم) اخیستې ده، یعنې جنّت هغوی ته هسې خوشبویۍ ورشیندي چې د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پېژندګلوي دوی ته آسانیږي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) که مددګاري وکړئ تاسې له (دین د الله، او رسول د) الله سره؛ نو مدد به وکړي (الله) له تاسې سره (په غلبه پر دښمن)، او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په ځای د جنګ).

تفسیر: یعنې په جهاد کې به د الله جل جلاله په مرسته ستاسې قدمونه ټینګ پاتې کیږي، او د اسلام په اطاعت کې به ثابت قدم اوسیږئ، چې د هغه په نتیجه کې به مو په «صراط» کې ثابت قدمي په برخه شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝۸

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ پس هلاکوالی شرمول دي دوی ته (له الله)، او عبث خراب به کړي (الله خامخا نېک) عملونه د هغوی.

تفسير: يعنې هسې چې د مسلمانانو قدمونه ټينګوي؛ پر ته له هغه د کفّارو په پښو کې رېږدېدل او په زړونو کې يې وېره غورځوي، او هسې چې مسلمانانو ته د الله تعالی له لوري مرستې رسيږي، د کافرانو کارونه خراب او ابته کيږي.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ۝۹

دغه (هلاکوالی، او د دوی د اعمالو تخريب) په سبب د دې دی چې بېشکه هغوی بد ګڼلی دی هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله (پر محمد باندې)؛ پس الله عبث کړل (نېک) عملونه د دوی.

تفسير: يعنې کله چې هغوی د الله جلّ جلالُه خبرې نه اوري؛ نو الله تعالی به څرنګه د هغوی کارونه خوښوي، او هغه څيز چې د الله تعالی په دربار کې نامنلی وي؛ هغه به خوشې چټي او بېکاره څيز وي.

اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۫ وَلِلْكٰفِرِيْنَ اَمْثَالُهَا ۝۱۰

آيا پس نه ګرځي دوی په ځمکه کې پس چې وګوري دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاکت راوست الله په دوی باندې، او شته لپاره د کافرانو مثالونه (حالونه د هلاکت د پخوانيو کفارو).

تفسير: يعنې په همدې دنيا کې وګورئ چې منکرانو ته څه پېښيږي؟ او د هغوی ګرد تدبيرونه څنګه په ځمکه لويږي؟آيا په دې ورځو کې به هغوی لره داسې سزاوې نه ورکولی کيږي؟.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ۝۱۱

دغه (نصرت د مؤمنانو، اهلاک د کافرانو په سبب د دې دی چې) بېشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ايمان يې راوړی دی، او بېشکه چې کافران نشته (هيڅ) دوست مددګاران دوی لره.

تفسير: يعنې الله تعالی د مؤمنانو او صالحانو رفيق دی، چې په ټاکلي وخت کې له هغوی سره مرستې کوي، د کافرانو هسې ملګري به څوک وي چې د الله تعالی په مخکښې ودريږي.

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۖ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَتَمَتَّعُوْنَ وَيَاْكُلُوْنَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۝۱۲

بېشکه الله داخل به کړي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) په جنتونو کې بهيږي به له لاندې (د ونو او ماڼيو د هغو څلور قسمه) ويالې، او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ (لږ) نفع اخلي (په دنيا کې)، او خوراک به کوي لکه چې خوراک کوي چارپايان، او اور (د دوزخ) ځای د ورتلو (او کور د اوسېدودی) دوی لره.

تفسير: يعنې د دنيا سامان غونډوي او له ډېر حرص څخه لکه بهائم غوندې ګرځي، خوري او مزې کوي، او د خپلو اعمالو له نتائجو څخه نه دي خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای به څه کيږي؟ ښه دې دلته په دنيا کې څو ورځې مزې او چړچې کوي، په آخرت کې دوی ته د اور کور تيار دی.

وَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

او ډېر له (اهل د) کليو نه چې هغوی به ډېر سخت محکم وو له جهته د قوّت نه له (اهل د) کلي ستا نه، هغه (کلي) چې يې ترې ايستلی يې ته (ای محمده !؛ اهل د هغې قريې) هلاك مو کړل هغوی، پس نه به وو هيڅوك مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې هغو قومونو ته چې په زور او قوّت کې د مکې معظمې له خلقو څخه ډېر لوړ (اوچت) وو، سخت هيدادونه او سزاوې يې ورکړي دي، چې د هغوی مرستې ته هيڅوك حاضر نه شول، نو بيا دوی په کومې خبرې دومره مغرور دي؟.

تنبيه: له ﴿قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ څخه مراد مکّه معظمه ده، چې خلقو يې داسې حرکات وکړه، چې د هغوی په سبب ځمونږ لوی پيغمبر صلی الله عليه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پرېښود.

أَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوٓءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوٓا أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٤﴾

آيا نو هغه چې وي په ښکاره حجّت (لارې) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چې ښايسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده، او متابعت يې کړی وي د خواهشاتو خپلو (بلکه نه دي سره برابر).

تفسير: يعنې هر يو سړی چې په ښکاره دلائلو باندې ولاړ وي، او په بصيرت سره په صافه لار روان وي، دا د هغه چا په شان دی چې بد او ناوړه عمل ورته ښه ښکاري، او د ښو او بدو تميز نه شي کولی، (بلکه برابر نه دي، او د دواړو انجام يو شان نه دی).

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَآ أَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ

مثل، صفت، بيان د جنّت هغه چې وعده يې کړی شوې ده له پرهېزګارانو سره، په هغه کې ويالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندې (بدلېدونکې په مزه او بوی کې).

تفسير: يعنې له ډېرو ځنډېدلو يا د کوم شي له ګډېدلو څخه د هغوی بوی او ورِم نه خرابيږي، له شهدو څخه ډېرې خوږې او له شودو څخه ډېرې سپينې وي، هيڅ ډول تغيير او بدخوندي په کې نه پيښيږي، بلکه تل صافې خوږې وي.

وَأَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ

او ويالې دي له شودو چې نه به وي متغيرې (مزه يې، بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو.

تفسير: يعنې نه ښايي چې د هغو قياس د دنيا په شودو باندې وکړ شي، په دې شودو کې سره له تېرېدلو د زيات مدّت څه تغيير او فرق نه پيدا کيږي، بلکه تل به صافې خوږې وي.

وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّٰرِبِينَ

او ويالي دي له شرابو چې مزه وركوونكي دي (هغه) څښونكيو ته.

تفسير: يعني د جنّت په شرابو كې به يو صاف لذّت او ښه خوند او مزه وي، نه په كې نشه وي او نه ماتېدل، او نه سر ګرځېدل او نه بل كوم تريخوالى، او نه څه عيب او نقصان په كې ليدل كيږي.

وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى

او ويالي دي له شاتو (ګبين) صفا كړيو شويو (له خيريو نه).

تفسير: يعني صاف او شفاف چې تكدّر چېرې حتّى د يوه نري څڅك نښه به هم په كې نه ښكاري.

تنبيه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذكر شوى دى، چې په دوى كې اوبه داسې يو څيز دى چې د انسان ژوند په هغوى باندې تړلى دى، او شودې د لطيفې غـذاء كار وركوي، شراب د خوښى او د نشاط څيز دى، او شهدو ته يې «شفاء للنّاس» فرمايلي دي.

وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ

(او شته) دوى ته په دغه (جنّت) كې له هر راز مېوو.

تفسير: له مشروباتو څخه وروسته يې د دې مأكولاتو ذكر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوى، (آيا دغه څښتن د نعمتونو) په شان د هغه دى چې تل دى په اور د دوزخ كې وي، او ورڅښولى به شي پرې.

تفسير: يعني الله تعالى د دوى ګردې خطاوې ښښي، او په جنّت كې به يې داخلوي، د جنّت له ننوتلو څخه وروسته به هيڅ كله د خطاوو ذكر نه كيږي، چې د هغوى د خپګان سبب شي، او وروسته له هغه به هم د كومې خطا پوښتنه ترې نه كيږي.

مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾

اوبه ډېرې تودې، پس پرې به كړي (ټوټې ټوټې به كړي دغه اوبه) كولمې د دوى (بلكه دوى سره هيڅكله برابر نه دي).

تفسير: يعني كله چې ايشېدلې اوبه پر دوزخيانو باندې وڅښولى شي؛ نو كولمې به يې پرې كيږي، او د باندې به لويږي، «أعاذنا الله منه».

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا

او ځيني له دغو (كُفّارو) څخه هغه دي چې غوږ ږدي تاته، تر هغه پورې هر كله چې بهر ووځي دوى له نزده د تا څخه؛ نو وايي هغو كسانو ته چې وركړى شوى دى ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دې ساعت كې).

تفسیر: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بیان شو، په دې آیت کې د هغه راز کافرانو حال بیانیږي چې هغه ته منافق وایه شي، یعنې په ښکاره ځان په مسلمانانو کې ګڼوي، او په پټه کې له هغه څخه انحراف کوي، یعنې دا خلق په ښکاره ډول د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ته غوږ نیسي، خو په زړه کې ورته توجّه نه کوي، او نه یې په یادوي، او نه پرې پوهیږي، کله چې له مجلس څخه د باندې ووځي؛ نو پوهانو ته وايي چې: دغه سړي محمد صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم اوس څه وویل؟ ښايي له دې پوښتنې څخه به د دې خبرې تعریض وي، چې مونږ د هغه خبرې د اعتناء وړ نه بولو، او غوږ ورته نه ږدو، او نه ورته متوجّه کیږو، یا څه حکم یې وفرمایه؟ ځمونږ ورته ښه فکر نه وو، یا خو مونږ پرې هیڅ پوه نشو.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿۱۶﴾

دوی هغه کسان دي چې مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چې ټینګ په کُفر ولاړ دي)، او متابعت کړی دی دوی د خواهشاتو خپلو (په نفاق کې).

تفسیر: یعنې د دې راز نالایقو حرکتونو اثر او اغېزه دا کیږي چې الله تعالی د هغوی په زړونو باندې مهر لګوي، او بیا دوی ته د نېکۍ توفیق هیڅ نه پاتې کیږي، او یوازې پر خپلو غوښتلو پسې درومي او پیروي یې کوي.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿۱۷﴾

او هر چه هغه کسان دي چې سمه لاره یې موندلې ده، زیات کړی دی دوی ته (الله یا قرآن) هدایت، بصیرت، او ورکړې ده (الله) دوی ته پرهېزګاري د دوی.

تفسیر: یعنې د هدایت د لارې د تګ اثر او اغېزه دا کیږي چې سړی ورځ په ورځ په هدایت کې ترقي او پرمختګ کوي، او د هغه پوهه، هوش، عقل، پرهېزګاري او اتّقاء او ایمان زیاتیږي.

فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿۱۸﴾

پس انتظار نه کوي دوی مګر د قیامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه، نو په تحقیق راغلې دي علامې نښې د هغه (قیامت)، پس بیا څرنګه به (نفع ورسوي) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قیامت) پند اخیستل توبه ایستل د دوی؟.

تفسیر: یعنې د قرآن نصیحتونه، د پخوانیو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنّت وعدې، او د دوزخ وعیدونه یې ګرد واورېدل، اوس د هغو د منلو لپاره د کوم وخت په انتظار کې دي؟ آیا دې خبرې ته دوی سترګې نیولې دي چې قیامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودریږي؟ د قیامت ځوعلامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوي دي، خو کله چې پخپله قیامت راودریږي؛ نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، یعنې د هغه وخت منل او پوهېدل ټچې او بېکاره دي، ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغورېدل نه حاصلیږي.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چې نشته هیڅ بر حق معبود مګر یوازې الله دی، او مغفرت بښنه غواړه د ګناه خپلې، او لپاره د مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو.

تفسیر: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي، د کوم کار ډېره ښه خوا پرېښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري، ځینې اوقات د مقرّبینو په حق کې ذنب «ګناه» ګڼل کیږي، د «حسنات الأبرار سیئات المقرّبین» معنی همدا ده، په حدیث کې راغلي دي چې «نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمایه».

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دی ځای د ګرځېدلو ستاسې (په ورځ کې یا په دنیا کې)، او ځای د هستوګنې ستاسې (په شپه کې، یا په آخرت کې).

تفسیر: په هومره پردو کې چې وګرځئ؛ بیا به جنّت یا دوزخ ته ورسېږئ، چې هغه ستاسو اصلي ځای او کور دی.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُوْرَةٌ ۚ

او وایي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی: ولې نه نازلول کیږي یو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفّارو سره).

تفسیر: داسې یو سورت چې په هغه کې د جهاد اجازه وي.

فَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ مُّحْكَمَةٌ

نو پس کله چې نازل کړ شي یو سورت محکم.

تفسیر: په داسې محکمو او مضبوطو او ټاکلیو حکمونو باندې مشتمل وي، چې نه وي منسوخ شوي، او پوره پخپل مهال سم رانښکته کیږي، او معنی یې دغسې ظاهرېږي چې په کې بل احتمال نه وي غیر له قتاله.

وَّذُكِرَ فِيْهَا الْقِتَالُ ۙ رَاَيْتَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ يَّنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۭ فَاَوْلٰى لَهُمْ ﴿٢٠﴾

او یاد کړی شوی وي په هغه کې جنګ؛ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تاته لکه کتنه د هغه چا چې بیخودي راغلي وي پر هغه باندې له وېرې د مرګ نه، پس هلاکت دې وي دوی لره.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «مسلمانانو سورت غوښت، یعنې د کافرانو له ربړونو څخه چې ډېر په تکلیف وو، هیلې به یې کولې که الله جلّ جلاله د جهاد امر راکړي؛ نو هغه چې ځمونږ له لاسه کېدی شي هغه به مونږ وکړو، کله چې د جهاد امر راغی؛ نو پر منافقانو او خامو خلقو باندې دروند شو، په وېرېدلو او تښتو ختلیو سترګو سره به یې پیغمبر ته کتل، او د حال په ژبې سره به یې ویل: «کاشکې مونږ له دې امر څخه معاف اوسو !». په زیاته وېره کې د سترګو رونق او ښایستوالی نه پاتې کیږي، لکه چې د ځنګدن په وخت کې د سترګو نور ورک کیږي.

طَاعَةٌ وَّقَوْلٌ مَّعْرُوْفٌ ۟ فَاِذَا عَزَمَ الْاَمْرُ ۟ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴿٢١﴾

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نېکه کول (تاته غوره دي دوی ته)، پس هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتیا ویل کړي وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته)؛ نو خامخا به وو دغه رښتیا ویل بهتر دوی ته.

تفسیر: په ښکاره سره دا خلق امر مني، او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي، مګر د کار خبره دا ده چې ښايي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني، ښې او معقولې خبرې وکړي، او بيا د جهاد او د نورو زورورو کارونو په مهال کې د الله جلّ جلاله رښتيني بندګان ثابت شي، نو دا صورت به د هغوی د ښېګڼې او بهترۍ وي.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿۲۲﴾

پس آيا نژدې يئ تاسې (ای منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرّفان شئ، نژدې يئ دېته چې فساد به کوئ په ځمکه کې، او پرې به کړئ تاسې (خپلولی او) قرابتونه خپل.

تفسیر: د حکومت او اقتدار په نشه کې خلق په عمومي ډول په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کيږي، او د دوی دنيوي حرص لا زياتيږي، بيا د مال او د جاه په کشمکش کې د غرض خوښولو جګړې پيدا کيږي، چې د هغه وروستنۍ نتيجه داسې شي چې په دنيا کې عمومي فتنه او فساد پورته کيږي، او يو له بل څخه خپل تعلّقات او اړيکې پرې کوي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې له خپل ځان په تنګ کيږئ، او د جهاد اروز کوئ، نو که الله تعالی همدا تاسې غالب کړي، او بری در کړي؛ نو فسادونه به وکړئ».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿۲۳﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دي چې لرې کړي دي دوی الله (له رحمت) پس نو کاڼه کړي يې دي دوی (له اورېدلو د حق نه)، او ړندې کړي يې دي سترګې د دوی (له ليدلو د حق نه).

تفسیر: د حکومت په غرور کې کاڼه او ړانده شوي ظلم کوي او ضرر رسوي، او د نورو په پوهولو هم پخپل خير او شر باندې نه پوهيږي، د الله جلّ جلاله له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلک زړه ګرځېدلي دي، او دا ټول د هغوی د بد اختيار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلي دي.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿۲۴﴾

آيا فکر نه کوي دوی په قرآن کې؟ بلکه پر زړونو (د دوی باندې) قلفونه د زړونو د دوی دي.

تفسیر: منافق په قرآن کې غور نه کوي، يا د هغوی د شرارتونو لامله د هغوی پر زړونو باندې مهر او قفل لګېدلی دی، چې د نصيحت د تللو لاره بنده شوې ده، که د قرآن د پوهېدلو توفيق د دوی په برخه وی؛ نو په آسانۍ سره به پوهېدل چې په جهاد کې څومره اخروي او دنيوي ګټې شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿۲۵﴾

بېشکه هغه کسان چې بېرته ګرځېدلي دي (له ايمانه) پر شاوو خپلو پس له هغې څخه چې ښکاره شوې ده دوی ته سمه لاره؛ شيطان ښايسته کړي دي دوی ته (ګناهونه)، او مهلت ښکاره کړی دی (شيطان) دوی ته.

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتيا ګڼلو له اعتراف څخه کله چې د ازموينې وخت راشي؛ د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوي، او په جهاد کې له مسلمانانو سره ملګرتوب نه کوي، شيطان هغوی ته دا خبره ورښوولې ده چې که جنګ ته لاړ نشي؛ نو تر ډېر مدّت پورې به ژوندون کوي، نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کې له مړ کېدلو څخه څه ګټه دررسيږي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿۲۶﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دې دی چې) بېشکه دوی وویل هغو کسانو ته چې بد یې ګڼله هغه (قرآن) چې رالېږلی دی الله: ژر به حکم ومنو ستاسې (او فرمانبرداري به وکړو) په ځینو کارونو کې (چې مرسته «مدد» ده په جنګ او عداوت د رسول الله کې)، او الله ته معلومې دي پټې خبرې (او مشورې) د دوی هم.

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل: که څه هم مونږ په ښکاره ډول سره مسلمانان شوي یو، خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کېږو، او نه به د هغوی په مرسته جنګ وکړو، بلکه که مو د لاسه وشو؛ ستاسې سره به مرستې وکړو، او په ګردو چارو کې به مونږ ستاسې خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿۲۷﴾

نو څرنګه به وي (حال د دوی) کله چې قبض کوي دوی لره پرښتې (سا یې راکاږي) وهي به دوی مخونه د دوی، او شاګانې د دوی.

تفسیر: په هغه وخت کې به له موت څخه څرنګه خلاصیږي؟، بېشکه په هغه وخت کې به د نفاق خوند څکي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿۲۸﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختۍ سره په سبب د دې دي چې) بېشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شي چې په غضب کاوه به یې الله، او بده یې ګڼله خوښي د دغه (الله)، پس ابته (ضایع) خراب کړل (الله نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جلّ جلاله د خوښولو لاره یې نه ده خوښه کړې، او په هغې لارې باندې یې تګ کړی دی چې د هغه نه وه خوښه، ځکه د مړ کېدلو په وخت کې ډارېدونکی او اوتر ښکارېده، او الله تعالی د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد عملونه بېکاره کړل، او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کې ګټه ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿۲۹﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې په زړونو د دوی کې ناروغي (د شک او د نفاق) ده؛ چې نه به ښکاره کوي الله تعالی پټې کینې د دوی له مؤمنانو سره؟ بلکه ظاهرې به یې کړي.

تفسیر: منافقانو پخپلو زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډېر عداوتونه لري، او له هغوی سره دښمني او کینې کوي، آیا دوی داسې خیال کوي چې دا به د هغوی په زړونو کې پټې پاتې کیږي؟ او الله تعالی به هغه نه ښکاره کوي؟ او مسلمانان به د هغوی په مکر او فرېب باندې نه خبریږي؟ هیڅکله به داسې نه کیږي !، بلکه د هغوی د باطن خبیث به هرومرو ښکاریږي، او د ازموینې په داسې بټۍ کې به اچول کیږي، چې هلته به ټولې ککړتیا او خیري له پاکو شیانو څخه جلا کیږي.

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ۚ

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا به وښیو مونږ تاته دغه کسان، نو خامخا وبه پېژنې ته دوی په (علائمو د) څېرو د دوی، او (قسم دی چې) خامخا وبه پېژنې ته دوی په ګرځولو اړولو د خبرو کې.

تفسیر: که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو منافقان به فردًا فردًا وټاکي، او تاته به يې دروښيي، او نامه په نامه به يې درڅرګند کړي، چې په دې مرکه کې دغه او هغه سړي منافقان دي، خو د الله تعالی بالفعل حکمت د داسې سپينو ويلو متقاضي نه دی، برسېره په دې الله تعالی تاسې ته اعلی درجه د فراست نور او رڼا دربښلي دي، چې تاسو هغوی له څېرې او بشرې څخه پېژنئ، او وروسته له دې څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پېژندلی شئ، ځکه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو کولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا وي، هغه زور، شوکت او د خلوص رنګ چې د مخلصانو له خبرې څخه له لرې ښکاري؛ هغه د منافقانو په خبرو کې هيڅ نه وي.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۰﴾

او الله ته معلوم دي ټول اعمال ستاسې.

تفسیر: له بندګانو څخه د کومې خبرې پټېدل امکان لري، مګر الله تعالی ته ستاسې ګردې چارې که پټې وي که څرګندې وي؛ ورښکاره دي.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هرومرو مو آزمويو تاسې (په جهاد او نورو تکاليفو سره) تر هغه پورې چې معلوم او ظاهر کړو مونږ جنګ کوونکي له تاسې څخه، او صبر کوونکي (په جهاد او په نورو احکامو او تکاليفو په اسلام کې).

تفسیر: د جهاد او د نورو شيانو د احکامو ازموينه مقصود ده، په همدې سختې ازموينې کې دا ښکاره کوي چې کوم کسان د الله تعالی په لاره کې خپلې وينې تويوي؟ او په ډېره سخته ازموينه کې ثابت قدم درېږي؟ او کوم سړی ترې تښتي؟ او هغه په ښه شان سره جلا کړو، او تاسو ته يې درښکاره کړو.

وَنَبْلُوَا۟ اَخْبَارَكُمْ ﴿۳۱﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسې (د ايمان چې آيا رښتيا ده که دروغ؟).

تفسیر: د هر سړي د ايمان، طاعت، او د انقياد تول معلومېږي، او د ګردو داخلي خبرې عملاً محققې کېږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَشَآقُّوا الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى ۙ
لَنْ يَّضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ وَسَيُحْبِطُ اَعْمَالَهُمْ ﴿۳۲﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي يعني رااړوي نور (خلق) له لارې د الله څخه، او مخالفت کوي له رسول سره پس له هغه چې ښکاره شوه دوی ته لاره سمه؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوی الله ته هيڅ شی، او ژر ده چې ابته (ضايع) خراب به کړي (الله ـ نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: د خپلو ځانونو نقصان کوي، الله تعالی ته په دې کې څه نقصان نشته، نه د هغه دين او نه د هغه پېغمبر څه خرابولی شي، هغه قدرت لرونکی الله تعالی د هغوی ګردې پلمې (تدبيرونه) ورخرابوي، او ټولې داسې چارې ړنګوي، او د هغوی زيارونه (کوښښونه) ورانوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوٓاْ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٣﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو) اطاعت كوئ د الله او اطاعت كوئ د رسول الله، او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصيو سره).

تفسير: په جهاد يا د الله په لاره كې بل كوم محنت او رياضت هلته منلى او مقبول كيږي، چې د الله او د رسول الله له احكامو سره سم وي، او يوائې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبيعت په غوښتنې سره نه وي، كه نه داسې عملونه بېكاره او ابته كيږي، او توى ځي، او ضايع كيږي، هيڅ يو مسلمان داسې كار نه كوي چې د هغه كوم ښه كار توى لاړ شي، يا له كوم سببه ضايع او بېكاره شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُواْ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، او منع كوي (خلق) يا منع راوړي له لارې د الله نه، بيا مړه شي او دوى كافران وي؛ پس له سره به مغفرت ونه كړي الله دوى ته.

تفسير: هيڅ يو كافر چې د كفر په حالت كې مړ شي د الله تعالى له خوا نه بخښل كيږي، په تېره بيا هغه كافران چې نور خلق د الله تعالى له لارې څخه ګرځوي، او تل په همدې پسې لوېدلى وي، چې څوک د نبي الله د لارې په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُواْ وَتَدْعُوٓاْ إِلَى ٱلسَّلْمِ

پس سُستي مه كوئ، او مه ضعيفان كيږئ (په جهاد) كې، او مه غواړئ تاسې (كفّار) روغې ته (بلكه جنګ ورسره وكړئ).

تفسير: مسلمانانو ته ښايي چې د كفّارو په مقابله كې سُست او كم همّت نشي !، او د جنګ له سختيو څخه ونه ويريږي، او د جهاد په موقع كې د روغې په لوري ونه ځغلي !، كه نه دښمن زړور كيږي، او په تاسې باندې به خپل ډېر زور او قوت غورځوي، او د اسلام ټولى به مغلوب او رسوا كيږي، هو ! كله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښېګڼې تر سترګو لاندې وي؛ نو هلته روغه بده نه ده، لكه چې وروسته د «الفتح» په سورت كې راځي، په هر حال د روغې بنا ښايي پخپل كم همّتى او نامردۍ باندې نه وي.

وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ وَٱللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٥﴾

حال دا چې همدا تاسې غالب يئ (اى مؤمنانو ! پر منكرانو باندې)، او الله له تاسې سره دى (په ثبات نصرت كې)، او له سره به ناقص او ضايع نه كړي له تاسې عملونه ستاسې (بلكه په قيامت كې به پوره جزاء دركړي).

تفسير: د ويرېدلو هيڅ يوه خبره نه ده، كه صبر او استقلال وښيئ، او د الله تعالى په احكامو باندې ثابت قدم واوسئ؛ نو الله له تاسې سره دى، او هغه په پاى كې تاسې ته برى دركوي، او په هيڅ حال كې تاسې ته نقصان او خساره نه درپېښوي.

إِنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِن تُؤْمِنُواْ وَتَتَّقُواْ يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَٰلَكُمْ ﴿٣٦﴾

بېشكه دا ژوندون لږ خسيس لوبې او مشغولېده دي، او كه ايمان راوړئ تاسې او پرهېز وكړئ (له معاصيو)؛ در به كړي تاسې ته (الله) اجرونه ستاسې، او نه به غواړي له تاسې (ټول) مالونه ستاسې (بلكه مفروضه زكات درڅخه اخلي، يا نه به غواړي له تاسې هيڅ مالونه د تاسې څكه چې غني دى).

تفسير: د آخرت په مقابل کې د دنيا حقيقت د يوې لوبې او تماشې غوندې دی، که تاسې ايمان او تقوی غوره کړئ، او له دې لوبو او تماشو څخه لرې خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی به د هغه بدل تاسې ته پوره درکوي، او ستاسې مال به هم له تاسې څخه نه غواړي، هغه مال ته هيڅ اړ (مجبور) نه دی، دی پخپله مال درکوونکی دی.

إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا۟ وَيُخْرِجْ أَضْغَٰنَكُمْ ﴿٣٧﴾

که وغواړي دی له تاسې څخه هغه (مال)؛ پس ښه کوښښ وکړي په غوښتلو کې (له تاسې)؛ نو بُخل به وکړئ تاسو (په دغې سره)، او راوه به باسي (په دغو غوښتلو يا بخل سره) پټې کينې دښمني ستاسې (له اهل اسلام سره).

تفسير: که الله تعالی په سختی سره د هغوی ګرد مال وغواړي، چې هغوی ته يې وربښلی دی؛ نو څومره د الله بندګان به وي چې په خلاص زړه او روڼ تندي د دې امر په مقابل کې (لبّيک) ووايي، زياتره به هغه سړي وي چې د بخل او تنګدستی ثبوت ښکاره کوي، او د مال لګولو په وخت کې به د هغوی د زړونو خپګان له لرې ښکاريږي.

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ

واورئ ! خبردار شئ ! تاسې چې يئ ای دغو کسانو چې بللي شوي يئ لپاره د دې چې نفقه کړئ مال ولګوئ په لاره د الله کې (په هغو طريقو سره چې فرض کړې يې دي په تاسې لکه زکات او جهاد).

تفسير: يوه برخه د الله له ورکړی شوي مال څخه د ده په لاره کې د خپلې ګټې لپاره ولګوئ !.

فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ

پس ځيني له تاسو هغه دي چې بُخل کوي (نه لګوي مال) او هغه څوک چې بُخل کوي، مال نه لګوي؛ نو بېشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محروموي يې له ثوابه).

تفسير: ستاسې دنيا ستاسې د فائدې لپاره ده، که يې نه ورکوئ؛ نو د خپل ځان نقصان کوئ، الله تعالی ستاسې د ورکولو او نه ورکولو هيڅ پروا نه لري.

وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسې او له هر څيزه)، او تاسې فقيران محتاجان يئ (الله ته).

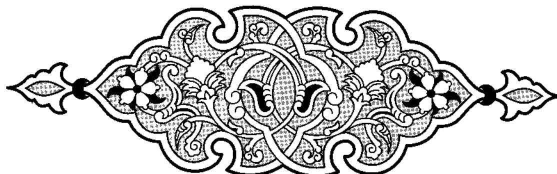
تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د مال د لګولو هغه تأکيدونه چې تاسې يې اوروئ؛ داسې خيال ونه کړئ چې الله تعالی يا د هغه رسول له تاسې څخه سوالونه کوي، داسې نه دی، دا ګردې ويناوې د تاسې د ښېګڼې لپاره دي، بيا د يوه په مقابل کې په زرګونو عوضونه تاسې ته رسيږي، که تاسې له داسې ګټې څخه مخ اړوئ؛ نو الله تعالی او د هغه رسول ستاسې څه پروا نه لري.

وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟ أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾

او که وګرځېدی تاسې (له ايمان او سخا نه؛ نو الله) به بدل کې راولي يو قوم بل بې له تاسې، بيا به نه وي هغوی په شان د تاسې (ګرځېدونکي له احکامو د الله، بلکه فرمانبردار به وي).

تفسیر: الله تعالی په هغه حکمت او مصلحت چې خپلو بند ګانو ته د خرڅ کولو امر ورکوي؛ د هغه حاصل کېدل پر تاسې باندې څه انحصار نه لري، فرض کړئ ! که تاسې بخل او کینې وکړئ، او د الله تعالی له امره مخه واړوئ؛ نو الله تعالی ستاسې په ځای بل کوم قوم دروي، چې هغه قوم به تاسې غوندې کنسک او بخیل نه وي، او په لوی زړه او ډېره خوښی به د الله تعالی د احکامو تعمیل او د هغه په لاره کې به خپل مال لګوي، په هر ډول د الله جلّ جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کېدونکي دي، خو تاسې له دې سعادته بې برخې پاتې کېږئ.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم، بتوفیق الله تعالی وإعانته، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الفَتح

«د (الفتح) سورت مدني دی، (۲۹) آیته او (۴) رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۸) او په نزول کې (۱۱۱) دی، د (الجمعة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د دې سورت په مختلفو آيتونو کې د متعدّدو واقعاتو په لورې اشارې دي، چې د فهم د سهولت لپاره د هغو خُلاصه او لنډون داسې بيانيږي:

الف: پيغمبر صلی الله عليه وسلم په مدينه کې خُوب وليد چې: «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره يې ادا کړې، حلق او قصر يې فرمايلی دی»، دوی دا خوب صحابه وو ته ووايه، خو د ورتګ نېټه يې ونه ټاکله (مقرر نه کړه)، مګر د شدّت اشتياق څخه د ډېرو داسې خيال کېده چې سږ کال به عمره ميسّره کيږي، او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمايه.

ب: دوی له يونيم زر سړيو سره د عمرې په نيت د مکې په لورې وخوځېدل، او «هديې» هم له دوی سره وې، کله چې دا خبر مکې ته ورسېد؛ قريشو يوه لويه جرګه جوړه او په هغې کې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پرېږدو چې مکې ته راشي، سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود (لرلو) چې حج او عمره وکړي، کله چې محمدي قافله مکې ته نژدې او (حُديبيې) ته ورسېده؛ نو د دوی اوښه هلته چو شوه، او سره له ډېرو وهلو او خوځولو او کشمکش هيڅ له خپل ځای څخه ونه خوځېده، تر څو چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «حبسها حابس الفيل» او ويې ويل: «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کې د حرمات الله تعظيم قائم وي؛ زه به هغه منم»، نو په هغه ځای کې يې قيام وفرمايه.

ج: محمد رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم مکيّانو ته سړي ولېږل، چې «مونږ د جګړې لپاره نه يو راغلي، مونږ پرېږدئ چې خپله عمره وکړو، او بېرته لاړ شو»، کله چې د نبوي صلی الله عليه وسلم ځواب ورونه رسېد؛ نو نبي کريم صلی الله عليه وسلم د عُثمان رضي الله تعالی عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولېږله، او هغو نارينه وو او ښځو مسلمانانو ته يې زېری ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسېدل: «نژدې ده چې په مکه کې اسلام غالب شي»، قُريشو عثمان رضي الله تعالی عنه ستون کړ، کله چې د عُثمان رضي الله تعالی عنه بېرته راتګ وځنډېد (ايسار شو)؛ دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی، دلته رسول الله مبارک په دې خيال چې ښايي اوس د جګړې وار هم راورسيږي؛ ګرد اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم تر يوې ونې لاندې کېنول، او د جهاد بيعت يې ترې واخيست، کله چې قريشو د بيعت خبره واورېده؛ وويرېدل، او عُثمان رضي الله تعالی عنه يې بېرته ولېږه.

د: بيا د مکې څو غټان د روغې په غرض د محمد رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم په حضور کې حاضر شول، او صلحنامه يې وليکله، دلته پر ځينو خبرو باندې بحث او مناقشه پېښه شوه، او مسلمانان په قهر شول، او ويې ويل چې: د داسې خبرې پرېکړه په توره وکړي، خو رسول الله مبارک د مکيانو ګردې غوښتنې ومنلې، او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وينا او د کفارو د ډېرو اصرارو لامله له ضبط او تحمّل څخه کار واخيست، او روغه غوټه شوه، په دې روغليک (صلحنامه) کې يو شرط د کفارو له لوري دا وو چې سږ کال تاسې مسلمانان بېرته لاړ شئ، کال ته بې وسلې

راشئ او عمره وکړئ !، تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کې جنګ نه کیږي، په دې مدّت کې هومره سړي چې له مکې څخه مدینې ته راشي؛ بنايي چې بېرته ولېږل شي، که له مدینې څخه کوم سړی مکې ته راشي؛ هغه همدلته په مکې کې ساتل کیږي، وروسته له دغې روغې څخه دوی په (حُدیبیې) کې د هدي حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر یې خپل احرام خلاص کړ، او مدینې منورې ته بېرته راغلل.

هـ: په لاره کې همدا د (الفتح) سورت نازل شو، دا ګردې پېښې د هجرت په (۶) کال کې پېښې شوې.

و: محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۷) کال د هجرت د «ذي القعدة الحرام» په میاشت کې سم له تړون سره د «عمرة القضاء» لپاره مکې ته تشریف یووړ، او په امن او امان او په زړه پورې یې عمره اداء کړه.

ز: د هغه روغلیك (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کیږي؛ د قریشو له خوا ماته شوه، نو ځکه د هجرت په (۸) کال د رمضان المبارك په میاشت کې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بېشکه چې مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه، او بری ظاهر، او ښکاره. لپاره د دې څو چې وبښي تاته الله هغه چې پخوا تیر شوي دي له ګناه د تا څخه، او هغه چې وروسته دي (له ګناه څخه).

تفسیر: د حُدیبیې روغه که څه هم په ښکاره ډول د ذلت او مغلوبیت روغه په نظر راځي، او د هغې د شرائط له لوستلو څخه په بادي النظر کې دا محسوس کیږي چې ګردې خبرې د قریشو په ګټه دي، لکه عمر الفاروق رضي الله تعالی عنه او نورو اصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین د دې روغې د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پرېشان وو، دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دې یو نیم زر (۱۵۰۰) سر جارونکي (قربانوونکي) لښکر په مخکښې به قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لري، ولې د دې راز ګردو جګړو پرېکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شي؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم ستر ګې هغه احوالو او نتیجو ته وې چې د نورو له ستر ګو څخه به پټې وې، ځکه چې الله جلّ جلالُه د دوی ټټر (سینه) د ډېرو سختو پېښو د تحمّل لپاره پرانیستلی وو، دوی په بې مثاله استغناء، توکل، تحمّل، او ایثار سره هغه شرطونه ومنل، او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو توریو (الله ورسولُه أعلم) سره ډاډینه (سُکون) او تسلي ورکوله، یعنې الله تعالی او د هغه رسُول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي، تر څو چې دا سُورت نازل شو، او الله تعالی د دې روغې او فیصلې نوم «فتح مبین» کېښود، خلقو په دې باندې هم تعجّب کاوه، او ویل به یې چې :یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! دا بری دی؟ نبي صلی الله علیه وسلم به فرمایل چې: «هو ! لوی بری دی».

وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ

او (بل لپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې.

تفسیر: یواځې له تقصیراتو څخه نه تیریږي، بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی، د هغه تکمیل او تتمیم هم کاوه شي.

وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ۝

او (بل لپاره د دې) چې وښیي تاته سمه صافه لاره.

تفسیر: تل به دې د هدایت او استقامت لاره کې قائم لري، د اسلام د حکومت د قائمېدلو په لاره کې به تاته هیڅ مشکلات نه در پیښیږي، خلق به ډلې ډلې ستاسو په لار ښوونه د اسلام په سمه لاره راځي، او په دې ډول د تا د حسناتو په ذخیره کې بېشماره زیادت کیږي.

وَّيَنۡصُرَكَ اللّٰهُ نَصۡرًا عَزِيۡزًا ﴿۳﴾

او (بل لپاره د دې) چې کومک (مدد) وکړي الله تعالی له تا سره مدد غالب زبردست.

تفسیر: د الله تعالی داسې مدد به راشي چې هیڅوک به یې نشي بندولی، او د هغه په مرسته به فتح او ظفر ستاسې له قدمونو سر مل وي.

هُوَ الَّذِيۡۤ اَنۡزَلَ السَّكِيۡنَةَ فِيۡ قُلُوۡبِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ لِيَزۡدَادُوۡۤا اِيۡمَانًا مَّعَ اِيۡمَانِهِمۡ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازله کړې یې ده سکینه، او ډاډینه (سکون) په زړونو د مؤمنانو کې لپاره د دې چې زیات کړي دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی.

تفسیر: اطمینان او ډاډینه (سکون) یې راښکته کړه یعنې سره له دې چې د هغوی له طبعې څخه خلاف وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حکم باندې ټینګ ودرېدل، او له ضد کوونکیو کافرانو سره یې ضد ونه کړ، نو د هغه په برکت د دوی ایمان نور هم زیات شو، اول د جهاد په بیعت سره یې ثابته کړه چې مونږ د الله جلّ جلاله په لاره کې د جنګ کولو او ځان جارولو (قربانولو) لپاره حاضر یو، دا هم د ایمان یو رنګ وو، وروسته له دې کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پر ته (علاوه) روغه وکړه؛ نو دغه د هغوی د ایمان د رنګ بله ننداره وه چې خپل جوش، جذبات او عواطف یې په زور سره ټینګ کړل، او د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د فیصلې په مقابل کې یې غاړه کېښودله، رضي الله تعالی عنهم ورضوا عنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوۡدُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ﴿۴﴾

او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمایي الله د نصرت د دین خپل؛ بې له تاسې څخه یې هم کوي)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسیر: دغه خبره همغه پاک الله تعالی ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کې له قتال څخه بېر ته درېدل، او روغه کول تاسې لره ښه دي؟ که تاسې ته د قتال امر درکړ شي؛ نو هیڅ د کفارو د کثرت له خیاله تردّد ونه کړئ، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالی دی، چې سره د لړتوب ستاسې امداد او مرسته په غیبي لښکرو سره هم کولی شي، لکه چې په «بدر، احزاب، حُنین» او نورو کې یې وکړه.

لِّيُدۡخِلَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجۡرِيۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا وَيُكَفِّرَ عَنۡهُمۡ سَيِّاٰتِهِمۡ ؕ

لپاره د دې چې داخل کړی مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې په جنّتونو کې چې بهیږي د لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو (څلور قسمه ویالې) حال دا چې همېشه به وي دوی په هغو (جنّتونو) کې، او (لپاره د دې چې) ورژوي الله تعالی له دوی څخه ګناهونه د دوی.

تفسیر: کله چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم ﴿اِنَّا فَتَحۡنَا لَكَ فَتۡحًا مُّبِيۡنًا﴾ الآیة ولوست؛ نو اصحابو هغوی ته مبارکي عرض کړه، او ویې ویل: یا رسول الله ! دا خو تاسې ته شوه، مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آیتونه نازل شول، یعنې الله تعالی

اطمینان ډاډینه (سکون) او سکینه راښکته کړله، او د مؤمنانو ایمان یې لا زیات کړ، تر څو دوی په ډېر اعزاز او اکرام سره په جنّت کې داخل کړي، او د هغو ګردې خرابۍ او کمزورۍ معاف کړي، په حدیث کې دي: هغو اصحابو چې د حُدیبیې بیعت کړی دی؛ هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځي.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۝

دی دغه (غُفران او ادخال د جنّت) په نزد د الله په مراد رسېدل، بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځینې نقّال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وایي چې: «جنّت غوښتل د ناقصانو کار دی»، له دې ځای څخه راښکاره شوه چې د الله تعالی په نزد دا لوی کمال دی.

وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَ الْمُشْرِكٰتِ

او (لپاره د دې) چې عذاب کړي (الله) منافقان سړي او منافقانې ښځې او مشرکان سړي او مشرکانې ښځې.

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کې یې د صُلحې او روغې له خوا ډاډینه (سکون) پیدا کړه، او د اسلام اساس او بنسټ یې ټینګ کړ، او د اسلامي فتوحاتو او ترقیاتو ورونه یې خلاص کړل، چې په پای کې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتې سبب کیږي، او هغوی ته به سخته سزا رسیږي.

الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ

چې ګمان کوونکي دي پر الله باندې ګمان د بدۍ (چې الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوي).

تفسیر: «بد اټکلونه» دا دي چې د مدینې د تګ په وخت کې منافقان پر ته له «جدّ بن قیس» څخه ګرد هلته پاتې شول، او پلمې یې ځان ته جوړې کړې، ولې چې هغوی داسې اټکل کاوه چې په مکّه کې ضرور جنګ پیښیږي، او دا ګرد مسلمانان په ښکاره ډول عمرې ته راغلي دي، خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرّف وکړي.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ

پر دوی باندې دي راګرځېدل د بدۍ (په ذلّت او عذاب) سره.

تفسیر: د زمانې په ګردش او د مصیبت په احاطه کې راغلي تر کومه به احتیاط او وړاندې کتل وکړي.

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ۝ وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۝

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې، او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله)، او تیار کړی دی الله دوی ته (عذاب د) دوزخ، او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ). او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې، او همېشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: که هغه سزا درکړي؛ نو څوک به مو وژغوري؟ خدایي لښکر به مو په یوه شېبه کې وړې ذرې کړي، خو هغه ذات سره د زبردستی حکمت لرونکی هم دی، او د الهي حکمت داسې مقتضی نه دی، چې سمدلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝٨

بېشکه مونږ لېږلی یې ته (ای محمده !) شاهد او زېری ورکوونکی او ویروونکی.

تفسیر: تاسې د الله امر منونکیو ته زېری د خوښۍ ورکوئ، او غاړه غړوونکو ته وېره اوروئ، او خپل احوال ښیئ، لکه چې له ﴿إِنَّا فَتَحْنَا﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامین راغلي دي، او په آخرت کې هم پر خپل امت او هم پر انبیاوو علیهم السلام باندې ګواهي ورکوئ.

لِّتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دې چې ایمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله)، او مدد وکړئ د هغه د دین، او تعظیم وکړئ د هغه.

تفسیر: د ﴿وَتُعَزِّرُوهُ﴾ او د ﴿وَتُوَقِّرُوهُ﴾ ضمیرونه که الله ته راجع شي؛ نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دي، که رسول ته راجع شي؛ نو هیڅ اشکال نه پاتې کیږي.

وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٩

او هغه (الله) ته نسبت د پاکۍ وکړئ سبا او بېګا.

تفسیر: د الله تعالی د پاکۍ بیان تل کوئ، که په لمانځه کې وئ، او که د باندې له لمانځه څخه وئ.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

بېشکه هغه کسان چې بیعت کوي له تا سره بېشکه بیعت کوي له الله سره، او لاس د الله له پاسه د لاسونو د دوی دی.

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کې ورکول، او له هغوی سره یې بیعت کاوه، نو دا یې وفرمایل، چې د نبيّ الله په لاس باندې بیعت کول داسې دي لکه له الله تعالی سره بیعت کول، ځکه چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په حقیقت کې د الله تعالی له جانبه بیعت اخلي، او د هغه د احکامو تعمیل او تأکید د بیعت په وسیله کوي، نو دا هسې ده لکه چې د (۵ جزء د النساء سورت په (۱۱) رکوع (۸۰) آیت کې دي: ﴿مَّن يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۝١٠

پس هغه چا چې مات کړ دا بیعت؛ نو بېشکه چې ماتوي به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر یې همده ته راجع کیږي)، او هغه څوک چې وفا وکړي په هغه شي چې عهد او اقرار یې کړی دی پر هغه له الله سره؛ پس ژر ده چې ور به کړي الله تعالی ده ته اجر او بدل ډېر زیات (چې د جنّت عطاء او د الله لقاء ده).

تفسير: هغه خبرې چې د بيعت په وخت کې کولی کېږي، که څوک هغه ماتوي؛ نو خپل ځان ته عار او نقصان پېښوي، او الله تعالی او د هغه رسول ته هيڅ يو نقص او ضرر نشي رسولی، او هغه ته د عهد ماتولو سزا ورسيږي، هر څوک چې خپل استقامت ښکاره کړي، او په خپل عهد او پيمان باندې په ټينګه سره ولاړ وي؛ نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسيږي.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چې وبه وايي تاته وروسته پاتې شوي (له تللو د مکې په کال د حُديبيې) له صحرايانو، مشغول کړي يې مونږ مالونو ځمونږ او کورنۍ ځمونږ، نو ښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه ځمونږ).

تفسير: له مدينې څخه د وتلو په وخت کې رسول الله مبارک مکې معظمې ته د خپلو تللو اعلان کړی وو، او مسلمانانو ته يې له خپل ځان سره د ورتګ تشويق او رغبت ورکړی وو، ښايي له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړې د پېښېدلو کوم احتمال ورپيدا شوی وي، خو له دې څخه هغو کليي والو صحرائيانو چې هنوز ايمان د هغوی په زړونو کې لا ښه ځای نه وو نيولی؛ خپل ځانونه يې پټول، او پخپلو منځونو کې به يې سره ويل: «آيا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو، چې هغوی د محمد صلی الله عليه وسلم پر کور مدينې باندې راغلل، او د هغه ملګري اصحاب يې ورځنې ووژل، آيا مونږ چې د هغو توره دلته ليدلې ده؛ هلته له هغوی سره جنګېدی شو؟ وګورئ چې دا تلونکي هم له دې سفر بېرته راتلونکي نه دي، او ګرد به هلته سره تباه شي»، په دې آيتونو کې حق تعالی د هغوی پټې خبرې راڅرګندې (راښکاره) کړې، او د هغوی د مدينې له رسېدلو څخه پخوا په لاره کې يې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحيح او سالم بېرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غير حاضرۍ راز راز دروغ او عذرونه ووايي، او ډول ډول هيلې بهانې پلمې به جوړوي، او وايي به چې: مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار، يا مو څوک په کورونو کې نه وو چې وروسته له مونږ څخه د مال، اسباب، اهل او عيال سرپرستي وکړي، په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی، اوس ته له الله تعالی څخه ځمونږ مغفرت او ښنه وغواړه.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۚ

وايي دغه (پاتې کيدونکي منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کې.

تفسير: پخپلو زړونو کې پوهيږي چې دا عُذر بيخي غلط دی، او استغفار او د ښنې غوښتل هم يو ظاهر داري ده، او رښتيا او له زړه نه ده، ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼي، او نه په داسې څه اعتقاد لري.

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شي تاسې لره په دفع د عذاب کې د جانبه د الله څخه د يو څيز که الله اراده وفرمايي ستاسې د ضرر او نقصان؟ يا الله تعالی اراده وفرمايي ستاسو د نفع او ګټې؟ (بل هيڅوک نشته چې ضرر او نفع يې په قدرت کې وي)، بلکه دی الله په هغو ګردو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار.

تفسير: هر راز ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالی په لاس کې دی، د هغه د ارادې او مشيت په مخامخ کې هيڅوک هيڅ شی نشي کولی، الله تعالی پخوا د تاسې له دې دروغو، حيلو او عذرونو ويلو څخه خبر راکړی دی، او ستاسې حال

او احوال يې ماته را څرګند (راښکاره) کړي دي، او اراده يې فرمايلې ده، چې ستاسې د دې ناوړه (ګنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسې د حُديبيې د غزوې له راز راز برکاتو او ګټو څخه بې برخې کړي، او تاسې ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوي، که تاسې وايئ چې: مونږ د مال، اولاد، کور او کهول لامله په دې غزوې کې شرکت ونه کړ؛ نو که الله وغواړي چې ستاسې مال، اولاد، کور او کهول ته ستاسې په حضور کې څه زيان او ضرر ورسوي؛ نو ستاسې له لاسه څه کېدی شي؟ يا فرض کړئ: که الله تعالی تاسې يا د تاسې اهل او عيال او مال ته کومه ګټه (فائده) رسوي؛ نو ستاسې نشتوالی او مسافرت د هغې مانع کېدی نشي، او هرومرو يې دررسوي، نو د الله او د هغه د رسول د خوښې په مقابل کې داسې خبرې ته ځير کېدل او د داسې شيانو پروا کول پرته (علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی، او داسې فکر هم مه کوئ چې په پلمو (تدبيرونو)، حيلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالی او د رسول صلی الله عليه وسلم خوښې حاصله کړئ، او په دې ښه پوه شئ چې الله تعالی ستاسو په ګردو خبرو اترو او پلمو خبردار دی.

بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿۱۲﴾

(دا عذرونه او بهانې چې تاسې کوئ داسې نه ده) بلکه ګمان به کاوه تاسې (ای متخلّفينو) چې بيا به له سره بېرته راونه ګرځي رسول الله او مؤمنان (له حُديبيې نه) کورونو خپلو ته هيڅکله، او ښايسته کړی شوی دی دغه (ګمان د تباهۍ د مؤمنانو) په زړونو ستاسې کې (ای منافقانو)، او ګمان کړی وو تاسې ګمان بد شوی (په علم د الله کې)، او وئ تاسې يو قوم هلاک کړی شوی.

تفسير: په رښتيا سره ستاسې د نه ورتګ سبب دا خبرې نه دي چې تاسې يې وايئ، بلکه ستاسې ګمان داسې وو چې اوس پيغمبر او د هغه ملګري له دې سفره په روغ صورت بېرته راونه ګرځي، دا ستاسې د زړه ټينګه خبره وه، چې دا ګمان مو بيخي غلط او چټي (بېکاره) ثابت شو، نو ځکه تاسې خپل حفاظت او ګټې د جلا اوسېدلو په صورت کې سنجولې وې، او حال دا دی چې په دې صورت کې ستاسې خُسران او تباهي وه، او الله تعالی ته ښه معلوم وه چې تاسې تباه او برباد کېدونکي يئ.

وَمَن لَّمْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿۱۳﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿۱۴﴾

او هر هغه چې ايمان يې نه وي راوړی په الله او په رسول د دغه (الله)؛ نو بېشکه مونږ تيار کړی دی مونږ کافرانو ته تود اور (د دوزخ). او خاص الله لره دی سلطنت او باچايي د اسمانونو او د ځمکې (ملکا خلقًا وعبيدًا)، ښښي هر هغه چې اراده وفرمايي (د مغفرت يې)، او په عذاب کې اچوي هر هغه چې اراده وفرمايي (د عذاب يې)، او همېشه دی الله ډېر ښه ښښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: هغه څوک چې د الله تعالی اراده د هغه ښښنې ته نه وي تللې؛ نو زه يې څرنګه ښښنه وغواړم، هو ! که الله تعالی مهرباني پر تاسې باندې وفرمايي؛ نو تاسې ته توفيق درکوي چې توبه وکاږئ، او د هغه ښښنه ځان ته وګټئ، د هغه رحمت په هر حال کې د هغه په غضب باندې سابق دی.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ ۖ

ژر به ووايي (تاته) وروسته پاتې کيدونکي (خلق) کله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) (لپاره د دې) چې واخلئ تاسې هغه (غنائم) ! پرېږدئ مونږ چې درځو په تاسې پسې (لپاره د جنګ او غنيمت)، اراده لري دوی چې بدلې کړي دوی د الله خبرې، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به متابعت ونه کړئ تاسې ځمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا له دې څخه.

تفسير: د حُديبيې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته امر ورسېد، چې پر (خيبر) باندې بريد او تعرض وکړي !، چې هلته هغه غدّاران يهودان اوسېدل، چې د (احزاب) په غزا کې يې کافرانو ته د مدينې لاربښوونه کړې وه، حق تعالی خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حُديبيې ته نه وو تللي؛ اوس به د (خيبر) په غزا کې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي، ځکه چې هلته وېره لږه او د ولجې (غنيمت) هيلې ډېرې دي، تاسې هغوی ته ووايئ چې: ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالی ستاسې په نسبت هدايت راکړی، دا چې تاسې په دې سفر کې هم هر ګز نشئ تلی، نو آيا په دې صُورت کې به تاسې له مونږ سره تلی شئ؟ که ځئ نو د دې تګ معنا به دا وي چې د الله تعالی خبره بدله شوې ده، حال دا چې د الله تعالی احکام هيڅکله بدليدونکي نه دي.

فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ

بيا به ژر ووايي چې حسد او کينه کوئ تاسې له مونږه سره (په ګټه ځمونږ کې ای مؤمنانو !).

تفسير: الله تعالی هيڅ نه دي فرمايلي، تاسې محض دا غواړئ چې مونږ ته څه ګټه ونه رسيږي، او د غنيمت مال يواځې تاسې ته پاتې دی.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

(داسې نه ده) بلکه وو دوی چې نه به پوهېدل (له دين د اسلام نه) مګر خو لږ څه.

تفسير: ډېره لږه پوهـه لري، او دا ناپوهان په دې نه پوهيږي چې د مسلمانانو د زُهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه ده، چې هغوی هيڅ دنيوي ګټو ته نه ګوري.

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ

ووايه (ای محمده !) وروسته پاتې کېدونکيو ته له صحرائي خلقو: ژر ده چې راوبه بللی شئ تاسې طرف د جنګ د يوه قوم ته چې خاوندان د جنګ سخت وي، يا به جنګ کوئ تاسې له هغو سره (چې ايمان يې نه راووړ)، يا به مسلمانيږي هغوی؛ نو بيا که امر ومنئ تاسې د دغو بلونکيو دربه کړي تاسې ته الله اجر ثواب ښه (چې عزّت او غنيمت دی په دنيا کې، جنّت او رؤيت دی په عُقبا کې).

تفسير: لږ څه صبر وکړئ، دې غزا ته نشئ تلی، خو وروسته له دې نه نورې جګړې ډېرې راتلونکې دي، او د خورا سختو جنګياليو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پيښيدونکي وي، او د هغه سلسله به تر هغه پورې اوږدېږي تر څو

هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرّف شي، یا جزیه ورکړي، او ځان مطیع الاسلام وشمېري، که په رښتیا سره تاسې د جهاد مینه لرئ؛ نو هلته د جهاد ډګر ته ننوځئ ! او خپل شجاعت مېړانه (بهادري) او توره راښکاره کړئ، که چې په هغه وخت کې د الله تعالی امر او حکم ومنئ؛ نو الله تعالی به خورا ښه بدل او جزاء تاسې ته درکړي.

تنبیه: له دې جنګیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دي، چې د کذّاب مسیلمه تېر وو، یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دي، چې د حُنین په غزا کې له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدّان وي چې له هغوی سره د ابوبکر الصدّیق رضي الله تعالی عنه په خلافت کې سخته جګړه پېښه شوه، یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا ګرد او نور هغه توریالي قومونه وي، چې د راشدو خلفاوو په وخت کې له هغوی سره سخت جنګونه ونښتل.

وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او که وګرځېدئ تاسې لکه چې ګرځیدلي وئ پخوا له دې څخه؛ نو په عذاب به کړي (الله) تاسې په عذاب دردناک سره.

تفسیر: لکه چې د حُدیبیې له تګه بېرته پاتې شوی، که په راتلونکي جګړې کې هم بېرته پاتې شوی؛ نو الله تعالی تاسې ته ډېر درد لرونکی عذاب درکوي، او ښایي پخوا له آخرته په همدغه دنیا کې هم څه عذاب درورسیږي.

لَّيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَمَن يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

نشته پر ړانده باندې هیڅ ګناه او تکلیف، او نه په ګوډ باندې هیڅ ګناه او تکلیف، او نه په ناروغ باندې هیڅ ګناه او تکلیف (ځکه چې جهاد پر دغو معذورانو باندې فرض نه دی)، او هر هغه څوک چې اطاعت وکړي، حکم ومني د الله او د رسول د دغه (الله)؛ نو داخل به یې کړي (الله) دی په جنّتونو کې چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو (څلور قسمه) ویالې، او هر هغه څوک چې وګرځېد (له احکامو د الله)؛ نو (الله) به په عذاب کړي دی په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسیر: په ګردو امورو او معاملو کې عامه ضابطه همدا ده چې متخلّفین معذّب کړي.

لَّقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بیعت یې کاوه، له تا سره د لاندې د ونې.

تفسیر: دا د «کیکر» ونه وه، غالبًا د ﴿لَّقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الآیة ـ د فرمایلو له سببه دغه بیعت ته (بیعة الرضوان) وایي، چې د هغه مفصّله قصه د دې سورت په شروع کې تېره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بیا معلوم کړ (الله په ظاهري علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کې وو.

تفسیر: د ظاهر اندېښنه او د زړه توکّل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامي مینه او نور.

فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿۱۸﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

بیا راښکته کړه (الله) سکینه، او ډاډینه (سکون) پر دوی باندې، او عوض یې ورکړ (الله) دوی ته برى نژدې (چې فتح د خیبر ده)، او ولجې (غنیمت) ډېرې چې وابه خلي دوی هغه (ولجې).

تفسیر: مراد له فتحې نژدې څخه فتحه د خیبر ده، چې د حُدیبیې له بېرته راتګ څخه سمدلاسه پېښه شوه، او زیاتې ولجې (غنیمت) په لاس ورغللې، چې له هغو سره مجاهدین هوسا او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿۱۹﴾

او دی الله همېشه قوي غالب ډېر حکمت والا.

تفسیر: الله تعالی په خپل زور او حکمت سره، د حُدیبیې نقصانونه ! په دې ځای کې تلافي او معاوضه کړل، او په فتحه د مکې معظّمې او حُنین کې همداسې تلافي او معاوضې په ظهور ورسېدې.

وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ

وعده کړې ده له تاسې سره الله د غنائمو او ولجو ډېرو چې وابه یې خلئ تاسې هغه نو (الله) ژر درکړل تاسې ته دا (غنائم او ولجې).

تفسیر: وروسته به ډېرې ولجې او غنیمتونه دررسېدونکي وي، چې له هغو یو همدا د خیبر غزا ده، چې ستاسې برخه په دې کې درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسې نه.

تفسیر: عام جنګ در پېښ نه شو، او په حُدیبیې او خیبر کې یې د کفّارو له لاسه تاسې ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه، او ستاسې په نشتوالي کې هیڅا ستاسې اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

او چې شي دا کار نښه (د قدرت د الله) لپاره د مؤمنانو.

تفسیر: مسلمانان دې وپوهېږي چې د الله تعالی قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کې کې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دې څخه هم د هغه نورې ګردې وعدې همداسې پوره کېدونکې دي.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿۲۰﴾

او الله ښیي تاسې ته لاره برابره.

تفسیر: د الله تعالی پر وعدو باندې ډاډینه او د هغه د لا محدود قدرت پېژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه؛ د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوي، چې همدا ده د توکّل برابره او سمه لاره.

وَّاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرًا ﴿۲۱﴾

او بل (يې درکړي دي تاسو ته غنيمتونه او برى) چې لا نه وى قادر تاسې په هغو (غنيمتونو) باندې، په تحقيق (علمي) احاطه کړېده الله په هغو (غنائمو) باندې هم، او دى الله تعالى پر هر شي باندې ښه قادر او توانا.

تفسير: د دې بيعت په انعام کې يې د خيبر فتح درکړه، او د مکې شريفې فتحې چې په هغه وخت کې په لاس درنغله، وروسته له دې څخه به په لاس درشي، ځکه چې الله د هغه وعده کړې ده، چې په حقيقت او عالم اسباب کې همدا د حُديبيې صلح د مکې شريفې د فتحې مقدمه او توطئه ده.

وَلَوْ قٰتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۲۲﴾

او که جنګ وکړي له تاسې سره هغه کسان چې کافران شوي وو؛ نو خامخا به يې ګرځولې وې شاوې خپلې، بيا به يې نه وو موندلي څوک دوست ساتونکى او نه مددګار.

تفسير: که جنګ پېښېده؛ نو برى به ستاسې وو، او کافرانو به شا اړوله، او تښتېدل به، او مدد کوونکيو به دوى له آفته نه شو ژغورلى، خو د الله تعالى د حکمت داسې اقتضاء وشوه، چې سمدلاسه روغه وشي، او د روغې د عظيم الشأنو ثمرو څخه مسلمانان مستفيد او ګټور شي.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾

(طريقه ايښې ده الله د غالبېدو د حق) په طريقې هغې سره چې په تحقيق سره تېره شوې ده پخوا له دې نه، او هيڅ کله به نه مومې ته طريقې د الله لره تبديل او اوښتل.

تفسير: کله چې د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کې په کومه فيصله کوونکې موقع کې سره مقابل وشي؛ نو په دغې مقابلې کې به بالآخر اهل الکتاب غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوريږي، د الله همدا عادت له پخوا راهيسې جاري دى، چې هيڅ تغيير او تبديل په کې پېښېدونکى نه دى، هو ! دومره شرط په کې شته چې اهل الحق په هيئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټينګ ولاړ دى.

وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْۢ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ؕ

او دغه (الله) هغه (ذات دى) چې بند يې کړل لاسونه د هغو (کُفّارو) له تاسې څخه، او لاسونه ستاسې له هغوى څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب يې کړئ تاسې په هغوى باندې.

تفسير: د مشرکانو څو ډلې حُديبيې ته راغلې وې، چې که لاس يې بر شي؛ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په شهادت ورسوي، يا يو نيم مسلمان ګوښې ګېر کړي، او ويې ربړي، لکه چې داسې څو پېښې هم راپېښې شوې، او په دې منځ کې يو مسلمان هم په شهادت ورسېد، چټې خبرې او د جنګ د اور د بلېدلو هم وشوې، تر دې چې اصحاب کرامو رضي الله تعالى عنهم أجمعين هغه قاتل ونيو، او د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم حضور ته يې وړاندې کړ، او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې، او ويې بابښه، په دې آيت کې د همدغو واقعاتو په لوري اشارې دي، او (ببطن مکة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نژدې منطقه ده، چې له ډېره نژديوالي څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم، او يا مابين د ښار.

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ﴿۲۴﴾

او دی الله په هغه څخه چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: الله تعالی ته د کفّارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمّل ښه معلوم دی، اوويني يې، نو جزا به يې پرې در کړي.

هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ

دوی هغه کسان دي چې کافران شوي دي، او منع کړي يې وئ تاسې له مسجد الحرام څخه، او (منعه کړې یې وې) قرباني د تاسې په دې حال کې چې بندې کړی شوې وې له دې نه چې ورسيږي ځای د حلالولو خپلو ته.

تفسیر: د حرم تر هغې برخې پورې یې د قرباني حیوانات پرېنښودل چې هلته یې بوځئ، او په مشروعه طريقه سره یې ذبح کړئ، او همالته په حُديبيې کې بند پاتې شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَئُوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

که چېرې نه وئ (پټ په کُفارو کې) څو سړي ايمان راوړونکي، او څو ښځې ايمان راوړونکې چې نه پېژندلې تاسې هغوی لره (په صفت د ايمان سره) دا خطره چې پايمال کړي وو تاسې هغوی (هم سره له کفّارو)، پس رسېدلی به وو تاسې ته له هغوی څخه ضرر او غم په ناپوهی سره (نو د جهاد حکم به یې در کړی وې، لیکن حکم یې در نه کړ) لپاره د دې چې داخل کړي الله په رحمت خپل کې هر هغه چې اراده وفرمايي (د داخلولو يې).

تفسیر: هغه مسلمانان نارينه او ښځې چې په مکې کې مظلوم او مقهور اوسېدل، او د مدينې منورې مسلمانانو له هغوی سره پوره پېژندګلو نه درلوده، هغوی به په جنګ کې د ناپوهی په سبب پايمال او لتاړ کېدل، که دا وېره نه وی؛ نو سمدلاسه به د جنګ کولو امر کېده، خو که داسې امر صادرېدی؛ نو تاسې به په دې قومي نقصان باندې متأسف او خپه کېدی، او کافرانو ته به د داسې ويناوو موقع په لاس ورتله چې: «وګورئ ! مسلمان د خپل مسلمان پت هم نه ساتي»، نو ځکه مو جنګ منع کړ، تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلي پاتې وي، او پر تاسې باندې د دې بېمثاله صبر او تحمّل له سببه الله جل جلاله خپل رحمت ووروي، او له دې کافرانو څخه هغه سړي چې د هغو مسلمان کېدل مقرّر او مقدّر دي؛ ښايي په دې خطرناکې جګړې کې له لاسه ونه وځي، او د الله تعالی په رحمت کې پخپلې نېټې داخل شي.

لَوْ تَزَيَّلُوْا لَعَذَّبْنَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۲۵﴾

که چېرې جلا (جدا) شوي وی دغه (مسلمانان له کفّارو نه)؛ نو خامخا به مو په عذاب کړي وو هغه کسان چې کافران شوي دي له دغو (اهل د مکې) څخه په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخ جلا اوسېدی، او مسلمانان له هغوی سره داسې ګډوډ نه وی پراته؛ نو تاسې به کتل چې مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکې سزاوې ور کولې.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چې وګرځولې وو هغو کسانو چې کافران شوي وو په زړونو خپلو کې ننګ هسې ننګ چې د جاهلیت ناپوهي وه؛ نو راښکته کړه الله ډاډینه او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندې.

تفسیر: د ناپوهۍ ضد دا دی چې سږ کال عمره ونه کړئ، هغه مسلمانان چې له مکې څخه هجرت کوي؛ هغوی بېرته راليږي، کال ته دې عمرې ته راشي، او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کې نه اوسي، علاوه پر دې وسلې له خپله ځانه سره ونه لري، په روغلیک کې «بسم الله الرحمن الرحیم» مه لیکئ !، د «محمد رسول الله» په ځای یواځې «محمد بن عبد الله» ولیکئ، رسول أکرم دا وګردې خبرې ومنلې، او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد سره سم دېته غاړه کېښووله، او په پای کې په همدې فیصلې باندې د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿۲۶﴾

او ټینګه لازمه یې کړله هغوی لره کلمه د تقوی (د توحید کلمه)، او وو دوی ښه لایق وړ له دغه سره، او اهل د دې (کلمې د تقوی)، او دی الله تعالی په هر شي باندې ښه پوه.

تفسیر: له الله تعالی وویرېږي، او د نافرمانۍ له لارې څخه ځان وژغوري، او د کعبې په ادب باندې په مضبوطۍ سره ټینګ واوسي، او ولې به نه اوسي چې تاسې په دنیا کې د واحد الله تعالی ربښتین منونکي او د (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) زبردست قایلان عاملان او حاملان یئ، او د یوه پوخ او موحّد پیغمبر محمد رسولُ الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امّتیان یئ، او خپل جذبات او رُجحانات مو په جوش کې د الله جلّ جلاله په خوښۍ او د هغه د شعائرو په تعظیم کې جار کړي دي، حقیقي توحید همدا دی چې سړی دهغه واحد الله تعالی اوامر او احکام واوري، او د خپل عزّت او د ذلّت خبرې د هغه په مخکښې یوې خوا ته کېږدي، ښایي د همدې لامله په حدیث کې د (کلمة التقوی) تفسیر: په ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ سره شوی دی، ولې چې زیاتره د طهارت او د تقوی اساس همدا پاکه کلمه ده، چې د دې د منلو او د حق د اداء کولو لپاره الله تعالی د رسول أکرم أصحاب غوره کړي وو، او بېشکه همدوی د الله تعالی په علم کې د دې خبرې اهل او مستحقّ هم وو.

لَّقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره، چې خامخا به داخل شئ تاسې مسجد حرام ته که اراده وفرمایي الله په امن او آرام سره، حال دا چې خریونکي به وی د سرونو خپلو، او لنډوونکي به وی (د ویښتو خپلو)، او نه به ویرېږئ تاسې (له هیچا هیچېږې).

تفسیر: د دې سُورت په ابتداءِ کې ذکر شوی دی، چې په مدینې منوّرې کې رسول أکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید، چې مونږ په مکّې کې داخل شوي یو، سر خریيلي او ویښتان پریکړي، له احرامه وتلي، حلال شوي یو، لکه چې د حُدیبیې له کال څخه وروسته همداسې هم وشو، په دې آیت کې یې همدا فرمایلي دي چې په تحقیق سره

الله خپل رسول ته رښتيا خوب ورليدلی وو، پاتې شو د (إن شاء الله) فرمايل، د «ابن كثير» په نزد دا (إن شاء الله) د تحقيق او توكيد لپاره ده، (سيبويه) وايي: په داسې ځايونو کې چې د يوه شي په قطعي ډول سره ورښوول د ځينو مصلحتونو له مخې مقصود نه وي، او كول يې منظور وي؛ داسې عنوان غوره كاوه شي، يا محض لپاره د تبرّك الله تعالى (إن شاء الله) فرمايلي دي، يا لپاره د تعليم د بندګانو خپلو يې فرمايلي دي، يعنې هر مؤمن لره مناسب دي چې د راتلونكو كارونو په نسبت «إن شاء الله» ووايي.

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿۲۷﴾

نو معلوم دي الله ته (فوائد د دغې صلحې) هغه څه چې نه پوهېدئ تاسې؛ نو ويې ګرځوله پخوا له دغه داخلېدو دمكې نه فتحه او بری نژدې.

تفسير: بيا الله تعالى له خپل محيط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه كړه، الله تعالى ته دغه خبره معلومه وه، چې د خُوب د تعبير په ښكاره كولو كې وروسته له يوه كال څخه څومره ګټې او مصالح دي، چې عام خلق پرې نه دي خبر، نو ځكه يې د خوب د تعبير وقوع بل كال ته وځنډوله (ايساره كړه)، او د هغه له وقوع څخه يې پخوا تاسې ته سمدلاسه يو بل بری دروباښه، يعنې د خيبر بری يا د حُديبيې روغه چې هغې ته اصحاب الكرام رضي الله تعالى عنهم أجمعين (فتح مبين) ويله، لكه چې د دې سُورت په اول كې څمونږ په دی تفسير كې د دې خبرې تفصيلات ليكلی شوي دي.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چې رالېږلی يې دی رسول خپل په (ښوونه د) سمې لارې او دين حق سره (چې دين د اسلام دی).

تفسير: د اصولو او فروعو او عقائدو او احكامو په اعتبار دا دين رښتيا دی، او همدا سمه لاره ده چې محمد صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه وسلم راوړې ده.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

لپاره د دې چې غلبه وركړي (پورته كړي هغه دين) پر دينونو ټولو باندې.

تفسير: الله تعالى دا دين په ښكاره ډول تر سلهاوو كلونو پورې پر ګردو مذاهبو باندې غالب كړی دی، او مسلمانانو تر څو پېړيو پورې په ټول بشريت باندې حكومت او تسلّط درلود، او په راتلونكې زمانې كې د دنيا له ختمېدو سره نژدې همداسې يو وخت راتلونكی دی، چې په هر ځای كې به د دې حق دين حكومت او تسلّط وي، د استدلال او حُجّت له مخې به هم د اسلام دين تل غالب وي، لكه چې اوس هم غالب دی.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿۲۸﴾

او كافي بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت كوونكی).

تفسير: الله تعالى د دې دين په حقانيت باندې ګواه دی، او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت كوونكی دی، يا كافي بس دی، الله شاهد په وعدو خپلو يا په نبوّت او رسالت د رسول خپل يعنې محمد صلى الله عليه وسلم لكه چې د دوی عالي شان په وروسته كې داسې بيانيږي.

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالیږل شوی د الله دی (په حقه سره)، او هغه کسان چې له ده سره دي سختي کوونکي دي په کافرانو باندې.

تفسیر: دکافرانو په مقابل کې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه گرد کافران ویریږي، او له کُفر څخه نفرت او بېزاري ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی (د ۱۱ جزء د توبې د سورت په (۱۶) رکوع (۱۲۳) آیت کې) ﴿وَلْيَجِدُوْا فِيْكُمْ غِلْظَةً﴾ فرمایلي دي: ، او همداسې (د «توبې» په لسمه رکوع (۷۳) آیت کې)﴿وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾، او د (۶ جزء د «مائدې» سورت په اتمه رکوع (۵۴) آیت کې) یې: ﴿اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ﴾ فرمایلي دي.

رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کې یو تر بله ډېر شفقت او مهرباني کوي، یو په بل باندې د ضرورت په وخت کې سر ایږدي، له مال، ځان، اولاد ټولو نه ورته تیریږي.

تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا ؗ

وینې به ته هغوی، رکوع کوونکي او سجده کوونکي، غواړي دوی په دې عبادت سره فضل او مهرباني له الله تعالی نه، او غواړي رضامندي د هغه.

تفسیر: دا هغه خاص بندگان د الله تعالی دي، چې په ټولو عملونو کې خصوصًا په لمانځه کې چې یو لوی رُکن د اسلام دی، یواځې او یواځې اخلاص او عجز الله تعالی ته ښکاره کوي، مهرباني او رضا د هغه غواړي، هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کې نه لیدل کیږي.

سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ ؕ

نښې د دینداری د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کې له اثر د سجدو نه، یعنې هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کې پیدا کیږي؛ هغه نورانیت د دوی په وجودونو کې له ورایه بریښي.

تفسیر: په اداء د لمانځه سره بنده ډېرو لوړو کمالاتو ته رسیږي، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کېدی شي، خو په شرط د دې سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د أحمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی وو، نو ځکه الله تعالی د دوی صفت په قرآن کې بیانوي، اثر د نورانیت یې په سجدې سره د دې لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورټل شو، او انسان به د همدې سجدې له لارې لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسیږي، د اووم اسمان ملائکې د پیدایښت د وخته نه تر پو کولو د شپېلۍ د اسرافیل علیه السلام پورې په سجده پرتې دي، دا د سجدې په اهمیت او کمال بندگۍ ښایې.

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰىةِ ۖۚ وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيْلِ ۚ

دا اوصاف هغه اوصاف دي، چې مثالونه یې په تورات کې بیان شوي دي، او دا هغه اوصاف دي چې مثالونه یې په انجیل کې بیان شوي دي.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو اسماني کتابونو کې هم راغلی دی، همدا وجه ده چې ډېرو پوهانو له اهل د کتاب نه چې تنګ نظري نه درلوده، اصحاب کرام به یې چې ولیدل؛ نو به یې سمدلاسه تصدیق کاوه، چې دوی په مثل د حواریونو د مسیح علیه السلام غوندې ښکاري.

كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ

لکه هغه کښت (فصل) چې راوباسي څانګې خپلې، بیا یې ملا خپله ټینګه کړي، بیا کلکه شي دغه څانګه، بیا ودریږي دغه کښت (فصل) پس له ضعیفی او نرمی نه په پنډیو او ېخونو خپلو باندې.

تفسیر: الله تعالی صحابه په تقویه د دین کې له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوي، یعني لکه څنګه چې کښت او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره ثمر او پخوالي ته رسیږي؛ همدارنګه اصحابو خصوصًا راشدو خلفاوو پخپلو دورو د خلافت کې دین د اسلام یې درجه په درجه ثمر او پخوالي ته ورساوه، که د دوی مقام علمي، مناقب او تاریخ د کارنامو ولټول شي، دا څلور کلمې د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبیه کېدی شي، ﴿أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ﴾ دوره د صدّیق، ﴿فَـَٔازَرَهُۥ﴾ دوره د فاروق، ﴿فَٱسۡتَغۡلَظَ﴾ دوره د ذي نورین، ﴿فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ﴾ دوره د اسد الله !، دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دي، چې په کارنامو خپلو سره یې تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همېش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

يُعۡجِبُ ٱلزُّرَّاعَ

په داسې حال کې چې قوّت د دې کښت (فصل) په تعجّب کې اچوي (خوشحالوي) بزګران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزګرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کې، او تشبیه د دین د اسلام له کښت سره په قوّت او کثرت کې؛ ډېره ابلغه او مناسبه تشبیه ده، یعني لکه څنګه چې اصحاب کرام په صدر اسلام کې ډېر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانی کې وو، خو وروسته ډېر قوّت او کثرت ته ورسېدل، حتی چې د نړۍ په ډېره برخه باندې مسلّط شول، او همدارنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانی کې وو، خو وروسته وروسته په ډېر زر وخت کې داسې قوّت او شهامت ته ورسېد، چې ټول جهان د هغې پیروۍ ته مجبور شو، او خلق فوج فوج په دین د اسلام کې داخل شول.

لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلۡكُفَّارَۗ

دا قوّت د دې لپاره دی چې په قهر راولي کُفّار.

تفسیر: اسلام په دې قوّت او رونق سره، د کفارو په زړونو کې د حسد او کینې اورونه بلوي، چې دا کار پخپل ذات کې د دوی په زړونو او فکرونو کې لویه فتنه او مرض ګرځي.

وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ مِنۡهُم مَّغۡفِرَةٗ وَأَجۡرًا عَظِيمَۢا ٢٩

وعده کړې ده الله تعالی له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی، او عملونه نېک یې کړي دي، دوی لره د ښښنې او د اجر ډېر لوی، چې (جنّت، لقاء او رضا د الله تعالی ده).

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده، چې ایمان لرونکي وي او ښه عملونه کوي، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وي، صحابه دي.

تمت سورة الفتح، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ الْحُجُرَاتِ

«د (الحُجرات) سورت مدني دی، اتلس آیات او دوه رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۹) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، د (المجادلة) سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی ! مه وړاندې کوئ مفکورې خپلې په مخکښې له صدوره د اوامرو د الله او د رسول د هغه، بلکه انتظار کوئ امر د هغوی لره.

تفسير: په کوم کار او فیصله کې چې د الله تعالی له طرفه او د رسول د هغه، له طرفه کومه امیدواري د اصدار د حکم لرئ؛ نو عجله مه کوئ چې پخپلې رایې او فکر سره حُکم وکړئ، بلکه انتظار وباسئ حکم د ذات احد لره، کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایي؛ نو په ډېر ښه سکوت او ادب سره د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونیسئ، او په ډېر پاکې عقیدې سره یې قبول او په عمل کې یې پیاده کړئ.

تنبيه: په انسانانو خصوصًا په مسلمانانو لازمه ده، چې اراء او افکار خپل په ټولو امورو کې !، تابع د اسلامي امورو وګرځوي، ځکه انسان په آراوو خپلو سره په ټولو امورو کې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کې سل خطا کیږي او ناکامیږي، او پیروي د آراوو انسان له ټولو بدمرغیو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

یواځې او یواځې اسلامي احکام دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کې ټیک وي، نو همدا وجه ده چې الله تعالی په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې کې اختیار د بنده سلبوي، او فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ﴾.

که په دقّت سره څېړل وشي؛ ټولو ته په تجربه او مشاهده سره ثابتیږي، چې ټولې بدمرغۍ او کړاوونه بشریت ته، د پیروي د آراوو او خواهشاتو نه وررسیږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ①

ووېرېږئ له الله تعالی څنې هر وخت، الله تعالی اورېدونکی او ښه پوه دی.

تفسير: حقيقي فرمانبرداري د الله تعالی هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله ناري سورې د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کې یې نفاق او عمل یې هم د فساد وي؛ داسې رویه د هیچا په درد نخوري.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْٓا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ②

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی ! مه پورته کوئ آوازونه خپل برسېره پر آواز د پیغمبر، او په لوړه مه پورته کوئ ده لره آواز په خبرو کې لکه په لوړ آواز خبرې د بعضو د

تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د وېرې د دې چې ضايع به شي عملونه د تاسې، او تاسې به پرې خبر نه يئ.

تفسير: د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مجلس کې به په داسې شور او غوغا سره غږېدل، لکه چې پخپلو منځونو کې به په هغې سره غږېدل، چې دا کار په داسې عالي حضور کې ډېره لويه بې احترامي او بې ادبي ده، او په بې ادبۍ سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عاليه څخه محروم پاتې کېږي، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو څخه پورته کېږي، او په بې ادبۍ سره مقام له خاورو سره خاورې کېږي.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاګرد په مقابل د استاذ، صالح مأمور په مقابل د آمر کې څومره ادب ساتي، نو تر ټولو نه چې مهمتر او اول تر ادب وساتل شي، په مقابل د محمد صلی الله عليه وسلم کې دی، څکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالي او لوړ دی، که لږ څه تغيير په فکر د رسول الله صلی الله عليه وسلم کې پېښ شي ! ډېر خطر د دې شته چې عملونه ستاسې هبت او ضايع شي، او تاسې به پرې خبر هم نه يئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ

بيشکه هر هغه کسان چې ټيټوي آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دي چې ازمويلي دي الله تعالی جلّ جلالُه زړونه د دوی لپاره د پرهېزګارۍ او وېرې له ده څخه.

تفسير: هغه څوک چې د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په مجلس کې په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په مقابل کې آوازونه خپل نه پورته کوي؛ دوی هغه کسان دي چې الله تعالی جلّ جلالُه د دوی زړونه د تقوی او پرهېزګارۍ لپاره آماده کړي، يعني خپل الهي توفيق يې له دوی سره ملګری کړی دی.

لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

دوی لره ده بخښنه، عوض او ثواب لوی.

تفسير: کله چې دوی په ډېر اخلاص او غيرت سره د شعائر الله احترام ساتي، او له رحمت للعالمين سره ډېر احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پيښېږي، الله تعالی ډېر مهربان دی د دوی ګناهونه بښي، او لوی اجرونه ورته نصيب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ
لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

بيشکه هغه کسان چې چيغې وهي تا لره، د کورونو د أمّهات المؤمنينو نه له هغه خوا؛ اکثر د دوی عقل نه لري، که چېرې دوی صبر کړی وی تر هغو پورې چې راوتلی وې ته دوی ته؛ نو دا صبر به په خير تماميده دوی لره، او الله تعالی جلّ جلالُه ډېر بښونکی او مهربان دی.

تفسير: د بني تميمو قوم د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د ليدلو لپاره مدينې منورې ته راغلل، او رسول الله صلی الله عليه وسلم په کور کې تشريف درلود، دوی د بيرون نه ورته چغې وهلې: ای محمده ! راووځه !، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده، او ايجابات اخلاقي يې نه مراعات کول، محمد صلی الله عليه وسلم يې يو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې محمد صلی الله عليه وسلم عالي شخصيت دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ۝٦

اى هغو كسانو چې تاسو ايمان راوړى !، كه چېرې راتګ وكړ تاسو لره فاسق او بدكار په يوه خبره سره؛ نو تاسو ښه تحقيق په كې وكړئ !، له جهته د وېرې د دې چې وبه رسوئ تاسو يوه قوم لره ضرر اوتاوان په ناپوهئ سره، نو پس وبه ګرځئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل كړى دى؛ خفه او پښېمانه.

تفسير: ټولې شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پيښيږي، نو له دې خاطره الله تعالى جلّ جلالُه بندګانو خپلو ته ارشاد فرمايي: كه چېرې تاسو ته كوم بدكاره انسان په كومه موضوع كې خبر دركوي !، تاسو په هغې كه ډېر فكر وكړئ، حق او باطل، رښتيا او دروغ يې ښه ځان ته ثابت كړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وكړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظرئ سره مو كومه خرابي او ضرر رسولى وي؛ بيا يې جبيره مشكله او پښېماني يې هم څه په درد نخوري، چې په دې صورت كې به ظلم برقرار او عدالت نړېدلى وي، او حال دا چې انسان بايد عدالت برقرار كړي، او د ظلم ريښې له بېخ څخه وباسي.

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شئ تاسې چې په منځ ستاسې كې رسول د الله دى (نو مه وايئ دروغ) كه چېرې پيروي وكړي رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسې لره په ډېرو امورو كې چې هغه خلاف د واقعيت او حقيقت وي؛ نو خامخا به تاسې په مشقت او ګناه كې لويدئ.

تفسير: كه رسول الله صلى الله عليه وسلم دكوم سړي پر راى او غوښتنې باندې عمل ونه كړي؛ نو تاسې مه خپه كېږئ ځكه چې حق د خلقو د غوښتنو يا د يوه او د بل د رايې نه تابع كيږي، كه داسې وشي؛ نو د ځمكې او د اسمانونو ګردې كارخانې سره خرابيږى.

وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ۝٧ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً ۚ

ليكن الله تعالى جلّ جلالُه دوست او محبوب ګرځولى دى تاسې ته ايمان او ښايسته كړى يې دى دغه (ايمان) په زړونو ستاسې كې، او بد او منفور يې ګرځولى دى تاسو لره كفر، فسق، او نافرماني له اوامرو د الله تعالى نه، (هغه تحقيق كوونكي په خبرونو كې) همدوى دي ثابت په دين حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه، او د نعمت د ده له طرفه.

تفسير: كه تاسې دا غواړئ چې محمد صلى الله عليه وسلم ستاسې هره خبره ومني؛ نو خورا زيات مشكلات به پيښيږي، خو د الله تعالى شكر وكړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتينو مؤمنانو په زړونو كې ايمان محبوب ګرځولى دى، او د كُفر او معصيت نفرت يې په كې اچولى دى، چې د هسې بې هودګيو په شاوخوا كې نه نژدې كيږي، په هغې مجتمع كې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف ولري، په هغې كې د بل چا د رايو او فكرونو منل چې پر ته له منلو د هغه څخه وي؛ نشي كېدى، او نه ښايي چې وشي، نن اګر كه رسول الله صلى الله عليه وسلم ځمونږ په منځ كې تشريف نه لري، مګر د هغوى پاک شريعت او د هغو وارثان او نائبان شته، او تل به وي.

وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ⑧

او الله تعالی ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالی ته د ګردو استعداد ښه معلوم دی، او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمایي، چې د هغه استعداد د ده په ځان کې وي.

وَاِنۡ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اقۡتَتَلُوۡا فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَهُمَا ۚ فَاِنۡۢ بَغَتۡ اِحۡدٰٮهُمَا عَلَى الۡاُخۡرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِىۡ تَبۡغِىۡ حَتّٰى تَفِىۡٓءَ اِلٰٓى اَمۡرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنۡ فَآءَتۡ فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَهُمَا بِالۡعَدۡلِ وَاَقۡسِطُوۡا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الۡمُقۡسِطِيۡنَ ⑨

که چېرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو کې) سره په جنګ او جګړه کې ولوېږي؛ پس روغه او صلحه وکړئ (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنګ کوونکیو کې په نصیحت سره، او په بلنې سره حکم د الله او د رسول الله ته، نو که ظلم او تېری وکړ یوې له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې، یعني چې صلح قبوله نه کړي، او حکم د الله او رسول الله ته راضي نشي؛ پس جنګ وکړئ تاسو ټول ای مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز کوي (پر هغې بلې مظلومې ډلې باندې)، تر هغه پورې چې بېرته راوګرځي دوی حکم د الله تعالی ته، او غاړه ورته کېږدي، او که چېرته وګرځېدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه، او د الله تعالی حکم یې بېرته ومانه) پس صلح او روغه وکړئ تاسې په منځ د دوی کې په عدل او انصاف سره، عدل او انصاف کوئ تاسې ای مؤمنانو په هر کار کې، ځکه چې بېشکه الله تعالی دوست لري عدل او انصاف کوونکي (په قول او فعل کې).

تفسیر: سره له دې ګردو مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو ګوندو (ډلو) په منځ کې جنګ او جګړه پېښه شي، نو تاسې زیات کوښښ وکړئ چې هغه جګړه لرې شي، که په هغه بری ونه مومئ، او یوه ډله په بلې ډلې باندې برید او تعرّض وکړي، او ظلم او زیاتي ته ملاوې وتړي؛ نو تاسې د هغوی سیل او ننداره مه کوئ، بې پلوي او بېطرفي مه غوره کوئ، بلکه تېری او تجاوز له هرې خوا چې وي ګرد مسلمانان دې په هغې کې سره یو شي، او له هغې سره دې جنګ وکړي، تر څو هغه ډله مجبوره شي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، او د خپلو تېریو او زیاتي څخه لاس واخلي، او د الله د امر او حکم په لوري راشي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، نو مسلمانانو لره ښایي چې د دواړو ډلو په منځ کې په عدل او انصاف سره روغه وکړي، او یوه له بلې سره یو ځای کړي، او د دواړو ډلو په مابین کې په طرفداری کې د حق د لارې نه دېخوا او هغه خوا چپ (غلط) نشي.

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دې آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی، چې د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهورې دي، او دوی پخپلو منځونو کې ډېر جګړې سره کولې، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دې آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کې سره روغه وفرمایله، لکه چې په (۴ جزء د سورت آل عمران په (۱۱) رکوع (۱۰۳) آیت) کې دي: ﴿وَاذۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ اِذۡ كُنۡتُمۡ اَعۡدَآءً فَاَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوۡبِكُمۡ فَاَصۡبَحۡتُمۡ بِنِعۡمَتِهٖۤ اِخۡوَانًا﴾ الآیة.

اِنَّمَا الۡمُؤۡمِنُوۡنَ اِخۡوَةٌ فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَ اَخَوَيۡكُمۡ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُوۡنَ ⑩

بېشکه چې مؤمنان ټول په دین کې سره وروڼه دي، نو پس صلح او جوړښت کوئ تاسې (ای مؤمنانو) په منځ د وروڼو خپلو کې (تل ترتله)، او وویرېږئ له الله تعالی څخه (په هر څیز او په هر وخت کې) او ځان ساتئ (له معاصیو) ښایي چې درباندې رحمت وکړ شي (له جانبه د الله).

تفسیر: د روغي او د جګړې په وخت کې بلکه په هر حالت کې ښايي دا تر سترګو لاندې وي، چې د دوو ورونو روغه يا جګړه دې د دښمنانو او کافرانو په څېر ونه بلله شي !، کله چې دوی سره ورونه کيږي؛ نو هغوی هم هغسې مه پرېږدئ، بلکه په ذات البيني اصلاح کې يې ډېر زيات کوښښ وکړئ، او د دې کوښښ کولو په وخت کې تل له الله تعالی څخه وويرېږئ !، چې له کومې خوا بې ځايه طرفداري ونه شي، يا د انتقامي جذبې له کبله کومه نښه په منځ کې ونه ليدله شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُوا۟ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۖ وَلَا تَلْمِزُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا۟ بِٱلْأَلْقَٰبِ ۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) ټوکې او سپکاوی دې نه کوي هيڅ يو قوم له تاسې څخه په بل قوم باندې، ځکه ښايي چې وي به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دې (مسخره کوونکيو) څخه، او (نه دې ټوکې او سپکاوی کوي) يو ټولی ښځې له تاسې په نورو ښځو، ځکه ښايي چې هغه (مسخرې کړی شوی) به بهترې او غوره وي (په نزد د الله له دې مسخره کوونکيو څخه)، او مه عيب جويي کوئ بعضې د تاسو د بعضې نورو، ځکه چې بيا د تاسو عيب جويي هم کيږي (چې دا په حقيقت کې د ځان عيب جويي ده)، او مه غواړئ تاسې يو تر بل په بد نومونو او القابو سره.

تفسیر: ړومبی يې د مسلمانانو د نزاع او جګړې د لرې کولو تدبيرونه راوښوول، بيا يې دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پيښ شي؛ نو په زور او مؤثرې طريقې سره دې هغه ورک کړ شي، خو تر کله پورې چې د نزاع خاتمه ونه شي؛ ښايي کوښښ وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زياتې او مشتعلې نه شي.

په دې آيت کې الله تعالی مونږ ته داسې حکم فرمايي، چې يوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخرې او ټوکې نه کوي، او نه دې يو په بل باندې ناوړه غږونه کوي !، او نه دې يو په بل پسې د عيب لټولو لپاره لوېږي، او نه دې په بدو نومونو او ناولو لقبونو سره يو بل ياد کړي، ولې چې له داسې خبرې څخه دښمني او نفرت ورځ په ورځ زياتيږي، او د فتنې او د فساد اور لا تيزيږي، سبحان الله ! دا څو قيمتدارې لارښوونې او هدايات دي !، که نن مسلمانان لږ څه ځير شي، د دوی د ګردو جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوريو د علاج نسخې په همدې د (حجرات) په سورت کې شته.

بِئْسَ ٱلِٱسْمُ ٱلْفُسُوقُ بَعْدَ ٱلْإِيمَٰنِ ۚ

بد دي دا درې نومونه د (سخرېې، تلمّز، تنابز) له جهته د فاسقې وروسته له ايمان درلودلو (لرلو) څخه.

تفسیر: د بل سړي د خراب نوم په اخيستلو سره پخپله هم هغه نوم اخيستونکی ګناهګاريږي، که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي، که يې ونه کړي، خو دی پخپله ځان بد تهذيب، فاسق، او ګناهګار او خلق ربړوونکی ښکاره کوي، خيال وکړئ چې مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل لوری ښه ښکاري؟ او بل تفسير يې داسې کېدی شي: کله چې يو څوك مسلمان شي؛ نو بيا هغه ته په هغو پخوانيو خبرو باندې طعنه ورکول يا د هغه وخت په بدترينو القابو يادول لکه پرنګی، يهود، هندو او داسې نور؛ ډېر مذموم حرکت دی، همداسې هغه سړی چې په کوم عيب کې اخته وي، چې هغه يې په واك کې نه وي، يا يې له کومې ګناه څخه فرض يې کړئ توبه کړې وي؛ له هغه څخه د ژغورنې لپاره د هغه يادول ښه نه دي.

وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ⑪

او هغه چې توبه يې ونه ايستله؛ نو دغه كسان همدوى دي ظالمان (پر ځانونو خپلو).

تفسير: هغه ګناه چې پخوا شوې، له هغې څخه توبه وكړئ !، كه د دې هداياتو او حكمونو د اورېدلو څخه وروسته دوى له هغو جرائمو څخه توبه نه كوي؛ نو د الله په نزد به اصلي ظلم همدا وي.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَّلَا تَجَسَّسُوْا وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (اى مؤمنانو !) ځان وساتئ تاسې له ډېرو بدګمانيو او تهمتونو نه (په خلقو باندې)، بېشكه ځينې بد ګمانونه او تهمتونه ګناه ده، او مه لټوئ تاسې پټ عيبونه د مسلمانانو، او نه دې كوي غيبت ځينې ستاسې د ځينو نورو.

تفسير: د دوو تنو د اختلاف او تفريق په ډېروالي كې دا امور په خصوصيت سره داخل دي، يو فريق په بل فريق باندې داسې بد ګمان كوي چې حُسن ظن لره چې په حديث كې راغلى دى؛ هيڅ ځاى نه پاتې كيږي، او له هرې يوې خبرې څخه څه ناڅه مخالفت كوي، كه د هغه په خبرو كې د ښه والي له زرو احتمالاتو څخه د يوې خرابۍ احتمال هم متصور وي؛ نو د هغه فكر او چرت د هم هغې خرابۍ په لورې وردرومي، او له هغو ټولو ښېګڼو څخه يې ستركې پټوي، او د هم هغې كوچنۍ خرابۍ په شاوخوا كې چورلي، او هم هغه خرابه او كمزورې خوا ته يوه قطعي او يقيني بڼه او شكل وربښي، او پخپل مقابل فريق باندې د تُهمت په الزام شروع كوي، نو پاك قرآن له دې ګردو ويناوو او خُرافاتو څخه منع كوي، كه مونږ مسلمانان د پاك قرآن په احكامو باندې عمل وكړو، نو هغه ګرد اختلافات چې له بد قسمتۍ راپيښيږي، له خپله حده نه تيريږي، او د هغو ضررونه به محدود پاتې كيږي، بلكه په لږ مدّت كې به د هغه نوم او نښه هم وركيږي، الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبرې كول؛ هيچا ته او هيڅ كله روا نه دي.

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَّأْكُلَ لَحْمَ أَخِيْهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ

آيا خوښوي يو له تاسې څخه دا چې وخوري غوښې د ورور خپل، حال دا چې مړ وي، پس بد ګڼې تاسې هغه؛ نو همدارنګه بد وګڼئ د مسلمان ورور غيبت او عيب لټول.

تفسير: د خپل مسلمان ورور غيبت كول داسې ګنده كار دى، لكه چې څوک د خپل هسې مړه ورور غوښه چې سخا شوي هم وي؛ پخپلو نوكانو سره شكوي، او خوري يې، نو آيا د ده دا چارې كوم انسان خوښوي؛ نو وپوهېږئ چې غيبت كول له دې نه هم يو شنيع او خراب كار دى، ټولې كينې او دښمنۍ او حتّى داسې نور ډېر بد عواقب ټول له غيبت نه پيدا كيږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ⑫

ووېرېږئ تاسې له الله تعالى څخه، بېشكه الله ښه توبه قبلوونكى، ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: په دې نصيحتونو باندې هم هغه څوک عمل كوي، چې په زړه كې يې د الله تعالى وېره وي، كه د الله تعالى وېره نه وي؛ نو هيڅ نه كيږي، كه پخوا د دې حكم له لوستلو څخه كومه غلطي يا تېرواته له هغوى څخه شوي وي؛ نو اوس ښايي د پاک الله په مخكښې د زړه له كومې توبه وكړي، او د هغه له مهربانۍ او لورينې څخه خپله ښښنه او مغفرت وغواړي چې مغفرت يې وكړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ

ای خلقو ! بېشکه مو پيدا کړي يئ تاسي (ټول اصلاً) له يوه سړي چې (آدم) او له يوې ښځې چې (حوا) ده، او ګرځولي يئ مونږ تاسې ځانګې او قبيلې قبيلې، لپاره د دې چې وپېژنئ يو له بل سره، بېشکه چې ډېر مکرّم او معزّز له تاسې څخه په نزد د الله ډېر متّقي ادب لرونکی ستاسې دی.

تفسير: زياتره د غيبت، طعن، ذم او عيب لټولو منشأ کبر او غرور دی، چې آدمي خپل ځان لوی ګڼي، او نورو ته په حقارت او سپکه ګوري، نو ځکه الله تعالی دلته دا راښيي چې انسان لره نه ښايي چې پخپل اصل او نسب او لويي او عزّت باندې مغرور شي، بلکه ودې پوهيږي چې د انسان اصلي لويي او عزّت په دې کې دی چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري، او تل له الله وويريږي، مؤدب او پرهېزګار وي، تر څو د دې ښو صفاتو په مېچ او اندازه د الله تعالی په دربار کې معزز، مکرّم او محترم شي، د نسب حقيقت خو دا دی چې ګرد نارينه او سړي له آدم او حوّاء عليهما السّلام څخه پيدا دي، سيدي، عثماني، فاروقي، صدّيقي، انصاري، شيخي، خاني، ځويتوب، او نورې ستاينې (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقوی په مقابل کې هيڅ دي، او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاينې پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل کيږي، او په تعارف کې کار ورکوي؛ بل کوم قدر او قيمت نه لري، اصلي قدر او قيمت د هر سړي په دې کې دی چې متقي، پرهېزګاره او پوه وي.

إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ۝١٣

بېشکه چې الله تعالی ښه عالم ډېر خبردار دی.

تفسير: تقوی او ادب په اصل کې د زړه کار دی، الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړی به چې په ښکاره ډول سره متقي او مؤدب په نظر راځي؛ هغه په واقع کې څنګه دی، او وروسته له دې څخه به څرنګه شي؟ عبرت آخرې خاتمې لره دی.

قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ ۖ

وويل صحرائيانو ايمان راوړی دی مونږ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) له سره ايمان نه دی راوړی تاسې، وليکن ووايئ: اسلام راوړی دی مونږ، او له سره نه دی ننوتی ايمان په زړونو ستاسې کې.

تفسير: دلته دا راښيي چې ايمان او يقين کله چې په پوره ډول په زړه کې راښخ شي، او بيخ ونيسي؛ نو په هغه وخت کې غيبت، عيب لټول، او نور خراب خصلتونه له سړي څنې لرې کيږي، هر هغه سړی چې د نورو عيبونه لټوي، او ازار ورسوي؛ نو دی دې وپوهيږي چې تر اوسه پورې ايمان په پوره ډول په زړه د ده کې ځای نه دی نيولی.

تنبيه: له دې آيت څخه د ايمان او د اسلام فرق ښکاريږي، او همدا خبره له حديث د جبرئيل او نورو څخه هم ثابتيږي.

وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَٰلِكُمْ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝١٤

او که حکم ومنئ تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره)؛ نو نه پرې کوي نه کموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هيڅ شی، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالی د اوامرو د منلو لار غوره کړئ؛ نو د ړومبنيو کمزوريو لامله ستاسې له هيڅ يو عمل څخه د هغه ثواب نه کموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، بيا شک نه کوي (په ايمان کې)، او جهاد کوي دوی په مالونو خپلو سره (چې لګوي يې په اعلاء د کلمة الله کې)، او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوي په لاره د الله کې؛ دا کسان همدوی رښتيني دي (په دعوی د ايمان کې).

تفسیر: د رښتيني مؤمن شان دا دی چې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې پوره او پوخ اعتقاد ولري، او د هغه په لاره کې په هر قسم سره چې وي؛ په مال او ځان سره حاضر وي.

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا خبروئ پوهوئ تاسې الله په دين د تاسې سره، حال دا چې الله ته معلوم دي هر هغه شيزونه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شيزونه چې په ځمکه کې دي، او الله تعالی پر هر شيز باندې ښه خبردار دی، هيڅ شی ترې پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتيا سره واقعي دين او پوره يقين تاسې لره حاصل وي؛ نو له تش ويلو څخه څه په لاس درځي؟ له هغه پاک الله سره چې ستاسو معامله ده، هغه ډېر ښه پرې پوهيږي، هر شی ورته ډېر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ

احسان باروي دوی په تا باندې (ای محمده !) د دې چې تش مسلمانان شوي دي دوی.

تفسیر: ځينې کوچيان او صحرائيان راځي، او وايي: وګورئ چې مونږ بې له جنګه او جګړې مسلمانان شوي يو، ګواکې دوی خپل احسان ښکاره کوي، او د دې ځواب وروسته له دې نه داسې ورکاوه کيږي:

قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم ۖ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) احسان مه باروئ تاسې په ما باندې د اسلام راوړلو د تاسې، بلکه الله احسان کوي په تاسې باندې د دې چې لاره يې وښووله تاسې ته د ايمان راوړلو، که يئ تاسې رښتيني او صادقان (په دعوی د ايمان کې).

تفسیر: که په واقعي ډول تاسې د اسلام دعوی لرئ، او په رښتيا سره ايمانداران يئ؛ نو دا ستاسې احسان نه دی، بلکه د الله احسان دی چې تاسې ته يې د ايمان په لوري لاره دروښوده، او د اسلام په لوی دولت يې سرفرازي درکړه.

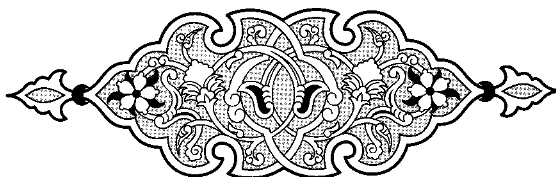
ګواکې د دې سُورت په پای کې يې تنبيه فرمايلې ده، که تاسې ته پر قرآني هداياتو او اسلامي تعليماتو باندې د عمل کولو توفيق په لاس درځي؛ نو هغه د احسان په ډول مه ورښکاروئ !، بلکه د الله تعالی أكرم شأنُه وأعظم برهانُه د شکر او انعام حق اداء کړئ، چې تاسې ته يې داسې توفيق درکړی دی.

إِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ غَيۡبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١٨

بېشكه الله ته ښه معلوم دی غيب د اسمانونو او د ځمكې، او الله تعالى ښه ليدونكى دى په هغو كارونو باندې چې كوئ يې تاسې.

تفسير: الله تعالى ته د زړونو پټې خبرې او ښكاره چارې ګردې ورمعلومې دي، نو د دغه عليم او خبير په مخكې خبرې او بهانې مه جوړوئ !.

تمّت سورة الحجرات، ولله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ قٓ

«د (قٓ) سورت مکّي دی، پرته (۳۸) آیت څخه چې مدني دی، (۴۵) آیتونه (۳) رکوع لري»، په تلاوت کې (۵۰) او په نزول کې (۳۴) سورت دی، وروسته له (المرسلات) سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ﴿۱﴾ بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿۲﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ ﴿۳﴾

قسم دی پر قرآن چې لوی شان لري. (او نه دی راوړی ایمان کُفّارو په تا ای محمّده) بلکه تعجّب کوي دوی له دې نه چې راغلی دوی ته ویروونکی له دوی څخه، نو وویل کافرانو: دا (ویرول) یو شی عجیب دی. آیا کله چې مړه شو مونږ او شو مونږ خاورې (بیا به هم ژوندي کیږو؟)، دغه بېرته راتلل ډېر لرې دي (له عقله).

تفسیر: الله تعالی په قرآنکریم قسم کوي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوّت، او د مرګ نه پس ژوندون حق دی، لیکن کافران دا تعجّب کوي، چې څرنګه به مونږ راژوندي شو، په داسې حال کې چې خاورې شو، خو دوی په اول ځل پیدا کولو کې فکر نه کوي، چې الله تعالی څرنګه پیدا کړل، نو ده ته دوباره راپورته کول د دوی څه ګران دي؟.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ

(الله فرمايي د دوی د وینا په رد کې) په تحقیق سره معلوم دي مونږ ته هغه چې کموي یې ځمکه له وجوده د دوی.

تفسیر: ګرد وجود نه خاورې کیږي، روح سلامت پاتې کیږي، او د بدن اجزاء تحلیل کیږي، او په هر لوري تیت او پرک کیږي، خو الله تعالی ته هغه ګرد ښکاره دي، او کولی شي چې بیا هغه تیت پیت اجزاء سره راټول کړي، او بیا یې لکه اول ځلي جوړ او غوښه، پلې، رګونه او پوست پرې زرغون او سا په کې واچوي.

وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيْظٌ ﴿۴﴾

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چې لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دي، بلکه د قدیمي علم مو دی، تر دې چې له هغه څخه پخواني قبل الوُقوع ګرد حالات هم په یو کتاب کې چې لوح محفوظ نومیږي، لیکل شوي دي، او تر اوسه پورې هغه کتاب ځمونږ سره شته.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِىٓ أَمْرٍ مَّرِيجٍ ﴿۵﴾

بلکه نسبت د دروغو کړې دی دوی حق او رښتیني دین ته کله چې راغی دوی ته، پس دوی په ګډو وډو مختلفو خبرو کې (مضطرب) دي.

تفسیر: یواځې تعجّب نه بلکه په ښکاره ډول یې دروغ بولي، او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوّت قرآن، بعث بعد الموت او نور اعتقادي شیان هم دروغ ګڼي، او عجیبې ګډې وډې مختلفې او راز راز ویناوې کوي، بېشکه هر هغه سړی چې رښتیا خبرې دروغ بولي، په همداسې شکوکو، اضطرابونو، حیرانتیاوو، تردد، تحیّر او تذبذُب سره غاړه په غاړه کیږي، او د ناپوهۍ په غړومبي (ګرداب) کې لویږي، ځکه چې له داسې یوه څرګند (ښکاره) امر نه انکار کوي، چې ثبوت یې له لمر نه هم روښانه دی، خو که نصوص او دلائل ولټول شي.

أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا إِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ﴿۶﴾

آیا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د اسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه، او ښایسته کړی دی مونږ هغه، او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب).

تفسیر: اسمان ته وګورئ !، چې په ښکاره ډول سره نه کومه ستنه په کې په نظر راځي، او نه کومه پایه لري، او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی، داسې عظیم الشأن جسم یې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوریو په کروړونو قنادیل ډیوې په کې بلیږي، او د هغې منورې کرې له لرې لکه د بر ښنا لویې ونې رابرېښي، او په مجموعي ډول څومره په سنګار او رونق ډولي ښکاري، له ګردو څخه غوره خبره دا ده چې سره له تېرېدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری یا چاود په کې لوېدلی دی، نه یې کومه ګنګوره نړېدلې ده، نه یې پلاستر مات دی، نه یې رنګ الوتی دی، آخر دا کوم یو لاس دی؟ چې داسې مخلوق یې جوړ کړی دی؟ او بیا یې له ډېرو پېړیو راهیسې همداسې ساتلی دی؟.

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿۷﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿۸﴾

او (آیا نظر نه کوي دوی) ځمکې ته (چې څرنګه ښه) غوړولې مو ده، او غورځولي مو دي په هغې کې درانه بارونه محکم غرونه، او زرغونه کړي مو دي په هغې (ځمکې) کې له هر قسم تازه ګیاوې. د رونق شیان لیاره د ښوونې (د قدرت خپل)، او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چې رُجوع کوونکی وي الله ته.

تفسیر: دویمه نښه د قدرت پیدایښت د ځمکې دی:

(الف): اوارول د هغې.

(ب): اچول د غرونو او مېخ کول د ځمکې په هغوی سره.

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګیاه او تازه بوټو په رونق سره.

(د): هر یوه د دې نښو څخه درس د عبرت ګرځي رښتینو بندګانو لره.

وَنَزَّلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ مُّبَٰرَكٗا فَأَنۢبَتۡنَا بِهِۦ جَنَّٰتٖ وَحَبَّ ٱلۡحَصِيدِ ۝٩

او نازلې راښکته کړي دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه ډېرې برکتناکې؛ نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز مېوې لري)، او دانې د کښت چې فصل يې رېبلی کېږي.

تفسير: دريمه نښه د قدرت د اوبو راښکته کول دي له اسمانونو نه:

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شی په هغې سره ژوندی کېږي.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونېږي، غله هغه ده چې له هغې سره بوټي يې هم رېبل کېږي، او د باغ ونې سره له دې چې مېوې يې شکولی کېږي؛ ونې يې پخپله پاتې کېږي.

وَٱلنَّخۡلَ بَاسِقَٰتٖ لَّهَا طَلۡعٞ نَّضِيدٞ ۝١٠

او (زرغونې مو کړلې په دغو اوبو سره ونې د) خرماوو لوړې، هغې لره وږي دي لاندې باندې.

تفسير:(ج): زرغونول د خرما د ونو، لوړې لوړې چې دوی لره وږي دي لاندې باندې، چې روزي ده لپاره د بندګانو، په ډېر کثرت او وفرت سره، چې د هغو وږي په ليدلو کې هم ډېر ښه ښکاري.

رِّزۡقٗا لِّلۡعِبَادِۖ وَأَحۡيَيۡنَا بِهِۦ بَلۡدَةٗ مَّيۡتٗاۚ كَذَٰلِكَ ٱلۡخُرُوجُ ۝١١

رزق روزي لپاره د بندګانو او ژوندي کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلي او ښارونه مړه، همداسې دي راوتل (د مړيو له قبرونو نه).

تفسير: (د): الله تعالی ژوندي کوي په دې اوبو د باران سره ښارونه او کلي مړه، يعنې چې بوټي او ګيا ټولې وچې او خزان وي، بيا يې ژوندي کوو او زرغونې کوو يې، نو نتيجه د دې دريو نښو سره له اجزاوو يې دېته شوه، چې تاسې انسانان هم داسې راوتونکي او ژوندي کولی شئ، لکه چې ګياوې زرغونې کيدونکې او راوتونکې دي، نو که تاسو عقل لرئ په خپل ژوند کې پس له مرګه هيڅ شک او شبهه مه کوئ !، لکه چې د باران په ورولو سره مړه ځمکه ژوندۍ کوي؛ همداسې د قيامت په ورځ مړي هم ژوندي کولی شي.

كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٖ وَأَصۡحَٰبُ ٱلرَّسِّ وَثَمُودُ ۝١٢ وَعَادٞ وَفِرۡعَوۡنُ وَإِخۡوَٰنُ لُوطٖ ۝١٣ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡأَيۡكَةِ وَقَوۡمُ تُبَّعٖۚ

نسبت د دروغو کړی وو پخوا له دغو (کفّارو) قوم د نوح (نوح ته)، او ملګري د کوهي (نبي خپل ته)، او ثموديانو (صالح ته)، او عاديانو (هود ته)، او فرعون (موسی ته)، او وروڼو د لوط (لوط ته)، او خاوندانو د ځنګله (شُعيب ته)، او قوم د تُبّع (خپل نبي ته).

تفسير: د دې قومونو قصې د «حجر»، «فرقان»، «دخان» او په نورو سورتونو کې تېرې شوي دي، هلته يې بيا ولولئ !.

كُلّٞ كَذَّبَ ٱلرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ۝١٤

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی وو پيغمبرانو خپلو ته؛ نو بيا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی.

تفسیر: د انبیاوو د دروغجن شمېرلو (ګڼلو) لامله له هغو شیانو څخه چې دوی ویرول شوي وو؛ هغه ور د مخه راغلل، او په هم هغه عذابونو کې چې دوی ترې ویرول شوي وو؛ ولوېدل.

اَفَعَيِيْنَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ ؕ بَلْ هُمْ فِيْ لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ﴿۱۵﴾

آیا پس نو مونږ ستړي شوي وو په پیدایښت اول باندې (یعنې نه یو ستړي شوي)، بلکه دوی په شک کې دي له جوړولو او ژوندي کولو نویو څخه.

تفسیر: د دویم ځلي نوي ژوندون په نسبت هغوی ته خوشې او فضول یو شک پیدا شوی دی، هغه قادر مطلق چې دوی یې اول ځلي پیدا کړي دي، آیا دویم ځلي هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم ګران کار دی؟ آیا دوی هسې ګمان کوي چې (معاذ الله) هغه به په اول ځلي د دې ګردې دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وي؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسې توهّمات غوره کول ډېر سخت جهالت او سپین سترګیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ ۚۖ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان په داسې حال کې چې مونږ پوهېږو په هغه څیز چې وسوسه او خطره کوي په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره.

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو، تر دې چې له هغو پټو خبرو چې د وسوسې په ډول د هغو په زړه کې تیرېږي؛ هغه هم مونږ ته معلوم دي: ﴿اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ﴾ (۲۹ جزء لمړی رکوع (۱۴) آیت).

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ ﴿۱۶﴾

حال دا چې مونږ ډېر نژدې یو ده ته (څمونږ ملائکې) له رګونو د ورمېږ د ده څخه.

تفسیر: یعنې څمونږ ملائکې انسان ته د ورمېږ د رګ (شارګ) څخه نژدې دي، چې الله تعالی ملائکو ته د دې قُدرت ور کړی دی.

اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيٰنِ عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيْدٌ ﴿۱۷﴾

(او یاد کړه) کله چې اخلي دوه اخیستونکې پرښتې چې یوه له ښي طرف نه ناسته وي لیکلو د نېکی ته، او بله له کیڼ طرف نه ناسته وي لیکلو د بدۍ ته.

تفسیر: دوه پرښتې د الله په حکم سره د همېش لپاره د هر سړي په کتنه کې دي، هر هغه لفظ چې د دوی له خولې څخه ووځي، یا هر کار چې دوی یې کوي؛ سمدلاسه یې لیکي، د نېکی لېکونکې ښي خوا ته او بدۍ لیکونکې کیڼې خوا ته ناستې او ټاکلې (مقرر کړی) شوي دي، څه زیادت او نقصان نه کوي، بلکه په ډېرې امانتدارۍ سره لیکنې کوي: ﴿وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ﴾ (جزء عمّ، د الانفطار سورت).

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيْبٌ عَتِيْدٌ ﴿۱۸﴾

نه وایي دغه بنده هیڅ خبره مګر خو وي له ده څخه دوه ساتونکې، حاضر او تیار چې ژر یې ولیکي.

تفسير: دا دوه پرښتې ليکلو ته همېش تيارې وي، او هيڅکله نه ترې جُدا کيږي، هغه چې د ورځې له طرفه موظّفې دي؛ د نمازديګر په وخت کې عملونه د بندګانو ثبت ته رسوي، او هغه چې د شپې له طرفه موظفې دي؛ په وخت د صباح کې عملونه د بندګانو ربّ العالمين ته پورته کوي، رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي چې: الله تعالى له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې: څما بندګان په څه حالت کې وو؟ هغوى ورته وايي چې: په سجده وو، نو رب العالمين ملائکو ته په هغوى باندې افتخار کوي، نو له همدې وجې نه بايد په دې دوو لمونځونو باندې ډېر خيال وشي !.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ۗ

او راغلې بې هوشي سختى د مرګ لپاره د دې چې په سترګو يې ووينې په حق سره.

تفسير: له يوه لورې دفتر او دوسيه تياره شوې ده، او له بل لورې يې د مرګې په کنده باندې رسېدلى دى، مړ کېدونکى دى، او د څنکدن په تکليفونو کې غوټې خوري، نو هلته دا ګردې خبرې ورته رښتيا ښکاري، چې الله تعالى او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړى وو، او د مړې له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کيږي، او د داسې پېښې پېښېدل يقيني او قطعي دي، څکه چې د مطلق حکيم ډېر حکمتونه د ده سره اړې لري، نو په دغه وخت کې به وويلى شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿۱۹﴾

دا مرګ هغه دى چې وې به ته له ده څخه په څنګ کېدونکى، او نه وې پرې اقرار کوونکى.

تفسير: سړى ډېر زيار کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري (وساتي)، او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي، او دېخوا او هغې خوا سر او پښې ووهي، خو سره له دې د مرګي شبه چېرې وروسته کېدونکې ده، آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده، او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګي مخه نشي نيولى.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ۗ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿۲۰﴾

او وبه پوکل شي په صور (شپېلۍ) کې، چې دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کُفّارو په عذاب سره).

تفسير: وړوکى قيامت خو د مرګ وخت دى، وروسته له دې لوى قيامت حاضر دى، فقط چې په صور او شپېلۍ کې وپوکلى شي، هغه ويروونکې ورځ موجوديږي، چې انبياوو او پيغمبرانو خلق ترېنه ويرولي وو.

وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيْدٌ ﴿۲۱﴾

او راځي هر نفس په دې ورځ کې چې وي به له ده سره يو شړونکى (محشر ته)، او شاهدي ورکوونکى (پر اعمال يې لکه لاس، پښې او داسې نور).

تفسير: خلق به په قيامت کې داسې حاضر کړل شي، چې يوه پرښته به يې ميدان ته د وړاندې کولو لپاره راکاږي، او بلې به يې عملنامه نيولې وي، چې د ده د ژوندانه ګرد احوال او خبرې په کې ليکلي شوي وي، ښايي چې دا به همغه دوه پرښتې وي چې ورته ﴿كِرَامًا كَاتِبِيْنَ﴾ وايي، او د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيٰنِ﴾ الآية ـ او ښايي چې کومه بل وي، والله أعلم، نو وبه ويلى شي ده ته د الله تعالى له جانبه داسې چې:

لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿۲۲﴾

په تحقيق سره (په دنيا كې) وې ته په غفلت بېخبرۍ له دې ورځې د عذاب څخه، نو بېرته مو كړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترګې ستا نن ډېرې تېزې دي (چې پرې وينې خپل ګرد اعمال).

تفسير: په هغه وخت كې به وويلى شي دوى ته چې: تاسې د دنيا په خوندورو شيانو كې مشغول وئ، او له دې ورځې څخه بېخبر او بې پروا وئ، او ستاسې سترګې د شهواتو او غوښتنو تيارې او پردې پټې كړې وې، هغه ښوونې چې پيغمبرانو تاسې ته كولې؛ هغو ته مو فكر نه كاوه، نن هغه پرده ستاسې له سترګو څخه لرې كوو، او ستاسي ليدنه خورا زياتوو، تر څه ښه وګورې: آيا هغه خبرې چې تاسې ته كېدلې؛ صحيح وې او كه غلطې؟ ثابته وه او ثابته شوه چې دا ټولې خبرې رښتيا وې.

وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿۲۳﴾

او وبه وايي ملګرى د ده (پرښته) دا دى هغه شى چې ما سره حاضر دى (د دفاترو د اعمالو د ده).

تفسير: پرښتې به يې له اعمالنامو سره حاضرې وي، ځينې له (قرين) څخه شيطان مرادوي، يعنې شيطان به وايي: دا مجرم حاضر دى، چې ځما له خوا اغوا شوى وو، او هغه مې د دوزخ لپار تيار كړى دى، مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوې ده، خو په ما كې دومره زور او تسلّط چېرې وو، چې هغه مې په جبري ډول سره په شرارت كې اخته كړ، دى پخپل اختيار، اراده او واک ګمراه شوى دى.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿۲۴﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿۲۵﴾

(نو وبه ويل شي دوو پرښتو ته) وغورځوئ تاسې په دوزخ كې هر يو كافر عناد كوونكى. منع كوونكى د خير، تېرېدونكى له حدودو مشروعو، ظالم او شک كوونكى (په دين كې).

تفسير: د الله تعالى له درباره به دغه حكم دوو پرښتو ته وشي، چې داسې سړى دې په دوزخ كې واچول شي !.

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿۲۶﴾

هغه (كافر) چې ګرځولى يې دى له الله تعالى سره بل معبود، نو وغورځوئ دى په عذاب سخت كې.

تفسير: داسې سړى په دوزخ كې د ډېر سخت عذاب مستحق دى، ځكه چې تر مشركينو نه لوى ظالمان نور په دنيا كې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلٰكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿۲۷﴾

وبه وايي ملګرى د ده يعنې شيطان: اى ربه ځمونږ ! نه وو ګمراه كړى ما دى (جبرًا)، ليكن وو دى پخپله په ګمراهۍ لرې كې له حقه څنې.

تفسير: ځما زور پر ده باندې نه رسېده، لږ څه اشاره مې چې ورته وكړه؛ دغه كمبخت پخپله ګمراه شو، د نجات او فلاح له لارې څخه لرې ولوېد، شيطان په داسې وېناوو سره غواړي چې خپل جرم سپک ورښكاره كړي.

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ ﴿۲۸﴾

وبه فرمايي (الله قهرًا چې) جګړه مه کوئ تاسې دلته له ما څخه چې فائده نه کوي جګړې د تاسې په دې ځای کې، او په تحقيق ړومبی لېږلي وو ما تاسې ته وېرول خپل په ژبو د انبياوو.

تفسير: تاسې چټې او ايلتې خبرې مه کوئ، په دنيا کې مې هر چا ته د ښو او بدو لارې ورښوولې وې، اوس هر يوه ته د هغه له جُرم سره سمه جزاء ورکوله کيږي، هغه چې ګمراه شوی دی، او هغه چې له دوی څخه يې لاره ورکه کړې ده؛ دواړه به د خپلو جرمونو سزاوې ومومي.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿۲۹﴾

نه شي بدلېدلي هيڅ خبره په دې باره کې په نزد ځما، او نه يم زه ظلم کوونکی پر بندګانو چې بې له ګناه يې په عذاب کړم.

تفسير: ځمونږ له لوري به ظلم نه کيږي، هغه فيصله چې صادريږي؛ عين حکمت او انصاف به وي، «او خبره به نه بدليږي»، يعنې کافران به نه بښلی کيږي، نو د دې لوی کافر شيطان بښنه به چېرې کيږي.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿۳۰﴾

(ياده کړه هغه ورځ) چې وايو مونږ دوزخ ته داسې: آيا ډک او موړ شوې ته له خلقو نه؟ او وبه وايي هغه: آيا نور هم څه زيات شته، بلکه شته يعنې زيات کړه !، زه لا ښه موړ شوی نه يم.

تفسير: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکيږي، او د قهر له شدّته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿۳۱﴾

او رانژدې به کړ شي جنّت لپاره د ويريدونکيو پرهېزګارانو چې نه به وي لرې (له دوی نه).

تفسير: جنت به له دوی څخه لرې نه وي، دوی به له ډېر نژدې څخه د هغه تر او تازګي، ښايست او سينګارويني.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿۳۲﴾ مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ﴿۳۳﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

فرمايي الله چې: دا هغه دی چې وعده به يې کېده له تاسې سره، لپاره د هر رجوع کوونکي الله لره، او د هر ساتونکي حدودو د هغه لره. هر هغه زړه چې ويريږي له عذابه د رحمان په غيب سره، او راتلونکی وي په زړه رجوع کوونکي سره الله ته؛ (نو وبه فرمايي الله:) ځئ ننوځئ په کې په سلامتيا سره.

تفسير: هغه کسان چې په دنيا کې يې الله تعالی يادوه، او له ګناهونو څخه يې ځانونه ژغورل، او د الله په لوري به يې رجوع کوله، او بې له ليدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ويربدل، او په يوه پاک او صاف رجوع کوونکي زړه د الله په حضور کې حاضر شوي وو، د هغه جنت وعده له داسې سړيو سره کړې شوې وه، اوس يې وخت رارسېدلی دی، چې په سلامتيا او عافيت سره په کې ننوځئ، او پرښتې دوی ته سلام اچوي، او د پاک پروردګار سلام هم وررسوي.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ﴿۳۴﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کې ورځ ده د همېشه توب په هغه کې.

تفسير: په حديث کې وايي: جنتيان چې جنّت ته ننوځي؛ ورته ويل کيږي: ننوځئ بيا مو نو مرګ نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو کې دوزخ ته همداسې ويل کيږي، نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسيږي؛ د تل لپاره وي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿۳۵﴾

وي به دغو (مؤمنانو) لره هغه چې غواړي دوی په دې جنّت کې، او له مونږ څخه يې زيادت هم شته په هغو باندې.

تفسير: هر شی چې وغواړي؛ هغه وررسيږي، برسېره په هغه داسې نعمتونه هم وررسيږي، چې د هغوی په خيال کې نه وي رسېدلي، لکه د الله تعالی لقاء او ليدنه، او ممکن دي له ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ﴾ څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډېر شيان دي، هر څومره چې د جنّتيانو له خوا وغوښت شي؛ هغه ګرد به ورکړل شي.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِى الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿۳۶﴾

او ډېر مو هلاک کړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوی ډېر سخت او قوي وو له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوّته؛ نو ډېر ځايونه د پنا يې ولټول په ښارونو کې، چې ګوندې پيدا به کړي ځای د ساتنې له مرګه ځنې، خو پيدا يې نه کړ، آيا شته دوي ته خلاصيدل له هلاکه؟

تفسير: ړومبی د کفارو د اخروي تعذيب بيان وو، پـه منځ کې د هغوی په مقابل کې د اهل جنّت د تنعّم ذکر راغی، اوس بيا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمايي، يعنې پخوا له آخرته په دنيا کې مونږ ډېر داسې شرير سرکښ او غاړه غړوونکي قومونه تباه او خراب کړي دي، چې په زور او قوّت کې له موجوده کافرانو څخه ډېر لوړ وو، او په ډېرو ملکونو کې ګرځيدلي وو، او راز راز تصرّفات يې په کې کړي وو، کله چې د الله تعالی عذاب ورسېد؛ نو د تښتېدلو او پټېدلو لپاره هغوی ته په ګرد جهان کې په هيڅ يو ځای کې داسې ځای نه پيدا کېده: ﴿اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِىْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ﴾ الآية ـ (د النساء سورت (۱۱) رکوع (۷۸) آيت).

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ﴿۳۷﴾

بېشکه په دغو (مذکوره وو شيانو) کې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وي هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی، يا کيږدي غوږ نصيحت ته په داسې حال کې چې دی حاضر متوجه وي په زړه سره.

تفسير: په دې عبرتناکو واقعاتو باندې له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخيستی شي چې د هغوی په سينه کې هسې پوهېدونکی زړه وي، چې يا پخپله په خبرې باندې پوهيږي، يا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومي، اوغوږ ورته ونيسي، ځکه چې دا هم د پوهنې يوه درجه ده، چې سړی پخپله نه پوهيږي، خو د نورو له ويښولو څخه متنبه او هوښياريږي، او منفعت ترې اخلي، هغه چې نه پخپله پوهيږي، او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدي، او نه يې په زړه کې ځای ورکوي، نو له هسې سړي څخه لوټه او تيږه ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ

او په تحقيق پيدا كړي دي مونږ اسمانونه او ځمكه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (اسمانونو او ځمكه) كې دي په شپږو ورځو كې.

تفسير: د دې بيان پخوا له دې تېر شوی دی.

وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿٣٨﴾

او نه وه رسېدلې مونږ ته هيڅ ستوماني.

تفسير: كله چې دی د اول ځلي له پيدا كولو څخه نه دی ستړی شوی؛ نو د دويم ځلي په پيدا كولو كې به څرنګه ستړی كېږی؟ او تباه او برباد كول خو له جوړولو څخه ډېر اسان دي.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر كوه (ای محمده !) پر هغه چې وايي يې دوی، او تسبيح ووايه پيوست له حمده د رب خپل.

تفسير: كه دا خلق په داسې غټو خبرو باندې هم نه پوهېږي؛ نو تاسې مه خپه كېږئ !، بلكه پر داسې چټې خبرو باندې صبر وكړئ !، او دا حكم د جهاد د حكم نه مخكې وو، او د هغه الله تعالى په ياد كې د زړه له كومې مشغول اوسئ !، چې د ګردو اسمانونو او ځمكې پيدا كوونكی دی، او د هر شي په ودانولو او ورانولو باندې قدرت لري.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر يعنې لمونځ د سبا، او پخوا له لوېدلو د لمر څخه يعنې لمونځونه د ماسپښين او د مازديګر، او په ځنی برخی د شپې نه پس تسبيح وايه د دغه الله يعنې لمونځ د تهجّد او ماسختنې وكړه.

تفسير: دا د الله تعالى د يادولو وختونه دي، په دې كې عبادتونه او دعاوې قبلېږي، له ځينو روايتونو څخه ښكارېږي، چې ړومبی ځمونږ په پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې د دريو وختونو لمونځ فرض وو، سهار، مازديګر او تهجّد، لكه چې اوس هم دی دريو وختو ته يو خصوصي فضل او شرف حاصل دی، ښايي چې هر سړی په لمانځه، ذكر، دعاء، تلاوت يا نورو ښو كارونو باندې په دغو وختونو كې مشغول اوسي، او معمور يې ولري، په حديث كې راغلي دي: (عليكم بالغداة والروحة وشيء من الدّلجة) ځينې وايي چې: له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغُروب څخه د ماسپښين او مازديګر لمونځونه او له (من الليل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دي.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿٤٠﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبيح ووايه !

تفسير: وروسته له لمانځه څخه دې څه تسبيح او تهليل وكړ شي، چې هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دي، او يا عبارت له هغو اذكارو څخه دي چې په احاديثو كې راغلي: لكه درې دېرش كرته سبحان الله، درې دېرش كرته الحمد لله، څلوردېرش كرت الله أكبر، او يا داسې نور اذكار او اوراد چې په نصوصو كې راغلي.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿٤١﴾

او واوره غوږ كېږده (ای محمده !) هغه ورځ چې اواز وكړي اواز كوونكی له ځای نژدې نه.

تفسير: وايي چې د بيت المقدس پر تيږې باندې به صور او شپېلۍ پوكل كيږي، نو ځكه يې نږدې ويلي دي، يا يې دا مراد دى چې د هغه غږ به په هر ځاى كې له ډېر نږدې څخه اورېده كيږي، او ټول به يو شانې اوري، له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالى له لوري اورول كيږي، چې ځينې له دې آيت څخه هم هغه غږونه مرادوي، چې په هغې ورځې كې پرته له صور څخه له ډېر نږدې څخه غوږونو ته رسيږي، خو ښكاره نفخ صور دى، والله أعلم.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿۴۲﴾

هغه ورځ چې واوري (دغه خلق) سخته چيغه په حقه سره، دا (ورځ د اواز) ورځ د وتلو (له قبورو) نه.

تفسير: كله چې دويم ځلي صور او شپېلۍ پوكله كيږي، نو ځمكه بالكل سره بېرته كيږي، او ټول مړي ترې ژوندي راوځي، او په ميدان دريږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿۴۳﴾

بېشكه همدا مونږ ژوندي كول كوو او مړه كول كوو، او شته خاص مونږ ته راګرځېدل (د ټولو امورو).

تفسير: په هر حال موت او حيات ګرد د الله تعالى په لاس كې دى، او د هر ډول (طريقه) ګرځېدلو پاى (آخر) د الله تعالى په لوري دى، هيڅوك له دې څخه نه شي خلاصېدى.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿۴۴﴾

پـه هغه ورځ چې وچوي ځمكه له دوى څخه په چابكۍ سره، دغه (ژوندي كول) ټولول دي پر مونږ ډېر آسان.

تفسير: ځمكه به چوي، مړي به له هغې څخه راووځي، او د حشر د ميدان په لوري به سره په منډو غونډيږي، الله تعالى به ګرد ړومبي او وروستني مخلوقات سره يو ځاى ټولوي، او داسې كول هغه ته كوم لوى كار نه دى.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿۴۵﴾

مونږ ته ښه معلوم دي هغه څه چې وايي يې دوى، او نه يې ته په دوى باندې زور كوونكى (په راوړلو د ايمان)؛ نو پند وركوه په قرآن سره هغه چاته چې ويريږي له وعيدونو او ويرولو ځما په عذابونو د آخرت سره.

تفسير: هغه خلق چې له حشر څخه منكران دي، هغوى چټي اپلتې كوي، دوى پرېږدئ چې هسې چټې خبرې كوي، او د هغوى معامله مونږ ته راوسپارئ، مونږ ته دوى ګرد معلوم دي، او په هغو خبرو مونږ ښه پوهيږو چې دوى يې وايي، ستاسو دا كار نه دى چې په زور او زياتى سره په هر سړي باندې هره يوه خبره ومنئ، هو ! هغوى ته قرآنكريم واوروئ !، او مخصوصًا هغوى ته نصيحت او لار ښوونه وكړئ !، چې د الله تعالى څخه وويريږي، او په دې معاندينو پسې ډېره زياته هڅه مه كوئ !.

تمّت سورة (ق) بتوفيقه تعالى.

سُوْرَةُ الذّٰرِيٰتِ

«د (الذّاريات) سورت مكي دی، (۶۰) آيتونه او درې ركوع لري، په تلاوت كې (۵۱) او په نزول كې (۶۷) سورت دی، وروسته د (الأحقاف) له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ۝١ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ۝٢ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ۝٣ فَالْمُقَسِّمٰتِ اَمْرًا ۝٤

قسم دی په هغو بادونو باندې چې تيتوي (الوځوي) خاورې او نور شيان په الوتلو خپلو سره. پس قسم دی په وريځو پورته كوونكيو د اوبو درنو سره. پس قسم دی په كشتيو تلونكيو په نرمۍ سره په سر د اوبو. پس قسم دی په (ملائكو) قسمت كوونكو د كارونو لويو په حكم د الله سره «لكه ارزاق باران او داسې نور».

تفسير: ړومبی ډېر سخت بادونه او سيلۍ الوځي، چې د هغو له دوړو او غبار څخه وريځې پورته كيږي، بيا له هغو څخه اوبه جوړيږي، او هغه پيټې پورته ګرځي، بيا د وريدلو په وخت كې سپكه هوا چليږي، بيا د الله تعالى له حكم سره سم د هرې سيمې هومره وربش چې په برخه يې وي؛ هغه ورويشل كيږي، پر دې هواو باندې الله تعالى قسم خوري، ځينې عالمان له (ذاريات) څخه هواوې، له (حاملات) څخه وريځې، او له (جاريات) څخه ستوري، او له (مقسمات) څخه پرښتې مرادوي، ګواكې د مقسم په ترتيب له ښكته والي څخه د پورته په لوري شوی دی، له عليّ (رضي الله تعالى عنه) او نورو څخه روايت دی چې (ذاريات) هواوې، (حاملات) وريځې، (جاريات) بېړۍ، او (مقسمات) هغه پرښتې دي چې د الله تعالى په حكم خواړه او نور شيان تقسيموي، ځواب د قسم دا دی چې:

اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَصَادِقٌ ۝٥ وَّاِنَّ الدِّيْنَ لَوَاقِعٌ ۝٦

بېشكه هغه چې له تاسو سره يې وعده كاوه شي چې هغه عبارت دی له ژوندي كولو پس له مرګه ځنې؛ خامخا يوه وعده رښتيا ده. او بېشكه چې جزاء د عمل خامخا واقع كېدونكې او راتلونكې ده (نو ځانونه ورته ښه تيار كړئ !).

تفسير: دا د هواوو او وربشو او نورو شيانو نظام ښه شاهد او ښوونكی دی، چې د آخرت وعده رښتيا ده، او د دنيا د اموراتو فيصله كول په عدل او انصاف سره هم ضروري دي، كله چې په نړۍ كې يو باد، وربش، هوا هم بې له نتيجې نه ښوري، نو آيا دا دومره لويه كارخانه به څرنګه بې له كومې نتيجې پخپل سر ګرځي؟ خامخا دوی لره به هم كومه عظيم الشأنه نتيجه وي، چې هغه ته مونږ آخرت وايو.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ۝٧

او (قسم دی) په اسمان خاوند د لارو، خلقي وو، مزينو.

تفسير: په صاف، مضبوط او ډېر ښه رونق لرونكي اسمان باندې قسم دی، چې پر هغه باندې د ستوريو جال لوېدلی راښكاري، او په هغه كې د ستوريو او پرښتو لارې شته، جواب د قسم دا دی چې:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

بېشکه تاسې يئ اى مشركانو ! خامخا په يوه خبره مختلفه ګډه وډه کې. ګرځول کاوه شي له دغه (نبي، قرآن او ايمان څنې په هغوى سره) هغه څوک چې ګرځولى شوى دى له هدايته په علم د الله کې.

تفسير: د قيامت او د آخرت خبرې هرومرو ستاسو د جګړو مورد ګرځېدلي دي، دا هغه سړي مني، چې د رُبوبيت له دربار سره څه تعلّق ولري، هغه چې له دې درباره رټلى او شړلى وي؛ د خير او د سعادت له لارې څخه ګرځېدلى وي، نو هغه د دې شيانو له تسليم او منلو او قبلولو څخه تل بې برخې پاتې کيږي، که دوى يواځې د اسمان په نظم او نسق باندې فکر وچلوي، او غور وکړي؛ نو يقين يې راځي چې په هسې خبرو کې جګړې کول ناپوهي او حماقت دى.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

لعنت کړى شوى دى پر دروغ ويونکيو، اټکل کوونکيو باندې.

تفسير: په دوى ځکه لعنت شوى دى، چې دوى د دين په خبرو کې اټکلونه وهي، او پخپل ګمان او اټکل سره د قطعيّاتو ترديد کوي.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

هغه کسان چې دوى په نهايت غفلت کې سهو کوونکي غافل او بېخبره دي (له قيامت نه).

تفسير: د دنيا د چړچو او د مزو لامله دوى له الله تعالى څخه او آخرت نه بالکل غافل شوي دي.

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال کوي منکران (تمسخرًا له محمد نه) چې کله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء).

تفسير: د انکار او خندا په ډول پوښتنې کوي: ښه ! خانه ! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځي؟ او دومره ولې وځنډېده؟ نو فرمايي الله أكرم شأنه وأعظم برهانُه په ځواب د دوى کې چې: واقع به شي دا جزاء.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوى په اور باندې معذّب شي. (ورته وبه ويل شي): وڅکئ تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دى هغه (عذاب) چې وئ تاسې چې په جلتۍ سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا کې.

تفسير: دا د الله تعالى له لوري هغوى ته جواب ورکړى شوى دى، چې لږ صبر وکړئ !، هغه ورځ راتلونکې ده، کله چې تاسې په اور کې سره سم او کاږه واړه ولوېږئ، او ښه په کې وسوځئ !، نو هلته به تاسې ته وويل شي: واخلئ وڅکئ دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ

بېشکه ويريدونکي له الله او ځان ساتونکي له معاصيو به په جنت کې وي، او په چينو کې به وي، يعنې ښنونکي د اوبو د دې چينو به وي. اخيستونکي به وي هغو نعمتونو لره چې ورکړى وي دوى ته رب د دوى.

تفسير: په ډېره خوښى هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالى دوى ته وربښلي ، چې يو له هغې څخه انواع د چينو دي: لکه سلسبيل: ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا﴾ «الدهر»، تسنيم: ﴿وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ * عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ «المطففين»، جارية: ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشية».

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾

بېشکه دوى وو پخوا له دې څخه يعنې په دنيا کې محسنان او نيکي کوونکي.

تفسير: له دنيا څخه سره له ډېرو ښېګڼو (فائدو) راغلي وو، نن د هغو ښېګڼو مېوه مومي، وروسته له دې د ښېګڼو لړ څه تفصيل هم راځي.

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

وو به دوى (په دغه وصف) چې لږ برخه د شپې کې به اوده کېدل، او په اکثره د شپې کې به يې عبادت کاوه. او په وخت د چرګ بانګ (له سبا ختو نه مخکې) کې دوى مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو.

تفسير: د شپې زياته برخه د الله تعالى په عبادت کې تېروي، او د چرګ بانګ (له سبا ختو څخه مخکې) په وخت کې کله چې شپه پاى (آخر) ته ورسيږي؛ له الله تعالى څخه د خپلو تقصيراتو ښنه غواړي.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

او په مالونو د دوى کې حق او برخه وه سوالګرو لره، او صبر کوونکو لره (يعنې مسکين سوال نه کوونکي لره).

تفسير: محروم هغه اړ او محتاج دى، چې له هيچا څخه هيڅ شى نه غواړي، مطلب يې دا دى چې دوى برسېره پر «زكات» له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي، چې د التزام لامله ګواکې حق ورته وايه شي، او اغنياء بايد د داسې محتاجانو د حال نه خبر وي، چې دوى له شرم او غيرت نه له چا څخه څه نه غواړي.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

او په ځمکې کې علامې او نښې دي د قدرت د الله تعالى يقين لرونکو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسې کې هم علامې د عبرت دي، آيا نو تاسې يې نه وينئ، چې ترې پند واخلئ.

تفسير: له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالى څخه چې په آفاقي او انفسي، يعنې په ځان او جهان کې شته، که سړى پخپل ځان يا د ځمکې د مخې د موجوداتو په احوالو باندې فکر او غور وکړي؛ نو دا تفکر او تعمّق هر انسان په دې متيقن کوي چې د هرو نېکو او بدو جزاء په هر ډول چې وي، ضرور رسېدونکې ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

او په اسمان کې دى (سبب د) رزق ستاسې چې (باران دى)، او هغه چې له تاسو سره يې وعده کړې شوې ده (د ثواب او عقاب).

تفسير: په سائلانو او محتاجانو باندې له لګولو څخه مه ویرېږئ، په دې معنا چې که مونږ خپل مال، اقرباء او فقیرانو ته ورکړو؛ نو له کومه به یې بیا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکینو باندې څه منّت او احسان ږدي، ځکه چې مونږ ستاسې ګردو روزي، اجر او ثواب سم له کړې شوې وعدې سره درکوو، او د هر یوه روزي رسېدونکې ده، هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او لګونکي لره به ډېر احترام اجر او ثواب نور هم وررسیږي.

فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِنَّهٗ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ اَنَّكُمْ تَنْطِقُوْنَ﴿۲۳﴾

نو قسم دی وي ځما په رب د اسمان او ځمکې باندې، بېشکه دا خبره چې وعده یې کړې شوې ده؛ خامخا حقه او رښتیا ده، په مثل د هغې حقیقت او واقعیت چې تاسو پرې خبرې کوئ.

تفسير: هسې چې ستاسې په وینا کې څه شک نشته، هم هغسې په دې خبرې کې هم څه شُبهه نشته، په یقین سره دا ورځ رسېدونکې ده، او د قیامت لویه ورځ درېدونکې ده، آخرت راتلونکی دی، او د الله تعالی ګردې وعدې پوره کېدونکې دي.

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيْمَ الْمُكْرَمِيْنَ﴿۲۴﴾

آیا رسېدلې او راغلې ده تاته (ای محمّده) خبر د مېلمنو د ابراهیم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله).

تفسير: دا مېلمانه هغه پرښتې وې چې په اوله کې ابراهیم په هغوی باندې د بني آدمانو ګمان کړی وو.

اِذْ دَخَلُوْا عَلَيْهِ فَقَالُوْا سَلٰمًا ؕ قَالَ سَلٰمٌ ۚ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ﴿۲۵﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر دغه (ابراهیم)؛ نو وی ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چې) سلام دې وي پر تاسو (او په زړه کې یې دغه تېره شوه چې دوی یو) قوم ناآشنا دي.

تفسير: د سلام ځواب یې په سلام سره ورکړ، او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کې یې سره وویل: چې دوی خو اوپره او ناپېژندلي سړي راښکاري.

فَرَاغَ اِلٰۤى اَهْلِهٖ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِيْنٍ﴿۲۶﴾ فَقَرَّبَهٗۤ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ﴿۲۷﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو رایې وړ یو خوسی (سخی) تیار وریت کړی؟ نو ورنژدې یې کړ هغوی ته ویې ویل: ولې نه خورئ (یعنې وخورئ ترې).

تفسير: په ډېر اهتمام سره یې په مېلمستیا لاس پورې کړ، او په ډېر تهذیب او خوږه ژبه یې دوی ته وفرمایل: ګرانو مېلمنو ! ولې تاسو ډوډۍ نه خورئ؟»، کله چې هغوی پرښتې وې، او خواړه یې نه وو پکار؛ نو دوی ورته وویل چې: نه یې خورو.

فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ ؕ وَبَشَّرُوْهُ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ﴿۲۸﴾

پس پټه کړه (ابراهیم) په زړه کې له دوی نه وېره. ورته وویل دوی: مه ویرېږه (مونږ لېږلي شوي د رب ستا یو)، او زېری یې ورکړ ده ته په یوه هلک ښه عالم هوښیار سره.

تفسير: دلته ابراهيم عليه السلام وپوهېده چې دوی بې آدمان نه دي، بلکه ملائکې دي، دا قصه پخوا له دې څخه په تفصيل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿۲۹﴾

پس مخ يې وروااړاو ښځې د ده په غږ د حيرانتيا سره؛ نو ويې واهه مخ خپل (په څپېړو)، وويل دې چې: زړه بوډۍ يمه شنډه (نو څرنګه به وځېږوم زه ځوی؟).

تفسير: بي بي ساره رضي الله تعالی عنها چې يوه ګوټ کې ولاړه وه، د هلك د ځېږېدلو د زيري له اورېدلو څخه په چغو سر شوه، او بلې خوا ته متوجّه شوه، او له ډېره تعجّبه يې په څپېړو خپل مخ ووهه، او ويې ويل: «دا څرنګه د منلو وړ خبره ده، چې يوه هسې زړه بوډۍ او شنډه ښځه لنګه شي، چې په ځوانۍ کې يې اولاد نه دی شوی، او اوس چې ډېره زړه او کړوپه شوې ده؛ د هلك مور شي؟».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿۳۰﴾

وويل دغو (ملائكو) همداسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ويلي دي رب ستا، بېشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسير: مونږ دا خبره له ځانه نه وايو، بلکه ستاسې پروردګار همداسې فرمايلي دي، او هم هغه پاك الله ته دغه ښه معلوم دي چې چا ته څه شی؟ او په کوم وخت کې ورکړ شي؟، او بيا تاسې سره له دې چې د نبوّت له کورنۍ څخه يئ؛ نو ولې په دې زيري باندې تعجّب کوئ؟.

تنبيه: له ګردو آيتونو څخه دا راښکاري چې دا هلك اسحاق عليه السلام دی، چې د هغه زېږی مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۳۱﴾

وويل (ابراهيم) نو څه کار (شان) دی ستاسې ای مرسلانو؟ (رالېږليو شويو د الله له جانبه).

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چې آخر تاسې د څه لپاره راغلي يئ؟ ښايي چې له قرينې څخه پوهيدلي وي چې دوی د کوم ضروري او اهمّ مقصد لپاره راغلي دي.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿۳۲﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿۳۳﴾

وويل دوی: بېشکه مونږ چې يو رالېږلي شوي يو طرف د يوه قوم ګنهګار (کافر) ته. لپاره د دې چې ولېږو پر هغوی باندې تيږې (ګټې) له خټو (پخو شوو په اور کې لکه پخې خښتې).

تفسير: يعنې د لوط عليه السلام د قوم د سزا ورکولو لپاره ورلېږلې شوي دي، تر څو يې د کنکرو د ډبرو په ورولو سره ووژنو.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿۳۴﴾

نښان داره کړی شوې (په نامه د هغه چا چې پرې ويشتل کيږي) په نزد د رب ستا لپاره د مسرفانو له حده تېرېدونکو (په کفر او فجور کې، لپاره د هلاك کولو).

تفسير: يعني د الله تعالی له خوا په هغه باندې نبني لګولی شوي دي (پر هرې ګټې باندې يې د هغه چا نوم ليکلي وو چې پرې ويشتلی کېده او هلاکېده)، دا د عذا ب کاني يواځې پر هغوی باندې لګېږي، چې د عقل، دين او د فطرت له حدوده وتلي دي.

فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

بيا راوويستل مونږ هغه څوک چې وو په دې کليو کې له ايمان لرونکو څخه. پس بيا ونه مونده مونږ په دغو کليو کې پرته له يوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنی د ده.

تفسير: يعني په هغه کلي کې يواځې لوط عليه السلام کورنی د مسلمانانو يو کور وو، چې مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته)، او ټول هستېدونکي يې روغ رمټ پاتې شول، او نور ټول سره هلاک او فناء شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

او پرېښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کليو) کې يوه نښه (لويه د عبرت د هلاکت) لپاره د هغو کسانو چې وېرېږي له عذاب دردناک څخه چې له بدو څخه ځان وژغوري (وساتي).

تفسير: يعني تر اوسه هلته د تباهی علائم او نښې شته، او د دوی دغه ويروونکي وژل ويريدونکيو لره لوی عبرت دی، او په دې قصې کې د عبرت او نصيحت ښه پندونه ليدل کيږی.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

او (پرېښې دي مونږ ويريدونکيو ته علامې د قدرت) په (قصې د) موسی کې کله چې ور ومولېږه دغه (موسی) طرف د فرعون ته په برهان واضح دليل ښکاره سره (يعني سره له معجزې او براهين).
بيا نو مخ واړاوه (فرعون له ايمان راوړو) سره له قوّت زور او لاولښکر خپل، او وويل (فرعون چې دغه) موسی کوډګر دی يا لېونی دی.

تفسير: يعني فرعون پخپل زور او قوّت باندې مغرور شوی، د حق له لارې څخه يې مخ واړاوه، او د دولت ارکان او ټبر يې هم له خپل ځان سره يو ځای ډوب کړل، فرعون به ويل چې: «موسی يا يو ګړندی کوډګر دی، يا لېونی دی، او له دغو دوو خبرو څخه خالي نه دی».

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾

نو ونيوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده، نو وغورځول مونږ دوی په سيند کې (نو غرق شول)، او هغه ملامته کړی شوی وو.

تفسير: يعني مونږ په هغوی باندې څه زياتی نه دی کړی، هغوی پخپله ګرم او ملزم دي، چې ولې يې کفر او غاړه غړول، او سرکشي غوره کوله، او سره له پوهولو هم ونه پوهېدل، آخر هغه چې کرلي يې وو؛ ويې رېبل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

او (پرېښې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) عاد کې کله چې ومولېږه پر دوی باندې باد شنډ. نه به پرېښوده (دغه باد) هيڅ شی (له نفس او مال) چې واېه لوټ په هغه باندې، مګر خو وبه يې ګرځاوه لکه وچ زوړ رژېدلي (واښه ټوټې ټوټې).

تفسیر: یعنې د عذاب هغه سخته سیلۍ راوالوته، چې له سېلمې له خیر او برکته تشه وه، او د مجرمانو سته یې وویسته، او په هر شي باندې چې الوته؛ د هغه دوړې به یې ایستلې.

وَفِىْ ثَمُوْدَ اِذْ قِيْلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوْا حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۴۳﴾

او (پرېښې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) ثمود کې کله چې وویل شو دوی ته: نفع واخلئ تر یوه وخته (د راتللو د عذاب) پورې.

تفسیر: یعنې صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل: «ښه ده، څو ورځې نور هم د دنیا مزې وڅکئ !، او د دې ځای سامان درغونډ کړئ !، په پای (آخر) کې به د الله تعالی په عذاب کې اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ﴿۴۴﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مِنْ قِيَامٍ وَّمَا كَانُوْا مُنْتَصِرِيْنَ ﴿۴۵﴾

نو سر یې وغړاوه له امره حکمه د رب خپل؛ نو ونیول دوی تکې (د تندر عذاب هلاک کوونکي)، او دوی به (ورته) کتل. نو بیا نه توانېدل دوی چې پورته شي (وتښتي له عذاب د الله څخه)، او نه وو دوی بدل اخیستونکي (له مونږه، مقابله کوونکي له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنې د دوی شرارت ورځ په ورځ پسې زیاتېده، آخر د الله تعالی عذاب راغی، یوه سخته تکه (تندر) ولوېده، او په یوې کتنې هغوی ټول یخ پخ شول، د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شو چې له سرګردانۍ څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځېږي، نو دوی به څرنګه انتقام او بدل اخلي؟ او څه ډول به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شي؟.

وَقَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ قَبْلُ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۴۶﴾

او (هلاک کړی وو مونږ) قوم د نوح پخوا له دې (اهلاک د دې قومونو)، بېشکه دوی وو قوم فاسقان وتونکي له فرمان.

تفسیر: یعنې له دې قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکښی په سبب تباه شوی دی، ځکه چې هغوی په نافرمانۍ کې له حده تېری کړی وو.

وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْىدٍ وَّاِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ ﴿۴۷﴾

او اسمان موجود کړی دی مونږ په خپل قدرت سره، او بېشکه مونږ خامخا پراخوونکي یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی اسمان غوندې یو لوی څیز پخپل قدرت او قوّت سره پیدا کړي دي، او هغه ته له اسمان او له ځمکې څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دي.

وَالْاَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ ﴿۴۸﴾

او ځمکه غوړولې ده مونږ، نو ښه غوړوونکي یو مونږ.

تفسير: يعنې اسمان او ځمکه ټول د الله تعالی پيدا کړي اجسام دي، او هغه ټول د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو د دې مجرم به چېرې وتښتېدی شي؟ او کوم ځای ته به پناه يوسي؟.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

او له هر څيز څخه پيدا کړي دي مونږ جوړې دوه قسمه (نر ـ ښځه) لپاره د دې چې تاسې پند واخلئ (پوه شئ چې فرديت او وحدانيت يواځې د الله صفت دی).

تفسير: يعنې پيدا کړي دي مونږ نر او ښځه لکه چې «ابن زيد» ويلي دي، او نن نوي حکماء هم په هغه باندې اعتراف کوي، چې په هرې نوعې کې د نر او ښځې تقسيم شته، يا له (زوجين) څخه متقابل او متضاد شيان مراد دي، لکه شپه ورځ، اسمان ځمکه، رڼا تياره، تور سپين، روغتيا ناروغتيا، ايمان کفر، او د دوی په شان نور، پس ووايه ای محمده ! دوی ته داسې چې:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره)، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويروونکی ښکاره يم. او مه ګرځوئ مه شريکوئ تاسې له الله سره بل څوك معبود، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويروونکی ښکاره يم.

تفسير: يعنې کله چې اسمان او ځمکه او ګرد کائنات د واحد الله تعالی پيدا کړي شيان دي، او د هغه تر واك او حکومت لاندې دي، نو بنده لره ښايي چې له هرې خوا څخه لرې شي !، او د هغه لوري ته په منډه وروځغلي !.

كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾

همداسې (لکه چې وايي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هيڅ رسول؛ مګر خو ويل هغوی چې: (دی) ساحر کوډګر دی، يا مجنون لېونی دی.

تفسير: يعنې که داسې ښکاره تنبيه او انذار ته دا منکران غوږ نه ږدي؛ نو مه غمجن کېږئ !، له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چې پيغمبران ورتلل؛ هغوی ته به يې همداسې کوډګر او لېونی ويل، او د هغوی په پندونو او نصيحتونو باندې به يې خندل، او ملنډې به يې پرې وهلې.

أَتَوَاصَوْا بِهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آيا وصيت کړی دی دوی يو بل ته په دې خبرې سره؟ (نه) بلکه همدوی دي قوم سرکښان.

تفسير: يعنې د هرې زمانې کافران په دې خبرې باندې همداسې متّفق اللّفظ وو، لکه چې دوی يو بل ته وصيت کړی وي، او بيا مړه شوي وي، چې د الله هر يو رسول چې راشي؛ ښايي چې هغه ته ساحر يا مجنون ووايي، او په واقع کې به يې کله وصيت کاوه؟ هو ! د شرارت په عُنصر کې ګرد سره شريکان او مل دي، او د همدې اشراك لامله پخوانيو شريرانو هم هغسې خبرې کړي دي لکه چې اوسني شريران يې هم کوي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

پس مخ وګرځوه ته له دوی څخه، پس نه يې ته هيڅ ملامت کړی شوی (ځکه چې پوره تبليغ دې کړی دی)، او تل نصيحت کوه، پس بېشکه چې ذکر پند ګټه نفعه رسوي مؤمنانو ته.

تفسير: يعني تاسې د تبليغ او دعوت فرض هسې چې ښايي؛ اداء کړي دي، اوس د زيات غمجن کېدلو او فکر وهلو ضرورت نشته، په نه منلو باندې کوم الزام چې راتلونکی دی؛ هغه پر هم دغو نه منونکيو او معاندينو باندې دی، هو ! پوهول ستاسې کار دی، نو دا د پوهولو سلسله جاري ولرئ !، د هر چا په قسمت او برخه چې ايمان وي؛ هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کيږي.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

او نه دي پيدا کړي ما پيريان او انسانان مګر لپاره د دې چې عبادت وکړي دوی ځما.

تفسير: شيخُ الهند (رحمه الله) د دې آيت ترجمه داسې کوي: او هر څه چې مو پيدا کړي دي، جن او آدمي خو لپاره د بندګۍ خپلې، يعنې د هغو له پيدا کولو څخه شرعًا بندګي مطلوبه ده، نو ځکه خلقتًا په دوی کې داسې استعداد ايښود شوی دی، چې که وغواړي؛ پخپل اختيار د بندګۍ په لاره کې تلی شي.

مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هيڅ رزق روزي (ما لره او ځانونو خپلو ته)، او اراده نه لرم زه د دې چې طعام راکړي ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته). بېشکه الله همدی ښه رزق روزي ورکوونکی دی، څښتن (خاوند) د قوّت محکم مضبوط دی.

تفسير: يعني د دوی له بندګۍ څخه ماته هيڅ ګټه نه رارسيږي، بلکه د همدوی ګټه په کې ده، زه له دوی څخه رزق او خواړه او نورې ګټې نه غواړم، بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او ګټې وررسوم.

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

پس بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی دی (په نفسونو خپلو، او په بل چا) حصه د عذاب ده، پشان د حصې د عذاب د يارانو هلاک کړی شوو د دوی، پس تلوار دې نه کوي دوی ! (په ما باندې په غوښتلو د عذاب کې، که يې چټک وروستی کړم).

تفسير: يعني که دا ظالم د بندګۍ په لوري نه درومي، نو وپوهېږئ چې د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده، او اوس ډوبيږي، نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کې تلوار مه کوئ، لکه چې نورو کفّارو ته له الهي سزا څخه برخه رسېدلې ده؛ دوی ته هم رسيږي.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاکت خرابي سخت عذاب دی هغو کسانو ته چې کافران شوي دي له ورځې د عذابه د دوی څخه، هغه ورځ چې وعده يې ورسره کړی شوې ده.

تفسير: يعني د قيامت په ورځ يا له هغې څخه به پخوا د سزا کومه بل ورځ راځي، لکه چې د مکې مشرکانو ته د «بدر» په غزا کې سخته سزا ور ورسېده.

تمّت سورة الذاريات، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطُّورِ

«د (الطور) سورت مکّي دی، (۴۹) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۲) او په نزول کې (۷۶) سورت دی، وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالطُّوْرِ ۝١

قسم دی په (غره د) طور باندې.

تفسیر: یعني د «طور» غر چې په هغه باندې موسی علیه السلام له الله تعالی سره خبرې اترې کولې، یا به ترې مراد مطلق غرونه وي، ځکه چې د ځمکې مېخونه دي، او په کې د مخلوقاتو لوی منافع دي، او په دوی کې د الله تعالی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه لوی لوی نعمتونه دي.

وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ۝٢ فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ۝٣

او په کتاب لیکلي شوي باندې. په کاغذ ارت خور کړی شوي کې.

تفسیر: له دې کتاب څخه ښايي لوح محفوظ مراد وي، یا د خلقو اعمالنامې، یا قرآنکریم یا د طور په مناسبت «تورات» یا عام سماوي کتابونه مراد دي، دا ټول احتمالات شته.

وَّالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ ۝٤

او (قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوي باندې (په اسمان کې).

تفسیر: ښايي چې له دې څخه کعبه شریفه مراد وي، یا د کعبې له محاذ سره سم په اووم اسمان کې د پرښتو کعبه ده، چې هغې ته بیت المعمور وايي، لکه چې له احادیثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ۝٥

او قسم دی په چت پورته کړی شوي باندې (چې اسمان دی).

تفسیر: یعني په اسمان باندې قسم دی چې پر ځمکې باندې لکه چت داسې دی، یا به له «السقف المرفوع» څخه عرش عظیم مراد وي، چې له ګردو اسمانونو څخه هسک (اوچت) دی، او له روايتونو څخه ښکاري چې هغه د جنّت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ۝٦

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوي باندې.

تفسیر: یا به د دنیا کوړم او خارخوري سیندونه (دریاهای جوشان) مراد وي، یا به هغه سیند مقصد وي چې د ګردو اسمانونو د پاسه او تر عرش عظیم لاندې بهیږي، او له روایتونو څخه ثابت شوی دی، ځواب د قسم دا دی چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ ۝٨

بېشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کېدونکی دی (په مستحق یې). نشته هغه لره هیڅوک دافع لرې کوونکی.

تفسیر: یعنې دا ګرد شیان چې قسم پرې یاد شو شهادت ورکوي چې الله تعالی ډېر یو قوّت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی، نو په هغو کسانو باندې به چې د ده احکام نه مني؛ ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم یو داسې طاقت به پیدا شي چې د هغه د رالیږلي شوي عذاب مخه ونیسي؟.

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ۝٩

هغه ورځ چې وخوځیږي اسمان په خوځېدلو سره.

تفسیر: یعنې اسمان به ولړځیږي، او د ډېرو خوځېدلو او لړځېدلو لامله به وشلیږي، وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠

او روان به شي غرونه په راونېدلو سره.

تفسیر: یعنې غرونه به له خپلو ځایونو څخه وخوځیږي، او پاغوندو غوندې به یوې خوا او بلې خوا ته رغړي، او د وریځو په شان به یوه او بل لوري ته درومي.

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝١٢

نو خرابي افسوس هلاکت دی په دغه ورځ کې دروغجن کوونکیو ته. هغو لره چې دوی په چټي خبرو جوړولو کې لوبې مشغولتیا کوي.

تفسیر: یعنې چې نن په لوبو تماشو او ننداړو کې مشغولیږي، او راز راز خبرې جوړوي، او د لوبې ورځې تکذیب کوي، هغوی لره به د آخرت په ورځ کې سخته سزا ورکوله کیږي، او پرته له خرابۍ او تباهۍ به بل کوم شی نه وررسیږي.

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ۝١٣ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝١٤

هغه ورځ چې ټېل وهلی به شي دوی اور د دوزخ ته په ټېل وهلو سره. (وبه ویلی شي دوی ته) دا دی هغه اور چې وئ تاسې چې په دې به مو دروغ ویل (یعنې ترې منکران وئ).

تفسیر: یعنې پرښتې به له هغوی سره په سخت ذلّت او خوارۍ معامله کوي، او په ټېل وهلو سره یې تر دوزخ پورې بیایي، او هلته ورته وایي: دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چې تاسې به هغه دروغ ګاڼه.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ۝١٥

آیا پس سحر کوډې دي دا (عذاب چې وینئ تاسو)؟ که یئ تاسې چې نه یې وینئ؟

تفسیر: یعني تاسې به په دنیا کې انبیاء علیهم السلام ته کوډګر (ساحر) او د هغوی وحي ته به مو کوډې (سحر) ویلې، اوس نو لږ څه راوښیئ چې دا دوزخ چې د هغه خبر تاسې ته انبیاوو علیهم السلام درکړی وو؛ آیا په رښتیا سره جادو کوډې یا نظربندي ده؟ یا دا چې په دنیا کې ستاسې سترګې د حق له لیدلو څخه عاجزې وې، او نه مو شوې لیدلې، دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزې دي؟.

اِصۡلَوۡهَا فَاصۡبِرُوۡۤا اَوۡ لَا تَصۡبِرُوۡا ۚ سَوَآءٌ عَلَیۡکُمۡ ؕ اِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا کُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۶﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کې، پس صبر وکړئ تاسې یا مه کوئ صبر، برابر دي (دغه دواړه کارونه) په تاسې باندې، بېشکه همدا خبره ده چې جزا درکوله شوي تاسې ته د هغو (کارونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعني کله چې په دوزخ کې ولوېږئ او هلته وویرېږئ، او ډېر شورماشور چغې په کې وکړئ؛ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسې چغو ته غوږ کېنږدي، او نه به مو مرستې ته څوک درشي، که په فرض محال تاسې لږ څه چپ شئ؛ نو پر تاسې باندې به څوک رحم کوونکی او زړه سوځوونکی هم نه پیدا کیږي.

اِنَّ الۡمُتَّقِیۡنَ فِیۡ جَنّٰتٍ وَّ نَعِیۡمٍ ﴿۱۷﴾ فٰکِهِیۡنَ بِمَاۤ اٰتٰهُمۡ رَبُّهُمۡ ۚ وَ وَقٰهُمۡ رَبُّهُمۡ عَذَابَ الۡجَحِیۡمِ ﴿۱۸﴾

بېشکه ویریدونکي (له الله ـ ځان ساتونکي له معاصیو) په جنّتونو کې به وي، او په نعمتونو کې به وي. مېوې خوړونکي خوشالیدونکي به وي په هغو (شیانو) چې ورکړي دي دوی ته رب د دوی، او ساتلي دي دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعني هغه کسان چې په دنیا کې له الله تعالی څخه ویرېدل، په جنّت کې به بالکل مأمون او بې فکر اوسیږي، هلته به دوی ته د هوسایی، آرامی، او د عیش هر راز اسباب او سامان موجود وي، پر ته له هغو څخه چې آیا یواځې دا ښېنه او انعام لږ دی، چې الله تعالی به یې د دوزخ له اوره وساتي؟.

او وبه ویل دغو متّقیانو ته له جانبه د الله تعالی أجلّ وأعلی شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

کُلُوۡا وَ اشۡرَبُوۡا هَنِیۡٓـئًۢا بِمَا کُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۹﴾ مُتَّکِـِٕیۡنَ عَلٰی سُرُرٍ مَّصۡفُوۡفَةٍ ۚ

خورئ تاسې او څښئ ښه هضمېدونکي په سبب د هغو (ښو اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې). حال دا چې تکیه کوونکي به ناست وي دوی پر تختونو باندې چې برابر به ایښود شوي وي صف صف.

تفسیر: یعني د جنتیانو مجلس به هسې وي چې ګرد جنّتیان به لکه باچاهانو غوندې پخپلو تختونو باندې یو له بل سره مخامخ ناست وي، او د هغوی ترتیب به خورا (ډېر) ښه وي.

وَ زَوَّجۡنٰهُمۡ بِحُوۡرٍ عِیۡنٍ ﴿۲۰﴾ وَ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَ اتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّیَّتُهُمۡ بِاِیۡمَانٍ اَلۡحَقۡنَا بِهِمۡ ذُرِّیَّتَهُمۡ وَ مَاۤ اَلَتۡنٰهُمۡ
مِّنۡ عَمَلِهِمۡ مِّنۡ شَیۡءٍ ؕ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حورې ښې ښایستې، غټې سترګې. او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او متابعت کړی وي د دوی اولادونو د دوی په ایمان سره؛ نو پیوست به کړو مونږ په دوی پورې اولاد د دوی، او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسير: یعنې د کاملانو اولاد او د دوی متعلّقین که په ایمان باندې قائم وي، او د همدغو کاملانو په لاره باندې لاړ شي، او هغه خدمتونه چې د دوی اسلافو انجام کړي دي، دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کې سعي وکړي؛ نو د الله تعالی په فضل او کرم به دوی په جنّت کې له هغوی سره یو ځای کیږي، که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والي او څومره والي کم او کیفیت کې راښکته وي، نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږي او ممکن دي چې ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شي، لکه چې له روایتونو څخه معلومیږي او ښکاري، په دې صورت کې داسې ګمان دی ونه کړ شي چې د دې کاملانو له ځینو ښو څخه به څه قدر لږ کړ شي، او د هغه په بدل کې د دوی ځوځات ته څه ثواب ورکاوه کیږي، نه دا به د الله تعالی له فضل، کرم او احسان څخه وي چې د قاصرینو لږ عمل ته ډېر موقعیت وربښي، او هغه د کاملینو تر مقام پورې رسوي.

كُلُّ امْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

هر سړی په هغه عمل چې کړی یې وي؛ ګرو آخته دی (که نېک وي که بد).

تفسير: پاس د «فضل» بیان وو، دلته د «عدل» ضابطه راښیي، یعنې د عدل اقتضاء دا ده: هر سړی چې ښه یا بد عمل وکړي؛ له هغه سره سم خپل بدل مومي، زیات له دې څخه د الله تعالی فضل او کرم دی چې هغه تقصیرات بښي، یا یې کومه درجه لوړوي (اوچتوي).

وَأَمْدَدْنَٰهُم بِفَٰكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د مېوو (په هر وخت کې)، او د غوښو له هغه څیز چې د دوی زړه یې غواړي.

تفسير: یعنې هر راز غوښې یې چې زړه غواړي، او هره مېوه یې چې په زړه کې وګرځي؛ بې له ډیله او توقفه ورته حاضر او رسیږي.

يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

یو له بله به اخلي دوی په دغه (جنّت) کې پیالې (د شرابو) چې نه وي چټي ویل په هغې کې، او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسير: یعنې کوم وخت چې د شراب طهور دوره وشي؛ نو جنتیان به د خوش طبعي په ډول یو د بل له لاسه کاسې (ګلاسونه) سره اخلي، خو په دې پاکو شرابو کې به یواځې خوند، نشاط او مزه وي، نشه، چټي خبرې او اپلتې به نه وي، او په هوش او عقل کې څه نقصان او فتور نه ورپېښوي، او نه به ګناه کې څه مرسته کوي، او نه کومه بده پېښه ورځنې پېښیږي.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

او چاپېر به ګرځي (لپاره د خدمت) پر دوی باندې غُلامان ځنکیان د دوی، ګواکې دغه (خُدام په حُسن او پاکۍ کې) مرغلرې پټې په غلاف کې ساتلې شوي به وي.

تفسير: یعنې لکه مرغلرې پخپل پوښ (غلاف) کې به بالکل پاک، صاف، او شفّاف وي، هیڅ دوړه ګرد او غبار ورته نه رسیږي، د دوی د پاکۍ او ستر حال به هم همداسې وي.

وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۲۵﴾ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِيْٓ اَهْلِنَا مُشْفِقِيْنَ ﴿۲۶﴾ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَوَقٰىنَا عَذَابَ السَّمُوْمِ ﴿۲۷﴾ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوْهُ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيْمُ ﴿۲۸﴾

او مخ به کړي ځيني د دوی ځينو نورو ته چې پوښتنې به سره کوي (له دنيوي مشقّتونو څخه تشکّرًا). وبه وايي دوی چې: بېشکه مونږ رومبی له دې نه وو په اهل خپل کې ويريدونکي (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندې، او ويې ساتلو مونږ له عذاب د تودوخې ګرمی (د دوزخ). بېشکه مونږ وو مونږ پخوا له دې څخه (په دنيا کې) چې عبادت به مو کاوه د دغه (الله)، بېشکه چې دغه (الله) همدی دی ډېر ښه احسان کوونکی خورا (ډېر) رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني جنّتيان به په هغه جنّت کې يو د بل په لوري متوجه کيږي، او خبرې به سره کوي، او د خورا (ډېر) مسرّت او امتنان له سببه به يو بل ته داسې وايي: «ورونړو ! مونږ په دنيا کې له الله تعالی څخه ويريدو، او په دې اندېښنې کې تل اوسېدو چې وروسته له مرينې به په مونږ باندې څه راځي؟ د الله تعالی دې احسان ته وګورئ ! چې نن مونږ څومره ډاډه، مطمئن او مأمون يو، چې د دوزخ يو تود باد او وږمه هم مونږ ته نه ده رسېدلې».

فَذَكِّرْ فَمَآ اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَّلَا مَجْنُوْنٍ ﴿۲۹﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده ! خلقو ته) پس نه يې ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غيبه) او نه مجنون ـ لېونی.

تفسير: کفّارو ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم کله لېونی، کله کاهن، کله له پيريانو او شيطانانو څخه خبرې اورېدونکی باله، او ويل به يې چې: دوی له هغوی څخه څه خبرې اوري، بيا له هغه سره نورې خبرې ګډوي، مګر بې عقلان په دې باندې نه پوهېدل چې تر اوسه پورې کوم يو کاهن، شاعر، يا لېوني داسې پندونه، او حکيمانه اصول او داسې خوږې خبرې او هسې ښې ويناوې کړې وي؟ نو ځکه الله تعالی خپل حبيب صلی الله عليه وسلم ته وايي چې تاسې د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ !، او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ !، او د دوی له دې چټې خبرو څخه مه خپه کېږئ !، ځکه چې د الله تعالی له فضل او کرم څخه نه تاسې لېوني، نه کاهن يئ، بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول يئ، او نصيحت کول ستاسې منصبي فرض دی، نو تل په هغه باندې دوام ولرئ !.

اَمْ يَقُوْلُوْنَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهٖ رَيْبَ الْمَنُوْنِ ﴿۳۰﴾

آيا وايي دوی دی شاعر دی مونږ منتظر يو په ده باندې ګردش حوادثو د زمانې ته.

تفسير: يعني دغه پيغمبر صلی الله عليه وسلم چې دغو منکرينو ته د الله تعالی خبرې اوروي، او پندونه ورکوي؛ آيا دا خلق يې ځکه نه مني، چې هغه محض شاعر ګڼي، او د دې خبرې په انتظار کې دي؛ هسې چې د پخوانی زمانې ډېر شاعران د زمانې په ګردش کې مړه شوي دي؛ دی به هم مري؟.

قُلْ تَرَبَّصُوْا فَاِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُتَرَبِّصِيْنَ ﴿۳۱﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) منتظر اوسئ تاسې (هلاکت ځما ته)، پس بېشکه زه له تاسې سره له منتظرانو څخه يم (اهلاک د تاسې ته).

تفسير: يعني ښه دی، تاسې ځما انجام ته ګورئ، زه به ستاسې انجام ته ګورم، ژر دی چې دا غوټه به خلاصيږي، نو دا به درښکاره شي چې څوک خائب او خاسر دي؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾

آيا امر حکم کوي دوی ته عقلونه د دوی په دې (کار) يا دوی يو قوم دی سر کښه شر خوښوونکی تېرېدونکی له حده (جګړو او په عنادونو کې).

تفسير: يعنې پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته له ليوني ويلو څخه دا ښکاري چې ګواکې هغوی ډېر پوهان او عقلمندان دي، نو آيا د دوی عقل او پوهـه دا ورښيي چې ډېر صادق، أمين، پوه عاقل او په رښتيا پيغمبر ته شاعر، کاهن او لېونی ووايي، او د هغه له ښوونې څخه سترګې واړوي، که دوی د شاعرانو او پيغمبرانو د ويناوو په منځ کې څه فرق او توپير نه شي کولی؛ نو دوی څرنګه پوهان او عقلمندان دي؟ مګر حقيقت خو دا دی چې دوی پخپلو زړونو کې په ګردو خبرو باندې په ښه شانې پوهيږي، خو په ښکاره داسې چټي خبرې کوي، او د شرارت چارې وړاندې کوي.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

آيا وايي دوی چې له ځانه يې جوړ کړی دی دا (قرآن، نه ده داسې) بلکه دوی ايمان نه راوړي (تکبّرًا عنادًا). پس رادې وړې دوی يوه خبره (جوړه کړی شوې) په شان د دې (قرآن په فصاحت او بلاغت کې) که چېرې وي دوی رښتيني په دې (وينا).

تفسير: يعنې داسې خيال کوي پيغمبر صلی الله عليه وسلم هغه چې اوروي؛ هغه د الله تعالی کلام نه دی، بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوي، او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالی ته کوي؟ که څوک وغواړي چې دا ښکاره خبره ومني؛ نو دومره خبره د هغه د منلو لپاره کافي ده، چې د دنيا ګرد طاقتونه که سره يو ځای شي؛ نو د دې پاک قرآن په شان يو کتاب نشي راوړی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

آيا پيدا کړی شوي دي دوی بې له يو څيز (خالق پخپل سر)؟. يا که دوی پخپله پيدا کوونکي دي د ځانونو خپلو؟. آيا پيدا کړي دي دوی اسمانونه او ځمکې؟ (نه ده داسې، خالق د ټولو الله دی)، بلکه يقين نه کوي دوی (او نه يې مني چې ايمان راوړي په هغه باندې او بندګي وکړي د هغه).

تفسير: يعنې دغه منکران د الله تعالی د پيغمبر صلی الله عليه وسلم خبرې ولې نه مني؟ آيا په دوی باندې هيڅ يو هسې الله نشته چې د هغه حکم منل په دوی لازم وي؟ آيا دوی پرته له کوم پيدا کوونکي څخه پخپل سر پيدا شوي دي؟ آيا دوی خپل ځان خدای ګڼي؟ داسې خيال کوي چې اسمان او ځمکه د دوی جوړ کړي شيان دي؟ دوی هم پخپلو زړونو کې ښه پوهيږي چې هرومرو الله تعالی شته، چې همغه الله تعالی د دوی او د ځمکې او اسمان پيدا کوونکی دی، مګر سره له دې علمه دوی له هغه ايمان او يقين څخه چې شرعًا مطلوب دي؛ محروم او بې برخې دي.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

آيا له دوی څخه دي خزانې د رب ستا؟ آيا همدوی دي واکداران؟ (زوروران چې کوي هر کار پخپل سر، بلکه دوی ټول د الله تعالی تر حکم لاندې دي).

تفسير: آيا دوی داسې خيال کوي چې ځمکه او اسمان د الله تعالی له جوړ کړيو شيان څخه دی، خو الله تعالی د خپلو خزانو مالکان دوی ګرځولي دي؟ يا د ده په ملك او خزانو باندې دوی په زور او تسلّط سره قبضه کړې ده؟ نو دوی سره له دومره تسلّط، تصرّف او اقتدار څرنګه مطيع او منقاد کېدی شي؟.

أَمۡ لَهُمۡ سُلَّمٞ يَسۡتَمِعُونَ فِيهِۖ فَلۡيَأۡتِ مُسۡتَمِعُهُم بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

آيا شته دوی ته اندرپایه (چې پرې خيژي اسمان ته او) اورېدل کوي په هغې باندې (خبرو د ملائکو ته)؟ پس را دې وړي هغه اورېدونکی د دوی يو بُرهان سند ښکاره (په صحّت د اورېدلو د ده باندې).

تفسير: يعني آيا هغوی داسې دعوی کوي چې دوی پوړۍ درولې، پر اسمان باندې ختلي دي، او هلته يې له ملأ الأعلی څخه خبرې اوريدلي دي، کله چې دوی پخپل سر تر هغه درباره پورې رسېدی شي؛ نو د بل چا متابعت ته اړ نه دي؟ څوک چې هسې دعوی کوي؛ نو بسم الله رادې شي، او خپل حُجّت، قاطع سند، لامع برهان او بيان دې راوړاندې کړي، اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کې فرمايي چې:

أَمۡ لَهُ ٱلۡبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلۡبَنُونَ ﴿٣٩﴾

آيا هغه (الله) لره لوڼې دي (په زعم ستاسې)؟ او تاسې لره ځامن دي.

تفسير: يعني آيا دغه منکران، الله تعالی له خپل ځان څخه ښکته ګڼي؟ معاذ الله لکه چې د دوی د لوڼو او ځامنو له ويشلو څخه راښرګنديږي، نو ځکه د هغه د احکامو او هدايتونو په مخ کې غاړه ايښودل د خپل شان کسر بولي.

أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرٗا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٖ مُّثۡقَلُونَ ﴿٤٠﴾

آيا ته غواړې له دوی څخه (ای محمده !) څه اجر بدل؟ پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوي دي؟ (او ځکه در څخه تاووي مخ، او نه مؤمنانيږي له عناده).

تفسير: آيا دا خلق ځکه ستاسې خبرې نه مني، چې الله تعالی دې نه کړي تاسې په ارشاد او تبليغ باندې له هغوی څخه څه باړه مزدوري او معاوضه غواړئ، چې د هغه د دروندوالي لامله تور خوري.

أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ﴿٤١﴾

آيا په نزد د دوی (علم د) غيب دی، نو دوی يې ليکي (له هغه نه).

تفسير: يعني آيا پخپله الله تعالی پر دوی باندې وحي ليږي، او لکه پيغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروي چې دوی يې ليکي، لکه چې د انبياوو عليهم السلام وحي ليکلی کيږي، نو ځکه دوی ستاسې پيروي ته څه ضرورت نه لري، بلکه نه ده دا خبره چې له دوی څخه علم د غيب وي، بلکه دوی صرف ضد نيولي، نو ځکه ايمان نه راوړي.

أَمۡ يُرِيدُونَ كَيۡدٗاۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ هُمُ ٱلۡمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾

آيا اراده لري دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا)؟ پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ هم په دوی باندې مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومي).

تفسير: يعني له دغو پاسو خبرو څخه هيڅ يوه خبره نشته، نو بيا آيا داسې اراده لري چې له پيغمبر سره فريب دروغ چل او مکر وکړي؟، او په خفيه تدابيرو په پټو غوټو سره حق مغلوب يا يې له منځه وباسي؟، که داسې وي نو په ياد يې ولرئ، چې هغه مکر، چل، او فريب ګرد د همدوی په غاړه کې لويږي، ژر به دوی ته دا ښرګنده شي چې آيا حق

مغلوب کېدونکي دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکي او فناء کېدونکي دي؟ بلکه حق څامخا غالب دی، او پخپله همدوی په همدغه خپل کنستلي کوهي کې لوېږي.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بې له الله؟ پاکي ده الله لره له هغه شي چې دوی یې ورسره شریکوي (نور).

تفسیر: یعنې آیا بې له الله تعالی بل کوم حاکم یا معبود یې تجویز کړی دی چې د مصیبت په وخت کې د هغوی مرسته وکړي، او د هغه عبادت دوی د الله تعالی له عبادت څخه بې پروا کړي دي؟ نو په یاد یې ولرئ، چې دا ګرد اوهام او وساوس دي، او د الله تعالی ذات له ګردو څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک، مثیل، مقابل او مزاحم نشي کېدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾

او که ووینې دوی یوه ټوټه له اسمانه رالوېدونکې؛ نو وبه وایې (دا) وربځ ده پربېره (غټه) یو پر بلې باندې سوره شوې.

تفسیر: یعنې په حقیقت کې له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته، او یواځې یوه خبره ده چې هغه عناد او ضد دی، او د هغه لامله دا خلق هر رښتیا خبره دروغ ګڼي، او د هغې په دروغ بللو باندې ټینګک ولاړ دي، د دې خبرې کیفیت دا دی: که د دوی له غوښتنې سره سم د اسمان یوه ټوټه هم راولوېږي، او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم ووینې، نو بیا هم هغه ته خبرې جوړوي، او څه په څه تأویل په کې کوي، مثلاً وایې به چې دا د اسمان ټوټه نه ده، بلکه د وربځې یوه پربېره (غټه) حصه ده چې منجمد شوې راولوېده.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چې یو ځای شي (مخامخ شي) دوی له ورځې خپلې سره، هغه چې په کې وبه لوېږي پر دوی باندې ټکه (تندر) (د برېښنا یا بې هوشه هلاک کړی شي). هغه ورځ چې وبه نه کړي دفع له دوی نه کید مکر د دوی هیڅ څیز (له عذابه د الله)، او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته وکړه شي.

تفسیر: یعنې په هسې معاندینو پسې زیات لوېدل دومره په کار نه دي، پرېږدئ چې د څو ورځو له مخې لوبې وکړي، او خبرې جوړې کړي، آخره هغه ورځ راتلونکې ده چې د الله تعالی د قهر برېښنا (تندر) پرې ولوېږي، او د دوی هوش او حواس والوځي، او د ژغورنې هیڅ ترتیب به یې په کار نه ورځي، نه له کوم لوري ورته مرسته رسېږي، غالبًا له دې څخه به قیامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم یې کړی (کافران شوي) دی (اخروي) عذاب دی بې له دې (دنیوي) عذابه، ولیکن زیاتره د دوی نه پوهېږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ایمانه).

تفسير: يعنې له دوی څخه زياتره سړي په دې خبر نه دي چې پرته له آخرته په دنيا کې هم دوی ته يوه سزا او هيداد رسېدونکې دی، ښايي چې له دې څخه د «بدر» غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده !) حکم د رب خپل ته، بېشکه ته څمونږ د سترګو لاندې يې، چې وينو دې او حفاظت دې کوو.

تفسير: يعنې له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکويني او تشريعي حکم انتظار وباسئ، چې ژر به ستاسې او د هغو په منځ کې فيصله وکړي، او تاسې ته به د مخالفينو له خوا هيڅ نقصان نه رسيږي، ځکه چې تاسې څمونږ تر سترګو لاندې يئ، او ستاسې ساتنه او حفاظت څمونږ په غاړه دی.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

او تسبيح وايه پيوست له حمده د رب خپل سره په هغه وخت کې چې راپاڅېږئ (له خوبه يا له مجلسه).

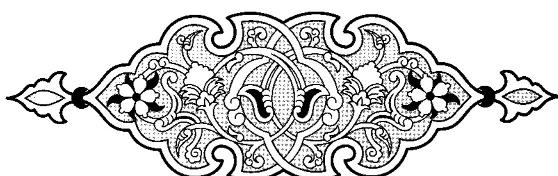
تفسير: يعنې له صبر، تحمّل، سکون او اطمينان سره تل د الله تعالی په تسبيح، تحميد او عبادت کولو کې مشغول اوسئ !، په تېره بيا کله چې له خوبه راپاڅېږئ !، يا لمانځه ته ودرېږئ !، يا له مرکې څخه تشريف يوسئ، په دې حالاتو کې د تسبيح او تهليل او نورو اذکارو ډېر ترغيب او تأکيد شوی دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

او په بعض د شپې کې پس تسبيح ووايه د دغه (الله)، او د وروستو د ستوريو څخه (يعنې د شپې په آخره کې هم تسبيح ووايه).

تفسير: د شپې له برخې څخه ښايي چې د تهجّد وخت مراد وي، او د ستوريو نه شا ګرځولو وقت ګهيځ (سحر) دی، ځکه چې په دې مهال کې ګرد ستوري د سحر په رڼا کې پټېږي.

تمّت سورة الطور، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ النَّجْمِ

«د (النجم) سورت مکّي دی، پر ته (علاوه) د (۳۲) آیته څخه چې مدني دی، (۶۲) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۳) او په نزول کې (۲۳) سورت دی، وروسته د «الاخلاص» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ ١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمۡ وَمَا غَوَىٰ ٢

قسم دی په ستوریو باندې کله چې پرېوځي (غروب وکړي، یا راوخیژي طلوع وکړي). نه دی ګمراه شوی ملګری (رسول) ستاسې، او نه یې لاره ورکه کړې ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملګري څخه نبي کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی، یعنې نه دی د غلط فهمی لامله له لارې څخه وتلی دی، او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهېدلی بې لارې تللی دی، بلکه هم هغسې چې د اسمان ستوري له ختلو څخه نیولې تر پرېوتلو پورې په یوه ټاکلي تګ او لارې باندې درومي، او یوې خوا بلې خوا ته نه خوځیږي، د نبوّت لمر هم په همغه ډول د الله تعالی په ټاکلي لارې باندې برابر ځي، او هیڅېږې یوه او بل لوري ته نه ځي.

وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلۡهَوَىٰٓ ٣ إِنۡ هُوَ إِلَّا وَحۡيٞ يُوحَىٰ ٤

او خبرې نه کوي (محمد) له هوا (خپلې) نه. نه دی دغه (قرآن) مګر وحي ده چې ورته لېږلې شوې ده.

تفسیر: یعنې مخالف عمل او کار چېرې؟، د دوی له مبارکې خولې څخه داسې یو توری هم نه دی وتلی چې د دوی په نفساني غوښتلو باندې مبني وي، بلکه دوی هر هغه شی چې د دیني امورو په نسبت فرمایلی دی؛ هغه د الله تعالی رالېږلې وحي ده، او هغه ګرد د الله تعالی له حکمونو سره سم وو، د دوی په منځ کې متلوّ وحي ته قرآن او غیر متلوّ وحي ته حدیث ویلی شي.

عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلۡقُوَىٰ ٥ ذُو مِرَّةٖ

ښوولې ده ده ته د سختو قوّتونو مالك (جبرئیل). چې خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنې اصلي وحي لېږونکی الله تعالی دی، خو د هغه په وسیله چې دا وحي تر دوی پورې رسیږي، او هغه چې په ښکاره ډول ده ته ښوونه کوي؛ هغه د ډېرو قوّتونو څښتنه، خورا زوروره، او وجیهه پرښته ده، چې هغې ته «جبریل أمین» وایه شي، لکه چې د (التکویر) په سورت کې یې هم د «جبریل أمین» په نسبت فرمایلي دي: ﴿إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ * ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي ٱلۡعَرۡشِ مَكِينٖ﴾ الآیة ـ

فَٱسۡتَوَىٰ ٦ وَهُوَ بِٱلۡأُفُقِ ٱلۡأَعۡلَىٰ ٧

بیا برابر کېناست. او هغه وو په کنارو لوړو (اوچتو) (له اسمانه).

تفسير: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زياترو مفسّرينو شرقي افق مراد کړي دي، چې له هغه ځايه سپېده داغ بريښي، نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته د بعثت په اول کې يو ځلې جبريل أمين پخپل اصلي صورت سره ورښکاره شو، چې په يوه کرسۍ باندې ناست وو، په هغه وخت کې د اسمان يوه څنډه تر بلې څنډې پورې د هغه له وجود څخه ډکه ښکارېده، او خورا لويه او ويروونکې په نظر راتله، چې له دې امله څمونږ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم له دوی څخه دومره وويرېد چې د (مدّثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۝٨ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۝٩ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى ۝١٠

بيا نژدې شو (جبريل محمد ته) پس ښه نژدې شو. پس وو په منځ د نژدېوالي د دوو ليندو يا ډېر نژدې له دې نه هم. پس وحي وکړله (الله په ژبه د جبريل) بنده خپل ته هغه چې وحي يې وکړه.

تفسير: يعني جبريل عليه السلام سره له دې چې له خپل اصلي مستقر سره تعلّق لري، خو سره له هغه هم راښکته شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک ته دومره نژدې شو چې د دواړو په منځ کې د دوو لاسو يا د دوو ليندو څخه زياته فاصله نه وه پاتې، په خپل هغه وخت کې الله تعالى پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې وحي ورنازله کړه، غالبًا له دې څخه د «المدثر» سورت دا آيتونه مراد وي: ﴿يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَاَنْذِرْ﴾ الآية - يا به نور احکام وي.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ۝١١

نه وو ويلي دروغ زړه (د محمد) هغه چې ليدلی يې وو (په سترګو) (جبريل).

تفسير: يعني محمد صلى الله عليه وسلم جبريل عليه السلام په خپلو سترګو سره وليد، او زړه يې ورته وويل چې: په دې وخت کې په زړه پورې هم هغسې چې ښايي ته جبريل عليه السلام ته وګوره، او په دې کې ته هيڅ غلطي نه کوې، او د يوه شي په ځای بل شی په نظر نه درځي، په دې ويلو کې د ده زړه رښتين وو.

اَفَتُمٰرُوْنَهٗ عَلٰى مَا يَرٰى ۝١٢

پس آيا تاسې جګړې کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کې چې ده ليدلي دي.

تفسير: يعني وحي لېږونکی الله او وحي راوړونکې هسې پرښته ده چې د هغه صورت، سيرت، فهم، حفظ، او نور صفات ګرد ښايسته او ښه او د هغې ګرد قوّتونه کامل دي، او بيا داسې سره نژدې شول او وحي يې ور ورسوله چې پيغمبر هغه پخپلو سترګو سره وليد، او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصديق وفرمايه، نو آيا په هسې ليدلي شوي او نه اورېدلي شوي څيز کې تاسې لره د داسې چتې او اپلتې خبرې کولو څه حق شته؟ چې خامخا په کې فضول بحثونه او بېکاره جګړې او تکرارونه وکړئ.

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ۝١٣ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ۝١٤ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ۝١٥

او خامخا په تحقيق ليدلی وو محمد هغه (جبريل) پـه راښکته کېدلو کې بـل ځلې په نزد د ونې د بېرې سدرة المنتهى (چې منتها د علم د خلقو دی). په نزد د هغې دی جنّت المأوى (يعني ځای د هستوګنې د مؤمنانو).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «دويم ځلي يې جبريل عليه السلام پخپل اصلي صورت د معراج په شپه په اووم اسمان کې د بېرې له ونې سره وليد، چې هغه د پورتنيو او ښکتنيو مخلوقاتو په منځ کې وېش سرحد دی، يعنې چې پاسني خلق لاندې او ښکتني خلق پورته نشي تلی، او د هغه په خوا کې جنّت يې هم وکوت»

إِذۡ يَغۡشَى ٱلسِّدۡرَةَ مَا يَغۡشَىٰ ﴿١٦﴾

(ليدلی وو محمد جبريل لره) کله چې پټې کړې هغې ونې د بېرې لره هغه څه چې پټ کړې يې وو.

تفسير: يعني د حق تعالى انوارو او تجليّاتو پر دې ونې باندې پلوشې اچولي دي، او د پرښتو د هجوم او کثرت دا حال وو چې د دې ونې له هرې پاڼې سره يوه پرښته په نظر راتله، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې (ما يغشى) پتنګونه (پتنګان) دي، يعنې ډېر ښه صورت لري چې د هغې په ليدلو سره زړه خوښيږي، په دې وخت کې د دې ونې د بهار او د سينګار او د هغې د حسن او جمال داسې يو حال دی چې هيڅ يو مخلوق د هغې صفت په الفاظو سره نشي کولی.

مَا زَاغَ ٱلۡبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾

نه وې ګرځېدلې سترګې د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تېر شوی (له حده).

تفسير: يعني هر هغه شی چې د محمد صلى الله عليه وسلم سترګو وليد؛ په پوره تمکّن او اتقان سره وو، نه کتنه کږه شوې ده، او ښي او کيڼې او ښکته او پورته خوا ته اوښتې ده، او نه يې له مبصَر څخه تجاوُز کړی وړاندې تېره شوې ده، پس په هغه شي باندې نښتې وه چې د هغه ښوونه منظور وه.

لَقَدۡ رَأَىٰ مِنۡ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلۡكُبۡرَىٰٓ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقيق ليدلي دي (محمد) له (ځينو) د لائلو د رب خپل چې ډېر لوی وو.

تفسير: د ﴿إِذۡ يَغۡشَى ٱلسِّدۡرَةَ﴾ په تفسير کې هغه بيان چې شوی دی، برسېره په هغه باندې هغه نور شيان چې ليدلي او اوريدلي يې وي؛ هغه الله تعالى ته ښه معلوم او ښکاره دي.

أَفَرَءَيۡتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلۡعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَوٰةَ ٱلثَّالِثَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰٓ ﴿٢٠﴾

آيا پس وينئ تاسې لات او عُزّى او منات (په مرتبه کې) دريم بل له دغو (يعني دغه بُتان بيخي بېکاره شيان دي).

تفسير: يعني د هغه الله تعالى په مقابل کې چې د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته، د دې سپکو او ناولو شيانو له نوم اخيستلو څخه شرم په کار دی.

تنبيه: «لات ـ عُزّى ـ منات» د هغې زمانې د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دي، د دوی له منځه (لات) د طائفيانو په نزد ډېر معظم وو، او (منات) د اوس او خزرج او خُزاعه په نزد او (عُزّى) د قريشو او بني کنانه او نورو په نزد ډېر معزّز وو، چې له هغو دوو ړومبنيو څخه يې ده ته عزّت ورکاوه، او (عُزّى) چې په مکه مکرّمه کې نخلې ته نژدې وو، بيا (لات) چې په طائف کې وو، بيا له دوی څخه وروسته په دريمه درجه (منات) چې له مکې څخه لرې او مدينې ته نژدې وو، په ځينو تفاسيرو کې پر دې ځای کې يوه قصّه نقل کوي چې د محدّثينو د جمهورو له اصولو سره سم د صحت تر درجې پورې نه رسيږي.

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾

آیا تاسې لره (ای کُفّارو) هلکان دي او دغه (الله) لره لونړې دي. دا (قسمت د اولاد) په دې شان قسمت دی ډېر کوږ ناکاره.

تفسیر: یاقوت په (معجم البُلدان) کې لیکي چې: کافرانو دا بُتان د الله تعالی لونړې بللې، خو اول الله هغه لوی ذات دی چې صفت یې په ﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره شوی دی، او بالفرض که د اولاد تقسیم هم ومنل شي؛ نو دا تقسیم څومره خراب او بېکاره دی، چې تاسې خپلو ځانونو ته هلکان او الله تعالی ته لونړې ورکوئ (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ

نه دي (دا بُتان) مګر خو تش نومونه دي چې ایښي دي تاسې دوی لره تاسې او پلرونو ستاسې، نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بُتانو) باندې کوم برهان ـ علمي سند.

تفسیر: یعنې په تیرو او ونو باندې یو څه نوم ږدي، چې د هغوی پر الوهیت باندې کوم برهان او علمي سند نه لري، بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دي، هغوی ته چې تاسې پخپلو خیالونو کې که د الله تعالی لونړې یا د هغه هلکان یا بل شی وایې؛ دا ګردې چټې او د خولې خبرې دي، چې هیڅ صحیح نه دي او څه حقیقت نه لري.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾

متابعت نه کوي دوی مګر خو د ګمان خپل، او د هغه شي چې غواړي یې نفسونه د دوی، او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت او لارښوونه.

تفسیر: یعنې سره له دې چې د الله تعالی له خوا د هدایت رڼا راغلې ده، او سمه لاره یې راښوولې ده، مګر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو او د هغو خبرو چې ددوی په زړونو کې ګرځي؛ متابعت کوي، اود ګمانونو په توره تیاره کې سره نښتي دي.

أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چې غواړي یې (له نبوّت اواخروي سعادت؟ بلکه نشته). پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچایي د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنې هسې اټکل او ګمان کوي چې دا بُتان به څمونږ سپارښت کوي، دا خو تش خیال او تشې ارزوګانې دي، آیا هر هغه تمنّا او ارزو چې سړی یې وکړي؛ هغه یې په لاس ورځي، په یاد یې ولرئ چې د دنیا او آخرت ګردې ښېګڼې د الله تعالی په لاس کې دي.

وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾

او ډېرې دي له ملائکو څخه په اسمانونو کې چې نه دفع کوي شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مګر وروسته له هغه چې اذن حکم وفرمایي الله لپاره د هغه چا چې اراده وفرمایي او راضي وي په شفاعت یې.

تفسیر: یعنې د دې بتانو حقیقت څه دی؟ د اسماني هستېدونکیو د مقرّبو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځي، هو ! د هر چا په حق کې چې پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړي؛ هغه د کار شی دی، او هغه له هر چا څخه

چې خوښ وي؛ همغه ګټور دی، ښکاره ده چې هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی، او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې؛ خامخا نوموونه ږدي پر ملائکو باندې په نوم ایښودلو د ښځو سره. او نشته دوی ته په دې وینا کې هیڅ علم پوهه، متابعت نه کوي دوی مګر خو د ګمان، او بېشکه ګمان نه دفع کوي له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چې په آخرت باندې یقین او باور نه لري؛ هغه له سزا او هیداد څخه بېفکره کیږي، او په داسې بېباکی او بېفکرۍ کې اخته کیږي چې الله تعالی ته بد نسبتونه کوي، او مثلاً وایي چې: پرښتې ښځې او د هغه لوڼې دي، دا محض د دوی جهالت او ناپوهي ده، ځکه چې پرښتې له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لري، او الله تعالی به څرنګه اولاد ولري؟ که څوک په رښتیا او ټینګو خبرو باندې قائم وي؛ نو په داسې ګمانونو اټکلونو او اوهامو او چټي خبرو پسې چې هیڅ کار ورځنې نه جوړیږي، نه ګرځي.

فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چې مخ یې ګرځولی دی له ذکره پنده ځمونږ. او نه لري اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس. دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسېدلو د دوی دی له علمه پوهې (د دوی).

تفسیر: یعنې د هر چا پرستن او نالې چې د دنیا دا څو ورځې ژوندون دی، او په هغه کې هسې منهمک شي چې الله تعالی او آخرت ور څخه هېر وي، او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسي؛ نو تاسې د دوی اپلتو او چټي (بېکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کېږئ !، هم هغسې چې هغوی له الله تعالی څخه مخ اړوي، تاسې هم د هغوی له شرارت او بدئ څخه مخ واړوئ !، د دوی علمي جداوجهد یواځې د بهائمو په شان د ګېډې ډکول او د شهوت شړل دي، پرته له نفساني غوښتنو څخه بل شي ته نه متوجّه کیږي.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بېشکه رب ستا همدی ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه (چې اسلام دی)، او همدی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندې چې سمه لاره یې موندلې ده.

تفسیر: یعنې هغه چې په ګمراهۍ کې پروت دی، او هغه چې په سمې لارې باندې روان دی، دوی ټول سره د هغوی د مخفي استعداداتو له ازل راهیسې پاک الله ته معلوم او الله تعالی پرې ښه خبر دی، او سم له هغه سره هر کار کېدونکی دی، نو ځکه تاسې ځان یوې خوا ته ونیسئ، او د هغو معاندینو معامله الله تعالی ته خوشې کوئ او ور ویې سپارئ.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾

او خاص الله ته دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا وخلقًا وعبیدًا) (پیدایښت)، لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو

کسانو ته چې بدي يې کړي وي په (سبب) د هغه (بد) عمل چې کړی يې وي، او جزاء ورکړي هغو کسانو ته چې نيکي يې کړي وي په نېکو عملونو سره (په جنّت).

تفسير: يعنې د هر سړي احوال الله تعالی ته ښه معلوم دي، او د ځمکې او د اسمان پر هر شي باندې د هغه واک او قبضه ده، بيا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کې د هغه په مخ کې څه ممانعت موجود کېدی شي، بلکه که په غور سره وګورئ؛ نو ځمکه او د اسمان دا ګردې کارخانې د همدې لپاره پيدا کړی شوي دي چې د هغو په نتيجه کې د ژوندون يوه بله غير فاني سلسله قائمه کړه شي، تر څو په هغې کې بدانو ته د هغوی د بدی او نېکانو ته د هغوی د نېکی بدل ورکړ شي.

اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ

(نيکو کاران) هغه کسان چې ځان ساتي له کبائرو لويو ګناهونو څخه، او له فواحشو قبيحو کارونو څخه، مګر وړې وړې ګناه (لکه نظر کول حرامو ته، او نور د دې په شان ښښل کيږي له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسير: د صغيرې او کبيرې فرق د «النساء» سورت په تفاسيرو کې په تفصيل سره تېر شوی دی، د (لمم) په تفسير کې څو خبرې شته، ځينې وايي: هغه خيالات او چرتونه دي چې د ګناه په نسبت په زړونو کې ګرځي، خو له قوې څخه فعل ته نه وځي؛ هغه لمم دی، ځينې له هغه څخه صغيره ګناه مرادوي، ځينې وايي: هغه ګناه چې په کولو باندې يې اصرار نه کوي، يا يې خپل عادت ونه ګرځوي، يا هغه ګناه چې توبه ورځنې وکړي مراد دی.

اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بېشکه رب ستا واسع (پراخ کوونکی د ښښنې او) د مغفرت دی.

تفسير: نو ځکه له ډېرو وړو وړو ګناهونو څخه تيرېږي او توبه قبلوي، او ګنهګاران نه مأيوس کوي، که په هره لويه او وړه ګناه باندې يې پوښتنه کولی؛ نو د اميد ځای به چېرې پاتې کېده؟.

هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۗ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿۳۲﴾

هغه ښه عالم دی په تاسې باندې کله چې پيدا يې کړئ تاسې له ځمکې څخه، او کله چې وئ تاسې (پټ) بچي په ګېډو د ميندو خپلو کې؛ نو مه ستايئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل، همدغه (الله) ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ويرېږي (له الله او ځان ساتي له معاصيو).

تفسير: يعنې که د تقوی څه توفيق الله تعالی چاته ورکړي؛ نو دی دې لويي نه کوي !، او خپل ځان دې نه ستايي !، ځکه چې پاک الله د هر سړي له لويی او پاکی او تقوی نه په ښه شان خبردار دی، او له هغه وخته ورښکاره ده چې دوی لا د دې وجود او شتوالي په دائره کې قدم او پل نه وو ايښی.

اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ تَوَلّٰى ﴿۳۳﴾

آيا پس ليدلی دی تا هغه څوک چې مخ يې واړاوه (له ايمانه او مرتدّ شو).

تفسیر: یعنې خپل اصل یې هېر کړ، او د خپل اصلي خالق او حقیقي مالک له لوري یې مخ واړاوه.

وَأَعۡطَىٰ قَلِيلٗا وَأَكۡدَىٰٓ ۝٣٤

او ور یې کړ لږ شی (له مقرره مال څخه)، اومنع یې کړل نور (او سخت پرې ټینګ شو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې لږ څه ایمان یې راوړ، بیا یې زړه کلک شو»، مجاهد (رحمة الله علیه) او نور لیکي چې دا آیت د (ولید بن مغیره) په باره کې نازل شوی دی، چې هغه ځمونږ د پیغمبر لږ څه خبرې واورېدې، او د اسلام په لور یې لږ څه رغبت پیدا شو، او د کفر له سزا څخه وویرېده، نژدې وو چې مسلمان شي، چې یوه کافر ته وویل: داسې مه کوه ! چې زه ستا ګرد جرائم پخپله غاړه اخلم، او ستا له لوري ګرده سزا زه په ځان تېروم، په دې شرط سره چې لږ څه مال ماته راکړې، هغه دا خبره ومنله، او د مقرر شوي رقم څه قسط یې هم ور ورساوه، او بیا یې انکار وکړه؛ نو په دې صورت سره د ﴿وَأَعۡطَىٰ قَلِيلٗا وَأَكۡدَىٰٓ﴾ معنی به داسې کیږي: چې څه مال یې ورکړ او بیا یې لاس وویست.

أَعِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلۡغَيۡبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ۝٣٥

آیا شته له ده څخه علم د پټو (مخفي شیانو) پس دیویني (نجات خپل).

تفسیر: یعنې آیا دا د غیب خبر یې لیدلی دی چې هغه ته به د کُفر سزا نه رسیږي؟ او بل سړی به خپل ځای ودروي، او په رښتیا سره دی دی خلاصیږي؟.

أَمۡ لَمۡ يُنَبَّأۡ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ۝٣٦ وَإِبۡرَٰهِيمَ ٱلَّذِي وَفَّىٰٓ ۝٣٧

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شي) چې وو په صحیفو پاڼو دموسی کې. او په (صحیفو پاڼو) دابراهیم کې هغه (ابراهیم) چې وفاء یې کړې وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنې ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندې پوره ټینګ ولاړ وو، او د الله تعالی ګرد احکام یې په ځای کړل، او د هغه د احکامو په تعمیل کې یې لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٞ وِزۡرَ أُخۡرَىٰ ۝٣٨

(په صحف مذکوره وو کې دا دي) چې نه پورته کوي هیڅ نفس پورته کوونکی بار پېټی د بل نفس.

تفسیر: یعنې د موسی او د ابراهیم علیه السلام په صحیفو کې داسې مضمون وو، چې د الله تعالی په مخکې یو مجرم د بل مجرم پېټی نشي اخیستی، او هر یو سړی خپل سوال او ځواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلي.

وَأَن لَّيۡسَ لِلۡإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ۝٣٩

او بله دا چې نشته هیڅ انسان لره مګر (جزا د هغه شي) چې کړی یې دی.

تفسیر: یعنې سړی چې هر څه پخپل زیار او کوښښ سره ګټي؛ هغه د ده دي، او هیڅوک د بل نیکي او بدي نشي اخیستی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ۝٤٠ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ۝٤١

او بېشکه (دا چې) جزا د سعي عمل د ده ژر ده چې وبه ښوولی شي (ده ته). بیا به جزاء ورکړی شي هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نېکی نېکه ـ د بدۍ بده).

تفسیر: یعنې د هر چا سعي او کوښښ به د هغه په مخ کې ښکېنود شي، او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کیږي.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ۝٤٢

او بېشکه (دا چې) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (مخلوقاتو پس له مرګه چې ورځي ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې د ګردو علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالی په لوري کیږي، او ټول شیان په پای کې هغه الله تعالی ته رجوع او ورتګ کوي، او د ده له مخې به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کیږي.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝٤٣ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝٤٤ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ۝٤٥

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) خندوي او ژړوي. او بېشکه همغه (الله) وژني او ژوندي کوي. او (دا چې) بېشکه همغه (الله) پیدا کړې یې دي جوړې نر او ښځه.

تفسیر: یعنې په دې نړۍ کې ګرد متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړي دي، د شر او د خیر خالق همغه الله تعالی دی، د خوښۍ او د غم کیفیّات د هغه په لاس کې دي، خندول، ژړول، لارښوول، ګمراه کول، ژوندي کول او مړه کول، نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان ټول د دې خالق له کارونو څخه دي.

مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ۝٤٦ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ۝٤٧

له یوه څاڅکي اوبو د (مني) څخه کله چې وڅڅاوه شي (په رحم کې). او (دا چې) بېشکه په ده باندې دي پیدا کول د دویم ځلي (پس له مرګه).

تفسیر: یعنې هغه ذات چې له یوه څاڅکي څخه یې نر او ښځه پیدا کړي دي، نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دي؟ د یوه پیدایش له ښوولو څخه یې په بل پیدایش باندې هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ۝٤٨

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) غني کوي او خزانې ورکوي (یا خواروي).

تفسیر: یعنې مال، خزانه، جایدادونه ټول د هغه ښښنه ده، ځینې د (اقنی) معنی (افقر) اخلي، یعنې هغه ځینې غني کوي، او ځینې فقیر اکرب کوي، دا معنی له ړومبني سیاق سره مناسبه ښکاري، ځکه چې د متقابلو شیانو ذکر له اول تر آخره پورې راغلی دی، او که اول مطلب واخیست شي؛ نو د هغه په مقابل کې ښایي چې اهلاک ښکېنود شي، چې ذکر یې وروسته راځي، یعنې خزانې، مال، او دولت هغه ورکوي او زیاتوي یې، او همغه ډېر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او ټبرونه تباه او بربادوي.

وَاَنَّهٗ هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰی ﴿۴۹﴾

او (دا چې) بېشکه هم هغه (الله) رب د شِعری دی.

تفسیر: «شِعری» یو لوی ستوری دی، چې ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه، او داسې یې ګڼله چې د عالم په پېښو کې هغه ډېر تأثیر او اغېزه لري، دلته دا راښکاره کوي چې د «شِعری» رب هم الله تعالی دی، او د دنیا ګردې پېښې او لاندې باندې او نور د ده په لاس او واک کې دي، بې وځلې (شعری) هم لکه یو معمولي مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کې زیار (کوښښ) کوي، او په هغه کې کوم مستقل تأثیر او اغېزه هیڅ نشته.

وَاَنَّهٗۤ اَهْلَكَ عَادَا ِۨالْاُوْلٰی ﴿۵۰﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) وژلي هلاک کړي دي عادیان ړومبی.

تفسیر: یعنې د هود علیه السلام قوم.

وَثَمُوْدَاۡ فَمَاۤ اَبْقٰی ﴿۵۱﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ قَبْلُ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا هُمْ اَظْلَمَ وَاَطْغٰی ﴿۵۲﴾

او (هلاک کړي یې دي) ثمودیان، پس باقي یې پرې نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه). او (هلاک کړي یې دي) قوم د نوح پخوا له دوی نه، بېشکه چې دوی وو هم دوی ډېر ظالمان او ډېر سرکښان.

تفسیر: یعنې تر سلهاوو کلونو د الله تعالی رسول نوح علیه السلام ته یې هسې ډېر سخت ضررونه او ایذاوې رسولې چې د هغه له ویلو څخه د هر سړي زړه خوږېږي، او راتلونکیو لره یې بده لاره وېرانیستله.

وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰی ﴿۵۳﴾ فَغَشّٰىهَا مَا غَشّٰی ﴿۵۴﴾

او هغو کلیو اړولیو شویو لره یې ښکته راوغورځول (ځمکې ته پس له پورته کېدو نه). پس راولوېد په هغه باندې څه چې راولوېد (یا پس پټ یې کړه هغه لره په هغه څه چې پټ یې کړل).

تفسیر: یعنې د تیږو باران او وریا یې پرې وکړه، دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰی ﴿۵۵﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوې ته (ای کافر انسانه؟).

تفسیر: یعنې د داسې مفسدانو، ظالمانو او باغیانو تباه کول او له منځه لرې کول او ورک کول هم د الله تعالی ډېر لوی انعام او ښېنه ده، آیا د داسې نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالی ته د دروغو نسبت کوي.

هٰذَا نَذِیْرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْاُوْلٰی ﴿۵۶﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ویروونکی دی له (جملې د) ویروونکیو ړومبنیو څخه.

تفسیر: یعنې محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام څخه همداسې ویرول کوي، لکه چې له دوی څنې وړاندې نورو پیغمبرانو هم کفار ویرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

را نژدې شو راتلونکی (قیامت). نشته هغه لره پرته له الله ښکاره کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعنې قیامت ډېر نژدې شوی دی، خو د هغه ټاکلی وخت پرته له الله تعالی بل چا ته په ښکاره ډول نه دی معلوم، او کله چې ټاکلی وخت یې راشي؛ نو هیڅ یو طاقت هغه نشي ستنولی، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ د هغه په دفع باندې قادر دی، خو هغه یې هم نه لرې کوي.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس له دې خبرې (قرآن) څخه تعجّب کوئ تاسې (انکارًا ای منکرانو). او خاندئ تاسې (تمسخرًا) او نه ژاړئ (خوفًا. او تاسې غافلان یئ (له هغه شي چې مطلوب دی تاسې ته) چټې (بېکاره) لوبې کوئ.

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه نژدېوالی د خبر له اورېدلو څخه باید چې تاسې د الله تعالی له وېرې په ژړا کېدئ او یربدئ، او د خپلې ژغورنې تیاری به مو کاوه، مګر تاسې په خلاف د هغه تعجّب کوئ او خاندئ، او په غفلت او بېفکری کې په چټې لوبو کې اخته یئ.

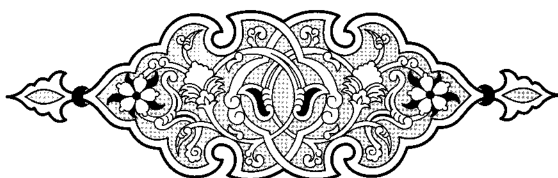
فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته، او عبادت کوئ د همدغه (الله !، نه د نورو).

تفسیر: یعنې یو عاقل او پوه لره نه ښایي چې له انجامه غافل شي، او په پند، نصیحت او پوهولو باندې ټوکې او مزاح وکړي او پرې وخاندي، بلکه ښایي چې د بندګی لاره غوره کړئ !، او مطیع او منقاد اوسئ !، د عاجزۍ او نیاز وچولی د الله تعالی په دربار کې کېږدئ !.

تنبیه: په روایتونو کې راغلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چې د (النجم) سورت ولوست، دی پخپله هم په سجده پرېوت، او نورو ګردو مسلمانانو او مشرکانو هم چې هلته حاضر وو؛ سجده وکړله.

تمّت سورة النجم، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ القَمَرِ

«د (القمر) سورت مکّي دی، ماسوا له (۴۴، ۴۵، ۴۶) آیتونو څخه چې مدني دي، (۵۵) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۴) او په نزول کې (۳۷) سورت دی، وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقۡتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانۡشَقَّ الۡقَمَرُ ①

را نژدې شو قیامت او څیري دوه ټوټې شوه سپوږمۍ.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کې تشریف درلود، د کافرانو یوې لویې جرګې له دوی څخه یوه معجزه وغوښته، دوی وفرمایل چې: د اسمان په لوري وګورئ ! ناڅاپه سپوږمۍ له منځه دوه ټوټې شوه، یوه ټوټه یې د لمر خاته په لوري، او بله ټوټه یې د لمر پرېوتو په لوري لاړه، په منځ کې یې غر حائل وو، کله چې د کافرانو جرګې دا لویه معجزه ولیده؛ سره یې وویل چې: «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمۍ باندې سحر جادو کوډې کړي دي»، دغې معجزې ته (شقّ القمر) وایي، او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چې وروسته له دې څخه به هر شی لکه دا شلیږي او چوي، طحاوي او ابن کثیر اونورو د دې واقعې د تواتر دعوی کړېده، او له کوم عقلي دلیل سره تر اوسه پورې د هسې واقعاتو محال کېدل نشي ثابت کېدی، او یواځې د استبعاد په بناء داسې قطعي الثبوت شیان نه شي تردید کېدی، بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی.

وَاِنۡ يَّرَوۡا اٰيَةً يُّعۡرِضُوۡا وَيَقُوۡلُوۡا سِحۡرٌ مُّسۡتَمِرٌّ ②

او که ووینې دغه (کُفّار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې، او وایي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي چې له پخوا راهیسې راځي.

تفسیر: یعنې پخوا له دې هم د نبوّت دعوی کوونکیو د داسې سحر او کوډو دعاوی کړي دي، هم هغسې چې هغه تللي دي؛ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوۡا وَاتَّبَعُوۡۤا اَهۡوَآءَهُمۡ وَكُلُّ اَمۡرٍ مُّسۡتَقِرٌّ ③

او دروغجن ګڼي دوی (حق لره)، او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو، او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکي خپل په نعیم یا جحیم کې).

تفسیر: یعنې د هغوی عذاب هم په خپل وخت باندې راتلونکی دی، او هغوی لره هغه هلاکت او ګمراهي چې د الله تعالی په علم کې ټاکلې شوې ده؛ هیڅ وړاندې وروسته کېدونکې نه ده.

وَلَقَدۡ جَآءَهُمۡ مِّنَ الۡاَنۡۢبَآءِ مَا فِيۡهِ مُزۡدَجَرٌ ④

او خامخا په تحقیق راغلي دي دوی ته خبرې او اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شی چې په هغه کې امتناع او سرزنش وو (له کفره).

تفسير: يعنې د قرآنکريم په وسيله هر راز احوال او د تباه شويو قومونو واقعات دربنکاره شوي دي، که په هغو باندې غور وکړئ؛ نو د الله تعالى له لوري لويه تنبيه او ويښول دي.

راغلي دي دغو منکرانو ته دغسې پند چې:

حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ۝ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهايت ته رسېدلی، پس هيڅ نفع نه رسوي (دوی ته) ويروونکي (انبياء، قرآن، مواعظ). نو مخ وګرځوه ته له هغوی څخه.

تفسير: يعنې قرآن مجيد د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده، که څوک يې په ښه نيت او پوره توجّه سره ولولي؛ نو په زړونو کې يې ځای نيسي او په کې لوېږي، مګر د افسوس ځای دلته دی چې سره د دومره لاربنوونې او د هدايت د اسباب د شتو بيا هم دوی هدايت نه مومي، او په سمه لاره نه راځي، نو ځکه د هسې غټو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فکر کې ډېر زيات مه اوسېږه، تاسو د خپل تبليغ فرض او د دعوت وظيفه او دنده په ښه شان او سلوک سره اداء وفرمايئ، اوس نو د زيات تعاقُب ضرورت نشته، پرېږدئ چې هغوی د خپلې هستوګنې د ځای په لورې ور درومي.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ۝

(او ياده کړه هغه) ورځ چې رابولي (دوی لره) بلونکی يو شي ناآشنا ته (چې حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعنې د حشر د ډګر به لورې د شمېر (حساب) ورکولو لپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ويريدونکي خړې خوارې به وي سترګې د دوی.

تفسير: يعنې په هغه وخت کې به يې د خوف او ندامت لامله په ډېر ذلت او ندامت سره سترګې ځوړې او مړې وي، او له ډېره شرمه به ځمکې ته ګوري.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

راوځي به دوی له قبرونو څخه ګواکې دوی به ملخان وي خواره واره. چې تلوار کوونکي به وي په لوري د بلونکي خپل.

تفسير: يعنې ګرد ړومبني او وروستني خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځي، اود ملخانو په ډول سره به په ځمکه کې تيت پيت او خواره شي، او د الله تعالى په مخ کې به د خپلو چارو د جزاء لپاره په ډېر تلوار سره حاضريږي.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝

وايي به کافران دا ورځ ده ډېره سخته.

تفسير: يعنې د هغې ورځې د ويروونکيو احوالو او شدائدو لامله او د خپلو جرائمو له تصوّره به کفار داسې ووايي، چې دا بده سخته ورځ ده، وبه ليده شي چې نن به څه را باندې تيرېږي، وروسته دا راښيي چې قيامت او د

آخرت عذاب پخپل وخت باندې راتلونکی دی، ډېرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنيا کې هم يوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ۝٩

دروغجن ګڼلي دي پخوا له دوی څخه قوم د نوح (نوح عليهم عليه السلام)، نو دروغجن وشمېرو دوی بنده ځمونږ، او ويې ويل چې: (دغه نوح) لېونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسير: كُفّارو به تهديدًا ويل: ای نوحه ! كه ته له خپلو هسې خبرو څخه نه اوړې، نو مونږ به دې تر ډېرو لاندې کړو ! ګواکې په داسې ويرولو سره يې د هغوی خبرو ته غوږ نه نيوه، او د ده خبرې به توی تللې، ځينې د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسې کوي چې: لېونی يا بادسار يا رنځور دی، او سد (هوش) او عقل ترې ورک، (العياذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ۝١٠

پس دعا سوال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسې چې) بېشکه زه مغلوب عاجز شوی يم، نو بدل مې واخله (له كُفّارو).

تفسير: يعنې له سلهاوو کلونو پوهولو سره هم کله چې څوك د دوی په خبرو باندې ونه پوهېدل، نو دوی هغوی ته ښېرې وفرمايلې، او ويې ويل: «ای ربه ! زه اوس د دوی له لاربښوونې څخه عاجز شوی يم، پر دوی باندې ځما هدايت او لاربښوونې هيڅ اغېزه او اثر ونه کړ، اوس نه ته د خپل دين او پيغمبر بدل او کسات واخله !، او پر ځمکه باندې هيڅ يو کافر ژوندی مه پرېږده !».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ۝١١ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ۝١٢

نو وپرانيستل مونږ ورونه د اسمان په اوبو ډېرو راتوېې شويو سره (له اسمانه). او وبهولې مونږ له ځمکې څخه (هم) چينې، بيا سره ګډې شولې ټولې اوبه (د اسمان او د ځمکې) په هغه كار باندې چې ټاکلی مقرر شوی وو (چې اهلاك د قوم د نوح وو).

تفسير: يعنې اوبه داسې سختې راوشوړېدې لكه چې د اسمان ګرد ورخونه خلاص شوي دي، او لاندې د ځمکې ټولې اوبه هم له يوې مخې دباندې راخوټېدلې دي، او دومره زياتې اوبه راووتې، لكه چې د ځمکې مخ د لويو چينو يوه مجموعه شوه، بيا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره ګډې شوې د هغه كار لپاره حاضرې شوې چې د الله تعالى له خوا لا پخوا له هغه ټاکلی (مقرّر) شوی وو، يعنې د نوح عليه السلام د قوم تباهي، هلاکت او ډوبېدل.

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ۝١٣ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بېړۍ چې) خاوندە د تختو پلنو او ميخونو پريړو (غټو) وه. چې تلله ګرځېده ځمونږ د سترګو لاندې چې مو ليده او ښارنه مو ورله کوله.

تفسير: يعنې د دې ويروونکي طوفان په وخت کې د نوح عليه السلام بېړۍ ځمونږ د سترګو تر كتنې حفاظت او نګرانۍ لاندې وه، او په ډېره هوسايۍ او آرامۍ سره د اوبو په سر ګرځېده.

جَزَآءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾

(واقع شوی وو دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چې کُفران د احسان یې کړی شوی وو (چې نوح دی).

تفسیر: یعني کفّارو د نوح علیه السلام بې قدري وکړه، او الله تعالی د خبرې له منلو څخه یې مخ واړاوه، دا وه د هغه سزا او انتقام چې د لوی طوفان او سخت څپان په ډول وروړسېده.

وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ءَايَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق پرېښودله مونږ دغه (بېړۍ) یو دلیل (د قدرت خپل)، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعني فکر کوونکي لره په دې واقعې کې د قُدرت ډېر دلائل او د عبرت زیاتي نښې دي، یا یې دا مطلب چې نن د کشتۍ وجود په دنیا کې هغه قصه راپه یادوي او د الله تعالی د لوی قدرت لویه نښه ده.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

پس څرنګه وو عذاب څما (په دوی چې مې هلاک کړل ټول په طوفان) او ویرول څما (په ژبې د نوح)؟.

تفسیر: یعني څما عذاب یې ولید، چې څومره ویروونکی دی، او څما ډارول څومره په ځای او رښتیا دي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د یادولو او پند اخیستلو، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعني له قرآنه پند اخیستل ډېر اسان دي، څکه هغه مضامین چې د ترغیب، ترهیب، انذار، تبشیر او نورو په نسبت دي؛ هغه ګرد بالکل صاف، سهل، ساده او اسان دي، او مؤثر دي، او دومره سهل او صاف دي چې هر سړی په لږ فکر او غور سره پرې پوهېږي.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِى يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾

دروغجن ګڼلی وو عادیانو (هود)، نو څرنګه وو عذاب څما او ویرول څما؟. بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ پر دوی باندې باد ډېر سخت په ورځې نحسې (د بدۍ) کې چې تل وي بدي یې (پر دوی باندې چې په کې هلاک شو).

تفسیر: شاه صاحب لیکی: «یعني بدي او نحوست پورته نه شو، تر څو ګرد سره تمام نه شول، او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل»، په قرآنکریم کې تصریح شوې ده چې هغه عذاب اووه شپې او اته ورځې پرله پسې وو.

تَنزِعُ ٱلنَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾

چې را ایستل به (باد له پټو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکې دوی تنې د خرماوو وي چې له بېخه رایستلي شوې په څمکه پرېوتلي وي.

تفسير: د عاد قوم ډېر پیاوړی قوي او د لویو جثو او ونو خاوندان وو، خو دوی د دې سخت باد او د لویې سیلۍ له وړاندې داسې سره په شڅ راولوېدل، لکه چې د کجورو ونې چې له سټه او بېخه وویستلی شي، او هغه خوا وغورځولی شي.

فَكَيۡفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ۝٢١ وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ۝٢٢ كَذَّبَتۡ ثَمُودُ بِٱلنُّذُرِ ۝٢٣

نو څرنګه وو عذاب څما او ویرول څما (له بېخه ایستل مې)؟. او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. دروغجن ګڼلي وو ثمودیانو (انبیاء او نور) ویروونکي.

تفسير: یعنې صالح علیه السلام یې دروغجن شمېرلی وو، او حال دا دی چې یوه نبي دروغجن بلل عیناً د ټولو پیغمبرانو دروغجن بلل دي، ځکه چې د دین په اصولو کې دوی ګرد یو، د بل مصدقان او مؤیدان دي.

فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٗا مِّنَّا وَٰحِدٗا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ وَسُعُرٍ ۝٢٤

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چې یو دی؛ متابعت وکړو (مونږ چې ډېر یو) ده لره؟ بېشکه مونږ په دغه وخت کې خامخا به یو په ګمراهۍ او لېونتوب کې (نو نه یې کوو متابعت).

تفسير: یعنې دغه خو کومه اسماني پرښته نه دی، بلکه مونږ غوندې یو سړی دی، هغه هم یو بېکس او یواځې چې هیڅ قوت او ملګری ورسره نشته، دی غواړي چې مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوي، او حال دا دی چې دا کار له سره هیڅ کېدونکی نه دی، که مونږ د ده په خبرو باندې وغولېږو، او د ده په لومه کې بند شو؛ نو دغه به څمونږ سخته غلطي ناپوهي او حماقت څرګند کړي، بلکه دا کار به له لېونتوب سره سم وي.

أَءُلۡقِيَ ٱلذِّكۡرُ عَلَيۡهِ مِنۢ بَيۡنِنَا بَلۡ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٞ ۝٢٥

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحي په ده باندې په منځ څمونږ (نه ده شوې وحي)؟ بلکه دی ډېر دروغجن متکبّر دی (چې پخپله ځان غټوي).

تفسير: یعنې پیغمبرۍ ته د نورو خلقو په منځ کې یواځې همدغه پاتې وو؟ ګردې خبرې یې دروغ دي، او خامخا ځان لوی راښیي، تکبّر کوي او وایي چې: زه د الله تعالی له لوري استاځی او پیغمبر یم، او ګرد قوم ته ښایي چې څما خبرې ته غوږ کېږدي، او اطاعت مې وکړي، او حکم مې ومني، نو تردیداً فرمایي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

سَيَعۡلَمُونَ غَدٗا مَّنِ ٱلۡكَذَّابُ ٱلۡأَشِرُ ۝٢٦

ژر ده چې پوه به شي دوی صباح (په وخت د نزول د عذاب کې، یا په ورځ د قیامت کې) چې څوک دی هغه ډېر دروغجن متکبّر.

تفسير: یعنې ډېر ژر معلومېږي چې د دې دواړو په منځ کې دروغجن او متکبّر څوک دی؟.

إِنَّا مُرۡسِلُواْ ٱلنَّاقَةِ فِتۡنَةٗ لَّهُمۡ

بېشکه مونږ لېږونکي یو د اوښې لپاره د فتنې ازمویښت د دوی.

تفسير: يعني د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تيرې ځخه اوښه را وويسته، او ور ومو لېږله، او د هغې په وسيله مو دا په عملي ډول هم ښکاروله چې له هغوی ځخه کوم يو د الله تعالی او د هغه د رسول خبرې مني؟ او کوم يو د خپل نفس په غوښتنې کار کوي؟.

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿۲۷﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿۲۸﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح !) دوی ته او صبر وکړه (يعني وګوره ! چې څه نتيجه راووځي؟).
او خبر کړه دوی (په دې) چې بېشکه اوبه ويشلې شوي دي په منځ د دوی (او د اوښې) کې، هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوي دي (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسير: شاه صاحب ليکي: هغه اوښه به په هر وار چې اوبو ته تله؛ نور څاروي او حيوانات به له هغې ځخه ويرېدل او لرې به تښتېدل، نو د الله تعالی له لوري وار او نوبت مقرّر شو، چې يوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلې، او بله ورځ به نورو حيواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿۲۹﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې؛ نو توره يې واخيسته) پس پرې يې کړې پښې (د هغې اوښې او مړه يې کړه).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «يوه بدکاره ښځه وه چې حيوانات يې ډېر وو، هغې خپل يو آشنا ولمساوه، او هغه د دې اوښې پښې پرې کړې، او ويې وژله، نو پس له دريو ورځو نه پرې عذاب نازل شو».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿۳۰﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿۳۱﴾

پس څرنګه وو عذاب ځما او ويرول ځما. بېشکه مونږ ولېږه مونږ پر هغو باندې غږ يو (د جبريل)؛
نو شول دوی لکه وچ مات شوي (ټوټې ټوټې خس خاشاک وابښه شپول جوړوونکي).

تفسير: يعني پرښتې يوه سخته کريکه وکړه، چې د هغې لامله د هغو ګردو زړونه وچاودل، او ټول سره هک پک او حيران پاتې شول، او هسې راوبر ښېدل، لکه چې د وښو يوه لويه کوټه د څاروو تر پښو لاندې غوبل شوي وي، او ګرد سره ګوډ او مات او چيت او بوس بوس شوي وي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿۳۲﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿۳۳﴾

او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر يادلو پند اخيستلو؛ نو آيا شته څوک يادوونکي پند اخيستونکي؟. دروغجن کړي وو قوم د لوط ويروونکي (انبياء لره).

تفسير: يعني دوی لوط عليه السلام ته دروغجن وويل، او په داسې کار سره چې د يوه نبي تکذيب يې وکړ، ګواکې د ګردو انبياوو تکذيب يې وکړ، يا قوم د لوط دروغجن وګڼه لوط په ويرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُم بِسَحَرٍ ﴿۳۴﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي مَن شَكَرَ ﴿۳۵﴾

بېشکه مونږ لېږلې وو مونږ پر دوی باندې باد کاڼې ويشتونکی مګر کورنی د لوط، ومو ژغورل دوی په پېشمنې کې. له جهته د مهربانی له نزده ځمونږ، همداسې (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې شُکر وباسي حق منونکی وي.

تفسير: يعنې لوط عليه السلام په پښېمني کې له خپلو کورنيو سره روغ رمټ ووتلو، او هغوی ته هيڅ رېړ او عذاب ونه رسېد، او څمونږ عادت همداسې دی چې حق پېژندونکيو او شکر ويستونکيو بندګانو ته هسې جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقيق ويرولي وو (لوط) دوی لره له نيولو څمونږ څخه، نو شک وکړ دوی په ويرولو (د هغه کې).

تفسير: يعنې د هغو په خبرو کې به يې چټې ويناوې شبهې جګړې کولې، او هغه به يې دروغجن ګڼلو (په ويلو د ده کې).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقيق غوښتي وو دوی له دغه (لوط څخه) مېلمانه د هغه (بدکارۍ ته)؛ نو محو ړندې کړې مونږ سترګې د دوی، پس (وفرمايل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمر د عذاب څما، او د ويرولو څما.

تفسير: پر هغو پرښتو باندې چې د ښکليو هلکانو په اشکالو کې راغلې وې، دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندې د لاس اچولو په فکر کې شول، نو مونږ هغوی ړانده کړل چې هر لوري ته ګرځېدل، او له هر شي سره لګېدل، او هيڅ شی به هغو ته نه ښکارېده، نو ورته ومو ويل چې: ړومبی تاسې د دې عذاب خوند وڅکئ !.

وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقيق راغلی وو دوی ته په وقت د صباح کې عذاب چې ثابت قرار نيوونکی وو (په دوی باندې). نو (وفرمايل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمره د عذاب څما او د ويرولو څما.

تفسير: يعنې له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلي واړول، او پر دوی باندې مې له پاسه تيږې وورولې، له هغه وړوکي عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب وو چې پر دوی باندې له پاسه د صباوون په وخت کې راولوېد.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر يادولو پند اخيستلو، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی؟. او خامخا په تحقيق راغلي وو (فرعون او) قوم د فرعون ته ويروونکي.

تفسير: موسی او هارون عليهما السلام او د هغوی ويروونکې نهه مشهورې معجزې.

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن وګڼل هغوی آيتونه څمونږ ټول، نو ونيول مونږ دوی په نيولو د ذات ډېر غالب او قادر سره.

تفسير: يعنې د الله تعالی نيول زبردست نيول دي، چې د هغه له لاسه هيڅوک چېرې نشي تښتېدلی، لکه چې د فرعونيانو ګرد لاولښکر يې سره له فرعون د قُلزم په بحيره کې هسې ډوب کړل چې يو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُولَٰئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آيا كفّـار ستاسې (اى عربـو !) غـوره دي له ړومبنيو (كُفّارو) د تاسې څخه يا تاسې ته (حكم) د خلاصى دى په (ړومبنيو) كتابونو كې. آيا وايي دوى (چې) مونږ يو ټولى مرستې (مدد) كوونكى يو له بل سره، بدل اخيستونكى؟.

تفسير: الله تعالى د ړومبنيو قومونو قصه اوروي، او د هغې په منځ كې موجوده وو خلقو ته خطاب كوي چې آيا له دې موجوده وو كافرانو څخه پخواني كافران كم قوّته او كم شوكته وو؟ يا دوى له هغوى څنې قوي او ښه دي؟ كله چې مونږ هغو تېرو كافرانو ته د هغوى د كفر او طغيان په سزا كې تباهي وركړه؛ نو آيا د دوى تباهي كومه سخته خبره ده؟ يا دوى ته د الله تعالى له لوري كوم ليكلى امر وركړى شوى دى، چې هومره مو چې زړه غواړي؛ شرارت او سركښي وكړئ، تاسې ته هيڅوك سزا نه دركوي، يا يې داسې ګڼلي او ټاكلي دي چې څمونږ مجمع او ټولنه ډېره لويه ده، مونږ به يو له بل سره مرستې كوو، او ګرد به په دې وسيله له سزا څخه ځانونه ساتو، او هيڅوك به نه پر برېږدو چې څمونږ په مخ كې بريالي شي، نو فرمايي الله جل جلاله:

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چې ماته به كړه شي جمع (د دوى)، او وبه ګرځوي دوى شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسير: يعنې ژر ده چې دوى ته به د هغوى د دې مجمع حقيقت ورښكاره شي، او د مسلمانانو په منځ كې به ماتې ومومي، او شا به وګرځوي، لكه چې په بدر، احزاب او نورو غزاګانو كې دغه وړاندوينه راښكاره شوه، په دې وخت كې څمونږ د لوى استاځي پـه ژبه دا آيت جاري وو: ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾.

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتې كافي نه ده دوى ته) بلكه قيامت دى وخت ځاى د وعدې (د عذاب) د دوى، او قيامت ډېر سخت دى (چې نه لري هيڅ علاج) او ډېر تريخ دى (له عذابه د دنيا نه).

تفسير: يعنې دلته به څه ماتې ومومي، د دوى اصلي ماتې به په هغه وخت كې وي چې قيامت په سر راودرېږي، او هغه به د سخت مصيبت وخت وي.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بېشكه ګناهګاران په ګمراهى كې دي او په اور ګرم (د دوزخ او لېونتوب) كې دي. هغه ورځ چې راكش كړل به شي دوى په اور (د دوزخ) كې په مخونو د دوى (وبه ويل شي دوى ته زجرًا چې) وڅكئ تاسې (مزه) د مس كولو رسېدلو (د اور) د دوزخ.

تفسير: يعنې په هغه وخت كې د غفلت لامله هك پك او حيران پاتې كيږي، او دا سودا يې هلته له ككرى څخه راووځي، چې په زېړو سترګو او مات اورمېږه د دوزخ په اور كې راښكوولى شي، او وبه ويل شي دوى ته زجرا د ملائكو په ژبه چې: «واخلئ ! اوس لږ څه د دې ګرم اور مزه هم وڅكئ !».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

بېشكه مونږ هر شى پيدا كړى مو دى په (ړومبني ازلي) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالی په علم کې شته، او کټمټ (هو بهو) هم هغسې لیکلی شوی دی، او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندې وروسته کېدونکی نه دی.

وَمَآ اَمۡرُنَآ اِلَّا وَاحِدَةٌ کَلَمۡحٍۭ بِالۡبَصَرِ ﴿۵۰﴾

او نه دی امر ځمونږ (یو شي لره چې اراده مو کړې ده د هغه د پیدا کولو) مګر (امر) یو ځل لکه رپول د سترګو.

تفسیر: یعنې د سترګو په رپولو کې د هر څیز اراده چې الله تعالی وفرمایي، هم هغسې کوي، الله تعالی ته د یوه شي په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کې هیڅ ځنډ نه واقع کیږي، او نه څه ربړ او مشقت وررپېښیږي.

وَلَقَدۡ اَهۡلَکۡنَآ اَشۡیَاعَکُمۡ فَهَلۡ مِنۡ مُّدَّکِرٍ ﴿۵۱﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړي دي مونږ مشابه نظائر ستاسې (له سابقه وو امتونو)، نو آیا شته څوک یادوونکي پند اخیستونکي؟.

تفسیر: یعنې تاسې غوندې ډېر کافران مو تباه کړي دي، نو په تاسې کې دغسې کوم فکر کوونکی نشته چې د هغو له احواله عبرت واخلي، او په صدق سره ایمان راوړي؟.

وَکُلُّ شَیۡءٍ فَعَلُوۡهُ فِی الزُّبُرِ ﴿۵۲﴾

او هر هغه شی چې کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامو د دوی او په) لوح محفوظ کې.

تفسیر: یعنې هر یو نېک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کې لیکلی کیږي، او د پوښتنې په وخت کې دا ګرد کاغذونه او دفترونه وروړاندې کیږي.

وَکُلُّ صَغِیۡرٍ وَّکَبِیۡرٍ مُّسۡتَطَرٌ ﴿۵۳﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وي که شر وي) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعنې پخوا له دې څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کې لیکلی شوی دی، او ګرد دفترونه یې په منظم ډول سره مرتّب دي، تر دې چې ډېر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لوېدلی.

اِنَّ الۡمُتَّقِیۡنَ فِیۡ جَنّٰتٍ وَّنَهَرٍ ﴿۵۴﴾ فِیۡ مَقۡعَدِ صِدۡقٍ عِنۡدَ مَلِیۡکٍ مُّقۡتَدِرٍ ﴿۵۵﴾

بېشکه ویریدونکي (پرهېزګاران) به په جنتونو کې وي او په ویالو کې وي (چې ځکې له اوبو، شرابو، شاتو، شودو د هغو). په مجلس (حق) رښتیا (د جنّت) کې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکي (چې هیڅوک یې نشي عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متّقینو انجام بیان فرمایي، چې دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالی د استاځي له رښتیا وعدې سره سم په یوه غوره ځای کې وي، چې هلته به یې د مالك الملك والملکوت د قرب دولت په لاس وي.

تمّت سورة القمر بعون الله وتوفیقه.

سُورَةُ الرَّحۡمٰنِ

«د (الرحمٰن) سورت مدني دی، (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۵) او په نزول کې (۹۷) سورت دی، وروسته د (الرعد) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلرَّحۡمٰنُ ۝۱ عَلَّمَ الۡقُرۡاٰنَ ۝۲

رحمان. ښوولی دی قرآن (هغه چا ته چې اراده یې شوې ده د قرآن ښوولو).

تفسیر: یعنې دغه قرآنکریم د الله تعالی په عطایاوو کې لویه عطیه ده، او د ده په نعمتونو کې له ګردو څخه لوی نعمت او رحمت دی، د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ، او د قرآن د علم دا بې څنډې لرونکي بحر او سیند ته وګورئ، او بیا څیر شئ چې انسان ته یې سره له دومره ضعفه څومره عزّت او لویي د عظیم الشأن قرآن په وربښلو سره ور کړې ده.

تنبیه: د «النجم» په سورت کې یې وفرمایل چې: ﴿عَلَّمَهٗ شَدِيۡدُ الۡقُوٰى﴾ الآیة ـ او دلته یې راڅرګنده کړه چې د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالی دی، که څه هم د پرښتو په وسیلې سره یې رابښي.

خَلَقَ الۡاِنۡسَانَ ۝۳ عَلَّمَهُ الۡبَيَانَ ۝۴

پیدا کړی یې دی انسان. بیا یې ورښوولی دی بیان (خبرې چې د زړه مقصدونه یې پرې اداء کیږي).

تفسیر: «ایجاد» یعنې د وجود عطاء فرمایل د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه دي، بلکه د ګردو نعمتونو بېخ دی، او هغه په دوه ډوله دی، ایجاد د ذات، او ایجاد د صفت، نو الله تعالی اول سړی پیدا کړ، او په هغه کې یې د علم بیان صفت هم کېښود، یعنې قوّت یې وروبانبه، چې د خپل زړه خبره په ډېره صفایي، حسن او ښه والي سره اداء کړی شي، او د نورو په خبرو او اترو باندې هم ښه وپوهیږي.

اَلشَّمۡسُ وَالۡقَمَرُ بِحُسۡبَانٍ ۝۵

لمر او سپوږمی (جاري او روان) دي په حساب سره (چې پخپل تګ کې نه تیریږي له هغه نه).

تفسیر: یعنې د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندې قائم پاتې کېدل، بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلېدل، او په سُفلیّاتو باندې راز راز تأثیرات غورځول؛ د اګرد تر یوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دي، مجال نشته چې د هغه له ټاکلې دائرې څخه بهر ووځي، او د خپل مالك او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي.

وَّالنَّجۡمُ وَالشَّجَرُ يَسۡجُدٰنِ ﴿۶﴾

او ستوري يا نباتات (چې ساق نه لري د ودرېدو) او ونې (چې ساق لري د ودرېدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالی ته دغسې سجده چې له شان د دوی سره مناسبه ده، او ټول د الله تعالی تسبيح وايي چې بل پرې نه پوهيږي).

تفسير: يعني د علويّاتو په شان سفليّات هم د خپل مالك مطيع او منقاد دي، له وړوكي تركودې (نباتات) څخه نيولې تر غځېدلو پنګو جلغو (تاكو) لويو ونو او غنو؛ ګرد د هغه د تكويني امر په مقابل كې سر په سجده دي، كه بندګان دوی پخپلو چارو كې ولګوي؛ نو له هغه څخه هم انكار نشي كولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الۡمِيۡزَانَ ﴿۷﴾ اَلَّا تَطۡغَوۡا فِى الۡمِيۡزَانِ ﴿۸﴾ وَاَقِيۡمُوا الۡوَزۡنَ بِالۡقِسۡطِ وَلَا تُخۡسِرُوا الۡمِيۡزَانَ ﴿۹﴾

او اسمان پورته كړی دی (الله) هغه (پر ځمكه باندې)، او اينبی يې دی ميزان (تله د عدل پر ځمكه). لپاره د دې چې ونه كړئ تاسې تېری په ميزان تله (د عدل) كې. او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه كموئ ميزان تلل (او كمی مه كوئ په تول كې).

تفسير: د ميزان څخه عدل او انصاف مراد دی، الله تعالی اسمانونه او ځمكې د عدل د پلې كولو په منظور پيدا كړي دي، او په دې عدل ټول نظام د دنيا ولاړ دی، نو انسان ته نه ښايي چې عدل او انصاف پرېږدي، او يا د ميزان څخه دا معروفه تله مراده ده، چې انسان بايد د تللو په وخت كې زياتې ونه كړي.

وَالۡاَرۡضَ وَضَعَهَا لِلۡاَنَامِ ﴿۱۰﴾

او ځمكه غوړولې ېيته كړې ده (الله) لپاره د خلقو.

تفسير: يعني خلق په هغې باندې په آرامۍ او هوسايۍ سره تګ وكړي، او راشه درشه ولري، او خپل كاروبار دنده (وظيفه) قائمه وساتي.

فِيۡهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخۡلُ ذَاتُ الۡاَكۡمَامِ ﴿۱۱﴾ وَالۡحَبُّ ذُو الۡعَصۡفِ وَالرَّيۡحَانُ ﴿۱۲﴾

په دې (ځمكې) كې (ډول ډول) ميوې دي، او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو. او (په دې ځمكه كې دي ډول ډول) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبويۍ ورقې د ښو وږمو.

تفسير: يعني ميوې او دانې هم له ځمكې څخه راوځي، او په غلو او دانو كې دوه شيان وي، اول دانه چې هغه زياتره د انسانانو خواړه دي، بل وابنه چې هغه د حيواناتو خوراكه ده، او ځينې نور شيان هم له ځمكې ځنې پيدا كيږي، چې يا د خوړلو لپاره پكار راځي، يا د خوشبويۍ لپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او كار فائده ورځخه اخيسته كيږي.

فَبِاَىِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۱۳﴾

پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منكر برئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلكه نشئ كېدی).

تفسير: يعنې اى پيريانو او انسانانو ! په پاس آيتونو کې ستاسې د رب هغه عظيم الشّأن نعمتونه او د قُدرت لويې نښې چې بيان کړى شوې، تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو څيزونو په دروغ ګڼلو باندې ځغردوالى او جرأت وکړئ، آيا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لايق) دي، بلکه نه دي.

عالمان د يوه صحيح حديث په بناء سره ليکي: «کله چې کوم سړى دا آيت ولولي: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ يا يې واوري؛ نو داسې جواب دې وکړي: «لا بشيء من نعمك ربنا نكذب، فلك الحمد»، «اى څمونږ پالونکيه ! مونږ ستاسې هيڅ يو نعمت نه شو دروغ ګڼلى، حمد او ثناوې ستاينې (صفتونه) تاته دي».

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾

پيدا کړى دى (الله) انسان (آدم) له ختې کړنګېدونکې وچې څخه په شان د کودړي. او پيدا کړى دى (الله) (پلار د) پيريانو (ابليس) له خالصې شُغلې د اور څخه چې دود يې نه درلود.

تفسير: يعنې د ګردو بني آدمانو پلار مو له خاورې څخه، او د پيريانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پيدا کړى دى.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر بږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدى).

تنبيه: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ جمله په دې سورت کې (۳۱) يو دېرش ځلې تکرار شوې ده، او په هر ځلې کې د يوه خاص نعمت په لوري اشاره شوې ده، يا د عظمت او قدرت له شئونو څخه يو خاص شان ته توجه په عمل راغلې ده، داسې مکرّرات د عربو او د عجمو په خبرو کې ډېر مونډلى کيږي.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

دى رب د دواړو مشرقونو (لمر ختو د ژمي او اوړي) دى، او رب د دواړو مغربونو (لمر پرېوتو د ژمي او اوړي) دى.

تفسير: په اوړي او ژمي کې له کومو ځايونو څخه چې لمر راخيژي، او په کومو کومو ځايونو چې لمر پرېوځي، همدغو ځايونو ته «مشرقين» او «مغربين» وايه شي، چې د همدې مشرقينو او مغربينو د تغيير او تبديل څخه موسمونه او فصلونه پيدا کيږي، او راز راز انقلابات څرګنديږي، د ځمکې هستېدونکيو ته له دې تغيراتو څخه په زرهاوو ګټې فوائد او مصالح ور رسيږي، نو د دوى بدلېدل او يو د بل په ځاى راتلل هم د الله تعالى لوى نعمت دى، او د الله تعالى له لويو قدرتونو څخه يو عظيم قدرت دى.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر بږئ ترې اى انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدى). بهولي يې دي دوه بحرونه سيندونه چې يو ځاى ښکاريږي. په منځ د دواړو کې يوه پرده ده چې نه ګډيږي يو په بل باندې.

تفسیر: یعني هسې نه دې چې خوږې او ترخې اوبه یو په بل باندې تېرې وکړي، او د مخامخ خوا په خاصیت کې څه تزیید او تبدیل وارد کړي، یا د دې دواړو له یو ځای کېدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړي، چې د طوفان او ډوبېدلو وېره پیدا شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). راوځي له دې دواړو څخه لؤلؤ او مرجان. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او خاص دغه (الله) لره دي بېړۍ تلونکې نوې پیدا کړی شوې لوړې په بحر سیند کې لکه لوی لوړ غرونه.

تفسیر: یعني کشتۍ او بېړۍ که څه هم په ښکاره ستاسې جوړ کړي شیان دي، مګر ستاسې جوړوونکی الله تعالی دی، او همغه پاک الله تاسې ته هسې قوّت، قدرت، ساز، او سامان دربښلی دی، چې د هغه په وسیله یواځې جهازونه نه بلکه په زرهاوو نور شیان جوړولی شئ، نو څکه الله تعالی ستاسې او ستاسې د ګردو مصنوعاتو او مملوکاتو څېښتن او خالق دی، او دا ګرد د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښې دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ټول هغه څوک چې په دې (ځمکه) کې دي؛ فاني کېدونکي دي، او باقي به پاتې شي مخ د رب ستا چې خاوند د جلال لویي دی، او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو، عظمت، فضل او احسان دی.

تفسیر: هیڅوک د ځمکې پر مخ پاتې کېدونکی نه دی، هر څه به فناء کیږي، یواځې د الله تعالی مخ چې د عظمت او اکرام خاوند دی؛ به پاتې کیږي، د الله تعالی د مخ ذکر وشو، چې دا د ټول ذات په پاتېکېدو دلیل دی، الله تعالی لره مخ ثابت دی، څرنګه چې د ده د شان سره مناسب وي، کیفیت بیانول، او تمثیل او تشبیه یې د مخلوقاتو د مخونو سره ناروا ده، همدا راز په معنی کې یې تحریف کول باطل دي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). سوال غوښتنه کوي له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او دنورو حوائجو) هر هغه څوک چې په اسمانونو، او په ځمکه کې دي، هره ورځ هر وخت دی په یوه کار کې دی (لکه ژوندي کول، مړه کول او داسې نور).

تفسیر: د ځمکې او اسمان ټول مخلوقات د حال او وینا په ژبه خپل حاجات د الله تعالی څخه غواړي، او الله تعالی هره ورځ یو کار ترسره کوي، څوک وژني، څوک پیدا کوي، یو رنځوروي، یو جوړوي، له یوه څخه دنیا اخلي، او بل ته یې ورکوي، یو ځای ودانوي، بل ځای ورانوي، لنډه دا: هر څه چې غواړي؛ کوي یې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ
وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا ۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برېئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ژر ده چې فارغ وزګار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسې ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برېئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه ترې منکر بېدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي). ای ټولیه د پیریانو او د انسانانو ! که چېرې قدرت لرئ تاسې چې بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څنډو (غاړو) د اسمانونو او (له څنډو د) ځمکې څخه، پس ووځئ، وتښتئ، وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسې مګر په قوت او زور سره (چې نه يې لرئ !).

تفسیر: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کې مقصود د الله تعالی له جانبه په حساب سره د خلقو ویرول دي ، نه وزګاربدل دي له څه کار څخه په رښتیا سره، ځکه چې نه مشغولوي الله تعالی یو کار له بل کار څخه، یعنې که څوک وغواړي چې د الله تعالی له حکومت څخه وتښتي؛ نو بې له قوّت او غلبې څخه به څرنګه وتښتي؟ آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوّتمن او زورور شته؟ نو دی به چېرې وتښتي؟ بله باچایي او قلمرو کوم دی چې دی هلته لاړ شي، برسېره پر دې د دنیا معمولي حکومتونو ته هیڅوک بې سنده او بې پاسپورټه نه پرېږدي چې لاړ شي یا راشي، نو الله تعالی به څرنګه چاته اجازه ورکړي چې بې له سنده بل چېرې لاړ شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برېئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې داسې په ښکاره ډول به ګرد وراندې او وروسته او لاندې باندې درښیي، او پر هر شي باندې تاسې خبروي، چې هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی، نو آیا تاسې به د دې لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالی هسې عظیم الشأن قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾

وبه لېږلی شي په تاسې باندې خالصې لمبې له اوره او په لوګي (سره ګډ، یا خالي له اوره)، بیا به تاسې مدد نشئ کولی یو له سره (په دفع د عذاب کې.)

تفسیر: یعنې کله چې په ګنهګارانو باندې د اور صافې لمبې او د لوګي سره ګډې لمبې پر ېښودی شي؛ نو هیڅوک به د هغو مخه نشي نیولی، او نه به يې په دفع پوهیږي، او نه به د هغې سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برېئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی، چې خلق د هغې د اورېدلو لامله له هغه جُرم څخه ځان وژغوري (وساتي)، نو دا یو مستقل انعام دی.

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

بیا کله چې وچوي، څیري شي اسمان؛ نو وبه ګرځي ګل سور رنګ لکه سرې څرمنې (یا د زیتون تېل).

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به اسمان وچوي، او رنګ به یې لکه سره څرمن غوندې برېښي، یا به په شان د تېلو د زیتون ځلېدونکې پرقېدونکې وي، نو دا به څه لوی هیبت وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). نو په دغه ورځ (د چاودېدلو، څیریدلو د اسمان) کې نه به پوښتېدل کیږي له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعنې له کوم سړي یا پیري څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کیږي، ځکه چې الله تعالی ته هغه ټول څرګند دي، هو ! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول به پوښتنې ورځنې کوي، لکه چې (۱۴ جزء د الحجر سورت کې (۶) رکوع (۹۲) آیت کې) داسې راغلي دي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ یا دا مطلب چې له قبر څخه د وتلو په وخت کې هسې پوښتنې نه کیږي، او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافي نه ده.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). پېژندل کیږي ګنهګاران (کافران) په علائمو نښو د دوی سره.

تفسیر: یعنې د مخو له توروالي او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پېژندل کیږي، بلکه چې مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لرې هر چاته ښکاري، او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوي.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾

نو وبه نیولی شي (دغه منکران) په (ویښتو د) وچولي (تندي) سره او په قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کې).

تفسیر: یعنې ځینې به له پیکیو څخه او ځینې به له پښو څخه نیسي، په دوزخ کې به یې اچوي، او په راښکودلو سره یې د اور په لوري کش کوي، یا د هر مجرم پنډۍ او هډوکي ماتاوه شي، او د هغوی وچولی له پښو سره یو ځای کاوه شي، او په ځنځیرونو او نورو سره یې تړلی په دوزخ کې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). دا دوزخ دی هغه چې دروغ به یې ګڼلو دې لره مجرمانو (کافرانو).

تفسير: يعنې هلته به داسې ورته ويل کيږي، چې دا هغه دوزخ دی چې په دنيا کې ته د هغه له وجود څخه منکر وي.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

ګرځي به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډېرو تودو ډېرو ګرمو کې.

تفسير: يعنې کله به د اور او کله به د ډېرو تودو او ايشېدلو اوبو عذاب مومي: «ای لويه څښتنه ! له دې دوو تکليفونو او له نورو تکليفونو څخه مو تل وساتې !».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). او هغه چا لره چې ويريږي (په وخت د ګناه کې) له ودرېدلو څخه په مخ د رب خپل کې (حساب ته) دوه جنّتونه دي.

تفسير: يعنې هغه سړی چې په دنيا کې له دې خبرې څخه ويرېده، چې زه به يوه ورځ د خپل پاك پروردګار په مخ کې ودرېږم، او د يوې يوې ذرې او ککې شمېر به ورکوم، او له دې وېرې څخه به يې د الله تعالی له نافرمانی څخه ځان ساته، او د تقوی په سمه لاره باندې به يې ټګ کاوه؛ نو ځکه هسې سړيو ته دوه عاليشان جنّتونه ورکول کيږي، چې د هغو صفتونه لاندې راځي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). (هسې جنتونه) چې خاوندان د ډېرو ډېرو څانګو دي.

تفسير: يعنې په جنّت کې د مختلفو اقسامو راز راز مېوې به وي، او د ونې څانګې به ډېرې مېوې او ښه سيوري لري.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). په دواړو (جنتونو) کې به دوه چينې وي چې بهيږي به (هر چېرته يې چې غواړي دوی).

تفسير: چې اوبه يې نه لږې کيږي او نه وچيږي، او تل بهېدونکې دي، او هر چېرې چې د دې جنتي زړه وغواړي؛ هلته ځي، د دغو چينو نومونه دا دي: «تسنيم» او «سلسبيل».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). په دې دواړو (جنّتونو) کې به له هرې مېوې (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وي. پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر يږئ ترې ای

انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي پر هسې فرشونو باندې چې استرونه د هغو به له وربښمو کلکو څخه به وي.

تفسیر: کله چې د هغه استر له کلکو وربښمو څخه وي، نو له هغې ځنې دې اټکل او قیاس وکړ شي، چې د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وربښمین او ښه توکي څخه وي؟.

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾

او شوکول (د مېوې د دغو) دوو جنّتونو به تر لاس لاندې وي.

تفسیر: چې د هغو شوکول دانه دانه کول به ډېر آسان وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر یوه حالت او ډول چې جنّتیان وغواړي؛ ټولولی یې شي، او له هغو څخه په زړه پورې خوند اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٥٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دغو (جنّتونو) کې به بندوونکې د سترګو (حورې) وي چې نه وي مسه کړې دوی لره انسان پخوا له دغو (جنّتیانو مېړونو «خاوندانو» خپلو) او نه پیري.

تفسیر: یعنې د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسېدلې، او نه دوی پرته له خپلو مېړو څخه د نورو په لوري خپلې سترګې غړوي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ګواکې دغه (حورې) یاقوت لعل وي (په صفایي) او مرجان وي (په سپینوالي کې).پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې هسې خوشرنګې او ښش بها او قیمتدارې به وي.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکي مګر احسان نیکي ده.

تفسیر: یعنې د ښو بندګانو بدل پرته له ښه ثوابه بل څه کېدی شي؟ دې جنّتیانو په دنیا کې د الله تعالی داسې ډېر ښه عبادتونه کړي وو، ګواکې هغوی الله تعالی پخپلو سترګو سره لیدو، او الله تعالی هم هغوی ته انتهایي بدل ورکړ.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او بې له دغو (دوو جنّتونو) دوه جنتونه نور هم دي.

تفسیر: ښایي وړاندني باغ مقربینو لره وي، او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تک تور به وي (له ډېر شینوالي څخه).

تفسیر: یو څیز چې ډېر زیات شین شي؛ توروالي ته اوړي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (جنّتونو) کې دوه چینې جوش وهونکې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (دوه جنتونو) کې هر راز مېوې او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په انارو او کجورو باندې دې قیاس ونه کړل شي، ولې چې د هغو مېوو کیفیّت او څنګوالی بل رنګ دی، او یواځې پاک الله تعالی ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (ټولو جنّتونو) کې حورې پیمخې نېکې ښایسته.

تفسیر: یعنې په دغو څلور واړو جنّتونو کې به پېغلې وي، ښې رشې، پیمخې ښکلې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). حورې به وي پټې کړی شوې په خیمو کې.

تفسیر: له دې څخه راښکاري چې د ښځې لویه بزرګي او صفت ستر او پرده ده، او د ښځې اصلي ډول او سینګار په کور او په پرده کې دی، او ښایي چې پخپلو کورونو کې درنې لکه مرغلرې ناستې وي.

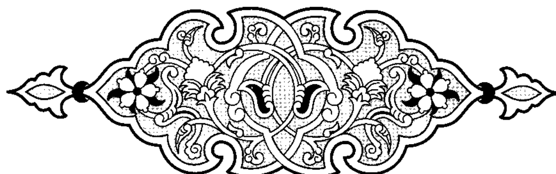
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). چې نه به وي مسه کړې دوی لره سړي پخوا له دغو (جنتیانو مېړو خپلو) او نه پیري. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر برئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي دوی پر بالښتونو شین رنګو باندې، او پر فرشونو نفیسو عمده وو ښایسته وو باندې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ

(او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه ترې منکرېدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي).
برکت ناک دی نوم د رب ستا چې خاوند د لویي، سترتوب او د عزت ورکولو او د انعام دی.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې په خپلو وفادارانو باندې دومره احسان او انعام وفرمایي؛ نو غور وکړئ چې په ګردو نعمتونو کې اصلي ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځي، او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږي، بیا وپوهېږئ په هغه نامه کې چې دومره برکت وي؛ نو په مسمی کې به یې څومره برکات او حسنات وي.

تمّت سورة الرحمٰن بفضل الله الملك المنّان، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الوَاقِعَةِ

«د (الواقعة) سورت مكي دی، بې له (۸۱، ۸۲) آيتونو چې په مدينه كې نازل شوي دي، (۹۶) آيتونه او درې ركوع لري، په تلاوت كې (۵۶) او په نزول كې (۴۶) سورت دی، وروسته د (طه) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢

كله چې واقعه شي واقع كېدونكې (قيامت). نشته پېښېدلو د هغې لره هيڅ نفس دروغ كوونكی (او انكار كوونكی لكه چې به وو تر منكر په دنيا كې).

تفسير: يعنې كله چې قيامت شي؛ نو دا به ښكاره شي چې هغه يوه رښتيا خبره وه، او هيڅوك يې مخه نشي نيولی، او نه يې بېرته شړلی شي، او هسې دعوى چې الله تعالى مړي نه ژوندي كوي، او نور ګرد دروغ ثابتېږي.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ۝٣

(قيامت) ښكته كوونكی دی (د كفّارو په جحيم) پورته كوونكی دی (د ابرارو په نعيم).

تفسير: يعنې يوه ډله به پورته بېوله كېږي، او بله ډله به ښكته شړله كېږي، او لوی متكبّران چې په دنيا كې دوی خپل ځانونه لوی ګڼل؛ د أسفل السّافلين په لوري راښكودل شي، او د دوزخ په اور كې به سوځي، او ډېرو متواضعينو او له الله تعالى څخه ويرېدونكيو ته به چې په دنيا كې به وړوكي او حقير ښكارېدل؛ د ايمان او صالح عمل په وسيله دجنّت لوړ ځايونه ورښښل كېږي.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ۝٤ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝٥ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ۝٦

كله چې وخوځولی شي ځمكه په لړځولو سختو سره. او وریژول شي غرونه په رېژولو سختو سره. نو شي به دا غرونه يوه دوړه خوره كړی شوې.

تفسير: يعنې په ځمكه كې به سخته رېږدېدنه (زلزله) پيدا شي، او ګرد غرونه به ټوټې ټوټې شي، او له بڅركو څخه به يې هسې دوړې او ګردونه پورته كېږي، چې ټوله دنيا به په هغه كې ډوبېږي.

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ۝٧

او شئ به تاسې صنفونه درې (دوه جنّتيان او يو دوزخيان).

تفسير: يعنې د قيامت له وقوع څخه وروسته ګرد خلق په درې برخو ويشل كېږي، دوزخيان عام جنتيان او د مقرّبينو خواص چې د جنّت په اعلى درجاتو رسيږي، وروسته د دې درې واړو ذكر په مجمل ډول سره راځي، او بيا د هغو احوال په تفصيل سره بيانيږي.

فَأَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ۙ۬ مَاۤ اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ؕ﴿۸﴾

پس یاران ملګري د ښي لاس څومره ښه دي یاران ملګري د ښي لاس.

تفسیر: یعنې هغه خلق چې د عظیم عرش په ښي خوا کې وي، او هغوی د میثاق اخیستلو په وخت کې هم د آدم علیه السلام له ښي خوا څخه ایستلی شوي وو، او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په ښي لاس کې ورکولی کیږي، او پرښتې یې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلي، نو هغه ورځ د دوی ښه والي او برکت ډېر زیات او د دوی مرتبه به ډېره لوړه وي، څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کې د همدوی په نسبت داسې یوه ننداره کړې وه، چې آدم علیه السلام به کله چې خپل ښي لاس ته کاته؛ نو مسکېدل او تبسّم به یې کاوه، او کله چې به یې خپل کیڼ لاس ته وکتل؛ نو له ژړا پورې راورې کېده، نو دغه «أصحاب الیمین» خورا ښه نېک بختان دي، او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَاَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ۙ۬ مَاۤ اَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ؕ﴿۹﴾

او یاران ملګري د کیڼ لاس څومره بد سپک دي یاران ملګري د کیڼ لاس.

تفسیر: یعنې دا خلق د آدم علیه السلام له کیڼې خوا څخه ایستلی شوي، او د عرش عظیم په کیڼې خوا کې ودرولی شوي، او د دوی اعمالنامې هم په کیڼ لاس ورکولی کیږي، او پرښتې یې د هغوی له کیڼ لاس څخه کش کوي، نو دوی ډېر بدبخت او په ډېرو ډېرو ربړو او نحوستونو اخته دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَالسّٰبِقُوْنَ السّٰبِقُوْنَ ﴿۱۰﴾ اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿۱۱﴾ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿۱۲﴾

او ړومبی کېدونکي (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کېدونکي دي (جنّت ته). هم دوی نژدې کړی شوي دي (الله ته). په جنّتونو د نعمتونو کې به وي.

تفسیر: یعنې هغه خلق چې په دنیا کې د علمیه وو او عملیه وو کمالاتو او د تقوی د مراتبو لامله وړاندې وي؛ نو په آخرت کې به هم د ښي لاس له ډلې څخه وړاندې تیریږي، او لوړو مرتبو ته خیژي، نو دوی به د الله تعالی په رحمتونو او تقرّب او وجاهت په مراتبو کې له ګردو څخه په مخکې وي، او ابن کثیر (رحمه الله) وایي چې: دا خورا منلی سړي به پیغمبران، رسولان، صدیقان، شهیدان وي، چې الله تعالی ته به مخامخ ودریږي.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۳﴾ وَقَلِيْلٌ مِّنَ الْاٰخِرِيْنَ ؕ﴿۱۴﴾

لویه ډله به وي له اوّلینو ړومبنیو څخه. او لږ دي له آخرینو وروستنیو څخه.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «ړومبی یې ړومبني امّتونه یاد کړل، او وروسته یې دا (محمّدي) امّت یاد کړ، یا به له وړاندې او وروسته څخه د همدې محمّدي امت مقدم او مؤخر کسان مراد وي، یعنې اعلی درجه سړي پخوا ډېر وو، او وروسته به لږ کیږي»، ابن کثیر (رحمه الله) له دې آیت څخه یو دریم مطلب هم اخیستی، چې مونږ ته هغه غوره ښکاري، یعنې د هر امت په وړاندینیو پېړیو کې د نبي د صُحبت یا د قرب عهد له برکته اعلی درجه مقرّبین هومره چې زیات وي، په وروستنیو پېړیو کې یې دومره نه پاتې کیږي.

عَلٰى سُرُرٍ مَّوْضُوْنَةٍ ۙ﴿۱۵﴾

ناست به وي (جنّتیان) په تختونو اوبدلیو شویو چړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندې.

تفسیر: چې دغه جنّتي تختونه په سپنسو د سرو زرو او جواهرو سره اوبدلی شوي وي.

مُّتَّكِـِٔيْنَ عَلَيْهَا مُتَقٰبِلِيْنَ ﴿١٦﴾

چې تکیه وهونکي به وي (جنّتیان) په هغو (تختونو) باندې مخامخ کېناستونکي یو بل ته.

تفسیر: یعنې د دوی کېناستل به په داسې یو ډول سره وي چې د هیڅ یوه شا به د بل په لوري نه وي، او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږي.

يَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ ﴿١٧﴾

ګرځي به په دوی باندې (لپاره د خدمت) هلکان تل پاتې کیدونکي (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعنې د دوی د خدمت لپاره به هسې هلکان ټاکلی شوي وي، چې تل به هغوی په همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منګ وي، او ګرځي به دغه هلکان پر دغو جنّتیانو.

بِاَكْوَابٍ وَّاَبَارِيْقَ ۙ وَكَاْسٍ مِّنْ مَّعِيْنٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُوْنَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُوْنَ ﴿١٩﴾

په ګلاسونو او په کوزو سره، او په کاسو لوښیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه. چې نه به سر خوږیږي له دغو (شرابو)، او نه به بې هوشه کیږي چټې وییږي (ترې).

تفسیر: یعنې ډېر ښه او پاک شراب چې د هغو قدرتي چینې به په جنّت کې بهیږي، او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کې خوږ پیدا کیږي، او نه به یې څښونکی چټې او اپلتې خبرې کوې ،ځکه چې په هغو کې به نشه نه وي، او یواځې د خوښی، سرور، خوند، لذّت او خوشالی څخه به ډ ک وي.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿٢١﴾

او (ګرځي به په دوی باندې هلکان په) مېوو له هغه راز چې یې خوښوي (جنّتیان). او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله چې زړونه یې غواړي.

تفسیر: یعنې هر کله یې چې مېوه زړه وغواړي، او هر راز غوښه یې چې خوښه وي؛ بې له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسیږي.

وَحُوْرٌ عِيْنٌ ﴿٢٢﴾ كَاَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُوْنِ ﴿٢٣﴾

او (ګرځي به په دغو جنّتیانو باندې) حورې پیمخې غټ سترګې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتلیو شویو په پوښو کې.

تفسیر: یعنې لکه صافې او پاکې مرغلرې غوندې چې د هیڅ ګرد او دوړو اثر او اغېزه به په کې نه وي.

جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِيْمًا ﴿٢٥﴾ اِلَّا قِيْلًا سَلٰمًا سَلٰمًا ﴿٢٦﴾

جزاء بدل ورکول دي په هغو چې وو دوی چې کول به یې (له حسناتو په دنیا کې). نه به اوري دوی په دغه (جنّت کې) چټې خبرې او نه د ګناه خبرې. مګر اوري یوه خبر سلام سلام (یعنې تل به سلام اچوي جنّتیان یو په بل باندې په جنّت کې).

تفسیر: یعنې چټي خبرې، لغویّات او واهیات به هلته بیخي نه وي، او نه به څوک دروغ وايي، او نه به پر چا باندې تُهمت او تور تړل شي، یوائې له هرې خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږي، چې جنّتیان به یو بل باندې سلامونه اچوي، او پرښتې به همدوی ته سلام اچوي، او د الله تعالی سلامونه به هم دوی ته وررسیږي، چې هغه خورا د عزّت او احترام صورت لري، او په ډېر اعزاز او اکرام سره اجراء کیږي.

وَاَصۡحٰبُ الۡیَمِیۡنِ ۙ۬ مَاۤ اَصۡحٰبُ الۡیَمِیۡنِ ﴿۲۷﴾ فِیۡ سِدۡرٍ مَّخۡضُوۡدٍ ﴿۲۸﴾

او ملګري یاران د ښي لاس څومره ښه دي ملګري یاران د ښي لاس. په بېرو بې اغزیو کې به وي.

تفسیر: چې په راز راز خوندورو ګلانو کې پټې وي.

وَّ طَلۡحٍ مَّنۡضُوۡدٍ ﴿۲۹﴾ وَّ ظِلٍّ مَّمۡدُوۡدٍ ﴿۳۰﴾

او په کېلو له بېخه تر سره ډکو کړیو شویو کې به وي. او په سیورو اوږدو کړیو شویو همېشه وو کې به وي.

تفسیر: یعنې نه د لمر تکلیف وي، او نه د ګرمۍ، او نه د یخنۍ له لاسه کوم زحمت وررسیږي، نه به تیاره وي، تل به هسې وخت وي لکه چې د لمر ختُو له وخت څخه لږ څخه پخوا وي، او هسې یو برابر او ښه اوږد سیوری وي؛ چې ډېر ګړندی اس به په پنځه سوو پر له پسې کلونو تګ سره نشي ترې وتلی.

وَّ مَآءٍ مَّسۡکُوۡبٍ ﴿۳۱﴾ وَّ فَاکِهَۃٍ کَثِیۡرَۃٍ ﴿۳۲﴾ لَّا مَقۡطُوۡعَۃٍ وَّ لَا مَمۡنُوۡعَۃٍ ﴿۳۳﴾

او په اوبو بهېدونکیو توئیدونکیو همېشه وو کې به وي. او په مېوو ډېرو که به وي. چې نه به قطع کولی کیږي په هیڅ وخت. او نه به منع کولی کیږي په هیڅ عذر سره.

تفسیر: یعنې هر راز مېوې به وي چې پرته له جنّتیانو څخه به هیچا ګوتې نه وي وروړې، او نه به چا پرې کړې وي، او نه د دنیا د موسمې میوو غوندې وي چې کله وي او کله نه وي، او نه به په کې څه ډیل او انقطاع پېښیږي، بلکه تل ښه او تاندې او خوندورې مېوې موجودې وي، او بلا ممانعت او تکلّف به هر وخت ورتقدیمیږي.

وَّ فُرُشٍ مَّرۡفُوۡعَۃٍ ﴿۳۴﴾

او په فرشونو اوچتو کړیو شویو کې به وي (په پالنګونو باندې).

تفسیر: یعنې خورا پر پړ او جګ به وي، او له ظاهري او باطني حیثیته به هم خورا ښه اعلی عمده او هسک وي.

اِنَّاۤ اَنۡشَاۡنٰهُنَّ اِنۡشَآءً ﴿۳۵﴾ فَجَعَلۡنٰهُنَّ اَبۡکَارًا ﴿۳۶﴾ عُرُبًا اَتۡرَابًا ﴿۳۷﴾ لِّاَصۡحٰبِ الۡیَمِیۡنِ ﴿۳۸﴾

بېشکه مونږ نوي پیدا کړي دي دغه حورې په یوه ښه پیدا کولو سره. نو ګرځولې مو دي دوی بکرې پیغلې عاشقانې (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولې (په خپل مابین کې). لپاره د ملګرو یارانو د ښي لاس.

تفسیر: یعنې حُورې او د دنیا ښځې چې په جنّت کې سره ګډیږي؛ نو هلته د دې دنیا د ښځو پیدایش وده او ښایست به د الله تعالی په قدرت هسې وي چې تل به پیمخې، پېغلې، ښایسته او په زړه پورې وي، او د هغوی خبرې اترې، طرز،

اداء او ناز او طبيعي مينه د خپلو مېړو شوق ځان ته ورکش کوي، او تل به دوی د خپلو مېړو سره همزولې هم منګې او هم فکره وي.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿۳۹﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿۴۰﴾

(أصحاب اليمين به) لويه ډله وي له اولينو ړومبنيو خلقو څخه. او لويه ډله به وي له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعنې أصحاب اليمين په پخوانيو کې هم ډېر وو، او په وروستنيو کې به هم ډېر وي.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿۴۱﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿۴۲﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿۴۳﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿۴۴﴾

او ملګري ياران د کيڼ لاس څومره بد دي ملګري ياران د کيڼ لاس. په اور تاوده کې به وي او په سوځوونکيو اوبو کې به وي. او په سيورې کې به وي د لوګي ډېر تور. چې نه به سوړ وي او نه به د عزّت راحت وي.

تفسير: يعنې د دوزخ د اور تک تور لوګی به پورته کيږي، او دوی به د هغه لوګي تر هغه سيوري لاندې ودرول کيږي، چې هلته به دوی ته هيڅ يـو جسماني او روحاني آرام او هوسايي نه رسيږي، نه به يخني وررسيږي، او نه به هغه د پت او عزّت سيوری وي، ډېر ذليل او خوار به د هغه سيوري تر سوځوونکي بړاس لاندې په ربړو (تکليفونو) اخته وي، دا د هغوی د دنيوي خوشالۍ بدل دی، چې هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالی او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿۴۵﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿۴۶﴾

(دا عذابونه په سبب د دې وو چې) بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه په دنيا کې ودان کړی شوي په نعمتونو کې خوشال. او وو دوی چې دوام اصرار ضد به يې کاوه پر ګناه لويه (کفر) باندې.

تفسير: هغه لويه ګناه کفر او شرک او د انبياوو تکذيب يا هسې دروغ قسمونه دي چې وايي يې: «له مړينې څخه وروسته هيڅ کله بيا ژوندون نشته».

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿۴۷﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿۴۸﴾

او وو دوی چې ويل به يې: آيا کله چې مړه شو مونږ، او شو خاورې او هډوکي؛ آيا بېشکه مونږ به بيا خامخا راپورته کړی شو؟. او پلرونه څمونږ ړومبني هم (به بيا ژوندي راپورته کيږي؟ بلکه نه کيږو).

تفسير: هغه مړي هم ژوندي کيږي چې له مونږ څخه پخوا مړه شوي دي، يعنې دا خبره د چا په فکر او پوهې کې راتلی شي؟.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿۴۹﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿۵۰﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) بېشکه چې ړومبني (خلق) او وروستني (خلق). به خامخا ګرد به ټول کړل شي وخت د ورځې معلومې ته (چې قيامت دی).

تفسیر: یعنې د قیامت ورځ چې د هغې وخت یواځې الله تعالی ته ښکاره دی، او د ده په علم کې مقرّر او مقدّر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بیا به بېشکه تاسې ای ګمراهانو دروغ ویونکیو. خامخا خوړونکي به یئ (په دوزخ کې) له ونې د زقّوم څخه. پس ډک کوونکي به یئ له هغې (ونې) څخه ګېډې خپلو لره.

تفسیر: یعنې کله چې د لوږې له لاسه ترهور (مضطرب) شي؛ نو دا ونه دوی ته د خوړلو لپاره ورکوله کیږي، او دوی به له هغې څخه خپلې ګېډې ډکوي.

فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾

پس څښونکي به یئ تاسې په هغه (زقوم خوړلي شوي) باندې له اوبو سوځوونکیو څخه. پس څښونکي به یئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډېرو تږو.

تفسیر: یعنې هسې چې اوښ په ډېره سخته ګرمۍ کې د ډېرې تندې له لاسه وروسته له دې چې څو ورځې یې اوبه نه وي څښلې، او بیا اوبو ته ورورسیږي؛ نو اوبه په ډېره وارخطایي سره څښي، چې یو څاڅکی هم نه ترې پاتې کیږي، دوزخیان به هم همداسې هغه سوځوونکې اوبه څښي، چې د هغوی خولې به تناکې او کولمې به یې ټوټې ټوټې لویږي، (العیاذ بالله).

هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾

دا (خوړل او څښل چې ذکر شول) مېلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کې.

تفسیر: یعنې د انصاف اقتضاء همداسې ده چې د هغو منکرانو مېلمستیا همدا راز وکړه شي.

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾

مونږ پیدا کړي یئ تاسې (له نشتوالي څخه) نو ولې تاسې باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرګه؟.

تفسیر: یعنې دا خبره ولې نه منئ چې پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالی دی، او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالی دی؟.

أَفَرَأَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾

آیا وینئ تاسې (چې خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چې څڅوئ یې تاسې (پر رحمونو د ښځو خپلو کې)؟. آیا پیدا کوئ تاسې له دغه (مني نه بشر) که یو مونږ پیدا کوونکي؟.

تفسیر: یعنې د میندو په رحم کې له نطفې څخه سړی څوک جوړوي؟، هلته ستاسې هیڅ ظاهري تصرّف نه چلیږي، او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسي، او نه څه تصرّف په کې کولی شئ، بیا نو پرته له مونږ څخه بل څوک دي چې له هغه یو څاڅکي اوبو څخه هسې ښکلې شکل جوړوي؟ او بیا په هغې کې سا او روح اچوي.

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدّر کړی مو دی په منځ ستاسې کې (ای مخلوقاتو) مرګ.

تفسیر: یعنې ژوند بښل، وژل او نورې ګردې چارې ځمونږ په قدرت او قبضه کې دي، کله چې د وجود او د عدم واګ او اختیار ځمونږ په لاس کې دی؛ نو وروسته له مړینې ژوندي کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او نه یو مونږ عاجز چې څوک تېری راباندې وکړي. له دې نه چې پیدا کړو بدل ستاسې (نور خلق) په شان ستاسې، او مونږ راپورته پیدا کړو تاسې په هغو (صورتونو سره) چې تاسې به علم نه پرې لرئ.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې تاسې به بلې نړۍ (جهان) ته بیایو، او ستاسې په ځای به نور خلق ودروو».

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقیق پوهیدلي یئ تاسې په پیدا کولو ړومبنیو باندې؛ نو ولې نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالی په قدرت، او یقین نه کوئ په بیا پیدا کولو باندې)؟.

تفسیر: یعنې همغه ړومبنی پیدایش په یاد کړئ، او د هغه له مخې او اټکله دا دویم پیدایش هم قیاس کړئ !.

أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ ماته) هغه چې کرئ یې تاسې. آیا تاسې زرغونوئ هغه که مونږ یو زرغونوونکي؟.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره خو تاسې تخم شیندئ، ولې دننه په ځمکه کې د هغه پالل او د هغه زرغونول، او له هغه څخه یو تک شین کښت جوړول، او بیا هغه ګټور ګرځول د چا کار دی؟ د دې په نسبت خو تاسې ظاهري او سطحي دعوی هم نشئ کولی، چې هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت لره) وچ واښه ذره ذره، نو وبه ګرځئ تاسې تعجّب کوونکي او ویونکي د دې خبرې. بېشکه مونږ خامخا تاوان کړي یو (په زراعت خپل کې). بلکه مونږ محروم بې برخې کړی شوي یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنې د کښت له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقي پاتې کېدل هم ځمونږ کار دی، که مونږ وغواړو؛ نو کوم یو آفت ورولېږو، چې په هغه سره ګرد کښت خاورې ایرې شي، او بیا به تاسې خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ، او پخپلو منځونو کې به سره ناست راز راز خبرې به جوړوئ !، او وایئ به چې خانه ! تاته خو سږ کال ډېر لوی تاوان او جنجال در رسېدلی دی، که رښتیا پوښتنه کوئ؛ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتې شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آيا پس وينئ (چې خبر راکړئ) تاسې اوبه هغه چې څښئ يې تاسې (او ژوند پرې تړلی دی)؟ آيا تاسو نازلې کړي دي هغه لطيفې خوږې (اوبه) له سپينو وريځو څخه که مونږ نازلوونکي رانښکته کوونکي يو (د هغو اوبو؟ بلکه ته يې ای الله !).

تفسير: يعني باران هم څمونږ په حکم سره وريږي، او د ځمکې په خزانو کې هغه اوبه هم مونږ ټولوو، آيا تاسې څه زور او قوّت لرئ چې اوبه جوړې کړئ؟ يا يې په زور او زارۍ له وريځو څخه وورَوئ؟.

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمايو مونږ؛ نو وبه ګرځوو دا (اوبه) تروې ترخې؛ نو ولې شُکر نه وباسئ (تاسې په دغو نعماوو)؟.

تفسير: يعني که مونږ اراده وفرمايو؛ نو خوږې اوبه ترخې کوو، چې هيڅوک يې ونشي څښلی، او نه کښت ته په کار ورشي، بيا هم تاسې څما احسان نه منئ، چې مونږ تاسې ته خوږې اوبه اوروو، او د خوږو اوبو لويې خزانې تاسې ته ساتو، او له هغو څخه تاسې ته راز راز ګټې رسوو.

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾

آيا پس وينئ (چې خبر راکړئ) تاسې د اور هغه نه چې بلوئ يې تاسې (له هر راز محروقاتو نه). آيا تاسې پيدا کړې ده ونه د دې (اور) او که مونږ پيدا کوونکي يو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته يې ای الله !).

تفسير: په عربو کې داسې څو تکې شنې ونې دي، چې د هغو د دوو لرګيو له سولولو څخه اور پيدا کيږي، لکه چې په هندوستان کې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پيدا کيږي، پخوا له دې نه د (يس) د سورت په آخر کې د دې په نسبت څه بيان ليکلی شوی دی، يعني په دې ونو کې اور چا ايښی دی؟ تاسې که ما؟ (بلکه تا ايښی دی ای الله !).

نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً

مونږ ګرځولې مو دی دغه (دنيوي اور) تذکره يادول (د دوزخ).

تفسير: يعني دې اورته وګورئ او د دوزخ اور ياد کړئ، دا هم د هغه اور يوه برخه او ادنی نمونه ده، او فکر وهونکي لره دا خبره ور په ياديږي، هغه الله چې له تکې شنې ونې څخه تک سور اور راوباسي، هغه په يقين سره کولی شي او قادر دی چې مړي هم ژوندي کړي.

وَمَتَاعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته لپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسير: يعني د بيديا او ميدان اوسېدونکيو او پردېسانو ته اور ډېر په کاريږي، په تېره بيا د ژمي او سړو په وخت کې، او پرته له دې څخه د نورو هم ډېر په ښه ورځي، او د مدنيّت ډېر امور پرې مربوط دي.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

نو وکړه نسبت د پاکۍ نامه د رب خپل ته چې له ګردو څخه لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماوو یې).

تفسیر: یعني هغه ذات چې داسې مختلف شیان او د کار وړ څیزونه یې پیدا کړي دي، او خاص پخپل فضل او احسان یې موږ منتفع ګرځولي یو، د هغه شکر اداء کول په کار دي، او د کافرانو او منکرانو د هغو چټي او اپلتو خبرو په مقابل کې چې هغه الله تعالی ته یې نسبت کوي؛ د هغه د مبارک نامه پاکي بیانول پکار دي، د تعجّب ځای دی چې دا خلق سره د داسې باهره وو آیاتونو او نښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالی په قدرت او وحدانیت باندې هسې چې ښایي نه پوهیږي.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پرېوتلو د ستوریو باندې.

تفسیر: او دویمه معنی یې دا ده چې: قسم خورم د آیتونو په راښکته کېدلو د پیغمبرانو په زړونو باندې، یا د قرآني آیتونو په راښکته کېدلو باندې له اسمانه پر ځمکې باندې چې لږ لږ او ورو ورو رانازلیږي.

وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

او بېشکه دا قسم خامخا قسم دی که پوهېږئ تاسې عظیم ډېر لوی. چې بېشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندې) خامخا قرآنکریم عزت والا دی. (چې لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلي شوي (لوح محفوظ) کې. چې نه مسه کوي ده لره او نه دې یې مسه کوي مګر هغه چې پاک کړی شوي وي (یعنې پاکان).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني پرښتي په دې پاک کتاب باندې لاس لګوي، هغه کتاب همدا لیکلی شوی کتاب دی، د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کې»، ځینې د ﴿لَّا يَمَسُّهُ﴾ ضمیر قرآن ته اړوي، یعني دې پاک قرآن ته لاس نه وروړي مګر خو پاک سړي، یعني هغه کسان چې زړونه یې صاف او اخلاق یې پاک وي، د همداسې سړیو فکرونه او عقلونه د دې لوی کتاب په علومو او حقائقو، معارفو او آیتونو باندې هم په ښه ډول سره رسیږي، یا نه مسه کوي دا قرآن مګر خو پاک خلق، یعني بې اودسه هغه ته لاس نه وروړي، لکه چې د نبوي احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوې ده، نو په دې تقدیر سره د ﴿لَّا يَمَسُّهُ﴾ نفي به د نهي لپاره وي.

تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

(هغه قرآن چې ټوټه ټوټه) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعني دا کومې کوډې (جادو) او ټوکې نه دي، او نه د کاهنانو چټي او اپلتې خبرې دي، او نه د شاعرانو توهّمات او مبالغات او هسکې استعارې دي، بلکه یو لوی، مقدّس، معزّز، پاک او اسماني کتاب دی، چې د رب العالمین له لوري د ټول عالم او ګردو نړۍ والو (اهل جهان) د لار ښوونې لپاره راښکته شوی دی، هغه الله تعالی څموږ پاک الله دی چې د لمر، سپوږمۍ او ستوریو ډېر کلک، محکم، عجیب، غریب او ښکلی ترتیب او نظام یې قائم کړی دی، او هغه ګرد سماوي اجرام د یوه مرتّب قانون اومنظم اصولو سره د خپلو ورځنیو ختلو او پرېوتلو او نورو تأثیراتو او اغېزو سره د خپل عظمت، قدرت، قوّت، وحدانیت، تصرف او د عظیم الشأن اقتدار مظاهرې او په زړه پورې ننداري راښيي.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آيا په دې خبرې (د قرآن) باندې تاسې سپک کوونکي يئ (دروغ يې گڼئ)؟. او گرځوئ تاسې روزي برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چې تاسې دروغ گڼونکي يئ (دغه قـرآن لره).

تفسير: يعني آيا دا هسې دولت دی چې له هغه ځنې په گټه اخيستلو کې تاسې سُستي او کاهلي وکړئ، او خپله برخه همدومره وگڼئ چې د الله تعالى هغه راښوولي حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چې د باران د ليدلو په وخت کې وايي چې هغه ستوری هغه برج ته راغلی؛ نو ځکه ورښت وشو، گواکې دوی د الله په قدرت قائل نه دي، او په هسې وينا سره دوی د رحمت د دې باران قدر هم نه کوي، چې د پاک قرآن په شکل کې رانازل شوی دی، او دا ويل چې د الله تعالى له خوا نه دی لېږلی شوی؛ سخته بدبختي، حرمان او بد نصيبي ده، آيا د يوه نعمت شکر گزاري همداسې کېدی شي، چې هغه دروغ وبللی شي؟.

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولې په هغه وخت کې چې ورسيږي (روح د سړي) ستوني ته. او (حال دا وي چې) تاسې په دغه وخت حاضـر اوربېدونکي نظر کوونکي يئ هغه ته. او مونږ ډېر نژدې يو هغه ته (ځمونږ پرښتې) له تاسې څخه مگر نه وينئ، او نه پوهېږئ تاسې. پس ولې که يئ تاسې چې جزا نه درکوله کيږي او نه ژوندی کيږئ؛ نو راوگرځوئ تاسې دا (روح) که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دې گمان خپل کې چې جزاء نشته).

تفسير: يعني په داسې بېفکرۍ او بې خوفۍ سره د پاک الله تعالى خبرې دروغ گڼئ، گواکې تاسې د چا په حکم او واک کې نه يئ، يا هيڅ نه مرئ، او له الله تعالى سره نه مخامخ کېږئ، ښه ! څه وخت چې ستاسې د کوم عزيز او محبوب سا په ختلو کې وي، او سا يې په ستوني کې بنده شي، او د ځنکدن ربړونه پرې تيريږي، که تاسې له هغه سره نژدې کېنئ او د ده هغه بې وځلي او بېچارگي پرېشاني او سرگرداني وگورئ، له بلې خوا پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي، چې تاسې يې نه وينئ، که ستاسې واک او اختيار د بل چا په لاس کې نه دی؛ نو په هغه وخت کې تاسې د خپل هغه محبوب او مين سا او روح ولې نه شئ ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مين او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کې چې ستاسې زړونه خوړيږي، او اوښکې مو بهيږي، بېلتون کوي، او تاسې په خپل فراق او بېلتون ژړوي.

فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چېرې وي (دغه مړی) له مقرّبينو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسايي (آرام) او ښه رزق او جنّت ډک له نعمتونو څخه. او که چېرې وي (دا مړی) له يارانو ملگرو د ښي لاس. نو سلامتيا ده تا لره له يارانو ملگريو د ښي لاس څخه.

تفسير: يعني تاسې د يوې شيبې لپاره هم هغه نه شئ ساتلی، او هغه خپل ځای ته هرومرو رسېدونکی دی، که هغه مړی له مقرّبينو څخه وي؛ نو اعلىٰ درجه روحاني او جسماني، د هوسايي راحت عيش او چړچو سامانونو ته رسيږي، او په ښي لاسه ډله (اصحاب اليمين) کې شامليږي، او هيڅ يوه وېره او ربړونه ورته نه پاتې کيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«يعني د هغوی له لوري ډاډه (خاطر جمع) اوسه !»، يا دا مطلب چې د (أصحاب اليمين) له طرفه هغوی ته سلامونه رسيږي، يا هغه ته ويل کيږي: تا لره په راتلونکي وخت کې سلامتي او هوسايي (آرام) ده، او ته په اصحاب يمين کې شامل او ګڼل يې.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چېرې وي (دغه مړی) له دروغ ويونکيو ګمراهانو څخه. نو مېلمستيا ده (ده ته) له سوځوونکيو اوبو څخه. او ننه ايستل دي په اور (د دوزخ) کې.

تفسير: يعنې د هغه پای او انجام هسې وي چې پخوا له مړ کېدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال احوال اوراوه کيږي.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بېشکه دا خبره (چې ذکر شوه په شان د دې درې صنفو کې) خامخا همدا حقه يقيني ده.

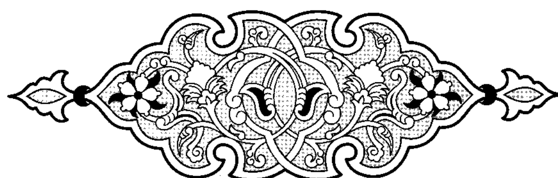
تفسير: يعنې ستاسې له تکذيب څخه هيڅ شی کېدونکي نه دي، هر هغه شيان چې د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی؛ هغه ګرد صحيح او يقيني دي، او هم هغسې کېدونکي دي.

فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چې له ګردو (ټولو) څخه ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې په تسبيح او تحميد کې مشغول اوسئ !، چې دا د هغه ځای لپاره لويه تياري ده، او په همدې ښه چاره کې بوخت اوسئ !، او د مکذبينو د زړه خوږونکيو خبرو څخه زيات مه خپه کېږئ !.

تمّت سورة الواقعة، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الحَدِيدِ

«د (الحدید) سورت مدني دی، (۲۹) آیتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۷) او په نزول کې (۹۴) سورت دی، د (الزلزال) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

نسبت د پاکۍ کوي الله ته هغه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنې د حال یا د قال په ژبه په دواړو سره د الله تعالی حمد، ثناء، او تسبیح وایي.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

او همدغه (الله) ښه غالب قوي ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچايي د اسمانونو او (باچايي) د ځمکې، (همدغه الله) ژوندي کول کوي او مړه کول کوي، او همدغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې په اسمان او ځمکه یا په دواړو کې یا هر چېرې د الله تعالی احکام چلیږي، او هر چېرې او هر کله واک او اختیار لري، د ایجاد او اعدام او د ګردو چارو ملونې او قبضه د ده په لاس کې ده، هیڅ یو قوّت او طاقت د هغه د تکویني قدرت او تصرّف مخه نشي نیولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

همدغه (الله) اول دی (له هر شي څخه چې مخکې ترې څوک نشته)، او آخر دی چې وروسته ترې څوک نشته.

تفسیر: کله چې هیڅوک نه وو، الله جل جلاله موجود وو، او کله چې هر څه فنا شي؛ الله جل جلاله به موجود وي.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

او ظاهر دی، بره ترې څوک نشته، او باطن دی (دنیا کښې نه لیدل کیږي) د ده نه پناه څوک نشته، او همدغه (الله) دی په هر شي باندې ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شي وجود او ظهور د هغه الله تعالی له ایجاد څخه دی، نو څکه د الله تعالی وجود که ظاهر او باهر نه وي؛ نو د بل چا به وي؟ له عرشه نیولې تر فرش پورې، او له ذرې څخه اخیستې تر لمر او نورو لویو کرو پورې، هر یو شی د هغه په وجود او شته والي باندې روښان دلیلونه دي، او بېلې بېلې شاهدۍ لولي، خو سره له دې د هغه ذات

او اصلي حقائقو او صفاتو ته هغسې چې ښايي عقل، پوهه او ادراک نه ور رسيږي، او د ده د هيڅ يوه صفت احاطه کول هم امکان نه لري، او نه پخپل قياس او ادراک سره څوک د هغه د څنګوالي (کيفيت) بيان کړی شي، نو ځکه ويلی شو چې له هغه څخه زيات پټ او باطن بل څوک نشته، په هر حال سره هغه الله تعالی د باندې هم دی او دننه هم دی، ظاهر هم شته او په باطن کې هم دی، او په هر راز احوالو باندې که پټ دی يا ښکاره؛ ښه خبردار او ډېر پوه دی، ظاهر د غالب په معنی هسې چې د هغه له پاسه هيڅ يو قوت نشته، باطن داسې چې له هغه څنې پرته (علاوه) هسې کوم ځای موقع به نه وي چې څوک به هلته تـرې پټ شي، يا يې له علمه او پوهې څخه کوم شی لرې او پټ وي، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په حديث کې راغلي دي: «وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کې (له ورځو د دنيا نه) بيا اوچت شو په عرش باندې (لکه چې له شانه د الوهيت د ده سره مناسبه وه).

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دي (الله ته) هغه څه چې ننوځي په ځمکه کې (لکه مړي او باران) او هر هغه څه چې راووځي له دغه ځمکې نه.

تفسير: لکه کښت او ترکودې (نباتات) چې له ځمکې څخه راوځي، د دې بيان د (سبأ) په سورت کې پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

او (معلوم دي الله ته) هر هغه چې نازليږي له اسمانه (لکه رحمت او عذاب)، او هر هغه چې پورته خيژي په دغه (اسمان) کې (لکه نېک عملونه او بد عملونه).

تفسير: يعني له اسمانه پرښتې حکمونه، د قضاء او قدر فيصلې، وريا (باران) او نور راښکته کيږي، او د بندګانو اعمال او د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه پرښتې او نور پورته کيږي.

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝۴

او دغه (الله) له تاسې سره دی (په علم او قدرت سره) هر چېرې چې يئ تاسې، او الله پر هر هغه څه چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعني هيڅکله له تاسې څخه غائب نه دی، بلکه هر چېرې او په هر حال کې چې تاسې يئ؛ هغه ګرد دی ښه پېژني، او ټولې ښکاره او پټې خبرې ښه اوري، او ستاسې اعمال او نور ګرد شيان ښهويني.

لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۝۵

خاص هغه (الله) لره ده باچايي سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او خاص الله لره ګرځول کيږي ټول کارونه.

تفسیر: یعنې منکران د الله تعالی له باچایي او قلمرو څخه د باندې وتلی نشي، په ټولو اسمانونو او ځمکه کې یواځې د هغه وحده لا شریک له حکومت دی، او په پای کې د ټولو کارونو فیصله د ده له لوري کیږي.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ۚ

ننه باسي (الله) شپه په ورځې کې او ننه باسي (الله) ورځ په شپې کې.

تفسیر: یعنې الله تعالی کله ورځ لنډوي او شپه اوږدوي (په قوس او جدي کې)، او کله په عکس د دې شپې لنډوي او ورځې اوږدوي (لکه په جوزا او سرطان کې).

وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

او دغه (الله) ښه عالم دی په پټو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندې هم.

تفسیر: یعنې په زړونو کې هغه نیات او ارادې یا هغه خطرې او وسوسې چې پیدا کیږي، په هغو ټولو باندې هغه ښه پوهیږي، او هیڅ شی د ده له پوهې څخه د باندې نه دي.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ۚ

ایمان راوړئ تاسې (او په ایمان همېشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، او لګوئ (په لاره د الله کې) له هغو (اموالو) څخه چې ګرځولي یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کې.

تفسیر: یعنې هغه مال او شته چې ستاسې په لاسونو کې شته، د هغو ټولو مالک او څښتن پاک پروردګار دی، او تاسې یواځې د یوه امانتدار او خزانه دار په شان یئ، نو ځکه په هر ځای او هر چا باندې چې هغه الله تعالی تاسې ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړي؛ په هم هغه ځای کې یې تاسې صرف کړئ، او دا خبره مو هم په یاد وي چې پخوا له دې څخه دا مال د نورو په لاسونو کې وو، خو اوس د هغوی په ځای تاسې یئ، او ښکاره ده چې تاسې به هم ځئ.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی له تاسې، او لګولي یې دي (اموال خپل په لاره د الله کې) هغوی لره دی اجر ثواب ډېر لوی (په جنّت کې، نو تاسې ته هم نفع رسوي ایمان او خرڅول د اموالو د تاسې).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده په هغو کسانو کې چې دا خصلت او صفت موجود نه وي، ښایي چې هغه پیدا کړي !، او په هغو کې چې شته، ښایي چې په هغه باندې مستقیم پاتې وي، او د ایمان په مقتضٰی باندې ټګ او عمل وکړي !.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝

او څه مانع عذر دی تاسې لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چې ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله)، حال دا چې (رسول الله) رابولي تاسې چې ایمان راوړئ په رب خپل او په تحقیق اخیستې ده (الله) وعده کلکه د تاسې که چیرې یئ تاسې ایمان راوړونکي (نو ایمان ولې نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنې په الله تعالی باندې له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لارې باندې له تللو ځنې کوم شیان ستاسې مخه نیسي؟ او په داسې چارو او معاملو کې لټې سستي او تقاعد ولې وکړ شي، الله تعالی او د هغه پاک رسول تاسې د کوم پردي او غیر معقول څیز په خوا نه رابولي، بلکه تاسې ته ستاسې د حقیقي رب او پالونکي په لور بلنه کوي، چې د هغه اعتقاد ستاسې په اصلي فطرت کې په ودیعت ایښود شوی دی، او تاسې د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دې څخه چې دنیا ته راشئ؛ کړی دی؟، لکه چې تر نن پورې د هغه اقرار اثر او اغېزه څه نه څه د بني آدمانو په زړونو کې موندله کیږي، بیا په دلائلو، براهینو او د رسولانو په ارسال او د اسماني کتابونو په لېږلو سره د هغه ازلي عهد او پیمان تجدید کیږي، او پخوانیو انبیاوو له خپلو امتیانو ځنې داسې وعده او پیمان هم اخیستی وو چې د خاتم الأنبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اتباع دې هرومرو وکړي !، او له تاسې څخه ډېر سړي هسې هم دي چې پخپله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندې د سمعې، طاعت، انفاق في سبیل الله او نورو ایماني امورو باندې د ټینګوالي او پابندۍ کلک عهد او تړون هم کړی دی، نو وروسته له دې مبادیو څخه اوس څنګه کېدی شي، هغه څوک چې د منلو اراده لري؛ هغه یې ونه مني، او چا چې منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوي، او ترې انحراف وکړي؟.

هُوَ الَّذِىْ يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖۤ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۝۹

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازلوي پر بنده خپل باندې دلائل ښکاره (لپاره د دې) چې وباسي تاسې له تیارو (د کفر) څخه رڼا (د ایمان) ته، او بېشکه الله په تاسې باندې خامخا ښه مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې قرآن یې را نازل کړ، او د صداقت لارې یې دروښودې، چې د هغو په وسیله تاسې د کُفر او جهل له تیارو څخه ووځئ، او د ایمان او علم او عمل رڼا ته راشئ، او دا د پاک الله لوی شفقت او مهرباني ده، که سختي یې کولی؛ نو تاسو به یې په همدې تیارو کې پرې ښودئ، تر څو په کې مړه شئ، یا به یې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او ګناهونه نه ښنل.

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چې نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کې، او خاص الله لره دی میراث د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنې (مجازي) مالکان فنا کیږي، او ملک هغه حقیقي مالک ته چې الله تعالی دی پاتې کیږي، که نه هسې خو د تل لپاره هغه د ده مال وو، نو بیا د ده په مال کې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولې در نه ښکاري؟، که په خپلې خوښې او واک سره یې نه ورکوئ؛ نو بیا واک هم هغه ته رسېدونکی دی، نو د بندګۍ اقتضاء او غوښتنه همدا ده چې په خوښۍ سره هغه ورووړاندې کړئ !، او د هغه په لاره کې یې خرڅ کړئ !، او د فقر، فاقې، افلاس او تنګۍ څخه ونه ویرېږئ !، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څښتن پاک پروردګار دی، نو آیا په دې لارې کې به پخپلې خوښې سره خرڅ کوونکي او لګوونکي وړي پاتې کیږی !؟.

لَا يَسْتَوِىْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دي برابر له تاسې څخه هغه چې لګولی یې دی (مال خپل په لاره د الله کې) پخوا له فتحې (د حدیبیې یا د مکې) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحې څخه د حُدیبیې صلحه روغه مراد کړې ده، او له ځینو روایتونو څخه د هغه تأیید هم کیږي.

وَقٰتَلَ ؕ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِیْنَ اَنْفَقُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَقٰتَلُوْا ؕ وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ؕ

او بیا یې جنګ کړی (د کافرانو سره)، دا (لګوونکي د مالونو خپلو په لاره د الله کې او جنګېدونکي پخوا له فتحې د حُدیبیې یا د مکې نه) ډېر لوی دي له جهته د درجې مرتبې له هغو کسانو چې لګوي مال خپل په لاره د الله کې وروسته (له فتح د مکې نه) او جنګیږي (لپاره د اعلاء کلمة الله)، او له دواړو طائفو سره وعده کړې ده الله د نېکی (جنّت).

تفسیر: یعني که هسې د الله تعالی په لاره کې هر مهال هر شی خرڅ کړل شي او جهاد وکړ شي؛ هغه ښه دی، او الله تعالی به د هغه ډېر اجر په دنیا او آخرت کې ورکوي، لیکن هغه مقدور لرونکي چې له خپلو شتو څخه یې پخوا د حُدیبیې له روغې یا د مکې له بري فتحې څخه خرڅ کړي دي، او د جهاد شرف یې ګټلی دی؛ هغوی ډېرې لویې درجې موندلي دي، او وروستني مسلمانان د هغوی په درجو پورې نشي رسېدلی، ځکه چې په هغه وخت کې د حق منونکي او په هغه باندې سر قربانوونکي سرې ډېر لږ وو، او ګرده دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه، په هغه وخت کې اسلام جاني او مالي قربانی ته ډېره اړتیا او احتیاج درلود، او مجاهدینو ته په ښکاره ډول د اسبابو، اموالو، غنائمو، وسلو، خوړو او نورو ضروریاتو هیلې او توقّعات ډېر لږ وو، په داسې حالاتو کې ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی، چې د هغوی ثابت قدمي او ټینګتیا له غرونو څخه هم ټینګه او کلکه وي، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ ﴿۱۰﴾

او الله په هغو کارونو باندې چې کوئ یې تاسې ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعني الله تعالی له هر شي څخه خبر دی، او پوهیږي چې د چا عمل څه درجه لري؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلې پوهې سره سم له هر یوه سره به بېله بېله معامله کوي.

مَنْ ذَا الَّذِیْ یُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَیُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗۤ اَجْرٌ كَرِیْمٌ ﴿۱۱﴾

څوک دی ذات هغه چې قرض ورکوي الله لره په قرض ورکولو نېکو سره، نو بیا به (الله) دوچنده کړي (هغه قرض) ده لره، او خاص ده ته اجر ثواب دی نېک (د عزّت).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له پور څخه دا مطلب دی چې په دې وخت په جهاد باندې تاسې خپل مالونه او شته ولګوئ، بیا همدا تاسې د ډېرو شتو خاوندان کېږئ، او په آخرت کې لویې مرتبې او مرادونه مومئ، د دوه ګوني معنی هم همدا ده، که نه د نوکر او بادار په منځ کې هسې ګټې وټې نشته، که چاته څه شی ورکوي مختیار دی، او که نه یې ورکوي؛ هم همدی مختیار او واکدار دی».

یَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ یَسْعٰى نُوْرُهُمْ بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَبِاَیْمَانِهِمْ

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چې وینې ته مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې چې ځغلي به رڼا د دوی مخکښې له دوی څخه او له ښي خوا د دوی څخه.

تفسير: د حشر په ميدان کې کله چې د (صراط) په پل تيريږي، پس ډېره سخته توره تياره وي، نو په دې وخت کې له هر چا سره د هغه د ايمان او ښه عمل رڼا وي، ښايي چې د ايمان رڼا چې ځاى يې زړه وي، او د ښو عملونو به په ښي خوا کې وي، ځکه چې ښې چارې ګردې په ښي خوا کې سره ټوليږي، د هر چا ايمان او عمل په هره درجه اندازه او مېچ چې وي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به د هغه رڼا او روښانتيا هم وي.

بُشۡرٰىكُمُ الۡيَوۡمَ جَنّٰتٌ تَجۡرِىۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ۚ﴿۱۲﴾

(او وبه ويل شي دوى ته چې) زېرى د تاسې نن ورځ دى (ننوتل په) جنت چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ويالې، تل به وي دوى په هغو کې، دغه دى هم دغه برى موندل ډېر لوى.

تفسير: ځکه چې جنّت د الله تعالى د خوښۍ ځاى دى، هغه کسان چې جنّت ته رسيږي؛ ګواکې د هغو ګردو مرادونه وررسېدلي وي.

يَوۡمَ يَقُوۡلُ الۡمُنٰفِقُوۡنَ وَالۡمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوا انۡظُرُوۡنَا نَقۡتَبِسۡ مِنۡ نُّوۡرِكُمۡ ۚ قِيۡلَ ارۡجِعُوۡا وَرَآءَكُمۡ فَالۡتَمِسُوۡا نُوۡرًا ؕ فَضُرِبَ بَيۡنَهُمۡ بِسُوۡرٍ لَّهٗ بَابٌ ؕ بَاطِنُهٗ فِيۡهِ الرَّحۡمَةُ وَظَاهِرُهٗ مِنۡ قِبَلِهِ الۡعَذَابُ ؕ﴿۱۳﴾

(ياده کړه اى محمده ! هغه) ورځ چې وايي به منافقان سړي او منافقانې ښځې هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى دى (داسې چې): وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چې رڼا واخلو له رڼا ستاسې، نو وبه ويل شي دوى ته (تمسخرًا): چې وګرځئ شاوو خپلو ته پس ولټوئ رڼا، پس وبه واهه شي په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کې يو دېوال چې هغه لره به دروازه وي، دننه طرف د هغې (دروازې کې به چې د جنّت په جانب دى) رحمت وي (مؤمنانو لره)، او د باندې طرف ته د هغه (چې جانب د منافقانو دى) له طرفه د هغه څخه به عذاب وي.

تفسير: يعنې د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې به يو لوى دېوال ودرول کيږي، چې په هغه کې به يو ور وي، له دې وره به مؤمنان د جنّت په لورې درومي، او د منافقانو له سترګو څخه به پټيږي، د وره په منځ کې د جنّت وږمې او ښې ننداري له لرې بريښي، او له وره د باندې به د الله تعالى د عذاب نښې او د هغه ويروونکې اغيزې او منظرې وي.

يُنَادُوۡنَهُمۡ اَلَمۡ نَكُنۡ مَّعَكُمۡ ؕ

غږ به وکړي (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته: آيا نه وو مونږ له تاسې سره (ملګري په دنيا کې).

تفسير: خبره داسې ده چې رسمي کافران به د (صراط) په پل باندې نه تيريږي، بلکه ړومبى به په دوزخ کې د هغه له وره څخه په ټېل وهلو غورځولى شي، هو ! هغه کسان چې د کوم پيغمبر امّت او تابعدار وي، اعمّ له دې چې ښه وي يا خراب؛ هغه به د (صراط) له پله تيريږي، وروسته له دې څخه چې د الله تعالى امر ورته وشي؛ په هغه پل باندې به وخيژي، په يوه سخته تياره کې به ګرد خلق ډوبيږي، په دې توره تياره کې به له ايمان لرونکيو سره يوه رڼا وي، چې دوه مخيز (منافقان) به هم غواړي چې د هغې رڼا په شاوخوا کې لاړ شي، خو څرنګه چې مؤمنان ډېر ګړندي او تېز لکه الوتکې، موټر، بايسکل، اس او نور ځغلي؛ نو ځکه هغه رڼا له هغوى لرې تښتي، نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندې خولې پرانيځي، چغې به وي او وايي: لږ خو ودرېږئ چې مونږ هم ستاسې په رڼا کې

درسره لاړ شو، مونږ په دا توره تیاره کې لکه ړانده هسې تیریږو، مونږ مه پرېږدئ چې له تاسې څخه وروسته پاتې شو، لږ څه ډیل وکړئ او انتظار وکړئ، چې مونږ هم ستاسې له دې ڼا څخه لږ څه ګټور شو، آخر مونږ په دنیا کې له تاسې سره یو ځای اوسېدو، او په ښکاره ډول مونږ هم په مسلمانانو کې شمېرل کېدو، دوی به داسې ځواب اوري چې: بېرته وګرځئ !، او خپلو ځانونو ته هلته رڼا ولټوئ !، که یې ومومئ له هغه ځایه یې واخلئ !، د دې خبرې له اورېدلو څخه دوی بېرته ګرځي، په دې منځ کې به په هسې یوه توره تیاره کې سره لویږي، چې په هیڅ یو شي باندې به د دې نظر ونه لګیږي، او هغه دېوال د دوی او د هغې رڼا په منځ کې راځي، مطلب یې دا چې دا رڼا په دنیا کې په ښو عملونو سره په لاس راتله، هغه ګټه او رڼا له تاسې څخه هلته پاتې شوې ده، بېرته دنیا ته وګرځئ چې دا هلته له تاسې څخه پاتې ده، یا به هغه ځای مراد وي چې د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا او نور هر چا ته تقسیم کېده.

قَالُوا بَلٰی وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿۱۴﴾

نو وبه وایي (مؤمنان منافقانو ته چې) هو ! وئ (تاسې له مونږ سره) مګر تاسې په فتنه کې اچولی وو تاسو ځانونه خپل، او انتظار کاوه تاسې (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته)، او شک به مو کاوه تاسې (په اسلام کې)، او غولولي وئ تېر ایستلي وئ تاسې ارزوګانو خپلو تر هغه پورې چې راغی امر حکم د الله (چې مرګ ستاسې دی)، او غولولي یئ تاسې په (کرم د) الله باندې غولوونکي (چې شیطان دی).

تفسیر: یعني بېشکه په ښکاره ډول په دنیا کې تاسې له مونږ سره وئ، او په ژبې سره مو د اسلام دعوی کوله، خو باطني حالت مو داسې وو چې په لذّاتو او شهواتو کې وئ، او د نفاق لاره مو غوره کړې وه، او خپل ځانونه مو غولولي او په هلاکت کې مو اچولي وو، او بیا مو توبه هم ونه کړه، بلکه تل به مو لارې ته کتل، او انتظار به مو ایستو، چې کله پر اسلام او مسلمانانو باندې کومه ټکه لویږي، او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کې لویدلي وئ، تاسې په همدې فرېب او غلونه کې داسې ګټل، چې وروسته له دې څخه به ستاسې ځنې هیڅ پوښتنه نه کیږي، او تاسې په داسې خیالونو کې مست او بېخبره پراته وئ چې د الله تعالی حکم او امر راورسېد، مرګی راغی او تاسې یې راګیر کړئ، ګواکې هغه لوی غولوونکي (شیطان) تاسې له لارې څخه وویستئ، چې اوس هیڅ یوه د ژغورنې او د خلاصې لاره درپاتې نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ مَاْوٰىكُمُ النَّارُ ۭ هِيَ مَوْلٰىكُمْ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۱۵﴾

پس نن ورځ وا به نخیستله شي له تاسې څخه (ای منافقانو !) فدیه معاوضه، او نه له هغو کسانو څخه چې کافران شوي وو، ځای د ورتلو ستاسې (او د دوی د ټولو) اور (د دوزخ) دی، همغه (اور لایق او) ملګری ستاسې دی، او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعني بالفرض که تاسې منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ، او وغواړئ چې په هغه چل سره مو ځانونه وژغورئ؛ نو د داسې چارې د منظورۍ هیڅ یو صورت نشته، پس تاسې ګرد په همغه کور کې پاتې کیدونکي یئ، او همدا د دوزخ اور ستاسې د هستوګنې ځای دی، او همدا مو ملګری دی، د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقّع او هیله او امید مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وخت هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (د دې) چې وویریږي زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه، او (له جهته د) هغه څیز چې نازل شوی دی له حق څخه (چې قرآن دی).

تفسیر: یعنې هغه وخت رارسېدلی دی چې د مؤمنانو په زړونو کې د الله تعالی او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسي، او د اسلام د حقاني دین په مقابل کې غاړه کیږدي، او ښه پاسته شي، او له الله تعالی څخه لا وویریږي.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

او نه دې کیږي (په سختوالي د زړه کې) په شان د هغو کسانو چې ورکړی شوی وو هغوی ته کتاب پخوا له دې څخه، نو اوږده شوه په دوی باندې زمانه، نو سخت شول زړونه د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعنې ایمان همغه دی چې زړونه پرې نرم شي، د نصیحت او د الله تعالی یاد په هغو باندې ډېره اغېزه او اثر واچوي، او ژر یې قبول کړي، پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل، له ځو مودې راهیسې پر هغوی باندې د غفلت خوب غلبه کړې ده، او هر شی له دوی څخه هېر او زړونه یې سخت او په اکثرو د دوی کې ډېره سرکشي او یاغیتوب پیښ شوی دی، نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی، چې هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې ګټې وکړي، او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالی او د ده د رسول اوامر او احکام ومني، او په ښو صفاتو سره متّصف شي، او هغه لوی مقام ته وخیژي چې هلته تر اوسه پورې بل کوم امّت نه دی ختلی.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

پوه شئ تاسې چې بېشکه الله ژوندۍ کوي زرغونوي ځمکه وروسته له موت، وچوالي د هغې (په باران سره)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ تاسې ته دلائل او آیتونه لپاره د دې چې تاسې عقل په کې وچلوئ (او کار ترې واخلئ په دنیوي او اخروي امورو خپلو کې).

تفسیر: یعنې د عربو خلق جاهل او ګمراه او داسې وو لکه مړه ځمکه، اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروباښه، او د علم په روح سره یې ژوندي او په دوی کې یې ګرد کمالات پیدا کړل، لنډه یې دا چې کوم (روحًا) مړ انسان لره نه ښایي چې مأیوس بې هیلي او ناامید شي، ځکه چې که په رښتیا سره توبه وکاږي؛ نو بیا الله تعالی د هغه په کالبد کې د ژوندون روح ننباسي.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

بېشکه خیرات ورکوونکی سړي او خیرات ورکوونکې ښځې او هغه څوک چې قرضونه یې کړي دي له الله سره قرض نېک؛ دوچند به کړ شي دوی ته (ثواب د قرض د هغوی)، او وي به دوی ته اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی).

تفسیر: یعنې هغه څوک چې د الله جل جلاله په لاره کې په خالص نیت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وکړي، او خپل مال ولګوي، او پرته له الله جل جلاله څخه د کومې بدلې یا د شکرېې غوښتونکی نشي؛ ګواکې هغه پاک الله تعالی ته پور ورکوي، نو ډاډه اوسئ ! چې د هغه ورکړه به نه ضایع کیږي، بلکه څو چنده به بېرته ورګرځي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ۖ وَالشُّهَدَاءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر رښتیني او شاهدان دي (په ورځ د قیامت کې پر دروغ ویونکیو باندې) په نزد د رب خپل، وي به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا د دوی (چې پرې تیریږي به په پل صراط باندې)، او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو یې کړی دی آیتونو څمونږ ته؛ هغوی دي یاران ملګري د دوزخ (چې اصلاً د همدوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقّق مترجم (رحمه الله) په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدّیقون) باندې منلی دی، یعنې هغه خلق چې په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لري، او د دې یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاري، نو دوی رښتیني او پاخه ایمانداران دي، او د الله تعالی په مخ کې هم دوی د شاهدانو په ډول د نورو حال او احوال هم راښکاروي، لکه چې د «البقرة» د سورت په (۱۷) رکوع (۱۴۳) آیت څمونږ د دغه مقدّس تفسیر کې داسې یو آیت راغلی دی: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ په آخرت کې به داسې ریښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجې سره سم ثواب او رڼا وربښله کیږي.

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا ۖ وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ ۚ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾

پوه شئ تاسې (ای تشې دنیا خوښوونکیو) چې بېشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشې بې فائدې لوبې، او بېکاره عبث مشغولتیا، او زینت ښایست، او فخر لویي کول دي په منځ ستاسې کې یو په بل باندې، او ډېروالی دی په اموالو او (ډېروالی دی) په اولاد کې، په مثل (د نباتاتو) د باران دي (چې پر تېزې ځمکې باندې اوري)، ښه ښکاري ناشکرانو کوونکو لره زرغونه د دغه (باران)، بیا وچه شي (دا ګیا)، نو پس وبه وینې (ای کتونکیه) هغه (زرغونه یا نبات) زېړ شوی (پس له شینوالي د هغه)، بیا شي هغه (وچ واښه) مات تار په تار، او په آخرت کې عذاب شدید سخت دی (لپاره د هغه چا چې منګولې یې ولګولې په تشو دنیوي امورو، او آخرت ته یې شا کړه)، او مغفرت بښنه ده لویه له (جانبه) د الله، او رضوان رضاء خوښي ده (هغه چا ته چې مشغول شي په اخروي امورو او دنیا ته شا کړي)، او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولېدلو (چې نه پاتې کیږي).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کې بازي او لوبې کوي، بیا په جوړښت ډول او فېشن او سینګار پسې ګرځي، بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسې لوېږي، بیا یې د مړینې ورځ نژدې کیږي، د مال او اولاد په فکر کې ډوب تللی وي، چې وروسته له ما ځنې به څما د کور، کهول، آل اولاد حال او ژوندون څرنګه وي؟ مګر دا ګرد ساز او سامان، فکرونه

او جاجونه فاني او زائل دي، لکه چې د کښتو رونق او بهار د څو ورځو له مخې وي، بیا زیړ شي او وچیږي، او انسانان او حیوانات یې ګوډ او ماتوي، او ذره ذره کوي یې، او د هغه د سینګار او رونق نوم او نښه نه پاتې کیږي، د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم داسې وګڼئ، چې سړی د هغه په عارضي باغ او بهار باندې غولیږي او تېروځي، او خپل انجام پرې خرابوي، ځکه چې وروسته له مرګه هیڅ یو له دې شیانو څخې نه په کاریږي، او هلته یوازې هغه ایمان او ښې چارې او صالحه اعمال په کاریږي او په درد یې خوري، چې سړي په دنیا کې کړي وي، او که کور یې ورانیږي، په آخرت کې هغه لره د الله تعالی خوښي او رضامندي لاس ته نه ورځي، هغه کسان چې د ایمان له دولت څخه بې برخې وي، او د کفر او عصیان او د ګناهونو له پیټي سره آخرت ته حاضریږي؛ هغه ته به سخت عذاب وررسیږي، او هغو مړیو ته چې سره د لرلو د ایمان یې خپلو ایماني چارو کې څه لنډوالی او کوتاهي کړي وي؛ د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږي، او بیا یې پاک الله بښي، د دنیا خلاصه هغه وه، او د آخرت مجموعه دا ده:

سَابِقُوٓا اِلٰى مَغۡفِرَةٍ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا كَعَرۡضِ السَّمَآءِ وَالۡاَرۡضِۙ اُعِدَّتۡ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖؕ ذٰلِكَ فَضۡلُ اللّٰهِ يُؤۡتِيۡهِ مَنۡ يَّشَآءُؕ وَاللّٰهُ ذُو الۡفَضۡلِ الۡعَظِيۡمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسې (ای مؤمنانو !) طرف د مغفرت او ښښې ته چې له (جانبه) د رب ستاسې ده، او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسې ای مؤمنانو هغه) جنّت ته چې پلنوالی یې (داسې) دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، تیار کړی شوی دی لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی په الله او (ایمان یې راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله)، دغه (موعود جنّت، مغفرت، رضاء، لقاء) فضل د الله دی چې عطا کوي یې هغه چا ته چې اراده وفرمایي (د عطا یې، چې مؤمنان دي)، او الله څښتن د فضل عظیم دی.

تفسیر: یعني له موت او مړینې څخه پخوا د هغو شیانو په راغونډولو پسې ولو بړئ چې د هغو په وسیله ستاسې ګناهونه وبښل شي، او جنت مو په برخې شي، په داسې ښو چارو کې لټي کول او سستي کول ښه کار نه دی، او وړاندېوالی وکړئ وځغلئ تاسې ای مؤمنانو ! هغه جنّت ته چې پلنوالی یې داسې دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، یعنې که ځمکه او اسمان دواړه سره یو ځای کړل شي؛ نو له هغو څخه به د جنّت عرض او سور جوړیږي، الله تعالی ښه پوهیږي چې د هغه طول اوږدوالی به څومره وي، تیار کړی شوی دی دغه جنّت لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی په الله او ایمان یې راوړی دی په رسولانو د الله، دغه فضل د الله دی چې عطاء کوي یې هغه چاته چې اراده یې وفرمایي، یعني ایمان او ښه عمل خو بېشکه د جنّت د حصول وسیله ده، لیکن په حقیقت سره به د جنّت موندل د الله تعالی په فضل او کرم پورې اړه لري، که د هغه فضل او کرم نه وی، نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دي، او جنّت ته رسېدل خو جلا خبره ده.

مَآ اَصَابَ مِنۡ مُّصِيۡبَةٍ فِى الۡاَرۡضِ وَلَا فِىۡۤ اَنۡفُسِكُمۡ اِلَّا فِىۡ كِتٰبٍ مِّنۡ قَبۡلِ اَنۡ نَّبۡرَاَهَا ؕ

نه رسیږي هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسې په ځانونو کې مګر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کې پخوا له هغې څخه چې پیدا کړی وي مونږ هغه (په دنیا کې).

تفسیر: په دنیا او نړۍ کې هغه عمومي آفتونه لکه قحط او سوکړه، زلزله، وبا او نور چې راځي، او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ، درد، ناروغي او نور چې په ځینو سړیو کې لیدل کیږي؛ دا ګرد د الله تعالی په علم قدیم کې شته، او فیصله یې صادره شوې ده، او په لوح محفوظ کې لیکلې شوې ده، چې سم له هغه سره دا ګردې پېښې واقع کیږي، او د یوې ذرې په اندازه او میچ هم په هغه کې څه شی نه لږ او نه ډیریږي.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بېشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډېره آسانه ده.

تفسیر: یعنې الله تعالی د هر شي علم په ذاتي ډول سره لري، او په زحمت او تکلیف یې نه زده کوي، نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د ګردو واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کې آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته سهل او آسان دی، او خبر کړئ تاسې الله أکرم شأنُه وأعظمَ برهانُه په دې سره:

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دې چې خفه نشئ تاسو پر هغه څه چې فوت شوي له لاسه وتلي دي د تاسو، او خوشاله نشئ تاسې په هغه څه چې تاسې ته یې درکړي وي (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دې حقیقت مو ځکه تاسې ته خبر درکړی دی چې تاسې ښه وپوهېږئ: هغه فائدې چې تاسې لره مقدّرې دي؛ هغه به ضرور در رسېدونکې وي، او هغه چې مقدّرې نه دي؛ هیڅکله په لاس نه درځي، هر هغه شی چې د الله تعالی په قدیمي علم کې مقرّر او ټاکلی شوی دی؛ هم هغسې کېدونکی دی، نو ځکه که کومه ګټه د چا لاس ته ونه رسیږي؛ ښایي چې پرې خفه او مضطرب نه شي !، او هغه شی یې چې په برخه ورسیږي؛ په هغه باندې ځان تریخ او تریو او مضطرب نه کړي، بلکه د مصیبت او ناکامی په وخت کې صبر او تسلیم، او د هوسایۍ او کامیابۍ په وخت کې دې شُکر او حمد ووایي.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ

او الله نه خوښوي هر متکبّر (په نعمت باندې) او فخر کوونکی (په نورو باندې). هغه کسان چې (همدوی پخپله) بخل کوي، او (هم) امر کوي خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوي).

تفسیر: د زیاترو متکبّرو مالدارانو حالت داسې دی چې لویې کوي، خو د لګولو په وخت کې به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځي، په کوم یوه ښه کار کې به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لري، مګر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورښیي چې په موقع کې خرڅ کول د هغو متوکلانو او همّتناکو کار دی چې له پیسو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوي، او پوهیږي چې سختي او نرمي او نور ګرد هغه علی الاطلاق مالك له لوري دي.

وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

او هر هغه چې مخ یې وګرځاوه (له احکام الله نه)؛ نو بېشکه الله همغه غني بې پروا په صفتونو سره، ښه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنې ستاسې له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه ګټه نه وررسیږي، هغه خو بې نیاز او بې پروا ذات دی، ګردې ښېګڼې (فائدې) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کې سره ټول شوي دي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

خامخا په تحقیق لېږلي وو مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره وو دلائلو او نازل کړی وو مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دې چې ودریږي خلق په انصاف باندې.

تفسیر: ښايي چې له دې كتاب او ميزان او تلې څخه د تللو تله مراد وي، چې په هغې سره خپل حقوق اداء كوي، او راكړه وركړه كوي، او د هغې په وسيلې سره عدل او انصاف كيږي، يعنې كتاب الله ځكه نازل شوى دى، چې خلق په عقائدو، اخلاقو، اقوالو كې د عدل او انصاف په سمه لاره لاړ شي، او د افراط او تفريط څخه بالكل ځانونه وژغوري، او تله يې ځكه ټاكلې وه، چې په پلورلو او پېرودلو (بيع شراء) او نورو معاملاتو كې د انصاف د تلې پلې چابړې هيڅ لوري ته ښكته او پورته نه وي، او ممكن دي چې له تلې څخه شريعت مراد وي، چې د ګردو قلبيه وو او قالبيه وو اعمالو حُسن او قُبح مونږ ته په ښه ډول سره راښيي، والله أعلم.

وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ

او رالېږلې ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: يعنې الله تعالى «اوسپنه» پخپل قدرت پيدا كړه، او په ځمكه كې يې د هغه (معادن) كېښودل.

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چې په دې كې سخت جنګ ډېر قوت دى، او (په كې ډېرې) منافع ګټې دي لپاره د خلقو.

تفسیر: يعنې چې له دغې اوسپنې څخه د جګړې او جنګ وسلې او نور شيان جوړيږي، او د خلقو زيات كارونه په هغې باندې چليږي، او ګرد مدني او عصري امر پرې مربوط دى.

وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دې چې عالم شي الله (په علم ظاهري سره) په هغه چا باندې چې مرسته كوي له ده سره او له رسولانو د ده سره په غيبو سره (بې له ليدلو).

تفسیر: يعنې هغه كسان چې د اسماني كتاب په لارښوونه په سمه لاره رانشي، او د انصاف او نياو تله په دنيا كې سمه ونه دروي، كه ضرروت پېښ شي؛ نو هغوى ته جزاء او ګوشمالي وركوله كيږي، او په ظالمانو معاندينو، مخالفينو او نورو كړو تلونكيو باندې به د الله تعالى او د ده د رسول د احكامو وقار او اقتدار قائميږي، په هغه وخت كې د توري له موټي څخه نيول او په يوه خالص اسلامي جهاد كې د داخلېدو وار راځي، چې په هغه كې به له همدې اوسپنې څخه كار اخيستل كيږي، په دې وخت كې به دا خبره راښكاره كيږي، چې كوم يو بنده وفادار دى؟ چې بې له ليدلو د الله تعالى د هغه مينه او محبّت او د آخرت په راتللو او د اجر او ثواب او په ګناه او عقاب باندې په غياب سره ايمان، يقين، او عقيده لري؟ او د هغه د دين او د هغه د رسول او د كتاب متابعت او اعانت كوي؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝٢٥

بېشكه الله ډېر قوي دي (په نصرت د احباوو) ښه غالب دى (په ذلّت د اعداوو).

تفسیر: د جهاد تعليم او ترغيب د دې لپاره نه دى وركړى شوى چې الله تعالى ستاسې مرستې، معاونت، او امداد ته څه اړتيا او احتياج لري، ځكه چې هغه لوى او بې نياز او بې پروا پروردګار ته دا بې وځلې او كمزورى مخلوق څخه مرسته او كومك ورسولى شي؟ او هغه به دوى ته څه اړتوب ولري؟ هو ! دومره ده چې الله تعالى له داسې امر څخه ستاسې د وفادارۍ امتحان او ازموينه كوي، تر څو هغو بندګانو ته چې دوى په ازموينه كې بريالي شي، لوړ او اعلى مقامات وركړي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ نوح او ابراهیم، او ګرځولي وو مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کې) نبوّت پیغمبري (او نازل کړی وو مونږ په اولادو د دوی کې) کتاب.

تفسیر: یعنې د پیغمبرۍ او کتاب لپاره مونږ د دوی دواړو له اولادې څخه سرې غوره کړل، تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذریّت او خپلخانې او ځوځات څخه بهر لاړ نشي.

فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو ځینې له دوی لار موندونکي دي، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان وتونکي دي (له لارې حقې نه).

تفسیر: یعنې هغو خلقو لره مو چې لېږلي وو، یا داسې یې وبولئ چې د دې دواړو له اولادې ځنې بعضې په لاره وو، او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولېږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندې نور رسولان خپل.

تفسیر: یعنې وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندې تګ کاوه، ځکه چې په اصولي حیثیت کې د ګردو رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ ۖ

او وروسته راووست مونږ عیسی ځوی د مریمې، او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعنې الله تعالی په آخر کې د بني اسرائیلو د انبیاوو خاتم یعنې عیسی علیه السلام ته انجیل ورکړ، او استاځی یې وټاکه، او هغوی ته یې واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً ۚ

او ګرځولی وو مونږ په زړونو د هغو کسانو کې چې متابعت یې کړی وو د دغه (عیسی) رأفت، نرمي، او رحمت مهرباني.

تفسیر: یعنې د عیسی المسیح علیه السلام ملګري چې په واقعي ډول د هغوی په طریقې باندې تلل، د هغوی په زړونو کې پاک الله نرمي اینبې وه، دوی د الله تعالی له مخلوقاتو سره د محبّت او شفقت په ډول سلوک کاوه، او پخپلو منځونو کې به هم تل په مهرباني اوسېدل، او ښه ژوندون یې سره درلود.

وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ

او (پیدا کړی وو دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چې نوی یې له ځانه جوړ کړی وو دوی هغه (رهبانیت)، نه وو مقرّر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندې مګر (دوی غوره کړی وو رهبانیت) لپاره د خوښې د الله، پس ونه کړ دوی رعایت د دې لکه چې حق د رعایت یې وو.

تفسير: يعنې په وروستنيو زمانو کې د مسيح عيسى عليه السلام تابعين د بې دينو باچاهانو له لاسه په تنګ شول، او د دنيا له مخمصو څخه وويرېدل، او د رُهبانيت يو بدعت يې وويست، چې د هغه حکم د الله تعالى له لوري نه دى شوى، مګر د رُهبانو نيت هسې وو چې د پاک الله خوښي حاصله کړو، خو بيا يې هغه په پوره ډول سره پاى ته ونشو رسولى.

شاه صاحب ليکي: «دا د فقيرئ او تارک الدنيا کېدلو رسم پرنګيانو (نصارى) ايستلى دى، دوى به په ځنګلو کې يوه تکيه جوړوله، او هلته به کېناستل، نه به يې ښځه لرله، او نه به د اولاد په فکر کې لوېدل، شپه او ورځ به يې عبادت کاوه، له خلقو سره به يې خبرې اترې نه درلودې، او له هغوى ځنې به لرې تښتېدل، او حال دا دى چې الله تعالى خپلو بندګانو ته داسې حکم نه دى کړى چې دنيا داسې پرېږدئ، او له ځپلمې وزګار کېنئ، نو کله چې دوى پخپلو ځانونو باندې د دنيا ترک نوم کېښود، بيا نو په پټه او پردې کې د دنيا غوښتنه ډېره لويه ګناه ده»، د اسلامي حق شريعت له فطري اعتدال څخه پرته (متجاوز) د داسې رهبانيت منع فرمايلې ده.

تنبيه: «بدعت» هغه کار ته وايه شي چې د هغه اصل په پاک قرآن او احاديثو او په هغو پېړيو (قرنو) کې چې مشهود لها بالخير دى؛ نه وي، او هغه د دين او د ثواب کار وګڼل شي.

فَـَٔاتَيۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۡهُمۡ أَجۡرَهُمۡۖ وَكَثِيرٞ مِّنۡهُمۡ فَٰسِقُونَ ۝٢٧

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى وو (په محمّد) له هغو څخه اجر ثواب د دوى، او ډېر له دوى څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسير: يعنې په دوى کې اکثر نافرمانان دي، نو ځکه سره له دې چې پر خاتم الأنبياء صلى الله تعالى عليه وعلى آله وصحبه وسلّم پخپلو زړونو کې يقين او باور لري، خو بيا هم پر دوى ايمان نه راوړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَءَامِنُواْ بِرَسُولِهِۦ يُؤۡتِكُمۡ كِفۡلَيۡنِ مِن رَّحۡمَتِهِۦ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ نُورٗا تَمۡشُونَ بِهِۦ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝٢٨

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو پر پخوانيو انبياوو) ! وويرېږئ تاسې (له عذابه) د الله، او ايمان راوړئ په رسول د دغه (الله چې محمد دى)، چې درکړي تاسې ته دوه حصې برخې له رحمته خپله، او چې وګرځوي تاسې لره يوه رڼا چې تلل به کوئ په هغې سره (پر صراط)، او وبښي تاسې ته (ګناهونه ستاسې)، او الله ښه مغفرت کوونکى (د خطياتو) ډېر رحم کوونکى دى.

تفسير: يعنې اى کتابيانو ! د دغه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم تابع اوسئ !، تر څو دا نعمتونه ومومئ، او ستاسې تېرې خطاوې وبښلى شي، او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسيږي، او سره له خپلې رڼا هر چېرې وګرځئ، يعنې ستاسې ښه د ايمان او د تقوى په وسيله روڼ او نوراني شي، او په آخرت کې هم دا رڼا ستاسې په مخ او ښي خنګ کې له تاسې سره هر چېرې لاړه شي.

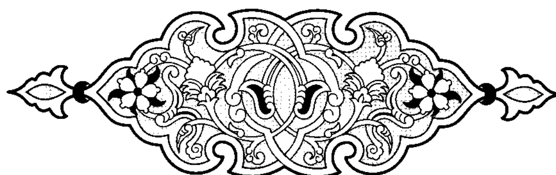
لِّئَلَّا يَعۡلَمَ أَهۡلُ ٱلۡكِتَٰبِ أَلَّا يَقۡدِرُونَ عَلَىٰ شَيۡءٖ مِّن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ۝٢٩

لپاره د دې چې وپوهيږي اهل د کتاب (په دې) چې قادران نه دي دغه (منکران) په هيڅ شي له فضل د الله نه، او (بل عالمان شي دغه منکران په دې) چې ببشکه فضل لويي په لاس د الله

کې ده، ورکوي يې هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د ورکولو يې)، او الله خاوند د فضل ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې اهل الکتابو د پخوانيو پيغمبرانو خبرې او قصې اورېدلي، او خپل افسوسونه او ارمانونه يې داسې ښکارول چې: کاشکې مونږ هم د هغو په پېړيو کې اوسېدی، تر څو مو هغه درجې او مرتبې موندلي وی، اوس مونږ ته د هغو برکاتو موندل ګران دي، نو دلته داسې وايه شي چې: هغه پيغمبران هم د الله تعالی له لوري لېږلی شوي وو، او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کيږي، او حال دا دی چې اوس همغه الله تعالی شته، او د هغه د فضل او کمال بحار او سيندونه تر څنډو ډک خاړخوړی بهيږي.

تمت سورة الحديد، بفضل الله المجيد، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُجَادلَة

«د (المجادلة) سورت مدني دی، (۲۲) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۸) او په نزول کې (۱۰۵) سورت دی، وروسته د «المنافقون» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدۡ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوۡلَ ٱلَّتِي تُجَٰدِلُكَ فِي زَوۡجِهَا وَتَشۡتَكِيٓ إِلَى ٱللَّهِ

په تحقیق اورېدله الله خبره د هغې (ښځې) چې سوال او ځواب یې کاوه له تا سره د خپل خاوند په شان کې، او شکایت یې کاوه الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړي خپلې ښځې ته ویل چې ته مې مور یې؛ نو دا خبره داسې ګڼله کېده چې هغه د ژوندون تر آخره پورې په هغه باندې حرامه شوه، او بیا به هېڅ یو داسې صورت هغه ته نه وو چې هغه ښځه یې بیا ښځه شي، ځمونږ د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو مسلمان چې نوم یې «أوس بن الصّامت» رضي الله تعالی عنه وو، خپلې ښځې ته چې «خوله بنت ثعلبه» رضي الله تعالی عنها نومېده؛ همداسې وویل، هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې ودرېده، او دا قصه یې ورته وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: د دې معاملې په نسبت لا د الله تعالی له لوري ماته کوم خاص حکم نه دی رارسېدلی، خو زه خیال کوم چې ته په هغه باندې حرامه شوې یې، او وروسته له دې څخه تاسې سره ګډه نه شئ اوسېدلی، هغې ښځې په نارو او چغو باندې پیل (شروع) وکړ، او داسې به یې ویل چې: «ځما ودان کور وران او واړه ماشومان مې خوار او پرېشان شول»، کله به یې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسې جګړې کولې چې: «یا رسول الله ! د هغه مقصد د دې الفاظو له ویلو ځنې د طلاق اراده نه وه»، کله به یې د الله تعالی په دربار کې ژړا او انګولا کوله، او داسې به یې ویل: «آ اله العالمینه ! زه د خپل یواځېتوب او د دې مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه، ته مې په عرض او فریاد ورسه !، که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتې شي؛ له لوږې څخه مري، او که یې هغه ته ورکړم؛ نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځي او ضایع کیږي، ای الله تعالی ! ته پخپله د آخر الزّمان نبي په خوله ځما د ژغورنې (بچ کېدنې) یوه لاره راوښیه !، او ځما دا مشکل او غوټه را وپرانیځه !» نو په دې وخت کې دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: «ظهار» په شریعت کې دېته وایي چې: د خپلې ښځې کومه (عضو) د ابدیه محرّماتو: مور، خور، او نورو کومې عضوې سره تشبیه ورکړي، چې د هغه کل ده ته حرام او ناروا وي، لکه چې داسې ووایي چې: «أنت علي کظهر أمّي» «ته دې پر ما باندې داسې یې لکه ځما د مور شا»، د «ظهار» د احکامو تفصیلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

وَٱللَّهُ يَسۡمَعُ تَحَاوُرَكُمَآۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعُۢ بَصِيرٌ ۝١

او الله اورېده سوال او جواب ستاسې، بېشکه چې الله ښه اورېدونکی دی (د ټول اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو احوالو).

تفسیر: یعني الله تعالی هر څیزویني او اوري یې، هغه خبرې اترې چې ستاسې او د هغې ښځې په منځ کې وشوې؛ نو هغه به یې ولې نه وي اورېدلې، محققه ده چې پاک الله د هغې مصیبتناکې ښځې په شکایت چې فریاد یې کاوه؛ ورسېده، او د همېشه لپاره یې د داسې حوادثو د ژغورنې لاره په لاندې ډول سره څرګنده کړه !.

اَلَّذِیْنَ یُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآىٕهِمْ مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ؕ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـِٔیْ وَلَدْنَهُمْ ؕ وَ اِنَّهُمْ لَیَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَ زُوْرًا ؕ

هغه کسان چې ظهار کوي (مور وايي) له تاسې څخه ښځو خپلو ته؛ نه کېږي دغه ښځې (په بللو د دوی سره) میندې د دوی، نه دي میندې د دوی مګر هغه ښځې دي چې ځېږولې یې وي دوی، او بېشکه دوی خامخا وايي یوه خرابه (ناآشنا خبره) له خبرې او دروغ وايي.

تفسیر: یعني ماندینه (منکوحه) کله چې دی یې نه دی ځېږولی، نو څرنګه د ده مور کېدی شي؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل لپاره په ده باندې لکه حقیقي مور غوندې حرامېږي؟، هو ! که کوم سړی د خپلې بې تمیزۍ لامله داسې یوه دروغ او چټي او نامعقوله خبره وکړي؛ نو د هغې بدله دا ده چې کفّاره دې ورکړي، بیا که هغې ته ورنژدې شي، یا ورنژدې نشي؛ هغه ښځه د ده ښځه ده، او له ظهاره طلاق نه اوړي.

وَ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ②

او بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعني هغه حرکتونه چې د جاهلیت په زمانه کې شوي دي؛ هغه ګرد معاف دي، اوس وروسته له هدایته هسې مه کوئ !، که په غلطه له تاسې څخه داسې ګناه کېږي؛ نو ژر تر ژره توبه وباسئ !، او پخوا له دې څخه چې خپلې ښځې ته ورنژدې شئ؛ د «ظِهار» کفارت اداء کړئ !.

وَ الَّذِیْنَ یُظٰهِرُوْنَ مِنْ نِّسَآىٕهِمْ ثُمَّ یَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِیْرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ یَّتَمَآسَّا ؕ

او هغه کسان (چې مور وايي) ظهار کوي له ښځو خپلو نه، بیا راګرځي دوی (ماتولو د) هغې خبرې ته (چې ویلې یې وي)؛ نو لازم دي دوی ته ازادول د مریي پخوا د هغه چې یو بل سره مسه کړي (په وطي سره).

تفسیر: یعنې د دغه لفظ «أنت علي کظهر أمي» له ویلو څخه د مېړه او ښځې مسه کول او یو پر بل باندې لاس اچول او صحبت کول حرامېږي، کله چې یو مریي آزاد کړي، یا د دوو میاشتو د روژې څخه فارغ شي، نو بیا یو بل ته سره نژدې کېدی شي.

ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ؕ

دغه (حکم په کفّارت سره) پند درکاوه شي تاسې ته په دغه (حکم) سره.

تفسیر: د کفارې مشروعیت ستاسې د تنبیه او پند لپاره دی، چې بیا داسې غلطي ونه کړئ !، او نور هم له هسې غلطیو څخه ځانونه وساتئ !.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه پوهېدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعني سم د تاسې له احوال سره احکام درلېږي، او په دې باندې پوهېږي چې تر کومې اندازې پورې تاسې په هغو باندې عمل کوئ.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ۚ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا ۚ

پس هغه چا چې ونه موند (مريي) نو (پرې لازم) روژه نيول دي د دوو مياشتو پرله پسې، پخوا له هغه چې يو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه چې توان نه لري (د روژې نيولو)؛ نو (پرې لازم) طعام ورکول دي شپېتو مسکينانو ته.

تفسير: يعني که د غلام آزادولو توان نه لري؛ نو پرله پسې دوه مياشتې داسې روژې دې ونيسي چې په کې بې له عُذره هيڅ يو ډېل او پربکړه واقع نشي، که په روژه نيولو باندې يې هم توان نه رسيږي؛ نو شپېتو تنو اکربانو او فقيرانو ته دې طعام او خواړه ورکړي، د دې مسئلې نور تفصيلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۚ

دغه (تخفيف په کفّاره کې) لپاره د دې دي چې ايمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسير: يعني د جاهليت د زمانې خبرې پرېږدئ !، او د الله تعالی په حکمونو باندې ټګ وکړئ، او هسې چارې وکړئ چې مؤمن لره ښايي، او د مؤمن له شان څخه وي.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۗ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا كَمَا كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۗ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝

(دا مذکوره احکام) حدونه د الله دي (معين کړی شوي)، او کافرانو ته عذاب ډېر دردناک دی. بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه؛ خوار هلاک به کړل شي دوی لکه خوار هلاک کړی شوي وو هغه (کسان) چې پخوا له دوی څخه وو، او په تحقيق نازل کړي دي مونږ دلائل روښانه، او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکوونکی، رسوا کوونکی دی (په دنيا يا عُقبا کې).

تفسير: يعني مسلمانانو ته نه ښايي چې د الله تعالی له ټاکليو حدودو څخه تجاوز وکړي، پاتې شول کافران چې د الله تعالی د حدودو څه پروا نه کوي، او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکي؛ نو تاسې هغوی پرېږدئ چې هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی، داسې خلق به پخوانيو زمانو کې هم ذليل او خوار وو، اوس هم خواريږي، د الله تعالی د قُدرت د دلائلو له ليدلو او د رڼو او ښکاره وو نښو له اورېدلو څخه وروسته بيا پخپلو انکارونو باندې کلک پاتې کېدل، د الله تعالی د احکامو عزت او احترام نه کول؛ د خپل ځان د ذلت او سپکتيا او بې احترامۍ او خوارۍ په عذاب کې ځان اخته کولو سره مرادف دي.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

(ياد كړه اى محمده !) هغه ورځ چې ژوندي به پورته كړي الله دوى ټول له قبورو، پس خبر به كړي (الله) دوى په هغو كارونو باندې چې كړي يې وي.

تفسير: يعنې هر هغه كارونه چې دوى كړي وي، د هغو له نتيجې سره به مخامخ كيږي، د دوى به هيڅ عمل غائب كېدونكى نه وي.

أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

شمېرلي ساتلي دي هغه (اعمال) الله، او هېر كړي دي هغوى (هغه اعمال)، او الله پر هر شي باندې ښه شاهد، ښه خبردار دى (نو ور به كړي دوى ته جزاء موافقه).

تفسير: يعنې هغوى ته د هغوى د ګرد عمر كارونه او اعمال هيڅ په ياد هم نه دي پاتې شوي، يا هغوى ته يې هيڅ توجّه نه ده شوې، ليكن د الله تعالى په نزد هغه ګرد يو په يو محفوظ او ساتلي شوي دي، دى به هغه ګرد دفترونه په هغه ورځ كې پرانيځي، او د هر سړي په مخ كې به يې ږدي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ۖ

آيا نه وينې ته، نه يې خبر چې بېشكه الله ته ښه معلوم دي هر هغه څه چې په اسمانونو كې دي، او هر هغه څه چې په ځمكو كې دي (بلكه خبر يې)، نه به وي پټې خبرې (يو د بله په غوږونو كې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوى وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي پنځه تنه (راز ويونكي) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوى وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي لږ له دې (عدد) نه او نه به وي ډېر (له دې عدد نه) مګر خو وي به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چېرې چې وي هغوى.

تفسير: يعنې د الله تعالى علم يواځې د دوى په اعمالو باندې منحصر نه دى، بلكه د هغه په علم كې د اسمان او ځمكې هر وړوكى او لوى شى شته، هيڅ يو مجلس، مشوره، جركه، مركه، پټه خبره، كنګوسه او پس پسې به نه وي چې الله تعالى به په هغوى باندې نه خبريږي، د ده محيط علم په هر شي او هر ځاى باندې رسيږي، هر چېرې چې درې سړي سره كېني، او خبرې اترې سره وكړي؛ دوى دې داسې نه ګڼي چې دلته بل څلورم څوك نشته، او پنځه ګوني مركه دې خيال ونه كړي چې له مونږ سره كوم شپږم اورېدونكى نشته، تاسو وپوهېږئ ! چې درې وي كه څلور، يا پنځه، يا له دې څخه لږ يا ډېر، هر چېرې چې وي، او په هر حالت كې چې وي؛ الله تعالى په خپل محيط علم له هغوى سره شته، او هيڅ كله له هغوى څخه جلا نه دى.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بيا به خبر كړي (الله) دوى په هغو (دنيوي اعمالو) چې كړي يې دي په ورځې د قيامت كې، بېشكه الله په هر څيز باندې ښه پوهېدونكى ښه خبردار دى. آيا نه وينې ته، نه يې خبر؟ هغه كسان

چې منع کړی شوي وو له پټو خبرو څخه، بیا بېرته ور وګرځېدل دوی هغه شي ته چې منع کړی شوي وو دوی له هغه څخه، او پټې خبرې کوي دوی په ګناه سره، او په تجاوز دښمنی ظلم سره، او په معصیت نافرمانی د رسول (د الله) سره.

تفسیر: ځمونږ د پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کې دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې، د مرکې په سرېو باندې به یې مسخرې کولې، او عیبونه به یې څرګندول، یو د بل په غوږو کې به یې پس پسې کولې، او د سترګو او د سر په اشارو سره به یې له خپلو ملګرو سره خبرې کولو، چې له دې حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پېښېده، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرې له اورېدلو څخه وروسته به یې ویل چې: «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کېدونکی نه دی»، اګر که پخوا له دې څخه د (النساء) په سورت کې له هسې سرګوشی او پټې خبرې څخه هم هغوی ته ممانعت شوی وو، خو دغو مؤذي او بې حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دې بدو عملونو څخه لاس وانخیست، دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسې ممانعت وشو.

وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا ٱللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ⑧

او کله چې راشي دوی تاته (ای محمده !) نو پېشکشي درکوي، سلام اچوي تاته په هغه شي سره چې پېشکشي نه ده مقرره کړې تاته په هغه شي سره الله، او وایي دوی په نفسو زړونو خپلو کې: ولې نه په عذابوي مونږ الله په هغه څه چې وایو یې؟ (نو فرمایي الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کې) دوزخ چې ورننوځي په کې، نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعني پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسې ته داسې دعاوې فرمایلي (سلام علی المرسلین)، او (سلام علی عباده الذین اصطفی)، او د مؤمنانو په ژبه یې داسې ویل: «السلام علیك أیها النبي ورحمة الله وبركاته»، مګر ځینې یهودان به کله چې د هغوی حضور ته راتلل؛ نو د «السلام علیك» په عوض به یې په ژوبلې ژبې سره ویل: «السام علیك» چې د هغه معنی داسې ده چې: «تا باندې دې مرګی راشي !» ګواکې د هغو د سلامتیا د دعاء په عوض کې چې الله تعالی هغوی ته ورکړې وو؛ دوی ښېراوې کولې، بیا به یې پخپلو منځونو کې سره ویل: که دی په رښتیا سره پیغمبر دی؛ نو د داسې وینا له ویلو سره سمدلاسه ولې پر مونږ باندې عذاب نه رانازلیږي؟ نو د دوی د دې سوال په ځواب کې فرمایي: ﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ﴾ یعني: تلوار مه کوئ !، داسې کافي پوره عذاب به دروررسیږي، چې د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتې کیږي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَٰجَوْاْ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوْاْ بِٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو !) کله چې پټې خبرې کوئ تاسې یو له بله سره (په غوږونو کې)؛ پس مه کوئ پټې خبرې پخپلو منځونو کې په ګناه سره، او په تجاوز دښمنی ظلم سره، او په معصیت نافرمانی د رسول (الله) سره، او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کې په احسان نېکۍ او پرهیزګارۍ سره.

تفسیر: یعني صادقو مسلمانانو لره ښایي چې د منافقینو له داسې عاداتو څخه ځانونه وژغوري، او د مسلمانانو پس پسې او ګنګوسې او مشوره نه ښایي چې د ظلم او عدوان او د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی لپاره وي، بلکه د نېکۍ، د تقوی او د معقولې او ښې خبرې د اشاعت لپاره وي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ۝۹

او وویرېږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چې خاص ده ته به تاسې جمع کړی شئ په قیامت کې جزاء ته.

تفسیر: یعنې تاسې ټول د الله تعالی په مخ کې ودرېږئ، او تر ذرې پورې حساب ورکوئ، له الله تعالی څخه د هیڅا پټه او ښکاره پټه نه ده، نو ځکه د هغه د وېرې او د پرهېزګارۍ خبرې وکړئ !.

اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطٰنِ لِيَحْزُنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝۱۰

بېشکه چې پټې خبرې (په ګناه) (له کارونو) د شیطان دي، لپاره د دې چې خفه کړي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او نه دی (شیطان یا پټه خبره) ضرر رسوونکی دغو (مؤمنانو) ته د هیڅ شي مګر په اذن حکم اراده د الله، او ښایي چې خاص پر الله پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسیر: یعنې د منافقانو دا سرګوشی او پس پسی د دې لامله وي چې لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کې ولوېږي، وویرېږي او پخپلو زړونو کې ووایي چې آیا دا خلق څه غوټه کوي؟ او څه سره وایي؟ او په څه تړون کې سره بوخت دي؟ دا کار شیطان په هغوی باندې کاوه، مسلمانان دې په یاد ولري چې د شیطان له لاسه هیڅ شی کېدونکي نه دي، او هیڅ یو څیز د هغه په واک کې نشته، ګټه او نقصان د الله تعالی په اختیار کې دي، که د هغه حُکم او اراده نه وي، که هر څومره مشورې او منصوبې او تړون وکړي؛ تاته هیڅ نقصان نه شي رسولی، نو ځکه په ځای د دې چې تاسې خفه او پرېشان شئ؛ ښایي چې الله تعالی ته هیله او امید او اسره وکړئ !.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوْا فِى الْمَجٰلِسِ فَافْسَحُوْا يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْ ۚ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) ! کله چې وویل شي تاسې ته: ځای ارت کړئ په مجلسونو کې؛ نو ځای ارت کړئ چې پراخـې وکړي الله تاسې لره (په جنّت کې).

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو ! په مجالسو کې داسې سره کېنئ چې د کښېناستلو ځای نورو ته پاتې شي، او ټول موقع ومومي، او د نورو ځای تنګ نه شي، کله چې تاسو ځایونه ارت کړئ خلقو ته؛ نو پاک الله به هم تاسې له تنګی څخه وباسي، او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځي.

وَاِذَا قِيْلَ انْشُزُوْا فَانْشُزُوْا

او کله چې وویل شي (تاسې ته) چې: پورته شئ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور)؛ نو پورته شئ !.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «دا د مجلس ادب دی، که کوم سړی راشي او د هغه د کښناستلو ځای نه وي؛ نو نورو ته ښایي چې لږ لږ سره وخوځیږي، تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي، یا له خپلو ځایونو څخه ودریږي او لږ څه ارته بله حلقه او پېنډه سره جوړه کړي، که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي؛ نو لاړ دې شي، په داسې حرکت کې غرور او بخل کول ونه کړئ، ځکه چې په ښو خویونو په سړي باندې الله تعالی مهربان او له بدو خویونو څخه الله تعالی بېزار دی.

يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ ۙ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ ؕ

پورته کوي الله هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی له تاسې څخه، او (خاص پورته کوي) هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم پوهه په درجو مرتبو کې.

تفسیر: یعنې صادق ایمان او صحیح علم سړي ته ادب او تهذیب ورښیي، او متواضع کوي یې، علم او د ایمان خاوندان چې هومره کمالاتو ته ورسیږي، او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژي، او پرمختګ وکړي؛ هومره ځان ښکته، مات، متواضع او ناڅیزه ګڼي، نو ځکه الله تعالی د هسې سړیو درجې لا پسې وچتوي، او دوی لا د پت او د عزّت خاوندان کوي (من تواضع رفعهُ الله)، دا د متکبّرانو، بې دینانو جاهلانو، ناپوهانو کار دی، چې په لږ خبره باندې جګړې نښلوي.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۱۱﴾

او الله په هغو (کارونو) چې کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې هر یوه ته د هغه له کار، لیاقت او درجې سره سمه مرتبه ښیي، او هغه الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه ته ښه معلوم دی چې کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقَةً ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاَطْهَرُ ؕ فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) کله چې (اراده کوئ) د پټو خبرو له رسول سره؛ نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه، خیرات، دغه تقدیم د صدقې پخوا له پټو خبرو نه خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې لره او ډېر پاکیزه دی، نو که بیا نه مومئ (تاسې هغه شی چې صدقه یې کړئ)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: منافقانو به بې فائدې خبرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کې ویلې، او په دې چل به یې خپله لویي او نژدېوالی نورو ته ورښود، او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمې خبرې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کې په ورو سره ویلې، او د هغوی وخت به یې خرابولو، او نورو ته به یې موقع نه ورکوله چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له ارشاداتو مستفید شي، یا که کوم وخت رسول الله مبارك غوښتل چې ګوښې کیني، او لږ څه خلوت شي؛ نو هلته به هم خلق ورننوتل، او هغه ځای به یې هم تنګوو، او دوی به یې پخپل فکر نه پرېښودل، او د هغوی په چار چاپېر کې به ډېر سړي غونډېدل، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچا ته هیڅ نه ویل، نو ځکه داسې حکم رانازل شو: «هر څوك چې غواړي له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پټې خبرې او څه مصلحت وکړي؛ ښایي چې پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړي !»، د دې حکم په منلو کې څو ګټې دي، د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږي، او د خیرات ورکوونکي د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځي، او د منافق او مخلص مسلمان معرفي او پېژندګلوي په ښه شان سره کیږي، او د پټو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځي، که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه وو؛ نو هغه له دې قید معاف وو، کله چې دا حکم نازل شو، نو منافقانو د بخل او کنسکۍ لامله هغه عادت پرېښود، او مسلمانان هم وپوهېدل چې ډېرې پټې خبرې کول د الله تعالی نه خوښیږي، او د دې لپاره یې داسې حکم را نازل کړی دی، په پای (آخر) کې یې دا حکم په راتلونکې آیت سره منسوخ وفرمایه:

ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَیْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقٰتٍ ؕ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ ۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۳﴾

آيا وير برئ تاسي (له فقر) چي وړاندې کړئ په مخکښې د پټې خبرې ستاسې صدقات خيراتونه، پس په هغه وخت کې چې ونه کړ تاسې دغه (خيرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسې باندې؛ نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړئ تاسې زکات، او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د دغه (الله)، او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندې (هم) چې کوئ تاسې (نو جزاء به يې درکړي).

تفسير: يعنې د صدقې د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چې وو؛ هغه حاصل شو، اوس مو دا مؤقت حکم له تاسې څخه پورته کړ، ښايي چې تاسې د هغه حکم په تعميل کې په صدق او د زړه له کومې څخه زيار (کوښښ) وکړئ چې هيڅ منسوخ کېدونکی نه دی، او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دي، چې له دوی څخه د تاسې د نفس پوره تطهير او تزکيه کيږي.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ؕ

آيا نه ګورې ته (ای محمده !) هغو (منافقانو) ته چې دوستي کوي له (هغه) قومه (د يهودانو) سره چې غضب کړی دی الله پر هغوی باندې.

تفسير: دا خلق منافقان او هغه قوم او ټبر يهودان دي (چې دغه منافقين له هغو يهودانو سره دوستي او همدردي کوي).

مَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ ۙ

نه دي دغه (منافقان) له تاسې (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (يهودانو) څخه.

تفسير: يعنې منافق نه په پوره ډول په تاسې مسلمانانو کې شامل دی ځکه چې په پټه کافر دی، او نه په پوره ډول په هغو يهودانو کې ګډ او شامل دي ځکه چې په ښکاره سره ځان مسلمان بولي: ﴿مُّذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۖ لَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ ؕ﴾.

وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۴﴾

او قسمونه خوري (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندې حال دا چې دوی پوهيږي (پخپلو دروغو).

تفسير: قسمونه خوري منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سيد الأنام صلی الله عليه وسلم، حال دا چې دوی پوهيږي چې دروغ وايي، او دروغ هم له بېخبرۍ او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندې قسمونه خوري، مسلمانانو ته وايي: ﴿اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ؕ﴾ «هغوی له تاسې څخه دي او تاسې غوندې په رښتيا سره مسلمانان دي»، او حال دا دی چې هغوی له اسلام سره له لرې نه هم څه نسبت نه لري.

اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ؕ

تيار کړی دی الله دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: چې د هغوی په نسبت د دې پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع (۱۴۵) آیت کې داسې ویلي شوي دي: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾.

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

بېشکه دوی لره بد دی هغه شی چې وو دوی چې کول به یې (له ګناهونو).

تفسیر: یعنې که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشي، خو هغوی د نفاق په کارونو کې هسې سره بوخت دي چې ځان ته ډېر خراب تخم کري، او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوي.

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۱۶﴾ لَّن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۷﴾

ګرځولي یې دي قسمونه خپل ډال (چې پرې ساتي سر او مال خپل)، پس منع کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان) له لارې د الله څخه، پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړي له دوی څخه (په قیامت کې) مالونه د دوی، او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز، دغه کسان یاران ملګري د دوزخ دي، دوی به په دې دوزخ کې تل اوسېدونکي وي.

تفسیر: یعنې د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتي، او خپل ځان مسلمان ورښکاروي، او د دوستۍ او خپلوۍ په ډول نور سړي هم د اسلام له لارې څخه باسي، نو په یاد یې ولرئ چې داسې خلقو ته په دې ډول سره هیڅ یو پت او عزّت نه پاتې کېږي، او د ذلّت او سپکتیا په سختو ربړو او عذابونو ککړ کیږي، کله چې د سزا وخت راورسیږي؛ نو دوی د الله تعالی له لاسه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته او مدد رسولی نشي، چې دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پرې خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ژوندي پورته کړي (دوی) الله ټول؛ نو قسمونه به خوري دوی هغه (الله) ته لکه چې قسمونه خوري دوی تاسې ته (په دنیا کې ای مسلمانانو)، او ګمان به کوي (دوی) چې بېشکه دوی په یو کار دي (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومي).

تفسیر: یعنې د دې ځای هغه روږد شوي عادت به هلته هم له دوی سره وي، لکه چې دلته ستاسې په مخ کې په دروغو سره ځانونه ساتي، او داسې ګڼي چې مونږ ډېر هوښیار یو، او ډېر ښه چالونه چلوو، د الله تعالی په مخ کې به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروي، او وایي: ای پروردګاره ! مونږ خو داسې نه وو، او داسې وو، ښایي دوی داسې ګڼي چې هلته به هم په داسې اقوالو او افعالو او ویناوو سره نجات مومو !.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿۱۸﴾

واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشکه دوی هم دوی دي دروغجنان (چې له الله سره هم دروغ وایي).

تفسیر: بېشکه چې اصل او ډېل دروغ هغه دي چې د الله تعالی په مخکښې یې هم وایي، او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږي.

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَأَنْسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ط

غالب شوی دی پر دوی باندې شیطان، نو هېر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر ـ یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندې چې شیطان داسې پوره لاس ولري؛ نو د هغه زړه او دماغ داسې مسخ او بدلیږي چې هیڅ یو شی یې په یاد نه پاتې کیږي، او په دې باندې هیڅ نه پوهیږي چې آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالی له عظمت، لویي، جلال او کبریاء څخه ځان نه خبروي، او داسې خیال کوي چې په قیامت کې به هم د دروغو په مرسته خپل ځان وژغوري.

اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ط اَلَآ اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾

(دغه هیروونکي کسان) لښکر د شیطان دی، واورئ ! خبردار شئ ! بېشکه لښکر تابعان د شیطان همدوی دي زیانکاران.

تفسیر: د شیطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی، نه په دنیا کې د دوی مکر، فریب، منصوبې د وروستني بري مخ لیدلی شي، او نه په آخرت کې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی شي.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗٓ اُولٰٓئِكَ فِى الْاَذَلِّيْنَ ﴿۲۰﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيْ ط اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿۲۱﴾

بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه؛ دغه (د مخالفانو ټولي) په (جملې د) ذلیلانو مغلوبانو کې دي. لیکلي دي الله (په لوح محفوظ کې) چې خامخا به غلبه بری وکړم هرومرو زه او رسولان ځما، بېشکه الله ډېر قوي دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنې له الله تعالی او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چې د حق او صداقت په خلاف جنګیږي؛ سخت ناکام، سپک او ذلیل دي، پاک الله په لوح محفوظ کې لیکلي دي چې: په پای کې یوائې حق او حقّانیت لره بری او غلبه ده، او د ده پیغمبران هرومرو (خامخا) مظفّر او منصور کیږي، دغه تقریر پخوا له دې په څو ځو نورو ځایونو کې هم تېر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّوْنَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَوْ كَانُوْٓا اٰبَآءَهُمْ اَوْ اَبْنَآءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيْرَتَهُمْ ط اُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْاِيْمَانَ

او نه به مومې ته (ای محمده !، او نه ښایيږي چې بیامومې) یو قوم چې ایمان یې راوړی وي په الله، او په ورځې آخرې (د قیامت) چې دوستي به کوي دوی له هغه چا سره چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) نه، اګر که وي (دغه مخالفین) پلرونه د دوی، او ځامن د دوی، یا وروڼه د دوی، یا (نور قبیله) خپلوان د دوی، دغه (قوم چې له دښمنانو د الله سره دوستي نه کوي) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کې ایمان.

تفسیر: یعنې ایمان د هغوی په زړونو کې داسې ټینګ ثبت شو، لکه هغه لیکه چې پر ډبره باندې لیکلې شوې وي.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ

او قوي كړي يې دي دوى په مدد له نزده خپل څخه، (او قوي كړي قوت وركړى دى الله تعالى دوى لره په روح رحمت نصرت خپل سره، يا په نور رڼا د زړه يا په قرآن عظيم الشأن سره).

تفسير: يعنې غيبي رڼا يې ورته عطاء وفرمايله، چې له هغې څخه زړه ته يو راز ځانـته معنوي ژوندون وررسيږي، يا د (روح القدس جبريل) په وسيله سره يې مرسته وفرمايله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ

او داخل به كړي دوى (الله) په جنّتونو كې چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو) د هغو (څلور قسمه) ويالې، تل به وي دوى په هغو (جنتونو) كې، راضي شو الله له دوى څخه، او راضي شول دوى له الله څخه. (او خوشال شو الله تعالى له دوى نه په سبب د طاعت سره په دنيا كې، او خوشاله شول دوى له الله تعالى څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنّت په آخرت كې).

تفسير: يعنې دا خلق د پاک الله لپاره له ګردو اعداء الله څخه خپه او ناراض شوي دي، نو الله تعالى له هغوى څخه خوښ دى، له هر چا څخه چې الله تعالى خوښ وي؛ نو دى نور څه غواړي.

اى رب العالميـنـه ! وګرځوه مونږ له دغو څخه !.

أُو۟لَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

دغه (خلق) دى حزب ـ لښكر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشكه لښكر د الله چې دى هم دوى دي په مراد رسېدونكي برياليان (كامياب).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «يعنې هغه خوك چې د الله تعالى له مخالفينو سره دوستي نه لري، اګر كه يې پلار وي يا نور خپلوان هم وي؛ هغه هم رښتوني مسلمانان دي، او هغو ته هم دا درجه وررسيږي»، د كرامو أصحابو هسې شان وو چې د الله تعالى او د ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم په معاملو كې به يې د هيڅ څيز او هيڅا پروا نه كوله، په همدې سلسلې كې د أحد په غزا كې ابو عُبيده رضي الله تعالى عنه خپل پلار وواژه، د بدر په غزا كې ابو بكر الصدّيق رضي الله تعالى عنه د خپل ځوى د مقابلې لپاره ځان تيار كړ، مصعب بن عُمير رضي الله تعالى عنه عُبيد بن عُمير وو وواژه، عمر بن الخطّاب رضي الله تعالى عنه د خپل ماما عاص بن هشام، علي بن أبي طالب، حمزه، عبيده بن الحارث رضي الله تعالى عنهم د خپلو خپلوانو مخې ته چې عُتبه، شيبه، او وليد بن عُتبه وو؛ ووتل او هغوى يې ووژل، او رئيس المنافقين عبد الله بن أبيّ يعنې د عبد الله ځوى چې هغه هم عبد الله نومېده، او د أبيّ لمسى وو؛ د رسول أكرم صلى الله عليه وسلم په مخ كې د مريسيع په غزا كې عرض وكړ، چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ! كه ستاسې امر وي؛ نو زه د خپل پلار سر اوس پرې كوم، او ستاسې په حضور كې يې لكه يو پنډوس غورځوم، خو د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا خبره خوښه نه شوه، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

تمّت سورة المجادلة، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْحَشْرِ

«د (الحشر) سورت مدني دی، (۲۴) آیته او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۹) او په نزول کې (۱۰۱) سورت دی، وروسته د (البینة) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ①

نسبت د پاکي کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې او هر هغه چې په ځمکه کې دی (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چې د هغه د زبردستۍ غلبې او د حکمت له آثارو څخه یوه پېښه او واقعه وروسته له دې نه بیانیږي.

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ ۚ

دغه (الله) هغه ذات دی چې ایستلي یې دي هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی.

تفسیر: له مدینې منورې څخه د مشرق په لوري د څو کروهو په فاصله (واټن) کې د یهودانو د قوم او ټبر یو کلی وو چې «بني نضیر» باله کېده، دا ټبر د ډېرو سرېو او شتو ـ مالونو خاوند وو، او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاوو باندې یې زیات اطمینان او ډېره ډاډینه لرله.

ځمونږ پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم کله چې هجرت وفرمایه، او په مدینې منورې کې یې هستوګنه غوره کړه؛ نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغې تړون وکړ، او داسې یې غوټه کړه چې مونږ به ستاسې په مقابله کې د نورو مرستې نه کوو، یعنې د عدم تعرّض معاهده یې وتړله، بیا دوی د خیانت له مخې د مکې معظّمې له کافرانو سره په پټه مکاتبې، لیکنې، خبرې اترې کولې، تـر څو چې د دوی یو لـوی مشر «کعب بن الأشرف» له څلوېښتو سورو سره مکې معظمې ته ځان ورساوه، او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره یې معاهده او تړون وکړ، څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلې دغې درغلۍ او خیانت لامله د «محمد بن مسلمه» رضي الله تعالی عنه له لاسه وواژه شو، بیا هم د بني نضیر له لوري د غدارۍ او بد عهدۍ سلسله جاري وه، د مکر، فرېب او دغابازۍ له مخې دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چې پخپلو کورونو کې یې په مکر، فرېب او درغلۍ سره ناڅاپه په شهادت ورسوي، یو ځلې یې د یوې لوړې په څنګ کې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندې پل ور وغړاوه، چې که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې لګېدلی وی؛ نو په شهادت به رسېدلی وو، مګر په دې ګردو مواقعو کې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند، بالآخر رسول أکرم صلی الله علیه وسلّم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه، او په هغې کې یې دا سره غوټه کړه چې له بني نضیر سره دې غزا وشي، کله چې مسلمانانو په ډېر سرعت ګړندیتوب او تلوار سره په هغوی باندې حمله یرغل ور ووړ، او د دوی ګردې کلاوې او کلي یې کلابند او محاصره کړل؛ نو دوی سخت مرعوب شول، او وویرېدل،

او د وېرې او ډار لامله له خپلو کلاوو څخه د باندې په ډګر جګړې ته راونه وتل، او عمومي جنګ ته وار ونه رسېد، او بیا یې د روغې غوښتنه وکړه، تر دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په دوی باندې داسې مرحمت او مهرباني وفرمایله، چې دوی دې له مدینې منورې څخه د باندې ووځي، د دوی سرونه او وینې به ساتلې وي، دوی دې د خپلو منقوله وو اموالو څخه هومره شیان چې وړی یې شي؛ یودې سي، خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسونو کې وي، د الله تعالی په حکم هغه کلاوې او ځمکې او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کې ولوېدل، خو د غنائمو په ډول ونه ویشلی شوې، بلکه یواځې ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک کې پاتې شوې، محمد رسولُ الله صلی الله علیه وسلم د دې ځمکې زیاتره برخه پر مهاجرینو باندې وویشله، او د هغو مصارفو بار او پېټې یې د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چې انصارو به پر مهاجرینو کول، او په دې ډول سره دواړو ته له هغه ځنې ګټې ورسېدې، او هم رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د خپلې کورنی خرڅ او د نبوّت د مقام کلنې مصارف له همدې جایداده اخیسته، که له داسې مصارفو څخه څه شی ببړته پاتې کېده؛ هغه به یې د الله تعالی په لاره کې صرفول.

په دې سورت کې د همدې قصې په لوري اشاره شوې ده، چې الله تعالی همغه غالب قوي حکمت والا ذات دی، چې لپاره د ذلیل کولو یې وویستل هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل کتاب څخه چې یهودان د بني نضیر وو له کورونو خپلو نه، چې په ځمکه د مدینې منورې کې وو، په اول د جمع کېدلو د لښکرو سره، یعنې یواځې په همغه یو یرغل سره وډار شول، او په همغې ړومبنۍ جګړې کې یې خپل کور او کلی او کلکې کلاوې ویجاړې پرېښودلې، او له مدینې څخه وتښتېدل، او هیڅ یوه مېړانه او ثابت قدمي یې له ځانه ورښکاره نه کړه.

مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا ۖ وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

ګمان نه کاوه تاسې (ای مؤمنانو) چې وبه وځي دوی (له مدینې نه)، او ګمان کاوه دوی چې بېشکه دوی لره منع کوونکې ساتونکې دي کلاوې د دوی له (عذابه د) الله، پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چې ګمان نه کاوه دوی، او واچوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره.

تفسیر: یعنې د هغوی د ساز او سامان، ټینګو کلاوو، او د توریالي توب او مېړانې په نسبت به ستاسې خیال داسې نه وو، چې تاسې دومره ژر به هغوی پړه کړئ، او دوی به خپلې وسلې له لاسو غورځوي، او نه د هغوی داسې خیال وو چې دا وړو کی او بې وسلې او بې سامان د مسلمانانو ټولی دوی هسې مغلوب او منکوب کړي، هغوی د غفلت په دې خوب کې تللي وو چې دا مسلمانان چې د هغوی په سر باندې د پاک الله لاس دی؛ ځمونږ تر ټینګو کلاوو پورې چېرې رسېدی شي، او ښایي چې مونږ به د خپلو ښو وسلو، او کلکو مورچلو او مېړانې په سیوري کې د الله تعالی له عذابه ساتلي یو، مګر خو هغوی ولیدل چې هیڅ یو قوّت او طاقت د الله تعالی د حکم مخه نشي نیولی، پر دوی باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راورسېد، چې له هغې خوا نه د هغوی خیال او ګمان هم نه وو، یعنې د هغوی په زړونو کې الله تعالی وېره واچوله، او د بې وسلو او بې شتو مسلمانانو ډار یې پر هغوی باندې کېښود، یو خو هغوی د خپل مشر «کعب بن الأشرف» له ناڅاپي وژلو څخه ډېر مرعوب او ترهور وو، اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او یرغل ځنې یې خپل حواس بالکل له لاسه وویستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چې ورانول به یې کورونه خپل په لاسو خپلو سره، او په لاسو د مؤمنانو سره (چې وران کړي ځای د پناهي او ارت شي ورته ځای د جنګ).

تفسیر: یعنې د حرص، غیظ، غضب او قهر په جوش کې به یې د خپلو ودانیو ځنځیرونه، ورونه، دړې او نور شلول، ماتول، ورانول او نړول به یې، تر څو له هغو شیانو څخه چې دوی یې له خپلو ځانونو سره نشي وړی؛ مسلمانان ګټور نشي، په دې کار کې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستې کولې، یعنې له یوه لوري هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت وو، او له بل لوري مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانۍ ورانولې، چې دوی هلته مورچل نیولی وو، که په غور سره وکتل شي؛ هغه ورانۍ او تباهي چې د مسلمانانو له لاسه رسېدلې وه؛ هغه هم د همدې بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ②

پس عبرت واخلئ تاسی ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی).

تفسیر: یعنې خاوند د بصیرت ته په دې واقعې کې لوی عبرت دی، الله تعالی دا ورښوول چې د ظلم، کفر، شرک، او بد عهدۍ انجام څرنګه کیږي؟ او یواځې په ظاهري اسبابو باندې ډاډه کېدل او د الله تعالی له قدرت څخه غافل اوسېدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ③

او که نه وی لیکلی (مقرّر کړی) الله په دوی باندې وتل (فرار کول) له وطنه؛ نو خامخا په عذاب کړي به وو (الله) دوی لره په دنیا کې (په وژلو او بندي کولو سره)، او دوی لره دی په آخرت کې عذاب د اور.

تفسیر: یعنې د هغوی په برخه له وطنه جلا کېدل لیکلي وو، که دا یې په قسمت کې نه وی لیکلې؛ نو بله کومه دنیوي سزا به هغوی ته ورکوله کېده، او د «بني قریظه وو» په شان به وژل کېدل، لنډه یې دا چې له سزا څخه به دوی خپل ځانونه نشو بچ کولی، دا د الله تعالی حکمت دی چې د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفاء وشوه، مګر خو دا تخفیف یواځې د هغوی په دنیوي سزا کې شوی دی، ځکه چې د آخرت ابدي سزا په هیڅ ډول سره له کافرانو څخه نه کمیږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۖ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ④

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه وو دوی چې مخالفت به یې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره، او هر هغه چې مخالفت کوي له الله څخه؛ نو بېشکه شدید سخت دی عذاب د الله.

تفسیر: یعنې داسې مخالفانو ته همداسې سختې سزاګانې ورکولی کیږي.

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چې پرې کوئ تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه، یا یې پرېږدئ هغه ولاړې په بېخونو خپلو باندې؛ نو دغه (ټول) په اذن حکم د الله سره دي.

تفسیر: کله چې دا قوم کلابند شو، نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چې د هغوی ځینې کم اصلې ونې دې پرې کړی شي !، او هغه باغونه دې ویجاړ شي چې دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو ګزارونه کوي،

تر څو چې د هغو د درد لامله په بهر وتلو باندې مجبور شي، او په ډېر کې وجنګيږي، او د ډېر د جګړې په وخت کې له ونو څخه غازيانو ته څه ربړ او تکليف ورپېښ نه شي، د دې امر په سبب ځينې ونې ووهلې شوې، او ځينې يې پاتې شوې، تر څو له بري څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي، کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه، چې دوی خلقو ته پندونه ورکوي چې له فساده ځانونه وژغورئ، مګر دوی پخپله فساد کوي، آيا د ونو پرې کول او سوځول فساد نه دی؟ نو ځکه دا آيت نازل شو، چې دا ګردې چارې د الله تعالی أجلّ وأعلی شأنُه په اذن او حکم سره سمې شوې دي، او د الله تعالی د حکم تعميل ته هيڅ کله هيڅوک فساد نشي ويلی، ځکه چې هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي، لکه چې د دې حکم ځينې حکمتونه او مصالح پاس وليکل شول.

وَلِيُخۡزِيَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ٥

او (بل لپاره د دې دي) چې رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (يهوديانو) لره.

تفسير: يعنې چې مسلمانانو ته عزت ورکړي، او کافران خوار او سپک کړي، لکه هغه ونې چې پاتې وې؛ په هغو کې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غيظ او خفګان وو، ځکه چې هغوی به د دې پاتې ونو له کتلو څخه ويل چې: دا ونې به د مسلمانانو شي، او هغوی به له دې ځنې ګټې اخلي، او هغه ونې چې پرې شوې يا سوځولی شوې دي؛ په هغو کې د مسلمانانو برى وو، چې د غلبې د آثارو ظهور، او د کفّارو هسې غيظ او غضب منظور وو، چې مسلمانان څمونږ په شيانو کې څرنګه تصرّفات کوي؟ نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي.

وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡهُمۡ فَمَآ أَوۡجَفۡتُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ خَيۡلٖ وَلَا رِكَابٖ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ٦

او هغه مال چې راګرځولی دی الله په رسول خپل باندې له مالونو د دوی، پس نه وو ځغلولی تاسې پر دوی هيڅ اس او نه هيڅ اوښ، ليکن الله مسلطوي برى ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چې اراده وفرمايي، او الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «په غنيمت او فيء کې همدا فرق او توپير شته، هغه مال چې د جګړې او د جنګ په ډېر کې په لاس راځي؛ هغه غنيمت دی، چې د هغه پنځمه برخه د الله تعالی نذر دی، چې د هغه تفصيل د لسمې پارې په شروع کې تېر شوی دی، او نورې څلور برخې يې پر لښکرو باندې ويشلی کيږي، او هغه شيان چې بې له جنګه په لاس راځي؛ هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کې ايښودل کيږي، او د هغوی په عامّو مصالحو او ضروري کارونو کې لګول کيږي.

مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ

هغه شی چې راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندې له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بې له جنګه)؛ نو (هغه) دی الله لره، او رسول (د الله) لره.

تفسير: په ړومبنيو آيتونو کې يواځې د بني نضيرو د مالونو د لګولو ذکر وو، اوس د «فيء» د مالونو په نسبت عمومي ضابطه راښيي، يعنې په «فيء» باندې د رسول الله صلی الله عليه وسلم، او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرّف وي، چې پر دغو خلقو يې وويشي، د الله تعالی ذکر دلته تبرّکا شوی دی، ځکه چې دی د ګردو شيانو مالک دی، هو ! د کعبې شريفې او د مساجدو صرفيات چې د الله تعالی په نامه ياديږي، ممکن دي چې په کې درج وي.

وَلِذِي الْقُرْبٰى

او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسير: يعنې د رسول الله صلی الله عليه وسلم خپلوانو څرنګه چې د نبي کريم په زمان کې له دې مالونو څخه هغوی ته ورکول کېدل، او په هغوی کې د فقر او مسکنت قيد هم نه وو، لکه چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم خپل تره عبّاس رضي الله تعالی عنه ته چې يو بډاي (غني مشر) وو برخه ورکړه، اوس هم وروسته له دوی څخه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم خپلوانو ته چې اړ او محتاج وي؛ پر نورو اړو او محتاجانو باندې ترجيح ورکوله کيږي، او ښايي چې امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخکې برخه ورکړي.

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ كَيْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ

او (دغه اموال دي) يتيمانو لره او مسکينانو لره او مسافرانو لره، (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دې چې ونه ګرځي (دغه اموال) دولت په منځ د غنيانو کې له تاسې څخه (چې له خپله حقه زيات واخلي او فقراوو ته لږ ورکړي).

تفسير: يعنې دا مصارف ځکه راښوولي شوي دي، چې مسلمانان تل د پلار مړيو، اړو، بېکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کې متوجه اوسي !، او تل د اسلامي عمومي ضروورياتو او مصالحو ته خيال ولري، ځکه چې داسې مالونه د بډايانو او دولتمندانو راکړه ورکړه او نورو ګټو لپاره نه دي، او نه ښايي چې هغه د هغوی د مخصوص جايداد په منزله وګرځي، او يواځې بډايان پرې مزې وکړي، او خوندونه ترې واخلي، او غريبان او اکربان له لوږې څخه ومري، يا عمومي مصالح خراب او ويجاړ پراته وي.

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۞

او هغه څه چې درکړي تاسې ته رسول (د الله)؛ نو وايې خلئ، ويې نيسئ، قبول يې کړئ !، او هغه څه چې منع کوي (رسول الله) تاسې له هغه څخه؛ نو بېرته شئ ترې (مه يې غواړئ !)، او وويرېږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصيو، بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسير: يعنې مال او جايداد او نور چې سم د پيغمبر صلی الله عليه وسلم له امر سره تقسيميږي؛ هغه د تقسيم امر دې په ډېرې خوښی سره ومنلی شي !، هغه چې دررسيږي؛ هغه په خوښی سره واخلئ !، او هغه ته چې ورنه کړ شي؛ هغه دې لاس واخلي !، همداسې د ګردو احکامو او نواهيو منل او پابندي په کار ده.

ځکه چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم نافرماني د الله تعالی نافرماني ده، او وويرېږئ که چېرې د رسول الله صلی الله عليه وسلم د نافرمانی لامله الله تعالی له تاسې څخه ناراضه نشي، او سخت عذاب په تاسې مسلّط ونه فرمايي.

لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا
وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۞

(دغه اموال دي) لپاره د فقيرانو هجرت کوونکيو (هغه مهاجران) چې ايستلی شوي دي دوی له کورونو، کليو خپلو څخه، او له اموالو خپلو څخه، په دې حال کې چې طلبوي دوی فضل ښېنه مهرباني له الله او رضا (د ده)، او مرسته کوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره)، دغه (مهاجران) همدوی دي صادقان رښتيني (په ايمان او جهاد کې).

تفسير: يعنې هسې خو په دې مال پورې د ګردو مسلمانانو حوائج او ضروريات تعلّق او اړه لري، مګر په خصوصي ډول سره د ځان قربانوونکو او ايثار خوښوونکيو ربښتينو مسلمانانو حق مقدم او وړاندې دی، چې هغوی يواځې د الله تعالی په خوښې او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په محبّت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وينځلی دی، او بالکل په تش لاس له خپل هېواده راوتلي دي، تر څو د الله تعالی او د هغه د رسول الله په کارونو کې په زړه پورې پخپل سر او آزاد کار وکړی شي، او هغه ته په ښه ډول مرسته ورسوي.

وَالَّذِيْنَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْإِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چې ځای يې نيولی دی په (دې) کور (مدينه) کې، او (خالص کړی يې دی خپل) ايمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه.

تفسير: له دې کور څخه مدينه طيّبه مراده ده، او دا خلق د مدينې منورې انصار دي، چې د مهاجرينو له راتګه وړاندې يې په مدينې منورې کې هستوګنه لرله، او د ايمان په لارو کې زيات مضبوط او مستقيم شوي وو.

يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ

خوښوي محبت کوي دوی له هغه چا سره چې هجرت يې کړی دی دوی ته.

تفسير: يعنې په مينه او محبت سره د مهاجرينو خدمت کوي، تر دې چې پخپلو مالونو او شتو کې يې هغوی ته برابره برخه ورکړې ده، او د هغوی په شريک ګرځولو کې يې خپل ځانونه تيار کړي دي.

وَلَا يَجِدُوْنَ فِيْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ اُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومي دوی په زړونو سينو خپلو کې څه تنګي (حسد) له هغه شي څخه چې ورکړی شوي وي (مهاجرانو لره)، او غوره کوي (مهاجران) مقدّموي يې پر خپلو ځانونو او اګر که وي پر دوی باندې تنګي.

تفسير: يعنې مهاجرينو ته هغه فضل او شرف چې الله تعالی عطا فرمايلی دی، يا د فيء په مالونو او نورو کې هغه برخه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم هغو ته عطا فرمايي؛ د هغوی له ليدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کيږي، او په هغوی باندې کينه او حسد نه کوي، بلکه پرې خوښيږي، او په هر څيز کې هغوی پخپلو ځانونو باندې وړاندې ګڼي، پخپله دغه انصاريان مصاعب، متاعب، سختياوې او ربړونه وچتوي، او په لوږه يې تېروي، مګر هغوی ته هرومرو څه نه څه وررسوي، داسې بې مثله او بې سارې ايثار په دنيا کې تر اوسه پورې هيڅ قوم د بل قوم لپاره نه دی کړی.

وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٩﴾

او هر هغه څوک چې وساتلی شي له بخل د نفس د ده نه؛ نو همدغه کسان دي همدوی مراد موندونکي په مراد رسيدلي.

تفسير: يعنې ډېر بريالي او کامياب دي، هغه قوم چې د الله تعالی په توفيق او لاس نيوي د هغوی په زړونو باندې طمع، حرص او بخل هيڅ اغېزه نشي اچولی، ځکه چې طمّاع او بخيلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ايثار او ګټه رسولی شي؟ او د نورو په خوښې او هوسايي باندې کله خوښيږي؟.

وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ مِنْۢ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (كسانو لره دي) چې راغلي دي راځي وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه.

تفسير: يعنې هغه كسان چې له مهاجرينو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم كې راځي، يا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه كې داخليږي، يا له وړاندنيو مهاجرينو څنې وروسته يې هجرت كړی مدينې منورې ته راغلي دي، او غوره ړومبنی قول دی.

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٠﴾

وايي دوی چې: ای ربه څمونږ! مغفرت وكړه مونږ ته او هغو (ديني) ورونو څمونږ ته چې ړومبی داخل شوي دي (له مونږ څخه) په ايمان كې، او مه ګرځوه په زړونو څمونږ كې بغض او كينه د هغو كسانو سره چې ايمان يې راوړی دی، بېشكه ته (يا الله) ښه مهرباني كوونكی خورا رحم كوونكی يې.

تفسير: يعنې دغه اخلاف او وروستني كسان هغو اسلافو او سابقينو وړاندنيو ته د ښېښې دعاء كوي، او د خپل هيڅ يو مسلمان ورور په نسبت بغض او كينه په خپل زړه كې نه لري، امام مالك (رحمه الله) له همدې ځايه فرمايي: «هغه سړی چې د صحابه وو په نسبت بغض او كينه ولري، او د هغوی بدګويي وكړي؛ هغه لره د (فيء) په مال كې هيڅ يوه برخه نشته».

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نَافَقُوْا يَقُوْلُوْنَ لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَئِنْ اُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيْعُ فِيْكُمْ اَحَدًا اَبَدًا ۙ وَّاِنْ قُوْتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ ؕ

آيا نه ګورې ته هغو كسانو ته چې منافقان دغابازان شوي دي، وايي هغوی هغو ورونو خپلو (يهودانو) ته چې كافران شوي دي له اهل د كتابونو: قسم دی كه خامخا وويستل شئ تاسې (له مدينې څخه)؛ نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو له تاسې سره، او نه به منو (خبره په ضرر د تاسې كې) د هيچا هيڅكله، او كه چېرې جنګ شروع كړ شي له تاسې سره؛ نو خامخا مدد به وكړو مونږ هرومرو له تاسې سره.

تفسير: عبد الله بن أبيّ او نورو منافقانو د بني نضير يهودانو ته پيغام او پټه خبره ورلېږلې وه، چې تاسې مه ويرېږئ، او خپل ځانونه يواځې مه ګڼئ، كه مسلمانان غواړي چې تاسې له مدينې څخه وباسي؛ نو مونږ به له تاسې سره درېږو، كه د جنګ او جګړې وار ورسېد؛ نو مونږ به له تاسې سره مرسته كوو، دا څمونږ قطعي او ناګرځېدونكې ټينګه فيصله او پرېكړه ده، او پرته له دې څخه مونږ ستاسې په جنګ او جګړه كې د هيچا خبره نه اورو، او نه د هيچا پروا كوو.

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١١﴾

او الله شاهدي ګواهي وركوي چې بېشكه دوی خامخا دروغجنان دي (په همدغو خبرو كې).

تفسير: يعنې دغه منافقان يهودانو ته دغه خبرې له زړه څخه نه وايي، يواځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته كوي، او هسې خبرې كوي چې هغه د مسلمانانو په ګټه نه وي، او هغه خبرې چې په ژبه وايي؛ په هغو باندې هيڅ عمل نه كوي.

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه)؛ نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه)، او که جنګ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره؛ نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره.

تفسير: کله چې په مدینې منورې کې جګړه ونښته، او د «بني نضير» یهودان محصور شول، په هغه نازک حال کې هیڅ یو منافق د دوی مرستې او مدد ته ونه رسېد، په پای کې کله چې هغوی وویستل شول، دغه منافقان په دې وخت کې هم په ډېرې خوشالۍ سره پخپلو کورونو کې ناست وو.

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ⑫

او که (اراده د) مدد مرستې وکړي دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره؛ خامخا وبه ګرځوي دغه (منافقان) په تېښته سره شاوې خپلې، بیا به مدد مرسته ونه کړی شي له دوی سره (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتې).

تفسير: یعنې که په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستې ته راغلي وی؛ نو نتیجه به څه کېده؟ پرته له دې څخه چې د مسلمانانو له مقابلې څخه بېرته وتښتي بل نتیجه نه لري، او بیا به د دوی مرسته څرنګه کېده؟ نو د دوی د مرستې لپاره به هم څوک نه رسېده.

لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ⑬

خامخا تاسو (ای مؤمنانو) ډېر سخت یئ له جهته د وېرې په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کې له (وېرې د) الله، دغه وېره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دې ده بېشکه چې دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (نه پېژني الله).

تفسير: یعنې که د الله تعالی په عظمت باندې دغه منافقان پوهېدی، او د هغوی په زړونو کې د الله تعالی خوف او وېره وی؛ نو کفر او نفاق به یې ولې غوره کاوه؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او مېړانې څخه ویرېږي، ځکه د مسلمانانو په مقابل کې نه شي ودرېدلی، او نه د جنګ په ډګر کې له ځانه څه ثبات او توره او مېړانه ورښوولی شي.

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ ۚ

جنګ به ونه کړي دغه (یهودان) له تاسې سره (ای مؤمنانو) ټول په ګډه سره مګر په قریو کلیو ټینګ کړیو شویو کې، یا وروسته له دېوالونو سنګرونو څخه.

تفسير: یعنې څرنګه چې د دې خلقو په زړونو کې د مسلمانانو وېرې او خوف ځای نیولی دی؛ نو ځکه د جنګ په ډګر کې نشي جنګېدلی، هو په کلیو او ټینګو کلاوو کې سنګرونه نیولی او جګړې کولی شي، یا که د دیوالونو او ونو او نورو شیانو تر شاوو ځانونه پټ کړي؛ نو جنګېدی شي.

بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ

جنګ د دوی په منځ د دوی کې ډېر سخت دی.

تفسیر: یعنې په جګړو کې چې دوی یې پخپلو منځونو کې کوي؛ ډېر تېز او ګړندي او سخت ښکاري، لکه چې پخوا له اسلامه د «اوس» او «خزرج» د جنګونو تجربه څمونږ په مخ کې پرته ده، مګر د مسلمانانو په مقابله کې د هغوی وینه وچه، توره، پخه، ژبه بنده او مېړانه ورکه شي.

تَحۡسَبُهُمۡ جَمِيعٗا وَقُلُوبُهُمۡ شَتَّىٰۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوې ته په دوی چې سره یو دي (حال دا چې) زړونه د دوی سره جلا جلا دي، دا په سبب د دې دي چې بېشکه دوی داسې یو قوم دی چې نه پوهېږي.

تفسیر: یعنې د مسلمانانو په مقابله کې د هغو په ظاهري اتفاق او اتحاد مه غولېږئ، د هغوی زړونه هیڅکله سره غونډ نه دي، او بالکل جلا دي، هر یو د خپل غرض او غوښتنې مین، او د هر یوه فکر او خیال بېل دی، نو ځکه د دوی په منځ کې حقیقي اتحاد او یو جهتي هیڅېږې نه پیدا کیږي، که دوی پوهه ولري؛ نو پوهېدل به چې دا نمایشي اتحاد او د ښودنې یووالی هیڅ نه پکارېږي.

كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَرِيبٗاۖ ذَاقُواْ وَبَالَ أَمۡرِهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٥﴾

مثال د دوی (په نه ایمان راوړلو کې) لکه مَثَل (قصه) د هغو کسانو دی چې وو پخوا له دوی نه په نژدې زمانه کې، چې وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو، او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عُقبا کې).

تفسیر: یعنې اوس په نژدې زمانې کې د «بني قینقاع» یهودانو د خپلې درغلۍ، خیانت، او غدارۍ خوند څکلی دی، کله چې هغوی بد عهدي وکړه؛ نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جګړه ونښلوله، او وروسته د یوه وړوکي جنګ څخه یې هغوی د باندې وشړل، او له هغه څنې په مخ کې په قریبه ماضي کې مکیّانو هم د «بدر» په ورځ کې خپله سزا ومونده، همغسې د «بني نضیرو» انجام هم وګورئ !، چې په دنیا کې د مسلمانانو له لوري پخپل انجام او سزا ورسېدل، او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسې چې دوی ته ټاکلی شوی دی، هم وررسیږي.

كَمَثَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ إِذۡ قَالَ لِلۡإِنسَٰنِ ٱكۡفُرۡ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٞ مِّنكَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيۡنِ فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٧﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (قصه) د شیطان داسې دی، کله چې وایي انسان ته چې: کافر شه !، نو کله چې (انسان) کافر شي؛ وایي (شیطان): زه بېزاره جلا یم له تا څخه، بېشکه زه وېرېږم له الله چې رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو دی. پس دی عاقبت انجام د دواړو (ګمراه کوونکي او ګمراه شوي) داسې چې بېشکه هغوی دواړه به وي په اور (د دوزخ) کې، تل به اوسیږي دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کې، او همدا جزاء د ظالمانو ده.

تفسیر: یعنې شیطان په اول کې انسان ته د کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوي، کله چې سړی د ده د اغواء په لومه او دام کې ونښلي؛ نو وایي چې: زه له تا څخه جلا او د تا له کاره بیخي بېزاره یم، زه خو له الله تعالی وېرېږم، «دا وینا به هم د ریا او مکارۍ له مخې وي»، نتیجه به داسې وي چې دی به هم د دوزخ خس او بوټي دړې کیږي، او د هغه د دوزخ د لوېدلو سبب به هم ګرځي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «شیطان به په آخرت کې دا خبره وایي، او د «بدر» په ورځ کې یې هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جګړه کې اچولي وو، کله چې سترګې یې پر پرښتو

باندې ولګېدې؛ نو ژر وتښتېد، -لکه چې د هغه بیان د (الأنفال) په سورت کې پخوا له دې څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کې تېر شوی دی- همدا مثال د منافقینو هم دی»، «هغه بني نضیر» ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی وو، او په دې چل سره یې د مخالفت ډګر ته را وویستل، کله چې هغوی په مصیبت سره اخته شول؛ دی جلا (جدا) شو، او لرې ترې کښېناست، ولې آیا هغه په دې ډول د الله تعالی له عذابه خلاصېدی شي؟ هیڅکله نه خلاصیږي، او د دواړو د هستوګنې ځای دوزخ دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! وویرېږئ له (عذابه د) الله، او ښایي چې ودې ګوري هر نفس هغه شي ته چې ړومبی یې لېږلی دی لپاره د سبا (قیامت).

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو ! له الله تعالی څخه وویرېږئ !، او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ، او فکر وکړئ چې سبا به څه څه شیان در د مخه کېدونکي وي؟ او د قیامت لویې ورځې لپاره مو څه ذخیره او ځېرمه کړي دي؟ او څه شی مو د مخه ورلېږلي دي، چې وروسته له مرګه هغه هلته در پکار شي؟.

وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

او وویرېږئ له الله، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو عملونو چې کوئ تاسو.

تفسیر: یعنې ستاسې هیڅ یو کار له الله تعالی څخه پټ نه دی، نو ځکه له هغه الله تعالی څخه وویرېږئ !، او د تقوی او پرهېزګارۍ لارې غوره کړئ !، او له ګناهونو او معاصیو څنې خپل ځانونه وژغورئ !.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو !) په شان د هغو کسانو چې هېر کړی دی هغوی الله، بیا هېر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی، دغه خلق همدوی دي فاسقان نافرمانان.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی حقوق یې هېر کړي دي، او د هغه له یاده غافل شوي دي، او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروا نه کوي؛ نو الله تعالی هېر کړي دي په دوی باندې حق د نفسونو د دوی، چې له راتلونکیو آفتونو څنې د ژغورنې هیڅ یو فکر او اندېښنه د دوی سره نشته، او په معاصیو او نافرمانیو کې ډوب تللي دي.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دي سره برابر (په نزد د الله) یاران ملګري د اور او یاران ملګري د جنّت، یاران ملګري د جنّت همدوی دي مراد موندونکي په مراد رسیدلي (په لقاء د الله او نعماوو د جنّت).

تفسیر: یعنې ښایي چې هر سړی خپل ځان د جنّت د داخلېدو وړ وګرځوي، چې لاره یې پرته د قرآنکریم د هدایاتو او احکامو په مخکې له غاړې ایښودلو بل شی نه دی.

لَوْ أَنْزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۚ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندې؛ نو خامخا لیدلی به وو تا هغه (غر) ویرېدونکی فرمان منونکی ټوټې ټوټې کېدونکی له وېرې (د عذابه) د الله.

تفسیر: یعني د افسوس او د حسرت ځای به وي؛ چې قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندې هیڅ یو اثر او اغېزه ونه کړي، حال دا چې د قرآن شریف اثر او اغېزه دومره زبردسته او قوي ده، چې که هغه پر غرونو غونډې یو کلک شي باندې هم راښکته شوی وی، او په هغه کې د پوهېدلو داسې یوه ماده چې په انسانانو کې وي شته وی؛ نو هغه به د متکلم د عظمت په مقابل کې ویرېده، او چاودېده، او له ډاره به یې ټوټې ټوټې کېده.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

او دا مثالونه بیانوو اوروو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دې) چې دوی فکر غور وکړي په کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني د کافرانو زړونه ډېر سخت دي، سره له دې چې د الله تعالی کلام اوري، خو بیا هم ایمان نه پرې راوړي، که غر د دې پاک کلام په مفهوم باندې وپوهیږي؛ نو هغه به هم له ډېرې وېرې وشلیږي».

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۖ هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چې نشته بل هیڅ معبود بر حق مګر خو همدی (دی یواځې)، عالم دی په غیبو باندې، او (عالم دی) په ښکاره وو باندې، هم هغه (الله) دی خورا مهربان ډېر رحم کوونکی. دغه الله (هغه ذات دی) چې نشته بل هیڅ معبود بر حق مګر خو همدی دی، (یواځې) بادشاه دی، ښه پاک دی (له ټولو قبائحو څخه)، سالم دی (له ګردو عیوبو) څخه، امان ورکوونکی دی.

تفسیر: یعني الله تعالی أجلّ وأعلی شأنُه وأعظم برهانُهُ له ګردو نقائصو او کمزرویو څخه پاک منزّه دی، او له ټولو عیوبو او آفاتو څخه سالم دی، هیڅ یوه خرابي او نقصان نه د هغه دربار ته رسېدلی دی، او نه به وررسیږي، د «مؤمن» ترجمه یې په «امان ورکوونکي» سره کړې ده، او د ځینو نورو مفسّرینو په نزد د «مصدّق» په معنی هم راغلی دی، یعني پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغمبرانو د اقوالو او ویناوو تصدیق کوونکی دی، یا د مؤمنانو په ایمان باندې د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی.

الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو)، ښه زبردست دی د وېرې خاوند دی، لوی څښتن دی، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چې (مشرکان یې) ورسره شریکوي.

تفسیر: یعني د الله تعالی په ذات او صفاتو او افعالو کې هیڅوک ورسره مل او شریک نه دي.

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چې پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی.

تفسیر: د (خالق) او د (باري) د فرق په نسبت مو د بني اسرائیل په سورت کې د دې آیت د تفاسیرو په ضمن کې څه اشارې کړې دي، ځمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ !.

«المصوّر» صورت جوړوونکی، لکه چې په نطفه باندې یې د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۚ

همدغه (الله) لره دي نومونه نېک (ډير ښائسة) عمده مخصوص.

تفسير: يعنې هغه نومونه چې په اعلى درجه په ښه والي او كمالاتو او صفاتو باندې دلالت كوي.

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ

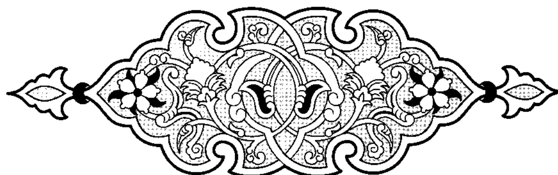
په پاكى سره يادوي هغه (الله) لره هر هغه څه چې په اسمانونو كې دي، او (هر هغه څه چې په) ځمكه كې دي.

تفسير: يعنې د قال يا د حال په ژبه سره چې په هغه باندې مونږ او تاسې نه پوهيږو.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

او همدغه (الله) ښه غالب دى ښه حكمت والا دى.

تمّت سورة الحشر بمنّه وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْمُمْتَحِنَةِ

«د (الممتحنة) سورت مدني دی، (۱۳) آيتونه او دوه ركوع لري، په تلاوت كې (۶۰) او په نزول كې (۹۱) سورت دی، وروسته د (الأحزاب) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

څمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم په «حُديبيې» كې له مكيانو سره روغه وفرمايله، چې د هغې ذكر څمونږ د دغه ښتو تفسير د (الفتح) په سورت كې پخوا له دې نه تېر شوى دى، تر دوو كلونو پورې دا روغه قائمه وه، بيا د كافرانو له لوري هغه ماته شوه، نو دلته رسول الله صلى الله عليه وسلم د حربي له اصولو سره سم په پټه خوله افواج ټولول، او د مكې معظمې د بري فتح لپاره يې ترتيبات نيول، د خبرو اترو او ليكونو په لېږلو باندې يې ممانعت او بندشونه كېښوول، چې تر څو د مكې معظمې كافران د دوى له دې تياري څخه خبر نشي، او هغوى هم د جگړې لپاره ځانونه تيار نه كړي، او په دې ډول سره په حرم شريف كې د جگړې مخه ونيوه شي، يوه مسلمان چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه نوميده، او د «بدر» له مهاجرينو څخه وو، مكيانو ته يې يو ليك ورولېږه چې: «د محمد صلى الله عليه وسلم لښكر پر تاسې باندې لكه د شپې تياره يا د لوى سيلاو د اوبو په شان درتلونكى دى» دا خبره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ته د وحې په وسيله ورښكاره شوه، دوى علي «رضي الله تعالى عنه» او څو نورو اصحابو ته امر وركړ چې يوه ښځه د مكې شريفې په لوري روانه ده، تاسې ورپسې ورشئ، تاسې به له هغې سره په فلانې ځاى كې مخامخ كېږئ، له هغې سره يو ليك دى؛ هغه ورځنې واخلئ !، او له ځان سره يې راوړئ، دا أصحاب په تلوار روان شول، او هغه ښځه يې په همغه ځاى كې وموندله، هغې ښځې ډېر «ليت او لعلّ» او وړاندې او وروسته وكړ، خو سره له هغه هم همغه ليك (خط) يې وروسپاره، چې د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښكاره شوه چې د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه له لوري د مكې معظمې د كافرانو په نامه ليكلى شوى دى، او هغوى ته يې د مسلمانانو د تعرّض اطلاع ورلېږلې ده، څمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه راوباله، او ترې يې وپوښتل چې: دا څرنگه يو حركت دى؟ ده وويل: يا رسول الله ! نه زه كافر يم، او نه مې له اسلامه مخ اړولى دى، رښتيا خبره خو دا ده چې ځما كور او كهول په مكه معظمه كې دى، او هلته د هغوى ساتونكي او پالونكي هيڅوك نشته؛ نو مې غوښتل چې پر كافرانو باندې خپل يو احسان واړوم تر څو هغوى د هغه په معاوضه كې ځما له اهل او عيال سره څه غرض ونه لري، بلكه له هغوى سره څه ښېگڼې هم وكړي، زه پوهېږم چې له دې څخه ماته ډېره گټه (فائده) رارسيږي، خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځنې هيڅ يو ضرر نه رسيږي، هغه د فتح او نصرت وعدې چې تاسې ته د الله تعالى له لوري شوي دي؛ هغه په يقيني ډول سره پاى (آخر) ته رسېدونكې دي، او د هغو مخه هيڅوك نشي نيولى، لكه چې د ده د هغه خط په منځ كې همدا مضمون ليكلى شوى وو: قسم په الله كه رسول الله صلى الله عليه وسلم يواځې هم پر تاسې باندې حمله وكړي؛ نو الله تعالى به ورته مدد وركوي، او هغه وعدې چې له هغه سره شوي دي؛ خامخا پوره كېدونكې دي.

بلا شُبهه د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څخه دا غټه خطايي شوې ده، خو «رحمة للعالمين» وفرمايل: «لا تقولوا له إلا خيرا» «مه وايئ ورته هيڅ شی پرته له خيره» او ويې فرمايل: «چې حاطب د «بدر» د اصحابو څخه دی، او تاسې ته نه دي معلوم چې الله تعالى د «بدر» د اصحابو ګرد ګناهونه ښښلي دي»، د دې سورت زياتره برخه همدې قصې لره نيوونکې ده، لکه چې الله أجل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُهُ داسې فرمايي چې:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مه نيسئ تاسې دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کې چې غورځوئ لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستۍ سره (په منځ ستاسې او د دوی کې) حال دا چې په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چې راغلی دی تاسې ته له حق (دين او قرآن) څخه.

تفسير: يعني د مکّې کافران هم د الله تعالى جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې، نو له هغوی سره دوستي مه کوئ !، او هغوی ته دوستانه پيغامونه لېږل مسلمانانو لره ښه نه دي، او په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چې راغلی دی تاسې ته له حق دين څخه، نو د دې لامله د الله تعالى دښمنان شول.

يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ

چې وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چې ايمان راوړی دی تاسې په الله چې رب ستاسې دی.

تفسير: يعني پيغمبر ته او تاسې ته يې څنګه ربړونه او زحمتونه دروررسول، او تاسې يې د خپل هېواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ کړئ، يواځې په همدې خبره سره چې تاسې ولې د يوه الله تعالى چې ستاسې او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پروردګار دی؛ عبادت کوئ؟ نو له دې څخه به لويه دښمني او عداوت څه وي؟ د تعجّب ځای دی چې تاسې له داسې سړيو سره دوستي کوئ؟ او د خپلوۍ لاسونه وروړاندې کوئ؟.

إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِيۚ

که چېرې يئ تاسې چې راوتلي يئ تاسې (له اوطانو خپلو) لپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کې، او لپاره د رضا خوښۍ غوښتلو ځما.

تفسير: يعني که ستاسې له کوره وتل ځما د خوښۍ لپاره او ځما په لاره کې د جهاد لپاره وي، او خاص ځما د رضا لپاره تاسې نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ؛ نو بيا په هغې دښمنۍ کې د دوستۍ ارتباط د څه لپاره دی؟ آيا د هغو کسانو په ناراضۍ چې تاسې د الله تعالى رضا ګڼلې وه، اوس غواړئ چې هغوی له خپلو ځانونو څنې رضا او خوښ او الله تعالى ناراض کړئ؟ (العياذ بالله).

تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ

چې په پټه (خبرې) لېږئ تاسې هغوی ته په (سبب د) دوستۍ سره، او زه ښه عالم يم په هغه څه چې پټوئ تاسې، او په هغه څخه چې ښکاروئ تاسې.

تفسير: يعنې كه يو سړى وغواړي چې يو كار له ګردو خلقو او نړيوالو څخه په پټه اجرا كړي؛ نو آيا هغه له الله تعالى څخه هم پټولى شي؟ وګورئ چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څومره زيار وكړ، او كوښښ يې وكړ چې د خپل ليك اطلاع هيچا ته ورنه كړي، خو الله تعالى له هغه څخه خپل رسول خبردار كړ، او دغه پټه خبره ښخوا له وخته ورڅرګنده شوه.

وَمَنْ يَّفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ①

او هر څوک چې وكړي دغه (كار) له تاسې څخه؛ نو په تحقيق وركه كړې يې ده سمه صافه لاره.

تفسير: يعنې كه سره له مسلمانۍ داسې كار وكړي، او داسې يو وګڼي چې دى به د هغه په پټو ساتلو كې برى ومومي؛ نو سخته غلطي او زيات تېرواته كوي.

اِنْ يَّثْقَفُوْكُمْ يَكُوْنُوْا لَكُمْ اَعْدَآءً وَّيَبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوْٓءِ وَوَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ ②

كه چېرې ظفر برى ومومي (كفّار) په تاسې باندې (نو) شي به دوى تاسې لره دښمنان، او اوږده به كړي تاسې ته لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسې)، او (اوږدې به كړي) ژبې خپلې په بدۍ (ويلو د تاسې) سره، او خوښوي به دوى (دغه) چې كافران شئ تاسې (لكه چې دوى دي).

تفسير: يعنې له دې كافرانو څخه په موجوده حالت كې څه هيله او اسره مه لرئ !، كه څه هم تاسې زياته پېرزوينه او رواداري پر هغوى باندې وكړئ، او د دوستۍ اظهار وكړئ؛ هغوى هيڅكله د مسلمانانو خير غوښتونكي نشي كېدى، او سره له دې انتهايي رواداريو كه د هغوى لاسونه پر تاسې باندې بر شي؛ نو له هيڅ راز خرابۍ او دښمنۍ ځنې خپل ځانونه نه منع كوي، په ژبو او لاسو سره هر ډول ضررونه او ايذاوې تاسې ته دررسوي، او داسې غواړي هم هغسې چې هغوى له صداقته منكران دي؛ تاسې هم منكران كړي، نو آيا داسې شريران او بد باطنان د دې خبرې وړ دي چې هغوى ته هسې پيغامونه ولېږل شي؟.

لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ③

له سره به نفع در ونه رسوي تاسې ته (كه كافران شئ) خپلوي ستاسې، او نه اولاد ستاسې په ورځې د قيامت كې فيصله به وكړي (الله) په منځ ستاسې كې، او الله په هغو عملونو چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكى دى.

تفسير: حاطب رضي الله تعالى عنه هغه خط د خپل اهل او عيال لپاره ليكلى وو، نو په دې باندې داسې تنبيه فرمايي چې اولاد او خپلوان د قيامت په ورځ هيڅ نه پكاريږي، الله تعالى د هر يوه سړي اعمال تر ذرې ذرې پورې هم ګوري، او سم له هغه سره فيصله او پرېكړه كوي، د الله تعالى دا فيصله هيڅ يو ځوى، لمسى، كړوسى خپل، خپلوان او عزيزان نشي ماتولى، نو بيا دا كومه عقلمندي ده چې يو مسلمان د خپل اهل او عيال لپاره الله تعالى له خپل ځان څخه نارضا كړي، په ياد يې ولرئ چې له هر شي څخه د الله تعالى رضامندي او خوښي وړاندې ده، كه دى له مونږ څخه راضي وي؛ نو د هغه په فضل او كرم سره ګرد كارونه ښه كيږي، او كه الله تعالى نارضا شي؛ نو هيڅ شى نه پكاريږي.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ

په تحقيق شته تاسې لره (اى مؤمنانو !) طريقه ښه (چې اقتداء پسې كولى شئ) په (قول او فعل) د ابراهيم كې او په (قول ـ فعل د) هغه چا كې چې ده سره وو (له مؤمنانو)، كله چې وويل (دغه ابراهيم او اتباعو يې مشركانو د) قوم د دوى ته چې: بېشكه مونږ جلا بېزاره يو له تاسې څخه، او (بېزاره يو) له هغه څيزه چې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله، منكران شوي يو مونږ (په باطل دين) ستاسې باندې، او ښكاره شوى دى په منځ څمونږ او ستاسې كې عداوت، دښمني او بغض حسد ابدي همېشه، تر هغه پورې چې ايمان راوړئ په الله باندې يواځې (چې واحد لا شريک دى).

تفسير: يعني هغه كسان چې سره له اسلامه د ابراهيم (عليه وعلى نبيّنا أفضل الصلاة والسلام) سره ملګري شوي دي، هر يوه په خپل وخت كې په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو كفارو څني د بېزارئ او بېلتون اعلان كړى دى، او ابراهيم عليه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو هغو مشركانو د قوم خپل ته وويل چې: په تحقيق سره مونږ بېزاره يو له تاسې څخه، او بېزاره يو له هغه شي څخه چې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله چې بُتان دي، او كافر شوي يو مونږ په دين يا په معبود ستاسو باندې، يعني تاسې اى كفارو څرنګه چې له الله تعالى څخه منكران يئ، او د الله تعالى د احكامو پروا نه كوئ؛ نو مونږ هم ستاسې له طريقې څخه منكران يو، او د يوې ذرې په مېچ هم ستاسې فكر او پروا نه كوو، او ښكاره شوى دى په منځ څمونږ او ستاسې كې عداوت، دښمني او بغض كينه همېشه تل تر هغه پورې چې ايمان راوړئ تاسې په الله تعالى باندې يواځې، يعنې دا دښمني به هلته پاى ته رسيږي چې تاسې شرک او كفر پرېږدئ، او د همغه يـوه مالک الملک والملكوت أكـرم شأنُه وأعظم برهانُهُ هسې بندګان او چوپړان شئ لكه چې مونږ يې هم بندګان او تابعان يو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ

مګر خو (اقتداء مه كوئ د) يوې خبرې د ابراهيم (چې ويلي يې وو پخوا له منع كيدلو) پلار خپل ته (داسې) چې خامخا زه بخښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا لپاره، او مالک نه يم زه تا لره له عذابه د الله د هيڅ څيز.

تفسير: يعني يواځې دعا كولى شم، د كومې ګټې او نقصان مالک نه يم، الله تعالى هر څه چې وكړي كولى يې شي، او د هغه مخه هيڅوک نشي نيولى، شاه صاحب (رحمه الله) ليكي: «يعني ابراهيم عليه السلام هجرت وكړ، او بيا يې خپل ټبر ته مخ ونه ګرځاوه، نو آيا تاسې به هم همغسې كوئ؟ يو خو ابراهيم عليه السلام كله چې دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته يې دعا وكړه، او هر كله چې دا خبر ورمعلومه شوه چې مشركان له غُفران څخه محروم دي؛ نو چپ شو، اوس چې هغه خبره تاسې ته ښكاره شوه؛ نو څكه د كافرانو ښنه مه غواړئ !».

او ويل ابراهيم عليه السلام او اتباعو يې داسې چې:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾

اى ربه څمونږ (خاص) په تا باندې توكّل كړى دى مونږ او (خاص تاته) رجوع كړې ده مونږ، او (خاص) تاته بېرتـه ګرځېدل د ګردو دي (په آخرت كې لپاره د جزاء).

تفسير: يعني ګرد مو پرېښوول، او تاته مو هيله وکړه، او د خپل له قوم او له ټبر څخه مو پرېکړه وکړه، او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله، او تاته مو رجوع وکړه، او په دې باندې پوهيږو، چې د ګردو ورتګ ستا په لوري دی.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾

(وويل ابراهيم او اتباعو د ده) ای ربه ځمونږ ! مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمويلو هغو کسانو لره چې کافران شوي دي، او ښښنه وکړه مونږ لره ای ربه ځمونږ، بېشکه هم ته يې ښه غالب قوي ښه حکمت والا.

تفسير: يعني مونږ د کافرانو لپاره فتنه او د ازموينښت محل د مشق تخته مه ګرځوه !، او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسې حالت کې وساته، چې د هغو له ليدلو څخه کافران خوښ نشي، او پر اسلام او مسلمانانو باندې د تمسخر او استهزاء غږونه وکړي، او ځمونږ په مقابل کې په خپل حقانيت باندې استدلال وکړي، بېشکه هم ته يې ښه غالب قوي په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي، يعني ځمونږ تقصيرات او کوتاهي وبښه، او را معاف يې کړه، ستا د زبردست قوّت او حکمت څخه همدا هيله او توقّع ده، چې خپل وفا لرونکي بندګان د دښمنانو په مقابل کې مقهور او مغلوب مه کړې، اوس لپاره د ازدياد د حرص په اقتداء د ابراهيم عليه السلام کې الله أكرمَ شأنُه وأعظم برهانُه داسې ارشاد فرمايي:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾

خامخا په تحقيق ده تاسې لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهيم او اتباعو د ده) کې طريقه حسنه ښه (چې اقتداء پسې کوئ، او دا اقتداء ده) هغه چا لره چې وي چې اميد لري د الله، او ويريږي د ورځې آخرې (د قيامت)، او هر هغه څوك چې مخ وګرځوي د الله تعالی د احکامو څخه؛ نو بېشکه الله همغه دی غني بې پروا، ښه ستايلی شوی (په ښو صفتونو).

تفسير: يعني تاسې مسلمانانو ته يا په بل لفظ هغو خلقو ته چې د الله تعالی د ليدلو او د آخرت د قائمېدلو هيله لرئ، د ابراهيم عليه السلام او د ده د ملګرو حسنه اسوه او نېکې طريقې غوره کول پکار دي، که څه هم ټوله دنيا تاسې ته متعصّب او جاهل ووايي، تاسې خپل مخونه د هغې لارې څخه مه اړوئ !، چې د دنيا هغه لوی موحد هغه پخپل تګ او طرز عمل سره قائم کړي، د مستقبل وخت ابدي کاميابي او بری د همدې لارې په تللو سره په لاس درتلی شي، که چېړ (مخالف) له دې نه لاړ شئ، او د الله تعالی له دښمنانو سره خپله دوستي ټينګه کړئ؛ نو تاسې پخپله نقصان او زيان مومئ، ځکه چې الله تعالی د هيچا د دوستۍ او دښمنۍ پروا نه لري، هغه پخپل ذات سره د ګردو کمالاتو او هر راز ښېګڼو مالك او څښتن دی، او هيڅ ضرر ورته نه رسيږي.

عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

ښايي چې الله پيدا کړي په منځ ستاسې کې او په منځ د هغو کافرانو کې چې دښمني لرئ تاسې له هغوی سره دوستي، او الله ښه قادر دی، او الله ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني د الله تعالی د قدرت او رحمت څخه بعيد نه دي، چې د نن ورځې ډېر کلك کافر سبا ښه پوخ مسلمان وګرځوي، او په دا ډول ستاسې او د هغوی په منځ کې د دوستۍ تعلّقات قائم شي، لکه چې د مکې معظمې په فتحه

کې همداسې وشوه، نژدې مکيان مسلمانان شول، او هغه کسان چې پرون به يې يو د بل په مخ توري وښکلې؛ نن يو پر بل باندې ځان قربانوي، په دې آيت کې مسلمانانو ته اطمينان او تسلي ورکړې شوې ده، چې د مکيّانو په مقابل کې د مسلمانانو دا د خپلوۍ شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخې مؤقتي دی، بيا به هغه ته څه اړه او ضرورت نه پاتې کيږي، او له چا ځنې چې په دې لاره څه بې اعتدالي شوي وي؛ الله تعالى د ده د هغې خطا بښونکى دى، ځکه چې همغه لوى بښونکى دى.

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝۸

نه منع کوي تاسې (اى مؤمنانو) الله له (دوستى د) هغو کسانو چې نه يې دى کړى جنګ له تاسو سره په (کار د) دين کې، او نه يې ايستلي يئ له کورونو خپلو څخه (له دې نه) چې نيکي وکړئ تاسې له دوى سره، او چه عدل او انصاف وکړئ تاسې له هغوى سره، بېشکه چې الله مينه کوي له انصاف او عدل کونکو سره.

تفسير: يعنې په مکّه معظمه کې داسې خلق هم شته، چې دوى پخپله مسلمانان شوي نه وو، خو له مسلمانانو سره يې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه، او به يې د دين په چارو کې له هغو سره جګړې کولې، او نه به يې ربړونه ورپېښول، او نه به يې د هغوى په ايستلو کې د ظالمانو مرستې کولې، له داسې کافرانو سره له ښېګڼې او ښه سلوك کولو څخه اسلام هيڅ ممانعت نه کوي، کله چې هغوى ستاسې سره عدل او انصاف نرمي او رواداري کوي، نو د انصاف تقاضا همدا ده چې تاسې هم له هغوى سره ښه ټينګ او مناسب سلوك وکړئ، او دنيا ته وروښيئ چې د اسلامي اخلاقو معيار څومره هسک دی؟.

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قَاتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝۹

بېشکه همدا خبره ده چې منع کوي تاسې الله له (دوستى د) هغو کسانو څخه چې جنګ يې کړى دى له تاسې سره په (کار د) دين کې، او چې ايستلي يې يئ له کورونو د تاسې څخه، او کومک مرستې يې کړې دي له دښمنانو ستاسې سره په ايستلو ستاسې کې، له دې څخه چې دوستي وکړئ تاسې له هغوى سره، او هر هغه چې دوستي کوي له هغوى سره؛ دغه (خلق) همدوى دي ظالمان ګنهګاران.

تفسير: يعنې له هسې ظالمانو سره دوستانه تعلّقات قائمول بېشکه سخت ظلم او ګناه ده، (ربط) تر دې ځاى پورې د کفّارو د دوو ډولو (معاند ـ مسالم) سره د معاملې ذکر وو، وروسته له دې نه دا راښيي چې له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چې له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشي؟ يا په (دار الحرب) کې هستوګنه ولري؟، خبره دا ده چې د حُديبيې په روغه کې مکي والو داسې ټاکلي وو چې: ځمونږ هغه سړي چې د مسلمانانو په لوري راشي؛ ښايي چې هغه بېرته ولېږلى شي، لکه ځمونږ پيغمبر دا خبره منلې هم وه، او د هغه په اثر څو سړي چې مدينې منورې ته راغلي وو؛ بېرته مکې معظمې ته ولېږل شول، وروسته له هغه څخه څو ښځې هم راغلې، که دا ښځې هم بېرته لېږلې کېدې؛ نو د کافر نارينه په کـور کې د مسلمانې ښځې هستوګنه له اسلامي غيرته لرې ښکارېدل، او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه، نو په دې باندې دا وروستي آيتونه رانازل شو، معلوميږي چې وروسته له دې نه د ښځو په بېرته لېږلو کې کافرانو اصرار ونه کړ، او که نه هغه روغه به روغه نه پاتې کېده.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٖ فَٱمۡتَحِنُوهُنَّۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّۖ﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى، كله چې راشي تاسې ته مؤمناني (ښځې) هجرت كوونكې وطن پرېښودونكې؛ نو وازمويئ تاسې هغوى، الله ته ښه معلوم دى ايمان د دوى.

تفسير: يعني د زړونو احوال الله ته ښه معلوم دي، خو په ښكاره ډول سره تاسو د هغو ښځو تفتيش او تحقيق په ښه ډول سره وكړئ !، چې آيا په رښتيا سره مسلماني دي؟ آيا په رښتيا د مسلمانى لامله دوى هجرت كړى دى، او خپل وطن يې پريښى دلته راغلي دي؟ آيا كومې دنيوي يا نفساني غوښتنې د دوى د هجرت او راتګ سبب شوي دي؟ په ځينو روايتونو كې راغلي دي چې عمر رضي الله تعالى عنه به د دوى امتحان اخيستلو، او ازموينه يې كوله، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لوري به يې د هغوى بيعت اخيست، كله كله به پخپله رسول أكرم صلى الله عليه وسلم هم د دوى بيعت مانه، چې وروسته په ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ﴾ الآية ـ كې مذكور دى.

﴿فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ مُؤۡمِنَٰتٖ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلّٞ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّۚ﴾

نو كه وپېژنئ تاسې دوى (په قسم سره) مؤمناني؛ نو بېرته مه لېږئ هغوى د كفارو طرف ته، نه دي دغه (مؤمناني ښځې) حلالې هغو (كفارو سړيو) لره، او نه هغه (كافران) حلال دي (مؤمنو ښځو) لره، او وركړئ تاسې (هغو كافرانو) ته (چې مېړونه د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي يې دي (له مهره)، او نشته هيڅ ګناه پر تاسې باندې چې نكاح وتړئ تاسې له دې ښځو سره په شرط د دې كله چې وركړئ تاسې هغو ته مهرونه د دوى.

تفسير: داسې حكم وشو: كه له زوجينو څخه يو مسلمان او بل مشرك وي، نو د دارينو په اختلاف سره د نكاح تعلّقات قائم نه پاتې كيږي، كه د كوم كافر ښځه مسلمانه شوي وي، او دار الاسلام ته راشي، هر هغه مسلمان چې د دې نكاح تړي؛ د ده په غاړه ده چې هومره مهر چې هغه كافر په دې ښځې وركړى دى؛ هومره بېرته وركړي، او اوس د دې ښځې مهر هر څه چې ټاكلى شوى وي؛ هغه جلا دې ښځې ته وروسپاري، نو وروسته له دې څخه د هغې ښځې سره نكاح تړلى شي.

﴿وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ وَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْۚ ذَٰلِكُمۡ حُكۡمُ ٱللَّهِ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡۖ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ١٠﴾

او منګولې مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو كافرانو (او مه يې ساتئ په نكاح خپله كې)، او وغواړئ تاسې هغه څه چې خرڅ كړي دي تاسې (پر دغو كافرانو)، او ودې غواړي (دغه كفار هم) هغه څه چې خرڅ كړي وي هغوى (له مهرونو پر دغو مهاجرانو)، (دا مذكوره احكام) حكم د الله دى، حكم كوي (الله په دغه سره) په منځ ستاسې كې، او الله ښه علم والا دى ښه حكمت والا دى.

تفسير: د ړومبي حكم په مقابل كې وروستنى داسې حكم وشو، د هغه مسلمان سړي ښځه چې لا كافره پاتې وي؛ دغه مسلمان دې هغه ښځه پريږدي !، بيا هر كافر چې له هغې سره نكاح وتړي، د دې مسلمان لګولى شوى مهر به بېرته وررسوي، په همدې ډول هر يو له دواړو فريقينو څخه دې يو له بل څخه خپل حق وغواړي، كله چې دا حكم رانښكته شو؛ نو مسلمانان دې خبرې ته تيار شول، چې هم يې وركړي، او هم به يې واخلي، خو كافرانو وركول ونه منل، نو ځكه دا راتلونكى آيت رانازل شو.

وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ⑪

او که چېرې فوت شي له تاسو نه (ای مؤمنانو) يو شی له ښځو ستاسې په طرف د کُفّارو؛ پس غزا مو وکړه (او غنيمت مو واخيست تاسې په غزا کې)؛ پس ورکړئ تاسې هغو کسانو ته چې تللې وي ښځې د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چې ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره)، او وويرېږئ تاسې له الله هغه چې تاسو پر هغو باندې ايمان راوړونکي يئ.

تفسير: يعنې که د کوم مسلمان ښځه مرتده او دار الحرب ته لاړه شي، او کافر د هغه خرڅ بېرته نه ورکوي، نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشي، د هغه هر څومره خرڅ چې کيږي؛ ښايي د هغه کافر په ځای دې مسلمان ته ورکړي چې ښځه يې کافر کره تللې ده، او حق يې سوځېدلی دی، هو ! دومره ده که د دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی بېرته پاتې شي؛ هغه به همغه کافر ته وررسوي !، ځينو عالمانو ليکلي دي: که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشي ورته رسولی؛ نو هغه دې د مسلمانانو په بيت المال کې ور تحويل کړي، الله أکبر ! دا څومره د عدل، انصاف تعليم دی !، خو په دې باندې عمل کوونکی به همغه څوک وي چې د هغه په زړه کې د الله تعالی وېره وي، او په هغه باندې پوره او کامل ايمان ولري.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

ای نبي ! کله چې راشي تاته مؤمناني ښځې چې بيعت کوي له تا سره پر دې شرط چې نه به شريکوي دوی له الله سره هيڅ شی، او نه به کوي غلا دوی، او نه به کوي زنا دوی، او نه به وژني دوی اولاد خپل.

تفسير: يعنې ای محمده ! بيعت واخله له ښځو څخه په دې خبره چې نه به شريکوي دوی له الله تعالی سره هيڅ څيز، او غلا به نه کوي، او زنا به نه کوي، او نه به وژني اولاد خپل لکه چې د جاهليت په زمانه کې رواج وو، د معمولي ننګ او عار لامله به يې جونې ژوندۍ په هديرو کې خښولې، او په ځينو وختونو کې به يې د لوږې له وېرې هم خپل اولاد واژه.

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړي په دروغو سره چې جوړوي يې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کې (يعنې له خپله ځانه).

تفسير: او بيعت واخله ای ځما پيغمبره ! له ښځو څخه په دې خبره چې: نه به راځي په دروغو سره چې جوړوي هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو، يعنې چې حرامزاده اولاد رانه وړي او په بل چا باندې په دروغو سره دعوی کوي، يا په دروغو سره شاهدي ورکوي، يا په کومه معامله کې له خپل ځانه خبره جوړه کړي په دروغو سره او قسمونه خوري، بله معنی يې دا ده چې: د خپل ځيږولي اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوي، يا د بل چا اولاد پټوي، او داسې وايي چې: دا مې له خپل مېړه دی، يعنې په مکر او فرېب، دروغ، درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته يا د بل اولاد ځان ته کوي.

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

او نه به کوي نافرماني له تا څخه په معروف ښو چارو کې؛ نو بیعت وکړه له دوی سره.

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو: هغه مسلمانې ښځې دې چې په هجرت کولو سره راځي؛ وپوښتلی شي !، دلته دا راښیي چې د هغوی پوښتل دا دي: که دا ګرد حکمونه چې په دې آیت کې دي هغوی ومني؛ نو د هغوی ایمان ثابت وګڼه !، دې آیت ته د بیعت آیت وایه شي، څمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مخ کې به چې ښځو بیعت کاوه، نو همدا اقرار به یې له دوی څنې په ژبه سره اخیست، لیکن د بیعت په وخت کې د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوې ښځې لاس ته نه دی رسېدلی.

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

او مغفرت بښنه وغواړه لپاره د دغو (ښځو) له الله، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې په دې چارو کې هغه کوتاهي چې پخوا له دې څخه شوې ده، یا د دې احکامو په ځای راوړلو کې وروسته له دې نه کوم تقصیر وریېښ شي؛ نو څکه تاسې د هغوی په حق کې د مغفرت او بښنې غوښتنه وفرمایئ، تر څو الله تعالی ستاسې په دعا د دوی تقصیرات وروبښي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! مه کوئ دوستي له هغه قوم (یهودانو) سره چې په قهر شوی دی الله پر دوی باندې.

تفسیر: هغه خبره چې د دې سورت په شروع کې وه، د دې سورت په ختم کې یې هم د هغه یاد وفرمایه، یعنې د مؤمن په شان کې نه دي چې له هغه چا سره رفاقت او دوستي وکړي چې الله تعالی ورته په قهر وي، په هر چا باندې چې پاک الله په قهر وي؛ ښایي چې د الله تعالی دوستان هم ورته په قهر وي.

قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

په تحقیق نااميده شوي دي دغه (یهودان) له آخرته لکه چې نااميده شوي دي کافران له ټولګیو ملګرو د هدیرو څخه.

تفسیر: یعنې منکران داسې توقّع نه لري چې له هدیرې څخه به څوک پاځیږي، او بیا به په بل ژوندون کې یو له بل سره وګوري، دا کافران هم هم هغسې نااميده دي.

تنبیه: د ځینو مفسّرینو په نزد ﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ د کفّارو بیان دی، یعنې هغسې چې هغه کافران چې هدیرو (مقبرو) ته رسېدلي دي، او د هغه ځای له حال او احوال څخه خبر شوي دي، او د الله د مهربانۍ او خوښۍ څنې بالکل بې هیلي او نااميده شوي دي؛ همدا راز دا کافران هم د آخرت له لوري بالکل بې اسرې او نااميده دي.

تمّت سورة الممتحنة بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الصَّفِّ

«د (الصف) سورت مدني دی، (۱۴) آیتونه دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۱) او په نزول کې (۱۰۹) سورت دی، وروسته د (التغابن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝١ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا
تَفْعَلُوْنَ ۝٢ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ۝٣ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِيْ
سَبِيْلِهٖ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوْصٌ ۝٤

نسبت د پاکي کوي الله لره هر هغه څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څيزونه چې) په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همغه (الله) ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی! ولې وايئ تاسې هغه (خبره) چې نه يې کوئ. لويه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چې وايئ تاسې هغه څه چې نه يې کوئ. بېشکه الله خوښوي هغه کسان چې جنګ کوي په لاره (د دين) د دغه (الله) کې صف تړونکي ګواکې دوی بناګاني په قلايي سره ټينګې کړی شوې (ښې محکمې).

تفسير: هر بنده ته ښايي چې له لويې، ځانمنۍ او باتې (لافې) وهلو او له ناحقو دعوی ځنې ووېرېږي !، ځکه چې وروسته به په جنجال او ربړو کې اخته شي، له خولې څخه د يوې خبرې ايستل ډېر آسانه دي، مګر د هغې سر ته رسوونه ډېر سخت کار دی، الله تعالی له سره هغه سړي نه خوښوي چې په ژبه يو شی وايي، خو کول يې هسې نه وي، په رواياتو کې راغلي دي چې په يو ځای کې څه مسلمانان ګرد سره ټول شوي وو؛ نو وئ ويل: که مونږ ته دا خبره راښکاره شي چې الله تعالی د کوم کار له کولو څخه ډېر خوښيږي؛ مونږ ټول به همغه غوره کوو، په دې خبرې باندې دا آيتونه رانازل شول، چې خبردار وګورئ ! په احتياط سره خبرې کوئ !، دا ده ! در وايي خلئ، د الله تعالی په دربار کې هغه سړي ګران او زيات محبت ورسره کوي، چې د الله تعالی په لاره کې د هغه د دښمنانو په مقابل کې لکه د اوسپنې ديوال ټينګک ولاړ ودريږي، او د جهاد په ډګر کې خپل معنوي صفونه داسې وتړي چې ګواکې داسې يو مضبوط دېوال دی چې له سريو څخه ريژېدلی شوی دی، او په هغه کې له هيڅ لوري کوم کنډاو او رخنه نه وي لوېدلې، نو اوس په دې معيار سره هر سړی خپل ځان ته وګوري ! نو هلته به دا خبره ورښکاره شي، چې په تاسې کې ډېر سړي داسې دي چې په دې معيار سره اکمل، کامل، جوړ او مناسب ښکاري، مګر ځينی به داسې څرګنديږي چې په ځينو مواقعو کې په ژبه او تشو وينا وو سره ډېر غربيږي مګر عمل يې د وينا دروغ څرګندوي.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُوْنَنِيْ وَقَدْ تَّعْلَمُوْنَ اَنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ ؕ

او (ياد کړه ای محمده ! هغه وخت) کله چې وويل موسی عليه السلام قوم خپل ته داسې چې: ای قومه ځما ! ولې اذيّت رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چې په تحقيق پوهېږئ تاسې په دې چې بېشکه زه رسول د الله يم تاسې ته.

تفسير: يعني د ښکاره دليلونو او څرګندو معجزاتو په ليدلو سره تاسي پخپلو زړونو کې باور کوئ چې زه د الله تعالى رښتين رسول او پيغمبر يم، بيا خو مې په ډېرو ناكاره او زړه خفه كوونكيو حركتونو سره ولې ربړوئ؟.

فَلَمَّا زَاغُوٓا أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

نو هر كله چې وګرځېدل دوی (له احكام الله نه)؛ نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدايت او يقين نه)، او الله نه ښيي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته.

تفسير: قاعده ده چې د ډېرو بديو كولو څخه زړه تک تور او سختيږي، تر دې چې د ښو كارونو لپاره په هغه كې هيڅ ځای نه پاتې كيږي، همدا حال د هغوی شو چې په هره خبره كې به يې د الله تعالى له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف كاوه، او درګرده به يې په كږو چالونو سره تنګ كاوه، تر څو چې مردود شول، او الله تعالى د هغوی زړونه هسې كاږه كړل چې د سمې خبرې د منلو صلاحيت هيڅ په كې پاتې نه شو، له داسې ضد كوونكيو نافرمانانو سره د الله تعالى همداسې عادت دی.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ

او (ياد كړه ای محمده ! هغه وخت) كله چې وويل عيسى ځوی د مريمې داسې چې: ای بني اسرائيلو (اولاده د يعقوب !) بېشكه زه رسول لېږلی شوی د الله يم تاسې ته، (حال دا چې) تصديق كوونكی يم د هغه كتاب چې وړاندې ځما دی له (تورات) څخه.

تفسير: يعني اصلاً زه د دې خبرې تصديق كوم چې (تورات) د الله تعالى له لوري راغلی دی، او په اخبارونو او احكامو يې يقين او باور لرم، او ځما ګرد تعليم او ښوونې په حقيقت سره د همغو اصولو باندې مبني دی چې په (تورات) كې ښوولی شوي دي.

وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ

او زېری كوونكی يم په هغه رسول سره چې رابه شي وروسته له ما څخه چې نوم د هغه احمد دی.

تفسير: يعني د پخوانيو تصديق كوم، او د وروستني زېری اوروم، هسې خو نورو پخوانيو پيغمبرانو هم د خاتم الأنبياء د تشريف راوړلو زېری اورولی دی، خو په هغه صراحت او ښكاره ډول سره چې مسيح عليه السلام په ډېر اهتمام سره د محمد رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم د راتګ زېری اورولی دی، هغسې له نورو څخه نه دی منقول شوی، ښايي چې د قرب العهد له وجې دا خصوصيت د ده په برخه كې راغلی وي، ځكه چې وروسته له دوی څخه پر ته د نبي آخر الزمان صلى الله عليه وسلم بل كوم پيغمبر راتلونكی نه دی.

فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾

بيا كله چې راغی هغه (رسول) دوی ته په ښكاره وو معجزو سره؛ وويل (بني اسرائيلو) دا (قرآن) سحر كوډې دي ښكاره.

تفسير: يعني مسيح عليه السلام سره له ښكاره ښو راغی، يا د هغه شي زېری يې چې وركړی وو؛ احمد مجتبى مصطفى صلى الله عليه وسلم له هغو ښكاره وو معجزاتو سره راغی؛ نو خلقو هغه سحر كوډې او جادو وبللې.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډېر ظالم (بلکه هيڅوک نشته) له هغه چا څخه چې له ځانه تړي په الله پورې دروغ، او (حال دا چې) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو بې انصافانو ته.

تفسير: يعني کله چې هغوی ته د اسلام په لوري بلنه کيږي؛ نو حق پټوي، او له خپل ځانه دروغ جوړوي، او پر محمد صلی الله عليه وسلم باندې له ايمان راوړلو څخه مخ اړوي، هغوی پر الله تعالی د بشر يا په بشر باندې د الله حکم کوي، په اسماني کتابونو کې تحريفونه کوي، او له هغو شيانو څخه چې واقعيت او حقيقت لري منکريږي، او هغه شيان چې هيڅ حقيقت نه لري په اسماني کتابونو کې داخلوي، نو له دې څخه به لوی ظلم څه وي؟ او د الله تعالی له جانبه داسې بې انصافانو ته به هدايت چېرې په برخه کېدی شي؟.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لري، غواړي (منکران) چې مړه کړي رڼا د الله (شريعت د محمد) په خولو خپلو سره، او الله پوره کوونکی د رڼا خپلې دی، اګر که بد ګڼي دغه (اتمام د رڼا لره) کافران منکران.

تفسير: يعني که کافران منکران بد وګڼي او خفه هم شي، خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا پوره رڼوي، او د الله تعالی د مشيت په خلاف کوښښ کول هسې دي لکه چې کوم احمق د لمر رڼا پخپله خوله سره مړه کوي، همدا حال دی د محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم د مخالفانو او د مخالفانه وو زيار وو.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلی يې دی رسول خپل (محمد) په هدايت سمه صافه لاره، او په دين حق لپاره د دې چې غلبه ورکړي (الله) دغه (حق دين) ته پر دينونو ټولو باندې، اګر که بده ګڼي (دغه غلبه) مشرکان.

تفسير: په دې آيت باندې د (براءة) د سورت په تفاسيرو کې خبرې شوي دي، هلته دې وکتلی شي !.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! آيا دروښيم تاسې ته هسې تجارت سوداګري چې نجات درکوي خلاصوي تاسې له عذاب دردناک. (پس دغه تجارت او سوداګري کوئ چې هغه دا ده): ښه ټينګ محکم مضبوط اوسئ په ايمان باندې، چې لرئ يې په الله باندې او په رسول استاځي د دغه (الله)، او جهاد جنګ کوئ تاسې (ای مؤمنانو له دښمنانو د الله تعالی سره) په لاره د الله کې په اموالو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره (چې جنګ ته يې وړاندې کوئ)، دغه (ټينګ ايمان او مالي او جاني جهاد) خير بهتر دی تاسې ته که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ؟. نو وبه ښښي (الله) تاسې ته ګناهونه د تاسې، او داخل به کړي تاسې په جنتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې.

تفسير: يعنې دغه دين ته پر نورو اديانو باندې برى ورکول د الله تعالى کار دى، خو پر تاسې باندې دا فرض دي چې پخپل ايمان باندې په ښه ډول سره مستقيم اوسئ !، او د هغه په لاره کې په ځان او مال سره جهاد وکړئ !، دا هغه تجارت او سوداګري ده چې هيڅ زيان په کې نشته، که مسلمانان وپوهيږي نو دا تجارت د دنيا له ګردو تجارتونو څخه بهتر دى، ځکه چې د هغه ګټه کامله مغفرت او دائم جنّت دى، چې له هغه څخه پورته او ښه برى او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ

او (داخل به مو کړي) په ځايونو ښايسته وو پاکيزه وو کې (چې جوړ شوي دي) په جنّتونو د همېشه اوسېدلو کې.

تفسير: يعنې هغه پاکيزه مانۍ به د هغو جنّتونو په مخ کې وي چې هلته مؤمنان اوسيږي، دا خو د آخرت کاميابي ده، وروسته له دې د دنيا د اعلى او انتهايي کاميابۍ او برى ذکر هم راځي چې:

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا ؕ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ؕ

دغه (مغفرت او ادخال د مؤمنانو جنت ته) فوز عظيم، برى موندل، په مراد رسېدل ډېر لوى دي. او (الله تاسې ته اى مؤمنانو درکړى دى) بل (دنيوي نعمت چې) خوښوئ غواړئ تاسې هغه (نعمت) نصرت کومک حفاظت دى له (جانبه د) الله، او فتح قريب، برى نژدې دى.

تفسير: يعنې اصلي او لوى برى او کاميابي خو هغه ده چې په جنّت کې ورکاوه شي، چې د هغه په مقابل کې د اوو اقليمو او د ټول جهان شهنشاهي هيڅ ده، خو په دنيا کې هم يو داسې شى تاسې ته درکاوه کيږي، چې هغه ستاسې په نزد طبعًا ډېره غوره او محبوب دى، او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ؕ﴾ دى، يعنې د الله تعالى له لوري يو ځان ته مخصوصه مرسته او امداد او ژر حاصل کېدونکې فتح او ظفر چې له دوى ځنې به هر يو له بل سره هسې تعلّق لري لکه خوله او لاس.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٣﴾

او بشارت زېرى ورکړه (اى محمده !) مؤمنانو ته (په دنيوي فتح نصرت او اخروي مغفرت او جنّت).

تفسير: ځکه چې د دې زېري او بشارت اورول هم ځان ته يو مستقل بخشش او انعام دى.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْۤا اَنْصَارَ اللّٰهِ

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى ! شئ تاسې مرسته کوونکي (د دين) د الله (لکه چې مرسته کړېوه حواريونو).

تفسير: يعنې د هغه الله تعالى د دين او د ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم او استاځي مرسته کوونکي او مددګار شئ !، لکه چې د دې حکم د تعميل په اثر د الله تعالى په فضل او احسان او توفيق سره په مسلمانانو کې يو ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پيدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيّنَ مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ

لکه چې ویلي وو عیسی ځوی د مریمې حواریونو (ملګرو خپلو) ته ! څوك دي مرسته کوونکي ځما په لاره د الله کې؟ نو وویل حواریونو (ملګریو د ده): مونږ یو مرسته کوونکي (د دین) د الله.

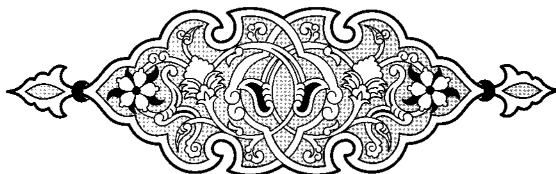
تفسیر: حوارپین د مسیح علیه السلام یاران لږ څه ښه او غوره سړي وو، چې د خپل حسب او نسب په اعتبار سره دومره زیات معزّزان نه ګڼل کېدل، دوی د عیسی المسیح علیه السلام دین ومانه، او د عیسوي دین په دعوت او بلنه کې لویې قرباني ورکړې، تر څو یې چې په ښارونو او کلیو کې خپور کړ.

فَاٰمَنَتْ طَّاۗىِٕفَةٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ وَكَفَرَتْ طَّاۗىِٕفَةٌ ۚ فَاَيَّدْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا عَلٰي عَدُوِّهِمْ فَاَصْبَحُوْا ظٰهِرِيْنَ ؀

نو ایمان راووړ یوې طائفې ډلې له بني اسرائیلو نه (په عیسی باندې چې بنده د الله دی، پورته شوی دی اسمان ته)، او کافره شوه پرې بله طائفه ډله (چې ویل یې عیسی ځوی د الله دی، پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوّت مو ورکړ هغو ته چې ایمان یې راوړی وو پر دښمنانو د دوی باندې، پس وګرځېدل دوی غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنې بني اسرائیل په دوو فرقو وویشل شول، یوه یې په ایمان باندې قائمه پاتې شوه، او بلې له هغه څخه غاړه وغړوله، بیا د مسیح علیه السلام ځنې وروسته دوی دواړو سره منګولې ولګولې، او شخړې به یې سره کولې، په پای کې د الله تعالی په مرسته په دې مباحثو، مناظرو او جګړو کې عیسویانو پر منکرانو باندې بری وموند، او د مسیح علیه السلام پر نوم اخستونکي (نصاری) په یهودانو باندې غالب شول، وروسته له عمومي ګمراهی څخه د نصاراوو ځینې پاتې سړیو ته چې صحیح عقیده یې درلوده؛ حق تعالی ځمونږ د نبي آخر الزّمان په وسیله پر نورو باندې بری او غلبه وروبښله، چې د دوی دا غالبیت او بری هم د حجّت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوّت او حیثیت له پلوه د افتخار وړ وو، فلله الحمدُ والمنّة.

تمت سورة الصف بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الجُمُعَةِ

«د (الجمعة) سورت مدني دی، (۱۱) آيتونه (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۶۲) او په نزول كې (۱۱۰) سورت دی، وروسته د (الصفّ) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ① هُوَ الَّذِيْ بَعَثَ فِي الْأُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا
مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ②

نسبت د پاكي كوي خاص الله لره هر هغه څه چې په اسمانونو كې دي (له علويّاتو) او هر هغه څه چې په ځمكه كې دي (له سُفليّاتو) چې باچا ټولواك دی، ډېر پاك دی له هره عيبه، ښه غالب قوي دی، ښه حكمت والا دی. دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته كړی لېږلی يې دی په أميّانو ناپوهانو كې يو رسول (محمّد) له دوی څخه، چې لولي پر دوی باندې آيتونه د دې (قرآن)، او پاكوي دوی (له شركه او له نورو رذيله وو اخلاقو)، او ښيي دوی ته كتاب (قرآن) او احكام (د قرآن)، اګر كه وو دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په ګمراهۍ ښكاره كې.

تفسير: «أُمّيين» نالوستو عربو ته چې په دوی كې علم او هنر هيڅ نه وو، نه يې كوم اسماني كتاب درلود، په معمولي ليك او لوست باندې هم د دوی ډېر لږ سړي پوهېدل، د دوی وحشت او جهالت په دنيا او نړۍ كې ضرب المثل وو، الله تعالی يې بالكل هېر وو، پر بت منلو او اوهامو غوښتلو، فسق او فجور باندې يې د ابراهيمي ملّت نوم ايښی وو، او تقريبا ګرد قوم په صريحې ګمراهۍ كې ډوب تللی وو، ناڅاپه د الله تعالی له لوري په دې قوم كې يو رسول مبعوث شو، چې د هغوی امتيازي لقب «نبيّ أمّيّ» دی، خو سره د دې امّيتوب يې خپل قوم ته له ګردو څخه زيات عظيم الشأن كتاب راوړ، او وايې وراوه، او د علومو او معارفو او د حكمت او پوهنې عجيبې او غيبې خبرې وروښوولې، او دوی يې هسې پوهان او حكيمان كړل چې د نړۍ لويو لويو حكيمانو، پوهانو، علماوو، عرفاوو او نورو به له دوی څخنې د علم او معرفت او كريمه اخلاق زده كول.

وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ

او (الله پورته كړی لېږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونكيو كې) له مؤمنانو چې نه دي رسيدلي دوی هغو (پخوانيو) ته (په فضيلت كې).

تفسير: يعنې همدا رسول الله صلى الله عليه وسلم د نورو راتلونكيو خلقو د هدايت لپاره هم يو واسِطه دی، ښايي هغوی ته د مبدأ او معاد او اسماني شرائعو باندې د صحيح علم او پوره پوهې د نه لرلو په واسطه مونږ أمّي او نالوستي ويلی شو، لكه د بلخ، هرات، سيستان، غزني، كابل، خراسان، پارس، روم، چين، هند او نور قومونه چې وروسته له دې نه د دې اميّونو په دين كې داخل او په اسلامي أخوّت، ورورۍ كې شامل شول.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾

او دغه (الله) ښه غالب قوي دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چې د هغه زبردست قوّت او حکمت د دې جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پورې د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیې انتظام وفرمایه، صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلّم.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾

دغه (نبوّت) فضل لوی د الله (له طرفه) دی چې ورکوي یې هغه چاته چې اراده وفرمایي د ورکولو یې، او الله څښتن د فضل ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسې لویي ورکړه، او دې امّت ته یې داسې د لویې مرتبې څښتن رسول وروبانبه، وروسته له دې نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول بیانوي، چې هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کې ډېر زیات غفلت، بې پروایي کړې ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثال د هغو کسانو چې مکلّف کړی شوي وو هغوی په «تورات» (چې پرې عمل وکړي)، بیا بار نه کړ هغوی هغه (تورات چې عمل یې پرې ونه کړ)، مثال د دغو کسانو چې علماء د یهودو دي) په مثال د خره دی، چې په شا وړي کتابونه، او نفع ترې نشي اخیستی.

تفسیر: یعنې پر یهودانو باندې د «تورات» پېټی ایښود شوی وو، او دوی د هغه ذمّه وار ګرځولي شوي وو، خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه، او نه یې محفوظ وساتل، او نه یې پخپلو زړونو کې ځای ورکړ، او نه یې پرې عمل وکړو، او نه د الله تعالی له هغو فضلونو او انعامونو ځنې ګټور شول چې د هغو له لوري هغوی ته ورعطا او بښلي شوي وو، بېشکه هغه «تورات» چې دوی یې حاملان ټاکلي شوي وو؛ د ربّاني هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه، نو کله چې دوی له هغه څخه منتفع نه شول، نو د دوی مثال هسې شو لکه چې یو خر چې د علم او د حکمت ډېر لوی کتابونه پرې بار شوي وي، نو هغه ته پرته له دې څخه چې د هغه پېټي لاندې سترې ستومان شي بله کومه ګټه نه وررسیږي.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ

ډېر بد دی مثال د قوم هغه (کسانو) چې دروغ ګڼي د الله تعالی آیتونه.

تفسیر: یعنې خراب قوم دی هغه قوم چې د هغوی مثال داسې وي، الله مو دې ترې پخپله پناه کې وساتي !، الله تعالی په «تورات» او نورو کتابونو کې کوم زېرې چې د نبي آخر الزّمان په نسبت ورکړی دی، او هغه دلائل او براهین چې د دوی پر رسالت باندې قائم دي، د هغو دروغ بلل د الله تعالی آیتونه دروغ ګڼل دي.

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾

او الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته).

تفسیر: یعنې هسې معاندانو زوروړانو او بې انصافانو ته د هدایت توفیق نه ورکوي.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓا۟ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ
صَٰدِقِينَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ۝٧

ووايه ته (اى محمده !) اى هغو كسانو چې يهودان شوي يئ ! كه ګمان دعوى كوئ تاسې (د دې) چې بېشكه تاسې دوستان يئ د الله پر ته له نورو خلقو (چې مؤمنان دي)؛ نو (فرمايي الله) ارزو وكړئ د مرګ كه چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په دغه ادّعاء د دوستى كې). حال دا چې وبه نه كړي دوى ارزو د دغه (مرګ) هيچېرې په سبب د هغو كارونو چې مخكښې ليږلي دي لاسونو د دوى، او الله ښه عالم دى (په احوالو د) ګردو ظالمانو.

تفسير: يعني سره له دې ناپوهى، جهل او حماقت داسې دعوى كوي چې مونږ بې د نورو له شركته د پاك الله دوستان يو، او جنّت واكوالان او حقداران يو، كله چې له دنيا څخه ولتېږو؛ نو سمدلاسه جنت ته ځو، كه په رښتيا سره دوى خپلو زړونو كې داسې يقين لري، او پخپلو دغو دعوو كې رښتين دي؛ نو ضرور وو چې دوى د دنيا له مكدّر عيش څخه خپل زړونه شكولي او د حقيقي محبوب او د جنّت الفردوس په تمنّا كې به يې د مرګ ارزو كوله، ځكه هغه چاته چې دا خبره يقيناً ښكاره وي چې ځما درجه د الله تعالى په دربار كې ډېره لويه ده، او هلته ځما لپاره هيڅ يوه خطره او وېره نشته، نو هغه بېشكه په مړ كېدلو باندې خوښيږي.

تنبيه: په همدې مضمون يو بل آيت د (البقرة) په سورت ځمونږ د دغه مبارك تفسير كې هم تېر شوى دى، دلته دې هم د هغه تفسير بيا وكتل شي، د ځينو اسلافو په نزد د موت د تمنّا مطلب «مباهله» وه، يعني معاندانو يهودانو ته وويل شو: كه «هغوى په رښتيا سره د خپلو اولياء كېدلو يقين لري، او مسلمانان په باطلو باندې ګڼي؛ نو داسې تمنّا دې وكړي د دواړو فريقينو له منځه هر څوك چې دروغجن وي؛ مړ دې شي !»، مګر هغوى به هيڅكله داسې نه كوي، ځكه چې هغوى ته د دوى د كذب او د ظلم يقين حاصل دى، ابن كثير او ابن القيّم (رحمهما الله) او نورو هم دا توجيه غوره كړېده، والله أعلم.

قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ ۝٨

ووايه (اى محمده ! دغو يهودانو ته) بېشكه مرګ هغه چې تښتئ تاسې له هغه نه (او نه يې غواړئ) پس بېشكه هغه مرګ ضرور رسېدونكى دى تاسې ته، بيا به بوتلى شئ تاسې په لوري د (هغه) ښه پوهيدونكي په پټو او په ښكاره وو باندې، پس خبر به كړي تاسې په هغو (كارونو باندې) چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې؛ نو جزاء به پرې دركړي).

تفسير: يعني اى يهودانو ! كه تاسې له مرګه وېرېږئ؛ نو چېرې به تښتئ او ځئ؟ كه په زرګونو ځلې كوښښ هم وكړئ، او په هسې كلكو كلاوو كې سنګر (مورچه) ونيسئ چې ورونه يې تړلي وي؛ نو هلته به هم له مرګه نه خلاصېږئ، او وروسته له مرګه بيا همغه د الله تعالى عدالت دى او تاسې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ ۚ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى ! كله چې اذان وويل شي لپاره د لمانځه په ورځې د جمعې كې؛ نو ځغلئ منډې ووهئ طرف د ذكر د الله ته، او پرېږدئ (بيع او شراء ـ پلورل او پېردول).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «د هر اذان حکم داسې نه دی، څکه چې بل جماعت هم موندل کیږي، او د جمعې لمونځ په یوه مسجد کې اداء کیږي، په بل ځای کې نه اداء کیږي»، او د الله تعالی له یاده څخه خطبه مراد ده، او لمونځ د هغه په عمومیت کې داخل دی، یعني په داسې وخت کې ښايي چې مونږ مسجد ته ورشو، چې خُطبه واورو، په دې وخت کې پلورل او پېرودل (اخیستل او خرڅول) حرام دي، او له منډې وهلو او ځغلېدلو او سعي څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب دی، او منډې وهل مراد نه دي.

تنبیه: په قرآنکریم کې له ﴿نُودِيَ﴾ څخه هغه اذان مراد دی، چې د دې آیت د نزول په وخت کې وو، یعني هغه اذان چې امام ته مخامخ پخوا له خُطبې څخه ورکاوه کیږي.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې ته که چېرې یئ تاسې چې پوهېږئ (په أخروي نفع او نقصان خپل).

تفسیر: ښکاره ده چې د أخروي ګټې په مقابل کې دنیوي فائدې هیڅ یو حقیقت نه لري.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾

نو هر کله چې اداء کړی شي لمونځ (د جُمعې)؛ پس خواره شئ تاسې په ځمکه کې (خپلو حوائجو ته که يې لرئ)، او ولټوئ تاسې له فضله د الله، او یادوئ تاسې الله (په یادولو) ډېرو سره، ښايیږي چې ومومئ تاسې ښېګڼې خلاصی، مراد.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه، چې په ګرده ورځ کې سودا منع وه، نو څکه يې وفرمایل چې: وروسته له لمانځه څخه د روزۍ په لټولو پسې وګرځئ !، او په هغه وخت کې هم تاسې د الله تعالی له یاده غافل مه اوسئ !.

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۚ قُلْ مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

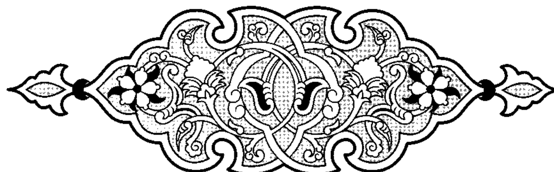
او کله چې ووینې دوی تجارت سوداګري یا کومه لهو تماشا نندارہ؛ نو خورېږي دوی په لوري د هغې، او پرېږدي دوی تا ولاړ (خُطبه ویونکی پر منبر)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) هغه څه (ثواب) چې په نزد د الله دی خیر ډېر بهتر غوره دی له لهوې تماشې نندارې او له تجارت سوداګرۍ څخه، او الله خیر ډېر بهتر غوره له ګردو رزق روزۍ ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د جُمعې په ورځ خُطبه فرمایله، چې د سوداګرانو جوپې له باندې څنې خواړه او غله راوړه، چې له هغه سره د خبرتیا لپاره طبل تغارې او ډمامې هم وهلې کېدې، څرنګه چې په ښار کې غله ډېره لږه وه؛ نو خلقو ورمنډې وهلې چې هغه جوپه واړوي، ګواکې دوی داسې ګڼل چې د خطبې حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندې دی، چې په هغو کې د ضرورت په وخت کې سړی پاڅېدی شي، او بیا لمانځه ته ځان ور رسوي، یا به لمونځ شوی وي لکه چې د ځینو قول دی چې: په هغه وخت کې د جمعې لمونځ پخوا له خُطبې څخه کېده، په هر حال د خُطبې احکام لا ښه ښکاره نه وو، چې خُطبه هم د لمانځه په شان ده، ډېر خلق لاړل، رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چې په هغوی کې راشد خلفاء هم وو پاتې شول، نو په دې نسبت دا آیت را نازل

شو، يعنې سوداګري او د دنيا لوبې او تماشې څه شی دي، هغه ابدي ګټه حاصله کړئ !، چې له الله تعالی سره ده، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځي، پاتې شوه هغه انديښنه چې تاسې ته د خوړو او قحط له پلوه پيدا شوې وه، او د هغې لامله داسې ولټېدلئ نو په ياد يې ولرئ چې رزق روزي د الله تعالی په لاس کې ده، او همغه ډېر ښه روزي ورکوونکی دی، او د هغه مالك هيڅ يوه بنده ته نه ښايي چې په دې باره کې انديښنه وکړي، وروسته له دې تنبيه څخه د صحابه وو شان داسې وو چې د (النور) په سورت کې راغلی دی: ﴿رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ﴾.

تنبيه: لهو هر هغه شي ته وايه شي چې سړی د الله تعالی له ياده وباسي، لکه لوبې، ننداري، او ښايي چې د هغې طبل، تغارې او ډمامې غږ ته لهو ويلې شوي وي.

تمّت سورة الجمعة بفضل الله ومنّه وكرمه.

سُورَةُ المُنَافِقُونَ

«د (المنافقون) سورت مدني دی، (۱۱) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۳) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، وروسته د (الحجّ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللهِ ۘ وَاللهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ ؕ وَاللهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ ۚ ﴿۱﴾

کله چې راشي تاته (ای محمده) منافقان نو وايي دوی: شاهدي ورکوو مونږ چې بېشکه ته خامخا رسول د الله يې، او الله ته معلوم دي چې بېشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) يې، او الله شاهدي ورکوي په دې چې بېشکه منافقان خامخا دروغجنان دي (په دې شهادت خپل کې).

تفسير: يعنې منافقان دروغ وايي چې: هغوی له زړه ستا په رسالت باندې اعتقاد لري، په رښتيا سره هغوی ستاسې په رسالت قائل نه دي، او يواځې د خپلو اغراضو لامله په ژبه سره داسې خبرې کوي، او پخپلو زړونو کې وايي چې: مونږ دا خبرې په دروغو سره وايو، بيا ددوی دروغ په دې خبره باندې نه دي منحصر بلکه دروغ ويل ددوی امتيازې خصلت او شعار ګرځيدلي دي.

اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً

نيولي دي دوی قسمونه خپل ډالونه (چې پرې ساتي سرومال خپل).

تفسير: يعنې په دروغو سره قسمونه خوري چې مونږ مسلمانان يو، او د اسلامي مجاهدينو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې لپاره د داسې قسمونو تر سيوري لاندې خپلې شپې او ورځې تېروي، کله چې له دوی څنې د پوښتنې وړ کوم کار ښکاره کيږي، او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذې وېره پيدا کيږي؛ نو سمدلاسه دوی په ناحقو قسمونو يادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللهِ ؕ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۲﴾

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله څخه، بېشکه دوی چې دي بد دی هغه عمل چې دي دوی چې کوي يې.

تفسير: يعنې د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن، تشنيع وايي او عيبونه يې لټوي، او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوي، او خلق هم د دوی په ښکاره مسلماني باندې غوليږي، نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کيږي، بلکه نورو ته هم متعدّي کيږي، نو له دې څخه به لويه خرابي څنګه وي؟.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝۳

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دې ده چې) بېشکه دوی ایمان راوړی دی (لسانًا) بیا کافران شوي دي، بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې؛ پس دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعني په ژبه سره د ایمان دعوی کوي، او په زړه کې له هغوی څخه انکار کوي، سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي، د دې بې ایمانۍ او انتهایي مکر او فریب او اثر داسې شو چې د هغوی په زړونو باندې مهر ولګېد، چې پر هغوی د ایمان، خیر، صداقت او امانت ګردې لارې وتړلې شوې، او هیڅ یو ښه شی په هغه کې نه ځاییږي، ښکاره ده چې اوس دې حالت ته رسیدلي دي چې له هغوی څنې د پوهېدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله او توقّع نشي کېدی، کله چې د سړي زړه د بد کاریو او د بې ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وي؛ بیا نو په دې کې د ښه او بد پوهېدلو هیڅ صلاحیت نه پاتې کیږي.

وَاِذَا رَاَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ ۗ وَاِنْ يَّقُوْلُوْا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۗ

او کله چې ووینې ته دوی؛ په تعجّب کې تا اچوي اجسام جثې بڼې د دوی له جهت د ښایست، او که خبرې کوي دوی؛ اورې غوږ ږدې ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته.

تفسیر: یعني زړه خو مسخ شوی دی، مګر که بڼې (جسم) ته وکتل شي؛ ډېر ډولي، ښایسته، روغه رمټه، لویه درنده ښکاري، په خبرو اترو کې ډېر غوړ او ښه غږیږي، په فصاحت او بلاغت کې بې مثال او بې نظیر ښکاري، او خامخا د اوریدونکي فکر او توجّه ځان ته وراړوي، او د هغه د څېرې د ظاهري سطحې له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږي.

كَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ ۗ

حال دا چې په واقع کې ګواکې دوی لرګي وچ دي درولي شوي دېوال ته.

تفسیر: هغه وچ او بېکاره لرګي چې له دیوالونو سره یې لګولي درولي، محض بې ځان او لا یعقل او د نشوونما او د ودې څخه بې برخې وي، په لیدلو سره ډېر لوی او پنډ ښکاري، مګر یوه شیبه هم بې له تکیې او استناده نه شي ودرېدی، هو یواځې د سوځولو په کار راتلی شي، همدا حال د دې خلقو دی چې د هغوی ښه شکل او ښایسته جثه او ښکاره ډول وډیل ډېر ښه ښکاري، خو په منځ کې تش او بې ځان وي، او یواځې د دوزخ خس کېدی شي.

يَحْسَبُوْنَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۗ

ګڼي دوی هر غږ (هسې چې بلاء راغله) پر دوی باندې.

تفسیر: هسې بزدل، نامرد او ویریدونکي دي، چې په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لړځیږي، او داسې ګڼي چې سمدلاسه پر مونږ باندې کومه لویه بلا یـا آفت راتلونکې دی، د خپلو درنو جرمونو، درغلیو، دروغو او خیانت لامله هر کله د هغوی په زړونو کې دغه اندېښنه او وېره لوېدلې وي.

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ ۗ

همدوی دي دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه.

تفسير: يعنې لوی ويرووونكي دښمنان او غليمان همدوی دي، د دوی له مكرونو او چالونو څخه تل خبردار شئ !، او بې غمه او بې اندېښنې مه ترې كښېنئ !.

قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝٤

هلاك دې كاندي دوی لره الله، څرنګه ګرځولی شوي دي دوی (له سمې صافې لارې نه).

تفسير: يعنې وروسته د ايمان له اظهاره دا بې ايماني، او پس له دې نه چې د حق او صداقت په رڼا كې ننوتلي دي، د دوی دا ظلمت ـ تياره خوښول ډېر عجيب او حيرانوونكي دي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ۝٥

او كله چې وويل شي دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چې بښنه وغواړي تاسې ته (محمد) رسول د الله؛ تاو كړي دوی سرونه خپل (مخ ترې اړوي) او وينې ته دوی چې څنګ كوي (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چې وي دوی لويي كوونكي (له توبې او استغفار نه).

تفسير: يعنې كه چېرې د دې منافقانو كوم شرارت په صاف ډول سره څرګند شي، او د دوی د كذب او د خيانت پرده وشلېږي؛ نو خلق دوی ته وايي: اوس لا هم وخت شته، ورځئ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شئ، او د هغوی په وسيله د الله تعالى له لورې خپلې بښنې وغواړئ، تر څو الله تعالى د رسول الله صلى الله عليه وسلم د استغفار په وجه ستاسې دا خطاوې وبښي؛ نو دوی د لويي او تكبّر او غرور له پلوه غاړې غړوي، او سرونه اړوي، او اوړې پورته غورځوي، او خپله بې پروايي ښكاروي، بلكه ځينې كمبختان په غوړه ژبه سره وايي چې: مونږ ته د رسول الله د استغفار هيڅ ضرورت نشته.

سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ۝٦

برابره ده پر دوی باندې چې بښنه غواړې ته (ای محمده !) دوی ته او كه بښنه نه غواړې ته (ای محمّده !) دوی ته، له سره به بښنه نه كوي الله دوی ته، بېشكه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو، نافرمانانو ته.

تفسير: يعنې ممكن دي چې تاسې له ډېر رحمت او شفقت له كبله د هغوی په موجوده حالت باندې زړه سوی وكړئ، او هغوی ته بښنه وغواړئ، مګر الله تعالى په هيڅ صورت سره هغوی نه بښي، او داسې نافرمانانو ته د هغه په لوري د هدايت توفيق نه وركاوه كيږي.

هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا۟ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا۟

دوی هغه كسان دي چې وايي (خپلو ملګرو ته) مه وركوئ نفقه، مه لګوئ تاسې مال په هغه چا باندې چې په نزد د رسول الله دي (له فقراوو د مهاجرينو) تر څو چې متفرّق خواره شي دوی (ترې).

تفسير: په يو سفر كې دوه تنه سره په جنګ شول، چې يو مهاجر او بل انصاري وو، هر يوه له دې دواړو څخه خپلو ملګرو ته غږ كړ، او يوه لويه شخړه ترې جوړه شوه، كله چې دا خبر د منافقانو مشر «عبد الله بن أُبَيّ بن سَلُول» ته ورسېد؛ نو ويې ويل: «كه مونږ دغو مهاجرينو ته پخپلو كورونو كې ځای نه وركولی؛ نو دوی به ولې ځمونږ په مخ

کې داسې پورته کېدل، همدا تاسې يئ چې د دوی پالنه کوئ، چې دوی د دې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په شاوخوا کې سره ګرځي، تاسې د دوی دا خبر اخيستل او پوښتېدل پرېږدي، نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کيږي، او ګرد سره خواره کيږي، او د دوی دا ټولنه سره تار په تار کيږي»، دا يې هم وويل: که مونږ له دې خپل سفره بېرته وګرځېدو، او مدينې ته ورسېدو؛ نو ښايي هغه کسان چې د زور او اقتدار خاوندان دي نور سپک، ذليل او بې قدر خلق وشړي !، يعني مونږ چې مالدار، او عزتمندان يو؛ ښايي دا خوار مسلمانان له مدينې څخې وباسو، يو صحابي چې زيد بن أرقم رضي الله تعالی عنه نوميده، کله چې دا خبرې يې واورېدې، هغه يې يو په يو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته واورولې، رسول الله صلی الله عليه وسلم عبد الله بن أبَيّ او نور سرې خپل مخ ته ورروغوښتل، او لازمه تحقيقات يې وفرمايل، نو منافقانو په قسم خوړلو باندې شروع وکړه، او ټولو سره وويل چې: دا ګردې خبرې دروغ دي، چې د زيد بن أرقم رضي الله تعالی عنه له لوري څمونږ په خلاف په دښمنی سره جوړې شوي دي، نو خلقو پر زيد رضي الله تعالی عنه باندې په مسخرو شروع وکړه، او دی ډېر خفه، نادم او محجوب وو، په دې وخت کې دا آيتونه رانازل شول، نو رسول الله مبارک زيد رضي الله تعالی عنه راوغوښت، او ورته ويې فرمايل: چې ته د الله تعالی له لوري رښتين شوې.

وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝

او خاص الله لره دي خزانې د اسمانونو او د ځمکې، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعني دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهيږي، چې د ګردو اسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالی دی، نو آيا هغه خلق به چې يواځې د هغه د خوښې لپاره د ده د رسول په خدمت کې سره بوخت دي، په لوږه سره وژني؟، او که خلق په هغوی باندې د خوړو ورونه وتړي؛ نو الله تعالی به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندې وتړي؟، بلکه نه يې تړي، رښتيا خو دا ده: هغه بندګان چې پر دې «اهل الله» باندې خپل مالونه لګوي، هغه هم پر هغوی باندې پاک پروردګار کوي، که د هغه له لوري دوی ته توفيق په برخه نه شي؛ نو په ښو کارونو کې به يو پول او پيسه ونه لګوي.

يَقُوْلُوْنَ لَئِنْ رَّجَعْنَاۤ اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ۚ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝

وايي منافقان: که چېرته بېرته وګرځو مونږ د مدينې طرف ته، نو خامخا به وباسي هرومرو ډېر عزتمن ډېر خوار کمزور خلق، او خاص الله لره دی عزّت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعني منافقان په دې باندې نه پوهيږي چې زورور او عزّتمن څوک دي؟ په ياد يې ولرئ چې اصلي او ذاتي عزت خو د الله تعالی دی، وروسته له هغه له الله تعالی سره د علاقه لرونکو ذواتو دی، چې درجه په درجه د هغه د تعلّقاتو له مخې مراتب لري، يعني بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم او د نورو مؤمنانو دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَاۤ اَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مشغول غافل دې نه کړي تاسې مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې له ذکره ياده د الله څخه، او هغه څوک چې وکړي دا کار؛ نو همدغه کسان همدوی دي زيانکاران.

تفسیر: یعنې هر سړي ته دا لوی زیان دی چې باقي دولت پرېږدي، او په فاني پسې وردرومي، او له اعلی څنې مخ اړوي، او په ادنی کې پرېوځي، همغه مال او اولاد ښه ګڼه شي چې سړی د الله تعالی له یاده نه غافلوي، او د آخرت له کاره یې نه وباسي، که کوم سړی په دې شیانو کې داسې اخته کیږي، او له الله تعالی څخه غافلیږي؛ نو آخرت یې له لاسه ووت، او د دنیا په جنجالونو کې هسې کېووت، چې هغه ته به د زړه ډاډینه او اطمینان هیڅ په نصیب کې نه وي: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ﴾.

وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسې له هغو مالونو څخه چې درکړي مو دي تاسې ته پخوا له هغه څنې چې راشي یو ستاسې ته (اسباب) د مرګ، نو وبه وایي: ای ربه څما ! ولې دې وروستی نه کړ ما لره تر اجل نبږدي پورې چې صدقه خیرات وکړم زه، او شم زه له صالحانو نېکانو څخه. (نو فرمایي الله) او له سره به نه وروستی کوي الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چې راشي نېټه یې.

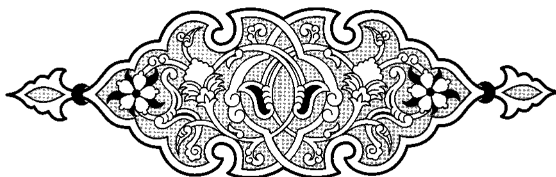
تفسیر: دا ښایي د منافقانو د دې وینا ځواب وي چې: ﴿لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ الآیة ـ دی، یعنې په خرڅ کولو کې ستاسې ښه ده، هر څه خیرات او صدقات مو چې له لاسه پوره وي؛ هغه ژر تر ژره همدا اوس وکړئ !، که نه موت او مړینه مو پر سر رسېدونکې ده، نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چې ولې مو څه د الله تعالی په لاره کې ونه لګول؟ کله چې مرګی د شوم او بخیل په سر باندې راځي؛ نو هلته دی ارزو او تمنّا کوي، چې ای الله تعالی ! څو ورځې نور مې په مرګ کې ډیل او معطلي وفرمایه !، چې زه ښه خیرات صدقات ورکړم، او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه راشم، خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږي؟ هر سړي لره هومره عمر او نېټه او میعاد چې ټاکلی شوی دی؛ د هغه د پوره کېدلو څخه وروسته د یوې لحظې لپاره هم په هغه کې څه ډیل او تأخیر پېښېدونکی نه دی.

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چې کوئ یې تاسې (نو جزا به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې هغه الله تعالی ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده، که بالفرض ستاسې مرګ ملتوي کړي، یا مو له محشره د دنیا په لورې بېرته ورولیږي، نو هلته به بیا څرنګه چارې وکړئ؟.

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالی.

سُورَةُ التَّغَابُنِ

«د (التغابن) سورت مدني دی، (۱۸) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۴) او په نزول کې (۱۰۸) سورت دی، وروسته د (التحریم) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ۖ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ① هُوَ
الَّذِيْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ۚ

نسبت د پاکۍ کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو سره له اسمانونو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو سره له ځمکې)، خاص همدغه (الله) لره دی ملک باچایي، او هم ده لره ټوله ثنا ستاینه ده، او همدغه (الله) په هر شیز باندې ښه قادر دی. همدغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې، پس ځینې له تاسې کافر دي، او ځینې له تاسې مؤمن دي.

تفسیر: د هر چا حکومت او ټولواکي چې په دنیا کې کې لیده کیږي؛ په حقیقت کې هغه د الله تعالی سلطنت او ټولواکي ده، او د هر سړي چې ستاینه او تعریف کاوه شي، هغه په واقع سره د همغه الله تعالی حمد، ثنا او ستاینه ده، همدغه پاک الله تعالی ځمونږ او د ګردو مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی، او ښاییږي چې ګردو به په ده باندې ایمان راوړی وي، او د هغه حقیقي منعم اطاعت به یې کړی وي، مګر ځینې کسان منکران شول، او ځینې ایمانداران وګرځېدل، بېشکه چې الله تعالی هر سړي ته داسې یو قوّت او استعداد وربښلی دی، چې د هر لوري د حرکت او د تګ قوّت په کې شته، الله تعالی ړومبی ګرد خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل، بیا ځینې پخپل همغه صحیح فطرت باندې ټینګ پاتې شول، او ځنې نور له شاوخوا له حالاتو څخه متأثر شول.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ② خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَاِلَيْهِ
الْمَصِيْرُ ③

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه لیدونکی دی. پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره، او صورتونه یې ترلي دي ستاسې بیا یې ښایسته کړي دي صورتونه ستاسې، او هغه (الله) ته بېرته ورتلل دي ستاسې.

تفسیر: په ګردو ساکښانو (ذي روحو) کې د انسان خلقت ښه دی، په لیدلو کې ډېر ښه ښکاري، پخپلو ملکاتو او قواوو هم له ګرد عالم څخه لوړ، غوره او ممتاز دی، بلکه د ټولو ښو مجموعه ده.

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ ۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ④
اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ ۫ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ⑤

ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، او ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې پټوئ تاسې او هغه څه چې ښکاره کوئ يې تاسې، او الله ته ښه معلوم دي هغه پټې خبرې چې په سينو زړونو ستاسې کې دي. آيا نه دي راغلې تاسې ته اى منكرانو خبر د هغو كسانـو چـې منكران شوي دي پخوا له دې نه؟، پس وې ي څكل وبال سزا د كار خپل، او شته دوى ته عذاب دردناك.

تفسير: يعنې له تاسې څخه پخوا ډېر قومونه لكه عاد او ثمود او نور هلاك شوي دي، او د آخرت عذاب جلا دى، دا خطاب د مكې مكرّمې هستېدونكيو لپاره دى.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَقَالُوٓا أَبَشَرٌ يَّهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوا

دا (عذاب دوى ته) د دې لپاره دى چې وو به دوى چې راتلل به دوى ته رسولان د دوى په ښكاره دلائلو سره، نو ويل به دوى (تعجّبًا وتسمخرًا) چـې آيا بشر سړى (لكه مونږ) لاره ښيي مونږ ته، بيا به كافران شول (په رسولانو) او مخونه به يې وګرځول.

تفسير: يعنې ځمونږ غوندې پر يوه سړي باندې يې د لارې ښوونې او د هادي نوم اينبى، او هغه يې مونږ ته رالېږلى دى؟ كه مونږ ته هادي لېږونكى وو، نو ښايي پرښته يې رالېږلې وى، ګواكې د دوى په نزد د بشريت او رسالت په منځ كې منافات وو، نو ځكه هغوى خپلو ځانونو ته كفر غوره كړ، او د پيغمبرانو د خبرو له منلو څخه يې مخ واړاوه.

وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ۝

او بې پروا غني دى الله (له ايمان د خلقو)، او الله غني بې پروا دى (له عبادت)، او ډېر ستايلى شوى دى (بې له ستايلو د خلقو).

تفسير: يعنې د الله تعالى څه پروا ده، كه هغوى مخ واړوي، يا غاړه وغړي؛ نو الله هم له هغوى ځنې د خپل رحمت نظر اړوي.

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوا ط

دعوى كوي هغه كسان چې كافران شوي دي چې له سره به بيا ژوندي راپورته نه كړى شي دوى.

تفسير: هم هغسې چې دغه كُفّار پخپل زعم د انبياوو له رسالت څخه انكار كوي، د بعث بعد الموت ځنې هم انكار كوي.

قُلْ بَلٰى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ط وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ۝

ووايه (اى محمده دوى ته چې) هو بيا به ژوندي راپورته كړى شئ، قسم دى په رب ځما چې خامخا ژوندي پورته به كړل شئ هرومرو تاسې (پس له مرګه)، بيا خامخا خبر به كړى شئ تاسې هرومرو په هغه څه چې كړي دي تاسې په دنيا كې، او دا (ژوندي پاڅول جزاء وركول) په الله باندې ډېر اسان دي.

تفسير: يعنې د دويم ځلي بيا ژوندي كول او د ګردو حساب، كتاب اخيستل الله تعالى ته كوم سخت او ګران او مشكل كار نه دى، پوره يقين ولرئ ! چې دا كار ضرور كېدونكى دى، د چا له انكار كولو څخه هغه تاكلى شوى كار هيڅ وړاندې وروسته نه كيږي، نو ځكه ښايي چې تاسې انكار پرېږدئ، او د هغې ورځې په فكر كې ولوېږئ.

فَاٰمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ وَالنُّوۡرِ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلۡنَا ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِیۡرٌ ﴿۸﴾

نو ايمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمّد) باندې، او په هغې رڼا (قرآن) باندې چې نازل كړې دى مونږ، او الله په هغه څه چې كوئ يې تاسې ښه خبردار دى.

تفسير: يعنې ايمان سره عمل هم يو ضروري شى دى.

یَوۡمَ یَجۡمَعُکُمۡ لِیَوۡمِ الۡجَمۡعِ ذٰلِکَ یَوۡمُ التَّغَابُنِ ؕ

(ياد كړه) هغه ورځ چې راجمع به كړي (او خبر به دركړي الله) تاسو لره په ورځ د جمع كېدلو (قيامت) كې، دا (ورځ چې ده) ورځ د نفعې او نقصان ده.

تفسير: يعنې دوزخيان به پړه كيږي، او جنّتيان به كاميابيږي، پړه كېدل دا چې هغوى به د الله تعالى وركړي قوّتونه بېځايه لګولي وي، رأس المال او پنګه به يې هم له لاسه وتلي وي، برى دا چې د لويې فائدې په بدل كې به زرهاوو ښه مومي، اوس د همدې خبرې لږ څه تفصيل داسې راځي چې:

وَمَنۡ یُّؤۡمِنۡۢ بِاللّٰهِ وَیَعۡمَلۡ صَالِحًا یُّکَفِّرۡ عَنۡهُ سَیِّاٰتِهٖ

او هغه چې ايمان راوړي په الله او وكړي عمل نېك؛ لرې به كړي (الله) له ده څخه بدي د ده.

تفسير: يعنې هغه تقصيرات چې شوي دي؛ د ايمان او ښو كارونو له وجې معاف او ښنلى كيږي.

وَیُدۡخِلۡهُ جَنّٰتٍ تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِیۡنَ فِیۡهَاۤ اَبَدًا ؕ ذٰلِکَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِیۡمُ ﴿۹﴾

او داخل به كړي (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنّتونو كې چې بهيږي له لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو (څلور قسمه) ويالې، تل به وي دوى په هغه كې ابدي همېشه، دغه (مغفرت او جنّت) برى خلاصى ډېر لوى دى.

تفسير: يعنې هر څوك چې جنّت ته ورسيږي؛ ټول مرادونه يې په لاس ورځي، ځكه چې جنّت د الله تعالى د ليدلو او د هغه د رضاء موندلو ځاى دى.

وَالَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا وَکَذَّبُوۡا بِاٰیٰتِنَاۤ اُولٰٓئِکَ اَصۡحٰبُ النَّارِ خٰلِدِیۡنَ فِیۡهَا ؕ وَبِئۡسَ الۡمَصِیۡرُ ﴿۱۰﴾ مَاۤ اَصَابَ مِنۡ مُّصِیۡبَةٍ
اِلَّا بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنۡ یُّؤۡمِنۡۢ بِاللّٰهِ یَهۡدِ قَلۡبَهٗ ؕ

او هغه كسان چې كافران شوي دي او نسبت د دروغو كوي آيتونو څمونږ ته، دغه كسان دي ياران ملګري د دوزخ، تل به وي دوى په هغه (دوزخ) كې، او بد ځاى د ورتللو دى (دوزخ). نه رسيږي هيڅ مصيبت، غم، درد هيچاته مګر خو (رسيږي) په اذن حكم د الله سره، او هغه څوك چې ايمان يې راوړى دى په الله باندې؛ لاره ښيي (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات).

تفسير: په دنيا کې هيڅ يوه سختي او مصيبت بې د الله تعالى له رضا، مشيت څخه نه رسيږي، کله چې مؤمنان په دې خبره باندې يقين او باور ولري؛ نو نه ښايي چې په هغه باندې خفه شي، بلکه په هر وخت او په هر حال باندې د هغه په فيصلې باندې رضا وي، او تل دې هسې وينا وکړي، تر څو چې الله تعالى يې زړه کلك کړي، او پدې وپوهيږي چې هر څه د الله تعالى له جانبه دي.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيۡمٌ ﴿۱۱﴾

او الله په هر څيز باندې ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو).

تفسير: يعنې هغه تکليف او مصيبت چې د الله تعالى له لوري رارسيږي؛ د هغه عين علم او حکمت دی، همغه الله تعالى ته ښه معلوم دي چې کوم يو له مونږ څخه د واقعي صبر، تسليم او رضا په سمه لاره ځي؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کيفياتو د مورد ګرځېدلو وړ دی؟.

وَاَطِيۡعُوا اللّٰهَ وَاَطِيۡعُوا الرَّسُوۡلَ ۚ فَاِنۡ تَوَلَّيۡتُمۡ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُوۡلِنَا الۡبَلٰغُ الۡمُبِيۡنُ ﴿۱۲﴾

او حکم ومنئ تاسې د الله، او حکم ومنئ تاسې د رسول (د دغه الله)، پس که مخ وګرځوه تاسې (له طاعته؛ نو د تاسې نقصان دی، رسول ته څه زيان نه رسيږي ،ځکه چې) نو بېشکه په رسول زموږ باندې رسونه ښکاره ده (او خپل تبليغ يې کړی دی).

تفسير: يعنې په نرمۍ، سختۍ، تکليف، راحت او په هر صورت کې د الله تعالى او د هغه د رسول حکم ومنئ !، که نه ستاسې خپل نقصان دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم خو تاسې ته ټول ښه او بد درپوهولي دي، او خپل فرض يې ادا کړی دی، او الله تعالى ته ستاسې له اطاعت يا معصيت څخه هيڅ يو ضرر يا ګټه نه وورسيږي.

اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَعَلَى اللّٰهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۱۳﴾

الله (يو دی) نشته هيڅوك وړ د عبادت مګر خو همدی دی، او خاص يواځې پر الله باندې پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسير: يعنې معبود او مستعان يواځې د الله تعالى لوی ذات دی، بل څوك د بندګۍ او د هيلې او د اسرې وړ نه دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِنَّ مِنۡ اَزۡوَاجِكُمۡ وَاَوۡلَادِكُمۡ عَدُوًّا لَّكُمۡ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! بېشکه ځينې له ښځو ستاسې او (ځينې له) ځامنو ستاسې دښمنان دي تاسې لره.

تفسير: ډېر ځلې داسې کيږي چې سړی د ښځې او ځامنو په مينه او محبت کې داسې اخته کيږي، چې د الله تعالى له ياده غافليږي، او د داسې تعلّقاتو لامله نور ډېر خراب کارونه هم کوي، او له ډېرو ښو څخه بې برخې پاتې کيږي، د ښځې او اولاد غوښتنې او د هغوی خوښ ساتل هيڅکله دې نه پرېږدي چې بل شي تـه خپل فکـر واړوي، د آخرت فکر ترې هيريږي، کله چې د آل او عيال د سړي د داسې ضرر او نقصان سبب وګرځي، هغه يې دوستان نه بلل کيږي، بلکه داسې دښمنان دي چې سړی د دوی د دې دښمنۍ احساس نشي کولی، نو ځکه الله تعالى مو وېښوي چې ځانونه مو له داسې دښمنانو څخه ساتئ !، او له هسې چارو څنې لرې ګرځئ چې د هغو په وسيله دنيا تاسې ته ډېره ښه ښکاره شي،

او آخرت مو له یاده ووځي، او د دنیا لامله مو دین له لاسه وران شي، ولې داسې نه دي چې په دنیا کې ګردې ښځې یا ټوله اولاده او خپلوان هسې وي، چې سړی د آخرت له یاده غافلوي، بلکه ځینې بختورې ښځې او هلکان داسې هم وي چې له خپلو مېړو او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کې مرستې کوي، او په ښو چارو کې هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوي، او هغوی ته عابدې ښځې نعم الصاحبات او نېک مرغې اولاده باقیات الصالحات ګرځي: (جعلنا الله منهم بفضله ومنّه).

فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

نو ځان وساتئ تاسې له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ)، او که عفوه او ګزشت وکړئ تاسو، او مخ وګرځوئ تاسو، او مغفرت وکړئ تاسې؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که دوی له تاسې سره دښمني وکړه، او تاسې ته دیني یا دنیوي زیان ورسېد؛ نو د هغه اثر او اغېزه به داسې کیږي چې تاسې به په انتقام او کسات پسې لو ېږئ، او پر هغوی باندې به نامناسبه سختي شروع کوئ، نو له داسې کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږي، تر هغه ځایه پورې چې عقلاً او شرعًا ګنجایش وي؛ له هسې حماقتونو، تقصیراتو ځنې تېر ېږئ او ښئ یې !، انتقام او کسات پسې مه ګرځئ !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره به الله تعالی پر تاسې باندې مهرباني کوي او ستاسې خطاوې ښي.

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مالونه ستاسې او اولاد ستاسې یوه فتنه ازموینت دی، او الله چې دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی تاسې ته مال او اولاد درکوي او تاسې پرې ازمويي، چې کوم یو له تاسې څخه په داسې فاني او زائلو شیانو کې اخته کیږي؟ او کوم یو له تاسې ځنې د فاني شیانو نه د خپل آخرت پنګه او ذخیره ګرځوي؟ او د آخرت ډېر لوی اجر او ثواب د دې ځای پر حظوظو او مالونو باندې ښه بولي، او ترجیح ورکوي؟ او یا أخروي باقي او غیر فاني نعمتونه هېروي، او په بدل یې دغه زائل او فاني شیان اخلي؟.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ

نو وویرېږئ تاسې له الله څومره چې توانېږئ تاسې، او واورئ (خبرې د الله په سماع د قبول سره)، او اطاعت کوئ (د احکام الله)، او نفقه کوئ لګوئ ښه شیان لپاره (د نفعې) د ځانونو خپلو، یا دا غوره ده ستاسو لپاره.

تفسیر: یعنې تر څو مو چې له وسه کیږي له الله تعالی ځنې وویرېږئ، او په دې امتحان او ازموینه کې ثابت قدم اوسئ !، او د هغه احکام واورئ !، او عمل پرې وکړئ !.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

او هغه چې وساتلی شي له حرص بخیلۍ د نفس خپل څخه؛ نو دا کسان همدوی دي بریالیان په مراد رسېدلي (بچ شوي له عذابه په دواړه دارینو کې).

تفسير: يعنې د الله تعالی په لاره کې به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسې خپلې ښځې کيږي، او همغه سړی بريالی او په مراد رسيږي چې الله تعالی د هغه زړه له دې اندېښنې غوښتنې څخه پاک ساتلی وي، او حرص، بخل، طمع او کنسکي لار په کې ونه لري.

إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ

که چېرې قرض پور ورکړئ تاسې الله لره (په هغه څه چې فرمايلي يې دي) قرض پور نېک؛ نو دو چنده به کړي (الله ثواب د) هغه (پور) تاسې ته او مغفرت به وکړي (الله) تاسې ته.

تفسير: يعنې د الله تعالی په لاره کې په اخلاص او نېک نيّت سره له خپل حلال او طيب مال څخه صرف کړئ او وېې لګوئ !، تر څو الله تعالی تاسې ته څو چنده له هغه څخه زيات ثواب درکړي، او ستاسې ګردې خطاوې او تجاوزات وبښي، همداسې يو مضمون پخوا له دې څخه هم تېر شوی دی، پوره تقرير دې هلته وکوت شي !.

وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمّل والا دی.

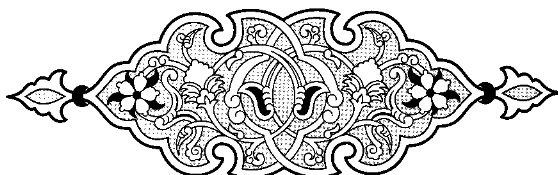
تفسير: د قدر پېژندلو خبره دا ده چې په لږ عمل سره ډېر ثواب ورکوي، او تحمّل يې دا دی چې د ګناه په ليدلو سره سمدلاسه عذاب نه مقرروي، بيا هم د ډېرو ګناهګارانو جرم بښي، او د ډېرو سزا تخفيف کوي.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

عالم پوهېدونکی د پټ او ښکاره دی، ښه غالب قوي دی ډېر حکمت والا دی.

تفسير: يعنې الله تعالی په ښکاره کارونو او پټو نيتونو باندې عليم او خبير ښه دانا او بينا دی، او سم د خپل زبردست قوّت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوي.

تمّت سورة التغابن بفضل الله تعالی ومنّه، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطَّلَاقِ

«د (الطلاق) سورت مدني دی، (۱۲) آیت (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۵) او په نزول کې (۹۹) سورت دی، وروسته د (الإنسان) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبي ! (ووایه امّت خپل ته) کله چې اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځې؛ نو طلاقوئ یې په (وخت د) عدّت د دوي کې (په طُهر کې چې خالي له جماع وي).

تفسیر: اګر که دلته مخاطب نبي صلی الله علیه وسلم دی، مګر په واقع کې ګرد امّت مخاطب دی، یعنې کله چې کوم سړی بیا په کوم ضرورت یا د مجبوریت له کبله د خپلې ښځې د طلاق ورکولو اراده وکړي، نو ښایي چې هغه دې په عدّت سره طلاق ورکړي.

په طلاق ورکولو کې مشروعه طریقه دا ده چې په طُهر کې دې طلاق ورکړی شي، او له احادیثو څخه هم دا قید ثابتیږي، چې په هغه طهر کې چې کوروالی او صحبت په کې نه وي شوی؛ ښایي مېړه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي.

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمېرئ وساتئ تاسو عدّت (د ښځو خپلو).

تفسیر: نارینه او ښځې دواړو ته ښایي چې دا خبره په یاد ولري چې چېرې د غفلت او سهوې په وسیله له دوی څخې کومه سهوه او بې احتیاطي ونشي، او څه لاندې باندې په منځ کې رانشي، او هم ښایي چې طلاق داسې ورکړ شي چې د عدّت په شمېر کې هیڅ شاني ډېروالی او لږوالی رانشي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ

او وویرېږئ تاسو له الله چې رب (پالونکی) د تاسې (دی)، مه وباسئ (ای خاوندانو) دغه (ښځې خپلې) له کورونو خپلو څخه (چې په کې اوسي دوی، تر هغه پورې چې یې تېر شي عدّت).

تفسیر: یعنې له الله څخه وویرېږئ، او په شرعي احکامو باندې پابندي ولرئ !، چې له هغو څخه یو حکم دا دی چې د حیض په حالت کې دې طلاق ورنه کړ شي !، او درې طلاق دې یو ځای ورنه کړ شي !، او مطلّقه ښځه دې له کوره د باندې ونه ایستله شي !، او د دې په شان د الله أكرم شأنه وأعظم برهانُهُ نورې ښوونې هم په اخلاص سره منئ !.

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

او نه دې وځي دغه (ښځې هم پخپله له کورو نه تر څو چې عدّت د دوی تېر شي) مګر هلته چې راشي دوی په فاحشه بې حیایي ښکاره سره (لکه زنا).

تفسير: يعنې ښځې دې پخپله خوښه هم نه وځي، ځکه چې دا سُکنَی محض حق العبد نه دی چې د هغه په رضا سره ساقطه شي، بلکه حق الشّرع دی، هو ! که ښځه کومه ښکاره بېحيايي وکړي، يا په بدو چارو ځغرد وکړي، يا د غلا مرتکبه شي، يا د ځينو علماوو په قول: ژبه وکړي، يا تل په جنګ جنجال او جګړه کې لګيا وي، او بې له غمه او خفګانه يې بل کار نه وي؛ نو ايستل يې روا دي، که دا ښځه بې موجبه له کوره ووځي؛ نو دا پخپله د دې د صريحې بې حيايي يو کار دی.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوي د الله دي، او هر هغه چې تيرېږي له حدودو د الله څخه؛ نو په تحقيق ظلم يې کړی دی په ځان خپل باندې.

تفسير: يعنې ګناهګار شوي دي، د الله تعالی په نزد د سزا موجب وګرځېد.

لَا تَدْرِيْ لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ①

نه پوهېږې (ته ای طلاق کوونکيه ! يا نه پوهېږي هيڅ نفس) ښايي چې الله پيدا کړي وروسته له دې طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه.

تفسير: يعنې ښايي چې بيا د دواړو په منځ کې روغه او صلحه وشي، او په طلاق باندې پښېمان او نادم شي.

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ

بيا نو کله چې ورسېږي دغه (ښځې) نېټې خپلې ته؛ نو وساتئ (تاسې ای مېړونو) دوی په معروف نېکۍ ښه شان سره، يا جلا شئ تاسې له دوی څخه په معروف نېکۍ ښه شان سره.

تفسير: يعنې په رجعي طلاق کې کله چې عدّت ختمېدلو ته نژدې شي؛ نو تاسې لره له دوو چارو څخه د يوې چارې اختيار دی، چې يا د عدّت له ختمېدلو څخه پخوا سم له دستوره هغې ښځې ته رجعت او خپلې نکاح ته دوام ورکړئ !، يا د عدّت په ختمېدلو سره په معقولې طريقې باندې له هغې څخه جلا شئ !، مطلب دا که د نکاح ټينګ ساتل مقصد وي؛ نو په هغه وخت کې، او که يې شلول مطلب وي؛ نو په دغه وخت کې ځغرد (ټينګوالی) پرې وکړئ !، او په دواړو صورتونو کې د انسانيت، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ !، او داسې مه کوئ چې ساتنه يې مقصود نه وي، او خامخا د عدّت د اوږدوالي لپاره رجعت وکړئ، يا د ساتلو په صورت کې هغې ته ايذاء ورسوئ، او طعن او تشنيع ور واوروئ !.

وَّاَشْهِدُوْا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنْكُمْ

او شاهدان نيسئ تاسې (په دغه رجوع باندې) دوه خاوندان د عدل له تاسې څخه.

تفسير: يعنې وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدّت له پوره کېدلو که د نکاح بيا ساتل غواړئ؛ نو په دې رجعت باندې دوه شاهدان ونيسئ، تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَاَقِيْمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ

او ښه اداء کړئ تاسې شاهدي (ای شاهدانو په وخت د حاجت کې) لپاره د (ثواب او رضا د) الله.

تفسير: په دې کې شاهدانو لره هدايت دی چې د شاهدي ورکولو په وخت کې کړه او خرابه خبره ونه کړي، او سمه صافه او درسته خبره ووايئ !.

ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۬

دا (ساتنه په نېکۍ سره) نصيحت كاوه شي په دې سره هغه چاته چې وي چې ايمان يې راوړی وي په الله او په ورځې وروستی (د قيامت) باندې.

تفسير: د جاهليت په زمانه کې پر ښځو باندې زيات ظلمونه کېدل، او له ښځو سره هسې سلوك جاري وو لكه چې له غواوو او خرو سره يې كوي، يا له خورا سختو او ذليلو بندیانو سره كاوه شي، ځينې ښځې به سل سل كرته طلاقېدې، خو سره د هغه به هـم د هغـوی د مصيبت دوره پای (آخر) ته نـه رسېده، قرآن په څو څو ځايونو کې د دې وحشيانه مظالمو او بې رحميو خلاف ويناوې کړي دي، او د نكاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندې په ډېر ښه ډول سره زور غورځولی دی، بالخصوص د دې سورت په منځ کې په نورو حكيمانه وو هدايتو او نصيحتو کې يې يو نهايت جامع او مانع او ټول ښوونكی اصول بيان فرمايلی دی چې: ﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ دی، چې د هغه حاصل دا دی چې كه يې ساتئ؛ نو په معقوله ډول او طريقې سره يې وساتئ !، او كه يې پرېږدئ؛ نو هم په معقوله طريقه سره يې پرېږدئ !، خو له دې ښو او زرينو نصيحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کېدی شي چې په الله تعالى او رسول الله صلى الله عليه وسلم او په آخرت باندې يقين لري، ځكه چې همدا باور او يقين د انسان په زړه کې د الله تعالى وېره او خوف پيدا كوي، او د همدې وېرې لامله دا خيال د انسان په فكر کې پيدا كيږي: همغسې چې يوه كمزوره ښځه له بخته او اتفاقه څمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کې راغلې ده، مونږ هم ټول د يوه لوی قهّار الله تعالى په قبضه او اقتدار کې پراته يو، همدا يو خيال دی چې په هر حال کې سړی له ظلم او تعدّي څخه ساتي، او د الله تعالى په امر منلو باندې اړوي، د دې لپاره په دې سورت کې په مخصوص ډول سره په اتقاء پرهېزګارۍ او د الله تعالى په وېره باندې زيات امرونه او توصيې شوي دي.

وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۙ

او هغه څوك چې ويرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ وبه ګرځوي ده ته يو ځای د وتلو (له دنيوي او اخروي غمونو نه).

تفسير: يعنې له الله تعالى ځنې وويرېږئ !، او د هغه د احكامو تعميل په هر حال کې وكړئ !، كه څه هم له ډېرو مشكلاتو او شدائدو سره مخامخ شئ، ځكه چې الله تعالى د هغو ګردو مشكلاتو ځنې د وتلو لاره در خلاصوي، او په سختيو کې د ګزارې وسيلې هم در برابروي.

وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ؕ

او رزق روزي به وركړي (الله) ده ته له هغه (ځايه) چې ګمان به نه كوي دی.

تفسير: د الله تعالى څخه وېره د دواړو دارينو د خزانو كنجي ده، او د ګردو بريو او كاميابيـو وسيله ده، له همدې ځنې ګرد مشكلات اسانيږي، بې قياس او بې ګمانه يې رزق روزي او خواړه ور رسيږي، ګناهونه يې ښنل كيږي، جنّت ورحاصليږي، ثواب يې زياتيږي، او يوه عجيبه د زړه ډاډينه، سكون، اطمينان او خوښي په برخه او نصيب راځي، چې د هغه لامله بيا هيڅ يوه سختي لكه سختي نه ورښكاري.

وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ۭ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۞

او هغه څوک چې توکل وکړي په الله باندې؛ نو دغه (الله) بس کافي دی ده لره (په دواړو جهانو کې)، بېشکه الله رسېدونکی دی امر کار خپل ته، په تحقیق ګرځولې ده الله هر شيز لره اندازه.

تفسیر: يعنې پر الله تعالی باندې هيله او اسره ولرئ، او يواځې پر وسائلو او اسبابو باندې تکيه ونه کړئ !، د الله تعالی قُدرت په دې اسبابو اړه نه لري، د کوم کار د کولو اراده چې الله وفرمايي؛ هغه هرومرو (خامخا) پوره کېدونکی دی، اسباب او وسائل هم د ده د مشيت تابع دي، هو ! د هر شيز اندازه د هغه له خوا ټاکلې شوې ده، چې سم له هغې سره هغه ښکاره کېدونکی دی، نو ځکه که د کوم شيز په حاصلېدو کې څه ډيل ښکاره شي؛ نو متوکل لره نه ښايي چې ځان خپه يا پرېشان کړي.

وَالّٰٓـِٔيْ يَىِٕسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآىِٕكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَّالّٰٓـِٔيْ لَمْ يَحِضْنَ ۭ

او هغه ښځې چې نااميده شوي وي (په سبب د کبارت يا د مرض) له حيضه له ښځو ستاسې څخه که چېرې په شک کې يئ تاسې؛ نو عدّت د دوی درې مياشتې دی، او همداسې ښځې چې نه وي شوي حائضې (په سبب د صغارت نو درې مياشتې عدّت دې تېروي).

تفسیر: يعنې پاک قرآن د مطلّقې عدّت لکه چې د «البقرة» په سورت کې راغلی دی؛ درې حيضه ښوولی دی، که شبهه او شک پيدا شي چې چاته حيض ورنشي، يا د ډېر عمر او منګ لامله يې حيض بند شوی وي، نو د هغې عدّت به څو وي؟ دا يې راښکاره کړه چې درې مياشتې دی.

وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَّضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۭ

او (ښځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلاربې) عدّت د دوی دا دی چې وزېږوي دوی بار (حمل) خپل.

تفسیر: د جمهورو په نزد د حاملې عدّت د هغې د حمل تر وضعې او د مولود تر ځېګولو پورې دی، که څه هم هغه يوه لحظه او شېبه وروسته وي، يا تر ډېرو مياشتو پورې وځنډېږي، په دې کې د مطلقې او د کونډې حکم يو دی، لکه چې په احاديثو کې راغلي دي.

وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا ۞ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهٗٓ اِلَيْكُمْ ۭ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗٓ اَجْرًا ۞

او هغه څوک چې ويرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ نو وبه ګرځوي الله ده ته کار د ده کې اساني. دا (چې ويلې شوې دي) امر حکم د الله دی چې نازل کړی يې دی تاسې ته، او هغه څوک چې ويرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ نو لرې به کړي الله له ده څخه ګناهونه د ده، او لوی به کړي (الله) ده لره اجر ثواب (د ده).

تفسیر: د هرې جُملې په آخر کې د اتّقاء او د الله تعالی أکرمَ شأنُه وأعظمَ برهانُه د وېرې مضمون په مختلفو اساليبو او ډول ډول پيرايو سره يې تکرار کړی دی، تر څو لوستونکي د هغه د بار بار ويلو څخه ډېر وېښ او متنبّه شي، چې د ښځو په معاملاتو کې د دې اتقاء او پرهېزګارۍ ضرورت ډېر زيات دی.

﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ﴾

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړی شوې) په هغه ځای کې چې په کې اوسېږئ تاسې (سم) له طاقت د تاسي (چې توانېږئ !).

تفسير: د نارينه په ذمّه باندې ضرور دي چې خپلې مطلّقې ښځې ته تر عدّت پورې هستوګنې لپاره کور ور کړي، چې هغه ته «سُکنی» وايه شي، نو کله چې «سکنی» واجبه شي؛ نو نفقه هم د هغه په ذمّه ثابتيږي، ځکه چې ښځه دومره موده د ده په کور کې مقيّده او محبوسه پاتې کيږي، د قرآنکريم د دې الفاظو اشاره په همدې لوري ده: ﴿مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ﴾.

﴿وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ﴾

او مه کوئ اراده د ضرر تاسې د دغو (مطلّقاتو) لره چې تنګوئ به (ځايونه او نفقې) په دوی باندې.

تفسير: يعنې ای مېړونو (خاوندانو) ! ضرر مه رسوئ تاسو دې ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنې چې هغوی په تنګې شي، او په وتلو سره مجبورې شي.

﴿وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾

او که چېرته وي دغه (ښځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلاربې) نو نفقه کوئ تاسې پر دوی باندې تر هغه پورې چې وزېږوي دوی بار (حمل د ګېډو) خپلو (په ځېګېدلو سره).

تفسير: د حمل مدّت کله چې ډېر اوږديږي؛ نو هغه يې په خصوصيت سره راوښود، چې په هغه کې که هومره اوږدوالی هم وشي، خو د حمل تر ځېږېدلو پورې ښايي هغې ته دې نفقه ورکړه شي، او داسې دې ونه کړي چې درې مياشتې نفقه ورکړي، او بيا يې بنده کړي.

﴿فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ﴾

نو که تي ورکاوه دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره؛ پس ورکړئ تاسې هغوی لره مزدوري د هغوی، او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او مېړونو په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کې په معروف نېکی سره.

تفسير: يعنې که له وضع حمل څخه وروسته ښځې ستاسې له خاطره وړوکي ته شودې ورکوي؛ نو اجرت يې ښايي هومره ورکړ شي لکه نورو تی ورکوونکيو ښځو ته چې ورکاوه کيږي !، او سم له دستوره په معقولې طريقې سره يو له بله د دې وړوکي په نسبت مشوره وکړي، او لازمه قراردادونه وتړي، او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړي !، او يو له بل سره د نېکی سلوك وکړي، نه دې ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوي !، او نه دې نارينه له هغې ځنې مخ اړوي چې بلې ښځې ته د دې وړوکي ورکړي، چې د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړي.

﴿وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ﴾

او که سختي وکړئ تاسې (ای والدينو په تي ورکولو او اجرت کې)؛ نو لپاره د تي ورکولو دې طلب کړي هغه (مولود) لره بل ښځه (يعنې دايي دې ورته ونيسي، او په مور باندې دې زور نه کوي).

تفسير: يعنې كه د مخالفت، ضد لامله ښځه په شودو وركولو باندې راضي نشي؛ نو نارينه دې هرومرو هغې ته نه ګوري، او بله ښځه دې پيدا كړي چې هغه كوچني ته شودې وركړي، او كه نارينه پر هغې ښځې باندې خپل وړوكی نه پالي، او شودو ته يې نه پريږدي؛ نو خامخا به بله كومه ښځه پيدا كيږي، او په دواړو صورتونو كې به بلې ښځې ته څه وركول كيږي، نو ولې همدا شی د همغه وړوكي مور ته ورنه كړ شي، چې هم وړوكی په ارام او خوشاله او هم مور پرې ډاډه او بې پروا شي.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا ۚ سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

نو نفقه دې وركوي خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه، او هغه چې تنګ كړ شي په ده باندې رزق د هغه، پس نفقه دې كوي له هغه څنې چې وركړي وي هغه لره الله، نه وركوي تكليف الله هيڅ نفس لره مګر خو په هغه قدر چې وركړی وي هغه لره (له ماله)، ژر به ښكاره كړي الله پس له سختی تنګی څخه اساني او پراخي.

تفسير: يعنې د ووړكي خرڅ پر پلار باندې دی، مال او شته والا دې د خپل مال او شتو په اندازه خرڅ او نفقه وركوي، اكرب او نادار دې د خپل نشتوالي په حيثيت نفقه خرڅ كوي، كه د كوم سړي په برخه ډېره پراخي او شته نه وي، او دالله جل جلاله له درباره يې لږ رزق او خواړه په برخه شوي وي؛ نو دی دې په هغه كې د خپل ګنجايش او قوّت په نسبت خرڅ وكړي !، ځكه چې الله تعالی هيچا ته د هغه له طاقت څخه زيات تكليف نه وركوي، كله چې كوم سړی په تنګه كې هم د هغه له احكامو سره خرڅ وكړي؛ نو الله تعالی به هغه سختي او تنګه په اسانی او پراختيا سره وربدله كړي.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾

او ډېر وو له كليو څخه چې ګرځېدلې سركښي يې كړې وه له امره د رب خپل، او له (امره حكمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه، نو حساب به وكړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قيامت كې)، او په عذاب به كړو مونږ هغوی په عذاب نااشنا ناكاره سخت سره.

شيخ الهند (رحمة الله عليه) د دې آيت ترجمه داسې كړې ده چې: «او څومره (ډېر) وو له كليو نه چې سركشي يې كړې وه له حكمونو د رب خپل نه، او له رسولانو د ده نه؛ پس حساب مو وكړ له هغوی سره حساب سخت، او په عذاب مو كړ هغو په ناكاره ناڅاپه عذاب سره.

تفسير: يعنې د شريعت د احكامو مخصوصًا د ښځو په نسبت د ګردو حكمونو پوره پابندي ولرئ !، كه نافرماني وكړئ؛ نو په ياد يې ولرئ ! چې څومره كلي او ښارونه د الله تعالی او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله ويجاړ او وران شوي دي، كله چې هغه خلق د تكبّر او ځانمنی آخرې درجې ته ورسېدل، او مونږ د هغوی حساب او كتاب ښه او كلك واخيست، او د هغوی يو عمل مو هم بې له پوښتنې پرې نښود، او ټول مو په هسې سخت عذاب او آفت كې اخته كړل چې د هغه نظير او ثاني پخوا له هغه څخه هيڅ ليدلی شوی نه وو.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾

نو (وڅكله يا) وبه څكي هغوی سزا د كار خپل (په دنيا كې)، او دی عاقبت آخر د كار د دوی زيان (په آخرت كې چې حرمان دی له جنّتونو).

تفسير: يعنې هغه سودا، بيع او شراء، پلورل او پېرودل (اخيستل او خرڅول) چې يې په ټول عمر کې کړي وو، آخر يې په هغو کې سخت نقصان وموند، تر دې چې پانګه يې هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تيار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارينو کې).

تفسير: د مخه د دنيوي عذاب ذکر وو، دا د أخروي عذاب ذکر دی.

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ۚ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ

نو وويرېږئ له الله، ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعنې د دې عبرتناکو واقعاتو له اورېدلو څخه عقلمند ايماندارانو ته ويرېدل په کار دي، او مونږ لره داسې کار کول نه ښايي چې د هغه لامله د الله تعالى د قهر او د خپګان مورد وګرځو، العياذ بالله.

قَدْ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿۱۰﴾

په تحقيق نازل کړی دی الله تاسې ته ذکر نصيحت (قرآن).

تفسير: يعنې قرآن، که له (ذکر) ځنې (ذاکر) مراد وي، نو هغه پخپله رسول دی.

رَّسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ

رسول (چې محمد) دی لولي په تاسې باندې آيتونه د الله چې ښکاره کوونکي دي (د احکامو).

تفسير: يعنې ښکاره نښې او آيات چې په هغو کې د الله تعالى احکام په ډېر ښه ډول سره اورولی شوي دي.

لِّيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ

لپاره د دې چې وباسي (الله) هغه کسان چې ايمان يې راوړی او کړي يې دي ښه عملونه له ظلمتونو تيارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (د علم او ايمان) ته.

تفسير: يعنې د کفر او د جهل له ظلمت او تيارو ځنې ايستلې د ايمان او د عمل رڼا ته مو لار ښوولې ده.

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿۱۱﴾

او هغه چې ايمان راوړي په الله باندې، او وکړي ښه (عمل)؛ نو داخل به کړي (الله) ده لره په جنّتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالې، تل به اوسېدونکي وي دوی په هغو کې ابدي همېشه، په تحقيق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزي.

تفسير: او له جنّت څخه زيات ښه رزق، خواړه او روزي چېرې موندل کيږي !؟.

ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلۡأَرۡضِ مِثۡلَهُنَّ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي يې دي اوه اسمانونه او (پیدا کړي يې دي) له ځمکې څخه په مثل د دې (اوه اسمانونو اوه ځمکې).

تفسير: يعنې اوه ځمکې هم پیدا کړي دي، لکه چې د (ترمذي) او نورو په احاديثو کې راغلي دي.

يَتَنَزَّلُ ٱلۡأَمۡرُ بَيۡنَهُنَّ

نازليږي امر حکم (د الله) په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکو) کې.

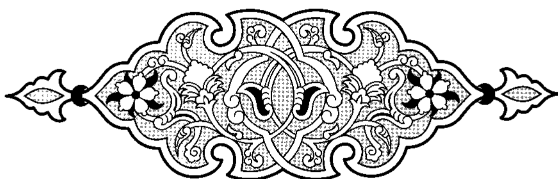
تفسير: يعنې د عالم د انتظام او تدبير لپاره د الله تعالی تکويني او تشريعي احکام په اسمانونو او ځمکه کې راښکته کيږي.

لِتَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدۡ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىۡءٍ عِلۡمَۢا ﴿١٢﴾

(پوهوي مو) تر څو چې وپوهېږئ تاسې چې بېشکه الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی، او (پوه شئ) بېشکه چې الله په تحقيق احاطه فرمايلې ده رسېدلی دی هر شي ته له جهته د علمه قدرته.

تفسير: يعنې د اسمان او د ځمکې د پیدا کولو او د هغو د انتظامي احکامو له جاري کولو څخه دا مقصود دی چې د الله تعالی د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشي، دا خبره د «ابن القيّم» (رحمة الله عليه) له لوري په (بدائع الفوائد) کې څرګنده شوې ده.

تمّت سورة الطلاق، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ التَّحۡرِيمِ

«د (التحريم) سورت مدني دی، (۱۲) آيتونه او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۶) او په نزول کې (۱۰۷) سورت دی، وروسته د (الحجرات) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د نبي صلی الله عليه وسلم هسې عادوت وو چې وروسته له مازديګره د خپلو ټولو مطهّراتو ازواجو کره د څو لحظو او شېبو له مخې ورته، يوه ورځ رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپلې ښځې أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالی عنها په کور کې لږ شاني ډيل وفرمايه، وروسته دا ښکاره شوه چې دوی هلته د هغه عسل شات ګبينه څخه څه خوړلي وو، چې د دوی په مخ کې ور وړاندې کړی شوي وه، دا د شاتو او د ګبينو د خوړلو ډيل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښېده، تر څو چې أم المؤمنين بي بي «عائشة الصديقة» رضي الله تعالی عنها او أمّ المؤمنين بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها سره ملګرې شوې، او داسې تدبير يې جوړ کړو چې د هغې لامله نه يواځې رسول أکرم صلی الله عليه وسلم د شاتو د شربت څښل د هغې کره پرېښود، بلکه بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها ته يې وفرمايل چې: «ما د زينب کره د شاتو شربت څښلی وو، اوس قسم خورم چې وروسته له دې نه يې نه څښم»، لکه چې د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په خيال دا خبره هم تېره شوې وه: که له دې خبرې څخه أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالی عنها خبره شي؛ نو هرومرو خپه کيږي، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم «حفصې» رضي الله تعالی عنها ته يې دا هم فرمايلي وو چې: «له دې خبرې هيچا ته څه ونه وايي»، همداسې يوه خبره د أم المؤمنين بي بي «مارية القبطية» رضي الله تعالی عنها په نسبت هم پېښه شوې وه، «مارية القبطية» هم د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم ماندينه (بي بي) وه، چې د دې له ګېډې څخه د دوی ځوی ابراهيم رضي الله عنه ځېږېدلی وو، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د نورو ازواجو د خوښی لپاره قسم خوړلی وو چې: «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم»، او دا خبره نشي، خو بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها له دې خبرې څخه په پټه بي بي عائشې رضي الله تعالی عنها ته خبر ورکړ، او دا يې هم ورته وويل چې: پټه يې وساتي، دلته د الله تعالی له لوري دا خبرې ځمونږ پيغمبر ته ورښکاره شوې، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم بي بي «حفصة» رضي الله تعالی عنها ته وفرمايل چې: «ولې دې له دې خبرې ځنې نورې خبرې کړې دي؟ چې په ټينګه سره مې درته ويلي وو چې پټه يې وساته»، نو هغوی په تعجّب سره وويل: «تاسې ته دا خبر چا در کړی دی؟ نو پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: «الله تعالی ماته له دې خبرې ځنې خبر راکړی دی»، د همدې پېښې په لړ کې دا آيتونه راښکته شوي دي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ

ای نبي (ای ځما پيغمبره !) ولې حراموې ته هغه چې حلال کړي دي الله تاته، غواړې ته (په دې حرامولو سره) خوښي د ښځو خپلو.

تفسير: د حلال شي په ځان باندې د حرامولو مقصد داسې دی چې د هغه په نسبت چې د عقيدې له مخې حلال او مباح ګڼي، هسې عهد او پيمان وکړي چې وروسته له دې نه به يې نه استعمالوم، که داسې کول د کوم صحيح مصلحت پر بناء وي؛ نو شرعًا جائز دی، مګر د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د رفيع شأن سره دا وړ او مناسب نه وو چې د ځينو ازواجو

د خوښی لپاره داسې یوه (اسوه) قائمه کړي چې وروسته له دې نه به د هغه د امّت لپاره د تکلیف سبب وګرځي، نو ځکه الله تعالی خپل رسول یې متنبّه وفرمایه چې ازواجو سره ښېکله خوش اخلاقي کول او په مینې او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی، مګر نه په دې اندازه او مېچ چې یو حلال شی پر ځان باندې حرام کړي، او خامخا ځان په ربړ او تکلیف کې واچوي.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ①

او الله ښنونکی دی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: چې ګناه ښې، او له تاسې ځنې کومه ګناه هم نه ده شوې، یواځې پخپلې درجې کې یو خلاف اوْلی خبره دې له خولې څخه وتلې وه.

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ②

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسې لره حلالوالی د قسمونو ستاسې (په کفّارت سره) او الله مولی دوست مددګار ستاسې دی، او همدغه (الله) ښه عالم دانا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې هغه مالك الملك أعلی شأنُه وأعظم برهانُه د خپل علم او حکمت له مخې تاسې ته مناسب احکام او هدایات درلېږلي دي، چې له هغو څخه دا دي: که کوم سړی په یوه نامناسب شي باندې قسم وخوري؛ نو کفّاره دې ورکړي، او خپل قسم دې حلال کړي، چې د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کې راغلی دی.

وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا ۚ فَلَمَّا نَبَّاَتْ بِهٖ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهٗ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ ۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِهٖ قَالَتْ مَنْ اَنْۢبَاَكَ هٰذَا ۗ قَالَ نَبَّاَنِيَ الْعَلِيْمُ الْخَبِيْرُ ③

کله چې پټ راز ووایه پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چې تحریم د عسلو د ماریې یا د زینبې وو)، نو کله چې خبر ورکړ هغې (حفصې) په دې (خبرې) سره (عائشې ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبي پیغمبر) باندې؛ نو ور وپېژندله (نبي حفصې ته) له ځینو هغو (خبرو) سره، او مخ یې واړوو له ځینو خبرو، وویل دې (حفصې) چې چا خبر کړې ته په دې باندې، وویل (نبي) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دې سورت په شروع کې تاسې د شاتو او د ماریې قبطیې قصې ولوستلې، په آیت کې دا راښوولې شوي چې: بنده د یوې خبرې په هغومره پټو ساتلو کې چې کوښښ وکړي، نو کله چې الله تعالی د هغې ښکاره کول وغواړي؛ نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتې کېږي، او هم د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دې څخه لا ښه ثابتېږي، چې په هغو چارو کې چې د دوی د طبیعت په خلاف پېښېدې، تر کومې اندازې پورې تساهل او اغماض فرمایه، او څرنګه یې د عفوې او د کرم له لارې ځنې خبرو ته کتل، ګواکې د شکایت په وخت کې یې پوره الزام نه ورکاوه.

اِنْ تَتُوْبَآ اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوْبُكُمَا ۚ

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بیبیانو) الله ته (قبوله به شي)، نو په تحقیق کاږه شوي دي زړونه د تاسې دواړو.

تفسیر: دا خطاب بي بي عائشې او بي بي حفصې رضي الله تعالی عنهما ته دی، که تاسې توبه وباسئ؛ نو بېشکه د توبې ایستلو موقع ده، ځکه چې ستاسې زړونه د اعتدال له لارې څخه کاږه شوي دي، نو ښايي چې بيا هسې د بې اعتدالۍ په لوري لاړې نشئ، او د بې اعتدالۍ څخه ځانونه وژغورئ.

وَإِنْ تَظٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰىهُ وَجِبْرِيْلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيْرٌ ④

او که مرستې وکړئ تاسې دواړه يو له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې)؛ نو بېشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مؤمنانو (يې هم مددګاران دي) او ملائکې (يې هم) وروسته له دغه (مددګارۍ نه) مددګاراني دي.

تفسیر: د زوجينو په کورنيو چارو کې ځينې اوقات ځينې خبرې ړومبی ډېرې معمولي او وړوکې په نظر راځي، خو که لږ څه عنان او ملونه يې سسته پرې ښوده شي؛ نو په پای کې هغه ډېر يو ويرووونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوي، په تېره بيا ښځه که کومې لويې کورنۍ ته منسوبه وي؛ نو هغه طبعًا پخپل پلار، ورور، خپلوانو او کورنۍ باندې نازيږي، نو ځکه يې تنبيه وفرمايله چې وګورئ ! که تاسې دا راز مرستې، ملګرتيا او ښوونې کوئ؛ نو په ياد يې ولرئ چې له هغه څخه پيغمبر ته هيڅ ضرر نه رسيږي، ولې چې الله تعالی پرښتې او نېک بخت ايمان لرونکي درجه په درجه چې دچا مرسته کوونکي او رفيقان او مددګاران وي، نو د هغه په مقابل کې د بل کوم انسان تدبير نه چليږي، هو ! يواځې له هسې چارو څخه تاسې ته نقصان در پيښيږي.

عَسٰى رَبُّهٗٓ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُّبْدِلَهٗٓ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّأَبْكَارًا ⑤

نژدې دی (او قادر دی) رب د دغه (نبي) که چېرې طلاق درکړي تاسې ټولو ته په دې چې بدل ورکړي ده لره نورې ښځې بهترې له تاسې څخه (په سيرت او صورت کې)، حکم منونکې، مؤمنانې، لمونځ کوونکې، توبه ايستونکې، عبادت کوونکې، روژه کوونکې، هجرت کوونکې، کونډې او پېغلې.

تفسیر: يعنې داسې وسوسو ته پخپلو زړونو کې لارې مه ورکوئ چې نارينه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وي، او له مونږ څخه ښايسته او ښکلې ښځې چېرې پيدا کيږي، نو ځکه دوی مجبور دي چې ځمونږ ګردې ويناوې واوري، په ياد يې ولرئ ! که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو له تاسې څخه بهترې ښځې هم خپل پيغمبر ته پيدا کولی شي، ولې چې د الله تعالی په دربار کې د هيڅ يوه شي لږوالی نشته.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! وساتئ تاسې ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چې خس اور لګوني بالنړ د هغه سړي او تيږي (ګټې) دي.

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دي چې د خپلو ملګرو او کور کهول والو په دينداری او مسلمانۍ کې هم توجّه ولري، او د هغوی په سمون او لار ښوونه کې زيار وباسي، په پوهولو، ويرولو، روزلو، مينه، محبت، وهلو او نورو وسيلو سره کوښښ وکړي چې هغې ته د ديانت چارې ور وښيي، که سره له دې هم هغوی په لاره باندې برابر نشي؛ نو د هغوی کمبختي او د ده بې قصوري پېژندی شي د: ﴿وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تفسير د لمړي جزء په (البقرة) سورت کې ځمونږ دغه مبارک تفسير کې ليکلی شوی دی، هلته دې وکوت شي !.

عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ

په دې اور باندې مقررې دي پرښتې كلك زړونې قوّتناكې زبردستې.

تفسير: يعنې دغه پرښتې پر مجرمانو باندې زړه سوی او رحم نه كوي، او نه يې پرې ږدي، او نه د هغه د زبردست نيولو څنې هيڅوك ځان ژغورلی شي، او نه ترې تنښتېدلی شي.

لَّا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ۝

نه كوي نافرماني دغه (پرښتې) له الله د هغه څه چې امر يې كړی دی دوی ته، او كوي دوی هغه كار چې پرې مأمورې وي (من جانب الله).

تفسير: يعنې نه د الله تعالی له حكمونو څنې خلاف تګ كوي، او نه د هغو د احكامو په تعميل كې او په ځای راوړلو كې څه ډيل او سستي كوي، او نه د حكم په امتثال كم قوّته او عاجزانې دي، او په قيامت كې ويلی كيږي دغو منكرانو ته داسې چې:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝

ای هغو كسانو چې كافران منكران شوي يئ، يعنې ای كافرانو ! عذر مه كوئ تاسې نن ورځ (ځكه چې نه قبليږي)، بېشكه همدا خبره ده چې بدل جزاء به دركړ شي تاسې ته د هغه څه عمل چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ كې كله چې د جهنّم عذاب په مخ كې شته، نو هلته به منكرانو ته ويلی كيږي چې اوس پلمې او بهانې مه راښيئ، ځكه چې نن به هيڅ يوه پلمه او بهانه نه چليږي، بلكه هر څه چې مو كړي دي؛ د هغه سزا به تاسې ته پوره دركوله كيږي، او څمونږ له لورې به په تاسې باندې هيڅ يو ظلم او زياتی نه كيږي، دا ګرد ستاسې عملونه دي، چې د عذاب په بڼې تاسې ته په نظر راځي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا

ای هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی ! توبه وباسئ تاسې الله ته توبه خالصه رښتيا د زړه له كومې.

تفسير: د زړه له كومې خالصه توبه دا ده چې په زړه كې بيا د ګناه يو خيال هم تېر نشي، كه وروسته له توبې څخه بيا هم د ده په زړه كې د همغو چټې او خرابو چارو چرتونه او فكرونو ته اندېښنه وګرځېده، نو وپوهېږئ چې د هغه په توبه كې څه نقص او كسر شته، او د ګناه بنياد يې لا له بېخه نه دی وتلی.

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ يَوْمَ لَا يُخْزِى اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ

اميد دی چې رب ستاسې وبه رژوي له تاسې څنې ګناهونه ستاسې، او داخل به كړي تاسې هغو جنّتونو ته چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، (دا نو ويستل ستاسې دي جنّت ته) په هغه ورځ كې چې وبه نه شرموي الله نبيّ او هغو كسانو لره چې ايمان يې راوړی دی له هغه سره.

تفسیر: یعنې د نبي مقام خو ډېر لوړ دی، د هغوی ملګرو ته هم ذلّت نه ورپېښېږي، بلکه په خورا اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو مقام کې ځای مومي، او د ډېر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځي.

نُوْرُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

رڼا د دوی به ځغلي وړاندې د دوی څخه او په ښي خوا د دوی.

تفسیر: د دې بیان د (حدید) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، وګورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر.

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨﴾

وبه وايي دوی: ای ربه ځمونږ! پوره کړه باقي ولره مونږ لره رڼا ځمونږ، او وبښه مونږ لره (ګناهونه ځمونږ)، بېشکه ته پر هر شي باندې ښه قادر یې.

تفسیر: یعنې ځمونږ رڼا تر آخر پورې قائمه ولره، او مه یې وژنه!، لکه چې د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کې ولیکل شو، چې د هغوی رڼا مړه کیږي، او په توره تیاره کې پاتې کیږي.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۭ

ای نبي (ای ځما پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفّارو سره (بالسّیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختي کوه پر دوی باندې.

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پوست خوی په دې اندازې سره زیات وو، چې الله تعالی نورو ته د تحمّل کولو امر فرمایي او په دوی باندې د سختي کولو امر کوي.

وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٩﴾

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنّم دوزخ دی، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: ړومبی یې د مؤمنانو د هستوګنې ځای ور وښود، او بیا یې د هغوی په مقابل کې د کفارو او د منافقانو د هستوګنې ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّامْرَاَتَ لُوْطٍ ۭ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ

بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې کافران منکران شوي دي، ښځه د نوح او ښځه د لوط، چې وې دا (دواړه ښځې تر نکاح) لاندې د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ، بیا خیانت وکړ (دې دواړو ښځو) له دغو دواړو (صالحانو خاوندانو خپلو سره)، نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی، او وویل شو: ننوځئ تاسې دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو). او بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی: ښځه د فرعون.

تفسیر: یعنې نوح او لوط علیهما السلام د الله څنګه نېک بندګان وو، مګر د دواړو په کورونو کې د هغوی ښځې منافقانې وې، چې په ښکاره ډول به یې هغو سره تعلّقات لرل، خو په پټه به له کافرانو سره ملې وې، نو بیا څنګه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالی له لوري په دوزخ کې وغورځول شول، او د پیغمبرانو د زوجیت تعلّقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله، او نه یې له عذابه وژغورل، پرته له دې څخه د فرعون ښځه بي بي آسیه رضي الله تعالی عنها بنت مزاحم چې یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه، او د هغې مېړه د الله تعالی لوی باغي وو، هغې نېکې ښځې خپل مېړه له عذابه ونه شو ژغورلی، او نه د مېړه د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم اخروي رنځ ور ورسېد.

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چې وویل دې: ای ربه څما ! جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنّت کې.

تفسیر: یعنې خپل قرب دې را عنایت کړه ! او په جنّت کې راته یوه ماڼۍ ودانه کړه !.

وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه، او له عمل د ده څخه، او ومې ژغوره (خلاصه مې کړه) له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنې د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره !، او د هغه له ظلم څنې راته نجات وبښه، دوی موسی علیه السلام پاللی وو، او د دوی له مرستیالانو څنې وو، وایي: کله چې فرعون ته دا حال ورڅرګند شو؛ نو دا یې په څلورو موږو کې وتړله، او راز راز ربړونه او ایذاوې یې ور ورسولې، په همدې حال کې د الله تعالی له لوري هغې ته د هغه د جنّت ځای ور وښوول شو، چې د هغه لامله په هغې باندې هغه ګرد ربړونه او سختیاوې ور اساني شوې، په پای کې فرعـون هغه سیاستًا ووژلـه، او دې د شهادت کنـډول پـه سر واړاوه، او د حقیقي مالك الملكوت أجلّ وأعلی شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ مخې ته ورسېده، په صحیح حدیث کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دې د کاملتوب اعلان فرمایلی، او بي بي مریم سره یې د هغه شتوالی ذکر کړی دی، په زرهاوو رحمتونه دې وي د دوی په پاك روح باندې.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثال بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چې ساتلی یې وو ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه).

تفسیر: یعنې له حلال او له حرام له ګردو څخه یې محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پو کل (په ګرېوان د هغې) کې له روح خپل څخه.

تفسیر: یعنې د پرښتې په وسیله یې یو روح ور وپوکه، جبریل علیه السلام د دې د کمیسه په ګرېوان کې پوکلی وو، چې د هغه په نتیجه کې د حمل استقرار وشو، او مسیح علیه السلام پیدا شو.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهٖ

او تصدیق باور کړی وو هغې په خبرو د رب خپل، او په کتابونو د ده.

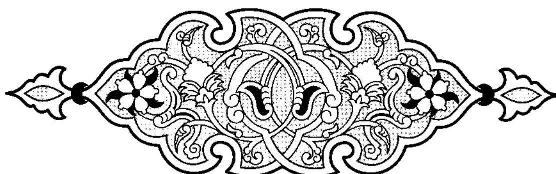
تفسیر: د رب خبرې هغه وې چې د پرښتو په ژبو سره د (آل عمران) په سورت کې بیان شوي دي، ﴿وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ﴾ الآية ـ او له کتابونو څخه به عام سماویه کتابونه مراد وي، او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿۱۲﴾

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو ښځه.

تفسیر: یعنې د کاملینو نارینه وو په شان په بندګۍ او طاعت کې ټینګه او ثابت قدمه وه، باقي داسې وبوله چې د قانتینو له کورنۍ ښځه وه.

تمت سورة التحريم، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفيق والعصمة.

سُوْرَةُ المُلْكِ

«د (الملک) سورت مکي دی، (۳۰) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۷) او په نزول کې (۷۷) سورت دی، وروسته د (الطّور) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبٰرَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۱

ډېر برکت کوي هغه (الله) چې په لاس د ده کې دی ملک سلطنت، او همدغه (الله) پر هر څیز باندې ښه قادر دی.

تفسیر: یعني لوی برکتناک او خورا ثابت دی په دوام هغه الله تعالی چې ګرد ملک د ده دی، او یواځې په هر شي کې د هغه واک او اختیار دی، او حکم یې پر هر څیز او هر ځای باندې چلیږي.

الَّذِيْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا

هغه (الله) چې پیدا کړی یې دی مرګ او ژوندون لپاره د دې چې وازمویي تاسې چې کوم یو له تاسې ډېر ښه دی د عمل له مخې.

تفسیر: یعني د مړیني او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړې ده، مونږ او تاسې ړومبی هیڅ نه وو، هم هغه مرګ او مړینه وګڼئ، بیا پیدا شو، وروسته له هغه مړینه او مرګ پر مونږ راځي، بیا مو له هغې مړیني او مرګ څخه ژوندي راپاڅوي، لکه چې د (البقرة) په دریمې رکوع (۲۸) آیت څمونږ د دغه تفسیر کې راغلي دي: ﴿وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ د مړیني او د ژوندون دا ګردې سلسلې د دې لپاره دي چې ستاسې د چارو کتنه او ازموینه وکړه شي چې کوم یو خراب کار کوي؟ او کوم یو ښه کوي؟ په ړومبني ژوندون کې ازموینه کیږي او په دویم ژوندون کې د هغه نتیجه فورًا درښوله کیږي، فرض یې کړئ ! که ړومبی ژوندون نه وی؛ نو چا به عمل کاوه، که موت نه راتلی؛ نو خلق به له مبدأ او منتهی څخه غافل او بې فکره پاتې کېدل، او هیڅ به نه پسې ګرځېدل، که بیا ژوندون نه وی؛ نو د ښو او بدو چارو بدل به چېرې ورکاوه کېده؟.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفُوْرُ ۝۲

او همدغه (الله) ښه غالب قوي دی، ډېر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعني داسې زبردست دی چې د هغه له نیولو څخه هیڅوک ځان نشي بچ کولی، او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښوونکی هم دی.

الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي اووه اسمانونه طبقې طبقې لاندې باندې.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې: د یوه اسمان په سر باندې بل اسمان، او د هغه د پاسه دريیم اسمان او همداسې یو پر بل باندې اووه اسمانونه سره لاندې باندې طبقې دي، چې له یوه اسمانه تر بل اسمان پورې د پنځو سوو کلونو مسافه ده.

مَا تَرٰى فِيْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ۭ

وبه نه وینې ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمان کې هیڅ تفاوت خلل عیب فرق.

تفسیر: یعنې قادر ذات پخپل انتظام او کاریګرۍ کې هیچېرې هیڅ فرق نه دی ایښی، په هر شي کې له انسان ځنې اخیستې تر حیواناتو، نباتاتو، جماداتو، عناصرو، علوي او سفلي اجرامو، او اوو اسمانونو، ستوریو او نورو پورې یو شانې د هغه قدرت او کاریګري ښکاري.

هسې نه دی چې ځینې شیان یې په حکمت او بصیرت سره او ځینې یې همداسې چټې او بېکاره او بې اصوله پیدا کړي وي (العیاذ بالله)، که چېرې چاته هسې کوم شی په نظر ورشي؛ نو ودې پوهیږي چې د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کې څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ ۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ③

بیا واړوه (خپلې) سترګې چې آیا وینې ته (په کې) څه چاود ځیروالی نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلی شوي دي، او یو لړ یې له بل لړ سره داسې نښتی دی چې هیچېرې څه چاود، فرق، تفاوت، سوري، خلل، نقصان، عیب او څه د تنقید ځای په کې نشته، او نه د هغه په کاریګرۍ کې څه اهمال او اختلال موندل کیږي، هر شی همغسې دی لکه چې ښایي، که دا آیتونه د اسمان په نسبت وي؛ نو مطلب به یې داسې وي چې: ای اورېدونکیه (مخاطبه) ! پاس اسمان ته وګوره چې په کوم ځای کې یې څه لاندې باندې درز چاود ځیروالی او نقصان موندل کیږي؟ بلکه یو صاف، هوار، متصل، مربوط او منظم شی په نظر راځي، چې سره د تېرېدلو د دومره زمانو او د ازمنوو د تطاولو تر نن پورې هیڅ فرق او تفاوت نه په کې لیدل کیږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ④

بیا وګرځوه سترګې خپلې (اسمان ته ای کتونکیه !) دوه دوه ځلې، بېرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بېرته ګرځېدونکې او دغه (سترګې به وي) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدلو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دي چې په یوه نیمه کتنه کې سترګې تېروځي، نو ځکه په پوره کوښښ سره څو څو ځلې وګوره !، چې آیا په کوم ځای کې کوم چاود، کندو، ځیروالی، او رخنه شته؟ ښه غور، فکر او دقّت وکړه، او بیا کتنه پرې وکړه، چې د قادر ذات په انتظام کې خو چېرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟ په یاد یې ولرئ ! چې ستاسې سترګې له ډېرو کتلو ځنې ستړې ستومانیږي، او ذلیلې، درمانده خړې پړې به بېرته راګرځي، خو د الله تعالی په کاریګرۍ او مصنوعاتو او انتظاماتو کې به هیڅ عیب او قصور نه شي ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاۗءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښایسته کړی دی مونږ دا اسمان ډېر نژدې (ځمکې ته) په ډېوو ستوریو سره.

تفسیر: یعنې د اسمان په لوري وګورئ ! چې د شپې له مخې د ستوریو اشعه، پلوشې، ځلېدل او سینګار په څه رونق او شان سره برېښي، دا د قدرت هسې رڼاګانې او ډیوې دي چې د نړۍ ډېرې ګڼې په هغو پورې تړلې دي.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او ګرځولي دي مونږ دغه (ډیوې ستوري) ویشتونکي شیطانانو لره.

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او نورو ځایونو کې په تفصیل سره تېر شوی دی.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ۝

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډېر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنې په دنیا کې په شهابو سره ویشتل کیږي، او په آخرت کې دوی لره د دوزخ اور تیار دی.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

او شته لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې عذاب د جهنّم دوزخ، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې د کافرانو د هستوګنې ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کې دی.

اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِىَ تَفُوْرُ ۝ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۭ

کله چې وغورځولی شي (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کې وابه وري دوی دغه (دوزخ لره) اواز لوی بد، او هغه به خوټیږي. نژدې به وي (دا دوزخ) چې ټوټې ټوټې شي له جهته د قهره (غضبه پر کفّارو باندې).

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به د دوزخ غږ ډېر بد او ویروونکی وي، او په بې انتها خوټېدلو او اشتعال سره به هسې راښکاري لکه چې له ډېرې غوصې او قهر دې پورې راوړی چې اوس به سمدلاسه ټوټې ټوټې الوځي (أعاذنا الله منها بلطفه و کرمه).

كُلَّمَآ اُلْقِىَ فِيْهَا فَوْجٌ سَاَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَذِيْرٌ ۝

هر کله چې وغورځوله شي په کې یوه ډله (د منکرانو)؛ پوښتنه به وکړي (توبیخًا) له هغوی نه خازنانې د دوزخ (داسې چې) آیا نه وو راغلی تاسې ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کې).

تفسیر: یعنې دا پوښتنې به د زیاتو ذلیلولو، محجوبولو او خړولو لپاره وي، چې تاسې په دې مصیبت ککړ شوي یئ، آیا پخوا له دې څخه چا نه وی خبر کړي؟ او نه یې متنبه کړي او ویرولي وئ؟ چې په دې لاره باندې مه ځئ !، که نه سم به په دوزخ کې لوېږئ، چې هلته به داسې سخت سخت عذابونه وي.

قَالُوْا بَلٰى قَدْ جَآءَنَا نَذِيْرٌ ۙ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۖ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ كَبِيْرٍ ﴿۹﴾

نو وبه وايي (منکران داسې چې) هو ! په تحقيق راغلی وو مونږ ته ويرونکی (پيغمبر)، نو دروغجن وباله مونږ دی، او وويل مونږ (هغوی ته چې) نه دی رالېږلی الله هيڅ شی، نه يئ تاسې مګر په ګمراهی لويه کې.

تفسير: يعنې خجل او نادم شوي په ډېر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوي چې: بېشکه ويرونکی پيغمبر مونږ ته راغلی وو، مګر مونږ د هغوی خبرې ونه منلې، او دوی به مو تل دروغجن ګڼل، او ورته ويل به مو چې: تاسې غلطې خبرې کوئ، نه د الله تعالی له لوري رالېږلی شوي يئ، او نه پر تاسې باندې وحي راځي، بلکه تاسې د عقل او پوهې له لارې څخه لرې تللي يئ، او په سخته ګمراهی کې لوېدلي يئ.

وَقَالُوْا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِيْ أَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴿۱۰﴾

او وبه وايي (منکران) که چېرې وی مونږ چې اورېدلي مو (خبرې د انبياوو په دنيا کې په سماع القبول سره)، يا مو عقل لرلی (په خير او شر خپل)؛ نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کې.

تفسير: يعنې مونږ په دې نه پوهيدو چې دا ويرونکي به رښتين راووځي، که مونږ په هغه وخت کې د کوم پند ورکوونکي خبرې اورېدلي وی، او له پوهې او عقل څخه مو کار اخيستی وی، او د معاملې په حقيقت باندې پوهيدلي وی؛ نو نن به ولې د دوزخيانو په ډله کې ګډېدو، او تاسې ته به د دې پيغور او طعن ورکولو موقع څرنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوْا بِذَنْۢبِهِمْ ۚ فَسُحْقًا لِّأَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴿۱۱﴾

نو اقرار يې وکړ (قائل شول) دوی په ګناه خپلې باندې، نو لرې والی دی خاوندانو د دوزخ لره، (د الله تعالی له رحمته دې لری وګرځول شي).

تفسير: يعنې پخپله دوی اقرار وکړ چې بېشکه مونږ مجرمان يو، هسې بې ګناه مونږ په دوزخ کې نه يو لويدلي، خو د دې ناوخته اقرار او اعتراف څخه هغوی ته هيڅ ګټه او فائده نه وررسيږي، او هسې ارشاد به کيږي: ﴿فَسُحْقًا لِّأَصْحٰبِ السَّعِيْرِ﴾ «اوس دې لرې او ورک شي او دفعه دې شي دوزخيان»، دوی لره د رحمت په شاوخوا کې هيڅ د هستوګنې ځای نه دی پاتې، بلکه دوی ته لرېوالی دی له مهربانۍ د الله څخه.

إِنَّ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ

بېشکه هغه کسان چې ويريږي له رب خپل په غيب سره.

تفسير: يعنې الله تعالی يې نه دی ليدلی، مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندې پوره باور لري، او د هغه د عظمت او د جلال له تصوّره ريږدي، او د هغه د عذاب له خياله لړځيږي، يا د (بالغيب) مطلب دا دی چې د خلقو له مجمع څخه جلا په عزلت اوخلوت کې هم په پټه سره خپل پروردګار يادوي، او د هغه له وېرې څخه لړځېدونکي ويرېدونکي وي.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿١٢﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ۭ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿١٣﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی). او که پټوئ تاسې خبره خپله، او که ښکاروئ (هغه خبره)، بېشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندې هم.

تفسیر: یعنې اګر که تاسې هغه نه وینئ، مګر هغه تاسې ویني، او ستاسې په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کې وي یا په جلوت کې؛ پوهیږي، بلکه پر هغو ټولو شیانو باندې هم خبردار دی چې ستاسې په زړونو کې ګرځي، لنډه یې دا چې سره له دې چې الله تعالی ستاسې له سترګو څنې پټ او غائب دی، خو بیا هم ستاسې په ټولو پټو او ښکاره وو باندې پوه او خبردار دی، او هیڅ شی ترې غائب او پټ نه دي.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ۭ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږي (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي (زړونه؟ بلکه هر شی ورمعلوم دی)، او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعنې ستاسې او ستاسې د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالی دی، کله چې خالق او مختار کوم شی پیدا کوي، نو خامخا په هغه باندې پوه او خبردار او پوره عالم هم وي، که نه پیدا کول ناممکن دي، او داسې امکان نه لري چې یو شی یې جوړ کړی وي خو پرې نه پوهیږي.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ۭ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿١٥﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته ځمکه پسته تابعداره، نو ځئ ګرځئ تاسې په اوږو اطرافو لارو د دې ځمکې کې، او خورئ تاسې له (حلال) رزق د دغه (الله)، او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندي راپورته کېدل ستاسو دي (پس له مرګه).

تفسیر: یعنې ځمکه یې ستاسې په مقابل کې داسې نرمه، پسته، ذلیله، مسخّره او منقاده ګرځولې ده، چې هر څه وغواړئ؛ په هغې کې تصرّف کولی شئ، او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ، او ترې خپل خوراک، څښاک او نور ضروریات ګټئ، مګر دومره په یاد ولرئ! هغه ځوک چې خواړه او نور شیان درکوي، د همغه په لوري پس له مرګه او بیا ژوندي پاڅېدلو ستاسې بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَمُوْرُ ﴿١٦﴾

آیا مأمون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) څنې چې په اسمانونو کې دی چې راپورته به کړي په تاسې باندې ځمکه (او ډوب به مو کړي په کې)؟ بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړځیږي وخوځیږي.

تفسیر: ړومبی یې انعامات راښوولي وو، اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښیي او ویرول یې مقصود دي، یعنې بېشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مسخره شوې ده، مګر په یاد یې ولرئ چې په هغې باندې حکومت د همغه ذات دی، چې د دې اسمان خاوند دی، که وغواړي تاسې په ځمکه کې داسې خښوي چې له چارچاپېره به ځمکه درباندې

پورته کوي، او په هغه وخت کې به ځمکه ولړځیږي، او تاسې د هغې په همدا خوځېدلو سره په کې ډوبیږی، نو ځکه سړي لره نه ښايي چې د هغه خالق مختار له دربار څخه بې وېرې او بې پروا شي، او په شرارت باندې لاس پورې کړي، او د هغه په ډيل او معطلی باندې مغرور شي.

أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا

آیا مأمون ډاډه شوي يئ تاسې له هغه (الله) څخه چې په اسمانونو کې دی له دې نه چې وبه لیږي په تاسې باندې کاڼي ويشتونکي باد.

تفسير: يعنې په ډېره خوښی سره په ځمکه باندې ځئ راځئ، او خواړه او نور ضروريات ځان ته ګټئ، خو سره له هغه خپل الله تعالی مه هېروئ !، که نه هغه الله تعالی په دې باندې قادر دی چې پر تاسې باندې يوه سخته سيلی درولیږي، يا د کاڼو باران درباندې اوورويي، نو بيا به تاسې څه وکړلی شئ، او ستاسې به دا ګرد ځغلېدل، لاندې باندې کېدل په ځای پاتې کيږي.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾

نو ژر ده چې پوه به شئ تاسې چې څه رنګه وو ويرول ځما.

تفسير: يعنې له هغه عذابه چې تاسې وېرول کېږئ؛ هغه څومره تباه کوونکی او ويروونکی وو؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾

او خامخا په تحقيق دروغجن ګڼلي وو (كفّارو خپل انبياء) چې پخوا له دغو (کفّارو د مکې) څخه وو، نو څه رنګه وو انکار د عذاب ځما !؟.

تفسير: يعنې له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چې شوې ده، له هغې څخه عبرت واخلئ !، او وګورئ چې د هغوی په حرکاتو باندې هم مونږ انکار کړی وو، نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

آيا نه ګوري دوی مرغانو ته (په هوا کې) له پاسه د سرونو د دوی؟ پرانيځي وزرونه او ټولوي (وزرونه خپل)، نه نيسي نه ساتي دوی په هوا کې له پرېوتو مګر خو رحمان، بېشکه هغه (الله) په هر څيز باندې بينا ښه ليدونکی دی.

تفسير: ړومبی د اسمان او د ځمکې ذکر شوی وو، دلته د هغو د منځ شيانو ذکر دی، يعنې د الله تعالی قدرت ته وګورئ چې مرغان د ځمکې او د اسمان په منځ کې کله خپل وزرونه غوړوي او پرانيځي او خواره يې کړي، څرنګه ورسره الوځي؟ او کله يې ټولوي، او سره له دې چې د ثقيل جسم او د درنې ښې او بشرې خاوندان او مائل الی المرکز دي، خو بيا هم هغوی لاندې نه رالويږي، او نه د ځمکې جاذبه قوّه هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوري راښکلی شي، وښيه پرته (علاوه) له الله تعالی د چا قدرت هسې دی؟ چې هغه يې په فضاء او تشتيا کې هسې ساتلی دی؟ بېشکه «رحمان» پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی ښې هسې جوړې کړي دي، او په هغوی کې يې داسې يو قُوّت ايښی دی، چې د هغه په وسيله هغوی بې تکلّفه په هوا کې څو څو ګړۍ الوتلی او ګرځېدلی شي، همغه د هر يوه څيز په استعداد باندې ښه پوهيږي، او ګرد مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي.

اَمَّنۡ هٰذَا الَّذِیۡ هُوَ جُنۡدٌ لَّكُمۡ یَنۡصُرُكُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ الرَّحۡمٰنِ ؕ اِنِ الۡكٰفِرُوۡنَ اِلَّا فِیۡ غُرُوۡرٍ ﴿۲۰﴾

آيا څوک دی هغه (ذات) چې هغه لښکر ستاسې شي کومک مرستې وکړي له تاسې سره بې له «رحمان»؟ نه دي کافران مګر خو په غرور غولېدلو کې دي.

تفسير: منکران سخت غوليدلي دي، که هغوی داسې ګڼي چې د هغوی معبودان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالی لـه عذابه او لـه راتلونکي آفت څخه ژغورلی شي؛ ښه وپوهېږئ ! چې له رحمانه جلا شوي هيڅوک به هغوی ته مدد او مرستې ونه رسوي.

اَمَّنۡ هٰذَا الَّذِیۡ یَرۡزُقُكُمۡ اِنۡ اَمۡسَكَ رِزۡقَهٗ ۚ

آيا څوک دی هغه (ذات) چې رزق درکړي تاسې ته که چېرې بند کړي (الله) درځخه رزق خپل؟ (هيڅوک مو بې له الله رازق نشته).

تفسير: يعنې که الله تعالی د خوړو سامان او اسباب در بند کړي، نو څوک به طاقت ولري چې په تاسې باندې د خوړو ورونه پرانيځي؟.

بَلۡ لَّجُّوۡا فِیۡ عُتُوٍّ وَّ نُفُوۡرٍ ﴿۲۱﴾

بلکه ننوتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشۍ عناد او تېښته نفرت کې (له حقه).

تفسير: يعنې دا خلق پخپلو زړونو کې پوهېدل چې له الله تعالی څخه جلا پاتې شوي نه د چا د نقصان مخه نيولی شي، او نه چاته ګټه رسولی شي، مګر يواځې د شرارت او سرکشۍ لامله کله چې د توحيد او اسلام په لوري راوبللی شي؛ تور خوري او ياغي کيږي.

اَفَمَنۡ یَّمۡشِیۡ مُكِبًّا عَلٰی وَجۡهِهٖۤ اَهۡدٰۤی اَمَّنۡ یَّمۡشِیۡ سَوِیًّا عَلٰی صِرَاطٍ مُّسۡتَقِیۡمٍ ﴿۲۲﴾

آيا پس هغه څوک چې ځي نسکور په مخ خپل باندې ښه لار موندونکی وي، يا هغه څوک چې ځي برابر سم په لارې سمې باندې؟.

تفسير: يعنې د ظاهري کاميابۍ لارې طي کوي، همغه تر اصلي مقصد پورې رسېدی شي، چې په سمه لاره باندې د سر يو په شان برابر لاړ شي، هغه څوک چې په کږه لاره لکه ړانده نسکور ځي؛ نو هغه د مقصود تر منزل پورې نشي رسېدی، دا د يوه موحّد او د يوه مشرک مثال دی، په قيامت کې د دوی دواړو په ورتګ کې همداسې فرق ليدل کيږي.

قُلۡ هُوَ الَّذِیۡۤ اَنۡشَاَكُمۡ وَ جَعَلَ لَكُمُ السَّمۡعَ وَ الۡاَبۡصَارَ وَ الۡاَفۡـِٕدَةَ ؕ قَلِیۡلًا مَّا تَشۡكُرُوۡنَ ﴿۲۳﴾

ووايه (ای محمده !) دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې يئ تاسې، او درکړي ګرځولي يې دي تاسې ته غوږونه او سترګې او زړونه، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (په دغو نعماوو د الله).

تفسير: يعنې الله تعالی د اورېدلو لپاره غوږونه، او د ليدلو لپاره سترګې، او د پوهېدلو لپاره زړونه راکړي دي، تر څو د هغه حقونه ومنو، او دا قوّتونه په ښه لاره کې مصروف کړو، او د هغه طاعت او فرمانبرداري وکړو، مګر داسې شکر ګزاره سړي ډېر لږ دي، کافرانو ته وګورئ چې هغوی د دې نعمتونو حق څرنګه په ځای راوړي؟ او د الله تعالی دا ورکړی شوي قوّتونه د هغه الله تعالی په مقابل کې څنګه استعمالوي؟.

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۲۴﴾

ووایه (ای محمده !) دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا (خواره) یې کړئ تاسې په ځمکه کې، او خاص ده ته به راټول کړل شئ تاسې.

تفسیر: یعنې ابتداء هم له هغه څخه شوې ده، او انتهاء به هم پر هغه وي، له هر ځایه چې راغلي یئ؛ هلته به بېرته ځئ، بایده وو چې له هغه څنې یوه شېبه هم نه غافلېدئ، او هر وخت د هغه په فکر او یاد کې وئ، او زیار وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کې تش لاس ونه دربېږئ، مګر داسې بندګان ډېر لږ دي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲۵﴾

او وايي دغه (کفّار مؤمنانو ته په تمسخُر سره) کله به وي دا وعده (د حشر) که چېرې یئ تاسې صادقان رښتیني (په دغه ویلو کې؟)، نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت).

تفسیر: یعنې مونږ او تاسې به کله ټولېږو؟ او د الله تعالی په حضور ټول کله سره ځو؟ او قیامت به کله وي؟ او ژر یې راښکاره کړه !.

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۲۶﴾

ووایه (ای محمده ! دغو منکرانو ته) بېشکه د دې خبرې (چې قیامت کله قائمېږي؟) علم په نزد د الله دی، او بېشکه (خبره دا ده چې) زه ویروونکی یم ښکاره.

تفسیر: یعنې د قیامت وخت او مهال زه ټاکلی نه شم، د هغه علم له الله تعالی سره دی، هر هغه شی چې په یقین سره راتلونکی دی؛ له هغې څنې پوهول او د هغه له ویروونکي مستقبل څنې ډارول ځما فرضي کار دی، چې زه یې اداء کوم.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَدَّعُونَ ﴿۲۷﴾

پس کله چې ووینې دوی هغه (عذاب قیامت) ډېر نژدې؛ نو بد شکله تور به شي مخونه د هغو (کسانو) چې کافران شوي دي، او وبه ویل شي (دوی ته): دا همغه (عذاب) دی چې وئ به تاسو چې دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوي، خو کله چې هغه ټاکلی وخت ورنژدې شي؛ د ډېرو لویو باغیانو خولې به چینګی پاتې کېږي، او په ویجاړو مخونو بدو اشکالو او وچو شونډو به هک پک اریان په رډو سترګو ورته ګوري، او هیڅ به یې له لاسه نه وي پوره.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَن مَّعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۲۸﴾

ووایه (ای محمده ! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسې ماته ! که چېرې هلاک مې کړي الله او هغه څوک چې ځما سره دي (لکه چې تاسې د دې قصد کړی دی)، یا رحم وکړي (الله) پر مونږ باندې په طول د عمر؛ پس څوک دی چې وبه ژغوري خلاص به کړي کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسير: کفّارو به تمنّا کوله چې که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شي؛ نو دا قصه به پای ته ورسیږي (العیاذ بالله)، د هغه ځواب داسې ورکوي چې: فرض یې کړئ ! که سم د ستاسې له اټکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري رضي الله تعالی عنهم مړه شي، یا سم ځمونږ د مسلمانانو له عقیدې سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري د الله تعالی په رحمت بریالیان او مراد موندونکي شي؛ نو په دې دواړو صورتونو کې هر یو چې وي، له هغې څنې تاسې ته هیڅ یوه ګټه او فائده نه رسیږي، ځمونږ انجام په دنیا هر څه چې وي خو آخرت مو ډېر ښه دی، ځکه چې مونږ په دې لارې کې جداوجهد کوو، لیکن تاسې د خپلو ځانونو فکر وکړئ ! چې په دې کفر او سرکشی سره تاسې به له هغه درد رسوونکي عذاب څخه چې راتلونکی دی څوک وژغوري؟ ځمونږ فکر او اندېښنه پرېږدئ، پخپل فکر کې ولوېږئ !، ولې چې کافران په هیڅ ډول د الله تعالی له عذابه ژغورېدونکي نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته ! الله) رحمان دی چې ایمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندې، او پر همغه (رحمان) باندې توکل کړی دی مونږ (په ټولو کارونو خپلو کې).

تفسیر: یعنې څنګه چې ځمونږ ایمان په هغه الله تعالی باندې دی؛ نو د هغه په مرسته ځمونږ ژغورنه یقیني ده، او کله چې مونږ په صحیحې معنی سره پر هغه الله تعالی باندې اسره او توکل لرو؛ په ګردو مقاصدو کې مو بری او کامیابي یقیني ده.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٩﴾

نو ژر به پوه شئ تاسې (په وخت د لیدلو د عذاب کې) چې څوک دی هغه (چې لوېدلی دی) په ګمراهي ښکاره کې (له مؤمنانو او کافرانو).

تفسیر: یعنې مونږ مؤمنان داسې یو چې ستاسې ګمان دی، یا تاسې منکران همغسې یئ چې ځمونږ عقیده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّأْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسې ماته: که چېرې ګهیځ وګرځي اوبه ستاسې ښکته (په ځمکه کې ننوتلې ورکې)؛ نو څوک دی هغه چې راولي تاسې ته اوبه رواني شفافې پاکې صافې؟.

تفسیر: یعنې د مړینې او ژوندون ګرد اسباب د هغه الله تعالی په لاس کې دي، یوه اوبه د مثال په ډول واخلئ، چې په هغه باندې هر شی ژوندی دی، فرض یې کړئ که د چینو، ویالو، کوهي او نورو اوبه وچې شي، او د ځمکې لاندنی عُمق او تل ته ورښکته شي، لکه چې زیاتره د تودوخې په موسم کې پېښیږي؛ نو د چا له لاسه به پوره وي چې لکه مرغلرې غوندې جاري، پاکې، رڼې او صافې اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړي، چې ستاسې ژوندون او بقا لره کافي وي، نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښایي چې په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندې هیله (امید) او اسره ولري.

تمّت سورة الملك بفضل الله و کرمه ومنّه.

سُورَةُ الْقَلَمِ

«د (القلم) سورت مکّي دی، پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر (۳۳) آیت پورې، او له (۴۸) آیت څخه تر (۵۰) آیت پورې چې مدني دي، (۵۲) آیتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۸) او په نزول کې دویم سورت دی، وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ۝١ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ۝٢

قسم دی په قلم او په هغه څه چې دوی یې لیکي. چې نه یې ته (ای محمده !) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لېونی.

تفسیر: د مکې مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لېونی ویل، ځینو به ویل چې: په دوی باندې د شیطان اثر لوېدلی دی، چې داسې یو ناڅاپه له ګرد کور کهول او ټبر څخه جلا شوې، داسې غټې خبرې کوې چې هیڅوک یې نشي منلی، حق تعالی د دې باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلي وفرمایله، یعنې پر هغه چا باندې چې د الله تعالی دومره لوی فضل او انعام شوی دی، چې د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شي، مثلاً اعلی درجې فصاحت، د حکمت او د پوهنې خبرو یې د مخالفینو او موافقینو په زړونو کې ډېر قوي تأثیر اچولی دی، او سره د داسې لوړې رشې (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لېونی ویل پخپله د ویونکي لېونتوب نه دی؟.

وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ ۝٣

او بېشکه چې دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بې انتهاء.

تفسیر: یعنې تاسې مه خپه کېږئ، د دوی له دې لېوني بللو څخه ستاسې اجر او ثواب زیاتیږي، او ستاسې غیر محدود هدایت انساني بني نوعو ته رسېدونکی دی، او د هغو د بې انتهاء ثواب تاسې ته رسېدونکی دی، آیا د لېونیانو او پاګلانو مستقبل به هسې روڼ او شاندار او پایدار وي؟ لکه چې ستاسې دی.

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ۝٤

او بېشکه چې یې ته (ای محمده) هرومرو په خلق خویونو (دین) ډېر لوی باندې.

تفسیر: یعنې په هغو اعلی اخلاقو او ملکاتو سره چې د الله تعالی له جانبه تاسې ستایلي شوي یئ، کله په لېونیانو کې د هسې ښو خویونو تصوّر کاوه شي؟ د یوه لېوني په خبرو اترو، کار روزګار کې هیڅکله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږي، او نه خبرې یې پر چارو باندې منطبقې وي، او حال دا دی چې ستاسې په مبارکه ژبه باندې پاک قرآن چلیږي، او ستا ښه اعمال افعال او اخلاق د هغه بې غږه تفسیر دی.

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُوْنَ ۝٥ بِاَيِّىكُمُ الْمَفْتُوْنُ ۝٦

پس ژر به ووینې ته (ای محمده !) او وبه ویني دغه (منکران هم). چې په کوم یوه له تاسو څخه لېونتوب دی.

تفسیر: یعني په زړه کې یخوا له دې نه ټول ښه پوهېدل، لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شي، چې د دوی په منځ کې کوم هوښیار، عاقبت اندېش او په وروستنی اندېښنه کې وو؟ او کوم سړی ناپوه او بې سده وو؟ چې د هغه لامله یې لکه لېونیان چټې چټې خبرې کولې.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ⑦

بېشکه رب ستا چې دی همغه ته ډېر ښه معلوم دی هغه څوك چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه، او همغه (الله) ته ښه معلوم دي لار موندونکي (چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعني پوره علم خو له الله تعالی سره دی، چې کوم یو په کومه لاره راتلونکی دی؟ او کوم یو له لارې څنې چپ درومي؟ لیکن نتائج ګردو ته ښکاره دي، او ټول به سره پوهیږي چې څوك بریالي دي، او څوك د شیطان په لمسون پاتې او نامراد شوي دي.

فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ ⑧ وَدُّوا۟ لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ⑨

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن ګڼونکو. خوښوي دوی چې که ته نرمي کوې (له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تا سره).

تفسیر: یعني په لار راتلونکي او بې لارې ګرد د الله تعالی په محیط علم کې ټاکلی شوي دي، نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کې د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته، څوك چې د لار موندلو وړ (قابل) وي؛ هغه هرومرو لار مومي، او هغه چې ازلي محروم وي؛ هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکي نه وي، د مکې کافرانو به څمونږ پیغمبر ته ویل چې: تاسې د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړئ !، او څمونږ د معبودانو بیخي تردید مه کوئ، تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو، او ستاسې د طور، طریق، مسلك، مشرب او له دین سره متعرض نه شو، نو ځکه حق تعالی تنبیه ورته وفرمایله چې تاسې د دې دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ !، د دوی مقصد دا دی چې تاسې د کفر په نسبت پاسته اوسئ !، ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی، او ستاسې د بعثت اصلي مقصد په دې ډول سره په لاس نه راځي، تاسې د هر لوري څنې سترګې واړوئ، او خپله وظیفه او فرض اداء کړئ، تاسې د دې خبرې ذمه وار او اجاره دار نه یئ، چې څوك یې مني؟ که یې نه مني.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ⑩

او ته خبره مه منه د هر ډېر قسم خوړونکي سپك.

تفسیر: یعني د چا په زړه کې چې د الله تعالی د نامه عظمت نه وي؛ نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشې خبره ښکاري، کله چې خلق د هغه په خبرو باور نه کوي، نو ځکه د هغو د یقین راوړلو لپاره څو څو ځلې قسمونه خوري، او ځان په دې وسیلې سره ذلیل او بې قدره کوي.

هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ⑪ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ⑫ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ⑬

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره. منع کوونکی د خیره له حده تېرېدونکی (په ظلم کې) ډېر ګنهګار. بد خوی سخت ویونکی وروسته له دې ټولو عیبو حرام زاده.

تفسير: يعني سره د دې خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «دا ګرد د کافرانو وصف دی، سړی دې دننه خپل ځان ته ګوري، که چېرې هسې کوم خصلت په کې وي؛ هغه دې پرېږدي !».

تنبيه: د «زَنيم» معنی د ځينو اسلافو په نزد ولد الزنا او حرامزاده دی، د هغه کافر په نسبت چې دا آيت نازل شوی دی، هغه هم داسې وو، چې «وليد بن مغيره» نوميده، او د مکې معظمې يو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن وو.

اَنۡ كَانَ ذَا مَالٍ وَّ بَنِيۡنَ ﴿۱۴﴾

په سبب د دې چې دی وو خاوند د مال او د ځامنو.

تفسير: يعني که يو سړی په دنيا کې طالعمن او خوش قسمت وي، لکه چې مال دولت ځامن او شته ولري؛ نو يواځې په دې سره د دې وړ نه دی چې د هغه هره خبره ومنله شي، اصلي شی په انسان کې شرافت، نجابت او ښه اخلاق دي، ځوک چې شرافت او ښه اخلاق نه لري؛ ښو مسلمانانو لره نه ښايي چې د هغه خبرې ته غوږ وباسي، يا يې په غولوونکيو چارو باندې تېروځي.

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۱۵﴾

کله چې ولوستل شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وايي دا قصې نقلونه دي د پخوانيو (خلقو).

تفسير: يعنې د الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُهُ خبرې په داسې ويناوو سره دروغ ګڼي.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الۡخُرۡطُوۡمِ ﴿۱۶﴾

ژر دی چې داغ به کېږدو ده لره په پوزه (خلتم) باندې (تحقيرًا).

تفسير: وايي: «وليد بن مغيرة» د قريشو يو سردار وو، چې په هغه کې دا ګرد اوصاف مجتمع وو، پر پوزه او خلتم باندې يې له داغ ورکولو څخه د هغه رسوايي مختوروالی او سپکتيا مراده ده، ښايي چې په دنيا کې په حسّي ډول کوم داغ په ده باندې هم لوېدلی وي، يا به په آخرت کېورباندې وخيژي.

اِنَّا بَلَوۡنٰهُمۡ كَمَا بَلَوۡنَاۤ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ ۚ

بېشکه مونږ ومو ازمويل دغه (مکيّان په قحط سره) لکه چې ازمويلي وو مونږ خاوندان د باغ.

تفسير: يعني د مال او د اولاد زيادت د کوم مقبوليت علامت او نښه نه ده، او د الله تعالی په نزد د هسې شيانو څه قدر او قيمت نشته، نو ځکه نه ښايي چې د مکې کافران په دې شيانو باندې مغرور شي، دا خو د الله تعالی له لوري هغوی ته د ازمويني لپاره ورکړې شوي دي، لکه چې د پخوانيو خلقو ازموينه هم پرې شوې ده.

اِذۡ اَقۡسَمُوۡا لَيَصۡرِمُنَّهَا مُصۡبِحِيۡنَ ﴿۱۷﴾ وَلَا يَسۡتَثۡنُوۡنَ ﴿۱۸﴾

کله چې قسمونه وخوړل دوی ټولو چې هرومرو پرې به کړو مېوې د هغه باغ په اول وخت د صباح کې. او استثنا يې ونه کړه، إن شاء الله يې ونه ويل.

تفسیر: څو ورونه وو چې هغو ته له پلاره په ترکه کې یو مېوه دار باغ پاتې شوی وو، چې په هغه کې کر هم کېده، او ګرده کورنۍ د هغه له حاصلاتو څخه خوشاله وه، د پلار په زمانه کې داسې عادت وو، په هغه ورځ کې چې به د باغ مېوې ټولېدې، یا کښت (فصل) رېبل کېده؛ نو د ښار ګرد فقیران او اړ سړي به هم هلته ټولېدل، او دې ګردو ته به د هغو مېوو او کښتو څخه لږ او ډېر ورکول کېدل، او په همدې خیر او خیرات سره په هغه باغ کې لویه ګټه او برکت وو، د هغه له مړه کېدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کې دا خبره وروګرځېده: دومره مېوه او کښت چې فقیران له مونږ څخه وړي، که دا ګرد مونږ پخپله سره ټول کړو؛ نو مونږ ته به له هغه څخه ډېرې ګټې راورسیږي، ولې داسې یو تدبیر به وکړو چې فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږي، او ګرد حاصلات ځمونږ کورونو ته راشي، نو پخپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، او دا یې سره غوټه کړه، چې سهار د وخته باغ ته ځو، او خپلې مېوې ټولوو، چې فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي، دوی دا تدبیر داسې سره غوټه کړ، إن شاء الله تعالی یې هم په کې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ۝١٩ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ۝٢٠

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکې (بلاء ـ سوځوونکې اور) په شپه کې له (طرفه د) رب ستا، حال دا چې دوی اوده وو. پس تر ګهیځ (سحر وختې) پورې وګرځېد (هغه باغ لکه ببخه) رېبلی شوی کښت، یا تک تور لکه توره شپه.

تفسیر: یعنې د شپې له مخې سخته سیلۍ راوالوته، یا اور ولګېد، یا بل کوم آفت پرې نازل شو، او ګرد کښت او باغ له کاره ووت، او تک تور وګرځېد.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ۝٢١ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ۝٢٢ فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ۝٢٣ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ۝٢٤ وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ۝٢٥

بیا یې یو بل ته ورغږ کړل په وخت د صباح کې. (داسې) چې صباح له وخته ورشئ کښتو خپلو ته که چېرې یئ تاسې پرې کوونکي (د مېوې، لو کوونکي د کښت ـ فصل). نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې. (داسې) چې داخل نه شي هرومرو هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ مجبور سړی. او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چې قادر وو (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنې په دې یقین او باور سره وخوځېدل چې اوس به درومي او ګرد کښت او د باغ حاصلات به په لاس راولي.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ۝٢٦ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ۝٢٧

بیا هر کله چې ویې لید هغه (باغ تک تور سوځېدلی)؛ ویې ویل: بېشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ). بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراوو).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې ډاګ ډېر شوی وو چې دوی هلته ورسېدل، هغه یې نشو پېژندلی، او داسې یې وګڼل چې لار یې ورکه کړې ده، او بل کوم لوري ته وتلي دي، نو بیا چې ښه ورته ځیر شول، او غور یې وکړ؛ ویوهېدل چې ځای خو همغه دی چې دوی ورته راغلي دي، مګر دوی له هغه څخه بې برخې او بې نصیبه دي، او د الله تعالی له درباره محروم شوي دي.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾

وويل منځني بهتر د دوی (په عقل کې): آيا ما نه وو ويلي تاسي ته: ولې په پاکۍ نه يادوئ تاسې الله، او توبه نه وباسئ له منع د فقيرانو؟ (يا ولې نه وايئ: إن شاء الله تعالی).

تفسير: د دوی په منځ کې منځني ورور ډېر پوه او هوښيار وو، ده د مشورې په وخت هغوی ته تنبيه ورکړې وه، او دا خبره يې ورته ويلې وه چې وګورئ وروڼو! الله تعالی مه هېروئ!، ځکه چې دا ټول د هغه احسان او انعام دی، نو تاسې هم له فقيرانو او مسکينانو څخه هغه مه منع کوئ!، کله چې چا د ده خبرې ته غوږ کېنښود؛ نو دی هم چپ شو، او په پټه خوله هغوی سره ملګری شو، خرنګه چې دا خرابي يې وليده؛ نو ژر يې هغه خبره بيا ور په ياد کړه.

قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾

وويل دوی: پاکي ده رب ځمونږ لره، بېشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراوو کې)، بيا مخ واړاوه ځينې د دوی پر ځينو نورو باندې چې يو بل به يې ملامتوه.

تفسير: اوس يې پخپل تقصير باندې اعتراف وکړ، او ګردو د الله په لوري مخ واړاوه، او لکه چې د عمومي مصيبت د وخت قاعده ده؛ يو په بل باندې يې الزام لګولو او درګرده به يې يو بل د دې مصيبت سبب او عامل وشمېره.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾

وويل دوی: ای هلاک افسوس خرابي ده مونږ لره، بېشکه مونږ وو له حده تېرېدونکي. ښايي چې رب ځمونږ بدل راکړي مونږ لره خير غوره له دې (باغچې) څخه، بېشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکي يو.

تفسير: په پای کې ټول سره يو ځای شول، ويې ويل: چې په رښتيا سره مونږ ګرم او ملامت يو، ځکه چې مونږ د فقيرانو او غريبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلي وو، او د حرص او طمع لامله مو اصلي ګټه هم له لاسه ووتله، دا څه خرابي چې مونږ ته رارسېدلې دي؛ د هغو ذمه وار مونږ پخپله يو، مګر اوس هم مونږ له الله تعالی څخه بې هيلې او نااميده نه يو، او د هغه له مهربانۍ او لورينې څخه دا خبره لرې نه ګڼو، چې هغه له خپل فضل او رحمت څخه مونږ ته له هغه پخواني باغ څخه يو بل ښه باغ را په برخه کړي.

كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

همداسې (راځي آفت ـ عذاب په دنيا کې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډېر لوی دی، که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (په سختۍ د عذاب د آخرت؛ نو مخالفت به يې نه وو کړی).

تفسير: يعني دا خو د دنيا د عذاب يوه وړوکې نمونه وه، چې هيڅا يې مخه نشوه نيولی، نو د آخرت د خورا لوی عذاب مخه به څوک ونيولی شي، که پوه وی؛ نو ښايي چې سړی په دې خبره باندې ښه وپوهيږي.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾

بېشکه وېرېدونکيو (له الله څخه، ساتونکيو له معاصيو) ته په نزد د رب د دوی جنّتونه ډک له نعمتونو دي.

تفسير: يعنې د دنيا باغ او بهار پسې دومره زيات ولې لويدلي يئ، د جنّت باغونه له دې ځنې په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوره دي.

اَفَنَجۡعَلُ الۡمُسۡلِمِیۡنَ کَالۡمُجۡرِمِیۡنَ ﴿۳۵﴾ مَا لَکُمۡ ۟ کَیۡفَ تَحۡکُمُوۡنَ ﴿۳۶﴾

آيا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حكم منونكي) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصي او ثواب كې؟، بلكه نه يې ګرځوو). څه شوي دي تاسې ته، څرنګه حكم كوئ تاسې؟.

تفسير: يعنې د مكّې كفّارو د غرور او تكبّر له مخې پخپلو زړونو كې داسې ټاكلي وو: «كه د قيامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنايت او ښښنه وشي؛ نو پر مونږ باندې به له هغه څخه ښه او زياته مرحمت كيږي»، او لكه چې په دنيا كې مونږ په آرامي او هوسايې كې يو، هلته به هم له مونږ سره همداسې معامله كيږي، نو دلته داسې فرمايي چې: دا به څرنګه كېدى شي؟ كه داسې وشي؛ نو د دې مطلب به داسې وي چې د يوه وفا لرونكي غلام چې تل د خپل بادار د حكم منلو لپاره تيار ولاړ وي، او د يوه بد كار او باغي سړي انجام به سره يو شانته وي، بلكه هغه بدكار به له وفادار ځنې ښه وي، دا هغه خبره ده چې سليم عقل او صحيح فطرت يې هيڅ نشي منلی.

اَمۡ لَکُمۡ کِتٰبٌ فِیۡہِ تَدۡرُسُوۡنَ ﴿۳۷﴾ اِنَّ لَکُمۡ فِیۡہِ لَمَا تَخَیَّرُوۡنَ ﴿۳۸﴾ اَمۡ لَکُمۡ اَیۡمَانٌ عَلَیۡنَا بَالِغَۃٌ اِلٰی یَوۡمِ الۡقِیٰمَۃِ ۙ اِنَّ لَکُمۡ لَمَا تَحۡکُمُوۡنَ ﴿۳۹﴾ سَلۡہُمۡ اَیُّہُمۡ بِذٰلِکَ زَعِیۡمٌ ﴿۴۰﴾

آيا له تاسې سره شته كوم كتاب چې په هغه (له اسمانه نازل شوى كتاب) كې لولئ تاسې. داسې چې بېشكه تاسې لره دي په هغه (كتاب) كې خامخا هغه څه چې خوښوئ يې تاسې. آيا شته تاسې لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندې چې رسېدلي وي تر ورځې د قيامت پورې بېشكه چې شته تاسې ته هغه چې پرې حكم كوئ تاسې؟. پوښتنه وكړه له دوى نه چې كوم يو له دوى نه په دغه (حكم چې كوي يې) ضامن ذمه اخيستونكى دى (دوى ته).

تفسير: يعنې دا خبره چې مسلم او مجرم سره يو برابر وګڼل شي؛ ښكاره ده چې له عقل او فطرت څخه مخالفه ده، بيا د دې په تأكيد او تأييد كې كوم عقلي دليل هم له تاسې سره شته؟ آيا په كوم معتبر كتاب كې داسې كوم مضمون تاسې لوستى دى چې هر هغه شى چې تاسې يې د خپلو ځانونو لپاره غوره كوئ؛ همغه به تاسې ته دركاوه شي؟ او ستاسې ګردې غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره كېدونكې دي؟ يا به الله تعالى تر قيامت پورې داسې قسم خوړلى وي، چې تاسې هر هغه شى چې پخپلو زړونو كې وټاكئ؛ همغه به تاسې ته دركاوه شي؟ او همغسې چې اوس تاسې هم په عيش او راحت كې يئ؛ تر قيامت پورې به په همدې حال كې وساتل شئ؟ هغه سړى چې د دوى له منځه داسې دعوى كوي، نو د دې خبرې د ثابتولو ذامه واري ښايي پخپله غاړه ونيسي، رايې وله او مخامخ يې ودروه چې ويې وينو او ويې پوښتو، چې له كومه وايي؟ او څه غږيږي؟.

اَمۡ لَہُمۡ شُرَکَآءُ ۚ فَلۡیَاۡتُوۡا بِشُرَکَآئِہِمۡ اِنۡ کَانُوۡا صٰدِقِیۡنَ ﴿۴۱﴾

آيا شته دوى لره شريكان (په دغه دعوى كې په زعم د دوى)؟ نو رادې ولې هغه شريكان خپل كه چېرې وي دوى صادقان رښتيني؟ (په دعوى خپله كې).

تفسير: يعنې كه له هغوى سره هيڅ يو عقلي او نقلي دليل نشته، او يوازې د دروغو بُتانو په نامه داسې ويناوې كوي، چې هغوى به له مونږ سره داسې او هسې كوي، او داسې مرتبې رابښي، ځكه چې هغوى (استغفر الله) په الوهيت كې

برخه لرونكي او مله دي؛ نو په داسې دعوو كې د هغوى رښتينوالى هغه وخت ثابتيږي چې دوى دې شريكانو ته د الله تعالى په مخ كې هم دعوت او بلنه وركړي، او د هغوى په وسيله دې خپلې په زړه پورې خبرې او چارې پر دوى باندې اجراء كړي.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَّ يُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿۴۲﴾

(او ياده كړه) هغه ورځ چې بربنډوالى به وكړى شي له پُنډۍ نه، او راوبه بللى شي دغه (كافران) طرف د سجدې كولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به يې ونه شي (سجدې كولو ته).

تفسير: د دې آيت كريمه دوه معناګانې دي:

(۱): «په هغه ورځ چې ښكاره به كړى شي د الله تعالى پنډۍ او الله تعالى به خلك سجدې كولو ته راوبلي، منافقين به سجده نشي كولى» لكه چې امام بُخاري (رحمه الله تعالى) د أبو سعيد الخُدريّ رضي الله تعالى عنه څخه نقل كړى چې فرمايي: ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اورېدلي دي چې: څمونږ رب به خپله پنډۍ ښكاره كړي، نو هر مؤمن سړى او هره مؤمنه ښځه به ورته سجدې وكړي، او هغه څوك به پاتې شي چې په دنيا كې يې د ريا او د شهوت په خاطر سجده كوله، نو وبه غواړي چې سجده وكړي، خو ملا به يې وچه سمه سيخه وګرځي، د سجدې كولو توان به نه لري، نو په دې حديث كې د الله تعالى د پنډۍ صفت ذكر دى، مونږ پرې ايمان لرو، لكه څرنګه چې واجب دي، كيفيت يا تشبيه بيانول يې د مخلوقاتو د صفتونو سره ناروا دي، همدا راز معنى بدلول او تأويل كول په كې باطل دي، لكه څرنګك چې مونږ د الله تعالى د نورو صفتونو په كيفيت باندى نه پوهيږو هم دا راز د الله تعالى دا صفت هم داسي دي چېي خيالات او فكرونه كول پكې هيڅ قسم ځاى نه لري.

(۲): «په هغه ورځ چې سختي به ښكاره شي، سخت حالات به راشي، او منافقان به د سجدې كولو توان نه لري»، چې دا تفسير د عبد الله بن عبّاس رضي الله تعالى عنهما او د ځينې تابعينو څخه نقل شوى دى.

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ذليلې ښكته به وي (له شرمه) سترګې د دوى.

تفسير: يعنې د ندامت او شرمندګۍ لامله به يې سترګې ټيټې وي، او نه يې شي پورته كولى.

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ؕ وَقَدْ كَانُوْا يُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ وَهُمْ سٰلِمُوْنَ ﴿۴۳﴾

راګېر كړي به وي دوى ذلت خوارى، او بېشكه وو دوى (په دنيا كې) چې بلل كېدل دوى طرف د سجدې ته او دوى به وو روغ رمټ (نو سجده به يې نه كوله).

تفسير: يعنې په دنيا كې هغوى ته د سجدې حكم وركړى شوى وو، كله چې دوى روغ رمټ وو، او پخپل واك يې سجدې كولى شوې، هلته دوى په اخلاص سره هيڅ سجده ونه كړه، د هغه اثر داسې شو چې استعداد يې باطل شو، اوس كه غواړي چې سجده وكړي؛ نه يې شي كولى.

فَذَرْنِيْ وَمَنْ يُّكَذِّبُ بِهٰذَا الْحَدِيْثِ ؕ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۴﴾

نو پرېږده ما او هغه څوك چې دروغ وايي په دې خبرې (قرآن) باندې، ژر ده چې وبه نيسو مونږ دوى ورو ورو (او نژدې به يې كړو عذاب ته) له هغه ځايه چې دوى نه دي پرې پوه.

تفسير: يعني د هغوی په عذاب کې لو ېدل يقيني دي، خو د دوی د دې ځو ورځني توقف او د عذاب د ډيل په نسبت تاسې مه خپه کېږئ، او د هغوی معامله ماته پرېږدئ، زه به پخپله د هغوی چاره وکړم، او داسې په ورو ورو او په تدريج سره به يې دوزخ ته بوځم، او زينه په زينه به راښکته کړو دوی، او ورو ورو به نژدې کړو دوی عذاب ته چې هغوی په ځان هم خبر نشي، دوی به پخپلو ګُرتو کې ډوب تللي وي، خو د دوی بنسټونه له بېخه خېژي.

وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

او ټال ورکوم دوی ته (په دنيا کې) بېشکه ځما چال کلک دی.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾

آيا ته غواړې له دوی ځني (په تبليغ د رسالت) څه اجر مزدوري؟ نو دوی د هغه له زيان تاوان څخه دروند بار کړی شوي دي (نو ځکه مخ درڅخه اړوي؟ بلکه نه يې غواړي). آيا شته په نزد د دوی پټه خبره علم الغيب، پس دوی يې ليکي؟ (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسير: يعني افسوس او د تعجّب ځای دی، چې دا خلق داسې د تباهی په لوري ورځي، ځو ستاسې خبرې نه مني، آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آيا تاسې له دوی ځني کومه معاوضه تنخوا ـ کمېشن ـ او نور څه غواړئ چې د هغه لپاره هغوی ځان ببرته راکاږي؟ يا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ يا د الله تعالی وحي دوی ته راځي؟ او هغوی هغه په ډېر حفاظت سره لکه قرآن غوندې ليکي، نو ځکه ستاسې متابعت ته ځان اړ او مجبور نه بولي، او آخر به څه نه څه په منځ کې وي، کله چې پر هغوی باندې هيڅ يو بار نه اچول کيږي، او له هغه شي څخه دوی مستغني او بې پروا هم نه دي، نو د دوی د دې نه منلو سبب به پر ته له ضده، عناده، انکاره، رخې، او عداوت بل شی کېدی نشي.

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کې)، نو مه کېږه ته (په تنګ دلی او تلوار کې) لکه خاوند د ماهي کب (په تنګدلی او تلوار کې) کله يې چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه.

تفسير: يعني د کب په ګېډه کې تلونکي پيغمبر يونس عليه السلام په شان د مکذّبينو په معامله کې تنګدلي او وېره مه ښکاروئ، د دوی قصه پخوا له دې نه په ځو ځو ځايونو کې لړه لړه تېره شوې ده.

﴿إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ «کله چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه»، يعني د قوم له لوري له غصې نه ډک شوی وو، له ډېره قهره يې د عذاب په غوښتلو کې ډېره چالاکي بلکه پېشګويي وکړه.

لَّوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾

که چېرې نه وی دا چې موندلی وی ده نعمت احسان له لوري د رب د ده؛ نو خامخا به پرېوتی وو دی (له ګېډې د مهي نه) په سپېره ډګر (ميدان) کې، او دی به ملامت کړی شوی وو.

تفسیر: یعنې د توبې له قبول څخه وروسته که د الله تعالی زیات فضل او احسان د هغه لاس نیونه نه وی کړې؛ نو په هغه وچ کلک لوی میدان کې چې د ماهي له ګېډې څخه د باندې لوېدلی همغسې ملزم شوی به پروت وو، او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته بښل کېدل، خو یواځې د الله تعالی د فضل او مهربانی لامله د هغه د ابتلاء په وخت کې هم هغه شیان له هغه سره پاتې وو.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝۵۰

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوّت سره)؛ نو ګرځولی یې وو دی له کاملانو صالحانو انبیاوو څخه.

تفسیر: یعنې بیا یې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه، او په اعلی درجه نېکو خلقو کې یې ورداخل کړ، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: «له تاسې څخه دې هیڅ یو داسې نه وایي چې زه د یونس علیه السلام ابن متّی څخه ښه او بهتر یم».

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ۝۵۱

او بېشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شوي دي چې خامخا وبه ښویوي تا (وبه دې غورځوي په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چې واورېده دوی قرآن (ستا له ژبې)، او وایي دوی (د کینې له مخې) بېشکه دغه (محمد) لېونی دی.

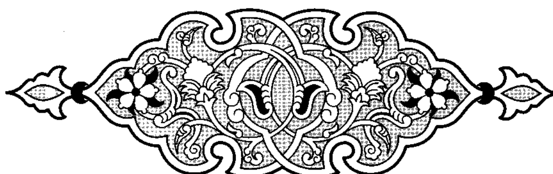
تفسیر: یعنې د قرآنکریم له اورېدلو څخه له غیظ او غضبه خوټکېږي، او په هسې رډو سترګو تاسې ته ګوري چې تاسې پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوي، یا خامخا هلاک کړي تا لره، یا دې وغورځوي له مرتبې خپلې نه، او په ژبه سره هم چټې اپلتې خبرې کوي، چې (استغفر الله) دا سړی لېونی شوی دی، او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ نه ده، مقصد دا دی چې داسې غواړي چې تاسې وویروي، او د صبر او استقامت له ځایه مو وخوځوي، مګر تاسې همغسې سم پخپل مسلک باندې کلک اوسئ !، او مه زړه تنګه کېږئ، او په هره معامله کې خپل خپګان مه ښکاره کوئ !، او مه چالاکي کوئ !، وېره او مداهنت مه اختیاروئ !.

وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝۵۲

او حال دا دی چې نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنې په قرآن کې د لېونتوب او جنون خبرې چېرې دي، هغه خو د ګردې نړۍ او نړۍ والانو لپاره د خورا لوی ذکر، پند او د نصیحت لویه ذخیره ده، په دې کې د بني نوع انسان اصلاح او فلاح چارې پرتې دي، او په رښتیا سره همغه سړی لېونی باله شي چې د دې پاک کلام لېونی نه وي، او د زړه په اخلاص سره یې نه مني.

تمّت سورة القلم بفضل الله و کرمه ومنّه.

سُورَةُ الحَاقَّة

«د (الحاقة) سورت مکي دی، (۵۲) آيته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۹) او په نزول کې (۷۸) سورت دی، وروسته د (الملك) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْحَاۤقَّةُ ① مَا الْحَاۤقَّةُ ②

هغه (قيامت) حق واقع کېدونکی. څه شی دی هغه حق واقع کېدونکی؟.

تفسير: يعنې د قيامت هغه ګړۍ چې د هغې راتلل له ازله د الله تعالی په علم کې ثابت او ټاکلی شوی دی، کله چې حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی ښېل او جلا کيږي، او د هغه د ذات په نسبت ګرد جګړه کوونکي هلته مغلوب او مقهور کيږي، نو هلته به وپوهېدی شي چې هغه ګړۍ څه شی ده؟ او څرنګه احوال او کيفيات په هغې کې شته؟.

وَمَاۤ اَدْرٰىكَ مَا الْحَاۤقَّةُ ③

او څه پوه کړی يې ته چې څه شی دی هغه (قيامت) حق واقع کېدونکی.

تفسير: يعنې که هر څومره يو خورا لوی سړی هر څومره فکر ووهي، او خپل چرت او جاج وچلوي، د هغې ورځې د ويروونکې ننداري او زړه خوځوونکې پېښې منظرې ته يې فهم او ادراک نه وررسيږي.

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ④

دروغ ګڼلی وو ثموديانو او عاديانو (هغه قيامت) ټکوونکي (د زړونو او د غوږونو په سختيو سره).

تفسير: يعنې د ثمود او د عاد قومونو دا د قيامت راتلونکې ګړۍ دروغ وبلله، چې هغه به ګرد څمکه، اسمان، لمر، سپوږمی، ستوري، غرونه او سړي ټکوي، او ډېر سخت شيان ترې وړی وړی او ذرې کيږي، بيا وګوره چې د دې دواړو انجام او پای څرنګه شو؟.

فَاَمَّا ثَمُوْدُ فَاُهْلِكُوْا بِالطَّاغِيَةِ ⑤

پس هر چې ثموديان وو؛ نو هلاك کړل شو (هغوی) په سخت اواز (د جبريل يا په سبب د سرکښۍ خپلې).

تفسير: يعنې يوه سخته زلزله له يوه سخت اواز د جبريل عليه السلام سره يو ځای راغله، او ګرد يې سره لاندې باندې کړل يا هلاك شول، ثموديان په سبب د سرکشيو خپلو سره چې د صالح عليه السلام ناقه يې ګوډه او هلاکه کړه.

وَاَمَّا عَادٌ فَاُهۡلِكُوۡا بِرِيۡحٍ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٍ ۙ۝

او هر چې عاديان وو؛ نو هلاک کړی شوي وو (دوی) په باد سخت اواز کوونکي (يا په ډېر سخت له حده تېرېدونکي يخ باد).

تفسير: يعنې هغه باد دومره سخت او شديد وو چې په هغه باندې د هيڅ يوه موجود زور نه رسېده، تر دې حده چې هغو پرښتو له واکه هم د هغه سخت باد اداره کول نه وو پوره، او د هغوی له لاسو څنې هم الوت، چې د هغه باد په اراده باندې مسلطې او مقررې وې.

سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ سَبۡعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ ۙ حُسُوۡمًا فَتَرَى الۡقَوۡمَ فِيۡهَا صَرۡعٰى ۙ كَاَنَّهُمۡ اَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٍ ۝ فَهَلۡ تَرٰى لَهُمۡ مِّنۡۢ بَاقِيَةٍ ۝

مقرر کړی وو (الله) دغه (باد) پر دوی باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر، نو ليده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کې لوېدلي (مړه پراته په ځمکه باندې)، ګواکې دوی (له جهت د لويوالي د جثو ببخونه) ډډونه د خرماوو دي (هلاک پرېوتلي په ځمکه باندې). نو آيا وينې ته کوم يو (نفس) له دوی څنې باقي پاتې شوی (بلکه هيڅ يې نه وينې).

تفسير: يعنې هغه قومونه چې لنګ وهلي د مباحثې او مناقشې ډګر ته راووتي وو، او په لوړو غړونو سره به يې ويل: څوک به وي چې له مونږ څنې زيات زور ولري؟ هغه ځمونږ له هغه زورور باد او ورښ سره مقابله ونشوه کړی، او ډېر پهلوانان يې د هغه زورور ورښ (باد) د څپېړو په مخ کې داسې کم قوّت او بې سيکه او اوږده غځېدل لکه د خرما لوی ډډونه چې سرونه يې وهلی شوي او له بېخه او بنسټ څخه راويستل شوي وي، نو آيا وينې ته کوم يو له دوی څنې پاتې شوی؟ بلکه وبه نه وينې يو تن هم له هغوی څخه پاتې شوی، يعنې د هغو قومونو ذريه او نسل پاتې نشو، او د دنيا له مخ څخه بيخي فنا شو.

وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَنۡ قَبۡلَهٗ وَالۡمُؤۡتَفِكٰتُ بِالۡخَاطِئَةِ ۚ۝ فَعَصَوۡا رَسُوۡلَ رَبِّهِمۡ فَاَخَذَهُمۡ اَخۡذَةً رَّابِيَةً ۝

او راغی فرعون او هغه چې پخوا له هغه څنې وو او (اهل د) کليو چپه (اپه) کړی شويو په ګناهونو سره (چې شرک وو). نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی، نو (الله) ونيول هغوی په نيولو سختو سره.

تفسير: يعنې وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډېرې سختې خبرې او تکبّر او ځانمنی کولې، او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لويو ګناهونو تېر شوي دي، لکه د نوح قوم او د شُعيب قوم او د لوط قوم، چې د هغوی کلي سره له کليوالو د هغو په بل مخ واړول شول، دوی ګردو د خپلو خپلو پيغمبرانو خبرې نه منلې، او د الله تعالی مقابلې ته راوتلي وو، او د الله تعالی له احکامو څخه يې غاړې غړولې، په پای کې د الله تعالی له لوري دوی ګرد په لويو آفتونو سره ککړ شول، او په هسې سختو بلاوو کې اخته شول چې د هغوی ژغورنه له هغه څنې مشکله وه، هو ! د الله تعالی په مخ کې د هيچا له لاسه هيڅ شی نه دي پوره.

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

بېشکه مونږ هر کله چې طغيان وکړ اوبو راپورته شوې په هر شي باندې؛ پورته کړي وو مونږ تاسې په تلونکې بېړۍ (د نوح) باندې. لپاره د دې چې وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسې ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو)، او په ياد دې ولري (ودې ساتي) دا (نصيحت) غوږونه يادوونکي ساتونکي.

تفسير: يعني د نوح عليه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی، نو ښکاره وه چې په هيڅ ډول د هيڅ يو انسان پاتې کېدل او ژغورنه له هغه ځنې ممکنه نه وه، او ځمونږ قدرت او عام انعام، اکرام او احسان وو چې ګرد منکران مو ډوب کړل، او يواځې نوح عليه السلام او د هغه ملګريو ته مو نجات ورکړ، نو ښه په داسې يوه لوی طوفان کې د هغې وړوکې بېړۍ سلامت پاتې کېدل له توقع او هيلې ځنې لوړ کار نه دی؟ او آيا هغه ځمونږ د قدرت او حکمت يوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی شوي انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلې ژغورنې قصې نورو ته وکړي، او په دې ډول سره دا پښنه تر آخره پورې د هر سړي په ياد پاتې وي، نو دغه خبرې د هغو غوږونو له ياده چې کومه معقوله خبره اوري او پرې پوهيږي، او په ياد يې ساتي؛ هيڅکله به نه هيرېږي چې په يوه زمانه کې د الله تعالی له لوري ځمونږ پر پلرونو باندې هسې يو لوی احسان شوی دی، او په دې باندې وپوهيږي، لکه چې د دنيا په جګړو او پېښو کې تل فرمانبرداران له نافرمانانو ځنې بيليږي؛ همداسې حال به د قيامت په ويروونکي (حاقّة) کې هم کېدونکی وي، وروسته له دې نه بيا الله تعالی أجلّ شأنه وأعظم برهانُه په همدې لوري خپل کلام منتقل کوي.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَّحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

بيا کله چې پو کی وشي په صور شپېلۍ کې پو کی يو. او پورته کړه شي ځمکه او غرونه (له خپلو ځايونو) نو مات به کړل شي دا دواړه (ټوټې ټوټې) په ماتولو يوه سره. نو په دغه ورځې کې به واقع شي (هغه) واقع کېدونکې (قيامت).

تفسير: يعني د صور (شپېلۍ) له پو کېدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلي صورت ځنې راووځي، او ګرد سره وړوکي وړوکي ذرې او بڅرکي بڅرکي کيږي، نو همدا د قيامت د قائمېدلو وخت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى أَرْجَآئِهَا

او وبه چوي (څيرې به شي) اسمان، بيا به هغه (اسمان) په دغه ورځ کې سست ضعيف وي. او ملائکې پرښتې به وي په څنډو (غاړو) د هغه (اسمان).

تفسير: يعني نن ورځ چې اسمان دومره کلك او مضبوط دی، چې سره د لکونو کلونو د تېرېدلو بيا هم هيڅ يو سوری او کنډو په کې نه ليده کيږي، په هغې ورځې کې به شليږي، او ټوټې ټوټې کيږي به، کله چې د هغه د منځنۍ برخې نړېدل شروع کيږي؛ نو پرښتې به د هغه څنډې ته ځي.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾

او پورته به کړي عرش د رب ستا له پاسه د دوی په هغه ورځ کې اته (پرښتې).

تفسير: اوس څلورو پرښتو عظيم عرش راپورته کړی دی، چې د هغه د لويوالي او ارتوالي علم يواځې له پاک پروردګاره سره دی، په هغه ورځ کې له هغوی سره څلور پرښتې نورې هم ملګرې کيږي.

يَوۡمَئِذٍ تُعۡرَضُونَ لَا تَخۡفَىٰ مِنكُمۡ خَافِيَةٞ ۱۸

په دغه ورځ کې به تاسې حاضر وړاندې کړل شئ (الله ته سره د حساب)، پټه به نه پاتې کيږي له (اعمالو د) تاسې هيڅ يوه پټه خبره.

تفسير: يعنې په هغه ورځ کې به تاسې د الله تعالی دربار ته راحاضر کړی شئ، او د هيچا هيڅ يوه نيکي او بدي به نه پټيږي، او ګرد عام منظر ته به راښکاره کړی شي.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقۡرَءُواْ كِتَٰبِيَهۡ ۱۹

نو هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عمل نامه د ده په ښي لاس د ده؛ نو وبه وايي (له خوشالۍ داسې چې) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسې دا ځما کتاب عملنامه.

تفسير: يعنې په هغې ورځې کې هره اعمالنامه چې په ښي لاس کې ورکړه شي؛ هغه د نجات او د مقبوليت علامه ده، نو هغه له ډيرې خوښۍ ځنې هر سړي ته ورښکاروي او وايي به چې: راځئ ځما اعمالنامه ولولئ.

إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهۡ ۲۰

بېشکه ما يقين کاوه (په دنيا کې) چې بېشکه زه مخامخ کېدونکی يم له حساب خپل سره.

تفسير: يعنې په دنيا کې يې هسې خيال کاوه چې يوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخيست کيږي، نو ځکه زه ويرېدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله، نن شکر دی چې د هغه په زړه پورې نتيجه وينم، چې د الله جل جلاله په فضل ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِي عِيشَةٖ رَّاضِيَةٖ ۲۱ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٖ ۲۲ قُطُوفُهَا دَانِيَةٞ ۲۳

نو هغه (شخص) دی په عيش ښه کې (چې دی به پرې راضي وي). په جنّت عالي لوی اوچت کې. چې مېوې به يې ډېرې نژدې وي.

تفسير: چې په ولاړه، ناسته، ملاسته او هر وخت کې په ډېره اسانۍ سره په لاس راځي، او په ښه ډول سره شوکولی کيږي.

كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ هَنِيٓـَٔۢا بِمَآ أَسۡلَفۡتُمۡ فِي ٱلۡأَيَّامِ ٱلۡخَالِيَةِ ۲۴

(ورته وبه ويل شي) خورئ او څښئ په اشتها هضم سره په سبب د هغو عملونو خپلو چې مخکښې ليږلي وو تاسې په ورځو تېرو شويو د دنيا کې.

تفسير: يعنې په دنيا کې تاسې خاص د الله تعالی لپاره د خپلو نفساني او خواهشاتو مخې مو نيولې وې، او د لوږې او تندې ربړونه مو پر ځای اخيستې وو، نن هيڅ يو رنځ او تکليف په تاسې باندې نشته، په ښو مزو او اشتها سره هر شی مو چې زړه غواړي؛ خورئ او څښئ يې !، ځکه چې نه مو طبيعت خفه او نه منغض او نه منقبض کيږي، او نه د بدهضمی او د بولو او غائطو او د بلې ناروغۍ انديښنه له تاسو سره شته، او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصوّر کې راځي.

وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ۬ فَیَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِیَهْ ﴿۲۵﴾ وَ لَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِیَهْ ﴿۲۶﴾
یٰلَیْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِیَةَ ﴿۲۷﴾ مَاۤ اَغْنٰی عَنِّیْ مَالِیَهْ ﴿۲۸﴾ هَلَكَ عَنِّیْ سُلْطٰنِیَهْ ﴿۲۹﴾

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه د ده په کیڼ لاس د ده؛ نو وبه وایي (له غمه داسې چې) ای کاشکې نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما. او نه وم پوه شوی زه چې څه دی حساب ځما. ای کاشکې وی (ړومبنی مرګ ځما په دنیا) خلاصوونکی (ځما له دویم حیات). هیڅ دفع ونه کړه له ما ځنې مال ځما. برباد شو له ما ځنې سلطنت حکومت ځما.

تفسیر: یعنې د شا له لوري په کیڼ لاس کې د هر چا اعمالنامه چې ورکوله کیږي؛ هغه پوهیږي چې په ما باندې کمبختي راغلې ده، نو په دې وخت کې په ډېر حسرت سره داسې تمنّا کوي چې کاشکې ځما دا أعمالنامه نه وی راکړی شوې، او زه نه خبرېدی چې ځما حساب او کتاب څرنګه دی، کاشکې په مرینې مې دا قصه پای ته رسېدلې وی، او زه د تل لپاره مړ پروت وی، او له مرینې څخه وروسته مې بیا دا ژوندون نه په برخه کېدی، او که ژوندی کېدم خو بیا زر د مرګي یوه لقمه او نمړی کېدلی ! !، افسوس چې هغه مال، جاه، حکومت او دولت مې هیڅ په کار رانغی، او نن مې د هغو ګردو شیانو هیڅ یو شی په سترګو نه راځي، نه څه دلیل او حجّت په لاس لرم، او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالی أجلّ شأنُهٗ وأعظم برهانُه خازنانو د جحیم ته داسې حکم فرمایي چې):

خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الْجَحِیْمَ صَلُّوْهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِیْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا
فَاسْلُكُوْهُ ﴿۳۲﴾

ونیسئ دئ ! پس په ځنځیر سره وتړئ دی !. بیا (اور د) دوزخ ته وغورځوئ دی !. بیا په یوه ځنځیر کې چې ګزونه د هغه اویا ګزه وي پس ننه باسئ دی (په دوزخ کې) !.

تفسیر: پرښتو ته به حکم کیږي چې هغه ونیسئ !، او غاړکی یې په غاړه ورواچوئ !، او په اور کې یې غوپه کړئ !، او په هغه ځنځیر کې یې چې اوږدوالی یې اویا ګزه دی وتړئ !، تر څو د سوځېدلو په وخت کې هیڅ ونه خوځېدی شي، ځکه چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو ځنې سوځېدونکی لږ څه تخفیف حس کولی شي.

تنبیه: له ګز ځنې د هغه ځای ګز مراد دی، چې د هغه اندازه هم الله ته معلومه ده.

اِنَّهٗ كَانَ لَا یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِیْمِ ﴿۳۳﴾ وَ لَا یَحُضُّ عَلٰی طَعَامِ الْمِسْكِیْنِ ﴿۳۴﴾

بېشکه دی وو (په دنیا کې) چې ایمان یې نه راووړ په الله لوی باندې. او تأکید تېزوالی به یې نه کاوه په طعام ډوډۍ ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندې.

تفسیر: یعنې چې په دې دنیا کې اوسېده، نه یې د الله تعالی حق پېژنده، او نه یې د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله، د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګروېږنه (تپوس) چېرې، حتّی نورو ته یې هم په دې مورد کې څه تشویق او ترغیب ورنه کړ، بیا په الله تعالی باندې همغسې چې ښایي؛ ایمان یې رانه ووړ، نو نجات به چېرې وي؟.

فَلَیْسَ لَهُ الْیَوْمَ هٰهُنَا حَمِیْمٌ ﴿۳۵﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دې ځای کې کوم دوست (دافع د عذاب).

تفسير: يعني لكه چې هغه الله تعالى يې خپل دوست نه كړ؛ نو نن به د هغه دوست څوك شي چې د ده حمايت وكړي؟ او دى له عذابه وژغوري؟ يا د مصيبت په وخت كې تسلي وركړي؟.

وَّلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِيْنٍ ﴿۳۶﴾ لَّا يَاْكُلُهٗۤ اِلَّا الْخٰطِئُوْنَ ﴿۳۷﴾

او نشته هيڅ طعام (چې ويې خوري) مګر خو (د دوزخيانو د زخمونو) له وينو او زوو څخه. چې نه خوري دغه (غسلين) مګر همغه خطاكاران ګنهګاران (يې خوري).

تفسير: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوّت رسيږي، مګر دوزخيانو ته هيڅ يو داسې مرغوبه خواړه نه وررسيږي چې د هغوى د راحت او د قوت سبب شي، هو ! يواځې هغوى ته به د دوزخيانو د زخمونو زوې وركولى كيږي، چې هغه به پر ته له هغو ګنهګارانو څخه بل څوك نشي خوړى، او هغه هم د لوږې او تندې له شدّته تېروتلي په دې خيال سره يې خوري، او داسې يې ګڼي چې د هغه څخه هغه ته څه ګټه وررسيږي، وروسته له هغه دا وربښكاريږي چې د هغه خوړلو د لوږې له ربړه لوى تكليف وربښكر، (أعاذنا الله من سائر أنواع العذاب في الدنيا والآخرة).

فَلَاۤ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۹﴾ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴿۴۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شيانو چې وينئ يې تاسې. او په هغو شيانو چې نه يې وينئ تاسې. بېشكه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مكرم عزتمن ده.

تفسير: يعني هر څه چې د جنّت او د دوزخ او نورو په نسبت بيان شو؛ دا كومه شاعري نه ده، او نه د كهانت اټكلونه او چټې (بېكاره) خبرې دي، بلكه دا قرآنكريم د الله تعالى كلام دى، چې له الله تعالى له خوا نه يې يوه لويه پرښته جبريل عليه السلام راوړي، او يو لوى پيغمبر محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې اوروي، هغه پرښته چې دغه قرآنكريم د الله تعالى له خوا نه راوړي، او دغه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم چې هغه قرآن شريف په ځمكه كې انسانانو ته وررسوي؛ دا دواړه عزتمن رسولان دي، د يوه كرامت خو تاسې پخپلو سترګو سره وينئ، او د بل كرامت او لويي د هغه اول كريم د بيان څخه تاسې ته ثابته شوې ده.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۱﴾

او نه ده دا خبره د كوم شاعر، بيخي لږ ايمان راوړئ تاسې (بلكه نه مؤمنان كېږئ).

تفسير: يعني د قرآنكريم په كلام الله والي باندې كله كله ستاسې په زړونو كې له يقين څخنې پلوشې راځليږي، مګر ډېر لږ چې د نجات لپاره كافي نه دى، آخر ولې د دې كلام الله په نسبت د شاعرى او كاهنى خبرې كوئ؟ آيا د واقعي انصاف له مخې دا ويلى شئ؟ آيا دا د كوم شاعر كلام كېدى شي؟ او د شعر له قسم څخه دى؟ په شعر كې وزن، بحر او نورو شتوالى ضروري دى، او په قرآنكريم كې د هغو شيانو نښه نشته، د شاعرانو خبرې زياتره بې اصله وي، او زياتره مضمونونه يې يواځې وهمي او خيالي وي، او حال دا دى چې په عظيم الشأن قران كې ټول ثابته حقايق او محكمه اصول په قطعي دلائلو او يقيني حُجّتونو سره بيان شوي دي.

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾

او نه ده دا خبره د كاهن (ترويتي لكه چې تاسو ګمان كوئ)، لږ پند اخلئ تاسې (بلكه نه يې اخلئ).

تفسير: يعني په پوره فکر سره يې رامعلوم کړئ، او ښه چرت (خيال) په کې ووهئ!، چې دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی، کاهنان په عربو کې همغه خلق وو چې له بُتانو، پيريانو او نورو خرافاتو او رذائلو سره يې تعلّقات او مناسبات لرل، دوی خلقو ته د کومې جزوي غيبي خبرې په نسبت ځينې مقفّا او مسجّع خبرې اورولې، مګر د پيريانو په کلام کې معجزې نه وې، چې هغه غوندې بل څوک به خبرې نشي کولی، بلکه که کوم جنّ کوم ترويتي بامبړ (کاهن) ته کومه خبره وروښيي؛ بل پيری هم همغسې ورښوولی شي، او دا کلام يعني پاک قرآن داسې يوه معجزه ده چې ګرد جنّ او انس که سره يو ځای شي، د هغه په شان کومه خبره نشي جوړولی، د نورو کاهنانو او ترويتيانو بامبړانو په خبره کې يواځې د قافيې او د سجعې د رعايت لپاره ډېر الفاظ راوړي چې بالکل بېکاره وي، خو په دغه معجز نظام کلام کې يو حرف او توری يو حرکت هم بېکاره او بې فائدې نه دی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿٤٣﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالميانو.

تفسير: ځکه چې د ګردې دنيا د تربيت ډېر اعلی او کلک اصول په دغه عظيم الشأن قرآن کې بيان شوي دي.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِيۡلِ ﴿٤٤﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡيَمِيۡنِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِيۡنَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِيۡنَ ﴿٤٧﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندې ځينې خبرې (چې مونږ ورته نه وي ويلې). نو هرومرو (خامخا) بدل اخيستی به وو مونږ له ده په ښي لاس سره (او يا نيولی به مو وو د ښي لاسه او عذاب به مو ورته ورکړی وو). بيا به خامخا پرې کړی وو مونږ له ده رګ د زړه (او وژلی به مې وو). پس نه به وو هيڅوک له تاسې څخه (يعني نه يئ تاسې له قتل د) هغه (محمد) ځنې منع کوونکي (ما لره).

تفسير: شاه عبد القادر (رحمه الله) ليکي: «يعني که ده دروغ پر الله تعالی باندې جوړول؛ نو اول به يې الله تعالی دښمن کېده، او له لاسه به يې نيوه، قاعده ده چې د ورمېږ وهلو په وخت کې جلادان مقتولان له ښي لاس څخه اخلي، تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوريږي».

وَاِنَّهٗ لَتَذۡكِرَةٌ لِّلۡمُتَّقِيۡنَ ﴿٤٨﴾ وَاِنَّا لَنَعۡلَمُ اَنَّ مِنۡكُمۡ مُّكَذِّبِيۡنَ ﴿٤٩﴾ وَاِنَّهٗ لَحَسۡرَةٌ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿٥٠﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ويرېدونکيو لره (چې نفع ترې اخلي). او بېشکه مونږ ته خامخا معلوم دي دا چې بېشکه ځينې له تاسې څخه دروغ ګڼونکي دي (قرآن لره). او بېشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب د پښېمانی دی پر منکرانو کافرانو باندې.

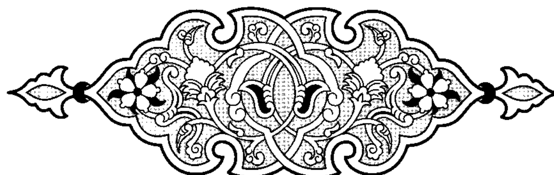
تفسير: يعني له الله تعالی څخه ويريدونکي د دې خبرې له اورېدلو څخه پند اخلي، او د هغو په زړونو کې چې وېره نه وي؛ هغه يې دروغ ګڼي، ليکن يو وخت داسې راتلونکی دی چې دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښېمانی سبب شي، او هلته به ارمان کوي چې ولې مو هسې رښتيا خبره دروغ وبلله، چې نن د هغې لامله په دې آفت ککړ شوي يو.

وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا (عين) حق يقين (محض او د منلو وړ ـ قابل) دی. پس تسبيح پاکي ووايه په نامه د رب خپل چې له ګردو څخه عظيم ډېر لوی دی.

تفسير: يعني دا کتاب خو داسې حق او رښتيا دی چې له حده تېر د منلو وړ (لايق) دی، او د هغه مضامين له سره تر آخره پورې رښتيا او هيڅ يو شک او شُبهه په کې نشته، ښايي چې هر سړی په هغه باندې ايمان راوړي، او تل د الله تعالی په عبادت او تسبيح او تحميد کې مشغول اوسي.

تمّت سورة الحاقة بفضل الله ومنّه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المَعَارِج

«د (المعارج) سورت مکّي دی، (۴۴) آیتونه (۲) رکوع لري، په نزول کې (۷۹) او په تلاوت کې (۷۰) سورت دی، وروسته د (الحاقة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ۝١ لِّلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ۝٢

وغوښت غوښتونکي يو عذاب واقع کېدونکی لوېدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چې نشته هغه ته دفع کوونکی (چې راشي).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «يعنې پيغمبر تاسې ته عذاب غوښتی دی، چې هغه هيڅوك له تاسې څخنې نشي لرې کولی»، يا به غوښتونکي کفّار وي چې ويل به يې: آخر هغه عذاب ولې ژر نه راځي چې وعده يې مونږ ته راکړې شوې ده؟ ای الها ! که د محمد دا وينا په رښتيا وي؛ نو پر مونږ باندې له اسمانه تيږې ولې نه وربږي؟ دا خبرې به يې د انکار او تمسخر له لارې کولې.

مِّنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ۝٣

له طرفه د الله چې څښتن د لويو لوړو (اوچتو) زينو دی.

تفسير: يعنې پرښتې او د مسلمانانو ارواح ګرد اسمانونه درجه په درجه طی کوي، د هغه دربار ته ورنژدې کيږي، او دا درجې د مسافت او د لرېوالي او نژدېوالي له پلوه سره مختلفې او متفاتې دي، او فرق او توپير لري، ځينې داسې چې: په يوه رپه کې د هغه د لوړوالي سبب کېدی شي، لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ويل، او ځينې داسې دي چې يوه ګړی په هغه سره ترقي حاصليږي لکه اودس او لمونځ کول، او ځينې په پوره ورځ کې لکه روژه يا په کامله مياشت کې لکه د رمضان د مياشتې روژه نيول، او ځينې په پوره يو کال لکه حج کول، (وعلی هذا القياس) همدا راز د پرښتو او د ارواحو عُروج چې په هر کار باندې مقرر دی، وروسته له دې چې له هغه څخنې فراغت ومومي، هم مختلف او متفاوت دي، او د قدوس الله تعالی تدبير او انتظام هسك او ټيټې بېشماره درجې لري.

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ

چې خيژي ملائکې پرښتې او روح (جبريل) په طرف د هغه.

تفسير: يعنې پرښتې، جبريل عليه السلام وغيره الله تعالی طرف ته خيژي، او يا پرښتې او د نورو بندګانو ارواح الله تعالی ته خيژي.

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝٤

په هغه ورځ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په مېچ ده، یعني له اولې شپېلۍ (صور) څخه تر هغه پورې چې جنّتیان په جنّت کې او دوزخیان په دوزخ کې ننوځي؛ پنځوس زره کاله تیرېږي.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۝٥

نو صبر وکړه (ای محمده !) صبر جمیل نېک (بې له شکوه ـ شکایت ـ جزع ـ فزع).

تفسیر: یعنې که دا کافران د انکار او تمسخر له لارې شورماشور کوي چې ژر هغه ټاکلی عذاب راورسیږي، بیا هم تاسې تلوار مه کړئ !، بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ !، مه مو زړه تنګوئ !، او نه د شکایت الفاظ ښایي د تاسې له خولې څخه ووځي !، دا ستاسې صبر او د دوی تمسخر او ملنډې وهل به ضرور خپله اغېزه او اثر ښکاره کوي.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ۝٦ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ۝٧

بېشکه دغه (منکران)ویني هغه (عذاب یا قیامت) لرې. او مونږ وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدې.

تفسیر: یعنې د دوی په خیال کې د قیامت راتګ لرې ورځي، بلکه د دوی په زعم وقوع یې هم ممکن نه دی، او په عقل کې یې له سره نه ځاییږي، او مونږ یې ډېر نژدې ګڼو، او هسې بولئ چې اوس راځي.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ۝٨ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ۝٩

هغه ورځ (به واقع شي پر منکرانو عذاب) چې وګرځي اسمان په شان د قلعي ژېړ ویلي شوی یا (تورې ختې د تېلو). او وبه ګرځي غرونه په شان د وړۍ نداف وهلې رنګارنګ.

تفسیر: وړۍ مختلف او راز راز رنګونه لري، او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز دي، لکه چې الله تعالی د «فاطر» سورت په څلورمه رکوع (۲۷) آیت کې فرمایي: ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾ او د «القارعه» په سورت کې یې فرمایلي دي: ﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ «یعنې غرونه لکه رنګینې وهلی شوې وړۍ غوندې به وي»، دا خوا او هغه خوا به رغړي رارغړي.

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ۝١٠ يُبَصَّرُونَهُمْ

او نه کوي پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چې مشغول به وي په ځان خپل، اګر که په نظر ورځي دوی ته هغوی). او ښه به یې پېژني.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعنې ګرد به سره په نظر راځي، او دا به ورښکاریږي چې د دوی دوستي څټې او بېکاره وه»، هر یو به د بل حال او احوال ګوري، مګر یو له بل سره څه مرسته او حمایت نشي کولی، او هر یو به پخپل فکر کې ډوب تللی وي.

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ۝١١ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ۝١٢ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ۝١٣ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ۝١٤

خوښوي به مجرم ګنهګار (کافر) چې فدیه ورکړي له عذابه د دغې ورځې په ځامنو خپلو سره. او ملګرې ښځې خپلې سره، او ورور سره. او خپلوانو قبیلو خپلو سره هغو سره

چې ځايونه يې ورکول دوی ته په دنيا کې. او هغه څوك چې په ځمکه کې دي ټول، بيا وژغوري ځان خپل.

تفسير: يعنې غواړي چې ګرد کور او کهول او خپل که يې له لاسه پوره وي او په درد يې وخوري له خپل ځانه قربان کړي، او پخپله فديه کې يې ورکړي، او خپل ځان وژغوري، مګر دا به امکان ونه لري، او خلاص به نشي له عذابه ځکه چې:

كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

نه ده داسې چې ارزو کوي دوی. بېشکه دا (اور د دوزخ) لمبې وهونکی دی. ويستونکی دی (له کفّارو څخه) د اينې (يا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی).

تفسير: يعنې هغه اور به مجرم کله پربږدي، هغه به يې پوستکی وباسي، او تر اينې (جګر) پورې يې رسيږي، او اينه يې هم ترې وباسي.

تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

رابولي (دا دوزخ) هغه څوك چې شا يې کړې وي او مخ يې ګرځولی وي (له ايمانه). او ټول کړی يې وي (مال) نو ساتلی يې وي (د الله حق يې ترې نه وي ورکړی).

تفسير: يعنې د دوزخ له لوري به يو راښکودل او نارې او سورې وي، هومره سړي چې په دنيا کې د حق او رښتيا په لوري شاه اړولې او د ښو چارو څخه يې مخ ګرځولی وي، او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کې مشغول؛ هغه ګرد به د دوزخ په لوري راښکودل کيږي.

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بېشکه انسان بني آدم پيدا کړی شوی دی هلوع حارص بې صبره. کله چې ورسيږي ده ته شر خرابي؛ صبر نه کوي فرياد کوي. او کله چې ورسيږي ده ته ښېګڼې؛ نو بې توفيق کيږي منع کوونکی شي (حق لره).

تفسير: يعنې په هيڅ لوري پخپلې بهادرۍ، کلکتوب، پوخوالي، قوت او همّت نه ورښکاروي، که فقر، فاقه، ناروغي او سختي پرې راشي؛ نو بې صبري ورښکاروي، ويريږي او نااميده کيږي، او هسې ګڼي چې اوس د هغه لپاره هيڅ يوه لاره نه ده پاتې، چې په هغې کې له هغه رېړ او مصيبت نه ځان وژغوري، که مال، شته، دولت، روغتيا، عظمت او پت ور په برخه شي؛ نو د ښېګڼې لپاره به هيڅ خپل لاس نه غځوي، او د الله تعالی په لاره کې هيڅ يو شی په اخلاص او مينې سره نه لګوي، هو ! هغه سړي له دې وينا څخه مستثنی دي، چې د هغوی بيان دغه دی چې اوس راځي.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دي پيدا کړی شوي هلوع هغه) لمونځ کوونکي چې دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دي. او هيڅکله او هيچېرې هيڅ يو لمونځ ترې نه فوت کيږي.

تفسير: يعنې د لمانځه ناغه کوونکي نه دي، بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره يې کوي، او د لمانځه په حالت کې په ډېر سکون او اطمينان سره سم برابر لمونځ کوي، او تل لمانځه ته متوجّه وي.

وَالَّذِينَ فِيٓ أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې په اموالو د هغوی کې حق برخه معلومه وي (له زکات او صدقات). لپاره د غوښتونکيو (فقيرانو) او محروم (فقيرانو چې سوال نه کوي).

تفسير: د «المؤمنون» په سورت کې د دې تفسير شوی دی.

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې مصدق باور کوونکي دي په ورځ د انصاف جزاء باندې.

تفسير: يعنې د همدې يقين په بناء باندې ښه کارونه کوي، چې په هغه ورځ به يې په کار ورځي.

وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی له عذابه د رب خپل وېرېدونکي وي (اګر که په عبادت کې يې ډېر کوښښ هم کړی وي).

تفسير: يعنې د الله تعالی له عذابه ويرېږي، او په خرابو کارونو پسې هېڅ نه ګرځي، ځکه چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾

بېشکه له عذابه د رب؛ دوی نه دي پر امن کړی شوي (بلکه تل ترې ويرېږي).

تفسير: يعنې د الله تعالی عذاب داسې يو شی نه دی چې بنده د هغه له لوري څنې مأمون شي، او بې وېرې کيني، بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره ترې په امان نه دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی د خپل شهوت د ځايونو ساتونکي دي. مګر په ښځو خپلو باندې او په هغې وينځې خپلې باندې چې يې مالکان شوي دي ښي لاسونه د دوی، نو بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (ځکه چې خپلې ښځې ـ وينځې پرې حلالې دي). نو هغه چې غواړي پرته له دغو څخه؛ پس همدوی دي له حده تېرېدونکي.

تفسير: يعنې که څوک پرته له خپلې حلالې ښځې يا وينځې څنې بل کوم ځای د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندې قدم ږدي، نو متعه موقّته، بهيمه او استمناء (په لاس سره منی ايستل) او نور ناروا دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکي دي (او په سر يې رسوي).

تفسير: په دې كې د الله تعالى او د بندګانو د ګردو حقوق راغلل، ځکه د سړي هومره قوّتونه چې شته هغه ګرد د الله تعالى امانت دی، نو ښايي هغه د الله تعالى په راښوولو مواقعو كې صرف كړی شي، او هغه قول او اقرار چې په ازل كې يې تړلی دی؛ له هغه څنې خپله غاړه ونه غړوي !.

وَالَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمْ قَآئِمُونَ ۝٣٣

او هغه كسان (هم هلوع نه دي) چې همدوی په شاهدئ خپلې باندې سم ولاړ وي.

تفسير: يعنې كه ضرورت پېښ شي؛ نو بې له زيادت او لږوالي او لحاظ او رعايت شاهدي وركوي، او حقه خبره هيڅكله نه پټوي.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۝٣٤

او هغه كسان (هم هلوع نه دي) چې همدوی پر لمانځه خپل باندې ساتنه كوي (پخپلو وختونو يې اداء كړي).

تفسير: يعنې د لمونځونو د اوقاتو، شرائطو، او آدابو څنې باخبر وي، او د هغه صورت او حقيقت د ضايع كېدلو څنې تل خپل ځان ساتي.

أُولَٰٓئِكَ فِي جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ۝٣٥

دغه كسان به (چې موصوف په دغو اتو صفاتو دي) په جنّتونو كې به وي مكرّم عزّتمن كړی شوي.

تفسير: يعنې د جنتيانو همدا اته صفتونه دي، چې په لمانځه سره او په لمانځه باندې ختم شوي دي تر څو معلوم شي چې لمونځ د الله تعالى په دربار كې څومره مهتمّ بالشأن او الزم او ضروري عبادت دی، د هر يوه مسلمان په وجود كې چې دا صفات او ستاينې وي؛ نو په هغه كې به د «هلوع» مذمّت نه وي.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ۝٣٦ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ۝٣٧ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ۝٣٨ كَلَّا

نو څه شوي دي هغو كسانو لره چې كافران شوي دي چې طرف ستا نه راځغاستونكي دي. له ښي لوري څخه او له كيڼ لوري څخه ناست ډلې ډلې (حلقه) وهونكي. آيا طمع كوي هر سړی له دوی څنې چې داخل به كړی شي په جنّت د نعمتونو كې؟. نه ده داسې (چې دوی طمع كوي د دخول د جنّت).

تفسير: ابن كثير (رحمه الله) د دې آيتونو مطلب داسې اخيستی دی: يعنې ستاسې په لوري دا منكرين ولې په ډېره جلدئ او تلوار سره درځغلي او منډې وهي، او ښي او كيڼې خوا ته ډلې ډلې پنډېږي، يعنې د پاك قرآن له اورېدلو څنې ولې دومره تور خوري او بد وړي او تښتي؟ نو آيا سره له دې وحشت او نفرت دوی داسې توقّع او هيله هم لري چې له دوی څخه به هر يو سړی بې له اند ېښنې جنت ته ننوځي؟ هر ګز داسې نه ده، (هذا كما قال الله تعالى: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ﴾ د «المدثر سورت» دويمه ركوع).

اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾

بېشکه مونږ پيدا کړي مو دي دوی له هغې (نُطفې) څخه چې پرې پوهېږي دوی (چې ضعيفه او حقيره ده).

تفسير: يعنې د خاورې غوندې يو حقير شي يا له مني غوندې شي څنې پيدا شوي، هغه چېرې د جنت وړ وي تر څو چې په ايمان او وحدانيت سره خپل ځان پاک نه کړي، او په رښتيا سره معظم او مکرّم نه شي.

فَلَآ اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشٰرِقِ وَالْمَغٰرِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو.

تفسير: لمر، سپوږمۍ او نور ستوري هره ورځ له يوه نوي ځايه راڅرګندېږي، او په يو نوي ځای راپټېږي، نو د دې نقطو په اعتبار يې مشارق او مغارب ورته وويل.

اِنَّا لَقٰدِرُوْنَ ﴿۴۰﴾ عَلٰٓى اَنْ نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوْقِيْنَ ﴿۴۱﴾

بېشکه مونږ خامخا قادر يو. په دې باندې چې بدل راوړو خير ډېر غوره له دوی څخه، او نه يو مونږ عاجزی کړی شوي (له ارادې خپلې).

تفسير: يعنې کله چې د هغوی په ځای له هغوی څنې ښه سړي راوستلی شو؛ نو پخپله دوی ولې نشو ژوندي کولی؟ يا دا مطلب: پرېږدئ چې دا د مکې کافران خندا او مسخرې وکړي، او ملنډې ووهي، مونږ به د اسلام د خدمت لپاره له دوی څنې غوره قوم راولو، لکه چې د قريشو په ځای يې د مدينې انصار ودرول، او مکه والان بيا د هغوی د واک څنې بهر ونه وتی شو، او په پای کې يې د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبيه: د «مشارق» او «مغارب» قسم ښايي د دې لپاره ياد کړی وي، چې هغه الله تعالی چې هره ورځ مشرق او مغرب بدلوي؛ نو آيا هغه ته ستاسې بدلول کوم سخت او مشکل کار دی؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوْضُوْا وَيَلْعَبُوْا حَتّٰى يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿۴۲﴾

نو پرېږده دوی (ای محمده !) چې ننوځي مشغولېږي په باطلو کې او لوبې کوي په دنيا کې تر هغه پورې چې پيوست شي دوی له هغې ورځې خپلې سره چې وعده يې کړی شوې ده له دوی سره (چې بدر يا قيامت دی).

تفسير: يعنې د لږو ورځو څنډ دی، بيا به د هغوی سزا يقيني وي.

يَوْمَ يَخْرُجُوْنَ مِنَ الْاَجْدَاثِ سِرَاعًا كَاَنَّهُمْ اِلٰى نُصُبٍ يُّوْفِضُوْنَ ﴿۴۳﴾

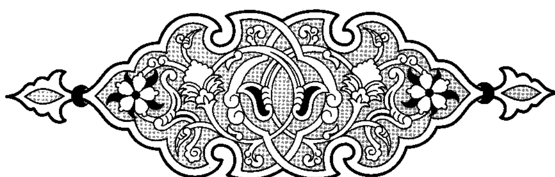
هغه ورځ چې بهر راويستل شي دوی له قبرونو څخه چې ځغلېدونکي به وي لکه چې دوی په طرف د نښو چابک ځغلي.

تفسير: يعنې څرنګه چې څوک د کومې خاصې نښې او علامې په لوري په منډو سره ځغلي، او يو له بله غواړي چې ژر ورسيږي.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

حال دا چې ذليلې خوارې به وي سترګې د دوی چې پټې کړی به وي دوی لره ذلت خواری، دا ورځ ده (هغه د قيامت) چې وو دوی چې وعده ورسره کړی شوې وه (په دنيا کې).

تمّت سورة المعارج بفضل الله ومنّه وكرمه.

سُوۡرَةُ نُوۡحٍ

«د (نوح) سورت مکّي دی، (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۱) او په نزول کې هم (۷۱) سورت دی، وروسته د (النحل) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِنَّاۤ اَرۡسَلۡنَا نُوۡحًا اِلٰی قَوۡمِهٖۤ اَنۡ اَنۡذِرۡ قَوۡمَكَ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ یَّاۡتِیَهُمۡ عَذَابٌ اَلِیۡمٌ ﴿۱﴾

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دې سره چې وويروه ته قوم خپل پخوا له هغه څنې چې راشي دوی ته عذاب دردناك.

تفسير: يعني پخوا له دې چې په دنيا کې د خپل کفر او شرارت لامله له يو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شي، ښايي چې مؤمنان شي.

قَالَ یٰقَوۡمِ اِنِّیۡ لَكُمۡ نَذِیۡرٌ مُّبِیۡنٌ ﴿۲﴾ اَنِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوۡهُ وَاَطِیۡعُوۡنِ ﴿۳﴾

وويل (نوح) ای قومه څما ! بېشکه زه تاسې ته ويروونکی ښکاره يم (په دې سره چې وايم تاسې ته) چې بندګي کوئ تاسې الله ته، او وويرېږئ له الله څنې، او ومنئ تاسې څما خبرې !.

تفسير: يعني له الله تعالی څخه وويرېږئ !، او کفر او معصيت پرېږدئ !، او د اطاعت او عبادت لارې خپلو ځانونو ته غوره کړئ !.

یَغۡفِرۡ لَكُمۡ مِّنۡ ذُنُوۡبِكُمۡ وَیُؤَخِّرۡكُمۡ اِلٰۤی اَجَلٍ مُّسَمًّی

چې وبښي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او وروستي به کړي (الله) تاسې (بې له عذابه) تر نېټې په نامه کړی شوې پورې (چې نېټه د موت ده).

تفسير: يعني که ايمان مو راوړو؛ نو پخوا له ايمانه هغه حقونه چې تاسو تلف کړي دي هغه به دروبښلی شي، او د کفر او شرارت لامله د کوم عذاب راتلل چې مقدّر وو؛ هغه به د ايمان راوړلو څنې وروسته نه راځي، بلکه تاسې ته مهلت درکاوه شي چې خپل طبيعي عمر سر ته ورسوئ، او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حيات له عمومي قانون سره سم په مقرر شوي وخت کې پر تاسې باندې مرګ راځي.

اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَآءَ لَا یُؤَخَّرُ

بېشکه چې اجل نېټه د الله کله چې راشي؛ نه وروستی کېږي.

تفسير: يعني د ايمان د نه راوړلو په صورت کې د هغه عذاب وعده چې شوې ده، که هغه پر سر باندې ودرېږي؛ نو څوك يې مخه نشي نيولی، او نه د يوې شېبې وړاندې وروسته کېږي.

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۴﴾

که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ.

تفسير: يعنې که تاسې پوهه لرئ؛ نو دا ګردې خبرې د پوهېدلو او د عمل کولو وړ دي.

قَالَ رَبِّ اِنِّيْ دَعَوْتُ قَوْمِيْ لَيْلًا وَّنَهَارًا ﴿۵﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيْٓ اِلَّا فِرَارًا ﴿۶﴾

وويل (نوح) اى ربه ځما ! بېشکه ما ومې باله قوم خپل (توحيد ته) شپه او ورځ (تل). نو زيات نه کړ دوى ته دعوت بلنې ځما مګر تېښته (له ايمان او اطاعت څخه).

تفسير: يعنې نوح عليه السلام تر نهه نيم سوو کلونو پورې دوى وپوهول، کله چې د اميد هيڅ يوه هيله ورته پاتې نشوه؛ نو مأيوس او خفه شو، د الله تعالى په دربار کې يې عرض وکړ چې اى الله ! ما له خپل لورې د دعوت او تبليغ حق اداء کړ، او يوه شېبه مې هم څه معطّلي او ډيل نه دى کړى، د ورځې په رڼا او د شپو په تيارو کې مې تل تر تله ستا په لورې بلنه کړې ده، مګر نتيجه داسې شوه چې هر څو هر څومره مې چې دوى ستا په لورې وبلل؛ دوى هومره له تا څخه لرې شول.

وَاِنِّيْ كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ

او بېشکه زه هر کله چې وبولم دوى (توحيد او اطاعت ته) د دې لپاره چې وبښې ته دوى؛ نو ننباسې دوى ګوتې خپلې په غوږونو خپلو کې (چې ځما دعوت وا نه وري).

تفسير: ځکه چې هغوى ځما د خبرو اورېدل نه غواړي، او دايې پر ځان اخيستې ده چې دا غږ خامخا د هغوى غوږونو ته ونه رسيږي.

وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

او چاپېر کړي نغښتلي يې وو ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دې چې ما ونه ويني).

تفسير: تر څو هغوى ځما او زه د هغوى صورت ونه ګورم، که کوم وخت په ګوتو سره هغوى غوږونه په ښه ډول بند نشي.

وَاَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿۷﴾

او همېشه والى کوي (په کُفر خپل) او سرکشي کوي (له متابعته ځما) سرکشي کول.

تفسير: يعنې په هيڅ ډول هغوى له خپلې طريقې څخه مخ اړوونکي نه دي، او د هغوى غرور دوى ته اجازه نه ورکوي چې ځما د اسلامي دعوت خبرو ته غوږ کيږدي.

ثُمَّ اِنِّيْ دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿۸﴾

بيا بېشکه ما وبلل دوى په ښکاره (بلنې سره).

تفسير: يعنې د هغوى په مرکو او جرګو کې مې ويناوې وکړې، او په مجلسونو کې مې هم دوى په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّيٓ أَعۡلَنتُ لَهُمۡ وَأَسۡرَرۡتُ لَهُمۡ إِسۡرَارٗا ۝٩

بیا بېشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته، او په پټه مې وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنې پرته له جرګو او مجامعو څخه مې هم ګوښې له هغوی سره خبرې وکړې، او صافې مې هم هغوی ته وویلې، او په اشارو او کنایو مې هم وپوهول، په لوړ غږ مې هم وینا وکړه، او په ورو مې هم وویل، لنډه یې دا چې د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ مې هم پرې نښود.

فَقُلۡتُ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارٗا ۝١٠

نو ومې ویل دوی ته: بښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه)، بېشکه هغه (الله) دی ډېر بښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چې توبه وباسي).

تفسیر: یعنې سره له سلهاوو کلونو له پوهولو څخه چې په تاسې باندې یې څه اثر ونه کړ، که اوس څما دا خبرې ومنئ، او د خپل حقیقي مالك په لوري مو سرونه ټیټ کړئ، او له هغه څنې د خپلو تېروتنو او خطاوو بښنه وغواړئ، نو ستاسې هغه پخواني ګناهونه او قصور ښنل کیږي، څکه چې الله تعالی لوی ښونکی دی، او ستاسې هغه ګرد پخواني ګناهونه به درمعافوي.

يُرۡسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيۡكُم مِّدۡرَارٗا ۝١١ وَيُمۡدِدۡكُم بِأَمۡوَٰلٖ وَبَنِينَ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ جَنَّٰتٖ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ أَنۡهَٰرٗا ۝١٢

راو به لیږي باران پر تاسې باندې ډېر اورېدونکی. او در ډېروي، کومك به کوي له تاسې سره په مالونو او څامنو سره، او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او وبه ګرځوي تاسې ته ویالې.

تفسیر: یعنې د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چې له څو کلونو راهیسې په هغه کې اخته یئ لرې کیږي، او الله تعالی ډېرې ښې ورېدونکې ورېځې درلیږي، چې د هغه د ورېدو لامله به مو کښتونه او باغونه اوبه کیږي، مېوې او غلې ډېریږي، څاروي او نور ساکښان به څربیږي، شودې او غوړي به ډېریږي، او هغه ښځې چې د کفر او معصیت له سببه اوس شنډې شوي دي؛ هلکان به وځېږوي، لنډه یې دا چې د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لویې درجې هم مومئ.

مَّا لَكُمۡ لَا تَرۡجُونَ لِلَّهِ وَقَارٗا ۝١٣

څه شوي دي په تاسې باندې چې امید هیله نه لرئ له الله څخه د عظمت او لویې، او یا له الله څخه د وقار لویې عزّت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی له لویې څنې ښایي امید وکړی شي که تاسې د هغه امر ومنئ نو تاسو ته به لویې عزت او وقار دروبښي او یا دا مطلب چې تاسې د الله تعالی په لویې باندې ولې اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال څنې ولې نه ویریږئ؟.

وَقَدۡ خَلَقَكُمۡ أَطۡوَارًا ۝١٤

او (حال دا دی چې) په تحقیق پیدا کړي یې یئ تاسې تېرېدونکې په مختلفو حالاتو، او یا راز راز.

تفسير: يعنې د مور په ګېډه کې مو ډول ډول رنګونه بدل کړل، او د اصلي مادې څخه اخيستى تر مړينې پورې سرې په راز راز بڼو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړي رااوړي، او له ډېرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کيږي.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

آيا نه ګورئ تاسې څرنګه پيدا کړي دي الله اووه اسمانونه لاندې باندې، او ګرځولې يې ده سپوږمۍ په دې اسمانونو کې رڼا روښانه، او ګرځولى يې دى لمر ډيوه بله روښانه.

وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

او الله زرغون پيدا کړي يئ تاسې له ځمکې څنې زرغونېده پيدا کېده.

تفسير: يعنې له ځمکې څخه يې په ډېر پوخوالي سره پيدا کړ، اول يې ځمونږ پلار آدم عليه السلام له خاورې څخه پيدا کړ، بيا يې نطفه چې له هغه څخه ووړکي پيدا کيږي، او د غـذاءاو د خوړو خلاصه او جوهر دى، او د ځمکې له عناصرو څنې پيدا کيږي.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

بيا به نبباسي تاسې (پس له مرګه) په هغې (ځمکې) کې، بيا به راوباسي تاسې (له قبورو څخه عند البعث) رايستل.

تفسير: يعنې وروسته له مړينې څخه بيا له خاورې سره ګډېږئ، بيا د قيامت په ورځ له هغه څنې راخېژئ.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

او الله ګرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولى فرش. تر څو چې لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لويو ارتو باندې.

تفسير: يعنې پر هغه باندې کېنئ، ګرځئ، لاندې باندې ورشئ، او اوده شئ، په هر لوري يې ارتې لارې درايستلې دي، که يو سرې وغواړي او لازم وسايل ورسره وي؛ نو په ټوله ځمکه باندې چورلېدلى شي، او د لارې د نشتوالي لامله به هيڅ يو مشکلات نه وروړېښيږي.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وويل نوح: اى ربه ځما ! بېشکه دوى نافرماني وکړه له ما څخه، او متابعت يې وکړ د هغه چا چې نه يې دى زيات کړى ده ته مال د ده، او اولاد ده (په هيڅ بابت کې) پرته له زيانکارۍ ګمراهۍ.

تفسير: يعنې د خپلو مشرانو خبرې يې واورېدې، چې د هغوى په مال او اولاد کې هيڅ يو ښه والى او بهتري نشته، بلکه دوى پر هغوى باندې ورغونه شول، او د همدې لامله هم مشران له دين څنې بې برخې شول، او هم يې د ډېر تمرّد او تجبّر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوْا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿۲۲﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساوو د دوی) مکر ډېر لوی.

تفسیر: یعنې ګرد یې وپوهول چې د هغه خبره ونه منې، او راز راز تکلیفونه ور ورسوي.

وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پرېږدئ تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنې د خپلو معبودانو په عبادت او حمایت باندې ټینګ اوسئ !، او د نوح په لمسون باندې مه غولېږئ !.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾

او مه پرېږدئ (عبادت د هغه بُت چې) وَدّ (نومېږي) او مه (پرېږدئ عبادت د هغه بت چې) سُواع (نومېږي) او مه (پرېږدئ تاسې عبادت د هغو بُتانو چې) یغُوث او یعُوق او نسر (نومېږي).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دي چې د هر مطلب لپاره یې یو بېل بُت جوړ کړی وو، په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې په پخوانیو زمانو کې ځینې لویان هسې تېر شوي وو، چې خلقو له هغوی سره ډېره مینه درلوده (لرله)، کله چې هغوی مړه شول؛ نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول ودرول، بیا یې د هغوی په تعظیم باندې شروع وکړه، ورو ورو یې د هغوی په بندګۍ باندې شروع وکړه (العیاذ بالله).

وَقَدْ اَضَلُّوْا كَثِيْرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا ضَلٰلًا ﴿۲۴﴾

او په تحقیق ګمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بُتانو) ډېر (کشران خلق)، او مه زیاتوه (ای ربه ځما !) ظالمانو بې انصافانو لره مګر خو ګمراهي هلاك عذاب.

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعنې سرګردانه ګرځي، یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره».

مِمَّا خَطِيْٓـٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د ګناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کې په ډېرو دریابي اوبو کې) نو داخل به کړل شي (أخروي) اور ته.

تفسیر: یعنې طوفان راغی، او په ښکاره ډول د لوی بحر په اوبو کې ډوب شول، خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسېدل، چې ورپسې متّصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته له الله مددګاران (چې له عذاب څخه یې خلاص کړي).

تفسیر: یعنې هغه بُتان: ود، سواع، یغوث او نور د دوی د دې اړتوب په وخت کې هیڅ په کار ورنغلل، او نه یې مرسته له هغوی سره وکړه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا ۝٢٦ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ
وَلَا يَلِدُوْٓا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ۝٢٧

او وويل نوح: ای ربه ځما ! مه پرېږده پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هيڅ اوسېدونکی (يا ګرځېدونکی، او ټول هلاک کړه). بېشکه ته که چېرې پرېږدې ته دوی؛ نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا، او نه ځېږوي دوی مګر خو فاجر بېباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسير: يعني يو کافر هم ژوندی مه پرېږده ! ځکه چې له دوی څخه هيڅ يو کافر د دې خبرې لايق او وړ نه دی چې ژوندی پرېښود شي، که له دوی څخه کوم يو ژوندی پاتې شي؛ نو ځما تجربه دا راښيي چې د هغه له نطفې څخه به هم بې حيا بېباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره ځوځات پيدا کېږي، او تر هغه پورې چې له دوی څخه يو سړی هم پاتې وي؛ نور خلق نه پرېږدي چې په سمه لاره راشي، او ګرد به سره ګمراهان کړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَّلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ط

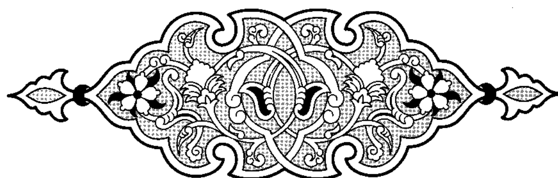
ای ربه ځما ! وبښه ما او مور پلار ځما، او هغه څوک چې ننوځي کور ښېرې مسجد ځما ته حال دا چې ايمان لرونکي وي، او (وبښه) ګرد ايمان لرونکي نارينه او ګردې ايمان لرونکې ښځې.

تفسير: يعني که سم ځما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصير شوی وي؛ هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه !، او ځما د مور او پلار او هغه ايمانداران چې ځما په کور يا ښېرې يا مسجد کې دي؛ د هغوی ګردې خطاوې ورمعاف کړه !، بلکه تر قيامت پورې هر څومره نارينه او ښځې چې د ايمان په شرف رسېدلي وي؛ هغو ګرد (ټول) وبښه !.

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ إِلَّا تَبَارًا ۝٢٨

او مه زياتوه (ای ځما پروردګاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادي هلاک (لکه چې هغوی هلاک شول).

تمّت سورة نوح بفضل الله و کرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُوۡرَةُ الۡجِنِّ

«د (الجنّ) سورت مكي دی، (۲۸) آیته (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۲) او په نزول كې (۴۰) سورت دی، وروسته د (الأعراف) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

قُلۡ اُوۡحِیَ اِلَیَّ اَنَّهُ اسۡتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الۡجِنِّ

ووايه (اې محمده دوی ته) وحي راغلې ماته چې بېشكه شان دا دی چې واورېده (قراءت څما) يوه ټولي له پيريانو نه.

فَقَالُوۡۤا اِنَّا سَمِعۡنَا قُرۡاٰنًا عَجَبًا ۙ﴿۱﴾ یَّهۡدِیۡۤ اِلَی الرُّشۡدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ؕ وَ لَنۡ نُّشۡرِكَ بِرَبِّنَاۤ اَحَدًا ۙ﴿۲﴾

نو وويل (دوی نورو قومونو خپلو ته كله چې بېرته ورغلل چې) بېشكه مونږ وامو ورېد يو قرآن عجيب (په فصاحت او بلاغت سره). چې هدايت كوي لاره ښيي رشد (ايمان او حق) ته، نو ايمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن)، او هرګز به شريك نه كړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هيڅوك.

تفسير: د «أحقاف»په سورت كې تېر شوي دي چې رسول أكرم صلى الله عليه وسلم د سهار په لمانځه كې قرآنكريم لوست، چې يوه ډله پيريان له هغه ځايه تېرېدل، كله چې د قرآن مجيد غږ يې واورېد؛ ټول په هغه باندې مين او د زړه له كومي مسلمانان شول، بيا خپلو تېرو ته بېرته لاړل، او دا ګردې خبرې يې هلته وويلې، چې مونږ داسې يو كلام واورېد چې پخپل فصاحت، بلاغت، حسن الأسلوب، قوت تأثير، خوږوالي، موعظت، علومو او مضامينو او پندونو په اعتبار ډېر عجيب او غريب دی، د معرفت ربّاني او رشد دنيوي او فلاح أخروي په لورې لار ښيي، نو څكه په مجرد د اورېدلو بلا توقّف پر هغه مو يقين وكړ، او هيڅ يو شك او شُبهه څمونږ په زړونو كې پاتې نشوه، چې داسې خبرې پرته د الله تعالى د بل چا نه دي، اوس مونږ سم د هغه له تعليم او هدايت سره عهد كوو چې وروسته له دې نه مونږ هيڅ يو شی د الله شريك نه ګڼو.

وَّ اَنَّهٗ تَعٰلٰی جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّ لَا وَلَدًا ۙ﴿۳﴾

او بېشكه شان دا دی چې لوی دی شأن لويي د رب څمونږ، نه ده نيولې (الله) ښځه او نه اولاد (لكه چې وايي د پيريانو او د انسانانو كفّار او مشركان).

تفسير: يعنې ښځه او اولاد لرل د الله تعالى له شان او عظمت څخه منافي دي.

وَّ اَنَّهٗ كَانَ یَقُوۡلُ سَفِیۡهُنَا عَلَی اللّٰهِ شَطَطًا ۙ﴿۴﴾

او (وويل پيريانو قوم خپل ته داسې) بېشكه شان دا دی چې ويل به ناپوه څمونږ (ابليس) پر الله باندې خبرې لويې لرې له حق صواب.

تفسیر: یعني ځمونږ په منځ کې هغه بېوقوفان چې د الله تعالی په نسبت داسې چټې خبرې له خپل ځانه جوړوي، او لويې يې کړې وي، د هغوی په منځ کې له ګردو څخه لوی ناپوه ابليس دی، ښايي خاص همدغه شيطان د (سفيه) له لفظ څخه مراد وي.

وَّ اَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنۡ لَّنۡ تَقُوۡلَ الۡاِنۡسُ وَ الۡجِنُّ عَلَی اللّٰهِ کَذِبًا ۙ﴿۵﴾

او بېشکه مونږ ګمان کاوه چې هيڅکله به نه وايي انسانان او پيريان پر الله باندې دروغ.

تفسیر: یعني ځمونږ په خيال کې داسې راتلل، چې دومره زيات انسانان او پيريان چې په دوی کې لوی سړي او پوهان هم شته؛ څرنګه سره يو ځای شوي د الله تعالی په نسبت دروغ خبرې جوړوي، او داسې جرأتونه کوي؟، په همدې چُرت کې مونږ لاره غلطه کړه، اوس د پاک قرآن له اورېدلو څخه هغه ګردې غلطې خبرې او دروغ راښکاره شوي، او د خپلو مشرانو د تقليد څخه مو ځانونه وژغورل.

وَّ اَنَّهٗ کَانَ رِجَالٌ مِّنَ الۡاِنۡسِ یَعُوۡذُوۡنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الۡجِنِّ فَزَادُوۡهُمۡ رَهَقًا ۙ﴿۶﴾

او بېشکه شان دا دی چې وو به ډېر سړي له انسانانو څخه چې پناه به يې غوښتله په سړيو له پيريانو څخه، نو زياته کړه دغو انسانانو دغو پيريانو لره سرکشي (په سبب د استعاذې پناه غوښتو د دوی له جنّاتو نه).

تفسیر: په عربو کې جهالت ډېر وو، له پيريانو ځنې به يې د پټو خبرو پوښتنې کولې، او د هغوی په نامه به يې نذرونه په غاړه اخيستل او ورکول به يې، کله به چې د کومې جوپې پړاو يا د تېرېدلو لاره پر کومې وېروونکې کندې يا ځای باندې لوېده؛ ويل به يې چې: مونږ د دې ځای د پيريانو د هغه مشر په حلقه کې ننوځو، او ننګ ورورو چې د دې سيمې د پيريانو سردار دی، تر څو مو هغه د خپل لاس لاندې د پيريانو له شره وساتي، له داسې خبرې به پيريان لا مغروربېدل، او په سر به يې ختل، او له بل لوري د داسې شرک لامله د انسانانو عصيان او طغيان لا پسې زياتېده، کله چې دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندې پيريان مسلطول؛ نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کې هيڅ لږوالی نه کاوو، په پای کې پاک قرآن د دې ګردو خرابيو بېخ وويست.

وَّ اَنَّهُمۡ ظَنُّوۡا کَمَا ظَنَنۡتُمۡ اَنۡ لَّنۡ یَّبۡعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۙ﴿۷﴾

او بېشکه دوی ګمان کړی دی لکه چې ګمان کړی دی تاسې، چې هر ګز به پورته نه کړي الله هيڅوک (پس له مرګه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پيريان دا ګردې خبرې له خپلو قومونو سره کوي، يعني لکه چې تاسې خيال کوئ د ډېرو سړيو خيال همداسې دی، چې الله تعالی به مړي هيڅکله له هديرو څخه نه پورته کوي، يا به وروسته له دې نه بل کوم پيغمبر نه مبعوثوي پرته له هغه پيغمبرانو چې پخوا له دې نه مبعوث شوي دي؛ اوس له قرآنه راښکاري چې الله تعالی يو عظيم الشأن رسول رالېږلی چې ګردو خلقو ته دا ور په يادوي، چې تاسې ټول له مړينې څخه وروسته بيا ژوندي کېږئ، او د ذرې ذرې حساب به ور کوئ.

وَّ اَنَّا لَمَسۡنَا السَّمَآءَ فَوَجَدۡنٰهَا مُلِئَتۡ حَرَسًا شَدِیۡدًا وَّ شُهُبًا ۙ﴿۸﴾ وَّ اَنَّا کُنَّا نَقۡعُدُ مِنۡهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمۡعِ ؕ فَمَنۡ یَّسۡتَمِعِ الۡاٰنَ یَجِدۡ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۙ﴿۹﴾

بېشکه مونږ ورسېدو اسمان ته (لپاره د غوږ نيولو خبرو د ملائکو ته)؛ نو ومو موندو هغه (اسمان) ډك کړې شوی له څوکيدارانو سختو (چې ملائکې دي) او له ستوريو سوځوونکيو څخه. او بېشکه وو مونږ چې کېناستلو پخوا له لېږلو د دې پيغمبر له دې آسمانه په ځايونو د کېناستلو کې لپاره د اورېدلو، نو هغه څوك چې اورېدل غواړي اوس؛ مومي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي يې).

تفسير: يعنې مونږ الوتلي نژدې اسمان ته ورسېدو؛ نو هلته مو ولېدل چې ډېرې سختې جنګي پېرې درېدلې دي، چې هيڅ يو شيطان نه پرېږدي چې غيبي خبرې واوري، او هر هغه څوك چې داسې اراده ولري؛ پر هغې باندې د اور لمبه او انګار ورېږي، پخوا له دې نه دومره سختي او ساتنه او مخ نيونه نه وه، پېريان او شيطانان به اسمان ته نژدې په پټه ځای کې کېناستل، او د يوه لوري او بل لوري څخه به يې څه خبرې اورېدلې، مګر اوس دومره سختي او انتظام او لار نيونه شته، چې هر څوك د اورېدلو خيال وکړي؛ سمدلاسه پرې شهاب ثاقب ډك مردك اوري، او د هغوی تعاقب کيږي، دا بحث پخوا له دې نه د حجر په سورت او نورو ځايونو کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

وَّاَنَّا لَا نَدْرِيْٓ اَشَرٌّ اُرِيْدَ بِمَنْ فِي الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿۱۰﴾

او بېشکه مونږ نه پوهېږو (چې دغه منع کېدل څمونږ له اسمانه) آيا شر بد دی چې اراده کړی شوې ده په هغه چا باندې چې په ځمکه کې دي؟ يا اراده کړې ده په دوی باندې رب د دوی د رُشد د لار ښوونې.

تفسير: يعنې دا نوي انتظامات او د لارو ټينګونه الله تعالى ته ښه معلومه ده چې ولې شوي دي؟ آيا پر دوی د کوم شر اراده شوې، او که د الله تعالى له خوا د دوی په هکله د خير او هدايت اراده شوې.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿۱۱﴾

او بېشکه مونږ چې يو ځينې له مونږ څخه نېکان دي (پس له اورېدلو د قرآن) او ځينې له مونږ غير له دوی دي، وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د اديانو).

تفسير: يعنې د قرآن مجيد له نزول څخه پخوا هم ګرد پېريان په يوه لاره نه تله، ځينې يې ښه او ښايسته وو، او ډېر يې بدکار او بدرنګ وو، په هغوی کې هم فرقې او جماعتونه دي، ځينې مشرکان، ځينې عيسايان، ځينې يهودان او نور دي، او په عملي ډول باندې د هر يوه د عمل لارې بېلې او فکر، عقيده جلا ده، وروسته له هغه چې قرآنکريم راغی، د هغه ښوونه د اختلافاتو او تفرقو لرې کول دي، زياتره پېريان مسلمانان شول، او ځينې همغسې پاتې دي، ځکه چې داسې خلق چېرې پيدا کيږي، چې ټول د حق په منلو کې لاسونه سره يوکړي، او په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، نو هرومرو اوس هم د هغوی په منځ کې اختلاف او جګړه شته.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِي الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بېشکه مونږ يقين مو کاوه چې له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کې (چې ترې پټ او خلاص شو) او له سره به مونږ نه کړو عاجز دغه (الله) په تېښتې سره (که ترې وتښتو).

تفسير: يعنې که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالى له سزا څخه نشو ځان ژغورلی، نه په ځمکه کې چېرې ترې پټېدی شو، نه دې خوا نه هغې خوا ترې تښتېدلی يا په هوا کې الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بېشکه مونږ کله چې واورېد هدایت (د قرآن)؛ نو ایمان راوړ مونږ پر هغه.

تفسیر: یعنې مونږ لره د فخر موقع ده، چې په پېریانو کې له ګردو څخه پخوا مونږ قرآن واورېد، او بې له ډېله مو ومانه، او په ایمان راوړلو کې مو یوه شېبه ځنډ ونه کړ.

فَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چې ایمان راوړي په رب خپل باندې؛ نو نه ویرېږي له نقصان (د خپلې نېکۍ) او نه له زیادت څخه (په تزیید د بدۍ).

تفسیر: یعنې رښتین ایماندار لره د الله تعالی له لوري هیڅ یوه اندېښنه نشته، او نه نقصان وررسیږي، نه یې کومه نیکي او محنت خوشې ځي، او نه بل څوک پرې څه زیادت او زبردستي کولی شي، چې د بل جُرم او ګناه په هغه باندې ورواړوي، لنډه یې دا چې ایمانداران له هر نقصان، تکلیف، ذلت او رُسوایي او نورو څخه مأمون او مصون دي.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بېشکه مونږ چې یو ځینې له مونږه مسلمانان دي، او ځینې له مونږ ظالمان کاږه دي (له لارې د حقه په کفر سره)، نو هر هغه چې (الله ته) غاړه کېږدي (او ایمان راوړي)؛ نو دوی قصد کړی دی د سمې صافې لارې. او هر چې کږېدونکي دي له سمې لارې؛ نو وي به دوی دوزخ لره لرګي د (سوځولو).

تفسیر: یعنې د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کې دوه ډوله خلق دي، یو هغه چې د الله تعالی پیغام اوري، او د هغه د احکامو په مقابل کې غاړه ږدي او مسلمانیږي، دوی همغوی دي چې د حق په تلاش کې بریالیان شوي دي، او د خپل تحقیق، تفحّص، او تعمّق په وسیله سمې لارې ته رسېدلي دي، بله هغه د بې انصافانو ډله ده چې کږه لاره یې خوښه کړې، او د بې انصافۍ له لورې د خپل پروردګار احکام دروغ بولي، او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوي، دا هغه کسان دي چې هغوی ته د دوزخ او د جهنّم خس وایه شي.

تنبیه: تر دې ځای پورې د مسلمانانو پېریانو د هغه کلام نقل وو، چې هغوی خپل قوم ته کړی وو، وروسته له دې الله تعالی د خپل لوري څخه د نصیحت څو خبرې ارشاد فرمایي:

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ

او (بله وحي راغلې ده ماته چې) که دا (خلق اهل د مکې) برابر شي پر طریقه (سمې لارې د اسلام)؛ نو هرومرو به وڅښنوو دوی ته اوبه ډېرې (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کې.

تفسیر: یعنې که پېریان او انسانان په سمه لاره باندې تلل؛ نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهري او باطني خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول، او په هغه کې به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه، چې د دې نعمتونو څخه د منتفع کېدلو په وخت کې دوی څومره شکر اداء کوي، او په طاعت کې ښه ترقي او زیادت لیدل کیږي؟ یا په کفران د نعمت کې اخته شوي هغه اصلي سرمایه او پانګه هم له لاسه وباسي؟.

وَمَنۡ يُّعۡرِضۡ عَنۡ ذِكۡرِ رَبِّهٖ يَسۡلُكۡهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿۱۷﴾

او هغه څوك چې مخ واړوي له ذكر (قرآن) د رب خپل؛ نو داخل به يې كړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعنې كه سړى د الله تعالى له ذكر او ياده مخ واړوي؛ هغه ته به هيڅ ډاډينه او خوشالي نه په برخه كيږي، او تل به د هغه تګ په داسې يوه لاره باندې وي چې له پرېشانى او له ربړو څخه ډك وي، او عذاب يې ګړى په ګړى زيادت مومي.

وَّاَنَّ الۡمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدۡعُوۡا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿۱۸﴾

او (بله وحي راغلې ده ماته) دا چې بېشكه مسجدونه لپاره (د ياد) د الله دي، نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو كې) سره له الله بل هيڅوك.

تفسير: اګر كه الله تعالى ګرده ځمكه د محمّدي امّت لپاره مسجد جوړه كړې ده، ليكن په خصوصيت سره هغه ځايونه چې د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالى د عبادت لپاره جوړ شوي دي، هغه لره زيات امتياز دى، چې هلته تللئ پر ته له الله تعالى د بل چا بلل لوى ظلم او ډېر بد شرك دى، مطلب دا چې د خالص واحد الله په لوري راځئ !، او له هغه سره بل څوك مه شريكوئ، او له هغه سره يې مه بولئ !، خصوصا په مسجدونو كې چې د الله تعالى په نامه او يواځې د هغه د عبادت لپاره جوړ شوي دي.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبۡدُ اللّٰهِ

او بله (وحي كړى شوې ده ماته) دا چې بېشكه كله چې ودرېد (لمانځ ته) بنده د الله (محمد).

تفسير: يعنې كامل بنده محمد صلى الله تعالى عليه وعلى آله وأصحابه وسلّم.

يَدۡعُوۡهُ كَادُوۡا يَكُوۡنُوۡنَ عَلَيۡهِ لِبَدًا ﴿۱۹﴾

چې باله يې دغه (الله)؛ نژدې وو دغه (پيريان) چې كېدل به پر ده باندې سر په سر پرېوتونكي (له جهته د ازدحامه).

تفسير: يعنې كله چې محمد صلى الله عليه وسلم ودرېږي، او پاك قرآن لولي؛ نو خلق ډلې ډلې په ګڼ ډول پر دوى باندې توييږي، مؤمنانو د شوق، د مينې او رغبت لامله قرآن اورېده، او كافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوى باندې هجوم كاوه، ځينې مفسّرين د دې آيت دغسې ترجمه كوي: او بله وحي شوې ده ماته چې په تحقيق سره كله چې پورته شو لمانځه ته په بطن نخله كې بنده د الله محمد صلى الله عليه وسلم چې باله يې الله، او عبادت يې ورته كاوه، او قرآن يې لوست، او پيريانو قرائت د ده واورېده؛ نو نژدې وو دوى چې كېدل به په ده باندې پرېوتونكي له جهته د ډېر شوقه او د ازدحامه.

قُلۡ اِنَّمَاۤ اَدۡعُوۡا رَبِّيۡ وَلَاۤ اُشۡرِكُ بِهٖۤ اَحَدًا ﴿۲۰﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) په تحقيق زه بولم (عبادت كوم د) رب خپل، او شريك نه نيسم له دغه (الله) سره هيڅوك.

تفسير: يعني كافرانو ته ووايه چې تاسې د مخالفت په لاره کې دومره هجوم او بيړه ولې کوئ، کومه خبره داسې ده چې په هغې باندې تاسې خفه يئ، زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم، زه خو يواځې خپل رب بولم، او هيڅوک د هغه شريک نه گڼم، نو په دې کې د جنګ او جګړې سبب څه شی دی؟.

قُلْ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ۝٢١

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه مالک نه يم، نه توانېږم تاسې لره د څه ضرر (گمراهی) او نه د څه رشد خير رسولو (ځکه چې يخپله الله هم ضارّ او هم نافع دی).

تفسير: يعني دا ځما په اختيار کې نه ده، چې تاسې په سمه صافه لاره راولم، او که رانشئ تاسې ته کوم ضرر او نقصان درورسوم، گردې ښېگڼې او خرابی، هدايت او ضلالت د الله تعالی په واک کې دی.

قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۝٢٢

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه چې يم هر گز به مې خلاص نه کړي له (عذابه) د الله (که چېرې مې په عذاب کړي) هيڅوک او له سره به بيا نه مومم بې له دغه (الله) څخه ځای د پناهی.

تفسير: يعني تاسې ته ځما گټه رسول چېرې ! ځما خپله گټه او زيان هم ځما په قبضه او واک او لاس کې نه دی، که بالفرض زه يخپلو فرائضو کې څه سستي او تقصير وکړم؛ نو هيڅوک مې د الله تعالی له عذابه نشي ژغورلی، او هيڅ يو ځای هم داسې نشته چې هلته وتښتم، او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ

مگر خو (مالک يم د) تبليغ (د شريعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبليغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسير: يعني د الله تعالی له لوري پيغام راوړل، او هغه بندگانو ته رسول همدا يو شی دی چې ځما په اختيار کې دی، او همدا فرض دی چې د هغه د اداء کولو لامله زه د الله تعالی په پناه او حمايت کې پاتې کېدی شم.

وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۝٢٣

او هر هغه څوک چې نافرماني کوي د الله او د رسول صلی الله عليه وسلم د دغه (الله)؛ نو بېشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چې تل به وي په هغه کې همېشه (چې نه به خلاصيږي ترې هيچېرې).

تفسير: يعني زه د تاسې د گټې او د زيان مالک نه يم، خو دومره تاسې ته وايم، چې د الله تعالی او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسې ته ضرور زيان رسيږي.

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ۝٢٤

تر هغه پورې چې ووينې دوی هغه (عذاب) چې وعده يې ورسره شوې ده؛ نو ژر به پوه شي دوی (په وخت د تعذيب کې چې) څوک دی ډېر ضعيف له جهته د مددگاره، او ډېر لږ له پلوه د شمېره (آيا مؤمنان دي که کافران، بلکه کافران دي).

تفسير: يعني تاسې چې سره راغونډېږئ، او پر مونږ باندې هجوم راوړئ، او داسې گڼئ چې د محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه د ملگريو قوّت او شمېر لږ دی، او ورسره ضعيفان او کمزوران هم دي، نو کله چې د وعدې وخت

راشي؛ هلته به درښکاره شي چې د چا ملګري کمزوري او شمېر يې لږ وو؟ وويل بعض کافرانو چې: دا وعده به څه وخت وي؟ نو الله فرمايي:

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) نه پوهېږم چې آيا نژدې دى هغه (عذاب) چې وعده يې درسره کړى شوې ده او که يې مقرره کړې ده هغه لره رب ځما يو زمانه.

تفسير: يعنې د دې خبرې علم ماته نه دى راکړى شوى، چې هغه وعده ژر راتلونکې ده؟ که څه مدّت څخه وروسته؟ ځکه چې د قيامت وخت الله تعالى چاته نه دى ټاکلى، او نه يې چاته ورښکاره کړى دى، دا له هغو پټو خبرو څخه دى چې پرته له الله تعالى څنې بل هيڅوک په هغې باندې نه دي خبر.

عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

(الله) عالم دى پر غائبو (اشياوو) باندې؛ نونه خبروي په غيبو خپلو باندې هيڅوک. مګر هغه څوک چې راضي وي ترې (او غوره کړى يې وي په اطلاع د غيبياتو) له رسول خپل څخه، نو بېشکه هغه (الله) روانوي په مخ د هغه (رسول محمد) کې او وروسته له هغه څنې ساتونکي څوکيداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسير: يعنې د خپلو پټو خبرو احوال هيچا ته نه ورکوي، هو ! پيغمبرانو ته په همغه اندازه چې د هغو له شان او منصب سره لايق او وړ وي؛ د وحي په وسيله خبر ورکوي، له دې سره د پرښتې پيرې او څوکۍ هم وي، تر څو يې کوم شيطان وانه وري، او څه مداخله په کې ونه کړي، او د رسول صلى الله عليه وسلم نفس هم په هغه باندې په ښه ډول سره وپوهيږي.

لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ

تر څو چې پوه شي (رسول يا الله په علم ظهور سره) په دې چې بېشکه پوره رسولى دى (جبريل او نورو پرښتو ملګرو د هغه يا رسولانو) پيغامونه د رب خپل (بې له نقصانه او تزييده).

تفسير: يعنې ځکه زبردست انتظامات کاوه شي، چې الله تعالى دا رانښکاره کړي چې پرښتې پيغمبرانو ته او پيغمبرانو نورو بندګانو ته دا پيغامونه په ښه ډول سره بې له تزييده او بې له تنقيصه ورسوي.

وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًۢا ﴿٢٨﴾

او نيوونکى دى (علم د الله او چاپېر دى) په هغه (علم) باندې چې په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دى، او شمېرلى ساتلى دى (الله) هر شى د شمېر او عدد له مخې (په ډېر ښه انضباط سره).

تفسير: يعنې هر شى د هغه الله تعالى تر کتنې او نګرانى لاندې دى، هيڅوک د دې خبرې طاقت نه لري چې د الله تعالى په وحي کې څه تغيير او تبديل او قطع او پرېکړه وکړي، او دا پيرې او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلې لپاره ډېرو حکمتونو لره نيوونکې دي، که نه هغه لوى ذات چې په علم او قبضه کې يې هر شى شته؛ داسې شيانو ته هيڅ احتياج نه لري، او نه ورته اړ دى.

تمّت سورة الجنّ بفضله و كرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُزَّمِّلِ

«د (المزمّل) سورت مکّي دی، پرته له (۱۰، ۱۱، ۲۰) آیتونو چې مدني دي، شل آیته او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۷۳) او په نزول کې (۳) سورت دی، وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَاأَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ①

ای نغښتونکيه د ځان په جامه کې (له هيبته د وحي).

تفسير: دا سورت له ابتدائي سورتونو څني دی، چې په مکّه کې نازل شوی دی، په صحيحو رواياتو کې دي چې په شروع کې کله چې د وحي له ثقل او دهشته د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم بدن رېږدېده، نو دوی خپلې کورنۍ ته وفرمايل: «زمّلوني زمّلوني ! په کاليو کې مي ونغاړئ !، په کاليو کې مي ونغاړئ !»، لکه چې دوی په کاليو کې ونغښتل شول، الله تعالی په دې سورت کې او په لاندني سورت کې څمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم په همدې نامه سره يادوي، او په ځينو نورو راويتونو کې راغلي دي چې قريش په «دار الندوة» کې ټول شوي وو، او د دوی په نسبت يې مشورې سره کولې، چې د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شي، ځينو يې «کاهن» ځينو يې «مجنون» ځينو يې «ساحر» وويل، خو يو هيڅ يوې خبرې باندې د دوی د رأيو اتفاق حاصل نشو، په پای کې د «ساحر» په لوري يې رجحان حاصل شو، کله چې څمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم له دې جرګې څخه خبر شو، نو خفه په کاليو کې يې خپل ځان ونغښتو، کېناست لکه چې په عام ډول سره د غم او خپګان په وخت کې هم داسې وضعيت له ښه سړيو څنې ليده کيږي، نو په دې مناسبت سره حق تعالی د تأنيس او ملاطفت لپاره په دې عنوان سره ورته خطاب فرمايي.

قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ②

ودرېږه (لمانځه ته) په شپه کې مګر خو په لږه (له ټولې شپې نه).

تفسير: يعنې که کومه شپه اتفاقًا ونه شوه؛ نو معاف دي، د ډېرو مفسّرينو په نزد د ﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾ مطلب دا دی چې: د شپې له مخې د الله تعالی د عبادت لپاره ودرېږې، هو ! که د شپې په کومه لږه برخه کې هوسا کيږې نو څه مضايقه نشته، غالبًا له لږو څنې به مطلب دلته نيمايي وي، څکه شپه چې د هوسايي لپاره ده، کله چې نيمه يې په عبادت باندې تېره شوه؛ نو په هغه اعتبار پاتې نيمې ته يې لږ ويل؛ موزون ښکاري، ودرېږه ای محمده لمانځه ته په لږه برخه د شپې کې.

نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ③ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چې هغه نيمه د شپې ده) يا لږه کړه له هغې (نصفه) لږ څه (چې ثلث دی). يا زياته کړه په هغې (نيمې شپې) باندې (چې ثلثان دي).

تفسير: يعنې له نيمې شپې څنې څه لږه چې تر دريمې برخې پورې رسيږې، يا له نيمايي څنې څه زيات چې تر دوو ثلثو پورې ورسيږې؛ په قرينې د هغې وينا د الله تعالی چې وروسته له دې نه يې داسې لولو: ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ﴾ الآية ـ.

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ۝۴

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چې وشمېرلی شي حروف يې).

تفسير: يعنې په تهجّد کې قرآن په وضاحت سره لوله، چې يو يو توری يې په صاف ډول سره وپوهېدی شي، ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبّر ته ډېر مدد رسيږي، او په زړه باندې زيات اثر کوي، او په شوق او ذوق کې زيادت راولي.

اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا ۝۵

بېشکه مونږ غورځوونکي يو پر تا باندې قول درووند (قرآن، ځکه چې مشتمل دی په اوامرو او نواهيو، سخت دی پر مکلّفينو باندې).

تفسير: مطلب مې دا دی چې وروسته له دې نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کريم راښکته کوو، چې د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډېر قيمتدار او وزندار او د خپلو کيفياتو او لوازمو په اعتبار ډېر درووند او ګران بار دی، په احاديثو کې راغلي دي چې د قرآن کريم د راښکته کېدلو په وخت کې پر رسول أکرم باندې ډېره سختي او تکليف تېرېده، د يخنی په موسم کې هم دوی خولې کېدل، که د وحي په وخت کې پر هر څاروي باندې سور وو؛ هغه به د دوی د سورلی توان نه درلود، يو ځلې د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم پتون د زيد بن ثابت پر پتون باندې وو، په دې وخت کې وحي نازله شوه، زيد بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکې د هغه پتون له ډېره باره ماتيږي.

اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْاً وَّاَقْوَمُ قِيْلًا ۝۶

بېشکه پورته کېدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅېدل) ډېر سخت دي له پلوه د مشقّته پايمال کولو د نفس (يا له حيثيته د موافقته د سمع له قلبه سره)، او ډېر ښه ثابت محکم دي (دا پورته کېدل له خوبه لپاره د ويلو د قرآن).

تفسير: يعنې د شپې له مخې له خوبه پاڅېدل کوم آسان کار نه دی، ډېر درووند رياضت او نفس وژل دي، او له هغه څخه نفس او هوس پايمال کيږي، او خوب او آرام او نورې نفساني غوښتنې خرابيږي، او د شپې په منځ کې دعاء او د الله تعالی ياد په ډېر ښه ډول سره کاوه شي، زړه او خوله سره ملګرتيا کوي، اوهغه خبرې چې له ژبې څخه راووځي؛ په ذهن کې ښه ځای نيسي، ځکه چې په دې وخت کې شورماشور نه وي، او د الله تعالی له نزول څخه د دنيا په اسمان کې زړه ته يو راز عجيب سکون، او قرار، لذّت او د اشتياق کيفيت ورميسّر او حاصليږي.

اِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ۝۷

بېشکه تا لره (ای محمده !) په ورځې کې شُغل دی په کارونو اوړدو کې (له مخلوق سره).

تفسير: يعنې په ورځ کې د خلقو پوهول او نور راز راز مشاغل او چارې ستاسې په مخ کې دي، اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی، خو سره له هغه هم د پروردګار د بلا واسطې عبادت او مناجات لپاره د شپې اوقات تاکل هم لازم دي، که د شپې د مشغولتيا لامله ځينې د شپې چارې پاتې کيږي؛ نو د هيڅ فکر کولو ځای نه دی، او د هغو تلافي د ورځې له مخې هم کېدی شي.

وَاذۡكُرِ اسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلًا ۝٨

او یادوه نوم د رب خپل او جدا شه له هر شي څخه په لوري د دغه (رب خپل) جدا کېدل کامل.

تفسیر: یعنې علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول له مخلوقاتو سره معاملات او علایق ساتلی کیږي، خو په زړه کې د هغه الله تعالی علاقه ډېره زیاته وساتئ !، او په تللو او راتللو ناستې ملاستې کې هم د الله تعالی په یاد او فکر کې مشغول اوسئ !، پرته له الله تعالی نورو شیانو ته مه متوجه کېږئ !، بلکه له ګردو تعلقاتو ځنې ځان وساتئ !، او یواځې له هغه سره خپل تعلّق او علاقې ټینګې ولرئ !.

رَّبُّ الۡمَشۡرِقِ وَالۡمَغۡرِبِ

(همدغه الله) رب د مشرق د لمر ختو دی او (رب) د مغرب لمرپرېوتو دی.

تفسیر: مشرق د ورځې او مغرب د شپې نښه ده، ګواکې اشاره یې و کړه چې شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالك أجلّ وأعلی شأنُه وأعظم برهانُه په رضا غوښتلو سره ښایي صرف کړی شي.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذۡهُ وَكِيلًا ۝٩

نشته بل هیڅوك حقاني معبود مګر خو همدی دی یواځې، نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپارلی شوی، کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنې بندګي هم د هغه وکړئ !، او توکل هم پر همغه باندې ښایي چې سړی ولري !، کله چې هغه وکیل او کار چلوونکی وي؛ نو له نورو ځنې د جلا اوسېدلو څخه هیڅ وېره نه ده پکار.

وَاصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

(نو فرمایي الله) او صبر کوه (ای محمده !) په هغه څه باندې چې وایي یې دوی (ځما او ستا په حق کې).

تفسیر: یعنې کفّار تاسې ته ساحر، کاهن، مجنون، مسحور او نور وایي، او ماته د ښځې او ولد نسبت کوي، تاسې داسې خبرې په ډېر صبر او استقلال سره واورئ !، تحمل وکړئ !.

وَاهۡجُرۡهُمۡ هَجۡرًا جَمِيلًا ۝١٠

او پرېږده دوی په پرېښوولو ښکو سره.

تفسیر: ښه پرېښوول دا دي چې ملامتیا په کې نه وي.

وَذَرۡنِي وَالۡمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعۡمَةِ وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ۝١١

او پرېږده ما او دروغ ګڼونکي حق لره چې خاوندان د نعمت دي، او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسير: يعنې د حق او صداقت د دروغ ګڼونکو معامله چې په دنيا کې په عيش او آرام دي؛ ماته وسپارئ !، زه به له هغوی سره پوهېږم، مګر لږ وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَآ أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

بېشکه په نزد ځمونږ دي (لپاره د منکرانو په آخرت کې) ځنځيرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مرئ کې (چې د زقّوم او ضريع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسير: يعنې عذاب دردناک د مارانو، لړمانو، او الله پوهيږي په نورو څه څه راز عذابونو. (العياذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغې) ورځې کې دي چې وخوځيږي ولړځيږي ځمکه او غرونه، او شي به دا غرونه لکه د شګو ډېرئ رواني شوې (تيت پيت ـ خواره واره له ډېره هيبته).

تفسير: يعنې د هغه عذاب تمهيد له هغه وخت راهيسې شروع کيږي، کله چې د غرونو بېخونه سست شي، او په خوځېدو او لړځېدو سره ټوټې ټوټې والوځي، او داسې راښکاره شي لکه د شګې ډېرئ چې څوک به قدم پرې نشي ايښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بېشکه مونږ لېږلی مو دی تاسې ته (ای محمدي امّته !) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسې باندې (په ورځې د قيامت کې).

تفسير: يعنې دا پيغمبر به د الله تعالی په مخ کې شاهدي ورکوي، چې کوم سړي د الله تعالی وحدانيت او د انبياوو رسالت او شريعت منلی دی؟ او کوم سړي نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چې لېږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسی عليه السلام).

تفسير: يعنې الله تعالی د موسی عليه السلام په شان تاسې ته هم ای محمده صلی الله عليه وسلم مستقل دين او عظيم الشأن کتاب درکړی دی.

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصيان نافرماني وکړه فرعون له هغه رسول (موسی عليه السلام) څخه؛ پس ونيو مونږ دغه (فرعون) په نيولو سختو سره.

تفسير: کله چې الله تعالی د موسی عليه السلام منکران په سختئ سره ونيول، او د غرق له لارې يې حرق ته واستول، نو د محمد صلی الله عليه وسلّم منکرين به ولې نه نيسي، چې له ګردو پيغمبرانو ځنې افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چېرې کافران منکران شئ (تاسې په دنيا کې) له (عذاب د هغې ورځې څخه (چې له هيبته) به وګرځوي هلکان واړه سپين ږيري (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعنې كه په دنيا كې خلاص شوئ؛ نو په آخرت كې به څرنګه خلاصېږئ؟ چې د هغې ورځې د ډېر اوږدوالي سختوالي لامله به هلكان زاړه كيږي، كه څه هم په حقيقت كې خو هلكان نه زاړه كيږي، خو د هغې ورځې د سختوالي اوږدوالي اقتضاء به همداسې وي.

اِلسَّمَآءُ مُنْفَطِرٌۢ بِهٖ ؕ كَانَ وَعْدُهٗ مَفْعُوْلًا ۝١٨

اسمان به وچوي (په سبب د هيبت شدّت د دغې ورځې) ده وعده د هغه (الله په راتللو د دغې ورځې سره) كېدونكې خامخا.

تفسير: يعنې د الله تعالى وعده ضروري ده، اګر كه تاسې هغه ډېره لرې وګڼئ، او غير ممكنه يې وبولئ.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ۝١٩

بېشكه دا (آيتونه) ويرونكي تذكره پند دى (خلقو لره)، نو هر هغه څوك چې اراده كوي (چې) نيسي رب خپل ته لاره (د ايمان په دغه نصيحت سره؛ ودې نيسي).

تفسير: يعنې نصيحت كړى شوى دى، نو اوس كه څوك خپله فائده غواړي؛ پر هغه نصيحت باندې دې عمل وكړي !، او خپل پروردګار ته دې ځان ورنژدې كړي، او ملجأ دې ونيسي !، ځكه چې لاره خلاصه ده، او هيڅ ممانعت نشته، او نه له هغه څخه الله تعالى ته څه فائده رسيږي، بلكه په هغه كې ستاسې ډېرې فائدې او ګټې دي، نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ !.

تنبيه: د شپې د ويښېدلو امر چې د دې سُورت په شروع كې ياد شو؛ تقريبًا تر يوه كال پورې وروسته له هغه هغه آيت په دغه راتلونكي آيت سره منسوخ شو.

اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ؕ

بېشكه رب د تا عالم دى په دې بېشكه ته چې يې پاڅېږې لمانځه ته په شپه كې لږ له دوو برخو د شپې څخه، او نيمه برخه د شپې، او دريمه برخه د شپې، او (همدارنګه پورته كېږي لمانځه ته) يوه طائفه له هغو كسانو څخه چې له تا سره دي (په دين كې له مؤمنانو).

تفسير: يعنې الله تعالى ته ښكاره ده چې تاسې او ستاسې ملګرو د دې امر تعميل په ښه شان سره كړى دى، كله مو نيمه شپه كله مو دوه برخې كله مو تر دريو برخو د شپې پورې د الله تعالى عبادت كړى دى لكه چې په رواياتو كې راغلي دي، چې د لويو اصحابو رضي الله تعالى عنهم پښې د شپې د ډېرو ودرېدلو لامله پړسېدلې وې.

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ؕ

او الله اندازه كوي ساتي شپه او ورځ، پوه دى (الله) په دې، شان دا دى چې هر ګز به طاقت ونه لرئ تاسې د هغې (شپې چې پورته كېږئ په كې په هغه ټاكلي مقرر كړي وخت)؛ نو معافي يې ولېږله پر تاسو باندې، پس ولولئ (په لمانځه كې) هومره چې آسان وي له قرآنه.

تفسير: يعني د شپې او د ورځې پوره اندازه او ميچ الله تعالی ته معلوم دی، همدی په يوې ځانته خاصې اندازې سره کله شپه او کله ورځ اوږدوي، لنډوي او برابروي يې، خپل ګرد بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وخت کې چې کله نيمه او کله درې برخې او کله دوه برخې او کله پر ګردې شپې پورې اوږديږي، په ښه ډول سره يې ساتي او حفاظت يې کوي، په تېره بيا په هغو وختونو کې چې لکه اوس د ګړيو او ګړيالونو او نورو سامان او اسباب نه وو، او د وخت د معلومولو کار دومره آسان نه وو، اصحابو ته يې داسې توفيق وباښه چې پوره پخپل وخت باندې پخپل عبادت ودريږي، دا يواځې د هغه له مهرباني څخه وو، اګر که ځينې کسان ګرده شپه له دې وېرې څخه نه ويدېدل، چې په ټاکلي وخت به ويښ نشم، او د تهجّد لمونځ او د شپې قيام به راڅخه پاتې کيږي، نو د دې تکاليفو لامله الله تعالی پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولېږه، او ويې فرمايل چې: تاسې په دې ډول سره تر آخره پورې نشئ درېدلی، نو څکه هر چا لره چې د ويښېدلو توفيق وي؛ پادې خيږي !، او هر څومره يې چې زړه غواړي؛ لمونځ دې وکړي !، او هر څومره يې چې خوښه وي؛ هومره قرآن دې په کې ولولي !، نو اوس پر محمّدي امّت باندې نه د تهجّد لمونځ فرض دی، او نه يې د وخت مقدار او نه د قرآن شريف د تلاوت او د لوست انداز يې ټاکلی شوی دی.

عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۙ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چې ژر به شي بعض له تاسې ځنې مريضان ناروغان، او وي به نور له تاسې څخه په سفر، مزل به کوي دوی په ځمکه کې، لټوي به دوی له فضله رزقه د الله، او وي به نور له تاسې څخه چې جنګونه به کوي دوی په لارې د الله کې، نو ولولئ تاسې (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له دغه (قرآنه)، او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له ټولو حقوقو يې) او ورکوئ زکات.

تفسير: يعني الله تعالی وليده او ښه ورته معلوم وو چې په تاسې کې به رنځوران او پردېسيان هم وي، چې د خوړو د ګټلو يا د علم د زده کولو يا د نورو لپاره به سفرونه کوي، او هم به غازيان او مجاهدين وي، چې د الله تعالی په لارې کې جنګونه کوي، نو سره له دې حالاتو د شپې ويښېدل او د هغه په احکامو باندې عمل کول به ډېر سخت کار وي، نو څکه يې هغه پر تاسې باندې تخفيف کړ، او ويې فرمايل چې: په لمانځه کې هومره قرآن چې لوستلی شئ؛ ويې لولئ !، او پر خپلو ځانونو باندې نور زيات څه تکليف وانه اخلئ !، هو ! فرض لمونځونه پر ډېر اهتمام او توجه سره وکړئ !، او له شريعت سره برابر زکات ورکوئ !، او د الله تعالی په لاره کې خپل مالونه ولګوئ !.

وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ۭ

او قرض کوئ تاسې له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کې (په خوښی له حلالو).

تفسير: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالی په لارې کې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور ورکولو پشان دي، که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي؛ نو هغه په همدغه عموم کې داخل دی، لکه چې په حديث کې يې فضيلت ثابت شوی دی.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ

او هر هغه چې وړاندې کوئ يې لېږئ يې تاسې لپاره د ځانونو خپلو له څه خير نېکۍ څخه؛ نو بيا به مومئ تاسې هغه (نېکۍ) په نزد د الله، دا (پخوا لېږل د حسناتو) خير ډېره غوره ده او ډېره لويه ده له پلوه د اجر ثواب.

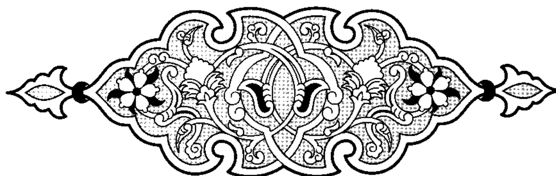
تفسير: يعنې هغه نيکي چې تاسې يې دلته کوئ، د هغه بدل به هلته په ډېر ښه صورت سره مومئ، او ډېر زيات اجر ثواب به تاسې ته له هغه څخه دررسيږي، او داسې يې مه ګڼئ هغه نيکي چې مونږ يې په دنيا کې کوو؛ همدلته ختميږي به، بلکه هغه ګرد سامان له تاسې څخه د مخه هلته رسيږي، او په عين حاجت او اړتيا کې ستاسې په کار راځي.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

او ښښنه وغواړئ له الله په هر حال کې، بېشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې تاسې ګرد شرعي حکمونه په ځای راوړئ !، او بيا د الله تعالى له حضوره معافي وغواړئ !، ځکه هر څومره محتاط سړی چې وي؛ بيا هم له هغه څخه څه نه څه ګناه او خطا کيږي.

تمّت سورة المزمّل بفضل الله ومنّه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُدَّثِّر

«د (المدّثر) سورت مکّي دی، (۵۶) آیته او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۴) او په نزول کې (۴) سورت دی، وروسته د (المزمّل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَاَنْذِرْ ۝٢

ای په جامه کې نغښتونکیه (له هیبته د وحي) پورته شه ! (له ځایه د خوبه خپله). نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان را نه وړي).

تفسیر: دلته دې د «المدثّر» په نسبت د «المزمّل» تفسیر دې څمونږ دغه تفسیر کې ولوستله شي، یعنې د وحي له ثقاله او د پرښتو له هیبته نه ښایي چې تاسې وویرېږئ، یا وډار شئ، د تاسې کار خو دا دی چې ګردې هوسایی او آرامی مو پرې ایښي دوی له الله تعالی څخه وویروئ، او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه یې وډار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣

او رب خپل پس په لويی سره یادوه.

تفسیر: ځکه چې د الله تعالی د لويی د ویلو او د هغه د عظمت او بزرګی له بیانولو څخه د هغه وېره په زړونو کې پیدا کیږي، او د الله تعالی تعظیم او تقدیس داسې یو شی دی چې د هغه معرفت ښایي له ګردو (ټولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شي.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥

او کالي (جامې) خپل پاک وساته ! (له پلیتی نه، لکه چې ځان دې پاک ساتې). او ګندګي ګناه او بُتان پس ترک کړه (دائم اوسه په ترک یې لکه چې له نورو ګناهونو څخه په څنګ یې !).

تفسیر: د دې سورت په نازلېدلو کې حکم شوی دی چې ګرد مخلوق د خالق په لوري وبلل شي !، بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی، د لمانځه لپاره شرط دی چې کالي پاک وي، او له پلیتی څخنې ځان وژغورل شي، دا دي چې هغه شیان یې دلته بیان وفرمایل.

دا ښکاره ده: کله چې کالي پاک ساتل له حسي او معنوي نجاستونو څخنې ضروري دي؛ نو د بدن پاکي به په طریق اولی سره حتمي او ضروري وي، نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتې نشو، ځینو عالمانو د کالي له پاک ساتلو څخنې له بدو اخلاقو څخنې د نفس پاک ساتل مراد کړي دي، او د ګندګی له لرې کېدلو څخه دا معنی مرادوي چې د بُتانو له ګندګی څخنې لرې شئ !، لکه چې تر اوسه پورې لرې یئ.

وَلَا تَمۡنُنۡ تَسۡتَكۡثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَاصۡبِرۡ ۝٧

او مه کوه داسې (لږ) احسان چې بدل يې ډېر غواړې. او لپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هيله ـامید ورته ولره، احکامو ته يې منتظر اوسه !).

تفسير: دلته الله تعالی أعظم برهانُه همّت او اولولعزمی راښيي، چې هر شی مال، دولت، علم، لار ښوونه یا نور چې چاته ورکوئ؛ نه ښايي چې د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ، يواځې د الله تعالی پر ورکړه باندې شاکر او صابر اوسئ !، او هغه شدائد چې د تبليغ او دعوت په لاره کې تاسې ته پيښيږي؛ د هغه په مقابل کې له صبر او تحمّل څخه کار واخلئ.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوۡمَئِذٖ يَوۡمٌ عَسِيرٌ ۝٩

پس کله چې پو کړه شي په صور (شپېلۍ) کې. نو هغه (وخت د) پو کې په دغه ورځ کې ورځ سخته ده.

تفسير: يعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پېښو کې د صور نفخ او د شپېلۍ پو کل ګواکې یو مستقله ورځ او ځانته پېښه ده، چې له سره تر پايه پورې به له مشکلاتو څنې ډکه وي.

عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ غَيۡرُ يَسِيرٖ ۝١٠

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي اسانه.

تفسير: يعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هيڅ ډول اساني نه وي، بلکه د هغې ورځې سختي به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زياتيږي، پرته له مؤمنانو څخه چې که دوی سختي هم ويني؛ خو د څه مدّت له مخې به وي، او وروسته له هغه به بيا په دې باندې ډېره آساني شي.

ذَرۡنِي وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِيدٗا ۝١١

پرېږده ما او هغه څوک چې پيدا کړی مې دی يواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسير: هر سړی د مور له ګېډې څخه يواځې او جره راځي، مال، اولاد، فوج، لښکر، سامان او نور شيان له ځان سره نشي راوړی، يا به له وحيد څخه مراد خاص «وليد بن مغيره» وي، چې د هغه په باره کې دا آيات نازل شوي دي، ځکه چې وليد د خپل پلار يو ځوی وو، او د دنيوي ثروت او لياقت له اعتباره په عربو کې يو نوميالی سړی وو، مطلب دا دی چې د داسې منکرانو په معاملو کې چابکتيا مه کوئ !، او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کېږئ !، بلکه د هغوی ګردې خبرې ماته پرېږدئ !، زه به ټول پخپل هيداد او سزا ورسوم، نو نه ښايي چې تاسې خفه او پرېشان شئ.

وَجَعَلۡتُ لَهُۥ مَالٗا مَّمۡدُودٗا ۝١٢ وَبَنِينَ شُهُودٗا ۝١٣

او بيا مې وګرځاوه، ور مې کړ ده ته مال ډېر زيات (له هر قسمه چې تل زياتېده). او ځامن حاضر (کېناستونکي له ده سره په هره مرکه مجلس کې).

تفسير: يعنې وليد ځوی د مغيره د ډېر مال او اولاد او د ډېرو شتو خاوند وو، لس واړه ځامن يې تل د هغه په مخکې وو، په جرګو او مرکو کې به يې د خپل پلار عزّت او وقار ډېر زياتوو، او نور به ترې ويربدل، د سوداګرۍ په چارو او د.نورو کارونو لپاره به د هغه په مخ کې ډېر سړي وو، او هيڅ ضرورت نه پېښېده چې ځامن يې د پلاره له مخې څخه غائب شي.

وَّمَهَّدْتُّ لَهٗ تَمْهِيْدًا ﴿١٤﴾

او تیاري مې ورکړه، پراخي مې ورکړه ده لره تیاري (په عیش، عمر، مال، اولاد، ریاست سره).

تفسیر: یعنې ولید ځوی د مغیره په دنیا کې ډېر د عزت خاوند وو، او خپل ځان ته یې د ریاست او حکم ډېر ښه مسند تیار کړی وو، لکه چې ګرد قریش به هر مشکل کار کې هغه ته ورتلل، او دی به یې د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګڼله.

ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيْدَ ﴿١٥﴾

بیا طمع کوي امید لري دی چې لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه ټول شیونه).

تفسیر: یعنې د ولید ځوی د مغیره له ژبې څخه سره له دغه ډېر نعمت او ثروت د شکر توری به هیڅکله نه وتو، او که رسول أکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کې کله د جنّت د نعمتونو ذکر فرمایه؛ نو ده به ویل: «که دا سړی په خپل بیان کې رښتین وي؛ نو زه کامل یقین لرم چې د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږي»، نو د هغه په نسبت فرمایي چې سره له دومره ناشکرۍ او حق نه پېژندلو داسې هیله هم لري چې الله تعالی هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوي.

دغه خو بې له ایمانه او شکرانه سره کېدونکې نه دي، لکه پخپله الله أجلّ شأنُه وأعظم برهانُه داسې فرمایي:

كَلَّا ؕ اِنَّهٗ كَانَ لِاٰيٰتِنَا عَنِيْدًا ﴿١٦﴾

نه کوم داسې (چې مال او سړی او نعمتونه یې ډېر کړم)، بېشکه هغه وو آیتونو څمونږ لره عناد کونکی مخالف.

تفسیر: یعنې کله چې د هغه حقیقي منعم له آیتونو څخه ولید ځوی د مغیره مخالف دی؛ نو دی هیڅ حق نه لري چې داسې توقّع او هیله ولري، او هسې خیالي پلاوونه پاخه کړي، وایي چې د دې آیتونو له نازل کېدلو څخه وروسته پرله پسې د ده په مال او اسباب کې نقصان پیښېده، تر څو چې ملنګ او فقیر شو، او په ډېره خوارۍ او ذلّت سره مړ شو.

سَاُرْهِقُهٗ صَعُوْدًا ﴿١٧﴾

ژر ده چې مکلّف به یې کړم په مشقّت عذاب سخت سره (یا) وبه یې خېژوم پر لوړ غره د اور باندې.

تفسیر: یعنې اوس هغه «ولید» ځوی د «مغیره» ته ډېر په لوړه باندې ختل پاتې دي، او په خورا سختو مصائبو کې یې اخته کېدل په مخ کې دي، او په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې «صعود» په دوزخ کې د یوه غره نوم دی، چې په هغه باندې کافران تل خېژول کیږي، او بیا د هغه له څوکې څخه راښکته رغړول کیږي، چې دا هم بالذات یو قسم عذاب دی.

تنبیه: «ولید» یو ځلې د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په حضور مشرّف شو، دوی «ولید» ته د قرآنکریم څو آیتونه واورول، چې «ولید» د هغو له اورېدلو څخه لږ څه متأثّر شو، مګر ابو جهل یې وغولاوه، په قریشو کې یو شورماشور ونښت، چې که «ولید» مسلمان شي؛ نو کفارو ته به سخته خرابي پېښیږي، نو ځکه ګرد سره راټول شول، او د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز خبرې وشوې، ځینو ویل چې: شاعر دی، او ځینو کاهن او نور ویل،

«ولید» وویل چي: «زه پخپله په شعر او شاعرئ کې پوه او ماهر یم، او د کاهنانو خبرې مې هم ډېر اورېدلې دي، خو دا قرآن نه شعر دی، نه سحر، او نه کهانت»، خلقو وویل: «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟»، ویې ویل چې: «ماته وار راکړئ چې زه ځُرت ووهم»، په پای کې یې وچولی تریو او خوله یې ورانه کړه، او ویې ویل چې: «هیڅ شی نه دی، هغه کوډې دي چې له بابلیانو څخې نقل شوي دي»، حال دا دی چې ده پخوا له دې نه د قرآن د اورېدلو په وخت ویلي وو چې: دا نه کوډې دي، او نه د لېونیانو د خبرو په شان دي، بلکه د الله تعالی کلام دی، مګر یواځې د نورو خپلوانو د خوښولو لپاره یې وروسته له خپله ځانه هسې یوه خبره جوړه کړه، لکه چې وروسته د همدې په لوري اشاره شوې ده.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

ببشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه یې وکړه په زړه خپل کې. ووژلی شو (ملعون کړ شـو) څرنګه یې اندازه وکړه. بیا دې ووژلی شي (ملعون دې کړ شي) څرنګه یې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمّد کې).

تفسیر: یعنې دې بدبخت «ولید» پخپل زړه کې خبره جوړه او داسې یې غوره کړه چې قرآن کوډې دي، الله تعالی دې دی غارت کړي او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، دا یې څومره چټي او مهمل تجویز وکړ، بیا دې یې الله تعالی غارت کړي، او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، چې ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چې سم د هغوی له خوښې سره یې یوه هسې خبره ویله چې ګرد ترې خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا یې وکتل. بیا یې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) یې غوټه کړ (له کراهیته). بیا یې شا واړوله (له محمده) او غاړه یې وغړوله (له اسلامیته). نو ویې ویل: نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نـه). نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بني آدم ده.

تفسیر: یعنې «ولید» د کفّارو ټولنې ته وکتل، او خوله یې ورانه کړه، بیا یې په وینا شروع وکړه، تر څو لیدونکي وپوهېږي چې دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لري، بیا یې هسې شا واړوله لکه چې د یوه منفور شي په نسبت وینا کوي، او حال دا دی چې پخوا یې د ده د حقّانیت په نسبت اقرار کړی وو، اوس دی د خپلوانو د خوښئ لامله له هغې وینا څخه واوښت، او په ډېر غرور او تکبّر سره یې وویل چې: «بس بل شی نه دی، دا هغه سحر او جادو دی چې له پخوانیو نقل شوی راځي، او په یقین سره دا د سړي خبره ده چې د جادو په ډول لاره له ځوی، مېره له ښځې، دوست له دوسته جلا کوي».

نو اوس الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه د ده د دغې وینا داسې تردید فرمایي:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمایي الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنې ژر به هغه په اور کې واچوم، او د ده د عناد او تکبّر خوندونه به هغه ته وروڅکوم.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا سَقَرُ ۝٢٧ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ۝٢٨

او څه شي پوره کړی يې چې څه دی اور د سقر؟. نه پاتې کيږي (ترې هيڅ شی د غوښو بې له سوځولو) او نه پرېږدي (هډوکي بې له سوځولو نه).

تفسير: يعنې د دوزخيانو هيڅ يو شی به داسې نه پاتې کيږي چې ونه سوځي، بيا له سوځېدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندې هم نه پاتې کيږي، بلکه دويم ځلي به بيا پخپل هغه اصلي حالت باندې بېرته اوړي، او بيا سوځي، او دا سلسله به تل جاري پاتې کيږي.

لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ۝٢٩ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ۝٣٠

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سرېو لره. په هغه (اور د سقر) باندې موکّلې دي نولس پرښتې.

تفسير: يعنې د بشرې پوستکی او نور هغه شيان چې د انسان پر بدن په نظر راځي؛ ټول به وريژيږي او تک تور به اوړي، او د دوزخي حيثيت به بيخي خرابوي، شاه صاحب ليکي: لکه چې اوسپنه په اور کې سره شي، او تکه سره بربښي، د کافرانو بنـي آدمانو د ساقونو او د پنډۍ پوستکي او پردې به همغسې رابربښي، ځينې د ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ﴾ ترجمه داسې کوي: ظاهر کېدونکی خلقو لره، يا په نظر راتلونکی پر بدن باندې، ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ «پر هغه اور د سقر باندې موکّلې دي نولس پرښتې»، يعنې د دوزخ د انتظام لپاره هغه پرښتې لښکرې چې ټاکلې (مقرر) شوي دي؛ د هغوی مشرتوب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرّر شوي دي.

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً

او نه دي ګرځولي مونږ خازنانې موکّلانې د دوزخ مګر پرښتې (ډېرې قوّتناکې).

تفسير: د نولسو د شمېر له اورېدلو څخه کافرانو خندل، او ملنډې يې پرې وهلې، او ويل به يې چې: څمونږ شمېر له زرګونو څخه زيات دی، نولس پرښتې پر مونږ باندې څه کولی شي؟ که هغوی ډېر زور ولري؛ نو هرومرو څمونږ د لسو تنو له مقابلې ځنې يوه پرښته نشي وتلی، يوه پهلوان د دوی له منځه وويل: «چې زه يواځې د دې نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس يم، د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده»، نو په دې مناسبت دا آيت رانازل شو، يعنې دوی خو په شمېر نولس دي، ولې پرښتې دي، بنيادمان نه دي، او د هرې يوې پرښتې قوّت دومره زيات دی چې د لوط عليه السلام ټبر او کلی يې په يوه لاس لکه چې ډوډۍ په تبۍ باندې پر بل مخ اړوي؛ واړول.

وَّمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دي ګرځولی مونږ (دا لږ) شمېر د دوی مګر فتنه ازموينه لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي (چې استهزاء او ټوکې پرې کوي، چې دا څه عدد دی چې مقرر شوی دی؟).

تفسير: يعنې د کافرانو د عذابولو لپاره د نولسو پرښتو شمېر پر يوه خاص حکمت باندې مبتني دی، او د دې شمېر له بيانولو څخه د منکرانو ازموينه مقصد ده، چې آيا د دې له اورېدلو څخه کوم يو ويريږي؟ او کوم يو پرې خاندي او ملنډې پرې وهي.

او بل موذکر د نولسو پرښتو وکړ، لپاره د دې:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِيْمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ۙ

تر څو چې يقين وکړي هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چې يهود او نصاری دي، ځکه چې د دوی په کتابونو کې د خازنانو د اور همدغه عدد وو)، او (بل لپاره د دې چې) زيات کړي هغه کسانو لره چې ايمان يې راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ايمان، ايمان يې زيات کړي (او لپاره د دې) چې ونه کړي شک هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او مؤمنان.

تفسير: يعنې اهل د کتابونو ته دا شمېر لا ښخوا معلوم وو، لکه چې د «ترمذي» په يوه روايت کې راغلي دي، يا لږ تر لږه د نورو سماوي کتابونو په ذريعه به دومره پوهيدلي وي چې يوه پرښته څومره زور او قوّت لري، او حال دا دی چې نولس پرښتې هم دومره لږ شمېر نه دی، بله دا چې د تعذيب د انواعو په اعتبار ښايي چې مختلفې پرښتې پر دوزخ باندې مأموري وي، او دا کار يواځې د يوې پرښتې له لاسه پوره نه دی، په هر حال له دې بيان څخه د اهل کتابو په زړونو کې د قرآن د حقيت يقين پيدا کيږي، او د مؤمنانو په زړونو کې له دې ځنې د ايمان قوّت لا زياتيږي، او د دې دواړو ډلو په زړونو کې د پاک قرآن په بيان کې هيڅ يو شک اوترديد او اشتباه نه پاتې کيږي، او نه مؤمنان د کافرانو په دې مسخرو او ملنډو باندې تېروځي او غوليږي، او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ لپاره د دې:

وَلِيَقُوْلَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْكٰفِرُوْنَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ؕ

او چې ووايي هغه کسان چې په زړونو د هغوی کې مرض ناروغي (د نفاق) ده، او (ووايي) کافران: څه شی اراده کړې ده الله پر دې شمېر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسير: له ﴿الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ څخه منافقان يا ضعيف الايمان سړي مراد دي، او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دي، يعنې د نولسو له بيان ځنې مقصد څه وو؟ داسې ناموزونه خبره څوک منلی شي؟ (العياذ بالله).

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ

همداسې (په شان د ګمراه کولو د منکرانو) ګمراه کوي الله هر هغه څوک چې اراده وفرمايي د ضلالت يې، او سمه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د هدايت يې).

تفسير: يعنې له يوه څيز ځنې يو بد استعداده سړی ګمراه کيږي، او يو سليم الطبع انسان لاره مومي، څوک چې غواړي کومه خبره ونه مني؛ نو خامخا ښه خبره په بدې باندې اړوي، او له هغې څخه مسخرې او ملنډې جوړوي، او د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی وېره او ايمان وي؛ نو د هغه له اورېدلو څخه د ده ايمان ټينګيږي، او يقين يې ترقي کوي.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ ؕ

او نه پوهيږي په لښکر د رب ستا مګر همدغه.

تفسير: يعنې د الله تعالی د بې شمېرو لښکرو شمېر يواځې هغه ته معلوم دی، دا نولس تنه پرښتې خو يواځې د دوزخ د کارکوونکيو پرښتو مشرانې دي.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

او نه دی دا (سقر، جهنّم) مګر خو ذکر پند دی خلقو ته (چې پرې پند ونيسي).

تفسير: يعنې د دوزخ ذکر يوائې د عبرت پند او نصيحت لپاره دی، تر څو د هغه د احوالو له اورېدلو څخه خلق د الله تعالی له غضبه وويرېږي، او د هغه له نافرمانی څخه مخ واړوي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾

نه ده داسې (چې څوك به انکار وکړي له سقره) او قسم دی په سپوږمۍ باندې. او په شپې باندې کله چې شا واړوي. او په ګهيځ (سحر) باندې کله چې روڼ شي؛. بېشکه دا (اور د سقر) خامخا (يو له بلاګانو) لويو څخه دی.

تفسير: يعنې هغه خورا لوی وېروونکي او ډېر عظيم الشأن شيان چې په قيامت کې ظاهر کېدونکې دي؛ دوزخ له هغو لويو شيانو څنې يو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

وېروونکې دی (سقر) بشر بنې آدمانو لره. هغه چا لره چې غواړي له تاسې څنې چې وړاندې شي (نېکی، جنّت ته په ايمان سره) يا وروستی شي (شرور ته په کفر سره).

تفسير: که وړاندې لاړ شي؛ د نېکی يا د جنّت په لوري درومي، که بېرته پاتې شي؛ په بدئ اخته کيږي، يا په دوزخ کې لوېږي.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چې کړی يې وي؛ ګرو، بندي به وي (په سقر کې). مګر خو خاوندان د ښي لاس. وي به په جنتونو کې چې پوښتنې به سره کوي يو له بل. له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسير: يعنې هغه خلق چې د ميثاق په ورځ کې د آدم عليه السلام د شا له ښي لوري څخه وتلي وي، او په دنيا کې يې هم ښې چارې کړي وي، او په سمه لاره تللي وي، او په موقف کې د عرش په ښي خوا چېرې چې جنّت وي؛ ودرېږي، او په همغه طرف رهي کيږي، او د هغوی عملنامې هم په ښي لاس کې ورکړی شوي وي؛ نو دا خلق نه يوائې له قيده او رنځ څخه خوشې دي، بلکه د جنّت په باغونو کې خوښ، خوشاله، او په خپل واک سره ګرځي، او په خورا بېفکرئ او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملګرو يا پرښتو څخه د ګنهګارانو احوال پوښتي، چې هغوی چېرې دي؟ چې دلته نه ښکاري؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وايي مؤمنان منکرانو ته داسې چې:) څه شي داخل کړي يئ تاسې (ای منکرانو) په دوزخ کې.

تفسير: يعنې کله چې واوري چې ګنهګاران په دوزخ کې اچولي شوي دي؛ نو دوی د دې ګنهګارانو په لوري متوجّه کيږي، او داسې پوښتنې ترې کوي چې تاسې سره له پوهنې او عقل څرنګه د دوزخ په اور کې لويدلي يئ؟.

قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴿۴۳﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ﴿۴۴﴾ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ﴿۴۵﴾
وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۴۶﴾ حَتّٰٓى اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ﴿۴۷﴾

وبه وايي (مجرمان په ځواب د مؤمنانو کې چې) نه وو مونږ (په دنيا کې) له لمونځ کوونکيو څخه. او نه وو مونږ چې طعام خواړه مو ورکړي وی مسکينانو ته. او وو مونږ چې ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو سره له ډېرو خبرو کوونکيو. او وو به مونږ (په دنيا کې) چې دروغ به مو ويل په ورځ د جزاء (قيامت) باندې. تر هغه پورې چې راغله مونږ ته (هغه) يقيني خبره (مرګ).

تفسير: يعني نه يې د الله تعالى حق وپېژنده، او نه يې د بندګانو خبر واخيست، هو ! د نورو خلقو په شان به يې د حق په خلاف بحثونه کول، او په بدو صحبتونو کې کېناسته، تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کې کېواته، او له ګردو څخه لويه خبره دا ده چې د هغوی باور نه وو چې د انصاف ورځ به هم راتلونکې وي، او تل به هغو رښتيا خبرې دروغ ګڼلې، تر څو چې د مرګي په کنده کې ولوېده، او پخپلو سترګو يې وليده، او په هغو ګردو خبرو چې دروغ يې بللې پوره، باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ﴿۴۸﴾

(نو فرمايي الله) پس نفع ګټه به ونه رسوي دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

تفسير: د کافرانو په حق کې به هيڅوک سپارښت ونه کړي، او که يې وکړي؛ نه به منلی کيږي.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿۴۹﴾

پس څه شوي دي په دوی باندې چې له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعنې سره له دې چې دا مصيبتونه د دوی په مخ کې دي، او ښه پندونه هم اوري، خو هيڅ نه متأثر کيږي، بلکه د هغوی له اورېدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ ﴿۵۰﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿۵۱﴾

ګواکې دوی (صحرايي خره) ګوره خر دي تښتېدونکي. چې تښتي له ځمري (يا له غال مغال) څخه.

تفسير: يعنې د حق او حقيقت د شورماشور له اورېدلو څخه، او د الله تعالى د ځمريانو له غړمبېدلو څخه لکه وحشي خره لرې تښتي.

بَلْ يُرِيْدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّؤْتٰى صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿۵۲﴾

بلکه غواړي هر يو سړی له دوی نه دا چې ورکړی شي ده ته پاڼې خورې شوې (په متابعت د محمد کې).

تفسير: يعنې نه غواړي چې د پيغمبرانو خبرې واوري، بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه دا ده چې پخپله په ده باندې د الله تعالى صحيفې رانازلې شي، او دی هم پيغمبر وپېژنده شي، لکه چې د الأنعام سورت په پينځلسمه رکوع (۱۲۴) آيت ځمونږ دغه تفسير کې راغلي دي: ﴿حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾.

كَلَّا بَلْ لَّا يَخَافُوْنَ الْاٰخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسې نه ده (ور به نه کړی شي دوی ته دا پاڼې) بلکه نه ویریږي دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسير: یعنې هیڅکله به داسې نه کیږي، ځکه چې نه په هغو کې دا لیاقت شته، او نه د دې خبرې د اجراء لپاره څه اړه او ضرورت دی، یعنې که چېرې دغه پاڼې هم دوی ته ورکړی شي؛ نو بیا هم دوی ایمان نه راوړي، نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه راتللو د کاغذونو سره نه دي، بلکه دوی نه ویریږي له عذابه د آخرته.

كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾

نه ده داسې چې دوی وايي (قرآن ته چې سحر کهانت دی)، بېشکه دا (قرآن) تذکره پنده دی.
پس هر هغه څوک چې غواړي پند دې واخلي له دغه (قرآن).

تفسير: یعنې داسې له سره نشي کېدی چې هر یوه ته بېل بېل کتاب ورکړ شي، همدا یو کتاب پاک قرآن د پند لپاره بس او کافي دی، ﴿فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهُ﴾ «پس هر هغه څوک چې غواړي؛ پند دې واخلي له دغه قرآن څخه».

وَمَا يَذْكُرُوْنَ إِلَّآ أَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ

او نه اخلي پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمایي الله (د هدایت یې).

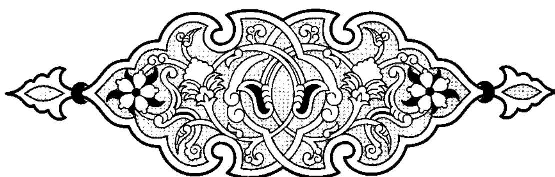
تفسير: یعنې د الله تعالی غوښتل او نه غوښتل اګر که د ده په حکمت باندې مبني دي، چې هیڅ یو بشر په هغه باندې احاطه نشي کولی؛ همدی د هر سړي استعداد او لیاقت په ښه ډول سره پېژني، او سم له هغه ورسره معامله کوي.

هُوَ أَهْلُ التَّقْوٰى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

همغه (الله) دی اهل (وړ) د وېرې (چې ترې وویریږو)، او اهل د ښښنې (چې ښښنه ترې وغواړو).

تفسير: یعنې سړی هومره ګناه چې وکړي، خو هر کله چې د تقوی په لارې باندې لاړ شي، او له الله تعالی څخه وویریږي؛ نو دی به یې ګرد ګناهونه وبښي، او د هغه توبه به ومني، ځکه د الله تعالی نه وېره پکار ده؛ او هم دی ښښنه او مغفرت کوي.

تمّت سورة المدّثر بمنّه وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُوۡرَةُ الۡقِيَامَةِ

«د (القيامة) سورت مكي دی، (۴۰) آيته او (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۵) او په نزول كې (۳۱) سورت دی، وروسته د (القارعة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

لَآ اُقۡسِمُ بِيَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ ①

قسم خورم زه په ورځې د قيامت باندې.

تفسير: يعنې د قيامت د ورځې امكان د عقل له مخې او متيقن الوقوع كېدل يې د داسې مخبر صادق په وينا سره ثابت شوي دي چې د هغه په صدق باندې قطعي دلائل قائم دي، زه په هغه باندې قسم خورم چې تاسې په يقين وروسته له مړينې څخه بيا ژوندي كېږئ، او ضرور به د ښو او د بدو حساب كېږي.

تنبيه: اسلامي شريعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالى پر بل شي باندې قسم يادول حرام كړي دي، خو د الله تعالى شان له بندګانو څخه جلا او بېل دی، هغه لوی ذات پرته له خپل ځان څخه په بل باندې هم قسم يادوي، او عمومًا پر هغه شيانو باندې قسم يادوي چې د ده په نزد محبوب يا نافع يا وقيع او مهتم بالشأن وي، يا مقسم عليه لپاره په ډول د شاهد او حجّت وداراوه شي، دلته د قيامت په ورځ قسم خوړل د هغه د نهايت وقع او مهتم بالشأن او عظمت له حيثيته دی، او په هغه مضمون باندې يې چې قسم ياد كړی دی؛ د هغه مناسبت ښكاره دی، ځكه چې د بعث او د مجازاتو ظرف همدغه قيامت دی، والله تعالى أعلم.

وَلَآ اُقۡسِمُ بِالنَّفۡسِ اللَّوَّامَةِ ②

او قسم خورم زه په نفس ملامت كوونكي (ځان خپل لره په خرابۍ باندې، اګر كه كوښښ يې كړی وي په نېكو كارونو. ځواب د قسم دا دی چې خامخا به ژوندی كړی شئ دويم وار).

تفسير: محققينو ليكلي دي چې: د سړي نفس يو شی دی، خو همغه يو نفس د دريو حالاتو په اعتبار درې نومونه لري:

(۱): كه نفس د علوي عالم په لوري مائل وي، او د الله تعالى په عبادت او اطاعت كې خوښي ورته حاصله وي، او د شريعت په پيروي كې يې اطمينان او تسلي په برخه وي؛ نو دې نفس ته «مطمئنّة» وايي، لكه چې د (۳۰ جزء د الفجر سورت په (۲۷) آيت) كې يې لولو: ﴿يٰۤاَيَّتُهَا النَّفۡسُ الۡمُطۡمَئِنَّةُ * ارۡجِعِيۡۤ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرۡضِيَّةً﴾.

(۲): كه نفس د سفلي عالم په لوري مايل وي، او په دنيوي لذّاتو، غوښتنو او خواهشونو كې مبتلا او اخته وي، او د بدۍ په لوري يې رغبت او د شريعت له اطاعته مباعدت خوښوي؛ نو دی نفس ته (امارة) وايي، ځكه چې هغه سړي ته امر وركوي چې په بدو چارو كې مشغول او بوخت شي، لكه چې (د ۱۳ جزء د يوسف عليه السلام سورت په اوومه ركوع (۵۳) آيت كې) ځمونږ دغه تفسير كې راغلي دي: ﴿وَمَآ اُبَرِّئُ نَفۡسِيۡ ۚ اِنَّ النَّفۡسَ لَاَمَّارَةٌ ۢ بِالسُّوۡٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيۡ ؕ﴾.

(۳): دریيم نفس کله د عالم سفلي په لوري میلان کوي، او په شهوت او غضب کې اخته کيږي، او کله د عالم علوي په لوري رُجحان غوره کوي، او له ګردو خرابو شیانو څخه لرې تښتي، او که کومه خرابي یا تېرواته ترې وشي؛ نو په هغه باندې شرمیږي، او خپل ځان ملامتوي، نو دې نفس ته «لوامة» وایي.

دلته يې په نفس «لوّامي» باندې قسم یاد کړ، چې که د چا فطرت صحیح وي؛ نو دی پخپله د خپل نفس له لوري په دنیا کې په خرابۍ او تقصیراتو باندې ملامتي اړوي، او همدا شی دی چې پخپل خورا لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کې به راڅر ګندیږي.

اَیَحۡسَبُ الۡاِنۡسَانُ اَلَّنۡ نَّجۡمَعَ عِظَامَهٗ ﴿۳﴾

آیا ګمان کوي (کافر) انسان چې له سره به نه ټولوو مونږ (خواره واره) هډوکي د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت)؟.

تفسیر: یعنې کافر انسان داسې خیال کوي چې تر هډوکي پورې هم مات او ګوډ او خواره واره شوي دي، او د هغو وړوکي بڅر کې هم په خاورو او نورو کې ګډوډ شوي دي، نو ښه، اوس به هغه څرنګه یو ځای کيږي؟ او بیا به په څه ډول سره جوړ او پیوندیږي؟ داسې خو ډېر سخت او محال ښکاري، داسې نه ده چې مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوي هډوکي د ده.

بَلٰى قٰدِرِيۡنَ عَلٰۤى اَنۡ نُّسَوِّىَ بَنَانَهٗ ﴿۴﴾

هو ! (بلکه جمع به يې کړو) حال دا چې قادر یو مونږ په دې باندې چې برابر ټول کړو هډوکي او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنې مونږ خو د ګوتې بندونه هم جوړولی شو، د بندونو تخصیص ښایي د دې لامله وي، چې دا د بدن له اطرافو څنې دی، او د هر څیز تکمیل د هغه په اطرافو باندې کيږي، لکه چې څمونږ په محاورو کې هم په داسې مواردو کې داسې ویلی کيږي چې: څما بندونه خوږیږي، او له هغه څخه مراد ګرد بدن وي، بله دا چې په بندونو کې سره د هغو وړوکي توبه د صنعت رعایت زیات دی، او عادتاً ډېر سخت او نری کار دی، نو څکه هغه څوك چې په سخت کار باندې قادر وي؛ نو هغه په آسان کار باندې په اولی طریقه سره قادر دی، او یا مراد دا دی چې: مونږ پدې قادر یو چې د ده ګوتې د خپږې او د خنګري په څېر وګرځوو، چې بیا ترې هغسې فائدې نشي اخیستلی، چې اوس يې ترې اخلي، څکه چې هره ګوته بېله بېله ده.

بَلۡ يُرِيۡدُ الۡاِنۡسَانُ لِيَفۡجُرَ اَمَامَهٗ ﴿۵﴾ يَسۡـَٔلُ اَيَّانَ يَوۡمُ الۡقِيٰمَةِ ﴿۶﴾

بلکه اراده لري (کافر) انسان چې دروغ ووايي (په هغه څیز باندې چې) مخ کې د ده دی (له قیامت او حسابه). پوښتنه کوي (کافر انسان استهزاءً چې) کله به وي (ورځ د) قیامت؟.

تفسیر: یعنې هغه خلق چې له قیامت څخه انکار کوي، او دویم ځلي ژوندون محال ګڼي؛ د هغه سبب دا نه دی چې دا خبره ډېره مشکله ده، او د الله تعالی کامل قدرت او نښې ښکاره نه دي، بلکه بني آدم غواړي چې د قیامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکي عمر کې چې پاتې دی بالکل بېباك او بې پروا شي، او په فسوقو او فجورو کې مشغول پاتې وي، نو څکه له داسې خیال څخه يې زړه تل په ډډه ګرځي، چې ترې عیش منغص نشي، او په لذّت کې يې څه خلل ونه لویږي، بلکه د استهزاء او تعنّت او د سپین سترګی له مخې پوښتنې کوي چې ښه خانه ! هغه ستاسې قیامت به کله راځي؟ که په رښتیا سره راتلونکی وي؛ نو میاشت او کال او نېټه يې په ښکاره ډول سره راوښیه !.

﴿فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝٨﴾

کله چې خړې، متحيّرې شي سترګې له هيبته. او توره شي سپوږمۍ (رڼا يې لاړه شي).

تفسير: يعنې د حيرت او وېرې لامله يې سترګې خړې پاتې شي، او لمر به هم سر ته ډېر نژدې راشي، او سپوږمۍ بې نوره شي، سپوږمۍ يې ځکه جلا ذکره کړه، چې عربو د قمري حساب لامله هغې ته په ډېر زيات اهتمام سره کتل، او د هغې له احواله به تل خبر وو.

﴿وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝١٢﴾

او جمعه شي لمر او سپوږمۍ (له طرفه د مغربه په قيامت کې، يا جمع شي په توروالي کې په تلو د رڼا د دواړو سره، يعنې په بې نورۍ او تت والي کې به دواړه سره شريک او مله وي). نو وبه وايي (کافر) انسان په دغه ورځې کې: چېرته ځای د تېښتې شته؟. (نه دی مناسب طلب د تېښتې) نشته ځای د پناه. خاص رب ستا ته په دغې ورځې کې ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب به ورسره وکړی شي، او جزاء به ورکړه شي).

تفسير: يعنې اوس خو وايي چې هغه ورځ چېرې ده؟ او په هغه وخت کې به له وېرې بد حواس کيږي، او داسې به وايي چې نن زه چېرې وتښتم؟ او په کوم ځای کې پټ شم؟ نو داسې ارشاد به کيږي: چې نن نه د تښتېدلو موقع ده، او نه د پوښتنې وخت، نن هيڅ يو طاقت هم تاسې نشي خلاصولی، اونه پناه درکولی شي، نن ګرد د خپل پروردګار په مخ کې حاضريږي، او د هغه د عدل او انصاف په مخ کې ودريږي، او هغه هره فيصله چې وغواړي؛ د هر چا په حق کې يې کوي.

﴿يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝١٣﴾

خبر به کړ شي انسان په دغې ورځې (د قيامت) کې په هغو (اعمالو) چې مخ کې يې ليږلي دي (نېک وي که بد) او (په هغو اعمالو چې) وروسته يې پرې ايښي وي (نېک وي که بد).

تفسير: يعنې ګرد پخواني او وروستني اعمال ښه وي که بد وي؛ هغه ته ورڅرګنديږي (ښکاريږي)، او پرې پوهيږي.

﴿بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝١٤ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ۝١٥﴾

بلکه انسان په ځان خپل باندې حجّت لېدونکی شاهد دی. اګر که وړاندې کړي عذرونه خپل (قبول به نشي).

تفسير: زياترو مفسرينو د دې تعلّق له ﴿يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية ـ سره اخيستی دی، يعنې په ورښوولو باندې هم موقوف نه دی، انسان به پخپل احوالو باندې پخپله مطلع وي، که څه د طبيعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانې جوړې کړي، او راز راز حيلې وروړاندې کړي، لکه چې کافران به وايي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ بلکه دلته په دنيا کې هم هغه انسان چې د هغه ضمير بالکل مسخ شوی نه وي؛ پخپل حال باندې په ښه ډول سره پوهيږي، اګر که د نورو په مخ کې حيلې او بهانې جوړې کړي، او د هغه به مخالفت کې ډېر کوښښ وکړي.

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿۱۶﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿۱۷﴾ فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿۱۹﴾

مه خوځوه په دې (قرآن) سره (اى محمده ! پخوا له وحي) ژبه خپله چې تعجيل به کوې په دې (قرائت سره). بېشکه پر مونږ باندې دي جمع کول يې (په سينه ستا کې) او لوستل يې (په ژبه ستا). بيا مو کله چې ولوست دا؛ نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نيسه). بيا بېشکه په مونږ باندې دي ښکاره بيانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسير: کله چې به جبريل عليه السلام د الله تعالى له لوري د قرآن وحي راوړه، د جبريل عليه السلام له لوستلو سره به يو ځاى ځمونږ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم هم هغه لوسته، چې ژر يې ياد او زده يې کړي، او د جبريل عليه السلام له تللو څخه وروسته وحي يې په ښه ډول په ياد پاتې وي، مګر په دې صورت کې دوى ته ډېر تکليف پېښېده، کله به چې دوى هغه ړومبى کلمه لوستله؛ دويمه کلمه به د دوى په فهم کې په ښه ډول سره نه راتله، او د هغو په پوهېدلو کې به هم دوى ته لږ ډېر دقّت پېښېده، نو ځکه الله تعالى وفرمايل چې: په دې وخت کې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هيڅ ضرورت نشته، تاسې بالکل د زړه له کومې د وحي اورېدلو ته متوجه شئ !، او داسې اندېښنه مه کوئ چې دا به مې نه يادېږي، او بيا به يې څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به يې په څه ډول وپوهوم؟ د هغو ګردو تورو ستاسو په ټټر (سينه) کې حرف په حرف ټولول او ستاسې له ژبې څخه د باندې راايستل، او په خلقو يې لولول ځما کار دى، کله چې پرښته پاك قرآن ځما له لوري تاسې ته ولولي؛ نو تاسې چپ اوسئ !، پوه او ښه يې واورئ !، د هغه اورېدل، د هغه يادول، او د هغه علومو او معارفو ورونه درخلاصول، او ستاسې له ژبې څخه نورو ته د هغه رسول، او روښانول؛ دا ګرد ځمونږ له کارونو څنې دي، وروسته له دې څخه رسول الله صلى الله عليه وسلم له جبريل عليه السلام سره يو ځاى لوستل پرېښودل.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ ﴿۲۰﴾ وَتَذَرُوْنَ الْاٰخِرَةَ ﴿۲۱﴾

نه دي داسې (لکه چې انکار کوي کفّار له بعثه)، بلکه خوښوئ تاسې ځغلېدونکې (ژر فاني کېدونکې دنيا). او پرېږدئ تاسې آخرت (چې باقي او وروسته راتلونکى دى، او د هغه لپاره هيڅ عمل نه کوئ).

تفسير: يعنې ستاسې دا د قيامت او د نورو حقائقو انکار کول هيڅ يو په کوم يوه صحيح دليل باندې مبني نه دي، بلکه د دې سبب د دنيا انهماك دى، کله چې دنيا نقدي او ژر رسېدونکى شى دى؛ نو ځکه يې تاسې غواړئ، آخرت تاسې پور ګڼئ او پرېږدئ يې، او وايئ چې: د هغه رارسېدل لرې دي.

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿۲۲﴾ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿۲۳﴾

ځينې مخونه (يعنې د مؤمنانو به) په دغې ورځې (د قيامت) کې ښايسته تازه روښانه وي. خاص ذات د رب خپل ته به کتونکې وي.

تفسير: دا د آخرت بيان دى، يعنې د مؤمنانو څېرې به په دې ورځې کې ډېرې روښانه ځلېدونکې تر او تازه او ډېرې خوښې او بشاشې وي، او د دوى سترګې به د حقيقي محبوب په لقاء او کتلو سره رڼې وي، له قرآنکريم او متواترو احاديثو څنې په يقيني ډول سره معلوم شوي دي چې په آخرت کې به د الله تعالى ليدنه وي، خو ګمراهان له دې څخه منکر دي، ځکه چې دا نعمت د هغوى په برخه کې نه دى.

وَوُجُوْهٌ يَّوْمَىِٕذٍۢ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ اَنْ يُّفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّآ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾

او ځيني مخونه (يعنې د کفّارو) په دغې ورځې (د قيامت) کې به تريو بدخېره وي. يقين به کوې چې کاوه شي، واقع کيږي په دغو (مخونو) باندې دوی ته بلا لويه چې ماتوونکې وي هډوکي د شا لره. نه ده داسې (چې دنيا خوښوي پر آخرت) کله چې ورسيږي (سا) هډوکي د ستوني ته.

تفسير: يعنې باور لري چې هغه ناکاره معامله کېدونکې ده، او هغه عذاب د ګاللو دی چې بالکل به ملا ماتوونکی وي.

﴿كَلَّآ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾ «نه ده داسې چې دنيا خوښوي پر آخرت، کله چې ورسيږي ساه هډوکي د ستوني ته»، يعنې آخرت لرې مه ګنئ، ځکه چې موت د دې سفر ړومبنی منزل دی، چې هغه ډېر نژدې له همدې ځايه د نورو منزلونو په تللو باندې شروع کيږي، تر څو چې وروستني منزل ته ورسيږي، ګواکې د هر سړي مرګ هغه لره د لويې ورځې (قيامت) يوه وړوکې نمونه ده، هر کله چې د مريض روح ګرد سره غونډ شي، او چنغړک هډوکي د ټټر او ورمېږ ته ورسيږي، او سا يې په مرۍ کې ونښلي؛ نو وپوهېږه چې د آخرت منزل يې شروع شو.

وَقِيْلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَّظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ويلی شي (يعنې وبه وايي هغه څوک چې چاپېر له مريضه دي) څوک دی دم کوونکی (په هغه رنځور باندې چې جوړ شي، او روح يې بېرته ور وګرځي)؟. او يقين وکړي (هغه مريض) چې بېشکه په ده (باندې راغلی) دی وخت د فراق جدايي (له دنيا او خپلوانو).

تفسير: د داسې مأيوسۍ په وخت کې د طبيبانو او ډاکټرانو له لاسه هيڅ شی نه وي پوره، کله چې خلق له ظاهري علاج او تدبير ځنې عاجز شي؛ نو د دم او دعاء په فکر کې لويږي، او يو له بل سره وايي: «څانه ! کوم داسې ښه سړی راولئ، چې په دې رنځور څه دم او دعاء وکړي.

﴿وَّظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ﴾ «او يقين وکړي هغه محتضر چې بېشکه په ده باندې راغلی دی وخت د فراق جدايي له دنيا او خپلوانو»، يعنې مړ کېدونکی به وپوهيږي چې بېشکه په دې اوس له ګردو عزيزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شيانو ځنې بېلېدونکی دی، يا يې دا مطلب چې سا يې له بدنه تلونکې ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاويږي يوه پُنډۍ (د ده) له بلې پُنډۍ (د ده) سره (له هيبته د مرګ).

تفسير: يعنې په ځينو اوقاتو کې د موت د سکراتو لامله يوه پُنډۍ له بلې پُنډۍ سره لګيږي، او هم د بدن د لاندنی برخې ځنې د روح د تعلق له منقطع کېدلو څخه وروسته د پنډيو خوځول او يوه له بلې ځنې بېلول به د ده په واک کې نه پاتې کيږي، نو ځکه يوه پُنډۍ له بلې پُنډۍ څخه بېواکه لويږي، ځيني اسلاف وايي چې: د عربو په محاورو کې «ساق» کنايه ده له سخت مصيبت څخه، نو په دې تقدير به د دې آيت ترجمه داسې کيږي: «يوه سختي به له بلې سختۍ سره يو ځای کيږي»، ځکه چې مړ کېدونکي ته په دې وخت کې دوه سختې وروړاندې کيږي، يوه دا چې له دنيا ځنې داسې درومي چې مال او اسباب، اهل او عيال، کور او کهول، جاه او حشم ګرد ځنې پاتې کيږي، غليمان پرې خوښيږي، او پيغورونه ورکوي، او خپلوان يې خفه کيږي، او په رنځ او خفګان کې لويږي، بله يې له دې ځنې ډېره لويه او وېروونکې ده، چې هغه د قبر او آخرت هسې پېښې او احوال دي چې د هغه کيفيت په بيان نشي راتلی، يعنې سختۍ د دنيا د آخرت له سختيو سره يو ځای کيږي.

اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ ۨالْمَسَاقُ ﴿۳۰﴾

په لوري د رب ستا په دغې ورځې کې ورتله دي (د ټولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسير: يعنې د آخرت د سفر ابتداء له دې ځاى څنې ده، ګواکې اوس د بنده راښکوول د خپل پروردګار په لوري شروع شو.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ﴿۳۱﴾ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿۳۲﴾ ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ﴿۳۳﴾

بيا يې يقين ونه کړ (په مؤمن به باندې)، او نه يې لمونځ وکړ. مګر دروغجن يې وشمېره (قرآن لره)، او مخ يې وګرځاوه (له ايمانه). بيا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبّر سره.

تفسير: يعنې د رښتين ګڼلو او باور لرلو په ځاى پيغمبران دروغجن شمېري، او د لمانځه کولو او د الله تعالى په لوري د متوجّه کېدلو په ځاى تل له هغه څنې غاړه غړوي، او په دې باندې يوائې اکتفاء نه کوي، بلکه په خپل تکبّر او غرور د خپلو متعلّقينو او خپلوانو په لوري ځي، او داسې راښکاروي چې لکه کوم ښه لوى کار او ډېره مېړانه او د پوهنې کار يې کړى دى.

اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴿۳۴﴾ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴿۳۵﴾

ورړ لايقه ده تاته (اى کافر انسانه هغه شى چې بد يې بولې سختي د مرګ). پس ورړ لايقه ده (هغه شى چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده). بيا ورړ لايقه ده تا لره (هغه شى چې بد يې بولې چې سختي د ورځې د قيامت ده)، پس ورړ لايقه ده (تا لره هغه شى چې بد يې بولې چې همېشه عذابېدل ستا دي په دوزخ کې).

تفسير: يعنې اى بدبخته ! اوس ستا د هلاکت، افسوس او کمبختي وار دى، يو ځلې نه بلکه څو څو ځلې اوس پاتې خرابي پر خرابۍ او تباهي پر تباهي ده، پرته له تانه به بل هيڅوك د الله تعالى د نوې نوې سزا ورړ او مستحق نه وي.

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى ﴿۳۶﴾

آيا ګمان کوي (کافر) انسان چې پرې به ښود شي دى چټې (بېکاره) بې قيده مهمله بېکاره.

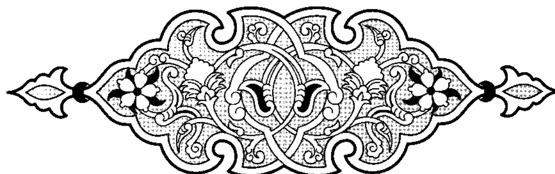
تفسير: يعنې آيا بني آدم داسې ګڼي چې دى به همداسې چټي بېکاره او مهمل پرې ښود شي؟ او د امر او نهي هيڅ يو قيد به په ده باندې نه وي؟ يا له مړينې څخه وروسته به بيا نه ژوندى کيږي؟ او له ده څخه به د نېکيو او د بديو ګرد شمېر نه اخيست کيږي؟ او هيڅ حساب او کتاب به ورسره نه کيږي.

اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ يُّمْنٰى ﴿۳۷﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ﴿۳۸﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ﴿۳۹﴾ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ﴿۴۰﴾

آيا نه وو دغه (انسان اول) يو خاځکى له مني څخه چې تويوه شي (اچوه شي پر رحمونو د ښځو کې)؟. بيا وو دى يوه ټوټه د وينو؛ نو پيدا کړ الله (اندامونه يې) پس برابر کړ (صورت يې او روح يې پکې وپوکول). نو پيدا يې کړ لـه هغه (اوبو د مني) څخه جوړه (دوه صنفه) نارينه او ښځه. آيا نه دى دغه (ذات) قدرت لرونکى کوونکى د دغو افعالو، قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ (بلکه ښه قادر دى).

تفسير: يعنې انسان له نطفې څخه د غوټه شويو وينو په شکل ګرځي، بيا الله تعالی د دې د پيدايښت ګرد مراتب پوره کوي، او انسان ترې جوړوي، او ټول ظاهري اعضاء او باطني قوتونه يې برابروي، او د يوې بېځانې نطفې څخه يو عاقل انسان جوړوي، او هم له همدې نطفې څخه دوه ډوله (قسمه) بني آدم پيدا کوي، چې د دوی د هر يو ظاهري او باطني خصوصيات سره بېل وي، آيا هغه مطلق قادر چې له اوله يې ګرد خلق په داسې يو حکمت او قدرت سره پيدا کړي وي؛ بيا په دې باندې قادر نه دی چې دوی بيا راژوندي کړي؟ (سبحانک اللهمّ فَبلی !)، پاک دی ستا ذات ای الها !، ولې به يې نه پيدا کوې؟ ته بېشکه قادر يې.

تمّت سورة القيامة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُوۡرَةُ الدَّهۡرِ

«د (الدّهر) سورت مكّي دی، (۳۱) آيته (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۶) او په نزول كې (۹۸) سورت دی، وروسته د (الرّحمان) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

هَلۡ اَتٰى عَلَى الۡاِنۡسَانِ حِيۡنٌ مِّنَ الدَّهۡرِ لَمۡ يَكُنۡ شَيۡـًٔا مَّذۡكُوۡرًا ﴿۱﴾

آيا راغلی دی (يعنې په تحقيق سره راغلی دی) پرانسان څه وخت له زمانې څخه چې نه وو دی يو شی ياد كړی شوی (په يوه نامه سره).

تفسير: بېشكه پر انسان باندې داسې يو وخت تېر شوی دی چې هيڅ نوم او نښه يې نه وه، بلكه يو غير مذكور په انسانيت څيز وو، او يو جز وو له اجزاوو د عناصرو او د نطفې، بيا يې څومره مدّت طي كړ چې د نطفې په شكل كې راووت.

اِنَّا خَلَقۡنَا الۡاِنۡسَانَ مِنۡ نُّطۡفَةٍ اَمۡشَاجٍ ۖ

بېشكه پيدا كړی دی مونږ انسان له نطفې څخه چې ګډوډه شوې ده (د نر او د ښځې).

تفسير: يعنې د نارينه او د ښځې د دوو ډولو اوبو څخه يې پيدا كړ.

تنبيه: د (امشاج) معنی مخلوط دی، نطفه د هغو غذاوو خلاصه ده، چې له مختلفو شيانو څخه روغه ده، نو ځكه د ښځې له اوبو څخه پرته (علاوه) يواځې همغه يو اوبو ته هم (امشاج) وايه شي، او پيدا كړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال كې چې:

نَّبۡتَلِيۡهِ فَجَعَلۡنٰهُ سَمِيۡعًۢا بَصِيۡرًا ﴿۲﴾ اِنَّا هَدَيۡنٰهُ السَّبِيۡلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوۡرًا ﴿۳﴾

ازمايو يې، نو ومو ګرځوو مونږ دغه (انسان) اورېدونكی او ليدونكی. بېشكه مونږ ورښوولې ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لېږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره)، يا به وي دی شكر كوونكی او يا به وي دی ناشكره.

تفسير: يعنې له نُطفې څخه د وينې غوټه او له هغه څخه يې د غوښې يوه ټوټه جوړه كړه، همدا راز له څو څو ځلې اړولو او ګرځولو څخه يې هغه دې درجې ته ورساوه چې دی پخپلو غوږونو سره اوري، او په سترګو سرهويني، او له هسې قوّتونو څخه كار اخلي، چې بل كوم حيوان له هغو څخه كار نشي اخيستی، ګواكې نور ګرد د ده په مخ كې كاڼه او ړانده دي.

تنبيه: د ﴿نَّبۡتَلِيۡهِ﴾ معنی اكثرو مفسّرينو (امتحان) او ازموينه اخيستې ده، د بني آدم له پيدايښته دا غرض دی چې دی د الله تعالی په احكامو، امر، نهي او نورو مخاطب شي، او امتحان ترې واخيست شي، او وليده شي چې دی تر كومې اندازې پورې د خپل الله تعالی د احكامو تعميل او خپل اخلاص او وفاداري څر ګندوي؟ نو ځكه هغه ته يې د اورېدلو، پوهېدلو اوليدلو قوّتونه وروښښل، چې پر هغوی باندې د شرعي تكاليفو مدار دی.

﴿إِنَّا هَدَيْنَٰهُ﴾ الآية - يعنې ړومبی يې د اصلي فطرت او پيدايشي عقل او پوهې ځنې، بيا يې د عقليه او نقليه دلائلو په وسيله هغه ته د نېکی لاره وروښوده، چې د دې ښوونې اقتضاء داسې ده چې ښايي ګرد انسانان په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، خو د شاوخوا د حالاتو لامله او د خارجي عواملو اغېزې او د نورو عوارضو له سببه ګرد په يوه لاره باندې پاتې نشول، ځينو الله تعالی ومانه، او حق يې وپېژنده، او ځينو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله، وروسته له دې نه الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُه د دې دواړو د پای او انجام ذکر دغسې فرمايي:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾

بېشکه مونږ تيار کړی مو دی کافرانو ته ځنځيرونه او طوقونه او تود اور (لمبې وهونکی چې تل به په کې سوځي).

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ

بېشکه ابرار نېکان څښي (په جنّت کې) له جامونو د شرابو ځنې چې وي ګډ له هغو سره کافور. چينه چې څښي به له هغې څخه (نېک) بندګان د الله.

تفسير: يعنې د شرابو هسې جامونه به څښي چې لږ څه کافور به په کې ګډ وي، دا کافور د دې دنيا د کافورو په شان نه دي، بلکه د جنّت د يوې خاصې چينې نوم دی، چې د الله تعالی له لوري په خاص ډول د الله تعالی مخصوصو او مقرّبو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کيږي، ښايي چې د دې سوړوالی ښه رائحه او ورږم، مفرح، خاصيت، او د تک سپين رنګ لامله هغه ته کافور ويلی شي.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ

چې بيايي به (مؤمنان) دغې (چينې) لره (هر چېرته چې يې خوښه وي په بېولو سره). وفاء کوي (ابرار) په (هغه) نذر سره (چې يې واجب کړی وي په طاعت د الله کې، پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعنې دا چينه د هغو بندګانو په واک او اختيار کې ده، چې په هر لوري دوی اشاره وکړي؛ د دې د اوبو ويالې به همغه لوري بهيږي، ځينې وايي چې: د دې چينې اصلي منبع به د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په لوړه مانۍ کې وي، چې له هغه ځايه به د ګردو انبياوو، اولياوو، صلحاوو او مؤمنينو مانيو ته د هغې ويالې وبهيږي والله أعلم، وروسته له دې نه الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه د ابرارو د خصائلو داسې بيان فرمايي:

﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ﴾ - يعنې هغه نذرونه چې پخپلو ځانونو باندې يې منلي وي؛ اداء کوي يې، ښکاره ده: کله چې پخپل ځان باندې لازم کړی څيز پوره کاوه شي؛ نو هغه خبرې چې د الله تعالی له لوري لازمې شوي دي څرنګه به پر ېښودی شي؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾

او ويريږي (ابرار) له هغې ورځې چې شر يې ښکاره او تيت (خر ګند) دی.

تفسير: يعنې د دې ورځې سختي او خرابي به درجه په درجه پر ټولو عامه، او ګردو لره نيوونکې وي، او هيڅوک به په کلي ډول له هغه ځنې محفوظ نه وي، الا من شاء الله !.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسْكِيْنًا وَّيَتِيْمًا وَّ اَسِيْرًا ﴿۸﴾

او (ابرار) ورکوي طعام خواړه پر محبّت میني د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته، او یتیم پلار مړي ته، او اسیر بندي ته.

تفسیر: یعني د الله تعالی په محبّت کې خپل طعام او خواړه سره له دې چې دی پخپله ورته اړ او محتاج دی، او ډېر خواهش یې ورته کیږي؛ په ډېر اخلاص، شوق او ذوق سره مسکینانو، یتیمانو، او بندیانو ته یې ورکوي.

اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُرِيْدُ مِنْكُمْ جَزَآءً وَّلَا شُكُوْرًا ﴿۹﴾ اِنَّا نَخَافُ مِنْ رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوْسًا قَمْطَرِيْرًا ﴿۱۰﴾

(وایي ابرار) بېشکه چې مونږ طعام خواړه درکوو تاسې ته خاص د الله تعالی د مخ لپاره (چې ویې وینو، او د هغه رضا مو په نصیب شي)، نه غواړو مونږ له تاسې څخه جزاء، بدل، او نه شکر ایستل.
بېشکه مونږ ویرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخې (غمجنې) ډېرې سختې تریو مخې نه.

تفسیر: یعني دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسې ویونکي وي، او که چېرې مصلحت وي او لازم یې وګڼي؛ د قال په ژبې سره یې هم ویلی شي.

﴿اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ﴾ څمونږ خواړه ورکول په دې خاطر دي چې الله تعالی ووینو، او د هغه رضا او ثواب مو په برخه شي، له تاسو څخه څه بدله، عوض نه غواړو، او نه درڅخه د شکر ایستلو او د منني غوښتونکي یو.

﴿اِنَّا نَخَافُ﴾ «بېشکه مونږ ویرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخې غمجنې، ډېرې سختې تریو مخې نه».

فَوَقٰهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿۱۱﴾

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختی د دغې ورځې، او ور به کړي دوی ته تازګي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسیر: یعني له هغه شي څخه چې دوی ډېر ویرېدل؛ الله تعالی دوی له هغه څخه محفوظ او مأمون وساتل، او د هغوی مخونو ته یې ښایست او تازګي، او زړونو ته یې خوښي او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿۱۲﴾

او جزاء به ورکړي دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی جنت او (جامې) ورېښمینې.

تفسیر: یعني کله چې دې خلقو د دنیا پر تنګسی او سختیو باندې صبر کاوه، او له ګناهونو او معاصیو څخه یې ځانونه ساتل، او په طاعت او عبادت کې قائم اوسېدل؛ نو څکه الله تعالی د هغوی د آرام او راحت لپاره دوی ته د جنّت ښه نعماء، اعلی باغونه، او فاخره لباسونه مرحمت کړل، اوس الله اکرم شأنُه وأعظم برهانُه د دغو جنّتیانو یو بل ښه وضعیت داسې بیان فرمایي:

مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿۱۳﴾

حال دا چې تکیه کوونکي به وي په هغه (جنّت) کې پر تختونو باندې (د باچایانو او ټولواکانو په ډول)، نه به وینې دوی هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهریر (ساړه).

تفسير: يعنې د جنّت موسم به ډېر معتدل او برابر وي، نه د تودوخې او نه د يخنۍ او نه به نور څه ربړ او تکليف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيۡهِمۡ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتۡ قُطُوفُهَا تَذۡلِيلٗا ۝١٤

حال دا چې نژدې به وي پر دوی باندې سيورې (د ونو) د هغه، تابع او مسخّرې ټيټې کړې شوي به وي مېوې د هغه په تابعدارۍ مسخّرېدلو ټيټېدلو سره (چې شوکول به يې اسان وي).

تفسير: يعنې د ونو څانګې د خپلو مېوو سره دوی ته ډېرې نژدې کيږي، او د هغوی مېوې به ورڅوړندې او د دوی په واک کې به وي، او جنّتيان په هر حالت او هر ځای کې چې وغواړي، اعمّ له دې څخه چې ولاړ وي يا ناست يا ملاست، بې له تکلّفه هغه ټولولی او شوکولی شي.

وَيُطَافُ عَلَيۡهِم بِـَٔانِيَةٖ مِّن فِضَّةٖ وَأَكۡوَابٖ كَانَتۡ قَوَارِيرَا۠ ۝١٥ قَوَارِيرَاْ مِن فِضَّةٖ

او ګرځولی به شي پر دغو (ابرارو) باندې (په دغه جنّت کې د) شيشو جامونه له سپينو زرو او ګلاسونه صراحي چې وي به (دغه ظروف) په شان د شيشو. هسې شيشې چې له سپينو زرو به وي (صاف به وي د شيشو په شان، چې ظاهر به يې له باطن او باطن به يې له ظاهره ښکاري).

تفسير: يعنې دا ظروف لوښي به په اصل کې د سپينو زرو څخه جوړ وي، او ډېر سپين بې داغه او خوښي ښنونکي، او داسې صاف او شفاف ا و ځلېدونکې به وي، چې لکه شيشي غوندې به ښکاري، او د هغه د منځ شيان به له باندې څخه له لرې ليده کيږي.

قَدَّرُوهَا تَقۡدِيرٗا ۝١٦

په اندازه کړي به وي هغه (جامونه ساقيانو د جنّت جنّتيانو ته) اندازه کول.

تفسير: يعنې يو جنّتي هومره چې څښلو ته ضرورت لري، او زړه يې غواړي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کې شراب وي، چې نه به ترې لږېږي، او نه به ترې زياتيږي، يا په هره اندازه چې جنتيان پخپلو زړونو کې ټاکلې او ګرځولې وي؛ بې له تزييده او بې له تنقيصه سم د دوی له غوښتنې سره ورته وړاندې کيږي.

وَيُسۡقَوۡنَ فِيهَا كَأۡسٗا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ۝١٧

او ورڅښول کيږي به جنتيانو ته په جنّت کې جامونه د شرابو چې وي به ګډه له هغه سره زنجبيل.

تفسير: يعنې د شرابو جام يو هغه وو چې د هغه ګډه جنتي کافور دی، دويم يې هغه دی چې زنجبيل (سونډ) ورسره ګډوي، مګر دا د دې دنيا زنجبيل او سونډ ونه ګاڼه شي، ځکه هغه يوه چينه ده چې «سلسبيل» نوميږي، د سونډ تأثير تود دی، او په غريزيه حرارت کې انتعاش پيدا کوي، او عرب هغه ډېر خوښوي.

په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دې چينې ته «زنجبيل وايي»، د نېکانو په جامونو کې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي، په اصل کې دا چينه لويو عالي مقامو مقرّبينو لره ده، والله أعلم.

عَيْنًا فِيْهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيْلًا ﴿۱۸﴾

چينه په دغه (جنّت کې چې) نوم يې اينبودلی شوی دی په سلسبيل سره.

تفسير: د «سلسبيل» معنی صافې بهېدونکې اوبه دي، (کذا في الموضح)، او ځکه ورته «سلسبيل» وايي چې آسانه تيرېږي له حلقه، او ډېرې لذيذې او خونده ورې دي په څښلو کې، او هر چېرته چې د جنّتي زړه وغواړوي، همغلته ورته بهيږي.

وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ ۚ

او ګرځي پر دغو جنّتيانو باندې هلکان تل پاتې شوي (پخپل حال).

تفسير: يعنې تل به هلك پاتې کيږي، يا به له جنّتيانو څخه هيڅ نه اخيست کيږي، او تل تر تله به د هغوی په خدماتو کې مشغول وي.

إِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُوْرًا ﴿۱۹﴾

کله چې ووينې ته دوی؛ ګڼې به هغوی (په صفايي کې) لکه مرغلرې خورې شوې.

تفسير: يعنې پخپل حسن، جمال، صفايي او ښايست سره په هر لوري ګرځي، او داسې خوش منظر معلوميږي لکه چې د ډېرو ځلېدونکيو او ښايسته مرغلرو په شان پر ځمکې باندې خواره شوي وي، او تخصيص د «منثور» لپاره د دې دی؛ چې دا ښايسته او ښې ښکارېږي له مرغلرو منظومه وو او پيېلو شويو څخه.

وَإِذَا رَاَيْتَ ثَمَّ رَاَيْتَ نَعِيْمًا وَّمُلْكًا كَبِيْرًا ﴿۲۰﴾

او هر کله چې وګورې ته دغه (جنّت) ته؛ نو وبه وينې ته نعمتونه (ډېر چې صفت يې کېدی نشي)
او ملك باچايي لويه (لازواله چې انتهاء او زوال نه لري).

تفسير: يعنې د جنت حال او احوال څه ووايه شي، که څوك يې ووينې؛ نو ور معلوميږي چې په جنّت کې به څه عظيم الشأن نعمتونه او څومره لويه لا زواله بېمثاله باچايي يوه معمولي او ادنی جنّتي ته ور په برخه کيږي، رزقنا الله تعالی منها بمنّه وفضله.

عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَّاِسْتَبْرَقٌ ۫

له پاسه پر دوی باندې به کالي د نريو وربښمو وي چې شنه به وي، او د غټو وربښمو نه.

تفسير: يعنې نري او غټ دوه ډوله د وربښمو کالي به جنّتيانو ته ورکاوه کيږي.

وَّحُلُّوْٓا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ ۚ

او وابه غوسته شي (دوی ته) باهوګان له سپينو زرو.

تفسير: په دې سورت کې درې ځايه د سپينو زرو، د لوښيو، ګاڼو او نورو ذکر راغلی دی، په بل ځای کې د سرو زرو ذکر شوی دی، ممکن دي چې دا هم وي او هغه هم وي، ځينو ته به دا ورکاوه شي، او ځينو ته به هغه، يا به کله دا او کله به هغه ورووړاندې کيږي.

وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه څښي دغو (جنّتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (څښاك ښه پاكيزه).

تفسير: يعني له ګردو نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالك له لوري وركاوه شي، چې نه په كې نجاست وي، او نه كدورت، نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبويي وي، او د هغه له څښلو ځنې به زړه پاك او ګېډه صفا كيږي، له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسې عرق او خولې وځي، چې د هغه وږمه او خوشبويي به د مسكو په څېر زړونه خوښوي.

اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمايي الله دوی ته چې) بېشكه دغه (نعمتونه) وو تاسې لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسې)، او دی سعي عمل زيار ستاسې مشكور مقبول. بېشكه مونږ همدا مونږ نازل كړی مو دی په تا باندې (ای محمده !) قرآن نازل كول. نو صبر كوه حكم د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعني د زيات اعزاز او اكرام او د زړونو د خوښې لپاره به ويلی شي چې: دا ستاسې د اعمالو بدل دی، ستاسې زيارونه مقبول او مشكور او سعي مو ومنلی شوې، د دې زېري له اورېدلو ځنې به جنّتيان لا خوښيږي.

﴿اِنَّا نَحْنُ﴾ الآية ـ «بېشكه مونږ نازل كړی مو دی په تا باندې ای محمده قرآن نازلول، نو صبر كوه حكم امر د رب خپل ته په نصرت د تا»، چې ستا زړه مضبوط شي، او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندې ښه وپوهيږي او معلوم يې كړي، چې جنّت د كومو اعمالو په وسيله موندل كيږي، كه په داسې پوهولو سره هم ونه پوهېده، او پخپل ضد او عناد كې ټينګ پاتې شو؛ نو تاسې د خپل پروردګار په حكم باندې همغسې ټينګ ودرېږئ، او د وروستنی فيصلې انتظار وكړئ !.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی ځنې د هيځ يو ګنهګار او ناشكره (چې تا بولي كفر ته).

تفسير: يعني «عتبه» او «وليد» او د قريشو نور كفار تاسې ته دنيوي ترغيبونه دركوي، او ښه باغونه درښيي، او په دې تحريص او تطميع سره غواړي چې تاسې د تبليغ له فرضه واړوي، نو الله تعالی تنبيه فرمايي چې: تاسې د دوی په خبرو باندې مه تېروځئ، ځكه چې د ګنهګار، فاسق او ناشكر كافر له وينا منلو څخه پرته له نقصانه بل څه په لاس نه درځي، نو د داسې شريرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نيول نه دي پكار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۲۵﴾

او يادوه نوم د رب خپل صباح ګهيځ او بېګا ماښام.

تفسير: يعني تل هغه پخپل زړه كې ولره !، په تېره بيا په دې دوو وختونو كې يې هرومرو يادوه !، ګردو اندېښنو علاج همدا د الله تعالی ذكر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ﴿۲۶﴾

او په څه برخه د شپې کې نو سجده کوه هغه (الله) ته، او نسبت د پاکۍ کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کې (یعنې تهجّد کوه او).

تفسیر: لمونځ وکړه !، ښایي چې له دې ځنې د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجّد مراد وي، که له ﴿وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ﴾ څخه تهجّد مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح ځنې د هغه متبادره معنی اخیسته کیږي، یعنې د شپې له لوري علاوه پر تهجّد پر ډېرو تسبیحو او تهلیلو کې مشغول شئ !، که له ړومبي «فاسجد» ځنې د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح څخه تهجّد مراد وي.

اِنَّ هٰۤؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ﴿۲۷﴾

بېشکه دا (خلق چې کُفّار دي) خوښوي ژر تېرېدونکې (دنیا)، او پرېږدي وروسته له ځانه ورځ سخته (د عُقبی چې د هغې لپاره څه تیاری او عمل نه کوي).

تفسیر: یعنې دا خلق که ستاسې پند او هدایت نه مني، د هغه سبب د دنیا مینه ده، کله چې دنیا یو ژر په لاس راتلونکې څیز دی، دوی هم دا غواړي، او د قیامت له درنې ورځې څخه غافل شوي دي، او هیڅ د هغه په فکر کې نه دي لویدلي.

نَحْنُ خَلَقْنٰهُمْ وَشَدَدْنَاۤ اَسْرَهُمْ ۚ وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَاۤ اَمْثَالَهُمْ تَبْدِيْلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړي مو دي دوی، او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی، او کله چې اراده وفرمایو؛ بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کې) بدل.

تفسیر: یعنې اول مو تاسې پیدا کړئ، او ستاسې ګرد بندونه او اندامونه مو جوړ کړي دي، نن څمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی، هر کله چې مونږ وغواړو؛ ستاسې دا موجوده ژوندون پای (انجام) ته رسوو، او همداسې یوه بله هستي بیا پیدا او ودرولی شو، یا دا مطلب که دا خلق یې ونه مني؛ نو مونږ قادر یو، هر کله چې وغواړو د دوی په ځای به نور داسې سړي راولو چې ګرد سره به مطیع او فرمانبرداران وي، او د دوی په شان به سرکشان نه وي.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿۲۹﴾

بېشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوک چې اراده کوي نیسي طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره؛ پس ودې نیسي !).

تفسیر: یعنې په جبر او زور سره په دوی باندې خبرې منل ستا کار نه دی، د پاک قرآن په وسیله پند ورکوئ !، وروسته له دې د هر چا اختیار دی، هر څوک چې زړه یې غواړي د خپل پروردګار تر خوښې پورې د رسېدلو لاره دې ځان ته جوړه کړي !.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّاۤ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسې (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (تاسو ته)، بېشکه الله دی (پر هر شي باندې) ښه عالم دانا ښه حکمت والا دی.

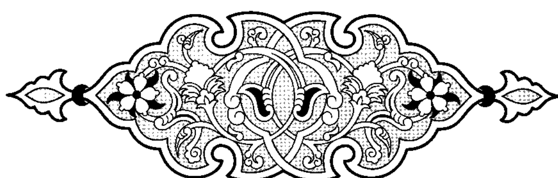
تفسير: يعنې ستاسې غوښتنه هم پر ته د الله تعالی له غوښتنې نشي کېدی، ځکه چې د بنده مشيت د الله تعالی د مشيت تابع دی، دغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره ده چې د چا استعداد او قابليت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشيت کار کوي، بيا پاك الله هر چا لره چې اراده ولری د هدايت نو پخپل مشيت په سمې لارې باندې يې بيايي، او چا سر لره چې د ګمراهئ اراده وکړی نو په ګمراهی کې يې پريږدي.

يُدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِىْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمِيْنَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۱﴾

داخلوي (الله) هغه څوك چې اراده (د دخول يې) وفرمايي په رحمت خپل کې، او ظالمان (کافران چې دي) تيار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډېر دردناك.

تفسير: يعنې د هر چا استعداد چې ښه وي؛ هغه ته به په نېکۍ باندې د تللو توفيق وروبښي، او د خپل رحمت او فضل مستوجب به يې وګرځوي.

تمّت سورة الدّهر بفضل الله تعالی ومنّه وكرمه.

سُورَةُ المُرسَلاتِ

«د (المرسلات) سورت مكي دى، پرته (علاوه) له (۴۸) آيته څخه چې مدني دى، (۵۰) آيته (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۷) او په نزول كې (۳۳) سورت دى، وروسته د (الهمزة) د سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ① فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ②

قسم دى په هغو بادونو چې لېږلې شوي دي (د الله له طرفه) پى در پى پرله پسې (چې زړونه خوښوي)، (يا) قسم دى په هغو ملائكو لېږليو شويو په نېكيو سره (چې امر او نهي دي). بيا قسم دى په هغو سخت خوځوونكيو بادونو باندې چې الوځي په زور سره، (يا) پس قسم دى په هغو ملائكو تلونكيو په حكم د الله سره ګړندي تلل.

تفسير: يعني اول پسته او ښه نرۍ هوا چليږي، چې له هغې سره به د مخلوقاتو ډېر توقّعات او منافع تړلي وي، بيا لږ څه وروسته همغه يوه نرمه او پسته هوا د يوې سختې سيلۍ او طوفان جاګړ پشان به الوځي، او داسې خرابي او وراني به راولي چې خلق به په نارو سورو شي، همدا د دنيا او د آخرت مثال وګڼئ!، ډېر داسې كارونه دي چې خلق هغه اوس مفيد او نافع ګڼي، او پر هغه باندې د دوى لويې هيلې تړلې وي، او ډېر توقّعات ترې لري، خو همغه كار كله چې د قيامت په ورځ پخپل اصلي او ډېر سخت او ويروونكي صورت سره راښكاره شي؛ نو ګرد خلق به ترې پناه غواړي.

وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ③ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا ④

قسم دى په هغو خواره كوونكيو بادونو باندې (باران لره) پورته كول خورول. بيا (قسم دى) په (هغو ملائكو يا آيتونو د قرآن چې) جدايي كوي (په منځ د حق او باطل كې) جدايي كول.

تفسير: يعني پر هغه هواوو باندې قسم دى چې بخارات او نور له ځانه سره راپورته كوي، او ورېځې پيدا كوي، او په فضاء كې يې خوروي، بيا په هر هر ځاى كې چې د هغوى رسونه مقصود وي؛ د الله تعالى په امر هغه هم هغلته رسوي او ويشي يې، او له وريا (باران) څخه وروسته بيا ورېځې يوه لوري بل لوري ته خوروي، هوا يوائې له ورېځې سره مخصوصه نه ده، بلكه د هغه عمومي خاصيت دا دى چې د ګردو شيانو كيفيات لكه ښې او بدې وږمې او نور خوروي، او د هغوى لطيف اجزاء ځنې بېلوي، او له ځان سره يې وړي، او يو څيز له يوه ځايه جلا كوي، او له بل سره يې لګوي.

فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا ⑤ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ⑥

پس قسم دى په هغو (پرښتو) چې راښكته كوونكې د ذكر، وحي، پند دي. لپاره د لرې كولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د وېرولو (الزام د كافرانو).

تفسير: شاه عبد العزيز (رحمه الله) له ﴿فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا﴾ څخه هم هوا مراد كړې ده، ځكه چې د وحي غږ د خلقو غوږونو ته رسونه هم د هوا كار دى.

تنبیه: «المرسلات، العاصفات، الناشرات، الفارقات، الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوې ټاکلې (مقرر کړې) دي، ځینو پرښتې ځینو پیغمبران او ځینو مفسّرینو لکه چې ړومبنیو څلورو څخه هواوې مراد کړي دي، او له پنځمې څخې یې پرښتې اخیستې دي چې په ترجمه کې ښکاره ده.

شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي چې: «له وحي څخه د کافرانو د دغه الزام لرې کول منظور دي، چې د سزا په وخت کې ونه وایي چې مونږ نه وو خبر، او هغو کسانو ته چې په برخه کې یې ایمان دی؛ د وېرې اورول دي چې ایمان راوړي».

اِنَّمَا تُوۡعَدُوۡنَ لَوَاقِعٌ ۞٧

بېشکه څه وعده چې له تاسې سره کړی شوې ده (د قیامت) خامخا واقع کېدونکې ده.

تفسیر: یعنې د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو پېښېدونکې ده.

فَاِذَا النُّجُوۡمُ طُمِسَتۡ ۞٨ وَاِذَا السَّمَآءُ فُرِجَتۡ ۞٩

نو کله چې ستورې تور شي (رڼا نور یې ورک شي). او کله چې اسمان څېرې کړ شي.

تفسیر: یعنې ستوري محوه بې رڼا خړپړ کیږي، اسمان به ټوټې ټوټې را لویږي، او د څیریدلو له وجې به په هغه کې ورونه او کړکی څرګندیږي.

وَاِذَا الۡجِبَالُ نُسِفَتۡ ۞١٠

او کله چې غرونه والوځولی شي (ویستل شي له ځایونو خپلو نه) او روان شي.

تفسیر: یعنې د پاغوندو په شان په هوا کې الوځي، او دې خوا او هغې خوا ګرځي.

وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتۡ ۞١١

او کله چې د پیغمبرانو وخت وټاکلی شي (او جمع کړل شي لپاره د شهادت).

تفسیر: چې له وړاندې وروسته ټاکلي وقت سره سم د خپلو امتیازاتو سره د ربّ العزّت په دربار کې حاضر شي.

لِاَیِّ یَوۡمٍ اُجِّلَتۡ ۞١٢ لِیَوۡمِ الۡفَصۡلِ ۞١٣

لپاره د کومې ورځې وروستې کړی شوي دي (دا څیزونه)؟. لپاره (د شهادت) د ورځې د فیصلې.

تفسیر: یعنې پوهیږئ چې دا فیصله کومې ورځې لپاره ساتلی شوې ده؟ هغې ورځې ته چې په هغې کې به د هرې خبرې بیخي او آخري او قطعي فیصله وي، بېشکه که الله تعالی غوښتلی؛ اوس به یې د هر څیز فیصله لاس په لاس او سمدلاسه هم کوله، خو د ده د حکمت اقتضاء داسې نه ده، چې اوس هر څوک پخپلې سزا ورسوي.

وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا یَوۡمُ الۡفَصۡلِ ۞١٤ وَیۡلٌ یَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِیۡنَ ۞١٥

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده ورځ د فیصلې. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ورځې د قیامت باندې).

تفسير: يعنې هيڅ مه پوښتنه چې د فيصلې ورځ به څرنګه وي؟ بس دومره وپوهېږه چې دروغ ويونکيو لره به د تباهۍ ډېره سخته ورځ وي، او له سختو مصابو او رېړو سره به په کې مخامخ کېدونکي وي.

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿۱۷﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿۱۸﴾

آيا نه دي هلاک کړي مونږ (مجرم خلق) ړومبني؟ (بلکه هلاک کړي مو دي په سبب د تکذيب سره). بيا ورلېږو په هغو پسې وروستني (مجرمان هم لکه چې له دوی سره مو معامله وکړه). همداسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسير: د قيامت منکرانو داسې ګڼل چې د دنيا دا لوی ژوندون به په څه ډول پای (آخر) ته ورسيږي؟ او څرنګه به باور کېدی شي چې دا ګرد بنـي آدمان به په يوه ورځ کې سره مړه او انساني نسل به بيخي فنا کيږي؟دا دوزخ او عذاب ويرول ګرد سره فرضي او ساختګي راښکاري، نو د دې چټي خبرو په ځواب کې فرمايي چې پخوا له دې څخه ډېر خلق مړه شوي دي، او ډېر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهۍ سره مخامخ شوي دي، د وروستنيو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاري وي، نو پاک الله فرمايي: کله چې څمونږ قديمي عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند دی؛ نو وپوهېږئ چې د دې پېړۍ کُفّار به هم په همغو پخوانيو کُفّارو پسې شړو.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۱۹﴾

افسوس هلاکت خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په بعث بعد الموت باندې).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د قيامت راتګ يې د دې لپاره دروغ ګاڼه چې ګرد انسانان به څرنګه يو ځلې پناه کيږي؟ او په څه ډول به ګرد مجرمان په يوه وخت کې ګرفتار او په سزا رساوه کيږي؟

أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿۲۰﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿۲۱﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿۲۲﴾

آيا نه يئ پيدا کړي مونږ تاسې له اوبو سپکو (د مني) څخه؟. نو ومو ساتلې مونږ هغه (اوبه) په ځای د قرارۍ ټينګ کې (چې د مور رحم دی). تر نېټې معلومې (وخت د ولادت) پورې.

تفسير: يعنې د يوې وقفې په ځای کې يې محفوظ وساته، له دې څخه مراد د مور رحم دی، چې هغه ته (بچه دان) هم وايه شي، او على الأكثر ووړکی هلته تر نهو مياشتو پورې وي، او خپل خلقت کاملوي.

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿۲۳﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۲۴﴾

پس قادر يو مونږ په دغو کارونو باندې پس ښه ټيک قادران يو مونږ. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په ايمان او په نعمت باندې).

تفسير: يعنې د اوبو هغه څاڅکي يې او تر نېټې معلومې پورې په هغه ټينګ او مضبوط ځای (رحم) کې چې اکثر نهه مياشتې وي؛ وساته په تدريج سره يې پوره کړ، او له هغه څخه يې په ورو ورو يو کامل انسان جوړ کړ، له دې څخه څمونږ په قدرت او قوت باندې وپوهېږئ، نو آيا دا الله تعالی دا انسان وروسته له مړينې څخه نشي ژوندی کولی.

تنبيه: ځينو د «قدّرنا» معنی اندازه کول اخيستي دي، يعنې «اندازه مو کړ» او مونږ يو ښه اندازه کوونکي، چې په دومره مدت کې له مونږ څخه هيڅ يو ضروري څيز نه دی پاتې، او نه مونږ کوم زائد او بېکار شی پيدا کړی دی.

(اوس الله تعالی جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه ذکر کوي د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسې فرمايي:)

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ اَحْيَآءً وَّاَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾

آيا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه جمع کوونکې (په شاه خپلې). ژوندیو لره او مړیو لره (په ګېډه، نس خپل کې)؟.

تفسير: يعنې ګرد ژوندي مخلوقات پر همدغې ځمکې باندې د خپل ژوندون چارې برابروي، او د دوی مړي هم په همدې ځمکې کې خښيږي، او ورته رسيږي، انسان ته ژوندون د همدې خاورې په وسيله په برخه شوی دی، او له مړينې ځنې وروسته يې همدا خاوره د هستوګنې ځای دی، نو آيا بيا دويم کرت له دې خاورې ځنې د هغه پورته کېدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَّجَعَلْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ وَّاَسْقَيْنٰكُمْ مَّآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾

او پيدا کړي دي مونږ په دې (ځمکه) کې غرونه لوی او لوړ، او در ومو څښلې تاسې ته اوبه خوږې تنده ماتوونکې.

تفسير: يعنې په همدغې ځمکې کې مو لکه غر غوندې دروند او سخت جسم پيدا کړی دی، چې له خپله ځايه هيڅ نه خوځيږي، او په همدې ځمکې کې مو د اوبو چينې در بهولې دي، چې د خپلې نرمۍ او سيلان په سبب تل ترتله بهيږي، او په ډېر سهولت سره يې څښونکي خړوبيږي.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٢٨﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿٢٩﴾

ځئ ولاړ شئ ! هغه څيز ته چې وئ تاسې چې په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ ويل په دنيا کې.

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به منکرانو ته داسې ويل کيږي، بيا به وويل شي د الله له جانبه منکرانو ته داسې چې:

اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ ذِيْ ثَلٰثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾

ځئ لاړ شئ تاسې !، هغه سيوري ته چې خاوند د دريو خانونو څانګو دی.

تفسير: له «قتادة» رضي الله تعالى عنه او نورو ځنې مروي دي چې: د کافرانو د سيوري لپاره يو لوګی له دوزخه راوځي، چې په چاودلو سره به په دريو څانګو ويشل کيږي، وايي چې: دا لوګی به داسې وي چې له هر يوه منکر به له درې خواوو راچاپېر وي، يوه ټوټه به يې د سر له لوري د چترۍ په ډول ولاړه وي، او دويمه به يې په ښي لاس او درېمه به يې په کيڼ لاس، د حساب تر خلاصېدو پورې به دا خلق تر همدې سيوري لاندې وي، او ايمانداران او نېک کرداران به د عرش عظيم تر سيوري لاندې په ډېره هوسايي او آرام سره ولاړ وي.

لَا ظَلِيلٍ وَّلَا يُغْنِىْ مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چې نه به وي (دا سيورى) يخ، او نه به دفع كوي (له دوى نه هيڅ شى) له لمبې د اور نه.

تفسير: يعنې يوائې په نامه سره به سيورى وي، داسې كوم ګڼ سيورى به نه وي چې د هغه په وسيله د لمر له تودوخې يا د اور له لمبو څنې منكرين ځان وژغوري، يا د تندې د داخلي او خارجي تودوخې مخه ونيسي.

اِنَّهَا تَرْمِىْ بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بېشكه هغه (اور) ويشتل كوي په هسې بڅركو سرو سكروټو سره (چې هره يوه به يې وي) لكه لوړه (او چته) غټه مانۍ.

تفسير: يعنې د دوزخ دغه سكروټې به دغومره لوړې وي، او هغه سكروټې به د لويې مانۍ د وچتوالي په مېچ را الوځي، يا به د هغه د سكروټو لويوالى د لويې مانۍ له لويوالي سره برابر وي.

كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواكې هغه (بڅركي سكروټې قطار د) اوښانو زېړو تورو دى.

تفسير: يعنې كه له مانۍ سره تشبيه په لوړوالي (وچتوالي) كې وي؛ نو له اوښ سره به په لويوالي كې هم وي، كه هغه تشبيه په لويوالي كې وي؛ نو د ﴿كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ﴾ مطلب به داسې وي چې: ړومبى به د اور هغه بڅركي او سكروټې له مانۍ سره برابرې وي، بيا به ماتې او ورې شي د اوښ په اندازه به كيږي، يا به له اوښ سره په رنګ كې تشبيه ولري، خو په دې صورت كې هغو كسانو چې د ﴿جِمٰلَتٌ صُفْرٌ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره كړې ده؛ هغه زياته ښه لګيږي، ځكه چې له روايتونو څخه دا ثابته شوې ده، چې د دوزخ اور تك تور دى، او عرب تورو اوښانو ته د دې لامله «صفر» وايي چې هغه عمومًا زېړوالي ته مائل وي، والله أعلم.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٣٤﴾

افسوس، هلاكت، خرابي ده په دغې ورځې كې دروغ ويونكيو لره (د داسې عذابونو).

تفسير: چې داسې به يې ګڼل چې قيامت نه دى راتلونكى، او كه راهم شي؛ نو مونږ به هلته په آرام او هوسايۍ كې يو.

هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿٣٥﴾

دا هغه ورځ ده چې (مفيدې) خبرې نه كوي (په كې كفّار، يا به نشي نيولى هيڅ حُجّت پر الله باندې).

تفسير: يعنې منكران به ځينو مواطنو كې بالكل خبرې ونه شي كړى، او په هغو مواطنو كې چې وينا كوي؛ هغه به نافع نه وي؛ نو په دې لحاظ سره به د هغوى ويل او نه ويل ګرد سره برابر وي.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ ﴿٣٦﴾

او اذن حكم به ونه كړ شي دوى ته چې عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي).

تفسير: ځكه چې د معذرت او د توبې د قبلېدلو وخت تېر شوى دى.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۳۷﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په دغې ورځې د قيامت باندې).

تفسير: يعني هغه کسان چې دغه ورځ د دنيا په عدليو او محکمو باندې قياس کوي، او داسې يې ګڼلې وي چې که هسې کومه موقع راوړاندې شوه؛ نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوۡمُ الۡفَصۡلِ ۚ جَمَعۡنٰكُمۡ وَالۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۳۸﴾

دا ورځ د فيصلې ده، ټولوو مونږ تاسې (ای مکذّبانو) او پخواني خلق هم.

تفسير: د دې لامله چې ګرد سره راټول کړو، او بيا يې بېل بېل سره ودروو، او وروستنی او آخري حکم او فيصله ور واوروو.

فَاِنۡ كَانَ لَكُمۡ كَيۡدٌ فَكِيۡدُوۡنِ ﴿۳۹﴾

پس که وي تاسې سره لره څه کيد، مکر چل (په دفع د عذاب کې)؛ نو وکړئ دغه کيد، مکر، چل مو په ما باندې.

تفسير: هو که ! دا ګرد مو دلته سره را ټول کړي، اوس دې يو له بله سره جرګې او مشورې وکړي !، هر هغه چم او مکر فرېب او تدبير چې ځمونږ د نيولو لپاره جوړولی شي؛ هغه دې جوړ کړي، او راودې نېيي، په دنيا کې خو مو د حق په باطلولو او پټولو کې ډېر تدبيرونه کړي وو، نن مو هم له همغو تدبيرونو څخه هر يو مو چې زړه غواړي؛ راد مخه يې کړئ !.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۰﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په حساب کتاب باندې).

تفسير: چې په نورو يې هيله او اسره کړې وه، چې هغوی به مونږ په هر ډول سره چې وي؛ خلاصوي.

اِنَّ الۡمُتَّقِيۡنَ فِىۡ ظِلٰلٍ وَّعُيُوۡنٍ ﴿۴۱﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشۡتَهُوۡنَ ﴿۴۲﴾ كُلُوۡا وَاشۡرَبُوۡا هَنِيۡٓـئًا بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۴۳﴾

خامخا پرهېزګاران ويريدونکي به (د جنّت د ونو) په سيورو کې وي، او په (غاړه د) چينو کې به وي. او په (منځ د) مېوو کې به وي له هغه قسمه چې غواړي يې دوی. (او وايي به مؤمنانو ته پرښتې چې) خورئ تاسې او څښئ تاسې (ای متّقيانو) په داسې حال کې چې لذّت اخيستونکي به يئ په سبب د هغو (صالحه اعمالو) چې وئ به تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعني ويريدونکي له عذابه د الله چې کوي پرهېز له کفر او عصيان څخه؛ ړومبی د عرش بيا د جنّت په سيوريو کې به وي، د مکذّبينو په مقابل کې يې دا د متّقينو حال بيان وفرمايه، ځکه چې «الأشياء تعرفُ بأضدادها».

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۴۴﴾ وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۵﴾

(لکه چې جزاء مو متقيانو ته ورکړه؛) بېشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نېکانو ته. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په نعماوو د جنّت سره).

تفسير: چې په دنيا کې به يې مسلمانانو ته ويل: که له مړينې څخه وروسته بيا ژوندون وي؛ نو هلته به هم مونږ له تاسې څخه ښه يو، اوس چې هغوی تاسې په عيش او عشرت کې وينئ، او خپل ځانونه په تکليف او زحمت کې مومئ؛ نو دوی ته لا زيات تکليف رسيږي، او رسوا او ذليل کيږي، او وايي به منکرانو ته پرښتې داسې چې:

كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾

خورئ تاسو ! او نفع واخلئ (ای مکذّبانو له نعمتونو د فاني دنيا) لږې ورځې، بېشکه يئ تاسې مجرمان (ګنهګاران په عُقبی کې).

تفسير: دا خطاب مکذّبينو ته دی، چې څو ورځې نورې هم مزې وکړئ !، آخر به د دې خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول له تاسې څخې اخيست کيږي، ځکه چې تاسې د الله تعالی مجرمان يئ، چې د هغه سزا پر ته له حبس دوام او عذاب اليم څخه بل شی نه دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسير: چې د دنيا په عيش عشرت، ساعت تېری او لذّتونو کې ډوب تللي وي، له دې څخه خبر نه وي؛ هغه څيز چې تاسې ته د ګلانو آمېل ښکارېده، او هغه مو پخپلو غاړو کې اچول، هغه يو تک تور سخت چيچونکی مار او منګور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾

او کله چې وويل شي (په دنيا کې) دغو (مکذّبينو) ته چې رجوع وکړئ، لمونځ وکړئ تاسې (الله ته)؛ نه کوي دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسير: يعنې مکذّبين په لمانځه کې رکوع نه لري، يا د الله تعالی د عامو احکامو په مقابل کې غاړه نه ږدي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

افسوس، هلاک، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په اوامر او نواهي د الله).

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دې (قرآنه) به ايمان يقين راوړي (دغه منکران)، بلکه په بل شي باندې ممکنه نه ده پر ته له (قرآن).

تفسير: يعنې له قرآن مجيد څخه لوړ او کامل او مؤثر بيان به د چا وي؟ که دا مکذّبين په دې باندې باور نه کوي؛ نو پر کومې خبرې به ايمان راوړي، آيا له دې پاک قرآن څخې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کې دي، چې له اسمانه به راښکته شي؟.

تمّت سورة المرسلات بفضله، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ النَّبَإِ

«د (النبأ) سورت مكي دی، (۴۰) آيته (۲) رکوع لري، په نزول کی (۸۰) او په تلاوت کی (۷۸) سورت دی، وروسته له المعارج له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ①

له څه شي څخه پوښتنه کوي (کفار) يو له بله (يا له مؤمنانو څخه په طريقه د مسخرې څخه).

تفسير: يعني خلك د کومې خبرې پته لګولو او د کوم شيز په تحقيق او تفتيش کی مشغول دي؟ آيا په هغو کی داسې څه قوت او استعداد شته چې له ډيرو پوښتنو څخه په هغه شيز باندې وپوهيږي؟ هيڅکله به ونه پوهيږي، يا دا چې کافران دانکار او استهزاء او دنه منلو او مسخرو په ډول (طريقه) په خپلو منځونو کې او هم له پيغمبر او مسلمانانو څخه پوښتي خانه ! هغه لويه ورځ کله راځي؟ ولې دومره وځنډېده (ايساره شوه) اوس ولې نه راځي؟

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ② الَّذِیْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ③

پوښتنه کوي (کفار) دلويي خبرې (قيامت يا قرآن څخه چې مشتمل دی په بعث او نورو اخروي امورو). هغه (قرآن) چې دوی په کې مختلف دي (مؤمنان يي په حقانيت اقرار لري، او کافران ترې انکار کوي).

تفسير: يعني دقيامت لويه ورځ چې دخلقو په منځ کې په هغې کې اختلاف او شخړه ده او کفار په هغه کې سره مختلف دي، په انکار او په شک کې، يا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو ټولو، مؤمنانو دپاره دزيادت دويرې او دکافرانو له جهته دمسخرې نه، څوک راتګ نه مني، څوک يې په خيال کې ورته تللي دي.

كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ④ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ⑤

نه دی کوي (دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهيږي (دا کافران په عذاب دانکار باندې). بيا هيڅکله دی نه کوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهيږي (دغه منکران په هغه څه باندې چې حق دی په هغه وقت کی چی مړه شي او وشکي عذاب).

تفسير: يعني پيغمبرانو ددنيا له اوله تر اوسه پورې خلق ډير پوهولي دي، خو خلقو هيڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو مخ نه دی اړولی، اوس نژدې ده چې هغه ويروونکې نندارہ هغوی ته په مخ کې راشي، نو هلته به وپوهيږي چې دقيامت لويه ورځ څه شی ده؟ او دهغې پوښتنې او جګړې په څه ډول دي؟.

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهٰدًا ⑥

آيا نـه ده ګرځولې مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولې ده مونږ ځمکه فرش لپاره دهستوګنې دخلقو).

تفسير: چې خلق په سکون او اطمينان پرې ډډې ولګوي، او هستوګنه پرې وکړي، او په آرامۍ او هوسايۍ (راحت) سره ناسته ملاسته په کې وکړي.

وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ۞

او (آيا نـه دي ګرځولي مونږ) غرونه ميخونه (بلکه ګرځولي دي مونږ غرونه دځمکې ميخونه چې په سبب دهغو برقراره ده).

تفسير: لکه چې يو شی دميخونو په وهلو سره ټينګيږي او نه سره بيليږي او نه له خپل ځاي څخه دېخوا او هغې خوا ته خوځيږي؛ همدا راز دځمکې هغه ابتدائي خوزېدل او سره بيلېدل دغرونو د شته والي په سبب شول، او دالله تعالی په امر يې پـه ښکاره ډول يـو راز آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ۞

او پيدا کړي يئ مونږ تاسې جوړه (نر او ښځه).

تفسير: يعنې الله تعالی د نارينه دسکون او راحت او هوسايۍ او وخت تيرولو دپاره ښځه دده جوړه کړې ده، يا به له ازواج څخه مراد راز راز اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وي.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۞

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسې قطع د کارونو آرام راحت (دابدانو دتاسې).

تفسير: يعنې سړی چې په اوږدې ورځې کې له ډير کار او بار او خوځېدو ستړی ستومانه کيږي نو هر کله چې اوده شي؛ نو ګرده ستوماني او ستړتيا يې لرې کيږي، ګواکې خوب د آرامۍ او هوسايۍ نوم دی، وروسته له دې دخوب په مناسبت شپه هم ياديږي.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ۞

او ګرځولې ده مونږ شپه لباس (پټوونکې دهر څيز په تيارې خپلې سره).

تفسير: همغسې چې سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوي، همدارنګه دشپې تياره هم دخلقو پرده ساتي، او هغه چارې چې دپټېدلو وړ وي؛ زياتره يې دشپې په تياره کې کولی شئ، په هسې او ښکاره ډول هم سړی له ورځې زياتره دشپې له مخې ديخنۍ او نورو شيانو لامله جامې اغوستلو ته اړ او محتاج کيږي.

وَّجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۞

او ګرځولې ده مونږ ورځ (وقت دطلب) معاش (او د کارونو).

تفسير: زياتره هر راز چارې او ګټې دورځې له مخې کيږي، چې له هغو څخه هر خوک دخپل کور او کهول حوائج او اړتياوې لرې او خپل زړه ډاډه کوي، دشپې او ورځې په مناسبت د اسمان او لمر خبره هم کيږي، يا دا چې دځمکې په مقابل کې داسمان بيان هم کاوه شي.

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿۱۲﴾

او جوړ کړي دي مونږ دپاسه دتاسې اوه محکم (اسمانونه چی نشته په کې هیڅ نښه دخلل او د نقصان).

تفسیر: یعنې اووه کلك اسمانونه جوړ شوي دي، چې سره له دومره زیاتو پېړیو مدتو دتېرېدلو اوس هم دپخوا په شان دي، او هیڅ یو کنډو په کې نشته، او داسې ټینګ او کلك دي چی له سره نه نړیږي، او هیڅ یو چاود او درز په کې نه ښکاري.

وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿۱۳﴾

او ګرځولې پیدا کړې ده مونږ (په اسمان کې) ډیوه روښانه.

تفسیر: یعنې لمر چې دتودوخې او رڼا دواړه اوصاف په کې شته.

وَّأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿۱۴﴾

او نازلې راښکته کړېدي مونږ له نچوړونکو او ورونکیو (وریځو) څخه اوبه ډېرې توئیدونکې پاکې صافې.

تفسیر: څڅیدونکې وریځې یا څڅولې هواوې.

لِّنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿۱۵﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿۱۶﴾

لپاره د دې چې راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانې، او واښه. او باغونه یو له بل سره ګڼ نژدې.

تفسیر: یعنې ډېر ګڼ باغونه، یا دا چې په یوې ځمکې کې یې راز راز ونې او باغونه شنه کړي دي.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿۱۷﴾

بېشکه ورځ د فیصلې (په مابین د خلقو کې قیامت دی) وخت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر: د فیصلې ورځ به هغه وي چې ښه او بد داسې سره بیخي په کې بیلیږي، چې په هیڅ ډول اشتراك او اجتماع به په کې نه پاتې کیږي، هره نیکي خپل معدن ته او هره بدي خپل مرکز ته ورځي، ښکاره ده چې داسې کامل امتیاز او افتراق په دې دنیا کې نشي کېدی.

يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿۱۸﴾

هغه ورځ چې وپو کل شي (دویم ځلي) په صور (شپېلۍ) کې؛ نو راځئ به تاسې ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته).

تفسیر: یعنې ډېر زیات غونډونه او فرقې سره ټولیږي، چې د هغوی وېشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلي او مربوط دي.

وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتۡ أَبۡوَٰبٗا ١٩

او پرانستلی، څیرلی به شي اسمان (په دغه ورځ د قیامت کې)؛ نو شي به دروازې دروازې.

تفسیر: یعنې اسمان به داسې وپرانیستلی او ټوټې ټوټې شي چې له لرې به دروازې په کې ښکاري.

وَسُيِّرَتِ ٱلۡجِبَالُ فَكَانَتۡ سَرَابًا ٢٠

او روان به کړل شي غرونه، نو شي به لکه سراب (شګو ګل ځلېدونکې څمکه لکه اوبه).

تفسیر: لکه چې په ځلېدونکو شګو باندې له لرې څخه د اوبو ګمان کیږي؛ همداسې په هغو غرونو باندې به هم اټکل کاوه شي، څکه چې هغه به غرونه نه وي، بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتۡ مِرۡصَادٗا ٢١ لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابٗا ٢٢

بېشکه دوزخ چې ځای د انتظار (د کتو لپاره د تېرېدونکیو دی). سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنې ځای دی.

تفسیر: یعنې دوزخ د شریرینو په انتظار کې دی، او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنې ځای دی، یا بېشکه دوزخ څارونکی دی، او ځای د تېرېدلو د خلقو دی، نو مؤمن به ترې تېر شي، او کافر به په کې پرېوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحۡقَابٗا ٢٣

ځنډ کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې ډېرې زمانې (بلکه همېشه به په کې پاتې کیږي).

تفسیر: چې د شمېرلو مېچ یې نشته، سره له دې چې ډېرې زمانې او پېړۍ تیریږي، خو د دوی مصیبت به پای ته نه رسیږي.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرۡدٗا وَلَا شَرَابًا ٢٤ إِلَّا حَمِيمٗا وَغَسَّاقٗا ٢٥

نه به څکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې سړه (هوا اوبه)، او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پرته له ډېرو تودو اوبو او بهېدونکیو زوو له وینو سره.

تفسیر: یعنې نه د یخنۍ راحت او هوسایي مومي، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږي، یواځې تودې اوبه وررسیږي، چې له هغو څخه د هغوی خولې سوځي، او کولمې یې پرې کیږي، او له ګېډې څخه د باندې لویږي، او بل هغه تکې زیږې بهېدونکې زوې وررسیږي، چې د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځي، الله تعالی دې مونږ له دې او له نورو دنیوي او اخروي هر راز ربړو څخه وساتي.

جَزَآءٗ وِفَاقًا ٢٦ إِنَّهُمۡ كَانُواْ لَا يَرۡجُونَ حِسَابٗا ٢٧ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابٗا ٢٨

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره). بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې نه ویرېدل امید هیله یې نه لرله د حساب. او دروغ یې ګڼل آیتونه څمونږ په ډېر دروغ ګڼلو سره.

تفسیر: یعنې د هغه شي نه چې دوی ترې نه ویرېدل، او نه یې ترې هیله لرله؛ هم هغه وردمخه شو، او هغه خبره چې دروغ یې بلله؛ پخپلو سترګو یې ولیدله، اوس ګورو چې دوی څنګه تکذیب او انکار کوي.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾

او هر څیز (له طاعته او معصیته) شمېرلی دی مونږ هغه په لیکلو سره (په لوح محفوظ کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې هر څیز د الله تعالی په ازلي او ابدي علم او پوهې کې شته، او د هغه د علم المحیط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کې لیکلی دی، هیڅ یو ښه او بد کار د الله تعالی د علم له احاطې څخه د باندې نه دی، د یوې ورې ذرې پوښتنه او شمېر هم کوي، او وبه ویل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کې په وخت د وقوع د عذاب کې پردوی باندې د أکرم شأنه وأعظم برهانه له جانبه داسې چې:

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چې له سره نه زیاتوو مونږ پر تاسې پر ته له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندې).

تفسیر: یعنې همغسې چې تاسې په تکذیب او انکار کې تېرې او وړاندې تګ کوئ؛ نو که بې واکه مرګ او مړینه تاسې ته درپېښه شي؛ تل به مو همدا وړاندې تګ وي، اوس د لویو ربړو خوند وڅکئ !، مونږ به هم ستاسې عذاب داسې زیاتوو چې هیڅ تخفیف او سپکتیا به په کې نه وي، او د یوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کیږي، او دغه آیت ډېر سخت دی لـه آیتونو د قرآنه په حق د دوزخیانو کې، اوس الله تعالی أعظم برهانُه وأعلی شأنُه د مؤمنانو کرامت داسې بیان فرمایي:

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بېشکه خاص متقیانو ته (په آخرت کې) ځای د خلاصي بري کامیابی دی. باغونه (د مېوې) او د انګورو (ونې) دي. او پېغلې انارتیونې همځولې دي.

تفسیر: یعنې داسې انارتیونې پیمخې پېغلې چې دوی د خپل پېغلتوب وروستني مېچ ته رسېدلې وي، او ګردې په یوه عمر او یوه ونه وي؛ متّقیانو ته ورعنایت کیږي.

وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾

او (متقیانو ته په جنّت کې د شراب طهور) پیالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسیر: یعنې د پاکو خوږوبي (شراب طهور) په څنډو اوښتي جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ورڅښولی کیږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾

نه اوري په دغه (جنّت کې متّقیان) لغو چټي (بېکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر: یعنې په جنّت کې چټي خبرې اترې نه وي، او ملنډې نه پکښې اورېدلی کیږي، درواغ او فرېب او درغلي په که نه وي، نه ځوک له چا سره جنګ جنجال کوي، ځکه چې هلته د جګړې او شخړې هیڅ یوه پېښه نه وي، او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

(جزاء به ورکوله شي متّقيانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډېره (په حساب د اعمالو سره).

تفسير: يعنې د يوې يوې ذرې شمېر به کيږي، او ښه بدل او کافي اجر يې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کيږي، هسې رب أكرم شأنُه وأعظم برهانُه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

چې رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيونو دی چې په منځ د دغو دواړو (ځمکې او اسمان) کې دي، ډېر مهربان دی، نه به مالکان کيږي (د شفاعت، نه به توانيږي خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسير: يعنې نه به قادريږي هيڅوک چې خبرې وکړي له الله سره له وېرې، يا نه به مالکان کيږي د شفاعت لپاره د هر چا مګر خو په اذن د الله تعالی، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالی عظمت، جلال او لورينه داسې ده چې هيڅوک د الله تعالی په مخ کې خبرې نشي کولی، او شونډې نشي خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا ﴿٣٨﴾

په هغې ورځې (د قيامت) کې چې ودريږي روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسير: له روح څخه مقصد ګرد ساکښان دي، يا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وي، چې جبريل عليه السلام دی.

لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوي خبرې (هيڅوک له وېرې په باب د شفاعت کې مګر) پرته له هغه چې اذن حکم وکړي ده ته رحمان (د خبرو يا د شفاعت)، او ويلی يې وي صواب ښه خبره (په دنيا کې چې لا اله الا الله ده).

تفسير: يعنې په هغه دربار کې هر څوک هر څه چې وايي؛ د هغه الله تعالی په اذن او حکم اشاره يې وايي، او څه چې وايي؛ همداسې خبرې کوي چې د ويلو او کولو وړ او خورا (درستې) او معقولې وي، لکه د کوم غير مستحق سپارښت نه کوي، په هغه ورځ کې او د الله تعالی په حضور کې به د سپارښت وړ يواځې هغه څوک کېدی شي؛ چې په دنيا کې له رښتينو او جوتو خبرو څخه زياتره رښتيا او جوتې خبرې يې له خولې څخه وتلې وي، او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه يې ويلې وي، يعنې مسلمان وي نه کافر، ولې چې نه کوي شفاعت مګر خو د مستحق مؤمن، ای الله تعالی ! تل دا کلمه ځمونږ په ژبو جاري لره !.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۖ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ إِلٰى رَبِّهِ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه، پس هر هغه چې اراده وکړي؛ نيسي طرف د رب خپل ته مرجع.

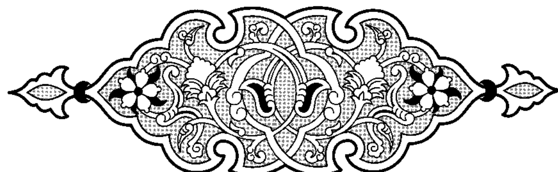
تفسير: يعنې هغه د قيامت ورځ خامخا راتلونکې ده، اوس هر هغه څوک چې خپله ښه او بهتري غواړي؛ ښايي چې د هغې ورځې لپاره ځان تيار کړي، او په زړه پورې تيارى ورته ونيسي !.

إِنَّآ أَنذَرۡنَٰكُمۡ عَذَابٗا قَرِيبٗا يَوۡمَ يَنظُرُ ٱلۡمَرۡءُ مَا قَدَّمَتۡ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلۡكَافِرُ يَٰلَيۡتَنِي كُنتُ
تُرَٰبَۢا ٤٠

بېشکه مونږ چې یو ویروو مونږ تاسې (ای کُفّارو) له یوه عذاب راتلونکي نژدې څخه (چې عذاب د آخرت دی)، هغه ورځ چې وبه ویني هر سړی هر هغه څه چې په مخ کې لیږلي دي دواړو لاسو د ده، (یعني ښه او بد، وړاندنی وروستنی چارې او اعمال یې وروړاندې کیږي)، او وبه وایي کافر (په ورځ د قیامت کې): کاشکې چې وی زه خاورې.

تفسیر: یعني کاشکې زه خاورې وی !، په دنیا کې چې هیڅ کله پیدا شوی نه وی !، ځکه چې د همدغه پیدا یښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم.

تمّت سورة النبأ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

«د (النازعات) سورت مکّي دی، (۴۶) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۹)، په نزول کې (۸۱) سورت دی، وروسته د (النّبأ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿٢﴾

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکوونکيو (ارواحو د کفّارو لره) سخت وښکل. (او قسم دی) په ملائکو اسان وښکوونکيو (ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل).

تفسیر: یعنې قسم دی په هغو پرښتو باندې چې د کافرانو په رګونو کې ورننوځي، او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډېره سختۍ سره وباسي، یا قسم دی په ستوریو ځغلېدونکیو باندې له مشرق نه مغرب ته.

﴿وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا﴾«او قسم دی په ملائکو اسان وښکوونکیو ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل»، یعنې هغه پرښتې چې له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانیځي، او بیا دوی په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ځغلي، خو په یاد یې ولرئ چې دا ذکر د روح دی، او د بدن نه دی، لنډه یې دا چې ښه سرې په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ور ځغلي، او بد سړي ترې تښتي، نو یې په راښکودلو سره بېرته بیایي، یا قسم دی په هغو ستوریو باندې چې وځي له یوه برجه بل برج ته.

وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿٣﴾ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿٤﴾

او قسم دی په تېزو غوټه وهونکیو (ملائکو په تعمیل د احکام الله) تېز غوټه وهل. نو قسم دی په وړاندې کېدونکیو (ملائکو) باندې وړاندې کېدل (په ارواحو د مؤمنانو جنّت ته).

تفسیر: یعنې هغه پرښتې چې روح له ځان سره اخلي، او د ځمکې څخه د اسمان په لوري په داسې سرعت او سهولت سره ځغلي، لکه چې بې له کوم تکلیفه په اوبو باندې ګرندی لامبو وهي، بیا نو د دې ارواحو په باره کې هر هغه امر چې د الله تعالی له خوا کیږي؛ د هغه په ځای راوړلو ته په ډېر شوق، او تلوار سره ورځغلي، یا قسم دی په تسبیح ویونکو باندې په تسبیح ویلو سره، یا په هغو ستوریو باندې قسم دی چې وړاندې کیږي یو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿٥﴾

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوي چارو کې، جواب د قسم دا دی چې خامخا به راپورته کړی شئ تاسې لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر: یعنې وروسته له هغه د دې ارواحو په نسبت کې د ثواب حکم کیږي که د عقاب؛ د دې دواړو احکامو تدبیر او انتظام په همدغو پرښتو پورې اړه (تعلّق) لري، او د هر حکم په کولو سره مشغولیږي، یا به مطلقًا له هغو پرښتو څخه مراد وي چې د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندې مسلّطې دي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾

هغه ورځ چې ولړځيږي لړځېدونکې (چې اوله شپېلۍ ده). پس راځي پس له دې نه هغه وروسته راتلونکې (چې ثاني نفخه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به ولړځيږي غرونه او ځمکه له اول ځلي شپېلۍ او صور له پوکلو څخه، شاه صاحب ليکي چې پرله پسې ځمکه لړځيږي، ډېرو مفسّرينو له «رادفة» څخه مراد دويم صور او شپېلۍ اخيستې ده، والله تعالی أعلم.

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغې ورځې کې به بې قراره رپېدونکي وېرېدونکي وي. سترګې د هغوی به سپکې ذليلې ښکته وي (له وېرې).

تفسير: يعنې د پرېشانۍ او وېرېدلو له سببه به زړونه رپيږي، او ځانونه به لړځيږي، د دوی سترګې به خوارې او سپکې او ښکته وي، او د ذلّت او ندامت او پښېمانۍ ګردې نښې به په هغوی کې له لرې ښکاري.

يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

وايي به (دغه منکران د بعث تمسخُرًا) آيا مونږ به بيا وګرځولی شو په ړومبي حالت (بيا ژوندي کيږو؟). آيا کله چې وګرځو مونږ هډوکي زاړه رېژېدونکي (نو بيا به هم ژوندي کيږو؟). وويل (منکرانو تمسخُرًا) دغه (ګرځېدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وخت کې ګرځېدل نقصانمن زيانمن دي.

تفسير: يعنې د هديرې په ژوره کې له ښخېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه مونږ ژر تر ژره بېرته ژوندي کيږو؟ مونږ خو په دې خبرې نشو پوهېدی چې په رژېدلي زاړه هډوکي کې به بيا څنګه روح ننوځي؟ که داسې کومه پېښه وشي؛ نو بيا به ژوندي کېدل ډېر ضرر لرونکي او زيانمن وي، ولې چې مونږ هغه ژوندون لره څه تياری نه دی کړی، او هيڅ شی او سامان نه ورته لرو، دا خبرې دوی په ملنډې او مسخرو سره کوي، نو بيا فرمايي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ چې:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

پس بېشکه دا (ثاني نفخه) خو پوکل يو دي (ډېر اسان چې پرې ژوندي کيږي ګرد مخلوقات). پس ناڅاپه وي به دغه (خلق ټول) په مخ د ځمکې (پس له مرګه).

تفسير: ځينې د «ساهرة» مصداق شام بولي، او ځينې يې د دوزخ نوم ګڼي، يعنې منکر خلق دا خبره ډېره سخته ګڼي، او حال دا دی چې داسې چارې پاک الله تعالی ته ډېرې آسانې دي، تر دې چې د يوې سلګۍ وهلو په مېچ دا ګردې چارې کيدونکې دي، يعنې د يوې چغې او د صور په پوکلو سره بې له ډيله ګرد پخواني او وروستني مړي له ځمکې څخه د حشر په ډګر کې سره ټوليږي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿١٥﴾

آيا راغلې ده تاته (اې محمده ! بلکه بېشکه رسېدلې ده تاته اې محمده !) خبره د موسی.

تفسير: دا قصه په څو ځو ځايونو کې په تفصيل سره ذکر شوې ده، يعنې په تحقيق راغلې ده تاته خبره د دغه موسی.

إِذْ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلْوَادِ ٱلْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

کله چې ور غږ کړ دغه (موسی) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طوی کې.

تفسير: يعنې د طور له غره سره نژدې، او موسی ته الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ دغسې امر وفرمايه چې:

ٱذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چې بېشکه ده سر غړولی (تجاوز يې کړی) دی (د الله تعالی له احکامو). نو ووايه ورته: آيا مينه لرې ته په طرف د دې چې پاک شې (له شرک او معاصي نه)؟. او (رغبت لرې دېته چې) لاره دروښيم تاته طرف د رب ستا ته؛ پس وويرېږې ته (له عذابه).

تفسير: يعنې که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړې؛ نو زه د الله تعالی په امر ستا اصلاح کولی شم، او داسې لاره درښيم چې پر هغې باندې له تللو څخه ستا په زړه کې د الله تعالی وېره او د هغه کامل معرفت ټينګ شي، ځکه چې د وېرې شته والی بې له پوره معرفت متصوّر نه دی، ښکاره شوه چې د موسی عليه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه، او يواځې د بني اسرائيلو نجات او ژغورنه له قيده نه وه، پس موسی عليه السلام فرعون ته ورغی، او هغه ترې معجزه وغوښته.

فَأَرَىٰهُ ٱلْـَٔايَةَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسی) دغه (فرعون ته) معجزه لويه.

تفسير: يعنې هلته رسېدلی د الله تعالی پيغام يې ورساوه، او موسی فرعون ته د حجّت د تمامولو لپاره له ګردو څخه لويه معجزه له همسا ځنې د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذيب وکړ (فرعون د موسی) او ويې نه مانه. بيا يې شا کړه (له ايمانه) لاړ په ډېره بيړه سره (په فساد پسې).

تفسير: يعنې هغه ملعون فرعون نه وو منونکی، او په دې فکر کې ولګېد چې ډېر سړي سره راټول کړي او کوډګران ولټوي، او پر دې باندې يې وګماري چې د موسی عليه السّلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړي.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد ساحران) راټول کړل، پس غږ يې وکړ. پس وويل (فرعون داسې چې) زه رب پالونکی ستاسې يم ډېر لوی لوړ.

تفسير: يعنې له ګردو څخه لوی رب خو زه يم، نو دا موسی عليه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب د آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنې دلته د دنیا په اوبو کې ډوب شو، او هلته د عقبی په اور کې سوځي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بېشکه په دغه (ډوبېدلو د ده او سوځېدو د ده) کې خامخا عبرت دی هغه چا لره چې ویریږي (له الله نه).

تفسیر: په دې قصې کې ډېرې خبرې د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو لپاره شته، په دې شرط چې د سړي په زړه کې لږ څه د الله تعالی وېره وي.

(ربط): د موسی علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کې استطرادًا راغلې ده، وروسته له دې نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوري اوړي، لکه چې اوس د قیامت منکرانو ته الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانهُ داسې فرمایي:

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسې ډېر سخت یئ د پیدایښت لامله که اسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (اسمان).

تفسیر: یعنې د تاسې پیدا کول هغه هم وروسته له دې چې یو ځلې پیدا شوي یئ له اسمانونو څخه ګران دی؟ کله چې تاسې د داسې لوی اسمان خالق او مالک الله تعالی پېژنئ؛ بیا نو پخپلو بیا پیدا کېدلو کې ولې تردّد او شبهه لرئ؟ جوړ کړی دی الله اسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی د هغه (اسمان) نو سم صاف بې عیبه یې کړ. او توره تیاره یې کړه شپه د دغه (اسمان)، او راویې ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسیر: یعنې په اسمان کې فکر ووهئ ! چې څومره زیات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم مرتب بې عیبه او بې نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه ډول انتظام او تدوین او ترتیب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوریو څخه څومره ګټې اخلئ؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پېژندلو او نورو شیانو کې ورځنې ګټور کېږئ، د اسمان ننداري ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بېل بېل څیر شئ چې څرنګه درښکاري؟ او د تعجّب او د حیرت وړ دربریښي؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پیدایښت د اسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسیر: یعنې د ځمکې او د اسمان له منځه کوم یو وړاندې او کوم یو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل کوم ځای کې څه خبرې شوي دي، ځمونږ د دغه تفسیر د «حم السجدة» سورت وګورئ !.

اوس الله أعلی شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ د ځمکې د غوړولو لږ څه نور تشریح داسې فرمایي:

أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعٰهَا ﴿۳۱﴾

را ایستلي دي (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دې، او واښه ورشو د دې.

تفسیر: یعنې الله تعالی سیندونه او چینې بیولې دي، او د هغو اوبو په وسیله یې قسم قسم نباتات، واښه پیدا کړي دي.

وَالْجِبَالَ اَرْسٰهَا ﴿۳۲﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه).

تفسیر: چې له خپل ځای څخه نه خوځیږي، او د ځمکې مخصوص اضطرابات او خوځېدل یې هم ورک کړي دي، او دغه ثبات د ځمکې؛ او جریان د اوبو پرې، او ایستل د محصولاتو ترې؛ کړي دي الله أکرم شأنُهُ وأعظم برهانُه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿۳۳﴾

لپاره د نفعې ستاسې او لپاره د نفعې د چارپایانو ستاسې (ای بندګانو ځما !).

تفسیر: یعنې که دا انتظام نه وي؛ نو ستاسې او ستاسې د حیواناتو چارې به څرنګه پوره کېدې؟ د دې ګردو شیانو له پیدا کولو څخه ستاسې د اړتیاوو پوره کول، راحت او هوسایي رسول او نورې ګټې مراد دي، نو ښایي چې تاسو د هغه حقیقي منعم شکر اداء کړئ !.

فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ﴿۳۴﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰى ﴿۳۵﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ لِمَنْ يَّرٰى ﴿۳۶﴾

پس کله چې راشي آفت بلاء لویه (قیامت یا وخت د ورتګ د کفّارو جحیم ته، او د مؤمنانو نعیم ته؛). په هغه ورځ به یاد کړي انسان هغه څه چې کړي یې وي (که خیر وي یا شر په دنیا کې). او څرګند (ښکاره) به کړی شي دوزخ هر هغه چاته چېویني یې (د لیدلو خاوند وي).

تفسیر: یعنې دوزخ به داسې په عام منظر کې راویست شي، چې هر لیدونکی به یې ویني، او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کې نه وي.

فَاَمَّا مَنْ طَغٰى ﴿۳۷﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿۳۸﴾

پس هر هغه چې سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړی یې وي ژوندون لږ خسیس (پر آخرت باندې).

تفسیر: یعنې دنیا ته پر آخرت باندې ترجیح ورکوي، او هغه ښه ګڼي او غوره کوي یې، او آخرت بالکل هیروي؛

فَاِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿۳۹﴾ وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ﴿۴۰﴾ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿۴۱﴾

پس بېشکه دوزخ همدا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځای دی. او هر هغه څوک چې ویریږي له ودرېدلو (په مخ د) رب خپل، او منع کړی یې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه؛ نو بېشکه جنّت همدا (د ده) د هستوګنې ځای دی.

تفسير: يعني هغه څوك چې د دې خبرې لامله ويرېږي چې زه يوه ورځ د الله تعالى په مخ كې د حساب او كتاب لپاره ودرېږم، او د دې وېرې لامله يې د خپل نفس په خواهش ناكاره كار ونه كړ، او د الله تعالى ګرد احكام يې ومنل، او له نواهيو څخه يې ځان وژغوره، نو د هغه ځاى خامخا په جنّت كې دى.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه كوي له تا څخه (اى محمده ! منكران) د قيامت، چې كله به وي وقوع د هغه (قيامت).

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرٰهَا ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهٰهَا ﴿٤٤﴾

په څه كې يې ته (ستا څه كار دى) له ذكره پوهېدلو څخه د هغه (قيامت څخه، بلكه تا لره علم نشته). خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم په قيامت چې كله به وي؟).

تفسير: يعنى د هغه پوره ورښول ستا كار نه دي كه هر څومره پوښتنې وشي هيچا ته دا پته خبره ښكاره كيدونكى نه ده او ددى كار پوره علم الله تعالى ته معلوم دي.

إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشٰهَا ﴿٤٥﴾

بېشكه ته (اى محمّده) وېروونكى يې د هغه چا چې ويرېږي له (عذاب د) هغه (قيامت) نه.

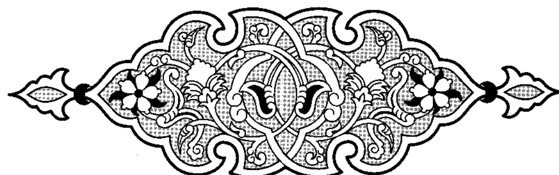
تفسير: يعنې اى محمده ! ستا كار د قيامت د خبرو اورول او د خلقو وېرول دي، ګواكې ستا د ويرولو د نتيجې اعتبار يواځې د هغه كسانو په حق كې دى چې له هغو څخه د ګټې اخيستلو اميد وي، او اهليت يې ولري، كه نه نا اهل سړى له انجامه غافل شوى، همداسې په فضولو بحثونو كې لوېږي، چې قيامت به كله او په كوم تاريخ كې او په كوم كال كې واقع كيږي؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحٰهَا ﴿٤٦﴾

ګواكې دغه (منكران) په هغې ورځې كې چې ويني دغه (قيامت داسې به ګڼي) لكه چې نه يې وو كړى ځنډ (په دنيا يا قبورو خپلو كې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې، يا په قدر د څاښت.

تفسير: يعني اوس خو شور لګوي، چې د قيامت په راتلو كې ولې دومره ځنډ او ډيل وشو؟ ولې ژر نه راځي؟ مګر په هغه وخت كې به دوى ته څرګنده شي چې قيامت خورا ژر راغلى، او هيڅ معطّلي او ډيل په كې پېښ شوي نه دي.

تمّت سورة النازعات بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ عَبَسَ

«د (عبس) سورت مکي دی، (۴۲) آیته (۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۸۰) په نزول کې (۲۴) سورت دی، وروسته د (النّجم) له سور ته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

رسول أکرم صلی الله تعالی علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبرې کولې، او دوی یې پوهول، په دې منځ کې یو ړوند مسلمان عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه د دوی په خدمت ور حاضر شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجّه یې ځانته ور اړوله چې: «یا رسول الله ! د دې آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څه یو څه راوښیئ همغسې چې الله تعالی تاته درښوولي دي !»، هغه د دې ړانده له دې بې وخته پوښتنې څخه لږ خپه شو، او ښایي چې د ده مبارک په زړه کې داسې کومه خبره هم تېره شوي وي، چې زه اوس په مهمّو خبرو کې مشغول او بوخت یم، که د قریشو دا غټان په ښه ډول وپوهولی شم؛ ګوندې چې دوی د اسلام په لوري راشي، او د دوی له سببه نور ډېر کسان هم مسلمانان شي، او حال دا دی چې عبد الله بن أمّ مکتوم مسلمان دی، او د هغه لپاره نور ډېر وختونه هم شته چې په هغو کې خپلې داسې پوښتنې وکړي او تعلیم حاصل کړي، هغه نه ګوري چې که زه له دغو بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګې واړوم، او ده ته التفات وکړم؛ نو ځما دا وضعیت به په هغو باندې لږ شاق تېر شي، او شاید چې هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ نه نیسي، لنډه یې دا چې دوی منقبض شول، او د انقباض نښې د دوی په وچولي (تندي) کې ښکاره شوې، په دې خبره باندې دا آیات نازل شول، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته له دې کله به چې دغه ړوند صحابي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې راتللو؛ نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه، او ورته ویل به یې: «مرحبًا بمن عاتبني فیه ربي».

عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ ۝١ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ۝٢

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ یې وګرځاوه. د دې لامله چې راغی ده ته ړوند.

تفسیر: یعنې د پیغمبر په وچولي (تندي) کې د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځې ولوېدې، او خپل مخ یې ترې واړاوه، او ښایي چې ده ته د دې ړانده د معذورۍ د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډېر په کار وو.

وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰىٓ ۝٣ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ۝٤

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده له احواله د دې ړانده) ښایي چې هغه (ړوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو). یا به ذکر پند واخلي پس نفع به ورسوي ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر: یعنې هغه ړوند طالب صادق وه، تاسې ته څه معلومه ده چې ستاسې د توجّه له وجې به د هغه حال زیات اصلاح کېده، او د هغه نفس به لا پاکېده، یا به ستاسې کومې خبرې د دوی په غوږونو کې ځای نیوه، ښایي چې ستاسې په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شي پوهېده، او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ۝ فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ۝ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝

او هر هغه څوک چې استغناء یې کړې ده (پروا نه کوي د هدایت). نو ته هغه ته قصد کوې (د هغه د مسلماني په فکر کې یې). او نشته پر تا باندې هیڅ الزام چې هغه پاک نشي (په اسلام سره).

تفسیر: یعنې هغه خلق چې د خپلې مغرورۍ او متکبّرۍ او لويي په سبب د حق پروا نه لري، او لويي هغوی ته اجازه نه ورکوي چې الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړي؛ ته ولې په هغوی پسې ګرځې، او غواړې چې هرومرو هغوی مسلمانان شي، او د هغوی د اسلام اثر په نورو هم ولوېږي، حال دا دی چې د الله تعالی له پلوه پر تاسې باندې هیڅ یو الزام نشته، چې دا متکبر مغرور او لويي خوښوونکی سړی ولې په لاره نه دی راغلی؟ په تاسې دا فرض وو چې هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړئ، او دا کار تاسې وکړ، زیات له دې نه د دې بې پروا متکبّرانو په فکر کې په دې اندازې لوېدل په کار نه دي، چې رښتیني طالبان او مخلص ایمانداران ستاسې له توجّه څخه بې برخې پاتې شي.

وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ ۝ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۝

او هر هغه څوک چې راشي تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر). حال دا چې دی ویرېږي (له الله نه).

تفسیر: یعنې دغه د خیر طالب عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه له الله جلّ جلاله څخه ویرېږي.

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۝

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب الخیر څخه) مخ ګرځوې (مشغولېږې، تغافل کوې، له کفّارو سره خبرې کوې).

تفسیر: حال دا دی چې له همداسې سړي څخه ګټه واخلئ، او د اسلام لپاره کار وکړئ، وایي چې همدې ړانده صحابي ابن أمّ مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بیرغ یې په اوږه کېښوده، او د قادسیې په جهاد کې شریک شو، تر دې چې په جهاد کې یې شهادت وموند، رضي الله تعالی عنه وأرضاه.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ۝

مه کوه بیا داسې (ځکه چې) بېشکه دا (سورت) یو تذکره پند دی (له جانبه د الله تهولو ته). نو هغه څوک چې غواړي ودې مني دغه (پند د قرآن).

تفسیر: یعنې که متکبّر اغنیاء قرآنکریم ونه لولي، او د هغه پند ته غوږ کېنښږدي؛ نو ځانونو ته ضرر رسوي، ځکه چې قرآن مجید د هغو څه پروا نه لري، نه تاسې ته ښایي چې دومره زیات د هغوی فکر وکړئ، پر تاسې باندې دومره دي چې خپل عمومي تبلیغ او پند ووایئ، که څوک خپله ګټه غواړي؛ نو ځان دې پرې پوه کړي، او ودې لولي، او عمل دې پرې وکړي.

فِىۡ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ۙ﴿۱۳﴾ مَّرۡفُوۡعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۙ﴿۱۴﴾

(دغه قرآني آيات ليکلی شوي دي) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کې). چې پورته دي په قدر او عظمت کې، پاک کړی شوي دي (له رسېدو د شياطينو او له نورو ټولو عيبونو نه).

تفسير: يعني آيا د دې مغرور او لويي خوښوونکي له منلو څخه د قرآن عزّت او وقعت زياتيږي؟ قرآن مجيد خو هغه پاک کتاب دی چې آيتونه يې په اسمان کې نهايت معزّز او لويه مرتبه لري، او په پاکو پاڼو کې ليکلی شوي دي، او په ځمکه کې هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا زيات عزّت او احترام ساتي، او په ډېر تقديس او تطهير يې په لوړو ښو ځايونو کې ږدي.

بِاَيۡدِىۡ سَفَرَةٍ ۙ﴿۱۵﴾ كِرَامٍۢ بَرَرَةٍ ؕ﴿۱۶﴾

په لاسونو د (ملائکو). ليکونکيو عزتمنو نېکو.

تفسير: يعني هلته يې پرښتې ليکي، او سم له هغه سره وحي راځي، چې هغوی د قرآن کريم د هر راز تزييد، تنقيص، تحريف او تبديل څخه ځانونه ژغوري، او هغه تل همغسې پاک ساتي.

قُتِلَ الۡاِنۡسَانُ مَاۤ اَكۡفَرَهٗ ؕ﴿۱۷﴾

لعنت کړی شوی دی په (کافر) انسان، چې څه شي کافر کړی دی (باعث کړی يې دی په کفر).

تفسير: يعني د قرآنکريم غوندې د لوی نعمت هيڅ قدر او عزّت يې ونه پېژنده، او د الله تعالی حق يې پر ځای نه کړ، او له دې نه يې هيڅ انديښنه ونه کړه چې:

مِنۡ اَىِّ شَىۡءٍ خَلَقَهٗ ؕ﴿۱۸﴾ مِنۡ نُّطۡفَةٍ ؕ خَلَقَهٗ فَقَدَّرَهٗ ۙ﴿۱۹﴾ ثُمَّ السَّبِيۡلَ يَسَّرَهٗ ۙ﴿۲۰﴾

له څه شي څخه پيدا کړی دی (الله) هغه (انسان؟ فرمايي الله) له نطفې (قطرې د مني) څخه پيدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه يې کړ ده لره (هيئت او صورت، اندامونه د مور په نس کې). بيا يې لاره ور اسانه کړې ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګېډې د موره).

تفسير: يعني که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړي، چې دی له څه شي څخه پيدا شوی دی؟ د يوه ناڅيز او بې قدر څاڅکي له اوبو څخه پيدا شوی دی، چې هيڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک او نور په کې نه وو، او دا ګرد شيان الله تعالی له خپلې مهربانۍ څخه وربښلي دي، چې اوس يې عمومي حقيقت داسې ښکاري، آيا ده ته دا لويي، غرور څه مناسبت لري؟.

الله جل جلاله ده ته لاسونه، پښې، او نور ګرد اعضاء او قواوې له هم هغه يوه څاڅکي اوبو څخه د مور په نس کې د «أحسن الخالقين» توب په اقتضاء په يوه ځانته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړې، او هيڅ يو شی يې نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دي ورروغ کړي، بيا يې لار ور اسانه کړې ده ده ته، يعني د ايمان او د کفر، د ښو او د بدو، پوهـه يې ورکړه، يا دا چې د مور له نس څخه يې په اسانۍ سره راوويست.

ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴿٢١﴾

بيا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کې يې کېښود ده لره.

تفسير: يعنې وروسته له مړينې ځخه د هغه مړي د خښولو هدايت يې ورکړ، تر څو چې د ژونديو په نزد بې حرمته نه شي.

ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾

بيا هر کله چې اراده وفرمايي (الله د بيا ژونديتوب؛ نو) ژوندی کوي ده لره (لپاره د جزاء)

تفسير: يعنې هغه الله تعالی چې يو ځلې انسان ته حيات او بيا ممات ورکوي او خښوي يې؛ اختيار لري چې هر وخت يې وغواړي بيا يې ژوندی کړي، او له قبره يې وباسي، ځکه چې اوس هم هيچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾

بيخي نه دی کړی (کافر) هغه شی چې امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسير: يعنې سړي هيڅ کله د خپل خالق حق نه دی پېژندلی، او هر څه حکم يې چې ورکړی وي؛ تر اوسه پوره يې په ځای نه دی راوړی.

فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾

نو ودې ګوري انسان خپل طعام ته.

تفسير: ړومبی د انسانانو د پيدا کېدلو او مړ کېدلو ذکر وو، اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسې يادونه کوي چې:

أَنَّا صَبَبْنَا ٱلْمَآءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا ٱلْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾

بېشکه مونږ تويې کړې دي اوبه (له وريځو څخه) په تويولو سره. بيا څيرې کړې ده مونږ ځمکه په څيرولو سره.

تفسير: يعنې د يوه تنکي وابنه څه طاقت دی چې ځمکه څيري کوي او زرغونيږي، دا د الله تعالی قدرت دی، چې ځمکه څيروي، او هغه او نورې راز راز غلې، دانې، مېوې او نور ترکودې او نباتات ځنې راوباسي.

فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٢﴾

بيا مو زرغونې کړې دي په هغې (ځمکې) کې دانې. او انګور او ترکاري. او زيتون خونه او خرما. او باغونه ګڼ (له جهته د ډېروالي د ونو نه). او (تازه) مېوې او (وچې مېوې يا) واښه. (ومو کړل دغه ټول شيزونه) لپاره د نفع د تاسې اود حيواناتو د تاسې.

تفسير: يعنې ځينې شيان ستاسې په کار درځي، او ځينې ستاسې د حيواناتو پکاريږي.

فَإِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو کله چې راشي سخت اواز غوږونه کڼوونکی (د دویمې نفخې).

تفسیر: یعنې داسې سخت غږ چې په هغه غوږونه کڼیږي، له دې څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چې تښتي به سړی له خپله وروره. او له خپلې مور او له پلاره. او له خپلې ملګرې (ښځې) او له خپلو ځامنو. هر سړي لره له هغو څخه په دغې ورځې کې به یو حال وي چې بې پروا کوي یې (له نورو له احوالو نه).

تفسیر: یعنې په هغې ورځې کې به هر څوک د خپل ځان په فکر کې وي، هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کې نه وي، بلکه له دې وېرې چې بل څوک ځما نیکي وانخلي، یا د خپل حق غوښتنه ونه کړي؛ یو له بله تښتي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینې مخونه به په دغې ورځې کې روښانه (وي د ایمان له رڼا). خندېدونکي خوشاله به وي (په موندلو د کرامت چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعنې د مؤمنانو له څېرې څخه به خندا اوخوشالي ښکاري، چې شکر له عذابه خلاص او د الله تعالی په کرامت سره مو اختصاص وموند، او د ایمان له نوره به یې مخونه روښانه وي، او له ډېره مسرته به خاندي، او خوشاله به اوسي.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینې مخونه په دغې ورځې کې په دوی باندې به ګرد وي. پټ کړي به وي هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر: یعنې د کافرانو په څېرو باندې به د غم او کدورت او خپګان دوړې بربښي، او د فسق او فجور ظلمت او تیاره به یې ښې تورې کړي

أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه ټول (تورمخي) همدوی دي (بې شرم) کافران فاجران.

تفسیر: هر کله چې دوی کافر او د الله تعالی احکامو څخه منکر وو، او مختلف جرمونه یې کول؛ نو مخونه به یې تور او ګرد به پټ کړي وي.

تمّت سورة عبس بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ التَّكْوِيرِ

«د (التکویر) سورت مکي دی، (۲۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۱) په نزول کې (۷) سورت دی، وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝١

کله چې (د) لمر (رڼا) ونغښتله شي (نور یې لاړ شي).

تفسیر: ګواکې د لمر هغه اوږدې شغلې به چې تودوخې رڼا ورڅخه وځي؛ ونغښتلی شي، او لمر به بې نوره شي، او د خیدک (پنیر) چکی ته به ورته وي، یا به هیڅ نه ښکاري.

وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ۝٢

او کله چې ستوري خړ شي (یا راولویږي په ځمکه).

تفسیر: یعنې ستوري به راولویږي، او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۝٣

او کله چې غرونه روان کړل شي.

تفسیر: یعنې غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږي، او په هوا کې به الوځي او ګرځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝٤

او کله چې د لسو میاشتو بلاربې اوښې خوشې کړی شي (اوښبانه به ورسره نه وي).

تفسیر: اوښ د عربو له ښو خاروو څخه دی، او هغه اوښه چې د لسو میاشتو بلاربه وي، او له هغې د شودو او جونګي څېرېدلو هیله نژدې وي، پر دوی ډېر ګرانه وي، خو د قیامت د ویروونکې زلزلې په وخت کې به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي، یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پرېشانه وي چې د داسې عزیز او ګران مال له احواله به غافل وي.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝٥

او کله چې وحشي ځناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر: ځینو مفسّرینو د «حشر» معنی مړه کول او ځینو مړه کول بیا ژوندي کول لیکلي دي، والله أعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

او کله چې بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شي (تریخ له خواږه سره یا ډېر سخت ګرم شي، یا وچ کړی شي؛ نو په کې به پاتې نشي یو څاڅکی اوبو).

تفسیر: یعنې د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډېرو خوټېدلو څخه د بخار او براس په ډول کیږي، چې د هغو له تودوخې څخه به په محشر کې کفارو ته سخت ربړ پیښیږي، او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غړوسکې پورته کیږي، یا کله چې دریابونه بل کړ شي؛ نو وګرځي اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

او کله چې نفسونه جوړه کړل شي (پیوست کړل شي ارواح له جثو سره، یا یو ځای کړل شي هر څوك له مثل خپل سره، نېکان له نېکانو سره، بدان له بدانو سره).

تفسیر: یعنې مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره، بیا هر راز عمل کوونکی که ښه وي که بد؛ لکه له خپل همجنس عمل کوونکي سره به مله شي، د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بېل بېل ټولګي جوړیږي، یا دا چې ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شي.

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

او کله چې له جینۍ ژوندۍ خښې کړی شوې څخه وپوښتېدل شي. (داسې) چې په کوم ګناه وژلې شوې ده (دا جینۍ).

تفسیر: د جاهلیت په عربو کې قاعده وه، چې پلار به خپله جینۍ په ډېرې بېرحمۍ سره ژوندۍ په ځمکه کې خښوله، ځینو به د نېستۍ او غریبۍ، یا د هغې د واده د اخراجاتو له وېرې داسې کول، او ځینې به له دې شرمېدل چې څنګه به خپله جینۍ بل چاته ورکړم چې هغه مې ځوم وباله شي، قرآن کریم خبر ورکړ چې د دې مظلومانو په نسبت به هم په قیامت کې پوښتنې وشي، چې په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوي دي؟ داسې یې مه ګڼئ چې دا مو اولاد دی، په دوی باندې مو هر څه چې زړه غواړي هغه کولی شئ؛ بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنیږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

او کله چې اعمالنامې وغوړولی خپرې کړی شي. او کله چې اسمان د پوستکي په شان وویستلی شي (له خپله ځایه).

تفسیر: لکه چې د حیواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري؛ همداسې د اسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد پاس شیان لیدل کیږي.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

او کله چې دوزخ بلې لمبې کړی شي (کافرانو ته). او کله چې جنّت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسیر: یعنې کفّارو ته دوزخ په ډېر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شي، او جنّت متّقیانو ته ورنژدې کیږي، چې د هغه ډول او سینګار به جنّتیانو ته خورا ښه خوښوونکی او مسرّت بښوونکی وي، نو په دغه وخت کې:

عَلِمَتۡ نَفۡسٌ مَّآ أَحۡضَرَتۡ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چې حاضر کړی یې وي (له خیر او له شره).

تفسیر: یعنې هر یوه ته به دا پته ولګیږي، او ور معلومه به شي چې له ده سره د نېکۍ یا د بدۍ څومره پانګه او سرمایه شته، چې له ځان سره یې راوړې وي.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلۡخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلۡجَوَارِ ٱلۡكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوريو) بېرته ګرځېدونکیو سمو تلونکیو پټېدونکیو باندې.

تفسیر: ډېر ستوري لکه زُحل، مشتري، مریخ، زهره، او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوري، کله سم کله کاږه ځي، کله ګرځندي او کله ورو خوځیږي، کله د لمر کله د سپوږمۍ څنګ ته نژدې کیږي، بیا څو ورځې پټیږي.

وَٱلَّيۡلِ إِذَا عَسۡعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبۡحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپې کله چې راوخیژي مخ راوګرځوي (په تیارو خپلو سره). او (قسم خورم زه) په صبا کله چې ساه ووهي راوخیژي (روښانه شي).

تفسیر: یا کله چې شپه راشي یا لاړه شي، د «عسعس» لفظ دوه معناوې لري، د پاس قسمونو جواب دادي چې الله أکرم شأنه و أعظم برهانه داسې فرمایي:

إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي ٱلۡعَرۡشِ مَكِينٖ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٖ ثَمَّ أَمِينٖ ﴿٢١﴾

بېشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده. چې خاوند د قوّت زور په نزد د څښتن د عرش، مرتبې والا دی. منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر: دا د جبرئیل علیه السلام صفتونه دي، یعنې قرآنکریم چې د الله جل جلاله له لوري مونږ ته رارسېدلی دی، د وصول دوه وسیلې لري، یوه وحي راوړونکې پرښته جبریل علیه السلام، دویم څمونږ پیغمبر عربي محمد صلی الله علیه وسلم، د دوی دواړو صفتونه داسې دي چې د هغو له ښکاره کېدلو څخه بیا هیڅا ته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کې هیڅ شک او شبهه نه پاتې کیږي، د یوې خبرې په رښتیا منلو کې لوی دلیل دا دی چې راوي یې په اعلی درجه ثقه، عدل، ضابط، حافظ او أمین وي، او له هغه چا څخه چې روایت کوي؛ د ده په مخ کې عزّت او حرمت لرونکی وي، او خورا معتبر ثقات د هغه په امانت باندې ډاډه وي، کلي اعتماد ولري، او د هغه خبرې بې له وړاندې وروسته کولو څخه د زړه له کومې ومنې، دا ګرد صفتونه په جبریل علیه السلام کې شته، عزتمن او کریم هغه څوک دي چې متقي او ډېره پاکي ولري، او له الله تعالی څخه خورا وېرېدونکی وي: ﴿إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡ﴾ په حدیث کې دي: «الكرم التقوی».

﴿ذِي قُوَّةٍ﴾ اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته، او د الله تعالی په مخ کې هغه د لوېې درجې خاوند دی، یعنې د ګردو پرښتو څخه د الله تعالی په دربار کې نژدې ځای لري، د اسمان پرښتې د هغه حکم مني، څکه چې هغوی ګردې د هغه په امانت اعتبار او عزّت باندې خبرې دي، دا خو د ملکي رسول خبره ده، اوس د بشري رسول خبرې هم واورئ.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی صاحب ملګری ستاسې (محمد) لېونی (لکه چې پرې ګمان کوئ تاسو، بلکه ښه پوه او هوښیار دی).

تفسیر: یعني له بعث پخوا تر څلوېښتو کلونو پورې تاسې له (محمد) سره لیدلي دي، او په دې اوږده موده کې مو د هغه د پېتو او ښکاره وو خبرو تجربه کړې ده، خو هیڅکله مو د هغه فریب، دروغ او لېونتوب نه دی لیدلی، او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوهې اعتراف او ستاینه (صفت) کاوه، اوس نو ولې بې سببه هغه ته لېونی او دروغجن ویل کیږي؟ لکه چې دا ستاسې هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چې د هغه ګرد احوال تاسې ته ښکاره دي، نو اوس داسې سړي تـه لېونـی ویل آیا لېونتوب نه دی؟ بلکه لېونتوب دی !.

وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِیْنِ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی وو (محمد) هغه (جبریل د اسمان) په څنډه (غاړه) روښانه کې.

تفسیر: یعني په مشرقي څنډه کې د هغې پرښتې یعني جبریل علیه السلام ښه یې په اصلي صورت او ښه شان سره ولیده.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَیْبِ بِضَنِیْنٍ ﴿٢٤﴾

او نه دی دغه (محمد د وحي) پر پټو خبرو باندې بخیل (چې پټوي یې او تعلیم د هغې تاسې ته نه کوي).

تفسیر: یعني دا پیغمبر تاسې ته د هر راز پټې خبرې که په تېره که په راتونکي پورې اړه لري خبر درکوي، یا د الله تعالی د اسماوو او صفاتو، یا د شرعي احکامو، یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان، یا د جنّت او دوزخ د خبرو، یا له مړینې څخه وروسته د پېښو او په هغو پورې تړلې خبرو په درښوولو کې لږ بخل هم نه کوي.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَیْطٰنٍ رَّجِیْمٍ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلي، ویشتلي شوي (په شُغلو سره).

تفسیر: هیڅکله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوي، چې په هغو کې د بنیادمانو ګټه او د هغه ملعون تقبیح او مذمّت وي، بلکه دغه (قرآن مجید) د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ حق کلام دی.

فَاَیْنَ تَذْهَبُوْنَ ﴿٢٦﴾

نو چېرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دې انکار او په څنګ کولو کې له قرآنه).

تفسیر: یعني کله چې دروغ، لېونتوب، تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد احتمالات لرې شول؛ نو پرته له حق او رښتیا څخه نور څه پاتې شول؟ بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولې پرېږدئ؟ او بې لارې ولې ځئ؟.

اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِیْنَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) لپاره د خلقو (انس وي که جن).

تفسیر: هغه ګرد احتمالات چې تاسو د قرآنکریم په نسبت پیدا کړې؛ هغه ګرد سره غلط دي، که تاسې د دې قرآن په خبرو او ښوونو ښه فکر او جاج ووهئ؛ نو دا به درښکاره شي چې دغه قرآن ټول جهان ته د ډېر ښه لار ښوونکی او مکمّل دستور العمل دی، چې په عمل کولو یې د دواړو دارینو فلاح او ګټې په لاس راځي، نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله أکـرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ لپاره د خلقو مخصوصًا.

لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ أَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿۲۸﴾

هغه چاته چې غواړي قصد وکړي له تاسې د سمېدلو خپلو (داسې چې سم برابر لاړ شي پر لاره د الله تعالی باندې).

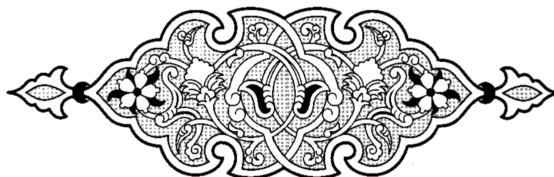
تفسیر: یعنې دغه قرآن مجید په تېره بیا هغو لره پند دی چې په سمه لاره تلل غواړي، کوږ تګ او عناد یې نه وي خوښ؛ ځکه چې داسې سړی له داسې پند څخه ډېره ګټه اخلي.

وَمَا تَشَآءُوْنَ إِلَّآ أَنْ يَّشَآءَ اللهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۹﴾

او نه شئ قصد کولی تاسې (د سمې لارې) مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (د قصد د تاسې د سمې لارې)، چې رب پالونکی د (ټولو) عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې یخپله قرآنکریم پند دی، ولې تأثیر یې د الله تعالی په مشیت پورې اړه لري، چې ځینو باندې اثر کوي، او په ځینو نور باندې د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوي.

تمّت سورة التكوير بفضل الله القدير، فلله الحمدُ والمنّة.

سُوْرَةُ الانفِطَارِ

«د (الانفطار) سورت مکّي دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په نزول او په تلاوت په دوارو کې (۸۲) سورت دی، وروسته د (النّازعات) له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾

کله چې اسمان وچوي څیري شي. او کله چې ستوري راولویږي، تیت په تیت (ګډوډ) شي. او په هغه وخت کې چې دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او ټول یو دریاب شي).

تفسیر: یعنې د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوټیږي، او د دې تندوبي له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې ودې شي.

وَإِذَا الْقُبُوْرُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾

او کله چې قبرونه سره څیري لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د ځمکې په منځ کې وي؛ د باندې به راغورځي، او مړي به له خپلو قبرونو څخه راووځي، هر کله چې وشي دا کارونه؛ قیامت قائمیږي نو:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

پوه به شي هر نفس (په دغه وخت کې) په هغه خیر او شر خپل باندې چې وړاندې یې لېږلی وي، او چې وروسته یې پرېښی وي.

تفسیر: یعنې هغه ښې او بدې چارې چې کړې یې وي، یا یې نه وي کړې، د خپل عمر او منګ په اول کې یې کړې وي، یا په آخر کې د هغې نښې ورڅخه پاتې وي، او که نه وي پاتې؛ هغه ګرد هلته د ده په مخ کې راځي.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيْمِ ﴿٦﴾

ای انسانه (کافره !) څه شي مغروره کړی یې ته پخپل رب کریم باندې (چې کافر شوی یې پرې).

تفسیر: یعنې هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ وو چې ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې، سر به دې ورڅخې غړاوه؟.

الَّذِيْ خَلَقَكَ فَسَوّٰكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾

هغه (کریم رب) چې پیدا کړی یې ته، نو برابر کړی یې ته (یعنې اندامونه یې پوره درکړي دي) پس برابر معتدل کړی یې ته (په خلقت کې).

تفسیر: یعنې پیدا یې کړې یو لاس په اندازه د بل سره، او یوه سترګه په مقدار د بلې سره، په دې کې اشارت دی دېته چې هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لري؛ نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب، او جزاء او سزا.

فِيٓ أَيِّ صُورَةٖ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ٨

په هر شان (کامل) صورت سره چې ویې غوښته ترکیب؛ پیوند یې کړې ته.

تفسیر: یعنې د ګردو په بڼو (صورتونو) کې یې لږ او ډېر توپیر او تفاوت پیدا کړ، او هر یوه ته یې بېل رنګ، شکل او ډول عنایت کړ، او په مجموعي ډول سره یې انسانانو ته د نورو ساکنانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه.

كَلَّا بَلۡ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّينِ ٩

نه دی (دا غرور ستا مناسب)، بلکه دروغ وایئ تاسې ورځې د جزاء ته.

تفسیر: یعنې د تېروتلو بل هیڅ سبب نشته، تاسې چې د جزاء ورځ نه منئ؛ نو ځکه هر شی مو چې زړه غواړي هغه کوئ.

وَإِنَّ عَلَيۡكُمۡ لَحَٰفِظِينَ ١٠ كِرَامٗا كَٰتِبِينَ ١١ يَعۡلَمُونَ مَا تَفۡعَلُونَ ١٢

حال دا چې بېشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکې ملائکې (د عمل، مقررې دي). عزتمنې (په نزد د الله) لیکونکې (د اعمالو د تاسې). پوهیږي (دغه ملائک) په هغه څه چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعنې دغه ملائکې چې کرام الکاتبین نومیږي، د الله تعالی داسې عزتمنې بندګانې دي، چې نه خیانت او درغلي کوي، او نه کوم کار نالیکلی پرېږدي، او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټېږي.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٖ ١٣

بېشکه چې ابرار (نېکان ـ مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنّت) کې دي.

تفسیر: چې هلته به تل هر راز بخششونه او نعمتونه مومي، او تل به خوشاله او آرام وي، او د هیڅ یوه شي غم او اندېښنه به د جنّتیانو سره نه وي، او نه به یې له جنّت څخه د وتلو او د راحت له قلّته څه پروا وي.

وَإِنَّ ٱلۡفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٖ ١٤ يَصۡلَوۡنَهَا يَوۡمَ ٱلدِّينِ ١٥ وَمَا هُمۡ عَنۡهَا بِغَآئِبِينَ ١٦

او بېشکه چې فُجّار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کې دي. ننوځي دوی په هغه کې په ورځې د جزاء کې. او نه به وي دوی هیڅ له هغه (دوزخ) څخه پټېدونکي.

تفسیر: یعنې نه به په تېښته له دوزخه جلا کېدی شي، او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي، بلکه تل به هلته په کې وي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ١٧ ثُمَّ مَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ١٨ يَوۡمَ لَا تَمۡلِكُ نَفۡسٞ لِّنَفۡسٖ شَيۡـٔٗا

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده ورځ د انصاف جزاء. بیا څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعنې بل څوک پرې نه پوهیږي بې له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چې نه به وي مالک نشي کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شی (د نفعې او د ضرر).

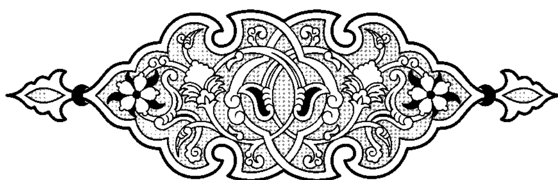
تفسیر: یعنې هومره چې فکر او جاج ووهئ، او په غور او خیال کې ډوب لاړ شئ؛ بیا به هم د دې وېروونکې ورځې په پوره کیفیت باندې نه پوهېږئ، خو لنډه یې دا چې دومره وپوهېږئ چې په هغه ورځ به دا ټولې خپلوۍ او خپښې، اشنایي او یاراني ورکې شي، او هر سړی به «نفسي ! نفسي !» ناري وهي، هیڅوك به پرته دمالك الملك له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوي، عاجزي، چاپلوسي، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

او امر حکم په هغه ورځ کې خالص الله لره دی.

تفسیر: یعنې لکه چې په دنیا کې د ټولواك (حاکم) او باچا حکم په رعیّت باندې، او د مور او پلار خبره په اولادو باندې، او د بادار وینا په نوکرانو چلیږي؛ په هغه ورځ کې به دا ټول حکمونه پای ته رسیږي، او د هیچا امر په بل چا باندې نه چلیږي، او پرته د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر ټولواك (حاکم) له احکامه څنې بل څوك سا هم نشي وښکلی، او هیڅ قوّت او قدرت به نه لري.

تمّت سورة الانفطار بفضله تعالی ومنّه وکرمه.

سُوْرَةُ الْمُطَفِّفِيْنَ

«د (المطفّفين) سورت مكّي دی، (۳۶) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۸۳) په نزول كې (۸۶) سورت دی، وروسته د (العنكبوت) له سورته نازل شوی دی، او د مكّي سورتونو آخري سورت دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ۝١ الَّذِيْنَ إِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ۝٢ وَإِذَا كَالُوْهُمْ أَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ۝٣

افسوس هلاكت خرابي يا كنده د دوزخ ده كم كوونكيو لره (په پيمانه او تول كې). هغه (كسان) هر كله چې ځان ته اخلي پيمانه نو پوره اخلي. او كله چې پيمانه وركوي يا يې تلي هغوی ته؛ نو كمی كوي (پوره يې نه وركوي).

تفسير: له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخيستل بد او مذموم نه دي، دلته د دې خبرې بد ويل مقصود نه دي، بلكه د لږ وركولو د مذمّت د تاكيد لپاره دی، يعنې اګر كه لږ وركول په خپله في نفسه هم مذموم دی، خو كه له دې سره د اخيستلو په وخت كې د نورو بالكل رعايت نه كيږي؛ نو دا لا مذموم دی، پر ته له رعايت كوونكي څخه چې كه په هغه كې يو عيب شته خو يو هنر هم لري، نو دا دې په هغه پسې، نو ځكه د هغه ړومبني سړي عيب لا شديد شو، څرنګه چې اصلي مراد د لږ وركولو مذمّت دی، نو ځكه يې دلته پيمانه او ژی او وزن تلل دواړه ياد كړل، تر څو خبره ښه ښكاره او جوته شي چې د پيمانه كولو او تللو د دواړو په وخت كې لږ وركوي، او څنګه چې پوره اخيستل پخپله في نفسه كومه بده خبره نه ده؛ نو يو ځلي يې د تأكيد لپاره ياد كړ، د پيمانې او اوژې (تول) تخصيص ښايي د دې لپاره وي چې په عربو په تېره بيا په مدينې منورې كې زياتره د كيل او پيمانې سره پيرودلو (اخيستلو) او پلورلو (بيع و شراء) رواج درلود (لرلو)، پر ته له دې د دې تخصيص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولٰٓئِكَ أَنَّهُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ ۝٤ لِيَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝٥

آيا يقين نه كوي (ډېر اخيستونكي لږ وركوونكي دغه) چې بېشكه دوی راپورته به كړل شي لپاره (د حساب) د لويې ورځې (د قيامت).

تفسير: يعنې كه هغوی داسې خيال لري چې وروسته له مړ كېدلو بيا ژوندون شته، او د الله تعالی په مخ كې د ګردو حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمېر وركول حق دي؛ نو هيڅكله به يې داسې حركت او خوځېدل نه كول.

يَّوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٦

هغه ورځ چې وبه دريږي خلق لپاره (د احكام) د رب د ټولو مخلوقاتو.

كَلَّآ إِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِيْ سِجِّيْنٍ ۝٧

داسې پكار نه ده (او نه دې كوي ډېراخيستل او لږ وركول په تجارت او غفلت له قيامت نه)، بېشكه ليكلی شوي اعمال د فاجرانو (كافرانو) خامخا په سجّين كې دي.

تفسير: يعني له سره هسې ګمان ونه کړ شي چې داسې ورځ به نه راځي، ځکه چې هغه ورځ هرومرو راتلونکې ده، نو د هغې ورځې د راتګ لپاره د ګردو نېکانو او بدانو عملنامې ليکلې د کرام الکاتبين په دفترو کې مرتّب اېښودلی شوي دي.

(اوس الله أجلّ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ ويروي فاجران بالعموم او داسې فرمايي):

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا سِجِّيۡنٌ ۝ كِتٰبٌ مَّرۡقُوۡمٌ ۝

او څه شي پوه کړی يې ته (ای محمده !) چې څه دی سجّين. يو دفتر دی ليکلی شوی (د فجّارو د اعمالو).

تفسير: يعني سجّين يو داسې دفتر دی چې په هغو کې د ګردو دوزخيانو نومونه ليکلي شوي دي، او د بندګانو د چارو ليکونکې پرښتې چې د هغوی دنامه يادونه په پخواني سورت کې وشوه د دې بدکارانو د مړه کېدلو او د عمل له پرېکېدلو څخه وروسته د هر يوه سرې چارې په بېلو بېلو دفترو کې ليکي، او په دې دفتر کې يې داخلوي، د هر يوه دوزخي د نامه لپاره يوه بېله علامه او نښه اېښودله شي، چې هغه دوزخي دی، او د هغه د ليدلو څخه هر څوک پوهيږي چې په کې خير نشته، له ځينو روايتونو څخه دا ښکاري چې د کافرانو ارواح په همدغه ځای کې وي، ځينې پخواني مفسّرين وايي چې: دا ځای تر اوومې ځمکې لاندې دی، الله تعالی أعظم برهانُه په داسې خبرو ښه پوهيږي.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۝ الَّذِيۡنَ يُكَذِّبُوۡنَ بِيَوۡمِ الدِّيۡنِ ۝ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ اَثِيۡمٍ ۝

افسوس هلاکت خرابي يا کنده د دوزخ ده په دغې ورځې کې دروغ ګڼونکو لره. هغه کسان چې دروغ وايي په ورځې د انصاف جزاء باندې. او دروغ نه ګڼي دغه (ورځ د جزاء) مګر هر يو له اندازې تېرېدونکی ګنهګار.

تفسير: هغه څوک چې د جزاء له ورځې څخه منکريږي؛ په حقيقت کې د الله تعالی د ربوبيت او د هغه عدل، قدرت، حکمت او نورو صفاتو څخه منکريږي، او هغه څوک چې د الله تعالی له دې صفاتو څخه منکريږي؛ نو هرومرو چې په ګناهونو کې زړور شي لره ده، د﴿مُعۡتَدٍ اَثِيۡمٍ﴾ يعنې له اندازې تېرېدونکی ګنهګار، بل بد عادت دغه دی چې:

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ۝

کله چې ولوستلی شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وايي (جهلاً او عنادًا چې دا) چټې (بېکاره) قصې دي د پخوانيو.

تفسير: يعنې کله چې قرآنکريم او د پند خبرې اوري؛ وايي: داسې خبرې به پخوانيو خلقو هم کولې، اوس هم هغه پخوانۍ قصې او له کاره وتلې افسانې ويلی کيږي، نو مونږ له داسې قصو او افسانو څخه کله ويريدونکي يو؟ (العياذ بالله).

كَلَّا بَلۡ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ مَّا كَانُوۡا يَكۡسِبُوۡنَ ۝

نه ده داسې (لکه چې وايي منکران)، بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چې وو دوی چې کول به يې.

تفسیر: یعنې ځمونږ په آیتونو کې هیڅ د شك او شُبهې ځای او موقع نشته، خبره خو دا ده چې د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندې زنګ لوېدلی دی، نو ځکه د صحیحو حقائقو انعکاس په هغو کې نه کیږي، په حدیث کې راغلي دي: «کله چې سړی ګناه کوي؛ یو تور ټکی د هغه په زړه کې پیدا کیږي، که توبه یې وکړه؛ نو دا ټکی لرې کیږي، که نه هومره چې ګناه کوي؛ په همغه اندازه دا ټکی پلنیږي او ارتیږي، تر دې چې د ده زړه تك تور شي، او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشي کولی».

كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

رښتیا ده چې بېشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغې ورځې (د قیامت کې) خامخا په حجاب کې وي (نه بهویني الله).

تفسیر: یعنې د دې انکار او تکذیب د انجام او پای څخه ښایي چې بې فکره نشي، هغه وخت خامخا راتلونکی دی چې په هغه کې مؤمنین د حق سبحانه وتعالی په لقاء او لیدلو سره مشرّفیږي، او دا بدبختان به ترې محروم او ممنوع او بې برخې پاتې کیږي.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّآ

پس بېشکه دوی چې دي خامخا ننوتونکي دي دوزخ ته. بیا به وویل شي (دوی ته چې): دا هغه (عذاب) دی چې وئ تاسې چې هغه به مو دروغ ګڼه انکار به مو ترې کوو. له سره نه ده داسې.

تفسیر: یعنې د دې بدانو او نېکانو پای او انجام هیڅکله یو شانې نشي کېدی، او الله جل جلاله ابرارو سره دغسې معامله فرمایي:

إِنَّ كِتَٰبَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

بېشکه هغه کتاب چې پکې لیکلي شوی اعمال د ابرارو نېکانو خامخا په علیین کې دی. او څه شي پوه کړې ته (ای محمده) چې څه دی علیین؟. یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر: چېرته چې د جنتیانو نومونه لیکلي شوي دي، او د هغو یا د ښو چارو پاڼې سره روڼې او ترتیب شوي دي؛ ړومبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږي، بیا یې د خپلې هستوګنې اصلي ځای ته بیایي، د دې ارواحو څه علائق او اړیکې به له قبر سره هم وي، ویل کیږي چې دا ځای پر اووم اسمان دی، او د مقرّبینو ارواح به هلته هستوګنه لري، والله أعلم.

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

چې ګوري حاضریږي هغه ته مقرّبان (د الله ملائکې او نور بندګان).

تفسیر: مقرّبې پرښتې یا د الله تعالی مقرّب بندګان په خوشالۍ سره د مؤمنانو اعمالنامې ګوري، او هلته به حاضر وي.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾

بېشکه ابرار نېکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنّت) کې دي. پر (مکلّلو) تختونو باندې ناست ګوري (د الله لقاء او د جنت نعماء، او ترې متلذذ کیږي، یا به ګوري دوزخیانو ته).

تفسير: يعني په خورا ښو پالنګونو به ناست وي، او په زړه پورې د جنّت ښې ننداري به کوي، او د الله تعالی په ليدلو سره به خپلې ستر ګې رڼوي، او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾

پيژنې به ته (ای کتونکيه !) په مخونو د دوی کې تازه ګي د نعيم (تنعّم د جنّت).

تفسير: يعني د جنّت له عيش او آرام څخه به د هغوی څېرې داسې ښې او تروتازه او بارونقې ښکاري، چې هر ليدونکی به له لرې پوهيږي چې دا کسان په خورا عيش، هوسايي، راحت او تنعّم کې دي.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورڅښولی شي (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړيو شويو څخه. چې مهر به يې مشک وي.

تفسير: شاه صاحب ليکي چې: «په جنت کې به د خورا خالصو شرابو ويالې د هر چا د کور د مخه وي، خو دا خورا ښه او نادر شراب دي، چې سر به يې تل مهر وي په جنّتي مشکو سره»، لکه چې په دنيا کې مهر په لاکو يا مومو يا خاورو يا ختو يا نورو شيانو باندې لګول کيږي، کله چې دهغه ځای خاورې مشک دي؛ نو په هغو باندې دا مهر لګاوه کيږي، دا ښيښه چې په لاس کې واخيسته شي؛ دماغ معطريږي، او تر آخره پورې د خوشبويۍ خورا ښه رائحه او وږم ترې پورته کيږي.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماوو) باندې پس بايده دي چې رغبت وکړي رغبت کوونکي (په کولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو، چې عجلت وکړي په حسناتو او ځان وساتي له سيئاتو).

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنيم څخه. دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنّت کې) چې څښي به له هغې څخه د (الله) مقرّبان.

تفسير: يعني مقرّب خلق يواځې د دې چينې خالص شراب څښي، او نېکانو ته به د دې شرابو ګډ ورکول کيږي، چې لکه ګلاب او نور په هغه شراب کې ګډيږي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْ كَانُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يَضۡحَكُونَ ﴿٢٩﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي؛ وو دوی په هغو کسانو باندې چې ايمان يې راوړی وو خندل به يې (مسخرې به يې پرې کولې).

تفسير: او پخپلو منځونو کې به يې په تمسخر او استهزاء سره داسې ويل چې: د دې بې هوشانو په مغزو کې څه يو چټي خيال لوېدلی دی، چې د نن موجود او محسوس خوندونه او لذّتونه د جنّت په صباح موهومو چرتونو او خيالي لذّتونو باندې له لاسه وباسي (والعياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾

او کله چې تيريږي منکران پر مؤمنانو باندې؛ هغوی به پخپلو منځونو کې سره سترګکونه وهي (لپاره د استهزاء).

تفسير: او يو تر بله به سترګو اشارتونه کوي، او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کې سره داسې وايي چې: وګورئ همدوی بې عقلان او احمقان دي، چې د جنت په پور باندې د دنيا له نغدو څخه ځان بې برخې کوي، (استغفر الله).

وَإِذَا انْقَلَبُوٓا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته؛ (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندې).

تفسير: يعنې په خوش طبعي او ټوکو په مسلمانانو باندې ملنډې وهي، او په خپل عيش او عشرت باندې مفتون او مغرور شوي وايي چې: څمونږ عقيده او فکر ښه دی، که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسايي ولې او له کومه رسېده !؟.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوٓا إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾

او کله چې وبه ليدل (کفّارو) دغه (مؤمنان)؛ نو ويل به يې پخپل منځ کې چې: بېشکه دغه (مؤمنان) خامخا بې لارې دي.

تفسير: کافرو به مسلمانانو ته ګمراه ويل، ځکه چې مسلمانان د دوی په عقيده نه وو.

وَمَآ أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چې نه دي لېږلي شوي (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندې ساتونکي څارونکي.

تفسير: چې شاهدي ووايي په هدايت او ضلالت د دوی، دغه د الله جل شأنُه وأعظم برهانُهٗ فرمان او بيان دی، چې دا کافران پر مسلمانانو باندې پيره داران نه دي مقرّر شوي، دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګې پټوي، او د هغوی د هر راز حرکاتو کتنه کوي، د خپل ځان د اصلاح په فکر کې نه لويږي، او هغو کسانو ته چې په سمه لاره ځي ګمراه او احمق وايي.

فَٱلْيَوْمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ ٱلْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو نن (ورځ د قيامت کې به) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په کُفّارو باندې خاندي.

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ به مسلمانان په دې کافرانو پورې خاندي، چې دا خلق څومره ناپوهـه وو، چې فاني او خسيس څيز ته يې په ښو نعمتونو او پاتې کېدونکيو نفيسو شيانو باندې ترجيح ورکوله، نو اوس څنګه په دوزخ کې پراته دي؟ او د دائمي عذاب خوند څکي؟.

عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مُکلّلو تختونو به ناست، ګوري به (الله تعالى ته او د جنت نعماوو ته او ترې متلذذ کيږي، يا ګوري کفارو ته چې څرنګه په عذابيږي).

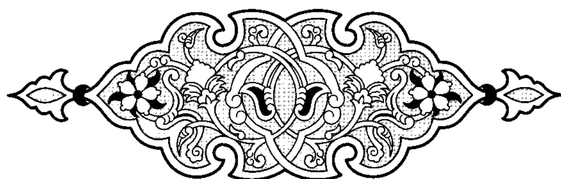
تفسير: يعنې د خپلې خوشالۍ او د کافرانو د بد ژوند ننداره کوي.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

بېشکه چې جزاء ورکړه شوه کفّارو ته همغسې چې کول يې (په دنيا کې له معاصيو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې په دنيا کې يې پر مسلمانانو باندې خندل؛ نن د هغوی خپل حال د خندېدو لايق او وړ دی، او مسلمانان د هغو په تېرو حماقتونو باندې خاندي.

تمّت سورة المطفّفين بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الانْشِقَاقِ

«د (الانشقاق) سورت مکّي دی، (۲۵) آیته یو رکوع لري، په تلاوت کې (۸۴) په نزول کې (۸۳) سورت دی، وروسته د (الانفطار) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۝١ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٢

کله چې اسمان څیري شي وچوي. او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا اسمان) لایق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: یعنې کله چې د الله تعالی له خوا د څیریدلو «تکویني» حکم وشي؛ اسمان به هغه تعمیلوي او مني یې، او اسمان د مقدور او مقهور کېدلو له پلوه د دې خبرې وړ دی چې سره له دومره عظمت او رفعت او لویوالي او هسکوالي د خپل خالق او مالك په مخ کې غاړه کېږدي، او د هغه په دې منلو کې هیڅ ونه وایي.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۝٣

او کله چې ځمکه وغوړوله شي.

تفسیر: د محشر لپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړیږي، او د هغې د مخ ګرد عمارات او غرونه او نور شیان لرې کیږي، تر څو په یوې مستوی سطحې باندې ګرد پخواني او وروستني خلق سره یو ځای او په یوه وخت کې بې له پردې او حجاب او حائل څخه وکتی شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝٤

او د باندې وغورځوي هغه چې دننه په کې وي له مړیو او خزائنو څخه، او ښه خالي شي له ټولو اشیاوو نه.

تفسیر: په هغې ورځې کې ځمکه خپلې خزانې او مړي او نور اجزاء له دننه څخه د باندې غورځوي، او منځ یې له هر هغه شي څخه بالکل تشیږي، چې د هغو تعلّق د بندګانو له حساب او کتاب سره وي.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝٥

او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا ځمکه) لایقه وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: کله چې ځمکه او اسمان د هغه الله تعالی د ذات او د تکویني حکم تابع او منقاد دي؛ نو سړي ته کله ښایي چې د هغه لوی پروردګار له تشریعي حکم څخه سر وغړوي.

يٰٓاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِ ۝

ای انسانه ! بېشکه ته عمل کوونکی یې په پوره سعي سره تر وخت د رسېدلو رب خپل ته په عمل سعي کولو سره، نو ته یوځای کېدونکی یې له دغه (خپل عمل او سعي او جزا یې مومې خیر وي که شر).

تفسير: يعنې د پروردګار په مخ کې له رسېدلو څخه پخوا هر سړی له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز ربړونه ګالي، څوک يې په طاعت کې زيار ګالي، څوک يې په سر غړولو کې ځان ستړی کوي، که د خير په لاره کې وي يا د شر په لاره کې، هر رنګه ربړونه وباسي، آخر د خپل پروردګار حضور ته ورځي، او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ويني.

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ ۝ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا ۝

پس هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده په ښي لاس د ده کې؛ نو ژر ده چې حساب به وکړ شي له ده سره حساب اسان.

تفسير: اسان حساب دا دی چې په هره خبره باندې به تنقيدونه نه کيږي، او يوائې د هغه پاڼې وړاندې کيږي، او بې له بحث او مناقشې څخه به خوشې کيږي.

وَّيَنْقَلِبُ اِلٰٓى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ۝

او وبه ګرځي اهل خپل ته (په جنّت کې) خوشاله کړی شوی.

تفسير: نه د سزا خوف وي، نه د غُصې وېره، په ډېر امن او اطمينان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته وررسيږي، او له دوی سره په خوښۍ سره مشغوليږي، او له هغوی سره ګرځي.

وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ۝

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کيڼ لاس يې).

تفسير: يعنې ورکړه شي عملنامه په کيڼ لاس کې د شا له لوري، او پرښتې نه غواړي چې د ده هغه مخ ويني، نو په دې وسيله خپل زيات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي.

فَسَوْفَ يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ۝

پس ژر به نارې کړي دی ای هلاکته (ځما را حاضر شه ! دا دې وخت دی).

تفسير: يعنې د عذاب له وېرې څخه به مرګ غواړي، او د خپل هلاکت ارزو او تمنّا به کوي.

وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ۝ اِنَّهٗ كَانَ فِيْٓ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ۝

او ننه به وځي دی بل اور (د دوزخ) ته. چې بېشکه وو دی په (دنيايي) اهل خپل کې خوشاله (په کفر او معاصی، غافل له آخرته).

تفسیر: یعنې په دنیا کې له آخرت نه بې فکره وو، د هغه عوض او رنج دا دی چې نن په سخت غم ککړ دی.

إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾

بېشکه ده به یقین کاوه په دنیا کې داسې چې دی به له سره بېرته نه ګرځي (الله ته، او منکر وو له بعثه).

تفسیر: یعنې ده به په دنیا کې ګمان کاوه چې له سره به الله تعالی ته رجوع ونه کړم، او قیامت نشته !، نه ده داسې بلکه:

بَلَىٰٓ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو ! دی رجوع کوي (هرومرو الله ته)، بېشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر: یعنې له پیدا کولو څخه تر مرګ پورې الله تعالی د ده په احوالو ښه خبر وو، نو آیا څه ګمان کاوه شي چې هغه به دې همداسې مهمل او معطل پرېږدي؟ ضرور دي چې د هغه د اعمالو نتیجې او ثمرې به ورښکاره کړي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سوروالي یا سپینوالي د عشاء پس له سوروالي د ماښام. او په شپه او په هغو (څیزونو) چې جمع کړي وي (شپې هغه په تیارو خپلو کې).

تفسیر: یعنې سړي او نور ساکنان چې د ورځې له مخې د معاش په تلاش کې د باندې ګرځي، او هر چېرې پخپلو چارو کې بوخت دي، د شپې له لوري ټول سره یو ځای کیږي، او هر یو په خپلو ځایونو کې سره ټولیږي.

وَٱلْقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمۍ کله چې پوره کامله شي.

تفسیر: یعنې د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چې د خپل کمال حد ته رسېدلې وي، (او ځواب د پاس قسمونو دا دی چې:)

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسېږئ تاسې ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر: یعنې د دنیا په ژوندون کې له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تېر شوئ، په پای کې د مرګ پورې دی، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالی پوهېږي چې په قیامت کې ده څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پرېکول درجه په درجه په مخ کې دي؟ لکه چې د شپې په اوله برخه کې تر څو چې شفق وي، یو شانته سره او سپینه رڼا وي، نو دا رڼا في الحقیقت او په رښتیا سره وي چې د لمر د پاتې شوي اثراتو او اغېز نښې دي، چې پس له ورکېدلو د هغې د ظلمت بل دوره شروع کیږي، چې هر شی په کې پټیږي، په شپه کې سپوږمۍ هم راخیژي، چې درجه په درجه د هغې رڼا زیاتیږي، کمیږي، او په څوارلسمې شپې کې د پوره سپوږمۍ رڼا هم توره تیاه فضاء رڼوي، ګواکې د انسان احوال طبقات هم د شپې مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دي، والله أعلم.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دي دغو (انسانانو ته) چې ایمان نه راوړي.

تفسیر: چې وروسته له مرګه دوی د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او هم یو سخت مزل په مخ کې دی چې هغه ته کافي توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾

او کله چې ولوست شي په دوی باندې قرآن؛ نو سجده نه کوي (لپاره د لوستلو یې).

تفسیر: که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی؛ نو لازم وو چې د قرآنکریم له بیان څخه یې ګټه اخیستلی، خو پرته له دې د دوی حال دا دی چې د قرآن معجز بیان اوري، خو هیڅ د هغه په مخ کې د عاجزۍ او تذلّل اظهار نه کوي، تر دې چې مسلمانان د پاک الله تعالی دا آیات اوري سجده کوي، هغوی د همدې تشې سجدې توفیق هم نه لري.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په الله دروغ ګڼي (قرآن). او الله ته ښه معلوم دي هغه څه چې دوی یې پټوي په زړونو کې یې ساتي (له کفر او نفاق).

تفسیر: یعنې یواځې دا خبره نه ده چې هغوی د الله تعالی آیتونه اوري او سجده نه کوي، او انقیاد او تذلّل ته غاړه نه ږدي، بلکه زیات له دې نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوي، او د دوی له زړونو څخه چې په هغه کې د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنۍ ډېرې پرتې دي؛ الله تعالی ښه خبر دی.

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زېرې ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کې).

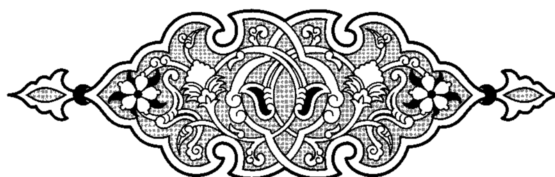
تفسیر: یعنې زېری وکړئ په هغو باندې ! څه شی چې هغوی ګټي؛ د هغې نتیجه او مېوه به هرومرو هغوی ته رسیږي، او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږي، او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مګر خو هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ هغوی ته دی اجر ثواب بې نهایته چې خلاصی او کمی نه لري.

تفسیر: چې هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږي، او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمّت سورة الانشقاق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ البُرُوجِ

«د (البروج) سورت مکّي دی، (٢٢) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (٨٥) په نزول کې (٢٧) سورت دی، وروسته د (الشّمس) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ①

قسم په اسمان چې خاوند د برجونو دی.

تفسير: له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دي چې په يوه کال کې لمر په هغو کې ګرځي، يا د اسماني قلعې برجونه او برخې دي چې پرښتې پيرې په کې کوي، يا هغه لوی ستوري دي چې په ليدلو سره هم په اسمان کې ښکاري، والله أعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ③

او (قسم دی) په هغې ورځې وعدې کړی شوې (چې د قيامت ورځ ده). او (قسم دی) په هغې ورځې چې حاضرېږي (چې ورځ د جمعې ده)، او په هغې ورځې چې هغې ته ورحاضرېږي (خلق چې ورځ د عرفې ده).

تفسير: خلق په ګردو ښارونو کې حاضرېږي د جمعې په ورځ، او د ګردې دنيا خلق سره يو ځای ټولېږي د عرفې په ورځ حج ته، نو ځکه په روايتونو کې راغلي چې (شاهد) د جمعې ورځ ده، او (مشهود) د عرفې، برسېره پر دې د «شاهد» او «مشهود» په تفسير کې ډېرې خبرې دي، خو أوفق الرّوايات همدا خبره ده، والله أعلم.

(ځواب د قسم محذوف دی، لکه چې پرې دغه راتلونکی آيت دلالت کوي چې):

قُتِلَ اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ ④ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُوْدِ ⑤

وژلی شوي دي خاوندان د کندې د خندقونو د اور (په ځمکه کې) چې خاوند د بلېدلو وه (په ګوګړو او په ډېرو لرګيو او په سرېو سره).

تفسير: يعنې مغضوب او ملعون شول هغه خلق چې لوی لوی خندقونه يې کنستلي او له اوره يې ډک کړي او ډېر لرګي يې په کې واچول او ښه يې سره کړل، د ﴿اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ﴾ څخه مراد څوک دي؟ مفسّرين څو واقعات وايي، خو هغه قصه چې په صحيح مسلم، جامع ترمذي، مسند احمد او نورو کې ياده شوې ده؛ لنډه يې دا ده چې: په پخوانيو پېړيو کې کوم کافر باچا وو، چې له هغه سره يو کوډګر وو، کله چې د کوډګر مرګ نژدې شو، له باچا څخه يې غوښتنه وکړه، چې يو هوښيار او پوه هلک دې ماته راکړ شي چې زه دا خپل علم ورزده کړم، او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه وځي، يو هلک د دې کار لپاره وټاکل شو، چې هره ورځ به يې د هغه کوډګر څخه سحر او کوډې زده کولې، د ده په لاره کې يو عيسايي راهب وو چې د هغې پېړۍ په اعتبار د هغه دين حق وو، دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ، او په پټه يې د هغه راهب دين ومانه، او د هغه د تعليم په وجه د ولايت او کرامت خاوند شو، يوه ورځ دې

هلك وليدل چې يو ځيروونكې ځناور لكه ځمرى يا پړانګ او نور لاره نيولې، او خلقو ته يې زياته وېره او پرېشاني وروراندې كړې ده، هغه يوه تيږه په لاس كې واخيسته، او دعاء يې وكړه: «اى الهٔا ! كه د راهب دين حق وي؛ نو ځما په دې ډبره دا ځناور مړ كړې»، دا يې وويل او تيږه يې وروغورځوله، چې د هغې له اغېزې او اثر هغه ځناور له كاره ووت، په خلقو كې يو لوى شورماشور جوړ شو چې دغه هلك ډېر علم لري، يوه ړانده چې دا انګازه او اوازه واورېده؛ ورځنې ويې غوښتل چې: «ځما سترګې را رڼې كړه !»، هلك وويل: «كوونكى زه نه يم، هغه ځمونږ الله تعالى دى، كه ته هغه منې او كفر پرېږدې؛ نو دعا درته كوم، هيله شته چې ستا سترګې رڼې شي»، لكه چې همداسې هم وشوه، ورو ورو دا خبرې ګردې باچا ته ورسېدلې، باچا ورته په قهر شو، هغه هلك، راهب او ړوند يې وغوښتل، او وروسته له څه خبرو او اترو څخه يې راهب او ړوند ووژل، د هلك په نسبت يې امر وركړ چې «هغه دې له يوه لوړ غره څخه په رغړولو وواژه شي»، خو د الله تعالى په قدرت هغه كسانو چې دا هلك يې د ځان سره پر غره باندې خېژولى وو؛ هغوى پخپله له غره څخه ورغړېدل، او دا هلك روغ رمټ بېرته راغى، بيا باچا امر وركړ چې: «هغه دې په سيند كې ډوب كړ شي !»، هلته هم دا پېښه وروړاندې شوه، او هغه ګرد سړي چې له ده سره تللي وو ټول په سيند كې ډوب شول، او دى جوړ او روغ بېرته راوګرځېد، په پاى (آخر) كې هلك باچا ته وويل: زه د ځان وژلو چل درښيم، تاسې ګرد سړي په يوه ميدان كې سره ټول كړئ، د هغوى پر مخ كې ما يو غرغره باندې وځړوئ، او د دې لفظ په ويلو سره پر ما باندې غشى ولئ: «بسم الله رب الغلام»، «د هغه الله په نامه چې د دې هلك رب او پالونكى دى»، كله چې باچا داسې وكړه او هغه هلك د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو، او خلقو دا عجيبه واقعه وليدله؛ ټولو وويـل: «آمنّا بـربّ الغُلام، ايمان مو راووړ د دې هلك په رب او پالونكي باندې»، نو وزيرانو باچا ته وويل: «وګورئ چې د هغې خبرې په سبب چې دا ګردې چارې وشوې، اخر ته هغه پېښه شوه، ړومبى به يو دوو سړيو ايمان راووړ، اوس خورا ډېر خلق مؤمنان شول»، باچا زيات په قهر شو او د ډېرو لويو او ژورو خندقونو د كنستلو امر يې وركړ، او هغه يې ښه له اوره څخه ډك كړل، او اعلان يې وكړ: «هر څوك چې ايمان لري، او د خپل ايمان څخه لاس نه وباسي؛ په همدې كندو كې دې وغورځاوه شي !»، تر دې چې ډېر سړي په اور كې وغورځول شول، خو هيڅ يوه هم د خپل ايمان څخه لاس وانه خيست، يوه ايمان داره ښځه راوستله شوه چې په تي پورې يې يو ماشوم وو، او ګمان كېده چې ښايي دا د خپل كوچني له وېرې ځان په اور كې ونه غورځوي، خو د الله تعالى په امر كوچني (ماشوم) داسې ورغـږ كړ: «أمّاه اصبري فإنك على الحق، موركې ! صبر وكړه، چې ته په حق باندې يې !».

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝ وَّهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝

كله چې دوى په (غاړو) د اور ناست وو. او دوى په هغه چې كول به يې په مؤمنانو باندې حاضر وو (او پخپلو سترګو يې كتلې).

تفسير: يعني باچا له خپلو وزيرانو او مشرانو سره يو ځاى د خندقونو په شاوخوا كې ناست وو، او په ډېره بېرحمۍ او غټ زړه سره يې د مؤمنانو د سوځولو ننداره كوله، او د دې بدبختانو هيڅ زړه په دوى باندې نه خوږېده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝

او عيب يې نه ليده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چې ايمان لرونكي وو په الله ډېر غالب قوي، ډېر ستايلي شوي باندې. هغه (الله) چې خاص ده لره ده باچايي كامل سلطنت د اسمانونو او د ځمكې (سره له اسمانونو او ځمكـې ملكًا خلقًا وعبيدًا)، او الله په هر شي باندې شاهد دى.

تفسير: يعني د دې مؤمنانو قصور پرته له دې بل كوم شى نه وو چې هغوى به د كفر له ظلمت او تيارو څخه وتل، او پر يوه لوى او د هر راز ستاينې وړ الله تعالى باندې به يې ايمان راوړ، چې سلطنت او باچايي يې پر اسمان او ځمكه او پر هر شي باندې ده.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بېشکه هغه کسان چې په فتنه کې يې غورځولي وي، ضرر يې رسولی وي ايمان لرونکيو سړيو ته او ايمان لرونکيو ښځو ته، بيا يې توبه نه وي ايستلې (او نه وي ګرځېدلي له کفره)؛ نو دوی ته دی (په آخرت کې) عذاب د دوزخ، او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکي.

تفسير: يعنې په «أصحاب الأخدود» پورې منحصر نه دی، هغه سړي چې داسې زيار (کوشش) کوي چې مؤمنان د الله تعالی له لارې څخه ګرځوي لکه چې د مکې کفّار يې کوي، او بيا له دې خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کيږي؛ هغوی ته هم د دوزخ داسې عذاب تيار دی چې په هغه کې به ډېر زيات تکليفونه وي، او زيات تکليف به په داسې سوځولو کې وي چې د دوزخي زړه او وجود په کې سوځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)، شته دوی ته جنّتونه چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسير: يعنې د دې ځای له تکليفونو څخه نه ويريږي، وروستنی او لوی بری هغوی لره دی، چې د هغو په مخ کې د دې ځای عيش او تکليف دواړه هيڅ دي.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بېشکه نيول د رب ستا خامخا ډېر سخت دي.

تفسير: نو څکه ظالمان او مجرمان نيسي، او خورا سختې سزاوې هغوی ته ورکوي.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بېشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (دبطش خپل په کفارو) اول ځلي او بيا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلي په (آخرت کې يا) بېشکه همدغه (الله) دی پيدا کوونکی اول ځلي (له نطفې نه)، او بيا يې راګرځوونکی دی (دويم ځلي) پس له مرګه.

تفسير: يعنې اول ځلي د دنيا عذاب او دويم ځلي د آخرت ربړ (کذا في الموضح)، يا يې دا مطلب دی چې هغه اول ځلي سړی پيدا کوي، او دويم ځلي وروسته له مړينې به يې هم هغه بيا پيدا کوي، نو مجرمان دې نه تېروځي، چې هر کله چې څمونږ په مړينې سره نوم او نښې ورکې شي، بيا نو مونږ څرنګه ژوندي کيږو؟.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او همدی دی ښه ښنونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبّت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسير: يعنې سره د ده د قهّارۍ او کلك نيولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانۍ هم هيڅ اندازه نشته دی، د حکم منونکيو بندګانو خطاوې او ګناهونه ښنې، او د دوی عيبونه پټوي، او په راز راز لطف او کرم او عنايت او شفقت سره يې پالي.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

مالك د عرش دی، لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښې). ډېر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چې اراده یې وفرمایي.

تفسیر: یعنې سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چې وغواړي؛ ژر تر ژره هغه کوي، هیچا لره حق نشته، چې د هغه د چارې مخه ونیسي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾

آیا راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د (هغو) لښکرو چې فرعونیان او ثمودیان دي.

تفسیر: تر یوه مدّت پورې د انعام ورونه د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کې وپرانستل شول، او له هرې خوا هغوی ته نعمتونه وروررسېدل، بیا د هغوی د کُفر او طغیان له سببه ډېر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي (له قومه د تا) په دروغجن ګڼلو کې دي.

تفسیر: یعنې کفّار له دې خبرې څخه څه عبرت او پند نه اخلي، او د الله تعالی له عذابه هیڅ نه ویرېږي، برسېره پر دې دا ګردې خبرې او پاک قرآن دروغ ګڼي، او تل په همدغو دروغو پسې ګرځي.

وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾

او الله په هر لوري د دې احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره، نو ترې نشي خلاصېدی هیڅ کله).

تفسیر: یعنې له دې دروغ ګڼلو څخه هیڅ یوه ګټه هغوی ته نه رسیږي، خو د دې دروغ بللو جزاء هرومرو دوی ته رسیږي، دوی د الله تعالی له واک او قبضې څخه هیچېرې نشي وتلی، او نه له سزا څخه یې خپل ځانونه ژغورلی شي.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی.

تفسیر: یعنې د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی، قرآن مجید داسې یو شی نه دی چې د دروغ بللو وړ وي، یا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ ګڼلو سره د هغه په لویي او سترتوب کې به څه نقصان او لږوالی پیښ شي.

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

لیکلی شوی دی په لوح محفوظ کې.

تفسیر: په داسې یو ځای کې چې هلته د هیڅډول تغییر او تبدیل او لاس وهلو هیله نشته، او له هغه ځایه په ډېر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحي ته وررساوه شي.

تمّت سورة البُروج فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطَّارِقِ

«د (الطارق) سورت مکي دی، (۱۷) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۶) په نزول کې (۳۶) سورت دی، وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝٣ إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا
عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝٤ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥

قسم دی په اسمان او په راتلونکي د شپې. او څه پوه کړې ته چې څه دی راتلونکی د شپې. ستوری ځلېدونکی دی. چې نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندې څارونکی ساتونکی شته. نو ودې ګوري انسان چې (اصلاً) له څه شي څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر: یعنې له انسانانو سره پرښتې اوسیږي، چې هغوی له بلاوو څخه ژغوري، یا یې عمل لیکي.

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ۝٦

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو تویې وهونکیو څخه (په رحم کې).

تفسیر: یعنې له منیو څخه چې توپ وهلې وځي، یا له هسې اوبو څخه چې تولې کړی شوي وي په رحم کې.

يَّخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ۝٧

هسې اوبه چې راوځي له منځه د شاوو (د سړیو)، او له هډوکیو د سینو (د ښځو څخه).

تفسیر: وایي چې د نارینه وو مني د دوی له شاګانو څخه، او د ښځو مني د هغو له تېرو څخه راوځي.

إِنَّهٗ عَلٰى رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ ۝٨

بېشکه دغه (الله) په بیا بېرته ژوندي ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر: یعنې تر مړینې وروسته مو بیا الله تعالی ژوندي راولي (موضح القرآن)، حاصل یې دا چې له نُطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دویم ځلي د بیا ژوندي کولو څخه څه زیات عجیبه ده، کله چې دا عجیب امر د هغه له قدرت کېدی شي؛ نو جائز نه دي تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شي، بلکه خامخا بیا یې هم پیدا کولی شي.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ۝٩

په هغې ورځې کې چې ښکارولی به شي (په کې) پټ څیزونه.

تفسیر: یعنې ګردې هغه پټې خبرې چې د دوی په زړونو کې وې؛ ښکاریږي، او د هیڅ یو جرم اخفاء به ممکنه نه وي.

فَمَا لَهُۥ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

نو نه به وي دغه (انسان) ته هیڅ قوّت زور، او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی.

تفسیر: په دې وخت کې به نه مجرم د خپل زور او قوّت په مرسته خپله مدافعه کولی شي، نه به یې څوک حمایت او ملګر توب وکړی شي، چې دی له سزا څخه وژغوري (بچ کړي).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾

قسم دی په اسمان خاوند د بېرته ګرځېدلو (چورلېدلو).

تفسیر: یا قسم دی په وربځې باندې چې خاونده د باران ده، یا په اسمان او وربښت راوړونکې باندې.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوري چې ترې راوځي اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر: یعنې د ځمکې له چاودلو څخه ونې واښه شینکي او نور د باندې راوځي، او ځواب د قسم دا دی:

إِنَّهُۥ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾

چې بېشکه دا قرآن خامخا وینا ده بېلوونکې (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبې عبثې خبرې مزاح ټوکې.

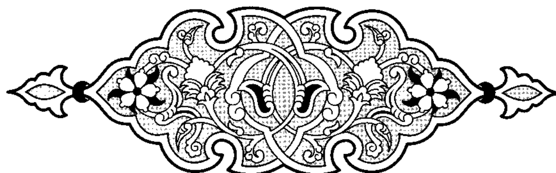
تفسیر: یعنې هغه خبرې چې قرآن یې د معاد په نسبت کوي؛ د لوبو او د ټوکو خبرې او د خندلو وړ اترې نه دي، بلکه د حق تعالی او د باطل او دروغو او رښتیا پرېکړه او فیصله ده، او بېشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای ته رسېدلې معامله ده، چې هرومرو راتلونکې ده.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بېشکه دوی کید چل کوي په چل کولو سره. او چل به ورسره وکړم زه په چل کولو سره. پس مهلت ورکړه کافرانو ته، مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدّت).

تفسیر: دوی به د دین په خلاف راز راز چلونه او فریبونه کول، د خلکو په زړونو کې به یې شبهات اچول، خو د الله تعالی چل د دوی ټول چلونه برباد کړل، او الله تعالی ورته استدراج ورکولو تر دې چې عذابونه پرې نازل شول.

تمّت سورة الطارق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الأَعْلَىٰ

«د (الأعلىٰ) سورت مكي دی، (١٩) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (٨٧) په نزول كې (٨) سورت دی، وروسته د (التّكوير) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾

پاكي بيان كړه د نامه د رب خپل چې (له ټولو څخه) ډېر لوی او ښه غالب اوچت دی.

تفسير: په حديث كې راغلي دي: «كله چې دا آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «اجعلوها في سجودكم» دا پخپلو سجدو كې ووايئ !، نو څكه مونږ او ګرد مسلمانان پخپلو سجدو كې «سبحان ربي الأعلى» وايو.

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾

هغه (رب) چې پيدا يې كړل (ټول اشياء) نو اجزاء اعضاء يې برابر او بې نقصانه كړل.

تفسير: يعنې هر هغه څيز چې جوړ كړی يې دی؛ پوره له حكمت سره دی، او ښه يې جوړ كړی دی، د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو لامله چې له هغه شي څخه مقصود دی، د هغه پيدايش يې په درجه د كمال سره رسولی دی، او داسې معتدل مزاج يې وربښلی دی، چې په هغه باندې ګرد په زړه پورې منافع او فوائد مرتّب كيدی شي.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾

او هغه (رب) چې اندازه يې كړل (خير او شر د هغوی)؛ نو لاره يې وروښوده (په طريقه د كسب سره).

تفسير: شاه عبد القادر (رحمة الله عليه) ليكي: «يعنې اول يې تقدير وليكه، بيا يې سم له هغه سره دنيا ته راوست، ګواكې دنيا ته يې د راتلو لاره ورښوده».

وَالَّذِيٓ أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَآءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾

او هغه (رب) چې را ايستلې يې ده تازه ګيا له ځمكې څخه، پس ويې ګرځوله هغه (شنه ګياه) وچه توره.

تفسير: يعنې ړومبی تک شنه واښه او ورشو په ځمكه كې پيدا كوي، بيا ورو ورو هغه وچ او توروي، چې له هغو وچو وښو څخه هم حيواناتو ته خوراك وركاوه كيږي، او هم هغوی ته تر ډېر مدّت پورې ذخيره كاوه شي، تر دې چې وچ كښتونه هم وروسته له ريبلو څخه په كار راځي.

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنۡسٰۤى ۙ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ

ژر ده چې وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندې (قرآن ای محمده !) بیا به یې ته نه هېروې. مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (د هېرولو یې له تا نه په منسوخ کېدلو).

تفسیر: یعنې لکه چې مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه مطلوب کمال ته رسولی دی؛ په تا باندې به هم ورو ورو کامل قرآن لولو، او داسې به یې در په یاد کړو چې د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هېره نشي، پرته له هغو آیتونو څنې چې د هغو بالکل هېرول مقصود وي، چې دا هم یو راز نسخ ده.

اِنَّهٗ يَعۡلَمُ الۡجَهۡرَ وَمَا يَخۡفٰى ؕ

بېشکه دغه (الله) ته معلوم دي (هغه څه قول فعل چې دی) ښکاره او هغه څه چې پټ دي (یعنې ټول شیان).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ستاسې پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دي، او سم له هغو سره به له تاسې سره معامله کوي.

وَنُيَسِّرُكَ لِلۡيُسۡرٰى ۚۖ

او اسانوو د تا لپاره د شریعت اسانې (یا یادول د وحې، یا توفیق درکوو تاته لپاره د اسانۍ لارې د شریعت).

تفسیر: یعنې د وحې یاد لرل به اسانېږي، او د الله تعالی د معرفت او عبادت او د مملکت او ملّت د سیاست ګردې (ټولې) چارې به در اسانې کړی شي، او ستا د بریالیتوب له لارې څخه به ګرد مشکلات لرې کړل شي.

فَذَكِّرۡ اِنۡ نَّفَعَتِ الذِّكۡرٰى ؕ

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده !)، په تحقیق فائده رسوي ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (که فائده نه رسوي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی پر تاسې باندې داسې انعام وفرمایه؛ نو تاسې هم نورو ته د الله تعالی احکام ورسوئ، او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړئ.

تنبیه: د ﴿اِنۡ نَّفَعَتِ الذِّكۡرٰى﴾ شرط د دې لپاره راوړی شوی دی، چې وعظ او تذکیر هغه وخت کېدی شي چې د اورېدونکي له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشي، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سړي لپاره نه دی، هو تبلیغ او انذار «یعنې د الله تعالی د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه وېرول» په هر سړي باندې لازم دي، تر څو چې د الله تعالی په بندګانو حجّت قائم وي، او د جهل او ناپوهی عذر پاتې نشي، دېته په عرف کې تذکیر او وعظ نه وایي، بلکه تبلیغ او دعوت وایي، ښایي چې ځینو مفسرینو هم له همدې جهته د دې آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسې لیکلي وي چې ښو څو ځلې نصیحت وکړه که د یو ځلې پند فائده ونه کړي، او کېږي چې د ﴿اِنۡ نَّفَعَتِ الذِّكۡرٰى﴾ شرط یواځې د تذکیر د تأکید لپاره وي، یعنې که تذکیر چاته فائده ورسوي؛ نو تاته ښایي چې تذکیر وکړې، دا خو منلې شوې خبره ده، چې په دنیا کې تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه رسوي، لکه چې الله تعالی فرمایلي

دي: ﴿وَذَكِّرۡ فَإِنَّ ٱلذِّكۡرَىٰ تَنفَعُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ نو معلّق كول د يوه امر په داسې يو څيز باندې چې د هغه وقوع ضروري وي؛ د هغه امر د تأكيد موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخۡشَىٰ ⑩

ژر ده چې پند به واخلي هغه څوک چې ويريږي له الله (ځكه چې دی فكر كوي په دې كې).

تفسير: په پوهولو باندې خو هغه پوهيږي او له نصيحت څخه هغه ګټه اخيستی شي چې په زړه كې يې لږ او ډېره د الله تعالی وېره وي، او د خپل پای او انجام لږ څه فكر وكړي.

وَيَتَجَنَّبُهَا ٱلۡأَشۡقَى ⑪ ٱلَّذِي يَصۡلَى ٱلنَّارَ ٱلۡكُبۡرَىٰ ⑫

او ډډه كوي له دغه (پنده نصيحته ښه شقي كافر) لوی بدبخت چې نه يې قبلوي. هغه (لوی بدبخت) چې ننوځي به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت كې).

تفسير: يعنې د هغه بد عمل او بد قسمت په برخه چې د دوزخ اور ليكلی دی؛ هغه كله پوهيږي، او له الله تعالی او له خپله انجامه كله ويريږي، چې د نصيحت په لوري متوجّه شي، يا د ښو خبرو په پوهېدلو كې كوښښ وكړي.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحۡيَىٰ ⑬

بيا به نه مري په هغه (اور) كې، او نه به ښه ژوندی وي.

تفسير: يعنې نه مرګ ورته راځي چې د هغه ربړونه پای ته رسوي، او نه يې د هوسايې ژوندون په برخه كيږي، هو ! داسې يو ژوندون به ولري چې د هغه په مقابل كې به د مرګ غوښتنه كوي، له داسې ژوندون څخه مو دې الله تعالی وساتي.

قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ⑭

په تحقيق برى موندلی په مراد رسېدلی دی هغه څوک چې پاك شوی دی (په ايمان سره له معاصيو).

تفسير: يعنې له ظاهري او باطني، حسي او معنوي نجاستونو څخه پاك شي، او خپل قلب او قالب يې په صحيحو عقائدو او فاضله اخلاقو او صالحه اعمالو او نافعه چارو سره ښايسته كړي.

وَذَكَرَ ٱسۡمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ⑮

او ياد كړي نوم د رب خپل (په تكبير سره) بيا يې لمونځ وكړ (چې ننبه د اسلام ده).

تفسير: يعنې پاك او صاف شوي، د تحريمې په تكبير كې يې د خپل پروردګار نوم واخيست، بيا يې لمونځ وكړ، ځينې اسلاف وايي چې: د تزكيې نه مراد زكات دی، چې دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده، او له ﴿وَذَكَرَ ٱسۡمَ رَبِّهِۦ﴾ څخه د اختر تكبيرونه مراد دي، او په ﴿فَصَلَّىٰ﴾ كې د اختر د لمانځه ذكر دی، يعنې د اختر په ورځ كې يې اول «صدقة الفطر» سرسايه بيا تكبيرونه بيا لمونځ وكړ، ښكاره خو هغه ړومبنی وينا ده.

بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَیٰوةَ الدُّنْیَا ۝١٦ وَالْاٰخِرَةُ خَیْرٌ وَّ اَبْقٰی ۝١٧

بلکه تاسي غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندې ای منکرانو. حال دا چې آخرت خیر غوره ده (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقي دی.

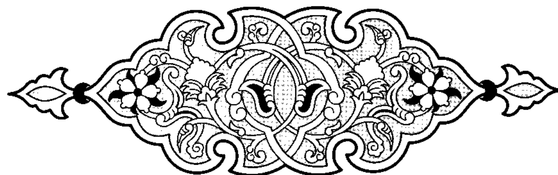
تفسیر: یعنې دا ښېګڼه تاسې ته ای منکرانو څنګه حاصلیږي، چې تاسې هیڅ د آخرت فکر نه کوئ، بلکه د دنیا ژوندون او د دې ځای، عیش، عشرت، هوسایي او چړچې د اعتقاد یا د عمل له مخې په اخروي چارو باندې زیاتې بولئ، حال دا دی چې دنیا حقیره او فاني او آخرت په زرهاوو ځلې له هغې څخه ښه او پایه دار دی، بیا د تعجّب ځای دا دی: هغه څیز چې د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی، هغه څنګه پرېښودی شي؟ او چټې او خرابې چارې ولې غوره کولی شي؟.

اِنَّ هٰذَا لَفِی الصُّحُفِ الْاُوْلٰی ۝١٨ صُحُفِ اِبْرٰهِیْمَ وَمُوْسٰی ۝١٩

بېشکه دا خبرې خامخا په صحیفو ړومبنیو کې دي. چې صحیفې د ابراهیم او (د) موسی دي.

تفسیر: یعنې دا مضمون چې له ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَکّٰی﴾ څخه تر ﴿وَالْاٰخِرَةُ خَیْرٌ وَّ اَبْقٰی﴾ پورې دی په پخوانیو کتابونو کې هم لیکلی شوی دی، او هیڅ وخت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی، نو په دې اعتبار لا ټینګ او مؤکد شو.

تمّت سورة الأعلی بفضل الله تعالی ومنّه وکرَمه.

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

«د (الغاشية) سورت مکّي دی، (۲۶) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۸) په نزول کې (۶۸) سورت دی، د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

هَلْ أَتٰكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقيق راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د پټوونکې (د خلقو په سختيو خپلو سره چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعني هغه خبره د اورېدلو وړ ده چې پټوونکې د خلقو ده په هيبتونو او په سختيو خپلو کې.

تنبيه: (له غاشيې پټوونکې) څخه مراد قيامت دی، چې پر ګردو مخلوقاتو چاپېرېږي، او د هغه په اثر به پر ګردو مخلوقاتو باندې محيط وي.

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾

ځيني مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) کې وېرېدونکي او ذليله وي. تکليف ايستونکي رنځ راښکونکي به وي.

تفسير: يعني په آخرت کې به ربړ (تکليف) ايستونکي د ربړ ګاللو په سبب ستړي او ستومانېږي.

تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿٥﴾

ننوځي به اور ډېر ګرم ته. ورڅښل کيږي به پرې له چينې ډېرې ګرمې څخه (په وخت د غلبې د تندې کې).

تفسير: يعني کله چې د دوزخ تودوخې د هغوی په باطن کې سخته ګرمي پيدا کړي؛ دوی بې اختياره «تږي وږي يو» نارې وهي، چې ښايي د اوبو له څښلو څخه به د دوی دا تنده ماته شي، دلته به د يوې يشېدونکې چينې له اوبو څخه دوی ته اوبه ورکولی کيږي، چې د هغو له څښلو څخه به د دوی شونډې ورتيږي، او کولمې به يې ټوټې ټوټې لوېږي، او بيا به ژر جوړېږي، او همداسې به تل په عذاب ککړ وي (العياذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴿٦﴾

نه به وي دوی ته طعام خواړه مګر له اغزي لرونکي ترخې ونې څخه.

تفسير: «ضريع» يوه اغزي لرونکې ونه ده په دوزخ کې، چې پخپل تريخوالي کې له شبرق يا له مصبر څخه زيات بد خونده او مرداره او په ګرمی کې له اوره توده ده، کله چې دوزخيان له لوږې څخه په عذاب شي او «وږي يو ! وږي يو» نارې وهي؛ نو دا «ضريع» يا «ايلوي» يا «شبرق» يا «مصبر» دوی ته ورکول کيږي.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ۝٧

چې نه به څربوي بدن (د دوزخي هغه ضريع)، او نه دفع کوي هيڅ لوږه (له دوی نه هغه ضريع).

تفسير: له خوړلو څخه يواځې خوند او لذّت اخيستل يا د ځان څربول يا د لوږې لرې کول يا بل مقصد وي، د (ضريع) له خوړلو څخه دا خبرې هيڅ نه حاصليږي، د خوند او لذّت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی، د نورو دوو فائدو نفي تصريحًا په دې آيت کې ذکر شوه، لنډه يې دا چې هيڅ يو لذيذ او مرغوب طعام او خواږه هغوی هلته نه مومي.

تر دې ځايه پورې د دوزخيانو د حال بيان وو، اوس د دې په مقابل کې الله أكرمَ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ د جنّتيانو ذکر داسې فرمايي:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩

ځينې مخونه به په دغې ورځې کې ښايسته او تازه وي. پخپل کوښښ باندې (چې يې کړی وي په دنيا کې) راضي خوشاله به وي (په آخرت کې).

تفسير: يعنې خوښ به وي چې د دوی زيار په ځای شو، او د خپلو رېړو (تکاليفو) او د زحمتونو ګټه يې په ښه ډول سره بيامونده.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ۝١١

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کې به وي. نه به اوري په هغه (جنّت) کې کومه چټي خبره.

تفسير: يعنې په جنّت کې هيڅوک چټي او اپلتې خبرې نه اوري، د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه ننبه هلته نه ليدله کيږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝١٢

په دغه (جنّت) کې چينه ده جاري بهيدونکې.

تفسير: يعنې په جنّت کې يوه عجيبه ډول چينه ده، او ځينو مفسّرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړې ده، او وايي چې په جنت کې ډېرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ۝١٣ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ۝١٤

په دغه (جنّت) کې دي تختونه (لپاره د کېناستلو د جنّتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان. او جامونه ايښودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).

تفسير: کله چې يې وغواړي چې ويې څښي؛ هيڅ ډيل او ځنډ به نه پکې کيږي.

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝١٥

او (په دغه جنّت کې دي) بالښتونه ايښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنّتيانو ته).

تفسير: يعني په ډېر نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړېدلي وي، لويې تکيې او بالښتونه به ځای په ځای کې ايښود شوي وي، چې کله به په يوه کيني، او کله به په نورو تکيه وهي.

وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنّت کې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسير: تر څو هر کله او په هر ځای کې چې د جنّتيانو زړه غواړي؛ هلته آرام او هوسايي او له يوه ځايه د بل ځای د تګ راتګ او وړلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾

نو آيا پس نه ګوري (منکران په نظر د عبرت سره) اوښانو ته چې څرنګه پيدا کړی شوی دی؟.

تفسير: چې د نورو حيواناتو او څاروو په نسبت د اوښ هيئت او خاصيت دواړه خورا عجيب او غريب دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾

او (آيا نه ګوري منکران) اسمان ته چې څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بې له ستنو).

تفسير: يعنې اسمان پر ته له ښکاره ستنې او پايې او رسۍ او نورو څخه پورته شوی دی.

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾

او (آيا نه ګوري منکران) غرونو ته چې څرنګه درولي شوي دي.

تفسير: چې د يوې ذرې په اندازه له خپلو ځايونو څخه نه خوځيږي، او دغه غرونه د الله تعالی په قدرت سره له دغومره لويوالي پخپلو ځايونو کې ټينګ ولاړ دي.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آيا نه ګوري منکران) ځمکې ته چې څرنګه غوړولې شوې ده.

تفسير: چې ځمکه د خپل لويوالي په سبب د خپل کروي شکلتوبه بيا هم مسطّحه ښکاري، نو ځکه پرې هستوګنه اوسېدل اسان دي، د ابن کثير (رحمه الله) په وينا: د دې شيانو تخصيص ځکه شوی دی، چې د عربو خلق زياتره په بيدياوو ځنګلونو کې ګرځېدل، او په دې وخت کې به زياتره د هغوی تر سترګو لاندې همدا څلور شيان وو، د سورلۍ اوښ، پاس اسمان، ښکته ځمکه، شاوخوا غرونه، نو د دې لامله په همدې علاماتو او نښو باندې د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته يې وپوهوه (پند ورکړه ای محمده ! دوی ته)، بېشکه همدا ته پند ورکوونکی پوهوونکی وېروونکی يې. نه يې ته پر دوی باندې مسلّط کړی شوی (چې په زور يې مسلمانان کړې).

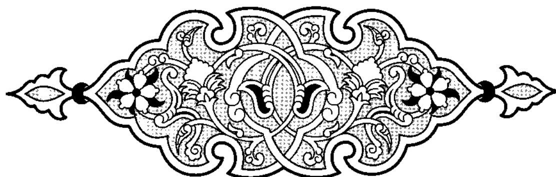
تفسیر: یعني کله چې دا خلق سره د واضحه دلائلو له قیام څخه غور نه کوي؛ نو تاسې د هغوی زیات فکر مه کوئ، ځکه چې تاسې یواځې د پند ورکولو لپاره لیږلي شوي یئ، که دوی نه پوهیږي؛ نو تاسې په هغوی باندې محصل او داروغه ټاکلي شوي نه یئ، چې په زور او زیاتی سره یې په هغوی باندې ومنئ، او د هغوی زړونه په بل لوري واوړي، دا کار د مقلّب القلوب دی، او دا په جهاد باندې له امر نه مخکې وو.

إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چې وګرځېد (له ایمانه) او کافر شو. نو په عذابوي به یې الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بېشکه خاص مونږ ته دی بېرته راتګ د دوی (په قیامت کې). بیا بېشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي).

تفسیر: یعني هغه کسان چې د الله تعالی له طاعت څخه مخ اړوي، او د هغه له آیتونو څخه انکار کوي؛ هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالی له سختې سزا څخه ځان نشي ژغورلی، یقینًا هغوی یوه ورځ څمونږ په لوري راتلونکي دي، او مونږ به له هغوی څخه د یوې یوې ذرې حساب اخلو، لنډه دا چې تاسې خپله فریضه اداء کړئ، او د هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ!.

تمّت سورة الغاشية بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الفَجرِ

«د (الفجر) سورت مکّي دی، (۳۰) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۹) په نزول کې (۱۰) سورت دی، وروسته د (اللّیل) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَٱلۡفَجۡرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشۡرٖ ۝٢ وَٱلشَّفۡعِ وَٱلۡوَتۡرِ ۝٣ وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَسۡرِ ۝٤

قسم دی په فجر صباح باندې. او په شپو لسو باندې. او په جفت باندې، (او قسم دی په) طاق باندې. او په شپه باندې کله چې ځي راځي توره تیاره کیږي.

تفسیر: د صبا نه مراد عام صبا دی، او یا د لوی اختر د ورځې صبایي، او د لسو شپو څخه مراد د لوی اختر لس ورځې دي، او د جفت څخه مراد د لوی اختر ورځ او د طاق څخه د عرفې ورځ مراد ده، او د دې څیزونو په مراد کې نور اقوال هم شته، چې په ذکر کولو یې خبره اوږدیږي، خو دا قول په کې راجح معلومیږي، والله أعلم.

هَلۡ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٞ لِّذِي حِجۡرٍ ۝٥

آیا شته په دې قسمونو کې لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چې اعتبار پرې وکړي؟ هو ! شته !).

تفسیر: یعنې دا قسمونه معمولي نه دي، ډېر معتبر او مهتم بالشان دي، پوهان پوهیږي چې د کلام د تأکید لپاره په دې کې یو ځانته عظمت او خاص وقعت مونده کیږي، او محذوف ځواب د قسم دا دی: یعنې خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو ! وروسته له دې نه، الله أجلّ وأعظمَ برهانُهُ د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمایي چې:

أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ

آیا نه ویني نه یې خبر ته (ای محمده !) چې څه کړي دي رب ستا (له قبیلې د اول) د عادیانو سره چې ارم وو.

تفسیر: «عاد» د داسې یوه سړي نوم دی چې د هغه قوم د ده په نامه باندې یادیږي، د ده په نیکونو کې یو سړی (ارم) نومېده، د ده په لوري له نسبت کولو څخه بنایي داسې اشاره وي چې دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دي، او دویم (عاد) نه دي، ځینې وایي چې د عاد د قوم شاهي کورنۍ ته «ارم» ویل کېدل، والله أعلم.

ذَاتِ ٱلۡعِمَادِ ۝٧

چې خاوندان د قوّت قامتونو لویو وو (یا خاوندان د لویو ستونو وو).

تفسیر: یعنې ستنې یې ودرولې، او لوی لوی عمارتونه یې جوړ کړل، یا یې دا مطلب دی چې ډېر ځلې په سیر او سیاحت مشغول وو، او په لویو وځکېکو او ستنو باندې یې کېږدۍ یا خیمې درولې، د ځینو په نزد له ﴿ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جګې ونې او نور لوړ شیان دي، چې په تشبیه سره ویلې شوي دي.

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝٨

هسې (قبیله) چې نه وه پیدا کړی شوې مثل د هغې (په قوّت قدرت کې) په ټولو ښارونو کې.

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې د هغه قوم غوندې بل کوم قوم هسې مضبوط او طاقتور نه وو، یا دا چې د هغوی عمارتونه بې سارې او مانۍ بېمثالې وې.

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝٩

او (څه کړي وو رب د تا له) ثمودیانو هغو سره چې کنستلې غوڅې کړې یې وې لویې تیږې (ګټې) په کنده کې.

تفسیر: «وادي القرى» د هغه ځای نوم دی چې هلته تیږې توږلې کېدې، او بیا یې له هغو څخه ډېرې محفوظې او مضبوطې مانۍ جوړولې.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝١٠

او (څه کړي وو رب د تا له) فرعون سره چې خاوند د (ډېرو لښکرو) میخونو وو.

تفسیر: یعنې لوی لښکر لرونکی چې د هغه د فوځي ضروریاتو لپاره به ډېر زیات میخونه په کار کېدل، یا دا چې خلقو ته به یې په میخونو سزا ورکوله.

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝١١ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝١٣

هسې (سرې وو دوی ګرد) چې سرکشي یې کړې وه په ښارونو کې. بیا یې ډېر کړی وو په هغو (ښارونو) کې فساد ورانی. نو نازله کړه پر دوی باندې رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر: یعنې هغه باغي قومونه د عیش، دولت، زور او قوّت په نشو کې مست شوي په ملکونو کې یې ښه شورماشور، جنګ جنجال، فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرراتونه یې وکړل، نو وروسته له دې نه چې د هغوی د کفر، تکبّر، جور، ستم کنډول ډک شو، او مهلت او د ټال مدّت یې پوره شو؛ ناڅاپه قهّار الله د خپل عذاب قمچینې او متروکې پرې وورولې، او د هغوی ګرد قوّت او لویي یې له خاورو سره برابره کړه، او د دوی سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ۝١٤

بېشکه رب ستا په ځای د انتظار کې دی (اعمالو د دوی لره چې سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړي).

تفسیر: یعنې الله تعالی خلک څاري، د دوی ویناګانې اوري، او په حال یې خبر دی، هر یو ته به د عمل بدله ورکول کېږي، او ټول مخلوقات به ده ته وړاندې کېږي، په خپل عدل به پرې فیصله کوي.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝١٥

پس هر چې انسان بني آدم (دی) كله چې وازمويي دی (په راحت سره) رب د ده، پس عزّت ور كړي ده ته او نعمت ور كړي ده ته؛ نو وايي رب ځما عزّت راكړه ماته.

تفسير: يعني زه د همدې خبرې وړ (لايق) وم، نو ځكه يې عزّت راكړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ۝١٦

او كله چې (الله) وازمويه دی (په زحمت سره) پس تنګ كړي پر ده باندې رزق روزي د ده؛ نو وايي رب ځما سپک كړم زه.

تفسير: يعني ځما هيڅ قدر يې ونه كړ، لنډه يې دا چې د هغوی سترګې دنيوي ژوندون او حاضره حالت ته دي، او يواځې د دنيا همدا موجوده راحت او تكليف د خپل عزّت او ذلّت معيار ګڼي، او په دې نه پوهيږي چې په همدې دواړو حالتونو كې د هغه امتحان او ازموينه مقصد ده، نعمت دركوي تر څو وګوري چې تاسې يې شكر وباسئ؟ او ربړ درپېښوي چې آيا تاسې خپل صبر او رضا پكښې ښكاره كولی شئ؟.

(نو الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانُه) داسې فرمايي:

كَلَّا ۖ بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ۝١٧

داسې دې نه وايي، بلكه تاسې اكرام احسان نه كوئ پر يتيم پلار مړي باندې.

تفسير: يعني د الله جل جلاله په دربار كې به ستاسې څنګه عزت وي؟ چې تاسې د بېكسانو او يتيمانو د زړه ساتنه او عزّت نه كوئ، يعني نه دی دا عزت او ذلت په ډېروالي او لږوالي د مال سره، ځكه چې اكرام په طاعت او اهانت په معصيت سره دی، بلكه فعل ستاسې ډېر قبيح دی له قول ستاسو نه، ځكه چې اكرام درسره كړی الله په غناء سره، او تاسو نه كوئ احسان له يتيمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۝١٨

او نه تېزوئ تاسې يو بل په طعام (خواړه وركولو د محتاجانو) د مسكينانو.

تفسير: يعني له خپل مال او شتو څخه د مسكينانو لاس نيوی، څه چې چېرې نورو ته هم داسې يو شی نه وايئ چې د ده په ويلو او تېزولو سره هغوی له وږې او بې وځلې سره امداد او معاونت او مرسته وكړي.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ۝١٩

او خورئ تاسې مال د ميراث په خوړلو ټولو ډېر سره.

تفسير: يعني د مړي په پنګه او ميراث اخيستلو كې د حلال او حرام او حق او باطل څه تميز نشته، څه يې چې په لاس ورشي؛ خوري يې، او پخپل دغه عمل سره دا رابنيئ كه د مسكينانو حقوق تلف كيږي؛ تلف دې شي.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ۝٢٠

او مينه كوئ تاسې له مال سره په مينې ډېرې سره.

تفسير: يعني رښتيا خبره دا ده چې ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دي، او بس همدا غواړئ چې په څه ډول مو مال په لاس راشي، او يو پول مو هم په يوه ښه کار کې له لاسه ونه وځي، که مخ کې هر څه راپيښيږي؛ راپېښ دې شي، او له مال او دولت سره دومره مينه او محبّت چې هغه د خپل مقصود کعبه ګرځوئ، او د اسلاميت په لاره کې يې خرڅ نه کړئ، دا خو يوائې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې، او مه کوئ (دغسې بد کارونه، يا حقه ده) کله چې وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.

تفسير: ګردې غونډۍ او غرونه به واړه واړه شي، ځمکه به بالکل صافه او هوار ميدا شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي رب ستا.

تفسير: يعني رابه شي رب ستا (د بندګانو د فيصلې لپاره) هغسې چې د هغه له شان سره ښايي، او وړ (لايق) وي.

وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپېر بدونکې پرانسانانو او پيريانو باندې).

تفسير: يعني د محشر په ميدان کې، يا راځي هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ صف په صف.

وَجِاْيٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شي په هغې ورځې کې دوزخ.

تفسير: يعني په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځايه څخه په راښکودلو سره د محشريانو په مخ کې راحاضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾

په دغې ورځې کې به پند واخلي ياد کړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وخت کې پند اخيستل (بلکه هيڅ فائده نه رسوي).

تفسير: يعني هلته به وپوهيږي چې په سختې غلطۍ او غفلت کې وم، مګر هغه پوهېدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چې د پوهېدلو او سنجولو وخت به له لاس څخه وتلی وي، هغه چارې چې په دار العمل کې کېدې، په دار الجزاء کې کله کېدی شي؟.

يَقُولُ يَٰلَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِى ﴿٢٤﴾

وايي: ښګه به ښه وو ما لره که څه مې مخکې ليږلي وی لپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه کې).

تفسير: يعني افسوس د دنيا په ژوندون کې مې څه نيکي نه ده کړې چې هغه له ما څخه په مخکې دلته رارسيدلي وی، او اوس به مې په دغه اخروي ژوندون کې په کار راتلی، همداسې تش لاس را راهي شوی

یم، کاشکې د حسناتو کومه ذخیره مې له مخه لیږلي وی چې دلته ځما پانګه او ذخیره ګرځېدلې او په کار به مې راتلی !.

فَيَوۡمَئِذٖ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٞ ۝٢٥ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٞ ۝٢٦

نو په دغې ورځې کې به نه په عذابوي (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هیڅوک. او نه به قیدول کوي (په مثل) د قیدولو د دغه (الله) هیڅوک.

تفسیر: یعنې الله تعالی به په دغې ورځې کې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې ورکوي، او په داسې سختې بندیخانې کې به اچول کیږي چې د هغې ساری او مثال د بل مجرم په حق کې متصوّر نه دی.

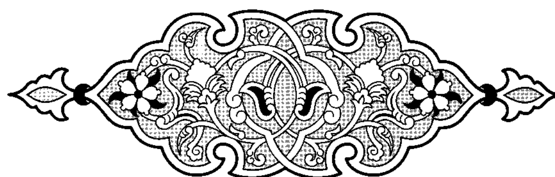
يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ۝٢٧ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةٗ مَّرۡضِيَّةٗ ۝٢٨ فَٱدۡخُلِي فِي عِبَٰدِي ۝٢٩ وَٱدۡخُلِي جَنَّتِي ۝٣٠

ای نفسه آرام نیوونکیه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) !. وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چې راضي خوښ به یې ته (له الله څخه او الله) راضي خوښ (به وي له تا څخه). بیا ننوځه په (نېکانو) بندګانو ځما کې. او ننوځه په جنّت ځما کې (سره له نورو مقرّبانو).

تفسیر: اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو، اوس د هغه په مقابل کې د هغو خلقو انجام ښودل کیږي چې د هغوی زړونو ته د الله تعالی د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کیږي، هغوی ته به په حشر کې ویل کیږي: آ راحت نیوونکیه نفسه ! په الله تعالی باندې، په هغه حقیقي محبوب باندې چې تا خپل زړه تړلی وو، اوس نو له هر راز جګړو او اندېښنو څخه ګوښه اوسه !، او تل په خوښی او هوسایی سره خپل ژوند تېروه !، او هغه نژدې ځای ته ورشه چې خاصو بندګانو ته ټاکلی شوی دی، او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کې ځان ګډ او داخل کړه، او په عالیشان جنّت کې هستوګنه کړه.

تنبیه: د مطمئنه نفس، د امّاره نفس، د لوّامه نفس تحقیق دې د «القیامة» د سورت په شروع کې وکتل شي !.

تمّت سورة الفجر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ البَلَدِ

«د (البلد) سورت مكي دى، شل آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۰) په نزول كې (۳۵) سورت دى، وروسته د (ق) له سورته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

لَآ أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَأَنتَ حِلٌّۢ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ۝٢

قسم خورم په دې بلد ښار باندې چې (مكّه ده). حال دا چې خاص ته به خلاص شې (په تا به څه قيد ممانعت نه وي) په دې ښار كې (چې هر څوك وژنې يا يې پرېږدې په يو ساعت د ورځې كې).

تفسير: په مكې معظمې كې هر سړى له جنګ كولو څخه ممنوع دى، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يو وارې د مكې په فتحې كې دا ممانعت پاتې نشو، او هر چا چې له هغوى سره جنګ كاوه؛ د هغه وژل به روا كېده، تر دې چې لوى مجرمان د كعبې شريفې د دېوالونو تر څنګ هم ووژل شول، نو وروسته له دې ورځې څخه بيا همغه ممانعت تر نن پورې برقرار قائم شو.

تنبيه: ځينو د ﴿وَأَنتَ حِلٌّۢ بِهَٰذَا الْبَلَدِ﴾ معنى «وأنت نازلٌ» اخيستې ده، يعني زه قسم خورم په هغه ښار باندې په هغه حال كې ته پكې پيدا شوى يې، او په كې هستوګنه لرې.

وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ۝٣

او قسم دى په پلار او په هغه باندې چې له ده څخه څېرېدلي دي.

تفسير: يعني آدم او بني آدم، او ځواب د قسم دا دى:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ۝٤

چې خامخا په تحقيق پيدا كړى دى مونږ انسان بني آدم په رنځ او مشقّت كې.

تفسير: يعني آدم عليه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پورې په رنځ او مشقّت اخته دى، او راز راز سختي په ده باندې تيرېږي، هيڅ داسې كېدونكې نه دي چې يو سړى پخپل ټول عمر كې د څه مدّت له مخې د دنيا د ګردو ښېنو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وي، او په پوره آزادى او بېفكرى سره ژوندون كوي، په رښتيا سره د انسان اصلي فطرت داسې واقع شوى دى، چې دى خپل ځان له دغو سختيو او جنجالونو څخه نه شي ژغورلى.

أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ۝٥

آيا ګمان كوي (كافر انسان) چې بېشكه له سره به قادر نشي په ده باندې هيڅوك (چې بدل ترې واخلي)؟.

تفسیر: یعنې انسان چې د هغو سختیو او مشقّتونو په لارې تیریږي، نو د هغه اقتضاء خو داسې ده چې په ده کې عجز او درماندګي پیدا شي، او خپل ځان د قضا د حکم ترلې وګڼي، او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وي، او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندې ونیسي !، خو انسان دا خبره بالکل هېره کړې ده، نو آیا انسان داسې ګڼي چې داسې یوه هستي شته چې انسان د هغې تر حکم لاندې وي، او دوی ته د دې سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شي؟ بلکه الله أعظم شأنُه وأعظم برهانُهُ دی !.

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ۝٦

وایي (له فخره) ما خرخ کړی وو مال خورا ډېر (په دښمنۍ د محمد کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په معصیت، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت، او د اسلام په مخالفت کې له حده تېر مال خرخ کوي، او په داسې خرخ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼي.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ۝٧

آیا ګمان کوي دی چې بېشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وخت د خرخ د مال کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی دا ګرد شیان ګوري اوویني، او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندې چې ولګاوه شي؛ هغه ګرد ورته ښه معلوم دي، نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه ګټه نه رسیږي.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ۝٨

آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې (چې پرې وګوري، بلکه ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې).

تفسیر: یعنې هغه چاته چې ما د لیدلو سترګې ورکړي دي آیا هغه پخپله نه ګوري؟.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝٩

او (آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شونډې.

تفسیر: چې له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو کې کار اخیستل کیږي.

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ۝١٠

او ښوولې دي مونږ ده ته دوه لارې (د خیر او شر، چې پرې جنّت یا دوزخ ته ځي).

تفسیر: یعنې د ښو او بدو دواړه لارې یې ورښوولې دي، تر څو چې ځان له بدې لارې څخه وژغوري، او په ښه لاره تګ وکړي، او د دې خبرې ښوونه په اجمالي ډول سره د عقل او فطرت په وسیله شوې ده، او تفصیل یې د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه: ځینو له «نجدین» څخه د ښځو دوه تي مراد اخیستي دي، یعنې رودونکیو ماشومانو او ووړکو ته یې د تي او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولې ده، چې پس له پیدا کېدلو ترې شوده څښي او خوري.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

نو ربړ (تکلیف) یې ونه ایست په ختلو د غونډۍ کې (او سختي یې تېره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کې).

تفسير: ځينو د «عقبه» معنی د تېرېدلو سخت ځای او غونډۍ اخیستې ده، یعنې سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چې د دین په صعب المرور غونډۍ وخیژي، او سختي او ربړ په ځان واخلي، او د مکارم الأخلاق مدارج طي کړي، او د فوز او فلاح لوړو ځایونو ته ځان ورسوي.

تنبیه: دیني کارونه یې په غونډۍ سره ځکه تشبیه کړي دي چې د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای ته رسول سړي ته ډېر شاق وي، او ربړ پېښوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه دي ختل د غونډۍ؟. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.

تفسير: یعنې (عقبه) د مریي آزادول یا د پور (قرض) وړي غاړه له پوره قرضه خلاصول دي.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

یا (دا عقبه) ورکول د طعام ډوډۍ دي په هغې ورځې کې چې خاونده د لوږې وي.

تفسير: یعنې عقبه د قحطۍ او قیمتۍ او سختۍ په ورځو کې له وږي سره مرستې کول او هغوی ته د خوړو شیان وربرابرول دي.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

یتیم ته چې خاوند د خپلوۍ وي. یا غریب ته چې په خاورو ککړ وي (یا خاوند د خاورې).

تفسير: د وړوکي پلار مړي خدمت کول ثواب دی، او له خپلوانو قرابت لرونکیو سره ښېګڼه هم ډېر ثواب لري، چېرې چې دا دواړه ثوابونه یو ځای شي؛ نو د هغې ثواب هم دوچنده کیږي.

عقبه ډوډۍ طعام ورکول دي د لوږې په ورځې کې غریب ته چې په خاورو ککړ وي، او د فقر او له فاقې د تنګسی او خوارۍ څخه په خاورو کې رغړي، نو د مال د لګولو ځایونه ښایي چې داسې وي، نه دا چې د ښادۍ او د غم په فضولو رسمونو کې او د الله تعالی په نافرمانۍ کې مالونه ولګول شي، او دنیوي نقصان او اخروي خسران وګټلی شي.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بیا وي (دغه آزاد کوونکي طعام ورکوونکي) له هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی.

تفسير: یعنې د ګردو عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی، که ایمان نه وي؛ نو ګرد کارونه او عملونه چټي او فضول دي، او هیڅ په کار نه راځي.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

او وصیت کوي یو له بله سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوي یو له بله سره په مهرباني او شفقت سره.

تفسیر: یعنې نورو ته تل تأکید کوي چې ښایي د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کې هر راز سختۍ او ربړونه پر خپل ځان وګالي، او د هر ډول تکلیف تحمل وکړئ !، او د الله تعالی پر مخلوق باندې رحم کوئ !، تر څو چې د اسمان خاوند پر تاسې باندې ورحمیږي.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب، خاوندان د ښي طرف دي.

تفسیر: یعنې دا کسان ډېر خوش نصیب او مبارک دي، چې هغوی ته د دوی اعمالنامې له ښي خوا په ښي لاس ورسپارلی کیږي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو ځمونږ همدوی اصحاب خاوندان د کیڼ طرف دي.

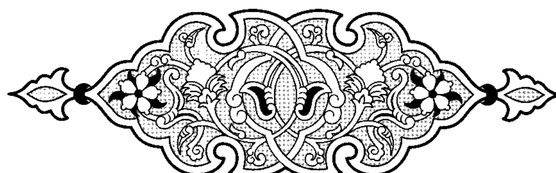
تفسیر: یعنې هغه کسان چې بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکي دي چې اعمالنامې یې په کیڼ لاس کې ورکولی کیږي.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وي به پر دوی باندې اور سرپوښ کړی شوی.

تفسیر: یعنې په دوزخ کې اچول کیږي، او دوزخ ګردې دروازې تړل کیږي، (أعاذنا الله منها).

تمّت سورة البلد بفضل الله الصمد، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الشَّمۡسِ

«د (الشمس) سورت مکي دی، (۱۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۱) او په نزول کې (۲۶) سورت دی، وروسته د (القدر) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللَّهِ الرَّحۡمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالشَّمۡسِ وَضُحَىٰهَا ۝١ وَالۡقَمَرِ إِذَا تَلَىٰهَا ۝٢

قسم دی په لمر باندې او په رڼا د هغه باندې. او په سپوږمۍ باندې کله چې راځي په دغه (لمر) پسې.

تفسیر: یعنې د لمر له ډوبېدلو څخه وروسته کله چې د سپوږمۍ رڼا خوره شي.

وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّىٰهَا ۝٣

او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې ښکاره کاندي دغه (لمر).

تفسیر: یعنې کله چې په ورځ کې لمر د خپلې پوره پلوشې او روښنایي او صفایي سره رڼا غورځوونکی شي.

وَالَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰهَا ۝٤

او (قسم دی) په شپه باندې کله چې پټ کړي هغه (لمر) په تیاره خپله کې.

تفسیر: یعنې کله چې د شپې تیاره ښه توره شي، او د لمر د رڼا هیڅ نښه او پته نه وي.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنَىٰهَا ۝٥

او (قسم دی) په اسمان، او په هغه (ذات باندې) چې جوړ کړی یې دی هغه (اسمان).

تفسیر: یعنې په هغه شان او عظمت سره چې له لرې ښکاري هغه یې جوړ کړی دی، او د ځینو په نزد له ﴿وَمَا بَنَىٰهَا﴾ څخه مراد د هغه جوړوونکی دی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَالۡأَرۡضِ وَمَا طَحَىٰهَا ۝٦

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندې) چې غوړولې یې ده هغه (ځمکه).

تفسیر: یعنې په هغه حکمت سره یې هغه وغوړوله، او د مخلوق د هستوګنې وړ یې وګرځوله، دلته هم ځینو ﴿وَمَا طَحَىٰهَا﴾ څخه د هغه غوړوونکی مراد اخیستی دی، أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَنَفۡسٖ وَمَا سَوَّىٰهَا ۝٧

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندې) چې برابر کړي یې دي (اندامونه د) هغه.

تفسير: د مزاج اعتدال، ظاهري او باطني حواسيه طبيعيه او حيوانيه او نفسانيه قواوې يې په تناسب سره ورکړې دي، او د نېکۍ او د بدۍ په لارې باندې يې د تللو استعداد ورعطا فرمايلى دى.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾

پس ښوولې يې ده په زړه د ده کې بدي د ده او نيکي د ده.

تفسير: يعني اول يې په اجمالي ډول د سليم عقل او صحيح فطرت په وسيله په ښو او بدو کې د فرق کولو پوهه راکړې ده، بيا يې په تفصيلي صورت د انبياوو او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلي دي چې دا لار د بدۍ ده، او هغه د پرهېزګارۍ ده.

او ځواب د دغو پاس قسمونو چې د دغه سورت له شروع څخه شروع شوي دي دا دى:

قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ﴿٩﴾

چې په تحقيق سره نجات وموندہ په مراد ورسېد هغه څوک چې پاک يې کړ دا (نفس له معاصيو).

تفسير: د نفس پاکول او صفايي دا ده چې شهواني او غضباني قواوې د عقل تابع شي، او عقل د الهيه شريعت تابعدار وګرځي، تر څو چې روح او قلب دواړه د الله تعالى په رڼا کې روڼ او منور شي.

وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

او په تحقيق نامراد زيانمن شو هغه څوک چې پټ يې کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کې).

تفسير: له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دى چې د نفس متروکه يې له يوې مخې د شهوت او د غضب په لاس ورکړي، او له عقل او شرعې سره هيڅ ارتباط او اړه ونه لري، ګواکې د هوس او د نفساني غوښتنې مريي او بنده شي، داسې سړى له ځناورانو څخه خراب او ذليل وي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ﴿١١﴾

دروغجن شمېرلى وو ثموديانو (رسول خپل) په خپلې سرکشۍ سره.

تفسير: يعني صالح عليه السلام يې دروغجن وباله، دا د﴿وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا﴾ يو مثال يې د عبرت په شان بيان وفرمايه، دا قصه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو کې په تفصيل سره ذکر شوې ده:

إِذِ انبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ﴿١٣﴾

کله چې پورته شو (په چابکۍ سره) لوى بدبخت د هغوى. پس وويل دوى ته رسول د الله (خبردار پرېږدئ، لاس پورته کړئ له) اوښې د الله، او د اوبو څښلو د نوبت د هغې (چې درباندې رانشي عذاب).

تفسير: يعني خبردار دا اوښه ونه وژنئ !، او نه د هغې د وار او نوبت اوبه بندې کړئ !، د اوبو ذکر يې ځکه وفرمايه چې په ښکاره ډول د هغې د وژلو سبب د هغوى د لوري همدا اوبه وې، او د الله تعالى اوښه يې ځکه ووېل؛ چې پاک الله

تعالی هغه د صالح علیه السلام د نبوّت معجزه او نښه ګرځولې وه، او په دې اعتبار سره د هغې احترام واجب بلل شوی وو، دا قصه پخوا له دې نه په (الأعراف) او نورو سورتونو کې هم یاده شوې ده:

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمْ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾

نو دروغجن وباله دغو، پس زخمي او مړه یې کړه هغه (اوښه)؛ نو سخت عذاب یې ولېږه په دوی باندې رب د دوی په سبب د ګناه د دوی، نو برابر یې کړل سره دغه (ټول په هلاک کې).

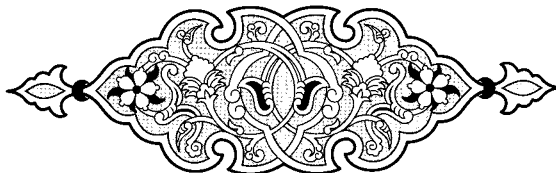
تفسیر: صالح علیه السلام فرمایلي وو: ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ «په دې اوښې باندې په بدئ سره لاس مه لګوئ؛ په خوږوونکي عذاب به ککړ شئ»، دې خلقو دا خبره دروغ وګڼله، او د خپل پیغمبر تکذیب یې وکړ، او اوښه یې ووژله، په پای کې هم هغه وشو چې صالح علیه السلام ویلي وو، الله تعالی هغوی ټول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴿١٥﴾

او نه ویرېږي (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسیر: یعنې لکه دنیوي باچاهانو ته د کوم لوی قوم یا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خیال وي چې چېرې بیا هلته کوم شورش او فتنه پیدا نشي، او د ملک په انتظام او په ملکي او لښکري چارو کې څه خلل او ډېل رانښکاره نشي، الله تعالی له داسې اندېښنو څه پاک او بې پروا دی، ولې چې داسې بل کوم یو قوّت او طاقت نشته، چې د دې په هېداد رسېدلیو مجرمانو په کسات اخیستلو او انتقام پسې وګرځي، (العیاذ بالله).

تمّت سورة الشّمس بفضل الله تعالی وکرمه ومنّه.

سُوْرَةُ اللَّيْلِ

«د (اللّيل) سورت مكي دى، (۲۱) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۲) او په نزول كې (۹) سورت دى، وروسته د (الأعلى) له سورته نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ۝١ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ۝٢ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثٰى ۝٣ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ۝٤

قسم دى په شپه كله چې پټ كړي (هر شى په تياره خپله سره). او (قسم دى) په ورځ باندې كله چې روښانه شي. او (قسم دى) په هغه ذات باندې چې پيدا كړي يې دي نارينه او ښځه (له يوه اوبو نه. او ځواب د قسم دا دى) چې بېشكه سعي عملونه ستاسې خامخا راز راز دي (چې ځينې طاعت كوي او ځينې معصيت).

تفسير: يعنې همغسې چې په دنيا كې ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پيدا كړى شوي دي، د دې مختلفو اعمالو او مساعيو ثمرې او نتيجې هم مختلفې دي، چې د هغو نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وي، لكه چې د هغو ذكر اوس الله جل شأنُه وأعظم برهانُه سره له اختلاف او مجازات يې دغسې فرمايي:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطٰى وَاتَّقٰى ۝٥ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰى ۝٧

نو هر چې هغه څوك دي چې وركړه يې كوله (د مال)، او وېرېده (له الله). او يقين يې كړى وو په ښه كلمه (د ايمان). نو ژر ده چې تيار به يې كړو لپاره د لارې اسانې (شريعت).

تفسير: يعنې هغه سړي چې په نېكه لاره كې مال لګوي، او په زړه كې له الله تعالى څخه وېرېږي، او اسلامي خبرې رښتيا ګڼي، او پر ربّاني بشاراتو باندې باور لري او صحيح يې ګڼي؛ د هغه لپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نېكۍ لارې ور اسانوو، او په پاى كې به يې د اسانۍ او راحت مقام ته رسوو، چې د هغه نوم جنّت دى.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰى ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى ۝٩ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰى ۝١٠

او هر چې هغه څوك دي چې بخيلي يې وكړله (په اداء د حقوقو)، او بې پروايي يې وكړله (له الله). او دروغ يې وګڼله ښه كلمه (د ايمان). نو ژر ده چې تيار به يې كړو لپاره د لارې سختې (د بد عملۍ).

تفسير: يعنې هغه سړى چې د الله تعالى په لاره كې يې خرڅ ونه كړ، او د هغه د خوښې او د آخرت د ثواب پروا يې ونه كړه، او د اسلام خبرې او د الله تعالى وعدې يې دروغ وبللې؛ د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تياره او كلكيږي، د نېكۍ توفيق ورځنې سلبيږي، او په پاى (آخر) كې په ورو ورو د عذاب الله انتهايي سختې وررسيږي، همدا د الله تعالى عادت دى چې نېكان هر كله ښې چارې ځان ته غوره كوي، او بدان هر كله په بد عمل پسې ګرځي، دې دواړو ته د همدوى لارې ور اسانوي، چې هغوى هغه سم د الله تعالى له تقدير سره او د خپلې ارادې او اختيار له مخې كړى دى.

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾

او نه دفعه کوي له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چې هلاک شي په کنده کې ولویږي.

تفسیر: یعنې هغه مال او دولت چې دوی پرې ډاډه دي، او دوی یې له آخرت څخه بې پروا کړي؛ هغه د یوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوي.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدایت سمه صافه لاره ښوول. او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنیا (یعنې زه مالک د دې دواړو یم، نو خطا کوي هغه چې دا دواړه غواړي له بل چا نه).

تفسیر: یعنې څمونږ د حکمت داسې اقتضاء نه ده چې څوک په زور او زیادت سره په ښو یا بدو چارو باندې مجبور کړو، هو ! څمونږ په ذمه او غاړه ده چې ګردو ته د ښو او بدو لارې وروښیو، او ښه او بد ورښکاره کړو، او د دواړو نتیجې په ښه شان ورته ووایو، بیا هر چا چې هره لاره ځان ته غوره کړه په دنیا او آخرت کې به سم له هغې سره جزا ورکاوه شي.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو وویرولئ ما تاسې (ای منکرانو) له اوره چې لمبې به وهي.

تفسیر: له دې لمبې وهونکي څخه به ښایي د دوزخ هغه طبقه مراد وي چې خورا لویو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځي (په طریقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کې مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چې دروغ ګڼلي حق او مخ یې ترې ګرځولی وي.

تفسیر: یعنې تل به هلته لویږي، او هیڅکله به له هغه ځایه نه وځي.

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چې ګوښه (بېل) به شي له هغه اوره ښه وېرېدونکی (مؤمن).

تفسیر: یعنې د داسې خلقو سپېږمو ته د هغه ورمه هم نه رسیږي، او بالکل ورځنې صاف او پاک او ژغورلي وي.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چې ورکوي مال خپل لپاره د دې چې پاک شي.

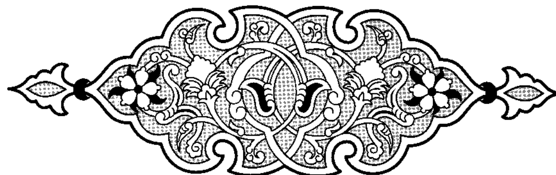
تفسیر: یعنې د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسې ډول مقصود دي، چې ریا، نمایش، او دنیوي اغراض هیڅ په کې نه وي.

وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه وو هيچا لره په نزد د ده هيڅ احسان او نعمت چې بدل يې ور كاوه شي. مګر لپاره د غوښتنې د مخ د رب خپل چې اوچت دى (چې د الله تعالى مخ ويني، او دهغه رضا يې نصيب شي). او ژر دى چې دى به راضي شي.

تفسير: يعنې له خرڅ كولو څخه يې د كوم مخلوق احسان او د حق اداء كول مقصد نه وي، بلكه خالص د مولى د رضا او د پاك الله د لقاء د تمنّا كولو لپاره خپل كور او شته خيراتوي او لوټوي، نو داسې څوك دې ډاډه وي چې هرومرو به خوښيږي او د هغه دا هيله به پوره كيږي: ﴿فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ﴾

تمّت سورة اللّيل بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الضُّحَىٰ

«د (الضّحیٰ) سورت مکي دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۳) او په نزول کې (۱۱) سورت دی، وروسته د (الفجر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾

قسم دی په څاښت (چې روښانه دی). او قسم دی په شپه کله چې تیاره شي (او پټ کړي اشیا په تیاره خپله کې). چې نه دی درکړی رخصت تاته (نه یې پرېښی) رب ستا، او نه یې دښمن نیولی یې ته (ای محمده !).

تفسیر: په صحیحو روایتونو کې راغلي دي چې تر ډېر مدّت پورې پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وحي رانغله، او جبریل علیه السلام محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی، مشرکینو به پخپلو منځونو کې وویل: «وګورئ چې (محمد) د خپل الله له لوري رخصت کړ شو»، د دې خبرې په ځواب کې دا آیتونه نازل شول، ځما په ګمان (والله أعلم) چې دا زمانه د فترت الوحي زمانه وه، کله چې د قرآن د ﴿اقْرَأْ﴾سورت ابتدائي آیتونه نازل شول، نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدّت پورې وحي راتلل معطّل پاتې شول، او پخپله رسول أکرم صلی الله علیه وسلم به د دې فترت په زمانه کې ډېر مغموم او پرېشان وو، تر دې چې د الله تعالی له خوا پرښتې هغوی ته د ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾خطاب واوراوه، اغلبًا په دې زمانې کې به مخالفانو داسې خبرې کولې لکه چې ابن کثیر (رحمه الله) له محمد بن اسحاق (رحمه الله) او نورو څخه هغه الفاظ چې نقل کړي دي هغه د دې احتمال تأیید کوي، ممکن دي چې په دغه وخت کې به دا قصه هم پېښه شوي وي چې په ځینو صحیحه روایتونو کې راغلې ده، چې یو ځلې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغی له سببه دوه درې ورځې په بستره کې پرېوت، نو یوې خبیثې ښځې وویل: «ای محمده ! داسې راښکاري چې ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی»، العیاذ بالله لنډه یې دا چې دا راز چټې (بېکاره) خبرې او اترې ډېرې کېدې، تر دې چې د دې ګردو خرافاتو په ځواب کې د ﴿وَالضُّحَىٰ﴾ سورت نازل شو، او ړومبی یې قسم یاد کړ د لمر ختو په وخت باندې، او بیا یې په توره تیاره شپه باندې، او بیا یې وفرمایل چې: د دښمنانو دا ګرد خیالات او ویناوې غلطې دي، ستا پروردګار تاته رخصت نه دی درکړی، بلکه هسې چې ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز علائم او نښې ښکاره کوي.

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿٤﴾

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده !) له دنیا څخه.

تفسیر: یعنې ستاسې وروستنی حالت له وړاندني حالت څخه ډېر ارفع او اعلی دی، د دې څو ورځو د وحي نه راتګ ستاسې د نزول او انحطاط سبب کېدی نشي، بلکه ستاسې د ډېر عروج او د خورا ارتقاء وسیله کیږي، که د وروستني حالت تصور وکړئ، او د آخرت شان او لويي تـه ځیر شئ چې هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده اولاده ستاسې تر

بیرغ لاندې ټولیږي، نو در ښکاره به شي چې د تاسې د هغې ورځې لویي او فضیلت او عظمت د نن ورځې د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وي.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ۝

او خامخا ژر ده چې در به کړي تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کې او اختیار د شفاعت) پس راضي به شې ته.

تفسیر: یعنې بېزاري او پرېښودل به څنګه وي، اوس خو به تاته ستا رب په دنیا او آخرت کې دومره دولتونه او نعمتونه در وبښي؛ چې ته پوره ډاډه او خوښ شې.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝

آیا نه یې وې موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بې پلاره، بلکه موندلی یې وې) نو ځای د پناه یې درکړ (په تربیت د ابوطالب کې یې ونیولې).

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی وو، شپږ کلن وو چې مور یې هم مړه شوه، په اته کلنۍ کې یې نیکه عبد المطّلب چې د دوی کفالت وریغاړه وو هم مړ شو، بیا د دې یتیم او نادر روزګار د ظاهرًا روزنې او پالنې سعادت د ده بېحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو، ابو طالب پخپل ژوندون کې د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کې ډېر زیار وویست، خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو، څو ورځې وروسته د الله تعالی دا أمانت د مدینې منورې د انصارو په برخه شو، او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلې د قسمت ستوري وځلېدل، او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کې ډېر ربړونه وګالل، او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دغسې ښه خدمت او صیانت یې وکړ چې په ټول جهان کې د هغه نظیر او مثال نشته، دا ګردې پېښې درجه په درجه تر ایواء لاندې راځي لکه څرنګه چې ابن کثیر (رحمه الله) ورته اشاره کړې ده.

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝

او موندلی یې وې ته چې نه پوهېدې (په شرع او احکامو د شریعت)، نو در وې ښوده (تاته شرعي احکام او در یې کړ نبوّت).

تفسیر: یعنې کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو، د خپل ټبر د مشرکانه وو اطوارو او چټي (بېکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بېزاره وو، او د هغوی په زړه کې یواځې د الله تعالی د عبادت جذبه په قوّت کې وه، خو په ښکاره ډول کومه سمه لاره او مفصّل دستور العمل دوی ته نه وو څرګند، تر څو چې الله تعالی د (حراء) په سمڅ کې د پرښتې په ژبه دوی ته وحي ورولېږله، او د «وصول الی الله» او د خلق الله د اصلاح تفصیلي لارې یې وروښودلې، یعنې د حق دین یې ورنازل کړ: ﴿مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾ (د ۲۵ جزء د شوری سورت (۵) رکوع (۵۲) آیت).

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝

او موندلی یې وې ته فقیر پس غني یې کړې (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجې یا د زړه په غناء سره).

تفسير: په دې شان چې دوی د خديجې رضي الله تعالى عنها په تجارت کې مضاربت شروع کړ، او په هغه کې يې ګټه وکړه، بيا خديجې رضي الله تعالى عنها له دوی سره نکاح وکړه، او خپل ګرد مال يې هغوی ته تمليک کړ، چې دا ښکاره غناء ده، د دوی باطني او قلبي غناء هغه وه چې هغه د دواړو دارينو غني ذات ته ښه معلومه ده، او هيڅ يو سړی د هغې اندازه نشي کولی، مطلب دا چې تاسې له ابتداء څخه د انعاماتو مورد يئ، او پس له دې نه به هم يئ، هغه الله تعالى چې په دې ډول ستا تربيت کړی دی؛ نو څرنګه به له تاسې څخه بېزاره کيږي؟ او تاسې به همداسې خوشې په ډګر کې پريږدي.

﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝٩ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝١٠ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝١١﴾

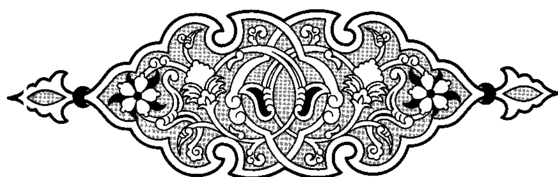
نو هر چې يتيم دی پس مه ورته په قهر کېږه. او هر چې سوالګر دی پس مه يې رټه. او هر چې نعمت د رب ستا دی پس بيانوه يې خلقو ته.

تفسير: بلکه د يتيم خبر نيونه او پالنه وکړه !، لکه چې تاته الله تعالى د يتيمۍ په حالت کې ښه ځای درکړ؛ نو ته هم د يتيمانو د زړه د خوښۍ اسباب ورغونډوه !، او د هغوی د هستوګنې د ځای سر رشته کوه !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالى په رنګ سره رنګول کيږي: ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً﴾ رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «أنا وكافل اليتيم كهاتين، وأشار إلى السّبّابة والوسطى».

او هر چې سوالګر دی پس مه يې رټه !، او څه شی ورته ورکړه !، يا يې رد کړه په نېکۍ او خوږې ژبې سره، يعني ته نادار وې الله تعالى تاته غناء دروبښله، اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښايي چې داسې وي چې د غوښتونکي له غوښتنې څخه زړه تنګي نه شي !، او د حاجتمندانو له سواله ونه ويريږي !، او هغو ته سختې خبرې ونه وايي !، او ويې نه رټي !، بلکه تل په روڼ تندي او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړي، هغه قصې چې په احاديثو کې د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلينو په مقابل کې راغلي دي؛ خورا سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستايونکي ګرځوي.

او هر چې نعمت د رب ستا دی نو بيانوه يې خلقو ته، د محسن د احساناتو يادول د شکر ويلو په نيت، نه د فخر او مباهاتو په ډول شرعًا محمود دي، نو څکه هغه انعامات چې الله تعالى په تا باندې کړي دي؛ د هغه بيان وفرمايئ !، خصوصًا هغه نعمت د هدايت چې د هغه ذکر په ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾ کې وشو، و د هغه خورول په خلقو کې او په ښکاره لوړ غږ سره ويل ستاسې منصبي فرض دی، ښايي د دوی ارشادات او خبرې او نور چې په حديثو کې کيږي؛ د همدې ﴿فَحَدِّثْ﴾ څخه اخيست شوي وي، والله أعلم.

تمّت سورة الضُّحى بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الشَّرۡحِ

«د (الانشراح) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۴) په نزول کې (۱۲) سورت دی، وروسته د (الضّحی) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ۝١

آیا نه ده پراخه کړې مونږ تا لره سینه ستا (په نبوّت او حکمت سره، بلکه پراخه کړې ده مونږ سینه ستا).

تفسیر: چې الله تعالی ستا په سینې کې یې (ای محمده !) د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول، او د نبوّت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوّت او حوصله یې درته وبښله، او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن یې وګرځولې، چې د ډېرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویرېدې.

وَوَضَعۡنَا عَنۡكَ وِزۡرَكَ ۝٢ الَّذِیۡۤ اَنۡقَضَ ظَهۡرَكَ ۝٣

او کوز کړ مونږ له تانه درووند بار ستا. هغه چې کړه، درنه کړې یې وه شا ستا.

تفسیر: د وحي ښکته کېدل په اول کې سخت مشکل وو، بیا آسان شول، یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چې د هغوی په مبارک خاطر کې څه ګراني راتله هغه ور پورته کړه شوه.

وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ۝٤

او پورته کړ مونږ ستا لپاره ذکر ستا (په نبوّت سره یا مې ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر: یعني ای محمده ! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کې ستا نوم لوړ او اوچت دی، د دنیا ګرد پوهان په ډېر عزّت او وقعت سره ستا نوم یادوي، په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کې وروسته د الله تعالی له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږي، کوم ځای کې چې الله تعالی خپلو بندګانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی؛ د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو یې هم ورسره متّصل او جخت کړی دی.

فَاِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ یُسۡرًا ۝٥ اِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ یُسۡرًا ۝٦

نو بېشکه سره له سختۍ اسانتیا شته. بېشکه سره له سختۍ اسانتیا شته.

تفسیر: یعني د الله تعالی د رضا غوښتلو په لاره کې هغه ربړونه چې نبي صلی الله علیه وسلم په ځان ګاللي دي، او هغه زیارونه چې ایستلي یې دي؛ له هغو سختیو سره ځو ځو اسانۍ هم شته، لکه د حوصلې د پراختیا په سبب د ګردو مشکلاتو لرې کول اسان شول، او د ذکر د پورته کېدلو له تصوّر څخه تاسې ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل اسان

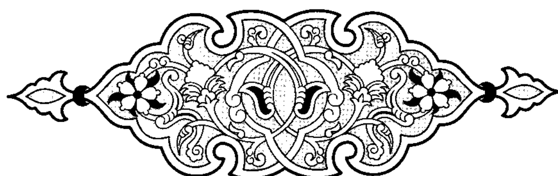
وګرځېده، يا دا مطلب کله چې مونږ تاسې ته روحاني راحت درکړ، او روحاني کلفت مو له تاسې څخه پورته کړ، لکه چې د ﴿اَلَمْ نَشْرَحْ﴾ څخه تر آخره پورې ښکاريږي، نو په دنيوي راحت او محنت کې هم څمونږ فضل او کرم ته هيله ولرئ، مونږ وعده کوو چې په رښتيا سره د دې موجوده وو مشکلاتو په پای (آخر) کې اساني شته، لکه چې له احاديثو او سِيرو څخه راښکاره شوې ده، هغه ګرد مشکلات يو يو له منځه لرې شوي، او د هرې يوې سختی په پای کې به څو څو اسانتياوې راتللې.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿۷﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿۸﴾

نو کله چې فارغ شې (ای محمده دنيوي کارونو نه، يا له تبليغه)؛ نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کې) او رب خپل ته پس رغبت او زاري کوه (په هر وقت کې).

تفسير: يعني کله چې د دنيا له کارونو يا د خلقو له پوهولو څخه فارغ شې؛ نو په خلوت کې کښنه، زيار (محنت) کوه !، چې د زيات «يسر» سبب وګرځي، او د خپل رب په لوري بلا واسطه متوجه شه !.

تمّت سورة الانشراح بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ التِّين

«د (التّين) سورت مكي دى، (۸) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۵) په نزول كې (۲۸) سورت دى، وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ۝١

قسم دى په انځر او زيتون خونه باندې.

تفسير: انځر او خونه (زيتون) دواړه د خپل كثير المنافع او د جامع الفوائد توب لامله د انساني حقيقت او د جامعې له ضرورت سره خصوصي مشابهت لري، نو ځكه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ﴾ مضمون يې په دواړو قسمونو سره شروع كړ، او ځيني محققين وايي چې: دلته «التين» او «الزّيتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چې بيت المقدس ته نژدې پراته دي، ګواكې دلته په ونو باندې قسم نه يادوي، بلكه په هغه مقدّس ځاى باندې قسم يادوي چې هلته دا ونې ډېرې دي، او همغلته د عيسى عليه السلام مولد او مبعث هم دى.

وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ۝٢ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝٣

او قسم دى په (غره چې نوم يې) طور سينين (دى)، او قسم دى په دې ښار امان وركوونكې (د مكې) باندې.

تفسير: «طور سينين» يا د «طور سينا» هغه غر دى چې پر هغه باندې الله تعالى له موسى عليه السلام سره خبرې كړې دي، او د امن وركوونكى ښار مكه معظمه ده چې ځمونږ او د ګرد اسلامي عالم سردار محمد صلى الله عليه وسلم په كې متولد او مبعوث شوى دى، او د الله تعالى له ګردو څخه لوى او وروستنى امانت قرآنكريم اول ځلي په همدې ښار كې رانازل شوى دى.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ۝٤

چې خامخا په تحقيق پيدا كړى دى مونږ انسان بني آدم په ډېر ښه اعتدال سره.

تفسير: يعنې دا ګرد متبرّكه مقامات چې له هغه څخه ډېر اولوالعزم پيغمبران مبعوث شوي دي ګواه دي چې مونږ انسان په يوه ښه قالب كې اچولى دى، او ښه قوّتونه مو وربښلي دي، او په ظاهري او باطني ښېګڼو مو ښايسته كړى دى، او ډېر ګټور شيان مو د ده په وجود كې راغونډ كړي دي.

ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِيْنَ ۝٥

بيا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو كې) ډېر ښكته تر ښكتو نه (چې لاندنۍ طبقه د دوزخ ده).

تفسير: يا رد به كړم دغه انسان پس له ښه قامته ډېر ښكته له ښكتو نه چې هغه زوړوالی دی، نو شا به يې ټيټه، ويښته به يې سپين، غوږونه به يې كاڼه شي، او مغير به يې شي ټول څيزونه.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٦

مګر هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی او كړي يې دي ښه (عملونه) نو وي به دوی ته اجر ثواب بې انتهاء بلا انقطاع.

تفسير: چې نه به كم او نه به ختم شي، او نه به د چا احسان پرې وي.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ۝٧

پس څه شی دی چې تا باعث كوي په دروغ ګڼلو (ای منكر د بعثه) وروسته (له دې واضحو دلائلو) په ورځ د جزاء؟.

تفسير: يعنې ای سړيه ! وروسته له دې دلائلو څخه ته ولې د جزاء له سلسلې څخه سر غړوې؟ او ترې انكار كوې؟.

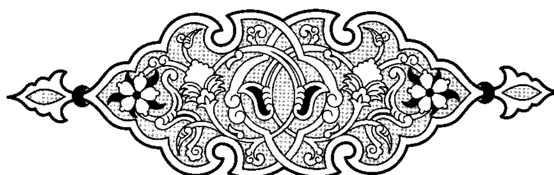
نو د دې خبرې ځواب الله أعلى شأنهُ ! وأعظم برهانهُ ! جل جلالهُ ! عمّ نوالهُ ! داسې فرمايي:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ۝٨

آيا نه دی الله ښه لوی حاكم د ټولو حاكمانو؟ (بلكه ښه لوی حاكم دی پر ټولو حكم كوونكيو باندې).

تفسير: يعنې د دې لويې شهنشاهۍ او سترې ټولواكۍ په مخامخ د دنيا ګرد دولتونه او حكومتونه هيڅ دي، كله چې دلته دا وړوكي وړوكي حكومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا وركوي؛ نو آيا د هغه أحكم الحاكمين له درباره داسې هيله لرل كومه لويه خبره ده؟.

تمّت سورة التين بفضل الله تعالى وكرمه ومنّه.

سُورَةُ العَلَق

«د (العلق) سورت مکّي دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۶) سورت دی، او په نزول کې همدغه سورت ړومبنی سورت د قرآنکریم دی چې نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ ①

ولوله (ای محمده ! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پیدا کړي یې دي (ټول مخلوقات).

تفسیر: دا پنځه آیتونه له ﴿اِقْرَاْ﴾ څخه تر ﴿مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ پورې د قرآنکریم له ګردو آیتونو او سورتونو څخه مخکښې نازل شوي دي، رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کې د وحده لا شریک له الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، چې ناڅاپه جبریل علیه السلام له وحي سره ورننوت، او ورته یې وویل: ﴿اِقْرَاْ﴾ «ولوله»، دوی وفرمایل: «ما أنا بقارئ» «زه لوستونکی نه یم !»، جبریل علیه السلام څو ځلې دی پخپلې غېږې کې ونیو، او په زور یې کنبېښود او ورته ویل به یې: ﴿اِقْرَاْ﴾، دوی به هغمه «ما أنا بقارئ» ویل، درېیم ځلې جبریل علیه السلام دی صلی الله علیه وسلم په ډېر زور سره کنبېښود، او ورته ویې ویل: ﴿اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ﴾ «یعنې د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله !»، مطلب دا چې هغه پروردګار چې له ولادت څخه یې تر اوسه پورې په عجیب او غریب ډول ستا پالنه او روزنه وفرمایله، هغه څوک چې دا خبر درکوي چې له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږي؛ آیا هغه به دې همداسې یواځې او بې یار او مددګار پرېږدي؟ هیڅ کله به داسې نه کیږي، او تاسې ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږي، چې د هغه په لورینه ستاسې تربیه او روزنه شوې ده، یعنې هغه رب العالمین اعلی شأنهُ وأعظم برهانهُ چې ګرد شیان یې پیدا کړل؛ نو دا نشي کولی چې تا لوستونکی وګرځوي، بلکه قاري دې ګرځولی شي.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ②

پیدا کړی یې دی انسان له ټوټو د ټرلیو شویو وینو څخه.

تفسیر: په کلکه وینه کې نه حس دی نه شعور، نه علم دی نه ادراک، یواځې لایعقل جماد دی، بیا هغه الله تعالی دې لایعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه، نو آیا همغه الله تعالی یو عاقل کامل او یو اُمّي قاري کولی نشي؟ بلکه کولی یې شي !، تر دې ځایه پورې د قرائت امکان ثابتول وو، چې الله تعالی ته هیڅ مشکل نه دي چې تا د امیتوبه قاري وګرځوي، وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندې متنبّه کوي.

اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ③

ولوله (ای محمده ! قرآن) حال دا چې رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو)

تفسیر: یعنې په هغه شان سره چې ستاسې تربیت شوی دی، له هغه څخه ستاسې کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی، کله چې دلته په استعداد کې څه قصور نشته، او الله د لوی فضل خاوند دی، بلکه هغه د ګردو کریمانو څخه لوی کریم دی، بیا به نو د حق د ښوونې په وصول کې څه مانع وي؟ او خامخا همداسې یې کوي.

الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿۴﴾

هغه (رب پالونکی) چې ښوولی یې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ ﴿۵﴾

ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهېده (پخوا له ښودلو).

تفسیر: یعنې دا انسان وړوکي چې له مور څخه پیدا کیږي په هیڅ شي نه پوهیږي، بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي، هغه قدیر رب چې له جاهل انسان څخه عالم جوړوي؛ خپل یو امي بنده به نه یوازې کامل عالم کړي، بلکه د ګردو عالمانو سردار یې ګرځوي.

کَلَّاۤ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَیَطْغٰۤی ﴿۶﴾ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰی ﴿۷﴾

رښتیا ده دا خبره، بېشکه انسان خامخا سرکشي کوي. د دې لامله چې ویني ګڼې خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسیر: یعنې د بني آدم اصل خو دومره دی چې له ترلې وینې څخه جوړ دی، چې په اول کې محض جاهل وي، وروسته الله تعالی ورته پوهه ورکړي، مګر دی پخپل اصلي حقیقت باندې هیڅ نه پوهیږي، د دنیا په مال او دولت باندې مغروریږي، او د الله تعالی له احکامو څنې سر غړوي، او داسې یې ګڼي چې زه د هیچا پروا نه لرم.

اِنَّ اِلٰی رَبِّکَ الرُّجْعٰی ﴿۸﴾

بېشکه رب ستا ته (ای انسانه) بېرته ورتلل دي.

تفسیر: یعنې په اول کې هم هغه الله تعالی ای انسانه ته یې پیدا کړی یې، او آخر ته هم د همغه په لوري په آخرت کې ستا ورتګ دی، او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبّر او لویي او د ځان هېرولو حقیقت ښکاریږي.

اَرَءَیْتَ الَّذِیْ یَنْهٰی ﴿۹﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰی ﴿۱۰﴾

آیا وینې ته هغه (ابو جهل) چې منع کوي بنده (محمد) کله چې لمونځ کوي.

تفسیر: یعنې دا تمرّد او سر غړول وګوره چې دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کې سر نه ښکته کوي، او د عبادت توفیق یې ور په برخه نه دی، نو که بل بنده الله تعالی ته سجده ږدي؛ هغه ته هم کتی نه شي، په دې آیتونو کې لعین ابو جهل ته اشاره ده، ځکه چې هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کې ولید؛ نو خپله خوله به یې شلوله، او تخویف او تهدید به یې کاوه، او زیار به یې کوو چې هغوی ته په هر ډول چې وي څه نه څه ضرر ورسوي.

أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾

آيا وينې ته که چېرې وی (دا بنده) په لارې سمې صافې باندې. يا امر حکم کوي خلقو ته په تقوی سره. آيا وينې ته که (دا منع کوونکی) تکذيب (د رسول الله) کوي او مخ ګرځوي له ايمانه (نو جزاء به مومي سم له خپل حال او اعمال سره).

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آيا نه پوهيږي دغه (منکر کافر) په دې چې بېشکه الله ويني (اعمال د ده نو جزاء به پرې ورکړي؟).

تفسير: يعنې د هغه رټلي ملعون هغه شرارتونه او د دې ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاك الله ويني.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسې نه ده وړ (لايق)، قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله)؛ نو خامخا به يې سخت راکاږو په وينېتو د وچولي (تندي) سره.

تفسير: يعنې پرېږده ! هغه منکر کافر په دغو ګردو خبرو باندې ښه پوهيږي، خو بيا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلي، ښه اوس ښه غوږ وباسه ! که دوی له خپلو شرارتونو څخه لاس وانه خيست؛ نو مونږ به هم هغوی لکه د څاروو او ذليل بنديانو غوندې د وچولي (تندي) له وينېتو او څڼو څخه نيولي د دوزخ په لوري يې راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسې وچولي (تندي) سره چې دروغجن خطا کار دی(خاوند يې).

تفسير: يعنې د هر چا په سر باندې چې دا څڼې وي؛ نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو څخه ډك وي، ګواکې د هغوی ګناهونو او دروغو به د هغوی د سر په وينېتو کې سرايت کړی وي.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودې بولي اهل د مجلس خپل. ژر ده چې مونږ به هم راوبولو ملائکې سختې د عذاب.

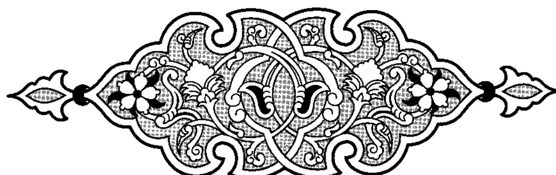
تفسير: يو ځلې ابو جهل وليد چې رسول الله صلى الله عليه وسلم لمانځه ته روان دی، نو په مخ کې يې ورته ودرېد، او غوښت يې چې دوی له لمانځه څخه ستون کړي، دوی په سختی سره ورسره خبرې وکړې، نو هغه وويل: «ته خبر نه يې چې په مکې کې څما جرګه لويه ده»، نو دلته داسې فرمايلي شوي دي: «چې اوس هغه د خپلې جرګې ملګري دې وغواړي، چې مونږ د هغوی د هېداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکې راغواړو، وليده شي چې څوك بريالي کيږي»، لکه چې څو ورځې وروسته د «بدر» په ډګر کې يې وليد، چې د اسلام مجاهدينو به په څه ډول هغه راکشاوو، د «بدر» په «قليب» او کوهي کې يې وغورځاوه، دا وو د هغه عارضي کشول، خو اصلي راکشول به يې د آخرت په ميدان کې وي، چې د دوزخ پرښتې به هغه په ډېر ذلّت سره راکشوي، او په جهنّم کې به يې غورځوي.

كَلَّا ۖ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾

نه ده داسې لکه چې وايي، مه وره فرمان د ده (خبره يې مه منه)، او سجده لمونځ کوه، او نژدې شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير: يعنې تاسې د هغوی پروا هيڅ ونه کړئ !، او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ !، چېرې مو چې زړه شي؛ په ډېره خوښی سره د الله تعالی عبادت کوئ !، او هر کله د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ ! او د هغه پاک الله ذات قرب او لا نژدېوالی ځان ته ګټئ !، په حديث کې دي: «بنده له ګردو حالتونو څخه په سجده کې زيات خپل الله تعالی نه نژدې کيږي».

تمت سورة العلق بفضل الله تعالی ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الْقَدْرِ

«د (القدر) سورت مکي دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۷) او په نزول کې (۲۵) سورت دی، وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ﴿١﴾

بېشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (ټول قرآن) په شپه د قدر کې.

تفسیر: یعنې قرآنکریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر اسمان د قدر په شپه کې نازل کړ شو، او ښايي په همدغې شپې کې د دنیا له اسمان څخه په محمد صلی الله علیه وسلم باندې یې هم نزول شروع شوی وي، په دې موضوع څه مضمون د (دُخان) په سورت کې لیکلی شوی دی، هلته دې ولوست شي.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده !) چې څه ده شپه د قدر (د عزّت او شرافت له پلوه؟). شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه.

تفسیر: یعنې په دې شپې کې نیکي کول داسې دي لکه چې تر زرو میاشتو پورې سړي نیکي کړي وي، بلکه زیات له دې څخه هم.

تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم

نازلیږي ملائکې او روح په دغه شپه کې په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په حکم روح القدس جبریل علیه السلام د ډېرو پرښتو په هجوم کې رانازلیږي، ځکه چې پرښتې د رحمتونو او برکتونو په وخت کې نازلیږي، ممکن دي له «روح» څخه برسېره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي، په هر حال په دې بختورې شپې کې د باطني ژوندون او روحاني خیر او برکت یو خاص نزول دی.

مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَٰمٌ

لپاره د هر کار (ټاکلي «مقرر» شوي په دغه راتلونکي کال کې). امان سلامتیا ده (له هر آفته).

تفسیر: یعنې د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چې په دې کال کې مقدّر وي؛ د هغو د نفاذ د تعیین لپاره پرښتې راځي، لکه چې د (دُخان) په سورت کې ولیکل شو، یا له ﴿مِّن كُلِّ أَمْرٍ﴾ څخه به د خیر امر مراد وي، یعنې له اسمان څخه هر راز د خیر امور له ځان سره اخلي، او د ځمکې په لوري راښکته کیږي، والله أعلم.

﴿سَلٰمٌ﴾: «امان سلامتيا ده له هر آفته، يا نه ده دغه شپه مګر خو سلامتيا ده له آفاتو او بليّاتو نه»، يعنې هغه شپه د امن، هوسايۍ، ډاډينې (تسکين) او د زړه د خوښۍ شپه ده، په دغې شپې کې د الله جل جلاله خاص بندګان په يوه عجيب او غريب طمأنيت او لذّت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کې مصروف او مشغوليږي.

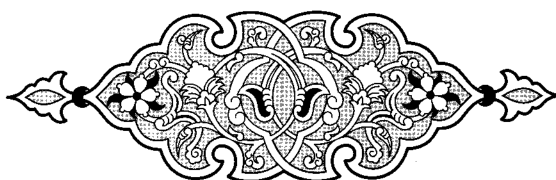
هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

دغه شپه ده تر وخته د ختلو د سبا پورې (د سلامتيا، فضيلت، برکت، کرامت).

تفسير: يعنې له ماښامه تر سحر پورې په ټوله شپه کې همدا سلسله جاري ده، نو ځکه دا شپه له سره تر پايه پورې مبارکه او بختوره ده.

تنبيه: له قرآن مجيد څخه راڅرګنديږي (راښکاره کيږي) چې هغه شپه په رمضان شريف کې ده، ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ او حديث راښکاروي چې دا شپه د رمضان په وروستنې عشره کې ده، په تېره بيا د دې عشرې په طاقو شپو کې د قدر شپې لټول په کار دي، بيا د طاق په شپو کې د اويشتم (۲۷) په شپې باندې زيات ګمان کاوه شي والله أعلم، ولې زياتو عالمانو داسې تصريح کړې ده چې د قدر شپه د ټل لپاره په يوه عشره او په يوه نېټه کې نښې ټاکلې، امکان لري چې په يو رمضان کې يوه شپه او په بل رمضان کې بله کوه شپه وي.

تمّت سورة القدر بفضل الله تعالى ومنّه وکرمه.

سُورَةُ البَيِّنَةِ

«د (البينة) سورت مدني دی (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۸) په نزول کې (۱۰۰) سورت دی، وروسته د (الطلاق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝١

نه وو هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا کېدونکي له خپل دين نه تر هغه پورې چې راغی دوی ته حجّت روښانه.

تفسير: يعني کافران د اهل کتابو او مشرکينو د خپل دين پرېښودونکي نه وو تر دې چې ښکاره او روښانه دلائل ورته راغلل، چې هغه د الله تعالی رسول دی، چې د دين احکام يې ورته ښودل، لکه چې وروسته يې وضاحت فرمايي:

رَسُوْلٌ مِّنَ اللهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝٢

چې رسول دی له طرفه د الله لولي دغه (رسول الله پر دوی) صحيفې پاکې کړی شوې (له باطله).

تفسير: د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم له بعثت څخه وړاندې د ټولو اديانو تابعين خراب او هر يو پخپلو غلطيو باندې مغرور وو، او په دې وخت کې دا پکار وو چې کوم حکيم، ولي، لوی عادل باچا يا کوم لوی سړی دوی وپوهوي، او په سمه لاره يې راولي، او دا کار ممکن نه وو، تر دې چې داسې يو عظيم القدر پيغمبر رانشي چې له هغه سره د پاک الله مقدّس کتاب او لوی مدد وي، چې د څو کلونو په منځ کې ټول ملک د اسلام په نور ډک کړي، او پخپل زبردست تعليم او لوی همّت او عزيمت سره د ګردې دنيا مخ د وحدانيت او حقّانيت په لوري وګرځوي، لکه چې هغه د الله تعالی رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چې په پاکو پاڼو کې يې ليکلی شوی دی.

فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣

په هغوی کې ليکلی شوي دي سم احکام (مضبوط کتابونه چې په کې نشته هيڅ خطايي).

تفسير: د قرآنکريم هر سورت ګواکې يو مستقل کتاب دی، يا دا مطلب چې هغه عُمده کتابونه چې پخوا له دې نه راغلي دي، د هغوی ضروري مطالب په دې کتاب کې شته، يا به له ﴿كُتُبٌ قَيِّمَةٌ﴾ څخه مراد نور علوم او مضامين وي، يعنې د هغو علومو مضامين پوره دُرست صحيح او ډېر مضبوط او معتدل دي.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤

او نه وو سره مختلف شوي هغه کسان چې ورکړی شوی وو دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چې راغی دوی ته حجّت روښانه (چې محمد دی يا قرآن).

تفسیر: یعنې په دې رسول او په دې کتاب کې هیڅ ځای د شك او شبهې نشته، خو سره له هغه اهل د کتاب عمدًا عناد، ضد او مخالفت ورسره کوي نه د شك او شبهې له پلوه، دوی دوه ډلې شوي دي، یو هغه چې پخپل ضد او انکار کې ټینګ ولاړ دي، او بل هغه چې د حق او انصاف له لوري يې په اسلام باندې يقين او ايمان راوړی دی، ښه خو به دا وه چې په هغه پيغمبر آخر الزمان باندې چې دوی د هغو په انتظار کې وو؛ ګرد سره ايمان راوړی وو، او خپل ګرد اختلافات او شخړې به يې له منځه ايستلې، او ګرد به سره په يوه لاره کې رهي کېدل، مګر هغوی د خپلو عنادو او بدبختيو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کې سره اخته شول، کله چې اهل د کتاب داسې دي؛ د ناپوهانو مشركانو احوال به څه وي؟.

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چې امر حکم نه وو ورکړی شوی دوی ته په تورات او انجيل کې مګر ورکړی شوی وو چې عبادت وکړي دوی د الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي الله لره دين له شركه او نفاقه په داسې حال کې چې راګرځيدونکي وي له باطله حق ته.

تفسیر: یعنې له هر راز باطلو او دروغو څخه جلا شوي خالص د واحد الله تعالی بندګي وکړي !، او د حنيف ابراهيم عليه السلام په شان له هر چا او هرې خوا څخه علاقه شکولي د همغه يوه مالك الملك بندګان شي !، او د تشريع او د تکوين هيڅ يوه شُعبه او ځانګه او نور شيان مستقل او خپلواك (اختيارمند) ونه ګڼي.

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوی مأمور دي په دې چې) قائموي سم اداء کوي (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زكات، او دا (مأمور به شيان) دين دی محكم (مستقيم چې هيڅ كوږوالی په كې نشته).

تفسیر: یعنې دا شیان په هر دين کې غوره او منلي شوي دي، چې د هغو شيانو تفصيل همدغه پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم هم راکوي، بيا نو الله تعالی ته دغه خبره ښه معلومه ده چې له داسې صافې ښوونې او تعليم څخه ولې دوی ګرځي؟ او ترې وحشت کوي؟.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ ۚ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل د کتابو او مشرکان؛ وي به په اور د دوزخ کې (په قيامت کې) چې تل به وي دوی په هغه (جهنّم) کې.

تفسیر: یعنې د پوهې او د علم دعوی کوونکي كه اهل الكتاب وي يا جاهل مشركان كله چې د حقانيت او وحدت څخه مخ واړوي او انکار ترې وکړي؛ د هغو ګردو پای او انجام همغه دوزخ دی، چې هيڅ كله به له هغه نه خلاصيږي.

أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ۝٦

دغه کسان هم دوی دي ډېر بد د خلقو.

تفسیر: یعنې له حيواناتو څخه ډېر خوار ذليل او خراب دي، لکه چې د «فرقان» په سورت کې داسې يو آيت لولو: ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا كَٱلْأَنْعَٰمِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ خَيۡرُ ٱلۡبَرِيَّةِ ۝٧

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه په دنیا کې)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر ښه د خلقو.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په ګردو رسولانو او کتابو باندې یقین کوي، او په ښو کارونو کې لګیا دي؛ نو دوی ښه خلق دي.

جَزَآؤُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ جَنَّٰتُ عَدۡنٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنّتونه د ابدي هستوګنې دي، چې بهیږي له لاندې (د ماڼیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنّتونو) کې همېشه (تر ابده)، راضي به وي الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

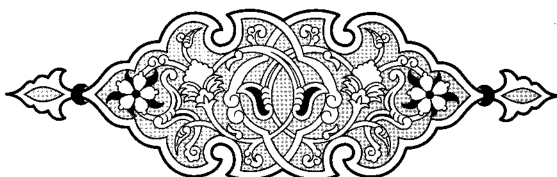
تفسیر: یعنې د جنّت د باغونو او ویالو څخه برسېره د مولی رضا هم د دوی په برخه کیږي، چې د خوښۍ اصلي روح همدا دی.

وَرَضُواْ عَنۡهُۚ ذَٰلِكَ لِمَنۡ خَشِيَ رَبَّهُۥ ۝٨

او راضي به وي دوی له هغه (الله څخه په ثواب)، دا (درجه) هغه چا لره ده چې ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر: یعنې دا لوړ مقام هر چا ته په لاس نه ورځي، او دا یوازې د هغو بندګانو برخه ده چې د خپل پروردګار له عذابه ویریږي، او هغې شیانو ته هیڅ نه ورنژدې کیږي چې په هغو کې د الله تعالی د عصیان او نافرمانۍ تصوّر کېدی شي.

تمّت سورة البينة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الزَّلزَالِ

«د (الزّلزال) سورت مدني دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۹) په نزول کې (۹۳) سورت دی، وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا زُلۡزِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ۝١

کله چې وخوځوله شي ځمکه په خوځېدلو سختو خپلو سره.

تفسیر: یعني الله تعالی به ګرده ځمکه په سختو او خورا ویروونکیو زلزلو او رپږدېدلو سره وخوځوي، چې د هغې له اغېزې او اثر څخه به هیڅ مانۍ او عمارت او هیڅ یو غر یا ونه او نور شیان پر ځمکه باندې روغ نه پاتې کیږي، او ګرد هسک (اوچت) او ټیټ به سره برابریږي، تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وګرځي، او دا ګردې پېښې به په قیامت د دویمې نفخې د پو کولو په وخت کې پیښیږي.

وَأَخۡرَجَتِ ٱلۡأَرۡضُ أَثۡقَالَهَا ۝٢

او د باندې راوباسي ځمکه درانه شیان له خپله منځه.

تفسیر: یعنې په دې وخت کې ځمکه هر هغه شی چې د دې په منځ کې وي لکه مړي، سره او سپین زر، لاجور، پیروزه، غمي او نور ګرد د باندې غورځوي، خو د دې مالونو او قیمت دارو شیانو اخیستونکي به څوک نه وي، ګرد خلق به ګوري چې په دغه ورځ کې هغه ګران شیان چې تل به په هغو باندې جنګونه کېدل؛ څومره بېقدره او بېکاره لویدلي دي.

وَقَالَ ٱلۡإِنسَٰنُ مَا لَهَا ۝٣

او وبه وایي انسان چې: څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چې د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسیر: یعنې بني آدمان وروسته د ژوندي کېدلو او زلزلې د آثارو له لیدلو څخه یا د هغو ارواحو د زلزلې په ترڅ کې حیران پاتې شوي په حیرت سره به وایي: «پر دې ځمکې باندې څه وشو؟ چې په دومره زور سره خوځیږي؟ او هر شی له خپلې ګېډې څخه د باندې غورځوي؟».

يَوۡمَئِذٖ تُحَدِّثُ أَخۡبَارَهَا ۝٤ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوۡحَىٰ لَهَا ۝٥

په دغې ورځې کې وبه وایي بیانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خیر وي که د شر). په سبب د دې چې رب ستا وحي امر حکم کړی دی دې ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسیر: یعنې بني آدم چې څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندې کړي وو؛ هغه ګرد (ټول) به ښکاره وي، لکه چې وایي به: هغه سړي په ما باندې لمونځ کړی وو، هغه غلا کړې وه، هغه ناحق وینه توی کړې وه، او داسې نورې خبرې.

يَوْمَئِذٍ يَّصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ

په دغې ورځې کې به وګرځي خلك ټولي ټولي (له موقف يا له قبورو نه په مختلفو اشكالو سره).

تفسير: يعنې په هغې ورځې کې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په ډګر کې په راز راز ډلې جوړې کړې حاضريږي، يوه ډله به د شرابيانو وي، بله ډله به د زناکارانو وي، همداسې د ظالمانو او غلو، على هذا القياس د نورو، يا دا مطلب چې خلق له حساب څخه خلاصيږي، او د بېرته ګرځېدلو په وخت کې څه ډلې به يې جنّتيانې او څه به دوزخيانې وي، چې هره يوه به پخپل لوري رهي کيږي.

لِّيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ۞

لپاره د دې چې وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

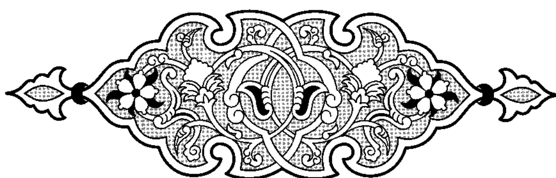
تفسير: يعنې د حشر په ميدان کې به د هغوی عملونه وروښولی شي، تر څو بدانو ته يو راز رسوايي او نېکانو ته يو راز سرفرازي حاصله شي، ممکن دي چې د عملونو له ورښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو ورښوول مراد وي.

فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ۞ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ۞

پس هغه څوك چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د خير نيکی؛ نو وبه ويني (جزاء د هغه). او هر هغه څوك چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د شر بدی؛ نو وبه ويني (سزا د هغه).

تفسير: يعنې هر يوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وي که بد؛ د هغه په مخ کې اينبوول کيږي، او حق تعالی به هر هغه معامله چې د هر عمل په نسبت اجراء کوي، هغه به هم د هغوی له ستر ګو څخه تېروي.

تمّت سورة الزلزال بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ العَادِيَاتِ

«د (العاديات) سورت مکّي دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۰) په نزول کې (۱۴) سورت دی، وروسته د (العصر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝١ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۝٢

قسم دی په اسونو ځغلېدونکيو چې اواز ايستونکي دي له سينو څخه اواز پوره کول له ګېډو.
پس قسم دی په اسونو ايستونکيو د اور او رايستل په وهلو د سمانو تيږو (ګټو) لره.

تفسير: يعني په هغې تيږو يا تيږې لرونکې ځمکې باندې چې خپلې سوی (سمان او نوکان) وهي، او اور پوره کوي.

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۝٣

پس قسم دی په حمله کوونکيو باندې په وخت د صبا کې.

تفسير: په عربو کې عادت وو چې په صباوون کې به يې په لوټولو باندې لاس پورې کاوه، تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي، او سحر ناڅاپه داړه واچوي، او دا به يې خپل ځلميتوب او مېړانه ګڼله چې په شپې کې په چا ور ونه لويږي.

فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ۝٤

پس پورته کوي دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وخت د ځغلېدو کې) ګرد (په شاوخوا د دښمن).

تفسير: يعني په داسې قوّت او ګړنديتوب او چالاکی سره ځغلېدونکي اسونه چې د ګهيځ په وخت کې کله چې د شپې د سړو او شبنم د رطوبت لامله تولې دوړې او غبار ناست وي، خو بيا هم د دې اسونو له سوو څخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا ۝٥

پس ننوځي دغه (اسونه) هغه وخت په منځ د ټولي (د دښمنانو د دين کې).

تفسير: يعني په دې وخت کې بې له وېرې او خطر د دښمن په فوج کې ننوځي.

او ځواب د دغو پاس قسمونو دا دی:

اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ ۝٦

چې بېشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسير: يعنې انسان د الله تعالى د نعمتونو شكر نه وباسي، او د الله تعالى له خوا د وركړو نعمتونو نه انكار كوي، ځني سلفو ويلي دي چې: «كنود» هغه دى چې مصيبتونه شماري، او د الله تعالى نعمتونه هېروي.

وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ۝

او بېشكه دا (انسان) پخپلې دغې ناشكرۍ خامخا شاهد كتونكى ګواه دى (يا هغه انسان هغه كار پخپل مخكښې ګوري).

تفسير: ډېرو مفسّرينو د دې جملې مطلب داسې اخيستى دى: انسان پخپلې ناشكرۍ باندې د حال په ژبه ګواه دى، دى دې لږ شانې د خپل زړه په غږ باندې هم غوږ كېږدي ! او وادې وري ! او متوجه دې شي ! چې زړه يې ورته څه وايي؟ دا وايي چې: آيا سره د دومره لورينې او ښښګلوۍ (بخشش) ته ناشكر يې، ځينې أسلاف د﴿وَإِنَّهُۥ﴾ ضمير د رب په لوري اړوي، يعنې د ده رب د هغه ناشكري او كفران ته ګوري.

وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ۝

او بېشكه دا (انسان) په مينه محبّت د مال كې خامخا زيات قوي ډېر سخت دى.

تفسير: يعنې حرص، طمع، بخل امساك او نورو رذائلو هغه ړوند ګرځولى دى، د دنيا د زرو او مال په مينه كې دومره ډوب شوى دى چې خپل حقيقي منعم يې هېر كړى دى، او نه پوهيږي چې وروسته له دې نه به يې څه حال كيږي؟.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِى ٱلْقُبُورِ ۝ وَحُصِّلَ مَا فِى ٱلصُّدُورِ ۝

آيا پس نه پوهيږي (دا انسان) كله چې را پورته شي راووځي هغه چې په قبورو كې دي (مړي).
او محقق راښكاره كړى شي هغه (عقائد او ارادې) چې په سينو د دوى كې دي.

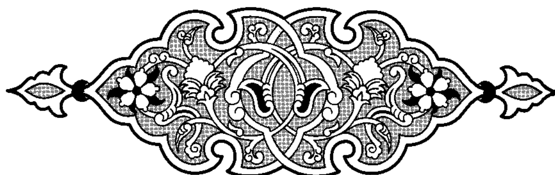
تفسير: يعنې هغه وخت هم راتلونكى دى چې مړي به له خپلو هديرو ځنې ژوندي ايستل كيږي، او هغه خبرې چې په زړونو كې پټې دي؛ ګردې څرګنديږي، نو هلته به كتل كيږي چې له دې مال څخه څه ګټې اخيستى شي؟ او دا نا لايق او كافر به څنګه ځانونه ژغوري، كه دا بې حيا په دې خبره باندې پوهېدى؛ نو هيڅ كله به د مال په مينه كې دومره نه ډوبېدل، او داسې حركتونه به يې نه كول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌۢ ۝

بېشكه رب د دوى په دوى باندې په دغې ورځې كې خامخا ښه پوه خبردار دى (نو موافقه جزاء به پرې وركړي).

تفسير: يعنې كه څه هم د الله علم هر وخت د بندګانو پر پټه او ښكاره باندې محيط دى، خو پرله پسې د ده علم او پوهه پر بندګانو ظاهريږي، او هيچا ته ځاى د دې خبرې نه پاتې كيږي چې له هغې څخه انكار وكړي.

تمّت سورة العاديات بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ القَارِعَةِ

«د (القارعة) سورت مکي دی، (۱۱) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۱) په نزول کې (۳۰) سورت دی، وروسته د (قريش) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْقَارِعَةُ ۝١ مَا الْقَارِعَةُ ۝٢ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝٣

(هغه) ټکوونکې (د زړونو، ورځ د قيامت). څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو؟، قيامت). او څه شي پوه کړی يې ته چې څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو، قيامت).

تفسير: له (القارعة) څخه مراد قيامت دی، چې زړونه به له وېرې او فزع څخه سخت ټکانونه په کې خوري، او غوږونو ته د ډېرو سختو غږونو له اورېدلو څخه ربړ پيښيږي، مطلب دا دی چې د قيامت د حادثې د دې ويروونکې منظرې او نندارې څه بيان وکړ شي، يواځې د هغو د ځينو آثارو او نښو څه خبرې لاندې ويلی کيږي چې له هغو څخه د هغې د شدّت او د سختۍ اندازه لګولی شئ.

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝٤

(ټکوي به زړونه) په هغه ورځ کې چې ګرځي خلق لکه واړه پتنګان خواره کړی شوي (يو په بل ختونکي).

تفسير: يعني هر يو به په يوه لوري په بې تابۍ او وارخطايۍ سره منډې وهي او ځغلي، ګواکې دا تشبيه له وړو پتنګانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بې انتظامۍ او بې تابۍ له پلوه ورکړی شوې ده.

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ۝٥

او وبه ګرځي غرونه (له هيبته په دغې ورځې کې) لکه وړۍ رنګينې شيندلی شوې (د ندّاف په لينده).

تفسير: يعني لکه چې ندّاف او ډانډس پخپل ډينډت او لينده سره پنبه يا وړۍ وهي او پړسوي يې، او له هغو څخه د حجم په لحاظ يو لوی شی جوړوي، او بيا په يو يو کولو او لږ ښورولو سره هغه الوځي، او يوه خوا بل خوا يې رغړوي، همداسې به د قيامت په ورځ کې غرونه هم الوځي، او سره متفرق کيږي به، او په رنګ ورکړيو شويو وړيو سره به يې څکه تشبيه ورکړی شوي وي؛ چې هغه ډېرې کمزورې او سپکې دي.

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝٦ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٧

پس هر چې هغه څوک چې درونه شي (په دغې ورځې کې) وزن (د عملونو، يا اعمال) د ده؛ نو هغه به وي په ښه ژوندون چې راضي به وي (په جنّت کې).

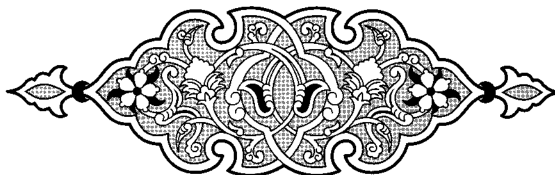
تفسير: يعنې د هر چا عمل چې درونډ وي؛ هغه به په هغې ورځې کې په زړه پورې خوښي او هوسايي او آرامی کې وي، که کوم عمل په ليدلو کې ډېر لوی عمل ښکاري؛ خو په منځ کې يې د ايمان اغېزه (اثر)، د اسلام اثر، د اخلاص روح نه وي؛ نو هغه عمل د الله تعالی په دربار کې څه وزن او درونډوالی نه لري، لکه چې د (کهف) د سورت په (۱۲) رکوع کې (۱۰۵) آيت ځمونږ دغه تفسير کې داسې راغلي دي: ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُۥ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌۢ ﴿١١﴾

او هر چې هغه څوک چې سپک شي وزن (د عملونو يا اعمال) د ده؛ نو ځای د اوسېدلو د ده به هاويه وي. او څه شي پوه کړې ته چه څه ده دغه (هاويه). اور دی خورا تود (چې منکران په کې پړمخې غورځولی کيږي).

تفسير: يعنې هغه عذاب چې په دغې طبقې کې شته د ځينو سړيو په فکر کې نشي راتلی، نو بس دومره وپوهېږئ چې يو اور دی ډېر تود چې سره خوټيږي، او داسې سوځوونکی دی چې د هغه په مقابل کې بل اور ته تود نه وايه شي، الله مو دې له دې اوره او له نورو ربړو څخه پخپل فضل او مهربانۍ سره وساتي !.

تمّت سورة القارعة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ التَّكَاثُرِ

«د (التکاثر) سورت مکي دی، (۸) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۲) په نزول کې (۱۶) سورت دی، وروسته د (الکوثر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝٢

مشغول کړي يئ تاسې (له عبادته) فخر کولو (يو له بله په ډېروالي د مال، اولاد او قام). تر هغه پورې چې ورشئ هديرو ته (مړه شئ، خښ شئ).

تفسير: يعنې د مال او د اولاد د کثرت او د دنيا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کې اچوي، نه د الله تعالی د لورينې فکر ورته پريږدي چې راشي، نه د آخرت په خيال کې لوېږي، پس شپه او ورځ په همدې فکر کې لګيدلی وي، په هر ډول چې کيږي ښايي ځما مال او شته را زيات شي، او کور کهول مې له ګردو کورنيو او کهولو څخه ښه او لوړ وي، لا دا د غفلت پرده له مخه يې نه وي لرې شوې چې مرګ ورته راورسيږي، کله چې په قبر کې کېښود شي؛ نو هلته ورښکاريږي چې په سخت غفلت او هېره کې لوېدلی وو، او هغه شيان چې د څه مودې له پلوه د ده په سترګو کې ښه ښکار بده؛ وروسته له مرګه هغه ګرد هيڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٤

نه ده داسې وړ (لايق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطايې باندې). بيا بيخي داسې نه ده وړ (لايق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطايې باندې).

تفسير: يعنې وګورئ! په څو څو ځلې په تأکيد تاسې ته ويل کيږي چې ستاسې دا خيال صحيح نه دی چې: «د مال او اولاد او نورو شتو ډېروالی په کار راتلونکی شی دی»، عنقريب تاسې به يې معلوم کړئ چې دا زائل او فاني څيزونه هيڅکله د فخر او مباهلت لايق نه وو، بيا وپوهېږئ چې آخرت داسې يو شی نه دی چې له هغه څخه انکار يا غفلت وکړی شي، په مخ کې به تاسې ته دا درښکاره شي چې اصلي ژوندون عيش او هوسايي په آخرت کې ده، او د دنيا ژوندون د هغې په مقابل کې پرته له يوه خوب او خيال څنې بل شی نه دی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝٥

نه ده داسې، که تاسې پوهيدلئ (په خرابۍ د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم اليقين سره (نو داسې به مو نه کول).

تفسير: ستاسې دا خيال هر ګز صحيح نه دی، که تاسې په يقيني ډول او د صحيحو دلائلو په وسيله په دې خبرې پوهېدئ چې د آخرت په مقابل کې د دنيا شيان هيڅ دي؛ نو هيڅکله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾

قسم دی چې خامخا وبه وينئ تاسې هرومرو دوزخ. بيا به خامخا ووينئ تاسې هرومرو هغه (دوزخ) په سترګو د يقين سره.

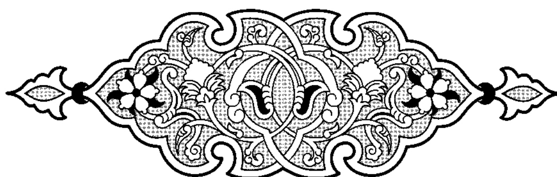
تفسير: يعني د غفلت او د انکار نتيجه دوزخ دی، او تاسې ضرور د هغه ليدونکي يئ، ړومبی د هغه څه اثر به «برزخ» کې په نظر درشي، بيا به يې په آخرت کې په پوره ډول ووينئ، او عين اليقين به مو حاصليږي.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

بيا به خامخا پوښتنې وشي له تاسې څخه هرومرو په دغې ورځې کې له نعمتونو هوساينو نه (چې درکړي يې وو تاسې ته په دنيا کې).

تفسير: يعني په هغه وخت کې به وپوښتلی شئ چې: «اوس راوښيئ د دنيا د نعمتونو او د عيش او د هوسايې حقيقت څرنګه وو؟ يا هلته پوښتل کېږي: هغه ظاهري، باطني، آفاقي، انفسي، جسماني، روحاني نعمتونه چې ما تاسې ته په دنيا کې عطاء کړي وو؛ تاسې د هغه شکر او حق په څه ډول اداء کړی دی؟ او د خپل حقيقي منعم په خوښولو کې مو تر کوم ځای پورې سعي او زيار ايستلی دی».

تمّت سورة التّكاثر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ العَصرِ

«د (العصر) سورت مكّي دی، (۳) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۳) په نزول کې (۱۳) سورت دی، وروسته د (الانشراح) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالۡعَصۡرِ ۝١ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَفِىۡ خُسۡرٍ ۝٢

قسم دی په عصر. چې بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی (په صرف کولو د عمر سره په فاني مطالبو کې).

تفسیر: عصر زماني ته وايي، یعنې قسم په زماني باندې چې د انسان عمر هم په کې داخل دی، چې دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو لپاره یوه لویه پنګه ده، او په کې عجائب او غرائب دي په اقسامو سره، قسم دی د مازدیګر په وخت باندې چې د دنیوي کارونو او وظیفو له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لري، او د لمانځه اداء یې سخته ده، ځکه چې خلق مشغول وي په دنیوي کارونو خپلو کې، او د دیانت له سببه د خورا لوی فضیلت وخت دی، تر دې چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «د هر چا نه چې د (عصر) لمونځ فوت شي؛ لکه چې د هغه ګرد کور او د ژوندون شیان لوټ شوي وي»، یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې چې په هغې کې د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډېر ښه ځلیږي، او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه، او د «والعصر» د قسم ځواب دغه دی چې:

﴿اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَفِىۡ خُسۡرٍ﴾ «بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی»، له دې څخه به زیات زیان څه وي چې د واورې خرڅوونکي غوندې د هغه د تجارت رأس المال چې د هغه عزیز عمر دی؛ شېبه په شېبه (لحظه په لحظه) لرېږي، که دی په دې ژر ورتګ کې هیڅ یو داسې کار ونه کړي چې هغه یواځې د دې تللي عمر پنګه (سرمایه) وبللی شي، یا یې په درد وخوري، بلکه یو ابدي او غیر فاني متاع او د تل لپاره د کار شی وګرځي، نو زیان او خساره یې خو زیاتیږي.

اِلَّا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوۡا بِالۡحَقِّ ۙ وَتَوَاصَوۡا بِالصَّبۡرِ ۝٣

مګر (خو زیانکاران نه دي) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په حقه سره چې ایمان دی، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر: یعنې انسان ته د زیان څخه د ژغورلو لپاره د څلورو شیانو ضرورت دی:

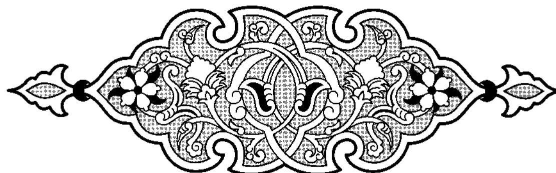
(۱): په الله تعالی او په رسول الله صلی الله علیه وسلم او ټولو ایمانیاتو باندې ایمان راوړل، او د هغه په هدایاتو او وعدو باندې اخروي وي یا دنیوي؛ پوره یقین لرل.

(۲): د دې یقین اثر او اغېزه نه ښايي چې یواځې په قلب او دماغ پورې محدوده وي، بلکه ښايي چې په جوارحو کې هم څرګنده شي، او د هغه چارې او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وي.

(۳): دی پخپلې انفرادي اصلاح او فلاح باندې قناعت ونه کړي، بلکه د خپل قوم او ملك ګټې او اجتماعي مفاد هم ښايي د ده تر کتنې او نظر لاندې وي !، هر کله چې دوه مسلمانان سره ووینې؛ ښايي يو له بله سره په ورین تندي خبرې اترې وکړي، او په قول او فعل او هره معامله کې دې پرته له ديانت او صفايي څخه بل کار نه کوي !، او تل دې يو بل ته د صداقت، امانت تأكيد وينا وکړي !.

(۴): هر يوه له ښايي چې تل بل ته دا وصيت او نصيحت کوي چې د حق په معامله او د شخصي او قومي اصلاح په لاره کې چې هر څومره سختي او زيار او ربړونه ورپېښ شي، يا له طبعي مخالفې چارې په مخ ورته راشي؛ دا ګردې دې په پوره صبر او استقامت سره تحمّل کړي، او هيڅکله دې پل د نېکی له لارې څخه کوږ نه ږدي !، هغه خوش قسمت انسانان چې د دې څلورو اوصافو جامع او لرونکي وي، او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکميل کې هم زيار کوي؛ نو د هغوی نوم د دنيا په صفحاتو کې تل ژوندی پاتې کيږي.

تمت سورة العصر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الهُمَزَةِ

«د (الهمزة) سورت مكي دى، (۹) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۴) په نزول كې (۳۲) سورت دى، وروسته له (القيامة) د سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ①

افسوس هلاكت، يا كنده د دوزخ، يا خرابي ده هر طعن لګوونكي عيب ګر لره.

تفسير: يعني له خپل ځان څخه نه خبرېږي، او نور حقير ګڼي طعنې وركوي، او د هغوى په واقعي يا غير واقعي عيبونو پسې لويدلي وي او لټوي يې.

الَّذِيْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ②

هغه (طعن لګونكى عيبګر) چې جمع كړى يې دى مال، او وار وار يې شمېرلى او ذخيره كړى يې دى.

تفسير: يعني طعنې وركول او عيب لټول د تكبّر منشأ ده، او د تكبّر سبب مال دى، چې د حرص لامله يې له هرې خوا ځان ته راټولوي، او بخيلان د حرص لامله هرې خوا ته لاس او پښې اچوي، او د بخل له سببه خپلې ګټې شمېرلې ساتي، او يو پول او پيسه ترې نه خرڅ كوي، زياتره بخيل مالداران داسې دي چې هغوى خپلې نغدې څو څو ځلې شميري، او حسابونه يې جوړوي، او له دې شمېرلو څخه هر ځلې بېل بېل خوند او مزه اخلي.

يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهٗۤ اَخْلَدَهٗ ③

ګمان كوي چې بېشكه مال د ده به تل ژوندى لري دى.

تفسير: يعني له دې چارو څخه دا ښكاري چې لكه دا مال هيڅ چېرې نه ورځنې جلا كيږي، بلكه تل به دى له ارضي او سماوي آفتونو څخه ساتي؟.

كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ④

نه ده داسې (بلكه مړ به شي، او خلاص به يې نه كړي دا مال له عذابه)، قسم دى چې خامخا وبه غورځولى شي هرومرو (دا جمع كوونكى) په هغه شي كې چې ماتوونكى سوځوونكى دى د هر شي.

تفسير: يعني دا خيال بالكل چټي دى، مال خو تر هديرې پورې هم له چا سره نه ځي، نو وروسته له هغه به څه ترې واخيست شي، ګرد مال او دولت به همداسې پاتې وي، او دا بدبخت به پورته كړي، او په دوزخ كې به يې وغورځوي.

حطمة: هغه سخت ماتوونکي اور ته وايه کيږي چې هر شی سمدلاسه بې له لوګي او اوږدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ۝٧

او څه شي پوه کړی يې ته، څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شي. اور د الله دی بل کړی شوی. هغه (اور) چې خيژي پر زړونو باندې (نو سوځوي يې).

تفسير: يعنې بنه وپوهېږئ چې دا اور د بندګانو نه دی، بلکه د الله تعالی بل کړی شوی اور دی، د هغه سوځېدل چې په بدن باندې لګيږي؛ سمدلاسه زړه ته رسيږي، بلکه يو بل ډول سوځېدل به داسې وي چې له زړه څخه شروع شوي نور بدن ته سرايت کوي.

إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ ۝٨

بېشکه دا اور به په دوی باندې بند کړی شوی وي.

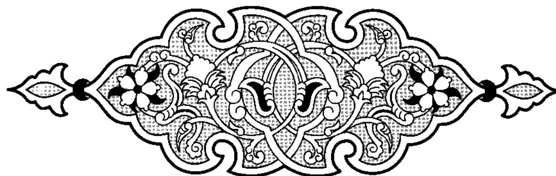
تفسير: يعنې کافران په دوزخ کې غورځول کيږي، بيا د دوزخ ورونه پرې تړل کيږي، او هيڅ د وتلو لار به نه وي، تل به په هغه کې پاتې او سوځيږي.

فِي عَمَدٖ مُّمَدَّدَةِۭ ۝٩

په ستنو راښکليو شويو اوږدو سره.

تفسير: يعنې د اور لمبې د اوږدو اوږدو ستنو په ډول پورته کيږي، يا دا چې دوزخيان په اوږدو ستنو کې سخت تړل کيږي، چې د سوځېدلو په وخت کې هيڅ ونښي خوځېدلی، چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو د عذاب د څه سپکتيا توهم کېدی شي، او ځيني وايي: د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بنديږي، چې له يوې خوا څخه بلې خوا ته راښکلې شوي وي، والله أعلم.

تمّت سورة الهمزة بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الفِيلِ

«د (الفیل) سورت مکي دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۵) په نزول کې (۱۹) سورت دی، وروسته د «الکافرون» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ۝۱

آیا نه وو لیدلی تا، نه یې خبر؟ چې څرنګه کار کړی وو رب ستا له خاوندانو د فیل سره.

تفسیر: یعني د فیل د خاوندانو سره هغه معامله چې ستاسې پروردګار وکړه؛ هغه به ضرور تاسې ته معلومه وي، ځکه چې دا واقعه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له با سعادت ولادت څخه څو ورځې پخوا شوې وه، او د ډېر شهرت له سببه چې د هر لوی او کوچني په ژبه یادېده، او د دې قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالی دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِيْ تَضْلِيْلٍ ۝۲

آیا نه یې وو ګرځولی (هغه) کید مکر د دوی په ګمراهۍ زیانمنۍ بطلان کې.

تفسیر: یعني هغو کسانو غوښتل چې د الله تعالی کعبه ورانه او خپله مصنوعي کعبه ودانه کړي، نو دا ونه شوه کېدی، او الله تعالی د هغوی ګردې ترنې بېکاره او ټول تدابیر یې بې اثره وګرځول، او د کعبې شریفې د تباهۍ د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بېکاره شول.

وَّاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيْلَ ۝۳ تَرْمِيْهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيْلٍ ۝۴

او راویې لېږل په دوی باندې مرغان ټولګي ټولګي. چې وېشتل یې هغوی په کاڼو سره چې له خټو په اور پخو شویو څخه جوړ شوي وو.

تفسیر: د أصحاب فیل لنډه قصه دا ده: د حبشي د ټولواک (باچا) له خوا په یمن کې یو (ابرهه) نامې حاکم مقرر وو، هغه ولید چې د عربو ګرد خلق کعبې شریفې ته ځي، او هلته حجّونه کوي، نو ویې غوښتل چې د خلقو توجّه ځان ته ورکش کړي، نو دا تدبیر یې له ځان سره وسنجاوه چې د خپل عیسوي دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړي، چې د هر راز تکلّفاتو او د راحت او هوسایي او ساعت تېرې اسباب په کې غونډ کړی شوي وي، او غوښت یې چې په دې ډول به خلق اصلي کعبه پرېږدي، او د دې مکلفې او مرصّعې عبادتخانې په لوري به راځي، او د مکې د حج بیروبار به مات شي، لکه چې د یمن په یو لوی ښار کې یې چې (صنعاء) نومیږي؛ مصنوعي کعبه جوړه او ډېر مال او شته یې پرې خرخ کړي وو، خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول، کله چې عرب په تېره قریش له دې خبرې څخه خبر شول؛ سخت خپه او په قهر شول، ځیني په قهر شوي هلته اودس ماتي ته کښناستل، ځیني وایي چې: کوم عرب اور بل کړی وو، چې د هغه کوم بڅرکی الوتلی په هغې ماڼۍ کې ولګېد، ابرهـه له دې پېښې څخه ډېر په قهر

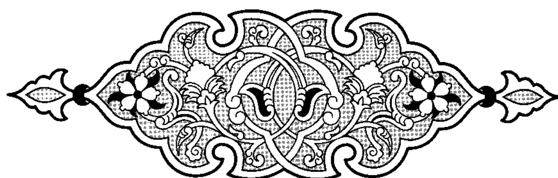
شو، او غوټه یې کړه چې پر کعبې شریفې باندې سره له ډېرو فوجونو او یو نومیالي فیل چې (محمود) نومېده، یرغل ورووړي او ورانه یې کړي، هغې عربي قبیلې چې په لاره کې یې له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتې وکړه، او أصحاب الفیل په ډېر قوّت او سامانی سره مکې شریفې ته ورسېدل، د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم نیکه «عبد المطلب» په دې وخت کې د قریشو سردار او د کعبې شریفې لوی متولّي وو، کله چې دوی له دې پېښې څخه خبر شول؛ ویې ویل: «خلقو ! تاسې د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ !، د کعبې ساتنه به هغه څوك وكړي چې مالك یې دی»، کله چې ابرهه پخپل مخ کې هیڅ یو مانع ونه لیده؛ نو یقین یې راغی چې د کعبې ورانول اوس یو اسانه کار دی، ځکه چې څما پر مخ کې هیڅ څوك مقابله كوونكي نه دي، کله چې مکې معظمې ته نژدې د «مُحسّر» وادي ته ورسېد چې د یوې کندې نوم دی؛ نو د لوی سیند له لوري د شنو او ژېړو مرغانو کوچنی کوچنی ډلې ورښکاره شوې، چې د هغوی په مښوکو او منگلو کې وړوکې کنکرې وې، چې جوړې شوې وې له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتې یا قدرتي وې لکه کوتکانې، دې عجیب او غریب مرغانو ټولې ټولې کنکرې پر لښکر وروليې، د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د ټوپکو پر هغوی باندې اثر او اغېزه کوله، او په هر چا چې لگېده له بلې خوا به یې وتله، او عجیب ډول بوسي ماده به یې پر ېښوده، ډېر ډېر لښکر یې هلته مړه شول، هغه چې وتښتېدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او په کې مړه شول، ځینې وایي: دا پېښه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوې ده، ځینې وایي: دا پېښه په هغې ورځې کې شوې ده چې محمد صلی الله علیه وسلم په کې تولّد شو، گواکې دا یوه اسماني نښه د دوی د بختور راتگ ده، او یوه غیبي اشاره ده چې الله تعالی د خپل کور او د بندگانو په فوق العاده ډول سره هم ساتنه کوي، او د دې کور متولّي هم له نورو څخه سره د خپل مقدّس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتي، او دښمنانو ته هسې موقع نه پرېږدي چې دوی کعبې شریفې یا د کعبې شریفې رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپېښ کړي.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾

نو ویې گرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پایمال کړیو شویو.

تفسیر: په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل یا خوړلې شوې گیاه چې غوایې، غوا او نور حیوانات یې خوري او پاتې یې په اخور کې وي، یعنې داسې تیت او پرك او منتشر بد صورت مبتدل بېکاره او ټکر ټکر شول، لکه پاتې وابنه د حیواناتو.

تمّت سورة الفیل بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ قُرَيْشٍ

«د (قُریش) سورت مکي دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۶) په نزول کې (۲۹) سورت دی، وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

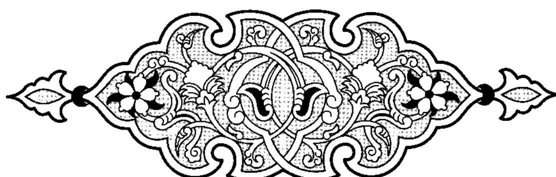
(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ
وَآمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره. له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمي کې او (په سفر د) اوړي کې. نو ښایي چې بندګي وکړي دوی رب د دې کوټې (کعبې) ته هغه (رب) چې طعام خواړه یې ورکړي دي دوی ته په لوږې کې، او امن یې ورکړی دی دوی ته له خوف وېرې څخه.

تفسیر: یعنې په مکّې کې غله او نور خواړه نه پیدا کېده، نو ځکه د قریشو داسې عادت وو چې په هر کال کې به دوی دوه ځلې سفر کاوه، د ژمي په وخت کې د یمن په لوري چې تود دی، او په اوړي کې د شام په لوري چې یخ او زرغون ملک دی، د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پېژندل، او د دوی به یې ډېر عزّت او احترام او خدمت کاوه، او د هغوی ځان او مال ته به یې لاس نه غځوو، نو ځکه دوی به له دې تګ او راتګ څخه په زړه پورې ګټې اخیستلې، او بیا په امن، اطمینان او ډاډینه سره پخپلو کورونو کې کېناستل، خوړل او خورول به یې، د حرم په شاوخوا کې به د غلا، داړې، لوټ او تالا شورماشور وو، خو پخپله په حرم شریف کې به د هغه احترام په سبب قراره قراري وه، او د قریشو خلقو په ډېرې هوسایۍ او ارامۍ سره خپل ژوندون تېروه، نو د همدې انعام تذکره، یادونه دلته شوې ده، چې تاسو ته مې طعام او ډوډۍ درکړه، او امنیت، طمانیت، سکون او هوسایي مو دروبښله، او د أصحاب الفیل له یرغل او تعرّض څخه مو وساتلئ، نو تاسې ولې د دې کور د څښتن الله تعالی بندګي نه کوئ؟ او د هغه رسول ته ولې ربړونه پېښنوئ، آیا دا ډېره بې انتهاء ناشکري او احسان هېرول نه دي؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دې ښکاره حقیقت په منلو کې چې پوهېدل یې ډېر اسان دي؛ ولې خپل ځانونه وړاندې وروسته کوئ؟.

تمت سورة قریش بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ المَاعُونِ

«د (الماعون) سورت درې رومبني آيات مکّي او نور يې مدني دي، (۷) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۷) په نزول کې (۱۷) سورت دی، وروسته د «التکاثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَرَءَيْتَ الَّذِىْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ①

آيا وينې ته هغه څوک چې دروغ وايي په ورځې د جزاء باندې (يعنې دروغ يې ګڼي)

تفسير: يعنې دغه مکذّب کافر داسې وايي چې: له سره عدل او انصاف به نه کيږي، او د الله تعالی له لوري به د ښو او بدو بدل نه ورکاوه کيږي، ځينو د (دين) معنی «ملّت» اخيستی دی، يعنې د حق مذهب او اسلام ملّت دروغ بولي، ګواکې مذهب او ملّت د هغوی په نزد هيڅ يو شی نه دی.

فَذٰلِكَ الَّذِىْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ②

نو (که يې پېژنې؛ همدغه) همغه (څوک) دی چې رټي، شړي يتيم پلار مړي لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير: يعنې له يتيم او پلار مړي سره همدردي او خواخوږي چېرې؟ بلکه له هغوی سره په ډېره بېرحمی، غټ زړه توب، بد اخلاقي معامله کوي، او حق يې نه ورکوي، او اموال يې له خپل ځان سره په ناحقه ساتي.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ③

نو نه کوي تېزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکين باندې.

تفسير: يعنې نه دوی د غريبانو او محتاجانو خبر اخلي، او نه نورو ته ترغيب ورکوي.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ ④ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ ⑤

پس هلاکت افسوس، کنده د دوزخ، يا خرابي ده لپاره د لمونځ کوونکو. هغه کسان چې دوی له لمانځه خپله غافله بېخبره وي.

تفسير: يعنې نه پوهيږي چې لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لايق او وړ دی؟ دا به څرنګه لمونځ وي چې کله يې نه کوي، او کله يې کوي، وخت او بې وخته پرې ودريږي، په دنيوي چارو او خبرو کې په لوی لاس وخت تنګوي، او بيا يې چې کوي هم؛ يو څو ټونګې وهي، او د ېته هيڅ فکر نه کوي چې چاته مخامخ ولاړ يم؟ د «أحکم الحاکمين» په دربار کې په څه شان حاضري ورکوم؟ آيا الله تعالی يواځې ناسته ولاړه، سر په ځمکه لګول، کږېدل ويني، او (استغفر الله) ځمونږ زړونه نه ويني، آيا په دې کې د اخلاص او خشوع رنګ شته؟

په یاد یې ولرئ چې دا ټول صورتونه په ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کې درجه په درجه شامل دي، لکه چې ځینو اسلافو په دې تصریح کړې ده.

﴿الَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ۝٦﴾

هغه کسان دي چې دوی ریاکاري کوي (په عمل خپل کې، ځان ښوونه کوي خلقو ته).

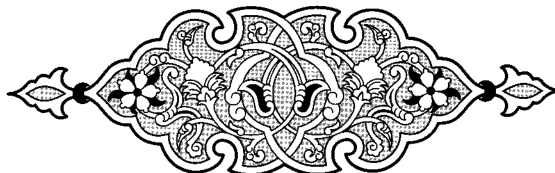
تفسیر: یعنې یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکارۍ او نمایش څخه تش نه وي، ګواکې د دوی مقصد له خالق څخه سترګې اړول او د مخلوق خوښول دي.

﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۝٧﴾

او منع کوي دوی مال د زکات یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر: یعنې زکات او صدقات او نور میراث خو نه ورکوي، بلکه معمولي شیان لکه لوښي، رسی، تبر، یوم، لور، غلبېل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن او نور هم چا ته چې ترې ویې غواړي نه یې ورکوي، چې د هغو ورکول په ګرده دنیا کې یو عام رواج دی.

تمّت سورة الماعون بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ الكَوْثَرِ

«د (الکوثر) سورت مکي دی، (۳) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۸) او په نزول کې (۱۵) سورت دی، وروسته د (العادیات) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۝١

بېشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډېر خیر یا ویاله په جنّت کې).

تفسیر: یعنې په تحقیق سره ما درکړی دی تا لره ای محمده کوثر چې په وزن د (فَوْعَل) دی، په معنی د کثرت، یعنې: درکړی مې دی تا لره خیر کثیر چې علم او نبوّت، قرآن او شفاعت دی، نو د دې لفظ لاندې ګرد دیني او دنیوي دولتونه او حسي او معنوي نعمتونه داخل دي، او له دې نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی، چې په دې نامه په مسلمانانو کې مشهور دی، او د هغه په اوبو باندې به د قیامت په ورځ خپل امّت اوبه کوي.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝٢

نو لمونځ کوه لپاره د رب خپل او قرباني کوه !.

تفسیر: یعنې د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښایي لوی وي، او ښایي چې پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کې مشغول او لګیا وي، په بدني او روحاني عباداتو کې له ګردو څخه لوی عبادت لمونځ دی، او په مالي عباداتو کې قرباني یو ممتاز حیثیت لري.

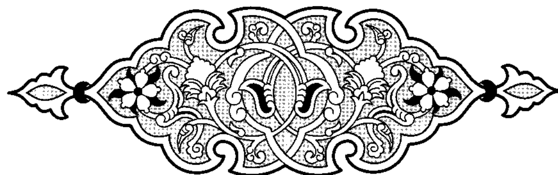
إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ۝٣

بېشکه دښمن ستا همغه دی بې بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر: ځینو کفّارو به د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په شان کې داسې ویل: دا سړی ځوی نه لري، نو تر ځو چې ژوندی وي خلق به یې نوم یادوي، خو وروسته له مرګه به یې څوک نوم اخلي؟ داسې بې هلک سړي ته په محاوراتو کې «ابتر» وایه کېده، «ابتر» په اصل کې لنډې «دم بریده» څاروي ته وایي، د هغه چا چې تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتې نشي، ګواکې د هغه لکۍ هم پرې شوې ده، نو قرآنکریم دا راښیي: هغه چا ته چې الله تعالی خیر کثیر عطاء فرمایلی وي؛ تر أبد الآباد پورې د هغه نوم روڼ پاتې کیږي، او هغه ته «أبتر» ویل خورا ډېر حماقت او ناپوهي ده، په رښتیا سره هغه څوک چې داسې مقدّسې او مقبولې هستی سره بغض، عناد او عداوت ولري؛ هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نېک اثر نه پرېږدي، نن چې دیارلس سوه اتیا کاله د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تېر شوي دي، بیا هم ما شاء الله د هغه له روحاني اولاد څخه ګرده دنیا ډکه ده، او جسماني اولاده یې هم

د دوی د لوښو له خوا ډېره زياته په هر ملك كې شته، د دوی د دين صالحه آثار په عالم كې ځليږي، د دوی يادول په ښه نوم، محبت او عقيده سره د كروړونو انسانانو زړونو ته خوښي ښښي، دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحي چارو ستاينه كوي، او مونږ مسلمانان يې د زړه له كومې حق او رښتيا بولو، پرته له دنيا څخه په آخرت كې بيا په هغه مقام محمود كې چې دوی به هلته ودريږي، او هغه عامه مقبوليت او متبوعيت چې دوی ته على رؤوس الأشهاد په برخه كيږي؛ هم ځمونږ د افتخار ځای دی.

تمّت سورة الكوثر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الكَافِرُونَ

«د (الکافرون) سورت مکي دی، (۶) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۹) په نزول کې (۱۸) سورت دی، وروسته د (الماعون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡكَٰفِرُونَ ١

ووایه (ای محمده ! چې) ای کافرانو !.

تفسیر: د قریشو څو تنو غټانو وویل: ای محمده ! راځه چې مونږ او تاسې روغه سره وکړو، تاسې تر یوه کال پورې څمونږ د معبودانو عبادت وکړئ !، بیا په دویم کال کې مونږ ستا د معبود عبادت کوو، او داسې به هر یوه ټولګي ته د بل ټولګي له دین څخه څه برخه رسیږي، محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «زه له الله تعالی څخه له دې نه پناه غواړم، چې د یوې ثانیې له مخې هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وګڼم»، بیا هغوی وویل: «ښه، نو تاسې څمونږ د معبودانو مذمّت مه کوئ، نو مونږ به هم ستا د پیغمبری تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو»، نو په دې باندې دا سورت نازل شو، چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کُفّارو په لویه جرګه کې ولوست، چې د هغه خُلاصه د مشرکینو له طور او طریقې څخه پوره بېزاري ښکاروي، او د هغوی څنې د تعلّقاتو د انقطاع اعلان او بېزاري څرګندوي.

لَآ أَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُونَ ٢ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ٣

نه کوم زه (في الحال) عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ (ای کافرانو چې بُتان دي).
او نه یئ تاسې (ای کافرانو في الحال) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم.

تفسیر: یعنې پرته له الله څخه د هغو معبودانو چې تاسې جوړ کړي دي، زه اوس عبادت نه کوم، او نه تاسې د هغه احد او صمد الله تعالی عبادت بې د نورو له شرکت څخه کوئ چې زه يې عبادت کوم، او په راتلونکي زمانې کې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ ٤ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ٥

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستۍ زمانه کې) د هغه شي چې عبادت يې کوئ تاسې. او نه یئ تاسې (ای کافرانو په وروستۍ زمانه کې) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم (چې الله دی).

تفسیر: یعنې وروسته له دې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت کوونکی نه یم، او نه تاسې څما د دغه واحد معبود بې له شرکته عبادت کوونکي یئ، مطلب يې دا چې زه موحد یم، له شرک څخه اوس او په راتلونکې زمانې کې لرې تښتم، او تاسې سره له شرکته نه اوس، او نه په راتلونکې زمانې کې موحّد کېدی شئ، سم له دې تقریر سره په دې آیتونو کې تکرار نه پاتې کیږي.

تنبیه: ځینې علماوو دا تکرار پر تأکید باندې حمل کوي، او ځینې په ړومبنیو دوو جملو کې د حال او استقبال نفي او په وروستنیو دوو جملو کې د ماضي نفي اخلي، ځینې په ړومبني دوو جملو کې د حال او وروستنیو دوو جملو کې د استقبال اراده ښکاره کړېده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند)، لیکن ځینې محققینو په ړومبنیو دوو جملو کې «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کې «ما» مصدریه ګڼلې داسې وایي: «ځما او ستاسې په منځ کې نه په معبود کې اشتراک شته، او نه د عبادت په طریقه کې، تاسې خو د بتانو عبادت کوئ چې هغوی ځما معبودان نه دي، او زه د هغه الله تعالی عبادت کوم چې د هغه په شان او صفت کې هیڅوک شریک کېدی نشي، او داسې واحد احد ستاسې معبود نه دی، علی هذا القیاس تاسې څرنګه چې عبادت کوئ؛ ویې کړئ !، لکه چې بربنډ د کعبې په شاوخوا کې ګرځئ، یا د الله تعالی د ذکر او یادولو په ځای شپیلې وهئ، زه داسې عبادت کوونکی نه یم، او همغسې چې زه یې عبادت کوم، او په ډېر خشوع او خضوع ورته مخامخ کېږم؛ تاسې د هغه توفیق نه لرئ، نو ځکه ځما او ستاسې لاره بېلخې جلا ده».

د دې حقیر په خیال کې داسې راځي چې: ړومبنۍ جمله یې د حال او استقبال د نفي لپاره کېښوده شي، یعنې زه نه اوس او نه په راتلونکې زمانه کې ستاسې د معبودانو عبادت پرستش کولی شم، لکه چې تاسې یې له ما څخه غواړئ، او د ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ مَّا عَبَدتُّمۡ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمه الله) په وینا داسې واخیست شي: کله چې زه د الله رسول یم، دا ځما په شان کې نشته، او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چې د شرک مرتکب شم، تر دې چې په تېرې زمانې کې چې تاسې پخوا ځما له بعثته بتانو، تیږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاوه؛ ما پر ته له واحد الله تعالی څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی، وروسته له دې چې د الله تعالی له لوري د وحي، د بینات، د هدی او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه؛ کله ممکن دي چې زه په شرکیاتو کې له تاسې سره مل شم، ښایي له همدې سببه دلته په ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٞ﴾ کې اسمیه جمله او په ما﴿مَّا عَبَدتُّمۡ﴾ کې د ماضي صیغه غوره شوي وي.

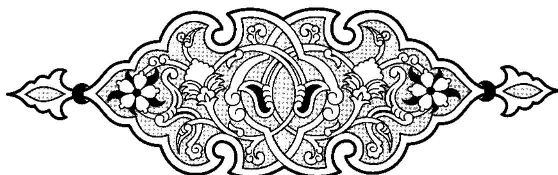
پاتې شول د کفارو احوال، نو د هغوی بیان یې په دواړو جملو کې یو شان وفرمایل: ﴿وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ﴾ یعنې تاسې ای کفّارو ! د خپلو بدو استعداداتو او انتهایي بدبختیو په سبب د دې وړ (لایق) نه یئ چې په هیڅ وخت او هیڅ حال کې د واحد الله تعالی بې له شرکته عبادت کوونکي شئ، تر دې چې د روغې د خبرې په منځ کې هم د شرک په چُرت کې ډوب تللي یئ.

لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ ۝٦

تاسې لره دین ستاسې دی (د شرک)، او ما لره دین (د توحید، اسلام) ځما دی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې هغه ضد چې تاسې کړی دی؛ څه فائده دررسوي؟ تر څو چې الله تعالی فیصله وکړي»، اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بېزاره یو، او د هغې فیصلې په انتظار کې یو، او په هغه دین قویم چې الله تعالی مونږ ته مرحمت کړی دی؛ ډېر خوښ یو، تاسو چې د خپلو ځانونو لپاره د بدبختی هغه تګ خوښ کړی دی؛ هغه دې تاسې ته مبارک وي، هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور، او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږي.

تمّت سورة الکافرون بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ النَّصۡرِ

«د (النّصر) سورت په «منی» په «حجة الوداع» کې کې نازل شوی دی، او په مدني سورتونو کې حسابیږي درې آیاتونه اویوه رکوع لري، او وروستنی (۱۱۴) سورت دی په نزول کې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کې، وروسته د (التوبة) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَآءَ نَصۡرُ اللّٰهِ وَالۡفَتۡحُ ﴿١﴾

کله چې راشي نصرت مرسته د الله، او فتح (د مکې).

تفسیر: لویه فیصله کوونکې خبره دا ده چې مکّه معظّمه چې د «حجاز» مرکز او د اسلام ډېرې ننبې لري، فتحه شي، د عربو د زیاترو قبیلو سترګې هغې ته وې، پخوا له دې نه به یو یو، دوه دوه سړي په اسلام کې داخلېدل، خو د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته ډلې ډلې داخلېدل، تر دې حده پورې چې د عربو جزیره ګرده د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو هستېدونکو یې د توحید کلمه ولوستله، او هغه مقصد چې عبارت د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وو؛ پوره شو.

وَرَاَيۡتَ النَّاسَ يَدۡخُلُوۡنَ فِىۡ دِيۡنِ اللّٰهِ اَفۡوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ

او وینې به ته خلك چې ننوځي به دین د الله کې فوج فوج، ډلې ډلې. پس تسبیح پاکي وایه سره له حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر: یعنې وپوهېږئ چې د بعثت مقصود او د دنیا د هستوګنې مطلب چې د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی؛ پوره شو، اوس د آخرت سفر نژدې دی، نو ښایي چې له دنیا څخه ځان فارغ کړئ، او د زړه له کومې آخرت ته متوجّه شئ !، او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووایئ، او په دې فتوحاتو او بریو باندې د هغه شکر اداء کړئ، او همېشه اوسئ په استغفار باندې.

وَاسۡتَغۡفِرۡهُ ؕ اِنَّهٗ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

او مغفرت بخښنه وغواړه له ده څخه، بېشکه چې دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی (د مستغفرانو ګنهګارانو).

تفسیر: یعنې ته ای محمد صلی الله علیه وسلم ! ځانته او خپل امّت ته استغفار ووایه، بېشکه چې دغه الله جل جلاله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبیه: دا سورت د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کې نازل شوی دی، چې هغوی د دې له لوستلو څخه په دې خبره وپوهېد، چې ما په دنیا کې خپل دا راسپارلی شوی کار پای ته ورساوه، اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمّت سورة النصر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ تَبَّتْ

«د (تبّت) سورت مكي دی، (۵) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۱۱) په نزول كې (۶) سورت دی، وروسته د (الفاتحة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾

مات، هلاك دې شي دواړه لاسونه د ابي لهب او پخپله دی هم هلاك شه !.

تفسير: ابو لهب چې نوم يې «عبد العُزّی بن عبد المطّلب» دی، د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم حقيقي تره وو، خو د خپل كفر او شقاوت له سببه د پيغمبر صلی الله عليه وسلم ډېر سخت دښمن وو، كله به چې څمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم په كومه مجمع او ډله كې د حق تعالی كومه خبره ويله؛ نو دې بدبخت به هغه صلی الله عليه وسلم په تيږو (ګټو) ويشته، او ډېر ځله له دې تيږو ويشتلو څخه د ده مبارك صلی الله عليه وسلم وجود ژوبلېده او وينې ترې بهېدې، يو ځلې رسول اكرم صلی الله عليه وسلم د «صفا» په غونډۍ باندې ودرېد، او ګردو ته يې ورغږ كړ، د دوی په غږ باندې ګرد خلك سره ټول شول، دوی په ډېرې مؤثرې طريقې سره د اسلام دعوت شروع كړ، «أبو لهب» هم هلته وو، په ځينو رواياتو كې دي چې: د خپلو دواړو لاسونو په اوچت غورځولو سره يې وويل: «تبّا لک سائر اليوم، ألهذا جمعتنا؟» «مات شه ! آيا د داسې خبرې د اورېدلو لپاره دې دلته سره راټول كړي يو؟».

لنډه يې دا چې د «أبو لهب» دښمني او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پورې رسېدلی وو، سره له دې كله چې د الله تعالی له عذابه وېرول كېده؛ نو ويل به يې: «كه چېرې په رښتيا سره دا كار كېدونكی وی؛ نو له ما سره مال او اولاد ډېر دی، چې زه هغه ګرد په خپلې فديې كې وركړم، او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم»، د ده ښځې «أم جميل» هم له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره سخته هنډه، ضد او عداوت درلود، او د «أبو لهب» د دښمنی د اور پيلوځه (خاشاك) وه، لكه چې دغه ښځه د دغې دښمنی په اور كې د ضد او عناد لرګي غورځول، او هغه يې لا پسې تېزاوه، په دې سورت كې د دې دواړو انجام راښوولی شوی دی، او داسې يوه تنبيه په كې شته: نر وي كه ښځه، خپل وي كه پردی، لوی وي كه وړوكی، هر هغه كله چې د حق په عداوت باندې ملا وتړي؛ هغه بالآخره خوار او ذليل او تباه كيږي، لكه چې د پيغمبرانو ډېر نژدې خپلوان هم له هغه ذلّت څخه ونه ژغورل شول، «أبو لهب» ته وګورئ ! چې د خپلو لاسو په خوځولو سره يې څمونږ د پاك پيغمبر پر خلاف خبرې كولې، او پر خپل زور او قوّت باندې مغرور وو، او د الله تعالی مقدّس شريعت او د معصوم رسول الله صلی الله عليه وسلم پاك طريقت ته يې لاس ورغځاوه، څنګه يې لاسونه ورمات شول، او د هغه ګرد هغه كوښښونه چې د حق په پټولو كې يې كول؛ خراب شول، او د هغه سرداري او لويي د تل لپاره د ده له لاسه ووته، ګردې چارې يې بېكاره شولې، غرور يې له سره ووت، او له زوره ولوېد، او د تباهی په كنده كې پرېوت، دا سورت مكي دی وائي چې د بدر له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندې يو بده سوځونكې او زهر لرونكې دانه وخته چې د هغې په سبب دی له كور او كهول څخه جلا كړ شو او هيڅوك ورته نه نيژدی كيدو چې هم هغلته مړ شو.

مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾

دفعه به نه كړي (دغه هلاكت لره) له دغه (ابي لهب) څخه (اصلي) مال د ده، او هغه چې ده ګټلي وو (يعني اولاده يې).

تفسير: يعنې مال، اولاد، عزّت، وجاهت او لويي هيڅ يو «ابو لهب» له هلاكته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصۡلَىٰ نَارٗا ذَاتَ لَهَبٖ ﴿٣﴾

ژر دی چې ننه به وځي (أبو لهب په قيامت كې) په اور خاوند د لمبو كې.

تفسير: يعنې وروسته له مړ كېدلو څخه «أبو لهب» ته سخت لمبې لرونكی اور رسېدونكی دی.

وَٱمۡرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ ﴿٤﴾

او (ننه به وځي) ښځه د هغه (ابي لهب) اورته، په دې حال كې چې بار راوړونكې به وي د خسو (د دوزخ).

تفسير: د «ابي لهب» ښځه «أمّ جميل» سره له مالداری ډېره بخيله او شومه وه، نو ځكه دا به په خپله ځنګل ته تله لرګي به يې راوړه او اغزي به يې ټولول، او ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په لاره كې به يې د شپې له مخې هغوی ته اچول، چې هغوی ته د تهجّد د تګ او راتګ په وخت كې ربړ (تكليف) ورپېښ شي، فرمايلي يې دي: «دی لكه چې دلته د حق په دښمنی او د الله تعالى د پيغمبر په ايذاء رسولو كې د خپل مېړه سره معاونت او مرستې كولې، په دوزخ كې به هم هغه سره داسې مرستې كوي»، ښايي چې هلته به هم د زقّوم او ضريع چې د دوزخ اغزي لرونكې ونې دي لرګي راوړي، او د هغو په وسيله به د خپل مېړه د عذاب اور لا تودوي، لكه چې ابن كثير (رحمه الله) ويلي دي.

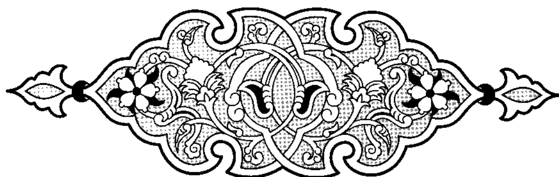
تنبيه: ځينو د ﴿حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ﴾ معنی چغل ګر اخيستی دی، لكه چې د عربو په محاورو كې دا لفظ په دې معنا سره هم وايه كيږي، او په پارسی كې چغل ګر ته «هېزم كش» وايه شي.

فِي جِيدِهَا حَبۡلٞ مِّن مَّسَدِۢ ﴿٥﴾

حال دا چې په غاړې د دې كې رسۍ ده له مضبوطو رسيو (پوټكيو د خرماوو) څخه.

تفسير: يعنې ډېره كلكه او مضبوطه چوخېدونكې رسۍ، له دې څخه زياترو مفسرينو د دوزخ د اوسپنې غاړكۍ او سلاسل مراد اخيستي دي، او دا تشبيه د ﴿حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ﴾ په مناسب وركړې شوې ده، ځكه چې د لرګيو د بار تړلو كې رسۍ ته ډېر ضرروت پېښيږي.

تمّت سورة تبّتْ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الإِخْلَاصِ

«د (الاخلاص) سورت مکي دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی، وروسته د (الناس) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝

ووایه (ای محمده ! دوی ته) شان دا دی چې الله یو دی (په ذات او صفاتو خپلو کې). الله بې پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی په نسبت پوښتي چې دی څنګه دی؟ تاسې ورته داسې ووایئ چې: الله تعالی یو دی، او د هغه په ذات کې په هیڅ ډول د تعدّد او تکثّر او دوه ییزتوب ګنجایش نشته، او نه یې څوک په مقابل کې شته، او نه مشابه لري، په دې سره د مجوسانو عقیده رده شوه، چې وایي معبودان دوه دي، یو د خیر څښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهرېمن» دی، او هم د هندوانو عقیدې تردېدې شوې چې هغوی د درې دېرشو کروړو بُتانو منونکي دي، او هغوی ته د عبادت په چارو کې برخې ورکوي.

د «الصمد» تفسیر په څو ډوله کړی شوی دی، چې (طبراني) هغه ګرد نقل کړي وایي: «دا ګرد رښتیا دي، او څمونږ الله تعالی هغه لوی ذات دی چې هغه ته هر راز اړتیاوې وروړاندې کیږي، او هر ډول مرستې ورڅخه غوښتلی کیږي، او د ګرد سترتوب (لويي) صفت په کې شته، نه خوري او نه څښي او نه چا ته محتاج دی، او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتې دی». (ابن کثیر).

د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو، چې پر ته له الله تعالی څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) ګڼي، یا د هغوی په پوره خپلواکی باندې عقیده لري، د آریه وو د عقیدې تردید هم وشو، ځکه چې د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کې «روح» او «ماده» لویه اغېزه (اثر) لري، او د دواړه شیان پخپل وجود کې الله تعالی ته اړ او محتاج نه دي (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝

نه یې دی څېږولی (هیڅوک) او نه دی څېږولی شوی دی (له هیچا نه).

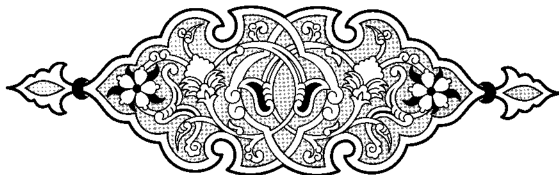
تفسیر: یعنې نه هیڅوک د ده اولاد دی، او نه دی د چا اولاد دی، له دې څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو، چې په هغو کې مسیح علیه السلام یا عُزیر علیه السلام د الله تعالی ځامن بلل کیږي، یا پرښتو ته د الله تعالی لوڼې وایي، او هم په ﴿وَلَمْ يُوْلَدْ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چې ځینې خلق مسیح یا نورو ته الله وایي، یعنې د الله تعالی دا شان دی چې څوک یې نه دي څېږولي، او نه دی له بل چا څخه څېږولی شوی وي، او ښکاره خبره ده چې عیسی علیه السلام د یوې سپین لمنې جینۍ له نسه پیدا شوی دی، نو هغه څنګه الله کېدی شي !؟.

وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ۝٤

او نشته دغه (الله) لره برابر سيال هيڅوک.

تفسير: کله چې هيڅوک د الله تعالی سيال، شريک، برابر، مل نه وي؛ نو د هغه ښځه او هلکك او نور له کومه کيږي؟ له دې جُملې څخه د هغو ترديد وشو چې د الله تعالی په ځينو صفتونو کې کوم مخلوق هغه غوندې ګڼي، تر دې چې ځينې رډ سترګي د الوهيت له دې ستاينې څخه پوره ستاينې هغو مخلوقاتو ته هم ورکوي.

تمّت سورة الإخلاص بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الفَلَقِ

«د (الفلق) سورت مکّي یا مدني دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۳) په نزول کې (۲۰) سورت دی، وروسته د (الفیل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ①

ووایه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د صبا څیرونکي د تیارې باندې.

تفسیر: یعنې هغه چې د شپې تیاره څیروي، او له هغې څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروي.

مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ②

له شره د هغه شي چې پیدا کړی یې دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر: یعنې هر هغه مخلوق چې په هغه کې څه بدي او شر وي، زه د هغه له شر او بدۍ څخه پناه غواړم، وروسته د دې ځای په مناسبت د څو ځان ته ځیزونو نومونه هم اخیستی شوي دي.

وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ③

او له شره د تیارې شپې کله چې تکه توره شي (او هر شی پټ کړي).

تفسیر: یعنې د شپې تیاره چې په هغې کې زیاتره شُرور او بدۍ پېښیږي، په تېره بیا کوډې (سحر) او نورې پېښې ډېرې واقع او پېښیږي.

وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ④

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پو کي کوونکیو چې پو کول کوي په غوټو کې.

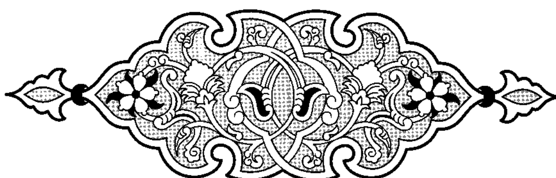
تفسیر: له ﴿النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ﴾ او پو کي کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځې یا هغه ډلې یا هغه نفوس مراد دي چې: د سحر او د کوډو د چارو کولو په وخت کې پر کومې ژۍ یا مزي یا وېښته یا نورو باندې څه ولولي او پرې پو یې کړي، او غوټې په کې واچوي، هغه کوډې چې «لبید بن أعصم» څمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې کړې وې؛ په هغو کې ځینې جونې هم ګډې وې، والله أعلم.

وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ⑤

او له شره د حسد کوونکي کله چې ښکاره کړي حسد خپل.

تفسير: د ډېرو مفسّرينو په نزد د: ﴿وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ مطلب دا دی چې: کله چې حاسد د خپل زړه کيفيت ضبط نه کړی شي، او په عملي ډول سره خپل حسد ښکاره کړي؛ نو د هغه له بدۍ څخه پنا غوښتل ښايي، د حسد معنی دا ده چې: د بل چا د ورکړی شوي نعمت زوال وغواړي، البته داسې غوښتنه چې: الله تعالی ماته هم داسې نعمت يا زيات له هغه څخه وبښي چې هغه ته الله تعالی ورکړی دی، په رخې او حسد کې داخله نه ده، او هغه ته (غبطه) وايه شي.

تمّت سورة الفلق بفضل الله تعالی ومنّه و کرمه.

سُورَةُ النَّاسِ

«د (الناس) سورت مدني يا مكّي دی، (۶) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۱۴) په نزول كې (۲۱) سورت دی، وروسته د (الفلق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ إِلٰهِ النَّاسِ ۝٣

ووايه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو. په باچا د ټولو خلقو. په معبود د ټولو خلقو.

تفسير: اګر كه د الله تعالى د رُبوبيت شان او د باچاهۍ چارې پر ټولو مخلوقاتو باندې شاملې دي، خو دا صفات همغسې چې په كامل ډول په انسانانو كې دي؛ په نورو مخلوقاتو كې داسې له لرې نه څرګنديږي، نو ځكه يې د «رب» او د «ملك» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمايه، او هم په وسوسو كې ابتلاء او اخته كېدل پر ته له انسان څخه د بل مخلوق په شان كې نشته.

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ۝٤

له شره د وسوسې اچوونكي تنبتېدونكي (شيطان له ذكره د الله).

تفسير: شيطان سره له دې چې له ستر ګو څخه پټ دی خلق غولوي، او له لارې څخه يې وباسي، تر څو چې انسان په غفلت كې اوسيږي، د هغه تسلّط پر دوی باندې زياتيږي، او كله چې ويښ او خپل الله تعالى يې په ياد شي؛ نو هغه سمدلاسه تښتي.

الَّذِيْ يُوَسْوِسُ فِيْ صُدُوْرِ النَّاسِ ۝٥ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝٦

هغه (شيطان) چې وسوسې اچوي په سينو زړونو د خلقو كې. (چې دغه وسوسه اچوونكی) له پيريانو او انسانانو څخه دی.

تفسير: شيطان هم په پيريانو كې او هم په انسانانو كې شته، لكه چې ځمونږ په دغه مقدّس تفسير كې (د الأنعام سورت، ۱۴ ركوع ۱۱۲ آيت) داسې يو آيت لولو: ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا﴾ الله تعالى مو دې د دې دواړو له شره وساتي.

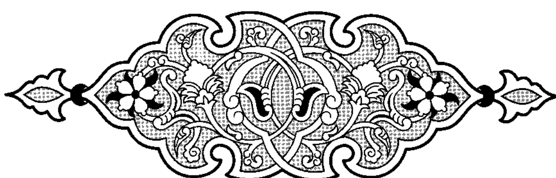
تمّت سورة النّاس بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

تنبيه: له ډېرو أصحابو لكه «بي بي عائشه الصديقه»، «ابن عباس»، «زيد بن أرقم» رضي الله تعالى عنهم څخه روايت دی، چې پر نبي كريم صلى الله عليه وسلم ځينو يهودانو سحر جادو او كوډې كړې وې، چې د هغو له اثره د هغوی په مبارك بدن باندې يو راز مرض لاحق شو، په دې منځ كې كله داسې هم پېښېده چې دوی به ځينې دنيوي چارې كولې خو بيا يې داسې ګڼل چې هغه يې نه دي كړې، يا هغه دنيوي كار چې كړی يې نه وي داسې يې باله چې كړی

يې دی، د دې پېښې د علاج لپاره الله تعالى دا دوه سورتونه رانازل کړل، چې د هغه له تأثره د الله تعالى په اذن هغه مرض زائل شو، واضح دې وي چې دا واقعه په صحيحينو کې شته چې په هغه باندې تر اوسه پورې هيڅ يو محدّث جرح نه ده کړې، او داسې کيفيت د رسالت له منصب سره قطعًا منافي نه دي، لکه چې دوی کله فارغ او ځينې اوقات غَشْي ورباندې طاري کېده، يا څو ځلې په لمانځه کې سهو شوی دی؛ دوی فرمايلي دي: «إنما أنا بشر أنسى كما تنسون، فإذا نسيت فذكّروني» «بېشکه چې زه يو سړی يم لکه تاسې، او هېروم شيان لکه چې تاسې يې هېروئ، کله چې ځما څخه کوم شی هېر شي؛ نو هغه را په ياد کړئ !».

په ياد يې ولرئ چې سهو، نسيان، مرض، غَشْي او نور انساني عوارض د بشريت له خواصو څخه دي، کله چې انبياء عليهم السلام بشر دي، نو د داسې خواصو موندل د هغو په وجود کې د هغوی له مرتبې څخه هيڅ شی نه لږوي، هو ! دا ضروري ده کله چې د يوه سړي په نسبت په قاطعه وو براهينو او نيّره وو دلائلو ثابت شي چې هغه په رښتيا سره د الله تعالى يقيني استاځی وي؛ نو د دې خبرې منل هم په کار دي چې د الله تعالى د هغه د عصمت تکفّل کړی دی، او همغه يې د خپلې وحي د وريادولو او پوهولو او وررسولو ذمّه وار ګرځولی دی، نو څرنګه ممکن کېدی شي چې د ده د عوت د فرائضو او د تبليغ په انجام کې کوم بل طاقت يا قوّت خلل واچوي، نفس وي که شيطان، ناروغي وي که جادو، لنډه يې دا چې هيڅ يو شی نشته چې د نبوّت او پيغمبرۍ په چارو او د بعثت په لوړو مقاصدو پورې اړه ولري، او بيا د سحر او جادو لږ څه اثر پرې ولويږي، او نه کوډې اونه جادو د نبوّت او د بعثت په فرائضو کې څه خلل او ډيل اچولی شي.

تمّت الترجمة والتفسير، فلله الحمدُ أوّلا وآخرا وظاهرا وباطنا، ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا، ربّنا تقبّل منا إنك أنت السميع العليم، اللهم آنس وحشتي في قبري، اللهم ارحمني بالقرآن العظيم، واجعله لي إماما ونورا وهدى ورحمة، اللهم ذكّرني منه ما نسيت، وعلّمني منه ما جهلت، وارزقني تلاوته آناء الليل وأطراف النهار، واجعله لي حُجّة يا رب العالمين !.

د لومړي ټوک فهرس

د دوهم جلد فهرس

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپارې شمیره
۸۶	سورة الطارق	۱۸۷۵	۳۰
۸۷	سورة الأعلىٰ	۱۸۷۷	۳۰
۸۸	سورة الغاشية	۱۸۸۱	۳۰
۸۹	سورة الفجر	۱۸۸۵	۳۰
۹۰	سورة البلد	۱۸۹۰	۳۰
۹۱	سورة الشمس	۱۸۹۴	۳۰
۹۲	سورة الليل	۱۸۹۷	۳۰
۹۳	سورة الضحىٰ	۱۹۰۰	۳۰
۹۴	سورة الشرح	۱۹۰۳	۳۰
۹۵	سورة التين	۱۹۰۵	۳۰
۹۶	سورة العلق	۱۹۰۷	۳۰
۹۷	سورة القدر	۱۹۱۱	۳۰
۹۸	سورة البينة	۱۹۱۳	۳۰
۹۹	سورة الزلزال	۱۹۱۶	۳۰
۱۰۰	سورة العاديات	۱۹۱۸	۳۰
۱۰۱	سورة القارعة	۱۹۲۰	۳۰
۱۰۲	سورة التكاثر	۱۹۲۲	۳۰
۱۰۳	سورة العصر	۱۹۲۴	۳۰
۱۰۴	سورة الهمزة	۱۹۲۶	۳۰
۱۰۵	سورة الفيل	۱۹۲۸	۳۰
۱۰۶	سورة قريش	۱۹۳۰	۳۰
۱۰۷	سورة الماعون	۱۹۳۱	۳۰

دسورت شميره	دسورت نوم	دمخ شميره	دپارى شميره
۱۰۸	سورة الكوثر	۱۹۳۳	۳۰
۱۰۹	سورة الكافرون	۱۹۳۵	۳۰
۱۱۰	سورة النصر	۱۹۳۷	۳۰
۱۱۱	سورة تبت	۱۹۳۸	۳۰
۱۱۲	سورة الإخلاص	۱۹۴۰	۳۰
۱۱۳	سورة الفلق	۱۹۴۲	۳۰
۱۱۴	سورة الناس	۱۹۴۴	۳۰

إنّ وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد

في المملكة العربية السعودية

المشرفة على مجمع الملك فهد

لطباعة المصحف الشريف في المدينة المنورة

إذ يسرها أن يصدر المجمع هذه الطبعة من القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو

تسأل الله أن ينفع بها الناس

وأن يجزي

خادم الحرمين الشريفين الملك سلمان بن عبدالعزيز آل سعود

أحسن الجزاء على جهوده العظيمة في نشر كتاب الله الكريم

والله ولي التوفيق

په سعودي عربستان کښې د اسلامي چارو، أوقافو او دعوت وارشاد وزارت

او په مدينه منوره کښې د قرآنکريم د چاپ لپاره د پاچا فهد چاپخانې سرپرست

په ډېره خوشحالۍ سره د قرآنکريم دمعانيو دا پښتو ترجمه او تفسير

چاپ او خپروي،

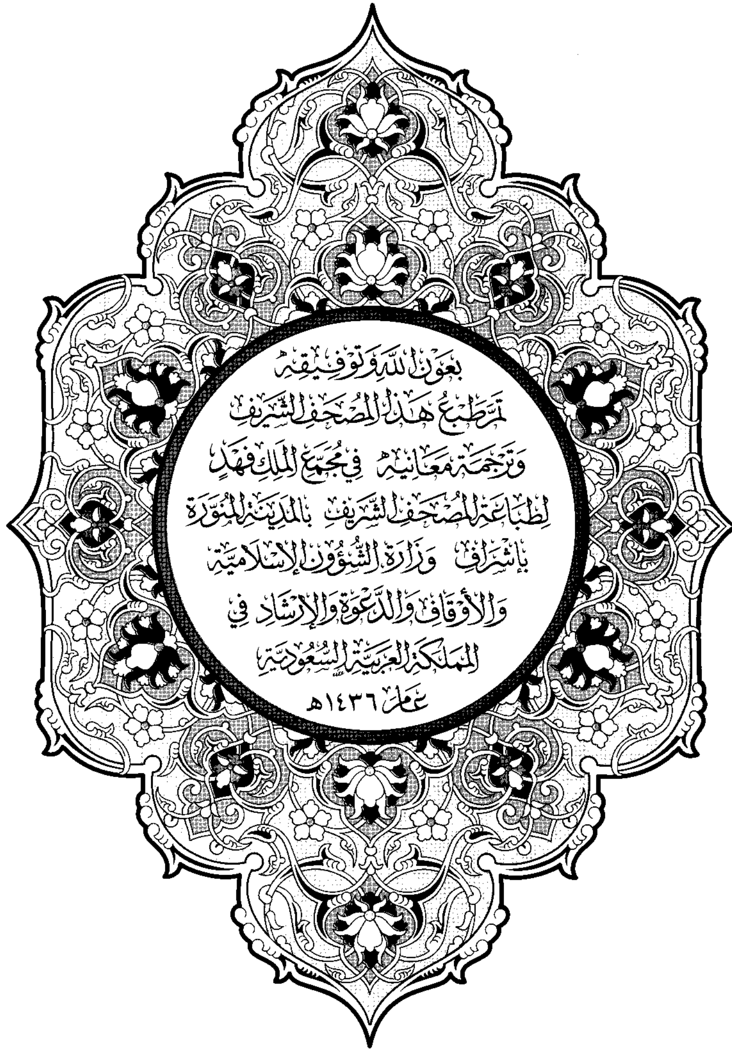
او له الله تعالى څخه دعا او غوښتنه کوي چه په پښتو ژبه لوستونکو ورونو ته پرې

ګټه ورسوي، او هم خادم الحرمين الشريفين پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود

ته د هغه د قرآنکريم د خپرونې او دغه لوئ خدمت په بدل کښې لوئ اجر او

ثواب ور په برخه کړي

يواځې يو الله تعالى د خير کار توفيق ورکونکې دې

ص.ب ٦٢٦٢ - المدينة المنورة

www.qurancomplex.gov.sa

contact@qurancomplex.gov.sa

پوسټ بكس شميره: ۶۲۶۲ - المدينة المنورة

www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

ح مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف ، ١٤٣٦ هـ
فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
ترجمة معاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو / مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف - المدينة المنورة، ١٤٣٦هـ
٢ مج.
١٠٤٠ ص ؛ ١٩,٥ × ٢٨ سم

ردمك: ٥-١٤-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
٠-٢٢-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (ج ٢)

١- القرآن - ترجمة - لغة البشتو أ. العنوان
ديوي ٤٩١٥٩، ٢٢١ ٠٣٠٣ / ١٤٣٦

رقم الإيداع: ٥٣٠٣ / ١٤٣٦
ردمك: ٥-١٤-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
٠-٢٢-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (ج ٢)

ردمك: ٥-١٤-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
٠-٢٢-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (ج ٢)

٤٠٠٠/٢٢٥د (٨) (٠١)

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو